DİJİTAL KÜTÜPHANE KANALI

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

https://rantey.org

Yedek ve Duyuru Kanallarımız
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

• Telegram: https://t.me/birkitapbir

• WhatsApp Kanalımız : https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4IvMoc0Y

SOSYALİST KÜLTÜR ANSİKLOPEDİSİ

MAY YAYINLARI

AÇIKLAMA

Sosyalist Kültür Ansiklopedisi'nin hazırlanışı, yirmi yıllık sürekli ve sistematik yoğun bir emeğin verilmesiyle olanak kazandı. Ansiklopedi'yi meydana getirirken tamamıyle evrensel sosyalist birikime özgür değerlerin yanısıra tarih boyunca bütün insanlığın ortak ürünü olagelmiş değerler de unutulmadı. Böylece yaklaşık on beş bin kişi, dört bin yapıt, üç bin kavram, iki bin olgu ve bin kurumdan oluşan bir bütün meydana geldi. Kavramların Osmanlıca (Osm.) Fransızca (Fr.) ve İngilizce (İng.) karşılıklarının yanısıra yapıtların orijinal adları da alındı Ansiklopedi'ye.

Yapıtın bir başka özelliği de, ele alınan şahıslardan aktarılan geniş parçalarla donatılmasıydı. Ayrıca alabildiğine bol tutulan resimlerin alt yazılarında da sadece kişilerin adlarıyle yetinilmeyip ya kendilerinden yapılan seçme alıntılarla yada haklarında söylenmiş olan sözlerle zenginleştirme yoluna gidildi. Böylelikle yapıta, ansiklopedi niteliğinin yanısıra, bir de «evrensel sosyalizmin antolojisi» niteliği kazandırıldı.

Bir noktayı daha belirtelim Ansiklopedi'nin Türkiye'ye ilişkin maddeleri, Türkiye-dışı maddelerin verilişi bittikten sonra ve gene alfabetik sıra içinde, ayrı ciltler halinde okurlara sunulacaktır.

En son olarak da şu önemli noktayı açıklayalım Hiç bir ansiklopedinin kusursuz olamayacağı, ama bir ansiklopedinin en büyük kusurunun da nesnellikten ayrılmak olduğu bilinerek yüründü.

Mehmet ALİ YALÇIN - Attila TOKATLI

Yayımlayan : Mehmet Ali Yalçın - Hazırlayan : Attila Tokatlı

Tomurcuk Matbaasında dizilip basılmıştır.
Yayın hakkı : (Copyright) Mehmet Ali Yalçın, May Yayınları, Bahâli caddesi 19, Cağaloğlu, İstanbul.
Tel. 27 71 61
Yıl 1979

SOSYALİST KÜLTÜR ANSİKLOPEDİSİ

Üçüncü cilt

MAY YAYINLARI

leri «tarihi yapanın insan olduğu» gerçeğini gizlememelidir.

İnsanlar ezelden beri tarihi yapıyorlarsa da bu rolü bilinçli olarak ilk defa sosyalist devrimle oynamaya başlamışlardır.

İnsanlık bir değer olarak insan yaşamının kendisinin değerinin biçilmesini içerir. Gerçekte, devrimci savaşın, kurtuluşçu silahlı mücadelenin teorisyeni, «baskı yapan acımasızca öldürülmelidir» diyen ve devrimcinin «verimli ve seçici» bir öldürme makinesi haline gelmesini öneren Che *aynı zamanda insan hayatına karşı gerçek ve derin bir saygı beslemiştir. İnsan yaşamının bir değer olduğunu kabul ettiği içindir ki masum insanları da hedef alan kör bir terörizmi eleştirir; gerillaların savunmasız bir düşmana nazik davranmalarını ve tutsak düşman askerleri için şefkat gösterilmesini talep eder, ona göre «yaralı düşmana ilgi ve saygıyla davranılmalıdır.»*

Halkın devrimci savaşı Che'ye *göre devrimci hümanizm için tek yanıttır; ezilenin ve sömürülenin ezenlerin kurumlaşmış zorbalığına ve suçlarına karşı vereceği tek yanıttır: «Onlar kendileri bizi bu mücadeleye itiyorlar; bu mücadeleyi örgütlemek ve saldırıya geçmekten başka bir seçenek yok önümüzde...»*

Che, çok beğendiği ve sık sık söylevlerinde kullandığı Jose Marti'nin **bu cümlesinde «asaletin ölçütü»nü bulduğunu söyler: «Gerçek bir insan başkasının suratında patlayan tokadı kendi suratında patlamış gibi hissetmelidir.»**

Michael Lowy
Çeviren : Z. Aynur İlyasoğlu

CHE GUEVARA'dan seçmeler

Ölüm nereden ve nasıl gelirse gelsin... savaş sloganlarımız kulaktan kulağa yayılacaksa ve silâhlarımız elden ele geçecekse... ve başkaları mitralyöz sesleriyle vede savaş ve zafer naralarıyla ölülerimize ağıt yakacaksa ölüm işte o vakit hoş geldi, safa geldi.

Savaş anıları'ndan

(Türkçesi : Seçkin CILIZOĞLU)

Bir İhtilâl Başlıyor

Küba halkına karşı girişilen askeri saldırı, 10 Mart 1952 günü Fulgencio Batista tarafından yönetilen kanlı hükümet darbesiyle başlamaz. Bu saldırının başlangıcını bulabilmek için, Küba tarihinin derinliklerine inmek gerekir. 1933 yılında ABD Büyükelçisi Summer Welles'in yapmış olduğu siyasi müdahale ya da Amerikan maşası ilhakçı Narciso Lopez'in karaya çıkışı bile bu saldırının başlangıcı olarak düşünülemez. Hattâ, 1901 yılındaki Platt Kararnamesi'nin bile çok gerilerine gitmek gerekir.

Bu saldırının kökü, 18. yüzyılın başlangıcında ülkesinin Küba'ya karşı olan siyasetini açıklayan John Quicy Adams'a kadar uzanmaktadır. Quincy Adams, ABD'nin Küba'ya karşı tutumunu şöyle açıklıyordu :

Küba, İspanya ağacından düşmeye hazır olgun bir elmaya benzemektedir. Bu elma, gelecekte mutlak surette Sam Amca'nın avuçları içine düşmelidir.

Bütün bu olaylar dizisi, yalnızca Küba'yı değil, aslında bütün bir Amerika kıtasını kendisine hedef edinmiş bir saldırı zincirinin halkalarını teşkil etmektedir.

Çağımızda demokratik diye nitelenen bir olay hükümetin askeri darbelerle ulaşağı edilip sonradan halk yığınlarının karşı konulmaz direnmeleri karşısında yeni halk hükümetlerinin iş başına geçmesi, emperyalizmin med ve cezir dalgalarına tâbi olarak birbirini izler.

Tarih, tüm Latin Amerika ülkelerinin ortak bir özelliğe sahip bulunduklarını göstermektedir. Bütün diktatörlükler küçük bir azınlığı temsil etmekte ve iktidarı daima askeri bir darbe ile ele geçirmektedir. Geniş halk yığınlarının desteğini kazanmış olan demokratik halk hükümetleri ise, birçok güçlükler içerisinde gelişebilmekte ve yaşayabilmek için çok kereler daha iktidara geçmeden sayısız suçlamalarla karşı karşıya bırakılarak tavizler vermeye zorlanmaktadır.

Küba İhtilâli, tabiî bu örneklere bir ayrıcalık teşkil etmektedir. Bu yüzden biraz gerilere gitmek gerekir.

Bu satırların yazarı, Amerika kıtasını yerinden oynatan toplumsal olayların yarattığı dalgalanmalarla oradan oraya sürüklenip giderken Fidel Castro adında bir başka Latin Amerikalı sürgünle tanışmak fırsatını elde etmiştir.

Fidel ile soğuk Meksika gecelerinden birinde tanıştım. Hatırladığıma göre, aramızda ilk tartışma, uluslararası politika üzerinde olmuştu. Karşılaşmamızın üzerinden birkaç saat geçtikten sonra, aynı gece sabaha karşı Fidel'in hazırlığını yaptığı seferin üyelerinden biri de ben olmuştum. Şu anda Küba Hükümeti'nin başında bulunan Fidel ile, Meksika'da nasıl ve niçin karşılaştığımı açıklamak isterim.

Karşılaşmamız, 1954 yılında Amerika kıtasındaki demokratik hükümetlerin birbiri ardınca yıkıldıkları döneme rastlar. Aynı günlerde Guatemala'da Jacobo Arbenz'in başında bulunduğu kıtanın son devrimci hükümeti de, ABD'nin perde arkası oyunlarıyla yenik düşmüştü. Bu oyunu oynayanların başında ABD'nin o zamanki Dışişleri Bakanı John Foster Dulles geliyordu. Şu garip rastlantıya bakın ki, Dulles, aynı zamanda Guatemala'daki en güçlü emperyalist ticari kuruluşlardan biri olan *United Fruit* adlı şirketin ortakları arasında bulunuyor, üstelik hukuki danışmanlığını da yapıyordu.

Oradan bozgunun ezikliği ve bütün Guatemalalılarla paylaştığım hayal kırıklığı içinde ayrıldıktan sonra, bunalıma boğulmuş bu ülke için yeni bir kurtuluş yolu aramaya girişmiştim. Fidel de, adamlarını son darbeye hazırlayabilmek için tarafsız bir ülke aranak üzere Meksika'ya gelmişti.

Küba'nın Santiago şehrindeki Moncada Kışlası'na yapılan baskından sonra, ülkedeki devrimciler arasında iç işlerle ilgili fikir ayrılıkları ve anlaşmazlıklar başgöstermiş, bunun sonucu olarak da, bütün yüreksiz kişiler şu ya da bu nedenle ihtilâlci safları terkederek daha az feragat isteyen siyasal partilere ya da devrimci örgütlere katılmaya başlamışlardı. Ama, bütün bunların yanında, bir başka hareket de yavaş yavaş gelişiyordu. Adını 1953 yılında Moncada Kışlası'na yapılan baskının tarihinden almış olan *26 Temmuz Harekâtı*'nın saflarına acemi erlerin ilk grupları katılmışlardı bile... Acemi erlerin eğitimi ile görevli olanlar, çalışmalarını Meksika'da büyük bir gizlilik içerisinde yürütmek zorunda idiler. Zira, para ve rüşvetin önemli rol oynadığı bir ortam içinde hem Meksika Hükümeti'ne, hem FBI ve Batista'nın ajanlarına, hem de çeşitli alanlarda toplanmış düşman kuvvetlerine karşı koymak zorunda bulunuyorlardı. Üstelik, Trujillo'nun casusları ile uğraşmak gerekiyordu. Bu arada özellikle Miami'de acemi erlerin seçiminde de hatalar yapılıyordu.

İşte bütün bu engelleri aştıktan sonra geride önemli iki görevimiz kalıyordu : Meksika'dan ayrılış ve hemen ardından da Küba'ya çıkarma!

O zamanlar bütün bu işler bize çok, pek çok kolay görünüyordu. Gelgelelim, bu anlattığım dönemi atlatmak için nasıl çabaladığımızı, didindiğimizi, ne fedakârlıklara katlandığımızı, bu uğurda nice canlar kaybettiğimizi, her şey olup bittikten sonra, şimdi kavrıyoruz.

Güvenilir ihtilâlcileri çevresinde toplayan Fidel Castro, tüm yeteneklerini ve olağanüstü çalışma gücünü, Küba seferine çıkacak olan silâhlı kuvvetleri örgütlemeye adamıştı. Ayıracak fazla zamanı olmadığı için, askeri strateji derslerine sık sık katılamıyordu. Geri kalanlarımız ise, General Alberto Bayo'dan oldukça önemli gerilla taktikleri öğrenebiliyorduk. Başlangıçta birkaç strateji dersine katıldıktan sonra bende uyanan ilk izlenim, *Zafer*'in mutlak surette elde edileceği şeklindeydi. Romantik bir serüven tutkusu vardı bende ve böylesine yüce bir amaç, bir dava uğruna yabancı bir sahilde can vermenin, ölebilmenin değerine inanıyordum.

Böylece aylar geçti. Atıcılığımız gelişmiş, hepimiz birer keskin nişancı olmuştuk. Meksika'da bir çiftlik bulmuş, orada General Bayo'nun yönetimi altında 1956 seferine çıkma planımızı hazırlamıştık. Bu hazırlıklar sırasında ben de personel şefliği görevini üstlenmiştim. İşte bu sırada, ücretleri Batista tarafından ödenmekte olan iki ayrı Meksika Birliği Fidel Castro'yu avlamaya çıkmıştı. Nihayet bu birliklerden biri Fidel'i ele geçirdi. Ama Fidel'in canlı olarak getirilmesi halinde verilecek ödüle gözlerini diktikleri için Castro'yu öldürmemekle büyük ahmaklık ettiler. Birkaç gün sonra da, Fidel'in bütün adamları yakalandı. Meksika şehrinin yakınlarında bulunan çiftliğimiz polisin eline düşmüş ve hepimiz cezaevini boylamıştık.

Bu durum, harekâtımızın ilk safhasının son bölümünü aksattı. Hemen hepimiz, suçlu olarak kendi ülkelerimize iade edilme korkusu içinde 57 gün kadar cezaevlerinde kaldık. Bu korkuyu duyanların başında Binbaşı Calixto Garcia ve ben vardık. Ne var ki, Fidel Castro'ya karşı güvenimizi hiç bir zaman kaybetmedik. Hattâ, Fidel, arkadaşlık uğruna kendi ihtilâlci durumunu tehlikeye düşürebilecek şeyler yaptı. Ben, hakkında çeşitli suçlamalar bulunan ve Meksika'da kaçak olarak yaşayan bir yabancı idim... Fidel'e, sırf benim yüzümden ihtilâlin ertelenmemesini, beni geride bırakabileceklerini, ileride emir verildiği takdirde nerede olursa olayım, savaşa derhal katılabileceğimi söyledim. Kendilerinden, sadece, Arjantin yerine, komşu bir ülkeye gönderilmem için gayret göstermelerini istedim. O zaman Fidel'in bana verdiği o kesin ve erkekçe cevabı asla unutmamam: «*Seni yüzüstü bırakamam.*»

Bizleri Meksika cezaevlerinden kurtarabilmek için Fidel'in önemli bir zaman ve para harcaması gerekiyordu. Bu gereği yerine getirmekte tereddüt etmedi.

Fidel'in sevip saydığı kimselere gösterdiği bu tip davranışlar kendi çevresinde yaratılmış olan kuvvetli bağlılığın anahtarlarını teşkil etmektedir. Fidel'in çevresinde ilkeler üzerine kurulmuş bir dayanışma, Küba İhtilâl Ordusu'nu bölünmez bir bütün haline getirmiştir.

Gizlilik içersinde çalışıp, bulabildiğimiz her yerde saklanarak, gayet az sokağa çıkıp mümkün olduğu kadar halkın gözünden uzak kalarak günler ve aylar geçirdik.

Bu sırada, aramızda bir hainin bulunduğunu öğrendik. Kendisinin kim olduğunu bilmiyorduk, fakat silâhlarımızdan bir kısmını düşmana satmıştı. Ayrıca, teknemizi ve radyo vericimizi de pazarlık konusu yapmıştı. Bu ilk ihaneti öğrenince elimizi çabuk tutarak hummalı bir tartışmaya giriştik. GRANMA'yı çılgınlar gibi hazır ettik sefere... Fazla bir şeyimiz olmamasına rağmen, bulabildiğimiz bütün malzemeyi, üniformalarımızı tüfeklerimizi ve doğru dürüst cephanesi bile olmayan iki tanksavar silâhını gemiye yükledik. Nihayet 25 Kasım 1956 gününün sabahı saat 2'de. Fidel'in o zamana kadar bestelenmiş basında eğlence konusu yapılmış olan şu sözleri gerçekleşme safhasına girmişti: «*1956 yılında ya özgür olacağız, ya şehit!*»

Çeşit çeşit malzeme ile tıklım tıklım doldurulmuş olan GRANMA, bütün ışıkları söndürülmüş olarak Tuxpan Limanı'ndan denize açıldı. Hava çok bozuktu. Bu yüzden deniz seferleri yasaklanmıştı. Ama nehrin denize kavuştuğu yer sakindi.

Yucatan bölgesinde körfeze çıktıktan bir süre sonra, ışıkları yaktık. Ancak körfezden çıkar çıkmaz hepimizi deniz tuttu. Deniz tutmasına karşı antihistamin haplarını harıl harıl aradık, fakat bir tane bile bulamadık. Beş dakika kadar 26 Temmuz ve Küba milli marşlarını söyledik. O da işe yaramadı. Gemide durum hem gülünç hem de yürekler acısıydı. Hemen her köşede deniz tutmuş erler, elleriyle midelerini bastırarak kıvranıyorlardı. Bazıları kafalarını kovaların içine daldırmış, bir kısmı da üstleri başları kusmuk içinde ölü gibi yerlerde yatıyorlardı. 83 kişi içinde iki ya da üç tecrübeli denizci ile dört ya da beş askerden başka deniz tutmayan kimse kalmamıştı. Dördüncü veya beşinci gün durum biraz düzeldi. Bir ara teknenin su aldığını sanmış ve yükü hafifletmek için yattaki bütün ağırlıkları denize atmıştık. Ne var ki teknenin su almadığını, sadece musluklardan birinin açık kaldığını çok sonra farkettik.

Hareket için seçilen rota, Jamaica ve Oriente eyaletinde Niquero kasabasının yakınındaki Grand Cayman adasının eteklerini yalayarak Küba'nın güney sahillerini genişçe taramakta idi. Ancak, programın uygulanmasında epey geç kalmıştık. Ayın 30'unda, radyodan *Santiago de Cuba* ayaklanmasını işittik. Yoldaşımız Frank Pais tarafından yönetilen bu ayaklanmanın başladığı gün biz de Küba topraklarına ayak basmış olacaktık. Fakat geç kalmıştık.

Ertesi gece, yani Aralık ayının ilk günü, doğruca Küba sahillerine yönelerek büyük bir heyecanla Cabo Cruz fenerini aramaya koyulduk. Suyumuz, yiyeceğimiz ve zamanımız azalmakta idi... Karanlık ve fırtınalı bir gecenin saat 2'sine doğru durum adamakıllı endişe verici bir hal almaya başlamıştı. Gözcüler, teknenin orasına burasına koşarak fenerin ışığını seçmeye çalışıyorlardı. Bir zamanlar Küba Deniz Kuvvetleri'nde teğmenlik yapmış olan Roque, fenerin yerini kestirebilmek için bir kere daha üst köprüye çıkmış, fakat ayağı bir çengele takıldığından suya yuvarlanmıştı. Bu olayın yarattığı kargaşalık yatışıp da harekete geçtikten bir süre sonra nihayet feneri görebildik. Ancak, teknemizin çok yavaş yol alması nedeniyle yolculuğumuzun son birkaç saatlik kısmı bizlere sanki hiç bitmeyecekmiş gibi geliyordu.

En sonunda Küba'ya gün ağarırken, Coloradas Plajı üzerindeki *Belic* denen yerden çıkabildik.

Çıkarmamız bir sahil koruma gemisi tarafından tesbit edilmiş, yerimiz telgrafla Batista Ordusu'na bildirilmişti. Büyük bir telâş içinde ve mümkün olduğu kadar az malzeme ile tekneyi terkettik. Tam bataklıklar içine dalmak üzere iken, Batista'nın uçakları bize bomba yağdırmaya başlamıştı bile... Tropikal bitkilerin geniş yaprakları altındaki bataklıklarda ilerlerken uçaklar tarafından görülmemiz olanaksızdı ama, yerimiz de artık tesbit edilmişti.

Bölgenin coğrafi durumu hakkında yeterli bilgiye sahip olmadığımız ve araziyi bildiklerini iddia eden adamlarımız tarafından yanlış bilgilerle yanıltıldığımız için bu bataklıklarda saatlerce sürüklenmek zorunda kaldık. Uçsuz bucaksız bir arazide dönüp duruyorduk. Adeta bir gölgeler ordusu halindeydik. Denizde yedi gün süren bir açlık ve deniz tutması döneminden sonra karada da birbirinden korkunç tam üç gün geçirdik.

Meksika'dan ayrılışımızdan tam on gün sonra, dinlenme molaları ya da adamlarımızın bayılmaları yüzünden sık sık kesilen gece yürüyüşlerini tamamlayarak 5 Aralık sabahı *Alegria de Pio* diye anılan noktaya ulaştık.

Bir Hainin Ölümü

Küçük ordumuz tekrar toparlandıktan sonra El Lomon

bölgesinden ayrılmaya ve yeni topraklara hareket etmeye karar verdik. Yolumuz üzerindeki bölge köylüleriyle çeşitli ilişkiler sağladık ve kendi varlığımız için gerekli olan üsleri kurduk. Sierra Maestra'yı terketmiş, ovaya doğru ilerlemekteydik. Ovada, şehirlerde örgütlenmeyi sağlamakla görevlendirilmiş kişilerle buluşacaktık.

La Monteria köyünü geçtikten sonra ufak bir pınar kenarındaki korulukta kamp kurduk. Bu arazi, oğulları bizimle birlikte çarpışmakta olan Epifanio Diaz'a aitti.

Sierra Maestra'dan ayrılışımızın bir nedeni de 26 Temmuz Hareketi'yle daha kuvvetli bir ilişki kurabilmekti. Çünkü bizim gizli olarak sürdürdüğümüz göçebe hayatı 26 Temmuz Hareketi'nin iki kolu arasında işbirliği kurmayı olanaksızlaştırıyordu. *Sierra* (dağ) ve *Llano* (ova), hareketin gerilla ve şehir bölümlerini meydana getiriyordu. Aslına bakılırsa, bu iki kol gerek taktik ve gerekse strateji bakımından birbirinden farklıydı. Daha sonraki aylarda ihtilâl hareketinin bütünlüğünü tehlikeye düşürecek olan büyük bölünme henüz meydana çıkmamıştı. Fakat, kavramlarımızın farklı olduğunu daha şimdiden görebiliyorduk.

Diaz'ın çiftliğinde şehir hareketinin en önemli kişileriyle tanıştık. Bunların arasında bugün bütün Küba halkı tarafından tanınan üç kadın da bulunmaktaydı. Bunlar, Raul Castro'nun karısı ve şimdi Küba Kadınlar Federasyonu başkanı olan Vilma Espin, Armando Hart'ın karısı ve Casa de Las Americas'ın başkanı Haydée Santa Maria ve bütün mücadelemiz boyunca bizimle beraber olan sevgili yoldaşımız Celia Sanchez idi. Celia daha sonra bütün varlığıyla bize katılacaktı. Kampımıza gelenlerden biri de, Granma'dan çok iyi tanıdığımız Faustino Pérez bazı görevlerle şehre gitmiş ve bize rapor vermeye geri gelmişti. Raporunu verir vermez de şehre döndü. Bir süre sonra da kendisinin yakalandığını haber aldık.

Ayrıca Armando Hart ile buluştuk. Santiagolu büyük lider Frank Pais ile de ilk ve son defa karşılaşmak olanağını buldum. Frank Pais daha ilk karşılaşmada insanda saygı uyandıran az bulunur kişilerden biriydi. Bugün gördüğümüz fotoğraflarına az çok benzemekteydi. Fakat çok derin ve anlamlı gözleri vardı. Hayatını tamamen halka adayan ve sadece bir defa karşılaşmış olduğum ölü bir yoldaştan söz açmak güç. Ancak şu kadarını söyleyebilirim ki, gözleri bir gayeye bütün varlığı ile bağlanmış bir insanın gözleriydi ve Pais muhakkak ki büyük bir insandı. Bugün ona «Unutulmaz Frank Pais» deniliyor. Kendisini bir defa görmüş olmama rağmen ben de unutamıyorum. Frank, hayatı böyle genç yaşta sona ermemiş olsaydı, bütün varlığını bugün sosyalist devrim görevine adayacak yoldaşlardan biri olacaktı. Ama halk kitleleri, özgürlüklerine kavuşabilmek için böyle büyük kayıplar vermek, böyle büyük fedakârlıklarda bulunmak zorundadırlar.

Tüfeklerimizi temizleyerek, kurşunlarımızı sayarak ve kaybolmamaları için onları paket yaparak Frank bize sessizce bir düzen ve disiplin dersi verdi. O günden itibaren ben de tüfeğimin bakımına özenmeye karar verdim. Ve bu karara daima sadık kalmaya çalıştım. Fakat bir titizlik örneği olduğumu hiç bir zaman söyleyemem.

Korulukta başka olaylar da meydana geldi. Örneğin, ilk defa olarak bir gazeteci tarafından, hem de yabancı bir gazeteci tarafından ziyaret ediliyorduk. Herbert L. Matthews adındaki bu ünlü gazeteci beraberinde sadece ufak bir fotoğraf makinesi getirmişti. Çektiği fotoğraflar her tarafa yayıldı ve Batista'nın bakanlarından birinin sersemce konuşmalarına konu oldu. O sırada çevirmenliği, sonraları gerilla hareketine katılıp bu hareketin içinde bir süre kalan Javier Pazos yapmaktaydı. Bu mülâkatta ben bulunamamıştım. Fidel'e göre Matthews somut sorular sormuştu. Soruların hiç biri düzmbazca değildi ve Matthews'un ihtilâle yakınlık duyduğu meydandaydı. Matthews bir anti-emperyalist olduğunu, Batista'ya silâh verilmesine açıkça karşı çıktığını, bu silâhların Amerika kıtasının savunmasında değil, Latin Amerika halklarının ezilmesinde kullanıldığını ileri sürmüştü.

Tabii ki, Matthews'un ziyareti çok kısa sürdü. O ayrıldığında biz de harekete hazırdık. Bununla beraber, Eutimio yakınımızda olduğundan nöbetçilerin sayısını iki misline çıkartmamız tavsiye edildi. Ayrıca Almeida'ya Eutimio'yu bulup esir alması emredildi. Keşif kolu Julito Diaz, Ciro Frias, Camilo Cienfuegos ve Efigenio Ameijeiras'dan kurulmuştu. Ciro Frias, Eutimio'yu kısa zamanda bulup esir aldı. Eutimio'yu bize getirdiklerinde üzerinden 45'lik bir tabanca, üç el bombası ve istediği yerde rahatça dolaşabilmesi için Casillas tarafından verilmiş bir izin kâğıdı çıktı. Yakalandıktan ve suçluluğunu apaçık ortaya koyan bu maddi deliller ortaya çıkarıldıktan sonra, sonunun ne olacağını artık kendisi de biliyordu. Fidel'in dizlerine kapandı ve kendisini öldürmememizi diledi. Ölümü hakettiğini söylüyordu. Bu esnada sanki birdenbire ihtiyarlamıştı. şakaklarında şimdiye kadar hiç görmediğimiz ak saçlar belirmişti.

Herkesin sinirleri büyük ölçüde gerilmişti. Fidel ihanetinden dolayı onu çok sert bir şekilde haşladı. Eutimio ise, suçunu çok iyi bildiğinden sadece kurşuna dizilerek öldürülmesi dileğinde bulundu. Eutimio'nun yakın arkadaşı Ciro Frias'ın konuşmaya başladığı anı hiç birimiz unutamayacağız. Ciro Frias, Eutimio'ya şimdiye kadar onun için neler yaptıklarını, Eutimio'nun ailesine hem kendisinin hem de erkek kardeşinin yardımlarını hatırlattı. Eutimio'nun onlara nasıl ihanet ettiğini, ilk önce kardeşini Batista ordusuna satarak ölümüne sebep olduğunu ve sonunda hepimizi yoketmeye çalıştığını açıkladı. Uzun ve duygulandırıcı bir konuşmaydı bu. Eutimio başı önüne eğik sessizce dinledi. Bir isteği olup olmadığını sorduk. «Evet», diye cevap verdi. Çocuklarına ihtilâlin, daha doğrusu bizim bakmamızı istiyordu.

İhtilâl verdiği sözü yerine getirdi. Eutimio Guerra'nın ismi bugün bu kitapta yeniden ortaya çıkıyor, yoksa çoktan unutulmuştu. Hattâ kendi çocukları tarafından bile.. Bu çocuklar şimdi yeni bir isim altında yeni okullarımızdan birine devam ediyorlar. Kendilerine bütün halk çocuklarına yapılan muamele yapılıyor. Onlar da kendilerini daha iyi bir hayata hazırlıyorlar. Fakat babalarının ihtilâle ihanet ettiği için idam edildiğini ergeç öğrenecekler. Ama onlara ikbal ve servet uğruna büyük suç işlemiş bir köylü olan babalarının her şeye rağmen suçunu kavradığını, affı için en ufak bir teşebbüste bulunmadığını, ayrıca son anlarında sadece çocuklarını düşündüğünü, onlara iyi davranılmasını istediğini söylemekle adalet yerine getirilebilir.

Guerra son istediğini bildirmişti ki, birden hava kararadı, müthiş bir fırtına koptu, şimşekler çakmaya, gök gürlemeye ve sağanak halinde yağmur yağmaya başladı. Şimşeklerden birini izleyen gök gürültüsünün bütün sesleri örttüğü bir anda, Eutimio Guerra'nın hayatına son verildi, öyle ki yanında duran yoldaşlar bile tüfek sesini duymadılar.

Ertesi gün, Guerra'yı gömerken meydana gelen küçük bir olayı, şimdi de hatırlıyorum. Manuel Fajardo, Guerra'nın mezarına bir haç koymak istedi, fakat ben buna engel oldum. Çünkü böyle bir işaret, üzerinde kamp kurduğumuz toprakların sahiplerinin başını belâya sokabilirdi. Bunun üzerine Manuel, yakındaki bir ağacın gövdesine küçük bir haç kazıdı. İşte bugün de aramızdaki hainin nerede gömülü olduğunu belli eden işaret budur.

Bu sırada Moran aramızdan ayrılmıştı ve kendisini ne kadar az saydığımızı da çok iyi bilmekteydi. Çünkü hepimiz bir gün bizi bırakıp kaçacağından kuşkulanıyorduk. Moran bir aralık tam üç gün ortadan kaybolmuş ve geriye döndüğünde Eutimio'yu aramaya çıktığını, fakat ormanda kaybolduğunu söylemişti.

Bulunduğumuz yerden ayrılmak üzereyken bir silâh sesi işittik ve bir süre sonra Moran'ı bacağından bir kurşunla

yaralanmış olarak bulduk. Bu olaya tanık olan adamlarımızın arasında önemli tartışmalar geçti; bazılarımız Moran'ın kendisini kazayla yaraladığı, bazılarımızsa geride kalmak, çarpışmaya katılmamak amacıyla kasıtlı olarak bacağına bir kurşun sıktığını ileri sürmekteydi.

Bununla beraber, Moran'ın bu olaydan sonraki hayatı, ihaneti ve en sonunda Guantanamo'daki ihtilâlciler tarafından idam edilmesi Moran'ın kendisini kasıtlı olarak vurduğuna inananları bir bakıma haklı çıkartmaktadır.

Bu olaydan sonra bulunduğumuz yerden ayrıldık. Frank Pais bize Mart ayının ilk günlerinde bir grup adam göndermeye söz vermişti. Bu yeni grup bize, Epifanio Diaz'ın Jibaro yakınlarındaki evinde katılacaktı.

Acı Günler

Epifanio Diaz'ın evinden ayrılışımızı izleyen günler, benim için savaşın en acılı günleriydi. Bu notlarla, ihtilâlci mücadelemizin ilk bölümünün bu mücadeleye katılmış bütün yoldaşlar için ne demek olduğunu, hepimizi ne şekilde etkilediğini belirtmeye çalıştım. Eğer bu bölümde, kendimden, kendi çabalarımdan, ihtilâlci mücadeleyle olan ortaklığımdan diğer bölümlere göre daha fazla söz açıyorsam, bu, şimdi söyleyeceklerimin ilerdeki bölümlere bağlı oluşundan ve hikâyemizin sürekliliğini bozmamak isteyişimdendir.

Epifanio'nun evinden ayrıldığımız sırada, ihtilâlci grubumuzla, ilk ihtilâl ordusundan on yedi kişi bulunmaktaydı. Ayrıca üç yeni yoldaş da bize katılmıştı. Bunların adları: Gil, Sotolongo ve Raul Diaz'dı. Bu üç yeni yoldaş «Granma» ile gelmişler, bir süre Manzanillo yakınlarında gizlenmişler, bizim varlığımızdan haberdar olunca da bize katılmaya karar vermişlerdi. Hikâyeleri hepimizin hikâyesine benziyordu. Köylülerin evinde gizlenmek suretiyle jandarmalardan kurtulabilmişler, Manzanillo'ya ulaşmışlar ve orada gizlenmişlerdi. Şimdi ihtilâl ordusuyla kader birliği yapıyorlardı. Bu dönemde ordumuzu genişletmek çok güçtü, birkaç yeni yoldaş bize katılmıştı, ama eskilerden bir kısmı aramızdan ayrılmıştı. Çok güç maddî koşullar içersinde mücadele ediyorduk. Fakat manevî koşullar daha da güçtü, daima kuşatılmış, bir köşeye sıkıştırılmış gibi hissediyorduk kendimizi.

O sıralarda belirli bir yön seçmeksizin yürüyüşümüze ağır ağır devam ediyor, yaprakları hayvanlar tarafından yenilmiş, sadece gövdeleri kalmış çalılar arasında gizleniyorduk. Bir gece Fidel'in küçük radyosundan, Crescencio Perez'le yanımızdan ayrılmış «Granma» yoldaşlarından birisinin yakalanmış olduğu haberini aldık. Eutimio daha önce bize bundan bahsetmişti, fakat şimdiye kadar resmî hiç bir haber alınmamıştı, şimdi hiç olmazsa sağ olduğunu öğreniyorduk. Batista Ordusu tarafından sorguya çekilen esirlerin bu sorgulardan sonra sağ kalmaları olağan değildi. Yürüyüşümüz sırasında arada bir, jandarmaların değişik yönlerden makineli tüfekle ateş ettiklerini işitiyorduk. Jandarmalar genellikle ormanlık bölgelere ateş ediyorlar, fakat iç kesimlerine girmeye cesaret edemiyorlardı.

22 Şubat tarihinde arazi günlüğüme, bir astım krizinin ilk belirtilerinin ortaya çıktığını ve bu krizin adamakıllı ciddi olabileceğini yazdım. Çünkü yanımda astıma karşı ilâç kalmamıştı. Yeni buluşma tarihimiz 5 Mart olduğundan birkaç gün beklememiz gerekiyordu.

Daha önce de belirttiğim gibi, bu dönemde, ağır ağır, başıboş ve kararsız yürüyor, Frank Pais'in göndereceği silâhlı grupla 5 Mart tarihinde buluşuncaya kadar vakit geçirmeye çalışıyorduk. Az miktardaki cephanemizi çoğaltmadan önce ateş gücünü artırmaya karar vermiştik; bu nedenle Santiago'daki bütün silâhların Sierra Maestra'ya gönderilmesi gerekmekteydi.

Bir sabah şafakla beraber, etrafında hemen hiç bir bitkinin bulunmadığı küçük bir nehrin kenarına vardık. Orada, Las Mercedes vadisi yakınında, sanmederem La Majagua denilen bir yerde (isimler anılarımda biraz bulanık şimdi) kuşkulu bir gün geçirdik. Gece ise, bizi gördüğü zaman ilerde başlarına gelecekleri düşünerek korkan, fakat yine de hayatlarını tehlikeye sokarak bizleri ağırlayan, böylece ihtilâlin gelişmesine katkıda bulunan köylülerden ihtiyar Emiliano'nun evine vardık. Sierra'da yağmur mevsimi başladığından her gece iliklerimize kadar ıslanıyorduk. Bu nedenle, ortalıkta Batista Ordusu'ndan pek çok asker bulunmasına rağmen, tehlikeli olduğunu bile bile bohiolara sığınmak zorunda kalıyorduk.

Astım krizini çok ileri safhada bulunduğundan hızlı hareket etmem mümkün değildi. Bu yüzden adamlarımızı yeniden toparlandıktan sonra, bohio yakınındaki bir küçük kahve fidanlığında geceyi geçirmek zorunda kaldık. 27 ya da 28 Şubat tarihinde ülkedeki sansür kaldırıldı ve radyo son aylarda meydana gelen olayların hepsini anlattı. Bu arada terör olaylarından ve Matthews'un Fidel'le yaptığı mülâkattan söz etti. Savunma Bakanı, bu mülâkatın baştan aşağı uydurma olduğunu ileri sürdü; eğer doğruysa, mülâkatla ilgili resimlerin yayınlanması gerektiğini söyledi.

Emliano'nun oğlu Hermes bize yiyecek bir şeyler getirmiş ve izleyeceğimiz yolu göstermişti. Fakat 28 Şubat sabahı Hermes görünmeyince Fidel bulunduğumuz yeri derhal terketmemizi ve yolları gören başka yerlerde mevzi almamızı emretti. Zira ne olacağını hiçbirimiz bilmiyorduk. Öğle üzeri saat dört sıralarında Luis Crespo'yla Universo Sanchez yolları gözlerlerken, büyük sayıda düşman askerinin Las Vegas'tan gelen yolu tutmaya hazırlandığını gördüler. Askerler yolumuzu kesmeden tepenin kenarına hızla koşmamız ve diğer yana geçmemiz gerekiyordu. Askerleri daha önceden gördüğümüz için bunu yapmamız çok güç değildi. Biraz sonra havan toplarının ve makineli tüfeklerin sesleri yakınımızda duyulmaya başladı. Demek ki, Batista Ordusu yerimizi önceden öğrenmişti. Tepenin üstüne çıkıp öte yana geçmek herkes için çok kolaydı, fakat benim için muazzam bir meseleydi. Tepeye zar zor tırmanabilmiştim. Fakat astım krizim dayanılmaz bir hal almıştı. Bir adım dahi atmam mümkün değildi. Crespo'nun bana ne kadar yardım ettiğini ve artık daha ileriye gidemeyecek hale gelince, beni bırakması için kendisine nasıl yalvardığımı çok iyi hatırlıyorum. Ama, Crespo'nun «Seni Arjantinli orospu çocuğu seni. Yürü yoksa dipçiği yersin» diye bağırması üzerine tekrar davranmak zorunda kaldım. Crespo beni ve çantamı sırtında taşıyarak tepeyi aşmamızı sağladı. Bu sırada büyük bir fırtına başlamıştı.

Nihayet küçük bir bohio'ya vardık. Purgatorio adlı bir yerde bulunduğumuzu öğrendik. Fidel kendisini, Batista Ordusu'ndan Binbaşı Gonzales olarak tanıttı ve asileri aradığını söyledi. Bohio'daki köylü zoraki bir nezaketle bizi evine davet etti ve ağırladı. Komşu bohio'daki köylü de orada bulunmaktaydı. Bu sonuncusu muazzam bir dalkavuktu. Hastalığımdan dolayı. Binbaşı Gonzales pozundaki Fidel'e kendisine öğüt veren ve Fidel isimli delikanlının tepelerde niçin çarpıştığını soran köylü arasındaki konuşmanın zevkine tam olarak varamadım.

Bir karara varmamız gerekiyordu, çünkü benim daha ileriye gitmeme olanak yoktu. Geveze komşu ayrıldıktan sonra, Fidel evinde kaldığımız köylüye kim olduğunu açıkladı. Bunun üzerine evsahibi Fidel'i kucaklayarak kendisinin Ortodoks Partisi'nin üyesi olduğunu, Chibas'ı önder olarak tanıdığını ve bize hizmete hazır olduğunu söyledi. O anda bu adamı temas kurmak, hiç olmazsa bazı ilâçlar getirtmek üzere Manzanillo'ya göndermemiz gerekiyordu. Ben evin yakınlarında bir yerde kalacaktım. Bundan köylünün karısının bile haberi olmayacaktı.

Bizim gruba en son katılan birisi beni korumakla görevlendirilmişti. Bu adam geçmişi biraz karanlık, ama güçlü kuvvetliydi. Fidel, cömert bir tavırla bana grubumuzun en değerli silâhlarından olan bir Johnson otomatik tabancası bıraktı. Hepimiz sanki aynı yönde gidiyormuşuz gibi hareket ettik, birkaç adım sonra ben ve El Maestro diye çağırdığımız yoldaş gi-

leneceğimiz yere doğru gözden kaybolduk. Aynı gün radyo Matthews'un telefonla mülâkat verdiğini ve o ünlü resimleri yayımlamak üzere olduğunu söylediğini bildirdi. Diaz Tamayo bunun olanaksız olduğunu, çünkü Matthews'un gerillaları kuşatan ordu hatlarını geçemeyeceğini ileri sürmekteydi. İhtilâl hareketinde ikinci kumandan mevkiinde bulunmakla suçlandırılan Armando Hart hapse atılmıştı. Tarih 28 Şubat'tı.

Dost köylü kendisine verilen görevi yaptı ve ben böylece yeteri kadar adrenalin'e sahip oldum. Bundan sonra benim için Sierra'daki savaşın en azaplı on günü başladı. Ağaçlara, tüfeğimin namlusuna dayanarak yürümeye çalışıyordum. Yanımda her silâh sesiyle titremeye başlayan, tehlikeli bir bölgede öksürmeye mecbur kaldığımda sinirleri boşalan bir arkadaş bulunmaktaydı. Normal koşullarda Epifanio'nun evine bir günde varabilirken, bu defaki yürüyüşümüz on gün aldı. Buluşma tarihimiz 5 Mart olarak seçilmişti. Fakat bölgedeki düşman askerlerinin varlığı ve ağır hareketimiz yüzünden buluşma yerine ancak 11 Mart'ta varabildik.

Ev sakinleri bize olup bitenleri anlattılar. Fidel'in on sekiz kişilik grubu Altos de Merino'da düşman tarafından hücuma uğramak üzere olduklarını sandıkları bir sırada tesadüfen ikiye ayrılmıştı; adamların on ikisi Fidel'le, altısı da Ciro Frias'ın grubu düşman tarafından baskına uğratılmışsa da hiçbirisine bir şey olmadan bu baskından kurtulmuş ve yeniden toparlanmıştı. Bunlardan biri olan Yayo, silâhsız bir şekilde Epifanio Diaz'ın evinin yanından geçerek Manzanillo'ya doğru gitmekteydi. Ondan her şeyi öğrendik. Frank'ın kendisi Santiago'da hapiste bulunuyordu. Biz bu grubun lideri Yüzbaşı Jorge Sotus'la buluştuk. 5 Mart'ta gelmeye çalışmış, fakat mümkün olmamıştı. Çünkü yeni bir grubun etrafta bulunduğu haberi duyulunca, Batista askerleri bütün yolları tutmuşlardı. Aramıza katılacak yeni elli kişi için gerekli hazırlıkları tamamladık.

Sessiz ve Derinden

İki yüze yakın bir gerilla kuvveti... Disiplinli, morali daha yüksek, ve silâhla donatılmış. Bazısı yeni. İnsan baktıkça, doyamıyor, daha hakası geliyor. Daha önce sözünü ettiğim Sierra'daki niteliksel değişimin şimdilerde daha bir farkına varıyor insan. Yanımız, yöremiz buram buram özgürlük kokuyordu. Geceleri korkusuzca yüksek sesle konuşabiliyor, hamaklarımızda o yandan bu yana sere serpe dönebiliyorduk. Artık her an her şey için tedbir almak gerekli değildi. Tüm bunlardan da önemlisi Sierra'daki köylere gidip, köylülerle daha yakın lişkiler kurma hakkı verilmişti bizlere. Eski yoldaşların gösterdiği sıcak ilgi, kalbimizi sevgiyle doldurmuş, coşturmuştu.

O sıralar Ada'nın *prima donnaları* Felipe Pazos ve Raul Chibas adlı iki kişiydi. Tüm aykırı yaradılıştaydılar. Chibas'ın kardeşi Eddie, kişiliğiyle ülkede simgeleşmiş bir insandı. Raul bu simgenin kanatları altında geçinip gidiyordu. Ne zekiydi, ne akıllıydı ve ne de etrafını doyuracak bir etkinliği vardı. Kardeşinin faziletlerinden bir tekine bile sahip değildi. Ortodoks Partisi'nin oldukça sözü edilen bir adamı olmasının nedeni, etliye sütlüye karışmaz, her şeye burnunu sokmaz karakteriydi. Çok az konuşuyordu ve bir an önce Sierra'yı terketmek istiyordu.

Felipe Pazos'a gelince, o da çok ayrı bir kişiliğe sahip, ünlü bir iktisatçıydı. Devlet sektöründe görev almanın (o sıralarda Prio Socarras Hükümeti iktidardaydı) tüm hileye, hurdaya hulaşmak olduğu, geçer akçe yönetimin çalıp çırpmaya dayandığı bir kadroda, hele hele bir Milli Bankanın Genel Müdürü olarak hazineden bir kuruş dahi çalmamış olması, onu ülkede bir namus simgesi yapmaya yetmiş de artmıştı bile. Böyle bir kapkaç döneminde lekelenmeden kalabilmek oldukça güç bir şey diye düşünebilir insan. Bir bakıma doğrudur da bu. Kendi işinden başka bir işe karışmayan, ülkenin talan edildiği bir sıra, kayıtsız bir gözlemci olarak kalan bir bürokrat için doğrudur tabii! Fakat yaşamış olduğu dönem içinde, yapılan rezaletleri her gün lânetlemeyen, bunlara karşı kayıtsız kalan bir ihtilâlci düşünülebilir mi? İşte Felipe Pazos bu düşünülmesi olanaksız işi, büyük bir cambazlıkla başardı ve Batista'nın hükümet darbesinden sonra Milli Banka'nın müdürlüğünden, başında bir namus halesi olarak ayrıldı. Yani şerefiyle, zekâsıyla ve büyük bir iktisatçının Allah vergisi yetenekleriyle. Ve büyük bir küstahlıkla, Sierra'ya gelip hareketin başına geçmek istedi. O küçücük Makyavel zekâsına göre memleketin kaderini elinde tutacak tek insandı o. Hareketi ihanet etmek fikri belki de daha o zamanlar kafasında yer almaya başlamıştı. Belki de daha sonraları böyle düşünmeye bşladı. Fakat her ne olursa olsun, davranışlarında hiç bir zaman açık ve samimi değildi. Az sonra ayrıntılarıyla üzerinde duracağımız ortak bildiriye arkasını yaslayarak, kendisini 26 Temmuz Hareketi'nin Miami'deki temsilcisi olarak ilân etti. Bu yoldan da Cumhuriyetin geçici cumhurbaşkanı olmayı tasarlıyordu. Geçici hükümetin başına getirilecek olan Prio, böylece kendisine her bakımdan sadık ve yararlı bir cumhurbaşkanına sahip olacaktı.

O sıralar oturup iki çift laf etmeye bile zaman ayıramıyorduk. Buna rağmen Fidel, bir ara, bildiriyi çok daha sert bir duruma getirmek için çalıştığını, daha önce karar altına alınmış ilkelerden asla taviz verilemeyeceğini açıkça belirtmek istediğini söyledi. Fakat bu görüşmek kafalı, duygusuz iki adam ortalıkta ayağa dolaştığı sürece, halkı bir ayaklanmaya çağırmak oldukça çetin işti.

Temel ilke olarak bildiri özellikle şu önemli hususlar üzerinde duruyordu: *«Tüm muhalefet partilerini, sivil kurumları, ve devrimci güçleri içine alan geniş bir devrimci cephenin yaratılması.»*

Bu temel ilkenin ardından birtakım teklifler sıralanıyordu: «Ortak mücadele için devrimci bir sivil hükümetin kurulması.» «Geçici hükümete başkanlık etmek üzere birisinin tayin olunması.» Bildiride ayrıca bu Devrimci Cephe'nin başka bir ülkeyi, Küba'nın içişlerini ilgilendiren müzakerelerde yardıma çağırmayacağı, kendiliğinden olacak böyle bir yanaşmayı da asla kabul etmeyeceği belirtiliyordu. Bildiri «Ne biçimde olursa olsun, hiç bir askeri cuntanın Cumhuriyetin geçici hükümeti olarak kabul edilmeyeceğini» de özellikle açıklıyordu. Alınan karar, orduyu politika dışı tutmaktı. Fakat ortak cephe orduya bütünlüğünü koruyacağı konusunda tam bir teminat veriyordu. Seçimler bir yıl sonra yapılacaktı. Geçici hükümetin bağlı kalmak zorunda olduğu programa göre sivil ya da askeri bütün siyasal suçlulara özgürlükleri verilecek, radyo ve basın için haberleşme özgürlüğü mutlak teminat altına alınacak, bireysel, toplumsal bütün haklar anayasa ile korunacak, önce mahallî idareler danışıldıktan sonra geçici belediye başkanları tayin edilecek, karaborsanın kökü kurutulacak, devlet örgütlerinin verimini artıracak tedbirler alınacak, yöneticiler yetiştirmek üzere kurs programları hazırlanacak, sendikalarda demokratik ilkeler yürürlüğe konulacak, bütün sanayi kuruluşlarıyla, sendikalarda hür seçimlere gidilecek, yurttaşların topluma ve kendi ülkelerine karşı olan görevleriyle haklarının önemini belirtecek bir eğitim programıyla, okuma yazma bilmeyenlere, okuma yazma öğretecek yoğun bir kampanya hemen yürürlüğe konulacak, bütün kamu toprakları dağıtılacak ve üzerinde ekim yaptıkları topraklar ister devlet, ister kişilere ait olsun, eski sahiplerine tazminat ödenerek yarıcıların, kiralık toprakta ekim yapanların, toprağa yerleşmiş olanların bağımsız üreticilere dönüşümü için bir toprak reformu uygulanacak, Küba parasının değerini korumak üzere sağlam bir mali politika benimsenecek ve böylelikle milli kredi üretim alanına kaydırılacak, sanayileşme hızlandırılacak, yeni iş alanları açılacak.

Bunlara ayrıca iki önemli madde daha eklenmişti: Küba halkının özgürlük çağrısı etrafında birleşeceklerini bütün dünyaya göstermek üzere, tarafsız, dürüst, temiz ve liderlik yeteneklerine sahip, ayrıca, bu çağrıyı simgeleştirecek bir Kübalının vakit geçirmeksizin Cumhuriyetin geçici hükümetinin ha-

şına getirilmesi. Bugün Küba'da bu görevi yerine getirebilecek yeterince insan vardır. (Tabii ki, bu bildiriyi imzalayanlardan Felipe Pazos, kalbinde bu görev için yeterli sayıda değil, ancak bir tek adamın bulunduğuna, onun da kendisi olduğuna inanıyordu.) İkinci madde ise şuydu: Geçici başkan partilerüstü kalacak, tamamen tarafsız ve dürüst seçimlerin yürütülmesini sağlamak bakımından, siyasal olmayan kurumlarca seçilecek.

Bildiride ayrıca şu husus da özellikle belirtilmişti: *«Bütün bunları tartışmak üzere Sierra'ya kadar gelmek gerekli değildir. Biz Havana'da, Meksika'da, ya da herhangi başka bir yerde temsil olunabiliriz.»*

Fidel, bildirinin hazırlanması sırasında, tarım reformunun daha açık seçik ortaya konulması konusunda ısrar ettiyse de bu iki ilkel insanın artık taşlaşmış kafalarını etkilemek hemen hemen olanaksızdı. «Tüm kamu topraklarının dağıtılmasını sağlayacak bir toprak reformunun ana hatlarının belirtilmesini» Diario de la Marina bile destekleyebilirdi. Bildirinin incisi ise *«eski sahiplere tazminat ödenerek»* deyimiydi.

Bildiride öne sürülen hususların bir kısmı ihtilâl hükümeti tarafından ilk tasarlandığı şekilde yürürlüğe konulmadı. Bununla beraber burada belirtelim ki, düşmanlarımız bildiride üstü kapalı bir şekilde varılan anlaşmayı Sierra'nın yetkisini tanımamak suretiyle bozdular ve geleceğin ihtilâl bükümetini, emrivakiler karşısında bıraktılar.

Aslında bildiride varılmış gibi gözüken anlaşma, hiç birimizi doyuracak nitelikte değildi. Fakat o günün koşulları göz önünde tutulursa, istediğimiz gibi olmadıysa da, bildiri yine gerekli ve ilerici olması bakımından işimize geliyordu. Özü ne olursa olsun, ihtilâlci gelişimi engelleyeceği yere kadar gelir, ondan sonra kaldırılır rafa konurdu. İş oraya kadar bile varmadan, düşmanlarınız ihanetleriyle, bu bizi rahatsız edici taviz bağlarını koparmamıza ve halka gerçek yüzlerinin ne olduğunu göstermemize yardım ettiler.

Yapmayı düşündüklerimizle, bildiride açıkladığımız program arasında büyük farklar olduğunu biliyorduk. Hattâ böyle bir program, bizim çabalarımızı bir dereceye kadar da sınırlıyordu. Bütün bu tavizlerden bir tek şey öğrenmiştik. Sierra Maestra'da istediklerimizi yapmak olanaksızdı. Çünkü uzun süredir askeri gücümüzü ve halkın Fidel'e duyduğu güveni kendi aşağılık amaçlarına alet etmek isteyen dostlara, belirli bir süre de olsa, dayanmak zorunda olduğumuzu biliyorduk. Artık bu alçakların niyeti açıkça belli olmuştu. Bu alçaklar komprador lar aracılığı ile Kuzeyli efendilerine bağlanan emperyalizmi Küba'da yaşatmak istiyorlardı.

Bildirinin olumlu olan yanları da yok değildi. Sierra Maestra'yı ön plana alıyor ve şöyle diyordu : *«Sierra konusunda Hükümetin yaptığı olumsuz propagandaya kimse aldanmamalıdır. Sierra Maestra çoktan beri özgürlüğün yıkılmaz bir kalesi olup, bütün vatandaşların kalbinde yer etmiştir. Halkın bize gösterdiği inanç ve güveni Sierra'da nasıl ödememiz gerektiğini çok iyi bilmekteyiz.»* Esasında bunu sadece Fidel biliyordu. Öteki ikisi Sierra Maestra'daki mücadelenin gelişimini serpirci olarak izleyecek güçte bile değillerdi ve zaten bir süre sonra dağlardan ayrıldılar. Cbibas, Batista polisi tarafından baskına uğratıldı ve biraz okşandıktan sonra kapağı yakın arkadaşı ile beraber Amerika Birleşik Devletleri'ne attı.

Satılmışlar oynadıkları oyunu çok iyi hesaplamışlardı. Küba oligarşisinin en namlı üyelerinden bir grup, Küba'nın özgürlüğü adına Sierra Maestra'ya gelecek, gerillacıların başıyla ortak bir bildiri yayımlayacaklar ve ondan sonra diledikleri gibi at oynatmak üzere Miami'ye gideceklerdi. Her şeyi iyice düşünüp taşınmışlardı ama, kavrayamadıkları bir tek gerçek vardı: Siyasal manevra, tarafların gücüne bağlı olarak gelişir: Taraflardan biri kendileriydi, öteki ise silâhlı Küba halkı. Gerilla ordusunun mutlak güvenine sahip liderimizin çabuk harekete geçişi bu dolabın daha da gelişmesini önledi ve birkaç ay sonra anlaşmanın sonuçları Miami'de belli olunca, düşman felce uğradı. Bu yenilgi üzerine bizi bölücülük ve kendi irademizi keyfi olarak Sierra'dan uygulamaya çalışmakla suçladılar. Düşman kurnaz numarasını yutturamayınca taktiğini değiştirmek zorunda kaldı. Caracas antlaşması adı altında yeni bir tuzağın hazırlıklarına giriştiler.

Bildirinin tarihi 12 Temmuz 1957 idi ve gazetelerde yayımlanmıştı. Bizim için bu bildiri, almakta olduğumuz yol üzerinde küçük bir moladan başka bir şey değildi. Biz gerillacılar, istibdat ordusunu savaş alanında yenilgiye uğratmak olan temel görevimize devam edecektik. O günlerde benim komuta edeceğim yeni bir birlik kuruldu. Artık yüzbaşıydım. Bu arada başka terfiler de oldu. Ramiro Valdes yüzbaşılığa yükseltildi ve kendi takımıyla benim komuta ettiğim kuvvetlere verildi. Başka bir takıma komuta eden Ciro Ciro Redondo da yüzbaşı olmuştu. Birliğimde üç takım bulunmaktaydı. Birinci takım aynı zamanda öncülere liderlik eden ve müfrezenin komutanı olan Lalo Sardinas'ın komutasındaydı. Benim komutam altındaki kuvvetlere *çulsuz köylüler* adı verilmişti. Değişik kıyafetler içinde, değişik silâhlar taşıyan yetmiş kişiydik. Adamlarımın her biriyle ayrı ayrı kıvanç duyuyordum. Birkaç gece sonra bu kıvanç yerini büyük bir gurura bırakacaktı. Kendimi ihtilâlle sarmaş dolaş hissedecek ve adamlarımın her türlü övgüye ve terfiye bak kazandıklarını gösterebilmek için yerimde duramaz olacaktım. «Carlos»a (Frank Pais'in takma adı) tebriklerimizi ve en iyi duygularımızı bildiren bir mektup yazdık. Mektup, gerilla ordusunda okuma yazma bilen bütün subaylar tarafından imzalandı. (Sierra köylülerinin yazı yazmakla başları pek hoş değildi ve ayrıca gerilla gücümüzün büyük bir kısmı bu gibi yoldaşlardan kurulmuştu.) Mektup yazılırken iki sütun bırakılmıştı. Biri imza, öteki rütbe için. Sıra bana geldiğinde Fidel sadece *«Binbaşı yaz!»* diye emir verdi. Böylece törensiz, şölensiz, beklenmedik bir anda Gerilla Ordusu İkinci Birlik Komutanı Binbaşı Guevara oldum. Bu birlik daha sonra Dördüncü Birlik adını alacaktı.

Gerillacılar Santiago'da kendileri için kahramanca döğüşen, onlara ihtiyaçları olan malzemeleri gönderen ve üzerlerindeki yükü kısmen hafifleten şehirli kardeşlerine yazdıkları mektubu, şimdi hangisi olduğunu pek hatırlayamadığım bir köylü kulübesinde hazırladılar. Garip, anlaşılmaz bir kibirlilikle, dünyanın en gururlu insanlarından biri gibi hissediyordum kendimi. Rütbe işaretim olan küçük yıldız Manzanillo'dan ısmarladıkları bir kol saati ile birlikte bana, Celia tarafından verilmişti. Binbaşı olarak ilk görevim Sanchez Mosquera'yı kuvvetlerimle kuşatmaktı. Fakat ne yazık ki, bu alçakların alçağı, canavar adamla karşılaşmak mümkün olmadı, çünkü bizim bulunduğumuz bölgeden çoktan ayrılmıştı.

Yürümekte olduğumuz El Hombrito bölgesinde artık iyiden iyiye karargâhtan uzaklaşmıştık. Kendi başımıza bir şeyler yapabileceğimizi ispatlayabilmek bakımından gelecek için planlar yapmaya koyulduk.

Bir yandan da yaklaşmakta olan 26 Temmuz gününü kutlama hazırlıkları yapıyorduk. Fidel, kendime göz kulak olmam şartıyla, beni hareketlerimde serbest bırakmıştı. Son toplantımızda, bugün İhtilâl Ordusu Genel Kurmay Başkanı olan Doktor Sergio del Valley'le tanıştık. Sergio o günlerde bizim kuvvetlerimizin yeni doktoru olarak göreve başlamıştı ve Sierra'da olanakların elverdiği kadar yararlı olmaya çalışıyordu.

Varımız yoğumuzla varolduğumuzu gösterebilmek için elimizden gelen her şeyi yapmamız gerekiyordu. Daha önce ovalık bölgede çarpışan yoldaşlarımız birçok aksiliklerle karşılaşmışlardı. Miranda Şeker Fabrikası'nın bulunduğu bölgede açılacak yeni bir cephe için saklanmış olan silâhlar polisin eline geçmiş ve polis aralarında Faustino Perez'in de bulunduğu birçok yiğit lideri hapse tıkmıştı. Bilindiği gibi Fidel kuvvetlerimizin bölünmesine başından beri karşı olmuş, fakat şehir harekâtının ısrarı karşısında fikrini değiştirmek zo-

rında kalmıştı. Bu silâhların polisin eline geçmesi, Fidel'in görüşünün ne kadar yerinde olduğunu açıkça ortaya koyuyordu. Bu olaylar üzerine genişlemekte ve büyümekte olan gerilla kuvvetlerini mümkün olduğu kadar Sierra Maestra etrafında toplamaya çalıştık.

Sürekli bir savaş içinde yaşamak ve bu yeni duruma uymak, halk bilincinde ister istemez yeni bir davranış, yeni bir düşünüş biçimi yaratıyor. Kişi rahatını, huzurunu bozacak acı tecrübelere dayanabilecek bir değişim geçirmek zorunda kalıyor. Sierra Maestra ve yeni yeni özgürlüğe kavuşan bölgeler bu acı tecrübeyi geçirdiler.

Engebeli dağlık bölgelerdeki durum en hafif deyimiyle korkunçtu. Özgürlük aşkıyla tutuşan köylüler, ta uzaklardan göç ederek gelmişlerdi buralara. İğneyle kuyu kazar gibi, yeni açılmış topraklardan ekmeklerini söküp çıkartmaya çabalıyorlardı. Uğraşıyor, didiniyor, yeni bir şey yaratmanın büyük fedakârlıklar gerektirdiğini bu ucu bucağı görünmez uçurumlarda, bu kartal yuvası yamaçlarda kahve yetiştirebilmek için âdeta yalvarıyorlardı fidelere. İnsanın yüzyıllar boyu süregelmiş kendi toprağına sahip olabilmek özlemiyle bu amansız yamaçları işliyor; toprağı alınterleriyle suluyor; kendi kendilerini aşıyorlardı.

Kahve fideleri umutla beklenen meyvelerin tomurcuklarını verdiği zaman, toprakların yeni bir sahibi çıkıveriyordu. Bu ya bir yabancı firma, ya bir yerli yağmacı, yada köylülerin gırtlaklarına kadar borca gömülmüş olmalarını fırsat bilen vurguncu oluyordu. Yabancı firmaların ya da yerli toprak ağalarının hizmetindeki siyasal *cacique'ler* (liderler), jandarma komandanları, bu keyfi davranışlara başkaldıran köylüleri ya hapse atıyor ya da öldürüyorlardı. Tecrübesizliğimiz yüzünden Alegria de Pio'da uğradığımız yenilgiye paralel olarak, burada karşılaştığımız yenilgi ve umutsuzluk manzarası buydu.

Köylüler, bugün artık efsaneleşen, sakalları o günlerde yeni yeni uzamaya başlamış bu ince, zayıf adamların, kendileri gibi baskı güçlerinin yeni kurbanları olduğunu anladılar. Ve bize sürekli olarak, hiç bir çıkar gözetmeden, yenilgiye uğrayanlardan hiç bir şey beklemeden yardım ettiler.

Günler günleri kovaladı ve artık iyice pişmiş askerlerden kurulu küçük birliğimiz La Plata ve Palma Mocha zaferlerini yaşadı. Baskı rejimi bütün gaddarlığıyla buna misilleme yaptı. Köylüler kitleler halinde öldürüldüler. Sierra Maestra'nın köylülerle dolu vadilerinde, tedhiş ve zulüm, zincirinden boşanmış bir azgın köpek kol geziyordu. Köylüler yardımlarını durdurdular. Onlarla *guerilleros* arasında karşılıklı güvensizlikten doğan bir duvar yükselmişti. Köylüler misilleme hareketlerinden, gerillalar ise korkakların ihanetinden çekiniyorlardı. Buna rağmen adil ve anlayışlı olmak zorundaydık. Nitekim, *guajiro*'lar (dağ köylüleri) yavaş yavaş davamıza karşı inançlarını tekrar kazandılar.

Çaresizlik ve hırstan gözü dönmüş diktatörlük, binlerce *guajiro* ailesinin Sierra Maestra'dan alınarak kentlerde iskan edilmesini emretti.

Gençlerin hemen hepsini içine alan, en güçlü ve en dayanıklılardan meydana gelen bir grup, özgürlüğü ve savaşı, köleliğe ve kente tercih etti. Kadınlar, çocuklar ve yaşlılarla dolu sonu gelmez kervanlar yollara düştü. Doğup büyüdükleri yerleri bırakıp, *llano*'ya (ovaya) iniyorlar, kentlerin dış mahallelerinde ev üstüne ev yığıyorlardı. Küba, tarihinin en korkunç sayfasını ikinci bir defa, yeniden yaşıyordu: Yeni iskan. Bunu ilk buyuran, sömürgeci İspanya'nın eli ve gözü kanlı generali Weyler olmuştu. Şimdi de emir, Fulgencio Batista'dan, Amerika kıtasının görüp göreceği hainlerin en büyüğünden, katillerin en azılısından geliyordu.

Açlık, sefalet, hastalık, salgın, diktatörlüğün yeniden iskan ettiği köylülerin çoğunu kırıp geçiriyordu. Çocuklar bakımsızlıktan ve gıdasızlıktan ölüyorlardı. Oysa iki adım ötede, hayatlarını kurtarabilmek için gerekli her şey vardı. Küba halkının öfkeli protestoları, patlak veren uluslararası skandal ve baskı, rejimin ihtilâlcileri yenememesi karşısında, diktatör, köylü ailelerin Sierra Maestra'dan uzaklaştırılmasına son vermek zorunda kaldı. Ve yeniden doğup büyüdükleri topraklara döndüler. Perişandılar. Hastaydılar. Birçoğu ölüp gitmişti.

Daha önce diktatörlüğün bombardımanlarını, *bohio*'larının yakılışını, kitle halinde cinayetleri görmüşlerdi. Bu sefer de, rejimin barbarlığını ve insanlıktan nasıl uzak olduğunu gördüler. Onlara reva görülen davranış, Kurtuluş Savaşı sırasında, İspanyol sömürgecilerinin Kübalılara yaptıklarını fersah fersah geçmişti. Batista, Weyler'e rahmet okutuyordu. Köylüler ölünceye ya da zafere erişinceye kadar mücadele için sarsılmaz bir azimle döndüler. Ya öleceklerdi ya da özgürlüğe kavuşacaklardı.

Kentlerden gelme gerillacılarımız, palmiye yapraklarından örme şapkalar giymeye başladılar. Korkuları kalmadı. Mücadeleye katılmaya ve kendilerini kurtuluşa götürecek yolda sonuna kadar cesaretle ilerlemeye karar verdiler. Bu değişiklikte, köylülere karşı tutumumuzun ve savaştaki zaferlerimizin rolü büyüktü. Ve köylülerin böylesine değişmesi, Sierra Maestra'da nasıl karşı durulmaz bir güç olduğumuzu ortaya koyuyordu.

İki şıktan birini seçmek durumunda kalan köylülerin hepsi, ihtilâl yolunu seçtiler. Daha önce de sözünü ettiğimiz bu düşünce ve davranış değişikliği bu sefer kendini iyice gösterdi. Savaş acılarla, üzüntülerle doluydu, orası doğru. Ama geçici bir aşamaydı. Kişinin hayatta kalabilmek için kendini uydurmak zorunda olduğu bir durumda bu. Gelecekleri buna bağlıydı. Köylüler bunu anladıkları zaman, ilerde ortaya çıkacak aksiliklere karşı hazırlıklı bulunmak için gerekli düzeni kurdular.

Terkettikleri topraklara döndüler. Hayvanlarını daha kötü günlere saklamak amacıyla kesimi durdurdular. Makineli tüfeklerin yırtıcı sesine alıştılar. Her aile kendi sığınağını kurdu. Aileleri, davarları, ev eşyalarıyla birlikte geçici süreler için savaş bölgelerinden kaçmaya alıştırdılar kendilerini. Geride sadece *bohio*'larını bırakıyorlar, düşman da bunları yakıp yerle bir ederek öfkesini çıkarıyordu. Eski evlerinin dumanlar tüten yıkıntıları üzerinde yeniden ev kurmaya alıştırdılar kendilerini. Ağızlarından bir tek yakınma sözü duyulmuyor, ama kinleri gittikçe yoğunlaşıyor, zafere ulaşma azimleri gittikçe bileniyordu.

Diktatörlüğün yiyecek ablukasına karşı mücadele açıldı ve hayvan dağıtımına başlandı. Onlara gözleri gibi bakıyorlardı. Aslında ufak birer kooperatif sayılacak biçimde gruplar kurup, hayvanların güvenli bir yere götürülmesinde işbirliği ediyorlardı. Otlaklarını ve katırlarını seve seve toplumun ortak hizmetine veriyorlardı.

Mülklerinin sınırını büyük bir hassasiyetle koruyan en ateşli, en inançlı bireycilerin bile, savaş yüzünden, büyük mücadelenin ortak hizmetlerine katılması, Devrimin yeni bir mucizesiydi. Bundan da büyük bir mucize daha oldu: Küba köylüsü özgürlüğe kavuşmuş bölgelerde, mutluluğunu yeniden buldu. Başlangıçta, her girdiğimiz köy evinde ürkek fısıltılarla karşılaşırken şimdi Sierra'da halkın şen şakrak, mutlu, yürekten kahkahalarını gururla dinliyorduk. Kendi gücünü farketmenin, özgür bölgemiz halkına kazandırdığı nefsine güvenin yansımasıydı bu kahkahalar.

Genel Grev ve Son Saldırı

Llano hareketi olanca gücüyle, ihtilâl taraflısı bir genel grev hazırlıyordu. Frente Nacional Obrero (Ulusal İşçi Cephesi) adıyla bir örgüt kuruldu. Bu örgüt uzaktan uzağa 26 Temmuz Hareketi tarafından yönetiliyordu. Örgüt kurulduğu andan itibaren, bölücülük illetinin kurbanı oldu. İşçiler, 26 Temmuz Hareketi'nin bir ürünü olduğu açık seçik ortada olan ve henüz filizlenen bu örgüte belirli bir kayıtsızlık gösterdiler. Örgütün kuruluş amaçları o günkü koşullar altında fazlasıyla radikal geliyordu onlara. 9 Nisan 1958 grevinden birkaç gün önce, Fidel Castro sert bir bildiri yayımlayarak, ihtilâl yolunu seçmemiş olanlara şiddetle çattı. Bunun hemen arkasından ikinci bir bildiri daha yayımlayarak, işçilere Frente Nacional Obrero bün-

yesinde, ya da bunun dışında bir başka örgütte birleşme çağrısında bulundu. Frente'nin tek başına genel greve gidecek güçte olmadığını biliyordu.

Birliklerimiz kendilerini kavganın ortasına attılar. O tarihlerde Dördüncü Birlik'in yüzbaşısı olan Camilo Cienfuegos, Bayamo dolaylarındaki Oriente'ye indi ve düşman saflarına dehşet ve ölüm saçtı. Sonunda Nisan'ın 9'u geldi ve tüm çabalarımız boşa gitti. Ulusal Hareket Komitesi kitle mücadelesinin esas temelleri konusunda hepten acemice davranmış ve grevi, hiç bir ön haber sızdırmadan, bir anda silâh patlamalarıyla başlatmaya kalkışmıştı. Tahmin edileceği gibi, işçiler greve katılmaya yanaşmadılar. Örnek olacak nitelikte yoldaşlarımızın bir kısmı, Ülkenin dört bucağında boş yere öldüler. 9 Nisan, rejimin temellerini bir an bile sarsmayı başaramayan, bir büyük fiyasko olmuştu. Rejimi sarsmak şöyle dursun, bu kara günden sonra hükümet, kuvvetlerini azar azar çekerek Oriente'ye sevketme ve ta Sierra'ya kadar fesat tohumlarını ekmeye fırsat buldu. Savunma mevzilerimizi sürekli tahkim etmek ve ormanın daha da içerlerine çekilmek zorunda kaldık. Öte yandan hükümet, peşpeşe yeni alaylar sevkediyordu. Br an geldi ki, savaş alanında tam on bin asker toplandı. İşte o zaman 25 Mayıs saldırısı başladı. Saldırı ileri karakolumuz olan Las Mercedes köyüne yöneltilmişti.

Teçhizatımızın azlığı yürekler acısıydı. On bin çeşitli silâha karşı, işler durumda sadece iki yüz tüfek! Hareketimizi kısıtlamak için bundan büyük engel olamazdı. Ama madalyonun bir de öteki yüzü vardı. Batista ordusunun savaştaki yürek-sizliği. Bizim çocuklar aslanlar gibi düvüşüyorlardı. Her birimiz on, on beş düşmanla boğuşuyorduk. Düşman bizimle başa çıkabilmek, kuvvetlerimizi köyden sürebilmek için bütün gücünü seferler etmek zorunda kalıyordu. Tanklar, toplar, uçaklar Oradaki küçük kuvvetimizin başında Yüzbaşı Angel Verdecia vardı. Bir ay sonra savaşırken öldü.

Tam o günlerde, Fidel'e, kaşarlanmış politikacı manevrasına giren hain Eulogio Cantillo'dan bir mektup geldi. Cantillo, düşman faaliyetlerinin başkanı olarak, saldırının aralıksız süreceğini, yalnız sonuç alınana kadar «Adam»ın (Fidel'in) kılına dokunulmayacağını bildiriyordu. Gerçekten de saldırı sürdürüldü. İki buçuk aylık kesintisiz çarpışmalardan sonra, düşman kuvvetlerinin zarar bilançosu şöyleydi: Ölü yaralı, esir ve kaçak olarak bin asker. İçlerinde bir tankın, on iki havanın, on iki makinelinin ve çok sayıda otomatik silâhın bulunduğu altı yüz çeşitli silâh. İnanılmayacak kadar çok sayıda ve çeşitte cephaneyi hesaba katmıyorum bile. Ayrıca, savaşın sonunda Kızılhaç'a teslim ettiğimiz dört yüz elli tanc de esir almıştık.

Sierra Maestra'daki bu ünlü saldırı, Batista ordusunun belini bükmüştü, ama son söz henüz söylenmemişti. Mücadele devam etti. Üç noktada saldırıya geçmek üzere son stratejimizi planladık: gevşek bir kuşatmayla sarılmış olan Santiago de Cuba, Las Villas ve Pinar del Rio. Las Villas'a ben gidecektim. Adanın öbür ucundaki Pinar del Rio'yu, Camilo Cienfuegos ve kumandasındaki «Antonio Maceo» diye adlandırılan İkinci Birlik alacaktı. Camilo programın bu bölümünü uygulayamadı, savaş koşulları onu Las Villas'da kalmak zorunda bıraktı.

Sierra Maestra'yı altüst eden düşman alaylarını püskürttükten ve cepheyi yeniden eski düzenine soktuktan sonra, Las Villas'a, yani merkez eyalete yürümeye karar verdik... Stratejik açıdan benim görevim, adanın iki ucunu birbirine bağlayan bütün yolları kesmekti. Bundan başka, dağlık bölgelerdeki bütün siyasal gruplarla ilişki kurma emrini de almıştım. Ve son olarak da, sorumlu olduğum kesimde askeri hükümet kurmak için geniş yetkilerim vardı. Las Villas'a dört günde varabileceğimizi düşünerek, 30 Ağustos 1958'de kamyonla yola çıktık. Ama evdeki hesap çarşıya uymadı. 30 Ağustos gecesi bizlere üniforma ve harekete hazır bekleyen kamyonlara benzin getiren bir kurye geldi. Aynı anda da, silâh taşıyan bir uçak yolun kıyısındaki alana indi. Gece zifiri karanlık olduğu halde uçak görülmüştü. Alan bombalanmaya başlandı. Bombardıman, gecenin onundan sabahın beşine kadar sürdü. Saat beşte, uçak düşman eline geçmesin diye, gün ışığında bizim için çok daha büyük zararlara yol açabilecek bombardımanın önünü alabilmek için uçağı ateşe verdik. Düşman birlikleri hava alanına girdiler. Kuryeyi tutukladılar, benzine de el koydular. İş yine başa düştü. Yayan yapıldak koyulduk yola.

31 Ağustos'ta yürüyüş başladı. Atsız, arabasız... Manzanillo-Bayamo yolunu geçtikten sonra kamyonları ve atları bulacağımızı umuyorduk. Öyle de oldu. Ama 1 Eylül'de öylesine bir kasırga koptu ki, Carretera Central yolundan başka bütün yollar geçilmez hale geldi. Carretera Central yolu, Küba'nın bu bölgesindeki tek asfalt yoldu. Ondan sonra sürekli olarak ya at üstünde ya da yaya devam ettik yolumuza. Yükümüz ağırdı. Bol miktarda cephane, kırk roketlik bir bazuka ve uzun bir yürüyüşte ve kamp kurmada gerekli bütün malzemeler...

Hâlâ bizden olan Oriente bölgesinde, çetin günler geçirdik. Nehirler kabarmış, dereler ırmak gibi taşmıştı. Bunları gemek zorundaydık. Cephaneyi, silâhları ve bazuka mermilerini ıslatmamak için sonsuz bir mücadele içindeydik. Yorgun atları değiştirmemiz, yeni atlar bulmamız gerekiyordu. Oriente Eyaleti'ni geçtikten sonra kalabalık bölgelerde pek görünmemek zorundaydık. Sel altında kalmış bölgeden bin bir zahmetle geçebildik. Arada verdiğimiz molalarda da sivrisineklerin biri kalkıyor, bini iniyor ve bir an bile bizi rahat bırakmıyorlardı. Az ve kötü gıda alıyorduk. Bataklıklardan geçen derelerin sularını, hattâ bazen bataklık sularını içiyorduk. Bu müthiş günler boyunca, acınacak bir halde kendimizi sürükleye sürükleye çekip götürüyorduk. Yola çıkmamızdan bir hafta sonra, Camagüey'i Oriente'den ayıran Jobabo'yu geçtik. İyiden iyiye kuvvetten kesilmiştik. Üstelik ayağımıza giyeceğimiz bir şey de kalmamıştı. Yoldaşlarımızın birçoğu. Güney Camagüey'in çamurlu topraklarında bitkin bir durumda yalınayak yürüyorlardı.

9 Eylül'de, La Federal'e girerken, öncü kolumuz düşman pususuna düştü. İki yiğit yoldaşımız orada can verdi. Ama işin asıl kötüsü, düşman tarafından görülmemiz oldu. O andan sonra peşimizi hiç bırakmadılar. Kısa bir çarpışmadan sonra, adamlarımızdan dördünün esir olması pahasına, garnizonlarını imha ettik. Düşmanın hava kuvvetleri izlediğimiz yolu öğrendiği için, artık bir kat daha dikkatli olmak zorundaydık.

Bir iki gün sonra Laguna Grande'ye vardık. Camilio'nun birliği de bizimle aynı anda girdi kasabaya. Onların durumu bizimkinden iyiydi. Orasını hiç unutamam. Her yan sivrisinek doluydu. Cibinlik olmadan, ki çoğumuzda yoktu, bir an bile göz kırpmak olanaksızdı.

Ondan sonraki günler, çamur ve bataktan başka bir şeyin görünmediği yerlerden geçtik. Açlıktan ve susuzluktan kıvranıyorduk. Kımıldayacak halimiz kalmamıştı. Bacaklarımız kütük kesilmiş, silâhlarımız kurşun gibi ağır gelmeye başlamıştı. Camilo kamyon bulmaya giderken kendi atlarını bize bırakmıştı. Bunlar bizimkilerden daha iyi idi. Ama Macareno şeker fabrikası dolaylarında atları bırakmak zorunda kaldık. Bizi karşılamaya gelecek olan öncüler görünmediği için, nerdeyse el yordamıyla yola devam ettik.

Öncü kuvvetiniz, Cuatro Companeros'da bir düşman karakoluna rastladı ve çetin bir dövüş başladı. Şafak söktü. Güçlükle birliğin büyük kısmını sık ağaçlı bir bölgede toplayabildik. Ama düşman kanattan saldırıya geçti ve geride kalıp da demiryolunu aşmaya çalışan yoldaşlarımızı koruyabilmek için uzun süreli bir çarpışmaya girmek zorunda kaldık. İşte o sırada, düşman uçakları yerimizi keşfetti. B-26'lar, C-47'ler, büyük C-3 keşif uçakları, küçük uçaklar, iki yüz metreden ateş kusmaya başladılar. Bu ateş yağmurundan sonra çekip gittiler. Adamlarımızdan birini kaybetmiş, birkaç da yaralı vermiştik. Yaralananlardan biri olan Binbaşı Silva, seferin geri kalan kısmını omuz kemiği kırık olarak tamamladı.

Ertesi gün işler biraz daha yoluna girdi. Geri kalmış ve

birlikten ayrılmış olanların da yetişmesiyle, bütün birliği bir araya toplayabildik. Sadece, Camillo'nun birliğiyle kuzey Las Villas'taki Yaguajay'a gitmiş olan on kişi eksikti.

Bütün bu sıkıntı ve güçlüklerin arasında, köylülerden gördüğümüz destek ve yardım hiç eksik olmadı. Bize yol gösterecek, ya da karnımızı doyuracak biri çıkıyordu daima. Doğrusunu söylemek gerekirse, hiç bir zaman Oriente halkının gösterdiği yakınlığı ve desteği bulamadık, ama yine de her yerde yardımımıza koşan birileri çıkıyordu. Ağaların topraklarından geçerken, arada bir ihanete uğradığımız da oluyordu. Ama bu hiç bir zaman, köylülerin bize karşı bir tertibe girdikleri anlamına gelmez. Yaşama koşulları onları köle durumuna getirmişti. Davranışlarının nedenini burada aramak gerek. Günlük ekmeklerinin erdişesi içinde, toprak sahibine, kendi arazisinden geçtiğimizi haber veriyorlar, tabii o da yemeyip yutmayıp bunu askerlere yetiştiriyordu.

Bir gün, küçük sahra radyomuzdan, General Francesco Tabernilla Dolz'un bir bildirisini dinledik. O bilinen, mangalda kül bırakmayan edasıyla, Che Guevara'nın kumandasındaki kuvvetlerin imha edildiğini bildirdi ve ölüler, yaralılar, sağlam diye ayrılmış bir liste okudu. Bütün rakamlar birkaç gün önce düşmanla yaptığımız çetin bir çarpışma sonunda kayıtlara geçmiş olan ve geride bıraktığımız çantalarda kalan evraktan alınmıştı. General bizim kayıtlarımızla, Genel Kurmayın topladığı yanlış bilgileri derleyip toparlamış, bildiri haline getirmişti.

Ölüm haberimiz birlik içinde büyük bir neşeye yol açtı. Ama az sonra, karamsarlığa kapılmaya başladılar. Susuzluk, açlık, yorgunluk, çevremizi kuşatan düşman kuvvetleri karşısında yetersiz kalma duygusu ve hepsinden çok da, her adımı bir işkence haline sokan ayaklarımızdaki yara bereler, bizi bir hayaletler ordusu durumuna getirmişti. Günden güne sağlığımız bozuluyordu. Yediklerimiz de, yani bir gün var, bir gün yok, üçüncü gün belki var belki yok olan yemeklerimiz de durumumuzu düzeltmekten çok uzaktı. En çetin günlerin kuşatma altında, Baragua şeker fabrikası dolaylarında geçirdik. Mikrop yuvası bataklıklar arasında, bir damla içecek su bulamadık, tepemizde düşman uçaklarıyla ilerlemeye çalışıyor, bataklığı geçemeyecek durumda olan yoldaşlarımıza bir tek at bile bulamıyorduk. Çamurlu su ayakkabılarımızı yemiş bitirmişti. Bataklığın içindeki sazlar çıplak ayaklarımızı yırtıp yaralıyordu. Baragua'daki çemberi yarıp Jucarco'dan Moron'a uzanan Kurtuluş Savaşı'nda vatanseverlerle İspanyollar arasında kanlı çarpışmalara sahne olmuş ünlü yola çıktığımızda gerçekten sefil durumdaydık. Durup kendimizi toplayacak vaktimiz yoktu. Bir yandan bardaktan boşanırcasına yağan yağmur ve havanın soğukluğu, bir yandan da düşmanın ardı arkası gelmez saldırıları bizi yola devam etme zorunda bırakıyordu. Birlik gittikçe gücünü kuvvetini kaybetti ve moral bozukluğu başgösterdi. Adamlarımızı yürütebilmek için hakaret etmekten, bağırıp çağırmaktan, acı söz söylemekten başka hiç bir çare kalmadığı anda, uzaklardan beliren bir görüntü onların cesaretlerini toplamalarına ve dinçleşmelerine yetti: Batıya doğru ufukta mavi bir nokta, Las Villas sıradağlarının maviliği görünmüştü. O andan itibaren yokluklar daha bir dayanılır, güçlükler daha bir aşılır duruma geldi. Camagüey'le Las Villas'ı ayıran Jucarco'yu yüzerek ikinci çemberi de kırıp geçtik. Bir anda karanlıktan kurtulup gün ışığına kavuşmuş gibi olduk sanki.

İki gün sonra, Trinidad-Sancti Spiritus dağlık bölgesinin göbeğinde, güven içinde, savaşın yeni dönemine girmeye hazır bulunuyorduk. İki gün sonra mola verip dinlenme olanağı bulabildik. Vakit kaybetmeden ilerlemek zorundaydık, çünkü 3 Kasım'da yapılacak seçimleri engellemeyi koymuştuk kafamıza. Las Villas dağlarına Ekim'in 16'sında varabildiğimiz için, bu çetin işi başarabilecek pek az vaktimiz vardı.

Sierra Escambray'a vardığımız andan başlayarak, diktatörlüğün askeri malzemesini tahrip etmek ve özellikle haberleşme ve ulaşım ağını parçalamakla görevliydik. İlk işiniz ise, seçimleri baltalamaktı. Güç bir işti bu. Çünkü vaktimiz azdı. Çünkü, ihtilâl hareketinin içinde, bize pek pahalıya, hattâ zaman zaman yoldaşlarımızın canına mal olan anlaşmazlıklar vardı.

Komşu köylere baskın yapıp, seçim toplantılarını engellemeniz gerekiyordu. Verimli ovaya yayılmış Cabaiguan, Fomento ve Sancti Spiritus'a peşpeşe saldırılar planladık. Bu arada Guinia de Miranda garnizonu teslim olmuş ve Banao garnizonuna baskın yapmıştık. Ama bu baskından önemli bir sonuç elde edemedik. 3 Kasım'dan önceki günlerde, yoğun bir faaliyet içindeydik. Adamlarımız her yana dağıldı. Seçimlere katılma oranını hemen hemen sıfıra düşürmeyi başardılar. Eyaletin kuzey kesiminde, Camilo Cienfuegos'un birlikleri, seçim komedisini felce uğrattılar. Hiç bir şey hareket edemiyordu, ne *Batistiano* birliklerinin taşıt araçları, ne de ticari trafik.

Oriente'de oy verme oranı yok denilecek kadar azdı. Camagüey'de yüzde oranı biraz daha yüksekti. Batı bölgesinde, her şeye rağmen, büyük kitleler halinde oy vermeyenler çoğunluktaydı. Bir yandan pasif direnme, bir yandan da gerilla faaliyetlerini düzenlemeye vaktimiz olmadığı için, kendi haline bırakılan Las Villas'da seçime katılma oranı kendiliğinden düşük oldu.

Ulaşım ve haberleşme araçlarına yapılan saldırıların artması, Las Villas'ı çok kritik bir duruma soktu. Las Villas'a gelir gelmez, kentlerde yürütülen mücadele için yeni bir yöntem uygulamaya başladık. Her yürüyüşümüzde, kentteki *milislerin* en iyilerinden birkaçını da beraber götürüyor, kampa alarak sabotaj taktikleri öğretiyorduk. Bu, kentin dış mahallelerinde çok verimli sonuçlara ulaştı.

1958'in Kasım ve Aralık ayları boyunca, yavaş yavaş bütün yolları kestik. Yüzbaşı Silva, Trinidad'dan Sancti Spiritus'a giden yolu tamamen kapattı. Tuinico üzerindeki köprüyü attığımız zaman da anayol ciddî tahribata uğradı, ama yolu kesinlikle kapamayı başaramadık. Ana demiryolu hattı birkaç yerde kesildi. Güney bölgesindeki ulaşım İkinci Cephe tarafından, kuzey bölgesindeki de Camilo Cienfuegos'un birlikleri tarafından engellendi. Böylece ada ikiye ayrılmış buldu kendini. Sadece Oriente, yani en huzursuz bölge, havadan ve denizden hükümet yardımı alabiliyordu. Giderek bu yardımlar da rahatça ulaşmamaya başladı yerlerine. Düşmanın çözüldüğünü gösteren belirtiler her yerde büyük bir hızla çoğalıyordu.

16 Aralık'tan sonra sistematik bir biçimde yolların kesilmesi ve köprülerin geçit vermez oluşu, düşmanı sıkışık bir duruma soktu. Bu koşullar altında, ileri hatlardaki kuvvetlerini, hattâ hattâ anayol üzerindeki birliklerini nasıl savunacaklar, nasıl koruyacaklardı? Aralık ayının 16'sında şafak vakti Falcon ırmağı üzerindeki köprüyü havaya uçurduk ve Havana ile Santa Clara'nın doğusunda kalan bütün kentlerin irtibatı kesildi. Aralarında bölgenin en güneyindeki Fomento'nun da bulunduğu bir dizi köy kuşatıldı ve kuvvetlerimiz saldırılar yaptılar. Fomento kalesinin kumandanı kaleyi oldukça iyi savundu. Ama düşman uçaklarının İhtilâl Ordumuzu bomba yağmuruna tutmasına rağmen, diktatörlüğün moralı yıkılmış birlikleri arkadaşlarına rahat nefes aldıracak bir şeyler yapamadılar. Direnmenin boşuna olduğunu anlayıp, teslim oldular ve yüzden fazla silâh özgürlükten yana olanlara geçti.

Düşman birliklerine soluk aldırmadan, derhal anayolu tahrip etmeye karar verdik. 21 Aralık'ta Cabaiguan ve Cuayos'a peşpeşe saldırıda bulunduk. Birkaç saat içinde Guayos teslim oldu. İki gün sonra da Cabaiguan ve oradaki doksan asker, ötekileri izlediler. Cabaiguan'da diktatörlüğün ne denli güçsüz olduğu açıkça görülüyordu. Kuşatılmış olanlara takviye olarak piyade birlikleri bile sevkedemedi.

Camilo Cienfuegos bir yandan diktatörlük askerlerinin son kalesi Yaguajay'ı kuşatırken, bir yandan da Las Villas'ın kuzeyindeki köylere saldırılar düzenliyordu. Yaguajay kalesinin kumandanı Çin asıllı bir yüzbaşıydı. Yüzbaşı Abon Lee, bölgedeki ihtilâl kuvvetlerini hareketsiz hale sokarak on bir gün dayan-

dı. Bu arada, biz de eyaletin merkezi Santa Clara yönünde ilerleyerek anayola varmaya çalışıyorduk.

Cabaiguan'ın düşmesinden sonra Placestas'a yürüdük. Bir günde teslim oldu. İhtilâlci Birlik bize büyük yardımda bulundu. Placetas'tan sonra, kuzey kıyısında önemli bir liman olan Caibarien'le Remedios'u kurtardık. Diktatörlüğün durumu hiç de parlak değildi. Oriente'de zaferler kazanmaya devam ediyorduk. Escambray cephesindeki birlik, bölgedeki bütün garnizonları silip süpürmüştü; Camilo Cienfuegos ise kuzey kesimini ele geçirmişti.

Düşmanın hiç bir şekilde direnmeye kalkmadan Camajuani'den çekilince, Las Villas'ın merkezine yürümeye hazır duruma gelmiştik. (Santa Clara, Küba'nın ortasındaki büyük ovanın merkezidir. 150.000 nüfuslu olan bu kent, bir demiryolu merkezi ve önemli ulaşım ağlarının kilit noktasıdır. Düşmanın işgal etmiş olduğu, alçak, çıplak tepelerle çevrilidir.)

Saldırıya geçeceğimiz güne kadar, silâh stokumuzu oldukça kabartmıştık. Hattâ daha önce düşmanın eline geçen çok ağır silâhların bir kısmını, cephanesiz de olsa yeniden almıştık. Bir bazukamız vardı. Ama roketi yoktu. Oysa karşımızda on ya da daha çok tank vardı. Bunlarla dövüşmek için en iyi çarenin, nüfusun kalabalık olduğu kasabaların dolaylarına yaklaşmak olduğunu farkettik. Kalabalık bölgelerde tankların randımanı hissedilir ölçüde azalıyordu.

İhtilâlci Birliğin adamları, Guardia Rural'ın 31 numaralı kışlasını alırlarken, biz de Santa Clara'daki bütün kilit noktalarını çevirdik. Sonra bütün dikkatimizi, Camajuani kesitinde duran zırhlı trenin muhafızlarına yönelttik. Burası Ordu tarafından sıkı bir muhafazaya alınmıştı.

29 Aralık'ta çarpışma başladı. Başlangıçta, çalışma yerimiz üniversiteydi. Daha sonraları karargâhımızı kentin ortasına kurduk. Adamlarımız, tank birlikleri tarafından desteklenen düşman askerlerini püskürtüyorlardı. Bu kahramanca çarpışmada çoğu can verdi. Oracıkta kuruluvermiş mezarlıklarımız ve hastanelerimiz, ölülerle, yaralılarla dolmaya başladı.

Bu son saldırı sırasında, birliklerimizin içinde bulunduğu ruh halini gösteren bir olayı hatırlıyorum. Çarpışmanın en çok kızıştığı bir sırada uyurken yakaladığım bir askerimizi azarlamış, iyice çıkışmıştım. Tüfeğini kaybettiği için silâhsız kaldığını söyledi. Her zamanki gibi, kupkuru ve soğuk bir ifadeyle, «Öyleyse» dedim. «Elin boş olarak, ileri hatlara gider ve bir başka tüfek bulur gelirsin. Eğer erkeksen tabii...» Daha sonraları, hastanede yaralılarımızı görmeye gittiğimde, ölmek üzere olan biri elime dokundu ve «Hatırladınız mı, Binbaşım?» dedi. «Beni Remedios'tayken tüfek bulmaya yollamıştınız... Buraya getirdim tüfeği.» Bu, havaya ateş etmiş olan askerdi. Birkaç dakika sonra öldü. Bana öyle geldi ki, cesaretini ispatlamış olduğu için gözü arkada kalmadan, mutlu olarak öldü. İşte bizim İhtilâl Ordumuz böyle bir orduydu.

Capiro tepelerinde direnme hâlâ devam ediyordu. Çarpışma 30 Aralık günü sabahtan akşama dek sürdü. Bu arada, kentin başka kesimlerini ele geçirdik. Santa Clara'nın merkeziyle zırhlı tren arasında, irtibat kesilmiş bulunuyordu. Trendekiler, Capiro tepeleri ortasında sıkışıp kaldıklarını anlayınca tren yolundan kaçmaya yeltendiler ve o değerli yükleriyle birlikte, havaya uçurmak için bütün tedbirleri almış olduğumuz kesişme noktasına tıpış tıpış geldiler. Lokomotif ve vagonlardan birkaçı raydan çıktı. Son derece ilginç bir çarpışma oldu. Molotof kokteyli attığımız zaman, zırhlı trendekiler dışarı uğradılar. Zırhlı tren gibi mükemmel bir korunma aracına sahip oldukları halde, sadece uzak mesafeden ve silâhsız kimselere karşı dövüşmeyi biliyorlardı. Tıpkı Kuzey Amerika'nın batısındaki sömürgecilerin Kızıl Derililere yaptıkları gibi. Adamlarımız çevredeki vagonlardan ve yakın mesafeden boyuna alev alev yanan benzin şişeleri fırlatıyorlardı. Trenin zırhlı oluşu pek işimize yaradı, çünkü bütün tren, askerler için dayanılmaz bir fırın haline gelmişti. Birkaç saat içinde hepsi teslim oldu. Tabii beraberlerinde yirmi iki zırhlı vagon, uçaksavar topları, DCA makineliler ve inanılmaz miktarda (yani bizler için inanılmaz demek istiyorum) cephane de elimize geçti.

Elektrik istasyonunu ve kentin bütün kuzeybatı kesimini almayı başarmıştık. Santa Clara'nın tamamen İhtilâlcilerin elinde bulunduğunu radyodan bildirdik. Las Villas silâhlı kuvvetleri başkumandanı olarak, radyoda yaptığım konuşmaya, özgürlük savaşında hayatını bin kere tehlikeye atmış İntihar Birliğinin kumandanı, yaşı da, boyu posu da ufak olan Yüzbaşı Roberto Rodriguez, «El Vaqueritо»nun ölüm haberini Küba halkına bildirmek gibi acı bir ödev de eklendi. Tamamen gönüllülerden kurulu İntihar Birliği, ihtilâlci gücün, ihtilâl inancının bir örneğiydi. Birisi öldüğü zaman, ki her çarpışmada olurdu bu, yerine yeni bir aday seçilir ve seçilemeyenler ne uğradıkları düş kırıklığını, ne de gözlerindeki yaşı saklayabilirlerdi. Bu soylu, bu dövüşe kanıksamış savaşçıların, ön saflara ve ölüme seçilme şerefini kazanamadıkları için gözyaşı dökerek gençliklerini, topluklarını ortaya koyuşları tuhaf bir manzaraydı.

Arkadan polis karakolu ve karakolu savunan tanklar düştü. 31 numaralı kışla hemen Binbaşı Cubela'ya teslim oldu. Cezaevini, adliyeyi, hükümet binasını ve çarpışmaları tamamen kesilinceye kadar, kıstırıldıkları onuncu kattan ateş etmeye devam edenlerin bulunduğu Grand Hoteli aldık.

Bu durumda sadece, Orta Küba'nın en büyük kalesi olan Leoncio Vidal kışlası diktatörlüğün elinde kalmıştı. 1 Ocak 1959'da kaleyi savunanlar arasında da çöküntü belirtileri başgösterdi. 1 Ocak sabahı, kışlanın teslimi konusunda müzakerelerde bulunmak üzere Yüzbaşı Nunez Jimenez'le Rodriguez de la Vega'yı gönderdik. Beklediklerimizin çok dışında ve hızlı pek şaşırtan haberler geldi. Batista kaçmış, Silâhlı Kuvvet Kumandanlığı çökmüştü. Gönderdiğimiz delegeler, telsizle Cantillo'yu aramışlar ve teslim teklifini kendisine iletmişlerdi. Fakat bu bir ultimatom olduğu ve Fidel Castro'nun emri üzerine kumandanlığı devralmış bulunduğu gerekçesiyle bu teklifi kabul etmemişti. Hemen Fidel'i bulduk. Durumu anlattık ve Cantillo'nun tutumundan kuşkulandığımızı bildirdik. Fidel zaten kararını vermişti. Cantillo'nun bir hain olduğundan o da emindi. Cantillo, o karar saatinde Batista hükümetinin yüksek kademeli bütün memurlarının kaçmasına göz yummuştu. Bizimle bir *subay* olarak ilişki kurduğunu düşünürsek, yaptıkları daha da affedilmez bir suç haline geliyor. Ona inanmıştık. Bir askerin sözü senettir diye güvenmiştik.

Sonrasını hepiniz biliyorsunuz. Fidel'in Cantillo'nun sözlerine kulak asmayışı, Fidel'in Havana üzerine yürüme emri, General Barquin'in Pines adasındaki cezaevinden çıkarılınca ordunun kumandasını devralması. Camilo Cienfuegos'un Columbia Ordugâhını alışı. Sekizinci Birliğimizin Cabana kalesini ele geçirmesi. Ve birkaç gün sonra Fidel Castro'nun Geçici Hükümetin Başkanı oluşu. Bunların hepsi, ulusun çağdaş siyasal tarihinin birer bölümüdür.

Artık bizler, sadece bir ulusun fertleri olmaktan çok öte bir durumdayız. Şu anda bizler, henüz diktatörlükten kurtulmamış bütün Amerikan halklarının umuduyuz. Bugün bütün gözler, ezenlerin güçlü gözleriyle, ezilenlerin umutlu gözleri, evet bütün gözler bizim üzerimizde. Amerikan halk hareketlerinin gelişmesi, büyük ölçüde, bizim bundan sonraki tutumumuza, çetin sorunları çözebilme yeteneğimize bağlıdır. Ve her attığınız adım, ezenlerin o hep tetikte, hep kuşkulu ve ezilen Amerikan kardeşlerimizin o hep iyimser gözleriyle izlenmektedir.

Kolay olmayacağını biliyoruz ve yine biliyoruz ki, 26 Temmuz Hareketi, Küba İhtilâli ve bütün ulus, Amerikan halklarına örnek olmak ve onları düş kırıklığına uğratmamak sorumluluğunu yüklenmiştir.

O boyun eğmez kıtadaki, o yiğit dostlarımız emin olsunlar ki, gerekirse hareketimizin ekonomik sonuçlarını alıncaya dek

mücadeleden vazgeçmeyeceğiz. Ve yine emin olsunlar ki, savaş daha da sürerse, bu toprakları bağımsız bir cumhuriyet haline getirinceye dek, bu ulusu mutluluğa, demokrasiye ve bütün öteki Amerikan halklarının kardeşliğine ulaştırıncaya dek gerekirse damarlarımızdaki ihtilâlci kanın son damlasına kadar savaşmaktan vazgeçmeyeceğiz.

GUİCCİARDİNİ Francesco (Floransa - 1483 / Arcetri 1540) İtalyan diplomatı. XVI. yüzyılın ilk yarısı boyunca İtalyan siyasal hayatının adetâ göbeğinde yaşadı. 1510 yılında İspanya'ya büyükelçi olarak gitti, 1516 yılında Modeno valiliği yaptı, daha sonra Parma'yı Fransızlara karşı savundu, Romagna'da hükümet başkanı oldu, Papalık ordularına kumanda etti, Şarl-Kent'le yapılan pazarlıkları yönetti. Bunları gözden düşme yılları izleyecekti Bütün malları ve ünvanları elinden alındı, sürgüne yollandı. Prezzolini şöyle yazıyor Guicciardini için «Bizzat Makyavel'i sol cebinden çıkarıp atabilecek bir Makyavelciydi o.»

GUİCCİARDİNİ'den seçmeler

Memnun olmayan kullarla umutsuz olan kullar

Memnun olmayan kullarınızla umutsuz kullarınız arasında çok büyük bir fark vardır. Memnun olmayan, zarar vermeğe çalışır size; ama öyle gelişigüzel tehlikeye atmaz kendini : Fırsat beklemektedir; ve... ola ki o fırsat, hiç bir zaman gelmez. Umutsuz kalan ise, arar o fırsatı, çabuklaştırır, yenilerini yaratmağa çabalar. Nitekim işte bundan dolayıdır ki, memnun olmayandan çok korkulduğu görülmemiştir; ama umutsuz olandan daima korkma ve sakınmak gerekir.

Egemenlik üzerine

Başkalarını egemenliğiniz altında tutmak gerçekten büyük bir iştir : Bu üstünlüğünüzü iyi kullandığınız takdirde, insanları, kuvvetinizden çok kuvvetinizin hayaliyle korkutabilirsiniz. Size bağımlı olan kimse gücünüzün sınırını pek iyi kestiremediği için, tehdidinizi gerçekleştirip gerçekleştiremeyeceğinizi denemektense, size boyun eğmeyi yeğ tutar.

Az ama ayrıksız ceza

Hükümet ettiğim sıralarda, hiç bir vakit gaddarlığa ve aşırı cezaya kaçmadım. Ayrıca bunlar zorunlu da değildir; çünkü, ibret gerektiren belirli durumlar bir yana bırakılırsa, korkuyu sürdürmek için, cezayı ölçülü tutmak da elverir. Ama bir şartla : Bütün suçları cezalandıracaksınız ve aynı suçları aynı ölçüde cezalandıracaksınız.

Kin ve öç üzerine

Halkı yöneten kimse, tek tek kimselere kin beslediğini göstermekten sakınmalıdır; ve, kendisine yapılan herhangi bir haksızlıktan dolayı öç almağa kalkışmamalıdır : Özel hesapların defterini dürmek için kamunun kolunu kullanmak son derece ciddi ve tehlikeli bir iştir. Sabredin biraz, bekleyin : İstediğiniz gibi davranma fırsatı mutlaka çıkar önünüze. Üstelik de öcünüzü, öç alma suçlamasıyle karşı karşıya kalmaksızın almış olursunuz.

İktidar konusunda madalyonunun öbür yüzü

Böyle bir işi yapmak zorunda kalmaksızın ve kurulacak yeni hükümetin başına geçeceğinden kesinlikle emin olmaksızın Floransa'da hükümet değiştirme zahmetine katlanan kimse, katiyen bilge kişi değildir. Çünkü Girişim başarıyla sonuçlanmadığı takdirde, bütün malı mülküyle birlikte kendisini de tehlikeye atmış demektir; girişim başarıya ulaştığı takdirde ise, umduğunun küçücük bir parçasını ancak elde edebilir. Kayıp olasılığının kazanç olasılığına oranla katkat daha büyük olduğu bir oyuna girmek ve üstelik, hükümet değişse bile, bu değişiklikten sonra kendinizi her an yeni bir değişiklikten korkmanın sürekli acısına mahkûm etmek delilik değil de nedir!

Daima orada olmak

Hükümdar sarayında yaşayan ve onun hizmetinde kalmak isteyen kişi, mümkün olduğu kadar göz önünde bulunmalıdır. Siz oradayken çıkan işler, size emanet edilir; siz orada değilseniz, bunları başkası kapar : Kendinizi unutturmayınız!

Din ve ahmaklar üzerine

Dinle yada Tanrı'ya ilişkin gibi gözüken şeylerle katiyen mücadeleye girmeyiniz : Ahmaklar üzerinde çok büyük etkisi vardır o şeylerin.

Hükümdar ve yoldaşları üzerine

Siz ki benim hükümdar olmamı sağladınız yada bu yolda bana yardım ettiniz, sizin fikrinize göre hareket etmemi yada size benim otoritemi zayıflatacak şeyler vermemi istediğiniz her seferinde, biliniz ki yapmış olduğunuz iyiliğin etkisini silmektesiniz : Çünkü böylece, ele geçirme yolunda bana destek olduğunuz egemenliği tümüyle yada kısmen yok etmeğe çalışıyorsunuz demektir.

Hükümet etme üzerine

Bütün herkesin hükümet etmesi, özgürlüğün sonucu da olamaz, ereği de.. Ancak ve ancak yönetmeğe yatkın olanlar ve yönetmeyi hak edenler yönetmelidir. Ötekilere gelince : İyi düzenlenmiş yasalara uymak ve sağlam kurumlara bağlı yaşamakla yetineceklerdir. Ve söz konusu yasalarla kurumlar özgür bir rejim içinde, bir tek adamın yada küçük bir topluluğun iktidarına oranla çok daha güvenli olurlar. Ama insanlara özgür ve korunma altında olmaları yetmemektedir : Ancak yönetmek, doyum verir onlara.

Komplolar üzerine

Komplolarının başarı kazanmasını isteyen bir kimsenin bunları çok sağlam temeller üzerine oturtmağa çalışması kadar ters bir şey yoktur. Çünkü kesin güvenlik için daha fazla adam, daha fazla zaman ve daha fazla elveriş gereklidir. Bütün bunlar da, komploların keşfedilmesi için başlıbaşına birer fırsattır. Komplo kurmanın ne denli güç bir iş olduğunu böylece anlayabilirsiniz : Bütün öbür durumlarda güvenliği sağlayan ögeler, burada tehlikeyi arttırır. Ayrıca inanıyorum ki bütün işlerde büyük rol oynayan talih, onun payını ortadan kaldırmağa kalkışanlara öfkelenebilir.

GUİLELS Emil Grigoriyeviç (Odesa - 1916): Sovyet piyanisti. G. Neuhaus'un öğrencisiydi. 1951'den sonra Moskova konservatuvarında hocalık yaptı. 1933'te S.S.C.B. Yorumcuları ödülünü, 1938'de Ysaye ve 1946'da da Stalin ödülünü kazanarak dünya çapında bir üne ulaştı.

GUİLLEN BATİSTA Nicolas (Camagüey 1902) Kübalı şair. İspanyol lirizminin büyük geleneklerine bağlı kalarak yapıtlarında ülkesinin tropikal görünümlerinin zenginliğini dile getirdi ve Küba

halk şiirinden yararlandı. Yapıtları: *Motivos de Son* (Ses Motifleri, 1930), *West Indies Ltd* (Batı Hindisten Kumpanyası, 1934), *España Peom : n Cuatro Angustias y Una Esperanza* (İspanya, Dört Keder ve Bir Umut Şiiri, 1937). Uzun süre Avrupa'da kaldı, Castro rejimi kurulunca Küba'ya döndü. Bugün Küba edebiyatının en önde gelen kişilerinden biri olarak kabul edilmekte, toplumsal ve siyasal şiirler yayınlamaktadır. *La Paloma de Vuelo Popular* (Halktan Yana Uçan Güvercin, 1958). 1964'te şiirlerini *Tengo* adlı bir kitapta topladı.

Nicolas GUİLLEN : Devrimci Küba'nın gür sesi..

Nicolas GUİLLEN'den şiirler

BOLİVYALI KÜÇÜK ASKER

Bolivyalı küçük asker,
Bolivyalı küçük asker,
sırtında tüfeğin, gidiyorsun
tüfeğin Amerikan malı
tüfeğin Amerikan malı
Bolivyalı küçük asker
tüfeğin Amerikan malı.

Sinyor Barrientos verdi onu sana
Bolivyalı küçük asker
Mister Johnson'un armağanı
kardeşini vurman için
kardeşini vurman için
Bolivyalı küçük asker
kardeşini vurman için.

Kim bu ölü, bilmiyor musun
Bolivyalı küçük asker?
Bu ölü Che Guevara,
Arjantinliydi Kübalıydı
Arjantinliydi Kübalıydı
Bolivyalı küçük asker
Arjantinliydi Kübalıydı

En iyi dostundu senin,
Bolivyalı küçük asker,
yoksulların dostuydu
doğudan dağlara kadar
doğudan dağlara kadar
Bolivyalı küçük asker
doğudan dağlara kadar.

Gitarım tepeden tırnağa
Bolivyalı küçük asker
yas tutuyor, ağlamıyor
ağlamak insan işi
ağlamak insan işi
Bolivyalı küçük asker
ağlamak insan işi.

Sırası değil ağlamanın
Bolivyalı küçük asker
ele mendil yakışmaz şimdi
ele tırpan yaraşır
ele tırpan yaraşır
Bolivyalı küçük asker
ele tırpan yaraşır.

Para veriyorlar sana
Bolivyalı küçük asker
alıp satıyorlar seni
bu iş zalimin işi
bu iş zalimin işi
Bolivyalı küçük asker
bu iş zalimin işi

Vakti geldi uyanmanın
Bolivyalı küçük asker
dünya ayağa kalktı
erkenden doğdu güneş
erkenden doğdu güneş
Bolivyalı küçük asker
erkenden doğdu güneş.

Doğru yolu tutmaya bak
Bolivyalı küçük asker
kolay bir yol değil bu
kolay değil, düzgün değil
kolay değil, düzgün değil
Bolivyalı küçük asker
kolay değil, düzgün değil.

Şunu öğrenmen gerek

GUİLLEN, Havana'da bir söyleşi sırasında..

Bolivyalı küçük asker
kardeş dediğin vurulmaz
kardeşini vurmaz insan
kardeşini vurmaz insan
Bolivyalı küçük asker
kardeşini vurmaz insan.

KURŞUNA DİZİLME

Kurşuna dizecekler
elleri bağlı bir adamı,
ateş etmek için sıralanmışlar,
dört asker.
Dört asker,
sessiz,
dört asker elleri bağlı,
öldürecekleri adam gibi
elleri bağlı.

«Bir kaçabilseydin!»
«Koşamam ki!»
«Tetiği çekecekler nerdeyse!»
«Ne yapsak dersin?»
«Belki boştur tüfekleri...»
«Zalim kurşunlar var tüfeklerinde!»
«Kimbilir, ateş etmezler belki.»
«Az salak değilsin sen de!»

Ateş edecekler.
(Nasıl edebildiler?)
Öldürecekler.
(Nasıl öldürebildiler?)
Dört askerdiler,
sessiz,
bir subay kılıcıyla komut verdi:
dört askerdiler
bağlı,
öldürdükleri adam gibi
elleri bağlı.

NERDEN ÇIKARIYORSUN, ASKER

Nerden çıkarıyorsun, asker,
seni sevmediğimi,
aynı değil miyiz ikimiz de,
sen de,
ben de.

Sen yoksulsan ben de yoksulum işte;
sen halktansan ben de halktan gelmeyim;
nerden çıkarıyorsun öyleyse, asker,
seni sevmediğimi?

Ama unutuyorsun bazen
benim kim olduğumu;
sen değil miyim ben, söylesene,
sen nasıl bensen, ben de senim.

Kin tutacak değilim ya
bu yüzden sana, asker:
aynı kişiysek ikimiz eğer
sen de,
ben de,
nerden çıkarıyorsun, asker,
seni sevmediğimi öyleyse.

Karşılaşıyoruz birbirimizle

aynı sokakta, aynı yolda,
omuz omuza, seninle ben!
Aramızda kin yok, düşmanlık yok,
biliyoruz nereye gittiğimizi,
ikimiz de, sen de, ben de...

Nerden çıkarıyorsun, asker,
seni sevmediğimi öyleyse!

CÜCENİN TÜRKÜSÜ

Cin, kovun cini!
Cüce, kovun cüceyi!

Irmağın tedirgin suları
derindir, ölülerini taşır;
kaplumbağa kabukları,
kara çocukların başları.
Kollarını uzatır ırmak
geceleyin, tırmalar sessizliği
tırnaklarıyla tırnaklarıyla
çıldırmış bir timsahın.
Yıldızların çığlıkları altında,
yangının ayı altında,
taşların arasında havlar ırmak
ve görünmeyen pençeleriyle
sarsar köprünün kemerini,
yolcuları boğar.

Cin, kovun cini!
Cüce, kovun cüceyi!

Kocaman göbekli cüceler
tedirgin sulara yerleşir;
çarpıktır kısacık bacakları;
büyük kulakları sivridir.
Ah, yiyecekler yavrumu,
kara etini, diri etini,
kanını içecekler,

damarlarını emecekler
ve oyacaklar gözlerini
iri gözlerini, inci gözlerini!
Kaç git, yoksa umacı
gelir öldürür seni!
Yavrum benim, yavrucuğum,
tak boynuna muskanı...

Cin, kovun cini!
Cüce, kovun cüceyi!

Ama Chango kurtulmadı.
Bir el uzanmıştı sudan
çekiyordu onu... Cücenin eli.
İkiye ayırdı kafatasını,
iri gözlerini oydu,
beyaz dişlerini söktü,
düğümledi bacaklarını,
kollarını düğümledi.
Yavrum benim, yavrucuğum,
senin ırmağının diplerini
görüyor acılarım,
kurumuş damarlarını,
ulak kalbini.

Cin, kovun cini!
Cüce, kovun cüceyi!
Ah, yavrum benim, yavrucuğum,
ben sana demedim miydim!

BIÇAK

Eli bıçaklı hergelenin
bir bıçak oluyor kendisi;
yontuyor ayı
ay bitinceye kadar,
yontuyor gölgeyi
gölge bitinceye kadar,
yontuyor türküyü
türkü bitinceye kadar —
sonra da
soyuyor dilim dilim
sevdiğinin
karanlık gövdesini.

PAZAR OKUMASI

Koca bir Pazar'ı
uzanıp okumakla geçirdim.
Rahat yatağımda,
kuştüyü yastığımda,
tertemiz yorganımın altında,
kavgayı, çamuru, kanı duyarak,
sesleri, susuzluğu,
çişi, astımı:
hiç bir şey anlamayan sessiz yerlileri,
hiç bir şey anlamayan askerleri,
hiç bir şey anlamayan kuramcı beyleri,
hiç bir şey anlamayan işçileri, köylüleri.

Okuma bitiyor,
hangi noktasına dikilmiş rüzgârın
gözler?
Ellerimi yaktı kitap,
açtım onu,
saf bir kömür gibi
göğsüme koydum.
Duyuyorum
derin, karanlık bir kovuktan
son sözlerin yükselişini.

Iti, Pablito, el Chino, Aniceto.
Kapanıyor çember.
Yalan söylüyor
ordu radyosu.
O ufacık, incecik ay
sallanıyor şimdi
Higueras'ın üstünde,
Pucara'nın üstünde.
Sessizlik sonra.
Sayfa kalmadı.
İş ciddileşiyor.
Sona erecek yakında.
Eriyor.
Yanıyor.
Kül oluyor.
Doğuyor.

SENSEMAYA

Yılan Öldürme Türküsü

Mayombe — bombe — mayombe!
Mayombe — bombe — mayombe!

Mayombe — bombe — mayombe!

Camdan gözleri var yılanın;
yılan bir değnek üstüne çöreklenir:
camdan gözleriyle bir değnek üstüne,
camdan gözleriyle.

Ayaksızdır ama kıpırdar yılan;
otların arasında saklanır;
sürünerek saklanır otların arasında,
ayaksızdır, kıpırdar.

Mayombe — bombe — mayombe!
Baltayla vurursun, ölür:
vur hadi, hadi vur vur!
Ayaklarınla vurma, sokar sonra,
ayaklarınla vurma, kaçar.

Yılan, sensemaya,
sensemaya.
Gözleriyle, sensemaya,
sensemaya.
Diliyle, sensemaya,
sensemaya.
Ağzıyla, sensemaya,
sensemaya.

Ölü yılan yemek yemez,
ölü yılan ıslık çalmaz;
ne kıpırdar,
ne de kaçar.

Ölü yılan bakamaz,
ölü yılan su içemez:
ne soluk alır,
ne de sokar.

Mayombe — bombe — mayombe!
Yılan, sensemaya...
Mayombe — bombe — mayombe!
Kaçamaz, sensemaya...
Mayombe — bombe — mayombe!
Yılan, sensemaya...
Mayombe — bombe — mayombe!
Öldü, sensemaya!

PAPA MONTERO'NUN BAŞINDA

Vicente Martinez'e

Yaktın tanyerini
gitarının aleviyle,
tasta şeker kamışının,
esmer, tez canının suyu
ölü, beyaz ay altında!

Ezgiler akardı senden
bir erik kadar yuvarlak
bir erik kadar melez.

Fıçılar deviren adam,
kadebten yapılma ağız,
rom denizine açılmış tekne,
bayramların atlısı:
ne edeceksin geceyi artık
içilecek içki yoksa,
hangi damara vereceksin
yitirmiş olduğun kanı,
kapkara bir bıçak yarasından
süzülüp akan kanı?

İşini bitirdiler sonunda,
Papa Montero!

Yolunu gözlüyorlardı evde,
ölünü getirdiler;
bir sarhoş kavgasıydı,
ölünü getirdiler;
arkadaşınmış güya,
ölünü getirdiler;
yoklara karıştı bıçak,
ölünü getirdiler...

Baldomero tamam artık,
dansedemeyeceksin bir daha!

İki mum ateşe vermiş
bir köşesini karanlığın;
iki mum yeter de artar bile
senin o sudan ölümün için.
Ama kırmızı gömleğin yok mu,
türkülerini ışıtan gömleğin,
ezgilerinin kara tuzu
o taralı saçların yok mu,
mumlardan da parlak onlar!
İşini bitirdiler sonunda,
Papa Montero!

Ay doğdu bugün
avlunun üstünde;
dimdik indi toprağa
çakıldı kaldı.
Çocuklar kaldırdılar onu
yüzünü yıkadılar,
işte onu getirdim bu gece sana
başının altına koyasın diye!

ÖLÜ ASKER

— Kimin kurşunu öldürmüş onu?
— Bilen yok.
— Nereliymiş?
— Jovellanos'lu diyorlar.
— Nerede bulmuşlar?
— Yolun yanında yatıyormuş,
öteki askerler görmüş.
— Kimin kurşunu öldürmüş onu?

Gelip öpüyor onu nişanlısı;
anası geliyor sonra, ağlıyor.
Sonra da yüzbaşı çıkageliyor.
bağırıyor:
— Gömün onu!

Dan! Dan! Dan!

GİDİYOR ÖLÜ ASKER.

Dan! Dan! Dan!

YOLUN YANINDA BULMUŞLAR ONU.
Dan! Dan! Dan!
BİR ASKERDEN NE ÇIKAR.
Dan! Dan! Dan!
DAHA NE ASKERLER VAR BİZDE.

(Türkçesi : Ülkü TAMER)

ANGELA DAVIS

Güzel olduğunu söylemeye gelmedim.
Biliyorum, güzelsin.
Ama konu bu değil şimdi,
konu, ölünü istemeleri.
Kafatasını istiyorlar, Angela,
Jackson'un, Lumumba'nın kafatasları gibi,
Büyük Şef'in çadırını süslemek için.

Ve biz
gülüşünü istiyoruz senin.

Değiştireceğiz kin duvarlarını
havanın saydam duvarlarıyla,
çektiğin acıların çatısını
bulutların, kuşların çatısıyla,
başında nöbet tutan gözcüyü
elinde kılıç tutan bir melekle.

Nasıl da yanılıyor cellâtların. Angela!
Sert ve ışıltılı bir dokudan yaratılmışsın,
paslanmaz bir atılımdan;
güneşlere, yağmurlara karşı koyarsın,
rüzgârlara, aylara,
karşı koyarsın fırtınalara.
Düşler vardır hani,
o düşlerde beykellere can verir zaman
ve boyuna türküler yaratır,
sen o düşlerin parçasısın.
Aşktan söz etmeye gelmedim buraya,
seni sevdiğimi söylemeye gelmedim,
seni tutkuyla istediğimi...
Ah, konu bu değil şimdi.
Güçlüsün dirençlisin, bunu söyleyeceğim,
yapışırsın boğazlarına, kırarsın kafalarını
seni diri diri yakmak isteyenlerin
ülkenin güneyinde bir direğe bağlayıp,
kor kesilmiş bir direğe bağlayıp,
yapraksız bir meşe ağacına bağlayıp,
güneyde alev alev bir çarmıha bağlayıp
seni yakmak isteyenlerin boynuna sarılırsın.

Beceriksiz bir düşman bu.
Kendi sesiyle bastırmaya kalkıyor senin sesini,
ama biliyoruz hepimiz
yalnız senin sesin çınlıyor şimdi,
bir dinamit gibi patlıyor gecede,
tutuklanmış bir şimşek gibi çakıyor,
göklere yükselen bir alev gibi,
ışığında zencileri gördüğümüz,
yırtıcı tırnaklarıyla zencileri,
ve yoksul insanları, öfkeli insanları gördüğümüz
bir yıldırım gibi düşüyor sesin.

İçinde yaşadığım o gerçekleşmiş düşten,
kararlı insanların yanından,
bu azgın ama dostça denizin kıyısında,
bağırıyorum, sırtına biniyor rüzgârın sesim,
o büyük rüzgâr götürüyor sesimi
benim rüzgârım babamız Karaipler.

Adını söylüyorum, Angela, bağırıyorum.
Kavuşturuyorum ellerimi, yalvarmak için değil,
yakarmak için değil cellâtlarına,
alkışlamak için seni,
tutmak için elimde senin ellerini,
güçlü ellerini, o güçlü ellerini,
senin olduğumu bilmen için, Angela!

(Türkçesi Ülkü TAMER)

Guomindan yada **Kuomintang** : Demokratik Çin'in önderi Sun Yat Sen tarafından 1912 yılında kurulan anti-emperyalist ulusal burjuva partisi. 1923-1924 yıllarında yığınsal bir devrimci parti halinde yani baştan örgütlendi. 1924-1927 arasında Çin Komünist Parti'siyle bir blok kurarak, emperyalizme karşı ulusal kurtuluş savaşı verdi. Çan Kay Şek yönetimindeki sağcı grup, emperyalist devletlerin isteği ile karşı-devrimci bir darbe hareketiyle yönetimi eline aldı ve memlekette büyük burjuvaziyle çiftlik sahiplerinin diktatörlüğünü kurdu. Böylece, Guomindan, gerici bir partiye dönüştü. Ve partinin yönetimini ellerine geçiren sağcılar, Komünist Partisi'ne ve devrimci harekete karşı amansız bir savaşa giriştiler. 1931-1945 yılları döneminde, Çin halkının Komünist Partisi yönetiminde Japon işgalcilerine karşı yaptığı halk kurtuluş savaşını baltaladı. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra memlekette iç savaşı körükledi. Halk devriminin 1949 yılındaki zaferinden sonra, kılıç artığı guomindan yandaşları, o zamanlar Birleşik Amerika'nın işgali altında bulunan Formoza adasına kaçtılar ve orada Çan Kay Şek'in başkanlığında bir kukla hükûmet kurdular.

GUO MO-JU (Si-çuan ili - 1892) : Çinli yazar, tarihçi ve siyaset adamı. Öğretiminin bir kısmını Japonya'da yaptıktan sonra, 1921'de ilk şiirlerini yayınladı: *Nü-şin* (Tanrıçalar) sonra otobiyografik ve tarihsel yapıtlar *Can-lan* (Zeytin, 1926) yazdı ve 1922'den 1924'e kadar *Şuang-dzao şi* (Yaratış) adlı dergiyi yönetti. Komünistlerin etkisiyle kurulmuş Şanghay Sol Yazarlar birliğine üye olan Guo Mo-Ju, aynı zamanda siyasal bir görev de yüklendi. Devrim ordusunda, genel siyaset bölümü başkanıyken, devrimin başarısızlığa uğraması (1925-1927) üzerine Çin'den ayrılarak Japonya'ya sığındı ve orada kaldığı on yıl (1927-1937) süresince şiirler, öyküler, *Lo-yıh* (Ölü Yapraklar, 1928) yazdı ve tarih üstüne çalışmalar yaptı: *Şung-guo gu day şe-huy yen-çiu* (Eski Çin Toplumu Üstüne İnceleme, 1929). Japonya'ya karşı girişilen savaş başladığı sırada Çin'e döndü, işgalcilere ve milliyetçi güçlere karşı dövüştü. Bu savaşı, *(Mehtapta*, 1941) ve *(Dalga*, 1932) adlı kitaplarında ve lirizmin kesin izlerine taşıyan birçok tarihsel piyesinde dile getirdi. Komünistlerin iktidarı ele geçirmeden (1949) sonra Guo Mo-Ju birçok resmî görevde bulundu: daha çok komünist olmayan üyelerden kurulu «Çin Halk Danışma Meclisi» üyesi, 1954'te de aynı kuruluş ile Millî Halk Meclisi Daimî komitesinin başkan yardımcısı oldu. 1958'de Komünist Partisine girdi. Yazarlar ve sanatçılar federasyonu ile Çin akademisinin başkanı olan Mo-Ju, 1959'da Stalin barış ödülünü kazandı ve Lenin ödülü seçici kurulu başkan yardımcılığına getirildi. Guo Mo-Ju'nun bu dönemde özellikle tarihsel araştırmalarında (Bronz Çağı, 1946) «katı Stalinci geleneğe» sıkı sıkıya bağlı kaldığı görülmektedir. Mo-Ju, *Çin'in Genel Tarihi*'ni hazırlayan kurula başkanlık etti, ancak bu yapıtın yayınına 1960'tan sonra ara verildi. Tarihsel yapıtlarında oldukça göze çarpan bu «katı Stalinci geleneğe» olan bağlılığa «öznel», «romantik» ve ferdiyetçi olarak nitelenen edebî yapıtlarında pek rastlanmaz. Gençlik yıllarındanberi Batı kültürüyle beslenen Guo Mo-Ju, Shelley, Goethe, Turgenyev ve Tolstoy'un yapıtlarını Çinceye çevirdi. Guo Mo-Ju'nun 1956'da söylediği Amerika aleyhtarı nutuk, Çin-Sovyet anlaşmazlığının ilk belirtisi sayıldı. 1960'tan sonra Guo Mo-Ju'nun durumu sarsıldı. Edebî yapıtlarındaki yabancı etkiler nedeniyle Kültür devriminde ağır darbelere uğradı. 14 Nisan 1966'da da Pekin'de kendi aleştirisini yaptı.

GUSSİEV Anton (Moskova - 1932) Sovyet şairi. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yayınladığı şiirlerle ün saldı. Bu arada günlük gazetelere röportajlar yaptı. Ayrıca Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin önde gelen üyelerinden biri olarak sivrildi ve önemli rol oynadı.

GUSSİEV'den bir şiir

ANA İLE OĞUL

Basit bir hikâyedir bu, basit düz bir hikâye..
Tok ve kesin kelimelerle geldi bir sabah haber:
«Buzlu ırmak üzerindeki kanlı çarpışmalarda
Kocanız vatan için ölmüş bulunmaktadır.»
Sonra bir başsağlığı dileği.. Donup kalmıştı kadın.
Ve birden bir düşünce saplandı kafasına:
Şimdi Volodya'ya bunu nasıl demeli?
Oğlan haberi alınca soğumaz mı okuldan?.
Susmaya karar verdi. Tipi vardı dışarda.
İnatçı bir kırbaç gibi dövüyordu camları kar.
Fabrika bacaları uzanıyordu önünde, geride Ural dağları..
Ama haber bütün şehri dolanıp
Okula ulaşmakta gecikmemişti:
«Çocuklar, acı bir kayıp verdi şehrimiz gene.
Volodya'nın babası vatan uğrunda öldü.»

Sınıf arkadaşlarından öğrenmişti Volodya.
Ve bütün gün boyunca bir heykel gibi sustu.
Akşam eve dönerken düşündü kara kara:
«Nasıl, nasıl demeli şimdi anneme bunu?
Geceleyin fabrikaya çalışmağa gidecek
Perişan olur yollarda kadıncağız..»
Ve sonunda hiç bir şey dememeğe karar verdi.
Ve işte o gün bugündür ama - oğul
Yaşıyormuş gibi söz etmekte karşılıklı, ölenden:
«Babanın türküsü bu bak.» «Bak bu babamın sözü..»
Ve yaşamakta devam ediyordu sanki ölen
Hiç ölmemişti sanki ya da dirilmiş
Sadece onlar için yaşıyordu şimdi..
Anne geceleyin sessizce ağlıyordu,
Başını yastıklara gömüyordu oğlansa.
İkisi de biliyordu çünkü bunun yarını var
ancak yaşayarak onu yaşatacaklar.

GUZMAN Martin Luis (Chihuahua - 1887) Meksikalı romancı. Napolyon zamanında İspanya bağımsızlık savaşları kahramanları arasına katılan *Mina el Mozo*'nun biyografisini yazdı. Meksika devrimi üstüne iki önemli kitabı vardır. Bunlardan *El Aguila y la Serpiente*'de (Kartal ve Yılan) psikolojik sezgi ve heyecan gücü bakımından ender nitelikte öyküler yer alır (1928). *La Sombra del Caudillo* (Caudillo'nun Gölgesi) adlı romanda ise, başkan Carranza'nın ölümünden sonra çıkan Meksika iç savaşlarını anlatır (1929). Son yıllarda ülkesinin tarihinden esinlenerek birçok öykü yayınladı. *Philadelphia, Paraiso de Conspiradores y Otras Historias Novelades* (Philadelphie, Fesatçılar Cenneti ve Başka Uzun Öyküler, 1960).

güçler oranı (Fr. rapport de forces) İki karşıt sosyal sınıfın, bir yandan politik, ekonomik, sosyal ve ideolojik güçlerinin tümünün, bir yandan da aksiyon araçlarının, ittifak olanaklarının belirli bir andaki durumu. Daha geniş bir anlamda güçler oranı, tarihsel yada ekonomik her türlü koşullar çerçevesi içinde varolan güçlerin ölçümü sonucunda ortaya çıkan durumdur.

Bütün tarihsel ya da ekonomik fenomenler, karşıt eğilimler ve güçler arasındaki mücadelelerin sonucudurlar. Güçler oranı değişebilir ve daha sonra başka bir fenomene yol açabilir.

Sınıflar mücadelesi, örneğin kapitalizmde olduğu gibi, insanın insan tarafından sömürülmesine dayanan sınıflı toplumlarda, normal, mutad, sürekli ilişki tarzıdır.

Ama bu ilişki tarzı, bazan üstü örtülü, görünürde nispeten barışçı, bazan da açık, çatışmalı bir karakter alan, değişik biçimler altında kendini açığa vurur: bu, girişim düzeyinde, işçi taleplerinin elaborasyonu biçiminde ortaya çıkabileceği gibi, bir grevin patlaması biçiminde de kendisini gösterebilir.

Örneğin, sınıflar mücadelesi, kazanılması gereken bir savaşımlar dizisinden geçer. Böylece, sınıflar mücadelesi, strateji ve taktiğe bağlıdır.

Bir savaşı kazanmak için, karşı taraftan daha güçlü olmak gerekir. Güçler oranını bilmek, karşı karşıya gelen her iki tarafın da belli bir andaki durumunun dökümünü yapabilmek demektir: kaç grevci olacak, sendikalılar nasıl davranacaklar, hoşnutsuzluk derecesi nedir, grev ne kadar sürebilir, kamuoyunun tepkisi ne olacaktır, konjonktür ne olacaktır, vs.?

Sendikal alanda, politik alanda, hatta sosyal alanda, bunların her birinde, güçler oranının içeriği değişik olacaktır. Dalma, bir salt maddî veçhe, bir de, bilinç derecesi vs. gibi, maddî-olmayan bir veçhe içerir.

Marksizme göre, güçler oranının bilgisi vazgeçilemez birşeydir: güçler oranı, imkânlar sanatıdır gerçekte. Güçler oranı, böylece, devrimci bir stratejinin zorunlu temel unsurunu oluşturur.

Burjuvazinin çoğu zaman oldukça sağlam bir biçimde güçler oranını hesaplıyabilmekte olmasına karşılık, gosist grupçukların çoğu, bu hesaplamada aciz göstermekte ve gerçek verileri vahim bir biçimde deforme ederek serüvenciliğe düşmektedirler.

Güliver'in Gezileri : (Gulliver's Travels) Jonathan Swift'in yergili romanı (1726). Swift'in kahramanı düşsel ülkelere yolculuk yapar. Önce Liliput'a gider. Burada insanların boyu 6 parmaktır, her şey küçüktür. İkinci durağı olan Brobdingnag'da oturanlar ise 60 ayak boyunda devlerdir, ülkede her şey büyüktür. Sonra Laputa adlı uçan adaya gider. Burada uyuklayan yada gülünç bilginler yaşar. Son yolculuğu Houyhnhnm'lerin ülkesine yapar. İnsanın adı bu diyarda yahoo'dur: biçimsiz kötü bir hayvandır yahoo. Akıl, mantık sahibi bir varlık olan atın egemenliği altında yaşar. Swift'in temel amacı yergidir. İnsan tabiatının sakatlığını belirtmek ve toplumun temelindeki bütün kurumları alaya almak ister. Yapıt ilerledikçe, yergi de daha keskin ve sert olarak belirir. Yazar hiç bir acıma göstermez: onun gözünde insan düşüncesinin ve ustalığının rol oynadığı hiç bir alan hoşgörülecek nitelikte değildir. Amaçlardeki şiddet ve burukluk yazarın açık, yalın, çok canlı anlatımıyle iyice güçlenir. Yapıt yayınlandığı tarihtenberi olağanüstü başarı kazanmış ve ilgi görmüştür.

Güliver'in gezileri *için WHİSTLER'in yaptığı bir süsleme.*

Günahkâr Güneller (Senso) : Luchio Visconti'nin yönettiği İtalyan filmi (1953). 1866'da, Avusturyalıların işgali sırasında Venedik'te bir İtalyan kontesi (Alida Valli) genç bir Avusturyalı teğmenin (Farley Gran-

Alida Valli ve *Farley Granger*, **Günahkâr gönüller'in bir sahnesinde..**

ger) metresi olur. Bu sırada vatandaşları ve Avusturyalılar arasındaki savaş tüm şiddetiyle sürerken, kontes sevgilisini yitirmemek için onun askerlikten muaf tutulmasını sağlar. Fakat sevgilisi kontesi terkeder, bunun üzerine kontes teğmenin asker kaçağı olduğunu ihbar eder, teğmen kurşuna dizilir. Visconti, tiyatro yönetmenliğinden gelen yeteneklerini başarıyla uyguladığından yapıt, 1950 yıllarında çevrilen en ilgi çekici filmlerden biri oldu. Konuda gitgide açılan bir tutkunun titizce anlatılması, yapıta romantik ve etkileyici (Sinema-opera) bir anlam kazandırdı.

güneşmerkezcilik ve yermerkezcilik (Fr. héliocentrisme et géocentrisme, İng. heliocentricism and geocentricism) İki farklı teori. Güneşmerkezcilik teorisi'ne göre, Dünya hem kendi ekseni etrafında, hem de, başka birçok gezegen gibi, Güneş'in etrafında döner. Aristarkhos, Nikolaus Cusanus ve daha başka taraftarları olmakla beraber, Güneşmerkezcilik'in asıl babası Kopernikus'dur; çünkü Kopernikus, Güneşmerkezcilik'in tam bir açıklamasını yapmış ve ona gerçek muhtevasını kazandırmıştır. Daha sonraları, Kopernikus sistemi üzerine yapılan çalışmalarla, Güneş'in bütün Evren'in değil, sadece güneş sistemi'nin merkezi olduğu gösterilmiştir. Güneşmerkezcilik'in temellendirilmesinde büyük hizmetleri geçmiş olanlar arasında Galileo, Kepler, Newton da vardır. Güneşmerkezcilik'in savunucuları, kilise tarafından desteklenen Yermerkezcilik teorisi'ni yenilgiye uğratmışlardır. Yermezkezci teoriye göre, Dünya sabit olup Evren'in merkezidir; Güneş, Ay, gezegenler ve yıldızlar Dünya'nın etrafında dönerler. Yunan bilgin'i Ptolemaios dinî kavramlara ve Platon ile Aristoteles'in yazılarına dayanarak bu teorinin en mükemmel şeklini ortaya koymuştur.

Güneşte bir yer (1951) George Stevens'in Theodor Dreiserin ünlü romanı *Bir Amerikan trajedisi*'nden hareketle M. Wilson ve H. Brown'la birlikte hazırladığı bir senaryo üzerinden Amerika Birleşik Devletleri'nde gerçekleştirdiği film. Fotoğraf yönetmenliğini William C. Meller'ın yaptığı, fon müziğini Franz Waxman'ın hazırladığı yapıtın başrollerini Montgomery Clift, Elisabeth Taylor ve Shelley Winters paylaşmaktaydılar.

Bu film için, rahatça, Stevens'in en iyi yapıtı denebilir. Gerçekten de rejisör, bu yapıtında, gerek anlatım gücü ve gerekse görüntülere aktardığı derin insanlık inancı bakımından tartışmasız bir başarı kazanmıştır. Filmde, ayrıca, o dönemde gençliğinin ve güzelliğinin doruğunda bulunan Elisabeth Taylor ile oyun gücünün doruğunda bulunan Montgomery Clift'in başarı payları da büyüktü.

Yapıtın Amerikanca orijinal adı, *A Place in the Sun*'dır.

Güneş Ülkesi (Civitas Solis) Tommaso Campanella'nın 1623'te yayınlanan yapıtı. Campanella bu yapıtını tutukevinde yazdı. Güneş Ülkesi'nde yazar, üretici tekniklerle sağlanan siyasal ve ekonomik eşitliğin hüküm sürdüğü düşsel bir cumhuriyet tasarısı üstüne kurulan ütopyacı bir komünist sistem önerir. Bu ülkeyi bir «bilgeler kastı» ve Tanrı'yı temsil eden bir büyük rahip yönetir. Yapıtta, o zamanın toplumuna yöneltilen ustaca eleştiriler yer alır. Campanella sisteminin anaçizgilerine daha sonra Saint-Simon'un kuramında rastlandı.

güzel (Fr. beau; İng. beautiful) İnsana estetik heyecan veren. Güzel, değer yargılarının bağlı olduğu üç temel normatif kavramdan biridir. Nitekim bu anlamda Kant, «evrensellikle ve kavramsız olarak hoşa giden» diye tanımlar güzeli. İyi ile kötü nasıl etkinlik alanında ve doğru ile yanlış nasıl zekâ alanında uygulanıyorsa, güzel ile karşıtı çirkin de duygusal duyarlık alanında geçerlidir. Belirli birtakım denge, plastik, oranlı âhenk ve kendi türünde yetkinlik kurallarına uygun düşen şey güzeldir. Demek ki güzelin *apriori* olarak «maddesel» bir tanımı yapılamaz. Nitekim teorik estetiğin amacı, estetik heyecan uyandıran bütün nesnelerin algılanması sırasında beliren ortak karakterleri araştırmaktır. Kimi düşünürler, «güzel» diye nitelenen şeylerde ortak bir nesnel karakter bulmanın imkânsız olduğunu; ve bu kelimenin ancak, belirli toplumsal sınıfların yada belirli bir tarihsel dönemin hoşlandığı şeyleri dile getirdiğini ileri sürmüşlerdir. Örneğin Tolstoy'un savunduğu «estetik şüphecilik», bu doğrultuda yer alan bir görüştür.

H

Aram HAÇATURYAN kendi yapıtlarından birini yönetiyor.

HAÇATURYAN Aram (Tiflis 1903) Ermeni kökenli Sovyet bestecisi. Moskova konservatuvarında Miaskovski'nin öğrencisiydi. Ermeni, Rus, Gürcü, Azerî motifleriyle klasik müziğin ve Fransız izlenimciliğinin sentezini yapmaya çalıştı. Konçertosuyla Stalin ödülünü aldı (1940). Baleler *(Mutluluk*, 1939 / *Gayane*, (1942), iki senfoni (1933, 1942), korolu bir senfonik şiir *(Stalin Şarkısı*, (1937), film müziği *Pepa*, 1934) *Bir Rulum Esrarı*, (1954), bir piyano konçertosu (1936), bir viyolonsel konçertosu (1950), oda müziği, piyano parçaları, ezgiler besteledi.

HAFIZ Şirazlı Şemseddin Muhammed (Şiraz ? / Şiraz - 1390) İran şairi. Nerede ve nasıl yetiştiği kesin olarak bilinmez. Çağdaşlarının yazılarından İsfahan'dan Şiraz'a göç etmiş Bahaeddin adlı birinin oğlu olduğu, şiirleri üstüne yapılmış incelemelerinden medrese öğrenimi gördüğü anlaşılır.. Gazan Han zamanında Fars valiliği yapan Şah Ebu İshak'tan bir süre yardım gördüğü bilinir. Yoksul bir ömür sürdüğü, zaman zaman şiirlerini, övgülerini beğenen devlet büyükleri tarafından korunduğu Divan'ında yer alan kasidelerinden, bazı gazellerinden anlaşılır.

Hafız'ın yaşadığı çağ, İran şiirinin geçiş dönemine rastlar. İslam öncesi denen Cahiliye çağı ile kendi zamanına kadar geler Arap şiirini yakından tanıyan Hafız, daha çok Cahiliye çağı şiirine özenir. Gazellerinde duyulan hava, onun ortaçağdan çok, gerçekçi yeniçağ şairi olduğunu, İran şiirine gerçek sevgisini getirdiğini gösterir. Dili oldukça yumuşak, akıcı, coşkun olan Hafız'ın kavramlar arasında kurduğu anlam bağlantıları daha çok ses uyumuna dayanır. Tasavvuf kavramlarının yer aldığı beyitlerinde bile gerçekçi duyuşların etkisi geniş yer tutar.

Hafız'ın şiirinde görülen bir başka özellik de yenilik ve bütünlük duygusudur. Her beyti ayrı bir konuyu işleyen, belli sayıda beyitlerin belli bir düzen ve ölçüye göre sıralanması sonucu ortaya çıkan gazel, Hafız'da anlam bakımından bütünlüğe ulaşır. Şiirlerinin çoğunda ana konu olan aşk, belli bir duygu örgüsüne göre gazelin bütün beyitlerine yayılır. Şiir onun anlayışına göre dış biçim olmaktan çok anlam bütünlüğüdür. Vezin daha çok bir aracı durumundadır. Meyhane, şarap, saki, visal, cam, gül, sagar, dilber, bülbül, mey, bade, muhbub, hak, huy, mest gibi tüm İran şiirinde ortak olan kavramlar, Hafız'da gerçek anlamlarıyla kullanılır.

İslâm düşüncesinin ortak kavramları, din deyimleri Hafız'da pek seyrek geçerse de daha çok gerçekçi bir görüşle işlenir. Bundan da onun birçok çağdaşlarında görülen gerçeküstü varlıklar dünyasına eğilim duymadığı anlaşılır. Hafız, İran şiirinde gazel türünün kurucusu sayılır. Şiirlerinin biraraya toplandığı *Divan*'ında eski çağlardan kalma farsça kelimeler pek azdır. Daha çok Rûdegî, Ferruhî, Ascedî, Firdevsî gibi daha önce yaşamış İran şairlerinin yapıtlarında geçen kavramları seçmiş, onları şiirin örgüsü içinde değerlendirmiştir. Kendinden önce gelen bazı Arap şairlerinden etkilenerek yazdığı gazellerde pek çok Arapça kelimenin yer aldığı görülür.

Hafız'ın sanat alanında olduğu gibi, sanat dışı çevrelerde de benimsendiği görülür. Uzun yıllar *Lisan-ül-Gayb* (Gizli Dil) adı verilen *Divan*'ı bir falcılık kitabı olarak kullanılmış, talih, yolculuk, aşk, sevgiliyle olan karşılıklı ilişkiler konusunda başvurulan ana kaynak olmuştur. Hafız'ın etkisi XVIII. yüzyıldan sonra Batı dünyasında da görülür. Özellikle Alman şairi Goethe, ona özenerek kendi dilinde ve aruzla gazel bile yazmıştır. Doğu İslâm dünyasında Hafız ile ilgili sayısız inceleme ve araştırmalara karşılık Avrupa'da da geniş ve özlü çalışmalar yapıldı. İngiltere, Fransa, Rusya şarkiyatçılarının üzerinde çalışıp kendi dillerine çevirdikleri Hafız *Divan*'ının A. Gölpınarlı tarafından yapılan yeni bir Türkçe çevirisi de vardır (Hafız Divan'ı, 1944).

HAGELSTANGE Rudolf (Nordhausen - 1912) Alman şairi. Berün'de iki yıl kadar Alman filolojisi okuduktan sonra, 1933-36 arası İtalya ve Balkanlarda yaşadı. 1936 yılında bir gazetede çırak olarak başladı, 1939 yılında da sanat sayfasının yazı işlerinde görev aldı.

Savaş sırasında Fransa ve İtalya'da askerlik yaptı. Savaş sonunda Amerikan tutsaklığına düştü. Daha sonra serbest yazar olarak yaşam ve çalışmasını sürdürdü.

Ozan ve öykücü olarak isim yapmıştır. Sağlam bir biçim anlayışıyla temellenen şiirlerinde, yaşadığı korkunç dönemlerin eleştirisini yansıtırken, insan yaşamında kalıcı olan değerlere ve erdemlere yönelmiştir.

HAGELSTANGE'den iki şiir

ÖLÇÜSÜZ ÇÜNKÜ OLAN HER ŞEY

Ölçüsüz çünkü olan her şey. Korku
her ense kökünde asılı bir fırtına.
Ölüm kovalar yalım yalım haşalarıyla
gece gündüz ve nallarda kırık tokurtu,

yaşamı ve yapıt adına ne varsa bin pörçük.
Bulur her gövdeyi kamçısının darbesi.
Kör eder soluğuyla görenleri,
dökülür bakışlarından dal yaprak bölük bölük.

Uzanır düşlere dalga dalga kahkahası,
ve kemikleri geleceğe doğru dize dize.
Bir öldürüm çılgını, bir kan sarhoşu.

Düşerse bir Tanrı boğucunun dizginine,
kim kurar, son yangının ışığında
bu karmaşadan yeni bir dünya?

KARŞILAŞMA

Diz çöküyorum ılık mavi
gecenin kuyu kenarına,
avuçlamak için beni,
avutup unutturan şeyi.

Aramdan suskunun, o ipek suyun
geçiyor salık soluk bir ışın.
Dinlenmesiyle gölgede ayın,
görünüyor bana bir surat:

Bir göz ki göz değil.
Yanağın yanağın kaçışı.
sakal ki unutmuş kendini,
ağzın dilsiz uçurumu açışı.

Hayır, benim değil bütün bunlar.
Akıyor gene de yakında kalmaya.
Bir orda bir burda, bir batar bir çıkar
ve adı Ofelya.

Ayrı değil, ay yörüngesince
buzcul kor katlarında
akmakta, cinnet cinnet içince
sürüklenmekte saçı sularda.

Taşıyor o sessiz şarkıyı da,
görülmemiş düşü
ve gizlidir bir parmak boğumunda
uzayların ölçüsü.

Mühürlenmiş uyuyor zevki düşünmenin.
Karasevdanın kara gülü
yığılı ovasında gencecik göğsün
yılan uykusu gibi dürülü.

Ama hepsinin üstüne sular
indirmiş ayrılık perdesini
ve kaçırmış işte - sanki yalan mal,
armağan ettiğini...

Türkçesi Yüksel PAZARKAYA

hak yada **hukuk** (Fr. droit; İng. right) Doğru olan. Bu terim, yerine göre, iki temel fikri dile getirir: 1) Kesin bir kurala uygunluğundan dolayı istenebilir olan. Bu anlamda istenebilirlik; yasalar yada tüzükler tarafından buyurulmuş olmaktan veya bu yasa ve yüzüklere uygun şekilde yapılmış sözleşmelerden doğduğu gibi, ahlâkî inançlara uygunluktan da doğabilir. Bu şıkta; «başkasından isteyebileceğimiz şey» demek olan hak, «başkasının bizden isteyebileceği şey» anlamına gelen ödev'e karşıttır. Örneğin «cevap hakkı»; «kanunun yapılmasına bizzat yada temsilcileri aracılığıyle katılma hakkı». 2) İzin verilmiş olan. Bu anlamda izin verilmişlik; göz önüne alınan edimlerle ilgili ve açık bir bildiriyle yada «yasaklanmamış olan herşeye izin verilmiş demektir» ilkesiyle pekişen yasa ve tüzüklerden gelebileceği gibi, göz önüne alınan edimlerin ahlâkî açıdan iyi oluşundan yada hiç değilse ahlâk alanının dışında kalışından da gelebilir. Örneğin «anket yapma hakkı»; «düşünce ve kanılarını özgürce yayma hakkı». - İnsanlar arası ilişkilerin insanın doğasına, yönsemelerine, gönül özlemlerine uygun olarak düzenlenmesini savunan ***doğal hukuk*** anlayışıyle (Rousseau, Fichte), gelenek ve törelerden yada yazılı yasalardan meydana gelen ***olumlu hukuk***'u biribirinden ayırt etmek gerekir. Hak ve hukuk kavramları, bütün anlamlarında, zor ve şiddet kavramlarına karşıttır.

hak eşitliği (Fr. égalité de droit) Bir devlette ulus, ırk, dinsel inanç, sosyal köken, zenginlik ve yoksulluk, kadın ve erkek ayrımı gözetmeksizin insanların eşit hak yükümlülüğüne sahip olmalarını öngören ilke. Tarihte ilk önce XVIII. yüzyılda, feodal mutlakiyete karşı yürütülen savaşımda burjuvazinin ilerici düşünürleri tarafından öne sürüldü. Ne var ki, burjuvazi egemenliğini güçlendirdikten sonra, hakeşitliği sadece kâğıt üzerinde kaldı. Kapitalist toplumda emekçiler reel haklara sahip değildirler. Politik, ekonomik ve kültürel yaşama özgürlük içinde katılamazlar. Burjuva toplumunda hak ve özgürlükler, sadece, kapitalist sınıfın özel mülkiyete sahip olma ve emekçileri sömürme hakkına indirgenmiş bulunmaktadır.

Sosyalist toplumda yurttaşların gerçek ve tam hak ve özgürlüklere sahip olmaları için gerekli olan maddî, politik ve sosyal sınıfsal koşullar yaratılır. Şöyle ki: Üretim araçları üzerindeki özel mülkiyet kaldırılmış, toplumsal mülkiyet kurulmuştur, insanın insanı sömürmesinin her türlüsü yok edilmiş, «herkese yeteneğine göre, herkese emeğinin nitelik ve niceliğine göre» ilkesi yürürlüğe girmiştir. Yurttaşlar, ekonomik, politik ve kültürel yaşamın yönetimini kendi ellerine almışlardır. Sosyalist toplum düzeninin sağladığı olanaklar ve anayasal güvenceler içinde bu hak ve özgürlükleri aralıksız genişletmekte, yeteneklerini geliştirip yetkinleştirmektedirler.

hakikat, doğru (Fr. vérité; İng. truth) Söylenen şeyin, hakkında söylendiği şeye tıpatıp uygunluğu. Bu anlamda hakikat, varlığın (yani gerçeğin) değil, bilgimizin bir karakteridir; ve «düşüncemizin gerçeğe uyumu» olarak tanımlanır. Buna karşılık, bir akılyürütmenin kendi iç tutarlılığının söz konusu olduğu matematik alanında hakikat,

«düşüncenin kendi kendine uyumudur (Kant). Tarihsel oluş söz konusu edildiği zamansa, hakikati «diyalektik» açıdan anlamak gerekir: Bu anlamda hakikat, düşündüğümüz şeyin ilerde olacak olan şeye uygunluğudur; yani tarihin bize neler getireceğini bilen kimse, doğruyu söyleyebilir (Hegel, Marx). Bir de pratik açıdan hakikat söz konusudur: Bu anlamda bir görüşün doğruluğu, «başarısı ile» tanımlanacaktır (pragmatizm).

Demek ki hakikat, söz konusu alanın fizik âlem, tarih yada insanlar arası ilişkiler oluşuna göre mutlak yada görece bir anlama bürünmektedir. Felsefe öteden beri kendini, «hakikatin araştırılması» olarak tanımlamıştır. Burada söz konusu edilen hakikat, insan düşüncesinin temelidir; yani her türlü bilgiyi mümkün kılan «ışık»tır. Ama buna karşılık, doğa olaylarının doğru bir bilgisine ulaşmak söz konusu edildiği an; hakikatin araştırılması, bilime düşer. Bu anlamda marksizm, hakikati, maddenin ve maddeyi düzenleyip yöneten diyalektik oluşun temel yasaları hakkındaki kesin bilgi olarak tanımlar.

Hakikat üzerine

Hakikat, realitenin düşüncedeki gerçek ve doğru yansısıdır. Hakikat, nihaî olarak, pratik'in kıstaslığı ile doğrulanır. Hakikat'in karakteristikleri, şeylere ya da şeylerin lengüistik ifadelerine değil, düşüncelere uygulanır. Hakikat anlayışına ilk defa materyalist bir temel sağlayan ve hakikatın araştırılmasının diyalektik yanlarını belirten görüş, Marksizm'dir.

Objektif hakikat, süje'nin irade ve arzusuna dayanmayan beşerî bilgi'nin muhtevasıdır. Hakikat, insanların iradeleri ve arzuları ile meydana gelmez; objenin zihinde yansıyan muhtevasıyle belirlenir. Hakikat'in objektifliğini belirleyen şey budur. Objektif Hakikat doktrini, hakikatin insanlar tarafından inşa edildiğini ve insanlar arasında itibarî alaşmaların bir eseri olduğunu söyleyen bütün idealist hakikat görüşlerinin karşısında yer alır. Bu tarzdaki idealist hakikat anlayışı, birçok insan tarafından paylaşılan batıl inançların, dinî inançların hakikat olarak görülmelerine yol açtığı için, bilim dışı ve reaksiyoner bir anlayıştır. Çağdaş idealist felsefe, hakikatin objektifliğine karşı çıkar. Bu ise, bilimsel bilgiye sübjektif bir tarzda yaklaşılmasına, dolayısıyle, bilimin küçümsenmesine ve bilime güvensizlik duyulmasına götürür. Meselâ, pragmacılık, herhangi bir önermeyi, ancak, hayatta başarı sağladığı takdirde doğru olarak kabul eder. Yeni-pozitivizm ise, mantık ve matematik hakikatlerin itibarî hakikatler olduğunu ilân eder.

Mutlak ve izafî hakikat, objektif realite hakkındaki bilginin tarihî gelişmesini yansıtan felsefî kategorilerdir. Mutlak Hakikat ile İzafî Hakikat teorisi, şu soruya bir cevap getirir: «Objektif hakikat'i temsil eden beşerî fikirler, objektif hakikati, bir defada, bütünü içinde, şartsız ve mutlak olarak mı, yoksa, ancak yaklaşık ve izafî olarak mı ifade ederler?» (Lenin, Cilt 14, s. 122-123). Mutlak Hakikat, 1) realitenin tam ve derin bilgisi olarak, ve 2) gelecekte çürütülmesi imkânsız bilgi olarak anlaşılır. Bilgimiz, gelişmesinin her safhasında, bilim, teknoloji ve üretim tarafından şartlandırılır. Bilgi ve pratik (tecrübe) geliştikçe, insanın tabiat hakkındaki görüşü de, derinleşir, mükemmelleşir ve daha dakikleşir. Bundan dolayı, bilimsel hakikatler, bir yandan incelenen konuların tam ve kesin bilgisini ifade etmedikleri anlamında izafîdirler; öte yandan, bilim geliştikçe ya da geliştirildikçe değişecek ve mükemmelleşip dakikleşecek unsurları ihtiva ederler. Bundan başka her İzafî Hakikat, bilgi prosesüsünde ileriye doğru atılmış bir adımdır; ve gerçekten bilimsel olması halinde, Mutlak Hakikat'in unsurlarını ve tohumlarını ihtiva eder. Mutlak Hakikat ile İzafî Hakikat arasında bir uçurum yoktur. Mutlak Hakikat, İzafî Hakikat'lerin bütünüdür. Bilim tarihi ile sosyal tecrübe, bilimin diyalektik tarzda geliştiğini doğrular. Bilimsel bilgi geliştikçe, objelerin özelliklerine ve objeler arasındaki ilişkilere daha tam ve daha mükemmel bir şekilde nüfuz edilir; ve teorinin pratik'e vurulması suretiyle doğruluğu teyit edilen Mutlak Hakikat'e daha çok yaklaşılmış olunur. Öte yandan, meydana getirilen teoriler devamlı olarak geliştirilir ve dakikleştirilir; bazı ipotezler (meselâ, esir'in varlığı ipotezi) çürütülmüş olur, bazı ipotezlerin (meselâ atom'un varlığı ipotezi) doğruluğu teyit ve ispat edilmiş hakikatler haline sokulur; bazı kavramlar (meselâ, termojen ve filojiston kavramları) ise, bilim alanından çıkarılıp atılır; bazı kavramlar da (meselâ, eşzamanlık kavramı, klasik mekanikte ve rölativite teorisindeki atalet kavramı) daha dakik ve temelli bir hale getirilir, v.s. Mutlak Hakikat ve İzafî Hakikat Teorisi, uyumluluk ilkesinde somut bir forma bürünür. Uyumluluk ilkesi, her hakikatin ebedî değişmez («mutlak») olduğunu ilân eden metafizik'e; ve, bütün bilgi'nin izafiliğini, bilimin gelişmesinin bir objektif hakikatin ortaya konmasına imkân vermeyecek şekilde ardarda birbirini izleyen bir yanlışlar dizisinden başka bir şey olmadığını söyleyen çeşitli idealist izafilik görüşlerine karşıdır. Lenin'in deyişiyle, «Her ideoloji tarihî bakımdan şartlanmıştır; ama şurası da hiç bir şarta bağlı olmaksızın doğrudur ki, meselâ, dinî ideolojiden farklı olarak, bilimsel her ideoloji'ye objektif bir hakikat ve mutlak bir maliyet tekâbül eder» (cilt 14, s. 136).

M. ROSENTHAL

(Türkçesi Aziz ÇALIŞLAR)

HALBWACHS (Maurice), Fransız sosyoloğu (1877-1945). Durkheim'in öğrencisidir, daha sonra profesörlük yapmıştır. Özellikle hayat seviyeleri problemini incelemiştir; nitekim ilk önemli eseri *La Classe ouvrière et les niveaux de vie* («İşçi sınıfı ve hayat seviyeleri», 1913) ismini taşır. Bu eserde ve sonrakilerde Durkheim'in «kollektif tasarımlar» görüşünü derinleştiren Halbwachs'ın işçi sınıfının durumu ve görevi konularında marksist bir tutumu benimsediği görülür. Daha sonra düşünür, bellek konusunda önemli araştırmalara girişmiştir. *Les Cadres sociaux de la mémoire* («Belleğin toplumsal çerçeveleri», 1925) başlığını taşıyan eserinde, belleğin toplumsal hayatın bir ürünü olduğunu ve anıların yerleştirilmesinin ancak şenlikler, törenler gibi toplum hayatına bağlı işaret noktaları sayesinde gerçekleştiğini ileri sürer. Halbwachs'ın toplumsal psikoloji alanında verdiği önemli eserlerden biri de; intihar olayının bireyin toplum içindeki yalnızlığından kaynaklandığını savunan *Les Causes du suicide* («İntiharın nedenleri», 1930) isimli incelemesidir. Düşünür, psikoloji ve sosyoloji dallarında yeni bir çığır açan bu araştırmalarının yanısıra, matematik alanında, özellikle de ihtimaller hesabı konusunda incelemeler yapmış ve istatistiği ilk olarak toplumsal olaylara uygulamayı başarmıştır. Halbwachs'ın *Mémoire et Société* («Bellek ve Toplum») isimli bir eseri de ölümünden sonra yayınlanmıştır.

halk (Fr. peuple, İng. people) Genel anlamda, bir devletin yada bir ülkenin nüfusu. Bilimsel anlamda, belirli bir dönemde belirli bir ülkenin gelişmesine katılma gücündeki sınıfları hep birlikte içine alan ve tarihsel bakımdan değişme içinde bulunan bir insan topluluğu. - «Marx, «halk» kelimesini kullanırken sınıf ayrılıklarını ihmal etmemiş, bu kelimeyi, ihtilâli tamamlayacak be-

tirli unsurlar kavramıyle birleştirmiştir» (Lenin, Cilt 9, s. 133). Halk kavramı, sosyolojik bir kategori olarak, toplumun sosyal kompozisyonundaki değişmeleri ifade eder; ilkel komün toplumunda, «nüfus» teriml ile «halk» terimi arasında esaslı bir ayrım yoktu; fakat antagonist toplumlarda bu ayırım çok büyük bir önem taşır. Çünkü, antagonist toplumlar da, hâkim sömürücü gruplarla halk kitlesi arasında gittikçe derinleşen bir uçurum vardır. Ancak sosyalist toplumdadır ki, insanın insan tarafından sömürülüşünün ortadan kalkmasıyle birlikte, Halk kavramı da yeniden bütün nüfusu, bütün sosyal grupları kapsar. Nüfusun bellrll gruplarını Halk'ın bir parçası saymanın başlıca kıstası, toplumun ilerlemesine göre, objektif olarak belirlenen menfaatleri, ve bu ilerlemede bu grupların misyonlarını yerine getirebilme güçleridir. Sosyal gelişme seyrinde, ihtilâlci değişmeler etkililik kazandıkça, hem o toplumdaki insanlara düşen görevlerin muhtevası, hem belli bir dönemde Halk'ı teşkil eden kesimlerin sosyal kompozisyonu kaçınılmaz olarak değişir. Lenin, bu değişmeleri, eserlerinde dikkatle izlemiştir. 20. yüzyıl'ın başında, Rusya, otokrasi'nin devrilmesi göreviyle karşı karşıya kaldığında, Lenin şunları yazıyordu «Hiç sınıf bilinci olmayan bir işçi bile, otokrasi'ye karşı mücadele eden halkın, burjuvalar ve proletarya olduğunu çok iyi bilir» (Cilt 8, s. 503). Fakat, daha sonra, Rusya'nın önüne sosyalist görevler çıktığında, Lenin, sosyalizm'in kurulması ve burjuvazinin devrilmesi uğruna her yönde girişilen mücadelenin belli bir safhasında, Halk kavramının içine, ancak işçilerle yoksul köylülerin girdiğini belirtmiştir. Bunun içindir ki, Halk kavramı, sömürücü olmayan grupları ve doğrudan doğruya üreticileri —işçi sınıfını— içine almakla beraber, her zaman bu kesimlere ve sınıflara indirgenemez. Bugünkü şartlar içinde, yani, barış, demokrasi ve sosyalizm uğruna, geniş halk kitlelerinin emperyalizm'e karşı çıktıkları şu sırada, bu nokta asla hatırdan çıkarılmamalıdır. Ancak Marksizm'dir kl, Halk'ın, kitlelerin tarihte tayin edici güç olduğunu, maddi ve manevî bütün zenginliklerin kitleler tarafından yaratıldığını, toplumun varolması için belirleyici koşulların halk yığınları tarafından sağlandığını ilk olarak ortaya koymuştur. Sosyal hayatta, her türlü değişmeye ve gelişmeye yolaçan, halktır Devrimleri halklar yapar ve sosyal ilerleme bu sayede gerçekleşir. Bunun içindir ki tarihi yapanlar, halklardır.

halk demokrasisi (Fr. démocratie populaire): 1947-1948 yıllarından itibaren sosyalizm yoluna girmiş bulunan ülkelere verilen genel ad. İkincl Dünya Savaşı'ndan az sonra bir çok Avrupa ülkesinde görülen radikal değişmeler, sosyalist camianın güçlenmesinin temel bir tarihsel anını oluşturur. Nazl rejiminin ve bu rejimin yardakçılarıyle suçortaklarının başlarının ezilmesi, halk güçlerinin kararlılığı, gerçekten de bir çok halkın kendine yeni bir siyasal yol çizmesinl ve yenl bir sosyal rejim edinmesinl sağladı.

Bulgaristan'da, Arnavutlukta, Romanya'da, Macaristan'da, Polonya'da, Çekoslovakya'da, Yugoslavya'da ve Almanya'nın daha sonra Demokratik Alman Cumhuriyetl olacak olan bölümünde alınan önlemler, bu ülkelerin sosyalist üretim biçimine doğru gerl çevrilmez bir evrim içinde olduklarını haber veriyordu. Ekonomik düzeyde, yaygın ulusallaştırma uygulamaları, en anlamlı öncüllerden biri olarak kendilerini gösterirler. Bu açıdan, «halk demokrasisi» kavramı, görünürde bir totolojiden başka bir şey değildir: Batı Avrupa'da yeni bir atılıma giren demokratik gelenekli rejimlere karşı, özellikle bu önlemlerin kendilerine verdiği insiyatlf ve denetim gücüyle emekçilerin müdahalesinin yeni bir anlayışını yeniden-doğrulamak yararsız değildi yine de. Bir başka açıdan, kapitalistler sınıfının tasfiyesi ancak belll sınırlar içinde gerçekleştlrilmiş bulunduğundan, «halk demokrasisi» deyiml kesin bir tarihsel durumu gösterir: SSCB ve Moğolistan Halk Cumhuriyeti, sosyalizmin kurulması konusunda çok daha eskl ve radikal bir deneye sahiptirler ve bu nedenle değişik bir pratikle karşı karşıyadırlar.

Bu böyle kondukta, halk demokrasilerl de içinde olmak üzere, sosyalist ülkelerin tümü, üç ortak temel karakteristik gösterir:

1. Kapitalist mülkiyet ortadan kaldırılma yolundadır: küçük meta üretimine dayalı mülkiyet biçimi, sosyalist mülkiyet (devlet mülkiyeti ya da kooperatif mülkiyet) genellik kazandığı ölçüde, dönüşmektedir.

2. Sosyalist üretim ilişkilerinin yaratılması insanın insan tarafından sömürülmesini reddeder; emek ürününün dağılımı «eşit emeğe eşit ürün» ilkesine göre gerçekleşme yolundadır.

3. Ulusal ekonomi, merkezileştirilmiş bir planlamının ilkelerine göre yönetilmektedir.

Halk demokrasisi ülkeleri, SSCB'nin ekonomik rejiminden iki noktada ayrılırlar. Bir yandan, bu ülkelerde, hiç olmazsa kısmen, toprak özel mülkiyeti devam etmektedir. Tarımda kooperatifleşme her zaman toprakların kolektif mülkiyeti üzerine temellenmiş değildir: bunun sonucu olarak, bu kooperatiflerde gelirlerin dağılımı aynı zamanda işlenen yüzeylerin ve kişisel üretim araçlarının önemine de bağlıdır. Öte yandan, ulusal burjuvazinin küçük ve orta mülkiyeti bu ülkelerin çoğunda bütünüyle ortadan kaldırılmamıştır. Bunun sonucu olarak da, bir kapitalist sektör, sosyalist devletin denetimi altında gelişmesini sürdürebilmektedir.

halk kapitalizmi»: Tekelcl kapitalizmi, sözümona, eski kapitalizmin sömürücü niteliklerinden arınmış ve bütün halkı refaha kavuşturmakla görevli ilerici bir ekonomi sistemi haline gelmiş olarak göstermeğe çalışan burjuva teorisi. Buna göre, mllyonlarca emekçl, küçük hisse senetleri yolu ile işletmelere ortak oluyor, böylece, üretim araçlarının mülkiyeti bütün halk arasında bölüşülüp, kapitalizm «demokratlkleşiyor», toplumdakl derin sınıf ayrımı sllinlyor, sınıflar ortadan kalkıyor, sadece bir «orta sınıf» meydanda kalıyor ve tüm toplum, bu sınıftan oluşuyor. Özellikle, kapitalizmln 1970'lerde derinleşen genel bunalımından önce bu teori geniş ölçüde yaygınlaştırılmaya çalışılıyordu. Şimdl de bu alanda çaba harcayanlar var. Gerçekte, tekelci kapitalizmin ve gelişmiş kapitalist ülkeler yönetici çevrelerinin, «halk kapitalizmi» teorisiyle güttükleri politik ve ekonomik amaçlar şunlardır: Milyonlarca emekçlnin, dar gelirlinln binbir yoksulluğa katlanarak emek gelirlerinden biriktirdikleri paraların bir kısmını küçük hisse senetleri yolu ile ellerinde toplamak ve böylece sömürü alanlarını daha fazla geliştirmek, bir yandan da, emekçilerin dikkatinl sınıf savaşından saptırmak.

HALLACI MANSUR Ebu'l Mugis El-Hüseyln bin Mansur El-Beyzavî (Beyza, Tur - 857 - Bağdat - 922): İslâm mutasavvıf ve şairl. Zerdüşt dinine bağlı Muhamma adlı birlnln torunu ve Belharislerin azatlı kölesi olduğu söylenen Mansur'un nasıl bir öğrenim gördüğü bilinmiyor. Gençlik yıllarında dünyadan el etek çekerek kendi içine kapanan Mansur koyu bir rlyazet hayatı geçirdl. Evll olmasına karşın dünya nlmetlerinden, hayat zevklerinden uzak kalma yolunu tuttu. Bir aralık, asker kılığına girerek Türkler arasına karıştı, onların Müslümanlığı benlmsemelerl yolunda çalıştı, Keşmir, Turfan, Hoten, Isfahan illerinde İslamlığı yayma amacıyla gezintiler yaptı. Birçok taraftar topladı, birtakım ayaklanmalara, toplum kargaşalıklarına adı karıştı. Sonunda görüşüne, düşüncelerine karşı çıkan, davranışlarını İslâm dininin kurallarına aykırı bulanlerin fetvesiyle idam edildi.

Hallacı Mansur, İslâm ülkelerinde yenl bir din anlayışının, dln yorumunun öncüsü sayılır. Düşünce düzeninin özünde Enelhak (Tanrı ben'lm) görüşü bulunur. Ona göre, insanla Tanrı bir varlık ortamında birleşir. Ayrılık ancak görünüştedir. Görünüşte birbirinden apayrı sandığımız varlıklar gerçekte «blrdir», Tektir. İnsan, Tanrı'ya en yakın olan, Tanrı'yı kendl özünde dile getlren bir varlıktır. Bir insanın «ben varım» demesl doğru değildir. Böyle bir düşünce tek varlık olan Tanrı'ya karşı bir «ortaklık koşma»dır. Çünkü «varlık» kavramı yalnız «Tanrı»yı kapsar. Tanrı dışında ancak «yokluk» düşünülebilir. İnsan kendlnl ortaden kaldırıp «fenâfillah» sırrına erince gerçek olana kavuşur.

İnsan, zaman ve mekânla sınırlı, geçici varlığından sıyrılmalı, Hak lle Hak olmalıdır. İnsanın bunu yapabllmesl lçln kendl lçlne kapanması, duyuların etkisinden sıyrılıp özünde Tanrı'dan başka blr varlığın bulunmadığını görmesl, böyle derin blr «temaşa»

HALLACI MANSUR'un idamını betimleyen bir İran minyatürü.

akışında yer alması gerekir.

İnsanın Hak ile Hak olması, «beden kâbesi»nin yıkılmasına bağlıdır. Hallacı Mansur, bu «beden kâbesi» deyimiyle insandaki «benciI»liği dile getirmek, «ben» sözünün gereksizliğini anlatmak istiyordu.

Hallacı Mansur, İslâm düşüncesinde «vahdaniyet» görüşünü «vahdeti vücut» anlayışıyla birleştirdi. Bu görüşe çıkış noktası olarak da insanı aldı. Alemi insandan açılma yolunu tuttu.

Onun bu görüşü, din kurallarına uymuyordu. Dine göre insanla Tanrı ayrı ayrı varlıklardır, Tanrı, «yaratıcı», insan ise, «yaratılmış»tır Tanrı, «yaratılmış» olan insanda «tezahür» etmez, «zuhur»a gelmez.

Hallacı Mansur'un bugüne kadar gelen yapıtları: 6 mektup, 350 tasavvufsal özdeyiş, yazılarıyla ilgili 74 özet, 80 şiir.

Franz HALS'in bir başka başyapıtı Aziz Adrianus okçuları.

HALS Frans (Anvers 1580 / Haarlem 1666) Hollandalı ressam. Haarlem'de Carel van Mander'in öğrencisiydi. Portre ressamı olarak kısa zamanda adını duyurdu. 1611'de *Jacop Zaffius*'un portresini yaptı. *Aziz Adrianus Okçuları*'nı canlandıran portreleri, *Van Beresteyn Ailesi*'nin, *Descartes*'ın, *Nicolas Van der Heer*'in portreleri en ünlü yapıtlarıdır. Halk insanını canlandırırken, *Sihirbaz. Bira İçen Adam, Çingene* kendine özgü yeni bir teknik kullandı. Bu teknik, en üstün değerine, ressamın son yapıtlarında ulaştı. *İhtiyarlar Yurdu Yöneticileri* Hals'ın başyapıtı sayılır.

Franz HALS : Otoportre.

HALS'in başyapıtlarından : **Sihirbaz Hille Bobbe.**

haraç (Fr taille) Senyörler ve kral tarafından, soylu olmayan özgür kişilerden ve serflerden (yada, toprak kölelerinden) alınan dolaysız vergi. Haraç, feodalitenin başlangıcında senyörlerin soylu olmayan özgür klşilerden ve serflerden peryodik olarak topladığı bir vergiydi. Vergilendirmenin ölçütü, bölgelere göre, az çok keyfî olarak düşünülen, temellük ya da tasarruf edilen tımardı, ya da daha yaklaşık olarak hesaplanan gelirdi.

Güzel Philippe, buna, kral yararına toplanan kralî haracı ekledi; kralî haraç, başlangıçta, savaşın gerekleri nedeniyle toplanan olağanüstü bir üst-vergi niteliğindeydi. Sonra, gittikçe daha sık toplanır oldu ve senyörlerin haraçlarını geriletmeye bile başladı; senyörler bunun acısını derebeylik haklarını

(şatonun tekelinde olan fırınların, sıkma araçlarının, vs. kullanımı için zorunlu yükümlülükler) ve ötekl yükümlülükleri artırarak çıkardılar çoğunlukla.

Yüzyıl Savaşları sonunda, kralî haraç süreklileşti. Kral heryıl bunun miktarını tespiteder ve o zamanın idarî bölgelerinde her yükümlüye düşen payı gösteren birer «liste» hazırlanırdı. Tarih boyunca, monarşi, bir çok kereler, haracı genelleştirmeye, krallıkta oturan herkes için zorunlu kılmaya girişmiştir. Ama soyluluğun karşı koymasıyla bundan vazgeçmiş, ruhban sınıfından bir «gönüllü bağış» kabûl etmekle yetinmiş, belli sayıda siteyi —dokunulmaz âdetlere saygısından ya da fazla ileri gîden lsyanlardan duyduğu korkudan, hizmet karşılığı «bağış» ya da «fidye»ye razı olarak— haraçtan bağışık tutmuş, bazı memurlara ve subaylara da bu bağışıklığı tanımıştır.

«Kişisel haraç», yükümlünün geliri esasına dayanan haraçtır, «gerçek haraç» ise, mülkiyet ya da müstecirlik esasına dayanan haraçtır. Her ikl biçim de 4 Ağustos 1789'da kaldırılmış ve daha sonraki metinler bu kaldırmayı kesinleştirerek yerini Devrim'in «yurttaşlık katkıları» sistemini getlrmiştir.

hareket (Fr. mouvement, İng. motion) Maddenin temel yüklemi ve varlık tarzı. Hareket, doğada ve toplumda meydana gelen bütün süreçleri içine alır. Dar yanl genellikle kullanılan anlamıyla hareket, değişme demektir; maddesel nesneler arasında karşılıklı etkileşme demektir.

Maddenin hareketl mutlaktır; duruş hali ise göreceldir ve hareketin ancak bir durağı... bir momentidir. Dünyaya göre duruş halinde bulunan bir cisim, Dünya ile birlikte Güneş'in çevresinde, Güneş'le birlikte de Samanyolu'nun çevresinde hareket eder.

Her cisim, hareketin sonsuz formlarına bürünür; çünkü âlem, sonsuzdur. Cisimlerin kalitatif (yada, niteliksel) bakımdan sabit yapıları ve özellikleri de görecel bir duruş halinden ibarettir. Bu duruş (yada, sükûnet), cisimlerin mikro-parçacıkları arasındaki özel tipte bir karşılıklı etkileşimin... yani, mikro-parçacıkların hareketinin bir sonucudur. Bunun içindir ki, hareket, maddenin özelliklerine, yapısına ve varolmasına temellik eder. Maddenln hareketi son derece çeşitli ve çok formludur (bak.) Maddenin belirlenme prosesüsü içinde, kalitatif bakımından yeni ve daha karmaşık Hareket formları ortaya çıkar. Hareket'in mekanik formları bile mutlak bir kesinlik (basitlik) içinde değildir. Hareket halindeki bir cisim, diğer cisimlerle, elektromanyetik alanlar ve yerçekimli alanlar yoluyla karşılıklı aksiyona girer; ve dolayısıyle değişime uğrar. Rölativite teorisi, Hareket'in doğrultusunda linear boyutlarda bir azalma meydana geldiği, ve cisimde vukua gelen prosesüslerin ritminde bir hızlanma olduğu zaman, Hareket'in 'velosite'sinde görülen artışın o cismin kitlesinde bir artış meydana getirdiğini söyler. Işık 'velosite'sine yaklaşan 'velosite'lerde, elektronlar ve diğer temel-parçacıklar, Hareket'in doğrultusunda, dönücü elektronlar adı verilen elektromanyetik kuanta ışınları yayabilirler. Başka bir deyişle, Hareket, hareketin değişlk formlarının karşılıklı dönüşümlerini içine alır. Maddenin Hareket'i, zıtlar arasındaki karşılıklı aksiyon prosesüsüdür. Meselâ, mekanik Hareket, zaman ve mekanda kesiklik halleri ile kesiksizlik hallerinin birliğidir. Elektromanyetik, nükleer ve yerçekimli Hareket ise, elektromanyetik, nükleer ve yerçekimli alanlardaki kuanta mikro-parçacıkları'nın birbirine zıt soğurma ve ışınım prosesüslerinin birliğine dayanır. Kımyasal Hareket, herşeyden önce, atomların birleşme prosesüsleri ile çözülme prosesüslerlnin birliğini ifade eder. Hayatî prosesüsler ise, maddelerln organizmalar tarafından özümlenmesi prosesüsü ile vücuttan dışarı atılması prosesüslerinin birliğine; hücrelerin uyarılması prosesüsleri ile uyarıma cevap verme prosesüsleri'nin birliğine dayanır. Maddenin Evren'de sonsuz bir şekildeki kendi-kendine hareketi (yıldızların evriminde görüldüğü gibi), madde ve enerjinin dağılış prosesüsünün, ve bunun sonunda, yıldızların ve samanyollarının meydana gelmesine yol açan yoğunlaşma prosesüsünün birliğidir. Maddî bir sistem'in Hareketi'nin tek bir kanuna tabl olduğu ve sistem'in başından sonuna kadar değişmesini kapsadığı hallerde, bu hareket, o sistemin gelişme prosesüsünü etkill bir şekilde temsil ediyor demektir. Yükseliş halindeki bir gelişme içinde, maddî objelerin Hareket formları, bağlantıları ve yapıları, aşağıdan yukarıya doğru ilerliyen dönüşümlerden geçerek daha karmaşık formlara bürünürler. İniş halindeki bir gelişme ise, o sistemin, hareket formlarının basitleşmesi demek olan bir düşüşü ve bütünlüğünü kaybetmesi anlamına gelir. Hareket kavramı, gelişme kavramından daha genel bir kavramdır; çünkü, bir sistem'in, iç gelişme kanununa uymayan dış ve arızî değişmeler de dahil, bütün değişmelerini ifade eder.

HASAN SABBAH (Öl. Alamut - 1124) Haşhaşî yada Fedayyun tarikatının kurucusu. Gençliğinde fatımî propagandasına kapıldı. Mısır fatımî halifesi Mustansır'ın yanında görev aldı. Nizar ile Mustalî arasındakl taht kavgasında Nizar'ın tarafını tutması yüzünden Mısır'dan ayrılmak zorunda kaldı: Nizar lehinde propagandaya başladı. Bundan sonra İran'a çekllen Hasan, Kazvin'in kuzeybatısındaki Alamut kalesini eline geçirdi (1090). Bu sırada Haşhaşî tarikatını kurup örgütlendirdikten sonra Alamut kalesini, kurduğu tarikatın propagandası İçin merkez yaptı. Adamları İran'ın dağlık bölgelerindeki kaleleri ellerine geçirdiler: şeyhlerinin tehlikeli düşmanlarını, bu arada ünlü selçuklu vezirl Nizâmülmülk'ü öldürdüler (1092). Hasan bin Sabbah'ın yazdığı blrkaç farsça yapıt, Hulâgu emrlndekl Moğolların Alamut kalesini zaptettiklerl sırada yok edildl. Bu suretle Haşhaşî tarikatı Moğollar tarafından ortadan kaldırıldı ve tarikata ilişkin kıymetli kitapları da Nasîrüddin Tusî'nin eline geçti (1256).

hata, yanılma (Fr. erreur; İng. error). Zihinsel yada manevî planda, doğruyu yanlış, yanlışı doğru diye yargılama edimi. Zihinsel planda hata, örneğin «optik yanılsama» olayında görüldüğü gibi, somut bir karaktere bürünebildiği kadar; örneğin yersiz ve aceleci genellemelerden doğan akılyürütme hatalarında görüldüğü gibi, soyut bir karakter de kazanabilir. Manevî planda hata ise, çoğu zaman önyargılardan, alışkanlıklardan, metot eksikliğinden ileri gelir; bu anlamda hata, artık bir «kusur» olmaktadır. Felsefe açısından hata problemi şu soruyla özetlenir: Hata, insanın insan olma şartına bağlı değil midir? Yani, hakikatl arayan insanoğlu kaçınılmaz şekilde hataya düşmeğe mahkûm değil midir? Platon'dan Hegel'e klasik Batı felsefesi, hatanın, dünya içinde yaşayan insanın doğal hali olduğunu, kökenini insan hürriyetinde bulduğunu ve insanın ancak kendini içdüşünmeye vererek hatadan kurtulabileceğini ileri sürmüştür. Buna karşılık marksist görüş insan bilgisindeki hata payının, bilimin her ileri adımıyle bir parça daha azaldığını iddia eder.

Gerhart HAUPTMANN, Dokumacılar'ı yazdığı dönemde.

HAUPTMANN Gerhart (Silezya 1862 / Agnetendorf 1946) Alman yazarı. Önce heykeltraşlıkla ilgilendi, 1885'ten sonra edebiyata yöneldi, 1892'de yayınlanan ***Bahnwarter Thiel*** (Demiryolu Bekçisi Thiel) adlı uzun öyküsünün yanısıra çeşitll nazım ve nesir denemeleri yaptı. İlk piyesi, ***Vor Son-***

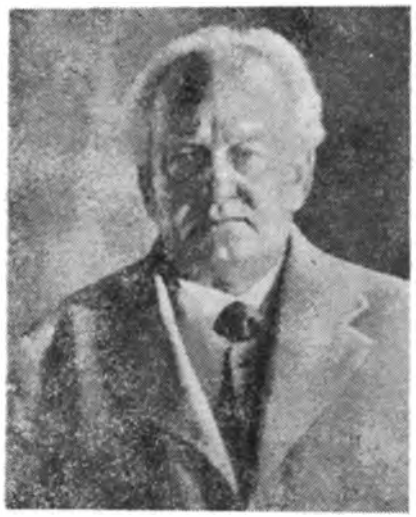

HAUPTMANN'ın son resimlerinden biri..

nenaufgang (Güneş Doğmadan) 1889'da Berlin de oynandı. Bu yapıt, büyük gürültüler koparan sosyal bir dramdı. 1890'da, ***Das Friedensfest*** (Barış Şenliği) ve taşradaki burjuva çevresinden kopmuş insanın dramı olan ***Einsame Menschen*** (Yalnız İnsanlar) adlı yapıtları oynandı. ***Die Weber*** (Dokumacılar, 1892) adlı oyununda, 1844'te Silezya'da patlak veren bir grevi konu aldı. ***Florian Geyer***'de (1896) köylü savaşlarını işledi. ***Hannles Mimmelfahrt*** (Hannele'in Göğe Yükselişi, 1895) ve özellikle ***Die versunkene Golcke*** (Susmuş Çan, 1896), mistik ve sembolik yönleriyle yazarın edebiyat hayatında yeni bir aşamayı gösterir. ***Fuhrmann Henschel***'inde (Arabacı Henschel, 1898) yazar, aile dramı türüne döner. ***Der Bogen des Odysseus*** (1914), eskiçağ yapıtlarına bir dönüş denemesidir. Hauptmann'ın verimli olan bu çağının tam dökümünü verebilmek için, çağdaş Alman komedilerinin en iyilerinden biri olan ***Der Biberpelz***'i de (Kunduz Derisi, 1893) saymak gerekir.

Birinci Dünya savaşından sonra Hauptmann, daha çok roman türünü işledi ***Der Ketzer von Soana*** (Soana'lı Sapkın, 1918) ve ***Die İnsel der Grossen Mutter*** (Büyükanne Adası, 1924), Hıristiyanlıkla paganlığın karışımı bir tabiat dininden esinlenir. Aynı tema yazarın eski bir öyküsünde, ***Der Narr in Christo Emanuel Quint***'de de (İsa Emanuel Quint'in İçindeki Deli, 1910) işlenir. Sembole ve mitosa duyduğu yakınlık, sonunda Hauptmann'ı destansı şiir türüne itti ***Till Eulenspegel*** (1927) ve ***Der grosse Traum*** (Büyük Düş, 1942) bunun örnekleridir. Ne var ki son yapıtı da bir romandı ***Winckelmann*** (1954).

Sırasıyla natüralist, sembolist, maddeci, mistik ve lirik olan G. Hauptmann, 1912'de Nobel Edebiyat ödülünü kazandı.

HAWKS Howard (İndiana - 1896) Amerikalı film yönetmeni. 1920'de Hollwood'da bir stüdyoya aksesuvarcı olarak girdi, daha sonra sırasıyla montörlüğe, rejisörlüğe ve senaryoculuğa yükseldi. Film yönetmeni olarak ilk filmini 1926'da çevirdi. 1938'den sonra ***A Girl in Every Port*** (Her Limanda Bir Kız) filmiyle tanınmaya başlayan Hawks, ustalığını ***Şafak Devriyesi*** (The Dawn Patrol, 1930) adlı filmiyle kabul ettirdi. Bundan sonra, hırsız-polis, kovboy, savaş ve havacılık filmleri yanısıra duygulu, güldürücü, alaycı filmler çevirdi. Yönettiği belli başlı filmler: gangster filmlerine örnek olan ***Alkapon*** (1932), ***The Crow Roors*** (Uğuldayan Kalabalık, 1932), ***Twentieth Century*** (Yirminci Yüzyıl, 1934), ***Barbary Coast*** (1935), ***Bringing up Baby*** (Bebeği Getir, 1938), ***Only Angels Have Wings*** (Yalnız Melekler Kanatlıdır, 1939), ***Kahraman Çavuş*** (1941), ***Air Force*** (1943), ***To Have and Have not*** (1945), ***Birleşen Kalpler*** (The

HAWKS'ın ilk başyapıtı Yalnız melekler kanatlıdır*'da Gary Grant ve Jean Arthur.*

Big Sleep, 1946), ***Kızıl Irmak*** (Red River, 1948), ***Harp Gelini*** (1949), ***Yeşil Gözlü Esire*** (The Big Sky, 1952), ***Sarışın Bomba*** (1953). 1950-1960 Yıllarının en güzel kovboy filmlerinden biri olan ***Kahramanlar Şehri*** (Rio Bravo, 1958), ***Vahşi Avcı*** (1962) ve ***Acemi Balıkçı*** (Man's Favorite Sport, 1966).

Büyük romancı Faulkner'ın senaryocu olarak birlikte çalışmaktan özellikle zevk duyduğu bir rejisördü Howard HAWKS: Kahramanlar şehri*'nden bir plan.*

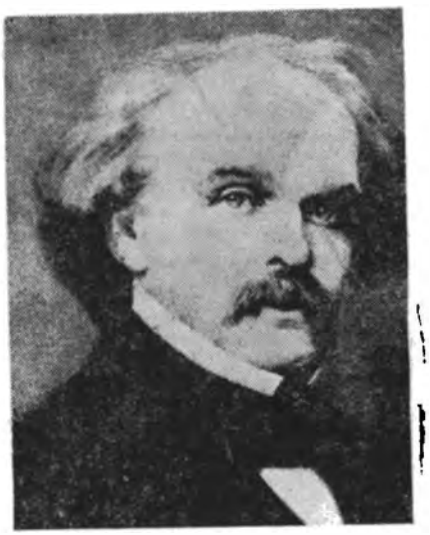

Nathaniel Hawthorne : A. E. SMİTH'in portresi.

HAWTHORNE Nathaniel (Salem Massachusetts 1804 / New Hampshire 1864) Amerikalı romancı. Köklü bir püriten ailesinin çocuğuydu. Amerika'nın kültür hayatında önemli olan kalvin'ci geleneğin derinliklerine daldı. 1837-1842 Arasında ***Twice Told Tales***'i (İki Kere Anlatılan Masallar) yayınladıktan sonra Concord'daki bir çiftlikte münzevi hayatı yaşadı: bu yaşayışını ***Mosses from an Old House*** (Eski Bir Evin Yosunları, 1846) adlı yapıtında anlattı. 1846'da Salem gümrüklerinde müfettiş oldu: az sonra Massachusetts'de uzak bir kulübeye yerleşti. En güzel iki romanını orada yazdı: ***The Scarlet Letter*** (Pembe Mektup, 1850) ve ***The House of the Seven Gables*** (Yedi Kalkanlı Ev, 1851). Bir falansterdeki yaşayışın evrelerini ***The Blithe Date Romance***'da (Romansın Canlılık Devri, 1852) anlattı. 1853'te, Liverpool'de konsolos olarak bulundu. Sonra İtalya'yı dolaştı, bu gezi sırasında, 1860'ta yayınlanan ***The Marble Faun***'u (Mermer Faun) yazmaya başladı. Her yapıtında günah duygusunu, özellikle de ebedi günahın doğurduğu insan eksikliğini konu alan yazar, o sıra moda olan «aşkın felsefe» taraftarlarınca ortaya konan iyimserlikle çalıştı.

Hawthorne'daki karamsarlık psikanalitik «kötülük» kavramına yönelerek toplum sorunlarından uzaklaşma, güzel yazma kaygısı ve şiir üstünlüğü, çağdaş Avrupa ve Amerika'da onun yalnızlık duygusunu işleyen yapıtlarına gösterilen ilgiyi belirler.

▶

hayal, imaj, imge (Fr ve İng. image). Görme yoluyle algılanmış bir şeyin, ister somut, ister zihinsel olarak yeniden tasarlanması. Hayal ile algı biribirine karşıttır: Algı orada olan bir nesnenin tasarımıdır; hayal ise, orada olmayan ve hattâ hiç bir zaman olmamış olan bir nesnenin bilincidir.

Örneğin bu anlamda hayal, soyut bir düşünceyi canlandırmağa yarayan somut bir tasarımdır. Sartre, «hayal»in dört temel karakteristiği bulunduğunu ortaya koymuştur: 1) Hayal, bir tasarımın muhtevası değildir, bir «bilinç»tir; yani hayal etme, insanın bir tavrıdır 2) Hayal, bir «yarı-gözlem»dir; yani hayal ederken gözlemlediğimizi sanırız, ama aslında öyle değildir: Örneğin Anıt-Kabir'in hayalini herkes tasarlayabilir; ama bu hayali gözlemlemek ve yapının çevresindeki sütunları saymak, kimsenin elinden gelmez. Demek ki hayal, gerçek anlamında bir gözlem olmadığından, bize yeni bir şey öğretmez. 3) Hayal eden kimse, tasarımının nesnesinin varolmadığını bilir. 4) Hayal, kendiliğindendir; yani iradeden tamamıyle bağımsızdır: Her istediğimizi her istediğimiz zaman tasarlayamayız. Örneğin «hayal eden bilinç»in bütünlüğüyle ortaya çıktığı düşler sırasında, özne, mutlak bir edilginlik içinde bulunur.

Hayalgücü, imgelem (Fr. ve İng. imagination). Orada olmayan bir nesneyi tasarlama yetisi. Daha önceden bildiğimiz bir şeyin hayalini tasarlamağa dayanan bu geniş anlamdaki *üretici hayalgücü* ile *yaratıcı hayalgücü*'nü biribirinden ayırt etmek gerekir: Birincisi, en geniş kapsamıyle «hayal etme» yetisidir ki ***hayal üretici bellek*** diye de adlandırılır İkincisi ise, doğal olguların taklidinden yola çıkan ama tasarladığı olguların formlarını ve hattâ bazen öğelerini yepyeni bileşimler halinde ortaya koymamızı sağlayan yetidir ki, özellikle sanat, bilim ve teknik alanlarında ilerlememize yolaçar.

hayat, dirim (Fr vie; İng. life). Organizmaları karakterlendiren ve doğumdan ölüme kadar uzanan, başta beslenme ve üreme olmak üzere, her cinsten fenomenlerin tümü. Bu anlamda hayat terimi; bir yandan, «insan hayatı kısadır» deyişinde olduğu gibi, ömür süresini; bir yandan da, «hayatın cilveleri» deyiminde olduğu gibi, bir bireyin tarihini belirtir. Bir başka anlamda hayat yukarda sözü edilen fenomenlerin, ölüme karşıt oluşları açısından genel karakteridir: «Hayatta olmak», «hayatını kaybetmek» deyimlerinde olduğu gibi. Yaşama tarzı: «Bohem hayatı», «öğrenci hayatı» deyimlerinde olduğu. Dirimsel fenomenlerin aracılığıyle somut şekilde meydana çıkan özel doğalı güç, temel ilke. Bu anlamda hayat, felsefenin olduğundan fazla bilimlerin üzerine eğildiği bir problemdir; nitekim sayısız bilgin, hayatı maddeden ayırt etmeğe yarayacak belirtileri saptamağa çabalamış ama başaramamıştır; bu arada, maddeden suni hayat yaratma denemeleri de boşa çıkmıştır. Oyle ki hayat, maddeye kesinlikle indirgenemez gözükmektedir; maddenin gizemlerini bir bir çözen insan zekâsının hayatın neliği hakkında doyurucu bir bilgi edinememesi belki de bu yüzdendir. Bu bakımdan hayat, bilgi yoluyle varılmaktan çok duygu yada sezgi yoluyle kavranılan bir olay karakterine bürünmektedir. Psikolojik açıdan insan, sanat, bilim, oyun, çalışma, vs. cinsinden «yaratıcı» bir etkinlik sırasında ve aracılığıyle, özellikle de çalışma sırasında öteki insanlarla kendini dayanışma halinde kavradığı zaman, yaşadığını duyar. Bu açıdan hayat kavramı, yaşama bilinciyle, yani «varolma» kavramıyle özdeştir.

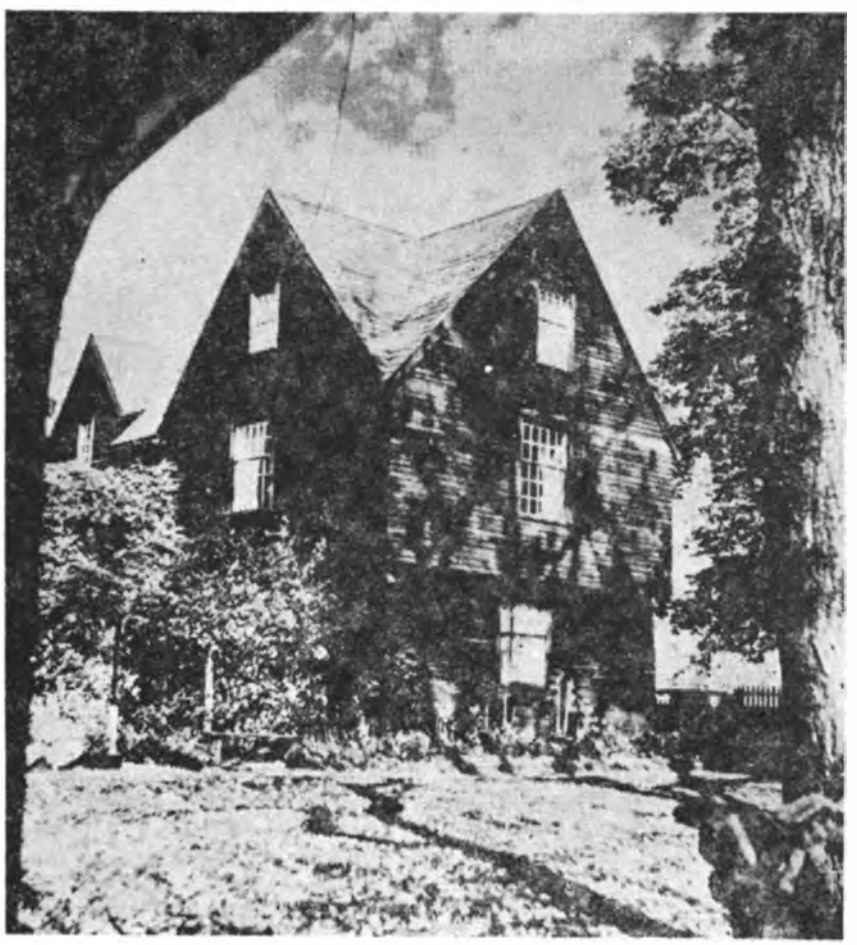

HAWTHORNE'un «yedi kalkanlı ev»i: *«Acı içinde kıvranan insanlığın şu anki en büyük ihtiyacı, uykudur. Bütün dünyanın ilk uygun yastığa kafasını koyup uzun bir uykuya dalması gerekiyor bugün..»*

hayat Üzerine

Hayat, maddenin bir hareket formu, fiziki ve kimyasal tezahürlerin en yüksek şeklidir. Hayat'ın özellikleri. Engels tarafından yapılan şu tanımlamada belirtilmiştir: «Hayat proteinli cisimlerin varoluş tarzıdır, proteinli cisimlerin temel unsurunu meydana getiren şey, tabii çevreyle aralarındaki sürekli ve karşılıklı madde alış verişidir» (Tabiatın diyalektiği, s. 396). «Proteinli madde» yada «protoplazma», protein, nükleik asitler, fosfor bileşimleri, vs. gibi Hayat'a özgü madde dizileri sistemi anlamına gelir. Hayat, her biri kendi türünden doğan, ferdi bir gelişme safhasından geçen, kendi türünü üreten ve ölen, farklı canlı organizma formları içinde varolur. Organizmalar, hem cansız tabiatla hem de kendi aralarında ilişki kurarak, gittikçe daha karmaşık düzenleri; en basit formlardan insan formuna varan bir gelişme göstermiş olan bütünsel bir hayat sistemi meydana getirirler. Bütün canlıların en asli yanlarından biri de metabolizma'dır; organik yapıların dağılması ve yeniden meydana gelmesi, organizmaların maddeleri özümlemesi ve diğerlerini dışarı atmasıdır. Bilimin henüz ortaya koymadığı hayat kanunları dahil, hayatın kanunlarının doğru felsefi yorumlanması, bu kanunların incelenmesinde kullanılacak metodların belirlenmesi bakımından önemli bir rol oynar. Vitalistler (bak. Vitalizm), Hayatın özelliklerini, «âtıl» olduğu ileri

sürüleri maddeyi kontrol altına alan gayri maddi bir hayat kuvvetinin etkisine atfederler. Mekanistler ise, Hayat'ı, nispeten karmaşık fiziko-kimyasal prosesüsler sistemi olarak görürler ve hayatın spesifik vechelerini inkâr ederler. Diyalektik materyalist bakış açısından, fizik ve kimya kanunları, Hayat'ta tali bir rol oynarlar. Diyalektik materyalizm'e göre, hayata özgü biyolojik kanunlar vardır. Hayat hakkında yapılan incelemeler, genel teorik ve felsefi mahiyetteki şu meseleleri içine alır: parça ile bütün, form ile muhteva arasındaki ilişki meselesi, preformasyon meselesi, canlı varlıkların gittikçe karmaşık hale gelmesinin amaçlıdığı meselesi; biyolojik belirlenme meselesi; evrim meselesi, v.s.

M. ROSENTHAL
(Türkçesi Aziz ÇALIŞLAR)

hayat düzeyi (Fr niveau de vie) Bireysel ve kolektif ihtiyaçların karşılanma derecesi ve koşulları olup, eskisine göre daha iyi mi yoksa daha kötü mü yaşandığı konusunda yargıya varılması olanağını sağlayan ölçüt. Hayat düzeyinin yükseldiği yada düştüğü konusundaki teşhisler daima çelişkilidir.

İstatistikler, tüketimin sürekli olarak ilerlediğini göstermektedir Örneğin Fransa'da, 1959-1967 yılları arasında, tüketim % 30 oranında artmış bulunmaktadır

Gerçekte ise, hayat düzeyinin evrimini resmî istatistiklere bakarak ölçmek olanak dışıdır.

Çünkü resmî istatistikler, sendikadan aldığı yardımla yaşamağa çalışan işsiz işçi ile servet üstüne servet ekleyenleri aynı kefeye koyarak elde edilen ortalamaları vermektedir sadece.

Tüketimin ölçüsü, yapılan harcamalar, satın almalardır.

Demek ki gerçek tüketim artışını hesaplayabilmek için, fiyat artışlarının etkisini çıkarmak gerekmektedir. Devlet istatistikleri de bunu yapmaktadırlar; ama bunu yaparken, resmî fiyat endisinden yararlanmaktadırlar ve söz konusu endis de, gerçek fiyat artışlarını büyük çapta küçültmektedir

1959-1967 yılları arasında kalan dönem örneğine dönecek olursak, fiyat artışları kendi gerçek evrimine uygun biçimde ölçüldüğü zaman, nüfus başına tüketimin resmi istatistiklerin gösterdiğinden iki kat küçük olduğunu görürüz.

Hayat düzeyi, eldeki para ile alınabilen şeylerden ibaret değildir Hayat düzeyinin evrimini gerçek anlamda değerlendirebilmek için, yalnızca satınalma gücünün gelirimizle satın alabildiğimiz mal miktarının nasıl geliştiğini hesaplamak yeterli değildir: satın alma gücünün gelişimini, gereksinimlerin evrimiyle karşılaştırmak da gerekir.

Örneğin: bir köylü delikanlı, ana babasının çiftliğinde oturmakta ve ayda 600 frank kazandığı bir işletmede çalışmaktadır. Bu delikanlı Paris'te oturmaya karar verir. ayda 1200 franka da kendine bir iş bulur. Görüldüğü gibi, delikanlının satın alma gücü bu durumda iki kat artmış olmaktadır. Ama bu böyle diye hayat düzeyi yükselmemiştir. Çünkü delikanlının Paris'te kendine oturacak bir yer bulması gereklidir, bunun için de ayda en az 400 frank kira ödeyecektir: ulaşım giderleri yapacaktır (elden düşme bir araba satın alacaktır örneğin), besi maddelerine daha fazla para ödeyecektir. Ayrıca hayat biçimi de değişecek, hafta tatillerini kırda geçirmek isteyecektir, vs. Görüldüğü gibi, delikanlının geliri iki kat artmıştır: ama hayat düzeyi hiç de o oranda artmış değildir

Genellikle şunu söyleyebiliriz Satın alma gücü hep aynı kaldığı zaman hayat düzeyi alçalır, çünkü gereksinmeler durmadan artmaktadır

Bu, çeşitli ülkelerdeki hayat düzeyini karşılaştırmanın zorluğunu göstermektedir. Hele bu ülkeler farklı sosyal sistemlere sahipse, güçlük daha da artacaktır. Örneğin Fransız işçisinin hayat düzeyi ile Rus işçisininkini karşılaştırırken, yanılgıya düşülmek istenmiyorsa, Rusya'da Fransa'dakine oranla sağlık bakımının bedava, konut kiralarının da 5-6 kere düşük olduğunu hesaba katmak gerekir. Gene Rusya'da eğitim bütün herkes için, tatil giderleri de nüfusun büyük bir kısmı için bedavadır.

Görüldüğü gibi, çeşitli gereksinimlerin karşılanmasına verilen öncelik sırası aynı değildir.

Oysa Fransa gibi bir ülkede hayat düzeyinin düşmesinin belli başlı nedenlerinden biri de, kolektif gereksinmelerin gittikçe daha artan bir biçimde tatminidir. Bu durum, hayat düzeyi «hayat biçimin»den ayırt edilerek gizlenmek istenmektedir: «Hayat biçimi»ni oluşturan unsurlarsa iş süresi, oturulan yerin koşulları gibi «nitel» şeylerdir. Son derece geçersiz olan bu ayırım, hayat düzeyinin yükseldiği konusundaki resmî beyanları şüpheyle karşılamamızı zorunlu kılmaktadır.

Haydi haydi bk. **aforsiorl.**

SCHMİDT'in tablosu Haydn bir salon konserini yönetmeğe hazırlanıyor..

HAYDN Joseph (Rohrau an der Leitha 1732 / Viyana 1809) Avusturyalı besteci. 1740'ta soprano olarak Viyana katedrali korosuna girdi, 1748'de oradan ayrıldı. 1755'te Baron von Fürnberg'in küçük orkestrası için birçok divertimento, gece müziği, cassation, yaylı çalgılar için dörtlüler yazdı. 1759'da Pilsen yakınlarında kont Morzin'in yanına yerleşti ve beste yapmaya devam etti. Londra'ya üç kez gitti. Bu yolculuklar yeni yapıtlar yazmasını sağladı, büyük orkestra için on iki senfoni besteledi. Son günlerini Viyana'da kendisini seven müzikçiler arasında geçirdi, genç bestecilere yol gösterdi, genç Beethoven de onu dinleyenler arasındaydı. Haydn verimli çalışmasını iki büyük oratoryo ile tamamladı: ***Yaratılış*** (1789) ve ***Mevsimler*** (1801).

Ses için 36 lieder, İskoç ve gal şarkıları derlemesi, kantatlar, 14 misse, bir ***Stabat Mater***, 2 ***Te Deum***, 13 ofertuar, 4 motet, çalgılar için 53 piyano sonatı, 77 yaylı çalgılar dörtlüsü, çeşitli çalgılar için 65 üçlü, bir altılı, birçok beşli, 4 keman ve 2 viyolonsel için cevaplı bir parça, bir arp sonatı, piyano ve keman için 4 sonat, 125

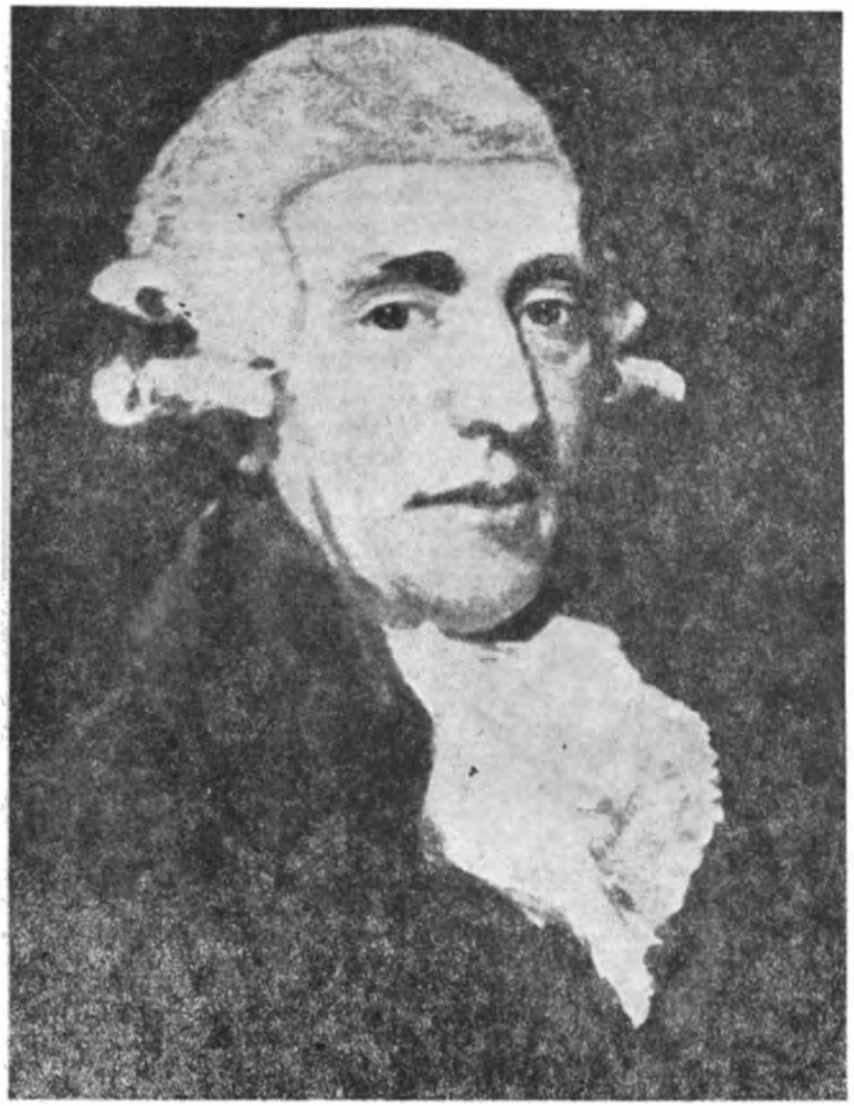

HAYDN'in 1791'de yapılmış bir portresi.

senfoni ve uvertür 7 marş, 6 scherzando, 20 piyano konçertosu, çeşitli çalgılar için 34 konçerto besteledi, dramatik müzik alanında 24 opera yada singspiel ayrıca operaların arasına yerleştirilmek üzere 22 şarkı yazdı.

Haydn'ın XVIII. yüzyıl çalgı müziği tarihinde seçkin bir yeri vardır. Yapıtlarıyla klasik sonat ve senfoninin kuruluşunu kesin olarak belirledi: bu, nazarî olarak iki hızlı bölümün ortasına ağır tempolu bir bölüm ve bir menuet yerleştirmeyi öngörüyordu. Haydn'ın Mozart'ı etkilediği ve Mozart'dan etkilendiği bir gerçektir: son senfonilerinde Mozart etkisi açıkça bellidir. Oda müziği alanında, yaylı çalgıların nasıl kurulması gerektiğini besteleriyle gösterdi. Bu besteler Mozart'a ve Beethoven'e örnek oldu.

Haydn'ın trajik unsurlardan arınmış ve basit duygularla örülmüş olan yapıtları, dinleyicide bütünüyle sevimli, sakin yumuşak bir yücelik duygusu uyandırdı.

Rita HAYWORTH, Şanghaylı kadın'ın bir sahnesinde..

HAYWORTH Rita (New York - 1918) Amerikadın sinema oyuncusu. Kabarelerde bir süre dansözlük ve şarkıcılık yaptıktan sonra Hollywood'da ufak tefek rollerde oynadı özellikle 1939'da Howard Hawks'ın yönettiği ***Only Angels Have Wings***, 1941'de Rouben Mamoullan'ın yönettiği ***Kanlı Meydan*** (Blood and Sand), 1946'da Vidor'un yönettiği ***Şeytanın Kızı*** (Gilda) adlı filmlerle tanındı. En büyük başarısını, ***Şanghaylı Kadın*** filmindeki rolünden ötürü, bu filmin yönetmeni olan Orson Welles'a borçludur. Daha sonra oynadığı sayısız filmlerden birkaçı şunlardır 1953'te Curtis Bernhardt'ın yönettiği ***Dişi Şeytan***, 1957'de G. Sidney'in yönettiği, ***Pal Joey*** ve 1959'da R. Rossen'in yönettiği ***Cordura Kahramanları***.

Rita HAYWORTH, bir toplantıda el sıkışırken.

HAYYAM Ömer (Nişapur 1044 / Nişapur 1136) İranlı bilgin ve şair Eldeki yapıtlardan ve bu arada özellikle onun hayatını anlatan kitaplardan mantık, felsefe, matematik ve astronomi konularında araştırmalar yaptığı ve bu alanlarda düzenli bir öğrenim görmüş olduğu anlaşılan Hayyam'ın gençlik yılları hakkında ayrıntılı bilgi yoktur. «Çadırcı» anlamına gelen Hayyam takma adını, atalarının çadırcı oluşu dolayısıyle aldığı söylenir.

Ömer Hayyam, yaşadığı çağda daha çok bir bilgin olarak ün salmıştı. İran'ın Selçuklular yönetiminde bulunduğu dönemde yetişmiş olan büyük şair, Belh, Buhara ve Merv gibi Horasan ülkesinin büyük bilim merkezlerini gezdi; bir ara da Bağdad'a gitti. Başta Selçuklu sultanı Melikşah olmak üzere zamanının hükümdarlarından büyük yakınlık gören Hayyam, ünlü devlet adamı Nizamülmülk ve ünlü tarikat kurucusu Hasan Sabbah'la okul arkadaşıydı.

Hayyam'ın fizik, metafizik, matematik, astronomi ve şiir alanlarında çeşitli yapıtları vardır Bunların arasında, hayranı olduğu İbni Sina'nın ***Temcid*** (Yücelme) adlı yapıtının çevirisi de yer alır Ama Hayyam'ın edebiyat tarihindeki yerini sağlayan ve çağımızda geçmişin en büyük şairlerinden biri olarak anılmasına yolaçan ***Rubaiyat*** (Dörtlükler)'ıdır Sayısı iki yüzü bulan bu dörtlüklerde Hayyam, yumuşak ve akıcı bir dille ve son derece gerçekçi bir üslûpla, yaşadıklarını, gördüklerini, çevresinden ve zamanın gidişinden edindiği izlenimleri, hiç

bir yapmacığa kapılmaksızın, olduğu gibi dile getirmektedir.

Büyük şaire göre, gerçek olan, yaşanandır; dünyanın ötesinde ikinci bir dünya yoktur; insan, yaşadığı sürece gerçektir; en şaşmaz ölçü, iman değil, akıl ve sağduyudur; insan, aklıyle vardır; dolayısıyle de en iyi ölçü, en şaşmaz kılavuz, akıldır ve gerçeğe ancak akıl yoluyle varılabilir.

Hayyam'ın şiirinde çağının haksızlıkları, madrabazlıkları ve saçmalıkları ince, alaycı, iğneleyici bir dille yerilir. Dörtlüklerlnin konusu aşk, şarap, dünya, insan hayatı, yaşama sevinci, içinde bulunduğumuz geçici dünyanın tadını çıkarma gibi insanla sıkı bağlantılı olan gerçek eylem ve davranışlardır.

Şiirlerinde işlediği konulara çoğu zaman felsefi, bilgece bir açıdan bakar Hayyam: Aşk, sevinç, hayatın tadını çıkarma, ona göre vaz geçilmez şeylerdir; insan hayatının ana dokusu bunlarla örülüdür.

Hayyam'ın çoğu dörtlüklerinde filozofça derin bir sezgi, sınırsız bir insanseverlik ve gösterişten, aşırılıktan uzak blr hayat anlayışı görülür. Dörtlüklerinin dışında ***Muhtasar fi'l Tabiiyat*** (Fizik konularının özeti), ***Muhtasar fi'l Vücud*** (Varlık konularının özeti), ***El Cebr*** (Cebir), ***Mizan ül Hikem*** (Bilgeliklerin ölçütü) ve ***Ravzat ül Ukûl*** (Akıllar bahçesi) adlı yapıtların da da yazarı olan büyük şair, Yunus'tan Yahya Kemal'e, Shakespeare'den Goethe'ye doğulu ve batılı bütün büyük şairleri derinden etkilemiştir.

HAYYAM'dan seçmeler

Yaşamanın sırlarını bileydin
Ölümün sırlarını da çözerdin:
'Bugün aklın var, bir şey bildiğin yok
Yarın, akılsız, neyi bileceksin?

•

Bilgenin yüreğinde her dilek,
Anka kuşu gibi gizli gerek.
Damla nasıl inci olur denizde :
Sedefler içinde gizlenerek.

•

Felek ne cömert aşağılık insanlara!
Han hamam, dolap değirmen, hep onlara.
Kendini satmayan adama ekmek yok
Sen gel de yuf çekme böylesi dünyaya!

•

Beni özene bezene yaratan kim? Sen!
Ne yapacağımı da yazmışın önceden.
Demek günah işleten de sensin bana:
Öyleyse nedir o cennet cehennem?

•

Fermanı sende, ama güzel yaşamak bizde;
Senden ayığız bu sarhoş halimizde.
Sen insan kanı içersin, biz üzüm kanı
İnsaf be Sultanım, kötülük hanginizde?

•

Şu dünyada üç beş günlük ömrün var,
Nedir bu dükkânlar, bu konaklar?
Ev mi dayanır bu sel yatağına?
Bu rüzgârlı yerde mum mu yanar?

•

Camiye gittim, ama Allalı bilir niye:
Ne namaz kılmaya, ne dua etmeye.
Eskiden bir kilim aşırmıştım camiden:
O eskidi gittim yenisini yürütmeye.

•

Bir kuş gördüm yüce Tus kalesinde,
Keykâvus'un kafatası pençesinde.
Sorup duruyor kafaya Hani? Nerde?
Adamların, davul dümbeleğin nerde?

•

Girme şu alçakların hizmetine
Konma sinek gibi pislik üstüne.
İki günde bir somun ye, ne olur!
Yüreğinin kanını iç de boyun eğme.

Biz gerçekten bir kukla sahnesindeyiz :
Kuklacı Felek Usta, kuklalar da biz.
Oyuna çıkıyoruz birer ikişer:
Bitti mi oyun, sandıktayız hepimiz.

•

Nicelerl geldi, neler istediler:
Sonunda dünyayı bırakıp gittiler;
Sen hiç gitmeyecek gibisin, değil mi?
O gidenler de hep senin gibiydiler.

•

Gerçek eren, içinde kir tutmayandır;
Varlığını korkusuzca hiçe sayandır;
Bu topraklar üstünde en temiz kişi
Sağlığında toprak kesilmiş olandır.

•

Dostum, gel yarına kanmıyalım biz;
Günümüzü gün edelim ikimiz.
Yarın çekip gittik mi şu konaktan,
Yedi bin yıl önce gidenlerleyiz.

•

Ömrümüzden bir gün daha geldi geçti;
Derede akan su, ovada esen yel gibi.
İki gün var ki dünyada, bence ha var ha yok :
Daha gelmemiş gün bir, geçmiş gün iki.

•

Neylesem bu benim iç kavgalarımla?
Pişmanlığım, kendime düşmanlığımla?
Sen bağışlasan da ben yerim kendimi :
Neylesem bu yüzkaram, bu utancımla?

•

Putların, Kâbenin istediği : Kölelik;
Çanların, ezanların dilediği : Kölelik;
Mihraptı, kiliseydi, tesbihti, salipti :
Nedir hepsinin özlediği? Kölelik.

•

Sen içmiyorsan içenleri kınama bari;
Bırak aldatmacayı, ikiyüzlülükleri;
Şarap içmem diye övünüyorsun, ama,
Yediğin haltlar yanında şarap nedir ki?

•

Ben bugün beden kafesinde mahpusum;
Yok olma özlemiyle sarhoş olmuşum;
Varlık ayıbından kurtarırsa beni
Yoksulluğun kulu kölesi olurum.

•

Yeryüzünü gül bahçesine çevirmekten
Daha güzeldir bir insanı sevindirmen.
Bin kulu azad edenden daha büyüktür
Bir hür insanı iyilikle kul edebilen.

•

Rindlerin yolunda kendini unut;
Namazın, orucun kökünü kurut;
Öğütlerin iyisini Hayyam'dan işit
Şarap iç, yol kesme, yoksulları tut.

•

Yalnız bilgili olmak değil adam olmak;
Vefalı mı değil mi insan, ona bak.
Yücelerin yücesine yükselirsin
Halka verdiğin sözün eri olarak.

Türkçesi **Sabahattin EYÜBOĞLU**

hazcılık, hedonizm, (Osm. istilzaziye; Fr. hédonisme; İng. hedonism). Ahlâkın tek ilkesi olarak hazzı aramayı ve acıdan sakınmayı öneren öğreti. Haz ve acı olgularında, bunlar arasındaki nitelik farklarını değil de duygusal karakterlerinin şiddetini göz önünde tutan bu görüş, özellikle Kirene okulunun öğretisini belirtir.

hazineleştirme (Fr. thésaurisation) Nakit paraların dolanımdan (yada, tedavülden) çekilmesi ve dolanım alanının dışında birikmesi şeklinde ifadesini bulan süreç. - Yaygın anlamında haz'neleştirme, nakit para biriktirme ve bu tasarrufu üretken olmayan durumda bırakma edimidir.

Geniş anlamda ise, değerli madenlerin, özellikle altının hazineleştirilmesinden de söz edilir bu, arttırım sahibi, yalnızca parasal değerlerinin artacağı umuduyla, bu madenleri kendinde saklamakla yetindiği zaman söz konusudur.

Daha geniş bir anlamda da menkul değerlerin ve başka her türlü sermayenin hazineleştirilmesinden söz edilir: bu da, bu sermayeler, saklayabilecekleri gelirlerden ötürü değil de, öz değerlerinin sermaye olarak artacağı umuduyla saklandıkları zaman söz konusudur.

Hazineleştirme, paranın fonksiyonlarından biridir, çünkü genel soyut zenginliğin, yani paranın saklanması ve biriktirilmesi vardır burada. Bu görüş açısından, hazineleştirme, paranın hareketinin önemli unsurlarından biri olarak düşünülebilir, çünkü rezerve olanaklarını ifade eder. Hazine biçimleri çok çeşitlidir. Zaten, hazineleştirme aynı zamanda previzyondur.

HEGEL Friedrich (Stuttgart 1770 / Berlin 1831) Alman düşünürü. Bir küçük memurun oğluydu. Okulla ev arasında renksiz bir çocukluk hayatı yaşadı. 1788 yılında Tübingen Protestan Üniversitesi'ne yazıldı. Orada tanıştığı, geleceğin büyük şairi Hölderlin'den etkilendi ve ilk incelemelerini yazmağa koyuldu. Çok geçmeden aralarına katılan Schelling'le kurulan üçlü dostluk, Hegel için daha da verimli olacaktı.

1793 yılında teolojl diplomasını alan ve eğitmenlik yapmağa koyulan Hegel, bu arada Kant'ı okudu ve felsefesinin temel karakterini meydana getiren akılcılık anlayışına bağlandı. Nitekim ilk önemli yapıtı olarak kabul edilen *Das Leben Jesu* (İsa'nın hayatı, 1796) adlı araştırmasını akılcı bir açıdan kaleme aldı.

Hegel çalışma odasında : SEBBERS'in tablosu.

HEGEL

1801 yılında Jena Universitesi'ne atanan Hegel, Fichte'ye karşı Schelling'ın felsefesini savunan ünlü yazılarını yazmağa koyuldu. Ama bir yandan da kendi sistemini oluşturmaktaydı. Nitekim 1807 yılında yayınlanan ***Das Phänomenologie des Geistes*** (Zihnin fenomenolojisi) adlı ilk büyük yapıtında, Schelling'den ve romantiklerden kesinlikle ayrıldığı görülür.

Jena'nın Napolyon orduları tarafından işgali üzerine bir taşra gazetesini yöneten Hegel, ancak 1808 yılında yeniden öğretim hayatına kavuşabildi. İkinci büyük yapıtı olan ***Wissenschaft der Logik*** ((Mantık bilimi, 1812)'i bu arada yazdı. 1816 yılında Heidelberg Universitesi'ne atandı ve kendisini birdenbire büyük üne kavuşturan ***Felsefe bilimleri ansiklopedisi*** (1817)'ni yayınladı. Bir yıl sonra Berlin Üniversitesi'ne atandı ve aynı bir başka önemli yapıtı olan ***Hukuk felsefesinin ilkeleri***'ni yayınladı. Bunu, ancak ölümünden sonra ***Tarih felsefesi üzerine dersler*** (1837) başlığı altında yayınlanacak olan bir başka önemli yapıtın ilk tasarısı izledi.

Artık Hegel için, Batı'da hiç bir filozofa nasip olmayan bir şöhret ve prestij dönemi başlamıştı. Düşünülsün ki daha sağlığında Halle Üniversitesi, düşünürün sistemini bütünüyle benimseyerek tüm öğrenim alanlarına uygulayarak öğretmeğe ve yaymağa koyulacaktı. Sadece Almanya'nın değil, Avrupa'nın dört bir yanından öğrenciler, onun derslerini dinlemek için Berlin'e akın etmekteydi.

«Saf ve sağlam kalabilmiş bir ruh, hakikata ulaşmak ihtiyacını duyar; felsefe de, hakikatin ülkesinde oturmaktadır.» HEGEL

Yapıtlarının adlarından da anlaşılacağı gibi, Hegel'in felsefesi, bütün bilgi alanlarını kapsayan geniş ve derin bir sentez halinde ortaya çıkmaktadır. Ama Hegel'in asıl önemi, diyalektik metodu kusursuz bir biçimde kullanarak, insan ile evreni bir tüm halinde ve tarihsel bir açıdan değerlendirmesinden ileri gelir. Filozofa göre, düşüncenin diyalektiği ile varlığın diyalektiği arasında kökensel bir ayrılık yoktur; aynı gerçeğin iki ayrı yüzüdür bunlar. Evrensel varlık, bir gelişme, bir oluştur. Herşeyin temelinde Hegel'in İde olarak nitelediği bu mutlak varlık bulunur. Evrenin gerçekliği, İde'nin tek tek varlıklar halinde belirmesinden, biçimlenmesinden doğar. Ama Ide, tek tek varlıkların çeşitliliği içinde kaybolmaz; «düşünen zihin»de yeniden kendisini bulur. Bütünsel varlık, tarih planında Devlet olarak gerçekleşmektedir.

SEBBERS'in bir başka resmi Hegel, 1818'de..

Bu son tez, Hegel'i daha sağlığında mutlakçı Prusya monarşisinin bir temsilcisi, hattâ bir resmi sözcüsü durumuna «düşürmüş» tü. Bugünse Hegel'in asında alabildiğine devrimci bir düşünür olduğu kesinlikle ortaya çıkmış bulunmaktadır.

XELLER'in fırçasıyle Hegel.

HEGEL'den seçmeler

Sonlu ile sonsuz'un birliği üzerine

«Sonlu ile sonsuzun birliği, dışsal bir yanyana geliş; aykırı ve tanımlarıyla bağdaşmayan, biribirlerinden ayrılmış ve biribirlerine karşıt, biri öbüründen bağımsız ve dolayısıyle de uzlaşmaz kendilik'leri birleştiren bir bağ değildir. Tam tersine bunların her biri, kendisi olarak bu birliktir; ve sadece, kendi kendini *yürürlükten kaldırma* olarak birliktir; ve hiç biyinin öbürüne karşı, kendinde varlık olma ve olumlu 'orada varlık' olma gibi bir ayrıcalığı yoktur. Yukarda gösterdiğiniz gibi, sonluluk ancak kendini aşma olarak vardır; ve işte bunun içindir ki sonluluk, kendi kendine sonsuz oluş'u başka'yı da içerir»...

«Ama belirsiz ilerleme, (sonlu ile sonsuzun basitçe karşılaştırılmasından) daha çok şey dile getiriyor; aynı zamanda ayrı ve seçik terimlerin *bağ*'ı (Hegel'in italikleri) onda da var.»...

•

«Spekülatif düşüncenin doğası, birlikleri içinde karşıt duraklarını (moment'lerini) kavranmasına dayanır sadece.»

•

«Başka alanlarda da, *soruları doğru koyabilmek* için, belirli bir eğitim şarttır; ama bu felsefe alanında gereklidir daha çok. Çünkü öteki türlü, sorulan sorunun hiç bir anlamı olmadığı cevabını almak tehlikesi vardır.»

Sıçramalar üzerine

Doğada sıçrama yoktur deniyor; ve genellikle halk, doğumu yada ölümü anlamak istediği vakit, görmüş olduğumuz gibi, bunları dereceli ortaya çıkış yada yitiş şeklinde tasarımlayarak anladığı kanısındadır. Ama görüldü ki, genel olarak varlığın dönüşümleri, bir büyüklükten bir başka büyüklüğe geçiş değildir: nitelikten niceliğe ve nicelikten niteliğe geçiştir, bir başka'ya ulaşmadır: dereceli olan'ın kopması ve önceki orada varlık'a oranlı bir niteliksel başkanın ortaya çıkmasıdır. Su soğurken yavaş yavaş katılaşmaz, püre haline gelip sonra dereceli olarak buz kıvamına kadar sertleşmez, tersine birdenbire katı haline girer, donma ısısına tamamen varlığında bile hareketsizce sıvı halini sürdürebilir ve en küçük bir sarsıntı suyu katı hale geçirir.

Doğuşun dereceliliği, şu tasarıma dayanmaktadır: doğan şey, duyulur yada gerçek biçimde vardır zaten; ama küçüklüğü nedeniyle algılanamamaktadır. Tıpkı bunun gibi yitişin dereceliliği konusunda da, varlık-olmıyan'ın yada onun yerine geçen başka'nın da gene var olduğu ama henüz farkedilmediği tasarımı vardır. — bu varoluş, başkanın varolan başka'da içerilmiş bulunduğu anlamında değil, orada ama algılanamayan varlık halinde bulunduğu anlamındadır. «Böylece, doğuş ve yitiş, ilke bakımından ortadan kaldırılmış olmuyor; yani kendinde-olan, herhangi bir şeyin kendi orada-varlığı'ndan önce onda olduğu dış, dış orada-varlık'ın küçük bir var olması haline dönüştürülüyor: özsel ayrım da, yani kavramın ayrımı da, yalnızca niceliksel bir dış ayrıma dönüştürülüyor. Bir doğuşu yada bir yitişi, değişmenin dereceliliğiyle anlatmağa kalkmak, bir totolojide olduğu gibi sıkıcılığa düşmektedir: doğanı yada ölen'i önceden tamamlanmış olarak ve değişmeyi de bir dış ayrımın dönüşümü olarak kabul etmektir ki, bu da gerçekte bir totolojiden başka bir şey değildir. Anlamak istiyen böyle bir anlayışgücü için zorluk, herhangi bir şeyin genel olarak kendi başka'sına ve karşıtına niteliksel geçişinde yatar; bundan kurtulmak için anlayışgücü, özdeşliği ve değişmeyi, niceliksel'in ayrımsız ve dış özdeşliği ve değişmesi olarak tasarımlamaktadır.

Varlığın alanı içinde göz önüne alındığı haliyle tinsel hayatta da, nicelikten niteliğe aynı geçişi buluyoruz; ve değişik nitelikler nicelik farklarıyla temellenmiş gözükür. Fazlaya yada eksiğe doğru küçük bir kerteyle aşılır hafifliğin ölçüsü, ve tanımıyle farklı bir şey çıkar ortaya; yani adaleti adaletsizlik ve erdemi erdemsizlik haline getiren suç ortaya çıkar. Gene aynı şekilde; Devletler de, tüm öteki etkenler eşit kaldığı halde, büyüklüklerinin farklı olması nedeniyle, farklı bir niteliksel karakter kazanmaktadır...

Hürriyet sorunu üzerine

Akla uygunluğa karakterini veren şeydir hürriyet kendi kendinde, her türlü sınırlamayı yok eden şeydir. Ve Fichte'ci sistemin yüceliın noktasıdır. Ama başkalarıyle ortaklaşa hayat içinde, bir arada yaşayan tüm akıl sahibi varlıkların hürriyetini olanaklı kılmak üzere, bu hürriyetin *terkedilmesi* gerekiyor: toplulük hayatı, hürriyetin bir koşulu haline geliyor böylece: hürriyet, hürriyet olabilmek için kendi kendini yok etmek zorunda kalıyor.

•

Fichte'nin betimlediği toplumda Devlet, bir örgüt değil, bir makina demektir: Zengin ve ortaklaşa bir hayatın orga-

Hegel'in öğretisinin devrimci yanı onun tutucu yanının ağırlığı altında ezilmiştir.. ENGELS

nik bedeni değildir halk bu durumda, atomsal ve cansız bir çoğulluktur. Düşünülsün ki Fichte'nin sisteminde her yurttaş, bir yabancının ancak güvenilir bir görevli tarafından gözetlendiği Prusya ordusunda olduğu gibi bir tek memur tarafından bile de değil, yarım düzine kadar adam tarafından gözetlenecektir. Ayrıca bu görevlilerin de gözetleyicileri olacak ve böylece en basit bir iş dahi sayısı sonsuza kadar uzayan bir görevliler ordusu gerektirecektir...

•

Yüce ve sınırsız yönetim haklarını, sadece bir kaç yasayı çıkarmak ve bu yasalara uyulmasını sağlamakla yetinen «sıradan Devlet»ler, mantığa aykırıdır gerçi; ama bu tutarsızlık, kusurlu Devletlerde en kusursuz olan yandır.

Toplum ve birey üzerine

Evrenle bir olmak, ölümsüz doğanın etkisine kendini açık tutmak düşüncesi karşısında kedere boğulmağa, dehşet duymağa kadar işi ileri götüren bu korkunç kibir, «benin bu kendini beğenmişlik sayıklaması, doğa hakkında ve tikel varlığın doğa ile olan bağıntısı hakkında özellikle kaba saba ve akla aykırı bir dünya görüşüne dayanmaktadır.

•

Birey, doğal zorunluğun baskısı altında olduğu için, ihtiyaçlarını doyurma yolunu arar. Öbür bireylerle bağlantı haline girer bu amaçla; bunun sonucu olarak ortaya çıkan da, bireyin geçiminin, refahının ve hukuksal varlığının kamunun geçimine, refahına ve hukuksal varlığına karıştığı, onlarla temellendiği, ancak böyle bir ilişki içinde gerçeklik ve güvenlik kazandığı bir karşılıklı bağımlılık sistemidir.

Eski Yunanlıların yurt anlayışı üzerine

Eski Yunanlıların, hürriyetlerinin ilk ve hakiki şekli içinde, bir sosyal dayanışma bilincine sahip olduklarını ileri süremeyiz; başka hiç bir düşünceye kapılmaksızın, yurt için yaşama alışkanlığı hüküm sürüyordu onlarda. Bizim anlayışgücümüz için başta gelen Devlet soyutlamasını tanımıyorlardı. Bu Atina, bu Sparta, bu tapınaklar, bu sunaklar, bu birlikte yaşama tarzı, bu yurttaşlar ortamı, bu görenekler ve bu alışkanlıklar diye kavradıkları somut, canlı bir yurttu tüm erekleri. Eski Yunanlı için yurt, dışında yaşayamayacağı bir zorunluktu.

Ekonomi bilimi üzerine

Bu bilim, aynı zamanda, üreticilerle tüketicilerin çıkarlarının çatışma haline girebileceğini de göstermektedir. Gene bu bilim, bireylerin girişimleri sayesinde ulusların nasıl zenginleştiğini ortaya koyar. Ama ihtiyaç ve tekniklerin ilerlemesinin, tikel emeğin parçalanmasını ve sınırlanmasını, dolayısıyle de bu emeğe bağlı sınıfın bağımlılığını ve yoksulluğunu arttırdığını da meydana çıkarmaktadır.

•

Ekonomi bilimi gene göstermektedir ki servet fazlalığına rağmen sivil toplum, yeterince zengin değildir; yani bu toplum, bütün zenginliği içinde, kendi doğurduğu aşırı yoksulluğa ve halk tabakasına haraç verecek kadar mala sahip değildir.

•

Bu kendine özgü diyalektiğin etkisiyle sivil toplum, kendi kendinin ötesine itilmektedir; ilk olarak, kendi dışında tüketiciler aramağa sürüklenmektedir bu toplum; sonra da gene bu toplum, kendinde fazlasıyle var olan kaynaklar bakımından yada genellikle sanayi bakımından kendinden aşağı durumda olan halklarda, kendi geçim gereçlerini aramağa sürüklemektedir.

Genel ve özel çıkar üzerine

Üreticilerle tüketicilerin çıkarlarını uzlaştırmak için, her iki tarafın da üstünde ve bu amaca dönük bir düzenleme gereklidir. Büyük sanayi ile dış ticaret geliştikçe, böyle bir düzenleme daha da zorunluk kazanmaktadır :

Büyük sanayi dallarının dış koşullara ve uzak ülkelerle girişilecek anlaşmalara olan bağımlılıklarıdır ki —ve bu koşullara bağımlı ve bağlı bulunan insanlar bunlar hakkında bütünsel bir görüşe ulaşamayacakları için— evrensel bir öngörüyü ve evrensel bir yönetimi zorunlu kılmaktadır.

•

Söz konusu bu çıkar (özel çıkar), üstün bir düzenlemeye karşı hürriyeti yardıma çağırmaktadır. Ama kişisel ereğin doğrultusunda körce ilerleyip battıkça, 'evrensel olan'a dönmek ve tehlikeli sürtüşmeleri yumuşatmak için, bilinçsiz zorunluğun bu sürtüşmeleri hafifletmesi gereken süreyi kısaltmak için, böyle bir düzenlemeye daha çok ihtiyaç duyacaktır.

Devlet ve yoksulluk

Öte yandan Devletin bir görevi de, yoksulluğun çaresini bulmaktır; ve bu alanda, kişisel iyilikseverlik duygularına bel bağlamakla yetinilemez.

Yardımseverlik anlayışının yapması gereken daha bir dizi iş vardır; ve bu anlayış, yoksulluğa çare bulmanın tikel duygulara ve bu duyguların eğilim ve ilgilenme zorunsuzluğuna bırakılmasını istiyorsa, yükümleyici kolektif düzenleme ve yönetmeliklerden yüksünüyorsa bu anlayış, aldanmaktadır. Bir toplumun genel durumu, tam tersine, özel kanıları uyarınca bireyin inisyativine bırakılan pay, evrensel bir tarzda sağlanan paya oranla önemsiz kaldığı oranda biraz daha yetkin olarak kabul edilmelidir.

•

Zihin ancak kendi kendinde bölündüğü takdirde, doğal ihtiyaçları ve dış zorunlukla bağlantıları kendi kendisi için sınır ve son olarak tanıdığı ve böylece bu dış zorunluğun içine girip oluşarak onu aştığı ve kendi nesnel varoluşunu elde ettiği takdirde gerçekliğine kavuşur.

Şüphe ve suç üzerine

Yönetimin, belirlenimsiz ya da kendi dışında kalmış hiç bir yanı yoktur ki, ona karşıt iradenin kusuru bu boşluk sayesinde belirip ortaya çıksın. Çünkü evrensel *etker* irade demek olan yönetimin (hükümetin) karşısında, sadece *niyet* (yani etki halinde olmayan saf irade) vardır. *Şüpheli* olmak, *suçlu* olmağa bırakır yerini bu durumda, yada suçlu olmamın anlamı ve etkisini kazanır; ve bu etkerliğe karşı niyetin hemen dışında bulunan dışsal tepki, bu «kendi»nin, varlığın kendi varlığından gayrı hiç bir şeyi alınamayacak olan öğesinde, şiddet yoluyle ortadan kaldırılmasına dayanmaktadır.

Yeni bir dünya

Kaldı ki bizim çağımızın, yeni bir döneme bir gebelik ve geçiş çağı olduğunu görmek de güç değildir... Yer yer görülen serpme belirtilerden, bu dünyanın sarsılmakta olduğu çıkıyor ortaya. Bu eski dünyadan süreduran şeylerin üzerine çöken havailik ve sıkıntı ve bir bilinmeyen'in bulanık sezgisi, başka bir şeyin yürümekte olduğunu haber veren işaretlerdir. Bütünün fizyonomisinde hiç bir değişiklik yaratmayan o sürekli ufalanma, birdenbire doğan ve yeni dünyanın biçimini bir anda çiziveren güneş tarafından kesikliğe uğratılmış bulunmaktadır.

Büyük Fransız Devrimi üzerine

Güneş gökyüzünde durduğundan ve gezegenler de onun çevresinde döndüğünden bu yana insanoğlunun başı aşağıda ayakları yürüdüğü, yani ide'yi temel alarak gerçekliği bu ide'ye göre kurduğu görülmemişti daha.. Demek ki bu, görkemli bir güneş doğuşuydu. Bütün düşünen varlıklar kutladı bu dönemi. Tanrısal olan'la dünyanın gerçek anlamda barışmasına işte o anda ulaşılmışçasına, yüce bir heyecan kaplamıştı o çağı; ve yeryüzü, tin'in coşkusuyle ürpermekteydi.

Felsefe ve eylem ilişkisi üzerine

Dünyanın nasıl olması gerektiği konusunda ders vermek

şeklinde beliren kendini beğenmişlik gösterisine gelince, hemen belirtelim ki, felsefe bu konuda daima geç kalmaktadır. Dünyanın düşüncesi olarak felsefe, gerçeklik kendi oluşum sürecini tamamlayıp sona erdirdikten sonra çıkar ancak ortaya. Minerva'nın gece kuşu, alaca karanlık basarken havalanmaktadır.

«Asıl ahlâk toplumsal ahlâktır»

Çünkü «iyilik aşkına iyilik» kadar boş bir şeyin, canlı gerçeklikte genel olarak yeri yoktur. İnsanın eylemek için, sadece iyi'yi istemesi yeterli değildir; iyi'nin ne olduğunu bilmesi gerekir. Oysa iyi yada kötü, adaletli yada adaletsiz olan şey, özel hayatın günlük durumları bakımından bir Devletin yasalarında ve törelerinde gösterilmiştir. Büyük bir güçlüğü yoktur bunu bilmenin. Bir toplumda yeri olan her birey, yasal ve dürüst bir davranışın neye dayandığını genel olarak bilir.

Dönüşüm üzerine

Bir an için varolup sonra ortadan yok olan bireylerin ve halkların bu ardı arkası gelmeyen değişmesinde göze ilk görünen kategori, ilk kendini duyuran genel ide, 'genellikle dönüşüm'dür. Eski bir görkemin izlerini taşıyan yıkıntıların manzarası karşısında, olumsuz yanıyle kavrarız bu dönüşümü : Kartaca, Palmira, Persepolis, Roma yıkıntıları arasında dolaşıp da insanların ve imparatorlukların dayanıksızlığı üzerinde düşünceye dalmamış kimse var mıdır?.. Oysa dönüşüme bağlı olarak varılabilen en yakın sonuç, şu şimdi yıkıntı olan şeyin aynı zamanda yeni bir hayatın doğuşu olduğu ve ölümün hayattan çıkmasına karşılık hayatın da ölümden çıkıp serpildiğidir... Varoluş zarfını parçalayan zihin, biçiminin küllerinden, gençleşmiş olarak dirilmekle kalmaz sadece; aynı zamanda daha üstün, daha yüce, daha arılaşmış olarak çıkar...

Evrimin diyalektiği üzerine

Organik doğal nesnelere de uygun düşer evrim... organik birey, kendi kendini üretmekte; kendi kendinde olduğu şey haline getirmektedir kendini... Kavramla bu kavramın gerçekleşmesi arasına, kendi kendinde belirlenmiş tohumun doğası ile bu tohumun varoluşu arasına giremez hiç bir şey. Zihinde ise, durum başkadır. Zihin yada tin'in belirlenmesinden gerçekleşmesine geçiş, bilinç ve irade sayesinde olur; bilinç ve irade ise, herşeyden önce, dolayımsız doğal hayata dalmış haldedirler : Konuları ve erekleri, herşeyden önce, o halleriyle doğal belirlenimdir; işte bundan dolayı da, istekleri, gücü ve zenginliği bakımından sonsuz olan bu doğal belirlenimi, zihin canlandırmakta, zihin harekete geçirmektedir. Böylece zihin, kendi kendinde kendi kendine karşıçıkar; kendi kendisi için, yenmesi gereken en hakiki engeldir zihin. Dolayısıyle de, aslında doğanın uysal ürünü olan evrim, zihin için, kendi kendisine karşı giriştiği amansız ve sonsuz bir mücadeledir... Demek ki evrim, organik hayatta gördüğümüz gibiainden zahmetsiz ve mücadelesiz basit bir ortaya çıkış değil, zihnin kendi kendisi üzerindeki sıkı ve zorlu çalışmasıdır.

Tarihsel kişiler ve ahlâk

Evrensel tarih, tikel duyguların, bireylerin bilincinin, iradesinin ve davranış tarzlarının meydana getirdiği ve ahlâkın gerçek yerini bulduğu alandan daha üstün bir alanda oluşmaktadır. Kendilerine özgü değerleri, yüklem ve açılımları, ödülleri ve cezaları vardır, bilinç, duygu, irade, vs. gibi etkenlerin. Oysa zihnin kendi kendinde ereğinin şart koştuğu ve tamamladığı şey, Tanrı'nın yaptığı şey, ahlâka uygunluğu açısından hireyselliğe düşen ödevlerin, açılım ve yükümleme gücünün çok daha ötesinde, dışında yer almaktadır. Zihin İde'sinin ilerlemesinin zorunlu kıldığı şeye karşı, ahlâksal belirlenim ve fikir asaleti dolayısıyle direnmiş olan kimseler, sonradan, üstün bir düzende işlemiş oldukları suçlar o düzeni yürürlüğe koyma araçları haline gelmiş kimselerden daha yüksek bir ahlâk değerine sahip olmuşlardır... Evrensel çapta tarihsel olaylardan ve bunların yaratıcılarından, kendilerine yabancı kalan birtakım ahlâk gereklerine uymalarını beklemek boşunadır.

Dünya'yı akıl yönetmektedir

Felsefenin getirdiği biricik düşünce, dünyayı aklın yönettiği ve bundan ötürü de evrensel tarihin akla uygun olduğu düşüncesidir...

Demek ki evrensel tarihin incelenmesinden çıkması gereken ilk sonuç, tarih boyunca herşeyin akla uygun olarak olup bittiği; ve evrensel tarihin, zorunlu, akla uygun yürüiüşü olduğu sonucudur.

Akıl tutkulara bırakırsa yerini...

Hangi öğretmen vardır ki, Büyük İskender'in yada Jül Sezar'ın, aslında bilmem hangi tutkularla davrandığını, dolayısıyle de ahlâksız kişiler olduğunu ispatlamış olmasın... Ve bundan da, kendisinin bir öğretmen olarak, böyle tutkular taşımadığından ötürü söz konusu kişilerden daha ahlâklı bir kimse olduğu sonucuna varmasın. Bütün bunları ispatlamak için de o öğretmen, Asya'yı fethetmediğini, Darius'u yenmediğini, ama işte bakın gene de yaşadığını vede herkesi kendi hayatını yaşamakta özgür bıraktığını ileri sürecektir...

Tarihsel bir kişi, şunu yada bunu istemek konusunda ince eleyip sık dokuyacak kadar vakte ve huzura sahip değildir. Sadece kendi ereğine uygun davranmak zorundadır o kişi. Dolayısıyle de, büyük, hattâ kutsal birtakım çıkarları rahatça çiğneyebilir; bu da ahlâk açısından, hiç şüphe yok ki yergiye değer bir tutum olacaktır. O çapta bir insan, yolunun üzerine düşen nice masum çiçeği ezip geçecektir elbette...

Akıl, tutkulara bırakırsa yerini, sayesinde varoluşa kavuştuğu şeyden yitirir ve aldatmacaya düşer... Hemen her vakit ve her yerde tikel, pek ufak kalmıştır genelin karşısında : Bireyler kurban edilmiş ve ortada bırakılmıştır hep. İde, varoluşun ve yıpranmışlığın vergisini, kendi kendisi üzerinden değil, bireylerin tutkuları aracılığıyle ödemektedir.

Evrensel tarih üzerine

«Son olarak da şimdi evrensel taribi, göz önüne alınması gereken bu kategori açısından göz önüne alacak olursak, görürüz ki, önümüzde alabildiğine değişken koşul ve durumlar ve her türden ereklerle, biribirlerine hiç benzemeyen olay ve yazgılarla dolu bir hayat ve insanî etkinlik tablosu serilidir. Bütün bu olaylar ve olumsallıklarda daima insanın etkinliğini ve edilginliğini görmekteyizdir en öa planda; bizden olan bir şey vardır her yerde, ve dolayısıyle de, her yerde ilgimiz bir şeylere ya yönelmekte yada karşıçıkmaktadır. Bazan güzellik, hürriyet, zenginlik kazanmakta; bazan da adıyle ve sanıyla erdemsizlik, kendi önemini kabul ettirmeyi başarmaktadır. Çoğu zaman evrensel bir ilginin daha geniş kitlesi daha ağır olarak, durmaksızın biraraya gelip kaynaşan ve önemsiz gözüken şeylerden büyük şeyler doğurtan ufak güçlerin harekete geçişini görmekteyizdir. Baştanbaşa renkli bir temaşadır bu; ve burada herhangi bir şey ortadan kalkmaya görsün, hemen bir başkası yetişip alacaktır onun yerini.

«Gelgelelim, ne denli çekici olursa olsun, bu incelemenin ilk sonucu *usanç*'tır; alabildiğine değişik bir sihirbaz feneri te-

maşasının bitiminde gelip yerleşir bu usanç bize; ve tek tek her temsilin değerini tanısak bile, gene de bir soru uyanır içimizde: Nedir peki bütün bu garip olayların en son amacı; bütün bu yüzeyin çatırtılı gürültüsünün altında bütün bu geçici fenomenlerin temel gücünü kendinde barındıran bir içsel, sessiz, gizli yapıtın işleyişi ve ilerleyişi yok mu yani? Ne var ki, daha başlangıçtan itibaren evrensel tarihe İde, akla uygun bilgi getirilip yerleştirilmiyorsa eğer, hiç değilse tarih, akım o da olduğu sarsılmaz ve kesin inancıyla yada hiç değilse zek nın ve 'kendi kendinin bilincindeki irade'nin dünyasının t sadüfe terkedilmemiş olduğu ve kendi kendini bilen İde'ni ışığında kendini göstermesi gerektiği kesin inancıyla ele alı malıdır».

HEGEL Üzerine

Bir eleştiri zekâsı olarak Hegel, daima kusursuz değerlendirmelerde bulundu.

GOETHE

Aristoteles'in yerini tutamaz Hegel; çünkü modern çağın Aristoteles'i odur Gerçekten de Avrupalı düşünürler içinde en derini ve bütün hepimizin kaderi üzerinde en belirleyici etkiyi yapmış olanıdır.

ALAİN

Hegel felsefesinin ulaştığı en son sonuç şudur ki, insan, bir Tanrı'nın yönetimi ve koruması olmaksızın tarihi yapmak zorundadır; ve Dünya'yı yaratan Tanrı değildir, tam tersine Tanrı'yı hayal edip yaratan insandır.

HEİNE

Hegel'in mantığı, benim anladığım şekliyle, taa çocukluğumuzdan bu yana kafalarımızı doldurulan bütün o eski safsatalardan çok daha fazla akla uygun ve doyurucu.

PROUDHON

Benim diyalektik metodum, Hegel'in metodundan sadece temeli bakımından ayrılmaz; onun metodunun tam karşıtıdır, çünkü ben maddeciyim, Hegel'se idealist. Hegel'in diyalektiği, her türlü diyalektiğin temel formudur; ama o mistik halinden sıyrılıp kurtarılmak koşuluyle. İşte benim metodumu onunkinden ayırt eden de budur.. Hegel'de diyalektik, baş aşağı yürür; bu diyalektiğe akla uygun görünüşünü kazandırmak için, onu tutup ayakları üzerine oturtmak yeterlidir.

MARX

Burjuva ihtilâli arifesinde Almanya'nın çelişmeli gelişmesini yansıtan Hegel felsefesi, Hegel'in ideologluğunu yaptığı yükseliş halindeki Alman burjuvazisinin düalizminin etkisinde kalmıştır. Hegel felsefesinde, bir yandan o çağın Avrupası'nın ihtilâlci atmosferini yansıtan ilerici ve ihtilâlci eğilimlerin mevcut bulunması, öte yandan da, Alman burjuvazisinin kararsızlığını, korkaklığını ve Eski Dünya karşısındaki tavizkârlığını yansıtan muhafazakâr ve reaksiyoner fikirlerin mevcut bulunması işte buradan gelir. Marx tarafından «Hegel'ci felsefenin asıl kaynağı ve sırrı» diye vasıflandırılan Die Phanomenologie des Geistes (Zihnin fenomenolojisi) *(1807) adlı eseri dahil, Hegel'in bütün eserlerinde bu ikicilik görülür. Hegel, sözü geçen bu eserde, insan bilincinin evrimini, bu evrimde görülen ilk belirtilerden, bilimin ve bilimsel metodoloji'nin bilinçli bir şekilde gelişmesine kadar inceler (fenomenoloji, Hegel'in anladığı tarzda, gelişmesi açısından bilinç fenomenlerinin doktrinidir).* Die Phanomenologie des Geistes'ı, *Engels, insan zihninin embriyolojisi ve paleontolojisi olarak, Hegel'in düşüncesinin temelini teşkil eden tarihilik kavramının kökeni olarak vasıflandırır. Sözü geçen bu eser, idealist bir tarzda da olsa, Hegel'in «emeğin özü»nü yabancılaşma kategorisi içinde «kavraması»nın tahlilini ihtiva ettikten başka, insanı ve insan tarihini «insanın kendi emeğinin bir sonucu» (Marx) olarak tasarlar. Bu eser, aynı zamanda, Hegel diyalektiği'nin temel ilkelerini: Hegel sistemi'nde hareket noktasını teşkil eden, varlık ile düşünce'nin özdeşliği, yani, bütün dünyanın temeli ve özü olarak kendindengelişen Mutlak İde'nin dahiyane bir açıklamasını da ihtiva eder. Hegel'in,* Enzyklopadie der philosophischen Wissenschaften im Grundisse'de (Felsefi bilimler ansiklopedisi'nde) *(1817) özetlenmiş olan mutlak (objektif) idealizm'i, tabiat'ın ve sosyal hayatın bütün fenomenlerinin mutlak'a: zihin ve akıl'a, «mutlak ide»ye, «dünya akıl»ına ya da «dünya zihni»ne dayandığı anlamını taşır. Mutlak olan bu şey faaldir; faaliyeti, düşünce'den, daha doğrusu, kendini-bilme'den ileri gelir. Mutlak ide, üç safhada gelişir; bu safhalar şunlardır: 1) bizzat ide'nin bağrında, «salt düşünme unsuru» içinde; yani, ide'nin muhtevasının, birlik ve bütünlük halindeki bir mantıki kategoriler sistemi'nde kendini açığa vurduğu Mantık'ta gelişmesi; 2) ide'nin, «öteki-varlık» formları içinde, tabiat formu içinde gelişmesi, yani Tabiat Felsefesi. Hegel'in görüşüne göre, tabiat gelişmez; tabiat, kendisinin manevi özü'nü meydana getiren mantık kategorileri'nin dış tezahürlerinden ibarettir: 3) ide'nin düşünce ve tarihte («zihin»de) gelişmesi, yani, Zihnin Felsefesi. Bu safhada, mutlak ide kendi içine kapanıp, muhtevasını değişik muhakeme ve faaliyet formları içinde kavrar. Hegel kendi sistemi'nin, mutlak ide'nin kendinden-gelişmesi'ni, aynı zamanda da kendini bilme'sini tamama erdirdiği, yani son noktasına eriştirdiği fikrindeydi.* Wissenschaft der Logik'te *(1812-16) yoğun bir şekilde ortaya konan Hegel diyalektiği, felsefe'ye son derece değerli katkılarda bulunmuştur. Sözü geçen bu eserinde, Hegel, kantitatif değişmelerin kalitatif değişmeler haline gelmesini formüle eder: bütün gelişmenin harekete getirici ilkesi olarak gelişme hakkında derin bir incelemeyi ortaya koyar; «inkârın inkârı» kanunu'nu, form ve muhteva diyalektiği'ni, parça (cüz) ve bütün (kül) diyalektiği'ni tanımlar; zaruret ve hürriyet kategorilerine ve daha birçok kategoriye açıklık kazandırır; Kant'çı «kendinde-şeyler» düalizmi'ni eleştirir, v.s. Ne var ki, Hegel'in diyalektiği, onun kendi idealist felsefesine aykırı düşer. Felsefesinin idealist karakteri ve burjuvaca sınırlılıkları, Hegel'i, kendi diyalektik fikirlerine ihanete götürür. Gerçekten de, Hegel, dünyanın ve bilgi'nin gelişmesinin artık tamamlanmış olduğunu iddia ediyordu; diyalektik'e mistisizm'i aşılıyordu; gelişme ilkesini, sadece ide alanına dahil fenomenlere uyguluyordu; mantık kategorilerini kalıplaştırıp sunileştiriyordu. Hegel, diyalektik'ten tutarlı bir şekilde sosyal sonuçlar çıkarmamış, daha doğrusu böyle bir arzu göstermemiştir; milliyetçilik tutkularına göz yumup Prusya monarşisi'ni sosyal gelişmenin zirvesi ilân edecek derecede ileri gitmiş, statüko (kurulu düzen) ile uzlaşmaya girmiştir. Hegel felsefesi, Marksizm'in gelişmesi üzerinde izler bırakmıştır: bu felsefenin*

en değerli unsurunu, yani diyalektik'i alan Marksizm, diyalektik'i, tabiat, toplum ve düşünce'nin gelişmesini bilimsel tarzda muhakeme ediş öğretisi olarak yoğurmuştur. Marksizm, Hegel'in agnostisizm'e karşı koyuşunu, tarihilik kavramını, insan aklının gücüne inanışını, gerçek dünyaya ve bilme'ye hükmeden en önemli genel kanunlar arasındaki bağlantıları ortaya koyan mantık bilimi'ni takdirle karşılar.

M. ROSENTHAL

(Türkçesi Aziz ÇALIŞLAR)

Siyasal eylem, diyordu Platon, baskı ve şiddet kullanımını şart koşuyor. Oysa barış ve adalet ardında koşan filozofun, bu türden araçları kullanması yada kullanılmasını önermesi söz konusu olamaz. Rousseau ve Fichte ile birlikte, sosyalizmin bütün ön-Marksçı teorisyenlerinin inançları da budur. Hegel ise, bu ikilemin yanlış olduğu düşüncesindedir; çünkü, diyor, insanların eylemlerine egemen olan şey, hiç bir zaman, bireyin ahlâk açısından saf kalması tasası olmamıştır. İnsanların eylemini yönlendiren açı, tarihsel zorunluktur yada tarihsel akla uygunluktur (akliliktir).

Ama bu böyleyse, zorunlu ve akla uygun toplumsal dönüşümleri gerçekleştiren insanlar, özel kişiler olarak bireylerin ahlâka uygunluğunu yargılayan ölçülere göre değerlendirilemezler.

Sadece şiddete inananlar, bu felsefede kendilerine bir kanıt arama olanağını daima bulabilirler hiç şüphe yok ki. Bununla birlikte Hegel'in, politika konusunda hiç bir şekilde aşırılığı ve sinizmi savunmamış olduğunu da belirtmek gerekiyor. Kuvvete dayanan, yalnız kuvvet üzerine kurulu siyasal girişimlerin geçerli olduğunu söylemiyor düşünürümüz; dünyanın zorunlu ve akla uygun bir yürüyüşü olduğunu söylüyor sadece. Hürriyete doğru bu ilerleme içinde tutkular, bu arada şiddet tutkusu da rol oynayacaktır ister istemez; çünkü insanoğlu saf bir zihin değildir.

Demek ki, bu felsefede tarih, akıl tarafından yönetilen bir ilerlemedir. Ama diyalektik bir ilerlemedir bu; yani karşıt güçlerin mücadelesiyle gerçekleşen bir ilerleme. Böyle bir mücadele ise, bazan, şiddet kullanımını gerektirebilir ve dolayısıyle de bu kullanımı meşru kılabilir. Bu sonuç, filozofun, düşüncenin yada aklın çabasının temel bakımından çelişkin öğeler arasında bir bileşimin (sentezin) gerçekleştirilmesi olduğunu söyleyen en köklü tezinden çıkan sonuçtur.

Henri DENİS

Hegel'cilik (Fr. hégélianisme; İng. hegelianism) Hegel'in ve öğrencilerinin öğretisi. Hegel'in kurduğu sistem, daha filozofun sağlığında büyük tartışmalara konu olmuştu. Bunda, eserlerinin çok soyut bir dille yazılmış oluşu ve özel bir felsefe eğitimi gerektirişi kadar, sistemin çok yönlü oluşu da rol oynamıştır. Hegel'in aslında bir idealizm olan felsefesi, bellibaşlı dört şekilde yorumlanmıştır: 1) «Doğru yolcu» olan, düşünürün öğretisini hiç bir değişikliğe uğratmaksızın sürdüren görüş. Bu görüşün öndegelen temsilcileri, Rozenkranz, Biedermann, K. Fischer ve E. Zeller'dir 2) Felsefe planında Hegel'in idealizmini benimseyen, siyasal planda da düşünürün, Devleti «yüce amaç» gören teorisine bağlanan *Yeni-Hegel'cilik*. Bu görüşün bellibaşlı temsilcileri, İtalya'da Croce ve Gentile ile, Almanya'da Kroner ve A. Liebert'tir. 3) Diyalektik metot anlayışını ve «oluş» kavramını benimseyerek bir yandan Feuerbach ve B. Bauer'in yaptığı gibi dini, bir yandan da, M. Stirner'in yaptığı gibi yerleşik kurumları eleştiren bir «görececiliğe» ulaşan *solcu Hegel'cilik*. 4) Hegel'in diyalektiğini benimseyen ama idealizmini kökten reddeden *marksizm*.

HEİDEGGER (Martin) Alman filozofu (1889). Skolastik felsefenin etkisi altında kalmış ama aynı zamanda hocası Husserl'den de etkilenmiştir. Filozof asıl ününü sağlayan *Sein und Zeit* («Varlık ve zaman», 1927) isimli eserinde, «dasein» diye nitelediği insanı, klasik felsefenin nesnesi olarak göz önüne almaz, «dünya içinde bir varlık» olarak tanımlar; insan bir «varoluş»tur ve bir varoluş olarak varlığı anlayabilir. Heidegger, işte bu varoluşun büyük kategorilerini, fenomenolojik metodu kullanarak, endişe, tasa, boğuntu, ölüm korkusu gibi birtakım temel duygularda belirdikleri şekilleriyle incelemektedir. Filozofa göre özellikle boğuntu, içinde bütün şeylerin hiçliğinin ortaya çıktığı bir varolma tarzıdır; ve varoluşu, şeylerin içinde dağılıp çözülmekten boğuntu kurtarır. Varoluşçu bir filozof olarak gösterilen Heidegger'in asıl amacı, bir ontoloji kurmaktır. Nitekim 1930'da verdiği *Vom Wesen der Wahrheit* («Hakikatin özü üzerine») isimli bir konferansta, hakikat problemini yeni ve daha derin bir şekilde ele alıp incelemiştir. Heidegger bu incelemesinde gene günlük hayattan yola çıkmakta, ama insanın hakikate erme olanakları konusunda kötümser bir sonuca varmaktadır. Geçici bir süre Nazilerle yakınlık kurmuş olan Heidegger, «varoluşsal» tasvirlerinin derinliğiyle olduğu kadar üslûbunun çarpıcılığıyle de çağdaş Batı düşüncesi üzerinde büyük etki yaratmıştır.

«Benim asıl üzerinde durduğum sorun, insanın varoluşu değil, bütünüyle varlığın varoluşudur.» HEİDEGGER

HEİDEGGER üzerine

Heidegger, Freiburg Üniversitesi rektörü olduğu zaman yaptığı konuşmada Nasyonal Sosyalizm'in ideolojisini kabul ettiğini beyan etmişti. Heidegger'in idealist felsefesinin ana kategorisi, insanların iç heyecanları olarak anladığı «zamanlılık»tır. Heidegger, kendiliğinden ve gelişmemiş bir bilinç formu'nu, yani «ruh halini» ilk asli şey olarak görür. Endişe, tedirginlik, v.s., insan kişiliğinin apriori formlarıdır. Bu formlar, insanın sübjektif varlığını meydana getirir; Heidegger, buna «dünya varlık» adını verir. Bunun içindir ki, apriori formları bir varlık doktrini (temel ontoloji) haline gelir. Heidegger'e göre, «varlık'ın anlanımını insanın önceden sezmesi için, pratik bütün gayeleri bir yana atması, kendi «ölümlülüğü»nün, «manevi zayıflığı»nın şuruna ermesi gerekir; ancak, kendisini, devamlı olarak «ölümle yüzyüze» hisseden insan, hayatın her anının taşıdığı önemi ve dolulu-ğu idrak edebilir ve «sosyal varlık'ın putları»ndan; yani gayeler'den, «idealler»den, «bilimsel soyutlamalar»dan kurtulabilir. Heidegger'in felsefesi, Kierkegaard'ın irrasyonalist eğilimlerini, hayat felsefesi'ni

ve Husserl fenomenolojisi'ni sentezleştirir. Heidegger felsefesi, bilim'e karşı derin bir kötümserlik ve düşmanlık duygusu ihtiva eder.

M. ROSENTHAL

(Türkçesi Aziz ÇALIŞLAR)

HEİNE Heinrich (Düsseldorf 1797 / Paris 1856) Alman yazarı. Yoksul bir musevî ailesinin çocuğudur. Berlin, Göttingen ve Bonn'daki hukuk öğrenimini ancak amcasının yardımlarıyla yapabildi. 1821'de Berlin'de Hegel'in etkisi altında kaldı. Yazınsal yeteneğini bir rhénan gazetesine 1821'de gönderdiği ***Briefe aus Berlin*** (Berlin Mektupları) ve ilk ***Gedichte*** (Şiirler, 1821) ile kabul ettirdi. 1823'te ***Tragödien nebst einem lyrichen Intermezzo***'yu yayınladı. ***Almanzor*** ve ***Ratcliff*** trajedilerine eş olarak yazdığı bu entermezzo Heine'nin tiyatro konusundaki tek denemesidir.

Heine'nin sanatında olgunlaşma 1825'te başlar. ***Die Heimkehr*** (Dönüş) adlı manzum romanında Hamburg havası vardır. Kuzey denizine ve Nordersey adasına yaptığı bir geziden sonra ***Die Nordsee***'yi, yazdı. Aynı yıllarda Harz'a yaptığı bir yolculuk sonunda ***Die Harzreise***'yi yayınladı. Bu çeşit yapıtları ***Das Buch Der Lieder*** (Şarkılar Kitabı, 1827) biraraya getirdi. 1827'de İtalya ve Büyük Britanya'ya yaptığı yolculuklar ***Reisebilder***'i (Yolculuk Resimleri), yazmasına yol açtı. Bu kitaplarda Heine, liberalizmin etkisini taşıyan siyasal düşüncelerini açıklıyordu. Kitapları birçok Alman ülkesinde sansür edildi. Bu yüzden 1830 devriminden sonra Fransa'ya gitmek zorunda kaldı. Fransız edebiyat çevrelerinde ilgiyle karşılandı. Fransız ve Alman aydınları arasında bir yakınlaşma yaratmaya çalıştı. Bu konudaki uğraşlarını yansıtan yazıları ***Gazette Universelle d'Augsbourg***'da çıktı. Ayrıca 1833'te ***De l'Allemagne*** adlı Fransızca bir edebî İnceleme yayınladı.

«Bir maskeli balo olarak kabul ettim hayatı ben, ve dünyada takma bir yüzle gezdim.» HEİNE

HEİNE ölüm döşeğinde : «İnsana ürperti veren, ölüm değil, ölmek'tir. Ölüm, en son hurafe olsa gerek.» HEİNE

Fransız sanat hayatına karışmıştı. 1843'te ***Atta-Troll***'u, 1884'te ***Deutschland, ein Wintermärchen***'i (Almanya, Bir Kış Masalı) yayınladı. Aynı yıl ***Romanzen*** (Romanslar) ve yakın dostluk kurduğu Karl Marx'ın öğretisinin etkisinde yazılmış ***Zeitgedichte*** (Çağın Şiirleri) adlı şiirlerini ***Neue Gedichte*** (Yeni Şiirler) adıyla yayınladı. Hastalığının ilerlemesi yüzünden 8 yıl yataktan çıkamadı. 1851'de ***Romanzero*** adıyla basılan birkaç önemli şiirini bu yıllarda yazdı.

Heine, 1851'de yazdığı vasiyetinde görüldüğü gibi en büyük yapıtının, Almanya ile Fransa'nın birbirlerini daha iyi anlamaları yolunda gösterdiği uğraşlar olduğu kanısındaydı. Gerçekten de bu çalışmaları boşa gitmiş sayılmaz.

Heine, bugün ***Loreley***, ***Silezya Dokumacıları*** gibi birkaç ünlü ve çok güzel şiirin yazarı olarak tanınmaktadır.

HEİSENBÜTTEL Helmut (Rüstringen - 1921): Alman şairi. Gençliği Papenburg'ta geçti. Öğrenim yapmaya olanak bulamadan, askere alınarak cepheye gönderildi. 1941 yılında ağır yaralanarak, bir kolunu yitirdi. 1942-45 yıllarında Dresden ve Leipzig'te mimarlık, sanat tarihi ve Alman filolojisi öğrenimi yaptı. 1945 yılında Hamburg'a geçti. 1955-57 yıllarında Hamburg'ta tanınmış bir yayınevinde çalıştıktan sonra, 1959 yılında Stuttgart radyosunda «Radioessay» bölümünün başına geçti. Hâlâ orada yaşayıp çalışmaktadır. Bu arada 1963 yılında konuk doçent olarak Frankfurt Üniversitesinde poetike dersleri verdi.

Savaş sonrası Alman yazının öncü, atılımcı adlarının başında gelir. Dile deneyci bir yaklaşım içinde, Almanca yazının önemli bir kesimini etkisi altına almıştır. Öncülüğü iki yönde görülmektedir: dile, yazının malzemesi, hammaddesi olarak salt maddeci (tarihsel maddeci değil!) bir işlev yüklemiştir. Yazın ve şiir geleneğinde söz ve sözcük çevresinde yüzyıllar boyunca imge, simge, öğretileme, benzetme, çağrışım yöntemleriyle oluşmuş anlamlar alanını söküp atarak, söz ve sözcüğü yeniden kendi maddesel varlığına indirgemiş, ya da başka bir deyişle, anlamlar boyunduruğundan ve baskılarından kurtararak söz ve sözcüğü özgürleştirmiştir, somutlaştırmıştır.

Buna koşut, geleneksel yazın biçimlerini, özellikle şiirin şiirsel olarak bilinen öğeleriyle birlikte, özel biçimlerini terketmiş, ya noktasız virgülsüz, sonsuz satır anlayışına, ya da «somut şiir» akımının görsel, ya da işitsel öğelerinin ağırlığına dayanan biçimlerde yazmıştır.

Geleneği yadsıması, o çerçevede gelişmiş duygusallığı, daha doğrusu dilin işlevi olarak geliştirilmiş duygu hamallığını yadsıma olmuştur. Kendisine bir ozandan çok bir yazın işçisi, el zanaatçısı olarak görmüş, şiir kavramını bile kullanmadan, yazdıklarına basitçe «yazı» (Text) demiştir.

Dili geleneğin yükseldiği duygu ve anlam safrasından kurtarmak için, gereğinde isim, sıfat, yüklem gibi sözcük türlerini yazılarında hiç kullanmayarak, bağlaçlar, zarflar ve edatlar yapı iskeletine indirgemekten çekinmemiştir. Bu yöntemle, dilin özellikle yöne-

HEİNE'den bir şiir

DÖNÜŞ TÜRKÜLERİ'nden

Bir tanrıdır ilk olarak seven,
sevilse de sevilmese de bir.
Ama bir daha, sevilmeden
seven insan delidir.

İşte o çılgınlardan biri de ben,
seviyorum gene sevilmeden.
Yer gök gülüyor bana, ben de gülüyorum.
Bir yandan gülüyor, bir yandan ölüyorum.

ticiler ve siyasetçiler kesimindeki boşluğunu, anlam yüklüymüş görünen, aslında basmakalıplardan başka bir şey olmayan anlam kofluğunu ve aldatıcılığını gözler önüne sermiştir.

Geleneksel çizgiyi kopuksuz ileriye doğru iğirmek isteyen akımlar da bilinçli yada bilinçsiz Helssenbüttel'in bu dil ve biçim deneylerinden büyük ölçüde yararlanmışlardır.

HEİSSENBÜTTEL'den şiirler

STENOGRAM 1954

Mesleği yok. Evli. Sol kolun kesilmesi (1941 Rusya) ve geçimi savaş malulleri aylığıyla. Öğrenim (dönen) mimarlık. Öğrenim (tamamlanan) : Almanca ve sanat tarihi. Çeşitli kentlerin anısı : Wilhelmshaven (1921 ile 1932 arası), Papenburg (1933'ten başlayıp), Krefeld (asker olarak), Dresden, Leipzig (1945'e dek), Hamburg (1945'ten sonra). 15 yaşından beri yazarak, düzensiz. İlk etkiler : Strindberg ve George. Direnim yoluyla etki : Rilke. Öğretmeni denebilecekler : Kassner, Ernst Jünger. Rudolf Borchardt, Adnorno ve Wittgenstein. Daha sonraki etkiler : Benn, Pound, Arp, Brecht. En sevdiği okumalar : Klee ve Picasso'nun resimleri, Tristram Shandy, Lichtenberg, Flaubert, Faulkner ve sinema.

basit tümceler
ben dururken vuruyor gölge yere
sabah güneşi tasarlıyor ilk çizgileri
açmak ölümcül bir iştir
belirttim uygundur diye
yaşıyorum

RAPOR 1953

1 deneme amacıyla varolan
2 tutmamış sayılmaz ama yolunda gitti de denmez
3 para kazanma istemi
4 meslek yok
5 ölüleri yalnızca uzaktan gördü savaş, açlık sürekli koşu alıştırması gibi
6 yaş 32 meslek yok
7 kız 19 bunların 7 siyle yattı
evli
8 parti yöneticilerinin düşünceleri uyulması gereken modalar gibi
düşte ölüler
9 pazar öğleden sonraları yürüyüşe çıkanlara öfke
haftalık film haberlerinden gözleri yaşarıncaya duygulandı
10 ölüm korkusu
11 Tanrı uludur tanrıdan başka tanrı yoktur.
12 hazır
13 hazırlıksız

BİRLEŞTİRİMLER XI

1
Gece yol lambaları ile araba arka ışıklarından bir örnektir.
Alster suyunun dümdüz yüzünde duruyor gecenin beyaz bayrakları.
Ağaçların altında yürüyor gölgeler.
Benim.

2
Karanlık oda konuşmaları.
Karanlık oda belleği.
Eriyen buz üstünde gölgeden kafes.
Ayna direklerde duruyor kıyıda ışıklar.
Aydınlanmayan yerler soluyor.

3
Bütün bu tümceler.
Fırsatlar demirbaşı.
Unutma.
Plaklardan söylenti.
Oynanmış sesli film şeritlerinin belleği.

4
Ve sorular söyleyemediğim tümcelerdir.
Ve düşünceler uçup giden ve bir daha gelmeyen kuşlardır.

Türkçesi Yüksel PAZARKAYA

«İnsanların ve halkların mutsuzluğu, yasaların kusurluluğundan ve servetlerin dağılımındaki korkunç eşitsizlikten ileri gelir.» HELVETİUS

HELVETİUS C. Adrien) Fransız filozofu (1715 1771). Maddeci bir duyumculuk anlayışını benimsemiştir: Sadece maddesel nesneler gerçekten vardır; ve bilgi, duyumlarımızın bir ürününden başka bir şey değildir. Filozof bu görüşe, genç yaşında okuduğu İngiliz düşünürü Locke'un etkisi altında ulaşmıştır. Çıkar çıkmaz yasaklanan ilk eseri *De l'esprit* («Ruh üzerine», 1758) ve 1772'de yayınladığı *De l'homme, de ses facultés intellectuelles et de son éducation* («İnsan, insanın zihin yetileri ve eğitimi») isimli eseri, Diderot'nun deyişiyle, *«her cinsten önyargıların üzerine indirilen müthiş bir gürz darbesi»* olmuştur. *Ansiklopedi*'ye de katılan filozof, kesin bir tanrıtanımazlığı benimsemişti ve dinle zorbalığı aynı şey olarak görüyordu. Ayrıca Helvétius, servetlerin dağılımını da eleştirmiş ve feodal toplumun bir kalıntısı olan hukuk düzeninde köklü bir reform gerektiğini ileri sürmüştür.

HEMİNGWAY Ernest (İllinois 1898 / İdaho 1962) Amerikalı romancı. Oldukça varlıklı bir doktorun oğluydu, orta öğrenimini Oak Park *high scholl*'unda yaptı: tatillerini Michigan gölü yakınlarında bir orman-

Ernest HEMİNGWAY avda..

HEMİNGWAY, 1951'de Ava Gardner ve Dominguin'le İspanya'da..

da ailesiyle geçirirdi: ***Elli Bin Dolar*** (İn Our Time, 1925) adıyla Paris'te yayınlanan ilk öyküleri bu dekor içinde geçer.

Kuşağının birçok yazarı gibi Hemingway de üniversite öğrenimi yapmadı. 1917'de *Kansas City Star*'a muhabir oldu. Birkaç ay sonra, İtalya cephesine gönüllü seyyar hastane görevlisi olarak gitti ***Silahlara Veda***'da (A Farewell to Arms, 1929) bu savaş sırasında edindiği deneyleri anlatır. Savaştan sonra Paris'e yerleşti, burada ilk kitabı ***Three Stories and Ten Poems***'i (1923) yayınladı, ilk romanı ***The Torrents of Spring***'i (İlkbahar Selleri, 1926), daha sonra Paris'e «sürülmüş» bir Amerikan aydın grubunun serüvenlerini anlatan ***Güneş de Doğar***'ı (The Sun Also Rises, 1926) yazdı. ***Men Without Women*** (Kadınsız Erkekler, 1927) öykü alanında ustalığını ortaya koyar.

Katina Paxinou ve İngrid Bergman, HEMİNGWAY'in **Çanlar kimin için çalıyor?** *adlı romanından yapılan filmin bir sahnesinde.*

Boğa güreşleri üzerine yazdığı ***Death in the Afternoon*** (1932) konusu, yazarın kişisel mitolojisinden ve yapıtın bütününde hayat deneyi ve ölümü tanıma aracı olarak önemli bir yer tutar. İyi bir avcı olan yazar, yaşanmış serüvenleri anlattığı ***Afrika'nın Yeşil Tepeleri*** (1936) adlı yapıtında Afrika'da avlanışı anlatır. Hemingway, daha sonra bu konuyu ***Kilimanjaro'nun Karları*** gibi öykülerinde de işledi. Hemingway, İspanya'da iç savaşa katıldıktan sonra Florida'da Key West'e yerleşti. Morgan adında soylu bir kaçakçının öyküsünü anlatan ***Ya Hep, Ya Hiç*** (To Have and Have Not, 1937) adlı romanı Key West'de geçer: yapıt, yazarda yeni bir sosyal bilincin oluştuğunu gösterir: o bu duyguyu İspanya iç savaşı üzerine yazdığı ***Çanlar Kimin İçin Çalıyor*** (1940) adlı romanında daha romantik ve daha uzun olarak işledi. ***The Fifth Column*** (Beşinci Kol, 1938) adlı yapıtında da İspanya iç savaşından esinlendi. 1950'de, 50 yaşlarındakl bir Amerikan albayının 19 yaşındaki Venedikli bir genç kıza duyduğu aşkı anlatan ***Irmağın Ötesinde ve Ağaçların Ardında*** (Across the River and İnto the Trees) adlı romanını yayınladı. Bu yapıtı 1952'de ***İhtiyar Balıkçı*** (The Old Man and the Sea) izledi. Henüz tanınmamış, yoksul ama mutlu olduğu sırada Paris'e ilk geldiği dönemi anlatan ***A Moveable Feast*** (Hareketli Ziyafet, 1964) ölümünden sonra yayınlandı. Hemingway, basit, dolaysız, yalın ve tüm çağdaş Amerikan nesrini etkileyen, Amerika dışında da birçok yazara örnek olan bir üslûbun yaratıcısı olarak çağdaş edebiyatta önemli bir yer tutar. Natüralizmi yanında, her şeyin sembolleştiği, büyüleyici niteliklerle bezediği bir evren çizer.

«Hemingway'in gözünde hayata pahasını veren, risktir: ancak ölüme meydan okuyarak kendi kendini soylu kılar insan... Nitekim işte bundan dolayıdır ki nerede kan akıyorsa, Hemingway oradadır.»
Roland DORGELES

heptanrıcılık, kamutanrıcılık, panteizm (Osm. vücudiyye; Fr. panthéisme; İng. pantheism): Tanrıyı dünyaya özdeş tutan öğreti. «Herşey Tanrıdır, Tanrıdadır, âlem ve Tanrı bir tek aynı varlıktır» önerisi, şu iki temel anlamda yorumlanabilir: 1) Sadece Tanrı gerçektir; âlem, sürekli gerçeklikten ve seçik bir cevherden yoksun bir türüm'ler (tezahürler) bütünüdür. Tanrıyı dünyaya içkin dirimsel bir güç olarak tanımlayan Stoa anlayışıyla Tanrı ile Doğayı özdeşleyen Spinoza felsefesi ve hattâ Tanrının hem insanlık tarihi hem de doğanın diyalektik tarihi aracılığıyle kendi kendini gerçekleştirdiğini ileri süren Hegel idealizmi, bu tür birer heptanrıcılıktır İslâm felsefesi içinde yer alan *tasavvuf* akımı da, birçok bakımlardan bu görüşe yaklaşır. 2) Sadece âlem gerçektir; Tanrı, varolan şeylerin bütününden başka bir şey değildir. Batıda özellikle, başta Diderot olmak üzere Ansiklopediciler ve solcu Hegel'ciler tarafından temsil edilen bu anlayı-

şa, *maddeci heptanrıcılık* ismi de verilmektedir.

HERAKLEİTOS, Eski Yunan filozofu (İ. Ö. 540 480). Efes'te aristokrat bir ailenin çocuğu olarak doğup yetişen Herakleitos, Eski Çağ'da, «âlemi ve insanları yaratan ateş»in filozofu diye ün salmıştır. *Doğa üzerine* ismini taşıyan eserinden bize çok küçük parçalar kalmıştır. Herakleitos, âlemde herşeyin oluş halinde bulunduğu ve sürekli değişikliğe uğradığını söyler: Soğuk sıcağa, gündüz geceye, canlı ölüye dönüşmektedir. Düşünür, bu açıdan, hem varlığın değişmezliğini ileri süren Elealılar'a, hem de Platon'un «özler» teorisine karşı çıkmıştır.

«İki kere yıkanamazsın aynı ırmakta; üzerinden akan sular, şimdi yeni sulardır.»
HERAKLEİTOS

HERAKLEİTOS'tan seçmeler

En iyisi olduğu taktirde bir tek adam benim için bu ötekilerin onbinine değer.

•

Kalabalık kötüdür, azlık iyidir.

•

Her şey ateşe dönüşür ve ateş her şeye değişir, nasıl ki mallar altına, altın da mallarla değiştirilir.

•

Aynı ırmağa iki defa girmek mümkün değildir.

•

Aynı ırmağa girenler her zaman başka sular bulurlar.

•

Bütün varlıklar için aynı olan dünyanın bu düzeni ne tanrıların ne de insanların hiç biri tarafından yaratılmadı; fakat bu düzen başı ve sonu olmayan bir ateş yandıkça her zaman var olmuştur, şimdi de vardır ve var olacaktır.

•

Ayrılıp uzaklaşanlar tekrar birleşirler ve en güzel ahenk birbirinden başka elmanlardan doğar ve her şey mücadele gereğince meydana gelir.

•

Savaş her şeyin anası ve her şeyin hükümdarıdır.

Herakleitos Üzerine

İlkel, çocuksu ama özünde doğru olan, bu dünyayı ele alış tarzı eski yunan filozoflarınındır ve onu ilk defa açık olarak ifade eden Herakleitos olmuştur: her şey hem vardır hem yoktur, çünkü her şey akıcıdır, her şey aralıksız olarak durmadan değişmekte, olmakta ve yok olmaktadır.

ENGELS

Herakleitosçuluk, maddi elemanların devamlı bir şekilde karşılıklı değişimlerinin dinamik *dünyasını vazeden, İyon düşüncesinin bir çeşit taçlandırılmasıdır. Sonra gelen filozofların büyük bir kısmı, evren yapısının durağan (sabit) ve bozulmaz kabul edilen elemanlarının* statik *doğal düzenini daha çok belirtmeye yöneleceklerdir. Aristo'nun kutsal saydığı bu statik düzen her çeşit ilerlemeyi, özellikle toplumsal ilerlemeyi sınırlandırmak için kullanılacaktır.*

GEORGES COGNİOT

(Türkçesi Sevim BELLİ)

HERAUD Javier (Lima - 1942 / Peru 1963): Perulu şair. On altı yaşında Lima Katolik Üniversitesi'ne girdi. Daha sonra San Marcos Ulusal Üniversite'de öğrenim yaptı. İlk şiirlerini 1960 yılında yayımladı ve hemen dikkatleri üstüne çekti. Aynı yıl ulusal bir şiir ödülünü kazanarak «Peru'nun Genç Şairi» seçildi. Bir süre sonra, öğrenci örgütlerinin temsilcisi olarak Avrupa'nın çeşitli başkentlerinde bulundu. 1961 yılında, sinema öğreniml yapmak için Küba'ya gitti. Devrim'in etkisi altında kaldı. Peru Ulusal Bağımsızlık Ordusu adlı örgüte katıldı. 1963 yılında, bir çarpışmada vurularak öldürüldü.

HERAUD'dan üç şiir

ŞİİR SANATI

Doğrusunu isterseniz, açıkçası,
güç iştir şiir
ya kazanılır yıllarla
ya yitirilir.

(Gençse insan
geceleri yazar da yazar
dökülen çiçekler toplanmamışsa eğer
yüzlerce, yüzlerce kâğıt doldurur.
Bir de böbürlenir üstelik:
«Yazdığımı gözden geçirmem hiç,
sokağımdaki selvilerin dudak büktüğü
İlk yaz gibi uçup gidiyor
şiirler ellerimden.»)
Ama geçtikçe zaman
şakaklar arasından süzüldükçe yıllar,
ellerin tutuştırduğu balçık olur
çömlekçinin işi olur şiir:
diri alevlerin biçim verdiği balçık.

İnanılmaz bir şimşektir şiir,
sessiz sözcükler yağmurudur,
luçkırıklar, umutlar ormanıdır,
ezilmiş halkların türküsüdür
ve bağımsızlığa kavuşanların
yeni türküsü olacaktır yarın.

Sevgidir şiir,
ölümdür,
kurtuluşudur insanın.

ŞİİR

Hayır
gülmüyorum
ölüme.
Sadece
korkmuyorum
ölmekten
kuşlar
ve
ağaçlar
arasında.

GERİLLA SÖZÜ

Yurdum güzeldir
havaya savrulan bir kılıç gibi,
daha yücedir
daha da güzel.
canımla savunuyorum onu.
Ne söylerse söylesin
satılmışlar.
çelik yaylarla kapadık yolu.
Gökyüzü bizim şimdi.
Ekmek bizim.
Ektik toprağı
ekini kaldırdık.
ekin ve toprak bizim.
ve hep bizim olacak
sonsuza kadar
deniz
dağlar
ve kuşlar.

Türkçesi Ülkü TAMER

HERBART (Johann Friedrich) Alman filozofu ve pedagogu (1776-1841). İsviçre'de Pestalozzi'nin pedagoji metotlarını öğrendikten sonra Göttingen'de, Königsberg'de ve yeniden Göttingen'de felsefe profesörlüğü yapmıştır. ***Dinamik psikoloji*** okulunun kurucusudur; bu anlayış, «ruhsal güç»lerin ve güçler arasındaki karşılıklı etkilerin incelenmesine dayanır. ***Psychologie als Wissenschaft*** («Bilim olarak psikoloji», 1825) isimli temel eserinde, ***«ruhsal fenomenlerin genel kanunlarının matematik formüllerle kavranabileceğini»*** ileri süren Herbart'ın geliştirdiği «eğitici öğretim» metodu, pedagoji bilimine yeni bir güç kazandırmıştır.

HERDER Johann Gottfried (Mohrungen 1744 / Weimar 1803) Alman yazarı ve düşünürü. Königsberg Üniversitesi'nde Kant'ın derslerini izledi. Ünlü filozofun ***Saf aklın eleştirisi***'nde ortaya koyduğu görüşlere karşı çıkarak, zihinsel yetilerin «fizyolojisi»ni ve dil'in akıl'a olan önceliği fikrini savundu.

Zaman ve mekân kavramlarını deney'den getiren Herder, madde ile bilme formları arasında birlik bulunduğu görüşünü ileri sürdü.

1784-1791 yılları arasında yayınladığı ***İdeen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit*** (İnsanlık tarihinin felsefesi üzerine düşünceler) başlıklı ünlü yapıtında, doğadaki ilerleme kavramından hareket ederek, toplumun hümanizme doğru geliştiği düşüncesini işleyen Herder, çeşitli halkların ve bu arada özellikle de şiirlerine çok değer verdiği Güney Slavlarının manevî kültürlerinin özgünlüğünü belirtti. Ayrıca, üretimin ve bilimin toplumsal gelişmede oynadıkları rol hakkında bazı tasarımlar dile getirdi; ve, bireysel edimlerin güttüğü öznel amaçlar yoluyle varılan tarihsel sonuçlar arasındaki fark konusunda, Schelling ve Hegel tarafından ortaya konulan öğretilere öncülük etti.

«Yaradılışta ölüm diye bir şey yoktur. Süre gidemeyecek olan'ın ortadan kaybolmasıdır ölüm.» HERDER

HERDER üzerine

Toplumsal evrimciliğin gerçek kurucusunun, Protestan Alman papazı Herder olduğunu söyleyebiliriz. Bu düşünür, insanlık tarihi üzerinde bileşimsel bir görüş getirmeğe yönelen eserler vermiştir.

Tarihin başka bir felsefesi ***(1774)*** **başlığını taşıyan ilk eserlerinden birinde Herder, «mekanik» diye sıfatlandırdığı çağının uygarlığına karşı şiddetli bir saldırıya girişmekte ve Ortaçağ'a yeniden değer kazandırmağa çalışmaktadır. Düşünürün görüşüne göre her uygarlık, en iyiye doğru giden bir genel evrim içinde kendine özgü değer taşıyan bir aşamadır.**

Bu görüşü, **İnsanlık tarihinin felsefesi üzerine Düşünceler** ***(1784 1791) adlı eserde geliştirmektedir.***

Doğa, diyor Herder, bitkiler, hayvanlar ve insan olmak üzere gittikçe yetkinleşen bir yaratıklar dizisi gösterir bize. Ama iş bununla bitmemekte, insanın kendisi de ilerlemektedir. Ve düşünür, eserinin bir bölümüne, şu başlığı veriyor: «Şu anki insanlığımız bir hazırlık halinden başka bir şey değildir, ilerde açacak olan bir çiçeğin konca-

sıdır bizim insanlığımız». Bu fikri uzun uzun işledikten sonra, tarihte sıralanan uygarlıkları incelemeğe koyuluyor düşünürümüz: Çin, Tibet, Hint, Kalde, Pers, İbranî, Fenike, Kartaca, Mısır, Yunan, Roma ve en son olarak da Hristiyan Avrupa uygarlıklarını teker teker ele alıp gösteriyor ki, bunların her biri, içinde konulu bulundukları yer ve zaman aracılığıyle kavranabilir. İnsan, yetkinlik haline ulaşmamıştır henüz; ve yazara göre, bu hale ancak öbür dünyada gerçekten ulaşılabilir. Ama, diyor Herder, «ilerdeki bir çağda, dünyanın her köşesinde, sağduyulu, adaletli, mutlu insanların yaşayacağına inanmak, boş bir kuruntu değil, tatlı bir umuttur».

Lamarck'ın 1800 yılında, canlı türlerin ardarda sıralanışını açıklamak üzere önerdiği «dönüşümcülük» anlayışını kabul etmemektedir. Herder; biyoloji planında bu görüşe karşıçıkmasına rağmen, insanın evrimi planında, buna benzer görüş sunuyor.

Ve işte Herder'in görüşü dönüşümcülüğe yakın düştüğü içindir ki, burada henüz devrimci bir teori söz konusu değildir. *Düşünürümüze göre uygarlıklar, doğal bir yasa gereğince ardarda sıralanır gerçi: ama bu doğal yasa, önünde insanın eğilmesi gereken tanrısal planın bir belirimidir.*

Herder için tarihin yasaları, doğanın yasalarına özdeştir. Hattâ düşünür, bir tarih felsefesi taslağı çıkarmak için, çağının bir matematik ve astronomi bilgini tarafından ortaya konan genel mekanik yasalarından yararlanmağa da girişiyor.

Bu öğretiye göre insanın hürriyeti, ancak ve ancak, tanrısal plandan geçici olarak ayrılma, uzaklaşma hürriyetidir. Bundan da, pratikte Herder'in bir tutucu olduğu, «Işıklar»a karşı olduğu sonucu çıkar. Toplumsal evrimciliği, onu sadece devrim düşüncesine değil, ilerlemeyi sağlamak için düzenli ve sistematik bir eylemin zorunlu olduğu düşüncesine de kesinlikle karşıçıkmağa sürüklemektedir.

Benzer bir tavra, Alman filozofu Schelling'in 1815 yılında yayınladığı Evrenin çağları *adlı eserde de raslamaktayız.*

Demek ki burada, toplumsal doğalcılığın yeni bir şeklinin doğuşuna tanıklık ediyoruz. Ve bu konuda üzerinde önemle durmamız gereken nokta, yeni öğretinin tamamıyle tutucu yargılara açılabileceği, dolayısıyle de, ekonomik liberalizme karakterini veren, toplumun kötülükleri karşısında boyun eğme duygusunu pekiştirmeğe yönelebileceğidir. Tarihi inkâr edenler için olduğu kadar, tarihi, doğa tarafından buyurulan ve değiştirmek elimizde olmayan bir plana uygun bir akış görenler için de, ortadaki kötülüklere katlanmak gereği, zorunlu bir sonuç olmaktadır.

HERMLİN Stephan (Chemmitz 1915) Alman şairi. 1931 yılında Komünist Gençlik Örgütüne üye olduktan sonra, Hitler'in işbaşına gelmesiyle Berlin'de oluşturulan antifaşist direnişe katıldı ve 1936 yılında ülkeyi terketmek zorunda kaldı. Mısır, Filistin ve İngiltere'de yaşadı. İspanyol İç Savaşında Franco'ya karşı Cumhuriyetçiler cephesinde yer aldı ve savaştı. İkinci Dünya Savaşı sırasında İsviçre'de yaşadı.

Savaştan sonra Frankfurt'a döndü. İki Almanya'nın oluşmasıyla birlikte 1947 yılında Doğu Berlin'e taşındı. Oradaki Sanatçılar Akademisi Şiir Bölümünün 1961-63 yıllarında başkanlığını yaptı. Eleştiriler üzerine bu görevinden ayrıldı.

Fransız gerçeküstücülerinin ve Brecht'in etki alanında siyasal içerikli şiirlerle yazına giren Hermlin, biçim üzerindeki kaygıları yüzünden, bir süre ülkesinde resmen geçerli olan toplumsal gerçekçiliğe geçmede güçlük çekmiş, bu yüzden eleştirilmişse de, bu yönde çaba harcamış ve toplumsal gerçekçiliğe ters düşmemeye özenmiştir. Nazım Hikmet'i de içermek üzere, yabancı ozanların Almancalaştırılmasında başarılı olmuştur.

HERMLİN'den iki şiir

GÖKYÜZÜNE ANIT

Mavi duman. Yalnızlık ağı.
Sessizlik mi bana dokunan,
Ve yaban borusu bir sabah kızıllığının
Ötmekte ne zaman?

Nedensiz resim. Ölü dallar,
Yittim içinde.
Yankısız kuş uçuşu,
Uyandırdı düşümde.

Ey yaban — ıssız kumsal,
Yarattım sizi,
Çığlık dolu sessizlikte uçsuz bucaksız - olsun varsın!:
Ayak ve nal izi,

Korkunç sahilden hızla geçmiş atinsan.
Kuleler sarmış ufuğu.
Acılı gemiler bilinmez,
Fırtına ve güneş dolu,

Ey deneyci, ey kutsal çelik!
Mavi gök sonsuz soğuk...
Ormanlardan sözülüp,
İçimde orman olduk.

Böyleydi işte: asıldığında sen yumuşacık,
Dilsiz manzara, yüz.
Öpülmemiş öpüş. Bilinçsiz resim
Öldüren mavi ışık.

Seslenme bana! Tükeniyorum
Bir ağaçta çalılıktaki.
Gökyüzü, ey alacayla gece arası
Bekliyorum sizi!

Deniz tanrılarınca selamlanıp ozanlar gönlümde
Çınladı ayak sesim.
Hep yürüdüm ey mavi gök soğuk
Da içimde benim.

Ağultulu parlaklık, ey kimsesiz
Ağı yalnızlığım. Mavi duman.
Güvercin ayaklarını dolandığın
Yerde bekliyorum her an...

KUŞLAR VE DENEME

Gazetelerin bildirdiğine göre, hidrojen bombası
denemelerinin sonucu olarak, göçmen kuşlar
Güney Denizi üzerindeki alışılmış yollarını değiştirmişler.

Savannalardan kalkıp tropik denizlerden
sürükledi rüzgârlarla gövdenin gereksinimi,

HERODOTOS

Sağır ve kör gibi, uzaklardan ve ta ezelden,
Bulsunlar diye biraz ağaçlık ve gerekli besini.

Ne gök gürültüsü durdurdu, ne tayfun, ne de
Bir ağ, çağırınca onları büyük uçuşlar,
Çığlık dolu bir duman, kararlı aynı menzilde,
Ve hep aynı kümelerle aynı yol alışlar.
Sağnak, fırtına aldırmadan dimdik

Gördüler bir gün öğleüstü çırparak kanat
Daha üst bir ışık. Bu korkunç surat

Zorladı artık yollarını değiştirmeye.
Aradılar daha sakin yeni ülkeler göçmeye.
Bırakın sarssın yüreklerinizi bu değişiklik...

Türkçesi Yüksel PAZARKAYA

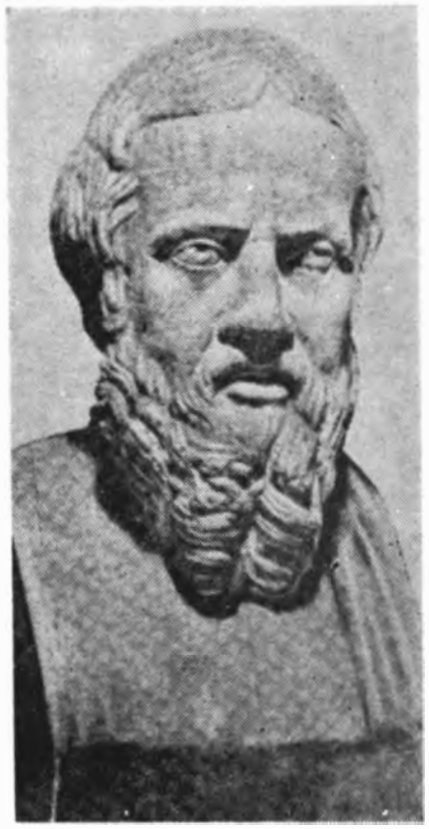

HERODOTOS : Tarih biliminin ilk büyük siması..

HERODOTOS (Halikarnassos M. Ö. 484 / Thurio - 420) Yunan tarihçisi. Perses vasalı ve Halikarnassos tiranı Lygdamis ile çatıştığı için göç etmek zorunda kalan ailesiyle Sisam'a giden Herodotos, tiranı uzaklaştırmaya çalışanlara katılmak üzere Halikarnassos'a döndü. Sonra bir Asya yolculuğuna çıktı, Susa'dan öteye gitti: Afrika'yı dolaştı, Nil'i Elephantine adasına kadar inceled.: Avrupa'da Kimmer boğazını gördü, Kıta Yunanistan'ını ve Büyük Yunanistan'ı gezdi. 446 445'e doğru Atina'ya yerleşti. Perikles ve Sophokles'in dostu oldu. 443'te Atinalı sömürgelilerle Thurioli'ye gitti, 439'dan sonra Atina'ya döndü. Yapıtını bitiremeden öldü. M. S. I. yüzyılda başlayan ve dokuz bölüme ayrılan tarih, Med savaşlarını ve bu savaşlara katılan halkları incelemek isteyenler için en değerli kaynaktır. Herodotos, uygarlıklara, tarihçi olmaktan çok bir etnograf gibi yönelir: daha çok Persleri konu alan bir evren tarihi ortaya koyar. Taraf tutmadan eleştirir, önemli tanıklardan bilgi alır, sanat yapıtlarını araştırır ve yazları söker. Yazdıklarını Kharon'un, Lydia'lı Ksanthos'un ve Hekataios'un yapıtlarıyla karşılaştırır. Geniş araştırıcılığı, yan tutmaması, insanla ilgili olanı ortaya koyabilmek için efsaneyi akıl süzgecinden geçirerek doğruyu arayıp bulma isteği, yapıtının başlıca özellikleridir. Ama derinlemesine dindar olan Herodotos, sırların çekiciliğine dayanamaz: önemli bir olayda, nedenler zincirini değil de, insanı kıskanan tanrıların doğrudan doğruya müdahalesini görür. Böylece kutsal'dan ilkel'e doğru kayar. Basit üslûbu, tarihsel olaylarla efsanenin geçmişi anlatmak üzere birleştiği yazılarına tatlı bir masal havası verir.

HERRİOT Edouard (Troyes 1872 / Saint Genis-Laval - 1957) Fransız yazarı ve devlet adamı. Üçüncü Cumhuriyet döneminin en popüler simalarından biriydi. Rakipleri tarafından bile sevilen az rastlanır bir politikacı oldu. Lise öğretmeni olarak hayata atılan Herriot, Lyon kentinin başarılı belediye başkanı olarak ün saldı. 1919 yılında milletvekili seçildi. Defalarca bakanlık ve başbakanlık yaptı. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Ulusal Meclis başkanlığına getirildi. Radikal-sosyalist partinin değişmez başkanı olarak kaldı ve ünlü «Solcular karteli»nin kişisel prestijiyle ayakta tutmayı başardı.

Aynı zamanda kıvrak bir yazar olan ve 1946 yılında Fransız Akademisi'ne üye seçilen Herriot, Madame Récamier ve Beethoven üzerine iki biyografi yayınladı; ayrıca da, *Lyon artık yok* ve *Geçmiş zaman* adlı anı kitaplarını kaleme aldı.

Edouard HERRİOT, ilk başbakanlığı sırasında.

HERRİOT'dan seçmeler

Doktrinlerin en belirgin avantajı, bizleri kişisel fikir sahibi olma zahmetinden kurtarmalarıdır.

•

Olayların akışı içinde, hangi olayın ilerde tarihsel bir değer kazanacağını sezmekten aciz kalıyoruz çoğu zaman. Örneğin Louis XVI'nın güncesinde şöyle bir yaprak var : «14 Temmuz 1789. Boş bir gün.»

•

İnce duygulu siyaset adamları daima aynı noktada yanılgıya düşerler : Ancak kantarın çekebileceği bir ağırlığı hassas terazide tartmağa kalkışırlar hep.

•

Rakiplerinin başarısına iyi kötü katlanır siyaset adamı, dostlarının başarısına asla katlanamaz.

•

Nice'teki eski sokaklardan birinde bir tabelâ gördüm «Lokantamız işçi lokantasıdır, ama mutfağımız burjuva mutfağıdır!» diye yazıyordu üzerinde. Bizdeki bazı sosyalistlerin programı bundan daha iyi özetlenemezdi doğrusu!.

•

Metreslerin en harikasıdır demokrasi. Ama size sadık kalmasını istiyorsanız, her gün onunla sevişmeniz gerekir.

•

Bir demokrasiyi ancak hareketle, sükûnete kavuşturabilirsiniz.

•

Parlmanter rejim demek, tekniğin sağduyu tarafından denetimi demektir.

•

Senato mu dediniz? Saplantılar ve önyargılar tarafından yönlendirilen bir topluluk. Ölüm oranının yüksekliği imdada yetişiyor da arada bir soluk alma fırsatı buluyoruz.

•

Profesyonel savaşçıdan daha beteri? Var elbette : Barışsever general.

•

Silâhsızlanmak Sadece gelecek zamanda çekimi olan bir fiil.

•

Eski Mısır'dan bu yana hiç bir şey değişmedi : İnsanlığı gene kâtipler yönetiyor.

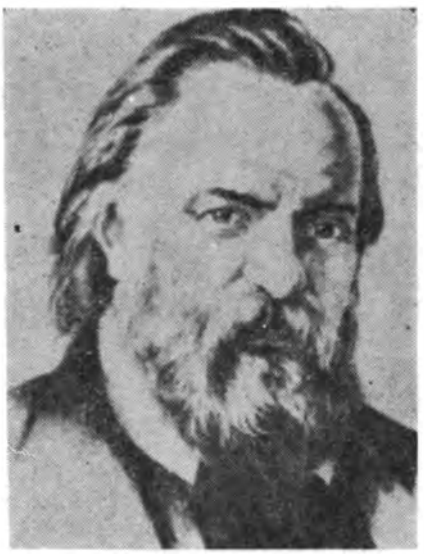

Aleksandr Herzen N. GUE'nin deseni.

HERZEN Aleksandr İvanoviç (Moskova 1812 / Paris 1870) Rus filozofu, edebiyat eleştirmeni ve yazarı. Başlangıçta Hegelci idealizmden yola çıktı, sonra maddeciliğe geldi ve sol-Hegelciliğin Rusya'daki belli-başlı temsilcilerinden biri oldu. Siyasal görüşleri dolayısıyle sürgün edilen Herzen, Çarlık rejimine karşı, ***Kutup Yıldızı*** ve ***Çan*** adlı dergileri çıkardı. ***Rusya'da devrimci fikirlerin gelişmesi üzerine*** (1851) ve ***Rus halkı ve sosyalizm*** (1855) başlıklı ünlü teorik yapıtlarında Slav birliği kökenli bir ütopik sosyalizm anlayışını savunmuş olan Herzen, siyasal görüşlerini dile getirmek üzere ***Kim suçlu?*** başlıklı bir romanla 1848 Devrimi ile sonuçlarını incelediği ***Fransa ve İtalya'dan mektuplar*** adlı bir araştırma da kaleme aldı.

HERZEN son yıllarında..

HERZEN Üzerine

Herzen'in fikrî gelişmesi karmaşık ve çelişmeli olmakla beraber, yaptığı teorik araştırmalar daima aynı amacı gütmüştür: sosyal ve felsefi düşünce'nin en yüksek başarılarından yola çıkarak, geleceğin sosyal ihtilâline temel hazırlık hizmeti görecek bilimsel ve yeni bir «gerçekçi» teori yaratmak. Herzen, Fransız ütopyacı sosyalistlerin fikirlerine önem vermiş, Rönesans romantik histografisi ve 19. yüzyıl Alman klasik felsefesi üzerinde çalışmalar yapmış; (1840'larda ise, değerini Hegel'in diyalektiğinin materyalist bir yorumlanışı olmasından alan, kendine özgü bir ateist ve materyalist ontoloji meydana getirmiştir. Kendisi, daha sonraları bu materyalist ontoloji'ye «ihtilâlin cebiri» adını verdi. Herzen, «diyalektik materyalizm'in kıyısına kadar gelmiştir» (Lenin, Cilt 18. s. 26). Felsefi çalışmalarında, Herzen'in, üzerinde en çok durduğu mesele şuydu: varlık ile düşünce, pratik ile teori, toplum ile fert arasındaki birliği ortaya koymak. Herzen, tecrübe ve spekülasyon arasındaki birliği temsil eden, realite'ye uygun düşen bir bilgi metodu vücuda getirmek istiyordu. Herzen, tarihin spontane prosesüslerinin (milletlerin bilinçsiz yaşayışları) ve fertlerin bilinçli faaliyetlerinin (bilimin gelişmesi) bir sentezi olarak gördüğü toplum kanununu incelemiştir. Sosyal meselelerde teori ile pratik'in birliği nosyonu. Herzen'i, kitlelerin ihtilâlci bir şekilde aydınlatılması çalışmalarına ve kitleleri sosyalist ihtilâle hazırlamaya doğru itiyordu. Herzen, bu karmaşık, ama birbirlerine iç bağlarla bağlı meselelere, kendi ideolojik gelişmesinin değişik açılarından yaklaşmıştır. Herzen için kişisel bir trajedi olan 1848-49 ihtilâli yenilgisi, kendi sosyo-politik görüşlerini düzeltmesine yol açmıştır. Sosyalist ideal'i işleyip ilerletmiş olan insan düşüncesi ile tarihi prosesüs arasında Batı Avrupa gerçeğinde hiçbir mutabakata rastlanmadığını düşünen Herzen, Batı'da ortaya çıkacak bir sosyal ihtilâl hususunda kötümserliğe ve şüpheciliğe kapılmıştır. Herzen, Rus köylü komünü'nü sosyalizmin gerçek çekirdeği olarak görmüş, bir «Rus» köylü sosyalizm'i vaazederek, bu kötümserliğin üstesinden gelmeye çalışmıştır. Herzen, Rusya'nın geleceğini, bütün feodal ve otokratik engelleri ortadan kaldıracak olan köylülük'ün, ataerkil kollektif yaşama tarzlarının sosyalist teori ile kaynaşması olarak tasvir ediyordu. Herzen, Rusya'da köylü meselesinin çözülmesi için köklü bir çözüm yolu çağrısında bulunmakla kalmamış, kapitalist gelişme safhasını atlama imkânının mevcudiyetini de postulalaştırmıştır. Fakat, 1860'larda yer alan olaylar, onu, burjuva vebasının yayıldığı inancına götürmüştür. Herzen, ölümünden az önce, anarşist Bakunin'le olan bağlarını kesip, sosyalizmin zaferinin teminatı olarak gördüğü Birinci Enternasyonal tarafından yönetilen Batı Avrupa işçi hareketinin yeniden canlanmasını alkışla karşıladığı zamana kadar, kötümserliğini yenememiştir.

M. ROSENTHAL

(Türkçesi Aziz ÇALIŞLAR)

Rusya'da halkçılığın yada popülizm'in kurucusu, Aleksand Herzen'dir. Soylu bir ailenin çocuğu olan bu Rus entellektüeli, 1847 yı-

lundan itibaren Batı Avrupa'da sürgün olarak yaşamıştır. Büyük bir kültür adamıydı Herzen; ve kendisini Hegel'in, hiç değilse Zihnin fenomenolojisi'nin yazarı ilk dönem Hegel'inin bir tilmizi olarak kabul ediyordu.

Nitekim şöyle yazıyor

Devrimin cebiridir Hegel'in felsefesi. Olağanüstü biçimde hürleştirir bu felsefe insanı ve Hristiyan dünyasını, bayatlamış geleneklerin dünyasını dipten doruğa yakıp yok eder.

Aynı zamanda Feuerbach'ın da etkisinde kalan ve bu düşünür aracılığıyle felsefe planında maddeci bir tavrı benimseyen Herzen, Marx'ın izlediği yolu seçmeğe hazır görünmekteydi. Ama Batı Avrupa'daki 1848 devrimci hareketlerinin başarısızlığı üzerine, Batı'da iyi hiç bir şey yapılamayacağı; çünkü burada insanların, hangi toplumsal sınıftan olurlarsa olsunlar, kapitalizm tarafından kökten yozlaştırıldıkları sonucuna varacaktır. Bundan böyle de, toplumsal devrimin Rusya'da gerçekleştirilmesi gerektiğini; ve ayrıca bu işin, kapitalizmin henüz bulaşmadığı öğelerle yapılması gerektiğini düşünmektedir. Nasıl? Soylular tarafından amansızca ezilen Rus köylü yığınlarını ayaklandırıp köylerde hâlâ süregelen ortaklaşmacı (communautaire) kurumların temeli üzerine örgütlendirerek. Söz konusu kurumların belli-başlısı ise, toprakların, her ailenin ihtiyaçlarına ve çalışma yeteneklerine göre belirli dönemlerde yeni baştan dağıtılmasıdır. Komünizme şiddetle karşı olan Herzen, «her insan için vaz geçilmez olan bireysel mal edinme hakkı»nı gerçekleştirmek gerektiğini öne sürmektedir.

Bu öğreti hiç şüphe yok ki, Hegel'in belirli fikirlerinden esinlenmektedir. Nitekim Hegel de mülkiyeti, tüketim mallarının mülkiyeti ile üretim araçlarının mülkiyetini biribirinden ayırdetmeksizin, insan kişiliğinin ilk gerçekleşmesi olarak kabul ediyordu. Ama burada Herzen tarafından sunulan tarih yorumunun, son kertede, Marx'ın yorumundan çok daha az Hegelci olduğunu da rahatça görebiliriz. Gerçekten de bu yorum, eski bir toplumsal kurumu yeni bir siyasal çerçeve içine yerleştirmek iddiasındadır: Oysa bu, hiç şüphe yok ki, toplumsal hayatın tüm biçimlerinin belirli bir anda bir «bütün» meydana getirdiğini ve «iyi» olarak göz önüne alınan bir öğenin bu bütünden yalıtılıp «kötü» diye göz önüne alınan bütün öbür öğelerden ayrılarak tek başına düşünülemiyeceğini söyleyen Hegelci düşünceye karşıttır.

Henri DENİS

Hermann HESSSE, doğa ile başbaşa..

HESSE Hermann (Calw 1877 / Münih 1962) Alman şairi ve yazarı. Misyoner bir papazın oğlu olarak dünyaya geldi. Önce Maulbronn manastırındaki seminere yazıldı, oradan kaçtıktan sonra tecimlik öğrendi ve 1904 yılından itibaren serbest yazar olarak çalıştı.

1911 yılında Hindistan'a gitti. Savaş sırasında İsviçre'de bir dergiyi yönettl. Genel savaş coşkunluğuna karşı tavır alarak savaşı yerdl. 1919 yılından ölümüne dek İsviçre'nin Montagnola kasabasında yaşadı.

Nobel yanında (1946) bir çok başka ödül kazandı. Başta öykücü ve romancı olmakla birlikte, başarılı bir ozan aynı zamanda. Uluslararası ününü daha çok romanlarıyla sağladı. Altmışlarda «hippi» kuşağı arasında Birleşik Amerika'da başlatan Hesse rönesansı, kısa sürede bütün dünyaya yayıldı. Yapıtları bu arada ya yenlden, ya da ilk kez bir çok dünya diline çevrildl.

Koyu pietist bir ailenin çocuğu olarak, çocukluğunda yoğun bir Hıristiyanlık eğitiminden geçmesine karşın, daha gençliğinde bu din öğretisine karşı içlnde kuşku tohumları fillzlenmiş, daha sonra her türlü şiddeti yadsıyan Buda öğretisinl benimsemiş ve Avrupaya dönüşünden sonra yenlden Hıristlyanlığa yaklaşıp, kendine özgü bir bireşime varmıştır.

Öykü ve romanlarıyla, yüzyılımız Almanca yazınında klasik geleneğin en önemli sürdürücüsü ve temsilcisi olmuştur. Özellikle, Alman yazınında ayrı bir yeri olan ve yetiştiği bölgede doğmuş olan Şvab Romantizminden kaynaklanmış, şiirsel bir deyiş, düzyazısının da temel özelliğini oluşturmuştur

Altmışlarda Hesse rönesansına yol açan özelliği, yapıtlarında, kişisel olgunlaşma döneminde doğan iç sorunlara, çelişkilere geniş yer vermiş olmasıdır. Öyle ki, aynı sorunların etkisinde dünya işlerinin anlamsızlığı sonucuna varan ve dış üretim yerine iç olgunlaşma için bir yandan doğaya yörelip, bir yandan içe kapanan «hippi» kuşağı, Hesse'yi kendi yazar ve ozanları olarak görmüş ve yüceltmiştlr.

Hesse'deki içyaşamsal sorunlar oysa, onun kişisel ince duygusallığından doğmaktaydı. Düş ve düşün, us ve duygu arasındaki ayrılık ve çelişkiler ve bunun ortadan kaldırılmasıyla iç ve dış yaşemsal bir uyuma yönelmek, ana konularından olmuştur.

Şiirlerinde önceleri, düşsel bir doğa romantizmi, doğayla uyum özlemi ve içe yönelik ruh hallerine yaklaşımlar işleniyordu. taca bir basitlik, deyiş ve biçim kendiliğinalk deyişlerine yaklaşan, ya da yaslanan ustaca bir basitlik, deyiş ve biçim kendiliğindenliği, müzik öğesl güçlü, açık blr dil kullanması, şiirlerinin başarı sağlamasını oluşturmuş özellikleridir.

Doğu ve batı kültürlerini kaynaştırabilmiş ender batılı yazar ve ozanlerdandır. Aynı zamanda kendi yapıtlarını resimleyebllecek nitelikte önemli bir ressamdır. Güzellik ölçülerine olduğunca, yapıtlarında Insancıllık içeriklerine de ayrı bir önem vermlştlr.

Hermann HESSE'den şiirler

BÜTÜN ÖLÜMLER

Öldüm bütün ölümlerle ben şimdiyedek,
Yeniden isterim ölmek bütün ölümleri,
Ağacın ölümünü ölmek tahta tahta,
Taş taş dağın ölümünü,
Toprak ölümünü kumun.
Çıtırdayan yaz otlarının ölümünü yaprak yaprak
Ve kanlı ve zavallı ölümünü insanoğlunun.

Yeniden doğmak isterim bir çiçek biçiminde,
Yeniden ağaç olmak, çayır olmak,

Balık ve karaca olmak, kuş ve kelebek.
Özlem verir bana bütün biçimler
Son acıların özlemini verir,
İnsan acılarının özlemini verir,

Titreyerek gerilmiş yay,
Özlemin çılgın yumruğu ey,
Ey hayat, ey bir gün olur da
Birleştirmeye kalkışırsan kutuplarını
Yeniden beni uzun uzun
Sürersin ölümden doğuma,
Acı dolu yollarını yaratmanın,
Yaratmanın eşsiz yollarına.

Türkçesi Zerle KARADENİZ

KİMSESİZ AKŞAM

Boş şişeyle bardakta
Titremekte mum alevi;
Oda soğuk, buz gibi.
Dışarda otlara, yağmur yağmakta.

Yatıyorsun kısa bir zaman için
Üşümüş, üzgün, yatağına.
Yine sabah olacak, akşam sonra,
Sabahlar, akşamlar gelecek tekrar,
Ama sen gelmeyeceksin bir daha.

Türkçesi : Behçet NECATİGİL

RAVENNA

Ben Ravenna'ya da gittim.
Ufak, ölü bir kent orası.
Kiliseler, yıkıntılar ortası
Kitapların yazdığı gibi.

Geçersin çevrene bakınarak,
Sokaklar yaslı, ıslak
Binlerce yıldır dilsiz,
Yosun ve otla örtülü toprak!

Bu tıpkı eski türkülere benzer —
Dalgın, durgun dinlenir bu türküler;
Dinler, düşünürüz sonra da
Gece geç vakitlere kadar.

Türkçesi Behçet NECATİGİL

GECE

Söndürdüm kandilimi
Açık penceremden aktı içeriye gece
Sarıldı bana, yumuşak, ve arkadaşı,
Kardeşi yaptı beni de.

Aynı özlemin hastasıyız ikiniz de,
His dolu rüyalar bizden gider
— Fısıltıyla konuşurken eski anlardan —
Evine babamızın

Türkçesi : Oğuz AKALIN

heyecan (Fr émotion, İng. emotion). Hareketleri arttıran yada tamamiyle durduran ani ve şiddetli bir şok şeklinde beliren duygusal hayat gösterisi. Heyecan; şaşkınlık, umut, korku, vs. gibi duygulanmaları karakterlendiren yönseme, tasarım ve algılarla ayrışıma uğramış, son derece karmaşık bir hal oluşu; anî bir şekilde ortaya çıkışı; ve bütün öteki zamandaş bilinç hallerini bastırarak ruhsal hayatta o an için bir birlik kuruşu bakımından ötekî basit duygulanımlardan seçilir. Heyecan, hemen dalma ani gelişine karşılık, süresi uzayıp kısalabilen bir kargaşalık hali, bir denge bozukluğudur. Şiddetli olarak geldiğinde bazen, öfke ve coşkunluk hallerinde olduğu gibi, insanı aşırı harekete sürükler; bazen de, korku ve «yıldırım aşkı» durumlarında görüldüğü gibi, hareket yeteneğini tamamiyle kesintiye uğratır; yani bizleri bazen bir uyarıcı, bazen de bir uyuşturucu gibi etkiler. Heyecanın vücuttaki yankılanması, çoğu zaman ağzın kuruması, yüzün kızarması yada solması, derinin diken diken olması şeklinde belirir; ama çok şiddetli heyecan hallerinde bu yankılanma, baygınlığa kadar varabilir. Bu bakımdan, gerici karaktar gösteren «şok-heyecan»la, örneğin estetik heyecan ve manevî heyecan durumlarında olduğu gibi şok-heyecan'a oranla daha uzun süren ve daha yayınık bir karakter gösteren «duygusal heyecan»ı birbirinden ayırt etmek gerekir.

Hint felsefe akımları (Fr. philosophies de l'Inde). Hindistan'da doğup gelişmiş bütün felsefe akımlarının temelinde *Veda*'lar bulunmaktadır. Veda'lar, tanrılar tanrısı Brahma tarafından «rişi»lere (bilgelere) indirildiği varsayılan kutsal ilâhilerdir. Beş bin yıl önce yazıldığı sanılan ve daha da uzak ataların sahip olduğu bütünsel hakikati dile getirdiğine inanılan Veda'larda belirli bir kosmogoni anlayışının yanı sıra, «mantra» denilen birtakım büyüsel formüller, «upanişad» denilen meseller, «brahmana» denilen âyin şekilleri ve «yoga» gibi teknikler de yer alır. Bu ilk haliyle Hint felsefesi, soyut bilginin, bizi hakikati hayatımızda denemeğe yöneltmedikçe hiç bir değer taşıyamayacağı ilkesine dayanmaktadır. Bu felsefenin temel problemi, «maya» diye adlandırılan sıradan bilinçteki doğal ikiliği aşıp, «lila» diye nitelenen tanrısal hayata katılabilmenin yollarını bulmaktır. Bunu başarabilmek için Sankara (788-820), ruhu yetkinleştirme yolunu; Madhva (XIII. yüzyıl) ise, tapınma yolunu önerir. Herşeyden önce bir bilgelik arayışı olarak beliren Hint felsefe akımlarını, iki genel yönelim halinde şekillenmiş görürüz: Vedanta, Siva dini, budizm gibi, dünyadan el etek çekmeyi öneren anlayışlar; ve tantrizm yada Vişnu dini gibi, bizleri âlem içinde erimeğe çağıran gizemci görüşler. Modern çağdaki en büyük temsilcisini Oribondo (1872-1950)'da bulan Hint düşüncesi, Batı felsefesi üzerinde (Plotinos, Schopenhauer, Bergson) derin etki yapmıştır.

HİPPOKRATES (Istanköy, Kos Adası, M.Ö. 460 / Tesalya M.Ö. 377) : Eskiçağın en büyük doktoru. Perikles zamanında Kos adasında okul kurdu. Çağındaki tıp bilgilerini tümüyle en iyi kavrayan ve hiç kuşkusuz bunları en iyi bilendi. Klinik gözlemin öncüsü olma şerefi de onundur. Hippokrates

URBİNO'nun tablosu : «Bir akılyürütmenin geçerli olabilmesi için, herşeyden önce, somut olgulara dayanması gerekir.»
HİPOKRATES

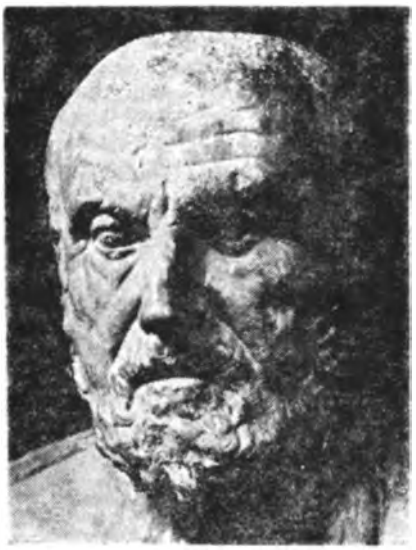

HİPOKRATES: Tıbbın babası.

insanlığa, tedavi yollarından oluşan büyük bir tıp öğretisi bıraktı. Hippokrates'in tıp teorisi organizmadaki suyukların (kan, lenf, safra gibi sıvılar) bozukluklarına dayanır. Tamamen düşsel unsurlardan yola çıktığı halde, bu teori onu tedavi sanatında mantıksal ve sağlam bir uygulamaya götürdü Hippokrates, üstüne en çok söz edilen, yorumlanan bilgin oldu. Hippokrates'in yapıtları arasında şunları sayabiliriz: ***Peri Aeron, Hydaton, Topon*** (Havalar, Sular ve Ülkeler Üstüne), ***Aphorismoi*** (Özlü Sözler), ***Prognostikon*** (Teşhis Kitabı), ***Kardies*** (Kalp Üstüne). Ortaya koyduğu doktorluk ahlâkının değer ve öneml, organizmanın uyum içlnde çalışması hakkında görüşü, onun dahi bir öncü olduğunu gösterir Doktorların mesleğe başlarken ettikleri yemin de Hippokrates'ten gelmedir.

hipotez bk. **varsayım.**

Hiroşima Sevgilim Alain Resnais'nin çevirdiği fransız filmi (1959). Atom bombası hakkında Hiroşima'da çevrilecek bir film için Japonya'ya yapılan bir gezi sırasında genç bir fransız kadını (Emmanuelle Riva) bir japon mimarı (Elji Okada) lle ilişki kurar Bu ilişki genç kadına Almanların Fransa'yı işgalleri sırasında, Nevers'te geçmiş eski bir olayı anımsatır Film fransız sinema tarihinde yeni bir çığır açtı ve fransız sinemasındaki Yeni Dalga'nın özgün ve yetkin bir yapıtı oldu. Bazan kesik kesik okunan ve tutkulu bir şiir havasında olan Marquerite Duras'nın yazdığı edebi diyalogları yenl bir sahneye koyuş anlayışı ve büyük bir yoğunluk taşıyan fon müziği, yapıtta tam bir ustalıkla bağdaştırılmıştır. Resnais bu filmiyle ilerdeki yapıtlarında daha çok ilgileneceği konulardan birine elatar. Bu da «yaşanılan anın çağrışımlarıyla geçmiş bir olayın bllincine varmak»tır.

Emmanuelle Riva, **Hiroşima sevgilim'in** *bir sahnesinde..*

hisse senedl (Fr. action) Bir sermaye şirketinin kuruluşuna ister para Ister mal koyarak katılan her şahsa bu katkısı karşılığında verilen senet. Hisse senetleri ancak kapitalizmin belli bir aşamasında, dikkate değer bir teknik ilerlemeye denk düşen bir aşamada (XIX. yüzyıl sonu ile XX. yüzyıl başlangıcında) ortaya çıkmıştır. Yeni tekniklerin uygulanabilmesi için, gittikçe daha karmaşık ve dolayısıyle gittikçe daha pahalı bir donanım (teçhizat) gerekli hale gelmiştir. Yeni bir girişimin kurulması, tek bir kişinin kendi başına sağlıyamıyacağı devasa meblağlar gerektlriyordu. Önemli sayıda sermaye iştirakçisine yer veren şirketlerin (1867'de meydana gelen şirket gibi) kurulması zorunluluğu buradan doğar. Bu iştirakçilere hissedar adı verilir, çünkü, bunlar, verdikleri meblağlar karşılığında ve bu meblağlarla orantılı olarak, hisse senedi denilen, belirli bir miktar kâğıt parçaları alırlar.

Şayet 100 milyon sermayeli bir şirket bu sermayeyi bir milyon hlsse senedl arasında dağıttıysa, bu durumda, hlsse senetlerinin her biri 100 Franklıktır. Şirkete 500 Frank'la iştirak eden blr kimse beş adet hisse senedi alacak ve girişimin 5 1.000.000 oranında sahibi olacaktır. Flliyatta küçük hissedar kitlesl için bu sahiplik tamamen teoriktir, çünkü, onlar şirketi kontrol etme imkânlarından yoksundurlar.

Hissedarların sahlp bulundukiarı birlclk gerçek hak, temettü denilen kârdan bir parça elde etmektir. Bu temettü, şirket Idaresi tarafından, genellikle de, kârların en büyük kısmının girişim içinde yeniden işe yatırılmasından (otofinansman) sonra tespit edilir.

Hisse senedi, keza, hissedara, Iştiraki ölçüsünde, şirketin tasfiyesl hallnde aktlfln blr parçasına sahip olmak hakkını verlr.

Hisse senetlerl, değerler borsasında, senet kuru adı verilen belirll bir fiyat üzerinden alınıp satılırler. Genel olarak, hisse senetlerinin nominal değeri düşük tutulur, buysa hlsse senetlerinin çok geniş olarak dağılmalarının şartlarından blrldir. Hlse senetleri kurları ya da fiyatları şu iki faktöre bağımlıdır:

1. Bankaların mevduat için ödedikleri faiz haddi;

2. Her hisse senedinin getirdiği yıllık temettü.

Hlsse senedl, hem meta olarak, hem de sermayenin maddeleşmemesi olarak kendisini gösterir. Hisse senedi biçimldir malî şirketlerin (özellikle, eshamlı şirketlerin) gelişmesini kolaylaştıran. H'sse senetlerlnin kapitalist strüktürün iki tipine tekabül eden iki tipi birbirinden ayrılır: borsaya kayıtlı hisse senetleri ve borsaya kayıtlı olmayan hisse senetlerl.

Hisse senetleri nüfusun bütün tabakaları arasında plase olmuşlardır. Böyle olması kapitalistlerin lehinedir, çünkü hisse senetlerl alıcısı ne kadar çok olursa, hissell şirketlerin elinde toplanan sermaye de o kadar büyük olur.

hisse senetli şirketler (Fr. sociétés par actions) Kökeni ve büyüklüğü ne olursa olsun bir kullanım arayan sermayeleri toplayıp derlemek amacını güden büyük girişimlerin hukuksal biçimi. - Hisse senetli şirket, ekonomik bakımdan, büyük tasarruf çekimi sağlayan bir anonim şirkettir. Bu sermayeleri kendine çekerek, o, bir ülkenin ya da kapltalist dünyanın herhangi bir noktasında harekete geçirir ve artı-değer üretici sermayeye dönüştürür.

Hisse senetli şirket, böylelikle, birikim kapasitesinden ve kapitalist toplumun tüm tasarruf kapazitesinden başka sınırı olmayan bir konsantrasyon gücüne sahip olur. Aynı zamanda otoritenin, kendi bünyesinde, bir hlssedarlar azınlığının elinde toplanmasını da sağlar. İmza sahiplerinin sermayelerin cezbedilmesinde de, şu ya da bu alana tahsisinde de, şirket içinde kişisel sorumlulukları yoktur. Başlangıçta, kapltalist girişimci hem fonların kiralayıcısı, hem gelirinin yöneticisi, hem de teknik yönetlcisiydi. Gelişiminin belli bir aşamasında, hisse senetli şirket, bu üç fonksiyonun ayrılmasına varır. Buna göre, şimdi, basit fon kiralayıcılarla şirketin gelirini yöneten malliyeciler ve girişimi teknik açıdan yönetenler vardır ve bu sonuncular ücretlldirler.

Yönetimdekl bu işbölümü maliyecilere yaramış, bunlar varolan fonların gerçek efendileri durumuna gelmişlerdir. Böylece, olgular düzeyinde, hisse senetlerinin iki ayrı kategoriye bölünmesi ortaya çıkmıştır:

— iktidarı elinde tutanlar, yani denetleyici ya da iktidar hissedarları;

— basit fon kiralayıcıları, tasarrufların hayrını gören hissedarlar.

HİTCHCOCK Alfred (Londra-1899) Amerikan yurttaşlığına geçmiş İngiliz film yönetmeni. İlâncılık alanında kısa bir stajdan sonra sinemaya yöneldi, ama gerçek yolunu ancak sesli sinemayla buldu. 1939 Savaşına kadar İngiltere'de onbeş film çevirdi, bu filmler arasında Murder (Cinayet, 1930), ***The Man Knew Too Much*** (Çok Bllen Adam, (1936), Çevirdiğl birçok film arasında ***Rebecca*** (1940), ***Yaşamak İstiyoruz*** (1943)

Alfred HİTCHCOCK bir çekim sırasında.

Otuz dokuz basamak'tan bir plan.

***HİTCHCOCK'un en ünlü yapıtlarından biri :* Harry'yi kim öldürdü?**

Ölüm Kararı (The Robe, 1948), *Kapri Yıldızı* (1949), *Trendeki Yabancı* (1951), *Cinayet Var* (1953), *Arka Pencere* (1953), *Kelepçeli Âşık* (1955), *The Trouble With Harry* (1955), *Tehlikeli Adam* (1956), *Lekeli Adam* (1957), *Ölüm Korkusu* (Vertigo, 1958), *Gizli Örgüt* (1959), *Sapık* 1960), *Kuşlar* (1963), *Hırsız Kız* (Marnie, 1964), *Esrar Perdesi* (1966), sayılabilir. Bu filmlerden birçoğu esrarlı dramlar ve polisiye serüvenleridir. Hitchcock korku filmlerinin ustası diye bilinir.

HİTLER Adolf (Branau am İnn - 1889 / Berlin 1945) İnsanlık düşmanı, cani. 1933-1945 yılları arasında başta Alman halkı olmak üzere bütün dünyaya hükmettiğini sandı. Alman emperyalizminin zavallı bir maşasından başka bir şey değildi aslında. Nitekim Krupp, vs. gibi efendileri yaşadılar; onun payına ise, intihar etmek düştü. Gene de şanslıydı, denilebilir Çünkü böylece, insanların yüzüne bakmaktan kurtulmuş oldu.

HİTLER : Savaşa doğru çılgınca bir gidiş..

HİTLER'den «İncisler

Bir yalan ne kadar büyük olursa, o nisbette inandırma kuvvetine sahip olur ve bir yalan ne kadar menfur olursa olsun, yine iz bırakmadan geçmez.

•

Bütün devrim dönemlerinde olaylar, yazılmış sözlerle değil, söylenmiş sözlerle yaratılmıştır.

•

Halk yığınlarının sevgisini kazanmak istiyorsanız, en alımsızca ve en çiğ şeyleri söylemeniz gerekir.

•

Büyük kitlenin özümleme yetisi son derece sınırlı, kavrama yetisi ise alabildiğine dardır; buna karşılık, gerçekten sınırsız bir yetisi vardır : Unutma alışkanlığı. Dolayısıyle de etkili bir propagandanın, son derece belirli sayıda noktaları işlemesi ve bunları, en geri zekâlı dinleyici bile kavrayıncaya kadar, kafaya çakarcasına tekrarlayarak işlemesi gerekir.

hiyerarşi (Fr. hiérarchie, İng. hierarchy) Sosyal ve teknik işbölümünün işlevi (yada, fonksiyonu) olarak biribirlerine bağımlı derece ve kademelerden oluşan yerleşik düzen. Girişim içinde, hiyerarşi, girişimin etkinliğine katkıda bulunan çeşitli servisler arasındaki eklemlenmeyi belirleyen bir ***organigram***'la dile gelir Organigram'ın kılcallık derecesi girişimin öneminin ve giderek yönetim ve denetim kadrolarının sayısının değişikliğe uğramasıyla birlikte değiştiğinden, dolaysız hiyerarşiyle kurul hiyerarşisi arasındaki ayrım genelleşme eğilimi gösterir.

Hiyerarşi iki yan gösterir: bir yandan, sınıflara bölünmeyi ve sömürü sürecini dile getiren sosyal yan, öte yandan iş bölümünü içeren teknik yan. Bu iki yan, birbirinden çok ayrı iki boyutu içerdikleri halde somut realitede zorunlu olarak kaynaşırlar.

Hiyerarşi, ikili bir «itiraz» konusudur :

— birincisi «teknokratik»tir ve son derece «tutucu» olarak görünen piramid biçimindeki organigramın yerine, «dekonsantre» bir organigram yerine koyma amacını güder :

— ikinci itiraz ise ücretlere ilişkin olan, ve bazıları tarafından zorunlu görülen işletme dahilinde ücretlerin bir «yeniden dağıtımı» amacını güder.

Açıktır ki, bu ikili itiraz, «dekonsantrasyon» patronluğun her servisin bütçe sorumluluğunadayalı bir jestion kaygısına cevap verdiği ve düşük ücretlerin yüksek ücretlerin düşürülmesi yoluyla yükseltilmesine genel bir ücret yükselmesi ve girişimin sosyal yükümlülüklerinin artması eşlik etmediği ölçüde, patronluğu hiçbir şekilde rahatsız etmez.

hizmet (Fr. ve İng. service) Üretken olmayan ama yararlı olan ve maddesel mallar biçimine bürünmüş olmamakla birlikte insan ihtiyaçlarına dolaylı yada dolaysız olarak bağlı bulunan beşeri etkinlik. Bir malın yarar'ı, insanın belirli bir ihtiyacını karşılamasından doğar. Yararlı şeyler olan maddesel malların yanı sıra, maddeden az yada çok kopuk kalan etkinlikler vardır kı, bunlar da, belirli ihtiyaçları karşıladıkları için yararlıdırlar. İşte bunlar, bazan «maddesel olmayan mallar» (yada, «gayri maddî mallar») adı verilen **hizmet**'lerdir.

Bazı hizmetler şeylerin üretimine o kadar bağlıdırlar ki, bunların ***üretimle bütünleşmiş*** oldukları düşünülür ve üretimin do-

laysız faktörleri olarak incelenirler: bir mal üretmek için, bir emek harcamak gerekir: bu emek işçi tarafından gerçekleştirilen faaliyettir, işçinin sağladığı hizmettir. Bu nitelikteki hizmetlere *maddi hizmetler* yada *katışıksız hizmetler* denir.

Ticaret, tipik olarak bir hizmettir, ama esas olarak *şeylerin dağıtımını* sağladığından, ekonomik açıdan üretim çalışmalarının dolaysız olan ve bu çalışmalara bağımlı bir sektör kabul edilir: bu nedenle mallar üzerinden yapılan bütün ticarî işlemler *dağıtım çalışmaları* arasında sayılır.

Bazı hizmetler, onlar bakımından aslî, bazan belirleyici çoğu zaman da koşullandırıcı bir rol oynamakla birlikte, üretime yada dağıtıma o kadar değişmez bir biçimde bağlı değildirler. Sınaî ve ticarî işlemler çalışmalarını sürdürebilmek için belirli hizmetler ortaya çıkarmışlardır: bunların içinde, mucit, araştırıcı, mimar, eksper, iş organizatörü, malî yada hukuksal danışman, vs, gibi kişilerin yerine getirdikleri hizmetleri sayabiliriz. Bunlar, genış ve çoğu zaman oldukça belirsiz *üretici etkisi olan hizmetler* kategorisine sokulurlar.

Ekonomik işlemlerden daha da başka uzak başka hizmetler de vardır. İnsanın sağlığını, organize bir uygar bütün içinde insan haklarına, hayatına saygıyı, vs. temine yönelik hizmetler böyledir. Eğitimi, kültürü, boş vakitleri değerlendirmeyi, artistik ve öteki entellektüel ve manevi gereksinimlerin giderilmesini sağlamaya matuf hizmetler böyledir. Maddi şeyler alanının dışında kalmamakla birlikte (ressam ve heykeltraş maddeyi kullanırlar), hizmetin, değerinin özünü, onunla bütünleşmiş olan entellektüel ve teknik çalışmadan aldığı kesindir. Bu nedenle, bu hizmetler, üretken olmayan hizmetlerdir, yada aslî olmayan hizmetlerdir, yada serbest hizmetlerdir.

Bütün bir ara bölge vardır ki, burada sık sık kendini duyuran değer, yapımcının hem kullandığı maddi unsurlardan, hem de entellektüel ve teknik niteliklerinden ileri gelir: terzilerin, kunduracıların, tamircilerin, vs. yaptıkları çalışmalar böyledir. *Karışık hizmetler* adı verilen bu hizmetler, tarımda, sanayide, zanaatte, normal olarak üretim faktörleri olarak incelenirler. Zanaatle ilgili olarak, genellikle, üretim zanaatinin yanında bir tamircilik zanaati (bu, esasta, hizmetler zanaatidir, çünkü tamircinin çalışmalarını harekete geçirir) ve bir de *aslî hizmetler zanaati* vardır: bu sonuncusunda, maddi mallar pek göz önüne alınmaksızın, teknik kalite söz konusudur: örneğin, berberlik, masajcılık gibi.

Genel ekonomi düzeyinde, üretim ve dağıtım sektörlerinin yanı sıra incelenen *hizmetler sektörü*, başlıca şu unsurlardan oluşur.

— idarî faaliyetlerin bütünü;

— malî faaliyetlerin ve sigortacılık faaliyetlerinin bütünü;

— tıbbî ve sosyal faaliyetlerin bütünü;

— öğretim, araştırma, sanat, kültür, boş vakitleri değerlendirme faaliyetlerinin bütünü;

— serbest meslek (professions libérales) faaliyetlerinin bütünü.

Nakliyat hizmetleri, üretim ve dağıtım işlemleriyle olan dolaysız illşkilerinden ötürü, *istisnaî hizmetler* sayılırlar.

Özel hizmetler, özel kişiler ya da özel şirketler tarafından yapılan hizmetlerdir. *Kamu hizmetleri*, karakterleri ne olursa olsun, devlet ve kamu idareleri tarafından görülen bütün hizmetlerdir.

Hizmet ekonomik bakımdan yararlı bir edim (acte) olarak tanımlandığına göre, «neo-kapitalizm»in bazı doktrincileri, klasik kapitalizmin *kâr ekonomisinin* yerini kamu ihtiyaçlarının giderilmesine yönelik bir *hizmet ekonomisi*'nin aldığını ispatlamaya girişmişlerdir. Bunlara bakılırsa, dün kapitalistleri harekete geçiren yalnızca kâr arayışıydı, oysa bugün —ve hergün biraz daha fazla—, kapitalistler, teknisyenler tarafından yönetilen girişimlere sermaye sağlayan basit insanlar durumuna gelmekte ve kârla değil, yalnızca sonuç almayla ilgilenmektedirler.

Bu *hizmet ekonomisi* doktrini analize dayanan bir şey değildir: özel sermaye üretim araçlarının sahibidir, istediği teknisyenlere görev verir ve istediklerini görevden alır, söz konusu ister elde edilen gelirler olsun, ister hisse senetlerinin borsa değerlerinin yükselişi olsun, her zaman kâr çekimi tarafından güdülür. Bir hizmet ekonomisini ancak sosyalizm uygulayabilir, çünkü böyle bir ekonomi, ancak üretim araçlarının özel mülkiyetinin ve spekülasyonun oyunlarının yokluğu halinde düşünülebilir.

HLEBNİKOV Velimir (Kalmitskaya - 1885 / Moskova 1922) Sovyet şairi. Kuş bilimiyle uğraşan babasının çalıştığı Astrakan bölgesinde doğmuştur. Yüksek öğrenimini Simbirsk'te, sonra da Kazan Üniversitesi'nde yapan Hlebnikov, önce Fen fakültesinin fizik-matematik bölümüne, ardından da Doğa Bilimleri fakültesine girmiştir. 1908 yılından itibaren bilimsel incelemelerine Petersburg'da devam etmiş, 1909 yılında Doğu Dilleri fakültesine girerek Sanskrit dili uzmanlığı yapmış, bunun ardından da Edebiyat fakültesinde tarih ve felsefe okumuştur. Hlebnikov, 1910 yılından itibaren de edebiyatla uğraşmağa başlayacaktır.

Sembolizm ve **akmeizm** yanlısı edebiyat çevrelerinde dostlar edindikten sonra, doğuş halindeki Rus **fütürizm**'ine katılmıştır. Bu hareket, Hlebnikov'un fikir ve deneylerine çok şey borçludur. Mayakovski ve bütün ötekl fütüristler gibi Hlebnikov da, Ekim Devrimi'ni büyük bir coşkunlukla karşılamıştır. Pratik hayatın zorunlukları karşısında daima çaresiz kalan, yapıtlarının elyazmalarını durmaksızın yitirmesiyle dostlarına sürekli umutsuzluk veren, ama bütün becerikslzliğine rağmen gene de bitmek tükenmek bilmeyo yolculuklara çıkacak kadar «cesaret sahibi» olan Hlebnikov, 1921 yılında, İç Savaş'ın felâketleri ortasında hastalanmış ve oradan oraya süründükten sonra, Moskova yakınlarında bir köyde, bakımsızlık içinde ölmüştür.

Bir şair ve bir filolog olarak Hlebnikov'un şiirinde, belli bir dil felsefesinin geliştirdiğini ve sözcüklerle nesnelerin özü arasında dolaysız bir bağlantı kurmağa yöneldiğini görüyoruz Şair, şaşkınlık verici bir idil duygusu ile ve şiirsel yaratımla dil yaratımını bileştiren bir atılım içinde, Rus dilinin gizli morfolojik kaynaklarını ustalıkla işlemiştir. Hlebnikov'un bu alandaki ustalığı, belli bir kökün çeşitli sonsuz değişimlerine dayanan ve fikir, duygu, ses çağrışımları ve benzeşim yoluyle birleşmiş sözcüklerin kulak ve gözde içiçe geçmesinden kaynak alan «sözsel yaratım»ında özellikle meydana çıkmaktadır. Ünlü şair, bu girişiminin en iyi örneklerinden birini *Zakljatye smekhom* (Gülme Yoluyle Yıkmak, 1910) adlı «etimolojik» uzun şiirinde vermiştir. Söz konusu yapıtta Hlebnikov, Rusçada «gülme» anlamına gelen **smekh** sözcüğünden hareket ederek Rusya'daki bütün halkların folklor ve dillerine inmekte; ve bu sözcüğün çeşitli dillerdeki karşılıklarından yeni fiiller, sıfatlar ve zamirler türetmektedir.

Hlebnikov, aynı zamanda bir şair ve bir matematikçi olarak, **zamanın yasaları**'nı hesaplamağa yönelmiş, bir **Zaman Devleti** icat etmiş ve, yapıtlarında gelecek sezgisine büyük bir yer vermiştir. Hlebnikov'un şiirindeki, aynı çağda Fransa'da Rimbaud'nun şiirinin büründüğü büyüleyici karakter, sadece Mayakovski ve «Mayakovski kuşağı»nın şairleri bakımından geçerli olmakla kalmamıştır: Hakkındaki bütün tartışma ve kötülemelere rağmen bu şiir, çağdaş Sovyet gençliğinde de yankı bulmaktadır.

HLEBNİKOV'dan şiirler

REDDEDİŞ

Yıldızlara bakmak uzun uzun
Bir ölüm hükmü imzalamaktan
Çok daha hoş gelir bana.
Ve çok daha hoş gelir
Çiçeklerin sesini dinlemek
«İşte Hlebnikov!» diyen tutkun sesini
Bahçede dolaşırken,
Çok daha hoş gelir evet,
Beni öldürmek isteyenleri öldüren

Tüfekleri görmekten.
Yönetici olamayacağımı
Niçin hiç bir zaman
Şimdi anladınız mı!

BİR KEZ DAHA

Bir kez daha, bir kez daha ben
Sizler için
Bir yıldızım.
Kayığına yanlış rota
Çizmeğe görsün denizci
Yıldızı katmayıp hesaba
Sığ kumlar yada kayalar üzerinde bulur kendini.
Ve sizler de bana gelirken
Yanlış bir rota vermeğe görün yüreğinize :
Parçalanır gidersiniz ossaat
Ve kayalar
Alay eder sizinle
Günün birinde nasıl
Beninle alay ettinizse.

BEŞİLİ GÜVERCİN

Güvercinin ılık soluğuydu içtiğiniz
Sonra kahkahalarla «küstah» dediniz ona.
Boyalı dudaklarınızın geçirdiği gagası ve ürperen kanadıyle
O güvercindi de siz dişi güvercin miydiniz? Belki!
Sarı asmalar geçiyordu vücudun üzerinden
Bir şafak üçgeni gibi,
Orttüler denizlerin sabahsal aynasını
Mavi karanlığı taşıyan kaşlarıyle
Ve çarların türküsü kadar aşağı düştüler.
Bu fosforlu samanın ardından,
Altın mevsimlerin havası gibi,
Tepenin eteğine doğru koyuverişleri kendilerini
Tanıdık bir ürperiş getiriyordu.
Ve güvercinin kırmızı pençeleri
Daldı saçlarınızın içine.
Ekinde, üşüyen, yuvaya döndüğü vakit
Gözden düşmüş olduğunu gördü güvercin.

TÜRKÜ

Hey aslanlarım yiğit dostlarım,
Akıl aramayın bizim kafada işte!
Atlamışım arabasına Pugaçev'in
Dolaşıyorum Moskova sokaklarında dört nala..
Adalet diye haykırdıysak
Kürklere gömülüp herifçioğulları
Caka satsınlar diye mi haykırdık!
Ve düşmanın pis kanı
Bu kadar ucuza akıtıldıysa
Mücevherler parıldasın diye akıtılmadı
Tüccar karılarının parmaklarında.
Bu güzel gecede dostlarını
Boşunadır diş gıcırdatmak boşuna..
Ver elini Don ver elini Volga deyip
Türkülere gömüleceğim kayığımda
Ve bir hamlede önüme katacağım
Gurup vaktini de ufukları da..
Dostlarımdan gayrı ardımdan gelen
Beni izleyen olur mu acaba!

«Hobbes'un yanılgıları bile, insan düşüncesinin gelişmesine, sıradan gerçekleri dile getiren bir yığın kitaptan daha fazla hizmet etmiştir.» DİDEROT

HOBBES Thomas (Westport - 1588 / Hardwick 1679) İngiliz düşünürü. Bir rahibin oğludur. Oxford'da öğrenim gördükten sonra ünlü bir ailenin çocuğuna eğitmenlik yaptı. 1634-1637 yılları arasında öğrencisiyle çıktığı Avrupa gezisinde Galilei ile tanıştı. Ülkesine döndüğünde, kralcı istibdadı tutan fikirlerinden dolayı baskılarla karşılaştı ve 1640 yılında Paris'e yerleşti. Nitekim ilk yapıtı olan ***De Homine*** (İnsanın doğası üzerine)'yi Paris'te yayınladı. Hobbes, bu ünlü yapıtında, ruhun varlığını kabul etmeyen ve bütün fikirlerimizle bilgilerimizin duyumlarımızdan geldiğini söyleyen maddeci bir filozof olarak belirmektedir.

Hobbes'un, 1655 yılında yayınladığı ikinci ünlü yapıtı ***Leviathan***'da İsa faydacı bir ahlâk anlayışını geliştirdiği görülür : Filozofa göre, «insan insanın kurdudur» ve buna doğası bakımından anıktır; despotizmin kökeni de İnsanın bu anıklığıdır. Yani Tanrı'dan İnme bir krallık olamaz.

Protestan düşüncesi içinde yer alan ve Devlet'i Kilise'nin üzerinde bir otorite durumuna yükselten bu görüş, tartışmalara yolaçmıştı. Ayrıca, Hobbes'un, mutlakiyetçiliği, bireylerin sözleşme yoluyle bütün haklarını bir tek otoriteye devretmeleri şeklinde tanımlayan tezine de özellikle Rousseau karşıçıktı.

HOBBES'dan seçmeler

Bir hükümet için öneriler

Tek tek kişilerin güvenliği bakımından baskı ve zorlama gücü zorunludur.
Adalet Kılıcı, egemenlik gücünün sahibinin ellerindedir.
Savaş Kılıcı'nı da gene o elinde tutar.
Gene o, en yüce Yargıç olmasıdır.
Yasaları yapma hakkı gene o aynı egemenindir.
Bütün yüksek görevlileri ve Kent'ten sorumlu olan öbür yetkilileri yalnız o atayabilir.
Devlet sınırları içinde öğretilen bilgi ve kuramları incelemek ona düşer.
O, ne yaparsa yapsın yargılanamaz.
Uyrukları ona mutlak bir kumanda hakkı vermişlerdir, dolayısıyle de ona itaatla yükümlüdürler.
O, Devlet'in yasalarıyle bağlı değildir.
O onaylamadıkça hiç kimse hiç bir şeyin mülkiyetine sahip çıkamaz.
Bir kent yada Devlet bir insanla karşılaştırıldığı takdirde bir insanın bedenindeki ruh ne ise, o kentin egemen gücü de odur.
Egemenlik gücü, bu gücü vermiş bulunanların evetiyle dahi geri alınamaz.

HOBBES Üzerine

Hobbes, mekanik materyalizm doktrini'ni geliştirmiş, Bacon'ın materyalizmini sistemleştirmiştir. Marx, Hobbes'un materyalizminin tekyanlığını belirterek şöyle yazar: Hobbes'da «duyumluk, canlılığını kaybedip, soyut geometrik bir duyumluluk haline gelir. Fizikî hareket, mekanik ya da matematik hareket feda edilir» (Marx-Engels, Kutsal Aile, s. 173). Hobbes'a göre, dünya, mekanik hareket kanunları tarafından yönetilen cisimlerin toplamıdır. Hobbes, insanın ve hayvanın psişik hayatını hareket ve faaliyete indirger. Hobbes'a göre, bunlar, tamamen dış etkiler tarafından belirlenen karmaşık mekanizmalardır. Hobbes, buradan, 1) özel bir cevher olarak ruhun varolmadığı; 2) biricik cevherin maddî cisimler olduğu; 3) Tanrı'nın bizim muhayyilemizin bir ürünü olduğu sonucunu çıkarır. Hobbes, tabiatın kalitece çeşitliliğinin objektivitesini inkâr eder; ona göre, tabiatın kalitece çeşitliliği, şeyler arasındaki maddi farklılıklara dayanan insan algısının bir özelliğinden ileri gelir. Hobbes, kendi bilgi teorisinde, Descartes'ın doğuştan ideler teorisi'ne hücum eder. Ama, bir yandan, münferit olgular hakkındaki tecrübe ve bilginin, şeylerin bağlantısı hakkında ihtimali hakikatlerden başka bir şey getirmediğini ileri sürerken, öte yandan, dil ile şartlanan bilginin genelliği imkânını yani ad'ların sembol ya da genel fikir haline gelebileceğini kabul eder. Hobbes, devlet ve kanun doktrini'nde, toplumun ilâhi kökenlere dayandığı yolundaki teorileri reddedip, sosyal sözleşme teorisi'ni geliştirir. Hobbes, mutlak monarşi'yi en iyi devlet şekli olarak görmüşse de, yaptığı çeşitli açıklamalarda ihtilâlci ilkelere yer vermiştir. Hobbes'un görüşlerinin merkezi noktasını, monarşist ilke değil, devlet iktidarının sınırsızlığı görüşü teşkil eder. Hobbes, devlet güçlerinin, 17. yüzyıl İngiltere'sinde burjuva ihtilâlini yürürlüğe koyan sınıfların çıkarları ile uzlaşabileceğini belirtir. Hobbes'un toplum devlet teorisi, sosyal fenomenlerin materyalist açıdan ele alınmasının tohumlarını ihtiva eder.

M. ROSENTHAL

HODDİS Jacob van (Berlin - 1887 / Toplama kampı - 1942) : Alman şairi. Önce Münih'de mimarlık, daha sonra Jena ve Berlin'de klasik filoloji ile felsefe öğrenimi görmüştür. «Yeni Klüp» ve «Neopatetaik Kabare» kurucularındandır. 1912 yılından itibaren gittikçe artan biçimde akli dengesini yitirmeye başlamıştır. İyileşir gibi olduğu bir ara Münih, Paris, Berlin arasında yolculuklar yapmıştır. Ancak 1914 yılından itibaren tedavi altına alınmış, Jena, Frankenhain ve Tübingen'de özel tedavi görmüş, 1933 yılında Hitler'in iktidara gelmesiyle Koblenz yakınındaki Bendorf-Sayn sinir hastaları yurduna yerleştirilmiş ve Yahudi asıllı olması dolayısıyla 1942 yılında oradan alınarak götürüldüğü yerde öldürülmüştür.

İlk dönem dışavurumculuğun etkin ozanlarından sayılır. Şiirlerinde yer yer içine kapalı bir duygusallık, yer yer de alaycı bir gelecek yalvaçlığı görülür.

HODDİS'ten İki şiir

DÜŞÇÜ

Kay Heinrich Nebel İçin

Mavimsi yeşil gece, için için yanmakta sessiz renkler.
Mızrakların kızıl fışkırmasından tehlike mi dolu
Ve kaba tanklardan? Burdan geçen şeytanın ordusu mu?
Gölgede yüzen sarı lekeler,
Asılsız büyük beygirlerin gözleri,
Gövdesi çıplak ve sapsarı ve savunmasız.
Cansız bir pembe topraktan akmakta irin gibi.

DÜNYANIN SONU

Yurttaşın başından uçar sivri külahı,
Çığlık gibi yankılanır havadan,
Düşüp parçalanır damcılar damdan
Ve gelir kıyılardan kabaran suyun haberi.

Fırtına işte, vahşi denizler abanır
Karaya, kalın barajları yıkmak için.
İnsanların çoğu nezleye yakalanır.
Trenler köprülerden yuvarlanır.

Türkçesi : Yüksel PAZARKAYA

Kendi kalemiyle HOKUSAY.

HOKUSAY : **Mangva'dan bir sayfa.**

HOKUSAY Katsuşika (Tokyo - 1760 / 1849): Japon ressamı, süslemecisi ve gravürcüsü.

Otuzbinden çok yapıt verdi. En ünlü yapıtı 1817-1848 arasında onüç albüm halinde yayınlanan *Mangva*'dır. Buna ölümünden sonra iki albüm daha eklendi. Bu yapıtlarında burjuvadan toprak işçisine kadar tüm bir toplumu, tüm deniz ve köy insanlarını, araçlarıyla giysileriyle, yollarıyla, evdekl ve İş yerindeki yaşayışıyla canlandırdı. Ayrıca peyzajlar yaptı: *Fuji'den Otuzaltı Görünüş* (1819), *Ünlü Limanlar Şelaleler, Fuji'den Yüz Görünüş*. Çiçek, hayvan, insan İncelemeleri de önemlidir. Japonya'da 50 kadar öğrenci yetiştirdi. Hiroşige ile batıda önce İzlenimcileri, sonra Van Gogh ve Henri de Toulouse-Lautrec'i etkiledi.

D'Holbach : ROSLİN'in tablosu.

HOLBACH Paul Henri d' (1723 - 1789). Fransız filozofu. Alabildiğine zengin bir ailenin oğludur. Serveti sâyesinde bütün hayatını Paris'te geçirdiği gibi, konağını, çağın öndegelen kişilerinin bir buluşma yeri haline de getirebilmiştir. Bütün dinsel öğretileri despotizmin birer âleti olarak tanımladığı için, sofrasına sadece tanrı-bilginlerini kabul etmemesiyle ünlüdür. Tanrıtanımazlığın en mantıksal açıklanışı olarak ün salan ve büyük çapta tartışmalara yolaçan eseri *Système de la nature* («Doğa sistemi», 1770)'de, hoşgörü adına her türden idealist inanca karşı çıkmış olan d'Holbach, *mekanist maddecilik* akımı içinde yer alan bir filozoftur.

HOLBACH üzerine

Holbach, dine, ve idealist felsefeye, özellikle de Berkeley'in doktrinine hücum eder. İdealizm'i sağduyu için bir kâbus olarak vasıflandırır, ve dinin kaynağını bilgisizliğin teşkil ettiğini kabul eder. Holbach'a göre, «duyularımız üzerinde etki yapan her şey» şu ya da bu şekildeki madde'dir; madde, karakteristikleri yer kaplama, ağırlık, şekil ve içine nüfuz edilemezlik olan değişmez ve bölünmez atomlardan meydana gelmiştir. Madde'nin bir başka hassası da hareket'tir; yani mekândaki cisimlerin mekanik hareketidir. İnsan tabiatın bir parçası olup tabiat kanunlarına tâbidir. Ama, Holbach, determinizm'i savunmakla beraber, nedenselliği mekanik bir şekilde yorumlamıştır. Bundan başka, tesadüflerin objektif varlığını da inkâr etmiş; değişmeleri, sebepleri bilinmeyen fenomenler olarak tanımlamıştır. Holbach, epistomoloji'de, sansüalizm'e eğilim göstermiş, agnostisizm'e karşı çıkmıştır. Siyaset'te, meşruti monarşi'yi savunmuş İolmakla beraber, özel durumlar için aydın mutlakiyet'ten yana olmuştur. Topluma idealist bir açulan bakan Holbach, dünyaya «kanaatler»in hükmettiğini söylemiş; tarihte tayin edici rolü kanun koyuculara atfetmiş; eğitimi insanın kurtuluşunun amacı olarak görmüş; insanın tabiaten cahil olduğunu kabul ederek, insan soyunu hükümetlerin emrine vermiş; burjuva toplumunun aklın saltanatı olduğuna inanmıştır.

M. ROSENTHAL

(Türkçesi : Aziz ÇALIŞLAR

HOLBACH'tan bir seçme

Din ve Politika

Dinin, hemen her yerde, hükümdarları adaletli olmaktan, iyi yasalar yapmak ve iyi bir yönetim kurmak zorunluğundan kurtaran bir şey olduğunu söyleyebiliriz. Din, insanları, onları yönetenlerin yarattığı kötülükleri unuttaracak biçimde sarhoş etme sanatıdır. İnsanlar görülmeyen güçlerden söz edilerek korkutulurlar ve böylece, görünen güçlerin kendilerine çektirdikleri sefaletleri, ses çıkarmadan çekmek zorunda bırakılırlar. Bu dünyada sefil olmayı kabul ederlerse, öteki dünyada daha mutlu olacakları umudu verilir onlara.

Böylece, din, insanları daha kolay yönetmek için aldatmak gerektiğine inanan adaletsiz ve aşağılık bir politikanın kaynağı haline gelmiştir.

Küçük HOLBEİN'ın ünlü portrelerinden : Henry VIII.

«El üzerine çalışmalar»dan bir örnek.

Küçük HOLBEİN'ın «Karısı ve çocukları».

HOLBEİN Hans (Ausburg - 1465 / Alsace - 1524) Alman ressamı. Doğduğu kente yerleşti (1494) ve mihrap arkalığı ressamı olarak tüm Güney Almanya'da tanındı. Ulm'da (1499) ve Frankfurt'ta bir süre çalıştı. 1517'de İssenheim'a yerleştl. Geleneksel Alman üslûbunda yapılmış dinsel yapıtları arasında, Santa Maria Maggiore ve Augsburg daki St. Paulus bazilikalarının mihrap arkalıkları, *Meryem'in Hayatından Sahneler*, *Meryem'in Ölümü*, sağ yanında kendl resmi bulunan *Aziz Sebastianus'un Sunağı*, *Hayat Çeşmesi* sayılabilir. Sert çizgili ve boyalı portreler yaptı: *Kadın Portresi*, oğulları ve öğrencileri Ambrosius ile Hans'ın portreleri en ünlüleridir.

holding (Fr. ve İng. holding) Biçimsel olarak bağımsızlıklarını koruyan bir çok girişim üzerinde malî denetimi konsantre etmeğe olanak veren iştirak şirketi. Büyük monopolist İmparatorlukların kuruluşunu gerçekleştirmek için bir çok ülkede en sık başvurulan biçimlerden biri olan holding, ilke bakımından bir malî şirket, bir tahvilât şirketidir ve amaçları bütünüyle malîdir. Bu malî şirket, iştirakler yoluyla, üretim birimlerinin, doğrudan doğruya üretici bir role sahip girişimlerin kontrol altına alınmasını mümkün kılar.

Holdingler, özellikle, büyük sayıda şirketl fiilen denetlemek için gerekli olan sermaye fraksiyonunun en aza İndirilmesini mümkün kılarlar, bunu da çeşitli tekniklerle gerçekleştirirler.

Örneğin, bankalar, bu yolla oluşturdukları holdingin hisse senetlerinin çoğunluğunu ellerinde tutarlar.

Sadece bu ana-şirketin aracılığıyle, kendi öz kaynaklarını doğrudan doğruya işe karıştırmaksızın, grupun bütün üya şirketlerini denetlerler.

Kontrolün icra edilmesl bakış açısından, bu fenomen, herhangi bir sanayide olduğu gibl, sosyal bir obje hallne gelmek üzere üretici faaliyetten kopma olarak, büyük bir anlam taşır.

Holdingler, denetleyici hlssederların daha da spesiyalleşmesinl ve grupun şirketlerinin denetimini daha rasyonel olarak yürütmelerini sağlarlar.

Aynı zamanda, basit hissedarlarle kârın gerçek kaynağı olan sınaî sömürü arasına bir duvar çekerler.

Böylece, şirketin hissedarları, paralarının hangi sınaî işte kullanılacağı konusunda, tasarruflarını bir bankaya yatıran kişilerden daha fazla bir şey bilmezler. Böylelikle, grupun yönetiml için, denetleyicl hissedarlar daha büyük bir bağımsızlığa sahip olurlar, bu da kendilerine payların dağıtımını sınırlama ve kârların en büyük bölümünü, yönettikleri girişime yatırmak amacıyla rezervlere geçirme imkânı sağlar.

Billie HOLİDAY bir konser sırasında..

HOLİDAY Billie (Baltimore 1915 / New York - 1959) Amerikalı zenci caz şarkıcısı. Meslek hayatına 1929'da New York'ta başladı. İlk plağını 1933'te Benny Gogdman ve orkestrası eşliğinde doldurdu. 1935 i930 arasında Tedddy Wilson'ın yönettiği küçük topluluklarda şarkı söyledi. Ayrıca, i937'de Count Basie ve 1937-1938'de Artie Shaw orkestralarında çalıştı. 1939'dan sonra solocu olarak J.A.T.P. konserlerine katıldı, Iki kez Avrupa turnesine çıktı. ***Lady Sings the Blues*** adlı kitabında kendi hayatını kaleme aldı. Bu yapıtta ırk ayrımı ve uyuşturucu madde sorunlarını gerçekçi bir gözle dile getirdi. Sesinin buruk ve madenî tonu Lester Young'un saksafon çalış biçimine çok uyar. Doldurduğu plaklar arasında: ***Bille's Blues*** (1936) ***Easy Living*** (1937), ***Strange Fruit*** (1939), ***God Bless the Child*** (1941), ***Don't Explain*** (1945), ***All of Me*** (1949), ***You've Changed*** (1958).

HOLTHUSEN Hans Egon (Rendeburg - 1913): Alman şairi. Tübingen, Berlin ve Münlh'ta Alman fllolojisi, felsefe va tarih okudu, doktorasını verdi. 1933 yılından berl Münlh'te yaşıyor. Altı yıl süreyle savaşa katılmadan önce özel öğretmenlik yaptı ve bir yayınevinde çalıştı. Savaş sırasında üç yıl Sovyetler Birliği'nde bulundu. 1945 yılında Bavyera'da nazizme karşı yürütülen eyleme katıldı.

Savaştan sonra serbest yazar olarak yaşamını sürdürdü. Başta Amerika olmak üzere, konuşmalar yapmak, konuk öğretim görevlisi olarak dersler vermek için, çeşitli ülkelere yolculuklar yaptı. 1968 yılında Bavyera Sanatçılar Akademisl başkanlığına seçildi.

Şiirinin düşünce yönü ağır basmakla birlikte, biçimsel ölçülülüğü de deyişine destek edinmiştir. Savaş sonrası Insanının çarpılmışlığını ve ürpertisinl yansıttığı şiirlerinde Rilke ve Eliot gibi ustaların etkileri vardır.

HOLTHUSEN'den bir şiir

İMKANSIZ ŞEY

Gevşek dokusunu dünyanın
Kavramak kolay. Bazı şeyler yakalanabilir çünkü
Solmadan önce. Çok şeyler ele geçer görünüşte
Ve ümidin durmadan dönen rüzgârları boyuna atar bizi ileri...
Ama öz, ama gerçek ele geçmez ki!
Ve yaşamaya savaştığımız lâbirentte
Anlamı «imkânsız» bir şifre gizlidir:
Okunur «hayır!», «asla!» ya da «boşuna!» gibi.
Durur sonsuza dek dimdik, karanlık yüceliği varlığın
Aciz kalbler önünde.
Yüksek mi yüksek ve sarp. Tasarımı zihinlere durgunluk,
Kureye çevrilmesi gibi dairenin. Her doğan
Bir yenilmiştir, anlatılmaz direnmeye zincirli,
Kafkas kayalıklarında koca Prometheus gibi.
Kader tıkaçları tıkar boyuna yiten, boyuna kendi
Sularının yükselişinde boğulan ruhun soluğunu.
Bütün kaldıraçları kalbin kırılır hantal,
Aşırı ağırlığında varlığın. Nasıl yaşayalım?
İşte başaramıyoruz, rabbim! Teslim olmuş, âciz
Giriyoruz boyunduruğunun altına.
Kesikliğimizin sebebi nerde, sende değilse?
Olmaz diyemsin sen, kapatamsın yolu, sen boşuna çabamız,
Ezeli kayasın sen, ellerimizin
Kanlar içinde doğrandığı...
Bari bitkin düşeyim sendel

Bağışla da sarp eteklerinde paralansın gemim,
Döküntüsü fırlatılsın dalgalarla:
Ve atılmış ak bir gövde, çıplak bir kol olayım,
Kayalık kıyılarını özleyen.
Bağışla da rabbim, kıyısında katıksız yoklukların
Tatlı yok oluşları bana haksızlığının çakıllarında,
Ve ruhum son soluklarla yatışarak yavaştan
Kavuşsun sonunda huzura ve erisin bir üzüm tanesi gibi
Sabrın koyulaşan şarabında.

Türkçesi : Behçet NECATİGİL

HOLZ Arno (Rastenburg 1863 / Berlin 1929) Alman yazarı. On iki yaşındayken yerleştikleri Berlin'de yaşadı ve öldü. Babası eczacıydı. Edebi bilimlerle uğraştı. 1881 yılından başlayarak yaşamını yazı işleri sorumlusu ve yazar olarak kazandı. Ancak, parasal güvencesizlikler içinde zorlu bir yaşam sürdü. Bunun için de zaman zaman, yazın dışı işlerle uğraşmak zorunda kaldı. Başı dara düşünce, yeni oyuncaklar bularak maddi durumunu biraz düzeltti.

Doğasalcılar Birliği «Durch» (Arası) üyelerindendi. Yeni kurulan «Freie Bühne» (Serbest Sahne) dergisinin yazı işleri müdürü oldu.

1888-89 yıllarında yazar Johannes Schlaf ile dostluk kurdu ve onunla ortak yazın ürünleri verdi. Ancak, bu arkadaşlık sona erdikten sonra, yaşamının sonuna dek, eski arkadaşını kin ve düşmanlıkla izledi.

Saltık Doğasalcılık olarak nitelendirilen akımın kurucusu, kuramcısı ve ilk önemli ozanıdır. Bu akım, Emile Zola'nın etkisi altında, doğasalcılık sanat akımını, yeni konuların yazına getirilmesi ve konuşma dilinin kullanılmasıyla önemli ölçüde etkilemiş ve bir dönemi oluşturmuştur. Bu dönemde Gerhard Hauptmann gibi bir yazar da Arno Holz'dan etkilenerek ortaya çıkmıştır.

Geliştirilen kuramsal ilkelere katı bağlılık dolayısıyla yazarlar arasında fazla yaygınlaşmamış, tersine türlü dedikodu, çekişme ve yazın kavgalarına yol açmıştır.

Holz, «saniye biçemi» olarak adlandırılan ve doğasalcılığı en ince ayrıntılara inmekte arayan oyunlardan başka, güldürüler ve şiirleriyle isim yapmıştır.

Şiiri, doğal konuşma yönteme ve serbest ritm öğeleriyle, ölçüsüz koşalar düzenleyerek, geleneksel bağlarından sınırlarından kurtarmıştır. Konuşma dili dolayısıyla, şirsel deyişi, düzyazının yakınlarına uzanır. Şiirde empresyonizmin ilk temsilcilerinden de kabul edilir. Bir yandan dış izlenimlerini şiire yansıtırken, öte yandan hayal ve düş gücüyle edindiği iç izlenimler, barok şiirden esinlenen dilsel süslemeler ve inceliklerle şiirine girer. Alman yazınında bir dil ustası olarak ayrı bir yeri vardır.

Arno HOLZ'dan iki şiir

PHANTASUS (DÜŞ TANRISI)

1

Damı göğe değiyordu nerdeyse,
avludan fabrika takırdıyor heyheyli,
tam bir konutkışla herkese
koridoru uzun ve bitmeyen laleyli!
Bodrumda yuvalanmış sıçan,
girişte vardı konyak, rakı ve bira,
ta beşinci kata doğru uçan
varoş sefaleti ve üstelik kira.

Orta lamba başında otururdu geceleri
— bat, yerin dibine, bat, hain alay! —
ateşler içinde düştü şiir heceleri,
bir düşçü, yitik oğul ve bir sürü kalay!
Bir ufak masayla daracık bir yatak,
öyle yoksul, öyle terkedilmiş ki,
sığıyordu odacığına ancak,
Tıpkı o Nasıra'lı Tanrı gibi!

Oysa kahpe felek de onu
diline taktı: Adam çılgının biri!
Alnına ışıl ışıl kondurdu
öpücükler esin perileri.
Ve bu çekimli çılgınlıkla sarhoş
sıralarken dizeleri titreye titreye.
sanki abanmış üstüne bir hoş
sonra evren ve yavan dünya.

Liğme liğme sarkmış gömleğin,
Komşusu ödünç verdi bir kuru ekmeği,
ama tepiniyordu o hâlâ: Ey esin!
Görmüyordu bir türlü sefaletini.
Lambası başında oturup sessizce,
şiir yazıyordu nöbetler içinde,
her gece, gün ışığı çekilince,
yitik oğul, bir düşçü işte!

NİNON

Adı Ninon. Anası
portakal satıyor geceleri
Weidendamm Köprüsünde.
Kendisiyse külkedisi.

Topuklu iskarpin. Pek alımlı.
Pek alımlı oturtmuş başlığı,
kıvır kıvır kafacığına
beyaz ve hoş dengeli.

Ama küçük, mermerden haylaz,
aynanın tam karşısında
bir ressam buketi önünde çökmüş,
hiç mi hiç aldırmıyor buna.

Ilep, elindeki tavus tüyü
alırken sabahları tozunu, haylaz gülüyor.
Ve hatta konsol saati tane tane
işitebiliyor ne dediğini:

«Gel beni dinle, çocuk, ve
çalış satma böyle çok!
Ninon mu diyor hamfendi sana?
Hadi canım, bu senin adın değil!

Martha senin adın. Baban
beyfendi bilmemkimdi.
Üç hafta önce Newyork'ta
pastacı çırağı olarak öldü.

Anan sağ. Şaşı,
topal ve nezleli. Dahası
portakal satıyor
Weidendamm Köprüsünde.»

Türkçesi Yüksel PAZARKAYA

HOŞGÖRÜ

hoşgörü (Osm. müsamaha; Fr. tolérance; İng. toleration, sufferance, allowance, tolerance). Karşımızdakine, bölüşmediğimiz fikir ve duyguları özgürce dile getirme imkânını tanımağa dayanan tutum ve anlayış. - Bu anlamda hoşgörü, kendi kanılarından yada bu kanıları dile getirmekten, savunmaktan ve yaymağa çabalamaktan vazgeçmek değil; kanılarını dile getirmek, savunma ve yayma sırasında şiddet ve baskıya başvurmaktan sakınmak, şiddet ve baskı yolunu kendi kendine yasaklamış olmaktır; yani fikir ve inançlarını zorla kabul ettirmeğe kalkışmaksızın açıklamak ve teklif etmektir. Bu bakımdan hoşgörü, dinsel planda olduğu kadar siyasal planda da büyük bir önem kazanır: Tarih, her iki planda da hoşgörüsüzlüğün yolaçtığı dramlarla doludur. Unutmamalıdır ki, hoşgörü, bir ahlâk buyruğu, bir iç huzur kaynağı olduğu kadar da bir zekâ gösterisidir; çünkü bizimkilerden farklı düşünce ve inançların bizi zenginleştirdiği, bize yeni ve geniş ufuklar açtığı da çok görülmüştür Bu açıdan bakınca, şiddete başvurmayı ve «fikir suçu» diye bir şeyin varlığını kabul etmek mümkün değildir. Hoşgörü anlayışı (yada felsefesi) bütün insanların, ırk, din ve ülke ayrılıkları ötesinde eşit olduğu ilkesine dayanır; bu anlayışın amacı, güç ve baskıya dayanan insan ilişkilerinin, yerini karşılıklı anlayışa bırakmasını sağlamaktır. Bu açıdan, Osmanlı Devletinin kuruluş döneminde rastladığımız ve Yunus Emre'nin nefeslerinde eşsiz bir etkili güzellikle dile gelen anlayış ve insanca yakınlık havası, örneksel bir hoşgörü değeri taşır.

Kimi düşünürler, «hoşgörü» sözcüğünün kökü üzerinde durarak, bu kelimenin, anlatmak istediği şeye uygun düşmediğini belirtmiş ve «hoşgörü» yerine «gönül yakınlığı», «ruh cömertliği» yada «sempati» sözcüklerinin benimsenmesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir: *«Bir ülkede bir dinin öbür dinleri baskı altına alarak ortadan kaldırmak imkânı yoksa, egemen inanç bu imkânsızlığı hoşgörü ile dengelemek küstahlığına sığınır. Böylece, hoşgördüğü inançları bir yandan kınamakta; bir yandan da bu inançlara sanki bir lütufta bulunmaktadır.»* (Condorcet). Buna karşılık marksist anlayış, «hoşgörü»yü tamamıyle başka bir açıdan ele alıp yorumlamaktadır: Marksizme göre insanlık, bilim sâyesinde ilerleyecektir, ve belirli birtakım fikir ve inançlar, bu ilerlemeyi engelleyebilir; bu bakımdan da «hoşgörü», ancak İnsanlığın mutluluğu doğrultusundaki değişik fikir ve inançlar karşısında anlam kazanan bir davranıştır; insanlığı geriye doğru çöken köhne fikir ve inançlara hoşgörü göstermek demek, insanlığa kötülük etmek demektir; çünkü asıl «hoşgörüsüz» olan, bu ters fikir ve inançlardır.

HO Şİ MİN (Hge An - 1890 / Hanoi - 1969) Vietnamlı devrimci, siyaset adamı ve şair. Vietnam Halk Cumhuriyeti'nin kurucusu. Hanoi'de ve Fransa'da öğrenim gördü. Fransız Komünist Partisi saflarında «konuk üye» olarak militanlık yaptı. Yurda döndü ve Vietnam Komünist Partisi'ni kurdu. Bunu, 1941 yılında Vietmin Partisi'ni kuruşu izledi.

HO Şİ MİN, Dien Bien Fu zaferinden sonra..

Ho Şi Min, İkinci Dünya Savaşı boyunca bir yandan Japonlarla, bir yandan da Fransızlarla halkının bağımsızlığı için savaştı. 1946 yılında cumhurbaşkanı seçildi ve Fransızlar Dien Bien Pu bozgununa uğrayıp ülkeyi terkedene kadar Vietmin'i yönetti.

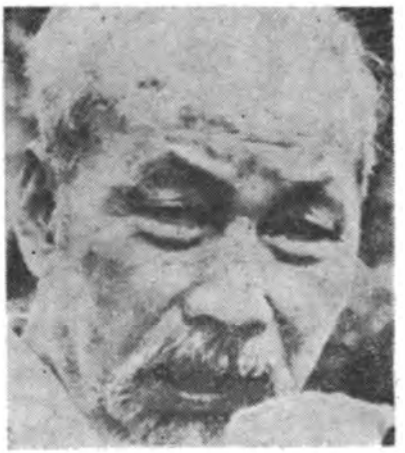

Kahraman bir halkın kahraman temsilcisi HO Şİ MİN.

1954 yılında Cenevre'de imzalanan ateşkesten sonra Demokratik Vietnam Cumhuriyeti cumhurbaşkanlığına seçilen Ho Şi Min, ölümüne dek ülkesinin kaderini elinde tuttu. Bu arada alçakça başlatılan Amerikan emperyalizminin saldırılarına tarihte eşine pek az rastlanır türünden bir etkililikle karşı koydu; ve ülkesinin, insanlık tarihinin belki en pahalıya patlayan ama hiç şüphesiz en büyük zaferlerinden birini kazanmasını sağladı.

Öldüğünde hiç bir şekilde ulusal yas ilân edilmemesini vasiyet edecek kadar alçak gönüllü ve cömert yürekli bir kahraman olan Ho Şi Min, aynı zamanda, eşsiz güzellikte şiirler de yazdı.

HO Şİ MİN'den seçmeler

Linç. Amerikan uygarlığının az bilinen bir yönü.

Kara ırkın insanlık ailesinin en çok ezilen ve en çok sömürülen ırkı olduğu iyi bilinir. Kapitalizmin yayılmasının ve yeni Dünyanın keşfinin hemen ardından, yüzyıllar boyunca zenciler için bir sefalet batağı ve insanlık için yüz karası olan köleliğin eniden doğması sonucunu verdiği iyi bilinir. Belki de herkesin bilmediği şey, köleliğin sözde kaldırılmasından 65 yıl sonra Amerikan zencilerinin hâlâ maddi ve manevi baskı altında tutulduğudur. Bu baskıların en korkuncu linç geleneğidir.

Evlenme ve aile konusunda yasa taslağı (Ekim 1959)

Kadın toplumun yarısını oluşturur. Onlar, özgürlüklerine kavuşturulmuş değillerse toplumun yarısı kurtarılmamış demektir. Eğer kadın kurtarılmamışsa yalnız sosyalizmin yarısı kurulabilir.

Aileye büyük bir ilgi göstermek doğru olur, zira bir çok aile toplumu oluşturur. İyi bir toplum, iyi bir aile yapar ve aynı zamanda, iyi aileler iyi bir toplum yapar. Toplumun çekirdeği ailedir. Sosyalizmi kesin olarak yerleştirmek için bu çekirdeğe mutlaka gereken dikkat gösterilmelidir.

Atasözünde söylendiği gibi: «Ahenk içinde yaşayan karı koca Doğu denizini boşaltabilir.»

Evlilik hayatında ahengi tadabilmek için, evlilik gerçek aşk üzerinde kurulmalıdır.

Evlenme hakkında ulusal meclise sunulacak yasa bir devrimdir, sosyalist devrimin bütünleyici bir parçasıdır. Dolayısıyla, onu anlamak için proleter tavrını takınmamız gerekir. Eğer bizim anlayışımız feodal, burjuva yada küçük burjuva tavrına dayanırsa doğru olmaz.

Evlenme yasası kadınları, yani toplumun yarısını kurtarmayı amaçlar. Kadınların kurtarılması erkeklerde feodal ve burjuva düşünüşünün kökünün kazınması ile aynı zamanda uygulanmalıdır.

Bozukluğa karşı çıkın (1952)

Devrim yapmak kötü olanı yok etmek, iyi olanı yapmaktır. Biz sömürgeciliği ve feodal düzeni yok etmek, yeni bir demokrasi kurmak için devrim yapıyoruz.

Gerçi sömürgeciler ve feodal unsurlar yok edilmiştir, fakat onlar tarafından bırakılan kötülükler hâlâ mevcuttur; dolayısıyla bizim devrimci çalışmamız henüz bitmemiştir. Çünkü bu kötülükler hâlâ Devrimin yapıcı çalışmasını kundaklamakta ve sabote etmektedir.

Atılgan ve mücadeleye bağlı insanlar vardır; onlar ne tehlikelerden çekinirler ne de düşmandan korkarlar, böylece *onlar devrime hizmet ederler;* fakat ellerine bir güç geçirdiler mi farkında olmadan, gururlu, bozukluğa, lüks ve israfa düşkün olurlar, bürokratlaşırlar, *ve böylece de onlar devrime zararlı olurlar.* Biz onları kurtarmalıyız; devrimci erdemlerine döndürmek için onlara yardım etmeliyiz. Bazıları onların Vatana ve halka hizmet ettiklerini söylerler, fakat, maddi görüş noktasından, onlar bozuluş ve israfa kolayca düşerler, vatana ve halka zarar verirler biz onları eğitmeliyiz ve onlara devrimci yolda önderlik etmeliyiz.

Bozukluk, israf ve bürokrasi eski toplum tarafından bırakılmış kötülüklerdir. Bunlar özel çıkarcılıktan, bencillikten ve «İnsanın insan tarafından sömürülmesi» düzeninden fışkırırlar.

Direniş savaşı vermek ve ülkeyi yeniden kurmak için Hükümet ve partiye savaşçılar hayatlarını, yurttaşlarımızda çalışma ve zenginliklerini adıyorlar. Bu, aynı zamanda, bir *demokratik merkeziyetçilik* şeklidir.

Son vasiyetnamesinden

Her zaman
bizim dağlarımız,
bizim nehirlerimiz,
bizim insanlarımız varolacak...
Amerikan istilacıları yenilecek.
Yenibaştan kuracağız ülkemizi,
bin defa daha güzel.

HÖLLELER Walter (Sulzbach 1922) Alman şairi. Savaş yıllarında yaptığı askerlikten sonra dinbilim, felsefe, Alman filolojisi, tarih ve karşılaştırmalı yazınbilim dallarında öğrenim gördü. Erlangen, Göttingen ve Heidelberg üniversitelerindeki bu öğrenimini 1949 yılında doktorayla tamamladı. 1956 yılında Frankfurt Üniversitesine Alman Edebiyatı doçenti oldu. Dersler vermek üzere birçok kez Amerika'ya gitti 1956 yılında Berlin Teknik Üniversitesine profesör olarak atandı. Bunun yanında 1963 yılında «Berlin Edebiyat Kollokyumu»nu kurdu ve 1965 yılında Teknik Çağda Dil Kurumu başkanlığını üstlendi.

«Akzente» (Vurgular) ve «Teknik Çağda Dil» adlı dergileri de uzun yıllar çıkaran Hölleler, bilimsel çalışmaları, anlatımcı düzyazıları yanında şiirleriyle de ad yapmıştır. Aydın bir ozanın şiiri olarak görülebilir onun şiiri. Başlangıçta klasik dize yapısı içinde serbest akımlı şiirler yazmıştır. Bu şiirlerinde yoğun bir resimsellik göze çarpmaktadır. Daha sonra deneyimci bir şiire varmıştır.

HÖLLELER'den iki şiir

YATIYORDU RAHAT KENARDA

Yatıyordu rahat, kenarında yolun
Kiprikleri gözlerinin gölgesine
İnmiş ağır, memnun
Uyuyor denebilirdi nerdeyse.

Ama sırtı (çektik biraz öteye,
Ağır hantal ve engelliyordu
Katar katar birlikleri)
Sırtı kızıl bir paçavra, hepsi bu.

Ve elini (şakayı uzatamadık fazla,
Unuttuk ikimiz de hemen)
Bir kılıç gibi uzatmıştı
Donmuş katı, at gübresine.
Sarı donmuş bir gübreydi tuttuğu,
Toprak ya da bir koldu sanki,
Yada bir haç, bir Tanrı, her neyse.
Yoldan aldık, götürdük karlar içine.

Türkçesi : Behçet NECATİGİL

SOLGUN BİR AĞIRLIKÇI KOLU SILAYA DOĞRU

Çingen köpekleri
Takılmıştı peşlerine,
Çağrışı yeniçerilerin,
Koyu alacada patlayan bir silah,
Bir kız, yürürken
küfelerin ağırlığını sallayıp
Uçsuz bucaksız
Tarlalar üstünde uçuyor turna.

Uçsuz bucaksız
Otlaklarda yürüyor bir turna.
Atkişnemesi, atsürmek,
Saman çöpleri giyside,
Macar köylüleriyle
Mısırlar arasından, kanışlar arasından,
Ve hep ağızda buruk
Şarap ve çınlayan ses kulakta.

Türkçesi : Yüksel PAZARKAYA

Hristiyan felsefesi (Fr. philosophie chrétienne) Hristiyan dininden kaynak alan öğretilerin tümü. - Belirli bir felsefe, Hristiyanlıktan söz ettiği yada bu dini doğrulamağa çalıştığı için «Hristiyan» olmaz; İsa'nın öğretisine olan temel bir inançtan hareket ederek geliştiği için«Hristiyan» olur. Örneğin Kierkegaard yada Jaspers gibi filozofların lediği anlamda *varoluşçuluk,* Hristiyan felsefesi çerçevesinde yer alan bir akımdır.

HUERTA Efraín (Mexico - 1914) Meksikalı

HUERTA

şair. Kendi kuşağının bir çok Latin Amerikalı şairi gibi, genç yaşta gazetacilik yapmaya başladı. Bazı gazetelerde muhabirlik yaptıktan sonra «Nuevo Mondo» ve «El Popular» gazetelerini yönetti. Gazeteciliğinin yanısıra şiir yazmayı da sürdürdü. İlk şiir kitabını 1935 yılında yayımladı. «Absoluto Amor» adını taşıyan bu kitap, eleştirmenlerin ilgisini çekti ve Efraín Huerta'nın genç şairlerin en önemlisi olarak nitelendirilmesine yol açtı. Bir yıl sonra yayımladığı «Linea del Alba» kitabı da şairin ününü pekiştirdi.

HUERTA'dan iki şiir

ALACAKARANLIĞIN SESLERİ

Sana sessizliği ben buldum diyorum yeniden
o usul ikindide, adın yakılınca
kömürleşince
büyük altın alevinde on dokuz yılının.
Sevgim alacakaranlığın bağlarını çözdü
yalnız senin fısıltına vermek için kendini,
beyaz odun alevinin o cam fısıltısına.

Anıların bir iğne batışıdır dudaklarıma,
hayatının masallarını kurdum bugün
bir elmanın ince kabuğunda.
Bu ara hep tedirginim,
bir pencerenin açılışını bekliyorum şimdi
arkandan gideyim
ya da parçalanayım diye üzgün kaldırımlarda.
Ama öylesine bir ses gelir ki dağlardan
acıdır uyumak, anmak ölümdür seni.

Ürkerek çekilir sessizlik,
yıldızsız gökyüzünden çekilir,
ağızlarımızın acelesinden,
solgun kamelyalardan, karanfillerden.
Gel, rüzgâra anlatalım öpüşlerimizi;
düşün: alacakaranlık bizi anlıyor,
sarı fısıltısından gözlerinin
biliyor nasıl hoşlandığımı,
kollarının beyaz suyundan.

Açmamış çiçeklere söyleyelim şarkımızı,
ayı gözetlemeyen çocuklara.
Birbirimize bakmadan söyleyelim.

Yalancıdır onlar, şu kuşlar, saçaklar.
Artık birbirimizi sevmiyoruz, sevmedik de.
Tutkuyla geldik, tutkuyla gidiyoruz.
Alacakaranlığın sesindeyiz artık,
çılgınlığın yüreğinde.

Gel, rüzgâra anlatalım öpüşlerimizi,
şarkımızın acı yüklerine.

Aşk ne ateştir, ne de mermer.

Aşk bana duyduğun acımadır senin,
benim sana.

(Türkçesi Ülkü TAMER)

AŞK ANILARI

Karanlık gökte anılarım.
Çıplak adam ve ışık;
bilgelik ve uyuşukluk;
gecikme ve ölesiye tezcanlılık.

Anı: tükenmeyen, yorgunluk gibi,
acısı gibi alacakaranlığın.
Anı: acımasız uzun imge.
Eldeğmemiş ova.
Hırpalanmış gülümseyiş, kuşlardan arınmış koru.
Anı: beyaz ve yeşil.
kara ve sarı değil,
yeni akıtılmış kan kadar ağır, uykulu.
İçinde sönük ışıkları yokettiğimiz
kurumuş bir gölge kadar ılık.

(Yanıma gelmişti.
Yorgun bir adamdı,
sönüktü sesi, uykulu elleri vardı.
Anımsıyorum. Bedenimde ter mırıltıları.
Sarsılan yeryüzüne düştü güneş. Paramparça.
Ben, anılarla bir başıma.)

Ölüm geldi önce.
Aylardan Haziran'dı,
coşkun ırmaklara benziyordu yaşamlarımız,
yalnızlık doğmuştu bir eğrelti otunun sıcaklığında.
İnsanlar büyüyordu ılık toprakta, ağaçlar büyüyordu,
kara bulutlar, güller, türküler büyüyordu.
Duru incelik: doğan gün gibi.
Sonra uçurumu geldi, kaçınılmaz uçurumu
kaçınılmaz aşkın: kokulu ve sinsi diş.
Aylardan Haziran'dı.
Olgun yemişler — şeftaliler, üzümler —
beklenmeyen mırıltılar gibiydi, soluksuz, kör.
Görmedik. Göremezdik. Sisi yarattık,
kurumuş bir kabuk gibi yapıştı bize.
Ey usta aşk! Büyük ve tatlı acı,
göğüste, ellerde: alacakaranlıkta,
yağmurda, sıcak ve soğuk dakikalarda.

Kesip atıyoruz toprakla ilişkimizi;
kendi kanlarımızla havalanıyoruz sonsuzluğa.
Irmakları ve sessizliği unutuyoruz.
Haykırıyoruz gecede, çılgınca bakan gözlerin
katıksız kininde toplanıyor rüzgârın sesleri.
Ne alınyazısı! ne çaba! ne öfke, dizginlenmiş öfke!
Parçalanan tasalar; ölü kolların sancısı.
Yüreklere, dudaklara yabancı egemenlik.
Buzun tanyeriyle ağırlaşmış eller, uzanan eller.
Kara kaslar, yoksulluğun simgeleri.

Dünyamızı kaplıyor aşkın duyarlığı.
Acımak: kanatları kesilmiş, can çekişen bir kuş.
Yaşıyoruz uzattığımız o uykusuzluğu
çocukların, yaşlıların bilmediği bir gecede.
Güçlü bir kayıtsızlığı var aşkın.
O uysal, o kanlı, o korkunç duruluğun,
gelecek intiharları yokeden duruluğun,
evet, o duruluğun da bir gücü var.

Çamurun, karın tükenen mırıltıları,
alacakaranlığın seslerinde kuru bir umutsuzluk.

(Türkçesi Ziya SÜMER)

Langston HUGHES, Büyük deniz'i yazdığı dönemde.

HUGHES Langston (Joplin 1902 / New York 1967) Amerikalı Zenci şair. Çocukluk yıllarını Kansas'ta geçirdi, orta öğrenimini Cleveland'da tamamladı. On sekiz yaşındayken İngilizce öğretmenliği yapmak için Meksika'ya gitti, oradan New York'a geçerek bir süre Columbia Üniversitesi'nde okudu. Avrupa'ya gidip çeşitli işlerde çalıştı. Dönüşünde New York'ta Harlem'e yerleşti.

Amerika'nın ilk Zenci şairlerinden biri olan Hughes, yapıtlarında, caz müziğine özgü duyarlıkla beyaz Amerikalıların şiir biçimlerini uzlaştırarak bir çeşit «halk şiiri» yaratmayı denedi. İlk şiir kitabı ***The Weary Blues***'u 1926 yılında yayınlayan Langston Hughes, art arda çıkardığı şiir kitaplarının yanı sıra hikâye ve romanlarıyla da, kendi kuşağındaki Zenci yazarların erişemediği bir üne kavuştu ve kendinden sonra gelen Zenci yazarları büyük çapta etkiledi.

Ben de Amerikalıyım ben de. *Langston HUGHES*

Langston HUGHES'tan üç şiir

(Türkçesi Melih Cevdet ANDAY)

BİR ZENCİ KIZIN TÜRKÜSÜ

Dixie'de, ta güneyde bir yol
(Kalbim yaralı, paramparça)
Asmışlar kara bilerimi
Dört yol ağzında bir ağaca.

Dixie'de, ta güneyde bir yol
(Yaralı vücudu havada)
Soruyorum beyaz İsa'dan
Söyle ne fayda var duada?

Dixie'de, ta güneyde bir yol
(Kalbim yaralı, paramparça)
Sevda çırçıplak bir gölgedir
Budaklı, çıplak bir ağaçta.

TOPRAK TÜRKÜSÜ

Bir toprak türküsüdür
Bunca beklediğim
Toprak türküsüdür
Bir bahar türküsüdür
Bunca beklediğim
Bahar türküsüdür

Patlamış koncalar gibi güçlü
Fışkırmış dallar gibi güçlü
Yeni doğmuş bebek gibi güçlü
Anasından

Bir toprak türküsü
Bir ten türküsü
Bir bahar türküsü
Bunca beklediğim
Toprak türküsü

BEN DE

Ben de Amerika'nın türküsünü söylüyorum

Ben en esmer kardeşiniz.
Misafirler geldiği zaman
Mutfağa dehliyorlar yemekte beni.
Ama ben buna gülüyorum
Karnımı doyuruyorum güzelce
Büyüyüp kuvvetleniyorum.

Yarın
Masanın başına geçip oturacağım
Misafirler geldiği zaman
Kimse cesaret edip de
«Hadi sen mutfakta ye»
Diyemeyecek.

Güzel görecekler beni
Utanacaklar da...

Ben de Amerikalıyım.

HUGHES Ted (Yorkshire 1930) Amerikalı şair Cambridge Üniversitesinin Pembroke Kolejinde okudu. Daha önce Krallık Hava Kuvvetlerinde radarcı olarak askerlik görevini yapmıştı. 1956'da Cambridge'de tanıştığı Amerikalı şair Sylvia Plath'la evlendi. Birlikte bir süre Amerika'da kaldıktan sonra İngiltere'ye dönen karı-koca sonunda intihar etti. Ted Hughes'un bu evlilikten iki çocuğu vardır. 1957'de yayımlanan ilk kitabı *The Hawk in the Rain* dile getirdiği şiddet ve doğaya yakın yaşantı zenginliğiyle eleştirmenlerin dikkatini çekti ve Hughes'un aynı yıllarda adı duyulan «Yeni Akım» şairlerinden ayrı bir yer sağlamasına yol açtı. Ted Hughes ortaçağ İngiliz romanslarını, Shakespeare'i ve yerli gelenek diyebileceğimiz kaynakları başarıyla özümlemiş, bu kaynaklardan yararlanmasını bilen özgün bir şairdir. Dylan Thomas'tan sonraki İngiliz şiirinin ölçülü, ağırbaşlı, ince şehir alaycılığına öncelik veren genel eğilimine karşı Ted Hughes'ın şiiri doğal ve sağlıklı bir tepki olarak değerlendirilebilir. Hughes *Lupercal* (1959), *Wodwo* (1961) ve *Crow* (1970) adlı şiir kitaplarında ilk kitabındaki niteliklerini daha da geliştirmiş, günümüzün en önemli İngiliz şairlerinden biri sayılmayı başarmıştır. Şiirlerinin yanı sıra radyo oyunları ve çocuk öyküleri de yazmıştır.

Ted HUGHES'tan Üç şiir

ATLARIN DÜŞÜ

Seyis doğmuşuz biz, saman üstünde yatarız hâlâ ahırda,
At dışkısı bütün servetimiz, at tarantısı,
Ve atların hastalıklarıyla ilgili bütün konuşmalarımız.

Sarsıldı saray kapısından öteye taşan gece
Toynaklarıyla, toynaklarıyla, toynaklarıyla atların :
Bölmelerini tekmeledi atlarımız, gözleri kaydı.

Ve dışarı koştuk, ceplerimizde fareler, saçlarımızda saman,
Atların üstüne çığ gibi yağan karanlığın içine
Ve sarsıntısına toynakların. Yuvarlak birer maske yaptı

Fenerimizin küçük turuncu alevi uykulu yüzlerimizden,
Gövdesiz, ya da kişneyen, ısıran ve durduğu yerden
Dünyayı topa tutan atlardı gövdelerimiz.

Öyle beyazdı ki saray, ay öyle yuvarlaktı ki,
Bunların dışında her şey atların atılışıydı
Seslerin biçimini arayan gözlerimize kadar.

Çöktük fenerin başına, gürültü içimize işledi,
Ve nalları altında böyle atların bir ölümü özledik
Toprağın her zerresinin yelesi ve toynağı varmış gibi.

Dinlediğimiz düşün içine yuvarlanmıştık.
Sarhoşlar gibi, atların uğultusu uyutmuştu bizi.
Her yanımız tutuktu uyandığımızda; gün ilerlemişti.

Kapının ötesinde dümdüz uzanıyordu çöl
Taşa ve akrebe; samanlar üzerinde yatıyordu
Bizim ahırın atları, bitkin, kan ter içinde.

Şimdi şu garip atların gücüyle çözülsün bağlarımız,
Kıyamet ateşleri koca atlar değilse, ve değilse eğer
Çevremizde dolanan at toynakları sonsuzluğun kendisi.

Türkçesi : Cevat ÇAPAN

YEL

Bu ev açık denizdeydi bütün gece,
Karanlığı yırtan ormanlar, uğuldayan tepeler,
Pencerenin dibinde tarlaları tekmeleyen yel
Adımları dolaşmış siyah ve körletirce ıslak

Gün doğana değin; o zaman altında turuncu bir göğün
Yeni yerler buldu tepeler ve yel yönetti
Ot denli hafif, ışıltılı ve zümrüt renkli,
Esneyip merceği gibi çılgın bir gözün.

Öğleyin evin duvarı boyunca ilerledim
Kömürlüğe dek. Başımı kaldırabildim bir kez —
Gözbebeklerimi tırmalayan yelin içinden
Tepelerin çadırı gerildi ve zorladı iplerini,

Titreyen tarlalar, ekşi bir yüz gibi ufuk,
Her an gürleyip silinecekmişçesine :
Bir saksağanı fırlatıp attı yel ve kara
Sırtlı bir martı demir bir çubuk gibi büküldü ağır ağır.

Ve ev ince bir kadeh gibi çınladı
Her an kendini kıracak notada. Şimdi oturuyoruz
Büyük ateşin karşısında, koltuklarımıza gömülmüş, kavrıyarak
Yüreklerimizi, çekemeden ne okumayı, ne düşünmeyi,

Ne de birbirimizi. Gürleyişine bakıyoruz ateşin
Ve duyuyoruz evin köklerinin kıpırtısını, ama oturuyoruz hâlâ
Görerek camın titrediğini içeriye girmek için,
Duyarak haykırdığını taşların ufukların altında.

Türkçesi : Şavkar ALTINEL - Reni MARGULIES

ÖLÜME KALMIYACAKTIR BU DÜNYA

Ölüme kalmıyacaktır bu dünya.
Çırılçıplak ölüler
Aydaki rüzgârdaki adamdan olacaktır;
Kemikleri tertemiz ve tertemiz kemikleri yok olduğunda,
Yıldızdan olacaktır ayakları, dirsekleri;
Akılları başta olacaktır delirseler de,
Denizlere de batsalar yükseleceklerdir yine;
Yok olsa da sevgililer sevgi yok olmayacaktır;
Ölüme kalmayacaktır bu dünya.

Ölüme kalmayacaktır bu dünya.
Dalgaların altında upuzun yatanlar
Dağılıp gitmeyeceklerdir denizde;
Burulsalar da kasları koparan
Çemberlere gerili, kırılmıyacaklardır;
Kopsa da ellerinde gerilen inanları,
Kötülükler dolu dizgin delip geçse de onları;
Paramparça da olsalar çözülmiyeceklerdir;
Ölüme kalmıyacaktır bu dünya
Haykırmaz olsa da kulaklarında martılar
Gümbürdemez olsa da dalgalar kıyılarda;
Çiçeklerin fışkırdığı yerde bir çiçek bile
Kaldırmaz olsa başını çarpan yağmura;
Deli de olsalar ölü de çiviler gibi
Başvereceklerdir kişilikleri kirçiçeğinden sürer gibi;
Çıkacaklardır güneşe tükeninceye dek güneş,
Ölüme kalmıyacaktır bu dünya.

Türkçesi **Bülent ECEVİT**

HUGO Victor (Besançon 1802 / Paris 1885) Fransız yazarı. Vaftiz edilmedi ve dinsiz yetiştirildi. Yoksuldu: edebiyata yeteneği olduğunu biliyor, başarıya varmak istiyordu. 1817'de tanınma yolları ararken yarışmaya gönderdiği bir şiiriyle Akademi ödülünü kazandı. 1819'da Toulouse edebiyat akademisinin en büyük ödülü olan Altın Zambak'ı aldı. Yirmi yaşında ilk yapıtı olan 1824), ***Ballades*** (1827), ***Han d'İslande*** (1823), ***Bug-Jargal*** (1826), ***Le Dernier Odes et Poésies Diverses***'i yayınladı. Ardarda yapıtlar verdi. ***Nouvelles Odes*** (Yeni Od'lar, ***Jour d'un Condamné*** (Bir Tutuklunun Son

Victor HUGO, Jersey'de sürgünde : «Sürgün dediğin uzun bir uykusuzluktur..»

Günü, 1829), Charles X, 1825'te ona Légion d'Honneur nişanını verdi. Louis XVIII'den bin franklık bir aylık koparınca Hugo, Adèle Fouchet ile evlendi. ***Cromwell*** adlı oyunu (1827), bu oyunun yankılar uyandıran ***Önsöz***'ü ayrıca ***Orientales*** (1829) adlı şiir kitabıyla yeni hamleler yaptı. O sıra duruma göre davranıyor, katolik olduğunu söylemiyor, kendisini tutan gençlik gibi liberal görünüyordu.

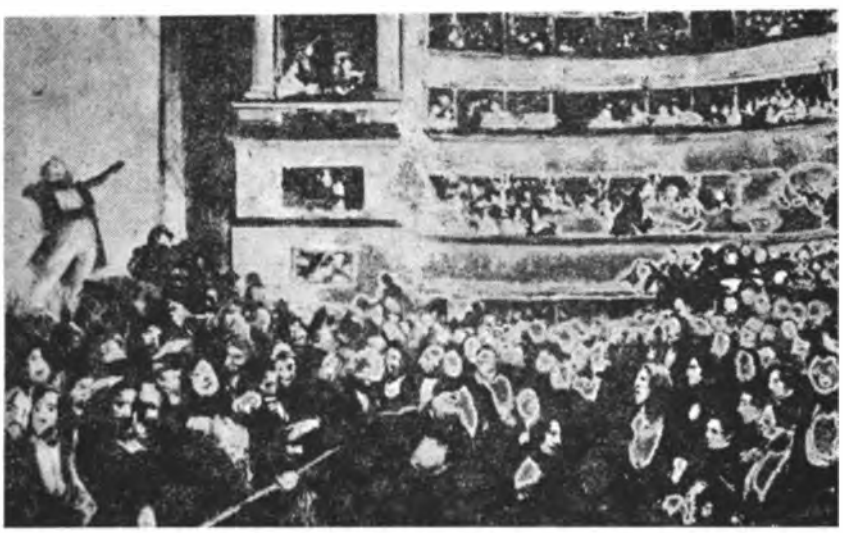

«Hernani savaşı» Albert BESNARD'ın tablosu.

Bir önceki kuşaktan rakibi Lamartine, 1830'da Akademi'ye seçilmişti. Bunun üzerine Hugo, Fransa'nın en büyük lirik şairi olduğunu kanıtlamaya girişti. ***Les Feuilles d'Automne*** (Sonbahar yaprakları, 1831), ***Les Chants du Crépuscule*** (Şafak Türküleri, 1835), ***Les Voix Intérieures*** (Gönülden Sesler, 1837), ***Les Rayons et Les Ombres*** (Işınlar ve Gölgeler, 1840). Oyunları birbiri ardını izledi. ***Hernani*** (1830), ***Marion de Lorme*** (1831), ***Le Roi s'Amuse*** (Kral Eğleniyor, 1832), ***Lucrèce Borgia ve Marie Tudor*** (1833), ***Angelo*** (1835), ***Ruy Blas*** (1838). Romanları da geniş ölçüde ilgi gördü: ***Notre-Dame de Paris*** (1931), ***Claude Gueux*** (1834). 1841'de Akademi'ye üye seçildi. 1828-1834 arasındaki «burjuva düşmanı» genç artık uslanmış, devlet adamı olma tutkusuna kapılmıştı. Saraya yaklaştı, Orleans dükünün ve düşesinin dostluğu sayesinde yükselmeye başladı. Louis Philippe, onu 1845'te Yüce Meclis üyeliğine getirtti.

Kırk yaşından elli yaşına kadar, ***Le Rhin*** adı altında 1842'de topladığı tasvirlerle dolu mektupları ve 1843'te yazdığı ***Burgraves*** adlı oyunu bir yana bırakılırsa, hemen hiç yapıt vermedi. Fakat gene de onda canlı kalan bir yan vardı: ***Les Misères*** (Sefaletler) adlı büyük bir yapıta başladı. 1848-1851 Olayları onun için büyük bir sarsıntı oldu. O vakte kadar ne siyasetle nede dinle ilgilenmişti.. Şubat devrimi hele Haziran ayaklanması Hugo'yu derin derin düşündürdü. Constituante'da (Kurucu Meclis), sonra da Législative'de (Yasama Meclisi) milletvekili oldu. ***l'Evénement*** gazetesini kurdu. Hugo, meclisteki çoğunluğu oluşturan ve hemen hepsi de katolik olduğunu söyleyen muhafazakâr üyelere, ezilen sınıflar yararına hemen girişilecek bir harekete güvenebileceğini umuyordu. Oysa, Falloux ile Montalembert'in arkasındaki sağcı kuvvetin tek kaygısı vardı: kısa zamanda polis rejimi kurarak başkaldıran yoksulları susturmak, böylece zenginlerin huzurunu sağlamak, Hugo bu niyeti sezince şaşkına döndü ve Düzen Partisiyle ilişiğini kesti. Hugo cumhuriyet ezildiği zaman cumhuriyetçi oldu. Aynı zamanda onda sönük ve bulanık olan Tanrı fikri canlandı.

Hugo, 9 Ocak 1852'de sürgünler listesine alındı.

Hugo'nun 1852'den önceki yapıtlarıyla

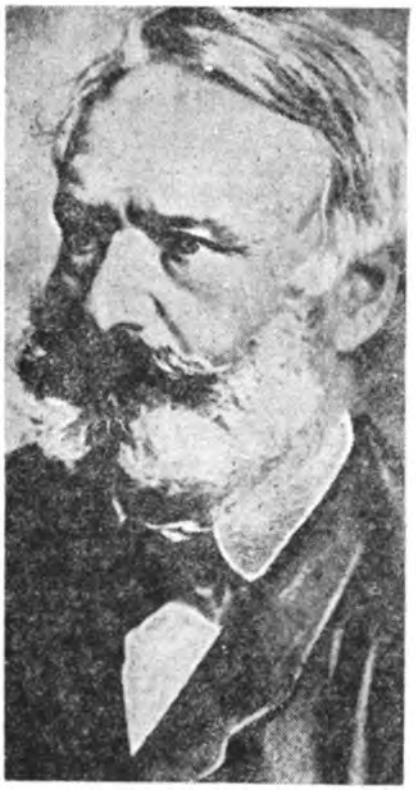

Halkın temsilcisi HUGO : «Halk bir sessizliktir. İşte bu sessizliği savunacağım ben sonuna kadar. Susanlar adına konuşacağım..»

HUGO'nun ölüm maskı. «Simsiyah bir ışık görüyorum.» : Şairin son sözleri.

sonrakiler arasında temelden bir ayrılık vardır. Hugo artık eğlence için yazan adam değil, yapıtlarıyla hayata karışan bir sanatçıdır. ***Les Châtiments*** (Cezalar, 1853), ***Les Contemplations*** (Dalıp Gitmeler, 1856), ***La Légende des Siècles*** (Yüzyılların Efsanesi, 1859), ***Sefiller*** (Les Misérables, 1862), ***Les Travailleurs de la Mer*** (Deniz Emekçileri, 1866), ***l'Homme qui Rit*** (Gülen Adam, 1869). Bu yapıtlar sürgün günlerinde yazıldı. ***Chansons des Rues et des Bois*** (Sokak ve Orman Şarkıları, 1865) ile vardığı yaratma gücüyle Hugo büyük bir başarı kazandı.

Sürgün cezası 1859'da bitti, fakat Hugo, Napoléon III adını alan Louis Bonaparte zamanında kendi isteğiyle sürgünde kaldı. 18 Yılı, 1855 Ekiminde dek, Jersey'de, Guernesey'de geçirdi. İmparatorluğu yıkan felaketten sonra cumhuriyet yeniden kuruldu. Hugo o zaman Paris'e döndü (5 Eylül 1870). «Kötü yapılan bir iş» dediği Komün'ü tutmadı. Ama Düzen partisinin saldırısına karşı komünculeri savundu. Bruxelles'dekl evlnl, yenik insanlara sığınak yaptığı Için Belçika hükümetince sınır dışı edildi. Milletvekilliğinden istifa ettl, bununla blrlikte 1876'da Paris senatörü seçildi.

1878 Haziranının sonunda Hugo'ya hafif bir inme geldi: bu hastalık onun gücünü kırdı. 6 yıl boyunca hiç bir iş yapamadı. 1885'te öldü. Ama, 1852-1878 arasında hemen her yıl bir kitabı yayınlanmıştı: ***l'Année Terrible*** (Korkunç Yıl, 1872), ***Quatre-vingt-Treize*** (Doksan Üç, 1874), ***Actes et Paroles*** (İşler ve Sözler, 1875-76), ***l'Art d'Etre Grand-père*** (Büyükbaba Olma Sanatı), ***La Légende des Siècles***'in 2. bölümü ve ***Histoire d'un Crime*** (Bir Cinayetin Tarihçesi, 1877-78), ***Le Pape*** (1878), ***La Pitié Suprême*** (Ulu Merhamet, 1879), ***Religions et Religion*** (Dinler ve Din) ve ***l'Ane*** (Eşek, 1880), ***Les Quatres Vents de l'Esprit*** (Düşüncenin Dört Kaynağı, 1881), ***Torquemada*** (1882), ***Légende***'ın 3. bölümü (1883). Hugo'nun verimliliğini ölüm bile engelleyemedi. ***Le Théâtre en Liberté*** ve ***La Fin de Satan*** (1886), ***Choses Vues*** ve ***Toute la Lyre*** (1888), ***Dieu*** (1891), ***Les Années Funestes*** (1898), ***La Dernière Gerbe*** (1902). Külliyatını İmprimerie Natlonale yayınevl bastı. Bu külliyatta (1942) daha önce bllinmeyen ***Océan, Tas de Pierre*** adlı kitaplar da vardır. 1851-1954 arasında daha başka metinler de yayınlandı: ***Pierres, Journal*** (1830-1848), ***Souvenirs Personnels*** (1848-1851), ***Carnets Intimes*** (1870-71). 1961'de yayınlanmamış oyunlarından blrl sahneye kondu. ***Mille Francs de Récompense*** (Bln Franklık Ödül). Victor Hugo, desende de ustaydı. Bu resimlerde Célestin Nanteuil'ün, Piranese'nln, Goya'nın etkileri varsa da, sepla yada çin mürekkebiyle yaptığı renkll reslmlerl onun iç dünyasına özgü görüntüler yansıtır. Slyasal hicve yöneldiği reslmlerlnde bazı İngiliz karikatürcülerinln etkileri göze çarpar. Hugo'nun desenlerlnln çoğu Paris'te Victor Hugo müzesinde, Guernesey'de ve Louvre'da saklanmaktadır.

Victor Hugo, son arzusunu şöyle açıklamıştı: «Hiç bir kilisenin cenaze vaazını istemiyorum: tüm Insanların gönülden dualarını diliyorum. Tanrı'ya Inanıyorum.»

HUİDOBRO Vicente (Valparalso 1893 / Santiago 1948) Şilili şair. İlk kitabını 18 yaşındayken yayımladı. 1913'de «Azul» dergisini çıkarmaya başladı. Sonradan «creanismo» olarak adlandırılacak blr şllr kuramı üstünde çalıştı ve sanatı «yaratılmış olgulara öykünme» değil, «yenl blr olgu» olarak nitelendlren bu akımın öncüsü oldu. Blr süre Buenos Aires'de bulunduktan sonra Paris'e gittl. Reverdy lle Apollinalre'ln etkileri altında kaldı. Daha sonra Madrid'e glderek «creanismo» akımını yaygınlaştırmaya çalıştı. Önemli kitapları arasında ***«El Espejo de Agua»***, ***«Ecutorial»***, ***«Altazor o el Viaje en Paracaidas»*** ve Fransızca yazdığı ***«Automne Regulier»*** lle ***«Tout a Coup»*** sayılabillr.

HUİDOBRO'dan şlirler

(Türkçesi Ülkü TAMER)

ŞİİR SANATI

Dizeler anahtar olsun
binlerce kapıyı açan.
Bir yaprak düşüyor; bir şey geçiyor uçarak:
gözün gördüğü ne varsa yaratılsın,
titreyerek ayaklansın işiten yürekler.

Yeni dünyalar bulun, tartın sözcükleri;
güç vermiyorsa sıfat, yokeder.

Sinirler çemberi bu.
Kaslarımız sallanıyor
bir anı gibi, müzelerde;
anıt güçsüz değiliz bu yüzden:
kafalarda yaşıyor
gerçek dirilik.

Şairler: neden gülleri yazıyorsunuz?
Şiirinizle yaratın gülü!

Yalnız bizim için yaşar
güneşin altında ne varsa.

Küçük bir tanrıdır şair.

ALARM

Geceyarısı
Bahçede
Her gölge bir dere

Araba değil bu yaklaşan ses

Paris üstündeki gökte
Otto von Zeppelin

Sirenler uğulduyor
Kara dalgalar arasında
Bir borazan sesi şimdi
Yengi borazanı değil
Yüz uçak
Dört dönüyor ayın çevresinde

CANLI DOĞA

Akordiyona bırakıyor dünyanın sonunu
Son şarkının ücretini yağmurla ödüyor
Bir çınar doğuyor seslerin birleştiği yerde
Gökten de dinlendirici bir çınar

Bir kırlangıç bebe diyor bana
Bir menekşe anne diyor bana

Mavi masmavi orası kurdun ağzı da mavi
Masmavi Sayın Gök çekip gidiyor
Ne diyorsun Nereye gidiyor

Ah o güzel masmavi masmavi kol
Ver kolunu Bayan Buluta
Kurttan korkuyorsan eğer
Masmavi masmavi ağızlı kurttan
Upuzun upuzun dişli kurttan
Doğa Nineyi yemesinden korkuyorsan

Sayın Gök kazı kırlangıçları
Bayan Bulut menekşeleri söndür

Yaratılış ağacından da büyük
İki yıldız arasındaki akımdan da sevimli
O kuşun üstünde birleşiyor sesler

KIZ

İki adım ilerledi
İki adım geriledi
Günaydın efendim dedi ilk adımı
Günaydın bayan dedi ikinci adımı
Öteki adımları nasılsınız dedi
Güzel bir gün bugün gökyüzünde bir kumru gibi

Sırtında alev alev bir gömlek vardı
Gözleri bir deniz fısıltısı
Karanlık sandığında gizli bir düşü vardı
Ölü bir adamla karşılaşmıştı alnının ortasında
Güzel bir yeri arkada bırakmıştı buraya gelirken
Uzaklarda bir şey biçimlenecekti beklerken onu
Bakışları yaralıydı kanıyordu tepelerde
Göğsü genişti alacakaranlığını söylüyordu çağının
Bir kumrunun altındaki gök kadar güzeldi
Ağzı çeliktendi
Bir ölüm sancağı çekilmişti dudaklarının arasına
Kömür parçaları yutmuş deniz gibi gülüyordu
Ayın boğuluşuna bakan deniz gibi
Bütün kumsalları ısırmış deniz gibi
Kabaran deniz gibi bolluk yıllarında
Sonra boşluğa akan deniz gibi
Yıldızlar kumru gibi seslenirken tepemizde
Gözlerini açmadan poyraz
Kemikten ufkunda ne güzel duruyordu
Alev alev gömleğiyle yorgun ağaç-gözleriyle
Kumruların üstünde dörtnala gök gibiydi

ÇEMBER

Rüzgâr gezmeye götürüyor ayı
Sancaklar denize düşüyor
Tak tak tak tak
Ay kapıyı açıyor

Buyrun baylar buyrun bayanlar
Yelkenler denize düşüyor
Dağ zincire vurulmuş
Yengi gününü bekliyor burada

Rüzgâr gezmeye götürüyor gözü
Perçemler denize düşüyor
Tak tak tak tak
Göz kapıyı açıyor

Buyrun baylar buyrun bayanlar
Sesler denize düşüyor
Bin yaşında bir böcek
Sinir uçlarını sürtüyor birbirine

Rüzgâr gezmeye götürüyor yüreği
Gözyaşları denize düşüyor
Tak tak tak tak
Yürek kapıyı açıyor

Buyrun baylar buyrun bayanlar
Parmaklar denize düşüyor
Deniz boşluğa düşüyor
Boşluk zamana düşüyor
Beyaz tavşanlar avlıyorum
Senin avuçlarında

İÇİNDE

Kuşun yüreği
Kuşun içinde parlayan yürek
Gecenin yüreği
Kuşun gecesi
Gecenin yüreğinin kuşu

Gecenin içinde kaybolan göğün içinde
Göğün içinde kaybolan kuşun içinde
Kuşun içinde şakırsa gece
Söylerdim sana
Kuşun içinde parlar
Yüreğin içinde ne varsa

Göğün içinde kaybolan gece
Kuşun içinde kaybolan gök
Kuşun unutkanlığı içinde kaybolan kuş
Gecenin içinde kaybolan gece
Göğün içinde kaybolan gök

Ama yürek yüreğin yüreğidir
Yüreğin ağzından konuşur

HUME

HUME David İskoçyalı filozof ve tarihçi (1711-1776). Ünlü bir ailenin oğludur. Genç yaşında felsefeye merak sarmış ve özellikle bilgi problemine eğilmiştir. Çok çalışmaktan hasta düşünce fikir değiştirip ticarete başlamış, ama çok geçmeden yanıldığını düşünerek Paris'e öğrenim görmeğe gitmiştir. Ünlü eseri *Treatise of Human Nature* («İnsan doğası üzerine inceleme», 1740)'ın çağdaş

«Bizi saçmalıklara sürükleyen bir fikrin yanlış olduğu kesindir; kesin olmayan, bizi tehlikeli sonuçlara götüren bir fikrin yanlış olduğudur.» David HUME

düşünceyi köklü bir değişikliğe uğratacağını uman filozof, hayal kırıklığına uğrayınca İskoçya'ya dönecektir. Hume bu eserinde *ampirist* bir felsefeyi geliştirmekte ve insan aklını düzenleyen bütün ilkelerin deneyden ve duyumlardan geldiğini ileri sürmektedir. Filozofa göre, doğa kanunları, insanın alışkanlıklarından başka bir şey değildir. *Moral, policital and literary essays* («Ahlâk, politika ve edebiyat denemeleri», 1742) ismini taşıyan ikinci önemli eseri, başta A. Smith'in görüşleri olmak üzere, çağının liberal ekonomi anlayışını derinden etkileyecektir Hume ayrıca, *History of Great Britain* («İngiltere tarihi», 1761) isimli tarihsel araştırmasında, siyasal olayların yanı sıra, toplumsal ve edebi hareketleri de değerlendirmesiyle ünlüdür.

David HUME üzerine

Bugün, çağının en büyük İngiliz düşünürü olarak kabul edilen David Hume, 1752 yılında, Siyasal Nutuklar ***başlıklı eserini yayınlıyordu; ve bu kitapta. özel olarak, ekonomik sorunları inceleyen sekiz kısa deneme yer almaktaydı. Hem Hume'un yakın dostu Adam Smith üzerindeki derin etkileri bakımından, hem de kendi öz muhtevaları bakımından büyük önem taşır bu denemeler. Merkantilizmi sıkı bir irdelemeden geçirip reddeden düşünür, aynı zamanda burada, ve belki de günümüze değin başka hiç bir yazarın başaramadığı kadar doğru bir şekilde, merkantilist tezlerdeki geçerli yanları da ortaya çıkarmıştır.***

Hume, felsefi yazılarında, mülkiyet sorununa değinmiş bulunuyordu: Hobbes'un bütünsel ampirizmine dönmekte; ve mülkiyeti. bir «doğal hak» olarak göz önüne almayı reddetmekteydi. Bununla birlikte Locke'tan pek uzaklaşmıyor; ve mülkiyetin, bir çağrışım ilişkisinin doğal ürünü olduğu için güç kazandığını açıklıyordu.

Şöyle yazıyor :

Bir kimse, daha önce hiç kimseye ait olmamış bir nesne üzerinde zanaatını yürüttüğü vakit... gerçekleştirdiği değişiklikler, kendisi ile o nesne arasında bir bağıntı kurulmasına yolaçar; bu da pek doğal bir biçimde, mülkiyet diye adlandırdığımız yeni bir bağıntı aracılığıyle, o nesneyi o kimseye bağlamağa sürükler bizi.

Demek ki mülkiyetin ilk temeli, tıpkı Locke'ta olduğu gibi, emektir. Ama buradan davranılarak, mülkiyetlerin bugünkü bu derece eşitsiz dağılımı nasıl haklı gösterilebilir? Bu problemi çözmek üzere Hume, insanların karşılıklı rızasına başvurmağa girişmeksizin, sadece yararlık ilkesine dayanmaktadır.

Bu ilke, Locke'ta olduğundan daha iyi işlenmekte burada; çünkü yazarımız, bir malın yararlığının şu yada bu bireye mal edilişine göre değişeceğini kabul ediyor. Ama bunun yanı sıra da, eşitlemeci tedbirlerin (kişileri özendirerek dürtüp ilerletme olanağını ortadan kaldırmak suretiyle) üretimi azaltacağını ileri sürüyor; dolayısıyle de bu tür tedbirlerin düşünülmemesini öğütlüyor.

Şöyle yazıyor :

Şurasını da kabul etmek gerekir ki, bu eşitlikten uzaklaştığımız takdirde yoksulu, zengine sağladığımız doyumun çok daha fazlası bir doyumdan yoksun bırakmış oluruz; ve çoğu zaman, bir tek adamın havai zevklerini doyurması pahasına büyük sayıda aileyi ve hattâ koskoca bir eyaleti kötü duruma düşürmüş oluruz...

Buna karşılık, iyelik alanına istediğiniz kadar eşitlik koyun, sanatlar, bilimler ve sanayi arasındaki çeşitli derecelenmeler, bu eşitliği yıkmakta gecikmeyecektir; bu yetenekleri işlemekten alakoyduğunuz takdirde de, toplumu en büyük güçsüzlüğe itmiş; ve bir avuç insanın yoksulluğa düşmesini engellemek uğruna, tüm toplumu yoksulluğa batırmış olursunuz çok geçmeden.

Böylece, XIX. ve XX. yüzyıl liberal ekonomi bilginlerinin «kredo»su (temel kanı'sı, ilke'si) olacak olan inanç, eksiksiz biçimde dile getirilmiş bulunmaktadır. Sadece bu bakımdan bile Hume, ekonomik düşüncenin tarihinde büyük bir yer alır. Oysa düşünürümüzün kavrayış gücü, özellikle ekonomik sorunlara ayırdığı denemelerinde çok daha belirgin olarak ortaya çıkmaktadır.

Ticaret üzerine *başlığını taşıyan ilk deneme, ulusların ekonomik gelişmesinde dış ticaretin oynadığı rolün ustaca bir çözümlemesini kap-*

Riddle's Close : David HUME'un Edinburg'da oturduğu ev.

samaktadır.

Daha en başta Hume, merkantilizmin, özel zenginliğin kamu zenginliğine özdeş tutulması şeklindeki ana tezine saldırıyor; ve tüccarlarla yapımcılardan kurulu olan zengin sınıfın, Devletin gücünü arttırma yolunda kullanılabilecek kaynakları tek başına emip tükettiğini gösteriyor.

Şöyle yazıyor :

Bir Devlet hiç bir zaman, artış halindeki işgücünü kendi hizmetinde kullandığı zamanki kadar güçlü olamaz. Oysa tikel kişilerin rahatlı-

ğı bütün bu işgücünü, tam tersine, kendi hizmetlerinde kullanmayı gerektirmektedir. Demek ki Devletin iyiliği ancak, tek tek kişilerin zararına sağlanabilir.

Hume'u, ticaretin ve yapımevlerinin ortadan kalkmasını dilemeğe yöneltmiyor bu çözümleme. Ama Batı Avrupalı ulusların gelişmesinde ticaretin gerçek rolünün ne olduğunu araştırmağa zorluyor. Merkantilistlerin de çözümlememiş olduğu ve bugüne değin pek az ekonomi bilgininin önemini ortaya koyabildiği bu rolü, aşağıdaki alıntıda oldukça açık bir şekilde belirtmekte Hume:

Aynı türden bir akıltürüttme, dış ülkelerle ticaretin hem Devlet gücünün arttırılması, hem de uyrukların servet ve mutluluğun sağlanması bakımından ne denli olduğunu gösterecektir bize. Bu ticaret şekli, ulus içindeki emek miktarını arttırır; ve böylece hükümdar, bu emeğin uygun göreceği bir kısmını Devlet hizmetine doğru yöneltme olanağını elde eder. Dış ülkelerle ticaret, ithalat yoluyle, yeni malların yapımı için ham maddeler gelmesine yolaçar; ihracat yoluyle de (ulusal) emeğin, ülke içinde tüketim olanağı bulunmayan tikel mallara aktarılmasını sağlar. Kısaca: Bol ithalat ve ihracat olanağına sahip bir krallığın, ulusal emtiasıyle yetinen bir krallığa oranla, çok daha gelişmiş ve hem de ince ve lüks işlerle uğraşan bir sanayii olmak gerekir. Dolayısıyle de böyle bir krallık, hem ötekilerden daha güçlü, hem de daha zengin ve daha mutlu olacaktır. Sanayi dalları bu mallardan, duyuları ve arzuları doyurdukları ölçüde kazanç sağlamaktadır. Ama Devlet de bir o kadar kazançlıdır bu işte; çünkü bu sayede büyük miktarda emek, günü geldiğinde kamu ihtiyacı için hazır bir halde yedeğe alınmış bulunmaktadır; yada çünkü bu sayede, Devlet hizmetinde de kullanılabilecek büyük sayıda çalışan insan beslenmekte ve bu, hem Devlete yük yüklemeksizin, hem de hayat bakımından zorunlu ve yararlı bütün bellibaşlı şeyler eksiksiz yaratılarak gerçekleşmektedir.

Tarihe bakacak olursak görürüz ki, çoğu uluslarda dışarıyle ticaret, ulusal yapımcılıktaki her ilerlemeyi önlemiş ve aile hayatında lüksü doğurmuştur. Yabancı malları kullanma arzusu, herhangi bir yerli metayı yetkinleştirme arzusuna daima ağır basagelmiştir; çünkü yabancı emtia, hemen kullanılabilir halde emrimizdedir ve bizim için tamamiyle yenidir; ve çünkü yerli emtiayı yetkin kılmak, hem zaman isteyen bir iştir, hem de yeniliğin çekiciliğinden yoksundur. Ayrıca: Ülkede fazla olan, oysa toprağın ve iklimin bu tür ürünlere elverişsiz olması yüzünden yabancı birtakım ülkelerde paha biçilmez gözüken malları ihraç ederek sağlanacak büyük kazançlar vardır. Bütün bunların sonucu olarak insanlar, hem lüksün verdiği hazları benimser, hem de ticaretin getirdiği kazanca alışırlar; ve artık uyanmış olan duyarlık'ları ve etkinlik'leri, gerek iç, gerekse dış ticaretin bütün alanlarında yeni ilerici atılımlara sürükler onları. Bu ise, belki de, yabancılarla ticaret yapmanın sağladığı en bellibaşlı yarardır. İnsanları miskinlikten çekip sıyıran, budur; ve gene budur, ulusun en varlıklı ve rahat kesimine daha önce düşünde bile görmediği lüks eşyayı getirerek, onda, atalarınınkinden de parlak bir hayat tarzının arzusunu uyandıran. Bu sırada aynı zamanda da, bu ithalat ve ihracatın sırrını ellerinde tutan küçük sayıda tüccar, büyük kazançlar sağlamakta; ve eski soylularla zenginlik yarışına girerek, başka birtakım cesur kişileri de ticaret alanında kendileriyle yarışmağa itmektedirler. Taklit eğilimi sayesinde bütün bu etkinlikler çok geçmeden yaygınlaşacak; ve yerli yapımevleri, kendilerini durmadan yenileyip ürünlerini elde olan en yüksek yetkinlik derecesine ulaştırarak, yabancıları aşma çabasına girişeceklerdir. Ve böylesine hünerli eller tarafından işlenen demirleriyle çelikleri, Hint'in altınlarından vede yakutlarından aşağı kalmayacaktır.

Hiç şüphesiz ki bu metin, içinde, kapitalist ekonomilerin dış ticaret sayesinde büyümesinin tam açıklamasını değilse bile bir açıklama taslağını bulabildiğimiz ilk metindir. Gerçekten de yazar burada, dış ticaretin sanayi etkinliği bakımından bir ilk uyarıcı rolü oynadığını pekalâ göstermektedir. Ve giriştiği çözümleme boyunca, bu ilk itkinin, kazançların artması ve sanayi alanında kullanılan emekçi sayısının büyümesi dolayısıyle gittikçe belirlenip yeni bir ürün talebi doğurduğunu kavrıyoruz rahatça. Açıklamayı bütünlemek için, bu ilk uyarıcı olmaksızın ekonomik büyümenin gerçekleşemeyeceğini göstermesi yeterdi. Gerçekleşemez; çünkü, Boisguillebert'in tasarladığına benzer durumlar (tüketim malları üzerindeki vergilerin indirilmesi, yada, genellikle, malların sürümünü engelleyen ayakbağlarının ortadan kaldırılması) dışında, iç talep hiç bir zaman kendiliğinden *artmamaktadır.*

Demek ki Hume'un bu metni, ekonomik büyüme probleminin çözümlenmesi bakımından önemli bir katkı meydana getirmektedir. Böyle olduğu halde, yazarımızın bu görüşleri sonradan niçin genellikle unutulmuş yada küçümsenmiştir? Burada, düşünürün, tezini yıkacak olanların işini kendiliğinden kolaylaştırmağa giriştiğini kabul etmemiz gerekiyor. Gerçekten de Hume, dış ticaretin tarihsel açıdan oynadığı önemli rolü gösterdikten sonra, toplumun zenginleşir zenginleşmez bu ticaret türünden vaz geçebileceğini ileri sürmektedir.

Şöyle yazıyor :

Toplumun durumu bu düzeye ulaşınca, bir ulus dış ticaretinin büyük bir kısmını yitirebilir ve gene de büyük ve güçlü bir ulus olarak kalabilir. Yabancılar bizim emtiamızdan birini almayı bıraktıkları vakit, biz de o metayı yapmaktan vaz geçeceğizdir. Söz konusu malın yapımına adanmış eller, bu durumda, ülke içinde aranabilecek başka birtakım malların yetkinleştirilmesi için çalışmağa başlayacaktır şimdi kendiliğinden. Ve bu eller için, daima işlenecek ham madde olacaktır. Bir ulusun içinde servet sahibi her birey, arzu ettiği en yüksek yetkinlik düzeyine ulaşmış ulusal mal bolluğundan, gittikçe daha fazla yararlanmak isteyecektir çünkü daima.

Demek ki düşünürümüzün gözünde, zenginliğe ulaşmak için vaz geçilmez olan dış ticaret, zengin bir ulus için vaz geçilmezliğini yitirmektedir. Hume'un ardıllarından çoğunun, sadece ikinci tezi hatırlayıp ilk tezi unutmağa yöneldiklerini göreceğiz ilerde. Oysa ikinci tezin, güçsüzlüğünü bugün açıkça gördüğümüz aceleci bir iddia olmasına karşılık, birinci tez son derece sağlam kanıtlara dayanmaktadır. Zenginlerin, diyor Hume, doyurulmayı bekleyen arzuları olacaktır daima. Dolayısıyle de, zengin bir ulus çerçevesi içnde mal talebi, sınırsız biçimde gelişecektir. Zenginlerin tutum yoluyle para biriktirdiklerini görmediği gibi, şu pek önemli noktayı da unutuyor yazarımız: Kapitalist ekonominin gelişme koşullarından biri de, zenginlerin para biriktirmesini haklı çıkarmak üzere belirli sürüm yerlerinin önceden va-

rolup yeni yatırımlar için hazır beklemesi; ve bu sürüm yerlerinin, para biriktirenler tarafından (para biriktirenler, yani zenginler, yani yeni sürüm yerlerine yatırım yapanlar, kendi tüketimlerini kısma eğiliminde olduğuna göre) ayakta tutulmağa ihtiyaç kalmaksızın yaşayabilmesidir.

Hume'un ikinci tezi, büyük bir olasılıkla, son merkantilistlerin görüşlerine ve özellikle de, ticaret sayesinde gücünün doruğuna erişmiş olan bir ulusun kaçınılmaz biçimde gerileyeceğini ileri süren Cantillon'un görüşlerine karşı yöneltilmiştir. Ve bu da, o çağ düşünürlerinin, kapitalizmin temel çelişkisini farkettiklerini göstermektedir: Büyümesi dış pazarların varlığına dayanan bir sistem olarak kapitalizm, bu pazarların sınırsız olarak çoğalıp gelişmesini sağlamak zorundadır.

İşte bu çelişkiden sıyrılabilmek amacıyle Hume, ama hiç bir kanıt göstermeksizin, belli bir andan itibaren dış pazarların temel olmaktan çıktığını ileri sürüyor. Böylece de, merkantilist görüşlerdeki derinlemesine doğru yanları herkesten çok daha iyi kendisi görüp ortaya koyduğu halde, eski okula karşıçıkıyor.

Ama Hume'un, liberal öğretinin kuruluşuna katkısı, sadece şu incelediğimiz tezden ibaret değildir. Locke'a ve merkantilistlere karşı Hume, faiz oranının düşmesi nedeninin para bolluğu olmadığını ileri sürüyor. Faiz oranı, diyor, ticaret ve sanayi alanlarında elde edilen kazançların önemine bağlıdır. Smith ve Ricardo tarafından yeniden alınıp işlenecek olan bu tez, bize temel bakımdan doğru gözükmektedir; ve bizce Keynes, faiz oranının belirlenmesi konusundaki merkantilist teoriyi yeni baştan canlandırmağa girişmekle büyük bir yanılgıya düşmüştür.

Son olarak da Hume, Rikardocu liberalizmin temeltaşlarından birini meydana getirecek olan ünlü, ticaret dengesinin kendiliğinden kuruluşu teorisini geliştirmiştir. Uzun süredir savunulan bir fikri, paranın satın alma gücünün para miktarına ters orantılı olduğu fikrini ele alıyor düşünür; ve bunu merkantilistlere karşı bir silâh olarak kullanıyor. Hume'un ileri sürdüğüne göre, altın ve gümüş bolluğu bir Devlet için «hiç bir önem taşımamaktadır»; çünkü uzun sürede bu bolluk, fiatların yükselmesinden başka bir sonuç vermez. Bir başka yerde de, değerli madenlerini elinden çıkaran bir ülkede fiatların düşeceğini; bunun da kaçınılmaz biçimde, ihracatın artması, ticaret dengesinin kurulması ve değerli maden çıkışlarının durması ile sonuçlanacağını ileri sürüyor.

Bu çözümleme, Devlet müdahaleleriyle ihracatın gelişmesini ve ticaret dengesinde bir fazlalığın yaratılmasını sağlamağa kalkışmanın yersizliğini göstermek suretiyle, merkantilizme öldürücü bir darbe indirmeğe yönelmektedir. Baştan sona «niceliksel para teorisi»ne dayanan (ki bu teori bugün genellikle terkedilmiş bulunmaktadır) bu ispatlama tarzı, bizim gözümüzde, inandırıcı olmaktan uzaktır. Bizce düşünürümüz burada, liberal okula özgü iyimser görüşü, en soyut ve kabul edilmesi en olanakdışı öğeleri yönünden de desteklemeğe girişmektedir. Ama ekonomik eserinin böyle bir yan da taşıyor oluşu, bu eserde rastladığımız gerçekten değerli sayfaları bize unutturmamalıdır.

Henri DENİS

Hume'a göre, bilgi'nin görevi, varlık'ın anlaşılmasını sağlamak değil, pratik hayata kılavuzluk etmektir. Hume için, otantik bilgi'nin konusu sadece matematik'tir. Bütün öbür inceleme konuları, mantıki olarak ispat edilemiyen ve ancak tecrübeden çıkarılabilen olgularla ilgilidir. Varlık hakkındaki bütün kanaatler tecrübeden gelir; ne var ki, Hume bunu idealist bir tarzda yorumlar. Hume'a göre, realite, sebepleri bilinmiyen ve bilinemez olan bir «izlenimler» akımından ibarettir. Hume, objektif dünyanın var olup olmadığı problemini çözülemez bir problem olarak görür. Hume'a göre, tecrübe ile yerleşen temel ilişkilerden biri de, sebep ve sonuç ilişkisidir; bu ilişki, sezgi, analiz, ya da ispatla ortaya konamaz. Bir fenomen, başka bir fenomenden önce geliyorsa, bundan, önce gelen fenomenin sebep, sonra gelen fenomenlerin ise sonuç olduğu düşüncesi çıkarılamaz. Fenomenlerin, zaman içinde sık sık tekrarlanması bile, bir objenin başka bir objeyi meydana getirdiğine delâlet etmez. Ne var ki, insanlar herhangi bir objenin geçmişteki etkilerine bakıp, gelecekte de bunlara benzer etkiler yapacağı sonucunu çıkarırlar; böyle çıkarsamalar yapmaları sırf alışkanlıktan ileri gelir. Hume, bu muhakemeye dayanarak, nedenselliğin objektif karakterini inkâr eder. Hume'a göre, «izlenimler» akımı mutlak bir kaos değildir; bazı objeler, bize parlak, canlı ve kalıcı objeler olarak görünürler; bu ise pratik hayat için yeterlidir. Yalnız şunu anlamak gerekir ki, kesinliğin kaynağı, teorik bilgi değil, inançtır. Etik'te, Hume, faydacılık teorisi'ni geliştirmiştir; faydalılığı ahlâkın kıstası olarak göstermiştir. Din felsefesi alanında ise, Hume, Evren düzenindeki sebeplerin, akıl düzeninin andırdığını kabul etmekle beraber, bütün teolojik ve felsefi Tanrı doktrinlerini reddetmiş, tarihi tecrübeye dönerek din'in ahlâk ve medeni hayat üzerindeki kötü etkilerinden söz etmiştir. Hume'un şüphecilik'i, burjuvazinin faydacı ve akılcı dünya görüşünün teorik temellerini teşkil etmiştir. Başlıca eseri, İnsan Müdrikesi Üzerine Bir Araştırma'dır (1748). Hume'un agnostisizmi çağdaş idealizm üzerinde bir hayli etki yapmakla kalmamış, yeni-pozitivizmin ideolojik kaynaklarından biri olmuştur.

M. ROSENTHAL

(Türkçesi : Aziz ÇALIŞLAR)

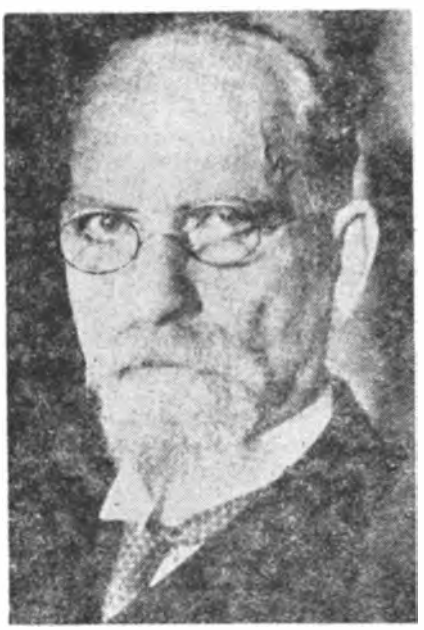

«Husserl, herşeyden önce bir matematikçi ve bir mantıkçıdır. Ama öğretisinin ruhu felsefi düşüncenin tüm alanlarını kapsayabilir». Emile BREHIER

HUSSERL Edmund : Alman filozofu (1859 - 1938). Fenomenoloji'nin kurucusudur. Sıkı bir disiplin anlayışı içinde, sürekli okuyup yazarak yaşamıştır. Husserl, ilkin matematik öğrenimi görmüştür. Nitekim ilk eseri

sayısal sembollerin kullanımı üzerine bir inlemedir. Düşünürün asıl felsefe alanındaki çalışması, ***Logische Untersuchungen*** («Mantık araştırmaları», 1901) isimli eseriyle başlar. Husserl bu kitabında, çağında egemen olan ***bilimcilik*** akımı içindeki «psikolojizm»i eleştirmekle işe başlar ve yepyeni bir «akla uygunluk» anlayışını geliştirir. Husserl'in temel çabası, felsefeyi bir kesin bilim durumuna getirmek olmuştur. Felsefe bir bilimdir; çünkü duyulur izlenimlerin ötesinde, sürekli ve nesnel özlerden meydana gelen bir aşkın bağlantılar âlemi vardır, ve bu âlem ancak bir «öz sezgisi»yle kavranabilir. Filozofa göre, nitekim her algı, «algılanmış» olan bir şeyin algısıdır ve her bilinç, belli bir şeyin bilincidir; demek ki bilincin bir «niyetselliği» vardır; ve varlıkta, bu niyetselliğe düşünce için anlam veren bir akla uygunluk bulunur. Fenomenolojinin temel ilkeleri işte bunlardır. Düşünür, daha sonra yayınladığı ***Allgemeine Einführung in die reine Phänomenologie*** («Saf fenomenolojiye genel giriş», 1913) isimli eserinde, fenomenolojiyi, temel felsefî bilim olarak tanımlamıştır: Bu yeni metot sâyesinde felsefe artık, herşeyin kendisinden çıktığı bir ilke aramak zorunda değildir. Çünkü fenomenoloji, her türlü deneyden bağımsız ve «apriori» olarak bilinen gerçek ve değişmez özlerin tasvirini başarıyla yürütmektedir. Bu tasvirin, yargılarımızı «parantez içine alma»ya dayanan bir analizle gerçekleştirildiğini söyleyen Husserl'in metoduyle Descartes'in «metotlu şüphe»si arasındaki benzerlik açıktır. Husserl, çağdaş Batı düşüncesi üzerinde derin bir etki bırakmıştır.

HUSSERL Üzerine

Husserl'in felsefesi, Platon'un, Leibnitz'in ve Brentano'nun öğretilerine dayanır. Husserl, felsefe'yi kesinlikle belirlenmiş bir bilim haline getirmeye ve bilimsel bilgi'nin saf bir mantığını yaratmaya çalışmıştır. Bundan dolayı da, mantık kategorilerinin ve mantık kanunlarının saf formlar içinde tanımlanması gerektiğini düşünüyordu. Felsefe'de tarafsızlık öğretisini ileri süren Husserl, varlık'tan soyutlanmış «saf bilinçvi, somut süje'nin (fert'in) bilinciyle özdeşleştirmeye kalkışır. Husserl'e göre, Platon'un objektif idealizmi'nin «saf özler»ine ulaşmanın yolu buydu. Husserl'in görüşleri sübjektif idealist karakterdedir; çünkü bu görüşler bilgi denilen şeyin, obje üzerine yönelen süje'nin bilincinden başka bir şey olmadığı fikrini devam ettirir. Husserl'e göre, obje, bu obje üzerine çevrilen sezgi'nin bir sonucu olarak ortaya çıkar (yaratılır). Hakikatin kıstası, ferdin kişisel heyecanlarıdır. Husserl'in fikirleri, kendisinden sonraki burjuva felsefe üzerinde hayli etki meydana getirmiştir. Husserl'in objektif idealizmindeki unsurlar, Nikolai Hartmann'ın «eleştirici ontoloji»sine ve ABD.'deki ve İngiltere'deki yeni-gerçekçi okullara yol göstermiştir. Husserl'in sübjektif idealizmi ise, Alman varoluşçuluk'unun, özellikle de Heidegger'in varoluşçuluk'unun temelini meydana getirmiştir.

M. ROSENTHAL

(Türkçesi Aziz ÇALIŞLAR)

John HUSTON bir çekim sırasında..

HUSTON John (Nevada, Missouri 1906) Amerikalı film yönetmeni. Önceleri senaryocu olarak tanındı: William Wyler, Howard Hawks, Raoul Walsh ve Anatole Litvak ile çalıştı. Yönetmenliğe 1941'de Dashiel Hammett'in *Malta Şahini* (The Maltese Falcon) adlı korku romanını sinemaya aktarmakla başladı: bu filmin başoyuncusu Humphrey Bogart, sonradan Huston'un en çok aradığı oyuncu oldu. Daha sonraki filmlerinde, kendine özgü bir anlatım içinde «çabanın geçerliliğini savunan ve başarısızlığı alınyazısına bağlayan düşünceler»in yer aldığı görülür: ***Altın Hazineleri*** (The Treasure of Sierra Madre, 1947), ***Ölüm Gemisi*** (Key Largo, 1948), ***Yabancılar*** (We Were Strangers, 1949), ***Elmas Hırsızları*** (The Asphalt Jungle, 1950), ***Kanlı Zafer*** (The Red Badge of Courage, 1951), ***Afrika Kraliçesi*** (The African Queen, 1952), ***Sarışın Şeytan*** (Beat The Devil, 1954). Nitelikleri üstünde fikir birliğine varılmayan son filmleri ise şunlardır: ***Deniz Ejderi*** (Moby Dick, 1966), ***Affedilmeyen*** (The Unforgiven, 1959), ***The Misfits*** (Uygunsuzlar, 1961), ***Gizli Gerçekler*** (Freud, 1962), ***İguana Gecesi*** (Night of the İguana. Tennessee Williams'tan, 1964), ***Peygamberler Tarihi*** (The Bible, 1966)

Humphrey Bogart, John HUSTON'ın Ölüm gemisi'nde.

Hükümdar (İtalyanca aslı: Il Principe). Macchiavelli'nin 1513 yılında tamamladığı, ama ancak ölümünden sonra, 1531'de yayınlanan eseri. İngiltere ve Fransa'nın bir hükümdarın yönetiminde toprak bütünlüklerini ve ulusal birliklerini sağlamış olmalarına karşılık, İtalya'daki çeşitli cumhuriyetlerin bir türlü bir birlik kuramamış oluşunu göz önüne alan Macchiavelli, Devlet yararını herşeyin üstünde tutan «olumlu» bir politika görüşünü bu eserde dile getirmektedir. Filozofa göre, Devlet yararı adına başvurulan her yol «mubah»tır; ve bu alanda güdülen amaç, kullanılan aracı haklı çıkartmağa yeter. Macchiavelli, örnek hükümdar tipi olarak Cesare Borgia'yı göstermektedir: Yerine göre kurnaz, yerine göre amansız, bazen temkinli, bazen cesur davranan, merhamet nedir tanımayan, vicdan azabı nedir bilmeyen Borgia, düşünüre göre İtalyan birliğini yaratabilecek olan tek hükümdardır.

hümanizm yada **hümanizma** (Fr. humanisme; İng. humanism). Batı'da Eski Çağ'ı yeniden değerlendirerek Rönesans dönemini yaratan hareket. Bu hareketin bellibaşlı temsilcileri Petrarca, Poggio, Valla, Rabelais, Erasmus, Budé ve Montaigne olmuştur. Hoşgörü anlayışıyle şekillenen ve kişisel düşünceye kesin özgürlük tanıyan bu akım, dinsel bağnazlığa olduğu kadar, bireyi Devlet yararına feda etmeyi öneren devletçiliğe de karşıttır. İnsanın, ahlâk açısından, sadece insanî olan şeylere bağlanması gerektiğini savunan öğreti. İnsanın yalnız kendi güçleriyle erince kavuşacağını ileri süren bu anlayış, insanın Tanrının gücü ve imanla erince kavuşabileceğini iddia eden bütün dinlere karşıttır. İnsanda, insanî doğasının erekleriyle (bilim, sanat, ahlâk, vs.) hayvani doğasının erekleri (temel fonksiyonlar, içgüdüler, yönsemeler, vs.) arasındaki karşıtlığı ortaya çı-

karan ve insanın hayvanî doğasının ereklerine göre değil de (yani, I. Babbitt'e göre, «alçak irade»siyle değil de), insanî doğasının ereklerine (yani, «yüksek irade»siyle) davranması gerektiğini ileri süren öğreti. - F. C. S. Schiller'in (1864-1937), Eski Yunanlı düşünür Protagoras'ın *«insan herşeyin ölçüsüdür»* şeklindeki özdeyişinden çıkardığı öğreti. Bu teorinin bellibaşlı tezleri şunlardır: Bir önerme, sonurgularının pratik değer taşıyıp taşımaması ölçüsünde doğru yada yanlıştır; zihinsel hayat daima belirli erekler üzerine kurulu bulunduğuna göre, doğruluk (hakikat) yada yanlışlık, yöneldiğimiz şeye bağlı kalır; ama öte yandan bu erekler, olduğumuz varlık olarak bizim eklerimizden başka bir şey olamayacağına göre, son kertede bütün bilgimiz, insan doğasının ve bu doğanın temel ihtiyaçlarının gerekli kıldığı gibi belirecek ve şekillenecektir.

A. Comte'un Tanrıya dayanan dinin yerine koymak istediği «İnsanlık dini»ne de bazen Hümanizm denilmektedir. Çağdaş ve geniş anlamında hümanizm, insandaki tüm olanakların sınırsız şekilde geliştirilmesini yüce amaç bilen ve insan kişiliğinin değerine gerçekten saygı gösteren, dolayısıyle de hem bir ahlâkî erek taşıyan hem de siyasal ve ekonomik belli bir program güden her öğretiyi belirtir. Bu açıdan örneğin, Sartre'ın deyişiyle, *«varoluşçuluk da bir hümanizmdir»*.

Marksizm açısından hümanizma ise, gerek tarihsel anlamı gerekse bugünkü işlevi bakımından şöyle açıklanabilir : Hümanizma, insanın insanlık onuruna, hak ve özgürlüklerine saygılı davranılmasını, insan kişiliğinin uyumlu gelişmesini ve bu gelişmeye özen gösterilmesini, toplumsal ilişkilerde insanca davranış ve tutumların egemen olmasını isteyen ve savunan görüşler sistemidir. Dar anlamı ile hümanizm, Rönesans çağında (özellikle XIV.-XVI. yüzyıllar arasında) genç ve ilerici burjuvazinin «özgür düşünce» ve «insana dönüş» hareketini dile getirmektedir. Marksizm-Leninizm, hümanizmi bilimsel eleştiriden geçirerek, en gerçekçi yanlarını benimsemiştir. Soyut ve pasif burjuva hümanizminden temelden ayrı olan sosyalist hümanizm, proletaryanın ideolojisidir. İnsanlar arasında gerçekten hümanist ilişkilerinin kurulabilmesi için her türlü sömürü ve baskının ortadan kalkması, sosyalist topluma geçilmesi gerekir.

Sosyalist Hümanizm : Kimseye güvenmemek, yalnız kendini düşünmek, yalnız kendini sevmek, kısacası bencillik, kapitalist ahlâkın baş öğesidir.

Yalnız kendini düşünenin başkasını düşünemeyeceği, başkasını sevemeyeceği doğaldır. Bu da kapitalist ahlâka yaraşır bir davranıştır. Çünkü kapitalist toplumda insanlar, birbirini sevmemek zorundadırlar.

İnsanseverlik, sosyalizmin çıkış nedenidir. Bir ahlâk kuralı olan sosyalist insanseverlik, diğer adıyla sosyalist hümanizm, insanlar arasında kardeşçe bir sevginin kurulmasını, insanlık onurunun her şeyin üstünde tutulmasını amaç edinir ve insanın insanı sömürmesini, insanlık onurunu ayakları altına alan her türlü ilişkileri reddeder.

İnsanı en değerli bir varlık kabul eden düşünce, eski devirlerde de vardı. Feodalizmin artık çökmekte ve yerine kapitalizmin kuvvet kazanmakta olduğu devirlerde, insanı, insan onurunu ve insan sevgisini Boccaccio, Rabelais, Leonardo da Vinci, Michelangelo, Cervantes, Shakespeare gibi bir kısım burjuva yazar ve sanatçıları savunmaya ve yaymağa başladılar. Bunlar, mücadelelerini, feodalizme, onu koruyan krallara ve köleliğin savunuculuğunu yapan ve insanın ancak öbür dünyada mutlu olacağını ileri süren ortaçağın din anlayışına karşı yapıyorlardı. Sonra Bruno, Francis Bacon, René Descartes, Spinoza, Ludwig Feuerbach gibi filozoflar, insanı, insan özgürlüğünü önplanda incelediler. Voltaire, Jean-Jacques Rousseau, Diderot, Paul-Henri Holbach gibi yazarlar insan sevgisini daha dinamik bir biçimde işlediler.

Fransız hümanistlerinin özgürlük, insanlar arasında kardeşlik, eşitlik üzerine yaydıkları fikirler bir gün eyleme dönüştü ve 1789'da Fransız Burjuva Devrimi oldu.

Ne var ki, burjuva toplumu, sömürmek - sömürülmek esasına dayandığı için, örneğin insanlara ekonomik özgürlük, ekonomik eşitlik sağlayamazdı. Feodalizme karşı «yoksul halk yığınlarıyle» bir olup savaşan devrimci burjuva, özgürlüğe kavuşurken bir anlamda da yoksul halk yığınlarını sömürme özgürlüğüne kavuşuyordu. Feodalizmin yaptığını kendisi yapacaktır şimdi de...

Burjuva hümanizmi, burjuva ahlâkı ile yoğrulmuştur. Bir burjuva toplumunda «hayvanları koruma dernekleri» vardır. Kedilere büyük sevgiler gösterilir, evlerde cins cins köpekler beslenir. Evin hanımı, beyl köpeğini çarşılarda, pazarlarda gezdirir. Köpeğin sabah kahvaltıları, öğle-akşam yemekleri büyük yekûnlar tutar. Ama maden ocaklarında kurşunlanan işçiler, gece yatağından alınarak pencereden aşağı atılan üniversiteli öğrenci karşısında kılı kıpırdamaz. Köyleri, kentleri dolduran işsizler grubu, hastanelerin avlularında ölümünü bekleyen yüzbinler, yoksul halka yapılan haksızlıklar ve sömürü karşısında duvar gibi duygusuz kalırlar.

Burjuva hümanizminin aslında bir sınıfsal duygu olduğunu, bütün insanlığı kucaklayamayacağını ilk defa Saint-Simon ve Fourier gibi ütopyacı sosyalistler ortaya koydular. Bu düşünürler, burjuvazi-proletarya çelişkisini henüz tam anlamıyle bilmiyorlardı. Dolayısıyle de, idealizme dayanmakta ve adaletin, doğruluğun, bir çok sorunu çözebileceğini sanmaktaydılar.

Ancak Marx, sosyalizmi bir ütopya halinden kurtarıp gerçek bir bilim düzeyine getirdi; ve insanın, «doğanın kopmaz bir parçası, en yüce bellrtisi, toplumsal bir varlık» olduğunu ortaya koydu. Ve burjuva düzeninde küçük bir azınlığın büyük bir çoğunluğu sömürdüğünü gözler önüne serdi.

Böylece şu da anlaşıldı ki gerçek hümanizma, geniş halk yığınlarının içinde yaşayıp çalıştıkları ve insanlığa ne yazık ki uygun olmayan koşulların ortadan kaldırılarak çokyanlı gelişme olanaklarının sağlanmasıyle gerçeklik kazanacaktır.

hürriyet, erkinlik, özgürlük (Fr. liberté; İng. liberty, freedom, free will) Başkasının ondan istediğini değil de sadece kendi istediğini yapan kişinin hali. - Bu, hürriyetin ilk ve ilkel anlamıdır: Hür insan, esir yada mahpus olmayan insandır. Bu ilk anlamdan itibaren «hürriyet» sözcüğü, üç değişik yönde bir dizi yeni anlam kazanmıştır: 1) Andırış ve genelleme yoluyle, «hürriyet» kavramı, insan dışı canlı yaratıklara ve hattâ bazen cansız varlıklara da uygulanmaktadır. 2) Siyasal ve toplumsal açıdan «hürriyet» sözcüğü, yurtdışında yada uyruğun toplum ve hükümete oranla belirli bir halini belirtmektedir. 3) İnsanın içinde, bizi baskı altında tutan yada gönlümüzü çelen ama bize yabancı birtakım güçler ve eylem ilkeleri bulunduğu göz önüne alınarak, «hürriyet» sözcüğü, insanın gerçek anlamda «kendisi» olmayan şey karşısındaki bağımsızlığını dile getirmektedir.

1. Genel anlamda hürriyet, bir varlığın hiç bir baskı altında kalmaksızın, kendi iradesine ve kendi doğasına uygun şekilde eylemesi halidir. Örneğin bu anlamda, A. Comte'a göre *«düşen bir cismin hürriyeti, doğasına uygun ve zamana orantılı bir şekilde Yeryüzü'nün merkezine doğru hiç bir dış baskının etkisiyle sapmaksızın yol almasında dile gelir»*. Bu anlamda hürriyet, sadece insanî eylemleri belirtmek için kullanıldığından, *fizik hürriyet* adını alır: Örneğin hastanın yada mahpusun «fizik hürriyet»inden söz edilemez. Ama unutmamak gerekir ki, bu anlamda, terim biraz darlaşmaktadır; çünkü manevî bir baskı sonucu istediğini yapamamakla fizik bir zorlama sonucu istediğini yapamamak arasında kategori farkı yoktur. Örneğin işini kaybetme korkusuyle kendi partisine oy vermeyen bir yurtdaş, aslında hürriyetsiz değil, hürriyetini kullanmağa yanaşmıyor demektir; tıpkı bunun gibi, hastanın normal zamandaki gibi davranmaması aslında çoğu zaman fizik bir imkânsızlıktan değil, istediği gibi davrandığı takdirde durumunun daha da ağırlaşacağı korkusundandır. Dolayısıyle de bu anlamda, «fizik hürriyet» teriminden çok *dış hürriyet* terimini kullanmak daha uygun olur.

2. Siyasal ve toplumsal anlamda hürriyet, yada «hürriyetler» teriml, bireyin üzerine çöken herhangi bir toplumsal baskı bulunmadığını belirtir: Bu anlamda insan, kanunla yasaklanmamış herşeyi yapmakta ve kanunun buyurmamış olduğu şeyleri yapmayı reddetmekte hürdür. Gene bu anlamda «siyasal hürriyetler», vicdan hürriyeti, toplantı hürriyeti, vs. gibi, yalnız bireye tanınan ve hükümet erkini sınırlayan cinsinden haklardır. - Buna karşılık hürriyet adacığı,

mutlak bir anlamda alındığında, apayrı bir değer kazanır: Hürriyet bu mutlak anlamda artık, bireyin içinde yaşadığı sosyal topluluğa olan az çok yüksek bağımsızlık derecesini değil; bir hak ve ahlâk değeri meydana getirmesi bakımından «normal ve gerekli» kabul edilen bağımsızlık derecesini dile getirir. Nitekim bu mutlak anlamda, 1789 Fransız İhtilâli Bildirisi, *«hürriyet, başkasına zararı dokunmayan herşeyi yapabilmeğe dayanır»* demektedir. Ama unutmamalıdır ki bu anlamda bile hürriyet, birey üzerinde hiç bir baskı bulunmadığını göstermez; çünkü her toplumda gizli yada açık birtakım baskılar dalma vardır ve «hiç baskısızlık», toplumun varlığıyle bağdaşmayan bir durumdur. Demek ki bu anlamda hürriyet; sadece «anormal», «kanundışı», «ahlâkdışı» kabul edilen her türlü baskının yokluğunu yada ortadan kaldırıldığını belirtmektedir. Yani mutlak bir *değer* olarak hürriyet kavramı, kanun kavramını da içermektedir. Oysa «siyasal hürriyetler», kanuna karşıttır ve kanun buyruklarının sona erdiği yerde başlar.

3. Psikolojik ve ahlâkî anlamda hürriyet, bilinçsizliğe, içteplye, delilliğe, hukukî yada ahlâki sorumsuzluğa karşıttır. Bu anlamda hürriyet, ister iyilik ister kötülük doğrultusunda iş görsün, iyice düşünüp tasarlandıktan sonra karar veren, neyi niçin istediğini bilen ve aklıyla onayladığı nedenlere uygun şekilde hareket eden kişinin halidir: *«Analizimiz, sınırsız, şartsız, dokunulmazlığı olan bir insan hürriyeti fikrinin kaba bir hayalden ibaret olduğunu ortaya koymuştur. Eğer hür insan, kendi kendisi üzerinde içdüşünme yoluyla egemenlik kuran, emrindeki enerjiyi bildiği kadar bu enerjiyi nerelerde kullanabileceğini de bilen, kararlılığı sâyesinde gerçekleştirebileceği çeşitli fenomen dizilerini öngören, karşılaştıran ve yargılayan insansa; bu insanın hürriyetinin sayısız şarta bağlı olduğu ve bu şartlara göre değişikliğe uğradığı, apaçıktır.»* (Marion). - Gene psikolojik açıdan bir farklı anlamda hürriyet, tutkuya, ilkel içgüdülere, cehalete, ilineksel yada yüzeysel güdülere karşıttır. Bu anlamda hürriyet, temel karakterini akılda ve ahlâklılıkta bulan, öz doğasını edimlerinde gerçekleştiren kişinin halidir. Dolayısıyle de bu anlamda hürriyet sözcüğü, tamamıyle «normatif» bir terimdir; ve insan doğasının, sadece, kendisindeki en üstün ilkeler tarafından düzenlenip yönetildiği ideal bir hali belirtir. (Stoacılar, Spinoza, Leibniz: *«Yalnız Tanrı sonuna kadar hürdür; yaratılmış ruhlarsa, tutkuların üzerine yükselebildikleri ölçüde hür olurlar»*).

Demek ki *felsefe açısından hürriyet problemi*, Descartes'ın deyişiyle, *«her insanda bulunan ve bize hür olduğumuzu söyleyen canlı, iç duyguyu»* doğrulayacak şekilde, hürriyete bir tanım ve bir «hürriyetli»nden söz edilemez; çünkü yoksul insan, hem iç hem de dış bakımdan kendi gücünü aşan birtakım yabancı iradelere bağımlı demektir. Bu bakımdan hürriyet, sınıfsal bir niteliğe bürünmektedir: Bir işçi tek başına hür olamaz; ancak öteki işçilerle elele kendi sınıf mücadelesini kazanmağa yöneldiği ölçüde hürleşir. Yani bir tek kişinin hür olması bile, aslında bütün insanların hür olmasını şart koşar. Demek ki en dolu anlamında hürriyet, herşeyden önce ekonomik bağımsızlığını sağlamış olan kişinin, bilinçli ve yaratıcı etkinliğiyle, doğanın ve tarihin evrimi doğrultusunda kendi kendini gerçekleştirmeğe yönelmesidir.

ıra bk. **karakter.**

ırkçılık (Fr. racisme; İng. racism) Biribirinden net biçimde seçilebilir çeşitli insan ırkları olduğunu, bu ırklar arasında eşitlik bulunmadığını, dolayısıyle de «üstün» ırkların «alt» ırklara hükmetmesi gerektiğini savunan inanç ve öğretilerin tümü. - Biyoloji açısından ırk kavramı, «tür»ün hemen altında yer alan «çeşit» («variété») kavramına özdeştir. Bu açıdan örneğin insan türü; beyaz, siyah, sarı ve kızıl olmak üzere dört çeşide yada ırka ayrılır. Ama böyle bir kavramı tam olarak karşılayan biyolojik bir gerçeklik olup olmadığı konusu son derece tartışmalıdır: Derinin rengi, yüzün şekli yada kafatası yapısı, morfoloji (şekilbilim) açısından, bazı çeşitlerde inkâr kabul etmeyen ortak karakterlerdir. Ama «ırkçılar» tarafından fizyolojik bir soyaçekime bağlanan genel anlamında karakterlerin sürekliliği, sosyologlar tarafından eğitime, taklide, ortamdan gelen etkilere de bağlanmaktadır. Çeşitli ırkların varlığı kabul edilse bile, fizik güç yada zekâ konusunda yapılan testler, bizleri, bu ırklar arasında sistematik bir eşitsizlik bulunduğu yargısına götürmekten uzaktır. Öte yandan, karakter farkları, hiç bir geçerli değerler hiyerarşisine dayandırılamaz: Karakter farkları bir çatışma kaynağı değil, ancak bir birleşme ve ilerleme kaynağı olabilir; çünkü başka başka ırklardan olan insanlar karşılıklı biribirlerini tanımak ve anlamak yoluyla kendi kendilerini de biraz daha tanır, kendi hayat tarzları ve toplum değerleri hakkında daha aydınlatıcı ve daha derin yargılara varabilirler. Demek ki ırkçılık, bilimsel açıdan hiç bir gerçek temele dayanmadığı gibi, ahlâk açısından da bir sapıklık gösterisi olmaktan öteye geçemez.

Hitler'in önünde Nazi ırkçılık'ının görde gösterisi.

Irkçı eğilimler niçin ve nasıl doğar, sorusuna özellikle Amerikan psikologları eğilmişlerdir (J. Dollard, Lewin, White, vs.). Bu bilginlere göre ırkçılık, bireyleri sıkı ve sürekli baskı altında tutan «otoriter» rejimli toplumlarda gelişmektedir. Örneğin alenî aşk gösterilerinin şiddetle cezalandırıldığı, «herkes gibi düşünmeyenler»in bir çeşit aforoz edildiği Amerikan toplumunun bireylerinde kendiliğinden doğup gelişen saldırganlık duygusu çok geçmeden etnik azınlıklara karşı yönelmektedir. Bu bilginlere göre ırkçılığın ortadan kalkmasının yolu, bütün bireylerin daha az baskı altında daha hür yaşayabileceği bir toplum düzeninin kurulmasıdır.

Tarihsel bir açıdan bakacak olursak, ırkçılığın doğuş ve gelişme nedenlerini belki daha derinden kavrayabiliriz: Tarihte ırkçı akımlar, genellikle, ***ekonomik yayılma*** çabası içindeki toplumlarda başgöstermiştir. Örneğin Kuzeyden inen Beyazların Hindûlara karşı tavrı bu olmuştur. Nitekim Batı kapitalizmi de dünyayı sömürgeleştirmeğe yönelirken, ırkçılığı, manevî bir silâh olarak kullanma yoluna gitmiştir: Kendi halkına, «insan sayılmayan» varlıkları sömürmeyi kabul ettirmek, «insanları» sömürmeyi kabul ettirmekten çok daha kolaydır. Amerikalı beyazlar da bir yandan Kızılderililere karşı giriştikleri yoketme hareketinde, bir yandan da Zencilere karşı giriştikleri köleleştirme çabasında, ırkçılığın özrüne sığınmışlardır. Kovboy ve Tarzan filmlerinin gizli amacı budur.

İspanya sosyalizminin simgesi İBARRURİ 1935 yılında.

İBARRURİ Dolores (Madrid - 1895) İspanyol komünisti. Davaya olan derin bağlılığından dolayı La Pasionaria (Ateşli kadın) diye anılan İbarruri, milletvekili seçildi ve gerek Meclis'te, gerekse çeşitli toplantılarda verdiği sürükleyici söylevlerle ün kazandı. İç Savaş sırasında ortaya attığı sloganlarla Cumhuriyetçilere büyük çapta moral kazandırdı. Faşistlerin iktidarı ele geçirmesi üzerine Moskova'ya gitti ve Franco'nun ölümünden sonra ülkesine dönünceye dek orada kaldı.

İBNİ HALDUN (Tunus 1332 / Kahire 1406) Kuzey Afrikalı düşünür ve tarih bilgini. Tunus'ta yerleşmeden önce uzun süre İspanya'da kalmış bir ailenin oğludur. Dilbilgisi, hukuk ve felsefe öğrenimi görmüştür. Bir süre Tunus'ta idarî görevlerde bulunduktan sonra, Fas hânedanının bütün Mağrib'ı ele geçirmesi üzerine önce Fas'a, sonra da Gırnata'ya gitmiştir. İslâm dönemi İspanyasının son fikir merkezi olan bu kentte, ünlü vezir İbn ül Hatîb'le dostluk kuran İbn Haldun'un bu ilk hayat evresinde yer yer sürgün dönemleri vardır.

Düşünür, 1378 yılında Cezayir'de bir küçük kente çekilerek, ünlü yapıtı ***Kitâb ül İbâr***'ı yazabilmek için gerekli öğe ve belgeleri derlemeğe ve sınıflandırmağa girişmiştir. Bu kitaba bir başlangıç niteliğinde olduğu için kendisi tarafından ***Mukaddeme*** (Önsöz) diye adlandırılan ve İbn Haldun'u hem tarih biliminin hem de tarih felsefesinin kurucusu ve marksist. tarihsel maddecilik anlayışının öncüsü durumuna getiren önemli yapıtın tasarlanışı bu yıllara rastlasa gerektir.

1382 yılında hacca giden filozof, Kahire'de duraklayarak dersler vermiş ve kadılık yapmıştır. Bu arada Mısır sultanıyle birlikte bir sefere de katılan düşünür, Şam'da Timur'la tanışıp tarih üzerinde fikir tartışmasında bulunacak ve gene Kahire'de ölecektir.

İslâm düşüncesinin son büyük temsilcisi olarak kabul edilen İbn Haldun'a göre toplumlar da tıpkı organizmalar gibi doğar, büyür ve ölürler; ama toplumlara şekil veren öğe, coğrafî ve ekonomik koşullardır İnsanlar, birlikte yaşamak zorunda oldukları için toplum kurarlar; demek ki toplum hayatının temelinde, ortaklaşa üretim ve emek bulunmaktadır Filozof, toplum biçimlerini, ekonomik üretim tarzlarına göre sınıflandırmaktadır Çeşitli toplumların töre ve kurumları arasındaki farklar, ekonomik üretim tarzlarının farklı olmasından ileri gelir; nitekim bir toplumun tinsel hayatını meydana getiren bilim, sanat, hukuk ve din gibi kurumlar da o toplumun ekonomik üretim koşullarına göre şekillenir ve belirlenir.

Görüldüğü gibi, düşüncesinin hareket noktası bakımından «kaderci» bir tarih felsefesini benimsemiş olan filozof, özellikle Kuzey Afrika toplumlarının oluşumlarını, gelişme ve çökme nedenlerini açıklamağa koyulduğunda kesinlikle «akılcı» bir metodla yürümekte; bu toplumların üretim tarzlarını, çeşitli töre ve kurumlarını, yani bir yan-

İBN HALDUN'un Önsöz'ü : XVI. yüzyıldan kalma bir Arap elyazması.

dan altyapılarını bir yandan da üstyapılarını incelemektedir. İbn Haldun'un bu temel fikirlerinin yanı sıra, göçebe uygarlığından kent uygarlığına geçiş olgusunu açıklamak için ileri sürdüğü fikirler de bugün geçerliğini korumaktadır.

İBNİ HALDUN'dan seçmeler

Otorite ihtiyacı

Ve insanlar bir otoriteye, bir hükümete ihtiyaç duyarlar; insan türünün kendine özgü bir karakteridir bu : Yoldan saptığında onu zaptürapt altına alacak bir otorite ihtiyacı. Bütün hayvanlar arasında bunsuz varlığını sürdüremeyen tek hayvan, insandır.

İmparatorlukların doğuşu ve ölüşü

Doğuş halindeki imparatorluklarda hükümet, yumuşaklığı ve ılımlılığıyla belirginleşir. Bu nitelikleri o imparatorluk, eğer doğuşunu bir dinsel fikrin zaferine borçluysa, oradan almıştır. Eğer öyle değilse, göçebe hayatı içinde doğan ve yeni imparatorluk içinde kendiliğinden gelişecek olan uygarlığın etkisiyle insanların ruhunda oluşan soylu duygulardan türemiştir bu nitelikler. Adaletli ve gözetici bir yönetim altında yürekler umuda açılır ve insanlar topluma yararlı tüm uğraşlara şevkle verirler kendilerini. Zaten kalabalık olan nüfus, büyük bir gelişme gösterir; ama bu gelişme, derecelenme yoluyle olduğu için, ancak bir yada iki kuşak sonra fark edilecektir. Üçüncü kuşak yetiştiği vakit, nüfus doruk noktasına ulaşmış ve imparatorluk artık ömrünün sonuna yaklaşmış demektir.

Üstün insan aldatmacası

İnsanlar, kendilerine zor kullanarak boyun eğdirmiş ve kendi üzerlerinde egemenlik kurmuş olan kimseyi, üstün bir varlık olarak görürler daima. Ona karşı duydukları saygıyla karışık korku içinde. tüm iyi niteliklerle donanmış görürler onu; yada, en olağan bir şekilde köleleştirildiklerini kabul edemedikleri için, söz konusu nitelikleri ona onlar yüklerler. Ve bu aldanış, uzayacak olursa, bir kesinlik haline girer onların gözünde. O zaman da efendilerinin hal ve tavırlarını benimser ve her bakımdan ona benzemeğe çabalarlar. Ya taklit düşkünlüğüyle yaparlar bunu; yada muzaffer bir halkın, üstünlüğünü kendi gücüne değil de onu öbür halklardan ayıran hal ve davranışlarına borçlu olduğunu sandıkları için yaparlar.

Göçebe üstünlüğü

Yarı vahşi kabileler, başarılı fetihler yapmağa, öbür halklara oranla daha yatkın ve daha muktedirdirler. Eğer iki taraf sayı ve güç bakımından eşitse, zaferi göçebe hayatı yaşayan taraf kazanacaktır.

Baba ve oğullar

İnsan hayatının basit bir ilineğinden başka bir şey olmayan soyluluk ve şan şöhret, art arda dört kuşaktan geçerek gelip sonuna dayanır : Ailenin ününü kurmuş olan adam, bu işi nasıl ve ne ile başardığını bilir; dolayısıyle de ona bunu sağlamış olan ruh hali içinde kalır. Yükselişin bir bölümüne tanıklık etmiş olan oğlu da, daha az şevkle olmakla birlikte, aynı şekilde davranacaktır. Ama yükselişi mümkün kılan erdemlerin anısı gittikçe silinecek ve oğulun torunu, içinde bulunduğu üstünlüğün ondan öncekilerin nitelikleri sayesinde elde edilmiş bir durum olmayıp doğrudan doğruya ve sadece kendi öz varlığının ayrılmaz bir özelliği olduğu inancına kapılacaktır.

Yandaşlar daima gereklidir

Peygamberlerin bile, zafere ulaşmak için, aynı ruhla tutuşan yandaşlara ihtiyaçları vardır.

Arap fatihleri

Yönetimleri, sayısız bozukluğa ve kokuşmuşluğa yolaçıyordu : Fethettikleri ülkelerin zararına olarak keselerini doldurmaktan başka hiç bir şey düşünmüyorlar; aldıkları vergiler karşılığında hiç bir şey vermedikleri gibi, varolan yapıların hile çürüyüp yıkılmasına aldırış etmiyorlardı. Yönetme konusunda büyük bir kusurları daha vardı üstelik : Bedensel cezalar yerine para cezaları koyuyorlardı; bu da şiddet olaylarını teşvik ediyor ve güvensizliği büsbütün arttırıyordu.

Kırılan kılıç

Bir hanedan kurulup da yerleşti mi, gevşemeğe koyulur hemen. Kendisini iktidara getirenlerden yüz çevirip sırtını kiralık askerlere dayama yoluna sapar. Örneğin Abbasiler böyle yapmış. Türklere dayamışlardı sırtlarını. Genel kokuşma, çok geçmeden, o kiralık askerlere de bulaşır : Subaylar lükse dalar, askerleri hırs hürür ve herkes kumandan olmak ister. İktidar sertleşmek zorunda kalır bu durumda, elebaşıları idama kadar gider iş; bu da onun kılıcının kırılması demektir.

«Ermiş Thomas, filozof olarak, hemen herşeyini İbn Rüşd'e borçludur.» RENAN

İBNİ RÜŞD Ebü'l Valid İbn Muhammed : Arap filozofu (1126-1198) Dedesi ve babası kadı olan İbni Rüşd, Kurtuba'da iyi bir öğrenim gördü; ve 1169'da Sevilla'ya kadı olarak atandı. İki yıl sonra da Kurtuba'ya kadı olan filozof, tanrıbilim, felsefe, tıb ve matematik öğrenimi geliştirdi. Bu arada filozof İbni Tufeyl tarafından halife Ebû Yakub Yusuf'a tanıştırıldı; ve halifenin isteği üzerine, Aristoteles'in eserlerinin sistematik bir analizine girişti. Hükümdarla aralarında böylece başlayan dostluk, Yusuf'un ölümünden sonra halife olan oğlu Yakub el Mansur'un İbni Rüşd'ü korumasına yol açacaktır. Ne var ki yeni halife her türlü felsefeye karşı olan gelenekçi din adamlarının baskısıyle tavır değiştirmiş ve işi, 1195'te kısa bir süre için İbni Rüşd'ü hapsettirmeğe kadar götürmüştür. Filozof, Gazali'nin ünlü kitabına cevap olarak yazdığı ***Tehafut et tehafut*** («Çürütülüşün çürütülüşü») isimli eserini biraz da bu baskı altında kaleme almış olsa gerektir.

Filozofun Aristoteles'in analizine ayırdığı eser, bellibaşlı üç bölümden meydana gelmektedir: *Şerh* («Yorum») başlığını taşıyan birinci bölümde, Eski Yunan filozofunun özellikle mantık ve metafizik konusundaki araştırmaları adım adım izlenerek incelenmektedir. Ayrıca bir başlık taşımayan ikinci bölümde Aristoteles'in metinleri zaman zaman verilir. *Telhis* («Özet») başlığını taşıyan üçüncü bölümse, hiç metin aktarılmaksızın girişilmiş tamamıyle özgür bir yorum meydana getirmektedir. Aristoteles'i yeni - Platon'culuğun açısından inceleyen İbni Rüşd'ün felsefesi, bir yandan, âlemin sonsuzluğunu belirten bir maddecilik olarak; bir yandan da; içdüşünmenin dinsel dogmalar karşısında hür olduğunu ileri süren bir akılcılık olarak şekillenir. Ahlâk görüşü ise, bireyden çok insanı ele alan bir hümanizm karakterindedir. Orta Çağ kültürünün en yüksek doruğu diye kabul edilen bu felsefe, XIII. - XVI. yüzyıllar arasında Batı düşüncesini derinden etkilemiştir.

Çok fazla zeki bir şef halk için tehlikelidir

Çok fazla zeki, haddinden fazla zeki bir hükümdarın ilk kusuru, kullarına üstesinden gelemeyecekleri işleri yüklemektir; uyruklarının takatinin çok ötesine çevirmiştir çünkü bakışlarını o hükümdar; ve bir işe karar verdiği vakit, zekâsı sayesinde o girişimin bütün sonuçlarını öngörebileceği inancındadır. Dolayısıyle de böyle bir hükümdarın yönetimi, halk için zararlıdır. Nitekim bizzat Peygamber demiyor muydu : «Adımlarınızı içinizde en zayıf olanın adımına uydurun..» diye!

Çöküşün kaçınılmazlığı

Bir imparatorluğun çöküşü başlamaya görsün, hiç bir şey durduramaz onu : Gerçekten de hükümdar, şiddetle kınanmayı göze almaksızın, tantanasını azaltıp eski hayat tarzına dönemez. İnsanlardaki yurtseverlik duygusu aşınmış olduğundan, daha sade bir hayata dönen hükümdarın prestiji yıkılır; bu da, o hükümdara karşı halkı küstahlaştırır.

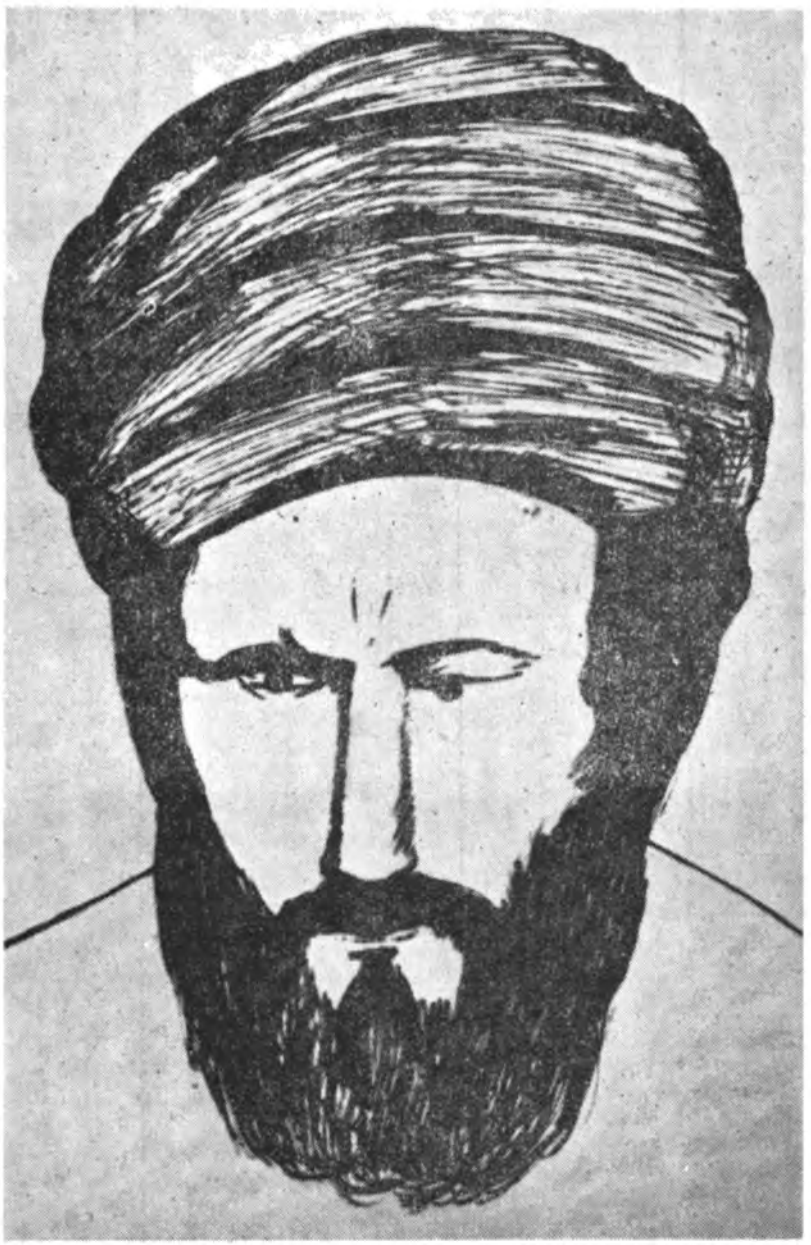

İBN HALDUN Tarih biliminin kurucusu ve tarihsel maddeciliğin öncüsü.

«Büyük değilim ben, ama beni içine sığdıracak bir ülke bulamadım. Pahalı da değilim aslında, ama kendime alıcı bulamadım.» İBN SİNA

İBNİ SİNA Ebû Ali Ibn Abdullah : İslâm düşünürü, bilgini ve hekimi (980-1037). Buhara yakınında bir köyde doğdu. Yüksek memur olan babası, oğlunu iyi yetiştirebilmek için Buhara'ya yerleşti. Çeşitli hocalardan edebiyat, felsefe, matematik öğrendikten sonra tıb öğrenimine başladı ve daha onaltı yaşındayken bölgenin en becerikli hekimi hâline geldi. On sekiz yaşındayken eline geçen Farabî'nin bir kitabından Aristoteles felsefesini de öğrenen İbni Sina, yirmi yaşına kadar, dostlarının isteği üzerine bir dizi felsefî inceleme yazmış bulunuyordu. Babasının ölümünden sonra çeşitli emirlerin hizmetinde bulundu. İki en önemli eserinden biri sayılan *El Kanun fi'l Tıb* («Tıbbın temel kuralları») isimli kitabının ilk bölümü-

İBN SİNA Ortaçağ'dan kalma bir elyazmasından.

Bir Latin elyazmasından minyatür. İBN SİNA ders veriyor..

nü bu arada kaleme almıştır. Daha sonra Rey'e göçerek Zübeyde sultanın hizmetine girdi, sultanın karasevdaya tutulmuş oğlunu tedavi etti. Bunu Kazvin ve Hamadan gezileri izledi; bu arada tehlikeli bir hastalıktan kurtardığı Hamadan emirinin kısa bir süre için veziri de oldu, ama bu görevden hayal kırıklığı içinde ayrıldı. Uzun zamandır kendisiyle dolaşan öğrencisi Cevzecani'nin ricası üzerine, Aristoteles'in eserlerinin genel bir yorumuna girişmesi işte bu döneme rastlamaktadır. ***Kitab üs Şifa*** («Hatadan iyileşme») ismini taşıyan bu eseri İbni Sina, daha sonra İsfahan'da tamamlayacaktır. Çağın mantık, metafizik, fizik, geometri, astronomi, aritmetik ve müzik bilgilerini kucaklayan engin bir ansiklopedi niteliğindeki ***Danişname***'yi de hayatının bu son döneminde yazan İbni Sina, Hamadan'da birdenbire hastalanarak ölmüştür.

Bilinen eserlerinin sayısı iki yüzü çok aşan İbni Sina, insanoğlunun bütün düşünce ve etkinlik alanlarına eğilmiş bir filozoftur. Toplumsal ve siyasal konudaki fikirleri Marx'ı andıran cinsinden, devrimci bir nitelik taşır. Farabi ve Plotinos'un etkisinde geliştirdiği gizemci felsefesi, tasavvuf anlayışına yaklaşmaktadır. Tıp konusunda ise İbni Sina'nın herşeyi doğal nedenlerle açıklamağa çalıştığı görülür; anatomi, kemikbilimi, farmakoloji ve biyoloji alanlarında bir dizi yeni buluşu vardır. Müzik konusunda ise, bu sanattan tıb, cerrahlık ve pedagoji alanlarında yararlanılabileceğini öneren belki de ilk düşünürdür. İbni Sina'nın etkisi, özellikle Gazali ve Sühreverdi'nin saldırıları sonucunda Doğu dünyasında sınırlı kalmış; buna karşılık Batı düşüncesini yakın zamanlara kadar derinden damgalamıştır.

İBSEN Henrik (Skien 1828 / Oslo - 1906): Norveçli oyun yazarı. 15 yaşında okulu bırakarak eczacı çırağı olarak hayatını kazanmaya başladı: bir yandan da kendi kendini yetiştiriyor ve ilk oyunu ***Catilina***'yı yazıyordu (1850). 1850'de Oslo'ya gitti, lise bakaloryasını veremedi ama yazmaya devam etti, sonunda doktor değil, yazar oldu. Çeşitli gazetelerde ve Berger Milli tiyatrosunda yazar olarak çalıştı (1851). Danimarka ve Almanya'daki bir inceleme gezisinden sonra sahne yönetmeni oldu. 1857'de, Oslo'daki Noraks tiyatrosu yönetmenliğine getirildi, fakat bu tiyatro 1862'de kapandı. Henüz Oehlenschlager'in romantik geleneğini sürdüren ilk oyunları bu döneme raslar: ***Fru Inger til Östraat*** (Östraat'lı Bayan İnger, 1853), ***Gildet Po Solhaug*** (Solhaug'da Bayram, 1856), ***Haermaendene po Helgeland*** (Helgeland Savaşçıları, 1858) adlı yapıtının kazandığı başarıdan sonra bir gezi bursu kazanarak 1864'de Danimarka, Almanya, ve Avusturya'ya gitti. İtalya'da 4 yıl kaldıktan sonra Dresden'e yerleşti. 1891'e kadar Norveç'e dönmedi.

F. VALLOTTON'un deseni «Ben ancak tek başıma düşünmeğe koyulduğum vakit kendim olabiliyorum.» İBSEN

İBSEN çalışıyor

İtalya'dayken, 1864'de Prusya'nın Danimarka'ya saldırısı ona İskandinav'cılığın çöküşü gibi geldi, düştüğü hayal kırıklığı içinde en önemli yapıtlarından ikisini yazdı: Kierkegaard'ın etkisi sezilen ***Brand*** (1866) ve Norveç özelliklerini taşıyan yapıtı ***Per Günt*** (Peer Gynt, 1867). Bu iki oyun, İbsen'in sanat hayatında bir doruk noktasıdır. Tümüyle sahne için düşünülmüş bir oyun olmayan ***Kejser og Galilaeer***'den (İmparator ve Galile, 1873) sonra İbsen'in yapıtları yeni bir yön kazandı. Münih'teki radikal ortamın, özellikle G. Brandes'in etkisiyle, İbsen bir «tartışma» sanatına doğru yöneldi. Bundan sonra İbsen, birçok soruna elatan bir toplum ve ahlâk eleştiricisi olarak görülür: ***Samfundets Stotter***'de (Toplumu Ayakta Tutanlar, 1877) gelişme çağındaki kapitalizmin ahlâksızlığını, ***Bir Bebek Evi***'nde (Et Dukkehjem, 1879) kadının durumunu, ***Hortlaklar***'da (Gengangere, 1882) irsiyet yasalarını, ***Bir Halk Düşmanı***'nda (En Folkefiende, 1882) siyasal bilgisizliği dile getirir. Fakat İbsen'in sanatı yalnız toplum şorunlarını yansıtmakla kalmaz, onların ötesinde kişisel sorunlara da eğilir. Son oyunları tezlerden çok kişiler çevresinde gelişir, bunlarda natüralist teknik, oyun kahramanında yansıtılan ahlâksal ve metafizik kuşkuyla iyice bağdaşmıştır. İbsen, «benim işim soruları ortaya koymaktır, yanıtlarını bulmak değil» diyordu. Yapıtlarının en değişik ve en çarpıcılarından olan ***Yabanördeği*** (Vildanden, 1884) yalanın hayattaki önemini ortaya koyar. ***Rosmersholm*** (1886), ***Denizden Gelen Kadın*** (Fruen fra Havet, 1888), ***Hedda Gabler*** (1890), ***Yapı Ustası Solness*** (Bygmester Solness, 1892), ***Küçük Eyolf*** (Lille Eyolf, 1894), ***John Gabriel Borkmann*** (1896) ve ***Biz Ölüler Uyanınca*** (Naar vi Döde Vaagner, 1899) psikolojik derinliği ve gitgide büyüyen bir kötümserliği dile getirir.

İbsen'in elli yıllık bir dönemi kaplayan yapıtları, yazarın ahlâksal ve felsefesel gelişimini yansıtır. Tarihsel trajedilerden, burjuva dramlarına ve şiirli oyunlarına dek İbsen'in tüm yapıtlarında aynı oyun kurma ustalığı görülür. Tiyatronun ya «bir hayat dilimi»nin donuk görüntüsünü veren bir natüralizme, yada ancak seçkin bir aydınlar azınlığınca anlaşılabilecek bir sembolizma yöneldiği bir dönemde İbsen, canlı ve dramatik bir düşünce tiyatrosu kurmayı başardı. Hattâ bu yüzden, beylik yollara başvurmakla suçlanmıştır. Fakat tüm Avrupa'da yarattığı etki bununla açıklanabilir.

icar (Fr. fermage) Bir toprak sahibinin bir işletmeciye (yada, müstecir'e) belirli

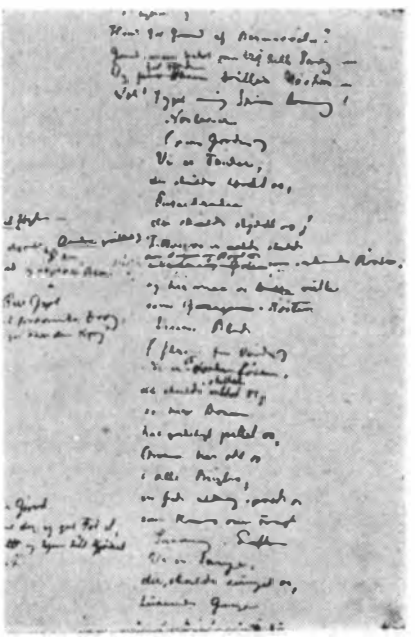

Henrik İBSEN'in elyazısı.

İBSEN'in Taç peşinde koşanlar'*ının temsilini betimleyen bir süsleme resmi.*

bir kıra karşılığında, toprağı kendi hesabına işletmeyi kiraladığı tarımsal işletme tarzı. İcar sözleşmesi, toprak sahibinin belirli bir süre için ve gene belirli bir para karşılığında işletme hakkını verdiği bir sözleşmedir.

Toprak sahibinin aldığı bu kiraya çiftlik kirası denir. Çiftlik kirası, toprak mülkiyetinin para olarak gelirini oluşturur: normal olarak, kiracının arttırımına geçen toprakların ve tesislerin genişliğine ve kalitesine göre değişir: bir rant'tır bu.

Kiracı (müstecir) rant öder, fakat toprağı kendi hesabına işletir: kiracı, kendi üretimi için gerekli harcamaları yapar ve satıştan elde ettiği parayı kendi kasasına koyar: bir kâr'dır bu gelir.

Şayet, kiracı, ücretli emekçi kullanmaktaysa, gerçek bir kâr söz konusudur: ücretli emekçi kullanmayıp ailesiyle birlikte tek başına çalışmaktaysa bir kazanç, yani zahirî kâr söz konusudur. Bu ikinci durumda, artı-ürün, çoğu zaman, rant tarafından hemen hemen bütünüyle emilmiş olmaktadır. Demek ki, bu gelirin tipine bakarak, iki büyük kiracı tipi birbirinden ayrılabilir.

Kiracının (müstecirin) kârı, yalnızca giderler ve gelirler arasındaki farka bağlı olarak değil, fakat aynı zamanda, toprak sahibine ödenen çiftlik kirasının miktarına da bağlı olarak değişiklik gösterir: kiracıyla mülk sahibi arasındaki çıkar karşıtlığı buradan doğar.

Bu icar, toprak imtiyazının kapitalist bir biçimidir toprak sahiplerinin ellerinde tuttukları toprak monopolünden kaynaklanır.

İçdüşünme, düşünme (Osm. teemmül, tefekkür; Fr. réflexion; İng. reflection). Yargı gücünün, gerek bir olgunun nedenlerini daha iyi kavramak ve analizden geçirmek, gerekse belli bir davranışın sonuçlarını hesaplamak üzere girdiği eleştirisel yoğunlaşma hali. Felsefe açısından daha köklü bir anlamda içdüşünme, düşüncenin kendi üzerine çevrilmesi ve kendiliğinden edimlerini konu edinmesidir. Bu anlamda içdüşünme, Leibniz'in deyişiyle, *«bizde olan şeye yönelmiş bir dikkatten başka bir şey değildir».* - Kant'a göre içdüşünme, *«belirli verilmiş tasarımların çeşitli bilgi kaynaklarımıza olan oranının bilincidir».* Özdeşlik ve farklılık, uygunluk ve uygunsuzluk, iç ve dış, madde ve form, bu anlamda içdüşünmede doğan kavramlardır. Bergson ise içdüşünmeyi, «içsüre»nin yaşanması, yani «ben»in derin gerçekliğinin sezgisi olarak tanımlamaktadır.

İçerik, muhteva (Fr. contenu, İng. content). Başka bir şeyin içinde bulunan şey. Bu geniş anlamda, örneğin psikolojik açıdan, bilincin belirli bir andaki içeriği; o an bilinci dolduran ve meydana getiren olguların tümüdür. Bilgi teorisi açısından, düşünce işlemlerinin çoğunda bir *form*, yani genel bir örgütlenme çerçevesi; bir de içerik (yada «madde»), yani bu form için somut bir uygulanma alanı meydana getiren birtakım tikel belirlenimler vardır: Örneğin «bütün insanlar ölümlüdür» yargısının form'u, «bütün A'lar B'dir» şeklinde dile gelen evrensel şemadır; «insan» ve «ölümlülük» ide'leise, aynı yargının içeriğini meydana getirir. Mantık açısından içerik, bir kavramın «içlem»i anlamına gelir.

İçgüdü (Osm. sevk-i tabiî, garize, İnsiyak; Fr. ve İng. instinct). Bir türün bütün bireylerinde ortak olarak bulunan, soyaçekimsel, ve edim halindeki birey tarafından genellikle bilincine varılamayan bir ereğe yönelmiş belirli tepkilerin tümü. - Bu anlamda içgüdü, genellikle «zekâ»ya karşıt tutulur. Örneğin Bergson, İçgüdü ile zekânın; birincisi hayata, ikincisi ise inorganik âletlerin kullanımına adapte olarak ayrışıma uğramış iki paralel bilgi ve eylem kipi olduklarını söylemektedir. - Psikolojik açıdan içgüdüyü, «eğilim»den ayırt etmek gerekir: Birinci durumda belirli birtakım edimler, edim halindeki bireye dolayımsız şekilde ve belirli bir ereğe ulaşma yolları olarak gözükmeksizin telkin edilmektedir; ikinci durumda ise, eğilimin yöneldiği şey bellidir ve bilinmektedir, ama bu şeye ulaşmanın yolları verilmemiştir. Gene de günlük konuşma dilinde bu terim, «kendini sakınma içgüdüsü» deyiminde olduğu gibi, bizde doğuştan bulunan derin ve şiddetli bir eğilimi belirtmek için kullanılmaktadır. Bilimsel açıdan içgüdüler, özellikle hayvanlarda görüldüğü şekliyle, üç temel karakter teşir: «Doğuştan» verilmişlerdir, yani sonradan öğrenilemezler; «birbiçimli» (yeknesak)'dirler, yani gelişip yetkinleşmez ve hep aynı kalırlar; «türsel»dirler, yani her türün kendine özgü içgüdüleri vardır.

İçkin (Osm. İndimacî; Fr. ve İng. immanent). Dış bir etkinin sonucu olmaksızın bir varlığın içinde bulunan. - Bu anlamda örneğin «içkin adalet», olayların doğal akışından doğan adalettir; ve örneğin dinsel öğretilerde olduğu gibi, ölümden sonra Tanrı tarafından herkese uygulanacağı ileri sürülen «aşkın adalet»e karşıt tutulur. Tanrının, Spinoza'da olduğu gibi, âleme içkinliğini; yada Hegel'de olduğu gibi, İnsanlığın tarihine içkinliğini ileri süren öğretiler, «heptanrıcı» öğretilerdir.

İçlem (Osm. tazammun; Fr. compréhension; İng. comprehension). Bir kavrama ilişkin karakterlerin tümü. Geniş anlamında içlem, bir kavramın «tanım»ını meydana getiren karakterlerin tümünü belirttiği gibi, belli bir sınıfa bağlı bireylerin ortak karakterlerinin tümünü de belirtir.

İçrekçilik (Osm. bâtıniyye; Fr. ésotérisme; İng. esoterism). Bilimin herkese değil de sadece zekâlarına ve ahlâklarına güvenilir müritlere öğretilmesi gerektiğini savunan öğreti. Bu terim genellikle Eski Yunan'daki felsefe okullarını belirtmek için kullanılır. Nitekim Eski Yunan'da, yalnız Okul içinde ve bir çeşit yeminli öğrencilere verilen bilgiler *içrek* bilgiler; halka da aktarılması uygun görülen bilgilerse *dışrak* bilgiler diye nitelenirdi. Kutsal kitapların görünürdeki (yani yüzeysel, dışrak) anlamının altında bir de «içrek» (yani gerçek ve gizlenmiş) anlamı olduğunu ve hakikate ermenin ancak bu içrek anlamı kavramakla gerçekleşeceğini ileri süren öğretiler. İçrekçilik bugün, kabala, simya, büyücülük vs. cinsinden «gizli bilimler»i (ulûm-u hafiyye, İlm-i ledün) belirtmek için de kullanılmaktadır.

İç savaş (Fr. guerre civile, İng. civil war): Bir ülkedeki sınıflar arasında silâhlı savaş. - Sınıf mücadelesinin en yüksek ve en çetin biçimi, iç savaştır. İç savaşta, iktidarın hangi sınıfın elinde kalacağı sorunu çözüme bağlanır çünkü. Baskı ve sömürü altındaki sı-

İspanya iç savaş'ının bilânçosu : Toledo Alcazar'ı 1935 yılında...

ve iç savaş'tan sonra 1936 yılında.

iç savaş'ın felâketleri : 1978 Mayısında Lübnan'dan bir görünüş.

nıfların, kendi kurtuluşları için yürüttükleri politik savaşımın bir devamı olan iç savaş, adaletli, ilerici ve devrimci bir savaştır. Amerika Birleşik Devletlerinde 1861-1865 arasında Kuzey Amerika burjuvazisinin Güney kölecilerine karşı yaptığı iç savaş, ilerici bir savaştır. Gerek 4 Temmuz 1776 tarihli Amerika Birleşik Devletleri Bağımsızlık Bildirgesinde, gerekse 1793 yılında, o zamanki Fransız Meclisi tarafından kabuledilen İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesinde, hükümet halkın haklarını çiğnediği zaman, halkın ve her halk kesiminin ayaklanma hakkının hakların en kutsalı olduğu belirtilmektedir.

Gerici sınıfların iktidarını geri getirmeye yada egemenliklerini güçlendirmeye yönelik iç savaş (1936'da İspanya'da başlayan faşist generallerin ayaklanması gibi), haksız, adaletsiz, gerici ve karşı-devrimci bir savaştır.

Proletarya devrimleri çağında, iktidardan atılan gerici ve sömürücü sınıflar, kapitalist düzeni yeniden kurabilmek amacı ile uluslararası burjuvazinin yardımına dayanarak iç savaşa girişirler. Örneğin, Rusya'da, 1917 yılındaki Büyük Ekim Sosyalist Devrimi'nin iktidardan attığı eski egemen sınıflar, çok geçmeden, genç Sovyet devletine karşı bir iç savaş açmışlar ve dünya emperyalizmini yardıma çağırmışlardır. Lenin'in başkanlığındaki işçi-köylü devletinin iç ve dış karşı-devrimcilere karşı savaşı iki yıl sürmüş ve sosyalizmin zaferiyle sonuçlanmıştır.

İçsüre, süre (Osm. müddet; Fr. durée; İng. duration). Somut olarak yaşanan zaman. Bergson içsüreyi «zaman»a karşıt tutar: İçsüre, ruhsal hayatta dolayımsız olarak duyulan ve yaşanan sürekliliğin temel karakteridir ve ölçülemez, tamamiyle özneldir; oysa zaman, «ölçülebilir»liği bakımından soyut bir karakter taşır ve uzaysal imgelerle kavranan matematik bir fikir niteliğine bürünür. Nitekim nesnel bir açıdan bakınca bir saat daima bir saattir; ama sıkıntı içinde geçirilen bir saat bize «bir gün kadar uzun» gelir.

İde yada idea, düşünce, fikir (Osm. misâl; Fr. idea). Belirli bir şey hakkında zihnimizde oluşan kavram. Teriml ilk olarak kullanan Platon, İdea derken, duyu yoluyle tanıdığımız varlıkların soluk birer gölgesini meydana getirdiği ve bu varlıkların asıl kaynağı olan, madde-üstü, ölümsüz örnekleri kasdetmekteydi. İde kavramının Kant'ın «deneyüstü ideler» deyimindeki kullanımıyle Hegel'in estetik alanındaki kullanımı, bu ilk anlama bağlanabilir: ***«İde derken, aklın, duyular alanında hiç bir upuygun nesneye denk düşmeyen zorunlu bir kavramını anlıyorum.»*** (Kant); ***«Güzel, İde'nin duyular biçimde kendi kendini göstermesi olarak belirlenir.»*** (Hegel). Bu, ide'nin «metafizik» anlamıdır. Mantık açısından ide, «kavram»a özdeştir; ve bir soyutlama işleminin ürününü dile getirir. Bu bakımdan «genel fikir»le bu genel fikri açıklayan terimin, kesinlikle tanımlanmış bir kapsamı ve bir içlemi olduğu kabul edilir. - Psikolojik anlamda ide, düşünceye konu olan herşeydir. Bu anlamde Descartes, üç ayrı ide (yada «fikir») ayırt etmektedir: İçdüşünme yoluyle kendimizde bulduğumuz «doğuştan» fikirler; zihnimizin yarattığı «zorunsuz» (yada «yapma») fikirler; duyuların bize getir-

diği «dıştan» («adventice») fikirler.

Ideal, ülkü (Osm. mefkûre; Fr. Idéal; İng. ideal). Ulaşılması özlenen yetkin örnek. Bu anlamda ideal, insana, hem düşünce hem de duygu planında eksiksiz bir doygunluk sağlayacağı varsayılan şeydir. Felsefe açısından «ideal», «ldesel»in özdeşidir ve «düşünceye ilişkin» anlamına gelir.

Idealizm, Idealcılık (Osm. iftikâriyye; Fr. idéalisme; İng. idealism). Varlığını inkâr ettiği dış dünyayı, bu dünya hakkındaki tasarımlarımıza Indirgeyen felsefî eğilim. Her türlü varoluşu düşünceden çıkaran bu geniş ve metafizik anlamda Idealizm, düşüncenin varlıktan bağımsız olduğunu kabul eden «ontolojik realizm»e (yada ontoloJl'ye) karşıttır. Bu yönelimin; varoluşu «bIreysel» düşünceden çıkaran ve kimi zaman yanlış olarak *öznelcilik* («sübjektivizm») diye adlandırılan akımla, varoluşu genellikle düşünceye indirgeyen akım olmak üzere bellibaşlı Iki formu bulunmaktadır. - Gene metaflzlk alanda idealizm, şu özel anlamlara bürünmüştür: 1) İdealar öğretisi anlamında Platon'culuğu belirtir. Bu anlamda ilk olarak XVII. yüzyıl sonunda Leibniz tarafından kullanılmıştır. 2) XVIII. yüzyıldan Itibaren Berkeley'in öğretisini bellrtmek için sık sık kullanılmıştır (ama Berkeley, kendl öğretlsini, «immateryalizm» - «madde-olmayancılık» terImiyle belirtir). *Mutlak idealizm* terImiyle de anılan ve kendl tasarımlarımızdan başka hIç bir şeyi bilemeyeceğimizl Ileri süren bu görüşün temel ilkesI, Berkeley tarafından şöyle açıklanır: *«Var olmak, algılanmaktır.»* 3) Kant tarafından *ampirik idealizm* diye adlandırılan; ve uzaydaki, yanI «bIzim dışımızdaki» nesnelerin varlığını, ya şüpheli ve ispatlanamaz yada yanlış ve olanaksız gören anlayış. Kant'a göre, bu görüşün birincI şekli Descartes'ın «belkIII Idealizm»i, ikinci şekli Ise Berkeley'in «dogmatik Idealizm»IdIr; ve Kant kendi «deneyüstü Idealizm»ini bu «ampirik» idealIzm anlayışlarına karşıt tutar: Kant'a göre, dünya hakkındakI bütün bilgilerimiz (yani sezgiler ve kavramlar), aklın ürünüdür. 4) Fichte, Schelling ve Hegel'in sistemlerI de «Idealizm» ismi altında belirtilmektedir Fichte'nin bütün gerçekliği «mutlak ben»e bağlayan anlayışına *öznel idealizm*; «ben»in özdeşliğini, ruhla âlem arasında mutlak bir özdeşlik olarak yorumlayan Schellling'In anlayışına *nesnel idealizm*; tarihi, düşüncenin kendI kendini gerçekleştirmesi olarak gören Hegel'in anlayışına da *mutlak idealizm* denilmektedir. Hegel kendI sistemini; tezi Fichte'nin, antitezi de Schelling'in sIstemlerI tarafından ortaya konan bir sentez olarak Ileri sürmüştür. Ahlâk planında ve günlük konuşma dilinde idealizm, «ideal»e büyük değer tanıyan ve hem insan doğasındakI hem de Insan toplumlarındaki kötü yanları düzeltme konusunda fIkrIn ve duygunun gücüne bel bağlayan kIşInIn tavrını dile getirir. Estetlk planda idealizm, sanatın amacını doğanın taklidinde değil de, zihnI daha doyurucu ve yapıntı («fiction») ürünü bir doğanın tasarımında gören anlayıştır. Bu açıdan idealizm, sanat alanındaki «gerçekçi»liğe karşıt tutulur (Séailles: *«Gerçekçilik diye bir şey hiç bir vakit var olmamıştır; bu ismin dile getirdiği şey, çoğu zaman, çirkinin idealizminden başka bir şey değildir.»*).

Demek kI felsefe açısından idealizm, âlemi gerçekliği içinde tanıyabileceğimizi ileri süren «gerçekçi»liğe karşıttır. Bu anlamda idealizmi; âlemin «tinsel» doğalı olduğunu ileri süren ve düşünce de dahil bütün gerçeğin maddesel doğalı olduğunu savunan maddeciliğe karşıt tutulan «tinselcilik»ten ayırt etmek gerekir.

---

idealizmin

marksist-leninist açıdan eleştirisi

İdealizm, felsefenin temel meselesinin çözümünde materyalizme tamamıyle zıt bir felsefi akımdır. İdealizm ruhun, spiritüel'in aslî, madde'nin ise tâli olduğu ilkesinden hareket eder. Bu anlayış, İdealizm'i, dünyanın zaman ve mekânda sonlu olduğunu ve Tanrı tarafından yaratıldığını ileri süren dinî görüşlere yaklaştırır. Bilinç'i, tabiat'tan ayrı ve yalnız başına bir şey olarak ele alan idealizm, bundan dolayı, insan bilincini ve bilme prosesüsünü yanlış noktalara götürmüş, şüphecilik'in ve agnostisizm'in savunucusu derecesine düşmüştür. Mutlak idealizmi, materyalist determinizm'in karşısına teleolojik bakış açısını koyar. Metafizik ve viilger materyalizmin, idealizmi saçmalıktan ve anlamsızlıktan ibaret görmesine karşılık. Marksizm-Leninizm, İdealizm'in belli somut formları içinde epistemolojik köklere sahip olduğunu söyler. (Lenin toplu eserleri, cilt 38, s. 363) Teorik düşüncenin gelişmesiyle, en basit bir soyutlama bile, idealizm'e yani, kavramların objelerden kopmasına imkân verir. Bu imkân, İdealizm'in mitoloji'nin ve din'in fantastik kavramlarının bilime benzer bir uzantısı olarak ortaya çıktığı sınıflı toplumda gerçekleşir. Materyalizm'in aksine, idealizm'in sosyal kökleri, varlık'ın doğru şekilde yansıması, üretim güçlerinin gelişmesi ve sosyal ilişkilerin yeniden kurulması ile ilgili olmayan muhafazakâr ve gerici kesimlerin ve sınıfların dünya görüşünde yatar. İdealizm, insan bilgisinin gelişmesinde kaçınılmaz olan zorlukları mutlaklaştırıp, bilimsel ilerlemeyi geciktirir. Bununla beraber, yeni epistemolojik sorular ortaya atan ve bilme prosesüsünü anlamaya çalışan bazı idealist filozoflar, birçok felsefi problemlerin incelenmesini hızlandırmışlardır (mesela, Hegel, kavramların diyalektiğinde, şeylerin diyalektiğini bulur). Marksizm-Leninizm, idealizm çeşitlerini iki gruba ayırır; bunlardan birincisi, şahsî ya da gayrî şahsî ferdî zihinden üstün bir zihni ya da ruhu, realite'nin temeline koyan objektif idealizm'dir. İkincisi ise, realiteyi ferdî bilince dayandıran sübjektif idealizm'dir. Ama objektif idealizm ile sübjektif idealizm arasındaki fark mutlak değildir. sübjektif idealistler, solipsizm'e düşmemeye çalışırlarken, çok kere objektif idealist bir tavır alırlar. Objektif idealist doktrinler, ilk defa Doğu'da ortaya çıkmışlardır. Platon felsefesi objektif idealizm'in klasik şeklidir. Dini ve mitolojik fikirlere bağlılık, gerek Platon'un objektif idealizm'inin gerekse genel olarak Antik Çağ idealizm'inin tipik bir özelliğini meydana getirir. Bu bağlılık, Antik toplum krizi sırasında, Yeni Platon'culuk geliştiği zaman daha da güçlenmiştir. Yeni Platon'culuk, mistisizm ile kaynaşmıştır. Bu durum, Orta Çağlar'da, felsefe, Hıristiyan ilâhiyatı ile İslâm ilâhiyatının boyunduruğuna girdiği zaman daha da kesin bir hal alır. Aquino'lu Thomas'dan sonra, objektif idealizmin ve skolastik felsefenin temel kavramı, gayri maddi bir form kavramı haline gelir. Dünyayı, sonlu bir zaman ve mekân içinde tasavvur eden tabiat üstü Tanrı'nın iradesini yerine getiren amaçlı bir unsur olarak ele alır. Descartes'la başlayan sübjektif idealizm, ferdi güdülerin gittikçe güçlenmesiyle burjuva felsefesine iyice yerleşti. Gerek Berkeley'in ortaya koyduğu sistem, gerek Hume felsefesi, klasik sübjektif idealizmin ifadesi olmuşlardır. Kant'ın felsefesinde ise, «kendindeşeyler»in, şüjenin bilincinden bağımsızlığı hakkındaki materyalist iddia, hem bilinç'in apriori formları olduğunu söyleyen agnostisizm'in temel tezi ile, hem de bu formların insan üstü bir mahiyet taşıdıklarını ileri süren objektif idealist tezle birleştirilmiştir. Daha sonraları sübjektif idealist akım, Fichte'nin felsefesinde; objektif idealist akım da Schelling'in, özellikle de, geniş kapsamlı bir diyalektik idealist sistem olan Hegel'in felsefesinde hüküm sürmüştür. Hegel'ci okulun dağılmasından sonra İdealizm'in geçirdiği evrim, burjuvazinin oynadığı ilerici rolün terkedilmesi ve diya-

lektik materyalist felsefeye karşı mücadele şeklini almıştır. Bunun sonucu olarak, ortaya, materyalizm ile İdealizm'in arasında duran ya da bunların «üzerinde» yer aldığını ileri süren birçok öğreti çıkmış; agnostik ve irrasyonalist akımlar, yani insan aklına ve insanın geleceğine inançsızlık güçlenmiştir. Kapitalizmin genel bulunan varoluşçuluk ve pozitivizm gibi idealist akımların ve başta Yeni-Thomas'cılık olmak üzere birçok katolik felsefe okullarının ortaya çıkmasına yol açmıştır. 1920'lerin ortalarında meydana gelen belli başlı üç idealist akım bunlardır: ama İdealizm'in küçük küçük okullara bölünmesi günümüze kadar devam etmiştir. Çağdaş İdealizm şekillerinin çeşitli olmasının başlıca sosyal sebebi, idealist felsefenin, emperyalizmin siyasi nüfuzundan sözde kurtularak «bağımsızlığını» sağlamlaştırmak istemiş olması ve burjuva bilincinin bütünlüğünü kaybetmiş bulunmasıdır. Öte yandan, buna tamamiyle zıt bir prosesin ortaya çıkmakta: anti-sosyalizm'e dayanan, çeşitli çağdaş İdealizm akımları yeniden kurulmaktadır. Lenin'in Materyalizm ve Ampiriokritisizm'i bu gibi çağdaş İdealizm çeşitlerini eleştirmek için kaleme alınmış temel bilimsel eserlerden biridir. Lenin, sözü geçen bu eserinde sadece pozitivizmin Mach'çı çeşitlerini değil, emperyalizm çağındaki bütün burjuva felsefelerinin ana muhtevasını da Marksist açıdan tahlil etmiştir.

M. ROSENTHAL

(Türkçesi Aziz ÇALIŞLAR)

İdentiklik bk. **özdeşlik.**

İdeoloji (Fr. idéologie; İng. ideology). Bir topluma yada bir toplumsal sınıfa özgü inançların tümü. İlk olarak XVIII. yüzyılın sonunda Destutt de Tracy tarafından kullanılan bu terim, genel olarak bilincin olguları diye göz önüne alınan idelerin karakterlerini, kanunlarını, ve özellikle de kökenlerini inceleyen bir bilim şeklinde ortaya sürülmüştür Destutt da Tracy'nin yanı sıra Cabanis, Volney, Garat ve Dzunou'dan kurulu filozoflar topluluğuna da *İdeologlar* denmiştir. Bir hükümet şeklinin yada bir siyasal partinin dayandığı öğreti. Bu anlamda örneğin devletçilik, «nasyonal sosyalizm», marksizm, vs. hep birer ideolojidir. - Marksizme göre ideoloji, kendi öz verilerine dayanarak geliştiğini sanan ama aslında toplumsal ve özellikle de ekonomik gerçeklerin ifadesi olan teorik düşüncedir: *«İdeolojilerin oluşum sürecini son kertede belirleyen, insanların maddesel varoluş şartlarıdır; ama insanlar bu durumun farkında olsaydı, ortada hiç bir ideoloji kalmazdı.»* (Engels). Bu anlamda örneğin din de bir ideolojidir.

İdeolojik şaşırtma (Fr. diversion Idéologique, İng. ideological diversion) Emperyalizmin, dünya sosyalizmine karşı yürütegeldiği ideoloji mücadelesinin en etkin ve gerilimli biçimi. Sosyalizmi gözden düşürmek ve onun çekici gücünü azaltmak amacıyle emekçilerin bilincini ideolojik ve manevî yönden etkilemek için tasarlanmış metodların tümü. - Emperyalizmin genel stratejisine bağlı olan ideolojik şaşırtma ile güdülen amaç, sosyalizmi bir toplumsal düzen olarak ortadan kaldırmak, emperyalizmin dünya sistemini yeni baştan kurmaktır. Dünya sosyalist sistemini askerî harekâtla yok etmek yada ekonomik araçlarla boğmak gücünden yoksun bulunan emperyalizm, ideolojik şaşırtmayı geniş ölçüde uygulamaktadır.

İdeolojik şaşırtma stratejistleri, bu alandaki çabalarını, zamanımızın üç temel devrimci gücüne, yani dünya sosyalist sistemine, dünya işçi hareketine, Asya, Afrika ve Latin Amerika'daki ulusal kurtuluş hareketine karşı yönelmektedirler. Fakat,eğir toplarını, Sovyetler Birliği başta olmak üzere, dünya sosyalist sistemine çevirmişlerdir. Emperyalist burjuvazinin başlıca ideolojik politik silâhı, anti-komünizmdir. Sosyalist hareket içindeki sağ ve sol revizyonizm ve oportünizm de, onların düşünsel yardımcılarıdır. Emperyalizm, ideolojik şaşırtma yolu ile, Marksizm-Leninizmi gözden düşürmeyi, işçi hareketini bölmeyi, sosyalist düzenin temellerini çökertmeyi, sosyalist ülkelerdeki halkların ve özellikle gençliğin ideolojik-politik birliğini sarsmayı amaçlamaktadır.

Gerici burjuva propagandası, bu alanda, radyo, televizyon, basın ve sinemadan geniş ölçüde yararlanmaktadır. Bunların yardımıyle, gençlerde yurt sevgisini köreltmeye, onlara nihilizm ve kozmopolitizm, yabancı hayranlığı duygularını aşılamaya çabalamakta, her türlü yeniliğin kapitalizmde bulunduğu yalanını aralıksız yenilemekte, sosyalizmi modası geçmiş bir düzen olarak göstermeye çalışmaktadır Sosyalizmle kapitalizmin her ikisinin de birer «sanayi toplumu» oldukları ve bir gün sivri uçları törpülenerek birleşecekleri masalını yaygınlaştırmakta, böylece bilim ve teknik alanındaki devrimin, sınıf savaşımını ve sosyalist devrim gereğini ortadan kaldıracağı, gereksiz hale getireceği savını kanıtlama amacını gütmektedir.

Sosyalist ülkelerle gelişmekte olan memleketler halkları arasında sosyalizme, sosyalist düşünceye yönelik kötü söylentiler, yalan ve iftiralar yaymak olguları sahteleştirmek, ideolojik şaşırtmanın karakteristik yöntemlerldir.

İdrak bk. **algı.**

İhracat yada **dışsatım** (Fr. ve İng. exportation) Ulusal kökenli malların yada hizmetlerin dışarıya satılıp teslim edilmesine dayana işlem.

Burada esas anlamda ihracat söz konusudur. Çünkü ulusal kökenli olmayan ürünlerin dışarıya teslimi teknik bakımdan bir yenidenihracattır. Ama istatistikler bu ayrımı ender olarak yaparlar: İhracat içinde yeniden-ihracın payını, aynı zamanda ilk maddelerin, yarı-mamul ürünlerin, özgül parçaların, vs, İthalinin sonradan ihraç edilen mamul ürünlerin, transformasyonundaki payını oransal olarak bilmemizi sağlayan, aynı ülkenin ithalatı ve ihracatı arasındakl karşılaştırmadır.

Her zaman geçerli olmayan katı bir terminoloji içinde, ihracat:

— Her ihracatçı ülkeden çıkışta, hem de ithalatçı ülkeye girişte hiç bir yasaklama yada vergiye tâbi değilse, ***tamamen serbesttir:***

— Ya ihracatçı için, yada ithalatçı için kısıtlama yada vergi yoksa, ***çıkışta serbest*** yada ***girişte serbesttir:***

— İhracatçı tarafından miktar yada hacim sınırlaması varsa, ***çıkışta kontenjanlı*** yada ***girişte kontenjanlıdır:***

— Miktar ve hacim bakımından sınırlamalara tâbi olmakla birlikte, ne ihracatçı için ne de ithalatçı için hiç bir vergiye tâbi değilse, ***tamamen vergisizdir.***

— Yalnız ihracatçı için vergiye tâbi değilse, vergisizdir (buna çıkışta vergisiz de denir):

— Çıkışta vergisiz olmakla birlikte, ithalatçı ülkeye girişte verglye bağlıysa, şartlıdır.

İhvan Üş Safa yada **İhvan - Suffa:** Hermes döreminden sonra, Zenon'un bağlı olduğu klnik, stoik ve gezimci akımları ile gelişmiş; İskenderiye'de Arius başkanlığında «Fllon-Neoplatonizm» akım ve kurumlarıyla sürmüş; İslâmiyete 400 yıl sonra girmiş «Ashab-ı Safa» kurumuyla yaşamış bilim ve felsefe akımı. İhvan-ı Safa, İsvan-ı Suffa adlarını da almış bir kuruluştur. En önemli gelişmesi 983 yılında Basra'da Ahvaz Eyaleti valisi Husayn-al Ahvazl desteğiyle yeniden örgütlenmesi sırasında başlamıştır.

Amaçları «Bilim ve felsefeyle uğraşarak, beğnazlıktan arındırılmış bir hoşgörü ortamı içinde her türlü baskıdan kaçarak gerçeği rahatça aramak» idi. Bilgi ve eğitim ilkelerini 52 risalede topladılar. Bunlardan: 14'ü matematik-mantık

17'si fizik-doğal bilimler

10'u ruhbilim-akıl-metafizik

11'i din-töre-etnografi-coğrafya konularını kapsıyordu.

Bilinen dünyada her yerde birçok şube açıp, kapalı çalışmalar ve eğitim merkezleri gerçekleştirdiler.

İbn-I Sina, Farabi, El-Biruni, Ömer Hayyam, İbn-I Rüşd, Bacon gibi bir çok bilgin ve düşünür «İhvan-ı Safa» bilim kardeşliği kuruluşlarında yetişip geliştiler.

Aslan Yürekli Rişar, bir İskoç şövalyesiyle birlikte, Selahaddin Eyyubi tarafından törenle kuruluşa üye alınmışlardır.

Endülüs şubelerinde çağın tüm Avrupa bilimcileri yetiştirildi. Kurtuba'da 10 yıl kalıp, bu kuruluşça eğitilen Rapa II. İnnocent papalığa seçildikten sonra «İbni Sina, Farabi, İbnü Rüşt»ü rahiplerine Latinceye çevirtmiş, bu olay Rönesans'a başlangıç sayılmıştır.

İhtiyaçlar bk. **gereksinimler.**

İki buçukuncu Enternasyonal yada **Viyana Enternasyonali** : 1921'de Viyana'da kuruldu. Avusturya, Almanya, İngiltere, Birleşik Amerika, Yunanistan ve Yugoslavya'daki orta solcu parti ve grupları, aynı zamanda, yurt dışına kaçmış olan karşı-devrimci Rus partilerini (Menşevikleri, eserleri ve benzerlerini) saflarında toplamıştı. Bu iki buçuk enternasyonalin liderleri İkinci Enternasyonal'in oportünist politikasını sürdürdüler. Viyana Enternasyonali, 1923 yılında, Bern Enternasyonaliyle birleşti ve Sosyalist İşçi Enternasyonali adını aldı.

İkicilik, düalizm (Osm. sünaiye; Fr. dualisme; İng. dualism) : Belirli bir alanda özleri bakımından biribirine indirgenmez iki ilkenin birden varlığını kabul eden öğreti. - Bu genel anlamda, örneğin ahlâk açısından tutku ile hürriyet arasındaki yada psikoloji açısından irade ile anlayışgücü arasındaki karşıtlık, ikiciliğin en belirgin örnekleridir. Metafizik anlamda ikicilik, âlemin, biribirine indirgenmez iki temel ve ilk ilke tarafından yaratıldığını ve yönetildiğini ileri süren öğretidir ve «birci»liğe karşıt tutulur: Örneğin Platon'da, İyi ile Madde'nin karşıtlığından; yada Zerdüşt dininde, İyi ile Kötü'nün karşıtlığından doğan ikicilik.

İkinci Dünya Savaşı'nı önlemek için boşuna çabalayan ve Hitler'e ödün üzerine ödün vermekten başka bir iş görmeyen İngiliz başbakanı Chamberlain, Münih'te..

Danzig'in Almanlar tarafından işgali.

Varşova'nın Almanlar tarafından işgali.

İkinci Dünya Savaşı : Uluslararası emperyalist güçler tarafından yıllarca hazırlığı yapılan ve Alman-İtalyan-Japon faşistleri tarafından başlatılan insanlık tarihinin en korkunç faciası. Saldırgan faşist bloku ile Büyük Britanya, Fransa ve Amerika Birleşik Devletleri'nin oluşturduğu emperyalist blok arasında bir emperyalist savaş olarak patlak verdi. Her iki blok da, kendi emperyalist çıkarları için savaşıyordu. Geniş halk yığınlarının ve Sovyetler Birliği'nin faşist saldırganlara karşı savaşa katılmaları üzerine, İkinci Dünya Savaşı anti-faşist bir kurtuluş savaşı niteliğini kazandı. Ve kendisinden önceki bütün savaşları gölgede bırakacak ölçüler aldı. Bu savaşa, yeryüzü nüfusunun yüzde 80'i dolaysız ve dolaylı olarak katıldı. Kırk devletin toprakları savaş harekâtına sahne oldu. 110 milyondan fazla insan seferber edildi. Partizanlar bu sayının dışındaydı. Savaş altı yıl sürdü ve bu süre içinde 50 milyon kadar insan telef oldu. Savaş giderleri için bir trilyon 117 milyar dolar harcandı. Yalnız Avrupa'daki savaş tahribatı 260 milyar dolar değerindeydi.

Savaş hazırlıklarına, daha, 1929-1933 yılları arasındaki dünya ekonomik bunalımı sırasında başlandı. Bu dönemde, güçler oranında meydana gelen değişim yüzünden büyük kapitalist devletler arasındaki çelişkiler şiddetlenmişti. Amerikan ve İngiliz tekellerinin faşist Almanya'ya geniş mali yardımlarda bulunmaları, Almanya'nın kolektif güvenlik politikasından vazgeçmesi, İngiltere, Fransa ve Birleşik Amerika'nın «karışmazlık» politikası güderek, faşizmi Sovyetler Birliği'ne saldırıya yöneltmeleri, İkinci Dünya Savaşı'nın belli başlı kilometre taşlarıydı. Fa-

Paris'in Almanlar tarafından işgali.

şist blokundan Japonya'nın 1931'de Mançurya'ya saldırması, 1935-1936 arasındaki İtalya Etyopya Savaşı, İspanya İç Savaşı sırasında (1936-1939) Almanya ile İtalya'nın İspanya'ya askerî müdahalesi, Japonya'nın 1937'de Çin'e saldırması, 1938'de Avusturya'nın Hitler Almanyasına İlhakı (anşlüs) ve Südetler bölgesinin Almanya tarafından işgali, 1939 Martında Çekoslovakyanın yine Hitler Almanyası tarafından istilâsı, aynı yıl Arnavutluğun Mussolini İtalyası tarafından işgali İkinci Dünya Savaşı'na doğru atılmış adımlardı. Öteki emperyalist devletler, saldırganları Sovyetler Birliği'ne yöneltmek amacıyla, saldırganları kesinlikle durdurmak için hiç bir ciddi girişimde bulunmuyorlardı. 1938 Eylülündeki Münih Anlaşması, onların bu «karışmazlık» daha doğrusu kışkırtma politikalarının patlama noktasını oluşturdu. 1939 yılının yaz aylarında İngiltere ve Fransa ile Sovyetler Birliği arasında yapılan görüşmeler de yine bu savaşa kışkırtma politikası yüzünden kesintiye uğradı ve Sovyetler Birliği, savaşı biraz daha geciktirerek hazırlıklarını tamamlamak amacıyla, Almanya tarafından yapılan ısrarlı önerileri kabul ederek 23 Ağustos 1939'da bu devletle bir saldırmazlık anlaşması imzaladı. Ve savaş, İngiltere, Fransa ve Birleşik Amerika'nın çabalarına karşın, faşist Almanya'nın Sovyetler Birliği'ne saldırısı ile değil, kapitalist devletlere saldırısı ile başladı.

İkinci Dünya Savaşı'nın Birinci Dönemi (1 Eylül 1939-21 Haziran 1941) — Avrupa'da birçok ülkeyi kolayca işgal eden Hitler Almanyasının askerî zaferler kazandığı bir dönemdi bu. Almanya, 1 Eylül 1939'da Polonya'ya saldırdı. İngiltere ve Fransa, 3 Eylül günü Almanya'ya Savaş ilân ettiler, ne var ki, Polonya'yı savunmak, savaşı durdurmak için hiç bir pratik eylemde bulunmadılar. Polonya halkının kahramanca direnişine karşın, Hitler Orduları doğuya doğru hızla ilerliyordu. Sovyetler Birliği, yaklaşan tehlikeyi uzaklaştırmak için Batı hudutlarını güvenca altına aldı.

Batı Avrupa'da, 1 Eylül 1939'dan Mayıs 1940'a kader, o zamanlar «acayip savaş» adı verilen askerî eylemsizlik politikası hüküm sürdü. Batılı emperyalist çevreler, Hitler Almanyasını, Sovyetler Birliği'ne saldırıya geçmesi için kışkırtıyorlardı. Bu durumdan yararlanan Almanya, Nisan 1940'ta Danimarka ile Norveç'i, Mayıs ayında da Hollanda, Belçika ve Lüksemburg'u işgal etti, Fransız ordularını da kısa zamanda bozguna uğrattı, Fransa'daki İngiliz kuvvetleri de çok ağır kayıplara uğradı ve kalıntıları Dünkerk yoluyla geri alındı. İtalya, 10 Haziran'da Fransa ve İngiltere'ye savaş ilân etti. Paris'i, savaşsız Alman ordularına teslim eden Fransa, ateşkes anlaşmasını imzaladı. Fransa topraklarının büyük bir kısmı Alman işgali altına alındı. Fransız burjuvazisi, memleketin savunmasını örgütlemekte tam bir aciz içine düşmüştü. Fransa'nın kolayca teslim olmasından sonra, Almanya, Londra ve Kovantri gibi İngiliz şehirlerini ve deniz kuvvetlerini havadan bombardımana koyuldu. Haziran 1940'ta, Doğu ve Kuzey Afrika'da ilk önce İngiliz ve İtalyan Orduları, daha sonraları da İngiliz ve Alman-İtalyan orduları arasında savaşlar yapıldı. Almanya, Japonya ve İtalya, 27 Eylülde Üçlü Paktı imzaladılar. Macaristanla Romanya da, bir süre sonra bu pakta katıldılar ve Alman askerî birliklerinin, kendi topraklarına serbestçe girmesine müsaade ettiler. İtalya, 28 Ekim 1940'ta Yunanistan'a saldırdı. Bulgaristan, 1 Mart 1941'de Üçlü Pakt'a üye oldu ve Alman askerî birlikleri, ertesi günü Bulgaristan'a girdi. Burasını bir sıçrama tahtası yaparak Yugoslavya ve Yunanistan'a saldırdılar ve her ikisini de istilâ ettiler (6 Nisan 1941). Bulgaristan, 13 Aralık 1941'de İngiltere ve Birleşik Amerika'ya savaş ilân etti. Yunanistan ve Yugoslavya halkları, kurtuluş savaşına giriştil-

Alman bombardımanlarına karşı Londra'da sığınak.

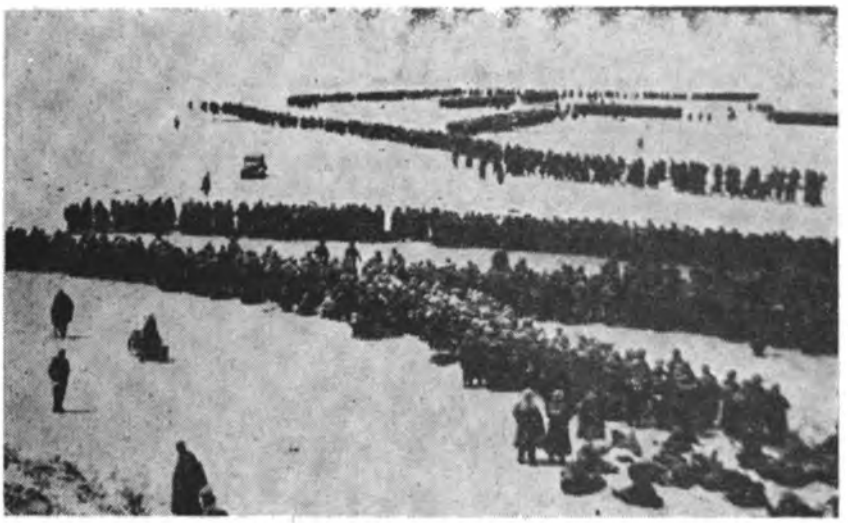

Dunkerque'ten İngiltere'ye aktarılan Fransız kuvvetleri.

ler. Aynı dönemde Çin Halk Kurtuluş Ordusu, Çin Komünist Partisi'nin yönetiminde, Japon işgalcilere karşı başarılı savaş harekâtında bulundu ve geniş bölgeleri kurtardı. Kore yurtseverleriyle Vietnam emekçileri de işgalci Japonlara karşı savaşa koyuldular. Bulgaristan halkı da, geniş ölçüde bir anti faşist savaşımı yaygınlaştırdı (1941-1944). İkinci Dünya Savaşı'nın birinci döneminde, özellikle Avrupa'da, askerî-politik durumda ve güçler oranında önemli değişmeler meydana geldi. Anti-faşist savaşım giderek güç kazandı. Birleşik Amerika ile İngiltere'de kamuoyu, hükümetlerine, aktif savaş harekâtında bulunmaları için baskı yapmaya başladı. İkinci Dünya Savaşı, faşistlere karşı savaşan memleketler için, giderek haklı bir savaşa dönüştü. Alman saldırısı sonucunda

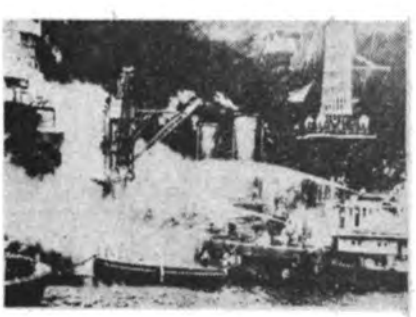

Pearl Harbour baskını. Amerikalıların «gururu» West Virginia zırhlısı alevler içinde..

savaşa giren Sovyetler Birliği, bu alanda sonuç belirleyici bir rol oynuyordu.

İkinci Dünya Savaşı'nın ikinci dönemi, Hitler Almanyasının Sovyetler Birliği'ne saldırdığı 22 Haziran 1941 günüyle Sovyet ordularının Stalingrat cephesinde karşı-hücuma geçtikleri 18 Kasım 1942 günü arasındaki döneml kapsamaktadır. Bu, savaşın daha geniş alanlara yayıldığı ve Hitlercilerin «yıldırım savaşı» planlarının tamamiyle suya düştüğü bir dönemdir. Almanlar ve müttefikleri (İtalya, Finlandiya, Macaristan ve Romanya) Sovyet cephesine 190 tümen yığmışlardı, İspanya «Mavi Tümen» adını verdiği bir tümen yollamıştı, Japonya da, 13 Nisan 1941'de imzalanan Sovyet-Japon tarafsızlık anlaşmasına karşın, Sovyet hududuna büyük bir askeri kuvvet yığmış, saldırı için elverişli zamanı bekliyordu. Türkiye de benzeri durumdaydı. Sovyetler Birliği'nin Hitler Almanyasına ve müttefiklerine karşı yaptığı Büyük Yurt Savaşı (1941-1945), İkinci Dünya Savaşı'nın en önemli ve sonuç belirleyici kesimiydi. Almanya'nın Sovyetler Birliği'ne saldırısı üzerine İngiltere hükümeti (22 Haziran 1941'de), Birleşik Amerika hükümeti de (24 Haziran 1941'de) Sovyetler Birliği'ne, Almanya'ya karşı savaşında yardım edeceklerini resmen bildirdiler. 12 Temmuz 1941'de, Almanya'ya karşı ortak savaş yürütülmesini öngören Sovyet-İngiliz anlaşması imzalandı. Bu anlaşma ile anti-faşist koalisyonun temelleri atıldı. Alman orduları, 1941 yılının yaz ve güz aylarında, Baltık Cumhuriyetlerini, Belarusya'yı, hemen hemen bütün Uk-

Almanlar tarafından ele geçirilen bir Sovyet tankı.

Alman ordusunun ilerleyişi karşısında Paris'ten güneye kaçan Fransızlar.

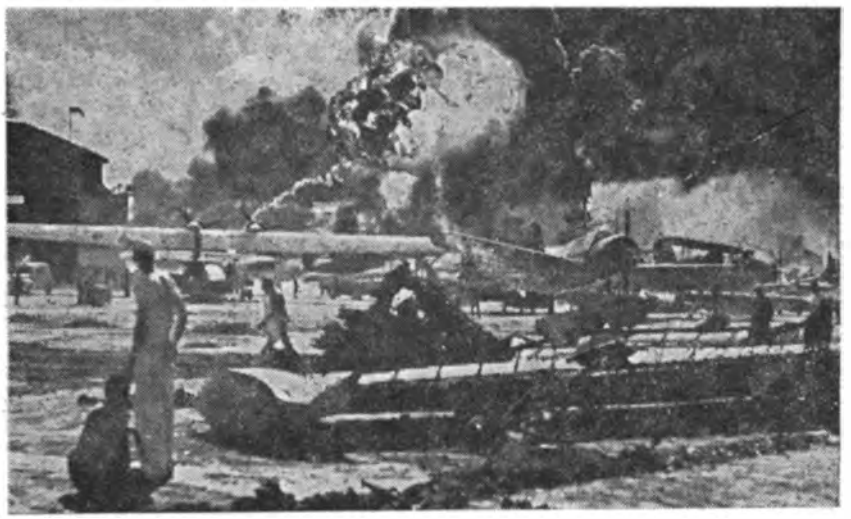

Pearl Harbour baskını.

rayna'yı ve Kırım'ı işgal ederek, Leningrat ve Moskova yakınlarına sokulmayı başardılar. Sovyet orduları, 1941 yılının Ekim ve Kasım aylarında Moskova yakınlarında verdikleri savunma muharebelerinde saldırganı yıpratarak, ilerleyişini durdurdular. Leningrat yakınlarında karşı-taarruza geçtiler, oradaki düşman güçlerini gerİ_püskürttüler. Japonya, 7 Aralık 1941'de, Amerika Birleşik Devletleri, Büyük Britanya ve Hollanda'nın Büyük Okyanus'taki sömürge ve askerî üslerine baskınlarda bulundu. Birleşik Amerika'nın o sırada Pearl Harbor'da bulunan Okyanus deniz filosuna ağır bir darbe indirdi, Büyük Britanya filosunu da ağır kayıplara uğrattı. Bunun üzerine Amerika ile İngiltere, 8 Aralık 1941'de Japonya'ya savaş ilân ettiler. Öte yandan, Almanya ve İtalya da, 11 Aralık'ta Birleşik Amerika ile savaş halinde bulunduklarını bildirdiler. Japonya, 1942 yılının başlarına kadar Malaya, Singapur, Endonezya, Filipinler ve Birmanya'yı işgal etti. Kuzey Afrika'daki çarpışmalar değişik başarılarla sürüyordu. Her iki tarafın kuvvetleri 10-12 tümeni geçmiyordu. 26 Mayıs 1942'de, Londra'da, Sovyetler Birliği ile Büyük Britanya arasında, Almanya ve müttefiklerine karşı savaşı tam zaferle sona erdirmek, savaştan sonra işbirliği ve yardımlaşmaya devam etmek için bir anlaşma imzalandı. 11 Haziran 1942'de de Vaşington'da, saldırgana karşı yürütülen savaşta yardımlaşma anlaşması yapıldı. 12 Haziran 1942'de yayınlanan bir bildiriyle, Avrupa'da ikinci cephenin 1942 yılında açılacağı ilân edildi. Ne var ki, İngiltere ve Birleşik Amerika'daki gerici emperyalist çevrelerin bencil hesapları ve baskıları yüzünden, Avrupa'da ikinci cephe, ancak 1944 yılı yazında açılabildi. Öte yandan, Sovyet ordularının ilerleyişi karşısında telâşa düşen İngiltere ve Birleşik Amerika yönetici çevrelerinin temsilcileri, Hitler Almanyası ile ayrı barış anlaşması imzalamak için nazi Almanyası temsilcileriyle zaman zaman gizli görüşmeler yaptılar. İkinci cephenin açılmamasından cesaret alan Hitler, Batı'daki askerî birliklerinin önemli bir kısmını Doğu cephesine göndererek, Sovyet-Alman cephesinin güney kesiminde geniş çapta bir taarruza geçti. Alman komutanlığının amacı, Stalingrat ve Kuzey Kafkasya bölgelerini işgal etmek, Sovyet petrolünü ele geçirmek, Sovyet-Türkiye hudutuna inmekti. Ne var ki, Sovyet orduları başkomutanlığı, Stalingrat bölgesinde savunmasını sağlamlaştırdı ve karşı-taarruza geçti.

İkinci Dünya Savaşı'nın üçüncü dönemi (Kasım 1942-1943 sonu) — Savaş harekâtında dönüşüm yaratan bir dönemdi bu. 1942 yılının Kasım ayında, Sovyet-Alman cephesinde Almanların ve müttefikleri-

İkinci Dünya Savaşı'nın rengi değişiyor
Berlin bombalar altında.

nin 266 tümeni vardı. Yani bütün kuvvetlerinin yüzde 72'si bu cephede toplanmış bulunuyordu. Sovyet askerî birlikleri Stalingrat cephesinde karşı-taarruza geçti; Stalingrat şehrinde çok çetin çatışmalar oldu; hemen hemen her bina için savaşıldı. Sonunda, Sovyet Orduları 22 Alman tümenini (330 bin kişiyi) çember içine alarak bozguna uğrattı. Sovyet Ordusunun Stalingrat zaferi, İkinci Dünya Savaşı'nda bir dönüm noktası yarattı. Stratejik girişim, yeniden Sovyetler Birliği'nin ve bu arada anti-faşist koalisyonun eline geçti. Çünkü, Alman kuvvetlerinin en önemli kesiminin Sovyet-Alman cephesinde toplanmış olması, Libya'da İngiliz kuvvetlerinin taarruza geçmelerini kolaylaştırmıştı. Bu taarruz, 1942 yılının Ekim ayının sonunda Mısır'dan başladı. Kasım ayında Amerikalılarla İngilizler, Cezayir ve Fas'a çıkarma yaptılar. 1943 yılının Mayıs ayında da Kuzey Afrika'daki İtalyan ve Alman kuvvetleri bozguna uğratıldı. Almanların Kuzey Afrika harekâtıyla güttükleri amaç, Süveyş kanalını

ve Hiroşima.

ele geçirmek, böylece, İngiltere'nin, en başta Hindistan olmak üzere, sömürgeleriyle bağlantısını kesmekti. Ne var ki, Sovyet Ordusunun karşı-taarruzları yüzünden, Alman başkomutanlığı Afrika harekâtına gerektiği ölçüde kuvvet ayıramamıştı. Büyük Okyanus cephesinde de İngiltere ile Amerika Japonlara karşı karşı-taarruza geçmiş bulunuyorlardı. 1943 yılının yaz aylarında Kursk cephesinde İkinci Dünya Savaşı'nın en büyük muharebeleri oldu ve Sovyet Ordusu, Batıya doğru geniş bir cephe üzerinde ilerlemeye başladı. Bu arada, Amerikan-İngiliz kuvvetleri, Eylül 1943'te Güney İtalya'ya çıkarma yaptılar. Mareşal Badoglio başkanlığında kurulan yeni İtalyan hükümeti 3 Eylülde teslim anlaşmasını imzaladı. Fakat, Almanlar, Apenin yarımadasının önemli bir kesimini işgalleri altına almayı başardılar. 28 Kasım 1 Aralık 1943 arasında Tahran Konferansı yapıldı. Sovyetler Birliği, İngiltere ve Birleşik Amerika yöneticilerinin katıldığı bu konferansta İngiltere ve Birleşik Amerika hükümetleri, en geç 1 Mayıs 1944'e kadar ikinci cepheyi açmayı yeniden yükümlendiler.

Savaş Paris'in kurtuluşu...

İkinci Dünya Savaşının dördüncü dönemi (Ocak 1944 Mayıs 1945) — Düşmanın Sovyet topraklarından koğulması, Avrupa halklarının faşist işgalinden kurtarılması ve kayıtsız koşulsuz teslim olması dönemiydi bu. Aynı dönemde, halk kurtuluş orduları ve İngiliz-Amerikan askerî birlikleri Japonya'ya karşı taarruz savaşları veriyorlardı. 1944 yılında hemen hemen bütün Sovyet toprakları kurtarılmış ve savaş harekâtı düşmanın topraklarına aktarılmıştı. Polonya ve Çekoslovakya'nın kurtuluşları için savaşılıyordu. Romanya Ağustosta, Bulgaristan Eylülde, Macaristan Aralık 1944'te kurtarılmış ve bu memleketlerde kurulan yeni hükümetler faşist Almanya'ya savaş ilân etmişlerdi. Bu arada Sovyet Ordusu, Bulgar ordusu ve Yugoslav halk kurtuluş ordusu ile birlikte, Yugoslavya'nın kurtarılmamış olan bölgelerini düşmandan temizlemişti. Sovyet silâhlı kuvvetlerinin kazandığı zaferler, Arnavutluk halkının memleketlerini 1944 yılının Kasım ayında kurtarmalarına yardım etmişti. Alman komutanlığı Yunanistan'daki kuvvetlerini geri çekmek zorunda kalmış. Fakat bu memleket, derhal İngiliz birlikleri tarafından işgal edilmişti. Sovyetler Birliği'nin Hitler faşizmi ordularını tek başına yenmekte olduğunu gören Birleşik Amerika ve Büyük Britanya, nihayet Haziran 1944'te ikinci cepheyi açtılar. 6 Haziran 1944'te Kuzey Fransa'nın Normandiya kıyılarına asker çıkardılar. Ne var ki, ikinci cephenin açılmasından sonra da Sovyet-Alman cephesi, sonuç belirleyici ana cephe olarak kalmaya devam etti. Almanların bu cephede 259, Batı cephesinde (Fransa, Belçika ve Hollanda'da) ise 60 tümenleri vardı, İtalya da da 26 tümenleri bulunuyordu. Sovyet ordusunun zaferlerinden ve ikinci cephenin açılmasından yararlanan Fransız yurtseverleri, Fransa'nın yarısını kurtardılar; Paris, ayaklanan halk tarafından Ağustos 1944'te kurtarıldı. İngiliz ve Amerikan askerî birlikleri, büyük bir zorlukla karşılaşmadan, Almanya'nın batı sınırına vardılar. Alman başkomutanlığı, İngiltere ve Birleşik Amerika ile ayrı bir barış imzalamak için, 16 Aralık 1944'te Ardenlerde karşı-taarruza geçti. Arden harekâtında İngiliz ve Amerikan orduları çok güç duruma düştü. Büyük Britanya Başbakanı Çörçil, Sovyet Başkomutanlığından yardım istemek zorunda kaldı. Sovyet Orduları, cevap olarak, Sovyet-Alman cephesinde, önceden belirlenen genel taarruz süresinden 8 gün önce, 1945 yılının Ocak ayında genel taarruza geçti. Ve İngiliz-Amerikan ordularını mutlak bir bozgundan kurtardı. Okyanus cephesindeki İngiliz-Amerikan birlikleri, Marşal ve Mariyan adalarını geri aldılar, Japonya'nın ana savunma hattına taarruz harekâtına girıştiler. Çin'de Guomindan askerî birlikleri önemsiz Japon kuvvetleri karşısında bozguna uğ-

Savaşı'nın kaderini belirleyen büyük çarpışma : Stalingrad'dan bir görünüş..

İkinci Dünya Savaşı'ndan arta kalanlar : Şehitler Mezarlığı...

ramakta iken, Halk Kurtuluş Ordusu, Japonya'nın bu memleketteki ana kuvvetlerine (yüzde 64'üne) karşı başarılı taarruz harekâtında bulunuyordu. 1945 yılının Şubat ayında Yalta Konferansı toplandı. Konferansta, Hitler Almanya'sının tam bozguna uğratılmasına ilişkin planlar kabul edildi; savaştan sonra sağlam bir barış ve uluslararası güvenlik sistemi kurulması ilkeleri belirlendi. Sovyetler Birliği, Avrupa'da savaşın sona ermesinden üç ay sonra Japonya'ya karşı yürütülen savaşa katılma önerisini kabul etti.

Sovyet silâhlı kuvvetleri, 12 Ocak 1945'te Avrupa'da son savaş kampanyasına girişti. 1945 yılı başlarında Polonya kurtarıldı. 13 Nisan'de Almanlar, Sovyet Ordusu tarafından Viyana'dan kovuldu. Sovyet silâhlı kuvvetleri, Nisan sonunda Elbe nehrine vardılar ve orada Amerikan askerleriyle dostça karşılaştılar. Sovyet topraklarında, Çekoslovak ve Polonyalılardan oluşturulan askerî birlikler, Yugoslav ve Arnavut halk kurtuluş orduları, Bulgar ve Romen silâhlı kuvvetleri, faşizme karşı yürütülen savaşa önemli katkılarda bulundular. Bulgaristan'de dokuz Eylül (1944) halk ayaklanmasının zaferi sonucunda kurulan Vatan Cephesi hükümeti Hitler Almanyasına derhal savaş ilân etti. Bulgaristan, Yurt Savaşına 450 bin kişilik, Macaristan'da yapılan savaşlara da 110 bin kişilik ordu birlikleriyle katıldı. 1945 yılının Nisan ayında Kuzey İtalya'da başlayan halk ayaklanması sonucu İtalya kurtuluşuna kavuştu. Sovyet silâhlı kuvvetlerinin Birinci Belorusya, Birinci Ukrayna ve İkinci Belorusya cepheleri, 16 Nisan - 2 Mayıs 1945 arasında Berlin operasyonunu gerçekleştirdiler. Sovyet askerleri, 30 Nisan günü zafer bayrağını Berlin'deki Rayştag binası üzerine diktiler ve şehir 2 Mayıs günü tamamiyle ele geçirildi. Ve Alman komutanlığı, 8 Mayıs günü Almanya'nın kayıtsız koşulsuz teslim olmasına ilişkin belgeyi imzaladı. 5 Mayıs'ta Prag halkı ayaklandı ve Sovyet birliklerinin yardımıyla bu memleket de kurtuldu. 9 Mayıs, faşist Almanya'ya ve müttefiklerine karşı kazanılan zafer günü olarak ilân edildi. Sovyetler Birliği, Birleşik Amerika ve İngiltere yöneticilerinin katıldığı Postdam Konferansı 17 Temmuz 1945'te başladı ve 2 Ağustos 1945'e kadar sürdü. Konferansta, Almanya'nın askersizleştirilmesi, tekelsizleştirilmesi, faşizmden tamamiyle temizlenmesi, savaş suçlularının uluslararası bir mahkemede yargılanması ve memleketin demokratik temeller üzerinde yeni baştan kurulması kararları alındı. Japonya'ya karşı savaş harekâtı, bu dönemde devam etti. Amerikan ve İngiliz askerî birlikleri, Japonya yakınlarında askerî üsler elde etmek için çaba hercedilar.

İkinci Dünya Savaşı'nın son dönemi — **1945 yılının Mayıs ve Eylül arasında Japonya'ya karşı yapılan askerî harekâtı kapsamaktadır. Amerikan uçakları, Ağustos ayında, Japonya'nın Hiroşima (6 Ağustosta) ve Nakazaki (9 Ağustosta) şehirlerine, iki atom bombası attılar. Sovyetler Birliği, 8 Ağustos** 1945'te Japonya'ya savaş ilân etti ve 9 Ağustos'ta harekâta girişti. Üç koldan ilerleyen Sovyet birlikleri, aynı ay içinde, Mançurya'daki bir milyonluk Japon ordusunu bozguna uğrattı ve Japon hükümeti, 2 Eylül 1945'te kayıtsız-koşulsuz teslim olduğuna ilişkin belgeyi imzalamak zorunda kaldı.

Ve İkinci Dünya Savaşı, Sovyetler Birliği'nin sonuç belirleyici bir rol oynadığı antifaşist koalisyonun zaferiyle sonuçlandı. Savaştan sonra, uluslararası güçler oranında sosyalizm lehinde büyük değişmeler oldu. Avrupa ve Asya'da kapitalist sistemden ayrılan bir sıra ülke sosyalizm yoluna koyuldu. Ve sosyalizm, bir dünya sistemine dönüştü. Dünya nüfusunun üçte biri bu sistem içinde bulunuyordu. Kapitalizmin genel bunalımı gittikçe derinleşiyordu. Sömürgelerde ve bağımlı ülkelerde ulusal kurtuluş hareketi durmadan güçleniyordu. Hindistan, Birmanya, Endonezya ve Asya'da, Afrika'da birçok devlet, sömürge boyunduruğundan birbiri ardına kurtuluyordu. Saldırganların işgalinden kurtulmuş olan memleketlerde direnme hareketi gittikçe genişliyor, işçi partilerinin saygınlığı gittikçe büyüyordu. Dünyanın her köşesinde, değişik sosyal tabakaların katıldığı barış hareketi gittikçe yaygınlaşıyordu.

İkinci Enternasyonal : Sosyalist partilerin uluslararası birliği. Engels'in girişim ve yardımıyle 1889 yılında Paris'te kuruldu. İlk zamanlarda yığınsal işçi hareketi yaratılması, marksizmin yaygınlaştırılması ve sosyalist partilerin marksist temeller üzerinde güçlendirilmesi için çalıştı. Ama emperyalizm çağının başlaması ve Engels'in de ölümüyle yozlaştı.

İkinci Enternasyonal liderleri, Birinci Dünya Savaşı başladığı zaman sosyalizme ve proleteryanın çıkarlarına ihanet ettiler, sosyal şövenizm mevzilerine açıkça geçtiler. Bu suretle İkinci Enternasyonal gerçekte (de facto) çökmüş oldu. Lenin tarafından kurulan ve yönetilen Bolşevikler Partisi, ilk olarak, oportünizme karşı ödünsüz bir savaşım yürütmeye koyuldu. Savaşa karşı savaş ilân etti ve emperyalist savaşın iç savaşa dönüştürülmesi sloganını yükseltti.

Büyük Ekim Sosyalist Devrimi (1917), İkinci Enternasyonalin işçi hareketi içindeki egemenliğine son verdi ve Komünist Enternasyonalin kurulması koşullarını hazırladı.

Sosyal demokrasinin oportünist liderleri, işçi sınıfını devrimci savaşımından saptırmak için, iflâs eden İkinci Enternasyonali Birinci Dünya Savaşından sonra canlandırmak için harekete geçtiler. Sosyalist Partilerin 1919 yılında Bern'de toplanan Bern Konferansında, Bern Enternasyonalini kurdular, 1923 yılında da İki Buçukuncu Enternasyonalle birleşerek, kuruluşlarına Sosyalist İşçi Enternasyonali (S.İ.E.) adını verdiler. İkinci Enternasyonal yöneticileri, Sovyetler Birliği'ne ve bütün komşularına karşı aralıksız bir iftira kampanyası yürütüyor, dünya işçi hareketi içindeki bölünmeyi derinleştirmek için elerinden geleni yapıyorlardı. Hiyanetleri, 1918-1919 yıllarında Avrupa'da yaygınlaşan devrim hareketinin yenilgiye uğratılmasını kolaylaştırmış, İtalya, Almanya ve İspanya'da faşizmin yolunu açmıştı. İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine İkinci Enternasyonal bir dünya işçi merkezi olarak varlığını yitirdi. Savaştan sonra sosyalist partilerin liderleri Sosyalist Enternasyonali kurdular (1951).

İd bidone (1955) Federico Fellini'nin Flaiano ve Pinelli ile birlikte hazırladığı bir senaryo üzerinden İtalya'da gerçekleştirdiği film. Fotoğraf yönetmenliğini Martelli'nin yaptığı, dekorlarını Dario Cecchi'nin hazırladığı, müziğini ise Nino Rota'nın bestelediği yapıtın başrollerini Broderick Crawford, Giulietta Masina, Richart Basehart ve Franco Fabrizi paylaşmaktaydılar.

Roma'da üç dolandırıcının hayatını ve sonunda şefleri Augusto (B. Crawford)'nun trajik ölümünü anlatan bu çok güzel film, Fellini'nin toplumsal yaralara kendine özgü bir tarzda yaklaştığı ve biraz da gerçeküstücü akımın etkisinde kalarak çevirmiş olduğu bir yapıttı.

ilinek, araz (Fr. ve İng. accident) Bağlı olduğu özneyi ortadan kaldırmaksızın meydana gelen yada ortadan yokolan. - Bu anlamda ilinek, cevhere karşıt tutulur. Örneğin, geçirdiğimiz bir apandist ameliyatı, temel kişiliğimizi değişikliğe uğratmaması bakımından, «ilineksel» bir olaydır. - Bu felsefî anlamının genelleşmesi sonucunda İlinek; zorunsuz olarak, dolayısıyle de umulmadık ve ters bir şekilde gelen olayları da belirtir.

ilke, prensip (Osm. umde, mebde; Fr. principe; İng. principle) Başlangıç, hareket noktası, herşeyin kendisinden türediği ilk ve temel kaynak. - Felsefe açısından ilke, neden'i etki'nin kökeni olarak almak şartıyle, etkinin kaynağı yada nedeni anlamına gelir. Bu anlamda ilke, varlıkların ilk nedenine yada nedenlerine de uygulanır. - Mantık açısından ilke, «ilk önerme»ye özdeştir. Mantık ilkeleri, geçerli bütün bilgileri düzenleyip yöneten ilkelerdir. En genel mantık ilkeleri şunlardır: 1. *Özdeşlik ilkesi: «var olan, vardır; var olmayan, yoktur.»*: 2. *Karşıtlık ilkesi : «Doğrunun karşıtı, yanlıştır.»*: 3. *Dışındalınma ilkesi: «İki çelişik önermenin biri doğru, biri yanlıştır.»*: 4. *Tasım ilkesi: «a eğer b'yi, b de c'yi içermekteyse; a, c'yi de içermektedir.»* - Normatif bilimler açısından ilke, zihinde açıkça tasarlanan ve bir formüle bürünen eylem kuralı anlamına gelir: Örneğin, «ahlâk ilkeleri» yada «sanatın ilkeleri» deyimlerinde olduğu gibidir, Felsefe bakımından ilke'yi, hem «doğa»dan, hem de «temel»den ayırt etmek gerekir: Örneğin Montasquieu'ye göre bir hükümetin doğası demek, o hükümetin özel yapısı, kendine özgü kuruluş tarzı demektir; bir hükümetin ilkesi demekse, o hükümeti harekete geçiren şey demektir, yani o hükümete özgü insanî tutkulardır. Tıpkı bunun gibi, Descar-

tes felsefesinin ilkesi (yani çıkış noktası). *«Düşünüyorum, demek ki varım.»* önermesidir; ama Descartes felsefesinin temeli(yani bu felsefeyi doğrulayan ve açıklayan özellik), Tanrının varlığıdır.

İlkel birikim (Fr. accumulation primitive) Kapitalizmin doğabilmesi için zorunlu koşulların yaratılış süreci. - Marx şöyle tanımlar bu süraci «Emeği kendi dış koşullarından ayrı düşüren tarihsel hareket.»

İlkel birikim, kapitalizmin doğuşundan önce gelmiş olan tarihsel bir süreçtir. Marx'ın deyişiyle, «kapitalizmin tarihöncesine aittir.» İlkel birikimin anlamını ve özgül biçimlerini kavrayabilmek için, onu herşeyden önce teorik düzeyde analizden geçirmek gerekir. Böyle olunca, problem kendisini şu biçimde ortaya koyar: kapitalist üretim, kendisinden önce bazı ön-koşulların varlığını gerektirir mi? ve eğer gerektiriyorsa, nedir bu ön-koşullar? Bu iki soruya olumlu cevap vermek gerekir. Ön-koşullar esasta iki tanedir: birincisi, ellerindeki birlik varlıklarını, yani işgüçlerini satmak zorunda kalan, üretim ve yaşama koşullarından yoksun insanlardan oluşan bir sosyal kategorinin varlığı: ikincisi de, kapitalist tipte işletmeler kurmak için gerekli olan önemli miktarda parasal zenginliğin birikmiş olması.

Sosyal bakış açısından, kapitalist toplumun temel iki sınıfının, yani proletarya ile kapitalist burjuvazinin doğması için zorunlu koşulların bir araya gelmesi gerekir. Demek ki, ilkel birikim, proletarya ile kapitalist burjuvazinin doğuşu tarafından karakterize edilen tarihsel bir evreyi anlatır.

«Kapitalist ekonomik düzen, feodal ekonomik düzenin bağrından çıkmıştır. Bunlardan birinin çözülüp dağılması, ötekinin kurucu unsurlarını ortaya çıkarmıştır.» (K. Marx)

Feodal üretim biçiminin gerileyiş döneminde, emekçiler bir yandan, üretim araçlarının (toprak, üretim geraçleri) özgül bir biçimde sahibiyken, öte yandan da, işledikleri toprağa yada bir bireye bağımlı (senyöre bağımlılık, yani hukuksal özgürlüğün var olmayışı) idiler.

İlkel birikim, ikili bir sonucun elde edilmesini mümkün kılar: hukuksal özgürlük (feodal düzenin yıkımı): ve üreticinin kendi üretim araçlarından ayrı düşmesi.

Sefalete düşmüş, soyulmuş küçük üretici, bir proleter, yani bir sömürülen, bir artı-değer yaratıcı olmak üzere köyünü terkedip şehrin yolunu tutar.

Aynı dönem içinde, hayli önemli sermaye kitleleri, geleceğin endüstri kapitalistleri olacak olan büyük üretici tüccarların ellerinde ağır ağır birikir.

Tarihsel açıdan söylemek gerekirse, bu çapta değişiklikler, zora başvurmadan yürürlüğe konamazdı. «Feodal işletmenin kapitalist işletme haline gelmesini» (K. Marx) hızla gerçekleştirebilmek için, zorbalığa, en vahşi ve en kabaca baskı yöntemlerine başvurmak gerekmişti.

XIV. yüzyıl ile XV. yüzyıl arasında, ilk kapitalist ülkelerde ortaya çıkmış olan bu tarihsel sürecin esas veçhesi, köylülerin bu yolden mülksüzleştirilmesidir. Buna erişmek için son derece değişik hukukî yoliara başvuruldu. İngiltere'de, ortaklaşa (communale) topraklara elkoyup etrafını çitle çevirme («enclosures» hareketi), yoksul köylülerin yerlerinden atılması, mülksüzleştirilenlere karşı kanlı yasalar çıkarılması, devlet gücünün soyguncuların hizmetine tahsisi kullanılan başlıca yöntemler oldu.

Sefalete düşürülmüş, zorla «serseriliğe» itilmiş, dilencileştirilmiş, sık sık dayaktan geçirilmiş ve hatta öldürülmüş köylüler, ücretli işin demirden disiplinini kabul etmek zorunda kaldılar.

İlk birikimin tahlili, Karl Marx'a, kapitalist üretim tarzının doğuş mekanizmalarını bütün çıplaklığıyle ortaya koyma imkânını verdi.

Bu doğuş, burjuva ekonomistlerinin ileri sürdükleri gibi, saf ve şairane (idyliqe) bir tarzda olmamıştır. Servetlerin toplanması, hiç de, birilerinin zevke düşkünlüğü, ileriyi görememesi ve müsrifliğine karşı, başka birilerinin tutumluluğu ve kanaatkârlığı tarzında açıklanamaz.

Muhtevası hep aynı kalmakla birlikte, çeşitli ülkelerde farklı dönemlerde oluşan bu tarihsel süreç, insanlık tarihinin en karanlık anları olarak kendini gösterir.

İlkel toplum yada ilkel komünote (Fr. communauté primitive) İlk ekonomik ve sosyal insan formasyonu. - Tarihsel olarak ilkel komünote, insanlığın tarih öncesine (taş devri, maden devri) ve yazılı tarihin ilk zamanlarına tekâbül eder: demek oluyor ki, yüz binlerce yıl sürmüştür ilkel komünote.

İlkel komünote başlıca üretim âletlerinin kolektif mülkiyetini içeren bir komüneter üretim tarzına dayanır.

Burada üretici güçler az gelişmiştir, çünkü avadanlıklar ilkeldir ve fazla geliştirilmemişlerdir. İlişkiler komüneter tiptedir: çalışma basit kooperasyon tarzından yapılır, çalışanlar cinsiyete ve yaşa göre doğal bir bölünmeye tâbidirler. Komüneter üretime ürünlerin eşitlikçi bir dağılımı tekabül eder, bu de komünotenin bütün üyelerinin ihtiyaçlarının giderilmesini sağlar. Esas itibariyle, fazlalık, artı-ürün yoktur.

İlkel komünotede insanın insan tarafından sömürülmesi olmadığı için, ne devlet ne de özel mülkiyeti sürdürmeye ve korumaya yönelik bir hukuk sistemi vardır. Ortaklaşa hayatı düzenleyen, alışkanlıklardır, gelenektir. Komünotenin yönetimi demokratik bir biçim gösterir, bu yönetimde yaşlılar en önemli rolü oynarlar.

Etnolojinin son ilerlemeleri, az-gelişmiş adı verilen ülkelerin geçirdikleri dönüşüm, ilkel denen toplumların incelenmesine yeniden büyük bir önem kazandırmıştır.

Bir çok bilgin için, ilkel komünoteler tarihsel materyalizmi doğrulayıcı değildir, çünkü bunlarda temel olan üretim tarzı değil, akrebalık ilişkileri, allevî ilişkilerdir.

Böylece, bu anleyış, zihinsel yapılara, manevî yapılara önde gelen yeri veren Marksistler ise, tam tersine, Morgan'ın ardından üretim tarzının ve daha özel olarak üretim ilişkilerinin kesin, son sözü söyleyici rolünü her zaman ifade ve teyid ederler. Akrabalık yapıları gibi unsurların anlamı ancak üretim ilişkilerinden yola çıkılarak gerçekten bilinebilir.

İlk maddeler (Fr. matières premières) : Emeğin işlediği nesneler. - Teknik görünümleri altında, ilk maddeler, emek nesneleri olarak adlandırdığımız genel kategoriye girerler. Yani, emek süreci içinde kullanım değerine dönüştürülecek olan nesnelerdir.

İlk madde, daha ilk bakışta emek ürünü olarak gözüken bir nesnedir: Marx'ın söylediği gibi, her ilk madde emek nesnesidir ama her emek nesnesi ilk madde değildir.

Buna göre, yeni avlanmış balık, ormandan kesilmiş ağaç henüz ilk madde değildirler. Bir ilk işlenmeden geçtikten ve sanayi tarafından kullanılabilir duruma geldikten sonra ilk madde olacaklardır.

Buna göre, ilk madde olarak, yıkanmış maden filizini, işlenmiş yünü vs. sayabiliriz.

Nihaî biçimini almış mamül ürüne oranla, ilk madde aslî unsur yada yardımcı bir madde olarak kendini gösterebilir. Buna göre, mobilyacılıkta, tahta aslî ilk maddedir. Yardımcı madde ise, tersine genel olarak emek aracılığıyle tüketilir ve emek süreci içinde tamamen yok olur (enerji, yağlama maddeleri, ak kimyasal ürünler, vs.)

Aynı nesne ilk madde yada mamûl ürün olarak gerçekleşebilir. Buna göre, kömür sanayide ilk madde olarak (yardımcı madde olarak) tüketilirken, konut ısıtması için kullanım değeri olarak satılır.

Ekonomik açıdan, ilk madde, bütün emek nesneleri gibi, geçmiş emeğin ürünü olarak, değişmez sermayenin parçasıdır. Bu bakımdan, emek sürecinde, kendisinde billûrlaşacak olan canlı emeğin taşıyıcısı olarak kendini gösterir.

Üretici güçlerin evrimi, kullanılan ilk maddelerin düzeyi, hacmi, önemi tarafından koşullandırılmıştır.

Bu görüş açısından, teknolojik yada teknik devrimler en başta insanların çalışma araçlarıyla ilişkilerindeki radikal bir değişmeye dayanıyorlarsa, aynı zamanda belirli ilk maddelerin varlığını da içerirler. Buna göre, örneğin, İngiliz sanayi devrimi pamuktan ve demirden ayrılamaz.

Emperyalist aşamasında kapitalizm, sanayilerin çalışması için vazgeçilmez olan ilk maddelerin ateşli bir oranışıyle sistemli bir ilk madde kaynakları denetimi politikasıyle karakterize olur, buysa kaçınılmaz biçimde ekonomik ve politik biçimiyle sömürgeciliğe götürür.

Bir devletin ekonomik gücü, bugün için, potansiyel kaynaklarının fonksiyonudur, ama aynı zamanda ilk maddelerin öneminin ve çeşitliliğinin de fonksiyonudur.

Bir devletin gücü, bugün için, potansiyel kaynaklarının fonksiyonudur, ama aynı zamanda ilk maddelerin öneminin ve çeşitliliğinin de fonksiyonudur.

illet bk. **neden.**

illiyet bk. **nedensellik.**

İLYUŞİN Sergey Vladmiroviç (Dilcalevo, Vologda yakınları - 1894) Sovyet havacılık mühendisi. Birinci Dünya Savaşı'nda önce makinist ve pilot olarak hizmet gördü, sonra mühendis oldu (1926). Çift motorlu ilk uçağı yaptı ve birçok rekor kırdı (1936). İkinci Dünya savaşında *İL-2* avcı uçaklarını, *İL-12* ve *İL-14* nakliye uçaklarını yaptı. Daha sonra, dört türbinli iticiyle donatılmış *İL-18* (1959) ve dört reaktörlü *İL-62*'yi hizmete koydu (1967). Her ikisi de büyük ulaşım uçaklarıdır.

Sovyet uçak sanayisinin övünç kaynağı İLYUŞİN.

İman (Fr. foi; İng. faith). Bir dine, bir ideale, bir kimseye duyulan sarsılmaz bağlılık, mutlak inanç. - İman, felsefe açısından *bilme*'ye karşıt tutulur: Çünkü İman, iman edilen şeyin yanlışlığı yada geçersizliği bilindiği an yıkılmağa mahkûmdur. İman, dinsel açıdan da «akıl»a karşıt tutulur: Dinde İman edilen şeyin, akla uygun olması şart değildir; hatta çoğu zaman dinsel İmanın gücü, akla uygunluğa ters orantılıdır. - Felsefenin ana problemlerinden biri de, bilme ile iman arasındaki bağlantıyı çözmek olmuştur: İnsan, önüne dikilen bütün soruları çözebilir mi; yoksa, ruhun ölümsüzlüğü, Tanrının varlığı gibi temel sorular karşısında zorunlu bir güçsüzlük içinde midir? Yani, bir başka deyişle, İnsanın bilme gücü İmana yer verecek şekilde sınırlı mıdır? Feuerbach ve onun ardından Marx, İman'ın ancak «gerçekte var olmayan» bir şeye dayandığını göstermişlerdir; çünkü varolan herşey, ister istemez bilme'nin nesnesi haline girer. Buna karşılık, varolan şeyler içinde bir tanesi, İnsan, her türlü bilme olanağını dalma eşsan bir sınırsızlık karakteri göstermektedir. Dolayısıyle de, çağdaş değerler açısından geçerli sayılabilecek tek iman şekli, İnsana duyulan İmandır; ve bu İman da, evrensel uygarlığın ilerlemesine, hayat düzeyinin yükselmesine, toplumsal adaletin, ekonomik eşitliğin ve sürekli barışın gerçekleşmesine bağlanan, somut ve etkin bir mücadeleyle, pekişen, olumlu bir umut olarak tanımlanabilir.

İmge bk. **hayal.**

İmgelem bk. **hayalgücü.**

İmleme sistemleri bk. **sinyal sistemleri.**

İmsel mantık, lojistik (Fr. logistique; İng. logistic). Algoritma biçimine sokulmuş, matematiksel mantık. - Modern mantık anlayışını dile getiren bu terim, XX. yüzyıl başlangıcında geçerlik kazanmıştır. İmsel mantığın, özellikle *Viyana topluluğu* (Carnap, Tarski, Wittgenstein) ve B. Russell'in temsil ettiği İngiliz *mantıkçı pozitivism*'i tarafından geliştirildiğini belirtmek gerekir.

İmtiyaz bk. **ayrıcalık.**

İnanç (Osm. itikat; Fr. croyance; İng. belief). Olasılık taşıyan basit bir kanıyı belirttiği kadar, duygusel bir kesinliği de belirtir. Sadece basit bir kanıyı dile getirdiği zaman, İnanç, bilmenin en alt derecesidir ve bilimsel kesinliğe karşıt tutulur. Ama örneğin dinsel İnançlar konusunda olduğu gibi, İnanç, duygusal bir kesinliği dile getiriyorsa sahibi tarafından her türlü akla uygun bilgiden üstün bir bilgi olarak kabul edilir. Marx, dinsel anlamda İnancın bir «yabancılaşma», maddesel hayat şartlarının doğurduğu bir yanılsama olduğunu ileri sürmektedir. Örneğin «ahret» ve «tanrısal adalet» İnancı, ölünceye kadar edaletsizlik ve ekonomik hürriyetsizlik altında yaşamağa mahkûm olduklarını kavrayan yoksullarla mağdurların bel bağladığı bir hayalden ve haksızlıklara karşı bir gizli öç alma şeklinden başka bir şey değildir.

İNBER Vera (Odessa - 1890) Sovyet şairi. Bilimsel yayınları yöneten bir editörle Odessa'de hocalık yapan bir öğretmenin kızıdır. Daha çocukluğunda şiir yazmağa koyulan İnber, edebiyat öğrenimi gördükten sonra çoğu Paris'te olmak üzere dört yıl yurt dışında kalmış ve *Hüzünlü Şarap* isimli ilk şiir kitabını da 1912 yılında, gene Paris'te yayınlamıştır.

Bunun ardından iki şiir kitabı daha yayınlayan İnber'in asıl profesyonel yazar hayatı, 1923'te bastırdığı *Amaç ve Yol*'la başlamaktadır. Nitekim, İkinci Dünya Harbi'ne kadar uzanan dönemde, hem gazeteci hem hikâyeci olarak eser vermiş; bu arada hem Sovyetler Birliği'nde, hem de yabancı ülkelerde *(Paris'teki Amerika)* sürekli röportajlar yapmıştır.

Harp sırasında Vera İnber, Leningrad'dadır ve bütün o dehşetli kuşatma boyunca da şehirde kalmıştır. Nitekim, bu acı tecrübeler döneminden, *Pulkovo Boylamı* ismini taşıyan ünlü şaheseriyle birlikte *Leningrad Çocukları* başlıklı hikâye kitabıyla, *Hemen Hemen Üç Yıl* isimli anılar kitabı doğacaktır.

1917 İhtilâline kadar sembolizm anlayışının etkisinde kalan İnber, daha sonra konstrüktivist topluluğa katılmış ve başlangıçta, günlük hayatın ayrıntılarını özenle yansıtmağa yönelen entimist tarzdaki şiiri, özellikle Harp sırasında, patetik bir boyut kazanmıştır.

Vera İNBER'den bir şiir :

ATEŞ

(Pulkovo Boylamı'ndan)

Don! Don! Güçlü don, büyük Rus donu!
Biz, denenmiş bir müttefik bildik onu.
Çelik bir at sineği gibi sokmakta düşmanı,
Biçmekte ve ot gibi sıkıştırmakta,
Ve, geçerek kalkılmaz uykusuna dalmış ölülerden,
İlerlemekte, ilerlemekte donmuş tankların kalbine doğru
Tıpkı destanlardaki gibi tunç tolgasıyle
Beliriyor tankın kulesinden —işte bu pek olağan—
Bir askerin başı bir baş kıpkırmızı ve apak,
Ve kovalayarak zırhlı kolu uzaktan
Esmekte fırtınalar ve kar tipileri,
Gömmekte her şeyi... İlkyaz henüz yok.
Orman donmuş çatır çatır! Bir zırhın elması
Bir zümrüt ve yakut renginde alev saçmakta.
Gün uçup giderken geceleri

Güneş renkli silâhlarını kuşanarak
Çıkmakta meydana bizim çete reisinin gerillası hemen,
Ta Napolyon'dan beri işini bilen.
Ne ses ne soluk, ne de bir kımıltının izi.
Yukarda her zamanki güvenli ay nöbetçisi
Nöbettedir, ve kuşağı çok geçmeden erir
Erir ve karışır arasına yıldızlar halkının
Ve sonra birden homurdanır herşey, ufuk canlanır..
İşte kardeşler, Leningrad cephesi!

Türkçesi Hasan İzzettin Dinamo

İNCE bir çekim sırasında..

İNCE Thomas Harper (Newport 1882 / Hollywood 1924) Amerikalı sinema oyuncusu, yönetmeni ve yapımcısı. İlk filmi 1910'da Mary Pickford ile yaptı, sonra birçok barışçı film çevirdi ***Civilisation*** (Uygarlık, 1915). 1916'da William Hart ile gerçekleştirdiği ***The Aryan*** ve 1915'de gözetmenliğini yaptığı ***Rio Jim*** «western» türünün ünlü yapıtlarındandır. Sinema dünyasında, yardımcılığından çok usta bir teşkilâtçı olarak tanındı. İnce'nin çevresinde birçok yönetmen toplandı. Bunların çevirdiği bazı filmler İnce'e mal edilmiştir.

İNCE'in ünlü «western»lerinden bir plan.

indirgeme (Osm. irca; Fr. réduction; Ing. reduction). Belirli bir veriyi, bir anlatımı, mantık bakımından daha kullanımlı ve daha açık bir forma («kesirlerl ortak paydaya indirgeme» işinde olduğu gibl), yada, «bir öğretlyi ana temalarına indirgeme» işinde olduğu gibi, daha yoğun ve daha basit bir forma getirme işlemi. - Mantıkta indirgeme; ikinci, üçüncü yada dördüncü şeklin bir tasımını, birinci şeklin dört temel biçiminden birine getirme işlemidir. Fenomenolojide indirgeme, göz önüne alınan fenomenin «öz»ünü ortaya çıkarmak amacıyle, belirli bir imgenin muhtevasını sürekli değişime uğratma usulüdür. Örneğin üçgenin, «aynı hizada olmayan üç ayrı noktayı birleştiren doğru parçalarının meydana getirdiği şekil» diye tanımladığımız evrensel özünü ortaya çıkarmak için, bir dizi tikel ve değişik üçgen tasarlama işlemi.

İ. büyük resim ustalarının gözüyle insan
1. Alonso CANO tarafından

Jean FOUQUET tarafından

3. GİOTTO tarafından

4. Venedik okulu tarafından

El GRECO tarafından

İnsan (Fr. homme, İng. man) Sosyal bir varlık. Biyolojik açıdan insan, Yeryüzü'nde hayvanların gelişmesi seyrinde en yüksek aşama olarak görülür. İnsan, zihine sahip olması ve konuşabilmesiyle hayvanlardan ayrılır. Bir hayvanın davranışını, onun içgüdüleri, yani, çevre karşısında gösterdiği reaksiyon belirler; İnsanın davranışı ise, düşünme, teheyyüç, ve irade ile, tabiat ve toplu-

6. *Frans HALS tarafından*

9. *XIX. yüzyıl Fransız okulu tarafından*

12. *Edgar DEGAS tarafından*

7. *XVII. yüzyıl Fransız okulu tarafından*

10. *Gustave COURBET tarafından*

13. *MODİGLİANİ tarafından*

8. *XVII. yüzyıl Fransız okulu tarafından*

11. *Paul CEZANNE tarafından*

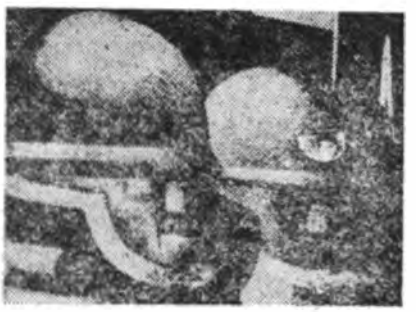

14. *Marcel GROMAİRE tarafından*

ma ve bizzat insana hâkim olan kanunları bilme derecesi ile belirlenir. İdealistler, aradaki bu farkı mutlaka vardırarak, İnsan'ın özünün, akıl'dan, sübjektif şeylerden, bilinç eğilimlerinden, dinî inançlardan ibaret olduğunu ileri sürerler. Aslında, İnsan ile hayvan arasındaki esas fark, her şeyden önce, İnsan'ın tabiat üzerinde etki yaparak onu değişikliğe uğratması amacını güden iş âletleri yapması'dır. Hayvanlar, tabiat şartlarına adapte oldukları halde, İnsan, üretim faaliyeti içinde, tabiatı kendisine adapte eder. İnsan, öteki insanlardan ayrı olarak, yalnız başına varolamaz; belirli sosyal şartlar tarafından yoğurulmuştur «... İnsan'ın özü diye yazar Marx - ferdî insanın bir soyutlanması değildir; gerçek insan, sosyal ilişkilerin toplamıdır» (Marx, Engels, *Seçilmiş eserler*, cilt 11, s. 404). Ancak Marksizmdir ki, İnsan'ın faaliyetini tayin eden objektif saiklerin, nihaî olarak, insan hayatının maddî şartlarında yattığını açıklamıştır. İnsan'ın bir «insan» olarak özünü ifade eden yanları, yani, son derece çeşitli iş âletlerini kullanma yeteneği, v.s., sosyal emeğin bir ürünüdür. Marx, «insan tabiatı» hakkında felsefenin o eski doktrinlerinin yerine, insanın, sosyal düzen tarafından belirlenen somut tabiatı hakkındaki öğretiyi meydana getirmiştir. Bundan başka, İnsan, toplumun her safhasında, bütün insanlığın gelişmesinin bir ürünüdür; insan,

Fern LEGER tarafından

M. Bern J. BUFFET tarafından

tarih boyunca edinilmiş bilgiyi özümler ve onu düzene sokar. İnsan, daha öncekî kültürü özümleme formları ve tarihen ortaya çıkan sosyal şartlar tarafından, son tahlilde, üretim tarzı tarafından belirlenir. İnsan'ın fizikî ve manevî kuvvetleri, antagonist sınıflara bölünmüş toplumlardaki işbölümü şartları altında, hür olarak değil, ister istemez tek yanlı olarak gelişmiştir; bu, her şeyden önce, fikir işçiliği ile kol işçiliği arasındaki zıtlıkta ifadesini bulmuştur. Bu zıtlığın bir sonucu olarak, insan, kapitalizm'de olduğu gibi, makinanın bir parçası haline gelmiş; halkın çoğunluğuun temsil eden emekçi halk, sömürünün boyunduruğuna girmiş; sosyal hayat faaliyetinin, insanlığın birikmiş kültür hazinesinin dışında kalmıştır. Ancak sosyalizm'dedir ki, İnsan, çokyanlı gelişmesi için, ferdî istidat ve eğilimlerini en son noktasına kadar geliştirecek bütün imkânları elde edebilir.

İnsanbiçimcilik bk. **antropomorfizm**.

İnsan doğası Üzerine İnceleme (İng. eslı: *Treatise of Human Nature)*. David Hume'un 1740'ta yayınlanan, amprizm görüşünü açıkladığı eseri. — Düşünür, bu ünlü kitabın «anlayışgücü»nun incelenmesine eyirdığı ilk bölümünde, zihnin algılarını, «bilinmeyen nedenler»den doğan izlenimler ve bu izlenimlerin yansıları (tasarımları yada kopyaları) olan ideler olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Zihnin bütün etkinliği, dolayımsız şekilde bilincine vardığımız bu deney verilerini, yani izlenimlerle düşünceleri, çağrışım yoluyle biraraya getirmek ve sonra da genelleştirmekten ibarettir: Soyut ideler, tikel ideler arasında kurulan bağdan doğmakta; sonra da bütün benzer nesneleri aynı anlam içinde toplayacak bir genel isim meydane gelmektedir. Dolayısıyle de, bilginin ilkeleri hiç bir akılsal kesinlik taşımayan, sadece alışkanlığa ve hayalgücüne (yani çağrışımlara) dayanan «inanç»lardır. Bu kitap, özellikle «cevher» ve «neden» kavramlarını köklü bir eleştiriden geçirmesi bakımından, Kant'ı kendi deyişiyle, ***«dogmatik uykusundan uyandıran»*** kitaptır.

İnsan Hakları Bildirisi (Fr. Déclaration des droits de l'homme): Birleşmiş Milletler Teşkilâtı Genel Kurulu tarafından 10 Aralık 1948'de kabul edilen bildiri. Şu temel hakları içermektedir: En doğal insan hakları: Bütün insanların eşitliği, yaşama hakkı, özgürlük ve kişisel dokunulmazlık v.b.; yurttaşlık hakları, politik hak ve özgürlükler; yurttaşlık ve sığınma hakkı, vicdan ve düşünce özgürlüğü, seçme ve seçilme hakkı v.b.; sosyal ekonomik haklar: çalışma ve dinlenme hakkı, öğrenim ve toplumun kültürel yaşamına katılma hakkı v.b. Bildiri, devletlere zorunluk yüklememekte, sadece bir tavsiye niteliği taşımaktadır. Buna rağmen, kapitalist ülkelerin halkları, demokratik hak ve özgürlükler için yürüttükleri savaşımda Bildiriyi kılavuz edinmektedirler. Bıldirinin BMT Genel Kurulu tarafından kabul edildiği gün, İnsan Hakları Günü olarak kabul edilmiştir.

İnsanın insanı sömürmesi (Fr. exploitation de l'homme par l'homme): Üreticinin artı - emek ürünlerinin bazan da zorunlu emeğinin bir kısmının, üretim araçları sahibi tarafından karşılığı ödenmeden benimsenmesi. İnsanı insanın sömürmesi olayı, ilk önce, özel mülkiyetin ortaya çıkmasından ve toplumun antagonistik sınıflara bölünmesinden sonra, yani kölecilik toplumunda belirmiştir. Bunun ana nedeni, emek üretkenliğinin artması ve üreticinin kendi işgücünü tekrar üretmek için gerekli olandan fazla ürün yaratmasıdır. Sömürünün biçimini, toplumda egemen olan üretim ilişkilerinin karakteri belirlemektedir. Bütün antagonistik sınıflı toplumlarda üretim araçları üzerindeki özel mülkiyet, insan emeğinin sömürüsüne dayanmaktadır. Kapitalizm, insanın insanı sömürmesine dayalı son toplum biçimidir. Sosyalizmde üretim eraçları üzerindeki özel mülkiyetin yerini toplumsal mülkiyet almakta, sömürücü sınıflar ortadan kalkmakta ve insanın insanı sömürmesinin her türlüsü son bulmaktadır.

İnsanlıçimcilik bk. **antroposantrizm.**

İnsanlığa karşı işlenen suçlar (Fr. crimes contre l'humenité) Ulusların ve devletlerin varlığına kasteden, ilerici gelişmelerine ve barış içinde yanyana yaşamalarına zarar veren eylemlerin genel adı. İnsanlığa karşı suç işleyen devletler, devletler hukuku gereğince, politik ve maddî sorumluluk, kişiler de kişisel ceza sorumluluğu taşımaktadırlar. İnsanlığa karşı işlenen suçların belibaşlıları şunlardır: Barışa karşı işlenen suçlar: saldırı, savaş planlamak, hazırlamak, yönetmek, yürütmek yada bunlara katılmak. İnsanlığa karşı işlenen suçlar: savaştan önce yada savaş sırasında sivil halka karşı işlenen, insan öldürme, toptan öldürme, zorla alıp götürme, sürme ve benzeri gibi eylemler, politik, ırksal ve dinsel nedenler yüzünden işlenen suçlar, kovuşturmalar, jenosit. Bütün bu suçlar, devlet hukukunun kapsamına girlyorsa devletler hukuku tarafından, devlet içi hukukun kapsamına giriyorsa o devletin yasalarınca cezalandırılmalıdırlar.

İnsansal İlişkiler (Fr. relations humaines, İng. human relations) Kişilerin bir işyerindeki sınıfsal pozisyonunu hesaba katmaksızın, sınıf ilişkilerini «kişiler arasındaki ilişkiler» haline getirme amacını güden teknikler bütünü. İnsansal İlişkilerle ilgili teknikler, Amerika Birleşik Devletleri'nde, Iki Dünya Savaşı arasındaki dönemde, özellikle E. Mayo, Moreno ve K. Lewin'in etkisi altında adım adım kurulup yerleştirilmiştir.

İnsansal İlişkiler, esasta personelle ilgili çeşitli enformasyon tekniklerine dayanır: ister işyeri gazetesi söz konusu olsun, ister «dilek kutusu», ister toplantılar, seçim biçimleri, doğal olarak, varolan koşullara, sosyal atmosfere, personelin bileşimine göre işyerinin yönetimi tarafından kararlaştırılır.

İşyeri İçindeki insansal İlişkilerin üstü örtülü amacı, personelin «bütünleşme»sini teşvik etmek ve sosyal ilişkilerin (emekçilerin temsili organizasyonu yada kurumu-patron ilişkisi) yerine bireysel ilişkiler (ücretliler-servis şefi İlişkisi) koymaktır.

İntihar (Fr. ve İng. suicide). Katlanılmaz sayılan bir hayat şartından kurtulmak için kendi iradesiyle kendi ölümünü gerçekleştirme işi. Durkheim, İntihar'ı, nesnel açıdan şöyle tanımlıyordu: «Bizzat kurban tarafından ve sonucu bilinmek şartıyle girişilip gerçekleştirilen olumlu yada olumsuz bir edimin, dolaylı şekilde yada doğrudan doğruya yolaçtığı ölüm hali.» Bu, daha çok istatistikler göz önüne alınarak ve evrensel ahlâkî kay-

gılar hesaba katılmaksızın yapılmış bir tanımdır; pratik açıdan eksikliği de, tersinin her zaman doğru olmayışındadır: Çünkü ilk bakışta bir «cinayet» diye nitelenen bazı olaylar, aslında bir intihar olabilir pekâlâ; yani kurban, karşısındakini bile isteye kendisini öldürmeğe kışkırtmış olabilir. Ahlâk açısından intihar problemi, kendimizi öldürmeğe hakkımız olup olmadığı sorusunda dile gelmektedir. İster kullanalım ister kullanmayalım, böyle bir hakkı bize verecek olan, ya Tanrı veya toplum cinsinden bir «dış» otoritedir; yada örneğin kendi kişiliğimize olan saygımız veya sorumluluk duygumuz veya hürriyet sezgimiz gibi bir «iç» otoritedir. «Dış» otoriteler hemen hiç bir zaman intihar hakkını tanımamıştır insanlara; ve intiharı, ahlâka yada tanrısal radeye aykırı görmüştür. Ama bu görüşte, çelişen taraflar vardır: Örneğin ağır bir kanser hastasının kendi canına kıymasını «intihar» diye alıp kınayan bu «dış» otoriteler; bir müridin sürekli çile yoluyle, yada bir alkoliğin içki yoluyle ağır ağır «intihar»ına rahatça göz yummaktadır. Gene bu «dış» otoriteler, bir idam mahkûmunun infazdan önce kendini öldürmesini kınayıp ona engel olurken; gemisi batan bir kaptanı, öleceğini bile bile, en son insan kurtuluncaya kadar gemide kalmağa zorlamaktadır. Tıpkı bunun gibi, gene bu «dış» otoriteler açısından; örneğin bir çocuğu bir otomobilin altından kurtarmak için kendi canını feda eden adamın davranışı «intihar» değildir, ama aynı adamın o durumda o çocuğun ölümüne seyirci kalarak kendi canını kurtarması da «ahlâka uygun» bir davranış değildir. Demek ki kendimizi öldürme hakkını bize ilk bakışta ancak «iç» otoriteler tanıyabilir; ama sorumluluk duygusuyle yada kendi kişiliğimize olan saygımız dolayısıyle intihar da, son tahlilde birtakım dış etkenlere bağlı bir davranıştır ve bu bakımdan, eğer bir çılgınlık sonucu değilse, belirli bir sorumluluğa uyarken bir başka sorumluluktan kaçış niteliğini taşır: Örneğin, Yessenin'in intiharını başlangıçta şiddetle kınayan Sovyet ozanı Mayakovski'nin beş yıl sonra benzer nedenlerle intihar etmesi, bu bakımdan ibret vericidir.

İrade (Fr. volonté; İng. will). İçdüşünmeye dayanan bilinçli etkinlik. Eksiksiz formu içinde irade; yapılacak edimin tasarımını, bu edime olan yönsemenin geçici olarak durdurulmasını, bu edimi yapmayı yada yapmamayı gerektiren nedenlerin kavranmasını, bu nedenlerin değerlerinin irdelenmesini, bu irdelemenin sonucuna uygun bir eylem kararını ve bu kararın uygulanmasını içermektedir. Demek ki iradesel edim, herhangi bir arzunun kendiliğinden tezahürü değildir; içdüşünmeye dayanır ve edimde bulunanın bu edimin sorumluluğunu yüklendiğini varsayar. W. James, iradenin, genellikle, toplumsal bir talebin bilincine bağlı bulunduğunu ileri sürmüştür: Niteklim örneğin her sabah işe gitmek, içkiyi bırakmaktan çok daha kolaydır; çünkü işe gitmek toplumun bir talebini bilinçle yerine getirmektir, oysa içkiyi bırakmak kendi kendimize yerine getirmeğe zorladığımız basit ve kişisel bir ödevdir.

İrade Üzerine :

İrade, bir kimsenin yapacağı bir hareketi bilinçli olarak tayin etmesidir. İrade'yi, dış etkilerden ve çevreden, yani objektif zarurettten bağımsız bir şey olarak gören idealizm, insanların davranışlarını ve aksiyonlarını idealist bir tarzda anlaşılan «hür» irade olarak görür. Aslında, insan iradesinin amaçlı fiillerinin kaynağı objektif dünyadır. Süje'nin iç şartları (ihtiyaçlar, menfaatler, arzular, bilgi, v.s.) açısından bakılırsa, objektif dünya, o kimsenin çeşitli amaçlar tayin etmesine, kararlar vermesine imkân verir. Münhasıran sübjektif arzulara dayanılarak yapılan İrade tercihleri hür değildir; objektif zarurete uyarak, doğru tarzda yapılan İrade tercihleri hürdür. Engels'in de ortaya koyduğu gibi, «İrade hürlüğü... konuyu bilerek karar verme gücünden başka bir şey değildir» (Anti-Dühring, s. 158). Bir hareketin iradi mahiyeti, bir kimsenin amacına ulaşması için belirli iç ve dış engellerin üstesinden gelmesinde görülür. İradi bir hareketin ilk safhası belirli bir amacın vazedilmesi ve kavranmasıdır; bu safhayı, harekete geçmek için karar verilmesi ve en uygun hareket tarzının seçilmesi safhası izler. Bir hareket ancak, verilen bir karar yerine getirildiği anda iradi bir hareket olarak vasıflandırılabilir. İradegücü, tabiat vergisi değildir. Bir hedef seçişte maharet ve yetenek, doğru kararlar alıp yürütebilme; başlanan işi bitirebilme; bilgi'nin, tecrübenin, eğitimin ve kendini eğitmenin meyvalarıdır.

M. ROZENTHAL

(Türkçesi : Aziz ÇALIŞLAR)

İradecilik (Osm. iradiye; Fr. volontarisme; İng. voluntarism). İradeyi yargılarımızın itici gücü olarak gören bilgi teorisi. Metafizik anlamda iradecilik; evrenin özünün, aklın doğurduğu fikirleri, andırış (örneksеme) yoluyle değil de iradenin akıldışı yönsemelerine dayanarak kavranması gerektiğini savunan görüştür. Bu anlayışın en belirgin örneği, Schopenhauer'in ileri sürdüğü *yaşamak iradesi* öğretisidir. Bu anlamda iradecilik, Spinoza'nın «tinselci»liğine karşıt tutulur: Spinoza'ya göre ben bir şeyi, aslında doğru olduğu için doğru diye yargılamaktayımdır; oysa iradecilik, benim bu işi kendi adıma ve tüm sorumluluğunu yüklenerek yaptığımı ileri sürer. - Psikoloji açısından iradecilik; tasarım gücünün ve tinsel fonksiyonların, zihnin duygusal ve etkin fonksiyonlarına bağlı bulunduğunu savunan öğretidir. Bu anlamda örneğin Sartre'a göre insan, duyduğu heyecanlardan da sorumludur: Bir erkeğin öfkelenmesi yada bir kadının bayılması, aslında, içinde bulundukları durumu reddetmekten başka bir şey değildir; dolayısıyle de, öfkelenme yada bayılma gibi haller bile, açıkça bilincine vermesek dahi, bilinçaltında istediğimiz ve bundan ötürü de baştan sona sorumlu olduğumuz iradesel davranışlardır. - Ahlâk planında iradecilik; değerler açısından, eylemin ve duygunun, içdüşüncel ve tinsel düşünceden «üstün» olduğunu savunan görüştür. Bu anlayışın en öndegelen temsilcisi, Nietzsche'dir.

İradecilik Üzerine

İradecilik, iradeyi Evren'in temeli olarak gören, onu, objektif tabiat ve toplum kanunlarının karşısına koyan ve insan iradesinin çevreye dayandığını inkâr eden idealist (esasta sübjektif idealist) bir felsefe ve psikoloji akımı. Bu terimi ortaya atanlar, Alman sosyolog Tönnies ile Alman filozof Paulsen'dir. Bu akımın felsefi unsurları Kant ile Fichte'de görülüyorsa da, felsefi bir teori olarak, esas şeklini, 19. yüzyıl'da Shopenhauer'in eserlerinde almıştır. E. Hartmann ile Nietzsche, faşizm ideolojisinin karakteristiği ve kaynağı olan bu doktrinden etkilenmişlerdir. Bu akımın Rusya'daki örneği, tarihin objektif kanunlarının yerine «yalnızca kahramanlar»ın aksiyonlarını koyan Narodnikler'dir. 19. ve 20. yüzyıllar arasında, İradecilik, psikoloji'de tutunma imkânı bulmuştur. Marksist felsefe, İradecilik'i reddeder ve insan iradesinin, tabiat ve toplumun objektif gelişme kanunlarından geldiğini kabul ederek, irade hürlüğünün nispi mahiyetini işaret eder.

M. ROSENTHAL

(Türkçesi : Aziz ÇALIŞLAR)

İrade ve tasarım olarak dünya (Almanca aslı Die Welt als Wille und Vorstellung). Schopenhauer'in 1818'de yayınlanan eseri. Düşünüre göre, bilgimizin nesnesi olan dünya, bu dünya hakkındaki tasarımımızdan başka bir şey değildir; ama bu dünyanın, bilgimizin ötesinde, kendi kendinde bir gerçekliği de vardır. Ve gerçek âlemin evrensel ilkesi; her varlığın kendi türünün tipini

gerçekleştirmesini ve kendi hayat formunu sürdürmek için öteki varlıklara karşı mücadele etmesini sağlayan, «içgüdüsel» bir çabadır. Schopenhauer'in *yaşama iradesi* (yada «yaşama isteği») diye adlandırdığı bu evrensel ilke, *«kör ve bilinçsiz»*dir; ve bitkilerin yetişmesinden hayvanların hayat mücadelesine kadar her alanda dile gelir. Bu kör ilkeyi, yaptığı kötülüğün bilincine ermek ve kendi kendini inkâr etmek yoluyle, ancak insan altedebilir.

İSA : İnsanlık tarihinin kişiliği en çok tartışılan simalarından biri..

İSA Hristiyan peygamberi yollandığı kabul edilen düşünür ve eylemci. Ama kesin bir gerçeklik var : Eğer yaşadı ise, hiç şüphesiz ki, çağının en devrimci insanlarından biri, belki de birincisiydi. Nitekim çarmıha gerilişi ancak bu devrimci yanının yöneticilerde uyandırdığı korkuyla açıklanabilir. İşte Luka İncili'nden aldığımız bir kaç deyiş

Siz ne yiyeceğinizi ve ne içeceğinizi aramayın, ne de vesvesede olun... Neniz varsa satın, ve sadaka verin. Kendinize eskimeyen keseler, göklerde eksilmeyen hazine yapın.

•

Fakat vay size, ey zenginler! Çünkü siz tesellinizi bulmuşsunuz.

•

Bütün iman edenler bir arada olup herşeylerini ortak kılsınlar. Mal ve mülklerini satıp onları herkesin ihtiyacına göre dağıtsınlar. Aralarında yoksul kimse kalmasın.

•

Ben bu dünyaya ateş atmağa gelmişim. Atına o zaten tutuşmuşsa, ben daha ne isterim.

İSAKOVSKİ Mihail (Smolensk 1900) Sovyet şairi. Bir köy çocuğudur İlkokul öğrenimi görmüş, lise öğrenimini ise yoksulluktan ötürü yarıda bırakmak zorunda kalmıştır.

1919-1931 yılları arasında, doğduğu bölgedeki yerel bir gazetenin yöneticiliğini yapan İsakovski, ilk şiirlerini 1924 yılında gene yerel dergilerde yayınlamıştı.

1927 yılında yayınladığı bir şiir kitabı büyük yazar Gorki tarafından övülen İsakovski, yavaş yavaş bir şarkı şairi olarak büyük ün yapacak ve hele ***Katyuşa*** ve ***Kimbilir Neden*** adlı şiirleri dudaktan dudağa dolaşacaktır.

Eşin kaynağını köyde bulan ve folklor gelenekleri ile yeni köy hayatına ilişkin günlük gözlemlerini başarıyla uzlaştıran İsakovski'nin yapıtı, akıcı bir lirizmle örülüdür.

İSAKOVSKİ'den bir şiir

KATYUŞA

Çiçeklenmiş tüm ağaçlar
Kıyının kıyının yükselir sis
Katyuşa kıyıya koşar
Kıyı sarptır kıyı sessiz

Koşar da bir türkü tutturur
Bozkırların kırlarına
Yüreği onun için çarpar durur
Göğsünde taşır mektuplarını

Üç ey türkü ışığa katıl ve uç
Sınırımızda nöbet tutan
Mert yürekli askere götür
Pırıl pırıl bir selâm Katyuşa'dan

Götür ki unutmasın hiç
Yarının sesini kulağında çınlayan
Söyle göz kulak olsun ülkeye
Var burada aşklarına göz kulak olan

Çiçeklenmiş tüm ağaçlar
Kıyının kıyının yükselir sis
Katyuşa kıyıya koşar
Kıyı sarptır kıyı sessiz

İskonto (Fr escompte) Bir ticarî senedi vâdesinden önce satın alma ve böylece adı geçen senedin ilk yararlanıcısının yerine geçme işlemi. - Ticarî senet, hâmiline, ancak, senedi imzalayan tarafından vâdeli ödeme yapılmasını güvence altına alır (örneğin, 90 yada 60, vs. gün).

Banka bu senedi iskonto edince, hâmiline derhal peşin para ödeyerek satın alır. Demek ki, imza sahibinin parayı vadeli olarak ödeyeceği tarihe kadar, banka, parayı vadeli olarak ödeyeceği tarihe kadar, banka, parayı avans verir.

Bu avans verilen paradan bankanın cârî bir faiz alacağı açıktır. Bu faizin oranına iskonto oranı denir. Merkez bankası, bankaların ve özellikle mevduat bankalarının, daha önce özel kişilerden bizzat iskonto etmiş oldukları senetlerin büyük bir kısmını yeniden iskonto ederken, iskonto oranı hükümetin verdiği direktiflere göre, bu merkez bankası tarafından tespit edilir.

Bütün diğer nakdî ikrazlar az ya da çok farklı oranlarla yapılır, fakat çoğu iskonto oranının varyasyonlarına bağlı olarak değişir: İskonto oranı yükselince, bunlar da yükselir; alçalınca, bunlar da alçalır.

Ticarî dengenin geçici aksaklıklarına göğüs gerebilmek için, kapitalist hükümetler, sermayelerin hizmetine kısa vadeli olarak verilen faiz oranını yükselterek malî sermayenin «güveninî» yeniden kazanmaya çalışırlar.

Teoride, iskonto oranının yükselmesi, sermayeleri, kısa vadeli ikrazlara daha çok, üretici yatırımlara ise daha az yönelmeye iter.

İskonto, «parayı azizleştirir ve İstikrazları masraflı kılar, buysa yatırımlarında girişimleri, en çok da maliyelerini rahatsız eder. Böylece, üretimi ve donatımın mükemmelleşmesini engeller. Sonuçta, İskonto oranının yükselmesi, «yüzen sermayeler»i çekmek adına, ülkenin ekonomik geleceğini köstekler.

Uluslararası parasal dengesizlik, kapitalist ülkelerin, yüzen sermayeleri mümkün olduğu kadar kendilerine çekmek, aynı zamanda da bir kredi kısıtlamasıyle enflasyona karşı mücadele etmek amacıyla, faiz oranlarını artırma yarışına girmelerine yol açar.

Bununla birlikte, enflasyon aslâ durmadığı için, ödünç alıcılar kendilerine kredi açtırmaktan çekinmezler, çünkü borçlarının gerçek değeri de aynı şekilde düşecektir. Bu

şartlarda, iskonto oranının artırılmasıyla aranan teknik etki her zaman elde edilmez; tersine, üretim masraflarını artırır, fiyat artışlarına yol açar ve enflasyonun akışını hızlandırabilir.

İskonto oranındaki artma ya da eksilmelerin etkileri, kredi fiyatı ve üretim düzeyi bakımından ne derecede önem taşıyorsa emekçilerin temel maddeleri tüketme düzeyi üstünde de kendilerini en az aynı derecede duyururlar. Bu açıdan, iskonto oranının çalkantıları, kemerleri sıkma politikasının mümkün yollarından biridir

İslâm felsefesi (Fr. philosophie islamique). Altın çağını X. - XIV. yüzyıllar arasında yaşayan ve Batı'da Skolastik felsefeyi olduğu kadar Rönesans düşüncesini de derinden etkileyen İslâm felsefesi, bir yandan İslâm dininin şart koştuğu «iman» ile, «akıl» arasında bir uzlaşma bulmağa (daha başka bir deyişle, «imanı akılsallaştırmağa»); bir yandan da, Eski Yunan felsefesinin etkisi altında, insan ile değişmeyen mutlak varlık arasındaki ilişkiyi aydınlatmağa yönelmiştir. Bu geniş felsefe alanı içinde yer alan bellibaşlı akımlar şunlardır: 1. İmanın ölçüsünün akıl olduğunu, ancak akla uygun şeylere iman edilebileceğini savunan; dolayısıyle de liberal bir karakter gösteren ***mutezile*** (yada «mu'tezile») okulu. Atomculuk görüşünden yola çıkan ve giderek «kader»i inkâr eden bu akımın kurucusu, vâsil bin Atâ'dır; sonraki öndegelen temsilcileri, bilginin ilk şartını şüphe'de gören Câhiz (IX. yüzyıl) ve nedensellik ilkesini benimseyen Ebûl Huzeyl'dir. 2. İnsan aklının, varlığın ne olduğunu bilmek konusunda güçsüz kaldığını ve hakikate ancak iman yoluyle erişilebileceğini savunan ***eşari*** (yada «eş'ari») okulu. İslâm düşüncesinde bağnazlığın temsilcisi olan bu akım, İmam Ebûlhasen-ül-Eş'arî (X. yüzyıl) tarafından kurulmuştur. 3. Genel gidişmcilik çerçevesi içinde yer alan ve heptanrıcılık görüşünü benimseyen ***tasavvuf*** akımı. Sayısız büyük filozof, bilgin ve sanatçının bağlandığı bu akım, hiç şüphesiz, İslâm düşüncesinin en yaratıcı yanını temsil eder 4. Varlığın bilgisine ancak duyularımız ve deney yoluyle varabileceğimizi ileri süren ***doğa felsefesi*** okulu. Bu akımın en güçlü temsilcisi, Razî (841-926)'dır. 5. Kuran'ı diyalektik metotlarla yorumlayarak bazen İslâm dininin önermelerine tamamiyle ters sonuçlara varan, hakikate ermenin sadece bilgi değil yaşama yoluyle de mümkünlüğünü savunan ***batını*** okul. «Oniki İmama inanma» ve «İsmailiye» diye iki akım halinde beliren ve Orta Doğu'da yaygın «içrekçi» akımlardan kaynaklanan bu görüş, özellikle Şii mezhebine bağlıdır 6 Eski Yunanda Aristoteles'in «peripatos» («gezinenler» yada «gezimciler») okulunun İslâm düşüncesindeki eşdeğeri olarak ortaya çıkan ***meşai*** (yada «meşşai») okul. Bellibaşlı olarak Farabi, İbn Sina ve İbn Rüşd tarafından temsil edilen bu akım, Tanrının zaman bakımından değil de öz bakımından evrenden (yani «maddeden) önce geldiğini ileri sürmektedir; bu bakımdan da, evrenin ezeli olduğunu savunan Eski Yunan felsefesi ile evrenin Tanrı tarafından yaratılmış olduğunu iddia eden dinsel inanç arasında bir uzlaşma çabası şeklinde belirlenir.7. Zerdüşt dininin olduğu kadar yeni-Platon'culuğun da etkisiyle oluşan ***işraki*** okulu. En güçlü temsilcisini Şühreverdî'de bulan bu akım, hakikate «akıl sezgisi» ile ulaşabileceğini ve insanın ancak böylece karanlıktan, ışığa ereceğini ileri sürer

İstatistik (Fr. statistique, İng. statistics) Nesnel ve somut bir rakamlandırmaya yada değerlendirmeye elverişli olan özdeş yada homogen gerçekliklerin sayılarının, ağırlıklarının, hacimlerinin yada değerlerinin metodlu bir şekilde guruplandırılması ve toplanması. -Geniş anlamıyle, belirli momentlerde, doğru olarak bilinebilir ve toplanabilir nitelikte ve mümkün olduğu kadar rasyonel olarak peryodikleştirilmiş olan unsurların bir araya getirilmesini; denetimini, toplanmasını, tablolaştırılmasını (tabulation) ve karşılaştırılmasını sağlayan bilim.

«İyi bir istatistiğin gerçekleştirilmesi, herşeyden önce, gözlemlenecek birimlerin geçerli bir tanımını ve araştırmanın sınırlandırılmasını içerir. İstatistikçi, gözlemine ve hesaplama işlemlerine başlamadan önce, hem kavramek istediği bütün hakkında hem de bu bütünün oluşturucu unsurları ya da birimleri hakkında açık seçik bir düşünceye sahip olmalıdır.» (André Platier, ***Statistique et observation économique.)***

İstatistik, ancak sağlam bir kategorileştirmeden yola çıkarak kurulabilir (tanımlama, kalifikasyon). Bundan dolayı, istatistik, geçiş anını, hareketleri, ilişkileri yakalayamaz, Sabit dizilerden, ard arda görüntülerden gerçek hareketin yansısının elde edilmesine geçmek için, istatistiğin maddesi üzerinde, çok sayıda peryodlarda, yeniden çalışmak gerekir. Bu açıdan, Lenin'in ***Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi*** kitabında, Zemstvoların istatistikleri üstüne çalışması örnek niteliktedir

İstatistiksel dengeleme (Fr pondération) Bir bütünün değerinin bulunması için, bütünün her bileşenine, bütüne oranla, yani somut gerçekliğe oranla kendisine verilen öneme denk düşen belirli bir ağırlık atfetme yoluyle yapılan istatistik hesap. - André Platier, ***Statistique et observation économique*** (İstatistik ve ekonomik gözlem) başlıklı araştırmasında şöyle diyor Burada, «at yemi çayır kuşu» öyküsündeki sorunla karşı karşıyayız. Bir üretim endisi, siderürji ile ciltçiliğe aynı önemi verirse, (en azından, bu iki branşın evrimlerinin farklılaşmağa girdiği andan itibaren) doyurucu olmaktan çıkar. Bir hayat pahalılığı endisinde ekmekle hardala aynı ağırlığı vermek akılıca değildir.»

Sentetik endis'lerin bulunması, bağdaşık bir bütünün varyasyonlarının hesaplanmasıyla gerçekleştirillr Bu bütünün bileşenleri (hayat pahalılığı endis'inin bulunması için, ekmeğin kilosunun fiyatı, hardalın kilosunun fiyatı, vs.), inceleme nesnesinin bütününe kıyasla aynı önemi taşımaz. Bunların her birine, kendilerine izafe edilen ağırlığı gösteren birer katsayı verilir: buna göre, örneğin bir hayat pahalılığı hesabı için hardala göre ekmeğe verilen bir kat daha yüksek bir ağırlık, hardala 1 katsayısını, ekmeğe de 1.000 katsayısını tanıyacaktır. Endis, bütünün hesaplanması için, ekmeğin kilosunun değerini bin kere kaydederken hardalın kilosunun değerini bir kere kaydetmek yoluyla kurulacaktır.

«Bütün istatistiksel dengelemeler için geçerli genel bir kural yoktur Her biri araştırma amacının bir fonksiyonudur. Sosyal amaçlı bir inceleme söz konusuysa, örneğin, perakende fiyatlar için aile bütçelerinden alınma bir dengelema kullanılır.» (André Piatier, adı geçen yapıt.)

İstatistiksel dengelemenin temelleri çeşitlidir: örneğin, her bileşen için, üretimin, tüketimin, giderlerin, gelirlerin, vs, içinde kendine düşen pay olarak temsil ettiği şey alınabilir.

İstatistiksel dengelem, gerçekten, bileşenleri aynı önemde olmayan bir sentetik endis'e tam anlamını vermeyi sağlar. Ama bileşenlerin karşılıklı «ağırlıklarını doğru olarak dile getirmiyorsa, realiteyi bozar. Bütünüyle öznel, yada kasıtla yapılmış hileli bir istatistiksel dengeleme, aslında bir politik hilekârlıktan başka bir şey olmayan bir şeyi bilimsel bir çözümlemenin ürünü olarak kabul ettirme amacını güder. Nesnel istatistiksel dengeleme, çok sayıda tarafsız soruşturmalara dayanan ve dolayısıyla, bileşenler arasındaki orantıları gerçekten ortaya koyan bir dengelemedir.

İstek bk. **arzu.**

İstihdam (Fr. emploi) Bir ekonomik sistemde fiilen kullanılan ve ücrete bağlanan içgüçlerinin tamamı. İstihdam sözcüğünün iki anlamı vardır

Bireysel anlam: bir insanın toplumdaki mesleksel işlevi (geniş anlam), bir insanın bir idaredeki yada bir girişimdeki yeri (dar anlam)

Kolektif anlam: bir kolektivitenin sağladığı mesleksel uğraşların bütünü (geniş anlam), bir kolektivitenin sağladığı ücretli görevlerin bütünü (dar anlam). Örnekler: «Bu ülkenin aktif nüfusunun tümü iş sahibi olduğundan, ülkede mutlak istihdam var demektir» (geniş anlam): «İstihdam durumu bozulmuştur, oysa serbest meslekler çeşitli kariyer olanakları sunmaktadır» (dar anlam)

İstihdam talebi. İşe girmek isteyen boştaki emekçinin durumudur: ***istihdam arzı***, emekçi arayan girişimcinin durumudur İstihdam düzeyi, bir ülkede fiili istihdamın (aktif emekçilerin toplamı) istihdam edilecek yaştaki nüfusa oranla bulunduğu düzeydir.

İSTİKRAZ

Bu düzey, saptanan işsizlik derecesine bağlı olarak değişebilir. Gerek istihdam taleplerinin tamamının karşılanmadığı durumlarda, gerekse bir ekonominin üretici taleplerinin eksik kullanımı durumlarında istihdam eksikliği var demektir. İstihdam eksikliği aynı zamanda aktif bir emekçinin olanak ve yeteneklerinin eksik kullanımı anlamına da gelir.

Genel olarak, kapitalist üretim biçiminde, her zaman istihdam eksikliği vardır, çünkü istihdam taleplerinin tamamı karşılanmadıkça başka, işsizlik derecesi de sıfıra eşit değildir. Belirli bir andaki istihdam hacmi, teknik ilerlemenin, evrimin fonksiyonudur. Monopolist devlet kapitalizmi evresinde, istihdam eksikliği yeni biçimlere bürünme ve artma eğilimindedir.

İstikraz (Fr. emprunt) Sonradan ödenecek nakit yada sermayelere başvurma yoluyle yapılan finansman tarzı. - Ödünç alınan para, devlet tarafından, harcamalarının ödenmesinde kullanılır. Devlet, faizlerin ödenmesi ve istikrazın itfası için daha sonra yeniden nakit bulmak zorundadır.

Bu yöntem gittikçe daha çok kullanılmakta ve bunun sonucu olan borçlanma gittikçe daha büyük boyutlara ulaşmaktadır. Devlet dışarıdan, başka ülkelerin devletlerinden ve bankalarından, ya da dahildeki bankalardan, şirketlerden ya da özel kişilerden ödünç alır. İstikraz, ödünç verenin kâr aradığı bir sözleşme olduğu için, ilk elde kapitalistleri, özellikle ödünç verici olarak (Hazine bonoları) ya da istikrazı özel kişilere faizle borç vermeleri için kendilerine para ödenen aracılar olarak bankacıları ilgilendirir.

Devlet ne kadar borçlanırsa, açığı o kadar artar, spekülasyon o kadar büyük olur, zenginleştirme o kadar büyük boyutlara ulaşır. Böylece, vergiye tâbi olmayan kapitalist kazançların bir bölümü, karşılık olarak devlete ödünç verilir.

Devletin, istikraz yoluna başvururken bütün yaptığı, yoluna koymak zorunda olduğu ve sınıf çelişkilerinin derhal ve bir defada yoluna konmasını engellediği harcamaların yükünü daha ilerdeki bir tarihe ertelemekten başka bir şey değildir.

İstikrazla vergi arasında tercih, yalnız, ikincisine başvurmayı izleyen yıllarda söz konusudur, çünkü, enlnde sonunda, istikraz çeşitli yollarla, özellikle daha az faiz ödenmesiyle, vergiye dönüşür. Para değerini kaybettikçe, ödün verici, verilmiş olan ödenebilir meblağın ve buna bağlı olarak bir kere tespit edilmiş bulunan faiz tutarının eridiğini görür.

Devlet istikrazı, banka tarafından para emisyonuna dolaylı ya da dolaysız bir başvurma biçimini aldığı zaman, kaçılmaz olarak enflasyona yol açar, buysa bütün dolaylı vergilerin ulaşabileceği en kötü son olarak düşünülebilir. Sonuç olarak, verginin oynadığı rolle, istikrazın yükü esasta emekçi kitlelerin omuzlarına biner.

İSTRATİ Panait (İbrail 1884 / Bükreş - 1935) Fransızca yazan Romanyalı yazar. Bir Romanya köylüsüyle, bir kaçakçının oğlu: bir çok işe girip çıkarak Balkanlar, Ortadoğu Mısır, İtalya ve İsviçre'de yirmi yıl dolaştı. Fransızca öğrenince tamamen otobiyografya niteliğinde bir dizi roman yazdı: bu romanlar *La Vie d'Adrien Zograffi*'yi oluşturur. Hem yalın, hem şiddetli romantizmli ve umutsuz anlatıları arasında ***Kira Kiralina*** (Kyra Kyralina, 1924), ***Angel Dayı*** (l'Oncle Anghel, 1925), ***Barangan'ın Dikenleri*** (Les Chardons du Baragan, 1928) sayılabilir. 1927'de S.S.C.B.'ne giden İstratİ, Sovyet toplumunu şiddetle suçlayan ***Vers l'Autre Flamme***'ı (Öbür Ateşe Doğru, 1929) yazdı.

İsyan bk. **ayaklanma.**

iş bk. **emek.**

İşaret (Fr. signe, İng. sign) İnsan etkinliğinin analizi ile ilgili olarak felsefede, mantıkta, lengüistikte, psikolojide, vs. geçen bir kavram. - İşaret, çoğu kez, başka bir objeyi, olayı, faaliyeti, sübjektif bir formasyonu, vs'yi gösteren ve ifade eden duyusal bir idrak objesi, faaliyeti ya da fenomeni olarak anlaşılır. Bu vasıflandırma, İşaret'in karakterini ortaya koymakla beraber, onun tam bir tanımlanması değildir; çünkü, bu vasıflendırış, ancak hepsi bir araya geldiği takdirde bir İşaret'i meydana getiren İlişkilerden ya da bağlantılardan sadece bir tanesine (yani, İşaret'in, sadece, bir şeyin ifadesi olması özelliğine) yer verir. İşaret kavramının tanımlanmasında bir çok güçlükler ortaya çıkar; çünkü, İşaret, incelenme metodları henüz yeterince işlenmemiş olan, karmaşık yapısal bir formasyondur. İşaret'in analizi konusunda, bugün için yapılacak şey, bu meselenin, ileride, farklı yanlarıyla ele alınıp tahlil edilmesini dilemektir. Mantık'ta ve 19.-20. yüzyıllarda mantıkî-semantik'te adlandırma ilişkisinin incelenmesi; İşaret sistemlerinin ihtiva ettiği İlişkilerin, mantıkî-sentaks'ta ifade ettikleri muhtevadan bağımsız olarak analiz edilmesi; psikoloji'de ve epistemoloji'de ve daha sonra semiotik'in bir bölümü olarak pragmatik'te, beşeri pratik faaliyet ve pisişik faaliyet çerçevesinde İşaret'in ve İşaret sistemleri'nin anlamlarında vukua gelen değişmelerin tasvirî önem kazanmıştır. İşaret'in bu tahlil tarzlarında mevcut yetersizliklerin farkına varılması, İşaret'in sentetik tarzda tasvir edilmesi ihtiyacını doğurmuştur. Ama, C. S. Pierce, K. Bühler, C. Morris tarafından kavramlar konusunda meydana getirilen sentez metodları, her şeye rağmen tam gelişmiş metodlar değildirler; çünkü, burada, beşerî faaliyet, sosyal üretim faaliyeti dikkate alınmaksızın, ferdî faaliyetle sınırlandırılmıştır. Diyalektik materyalizm, İşaret ve İşaret sistemlerinin incelenmesi bakımından metodolojik ilkeler ortaya koymuş; sosyal üretim faaliyetinin yapısı ve fonksiyonları hakkında bilimsel bir anlayış tarzı getirmiştir. Dil, İşaret sistemleri içinde özel bir yer tutar.

iş araçları (Fr. moyens de travail) İnsanların, dönüşüme uğratmak amacıyle, emek nesnelerini İşlemelerine yarayan şeylerin hepsini kapsayan özgül bütün. - İş araçları, üretim araçlarının tamamlayıcı parçasıdır. Biçimleri çok değişik, işlevleri (yada, fonksiyonları) aynıdır her ikisinin. Makinalar, âletler, işletme binaları, taşıt araçları, kanallar, yollar, havayolları vs. için durum budur. Toprağın bizzat kendisi de evrensel bir iş aracıdır (aynı zamanda evrensel bir emek nesnesidir).

İş araçları iki büyük kategoriye ayrılabilir: ilkin, insan faaliyetinin şartları, özgül verileri rolünü oynayan şeyler olarak binalar (iş çerçevesi içinde), yollar (metaların at arabası ya da motorlu araçlarla taşınmasının vazgeçilmez şartları olarak); ikincisi, emek nesnelerinin değişikliğe uğratılmasına hizmet eden, yani her şeyden önce üretim aletlerine ilişkin olan şeyler.

Şurası kolaylıkla anlaşılır ki, kesinlikle üretim aletleridir belirleyici rol oynayan, çünkü, tabiatın sunduklarını değişikliğe uğratmaya ve sosyal ihtiyaçların karşılanmasına yarıyan çeşitli kullanım değerlerinin yaratılmasına imkân veren bunlardır.

İş araçları üretim araçlarının aktif veçhesini sembolize ederler. İşgücünün efektif kudretini doğrudan doğruya şartlandıran üretici güçleri temsil ederler.

İşaretleme sistemleri bk. **sinyal sistemleri.**

İş bankası (Fr. banque d'affaires) Başlıca etkinliği, varolan yada oluşmakta olan İşlere iştirak ve bu iştirakin jestiyonu ile söz konusu İştiraklerden yararlanan yada yararlanması gereken kamusal yada özel girişimlere süresiz kredi açmak olan banka. İş bankaları kendi öz fonlarıyla ya da en az iki yıl vâdeli mevduatlarla yatırım yapamazlar. Mevduat hesapları, ancak, kendilerine kredi açılmış girişimlere ya da, hesap sahibi, senet sahibi olmaları şartıyla, bir iştiraki bulunan kuruculara defterleri üzerinden açılabilir.

Bu bankaların faaliyeti teorik olarak mevduat bankalarının faaliyet alanına yayılamaz, ama pratikte bir mevduat bankasının yaptığı bütün işlemleri yaparlar.

İş bankaları iki grupta toplanır: anonim şirketler ve aile şirketleri. Başlıca Fransız iş bankaları şunlardır: «la Banque de Suez et de l'Union des Mines», «Paribas», Rothschild», vs. Nispeten daha az şubeleri vardır ve gizlilik içinde iş görürler. Bilanço yayınlamak zorunda olmamak gibi çok aşırı bir imtiyazdan yararlanırlar.

İş bankalarında, cari hesapların, yani girişimlerin hesaplarının payı, özel kişilerin hesaplarının payına oranla açıkça üstündür (birinciler için %34,4, ikinciler için %5,8).

İstikrarlı kaynakların payı, uzun vadeli kredi kuruluşlarında olduğu gibi, bütünün ortalamasının altında yer alır. Mevduatların hareketsizleştirilme süresi çok daha uzun olduğundan müdahale olanakları da daha çoktur.

İş bankalarının, finans oligarşisi için, yatırım stratejisinde, mali işlemlerde, mevduat bankalarında daha aktif, daha dinamik, daha yönetici bir rol oynadığı söylenebilir. Bütün ülkeye yayılmış olan ajanslarının oluşturduğu antenlerle, güçlü örgütlenmeleriyle, sermaye santralizasyonunun, çok önemli araçlarıdırlar

Mali sermayeye ortak bağlılıkları nedeniyle iş bankaları ve mevduat bankaları arasında sıkı ilişkiler vardır Karşılıklı rolerinin yakınlaşması ve evrimi kredinin ulusalaştırılmasının, etkili olabilmesi için, yalnız iş bankalarına değil, mevduat bankalarıyla uzun ve ortak vadeli bankalara da uygulanması gerektiğini düşündürmektedir.

iş bölümü (Fr division du travail) Üreticilerin etkinlik dalları, sektörler, girişimler halinde spesyalize olmasında dile gelen, sosyal emeğin işin türüne göre tarihsel farklılaşması. Bütünsel emeği parçalı emeklere bölmekten ibaret olan üretim metodu. - Modern sosyal üretim farklılaşmış ve ayrışmış bir çok etkinlik branşlarına bölünür Sanayi, tarım, ticaret.

Aynı şekilde, belirli bir çalışma dalı da çeşitli sektörlere ayrılır: Örneğin, sanayi, ağır sanayi (siderürji, metalürji) ve hafif sanayi olarak ikiye ayrılır. Son olarak, bellrli bir sektöre ilişkin, belirli bir çalışma dalına bağlı bir girişim, genel olarak, kendi içinde de son derece farklılaşmıştır; çünkü ayrı ayrı, bireyselleşmiş, spesiyalleşmiş, ama birbirini tamamlayıcı karakterde belll sayıda teknik, idaresel, parasal birimlerden oluşur.

Birinci ayrılma tipine genel olarak sosyal işbölümü, ikincisine tikel İşbölümü denir, üçüncüsü ise görevlerin ayrışması yada ayrıntısal işbölümü denen şeye uygulanır.

İşbölümü aynı zamanda hem üretici çalışmaları (bu düzeyde işbölümü, esas çalışmadan doğan çalışmaların çeşitlenmesinde dile gelir), hem de üreticileri, emekçileri kapsar. Gelişim düzeyi yükseldiği ölçüde İşbölümü de büyür. Bu nedenle, zanaate göre sanayide, tarıma göre de zanaatte çok ileri götürülmüştür.

İşbölümü, doğrudan doğruya, her emekçinin bütünsel işin sınırlı bir parçasını yaptığı, parçasal emek diyebileceğimiz emeğe yol açar Maşinizm işbölümünü hızlandırmıştır. çünkü makinelerin spesiyalizasyonunu hemen hemen otomatik olarak bu makineleri kullanacak işçilerin de spesiyalizasyonunu getirmiştir.

Genel olarak söylemek gerekirse, sosyal işbölümü, insan emeğinin produktivitesinin artmasının, dolayısıyla toplumların evriminin temel faktörlerinden birini oluşturur. Bu itlbarla, bu evrimin temel yasalarından birl olarak gözükür. Ama kapitalist rejimde, emekçinin mesleksel deformasyonuna yol açar, çünkü emekçi, gerçekleştirebilmek için istisnai, hemen hemen anormal, bazı bakımlardan da canavarca bir el alışkanlığı kazandığı parçasal, tekrarlı bir görevl yerine getirmekle sınırlanmıştır.

İşbölümünün ve produktivitesinin artması birbirlerinden ayrılmaz olarak kendilerini gösterirler.

İlkel toplumlarda, az yada çok spontane bir biçimde, cinsiyete ve yaşa göre gerçekleşen, doğal iş bölümü diye adlandırabileceğimiz işbölümü kendini gösterir: bir yandan, erkekler ve kadınlar belli bir çalışma kolunda uzmanlaşırlar (erkekler için avlanma ve hasat, kadınlar için ev işleri, ilkel tarım ve hayvancılık), bir yandan da çocuklar, yetişkinler ve yaşlılar doğal yeteneklerine uygun olan işleri yaparlar.

Üretici güçlerin gelişmesiyle, doğal işbölümü, yerini, bu düzeyde, ilgili branşları kapsayan sosyal işbölümüne bırakır. Yüzyıllar boyunca gerçekleşen bu sosyal İşbölümü başlıca üç aşama geçirir: hayvancılık ile tarımın ayrılması: zanaat ile tarımın ayrılması: ticaret ile zanaatın ayrılması. Bu süreç, otonom, orijinal, birbirini tamamlayıcı, ama birbirinden ayrı çalışmaların ortaya çıkmasında ifadesini bulur: tarım, hayvancılık, zanaat, ticaret.

Ardından, sosyal işbölümü ayrı ayrı her büyük çalışma dalının içinde devam eder, daha sonra, sanayi doğacaktır. İşbölümü kesin önemini sanayi sektöründe kazanacaktır. Manüfaktür denen yeni teknik ve ekonomik birimin, daha sonra da fabrika denen üretim biriminin yaratılmasını bu işbölümü sağlayacaktır.

İşçi (Fr. ouvrier) İşgücünü bir ücret karşılığında satan ve buna karşılık işgücünün alıcısının elkoyduğu bir artı-ürün üretmek zorunda olan üretken emekçi. - İşçi, nesnel konumuyle, yani işçi sınıfının içinde yer alışıyle tanımlanır. Belirli bir somut iş yapan üretken emekçiler olarak işçiler, sosyal varlıklarının şu ya da bu veçhesini dile getiren çeşitli ölçütlere göre sınıflanabllirler.

İlkin, faaliyet gösterdikleri sektööre göre, sanayi işçileriyle tarım işçileri birbirinden ayrılır.

İkinci olarak, kallfikasyon derecelerine göre, kalifiye-olamayan işçiler, spesiyalize işçiler ve profesyonel İşçiler arasında ayrım yapılır. Kalifiye-olmayan İşçiler, özel bir formasyona sahip olmayan, bu nedenle de hiçbir kallfikasyonları bulunmayan işçilerdir: işgüçleri esas olarak, elemanter fizlksel yetileri içerir ve basit emek biçimi altında harcanır. Spesiyalleşmiş İşçiler, bellrll bir tlp makinaya uymalarını sağlayan özel bir formasyona sahiptirler, ama emek nesnesi üzerine doğrudan doğruya etkide bulunan makina olduğundan spesiyalleşmiş İşçilere haklı olarak spesiyalleşmiş kallfiye-olmayan İşçiler denir; harcanan emek az karmaşık, basit emekten az farklı bir emektir. Profesyonel İşçiler, çok kallfiye makinalar yardımıyla karmaşık bir emek sürecini bir bütün olarak gerçekleştirebilen emekçilerdir. İşgüçleri karmaşık emeğe dönüşür ve farklılaşmış bir formasyon gerektirir.

Üçüncü olarak, emek sürecinin çok sınırlı bir monomenti içine sıkıştırılmış parçasal (parcellaire) İşçilerle, bütün süreç boyunca işe karışan ya da karışabllen komple işçiler, hattâ spesiyalleşmiş işçiler arasında ayrım yapılabillr. Zincirleme İşçiler birinci durum için, lonca işçileri ya da zanaatçı İşçiler de ikinci durum için lyl birer örnek teşkil ederler; zincirleme işçi, hep aynı sınırlı dönüşümü gerçekleştirerek (bir otomobil fabrikasında, şasileri yerine koyarak ya da tekerlekleri takarak.) bitmez tükenmez bir biçimde aynı hareketleri tekrarlar (büyük bir el ustalığıyla); marangozluk İşçisi, başlangıç materyalinden hareketle mobilyenin tamamını imâl eder.

İşçi tlpleri, teknik açıdan emek sürecini ifade ederler, ama bu sürecin sosyal veçhesini gizlerler. İşçi, temelde, sermayeyle karşı karşıya duran bir varlıktır.

Bütün işçiler, lster tarım lster kallfiye - olmayan İşçi olsunlar, lster profesyonel İşçi, ister parçasal bir çalışmayla sınırlı olsunlar, ister bütünüyle bir kullanım değerl üretsinler, herşeyden önce, sömürülen insanlardır, artı-değer üreticidirler. Aynı sınıfa mensupturlar.

Üretici güçlerin evrimi, İşbölümünün ulaştığı derece, İşçi tiplerinin yükselişini ve düşüşünü belirlediğinden, örneğin, taylorizm, spesiyalleşmiş işçilerin büyük ölçüde gelişmesine ve buna paralel olarak profesyonel işçilerin gerilemesine yol açmıştır.

Otomasyonun etkileri bu bakımdan çok karmaşıktır: birçok spesiyalleşmiş İşçiyi eler, ama buna karşılık birçok kallfiye emekçiyi de parçasal İşçiye dönüştürür.

İşçi aristokrasisi (Fr. aristocratie ouvrière) : Kapitalist ülkelerde, İşçi sınıfının burjuvazi tarafından satın alınmış olan kaymak tabakası. - Bu tabaka ilkin, XIX. yüzyıl ortalarında İngiltere'de türetildi. Sömürge halklarını amansızca sömürme yoluyle büyük kârlar elde eden burjuvazi, genellikle yüksek kalifiye İşçiler arasından kendi sınıflarına ihanete elverişli olanları, karlyeristleri, çalıştıkları yerlerde yüksek maaşlı İşlere yükselterek, İşçi örgütlerinde yönetici mevkilere getirerek, kendi tarafına çekmeye, İşçi hareketini bölücü işlerde kullanmaya başladı. Emperyalizm çağında tekelci kapitalin İşçi aristokrasisini yaratıp kendi emrine alması için elverişli ekonomik koşul ve dayanaklar doğar. Bunlar, zamanımızda bütün ileri kapitalist ülkelerinde bol bol vardır. Tekelci burjuvazi bu olanaklarını kullanarak İşçi sınıfının kaymak tabakasını, sendikalarda yönetici olarak çalıştırmakta, bunlara burjuva ideolojisinin iletkenliğini yaptırmaktadır. İçlerinde, gerici partilerin listelerinde seçimlere katılıp parlamentoya girenler de vardır. Gerek parlamentoda, gerekse sendikaların başlarında ve yönetim kurullarında bulunan oportünistler, işçi sınıfını kapitalist sınıfa karşı savaşımından saptırmak, öz partisin-

den uzaklaştırmak, bilimsel sosyalizmi ve sosyalist ülkeleri kötülemek, emekçileri sömürücü kapitalistlerle «çalışma barışı» içinde yaşamaları propagandasını yapmak için burjuvazinin en gerici çevreleriyle sıkı bir işbirliği yapmakta, sömürüye ve baskıya dayalı burjuva demokrasisini övmektedirler. Fakat, işçi sınıfının sınıf savaşımı keskinleştiği, sınıf bilinci yükseldiği, öz partilerinin etki ve rolü büyüdüğü ölçüde bunlar, işçiler, emekçiler, halk aydınları arasında dayanaklarını yitirmektedirler. Özellikle kapitalizmin genel bunalımının gittikçe yaygınlaşıp derinleşmekte olduğu zamanımızda işçi aristokrasisinin içyüzü emekçiler tarafından daha iyi anlaşılmaktadır.

İşçi sınıfı (Fr. la classe ouvrière) Üretim araçlarının mülkiyetinden yoksun bırakılmış ve bu yüzden de yaşayabilmek için işgücünü satmak ve doğrudan doğruya kapitalistler için artı-değer, sermaye üretmek zorunda olan modern ücretli işçilerden oluşan sosyal sınıf. Günümüzde, işçi sınıfı artı-değer üreten kol emekçileri ile artı-değer üretimine kafa emekleriyle yardım eden ya da çeşitli yardımcı işler gören —gittikçe artan sayıdaki— emekçileri ihtiva eder.

İşçi sınıfı, onun özünü teşkil eden, tarlalarda, fabrikalarda, madenlerde ve şantiyelerde çalışan proletaryadan meydana gelmekle birlikte, endüstriyel işin hazırlanmasında katkıları bulunan (teknisyenler, imalât mühendisleri, dekinatörler, planlama servislerinde ve hesap merkezlerinde çalışan memurlar) ya da imalât sürecinin tamamlanmasına yardım eden (ulaşım ve telekomünikasyon işçileri) ve faaliyetleri artı-değer yaratıcı olan ücretli emekçiler kısmını da içine alır.

Bu faaliyetin karmaşıklığı, mahiyeti (kol ya da kafa), sektörü (kamu ya da özel) ne olursa olsun, işçi sınıfına mensup oluş, esas itibariyle şu üç olgunun sonucudur: hiçbir üretim aracına sahip olmamak: emtia üretmek: artı-değer'in devşirilmesine katılmamak. Bu üç olgu işçi sınıfına mensubiyetin belirleyici ölçütünü belli ederler: maddi üretim alanında artı-değer yaratma.

İşçi sınıfı bu ölçüte göre tanımlanınca, modern üretim biçimleri mükemmelleştikçe onun bileşiminin de tedricen evrime uğrayacağı kendiliğinden anlaşılır. Bu yüzden, işçi sınıfının farklılaşması ve yenileşmesi, İşçi sınıfının üçte birini temsil eden spesiyalleşmiş işçiler sayısındaki artışı şiddetlendirmek (1954 yılına oranla 1968 yılında 850 000 fazla) eğilimindedir. İşçi sınıfının dörtte birini oluşturan profesyonel İşçiler kol emeğine bir miktar kafa emeği katarlar. Bunlar tümüyle proletaryanın ideoloji ve organizasyon bakımından gelişmesinde kesin önem taşıyan bir hizmet görürler. Göçmen işçiler de Fransa'da çalışan İşçi sınıfının beşte birine yakın kısmını oluştururlar. Bu çift hareket yani yenileşme ve farklılaşma yalnızca yeni yeni ücretli tabakaların İşçi sınıfıyla kaynaşmasına yol açmakla kalmaz, fakat evvelce maddî üretim sektörüne ait bulunmayan bazı branşlarının da artı-değer üretir hale gelmesini sağlar. Nitekim üretim sürecinin tamamlanmasını mümkün kılan bazı iç görevler, kamu hizmetleri, dağıtım işleri için durum böyledir.

Bu çeşitli nedenlerle, işçi sınıfının mevcudu artma eğilimi gösterir. İşçi sınıfı halen Fransa'da nüfusun % 44'ünü temsil etmektedir.

Özü itibariyle kapitalist nitelikteki üretim mükemmelleştikçe emek ile üretim objesi arasındaki ilişki de değişir. Kafa emeği gittikçe daha çok üretim sürecinin bir unsuru haline, doğrudan doğruya üretken bir emek haline gelir. O da, tıpkı kol emeği gibi, «çeşitli üyeleri maddenin işlemesine çok çeşitli derecelerde, yakından yada uzaktan katılan yada hiç katılmayan bir kolektif emekçinin ürünü» olmaya doğru gider.

Emek (iş) sürecinin kolektif karakteri, üretimin gittikçe artan sosyalleşmesiyle birlikte genişleyerek belli bir çalışma branşındaki bütün emekçileri yada aynı bir iş üzerinde çalışan birçok branşların tümünü (örneğin «Concorde»un yapımı) içine alabilir.

Bu durumda, kolektif işçi kavramı işçi sınıfı kavramıyla bir tutulamaz, çünkü kolektif işçi yalnızca İşçi sınıfına mensup üretken emekçileri değil, fakat üretken-olmayan emekçileri de —memurlar, müstahdemler, araştırmacılar— kapsayabilir. Bu kolektif emekçi üyeler hep birdan işçi sınıfının tamamlayıcı bir kısmı değildirler, çünkü işçi sınıfı ücretlilikle özdeşleştirilemez.

Bunlar, kendi hayat ve iş koşullarından ötürü, işçi sınıfına yaklaşsalar bile, yine de sosyal kökte, yapılan işin özünde, sosyal organizasyon içindeki rolde, alınan ücretin tutarında ve biçimlerinde ve dolayısıyla da gereksinimlerdeki işleyen İşgüçlerinin kalifikasyonlarına ve kalifikasyon farklarına bağlıdırlar- farklılıklar devam eder.

Bu türlü bir çözümleme, işçi sınıfı ile çeşitli tabakaların ittifakını gerçekleştirmek bakımından önemlidir.

Ekonomik, politik, sosyal rolüyle, geniş ittifaklar sağlama yeteneğiyle işçi sınıfı, her zamandan çok, sosyal evrimin ve devrimin kesin gücü olmakta devam etmektedir. İşçi sınıfının sürdürdüğü mücadeleler, yalnızca sınıfsal bir değer taşımakla kalmaz. Kendi kurtuluşu için hareket eden İşçi sınıfı, aynı zamanda, bütün toplumun kurtuluşu için hareket etmiş olur. Onun tarihsel rolü buradadır.

İşe devamsızlık (Fr. absentéisme, İng. absenteism) Önemli sayıda emekçinin, çalışma koşullarına ve ritmine karşı, işyerinde bulunmama tarzında kendilerini gösteren az çok bilinçli ama bireysel ve spontane tepki şekli. - Terimin işlek anlamında, işe devamsızlık, ya örneğin işyerine gitme olanaksızlığı gibi nesnel nedenlerden yada örneğin çalışma koşullarına ve ritmine itiraz gibi öznel nedenlerden dolayı iş başında bulunmamayı dile getirir.

Şu halde işe devamsızlık, ilk bakışta bireysel bir fenomen olarak kendisini gösterir. Problem girişime göre ele alındığında, işe devamsızlık, iş süresi içinde verilmiş bir mola yokken, emekçilerin belirli bir anda iş başında bulunmayışları olarak çözümlenir.

Böyle bir çözümleme, problemin ancak arızî yanını yakalıyabilir. Gerçekte, işe devamsızlık, hem bireysel bir karakter hem de sosyal bir karakter taşır.

Bireysel bakımdan, işe devamsızlık, günlük hayatın güçlüklerini dile getirir: hastalık, ölüm, allesel engeller, vs. Sosyal bakımdan ise, İşe devamsızlık, aynı zamanda, hem çalışma koşullarının ve ritminin semptomudur hem de emekçilerin bunlar karşısındaki tepkisinin ifadesidir.

İşe devamsızlık, sosyal bir fenomen olarak, bireysel bir form altında belirdiğine göre, problem daha da karmaşıktır.

Çok kere, belirli bazı zamanlarda, örneğin hafta başlarında (pazartesi günü işe devamsızlığı) yoğunlaşan erkek devamsızlığı ile, daha yaygın ve düzensiz fakat daha uzun süren kadın devamsızlığı arasında ayrım yapılır.

İşe devamsızlık, biçimleri kapitalist üretim tarzının farklı evrelerinde tarihsel değişmeler göstermiştir. Sanayi kapitalizminin başlangıcında, işe devamsızlık, birçok manüfaktür ve zanaat emekçisinin, fabrika disiplinine ve onun amansız mekanik hızının gereklerine boyun eğmeleri biçiminde kendisini göstermiştir. Emperyalizm evresinde ise, çalışmanın sıklaşması (taylorizm, zincirleme iş) ve yorgunluğun artması ile birlikte ve bunlar ölçüsünde önemli bir karakter alır. Günümüzde ise, mutad bir şey olarak nitelendirilebilecek olan devamsızlık (grip gibi mevsim hastalıkları) ve yapısal olarak mütalaa edilmesi gereken devamsızlıklar içiçe girmektedir: hastalıklılık, aynı zamanda, işgücü'nün yeniden meydana getirilmesinde güçlüklere yol açan, günlük hayatın bir rastlantısı ve son derece yoğunlaşmış emek ritminin sonucudur.

İşgücü yada **emekgücü** (force de travail) Bir insanın vücudunda, canlı kişiliğinde varolan ve yararlı şeyler üretmek için harekete geçirmek zorunda olduğu fizik ve entelektüel yetilerin tümü. İşgücü bir ekonomik kategoridir ve bu sıfatla, onun taşıyıcısı olarak gözüken insanın kendisiyle karıştırılmaması gerekir. Bununla birlikte, bireysel İşgücü'nden ve sosyal işgücü'nden söz etmek mümkündür.

Belirli bir İşçi ele alınırsa, bu İşçinin İşgücü, fizik yeteneklerinin (ustalık, görüş keskinliği, dayanıklılık, fizik güç, dikkat derecesi, vs.) ve antelektüel yeteneklerinin (eğitim derecesi, teknik düzey, doğal süreçlere egemen olma yeteneği, vs.) bütününden teşekkül eder; bunlar onu genel tarzda bir

insan olarak değil de belli bir tip (belirli bir somut işi yapabilecek) bir işçi olarak tanımlar.

Öyleyse, işgücü bir totalitedir. Her fizik ve entelektüel yetiler manzumesi, bünyeleşmiş özgül, ya da çok karmaşık bir bütün teşkil eder.

Marx'ın dediği gibi, bu yetiler insanın maddi varlığında canlı kişiliğinde mevcutturlar, ama, ilk elde, belli potansiyel halinde mevcutturlar. Marx'ın iş kudretinden (puissance de travail) söz etmesinin nedeni de budur. Üretim alanının dışında, özgül bir bütün olarak işgücü, emekçinin canlı kişiliğinden ayrılmaz: gerçekten, bu alandan uzaklaşış, geçici olsa, üreticiyi üretici-olmayan'a, yorttaşa, babaya, daha genel bir deyişle beşeri varlığa dönüştürürü.

Sonuç olarak, işgücü, yalnızca emek süreciyle ilgili olarak ve bu sürecin içinde bir anlama sahiptir. Bununla birlikte, içinde kendini açığa vurabileceği bu emek sürecinden önce varolması gerekir. Bu durumda, işgücü'yle onun özgül tezahürü olan emeği birbirine karıştırmamanın nasıl temel bir önem taşıdığı anlaşılır: işgücü sarfı çalışmaktır kesinlikle. Yine, işgücü'yle emeği birbirine karıştırmamakla birlikte, bunların karşılıklı-bağımlılığını kabul etmemek de vahim bir hatâdır, şu anlamda ki, Marx'ın dediği gibi, yararlı şeyler üretmek için işgücü'nün harekete geçirilmesi gerekir zorunlu olarak.

İşgücü bir veri değildir, bir inşadır. Önce soyutlama düzeyinde (teorik düzeyde) böyledir, çünkü özgül bir genelliği ifâde eder. Ama aynı zamanda pratik düzeyde de inşadır, şu anlamda ki, bir doğuşu vardır, yaratılması değilse de, geliştirilmesi gerekir: işgücü'nü yani onu meydana getiren unsurları üretmek gerekir; bu unsurlarsa çok çeşitlidirler, çünkü her biri bir başka tikel işgücünü belirler.

İşgücü, ekonomi politiğin temel kavramlarından biridir, çünkü, bir anlamda, insanın varlığının belirli miktarda bir fiziksel ve sinirsel enerji harcayarak çalışma yetisini ifade eder.

İşgücü, üretimin aktif unsurudur, çünkü emek nesnelerini kullanım değerine dönüştürecek olan üretim âletlerini harekete geçiren odur. Öyleyse, tarihte bilinen bütün ekonomik sistemlerde, üretici güçlerin tamamlayıcı parçasıdır.

Oysa, işgücü yalnızca kapitalist rejimde metaya dönüşür, bu de alınıp satıldığını gösterir. Meta olduğu için, zorunlu olarak, bir kullanım değeri (verili bir işi yapma yeteneği) ve bir mübadele değeri (parasal olarak bir fiyatla, yani ücretle kendini ifâde eder bu değer) vardır.

Sosyalist sistemde ise, tam tersine, işgücü bir meta olmaktan çıkar ve doğrudan doğruya bir üretici güç olur. Önemi de aynı ölçüde artar ve gitgide daha sosyalleşir ve böylece kabul edilir.

İşgücünün değeri (Fr. valeur de la force de travail) İşgücünün üretimi ve yeniden-üretimi için gereklı metaların değeri. - Kapitalist rejimde, bütün metalar gibi İşgücünün değeri de, üretimi için sosyal olarak zorunlu emek miktarı tarafından belirlenir.

Bu formülasyonun anlamı nedir? Esas olarak şudur: işgücü'nün üretimi üreticilerin üretimi içinde, yani yetişmeleri, bakımları, sürekliliikleri içinde belirlenir.

Öyleyse, işgücü değeri, geçim araçlarının değerine göre yani İşçinin ve ailesinin bakımı için gerekli metaların değerine göre belirlenecektir.

İşgücü bir meta olmakla birlikte, özel bir metadır, çünkü bir anlamda insanın kendisinden, canlı kişiliğinden ayrılmaz.

Öyleyse, zorunlu olarak, iki asıl unsurdan, iki temel, birbirini tamamlayıcı bileşenden oluşur: fizik ve fizyolojik bir bileşen: tarihsel bir bileşen.

Fizik, açıdan, fizyolojik açıdan, işgücü değeri, zorunlu olarak, işçinin İşçi kalması için, tek tek her emek süreci içinde harcadığı işgücünü yeniden-kurabilmesi için vazgeçilmez olan bütün maddî malların (her türden: beslenme, giyim, konut...) değerini içine alır. Aynı bakış açısından, işgücü'nün yaratılması giderlerini de kapsar, buysa, mantıksal olarak (kronolojik bir kaymayla), işçinin, çocuklarının eğitim harcamalarını ve kendisi çalışmamak koşuluyla, işçinin karısının bakım harcamalarını da içine alır.

Tarihsel ve sosyal açıdan, İşgücü değeri, doğal ve sosyal gereksinimlerin düzeyine bağlıdır. Doğal ve sosyal gereksinimler aynı zaman ve yer içinde birbirlerinden ayrılırlar: coğrafsal koşullara, iklim koşullarına, tüketim tiplerine göre değişirler. Aynı zamanda teknik ilerlemeye de bağlıdırlar (ürün, gereksinim doğurma eğilimindedir).

Kapitalist sistemde işgücü bir meta olduğuna göre ve de bu nedenle, değer yasasının işleyişine tâbidir.

Gerçekten, işgücü temel metadır, tükettiğinden daha çok değer yaratma özelliği olan metadır, yani Marx'ın sözünü ettiği o cebidolu kişinin artı-değer elde etmesini sağlayan metadır.

Ama, öteki metalardan farklı olarak, değeri dolaysız değil, türevseldir. Gerçekten, kendileri maddî mal yada hizmet olan, başka metaların oluşturduğu belirli bir bütünün değerine eşittir değeri.

İşgücü değeri, aynı zamanda, prodüktif tüketiminin, yıpranmasının fonksiyonu olarak tanımlanan, nesnel bir değerdir. Bu yıpranma ne kadar çok olursa, yeniden-kurma harcamaları da o kadar çok olur. Başka bir deyişle, emek ne kadar yoğun olursa, işgücü'nün değeri de o kadar yüksek olur.

Tersine olarak, geçim araçlarının değeri değişirse, özellikle azalırsa, işgücü değeri de aynı yönde bir değişikliğe uğrar. Prodüktivitenin genel artışı bu nedenle işgücü'nün değerinde bir düşme getirir: İşgücü değeri, emeğin yoğunluğunun ve prodüktivitesinin fonksiyonu olarak, bazan bir yönde, bazan öteki yönde değişen bir değişkendir.

Değer yasasından kaynaklanan eşdeğerliklere saygı, kapitalizmin işgücü'nü aşırı derecede tüketmemesini, yani onu vakitsiz kullanmamasını gerektirir. Tersi durumda, yalnız sömürü değil, aşırı-sömürü söz konusu olur. Günümüzde raslanan da kesinlikle bu anormal yıpranma tipidir.

Marx'ın işlediği biçimiyle işgücü kavramının teorik ve pratik düzeyde, belirleyici bir önemi vardır. Marx, işgücünü emekten ayırarak, kapitalist sömürüyü kavranabilir, rasyonel, bilinebilir kılmıştır.

İşgünü (Fr. journée de travail) Günlük emek (yada, çalışma) süresini belirten zaman birimi. İşgünü, ücretlinin, kullanım değerleri yaratmak için işgücünü kullanmak zorunda olduğu saatlerin toplamına eşittir.

Bu değişmez bir büyüklük değil, değişken bir büyüklüktür. Böylece, sekiz saat, dokuz saat, vs. olabilir. Yedi ya da altı saate de inebilir.

Görünürde, işgünü süreklidir, kesiksizdir: ister başında yer alsınlar, ister sonunda, işgünü'nü kompoze eden bütün saatler birbirinin aynıdır. Bu görünüş ancak kronolojik açıdan geçerlidir, yani yanlız zamansal çerçeve içinde geçerlidir. Aslındaysa, birbirini tamamlayan ve birbirine karşıt iki parçaya bölünen işgünü'nün gerçek yapısını gizler: işçinin değer olarak işgücü'nün eşdeğerini temsil eden metalar ürettiği zorunlu emek süresi ve işçinin kendisini istihdam eden yararına bedava çalıştığı ve değerleri artı-değere eşit metalar ürettiği artı-emek süresi.

İşgücünün içeriği gerçekten belirleyen işte bu görünmez yapıdır. İşgünü'nün uzatılması ya da kısaltılmasının anlamını bilmemizi mümkün kılan odur.

İşgünü'nün uzatılması, kapitalizmi çerçevesinde, artı-emek süresinin artmasına, öyleyse, bedava emeğin, giderek artı-değer'in artmasına yol açar. Demek ki, İşgünü'nün uzatılması, sömürünün şiddetlendirilmesinden ayrılamaz. Tersine olarak, işgünü'nün kısaltılması, öteki herşey aynı kalmak kaydıyla, çalışma şartlarında bir düzelme anlamına gelebilir. Fakat, genel olarak ve özellikle monopolist devlet kapitalizmi çağında, bu kısalma, Marx'ın göstermiş olduğu gibi, işgünü'nün kendisinin uzatılmasıyla aynı sonuca varan bir emek yoğunlaştırımı yoluyla fazlasıyla telafi edilir.

Teorik olarak, işgünü, iki sınır arasında, yani bir alt sınır ve bir üst sınır arasında değişir.

Alt sınır, artı-emek'in sıfıra eşit kılındığı sınırdır. Ama bu sınıra hiçbir zaman ulaşılamaz, çünkü, Marx'ın açıkladığı gibi, kapitalist üretim tarzının temeli, artı-emek'in varlığıdır.

Üst sınır ise, tersine, büyük bir önem taşır: işgünü belli bir noktadan sonra artık uzatılamaz. Etkileri birbirine eklenme eğilimlnde olan iki tip sınırlama vardır. Önce, fizik bir sınırlama: işçiye dinlenmesi, yemek yemesi için zaman gereklidir (fiziksel ihtiyaçlar). Sonra, manevî sınırlar: emekçinin entelektüel ve sosyal ihtiyaçlarını gidermesi için zamana ihtiyacı vardır.

Bu sınırlara, az ya da çok uyulması, işçi sınıfının dişe dişe bir mücadelesi sayesinde sağlanmıştır. Bu da işgünü'nün *fiilî* süresinin sınıflar mücadelesi tarafından belirlendiği anlamına gelir. İşçi sınıfının örgütlü mücadelesi, bu temel davanın, işgünü'nün, sonra da iş haftasının süresinin sınırlandırılması (sekiz saatlik işgünü, kırk saatlik iş haftası) davasının (zorlu savaşlardan ve büyük fedakârlıklardan sonra) kazanılmasını sağlamıştır. Ama bu sınırlama hiç bir zaman gerçekten uygulanmaz ve sürekli olarak tecavüze uğrar (fazla mesai saatleri).

İşgünü zorunlu olarak normal günden daha kısadır, ama kapitalizmin eğilimi bunları özdeşleştirmiştir: makinalara yapıldığı gibi, işçiyi yirmi dört saatte yirmi dört saat çalıştırmak, kapitalizmin ideali budur. Ama tersine olarak, işçinin de işgünü'nün normal olarak belirlenmiş bir süreye indirgenmesinde hayatî çıkarı vardır. İki çıkar, iki eğilim, bu durumda, nesnel olarak karşıttırlar, antagonisttirler.

Marx'ın dediği gibi, tabiatı gereği, «sermaye artı-emek'e susamıştır». Bu artı-emek'i, tarih boyunca değişik biçimlerde elde etmiştir: ya işgünü'nün uzatılması yoluyla (XIX. yüzyılın birinci yarısı) ya da emeğin yoğunlaştırılması yoluyla (XIX. yüzyılın ikinci yarısı ve XX. yüzyılın ilk yarısı). Günümüzde ise, yoğunlaştırma ve uzatma birlikte uygulanmaktadır (fazla mesai saatleri aracılığıyla).

Bugünkü mücadelenin amaçları, işgünü'nün kendisinden çok, bir bütün olarak emek süresi ile ilgilidir.

İşlemsel araştırma (Fr. recherche opérationnelle) Askerî, teknik, ekonomik, vs. alanlarda ortaya çıkan pratik organizasyon sorunlarına çözüm bulmayı amaçlayan matematiksel teknikler bütünü. İşlemsel araştırmanın uğraştığı problemler, belirli bir aksiyon amacıyla ve belirli şartlarda, insanların ortaklaşa faaliyetinin ortaya çıkardığı organizasyon problemleridir. Bu problemlerin özelliği, parçayı bütünden ayırmanın, problemin bir cephesini bütünden tecrit etmenin imkânsızlığında yatar. Örneğin, bir girişimde üretim hacmi ve tabiatıyla, yatırımlarla, ücret ve fiyat politikasıyla ilgili kararlar birbirlerine sıkı sıkıya bağlıdır. Ele alınan çeşitli faktörlerin birliğini ifâde eden bir genel politikanın belirlenmesini gerektirirler.

Rolü, yönettiği örgütün metod ve amaçlarını belirlemek ve bunların uygulanmasını sağlamak olan karar merkezi kavramı da bu kavrama bağlanır.

İşlemsel araştırmanın oynadığı pratik rol, böylece, karar merkezinin hizmetindeki bir araç olarak kendini gösterir; bu aracın görevi, karar merkezinin yerine kararları kendisi almak değil, bu kararları hazırlamak, mümkün sonuçlarını göstermek ve verili bir amaca ulaşmak için en iyi çözümü bulmaktır.

İşletmenin jestiyonu (gestion de l'entreprise) : İşletmeyi, kâr sağlamak amacıyla, «jestiyon teknikleri» diye adlandırılan özgül tekniklere uygun olarak yönetme ve çekip çevirme tarzı. - Gelişmiş kapitalist ekonomilerde işletmenin jestiyonu, doğrudan doğruya bir kişinin, işletme şefinin yada «manager»ler diye adlandırılan sınırlı sayıda bir insan topluluğunun sorumluluğu altına verilmiş bulunmaktadır.

Bu kişi yada bu topluluk, işletme bireysel değilse hissedarların yıllık genel kurulu önünde (işletme, sermayelerin bir araya gelişinden kurulu bir işletme ise) yada ortaklar önünde (işletme, sınırlı sorumluluklu bir şirket ise) yada bir komanditerler kurulu karşısında (işletme, kişilerin bir araya gelişinden kurulu bir işletme ise) hesap verir.

Marksist olmayan ekonomiye göre, işletmenin jestiyonu, işletme şefi bakımından, işletmeyi örgütlemeyi, yani işletmenin içinde yer alan çeşitli üretim faktörlerini maksimum bir randıman elde edecek şekilde (bir başka deyişle, «kârı maksimumlaştıracak» bir şekilde) düzenlemeye dayanmaktadır.

İşletmenin jestiyonu, emek sürecini, üretim sürecini, yani sömürü sürecini örgütlemeyi amaçlar.

Bunun yanı sıra jestiyonun bir de önemli bir ideolojik yanı vardır: çünkü jestiyon, kendi gerçek karakterini gizleyerek mevcut tüm çıkarların savunusuna katkıda bulunduğu sanısını uyandırmayı amaçlamaktadır.

Jestiyon teknikleri, bu hedefe varmak yolunda işletme şefi tarafından kullanılan birer alet durumundadırlar. Söz konusu «aletler arasında, belli başlıları şunlardır Muhasebe (genel muhasebe, analitik yada sınaî muhasebe, şirket muhasebesi), bütçe kontrolü ve jestiyon kontrolü, malî analiz, araştırma ve istatistik kontrolü, vs.

İşletmelerin jestiyonu, bilgisayar sayesinde yeni bir evreye girmektedir: çünkü artık bu sayede işletme şefinin elinin altında, eskiye oranla daha çok etkili ve çok daha hızlı bir şekilde kullanabileceği çok daha büyük sayıda bilgi bulunmaktadır (bu da, öngörülü yetkin bir jestiyona, otomatikleştirilmiş jestiyona yolaçmıştır).

Çoğu zaman işletmenin jestiyonu, işletme içindeki büyük dalların her birinin otonom yada yarı otonom jestiyonlarına «parçalanmakta»dır: Ticaret kesiminin (yada servisinin) jestiyonu, reklâm jestiyonu, personelin jestiyonu..

İşletmelerin jestiyonu, büyüklüklerine göre ve bir de tarihlerine göre, yani gerçekte, harekete geçirebilecekleri yada kullanmaya alışmış oldukları jestiyon tekniklerinin sayısına ve niteliğine göre az yada çok değişiklik göstermektedir.

Yalnızca teknik bir fenomen değildir jestiyon, aynı zamanda sosyal bir fenomendir. Bugünkü durumda, hemen hemen her zaman ve bile isteye bir biçimde, jestiyonla insanlar arası bağıntılar, yani insan ilişkileri, birbirlerine özdeş sayılmaktadır. Bu bakımdan jestiyon, ideolojik bir form olarak da belirmektedir.

Kapitalist ekonomide emekçilerin, işletmenin jestiyonuna katılma hakkı yoktur («personelin jestiyonuna bile.).

Oysa söz konusu jestiyon, kötü bir jestiyon, işletmenin kapanışına ve dolayısıyla da işletmede çalışan işçilerle kadroların işsiz kalışına yolaçabileceğine göre, öncelikle emekçileri ilgilendirir. İşçi hareketi uzun süreden beridir sendikaların sesiyle, jestiyonu denetleme hakkını (yani jestiyona ilişkin bütün muhasebe belgelerinin işletme şefi tarafından sendika temsilcilerine aktarılmasını) ve bir danışma mekanizmasının kurulmasını talep etmektedir.

Bununla birlikte büyük sendika birlikleri, işletmeciyi tamamıyla özgür bırakan ama emekçilerin özgürlüğünü ellerinden alabilecek olan kararlara katılmış olmak sonradan bu kararların sonuçlarına itiraz hakkını ellerinden alır gerekçesiyle, jestiyona katılmaktan her zaman sakınmışlardır.

İşlev bk. **fonksiyon.**

İşsizlik (Fr. chômage, İng. unemployment) İşinden yoksun kalan bir emekçinin durumu. Bu durumun sürdüğü dönem. Belirli bir sanayide etkinliğin geçici olarak durduğu süre. - İşsizlik ikiye ayrılır: Birincisi toplyekûn işsizliktir; tam ve sürekli bir etkinsizlik biçiminde kendisini gösterir (işten olma, bir yenisini bulamama); bu da, mutlak bir gelir yokluğunu getirir. İkinci biçim olan kısmî işsizlik ise, günlük yada haftalık emek (yada, iş) süresinin az yada çok kısalması ve bunun sonucu olarak ücretlerin hissedilir derecede azalmasıdır.

Burjuva ekonomistler, teknolojik işsizlikten, tekniğin ilerlemesinin yol açtığı, eni bir işsizliği anlarlar (sözde teknik ilerleme önce belli sayıda işin ortadan kalkmasına yol açar, ama bu durum daha sonra daha da çok sayıda işin yaratılmasıyla giderilmiş).

Yardım gören işsizler (ki bunlar bir süreden beri belirli bir yerde oturmakta olmak ve bir işsizlik fonuna kayıtlı bulunmak zorundadırlar), bütün işsizlerin ancak bir kısmıdırlar, sendikaların belirttiğine göre, belli bir andaki gerçek işsiz sayısını bulmak için, yardım gören işsizlerin sayısını üçle çarpmak gerekmektedir.

İşsizlik, emekçilerin kapitalist rejimde-

ki hayat şartlarının en dramatik görünümlerinden biridir. İşçi, sürekli olarak, işini kaybetme tehlikesiyle karşı karşıyadır. Artık işgileri içinde olmak üzere, değer), başka hiç gücü'nü satamadığından, bizzat varlığının tehdit altında olduğunu görür.

İşsizlik, kapitalist sistemin gelişimi tarafından yaratılır mantıksal olarak. Sermayenin organik bileşiminin hızla yükselmesi, değişken sermayenin ağırlığına oranla, nispî bir azalmasına sebep olur. Bu azalma, son tahlilde, belli sayıda işçiyi üretimin dışına atmaya varır; bu işçiler, sözü edilen azalma nedeniyle, sermaye birikiminin ihtiyaçları karşısında fazlalık haline gelirler. Bir yedek sanayi ordusu oluşur böylece.

XIX. yüzyılda, peryodik, geçici (buhranlara ve çöküntü anlarına bağlı) işsizlik, XX. yüzyılda, kitlesel, sürekli, kronik bir hal almıştır. Gerçekten, nüfusun küçümsenmeyecek bir bölümünü sürekli olarak etkilemektedir. İşsizlerin varlığı, ücretler düzeyine baskı yapılmasına imkân vermektedir.

Çağdaş Fransız kapitalizmi, monopolist devlet kapitalizminin ulusal tezahürü olarak, bu işsizler ordusunu hızla yaratmak eğilimindedir; bunların sayısı V. Plan sonunda, 600.000'i bulacaktır.

Tüm istihdam konusunda yapılan bol sayıda açıklamalar, en elverişli şartlarda bile, kapitalizm çerçevesi içinde işsizliğin kesin olarak ortadan kaldırılamayacağı gerçeğini unutturmaya yetmez.

işyeri komitesi (Fr. comité d'entreprise) Bir işyerinde çalışan personelin, kollektif çalışma ve hayat koşullarının ve bu konulara ilişkin yönetmeliklerin düzeltilip daha da iyileştirilmesi için, yönetimle işbirliği yapmalarını sağlayan organizma. Örneğin Fransa'da en az elli ücretli çalıştıran bütün işyerlerinde bir işyeri komitesi bulunması gerekmektedir. Bu komitelere kuruluşları sırasında verilmiş olan ekonomik yüklem ve görevler, özellikle 18 Haziran 1966 tarihli yasa ile genişletilmiş bulunmaktadır.

İşletme şefi, yılda en az bir kere, Komiteye işyerinin faaliyeti hakkında bir genel rapor sunmakla yükümlüdür. Bu raporda bir yıl önceki işletme yılının iş hacmini, yatırımlarını, kazancını ve bunlara benzer tüm sonuçları belirtmek zorundadır. Raporda aynı zamanda gelecek dönem hakkındaki tasarılarını da Komiteye bildirmesi şarttır. Bunun yanı sıra, ücretlerin evrimi ve yapısı hakkında bilgiler de vermek zorundadır.

Anonim şirketlerin yöneticileri, hissedarlarına yıllık hesabı sunmadan önce, yıllık bilânço, kâr ve zarar hesabı gibi temel belgeleri işyeri komitesinin incelemesini sağlamakla yükümlüdürler.

Bu belgelerin incelenmesi için Komite, kendi seçeceği bir muhasebe uzmanını göreve çağırabilir. Bu takdirde söz konusu uzman, işletmenin muhasebe defterlerini rahatça incelediklen sonra Komitenin genel toplantısına katılır ve bir rapor sunar; bu raporda, işletmenin jestiyonu hakkında bir değerlendirmede de bulunabilir. Yöneticiler, hissedarlar genel kuruluna sunacakları bütün bilgileri, aynı zamanda ve hiç eksiksiz olarak işletme komitesinin üyelerine de sunmak zorundadırlar

Yöneticiler, ayrıca, işyeri komitesinin gözlem ve uyarılarını hissedarlar genel kuruluna iletmekle de yükümlüdürler.

İşyeri komitelerinin ekonomik yüküm ve görevleri, yıllık hesapların incelenmesiyle sınırlı değildir. Patron her üç ayda bir Komiteye üretim, istihdam sipariş hacmi ve işletmenin piyasası hakkında bilgi verecektir.

Ücretlerde yapılacak her türlü indirim ya da arttırım, daha önceden Komitenin bilgisine sunulmak zorundadır.

Çalışanların sayısında yapılması tasarlanan azaltmalar hakkında Komiteye bilgi verme zorunluğu vardır. Komitenin bu tasarılar hakkındaki düşüncesi de, iş müfettişine iletilir Bu zorunluk toplu işten çıkarmalar için olduğu kadar bireysel işten çıkarmalar için de geçerlidir.

Patron, ücretli izin döneminin saptanmamesleksel formasyon ve yetkinleştirme, işe alma ve işten çıkarma koşulları gibi konularda yeni bir atölye yada kurum yönetmeliği getirmek yada varolan yönetmeliği değişikliğe uğratmak istiyorsa, daha önceden Komitenin fikrini almak zorundadır.

İşyeri komitesinin yüklemi ve görev alanı, yardımlaşma sandıkları, kantinler, lojmanlar, bahçeler, boş vakitleri değerlendirme biçimi, tatiller, spor, kitaplıklar ve hattâ çırak eğitim merkezi gibi sosyal çalışmaların duruma göre kontrolünü ya da jestiyonunu da kapsamaktadır.

İşyeri komitesi, şu üyelerden oluşmaktadır: İşletme şefinin kendisi ya da temsilcisi, işletme personeli tarafından seçilmiş delegeler (ki bunların sayısı, işyerindeki personel sayısına göre şu oranlarda değişmektedir: 50 ücretli için 2,75 ücretli için 3,100 için 4,500 için 5,1.000 için 6, yedek üyeler. Bu sonuncular, Komitenin bütün toplantılarına katılabilir ve tartışmalarda söz alabilirler, ama oy kullanmazlar.

Komite üyelerinin, emeklerinin karşılığı olarak, toplantı saatleri dışında, ayda 20 saatlik ücret hakları vardır.

Daha başka kurumları da içinde barındıran işletmelerdeki kurum komiteleri de, gerek oluşum, gerekse yüküm ve görev bakımından tıpkı işyeri komiteleri durumundadırlar.

İşyeri komitesinin ekonomik ve sosyal yüküm ve görevlerinin bu listesi, ilk bakışta gerçekten etkileyici gözükebilir. Bununla birlikte katiyen unutmamak gerekir ki burada söz konusu olan, yalnızca bilgi alıp verme ve danışma alanlarıdır: Karar gücü gene patrondadır. İşyeri komitelerinin, sermaye ile emek arasında birlik ve uyum sağlayan mekanizmalarla hiç bir ilişiği yoktur. Sınıf antagonizmaları, işyeri komitelerinin yöneticilerle yaptıkları «işbirliği»nde derinlemesine yansımaktadır.

Sendikalar, işyeri komitelerinin yetkilerinin genişletilmesini işte bundan ötürü talep etmektedirler.

İşyeri komitelerine zorunlu biçimde verilen bilgiler kendileri için zararlı sonuçlar verecek patron tasarıları konusunda işçileri uyarmak ve işten çıkarma, vs. eylemlerine karşı mücadeleyi daha geniş çapta örgütlemek için sendikalar tarafından sürekli kullanılmaktadır.

ithalat yada **dışalım** (Fr. ve İng. importation) Dışarıdan gelen metaların hareketini dile getiren uluslararası mübadeleler evresi. İthalat, bir ülkenin topraklarına, o ülkede eksik olan malları yada hizmetleri satın almak için yapılan bir işlemler dizisidir.

İthalatçı ülke tarafından sınırlandırılmış olmadığı zaman, ithalata ***serbest*** denir: giriş ithalatçı ülke tarafından yada ikili anlaşmalarla kısıtlandığı zaman, ***kontenjanlı*** denir. Gümrük vergisine tâbi olmaksızın gerçekleştiği zaman, ***vergisiz***, tersi durumda da ***yükümlü*** yada ***vergili*** denir.

Gümrük değeri, ürünün vergi kesilmeden önceki değeridir, vergilendirilebilir değerdir. İthalat değeri ise, vergiler de içinde olmak üzere fiyatlara denir.

«***İthal edilmiş fiyat***» (yada gümrük vergisi unsuru ve her türlü kâr marjının dışında, ithalatçı tarafından ödenen alım fiyatıdır.

Çoğul olarak ***ithalat*** denince, dışarıdan gelen bütün mallar ve hizmetler anlaşılır, ama günlük dilde bu deyim en çok metalar için kullanılır.

İstatistikler, daha özel olarak da gümrük istatistikleri, giriş sırasında ve vergilendirme hakkının doğmuş olması halinde vergilerin tarhedilmesinden önce bir yandan miktar ve hacimleri, bir yandan da deklare edilen (ve gümrükçe rektifiye edilmesi gereken) değerleri gösterirler.

İthalat hacminin gelişmesi, ithal edilen ürünlerin niteliğine bağlı olarak, bu ürünlerin esas itibarıyla, ilk maddelerden ya da karmaşık mamül maddelerden (makineler, sınaî tesisler, dayanıklı tüketim malları, vs.) oluşmasına göre birçok anlam taşır. İthalatın ve ihracatın yapısı ve tabiatı böylece, bir ülkenin başka ülkelere göre ekonomik gelişim ve bağımlılık derecesini ifade eder.

Bu nedenle, ithalatın ve ihracatın, politik yönelim ve söz konuşu ülkelerin ilişkileri üzerinde etkileri vardır.

Bilindiği gibi, Fransa, kendi yetiştiremediği yada üretmediği ürünleri satın alır: Fas portakalı, İtalyan buz dolabı, Belçika hindiba'sı, vs.

Bu alımlar, ithalat denen şeyi oluştururlar. Ama, gerçekte, ithalatın baş nedeni, tüketicilere, gereksinim duydukları şeyleri sağlamak değildir.

İthalatın esas nedeni, bir ülkenin, yalnız kendi olanaklarıyla yaşayamamasıdır.

Basit bir örnek: naylon ne kadar geliştirilmiş olursa olsun, giysilerin büyük bir bölümü hâlâ pamuktandır. Ama bu pamuk ancak elverişli toprak ve iklim şartlarına sahip olan dünyanın belli bölgelerinde yetiştirilebilir; bu nedenle, Fransa gibi bir ülke, tekstil sanayiini beslemek için pamuk ithaline başvurmak zorundadır.

Demek ki, ulusal topraklarda varolmayan ilk maddeleri sağlamak, ithalata başvurmanın birinci nedenidir.

Fransa'nın durumunda, başlıca ithal ürünlerinden biri, ülkede pek az üretilen ve en başta Arap ülkelerinden getirtilen petroldür.

Keza, bir ülke doğal kaynaklara sahip olabilir, ama ilgili sanayiler için dışarıya başvurmak daha kârlı olduğundan, bunları işletemez ya da pek az işletir. Örneğin, Fransa'da kullanılan demir madeni filizi, Lorraine'deki madenlerden gitgide daha az, Moritanya'dan, Venezuella'dan, vs. daha çok gelmektedir.

Bu ülkelerin madencilerine ödenen ücretlerin çok düşük olmasına demir madeni filizinin fiyatını Fransa'dakinden daha aşağıda tutmak için elverişli doğal şartlar da eklenir. Siderürji tröstleri için, işlem, bu yabancı madenlere sermaye yatırdıkları ölçüde ilginçtir.

Sanayiciler için, kendileri imâl edecek yerde, ürünleri dışarıdan hazır almak daha kârlı olabilir.

Örneğin Fransa'da hâlâ gerçek anlamda bir ulusal ordinatör sanayi yoktur, çünkü, gerekli sermayeyi yatıracak yerde, sanayiciler, takniğin daha ileri olduğu ABD'ye başvurmayı tercih etmişlerdir.

Son olarak, ithalatın hiçbir şekilde kısıtlanmadığı durumlarda, ticarî şirketler ve uluslararası ticaretle uğraşan örgütler, bütün sanayileri zor durumda bırakacak ve işsizliğe yol açacak bile olsa, dışarda daha ucuza imâl edilmiş herhangi bir ürünü ithal etmeyi daha kârlı ve avantajlı bulurlar.

Bu ithalatın ikinci veçhesini ortaya çıkarır: ithalat, kendisinde olmayan ürünleri sağlaması açısından bir ülke için zorunlu olmakla birlikte, aynı zamanda, ülke içinde imal edilenlerle rekabet içinde gerçekleşir. Örneğin, son yıllarda kitle halinde İtalyan buzdolabı ithal edilmesi, bu alandaki Fransız üretimini düşürmüştür.

itici güçler (Fr. forces motrices) Gelişme hareketinin nedeni ve kaynağı. - Sosyal itici güçler, nesnel toplumsal gelişme sürecinde doğan ve belirli sosyal grup, tabaka ve sınıfları şu yada bu yönde harekete geçiren nedenlerdir. Çelişkiler, üretim güçleri, sınıfsal ve grupsal çıkarlar itici güçler arasındadır. İtici güçlerin içeriği, nitelikleri ve aralarındaki bağıntılar, sosyal düzenin niteliklerine göre belirlenir. İtici güçler dinamik kategorilerdir, sosyal düzen değişince onların içerikleri ve hareket yönleri de değişir. Bunlar, aynı düzen içinde de değişimlere uğrar. Kapitalizmde sosyal itici güçler, genellikle kendiliklerinden ve antagonistik sınıfsal çelişki koşullarında hareket ederler. Sosyal itici güçler sisteminin öğrenilmesi ve bundan, toplumsal gelişmenin yönetimi alanında bilinçli olarak yararlanılması, ilk defa sosyalist toplumda olanaklı hale gelmektedir.

itilme (Osm. ihtibas; Fr. refoulement; İng. refulling, repression). Utanç yada acı duyduğumuz belirli eğilimlerle belirli yaşanmış olayların, ruhsallığımızın kendiliğinden işleyişiyle, bilinç alanından bilinçaltına itilmesi süreci. İtilme, Freud'a göre, bir kendini savunma mekanizmasıdır; ve nevroz yada psikoz cinsinden kişilikteki her türlü dengesizliğin kökenini meydana getirir. Örneğin «aşağılık duygusu», öznenin genellikle saldırgan bir tutum benimsemesine yolaçar; ama aynı kompleks bilinçaltına itildiği takdirde, sinirsel tutukluk, kekemelik, toplum hayatına karşı boğuntu duygusu gibi sarsıntılar yaratacaktır. İtilme çoğu zaman, düşünce ve duygularını özgürce dile getirme ve kişiliğini gerçekleştirme imkânsızlığı şeklinde belirir. Demek ki böyle durumlarda yapılması gereken iş; itilmiş eğilimleri bilinç alanına döndürerek (yani bireyi bu konuda bilinçlenmeğe sürükleyerek), öznenin, daima doyumsuz kalan bu eğilimlerin yarattığı ruhsal karışıklıklardan kurtarmaktır. Bunu da psikanaliz tedavisi sağlamaktadır.

İVAN IV Korkunç (1530 - 1584) : Rusya çarı. Anasının nalpliği altında [illegible] yaşındayken tahta [illegible] eden anası da ölünce genç yaşta hükümdarlık sorumluluğunu yüklenmek durumunda kaldı. 1547 yılında çar unvanını aldı. 1551 yılında, kendinden önceki Moskova hükümdarlarının buyrultularını derleyerek temelli bir hukuk düzeni kurdu. 1549-1550 yıllarında ilk Zemskiy Sobor (Rus Halk Meclisi)'u topladı ve halkın seçtiği organlardan oluşan yerel bir yönetimin temelini attı, hemen ardından da Streltsi'ler kıtasını kurdu. Kilise'yi yeniden örgütledi ve 1551 yılında toplanan Konsil'de kendisine tam destek sağladı. Bunun üzerine büyük dış seferlere girişti. 1552 yılında Moskova'nın doğuda egemen olmasını önleyen Kazan Hanlığı'nı ortadan kaldırdı. Volga'yı bir Rus ırmağı ha-

İVAN IV'ten seçmeler

Hükümdar ve din

Kimki hükümdara karşıçıkar, Tanrı'ya karşıçıkmış demektir. Ve kimi ki Tanrı'ya karşıçıkar, dönektir, sapkındır, en büyük günahkârdır. Ve bu sözler, kan ve savaş yoluyle kazanılmış olanlar da dahil, bütün iktidarlar için geçerlidir.

•

Bir hükümdar, ne gaddarlık yapma hakkına sahiptir, ne de sessizce boyun eğme alçaklığına düşebilir.

•

Şu yeryüzünde hiç bir devlet gösteremezsin ki bir papaz tarafından yönetilsin de yıkılmamış olsun.

•

Hükümdarın korkuyu, yasakları ve baskıyı bir alet gibi kullanarak hükmetme hakkı vardır; ayrıca hükümdarın suçlulara, hainlere ve namussuzlara aşırı derecede ağır cezalar verme hakkı da vardır.

Papazlık, keşişlik ve çilecilikle hükümdarlık arasındaki farkı kavramağa çalış. Örneğin hükümdarın, sağ yanağına bir tokat yediği zaman sol yanağını uzatması uygun düşer mi dersin? Bu mudur hükmetmek? Onurunun böylece çiğnenmesine göz yuman bir hükümdar, ülkesini nasıl yönetebilir?

•

Bak Eğer yönetme işini bir çok adamı tek bir iktidara bağlı olmaksızın hep birlikte yürütüyorsa, bunlar istedikleri kadar güçlü, titiz ve bilge olsunlar, bunların otoritesi kadınların uçarılığına benzer. Nasıl ki bir kadın kesin bir karar alamayıp o heveste bu hevese uçarsa, tek bir devletin birden fazla yöneticisi de aynı olacaktır: Biri şunu ister, öbürü bunu. İşte bunun içindir ki bir arada hükümet eden bir kaç adamın özlemleri ve tasarıları kadınların uçarılığına benzer.

•

Ülkemizde taa en eski zamanlardan beri, ilk atalarımızdan beri, Tanrı'nın lütfuyle, bütün Rusyaların büyük hükümdarıyız biz. Ve tıpkı atalarımız gibi, Tanrı tarafından atanmış bulunuyoruz. Kim olursa olsun, bir başkası tarafından atanmayı hiç bir vakit gönlümüzden geçirmedik ve şimdi de geçirmeyiz.

line getirdi. 1554 yılında Astrahan'ı fethetti. Böylece Rusya'ya Ural ve Sibirya'ya doğru sonsuz denebilecek kadar büyük yayılma olanakları açmış oluyordu.

1564 yılından sonra İvan'ın saltanatının yavaş yavaş bir zorbalığa dönüştüğüne tanıklık ediyoruz. Gerçekten de hükümdara öteden beri musallat olan ruhsal boğuntular, giderek, bir çeşit öldürülme kompleksine dönüşmüştü. İvan, bu sırada, halkın desteğine dayanarak, soylulara karşı sıkı bir baskı rejimi izlemeğe koyuldu. Boyarlara, din adamlarına ve eski serbest şehirlere karşı amansız bir savaşa girişti : Metropolit Filip'in öldürttü, Novgorod'u yakıp yıktı, ufacık ve yersiz bir şüphe üzerine öz oğlunu kendi elleriyle katlettl.

Kurbski prensine yazdığı ünlü mektuptan aşağıya aldığımız parçalardan da anlaşılacağı gibi, Korkunç İvan, mutlak monarşiden yanaydı.

İVANOV Viaçeslav (Moskova - 1866 / Roma 1949) : Rus şairi. Aydın bir ailenin oğludur. Önce Moskova, sonra Berlin ve Paris Üniversitelerinde uzun süre öğrenim görmüştür. 1905 yılında Petersburg'a yerleşen şair, çok geçmeden, Rus sembolizminin en belli başlı simalarından biri hâline 1921 yılında Sovyet hükümeti tarafından gelmiştir. 1912'de Moskova'ya dönen İvanov, Baku Üniversitesine rektör tayin edilmiştir. Ama 1924'te kültür ateşesi olarak yurt dışına gittikten sonra İtalya'da yerleşecek ve bir daha da yurduna dönmeyecektir.

Sayısız şiir kitabı, manzum tragedya, teorik ve eleştirisel deneme, ve çeviri yayınlamış olan ve Rus sembolizmindeki felsefi ve mitolojik eğilimin en büyük temsilcisi sayılan İvanov, şiirlerinde sık sık Grek-Latin geleneğinin tinsel temalarına baş vurmasıyla öteki Rus sembolistlerinden ayrılır.

İVENS Belgesel film türünün büyük ustası.

Zuyderzee'den bir plan.

(1930-1934) ***Sanayi Senfonisi*** (1931), ***Kahramanlar Türküsü*** (Komsomol, 1932), ***Borinage*** (1933), ***Spanish Earth*** (İspanya Toprağı, 1937), ***Niçin Savaşıyorsuz?*** (Why We Fight?, 1942), ***İndonesia Calling*** (İndonezya Çağırıyor, 1946) Valparaiso'da (1963), ***Le Ciel, La Terre*** (Gök, Yer) Vietnam'da, (1965) ***17. Parallèle*** (17. Enlem, 1967).

İVENS'in bir başka başyapıtı Valparaiso.

İVENS Joris (Nimègue - 1898) : Hollandalı film yönetmeni. İki deneme filminden, ***De Brug*** (Köprü, 1928) ve ***Regen*** (Yağmur, 1929) sonra sinemayı bir ideoloji silahı olarak değerlendiren İvens, çağdaş dünyanın toplumsal gelişimini üstüne belirli belgeler araştırmaya koyuldu. Genç ülkelerin oluşumlarını yücelten, baskı altındakilerin haklarını savunan savaşçı belgesel-filminin başlıca temsilcisi oldu. Başlıca filmleri: ***Zuyderzee*** sından iyi, evrensel onayı kazanmış olan'dır; gelecekteki edimler açısından iyi ise, yapılması gerekli olan'dır. Bu anlamda iyi ile «ödev»i biribirinden ayırt etmek gerekir: İyi kavramı, hiç bir yüküm yada bir otoriteye başeğme fikri içermez; normatif açıdan bir yetkinlik değeri taşır; ayrıca iyi kavramı, gerçekleşmiş yada gerçekleşecek edimin niyetiyle ilgili değildir, bu edimin niyetiyle ilgili değildir, bu edimin sadece belirliş şekli içinde değerlendirilip yargılanmasını sağlar.

İyimserlik (Osm. nikbinlik, Fr. optimisme, İng. optimism) Hayata, herşeyin iyiye doğru gittiği ve kaçınılmaz şekilde iyi olacağı, bütün kötülüklerin ortadan kalkacağı inanışı ile, sıcak duygularla, seven bir kalple bakış. Felsefi bir dünya görüşü olarak iyimserlik şu inanış temeline dayanmaktadır: Yaşam ve dünya, gittikçe iyiye doğru gitmekte, yetkinleşmektedir; insanlık toplumunun gelişmesindeki ilerici eğilimler gerici eğilimleri eninde sonunda tarihin çöplüğüne atmaktadır; insanlık, sağduyulu, adaletli, güzel bir gele-

V. İVANOV'dan bir şiir

AŞK

İki gövdeyiz bir fırtınayla tutuşan
Camlarda gece yarısı parlayan iki alev
İki göktaşı karanlığın içinde akan
Aynı kaderin iki suçlu okuyuz biz

İki yarış atıyız ve bir tek aynı eldir
Gemi aynası tutup nahmuzlayan
Bir tek aynı bakışı saçan iki gözüz biz

İki ürperen kanadız aynı düşü taşıyan

İki kederli gövdeyiz
Bir Tanrı mezarının mermerine yaslanmış
Eski Güzelliğin gömüldüğü mezarın

Aynı sırları veren iki sesli bir ağız
Bir tek aynı Sfenks'i kurarız durmaksızın
Bir tek aynı çarmıhın iki kanadıyız biz.

İyi yada **iyilik** (Osm. hayır; Fr. bien, bon, bonteś İng. good, well). Ahlâk açısından değer taşıyan. - Bu anlamda iyi, ahlâk alanının temel normatif kavramıdır; yani ahlâk felsefeleri, insan davranışlarının uyması gerekli kuralları bu kavramdan çıkarır. Örneğin Platon'a göre iyi, Tanrıya ermektir; ve insanın bütün davranışlarını bu amaca uygun olarak düzenlemesi gerekir. - Genel ahlâk planında, gerçekleştirilmiş edimler açıceğe doğru ilerlemektedir. İyimserlik, çağını geçirmiş, hattâ çağdışı kalmış sömürücü sınıfı ortadan kaldırmakla görevli olan ilerici, devrimci sınıfın en belirgin bir niteliğidir. Karşıtı, kötümserlik.

İzlenimcilik (Fr. Impresionnisme, İng. Impressionism) : XIX. yüzyıl sonu ile XX. yüzyıl başlangıcında, sanat alanında kullanılmış olan metod. Bu metod, adını, Monet'in «İzlenim» («Empresyon») adlı resminden

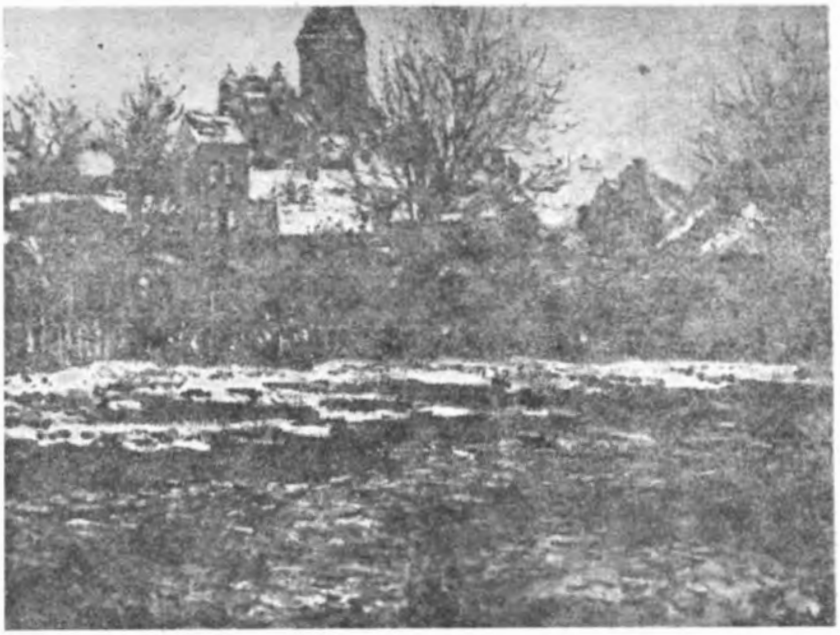

izlenimcilik *akımının başyapıtları :*
1. Claude MONET'den Vétheuil kilisesi

2. Paul CEZANNE'dan L'Estaque

alır (1872). İzlenimcilik, plastik sanatlarda (Sisley, Pissarro, Renoir, Degas, Rodin, Liebermann, Korovin, v.s), sonra müzik'te (Debussy, Ravel), edebiyat'ta (Goncourt kardeşler, Mallermé Verlaine, Hauptmann, Rilke, Schnitzler, Oscar Wilde, Knut Hamsun, v.s) ve tiyatro'da yaygınlık kazanmıştır. Fransız İzlenimcileri, resmî şekilde kabul edilmiş sanat standartlarına karşı yaptıkları mücadelede, sanatçının, dünyayı algılayışını, tablatla olan dolaysız ilişkisini olduğu gibi tasvir etmesi gerektiğini dile getirmişlerdir. Bunlar, ortaya koydukları başarılı eserlerde, resmin sınırlarının genişletilmesi yolundaki gayelerine, özellikle de, resmi *açık hava*'ya *(plein-air)* çıkarma yolundaki emeçlarına bir dereceye kadar ulaşmışlardır. Ne var ki bu izlenimcilerin siyasî ve estetik görüşlerinin darlığı, sanat alanında sübjektivizm'e gitmelerine yol açmıştır. Hava ve ışığın değişken etkilerinin sanat eserinde tasvir ve çeşitli izlenimlerin değişmezlik içinde tespit edilmesi isteği biricik emeç haline gelmiş, İzlenimcilik'in, hayatın esas veçhelerine nüfuz etme, o çağın tipik fenomenlerini ve çatışmalarını yansıtabilme gücünü düşürmüştür. Paris Komünü'nün çağdaşları olan Fransız İzlenimcileri'nin, derin bir sosyal muhteva taşıyan hiçbir resim yapmamış olmaları, en çok manzara türünü seçmiş bulunmaları dikkate değer bir husustur. İzlenimciler'in dünyanın güzelliğini yücelten eserleri, günümüz için de bir sanat değeri taşımaktadır.

Berthe MORISOT'dan Kız çocuğu

XVI. yüzyıldan XIX. yüzyılın ortalarına kadar resmin dolaylı yöntemlerle yapılması geçerli olmasına rağmen, bazı ressamlar daha dolaysız bir yöntem geliştirdiler. Dolaysız olarak, ressam önünde gördüğüyle resmi özdeşleştiriyor ve resmin tonlarını öznenin tonlarına uyumlaştırıyordu. Bu hal Franz Hals'in son tablolarında görülür. Şahsiyete ilgi duyarak psikolojik portre dediğimiz denemeler yaptı. Poz seansları kısa olmalıydı. Ve Hals'in bir seansda bir portre yaptığı da söylenebilir.

Velaskez'in eseri daha kendiliğinden bir örnek teşkil ediyor. O da, gri tonlu resimlerinde dolaysız olarak modellerine bakarek çalıştı. Tonların karışımında dolaylı resim yapan üstatların —Rubens gibi— sahip oldukları bir incelik kazandı.

3. *Edgar DEGAS'dan* Dans salonu

Edouard MANET'den Folies-Bergère'de bir bar

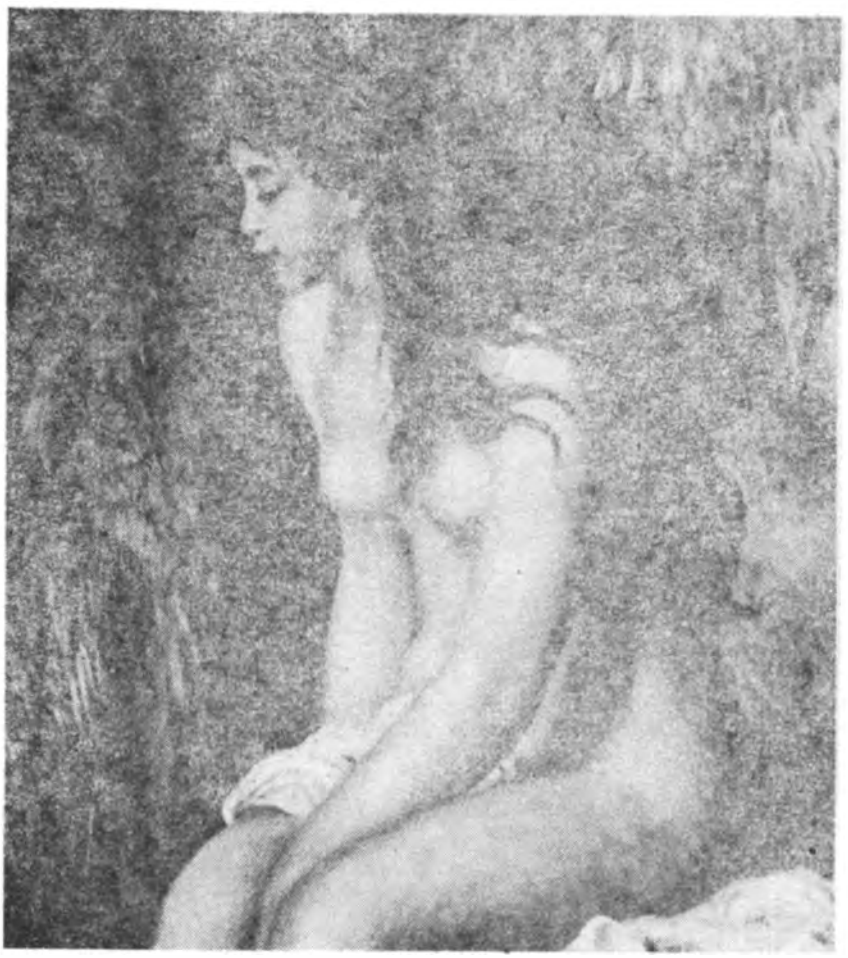

5. *Auguste RENOİR'dan* Yıkanan genç kız

Auguste RENOİR'dan Le Moulin de la Galette

Corot yeni okulun önderi, direk doğaya bakarak çalışmayı denedi. Netîcede opak renkleri karıştırmağa dayanan bir teknik e-dindi. Her renge değişik boyutlarda beyaz renk ilave ediyordu. Ve böylece saf rengin artması ya da azalması yoğunluğu değiştiri-yordu. Işığın niteliği ve karanlık siyah ila-ve edilerek elde ediliyordu.

Camille ***PİSSARRO'dan*** **Saint-Mammés'te yedekçiler yolu**

9. Alfred SİSLEY'den **Port-Marly'de su baskını**

J

Henry JAMES Çağdaş romanın ilk büyük ustalarından..

Jakobenler bk. **Büyük Fransız Devrimi.**

JAMES Henry (New York 1843 / Chelsea, Londra 1916) Amerikan kökenli İngiliz yazarı. İsviçre, Fransa, İngiltere ve Amerika'da öğrenimini tamamladı. 1865'te ede-

Ev gacalar seyredin saptımı. Ve umatsızlanın! Henry JAMES

biyat'la uğraşmaya başladı. Fransa'da bulunduğu sırada Flaubert, Maupassant, ve Turgenyev ile tanıştı. Önce ***The American*** (1877) ve ***The Europeans*** (1878) gibi denemeler ve ***Roderick Hudson*** (1875), ar-

kasından ***Daisy Miller*** (1879), ***Washington Square*** (1881) ve özellikle ilk büyük yapıtı ***The Portrait of a Lady*** (Kibar Bir Kadının Portresi, 1881) adlı romanları yayınladı. Böylece edebiyattaki yolunu belirleyen James, İngiltere'ye yerleşti. Zamanında pek anlaşılmayan yapıtları anglosakson edebiyatına güçlü bir yapı ve büyük bir yoğunlaşma getirdi. ***Princesse Camassima***'yı bastırdığı, 1886 yılından sonra sıra ile ***The Spoils of Poynton*** (Poynton'da Kalanlar, 1897), ***What Maisie Knew*** (Maisie'nin Bildikleri, 1897), ***The Turn of The Screw*** (Vidanın Dönüşü, 1898), ***The Wings of Dove*** (Kumrunun Kanatları, 1902) başyapıt sayılabilecek ***The Ambassadors*** (Büyük Elçiler, 1903) ve ***The Golden Bowl***'u (Altın Kupa, 1904) yayınladı. H. James, Stendhal ve Bourget ile aynı edebiyat okulundandır bununla birlikte çok kez karşılaştırıldığı Marcel Proust ile aralarında açık benzerlikler vardır.

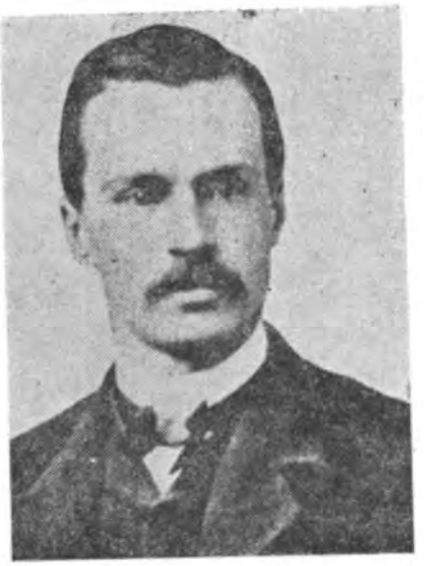

Hiç bi gerçekliği mutlak şekilde dile getirmez. Bütün teoriler, kendimizi gerçekliğe uyarlamamızı sağlayan zihinsel formlardır.» William JAMES

«Karanlıklar içinde çalışıyoruz, elimizden geleni yapıyoruz, elimizde ne varsa veriyoruz. Şüphemiz tutkumuzdur, tutkumuzsa işimiz. Gerisi, sanatın çılgınlığıdır o kadar..» Henry JAMES

JAMES William (1842-1910). Amerikan filozofu. İrlanda asıllı zengin bir göçmen ailesinin oğludur. Çocukluğu, küçük kardeşi ünlü romancı H.James'le Avrupa'yı dolaşmakla geçmiş; bundan dolayı da düzenli bir öğrenim görememiştir. Sonunda kısa bir süre Harvard'da tıp ve doğa bilimi öğrenimi görmüştür. Nitekim 1872'de aynı üniversiteye profesör olarak atanacak ve hayatının sonuna kadar burada fizyoloji, biyoloji, felsefe ve psikoloji dersleri verecektir. ***Pragmacılık*** anlayışının kurucusu olarak tanınan düşünürün ilk önemli eseri, çağrışımcılığa olduğu kadar tin-

sticiliğe karşı da cephe aldığı ve duyum, algılayürütme, vs. gibi bilgi sürecinin çeşitli evrelerini incelediği ***principles of psychology*** («Psikolojinin ilkeleri», 1891) isimli kitaptır James, öğretisinin sistematik bir açıklamasını içeren ***Pragmatism*** isimli ese- 190'7de yayınlamıştır.

Alfred JARRY'nin 1898 yılında çekilmiş bir fotoğrafı.

JANET (Pierre), Fransız nörologu ve psikologu (1859-1947), Felsefe, edebiyat ve tıp öğrenimi gördükten sonra, Paris'in en büyük psikoloji laboratuvarının başına getirildi.

Pierre JANET Deneysel ve karşılaştırmalı psikolojinin XX. yüzyıl başındaki ünlü temsilcisi..

1902'den itibaren de Sorbon'da ve Collège de France'da, Th. Ribot'nun yerine, deneysel ve karşılaştırmalı psikolojl kürsüsüne profesör olarak atandı. Nitekim Janet'nln, Rlbot'ya özgü, «psikolojinin gözlem ve deneylmle sınırlı olması gerektiği» düşüncesine katıldığını görürüz. ***L'Automatisme psychologique*** («Psikolojik otomatizm», 1889) ve ***De l'angoisse à l'extase*** («Boğuntudan vecde», 1928) gibi önemli eserlerinde yönsemelerin ve insanî etkinliklerin bir sınıflamasına girişen Janet'nin ana düşüncesi, ***psikolojik gerilim*** kavramı çevresinde gelişmektedir.

Pierre JANET Deneysel ve karşılaştırmalı psikolojinin XX. yüzyıl başındaki ünlü temsilcisi.

JARRY Alfred (Laval - 1873 / Paris 1907): Fransız yazarı. Kolejden çıktıktan sonra ***Kral Übü*** (Ubu Roi) adlı oyunuyla tanındı. Daha lisedeyken, Rennes'li arkadaşlarıyla birlikte tasarladığı bu oyun, önce kukla tiyatrosunda (1888), sonra 1896'da ***Oeuvre*** tiyatrosunda oynandı. Öbür yapıtları: ***Les Minutes de Sable Mémorial*** (1894), ***César Antéchrist*** (1895), ***Les Jours et les Nuits*** (Günler ve Geceler, 1897), ***Ubu Enchaîné*** (Zincire Vurulmuş Übü, 1900), ***Messaline*** (1901), ***Les Surmâles*** (Üstün Erkekler, 1902). Başıboş, garip bir hayat süren Jarry'nin, birçok hareketi saflığında mı, yoksa göz boyamak, çevresindekileri alaya almak için mi yaptığını kestirmek güçtür. Jarry'nin, ***Gestes et Opinions du, Docteur Faustroll, Pataphysicien***'de (1911) «patafizik» adlı yeni bir bilimin sırlarını bulduklarını ileri süren çömezleri hakkında da kesin bir karara varmak olası değildir.

JASPERS (Karl), Alman filozofu ve psikiyatrı (1883). Hukuk öğrenimi gördükten sonra hekim olmağa karar veren düşünür, önce Spinoza'nın, sonra da Husserl'in etkisinde kalmıştır. Beyin anatomisi bilgini Nissl'in yönetiminde zihin hastalıkları alanında yaptığı araştırmalar sonucu, Heidelberg Üniversitesine psikoloji profesörü olarak atanacak ve 1937'ye kadar burada ders verecektir. ***Allgemeine Psychopathologie*** («Genel psikopatoloji», 1913) isimli ilk eserini yayınladığı yıl Kierkegaard'ı okuyan Jaspers, bundan sonra kendini tamamıyle felsefeye vermiştir. Bugün *varoluşçuluk* akımının öndegelen temsilcilerinden biri olarak sayılan filozof, ***Philosophie*** («Felsefe», 1932), ***Existenzphilosophie*** («Varoluş felsefesi» 1938), ***Von der Wahrheit*** («Hakikat üzerine», 1947) ve ***Philosophie und Welt*** («Felsefe ve dünya», 1958) gibi önemli eserlerinde, kendine özgü bir felsefe kurmağa yönelmiştir Ne bir bilim, ne de bir bilgi teorisi olmayan bu felsefe, Jaspers'in kendi deyişiyle, ***«hayatın yarattığı şoktan doğan ve bizi varlığa ulaştıran bir pratik»***tir. Filozofa göre varoluş, bilimle din, «aşkın»lığa duyduğumuz özlemle bu dünyada bulunuşumuz arasında bir dramdır, bir yırtılıştır; insanlar arasındaki ilişkiler de, asktan kine sıçrayan bir çatışmanın formlarını meydana getirirler. Jaspers, bilimin bazı temel problemleri çözmekte uğradığı başarısızlıkla, eylem içinde insanın yetkin mutluluğu bulamayışındaki başarısızlığı, tanrısal bir vahyin belirtileri olarak yorumlar. Jaspers'in, Alman militarizmine ve özellikle de Nazizm'e korkusuzca karşı çıkan hümanist bir düşünür olduğunu da ayrıca unutmamak gerekir

JASPERS Üzerine

*Jaspers'in bir psikiyatrist olarak **işe başlaması, onun felsefi meselelerdeki görüşlerini belirlemiştir. Jaspers, psiko-patolojik fenomenleri** (**Allgemeine Psychopathologie, 1913**), **kişiliğin çözülmesi olarak değil, insanın kendi kişiliğini yoğun bir şekilde araştırması olarak görür. Jaspers, bu araştırmayı, gerçek felsefi düşünmenin temel çekirdeği sayar, ve dünyanın rasyonel idrakinin hiç de bilgi sayılamayacağı sonucuna varır. Jaspers'e göre, her zaman için yorumlanması gereken şey, «Chiffre für das Sein»dır (yani, varlık'ın şifresi'dir). Buna göre, felsefe'nin iç muhtevası, ancak, bu şifrenin çözülmesiyle ortaya çıkar, ve felsefenin ödevi, dünyaya hâkim olan akıldışı'nın kavranmasından ve en yüce bilgeliğin kaynağı olarak görülmesinden başka bir şey değildir** (**Vernunf und Existenz, 1935**). **Jaspers'in varoluşçuluk'unun özellikleri daha çok «sınır durum» doktrininde görülür. Jaspers'e göre, varoluşun gerçek anlamı, en şiddetli sarsıntı (hastalık, ölüm, bağışlanmaz suç, v.s.) anlarında, açıkça anlaşılır bir hale gelir. Tam bu andadır ki, «Scheitern der Chiffre» («şifrenin çökmesi») başgösterir, ve insan, günlük dertlerin yükünden** («Vorhandensein in der Welt»), **bilimsel gerçeklik görüşlerinden ve gerçekliğe ideal tarzda ilgi göstermekten kurtulur** [«**das transzendentale An-sich-sein**» («**transandantal kendinde-varlık**»)]; **derin bir yakınlık içinde, varoluşla** (Existenzhellerung) **ve hakiki** (**transandantal**) **Tanrı tecrübesi ile karşı karşıya kalır** (Philosophie, **1932**). **Jaspers'in «sınır durum»u doktrini, soğuk harbin «kültürel psikolojik değer» taşıdığı görüşünü savunmasına yaramıştır** (Die Atombombe und die Zukunft des Menschen, **1958**).*

Jean AURES : Fransız sosyalizminin ünlü temsilcisi.

JAURES Jean (Tarn - 1859 / Paris 1914) Fransız düşünürü ve siyaset adamı. Bir burjuva çocuğuydu, iyi bir öğrenim gördü ve felsefe öğretmeni oldu. Sonra da kendini tamamıyle siyasal mücadeleye verdi. 1885 yılında milletvekili seçildi ve Meclis'teki sol radikal topluluk içinde yer aldı. Hitabet gücüyle hemen dikkati çekti, ama kendi dünya görüşünü arama aşamasındaydı henüz.

1889 seçimlerinde yenilgiye uğrayan Jaurès, bir süre için öğretim hayatına döndü, doktora tezini de verdi bu arada. 1893 yılında yeniden Meclis'e seçildiğinde sosyalist teorilere artık tamamıyle angaje olmuş bulunuyordu. Dreyfus davasına atıldı ve hakikatın ortaya çıkarılmasında büyük payı oldu. Bunun yanı sıra da Briand ve Millerand'la elele, Sosyalist Partiyl reformcu bir doktrine doğru yönlendirdl.

1904 yılında bugünkü Fransız Komünist Partisi'nin ünlü yayın organı ***L'Humanité*** gazetesini kuran Jaurès, «sosyalist enternas-

yonalizm» öğretisini savundu, ama şiddet ve diktatorya konusundaki marksist tezlere hiç bir vakit tamamiyle katılmadı. 1914 yılında, savaşa karşıçıktığı için bir bağnaz sağcı tarafından öldürülen Jaurès, Birinci Dünya Savaşı'nı önceleyen yıllarda Avrupa barışının korunmasına adamıştı kendini.

Jaurès'in sosyalizmi, teori, pratik ve insancıl idealizm arasında bir uzlaşım denemesi oldu.

Şiddet üzerine

Yasallığa körü körüne bağlı bir kimse değilim ben : O kadar çok çuvalladı ki yasallık! Ama genç ben, daima yasal yollara başvurmalarını öğütlemişimdir işçilere; çünkü şiddet, geçici bir güçsüzlük belirtisinden başka bir şey değildir.

•

Devrimler en korkunç özveriyi ister insandan Sadece hayatından vaz geçmesini değil, insan sevgisinden ve acıma duygusundan da vaz geçmesini ister.

Silâhlı barış

Bizzat devlet başkanları tarafından da açıkça söylendiğine göre öyle anlaşılıyor ki bütün halklar barış istemekte ve insanlığın ilerlemesi de zaten bizleri barışa yöneltmektedir. Ama genç anlaşılıyor ki bütün herkesin yürekten isteyip özlediği bu barış, en yüksek noktasında tutulacak bir evrensel silâhlanmayla garanti edilebilir ancak. Öyleyse bütün halklar, milyarlar harcayarak zırhlara bürünsün hemen ve süngüler kuşansın; ve bütün bütçeler, askeri harcamalar uğruna kuşa döndürülsün : İşte barışın koşulu bu! İnsan aklı, bütün herkesin candan dilediği bir barışı ancak bütün herkesin eline bir tüfek ve bir kılıç tutuşturarak koruyup sürdürebilme aşamasındadır henüz. Ve bunun için de halkların barışçıl dehasının bulabildiği tek çözüm, en ezici türünden bir askeri aygıtın yükünü sürekli taşımak oluyor. Yukarıdan bize bakıp da silâhların parıltısını gören ve kentlerin caddelerinden geçirilen kocaman topların, talihanelerde denenen çeşitli obüslerin gümbürtüsünü işiten gezegendışı bir gözlemci, hiç şüphe yok ki bütün dünya halklarının biribirlerinin boğazlarına sarılmak üzere olduklarına inanırdı şüphesiz. Ama bir de aynı zamanda devlet başkanlarının karşılıklı barış taahhütlerini ve dünyalıların genel barış hakkındaki özlem dolu sözlerini işitseydi, genç hiç şüphesiz şöyle derdi Bu eğer korkunç bir ikiyüzlülük değilse, akılalmaz bir çılgınlıktır! Beğenip seçmesi bize düşüyor.

Halk ve ordu

Proleterler artık gayet iyi bilmekteler ki savaşa karşı gerekirse devrimci yoldan mücadele ederken fırtınaya kapılmış ulusların bağımsızlığını da koruyup esirgeme çifte görevi, görkemli olduğunca güç bir görevdir. Bu şanlı ve müthiş sorumluluğu üstlenen sınıf, kendi kendisini de muazzam bir eğitim ve örgütlenim, beceri ve kahramanlık çabasına girişmeğe zorlamış olmaktadır. Bu sınıf, kargaşalı olayların önceden bir dengeli formül kapsamında toparlamak gibi çocukça bir iddiada değildir. Bu tür bulanıklık ve aşırı gerginlikle örülü bunalımlarda, soyut bir şema insanları yönlendirmede yeterli olamaz. Ama muhakak olan şudur ki, bütün yurt ve ulusların bağımsızlıklarının korunması Enternasyonal'in bükülmez iradesidir. Yurtları yurt satıcılarının, askeri kastların ve finans çetelerinin ellerinden kurtarıp almak ve tüm ulusların demokrasi ve barış içinde sonsuza dek gelişmelerini sağlamak : Bu, sadece Enternasyonal'e ve bugün ancak tohum halindeki insanlığı gerçekleştirecek olan evrensel proletaryaya hizmet etmek değil, aynı zamanda doğrudan doğruya yurda hizmet etmektir. Bundan böyle Enternasyonal ve yurt, kopmaz şekilde bağlanmışlar birbirlerine. Ulusların bağımsızlığının en yüce garantisi, Enternasyonal'dir. Enternasyonal'in en soylu örgütleri de bağımsız ulusların bağrında oluşup gelişir. Nerdeyse şunu bile söylemek olanağı vardır bu konuda : Enternasyonalizmin azı, yurttan uzaklaştırır bizi; fazlası, yurdumuza yöneltip getirir. Tıpkı bunun gibi yurtseverliğin azı da bizi Enternasyonal'den uzaklaştırır; bizi Enternasyonal'e yurtseverliğin çoğu bağlar.

JDANOV Andrey Aleksandroviç (Tver - 1896 / Moskova - 1948) Rus düşünürü ve siyaset adamı. Bolşevikti, 1915 yılında mücadeleye atıldı. 1927 yılında Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi üyeliğine seçilen Jdanov, 1937 yılında başlayan ünlü «Moskova yargılamaları»ndan itibaren gittikçe daha önemli bir rol oynamağa başladı. 1939 yılında Batılı emperyalist devletlerin Alman faşizmi ile genç sosyalist devleti biribirine kırdırarak «bir taşla iki kuş vurma» politikasından —Stalin'in ısrarlı uyarmalarına rağmen— vaz geçmemeleri üzerine Sovyetler Birliği'nin imzalamak zorunda kaldığı Sovyet-Alman paktında özellikle etkin bir rol oynadı.

1946 yılında Parti üçüncü sekreterliğine seçilen Jdanov, bir yıl sonra yayınladığı ***Edebiyat, felsefe ve müzik üzerine*** başlıklı yapıtıyle, Stalincı görüşün kültür alanında egemen oluşuna katkıda bulundu.

Kominform'un kuruluşunda da büyük payı bulunan Jdanov'un tutumu ve düşünceleri, sonradan büyük eleştirilere uğradı.

JENSEN Johannes (Farsö - 1873 / Farsö - 1950) Danimarkalı şair ve yazar. Bir veterinerin oğluydu. Liseyi bitirdikten sonra bir süre Tıp Fakültesi'ne devam etti, ama yazarlığa merak sararak öğrenimini yarıda bıraktı. İlkin didaktik tonda bir çok roman yayınladı. 1898-1910 yılları arasında üç cilt halinde çıkan ***Himmerland öyküleri*** başlıklı hikâye kitabı, Danimarka nesrinin başyapıtları arasında sayılır.

JENSEN Danimarka edebiyatında çığır açan yazar.

1896 yılında gazete muhabiri olarak A.B.D.'ne gitti. Aynı görevle iki yıl İspanya ve Fransa'da dolaştı. 1902-1903 yılları boyunca süren büyük bir dünya gezisine çıktı. 1904 yılında evlendi. Daha sonra bir çok kez Amerika ve Uzak Doğu ülkelerine geziler yaptı.

Jensen, ünlü şiir kitaplarını 1917 yılından itibaren yayınlamağa koyuldu. 1944 yılında Nobel Edebiyat Ödülü'nü alıncaya kadar da şiir kitabı yayınlamağa devam etti.

Ülkesinde, endüstri çağının bir çeşit «peygamber»i gibi tanınan Jensen, şiirlerinde ve düzyazılarında darvinizm'i bir din gibi benimsemiş olarak görünür; duygu ve düşüncelerini hep bu inançtan güç alarak şekillendirir. Zaten çoğu düzyazılarının konusunu da doğa bilimleri oluşturur.

Şiirlerinde Amerikalı büyük şair Walt Whitman'ın evrensel kişiliğine özgü soylu bir insanlık havası anlayışını başarıyla ku-

ran Jensen'in şair yönü, romancı ve bilim adamı yönüne oranla dalma ağır basmıştır.

Jensen'in, gerek düşünür ve gerekse yazar olarak, Danimarka dilinin gelişmesinde ve yenilenmesinde büyük çapta etkisi olmuştur.

JENSEN'den bir şiir

MEMPHİS İSTASYONUNDA

Yarı uyanık yarı uykuda
İçerimde halâ düşlerin meltemi
Durmuş dişlerimi gıcırdatıyorum
Memphis istasyonunda. *Tennessee*'de
Yağmur yağıyor.

Gece çorak, sönük anlamsız
Yağmur kamçılıyor toprağı
Karanlık, budalaca bir güçle
Her yer ıslak, geçit vermez olmuş.

Niçin bekletiliyoruz böyle saatler saati?
Niçin durdurulsun kaderim burada?
Yağmurdan ve toprak aşınmasından
Kaçmışken Danimarka'da, Hindistan'da, Japonya'da
Yine yağmurla kuşatılıp çürümek için mi
Düşmüş yolum Memphis'e Amerika'da?

Artık şafak sökmüyor
Sızıyor kasvetli bir aydınlık
Bu ıslak hapisanenin üzerine.
Gün açığa vuruyor acımaksızın
Soğuk rayları, kara çamurları
Bekleme odasındaki otomatı
Portakal kabuklarını, kibrit çöplerini, izmaritleri
Sırıtıyor sabah aydınlığı su kusan oluklardan
Ve sonsuz yağmur çubuklarından doğru,
Yağmur, diyorum, gökyüzünden yeryüzüne.

Dünya ne kadar sağır, duygusuz
Ne bayağı şey Yaradan!
Neden hep borç öder dururum
Var oluşun bu aşağılık sanatoryumunda!

Sessizlik.
Bak koca makine nasıl bekliyor
Soluk alarak usul usul;
Dumanlarla kefenlenmiş, sabırlı.
Yak sen de piponu bomboş bir kalple
Aldırma Tanrıya ve yut üzüntünü!

Hadi gel kal Memphis'te yâhû
Zaten hayatın ne olmuş ki
Can sıkıcı bir sağnaktan başka
Ve kaderin geciktirilecek değil mi
Sefil bekleme odalarında boyuna?
Kal *Memphis*'te *Tennessee*'de hadi!

Çünkü üzerinde afişlerin çığırdığı
Şu evlerden birinde
Mutluluk bekliyor seni mutluluk
Gömebilirsen içerine bir hamlede sabırsızlığını.
O genç kız uyuyor hemen şuracıkta
Bir kulağı saçlarının içinde kaybolmuş;
Sokakta, güzel bir günde çıkacak karşına,
Bir hoş koku dalgası gibi,
Ve bakacak tanıyormuşcasına sana.

Bahar değil mi?

Yağmur düşmüyor mu doyurasıya?
Uzun aşk konuşmalarından
Yağmur'la toprağın ağız ağıza?
Gün hüzünlü başladı ama
Bak yağmur ne kadar sevinçli şimdi!
Güne savaş hakkı tanımıyor musun?
İşte her yer aydınlandı,
Ve bir küf kokusu geliyor paslı döşemelerin arasından
Yağmur tozunun keskin kokusuyla karışık.
Bir bahar belirtisi.
Teselli sayılmaz mı bu?

Ve orda bak nasıl *Mississipi*
Sel basmış ormanlar içindeki yatağında
Güne uyanıyor!
Bak ulu nehrin akışındaki şu çümbüşe!
Savrumlarından, ileri, o eşsiz atılışına!
Anaforları içinde uğraşlar, tahta parçaları
Bak nasıl bir koca çember çevirmede!
Sırnıklı kollarında dönüyorlar sanki
Bir dans ustasının!
Ne ilkel suskunluk kaplamış

Sulara gömülü ormanın çevresini!
Görmüyor musun akıntısını şafak sularının
Kendilerini günün ucuz ışığı ile giydirmiş
Bir uçtan bir uça;
Gebe bulutların altında sıhhatli yol alıyorlar.

Kendine gel ey uzlaşmaz adam!
Hiç unutmayacak mısın
Sana vaad edildiğini edebiyatın
Toprağın bakkını, fakir armağanını
Ondan esirgeyecek misin yoksa
Ne yapacaksın acaba sevgi dolu kalbinle?

Aklını başına topla, kal *Memphis*'te

Tanıt kendin pazar meydanında hemşehri diye,
Kartş aralarına, onların kuvvet al,
Sen de öde kalabalıktan yana payını düşeni
Ki onlar da bilsinler seninle güvene eriştiklerini
O zaman klüpten de kovulmazsın hem!
Kur yap kızlara güllerle, altın yüzüklerle
Başla dündüz yaşamalara sen de herkes gibi;
Giy kistiklerini intizamla ayağına
Bak etrafına, piponu içerken ukalâ ukalâ
Bu *Sfenks*'i olmayan *Memphis*'te....

Oooo! geliyor hele şükür sefil marşandiz katarı
Bizi burada altı saattir bekletip duran.

Giriyor yavaş yavaş istasyona, zayıf solukla
Kenarları kırılmış, dökülmüş
Tavanları kile, çamura bulanmış vagonlar
Üç tekerlekli topal.
Ve kömür vagonu üzerinde
Dört devinmez gövde yatıyor
Kanlı paltolarla sarılmış her biri.

JEVONS

Sonra homurdanıyor bizim dev lokomotif
İlerliyor biraz,
Duruyor, derin derin göğüs geçiyor
Bekliyor atılmaya hazır
Yol açık !

Ve yolumuza devam ediyoruz
Sel basmış ormanlar arasından
Göklerin açılmış savağı altında.

Türkcesi Atâ KARATAY

JEVONS marjinalizm'in kurucusu.

JEVONS William Stanley (Liverpool 1835 / Bexhill 1882) İngiliz ekonomi bilgini. Liberalizmin sosyalizme üstün olduğu varsayımından hareket etti ve bu amaçla kaleme aldığı yapıtlarla modern kapitalist ekonomi biliminin gelişmesinde büyük çapta etkili oldu.

Jevons, 1847 yılında patlayan ekonomik krizin iflasa sürüklediği İngiliz sanayicilerinden birinin oğluydu. İlkin meteorolojiye ilgi duydu, sonra da ekonomik sorunlara yöneldi. Demiryolları tarifelerinin saptanımını incelerken karşılaştığı güçlüklerin özellikle etkisi oldu bu yönelimde.

İngiliz değer teorisinin söz konusu sorunlara uygun düşmediği kanısından yola çıkan düşünür, bu alanda Bentham'ın fikirlerinden yararlanma yoluna gitti. Böylece Jevons, ilkin, 1860 yılında kaleme alınıp 1866 yılında yayınlanan bir incelemede ve sonra da 1870 yılında yayınladığı *The Theory of Political Economy* (Ekonomik politik teorisi) adlı temel yapıtında «son yararlık derecesi» diye adlandırılan yenibir değer teorisi kurmağa girişecektir. Burada hemen belirtmek yerinde olur ki bu teorinin gerçekten pratik bir önem taşıyıp taşımadığı konusunda kendisi de kararsız kalmaktaydı.

JEVONS'ın iki teorisi üzerine

A) «Son Yararlık Derecesi» ile Belirlenen Değer. Tüketicinin Optima Durumu Teorisi

Emek, Jevons'a göre, ürünlerin değer kaynağı olamaz; çünkü emeğin harcanması, bazen uzun bir zaman süresi boyunca, ürünün tüketildiği anı önlecemektedir.

Şöyle yazıyor :

Besbelli bir olgudur ki, emek bir kere harcandıktan sonra, bir nesnenin gelecekteki değeri üzerinde herhangi bir etki yapamaz: Kaybolup gitmiştir artık emek. Ve ticarette, kaybolan bir şey, sonuna değin kaybolup gitmiş demektir artık; her an sıfırdan yola çıkmak, ve nesnelerin değerini, gelecekteki yararlıklarını göz önüne alarak biçmek zorundayızdır ticaret hayatında. Özü bakımından sanayi, geriye değil ileriye dönüktür; ve bir teşebbüsün sonucunun o teşebbüsün önderlerinin ilk niyetlerine tastamam denk düşmesi de, bindebir raslanan bir olaydır.

Burada yazarımızın, bilim adamlarından çok işadamlarına özgü bir tavrı benimsediği apaçık görülüyor. Bir nedenin, etkisini ancak belirli bir süre sonunda gösterdiği varsayımı, her bilim dalında zaman zaman başvurulan bir varsayımdır. Gelgelelim Jevons, bunun ekonomi politikte de böyle olabileceğini kabul etmiyor. Kaldı ki, düşünürümüz ayrıca, emek olarak üretim maliyetinin, özel bir işletme tarafından belli bir anda satışa arzedilen bir ürünün fiatının önceden kestirilmeyen bir dizi ilineksel etkinin etkisi altında hemen daima şekillenmesine rağmen, bir ürünün ortalama fiatını belirlediğini de reddetmektedir Sonuç olarak Jevons, değer-emek teorisinin, iş dünyasında egemen pratik tarafından kabul edilmediği vede kabul edilemeyeceği için, yanlış olduğunu ileri sürüyor. Hatırlatalım ki, düşünürümüzün bunları yazdığı sıralarda Marx da yazmakta; ve kapitalist rejimde bireylerin, bu rejimin yasalarından habersiz kaldıkları ve bir «fetiş»ler dünyasında yaşadıkları noktan üzerinde ısrarla durmaktadır. Jevons ise, fetişizmden kopmağa yanaşmadığı için, marjinal yarar kavramına dayanarak, mübadele değerinin yeni bir yorumunu vermeğe girişmektedir.

Düşünürümüz, şu yasayı koyuyor ilkin: Mal tüketicisi, normal olarak, malların «son yararlık derecelerin» arasındaki oranlar fiatları arasındaki oranlara eşit düşecek şekilde bu malların satın alma eğilimindedir. Yasayı örneklemek üzere, bir litre şarabın fiatı 4 frank, bir kilo ekmeğin fiatı da 1 frank olsun diyelim. Bir bireyin satın aldığı şarap ve ekmek miktarları öyle olmak gerekir ki, diyor Jevons, bu iki malın marjinal yararlarının oranı 4'e eşit olsun; bu ise, şarabın marjinal yararının ekmeğin marjinal yararından dört kat daha büyük olması gerektiği anlamına gelmektedir.

Bugün bu yasa, marjinal yararların fiatlara orantılılığı yasası *adıyle belirtiliyor.*

Bir malın dengeli *marjinal yararını o malın marjinal yararının fiatına bölümü olarak tanımlamak şartıyle,* malların dengeli marjinal yararları arasında eşitlik yasası'ndan da söz edebiliriz.

Nitekim, elimizde şu varsa
A'nın fiatı
B'nin marjinal yararı

B'nin fiatı
şu da var demektir
A'nın marjinal yararı = A'nın fiatı

B'nin marjinal yararı / B'nin fiatı = A'nın marjinal yararı / A'nın fiatı

İliç değilse, yeterince küçük birimlere bölünebilir mallar söz konusu olduğu ölçüde bu yasa geçerli sayılabilir.

Nitekim, A ve B ile belirttiğimiz iki ürünün marjinal yararlarını U (yada, Y) ve U (yada, Y) ile, fiatlarını da p (yada, f) ve p (yada f) ile belirttiğimiz takdirde, elimizde şu varsa :

$$\frac{U_A}{U_B} > \frac{p_A}{p_B} \quad \text{yada:} \quad \frac{Y_A}{Y_B} > \frac{f_A}{f_B},$$

şu da var demektir :

$$\frac{U_A}{p_A} < \frac{U_B}{p_B} \quad \text{yada:} \quad \frac{Y_A}{f_A} < \frac{Y_B}{f_B}$$

Bu, ise, A'yı satın almak için harcanan son frank tarafından sağlanan yararın B'yi satın almak için harcanan son frank tarafından sağlanan yarardan daha az olduğu anlamına gelmektedir; ve böyle bir durumda elbette ki bireyin çıkarı, daha çok B ve daha az A satın almaktadır.

Tersine olarak, elimizde şu varsa :

$$\frac{U_A}{U_B} < \frac{p_A}{p_B} \quad \text{yada:} \quad \frac{Y_A}{Y_B} < \frac{f_A}{f_B},$$

yada tıpkı bunun gibi, yukarıdaki ikinci denklemin tersine olarak, elimizde şu varsa :

$$\frac{U_A}{p_A} \quad \frac{U_B}{p_B} \quad \text{yada:} \quad \frac{Y_A}{f_A} > \frac{Y_B}{f_B},$$

bireyin çıkarı daha çok B ve daha az A almaktadır.

Ama elimizde şu varsa :

$$\frac{U_A}{U_B} = \frac{p_A}{p_B} \quad \text{yada:} \quad \frac{Y_A}{Y_B} = \frac{f_A}{f_B},$$

bireyin, satın alma konusundaki tercihlerini değiştirmekte çıkarı yoktur artık. Demek ki, yukarda verilen eşitlik, çeşitli mallar konusundaki talebin belirlenmesini yöneten yasayı dile getirmektedir.

Fiatların verilmiş olduğu varsayılmıştı, şu ana kadar. Ama bunun hemen ardından, fiatların oluşumunun çözümlenmesine geçiyor Jevons; ve bu konuda da yeniden, değişik bir biçim altında, aynı yasayı koymakla yetiniyor. Yani demin açıklamış olduğumuz yasayı, bu sefer de, fiatların saptanma yasası olarak sunmaktadır düşünürümüz.

Öngörülebileceği gibi hiç zahmet çekmeksizin gösteriyor ki, marjinal yararların fiatlara orantılı olma koşulu bütün bireyler için gerçekleştirilmediği takdirde, bazı bireylerin mal taleplerinde değişiklikler olacak, bu da elbette fiatlarda bir değişmeye yolaçacaktır. Öyleyse diye sonuçlandırıyor, malların normal fiatları, dengeli marjinal yararların eşitlenmesi koşuluna uygun düşen fiatlardır ancak. Ve bu durumda, mübadele oranlarının yada mal fiatlarının başka bir açıklamasına mahal kalmadığını ileri sürüyor. Klasik düşünürlerin maliyet tarafında aradıkları açıklama, düşünürümüze göre aslında, marjinal yararların fiatlara orantılılığı yasası tarafından verilmiş bulunmaktadır.

İşte yeni-klasik okula bağlı bütün düşünürler, mübadele değeri konusundaki klasik çözümlemelerin yanlış olduğunu, böyle bir akıl-yürütmenin yardımıyle başarmışlar dır. Oysa Jevons ve ardılları tarafından önerilen bu tezin, hiç bir şekilde Ricardo'nun değer konusundaki tezinin yerine konulamayacağını anlamak için, küçücük bir an düşünmek bile yeterlidir; çünkü bu tezden, klasik düşünürlerin kavramak istedikleri olayları açıklama yolunda hiç bir yararlanma olanağı yoktur.

Değer, ürünlerin emek maliyetine bağlıdır... dediği zaman Ricardo... burada söz konusu olan, çok çeşitli olayları ve özellikle de iki malın yada iki mal grubunun fiatlarındaki oranda, belirli bir zaman süresi içinde meydana gelen değişiklikleri açıklamağa yönelen bir tezdir.

Sanayi alanındaki fiatların tarım fiatlarına oranla düştüğü saptanmıştır örneğin: Klasik değer teorisi, sanayi ürünlerinin emek maliyetinin ortalama olarak tarımsal ürünlerin emek maliyetine oranla daha düşük olduğunu söyleyerek, yada gene aynı anlama gelmek üzere, sanayi alanında emeğin üreticiliğinin tarımdakine oranla daha hızlı arttığını söylerek, bu olguyu açıklamağa çalışacaktır. Ve belirli bir olayın açıklanması yolunda gerçek bir girişim söz konusudur burada; çünkü emeğin şu yada bu sektördeki üreticiliği, bir yandan, hiç değilse yaklaşık olarak ölçülebilen bir olgudur, öte yandan da gene emeğin şu yada bu sektördeki üreticiliği, örneğin bilimsel bilginin ilerlemesi, üretimde kullanılan gereçlerin taşıdığı önemin evrimi, vb. gibi belirlenebilir çeşitli etkenlerden yola çıkmak şartıyle, kendiliğinden anlaşılabilen bir olgudur.

Şimdi de, bunun tersine olarak, yeni-klasik tezi alalım göz önüne : İncelediğimiz olay karşısında, yani sanayi ürünlerindeki görecel fiat düşüşü karşısında, ne diyecektir bu teori? Şunu söyleyecektir : Göz önüne alınan dönemin başlangıcında, göz önüne alınan ürünlerin marjinal yararları arasında belirli oranlar vardı, vede aynı ürünlerin fiatları arasındaki oranlara eşitti bu oranlar; göz önüne alınan dönemin sonunda ise, göz önüne alınan ürünlerin marjinal yararları arasında başka oranlar vardır ve buna paralel olarak, aynı ürünlerin fiatları arasında da başka oranlar vardır; çünkü marjinal yararların, fiatlara orantılı kalması gerekmektedir. Ama örneğin, fiatlar arasındaki oranların marjinal yararlar arasındaki oranlar değiştiği için değişmiş olduğunu bize söyleyebilecek midir bu teori? Elbette ki hayır; çünkü her iki şıkta da bu oranlar, mübadele sürecinin bir sonucu olmaktadırlar. Apaçık görülüyor ki böylece, Jevons'un koyduğu yasa, kendi kendinde, bize gerçek olayları açıklamakta yardımcı olabilecek hiç bir şey getirmemekte, sözünü ettiğimiz olaylara ilişkin olarak hiç bir açıklayıcı değer taşımamaktadır.

Ama bu, öte yandan, Jevons tarafından konulan yasanın yanlış olduğu anlamına da alınmamalıdır. Tam tersine biz, bu yasanın geçerli olduğunu düşünüyoruz. Ve bizce, demin göz önüne aldığımız olaylardan farklı birtakım olayların açıklanması yolunda büyük bir yardımcı olabilir bu yasa. Ne var ki bütün şu söyleyegeldiklerimizden çıkan sonuç, bu yasayı Rikardocu değer yasasının yerine koymak istemenin saçma olduğudur.

Jevons'un, fiatların oluşum koşullarının bireşimsel bir yorumunu vermeğe çabaladığı satırlar okunduğu vakit, yeterince açık bir şekilde ortaya çıkıyor zaten bu saçmalık.

Bu konuda büyük güçlüklerle karşı karşıya buluyor kendini düşünürümüz; çünkü üretim maliyetine belirli bir işlev (fonksiyon) tanıma zorunluğunu görüyor. Ve şu tarz bir akılyürütme sunuyor o zaman bize :

Tamamıyle son yarar derecesine bağlıdır değer, diyor. Bu yararlık derecesini nasıl değiştirebiliriz? Az yada çok tüketim malına sahip olmakla. Az yada çok tüketim malını nasıl elde edebiliriz peki? Bu malların arzını sağlamak üzere az yada çok emek harcamakla elde edebiliriz. Bu görüş tarzına göre, emekle değer arasında iki araç bulunmaktadır: Emek, arzı belirler; arz da, yarar derecesini; yarar derecesi ise, değeri yada mübadele oranını yönetmektedir.

Böylelikle düşünürümüz, değeri

belirleyen şeyin marjinal yararlık olduğu iddiasından vaz geçmeksizin maliyetin rolünü kesinleştirme çaresini bulduğunu sanıyor. Ama bu akılyürütme, ancak pek bellisiz olduğu için akla yakın gözükmektedir. Ne demektir yani: «Emek, arzı belirler»? Ancak şu anlama gelebilir bu cümle: Pazarda arzedilen bir malın miktarı, sadece ve sadece o malın maliyetine bağlıdır. Oysa bu, kesinlikle yanlıştır; çünkü bu miktarın saptanmasında, hiç şüphe yok ki talep de son derece önemli ve temel bir rol oynamaktadır. Gerçeği dile getirmek için, şöyle demek gerekirdi aslında: Emek miktarı, malın arzedildiği fiatı belirler. Ama bu düzeltme, hakiki değer teorisine götürürdü yeniden bizi. Çünkü yeterince uzun bir zaman süresi içinde göz önüne alacak olursak, ortalama pazar fiatının, (maliyeti ve normal kârı içeren) arz fiatına denk düşmesi gerekir; bu arz fiatı ise, söz konusu malın üretimi için harcanan emek miktarından yola çıkarak açıklanabilir ancak (arz fiatı, bildiğimiz gibi, bu emek miktarına tıpatıp orantılı olmadığı halde).

Denge durumunda, malın değerinin marjinal yararını karşıladığı, bu yarara denk düştüğü kabul edilebilir elbette. Ama o zaman da, nedenlerle sonuçların gerçek sıralanışı, Jevons'un belirttiği gibi değildir. Bu sıralanışın şöyle verilmesi gerekir o zaman: Üretim maliyeti, malın arz fiatını, dolayısıyle de değerini belirler; bu fiata göre oluşan talep, tüketilen miktarı belirler; tüketilen miktar da, malın marjinal yararını belirleyecektir.

Kaldı ki bu da ancak, üretilen miktar ne olursa olsun üretim maliyeti değişmez kaldığı takdirde geçerlidir. Maliyet, üretilen miktara bağlıysa eğer; maliyet fonksiyonu ile talep fonksiyonunun, birlikte olarak, üretim maliyetini ve dolayısıyle de değeri belirlediklerini söylemek gerekiyor. Bu durumda, (talep fonksiyonunun bağlı olduğu) yarar ölçeğinin, değer üzerinde bir etki yaptığı doğrudur. Evet. Ama bu etkinin daima maliyet aracılığıyle yürüdüğünü belirtmek gerekir; öyle ki, değerin dolaysız nedeni, gene de emek olarak üretim maliyeti olmaktadır.

Bir malın daha yararlı hale girdiğini, bunun sonucu olarak da eskisinden daha çok talep edildiğini varsayalım biraz da. O malın değeri üzerinde ne gibi bir etki gösterebilecektir bu durum? Bu durumun, ilkin o malın maliyeti üzerinde yapacağı etkiye bağlıdır herşey. Talep artışı, maliyette bir değişiklik yaratmıyorsa eğer (yani maliyet, üretilen miktara oranla değişmez kalıyorsa), değer değişmeyecektir; maliyet yükseliyorsa (artan maliyetler), değer yükselecektir; maliyet düşüyorsa (eksilen maliyetler), değer de düşecektir.

Demek ki, bir malın değerinin daima üretim maliyeti tarafından, yani o malın üretimi için zorunlu emek miktarı tarafından belirlendiği, apaçık bir hakikattir. Ve bir malın değeri ile marjinal yararının denk düşmesi olayının bulunup ortaya konmuş oluşu, bu durumu değiştirmez katiyen.

Oysa Jevons, Ricardo'nun mübadele değeri yasasının yerine yepyeni bir yasa getirip koyduğuna inanmış bulunuyor. Ayrıca bu sayede, liberal tezlere yepyeni ve eskisinden çok üstün bir temel kazandırmış olduğuna da inanıyor düşünürümüz. Nitekim kendi buluşu olan, marjinal yararların fiatlara orantılılığı yasasının, mübadele hürriyetinin kayıtsız şartsız korunup sürdürülmesi zorunluğunu açıkça ortaya çıkardığını ileri sürüyor.

Şu akılyürütmeyle varıyor bu sonuca: Hür mübadele sistemi içinde her birey, aldıklarını, bu satın almalardan en fazla (maksima) doyum elde edebilecek şekilde, sürekli olarak fiatlara uyarlayarak (adapte ederek, uygun düşürerek) iş görduğüne göre, mübadele hürriyetinin, tüm toplum için bir maksimum doyum sağladığını kabul etmek gerekir.

Şöyle yazmakta:

Bu, ayrı ayrı her topluluk içindeki servet dağılımı ile bağdaştığı ölçüde bütün mallar, bütün tek tek bireylerin en fazla doyum elde edebileceği şekilde, mübadele yoluyle dağıtılacaktır. Dolayısıyle de, tam bir mübadele hürriyetinin herkes için avantajlı olduğu açıktır.

Gelir eşitsizliğiyle ilgili ihtiyat kaydı hesaba katıldığı takdirde bile (ki bir Bentham tilmizi, böyle bir ihtiyat kaydı koymadan edemezdi), Jevons'un tamamıyle aşırı bir sonuca vardığı besbellidir. Aslında düşünürümüzün ispat ettiği, varolan fiatlara göre (mevcut fiatlar karşılığında) her bireyin satın almak istediği malları arzu ettiği miktarda satın alabilmesinin iyi, hoş ve öğretici bir şey olduğudur sadece. Bu noktayı belirtmek, güphesiz ki yararlı bir iştir. Ama bu noktanın çok daha ötesine uzanıp, Jevons'un yaptığı gibi, başka bir fiat sistemi içinde elde edilecek doyumların çok daha az olacağını ileri sürmek, çizmeyi aşmak olur.

Örnek olarak, bireylerin büyük miktarda şarap tükettiği bir ülkeyi göz önüne alalım. Ve tasarlayalım ki, bu ülkede, pazar mekanizmasının kendiliğinden kurmuş olduğu fiat düzeni, tepeden inme bir şekilde değişikliğe uğratılmış; örneğin bir vergi aracılığıyle şarap fiatı yükseltilip, buna karşılık, bir Devlet yardımı sayesinde kitap yada sinema fiatları düşürülmüş bulunmaktadır. Bireyler, tüketimlerini değişikliğe uğratacaklardır elbette bu durumda. Ve bu yeni durumda tek tek bütün bireylerin elde ettiği doyumlar, duyulur ölçüde artmış olabilir pekâlâ.

Buna bir itirazda bulunulabilir, evet. Denebilir ki en azından bazı bireyler (özellikle de ayyaşlar), bu değişiklikten hiç de hoşnut kalmayacaklardır. Doğru olabilir bu. Ama bu kanıtı, tam tersine de çevirebiliriz: Diyelim ki şarap fiatlarının yüksek, kitap yada sinema fiatlarının düşük olduğu bu ikinci durumdan, şarap fiatlarının düşürülüp kitap yada sinema fiatlarının arttırıldığı birinci duruma geldik; kabul etmek gerekir ki, o zaman da başka birtakım bireyler, bu değişiklikten hoşnutsuz kalacaktır. Hangi yasa, hangi kural, birinci şıkkın ikinciye oranla yeğ tutulması gerektiğine inandırabilir bizi?

Aslında çoğu durumda, mal fiatlarında meydana gelen bir değişmenin avantajlı yada avantajsız sonuçlar yaratıp yaratmadığı, ahlâkî yada siyasal karakterli bir yargıya dayanılarak belirlenebilir ancak; kesinlikle ölçülebilir olmaktan uzaktır çünkü bu tür sonuçlar. Ve işte bundan ötürüdür ki, Jevons'un yaptığı gibi, mübadele hürriyetinin yarattığı bir durumun, tasarlanıp yaratılabilecek tüm durumlar içinde en iyisi olduğunu ileri sürmek, yanlıştır.

Demek ki, mübadele hürriyeti ilkesinin üstünlüğünün yeni bir ispatını vermeğe yönelen bu girişimi, bizce, düşünürümüzün kendi girişimine yüklediği önem ve değeri taşımaktan uzaktır. Bununla birlikte bu kanıtlama tarzı, çok geçmeyecek, Marksçılık dışında yeralan bütün ekonomi bilginleri tarafından sık sık ve rahatça kullanılmağa başlayacaktır. Ve işte bunun içindir ki, söz konusu kanıtlama tarzının, liberalizmin avantajları sorununu, bu sorunu klasik ekonomi bilginlerinin

yerleştirmiş olduğu alandan bambaşka bir alana aktardığını belirtmek gerekiyor.

Görmüş olduğumuz gibi, klasik ekonomi bilginleri, herşeyden önce ekonominin büyüme ritmiyle ilgileniyor; ve liberalizmi, hızlı bir ekonomik büyümeyi sağlayabilecek bir araç olarak düşünüyorlardı. Jevons'ta ise, böyle bir şey katiyen söz konusu değildir artık. Şimdi söz konusu olan, zamanın belirli bir anına yerleşmek ve o an için elimizde bulunan üretim olanaklarının, ancak ve ancak mübadele hürriyetinin kurallarına kesenkes uyduğumuz takdirde en verimli şekilde kullanılmış olacağını ispatlamaktır.

Bu açı değişikliği, kısmen, yeni-klasik ekonomi bilginlerinin, artırım (tasarruf) gücü büyük çapta ilerlemiş bulunan iyice gelişmiş ülkelerde yaşamakta oluşlarıyle açıklanır hiç şüphe yok ki. Ve bu bilginler, büyümenin temel bakımından artırım miktarına bağlı bulunduğu şeklindeki klasik tezi de benimsemiş olduklarından, ekonomik büyüme sorunuyle artık hiç bir alış verişleri kalmadığı düşüncesindedirler.

Gene hiç şüphe yok ki bu tavır, henüz gelişmemiş ülkelerin kaderi karşısında dipten doruğa bir ilgisizliği içermektedir. Ama aynı zamanda, liberallerin geleneksel tavırlarından biridir de bu tavır: Birtakım Avrupa ülkelerinin gerçekleştirmiş olduğu şeyi dünyanın öbür ülkeleri de gerçekleştirebilirler, düşüncesindedir liberal bilginlerimiz; ileri ulusları taklit etmeleri yeter bunu başarmak için, demektedirler.

Azgelişmişlik sorununu böylece koyma (yada, daha doğrusu, böylece ortadan kaldırma) tarzı da, şu hatırlattığımız klasik büyüme tezinin yolaçtığı sonuçlardan biridir. Buna karşılık Malthus'ün ve Malthus okulunun, sanayileşmenin itici gücü olarak dış pazarların oynadığı rolü işleyen görüşleri benimsendiği takdirde aynı sorun, besbelli ki, tamamıyle farklı bir tarzda ortaya gelecek; ve dünya ticaretinin ileri ülkeler tarafından tekelleştirilmesinin, öbür ülkelerin sanayileşmesine engel olduğunu kavrama zorunluğu doğacaktır o vakit.

Ne var ki, yeni-klasik okul, bu türden sorunları katiyen tartışma konusu etmemektedir. Sınırsız ekonomik hürriyetin avantajlarını doya doya açıklayabileceği daracık bir alan seçmiş bulunmaktadır kendisine bu okul. Gelgelelim Jevons hakkında şu söyleyegeldiklerimiz de göstermiyor ki, yeni okul tarafından geliştirilen kanıtlar, bu daracık alanda bile, inandırıcı olmaktan uzaktır.

B) Sermayenin Veriminin Son Haddi Teorisi ve Gelir Dağılımının Çözümlenişi

Malların değerine ilişkin yeni bir yorum önermekle yetinmiyor sadece, Ekonomi politik teorisi yazarımız; bunun yanı sıra bir de, kitabının son bölümlerinde, yeni bir gelir teorisine girişiyor. «Sermayenin veriminin son haddi» kavramından çıkıyor yola Jevons. Çok geçmeden bu kavram, «sermayenin marjinal üreticiliği» şekline bürünecektir.

Alabildiğine yeni ve alabildiğine önemli bir çözümleme aracılığıyle, sermayenin kullanımının, üretim içinde harcanan emeğin ürünlerinden yararlanma anının ertelenmesini sağladığı için avantaj kazandığını ortaya çıkarmakta düşünürümüz.

Şöyle yazıyor:

Herhangi bir alanda kullanılan sermayenin getirdiği faizin genel bir ifadesini rahatça formüllendirebiliriz. Elverir ki, aynı miktarda bir emeğin ürününün, emeğin harcandığı an ile bu emeğin sonuçlarından yararlandığımız an arasında geçen zaman parçasının kesiksiz bir fonksiyonu olduğunu varsayabilelim.

İnancımız odur ki, bu çözümleme, klasik düşünürlerin, bir ürünün tüm değerinin o ürün için harcanan emekten türediği, sermayenin ancak emek harcanımının zaman içinde dağılımını değişkiye uğratma ve böylelikle emeğin üreticiliğini arttırma konusunda etkili olduğu şeklindeki ünlü tezlerini tamamıyle doğrulamaktadır.

Yukarda gördük ki, bir ürünün maliyetinin tamamıyle bir emek harcamasına dayandığını, yani maliyetin emekten doğduğunu inkâr etmiyor aslında Jevons: Fiatı, üretim maliyetinden yola çıkarak açıklayan bütün teorileri, hem de «âlâ ü valâ ile» çürüttüğünü sanıyor sadece. Dolayısıyle de emek harcanımı ile daha fazla ilgilenmiyor artık: Yukarda tanımladığı zaman parçasının uzatılması sonucunda elde edilecek ürün artışı ile bu uzatmanın gerçekleşmesi için zorunlu olan yatırım artışı arasındaki oranın, «faiz haddini belirlediğini» söyleyip yoluna devam ediyor.

Bu yasayı açık seçik terimlerle ispatlamağa girişmiyor düşünürümüz. Ama akılyürütme tarzının, şöyle bir karıtlamayı içerdiğini söyleyebiliriz:

Bir teşebbüste ardarda kullanılan sermaye birimleri, eksilen verimler getirmektedir. Sermaye çokluklarını apsisler halinde, marjinal verimleri de ordinatlar halinde bir diyagrama aktaracak olursak (Şekil 1'e bakınız), sağa doğru alçalan bir eğri elde ederiz.

Bu teşebbüsün, sermayesini t (yada, h) ile belirteceğimiz bir faiz karşılığında borçlanarak topladığını varsayacak olursak, O ile q arasında kalan birimler t (yada, h) faiz haddinden yüksek verim getirmektedir. Demek ki, bu iki nokta arasındaki birimleri kullanarak, işletmenin net kârını arttırabiliriz. Buna karşılık q noktasının ötesinde kalan her sermaye birimi, teşebbüse mal olduğundan daha az kazanç sağlamaktadır; dolayısıyle de bu birimleri kullanmak, avantajlı değildir.

Jevons'un vardığı sonuç, her işin «sermayenin normal faiz haddine eşit bir gelir sağladığı noktaya kadar sermaye kullanacağıdır.

Sermayenin marjinal gelirinin normal olarak her yerde faiz haddine eşit olması gerektiğini söyleyebiliriz bu durumda. Jevons'a göre, bu durumun sonucu olarak da faiz haddi, sermayenin marjinal verimi tarafından belirlenmektedir.

Gerçekte burada, hem çok önemli bir buluş (yada, yeniden-buluş) ile hem de tipik bir mantıksızlıkla karşı karşıyayız.

Bir işletmede kullanılan sermaye miktarının, normal koşullar içinde, sermayenin marjinal hasılasının faiz haddine eşitliği tarafından belirlendiğini ileri süren tez, son derece önemli bir tezdir. Gördük ki Thünen, daha önce getirmişti bu tezi. Ama söz konusu tezin bir yasa olarak kabul edilip ekonomi politikle bütünleşmesi, önce Jevons'un, onun ardından da Menger ve Walras'ın kitaplarının yayınlanışından sonra gerçekleşmiştir.

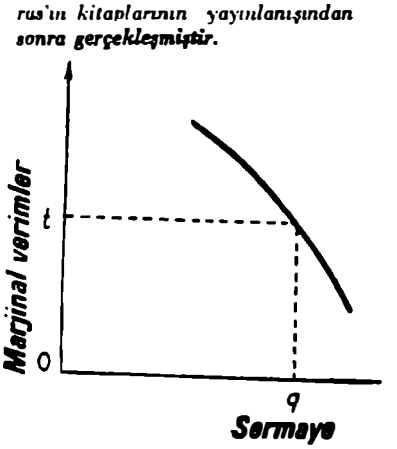

Buna karşılık düşünürümüz, kendisinden önce Thünen'in de yapmış olduğu gibi, faiz haddinin sermayenin marjial verimiyle açıklandığı sonucunu çıkardığında, apaçık bir yanılgıya düşmüş oluyor.

Burada ileri sürülen tezi berrak hale getirmek için biraz değişikliğe uğratıp, Jevons'un, kitabının bir başka yerinde dile getirdiği düşüncelere uygun kılmak gerekiyor. Yazarımızın düşüncesinde faiz haddini belirleyen, hem kullanılmağa hazır bekleyen sermaye miktarıdır, hem de yatırılan sermaye birimlerinin ardarda sıralanan üreticilikleridir aynı zamanda. 100 franklık ilk sermaye birimi 100'lük bir kazanç sağlar örneğin; ikinci birim, 99'luk..., bininci birim, 50'lik... on bininci birimse, diyelim ki 10'luk bir kazanç getirmektedir. Elimizde kullanılmağa hazır 10.000 sermaye birimi varsa, sermayenin marjinal verimi, tamamiyle yatırıma akıtıldığında, 10 olacaktır. İşte bunun içindir ki faiz haddi de % 10 olacaktır.

Ama ilk bakışta kusursuz gibi görünen bu akılyürütme, büyük bir itirazla karşılaşmaktadır: Yatırılan sermaye birimlerinin ardarda sıralı üreticiliklerini bilebilmek için, işçilere ödenen ücretlerin toplamını bilmek gerekir. Demek ki Jevons'un bu akılyürütmesine bir anlam verebilmek için, faiz haddinin, ilkin ücretlerin seviyesine, ikinci olarak da, yatırıma hazır eldeki sermaye miktarına bağlı bulunduğunu söylemek gerekiyor.

Ama işte, faiz haddinin ücretlerin rayicine bağlı olduğunu kabule yanaşmıyor düşünürümüz. Önce faiz haddinin, sonra ücret rayicinin saptandığını söylüyor açıkça. Bu ise, en ufak temelden bile yoksun bir olumlamadır.

Ve Jevons, gelir dağılımının bütünsel bir açıklamasını, bu tutarsız temel üzerine kurmağa çabalamaktadır. Faizi açıklamış olduğu inancı içinde rahat, ücretin, emeğin üreticiliğine bağlı bulunduğu fikrini ileri sürüyor; çünkü, diyor, sermayenin faizi meydanda olduğuna göre, kasıla ne kadar yüksek olursa ücret de o kadar yüksek olacaktır.

Şöyle yazıyor:

Benim savunacağım görüş, şu olacaktır: Son kertede bir emekçinin ücreti, ürettiği miktardan rant, vergiler ve sermayenin faizi çıkarıldıktan sonra kalan miktara denktir. Hasıla — kâr — ücretler eşitliğinde, hasıla tutarının temel bakımından değişken olduğu ve herşeyden önce belirlenmesi gereken kısmın kâr olduğu düşüncesindeyim ben. Kârı, yönetici ücretleri ile risk sigortası ve faizin karşılığından ibaret sayacak olursak, bu üç öğenin ilki gerçekte ücretin kendisidir; ikinci öğe, çeşitli işlerde elde edilen sonuçlara eşittir; faiz de, öyle sanıyorum ki, son bölümde görmüş olduğumuz şekilde belirlenmektedir.

Ücretin, emeğin «net» hasılası tarafından belirlendiğini ileri süren bu tez, çok geçmeden, Marksçılıkdışı bütün ekonomi politiğe egemen olacaktır. Klasik «geçim ücreti» yada «ücret fonları» teorilerinin yerini alacaktır bu tez. Çeşitli toplumsal sınıflara ulusal gelirden düşen payların, biribirleriyle sürekli mücadele halinde bulunan bu sınıfların karşılıklı kuvvet oranlarına bağlı bulunduğunu ileri süren sosyalist tezlerin karşısına da gene bu tez çıkarılacaktır. Oysa söz konusu tezin, kesinlikle tutarsız olduğu rahatça görülmektedir.

Nitekim aslında Jevons, sermayenin faizinin, ücretten bağımsız olarak ve ücretten önce belirlendiğini ispatlamış değildir. Zaten ispatlayamazdı da bunu. Sermayelerin marjinal üreticilikleri (yada, hasılaları), işletmeler tarafından ödenen ücretlere bağlıdır. Demek ki Jevons bile, farkında olmaksızın, faizin ücrete bağımlı olduğunu ortaya koyuyor.

Ama sonra da gelip, ücretin faiz haddine bağlı olduğunu ileri sürüyor. Bu durumda düşünürümüzün dağılım teorisi, iki bellibaşlı gelir kategorisinin karşılıklı bağımlılığını belirtmekten ibaret kalıyor sadece: Faiz ücrete, ücret de faize bağlıdır... diyor işin ucunda Jevons. Böyle bir önermede, ulusal gelir dağılımının bir «açıklama»sını bulmak için, doğrusu ya, titizlikten yana hiç nasibi kalmamış olmak gerekir.

Aslında Jevons'ta bulduğumuz şey, ancak ilerde yeni-klasik dağılım teorisi haline gelecek olan anlayışın henüz basit bir taslağıdır. Doğru. Ama söz konusu taslak, teorisi doğrudan doğruya temel ilkesini içermektedir; ve sonraki düşünürler de, bu ilkeyi değişikliğe uğratmayacaklardır. Nitekim işte bundan dolayıdır ki bu düşünürler, açıklamak istedikleri olayların gerçek ve geçerli bir açıklamasını vermekte daima güçsüz kalmışlardır.

Jevons'un daha sonra yayınladığı Devlet ve iş dünyası ilişkileri *başlıklı ve çok daha somut karakterli eserinde, eski dağılım teorilerine ve bu konudaki sosyalist görüşe gene şiddetle saldırdığı halde 1071 yılında kendisinin ortaya atmış olduğu teorisinden hiç mi hiç söz etmemesi, bu bakımdan ayrıca anlamlıdır.*

Şöyle yazıyor düşünürümüz, bu yeni kitabında:

Tam bir güvenle ileri sürülebilir ki, ulusal gelirin bölüşümü için dayanabileceğimiz doğal bir ilke olmadığı gibi, bir tek ve basit bir ilke de yoktur. Hiç kimsenin önceden belirlenmiş bir payı olmadığından, herkes en büyük payı isteyerek şansını denemek ve elde edebildiğiyle yetinmek zorundadır.

Tamamiyle sosyalistlerin iddiaları doğrultusunda gibi gözüküyor ilk bakışta bu düşünce. Ama aslında katiyen öyle değil; çünkü Jevons, Ricardo'nun tersine olarak, ücretin ancak kâr azaldığı ölçüde artabileceğini hiç bir şekilde kabul etmiyor: Düşünürümüze göre işveren, hiç değilse çoğu kez, ücret artışlarını fiat yükseltmeleriyle dengeleyebilir rahatça. İşte bunun içindir ki, diyor, gelir dağılımı sorununa damgasını vuran asıl çatışma, üretici-tüketici karşıtlığından doğan çatışmadır.

Şöyle yazıyor:

Emekle sermaye arasında varsayılan çatışma, bir hayalden başka bir şey değildir. Üreticilerle tüketiciler arasındadır gerçek çatışma.

Görüldüğü gibi burada, dara düşmüş bir teorisyenin bir çeşit «yandan çark edip lâfı döndürme»siyle karşı karşıyayız. Çünkü ortadaki sorun, saymaca (itibari, nominal) ücretteki yükselmelerin fiatlar üzerindeki raslansal yankılanmaları sorunu değil, gerçek ulusal gelirin taraflar arasındaki dağılımı sorunudur.

Jirondenler bk. **Büyük Fransız Devrimi.**

JOHANNSEN Nicolas (Berlin - 1844 / New York 1928) Keynes'in öncüsüdür. New York'taki bir ticarethanede çalıştı. Bellibaşlı olarak, 1912 yılında *Der Kreislauf des Geldes* (Paranın devri, 1903), *Depressionsperioden und ihre einheitliche Ursache* (Depresyon dönemleri ve bunların tek nedeni, 1903) ve *A neglected point in connection with crises* (Bunalımlara değgin önem verilmeyen bir nokta, 1908) adlı yapıtları yayınladı.

JOHANNSEN Üzerine

Bu eserlerin önemi, liberal yada sosyalist, ekonomik literatürde hiç

şüphesiz ki ilk defa olarak, şu ilkeyi açık seçik şekilde koymalarından ileri geliyor: Artırım (tasarruf) ve yatırım ayrı edimler olduğuna göre, artırım hacmi ile yatırım hacmi arasında bireyler tarafından gerçekleştirilmek istenen eşitsizlik, ekonomik dalgalanmaların açıklanmasının anahtarıdır.

Şöyle yazıyor Johannsen :

Sadece artırım süreci olarak tasvir edilen şey, aslında iki ayrı öğeden oluşmaktadır: Bir yanda gerçekten artırım sürecini meydana getiren öğe, yani bir kenara para koyma olayı vardır; öte yanda ise, yeni donanım gereçlerinin yapımını sağlayan yatırım süreci... Artırımla yatırım daima el ele yürüdükleri, hattâ belli bir ölçüde bir tek süreç meydana getirdikleri ve bu iki bileşik etkinliğin sonucu topluluk açısından büyük bir avantaj sunduğu için, ekonomi bilginlerimizin çoğu, artırım sürecinin, tek başına ve kendi kendine toplum için avantajlı olarak göz önüne alınması gerektiğini kabul etmektedirler... Oysa bu varsayım, gerçeğe uygun düşmemektedir.

Son eserinde bu fikrini daha da belirginleştiriyor düşünürümüz.

Şöyle yazıyor :

Artırım sürecine, ilk aşamada daima zararlı bir eğilim eşlik eder: Artırım sahibi, toplumdan daima, topluma sattığından daha az mal ve hizmet satın almanın yolunu aramakta, böylelikle de arz ve talep dengesini yıkmaktadır. Bu dengeyi yeni baştan kuracak olan, sadece yatırımdır...

Bu metinlerin olağanüstü yeniliğini değerlendirebilmek için, şu gerçeği hatırlamak gerekir: O çağda ve daha sonra da uzun yıllar boyunca, kendilerini özellikle krizlerin incelenmesine adamış olan liberal ekonomi bilginleri bile, Jean - Baptiste Say ile Ricardo'nun, her üretimin bir başka üretim için, kendi değerine eşdeğer toplamda bir mahreç (yada, piyasa) yarattığını ileri sürmekte haklı olduklarını düşünmeğe devam etmekteydiler. Özellikle Albert Aftalion'un, «Genel artı üretimlerin gerçekliği» başlığını taşıyan yazısında söylediği buydu; ve Fransız bilgini, artı üretimin gene de olanaklı olduğunu ispatlayabilmek için, marjinal yararların eksilmesi kavramından hareket ederek balonluk bir çözümlemeye girmek durumunda kalıyordu.

Bunun tam tersine olarak Johannsen diyor ki bize: Bir nesnenin üretimi dolayısıyle dağılan gelirlerin bir kısmı, ilkin, artırım olayı tarafından ekonomik devreden çekilmekte; ve bu olay, aynı anda bir birey yeterli miktarda bir donanım siparişi vermediği takdirde, ürünlerin toplam arz ve talebi arasındaki dengeyi yıkmaktadır.

Üç ayrı artırım biçimi vardır, diyor Johannsen: 1. Artırımın eşdeğer bir yatırıma dönüştüğü «kapitalistik» artırım. 2. Artırımın sadece ve olduğu gibi devreden çekildiği «biriktirim». 3. Artırımın, zaten varolan bir serveti elde etmeğe yolaçtığı «kusurlu» (ters) artırım. Ve son iki biçimin, toplam talepte bir açık yarattığını ileri sürüyor.

Gayri menkuller ve sanat eserleri gibi zaten varolan bir servetin satın alınması olgusuna düşünür tarafından burada yüklenen önem ve kapsam belki tartışma konusu edilebilir; ve denebilir ki, bu cinsten malların satıcılarına aktarılan gelirler, yeniden kullanılmağa hazır meblâğlardır. Ama bu tür işlemlerin, en azından, artırılmış (tasarruf edilmiş) meblâğların yatırım alanlarında kullanım anını geciktirmek gibi bir etkileri olduğunu da kabul etmek gerekir. Demek ki, böylelikle, artırımla yatırım arasında gerçekten bir dengesizlik yaratmış olmakta: dolayısıyle, Johannsen'in tezi de haklılık kazanmaktadır.

Ne olursa olsun belirtmek gerekiyor ki, düşünürümüz, bugün ekonomik dalgalanmaların açıklanmasında temel önem taşıdığını bildiğimiz bir noktayı daha alabildiğine açıkça görmektedir. Şudur o nokta: belli bir insan kategorisinin gelirlerinin azalması, genellikle bu kimseler tarafından satın alınan malları da azaltmaktadır. Yani bunun sonucu şudur fazla üretim insanların gelirlerini de azaltmakta; böylece bu ikincilerin gelirlerinde meydana gelen azalma ise bir üçüncü kategorinin gelirini azaltmakta; ve bu, bir zincirleme tepkiler sistemi halinde uzayıp gitmektedir... Bu süreci belirtmek için, «Çoğalma ilkesi» (Multipyling Principle) deyimini kullanıyor düşünürümüz. Rağbet kazanmağa aday bir deyimdir bu; çünkü, bu kez «mahreçler yasası»nda içerik bir fikre denk düşen gerçek bir olguyu karşılamaktadır. Çünkü belli bir sektörde dağıtılan gelirlerdeki artma yada azalmanın, öbür sektörlerdeki gelirlerde de bir artma yada azalma yaratmağa yöneldiği apaçık bir gerçektir. Genişleme yada depresyonun ekonomide nasıl yayıldığı kavranmak isteniyorsa, bu olgunun hesaba katılması gerekir. Ne var ki, bu olgudan, dağıtılan bütün gelirlerin hemen ve daima bir mal talebine dönüştüğü şeklinde yanlış bir sonuç çıkarmaktan da sakınmak gerekiyor.

Johannsen konusunda son olarak, belirtmeden edemeyeceğimiz bir nokta var: Sisteminin ana fikirlerini hiç şüphe yok ki bu düşünürden ödünç almış olan J. M. Keynes, Johannsen'e, fazlasıyle hak ettiği bir teşekkürü sunmaktan kaçınmış bulunmaktadır. T. W. Hutchison'un belirttiğine göre Keynes, öncelinin adını sadece bir tek kere anıyor: Para üzerine bir inceleme başlığını taşıyan eserinin bir dipnotunda. Çağımızın en ünlü ekonomi bilgininin, «binbaşı Douglas» yada Silvio Gesell türünden alabildiğine ikincil yazarların değerini övmeğe sayfalar ve sayfalar ayırdığı düşünülecek olursa, bu tutum, bir kat daha acılık kazanmaktadır.

JOLİOT-CURİE Jean Frédéric (Paris - 1900 - Paris - 1958) : Fransız fizikçisi. Paris Fizik

İrène ve Frédéric JOLİOT-CURİE'nin son fotoğrafları.

ve Kimya okulu mühendisiydi. 1925'te Radyum enstitüsünde, 1926 yılında kızı İrène ile evlendiği Marie Curie'nin laboratuvar hazırlayıcısı oldu. 1930'da polonyum elektrokimyası üstündeki teziyle doktor, 1935'te Paris Fen fakültesine konferansçı öğretmen olarak atandı. Bu dönem boyunca çoğunlukla karısı İrène Joliot Curie ile işbirliği yakından ilgilenen F. Joliot-Curie, S. F. İ. O.

atomun yapısı üstüne birçok araştırma yaptı. Bunlar özellikle, nötronun bulunması yolunda başlıca aşama olan (Chadwick, 1932) çekirdeklerin atılmasının incelenmesiyle pozitif elektron araştırmaları konusundaydı. Ama en önemli buluşları yapma radyoaktifliğidir (1934). Bor, alüminyum ve magnezyumu alfa tanecikleriyle bombardıman ederek azotun 13. izotopunu, fosforun 30. izotopunu; giderek sillsyum'un 27. izotopunu, alüminyumun 28. izotopunu elde ettiler. Doğada bulunmayan bu elementler değişik süreler içinde pozitif yada negatif elektronlar çıkararak parçalandı. İşte bu çok önemli buluşlar sayesinde bu iki fizikçi, 1935'te Nobel Kimya Ödülünü aldılar.

1937'de Collège de France'ta profesör oldu. Radyum enstitüsünü bıraktı ve yeni Nükleer Kimya laboratuvarı için Batı Avrupa'nın ilk siklotronunu yaptırdı. Uranyum çekirdeğinin fisyonunun bulunmasından sonra, olayın fiziksel deneyini yaptı ve Francis Perrin'in de katıldığı Hans Halban ve Lev Kowarski ile uranyum ve ağır su ile çalışar atom pilinin zincirleme tepkimelerini ve gerçekleşme koşullarını inceledi: 1939 ve 1940'ta beş ödül aldılar. Alman ordularının ilerleyişi sırasında F. Joliot-Curie bu araştırmalarla ilgili gereç ve belgeleri İngiltere'ye geçirmeyi başardı. Fransa'nın işgali sırasında etkin olarak direnmeye katıldı. Millî cephenin başı oldu ve Fransız Komünist Partisine girdi. 1945'te Bilimsel Araştırma Milli merkezi müdürü olduktan sonra 1946'da Atom Enerjisi Araştırma komisyonuna başkan oldu, ilk Fransız atom pilinin yapımını yönetti (1948). Siyasal nedenlerle 1950'de görevlerinden alındı. F. Joliot-Curie laboratuvarlarının yönetimini elinde tutarken, bir yandan da büyük siyasal etkinlik gösterdi ve Dünya Barış Konseyine başkan seçildi. 1956'da İrène Jollot-Curie'nin ölümünden sonra, Collège de France'da profesörlüğünü sürdürürken karısının Sorbonne'daki Nükleer Fizik kürsüsüne de asil profesör oldu. Hayatının son iki yılını Orsay Nükleer Fizik Merkezinin kurulması ve gelişmesine adadı.

Louis JOUVET : Ünlü «Kartel»in dört kurucusundan biri.

JOUVET' ünlü yaratımlarından Doktor Knock'ta.

JOUVET Louis (Crozon, Finistère - 1887 / Paris 1951) Fransız yönetmenl, tiyatro ve sinema oyuncusu. Eczacılık öğrenimi yaptıktan sonra Jacques Copeau'nun Vieux-Colombier adlı tiyatrosuna girdi. 1922'de yönetmenliğini üzerine aldığı Comédie des Champs-Elysées'ye geçti. 1927'de aynı tiyatronun müdürü oldu. İki savaş arasında tiyatroya yeni bir yön veren Cartel'e katıldı. Güçlü bir kişiliği ve derin bir insancıl kavrayışı olan Jouvet, özellikle ***Monsieur Le Trouhadec Saisi Par la Débauche*** (Sefahata Kapılan Mösyö Le Trouhedec, 1923), ***Knock***, daha sonra ***La Guerre de Troie N'aura pas Lieu*** (Truva Savaşı Olmayacak, 1935), ***Elektra*** (1937) ve ***Deli Sarayı*** (La Folle de Chaillot, 1945) gibi bazı oyunlarda büyük başarı kazandı. ***Arnolphe*** (1936) ***Don Juan*** (1948) ve ***Tartuffe*** gibi bazı klasik kişilere yenilik getirdi (1950). 1934'te Athenée tiyatrosunun müdürü oldu, savaş sıralarında çıkmak zorunda kaldığı Güney Amerika turneleri dışında, ölümüne kadar bu görevinde kaldı. Zamanının tiyatro yazarlarını büyük ölçüde etkiledi: Jules Romains ve özellikle Giraudoux gibi yazarların ün kazanmalarında yardımcı oldu. 1936'da Edouard Bourdet tarafından davet edilen Jouvet Comédie Française'de birkaç oyun yönetti. Konservatuvarda dersler verdi, bu sırada ***Réflexions du Comédien*** (Oyuncunun Düşünceleri, 1938), Jaques Copeau'nun notlarından ***Scapin'in Dolapları*** (Fourberios de Scapin) adlı oyunun sahneye konulmasının sunuluşu gibi yapıtlar yazdı. Tiyatronun yanı sıra, sinemadaki uğraşıları da önemli bir yer tutar. İlk olarak ***Topaze*** adlı filmde rol aldı (1931), sonra birçok film çevirdi. Bunlar arasında özellikle ***Kahramanlar Panayırı*** (La Kermesse Héroique, 1935), ***Carnet du Bal*** (Balo Davetiyesi), ***Mademoiselle Docteur*** (1937), ***Kuzey Oteli*** (Hotel du Nord, 1938), ***Katil Kim?*** (Quai de Orfévres, 1947), ***Bir Aşk Hikâyesi*** (1951) en önemli olanlarıdır.

JOYCE James (Dublin 1882 / Zürich 1941) İngilizce yazan İrlandalı yazar. Eski katolik bir aileden olan James Joyce, ilk öğrenimini Belvedere college'deki cizvitlerin yanında yaptı (1893-1898). Sonra University college'a yazıldı. Okul arkadaşlarının

«En güzel cüret, hayatın sonunda girişilen cürettir. Ben o cüreti bir Mallarmé'de, bir de Joyce'da gördüm ve hayran oldum.»
André GİDE

«Başladığı yerde bitmek üzere döner durur hep Vico sokağı». JOYCE

kışkırtmalarına karşın milliyetçi harekete katılmayı kabul etmedi; zaten hayatı boyunca siyasetle uğraşmamaya çalışmıştır. Buna karşı birçok yabancı dil öğrenerek ve özellikle karşılaştırmalı gramerle ilgilenerek sağlam bir kültür edindi. 1902'de «Bachelor Arts» olarak Paris'te kaldı. 1903'te İrlanda'ya döndü, birkaç ay Dublin'deki bir kolejde ders verdi, evlendi; yine kıta topraklarına geçti ve sonunda 1906'da Trieste'de, yerleşti. Burada kendisinin ve ailesinin geçimini İngilizce dersi vererek sağladı. Bu kararsız hayat, Joyce'u edebi yapıt yaratmak yada daha doğrusu, içindeki zenginlikleri ve sıkıntıları yazıya dönüştürmek arzusundan alıkoymadı. En gizli düşüncelerini önce şiirle anlatmayı denedi: 1907'de Londra'da ya-

«İsrail ve İrlanda olmak üzere iki halkın destanıdır bu; aynı zamanda da insan vücudunun döngüsü ve bir günün (hayatın) küçük öyküsüdür.» JOYCE, Ulysses için.

yımlanan *Chamber Music* (Oda Müziği). Gerçekte, *Lubliners* başlığı altında 1914'te yayımladığı öyküleri ne denli değerli olursa olsun, Joyce öykücü sanılmayacağı gibi, şair de değildir. Ama anlatma gücü ilk romanını yayımladığından itibaren ortaya çıkar: *Sanatçının Bir Genç Adam Olarak Portresi*, bu yapıt önce 1914'te İngiliz dergisi *The Egoist*'te sonra New York'ta 1916'da da kitap halinde yayınlandı. Uzun yıllardanberi üstünde çalıştığı bu gençlik anı Joyce, 1922'de yayınlayacağı yapıtına *(Ulysses)* bir çeşit giriş yapmaktadır. Savaşın, yazarı 1929'a kadar İsviçre'de önce Zürich, sonra Locarno'da kalmaya zorunlu kılması yüzünden güç koşullarda yazılan bu roman, yayınlandığı andan itibaren müstehcen bir roman olarak kabul edildi. A.B.D. ve İngiltere'de yasaklandı. Ama 1920'denberi yerleştiği Paris'te Joyce içten dostlarla çevrildi ve bu dostların bağlılığı yapıtın başarı kazanmasına katkıda bulundu.

JUKOV Gheorghi (1896) Sovyet mareşali. İkinci Dünya Harbindeki en büyük askeri şeflerden birisydi. Üstün strateji yeteneğiyle Moskovayı Alman ordularının istilasından kurtardı ve Stalingrad zaferine sebep oldu. 1945'te Berlin'i zaptetti ve Almanya'yı teslim aldı. Bu zaferi ona «Berlin Fatihi» denmesine yol açtı.

JUKOV, mareşalliğe atandığı dönemde.

JUNG Carl Gustav (1875 1961) İsviçreli psikolog ve psikiyatr. Basel'de tıp, Zurich'de psikiyatri öğrenimi gördükten sonra, kısa bir süre için Paris'te P. Janet'nin derslerini izledi. Breurer'in yönetimi altında yaptığı çalışmalarla ün kazandı. 1907'de Freud'la tanıştı; iki düşünür arasında böylece verimli bir işbirliği dönemi başlıyordu. Nitekim Jung, 1911'de, yeni kurulan Uluslararası Psikanaliz Derneği'nin başkanlığına seçildi. Freud'la ilk fikir anlaşmazlığına düşüşü, *Wandlungen und Symbole von dem Libido* (Libido'nun başkalaşmaları ve sembolleri», 1912) isimli eserini yayınlamasıyla başlar. Çok geçmeden Freud'dan ayrılan Jung, bu temel çatışmayı belirtmek amacıyle kendi öğretisine ***karmaşık psikoloji*** ismini verecektir. Düşünür, daha sonra yayınladığı *Psychologische Typen* «Psikolojik tipler», (1920) isimli önemli eserinde, tarihten seçtiği çeşitli kişilikleri ve en farklı kültürleri derinlemesine inceleyerek, insan kişiliğinin temel eğilimlerini tanımlamağa girişmektedir. Bilinçaltına özgü belirli birtakım güdülerin ve imgelerin, her yerde ve her zaman aynı kaldığı düşüncesini savunan Jung, bu tezini ispatlamak amacıyle, bir yandan çeşitli bilim dallarına başvurmuş, bir yandan da Afrika, Asya ve Amerika'da büyük etnolojik gezilere çıkmıştır.

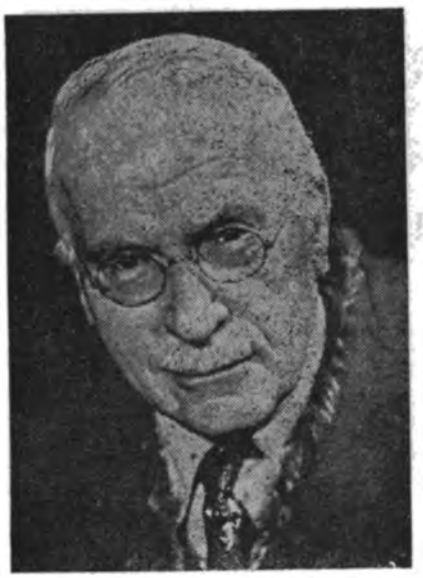

JUNG «Kollektif bilinçaltı»nın araştırıcısı.

Jung'a göre, tek tek «bireysel» bilinçaltılarının temelinde hepsine ortak bir *kollektif bilinçaltı* bulunmaktadır; ve bu kollektif bilinçaltında, sembolik karakterli belirgin kökensel tasarımlar vardır. Jung'un ***ilkörnek*** («archetyp», arketip) diye adlandırdığı bu evrensel tasarımlar; apayrı ırklara bağlı, birbirlerinden alabildiğine uzakta yaşamış ve yaşayan, dolayısıyle de birbirleri üzerinde tarihsel etki yapamayacak durumda olan halklarda ortaklaşa bulunmakta ve her yerde hep aynı duygusal değeri yüklenmiş görünmektedir. Denebilir ki bu ilkörnekler, insanın hayalgücünün temel çekirdekleri, eylem ve davranış modelleridir; ve çeşitli mitlerle dinler hep bu ilkörnekler çevresinde oluşagelmiştir.

Fikirlerini, ***Psychologie und Religion*** («Psikoloji ve din», 1939) ***Psychologie und Alchemie*** («Psikoloji ve simya», 1944) ve ***Symbolik des Geistes*** («Ruhun sembolle-

«Bulup geliştirdiği ilkörnek kavramıyle Jung, insan bilimlerine yepyeni bir ufuk açmış oluyordu.» N. SİLLAMY

rı», 1948) gibi eserlerinde geliştiren Jung, ne var ki, gerçekten yeni ve devrimci bir buluş olan «kollektif bilinçaltı»nı; dinsel bilinç olarak, yani insanoğlunun Tanrı karşısındaki temel tavrı olarak yorumlamakla bilimsel açıdan uzaklaşır duruma gelmiştir.

JUSTİNİANUS (yada, **Justinyen**) : **482-565** yılları arasında yaşamış ve 527 yılından ölümüne dek Bizans İmparatorluğu'nu yönetmiş olan hükümdar. Dünyanın en uzun ömürlü imparatorluklarından birinin siyasal usul ve yöntemleri Justinianus döneminde belirginleşti. Daha sonraki Bizans imparatorlarına olduğu gibi Venedik Cumhuriyeti tarafından benimsenmeleri dolayısıyle bütün Batı diplomasisine de örneklik edecek olan bu ilke ve yöntemler, devletin siyasal etki gücü azaldıkça ve dış tehlikeler büyüdükçe, yeni yeni usul ve entrika buluşlarıyle gittikçe biraz daha zenginleşecektir.

Koca imparatorluğu çalışma odasından yöneten Justinianus'un politikasına karısı Teodora'nın, keskin kavrayış gücü ve kıvrak zekâsıyle, büyük katkıda bulunduğunu kabul etmek gerekiyor. Gençliğinde bir süre tiyatro oyunculuğu yaptıktan sonra Bizans tarihinin en büyük hükümdarlarına eş olmayı beceren bu hanım, gerçekten de, dış politika konusunda Justinianus'u büyük çapta etkilemiştir. Nitekim imparatoriçe, İran imparatoru Kisrâ'ya yolladığı bir mektupta şöyle yazıyordu : «İmparator hazretlerinin bana danışmaksızın herhangi bir konuda karar alıp uygulamağa giriştiği görülmemiştir.» Bu iddianın gerçekliği tartışma konusu edilebilirse de, kesinlikle biliyoruz ki Bizans'a gelen bütün yabancı elçiler sadece Justinianus'a değil Teodora'ya da başvurmakta; ve hattâ ilkin imparatoriçe, sonra İmparator tarafından kabul edilmekteydiler.

«Harem»in Teodora ile başlayan bu etkisi Bizans politika tarihinin karakteristik çizgilerinden birini meydana getirir. O kadar ki, Bizans geleneğinin sürdürücüsü durumundaki Osmanlı tarihinde de sık sık rastladığımız «saray entrikası» ve «saray darbesi»nin kurucusu olarak bakabiliriz Teodora'ya..

Justinianus döneminde Doğu Roma İmparatorluğu, siyasal gücünün doruğuna ulaşmış bulunmaktaydı Bir yandan Çin ve Hint'ten Atlantik Okyanusu'na, öte yandan Orta Afrika'dan Karadeniz'in kuzey kıyılarında başlayan bozkırlara kadar muazzam bir alanı kapsıyordu bu İmparatorluğun diplomatik ve siyasal ilişkileri. Nitekim ustaca bir diplomatik etkinlikle isabetli bir askerî harekâtı başarıyla birleştiren Justinianus, İmparatorluğunun sınırlarını batıda en uzak noktalara kadar genişletmişti. Ama aynı zamanda bu imparatorluk, sürekli göç halinde yaşayan savaşçı halk topluluklarıyle çevriliydi dört yandan. Ve Justinianus, o çağda genil bir tanımlamayla «barbar»lar diye anılan bu halklar hakkındaki bütün bilgileri titizlikle toplatıp yazıya geçirtmiş; söz konusu

JUSTİNİANUS : Tarihin en büyük imparatorluklarından birinin en büyük temsilcisi..

«barbar»ların töreleri, askerlik güçleri, ticaret bağlantıları, karşılıklı ilişkileri, iç savaşları ve çatışmaları, bellibaşlı şefleri ve bu şefleri satın alma olanakları gibi önemli konularda kesin ve şaşmaz bilgi sahibi olmuştu.

Justinianus'un politikasına belirgin niteliğini veren husus, komşuları ile birer dama taşı gibi oynama sanatıdır Gerçekten de, *divide et impera* («böl ve yönet» yada «ayır-buyur») şeklindeki Eski Roma kuralından esinlenen İmparator, «barbar» halklar arasındaki karşıtlıklar üzerine koca bir siyasal sistem kuracak; ve Hunları Bulgarlara, Avarları Hunlara karşı ayaklandırıp Vandalların yardımıyle Ostrogotları, sonra da Ostrogotların yardımıyle Frankları perişan edecektir.

Justinianus tarafından sık sık kullanılan siyaset araçlarından biri de, başka devletlerin iç işlerine askerî müdahale usulü olmuştur. İmparatorun özellikle Vandallara ve Ostrogotlara karşı giriştiği savaşlar, hep bu usulü uygulama örnekleridir. Afrika'da ve İtalya'da toprakları «barbar»lar tarafından zorla alınmış olan Eski Romalı toprak sahiplerinin hoşnutsuzluğundan ve din adamlarının Arî egemenliği karşısındaki öfkesinden yararlanmıştır imparator; ve bu savaşları, hep, söz konusu ülkeleri kasıp kavuran toplumsal mücadeleye paralel olarak yürütmüştür. Nitekim Romalı toprak sahipleri ve Katolik din adamları Justinianus'u desteklemişler; ve papa Vigilius, İtalya'da art arda yenilgilerle başlayan askerî mücadeleyi sonuna kadar sürdürmesi için imparatora ricacı olmuştur. Ostrogot kralları büyük bir hırsla savunmuşlardır kendilerini; ve bu direnişlerinde, durumları onlar sayesinde birazcık düzelmiş olan kölelerle kolonlardan büyük yardım görmüşlerdir.

Justinianus'un zaferi, kölecilik sistemine dayanan imparatorluğun yeniden canlandırılması anlamına geliyordu Böyle bir zafer sayesinde Romalı büyük toprak sahipleriyle Kilise yitirmiş oldukları toprakları geri alırken, köleler ve kolonlar Got kralların saltanat döneminde kavuştukları bütün avantajları yitireceklerdi. Dolayısıyle de Justinianus'un Vandallara ve Ostrogotlara karşı giriştiği savaşlar, aslında, kölelerin ve kolonların isyanına karşı yöneltilmiş birer bastırma hareketinden başka bir şey değildi.

Düşman satın alınamayacak yada kaba kuvvetle yenilemeyecek kadar güçlüyse, siyasal ve ekonomik kuşatma taktiğine başvururdu Justinianus. Nitekim en tehlikeli rakibi olarak gördüğü Sasanî hükümdarı Kisrâ I'e karşı bu taktiği uyguladı Perslerle yapılan savaşlar hiç bir başarı getirmeyince, İran'ın bütün komşularını (kuzeyde Doğu Hunlarını, güneyde Suriye göçebelerini, Neced bedevilerini, Yemen Araplarını ve Aksum Habeşlerini) Kisrâ'ya karşı ayaklandırmakla kalmayıp; aynı zamanda, bir yandan Sasanî İmparatorluğu'nun Karadeniz'e açılış yolunu tıkamak amacıyle Lâz krallarını destekledi öte yandan da Bizans'ın Hint ve Çin'le olan ticaretine zarar gelmemesi için o güne değin İran üzerinden geçen deniz ticaret yolunu bırakıp Kızıl Deniz üzerinden geçen yeni bir deniz ticaret yolu açmağa giriştî.

Justinianus, ticaret ilişkilerinin gelişmesine son derece önem veriyordu. Nitekim imparatorluğunun sınırlarında kurdurduğu yada geliştirdiği kentler, bu politikanın yürütülmesinde öncü rolü oynamıştır. Bizanslı tüccarlar, ulaştıkları en uzak ülkelere kadar bütün her yere, Bizans malları ile birlikte

Bizans etkisini de götürüyorlardı. Ve bu yolda, tüccarları misyonerler izlemekteydi. Hristiyanlığın yayılışını, Bizans egemenliğinin sürüşü bakımından en önemli etkenlerden biri olarak görüyordu Justinianus. Ve misyonerleri bir yandan Kafkas dağlarını aşarak Karadeniz'in kuzey kıyılarına, öte yandan da Habeş iline ve Büyük Sahra vahalarına ulaşmışlardı.

Özetlemek gerekirse Justinianus, İmparatorluğunu koruyup sürdürebilmek için bütün araç ve olanakları seferber eden gerçekçi bir politika adamıydı.

Nitekim bu hükümdar tarafından geliştirilmiş ve formül haline getirilmiş olan ilkelerle kurallar, yüzyıllar boyunca, «hükümet etme sanatı» bakımından geçerli kalmıştır.

İnşaat ve sanat bakımından, her şehirde büyük kiliseler, şatolar, imparatorluk içinde yollar, köprüler yaptırmıştır. Bunların en meşhuru, eski çağların en muhteşem sanat eserlerinden birisi olan «Ayasofya»dır.

Justinianus, kurmak istediği imparatorluğu iki ana fikre dayamakta idi İmparatorluk ve Hristiyanlık. Kendisini, I. ve II. asır Roma imparatorlarının vârisi saydığından o devrin imparatorluğunu kurmak istiyordu Hristiyanlık dini ve Ortodoksluk ise, bu imparatorluğun manevî bağı, müştereк dini olacaktı.

Justinianus'un asıl büyük ve haklı şöhretini sağlayan, hukuk sahasındaki faaliyetidir. Hukuk sahasındaki eserleri, sırası ile, ***Codex***, ***Elli Karar***, ***Digesta*** veya ***Pandactea***, ***İnstitutiones*** (Yeni Emirnameler)dir.

JUSTİNİANUS'tan seçmeler

Tüccarlara buyrultu'dan

Unutma : Sen bir elçisin. Gittiğin yere sadece malını değil, aynı zamanda güler yüz, tatlı dil ve bol bol armağan da götür. Sakın kötü mal götürme : Unutma, gittiğin yere bir daha, bir daha, bir daha gideceksin. Sen ikinci bir kez gitmeyecek olsan bile, başka tüccarlar gidecek oraya. Buradan gidecekler. Daha önemlisi : Senin ardından misyonerlerim gelecek. Kutsal dinimizi yaymak için. Onların hoş karşılanması için elinden geleni yap. Yol aç onlara, işlerini kolaylaştır. Senin çıkarlarını gütmek için, senin servetine servet katmanı sağlamak için geliyor onlar. Unutma : Kardeşsiniz; çünkü ikiniz de benim çocuklarımsınız!

Misyonerlere buyrultu'dan

Unutma : Sen bir elçisin. Sadece göklerin değil, aynı zamanda yerlerin de elçisisin. Yani benim de elçimsin. Dinimizin saltanatını kuracaksın elbette gittiğin yerde Ama unutma : Bu saltanat ancak imparatorluğumuzun saltanatıyle kurulur. Ve unutma : Yerle gök, kardeştirler. Gittiğin yerde önce önderleri çek kendine. İşin pek zor değildir : Ben daha önce tüccar kardeşlerin aracılığıyle sana yol açtım. Ama asıl, önderlerin kadınlarını kendine çek Bizim dinimiz kurtuluş dinidir. Kurtuluşa en çok muhtaç olanlardan biri de kadındır, unutma. Ve gene unutma : İnsanların en sevdikleri şeylerden biri kendi dillerdir. Gittiğin yerin dilini öğren ve âyinlerini onların diliyle yap yönet.

Yöneticilere buyrultu'dan

Unutma : Sen bir avcısın. Bense bir çobanım. Yani sen avlamak için, bense korumak içinizdir. Ve unutma : Ben seni de korumak zorundayım. Senin de çobanınım ben. Seni de gene ben yönetirim. Bak, ben ne yapıyorum : İki vurursam bir okşuyorum. Öyle yap. Ayrıca, vuruşta da dikkatli ol : İki sert vurursan, üçüncü vuruşun mutlaka yumuşak olsun.

Elçilere buyrultu'dan

Unutma : Sen bir aletsin. Seni kullanan elin aletisin. Yani benim aletimsin. Seni ben yarattım, gene ben yok ederim istersem. Bunun için, sadece ve sadece sana tanımış olduğum yetki sınırları içinde görüşür ve pazarlık edebilirsin. Bilmez değilim : Öngörülemeyecek birtakım durum ve koşullarla karşılaşacaksın sık sık : O vakit bana hemen haber ver ve benden yeni emir bekle. Bu arada boş durma sakın : Havayı kokla, götürdüğün armağanları dağıt yavaş yavaş, bilgi topla. Elin açık olsun Gerekirse para dağıtmaktan çekinme. Ama elinle dağıttığını gözünle ve kulağınla geri almayı da unutma.

K

kabahat, kusur (Fr. faute; İng. fault) Saygı uyulması gerekli bir kurala uymama, ahlâkî görevi yerine getirmeme. Kabahat duygusu, sorumluluk duygusuna bağlıdır; ve ancak böylece ahlâkî bir anlam kazanır. Kabahat genellikle, bir kimse kendisinden haklı olarak beklediğimiz şeyi yapmadığı zaman ortaya çıkar. Bu anlamda, sadece bizden doğan ve sorumluluğu bize yüklenen kabahatı, bizim dışımızdaki olay ve şartlara bağlayabildiğimiz «başarısızlık»tan ayırt etmek gerekir.

KADAR Janos (Salgotarjan 1912) Macar siyaset adamı. 1956 yılında Macar Komünist Partisi birinci sekreteri oldu. Aynı yılın 4 Kasımında patlak veren Budapeşte ayaklanmasında, hükümetin başına getirildi ve ayaklanmayı bastırdı. 1958 yılında Parti birinci sekreterliğine yeniden seçildi.

KADDAFİ Muammer el (Sirt 1942) Libyalı asker ve devlet adamı. Askeri öğrenim [illegible] 1965 yılında Libya ordusuna girdi. Bir yıl sonra Bağımsız Birlikçi Subaylar topluluğunu kurdu ve 1969 Eylülünde kral İdris'in devrilmesiyle sonuçlanan darbe hareketine etkin biçimde katıldı. Darbeden sonra Devrim Konseyi başkanlığı ile Savunma ve İçişleri bakanlığını yüklendi. 1972 Temmuzunda yapılan bir dizi değişiklik gereği başbakanlığı Callud'a bıraktı.

Kaddafi, İsrail'e karşı topyekûn bir savaşın sürdürülmesinden yana oldu daima Bu ülkeyi, Amerikan emperyalizminin Orta Doğu'daki bekçisi olarak görüyordu. İslâmlığa dayalı bir Arap sosyalizmi kurmak için Mısır'la birleşme önerisinde bulundu. İki ülke arasında bu doğrultuda bir anlaşmaya varıldıysa da Mısır'ın genel politikasını köklü biçimde değiştirmiş oluşu dolayısıyle bir sonuca varılamadı. Gene aynı doğrultuda Tunus'la varılan anlaşma da askıda kaldı.

Janos KADAR Macar Komünist Partisi birinci sekreterliğine seçildiği dönemde..

1973 Nisanında Zuara'da verdiği bir söylevde «kültür devrimi»nin başladığını bildiren Libya devlet başkanı Kaddafi, halka bir çağrıda bulunarak, yönetimi ele geçirmekle yükümlü kıldığı «halk komiteleri»nin kurulmasını istedi. 1974 Nisanından itibaren bazı siyasal ve idarî görevlerini Callud'a bırakan Kaddafi, Devrim Komuta Konseyi ve Ordu başkomutanlığı görevlerini sürdürerek, kendini ideolojik sorunların çözümüne ve devrimin örgütlenip kökleştirilmesine verdi.

Arap ülkelerinin pek çoğu ile sürekli anlaşmazlık halinde bulunan Kaddafi, 1974 yılından itibaren Türkiye'ye karşı geniş kapsamlı bir yakınlık siyasası izlemeğe koyuldu.

Muammer el Kaddafi, 1978 yılında, kendi sosyalizm anlayışının ilkelerini *Yeşil kitap* başlıklı bir yapıtta açıkladı.

Muammer el KADDAFİ bir konuşma sırasında..

kadercilik, fatalizm (Osm. cebriye, Fr. fatalisme, İng. fatalism) İnsan iradesiyle zekâsının, olayların akışını yönetme gücünden

yoksun olduğunu; dolayısıyla da, alınyazımızın, ne yaparsak yapalım değişmeyeceğini, çünkü önceden çizilmiş bulunduğunu savunan öğreti. Bu anlamda kaderciliği, ***belirlenimcilik***'ten ayırt etmek gerekir: Kadercilik, insan hayatının olaylarını söz konusu eden dinsel bir tavrı içerir; oysa belirlenimcilik, doğa olaylarını kapsayan bilimsel bir ilkedir ve doğa olaylarının belirlenimsiz kaldığını ileri süren ***belirlenimsizcilik*** anlayışına karşıttır. Aslında kaderciliik de insan hayatının sıradan olaylarını söz konusu edemez; Çünkü irade ile zekânın, hiç değilse ufak günlük olayların akışı üzerinde etkili olduğu apaçıktır. Nitekim kaderciliik öteden beri, insan iradesiyle zekâsının, başarı, sağlık, aşk, servet, ölüm, vs. gibi önemli ve belirleyici olaylar üzerinde etkisiz ve güçsüz kalmağa mahkûm olduğu şeklinde yorumlanagelmiştir. Bu anlamda kaderciliik, insan hürriyetina karşıttır. Ve hürriyetin, iradesel edimde bütünlüğüyle dile gelen yaratıcı bir tavır olduğu düşünülürse, kaderciliğin çağdışı duygusal bir varsayım kaldığı görülür.

KAESTNER Erich (Dresden - 1899 - Münih - 1974) Alman şairi. Bir saraçbaşının oğluydu. Eğitim Enstitüsüne devam ederken, 1917 yılında asker oldu. Kalp hastası olarak döndü. Banka memuru ve redaktör olarak çalıştı. Daha sonra Berlin, Leipzig ve Rostock üniversitelerinde Alman filolojisi okudu. 1925 yılında bu öğrenimini doktorayla bitirdi... Serbest yazar olarak Berlin'de hayata atıldıysa da, 1933 nazi darbesinden sonra yasaklandı, kitapları yakıldı. Ancak dış ülkelerde yayımlayabiliyordu artık. Savaş sonrası önce Münih'te bir gazetenin yazı işlerinde çalıştı. Dergi çıkardı, kabarede çalıştı ve Alman PEN merkezinin başkanı seçildi.

Yeni perçakçılık çizgisinde azan ve öykücüdür. Önceleri iki yüzlülüğe, sahte duygusallığa karşı kabare türü, kara alaycı şiirler yazdı. Günlük konuşmayı, tersinlenmiş savsözleri kullanarak savaşa, silahlanmaya ve faşizme karşı amansız bir savaşım verdi. Kara alayının keskinliği ardında, toplumsal sorunlara insancıl açıdan eğilen bir azanın ödünsüz yüreği var.

Kaestner faşist Almanya'da nazi gericiliğine karşı yoğun bir mücadele vererek yurtsever, demokrat herkese örnek oldu. Politikayı, günlük olayları, dönen dolapları yeren, ince ince alay eden Kaestner Nazi ırkçılığına karşı verdiği mücadeleyi bu alanda da sürdürmüştür.

KAESTNER'den şiirler

... BİR MİSİN O DİYARI, HANİ TOPLAR AÇAR YA..?

Bilir misin o diyarı, hani topların açtığı?
Bilmem mi? Öğrenirsin bir gün gelir!
Bürolarda mağrur, küstah ticaret adamları
Ve bürolar sanki birer kışladır.

Orda boyunbağ altında onbaşı düğmeleri.
Görünmez mığferler giyilir orda başa.
İnsanların orada başsızdır çehreleri.
Üzer üzer herkence kim girerse yatağa.

Bir âmir orada eğer bir şey isterse
— Hem bir şey istemektir mesleği onun —
Hazırol durumuna geçer akıl önce.
Sağa bak! Devrilişi sonra da omurganın.

Çocuklar orada dünyaya gelir
Bitki sporcukları ve sivrilen kafalarla
İnsan orada doğmaz sivil,
Ve yükselir o diyarda kim dilini tutarsa.

Bilir misin o diyarı? Mutlu bir yer belki.
Mümkün mutlu olması, mutlandırılması!
Emek, kuvvet, toprak, kömür, çelik, tarla, taş gibi
Daha başka güzel şeyler olan bir yer orası!

İyilik de var yiğitlik de, ama çok değil.
Ruh gibi mâna gibi şeyler de var hattâ.
İki adamdan birinde bir çocuk gizlidir:
Kurşun askerlerle oynamak sevdasında.

Ölçünlaşmaz özgürlük, kalır yeşil orada.
Kurulur yapılar ama kışla oluverir.
Bilir misin o diyarı, hani toplar açar ya..?
Bilmem mi? Öğrenirsin bir gün gelir.

(Türkçesi Behçet NECATİGİL)

POLİTİKA DIŞINDAKİLERİ KUTLAMA

Ne çıktı ne de çıkar sesiniz
Dilediklerı gibi yapsınlar dersiniz
Olur mu devletin işine karışmak
Siz oturun bekleyin o kadar
Sanki bir dişçide başucunuzda kader
Sizin ödeviniz de ağzınızı açmak.

Uzun derler vergileri artırmak
Güzel derler bir donanma yapsak
Koskoca bir ordu daha da iyi
İhracat ithâlât gümrüğü derler
Efek dolusu lâf ederler
Ve öğretmişlerdir size susmayı.

Derler arttı ekmeklerin fiatı
Hadi derler harbe, geldi işte vakti
Gülerler arkanızdan sonra da
Alaverre dalaverre ederler
Oturturlar şapa, kazık atarlar
Ne imiş? Politika!

Öyle salaksınız ki dut yemiş bülbül
Önünüzde boza pişer siz oralı değil
Hep kendi havanızda.
Para ister karınız, ağlar emzikteki
Sizse yatak sevdasında, vaktiniz mi var ki
Devletle uğraşmaya.

Allah size göz vermiş, vermiş ama nerede?
Bırakın kellenizi siz hâlâ büroda.
Aldatırlar sizi böyle daha çocook
Oturun kuzu kuzu
Hükümet mi, hepsi bir, ha o, ha bu..
Memnunsunuz, mesele yok!

(Türkçesi : Behçet NECATİGİL)

KAFA

BİR EL ABBAS'LI PARA

Sürtüp parlatma paslı parayı.
Bırak uyusun, o yabancı yüz,
Yeşil tabakası altında madenin
Son vahanın çamurlaşmış çukurlarında
Yeşil suyun altındaymışça.

Para şıngırdıyor.
İşitiyorsun uğultusunu ıssızlığın,
Uzun ağıtı kervanların,
Toz oluyor.
Rüzgârın bilediği
Kum bıçağı kesiyor parça parça
Bedevi ateşini,
Keçi kılından kara çadırı,
Kancık eşeğin burnunu ve toynağını.

Huzursuz para,
Kuyudan kuyuya taşınmış,
Zayıf develerin kambur sırtında
Pazardan pazara,
Düşüp yaşlı karının kirli baş örtüsünden
Yufka satıcısının kirli deri kesesine,
Gizlenip koltukaltında hırsızın
Yine atılmış eşkıya elinden
Sıracalı çanağına,
İtilip ince kilime,
Raksetsin diye biraz daha sevişten önce,

Çalkalayıp gölgeğini testici tezgâhı gibi
Ve donuk, kireçli yüzünde
Sallayıp hayvan derisinden küçük ayı,
Kaval sesini uğultuyla dönenen —

Huzursuz para,
Armağan olmuş ve yitmiş,
Ayakla çiğnenmiş ve dişte denenmiş,
Borç defterine yazılmış, tuzuna alınterinin,
Gizlerken değirmen taşı kıskıslıkta
Ey, amber ve inci pazarlıklarının tanığı,
Kadı ağzından yargıyı çekip alan:
Sensin yalnız dünyanın yollarını tanıyan.
Sen yuvarlanıp geçtin açlığından halkın,
Eyaletlerin görkemiyle başkaldırmasından,
Aşiret kavgaları ve kan göleklerinden,
Taki çölün kumunda gömülene değin.

Set ve duvarlarda ıssızlığın fışkırdığı,
Sıcağın sivri kazmayla vurduğu yerde,
Duruyordun pembe parçalar molozunda,
Artık suskuya faizle ödünç verilmiş —
Küreğin kaldırdığı,
Tek yeşil, göz kamaştıran kumda,
Ölüler bahşişi,
Ki dindiremedi
Hiçbir zaman sönmeyen susuzluğunu dünyanın.

(Türkçesi : Yüksel PAZARKAYA)

kafa (yada, akıl) emeği ile beden emeği arasındaki karşıtlık (Fr. contradiction entre le travail intellectuel et le travail corporal) : Sömürücü antagonistik toplumlarda, genellikle egemen sınıfın çıkarlarına hizmet eden akıl emeği, ayrıcalığa sahiptir. Bu yüzden, akıl emeği insanları ile beden emeği insanları arasında kutuplaşma olmuştur. (Doğal olarak, kendilerini beden emeği insanlarının hizmetine adamış olan ilerici akıl emeği insanları, yani halk aydınları bunun dışındadır). Özel mülkiyetin ve antagonistik sınıfların belirmesinden sonra, bilimle, güzel sanatlarla ve politika ile uğraşan akıl emeği insanları, ya sömürücü sınıflar arasından çıkmışlardır ya da onların hizmetine girerek beden emeği insanlarının sömürülmesine doğrudan katılmışlardır. Sömürülen yığınlar, en ağır beden emeği ile uğraşmak zorunda kalmışlar, bunların büyük bir çoğunluğu yoksulluk içinde yaşamış, kültür olanaklarından yararlanamamıştır.

Akıl emeği ile beden emeği arasındaki karşıtlık, kapitalizmde ve özellikle emperyalizm döneminde alabildiğine artmıştır. Kapitalizmde büyük ve en modern makinalarla üretim, üretim sürecinde bilimden yararlanılması ve emekte yaratıcılığın artması için geniş ufuklar açtığı halde, sömürü düzeninde makinaların kullanılma tarzı, işçiyi makinaların uydusu haline getirmiş, yabancılaştırmıştır.

Üretim araçları üzerindeki özel mülkiyetin ve sömürücü sınıfların ortadan kaldırılması, sosyalist mülkiyet egemenliğinin kurulması ve sosyalizmin zaferi, akıl emeği ile beden emeği arasındaki karşıtlığı yok etmektedir. Sosyalist toplumda akıl emeği insanları (halk aydınları), işçi sınıfı ve köylülerle sosyal-politik bir birlik içindedir, halka en sıkı bağlarla bağlıdır. Ayrıca, işçi ve köylülerin öğrenim ve kalifiyelik düzeyleri aralıksız olarak yükselmekte ve beden emeği insanları, akıl emeği işçilerinin düzeyine yaklaşmaktadırlar. Bütün bunlara karşın sosyalist toplumda akıl emeği ile beden emeği arasındaki esaslı fark tamamiyle ortadan kalkmamaktadır. Bu fark tüm olarak, yalnız sosyalizmin ileri döneminde yok olacaktır. Bu ileri toplumda, akıl emeği ile beden emeği, emeğin iki yanı haline gelecektir. Sosyalizmin ileri aşamasında, toplumda insanlar arasındaki sosyal-ekonomik bütün ayrımlar tamamiyle ortadan kalkacak ve bu temele dayanan akıl emeği ile al emeği arasında hiç bir fark kalmayacaktır.

KAFKA Franz (Prag - 1883 / Klarling sanatoryumu, Viyana - 1924) : Almanca yazan Çek yazarı. 1893-1901 yılları arasında Prag'da Altstaldter Ring'deki Alman lisesinde okudu. Prag'daki Alman Üniversitesinde hukuk öğrenimi yaptı. 1906'da hukuk doktorasını verdi. Orta halli bir memur hayatı yaşadı. Sağlığında yapıtının yayınlanan bölümleri hiç bir yankı uyandırmadı. Ölümünden sonra öykü ve romanlarından çoğunun yayınlanması romancı dostu Max Brod sayesinde oldu. Başlıca yapıtları: ***Değişim*** (Die Verwandlung, 1916), ***Ceza Sömürgesi*** (İn der Strafkolonie, 1919), ***Bir Açlık Şampiyonu*** (Ein Hungerkünstler, 1924). André Gide ile J. L. Barrault'nun oyunlaştırdıkları ***Dava*** (Der Prozess, 1925), ***Şato*** (Das Schloss, 1926), ***Amerika*** (1927) ***Taşrada Düğün Hazırlıkları*** (Hochzeitsvorbereitungen, 1953). 1910'dan ölümüne kadar hemen hemen aralıksız tuttuğu ***Tagebücher***'i (Günlükler) 1948'de yayınlandı. 1952'de ***Milena'ya Mektuplar*** (Briefe an Milena) çıktı. 1902-1924 arasında

Kendi kalemiyle KAFKA.

Max Brod, Felix Weltsch, Oskar Baum ile olan yazışmalar ise 1958'de yayınlandı. Dünyanın saçmalığı karşısında insanın umutsuzluğunu güçlü bir biçimde veren Kafka'nın yapıtında en çarpıcı yan, maksatlı bir yalınlık ötesinde, gerçeğin en alla tutulabilecek yönlerinden ayrılmamak kaygısıyla, rüyadan doğan gerçekdışı ve gizemli bir dünya saplantısı arasındaki çekişmedir. Kimi zaman anlatımcılığa, kimi zaman da gerçeküstücülüğe yaklaştırılan Kafka'nın edebiyatı, gerçekte hiç bir okulun tanımına sığmaz.

kâğıt para (Fr. papier-monnaie) : Genel eşdeğerin bir parasal işaret olarak analizle-

nen ve «kaime» biçimi altında maddeleşen özel şekli. - Para, kendisini tedavüle (yada, dolanıma) çıkaran devlet içindeki ödemelerin yasal aracıdır. Medenî bir para olabilir. Tedavüle çıkaran bankanın kasalarında yatan «madensel karşılık»ın belirli birer parçasını oluşturan kağıtlardan da oluşabilir bu karşılık bütünüyle değerli madenlerden ibaret olabileceği gibi, tedavüle çıkaran ülke tarafından güvenceli değerler olarak onaylanan yabancı dövizleri de içerebilir.

Devletin elinde kâğıt paranın konvertibilitesini güvence altına almasına yetecek miktarda maden ve güvenceli (teminatlı) dövizler bulunmayabilir. O zaman, tedavüle, bu güvenceye sahip olmayan kâğıtlar sürer, ama bu kâğıtların ödemelerde sanki karşılıkları varmış gibi kabul edilmesini de buyurur. Bu kâğıtlara «mecburî kur» verir ve her biri üzerindeki normal tutar için «kurtarıcı değer» tanır. ***Kâğıt para*** rejimi, yani kâğıt halindeki para, teminatsız ama kabulü ve tedavülü mecburî para rejimi budur.

Kâğıt para, paranın meta üretiminin ancak yüksek bir derecesinde ortaya çıkan özel bir biçimidir. Emisyon bankaları gibi özel teşekküllerin varlığını gerektirir. Kendi öz değeri olmadığı için paranın maddesizleştirilmesi eğilimini ifade eder. Bununla birlikte, belirli bir konjonktür içinde, değer ölçüsü ve ödeme aracı fonksiyonlarını kendinde toplar. Ama, meta-altın'a bağlı olduğundan, bununla belli bir ilişkiyi koruması gerekir ve değişken bir ilişkidir bu.

kahraman (Fr. héros; İng. hero) Aşma ve ilerleme iradesiyle, normal insan halinin üzerine yükselen insan. - Yakın zamanlara kadar kahraman sıfatı, hayatını tehlikeye atmak pahasına üstün askerî başarılar kazanan kimseler için kullanılagelmiştir; oysa modern savaş araçları ve teknikleri, bu anlamda kahramanlığı artık imkânsız kılmış gibidir: «Tüfek icad olundu mertlik bozuldu» diyen Köroğlu, bu gerçeği üç yüzyıl önceden görüp kavramıştı. Bugün askerî anlamda kahraman; sadece itaat duygusuyla görevini yerine getiren, dolayısıyle de, tamamıyle kendi iradesi dışında kalan birtakım etkenlerin itişiyle «kahraman olma durumu»na gelen kimsedir. Bu bakımdan kahraman sıfatını bugün, tek tek kimselerden çok ortak bir iradenin itişiyle iş gören topluluklara, örneğin kurtuluş savaşı veren halklara uygulamak, çok daha yerinde olur. Nitekim kahraman kavramı bugün, herşeyden önce olumlu yönden yaratıcı bir eylemi içermektedir; kahraman bugün ulusal yada devrimci bir davanın önderliğini yapan, dolayısıyle de gerçek bir tarihsel gücü canlandıran kimsedir: Örneğin Atatürk, Gandi ve Lumumba, bu anlamda birer kahramandılar. Gene bugün kahraman sıfatı, örneğin Pasteur, Byrd, Schweitzer ve Gagarin gibi tüm İnsanlığın ilerlemesi uğruna hayatını tehlikeye atan kimseler için de rahatça kullanılabilir. Bizim tarihimizden örneğin Pirî Reis ve Hezarfen Ahmet Çelebi, bu anlamda birer kahramandırlar. Ve nihayet kahraman, insanlığı yüceltici kültür ve sanat değerlerini oluşturan kimsedir: Örneğin manevî idealleri uğruna ölümü göze alan Sokrates'le Nesimî, kölecilliğe ve gladyatörlerin insandışı durumuna karşı çıkan Seneca, insanlar arasında eşitliği ve toplumsal adaleti savunan Hacı Bektaş Veli, çağımızın gerçeğini tüm boyutlarıyle dile getiren Ch. Chaplin ve kendi bilimsel buluşlarının sonucu olan atom bombasına karşı dünya çapında bir mücadeleyi başlatan Einstein da, bu anlamda birer gerçek kahramandırlar.

kâinat bk. **evren.**

KALDOR Nicolas (Londra 1911) İngiliz ekonomi bilgini. Bir yandan Keynes'in çalışmalarından, bir yandan da Marx'ın görüşlerinden esinlenerek bir «ulusal gelirin dağılımı» teorisi geliştirdi. Yatırım ile kâr haddi arasındaki bağıntıda belirginleşen ekonomik büyümenin analizine bağladı bu teoriyi. Böylece de kapitalizmin gelişmesinin bütünsel bir açıklamasını vermeğe çalıştı. Bellibaşlı yapıtları arasında *Alternative Theories of Distribution* (1955-1956) ile *A Model of Economic Growth* (1957) başlıklı yapıtlarını özellikle anmak gerekir.

KALDOR Üzerine

Keynes'in en ünlü izlemlerinden Nicholas Kaldor tarafından geliştirilmiş bulunan ekonomik büyüme modeli, bilginin, ulusal gelir dağılımının teorik bir açıklamasını vermek için giriştiği çabaya sıkı sıkıya bağlıdır.

İlkel biçimi içinde Kaldor'un dağılım teorisi, basitleştirmek için ücretlilerde tasarruf olmadığını varsaymak şartıyle, şöyle sunulabilir:

R, ulusal gelirdir;
S, ücretleri,
P, kârları,
E, normal tasarrufu,
I, yatırımı belirtmektedir.

Bu durumda, pek tabii ki, şu eşitlik olacaktır elimizde :

$$R = S + P$$

Öte yandan, gene basitleştirmek için, kabul edilebilir ki tasarruf, kârların değişmez bir orantısıdır. Buna dayanarak, şu eşitliği yazabiliriz :

$$E = a\,P$$

Bu ifadenin iki teriminin her birini R'ye bölerek şunu elde ederiz:

$$\frac{E}{R} = a\,\frac{P}{R}$$

Ama denge durumunda, normal tasarruftun yatırıma eşit olması gerekmektedir. Öyleyse bir önceki eşitlikteki E'nin yerine I'yi koyarak şunu yazabiliriz:

$$\frac{I}{R} = a\,\frac{P}{R}$$

Şöyle de yazabiliriz bu eşitliği:

$$\frac{P}{R} = \frac{I}{a}\cdot\frac{I}{R}$$

Bu durumda yazar, ulusal gelirdeki kârların payı demek olan $\frac{P}{R}$'nin, yatırım oranı olan $\frac{I}{R}$'ye ve kapitalistlerin tasarruf eğilimi olan a'ya bağlı bulunduğunu söylüyor. Ücretlilerin ulusal gelirdeki payı $\frac{R-P}{R}$'ye yada $1-\frac{P}{R}$'ye eşit olduğuna göre bu pay da $\frac{P}{R}$ ile aynı zamanda belirlenmekte demektir.

Ulusa gelir dağılımının bu açıklaması, çekici gözükebilir. Bununla birlikte söz konusu açıklamanın, aslında, denklemin içerdiği büyüklükler arasındaki neden-sonuç bağıntılarının yanlış bir yorumuna dayandığını kabul etmek gerekecektir.

$\frac{P}{R}$, $\frac{I}{R}$'ye bağlıdır demek, kâr haddi olan $\frac{P}{K}$'nin de (K, sermaye toplamı olduğuna göre) yatırım oranına bağlı bulunduğunu söylemektir. Gerçekten de, hasılanın sermayeye oranı demek olan $\frac{R}{K}$'nin verili olduğunu varsayarsak, $\frac{P}{K}=\frac{P}{R}\cdot\frac{R}{K}$'ye eşit olan $\frac{P}{K}$, tıpkı $\frac{P}{R}$ gibi değişecektir.

Oysa uzun zamandır (hiç değilse Ricardo'dan bu yana) biliyoruz ki biz, bunun tam tersi olan bağıntı geçerlidir; ve gene biliyoruz ki yatırım oranı, kâr haddi tarafından ulaşılan düzeyin nedeni değil, sonucudur. Dolayısıyle de Kaldor'un dağılım teorisi geçerli olamaz.

Zaten düşünürümüz, bizim şimdi ona yönelttiğimiz itirazı kendi kendisine yöneltmiş bulunmaktadır: Nitekim Kaldor, gelir dağılımının açıklamasını ekonomik büyümenin açıklamasına bağlayan bir model de kurmağa özenmiştir.

«Ekonomik büyümenin bir modeli» başlıklı incelemesinde bilginimiz, hem amortisman oranı olan $\frac{I}{R}$'nin ve hem de tasarruf oranı olan

$\frac{R}{E}$'nin, ikisinin birden, ulusal gelir-

$\frac{P}{R}$'de kârların payı olan $\frac{P}{R}$'nin fonksiyonu olduklarını söylüyor. Söz konusu bağıntıların iki eğri tarafından belirtilebileceğini varsayıyor Nicholas Kaldor: Yatırım için II, tasarruf içinde EE' eğrileri. Ayrıca, Şekil 3'te görüldüğü gibi, bu iki eğrinin bir A noktasında kesiştiklerini ve EE' eğrisinin II' eğrisinden daha eğimli olduğunu kabul ediyor.

Bütün bunları böylece koyduktan sonra, A noktasının koordinatlarının hem ekonomideki yatırım oranını (yani ekonominin büyüme oranını), hem de ulusal gelirde kârların efektif payını (yani ulusal gelirin dağılım tarzını) gösterdiğini ispata yöneliyor.

Gerçekten de, diyor düşünürü-

$\frac{P}{R}$'nin A noktasının ordinatından yüksek olduğunu bir an için varsayarsak, böyle bir durumda $\frac{E}{R}$'nin de $\frac{I}{R}$'den yüksek olduğunu saptarız. Bununsa, diye devam ediyor, genel bir fiat düşüşüne yolaçması gerekir; çünkü Keynesçi teorinin de ortaya koyduğu gibi, böyle bir durumda toplam mal talebi toplam arza oranla küçük kalacaktır. Ama bu fiat düşüşü kâr miktarını düşürecek, dolayısıyla da ulusal gelirdeki kâr payının azalmasını $\frac{P}{R}$ doğuracaktır. oranı küçüldükçe. A noktasına yaklaşılacaktır.

Gene aynı yolu izleyerek, $\frac{P}{R}$, A noktasının ordinatından küçükse, fiatlarda yükselme olacağını ve $\frac{P}{R}$'nin artacağını ispatlama iddiasındadır düşünürümüz. Demek ki Kaldor'a göre böylece bu model, hem belirli bir ekonominin niçin belli bir ritmde büyüdüğünü ve hem de o ekonomide ulusal gelirin niçin kârlarla ücretler arasında belli bir tarzda bölüşüldüğünü açıklayabilecektir.

Görüldüğü gibi Kaldor bu yoldan, ilk teorisine oranla daha doyurucu bir ulusal gelir dağılımı açıklamasına ulaşmak istemektedir. Nitekim artık bilgine, kârların ulusal

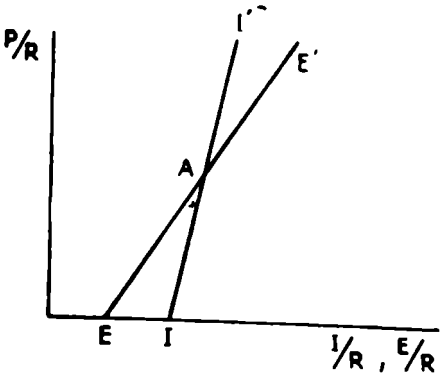

gelirdeki payı ile yatırım oranı arasındaki neden-sonuç bağıntısını haksız olarak tersine çevirdiğini söyleyerek itiraz etmekle yetinemeyiz. Çünkü yeni teoride yatırım oranı artık, kârların ulusal gelirdeki payı ile bu paya bağlı olan kâr haddi tarafından belirlenmektedir.

Ne var ki, Kaldor'un modeli şimdi, enaz bir önceki kadar kesin bir başka itirazı çağırmaktadır. Yatırım ile normal tasarruf arasındaki eşitliği ekonomik dengenin koşulu olarak sunan Keynesçi çözümlemeden yararlanıyor bu model ilk bakışta. Ama hemen belirtmek gerekiyor ki bu modelde dengeye götüren süreç, Keynes'in tasvir ettiği süreçten hem tamamıyle farklı, hem çok daha çürüktür. Genel teori'ye göre, örneğin normal tasarruf yatırımdan yüksekse, üretimde kasılma, daralma, resesyon vardır. Oysa Kaldor'un modelinde, gelir dağılımını değişikliğe uğratan bir fiat düşüşünden başka bir şey göremiyoruz.

Daha başka bir deyişle Kaldor'un modeli, yatırım ile normal tasarruf arasındaki dengesizlikten doğan genişleme ve daralma olaylarından tamamıyle habersiz bulunmaktadır. Dolayısıyle de bu düşünürün teorisi, bizce, geçerli olmaktan uzak kalıyor.

Büyüme modellerinin avantajı, kapitalist sistemin, liberal ekonomi bilginleri tarafından bugüne değin çoğu zaman gereğince önemsenmeyen belirli birtakım yanlarını açığa çıkarmalarındadır: Kapitalist bir ekonominin, hızla dayanılmaz hale girebilecek bir duruma düşmek istemiyorsa, belli bir ritmde büyüme zorunluğunda oluşu, sistemin başta gelen bir önemli özelliğidir örneğin. Nitekim çağdaş liberal ekonomi politik, sistemin bir «duraklama halinde» kalabileceğini hayal etmiyor artık. Etmiyor: çünkü görüyor ki sermayelerin rantabilitesinde bir düşüş, (Ricardo'nun düşündüğü gibi) sadece tasarruf kaynağını kurutmakla sonuçlanmaz; ama ve özellikle, (Marx'ın dediği gibi) tasarruf toplamı daha henüz büyükken yatırımı frenlemeğe yönelir ki, bu da resesyona ve büyük çapta işsizliğe yolaçar.

Batılı ekonomik düşünce, bu perspektif değişikliğini temel olarak Keynes'in çözümlemelerine borçludur: nitekim bütün büyüme modellerinin çıkışnoktası, bu çözümlemelerdir. Ama ne Keynes ve ne de tilmizleri, yatırımın sebeplerinin ve dolayısıyle de büyümeyi doğuran etkenlerin gerçekten doyurucu bir çözümlemesini sunamamışlardır bize. Ve Keynesçi teori asıl bu noktada yetersiz kalmaktadır.

Bu noktayı, doğrudan doğruya Keynes'in kendisiyle ilgili olarak açığa çıkarmıştık. Dolayısıyle şimdi sadece, büyüme modeli kurucularının bu sorunu tasarlama tarzı üzerine bir kaç açıklama sunmayı yeterli görüyoruz.

Kaldor modelinin önemli özelliklerinden biri (ki bu özelliği öbür modellerin çoğunda da rahatça bulabiliriz), ekonominin uzun vâdeli gelişmesini «dış» etkenlere hiç bir şey borçlu olmayan «endogen» bir gelişme olarak sunma çabasıdır: Bu anlayışa göre belirli bir dönemin (peryodun) konumu, ekonominin daha önceki bir yada bir kaç dönemdeki (peryoddaki) konumu tarafından belirlenip doğurulmaktadır sadece.

Bakın örneğin, düşünürümüz, belli bir zaman dönemine (peryoduna) özgü yatırım oranının belirlenmesini nasıl çözümlemekte:

Bu oran, diyor,

bir önceki dönemdeki (peryoddaki) gelir büyümesinin, sermayenin şimdiki dönemdeki (peryoddaki) hasılasına olan oranla çarpımının, önceki dönemdeki (peryoddaki) kâr haddi değişikliğine bağlı olan bir terimle (hadle) toplamına eşittir.

Öyle sanıyoruz ki, bu türden açıklamalar sunmakla Kaldor, matematik konjonktür modeli kurucularına Schumpeter tarafından pek haklı olarak yöneltilen cinsinden eleştirilere karşı savunmasız kalmaktadır kendisini: Bugünü dünle, dünü de öngünle açıklamağa kalkışmak, içinde bulunduğumuz konumun ancak, belki Âdem ile Havva çağında değil ama enazından kapitalist sistemin oluşum çağında yeralan birtakım olgularla açıklanabileceğini kabul etmek demektir. Aslında, bizi gerçekten ilgilendiren olguların geçerli bir açıklamasını sun-

muyor bize bu «endogen» büyüme modelleri. Çünkü bu modellerde ekonomik olgular, toplumsal olgular bütününden keyfî biçimde ayrılmış ve toplumun genel tarihiyle hiç bir ilişkisi olmayan nesneler gibi göz önüne alınmış bulunuyor.

Henri DENİS

KALECKİ Michel (1899 - Varşova) : Polonyalı ekonomi bilgini. Konjonktür dalgalanmalarını açıklamak amacıyla kurulmuş ilk modellerden birini tasarlamış olmakla ünlüdür. 1933 yılında Polonya'da bir dergide, sonra da 1935 yılında Fransa ve Amerika'da aynı zamanda yayınlanmıştır söz konusu olan model. Belirli birtakım değişikliklerde gene aynı model, düşünürün ***Ekonomik dalgalanmalar teorisi üzerine incelemeler***, ***Ekonomik dinamik incelemeleri*** ve ***Ekonomik dinamik teorisi*** başlıklarını taşıyan daha sonraki eserlerinde de yer almaktadır.

KALECKİ Üzerine

Yatırımın, umulan kâr hadlerine, bunların da yürürlüktekî kâr hadlerine bağlı bulunduğunu koyuyor ilke olarak Kalecki.

Şöyle yazıyor :

Kâr ne kadar büyük ve elde varolan sermaye donanımı ne kadar küçükse, yeni yatırımlardan umulan kâr hadleri genellikle bir o kadar büyük olacaktır.

Öte yandan, ekonomik çarpan teorisinden yararlanarak, kârların yatırımlara bağlı olduğunu ileri sürüyor düşünürümüz. Bu böyledir, diyor, çünkü kapitalistlerin tasarrufunun yatırıma eşit olması gerekir ve çünkü belirli bir tasarrufun doğabilmesi için belirli bir kâr hacminin ortada bulunması gerekir.

Kârı B ile, kapitalist tüketimi C ile, net yatırımı da I ile belirten düşünür, kapitalist tüketimin: 1) C ile belirttiği bir değişmez tüketim ile, 2) B'ye eşit bir değişken tüketimden meydana geldiğini varsayıyor Böylece, şu eşitlik oluyor elimizde:

$$B = C + I$$

En son olarak da düşünür, elde varolan donanımın, önceki bir zaman peryodu içinde gerçekleştirilmiş yatırıma bağlı bulunduğunu kabul ediyor. Ve gayri safi yatırımın, donanımın yenilenmesi için zorunlu miktardan (bu büyüklüğün, bir dönem [cycle] süresince değişmez olarak varsayılabileceğini kabul ediyor düşünürümüz) küçük, bu miktara eşit yada bu miktardan büyük olmuş olduğuna göre de donanımın değerinin azalacağını, aynı kalacağını yada artacağını belirtiyor.

İşte bu temeller üzerine şöyle bir denklem kuruyor Kalecki. Bu denklemde I, net yatırımı; Delta, Beta, ve K, belirli zaman aralıklarını; a, b, c, ve Lamda da verili büyüklükleri belirtmektedir

Şöyle yazıyor Kalecki

Bu denklem, şunu söylemektedir bize: a için verili bir değer karşılığında, yatırımın şu anki değişikliği, + K kadarlık bir süre sonunda (yatırımda) buna orantılı bir değişiklik yaratır: ama bu değişiklik, ara dönemde, net yatırımın ulaşacağı olumlu (pozitif) düzeyle frenlenecek yada, net yatırım olumsuz (negatif) ise, daha da keskinleşecektir.

$$B = \frac{C_1 + I}{1 - \lambda}$$

Bu açıklamanın merkezinde Albert Aftalion'un, donanımların yapımı bakımından zorunlu zamanın oynadığı role ilişkin tezi yer almaktadır. Bu fikri, kâr haddinin yatırım üzerindeki etkisini dile getiren klasik tezle ve yatırım çarpanı teorisiyle birleştiriyor Kalecki; ve bu bütünü, son derece kesin bir biçim içinde bize sunuyor.

(Bk. ***Revue d'économie politique***, 1955).

Modelin sonraki şekillerine, bir «süre» (yada, «mühlet») sokulmuştur; ve kârlar, önceki bir peryodda gerçekleştirilmiş bulunan yatırım hacmine bağlıdır.

Sonuç bakımından, önce Kahn, sonra da Keynes'in tilmizleri tarafından sunulmuş olan «yatırım çarpanı» çözümlemesine pek yakın düşen bir çözümlemeyle karşı karşıyayız. Aradaki temel fark şudur : Kalecki, sadece kapitalistlerin tasarruf ettiğini (artırımda bulunduğunu) varsayıyor; dolayısıyle de düşünürümüzün gözünde tasarruf eğilimi, tasarruf ile kâr arasındaki oranda dile geliyor Üstelik de Kalecki, kapitalist tüketimin bir değişmez, bir de kâra orantılı olmak üzere iki parçadan meydana geldiğini kabul ettiği için, yatırım çarpanı formülünden daha karmaşık bir formül koyuyor ortaya.

$$B = \frac{I}{1 - \lambda}.$$

B'nin (Lamda B + I)'ye eşit olduğunu varsayarsak, elimizde şu olacaktır

Bu durumda kâr, yatırım çarpanı teorisine uygun şekilde, yatırımın tasarruf eğilimine, yani (1 — Lamda)'ya bölümüne eşit olmaktadır

$$\frac{dI_{t+1+\kappa}}{dt} = \frac{a}{2\epsilon\,(1-\lambda)} \cdot \frac{dI_t}{dt} - \frac{b+c}{2\epsilon} I_{t+\kappa}$$

Henri DENİS

kalfalık, dernekleşme, kompanyonaj (Fr. ve İng. compagnonnage) 1. Kalfalık durumu. 2. Zanaat emekçilerinin meslek düzeyinde yardımlaşma amacı güden örgütlü ve gizli toplulukları. 1. Kapitalist ülkelerdeki «Eski rejim»in kooperatif düzeninde, organize zanaat, yani esnaflık (jurande), üç meslek kategorisinden oluşur: ustalar, kalfalar, çıraklar. Çırak, genellikle belirli bir aidat karşılığında kendisini barındıran ve yetiştiren ustasının yanında çıraklık eder. Çıraklık süresini dolduran çırak, bir sınavdan geçer ve kalfa olur; kalfa kendisine ücret ödenen bir zanaat işçisidir ve bu sıfatla, korporasyon içinde bir statüsü, belirli hakları ve yükümlülükleri, çoğu zaman da meslek hayatında bir kıdemi vardır. Bazı hallerde, korporasyon baremlerine göre, sabit bir ücret alır. Bazı hallerde de, minimum bir garantiye bağlanmış olarak yada hiçbir garantisiz, ve daima geleneksel ya da yasalaşmış usullere göre kazançtan yararlanır. Korporasyonlarda, kalfalar için, zanaattan zanaate çok değişiklik gösteren, az yada çok ilerlemiş bir hiyerarşi vardır. Bu hiyerarşi kıdem, maharet, randıman esaslarına göre kurulmuş olabileceği gibi, bütün bunları gözönünde tutan karma bir esasa göre de kurulmuş olabilir. Eğer varsa, «Başkalfa», ayrıca bir ücret alsın ya da almasın, kazanca ortaktır. Başkalfanın, işyerindeki diğer emekçiler üzerinde, kendisi de ustanın otoritesine bağlı olan bir otoriteye sahiptir, ve bazan yeni çırakların yetiştirilmesinden doğrudan doğruya sorumludur. Bazı mesleklerde ancak belirli bir süre başkalfalık yada sıradan kalfalık yapmış olanlar ustalığa, zanaat ustalığı durumuna yükselebilirler. Bu gibi durumlarda zorlu bir sınavdan geçmek gerekir: mümeyyizlere sunulan bir el-işi (chef-d'œuvre), ve buna ilâveten, ustalara yada korporasyon kasasına ödenen bir aidat. İltimas, özellikle XVI. yüzyıldan itibaren, usta çocukları çatısı altında toplayan ve yardımlaşma ve ortak çıkarların tespiti doğrultusunda iş gören derneklerdi. Bu derneklerden bazıları, öz anlamıyle kompanyonaj hareketine katılmışlardır.

2. Öte yandan, kompanyonaj, aslında, «emekçilerin, meslek düzeyinde yardımlaşma amacı taşıyan, organize ve gizli toplulukları» anlamına gelir. Bu hareket, sanayi kümeleşmeleri içinde ve büyük şantiyeler üzerinde doğmuştur. Bir çok atelyeyi yada büyük manüfaktürü kendinde toplayan ve korporatif zanaat ve ticaret rejimine tâbi bulunmayan yerleşme merkezlerinde, özellikle XIII. yüzyılın ikinci yarısında örgütlenmeye başlıyan önemli bir işçi kitlesi meydana gelmekteydi. Bundan başka, gerek yol ya da liman yapımı için, gerekse katedral ve şato yapımı için kurulan şantiyelerde, bir çok iş kolu ve birçok işletme bir araya geliyordu ki, bu da ek bir el emeği gerektirmekteydi. Ayrı ayrı atelyelerin ve giderek ayrı ayrı işkollarının emekçileri arasında da, normal olarak belirli bir meslek örgütüne bağlı emekçilerle bu durumda olmayan ek emekçiler arasında bağlar kuruldu. İşte, çeşitli dernekleşmeler, bu yakınlaşmalardan ve emekçiler arası dayanışma duygusundan doğmuş dernekler halinde ortaya çıkarlar

Değişik biçimlerdeydi bunlar. Bazıları ustaları da üyeliğe kabul ediyorlardı, bazılarıysa etmiyordu. Aktif dayanışmayı güvenceye bağlayan «yeminler»i ve yardımlaşma gerektiğinde birbirlerini tanıyıp bulmalarını sağlayan özel işaretleri vardı bunların. Aynı kumpanyanın kalfaları olan «biraderler»ini aynı şantiyelerde toplamak ve her fırsatta onlara başkalarından önce iş sağlamak amacını güden bu derneklerin faaliyeti en başta şuna dayanmaktaydı: iş bulmanın organize edilmesi, ve özellikle de bazılarının şantiyeden şantiyeye, şehirden şehire seyahat etmek suretiyle yaptıkları «Fransa turu» sırasında konaklama işlerinin organizasyonu. Bu amaçladır ki, kompanyonların «baba»ları ve «ana»ları adı verilen bir hancılar şebekesi kurulmuştu.

Dernekleşmenin temel karakteristikleri, ekonomik gelişimin düşük düzeyde olmasına, sınai üretimin zanaatçı yapısına bağlı olmalarıdır. Üreticilerin dağınık halde bulunmaları ve kesin meslek sınırlarıyle birbirlerinden ayrılmış olmaları, bazı dernekleri, onların ortaklaşa nesnel durumları üzerinde değil de, her birinin kendi meslekî, kategorileri üzerinde durmaya sevketmiştir.

Bu şartlar altında, çeşitli derneklerin esas itibariyle, din ve siyasi anlayış farklarından, ve gerek şantiye şeflerine ve korporasyonlara karşı, gerekse çağın kamu otoritelerine karşı takınılan farklı tavırlardan ileri gelen bazı iç rekabetlere girmeleri anlaşılır bir şeydir. Fakat, örgütler arasında ortaya çıkan çatışmaların esas nedeni, çoğu zaman, istihdam arayışında rekabet olmuştur. Bununla birlikte, kompanyonaj, aktif kardeşliğin, büyük ücretli kitlelerinin sayıları az fakat güçlü imtiyazlılarla karşı karşıya bulunduğu bir durumda, modern sınıfların belirmesi ölçüsünde, sınıf çıkarlarını savunmanın bir mayasını oluşturmuştur.

Kompanyonaj, birçok bakımlardan, modern sendikacılığın habercisidir..

KALİNİN Mihail İvanoviç (Verhnyaya Troyka 1875 / Moskova 1946) Sovyet siyaset adamı. Petersburg'lu köylü. Sonraları aynı kentte işçilik yaptı. 1898'de Devrimci Partiye yazıldı: tutuklanarak ilkin Tiflis'e, ardından da Revel'e (1899) sürüldü. 1905 Devrimi sırasında Putilov fabrikalarındaki grevleri düzenledi, sonra Pravda'da çalıştı. Petrograd belediye başkanı oldu (mart-kasım, 1917). Ekim devriminin önderlerindendir.

1922'de S.S.C.B. Merkez Yürütme komitesinde Sverdlov'un yerine geçti. 1926'da Politbüro üyesi oldu ve aralık 1937 seçimlerinden sonra Stalin, prezidyum başkanlığını, yani devlet başkanlığı görevini ona bıraktı. 18 Mart 1946'da sağlık durumunun bozulması yüzünden istifa etti. Birçok makale ve söylevi vardır.

KALİNİN devlet başkanı seçildiği dönemde..

kambiyo (Fr change, İng. exchange) Bir paranın, ya «özel döviz» diye tanımlanan bir başka paraya yada evrensel genel eşdeğer olan altın'a çevrilmesi. Kambiyo, dış ticaretin varoluşundan ve işleyişinden, bir başka deyişle, uluslararası mübadelelerden kaynaklanır doğrudan doğruya.

Her biri kendi özel parasına sahip ülkeler arasında alımların ve satımların cereyan edebilmesi için uluslararası bir düzenleme aracına gerek vardır: bunun için, ulusal bir parayı uluslararası düzeyde tanınan bir eşdeğere çevirebilmek gerekir.

İşte buradadır ki, gerçekte, sürecin bütününü gösteren kambiyo araya girer.

— İşlem bir paranın bir başka parayla değiştirmesi

— yer : paraların birbirleriyle karşılaştıkları pazar, piyasa

— obje : çevrilmesi gereken paralar :

— fiyat : çevrilme oranı

Genellikle, fiyat daha çok kambiyo oranı olarak gösterilir. Bu fiyat ikili bir biçimde dile gelir

— ulusal para ile yabancı para arasındaki oran bir dolar satın almak için kaç frank gerekir :

— yabancı para ile ulusal para arasındaki oran 100 dolarla kaç frank satın alınabilir?

Kambiyonun dayandığı temel, bir ortak paydanın kabulüdür: bu ortak payda şunlar olabilir

— genel, evrensel eşdeğer rolü onayabilen, güçlü bir para (örneğin dolar)

— evrensel genel eşdeğer olan altın.

Özel bir pazar olan kambiyo pazarı serbest de olabilir (kambiyoların serbestliği; dolayısıyle, meta paralar, yani dövizler arası kur oluşması), kontrollü de olabilir (kurların ya da kurlar arasındaki azami farkların saptanması).

Kambiyo, kendisi de meta haline gelen paranın pazarıdır. Burada söz konusu olan, uluslararası düzeyde paradır.

Buna göre, kambiyo, parasal düzeyde, kapitalist üretim ilişkilerini, hatta çeşitli kapitalist ekonomiler arasındaki kuvvet oranlarını dile getirir.

Bu bakımdan, kambiyo, ancak metaların maddî hareketine, dolayısıyla da üretimin hareketine bağlı olarak anlaşılabilir.

Tersine olarak, kapitalist ekonomilerin dengesini altüst etmeye, aralarında en güçlü olanların hegemonya kurmasına, bu ekonomilerin bağımsızlığının tehdit altında kalmasına katkıda bulunabilir.

Şu halde, ileri bir demokrasi için, kambiyo denetimi çok önemlidir.

kambiyo kontrolü (Fr. contrôle des changes): Kambiyo konusunda, dövizlerin hareketini gözetim altında bulundurmağa ve bu dövizlerin girişini ve çıkışını sıkı kurallara bağlamağa yönelik müdahale politikası. - Kambiyo, başlıca veçhelerinden biri altında, bir döviz piyasası meydana getirmektedir.

Doğrudan doğruya, hem uluslararası mübadelelerin evrimine, hem de ulusal yabancı paralara göre fiyatına kumanda eder. Bu nedenle, özellikle monopolist devlet kapitalizmi çerçevesinde, hükümetler tarafından önemsenmemesi olanaksız bir ulusal, global boyutu vardır.

Ulusal pazarların kontrolü önemli olmakla birlikte, hal ve koşullara, konjonktüre bağlıysa, kambiyonun oluşturduğu özel pazardır esas olan.

Başlıca iki kontrol tipi vardır

— serbest denen kontrol bir yedek fondan hareketle, pazarı düzenleme yada kambiyoları eşitleme amacını güden devlet mübadelesi. Piyasanın özgürlüğü tamdır :

— otoriter yada sıkı denen kontrol : serbest piyasanın yerine geçen özel bir örgütün kurulması yoluyla piyasanın el altına alınması (muamele serbestliği kalkmış, alım ve satım yetkisi bu örgüte verilmiştir).

Kambiyo kontrolünün değişik türleri, hem üretim tarzının, hem de bu üretim tarzının aşamalarının fonksiyonudur. Buna göre, kambiyo kontrolü, kapitalizmin geçirdiği evrime bağlı olarak evrime uğramıştır. Başta serbest, XIX. yüzyılda sınırlıyken, XX. yüzyılda ve özellikle monopolist devlet kapitalizmi çağında sıkılaşma eğilimi kazanmıştır.

Sosyalist sistemde, planlama, yalnız bütün parasal dolanımın tam kontrolünü değil, dış ticaretin de denetimini içerdiğinden, bu konuda devlet monopolü vardır.

Fransa'da, ileri demokrasi evresinde, sermaye spekülasyonunu ve sermaye kaçışını önlemek için, kambiyo kontrolü temel bir görev teşkil edecektir.

kambiyo kuru (Fr. taux de change) Belirli bir anda her yabancı dövizin, karşılığında mübadele edildiği geçerli döviz miktarı. Dövizler, özel bir piyasada, döviz piyasasında alınıp satılan metalar olarak kendilerini

gösterdiklerine göre, kambiyo kuru bir fiyattır. Şu halde, şöyle sorulabilir: neye tekabül etmektedir bu fiyat, mübadele edilen dövizlerin karşılıklı parasal ağırlıklarına mı?

Resmî döviz kuru'nun yanısıra, «paralel» döviz kurları olabileceği gibi, yabancı turistlerin döviz harcamalarını kolaylaştırıcı, ihracatı teşvik edici, v.s. hallerde yarıresmî döviz kurları da var olabilir.

Resmî döviz kuruna «parite» adı verilir. Bir dövizin devalüasyonu o dövizin paritesini düşürür ve yabancı dövizlerin döviz kurunu devalüe edilen dövize oranla yükseltir.

Kambiyo kuru, paralar arası bir fiyat biçimidir. Şu halde, kambiyo kuru, kıyaslanan paraların her birinin değerine ve, bundan ötürü de, ele alınan iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilere bağlıdır. Kontrolünün önemi buradan gelir.

KAMENEV Lev Borisoviç (Moskova - 1883 / Moskova 1936) Sovyet siyaset adamı. Sosyal Demokrat partiye girdi (1901), hapsedildi (1902-1908), sonra Cenevre'ye Lenin'in yanına gitti. Merkez komitesi tarafından *Pravda*'yı ve bolşevik partisinin çalışmalarını yönetmek üzere Petersburg'a gönderildi (1913). Oradan Sibirya'ya sürüldü (Kasım 1914) İhtilal çıkınca kurtuldu: silahlı ayaklanmaya karşı gelmek istedi ve

KAMENEV Pravda'nın *ilk yönetmeni.*

bolşeviklerle menşeviklerin koalisyon yapmalarını savundu. Brest-Litovsk diplomatik delegasyonu üyeliğinde (1918), sonra Moskova Sovyeti Ekonomi konseyi başkanlığında bulundu (1918-1926). Çalışma konseyi başkanı, politbüro üyesi (1922), Halk Komiserleri konseyi ikinci başkanı oldu (1922). Stalin ve Zinoviyev ile birlikte Troyka'yı kurdu. Başlangıçta, kayınbiraderi Troçki'ye şiddetle karşı koydu, sonra ona yanaştı (1926). Rome'da büyükelçi iken «parti aleyhtarı» çalışmalarından ötürü önce geçici olarak (1927), sonra da büsbütün partiden çıkarıldı (1932). İhanetle suçlandırıldı ve idam edildi.

kamu borcu (Fr. dette publique) Devlet taahhütlerinin tümü olup devletin gerek yapmış olduğu istikrazlar yada ödemekle yükümlü bulunduğu emekli, vs. aylıkları dolayısıyle karşılamak zorunda olduğu borçları, gerekse memurlarına ve mal ve hizmet sağlayıcılarına yapması gereken ödemeleri içerir. - İstikraz, gelir ve aylıklardan doğan kamu taahhütlerinin toplamıdır kamu borcu.

Bu bakımdan, kamu borcu üç büyük fasla ayrılır.

Mukayyet borç, başka bir deyişle deyişle devamlı ve konsolide borç. Bu, devletin devamlı taahhütlerinin toplamı, anaparası geri ödenmez olan iratların tediyesiyle ilgili hizmettir.

Tümüyle geri ödenebilir borç, vâdesinde ya da taksitle ve tamamen itfa olununcaya kadar faiziyle birlikte ödenecek istikrazları ya da iratları ihtiva eder.

Bu ikinci türlü borçlar içinde, miktarı değişen, kısa vâdeli ve sık sık yenilenen istikrazlarla (Hazine bonoları gibi) ilgili olanına dalgalı borç adı verilir özel şahısların hazineye olan borçlarının tediyesinde esham ve tahvilat da kabul edilir (vergilerin hazine bonolarıyle ödenmesi mümkündür).

Hayatla kaim borç, devletin ödemekle yükümlü olduğu emekli aylıkları (maaşlar değil) ile ömür boyu gelirlerin toplamı.

Tarihte kamu borcu politikası kapitalizmin değişik gelişme evrelerinde farklı bir rol oynamıştır. Eskiden, kamuya borçlanma politikasından güdülen amaç, bir yandan devletin cari trezorisini kolaylaştırmak, öbür yandan menkul değerler üzerinde spekülasyona yönelen sermayelerin bir kısmını devlet değerlerine doğru kanalize etmek idi. Monopolist devlet kapitalizminin zuhurundan sonra kamu borçlanması özellikle, bir yandan, ancak sınırlı bir süre için yatırıma hevesli sermayelerin kamu sektörüne çekilmesinde kullanılan bir araç, öbür yandan da, tedavüldeki para kitlesi üzerinde etkili olmanın pratik bir aracı haline gelmiştir.

kamu garantisi (Fr. garantie publique) : Devletin yada kamu idarelerinin, girişimciyle birlik halinde yada rekabet içinde, bir girişimin iyi çalışması konusunda girdiği taahhüt. - Bir kamu idaresi yada devlet, doğrudan doğruya üstlenmediği bir girişimin en iyi koşullarda yürütülmesine özel bir önem verirse, söz konusu girişimi üstlenen kişiye, sipariş verenin sağladığı garantiye ek bir garanti verebilir.

Bir kamu idaresi bir sipariş verdiği zaman, bir alış veriş anlaşması yaptığı zaman, devlet, adı geçen idarenin verdiğine ek bir garanti verebilir.

Garanti kısmî yada tam koşullu yada koşulsuz olabilir. Kamu garantisi, ancak, alelade ödeme biçimlerine, özel garantilere ve normal banka garantilerine usulüne başvurulduğunda söz konusu olabilir-garantiye müracaat prosedürü budur.

İyi sonuç güvencesi, sözleşmedeki bir üçüncü kişinin, bankanın yada idarenin, girişimciye, sözleşmedeki ödeyicinin kısmen yada bütünüyle iflâsı halinde, onun yerine, girmiş olduğu parasal taahhütleri yerine getireceğine söz verdiği garantidir.

Son zamanlarda gelişmiş bulunan kamu garantisi, devlet monopolleri arasındaki bağlantı biçimlerinden biri olarak karakterize edilebilir. Çünkü bu garanti monopollerin parasını pazara karşı korumakta ve pazardan doğan rizikoların telâfisini sağlamaktadır.

kamu kredisi (Fr. crédit public) Borçlananın bir kamu idaresi, yani komünler ve iller gibi yerel idareler yada ulusal idare, yani devlet olduğu kredi biçimi. Şehir donanımının bütçe ihtiyaçlarını karşılamak için gerek belediyeler gerekse iller, dalma, on yıllık süreler içinde ödenmek üzere büyük miktarlarda istikrazlarda bulunmak zorunda kalmışlardır ve bundan böyle de kalacaklardır.

Devlet bu ve buna benzer daha birçok nedenlerle, gitgide daha çok istikrazcı olmuştur. Devlet istikrazlarının iki biçimi vardır:

— bir yandan, uzun vâdeli borçlar ki, bunlar da ikiye ayrılır : amorti edilebilir, yani sermayesi sabit bir süre —birkaç onyıl— içinde yıllık taksitlerle ödenebilir olan istikrazlar, ve devletçe sermayesi hiçbir zaman ödenmiyen, fakat faizi (rantı) dalma ödenmek zorunda olan sürekli istikrazlar :

— öte yandan, kısa vâdeli yada «dalgalı borçlar» ki, bunlar kısa bir süre içinde (üç ay, altı ay, yada 1 yıl) içinde ödenebilir senetlerden oluşurlar: Hazine bonolarıdır bunlar. Vergi gelirleri sürekli ve kesin gelirler olmadığından, devlet ödemeleri (gündelik ödemeler) bu «dalgalı borçlarla sağlanır.

kamuoyu (Osm. efkâr-ı umumiye, Fr. opinion publique, İng. public opinion) : Birey yada sınıfların davranışları, sosyal hayatın olayları karşısında, bir ya da birkaç sosyal grubun tavrını ifade eden fikir ve görüşlerin toplamı. Kamuoyu, bir insanın davranışlarının, o insanın çevresindeki diğer insanlar tarafından tasvip ya da mahkeme edilmesi şeklinde tezahür eder. Kamuoyu, sınıfî organizasyonlar ve kurumlar tarafından maksatlı olarak yaratılabildiği gibi; sadece, pratik tecrübelerin ve geleneğin halka yol gösterdiği hallerde kendiliğinden meydana gelir. Bunun içindir ki, Kamuoyu, sadece menfaat ayrılıklarını değil, fakat aynı derecede olmamakla beraber, sosyal bilinci de açığa vurur. Antagonist toplumlarda, bir yanda sömürülenlerin çıkarlarını öte yanda sömürülenlerin menfaatlerini yansıtan birbirine aykırı iki Kamuoyu vardır. Sosyalist toplumda ise, Kamuoyu, mahiyeti itibariyle tamamen farklıdır. Sosyalist toplumda, kanaatler arasında mücadele antagonist bir karakter taşımaz; kanaatler arasındaki ayrılıklar, bir yandan otokritik yoluyla, bir yandan da, halkın menfaatlerinin gittikçe

daha çok dikkate alınmasıyle uyarılan toplum üyelerinin sosyalist bilincinin daha yüksek bir safhaya doğru gelişmesi yoluyla ortadan kalkar.

kamutanrıcılık bk. **heptanrıcılık.**

KANT Immanuel (1724-1804). Alman filozorf. Orta halli bir ailenin oğludur. Sofu bir kadın olan annesinin etkisinde büyümüş ve ilk öğrenimini bir din okulunda görmüş. 1741-1747 yılları arasında Koenigsberg Üniversitesinde tanrıbilimin yanı sıra felsefe okumuştur. O çağda Alman ünlversitelerinde bir yandan Wolff ve Baumgarten'in «akılcı» görüşleri, bir yandan da doğa felsefesi olarak kabul edilen Newton'ın fizik teorileri incelenmektedir. Nitekim Kant'ın kurucusu olduğu ***eleştirici felsefe***, teorik felsefe alanında egemen olan akılcılıkla bilim

İmmanuel Kant BECKER'in portresi.

felsefesi alanında egemen olan ampirizmi aşmağa yönelecektir. Üniversiteyi bitirdikten sonra, 1754'e kadar soylu ailelerin çocuklarına eğitmenlik yapan düşünür, daha sonra doçent olarak Üniversiteye girmiş ve hayatının sonuna kadar da doğup büyüdüğü şehirden hiç çıkmaksızın, sâkin, kendini tamamıyle öğretime ve derindüşünmeye adayarak yaşamıştır. İlk yazıları, maddenin doğası ve dünyanın oluşumu üzerinedir. Ama 1760'tan sonra okumağa koyulduğu Rousseau ve Hume, Kant üzerinde silinmez bir etki yaratacaktır: Artık düşünür, bilimlerin kesinliği ile metafiziğin karanlığı arasındaki karşıtlığı açıkça dile getirmektedir. Kant, kendine özgü «eleştirici» düşüncesinin ana çizgilerini ilk olarak, Lâtince kaleme aldığı ***De mundi sensibilis atque intelligibilis forma et principiis*** («Duyulur ve anlaşılır dünyanın formu ve ilkeleri üzerine», 1770) isimli eserinde ortaya koymuştur. Bunu onbir yıl süren bir susuş dönemi izleyecektir: Coğrafyadan matematiğe, fizikten teorik felsefeye uzanan evrensel bir kültürün unutulmaz kıldığı derslerini daima orijinal buluşlarla süslemesini bilen nazik ve şakacı profesör Kant, âdeta tükenmiş ve sönmüş gibidir. Bu uzun içe kapanış döneminin sonunda Batı felsefesini kökten bir devrime uğratacak olan eser, ***Kritik der reinen Ver-***

KANT'ın Königsberg'deki evi.

nunft («Saf aklın eleştirisi», 1781) yayınlanmıştır. Kant yeniden ve bu sefer «eleştirici» felsefenin getirdiği yeni bilinçle, dinden politikaya kadar bütün sorunlara eğilmeğe başlamaktadır. Bu dönemde ardarda yayınladığı eserler arasında iki en önemlisi, sistemini bütünleştiren ***Kritik der praktischen Vernunft*** («Pratik aklın eleştirisi», 1788) ile ***Kritik der Urteilskraft*** («Yargıgücünün eleştirisi», 1790) isimli kitaplardır.

Eleştirici metodun temel buluşu; felsefenin gerçek amacının dünya hakkındaki bilgilerimizi genişletmek değil, insan hakkındaki bilgilerimizi derinleştirmek olduğunu ortaya koymağa dayanır. İnsan zihninin gücünün nelere yettiğini (yani neleri bilebileceğini, neleri yapması gerektiğini neyi nasıl yargılamak durumunda olduğunu), ancak ve ancak, aklın derin olanaklarını analizden geçirerek öğrenebiliriz. Nitekim Kant ilkin, bilgi olanaklarımızı analizden geçirmekte, bu arada özellikle matematik bilginin formlarıyle Newton fiziğinin temel ilkelerini ortaya koymakta; aynı zamanda da, kendisine bir muhteva sağlayacak gerçek bir nesnesi olmadığından dolayı, metafizik bir bilimin imkânsızlığını ispatlamaktadır. Daha sonra Kant ***Pratik aklın eleştirisi***'nde, varlığımızın en derin olanağının ahlâk yasası olduğunu belirtir: Kategorik «kesin buyruk», işte bu açıdan, hürriyetimizin ve hakiki özçağrımızın mutlak şekilde gerçekleşmesi demektir. Filozof bu alandaki düşüncesini, ***Grundlegung zur Metaphysik der Sitten*** («Töreler metafiziğinin temelleri», 1785) isimli eserinde en açık bir şekilde ortaya koymuştur. Son önemli kitabı olan ve sanat eserinin bir felsefesiyle bir organik hayat teorisini kapsayan ***Yargı gücünün eleştirisi***'nde ise Kant, teorik felsefesi ile pratik felsefesini bir birlik içinde toplamağa; sanın bilgi, eylem ve duygu olarak bellibaşlı boyutlarını tam bir sistem halinde ele alıp bütünleştirmeğe girişmektedir. ***Kant'-***

HAGEMANN'ın deseni Kant ihtiyarlığında..

sonrası diye anılan ve Hegel tarafından temsil edilen filozofların temel kaygısı da bu birleştirme çabası olacaktır. Çağdaş değerler açısından Kant, herşeyden önce, ahlâka bilimsel bir temel kazandıran filozoftur.

«Üzerimde bu yıldızlı gökyüzü, ve içimde ahlâkın buyrukları egemen oldukça...»
KANT (kendi hazırladığı mezartaşı yazısından)

KANT üzerine

Kant'ın Eleştiriciliği ve Toplum Sorunu

Descartes tarafından ortaya atılan, bilimsel olarak sadece uzayda konumlu nesneleri tanıyabileceğimiz ilkesi, bütün gerçekliğin bu nesnelerden meydana geldiği görüşünün kabul edilmesiyle sonuçlanmıştır.

Bu maddeciliğin karşısında, Berkeley tarafından önerilen eksiksiz bir idealizm gelişmiştir. Bu idealizme göre biz, sadece duyumları ve algıları, yani düşüncemizde zaten varolan süreçleri kavrarız. Dolayısıyle de yalnız kendi gücümüze dayanarak, dış dünyanın varolduğunu olumlayamayız. Bize bu güveni, ancak Tanrı'ya imanımız verebilir.

Aslında maddeciliği pekiştirmektedir bu tavır. Çünkü tamamıyle kendi bilincinin içine kapalı bir insan görüşü ile gerçek dünyayı tanıyan ve bu dünya üzerinde etkiyen bir insan görüşü arasında bir seçim yapılacaksa eğer, maddeciliğe katılma pahasına da olsa daha çok bu son görüşün seçimi kazanma olanağı vardır.

Ama XVIII. yüzyıl sonunda Immanuel Kant, bu ikilemden kurtulmak istemiştir.

Saf aklın eleştirisi *adlı yapıtında, filozof tarafından önerilen çözüm yolu şudur :*

Dış dünya vardır, diyor Kant, ama bilimsel bilgi ve bu dış dünyanın gerçek doğasını tanımamız sağmaz. «Kendinde şey»lere erişemez çünkü bilimsel bilgi; «fenomen»lere erişebilir ancak; ve bu fenomenleri de, insan düşüncesinde zaten varolan uzay, zaman, nicelik, nedensellik, vb. gibi kavramlar sayesinde kurar. Maddesel dünya üzerinde etkimizi sağlayan bağları ortaya çıkarmak ve teknikleri yaratmak için de, bu kadarı yeterlidir.

Ama insan zekâsına ve eylemine açık bu ilk alanın yanı sıra, bundan tamamıyle farklı bir ikinci alan bulunmaktadır : Ahlâki (yada, tinsel) bilginin ve iradesel edimlerin alanıdır bu alan. Maddeciliğe karşı, insanın hür olduğunu ve eyleminin kılavuzunu kendi kendinde, ahlâk yasasında bulduğunu olumlamak gerekir, diyor Kant. İlkesi «kesin buyruk» olan bu temel yasayı da şöyle dile getiriyor : «Öyle bir kurala göre davran ki, bu kuralın evrensel bir yasa haline gelmesini isteyebilesin.» (Yada: «Genel bir yasa olmasını isteyebileceğin bir ilkeye göre eyle.» Yada : «Öyle bir biçimde eyle ki, iradenin ilkesi, aynı zamanda evrensel bir hukukun ilkesi olarak her yerde ve her zaman geçerli olabilsin.»)

İşte bu ahlâki eylem teorisi sayesinde Kant, maddecilikle idealizm arasındaki çatışmadan sıyrıldığını düşünmektedir. Bu sayede, aynı zamanda, Hıristiyanlığa özgü vahy yoluyle Tanrı tarafından indirilmiş bir ahlâk görüşünden de sıyrıldığını düşünmektedir filozofumuz.

Nitekim bu teoriye göre, nesnel olarak, kendi kendinde ahlâka uygun yada kendi kendinde ahlâka aykırı edim diye bir şey yoktur; çünkü bir edimin ahlâki karakterini yapan, sadece ve sadece, bireyin, kesin buyruğa uyma niyetidir. Herkesin saygı göstermek zorunda bulunduğu bir ahlâk yasası olamaz. Yalnız bir ahlâk kuralı vardır.

Ödev sorununun böylece çözüme ulaştığını düşünen Kant, 1797 yılında yayınladığı Hukuk öğretisinin ilk metafizik ilkeleri *adlı kitabında, Hukuk sorununu çözmeğe yöneliyor.*

Gerçekten de bütün daha önceki felsefelerde hukukun doğası sorunu, tıpkı ödevin doğası sorunu gibi gizemli kalmıştır.

İnsanın doğal haklarından, bir Tanrı vergisi, Tanrı'dan gelen bir ayrıcalık olarak söz edilmiştir. Ama insan, toplumsal davranışlarında Tanrı'nın buyruklarına boyun eğmekle yetindiği takdirde, özerkliğinden vaz geçmiş olmayacak mıdır?

Öte yandan, örneğin Hobbes'un yaptığı gibi, doğal hak kavramı reddedildiği takdirde, toplumu, herkes tarafından herkese karşı sürdürülen aralıksız bir savaştan, gerçek bir kaostan başka bir şey olarak düşünmek, olanaksızlığı gözükmektedir.

Kant, şu ilkeyi ortaya koyarak aşmağa çalışıyor bu ikilemi :

«Her bireyin elindeliğine (irade-i cüziye'sine), genel bir yasa uyarınca, herkesin hürriyetiyle uzlaşma olanağını sağlayan her eylem (yada, her eylem ilkesi), hukuka uygundur yada adaletlidir».

Kesin buyruğun tanımına yakın gözüküyor bu ilke. Ne var ki burada artık eylemleri niyetlerle temize çıkarmanın olanakdışı kaldığı bir alanda bulunmaktayız. Doğrudan doğruya edimin kendisi adaletli yada adaletsiz olarak göz önüne alınmak zorundadır burada. Dolayısıyle de filozofun, kendi hukuk tanımının gerçekten uygulanabileceği bir toplumsal örgüt tasarlayıp sunması gerekmektedir. Şimdi göreceğiz ki bu toplum, daha önce Fizyokratlar yada Adam Smith tarafından betimlenmiş olan liberal toplumdan başka bir şey değildir. Öyle ki, Kant'ın hukuk öğretisi, aslında, ekonomik liberalizme, ekonomi bilgilerinin maddeci temeli dışında kalan ama eleştirici felsefenin tinselci karakteriyle uzlaşma halinde olan yeni bir temel vermeğe yönelmiş bir girişimden başka bir şey olmamaktadır.

Bir eylemi adaletli yada adaletsiz kılan şeyin, o eylemin muhtevası yada «maddesi» değil, form'u (şekli) olduğunu ileri sürüyor Kant.

Şöyle yazıyor

Bir iradenin bir başka iradeyle karşılıklı bağıntısı içinde, o iradenin *madde*'sini, yani herkesin istediği herşeyde kendine önerebileceği ereği, hesaba katmamak gerekir. Bir bireyin, benden mal alırken, bu malda avantaj sağlayıp sağlamayacağı üzerinde durulmamalıdır, örneğin. *Hür* olarak göz önüne alınan bu iki iradenin karşılıklı bağıntısında, yalnız *form* düşünülmeli; ve birinin eyleminin, genel bir yasa uyarınca, öbürünün hürriyetiyle uzlaşıp uzlaşmadığı aranmalıdır sadece.

Kant bunu söylerken, ekonomi bilgilerinin bir olumlamasını; mal mübadelesi sırasında rekabetin, kendiliğinden, *bireysel çıkarları biribirleriyle «uzlaştırdığını» belirten olumlamayı hatırlıyor hiç şüphesiz. Düşünürümüzün gözünde herhangi bir baskı yapabilecek her türlü davranıştan kaçınarak mübadeleye giren, yani oyunu rekabetin «kurallarına uygun olarak oynayan» mal sahibinin eylemidir.*

Bu durumda, Kant'ın verdiği hukuk tanımından çıkan sonuç, toplumun, özel mülkiyet ve mal sahiplerinin mallarını mübadele hürriyeti üzerine kurulu olması gerektiğidir.

En uç vargılarına değin geliştirilmektedir bu tez. Örneğin düşünürümüz, kusursuz bir toplumda sadece mal sahiplerinin yurttaş olmaları gerektiğini ve emeklerinden gayrı satacak bir şeyi olmayanların bu sıfatı hak edemeyeceklerini ileri sürüyor.

Ama mülkiyet ilkesi konulduğunda, zorunlu olarak eşitlik sorunu da ortaya çıkmaktadır. Yararcı doğalcılığa şiddetle karşı olan Kant, ekonomik hürriyet ekonomik ilerlemeyi garanti ediyor ve «en fazla sayıda insanın en büyük miktarda mutluluğunu» sağlıyor gerekçe-

siyle toplumsal eşitsizliklerin kabul edilmesini isteyen liberal kanıtlamayı bu alanda izleyemez. Ama düşünürümüz problemden kaçmamakta ve bu sorunu, Yargıgücünün eleştirisi *adlı yapıtında incelemeye girişmektedir.*

Bu kitapta, güzel duygusunu, «estetik yargıyı açıklayarak felsefesini bütünlemek isteğindedir Kant. Düşünürümüz, ne bir bilimsel bilgiye, ne de bir ahlâk yargısına eş tutulamayacağını belirttiği bu duyguyu açıklamak için, hiç beklenmedik bir biçimde, ereklik idesine başvurmaktadır. Güzel duygusu, diyor, bir gerçekliğin çeşitli yanları (görünüşleri) arasında bir uyum bulunduğunun kavranmasıdır; bu da erek idesinin, düşüncemiz için temel olduğunu ispatlar.

Ama bununla da yetinmiyor Kant ve bütün doğanın ereklik tarafından yönetildiğini düşünüyor (doğal olayların gerçekten bilimsel sayılan açıklamaları daima nedenselliğe dayanan, mekanik açıklamalar olduğu halde). Zaten daha önce 1784 yılında da, Herder'in görüşlerinden esinlenerek kaleme aldığı Kozmopolit açıdan bir evrensel tarih İdesi *adlı incelemesinde de, ereklik idesini insan türünün tarihine uygulamıştı düşünürümüz.*

Şöyle yazmıştı :

Toptan insan türünün tarihi, içte yetkin ve ulaşılması gereken bu erek dolayısıyle dışta da bir o kadar yetkin bir siyasal kuruluş yaratmak üzere doğa tarafından hazırlanan gizli bir planın gerçekleşmesi olarak tasarlanabilir; doğanın, insan türüne verdiği bütün yetenekleri tamamıyle geliştirebileceği tek durum da, böyle bir siyasal kuruluştur.

Yargıgücünün eleştirisi'*nde, ereklik idesi, toplumsal eşitsizliği doğrulamakta, hakkı çıkarmaktadır.*

Şöyle yazıyor düşünürümüz :

İnsan türünde uzluk, ancak insanlar arasındaki eşitsizlik sayesinde gelişebilir. Büyük çoğunluk, adetâ mekanik bir biçimde, hayatın zorluklarını karşılamak için çalışmaktadır; ve bunun için de sanata özel bir ihtiyaç duymaz. Böylece ötekiler (yani, azınlık) rahat bir hayat sürmekte ve boş vakitlerini değerlendirme olanağına kavuşmaktadırlar. Kültürün en az zorunlu yanlarına, bilim ve sanatlara verir bunlar kendilerini; en ağır işleri yükleyerek çoğunluğu baskı altında tutar, ve çoğunluğa pek az boş zaman bırakırlar. Bununla birlikte üst sınıfın kültürü, belirli bir ölçüde yavaş yavaş alt sınıfa da yayılır. Ama kültürün ilerlemesiyle (eksiksiz gelişmesi lükstür, kültürün; ve o vakit, gereksiz şeylere düşkünlük, zorunlu şeylerin yaratımına zarar vermeğe başlar) yoksulluklar da her iki yanda birden aynı güçle büyüyecektir. Bir yanda zorbalığın sonucu olarak, öbür yanda da doymaz arzuların sonucu olarak büyüyecektir yoksulluk. Ama parlak (verimli) yoksulluk, insan türündeki doğal yeteneklerin ve anıklıkların gelişmesine bağlıdır; doğanın ereği de. bu erek bizim ereğimiz olmamakla birlikte, böylece gerçekleşmiş olur.

Filozof burada, Rousseau'nun yoksullar ve yoksullarla birlikte zenginlerin artagelen «yoksulluğu» konusundaki görüşlerini de benimsediğinden, bu metin bir kat daha afallatıcı oluyor. Böyle bir durumun sürüp gitmesini kayıtsız şartsız kabul ediyor Kant; çünkü bu, insan yetilerinin gelişmesinin temel koşulu olarak gözüküyor ona.

1784 yılında yayınladığı incelemede Kant, insanlığın yetkin bir kuruluşa doğru yol aldığını ileri sürüyordu; burada ise, böyle bir şey söz konusu değildir artık : İnsanlığı kendi aleti haline getiren doğanın bu iradesi karşısında hiç itirazsız eğilmemizi istemektedir filozof («doğanın ereği de, bu erek bizim ereğimiz olmamakla birlikte, *böylece gerçekleşmiş olur»).*

Bu tavırla liberal ekonomi bilginlerinin tavrı arasındaki fark nedir peki? Ekonomi bilginlerine göre insanlığın mutluluğunu sağlamağa yönelen doğa, Kant'a göre insan türünün zihinsel (entellektüel) ve ahlâki yetilerini geliştirmeğe yönelmektedir (Kant'ın gözünde mutluluğa ancak dünyaüstü bir evrende kesinlikle ulaşılabilir). Ama her iki şıkta da insanlara, toplumsal ilişkilerini, adalet anlayışlarına dayanarak bilinçli bir şekilde düzenleme olanağı tanınmamakta; ve her iki şıkta da insanlardan, kendilerinden üstün bir güç karşısında kesinlikle boyun eğmeleri istenmektedir. Bu son derece önemli nokta, apaçıktır.

Kaldı ki hem ekonomi bilginleri, hem Kant, bu insanüstü güce aynı adı veriyor: Doğa. Bu durumda biz, Kantçı toplum felsefesinin aslında XVIII. yüzyıl doğalcılığını aşamadığı sonucuna varacağız rahatça. Bu aşamayan da, düşünürümüzün ahlâk ve hukuk konusundaki görüşlerinin formalist (şekilci) görüşler olmasından ileri geldiğini söyleyeceğiz.

Ahlâki edim, belirli bir niyet'le (evrensel bir değere sahip olma niyetile) gerçekleştirilen edimdir. Ve açıkça ortaya koyduk ki, düşünürümüze göre adaletli yada hukuka uygun olan eylem, pazardaki serbest rekabet kurallarına uygun olan eylemdir. Ancak şekilsel (formel) biçimde ahlâki ve adaletli olan bu eylemlerin nesnel açıdan geçerli bir sonuca ulaştığı ispatlanmamış olduğuna göre, doğanın insandışı amansız gücüne körce bir güven beslemekten başka çare bulamıyor düşünürümüz. Böylece, tıpkı ekonomi bilginlerinin doğalcılığı gibi Kant'ın eleştiriciliği de. insan bağıntılarının düzenlenmesi ve örgütlenmesi alanında, insana özgü akıl gücünün inkârına götürmektedir.

Henri DENİS

Bilme'nin sınırlarını ele alış tarzı, Kant'ı agnostisizm'e, yani, insan bilgisinin, bizatihen varolan şeylerin («kendinde-şeyler»in) mahiyetine asla nüfuz edemiyeceği iddiasına götürmüştür. Kant'a göre, sadece, fenomenler hakkında bilgi edinilebilir; yani, bilgimiz, ancak, eşyanın tezahürlerini bilebilir. Hakiki teorik bilgi, yalnızca, matematik'te ve tabiat bilimlerinde mümkündür. Kant'a göre bu böyledir; bunun sebebi, tıpkı apriori müdrike formlarının ya da kavramlarının; duyuların çeşitliliği ile bu kavramlar arasında, apriori bağlantıların ya da sentez formlarının mevcut olması gibi, duyusal apriori temaşa formlarının da mevcut olmasıdır. Bu zihni formlar, meselâ, temel objelerin değişmezliği kanunu'nun, nedensellik kanunu'nun ve temel objeler arasıdaki aksiyon kanunu'nun temelini teşkil ederler. Kant'a göre, insan zihninde, yüksek seviyedeki etik gereklerden dolayı meydana gelen bir mutlak bilgi edinme eğilimi vardır. Bu eğilimin itişiyledir ki, insan zihni, dünyanın zaman ve mekân bakımından sonsuzluğu problemini, dünyada bölünmez parçacıkların mevcudiyeti imkânı meselesini, dünyada vukua gelen prosesüslerin mahiyeti ve mutlak bir aslî varlık olarak Tanrı'nın varlığı meselesini çözmeye çabalar. Kant'a göre, aynı derecede doğrulanabilen birbirine zıt hal tarzları vardır : dünya sonludur, dünya sonsuzdur; bölünmez parçacıklar (atomlar) mevcuttur, bölünmez parçacıklar mevcut değildir; bütün prosesüsler nedenselliğe tâbidir, nedenselliğe tâbi olmayan prosesüsler vardır; mutlak bir aslî varlık vardır, mutlak bir aslî

varlık yoktur. Demek ki, insan zihni, mahiyeti itibariyle antinomik'tir; yani çelişmelidir. Fakat bu çelişmeler zevahirden ibarettir. Bu çelişmeler, «kendinde-şeyler» ile fenomenleri ayrı tutmak, «kendinde-şeyler»in bilinemezliğini kabul etmek, iman'ı kabul etmeye götürse de bilgiyi sınırlamak suretiyle çözülür. Dolayısıyle, insan, aynı zamanda, hem hürdür (fenomenler dünyasında bir varlık olarak), hem de hür değildir (bilinemez, duyusalüstü dünyanın konusu olarak); bir yandan, Tanrı'nın varlığının ispatlanması mümkün değildir (bilgi bakımından), ama öte yandan, dünyada manevî bir düzenin varlığına inanma zarureti vardır. Kant'ın, «kendinde-şeyler» ve «fenomenler» düalizmi'ne ve agnostisizmi'ne temellik eden bu öğretisi, yani, zihnin antinomik mahiyeti öğretisi, bir yandan, Alman klasik idealizmi'nde pozitif diyalektik'in gelişmesini hızlandırmış; ama öte yandan, bilgi, davranış ve yaratıcı faaliyet konularında düalizm'in, agnostisizm'in ve formalizm'in tutsağı olmuştur.

M. ROSENTHAL

(Türkçesi : Aziz ÇALIŞLAR)

KANT'IN «NUMEN»İ Üzerine

«Gerçeğin dış nesnelliği» sorunu, «kendinde şey» (chose en soi) ve «numen» kavramıyla bağıntısı içinde ele alınır. «Kendinde şey»in Yunan-Hıristiyan kültür karışımının ürünü (Aristo-Saint Thomas) olan gerçeğin dış nesnelliği ve gerçekçilik kavramlarından koparılması güç gibi görünmektedir; bunu kaba maddecilik ile pozitivizmin yeni-kantçılık ile yeni-eleştirmecilik okullarının kurulmasına yol açan eğilimde görüyoruz.

Eğer gerçeklik bizim kendisini bildiğimiz gibi ise ve de bildiğimiz sürekli olarak değişiyorsa, yani eğer hiç bir felsefe tamamlanmış, olmuş bitmiş değil de her felsefe tarihçe belirlenmiş ise, gerçekliğin biz değiştikçe nesnel olarak değişeceğini düşünmek güç bir şeydir; bu güçlük yalnız kamusal düşünüş için değil, bilimsel düşünce için de sözkonusudur. Kutsal Aile'de *gerçekliğin bütünüyle, olaylarda bulunduğu ve olayların ötesinde hiç bir şey bulunmadığı söylenmiştir. Kuşkusuz bu böyledir. Ama bunun kanıtlanması kolay değil. Olaylar (phénomènes) nedir? Kendinde ve kendisiyle varolan birtakım nesnel şeyler, ya da insanın pratik çıkarları (ekonomik yaşamını kurması) ve bilimsel ilgileri, yani dünyada bir düzen bulma ve şeyleri sınıflandırma (bu da şu andaki ve gelecekteki pratik çıkarlarla bağıntılı bir zorunluluktur) zorunluğu nedeniyle ayırt ettiği niteliklerdir. Eğer bu yargı doğru ise, eşyada tanıdığımız kendimizden, ihtiyaçlarımızdan, çıkarlarımızdan başka bir şey olamaz, yani bilgilerimiz birtakım üstyapılardır (ya da tamamlanmamış felsefeler) şeklinde ileri sürülürse bu, bilgilerin ötesinde metafizik bir «numen», bir «bilinmeyen tanrı», bir «bilinmezlik» anlamında değil, fakat gerçekliğin somut olarak «izafi bir bilinmezliği» anlamında düşünülmelidir. Bu bilinmeyen şeyler, insanların «fizik» aletleri zihin melekleri daha da mükemmelleştiği gün, yani insanlığın toplumsal ve teknik koşulları ilerleme yönünde değiştiği zaman bilenecektir. Buna göre yapılan şey, geçmişten bugüne gelen bir gelişme sürecine benzeyen bir süreçin, sadece zihin işlemiyle geleceğe yansıtılmasıyla ilgili tarihsel bir öngörüdür. Ne olursa olsun, Kant'ı incelemek ve ileriye sürdüğü kavramları tekrar dikkatle gözden geçirmek gereklidir.*

Antonio GRAMSCİ

(Türkçesi : Adnan CEMGİL)

KANT'tan seçmeler

Sürekli barış konusunda ahlâk ile politikanın uzlaşmazlığı üzerine

Bu ödev kavramına borçlu olduğumuz yetkeyi tanıdıktan sonra tutup da, yapmamız gerekeni *yapamayacağımızı* iddia etmek saçmalığına ta kendisidir. Çünkü böyle bir şey mümkün olsaydı, bizzat ödev kavramını ahlâk alanından sürüp çıkarmak gerekirdi. Demek ki hukukun pratiği olarak ortaya çıkan politika ile hukukun teorisi olan ahlâk arasında, dolayısıyle de teori ile pratik arasında çatışma olamaz. Ama ahlâk deyince biraz kişisel avantajlar sağlamağa en elverişli yolları gösteren bir genel *ihtiyatlılık* öğretisi anlıyorsak, iş değişir elbette; çünkü böyle bir anlayış, genellikle, bir ahlâkın varlığını inkâr anlamına gelir.

Kesin buyruk

Öyle bir kurala göre davran ki, bu kuralın evrensel bir yasa haline gelmesini isteyebilesin.

Form düşünülmeli

Bir bireyin, benden mal alırken, bu maldan avantaj sağlayıp sağlamayacağı üzerinde durulmamalıdır. Hür olarak göz önüne alınan bu iki iradenin karşılıklı bağıntısında, yalnız *form* düşünülmeli; ve birinin eyleminin, genel bir yasa uyarınca, öbürünün hürriyetiyle uzlaşıp uzlaşmadığı aranmalıdır sadece.

Ereklik idesi toplumsal eşitsizliği haklı çıkarır

İnsan türünde uzluk, ancak insanlar arasındaki eşitsizlik sayesinde gelişebilir. Büyük çoğunluk, adetâ mekanik bir biçimde, hayatın zorluklarını karşılamak için çalışmaktadır; ve bunun için de sanata özel bir ihtiyaç duymaz. Böylece ötekiler (yani, azınlık) rahat bir hayat sürmekte ve boş vakitlerini değerlendirme olanağına kavuşmaktadırlar. Kültürün en az zorunlu yanlarına, bilim ve sanatlara verir bunlar kendilerini; en ağır işleri yükleyerek çoğunluğu baskı altında tutar ve çoğunluğa pek az boş zaman bırakırlar. Bununla birlikte üst sınıfın kültürü, belirli bir ölçüde yavaş yavaş alt sınıfa da yayılır. Ama kültürün ilerlemesiyle (eksiksiz gelişmesi lükstür, kültürün; ve o vakit, gereksiz şeylere düşkünlük, sorunlu şeylerin yaratımına zarar vermeğe başlar) yoksulluklar da her iki yanda birden aynı güçle büyüyecektir. Bir yanda zorbalığın sonucu olarak, öbür yanda da doymaz arzuların sonucu olarak büyüyecektir yoksulluk. Ama parlak (verimli) yoksulluk, insan türündeki doğal yeteneklerin ve anıklıkların gelişmesine bağlıdır; doğanın ereği de, bu erek bizim ereğimiz olmamakla birlikte, böylece gerçekleşmiş olur.

Kant'çılık (Fr. kantisme; İng. kantism) Kant'ın ve öğrencilerinin öğretisi. - Kant'ın öğretisini sürdürenleri, şu üç belli başlı akım içinde toplayabiliriz. 1. ***Klasik Kant'çılar:*** Filozofun eserlerini olduğu gibi benimseyip yorumlayan Vaihinger, Beck, S. Maimon gibi düşünürler bu akım içinde yer alır. 2. ***Kant'-sonrası*** diye anılan akım: Bilginin analizini bir mutlak teorisine doğru aşmak çabasındaki Fichte, Schelling ve Hegel bu akım içinde yer alır. 3. XIX. yüzyılda ortaya çıkan ve bilgi teorisi ile mantık çerçevesi içinde kalan ***yeni-Kant'çılar:*** Bu akımın öndegelen temsilcileri de, O. Liebmann, P. Natorp, E. Cassirer ve H. Rickert gibi düşünürlerdir.

Kant'sonrası (Fr. postkantien) : Kant'ın sürdürücüsü ve geliştiricisi olarak XVIII. yüzyıl sonunda ortaya çıkan akım. - Bu akım, İnsan bilgisinin ilkelerini bir temel önermeden hareket ederek ortaya koymak isteyen, böylece de Kant'ı «içerden» aşmayı tasarlayan Reinhold tarafından başlatılmıştır. Bir başka deyişle bu akım, Kant'ın felsefesinden yola çıkarak bir metafizik kurmağa yönelen akımdır. Belli başlı temsilcileri, Kant'ın bilgi teorisini bir «ben» (yada «özne») felsefesine doğru geliştirmiş olan Fichte, aynı teoriden bir doğa felsefesine varmış olan Schelling ve mutlağın felsefesini kurmuş olan Hegel'dir. Bu akımı, bir «Kant'a dönüş» şeklinde beliren ***yeni-Kant'çılık***'tan ayırt etmek gerekir.

kanun bk. **yasa.**

Kapital (Almanca aslı : Das Kapital) : Marx'ın, kapitalist üretim tarzını açıklayan ve sosyalizmin bilimsel temellerini ortaya koyan anıtsal yapıtı. ***Kapital*** için büyük düşünür : «Bütün ömrümü verdiğim yapıt..» demiştir.

Marx, ***Kapital*** üzerindeki çalışmalarına 1840'ların ortalarında başladı ve bu çalışmasına hayatının sonuna kadar devam etti. Kitabın ilk cildi 1867 yılında yayınlandı. Öbür iki cilt ise Marx'ın ölümünden sonra, 1885 ve 1894 yıllarında Engels tarafından baskıya hazırlandı. ***Kapital***, ilk defa olarak 1872 yılında Rusçaya çevrildi.

Kapital'in ilk cildinde sermayenin oluşum süreci, ikinci ciltte dağılım süreci, üçüncü ciltte ise bir bütün olarak kapitalist üretim süreci çözümlenir. Artı-değer teorilerine ayrılmış olan dördüncü ciltte ekonomik doktrinlerin tarihi verilir ve eleştirileri yapılır.

Marx, bu başyapıtında, kapitalizmin bir sosyo-ekonomik formasyon olarak derin bir analizini yapmış; ve bu üretim tarzının başlangıcı, gelişmesi ve sone erişini yöneten yasaları ortaya koymuştur. Öyle ki, Lenin'in deyişiyle, «***Kapital***, bugüne kadar yapılmış en büyük ekonomik inceleme olduktan gayri çok büyük bir de felsefi değer taşır. ***Kapital***, en karmaşık toplum yapısının bilimsel ve maddeci analizinin örneğidir» (Lenin, ***Yapıtlar***, cilt I, s. 143).

Diyalektik metodun kusursuz bir uygulaması olan ***Kapital***, aynı zamanda, hem nesnel gerçekliğin incelenmesinin metodu, hem de bir mantık sistemi ve bir bilgi teorisi olarak bütün ana konuları içermektedir.

Marx, gelişme süreci içinde kapitalizmin tarihsel olarak geçici bir üretim tarzı olduğunu gösterir bu eşsiz yapıtında. Ortaya koyar ki kapitalist sistemde meydana gelen niceliksel değişmeler, kapitalizmi yeni bir üretim tarzına... yani sosyalist üretim tarzına götürecek niteliksel değişmelerin ön koşullarını hazırlamaktadır. Marx'ın kapitalizm analizinin karakteristiği, kapitalizmin kendi hareketi ve gelişimi içindeki çelişmeleri başlangıçtan sonuna kadar, yani meta üretiminin ilk belirtilerinden «mülksüzleştirenlerin mülksüzleştirilmesi»ne varan uç noktaya kadar göstermiş olmasıdır. Marx, bu çelişmelerin gelişme evrelerini, içerik bakımından değişmelerini ve bunları çözme metodlarını baştan aşağıya ve ayrıntılı bir şekilde tasvir ettikten başka sosyo-ekonomik formasyonların en önemli ve en genel yasalarından birini de şöyle formüle eder: «... belli bir üretim tarzının bağrında bulunan antagonizmaların tarihsel gelişmesi o üretim tarzının çözülüp dağılmasının ve bu üretim tarzının yerine yeni bir tarzın geçmesinin biricik yoludur» (***Kapital***, cilt 1, s. 488). ***Kapital***, kavramların ve düşüncenin diğer formlarının diyalektik maddeci tarzda yapılmış analizinin somut bir örneğidir; öyle ki bu eserde nesnel gerçeklik diyalektik maddecilik aracılığı ile bütün karmaşıklığı ve çeşitliliği içinde yeniden yaratılmıştır. Marx'ın kullandığı esnek, kıvrak ve diyalektik tarzda çelişken ekonomik kavramlar, gerçek sosyal ilişkilerin değişebilirliğini ve çelişkenliğini yansıtır. Marx tarafından ***Kapital***'de işlenen soyuttan somuta gelme metodu özel bir önem taşır. Burada, kavramların gelişmesi ve mantığı ve kavramların içiçe geçişmeleri, meta üretimi tarihini, üretim tarzının tarihsel gelişmesini yansıtır. Fakat Marx, göstermiştir ki tarihsel ile mantıksal, basit ve tek yanlı değildir. Kapitalist üretim tarzı, daha önce mevcut olan ekonomik kategorileri (örneğin ticari sermaye ile para - sermayesini, rantı v.s.) kendine malettiği ve değişikliğe uğrattığı için, analizde kullanılacak mantık, asli ve belirli bir kategoriden, yani endüstri sermayesinden yola çıkmayı gerektirir. Marx'ın deyimiyle, bu, hem her şeyi aydınlatan, hem de varolan ilişkileri anlaşılabilir kılan biricik ışıktır. Marx'ın, çoğu kere tarihsel bakımdan daha sonra ortaya çıkmış bulunan kategorileri hiç tereddütsüz hareket noktası olarak alıp, daha önce ortaya çıkmış bulunan kategorileri bunlardan sonra incelemesi bundandır (örneğin ticaret ve banka sermayesi ve rant, endüstri sermayesinden sonra incelenmiştir). Marx'ın ekonomi politik'inin kilit taşını meydana getiren artı-değerin, kapitalist üretimin bütün fenomenlerinde ve süreçlerinde mevcut bulunduğunu ortaya koymasına olanak veren şey bilimsel metodolojidir. ***Kapital***, toplumu ve toplumun gelişmesine tarihsel maddeci açıdan yaklaşmanın klasik bir örneğini teşkil eder. Lenin, tarihsel maddeciliğin ancak, ***Kapital*** sayesinde bir varsayım olmaktan çıkıp bilimsel bir teori haline geldiğini belirtir. Tarihsel maddeciliğin belli başlı kavramları ve önermeleri ***Kapital***'de işlenmiştir. Marx kapitalizmin evriminl, son çözümlemede, bütün sosyal değişmelerin kaynağını teşkil eden üretim güçlerinin gelişmesine dayanan tarihsel bir süreç olarak işler. Üretim güçleri ve üretim ilişkileri diyalektiğini, bunların birliğini ve çelişmelerini, burjuva toplumundaki üretim ilişkilerinin, üretimin serbestçe gelişmesini hızlandıran ve burjuva üretim ilişkilerinin yerini sosyalist üretim ilişkilerinin almasını zorunlu kılan bir etken haline tedricen fakat kaçınılmaz bir şekilde dönüştüğünü ispat etmiştir. Kapitalizmin bugünkü ideologları, ***Kapital***'in çoktan eskimiş bulunduğunu ve içerdiği temel fikirlerin XX. yüzyıl burjuva toplumuna uygulanamayacağını ispat çabasındadırlar. Aslında, Lenin'in emperyalizm teorisi'yle daha da geliştirilmiş olan ***Kapital***, işçi sınıfının, sermayenin baskısı altında ezilmekten kurtuluş uğrune yürüttüğü mücadelenin güçlü bir silahı olarak günümüze kadar geldikten başka, marksizm'in bilimsel ve devrimci gücünün tükenmez bir kaynağıdır.

kapitalist birikim (Fr. accumulation capitaliste, İng. capitalist accumulation) Artı değerin bir kısmının, varolan sermayeyi arttıran bir ek-sermayeye dönüşmesi. Kapitalist yeniden-üretim iki biçimde olabilir : Basit yeniden-üretim yada genişletilmiş yeniden-üretim. Genişletilmiş yeniden-üretim durumunda, artı-değer iki büyük bütüne ayrılır. Birinci kısım, tüketim (kapitalistlerin tüketimi) olarak erir: İkinci kısım ise, girişimlerin prodüktif kapasitelerini arttırmak amacıyla, üretim alanına yeniden yatırım olarak döner.

Artı-değer'in ek-sermaye haline dönüşmesi, bizzat sermayenin artış hareketini koşullandıran aralıksız bir süreçtir. Bu dönüşüm süreci hem bireysel bir karakter (bir girişim yada bir ticari ortaklık ölçeğinde), hem de bir sosyal karakter (bütün kapitalist toplum ölçeğinde) alır.

Kapitalist birikim, sömürü temeline dayanır ve kapitalist üretim ilişkilerinin genişletilmiş üretimini gerektirir. Buna karşılık, üretim ilişkilerinin genişletilmiş yeniden-üretimi, birikim sürecinden ayrılmaz. Gerçekten de, birikmiş artı-değer, zorunlu olarak, kısmen değişmez sermaye (yeni üretim araçlarının satın alınması: eskimiş üretim araçlarının yerine yenilerinin konması), kısmen de değişken sermayeye (sömürü alanının genişlemesi) dönüşür.

Birikimin kaynağını oluşturan artı-değer'dir. Şu halde, birikimin ritmi, diğer şeyler aynı kalmak koşuluyla, sömürü oranının büyüklüğüne bağımlıdır: bu oran ne kadar yüksekse, birikim de o kadar yoğun olur. Burjuva ideolojisinde, bu birikim süreci, kapitalist arttırım teorisinde ifadesini bulur.

apitalistlerin bu tasarruf zihniyeti sayesinedir ki, onların «gelir»lerinin bir bölümü rodüktif olarak yeniden yatırılabilir. Dolayıyle, birikimin motoru, kapitalistlerin tükemden «kaçınma»sıdır iddiası öne sürülmekedir. Aslında, birikimin yoğunluğunu ve biimini şartlandıran başlıca faktörler işgücü'ün sömürülme derecesi, emeğin prodüktiviesinin artışı, evanse edilen sermayenin büklüğüdür. Kapitalist girişim için birikimi arekete getiren unsur, her şeyden önce, çein bir rekabet ortamında cereyan eden ar-değer'i artırma yarışıdır.

Monopolist kapitalizm evresinde, bireyel birikim ve sosyal birikim aynı tarzda gerekleşmez. Her geçen gün, sosyal birikimi, emel fenomen haline getirmektedir. Bu ulual düzeydedir ki, devlet, birikim bakımınlan vazgeçilemez olan sermayeleri toplamak çin müdahalede bulunur: ücretlere yapılan askı (ücretlerin dondurulması, vergilendirilmesi baskısı), tüketimi kısma, kamusal ermayelerin bedellendirilmemesi (nonrémuaration). Böylece, biriken sermayeler, salece, işçilerin ve üretici niteliktekl diğer emekçilerin sömürülmesinden ve aşırı sömürülmesinden değil, fakat tüketicl yada vergi ükümlüsü sıfatını taşıyan ülke sakinlerilin çoğunluğunun soyulmasından ileri gelir.

kapitalist birikimin genel yasası (Fr. loi générale de l'accumulation capitaliste, İng. general law of capitalist accumulation) Kepitalist birikimin çelişkili doğasını dile getiren süreç : Servetlerin artan üretimi, yedek anayl ordusu olarak tanımladığımız işsizlerden, sakat ve yoksulların çoğalmasıyle sonuçlanan üreticilerin tasfiyeye uğramasından ayrılmaz bir şeydir. - Kapitalist birikim, sermayenin organik bileşimini yükseltmek suretiyle, sürekli olarak, bir aşırı işçi nüfusu meydana getirme eğilimi gösterir. Gerçekten de, kapitalistler, artı değer'i artırmak için, makinalaşmak ve üretim metodlarını dönüştürmek suretiyle, işgücü maliyetinden tasarruf etme yollarını ararlar. Bunun sonucu olarak, her ek-sermaye, ek-sermayenin her parçası, üreticilerin bir kısmını tasfiyeye uğratmaya, yedek sanayl ordusunun içine itmeye yönelir. Demek kl, birikim ile bu nispî aşırı-nüfus arasında zorunlu bir iç illşkl vardır. Marx her ikisl arasında sürekll olarak kurulan bir dengeden söz eder.

Sermaye birikimi, üretilen servetlerin artması ve konsantrasyonu, mantıksal ve zorunlu olarak emekçilerin yoksullaşmasına ve onların poperizasyonuna bağlıdır. Birikim ve poperizasyon, kapitalist üretlm tarzının gelişme yasasını dile getiren aynı bir fenomenin iki ayrı veçhesidir. Kapitalist birikim yasası, genel ve mutlaktır; çünkü kapitalist üretlm tarzının temel eğilimlerini ifade eder. Bu yasa, kapitalizmin varlığı sürelnce, kapitalizmin bütün evreleri boyunca hükmünü icra eder. Şu halde, konjonktürel olmayıp yapısaldır. Yasa olarak, ancak kapitalizmin ortadan kalkmasıyle ortadan kalkar. Genel bir yasadır, çünkü, zorunlu olarak, kapitalist üretim tarzının temel yasasından, artı-değer yasasından kaynaklanır. Artı-değer yasasının işleyişinin bir çeşit somut ifadesidir. Bununla birlikte, burada, eğilimsel bir yasa söz konusudur, çizgisel (linéaire), mekanik bir yasa değil. Fakat, son tahlilde, bu yasa, belirleyicidir. Fakat Marx'ın dediği gibi, «bu yasanın işleyişl, bütün diğerlerinde olduğu gibi, özel hal ve şartlarda değişime uğrar elbette.

İşçi sınıfı, işgücü'nden başka satecak bir şeyi olmıyan üreticileri, üretlm alanından tasfiyeye uğratan, ve işçi sınıfının varlığını bile tehlikeye atan bu yasa karşısında hepten güçsüz değildir elbette.

Kapitalizmin, ancak, bir yandan işsizler ordusunu çoğaltmak, öte yandan sanayl kurbanlarının sayısını artırmak suretiyle gelişebileceğini gösteren kapitalist birikimin genel yasasının keşfedilmesi teorik ve pratik büyük bir önem taşır.

Teorik olarak, bu, kapitalist üretim tarzının sınırlarının aydınlığa çıkarılmasıdır. O, zenginlikleri, nüfusun gerçek ihtiyaçlarına göre değil de, sadece kâra bağlı olarak gelişlirir. Pratik olarak, bu yasa, işçi sınıfının sendikal ve siyasal eyleminin temellerinden biridir. Sendikal, evet, çünkü bu yasanın yarattığı sonuçların belirmesinden korunmak için, sermayenin gasplarına karşı adım adım bir mücadele vermek gerekir; ve politik, evet, çünkü, ancak üretlm tarzının değiştirilmesidir bizzat bu yasanın lağvına varecak olan.

kapitalist disiplin (Fr. discipline capitaliste, İng. capitalist discipline) : Kapitalist işletmelerde, üretimin teknik gereklerini ve, aynı zamanda, bundan ayrılmaz bir tarzda, sömürü sürecinin teknik gereklerini dile getiren kural ve hükümler bütünü. - Kapitalist disiplinin, korporatif tiptekl hükümlerin yerini kesin olarak alması manüfaktürün ortaya çıkışıyle gerçekleşmiştir.

Marx'ın dediği gibi «üretim alanında, sermayenin buyrukları, savaş alanında generalin verdiği buyruklar kadar kaçınılmaz yasalar olurlar.»

Kapitalist disiplinin ikili bir temeli vardır. Bir yandan işin gerçekleştirilmesi için bir zorunluluk teşkil eder. Bu sıfatla, üretimin gerçek bir şartı olarak kendisi gösterir. Disiplin, bu görüş içinde, kullanım değerl üretimine varmayı sağlayan teknik kuralların izlenmesidir.

Ama, aynı zamanda, disiplin, sermayenin mutlak kudretinin ifadesidir. En gözle görülür, en zorlayıcı biçimler altında, sermaye - emek illşkisini sembolize eder. Sermayenin yasasıdır. Bu açıdan, sömürü sürecinin en kolay kavranabilen biçimlerinden biridir, çünkü amacı artı-değer'in elde adilmesini sağlamaktır.

Kapitalist disiplin, hem metinlerde (atölye tallmatnamelerin) hem de bir pratik içinde (kurallar, müeyyideler) somutluk kazanır.

Kapitalist disiplinin biçimleri tarihsel olarak değişikliklere uğramıştır. Kapitalist üretim biçiminin başlangıcında, bu disiplin, gözle görülür, keyfî, baba bir karakterdedir. Bugün, insan ilişkileri çerçevesinde, daha sistemli, daha gayri şahsl, daha soyut ve aynı zamanda daha farklılaşmış, daha ideolojik, bu nedenle de daha yanıltıcı olma eğilimindedir. Burada, genel bir sömürü sürecini içselleştirme isteği söz konusudur, bunun amacı da kapitalist disiplini özgürce benimsemiş bir oto - disiplin olarak göstermektir.

kapitalist işletme (Fr. entreprise capitaliste) Sosyal emeğin kapitalist rejime özgü örgütleniş biçimi ve sermaye ile mülkiyet ilişkilerinin hukuksal örgütleniş biçimi. - Büyük sayıda parçasal emekçilerin işbirliği yaptıkları kapitalist işletme, üretlmin üretici güçlerinin ve sermayenin birikiminin antagonik gelişiminin öz yuvası olan yerdir.

İşletme, doğrudan doğruya sermayenin bir sonucu olarak meydana gelmiş olduğu halde, gene de tümüyle sermayeye özdeş tutulamaz. Sermaye birçok işletmeyi kapsayabilir. Bunun tersine olarak da işletme, birçok ortak yada rakip sermayenin mülkiyeti olabilir. Genel olarak büyük işletmeler, en büyük sermayelerin içiçe geçişl sonucunda meydana çıkmaktadırlar.

Bugün devlet müdahalesi, firmaların büyümesi üzerinde gittikçe büyüyen bir etki yapmaktadır. Kapitalist konsantrasyonun hızlandırılması, devlet monopolizmi siyasetinin temel hedefi haline gelmiş bulunmaktadır. Bu siyaset ve amacı, Konsantrasyon Komitesi'nin kuruluşuyla belirginlik kazanamamıştır. Devlet temsilcileri ile belli başlı finans gruplarının temsilcilerini içinde barındıran bu komite, devlet işletmeleri sektörünü yeni baştan örgütlemeye yönelmekte ve en güçlü monopolist işletmeler arasında bir dizi birleşme hazırlamaktadır.

Sermaye konsantrasyonunun bir sonucu olan işletmelerin şekll değiştirmesindekl bu artış, birçok faktörün ortaklaşa etkisiyle hızlanmaktadır. Yeni tekniklerin kullanımı büyük yatırımları gerekli kılmakta: bu da, üretim araçlarının konsantrasyonu için nesnel bir faktör ve işletmelerin hızla büyümesine yol açan temel bir veri oluşturmaktadır. Öte yandan, piyasaların (pazarların) enternasyonalizasyonu, işletmenin uluslararası rekabet ve piyasalardakl boyut genişlemesi koşulları içinde yarışabilirlik kademesinin yükselmesiyle sonuçlanmaktadır. İşletmenin boyu (büyüklüğü), doğrudan doğruya bir yarışabilirlik unsuru teşkil eder: bu büyüklük sayesinde, işletmenin büyümesine bağlı olarak iş bölümünün ve organizasyonun aldığı yeni biçimler sonucunda ortaya çıkan prodüktivite artışı, «aşamalı ekonomilere» geçiş sağlamaktadır. Büyük firmaların, durumlarını koruyabilme mücadelesi çerçevesinde yer alan ürünleri çeşitlendirme çabası da boyutlarının büyümesine yolaçan bir faktör meydana getirmektedir.

İşletmenin büyüklüğünün, her ne kadar bu büyüklük üretici güçlerin evrimi tarafından dikte edilmiş olsa da, monopolist yarış-

maca tarafından empoze edildiği ve bu yarışmacanın çarpıklıklarını taşıdığı unutulmamalıdır. İşletmenin faaliyetinin, dolayısıyle de büyüklüğünün büyük bir kısmı, stratejisinin haracıdır. Egemen durumda oluşu, konjonktürel konumu, vs. sonucunda işletme, gelişmesini frenlemeğe sürüklenebilir.

Son tahlilde, işletmeye boyutlarını veren, organizasyonunu şekillendiren ve yönetim metotlarını dikte eden, kârın gerçekleşmesi ve maksimum duruma getirilmesidir. Firmanın bu alanlardaki tercihlerini (opsiyonlarını) belirleyen, maksimum rantabiliteye ulaşma amacıdır.

Büyük işletmede üstün karar merkezi, çoğu zaman işletmenin dışında yer alır. Ayrıca bu karar merkezi, üretim birimlerinden uzaklaşma eğilimi de gösterir. Söz konusu merkez, çoğu zaman, «biçimsel» grupların içinde yerini bulur (holdingler, iş bankaları, vs.).

Uluslararası boyutlu büyük işletmelerin karar merkezleri, ulusal sınırların dışında yer alan kuruluşları barındırırlar: Büyük uluslararası tröstlere bağlı kuruluşların, örneğin Amerikan ülkelerinin durumu budur.

İşletme, kapitalist sömürünün gerçekleştiği yer olması bakımından, sınıf mücadelesinde ve dolayısıyle de sınıf bilincinin oluşmasında ve gelişmesinde olduğu gibi değişik ücretli tabakalarını gittikçe biraz daha birleşmeğe sürükleyen nesnel hareket içinde de büyük bir önem taşımaktadır.

Bu bakımdan ele alındıklarında işletmenin uğradığı çağdaş değişmelerin tartışma götürmez etkiler yarattıkları görülür. Büyük işletmelerin, entegrasyonun ve ürünleri çeşitlendirmenin sonucu olarak karmaşıklaşması, iş bölümünün gittikçe daha yüksek derecelere doğru ilerleyişi, görevlerin parçalılaşması, sömürü derecesini büsbütün inceltmekte ve emekçilerin yabancılaşmasını bir kat daha keskinleştirmektedir.

Bununla birlikte, tek bir iktidar altındaki büyük sayıda emekçinin bu kuruluşlar içinde bir tek yerde birleşmiş bulunması da, onları, sosyal güçlerini meydana getiren unsurun sayıları ve birlikleri olduğunun bilincine ermeğe sürüklemek bakımından son derece elverişli nesnel koşulları meydana getirmektedir.

Burada, bu bilinçlenmenin gerçekleşebilmesi için, işçi sınıfının eylemi şarttır. İşletmede, emekçilerin ve teknisyenlerin şartlarını ve kuruluşa karakterini veren çalışma düzenini hesaba katarak, varlığını duyurmak, örgütlenmek ve eylem halinde olmak, herkesten önce işçi sınıfı partisinin görevidir.

kapitalist konsantrasyon (Fr. concentration capitaliste, İng. capitalist concentration) : Belirli bir girişimin sermayesinin içinden büyümesi hareketi olup artı-değerin bir bölümünün birikimi ve ek sermayeye dönüşümüyle gerçekleşir. - Burjuva toplumun bağrında, zenginliği yeniden-üretici öğeleri ve ekonomik gücü, görecel ve mutlak olarak, gittikçe daha az sayıda elde toplama eğilimini gösteren hareket tir kapitalist konsantrasyon.

Konsantrasyon terimi, bazan dar bazan da geniş olmak üzere iki anlamda kullanılır. Tam, kesin anlamıyla, konsantrasyon, kapitalist birikimin tek tek her sermaye düzeyindeki sonucu demektir. Tam tersine, geniş anlamda, bu kavram sermayenin gittikçe daha az sayıda elde toplanması sürecinin —monopolleri oluşturan sürecin— bütününe uygulanmış olacaktır. Bu ikinci varsayımda, konsantrasyon terimi birikim terimiyle (genel birikim yasasıyla) bir çeşit anlamdaşlık taşır. Burada, tabiatları ve etkileri açısından çok farklı fenomenleri birbirine karıştırma tehlikesi vardır.

Bir başka yanlış anlama kaynağı da, dinamik bir süreç olan konsantrasyon ile belli bir anda süreci ifade eden konsantrasyon derecesini özdeşleştirme eğilimidir. Bu özdeşleştirme, şu özdeşliğe götürür: konsantrasyon = büyük girişimler.

Gerçekte, Marx'ın doğrulukla belirttiği gibi, kapitalist üretim tarzında, sermaye teklerinin her biri «ilk yaklaşımda üretim araçlarının ve çalışmayı sağlayıcı araçların bir kapitalistin elinde belli bir konsantrasyonunu temsil eder ve sermaye biriktikçe bu konsantrasyon genişler». Demek ki, konsantrasyon kapitalist üretim tarzının nesnel bir ekonomik yasasıdır Konsantrasyon «zenginliğin unsurları», yani üretici güçler (üretim araçları ve işgücü) özel girişimlerin elinde toplandıkça olur Bu toplanma, zorunlu olarak girişimin eriştiği belirli bir boyu içerir — girişimi, örneğin zanaatçi girişim karşısında tanımlar bu boy.

O zaman, her sermaye tekinin bir «konsantrasyon odağı» olduğu kolayca anlaşılır, çünkü her biri, en azından ilke olarak, genişletilmiş bir biçimde, daha geniş bir ölçekte, kendini yeniden-üretme eğilimindedir.

Konsantrasyon aynı zamanda sermayeyi ve üretimi de etkiler. Bu iki hareket aslında birbirinden ayrılmaz. Gerçekten, birikim sermayeyi sürekli olarak büyütür. Bu, eskisine oranla daha büyük olan yeni sermaye de, üretici sermayeye dönüşerek üretimin artmasını sağlar. Öte yandan, sermayenin konsantrasyonu üretici güçlerin konsantrasyonunu yansıtır. Her girişimde, üretim araçları hızla artma eğilimi gösterir ve istihdam da (farlı ritmlerde de olsa) aynı eğilim görülür.

Burjuva ideolojisi haksız ve yanlış olarak teknik konsantrasyon dediği şeyle (üretim araçlarının konsantrasyonu) sermayenin ve üretimin konsantrasyonunu ayırır. Böylece, sürecin kapitalist rejimdeki özgül biçimini yadsır: üretici güçlerin toplanması, büyük üretim birimlerinin yaratılması sermaye konsantrasyonundan kaynaklanır, bu konsantrasyon da kâr arayışından ayrılmaz.

Belirli bir sektördeki konsantrasyon derecesi hakkında bilgi sahibi olabilmek için, kimi zaman üretimin, kimi zaman el emeğinin kimi zaman da sermayenin konsantrasyonuyla ilgili, az yada çok kesin bazı göstergelere başvurmak zorunludur.

Genellikle, iki açıdan bakılır:

— girişimlerin erişmiş olduğu boy ve boyut (mutlak konsantrasyon). Böylece, on ile otuz arası işçi kullanan küçük bir girişimle söz gelimi personeli onbinleri bulan ulusal Renault Fabrikaları gibi dev bir firma arasında ortak ölçü yoktur:

— belirli bir girişimin yada belirli bir girişimler topluluğunun üretiminin, el-emeğinin yada sermayesinin, sektörün bütün girişimlerdeki üretimin, el emeğinin yada sermeyenin bütününe yüzdesi (oransal).

İstatistiksel olarak, en çok kullanılan gösterge el-emeğinin konsantrasyonunu gösterenidir: girişimler, el-emeklerinin büyüklüğüne göre kategorilere ayrılır ve küçük girişimleri, orta girişimleri ve büyük girişimleri kapsayan kategorilerin karşılıklı önemleri ölçülür.

Teknik açıdan, sermayenin ve üretimin konsantrasyonunun belli başlı iki biçimi vardır: yatay konsantrasyon, dikey konsantrasyon.

Yatay konsantrasyon, belirli bir branşın bir girişimin ekonomik etkinliğinin aynı üretim evresi içindeki gelişiminl ifade eder. Fabrikaların büyütülmesiyle yada bir tek yerde yada değişik yerlerde yeni üretim biçimlerinin yaratılmasıyla gerçekleşir.

Dikey konsantrasyon, belirli bir ürünün yapımında değişik süreçlerin bütünleştirilmesiyle (ilk maddeden mamul ürüne dek) ilgilidir Burada söz konusu olan, üretim döngüsünü denetim altına almaktır: aşağıdan yukarıya (iplikhane kuran bir dokumacılık girişimi gibi) yada yukarıdan aşağıya (servis istasyonları açan petrol kumpanyaları gibi).

Hukuksal açıdan, terimin tam ve kesin anlamıyla sermaye konsantrasyonunun başlıca biçimi, oto-finansmandır. Yatırım, girişimin kendi sermayeleriyle, girişim düzeyinde yapılır.

Sermayenin ve üretimin konsantrasyonu, kapitalist sistemin bütün evreleri boyunca vuku bulan bir harekettir. Demek ki, bu evrelerin her biri, sürecin varlığı yada yokluğuyla değil, konsantrasyon derecesiyle karakterize edilebilir.

Sermayenin konsantrasyonu, serbest rekabet kapitalizminden monopolist kapitalizme (yada emperyalizme) geçişin ana faktörlerinden biri olmuştur. Birikimin sonucu olan konsantrasyon, birikimin daha sonraki ilerlemelerini hızlandırır. Konsantresyondan doğan büyük girişimler, küçüklere göre daha çabuk, daha büyük ve daha hızlı bir ölçüde sermaye biriktirirler.

Sermaye ve üretimin konsantrasyonu bütün kapitalist ülkeler için geçerlidir. Ama değişik ritmlerde, eşitsiz olarak gerçekleşir. Bu eşitsizlikler bütün düzeylerde yer alır. Konsantrasyon dereceleri ülkeden ülkeye, bölgeden bölgeye, sektörden sektöre, sektörlerin içinde, vs. farklılık gösterir.

Birkaç yıldır, konsantrasyon süreci bir hayli şiddetlenmiştir.

kapitalist kooperasyon (Fr. coopération capi-

taliste, İng. capitalist cooperation) Kooperasyonun, kapitalist üretim tarzında büründüğü özgül biçim. - Kapitalizm, tarihsel olarak, emekçilerin nispeten büyük boyutlara sahip üretim ünitelerinde toplanmalarını gerektirir. Kapitalist girişim, zanaatçı girişimden iki asli karakterle ayrılır: iki antagonist sınıfın oluşmasıyla, emek ve sermayenin radikal olarak birbirinden ayrılması: üretim araçlarının konsantrasyonu ve bunun, girişimlerin ve istihdamlarının boyutları düzeyinde zorunlu olarak kendisini göstermesi.

Demek ki, kapitalizm, her tipte üretim ünitesinde kendisini gösteren kooperasyondan ayrılmaz. Üstelik, Marx'ın altını çizdiği gibi, «kapitalist kooperasyon, aslâ, kooperasyonun özel bir biçimi olarak gözükmez, tersine, kooperasyonun kendisi kapitalist üretimin özel biçimi olarak gözükür.»

Kapitalist kooperasyonun iki asli biçimi vardır: bir elemanter biçim, bir de yüksek biçim. Bu iki biçim, kapitalizmin evrimi boyunca, tarihsel olarak birbirlerini izlerler. Elemanter biçime, basit kapitalist kooperasyon denir, maddî muhtevası bakımından öteki basit kooperasyon türleriyle özdeştir. Ancak elemanter biçimden hareketle gelişebilen yüksek biçim ise, gelişmiş ya da karmaşık kapitalist kooperasyon olarak adlandırılabilir.

Basit kapitalist kooperasyon, manüfaktürde gerçekleşmiştir. Bu kooperasyon aynı anda aynı tür bir işi yapan nispeten çok sayıda ücretli (yani sömürülen) işçinin bir araya gelmesiyle karakterlenen, bir emeğin sosyalleşmesi biçimidir: bir grup inşaat işçisi tarafından bir evin yapılması, böyledir.

Basit kapitalist kooperasyon, küçük meta üretimine oranla önemli bir ilerlemeyi temsil eder. Elde edilen avantajlar çeşitli ve kesindir: üretim araçlarından tasarruf, iş kudretinin artması, emeğin üretiminin artması, vs.

Esas sonuç, öncelikle ve zorunlu olarak kolektif bir güç olan ve kolektif bir güç olarak iş gören yeni bir üretici gücün oluşmasıdır.

Kapitalist üretimin gelişiminin belirli bir derecesinde, sanayi devrimi sırasındaki alt üst olma, basit kooperasyondan gelişmiş karmaşık kooperasyona geçişi gerektirir. İlk kooperasyonu nasıl manüfaktür ortaya çıkardıysa, ikincisini sembolize eden de fabrika olacaktır.

Ama, fabrika manüfaktürün yerini almakla birlikte, bu, hiç de, basit kooperasyonun gelişmiş kooperasyon lehine ortadan kalktığı anlamına gelmez. Tam tersine, eşitsiz gelişim derecelerini yansıtan belirli bir birlikte varoluş görülüyor burada.

Basit kapitalist kooperasyon kapitalist üretimin ilk biçimi olarak tezahür eder. Öyleyse, zorunlu olarak, emekçilerin sömürülmesi temeline dayanır. İki temel şartı vardır: emekçilerin aynı yerde toplanması, üretim araçlarının konsantrasyonu.

Böylece, kapitalizmi karakterize eden, iki ilişki tipi arasındaki sapmadır (distorsion): insanların, emek süreci içindeki, emek nesnesi karşısındaki, teknik, maddî ilişkileri, ki bunlar, aynı amaca ulaşmak için, değişik araçların ortaklaşa hale getirilmesini, bir araya getirilmesini içerirler (ortak bir eser için işbirliği); ve insanların kendi aralarındaki sosyal ilişkileri, yani işçilerin tümünün kapitalizm karşısındaki ilişkileri ki bunlar, sömürü ve antagonizma temeline, yani karşıtlık ve ayrılık temeline dayalıdırlar.

Böylece, kapitalist kooperasyon kapitalist üretimin bir biçimi olarak, birbirinden ayrılması imkânsız iki veçhe sunar. Bir olumlu veçhe, üretici güçlerin çok önemli bir ilerlemesini ifade ettiği için olumlu olan bir veçhe, evet olumsuz veçhe, çünkü burada, ilerleme özellikle insanlık dışı sömürü ilişkilerinin kurulmasıyla şartlandırılmıştır.

Ancak sosyalizm bu çelişkiyi ortadan kaldırabilir ve böylece bütün biçimleri altında kooperasyona, radikal olarak yeni bir atılım verebilir.

kapitalist planlama (Fr. planification capitaliste, İng. capitalist planification) : Monopolist devlet kapitalizmi çerçevesinde ulusal ekonominin kapitalist biçimde düzenlenmesinin üstün biçimi. - Monopolist devlet kapitalizmine özgü planlama, ülke çapında ve kademeli bir global ekonomik politikayı anlatır.

Kapitalist planlama monopolist aşamadaki kapitalizmin bir karakteristiğidir. Bu tarihsel zorunluluk monopollerin gelişmesinden ve devletin ekonomik müdahalesinden kaynaklanır.

Planlamanın gerekliliği, üretimi konsantre eden ve sosyalleştiren nesnel süreç tarafından belirlenir; bu nesnel süreç, özellikle, üretim aygıtının tekmil denetimini alından kaçırmasına yol açmadan oligarşinin kendi fonlarına daha büyük bir hareketlilik sağlayan devletin ekonomik müdahalesinin genişletilmesi yoluyla, pazar mekanizmalarını (ortalama kâr oranının düşmesi —sermayelerin santralizasyonu ve dağılımı— sermayenin rotasyon süresinin kısalması — monopol kârının korunması) düzeltmeye uğraşan bir planlama aracı empoze eder.

Bu gereklilik, aynı zamanda, kapitalizmin iç çelişkilerinin gelişiminin yarattığı sonuçlardan (ekonomik buhranlar, savaşlar ve ekonominin askerileştirilmesi, döngü), tek dünya pazarının parçalanmasından ve sosyalist ülkelerin ekonomisinin rakip gelişimiyle bunların planlamasının oynadığı rolden, sömürünün artırılması sonucunda sınıf mücadelesinin gelişmesinden kaynaklanır.

Bu veriler, monopolleri, devletin rolünün tabiatı konusunda, döngüsel dalgalanmaları azaltmanın, uluslararası yarışma ve rekabet karşısına yeterli büyüme ritmleri sağlamanın, uzun süreli büyümenin ve döngüsel gelişiminin koordinasyonunu kabullenme konusunda bir bilinçlenmeye götürmüştür. Kapitalist planlama, böylece, özel sermayelere özgü programlamaları kapsayan monopolist politikanın ve devlet politikasının unsurlarının hazırlanmasının genel bir biçimi olarak görünür.

Rekabete karşın, monopoller, bazı çalışmalarını programlamaya ve izlenecek genel politikanın başka yanları üzerinde anlaşmaya varmayı başarırlar. Plan, monopolist sermayelerin değerlendirilmesini arttırmak amacıyla, monopollerin genel politik çizgisine uygun olarak girişilecek müdahalenin bir bütün bağdaşıklığının aranışını yansıtır.

Kapitalist planlamanın amaçları, monopoller arasındaki rekabeti ve sermayeyle emek arasındaki çelişkileri kızıştırır. Hiçbir monopol devleti tek başına elinde tutmadığından, her monopolist grup, kendisi için elverişli bir devlet stratejisi talep eder. Bu ise, zorunlu olarak, hesaplaşmaları ve yeni yeni tartışma konuları ortaya çıkarır.

Plan, kalın çizgileriyle, hükümetin ve büyük grupların irtibat organları içinde doğar, sonra yönetim makanizmasına geçer. Planlama teknik ve prosedürlerinin başlıca üç işlevi vardır.

— ekonomik işlev: monopolist burjuvazinin politikasının formalizasyonu, biçimlendirilmesi:

— teknik işlev: ekonomik politika araçlarının «ufuk yıl» üzerine yansıtılmasını ve bu araçların işleyişinin koordinasyonunu gerçekleştirmek:

— ideolojik ve politik işlev: Emekçilere modern bir sınıflararası işbirliği biçimini empoze etmek amacıyla, kamuoyunda, planlamanın bütün ulusun çıkarlarına hizmet ettiği düşüncesini geçerli kılmak.

Kısaca, planlama tekniklerini ve prosedürleri, ücretli sömürüyü mükemmeleştirmek ve monopolleri bu sömürüden mümkün olduğu kadar çok yararlandırmak için kullanılırlar.

Monopolist devlet kapitalizminin ürünü olan bu planlama,onun için nesnel bir zorunluluktur. Oligarşi ile nüfusun geri kalanı arasındaki çelişkileri yansıtan ve derinleştiren kapitalist planlama,aynı zamanda, gerçek bir sosyal planlamaya özlem duyan maddî ve manevî güçlerin gelişiminin de işaretidir.

kapitalist tedavül yada **kapitalist dolanım** (Fr. circulation capitaliste, İng. capitalist circulation) Sermayenin bütününün, hem üretim döngüsünü hem de gerçekleşme döngüsünü içine alan, dairesel hareketi. Her bireysel sermaye, bir dizi değişimden geçerek, karmaşık bir döngü izler.

Başlangıç noktasında, nakit -sermaye'dir (önceden para biçimi altında vardır yada bir banka tarafından sağlanmıştır). Varış noktasında, yeniden nakit -sermaye'dir (metaların gerçekleşmesine, satılmasına denk düşer). Demek ki, hareketin dairesel bir görünüşü vardır.

Bütün bireysel sermayeler, durmaksızın, aynı genel süreci izlerler: nakit -sermaye-üretici sermaye- nakit-sermaye aynı şekilde, sosyal düzeyde, sermayenin bir parçası belirli bir biçim altında hareketsizleştirilirken, bir başka parçası da döngünün bir başka

esamasında bulunur, öyle kl, toplam sosyal sermaye, zorunlu olarak, belirtilen bütün biçimler arasında bölüşülür.

Sermayenin tedavülü yada kapitalist tedavül para tedavülüyle aynı şey değildir -nakdin belli uğraklarda (momentlerde) sermayenin büründüğü somut biçim olmasına karşın. Üstelik, burada incelenen hareket esas itibariyla, fiziksel bir karakter taşımaz, tam tersine, söz konusu olan, ekonomik bir harekettir. İkili bir harekettir bu: ya aynı zamanda hem bir mülkiyet değişikliği hem de bir biçim değişikliği geçirir. Birinci duruma, tartışılmaz bir biçimde, meta-sermayenin nakit- sermaye'ye dönüşmesi girer (gerçekleşme bir satışla kendini ifede eder) İkinci durumda ise bütün üretim döngüsü (ki zorunlu olarak aynı malike ilişkindir) girer.

Kapitalist tedavül, meta tedavülüyle ve para tedavülüyle bütün ayrılığına karşın kesişir, çakışır. Sermaye belli uğraklarda para yada meta biçimini alıyorsa, bu onun bunlardan birl yada ötekiyle özdeşleştiği anlamına gelmez. Çünkü ticaret nesnesi olmuş olan para tedavülüyle bütün ayrılığına karşın, meta, kullanım değeri olarak gerçekleşmek ister, buna karşılık para bitmez tükenmez hareketini sürdürür.

Böylece, tedavül, üretim sürecinin ve tedavül sürecinin dolayısıyle de yenlden-Üretim sürecinin özgül varoluş biçimi olarak görünür.

Ayrıca, kapitalist tedavül, bu süreçlerin vazgeçilmez bir şartıdır, çünkü bir kesinti olursa, hareket herhangi bir nedenle durursa, geçici biçimi altında tehlikeye düşen, yok olma tehdidi altında kalan, bizzat sermaye olur

— örneğin, yatırılmayan ya da yenidenyatırılmayan nakit, döngüyü izlemez;

— aynı şekilde ve özellikle, metaların başlangıç sermayesini değil, ona tekabül eden artı-değer'e de ilişkin bir kayıp biçiminde kendisini gösterir.

Sermayeyi ve onun biçimlerini birbirine karıştıran burjuva ekonomisi, kapitalist tedavülü tatmin edici bir terzde incelemeyi aslâ başaramamıştır.

kapitalist yeniden-üretim (Fr. reproduction capitaliste) Üretken sermaye döngüsünün, yani üretim sürecinin ve tedavül sürecinin sürekli kesintisiz tekrarı. — Sermayenin hareketi, değerleştirilmesine dayanır. Nakit biçimi altında yatırılan sermaye, tekrar nakit biçiminl almadan önce, bir sıra dönüşümden geçer. Yenl sermaye şuna eşittir: yatırılan sermaye + artı-değer (işgücü'nün sömürülmesinin sonucu). Sermayenin, bir sermaye olarak, bir sosyal üretim ilişkisi olarak devam edebilmesi için, bir metamorfozlar dizisinden (üretim araçlarının temsil ettiği değişmez sermayeye ve işgücü'nü ödemeye yarıyan değişken sermayeye dönüşüm) geçmesi zorunludur. Sermayenin yenlden-üretlmi denilen şey, işte bu sürekli ve zorunlu tekrarlanmadır.

Yeniden-üretlm süreci ve üretlm süreci özdeş olduklarından, kapitalist yeniden-üretim, sadece, insan emeğinin (en genel biçimde sonuçları olan ürünleri, metaları değil, fakat aynı zamanda, bu emeği şartlandıran kapitalist üretim ilişkilerini de yeniler.

Yeniden üretim, hem tekil, bireysel sermayeleri, hem de bütün toplum ölçeğindeki sermayelerin bütününü ilgilendirir. Bu durumda yeniden-üretim'e sosyal yeniden-üretim denir. Yeniden-üretim, kapitelist sınıfın bir bütün olarak devamına varır: bu sınıf, artı-değer'in tümünü yada bir kısmını elde eder (o artı-değer ki, kapitalist sınıfa zenginleşme ve gelişme imkânı sağlar) ve üretlm döngüsünün başında yatırılmış olan sermayeye yeniden kavuşur kl, bu da, kapitalist sınıfa üretim sürecinin maddi unsurlarını değiştirme, dolayısıyle de, mülkiyetleri sömürünün devamının (artı-değer yaratıcısı olan işgücü'nün satın alınması) şartı olan üretlm araçlarını yenileme imkânını verir. Kapitalist yeniden-üretim, hatta işçi sınıfını da yeniden üretir: işgüçlerini satan işçiler, karşılığında, ilke olarak, kendilerinin ve ailelerinin belirli bir süre yaşamasına ancak yetecek bir ücret alırlar. Öyleyse, bu işçiler de yaşıyabilmek için işgüçlerini devamlı olarak satmak zorundadırlar. Böylece, yeniden-üretim süreci, proleterlik durumunu sürekllleştirir. Buna göre, kapitalist yeniden-üretim, hem sermayenin yeniden-üretim'ini, hem de işgücü'nün üretim'ini içerir.

Yeniden-üretim basit ya da genişletilmiş olabilir. Artı-değer'in tümü kapitallstler tarafından tüketildiği zaman kl, bu kullanılan üretim araçlarının ve işgüçlerinin değişmeden aynı düzeyde kalmasına yol açar, sermayenin yeniden-üretiml ***basit yeniden-üretim***'dir. Artı-değer'in bir bölümü yeniden yatırıldığı ve katma sermayeye dönüştüğü zamansa ***genişletilmiş yeniden-üretim***'dir. Bu durumda, ***birikim*** söz konusudur. Genişletilmiş yeniden-üretim, hem değişmez sermayenin genişletilmiş yeniden-üretim'ini, hem de değişken sermayenin genlşletilmiş yeniden-üretlmi'nl içerlr, öyleyse zorunlu olarak işgücü'nün genişletilmiş yenlden-üretimi'ne yol açar. Öyleyse, sömürü alanının büyümesiyle dile gelir. Demek ki, aynı zamanda ve birbirinden ayrılmaz olarak, hem kapitallstlerin ekonomik gücünü, hem de işçi sınıfının bağımlılığını artırır.

İlke olarak, eğer teknik ilerleme sermayenin organik bileşimini değiştirmemiş ise, genişletilmiş yenlden-üretlm öncekl üretlm döngüsüyle aynı orantılarda yapılır. Buna göre, 40000'i değişmez sermaye ve 10000'i değişken sermaye olmak üzere, 50000 F'lık bir bireysel sermaye varsayılırsa, artı-değer oranının ya da sömürü oranının da % 100'e eşit olduğu kabul edilirse, bu sermayenin değerlendirilmesinin sonucu olan artı-değer'in 10000 F olduğu görülür. Ayrıca kapitalistin, kendi kişisel ihtiyaçları için 5000 F ayırdığı ve işletmesine 5000 F'lık yeniden-yatırım yaptığı kabul edilirse, bu meblağı şöyle bi lüştürmesi gerektiği söylenebilir: değişme sermaye için dört pay (yani 4000 F) ve d ğişken sermaye için bir pay (yani 1000 F

Sosyal yeniden-üretim, Marx'ın, ***yeniden üretim şemaları*** diye adlandırılan global ş malardan yola çıkarak incelediği dekik y salara göre gerçekleşir. Kapitalist rejimd üretim araçlarının özel mülkiyetl yüzünde üretim anarşisi yüzünden, dişe diş rekab yüzünden sosyal yenlden-üretim aykırı, ç lişik, körcesinedir.

Yeniden-üretim biçimlerinin tarihi bizz kapitalizmin tarihidir. İlke olarak, basit y niden-üretim kapitalist sistemle bağdaşama Sürekll olarak artan bir artı-değer erayış mantıksal olarak, genişletilmiş yenlden-ür tim'i içerir. Basit yenlden-Üretim'in varlığın kapitalizmin başlangıcında, ancak ayrıca larak raslanır: ya henüz emekleyen bazı se törlerde, yada, daha genel bir biçimde, bun lım dönemlerinde. «Üretim biçiminl sürek olarak devrimleştirmeden ver olamayan» bu juvazinin tarihsel görevi maddî zenginlikler yeniden-üretim'lni sürekll olarek genişletme olmuştur.

Böylece, üretici güçlerin, o zamana kad görülmemiş ritmlerde gelişmesini sağlamıştı

Rekabetçi kapitalizmde, sosyal yenidenretim,üretim döngüsü içindekl her sermay nin bireysel yeniden-üretim'lerinin toplamı larak görünür.

Monopolist devlet kapitalizmiyle birli te, tam tersine, sosyal yenlden-Üretim b reysel yeniden-üretimden derin bir biçir de ayrılır. Eşitsizlikler şiddetlenir, kendil rini açığa vurur. Marjinal denen birçok letmede basit yenlden-Üretlm ancak sağl nırken, devlet ekonominin bütününe yol v rir, monopollerin genişletilmiş yeniden-ür tim yapmasını sağlamak için sürekll olar müdahalede bulunur. Buna göre, birçok b kımdan bireysel kalan yeniden-Üretlmin k rakteriyle gittikçe kolektifleşen finansm araçları arasında çelişki vardır.

kapitalizm (Fr. capitalisme, İng. capitalism Sermaye-emek temel ilişkisini ifade eden ü retll emek tarafından karakterlenen sosy rejim. - Bu ilişkide, birinci terim üretim mübadele araçlarının özel mülkiyetinin kap tallst sınıfın elinde olmasında somutlaşı İkinci terimse bir meta haline geldiği içi ona sahip olanlar, yani işçiler, tarafından s tılmak zorunda olan işgücünü gösterir. K pitalizmin temel yasası, ücretll emeğin s mürülmesinden kaynaklanan artı-değer üre minin sürekli artmasıdır.

Kapitallzm, hem belirli bir üretlm bi nidir, hem de bir ekonomik ve sosyal fo masyonlar dizisidir.

Kapitallzm tarih açısından, feodal ü retim biçiminin ardından gelir ve üç temel ş şulun gerçekleşmesini gerektirir: işgücü mekçilerinin özgürleşmesi (örneğin, serf rin hukuksal olarak özgürlüklerine kavuşn ları) ve böylece proleterleşmeleri: üreti lerin üretlm koşullarından kopmaları, ki

kopma genel olarak mülksüzleşme yoluyla gerçekleşir: nakit sermaye'nin birikimi. Bütün bunlar ilkel birikim döneminde gerçekleşir.

Sermaye-emek ilişkisi kapitalizmin temel ilişkisidir. Bir ek değer, bir artı-değer üretmek amacıyla işgücü'nün üretici tüketimini varsayar.

Kapitalizm, gelişmiş üretici güçler ve antagonist üretim ilişkileri temeline dayanır. Toplum, birbirinden ayrılmaz ve birbirine karşıt iki büyük temel sınıfa, büyük üretim ve mübadele araçlarının sahibi olan kapitalist sınıfla, üretim araçlarından yoksun ve işgücü'nü bir ücret karşılığında satmak zorunda olan proletaryaya, işçi sınıfına bölünmüştür.

Kapitalist sınıf, kolektif olarak, büyük üretim ve mübadele araçlarının mülkiyetinin kendisinde olması sayesinde, işçileri işgünü'nün bir bölümünde bedava çalışmak zorunda bırakır: artı-değer'in kaynağı budur.

Çeşitli biçimler altında artı-değer üretmek: bütün aşamalarında kapitalizmin temel yasası budur.

Ama kapitalizm, üretim biçimi olarak kendi kendine özdeş kalmakla birlikte, ekonomik ve sosyal formasyon olarak evrime uğrar. Aşamalardan geçer, bu aşamaların içinde de evreler vardır. Önce doğar, sonra en yüksek noktasına varır, sonra da düşüş başlar. Kapitalizmin tarihi, aynı zamanda sermaye birikiminin ve konsantrasyonunun tarihidir.

Tarihsel olarak, kapitalizm üretici güçleri ender bir biçimde geliştirmiştir, devrimci karakteri de burda yatar.

Ama bu canlı emeği sömürerek ve zenginliğin iki büyük kaynağını: emekçiyi ve toprağı tüketme eğilimi içinde yapmıştır.

Bu nedenle, emperyalist aşamasında, kapitalist sürekli olarak insanları ve üretici güçleri yıkan bir rejim olur yada olma eğilimindedir.

Aynı zamanda, kapitalizm, bir başka üretim biçiminin, bir başka toplumun, sosyalist toplumun maddî temellerini yaratmıştır.

Kapitalizm, sonunda, kendi mezar kazıcılarını, zincirlerinden başka yitirecek hiçbir şeyleri olmayan, ama kazanacak bir dünyaları olan proleterleri doğurur. Bu yeni dünya, gezegenimizde yaşayan milyonlarca insan için şimdiden bir realite olmuştur.

---

kapitalizm üzerine

Feodalizmin yerini alan sosyo - ekonomik formasyondur kapitalizm; üretim araçları üzerinde özel mülkiyete ve ücretli emeğin sömürülmesi temeline dayanır.

Artı-değerin ele geçirilmesi kapitalist üretimin temel kanunudur. Üretim anarşisi, periodik buhranlar, kronik işsizlik kitlelerin yoksulluğu, rekabet ve savaş kapitalizmin karakteristiklerini teşkil eder. Kapitalizmin temel çelişmesi, yani, emeğin sosyal mahiyeti ile özel kapitalist mülkiyet formu arasındaki, yani, proletarya ile burjuvazi arasındaki antagonizmada ifadesini bulur. Sınıf mücadelesi, kapitalizmin bütün tarihine set çeken sosyalizm ile sonuçlanır. Siyasi ve hukuki kurumlar ile burjuva ideoloji sistemi, kapitalist temel üzerinde yükselen üst yapının belli başlı unsurlarıdır. Kapitalizmin ideologları tarafından ilân edilen formel siyasi hürriyet, ekonomik eşitsizlik tarafından hiçe indirilirken, bütün devlet mekanizması emekçi halkı siyasetten uzak tutmaya çalışır. Kapitalizm 16. yüzyıl'da ortaya çıkmış olup feodalizme nispetle çok daha yüksek bir iş verimliliği sağlamak suretiyle ilerici bir rol oynamıştır. Kapitalizm, 20. yüzyıl'ın başında tekellerin hakimiyetini ve mali oligarşiyi ifade eden üst ve nihaî safhasına girmiştir. Tekelci kapitalizm, bu safhada yaygınlaşır. Tekelci kapitalizm, tekellerin gücünü, devlet gücü ile kaynaştırarak, daha önce eşi görülmedik bir militarizmi hızlandırır. Birinci dünya savaşı ve ekim ihtilâli, kapitalizmin genel buhranı'nın doğmasına yol açmıştır. İkinci Dünya Savaşı ile Avrupa ve Asya'nın birçok ülkelerinde vukua gelen sosyalist devrimlerde ise sözü geçen buhran ikinci bir safhasına girmiştir. Kapitalizmin genel buhranı dünya savaşına bağlı olmayarak yeni bir safhaya yani üçüncü bir safhaya girmiş bulunuyor. Kapitalizmin çürüyüşü, son derece korkunç militarize bir ekonomiye ve kronik işsizliğe müptela olan çağdaş emperyalizmin baş ülkesi Birleşik-Devletler'de en açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Çağdaş kapitalizm insanlığın en hayati menfaatlerine ve ilerici özlemlerine aykırıdır.

M. ROSENTHAL
(Türkçesi : Aziz ÇALIŞLAR)

---

kapitalizmin genel bunalımı (Fr. la crise générale du capitalisme, İng. the general crisis of capitalism) : Kapitalizmin, emperyalist aşamada, kapitalist sistemden kopmalarla başlayan ve sosyalizmle kapitalizmin birlikte varolduğu bütün dönem boyunca süren tarihsel evresi. Kapitalizmin genel bunalımı, kapitalizmin gelişimini yöneten nesnel yasalardan kaynaklanan, kapitalizme özgü çelişkilerin keskinleşmesine yol açan bir fenomendir. Kapitalizmin genel buhranını karakterize eden şey, bütün kapitalist ülkelerin, temelden doruğa kapitalist dünyanın dekadansı ve çürüyüp kokuşmasıdır, ve bu dekadans, bu çürüyüp kokuşma, dünya kapitalizminin ekonomisini, sosyal rejimini, politikasını, ideolojisini, kültürünü etkisi altına alır.

Kapitalizmin genel buhranının ilk aşaması, Sosyalist Devrim'ın Rusya'da zafer kazanmasıyla, başlamış, bunun ardından kapitalizm, dünyanın tek sosyal sistemi olmaktan çıkmıştır. Kapitalizm, bütün çabalarına rağmen, dünyanın ilk sosyalist devletinin oluşmasını önleyememiştir. Bu yeni devletin, emperyalistler tarafından, uğramadığı saldırı kalmamıştır: savaşlar, ekonomik ablukalar, iftiralar, ideolojik şaşırtmacalar; ama sosyalist devlet bunların hepsine göğüs gererek sağlamlığını, yenilmez gücünü ispatlamıştır.

İkinci Dünya Savaşı ve ardından gelen Avrupa'daki ve Asya'daki sosyalist devrimlerle, kapitalizmin genel buhranının ikinci aşaması başladı: kapitalizm tek dünya sistemi değildi artık. Sosyalizm, bir tek ülkenin sınırlarını aşarak, kapitalizmin yanında yeni bir dünya sistemi teşkil ediyordu böylece.

1950 yıllarına doğru, dünya kapitalizmi, genel buhranın üçüncü aşamasına girdi.

Bu aşamanın en önemli özelliği, dünya arenasındaki güçler oranının radikal bir tarzda dünya sosyalist sisteminin lehine değişmiş olmasıdır.

Yeni yeni ülkeler kapitalizmden kopmakta, birçok ülkede sosyalizm ve sosyal ilerleme için mücadele veren güçler etkililik ve yaygınlık kazanmaktadır.

Sosyalizmle barışçı ekonomik yarışma içinde emperyalizmin durumu kötüleşmektedir. Ulusal kurtuluş hareketi emperyalizmin sömürgeci sistemini parçalamaktadır.

Genel buhranın bu yeni aşaması, bir dünya savaşının ardından değil, barış şartlarında, değişik sosyal rejimlere sahip ülkelerin barış içinde birlikte-varoluş şartlarında başlamıştır.

Bu yeni aşamayı karakterize eden çizgiler arasında, şunları sayabiliriz:

— kapitalist sistemin büyüme ritmlerinin istikrarsızlığı;

— girişimlerdeki sürekli eksik-istihdam;

— kapitalist dünyayı peryodik olarak sarsan ekonomik buhranlar.

Tek kelimeyle, kapitalist sistemin, varolan üretici güçleri sonuna kadar kullanmaktaki gittikçe artan yeteneksizliği ve bundan ötürü, üretici güçlerle üretim ilişkileri arasındaki çatışmanın şiddetlenmesi.

Bütün bunlara karşılık, emperyalizmin ekonomik hareketi durmuş değildir. Dünya bilimsel sosyalizmiyle olan ekonomik yarışta başarı kazanma isteği, güncel bilimsel ve teknik ilerlemenin gerekleri ve özellikle rekabet mücadelesi, kapitalistleri, üretimi mükemmelleştirmek, bilimin ve tekniğin en son gerçekleştirimlerini uygulamak zorunda bırakmaktadır. Birçok gelişmiş kapitalist ülkede, savaştan sonra, ekonomik gelişme ka-

dansının hızlandığı gözlemlenmiştir. Bununla birlikte, gelişme istikrarlı değildir ve bu, ekonomik genişleme (expansion) periyodlarının ardından çöküntü (dépression) periyodlarının geldiği kapitalist üretimin gelişiminin döngüsel (cyclique) karakterinde hiçbir şey değiştirmez.

Aynı şekilde, bütün öteki çelişkiler de derinleşirler: emekle sermaye arasındaki mücadele, ulusun çıkarlarıyla bir avuç monopolistin çıkarları arasındaki çelişki, kapitalist pazardaki rekabet mücadelesi, vs. şiddetlenir.

Buhranın derinleşmesi, emperyalizmin iç ve dış politikasını da etkiler: bu politikayı karakterize eden, içte anti-demokratizm, dışta ise uluslararası rolünün önemsizleşmesidir.

Burjuva ideolojisine gelince, onun ayırıcı özelliği, kötümserliği ve gelecekten korkusu olur, ileri sürdüğü düşünceler, gitgide insanî özlemlere karşıt bir nitelik aldıklarından, büyük kitleleri sürükleyemez duruma gelirler.

Bu genel buhran, sosyalist devrimin, tarihsel evrimin bir buyruğu olduğu anlamına gelir. Bu nesnel imkânın realite olması için, onu gerçekleştirecek bir sosyal güç gereklidir. Oysa, birçok ülkede, burjuvazi tarafından ve sosyal-demokrasinin güçlerinin bir bölümü tarafından ustaca tezgâhlanan işçi sınıfının bölünmesi yüzünden, emperyalizmin ileri güçlere şu yada bu yerde indirdiği ve bizzat bu güçlerin büyümesindeki belli zorluklar ve yanlışlardan kaynaklanan darbeler yüzünden ve yitirdiği pozisyonları her çareye başvurup yeniden ele geçirmek için uğraşan emperyalizmin saldırgan karakteri yüzünden, bu güç henüz olgunlaşmış değildir.

Her türlü tarihsel sürece özgü olan bütün bu çalkantılar, çağımızın temel karakteristiğini hiçbir şekilde tartışma konusu haline getiremez: kapitalizmin genel bunalımının üçüncü aşaması, dünya çapında kapitalizmden sosyalizme geçiş çağını açmıştır.

kaplam (Osm. şümul. Fr. ve İng. extension): Bir düşünce işlemini yada bir ifadeyi, daha önce uygulanmadıkları birtakım nesneleri de içlerine alacak şekilde yayma ve genişletme işi. - Mantık açısından kaplam, bir bilgi öğesinin uygulandığı gerçek yada idesel, somut yada soyut nesnelerin tümünü belirtir: 1. Bir kavramın kaplamı, o kavramın belirtebileceği (yani yüklemi olduğu) nesnelerin tümüdür. 2. Bir önermenin kaplamı, o önermenin doğru olduğu hallerin (dolayısıyla da, sonucu olabileceği varsayımların) tümüdür. 3. Bir bağıntının kaplamı, o bağıntıyı gerçekleyen değer sistemlerinin tümüdür.

kâr (Fr. ve İng. profit) Artı-değerin bir fazladan artış şeklinde belirginleşen değişmiş, dönüşüme uğramış biçimi. Ticaret hayatında kâr yada kazanç, zarar yada ziyanla birlikte, sınaî yada ticarî herhangi bir ekonomik etkinliğin elle tutulur, maddesel sonucunu meydana getirir.

Bir sanayi kapitalisti için, kâr, bir üretim döngüsü içinde, üretime yatırılmış bir sermayenin artışı olarak tanımlanır. Kâr, bu kapitalistin giderleriyle gelirleri arasında ve daha genel olarak, satılan malların satış fiyatıyla maliyet fiyatı arasında bir artış, bir fazlalık biçiminde kendisini gösterir.

Görünür biçimi altında, kâr, irrasyonel esrarlı bir şey olarak ortaya çıkar. Anlamı, ancak, onun biricik kaynağı olan artı-değer'e bağlandığı zaman ortaya çıkar. Gerçekten de, Marx'a göre, kâr, artı-değer'e iki yan altında bağlıdır. Bir kere, kendisi bir artı-değer'dir, yani ödenmemiş emektir, fakat böyle gözükmez ve gözükemez. İkinci olarak, kâr, ticarî kâr, rant, faiz... gibi çok değişik biçimlere dönüşen bu artı-değer'in somut varoluş biçimlerinden birini oluşturur.

Artı-değer, yalnızca değişken sermayeyle ilişkisi bakımından incelendiği zaman, kâr üretime yatırılmış sermayenin bütününe intikal edecektir: dolayısıyla, bu durumda, kâr sermayenin bütününe intikal etmiş olan, yani sermayenin bütününden kaynaklanan artı-değer (artı-değer parçası) olarak çözümlenebilir.

Parasal bir biçimi vardır kârın, ilk bakışta bir nakdî artımdır, bir nakit bakiyedir: bundan ötürü, zorunlu olarak, metaların gerçekleşmiş olmasını içerir. Şayet metalar satılmayıp kalacak olursa, kâr diye bir şey ortaya çıkamaz, hiçe iner.

Kapitalist üretimin amacıdır kâr: kapitalist sistemin başlıca hareket ettiricisi, esas motoru kâr hırsıdır. Bu itibarla, kâr, hem bu üretim biçiminin temel koşulu (artı-değer yasasına bağlı olarak), hem de aşılmaz bir limiti olarak gözükür. Çalışmalar ancak, kapitalist için rantabl olmak koşuluyla ve bu rantabilite sınırları içinde geliştirilirler.

Ekonomik bir büyüklük (miktar) olarak, kâr, mutlak ve oransal bir biçimde, kitle ve oran ile karakterize edilir. Kitle yada hacim, doğrudan doğruya, basit bir aritmetik büyüklük olarak anlaşılır, oysa oran bir orantı aracılığıyla dile gelir.

Kitle ve oran farklı bir biçimde, hatta karşıt bir biçimde değişikliğe uğrayabilirler.

Sosyal anlamı nedeniyle kâr, çok kötü tanınır. Bilançolarda kârın tamamı açığa vurulmaz: bilançolar, kârın büyük bir kısmını kasıtlı olarak gözlerden saklarlar. Bu konuda yaklaşık bir fikir edinmek için, çok karmaşık, dolaylı teknikler uygulamak gerekir.

Artı-değer'in fenomenal biçimlerinden biridir kâr. Bu itibarla, çift yanlı bir mistifikasyona temellik eder:

— Kapitalist, kârı doğuran şeyin kendi sermayesi olduğu sanısındadır ve bu nedenle kârı kendi çalışmasının ürünü olarak inceler:

— ekonomistler (klasik ekonomistler ve özellikle vülger ekonomistler), kârı, bir kazanç yada zarar olarak yani bir bakiye olarak görürler. Kârın kaynağını rizikoda yada konjonktürde bulan «vülger» teorilerin çıkış noktası budur: buysa insanın insan tarafından sömürülmesini örtbas etmekten başka bir şeye yaramaz.

Kara Güç (Black Power) 1966 yılında Amerikan Zencilerinin Mississippi eyaletinde yaptıkları yürüyüş sırasında, şiddet taraflısı olmayan öğrencilerin Koordinasyon Komitesi başkanı Stokely Carmichael tarafından ortaya atılan parola. Bu slogan daha sonra Zenciler arasında çok tutuldu ve benimsendi; şiddet taraflılarının sloganı haline geldi.

karakter, ıra (Osm. seciye, hasisa; Fr. caractère; İng. character, temper) Bir nesneyi yada varlığı tanımamıza yarayan ayırıcı işaret. - Bu genel anlamda karakter, bir varlığı gerek yapısı gerekse fonksiyonları açısından öteki varlıklardan seçmemize yarayan alâmetleri belirtir. - Psikoloji açısından karakter, bir bireyi başka bir bireyden (hattâ bazen, «Osmanlı karakteri» deyiminde olduğu gibi, bir topluluğu başka bir topluluktan) ayıran, alışılmış duyuş ve tepki gösterişi tarzlarının tümünü dile getirir. Bu anlamda karakterin oluşumunda, *mizac*'ın katkısı bulunduğu muhakkaktır. Karakterin nereden geldiği sorusuna bellibaşlı üç cevap verilmiştir: 1. Karakterin doğuştan geldiğini ileri süren «doğuştancı» görüş. 2. Karakterin deney aracılığıyla, yani eğitim, ortam ve irade yoluyle oluştuğunu savunan «ampirik» görüş. 3. Karakterin, ilk çocukluk çağında bizi derinden etkileyen yaşantılar sırasında «sâbitleştiği»ni; dolayısıyle de bireyin, çocukluğu tarefından silinmez şekilde damgalandığını söyleyen «psikanalizci» görüş. Karakterlerin belirlenmesine çalışan bilim dalına, *karakteroloji* yada *etoloji* ismi verilmektedir. Ahlâk açısından ve övücü bir anlamda karakter, «karakter sahibi insan» deyiminde olduğu gibi, kendine hâkimiyeti ve kendi kendisiyle uyum halinde oluşu dile getirir.

kâra ortaklık (Fr intéressement) İşletmelerin genişlemesinin sağladığı kazanca «ücretlilerin ortak olması» adı verilen katılma biçimi. Bu ortak olma, işletmelerin bunun için özel bir rezerv ayırmak zorunda bulundukları bir kârlara katılma olarak sunulmaktadır. Kâra ortaklığın hesaplama formülünün analizi, önemli bir şeyin söz konusu olmadığını gösterir.

Hesaplamanın hareket noktası «net kazanç»tır, yani fiskal kazancın yarısıdır, çünkü kurumlar vergisi bu «net kazanç»ın yarısını temsil eder. Zaten «kâra ortaklık»a ayrılmış meblağları mümkün olduğu kadar aza indirmek için başvurulan ilk büyük işlem burada yatar.

«Net kâr»la gerçek kâr arasında hiçbir ilgi yoktur. Gittikçe daha elverişli bir hale getirilen yasalar kârların önemli bir kısmının vergi dışı bırakılmasına imkân vermektedirler.

«Net kâr»la gerçek kâr arasındaki fark o kadar büyüktür ki, mali analiz uzmanları ve bizzat kapitalistlerin gözünde bile, uzun zamandır, «net kâr» ciddiyetini kaybetmiştir. Öyle ki, girişimlerin sonuçlarının incelenmesinde «net kâr» kavramı yerini başka bir

kavrama bırakmıştır: net kârdan başka, amortismanları, bazı rezervleri ve hatta mali harcamaları içine alan «kâr kapasitesi» kavramı.

«Kâr kapasitesi» yanında, net kâr, çoğu zaman, küçük bir yüzdeyi temsil eder.

Net kârdan, daha sonra, ilk elde kendilerine ödeme yapılması gereken hissedarlara ayrılmış bir meblâğın düşülmesi gerekmektedir. Bu meblâğ, öz sermayelerin % 5'ine eşittir. Bu işlem, yapıldıktan sonra, birçok girişimde «kâra ortak olma» için hiçbir şey kalmaz. Az bir şey kaldığı durumlarda ise, kalan, ücret-kitlesi oranıyla çarpılıp katma değere bölüneceğinden, daha da azalacaktır.

Bu işlemden elde edilen sonuç ikiye bölünecektir. Dağıtılacak olan, işte bu bölme işleminden elde edilen sonuçtur.

Pek mütevazi rakkamlar elde edilmesine şaşılacak birşey yoktur. Örneğin, 1969'da, bir girişimin yönetimi tarafından bu amaçla öngörülen yedek, 3210 ücretli için 216000 F'tı, buysa ücretli başına yılda ortalama 67 F yani ayda 5,50 F demekti.

Üstelik, bu meblağ emekçilere hemen verilmez. Ancak 5 yıl sonra ellerine geçer, o da yönetimle sendikalar arasında anlaşma olursa; anlaşma olmazsa 8 yıl beklemeleri gerekir.

CGT'nin «kâra ortaklık» anlaşmaları imzalamasının nedeni, önce, emekçilerin cezalandırılmasını önlemek ve öngörülen meblağları beş yıl içinde almalarını sağlamaktır, ama aynı zamanda bu parayı bir «kâra ortak olma» olarak değil, ücretin bir parçası olarak görmesidir. Emekçiler için söz konusu olan, ne kadar az olursa olsun, kendilerine verileni ve hakları olanı almaktır. Bu, hiçbir zaman hak davalarını ve bu davayı sonuçlandırmak için vermek zorunda oldukları mücadeleleri unuttukları anlamına gelmez.

KARASEK ZE LVOVİC Josef (Smichov - 1871 / Prag - 1951) Çek yazarı. Modernist ve dekadanca eğilimleri *Sodoma* (1895 ve 1915), *Hovory se Smrti* (Ölümle Konuşma, 1904), *Endymion* (1909), *Ostrov Vyhnancu* (Sürgünler Adası, 1912) gibi şiir kitaplarında ve *Gotiçka Duse* (Gotik Ruh, 1900), *Roman Manfreda Macmillena* (1907), *Scarabaeus* (Domuzlan Böceği, 1908), *Gemmedes* (1925) gibi nesir yapıtlarında görülür. Eleştirileri çok ince ve etkileyicidir. Tiyatro yapıtları da yazmıştır.

KARAVELOV Ljuben (Koprivştika - 1834 / Ruşçuk - 1879) Bulgar yazarı. Öğrenimini Moskova'da yaptı. Romanya'daki bulgar gazetelerinde *Svoboda* (Hürriyet) ve *Nezavisimost* (Bağımsızlık)'ta çalıştı. Öyküler yazdı: *Bulgari ot Vreme Staro* (Eski Zamanların Bulgarları, 1872) ve Osmanlı devleti idaresinin son döneminde Bulgar toplumunun tablosunu çizen *Maminoto Detense* (Şımarık Çocuk). Pozitivist ve demokrattı. Kiliseye cephe aldı, bir balkan milletleri federasyonunun kurulmasını istedi. Bükreş'teki Bulgar Devrimci Merkez komitesinde önemli rol oynadı.

kârlılık kapasitesi (Fr. capacité bénéficiaire, İng. cash flow) Bir işletmenin, sahiplerine gerçekten ne getirdiğini bilmeyi, en elverişli yatırım alanlarına ilişkin olarak sermaye sahiplerine gerçek bilgi vermeyi sağlayan değerlendirme aracı. «Net kâr» sütunu bir işletmede fiilen gerçekleşen kârlara dair pek belirsiz bir fikir verdiğinden, patronlar, bu yeni ölçü aracına ihtiyaç duymuşlardır. Bu araca, net kârden başka, amortismanlar ve previzyonlar da girer. Bu ad altında kayıtlı meblağlar yalnız kârın bir parçası oldukları ölçüde değil, fakat hızlı amortismanlar gibi çeşitli yasal tedbirler sayesinde yalnızca işletmenin sermayesini yenilemek için normal olarak gerekli miktarın çok üstünde oldukları ölçüde de, bu işlem meşrûdur. Bazı hesaplarda, «kâr kapasitesi»ne, şirket vergilerini ödemek için bir yana konmuş olan para ve mali masraflar da, yani işletmede gerçekleştirilmiş kârların bir parçası olan herşey girer.

Kârlılık kapasitesi, kârların ne olduğuna dair bütünüyle doğru bir fikir vermez. Ama bu amaca net kârdan çok daha fazla yaklaşır (net kârdan iki, üç ya da beş kere daha yüksek.)

İstisnalar dışında, kârlılık kapasitesi işletmenin hesaplarında yer almaz. Daha çok mali raporlar aracılığıyla verilir. Patronların hesaplarında, yalnızca, gerçek kârlarına göre gülünç derecede kârları düşük göstermekte önemli çıkarlar vardır.

Bir mali çıkar : şirketlerin ödediği vergiler net kâr üzerinden hesaplandığından, kârların çoğunluğunu kâr hanesinden başka yerlere dağıtmalarına imkân vererek, devlet bu girişimleri milyarlarca liralık vergi ödemekten kurtarır. Bu durum, vergilerin hızla artmasına rağmen, şirketlerden alınan vergilerin toplam vergiler içindeki payının niçin azaldığını açıklar. Ayrıca, net kârların azlığı küçük hissedarlara kârın ancak ufak bir bölümünü dağıtmayı sağlar, böylece kârın en büyük bölümü işletmeye ve onun gerçek efendilerine kalır.

Bir politik çıkar : kârların görünürdeki azlığı, patronlara, emekçilerin hak isteklerini geri çevirmek ve devletten destek istemek için argüman teşkil eder.

kârlılık marjı (Fr. marge bénéficiaire) Bütün gider ve yükümlülükler dahil maliyet fiyatına oranla satış fiyatının yüzdeleri biçimi altında saptanan ve satıştan sonra ticarî kazanç biçiminde kendini gösteren bakiye. İdeal olarak serbest bir pazarda marjın dalgalanması, satıcı ile alıcı arasındaki anlaşmaya, arzın ve talebin karşılaşmasına bağımlıdır. Ama arz sahibi, pazarın kendisine bıraktığı marjın çok düşük olduğunu düşünürse, arz etmekten vaz geçebilir.

Kapitalist bir pazarda, marj, arzın kıt olduğu dönemlerde yükselir, sıkı rekabet dönemlerinde alçalır-arz sahipleri arasında anlaşma olduğu durumlar dışında.

Zayıf rekabetli bir ekonomide, satıcı normal olarak, sattığı her nesne üzerinden yüksek bir kârlılık marjı gerçekleştirmeye bakar. Yüksek rekabetli ve seri halinde satış yapılan bir ekonomide, satıcı, birim başına yüksek bir marj yerine, ürünlerin kitle halinde satışından büyük bir kâr elde etmeye bakacaktır: metaların her biri ise, birim başına, düşük bir kârla satılmış olacaktır: birim başına marj küçük olacak, düşük fiyatlı arzı kolaylaştıracak, ama satışların çokluğu önemli bir total kâr sağlayacaktır - buna da satılan miktar üzerinden kârlılık marjı adı verilir.

Karlesçuluk yada **Carlos'çuluk** (İspanyolcası: carlismo) : Don Carlos taraftarlarının benimsediği görüş. Teşmil yoluyle, ister siyasal, ister dinsel ve ister toplumsal olsun, geleneği korumak amacını güden her türlü monarşi sistemini belirten bu terim, bugün özellikle Bask milliyetçiliğini dile getirmek için kullanılmaktadır.

karmaşık emek (Fr. travail complexe) Kalifiye bir emekçi tarafından harcanan işgücü. Karmaşık emek, tıpkı basit emek gibi, soyut emeğin bir türüdür; genel olarak insan emeğidir. Demek ki burada, bir ekonomik kavram söz konusudur.

Hiçbir özel formasyona sahip olmaksızın çalışabilen kalifiye-olmayan işçinin emeği değil, verili bir çalışma tipi için özel olarak yetişmiş her türlü emekçinin emeğidir bu. Örneğin bir mesleksel yetkinlik belgesine sahip profesyonel işçinin yada teknisyenin, ama aynı zamanda şu yada bu metaı eksiksiz imâl edebilen zanaatçının emeğinin durumu budur.

Karmaşık emek basit emeğe göre belirlenir. Hem bir karşıtlık hem de bir tamamlayıcılık olarak kendini gösteren bir belirlenimdir bu. Gerçekten, basit emek olmayan herşey karmaşık bir emektir ve tersi, ama öte yandan, basit emek ve karmaşık emek aynı genel (jenerik) alleye, soyut allesine mensuplar. Buna göre, basit emek insan emeğinin ilk basamağını oluşturuyorsa, karmaşık emek de bunun ardından gelen basamaklarda yer alır.

Tek, homogen, tek biçimli (en genel görünümü altında) basit emekten farklı olarak, karmaşık emek, zorunlu olarak, çeşitlilik gösterir: karmaşık emekte, karmaşıklık derecesine tâbi olarak artan bir hiyerarşi vardır. Spesiyalleşmiş işçinin sıradan işçinin emeğine çok yakın olan emeği, kalifiye işçinin emeğine oranla çok daha az karmaşıktır, kalifiye işçinin emeğiyse teknisyenin emeğine oranla çok daha az karmaşıktır, vs.

Bununla birlikte, ele alınan işgüçlerinin (işçinin işgücü, teknisyenin işgücü, mühendisin işgücü) her birinin kendi öz kalitesiyle ilişki içinde incelenmesi gereken bu çok önemli kalitatif yan, daha da önemli olan kantitatif yanı tanımayı engellememelidir. Basit emek ve karmaşık emek birbirlerine indirgenebilir. Daha doğrusu, karmaşık emek basit emeğin bir katından başka bir şey değildir. Her karmaşık emek, böylece belli sayıda

basit emek birimine indirgenebilir.

Marx'ın dediği gibi, «karmaşık emek basit emeğin bir kudretinden, yada daha doğrusu birkaç katına çıkarılmış basit emekten başka birşey değildir, öyle ki belirli bir miktarda karmaşık emek, daha büyük bir miktar emeğe denk düşer» (K. Marx, Kapital).

Bu indirgeme ekonomik pratikte sürekli olarak yapılır. Gerçekten, karmaşık emek, bir zaman biriminde, basit emekten daha büyük bir değer yaratıyorsa, değer bakımından farklı olan bu yaratmanın aynı zamanda karmaşık emeğin basit emeğe indirgenmesi - üreticiler farkında olmadan gerçekleşen bir indirgeme olarak kendini gösterdiği ileri sürülebilir.

Demek ki, değer açısından, önemli olan karmaşık emek-basit emek ilişkisidir, nicel ilişkidir, oysa kullanım değeri açısından (yani somut emek açısından) önemli olan karmaşık emeğin karmaşıklık **derecesi, kalifikasyon** derecesidir. Basit emek, böylece, para biriminin para konusunda oynadığı rolün aynını değer konusunda oynama **eğilimindedir.**

Karmaşık emeğin anlamını kavrayabilmek için, onu, kaynağı olan işgücü'ne indirgemek gerekir.

İşgücü, «bir insanın vücudunda, canlı kişiliğinde var olan ve yararlı şeyler üretmek için harekete geçirmek zorunda olduğu fiziksel ve entelektüel yetilerin tümü» (K. Marx) olarak tanımlanır. Demek ki, strüktürleşmiş bir bütündür işgücü. Bazan, fizik unsur birinci derecede önemlidir (basit işgücünün durumu budur), bazan da tersine, entelektüel unsur birinci derecede önemlidir (bu da, hiç şüphesiz, mühendisin işgücünün durumudur.) Ayrıca, fizik unsurun genellikle verili bulunmasına karşılık, entelektüel unsur sonradan edinilir ve zorunlu olarak belli bir teknik düzeyle dile gelen az ya da çok büyük bir ön formasyonu içerir.

Demek ki, emeğin karmaşıklık derecesi, üretici güçlerin düzeyiyle, bilimin ve tekniğin erişmiş bulunduğu düzeyle sıkı **ilişki** içindedir. Dolayısıyle, teknik ilerlemenin ritmi tarafından şartlandırılır.

Ama, bununla birlikte, ekonomi politik düzeyinde, temel problemler basit emekle karmaşık emeğin değişik türleri arasındaki karşıtlıklar değildir, karmaşık emeğin türlerinin basit emeğe indirgenmesidir.

kâr oranı (Fr. taux de profit) Yatırılan sermaye ile artı-değer arasındaki, yüzde olarak ifade edilen ilişki. Bir kapitalist girişimin rantabilitesi, elde edilen kâr oranına bağlı olarak değişir. Herhangi bir kapitalisti, örneğin bir mobilya fabrikatörünü ele alalım

— 2 000 000 F'lık bir sermaye yatırır; yıl sonunda, bilançosunu yaptıktan sonra 400 000 F'lık bir kâr sağladığını görür (başka bir deyişle, elinde nihaî değer olarak 2 000 000 + 400 000 = 2 400 000 F vardır);

— bu kârı yatırmış olduğu sermayeye oranlar ve kâr oranının 400 000 / 2 000 000 + 100 = % 20 olduğunu görür

Sembolik olarak, kâr oranı şu formülle verilir: (p artı-değer, c değişmez sermaye, v değişken sermaye olmak üzere) p/c + v.

Kâr oranıyla artı-değer oranı (aynı sembollerin kullanımıyla p/v formülü ele alınarak) karşılaştırılırsa, kâar oranının zorunlu olarak artı-değer oranından aşağı (olsa olsa eşit, ama hiçbir zaman yukarı değil) olduğu görülür.

Kâr oranı, artı-değer oranına ve sermayenin organik bileşimine bağımlıdır. Herşeyden önce, kâr oranı ve artı-değer oranı aynı yönde gelişirler: bu nedenle, sömürü derecesindeki her artışın kâr oranını artırmaya katkıda bulunacağı açıktır. Aynı şekilde, kâr oranıyla sermayenin organik bileşimi arasında ters orantılı bir ilişki vardır: sermayenin organik bileşimi azalırsa, kâr oranı çoğalır; tersine olarak, sermayenin organik bileşimi yükselirse, kâr oranı düşme eğilimi gösterir

Kâr oranları, branşlara göre, sanayilere göre, girişimlere göre değişebilirler. Bununla birlikte, rekabetçi kapitalizm çerçevesinde, sanayiler-arası rekabetin etkisiyle, az ya da çok kısa bir süre için, kâr oranları arasında bir eşitlenme ortaya çıkar ve bu tek bir ortalama kâr oranına varır.

Sermayenin organik bileşimini yükseltmeye katkıda bulunan sermaye birikimi, kâr oranlarının uzun vadede düşmesi sonucunu doğurur: kâr oranının düşme eğilimi adı verilen ve kapitalist üretim tarzının tarihsel sınırlarının en çarpıcı işaretlerinden birini oluşturan yasa budur.

Kâr oranı kapitalistlerin aktivitesinin başlıca barometresidir. Kararlara, giderek öngörülere kumanda eden, bir çoklarının iddia ettiği gibi teknik ilerleme ya da marjinal maliyetlerin eşitlenmesi değil, odur. Geçirdiği değişiklikler ekonomik hayata özel ritmini verir: tespit edilen kâr oranları yüksek ve istikrarlı olduğu, perspektifler de elverişli olduğu zaman atılım, hatta taşkınlık; bu oranlar düşük olduğu ve yükselecek gibi görünmediği zaman çöküntü, cansızlık. Rantabilite aracılığıyla (ya da rantabilitenin yokluğu aracılığıyla) ulusal düzeyde olduğu kadar uluslararası düzeyde de (sermaye ihracı problemi), ekonominin global gelişimini yönetenler (sermayeler rantabl sayılan yani en yüksek kâr oranını getiren sektörlere yatırılır ve öteki sektörler ya ihmal edilir ya da hepten terk edilir) kârdır.

Demek ki, kâr oranı, gelişiminin bütün aşamalarında, kapitalist sistemin motorudur.

kâr oranının düşme eğilimi yasası (Fr. loi de la baisse tendancielle du taux de profit) Sermayenin organik bileşiminin artmasıyle birlikte ve arttığı ölçüde, kâr oranının düşmesi şeklindeki tarihsel eğilimi ifade eden ekonomik yasa. Bir girişimin sermayesi, makinalar, avadanlıklar, ilk maddeler tarafından temsil edilen değişmez sermayeden ve ücret biçimi altında işçilere dağıtılan meblâğa denk düşen değişken sermayeden oluşur. Kârın kaynağı kapitalistin işçi emeğinden elde ettiği artı-değer olduğundan, kâr, değişken sermayeyle orantılıdır. Sermayenin organik bileşiminin artmasıyla, değişken sermayenin toplam sermayeye (değişken sermaye + değişmez sermaye) oranı sürekli azaldığından artı-değer oranı aynı kalmakla birlikte, kâr oranı aynı orantıda düşüş kaydeder.

Değişken sermayenin payının değişmez sermayeye oranla bu nispî düşüşü, aynı miktarda işgücü'nün, aynı süre içinde, emeğin prodüktivitesinin artmasıyla, daima daha büyük bir sabit sermaye kitlesini harekete geçireceği anlamına gelir. Böylece, bu değişken sermaye, değer hacmi sürekli artan bir değişmez sermayeyi işletecektir. Bu yasa, daha az emekle daha çok miktarda meta üretici gücünün ilerlemesini ifade eder.

Böylece, kapitalist üretimin ilerlemesi, zorunlu olarak, kâr oranında bir düşmeyi içerir.

Örneğin 70 v + 30 v tarafından oluşturulan 100 milyar franklık bir sosyal sermaye, yirmi yılda iki katına çıkarak, 200 milyar franka ulaşır.

Organik bileşimi artarak 160 c + 40 v olmuştur. Birinci durumda % 100'lük bir artı-değer oranıyla, kâr kitlesi 30 milyar franka eşitti. İkinci durumda, 40 milyar franka eşittir. Aynı zamanda, kâr oranı % 30'dan % 20'ye düşmüştür.

Kâr oranının düşmesi kaçınılmazdır, çünkü kapitalizm geliştiği ölçüde, değişken sermayenin ilerlemesi değişmez sermayenin ilerlemesinden daha yavaş olur.

Kâr oranının progresif olarak düşmesi yasası yada kapitalistin el koyduğu artı emek'in, canlı emek'in işe koştuğu maddeleşmiş emek kitlesine göre oransal azalması yasası, hiç bir şekilde, sosyal sermaye tarafından harekete geçirilen ve sömürülen emek kitlesinin mutlak büyüklük olarak artmaması yada hatta sosyal sermayenin el koyduğu artı-emek kitlesinin artmaması anlamına gelmez.

Bu yasa, bireysel kapitalistlerin buyruğu altında plase edilen sermayelerin artan bir emek kitlesine, giderek artı-emek kitlesine egemen olmadıkları anlamına da gelmez. Bu kitle, işçilerin sayısı artmadığı halde de artabilir.

Değişken sermayenin bu azalması gerçekleştiği, bu nedenle de emeğin prodüktif gücü geliştiği ölçüde, aynı miktarda işgücü'nü işe koşmak ve aynı emek kitlesini soğurmak için, gitgide daha büyük bir toplam sermaye kitlesi gerekir. Bu, işçi nüfusunda bir fazlalık olanağının kapitalist üretimin gelişimiyle birlikte yürüdüğü anlamına gelir.

Sosyal ölçekte, teknik ilerlemenin gelişimiyle, yalnız her makina aynı değerde ve aynı sürede daha çok ürün elde etmeyi sağlamakla kalmayacak, kapitalist girişimler oransal olarak daha fazla makineye de sahip

olacaklardır

Bunların üretiminin yürümesi için genişletilmiş bir pazar gereklidir, oysa, aynı zamanda, tüketim oransal olarak kısıtlanmıştır, çünkü değişken sermayenin (ücretlerin) payı sermayenin bütünü içinde azalma eğilimindedir. O zaman, üretimin bir bölümünün alıcı bulamaması tehlikesi büyür ve giderek, satılan ürünlerden değerini karşılamak ve artırmak konusunda sermaye daha güvensiz bir duruma gelir. Bazan sosyal sermayenin bir parçası kendini rentabilize edememe rizikosunu göze almak zorunda kalır. O zaman, sermayenin aşırı-birikimi'ne ulaşılmış olur, bu da sermayenin bir bölümünün değerleşmesine yol açar.

Kâr oranının düşmesine karşı koyan bir dizi faktör vardır

Bunların arasında, işçilerin sömürülme derecesinin artırılmasını, ücretlerin işgücü değerinin altına indirilmesini, emekçilerin hayatı ve sağlığı zararına değişmez sermayeden biriktirilen fonları, yatırımların yüklülüğünün doğrudan devlet tarafından yüklenilmesini, yükümlülüklerin yerel ve bölgesel idarelere devredilmesini, vs. sayabiliriz. Sosyal sermayenin bir fraksiyonunun, özellikle monopolist olmayan fraksiyonunun, kamusal yada yarı-kamusal sermayelerin değersizleşmesi, sermayenin büyük monopollerin elinde bulunan bölümünün rantabilizasyonunun sağlanmasına olanak verir ve böylece kâr oranının düşmesine karşı koyar.

Yasanın işleyişini engelleme eğilimindeki bütün bu faktörler, kapitalist çelişkileri, en yüksek kâr oranı arayışı içinde birbirleriyle yarışan kapitalistler arasındeki çelişkileri, monopoller ile sömürünün şiddetlendirilmesine mâruz kalan emekçiler arasındaki çelişkileri, sanayileşmiş ülkelerle kalkınmakta olan ülkeler arasındaki çelişkileri önemli ölçüde arttırırlar. Kâr oranının düşme eğilimi bir yasadır. Realitesi ve kaçınılmaz sürekliliği kapitalizmin yapısında ve temel mekanizmasında yatar. Kâr kapitalist üretim biçiminin motoru olmak nedeniyle, bu yasa, doğrudan doğruya, bu üretim biçiminin sınırlarını gösterir.

Kapitalistlerin bu yasanın işleyişini engelleme çabaları ancak, genel hareket üzerinde önemsiz ve geçici etkiler olarak dile gelir. Kapitalist sistem içinde, zorunlu olarak görünen bu yasa ancak bu sistemle birlikte yok olabilir.

karşılık (Fr. couverture) Kâğıt paraları gerçek bir hazineyle güvence altına alınmış bulunan ülkelerin bu paraların konvertibilitesinin (yada, altına çevrilebilirliğinin) maddesel yada manevî garantisini temsil eden altın, konvertibilitesi olan yabancı dövizler, bazan da öbür değerli ürünler ve dövizler stoku. Örneğin Fransa'da Banque de France'ın bir bilânçosu ele alınırsa, çok önemli iki maddenin varlığı görülür. Önce, pasifte, özel kişilerin ve girişimlerin hizmetine verilmiş kâğıt para hacmini gösteren «mütedavil kalmeler» maddesi. Sonra, aktifte, Banque de France'ın mahzenlerindeki değerli meden ağırlığını dile getiren «altın stoku» maddesi. Kendi başlarına hiçbir değere sahip olmayan kaimeler çıkarmak, ancak, bu altın ve yabancı döviz mevduatının mevcudiyetiyle mümkün olmaktadır. Bir varlık teşkil eden bu maddî stoka karşılık denmesinin nedeni, emisyon teminatı görevini yerine getirmesidir. Tedavüldeki kaimelerin tutarıyla stok arasındaki orana karşılık oranı adı verilir. Bileşimi ne olursa olsun, ki değişkendir, karşılık, kâğıt para-konusunda temel bir unsurdur, çünkü tanım gereği değeri olmayan bir parasal işaretin değer taşıyıcısını teşkil eden, dolayısıyla kaimeyi genel eşdeğere dönüştüren karşılıktır. Karşılığın biçimi ve ifadesi (signification), paranın konvertibl olmasına ya da olmamasına göre değişirler. Bugün, karşılık, iki büyük unsurdan oluşur: geleneksel ve evrensel bir unsur olan altın, ve daha yeni, ama daha tartışmalı ve daha dalgalı bir unsur olan yabancı dövizler, en başta da dolar. Günümüz para buhranının veçhelerinden biri de, belli sayıda ülkenin, bütün paraların teminatı olarak ve evrensel para olarak yeniden altına dönme kaygısıdır.

kartaller (Fr. ve İng. cartels) Ülkelerinin bütün üretimini az yada çok mutlak bir tarzda ele geçirerek iç pazarı bölüşen kapitalist monopol toplulukları. Kartelleri oluşturan girişimler, ya mahreçlerin bölüşülmesinde, ya üretilecek meta miktarında, ya satış fiyatlarında yada bu üç noktanın üçünde birden anlaşmaya varırlar.

Ürünleri bütünüyle bağımsız bir tarzda üretmek ve satmakla birlikte, birbirlerine kısa ya da uzun vadeli karşılıklı sözleşmelerle bağlı kalırlar; bu sözleşmeler, onları, yürürlükteki anlaşmaların ihlâli durumunda ağır cezalar ödemek zorunda bırakır.

Karteler ulusal ya da uluslararasıdırlar (örneğin: petrol karteli). Başlıca amaçları, yükseliş ya da düşüş yönünde tespitlerle fiyatları denetleyerek pazarı denetim altında tutmaktır.

Anlaşmalara dayandıkları için, kartel-ler, ancak geçici bir karakter taşırlar, çünkü eşitsiz gelişim yasasının etkisi altındadırlar daima.

Karteller ülkenin ekonomik gücünü ve kudretini kendilerinde toplamış bulunan belli ekonomik güçlerin (malî oligarşi) ekonomi üzerindeki egemenliğini sağlarlar.

Bu egemenlik, özellikle bütün veçheleri altında denetimin gelişmesiyle gerçekleşir:

— sermayelerin, yatırımların, el işçiliğinin (maine d'oeuvre), beslenme kaynaklarının, mahreçlerin denetimi.

Monopolist devlet kapitalizmiyle, kartellerin ekonomik iktidarına bir de politik iktidarlarının genişlemesi eklenir. Böylece, kapitalist grupmanların ekonomik ve malî gücüyle devletin gücü gittikçe daha çok kaynaşmış bir nitelik kazanır. Bu kaynaşma o zaman ekonominin bütününü egemenliği altına alır.

Kapitalist rejimde iç pazar dış pazara bağlıdır. Sermaye ihracı arttıkça ve yabancı ülkeler ve sömürgelerle (yada «Üçüncü Dünya» ülkeleriyle) ve en büyük monopolist grupmanların «nüfuz bölgeleri»yle ilişkiler bütün biçimleri altında yayıldıkça, bu grupmanlar arasında, uluslararası kartellerin oluşması suretiyle, evrensel bir anlaşma gerçekleşir.

Kartel, genel olarak, girişimler-arası ilişki biçimlerine, monopoller arası ilişkilere taalluk eder. Bugün, karteller sınırlı bir niteliğe sahip olarak ortaya çıkmaktadırlar, çünkü başka biçimler, özellikle finans grupları daha elverişli görünmektedirler.

Büyük sanayi girişimlerini monopolist sermayenin denetiminden kurtarmak, gerçekten demokratik bir politikanın şartıdır. Bunun yoluysa ekonominin kilit sektörlerinin ulusallaştırılmasıdır.

Kartellerin realize ettiği sosyal sermayenin santralizasyon derecesi, bunları birleştiren bağların çeşitliliği ve esnekliği, başlıca finans gruplarının ve ulusal ekonominin kilit sektörlerinin birlikte ulusallaştırılmalarını zorunlu kılmaktadır.

Ulusal ekonominin gelişmesini uyumlulaştırmak amacını güden bir demokratik planın vazgeçilmez temelidir bu.

KASCHNİTZ Marie Luise (Holzing-Berstett 1901 / Roma - 1974): Alman yazarı. Alsas soylularından bir subayın kızı olarak doğdu. Weimar ve Münih'te kitapçılık öğrendi. 1924 yılından itibaren belli aralıklarla Roma'da kitapçılık yaptı. 1925 yılında bir arkeoloji profesörü ile evlendi ve onun görevi gereği gittiği üniversite kentlerinde kocasını izledi. 1960 yılında Frankfurt Üniversitesinde yazın sanatı üzerine (poetik) konuk öğretim görevlisi olarak dersler verdi. 1967 yılında Amerika'yı gezdi.

Savaş sonrasının tanınmış ozan ve yazarlarındandır. Şiiri yanında radyofonik oyunları ve öyküleriyle de ün yapmıştır. Şiiri geleneksel deyişe bağlı olarak çağdaş bireyin sorunlarını, toplumsal bunalımlarını işlemiştir. Kökeni klasik ve hristiyan hümanizmine dayanır. Sezgiden kaynaklanan imge gücü, biçimsel özeni ve yoğun ezgisel akım, şiirinin özelliklerini oluşturur.

KATAEV

KASCHNİTZ'den iki şiir

KURŞUNCU BABA

Şeker ve bal mamana
Yeryüzü hasbahçen senin merhem her yarana
Yanakların süt dudakların kan
Sorma, ne yapar baban
Geceleri sen uyurken.

Ürgü kilit arar
Havanda karar
Barutla kurşunla
Başka bir mama.

Eker lokum lokum
Başka bir tohum
Ki yakar yıkarmış
El el ateş edermiş göğe.

Ne mutlu yaşamışlara
Ölmeden önce.

Türkçesi Yüksel PAZARKAYA

SAHİLDE

Gördüm bugün yine sahilde seni
Dalgaların köpüğü ayaklarında
Parmağınla işaretler çizdiğini
Hiçbir izi kalmayan kumda.

Dalmıştır oyununa birer birer
Ebedi geçicilik nazır
Dalga geldi dağıldı yıldız ve çember
Dalga gitti sen yeniden başlamaya hazır.

Gülerek döndün bana
Habersiz çektiğim acıdan:
Çünkü en güzel dalga koştu kumsala
Ve sildi izini ayaklarının.

Türkçesi Yüksel PAZARKAYA

KATAEV Valantin Petroviç (Odesa 1897) Sovyet yazarı. Ostrov Ehrendorf (Ehrendorf Adası) 1921 adlı serüven romanı ve özellikle emanet parayı yiyen iki memurun öyküsünü anlatan *Rastratçik* (Yiyiciler, 1927)

KATAEV'in son fotoğraflarından biri..

KATAEV çalışma odasında..

hicivli romanıyla tanındı. *Vremya Vperyod!* (Zaman İleri!, 1932) romanı Magnitogorsk'ta uygulanan beş yıllık planla ilgilidir. Büyük yapıtı *Belyevet Parus Odinkiy* (Uzakta Bir Yelkenli)'yi 1936'da yayımladı. Bu roman 1905'te Potemkin zırhlısı ayaklanmasında, Odesa'lı bir grup çocuğun yaşantısını dile getirir. 1945'te *Sıyn Poltka* (Alaylı) adlı savaş romanıyla Stalin Ödülü'nü kazandı. Vodvil türünde yapıtları da vardır. En ünlüsü *Kvadratura Kruga* (Dairenin Kareye Çevrilmesi, 1929)'dur. Ünlü öyküsü *Svyaşçennıy Kolodyets* (Kutsal Kuyu, 1966)'de bir ameliyat masasındaki uykusu ile bu uykudan uyanışı arasında, geçmişini bir görüntüler ve düşler dizisi biçiminde canlandırır.

kategori, ulam (Osm. makule; Fr. catégorie; İng. category) Aralarında doğal benzerlik yada ilgi bulunan kişilerin yada nesnelerin meydana getirdiği sınıf. - Yaygın anlamında kategoriler, bir kimsenin düşüncelerini ve yargılarını mal etmeyi alışkanlık haline getirdiği genel kavramlardır. Mantık açısından kategoriler, bir konuya yüklenebilen sıfatların meydana getirdiği en geniş cinslerdir. Aristoteles, bunları «mekân» ve «zaman» özdeşliklerine göre sınıflandırır. Kant'a göre kategoriler; saf anlayış gücünün temel kavramları, bilgimizin «apriori» formlarıdır ve dört büyük sınıfta toplanırlar: Nicelik, niteliik, bağıntı ve kiplik.

kategori'ler Üzerine

Kategoriler, felsefede, realitenin ve bilgi fenomenlerinin en genel ve aslî özelliklerini ve ilişkilerini ifade eden ana kavramlardır.

Kategoriler, sosyal pratik temeli üzerinde, bilgi'nin tarihî gelişme prosesüsü içinde meydana gelirler. Kategoriler, insanın, çevresi ve dünya hakkında derin bir bilgi edinmesine yol açar. Bir objeyi bilme prosesüsü, realitenin, insan zihninde basit ve mekanik bir tarzda yansıması değildir; duyusal verilerden soyutlama'ya, tekil'den tümel'e doğru giden komplike bir geçiş prosesüsüdür. Kavramlar ve kategoriler inşası, soyut düşünme'nin en aslî tezahürlerinden biridir. Kategoriler doktrini'nin kökleri, uzak bir geçmişe dayanır. Meselâ, Vaysepika doktrini, cevher, mahiyet ve etki Kategoriler'inden söz ediyordu. Aristoteles'in, felsefi kategorilerin işlenmesinde büyük bir katkısı olmuştur. Aristoteles, on tane Kategori tesbit etmiş, Kategoriler'i varlık'ın başlıca tarzları olarak görmüş ve bunların bilinmesinin çok önemli olduğunu belirtmiştir. Kategoriler hakkındaki idealist doktrini geliştiren Kant'a göre, Kategoriler temasa'nın ve zihnin apriori formlarıdır. Hegel, Kategoriler'i diyalektik gelişme içinde ele almış olmakla beraber, onun kurduğu sistemde, Kategoriler, ideal formlardır; gerçek dünyayı yaratan Mutlak İde'dir. Çağdaş idealist felsefede, özel-

likle de, pozitivist felsefede Kategoriler ya görmezlikten gelinir ya da insan tecrübelerini sistemleştirmenin tamamiyle sübjektif ve «uygun» formları olarak ele alınırlar. Diğer idealistler, Kategoriler'i, tamamiyle transandantal zihni formlar arasına koyarlar. Diyalektik materyalizm, varlık'ın ve bilgi'nin yansıma formları olarak Kategoriler'e büyük önem verir. Diyalektik materyalizmin başlıca Kategoriler'i, madde, hareket, zaman-mekân, kalite ve kantite, zaruret ve tesadüf, form ve muhteva, imkân ve realite kategorileridir. Her ne kadar bu kategoriler arasında sıkı bir karşılıklı bağlılık var ise de, bunlar keyfi bir şekilde bir araya getirilmezler; bunların birbirlerinden çıkarsanmaları ve ortaya konmaları, realite kanunlarına ve bilgi'nin objektif gelişme kanunlarına göre olur. Bir Kategoriler sistemi inşa etmenin başlıca ilkeleri şunlardır: 1) mantıkî ile tarihî'nin birliği; 2) bilgi'nin görünüşten öz'e, dışsal'dan içsel'e, soyut'tan somut'a, basit'ten karmaşık'a doğru gelişmesi. Kategoriler hakkındaki diğer görüşlerden farklı olarak, Marksist felsefeye göre, Kategoriler sistemi, kapalı, değişikliğe uğramayan bir sistem değildir. Objektif realite geliştikçe ve bilimsel bilgi ilerledikçe, bilimsel Kategoriler'in sayısı ve muhtevası da sürekli olarak zenginleştiği gibi, Kategoriler sistemi de objektif dünyanın tam ve çok yanlı yansıması'na doğru gittikçe yaklaşır. Kategoriler, gelişmekte olan realitenin asıl bağlantılarını ifade ettiklerine göre, yansıttıkları fenomenler kadar müteharrik ve esnek olmalıdırlar.

M. ROSENTHAL
(Türkçesi : Aziz ÇALIŞLAR)

kategori'lerin koordinasyonu ve bağımlılığı üzerine

Bu terimler, kavram ve kategoriler arasındaki iki farklı sistemi belirtmektedir. Bu sistemler, ihtiva ettikleri unsurların farklı ilişkiler içinde bulunmasına göre karakterize edilirler. Koordinasyon sistemi, içindeki unsurların birbirlerine karşı bağımsız, dışa karşı bağımlı olmaları anlamına gelir. Bağımlılık sistemi ise, ihtiva ettiği unsurların her birinin diğerlerine karşı bağımlılığını, bu unsurlardan her birinin diğerleri tarafından belirlenmesini ve ayrıca bu unsurlar arasındaki karşılıklı ilişkiyi, birbirlerine geçişmeyi, ve birbirlerine dönüşmeyi kapsar. Bilginin spesifik sistemleri olarak Kategoriler'in Koordinasyonu ve Bağımlılığı, birbirinden farklı bilgi prosesüslerinin ürünleridir. Kategorilerin Koordinasyonu, güdülen amaca göre temel alınan karakteristiğe dayanılarak, objenin koordine unsurlara ayrılması ile elde edilir. Bu yoldan elde edilen bilgi bir bütünün fonksiyonel karşılıklı bağlılık içindeki unsurlarının araştırılması bakımından zaruri olmakla beraber, soyut ve sınırlıdır. Aslında, metafizik ve anti-diyalektik okullar tarafından, fenomenlerin ve objelerin diyalektik yeniden yaratılmasında uygulanmayan Kategorilerin Bağımlılığı, düşüncenin soyut'tan somut'a, basit'ten karmaşık'a doğru gidişine dayanır. Diyalektik materyalizm, Hegel'in idealist bağımlılık görüşünün yani, bir düşüncenin başka bir düşünceyi tasavvur ettiğini, bir şeyin başka bir şeye geçişinin sadece düşünce yoluyla belirlendiğini ileri süren idealist Bağımlılık görüşünün yerine, objektif şeylerin incelenmesine ve aynı zamanda bilgi'nin teorik gelişmesine dayanan bir Bağımlılık metodu koyar. Marx'ın Kapital'i bunun klasik bir örneğidir. Kategorilerin Bağımlılığı formu, bilgi'nin değişmesinin bir sonucudur. Objenin diyalektiği, kavramların diyalektiğinde yansır. Diyalektik Mantık'ta Kategorilerin Bağımlılığının önemli bir kısası, tarihi ile mantıkî'nin birliğidir; mantık kategorilerinin genelleştirilmiş bir bilgi tarihi olarak yorumlanmasıdır.

M. ROSENTHAL
(Türkçesi : Aziz ÇALIŞLAR)

KATERİNA II (Stettin - 1729 / St. Petersburg 1796) Rus imparatoriçesi. Siyasal yaşam dışındaki serüvenleriyle de ün kazanmıştır. Bir «aydın despot» olmak istedi, ama bu niteliği kazanacak bir etkinlik gösteremedi. Yasaların temelini oluşturmak üzere gerçekleştirmeyi düşündüğü reformlar Diderot tarafından eleştirildi ve hiç bir zaman

Büyük Katerina : LEVİTZKİ'nin tablosu.

KATERİNA II'den seçmeler

İnek ve efendisi

Halkın, karnını doyuran yemekten ve avunmasını sağlayan dinden başka düşündüğü şey yoktur. Devletin refahı, bilimler, gelecek kuşak, onu etkilemeyen sözcüklerdir. Halkın düşünceleri, her zaman, yaradılışı kadar basit olacaktır. Halkı topluma bağlıyan ilişkiler, sadece sıkıntılardır. Gelecek denilen o sınırsız alan, halk için sadece yarınla sınırlanmıştır. Sefaleti, daha geniş bir ilgi duymasını engeller.

•

Efendiler ile tebaları arasında her şey apaçıktır. Sağduyulu her efendi, fazla bir şey beklemeden ve yormadan, tebaasından en büyük yararı yağdan kıl çeker gibi sağlamaya bakar.

•

Sayın bay Diderot, parlak zekânızın ürünleri, bana büyük bir haz verdi. Ama o yüce ilkelerinizle çok güzel kitaplar yazılabilirse de etkili bir iş yapılamaz. Reform tasarılarınızda, ikimizin durumları arasındaki farkı unutuyorsunuz. Siz, uysal, kaygan ve ne hayalgücünüze ne de kaleminize karşı koymayan ve her şeyi kabullenen kâğıdın üzerinde çalışıyorsunuz. Oysa ben, cavallı imparatoriçe, tanınılmayacak ölçüde kolayca irkilen ve gıdıklanan insan derisi üzerinde çalışıyorum.

KATILMA

Katılma (Fr. ve İng. participation) Sömürü sürecini kabul ettirmek için, sınıflararası işbirliği düşüncesini yaymayı, yaygınlaştırmayı ve popüler kılmayı amaçlayan ideolojik ve ekonomik uygulamalar. - En yaygın anlamda, katılmak, bir eyleme etkin bir tarzda gerçekten kişisel olarak katkıda bulunmak anlamına gelir.

Son yıllarda Batılılar, bu arada örneğin Fransız hükümetleri, tam hissedarlıktan kâra ortaklığa kadar en değişik biçimler altında, emekçilerin, işletmenin işleyişine «katılma»sından durmaksızın söz ettiler.

Katılma idesi, hemen hemen kapitalizmin kendisi kadar eskidir. Gerçekte, açıklandığı gibi, katılmanın amacı, her zaman, hak mücadelesini yavaşlatmak, sendikal örgütlenmeyi başarısızlığa uğratmak olmuştur.

Katılma, patronların elinde bir silahtır. Patronlar, emekçileri, hak mücadelelerinden ve ücretler konusunda baskı yapmaktan caydırmak için sömürenlerle sömürülenlerin çıkarlarının ortak olduğuna inandırmaya çalışırlar. Şu halde, onlar için söz konusu olan, kârı yükseltmek için sömürüyü artırmaktır. Gerçekten, katılma payı diye dağıtılan meblağlar, ister «kârların bölüşülmesi» olsunlar, ister hisse senedi dağıtımı yada başka herhangi bir biçima bürünsünler, Ücretin unsurlarıdır.

Sınırlı sayıda birkaç girişimde söz konusu meblağların küçümsenmeyecek boyutlara ulaşması mümkündür. Ama bu gerçek bir istisnadır. Büyük bir çoğunlukla, bu meblağlar, pek azdır.

Ayrıca dağıtılan bu meblağlar Ücretin unsurlarıdır, çünkü emekçilerin durumu düzelmiş olmaktan çok uzaktır.

«Katılma»dan önce de, sonra da, işçiler sömürülen kişilerdir. Çünkü bugün Fransa'da girişimler kapitalistlere alttır, en büyükleri de finans gruplarının egemenliği altındadır. Bu koşullarda, İestiyonun amacı, sadece girişimin sahipleri için azami kâr arayışı olabilir, yoksa bu girişimin Ücretlilerinin hayat ve emek koşullarının giderek düzeltilmesi değil. Kapitalist rejimde, ücretler ne kadar düşükse, kârlar da o kadar yüksektir. Ücretlilerle kapitalistlerin çıkarları karşıttır ve katılma bu olguyu hiçbir şekilde değiştiremez: sınıfsal antagonizma kapitalist rejimin ayrılmaz parçasıdır.

katma değer (Fr. valeur ajoutée) Ekonomik devre içinde meydana gelen ve Ürünlerin nihaî değeri ile başlangıçtaki değeri arasındaki fark olarak tanımlanan ak değer. Katma değer, üretimde sadece bir değer aktarımının değil, fakat bir değer yaratımının meydana geldiğini belirten bir muhasebe kavramıdır.

Girişimci makinalar, ilk maddeler satın alır ve işgücü sayesinde, yeniden satacağı metalar imal eder. Elde edilen metaların nihaî değeri, bir yandan başlangıçtaki değerl (ilk maddeler, makinalar, yakıt) öbür yandan da, dağıtılan kârlar ve ücretlerden oluşan gelirler düzeyine denk düşen bir yeni değer içerir.

Bundan dolayı, katma değer şu denklemle ifade edilir:

Katma değer =

Nihaî değer — ara tüketim -consommation intermédiaire).

Katma değer, ulusal muhasebede çok kullanılan bir kavramdır Sosyal hasılanın büyüklüğünün ölçülmesini mümkün kılar. Katma değer, aynı zamanda, «katma değer vergisi» denilen yeni tip bir verginin tesisinde de kullanılır. Teoride, nesnenin uğradığı mütevali değer artışlarının vergilendirilmesi söz konusudur, fakat realitede, değere fiilen katkıda bulunan elemanlarla katkıda bulunmayanlar arasında gerçek şekilde ayırım yapılmaz; tamamen aksine, üretimin çeşitli aşamalarındaki nesnenin kazandığı değerin vergilendirilmesiyle yetinilir.

Katma değer, fenomenal düzeyde yer alan ampirik ve teknik bir kavramdır. Aslında, katma değer kavramı, üretim araçlarında cisimleşen geçmiş emeğe karşı, işgücü tarafından bir üretim peryodu içinde sarfedilen canlı emeği yansıtır, fakat onu gerçek kaynağına, yani değerin tek yaratıcısı olan işgücü'ne inmeden yansıtır.

Ne var ki, teorik muhtevasının sınırlılığına rağmen, bir ulusal muhasebenin yanı esasta ekonomik ve İstatistik bir tekniğin kurulmasına tamamiyle muktedirdir. Bu itibarla, eksik ve çarpıtılmış olsa da nesnel bir bilgi ortaya koyar.

KAUTSKY Karl (1854 - Prag / 1938 - Amsterdam) Alman düşünürü. Avusturya Sosyalist Partisi üyeslydi (1875), Bernstein ile Zürich'te *Sozial-demokrat* (Sosyal Demokrat) adlı dergiyi yönetti (1880-1881). Londra'da Engels'in sekreterliğini yaptı (1881) Stuttgart'ta Sosyalist Parti'nin resmi organı

KAUTSKY çalışıyor.

Neue Zeit'ı kurdu. (1883-1917) Sürüldü, 1885-1888 arasında Londra'ya döndü. Erfurt Kongresinde Bernstein ile çatıştı ve Marxism'in gelişmesine katkıda bulundu. (1891) 1900 Paris Kongresinde sosyalistlerin burjuva hükümetlerine satılmasına karşı karar aldırdı. 1917'de Bağımsız Sosyalist Parti'yi kurdu. 1918 devrimi sonunda dışişleri bakanlığı müsteşarı oldu. *Wie der Weltkrieg* (Dünya Savaşı Nasıl Çıktı, 1919) adlı kitabı yayımlandı. Kitabında Almanya'nın savaş sorumluluğu konusundaki belgeleri derlemiştir. 1934'te Çekoslavakya'ya sığındı, daha sonra Viyana'ya dönerek siyasal faaliyetlerine başladı. Almanlar tarafından, Mart - 1938'de Anschluss döneminde tutuklandı. Bohemya'ya döndü, Südet'lerin tutsak olmasından sonra Amsterdam'a kaçtı. Kuramsal yapıtları arasında en önemlisi *Materialistische Geschichtsauffassung* (Maddeci Tarih Görüşü, 1927)'dur. Karl Marx'ın *Kapital*'inin son bölümünü yayımladı (1905-1910).

Sonraki sapmaları Karl Marx tarafından şiddetle eleştirilmiş, Lenin tarafından kaleme alınan *Dönek Kautsky* adlı yapıtla tarih önünde yargılamıştır.

KAUTSKY'den bir seçme

Hukukçu sosyalizmin eleştirisi

Ortaçağın dünya görüşü, ana çizgileriyle, teolojikti. İşte, Avrupa'nın fiilen kurulamamış olan birliği, dışta, genel düşman ilân edilen İslâma karşı, Hıristiyanlık eliyle sağlanmıştı. Sürekli bir karşılıklı etkileşim içinde evrilen topluluklardan oluşan Batı Avrupa'nın birliği, katolik dünya görüşünde odaklaşmıştı. Bu teolojik odaklaşma, salt ülküsel değildi, düpedüz maddi idi. Gerçekten de, söz konusu birlik, yalnızca kendi monarşik merkezi olan Papa'nın kişiliğinde değil, fakat özellikle, her ülkede toprağın yaklaşık üçte birinin sahibi olarak, feodal örgütlenmede olağanüstü bir güce kavuşmuş olan ve feodal hiyerarşik biçimde örgütlenmiş bulunan kilisede somutlaşmıştı. Kilise, feodal toprak mülkiyeti sayesinde, çeşitli ülkeler arasında gerçek bir iletken niteliği taşıyor, kilisenin feodal örgütlenmesi de, dünyevi-feodal devlet düzenini kutsallaştırmaya yarıyordu.

Ruhbanlık (rahipler), eğitilmiş olan tek sınıftı. Bütün bu koşullar altında, kilise dogmasının da, bütün düşüncenin çıkış noktası ve temeli olması, en doğal şeydi. Hukukçuluk, doğa bilimi, felsefe ve akla gelebilecek her bilgi, konularının kilise öğretisine uyup uymadığına bakılarak değerlendirilirdi.

Gelgelelim, feodalitenin kucağında, burjuvazinin gücü giderek gelişti. Büyük toprak sahiplerine karşı yeni bir sınıf ortaya çıktı. Feodal üretim biçimi, ana çizgileriyle, kayıtlı bir çevrede üretilen ürünlerin, kısmen üretici tarafından, kısmen de feodal senyör tarafından kişisel olarak tüketilmesine dayanırken, kentlerde toplanmış burjuvalar, salt mal üreticisi ve tacirleri idiler. Feodalizme yaraşır katolik dünya görüşü, sözü geçen yeni sınıfa ve onun üretim ve değiş-tokuş koşullarına uyamazdı artık. Ama o da, daha uzun süre, her şeye gücü yeten teolojinin kıskacında sımsıkı kuşatılmış olarak kaldı. 13'üncü yüzyıldan 17'nci yüzyıla dek süren sayısız reform hareketleri ve bu hareketlere bağlı olarak dinsel kılıkta yürütülen mücadeleler, teorik açıdan, burjuvazinin, kent pleblerinin ve her ikisine de katılan isyankâr köylülerin, eski teolojik dünya görüşünü değişen ekonomik koşullara ve yeni sınıfın maddi yaşamına uydurma yolundaki çabalarından başkaca bir şey değillerdi. Ne var ki bütün bu çabalar boşunaydı. Din bayrağı, son olarak 17'nci yüzyılda İngiltere'de dalgalandı. Elli yıl geçmeden de, burjuvazinin klâsik dünya görüşünü, onun «hukuki dünya görüşünü» oluşturacak yepyeni bir dünya görüşü, boyasız yazmasız sahneye çıktı.

«Hukuki dünya görüşü», teolojik dünya görüşünün dünyevi (dünyalık) hale getirilmesi idi. Dogmanın, tanrısal hukukun yerini insansal hukuk, kilisenin yerini de devlet aldı. Eskiden, kilise tarafından bir yaptırıma bağlandığı için kilise ve dogma tarafından yaratılmış sanılan ekonomik ve sosyal ilişkiler, şimdi de hukuka dayanan ve devlet tarafından yaratılan ilişkiler olarak düşünülüyordu.

Hukuk kurallarının, maddi, ekonomik gerçekliklerden değil de, devletin biçimsel yasalarından çıktığı yolundaki kör saplantı, aslında şu olgudan kaynaklanır: Toplumun tümünü kucaklayan mal değiş tokuşu, özellikle avans ve kredi tahsisi ile tam kıvamına ulaştığında, karmaşık karşılıklı sözleşme ilişkileri yaratır ve bu yüzden de, ancak topluluk tarafından konabilecek «genelgeçer kurallara» (devletçe saptanmış hukuk kurallarına) gereksinme duyar. Bu arada, özgür mal üreticilerinin temel alış-veriş biçimi olan serbest rekabet, en köklü eşit kılıcı güç olduğu için de, «yasa önünde eşitlik», burjuvazinin başlıca savaş sloganı olur. Öte yandan, yeni yeni serpilen bu sınıfın feodal senyörlere ve onların koruyucuları mutlak monarşiye karşı açtığı savaşın, her sınıf kavgası gibi, devleti ele geçirme yolunda politik bir savaş olarak, «hukuki talepler» çerçevesinde yürütülmesi zorunluluğu da, bu soyut hukuki dünya görüşünü pekiştirmeye katkıda bulunur.

Gelgelelim, burjuvazi, olumsuz anlamda bir benzerini, proletaryayı ve proletarya ile birlikte yeni bir sınıf kavgasının da tohumlarını serpti. Bu sınıf kavgası, burjuvazi daha siyasal iktidarı tümüyle eline geçirmeden önce patlak verdi. Nasıl zamanında, burjuvazi, soyluluğa karşı yürüttüğü savaşta teolojik dünya görüşünü belirli bir süre benimsemeyi sürdürdüyse, şimdi de proletarya, hasmından onun hukuki anlayış tarzını devraldı ve bu hukuki anlayışta da burjuvaziye karşı silâhlar aradı. İlk proleter partiler ve onların teorik temsilcileri hukuki tabana saplanıp kaldılar. Şu var ki, onlar, burjuvazininkinden apayrı bir hukuki taban oluşturdular. Bir yandan, eşitlik talebine, hukuki eşitliğin sosyal eşitlikle tamamlanması zorunluluğunu vurgulayarak yeni boyutlar kazandırırlarken, öte yandan, Adam Smith'in, bütün zenginliklerin tek kaynağının emek olduğu, ama emeğin ürününün emekçiler tarafından toprak sahipleri ve kapitalistler arasında bölüşülmesi gerektiği yolundaki görüşlerinden kalkarak, bu bölüşümün adaletsiz olduğu ve ortadan kaldırılması, hiç değilse emekçiler yararına değiştirilmesi gerektiği sonucuna vardılar. Ne var ki, sorunun salt hukuki düzeyde bırakılmasının burjuva-kapitalist üretim biçimi ve özel olarak modern büyük sanayi çerçevesindeki üretim biçimi eliyle yaratılan felâketlerin giderilmesini olanaklı kılamayacağı sezgisi, ilk sosyalistlerin (Saint-Simon'un, Fourier'nin ve Owen'in) hukuki-siyasi alanı büsbütün terketmelerine ve her çeşit politik mücadeleyi verimsiz saymalarına yol açtı.

Her iki anlayış da, işçi sınıfının ekonomik konumu tarafından yaratılan erginleşme ve özgürleşme eğilimlerini yanıltıp toparlamaktan uzaktı. Eşitlik talebi olsun, tam emek hasılası talebi olsun, hukuki formüllere bağlandıklarından, çözülmez çelişkilere yol açmakta ve sorunun asıl özünü, üretim biçiminin değiştirilmesi eylemini gündem dışı bırakmaktaydılar. Politik mücadelenin büyük ütopistler tarafından yadsınması, aynı zamanda sınıf mücadelesinin yani adına ve hesabına harekete geçtikleri sınıfın biricik eylem biçiminin yadsınması oluyordu. Her iki görüş de, varlıklarını borçlu bulundukları tarihsel dayanaklarından soyutlanmışlardı. Her ikisi de duygulara hitabediyorlardı. Birisi hukuk duygusuna, ötekisi de insanlık duygusuna. Her ikisi de taleplerini öylesine saf dileklerin kılığına sokuyorlardı ki, insanın, ister istemez, bunların niçin 1000 yıl önce ya da 1000 yıl sonra değil de ille şu anda gerçekleştirilmelerinin gerektiğini sorası geliyordu.

Şu kesindir ki feodal üretim biçiminin kapitalist üretim biçimine dönüşmesi üzerine üretim araçları üstündeki mülkiyetini yitirmiş olan ve kapitalist üretim biçiminin çarkları yüzünden bu kalıtımsal mülksüzlüğü sürgit yenilenen işçi sınıfı, burjuvazinin hukuki hayalleri aracılığı ile, gerçek yaşam durumunu, eksiksiz bir biçimde dile getiremez. Bu yaşam durumunu, ancak olguları hukukça kararlılmış gözlükler kullanmaksızın içyüzleri ile gözlediği zaman tümüyle kavrayabilir. Bunu Marx, insanların bütün hukuki, siyasi, felsefi, dini v.b. tasavvurlarının, son toplamda, onların ekonomik yaşam koşullarından, üretim ve ürünlerin değiş-tokuşu biçimlerinden türetildiğini kanıtlamakla, sözün özü, materyalist tarih görüşüyle doğrulamıştır. Bu görüş, proletaryanın ölüm kalım durumuna uyan dünya görüşünü somutlaştırmıştır. Emekçilerin mülklerinden koparılmışlıklarına ancak beyinlerinin hayallerden arınmışlığı denk düşebilir. Ve işte şimdi, bu proleter dünya görüşü dünya yolculuğuna çıkmış bulunmaktadır.

Hiç kuşkusuz, her iki dünya görüşünün mücadelesi süregelmektedir. Yalnız proletarya ile burjuvazi arasında değil, fakat aynı zamanda açık fikirli emekçilerle eski geleneklere bağlı emekçiler arasında da. Genellikle, eski görüş, sıradan politikacılar tarafından, bilinen gerekçelerle savunulur. Ama bunların yanısıra bir de hukukçuluğu meslek edinmiş sözde« bilimsel» hukukçular vardır.

Bugüne dek, bu hazretler, işçi hareketinin teorik yanı ile ilgilenmeye tenezzül etmemişlerdi. Doğrusu, gerçek bir hukuk profesörünün, Bay Dr. Anton Menger'in, önünde sonuda sosyalizmin tarihini «hukuk felsefesi» açısından «daha etkin bir dogmatik projektörün altına soknıaya» tenezzül etmesine minnettar olmalıyız! Sosyalistler şimdiye kadar hep yanlış yolday'mışlar: asıl can alıcı noktayı hep göz ardına itmişler! «Ne zaman ki sosyalist fikirler o uçsuz bucaksız ekonomik ve filantropik (insansever) açıklamalardan yalıtılıp kurtarılır ve yalın hukuki kavramlara indirgenir, ne zaman ki bütün o ekonomik allayıp pullamalar çöplüğe fırlatılıp atılır; işte o zaman sosyalizmin hukuken ele alınıp işlenmesi de günümüz hukuk felsefesinin en önemli ödevi olarak gündeme alınabilir.»

Heyhat! «Sosyalist fikirler», doğrudan doğruya ekonomik ilişkilerle, en başta ücretli emek ile sermaye arasındaki ilişkilerle ilgilidir. İmdi, ekonomik açıklamalar, yalnızca çöplüğe fırlatılıp atılacak allayıp pullamalar olmaktan daha fazla bir şeyler anlatıyor olsalar gerektir. Kaldı ki ekonomi de bir bilimdir; üstelik hukuk felsefesinden daha da yoğun bir bilimdir. Çünkü ekonomi, olgularla (vakıalarla) uğraşır. Yoksa hukuk

felsefesi gibi salt *tasavvurlarla* değil. Gelgelelim, profesyonel bukukçumuzun umurunda değildir bu. Onun gözünde, ekonomik araştırmalar filantropik söylevlerden farksızdır. Fiat justitia, pereat mundus! (Yeter ki hukuk olsun; varsın dünya batsın!)

Üstüne üstlük, Marx'ın yapıtlarında, o «ekonomik allayıp pullamalar» —ki bunlar bizim hukukçumuzun başını en fazla ağrıtandır— hiç de salt ekonomik araştırmalar değildirler; özlerinde tarihseldirler. Ortaçağın feodal üretim biçiminden ta günümüzün gelişmiş kapitalist üretim biçimine dek uzanan toplumsal gelişmenin izlediği yolu çizerler. Eski sınıfların ve sınıf karşıtlıklarının batışı ile aynı zamanda yeni hukuki taleplerde de yansıyan yeni çıkar karşıtlıkları çerçevesinde yeni sınıfların oluşumunu gün ışığına çıkarırlar. Nitekim, sevgili hukukçumuz da, «bugünün hukuk felsefesi, özünde, tarihin sürüklediği bir hukuki durumun yansısından başkaca bir şey değildir; buna pekâlâ burjuva hukuk felsefesi denebilir, bu felsefenin karşısına sosyalizmde mülksüz halk sınıflarının hukuk felsefesi çıkar» diye bir keşifte bulunurken, kafasında yine de bu konuda bazı yakamozlar parıldamaktadır.

Ama eğer gerçeklik böyleyse, acaba bunun gerçek nedeni nerede yatar? Herbiri kendine özgü, sınıfsal konumlarına uygun bir hukuk felsefesine sahip sayılan bu «burjuvalar» ve bu «mülksüz halk sınıfları» nereden gelirler? Hukuktan mı yoksa ekonomik gelişmeden mi? Marx, bize, toplumun herbir büyük sınıfının hukuki görüşlerinin onların herbirinin kendi sınıfsal konumuna göre yön aldığını söylemiş değil midir? O halde nasıl olur da bay Menger Marxistlerin arasına girer?

Heyhat! Menger'in yukarıda kaydettiğimiz ekonomik tarihin belirleyiciliğine ilişkin sezgileri aslında bir rastlantı sonucudur. Hukukçumuz, kendi hukuki tabanı üzerinde durduğu sürece, tam tersine, ekonomik tarihe sırt çevirir. Çöken Roma İmparatorluğu onun pek sevgili örneğidir.

Bay Menger'e göre, «üretim araçları, hiçbir zaman Afrika'nın yarısının topu topu altı kişi elinde toplandığı çağdaki kadar merkezileşmemişti. Çağlaşan sınıfların ıstırabı da, hiçbir zaman, hemen hemen her üretici emekçinin bir köle olduğu dönemdeki kadar acı olmamıştı. O zamanlar —başta kilise babaları tarafından olmak üzere— toplum düzeninin günümüzün en iyi sosyalist yazıları ile boy ölçüşecek şiddetli eleştirileri de eksik olmamıştı. Gelgelelim, Batı Roma İmparatorluğunun yıkılışı üzerine sosyalizm yerine ortaçağın hukuk düzeni kuruldu.» Peki iyi ama niçin böyle oldu? Çünkü «ulus, gelecek hakkında duygusallıktan uzak, açık bir görüşe sahip değildi.»

Bay Menger'e bakılırsa, Roma İmparatorluğunun batışı arasında modern sosyalizmin ekonomik ön koşulları mevcuttu. Yalnız bu koşulların hukuken formülleştirilmesi olgusu eksikti. İşte bu yüzden de sosyalizm yerine feodalizm geldi. Vah materyalist tarih görüşünün başına gelenler var!

Aslında batan Roma İmparatorluğu bukukçularının güzelce sistemleştirdikleri şey, feodal hukuk olmayıp Roma hukukuydu; meta üreticileri toplumunun hukukuydu. Bay Menger'e göre, hukuki tasavvurlar tarihin itici gücü olduğu için, o, Romalı hukukçulardan, yerleşik Roma toplumunun hukuk sistemi yerine, şahane bir toplumun «duygusallıktan uzak, açık» sistemini oluşturmaları gibi müthiş bir istekte bulunur. Budur işte Menger'in Roma hukukuna uygulanmış hukuk felsefesi! Menger'in sosyalizmin ekonomik koşulların hiçbir zaman Roma İmparatorluğu dönemindeki kadar elverişli olmamış olduğu iddiası tüyler ürperticidir. Menger'in yalancı çıkarmak istediği sosyalistler, sosyalizmin başarısını üretimin gelişmesinde görürler. Bir yanda sanayi ve tarımda makineli büyük işletmelerin gelişmesiyle üretim giderek daha sosyal bir nitelik kazanır ve emeğin üretkenliği müthiş bir artış gösterir, bu da sınıf farklarının ortadan kaldırılması ve özel işletmelerdeki meta üretiminin doğrudan doğruya toplum için ve toplum tarafından gerçekleştirilmesi yolunda bir baskı yaratır. Öte yanda, modern üretim biçimi, söz konusu gelişmeyi gerçekleştirme yolunda giderek güç ve çıkar kazanan bir sınıfı, serbestçe çalışan proletaryayı meydana getirir.

Menger, tarihsel olgulara karşı gösterdiği bu saygısızlıkla, imtiyazlı sınıfların, kazançlarını topluma hiçbir kişisel karşı edimde bulunmaksızın elde ettiklerini söylüyor. Yani, egemen sınıfların, gelişmeleri arasında belirli bir takım sosyal fonksiyonları yerine getirme zorunda bulunduklarını ve salt bu yüzden de egemen duruma geldiklerini hiç bilmiyor. Sosyalistler, bu sınıfların geçici varlıklarının tarihsel haklılığını kabullenirken, Menger, onların artı-ürünü sahiplenmelerini bir hırsızlık olarak ilân ediyor. Bay Menger, söz konusu sınıfların kazançları üzerindeki haklarını korumadaki güçlerini günbegün kaybettiklerine kimbilir nasıl da hayret ediyordur. Gerçekten de söz konusu gücün toplumsal işlevlerin yürütülmesinden meydana gelişi ve bu işlevlerin ortadan kalkmasıyla birlikte kayboluşu, bu büyük düşünür için gerçek bir bilmecedir.

Yeter artık! Bay Profesör, şimdi de sosyalizmi hukuk felsefesi açısından ele almaya koyuluyor. Yani «sosyalizmi bir iki kısa hukuki formüle, insan haklarının 19'uncu yüzyıl için yeni basısından ibaret sosyalist «temel haklar»a indirgemeye çalışıyor. Sözü, gerçi bu tip temel hakların «pek pratik etkinliği yoktur» ama «bilimsel alanda birer kavram olarak pek yararsız da değildirler!» demeğe getiriyor.

Eh, ne de olsa, işimizin gücümüzün salt kavramlar olduğunu itiraf edecek kadar ayağımız yere bastı. Önce, salt «hukuk felsefesi»ne yer ayırabilmek için o koca toplumsal hareketin tarihsel bağlantısı ve özü bir yana itiliyor, sonra da, bu hukuk felsefesi, beş para etmediği itiraf edilen kavramlara indirgeniyor! Eh, bu önemli buluş, harcanan çabaya değer doğrusu!

Bay Profesör, bütün sosyalizmin hukuken üç adet böyle kavrama, böyle temel hakka indirgenebileceğini keşfediyor :

1 — Emeğin hasılasının tümü üzerindeki hak,

2 — Var olma hakkı,

3 — Çalışma hakkı.

Çalışma hakkına ilişkin talep sadece geçici bir taleptir. Marx'ın belirttiği gibi «proletaryanın devrimci taleplerinin özetlendiği ilk kaba formüldür». Bu yüzden de buraya yakışmaz. Buna karşılık, Babeuf'ten Cabet'ye ve Proudhon'a kadar bütün Fransız devrimci sosyalizmine egemen olmuş «eşitlik» talebi unutulmuştur. Zaten Bay Menger'in, aslında anılan bütün formüller arasında en hukukisi olduğu halde veya belki de en hukukisi olduğu için, eşitliği hukuken formüle etmesi çok güçtür. Geriye kala kala 1'inci ve 2'nci talepler kalıyor. Bunlarsa aslında birbirleriyle çelişiyorlar. Bunu Menger de önünde sonunda farketmiş. Mamafi her sosyalist sistem bu iki odağın ekseninde hareket etmek zorundadır. Ama açıktır ki, en farklı ülkelerin ve gelişme aşamalarının sosyalist öğretilerini bu iki kavram içine tıkmak, bütün açıklamaları kaçınılmaz bir biçimde çarpıtacaktır. Burada, her bir öğretinin tarihsel anlamını belirleyen özellikler ikinci derecede ayrıntı diye bir yana atılmakla bırakılmamakta, fakat üstelik kavramdan saptığı ve onunla çeliştiği için yanlış diye inkâr da edilmektedir.

Bu yazıda yalnızca 1 numaralı «emeğin hasılasının tümü üzerindeki hak» ele alınacaktır.

Emekçinin emeğinin hasılasının tümü üzerindeki hakkı, eşdeyişle, herbir emekçinin kendi özel emek basılası üzerindeki hakkı, bu kesinliği ile yalnızca Proudhon'cu bir öğretidir. Üretim araçlarının ve ürünlerinin çalışan topluma ait olması yolundaki talep ise bundan bambaşka bir taleptir. Bu talep toplumcu bir taleptir ve Menger'in de keşfettiği gibi, 1 numaralı talebin boyutlarını aşar. Buysa Bay Menger'i zor durumda bırakır. Bu yüzden de kâh toplumcuları 2 numaranın altına alır, kâh 1 numaralı temel hakkı, toplumcuları kandırabilmek için hahabam evirir çevirir. Burada, meta üretiminin tasfiye edilmesinden sonra bile 1 numaralı temel hakkın yine de var-

lığını sürdüreceği varsayılır. Bay Menger'in gözünde, sosyalist bir toplumda bile, değiş-tokuş değerlerinin, eşdeyişle, malın satılmak üzere üretileceği ve emeğin fiyatlarının varlığını sürdüreceği, yani emek gücünün eskisi gibi meta olarak satılacağı pek doğal bir olgudur. Onu ilgilendiren biricik soru, geçmişin emek fiyatlarının sosyalist toplumda zamlı olarak devam mı edeceği yoksa «emek fiyatlarının yepyeni tarzda saptanması»nın mı söz konusu olacağı sorusudur. Onun görüşüne göre, bu sonuncu olasılık, toplumu, sosyalist toplum düzeninin tümüyle yürürlüğe sokulmasından daha fazla sarsar! Bu kavram kargaşası anlaşılabilir, çünkü muhterem bilginimiz sosyalist değer teorisinden söz etmekte, yani bilinen örneklere dayanarak, Marksçı değer teorisinin gelecek toplumun üleşim ölçüsünü belirlemesi gerektiğine inanmaktadır.

Anlatılana göre, emek hasılasının tümü, kesinlikle saptanabilecek bir değer değildir. Çünkü en az üç değişik ölçeğe göre hesaplanabilir. Nihayet öğreniyoruz ki şu «tabii üleşim ilkesi» ancak ortak mülkiyete, ama özel yararlanmalı ortak mülkiyete bağlı bir toplumda olanaklıymış! Bu öyle bir toplumdur ki, günümüzde tek bir sosyalist tarafından bile son amaç olarak ortaya atılamaz. Nede şaheser bir temel hak! Selâm sana emekçi sınıfının şaheser hukuk filozofu!

Menger, sosyalizmin tarihini eleştirel bir yaklaşımla ortaya koyarken işin kolayına kaçmış: «Size öylesine ağırlığı olan üç sözcük vereceğim ki, ağızdan ağıza dolaşmasalar bile, sosyalistler üstüne bir olgunluk sınavını başarmaya yeter de artar bile. Gelsin Saint-Simon, gelsin Proudhon, gelsin Marx ve daha bilmem kim. Hangisi üzerine yemin edersiniz : 1 numara, 2 numara, yoksa 3 numara üzerine mi? Gelin Prokrüst yatağına! Bu yatağın dışına taşanı, ekonomik ve filantropik allayıp pullamalar diye kesip atarım..!»

Yeter artık! Buraya kadar ele aldıklarımız, Bay Menger ve onun dinleyicileri için zaten ikinci derecede ayrıntılardır. 1 numaralı hakkın tarihini yazsaydı ya! Böyle bir yazı hiç iz bırakmadan unutulup giderdi. Aslında bu tarih yazısı bir bahanedir. Yazının amacı düpedüz Marx'ı yere çalmaktır. Ve yalnızca Marx'tan söz ettiği içindir ki okunmaktadır. Marx'ın sistemi daha geniş çevrelerce kavrandığı ve yazar da artık seslendiği kitlenin bilgisizliğini istismar edemediği için, uzun bir zamandan beri, artık Marx'ı eleştirmek kolay bir iş olmaktan çıkmıştır. Ama bir tek olanak vardır daha: Marx'ı yere çalabilmek için, onun tüm eserleri, kimsenin ilgilenmediği, sahneden kaybolmuş, politik ve bilimsel önemi hiç kalmamış sosyalistlerin aktifine kaydedilmektedir. Bu yoldan, proleter dünya görüşünün ve onun kurucusunun üstesinden gelinebileceği umut edilmektedir. Bay Menger de işte böyle bir girişime kalkışmıştır. Eh ne de olsa insan boşuna Profesör olmaz. Bir şeyler yapmak da ister insan.

Her şey, aslında son derece basittir.

Günümüzün toplum düzeni, taşınmaz (gayri menkul) malikine ve kapitaliste, emekçi tarafından üretilmiş ürünün belirli —en büyük— bölümü üzerinde bir «hak» sağlar. 1 numaralı temel hak, bu hakkın bir haksızlık olduğunu ve bütün emek hasılasının emekçiye ait olması gerektiğini söyler. Böylece 2 numaralı temel hak işe karışmadıkça sosyalizm bütün özüyle tamamlanmıştır. Kim ki toprağın ve başkaca üretim araçlarının sahiplerinin emek hasılasının bir bölümü üzerinde bugünkü hakkının bir haksızlık olduğunu haykırmıştır, işte o kimse büyük adamdır, «bilimsel» sosyalizmin kurucusudur! Ve bu kişiler Godwin, Hall ve Thomson'dur. Bir sürü sonsuz ekonomik allayıp pullamayı bir kenara ittikten sonra, Menger, Marx'ta eski İngilizlerden özellikle Thomson'dan intihaller keşfeder. Suçlamanın kanıtları hazırlanmıştır! Dik başlı hukukçumuza, Marx'ın, «emek hasılasının tümü üzerindeki hak»kı hiçbir yerde talep etmediğini, Marx'ın teorik yazılarında şu veya bu biçimde herhangi bir hukuki talebi ortaya koymadığını anlatmak için çaba harcamaktan vazgeçiyoruz. Mamafi bizim pek sayın hukukçumuz, Marx'ı hiç bir yerde «emek hasılasının tümü üzerindeki hakkın esaslı bir açıklamasını» yapmamakla suçlarken, bu gerçekliği bilinçsizce de olsa itiraf ediyor.

Marx'ın teorik araştırmalarında, her zaman yalnızca belirli bir toplumun ekonomik koşullarını yansıtmakla kalan hukuk, salt ikinci derecede, arka plânda gözönüne alınır. Buna karşılık, ön plânda, belirli dönemler için, belirli durumlara, belirli mülk edinme biçimlerine ve belirli sosyal sınıflara özgü bulunan ve araştırılıp incelenmeleri, tarihsel gelişim çizgisinde 18'nci yüzyılda yapıldığı gibi, salt bir ahmaklık ve gaddarlık karmaşası görmeyip, arasıra kopuk da olsa, bağlantılı bir gelişim çizgisi saptayan kişiyi yakından ilgilendiren «tarihsel haklılıklar», «tarihsel meşruluklar» göz önünde tutulur.

Marx, tarihsel zorunluluğu, yani antik köle sahiplerinin, ortaçağ feodal beylerinin v.b. meşruluklarını, kayıtlı bir tarihsel kesit için, insan gelişmesinin manivelası olarak kavrar. Böyle yapmakla, aynı zamanda, emek ürünlerinin başkaları tarafından sahiplenilmesinin ve emeğin sömürülmesinin geçici bir süre için tarihsel meşruluğunu da kabul etmiş olur. Ne var ki Marx, aynı zamanda, bu tarihsel haklılığın günümüzde ortadan kalktığını kanıtlamakla kalmayıp, sömürünün şu veya bu biçimde süregelmesinin artık toplumsal gelişmeyi destekleyecek yerde bu gelişmeyi destekleyecek yerde bu gelişmeyi günbegün daha fazla köstekleldiğini ve gitgide daha şiddetli çatışmalara sürüklediğini de kanıtlar.

Menger'in, çığır açan bütün bu tarihsel araştırmaları, daracık hukuki Prokrüst yatağına sıkıştırmaya uğraşması, olsa olsa, onun daracık hukuki ufkundan taşan oluşumları kavramadaki yeteneksizliğini kanıtlamakla kalır. Onun 1 numaralı temel hakkı, bu biçimi ile, Marx'ın gözünde asla mevcut değildir.

Menger'e göre, bilimsel sosyalizm, salt ekonomik olguları keşfetmekten ibaret değilmiş. Bu işi, Menger'e bakılırsa, bilimsel sosyalizm ortaya atılmadan çok önce iktisatçılar kotarmışlar. Menger'e göre, gerçek bilimsel sosyalizm, ekonomik olguların haksızlığını ilân etmek demekmiş.

Eğer sosyalistler gerçekten işin bu kadar kolayına kaçmış olsalardı, çoktan bavullarını toplayabilirlerdi. Bay Menger de bu hukuk felsefesi ayıbını işlemekten kurtulurdu. Ne yapalım ki, dünya tarihinin hareketini bir ceketin iç cebinde taşınabilecek hukuki sloganlara indirgeyince, insanın başına işte böyle ayıplar geliverir.

Çağımızın öteki sosyal reformcuları için geçerli olan bütün sözler, bay Menger için de geçerlidir: İri kıyım lâflar ve —eğer ortada varsa— kof bir eylem. Önce Marx'ın bir fikir hırsızı olduğunun kanıtlanacağı taahhüt ediliyor ve «artı değer» sözcüğünün değişik bir anlamda bile olsa, sözde Marx'tan önce de kullanılmış olduğu kanıtlanıyor.

Aynı olgu Bay Menger'in hukukçu sosyalizminde de gözlenebilir. Önsözünde, Bay Menger, sosyalizmin hukuken ele alınıp işlenmesini günümüz hukuk felsefesinin en önemli ödevi olarak görüyor. «Tutarlı çözüm, hukuk düzenimizin barışçı reform yolundaki zorunlu evriminin gerçekleştirilmesine köklü bir katkıda bulunacaktır. Ne zaman ki sosyalist fikirler açık hukuki kavramlara dönüştürülür, işte ancak o zaman devlet adamları, yürürlükteki hukuk düzeninin ıstırap çeken halk kitlelerinin yararına ne ölçüde uydurulabileceğini farkedebilirler.»

Menger, bu dönüşüme sosyalizmi bir hukuk sistemi olarak

açıklamak suretiyle yaklaşmak ister..

Pekiyi ama sosyalizmin böylesine hukuken ele alınıp işlenmesi nereye varır? Son sözünde şöyle denir: «İlle şüphe yoktur ki bu temel hukuk fikirlerince (1 ve 2 numaralı temel haklarca) tümüyle kucaklanan bir hukuk sisteminin oluşturulması uzak bir geleceğe kalmıştır.»

Demek ki, önsözde «çağımızın» en önemli ödevi olarak görünen şey, sonsözde «uzak bir geleceğe» ertelenmiş oluyor!

Yürürlükteki hukuk düzeninin «zorunlu evrimleri» uzun bir tarihsel gelişim yolundan geçilerek gerçekleştirilecektir. Tıpkı bizim bugünkü toplum düzenimizin feodal sistemi, yüzyıllar boyunca, önünde sonunda tümüyle ortadan kaldırılabilmesi için salt bir fiskeye gereksinme bırakacak denli dağıtıp parçalayışı gibi.

İyi güzel ama toplumun «tarihsel gelişimi» zorunlu evrimleri gerçekleştirecekse, hukuk felsefesinin rolü nerede kalır? Önsözde, toplumsal gelişime yön verenler hukukçulardı. Şimdiyse, toplumsal gelişime yön verenler hukukçulardı. Şimdiyse, tam hukukçulara kulak kabartılacağı sırada, bütün yüreklilik, gözüpeklik toz oluveriyor ve herşeyi kendiliğinden yapan tarihsel gelişim geveleniyor. «Acaba sosyal gelişmemiz emek hasılasının tümü üzerindeki hakkın gerçekleşmesine mi, yoksa emek hakkına mı yöneliktir?» Bay Menger bunu bilmediğini söylüyor. Kendi sosyalist temel haklarını, onları hiçe sayarak gözden çıkarıyor. Ama değil mi ki bu temel haklar sosyal gelişmeyi belirlemiyor ve gerçekleştirmiyor, tersine, sosyal gelişme tarafından belirleniyor ve gerçekleştiriyor, o halde koca sosyalizmi temel haklara indirgemek için bütün bu çaba niye? Madem ki ekonomik ve tarihsel «allayıp pullamalar» sosyalizmin gerçek özünü oluşturuyor, o halde sosyalizmi bu «allayıp pullamalar»dan sıyırıp kurtarma yolundaki bütün bu çaba niye? Niçin sosyalist hareketin amacının sosyalist fikirleri açık seçik hukuki kavramlara dönüştürmek suretiyle değil de ancak sosyal gelişmenin ve onun itici nedenlerinin kavranması ile tanınabileceği, yazının ancak ta en sonunda itiraf ediliyor?

Bay Menger'in bilgeliği, önünde sonunda, onun sosyal gelişmenin nereye yöneleceğinin söylenemeyeceğini ama «bugünkü sosyal düzenimizin sakatlıklarını suni yoldan artırmamak gerektiğinin» kesinlikle söylenebileceğini dile getirmesiyle noktalanıyor. Bu «sakatlıkların» korunabilmesi için de serbest ticareti ve devlet ile mahalli idarelerin başkaca borçlanmalara kalkışmamalarını salık veriyor.

Bu öğütler, Menger'in tantanalı ve şatafatlı hukuk felsefesinin elle tutulabilir bütün semeresidir! Yazık ki Bay Profesör, bize modern devletlerin veya komünlerin «devlet ve komün borçlanmaları»na kalkışmaksızın sorunların üstesinden nasıl gelebileceklerinin sırrını ifşa etmiyor. Eğer bu sırra vakıf kendisine derhal ifşaatta bulunmasını öğütleriz. Böyle bir ifşaat, ona üst kademelerin ve bakanlık koltuğunun yolunu, kendi «hukuk felsefesi» çalışmalarından çok daha çabuk açacaktır. Hiç kuşkusu olmasın!

Menger'in araştırmaları nerelerde değerlendirilirse değerlendirilsin, şunu kesinlikle söyleyebiliriz ki, çağımızın ve geleceğin sosyalistleri, Bay Menger'e sevgili temel haklarının tümünü armağan edecekler ve o sevgili «emek hasılasının tümü»nü elinden almaya çalışmayacaklardır. Bu sözlerimle, sosyalistlerin belirli hukuki taleplerde bulunmaktan feragat edeceklerini ileri sürmek istemiyorum. Aktif bir sosyalist parti, bütün siyasal partiler gibi, bu soy hukuki talepler var olmaksızın düşünülemez. Bir sınıfın ortak yararlarından çıkan talepler var olmaksızın düşünülemez. Bir sınıfın ortak yararlarından çıkan talepler, ancak bu sınıfın siyasal iktidarı fethetmesi taleplerine yasalar kılığında genel bir yürürlük sağlaması sayesinde gerçekleştirilebilirler. İmdi, mücadele eden her sınıf, programında taleplerini hukuki talepler kılığında formüle etmek zorundadır. Şu var ki her sınıfın talepleri toplumsal ve siyasal değişimlerin süreci içinde değişirler. Ülkeden ülkeye, o ülkenin özelliklerine ve sosyal gelişmesinin aşamasına göre ayrımlar gösterirler. Bu yüzden de her bir partinin hukuki talepleri, amaçları aynı olsa bile, her dönemde ve her toplumda birbirine tıpatıp uymaz. Söz konusu talepler, çeşitli ülkelerin sosyalist partilerinde de gözlenebileceği gibi, değişken olup, zaman zaman yenilenirler. Bu gibi yenilemelerde, *fiili ilişkiler* temel diye alınır. Yoksa hiçbir sosyalist partinin aklına, programıyla yepyeni bir hukuk felsefesi yaratmak gelmez. Ve gelecekte de gelmeyecektir. Bay Menger'in bu alanda becerdikleri, hiç değilse ürkütücü bir etki yaratabilir. Bu da, zaten onun o incir çekirdeğini doldurmaz yazısındaki tek yararlı noktadır.

Türkçesi : Rona SEROZAN

(**Not** Bu makale, KAUTSKY tarafından ENGELS'le birlikte kaleme alınmıştır.)

KAVAFİS Konstantinos (İskenderiye - 1863 / Atina 1933) İstanbul'dan İskenderiye'ye göç eden bir Rum ailesinin çocuğu olan Kavafis, çocukluğunda bir süre ailesiyle birlikte İngiltere'de kaldıktan sonra yeniden Mısır'a dönmüş, İstanbul'a, Paris'e, Londra'ya ve Atina'ya yaptığı kısa yolculuklar dışında bütün hayatını İskenderiyede geçirmiştir. Geçimini Bayındırlık Bakanlığı'na bağlı bir dairede küçük bir memur olarak sağlayan şair, yazarlık hayatına herhangi özgün bir yanı olmayan romantik şiirlerle başlamış, gerçek sanatçı kişiliğini ise ancak orta yaşlılık döneminde bulmuştur. Yazdığı şiirlerden çoğunu yırtıp atan Kavafis'ten yayınlanmaya değer 154 şiir kalmış. Bu şiirleri iki genel başlık altında toplayabiliriz gençliğinin anıları olarak kaleme alınmış izlenimini veren homoseksüel aşk şiirleri ve Helenistik, Roma ve Bizans dönemlerinin ikinci derecede önemli tarihsel kişileri ile ilgili şiirler. Kişisel şiirlerinde duyusal yaşantının çakiciliği ilginç olmakla birlikte, bu şiirleri asıl unutulmaz kılan mutluluğun kısa anlara sıkışıp kalmasından doğan hüzündür. Kavafis, belki de yalnız bu şiirleriyle bile edebiyat dünyasında kendisine ilginç bir yer sağlayabilirdi. Ama onun gerçek yaratıcılığı kuşkusuz Yunan dilinin konuşulduğu toprakların tarihini keşfetmesi, bu tarihsel dünyadan yola çıkarak kendine özgü düşsel bir dünya yaratmasıdır. Kavafis, bu tarihsel şiirlerinde kendi özgün kişiliğini başka başka insanların ağzından, değişik maskelerin arkasından konuşturur. Bu nesnel yaklaşım onun ince alaycılığına denk düşen dramatik bir anlatım yaratır. Denilebilir ki, Kavafis'in şiirinde okuru anlatılmaz yenilgi duygusu, yitip giden güzellikler karşısındaki stoik katlanma yeteneği etkiler. Güngörmüş bir şairdir Kavafis İstanbul'dan, Antakya'dan, İskenderiye'den sayısız mezarlarla dolu, ama hâlâ uçsuz bucaksız bir düşün ülkesinin başkentinden gelir. Sınırları eski Baktria'dan Hindistan'a kadar

KAVAFİS XX. yüzyıl Yunan şiirinin en büyük temsilcilerinden biri.

uzanan geniş bir ülkenin son temsilcisidir. ce dinleyerek geliştirdiği «'Yunanlıların or· talarının dilidir Kavafis bu ustaların son Kendisine atalarından kalan ve onun gizli. tak dili, Yunan geleneğinin en büyük us· mirasçısıdır

Kavafis'ten şiirler

SURLAR

Düşünmeden. acımadan. aldırmadan,
yüksek. kalın duvarlar örmüşler dört yanıma.

Şimdi umarsızlık içinde oturuyorum burada.
Bir düşüncem yok içimi kemiren bu yazgıdan başka;

Bir sürü işim vardı dışarda görülecek.
Nasıl da anlamadım duvarlar yükseldi de?

Ses soluk işitmedim çalışan işçilerden.
Sezdirmeden kapadılar beni dünyanın dışına.

BARBARLARI BEKLERKEN

Neyi bekliyoruz böyle toplanmış pazar yerine?
Bugün barbarlar geliyormuş buraya.

Neden hiç kıpırtı yok senatoda?
Senatörler neden yasa yapmadan oturuyorlar?

Çünkü barbarlar geliyormuş bugün.
Senatörler neden yasa yapsınlar?
Barbarlar geldi mi bir kez, yasaları onlar yapacaklar.

Neden öyle erken kalkmış imparatorumuz,
şehrin en büyük kapısında neden kurulmuş tahtına,
başında tacı. törene hazır?

Çünkü barbarlar geliyormuş bugün,
onların başbuğunu karşılamaya çıkmış imparatorumuz.
Bir de koca ferman hazırlatmış
ona rütbeler. ünvanlar bağışlayan.

İki konsülümüzle yargıçlarımız neden böyle
işlemeli, kırmızı kaftanlar giyinip gelmişler?
Neden böyle yakut bilezikler, parlak,
görkemli zümrüt yüzükler takınmışlar?
Ellerinde neden böyle altın.
gümüş kakmalı asalar var?

Çünkü barbarlar geliyormuş bugün,
onların gözlerini kamaştırırmış böyle takılar.

Ünlü konuşmacılarımız nerde peki,
neden her zamanki gibi söylev çekmiyorlar?

Çünkü barbarlar geliyormuş bugün,
onlar pek aldırmazlarmış güzel sözlere.

Nedir bu beklenmedik şaşkınlık, bu kargaşa?
(Nasıl da asıldı yüzü herkesin!)
Neden böyle hızla boşalıyor sokaklarla alanlar,
neden herkes dalgın dönüyor evine?

Çünkü hava karardı, barbarlar gelmedi.
Ve sınır boyundan dönen habercilere göre,
barbarlar diye kimseler yokmuş artık.

Peki. biz ne yapacağız şimdi barbarlar olmadan?
Bir çeşit çözümdü onlar sorunlarımıza.

ŞEHİR

«Bir başka ülkeye. bir başka denize giderim,» dedim.
«bundan daha iyi bir başka şehir bulunur elbet.
Her çabam kaderin olumsuz bir yargısıyla karşı karşıya:
-bir ceset gibi- gömülü kalbim.
Aklım daha ne kadar kalacak bu çorak yerde?
Yüzümü nereye çevirsem, nereye baksam,
kara yıkıntılarını görüyorum önümün.
Yazık bunca yıl tükettiğim bu ülkede.»

Yeni bir ülke bulamazsın. bir başka deniz bulamazsın.
Bu şehir ardından gelecektir. Sen aynı sokaklarda
dolaşacaksın gene. Aynı mahallede kocayacaksın;
aynı evlerde kır düşecek saçlarına.
Dönüp dolaşıp bu şehre geleceksin sonunda. Başka bir şey umma -
Bineceğin gemi yok, çıkacağın yol yok.
Ömrünü nasıl tükettiysen burada, bu köşecikte.
öyle tükettin demektir bütün yeryüzünde de.

SESLER

Özlenen sevgili sesleri
Ölenlerin, ya da bizim için
ölüler gibi yitip gidenlerin.

Bazan konuşurlar bizimle düşlerimizde:
bazan düşüncelerimizde duyulurlar.

Ve bir an için onların sesleriyle
başka sesler döner bize hayatımızın
ilk şiirinden-
uzaktan uzağa duyulup kaybolan bir ezgi
gibi gecede.

İSTEKLER

Gerçekleşmeden bir tek ateşli gecenin.
ya da aydın seherin zevkine erişmeden -
geçip giden istekler —
yaşlılığı bilmeden göçenlerin cesetleri gibidir
göz yaşları içinde görkemli mezarlara gömülen
başucunda güller, ayaklarında yasemin.

TANRININ ANTONIUSU BIRAKMASI

Gece yarısı ansızın duyarsan
eşsiz ezgilerle, naralarla
görünmeyen bir alayın geçtiğini
boş yere ağlama talihin döndü,
hiçbir iş başarmadın, her düşün
boş çıktı diye.
Nicedir hazırmış gibi, bir yiğit gibi,
veda et ona, giden o İskenderiye'ye.
Hele kendini aldatmaya kalkma, deme ki
bir düştü bu, belki yanlış duydum;
böyle boş umutlara kapılacak kadar alçalma.
Nicedir hazırmış gibi, bir yiğit gibi,
böyle bir şehre lâyık olan sana yaraşırcasına,
kararlı adımlarla yaklaş pencereye;
duygulanarak dinle, ama korkakların

yanıp yakılmalarıyla değil,
son bir kez doya doya dinle o sesleri,
o gizli alayın eşsiz çalgılarını,
sonra veda et ona, yitirdiğin İskenderiye'ye.

İTHAKA

İthaka'ya doğru yola çıktığın zaman,
dile ki uzun sürsün yolculuğun,
serüven dolu, bilgi dolu olsun.
Ne Lestrigonlardan kork,
ne Kikloplardan, ne de öfkeli Poseidon'dan.
Bunlardan hiç biri çıkmaz karşına,
düşlerin yüceyse, gövdeni ve ruhunu
ince bir heyecan sarmışsa eğer.
Ne Lestrigonlara rastlarsın,
ne Kikloplara, ne azgın Poseidon'a,
onları sen kendi ruhunda taşımadıkça,
kendi ruhun onları dikmedikçe karşına.

Dile ki uzun sürsün yolun.
Nice yaz sabahları olsun,
eşsiz bir sevinç ve mutluluk içinde
önceden hiç görmediğin limanlara girdiğin!
Durup Fenike'nin çarşılarında
eşi benzeri olmayan mallar al,
sedefle mercan, abanozla kehribar,
ve her türlü başdöndürücü kokular;
nice Mısır şehirlerine uğra,
bu başdöndürücü kokulardan al alabildiğin kadar;
ne öğrenebilirsen öğrenmeye bak bilgelerinden.

Hiç aklından çıkarma İthaka'yı.
Oraya varmak senin başlıca yazgın.
Ama yolculuğu tez bitirmeye kalkma sakın.
Varsın yıllarca sürsün, daha iyi;
sonunda kocamış biri olarak demir at adana,
yol boyunca kazandığın bunca şeylerle zengin,
İthaka'nın sana zenginlik vermesini ummadan.

Sana bu güzel yolculuğu verdi İthaka.
O olmasa, yola hiç çıkmayacaktın.
Ama sana verecek bir şeyi yok bundan başka.

Onu yoksul buluyorsan, aldanmış sanma kendini.
Geçtiğin bunca deneyden sonra öyle bilgeleştin ki,
Artık elbet biliyorsundur ne anlama geldiğini İthakaların.

GİTTİM

Dizginlemediği kendimi. Aldım başımı gittim,
gittim ışıltılı geceye:
o yarı gerçek ve kafamda
yarı belirlenmiş zevklere.
Ve baş döndürücü şaraplar içtim,
şehvetle kucaklaşmaktan
korkmayanların içtiği.

THEODOTOS

Gerçekten seçkin kişilerden birleyse,
dikkat et nasıl yükseldiğine
Ne denli övülsen de, ne denli
yüceltseler de başarılarını
İtalya'daki, Teselya'daki kentlerde,
sahte onurlara boğsalar da seni
Roma'daki hayranların,
ne bu sevinç sürebilir böyle, ne başarıların,
ne de üstün bir insan sayabilirsin kendini
— üstünlük ne kelime —
İskenderiye'de Theodotos sunarken sana
mutsuz Pompeius'un başını
kanlı bir tepsinin içinde.
Ve sakın güvenme, sınırlı, düzenli, sıkıcı hayatında
böyle göz alıcı, irkiltici şeyler olmadığına.
Belki de tam şu anda gidiyorum Theodotos
komşularından birinin derli toplu evine,
bir hayalet gibi, görünmeden-
elinde böyle tüyler ürpertici bir kelle.

MANUEL KOMNENOS

İmparator Manuel Komnenos
hüzünlü bir Eylül günü,
hissetti ölümün yaklaştığını. Sarayın
(aylıklı) falcıları daha nice yıllar
yaşayacağına inandırmaya çalıştılar kendisini.
Oysa onlar tartışırlarken aralarında, o,
eski kutsal töreleri batırlayarak,
manastırdan keşiş giysileri
getirmelerini istiyor,
bunları giyiyor ve mutluluk duyuyordu
bir papazın ya da bir keşişin
alçakgönüllü görünüşüne büründü diye.

Ne mutlu onlara ki, inanırlar
ve İmparator Manuel Komnenos gibi
inançlarının yalınlığı içinde ölürler.

O EVİN ÖNÜNDE

Dün dolaşırken kenar mahallelerin birinde,
çok gençken sık sık gittiğim
o evin önünden geçtim gene.
İşte orada tutuşturmuştu tenimi Eros
o olağanüstü gücüyle.
Ve dün
geçerken o eski sokaktan,
dükkânlar, yaya kaldırımı, taşlar,
duvarlar, balkonlar, pencereler -
her şey aşkın büyüsüyle güzelleşti birden :
çirkin hiç bir şey kalmadı çevremde.

Ve ben orada durmuş bakarken kapıya,
dolaşıp dururken evin önünde,
ışıdı bütün varlığımda
tenimde birikmiş olan o tatlı heyecan.

KURTARICI DİMİTRİOS (İ.Ö. 162 - 150)

Bütün umutları boşa çıktı!

Büyük işler başarmayı, ülkesini
Magnesia savaşından beri içine düştüğü
acıklı durumdan kurtarmayı tasarlamıştı
orduları, donanması,
büyük kaleleri ve zenginliğiyle
Suriye'yi yeniden güçlü bir devlet yapacaktı.

Çileli günler geçirmişti Roma'da. Ünlü ailelerin
çocukları olan arkadaşlarının konuşmalarında,
ona, Kral Selefkos Philopatar'ın oğluna karşı
gösterdikleri bütün inceliğe, kibarlığa rağmen,
Helenleşmiş hanedanlar için duyulan

gizli bir horlama sezince,
buruk bir acı duymuştu içinde :
bu hanedanların günü geçmişti artık,
riddi hiç bir iş başaracak durumda değillerdi,
halkı yönetecek güçleri kalmamıştı.
Öfkeyle bu arkadaşlarından uzaklaşmış,
işlerin hiç de böyle olmadığını göstermeye
and içmişti.
¡Öyle ya, kendisi kararlı değil miydi?
Eyleme geçecek, savaşacak, her şeyi düzeltecekti.

Doğuya gitmenin yolunu bir bulabilse,
İtalya'dan kaçmayı bir başarabilseydi.
o zaman iletecekti halkına
içindeki bütün bu canlılığı,
bütün bu birikmiş gücü.
Ah, bir Suriye'de olabilseydi!
O kadar küçüktü ki oradan ayrıldığında,
nasıl olduğunu bile canlandıramıyordu gözünde.
Ama hep saygıyla yaklaşılan
kutsal bir yer olarak düşünüyordu ülkesini,
birden karşısında beliren güzel bir yer,
Yunan şehirleri, Yunan limanları görünümünde.
Oysa şimdi?
Şimdi umutsuzluk ve yas içindeydi.
Haklıydı Roma'daki delikanlılar.
Kolay değildi ayakta durabilmesi
Makedonya'nın ele geçmesiyle ortaya çıkan
hanedanların.

Ne çıkar. O elinden geleni yapmış,
gücü yettiğince savaşmıştı.
Ve kapıldığı bu karamsarlık içinde
övünebileceği bir şey vardı :
başarısızlığa uğramış olsa bile,
her zamanki yiğitliğini gene de göstermişti
dünyaya.

Gerisi - düşler, boşa harcanmış çabalardı.
Şu Suriye nerdeyse kendi ülkesi değil,
nerdeyse Heraklidis'in, Valas'ın ülkesiydi.

İKİNDİ GÜNEŞİ

¡Bu oda - ne kadar iyi bildiğim bir yer burası.
¡Şimdi bu da, bitişik oda da işyeri olarak
kiralanmış. Acentelerin, tüccarların,
şirketlerin yazıhanesi olmuş bütün ev.

Ah, ne kadar bildik bir yer bu oda.

Bir divan vardı kapının yanında,
onun önünde bir Türk seccadesi:
hemen yanında, üzerinde iki sarı vazo duran raf.
Sağda, hayır, karşıda aynalı bir dolap.
Ortada yazı yazdığı masa
ve üç büyük hasır iskemle.
Pencerenin yanında yatak dururdu,
üzerinde kaç kez seviştiğimiz.

Hâlâ buralarda olmalı bütün o zavallı eşya :

¡Pencerenin yanında yatak dururdu,
yarısı ikinci güneşiyle aydınlanan.

Bir ikindi saat dörtte ayrıldık
yalnız bir haftalığına... Ah, ah,
bir türlü sona ermedi o hafta.

KOMMAGENELİ OZAN İASON KLEANDER'İN ÜZÜNTÜSÜ İ.S. 595

Bedenimin ve yüzümün yaşlanması
korkunç bir hançerin yarası
dayanılır gibi değil.
Sana dönüyorum, ey Şiir Sanatı,
¡merhemlerden azçok anlayan,
düşlerle, sözcüklerle avutmasını bilen.

Korkunç bir hançerin yarası.
Getir merhemlerini, ey Şiir Sanatı,
hiç değilse bir süre sızıları dindiren.

(Türkçesi Cevat ÇAPAN)

kavram (Osm. mefhum; Fr. concept, notion; İng. conception, notion). Soyut ve genel ide. Her kavramın bir kaplamı vardır, bu kaplam sıfır da olabilir. Tıpkı bunun gibi, her tanımlı nesneler sınıfı bir kavramı karşılar; çünkü bir sınıfı, yalnız o sınıfın içinde yer alan nesnelerin karakterlerini belirtmeden tanımlama imkânı yoktur. - Felsefe açısından kavram problemi, kavramların bir gerçekliği olup olmadığı problemidir: Locke, Hume gibi «ampirist» filozoflar, kavramların birer kelimeden ibaret olduğunu ileri sürmüşlerdir; buna karşılık Platon ve Kant gibi «akılcı» düşünürler, kavramların zihinde bir gerçekliği olduğunu savunurlar. Bu iki karşıt görüş, kavramların oluşumu konusunda da çatışmaktadır: Ampirizm'e göre kavramlar, «omurgalı» yada «haz» kavramlarında görüldüğü gibi, belirli nesne sınıflarını tanımlayan ve bu sınıfları meydana getiren tek tek bireylere tamamıyle uygun düşen genel fikirlerdir; ve bu genel fikirler, «aposteriori»dir («sonsal»dır), yani deneyden çıkartılır. Akılcılığa göre ise, örneğin Kant'taki «birlik» ve «çokluk» kavramlarında görüldüğü gibi, «apriori» yada «saf» kavramlar vardır ve bunlar deneyden çıkartılamaz. Bir kavramın oluşumu demek, zihnin, tikel bir durumun görülmesinden, içinde o durumun da yer aldığı genel ideye geçmesi demektir. Bir örnekle anlatalım *«Ali küçüktür.»* Ampirizme göre, tikel bir durum olan «Ali'nin küçüklüğü»nden genel bir ide olan «küçüklük» kavramına, deney yoluyle, yani bir dizi «küçük» nesneyi görüp saptayarak geçer zihnimiz. Akılcılığa göre ise; Ali, Veli'ye nispetle küçüktür, ama Hasan'a nispetle büyük olabilir; yani deneyden gelen kavramların hepsi bir görecelik taşır; demek ki, kendi kendine «küçüklük» kavramı, deneyden gelmez, zihinde zaten vardır.

kavram Üzerine

Diyalektik maddecilik açısından

kavram, dünyanın zihinde yansımasının formlarından biridir. Bu yansıma, fenomenlerin ve prosesüslerin asli veçhelerini ve vasıflarını genelleştirme imkânını sağlar. Kavram, bilme'nin alt safhasından daha üst safhaya gidişin, yani bilme'nin tarihi gelişmesinin ürünüdür; bilme, pratiğin temelleri üzerinde gittikçe derinleşen kavramlardan elde edilen sonuçları özetler, eski kavramları genişletir ve daha dakik bir şekilde tanımlar, yeni kavramları formüle eder. Bunun içindir ki, Kavramlar statik, nihai ve mutlak değildir; realitenin sadık ve yansımasına doğru giden bir gelişme prosesüsü içindedir. Kavramlar bir dilin kelimelerine anlam katarlar. Kavram'ın esas mantıki fonksiyonu, bizi gerek pratik, gerekse bilgi bakımından ilgilendi-

ren objelerin belirli vasıflarını düşüncede ayırdetmektir. Bu fonksiyonlarından dolayı Kavramlar, kelimeler ile belirli objeler arasında bir bağ kurarlar; kelimelerin anlamlarının sarahatle belirlenmesine, ve düşünce prosesüsü içinde bu kelimelerle iş görülmesine imkân veren şey budur. Çeşitli objelerin Kavramlar halinde sınıflandırılması ve genelleştirilmesi, tabiat kanunlarını bilmenin vazgeçilmez bir şartıdır. Her bilim dalı, bilimde biriken ve derinleşen Kavramlar aracılığı ile iş görür. Lenin'in belirttiği gibi, Kavramlar, maddenin en yüksek formu olan beynin en yüksek ürünleridirler. Kavram'ın teşekkülü, duyusal yansı formlarından Kavram'a geçiş, karşılaştırma, analiz ve sentez, soyutlama, idealizasyon, genelleştirme ve karmaşık tümden gelim formları gibi metotların uygulanmasını içine alan karmaşık bir prosesüstür. Bilimsel kavramlar, objelerin yapıları ve mahiyetleri hakkındaki ipotezlere dayanılarak yaratılır (meselâ, atom kavramı böyle doğmuştur). Bazı objelerin Kavramları, gelişme kanunlarına ve gelişmenin gösterdiği eğilime dayanmak suretiyle, o objeler henüz meydana gelmeden yaratılabilir (meselâ, Sosyalizm kavramı). Yaratılan Kavramların başarıyla kullanılması objektif realitenin bu kavramlarda dakiklikle yansıtılmış olmasına dayanmakla beraber, kavramların teşekkülü, düşüncenin aktif ve yaratıcı karakterinin bir tezahürüdür. Her Kavram, o kavramın realiteden bir sapma olarak tezahür etmesine yol açan bir soyutlamadır. Objektif realitenin asli veçhelerinin incelenip ayırt edilmesi ile objektif realitenin daha derin bir bilgisinin elde edilmesi, aslında, Kavram yardımıyla olur. Ayrıca, tikel kavramlarda tam olarak yansımayan somutluk, somutluk'un çeşitli veçhelerini yansıtan kavramların tümü tarafından bir dereceye kadar tam olarak meydana getirilebilir. Realitenin bir yanısı olan belli bir Kavram, genelleştirdiği objeler ve fenomenler kadar müteharrik ve esnektir. Lenin'in dediği gibi, bir Kavram'ın «dünyayı kapsaması» için, o kavramın zahmetle meydana getirilmiş, üzerinde uğraşılmış, esnek, müteharrik, izafi, karşılıklı bağlılık içinde olması gerekir». (Lenin, Toplu eserleri, cilt 38, s. 146). Kavramların esnekliği, müteharrikliği, karşılıklı bağlılığı ve birbirlerine dönüşmesi ilkesi, diyalektik mantık'ın Kavram öğretisinin en asli yanlarından birini teşkil eder. Kavram'da sadece genel'in tesbit edilmesi, tekil'in ve tikel'in mevcut olmadığı anlamına gelmez. Aksine, bilimsel Kavram özel'in ve tekil'in zenginliğini ihtiva eder. Ancak, genel'e dayanmak suretiyledir ki tikel objelerin çeşitliliği ve aynı bir sınıfa dahil tekil objeler ayırd edilebilir. Kavram'a diyalektik materyalist yaklaşış, modern bilimin gelişmesi ile birlikte yürür ve bu yaklaşış, bilimsel bilginin bir metodu olarak iş görür.

M. ROSENTHAL

(Türkçesi Aziz ÇALIŞLAR)

---

kavramcılık, konseptüalizm (Osm. mefhumiye. Fr. conceptualisme, İng. conceptualism) Bilgilerimizin deney sırasında ve deney aracılığıyla belirdiğini, ama deneyden gelmediğini savunan öğreti. Amprizm ile akılcılığın bir sentezi şeklinde beliren bu görüş, ilkin Abélard tarafından ortaya atılmış; sonradan Aristoteles ve Kant'ın öğretilerine de «kavramcılık» ismi verilmiştir.

kaymalar (Fr. décalages) Ekonomilerin ve toplumların evrim ritmlerindeki aykırılıklardan ileri gelen, zaman yada mekân içindeki diferansiyel sapmalar. Örneğin Fransa'da sanayi üretiminin iki belirgin an arasındaki istatistikleri incelenirse, değişik branşların ilerlemeleri arasında sapmalar olduğu tespit edilir: örneğin, otomobil sanayinin büyüme hızı tekstil sanayinin büyüme hızından çok daha fazladır. Bu ayrılmalar değiskendirler, sürekli değişikliğe uğrarlar. Her branşın kendine ait bir ritmi vardır ve bu nedenle öteki branşlara göre bazan geri kalır, bazan ileri gider.

Bu geri kalmalar, ve bu ileri gitmeler, bu sapmalar, kaymalar diye adlandırılan, yani hem zaman ya da mekân içinde yer değiştirmeler hem de eşitsiz gelişimden kaynaklanan sapmaları teşkil ederler

Bu kaymalar, ekonomilerin ve toplumların evriminin temel bir fenomeni olarak kendilerini gösterirler Bunlar hem teorik ekonomik sistem düzeyinde hem de somut ekonomik ve sosyal formasyon düzeyinde görülebilir

Teorik düzeyde, kayma, çelişik birimlerin diyalektik gelişim tarzını açığa vurur. Örneğin, üretim tarzının bağrında, sürekli dönüşüm geçiren üretici güçler ve daha istikrarlı, daha tutucu olan üretim ilişkiler arasında sürekli olarak kayma vardır. Keza, kayma, doğa üzerinde artan egemenliği ifâde eden temel (ekonomik yapı) ile, işlevi korumak, süreklileştirmek olan üstyapı arasında bir kuraldır.

Somut ekonomik ve sosyal formasyonlar düzeyinde, kaymalar, hem mekân içinde (verili bir ânı ele alarak) hem de zaman içinde (ard arda bir çok kronolojik sekansı ele alarak) kavranabilirler.

Mekân içinde, kaymalar, somut kapitalist ekonomilerin hiyerarşik ilişkilerini (örneğin, ABD'nin ekonomisiyle Fransa'nın ekonomisi arasında kayma vardır) yada kapitalist ve sosyalist ekonomilerin büyüme biçimlerini (eski Rusya'nın ABD'den geri kalmışlığı, Sovyetler Birliği olalı beri, yavaş yavaş ortadan kalkma eğilimindedir) ya da gelişmiş ekonomiler az gelişmiş ekonomiler ilişkisini ifade ederler

Zaman içinde, kaymalar, sanayileşmenin başta gelen teristliklerinden birini teşkil ederler. Sanayi devriminin yayılma sürecini vurgularlar. Üretim biçiminin hemen hemen kesintisiz değişmelerini dile getirirler

Kaymalar, aynı zamanda, somut bir ekonominin, örneğin kapitalist Fransız ekonomisinin iç kuralıdırlar:

— sektörden sektöre kaymalar:

— branştan branşa kaymalar:

—üretimle tüketim arasındaki kaymalar:

— taleple arz arasındaki kaymalar

Kayma, ekonomik büyümeyi, yani genişletilmiş yeniden-üretim'in biçimlerinden birini teorik olarak düşünmek bakımından çok önemli bir kavramdır

Gerçekten, yeniden-üretim zorunlu olarak kaymalara yol açtığına göre bunları önceden görmek ve üstesinden gelmek kaçınılmazlaşır.

Ama kaymanın tabiatı salt teknik, nicel değildir. Tam tersine, kayma, çelişkinin işleyişini açığa vurur. Bu itibarla da, çelişkiyle birlikte gelişir büyür ve yok olur Örneğin, bütün toplumlarda, üretim ilişkileri üretici güçlerin gerisinde kalır. Öyleyse bu ilada kayma vardır ve bu kayma ancak insanların zoruniu uygunluk yasasına uygun eylemiyle aşılabilir

kaynaşma (Fr. ve İng. fusion) İki ayrı ketin gerek aktif gerekse pasif öğelerini, sermayeyi büyütmek amacıyla kurulan yeni bir şirkette toplamalarından ibaret olan hukuksal-ekonomik işlem.

Kapitalist teknik beş tip kaynaşmayı içe-

— öz anlamıyla kaynaşma.

— bir şirketin bir başka şirket tarafından bütün aktif ve pasif unsurlarıyla birlikte yutulması:

— bir şirketin, daha önce kendi kontrolü altında bulunan bir başka şirketin bütün varlığını kendi sermayesi içinde nihai olarak absorbe ve entegre etmesi:

— bir işletmenin aktif ve pasif unsurlarının ayrılması ve bu unsurların, daha önceden var olan yada bu amaçla kurulan iki yada daha fazla şirket tarafından bütünüyle ve aynı bir anda yutulmasından ibaret olan ayrılma-kaynaşma:

— ayrılma-kaynaşma'nın bir çeşidi olan ve bir şirketteki aktifin bir kısmının bir yada birden çok şirketin sermayesine aktarıl-

ması işlemi.

Kaynaşma, sermayenin santralizasyonu biçimlerinden biridir.

Kaynaşma, son onbeş yıl boyunca, dikkate değer bir biçimde hızlanmıştır (yüzyılın ilk yarısına oranla 60 misli fazla). Kaynaşmalar, vergi imtiyazlarını ve kredi kolaylıklarını ayarlayan devlet müdahaleleriyle teşvik edilmektedir

Devletin oynadığı bu rol, üretimin modern koşullarıyla ve piyasaların evrimiyle açıklanır: o piyasalar ki, monopollerin sahip bulundukları ekonomik iktidarı her geçen gün biraz daha yaymak olanağını vererek, üretici güçlerin gelişimine ayak uydurabilmek için, daha güçlü mali grupmanlar ve daha büyük üretim ünitelerinin kurulmasını zorunlu hale getirir.

A.E.T.'nin kurulması da, ayrıca, kaynaşmaların nicelik ve niteliği üzerinde etkili olmuştur.

Nicelik bakımından, kaynaşmaların sayısında bir artış meydana gelmiş, nitelik bakımından ise, kaynaşmalar daha büyük boyutlara erişmiş ve bu kaynaşmalar çok büyük şirketler arasında yapılan işlemler haline gelmiştir.

Fakat, kaynaşma hareketi, henüz ulusal ölçünün sınırları içinde kalmaktadır. Ortak pazar, kaynaşmaların Avrupa çapında genişlemesi sonucuna henüz varmamıştır

Bu, elbetteki, sermayenin uluslararası bir karaktere bürünme (enternasyonalize olma) eğilimi taşımadığı anlamına gelmez: fakat bu eğilim çeşitli biçimler (örneğin, işbirlikleri, değişik ülkelerin monopolleri arasında ortaklaşa filyaller kurulması) almaktadır

KAZAN'ın iki ünlü filminden birer plan: İhtiras tramvayı'nda Vivian Leigh ve Marlon Brando...

Viva Zapata'da M. Brando..

KAZAN Elia (İstanbul 1909) Amerikalı film yönetmeni. Ailesi rumdur. 1934'te oyuncu olarak tiyatroya başladı. 1945'e dek bu uğraşta kaldı. Bir çok tiyatro oyunu yönetti. İlk büyük filmi *A Tree Grows in Brooklyn* (Bir Genç Kız Yetişiyor, 1945)'i çevirdi. Öbür önemli filmleri: *Boomerang* (Geri tepen Silah, 1946), *The Sea of Grass* (Yeşil Ufuklar, 1947), *Gentleman's Agreement* (Namus Sözü, 1947), *Pinky* (Kara Damga, 1949), *Panic in the Street* (Caniler Sokağı, 1950), *A Streetcar Named Desire* (İhtiras Tramvayı, 1951), *Viva Zapata*, (1952), *On the Waterfront* (Rıhtımlar Üzerinde) ve *East of Eden* (Cennet Yolu, 1954), *Baby Doll* (Taş Bebek, 1956), *A Face in the Crowd* (Kalabalıktaki Adam, 1957), *Wild River* (Vahşi Irmak, 1960), *Splendor in the Grass* (Çayırdaki İhtişam, 1961) ve kendi yaşamının romanından çevirdiği *America, America* (1962-1964). Güçlü bir tekniğe sahip olan sanatçı, görüntüleri ve kişilikleri başarıyla yansıtır. Tiyatro'da 1948'de New York'ta *İhtiras Tramvayı*'nı ,1949'da Arthur Miller'in *Death of a Salesman* (Satıcının Ölümü) adlı yapıtını sahneye koydu.

KAZANCAKİS Nikos (Kandiya 1885 / Friburg - 1957) Yunan yazarı ve şairi. Kazancakis dünyanın birçok ülkelerinde romanlarıyla ün yapmıştır. Oysa Kazancakis'in yazarlık hayatı daha önce yazdığı felsefi denemeleri, gezi yazıları ve şiirleriyle başlamıştır. Yüksek öğrenimini Atina Üniversitesi'nde hukuk okuyarak tamamladıktan sonra çeşitli Avrupa ülkelerini dolaşıp, felsefe ve edebiyat konularında araştırmalar yapan Kazancakis kitaplarında Bergson'dan Darwin'e, Marx'a, Budizme, Hıristiyanlığa, Dante'den Homeros'a uzanan çok geniş bir alana duyduğu ilgiyi dile getirmiş, bu yazarların bazılarının eserlerini Yunancaya çevirmiştir. Yunan dilinin geçirdiği bunalıma da kayıtsız kalmayan yazar daha ilk çalışmalarında halk dilinin bir yazı dili olarak gelişmesi ve yerleşmesi için küçümsenmeyecek bir çaba harcamıştır.

Kazancakis Yunanistan'da özellikle kırsal kesimde ve odalarda konuşulan halk dilinin zenginliğini kanıtlamak için giriştiği çalışmayı 1938'de yayımladığı *Odysseia* adlı destanı ile başarılı bir sonuca ulaştırmış, bu destanın yayını kendi ülkesinde büyük tartışmalara yol açmıştır. 24 bölüm ve 33.333 dizeden oluşan *Odysseia Homeros*'un destanının belli bir bölümünden yola çıkarak Kazancakis'in

Elia KAZAN bir çekim sırasında..

Kazancakis'in ünlü başyapıtı Yeniden çarmıha gerilen İsa'dan Jules DASSİN'in ekrana uyarladığı başyapıt.

KAZANCAKİS'ten bir şiir

TIRMANIŞ

Ne büyük mutluluk dağın kutsal yalnızlığına tırmanmak
tek başına, o temiz dağ havasında, ağzında bir defne dalı,
kanının topuklarından hızla dizlerine, beline yükseldiğini,
oradan boğazına ulaşıp bir ırmak gibi yayıldığını
ve aklının köklerini yıkadığını duymak!
«Sağa gideyim,» «Sola gideyim,» demeyi düşünmeden
aklının yol kavşağında dört rüzgârı birden estirmek,
ve tırmandıkça her yerde Tanrı'nın soluduğunu,
yanıbaşında güldüğünü, yürüdüğünü,
çalı çırpıyı ve taşları tekmelediğini izlemek;
dönmek ve şafakta orman tavuğu arayan bir avcı gibi,
dağın tüm yamaçlarında kuş sesleri yankılansa bile
ne bir canlıya, ne de bir kuş kanadına rastlamak havada.
Ne büyük mutluluk toprağın bir bayrak gibi dalgalanması
sabahın sesinde,

ve ruhun bir atın sırtında kılıçtan keskin, başın
ele geçirilmez bir kale, güneşle ay birer muska
altın ve gümüşten göğsünden sarkan!
Ardına düşmek o yükseklerde uçan kuşun, geride bırakmak
tasalarını, hayatın hırgürünü ve mutluluk denen
o vefasız yosmayı;

veda etmek erdemli yaşamaya ve uyuşturan sevdaya,
geride bırakmak kurtların kemirdiği küflü dünyayı
genç kobralar nasıl dökerlerse dikenlere incecik
derilerini.

Alıklar meyhanelerde güler, kızların rengi solar,
Kadife külâhlarını sallar mal sahipleri gözdağı
vericcesine

ve senin kanlı ayak izlerini kıskanırlar, ey ruh,
ama uçurumdan korkarlar,
Oysa sen bir aşk türküsü tutturur, dimdik yürürsün
yalnızlığa doğru bir güvey gibi, elinde yüzgörümlükleri.
Ey yalnız insan, bilirsin Tanrı sürülere karışmaz,
issiz çöl yollarını yeğler, gölgesi bile düşmez
hastığı yere.

sen ki her türlü ustalığı edindin, ey insanların en
kurnazı,

artık ne Tanrı'nın, ne de insanın ayak izleri döndürür
seni yolundan;

sen bilirsin orman canlılarının yemek yediği orman köşelerini,
bağrındaki hayaletlerin su içtiği kuyuları bilirsin;
bütün silâhlar aklındadır senin, avlamak elindedir dilediğini:
pusu kurup, büyülerle, tazılarla, uçan oklarla.
Şafakta tırmanıp gün aydınlanırken yürüdüğün gün,
iki avucun da karıncalanmıştı, kurnaz gözleri ışımış,
şimşek gibi çakmıştı bakışların çalılıklarda
bu insansız dünyanın tanrısı, renk renk tüylü o vahşi kuşu
ürkütmek için.

Dağlarda serin saatler, boynunlarında çanlar,
kayalıklarda sıçrayan çevik oğlaklar gibi geçti;
güneş göğün ortasında durdu, gün kurtuldu boyunduruğundan
ve yavaş yavaş mavi serin bir sis içinde alacakaranlık çöktü.

Türkçesi Cevat ÇAPAN

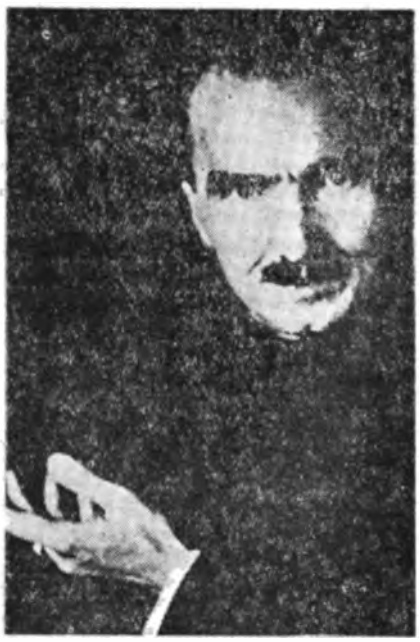

Nikos KAZANCAKİS : Çağımızın en soylu romancılarından biri..

yeni dünyaları, özgürlüğü, tanrıyı ve kendi ruhunun aradığı serüvenleri anlatır. Bu destanın da kahramanı olan Odysseus aynı zamanda bir âşık, bir derviş, bir düşünür olarak karşımıza çıkar ve uzayıp giden yolculuklarında Buda'nın İsa'nın, Don Kişot'un ve Faust'un benzerlerine, öğrencilerine rastlar. Bu derlemede Odysseia'dan verdiğimiz iki kısa örnekten birincisi ***El Greco'ya Mektuplar***'ın başında da sözünü ettiği «tırmanma»yla İsa, Buda, Lenin, Odysseus gibi kutsal saydığı adların simgelediği dört aşamalı bir yükselişle ilgilidir. İkinci örnek ise Kazancakis'in doğaya verdiği önemi destanın kahramanı Odysseus'un aracılığı ile, onun doğayla özdeşlik kuruşunu anlatarak ortaya koyar. Aleksi Zorba, Kardeş Kavgası, Yeniden Çarmıha Gerilen İsa, Toda Raba ve Ya Hürriyet ya Ölüm gibi romanları Türkçeye de çevrilen yazar bu kitaplarında hayata büyük bir tutkuyla bağlı, gerçeği araştırmaktan yılmayan ilginç kahramanları ele alır. Ölümünden sonra yayımlanan ***El Greco'ya Mektuplar*** adlı otobiyografik romanı Kazancakis'i tanımak için belki de en uygun bir başlangıç sayılabilir.

KAZİN Vasili (Moskova 1898) Sovyet şairi. 1918 yılında III. Enternasyonal'e bağlı bir İşçi Gençliği Birliği'nin kurulmasına öncayak oldu ve Komsomol bölge komitelerinden birine sekreter seçildi. 1918-1920 yılları arasında Moskova Proletkult'unda öğrenim gördü. Gastev ve Kirillov'la birlikte, Dökümhane adını alan ünlü «proletarya edebiyat topluluğu»nu kurdu.

1914 yılından itibaren şiir yazıp yayınlamağa başlayan Kazin, sürekli olarak Devlet Yayınları'nda çalıştı.

KAZİN'den bir şiir

AKORDEONCU

Sepsessizdi ortalık. Ve gün gibi gördü kapıcı
Çardak boyunca uzanıp yatmış esneyen
Esneyen rüzgârı... Akordeoncu birden
Avluya dalıverdi, elinde akordeonu.

Geçirdi kayışını omuzuna
Ve tuşlar üzerinde koşturup yüreğini
Çalmağa koyuldu... Ve bütün çiçekler
Pencerelerden kalkıp yürüdü çayırlara.

Tuğla yapılar sarsılır gibi oldu
Ve uzak uzaylarla sarhoşladı âniden,
Görseniz aklını kaçırdı derdiniz çamur:
Orman çiçeklerini düşlemeğe koyuldu.

Önce pencereye üşüştü insanlar,
Sonra bir coşkunluğa kapılıp yalınayak
Kırağılarla renklenen uzaya koşuştu
Akordeonun uçarı nağmeleriyle.

Postacı geçiyordu. Büyülenmiş gibi durdu
Hemen bir göz attı bütün zarflara:
Gördü ki mektup namına ne varsa o gün
Tarlalara, ormanlara, ekinlere yollanıyordu.

John Keats : William HİLTON'ın tablosu.

KEATS John (Londra 1795 / Roma - 1821): İngiliz şairi. Anne ve babasını küçük yaşta yitirdi. Londra'da özel bir okulda öğretim gördü. Cerrah çıraklığı ve Tıp kolejlerinde geçirdiği zamandan sonra Spencer'i inceleyip, Leigh Hunt'ın etkisinde kalınca şiiri seçti. Shelley'in sevgisi ile ilk şiir kitabını yayımladı (1817). Asıl olgunlaşma başlangıcındaki yapıtı ***Endymion*** (1818)'dir. Olumsuz eleştirileri ve eksiklerini dostlarının yardımıyla aştı. İkinci yapıtında, Antik Çağ temlerinden yararlanarak oluşturduğu ***Lamia*** ve ***Hyperion***, Ortaçağ'dan ***İsabella***, ***La Belle Dame sans Merci*** (Merhametsiz Dilber), ***The Eve of Saint-Agnès*** ve birçok adları şiirleştirdi. Od temli ünlü şiirleri: ***Ode to a Nightingale*** (Bülbüle Od), ***Ode to Grecian Urn*** (Grek Vazosuna Od) ve ***Ode to Autumn*** (Sonbahara Od)tur. 1820'de son kitabının yayımlanmasından sonra İtalya'ya gitti ve birkaç ay sonra Roma'da öldü. Büyük İngiliz romantik ozanları arasında en genç olan ozanın yapıtları diğerlerine göre daha azdır doğal olarak. Ancak Keat'sı büyük yapan, «gerçeğe» «güzelliği» özdeşleştirmesindeki ustalığı ve klasik temlerden yeni sesler çıkarmış olmasıdır.

kemerleri sıkma (Fr. austérité, İng. austerity) Sermayenin birikimini ve aşırı-birikimini sağlamak amacıyle uygulanan, genişlemenin, tüketimin frenlenmesi, yavaşlatılması, giderek durdurulması yolunda bir ekonomik politika olarak kendini gösteren monopolist devlet kapitalizminin tikel konjonkmış anlamı ile ekonomik alandaki anlamı arasında bir kayma, bir farklılık vardır.

Günlük konuşmada, kemerleri sıkma deyimi, para biriktirmeye, tasarrufa yönelişitir, zor bir durum karşısında masrafları kısma zorunluluğudur. Burada «kemerleri sıkma deyiminin moral bir anlamı vardır.

Ekonomik anlamda, kemerleri sıkma, hızlı genişlemenin tersine dönüşüdür, karşı kutbudur. Öyleyse, aşırı-birikim sürecinin sonuçlarını, istenen fedakârlıkların eşit olarak bölüşüldüğüne inandırarak, emekçilerin sırtına yükleme isteğidir.

Bu anlamda kemerleri sıkmanın başlıca tezahürleri şunlardır:

— ücretlerin dondurulması: esas veçhe;
— kamu harcamalarının durdurulması;
— büyümenin nispî olarak durması;
— çok sık bir enflasyon süreci.

Marksist-olmayan ekonomistlerin, bir termodinamik terimini kullanarak söyledikleri gibi, fazla ısınmadan sonra (ekonominin altüst olmasından sonra) buhar tersine dönmüştür. Kemerleri sıkma, bu ânda kendini gösterir.

Kemerleri sıkma kapitalizmin değişmez bir politikasıdır. Çok değişik biçimler almış, ama çöküntü, durgunluk dönemlerinde, yani ekonomik buhran başgösterince hep ortaya çıkmıştır.

Ama değişmez bir politika olmakla birlikte, kemerleri sıkma bir teorileştirme konusu olmamıştır. Bu politika, aşırı-birikim süreci şiddetlendiği zaman kavram haline gelir. Bu bakımdan, kemerleri sıkmanın çok belirgin bir ideolojik içeriği vardır; hak taleplerini, gerçek temelini gizleyerek engelleme çabasındadır. Kendini hiçbir zaman olduğu gibi göstermez.

kendi için (Fr. pour soi, İng. being for self): Bilincin dışında kalan her türlü gerçekliğe karşıt olarak, bilinçli varlık. - İlkin Fichte ve Hegel tarafından kullanılan bu terim, her türlü insan davranışının içdüşüncel karakterini belirtir: Örneğin düşünmek, düşündüğünü bilmektir; eylemek, eylediğini bilmektir. Bu anlamda «kendi için varoluş», «kendinde varoluş»a karşıt olarak, bilinçli varlığın kendisi hakkında edindiği bilginin öz ne açısından kendi için, «varlık olmayan»a («non-être») özdeştir: İnsanın temel karekteri, eylemektir; ve eylediğimiz zaman da, ***«olduğumuz şey değilizdir artık.»*** İşte, hürriyetin bilincine özdeş tutulan bu sürekli tedirginlik hali, kendi için'in temel özelliğini meydana getirir.

kendi için ürün ve **toplum için ürün** (produit pour soi ve produit pour la société) : Sosyalist rejimde ulusal gelirin bileşkenleri. - Ulusal gelir, sosyalist toplumda, harcanmış emeği billürlaştıran yıllık sosyal hasıla parçasını ifade eder. Öyleyse, yeniden-oluşturma'ya denk düşen, bu aynı yıllık peryod içinde kullanılmış üretim araçlarının yeniden-üretim'ine denk düşen değeri içermez.

Ulusal gelir, sosyalist toplumda, yeni harcanmış emeği billürlaştıran yıllık sosyal hasıla fraksiyonunu ifâde eder. Şu halde, yeniden oluşturma'ya (reconstitution) tekabül eden, bu aynı yıllık peryod içinde kullanılmış üretim araçlarının yeniden-üretimi'ne tekabül eden değeri içermez.

Bu ulusal gelir, zorunlu olarak karşılıklı-bağımlılık halindeki iki bölüme ayrılır:

— birinci bölüm, üreticilerin ve ailelerinin kişisel ihtiyaçlarının giderilmesine ayrılmıştır, bu nedenle de «kendi için ürün» adını alır;

— ikinci bölümse, hem her türlü prodüktif-olmayan harcamayı (devlet idaresi harcamaları da dahil) finanse etmek, hem de üretici güçleri artırmak, yani prodüktif potansiyeli yükseltmek için kullanılır. Bu iki amaç doğrudan doğruya bütün toplumu ilgilendirdiğine göre, sosyal hasılanın bu bölümüne, «toplum için ürün» adı verilir.

Elbette, yeni sosyal hasılanın iki fraksiyonunun kaynağı aynıdır: maddî üretimin emekçilerinin emeği. Her iki fraksiyon da, son tahlilde, ihtiyaçların giderilmesine hiz-

met ederler bireysel ihtiyaçlar (ücret biçimi altında), kolektif ihtiyaçlar (okullar, hastaneler, müzeler, vs. biçimi altında).

«Kendi için ürün» ve «toplum için ürün» kavramları, zorunlu ürün ve artı-ürün kavramlarının sosyalist rejimde büründüğü özgül biçimdir.

Özellikle, genişletilmiş yeniden-üretim'in şartı olan artı-ürün, toplum için ürün biçimi altında tezahür eder

Ama, zorunlu ürün / artı-ürün çiftinin emek/sermaye antagonist ilişkisi içinde ete kemiğe büründüğü kapitalist rejimdekinin tersine, sosyalist rejimde, ulusal gelirin bölünmesi, doğrudan doğruya, herkes için elverişli, yani toplumun bütün üyelerinin durmadan artan maddi ve kültürel ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik bir genişletilmiş yeniden-üretim sağlamanın vazgeçilmez nesnel şartlarını dile getirir

kendinde (Fr. en soi; İng. in itself) Bizden bağımsız şekilde varolan mutlak gerçeklik. Kant'a göre «kendinde şey», duyumlarımızın kökeninde bulunan ve bilgisini edinemediğimiz madde'dir. Bu anlamda kendinde şey, zihnimize bağımlı olan fenomene ve tasarıma karşıttır. Değişmezliği ve maddeselliğiyle karakterlenen «kendinde şey», Hegel'den beri ve özellikle Sartre tarafından, değişirliğiyle ve hür oluşuyle karakterlenen «kendi için»e karşıt tutulmaktadır.

kendinin bilinci (Fr. conscience de soi, İng. self-consciousness) İnsanın nesnel dünya içinde kendi kendini kavraması; dünya ile kendi arasındaki ilişkinin farkına varması; bir kişilik olarak, kendisinin, kendi davranışının, hareketlerinin, düşüncelerinin, istek ve çıkarlarının farkına varması. Bir hayvan, etkinliğiyle özdeştir; dünyayı, ancak, varlığıyle değişikliğe uğratır; yani, hayvan ile doğa arasındaki ilişki doğrudan doğruya bir ilişkidir Ama, insan, sosyal pratik etkinliğiyle, özellikle de, aletler kullanan bir varlık olarak, kendisi ile doğa arasındaki ilişkiyi dolaylı ilişki heline getirir. İnsan, emek sayesinde,doğal bağlılıklardan kendisini sıyırır; insan, olanaklarını göz önünde tutarak, güttüğü amaçlar ve görevler ile doğa malzemesi arasında bağlantı kurar. İnsan doğayı değişikliğe uğratmak suretiyle, bizzat kendisini de değişikliğe uğratır. İnsan, emek süreci içinde, ürünler yaratarak varlığını «ikileştirir» ve etkinliğinin nesnesinde kendi eliyle yaptığı işi temaşa eder Ama, emek (iş), sosyal bir karakter taşıdığından, İnsan, kendisi gibi diğer insanları da farkederek, diğer insanlarda kendisini keşfederek, kendisinin, belirli bir tarihsel sistem içinde, bütün'ün bir parçası olduğunu kavrar. Dil (konuşma), kendinin bilinci'nin şekillenmesinde önemli rol oynar; çünkü, dil, düşüncenin dolaysız gerçekliği olup, sırf insan başkaları için varolduğundan ötürü iş görür. Kendinin bilinci, bilincin bir türevi olarak, onunla aynı zamanda meydana gelir. İnsan, kendisini, ilkin nesneden ayırt eder; şeyler üzerinde meydana getirdiği etki süreci için'de, etkinliğinin nesnesini ve özne olarak kendisini kavrar. Kendinin bilinci, daha sonra, jenerik, kollektif bir unsur olarak belirir; çünkü, insan, insanoğlunun özünü taşıyan cins'ten henüz tamamen kopmamıştır. *Gens* sistemi'nin çökmesiyle birlikte, uygarlık ve kişilik ortaya çıkmaya başlayınca, kişinin kendinin bilinci diye bir şey de ortaya çıkmaya başladı. Kendinin bilinci kavramı, felsefe tarihi'nde etkin bir ilke oluşturmuş, zaman zaman, insanlığın pratik etkinliğinin anlaşılmasını olanaksız kılmıştır. Aslında, kendinin bilinci, etkin bir ilke olarak, ancak, insanın toplumdaki üretim etkinliğinin bir belirimi ve onun bir veçhesi olarak kavranabilir. Kendinin bilinci, nesnel dünyanın yansımasına dayanır ve nesnel dünya tarafından belirlenir

kendi toprağını işletme (Fr faire-valoir) İşletenin bizzat toprağın sahibi olduğu tarımsal işletme tarzı Burada, kendi toprağını işleme, mülk sahibinin bizzat işletim yapmadığı **kiracılık** ve **ortakçılık** sistemlerinden ayrılır.

Bununla birlikte, dolaysız ve dolaylı olmak üzere, iki kendi toprağını işletme biçimi vardır

Dolaysız kendi toprağını işletme'de, gerekli ailesel ve ücretli yardımları sağlayan mülk sahibi, işletmesini bizzat yönetir, yatırım ve alımları kararlaştırır, tarımsal çalışmayı yönetir, kendi hesabına satışlar ve anlaşmalar yapar.

Dolaylı kendi toprağını işletme'de, mülk sahibi, günlük sevk ve idareyi, iş sorumluluğunu ve bazan satışları bir vekilharca yada bir kâhyaya bırakır, kendisi, yatırımlarla ve üretimin genel oryantasyonuyla ilgili kararları verir, kâhyasına sabit yada orantılı olarak ödeme yapar, satışlardan gelen paranın toplanmasıyla uğraşır

Çoğu zaman, kiracılık ve ortakçılık da dolaylı kendi toprağını işletmenin biçimleri olarak kabul edilirler

Kendi toprağını işletme biçimleri, işletmelerin boyutlarının, ekonomik ağırlıklarının, ekonomik tabiatlarının fonksiyonudurlar (dolaylı kendi toprağını işletme, hemen her zaman, toprak ağalarının varlığına dayanır).

KENNEDY John Fitzgerald (Brookline - 1914 / Dallas 1963) Amerikalı devlet adamı. Amerikan emperyalizminin bellibaşlı ortadireklerinden biri olan çok zengin bir ailenin oğluydu. Harvard Üniversitesi'ni bitirdi. İkinci Dünya Savaşı'na deniz subayı olarak katıldı. Daha doğarken politikaya adanmıştı; ve Amerika Birleşik Devletleri'nde rahatça polltika yapabilmek için gerekli maddesel olanaklara da fazlasıyle sahipti. Demokrat Parti'ye girdi. 1946 yılında Temsilciler Meclisi'ne, 1952 yılında Senato'ya seçildi. Bir sendika reformu tasarısı hazırlayarak üne kavuştu. 1960 yılında Amerika'da «açlığa, cehalete, adaletsizliğe ve savaşa karşı mücadele»yi açtı. Aynı yıl Nixon'a karşı cumhurbaşkanlığına aday gösterildi ve 1960 Kasımındaki seçimleri kazanarak A.B.D.'nin ilk Katolik cumhurbaşkanı oldu. İlk işi, çevresinde etkin kimselerden, teknokratlardan ve aydınlardan kurulu bir «beyin takımı» meydana getirmek oldu. 1961 Haziranında Viyana'da Kruşçev'le görüşerek «barış içinde birlikte yaşama»nın temellerinin atılmasına katkıda bulundu. Zenci problemi karşısında ilerici bir tavır takındı Irk ayrımının kaldırılması için Kongreye bir yasa tasarısı sundu. Öte yandan komünizmin yayılmasını önleme mücadelesini, «barış içinde birlikte yaşama» çerçevesi içine almağa çalıştı. Bu arada Küba'daki sosyalist rejimi yıkmak için talihsiz bir müdahale yapmağa yeltendi ve acı bir başarısızlığa uğradı. 1962 Ekiminde Kruşçev'i, Küba'ya yerleştirilen nükleer başlıklı füzeleri geri çekmek zorunda bıraktı; ama buna karşılık ne gibi ödünler verdiği sorunu cevapsız kaldı. 5 Ağustos 1963 tarihinde Moskova'da imzalanan ant-

KENNEDY. başkan seçildikten sonra ant içerken..

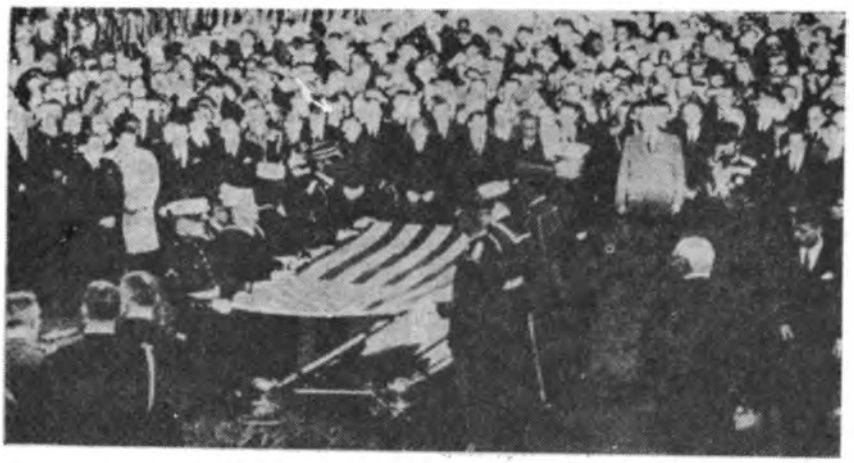

Başkan KENNEDY'nin cenaze töreni.

laşma ile atmosferdeki atom bombası denemelerinin durdurulması, «barış içinde birlikte yaşama» alanında yeni bir adım oldu.

Başkan Kennedy, açık fikirli bir adamdı; ama mensup olduğu sınıfın çıkarlarını gütmekle görevlendirilmişti; bundan kaçınması olanakdışıydı. Nitekim Fransa cumhurbaşkanı Charles de Gaulle'le bu yüzden çatıştı. Ayrıca Vietnam savaşını gene bu yüzden başlattı. Dolayısıyle de A.B.D.'nin tarihi boyunca uğradığı ilk büyük bozgunun talihsiz hazırlayıcısı durumuna girdi. 1963 yılı Kasımında Texas'a yaptığı bir gezi sırasında Dallas'ta öldürüldü. Bütün dünya tarafından kınanan bu iğrenç cinayetin C.İ.A. yöneticilerince tezgâhlandığı ileri sürüldü.

John F. KENNEDY'den seçmeler

Mekanikleşen politika

Siyasal cesaret, bugün, her zamankinden çok daha büyük engellerle karşı karşıyadır. Çünkü günlük hayatımız, iletişim ve bilgileşme araçlarının muazzam gücüyle öylesine dopdolu hale geliyor ki halkın inançlarına yada geleneksel düşüncelere karşıt düşen her tavır bir fırtınaya rahatça yolaçabiliyor. Siyasal hayatımız öylesine pahalı, öylesine mekanikleşmiş profesyonel politikacılarla kamu ilişkileri uzmanlarının öylesine tekeli altına girmiş bir halde ki, bağımsız bir politikanın özlemini çeken bir idealisti yola getirmek için seçilme ve kariyerini sürdürme zorunluğunu hatırlatmak yeterli oluyor.

Cesaret ve politika

Walter Lippmann, yarım yüzyıldır sürdüregeldiği titiz gözlemler sonucunda kaleme alıp yayınladığı son kitabında, politikacıyı olduğu kadar seçmeni de töhmet altında bırakan amansız bir yargıda bulunuyor. Şöyle demekte :

«Birer mucize olarak da göz önüne alabileceğimiz bir kaç istisna bir yana, demokratik rejimlerde başarı kazanan politikacılar hemen daima istikrarsız ve korkak adamlardır. Seçim bölgelerinde kendilerini aşırı istekleriyle tehdit eden unsurları kimi zaman yatıştırıp kimi zaman satın alarak, kimi zaman okşayıp kimi zaman vaadlere boğarak ilerlerler siyaset hayatında. Asıl önem verdikleri şey, kendilerine önerilen metnin iyi olup olmadığı değil, popüler olup olmadığıdır; yararlı sonuçlar verip vermeyeceği değil, nüfuzlu seçmenler tarafından hemen sevilip sevilmeyeceğidir.»

Ben, «demokratik rejimlerde başarı kazanan politikacıların» arasında on yıla yakın bir süre yaşayıp çalışmış bir insan olarak söyleyeyim ki, bu kimselerin «istikrarsız ve korkak» kimseler olduklarına inanmıyorum. Şunu kesinlikle söyleyebilirim ki bir yandan devlet işlerinin gittikçe artan karmaşıklığı, öte yandan da halk yığınlarının dikkatini çekmek için girilen amansız yarışmalar, Senato'da hemen her gün verilen irili ufaklı sayısız siyasal cesaret örneğinin gereğince değerlendirilmesini önlemektedir.

kentçilik (Fr. urbanisme, İng. urbanism) Kurulu çevrenin üretimine bağlı olarak, kent arazisine tasarrufun belirli sosyal uygulanma şekli. Fransız dilinde ancak 1910 yılına doğru türetilen bu sözcüğün gerek İngilizcedeki («townplanning») gerekse Almancadaki («Stadtebau») yaklaşık karşılıkları da, ilkin 1880 yılında ortaya çıkmıştır. Oysa kent yapımı, binlerce yıllık bir olaydır: kentlerin morfolojisi de çoğu zaman karmaşık amenajman tekniklerinin uygulanmasını, planları ve yerleştirilme biçimleri ise bilinçli bir sosyal pratiği dile getirir. Ama, kendisi de doğrudan doğruya kapitalist üretim biçiminin ortaya çıkışıyla belirlenmiş olan (bu fenomene şu kitapta verilen kesin anlamıyla) kentleşme süreci, kentlerin büyümesinin ortaya koyduğu problemlere tamamıyla yeni bir boyut kazandırmış bulundurmaktadır.

Kentleşme, işte bu fenomene bağlı bir sosyal pratiğin yansıması olarak incelenmelidir ve kentçilik kavramı da, tarihsel açıdan kentleşmeye bağlıdır. Alışılmış tanımlamalar, kentçiliği, kentlerin teknikler ve metodlar bütünü olarak, hatta kentlerin amenajmanını konu alan bir bilim olarak sunarlar. Bilimsel yaklaşımın en büyük sakıncası kolayca anlaşılabilir: üretim biçimlerinin acayip bir karışımıdır bu: kentin biçim ve fonksiyonlarının, belirli üretim ilişkilerine özgül olarak bağlılığının yeterince değerlendirilmeyişidir.

Bir başka deyişle ve paradoksu zorlamaksızın söyleyecek olursak, bir kentleşme sürecinin yada herhangi bir bireysel amenajman iradesinin sonuçları ve daha genel olarak, kentçiliğin kurulu çerçevenin realizasyonuna yerleştirilmesi biçimi, kentçile-

amaçlarına... ancak ikincil bir biçimde uymaktadır. Bizim toplumumuzda, monopolist devlet kapitalizmi, özellikle de büyük bankalar ve bunların promotör-konstrüktörler'i kentçiliğin yürürlüğe konuşu üzerinde ve hatta doğrudan doğruya kentçilik kavramı üzerinde belirleyici bir rol oynamaktadırlar.

Bu üstünlük, yalnızca, kentçilik planlarına yapılan sayısız «aykırı müdahale» yoluyla yürürlüğe girmekle kalmayıp doğrudan doğruya tüzük ve yönetmeliklerden de destek almaktadır: Örneğin Fransa'da, «uyumlu amenajman kesimleri»yle ilgili yönetmeliğin getirdiği «patronerlik» yada arazi ortaklıkları, karma ekonomi şirketleri için yaratılan kolaylıklar, inşaat sırasında kiralama, vs. Özellikle de, sermayenin aşırı birikimi ve değer kaybı olayı, devlet finansmanına geniş oranda başvurmayı gerekli kılmaktadır: kentçilik işlemleri de, bu transfere özellikle elverişlidir.

Büyük sermayenin kentçiliğe, daha planlama aşamasında elkoyması iki önemli hedefle bağlantılıdır

1. Monopollerin inşaat ve kamu işleri sektörüne sızması.
2. Gene monopollerin, arazi piyasası

üzerinde kendi yararlarına egemenlik kurma isteği.

Bu iki sektör de, monopolist egemenlik alanının henüz geniş çapta dışında kalmaktadır: Birincisi, sermayenin organik bileşiminin düşüklüğü nedeniyle: ikincisi ise, kısmen küçük ve orta burjuvazinin temel direğini meydana getirdiği için. Genel açıdan söz konusu olan, toprak rantının üleşilme şartlarını, monopollere daha büyük kazanç sağlayacak şekilde değişikliğe uğratmaktır: Gittikçe daha kesin ve önünde durulmaz bir şekilde, kentçilik «yapma» nedenleri doğmaktadır monopoller için.

Görüldüğü gibi, kentçiliği tanımlarken doktrinin payına olduğu kadar teknisyenlerin yerine de gereğinden fazla değer yüklememek gerekir. Fakat, kentçilik, spesiyalistler için bir arızi uzantı olmakla beraber, monopollerin başta gelen bir işi değildir. Örgütlü yararlanıcılar, lokal topluluklar da —örneğin yeniden konutlanma ya da donanım alanlarında— belirli bazı isteklerini kabul ettirebilirler. Kentçiliğin, daha genel bir süreç olan kentleşme sürecinin çerçevesi içinde bilinçli bir uygulama olduğu kabul edilirse, aynı kentçiliğin somut oluşturulma şartları, bu alanda, teorik karakterde bir entelektüel maharet şeklinden çok sosyal bir uygulama görmeğe çağırmaktadır bizi.

«Kentlerin amenajmanı» kavramı da yetersizdir. Kentsel işlevler, ***herşeyden önce ve temel olarak, kurulu*** bir çerçeve içinde yer almak gibi bir ortak karakteristik taşır: tıpkı yerleşme yeri gibi insanların ve metaların üretimi, dağılımı ve tedavülü da, arazinin kullanımını hemen de kesin bir şekilde saptayan çalışmalarla kökleşmektedir (bina yapılacak arsalar ile tarıma ayrılmış topraklar arasındaki rant eşitsizliği de bundan ileri gelir). Demek ki kentçiliğin değeri, —mekân parçalarını, yerleşik çerçeveye ***bağlı olarak*** inşa ya da amenaje etmek söz konusu olduğuna göre—, en sonunda gelip toprak mülkiyetine bağlanmaktadır.

kentleşme (Fr. ve İng. urbanisation) Kentlerde, kentlerin sayı ve boyutlarının büyümesiyle birlikte, nüfusun yoğunlaşma süreci olup üretici güçlerin serpilmesinin, gelişimlerinin belli bir derecesinde, insan kuruluşlarının yerleşim durumu üzerinde dolayısız etkisini dile getirir. Kentlerin biçimi ve yapısı, yürürlükteki üretim tarzından bağımsız olamaz; sadece bir toplu yerleşme olayı olarak tanımlanamaz kent; ve bununla birlikte kentsel örgütlenme, çekirdekleri bazan yüzyıllar öncesinde bulunan tarihsel bir realitedir.

Antik Roma çağından XV yüzyıl sonuna uzanan bir dönem boyunca Avrupa kentleri, özenle tertiplenmiş bir kurulu mekân (kale ya da saray, tapınak, pazar yeri; bölge papazlarının bir kısmı için yapılmış konutlar) içinde somutlaşan, askerî, dinsel ve ticarî olmak üzere üçlü bir işlevi ifade eder. Mübadele ilişkileri açısından kent, özellikle kendisini çevreleyen kıra bağlıdır; sağladığı üretim zanaatsal karakterlidir ve feodal ilişkiler içinde yer alır. Akdeniz kentlerinde de görülen bu kent-kır tümlemesi, sömürgecilerin gelişinden önceki Afrika ve Asya uygarlıklarında çok daha hafifleştirilmiş bir durumdadır; bu son kentlerde özellikle ticaret, kırsal bir topluma bağımlı kalır ve kent de bu kırsal toplumun parçalarından birini meydana getirir.

Görüldüğü gibi kentleşme kavramı, kentlerin doğuşundan çok yapısında, kapitalist üretim tarzının gelişimi sonucu ortaya çıkan derin değişmelere ilişkindir. Alışılmış anlamında «kent»in kullanılagelen tanımları da, kimisi salt nicel başlangıçlarına sımsıkı bağlı kaldığından (bir yönetim merkezi çevresindeki yerleşme yoğunluğu; kabul edilen minimumlar bir ülkeden öbürüne değişmektedir: Fransa ve Almanya'da 2000, A.B.D.'nde 2500, Hollanda'da 5000 kişi), kimisi de gereğinden fazla şematik bir fonksiyon karakteristiğine bağlı kaldığından (aktif nüfusunun çoğunluğu tarım dışında işlerle uğraşan bir toplaşma yerini kent olarak kabul etme), zaten yetersizdir.

Kapitalist dönemde üretici güçlerin gösterdiği ilerleme, kentleşmenin iki belirleyici faktörünün bileşmesine yol açmıştır.

— sabit sermayenin yatırım yerleri çevresine gittikçe artan bir emekçi yığını toplayan sanayileşme;

— işçi sınıfının mücadelesi sonucunda hayat şartlarının iyileştirilmesi sonunda ortaya çıkan ve «kırsal göç» şiddetlenirken, kentler tarafından hemen hemen tamamıyla kanalize edilen nüfus patlaması.

Bu durumda kent, üretimin ve mübadelelerin gittikçe artan sosyalleşmesini dile getiren bir «kurulu çerçeve» olarak gözükmektedir. XIX. yüzyılın başlangıcında, dünya nüfusunun % 2,4'ü nüfusu 20000'i aşan kentlerde oturmaktaydı; bu oran, 2000 yılında % 45'e yükselebilecektir. 1962 yılında «kentleşme oranları» (nüfusun, 2000'i aşkın toplanma yerlerinde oturan kısmı), A.B.D.'nde % 64'e, Batı Almanya'da % 71'e, Büyük Britanya'da % 81'e yükselmekteydi. Fransa'da ise kent nüfusunun 30 yılda iki katına çıkması, yani bugün % 56 olan kentleşme oranının 1985'te % 73'e çıkması ve yüzyıl sonunda da % 77'yi bulması beklenmektedir: somut olarak, bu evrim, bugün varolanın tümüne eşit miktarda konut yapımını gerektirmektedir

Görüldüğü gibi kentleşme terimi, bu oldukça yeni realiteye uygulanabilir. Ama burada yalnızca, daha seyrek kullanılan bir terim olan ve henüz boş arazilerin gelişimine ilişkin olarak bir öngörüyü ve bir iradeyi dile getiren *kentçilik* terimine karşıt olarak, bir analiz ve bir saptama söz konusudur.

Kentlerin yayılması ise, inşaat düzeylerinin yükselmesi ve derinlemesine çoğalması yoluyla bir yoğunlaşmayı ve çevre üzerinde (ulaşım eksenleri boyunca «zeytin yağı lekesi», «eldiven parmağı» halinde, bir vakitler ayrı olan yakın kentlerin birleşmesi sonucu «kentsel büyüme» halinde) yayılmayı dile getirmektedir.

Çelik ve betonarme gibi yeni tekniklerin yada malzemelerin ortaya çıkışı, inşaatın sanayileşmesi, çok yüksek binaların yapımını açıklamaya yetmez. Arsaların yoğun biçimde kullanımını zorunlu kılan, kent merkezlerindeki toprak fiyatlarında görülen çok büyük artıştır: büyük kapitalist işletme merkezlerinin bu binalara yerleşmesi de, söz konusu binaları «anıtlaştırma» iradesine yabancı değildir. Çevrede alçak binaların yapımında görülen gelişme, daha düşük bir «arazi vergisi»nin ve emekçileri yerleştirme gibi bir temel zorunluğun sonucudur; Ama özel inşaatçıların girişimciliği, çoğu zaman yalnızca konut yapımını sağlamakta ve yerleşme yerinin daha geniş isteklerine cevap vermemektedir. Bu girişimcilik, konutu, varolan büyük altyapıların, yol (arazinin işe yarar hale getirilmesinin maliyeti böylece kamu kolektivitelerinin üzerine yıkılmaktadır) yada demiryolu (yükümlenilen «sakıncalar» arsaların fiyatını düşürmektedir) gibi altyapıların yakınına yerleştirme eğilimindedir.

Kapitalist toplumlarda kentleşmeyi ve yerleşme yeri yapımını, en apaçık biçimde niteleyen, gerçekten de, gayri menkul spekülasyonu ile «sosyal segregasyon» («sosyal tabakalar arasında ayrım gütme») dur.

Ama bu olayların yorumlaması, bireysel asalakça davranışların analizine indirgenemez: burada gerçek neden, en çeşitli biçimleriyle toprak rantına sahip olmaktır.

Bununla birlikte, kentleşmenin, kentlerin aşırı biçimde büyümesi doğrultusunda böyle hiç durmaksızın ilerleyebileceği şüphelidir: belli bir kademe aşıldığında, «sosyal maliyetler» ve kentsel ortak yönetimin kaçınılmaz sonucu olan savurganlıklar doğrudan doğruya kapitalist ekonominin işleyişini baltalar duruma girer. Kaldı ki, bu problem, sosyalist ülkelerin de yabancısı değildir: Diferansiyel rant mekanizması, üretim biçiminde gerçekleştirilen değişiklikle yıkılamaz ve yüksek bir kentleşme oranının ortaya çıkarılışı, kentin sosyalleşme ve birikim yeri olarak belirleyici işlevini karşılamaktadır (Sovyetler Birliği'nde bu yönelim, 1931 yılında, «kentçiler»le «karşı-kentçiler» arasındaki takışmanın sonucunda durdurulmuştur). Ama nazım planlar, bir optimum gelişme düzeyi belirlemektedirler: böylece, inşa edilmiş çerçevenin en doyurucu biçimde kullanımı sağlanmaya çalışılmakta ve kentlerin nicel büyümesine kesin bir sınır konulmaktadır. Kentlerle kırlar arasındaki hayat koşullarına ilişkin aykırılığı hafifletme istemi, bugün, köy-kent'ler yapma anlayışında dile gelmektedir: söz konusu kentler, özellikle kırsal nüfusu barındıracak ve bu nüfusun kentli sosyal tabakalarla birarada oturmasını sağlayacaktır.

Emperyalist aşamadaki kapitalizmin gelişimi, sömürgeci müdahaleye uğrayan ülke-

lerde de bir kentleşme olayına yolaçmış bulunmaktadır. Ama sanayileşme, ancak bir ve ikincil olarak etki yapar: nüfus artışı, kentleşmeye, ulusal bağımsızlık için verilen mücadelelerin kazandığı başarılara karşın çoğu zaman dramatik ve önlenmesi olanaksız boyutlar kazandırarak, yalnızca sonradan katkı yapmaktadır. Bugün Üçüncü Dünya nüfusunun % 15'i nüfusu 20 000'i aşan kentlerde yaşamaktadır: ama bu oran, yüzyıl sonunda iki katına çıkmış olacaktır: oysa aynı yıl yüzyıl sonuna kadar Üçüncü Dünya nüfusunun tümü, iki kattan daha fazla artacaktır. Başta iki faktör belirleyici gibi gözükmektedir: Yerel bir mamul ürünler piyasasının ortaya çıkışı (ki bu plyasa, zanaatçı ile tüccarın sosyal statüsünü altüst etmiştir): varolan kentlere yeni işlevlerin yüklenmesi («sömürge paktı»nın işleyişi bakımından zorunlu yönetim aygıtı ve askeri idare bu kentlere yerleşmektedir). Bu durumda da işsizler yığını, gerçek istihdam perspektiflerinin eğretiliğine ve raslantısallığına karşın, kentlere doğru akmakta ve kentlerde yerleşmeye yönelmektedir.

kesin buyruk, buyruk (Osm. emir; Fr. impératif; İng. imperative) Kaçınılmaz bir yüküm karakteri taşıyan önerme. Bu anlemda kesin buyruk, özellikle zihnin kendi kendini yükümlü tuttuğu bir ilkeyi dile getirir. Kant, «sağlığını korumak istiyorsan ılımlı beslen» önermesinde olduğu gibi, buyurduğu şey özlenen bir ereğe araç niteliği taşıyan *şartlı buyruk*'la; «adaletli davran» önermesinde olduğu gibi, şartsız bir kesinliği buyuran *kategorik* buyruğu biribirinden ayırt eder. Kategorik buyruk, «başka türlü davranmanın imkânsız olduğu duygusuyla içimizde beliren» ahlâk kanunudur. Biricik temel kategorik buyruğu, Kant, şöyle dile getirmektedir: «Öyle bir kurala göre davran ki, bu kuralın evrensel bir kanun haline gelmesini isteyebilesin.»

keşif bk. **buluş.**

KEYNES John Maynard (Cambridge 1883 / Sussex - 1946) İngiliz ekonomi bilgini ve iş adamı. Cambridge Üniversitesi'nde A. Marshall'in öğrencisi oldu. Aynı bilim kurumunda ekonomi profesörlüğü yaptı. Büyük Britanya hükümeti tarafından art arda önemli görevlere atandı. 1919 yılındaki Versay Barış Konferansı'na delege olarak katıldı; ama yenik Almanya'dan gücünün üzerinde tazminat istendiği gerekçesiyle istifa etti. İstifasının nedenlerini, *Barışın ekonomik sonuçları* başlıklı ilk önemli yapıtında açıkladı.

Bir süre kamu hizmetlerinin dışında tutulan Keynes, hemen sonraki yazılarında bir yandan hükümetin deflasyonist politikasına karşı muhalefetini belirtirken, bir yandan da klasik ekonomi politiğin ekonomik denge konusundaki ve söz konusu dengenin otoregülatör mekanizmalarına karşı, kapitalist ekonomi politik biliminde yeni bir çağ açacak olan ilk kesin eleştirilerini dile getirdi.

Kapitalizmi kurtarmağa çalışan bilgin : J. M. KEYNES.

Keynes'in, 1929 büyük dünya bunalımının hemen ertesinde ve henüz sanayi toplumlarında ciddi bir işsizlik âfeti hüküm sürdüğü dönemde yayınlanmış olan iki en önemli yapıtı *Para üzerine inceleme* yada kısaca *Para kitabı* (1930) ve *Genel istihdam, faiz ve para teorisi* yada kısaca *Genel teori* (1936), istihdam yetersizliği sorununu irdelemeğe yönelmiştir.

Keynes'in yaptığı, aslında varolan parçalardan bir çeşit «montaj»... Cantillon'dan R. F. Kahn'a kadar daha önce düşünülüp tasarlanmış kavramlardan ve geçirilip ders alınmış deneylerden bir analiz aleti ortaya koymak olmuştur. Makro-statik karakterli bir model ortaya koyan Keynes'in özelliği, sadece, varolan kavramları yeni bir terminoloji çerçevesi içinde dile getirmesinde değildir Fikirlerini ustaca dile getirmesindedir de.. Gerçekten de *Genel teori* çıktıktan sonra kapitalist ekonomi politiğin klasiklerine artık modası geçmiş yapıtlar gözüyle bakılmağa başlandı. Böylece burjuva ekonomi bilimi, çağdaş kalkınma ve gelişme sorunlarını aydınlatacak yeni bir görüş penceresi kazanmış oluyordu.

Keynes'in öğretisi, ekonomi politikalarının «halka dönük» bir karakter kazanmasını sağlayan öğreti olarak sunuldu kamuoyuna; ekonomik etkinliği ve ekonomi siyasetini, bireysel çıkarlar yönünden değil de, bütün bir ülkenin refahı bakımından toplu şekilde inceleyen ve değerlendiren bir metod olarak gösterilmiştir.

Savaş sonrası kapitalizminin içine düştüğü ağır bunalımda işsizliği giderici formülleri, Keynes öğretisine büyük bir popülerlik kazandırmıştı. Devletin ekonomik hayata el atması gereğini öne sürüyordu İngiliz bilgini; ama aslında, ekonomik hayata el atması istenen devlet *kapitalist devlet* olduğuna göre, monopolcü devlet kapitalizminin temellerini atmaktaydı.

İkinci Dünya Savaşı'nda İngiltere Bankası'nın başına getirilen Keynes, Savaşın başında yayınladığı *How to Pay for the War* başlıklı yapıtında topyekûn savaşın finansman metodlarını kendi makro-denge anlayışı içinde açıkladı. Savaş sonunda «paranın uluslararası istikrarı»nı sağlamağa yönelik bir tasarı hazırlamakla görevlendirildi. **Keynes planı** diye adlandırılan bu tasarı, 1944 yılında toplanan Bretton-Woods Konferansı'nda Amerikalılar tarafından hazırlanmış olan White planı ile çatıştı. Aradaki uzlaşmadan da Uluslararası Para Fonu ile Dünya Bankası doğdu.

KEYNES Üzerine

KEYNESÇİ LİBERALİZM

S.S.C.B.'nde ilk sosyalist ekonomi kurulurken, 1929 yılında kapitalist dünyanın, tarihinin en ağır artı üretim kriziyle karşı karşıya kaldığını belirtmiştik. Ve gördük ki bu kriz, Almanya'da, nasyonal sosyalist ekonomik öğretinin geçici bir süre için iktidara gelmesine yolaçmıştır. Ama Anglo-sakson ülkelerindeki ekonomik düşüncede de önemli bir evrim yaratacaktır aynı kriz. Bu evrim, Keynes ve tilmizlerinin yeni-klasik ekonomiye karşı verdikleri ve modernlerin eskiler karşısında zaferiyle sonuçlanan savaşta özünü bulur.

Burada savaşan, artık sadece soyut tezler değildir. Çünkü Keynesçi ekonomi politik, kapitalist ülkelerin ekonomik siyasetlerinde meydana gelen önemli bir dönüşüme bağlıdır sıkı sıkıya.

Biliyoruz ki 1933 yılından itibaren Almanya, işsizliğe karşı bir mücadele politikası uygulamağa koyulmuştu: ve gene biliyoruz ki bu siyaset, Devletin yatırımlar ve kredi alanlarına müdahalesine dayanmaktaydı. Ama gene aynı yıl Amerika Birleşik Devletleri'nde başkan Hoover'in yerine iktidara gelen başkan Roosevelt, ekonomik kriz dönemlerinde hükümetlerin geleneksel olarak benimseyegeldiği, ve klasik ve yeni-klasik liberalizmin ülkelerine dayanan edilginliğe (pasifizme) bir son verme kararındadır. Nitekim A.B.D. hükümeti, harcamalarını, bilânço dengesini her ne pahasına olursa olsun korumak amacıyle kısması gerekirken büsbütün arttıracak; işletmelere, satın alma gücünü yükseltmek üzere, ücretleri artırmaları için baskı yapacak; ve ekonominin darboğazdan çıkmasını

sağlamak amacıyle, fiatlarda bir yükseliş akımı yaratmak için doların değerini düşürecektir. 1939 yılına kadar bu siyaset sayesinde elde edilen sonuçlar pek de parlak olmamakla birlikte, gene de bundan böyle hemen herkes tarafından kabul edilecektir ki, Devletin o eski çekimser tavrı artık kesinlikle aşılmış bulunmaktadır.

Keynes, daha krizden önce yaptığı ilk çalışmalarında, ekonomik siyasette böyle köklü bir dönüşümün gerekliliğini savunmuş olan bilgindir. Keynes'in, 1929 yılından sonra yayınlanan büyük eserleri, sosyalist olmayan Devletlerin benimsediği bu yeni tavrın bir gerekçesi ve doğrulaması niteliğindedir. Dolayısıyle de, önderlik ettiği bu yeni ekonomik liberalizm anlayışını «Keynesçi liberalizm» diye adlandırmak yanlış olmayacaktır.

Keynes'in genel tavrı, özel teşebbüs rejimini kurtarmak isteyen ve bunun ancak «bırakınız yapsın» ilkesinin tam uygulanmasından vaz geçmekle olanak kazanacağını gören, «aydın» bir burjuvanın tavrıdır.

Tutucu hükümetlerin siyaseti anlamsız gözükmektedir ona. Nitekim, 24 Aralık 1917 tarihli bir mektubunda şu satırları okuyoruz :

Öylesine yetersiz, öylesine çılgın ve öylesine eksik dolu yöneticiler var ki başımızda, belirli bir türün belirli uygarlık süresini bile kısaltabilir bunlar.

Ama öte yandan, aynı kesinlikle sosyalizme de karşıçıkıyor düşünürümüz. 1 Ocak 1935 tarihinde Bernard Shaw'a yazdığı mektupta, hazırladığı son kitap konusunda yani (Genel teori konusunda) şöyle diyor:

Bununla birlikte içinde bulunduğum ruh halini anlamak için bilmelisiniz ki, bir kitap yazmakta olduğumu sanıyorum. Bir ekonomik teori kitabı bu; ve hemen değilse de gelecek on yıl içinde, ekonomik sorunlar konusundaki genel düşünme tarzını büyük ölçüde altüst edecek bir kitap... Büyük bir değişiklik olacak, evet; ve özellikle de, Marksçılığın Rikardocu temelleri yıkılmış olacak

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra İngiltere tarafından izlenen siyaset, tehlikeli gözükmekteydi Keynes'e; çünkü bu siyaset, işsizlik yaratıyordu. 1924 yılında 1 milyonu bulmuştu işsiz sayısı. Bazı siyaset adamları, bu arada özellikle Lloyd George, bir kamu işleri programının yürürlüğe konmasını önermekteydiler. Ve Keynes, bu girişimi destekliyordu.

Serbest teşebbüs, diyor, hiç itirazsız egemenlik çağını geride bıraktı artık (Sovyet deneyini düşünüyor burada). Dolayısıyle de, serbest teşebbüse yardım etmek gerekir. Öte yandan da, ihracatı teşvik için, sterlinin değerinin düşürülmesi gerektiğini ileri sürüyor; bir de, diyor, İngiliz lirasının savaşöncesi taban üzerinden altına çevrilebilirliğini her ne pahasına olursa olsun yeniden sağlama isteğinden sakınmak gerekmektedir. En son olarak da, dış yatırımların, yetersiz iç yatırımlara oranla çok fazla olduğunu düşünüyor.

Henüz kesin bir bilimsel çözümlemeye dayanmamakla birlikte Keynesçi siyasetin bütün temel fikirlerini buluyoruz bu çerçeve içinde.

Düşünürümüz, 1926 yılında şöyle yazıyor :

Öyle inanıyorum ki, bir bütün olarak toplumsal artırımın (tasarrufun) ulaşması gereken düzeyi, bu artırımların dış yatırımlar halinde yabancı ülkelere gitmesi gereken oranını belirlemek; ve bugünkü yatırım piyasası düzeninin, söz konusu artırımları, ulusal açıdan en verimli kanallara akıtıp akıtmadığını bilmek için tüm öğeleri hesaba katan bir akılyürütme çabasına ihtiyaç vardır.

Ne var ki Keynes'in bu fikirleri benimsenmeyecektir. Nitekim 1925 yılında, sterlinin çevrilebilirliği (konvertibilite'si) savaşöncesi tabanına oturtulmuştur yeniden. Bu arada, özellikle kömür ocaklarında, ortalığı kasıp kavurmağa devam etmektedir işsizlik; ve hükümet, ihracata ayrılmış kömürün maliyetinde bir düşüş sağlamak için, ücretlerde indirim yapma kararı alacaktır. Keynes, Winston Churchill tarafından yönetilen bu siyasete şiddetle karşıçıkmıştır: Ücretlerdeki düşüşün, tüketicilerin satın alma gücünü azaltacağını ve ekonomik dengesizliği daha da keskinleştireceğini ileri sürmektedir.

Gerçekten de bu ücret indirimi, maden işçilerinin büyük bir greviyle sonuçlanacak, bunu da bir genel grev izleyecektir. Keynes böylece, tutucuların (muhafazakârların) siyasetinin yanlışlığına iyice kanıt getirmiş bulunmaktadır.

Bu arada 1929 Eylülü gelip çatmış ve A.B.D.'nde büyük kriz patlamıştır. Bunun üzerine Keynes, ilk büyük teorik araştırmalarına çarçabuk son biçimini verecek ve 1930 yılı sonunda Para kitabı'nı yayınlayacaktır.

Bu eserin bellibaşlı hedefi, ekonomik depresyonlar sorununu açıklığa kavuşturmaktır. Keynes'in bu soruna parasal açıdan yaklaşmasının nedeni, hiç şüphe yok ki, o çağ İngiltere'sinde en sık önerilen görüşlerin, konjonktür dalgalanmalarını moeter etkenlerle açıklayan görüşler oluşudur. Ama en sonunda Keynes, artı üretimi bu tarzda yorumlamağa yanaşmayacak; ve bu konuda, yatırım yetersizliği fikrine öncelik tanıyarak, daha çok Marksçı açıklamaya yakın düşecektir.

Marx tarafından getirilmiş olan temel ayırımı benimseyen düşünür, donanım gereçleri üretim sektörünü tüketim malları üretim sektöründen ayırdetmekle başlıyor işe.

Ama donanım mallarının arz ve talebi arasında, bu mallar sipariş üzerine yapımlandığı için, bir dengesizlik olamayacağını söyleyerek değişikliğe uğratıyor Marksçı şemayı. Demek ki burada söz konusu olan tek şey, diyor, tüketim malları sektöründeki arz ve talep dengesinin nasıl kurulup gerçekleştiğini görmektir.

«Yıl içinde üretilen malların üretim maliyeti» kavramından yola çıkmakta Keynes: Bu maliyet, diyor, üretim dolayısıyle ödenen ücretleri ve normal kârları kapsamaktadır. Rahatça anlaşılabilir ki, terimin Marksçı anlamında bu söz konusu üretim maliyeti, net ulusal üretimin değerinden, yani ücretlerle artı değerin toplamından başka bir şey değildir.

Keynes'in ispatlamasını, basitleştirerek izleyelim şimdi. Şunu elde ederiz :

Ulusal hasılanın «üretim maliyeti» olan R şunlara bölünmektedir

Donanım mallarının «üretim maliyeti» R_1

Tüketim mallarının «üretim maliyeti» R_2

Her dağıtılan gelir, tüketim mallarının alımı için yapılan harcamalar ile artırıma (tasarrufa) bölünür. Gelirler normal olduğu vakit tüketim mallarının satın alınması yolunda harcanan para miktarlarına «normal harcama», ve gene gelirler normal olduğu vakit meydana gelen artırıma «normal tasarruf» diyecek olursak, elimizde şöyle bir eşitlik var demektir :

$R_1 + R_2 =$ Normal harcama + Normal tasarruf

Normal tasarruf (ki, $R_1 + R_2$'-ye bağlıdır), R_1'e eşit ise, normal harcama da R_2'ye eşittir. Bu durum-

da, tüketim mallarının paraya çevrilmiş (yada, gerçekleşmiş) değeri, gene bu malların «üretim maliyetine» eşit olacaktır; dolayısıyle de, tüketim malları sektöründe fiatlar ve kazançlar normaldir.

Normal tasarruf R_1'den daha büyükse, normal harcama, tüketim mallarının üretim maliyetinden daha küçük olacaktır. Bu durumda, tüketim mallarının paraya çevrilmiş değeri, üretim maliyetlerinden küçüktür; dolayısıyle de, fiatlarda düşüş olacaktır. Kazançlar, normal kazançlara oranla daha küçüktür; ve ekonomi, bir depresyon geçirmektedir.

Demek ki Keynes'e göre ekonomik depresyonun nedeni, normal tasarrufun yatırımdan daha büyük oluşudur; bu durum, tüketim malları piyasasında bir dengesizlik yaratmakta ve bu sektördeki üreticileri, mallarını maliyetlerinden daha düşük fiaat satmağa zorlamaktadır.

Karşımıza konulan bu ispatlamanın, Kapital'in yazarı tarafından getirilmiş olan ispatlamanın aynısı olduğu apaçıktır.

Ama burada, donanım mallarının «sipariş üzerine» üretimi varsayımı sayesinde büyük çapta basitleştirilmiş bulunmaktadır bu ispatlama. Ayrıca da Keynes, Schumpeter'in tezlerinden yararlanmakta; ve yatırım öğesine, Marx'ın şemalarında tanınmayan bir etkin rol tanımaktadır.

Nitekim şöyle yazıyor :

Sözün kısası, sermayenin artması yada eksilmesi toplam tasarrufa değil, toplam yatırıma bağlıdır.

Demek ki yatırım yetersizliği, depresyona yolaçmaktadır. Ama buna karşıt olarak da Keynes, işlerin ferahlamasını (yani ekonomik yayılmayı), bir aşırı yatırım hali ile açıklıyor. Bu durum, diyor, tüketim malları sektöründe olağanüstü kazanç olanağı yaratmakta ve işletmeleri üretimlerini arttırmağa yönelmektedir.

Bilinmesi gereken şu iki nokta kalmış oluyor böylece: 1) Bu aşırı yatırım hali niçin doğar? 2) Ferahlama niçin sürmez?

İlk noktayı adeta geçiştirmekte Keynes. Şöyle yazıyor:

Yatırımın çekiciliğini arttıran bir durum çıkmaktadır ortaya. Parasal karakter taşımayan bu durum, yeni bir icat olabilir, yeni bir ülkenin gelişmesi olabilir, bir savaş olabilir, yada, aynı yönde meydana gelen bir dizi küçücük etkinin sonucu olarak «piyasada güven hali»ne bir dönüş olabilir.

«Yeni bir ülkenin gelişmesi»nden söz edildiğine göre, dış mahreçler sorununa şöyle bir dokunulmuş oluyor burada. Ama Keynes bu nokta üzerinde ısrar etmiyor; zaten bu soruna, bağımsız bir sorun olarak alıp da yaklaşmayacaktır.

İşlerin ferahlamasındaki duruşa süreksizliğe gelince, Albert Aftalion'un görüşünü benimseyerek açıklıyor bunu Keynes: Yayılma döneminde, diyor, gereğinden fazla üretim aracı sipariş edilir, çünkü bunların yapımı zaman ister; ve bu yapım için zorunlu zaman boyunca sürüp giden yapımlı mal darlığı, donanım malları talebini arttırmağa devam edecektir; krizler, işte bu olgunun sonucudur.

Para kitabı 1930 yılı sonlarında yayınlandığı vakit, bir yılı aşkın bir süreden beri A.B.D.'ni kasıp kavuran büyük kriz, etkisini Avrupa'da da duyurmağa başlamış bulunmaktaydı.

Kriz tehdidi karşısında Büyük Britanya, ekonomik siyasetini birdenbire değiştirmeğe karar vererek, Keynes tarafından önerilmiş olan çarelerden birini benimsedi en sonunda: 1931 yılında parasının değerini düşürdü; ve bundan da yararlı çıktı. Nitekim İngiltere'de kriz kendini, öteki kapitalist ülkelerin çoğundan daha az sert duyuracaktır.

Ne var ki, Büyük Britanya hükümetinin gerçekleştirdiği bu devalüasyon, İngiliz ihracatını arttırmakla, krizin yükünü öbür ihracatçı ülkelerin sırtına aktarmış olacaktır. Nitekim kriz, dünya piyasasında İngiltere'nin bellibaşlı rakibi olan Almanya'yı alabildiğine sert bir şekilde sarsmıştır.

Bu ülkede işsizlik, 1932 yılında, sınai elemeğinin yarısına yakın bir kısmını kapsamaktadır. Sözün tam anlamıyle, katlanılması olanaksız bir durumdur bu. Gene de bu durum, sosyalist bir devrime yolaçmayacak. Adolf Hitler'in iktidara gelişini hazırlayacaktır.

İşini iyi bilen para uzmanları vardı Hitler'in; ve onların öncülüğünde Almanya, Devlet siparişleri sanayiine geçerek işsizliği emme yoluna gitti. Daha 1924 yılında Lloyd George ve Keynes tarafından önerilmiş olan metoddu bu. Ama Alman sanayicilerinin gözünde kamu yatırımları bir palyatif'ten (geçici çare'den), basit bir «âcil tedbir»den başka bir şey değildi: Köklü ve kesin çözüm, dış piyasaların ele geçirilmesi olabilirdi ancak. Ve Hitler, Almanya'nın kendi «hayat alanı»na sahip olması gerektiğini söylerken, bu sanayicilerin derin iradelerini dile getirmekteydi. Nitekim Avrupa ve, tasarısına göre de Avrupa aracılığıyle dünya halklarının büyük bir kısmı üzerinde siyasal egemenliğini kurmağa giriştiğinde, söz konusu sanayicilerin en temel isteklerini cevaplandırmış olacaktı.

Bütün bu arada Batılı ekonomi bilginlerinin çoğu, dış piyasaların kapitalist ekonomilerin büyümesi bakımından oynadığı dürtücü rolü inkâra devam etmekteydiler. Ama olayların zorlamasıyle, ekonomik denge konusundaki eski tezlerin yeniden gözden geçirilmesi ve özellikle de işsizlik sorununun açıklığa kavuşturulması gerektiğini yavaş yavaş kabul etmeğe başlamışlardı.

1931 yılı Haziranında Economic Journal adlı İngiliz dergisi, Batılı ekonomik düşüncenin sonraki evrimi bakımından büyük önem taşıyan bir inceleme yayınlamıştır. «Ulusal yatırımın işsizliğe bağıntısı» başlıklı bu incelemenin yazarı, Cambridge profesörlerinden Richard Ferdinand Kahn'dı.

Söz konusu incelemede yazar, yol yapımı gibi kamu işlerine yönelen yatırımların işsizliğe karşı son derece etkili bir ilâç olabileceğini ispatlamağa girişmektedir. Bunun için de Kahn, yatırım çarpanı diye anılan ünlü ekonomik çözümleme aletini kullanmaktadır.

Yol yapımında bir işçi daha fazla kullanırsanız, diyor Kahn, dağıtılan geliri, yani(yolu yapan işletme kâr da ettiğine göre) hem ücretleri, hem de kârları arttırmış olursunuz. Bu gelirlerin belirli bir kısmı, tüketim mallarının alımına harcanacaktır. Tüketim mallarının ise üretilmesi gereklidir; ve bu fazladan üretim için, fazladan olarak K miktarında bir elemeği istihdam edilecektir (K, 1'den küçüktür). Ama bu istihdam yeni gelirler yaratacak, bu da K çarpı K yada K^2 tutarında bir yeni istihdama yolaçacaktır. Ve işte böylelikle, yol yapımında istihdam edilen her fazladan işçi başına öbür sektörlerde de,

$$K + K^2 + K^3 \quad K^4 \ldots \text{yani} \frac{K}{1-K}$$

miktarına eşit bir fazladan istihdam olacaktır.

Demek ki bir kamu yatırımı N sayıda işçinin kullanımını gerektiriyorsa, böylece işe alınan fazladan işçi sayısı şuna eşit olacaktır:

$$N\left(1 + \frac{K}{1-K}\right) = \frac{N}{1-K}$$

K harfi burada, fazladan tüketim ile dağıtılan fazladan gelirler arasındaki oranı belirtmektedir; daha sonraları bu oran, (tüketime gitmeyen gelirler tasarruf edildiğine göre) marjinal tasarruf eğilimi diye adlandırılacaktır.

Böylece göstermiş oluyordu ki Kahn, belirli koşullar içinde (ki bunların en öndegeleni, fiatların yükselişinden kaçınabilmekti), N sayıda işçinin dolaysız işe alınmasına yolaçan bir kamu yatırımı sayesinde yeniden işe alınan emekçilerin sayısı, N'nin, marjinal tasarruf eğilimi ile (yani, marjinal tasarruf eğilimi bir birimden küçük olduğuna göre, N'den büyük bir rakamla) çarpımına eşittir. Örneğin toplum, dolaşımdaki fazladan gelirin 1/'ini tasarruf etme eğilimindeyse. marjinal tasarruf eğilimi 0,25'e eşit olacak; ve dolaysız olarak işe alınmış N sayıda işçi karşılığında yeniden işe alınan işçi sayısı da şu olacaktır:

$$\frac{N}{0{,}25} = 4N \text{ sayıda işçi}$$

Burada 1'in 0,25'e, yani tasarruf eğiliminin tersine eşit olan 4 sayısı, sonradan, «çarpan» diye adlandırılacaktır.

Burada bize sunulan çözümleme, hiç şüphe yok ki, emek piyasasında «denge»nin kuruluşuna doğru doğal bir eğilimin varlığını inkâr eden bir çözümlemedir.

Ama bu arada yeni-klasik okul teslim olmuş değildir henüz. Nitekim İngiliz ekonomi bilgini Pigou, 1933 yılında yayınladığı İşsizlik teorisi başlıklı eserinde, doğal denge tezini savunmaktadır.

İşte bu kitabın çürütülmesi gerektiği düşüncesi, denilebilir ki, 1936 yılında Keynes tarafından yayınlanan Genel istihdam, faiz ve para teorisi için bir çıkışnoktası meydana getirmiştir.

Hem «klasik» diye nitelediği Valrasçı emek piyasası görüşüne karşı, hem de J. - B. Say'nin «mahreçler yasası»na karşı saldırıya geçiyor Keynes kitabında.

Söz konusu «yasa»nın amacı, artı üretim krizlerinin olanaksızlığını ortaya koymaktı. Ama bu yasa, aynı zamanda, üretim kapasitesinin sürekli şekilde eksik kullanımı olanağını da redde götürüyordu. İşte Keynes, işletmeler üretim kapasitelerini normal olarak kullandıkları vakit bu işletmelerin harcamalarıyle doğan «efektif talep»te yetersizlik varsa, söz konusu eksik kullanımın meydana gelmesi gerektiğini ispatlayacaktır.

İstihdam eğer emek arz ve talebi tarafından bilinmiyor ise, diye soruyor Keynes, aynı istihdamın şu ya da bu düzeyde sâbitleşmesini nasıl açıklayabiliriz?

Ve şu cevabı veriyor: İstihdam düzeyi, yatırımların toplam miktarına bağlıdır. İşletmeler tarafından girişilen, fazladan üretim aracı satın alımlarının toplamına bağlıdır yani...

Para kitabı'nda geliştirilen akıl yürütmeye dayanmaktadır bu varg:; ama söz konusu akılyürütme, burada biraz daha farklı bir şekle bürünmektedir.

Tasarruf, diyor şimdi Keynes, zorunlu olarak yatırıma eşittir. Oysa tasarruf, toplam gelirin miktarına bağlıdır. Demek ki yatırım belirli ise (yada, verilmiş ise), ulusal gelir, tasarruf yatırıma eşitlenecek biçimde belirlenecektir. Ama ulusal gelir de elemeği istihdamına bağlı olduğundan, elemeği istihdamı da aynı süreç tarafından belirlenmektedir. Yani söz konusu istihdam da yatırıma bağlıdır; ve bu istihdamın, tam istihdama denk düşmesi şart değildir.

Düşünür, normal tasarrufla efektif tasarruf arasında daha önce yapmış olduğu ayırımı şimdi reddettiği için, Keynes'in kitabında büyük bir bulanıklık hüküm sürmektedir.

Gerçekte Genel teori'yi anlayabilmek için, düşünürün kendi kanısının tersine olarak, bu ayırımı yeniden koymak gerekiyor.

Bir yandan, dolaşımdaki para miktarında meydana gelen değişiklikler (yani para biriktirimi ve biriktirilmiş paranın piyasaya sürümü gibi olaylar) küçümsendiği takdirde, efektif tasarrufun daima yatırıma eşit olduğu doğrudur.

Ama öte yandan Para kitabı sayesinde biliyoruz ki normal tasarruf, yatırımdan farklı olabilir. Ve bu farkın, üretimde yayılma yada büzülme hareketleri yarattığını da biliyoruz. Dolayısıyle de denilebilir ki gerçek bir ekonomik denge ancak bu hareketler durduğu zaman, yani normal tasarruf yatırıma eşit olduğu zaman kurulabilir. O zaman elimizde, belirli bir üretim ve istihdam hacmi olacaktır. Ne var ki, hiç bir şey bu istihdamın, ne işletmelerin üretim kapasitesinin tam istihdamına ve ne de elemeğinin tam istihdamına denk düşeceğini garanti edemez. Yatırım eğer tasarruf eğilimine oranla yetersiz kalıyorsa, efektif istihdam da tam isthdama oranla küçük kalacaktır; ve işsizlik var, demektir.

Demek ki burada yatırım yetersizliğiyle açıklanan şey ekonomik depresyon değildir artık, işsizliktir. Depresyonun işsizliğe yolaçtığı, dolayısıyle de birinin açıklanmasıyle öbürünün de açıklanmış olacağı, hiç şüphe yok ki doğrudur. Ama Keynes'in şimdi açıklamak istediği olgu, sürekli işsizliktir: Yani 1921 - 1929 yılları arasında İngiltere'de ve 1933-1939 yılları arasında da A.B.D.'nde gördüğümüz cinsten, ekonomik yayılma dönemlerinde de sürüp giden işsizlik.

Sürekli işsizlik, yayılma döneminde bile, yatırım yetersizliğinden doğuyorsa, bu yatırım yetersizliği nereden ileri gelmektedir?

Bu soruyu cevaplandırmak amacıyle, yatırımın saptanması (yada, belirlenmesi) konusunda yeni bir teori sunma çabasına girişiyor Keynes.

İşletmeler, diyor, sermayenin marjinal verimi faiz haddinden yüksek olduğu sürece işe para yatırmaktadırlar. Valrasçı çözümlemeye pek yakın bir çözümlemeyle karşı karşıya bulunuyoruz burada. Özellikle de Keynes, müteşebbisler tarafından yatırılan sermayenin tümüyle borç alındığını varsayıyor.

Bununla birlikte düşünürümüzün, yeni-klasik anlamda bir yatırımın belirlenmesi çözümlemesini tamamıyle kabullenemeyeceği de açıktır. Çünkü bu çözümleme, faiz haddini, tüm tasarrufun yatırıma yönelmesini sağlayan bir düzenleyici haline sokmakta ve hiç bir zaman fazla tasarruf diye bir şey olmayacağını ileri sürmeğe yolaçmaktadır. Ve bütün istihdam teorisini böyle bir düzenleyici mekanizmanın reddi üzerine kurmuş olan Keynes, olumsuzlamış bulunduğu şeye geri dönemezdi şimdi. Bu durumda düşünürümüz, faiz haddinin, tasarruf edilen fonların toplamına değil de dolaşımdaki para miktarına bağlı olduğunu ileri sürmeyi tasarlamıştır.

Böylece, yatırımları iki ayrı etkene bağımlı kılan bir teoriye ulaşmış oluyoruz: Bir yandan sermayenin marjinal prodüktivitesine, yani belirli bir zaman dönemi boyunca yatırılan fazladan sermayelerden beklenebilecek rantabiliteye; öte yandan da, temel bakımından parasal nitelikte bir olay olan faiz haddine.

İlk olarak, yatırımların gereğinden fazla düşük oluşunun (ve işsizliğin büyüyüşünün) nedeni, fazladan sermayelerin rantabilitesinin eskiye oranla küçük kalışıdır.

Bunu açıkça kabul ediyor Keynes, ve şöyle yazıyor :

XIX. yüzyılda, nüfus artışı ve yeni buluşların ardarda sıralanışı, yeni ülkelerin değerlendirilmesi, güven durumu ve savaşların aklığı, on yıllık dönemler ortalaması göz önüne alındığı zaman, öyle anlaşılıyor ki, tüketim eğiliminin yanı sıra, sermayenin marjinal etkisini belirli bir eğri halinde koruyup sürdürmek için yeterli olabilmiştir. Doyurucu bir istihdam hacmi ile, servet sahipleri için psikolojik bakımdan kabul edilebilir yükseklikte bir faiz haddi, işte bu sayede bağdaştırılabilmiştir... Bugün, bir çok nedenden ötürü, sermayenin marjinal etki eğrisi XIX. yüzyıldakine oranla çok daha düşüktür; ve bu, hiç şüphe yok ki, gelecekte de böyle olacaktır.

Kapitalist ekonomilerin büyümesine kumanda eden somut tarihsel durum ve koşulları ele alacak bir çözümlemenin kıyısına gelip dayanıyoruz burada yeniden. Dış pazarlar tarafından oynanan role bile şöyle değinildiğini görüyoruz. Ama burada da, tıpkı Para kitabı*'nda olduğu gibi, araştırmasını daha ileri bir aşamaya iletmekten sakınmaktadır Keynes.*

Buna karşılık düşünürümüz, faiz haddi sorununa el attığı vakit, bir önceki sorunda gösterdiği aceleciliğinden eser kalmıyor. «Likidite tercihi»nin, yada nakit para arzusunun, faiz haddini niçin gereğinden yüksek bir düzeyde tuttuğunu göstermek için tam bir bölüm ayırıyor Keynes. Ve birdenbire kendinizi, kapitalizmin somut tarihinin çok uzağında buluyoruz. Hattâ doğrusu istenirse, kurduğu faiz teorisi Keynes'e en sonunda, kapitalizmin dış pazarları ele geçirmeğe köklü bir ihtiyaç duymuş olduğunu itkâr fırsatını da veriyor.

Şu açıklamayı sunuyor nitekim düşünürümüz bize : 1914 savaşından önce faiz haddi, her ülkenin elinde bulunan altın stokuna bağlı kalıyordu; altın girişleri de, ihracatların gelişimine bağlıydı. Öyleyse büyük sanayi ülkeleri, faiz haddini düşürmek üzere moneter stoklarını arttırabilmek için dış piyasaları ele geçirmek istemişlerdir.

Şöyle yazıyor :

Parasal tarimlerle yapılmış sözleşmelerin ve uzçok yerleşmiş alışkanlıkların buyruğunda yürüyen, ve içerdeki para stoku ile faiz haddinin özellikle ödemeler dengesine bağlı kaldığı bir ekonomide (ki savaştan önceki durum bu idi), işsizlikle mücadele için bir tek geleneksel yol vardır hükümetin elinde : Komşu uluslar zararına bir ihracat fazlası yaratıp moneter madeni içeri çekmek. Çeşitli ulusların çıkarlarını biribirine karşı dikmek için, altın esasına dayanan sistemden daha etkili bir sistem icat edilmedi tarih boyunca. Gerçekten de bu sistem çerçevesinde her ülkenin kendi iç refahı, piyasalar ele geçirmek ve değerli maden ihtiyaçlarını karşılamak için girişilen mücadelenin sonucuna bağlı kalmaktadır doğrudan doğruya.

Keynes'in biraz ilerde açıkça dile getireceği sonuç, altın esasının kaldırılmasının, piyasaları ele geçirme mücadelesini nedensiz kılacağı ve dolayısıyle de savaşların ekonomik sebeplerini ortadan yok edeceğidir. Bundan daha çabuk ve daha kolay bir tarzda çözülemezdi herhalde emperyalizm sorunu. Ama ne yazık ki, Keynes'in tezi, baştan sona yanlıştır. Çünkü olgulara şöyle yüzeyden bakmak dahi göstermeğe yeter ki, büyük sanayi ülkeleri arasındaki yarışmanın kaynağı, altın sağlama arzusu değildir. Sınai ürünlerin satılıp sermayelerin plase edilebileceği piyasalar bulma ihtiyacıdır asıl kaynak; ve kesinlikle, ve sadece budur.

Özet olarak : İki dünya savaşı arasında kapitalist âlemde yığınsal bir işsizlik doğuran somut durum ve koşulların gerçekçi bir incelemesini bulamamaktayız Genel teori*'de.*

Oysa Keynes, işsizliğin bu gereğinden fazla soyut çözümlemesine dayanarak, tam istihdamı sağlamayı amaçlayan pratik öneriler sunmağa girişmektedir.

Herşeyden önce, eldeki bütün olanakları seferber ederek, faiz haddinin düşürülmesi zorunluğu üzerinde duruyor düşünürümüz. Bu düona göre, daha liberal bir emisyon politikasıyle sağlanabilir. Bununla birlikte Keynes, sadece bu yolu başvurarak, yeterli bir özel yatırım hacminin elde edilebileceğine inanmıyor. Demek ki, Devletin de yatırımlarını geliştirmesi gerekmektedir. Burada Keynes, kamu yatırımlarının nasıl istihdamı hızla arttırabileceğini göstermek amacıyle, Kahn'ın «yatırım çarpanı» teorisini işliyor yeni baştan. Peki ama, kamu yatırımlarının gelişimi ile kapitalist rejimin korunup sürdürülmesi arasında bir uyuşmazlık yok mudur? Buradaki büyük problemi görmüyor değil elbette Keynes. Ama bu soruyu derinlemesine tartışıp işlemeğe yanaşmaksızın, bir kaç iyimser cümleyle geçiştiriyor.

Şöyle yazıyor :

Yatırım akımına gelince, banka politikasının faiz haddi üzerindeki etkisinin bu akımı optimum değerine getirmeğe yeteceği çok şüphelidir. Dolayısıyle de bize göre tam istihdamı yaklaşık olarak sağlayacak biricik yol, yatırımın geniş çapta toplumsallaştırılmasıdır. Pek doğaldır ki, Devletin serbest teşebbüsle işbirliği yapmasını kolaylaştıran uzlaşmaları ve çeşitli formülleri yasaklamak gerektiği anlamına gelmez bu önerimiz. Ama öte yandan da, bu nokta dışında, toplumun ekonomik hayatının büyük bir kısmını kapsayan bir Devlet sosyalizmini haklı gösterecek başka hiç bir neden yoktur. Aslında Devlet, bu araçların artışına ayrılan kaynakların hacmini ve bunların sahiplerine ödenecek taban faizi belirleyebilirse, üzerine düşeni eksiksiz şekilde yapmış olacaktır.

Demek ki, düşünürümüze göre işsizlik sorunu, üretim araçlarının kollektif mülkiyetine geçmek zorunda kalınmaksızın çözülmüş olacaktır. Kapitalizmi reformdan geçirme coşkunluğu içinde Keynes, daha da ileri gidiyor : Faiz haddinin düşürülmesinin, «rantiye»leri («rant'la geçinenler»i) ortadan kaldırarak, ekonomik rejimin derin bir dönüşüme uğramasını sağlayacağını ileri sürüyor. Dünürümüze göre, bu, «ekonomik dünyanın iki belli başlı kusurunun»dan biri olan gelir dağılımındaki aşırı eşitsizliği (öbür «kusur», işsizliktir) de ortadan kaldıracaktır.

Ekonomik ve toplumsal rejimin «bedava kredi» yoluyle dönüşüme uğratılacağını söyleyen o çok eski teoriye böylece katılışı, Keynes tarafından varılan sonuçların derin ütopyacı karakterini meydana çıkarmaktadır. Ama her zaman olduğu gibi burada da ütopyacılık, diyalektik olmayan bir düşüncenin kaçınılmaz yoludur.

Hegel'den beri diyalektik düşünce, çelişmeyi ve karşıtlar arasındaki mücadeleyi insanlık tarihinin özü olarak gören düşüncedir.

Oysa Keynes'in düşüncesinin, toplumsal çelişkileri maskelemek eğiliminde olduğu apaçıktır. Nitekim, «rantiyeleri ortadan kaldırma» yoluyle kapitalizmi reforma uğratma fikri, aslında, kapitalizmin özünün sermaye ve emek karşıtlığı olduğunun dolaylı bir inkârından başka bir şey değildir. Çünkü rantiyelerin ortadan kalkması, artık bütün sermayenin şirket hissedarlarının ellerinde olacağını gösterir sadece. Demek ki, kapitalistler daima varolacak ve, Keynes'in düşüncesinin tersine, kapitalizmin temel çelişkisi de devam edecektir.

Düşünürümüzün dış piyasalar tarafından oynanan rol konusundaki tavrı da bir bu kadar açıklayıcı bir tavırdır : Burada da kapitalizmin temel çelişkilerinden biri olan, sanayileşmiş halklarla az gelişmiş halklar arasındaki karşıtlığın inkârıyle karşı karşıyayız. Keynes'e göre sömürge edinme yarışı, kötü bir moneter tekniğin, altın esasına bağlı sistemin sonucudur. Dolayısıyle de bu kötü sistemin ortadan kaldırılmasıyle kapitalizmin bu yanı da yok edilebilir. Baştan sona yanlış olan böyle bir tez. Keynes'te diyalektik düşüncenin inkârının özellikle apaçık bir belirimidir

En son olarak, üretim araçlarının özel mülkiyetini koruyarak «yatırımı toplumsallaştırma» önerisi de, bir o kadar diyalektiğe ters düşen bir öneridir. Otuz yıldan beri girişilen deneyler hiç şüphesiz göstermiştir ki, kamu yatırımları, kapitalist ekonomilerin yayılmasına bir destek olarak büyük bir rol oynayabilmektedir. Ne var ki bugüne kadar Devlet yatırımları, genellikle, kamu işleri ve silâh sanayii gibi «üretici olmayan» sektörlerde gerçekleştirilmiştir; öyle ki Devlet bu konuda, özel kapitalistlerin yerini alma durumuna geçmemiştir genel olarak. Oysa Keynes tarafından önerilen «yatırımı toplumsallaştırma» yolunda biraz daha ileri gidildiği takdirde, Devlet yatırımlarının üretici sektörü de kapsaması gerekecektir zorunlu olarak; yani kapitalistlerin kendilerine ayırdıkları görev ve sorumlulukları da Devletin yüklenmesi gerekecektir bu durumda. İşte o zaman da zorunlu olarak, üretim araçlarının özel mülkiyetinin korunması sorunu ortaya çıkacaktır. Çünkü, Keynes'in düşündüğünün tam tersine olarak, bu özel mülkiyetin korunup sürdürülmesini üretici yatırımların toplumsallaştırılmasıyle uzlaştırmak olanaksızdır.

Dolayısıyle de bize öyle geliyor ki, Keynes'in ana tezleri karşısında şüpheci kalmak, yanlış olmayacaktır. Bununla birlikte, önce 1933 yılından itibaren Almanya ve A.B.D.'nde, sonra da savaş boyunca çoğu kapitalist ülkelerde uygulanan güdümlü ekonomi deneylerinin yanı sıra bu tezlerin yaygın şekilde benimsenmesinin, söz konusu ülkeler hükümetlerinin ekonomik sorunlar karşısındaki tavırlarında köklü bir değişikliğe yolaçtığını da kabul etmek gerekir.

Gene belirtelim ki, bu tavır değişikliği, istatistik ve muhasebe teknikleri le ekonomik tahmin metodlarının büyük çapta gelişmesine önayak olmuştur.

Bugün genellikle «ekonometri» terimiyle belirlenen bu tekniklerin incelenmesi, bizim konumuzun dışında kalmaktadır. Gerçekten de, birtakım ekonomik büyüklükleri betimlemek ve ölçmek, aslında, bu olgulara ilişkin bir düşünce edimini gerektirmemekte, içermemektedir. Yansız (nötr), yada öyle kalması gerekli aletlerdir bunlar.

Dolayısıyle de biz burada, söz konusu alandaki en önemli yeni buluş ve edinçleri hatırlatmakla yetineceğiz. Bunların ilki, hiç şüphesiz, ulusal gelirin ve ulusal geliri oluşturan öğelerin hesaplanması tekniğinde gerçekleştirilen hızlı ilerlemedir. Bu alanda ilk sıçrama, 1938 yılında İngiliz ekonomi bilgini R. Stone'dan gelmiş; İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra da bütün ileri ülkelerde son derece ayrıntılı «ulusal muhasebeler kurulmuştur.

Modern ulusal muhasebe, Quesnay'nin Ekonomik Tablo'sunda güttüğü amacın gerçekleştirilmesinden başka bir şey değildir. Ama gördük ki, bu tablo, tarım ile sanayi arasındaki bağıntıları ortaya çıkarmağa yönelen bir girişimi de kapsamaktaydı. İşte bu «sanayiler-arası bağıntılar»ın çözümlenmesi, bugün çok daha ayrıntılı bir tarzda. Rus asıllı bir Amerikan ekonomi bilgini olan Wassily Léontieff tarafından, Amerikan ekonomisinin yapısı başlıklı eserde gerçekleştirilmiş bulunmaktadır. Söz konusu bilgin tarafından, bir ekonominin yapısını kesinlikle betimlemek üzere S.S.C.B.'nde girişilen deneylerden de esinlenerek kurulan bir tablo, belirli bir ürünün yapımına (output) giren bütün malların miktorları (input'lar) gösterilmektedir. Bunun için Léontieff, Valrasçı ekonomik denge modelinde karşılaşmış olduğumuz «imalât katsayılarından yararlanmaktadır. Ve bugün Batılı ülkelerde bu temel üzerinden, matris hesabının son matematik tekniklerini kullanan önemli araştırmalar yapılmaktadır. Hattâ, işletmelerin jestiyonu alanında önemli sonuçlar elde edilmesini sağlamış olan «operasyonel araştırma» metodunu ekonomik siyasetin genel sorunlarına uygulama tutku ve eğiliminde olan bazı ekonomi bilginleri de vardır. Aslında bize öyle gelmektedir ki, bu yeni metodların gerçek uygulama alanı, temel ekonomik büyüklüklerin son derece eksik bir şekilde bilinebildiği kapitalist ekonomi değil, sosyalist ekonomi olsa gerektir. Nitekim son yıllarda Sovyetler Birliği'nde, bu yönde büyük ilerlemeler kaydedilmiştir.

Henri DENİS

Keynesçilik üzerine

Keynes, bütün ekonomik depresyonların, tasarrufun yatırımdan daha fazla olmasından ileri geldiği düşüncesindedir. Bu fenomen tüketim malları üreticilerini, maliyetlerin altında satışa zorlar. Ekonomik genişleme ise, bunun tersine, bir ilk dönemde kârlarını artıran, fakat ikinci bir dönemde ise doğrudan tüketim malları üretimine ve bizzat tüketime zarar veren hızlı yatırıma bağlıdır. Yatırımların himayesinin dinamik dengesi bütünün ekonomik uyumunu şartlandırır. Yatırım ihtiyacının bankacılık politikası ve devlet yardımı tarafından teşvik edilmesi halinde, ne devlet sosyalizmine ne de sosyalist çözümlere gerek kalmaksızın, aktif nüfusun tam istihdamı sağlanabilir.

Keynesçilik liberal bir doktrin olarak nitelenir, fakat, o, kaçınılmaz olarak, devletle mali güçler arasında sıkı bir uzlaşmaya götürür. Keynesçilik, monopolistik devlet kapitalizmine tekabül eden modern kapitalist devletlerin «yol gösterici» planlamalarının temelinde yer alır. Keynesçilik, kamu sermayelerini büyük monopollerin hizmetine koşar, insanın insan tarafından sömürülmesi sistemini, halklar ve gelirler arasında eşitsizlikler sistemini ayakta tutmaya çabalar. Kritik peryodlarda istihdamı artırmanın yollarını göstermek ve normal zamanlarda da tam istihdama katkıda bulunmak gibi meziyetleri olsa da, Keynesçilik, şunu telkine çalışır: istihdamdaki nispi kesinlik, emekçiler için öylesine bir iyiliktir ki, bunun yanında, işçilerin durumunun iyileş-

tirilmesi son derece tali kalır. Ve nihayet Keynescilik, «neo-kapitalist» sistemler aramaya sevkeder, o «neo-kapitalist sistem» ki, başlıca hedefi, kapitalist yapıyı ayakta tutmak ve sosyalist ilhamı dile getiren reformların kabulünü engellemektir.

Joan İBARROLA

kıyas bk. **tasım**

Kızıl Meydan (Rusçası «Güzel Meydan» anlamına Krasnaya Ploşçad) : Moskova'nın en büyük meydanı. Kremlin'in önündedir. Eskiden Moskova'yı Rusya'nın en büyük kentlerine bağlayan yolların kavşağıydı. Aynı zamanda büyük pazar kurulurdu. XVI. yüzyılda meydanı Kremlin'den ayıran hendeğin üzerinde Kurtarıcı Kapısı ve çar ukazlarının okunduğu parmaklıklı taş tribün (Lobnoye Myeste) bulunuyordu. Kentteki ülkeyi etkileyen tüm önemli olaylar bu meydanda olurdu. Bugün de 1 Mayıs ve 7 Kasım törenleri, halk gösterileri bu alanda yapılır. Lenin'in Anıt-Kabri de Kızıl Meydan yakınındadır. Güneyde Mutlu-Vasiliy Kilisesi yükselir. Doğusunda Ryadıy (diziler) denen ticaret galerileri bulunur. Bunlar 1953'te yeniden düzenlenerek Gum'lar (Büyük Devlet Mağazaları) durumuna getirilmiştir. Kuzeyinde 1875-1883 arasında yapılmış Tarih Müzesi görülür.

Kızıl muhafızlar *bir gösteri sırasında..*

Kızıl Meydan : *Kremlin sarayı önünde Lenin'in anıt-kabri.*

Kızıl Muhafızlar : Mao Çe-tung tarafından açılan anti-revizyonist savaşı desteklemek amacıyla başlatılan gençlik örgütü ve eylemi. Eylem binlerce lise li, üniversiteli, işçi ve köylü genci çevresinde topladı. İlk olarak 1964'te Komünist Gençlik Birliği kurultayında adıyla birlikte ortaya çıktı. Bu kurultayda Mao Çe-tung'un, Çin'in revizyonizme, kapitalizme karşı savunulmasında, devrimin geliştirilmesinde gençliğe görev verileceği sözleri üzerine önem kazandı. 1964'te merkez komitesi yenileştirilen birlik, tüm gençliğe etkisini yaymak göreviyle işe başladı. Devrimin asıl gücü olarak proletaryayla birlikte hemen tüm alanlarda etkili oldu. İlk etkinliği 1965'ten başlıyarak öğretmenlerin sosyalist bir eğitim verme zorunluluğu olduğunu duyurması ve bunu etkin biçimde izlemesidir. 1965 Aralığın'da başlayan Kültür Devrimi'nin savunuculuğunu ve sözcülüğünü yaptılar. Mao Çe-tung'un son yıllarındaki iktidar çekişmesinde tuttukları yan yenilgiye uğradı. 1977'de Hua ve Teng iktidarında dağıtıldılar.

KIERKEGAARD (Sören Aabye) Danimarkalı filozof ve yazar (1813-1855). Yaşlı bir babanın çocuğu olarak dünyaya geldi; katı bir dinsel eğitim görerek yetiştl. 1838'de geçirdiği bir bunalım sonucunda kendini dine adadı, ve bir aile kurmayı tasarlayarak Regin Olsen'le nişanlandı. Ama bir yıl sonra, «en yüce varoluş içinde savaşan kimsenin, 'varoluşun en yüce sevinçlerinden kendini yoksun bırakması gerekir» gerekçesiyle nişanını bozdu. Artık bir fikir için yaşayacaktı sadece: Şairdi, sanatı kurban etmişti; seviyordu, aşkı kurban etmişti; şimdi de kendi öz kişiliğini kurban ederek, «yeniden başlıyacaktı»; ve Kierkegaard'ın gözünde Hristiyanlık, ya bir yeniden başlamaydı, yada hiç yoktu. Hristiyanlığın bir yeniden başlama olduğunu ispatlamak için de iki şeyle savaşmak gerekiyordu: Hegel'in felsefesiyle ve Kilise ile. Bu savaşı ölünceye kadar imanla sürdürdü.

Kierkegaard, bireysel hayatın kayıtsız şartsız değerini ve indirgenmezliğini savunduğu *Om Begrepet Angest* («Boğuntu kavramı», 1844), *Stadier paa Livets Vei* («Hayat yolunun aşamaları», 1845) ve *Sygdommen Til Döden* («Umutsuzluğun incelenmesi», 1848) gibi eserleriyle, *varoluşçuluk* akımının kurucusu olarak karşımıza çıkar. Felsefesi, Tanrı karşısındaki insanın kaçınılmaz yalnızlığını ve ebediyet karşısındaki ge-

«Tabanına saplanmış bu diken sayesinde, çok daha rahatça atlıyorum sonsuzluğa. Acı çekmeyen kişilere oranla çok daha yükseğe tırmanmaktayım.»
KİERKEGAARD

çiciliğin verdiği boğuntuyu dile getiren bir «öznellik» anlayışıdır. Bu bakımdan filozof, çağdaş Batı düşüncesi üzerinde derin bir etki bırakmıştır.

KİERKEGAARD Üzerine

Kierkegaard, aşırı sübjektivizm açısından Hegel'i eleştirmiştir. Kierkegaard'a göre, hakikat daima sübjektiftir. Kierkegaard, etik'te, ferdiyetçilik ve ahlâki rölativizm görüşlerini benimsemiş; kitlelere karşı korku ve nefret duygularını dile getirmiştir. Varoluşçuluk'un üç tarzından (estetik varoluşçuluk, etik varoluşçuluk ve dini varoluşçuluk) dini varoluşçuluk'u yüceleştirmeye çabalamıştır. Kierkegaard, varoluşçuluk kavramını, «sonlu ile sonsuz'un, geçici ile ebedi'nin sentezi» olarak ortaya çıkarmıştır. Kierkegaard, hayatının sonlarına doğru kiliseyi «yeterince dindarlık» göstermediğini ileri sürerek eleştirmiştir.

M. ROSENTHAL
(Türkçesi : Aziz ÇALIŞLAR)

Kierkegaard Üzerine

Hristiyanlığa şiddetle karşı olduğunu söylemekteydi Schopenhauer. Bununla birlikte XIX. yüzyılın ilk yarısında, belki de ona en yakın düşen filozof, durmaksızın Hristiyanlığını ön plana süren Danimarkalı düşünür ve yazar Sören Kierkegaard'dır.

İki düşünürün ortak yanı ise, çağlarının tarihini anlamayı kesinlikle reddedişleri ve «iç hayat»larının incelenmesinde sığınak arama iradeleridir. Ne var ki Kierkegaard, tarihin bilgisi fikrini reddederken, bunun, bireyi, Tanrı'nın onun üzerideki dolaysız etkisinden kaçırma yoluda bir girişim olacağını ileri sürüyor.

Şöyle yazıyor nitekim :

Bireyin Devlet ve ortaklaşa yaşayış, topluluk ve toplum fikriyle içiçe geçmişliği sonucunda Tanrı, bireye doğrudan doğruya ulaşamamaktadır artık. Ve Tanrı'nın öfkesi ne denli büyük olursa olsun, suçluyu bulması gereken ceza gene de bütün bu fikirlerin yargılama alanından geçmek zorundadır: Böylece Tanrı, en gönül okşayıcı ve en pohpohlayıcı felsefe terimleri içinde, dışarda bırakılmaktadır.

Burada hedef tutulan, Hegel'dir gene; çünkü insanları kendi öz tarihlerini anlamaktan caydırmak için, önce Hegel'in felsefesini ortadan yok etmek gerekmektedir. Kierkegaard bakımından, ilke olarak, insanları Hristiyan imanına geri getirmektir söz konusu olan; ve onları bu imandan saptırmış olan da, kendi akıllarıdır. Ne var ki düşünürümüzün Tanrı'ya iman dediği şey, aslında, dünyayı redde ve bireyin tüm görevini de kendi öz duygularının çözümlenmesiyle sınırlama iradesine indirgemektedir burada. Kierkegaard'a göre Hristiyan olmak, müminin Tanrı için beslediği duygunun içeriğini (muhtevasını), ve yalnız bunu, durup dinlenmeksizin yoklamağa ve incelemeğe yönelmektir. Ve pek doğaldır ki, felsefenin, dolayımsız duyguların çözümlenmesinin kavramsal düşünce sayesinde aşılması ile başladığını söyleyen Hegel'in görüşlerinden bu derece uzak pek az anlayış vardır.

Demek ki, burada, felsefenin gerçek anlamda bir olumsuzlanması ile karşı karşıya bulunuyoruz. Bu olumsuzlamanın apaçık biçimde dile geldiği nokta ise, düşünürün aklına gelen fikirleri sistematik biçimde düzenleme çabasına girişmeksizin, geldiği gibi kâğıda aktarır gözüktüğü birer denemeden başka bir şey olmayışıdır Kierkegaard'ın eserlerinin.

kilit sektörler (Fr. secteurs-clés) Belirli bir ulusal ekonominin bütün öbür etkinliklerini içine alan temel yada sanayisel branşlar. Ekonomik gelişimin her aşamasında, sanayinin bazı branşları hareket ettirici, sürükleyici, itici bir rol oynama eğilimi gösterirler.

Yani, sınaî branşlar, iki büyük kategoriye ayrılabilirler: başlıca, hareket ettirici ya da temel durumda olanlar; ve türevsel durumda olanlar.

Bugün, XX.yüzyılın ikinci yarısında, genel olarak büyük kapitalist ülkelerde ve özel olarak Fransa'da, temel sınaî branşlar şunlardır: elektronik, havacılık, nükleer sanayi, kimya, petrol, siderürji, otomobil sanayi.

Bu sektörler, öteki sektörlerden ya da branşlardan üç karakterle ayrılırlar:

— özellikle ulaşmış bulundukları yüksek teknolojik düzeyden dolayı, bütün ötekiler için belirleyici bir rol oynarlar;

— büyük ölçüde monopolleşmişlerdir: İki ya da üç grup, şiddetli bir rekabet içinde, bu sektörlerin bütününe egemen olmak için yarışır;

— büyük ölçüde yabancı sermayenin egemenliği altındadırlar. Bu aşırı egemenlik, çoğu zaman, bunda kârlarını koruma imkânı bulan grupların aracılığıyla gerçekleşmektedir.

Bu kilit sektörler, üretici güçlerin gelişimine bağlı olarak ve sanayi devrimleriyle bağlantı içinde evrim geçirmişlerdir.

Bu kilit sektörler, yalnız öteki sanayi sektörlerinin faaliyetlerini değil, yatırım, lokalizasyon ya da fiyat konusundaki kararlarıyla, aynı zamanda ve özellikle ulusal ekonominin düzeyini de şartlandırırlar. Bu kararlar, gerçekten, istihdam düzeyini ve giderek bölgesel dengeyi, sınaî gelişmeyi (ve bu gelişmenin ritmlerini), tüketim düzeyini ve yapısını belirlemeye kadar varırlar.

Kilit sektörlerin denetimi, bu nedenle, ekonomik iktidar düzeyinde temel önemde bir problem olarak belirir.

Bugün, bu denetim, küçük bir mali ve sınaî grup tarafından, yani monopoller tarafından yapılmaktadır. Bu durum, üretim aygıtının etkililiğinin artması bakımından çok ciddi bir nesnel engeldir.

Bu aygıtı, giderek ekonomiyi geliştirmek için, bu monopolleri ulusallaştırmak mutlaka gereklidir: bu sayede, toplumun başlıca kaynaklarının denetimi ulusun eline geçecektir.

kimyasal elemanların değişimi (Fr. transformation des éléments chimiques, İng. transmutation of chemical elements) Atomların, başka cins atomlara (örneğin uranyum atomlarının kurşun atomlarına) dönüşmesi. Elemanlar'ın karşılıklı değişimi görüşü, antik Çin ve Hint filozofları ile Platon, Aristoteles, v.s. tarafından dile getirilmiştir. Bu görüşler, mahiyet bakımından idealist bir form taşımakla beraber, maddenin çeşitliliği ve içbirliği hakkındaki tasavvurların bir ifadesidir. Kimya taşı'na inanılması, bu fikirlerden ileri geliyordu. Kimyasal elemanlar, bölünmez, değişikliğe uğramaz ve birbirlerinden bağımsız atomlar görüşüne bağlanınca, elemanların dönüşüme uğraması görüşü uzun bir zaman için bir yana bırakıldı; ebedî, değişmez ve basit maddî parçacıklar (Evran'in tuğlaları) tarzındaki metafizik görüşler hakim duruma geçti. Mendeleyev tarafından ortaya konulan «elemanların devri sistemi», Kimyasal Elemanların Değişimi görüşünün meydana gelmesinde büyük rol oynamıştır. Ama, bu görüşün sağlam bilimsel temellere oturtulması ve pratikte uygulanması, ancak, radyoaktivite'nin, atomların karmaşık yapısının ve atom çekirdeğinin keşfedilmesiyle mümkün olmuştur. Kimyasal Elemanların Değişimi, maddenin gelişmesi, maddenin çeşitli formlarının birliği ve dönüşebilirliği hakkındaki diyalektik materyalist görüşü pekiştirmiş; tabiattaki temel elemanların değişmezliği ve ebediliği hakkındaki metafizik görüşleri çürütmüştür.

KİNG Martin Luther (Atlanta - 1929 / Memphis - 1968) Amerikalı zenci rahip. Bir Baptist rahibin oğluydu. Boston Üniversitesinde ilahiyat doktorası yaptı. Rahip olarak çalıştığı Mongomery'de beyazların bir zenci kadına hakaret etmeleri üzerine 381 gün süren «otobüs boykotu» düzenledi. Bu boykotun uyandırdığı geniş yankılar sonunda, ABD Yüksek Mahkemesi kamuya ait taşıt araç-

Martin Luther KİNG bir mitingde konuşuyor..

larında ırk ayrımına son verdi. Zencilerin eşitlik hakları savaşında önder oldu. *Southern Christian leadership* (Güney Hristiyanları Öncülüğü) adlı bir örgüt kurarak eşitlik haklarının gerçekleşmesi için barışçı protesto gösterileri düzenledi. 1964'te Nobel Barış ödülünü aldı. 1968'de Memphis'te düzenlenen bir açıkhava toplantısında öldürüldü.

kinizm (Osm. kelbiye; Fr. cynisme; İng. cynisism): Sokrates'in öğrencilerinden Antistenes tarafından kurulan «kinik» filozoflar okulunun öğretisi. En ünlü temsilcisini Diogenes'te bulan bu görüş, uylaşım sonucu geldiğini ileri sürdüğü kanunlarla doğa arasında köklü bir karşıtlık bulur. Kinik filozofların amacı, doğaya dönmek, doğanın ilkelerine uygun yaşamaktır. Nitekim Diogenes'in, kendisinden bir dileği olup olmadığını soran Büyük İskender'e verdiği rivayet edilen: *«Gölge etme, başka ihsan istemem.»* şeklindeki cevap, bu tavrı en iyi dile getiren bir örnektir. Gerçekten de kinikler, toplumsal kural ve göreneklere karşı derin bir tiksinti besler ve erdemliliğe ulaşabilmek için çile çekmek gerektiğine inanırlardı. Bugün «kinik» teriml çoğu zaman, yersiz bir abartma yoluyle, ahlâk dışı ilkelere bağlanan kimselerl belirtmek için kullanılmaktadır.

kira (Fr. loyer) Bir evin, bir apartman dairesinin, kesintisiz ama süreli kullanımının fiyatı. - Maddesel hayatın temel bir unsuru olan konut, iki büyük tarzda kendini gösterebilir

— içinde oturanın mülkü olan bir ev yada evin bir bölümü ile sağlanmıştır

— yada onu kendisl oturmak için kullanmayan bir kimsenin mülklyetinde olan bir evle yada evin bir bölümü ile sağlanmıştır.

Bu son durumda, bu kimse, yani ev sahibi, belirli bir süre için, kira adı verilen ve genel olarak bir sözleşme yada bir anlaşma ile saptanan bir meblağ karşılığında, konutunun kullanımını başkasına bırakmaktadır.

Demek ki, kira, mülkiyetine sahip olunmayan bir konutta oturmak için ödenmesi gereken fiyattır.

Kapitalist üretim biçiminde, kapitalist bir karakter taşıyan belirli bir ekonomik çalışma, kiranın varlığı temeline dayanır: kiraya vermek amacıyla ev yapımı.

Fiyat olarak, kira, 3 oluşturucu unsuru içerebillr :

— kiraya verilen nesnenln amortismanı,

— bu nesnenin bakımı, kl bu esas olarak kira» anlaşmasına bir de «yükümlülükler» bölümünün eklenmesinde dile gelir:

— yatırılmış sermayenin, mülk sahibinin kârını ifade eden faizi.

Kira, bu açıdan, kiralık patrimuvanın büyük bir bölümüne sahiplikten doğan bir rant biçimine bürünür. Mülk sahipleri için, kira, yatırılmış sermayeyi belirli bir oranda ödeyen bir gelirdir. Bir pay almadır, ama hem ücretten hem de artı-değer'den (bürolar, tesisler kiralayan kapitalistlerln durumu) alınan bir paydır bu.

Kira, bir fiyat olduğundan, pazarın yasalarına tâbidir, yani arz ve talep yasasına bağlı olarak değişir.

Ama hayat pahalılığının önemli bir unsurunu oluşturduğu için, birçok ülkede yasal hükümlere bağlanmıştır: denetlm yada hattâ dondurulma.

Kirayla ilgill yasalar, hem konut bunalımının şiddetinl, olr başka deylşle, geniş halk tabakalarının gereksinimlerinin gldertlmemişliğini, hem de monopollst devlet kapitallzminin bu gereksinimleri gldermekteki yeteneksizliğini gösterir.

Kiralar, yapım tiplerlne bağlı olarak değişirler. Sosyal konut sektöründe kiralar nispeten düşüktürler, geleneksel denen sektörlerde lse fâhiş düzeylere yükselme eğillmindedirler.

Pay alma olarak kira, ücrete, dolayısıyla da hayat düzeyine güçlü bir biçimde yansır. Çoğu hallerde, kötü konutlarda oturan emekçiler, modern apertman dairelerine taşınamazlar, çünkü bu dalrelerin kiraları çok yüksektir ve aile gelirlerinin % 20'sine varabilir, hatta bu yüzdeyi fersah fersah geçebilirler.

KİRİLLOV Vladimlr (Smolensk - 1889 / Moskova 1943) Sovyet şairi. Smolensk bölgesinde yerleşmiş bir köylü ailesinin oğludur. Köy okulunda okuduktan sonra bir kunduracının yanına çırak girmiştir. 1903 yılında muço olarak bir vapurda iş bulan Kirillov, Türkiye, Yunanistan ve Kuzey Afrika limanlarını tanıdıktan sonra, 1907 yılında patlak veren Karadeniz donanması ayaklanmasına katılmış; ayaklanma bastırılınca tevkif edilerek Vologda eyaletine üç yıl sürgüne gönderilmiştir. 1911'de Amerika'da uzun bir yolculuğa çıkmış, 1912'de yurduna dönmüş, ikl yıl sonra da askere alınarak cepheye gitmiştir. Ekim İhtilâline aktif şekilde katılan Kirillov'un ilk şiir kitabı, 1918

KİRİLLOV'dan bir şiir

ÇELİKTEN MESİH

Geldi işte Kurtarıcı, bu dünyanın sahibi,
Geldi hesaplanmaz devsel gücüyle,
Dişlilerin uğultusu, makinaların pırıltısı
Ve elektrikten güneşlerin ışığı içinde geldi.

Üzerinde yıldızlardan bir manto ve başında
İlâhilerden bir taçla gelecek denirdi ya, hayır,
Gecekonduların, fabrikaların, maden ocaklarının
Kirli kara dumanıyla örtülü olarak geldi.

Aştı denizlerin uçurumunu birer birer,
Dayanılmaz hızı karşı konmaz gücüyle;
Saçtı devrim kıvılcımlarını dört bir yana,
Aklayıcı ateşinde eritip arıttı bizi.

Çığlığının çınladığı her köşe bucakta
Yeryüzünün bağrı yeniden açılıyor;

Dağlar selâma duruyor önünde korkuyla,
Kuzey ve Güney kutupları elele veriyor.

Ayak bastığı her alanda, bak,
Türkü çığıran çelik hatların izi uzanmaktadır;
Geçtiği çöllerde çiçekler bitiyor,
Aydınlık ve sevinç kaplamış tüm yürekleri.

Yeni ışığı getiriyor dünyaya,
Deviriyor tahtları hapishaneleri,
Sınırları birer birer siliyor,
Kardeşliğe çağırıyor milletleri.

Savaşı canlandırır kanayan rengiyle,
Ezilenlere yol gösteren deniz feneri.
Kitleler boyunduruğu onunla kıracak
Ve onunla kuracaklar sevginin ülkesini.

yılında yayınlanmıştır.

Dökümhane diye adlandırılan ve «işçi şairleri» toplayan edebiyat akımının belli başlı kuruculanından biridir.

KİROS'un Pasargad'daki mezarı.

KİROS (İ. Ö. VI. yüzyıl) Pers İmparatoru. Büyük Kiros diye anılan Pers İmparatorluğu'nun kurucusu bu hükümdar (ki eski Farsça'da adı, Kuraş olarak söylenir) İ. Ö. 550-530 yılları arasında saltanat sürmüştür. Kambiz I'in oğludur. Anşan kralı iken, metbuu Med kralı Astiyag'a başkaldırmış (İ. Ö. 556), uzun bir mücadeleden sonra onu tahtından indirmiş (İ. Ö. 550), ve, Med İmparatorluğu'nun yerinde ondan çok daha güçlü ve çok daha iyi örgütlenmiş olan Pers İmparatorluğu'nu kurmuştur. Sırasıyle Lidya'yı, Batı Anadolu kıyılarındaki Yunan kentlerini, Doğu İran'ı, Suriye ile Palestin'i ve Kuzey Arabistan'ı fethetmiştir. İ. Ö. 539'da Babil'i alan ve ülkenin kralı Bel Şar Usur (yada, Baltazar)'u öldürten, Nabonid'i de hapsettiren Kiros, tam bir kurtarıcı olarak girecektir kente. Kendisini kral olarak kabul ettirecek, ama ülkeyi ilhak etmeyecektir. Ayrıca Babil egemenliği altında yaşayan halklara dinsel inanç ve tanrılarına tapınma özgürlüğünü tanıyarak, büyük saygınlık kazanmıştır. Bunun yanı sıra Babil'deki esir Yahudilerin ülkelerine dönmelerine izin vermiştir. Bundan dolayı da Tevrat'ta *Mesih* (kurtarıcı) olarak anılır.

KİRSANOV Semyon (1906) Sovyet şairi. Odesalı bir terzinin oğludur. Ekim Devrimi'ni ve iç savaşı Odesa'da yaşamış, bu kentin edebiyat fakültesinde öğrenim görmüş ve ilk şiirlerini de gene aynı kentte yayınlamıştır. Bir açık havada şiir okuma turnesi sırasında Mayakovski tarafından keşfedilen genç şairin yapıtları, 1924 yılından itibaren ***Lef*** dergisinde çıkmağa başlayacaktır.

1925 yılında, kendi deyişiyle, «Moskova'ya çıkan» Kirsanov, Mayakovski'nin yanında çağın tüm edebiyat savaşmalarına katılmıştır. Yeni anlatım tarzları arayan şair, bir yandan, ***Römork*** (1926) ve ***Deneyler*** (1927) başlıkları altında yayınlayacağı lirik şiirlerini yazmakta, öte yandan da, militan şiir denemelerine girişmektedir. 1930 yıllarında kaleme aldığı ***Beş Yıllık Plan*** ve 1933 yılında yayınladığı ***Yoldaş Marx***, bu sonuncu türün başarılı örnekleri arasında yer alan yapıtlardır. Daha sonra, ***Külkedisi*** (1935) ve ***Vebaya Ölüm*** (1937) adlı iki kitap daha yayınlayan Kirsanov, İkinci Dünya Savaşı sırasında cephe muhabiri olarak çalışmış; ve beyannameler, sloganlar, cephe türküleri yazmıştır. Söz konusu türkülerden, ***Foma Smislov'un Söyledikleri*** başlığını taşıyanı şaire dünya çapında bir ün sağlayacaktır.

Gazeteci olarak Nurnberg duruşmalarını

KİRSANOV'dan iki şiir

ISSIZ YUVA

Issız yuvada şimdi
korku kol gezer.

haykırır kapılar
hüzünlü hayvanlar gibi,

ve yalnız kalan masa
derinden ağlar.

loş köşelerse
umacı doludur.

Issız yuva işte,
iki kere issız.

köşe bucakta şimdi
eski hayaletler:

aşk sözleri, gülüşler,
ışığı bir zamanların.

ve duvarların beyazlığı!
ve yitik gölgeleri

o iki varlığın.
Nerdedir o gülüşler.

çığlıklar, ağlayışlar?
Hepsi bir hayal miydi?

Issız yuva işte,
ruhsuz ve cansız...

Issız yuva işte,
kimsesiz, boşalmış...
Sadece öfkeli sözler
ve donuk bakışlar var...

Bir de biz: İki yabancı.

AYNI GÖK ALTINDA

Aynı gök altında birlikte yaşıyorduk bu Yer Yuvarlağı'nın üzerinde,
ve salınır da salınır bulutlar ve yağmurlar dökülürdü durmadan,

ve doruklarda masmavi ve yıldızlarla delik deşikti hava,
dallar çiçek yüklüydü ve otların içinde yuvarlanırdı kuşlar.

Yer Yuvarlağı üzerinde, aynı gök altında ikimizdik
ve bölüştük ekmeği ve şarabı aynı bardaktan içtik.

Anıyor musun mutluluğu ikiye bölen o ani çatırtıyı,
çatlayışını gecenin iki dünyaya ayrılan hayat, iki parçaya ayrılan dünya?

Ve geçirdi pençesini felaket eve, masaya ve ekmeğe
ve duvarların arasına fırtınalı bir gökyüzü getirip koydu.

Buğularla örtülü iki kocaman parçadır işte uçar,
aynı evdi bu parçalar oysa bir vakitler ve aynı Yer Yuvarlağı...

Ve bu parçalar üzerinde yaşanabilir daha ve işte yaşıyor insanlar
ancak uykularında anımsayarak hayat denen bu harikayı

durmadan salındığı bulutların ve yağmurların döküldüğü durmadan
ve ekmeğin bölüşüldüğü aynı gök altında ve içildiği şarabın aynı bardaktan...

da izleyen Kirsanov, Savaş'tan sonra, coşkun bir yurtseverlik ve insan sevgisiyle örülü şiirler yazmış ve bunları *Aleksandr Matrossiv* (1946), *Yurdun Üzerindeki Gökyüzü* (1947) ve *Makar Mazay* (1950) başlıklı kitaplarında bir araya getirmiştir. Kişisel lirizmi ile militan şiiri içiçe yürütmekte devam eden ve Rus diline özgü ses, ritm ve anlatım kaynaklarını eşsiz bir ustalıkla kullanan bir dize virtüözü olarak kabul edilen Kirsanov, Neruda, Nazım Hikmet, Aragon, Eluard, Nezval, Brecht gibi büyük şairlerin bellibaşlı yapıtlarını da üstün bir başarıyla Rusçaya kazandırmıştır.

KİRSCH Sarah (Harz 1935) Alman şairi. Bir şeker fabrikasında çalıştı. Halle'de biyoloji öğrenimi yaptı. 1963-65 yıllarında «Johannes R. Becher Edebiyat Enstitüsünde» okudu (Leipzig). Önce Halle'de, daha sonra Doğu Berlin'de serbest yazar olarak yaşadıktan sonra, geçen yıl Batı Berlin'e geçerek, oraya yerleşti. Yazar ve ozan Rainer Kirsch ile evlidir.

Demokratik Alman Cumhuriyetinin sosyalist yolda kalkınmasını konu alan ilk şiirlerinden sonra, doğa şiirlerine geçmiş, toplumsal eleştiriyi de şiirlerine sokmuştur.

Sarah KİRSCH'ten iki şiir

OCAK

Sana bir nemli balık getiriyorum
güzel karınlı bir şişe balık gel
aşklar alıp verelim çekelim
adamakıllı kafayı

Buz çözülüyor pencereden ya da çözülmüyor
hurma çekirdekleri
fışkırmış yaprak ve kütük kağıt
külden tabaktan
kıvrılıyor leylak mavisi çiçekler: şimdi

girelim resme binelim gemiye

uzanmak sert büyük ilmikli ağlarda
oymak aya göbeği
göğün haline gülmek
bakıp Almanya'nın şaşkın ozanlarına

gözetmeye yatmak karnında balığın

Türkçesi Yüksel PAZARKAYA

KÜÇÜK ADRES

Kalkmak istiyorum, çekip gitmek ve görmek,
ah, kuş, nehir ya da bir tren olsam,
gözlemlemek istiyorum dünyanın dönüşümünü.
Nerde muavenehane sınırın ötesinde? Nerde
Bozkır kombinaları? Gecekondular? Grevler?
Buğdaylar denizde? Hayrıyle şerri
Uygarlığın? Niçin olmasın New York?
Bütün caddelerden geçmeliyim topuklularla,
üç köşeli ampuller aramak metro dehlizinde.
gitmek, görmek, eskiden neler
toplanmışsam saman kurusu gazetelerden.
Sonra, yorgun ve sıkıntılı olunca
— belki doğrudur, aluminyum cepheler, kent salaşında pislik —
çıkarım asansörle bilmem kaçıncı kata, konuşurum
hava ayarlama tesisatıyla, bir içki alır ve kağıda geçerim
sınıf bilinçli Broadway şiirini.
Bavulumu hazırlar, atarım kanayan bir
yapay yüreği içine ve yol görünür, dosdoğru
ürün diye ağaçların biçildiği Sibirya'ya.
Oy, nasıl da bağırıyor elektrikli testereler, nasıl yükseliyor
talaşlar piramit boyunca, orman nasıl fışkırıyor, nasıl
kentler sökün ediyor! Ya ırmaklar!
Teknede olmak istiyorum, balıkların üstünden kaymak,
nasılsa uylanır onlar, ama aksaçlı
oğulları balıkçıların kuruyorlar su topları, kesiyorlar
ortaboy dağları bununla, barajlar yerleştiriyorlar
ve dağıtıyorlar suyu bakça. Onlarla
konuşuyorum geceleyce, kızartmaları çiğneyerek ve votka.
Ah, niçin ozanım ben, sürüyorum arabasını
yazı makinasının küçücük kâğıt tarlası üstünde, taksiye biniyor
ve suyla pişiriyorum?
Arden olsam, vinç, nehir ya da tren
çekip gitmek istiyorum, görmek ve
yine gelmek.

Türkçesi Yüksel PAZARKAYA

kişilik (Osm. şahsiyet; Fr. personnalité; İng. personality) Bilinçli ve hür bireyin niteliği. Soyut anlamda kişilik: 1. Manevi yada hukuki varlığa sahip olan kişinin yada kurumun karakteridir. 2. Bireyin kendisini tek ve sürekli bir «ben» olarak tasarlayıp kavramasını sağlayan psikolojik fonksiyondur («kişilik bozukluğu» terimlerinde olduğu gibi). 3. Övücü yönde, özgünlük, «orijinallik»tir («kişiliğini ortaya koymak» deyiminde olduğu gibi). Somut anlamda kişilik: 1. Bizleri basit biyolojik bireyden ayıran üstün nitelikleri edinmiş kişidir. 2. Görevi, etkililiği, yada belli bir alanda gösterdiği sürekli ve başarılı etkinliği dolayısıyle toplum hayatında ön plana geçen kişidir. Kişilik kavramını, belirsizlik gösteren «kişi» kavramından olduğu kadar, sadece sayısal bir değer taşıyan «birey» kavramından da ayırt etmek gerekir: Kişiliği yapan üç temel öğe, *teklik* (yada bireysellik), *içsellik* (yada bilinç) ve *özerklik* (yada hürriyet)'tir. Psikolojik açıdan kişilik, analizi ve nesnel bakımdan doğrulanması imkânsız bir «etkileme gücü», bir «ışık kaynağı» olarak belirmektedir. Bu bakımdan kişilik, sadece zekâya indirgenemeyeceği gibi, belli bir karakter tipine de indirgenemez. Örneğin alabildiğine zeki bir kimse, belli bir işin başına getirildiğinde, sıfır bir kişilik olarak ortaya çıkabilir. Başka bir deyişle kişilik, bireyin hayat boyunca kazandığı, gerçekleştirdiği ve sanat, kültür, siyaset alanlarındaki pratik başarılarında somut şekilde dile gelen karmaşık bir bütündür.

kişilikçilik (Fr. personnalisme; İng. personalism): İnsan kişiliğinin temel değerini, her türlü iktidar zorunluğunun, ekonomik çıkarın ve toplumsal kurumun üstünde tutan öğreti ve tavır. Bu isim altında toplanan üç bellibaşlı akım vardır: 1. Fransız düşünürü Renouvier (1815-1903) tarafından geliştirilen, «ben»in mutlak hürriyetini ve herhangi bir bilime indirgenemezliğini savunan, insan saygısını evrensel bir ahlâk ilkesi olarak benimseyen öğreti. 2. Genç Fransız düşünürü Mounier (1905-1950) tarafından sistematik hale sokulan, toplumsal ve insanî problemlerini metafizik problemlerden önde geldiğini savunan, genel doğrultusu bakımından son kertede Hristiyanlığın değerlerini benimseyen öğreti. 3. Somut kişiyi bir «edim merkezi», bir «varoluş-değer» olarak alan; böylece de Kant'çı formalist ahlâk anlayışı ile faydacı somut ahlâk görüşleri arasında bir senteze yönelen Max Scheler'in öğretisi. Bunların dışında, Batı felsefesi tarihinde ilk ortaya çıkan kişilikçilik, Tanrının «kişisel» olduğunu ileri süren bir öğretidir; ve bu görüş, Feuerbach tarafından, «tektanrıcı»lığa karşıt tutulmuştur.

klasik ekonomi (Fr économie classique, Ing. classical economy) Merkantilizmin çöküşünden itibaren müdahalecl ve sosyalist görüşlerin doğrulanmasına kadar, kişisel çıkarın, girişim ve alışverış özgürlüğünün hareket ettiriciliğine dayanan teori ve öğretilerin tümü. Klasik ekonomi, fizyokrasiden sonra gelir ve, temel anlatımını Adam Smith'in yapıtında bularak, olguların gözlemi ve tümdengelim temeline dayanarak fizyokratların metafizik postulatlarından sıyrılır.

Gerçekte, nesnel ekonomik tahlilin kaçınılmaz olarak liberal ülkelerin kabulüne vardığını iddia etmekle birlikte, postüla olarak uyumun ve refahın, dolaysız olarak yada uzun vadede, bütün biçimleri altında ekonomik özgürlük tarafından şartlandığını kabul eder.

Klasik ekonomi, toprağın, sermayenin ve emeğin, rant, faiz ve ücret tarafından ödenen üç üretim faktörü olduğunu öne sürer. Öyleyse bunlar üç değer yaratıcısıdır ve meşrû olarak ürünlerin fiyatlarının oluşturucu unsurudur. Pazar özgürlüğü sayesinde, bir dengenin kendiliğinden sağlenması söz konusudur, öyle ki, değer yaratımı için yapılan elbirliklerinde ortaya çıkan anlaşmazlıklar tedricl olarak silinirler. Bu idealist yargı, doğal olarak, kârın doktrinel doğrulanmasını ve emek dünyasının sömürgenlere boyun eğmesini getirir: kâr, girilen bir kapitalist rizikonun karşılığı olarak ve bir yatırımın ve bir yönlendirme çalışmasının haklı ödenmesi olarak sunulur, yoksa emek tarafından gerçekleştirilmiş bir artı-değere girişimci tarafından el konması olarak değil.

Klasik ekonominin iki büyük karakteristiği vardır: herşeyden önce, bilimsel karakterde bir ekonomi politiktir, bir kere ilk emek-değer teorisine dayalıdır, ve bu sıfatla ekonomi politiğin ilk bilimsel biçimini temsil eder. İkinci olarak, politik ve sosyal ufkuyla sınırlı bir ekonomidir. Burjuva ekonomisti olarak, kapitalizmin sosyal üretim ilişkilerini doğal, ebedî, eşyanın özünden kaynaklanan ilişkiler gibi sunmakla, burjuva ilişkilerini ebedileştirmek arzusundadır. Bu bakımdan, klasik ekonominin güçlü bir ideolojik karakteri de vardır.

klan (Osm. semiye, Fr. ve İng. clan) Üyeleri biribirlerine kan bağlarıyle bağlı olan insan topluluğu; ilkel komün sistemi'ni oluşturan temel çekirdek. Klan'ın yüzlerce üyesi vardır. Klanlar, kardeşlik topluluğu olarak bir birliktir; tribu ise kardeşlik topluluklarının birliğinden meydana gelir. Klan sisteminin ortaya çıkıp geliştiği safhada, Klan'da en önemli yer kadının yerlydi (bak. Anaerkillik); Klanın çöküşüyle birlikte, kadının tuttuğu önemli yeri erkek aldı. Klan'ın yapısı, üretim araçları üzerinde sosyal mülkiyet ve kollektif çalışma temeline dayanıyordu. Klan'ın başı, seçimle gelen en yaşlı üyeydl. Bütün işler, Klan meclisinde, yani ergînliğe erişmiş bütün kadın ve erkeklerin yaptığı toplantılarda görüşülürdü. Klan'da, özel mülkiyet ve sınıflar mevcut olmadığı için, sınıfî şiddet tezahürleri, hakimiyet ya da baskı yoktu. Sosyal işbölümü'nün, mübadelenin ve özel mülkiyetin ortaya çıkıp yayılması, ilkel komün sistemi'nin, ardından da klan sistemi'nin bütünlüklerini kaybetmeye başlamalarına yol açmıştır. Toplumda sınıf farklılaşmasına dayanan yeni bir üretim tarzının ortaya çıkışı, klan sistemi'nin sonu oldu.

KLEE Paul (Münchenbuchsee 1879 / Muralte - 1940) Alman ressamı. Münih akademisinde Stuck'un öğrencisi oldu. 1902'de İtalya'ya yolculuk yaptı. 1906'ya kadar kendini gravür çalışmalarına verdi. 1905'de Paris'e giderek, bir süre orada kaldı. 1911'de Münih'e yerleşti. Münih'te Kandinsky ile tanıştı, Blaue Reiter sergilerine katıldı. 1912'de Paris'te kübizmin etkisiyle, *Şaşırtıcı Hayvanlar* adlı bir gravür dizisi ortaya çıkardı. 1914'te Kayrevan'da kendine özgü bir biçim buldu. Bu biçimi *ideogramlar*'ında (1916-1918), daha sonra yağlıboya tablolarında *Candide* için yaptığı resimlerde ve Yaratıcı İtiraf'ta ortaya koydu. 1921'de Weimar'daki, 1926'daysa Dessau'daki Bauhaus'ta hocalık yaptı. Saf abstre sanatçılarla gerçeküstücü sanatçılar arasında yer aldı. 1931'de Düsseldorf akademisinde hoca olan Klee, nazilerin iktidara gelmesi üstüne Bern'e sığındı. Soysuz Sanat sergisine katıldı (Münih - 1937). Paris Art Moderne müzesinde *Ovada Fırtına*, Paul Klee vakfında (Bern) ve Avrupa ile Amerika'nın çeşitli müzelerinde yapıtları vardır. Gravürleri (1901-1932) 120 parçadan oluşmuştur.

KLEİST Heinrich Von (Frankfurt 1777 / Vannsee, Berlin yakınları 1811) Alman yazarı. Meslek olarak askerliği seçti 1794'te Ren seferine katıldı, 1799'da ordudan ayrıldı. İdealizme tutkundu, Kant'ın ve Rousseau'nun etkisinde kaldı. Kendine güveni yoktu: tiyatroyu, tedirginliklerini dile getirme aracı olarak gördü. Önce Paris'e, sonra da İsviçre'ye yaptığı gezi sırasında *Schroffenstein Ailesi* (Die Familie Schroffenstein, 1803) adlı oyununu yazdı. Bundan sonra ancak 1808'de oynanacak olan *Kırık Testi* (Der Zerbrochene Krug) adlı komediyi yazmaya başladı. Yunan trajedisinin gücünü, Shakespeare'in dramı ile birleştirmeye çalı-

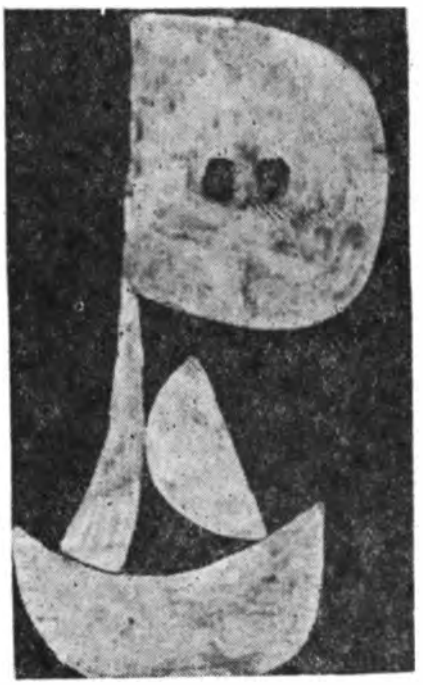

Paul KLEE'den Asık surat.

KLEE'nin ünlü başyapıtlarından: Çayırda..

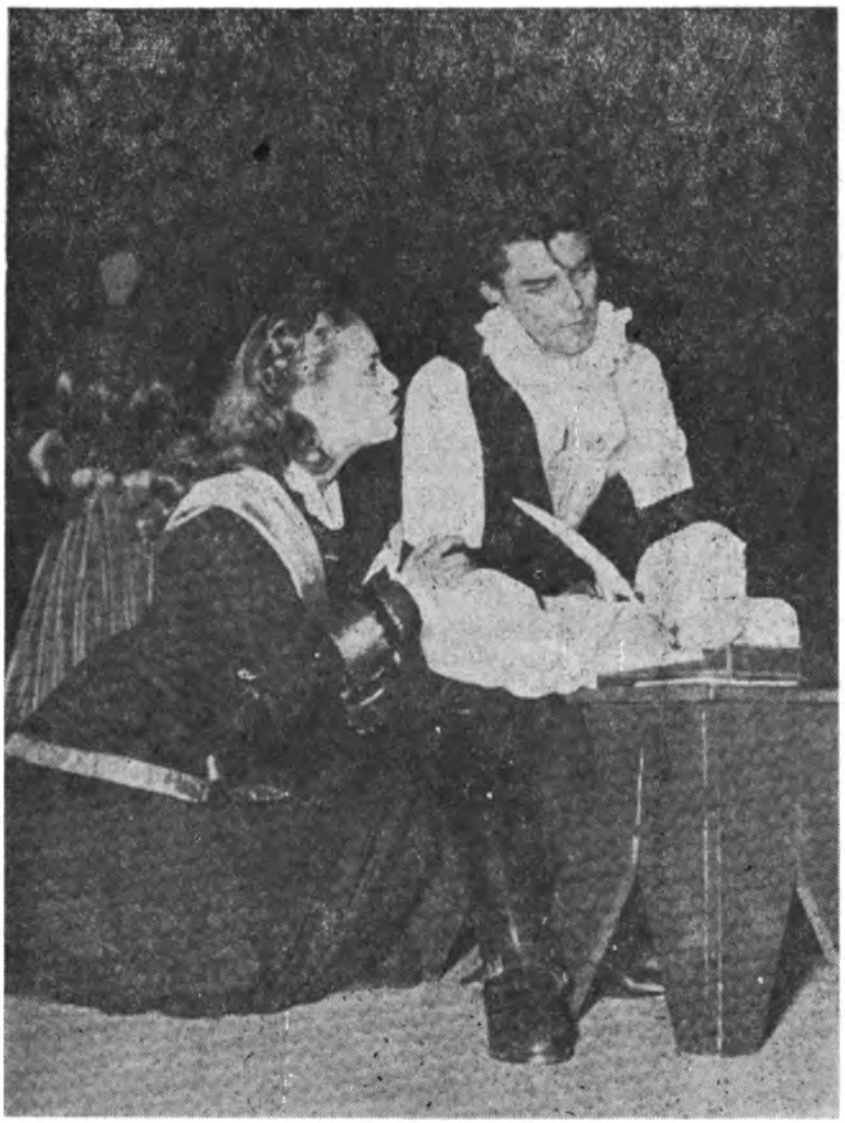

KLEİST'ın ünlü başyapıtı **Hamburg prensi'nde** *Jeanne Moreau ve Gérard Philipe.*

Bir halk ressamının gözüyle Heinrich von ***KLEİST***

şan iddialı yapıtı ***Robert Guiscart***'ı bitiremedi. Oyunun elyazılarını kendi yok etti. Bu oyundan aklında kalan bir bölümü daha sonra yeniden kaleme aldı. Kleist, çevresini benimseyemediği için, 1803'te Almanya'ya dönerek Königsberg'de memur olarak çalışmaya başladı (1805). Napolyon ordularının istilâsında (1806) Berlin dolaylarına gitti, Fransız yetkilileri tarafından casus diye tutuklandı, bir süre Joux kalesinde, sonra da Châlons-sur-Marne'da hapis yattı. Serbest bırakılınca Bresden'e yerleşti ve romantiklerle ilişki kurdu. Bu dönem Kleist'in verimli bir dönemidir: ***Kırık Testi***'yi tamamladı, uzun öyküler ***Das Erdbeden in chili*** (Şili'de Deprem), ***Die Verlobung in San Domingo*** (San Domingo'da Nişan Töreni, 1807-1808), Pleutus'un ve Molière'in etkisini taşıyan bir komedi ***Amphitryon*** (1807), iki tragedya ***Penthesilea*** (1808), ***Kätchen von Heilbronn*** (1808-1810) yazdı. Bu tragedyalarında, biri hareketli, diğeri uysal iki kadın tipi yarattı. Ülkesinin uğradığı felâketlerden esinlenerek yazdığı iki dram onun başyapıtlarıdır: ***Die Hermannsschlacht*** (1808) ve ***Prinz von Homburg*** (1810). Fakat bu piyesleri çağında oynanmadı. XVI. yüzyılda bir ayaklanmayı konu alan Michael Kohlhaas adlı tarihsel romanı da aynı dönemin ürünüdür. Yoksul kalan, hastalanan ve cesareti kırılan Kleist, otuzdört yaşındayken Henriette Vogel adlı genç bir kadınla birlikte intihar etti.

Kleist bugün Almanya'nın en çok ilgilendiği klasiklerdendir. Bu üstünlüğü, edebiyata getirdiği yeniliklerle, yurtuşaklığı ve yurtseverliğiyle kazanmıştır

klerikalizm (Fr cléricalisme, İng. clericalism) Kapitalist ülkelerde, sosyal hayatın çeşitli alanlarında dinsel etkiyi ve din adamlarının nüfuzunu güçlendirmeğe çalışan sosyo-politik bir eğilim. Klerikalizm'in sınıfî rolü, objektif bakımdan, emekçi halkın sosyalist bir dünya görüşü edinmesini önlemeye hizmet etmektir. Klerikalizm'in etkisi, daha çok, Fransa, İtalya, Batı Almanya, Avusturya ve Latin Amerika'nın bazı ülkelerinde görülür. Günümüzün şartları içinde, kapitalizmin genel buhranı'nın getirdiği saldırganlık, Klerikalizm'in şiddetlenmesine sebep olmaktadır. Klerikalizm'in şiddetlenmesi, tekellerden büyük bir destek gören kilise yüksek hiyerarşisinin, sosyal hayatın her köşesine dal budak salmış olan teşkilâtını, ince bir sosyal demagoji yaymak ve kapitalizmi «Hristiyanlaştırmak» hayalleri yolunda kullanması şeklinde tezahür etmektedir. Dinî teşekkülleri, yanlış bir şekilde, kendi menfaatlerinin savunucuları olarak gören geri kalmış halk kesimleri, bu hayallerle avunmaktadır. Klerikalizm, kilisenin kitleler üzerindeki nüfuzunu arttırmak için, kendisine bağlı partiler, işçi sendikaları, köylü teşekkülleri, gençlik organizasyonları, kadın teşkilatları meydana getirir; bu meyanda, işçi sınıfının devrimci tutumunu yerer, emekçi halkın maneviyatını bozmaya çalışarak sınıf organizasyonları kurmasını engeller. Kilisenin başında bulunanlar, bu teşekkülleri yararlanarak, kapitalist sömürüyü ideolojik bakımdan haklı çıkarmaya ve «sosyal barış» kabilinden gerici görüşler yaymaya çalışırlar. Barış için mücadele, demokrasi, sosyal ilerleme ve bilimsel dünya görüşü Klerikalizm'in teorisinin ve pratiğinin geniş rolünü apaçık ortaya serer.

KLUİEV Nikolay (Olonetsk 1887 / Omsk 1937) Sovyet şairi. Babası asker, anası köylüdür. Kuzey Rusya'daki Olonetsk bölgesinde, «dindar bir çevre» içinde yetişmiştir

KOGAN

Henüz genç yaşında iken, mensup olduğu tarikat için ***Rak Türküleri*** yazmış, sonra da bir süre aynı tarikatin Baku'daki misafirhanesini yönetmiştir.

1912 yılında Petersburg'a gelen Kluiev, çok geçmeden, *Çamların Çanı* isimli ilk şiir kitabını yayınlamıştır.

Kluiev, o çağda «köycülük» meraklısı kesilmiş olan başkent edebiyat çevrelerinde derhal büyük başarı kazanmış ve mistik tavırlarıyla edebiyat ve sosyete salonlarının sevgilisi hâline gelmiştir. Aynı zamanda da, ilk şiirlerini yayınlamakta olan büyük şair Yesenin'in hâmisi durumundadır.

Sevinçle karşıladığı 1917 İhtilâline, Blok ve Beliy gibi, dini anlamda artıcı ve kurtarıcı bir yeniden doğan İsa olarak bakmış; ama ünlü haleflerinden farklı olarak, İhtilâle, köylü mistisizminin pervasız coşkunluğunu da eklemiştir. Nitekim çok geçmeden, geleneksel kır hayatının özlemini dile getiren şiir anlayışının belli başlı temsilcilerinden biri olacak ve modern Sovyet toplumunun kendi şair heveslerine aykırı bir şekilde gelişmesi karşısında kırgınlığa kapılarak, «apocalyptique» bir mistisizme sığınacaktır.

1930'da başlayan «kulak»larla (zengin köylüler) mücadele dönemi sırasında defalarca tutuklandıktan sonra Sibirya'da ikamete mecbur edilmiştir. Bir süre sonra affa uğrayan Kluiev, Rusya'ya dönerken trende ölmüştür.

Kluiev'in, ilâhilerin ritm ve sembolleriyle yüklü olan ve çoğu zaman gizemci bir karakter taşıyan eseri, manzaraları, dekorları ve kişileriyle, köy hayatının ruhunu dile getirmektedir.

KLUİEV'den bir şiir

BEN SEVİYORUM GÖÇEBE ÇİNGENELERİ

Ben seviyorum göçebe çingeneleri
Islık çalan ateşleri kişneyişini tayların
Seviyorum ayışığında hayalet gibi duruşunu ağaçların
Ve kuru yaprakların düşüşünü karanlığa
O cansız ve ürkütücü sessizliğini
Kimsesiz mezar kulübelerinin
Uzak çan seslerini kaşıkların tahtadan oyulmuşluğunu
Ve onların sesinde canlanışını dualarının

Gün usulca beyazlıyor bir akordeon inliyor karanlıkta
Akıtlarda bir garip buğu ketenleri örten çiy
Benden sonra gelecek olanlar belki kimbilir
Bu numarasız sevginin nerden geldiğini şaşkınlıkla
soracaklardır birbirlerine

Kim ne sorarsa sorsun! Şu güleç yüz var ya karşımda yeter
Şu ışık-gölge dansını seyre dalan güleç yüz
Saksağanların boğuk sesini seviyorum ben ve değirmenleri
Uzak yakın bütün ormanları tüm nehirleri.

Türkçesi Erdoğan TOKATLI

KOGAN Pavel (Moskova 1918 / Novorossisk 1943) Sovyet şairi. Moskova'da lise öğrenimini bitirdikten sonra, gene başkentteki Tarih-Felsefe-Edebiyat Enstitüsü'ne girmiştir. Üç yıl sonra da Edebiyat Enstitüsü'ne girerek, 1941 yılında, İkinci Dünya Savaşı'nın Sovyetler Birliği'ne de bulaşmasından hemen önce mezun olmuştu. Aşırı miyop olduğu için askerlik hizmetinden bağışık tutulduğu halde, gönüllü olarak Askerî Tercümanlar Okulu'na yazılacak; çok geçmeden cepheye gönderilecektir. Novorossisk bölgesinde bir keşif kolunun başında savaşırken, kahramanca ölmüştür.

Şiirleri ancak ölümünden sonra yayınlanan ve kısa zamanda büyük bir ün kazanan Pavel Kogan, bilimsel verilerle güçlü bir hayalgücünün ürünü olan öngörülerini lirik bir duyarlık örgüsü içinde eritmeyi başaran usta bir şairdir.

Pavel KOGAN'dan bir şiir

FÜZE

Henüz üç yaşında
ve dünyaları düşünmek için
Cama yaklaşmış olan
dalgın küçük adam
Gökyüzüne bakıyor
ve Büyük Ayı ile
Samanyolu'nu keşfe çıktığını
Hayal ediyor.
Kuru ıslıklığı çarçabuk el sıkışmaların
ve şarkı.
hani o eski şarkı boğazda düğümlenen.
Yıldızlararası hattı:
İtiyor «yavaş patlama»ya doğru
yatman
kaldıracı.
An duracak
ince bir iplik gibi
Ve çözülecek yüzünün yanıbaşında.
Bir vuruş!
Fırladı işte füze
başucuya doğru:
Bocalayan minik yıldız.
Ve yarımküresi beşikten beri bilinen
Dünyamız
Ürperip ıslık çalarak
koyuldu genişlemeğe
Taa ki pilot
uzaklıklarla sarhoş
göz kapaklarını kırpıştırarak
Dönsün
Bassın kaldıraca
Ve soluğu kesilerek bir an
Uzaya fırlatılmış
küçük bir bilya gibi
Dumanlar saçarak düştüğünü görsün
bu abartılmış balonun.
Ve dudaklarında
ve gözlerinde
Kendi kendini yok etsin ortadan Ebediyet:
Uzay uykusuzluğudur bu.
Güneşler geçer
yavaş yavaş önünden,
Yabancı gezegenlerin yabancı güneşleri.
Ve şimdi füze
İnsanın içinde yuva kurmuş dehşetin
yalnızlık ve boğuntunun
ölçüsü halindedir..
Sonsuzluğun içinde oyulan yollar

Ve köprüler
zamanın üzerine kurulan
Ateş gençliğimiz adına kurulan
evet
Ölümden ve kandan
bulalıktan soğuktan
Koparıp kurtardığımız
gezegen adına
Bin dokuz yüz kırk üç Savaşı adına
evet!
Toprakla suyu bölüşenler adına
Ölüm ile soğuğun
dövüşün ve uykusuzluğun
sahipleri adına!
Ama çocuk da büyür
ve insanı olur..
Ve sınırlar boyunca uzar çığlıklar
eski gecede,
Uçar kanatlanarak
pencere kapakları
Ve çocuk
bir an için bırakıp yeniden yakaladığı
düşünü izlemektedir.
Belki de çok geçmeden
bir şey gelecek
Süzülecek düşüne o şey
tutuşturup kirpiklerini birden
Bir şey gelecek evet
ve çocuk
gelen şeyi görecek..
Belki de Merih'te okunacak şiirleri
Ve herkes bilir ki Merih
yarısını kaplamaktadır Gökyüzü'nün
tam bir su baskını gibi.
Işıklar ve gürleyişlerle ilerler hep sessizlik.
Yedek depolarına
yavaşça indirecek.
Düş ile öğretinin
baş döndürücü bileşimidir ki füze
Tek tek parıldadıktan sonra tam teleskoplarında
Yeryüzü'nün
Girer meteorların yoluna
Ve yakar sigarasını pilot : Yorulmak hakkı değil mi?.

kokuşma (Fr putréfaction, İng. putrefacti- Emperyalizm emrinde kapitalizmin çağılıp çözülmesi süreci. Lenin'e göre kapitalizmin en yüksek aşaması olan emperyalizm, bir kokuşma ve asalaklık eğilimiyle karakterlenir. Parazit ve çürüyüp dağılmakta olan bir kapitalizmdir bu.

Toplumun, hem ekonomik yapılar düzeyinde hem de sosyal yapılar düzeyinde gerçek bir çözülüşe uğradığı görülür ve bu çözülme politik ve manevi düzeylerde de yansır.

Bundan, en önce etkilenen, toplumun büyüme tarzıdır doğrudan doğruya. Rekabetçi kapitalizm dönemine oranla daha hızlı bir bütünsel büyüme ritmine rağmen, nispi eşitsizlik ve durgunluk, kural olma eğilimindedir.

Monopol fiyatları teknik ilerlemenin uyarıcılarını kısmen ortadan kaldırırlar ve bizzat teknik ilerlemenin engellenmesine büyük katkıları olur. Üretim kapasitesi, sürekli olarak, bütünüyle kullanılmama eğilimindedir. Sömürü uluslararası bir karakter alır. Dünyanın yeniden paylaşılması, emperyalist dünya savaşlarında, bütün yeryüzünün üretici güçlerinin tahribine varır. Sömürücü devletler, rantiye devletlere ya da tefeci devletlere dönüşürler.

İkinci olarak, sosyal yapı çözülmeye başlar. Bir yandan, burjuvazi, dinamik karakterini kaybeder ve hatta tefeci bir karakter alır (rantiyelerin önemi). Öteyandan, işçi sınıfı da çözülme eğilimi gösterir, çünkü üst tabaka kendini satar ve burjuvazinin ajanı olur. Çürüyüp bozulma genelleşmeye doğru gider ve bir yönetim aracı olur.

Nihayet, kokuşma, politik olarak, her çizgide «gericilik» biçiminde tezahür eder. Burjuva demokrasisi bırakılır ya da içeriği boşaltılır ve yerini faşist tipte terörist diktatörlükler alır.

«Kokuşma» kavramı, mecazî ve analojik karakterde, karmaşık bir kavramdır. Lenin kokuşma, çürüme deyimini, öldükten sonra dağılan, çürüyen, yok olan bir canlı organik cisme atıfta bulunarak kullanmıştır.

Gerçekten, emperyalizm, can çekişen, hasta bir kapitalizmdir. Bu hastalığın hem ekonomik veçheleri (kapitalist üretim ilişkilerinden dolayı, üretici güçleri teknik ve bilimsel ilerlemenin gerektirdiği ritmde geliştirme yeteneksizliği), hem sosyal veçheleri (zenginliklerin görülmedik artışı karşısında kitlelerin şiddetlenen yoksullaşması), hem politik veçheleri (insan kişiliğinin geliştirilmesinden vaz geçme), hem de manevi veçheleri (bencilliğin, yozlaşmış zevklerin yüceltilmesi, vs.) vardır.

Bununla birlikte, 1945'den sonra, bizzat, savaş nedeniyle (büyük tahribat), sosyalist ülkelerle yarış nedeniyle, kapitalizm, belli sayıda ülkede çok belirli bir gelişim evresi tanımıştır. Ayrıca, uluslararası işçi hareketi, proletaryanın üst tabakasının yozlaşmasına yol açtığı çözülme sürecine karşı başarılı bir mücadele vermiştir.

Kokuşma ve parazitizm bu tezahürlerini sürdürmektedirler, ama eğilimsel bir tarzda.

Kokuşma uluslararası komünist hareketin içinde de kendini göstermiştir. Yenilen ama daha henüz altedilemiyen burjuvazi komünist partilere kendi ideolojisini sokarak bu partilerin yozlaşmasına neden olur. Bu hareketinde belli ölçülerde başarılı da olmuştur ve bir çok komünist partisi revizyonizmin kucağına düşmüştür. Bunun sonucu günümüzde uluslararası işçi hareketi bölünmüştür bu da en çok çürüyen kapitalizmin işine gelmektedir.

kolektivizm (Fr collectivisme, İng. collectivism) Sosyalist ekonomi sisteminin şematik tanımı. Büyük Ekim Devrimi'nden bu yana, bu terim, marksizme düşman yazarların yapıtlarında bol bol kullanılmıştır. F. A. Hayek'in *Liberal toplum mu, totaliter kolektivizm mi?* başlıklı kitabı tipik bir örneğidir bu davranışın.

İlk referanslar, Fransa'da İkinci İmparatorluk dönemin sonlarında ortaya çıktı; ve dolayısıyle, «sosyalizm» teriminin ortaya çıkmasından sonradır. İdeolojik planda, Jules Guesde, «kolektivizm» kavramına sık sık başvurur.

Literal anlamıyla, kolektivizm, kolektivizasyonu yürürlüğe koyan doktrinal davranış yada ekonomik sistem olarak incelenebilir. Şayet, bu terimin kullanılmasından anlaşılan şey, başlıca üretim ve mübadele araçlarının kolektifleştirilmesi ise, sosyalist toplum, gerçekten de, «kolektivist» toplum olarak incelenebilir.

Kolektivizm teriminin, bu pek tıkız formülasyonun ister istemez yol açtığı belirsizliklerden yararlanan sosyalizm muarızları tarafından kasten çarpıtılmış olduğu açıktır. Gerçekten de, bir yanıltıcı kontrast, sosyalizmin muarızlarına, örneğin kolektivizm ile bireyciliği, kolektivizm ile liberalizmi karşıtlaştırmak olanağını verir: buysa, zımnen, sosyalist ekonomide kişisel mülkiyet biçimlerinin birlikte var oluşunu gizlemek demektir.

İdeolojik olarak «kolektivizm» teriminin, nüansları dikkate alınmadan kullanılması, malların ortaklaştırılması, bireyin birey olarak yadsıması gibi son derece belirsiz bir kavrama götürür: sosyalist üretim biçiminde durum tümüyle başkadır:

Şunu özellikle anımsamak yerinde olur ki, sosyalist ülkelerde, mülkiyetin 3 biçimi serpilme yolundadır:

1. Devlet mülkiyeti yada bütün halkın mülkiyeti: bu mülkiyet, başlıca üretim ve mübadele araçlarının ulusallaştırılması suretiyle tesis edilmiştir.

2. Kooperatif mülkiyet: bu mülkiyet, küçük tarım ve zanaat işletmelerinin özgürce birleşmelerinden kaynaklanır.

Kişisel mülkiyet: bu mülkiyet, herkes için, emek karşılığı olan gelir ve arttırım-

ları, ikâmetgâhları, araba ve diğer kişisel kullanım nesnelerini içine alır. Kişisel mülkiyet, bir sosyalist ülkeden ötekine değişen oranlar içinde, tarımda kullanılan bazı üretim araçlarını da kapsar.

Sosyalist mülkiyet, arada, ücretlerin garantisi, girişimlerin yönetimi ve organizasyonu gibi, üretim üzerindeki mülkiyetle ilgili dikkate değer farklar bulunmakla birlikte, bu ilk iki mülkiyet biçimiyle bağdaşır.

kolhoz ve sovhoz (Fr. kolkhoz et sovkhoz, İng. kolkhoz and sovkhoz) Sovyetler Birliği'nde Büyük Ekim Devrimi'nden sonra kurulan köylü kooperatifleri ve devlet çiftlikleri. Bu terim, aynı zamanda, ödenebilir talebe oranla bir emtia fazlasının varlığı tarafından karakterlenen üretim düzeyini de belirtir.

Sosyalist ülkelerde üretim araçları üzerindeki sosyal mülkiyet, iki biçimde tecelli eder

1. Bütün halka ait olan devlet mülkiyeti.

2. Küçük tarımsal yada zanaatsal işletmelere ait olan kooperatif mülkiyeti.

Gerekli sektörlerde sosyalist kuruluşlar bu ayrıma göre aralarında farklılaşırlar.

Çünkü, bu iki sosyalist mülkiyet biçimi «sosyalizmin temel ekonomik yasası»na eşit nitelikte uygunluk göstermezler. Devlet mülkiyeti, genellikle, üretimin sosyalizasyonunda daha yüksek bir düzeyi ifade eder ve özellikle sanayi sektörünü tümüyle içine alır. Tarım sektöründeyse durum başkadır: muhtelif sosyalist ülkelerde büyük değişiklikler gösterir.

S.S.C.B.'inde kooperatif mülkiyeti ekili arazinin aşağı yukarı % 50'sini kaplar 1968'de bu arazi 36 200 kolhoz tarafından paylaşılıyordu. Devlet sektörü de buna eşit bir büyüklükte (% 47) olmakla birlikte daha yoğun karakterdedir (13 400 sovhoz). Şu halde, sosyalist mülkiyet ekili arazinin hemen tümünü kucaklar. Geri kalan kısım yardımcı kişisel işletmelere tahsis edilmiş olup bunun 3/5'i kolhozcu bireylere verilmiş toprak parçalarından oluşmuştur.

Halk demokrasisi ülkelerinde de sosyalist mülkiyet, Polonya hariç, egemen duruma gelmiştir (Polonya'da etkili arazilerin % 86'sı özel işletmelere aittir). Fakat yine de devlet mülkiyetinin tarımdaki payı Romanya'da ekili arazilerin ancak % 30'unu, Macaristan'da % 13'ünü, Demokratik Alman Cumhuriyeti'nde % 7'sini bulur. Bu ülkelerde sosyalist işletmeler Sovyetler Birliği'nde edinilen deneylere göre organize edilmiş olmakla birlikte, genişletilmiş yeniden üretim koşullarındaki nesnel farklar (özellikle çalışan aktif nüfusun oranı ve tarımın gelirin teşekkülüne katkısı) bu ülkeleri reformları denemeye sevketmiştir. Bu arada, S.S.C.B. de 1965'ten itibaren tarımın gelişme seyrine yeni bir mecra vermiş bulunmaktadır. Sosyalist işletmelerin bünyesi genel bütünüyle ortaklaşa bir yönde ve ortaklaşa bazı ilkelere göre geliştirmiştir. Bu gelişme, mali otonomi, ekonomik bakımdan doğru bir fiyat sistemi, emekçiler için paraca garantili kazanç, diferansiyel rantların yeniden dağılışını daha iyileştiren bir vergilendirme yönünde bir gelişmedir.

Sovhoz ve kolhozların kuruluşu özellikle S.S.C.B.'ne özgü bir tecrübe olarak tahlil edilmek gerekir. Bu sosyalist işletmelerin gerek karakteristik nitelikleri, gerekse statüleri, büyük ölçüde evrime uğramıştır. 1929 - 1930 yıllarında icra edilen kolektifleştirme kararlarına göre, sosyalist tarım, ortalama büyüklüğü mütevazi ölçüde kalan büyük sayıda kolhozları ihtiva ediyordu. 1940'ta bunların çehresi aşağı yukarı şu şekildeydi: 500 hektarlık işletme için 80 aile ve 85 sığır, 35 domuz, 180 koyun, keçi ve azami 3 traktör, Savaştan sonra kolhozların sayısında esaslı bir azalış olmuştur: 1950 yılında 123 000, günümüzde ise bunun ancak üçte biri. Bu azalış eğilimi, bir yandan kolhozlar arasındaki birleşmeleri, öbür yandan da bunların binlercesinin sovhoza dönüşmesini ifade eder. Bu süreç halen bir pekişme vakfesi geçirmektedir.

Günümüzde kolhozun ortalama büyüklüğü 420 aile için 3 100 hektar kadar ekimlik arazidir. Her kolhozun ayrıca 50 traktörlük bir parkı ve 1 100 sığırı, 600 domuzu, 1 500 koyun, keçisi vardır. Sovhozun ortalama büyüklüğü epeyce daha fazladır: aşağı yukarı 700 işçi için 6 700 hektar arazi, 115 adetlik bir traktör parkı ve uygun oranda hayvan yetiştirme kapasitesi, S.S.C.B.'nde toplam olarak 18 milyon kolhozcu ve 8 milyondan fazla sovhoz emekçisi bulunmaktadır.

Gerçek yönetim usulleri, gerekse teknik bakanlıklar düzeyinde planlama uygulamaları bakımından sovhoz statüsü sanayi işletmesi statüsüne büyük yakınlık gösterir. 1967 reformu sovhozun mali otonomi şartlarını da, aynı dönemde sanayi işletmesinde yapılan reforma yakın bir zihniyet içinde belirler: Plan'ın erişilmesi mecburi hedef miktarlarında indirim, kredi şartlarında esneklik, Plan'ın yerine getirilme derecesine bağlı «teşvik fonları» ihdası ve Sovhozlar için, bunlara ek olarak, kötü hasatların telâfisi için satış fiyatlarında artırım ve sigorta fonları tesisi.

1935 yılında kolhozlar için hazırlanan bir «tip-statü» uyarınca, bunlara ulusallaştırılan toprağın ortaklaşa işletilmesi için süresiz ve bedelsiz intifa (yararlanma) hakkı, binalar, üretim araçları ve ürün hayvanı sağlandı. Kolhozcunun garanti edilmiş müteaddit hakları vardır: evi üzerinde, küçük bir miktar hayvan ve aletler üzerinde, evinin yanında bir miktar toprak (en çok yarım hektar) üzerinde mülkiyet hakkı, kolhoz topraklarında hayvanlarını otlatma hakkı. Kolhoz kendisine bir idare meclisi ve bir Genel Başkan seçer.

1969'dan beri uygulanmakta olan yeni bir «tip-statü» bazı hükümleri, üretimin sosyalizasyonunda erişilen yüksek düzeye uygun bir biçimde tamamlayıp genişletmiştir. En alt düzeyde (genellikle köy düzeyi) «tugay kurulları»na cari işleri yürütme yetkisi vermiştir. Kolhoz düzeyinde Genel kurul tarafından seçilen bir kontrol komisyonu ihdas edilmiştir. Her bölge düzeyinden kolhozlar bir «meclis» kurmaktadırlar. En yüksek düzeyde «Federal Meclis» yer almaktadır ki, halen bunun başlıca görevi bir «sosyal yedek fonu»nun yönetilmesidir

Kolhoz üretimi bakımından da mecburi Plan miktarları indirilerek piyasa üretimi hacminin belirlenmesiyle yetinilmiş ve hedefler beşer yıllık dönemler için tespit edilip yıllık ortalama miktar asgari had sayılmıştır. Fiyatlar (özellikle ürün toplama planı üstünde devlete yapılan satışlar için) brüt % 35 nispetinde bir rantabilite sağlıyacak yönde seyretmekte, ancak kendileri için gerekli teçhizat ve malzemenin tedariki, sanayi sektöründen farklı olarak, kolhozlara ait bulunmaktadır. Vergilendirme de keza hafifletilmiştir, çünkü kolhoz ancak cari vergi yılının net geliri üzerinden, bir kâr eşiğinin tenzilinden sonra, vergi ödemekle mükelleftir; ve kolhozcu da ancak asgari bir gelirin ötesinde % 8 oranında bir sabit vergiye tâbidir. Diğer yandan, kolhozcuya düzenli bir nakdî ücret garantisi de sağlanmış olup kesin işletme neticelerinin alınmasından sonra «işgünleri» sayısına göre oranlı olarak yapılabilecek yeni bir kâr dağıtımı buna dahil değildir. Pratikte kolhozcunun ücreti sanayi işçisi ücretinin aşağı yukarı üçte ikisi kadardır.

Kolhozlar sözü geçen ücret garantisi ve çeşitli yatırımlar hususunda banka yardımından yararlanma imkânına sahiptirler. Özellikle, artık faaliyetlerini tarımsal-olmayan alanlara da —inşaat, ek donatımlar (sulama işleri, elektrik santralleri, üretimin transformasyonu ve şartlandırılması), yardımcı zanaatler— yaymak yetkisini elde etmişlerdir. Bu politikayla güdülen amaç, kentle kentdışı yaşayış şartları arasındaki eşitsizliklerin azaltılması ve 1950 yıllarında tasarlanmış olan agro-endüstriyel (tarımsal-sınaî) komplekslerin meydana getirilmesi yönünde yol alınmasıdır.

KOLLONTAY Aleksandra (Odesa 1872 / Moskova 1952) Sovyet diplomatı. 1890 yıllarında devrimci harekete katıldı. İkinci Dünya Savaşı sırasında, parçalanan II. Enternasyonal'in sağlam devrimci güçlerini destekleme işinde etkin rol oynadı. Lenin'in yakın yardımcılarından biri olarak, Büyük Ekim Devrimi'ne katıldı. Devrim'den sonra Yardımlaşma Halk komiserliğiyle görevlendirildi. Aynı zamanda Komintern'in Kadınlar Sekreterliği'nde baş sorumlu olarak çalıştı. Daha sonra da Sovyetler Birliği'ni Norveç, Meksika ve İsveç'te büyükelçi olarak temsil etti.

KOLLONTAY'ın bir gençlik resmi..

kombina (Fr. combinat) Sosyalist ülkelerde işletmelerin, sanayisel örgütlenmeye özgü gruplaşma biçimi. Sovyetler Birliği'nde ilk kombinalar, NEP (Yeni Ekonomi Politikası) çerçevesi içinde ve Komünist Partisi'nin 27 Nisan 1922 tarihinde başlayan XI. Kongresi kararlarının uygulanması olarak meydana getirildi.

Ağır sanayi devlet mülkiyetinde kaldığından üretimin hızla yol almasını sağlamaya elverişli devlet kapitalizmi biçimlerine başvurma zorunluluğu ortaya çıktı: üzinlerin kiraya verilmesi («imtiyazlar»), karma şirketler, yabancı teknisyenler çağırma. Aynı zamanda, zanaat ürünlerinin serbestçe satılması ve küçük işletmelerde (motor gücü kullanma oranına göre, 10 yada 20 işçiden az işçi çalıştıran işletmeler) üretim araçlarının özel mülkiyeti, 1921'de NEP'in ortaya attığı karakteristik önlemlerdir.

Fakat, sanayi işletmelerinin reorganizasyonu, çok hızla empoze edildi. Benzer ürünleri imal eden ve belirli bir bölgede kurulmuş olan birçok işletmeyi tek bir yönetim altında gruplandıran «tröstler»in yanında, kombinalar başka bir gereksinime cevap verirler. Daima, merkezi sevk ve idare altında, kombina, çalışmaları dayanışma halinde olan ve bir üretim sürecinin **müteselsil** evrelerinde faaliyete giren işletmeleri bir araya toplar. Örnek olarak, Ural'daki demir ve Karagan'daki maden kömürü üretimini koordine eden kombinayı verebiliriz.

Halk demokrasisi ülkelerinde, kombinaların meydana getirilmesi, benzer amaçlara dayanır.

Genel bir biçimde, sosyalist ülkelerin sanayilerinin tröstler ve kombinalar halindeki organizasyonu, monopolist devlet kapitalizmindeki konsantrasyon fenomenlerine yaklaştırılabilmiştir: kombina «dikey» bir konsantrasyona, tröst ise «yatay» bir konsantrasyona benzetilir. Emeğin prodüktivitesinin artmasının, üretim ünitelerinin hacmiyle ilgisiz olmadığı düşüncesi hariç, bu benzetme biçimsel bir karakter taşır. Aslında, kapitalist konsantrasyon, artı-değer yasasından ve kâr oranı hareketinden ileri gelir: «sanayi imparatorlukları»nın kompozisyonu genellikle heteroklit'tir ve bu imparatorlukların formasyonunu yöneten rasyonalite, emekçi kitlelerin çıkarlarını dikkate almaz. Sosyalist ülkelerdeki işletmelerin gruplandırılması, «uyumlu ve orantılı gelişme yasası»na bilinçle uyar. Kombinaların meydana getirilmesi gibi organizasyon önlemleri, belirli bir ekonomik bölgede, sosyalist genişletilmiş yeniden-üretimin empoze ettiği rasyonel ekonomik oranlarda uygulanır. Bunlar kendi başlarına bir amaç teşkil etmezler: 1965'in ekonomik reformu, bu anlamda, özellikle, aracısız satıcı-alıcı ilişkilerinin yeniden düzene sokulması, sabit sermayenin rantabilizasyonu ve kazanç dağılımıyla ilgili birçok düzeltmeler getirmiştir.

KOMENSKY Jan Amos (Moravya 1592 / Amsterdam 1670) Çekoslovakya'lı pedagog; hümanist; filozof; skolastik eğitim sistemi'nin muhalifi; Alman feodallerine ve Katolik Kilisesi'ne karşı milli ve anti-feodal mücadele sırasında kurulmuş bir mezhep olan «Moravyalı Kardeşler Topluluğu»nun lideri. Komenski, panteizm'e bağlı bir protestan idi. Komenski'nin sansüalist bilgi teorisi ve didaktiği, materyalist unsurlar taşır. Komenski'ye göre, bilme, rasyonalist eğitime sıkı sıkıya bağlı, aktif bir prosesüstür. Komenski, bütün insanların bilgi ve eğitim yeteneklerine sahip bulunduklarını ileri sürüyordu. Komenski, pedagojl tarihinde, ilk defa, özel bir bilim olarak bir didaktik sistem meydana getirmiştir. Komenski'nin didaktik ilkeleri, tabiat kanunları hakkında derin bir bilgiyi, ve bu bilgiden rasyonel ve organize şekilde yararlanmayı tazammun ediyordu. Komenski'nin ilerici görüşleri, daha sonraları pedagojl alanında büyük bir etki yapmıştır. Başlıca eserleri şunlardır: ***Januas linguarum reserata*** (1631) ile ***Didactica Magna*** (1657).

kompleks (Fr. complexe; İng. complex). Kişiliğimizi bilinçaltı şekilde oluşturan düşünceler, duygular ve hayaller bütünü. İlkin Bleuler tarafından bulunan, Freud ve psikanaliz okulu tarafından yaygın şekilde kullanılan bu terim, özellikle, kişiliğimizde hep bir arada varolan içgüdüsel karşıt yönsemelerimiz arasındaki bir çatışmayı dile getirmektedir. Psikanaliz okuluna göre ilk çocukluk çağında oluşan ve temelinde daima aşk-kin ikilisinin yer aldığı kompleksler, kişiliğimizin gelişmesini engelleyen bellibaşlı gemlerdir. Komplekslerin oluşmasında ve gelişmesinde katı bir eğitim ve çevreden gelen anlayışsızlık büyük rol oynar. Dolayısıyle de, kişilik bilinçaltı şekilde harekete geçiren karşıt eğilimleri konusunda bireyi bilinçlendirerek kendi kendisiyle uzlaştırmak gerekir; tedavi metodu olarak psikanalizin güttüğü amaç da budur. Ama bu konuda en kesin tedavinin, hayatta duygusal, entellektüel ve toplumsal planlarda başarı kazanmak olduğunu da unutmamak gerekir.

komün (Fr. ve İng. commune) Yönetim ve hukukta Fransa'da belediye başkanı, belediye meclisince yönetilen yönetsel bölge. Çeşitli ülkelerde, özellikle Belçika ve İtalya'da temel yönetsel örgütlenme bölümü.

Sosyolojide ***İlkel Komün;*** üretim araçlarının (toprak, konut, araçlar) kollaktif mülkiyetine dayanan ve işbölümü ile sosyal sınıfların oluşmasından önce ortaya çıkan ilk sosyal gelişme aşaması. ***Tarım Komünü*** İlkel komünün, aile birimlerinin ve özel mülkiyetin ortaya çıkmasıyla belirlenen son gelişme aşaması. Tarihte soylular sınıfının karşıtı olarak halk ve burjuvazi sınıfı. Aynı kentte, aynı kasabada bir tür özerklik demek olan ayrıcalıklardan yararlanan burjuvalar topluluğu.

Halk Komünü Çin Halk Cumhuriyetinde yapılan 1950 Toprak Reformu ile dağıtılan topraklarda 700.000 «tarım ürünleri kooperatifi» kurularak büyük kollektifleştirme yoluna girildi. Sonraları mülkiyet kaldırılarak 1958'de Halk Komünleri kurulmaya başlandı. Örnek komün 50 000 köylüyü biraraya getiren ve örgütlenmeleri 26 000 kadar olan kuruluşlardır. Bu komünlerin çoğu saptanan amaçları ve gelişmeleri gerçekleştiremedi. 1960'lardan sonra bir denetleyici örgütüdür. «Büyük Üretim Ekibi» adıyla köy kooperatifleri örgütüyle yeniden eski köy birimine yeniden dönüldü. Böylece komun sayısı 74 000'e yükseldi. Bu dönüşüm köylüye bazı «küçük özgürlüklerle» birlikte kazançlar sağladı. Bölümsel serbest ticaret sağlanmasının sosyalist tarımda doyurucu ve verimli ilk ve Çin yolunun uygulanacağını ve bulunduğunu savundular.

On posta bir çeteyi, on çete bir komünü oluşturur. Son zamanlarda gerçek bir egemen birim posta olmuştur. Bir postada 15-20 aile vardır ve 15-25 hektar toprak işlerler. Bu üretim biçimi Çin halklarının yaşamına önemli katkılarda bulunmuştur.

Komünist Partisi manifestosu (Almanca aslı Manifest der Kommunistischen Partei) Marx ve Engels tarafından kaleme alınan ve 1848 yılında basılmış olup, Marksizm'in temellerini ortaya koyan, bilimsel sosyalizm'in programlı ilk belgesi. Manifesto'nun birinci bölümünde («Burjuvazi ve Proletarya»), sosyal gelişmenin kanunları ortaya konur; bu kanunlar uyarınca, bir üretim tarzının yerini diğer bir üretim tarzının almasının kaçınılmazlığı belirtilir. Marx ve Engels, ilkel komün sistemi hariç, şimdiye kadar gelmiş geçmiş bütün toplumların tarihinin, sınıf mücadelesi tarihi olduğundan hareket ederek, kapitalizmin çöküşünün kaçınılmazlığını belirtirler; yeni bir sosyal sistem'in, sosyalizm'in kuruluş yolunu işaret ederler. Marx ve Engels, yine aynı bölümde, proletaryanın, eski toplumun dönüşüme uğratı-

cısı ve yeni toplumun kurucusu olarak, bütün ezilen kitlelerin menfaatlerinin sözcüsü olarak, tarihi görevini açıklarlar. Marx ve Engels, Manifesto'nun ikinci bölümünde («proleterler ve Komünistler»), Parti'nin tarihî rolünü gösterirler diye yazarlar. Bu bölümde, Marx ve Engels, proletarya iktidarı fikrini ele alırlar; sosyalistlerin, aile, mülkiyet, v.s. ile ilişkilerini açıklarlar; iktidara geldiği zaman proletaryanın alacağı ekonomik tedbirleri çizerler. Marx ve Engels, Manifesto'nun üçüncü bölümünde («Sosyalist ve Komünist Literatür»), sosyalizm kisvesine bürünen küçük burjuva akımların derin bir eleştirisini yaparlar; ütopyacı sosyalizm'e ve komünizm'e karşı tavırlarını tanımlarlar Marx ve Engels, Manifesto'nun dördüncü bölümünde («Mevcut muhalefet Partileri'yle İlişkilerinde Komünistlerin Tutumu»), çeşitli muhalefet partileriyle ilgili Komünist taktikleri ortaya koyarlar

komünizm (Osm. iştirakiye; Fr. communisme; İng. communism). Özel mülkiyetin ortadan kaldırılmasını ve bütün ürünlerle malların ortaklaşa kullanılmasını öneren toplumsal öğreti. Böyle bir rejim fikrine ilkin Platon'un *Devlet* isimli eserinde rastlamaktayız. Daha sonra komünizm, sırasıyle, İslâm felsefesi içinde yer alan bazı «batınî» akımlarda (özellikle Hasan Sabbah'a mal edilen «doğanın kutsal kanununa uygun Devlet» anlayışında), İbn Sina'nın toplumcu görüşlerinde, Batı Rönesansı sırasında Thomas Morus'un (1478-1535) *Ütopya* ve Campanella'nın (1568-1639) *Güneş Devleti* isimli eserlerinde bir ideal olarak sunulmaktadır. Ama komünizmi felsefi bir kavram olarak değil de, siyasî bir program olarak ilk tasarlayan düşünür, Babeuf'tür Bunu, Owen'in (1771-1858) İngiltere'de, Cabet'nin (1788-1856) Fransa'da giriştikleri «üleştirmecilik» deneyleri ile Saint-Simon ve Fourier'nin (1772-1837) teorileri izlemiştir. Ama bugünkü anlamında komünizmi dile getiren ve son yüzyıl içinde dünya çapında bir etkinlik kazanan görüş, Marx ve Engels'in öğretisidir. Bu öğretinin özelliğini yapan bellibaşlı ilkeler şunlardır: 1. Tarihin diyalektik gelişimi sonucunda insanlık, kaçınılmaz bir şekilde, zorunlu olarak komünist düzene gelecektir 2. Bu düzen insan kişiliğinin toplum tarafından ezildiği değil, toplumsallık aracılığıyle bütünlüğüne kavuştuğu bir düzen olacaktır 3. Komünist düzen «sınıfsız toplum» demek olduğundan ve Devlet de herşeyden önce egemen sınıfların çıkarını gözetmekle yükümlü bir baskı aracı olduğundan, bu düzende Devlet ortadan kalkacaktır.

Dikkat edilirse, bütün bu ilkelerin, ilerde gerçekleşeceğine inanılan bir düzenle ilgili olarak öne sürüldüğü görülür. Nitekim çağdaş komünist düşünürler de, komünist düzenin, bilimin insanlık tarihinde öngörebildiği en son aşama olduğunu belirtirler: Yani, eğer *tarihsel maddecilik* bilimsel açıdan doğru bir teoriyse, tarihin diyalektik gelişmesi komünizmde de durmayacak, daha üstün bir aşamaya doğru ilerleyecek demektir. Yalnız bu sonraki ilerleme, sınıfsız toplumdaki çelişkiler birer çatışma haline gelmeden çözüleceği için, devrimler yoluyle değil de kendiliğinden ve sürekli şekilde gerçekleşen bir ilerleme olacaktır. Demek ki komünizm bugün de, daha çok felsefe planında kalan bir ideali dile getirmektedir

komünizm üzerine

Bütün üretim ve mübadele araçlarının sosyal mülkiyeti tarafından, değer biçimleri tarafından, bütün bireysel ihtiyaçların karşılanmasına olanak veren kolektif zenginliklerin bolluğu ile karakterlenen sınıfsız sosyal rejimdir komünizm.

Komünizm, bütün ekonomik ve sosyal formasyonlar gibi, bizzat bir üretici güçler-üretim ilişkileri kompleksinden oluşan bir üretim tarzıyle vücut bulur.

Komünizmin bir realite haline gelmesi için, bilim ve tekniğin son derece belirgin ilerlemesi temeli üzerinde sosyal üretim araçlarının çok büyük bir gelişme göstermesi gerekir. Komünizm, yüksek derecede gelişmiş toplum, insanların doğa üzerinde egemenlik derecesini ifade eden bir teknik temeli gerektirir.

Bolluğun şartı olan bu teknik temel, yeni tipte üretim ilişkilerinden oluşur. Yalnızca insanın insan tarafından sömürülmesi tasfiyeye uğramakla kalmaz (halen sosyalizmde elde edilmiş olan bir şeydir bu) fakat, bunun dışında, sosyal sınıflar ve bu sınıflarla birlikte sosyal işbölümü de ortadan kalkar. Komünizmin teknik temele denk düşen bu sosyal temeli, diğerleri meyanında, (kol emeğiyle entelektüel emek arasındaki temel farkların ortadan kalkması tarafından, kent ile köy arasındaki bellibaşlı farkların ortadan kalkması tarafından karakterize edilir. Bu sosyal temel, maddi hayat bakımından, sosyal ve moral davranış bakımından başka konsepsiyonları olan bir yeni insanın zuhurunun kaynağında yatar.

Emek yalnızca bir yaşama aracı değil, fakat insan varlığının başta gelen gereksinimi haline gelir. Hür ve yaratıcı bir emektir bu.

Üretici güçlerin düzeyinin çok yüksek derecesi, insanlık tarihinde ilk defa, azlık ekonomisinden bolluk ekonomisine geçişine imkân verir. Meta biçimleri, para biçimleri silinip gidecektir. Sosyal muhasebe, doğrudan doğruya emek hadleri halinde ifade edilecektir. Yeni dağılım ilkesi «herkes yeteneğine göre, herkese ihtiyacına göre» olacaktır. Burjuva hukukunun dar ufku kesinlikle aşılmış olacaktır böylece.

Komünizm, özgür ve bilinçli emekçilerin yüksek derecede organize bir toplumu, kamu-oto yönetiminin kendisini göstereceği bir toplum olacaktır. Komünizmde, birinci derecede devletin zayıflamasıyle birlikte, «insanların yönetiminden» eşyanın yönetimine geçilmiş olacaktır.

Komünizm, ilk evresini sosyalizmin teşkil ettiği sosyal komünist formasyonun üst evresidir. Komünizmi ancak tedricen vuku bulan bir geçişi gerektirir. Bu geçiş, ancak bazı şartların fiilen gerçekleşmiş olmasıyle meydana gelebilir. Komünizmin kesin olarak meydana gelebilmesi için, sosyalizmin yeryüzü çapında zafere ulaşmış olması da gerekir.

Bu itibarla, en ilerlemiş sosyalist ülkeler, şimdiden, teknik temel yaratarak ve yeni tip bir davranışı ağır ağır ve progresif olarak geliştirerek, komünizme geçişi tedricen hazırlamaktadırlar.

Joan İBARROLA

KONFÜÇYUS ve öğrencileri..

KONFÜÇYUS (İ Ö. yaklaşık 551-479) Çinli düşünür ve din kurucusu. Yin hanedanından inme olduğu varsayılan Konfüçyus, Şantong'da doğmuş ve çok küçük yaşta öksüz kalmıştır. Gene de iyi bir eğitim gören dü-

«Anlamak istemeyene hiç bir şey öğretemem ben; düşüncesini dile getirmek niyetinde olmayana da yardım edemem.»
KONFÜÇYUS

şünür, on dokuz yaşında evlenip iki çocuk babası olduktan sonra bir süre memurluk yapmış, bir okul kurmuştur. Bunu, bir gezici hayat dönemi izleyecektir. Bir ara ülkesine dönmüş, hattâ bakanlık görevinde bulunmuş; ama çok geçmeden, «soylular»ın hükümdarı zorlamasıyle, gene yurdundan ayrılmak durumunda kalmıştır. On iki yıl boyunca, yanında bir kaç öğrencisiyle yeniden gezici hayat sürmüş ve asıl öğretisini bu dönem süresince geliştirip kurmuştur. Gene bu gezi dönemi sırasında Lao Tsö ile de karşılaşıp görüştüğü söylenir.

Daha sonra ülkesine çağrılınca dönmüş, ama kendisine teklif edilen yüksek görevleri kabul etmeyerek, geri kalan ömrünü kurduğu okullara ve yapıtlarına adamıştır. Mezarı kısa zamanda bir hac yeri haline gelen ve adına tapınaklar dikilen Konfüçyus, Çin'in ulusal dininin kurucusu olarak bilinmektedir ve «On bin kuşağın hocası» unvanını almıştır.

Filozofun bugün ***Konfüçyusçuluk*** diye anılan öğretisini, öğrencilerinin aldığı notlardan kurulu ***Luen Yu*** («Konuşmalar») adlı yapıttan öğreniyoruz. Konfüçyus, herşeyden önce, kurulu düzen ve gelenek saygısına dayalı bir ahlâk anlayışı getirmiştir; yüzyıllar boyunca Çin'in resmî filozofu olarak kabul edilmesinin nedeni de budur (nitekim 1912 Devrimi'ne kadar Çin'de devlet memuru olabilmek için, Konfüçyus'a mal edilen yapıtları «hatmetmiş olma» koşulu vardı). Pratik ahlâk anlayışının yanı sıra, düşünürün, hükümet etme konusunda öğütleri ve toplum hayatı açısından uyulmasını geçerli saydığı kuralları da vardır.

Konfüçyus'a göre en yüce iki erdem, dostluk («yen») ve dürüstlük («yi»)'tür. İnsanın iyi olmağa ve kişiliğini geliştirmeğe çabalaması gerekir. Çünkü uyumlu bir toplum ancak bu sayede kurulabilir ve sürdürülebilir. Genel olarak Konfüçyus felsefesinin ve din anlayışının, politika konusunda olumlu bir doğrultuda olduğunu söyleyebiliriz. Bütün tutuculuğuna rağmen..

KONFÜÇYUS'tan seçmeler

Öğretmek üzerine

Anlamak istemeyene hiç bir şey öğretemem ben, düşüncesini söylemeyene de yardım edemem.

Erdemle yönetmek

Hocaların Hocası şöyle dedi : Erdemliliği sayesinde hükümet eden kişi, Kutup Yıldızı'na benzetilebilir. Nitekim Kutup Yıldızı da daima yerindedir ve bütün öbür yıldızlar onun çevresinde dönmektedirler.

İnsanlığı yaratırken, gökyüzünün planı şuydu : İlk bilgileri edinmiş olanlar, bu bilgileri henüz edinmemiş olanları eğitecek; ve ilkeleri ilk sezmiş olanlar, bunları sezmekte geri kalmış olanları eğitecek. Ben, Gökyüzünün halkları arasında, ilkeleri ilk sezmiş olanlardan biriyim; ve bu ilkelerle, bu halkları eğiteceğim: ilkeleri öğreteceğim onlara. Bunu ben yapmayacak olursam, kim yapacak?

Hükümet etmek düzeltmektir

Şi Kang, hükümet etme konusunda ne düşündüğünü sormuştu Konfüçyus'a. Hocaların Hocası şöyle cevap verdi : Hükümet etmek demek, düzeltmek demektir. Siz halkı düzgün bir şekilde yönetecek olursanız, insanlar düzen dışına çıkma cesaretini bulabilirler mi hiç?

Ağır ağır ve büyük

Şü Fu valisi de hükümet etme konusunda ne düşündüğünü sormuştu Konfüçyus'a. Ve Hocaların Hocası şöyle demişti : İşlerin çarçabuk olmasını istemeyeceksin, küçük avantajlara bağlanmayacaksın. İşlerin çarçabuk olması, iyi bir şekilde yapılmalarını engeller. Küçük avantajlara takılıp kalmak da büyük işlerin yapılmasına engel olur.

Ot ve rüzgâr

Konfüçyus'a, hükümet etme konusunda ne düşündüğünü sormuştu gene Şi Kang. Demişti ki : İlkelere uygun davrananların iyiliği için ilkesiz kişilerin öldürülmesine ne dersiniz? Hocaların Hocası şu cevabı vermişti : Niçin öldürmeden hükümet edilmesin ki? Siz daima iyilik ister ve iyi davranırsanız halk da iyi olacaktır. Üstlerle astlar arasındaki ilişki, rüzgârla ot arasındaki ilişki gibidir : Rüzgâr hangi yönden eserse, ot da o tarafa doğru eğilir.

konjonktür (Fr conjoncture, İng. business cycles) Belirli bir bütünün ekonomik konumunun, belirli bir anda, bu bütünün bütün bileşenlerinin konumunun, bu bileşenlerin kendilerine özgü hareketlerinin ve etkileşmelerinin gerçeğe uygun bilgisinden hareketlerinin ve etkileşmelerinin gerçeğe uygun bilgisinden hareketle meydana getirilen tablosu. - Öz anlamıyle, konjonktür, statiktir. Şu anlamda ki konjonktür, bir ekonomik ünitenin belirli bir andaki portresidir, daha doğrusu radyografisidir. Fakat, şayet hiçbir teorik işlemeden geçmemiş ve hiçbir hipoteze başvurmamış ise, konjonktür, sadece, bir tasvir olmaktan öteye geçemez: tahlile dayanan bir tasvirdir bu. Analiz, bileşenlerden her birini, içinde bulunduğu duruma girmeye sevkeden kısa döneme ait hareketin bilgisini ihtiva eder. Bundan ötürü, konjonktür, bir günün konjonktürü olmak yerine, bir yılın konjonktürü olacaktır: yıl sonunda varılan sonuçları vermekle kalmayıp bu sonuçlarda dile gelen yıl içi varyasyonları da gösterir.

Bir konjonktür, alt olduğu sürenin doğrudan doğruya ekonomik olgularının ya da ekonomik sonuçlar doğuran olgularının tamamını entegre etmelidir. Şu halde, o, sentezе gitmeden önce, her sektörün tasvirini gerekli kılar; ve burada, sentez, temel verilerin bir idealizasyonu değil, fakat, bu verilerin, iyi yapılmış bir istatistiksel dengelenmesidir (ponderasyonudur) sadece. Sektörlerin her biri, aynı ilkelere göre, yani ayrı ayrı ele alınan bileşenlerin global olarak incelenmesinden harekatla araştırılır.

Ardarda gelen konjonktürlerin sonraki incelanmazi, bir yandan, bunların karşılaştırılmasını, öbür yandan da, gerek genel harekatın (konjonktürel dinamik), gerekse bileşenlerin her birinin hareketinin (sektoryal dinamik), uzun bir peryod üzerinden izlen-

mesini mümkün kılar. Gözlemlenen sürekliliklер (stagnasyon'da, artma ya da azalma'da), «somut eğilimler» olarak not edilirler ve bu itibarla da «brüt perspektifler» olarak kayda geçirllirler. Fakat, etkileşmeler (interactions)'in, özellikle de, birleşen ve ayrılan varyasyonların incelenmesi, yavaşlama, gerileme, hızlanma ya da şiddetlenme «olasılıklarının tahminine imkân verir. Burada, *Kesin anlamda (stricto sensu)* konjonktür, yerini teoriye, konjonktürel teori denen ve tahminler yapabilen teoriye bırakmıştır bu teori, mevcut güçlerin rolü hakkında rasyonel tahminlere dayalı olmaları kaydıyle, varsayımlar kurabilir; her konjonktürün bilinen karakterinin aksine, böylece ortaya konan çeşitli perspektiflere konjonktür denir.

Buna göre, konjonktür şöyle olmalıdır: kısa bir peryod (normal olarak bir yıl) üzerinden yapılan bir analize dayanan bir tasvir; ardarda gelen peryodların mukayeseli etüdü için ve bir golabal evrimin etüdü için bir bilgi unsuru; evrim perspektiflerinin tesis edilmesine yarıyan bir alet. Burada ekonomik süreç, bir konjonktürler dizisi bir konjonktürel uğraklar, momentler dizisi olarak analiz edilir. Şu andaki konjonktürün bilgisi, işçi sınıfına ülkenin ekonomik ve sosyal durumunu meydana getiren unsurları açık olarak görmek ve böylece, üretici çabalarının sonuçları hakkında bir fikir sahibi olmak imkânını verir. Şu andakl konjonktürel uğrak (moment) ile daha önceki uğrakların karşılaştırılması, satın alma gücünde ve hayat seviyesinde kaydedilen ilerleme ve gerilemeleri ölçümleme imkânını işçl sınıfına sağlar. Konjonktürel eğilimlerin analizinden ortaya çıkan perspektifler, eksiyona yön verilmesine katkıda bulunur.

konseptüalizm bk. **kavramcılık.**

konsorsiyum (Fr. ve İng. consortium) Büyük girişimlerin tek tek kendl olanaklarını aşan bir siparişi gerçekleştirmek amacıyle bir araya gelmeleri. Bu anlaşma, süreli ve çoğu zaman bir idarî organizmadan yada dışardan gelen özel bir siparişle sınırlı olabilir.

Genellikle birbirlerini spesiyalizasyon anlaşmalarıyla tamamlayan satış acentelerl ve ihraççı ve ithalatçı grupmanlarıyla daimi bir biçimde de alabilir.

Pazar yoluyla ekonomik egemenlik kurmanın bu yeni biçimi finans gruplarının ekonomik nüfus alanını büyük ölçüde genişletir. Hem alımı hem satımı, hem ithalatı hem ihracatı kapsayabilir.

Örneğin Fransa'da, kömür, siderürji ürünleri, demir dışında madenler, kauçuk, pamuk, yün, vs. ithal eden grupmanlar vardır.

Satış acentalarının en ünlüsü, Fransız siderürji tröstlerinin ürettiği demir ve çelğin satışını üstlanmış olan Siderürjl Ürünlerl Acentesi'dir.

Bugün bu satış acentelerinin transformasyon sanayine de yayılmakta olduğu gözlemlenmektedir, ama yaşadığımız dönemi, özellikle, pazar mücadelesine ve Fransız monopollerinin oransal zayıflığına karşı durmak amacıyla ihracat yapan ortak örgütlerin gelişimi belirler.

Bazan da Univer gibl profesyonel sendikalar tarafından kurulan kooperatif örgütler söz konusudur: Univer'in örgütü, Fransa'daki hemen hemen bütün el işi cam üretenleri bir sınırlı sorumlu şirkette toplamıştır.

konstrüktivizm (Fr. constructivisme, İng. constructivism) Sanatta anlatımda ve malzemede kurucu ve yapıcı yanlara önem veren bir okul. - Konstrüktivizm, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, gelişen endüstri tekniklerinin ve yeni yapı malzemelerinin bir sonucu olarak ortaya çıkmış, özellikle de mimarlık alanında revaç bulmuştur. Mimarlık alanında, fonksiyonalizm, rasyonalizm, «modernizm» gibi akımlar, Konstrüktivizm'in değişik eğilimleridirler. Le Corbusier (Fransa), W. Gropius, E. Mendelsohn, B. Taut (Almanya), F. Wright (ABD), v s., Konstrüktivizm'in temsilcileridirler. Konstrüktivizm, mimarî şekillerde, elverişlilik ile ekonomiye olduğu kadar kullanışlılık unsurlarına da önem verir. Konstrüktivizm, ciddî kusurlar taşır; bu kusurlar, gereğinden çok basitleştirme, millî geleneklere gereğince dikkat etmeme, ve modern malzeme ile çeşitli mimarî teknikleri gereğinden çok estetikleştirme'dir. Konstrüktivizm, edebiyat ve müzikte de ifadesini bulmuştur.

kontenjan-kontenjantman (Fr. contingent contingentement) İthalatı belli bir hacimle yada belli bir toplam değerle sınırlayan gümrük uygulaması. Ulusal ürünlerin, satışlarının düşmesine sebep olabilecek zor bir durumda kalmalarını önlemek için, devlet, gerek rakip yabancı ithal mallarına girlşte gümrük vergileri koymağa gerekse hacimlerini yada toplam değerlerini sınırlamağa karar verebilir.

Bu uygulama tipine kontenjantman adı verilir. Buna göre kurala bağlanmış her ithal büyüklüğü, kabul edilen kontenjanı teşkil eder.

Kontenjantmanın, amaçları gibi, teknikleri de değişiktir

— ürün başına fark gözetmeksizin saptanan miktar

— kamu idareleri tarafından ithal lisansı verilmesi ;

— ilgililer arasında anlaşma.

Kontenjantmanlar hem teknik hem de ekonomik bir karakter taşır.

Bunlar, her zaman bir himaye, hatta bir karşı saldırı politikasını dile getirirler. İkinci Dünya savaşı'ndan bu yana, kapitalist ülkelerde, mübadelelerin serbest bırakılması, çerçevesl içinde, kontenjantmanların kaldırılması uygulanmaktadır..

Demek kl, kontenjantmanlar, çeşitli kapitalist ülkelerin ticarî polltikalarının bir yanından başka bir şey değildirler. Tek başlarına bu ülkeleri karşı karşıya getiren gelişkilere bir çözüm sağlamaları olanaksızdır.

konuşma (Fr. language, İng. speech, language) Bir kimsenin dil yoluyle düşüncelerini ifade ederek aktarması, diğer kimselerle haberleşip anlaşması fealiyeti. Konuşma, dilin kullanılması prosesüsüdür. Konuşma sayesinde, sosyal bilinçte yansıyan ferdin bilinci, sosyal üretim pratiğinin kazançlarıyla birleşip zenginleşmiş olarak, dünyayı sürekliliği içinde yansıtır. Bu alışveriş, sürekli bir düşünce alışverişldir; burada, bir yandan, bir kimsenin düşüncelari kavranır ve özümlenirken, bir yandan da, insanın kendi düşünceler! dile gelmekte ve formülleşmektedir. Konuşma bu ilişklye göre, diğer kimselerin Konuşma'sının algılanması ve kavranması olarak pasif (duyusal) Konuşma, ve bir kimsenin kendi düşüncelerini, duygularını, arzularını dile getirmesi olarak aktif (motor) Konuşma olmak üzere ikiye ayrılır. Konuşan ile dinleyen arasında ikiye bölünen şey, Konuşma'nın iç yapısıyle psikolojik bir bütünlüğe ulaşır; şöyle ki, konuşurken, dinlenir ve kavranır; dinleyip kavrarken de konuşulur. Bu durum, psikolojik bakımdan motor-dil'in ve işitme ile ilgili analizatörlerin beraber işlemesi ve bunlar arasındaki bağlantı ile açıklanır. Konuşma'nın başlıca şekilleri şunlardır sözlü, yani konuşulup dinlenilen Konuşma; yazılı Konuşma. Sözlü Konuşma'ya göre tarihte çok daha sonra ortaya çıkmış olan yazılı Konuşma, çağdaş fonetik yazıya gelinceye kadar birçok piktografi (düşüncenin, konvansiyonel şematik resimlerle aktarılması) safhalarından geçmiştir. Konuşma'nın özel bir çeşidi de İç Konuşma'dır; bunun özelliği, seslerin işitilmez şekilde zihinden geçirilmesidir. Konuşma, dile hakim olma prosesüsünü, ferdî gelişme prosesüsü içinde Konuşma'nın meydana gelişini, Konuşma'nın etki yapma şartlarını, Konuşma'nın algılanıp kavranmasını ve telâffuz edilmesini inceleyen psikolcjik araştırmaların konusudur.

1. konut, mevzu (Fr. postulat; İng. postulate) Kendiliğinden apaçık olmayan, ama ortada şüphe edilemeyecek bir doğruyu dayandıracak başka bir ilke bulunmadığı için kabul edilen önerme. Bu anlamda konut'u «belit»ten ayırt etmek gerekir: Belit, «bütün parçalarından büyüktür» örneğinde görüldüğü gibl, kendiliğinden apaçık ve zorunlu bir ilkedir; buna karşılık konut, «iki noktadan sadece bir tek doğru geçer» örneğinde görüldüğü gibi, zorunluk taşımayan ama ispatlanması gerekmeden kabul edilen bir ilkedir.

2. konut (Fr. logement) Toplum halinde yaşayen insanın temel ihtiyaçlarından biri olan barınmayı, kötü hava koşullarından korunmayı, allesiyle birlikte oturmayı sağlayan her türlü yapı. - Günlük kullanımda konut sözcüğü, sürekli olarak oturulan yer anlamını taşır. Böylece maddesel hayatın başlıca görünüşlerinden birine, yerleşime ilişkindir.

Konut, hem bütün yerleşim biçimlerini gösteren genel bir terim olarak, hem de bu yerleşimin biçimlerinden biriyle, yani küçük boyutlu bir iki parçalık bir tertibi belirten daha kısıtlı bir kavram olarak ele alınabilir. Buna göre, geniş anlamda, evler, apartman daireleri, mobilyalı oteller, çeşitli yurtlar vs. konutturlar

Yerleşimin maddi biçimi yerine, değişik yerleşim tiplerinden yararlanan sosyal kategorilerin yapısı yada bu yerleşim tipleriyle bu sosyal kategoriler arasındaki hukuki-ekonomik ilişki ele alındığında, konutlar başlıca iki tarzda sınıflandırılabilirler:

— esas olarak, düşük gelirli ücretli emekçiler ve «ekonomik bakımdan zayıf» kategorisinde toplananlara ayrılmış olan sosyal konutlar yahut orta ve yüksek kadrolara ya da kapitalistlere ve etrafında çevrelenenlere ayrılmış bulunan lüks konutlar;

— ancak kira karşılığı içinde oturulabilen konutlar ve mülkiyeti içinde oturanlara ait olan konutlar

Bütün konut politikaları, tahlil edilen iki ana ilişkiden yola çıkarak, yerleşimle ilgili ihtiyaçları gidermenin belirli bir tarzına dayanırlar. Gerçekten, konut politikası, ya sosyal konutlara öncelik tanır ve çoğunlukla HLM ve ILN tipi konutların yapımını içerir, ya da arsa spekülasyonuna alanı açık bırakır, ki bu çok lüks, hem girişimi başlatanlara hem de yapımı gerçekleştirenlere büyük kârlar sağlayan gayrı menkullerin yapımında ifâdesini bulur. Bir başka görüş açısından, konut politikası, ya mülk sahibi olmayı başta gelen bir şey olarak görür, ve bu hareketi hızlandırma eğilimi gösterir, ya da mütevazi bir kirayla kiralanacak gayrimenkuller yapımını ele alır.

Bugün, monopolist devlet kapitalizmi çağında, başı çeken, anti-demokratik ve spekülatif bir yönelimdir. Sosyal ihtiyaçlar karşılanmamaktadır ve HLM sayısı da çok yetersizdir. Emekçiler, ister istemez, yaşama düzeylerini düşürerek mülk sahibi olma yoluna gitmek zorunda kalmaktadırlar; yaşama düzeylerini düşürerek, çünkü ilk ödemeleri yapabilmek için borçlanmaktan başka çıkar yolları yoktur

kooperasyon (Fr coopération) İnsanların üretim sırasında bir arada çalışmalarıyle tanımlanan emek tarzı. Çok eski çağlardan beri varolan, av gibi ilksel bir ekonomik etkinliğin biçimleri çözümlenirse, bu biçimlerin esas olarak ikiye ayrılabildikleri görülür. Av, bir tek avcının işi olabilir; avcı avının peşine düşer, izini sürer, yakalar ve barınağına götürür: bu avcının ameği yalıt, bireysel bir emektir. Ama av aynı zamanda kolektif bir girişim olarak da düşünülebilir Bu durumda nihaî amaca ulaşmak için çabalarını birleştiren birçok avcıyı bir araya getirir. Nihaî amaç ise: avı yakalamaktır. Bu avcıların emeği ortaklaşa bir emektir, kolektif bir emektir Bu avcılar kooperasyon yapmaktadırlar, çünkü birlikte hareket etmektedirler.

Oyleyse, kooperasyon, amacı bireysel bir işgücü'nün yerine, kendisini kompoze eden işgücü toplamından daha yüksek bir kolektif işgücü koymak olan, çok eski bir emek tarzıdır.

Kooperasyonun başlıca iki biçimi vardır: basit kooperasyon ve karmaşık, gelişmiş kooperasyon.

Basit kooperasyon az ya da çok miktarda işgücü'nün, aynı türden işlerin yapılması amacıyla, aynı anda kullanımıdır. İlkel bir tekniğe dayanır ve üretici güçlerin az yüksek bir düzeyini gerektirir. Basit kooperasyonda işe koşulan üretim araçları, esas olarak, avadanlıklar, yani insanın elinin bir uzantısından, bir büyümesinden başka bir şey olmıyan güçler tarafından oluşturulurlar

Gelişmiş ya da karmaşık kooperasyon ise, tam tersine, makina kullanımı temeline, daha doğrusu maşinist bir teknik temeline dayanırlar. Emekçiler, kolektif emekçiyi somut bir biçimde, dolaysızca ifâde eden makinaların oluşturduğu bağdaşık bir bütünü çalıştırmak için bir araya toplanmışlardır. Görünüşe bakılırsa, bu kooperasyon tipi, XX. yüzyılın seri üretim sistemi tarafından dikkate değer bir biçimde canlandırılmıştır

Kooperasyon, insanların insanlarla olan ilişkilerinden, yani sosyal üretim ilişkilerinden çok, insanlarla emek nesneleri arasındaki ilişkilerle ilgilidir.

Bu da, onun, değişik derecelerde, istisnasız bütün üretim tarzlarıyla ilgili olmasını açıklar Emeğin sosyalleşmesinin bir biçimini dile getiren kooperasyon, böylece, hem eşitlikçi üretim ilişkileriyle (ilkel komün), hem de antagonist üretim ilişkileriyle (insanın insan tarafından sömürülmesi) birlikte-varolabilir

KOPERNİK Mikolaj (1473 1543) Polonyalı astronomi bilgini. Zengin bir tüccarın oğludur, İtalya'da öğrenim görmüş, 1504'ten itibaren kendini astronomiye vermiştir O çağa kadar Batıda egemen olan inançların tersine, Yeryüzünün evrenin merkezinde olmadığını, öbür gezegenlerle birlikte Güneşin çevresinde döndüğünü tasarlayan ve ispatlayan, Kopernik'tir. Bilginin bugün *Kopernik sistemi* diye anılan varsayımları, daha sonra gelen Galilei ve Newton gibi bilginlerin buluşlarıyle de desteklenmiştir Felsefe açısından Kopernik'in öğretisi, tanrıbilime karşı evrenbilim'in (kosmoloji'nin) ağırlık kazanmasına yolaçmıştır Bu öğreti, başta G. Bruno olmak üzere, çağının sayısız düşünürünü derinden etkilemiştir.

kordelyeler bk. **Büyük Fransız Devrimi.**

korelasyon yada bağlılaşma (Fr. corrélation, İng. corelation) İki yada daha çok sayıda fenomenin çeşitli belirimleri arasındaki mantıksal, zorunlu bağımlılık ilişkisi ve bu ilişkinin istatistiksel yoldan saptanımı. - Bir üretimin, ilgili ürünlerin rakamlarını veren istatistiksel «dizi»nin incelenmesiyle saptanan artışı, bir başka üretimin, aynı koşullarda saptanan artışına paralel olarak gerçekleşirse, analizci, bu iki evrimin «bağımsız» mı yoksa bazı bakımlardan birbirlerine «bağlı» mı olduğunu soracaktır kendi kendine. Bağlılık varsa, korelasyon var demektir

Bu varsayımda, korelasyon, bir birlikte-varyasyon'un saptanmasından doğmuştur. Bir dizideki artış, bir başka dizideki azalmaya eşlik ediyorsa, iki evrim arasında bir «bağlılık» da varsa, korelasyon bir irakse-

vasyonun saptanmasından doğmuştur

İki fenomen arasındaki bağ çok belirginse, korelasyonun «sıkı» olduğu söylenir ve bu korelasyona «fonksiyonel ilişki» adı verilir

Bazı tahlilciler korelasyon araştırmasını paralel evrimlerle (yani: aynı zaman içinde yer alan evrimlerle) sınırlarlar ve birbirini izleyen evrimlere kadar yaymazlar. Demek ki, bu durumda, bir ilk zaman içinde müşahade edilen böyle bir fenomenin, ikinci bir zamanda müşahade edilen fenomeni doğurup doğurmadığını yada etkileyip etkilemediğini bilmek söz konusu değildir Bu tahlilciler, korelasyon zaman içindeki neden-sonuç ilişkisine bağlı değildir, derler Onlara göre, korelasyon, senkronik benzerlikleri ve ayrılıkları incelemeye yarar Bazıları, neden-sonuç ilişkisiyle karşılaştırılabilecek enterferanslar olabileceği düşüncesindedir, bazıları da, senkronik evrimler arasındaki «bağlılık»ın nedenlerini başka yerde arıyarak yada hiç aramıyarak, bunu reddederler Bu nedenleri aramıyanlar için, «bağlılık», yalnız, incelenen

«Bütünlüğü içinde evrenin yapısını açıklamak istedim.» KOPERNİK

diziler arasındaki birleşen yada ayrılan varyasyonun değişmezliğiyle saptanır. Bu durumda, bir fenomenin kendini göstermesini bir başka fenomenin etkisinin varlığıyla açıklayabilen «nedensellik ilişkisfnin» karşısına, «fonksiyonel ilişki»yi çıkarırlar.

Korelasyon yasayla özdeş değildir, yasanın tezahürlerinden biridir. Zorunlu bir ilişkiyi gerçekten ifade ediyorsa geçerlidir ancak. Ayrıca, korelatif biçimde bir evrim gösteren iki fenomen arasındaki nedenselliğin yönüne dair bilgi vermez. Hiç bir önlem almadan uygulanacak olursa, düpedüz saçmalıklara yol açar, yada ampirizmlerin en mükemmelini maskeleyen bir sahte-teori'leştirmeye götürür Öyleyse, korelasyon, tamamen teorik tahlile bağımlıdır

KOSİGİN Aleksey Nikolayeviç (Petersburg 1904) Sovyet siyaset adamı. Onbeş yaşındayken Kızılordu'ya gönüllü girdi, 1927'de Komünist partisine katıldı. Leningrad sovyetinin başkanı (1938), Dokuma sanayi halk komiseri (1939), 1942'den 1946'ya kadar R.F.S.S.C. Halk Komiserleri meclisi başkanı oldu, 1948'den 1954'e kadar çeşitli ekonomik bakanlıklarda bulundu. 1948'den 1952'ye kadar Politbüro üyesiydi. Kuzmin'den sonra Gosplan'ın başına geçti (1959), Prezidyum üyesi (1960), S.S.C.B. Bakanlar kurulu başkanlığına getirildi. Haziran 1967'de Birleşmiş Milletler'e yaptığı gezi ve Glassboro'da başkan Johnson ile buluşması İsrail-Arap anlaşmazlığı konusunda öne sürdüğü Arap yandaşı iddiaların başarı kazanmasını sağlamadı ama barış olanaklarını sağladı. A.B.D. ile barış içinde birarada yaşama ve Çin iddialarının kınanması, Kosigin siyasetinin ana nedenleridir.

KOSİGİN Başarılı bir teknokrat başbakan..

kosmogoni, evrendoğum (Osm. kiyaniyat; Fr cosmogonie; İng. cosmogony) Evrenin kökenini ve oluşumunu açıklayan öğreti. Tarihte ilk ortaya çıkış şekilleriyle kosmogoni, örneğin Eski Mısır kosmogonisinde görüldüğü gibi, daha çok efsanelerden kurulu dinsel bir kurgu niteliğine bürünür. Batı felsefesi çerçevesinde yer alan kosmogoni anlayışları ise, şöyle sıralanabilir: 1. Kökendeki madde'nin, madde'den itibaren de tüm evrenin, kendisi «maddesel olmayan bir enerji»nin yoğunlaşması sonucunda oluştuğunu ileri süren ve Leibniz tarafından temsil edilen ***tinselci*** kosmogoni görüşü. 2. Herşeyin kökeninde maddesel atomun bulunduğunu ileri süren, enerjiyi atomların hareketiyle açıklayan ve Descartes, Kant, Laplace gibi düşünür ve bilginler tarafından temsil edilen ***maddeci*** kosmogoni görüşü. 3. Güneş sisteminin doğuşunu Güneş'le bir kuyruklu yıldızın çatışmasına bağlayan ve Buffon tarafından temsil edilen ***yıkıntıdan doğumcu*** görüşler 4. Nebula teorisini benimseyen çağdaş ***bilimsel*** görüş.

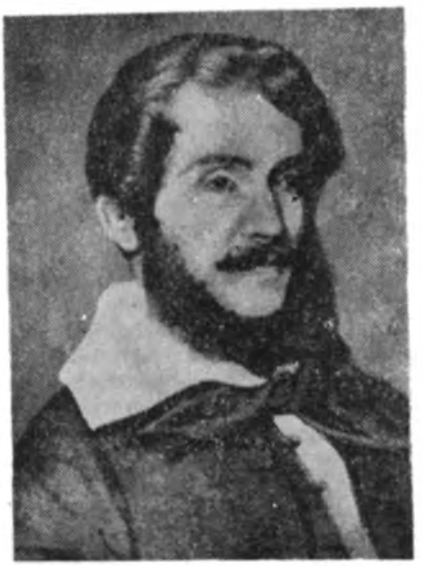

Macarların ulusal kahramanı KOSSUTH.

KOSSUTH Lajos (Monok Zemplen 1802 / Torino 1894) Macar devlet adamı. Avukat oldu, milletvekilliği yaptı, Diyet gazetesinde giriştiği siyasal tartışmalardan ötürü dört yıl hapse mahkûm oldu (1837). 1840'da affedildi ve Pesti Harlap'ı (Peşte Gazetesi) çıkarmaya başladı, 1844'e kadar bu gazeteyi yönetti: bu tarihte Savunma kurumunu kurdu, Avusturya mallarına boykot yapılmasını istedi, Peşte milletvekili oldu (1847). Devrim sırasında anayasanın hazırlanmasına yardım etti ve Batthyany kabinesinde Maliye bakanlığı yaptı (1848). Viyana ile ilişki kesildikten sonra Savunma komitesi başkanı olarak orduyu ayaklandırdı ve Macaristan'a egemen oldu. Avusturyalılar Budapeşte'yi aldıktan sonra Debrecen'e çekildi, sonra Bem'in zaferleri sayesinde Budapeşte'ye girdi ve yapılan oylama ile Habsburg'ların düşürülmesini ve bağımsızlığı sağlattı (14 Nisan 1849). Rusların araya girmesi ve Georgey ordusunun Vilagos'ta tutsak edilmesi üzerine Türkiye'ye kaçmak zorunda kaldı (Ağustos). Padişah kendisini geri vermeyi reddetti: Londra'ya gitti (Eylül, 1851), orada bir millî komite kurdu. İtalya savaşı sırasında (1859) bir Macar lejyonunu ayaklandırdı, ama anlaşmazlık çabuk sona erdiğinden bu lejyondan faydalanamadı. Amerika'da bir süre kaldıktan sonra affedilmeyi onaylamadı ve Torino'ya çekildi.

kozmopolitizm (Fr. cosmopolitisme, İng. cosmopolitism) «İnsanlığın birleşmesi» adına, yurt duygularının ve ulusal kültürün bir yana b rakılmasını isteyen gerici teori. - Kozmopolitizm, bir ideoloji olarak, emperyalistlerin dünya üzerinde hakimiyet kurma arzularını ifade eder Kozmopolitizm propagandası (tek bir dünya devleti kurulması fikirleri, v.s.), halkların millî bağımsızlık ve egemenlik mücadelesini köstekler. Kozmopolitizm, halkların temelde ortak menfaatleri ile yurtseverlikleri arasında herhangi bir çelişmeye yer vermeyen proletarya enternasyonalizmi'ne aykırıdır.

köle (Fr. esclave, İng. slave) Sahiblnin, üzerinde en mutlak mülkiyet hakkına sahip bulunduğu, meta derecesine indirilmiş insan. Demek ki köle, doğal olarak işgücüyle birlikte satılabilir. Efendisi köleyi bir başkasına devredebileceği gibi, ortadan kaldırabilir de. Tarihte iki türlü köle vardır Bir insanın yada bir ailenin kölesi olan özel yada kişisel köle ile bir kuruluşun, bir sitenin yada devletin kölesi olan kamusal köle.

İnsanın insan tarafından sömürülmesinin ortaya çıkışıyla birlikte, toplum, üç gruba, üretim aletleri ve araçlarıyla ilişki durumlarına göre teessüs eden 3 kategoriye ayrılmaya başlamıştır.

Bu gruplar şunlardır: köleler: gerek üretim araçlarının gerekse emeğini sömürdükleri kölelerin sahipleri: ve komünotenin, kendi öz işletmelerinin efendisi olan üyeleri.

Sonuncu gruptakilerin çoğu, zamanla yoksullaşarak köle haline gelmişlerdir.

O zaman, köle elde etmenin başlıca kaynakları şunlardır: savaşlar, köle alım satımı ve komünotenin yoksullaşmış üyelerinin borçlarından ötürü köleleştirilmeleri.

Köleler, çağın başlıca üretici gücünü teşkil ediyorlardı. Sayıları arttığı ölçüde durumları da kötüleşiyordu. Kölelerin alabildiğine sömürülmesi, köle sahipleriyle maddî servetlerin doğrudan doğruya üreticisi olan köleler arasındaki temel çelişkiyi gittikçe ağırlaştırıyordu. Kölelerle sahipleri arasındaki çetin sınıf mücadelesi biçimleri bunun sonucudur. Köle isyanlarının en büyüğü Spartaküs isyanıdır.

Bu güçlü halk isyanları, başka dış faktörlerle birleşerek, köleci rejimin yıkımına yol açtılar.

kölecilik (Fr. esclavage) Bazı insanların kamu idarelerlnin başka insanlar üzerlnde mutlak mülkiyet hakkının kabul edilmesi temeline dayanan ve birincilere artı-ürünün

bütününe el koyarak ikincileri sömürme olanağı sağlayan ekonomik rejim. Efendilerin üretim araçları ve köle el emeği üzerindeki tam mülkiyeti köleci üretim ilişkilerinin temelini oluşturuyordu.

Emeğin prodüktivitesinin artması, maddî zenginliklerin dolaysız üreticisi olan insan üzerindeki mülkiyeti ortaya çıkardı.

Her birey, ancak açlıktan ölmemek için gerekli olanı üretebildiği zaman, insanın insan tarafından sömürülmesi imkânsızdı.

Emeğin prodüktivitesinin artması, sadece üretici için gerekli ihtiyaçlardan daha fazlasının üretilebilmesini sağladı.

Bundan sonra, bir grup insan, başka insanları, kendi artı-ürün paylarından yararlanma haklarını ellerinden alarak, çalıştırır oldu.

Böylece toplumda, haklardan yoksun olan ve köle sahipleri tarafından el konan artı-ürünü sağladıkları ölçüde komünote tarafından bakılan bir emekçiler kategorisi ortaya çıktı.

Bu köle emeği, böylece, bir zenginlik kaynağı oldu. Köleciliğin kurulması, tarihte yeni bir çağ, insanın insan tarafından sömürülmesi çağını açmıştır.

Efendilerin üretim aletlerine ve araçlarına da sahip oldukları kölelerin emeğinin sömürülmesi yanında, toplum, maddî zenginlik yaratımı için bir başka kaynağa daha sahipti. Komünotenin normal üyelerinin emeğiydi bu kaynak: tarımcılar, çobanlar, ve küçük zanaatçılar, sahibi oldukları zayıf avadanlıklar ve üretim araçlarıyla, küçük özel ekonomilerinin meyvasını devşiriyorlardı.

Kölecilik, belli tarihsel şartlarda ortaya çıkar ve gelişir. Hemen hemen mutlak bir düşüş ve gerileme evresinden sonra, Kuzey Amerika'da ya da Latin Amerika'da olduğu gibi, sınırlı bir dönem için yeniden belirebilir İlkel bir tekniğe ve kölelerin, düşük yeniden-üretim maliyetleriyle yenilenebilme imkânına dayanır.

kölecilik ve köleci sistem üzerine

Köleci sistem, ilkel komün sistemi'nin yıkıntıları üzerinde kurulan antagonist sınıflı ilk toplumdur. Kölelik, tam ya da kısmen, şu ya da bu form içinde, bütün ülkelerde görülmüştür. Köleci Sistem, en yüksek gelişme formunu, antik Yunan'da ve antik Roma'da almıştır; bu toplumlarda, köleler, toplumun temel üretici gücünü teşkil ediyorlardı. Köleci Sistem'de hakim sınıfı meydana getiren köle sahipleri, çeşitli sosyal gruplara; yani, büyük toprak sahipleri, büyük atelye sahipleri, tüccar ve tefeci gruplarına ayrılıyordu. Bu toplumlarda, diğer bir temel sınıf da sömürülen kölelerdi. Köleci Sistem'de, bu iki temel sınıfın yanısıra, bir de orta tabakayı teşkil eden ahali; yani, kendi emekleriyle geçinen küçük mülk sahipleri (zanaatkârlar ve köylüler) ile çöküş halindeki zanaatkâr ve köylülerden teşekkül eden lumpen-proletarya vardı. Köle sahiplerinin, üretim araçları ve köleler üzerindeki mülkiyet hakkı, Köleci Sistem'de, hâkim üretim ilişkilerinin temelini teşkil eder. Kölelerin angarya yoluyle sömürülmesi korkunç ölçülere ulaşıyordu. Bu tarz sömürülme ve ezilme karşısında, kölelerin iş verimliliği düşüyordu, ve üretimde kullanılan aletler, köleler tarafından tahrip ediliyordu. Bununla beraber, sömürülen kölelerin çokluğu ve yapılan işin ucuza maloluşundan dolayı, artık-ürün nispeti çok yüksekti. Bazı sosyal ve teknik ilerlemeler; bilim, sanat ve felsefe alanında gelişmeler, bu sayede mümkün olmuştur. Devlet, Köleci Sistem'in ortaya çıkması ve gelişmesiyle birlikte doğmuştur. Köleliğin tarihi, sınıf mücadelelerinin tarihidir. Bu sınıf mücadelesi, Köleci Sistem'in çöküşüyle en yüksek noktasına varır. Köylü ayaklanmaları, iflâs etmiş küçük köylülerin, büyük toprak sahiplerine karşı giriştikleri mücadelelerle kaynaşma halindeydi. Roma'da Köleci Sistem'in çöküşü, istilâlarla hızlanmıştır. Köleci sömürme şeklinin yerini, feodal sömürme şekli almıştır. Köleci Sistem'in yıkılışıyla, köleci üretim tarzı tamamiyle kaybolup gitmiş değildir. Köleci üretim tarzı, gerek feodalizm'de, gerekse kapitalizmde varlığını sürdürür.

M. ROSENTHAL

(Türkçesi : Aziz ÇALIŞLAR)

kör inanç yada **batıl inanç** (Osm. bâtıl itikad, Fr. ve İng. superstition) Hiç bir somut ve tarihsel gerçekliğe dayanmayan boş inanç. Teolojik metinlerde olduğu kadar burjuva görüşüyle yazılmış metinlerde de kör inanç, genel olarak, gerçek inanç'la karıştırılır ve ilkel büyü ile bir tutulur. Dindar kimseler, gerek kör inancı, gerekse bütün dinlerin dokusunda yer alan çeşitli dogmalar ile dua ve yakarıları kabul etme eğilimindedirler. Marksizm açısından, dinsel inanç ile kör inanç arasında hiç bir fark yoktur.

kötü yada **kötülük** (Osm. şer; Fr. mal; İng evil, wrong) İyi'nin karşıtı olarak kınanabilen, dolayısıyle de iradenin karşı çıkmağa ve mümkünse engellemeğe hak kazandığı şey. - Leibniz'e göre kötülük, üç ayrı planda ele alınmalıdır: 1. ***Metafizik*** açısından kötülük, eksikliktir; insanın «yaratılmışlık» karakterinden, kusurlu doğasından gelir ve kaçınılmaz bir nitelik taşır. 2. ***Fizik*** açıdan kötülük, acıdır, hastalıktır, ölümdür; başımıza gelen ve çekmek zorunda olduğumuz haldir, dolayısıyle de «mutsuzluk» ve «felâket»le özdeştir 3. ***Ahlâki*** açıdan kötülük, dinsel anlemda «günah»la özdeştir; çağdaş kullanımında ise, yalancılık, ikiyüzlülük ve şiddet eğiliminde dile gelir. Bu son açıdan Kant, ilineksel karakter taşıyan «kötü davranış»la, kötülk yapmış olmak için kötlük yapmak anlamına gelen «şeytanî kötü»lüğü biribirinden ayırmak gerektiğini söylemektedir

köylülük (Fr. paysannerie) Kırsal tabakaların, gerek emeğin temel niteliği bakımından, gerekse gelirlerin biçimi bakımından doğrudan doğruya toprak emeğine, yani tarımsal etkinliğe bağlı olan hareketli ve karmaşık bütünü. Bu bütün içinde şu unsurları biribirinden ayırabiliriz

a) İşçi sınıfının tamamlayıcı parçası olan ücretli tarım işçileri.

b) Geçim araçlarını kısmen sınai ya da tarımsal bir ücretli emekten, kısmen de sahibi oldukları ya da kiraladıkları bir toprak parçasını işleyerek sağlayan yarı-proleterler ya da kısmî köylüler

c) Ücretli el-emeğine başvurmaksızın, mülkiyetini ya da işletilmesini ellerinde bulundurdukları bir işletmeden geçim sağlayan küçük köylüler.

d) Kendilerine, genellikle, hiç olmazsa verimli yıllarda, (ailelerinin ve işletmelerinin bakımından ayrı olarak) sermayeye dönüşebilecek bir artık veren toprakları mülkiyet ya da icar biçiminde ellerinde bulunduran orta köylüler Bunlar, çoğu zaman, birkaç ücretli kullanırlar

e) Genellikle birçok ücretli kullanan ve köylülükle bağları hayatlarının akışından, işletmelerindeki kendi özel işlerinden ibaret olan hali vakti yerinde büyük köylüler

Tarımdaki üretim ilişkilerinin yakın evrimi, yine de, orta köylülerle büyük köylüleri birbirine yaklaştırma eğilimindedir büyük köylüler de, yavaş yavaş, orta köylüler gibi, ürünlerini kendi üretim şartlarına göre değil, kapitalist tarımın şartlarına göre ayarlanan bir pazara sunan bağımsız emekçiler olmaktadırlar.

f) Doğrudan doğruya ya da icarcılarının aracılığıyla ücretli el-emeğini, küçük köylüleri, hatta çoğu zaman orta köylüleri sistemli olarak sömüren büyük toprak sahipleri.

Bu çeşitli sosyal tabakaların sınıfsai konumu evrim geçirir. 1955'de, (Fransa'da) kapitalist tarımcılar toprakların üçte birini işletiyorlardı ve sayıları işletmecilerin toplam sayısının % 10'unu geçmiyordu. Orta ve büyük köylüler, yani toplamın üçte biri, toprakların yarısını işletiyorlardı. Toplamın % 55'ini oluşturan küçük köylülerin elinde ise toprakların ancak % 35'i bulunuyordu.

İcar toprakların % 38'inde uygulanmakta ve işletmecilerin dörtte birini içine almaktadır. Ortakçılık toprakların % 96'sında uygulanmakta ve işletmecilerin % 9'unu içine almaktadır.

1955-1963 döneminde, konsantrasyonda yeni bir hızlanma, 385 000 işletmenin yok olmasıyla dile gelmiştir.

İşletme ne kadar küçükse, azalma da o kadar güçlüdür. Böylece, kentlerde olduğu gibi kırlarda da, sosyal ilişkilerin bir kutuplaşma süreci gelişmekte, bu da gittikçe **monopolist burjuvaziyi yalnız işçi sınıfıyla** ve öteki ücretli emekçilerle değil, emekçi köylülüğün bütünüyle de karşıtlık içine sokma eğilimi göstermektedir. Henüz apaçık ortaya çıkmamış olmakla birlikte, bu süreç yine de, kırdaki sosyal ilişkilerin temel karakteristiğini teşkil etmektedir.

krach yada **kraş** (Fr. krach, İng. crash) Bunalımın, çeşitli veçheleri altında malî çöküntüde ifadesini bulan dönemi. Aynı sözcük, çoğu zaman biribirine bağlı iki fenomeni gösterir.

Birinci anlam: değerler borsasında, alınıp satılabilir senetler kurumun öylesine ani bir çöküşü ki, bu durumda, emisyoncu şirketin yada ilgili ekonomik branşın bizzat varlığı tehlikeye düşer.

Geniş anlamda: bütün borsa kotasyonlarının birdenbire ve derinlemesine çöküşü.

İkinci anlam: kendisinden talep edilen fonların çekilmesi yada girdiği taahhütlerin yerine getirilmesi muvacehesinde, bir kredi kuruluşunun gişelerinin kapanması yada söz konusu kuruluşun ciddî bir güçlükle karşı karşıya kalması.

Geniş anlamda: bir ticarî firma için, kararlaştırılmış olan günde, önemli ödeme taahhütlerini yerine getirme olanaksızlığı.

kredi (Fr. crédit, İng. credit) Faiz sermayesinin hareket biçimi. - İki büyük kredi kategorisi vardır

1. Tüketime verilen kredi.
2. Girişimlere verilen kredi, yada, ekonomi kredisi.

Tüketime verilen kredi, esas olarak, «taksitle alım» işleminde elde edilen bir kredidir. Örneğin: bir emekçi bir araba alınca, başlangıçta fiyatın belirli bir yüzdesini öder. Ağır faizlerle şişirilen bakiye, poliçede belirtildiği biçimde, aydan aya ödenir.

Ekonomi kredisi yada girişimlere verilen kredi, birincisinden farklı olarak, tüketim mallarına değil, üretim mallarına matuftur: fabrikalar, makinalar, çeşitli donatımlar. Az yada çok uzun bir süre için ve kısa vadeli, orta vadeli yada uzun vadeli olarak verilebilir.

Kısa vadeli kredi (yenilenebilme olanaklarıyla 3 ay) mali zorluk içinde bulunan girişimlere verilir. Bu kredi, bankalar tarafından, açık kredi yada iskonto kredisi biçimi altında sağlanır. Orta vadeli kredi (7 yıldan az) sınaî donatımların yenilenmesi için verilir. Genel olarak bu durumda, kredinin süresi yeterli değildir ve uzun vadeli bir krediyle yada girişimin kendi öz kaynaklarıyla yenilenmek zorundadır. Uzun vadeli kredi (7 yıldan fazla) yatırımların finansmanında kullanılır. Özel bankalar yada devlet tarafından verilir.

Kredi vermeyi sağlayan para bankalara yatırılan mevduattan sağlanır.

Kredi araçları çok çeşitli ve çok değişiktir. Bunların arasında, bir kişinin bir başka kişiye borçlu olduğu meblağı belirli bir tarihte ödemeyi taahhüt ettiği kâğıt olan emre muharrer senedi: keşideci, muhatap ve lehdar olmak üzere üç kişiyi bir araya getiren poliçeyi: bir kişinin mallarını bir başkasına maddî bir deplasman olmaksızın devretmeyi ve bu malları rehin olarak kredi elde etmeyi sağlayan bir sistem olan ve emtayla müeminen özel bir emre muharrer senet olan varanı: bir özel kişiye, bu özel kişiden ödünç para alan bir banka yada bir girişim tarafından verilen kasa bonosunu, bir girişim ya da bir banka tarafından değil de kamu hazine'si tarafından çıkarılan özel bir kasa bonosu olan hazine bonosunu sayabiliriz.. Bunlara, bankalardaki posta çekleriyle yada Hazine'yle ilgili carî hesapları ve şirketler tarafından çıkarılan tahvilleri de ekliyelim

Devlet, krediye, onu düzenlemek için müdahale eder. Kredi politikası, gerçekten, hükümetin ekonomik ve malî politikasının öremli unsurlarından biridir.

Devlet, örneğin, tüketime verilen krediyi zorlaştırıcı önlemler alabilir. Böylece, bir araba alabilmek için, başlangıçta daha büyük bir meblağ ödenmesi ve ödeme aralıklarının kısalması istenir. Bu önlemlerin amacı, az varlıklıların, özellikle de tüketim kredisine başvurmak zorunda olanların sırtından, ödemeler dengesini düzeltmektir Ekonomiye verilen krediler (özellikle kısa ve orta vadeli krediler) için pek çok yol vardır, en iyi bilineni de iskonto oranını ayarlamaktır Devlet, oranı tespit ederek, krediyi kolaylaştırmak ya da zorlaştırmak imkânına sahiptir.

kriteryum bk. **ölçüt.**

kritisizm bk. **eleştiricilik.**

kriz bk. **bunalım.**

KROLOW Karl (Hannover 1915) Alman şairi. Hannover'de bir memurun oğlu olarak doğdu. Aynı kentte liseyi bitirdikten sonra Göttingen ve Breslau'da Alman ve Fransız filolojisiyle, felsefe ve sanat tarihi okudu. 1942 yılından itibaren Göttingen ve Hannover kentlerinde serbest yazar olarak yaşamını kazanmağa başladı. 1956 yılında Darmstadt'a yerleşti. 1960-61 yılında Frankfurt Universitesinde konuk doçent olarak poetika dersleri verdi. 1972 yılında Alman Dil ve Yazın Akademisinin başkanı seçildi.

Savaş sonrası Alman şiirinin en önemli ve verimli ozanlarındandır. Bir yandan kendi geleneğinin doğa ozanlarından, öte yanden Fransız simgecilerinden etkilenmiştir. Şiirini imge ve simgelerle örerken, kendine özgü ezgili, devinimli, yeğnik biçimler kurmuştur. Başlangıçta kendini fazla zorlamadan ele veren doğa ve manzara simgeciliği, şiirinin içeriğini oluşturuyordu. Savaş sonrası koşullarının acılığını, sevgi konumunu bazı şiirlerinde aynı zamanda alaycı bir yansımadan da geçirmektedir. Kişiler ilişkisinin ekseni aşktır. Aşktan kaynaklanır mutluluk, aşksızlıktan düşmanlık.

Biçimsel serbestliğin ağır bastı şiirlerinde ise, imge, simge ve resimleri, anahtarını ele vermeyen şifrelere dönüşmekte anlamca okura iyice kapanıp soyutlaşmaktadır. Bu şiirlerinde çıkış noktası çoğun günlük bir gözlem ayrıntısı, sıradan bir algıdır. Ancak bu gözlem ve algıların şiirsel deyişte alışılmış simgeler ve kalıplar dışına taşması, çağrışım ilişkilerini okurun şiirsel görgü alanından da taşırmaktadır. Gereğinde dilbilgisel kurallara ters düşmekten de çekinmeden kapalı şiirsel örgüsünü kuruyor

Krolow, şiir üzerine kuramsal yazı ve incelemeleri, Fransızca ve İspanyolcadan yaptığı şiir çevirileri ile de tanınmaktadır.

Kendini ele vermeyen, kilitlenmiş imge ve simgelerle kurduğu yeğnik biçimler bu yüzden şiirsel bir boşluk algılanımı doğurmaktadır. Kendini teslim etmeyiş, suskunluk izlenimiyle okurdu şiire karşı yeni bir tavrı da zorlamaktadır.

KROLOW'dan şiirler

KURAKLIK

Başladı sonra
Artık kadınlığa doğru büyüyen
Kızların gözleri bulanmaya.
Sineklerin
Ayı oldu mevsim.

Çok sıcak hava
Evcil hayvanları uykuda boğdu.
Heykeller
Muratlarına erdiler:
Yanlarından biri geçse
Konuşmaya başlıyorlar.
Yağmursuz geçen günleri

Saydı bazıları
Parmaklarıyla.
Rüzgâr çoktandır
Yapraklar arasına çöreklenmiş bir yılan,
Dişledi meyvaları
Aşk artık yalnız
Çok gençlerle oynuyor
Irmakta.
Ne yapsın toprak
Pek çekilmez oldu.

UYKU

Ben uyurken
Eskir oyuncak
Bir çocuğun ellerinde tuttuğu,
Atar rengini aşk
İki soluk arasında.
Kapı pervazındaki bıçak
Bekler boşuna,
Geçen biri tarafından
Göğsüme saplanmayı.
Katiller de rüya görür şimdi
Şapkalarının altında.
Sessiz bir zaman. Uyku vakti!
Görünmemek isteyenlerin
Duyulur nabızlarının attığı.
Söylenmemiş sözlerdeki hikmetler
Çoğalır boyuna.
Şimdi bitkilerin serpilmesi
Daha dikkatlicedir
Onlara hayretle bakan
Hiçbir göz yok.

ARASIRA

Arasıra gökyüzü
Masmavidir, başı uçurulmuş
Saatin mezarı üstünde.
Büyük bir el
Çekti uzakta
Ufkun taş çizgisini.
Şimdi kendi yavruları oynuyor
Yersiz yurtsuz zamanla,
Öğle üstlerinde
Metodik korkuların kovduğu.

Kovalarında susuzluğu toplayan
Suların vakti.

Az ötede gözbebeği kırmızı
Bir alev aramakta
Bir fitil.

Fısıldanmış her «Kim o?»
Çok geç olacak.

BU ÜLKEDE

Bu ülkenin her yerinde
Ne istersek yapabiliriz.
Şaşınamız gereksiz:
Ay bir ay gibi görünmüşse
Ve ufuk mavisi balkondan
Sarkıtılmışsa bir şiir
Ayıltmak için çok sıcak bir duvarı.

Ceketleri çıkarmamak iyidir,
Çünkü birden soğur oda
Birbirimizle konuşurken.

Var mı hâlâ faydası
Sıcak sözlerle
Yitip gidiyor
Çiçeklere bakmanın?

Bu ülkede üzülmez kimse
Sokaktaki bir ölüye
Tanımadıysa.
Öldü besbelli
Elleri ceplerinde.

İKİ DERİZ

İki deriz,
Mutluluğu düşünürüz derken de:
İki insan.
Ama işte veremez biri ötekine
Gözbebeği minesinden bir parça.
Ama ışıldar
Benekli elmalar yapraklar arasında.

İki deriz,
Düşünürüz birbirine düşman
İki kişi.
Artık şiir yoktur, bıçaklarsa
Yapar yapacağını.
Mermi dolu tabancalar.
Ama ışıldar
Benekli elmalar yapraklar arasında.

İki deriz.
İki göğüs, iki yara
Işıldar benekli elmalarla
Yapraklar arasında.

AKŞAM OLURKEN

> «Ey gece! Özlemli kadın
> bakışlarının yuvaları...»
> Apollinaire

Akşam olurken
Vakit geçirmeye gelmez.
Bir türkü başlamıştır uzaktan;
Ve taksiler kayar gider
Yağmurundan alacakaranlığın.
Durur aydınlık bir gövde havada
Tarifsiz gözler
Ve geç saatlerin davranışlarıyla,
Akşam olurken.

Akşam olurken
Acele etmek gerek ve
Bir sürahi suyu, bir kutu balığı
Dışarıya Götüren eli unutur gibi.
Unutmak gerek.
Artık soğur duvarlarda
İlkindiden isimler.
Kara cahildir karanlık.
Seslerle gelir
Akşam olurken.

KROPOTKİN

Akşam olmuken
Elimizi çabuk tutmak gerek.
Başladı bile melankolik çekişmesi
Masalarda çift gözlerin,
Ve dağılır bir maden gibi aşk
Parmaklar arasında.
Biri gider bir tabakla toplamaya
Birbirlerinden hoşlanan artık sadece
Rüyalar için bir şeyler.
Akşam olurken,
Ve gelir soğuk gece
Dakikalarındaki yalnızlıkla.

(Türkçesi Behçet NECATİGİL)

KROPOTKİN Pyotr Alekseyeviç (Moskova 1842 / Dmitrov 1921) Rus anarşist ideolog. Bir prens ailesindendir. Kropotkin, Sibirya'da yapılan araştırmalara katılmış, fiziki coğrafya üzerine ilgi çekici malzeme toplamış; kıta buzullaşması teorisini rasyonel temellere oturtmuştur: *Issledovaniye o lednikovam periodye* (1876). Kropotkin, 1870'lerde Narodnik hareketine katılmış, 1874'de hapse atılmış, iki yıl sonra da yurt dışına kaçmıştır 1917'de yeniden Rusya'ya dönmüştür. Kropotkin, *Khleb i Volya* (1892), *Sovremennaya nauka i anarkhizm* (1913) adlı eserlerinde, sosyalist anarşizm adı verilen teoriyi geliştirmiştir Kropotkin'e göre geleceğin toplumu, sosyal bir ihtilâl sonucu olarak meydana gelecek olan bir hür üretim komünleri federasyonu'dur Kropotkin'in felsefi görüşleri, pozitivizm ile mekanik materyalizm'in karışımından ibarettir Kropotkin, Marksist tarih anlayışına karşı, sosyal gelişmenin temel taşı olarak gördüğü, karşılıklı yardımlaşma şeklindeki soyut kavramdan söz etmiştir. Kropotkin, diyalektiği reddedip, tümevarım ve tümdengelim'i birleştiren tabiat bilimi metodu'nu, biricik bilimsel düşünce metodu olarak görmüştür. Kropotkin, Comte ile Spencer'in pozitivizminin büyük etkisi altında kalmıştır

KRUÇYONİK Aleksey (Sivastopol 1886) Sovyet şairi. Odessa Güzel Sanatlar Akademisi'nde öğrenim gördü. 1912 yılında Hlebnikov'la ortaklaşa yazdığı *Gehennemde oyun* adlı şiiri yayınlandı. Hemen ardından da saynatçı, «transmantal» («zihinötesi») diye adlandırdığı bir şiir dilinin öncülüğünü yapmağa girişti. Pasternak, şöyle tanımlıyordu Kruçyonik'in şiirini

«Herhangi bir başka şair olsa, hiç duraksamadan «kurbağa» der geçerdi. Ama sarsak ve titrek doğa karşısında deva bulmaz bir şaşkınlığa kapılan Kruçyonik, «kurbağa» sözünü, sözcükte bacaklar bitmiş duygusunu uyandırıncaya kadar, sanki bir elektrik akımına uğratmaktadır.»

Kendine «başvahşi» sıfatını veren Kruçyonik'in şiirleri, fütüristler tarafından Devrim'den önce yayınlanmış olduğu gibi, 1917 yılından sonra da sınırlı sayıda küçük kitaplar halinde toplanmış bulunmaktadır.

KRUÇYONİK'ten bir şiir

GECEYARISI GÖRDÜM

Geceyarısı gördüm yorganımın üzerinde siyah ve sert
bir şey ve tahtakurusu iriliğinde
bacakları kırmızı saçaklı.
Tutuşturdum onu bir kibritle. Kıçı havaya doğru devrilmiş
madeni bir şişe gibi şişti tek bir yanıksız...
Ateş az geldi belki? dedim kendi kendime.
Ama bir kibrit onun yanında koca bir kalas kalıyordu!..
İçeri giren dostlarım yongayla örttüler onu. kâğıdı gaza batıp
üzerine koydular ve verdiler ateşe...
Duman dağılınca. yatağın kıyısına bağdaş kurup oturmuş
küçük bir hayvan gördük
Buda gibi oturmuş (altı milim boyunda)
Alaycı bir edâyla acı acı gülümseyen.
Olağanüstü bir varlık olduğunu anladım hazretin
cezaneye alkol almağa koştum
ve bu arada dostlarım
sigara artıklarının külünü onun karnına dolduruyor
çiğniyorlardı onu topuklarıyla eziyor, yanaklarını yumruklayıp
kulaklarını yakıp kızartıyordu ve içlerinden biri de
eline bir mum almış yatağın kenarını kızdırmaktaydı.
Döndüğümde sordum :
— Ne oldu?
Yumuşak bir ses cevap verdi karanlığın içinden
— Bitti, tamam!
— Yaktınız mı hayvanı?
— Hayır, kafasına bir kurşun sıktı kendini.
Çünkü, dedi,
Herşeyden iyi bir şey buldum ateşte!

KRUŞÇEV bir konuşma sırasında..

KRUŞÇEV Nikita (Kalinovka 1894 / Moskova - 1971) Sovyet devlet adamı. Bir köylü çocuğuydu, çok genç yaşta çalışmağa başladı. Çobanlık ve maden işçiliği yaptı. 1917 yılında milletvekili seçildi. Büyük Ekim Devrimi sırasında Denikin'in ordusuna karşı Ukrayna'nın savunmasında görev alan bir partizan birliğini yönetti. İç savaş sona erince Harkov Üniversitesi'ne yazıldı. Üniversiteyi bitirdiğinde Kaganoviç'in dikkatini çekti ve 1924 yılında Ukrayna Komünist Partisi Merkez Komitesi üyeliğine getirildi. 1929 yılında Moskova Sanayi Akademisi'ne gönderildi. Uç yıl sonra gene Kaganoviç'in yardımıyle Komite'nin Moskova sekreteri oldu. 1934 yılında toplanan Komünist Partisi XVII. Kongresi'nde S.S.C.B. Komünist Partisi Merkez Komite üyesi seçildi; sonra da Parti komitesinin Moskova bölgesi birinci sekreteri olarak Kaganoviç'in yerini aldı. 1938 yılında milliyetçi sapmaları ortadan kaldırmak üzere Ukrayna'ya gönderildi ve orada Partl Merkez Komitesi'nin sekreteri oldu. Görevini başarınca 1939 yılının Mart ayında Politbüro üyeliğine getirildi. İkinci Dünya Savaşı sırasında albay rütbesiyle Ukrayna partizanlarının mücadelesini yönetti ve üstün başarı gösterdi. Zaferden sonra ilkin 1947 Martında Ukrayna Bakanlar Kurulu başkanı oldu, aynı yıl n Aralık ayında bu görevden ayrılarak Ukrayna Komünist Partisi'nin birinci sekreterliğine geçti 1949 yılında Moskova'ya çağrıldı yeniden; ve orada S.S.C.B. Komünist Partisi sekreterliğinin yanı sıra Merkez Komitesi Moskova bölgesi birinci sekreterliği görevini de yürüttü. 1951 yılının Ekim ayında toplanan S.S.C.B. Komünist Partisi XIX. Kongresi'nde, merkeziyetçiliğin arttırılması gerektiğini savundu. Stalin'in ölümünden sonra hükümette görev almadı. Buna karşılık 1953 yılının Eylül ayında S.S.C.B. Komünist Partisl birinci sekreterl olmayı başardı; ve rakiplerinl yavaş yavaş safdışı et-

Nikita KRUŞÇEV 1963'te Budapeşte'de Janos KADAR tarafından karşılanıyor.

meğe girişti. Bu arada ilk olarak 1953 Aralığında Beria tasfiye edildi; 1955 yılı başlangıcında Malenkov görevinden ayrılmak zorunda bırakıldı; onun yerine geçen Bulganin de ülkeyi fiilen yönetmeğe kalkışmadı. Böylece her geçen gün biraz daha güçlenen Kruşçev, Bulganin'le birlikte bir «barış gezisi»ne çıktı. Özellikle Bandung Konferansı'na katılmış olan ülkeleri ziyaret eden iki devlet adamı, Lenin tarafından konulmuş bulunan ilke uyarınca «barış içinde bir arada yaşama» isteklerini belirtirken Batı sömürgeciliğine sert saldırılarda bulunmaktan da geri durmadılar.

Kruşçev, 1956 yılının Şubat ayında toplanan S.S.C.B. Komünist Partisi XX. Kongresi'nde, Stalin'in «kişiye tapma» siyasetini yeren gizli raporu okudu. Bütün dünyada büyük yankılar uyandıran bu raporla başlatılan «Stalinciliğin tasfiyesi» süreci, dünyanın bütün komünist partilerinde derin bunalımlara yolaçtı. Söz konusu bunalımlar, aslında, daha 1955 yılında Sovyet yöneticileriyle Tito arasındaki gerginliğin giderilmesiyle başlamış bulunuyordu.

İşin burasında Kruşçev, muhaliflerini tasfiyeye girişti. «Parti aleyhtarı grup»un üyeleri olarak nitelenen Molotov, Kaganoviç, Malenkov ve Şepilov, Parti Prezidyumu'ndan ve Parti Merkez Komitesi'nden çıkarıldılar. 1957 Temmuzundaki bu değişikliği aynı yılın Ekim ayında mareşal Jukov'un Savunma bakanlığından uzaklaştırılması izledi. Hemen ardından da Bulganin görevden alındı; ve Parti'nin birinci sekreteri olarak görevine devam eden Kruşçev, aynı zamanda S.S.C.B. Bakanlar Kurulu başkanlığını da üstlendi.

Kruşçev, S.S.C.B. Komünist Partisi'nin XXII. Kongresi'nde, «parti aleyhtarı grup»a, kişiye tapmayı savunanlara ve Arnavutluk yöneticilerine yeni saldırılarda bulundu; bu arada, ülkede komünist düzenin gerçekleştirilmesine geçme anının geldiğini ileri sürdü. Bu tavır ve o günden itibaren kararlı şekilde güttüğü «barış içinde bir arada yaşama» siyaseti, Çin Komünist Partisi ile Sovyet Komünist Partisi arasında gittikçe büyüyecek olan anlaşmazlıkların çıkmasına yolaçtı.

Almanya konusunda sert bir tutum benimseyen Kruşçev, iki Almanya'nın birleşmesine karşıçıktı. Ama buna karşılık, A.B.D. başkanı Kennedy ile elele, «barış içinde bir arada yaşama» anlayışı doğrultusunda bir yakınlaşma politikası uygulamağa yöneldi. 1962 Ekiminde patlayan bunalımda bir dünya savaşı felâketine yolaçmamak için Küba'daki Sovyet füzelerini geri çekti. Bu olaydan bir süre sonra da, 1963 Ağustosunda, Beyaz Saray ile Kremlin arasında ünlü «kırmızı telefon» bağlantısı kuruldu. «İki büyükler» arasındaki ilişkiler barışı tehdit edecek kadar gerginleştiği anlarda, dünya için son kurtuluş umuduydu bu hat.

Kruşçev, evrensel barışı kurup sürdürme yolundaki çabalarına devam etti. Bu arada 1963 Temmuzundaki Sovyet-Çin konferansının süresiz olarak ertelenmesi üzerine, atom denemelerinin kısmen yasaklanması için bir çağrıda bulundu. Başta Sovyetler Birliği, Birleşik Devletler ve İngiltere tarafından imzalanan bir anlaşmayla sonuçlanacaktı bu çağrı. Anlaşma, çok geçmeden, Çin ve Fransa dışında bir çok ülke tarafından da kabul edildi.

A.B.D. ile barış içinde bir arada yaşama temeline dayanan siyaseti Çin tarafından gittikçe daha sert bir şekilde eleştirilmeğe başlanan Kruşçev, en fazla kimya endüstrisinin geliştirilmesine ve tarım alanının yenileştirilmesine önem verdi. 14. Ekim 1964 günü Komünist Partisi Merkez Komitesi'nde verilen bir kararla görevlerinden alındı ve emekliye ayrıldı.

Birleşmiş Milletler'de Küba'nın örgüte alınması kabul edilmeyince kararı protesto için ayakkabısını çıkarıp sıraya vurmağa koyulacak kadar spontane ve renkli bir kişiliğe sahip olan Kruşçev evrensel gerginliğin giderilmesine ve detant havasının yerleşmesine büyük çapta katkıda bulundu.

KRUŞÇEV'den seçmeler

Evrensel barometre

Program Tasarısı, gerçek bir komünist hümanizm belgesidir. Halklar arasında barış ve kardeşlik fikirleriyle örülüdür bu Tasarı. Devletimizin gittikçe artan gücünü biz böylece barışın ve insanlığın ilerlemesinin hizmetine vermiş oluyoruz. Sovyetler Birliği dünyanın en büyük sanayi gücü durumuna geldiğinde ve sosyalist sistem evrensel evrimi belirleyen etken haline girdiğinde, barış güçleri bütün dünyada hızla artıp çoğalacak ve uluslararası zamanı gösteren barometre şöyle yazacaktır: «Hava açıktır. Bir dünya savaşı tehlikesi çağların sonuna dek ortadan kalkmış bulunmaktadır.»

Sınıfsız toplum

Sınıfsız bir toplumsal rejimdir komünizm. Bu rejimde bütün halka ait olan bir tek mülkiyet vardır: üretim araçları da toplumun bütün üyeleri tarafından tam bir eşitlik içinde kullanılırlar. İnsanların uyumlu bir şekilde gelişmesini sağlayacak olan bu sınıfsız toplumda üretici güçler de, sürekli ilerleme halindeki bilimin ve tekniğin temeli üzerinde durmadan yükselecektir. Böylece toplumsal zenginliğin bütün kaynakları açılacak ve «herkesten gücüne göre, herkese ihtiyacına göre» diyen büyük ilke gerçekleşmiş olacaktır.

Proletarya diktatörlüğü devletinden tüm halkın devletine

Parti Programı Tasarısı, komünizm teorisi ve pratiğinin yeni bir temel sorununu ortaya koymakta ve çözüme ulaştırmaktadır: İşçi sınıfının diktatörlüğüne dayalı devletin bütün halkın devletine dönüşmesi sorunudur bu sorun, bu yeni devletin karakteri ve görevleri ve komünizm aşamasındaki gelişmesi sorunudur. Bütün halkın devleti, sosyalist devletin gelişme sürecinde yeni bir aşamadır; sosyalist devletin kendi kendini yönetecek olan komünist topluma dönüştüğü yol üzerinde son derece önemli bir kilometre taşıdır.

•

Proletaryanın diktatörlüğü, proletarya ile burjuvazi arasındaki sınıf mücadelesinin koşullarından doğar. Oluşum halindeki sosyalizm, eski dünyanın gerici güçlerinin bazan şiddet yoluna sapan direnişlerini elbette göğüslemek zorundadır.

•

Komünizmin kuruluşu, proletarya diktatörlüğüne ihtiyaç göstermemektedir artık. Bizim toplumumuzda bütün emekçiler hak eşitliğine sahiptir. İşçi sınıfı, komünizme geçiş sırasında da, toplum içinde yönetici bir rol oynamağa devam etmektedir şüphesiz. Ve işçi sınıfına ayrılmıştır bu rol; çünkü işçi sınıfı en ilerici, en iyi örgütlenmiş, büyük sanayiye en sağlam şekilde bağlı olan sınıftır; ve çünkü komünizm idealini en tutarlı biçimde bu sınıf dile getirmektedir.

KSENOFON

İki devlet türü arasında hiçbir fark yoktur

Toplumun ezici çoğunluğunun çıkarlarını dile getiren proletarya diktatörlüğü devleti ile bütün halkın devletini bir surla biribirlerinden ayrılmış olarak düşünmek yanlıştır. Proletarya diktatörlüğü, evrensel demokrasinin bütün özelliklerini daha doğuşunda kendinde taşır. Sosyalizm geliştikçe belirginlik kazanan bu özellikler, sosyalizmin kesin ve tam zaferiyle üstünlük kurarlar. Ve devlet, sınıf egemenliğinin aleti olmaktan çıkıp, tüm halkın iradesinin anlatım aracı olur.

Devletin sonu

Devlet, komünizmin ilk aşamasının gerçekleşmesinden sonra çok uzun bir süre daha varolacaktır. Devletin yok olup ortadan silinişi, çok uzun sürecek ve koca bir Tarih dönemini kapsayacaktır. Ancak, toplum kendi kendini yönetecek kadar olgunlaştığında ortadan kalkacaktır devlet. Belirli bir zaman dilimi boyunca, devlet yönetiminin öğeleri ile toplumsal özyönetimin öğeleri arasında bir içiçe geçiş durumu olacaktır. Ve devletin içsel işlevleri gelişip dönüşerek, siyasal karakterlerini tedricen yitirecektir. Ancak Sovyetler Birliği'nde gelişkin bir komünist toplumun kuruluşu ve dünyanın öbür kısmında sosyalizmin yerleşip sağlamlaşması sonucundadır ki devlet, yararsız hale gelecek ve ortadan kalkacaktır.

KSENOFON (İ. Ö. 430-355) Eski Yunan düşünürü ve tarih yazarı. Varlıklı bir ailenin oğludur. Önce bilgici filozofların, sonra da Sokrates'in öğrencisi olmuştur. 401 yılında Anadolu'ya geçen düşünür, Pers imparatoru Kiros'la dostluk kuracak, Kiros'un ölümü üzerine de Onbinlerin Dönüşü'nde önemli bir rol oynayacaktır. Ksenofon bu ünlü olayı *Anabasis* adlı yapıtında bize aktarmıştır. Çok geçmeden Atinalı yurttaşları tarafından sürgün cezasına çarptırılan düşünür, Sparta kralı Agesilas'ın hizmetine girerek ilkin yeni bir Anadolu seferine, sonra da Spartalıların Atina'ya karşı giriştikleri Koroneia savaşına katılacak; daha sonra da Sparta devleti tarafından kendisine ayrılan bir araziye yerleşerek yapıtlarının çoğunu orada kaleme alacaktır. Ksenofon'un, *Anabasis*'ten sonraki en önemli yapıtları arasında, aşağıda parçalar aktardığımız *Kurou Paideia* (Kiros Nasıl Eğitildi) ve *Hieron* (Kutsal Olan) başlıklı kitapları yer alır. Ksenofon, hayranı olduğu dostu Pers imparatoruna ayırdığı yapıtında, monarşist bir düşünür olarak karşımıza çıkar. Ona göre Kiros, aydın, bilgili ve görgülü bir despot örneğidir; ve bir devletin ancak böyle bir hükümdar tarafından yönetilmesi gerekir.

KSENOFON'dan bir seçme

Devlet başkanı üzerine

Kiros konuşmasını bitirdikten sonra Krizantas ayağa kalktı ve şöyle konuştu: «Dostlarım, ben başka bir çok durum ve koşullar içinde de bir kesin gerçeği gördüm: İyi bir hükümdar ile iyi bir aile babası arasında en ufak bir fark olmadığıydı bu kesin gerçek. Nitekim iyi bir aile babası, herşeyden önce, çocuklarının geleceğini sağlam bir güvence altına almağa çabalar; biraz önce Kiros da bize, mutluluğumuzu sağlam temeller üzerine oturtmamıza yarayacak öğütler verdi. Ama bir nokta var ki, o nokta üzerinde gereğinden daha az durdu sanıyorum. Ben işte şimdi o nokta üzerinde sizlere açıklamalar yapmak istiyorum. Düşünün bir kere: İtaatsiz askerlerle hangi düşman kenti alınabilir, hangi dost kent korunabilir? Hangi disiplinsiz ordu bir zafer kazanabilir? Hangi ordu, herkesin kendi kişisel güvenliğini sağlamaktan başka bir şey düşünmediği ordu kadar kolayca yenik düşebilir?.. İşte bizler, itaat etmesini bildiğimiz içindir ki, gece gündüz, görevimizin bizi gerektirdiği yere hızla yetişebildik; hükümdarımızın ardında sımsıkı durduğumuz ve bütün emirlerini yerine getirdiğimiz içindir ki, önünde durulmaz bir ordu haline geldik. Biliniz ki itaat, mal mülk elde etmenin en iyi çaresi olduğu kadar, elde edilenleri korumak için de en iyi yoldur.

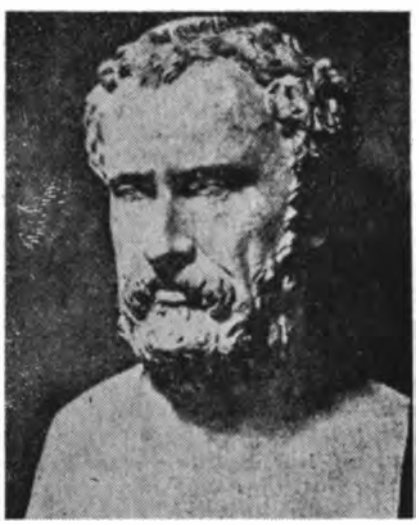

«Çağdaşımız diyebileceğin bir özgün yazardır Ksenofon.» MERİMEE

KUBİLAY (Moğolistan 1214 / Pekin 1294) Moğol İmparatoru. Büyük kardeşi Mengü'nün hükümdarlığı sırasında Çin'in Sen-si ve Honan eyaletlerine egemendi. Çin'e büyük bir sefer yaptı. Çin'deki Sung sülâlesine son verirken, kardeşi Mengü'nün öldüğünü öğrendi. Kubilay'ın Çin'de bulunmasını fırsat bilen Arık Buğa, Moğol tahtını ele geçirmek için harekete geçmiş ve kendini hükümdar ilân ettirmişti. Oysa Moğol geleneğine göre Kubilay'ın tahta geçmesi gerekiyordu.

Bu durumda Kubilay, Sung imparatorunu Moğol egemenliğini kabul etmek koşuluyle vergiye bağlayarak Moğolistan'a geldi ve yandaşları tarafından kağan ilân edildi (1260). Bir yıl sonra Arık Buğa'nın üzerine yürüdü ve rakibini Gobi çölü kıyısında bozguna uğrattı. Ögeday'ın torunu Kaydu'nun başlattığı ayaklanmayı da bastıran Kubilay, 1268 yılında Moğol tahtının tek sahibi durumuna geldi. Devlet yönetimlnde değişiklik yaptı. Bu arada Hulâgu'nun oğlu Abaka'yı İran, Batu'nun torunu Mengü Timur'u Cuci, Kara Hulâgu'nun oğlu Mübarekşâh'ı da Çağatay devletlerinin başına oturttu. İmparatorluğun merkezini eski Hanbalık'a taşıdıktan sonra Çin'in fethini tamamlamak üzere harekete geçti. Uzun bir kuşatma sonucunda Sung hanedanının en önemli kalelerinden biri olan Siang Yang'ı aldı. Bunu, 1274 yılında Çin kralığını ailesi ve hazinesiyle birlikte ele geçirmesi izledi.

Kubilay, 1276 yılında bütün Çin'e egemendi. Bu ülkede Yu-an (yada, Nguan) adıyle yeni bir sülâle kurdu. Moğol İmparatorluğu'nun Kıpçak, Doğu ve Batı Türkistan, İran ve Moğolistan gibi öbür kısımlarının yönetimini de kendi üstlendi. Japonya'ya, Annam'a, Campa'ya, Birmanya'ya ve Cava'ya çeşitli seferler yaptı. 35 yıllık bir saltanattan sonra da, tarihin en büyük ve en iyi örgütlenmiş imparatorluklarından birinin başarılı hükümdarı olarak öldü.

Kubilay, hayatını Çin'de geçirmiş olmasına rağmen kendi ulusuna bağlı kalmıştır.

KUBİLAY HAN. Bir XIV yüzyıl tampı..

Atalarının anısını taze tutmak amacıyle, Cengiz hanın babasından başlayarak bütün hepsinin adına tapınaklar diktirmiş; en güzel Çin yapıtlarını Moğolcaya çevirtmiş; Moğolcayı resmî devlet dili yapmıştır.

Bu arada Buda dinini kabul etmiş olan Kubilay, bu dinin yayılmasına da çalıştı. Budacı lama Pakka'ya, Yu-an sülâlesinin egemenlik dönemi boyunca kullanılacak olan alfabeyi hazırlattı. Kendisi Budacı olmakla birlikte öbür dinleri benimsemişlere, özellikle Müslümanlara karşı büyük anlayış gösterirdi.

Kubilay, yönetim usullerinde de değişiklikler yaptı; çeşitli imar ve onarım işlerinin gerçekleştirilmesini sağladı; yeni bir ceza yasası düzenletti; bir akademi kurdurdu; ülkesini 12 bölgeye ayırdı ve bunların başına ayrı yönetim kurulları getirdi; bölgeler arasındaki ticaret yollarını güvenlik altına aldı; muazzam ülkesinin her köşesini bir saat gibi işleyen ünlü posta örgütüyle biribirine bağladı; genel nüfus sayımı yaptırdı; tarihin en kudretli gizli polis örgütlerinden birini kurdu; askerleri kendi görevleri dışında kalan etkinliklerde bulunmasını kesinlikle yasakladı ve önledi.

Aşağıda, bu becerikli hükümdarın çeşitli buyrultularından alıntılar sunuyoruz.

Stanley KUBRİCK bir çekim sırasında.

KUBRİCK Stanley (New York 1928) Amerikalı film yönetmeni. «Gerçekçi» genç film yönetmenleri kuşağındandır. Genellikle dramlar çevirdi. Sinemaya ***Kanundan Kaçılmaz*** (The Killing, 1956) ile başladı. Kendisine ün kazandıran ***Paths of Glory*** (Zafer Yolları, 1958) savaşa karşı bir savaş bildirisidir. Roma devrinde gladyatörlerin ayaklanmasını konu alan ***Sparkaküs*** (1960) ve Nabokov'un romanından perdeye aktarılan ***Lolita*** (1962) ticari filmlerdir. ***Dr. Strangelo*** (1963) ve ***Zool*** (1968) olağanüstü olaylara yer veren korku fimleridir. Kubrick'e dünya çapında ün kazandıran en ünlü filmi «2001- Uzay Yolu Macerası 1968» dir.

kudret iradesi (Almanca aslı *Der Wille zur*

KUBİLAY'dan seçmeler

Kumandanların görevi üzerine

Kumandanın görevi, yöneticiye yardım etmektir: yönetmek değil. Kumandanın görevi, isyanı bastırmaktır: isyan çıkarmak değil. Kumandanın görevi, ülkeyi savunmak ve korumaktır: batırmak değil.

Ahlâk üzerine

İyi ahlâk demek, ülkeyi iyi ve adaletli bir şekilde yönetmek demektir. Dolayısıyle de iyi ahlâklı hükümdar, zaman zaman kötülük etmek zorunda kalabilir. Temel olan şey, iyi ahlâkın gereği olan şey, kötülüğü iyiliğin yardımcısı haline getirmektir. Buna karşılık, iyiliği kötülüğün yardımcısı haline getirmek de mümkündür. Hükümdarın bellibaşlı görevlerinden biri de bu ayrımı doğru yapmaktır.

Haber alma üzerine

Otağımdaki hizmeterimin ne düşündüğünü bilmek istediğim kadar Tibet'teki çobanımın, Kafkasya'daki üçbeyimin, Güney Denizi'ndeki balıkçımın da ne düşündüklerini bilmek isterim. Ülkemin her köşesinde gözüm kulağım olmalıdır. Ama ne gördüğünü bilen, ne işittiğini bilen gözler ve kulaklar gerek bana. Bana kullarım hakkında bilgi getirmeyen hiç bir çayevi sahibinin, hiç bir han hamamı sahibinin, hiç bir daire, yada tapınak yöneticisinin mesleğini sürdürmesine izin veremem. Çünkü bilirim ki bunlar bana bilgi toplamıyorlarsa, mutlaka bir başkası hesabına bilgi toplamaktadırlar. Gene bilirim ki bunlar bana yanlış bilgi getiriyorlarsa, doğru bilgileri mutlaka bir başkasına götürüyorlardır.

Ayrıca dünyanın her köşesinde gizli kulaklarım olsun isterim. Ülkemin dışında bana en kolay şekilde bilgi toplayıp ulaştırabilecek olanlar, din adamlarıdır. Çünkü onlar hiç bir zaman şüphe çekmezler. Üstelik beni hoşgörülü, adaletli, iyilikseverbir hükümdar olarak tanıtıp ordularımın ilerleyişine yardımcı olurlar. Gerektiğinde ulaklarıma ve hizmeterlerime barınak bulacak olanlar da onlardır.

Bana en kolay şekilde bilgi toplayıp ulaştırabilecek olanlar arasında çeşitli kademelerdeki yöneticileri, bilginleri, sanatçıları, gezgin satıcıları, berberleri ve dilencileri de unutmamak gerekir.

Cezalar üzerine

Ceza, dünyanın en son verilmesi gereken şeyidir. Çünkü geri alınması mümkün değildir. Hele bir de haksız olursa.

Ceza verirken, yararımın yanı sıra zararımı da hesaplayın. Ve cezanın ibret vericiliğinin yanı sıra umutsuzluk vericiliğini de göz önünde tutun. Yani cezanın, adaletin bir parçası olduğunu ve keyfilikle hiç bir ilişkisi bulunmadığını katiyen unutmayın.

Unutmamanız gereken bir başka nokta da şudur: Ceza, çekilen bir şeydir. Yani belirli bir cezayı biçip verirken, onu çekecek olanı düşünmek şarttır. Aynı suçu işlemiş olan zenginle yoksul arasında ayırım yapın mutlaka. Yoksulun cezasını öldürüne oranla daha hafif biçin. Çünkü zengin, cezayı kolay çekmenin de yolunu bulabilir; ama yoksul bulamaz. Ve unutmayın: Yoksul, zaten cezalı gibidir.

Macht). Nietzsche'nin, ölümünden sonra, 1911'de yayınlanan eseri. Schopenhauer'in görüşlerini eleştirerek yola çıkan ve her türlü varlığın temelinde daha kudretli olmağa yönelmiş bir irade bulunduğunu ileri süren filozof, değerlerin tersine döndürülmesi, geleneksel ahlâk görüşlerinin ve özellikle de «köle ahlâkı» diye nitelediği Hristiyanlığın değerlerinin yerine, kudretli ve sağlam «üstün insan»ın hakkını savunacak yeni bir ahlâk anlayışının getirilmesi gerektiğini savunur. Eserde yer alan tezleri filozofun esas tasarısına ters düşen bir sıra içinde yayınlayan kızkardeşi, böylece kitabın gerçek anlamını da bozmuş; ve bu durum, Nietzsche'nin düşüncesinin ırkçılık ve faşizm akımlarına yatkın bir doğrultuda yorumlanması sonucunu doğurmuştur.

Ku Klux Klan'ın 1915'teki ünlü toplantılarından biri..

Ku Klux Klan Irkçı Amerikan örgütü. 1861'de Amerika'da patlak veren iç savaş, Güney Devletleri'nin yenilgisiyle sonuçlanınca, bu bölgede yaşayan köleci beyazlar, kendilerini hiç alışık olmadıkları «tatsız» bir durumda bulmuşlardır: Galip kuzeyliler tarafından azat edilen ve seçim hakkına kavuşturulan zenciler, şimdi siyasal çoğunluğu ellerinde tutmakta ve eski efendilerine karşı son derece güçlü bir duruma yükselmektedir. Eski efendiler, pek doğaldır ki, «bu hakaretin altında kalmayacaklardır».

Nitekim, başlarında General Forest'in bulunduğu konfedere orduya mensup bir subay, Nashville'de, Ku-Klux-Klan isimli ünlü gizli derneği kurmuştur. «Güneyin Görünmez İmparatorluğu» diye de anılan Klan, kısa zamanda başdöndürücü gelişme göstermiş; «kovuk» («dens») diye adlandırılan localarının sayısını hızla arttırmıştır. Üyeler yemin vermekte ve birbirlerini tanımak üzere kullandıkları işaret ve simgeleri sözlü olarak aktarmaktadır. Cübbeli kukuleteli toplantı ve ikrar âyinlerinin, Klan'a, eziklik içinde kıvranan ve öç alma duyguları sürekli şekilde körüklenen halk yığınlarının gözünde ayrı bir çekicilik ve saygınlık kazandırmış oluşunu doğal karşılamak gerekir. (Fırsat düşmüşken belirtelim ki, çağdaş gizli dernekler, topluma köklü değerler sunamadıkları oranda görkemli gösteriler sunar ve manevi alandaki yoksunluklarını gösterişle gizlemeye özenir: Her türlü düzmeciliğin koşulu bu değil midir?

Başlangıçta Klan, birtakım aşırılıklara karşılık vermekle yetinmiştir: Meşalelerin aydınlığında yapılan atlı gece seferleri, düş gücünü etkileyici korkunç törenler ve bol şamatalı uyarı bildirileri aracılığıyla, Zenci yığınlarını sindirmeyi amaç edinmiş gibidir. Ama bu dönem kısa sürmüş ve çok geçmeden Klan üyeleri, akla gelebilecek her türlü keyfi cezayı kendiliklerinden uygulamaya koyulmuşlardır: Belli bir saatten sonra sokağa çıkma yasağı koyup dinlemeyen Zencileri kırbaçtan geçirmeleri, oy hakkını kullanmak isteyenleri linç etmeleri izleyecektir. Gittikçe artan bu gaddarlık karşısında federal hükümet, sonunda kaygılanmış ve 1871 yılında Örgütün dağıtılmasını yasalaştırmıştır. Ama Ku-Klux-Klan'ın sonunu getiren asıl neden, Lepper'e göre, siyasal koşullarda meydana gelen köklü değişikliklerdir.

«Zamanla Kuzeyli birlikler, işgal altında tuttukları Güney Devletlerinden çekilmiş bulunuyordu. Öte yandan bu Güney Devletleri, birtakım «yasal» önlemlerle, Zencilerin haklarını ellerinden almış; Beyazların iktisadi, siyasal ve toplumsal alandaki eski ayrıcalık ve üstünlüklerini geri getirmeyi başarmışlardır. Bir sertlik ve zor âletine gereksemesi yoktu artık; dolayısıyla da Klan, kendini dağıtan yasa çıkmadan önce, bizzat General Forest tarafından dağıtılmış durumdaydı.»

Ne var ki Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra örgüt hortladı. Şöyle ki:

Birinci Dünya Savaşı boyunca Avrupa'da başarılı bir savaş veren ve Avrupalı halkların kendilerine özgü «incelmiş» ırkçılığını Savaş sıkıntılarının getirdiği yakınlaşma içinde önyargısız bir «insan sevgisi» olarak yorumlayan Zenciler, Amerika'ya, gururlarına kavuşmuş olarak dönecektir. Amerikalı Beyazların kendilerine revâ gördüğü alçaltıcı davranışa katlanamazlar artık: Kurulu düzeni savunmuş, Amerika'nın yükselişine katkıda bulunmuşlardır. Kan vergisi ödeyerek haketmişlerdir «yurttaşlık onuru»nu.... Bu fikirlerini de açıkça söylemekten çekinmemektedirler. Ve unutmayalım ki bazı Güney Devletlerindeki Zencilerin sayısı, Beyazların sayısını üç katına yakındır.

Aslında Ku-Klux-Klan yeniden doğmak için, Birleşik Devletlerin savaşa girmesini beklemeyecektir: Daha 1916 yılında, başlarında W. J. Simmons isimli eski bir Protestan papazının bulunduğu 34 kişi, Georgia'nın başkenti Atlanta'yı yukardan gören tepeye «ateşten bir haç» dikmiş ve ak giysili, kukuletâlı bir âyinle, Klan'ı yeniden kurmaya and içmişlerdi. Böylece canlanan Örgüt, amacının «İnsanoğluna, şövalye ruhunun kutsal ilkelerini aşılamak; karakter duygusunu geliştirmek, aile bütünlüğünü ve kadının iffetini korumak; yurt sevgisini desteklemek ve Beyazların üstünlüğünü sürdürmek...» olduğunu duyuruyordu. Ama Ku-Klux-Klan'ın birçok eyalette olağanüstü bir yaygınlık kazanması, Zenci askerlerin Avrupa dönüşü ileri sürdükleri isteklerden kaygılanan Beyazların harekete geçişiyle başlayacaktır. Ayrıca Klan'ın yeni programı, sadece ırkçılığı körüklemekle yetinmemekte; ticaret hayatında saltanat süren Yahudilerle mücadele, Katoliklerin Protestanlar karşısındaki son başarılarını püskürtme ve Latin ülkelerinden gelen göçmenlerin Amerika'ya girişini yasaklama gibi, orta halli Amerikalının «ruhunu okşadığı kadar iktisadi çıkarlarını da gözeten» birtakım yeni amaçlar da getirmektedir. Lantoine şunları söylüyor: «Halk arasında yaygın önyargıları sömüren bu program, ustalıkla tasarlanmıştı; öyle ki, belirli bir amaca karşı olanlar, bir başka amacı benimsediklerinden, gerçekten bütün programı desteklemek zorunda kalıyordu.»

Fırsat düşmüşken belirtelim ki, kukuletalı, kutsal yeminli bir ikrar âyini, aslında çocuk ruhlu insanlar olan Amerikalılar üzerinde (bu «çocuk ruhu»nu kan dökücülüğe sürükleyen nedenleri birazdan göstereceğiz) çekici bir etki yaratmıştır. Gizli âyinlere düşkün olduğu kadar görkemli gösterilere de meraklı insanların oturduğu garip bir ülkedir Birleşik Devletler: Bir yanda Gizli Dernek olmaya özenen öğrenci kuruluşlarını bulursunuz; karşıda, üzerlerinde tüm belirti ve simgeleriyle gösteri yürüyüşü yapan Mason müritlerini... Ne var ki, üye sayısı başdöndürücü bir hızla yükselen Ku-Klux-Klan, masum gösteri yürüyüşleri ve sözlü uyarılarla yetinmemiştir: 1922 Kasımında Senato'ya verilen resmi bir rapora göre sadece Teksas'ta bir yıl içinde Klan'ın emriyle girişilen ve Zencilerle Yahudilerin kırbaçlanması, asitle sakatlanması, zaman zaman da linç edilmesiyle son bulan saldırıların sayısı beş yüzün üzerindedir...

Bu da yetmemektedir Klan'a: Bir milyon mensuba güvenerek, resmi otoriteye meydan okumaya girişecektir. Nitekim New York belediye başkanının polise bütün Klan üyelerini Devlet sınırları dışına çıkarma emrini verişinden bir hafta sonra, bir «klansman», âyin elbiselerini giymiş ve rütbelerini kuşanmış olarak şehrin en büyük kiliselerinden birindeki duayı yarım bıraktırıp Katoliklere, Yahudilere ve Zencilere karşı halkı «kesin» mücadeleye çağıran bir bildiri okumuştur. Aynı zamanda, «Klan İmparatorluğunun Devi» Clarke, Amerika kıtasını, «bütün beyaz ırkları renkli ırklara ve Katoliklere karşı birleştirmek üzere» fethe hazırlandıklarını ilan etmektedir. Ama Louisiana'da girişilen ve valinin emrine rağmen

cezasız kalan bir suikast hareketi üzerine gazeteler, «Görünmez İmparatorluk»a karşı ağız birliğiyle saldırıya geçtiler. Klan bu kampanyaya karşı yanıt olarak, «onurunu mahkemeler önünde de savunmaya» hazır olduğunu bildirdi. Demeye kalmadan bir kardeş kavgasıdır koptu Klan'ın içinde, «İmparatorluk Büyücüsü» Simmons da görevinden alınıp yerine Evans getirildi. Bunu bir türlü içine sindiremeyen Simmons, ünvanının geri verilmesi için Georgia Yüksek Mahkemesi'ne başvurdu. Ve böylece başlayan dava «İmparatorluğu» Amerikan kamuoyuna bütün «onuru»yla tanıttı: Memurlar rüşvet yoluyla kandırılmış, çeşitli kurum ve kişilerden bir milyon doları aşkın para şantaj yoluyla toplanmış ve «İmparatorluk» hazinesi, «Büyük» «Büyücüler ve Devler» tarafından yağma edilmişti... Ku-Klux-Klan'ın içki yasağını desteklemiş olmasından ötürü örgüte zaten için için diş bileyen kamuoyu, dava sonuçlanmadan önce kararını verecek ve «onurlu» İmparatorluğu mahkum edecektir. İstifalar birbirini kovalıyordu; ve nihayet 1928'de Federal Mahkeme, Amerika «demokratik» bir ülke olduğundan Klan'ı dağıtamadı ama, Örgütün gizli âyinlerini yasaklamak zorunda kaldı:

Yineleyelim 1928 yılındaydık; yani Amerika'da doğup bütün kapitalist dünyayı altüst eden «büyük kriz» başlamış bulunuyordu. Özgürlük ülkesi Amerika'nın bütün sanayi kuruluşları, «demokratik» lokavt haklarını kullanmaktaydı; ve ne Zenci, ne Yahudi, ne de Katolik düşmanlığı, kilometrelerce uzayan işsiz kuyruklarının karnını doyurmuyordu artık.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ise daha değişik bir durum meydana geldi

İkinci Dünya Savaşı'ndan Amerikalı Beyazlar, İngiliz sömürgeciliğinin yerini alan bir Dünya İmparatorluğu kurmuş olarak çıktı; Zencilerse, Nazi «ırkçılığı»na karşı savaşmış olarak... Sadece bu durumun getirdiği karşılıklı psikolojik tavırlar, hem Ku-Klux-Klan'ın 1945'ten sonraki üçüncü şahlanışını; hem de bu akıma bir tepki olarak beliren ve gittikçe keskinleşip devrimci bir nitelik kazanan Zenci örgütlerinin doğuşunu açıklamaya yeter sanırız.

Her türlü ırkçılığın altında, gerçek ya da düşsel iktisadi çıkarların yanı sıra, bir eksiklik, budanmışlık, iğdişlik, aşağılık duygusu ve kendine güvensizlik sezgisi yatar Amerikalı Beyazda bu budanmışlık, en ilkel ve en şiddetli şekliyle beliriyor; çünkü Amerikan halkı, henüz, tarihsel varlığı iki yüzyılı bile bulmayan bir «çocuk»tur. Ustelik de alabildiğine görgüsüz bir çocuk... Amerikalının uzak ataları, Kraliçe Elisabeth devrinde, ancak Yeni Dünya'ya gidip koloni kurmak koşuluyla canları bağışlanmış kürek ve idam mahkumlarıdır; yakın atalarıysa, yoksulluktan ya da polis fişlerinin dolgunluğundan artık anayurtlarında barınma olanağı kalmamış zavallılar... Bu adamlar dünyanın en zengin ülkesine bir çeşit sürgün olarak gelmiş; ve bu ülkenin, en azından dört bin yıllık uygarlık mirasçısı eski sahiplerini öldürmekle işe girişmişlerdir. «Fatihler»in ilerleyişi genişledikçe, yeni verimli toprakların sürülmesi için büyük çapta emek gücü bulma sorunu çıkacaktır ortaya; ve Batılı «uygar» korsanlara iki yüzyıl boyunca altın yumurtlayan Zenci köle ticareti böylece başlayacaktır.

Yeni müritler bulma özlemi içindeki kilise, «vahşiler»in köleleştirilmesini (bağışlayınız, «uygarlaştırılması»nı...), kendine özgü ikiyüzlülükle, sonuna kadar desteklemiştir İki bin yıllık Bantu uygarlığının mirasçısı olan Zencilerse, «çarmıha gerilmiş İsa» efsanesinde, yurtlarından acımasızca koparılmışlıklarının bir simgesini, onulmaz sürgünlerinin bir çeşit özrünü bularak Hıristiyanlığı benimseyecektir.

Amerikalı Beyaz, köksüzlüğünü unutabilmek için, ırkçılığa dört elle sarılmak zorundadır. Amerikalı Zenci de, Hıristiyanlığa sarılmıştır köklenmişliğini unutabilmek amacıyla. Ama Hıristiyanlığa sarılmakla, farkına varmaksızın, Amerikalı Beyazı, İsa'yı her gün çarmıha gerer duruma getirmiştir Çağdaş Amerikan insanını tüm boyutlarıyla veren yazarın, Faulkner'ın, derin bir karamsarlıktan bir türlü yakasını sıyıramamış oluşu, boşuna değildir.

Beyazın debelenmesini sezen Zenci, nedenini kavrayamaz, gizli bir sevinç duyar: Yoksulluk içinde eşitliğin getirdiği utançla gölgeli bir sevinçtir bu. Koşup sarılmak ister «kardeş»ine, suratında bir şamar patlar, İsa'nın buyruna uyup öbür yanağını uzatır gülümseyerek: Caz müziğindeki ani hüzün dalgalarıyla kesintiyi uğrayan derin coşkunluk, işte bu gülümseyiştir.

Vaktiyle İngilizlerle Fransızlar da böyleydi: Uygarlık adına soydular insanlığı. Amansız ırkçıydılar: İktisadi alandaki atılımlarının ruhsal plandaki özrüydü ırkçılıkları. Zamanla inceldiler: Kendilerine özgü bir uygarlık kurmuş, insanlığın evrimine katkıda bulunmuşlardı. Güveniyorlardı artık kendilerine: Kapitalizmin sökmediği yerde, sosyalizmleri vardı.

Portekizliler hâlâ kaba ırkçıdır varıp baksanız Büyük fetihleri elinde tutamamış küçük bir ülke olmanın hıncı içindedirler. Demek isteriz ki, tarih maazalah olanak tanısa, Amerikan ırkçılığı da ergeç «incelir.»

Nesi var Amerikalının bugün insanlığa sunacak? Sanatı ve kültürü ya Batıdan gelme ya da Zencilerden çalmadır; bilimi ve tekniği ise, Dünyanın dört bir yanından ithal ettiği beyinlerin ürünü... Unlü «pratik zekâ»sı var evet; o da artık sadece, Vietnam'ın utancını Ay'a insan yollamanın şamatasıyla kapatmaya yarıyor.

Amerika dışına çıktıklarında, ülkedeki gerçek durumlarına oranla, Beyaz küçülür; Zenci büyür dalma: Batıda Amerikalı Beyaz, yıllardan sonra yuvaya dönen öksüz çocukların ezikliğine kapılır; Zenci ise, komşu çiftliktekl yavuklusunu görmeye giden yanaşmaların rahatlığına... Amerikan ırkçılığı, bir avuç milyardere karşılık, milyonlarca işçi ve orta sınıf insanının tek gurur dayanağıdır Amerikan kapitalisti, Zenciyi görmez bile: Kendi malikânesinde, kendi sınıfdaşlarıyla eğlenir; dışarıya çıktığı zaman da, yalnız kendisi için kurulmuş klüplere ve yalnız kendisine ayrılmış galalara gitmek üzere çıkar Zenci giremez onun girdiği yere; ama orta halli Beyaz da giremez.

İşte bütün bu tarihsel koşullar, Amerikan sosyalist hareketinin tutarsızlığını olduğu kadar, Beyaz ırkçılığına karşı çıkan Zenci hareketlerinin dağınıklığını, ürekkliğini ve kararsızlığını da belirlemiştir

kullanım değeri (Fr. valeur d'usage, İng. value in use) Metanın belirli bir sosyal ihtiyacı karşılama şeklinde beliren özgül özelliği. Bir metanın kullanım değeri, taşıdığı fiziksel, kimyasal, biyolojik, vs. karakteristiklere bağlı olan ve belirli bir sosyal ihtiyacı karşılamayı sağlayan yetenceğidir, kendi öz ve özgül yararlığıdır

Buna göre, örneğin besinlerin kullanım değeri yenebilir olmaları, yani insanlara uygun bir beslenme sağlama yetenekleridir. Ayna şekilde, kömürün kullanım değeri, diğer yakıt maddeleri meyanında yanabilir olması ve bu nedenle bir sıcaklık kaynağı oluşturmasıdır.

Her şey, gerçekten karşılayabildiği ihtiyaçların tipine ve sayısına göre, birkaç kullanım değerine sahip olabilir. Örneğin, at, binek ya da koşum hayvanı olarak kullanılabilir; petrol bazan yakıt olarak bazan da ilk madde olarak kullanılır

Bütün metaların bir kullanım değeri vardır: ancak bir yararları olduğu için meta olabilirler. Ama, tersine olarak, meta olmayan kullanım değerleri de vardır (bunlar insan emeğinin sonucu olmayan şeylerdir).

Kullanım değerleri her zaman nitelikçe farklıdırlar. Çünkü, bir ekmek, bir masa, bir otomobil ya da bir çift ayakkabı arasında ortaklaşa her hangi bir şey yoktur. Belirtmek gerekir ki, kullanım değerlerinin çok büyük çoğunluğu doğa tarafından kendiliğinden sağlanmazlar (bu kuralın istisnaları, yabani meyva ve sebzeler, av hayvanları, odun, belli şartlarda su, vs.'dir). Doğal şeyler ancak az ya da çok derin bir tarzda dönüşüme uğratıldıktan sonra kullanım değeri olurlar. Bu dönüşüm özgül, belirli bir emek tarafından, her branşın ya da sektörün somut emeği tarafından şartlanmıştır. Öyleyse, kullanım değeri, çoğu hallerde somut emeğin uygulanmasının sonucu olarak kendini gösterir. Fakat buna mukabil harcanan emek miktarının fonksiyonu değildir.

Marx'ın dediği gibi, «kullanım değerleri zenginliğin maddesini teşkil ederler, bu zenginliğin sosyal formundan bağımsız olarak. Ama, aynı zamanda, aynı hareketle, değerin maddî dayanağıdırlar».

İhtiyaçlar ve kullanım değerleri birbirinden ayrılmaz gibi görünürler. Şu ya da bu kullanım değerinin bulunması, ancak bu

kullanım değerinin karşılayabileceği sosyal ihtiyaç zaman içinde değişen belirli bir biçimde varolduğu zaman gerçekleşir. Örneğin, ulaşım ihtiyacı, çağlara göre kanallarla, posta arabalarıyla, otomobillerle, uçaklarla, vs. karşılanmıştır. Demek ki, şu ya da bu kullanım değerinin bulunmasının hatta icadının üretici güçlerin gelişiminden kaynaklandığını ileri sürmek doğrudur (yeni kullanım değeri zaten eski, zaman aşımına uğramış kullanım değerinin yerini hızla alma eğilimindedir).

Kullanım değeri, bu itibarla doğrudan doğruya ekonomi politiğin alanına girmez. Kullanım değerini belirleyen fiziksel, kimyasal, biyolojik özelliklerin incelenmesi, doğrudan doğruya, fizik bilimiyle, doğal bilimlerle, teknolojiyle, vs. ilgilidir.

Kullanım değeri, ekonomi politik düzeyinde, ancak, metaı esas olarak karakterize eden kullanım değeri / mübadele değeri diyalektik birliğinin terimlerinden biri olarak işin içine girer. Ama kullanım değeri çok genel bir kategoridir ve zorunlu olarak bütün üretim tarzlarını kapsar. Meta üretiminden daha eskidir ve meta üretiminden sonra da yaşayacaktır. Gerçekten, «her türlü toplum biçiminden bağımsız olarak insanın varoluşunun vazgeçilmez şartı» (K. Marx) olan insan emeği tarafından belirlenir

Bela KUN (büyükü) yönetici yoldaşlarıyle..

1937) Macar devrimci ve gazeteci. Rusya'da tutsakken (1915-1918), Lenin'in güvenini kazanarak Budapeşte'ye döndü. Orada, terhis edilmiş işsiz askerleri ayaklandırdı. 22 Şubat 1919'da tutuklandı, 21 martta Macaristan topraklarının istilâ edilmesi üzerine başgösteren millî hareket sırasında serbest bırakıldı. Dışişleri komiserliğine atandı. Gerçekte Halk Komiserleri Yürütme kurulunun esas başkanıydı. Ancak 133 gün sürecek olan proletarya diktatörlüğünü ilân doğrudan doğruya.

KUN Bela (Transilvanya 1886 / Ukrayna etti: fakat bir yandan ekonomik batkı, kıtlık, terör (585 idam), öte yandan müttefiklerden kopmalar ve Romanya'nın saldırması, proletarya diktatörlüğünün çöküşünü hazırladı. Bela Kun, Avusturya'ya sığındı (13 ağustos) sonra da S.S.C.B.'ne geçti. Komintern üyesi, sonra Komintern'in Batı Avrupa Ülkeleri kolunun başkanı oldu (1928). Stalin döneminde Troçki yandaşı olduğu gerekçesiyle tutuklanarak idam edildi. Kruşçev tarafından saygınlığı geri verildi (1958).

KUNZE Reiner (Oelsnitz 1933) Alman şairi. Bir maden işçisinin oğlu olarak doğdu. Leipzig'te felsefe ve gazetecilik öğrenimi yaptı. Aynı yüksekokulda 1955-59 yılları arasında asistan olarak görev aldı. Ancak doğan bir takım güçlükler yüzünden bu görevini bırakarak başka işlerde çalıştı. 1961-62 yıllarında Çekoslovakya'da yaşayan Kunze, daha sonra Doğu Almanya'da serbest yazar olarak yaşamaya başladı. Hükümete yönelttiği eleştiriler yüzünden bir süre boykota uğramış, hatta yazdıklarını yayımlamaması yasaklanmıştır.

Brecht'l anımsatan, halk şiiri açıklığında, ama çok yönlü şiirler yazan bir ozandır. Daha sonraki yıllarda, yoğun biçimde bireyselliğe dönük, ama dil bakımından deyiş ve sanat incelikleriyle dolu bir şiire yönelmiştir

KUNZE'den şiirler

(Türkçesi Yüksel PAZARKAYA)

PENCERE SİLMEK ÜZERİNE İKİNCİ ŞİİR

Çerçeveyi temizlemek
kafes olanağından, mandalı
darağacı olanağından, perdeyi
son adımı olanağından

Camları silmek, hiç
bir şey bulandırmasın bakışı'

Solumak
barışını pencerelerin ki
geceleri saklamak zorunda kalmasınlar
ışıklarını

'POSTA' KONUSU ÜZERİNE SON ÇEŞİTLEME

Bir sabah
çalacak kapıyı tebdil
kıyafet postacı olarak

Ben onu
tanıyacağım

Diyeceğini bekle
postacı geçinceye değin

MACAR RAPSODİSİ 66
Tibor Dery İçin

Biletçi geldi giysisiyle
bir posta tatarının
Kalçasına dayalı kara deri çantada taşıyordu
Tuna'yı bu ağır
çift mektubu, mühürlenmiş
bir afyon terlasıyla sanki
bir kan lekesiyle

Budapeşte ışıldadı zarfın arasından
fırtına öncesi gibi

Açmaya yoktu yetkim, ama
uzun uzun okudum peşte üzerinde geceleri
dik yazısını şimşeklerin

kuram bk. **teori.**

KUROSAVA Akira (Tokyo 1910) Japon sinema yönetmeni. 1936'da yönetmen yardımcılığı ve senaryo yazarlığı yapmaya başladı. İlk filmini 1943'te çevirdi, *Judo Efsanesi*. Daha sonra sırasıyla, *Harika Bir Pazar* (1947), *Sarhoş Melek* (1948), *Kudüz Köpek* (1949), *Skandal* (1950) adlı filmleri yönetti. 1951'de *Raşomon* adlı filmiyle Venedik festivalinde birinci oldu. Bu olay, Avrupa'da Japon sinemasını tanıtma olanağını sağladı. Bu tarihten sonra Kurosava, Kenji Mizoguşi ile, Japon sinemasının uluslararası üne sahip sanatçılarından biri oldu. 1951'de Dostoyevski'nin *Budala*'sını per-

KUROSAVA bir çekim sırasında..

deye aktardı. Ardından en başarılı filmlerinden birini yaptı: ***Yaşamak***. Filmin gerçekçi ve dokunaklı öyküsünde, kanseri ve yaşlı bir belediye sekreterinin son günlerini, yoksul bir mahallede bir çocuk parkı yapımına hasretmesi anlatılır. 1954'te, ***Yedi Samuray*** adlı filminin büyük başarısından sonra, ***Korku İçinde Yaşıyorum*** (1955), ***Örümcek Sarayı*** (1957), ***Ayaktakımı*** (1957), ***Gizli Kale*** (1958), ***Alçaklar Kuşkusuz Uyuyor*** (1960), ***Yojimbo*** (1961), ***Cennetle Cehennem Arası*** (1963), ***Kızıl Sakal*** (1965) adlı filmleri çevirdi.

Akira KUROSAVA'nın iki ünlü başyapıtı Yedi samuray ve...

Raşomon.

Japon sinemasının büyük ustası Kurosava bir ara üzüntüye kapılıp intihara kalkıştı. Ona yaşam gücünü geri veren ***Dersu Uzala*** oldu. Ünlü yönetmen ***Dersu Uzala*** için şöyle diyor: «30 yıl önce asistan yönetmenken Vladimir Arseniye'in kitabı ***Dersu Uzala***'yı okudum ve bunu çekmeyi düşündüm ve hatta bir senaryo bile yazdım Gorki'nin Küçük Burjuvalar, Dostoyevski'nin Budala, Shakespeare'in Makbet filmlerinde yaptığım gibi.. Filmin ana mesajı insanların çevreyi korumak için tüm güçlerini birleştirmeye çağrı ve onlara insanın doğanın bir parçası olduklarını anımsatmaktır. Biz bir felâketle yüzyüzeyiz.. Bu felâket tüm dünyaya anlatılmalıdır.. Ben bunu filmlerimle anlatmaya çalışıyorum, doğa ile armoni içinde bir insanı gösteriyorum. Diğer önemli şey de Arseniyev ile Dersu'nun ortak doğa sevgisinden doğan bir dostluğun öyküsüdür..»

Dersu Uzala, 1975 yılında Moskova Film Festivali birincisi olmuş ve 1976 Oskar ödülünü kazanmıştır

kurumlar (Osm. müesseseler, Fr. ve İng. institutions) Üstyapının, amacı belli bir sosyal formasyon çerçevesi içinde belirli bir sosyal düzeni ayakta tutmağa ve sürdürmeğe yönelik bütün organizmaları kapsayan parçası. Genel bir tarzda kurumlar, varolan ve insanlara kendilerini benimsetip kabul ettiren şeylerdir. Öyleyse, sosyal etkinliğin ürünleridirler. Bu bakış açısından, hem organizmalardan ve aygıtlardan, hem de bu organizma ve aygıtlara denk düşen fikir, görüş ve inançlardan oluşurlar

Örneğin politik kurumlar, devlet aygıtını, idarî aygıtı içerdikleri gibi, anayasaları, yasaları, tüzükleri de içerirler

Geniş anlamda alınırsa, kurumlar, bütün üstyapıyı kapsarlar. Daha dar ve daha kesin anlamda, belirli organizma ve aygıtlara ve bunların işleyiş biçimlerine, yani özgül pratiklerine denk düşerler. Tam tersine, düşünceler, inançlar, hukuksal yargılar, bu anlamda, kurumlar olarak incelenemezler. Örneğin, politik kurumlar, anayasal ve idarî pratiği kapsamakla birlikte, ideolojik alana bağlı olan politik doktrinlerin kendilerini içermezler.

Kurumlar birçok tıplere ayrılır: politik, ekonomik, sosyal, askerî, ünıversıter, bilimsel, dinsel, kültürel, vs, kurumlar.

Kurumlar, maddî hayat alanına doğrudan doğruya ilişkin değildir. Zorunlu olarak, politik, dinsel, ideolojik alanlarda yer alırlar.

Kurumlar oransal istikrarları ve bilinçli karakterlerinden ötürü, tam bir otonomiye sahip ve ekonomik yapıdan tam bağımsız motor unsurları olarak görünürler.

Kurumlar kendilerini insanlara empoze ediyormuş gibi görünürler, çünkü insan faaliyetinin ürünleri olarak, yabancı otonom, hükmedici (insanların üzerinde yer alan) güçler haline gelirler : ve tıpkı ekonomik fetişizm gibi, bir de kurumlar fetişizmi vardır

Gerçekten, kurumları karakterize eden hem istikrarlılıkları hem de değişkenlikleridir. İstikrarlılık, çünkü bir üretim biçimi çerçevesi içinde oldukça değişmez bir karakter gösterirler. Değişkenlik, çünkü bir üretim biçiminden başka bir üretim biçimine geçişlerde radikal değişikliklere uğrarlar.

kusur bk. **kabahat.**

Kutsal aile yada **Eleştirici eleştiricliğin eleştirilmesi** (Almanca aslı Die heilige Familie, oder Kritik der kritischen Kritik) : Marx ve Engels'in 1845 yılında kaleme aldıkları felsefe yapıtı. ***«Kutsal Aile»***, Bauer kardeşler, ile onların izleyicilerine verilen alaylı addır. Bu baylar, bütün realitenin, partilerin ve politikanın üstünde yer almak iddiasını taşıyan, bütün pratik faaliyeti reddeden, ve sadece çevredeki dünyayı ve olup bitenleri «eleştirici» temaşacı bir eleştiriyi vaazediyorlardı. Bu baylar, yani, Bauer kardeşler, proletarya'ya, yukardan, eleştiri dışı bir kitle olarak bakıyorlardı. Marx ve Engels, bu saçma ve zararlı eğilime şiddetle karşı çıkmışlardır.» (Lenin, ***Toplu eserleri***, Cilt 2. sf. 23.) «Kutsal Aile», Hegel ile Sol Hegel'cilerin idealizmi'nin mükemmel bir eleştirisini yapar ve diyalektik meteryalizmi ve tarihî materyalizmi işlemeye devam eder. Bu eserde, Marx ve Engels, materyalist tarih anlayışının temel fikrine, sosyal üretim ilişkileri fikrine varmışlardır. Sol Hegel'cilerin kişiye tapınma tema'sını sert bir eleştiriden geçirerek, emekçi halkın sömürenlere karşı yaptığı mücadelenin gelmiş geçmiş bütün tarihin karakteristiğini, özelliğini meydana getirdiğini göstermişler; proletarya'nın kapitalizm'in mezarını kazdığını söylemişlerdir. «Kutsal Aile» Marx ve Engels'in, proletarya'nın devrimci rolü üzerine olan görüşlerinin aşağı yukarı tam bir şeklini ortaya koyduğu kadar; felsefe tarihinin, özellikle de İngiltere ve Fransa'da materyalizmin tarihinin de derin ve ilgi çekici bir özetini verir. «Kutsal Aile», bilimsel sosyalizm'in çelişmesinde, proletarya'ya karşı olan küçük burjuva ideolojisine ve idealizm'e karşı sürdürülen mücadelede önemli izler bırakmıştır.

Kutsal Kitap : Yahudi ve Hristiyan dinlerince «Tanrı kelâmı» olarak kabul edilen ve dolayısıyle de Kutsal sayılan derleme. Yapıtın ***Ahdi Atik*** diye anılan ve Yahudilere ait olan ilk bölümünün İ.Ö. XI. yüzyıla kadar geriye giden metinlerden, ***Ahdi Cedid*** diye anılan ve Hristiyanlara ait olan ikinci bölümününse İ.S. II. yüzyılda oluşturulmuş metinlerden meydana geldiği bilinmektedir. Dinsel görünüm altında bir «yasalar derlemesi»nden başka bir şey olmayan Kutsal Kitap, dünya edebiyatının en belirgin ideolojik yapıtlarından biridir.

Kutsal Kitabı tarih boyunca yönetici sınıflar, sömürülerini gizleyebilmek için ideolojik bir baskı aracı olarak kullanmışlardır.

Kutsal Kitap'tan seçmeler

Musa'ya On Buyruk'tan
(Tesniye)

Allahın Rabbın memleketlerini sana vermekte olduğu milletleri. Allahın Rab attığı zaman, ve onların mülkünü aldığın, ve onların şehirlerinde ve evlerinde oturduğun zaman: Allahın Rabbın mülk edinmek için sana vermekte olduğu memleketinin ortasında kendin için üç şehir ayıracaksın. Kendin için yolu hazırlayacaksın, ve Allahın Rabbın sana miras olarak verdiği memleketin sınırını üçe böleceksin, ta ki, her adam öldüren oraya kaçsın.

Ve sağ kalmak için oraya kaçacak adam öldüren hakkında yapılacak olan şudur: komşusundan geçmişte nefreti olmayıp onu bilmeyerek vuran adam; meselâ, komşusu ile odun kesmek için ormana gider, ve eli ağacı kesmek için balta ile vurur, ve demir saptan çıkıp komşusuna değer, ve ölürse; o, bu şehirlerden birine kaçacak ve sağ kalacaktır; yoksa kan öcünü alan, yüreği kızgınken, adam öldürenin ardını kovalar, ve yol uzun olduğu için ona yetişir, ve öldürdüğü adamdan geçmişte nefreti olmadığından dolayı ölüme müstahak değilken onu vurur. Bunun için sana: Kendine üç şehir ayıracaksın, diye emrediyorum. Ve Allahın Rabbı sevmek, ve daima onun yollarında yürümek üzere bugün sana emretmekte olduğum bütün bu emri yapmak için tutarsan, eğer Allahın Rab atalarına ant ettiği gibi senin sınırını genişletirse, ve atalarına vermeyi vadettiği bütün diyarı sana verirse, o zaman kendin için bu üç şehir üzerine üç daha katacaksın; ta ki Allahın Rabbin miras olarak sana vermekte olduğu memleketinin içinde suçsuz kan dökülmesin, ve senin üzerine kan olmasın.

Fakat bir adam komşusundan nefret eder ve pusuda onu beklerse, ve onun üzerine kalkıp onu vurursa, ve o ölürse, ve bu şehirlerden birine kaçarsa, o zaman kendi şehrinin ihtiyarları gönderip onu oradan alacakları, ve ölsün diye kendisini kan öcünü alanın eline vereceklerdir. Gözün ona acımayacaktır, fakat sana iyilik olsun diye suçsuz kanı İsrailden kaldıracaksın.

Allahın Rabbın mülk edinmek için sana vermekte olduğu diyarda alacağın mirasında, eski zaman adamlarının koymuş oldukları komşunun sınırının yerini değiştirmeyeceksin.

Bir adama karşı işlediği, işlediği her türlü suçta, her türlü fesat, yahut suç için bir şahit kalkmayacak; iki şahidin sözü ile, veya üç şahidin sözü ile bir şey sabit olacaktır. Eğer bir adama karşı kötülük hakkında şehadet etmek üzre, ona karşı yalancı bir şahit kalkarsa, o zaman aralarında dava olan kâhinler ve hâkimlerin önünde duracaklar; ve hâkimler iyice araştıracaklar: ve işte, eğer şahit yalancı şahitse, ve kardeşine yapmayı düşündüğü ne ise kendisine yapacaksınız; ve aranızdan kötülüğü kaldıracaksın. Ve artakalanlar işitip korkacaklar, ve artık bir daha aranızda bunun gibi kötü bir şey yapmayacaklardır. Ve gözün acımayacak: can yerine can, göz yerine göz, diş yerine diş, el yerine el, ayak yerine ayak.

I. Samuel'den

Ve Rab Samuel'e dedi Sana dedikleri her yerde kavmin sözünü dinle, çünkü reddettikleri sen değilsin, ancak üzerlerine krallık etmiyeyim diye beni reddettiler. Onları Mısırdan çıkardığım günden bugüne kadar beni bırakıp başka ilâhlara kulluk ederek yaptıkları bütün işlere göre, sana da böyle yapıyorlar. Ve şimdi onların sözünü dinle; ancak onlara açıkça şehadet edeceksin, ve onlar üzerine krallık edecek olan kralın hükmü ne olacağını onlara bildireceksin.

Ve Samuel, kendisinden kral isteyen kavma, Rabbın bütün sözlerini söyledi. Ve dedi: Üzerinize krallık edecek olan kralın hükmü şu olacak: oğullarınızı kendisine alıp cenk arabaları üzerine ve atlıları arasına koyacak; ve arabaları önünde koşacaklar; ve onları kendisine binbaşılar, ve ellibaşılar kılacak; ve bazılarını toprağını sürmek için, ve ekinini biçmek için, ve cenk âletleriyle arabalarının âletlerini yapmak için koyacak. Ve attar, ve aşçı, ve ekmekçi olmak üzre kızlarınızı alacak. Ve tarlalarınızı, ve bağlarınızı, ve zeytinliklerinizi, onların en iyisini alıp kullarına verecek. Ve tohumunuzun, ve bağlarınızın ondalığını alıp hadımlarına ve kullarına verecek. Ve kullarınızla cariyelerinizi, ve en seçme gençlerinizi, ve eşeklerinizi alıp onları işine koşacak. Sürülerinizin ondalığını alacak; ve siz onun kulları olacaksınız. Ve kendiniz için seçmiş olacağınız kralınızın yüzünden o gün feryad edeceksiniz; ve Rab o gün size cevap vermeyecek.

Fakat kavmı Samuelin sözünü dinlemek istemeyerek dediler Hayır; fakat üzerimize bir kral olacak, ve biz de bütün milletler gibi olacağız, ve kralımız bize hükmedecek, ve önümüzde çıkacak, ve cenklerimizi yapacak. Ve Samuel kavmın bütün sözlerini işitti, ve onları Rabbe söyledi. Ve Rab Samuele şöyledi Onların sözünü dinle, ve onlara bir kral yap. Ve Samuel İsraillilere: Herkes kendi şehrine gitsin, dedi.

Pavlus'tan Romalılara

Herkes üzerinde olan hükümetlere tâbi olsun; çünkü Allah tarafından olmayan hükümet yoktur; ve olanlar Allah tarafından tanzim olunmuştur. Bundan dolayı hükümete muhalefet eden Allahın tertibine karşı durmuş olur; ve karşı duranlar kendi aleyhlerine hüküm alırlar. Çünkü hükümdarlar iyi işe değil, fakat kötü işe korkudurlar. Ve hükümetten korkmamak ister misin? iyi olanı yap, ve onun tarafından metholunursun; çünkü sana iyilik için Allahın hizmetçisidir. Fakat kötü olanı yaparsan, kork; çünkü kılıcı boş yere taşımıyor; çünkü Allahın hizmetçisidir, kötülük yapana gazap için intikamcıdır. Bunun için yalnız gazaptan ötürü değil, fakat vicdandan ötürü de tâbi olmak lâzımdır. Çünkü bunun için de vergiler eda edersiniz; çünkü daima gayretle devam ederek tam bu iş için Allahın hizmetçileridirler. Vergi hakkı olana vergiyi, gümrük hakkı olana gümrüğü, korku hakkı olana korkuyu, hürmet hakkı olana hürmeti, cümleye haklarını eda edin.

Birbirinizi sevmekten başka kimseye bir şey borçlu olmayın: çünkü diğerini seven şeriatı itmam etmiştir. Çünkü: «Zina etmiyeceksin;» ve eğer başka bir emir varsa, o da bu sözde icmal olunur: «Komşunu kendin gibi seveceksin.» Sevgi komşuya kötülük etmez; imdi sevgi şeriatin itmamıdır.

Ve bunu yapın; çünkü zamanı bilirsiniz, ki, zaten sizin için uykudan uyanmak saatidir; çünkü şimdi kurtuluşumuz inanı ettiğimiz vakitte olduğundan daha yakındır. Gece ilerledi, ve gündüz yaklaştı; imdi karanlık işleri üzerimizden atalım, ve nur silâhlarını kuşanalım. Maskaralık ve sarhoşlukla değil, fuhşiyat ve yolsuzlukla değil, nıza ve hasetle değil, gündüzdeki gibi iyi bal ile hareket edelim. Fakat Rab İsa Mesih'i giyin, ve şehvetler için bedenin tedarikini görmeyin.

Kübizm (Fr. cubisme, İng. cubism) XX. yüzyılın başlangıcında Fransa'da ortaya çıkan sanat akımı. Bu akımın kurucuları P. Picasso ile G. Braque'dır. Bu sanatçılar, 19. yüzyıl'ın sonlarına doğru, P. Cézanne formülünü bir mutlaklık içinde ele almışlardır. Bu akımın kurucuları P. Picasso ile G. Braque'dır. Bu sanatçılar, 19. şey küre, koni ve silindir modelindedir» teorisini bir mutlaklık içinde ele almışlardır. mel bir şekilde ifade edilen «tablette her Sanatta objelerin iç düzeninin ve konstrük-

kübizm'in dört ünlü temsilcisinden dört ünlü yapıt Juan GRİS'den Sabah kahvaltısı

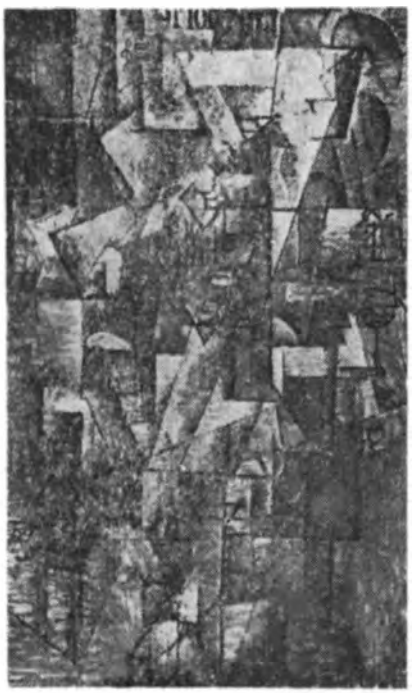

PİCASSO'dan Gitar çalan kadın

R. de la FRESNAYE'den Zırhlı asker

Fernand LEGER'den Renkli silindirli natürmort

siyonunun başta geldiği hakkındaki Cézanne teorisini geliştiren A. Derain ise, bu zincirin bir halkasını teşkil eder. Kübistler, sahte bilimsel bir tavır içinde, bir obje olarak gördükleri insan vücudunun ya da objelerin tamamıyle sübjektif bir şekilde ele alınmasını öne sürerler. Kübizm'in ilk safhasında, yani «stereometrik» safhada (1908-12) Kübizm'e katılanlar arasında, J. Metzinger, A. Gleizes, R. Delaunay, Le Fauconnier, F. Léger, J. Lipschitz gibi ressamlar vardır. Kübizm'in hem («bilimsel» denilen) ikinci döneminin hem de birinci döneminin karakteristiği, tabiatın deformasyona uğratılması, objelerin geometrik cisimlere indirgenmesi ve şeylerin şemalaştırılmasıdır. Kübistlerin, sosyal fikirleri tanımayı ve gerçek dünyanın güzelliğinin yeniden yaratılmasının reddedişleri, somut objelerin sanat eserlerinde yeniden yaratılmasını tamamiyle inkâr etmelerine varır.

Küçük atlı karınca (1955) Zoltan Fabri'nin İmre Sarkadi'nin bir senaryosu üzerine Macaristan'da gerçekleştirdiği film. Fotoğraf yönetmenliğini Barnabas Hegyi'nin yaptığı, müziğini György Ranki'nin bestelediği yapıtın başrollerini Bela Barsi, Adam Szirtes, İmre Sos ve Marika Torocsik paylaşmaktaydılar

Babası tarafından genç yaşta bir toprak ağasıyle evlendirilen bir köylü güzelinin (M. Torocsik) bir komüniste olan aşkını dile getiren bu film, Savaş sonrası Macar sinemasının en büyük başarılarından biriydi. Marika Torocsik'in tazeliği, yapıta ayrı bir hava veriyordu.

Küçük atlı karınca'nın Macarca orijinal adı, *Korhinta*'dır.

kültür (Osm. hars; Fr. culture; İng. culture, improvement). Amacına uygun alıştırmalar yoluyle birtakım zihinsel yada bedensel yeteneklerin geliştirilmesi ve bu gelişimin verdiği sonuç. Bu dar ve ilk anlamında kültür, «kültür fizik» yada «kitabî kültür» deyimlerinde görüldüğü gibi, sınırlı bir alanda gelişmişliği dile getirir. Daha geniş bir

Zoltan FABRİ'nin ünlü başyapıtı Küçük atlı karınca'dan bir görüntü..

anlamda kültür: 1. Öğrenim görmüş ve bu öğrenim sonucunda zevkini olduğu kadar eleştiri ve yargılama gücünü de geliştirmiş olan kişinin karakteridir. 2. Bu karakterin oluşmasına yolaçan eğitimdir. Bu ikinci anlamda bilgi, kültürün zorunlu şartıdır, ama yeterli şartı değildir; gerçek kültür, geniş kapsamlı bir bilgiyi olduğu kadar, düşünce ve duygulardaki incelmişliği ve üstün niteliği de şart koşar. Daha özel bir anlamda kültür, «Türk kültürü» deyiminde görüldüğü gibi, «uygarlık» kavramına özdeş tutulur ve belirli bir uygarlık tarzını dile getirir. Her toplumun kendine özgü ve kendi manevi geçmişini dile getiren kurumları olduğunu göz önüne alırsak, bu anlamda çeşitli ve sayısız kültür tipleri bulunduğunu ileri sürebiliriz: «Doğu kültürü», «burjuva kültürü», «Orta Çağ kültürü», «Aztek kültürü», vs. gibi. Bu terimlerde kültür sözü, belirli bir tarihsel dönem boyunca belirli bir toplum yada toplumsal sınıf tarafından aynı doğrultuda oluşturulan töre ve folklor kurumlarını olduğu kadar, sanat, felsefe ve bilim edinçlerini de kapsar. Unutulmaması gereken nokta, kültür kelimesinin «şiddet» ve «ilkellik» kavramlarını dışladığı ve «hümanizm»le hemen hemen anlamdaş olduğudur Bu bakımdan, bir «yamyam kültürü»nden yada bir «askerî kültür»den söz edilemez; ancak «kültürlü bir asker»den söz edilebilir

•

kültür üzerine

Kültür, tarih boyunca toplumda yaratılan bütün maddî ve manevi değerler; bu değerlerden faydalanılması ve bu değerlerin gelecek nesillere iletilmesi. Nisbeten özel bir anlamda, maddi Kültür (yani, makinalar, üretim alanında edinilen tecrübeler ve diğer maddi zenginlikler) ile, manevi Kültür (yani, bilim, sanat, edebiyat, felsefe, etik, eğitim, v.s.) arasında bir ayrım yapmak âdet haline gelmiştir. Kültür, tarihi bir fenomendir; Kültür'ün gelişmesini belirleyen şey, sosyo-ekonomik formasyonların elde ettikleri başarılardır. Kültür'ün maddi temelini inkâr eden ve Kültür'ü «elit zümrenin» manevi ürünü olarak gören idealist teorilerden farklı olarak, Marksist felsefe, maddi ürünleri, manevi Kültür'ün temeli ve kaynağı olarak görür. Yani, Kültür, kitlelerin faaliyetinin ürünüdür. Manevi kültür, temelde maddi şartlar tarafından belirlenmekle beraber, maddi Kültür'de meydana gelen değişmelerden dolayı otomatik olarak değişmez; bu durum, kültürün karakteristiğini, yani nisbi bağımsızlığını, gelişmesindeki sürekliliği başka halkların kültürüne açık oluşunu, v.s. gösterir. Sınıflı bir toplumda, Kültür, ideolojik muhtevası ve pratik'teki hedefleri bakımından sınıfi bir karakter taşır. Kapitalizm'de bütün milli kültür, iki çeşit kültüre; yani, burjuvazinin hâkim kültürü ile burjuvazinin hâkimiyeti altındaki kitlelerin şu ya da bu gelişme düzeyindeki sürekliliği başka halkların kültürüne ayrılır. Bu, iki görüş arasında, «burjuva toplumu Kültür'ü» ile «burjuva Kültür'ü» arasında bir fark gözetilmesi gerektiğini ifade eder. Geçmişin bütün ilerici kazançlarını temsil eden sosyalist Kültür, gerek ideoloji bakımından, gerekse sosyal fonksiyon bakımından modern burjuva Kültür'ünden ayrılır. Sosyalist kültür, sosyalist devrim olmaksızın yaratılamaz; sosyalist devrimin asli unsurlarından biri de Kültür devrimidir. Sosyalist Kültür'ün karakteristikleri şunlardır halkla bağlar kurulması, sosyalist ideoloji, bilimsel dünya görüşü, sosyalist ideoloji, bilimsel dünya görüşü, sosyalist hümanizm, kolektivizm, sosyalist yurtseverlik, enternasyonalizm. Sosyalizm, form bakımından milli, muhteva bakımından sosyalist Kültür'lerin tam gelişmesini, milletlerarasında maddî ve manevi değerlerin karşılıklı alışverişinin yoğunlaştırılmasını, her milletin kültür hazinesinin enternasyonal karakter taşıyan değerlerinin gelişmesini kapsar. Dünya Kültür'ü içinde yaratılmış en iyi şeyleri özümleyip geliştirmesiyle sosyalist Kültür, insanlığın Kültür prosesüsü içinde yeni ve yüksek bir safhadır.

M. ROSENTHAL
(Türkçesi Aziz ÇALIŞLAR

İnsanların toplumsal yaşam faaliyetinin temel yanlarından biri. Bu yan,üretim, teknik, bilim, sanat, ahlâk, politika, vb. tüm faaliyet alanlarında olduğu kadar, bunların maddi ve manevi ürünlerinde ve ayrıca toplumsal yaşam biçimlerinde «insanın özünü oluşturan güçlerin ortaya çıkışlarının [özgürleşme çabalarının]», (Marks) ölçütü olarak kendini gösterir...

Kültür kavramının içerik ve kapsamı, teorik düşünce tarihi boyunca önemli değişikliklere uğramıştır. İlk çağda kültür -agricultura denince toprağın işlenmesi anlaşılırdı; daha sonraları, insan yeteneklerinin eğitim yoluyla geliştirilmesine kültür denildi. Tarih sahnesinde yükselmeye çalışan burjuvazinin ortaya koyduğu burjuva hümanist kültür kavramı, insanın, kendini geliştirmek amacıyla hem çevresine, hem de kendi doğasına kattığı herşeyi, ama özellikle zihinsel çalışmayı tanımlıyordu.

Marksçılık-Leninçilik, kültür kavramını daha da zenginleştirmiş ve kendi bilimsel dünya görüşünün ışığı altında netleştirmiştir. Özellikle, her kültürün tarihsel karakterini, mevcut sosyo-ekonomik kuruluşun üretim tarzıyla bağıntısını, sınıfsal içeriğini ve insanın maddi dünyayı pratik ve teorik olarak kavrama faaliyeti ile kültür arasındaki kopmaz bağı, açık-seçik ortaya koymuştur. Marksçı-Leninci kültür anlayışı, her faaliyet alanını ve bu alanlardan çıkan maddi ve manevi ürünleri, kendini bu faaliyet içinde geliştiren ve bu faaliyet içinde nesneleştiren insanın yaratıcı yeteneklerinin bir ifadesi ve ölçütü sayarak, insanın manevi çalışmalarına ve kazanımlarına konan her türlü tekyanlı sınırı aşmıştır. Maddi ve manevi ürünler, her ne kadar kültürün önemli birer öğesi iseler de, kültür, yalnızca bu öğelerin basit bir bütününden ibaret olmayıp, insanların yaratıcı güçlerinin tarihsel gelişim düzeyleri ile içinde bu yaratıcı güçlerin ortaya çıkıp geliştikleri toplumsal biçimleri ve bu yaratıcı güçlerin hem maddileşmesi, hem de ifadesi olan maddi ve manevi kazanımlar arasındaki toplumsal karşılıklı-etki sürecidir.

Kültürün temel içeriği, insan yeteneklerinin, becerilerinin ve yetkilerinin ortaya konup her yanıyla geliştirilmesi, insanı, doğanın ve toplumsal yaşam sürecinin, bilinçli olarak denetlenmesini sağlayan varlık güçlerinin serpilip olgunlaştırılmasıdır. Bu nedenle, gerek maddi üretim alanındaki emekçiler, gerekse bilim, sanat, eğitim vb., çeşitli alanlarda çalışanlar, kısacası çalışan insanların tümü kültürün yaratıcısıdırlar.

Kültür, tarihsel bir fenomendir; özü ve içeriği, ancak mevcut sosyo-ekonomik kuruluşla birlikte ele alınınca anlaşılır. Her sosyo-ekonomik kuruluş, geçmişin kültür mirasını, kendi koşullarına ve gereksinimlerine göre kısmen benimseyip değerlendirerek ve kısmen de reddederek kendi kültürünü ortaya koyar. Her ne kadar halk kitleleri ve özellikle doğrudan üreticiler, her sosyo-ekonomik kuruluşun en önemli kültür dayanağını oluştururlarsa da, uzlaşmaz çelişkiler taşıyan sınıflı toplumlarda, kültür kazanımlarının, özellikle manevi-düşünsel kazanımların çoğu, egemen

sınıfların tekelinde toplanır ve halk kitlelerinden saklanır.

Sınıflı toplumun kültürü, çeşitli sınıfların çıkarlarının ve ideolojilerinin damgasını taşıdığı için, sınıfsal bir karakter taşır. Bu sınıfsallık, özellikle manevi ve düşünsel kültür ürünleri, yaşam tarzları, ahlâk ve adetleri için de geçerlidir. Öte yandan, maddi kültürün bazı alanları da, sınıf çıkarlarının etkisi altındadır. Bu nedenle, uzlaşmaz sınıflarla belirlenmiş her sosyo-ekonomik kuruluşta, tüm ulusun yada halkın, ortak, homojen bir kültüründen söz etmek olanaksızdır. «Her ulusal kültürde... demokratik ve sosyalist bir kültürün öğeleri bulunur; çünkü her ulusta, yaşam koşullarıyla demokratik ve sosyalist bir dieoloji üreten, sömürülen ve baskı altında tutulan bir kitle vardır Ama her ulusta, yalnızca «öğeler» biçiminde kalmayıp, egemen olan bir burjuva kültürü de vardır» (Lenin)

Sosyalist devrimle sosyalist toplumun kurulması, yeni, nitelikçe daha yüksek bir kültüre yol açar. Sosyalist kültür, çok daha önce ortaya konmuş bulunan kültürün demokratik ve sosyalist öğelerinden hareket eder, aynı zamanda, insanlığın tüm ilerici kültür mirasını değerlendirip özümler. «Proletarya kültürü: insanlığın kapitalist toplumun, toprak sahipleri toplumunun bürokratlar toplumunun boyunduruğu altında elde ettiği bilgiler bütününün, gelişme yasalarına uygun, zorunlu bir devamı olmalıdır.» (Lenin) Sosyalist kültür devrimi, emekçileri kültürden ayıran tüm eski engelleri ortadan kaldırır ve tüm halka kültürün kazanımlarına götüren yolu açar. Kültürü ve kültürü yaratanları, emekçilerin yaşamıyla sıkıca kaynaştırır ve aynı zamanda onların yaratıcı yeteneklerini geliştirir. Sosyalist devlet Marksçı-Leninci partinin öncülüğünde kültürel-eğitsel işlevini yerine getirir ve kültürel gelişme sürecini, sosyalist toplumun kurulmasının ve gelişmesinin bir parçası olarak planlı ve bilinçli bir şekilde yönlendirir. Sosyalist kültür, sosyalist özle kopmaz bir şekilde bağlı olan hümanist fikirlerle doludur. Bu kültür, sömürüden ve baskıdan kurtulmuş olan insanlar arasındaki yeni ilişkilerin bir ifadesi olup, onların, yaratıcı yeteneklerini toplumsal faaliyetin her alanda gelişmelerini sağlar. Sosyalist kültür, ulusal ile uluslararası olanın, karşılıklı olarak sarmaşan bütünlüğünü oluşturur; içeriği ve gelişme yönüyle sosyalist, ulusal ifade biçimleriyle çok çeşitli, ruhu ve karakteri bakımından ise uluslararası bir kültürdür.

Kültür düzeyinin, özellikle emekçilerin bilimsel ve teknik eğitim düzeylerinin yükseltilmesi, toplumsal ilerlemeyi hızlandıracak en önemli kaynaktır. Başlamış bulunan bilimsel-teknik devrimle birlikte, emekçilerin yalnızca teknik kültürel düzeylerinin yükseltilmesi değil, aynı zamanda tüm iş kültürünün artırılması, sosyalist üretim tarzının geliştirilmesi de önem kazanır.

M. BUHR
(Türkçesi V. ATAYMAN
İ. DUMAN)

Kültür Devrimi Çin'de uygulanan siyasal eylem (1966-1969-1977) Sosyalist literatürde önce Lenin tarafından işlenmiş, Stalin tarafından da incelenmiştir. Ancak değişik kavramlarla eylem durumuna geçmesi Çin'de olmuştur. Akım Lin Piao'nun kişiliğinde ordunun desteğini alan Mao Çe-tung'un sanayileşmenin öne alınması ve ideoloji kampanyalarıyla duraksatılmamasını» isteyen yöneticileri «burjuvalık ve sovyet tipi revizyonizm» ile suçlamasıyla başlamıştır .Ordu siyasal yaşama ve yönetime geniş ölçüde etkin oldu. Devrimin uygulayıcı gücü olarak Kızıl Muhafızlar seçildi. Bu örgüt Başbakan Çu En-lay'ı bile karşıya alan, yer yer kanlı çatışmalar oldu ve onbinlerce insan yaşamını yitirdi. Mao Çe-tung'un suçladıklarından başka Büyük yürüyüşe katılmış pek çok yönetici, devlet başkanı Liu Şao-çi, üniversite profesörleri, fabrika-komün.. yöneticileri tasfiye edildi. Bu tasfiye her düzeyde memur ve işçilere dek uzandı. Büyük yatırımlar durduruldu, üniversiteler kapatıldı ve ulusal üretimin geçici bir süre için düşmesi göze alındı. 1971'de Mao Çe-tung yönetimi tümüyle yeniden ele geçirdi. Tasfiyeden sonraki kadro değişikliğinde yöneticilerin burjuvalaşmalarını önlemek için önlemler alındı. Tüm yönetici, eğitimci ve aydınların yılın belli sürelerinde halkla bağlantılarını koparmamak üzere işçi yada çiftçi olarak fabrika ve komünlerde bedensel çalışmaları zorunlu kılındı. Köylülerin kentli olmaması için sanayileşme atılımlarının yavaşlatılması yöntemine uygun Mao Çe-tung eski düşüncesine koşut davranışlar alındı Lin Piao'nun ölümünden ve grubunun «dörtlü çete» adlandırılmasıyla suçlanmasından sonra, zaten gemlenmeye çalışılan bu akım, sona erdirildi. Mao Çe-tung sonrası iktidarda ise kesin dönüş yapıldı. Hatta akımın yöneticilerinin suçlanmasına dek varıldı

L

LA BOETİE Etienne de (Bordeaux 1530 / Bordeaux 1563) Fransız yazarı ve devrimcisi. Kendisine devrim tarihinde müstesna bir yer kazandırmış olan ***Gönüllü kölelik üzerine konuşma*** adlı ünlü yapıtını yazdığında henüz on sekiz yaşındaydı. Ağır vergi yükü altında ezilen Bordeaux emekçilerinin ayaklanmasına karşı krallık gücünün giriştiği yüz kızartıcı bastırı hareketinin gaddarlığını dile getiren bu kitaptan dört yıl sonra Bordeaux şehir meclisine üye seçildi. La Boétie, başlangıçta, Montaigne'in dostu olarak ün kazanmıştı. Ama sonradan hem 1789, hem de 1830 devrimcileri onu bir büyük öncü olarak kabul ettiler.

LA BOETİE'den bir seçme

Hükümdarların gücü ve güçsüzlüğü üzerine

Zavallı sefil insanlar, idraksiz halklar, dertlerine metahnış gibi dört elle sarılıp da çıkar yolu görmek konusu olduğunda kör kesilen uluslar! Ürününüzün en güzel ve en taze kısmını gözünüzün önünde alıp götürüyorlar, tarlanızı talan ediyor, evleriniz yağmalıyorlar, atadan kalma neyiniz varsa el koyup götürüyorlar da gık demiyorsunuz!. Hiç bir şeyin sizin hakkınız olduğunu, size ait olduğunu söyleyemeyecek bir şekilde yaşamaktasınız; aileniz ve hayatınız da dahil, herşeyin yerisına razıymışsınız gibi.. Ve bütün bu kayıp, bütün bu yıkım: size düşmanlarınızdan değil, bütün büyüklüğünü sizin sağladığınız, kendisi uğruna akıl almaz bir cesaretle savaşa koştuğunuz ve seve seve ölmeğe razı olduğunuz adamdan geliyor. Sizi böyle boyunduruk altında tutan adamın topu topu iki gözü, iki eli ve bir tek vücudu var oysa, kentlerinizi ve kırlarınızı dolduran insanlardan en ufak bir farkı yok onun. Onda sizin hepinizden fazla olan şey, sizin sizi mahvetmesi için ona tanıdığınız üstünlüktür. Siz ona vermemiş olsanız, nereden bulurdu sizi gözetlemeğe yarayan bunca gözü? Sizden almamış olsa, nereden bulurdu sizi yumruklamağa yarayan bunca eli? Kentlerinizi amansızca çiğnediği bunca ayak, sizin ayaklarınız değil de denir? Sizin üzerinizdeki egemenliğini, siz kendi ellerinizle ona vermiş olmasanız, nereden ve kimden alır? Boyun eğeceğinizden emin olmasa nasıl çiğneyebilirdi sizi? Siz kendiniz sizi sayan hırsıza yataklık, sizi öldüren katile suçortaklığı ve kendi kendinize hainlik etmeseniz, onun elinden ne gelirdi ki? O soysun diye ekiyorsunuz tohumlarınızı, o çalsın diye evlerinizi doldurup dolduruyorsunuz; o tutup savaşa ve ölüme itsin diye, tutkularını doyurmak için kullansın yada öcünü onlara aldırsın diye çocuklarınızı besliyorsunuz; o özel eğlentilerinde bin kat daha fazla haz duysun diye siz sabahtan akşama çalışarak perişan ediyorsunuz kendinizi; o bin kat daha güçlensin ve boyunuza doladığı gemi iyice kısa tutabilsin diye siz kendi kendinizi güçsüz kılıyorsunuz. Ve hayvanların bile katlanmayacağı bütün bu haksızlık ve onursuzluk'tan, kurtarabilirsiniz kendinizi. Üstelik de kurtulmayı deneyerek bile değil, sadece kurtulmayı isteyerek kendinizi kurtarabilirsiniz bu rezillikten. Artık köleliğ etmeğe karar verdiğiniz anda göreceksiniz ki hürsünüz. Sizi köleleştireni itip kakmanız, sarsmanız, onunla çekişip savaşmanız gerekmeyecek katiyen; ona destek olmaktan vaz geçip altından çekilin yeter : Temeli ortadan kalkmış bir büyük sütun gibi ossaat devrilip paramparça olduğunu göreceksiniz.

LABRİOLA Antonio (Cassino 1843 / Roma 1904) İtalyan filozofu. Hegel ile Spinoza'yı inceledi. Ama daha çok Herbart'ın etkisinde kaldı: Herbart'ı incelerken özellikle biçime yönelme ve somut problemlerle ilgilenme alışkanlığını edindi. 1874'te Roma Üniversitesi ahlâk felsefesi kürsüsüne getirildikten sonra sosyalist akıma katıldı (1876). Siyasal alanda yaptığı seçimi doğrulamak amacıyla 1890'dan başlayarak Marx'ı daha derinden incelemeye başladı. Labriola ile genç Croce, Marx'tan hareket ederek benzer sonuçlara vardılar, ama Croce, marksizmi kısa süre sonra terketti ve Marx ile uğraştığı dönemi yalnızca, felsefe öğreniminde, etkisi sınırlı bir dönem olarak saydı. Siyasal hayatta sosyalist partiye katılmanın doğurduğu tüm sıkıntılara alışmaya çalışan Labriola, Croce'ın marksizmden ayrılışını ahlâksal güçsüzlük ve entellektüel hazırcılık belirtisi olarak niteledi, dostunu yerdi ve onunla acı acı alay etti. Labriola, tarihsel maddeciliğin modern yorumcusu olarak İtalyan kültüründe ve Avrupa marksizm tarihinde önemli yer tutar. Bunu 1890'dan itibaren mektuplaşmaya başladığı Engels de doğrular. Labriola tarihsel maddeciliğin metafizik maddecilikle karıştırılmasına, tarihsel maddeciliğin tarih felsefesine indirgenmesine, yüzeysel ve ekonomik yorumlara, Sorel'inki gibi biçim bo-

zucu ve iki anlamlı revizyonlara karşı çıktı, marksist düşünceye yenilikler getirmeye ve bilimsel sosyalizme yeni bir kuramsal ve siyasal akış vermeye çalıştı. Lenin ve Gramsci daha sonra bu akımın başlıca temsilcileri oldular. Başlıca yapıtları: *La Dottrina di Socrata Secondo Senofonte, Platone e Aristotele* (1871), *Morale e Religione* (Ahlâk ve Din, 1873), *In Memoria del Manifesto dei Communisti* (Komünist Manifestosu Anısına, 1896), *Del Materialismo Storico* (Tarihsel Maddecilik Ustüne, 1897), *Discorendo di Socialismo e Filosofio* (Sosyalizm ve Felsefe Söylevi, 1898). Ölümünden sonra Croce tarafından yayınlanan *Scrittti Vari di Filosofia e Politica* (Çeşitli Felsefe ve Siyaset Yazıları, 1906).

LABRİOLA Üzerine

Labriola, Hegel idealizmini ve burjuva demokratizmini reddettikten sonra marksist olmuştur. Labriola, tarihi materyalizmin ortaya çıkışı ile sosyalizmin «doğruluğu şüphe götüren bir ipotez» olmaktan çıktığını ve artık sosyalizme «çağımızın sınıf mücadelelerinin kaçınılmaz sonucu» olarak bakılabileceğini belirtir. Labriola, Komünist Partisi Manifestosu'*nun yayınlanışını, sosyal bilimlerde bir devrim olarak görüyordu. Labriola, üst-yapının ekonomik temelden türediğine işaret ederek, ekonomik materyalizmin çürütülmesine yardım etmiş; sanat, din, ve beşeri bilginin çeşitli alanlarındaki düşünce eğilimlerinin belirlenmesinde ekonomik unsurun ancak nihai tahlilde bir vasıta olabileceği görüşünü devam ettirmiştir. Labriola, Nietzsche'nin, E. Hartmann'ın, Croce'nin teorilerini ve yeni-Kant'cı teorileri eleştirmiştir. Sömürgecilik hakkında yaptığı değerlendirmeler, bazı bakımlardan hatalıdır. En iyi eseri olan* Saggi intorno alla concezione materialistica della storia *(1895-98) Gramsci ile Togliatti üzerinde büyük bir etki meydana getirmiştir.*

M. ROSENTHAL
(Türkçesi Aziz ÇALIŞLAR)

LAFARGUE Paul (Küba 1842 / Draveil 1911) Fransız sosyalisti. Tıp öğrenimi gördü. Sosyalist oldu, ilkin Proudhon'un etkisinde kaldı. Ama Londra'da Marx ve Engels'le karşılaşınca tam yönünü buldu. Marx'ın kızı Laura ile evlendi. Birinci Enternasyonal'e, sonra da Paris Komünü'ne etkin şekilde katıldı. Komün'ün ezilmesinden sonra İspanya'ya, Portekiz'e ve yeniden Londra'ya gitti. Orada tanıştığı Jules Guesde'le birlikte, 1880 yılında Fransız İşçi Partisi'ni kurdu. 1885 - 1894 yılları arasında milletvekilliği yaptı. Sosyalistlerin burjuva hükümetine katılmasına şiddetle karşıçıktı. *Droit à la paresse* (Tembellik hakkı, 1880) ve *La Religion du capital* (Sermayenin dini, 1887) başlıklı iki taşlamanın yanı sıra Marx ve Engels'ten yaptığı çeviriler ve büyük önderler hakkındaki inceleme yazılarıyle, diyalektik ve tarihsel maddeciliğin Fransa'da tanınmasına ve yayılmasına büyük çapta katkıda bulundu.

LAFARGUE Üzerine

Lenin, Lafargue'dan marksizm fikirlerinin en kabiliyetli ideologlarından biri diye sözetmiştir. Lafargue, Proudhon'cu görüşlerle pozitivist görüşlerden sıyrılarak, 1866'da Birinci Enternasyonal'in bir üyesi oldu. Paris Komün'ünde faal bir rol aldı. Daha sonra, Jules Guesde ile dostluk kurarak, onunla birlikte, Fransız İşçi Partisi'nin liderliğine yükseldi. Lafargue, anarşizme, ve kapitalizmin «barışçı yoldan sosyalizme varacağı» hakkındaki teoriye karşı mücadele etmiş, Guesde'in izlediği reformcu ve nasyonalist hataları eleştirmiştir. Lafargue, başlıca felsefi eseri olan le Déterminisme Economique de Karl Marx'da *(1909) tarih kanunlarının objektif karakterini önemle belirtmiş, ekonomi ile toplumun üst yapısı arasındaki karşılıklı bağlılığı ortaya koymuştur. Lafargue, materyalizm ile idealizmi uzlaştırmaya, marksizm ile Kant doktrini arasında bir «sentez» kurmaya kalkışan revizyonist teşebbüslere karşı çıktığı gibi, Sosyal - Devrimcilik ile bilimsel olmayan diğer teorilere de karşı çıkmıştır.* Problems of Cognition *(1910) adlı eseri ise, agnostisizmin derin ve parlak bir şekilde çürütülmesidir. Lafargue'ın dine karşı kaleme aldığı bilimsel eserler* IX. Pius in Heaven, the Mythe of Adam and Eve *ile* Religion du Capital, *dinin, kapitalizmin koruyucusu olduğunu ortaya koyar. Lafargue'ın, Marx'ı büyük bir militan ve düşünür olarak tasvir eden anıları son derece ilgi çekicidir. Lafargue'ın eserleri, bazı kusurlar (bazı meselelerin gereğinden çok basitleştirilmesi, üst-yapının aktif rolünün gereğince değerlendirilmemesi, kapitalizmin, emperyalist safhasına has özelliklerin tam olarak ihata edilmemesi gibi) taşımakla beraber, reaksiyoner ideolojiye karşı yürütülen mücadelede önemli bir rol oynamıştır.*

M. ROSENTHAL
(Türkçesi : Aziz ÇALIŞLAR)

LA FAYETTE Marie Joseph Paul (Auvergne 1757 / Paris 1834) Fransız siyaset adamı Maiyet atlısı (1771) ve teğmen (1773) oldu: Ayen dükünün kızlarından biriyle evlendi (1774) Franklin ile ilişki kurdu kralın buyruklarına karşın Kalb baronu ile birlikte «devrimciler»e yardım etmek üzere Amerika'ya gitti (1777) Devrimciler kendisini tuğgeneralliğe yükselttiler Brandywine'da yaralandı. Virginia ordularının başında savaştı (1778) ve 1779 şubatında Fransa'ya döndü memleketinde büyük bir coşkunlukla karşılanan La Fayette devrimcilere resmi yardımlar sağladı. Yeniden Amerika'ya döndü (1780), Yorktown harekâtına katıldı (1781). Fransa'ya dönüşünde tümgeneral oldu. A.B.D.'ye bir yolculuk daha yaptıktan sonra, bir süre Friedrich II ile Joseph II'nin yanlarında kaldı (1785). Necker'in dostuydu Asiller meclisine alındı Calonne'un tasarılarına karşı mücadele etti (1787). Yani ortaya çıkan masonluk fikirlerinin ateşli bir savunucusuydu. Bankacı Schwaizer ile Kornman'ın salonlarına, Otuzlar ve Zenci Dostları derneklerinin toplantılarına katılırdı Lamoignon fermanlarını protesto ettiği için kumandanlığı elinden alındı (1788). Asiller meclisinde Tiers'in çift yönlü temsilinden yana çıktı. Rion asilleri milletvekili olarak (1789) manda yönetiminde bulunan devletlerin ortaklaşa denetimi fikrini savundu ve Mirabeau ile birlikte askerî kıtaların Varsailles'den uzaklaştırılmasını istedi. İnsan ve Yurttaşlık Hakları Avrupa bildirisi önerisini ileri sürdü. Paris Millî Muhafız birliğinin başına geçti. Bastille'i yıkma buyruğunu verdi. Kralın Belediye sarayını gezisi sırasında ona üç renkli kokardı onaylattırdı. 5 Ekim akşamı Versailles'a gelerek halkın öfkesini yatıştırdı ve kral ailesinin Paris'e dönmesini sağlık

LA FAYETTE 1780'de Washington'la.

LA FAYETTE'i «Özgürlüğün savunucu» olarak temsil eden bir halk resmi.

verdi. Bailly ile birlikte 1789 Derneği'ni kurdu (mayıs, 1790), krala savaş ve barış haklarının verilmesi için çalışan Mirabeau'yu destekledi böylelikle krallık rejimiyle devrimi uzlaştıracağını ve Fransa'nın Washington'u alacağını düşünüyordu. Ne var ki, Mirabeau'nun kıskançlığı ve kendisine «saray başkanı» adını takmış olan kraliçe'nin güvensizliği önüne set çekti. Federasyon şenliğinde Fransa Millî Muhafızları adına yemin etti, o andan itibaren de bir dönüş yaparak Nancy ayaklanmalarına karşı bir durum takındı. Kral ailesinin Versailles'a kaçışını hoş karşılamadı ama tümgeneralliğe yükseltilince Champs-de-Mars'da gösteri yapanların üstüne ateş açtırdı (17 temmuz 1791) ve Barnave ile birlikte Feuillants kulübünü kurdu. Millî Savunma Bakanı Narbonn gibi La Fayette de, otorite kazanmak umuduyla sarayı savaşa sürükledi. Merkez ordusu kumandanı olarak Sambre üzerindeki askerî harekâtı birdenbire durdurarak 20 haziranda (1792) krala karşı girişilen hareketleri protesto etmek için parlamentoya geldi. Bununla birlikte darba tasarısına sarayı razı edemedi. Kuzey orduları başına Luckner'i geçirerek Louis XVI'nın esılmasına karşı ayaklandı. Suçluluğu hakkında bir kararname çıkarılınca düşman cephesine geçti. Avusturyalılar tarafından önce Magdeburg, sonra da Olmütz'te gözaltına alındı. Loeben'den sonra serbest bırakılınca bir süre Almanya ve Hollanda'da kaldı. Brumaire'den sonra Fransa'ya döndü ve göçmenler listesinden silindi. Hiç bir resmi görev kabul etmedi: mart 1802'de emekliye ayrıldı. La Orange-Bléneau şatosuna çekildi. Yüzgüh sırasında Seine-et-Marne milletvekili olarak Napolyon'un saltanattan vazgeçmesini istedi. 1818'de Sarthe milletvekiliyken carbonari hareketine katıldı ve İspanya savaşına karşı çıktı. 1824 Seçimlerini kazanamayınce A.B.D.'ne gitti, orada bir fatih gibi karşılandı ve millî bir ödül olarak kendisine gelir sağlandı, toprak verildi 1827'de Meaux milletvekili olunca, 1830 devriminde yeni bir eylem fırsatı çıktı. Milli muhafız kumandanı olarak Belediye sarayında Orléans dükünü şu sözlerle karşıladı «İşte cumhuriyetlerin en iyisi». Hanedanın sol kanat üyesiydi kısa süre sonra hükümetten ayrıldı.

HOUDON'un büstü : La Fayette.

LAGERLÖF Selma (Morbacka 1858 / Morbacka - 1940) İsveçli kadın yazar. Landskrona'da öğretmenlik yaptı. 1891'de en büyük yaptı olan ve İsveç romantizminin doğuşunu müjdeleyen ***Gösta Berling'i*** yayınlayarak ün kazandı. 1895'ten itibaren kendini tamamen edebiyata verdi ve 1907'de Morbadka'ya yerleşti. 1909'da Nobel Edebiyat ödülünü aldı, 1914'te İsveç akademisine üye oldu. Bir dizi başarılı roman, masal ve öykü yazdı bu yapıtlarda, eski efsanelere yeniden hayat vererek olağanüstü olaylarla gerçek olayları bağdaştırır. Sezgiye dayanan duygululuğu her şeyden önce insan sevgisine yönelmiştir. Romanları arasında şunlar sayılabilir ***Antikrists Mirakler*** (Deccal'ın Muc.zeleri, 1897), ***En Herrgardssagen*** (Eski Ev, 1899), ***Orottnengar i Kungahalla*** (Kungahalla'nın Kraliçeleri, 1899), ***Liliecronas Hem*** (Liliecrona'nın Evi, 1911), ***Ölümün Arabacısı*** (1912), ***Kejsaren av Portugallien*** (Portekiz İmparatoru, 1914), ***Sürgün*** (1919), ***Morbaçka*** (1922) ve bir üçleme ***Den Lowens Köldska Ringen*** (Lowensköld'lerin Yüzüğü, 1925), ***Charlotte Löwensköld*** (1925), ***Anna Svard*** (1928). Bunlara çocuklar için yazdığı romanları da eklemek gerekir ***Nils Holgerssons Underbara Resa Genom Sverige*** (Nils Holgersson'un İsveç Gezisi, 1906-1907). Öykü ve anlatı derlemeleri arasında en ünlüleri şunlardır ***Osynliga Lankar*** (Görünmez Bağlar, 1894) ***Kristuslegender*** (İsa'nın Efsaneleri, 1904), ***Herr Arnes Lenningar*** (Herr Arne'in Hazinesi, 1904), ***En Saga om en Saga och Andra Sagor*** (Masal Üstüne Masal, 1908), ***Troll och Manniskor*** (Troll'ların Dünyası, 1915-1921). S Lagerlöf, aynı zamanda bazı roman ve öykülerini tiyatroya uyarladı ***Dişi Civciv*** (1914), ***Eski Ev*** (1929). V. Sjöström 1920'de ***Körkarlen*** (Ölüm Arabacısı) adlı yapıtı ***Hayalet Araba*** adıyla sinemaya uyarladı.

Selma LAGERLÖF Çağdaş İsveç edebiyatına onur veren yazar.

LAGERKVİST Pär (Vaksjö 1891 / Stockholm 1974) İsveçli şair. Bir demiryolu işçisinin oğluydu. Doğduğu kasabanın kolejini bitirdi. Bir süre sonra uzun bir geziye çıktı Fransa, İtalya, Tunus, Mısır, Filistin ve Yunanistan'ı dolaştı. İzlenimlerini, 1914 yılında yayınladığı ***Motiv*** adlı ilk şiir kitabında dile getirdi. Bunu, ***Angest*** (1916), ***Kaos*** (1919), ***Den Lyckliges vag*** (1921) ve ***Hjartat's Saenges*** (1926) başlıklı yapıtlar izledi.

LAGERKVİST Nobel Ödülü'nü aldığı dönemde..

1928 yılında «Samfundet De Nio» armağanını kazanan Lagerkvist, 1932 yılında *Vid Lagereld*, 1940 yılında da *Sang och* adlı kitaplarını yayınladı. Aynı yıl İsveç Akademisi'ne üye seçildi.

XX. yüzyıl İsveç edebiyatının en büyük isimlerinden biri olan şair, özellikle yaşama sevinciyle aşılan ölüm korkusu ve sevginin «hayat mucizesi»ndeki yeri gibi temaları büyük bir ustalıkla işler.

Lagerkvist, 1951 Nobel Edebiyat Ödülü'nü almıştır.

LAGERKVİST'ten iki şiir

HAYAT

Ey hayat, ömrüm oldukça seni unutmayacağım
Boğazıma sarıldığın o geceden beri.
Gençtim, körpeydim,
Vücudum sivilceli ve mosmordu.
Ellerin boğazımda çengellenmişti.

Her gece yatağımın bir köşesinde
Dalıyordum o ıssız derinliklere.
Ve yürüyordum insanlar arasında korkuyla
Ellerin hep boğazımda.

Bir aralık boğulmam işten bile değildi
Kısık kısık kelimeler geliyordu dudaklarıma
Usul usul karışırken toprak kanıma.

Ne olduysa o anda oldu:
Duydum birdenbire yaşadığımı
Bütün ağırlığımca, bütün sonsuzluğumca
Ve şüphelendiğimi o ıssız karanlıklardan
Kanım taze kanım akarken zulmete doğru.

Ey hayat, ömrüm oldukça seni unutmayacağım
Boğazıma sarıldığın o geceden beri.
Gençtim, körpeydim.
Vücudum sivilceli ve mosmordu
Ellerin boğazımda çengellenmişti.

GÜZELLİK BOY ATAR

Güellik boy atar bastığın her yerde
Yürüyüp geçtiğin tarla, yol ve kıyı
Mutlulukla dolar ışıl ışıl olur
Seni görünce.

Yer yüzü sevinci duyabilir mi,
Üzerinde gezinirken biri:
Candan ve aziz bildiği ?

Bana sorma. Ben sade bir pırıltı görüyorum
Çepçevre seni kuşatan,
Öylece havada duran.
Ve dünya gülümsüyor sanıyorum.

Yürü üzerinde, seni mutlu görmek hoşuna gidiyor
Ama incitmeden usul usul dolaş
Biliyormuş gibi sevildiğini.

Türkçesi Atâ KARATAY

«Dünyadaki her değişmenin bir mucize sonucu değil bir yasa gereği meydana geldiğini ilk defa söyleyerek bilime unutulmaz bir hizmette bulundu Lamarck.» DARWİN

LAMARCK Jean-Baptiste (1744 1829) Fransız doğa bilgini. Darwin'le birlikte *dönüşümcülük* akımının kurucusu kabul edilir. Omurgasız hayvanlar kürsüsü profesörü iken, alt hayvanları sınıflama ve türleri biribirinden ayırt etme konusunda karşılaştığı güçlükler, Lamarck'ı türlerin birer birer yaratılmamış olup biribirlerinden indiklerini düşünmeğe sürüklemiştir: Ortamın köklü değişikliğe uğraması sonucunda türler de dönüşüme uğramakta; ve bu durum, hayvanların yeni alışkanlıklar kazanmasına yol açmaktadır. Böylece ortaya çıkan yeni davranış biçimleri, organların gelişmesinde de köklü değişiklikler yaratır: Örneğin zürafa, kuraklık nedeniyle yerde otlama imkânı ortadan kalkınca ağaçlardan otlamak zorunda kalmış ve hem bacakları hem boynu böylece uzamıştır. Lamarck'ın teorisini dayandırdığı iki temel varsayım, ihtiyacın organı yaratması ve ortam şartlarının etkisi altında edinilen karakterlerin soyaçekimsellik kazanması, çağdaş bilimin şüpheyle karşıladığı konulardır.

LAMARCK Üzerine

Lamarck, cinslerin ebediliği hakkındaki metafizik teoriye ve Cuvier'nin teorisine karşı çıkmıştır. Lamarck'a göre, canlı varlıklar özel maddi «akışkanlar» yardımıyla cansız varlıklardan doğarlar. Buna göre, ilkin basit formlar ortaya çıkar, bunlardan da derece derece daha karmaşık formlar gelişir. Ne var ki, gene Lamarck'a göre, maddenin içinde kendinden-gelişme gücü yoktur. Ve canlı varlıklar ile cansız varlıkların gelişmesine ilâhi ve ezeli bir gaye kılavuzluk eder. Lamarck'ın doktrininin teleolojik yanı, evrim prosesüsü içinde, ruhun hâkim bir rol oynadığı görüşünde olan yeni-Lamarck'çılar tarafından kullanılmıştır. Lamarck'ın çevre ve irsiyetin evrim içindeki rolüne dair görüşleri ise, Darwin'in evrim teorisi'nde kullanılmıştır.

M. ROSENTHAL
(Türkçesi Aziz ÇALIŞLAR)

LAMARTİNE Alphonse De (Macôn - 1790 / Parsi 1869) Fransız şairi. Öğrenimini Lyon ve Balley'de tamamladı. Önce aylakça ve har vurup harman savurarak yaşadı. İtalya'ya gitti (1811-1812). 1814'te Muhafız alayına girdiyse de 1815'te ayrıldı. Ertesi yıl Aix-les-Bains'de tanıştığı Madame Jules Charles ile 1817'de Paris'te buluştu Madame Charles'in ölümü (1817) bu macera'ya son verdi. Bundan sonra belirsiz tasarılar peşinde koştu, ama okumayı, çalışmayı ve yazmayı bırakmadı. 1820'de, büyük başarı kazanan *Méditations Poétiques*'i (Şairce Düşünceler) yayınladı.

Alphonse de Lamartine : GERARD'ın tablosu..

Fakat gözü diplomatlıktaydı: 6 haziran 1820'de Miss Marianne Elisa Birch ile evlendi, elçilik ateşesi olarak Napoli'ye gitti (1820), sonra Floransa'da elçilik kâtibi oldu (1821) Bu dönemde ***Nouvelles Méditations Poétiques*** (Yeni Şairce Düşünceler, 1823), ***La Mort de Socrate*** (1823), ***Le Dernier Chant du Pélerinage d'Harold*** (Harold'un Haccının Son Şarkısı, 1825), ***Les Harmonies Poétiques et Religieuses***'ü yayınladı (1830). Louis-Philippe kral olduktan sonra elçilikteki görevinden istifa etti ve 1832-1833'te Marsilya'dan hareket ederek Doğu'da Yunanistan, Türkiye, Filistin ve Lübnan'a yaptığı seyahat sırasında on yaşındaki kızı Julia'nın ölümü Lamartine'i yasa boğdu (1832). 1836'da ***Jocelyn***'i 1838'de ***Les Visions*** adlı geniş bir kompozisyonun ilk bölümü olan ***La Chute d'un Ange***'ı (Bir Meleğin Düşüşü) yayınladı. 1839'da çeşitli şiirlerini ***Recueillements Poétiques*** (Şairce İçekapanışlar) adı altında yayınlandı. 1833'te Bergues, 1839'da Macôn milletvekili seçildi Kısa zamanda partiler dışı muhalefete geçerek hareketsizlik siyasetine karşı, geleceğe yönelen umutların temsilcisi oldu. 1842'den sonra rejime karşı açılan kampanyada gittikçe daha etkin bir rol oynamaya başladı. 1848'de geçici kabineye girdi ve dışişleri bakanı oldu. Başlangıçta halk tarafından çok sevildi 25 şubatta gösteri yapan sosyalistlere üç renkli bayrağın yerine kızıl bayrağın geçirilmemesini onaylattıracak kadar kendisini saydırmıştı. Fakat hazirandan sonra nüfuzu sarsılmaya başladı başkanlık seçiminde Louis Napoleon'un 5 430 000, Cavaignac'ın 1 500 000 oyuna karşılık, 17 900 oy aldı. 2 Aralık hükümet darbesinden sonra evine kapandı. ***Les Recueillements*** (İçekapanışlar) adlı yapıttan sonra tarihsel kitaplar, ***L'Histoire des Girondins*** (Jironden'ler Tarihi, 1847), romanlaştırılmış bir otobiyografya ***Raphaël*** (1849), daha sonra bir bölümünü ayırarak Graziella (1852) adıyla yayınladığı ***Les Nouvelles Confidences*** (Yeni Sırdaşlıklar, 1851) adlı yapıtları yayınladı. Romanları ***Geneviève. Histoire d'une Servante*** (Genevieve, Bir Hizmetçi Kızın Öyküsü, 1851),

Lamartine : 1868'de NADAR tarafından çekilen fotoğraf.

Le Tailleur de Pierres de Saint-Point (Saint-Point'daki Taş Yontucusu, 1851). Her zaman olmayacak büyük işler peşinde koştuğu için iflâs etti, borca battı ve borçlarını ödemek arasında çok güzel sayfalara rastlanır : Cours Familier de Littérature (28 cilt 1856 / 1869). Nihayet Napoléon III hükümetinin verdiği ödeneği kabul edip ömrünün son iki yılını rahat geçirdi. Saint-Beuve'ün «ruhundan başka bir şeyi bilmeyen, bilgisiz» diye nitelediği Lamartine, tersine çok okumuş, zamanın bir çok fikrini benimsemişti. Üstelik ***Méditations***'daki (Derin Düşünceler) «***Sonbahar***» şiirinin düşündürdüğü gibi durgun bir şair de değildir. Bu sağlam yapılı, tığ gibi Bourgogne'lu, eylem için yaratılmış olduğunu hissediyordu. Fakat Dargaud gibi dostlarının etkisiyle Hıristiyanlığı terkettikten sonra bile dinsel gereksinimlerini, kendisi için bir dua olan şiirle gideriyordu. Şiir onun için bir duygu kaynaşması, bir uyumdu. Gerçekte şiir, insanla doğa arasında, tüm duyguları içinde eriten bir uyumluk yaratıyordu ve insanla Tanrı arasında yaradancılık ile kamutanrıcılığın kaynaşmasından doğan bir uyumdu. Biçimi de, nazmı da bir sis perdesi inceliğinde ve aynı zamanda ışıklar içindedir. Kesin tasvirlere, renkli tablolara rastlanmaz onun şiirleri okurda anıları canlandırır, okura söylemek istediklerini kelimelerin gizli anlamıyla derinden duyurur Lamartine'in aşk öykülerinde bile kesinliğin yeri yoktur kişisellikten sıyrılarak tüm insanlığın duygularını anlatır Parnasse'çılar kolaya kaçmakla suçladıkları bu akıcılığa sert bir tepki göstermişlerdir fakat, «soluk alır gibi şiir yazan» bu şair, sembolizmde olduğu gibi, müzik ile kaynaşan bir şiirin öncüsü sayılabilir.

Bir halk ressamının gözüyle LAMARTİNE, 1848 Devrimi sırasında halka seslenirken..

LA MENNAİS Félicité (St. Malo - 1782 / Paris 1854) Fransız yazarı ve düşünürü. Asalet payesi verilmiş S. Malo'lu bir armatörün oğluydu. Sağlığı bozuktu, çok erken yaşta sinirlilik belirtileri göstermeye başladı. Bilgili bir amca tarafından yetiştirildi ve din konusunda ağabeyi Jean-Marie'nin etkisinde kaldı. La Chesnaye'deki malikânede geçirdiği birkaç inziva yılından sonra, kendini dinsel çalışmalara verdi. 1808'de imparatorluk polisi tarafından yasaklanan ***Réflexions sur L'Etat de l'Eglise de France Pendant le XVIII s. et sur sa Situation Actuelle*** (XVIII. yüzyılda ve Bugün Fransa'da Kilisenin Durumu Üstüne Düşünceler) adlı yapıtında ilk kez Roma kilisesinin inançlarına karşı eğilimlerini ortaya koyar. Ağabeyi tarafından kurulan Saint-Malo küçük seminerinde matematik profesörlüğü yaptı. Restorasyon'un tarafını tuttu. Napolyon'un düşünüş biçimine pek uymayan ***La Tradition de l'Eglise*** (Kilisenin Geleneği, 1814) üstüne yazdığı bir yapıtının kovuşturmaya uğrayacağından korkarak, Yüzgün süresince Guernesey'e sığındı Sonra Paris'te Fouillan-

sosyalizminin temsilcisi.
LA MENNAİS : XIX. yüzyılda «Hıristiyan

tines manastırına yerleşti. 1816'da Vannes'-da rahip kisvesini giydi. ***Essai sur l'Indifé-rence en Matière de Religion*** (Din Konusunda İlgisizlik Üstüne Deneme) ile birden-bire ün kazandı (1817-1823) ve Roma ki-lisesini en iyi temsil eden yazarlardan biri oldu. ***Défense de l'Essai*** ... (Denemenin Sa-vunması, 1821) ile bu durumunu daha da perçinledi. Roma'ya yaptığı bir gezi dönü-şünde, aşırı meşrutiyetçi Drapeau Blanc ga-zetesinde, ruhban sınıfının egemenliğinde o-luşuna aldırmadan krallık üniversitesinin anlayışı aleyhine bir makale dizisi yayınla-dı. 1825'te geçici iktidarın Katolikliğe bo-yun eğmesini öngören ***De la Religion Consi-dérée dans ses Rapports avec l'Ordre Po-litique et Social*** (Siyasal ve Sosyal İlişkile-ri Açısından Din) incelemesinin kovuşturma-ya uğraması ününü daha da arttırdı. 1828'-de seminerlerin çalışmasını sınırlandırdık-ları gerekçesiyle monsenyör Frayssinous'un bildirgelerine karşı çıktı. Böylece kilise ile devletin ayrılmasının öncülüğünü yaptı ve Katoiiklik için tam bir hareket serbestliği istedi. Bu anlayış içinde 1830 devriminden sonra, Lacordaire ve Montalembert ile bir-likte *Avenir* (Gelecek) gazetesini ve *Din Özgürlüğünü Savunmak İçin Genel Ajan-lık*'ı kurdu. Birkaç ay elele temmuz monar-şisinin siyasetine karşı girişilen mücadele-yi yürüttüler. Lamenais Katoliklik üstünde kabul edilmesi olanaksız bir vesayet kur-makla, öğretim özgürlüğünü tanımamakla ve Fransa kilisesi üstündeki Papalık otoritesini sınırlandırmakla suçladı.

Aşırı Roma kilisesi taraflısı eğilimlerine karşın La Mennais Papalıktan umduğu des-teği bulamadı. Roma'ya yaptığı ve papa Gregorius XVI'dan ancak küçük teşvikler görebildiği bir gezi dönüşünde kilise özgür-lüğü hakkındaki düşüncelerinin *Mirari Vos* (1832) papalık genelgesiyle kınandığını öğ-rendi. İki yıllık inzivadan sonraki düş kı-rıklığı içinde her şeyden koptu.

1834'te ***Les Paroles d'un Croyant***'ı (Bir İnanmışın Sözleri) yayınladı. *Singulari Nos* (1834) genelgesiyle kınanan bu yapıt, liberal çevrelerde katolik bir duyarlığın yayılmasına ve cumhuriyetçilerle ilk sosyalistlerin, iktidara bağlı bir kiliseye karşı tutumlarının değişmesine yol açtı. Bu yönelim birbirini izleyen, mistik ve demokratik bir felsefenin insalcıl karekterini daha da belirli kılan ya-pıtlarla kendini büsbütün gösterdi: ***Les Af-faires de Rome*** (Roma Sorunları, 1836-1837 ***Le Livre du Peuple*** (Halkın kitabı, 1838), ***L' Esclavage Moderne*** (Modern Esirlik, 1839), ***Le Pays et le Gouvernement*** (Va-tan ve Hükümet, 1840), bu son yapıtta, ay-nı zamanda rejimin burjuva bencilliğini ve katolik kilisesini temel ilkelerinden sapmakla suçladığından bir yıl hapse mahkûm oldu. 1848 Devriminde Kurucu mecliste halk tem-silcisi olarak görev aldı ve kısa ömürlü *Le Peuple* gazetesinin yazı işleri müdürü oldu. Daha sonra her türlü siyasal çalışmalardan çekildi. 2 Aralıktan sonra polis gözetimi al-tında, inzivada yaşadı. Bununla beraber ken-disine yapılmış olan cenaze töreni halk sınıf-larınca hâlâ sevilmekte olduğunu gösterdi.

Burt LANCASTER, ünlü rollerinden bi-rinde..

LANCESTER Burt (New york 1913) Amerikalı sinema oyuncusu. 1946'da yönetmen R. Siodmak'ın, *Katiller* (The Killers) adlı adlı filmiyle oyunculuğu başladı. 1947'de j.Dasin'in *Brute Force* (Vahşi Kuvvet) fil-miyle ün kazandı. Çok yönlü bir oyuncu Lan-cester değişik türde birçok filmde rol aldı: *Sorry, Wrong Number* (Afedersiniz, Yanlış Numara, 1948), *Dön Bana* (Come Back Little Sheba, 1952), *İnsanlar Yaşadıkça* (From Here to Eternity, 1953), *Isi Cengâver* (Apache) ve *İstiklâl Kahramanları* (Vera Vera Cruz, 1954), *Dönme Gül* (The Rose Tattoo, 1955), *Elmer Gantry* (1960), *Profesyoneller* (The Professionals, 1966).

Lev LANDAU Bilim sayesinde hayata dönen bilgin.

LANDAU Lev Davidoviç (Bakû 1908 / Mos-kova 1968) Sovyet fizikçisi. Leningrad üniversitesini bitirdikten sonra 1927'de ku-vanta mekaniği üstüne hazırladığı tezle dok-tor oldu. İki yıl Kopenhag'da Bohr'un labora-tuvarında misafir araştırıcı olarak çalıştı, bir magnetizma teorisi ortaya koydu, kozmik ışınların incelenmesiyle uğraştı. Ayrıca İs-viçre, Almanya-Hollanda ve İngiltere'de de staj yaptı. S.S.C.B.'ye dönünce sayısız ça-lışmalarını yayınladı ve İlimler akademisine üye seçildi. 1937'de Kapitsa'nın isteğiyle Fi-zik Problemleri enstitüsüne yönetmen, 1943'-te Moskova üniversitesine kürsü profesörü oldu.

Teorik fizikte özellikle atomlar arası kuvvetlerle ilgilendi: maddenin çeşitli hal-lerini ve hal değişikliğine yolaçabilen yapı dönüşümlerini inceledi. Özellikle helyumun sıvılaştırılması üstünde çalıştı ve helyumun aşırı akışkanlığına da göz önünde tutan bir teori ortaya koydu. Sonraları, kuvanta me-kaniğinin ve bağıntılığın devamı olan alanlar teorisiyle ilgilendi: tanecikler arası etkileş-meleri kapsayan bu teori, nükleer fiziğin te-mel olaylarını açıklamak amacını güdüyordu. Landau ayrıca çeşitli dillere çevrilen 9 ciltlik bir fizik kitabı yazdı. 1962 Nobel Fizik ödü-lünü kazandı.

1962'de geçirdiği bir trafik kazasında kafatasında çatlaklar ve ciddi iç kanamalar-la hastaneye kaldırıldı. Haftalarca komada kaldıktan sonra yeniden bilincini kazandı. Hayata dönüşü bilimin mucizesi sayılır.

LANG'ın ünlü başyapıtı Metropolis*'ten bir plan.*

LANG Fritz (Viyana - 1890) : Amerikan uy-ruklu, Avusturyalı film yönetmeni. 1914'ten sonra sinemayla ilgilendi, ama ilk filmi ***Halb Blut***'u 1919'da çevirebildi. Bu tarihten 1930'a kadar, başarılı bir dizi sessiz film yaptı. Büyük dekor beğenisinin yanı sıra, ışığı bir anlatım unsuru olarak kullandı. Al-manya'da çektiği filmlerin başlıcaları: *De Spinnen* (Örümcekler, 1919), *Hara Kiri* (1919), *Der Müde Tod* (Yorgun Ölüm, 1921), *Dr. Mabuse, Der Spieler* (Dr. Ma-buse, Kumarbaz, 1922), *Die Nibelungen* (1923-1924), *Metropolis* (1926), *Düsel-dorf Canavarı* (M), *Dr. Mabuse'nin Vasiyet-namesi* (Das Testament des Dr. Mabuse). Fransa'da *Liliom*'u (1933) çekti. Naziliğe

Fritz LANG bir çekim sırasında Edward G. Robinson'la..

karşı olduğundan Amerika'ya göç etti. Öbür filmlerinin başlıcaları: *Fury* (Öfke, 1936), *Günahsız Katiller* (You Only Live Once, 1937), *Sevimli Haydutun İntikamı* (The Return of Frank James, 1940), *The Women in The Window* (1944), *Kırmızı Fener* (Scarlet Street, 1945), *Leyleklar Açarken* (The Secret Beyond the Door, 1948), *Yaylalar Fahişesi* (Rancho Notorious, 1952), *Mavi Bar* (1953), *Şeytan Ruhlu Kadın* (Human Desire, 1954), *Korsanlar Tuzağı* (Moonfleet, 1955), *Hint Mezarı* (Das Indische Grabmal, 1959), *Dr. Mabuse'nin Maceraları* (Die Tausend Augen des Dr. Mabuse, 1960).

Paul LANGEVİN Militan bir fizik bilgini.

LANGEVİN Paul (Paris 1872 / Paris 1946) Fransız fizikçisi. 1894'te Ecole Normale Supérieure'e birincilikle girdi. 1897'de agreje oldu. Cambridge'in Cavendish laboratuvarında J. J. Thomson'un yanında burslu olarak çalıştı. 1902'de doktor oldu. College de France'a yardımcı profesör olarak atandı. 1909'da bu okulun Deneysel ve Genel Fizik kürsüsünün başına getirildi. 1904'te Fizik ve Kimya okulunda profesör olarak, Piarre Curie'nin yerini aldı: bu okulun müdürü oldu (1925). Büyük bir teori adamı olan Langevin, bilime hayatı boyunca önemli katkılarda bulundu. Çalışmaları, ışınma teorisi, gazların iyonlaşması, ses ötesi dalgalar, gazlar kinetik teorisi ve termodinatik, elektrik ve magnetikte çift kırılma, magnetizma teorisi ve moleküllerin yön değiştirmesi, enerjinin eylemsizliği ve bağlılık gibi alanları kapsar.

Birinci Dünya savaşı sırasında ses ötesi dalgaların yayılması ve alınması tekniğini buldu ve bu tekniği deniz diplerinin incelenmesi ve denizaltıların saptanması gibi alanlara uyguladı. Değerli bir öğretmendi. Mezarı Pantheon'a taşındı.

Paul LANGEVİN Üzerine

Langevin, Lorentz'in incelediği dönüşümlerin, gerekse diğer maddelerle ilgili statistik kanunların, kütlenin azalmasının, dalga-parçacık ikiliğinin bilimsel yorumlarını yapmıştır. Ayrıca, pozitivist teorileri, endeterminizmi ve kesinsizlik ilkesinin sübjektif şekilde yorumlanmasını da eleştirmiştir. Hayatının sonlarına doğru Marksist felsefeye yaklaşmış, Marksist felsefenin tabiat bilimleri alanındaki önemini belirtmiştir. Langevin'e göre, diyalektik materyalizm, tecrübi metodu genişletmekte ve zenginleştirmektedir.

M. ROSENTHAL

(Türkçesi : Aziz ÇALIŞLAR)

LANGE Oskar (Krakovi 1904 / Varşova 1965) Polonyalı ekonomi bilgini. Yeni bir bilimin, ekonometri'nin kurucularından biri olacak olan Lange, teoride ve pratikte yolunu genç yaşta seçti. 1928 yılında Polonya Sosyalist Partisi'ne girdi. 1932 yılında Krakovi Üniversitesi'nde okutman oldu, ve o dönemin gerici öğretim üyelerinin türlü engellemelerle karşılaştı. Oysa sosyalist ekonomide fiyatların ve piyasanın rolü üzerindeki buluş ve incelemelerle daha o dönemde bilim çevrelerinin ilgisini çekmiş bulunuyordu.

1938 yılında Amerika Birleşik Devletleri'ne çağırılan Oskar Lange, 1945 yılına kadar Chicago Üniversitesi'nde ders verdi. O yıl, genç Polonya Halk Cumhuriyeti'nin ilk Washington büyükelçisi oldu. Birleşmiş Milletler'de Polonya başdelegeliği yaptı. Ülkesini Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde temsil etti.

1948 yılında yurduna dönen Lange, aynı yıl Polonya Sosyalist Partisi'nin, ardından da emekçi partilerin birleşmesi üzerine Polonya Birleşik İşçi Partisi'nin Markez Komitesi üyeliğine seçildi. Ayrıca, Varşova Planlama ve İstatistik Yüksek Okulu ile Varşova Üniversitesi'ne profesör oldu. 1952-1955 yılları arasında adı geçen yüksek okulun rektörlüğünü yaptı. 1955 yılında Polonya Halk Cumhuriyeti Devlet Konseyi üyeliğine, iki yıl sonra da Konseyin ikinci başkanlığına getirildi. Bu görevi ölümüne kadar yürüttü. Bütün bunların yanı sıra Lange, 1957-1959 yılları arasında Birleşmiş Milletler'in Avrupa sorunlarını inceleyen Ekonomik Komite'sinin ve 1951 yılından beri de Ekonometri Derneği ile Uluslararası İstatistik Enstitüsü ve Polonya Bilimler Akademisi üyesi idi.

Oskar Lange, son yıllarında daha çok ekonomik gelişme problemleri, ekonomik planlamanın bilimsel ilkeleri ve ekonometri metodlarının pratiğe uygulanması sorunları üzerine eğilmişti. Ekonomik gelişme konusundaki geniş ve derin bilgisinden zengin deney birikiminden ötürü kendisine Hindistan, Seylan, Irak ve Birleşik Arap Cumhuriyeti yöneticilerince danışmanlık görevi verilmişti.

Lange, gerek çeşitli ekonomik-sosyal rejimlere ve düşünce akımlarına değer biçerken, gerekse epistemolojik açıklamalarında belli alanlarda bilime kimlerin ne ölçüde katkısı olduğunu inceleyip ortaya koyarken, içinde bulunduğu politik ortamın güncel eğilimlerini ve dalgalanmalarını hesaba katmaksızın, revizyonizme sapmadığı gibi dogmatizme de düşmeksizin doğru bildiğini söyleyen, yazan ve sonuna kadar cesaretle savunan bir bilim adamıydı.

Büyük bilginin bellibaşlı yapıtları arasında özellikle şu kitapları saymak gerekir *On the Economic Theory of Socialism* (Sosyalizmin ekonomik teorisi üzerine, 1938), *İstatistik teorisi* (1952), *Essays on Economic Planning* (Ekonomik planlama üzerine denemeler, 1959), *İntroduction to Econometrics* (Ekonometriye giriş, 1963) ve iki cilt halinde yayınlanan *Ekonomi politik* (1966).

Oskar LANGE ve Ekonomi Politik adlı yapıtı Üzerine

1 — 1969'da yayımlanan Marxisme et théorie de la personnalité *(Marksizm ve kişilik teorisi) adlı kitabında Lucien Sève, bilimde olgunluk koşullarından sözaçarak şöyle yazar: «Bir bilimin olgunluk karakteri, kesin, nesnel, kanıtlanabilir bir olgudur. Bunun ölçütleri, bilimler tarihinden ve bilgi teorisinden, aynı zamanda, çıkarılabilir. Nitekim, ekonomi politik, Marx'tan önce, yeterince olgun değildi onun eseriyle oldu. Bu demektir ki, öze ilişkin (özsel) organların kesinlikle*

işledi ve, ardından, böyle bir bilimden beklenenin hepsini üretebilecek duruma geldi .Pekiyi, bir bilimin bu özsel organları nelerdir? Nesnesinin kendine özgü özünü kavramayı sağlayan bir tanım —ve, bu tanıma bağlı olarak, o nesnenin incelenmesine uygun düşen metot; aracılığıyle o özün başlıca öğelerinin ve özellikle belirleyici çelişkilerinin belirtildiği temel kavramlar— incelenen nesnenin temel gelişme kanunlarını başarı şansıyle araştırma olanağını veren, ve giderek, bu bilime bağlı olduğu kadarıyle, teoride ve pratikte bu nesneye sözgeçirmeye vardıran organlar işte bunlardır ki, her bilimsel girişimin amacı da budur. Önceki elyordamıyle yürüyüşe son veren tanım ve metot, temel kavramlar, temel gelişme kanunları —işte bir bilimin olgunluk karakterinin kesin, nesnel, kanıtlanabilir ölçütleri».

Yukardaki koşulları yalnızca bir disiplinin kendisinde değil, Marx'ın eseriyle olgunluğa erişmiş ekonomi politik gibi, her hangi bir disiplinin teorik temellerini öğreten kitaplarda da aramak doğaldır. Ekonomi Politik, *sözkonusu koşulları eksiksiz gerçekleştirmiştir. Kitabı okuyanlar, eğer yeterince özümleyebilirlerse, ekonomi politiğin inceleme nesnesini, metodunu, temel kavramlarını ve temel gelişme kanunlarını iyice öğreneceklerdir. Bilindiği gibi, Marx'ın eserleri —Kapital dahil— sistematik ders kitabı karakterinde değildir. Diyalektik ve tarihsel maddeciliği de, marksist sosyolojiyi de, ekonomi politik vb.'yi de Marx ve Engels'in ve başta Lenin gelmek üzere marksizmi geliştirenlerin tüm eserlerinden çıkararak sistemleştirmek gerekir. Prof. Oskar Lange'nin ustalığı önce bu sistemleştirmede.*

II — Eserin ikinci özelliği, ekonomi politiği, marksizmin bütünselliği içinde (bu boyuttaki bir eserde çaresiz vargılarıyle yetinerek de olsa) diyalektik ve tarihsel maddeci felsefesi, bilgi teorisi, mantığı, sosyolojisi vb. ile birlikte işlemiş ve sergilemiş olmasıdır. Bu sayededir ki okur, yapıttan yalnızca ekonomi politiğin temellerini, ilkelerini, problemlerini öğrenmekle kalmıyor, bütünüyle marksizmin çeşitli alanlardaki yargılarının neler olduğunu da öğrenerek, önüne çok geniş ve yepyeni bir öğrenim ufkunun açıldığını görüyor.

III — Eserin bir başka özelliği de eleştirici olmasıdır. Başta ekonomi politik gelmek üzere, değinilen konularda, marksizm dışındaki akımların ve marksizmin içindeki sapmaların yanılsamaları, yanılgıları da, nedenleriyle, kanıtlarıyle belirtiliyor. Marksizm, insanlığın düşünsel mirasının çağdaş bilançosudur. Bu bilanço eleştiri yoluyla gerçekleşmiştir. Eleştiri yalnızca olumsuzları değil, olumluları da içerir. Oskar Lange de eleştiriyi böylesine kullanmakta, burjuva, dogmacı, revizyoncu, hatta dönek diye bir yana atmaksızın, bilime kimlerin ve hangi akımların katkısı olduysa onları da belirtmekten geri kalmamaktadır.

IV — Marx, Engels, Lenin ve sonrakiler, marksizmin son sözünü söylemediler. Son söz, değişmeden başka değişmeyen olmadığı gerçeğine dayanan marksist öğretiye aykırıdır. Lenin şöyle yazar: «Marx'ın teorisinin nesnel bir doğru olduğuna dair marksistlerce paylaşılan kanıdan çıkarılabilecek tek vargı bakın şudur: Marx'ın teorisinden esinlenerek, *nesnel doğruya gittikçe yaklaşabiliyoruz (hiçbir zaman sonuna ulaşamamakla birlikte)...» Oskar Lange, marksist ekonomi politiğin vargılarını bir noktada çakıp bırakmamış, günümüzün bilimsel gelişim düzeyinde işleme ve sergileme çabasını göstermiştir.* Ekonomi Politik *bu çabanın başarılı olduğunu kanıtlıyor.*

Muvaffak ŞEREF

Oskar LANGE'den seçmeler

Üretim araçları ve tüketim araçları

Demek oluyor ki, üretim, işe dayanır. Şu var ki, insan, işinde, *üretim araçları* dediğimiz çeşitli maddesel nesnelerden yararlanır. Bunlar, sapanlar, çeki hayvanı, makineler, endüstri yapıları, vagonlar, gemiler, demir madeni, çelik, kükürt vb. maddelerdir. Üretim araçlarının kimi türleri, iş süreci sırasında değişikliğe uğratılır. Bunlara *iş nesneleri* diyoruz. Bu *iş nesneleri*, toprak, orman hayvanları, maden ocaklarındaki kömürler vb. gibi doğa zenginlikleri ve de pamuk, tamamlanmamış makineler ve başkaları gibi ilk maddeler ve yarı-mâmul ürünlerdir. Üretim araçlarının ikinci bir türü, iş nesnelerinin biçim ve niteliklerinde değişiklik meydana getirmeye yarar. Bunlar *iş araçları* denilen araçlardır. Örnek olarak, ilkin *iş âletleri* gösterilebilir. Yani, örneğin baltalar, testereler, makineler, kimya cihazları, lokomotifler gibi, belli bir çabanın yapılmasına yarayan nesneler. Aslında âlet niteliğinde olmamakla birlikte, âletlerden yararlanmak için zorunlu birtakım nesneler vardır ki, bunlar da iş araçlarıdır. Örneğin, yapılar, antrepolar, limanlar, yollar ve (aynı zamanda iş nesnesi de olabilen) toprak.

Üretim araçları, insan ihtiyaçlarının giderilmesine doğrudan yaramazlar. Ama, insan ihtiyaçlarını gidermeye yarayan ihtiyaç maddelerinin üretiminde zorunlu oldukları için, bu sonuca dolaylı olarak yine de yararlar. Bundan ötürüdür ki, üretim araçlarını da, ihtiyaç maddelerinden, yani ihtiyaçları gidermeye yarayan maddesel araçlardan sayıyoruz. İhtiyaçların giderilmesine dolaylı olarak yarayan üretim araçları ile bu sonuca dolaysız yarayanlar arasındaki ayırımı belirtmek için, birincilere *üretim maddeleri*, ikincilere de *tüketim maddeleri* diyoruz. Kimi zaman, *dolaysız ihtiyaç maddeleri* ve *dolaylı ihtiyaç maddeleri* deyimleri de kullanılmaktadır ki, böylelikle hangi türden ihtiyaç maddelerinin sözkonusu olduğu belirtilmiş oluyor. Üretim maddeleri ile tüketim maddeleri arasındaki, başka deyişle, üretim araçları ile tüketim araçları arasındaki ayırım, maddesel bir ayırım değildir. Aynı madde (örneğin kömür) hem bir üretim maddesi, hem de bir tüketim maddesi olabilir. Üretim maddeleri ile tüketim maddeleri arasındaki ayırım, gördükleri işe göre (fonksiyonel) bir ayırımdır. İhtiyaç maddelerinin, insan ihtiyaçlarını karşılamakta şu ya da bu fonksiyonundan birini belirgin olarak gösterir.

İhtiyacı giderme ediminin kendisine gelince, buna *tüketim* diyoruz. Tüketim maddeleri, ya bir defada (örneğin yiyecek), ya da zamanla (örneğin giyecek) tükenirler. Üretim araçlarının eşdeğerde tükenmesini, kıyas yoluyle, *üretici tüketim* deyimiyle karşılıyoruz. Yalnız, bu durumda, terimin dar anlamıyle bir tüketim sözkonusu değildir. Ayrımı daha iyi belirtmek için üretim araçlarının *tükenme*'si (bir defada) ve *yıpranma*'sı (gitgide) demek daha doğru olur.

Üretim ve dağılımın sosyal karakteri

İhtiyaçları gidermeye yarayan maddesel araçların üretimi

sosyal bir karakterdedir. Üretim, her zaman bir *sosyal* üretimdir. İnsan topluluğu dışında tekbaşına üretimde bulunan Robinson Crusoe, gerçekle ilgisi olmayan bir uyduru idi. Üretimi sosyal karakterinin tutarlı analizini ilk kez sonuna kadar götürmüş olan Karl Marx, bundan ötürü, şöyle yazar: «Toplum halinde üretimde bulunan bireyler, yani bireylerin sosyal olarak belirlenmiş üretimi, çıkış noktası elbette ki budur. (...) Tarihin akışında gerilerden bu yana gelindikçe, bireyin ve giderek üretici bireyin de daha geniş bir bütünün üyesi olarak, daha bağımlı bir duruma geçtiği görülür. (...) Demek ki, ne zaman üretimden söz açıyorsak, söz konusu olan her zaman, sosyal gelişimin belli bir aşamasındaki üretimdir - toplum halinde yaşayan bireylerin üretimi».

Üretimin sosyal karakteri, işin sosyal karakterinden gelir. İhtiyaç maddeleri üreten insanlar tekbaşlarına çalışmazlar. Çeşitli bireylerin işleri zincirlemesine birbirlerine eklenir ve birbiriyle bütünleşir. İnsanlar aralarında elbirliği yaparlar ve birbirleri için çalışırlar. Üretimde bulunulurken insanların birlikte iş görmelerine *elbirliği* denir ve insanların birbirleri için çalışmaları *işbölümü* biçiminde belirir. Bireylerin belli iş türlerinde uzmanlık kazanmaları bu sayededir. Böylece, bir bireyin işi, toplumun tüm üyelerinin birbirine eklenmiş, ortaklaşa işlerinin bir parçasından başka birşey değildir. Bir bireyin işi, ürünü, toplum içinde insanların ihtiyaçlarını dolaysız ya da dolaylı gidermeye yarayan ihtiyaç maddelerinde kendini gösteren *sosyal iş*'in bir parçasıdır.

Ürünler, demek ki, sosyal işin meyvasıdır. Demek ürünlerin de sosyal bir karakteri vardır. Toplum halinde yaşayan insanların ihtiyaçlarını —dolaysız ya da dolaylı— gidermeye yararlar. Ürünlerin toplumun üyeleri arasında *bölüşümü* ya da *dağılımı* bu amaçla olur. Bu, kısmen bireysel tüketime bağlı ve bireyler arasında bir dağılım, kısmen de kollektif tüketime bağlı ve örgütlenmiş birey grupları (örneğin komünler, dernekler, kurumlar) arasında bir dağılımdır. Bölüşümün sosyal bir karakteri olduğu açıktır. Gerçekten de, bölüşüm tabiatı gereği sosyal bir edimdir. Toplumun türlü tarihsel gelişim derecelerine göre dağılım birbirinden farklı biçimlere bürünür. Bu biçimlerden sosyal tarih açısından ayrı bir önemi olan biri *ürünlerin mübadelesi*'dir. Ama bu, tarih boyunca rastlanan biricik dağılım biçimi değildir.

Üretici iş ve üretici olmayan (hizmetler)

Ürünlerin dağılımı da belli birtakım bilinçli ve kasıtlı çabaları gerektiren, başka deyişle bir işi gerektiren bir insan çabasıdır: örneğin, bir mağazada tezgâhtarın ya da ürünlerin «ayni» dağıtımında bulunan bir kişinin işi. Ayrıca önceden maddesel nesneler ya da ihtiyaç maddeleri yaratmaksızın insanların ihtiyaçlarını doğrudan gidermeye yeterli insan çabaları —başka deyişle iş türleri— vardır. Örneğin tiyatro sanatçısının ya da ilkokul öğretmeninin çabaları. Ne ürünlerin dağılımıyla ilintili iş, ne de insan ihtiyaçlarını dolaysız gideren çabalar, maddesel nesneler meydana getirmezler. Yani, ihtiyaç maddeleri ya da ürünler meydana getirmezler. Bundan ötürü, maddesel nesneler meydana getiren *üretici iş*'ten ayırt etmek için, bunlara çokluk *üretici olmayan iş* denir. İnsanların ihtiyaçlarını dolaysız ya da dolaylı (örneğin ürünlerin dağılımı sırasında) gidermeye bağlı, ama nesneler yaratmaya doğrudan yaramayan çabalara, *hizmet* diyoruz. Basitleştirme ve kısaltma amaciyle, bundan böyle, *iş* terimini üretici iş anlamında, yani maddesel nesneler üretimine uygulanan iş anlamında kullanacağız. İnsanların ihtiyaçlarını gidermeye ilişkin öteki tüm çabalar sözkonusu oldukça da *hizmet* diyeceğiz.

Hizmetlerin görülmesi de, maddesel nesneleri gerektirir: Öğretim yer ve araçları, sinema salonları ve filmler, tıbbi âletler, müzik âletleri vb. gibi. Bu nesnelere *hizmet araçları* diyoruz. Hizmet araçlarının özel bir türü *dağılım araçları*'dır: Örneğin mağazalar, mağazaların çeşitli eşyaya göre ayrı satış bölümleri, kaydedici kasalar gibi. Görülen hizmetlerin, nesneler meydana getirmeksizin, başka deyişle ihtiyaç maddeleri meydana getirmeksizin de olsa, insanların ihtiyaçlarını gidermelerinden ötürü, hizmet araçlarını da tüketim maddelerinden saymak doğru olur. Bu araçlar, ihtiyaçlar giderildikçe kullanılır ve yıpranırlar.

Ekonomi politik, ekonomik çabanın sosyal kanunlarının bilimi

Ekonomi politiğin konusu, üretim ve dağılımın sosyal kanunlarıdır. Ekonomi politik, ihtiyaç maddelerinin, meydana getirilmesine ve bu maddelerin bireysel ya da kollektif, ihtiyaçlarını bunlarla gideren tüketicilerin, yani insanların ellerine ulaştırılmasına ilişkin sosyal kanunlarla uğraşır. Tüketim edimının kendisi ekonomi politiğin alanı dışındadır. Tüketim, biyolojinin, sağlık bilgisi, maddesel kültür, pedagoji, psikoloji ve pratik bilme'nin ve bilgilerin öteki alanlarına girer. İhtiyaç maddelerinin (ve de hizmetlerin) tüketimi, demek ki, ekonomi politiğin kapladığı alanın sınır çizgisidir. İhtiyaç maddelerinin üretimi ve dağılımı —ki insanların sosyal çabalarının iki alanıdır— ortak bir adlandırma ile *ekonomik çaba* diye adlandırılabilir. Öyleyse ekonomi politik, ekonomik çabanın sosyal kanunlarının bilimidir denebilir.

İhtiyaç maddelerinin üretimi ve dağılımı, başka deyişle ekonomik çaba, bir defada tamamlanan bir edim değildir. Üretim ve dağılımı, boyuna tekrarlanan insan çabalarıyle olur. Bundan ötürüdür ki, üretim ve dağılım süreçlerinden, *ekonomik süreç*'ten sözediyoruz. Süreç sözcüğünden, burada, boyuna tekrarlanan insan çabasını anlıyoruz. Kanunlar ancak bir süreç içinde, boyuna tekrarlanan insan çabası içinde oluşurlar. Bundan ötürüdür ki, özetle söylenirse, ekonomi politiğin, görevi, bu sürecin düzenli-oluş (régularité) bütünlüklerini, ekonomik süreci yöneten sosyal kanunları incelemektir.

Ekonomik ilişkiler

Ekonomik süreçte, insanlar arasında az ya da çok bir kararlılık gösteren belli ilişkiler, yani belli sosyal ilişkiler kurulur. Sosyal ilişkiler, insanların boyuna tekrarlanan belli bir çaba tipiyle birbirlerine karşı gösterdikleri, belli bir türden, sürekli, yani boyuna tekrarlanan tepkilerdir. Türlü tipte sosyal ilişkiler vardır. Örneğin, yöneticiler ile yönetilenler arasında politik iktidarın kullanılmasından doğan ilişkiler ya da, yine örneğin, profesörle öğrenciler arasında öğretim sürecinden doğan ilişkiler. Ekonomik süreç sırasında kurulan sosyal ilişkiler, başka türden sosyal ilişkilerden şu noktada ayrılır ki, ekonomik ilişkiler ihtiyaçları gidermeye yarayan maddesel nesneler aracılığıyle kurulur: üretim araçları ya da tüketim maddeleri aracılığıyle. Maddesel ihtiyaç maddeleri, başka deyişle eşya aracılığıyle kurulan böylesi sosyal ilişkileri *ekonomik ilişkiler* deyimiyle karşılıyoruz. Engels'in dediği gibi «bu ilişkiler her zaman eşyaya bağlıdır». Eşya maddesel nesneler, burada insanlar arasında sosyal bağlantıların çimentosu rolünü oynarlar.

Ekonomik ilişkiler şu şema ile anlatılabilir:

İnsan > Eşya < İnsan

İnsanın eşya ile kimi ilişkileri ekonomik ilişkilerin bütünleyici parçalarıdır. Burada sözkonusu olan, insanlar arasındaki ilişkilere aracılık eden halkaları oluşturan ilişkilerdir. Üretim sürecinde insanla eşya arasındaki bu ilişkiler, harcanan işgücü ile yaratılan ürünün miktarı arasındaki orantı, başka deyişle, iş üretkenliğidir. Dağılım sürecinde, insan ihtiyaçları ile çeşitli ürünler arasındaki ilişkiler, başka deyişle, bu ürünlerin kullanma değeri de denilen yararlılığı sözkonusudur. İnsanlarla eşya arasındaki yukarıda sayılan ilişkiler insanlar arasındaki ekonomik ilişkilerin halkalarını oluşturmaları bakımından, ekonomi politiğin alanına girerler. Başka deyişle, ekonomi politik konusunda hesaba katılan, bu ilişkilerin ekonomik yanlarıdır.

Buna karşılık, insanla eşya ilişkisinin salt maddesel yanı, ekonomi politiğin araştırma konusu değildir; üretim sürecinde insanlarla eşya arasında kurulan ilişkilerin maddesel yanı, teknoloji (endüstri tekniği, agronomi, ulaştırma teknolojisi vb.) alanına girer. İnsanlarla eşya arasında, dağılım sürecinde kurulan ilişkilerde ise, bu maddesel yan, bir kısmıyle teknolojinin (örneğin, ticaret tekniği, malların ekspertizi tekniği) bir kısmıyle de biyoloji ve sağlık bilgisinin, psikolojinin ve benzerlerinin inceleme konusudur.

Demek oluyor ki, ekonomik süreci yöneten sosyal kanunları inceleyen ekonomi politik, sosyal ilişkilerin belli türleriyle, yani ekonomik ilişkilerle uğraşır denilebilir. Bu açıdan, ekonomik ilişkilerin bir halkası olan, insanla eşya arasındaki ilişkileri de kapsar. Ekonomik ilişkiler iki türe ayrılır. Birinciler üretim sürecinde oluşurlar. Bunlara *üretim ilişkileri* diyoruz. İkinciler dağılım sürecinde oluşurlar ki, bunlara da *dağılım ilişkileri* diyoruz. Dağılımın, tarihsel olarak mübadele görünümünü aldığı özel durumda ise, bu dağılım ilişkilerini *mübadele ilişkileri* deyimiyle adlandırıyoruz.

Üretim ilişkileri ve sosyal üretim güçleri

Üretim ilişkilerinin kendine özgü karakteri, bu ilişkilerin iş sırasında, yani insanın doğaya etkide bulunma sürecinde ve bu çaba içinde kendi kendisini yetiştirmesi, ya da Marx'ın dediği gibi, «insanla doğa arasında madde mübadelesi» sürecinde meydana gelmesinden doğmaktadır. Üretim ilişkileri, salt, işin sosyal karakterinin, üretim sürecinde insanlar arasında elbirliği ve işbölümü bulunması olgusunun sonucudur. Bundan çıkan şudur ki, üretim ilişkileri, insanla eşya arasında üretim sürecinde kurulan ilişkiye, yani insanın doğaya etkide bulunma tarzı ile bu eylem sırasında kendi kendisine biçim verme tarzına bağlıdır.

İnsanın üretim sürecinde doğaya etkide bulunmak için kullandığı tarz ve araçlar ile bu eylemle bağlı yetişkinliğini Marx, üretim güçleri deyimiyle karşılamıştır. Üretim süreci sosyal karakterde olduğu için, üretim güçleri de bu karakterdedir, sosyal üretim güçleridir.

Sosyal üretim güçleri, demek oluyor ki, üretimin teknik yöntemleri ile üretim araçları ve özellikle iş âletleri ve de insanların üretim araçlarından yararlanmadaki tecrübe ve yetenekleri, nihayet, bu tecrübeyi kazanmış ve bu yeteneğe varmış olan insanların kendileridir. Başka deyimlerle, sosyal üretim güçleri, toplumun belli bir gelişme düzeyinde işin sosyal üretkenliğini belirleyen etkenlerin tümüdür. Bu güçler, «toplumun üretici potansiyeli»ni oluştururlar.

Eşyasal (ayni) üretim güçleri ile insansal üretim güçleri arasında bir ayırım yapılabilir. Birinciler ile ikinciler sıkı bir karşılıklı-bağımlılık içinde biçimlenirler. Gerçekten de, üretim araçlarını ve bunların kullanılması için gerekli teknik yöntemleri insanlar yaratır. Ama, aynı zamanda, üretim sırasında ve üretim araçlarının kullanılması sırasında insanların yetenekleri de buna göre biçimlenir. Marx, «maddesel üretim güçleri» deyimini de kullanır. Böylelikle, üretim güçlerini, insanın doğa karşısındaki davranışının, başka deyişle, insanla onu çevreleyen maddesel dünya arasındaki ilişkinin belirtisi olduğunu noktalamış olur. Üretim güçleri, bu ilişkinin aktif karakterinin de belirtisidir.

Üretim ilişkileri üretim sürecinde oluştuğu için, bu ilişkiler, toplumsal iş süreci içindeki elbirliğinin ve işbölümünün gereklerine uyarlar. Bu gereklere gelince, bunlar her seferinde üretim güçlerinin tarihsel gelişim düzeyine bağlıdır. Marx, bunu aşağıdaki biçimde açıklar :

«İnsanlar üretimde yalnızca doğa üzerinde etkide bulunmakla kalmaz, birbirleri üzerinde de etkide bulunurlar. Ancak, belli bir biçimde birbirleriyle işbirliği yaparak ve çabalarını birbirleriyle mübadele ederek üretimde bulunabilirler.

«(İnsanlar) üretimde bulunabilmek için birbirleriyle belli ilintiler kurar, belli ilişkilere girerler ve bu sosyal ilinti ve ilişkilerin sınırları içindedir ki, doğa üzerine etkileri olur, üretim gerçekleşir.

«(İnsanların) çabalarının mübadele ve üretimin tümüne katılma koşulları, üretim araçlarının karakterine, üreticiler arasındaki bu sosyal ilişkilere göre elbette farklıdır. ( )

«Bireylerin üretim tarzlarını belirleyen sosyal ilişkiler, sosyal üretim ilişkileri, maddesel üretim araçlarının, maddesel üretim güçlerinin değişim ve gelişimine bağlı olarak değişikliğe uğrarlar».

Dağılım ilişkileri ve üretim ilişkileri

Üretim ilişkileri, üretim güçlerinin tarihsel düzeyine bağlı olarak biçimlenirken, yani insanın doğa ile olan aktif ilişkisinin biçimlenmesi tarzına göre biçimlenirken, dağılım ilişkilerine gelince, bunlar üretim ilişkilerine bağımlıdır. Ürünlerin toplum içindeki dağılım biçimi, insanların sosyal üretim sürecine katılma tarzıyle belirlenir.

Marx bu konuda şöyle yazar «Dağılım ilişkileri ve tarzları, demek ki, açıkça, üretimde bulunanların üretimdeki durumlarının öbür yüzü olarak kendini gösterir. Üretime ücretli iş biçimiyle katılan bir birey, üretimin bir sonucu olarak, dağılıma ücret biçimiyle katılır. Dağılımın yapısı bütünüyle üretimin yapısıyle belirlenir. Dağılımın kendisi de üretimin bir ürünüdür. Yalnızca üretimin biricik dağılım konusu olabileceği nesnesine, sonucuna ilişkin olarak değil; biçime ilişkin olarak, dağılımın kendine özgü biçimlerini belirleyen, yani üreticinin dağılıma hangi biçim altında katılacağını belirleyen üretime katılma tarzına ilişkin olarak da». Bundan ötürüdür ki, dağılım ilişkileri, üretim ilişkileriyle belirlenir. Üretim ilişkileri değişikliğe uğradı mı, dağılım ilişkileri de değişikliğe uğrar.

Üretim ilişkileri, demek oluyor ki, ekonomik ilişkiler bütününün temelidir. İnsanın sosyal üretim sürecinde doğa karşısındaki aktif davranışı üretim ilişkilerini, üretim ilişkileri de dağılım ilişkilerini belirler. İnsanların ekonomik çabalarının sosyal sürecini yöneten ve ekonomi politiğin inceleme konusu olan kanunları anlama olanağını sağlayan anahtar budur.

Bilimlerde gelişmenin sosyal koşulları. Bunda çıkarı olmak, maddesel araçlardan yararlanabilmek ve önyargılarla tedirgin edilmemek

Doğa bilimleri örneği, bilimlerde gelişmenin tarihsel ve sosyal koşullara ne kadar bağlı olduğunu gösterir. İnsan düşüncesi ile pratikten doğan deneyime arasındaki karşılıklı etkiye dayanan bilimsel bilme diyalektiği, tam olarak gelişebilmek için, toplumun ya da gruplarından kimilerinin kendilerini çevreleyen gerçeği yöneten kanunları keşfinde *çıkarları bulunması*'nı gerektirir; bilimsel araştırmaların esenlikle yürütülmesi ve sonuçlarının yayılması için zorunlu *maddesel araçlar*'ın varlığını şart koşar; nihayet bu araştırmaların bilim-öncesi düşünme tarzından edinilmiş önyargılarla, geleneklerle ve zihinsel alışkanlıklarla *tedirgin edilmemesi*'ni ister. Problemlerin çözümünde çıkarı olmak, maddesel araçlar ve nihayet önyargılardan arınmış bir zihin — bilimlerde gelişmenin temeli demek ki budur. Bilimlerde gelişmenin sosyal temeli olan bu koşulların yerine gelme derecesi ve tarzı, bilimin gelişime uğradığı sosyal çevreye ve o çevrenin, ilgili sosyal kuruluşun sosyal ilişkilerinin tümü arasındaki yerine bağlıdır; özellikle, çıkar ve ihtiyaçları bilince dile getirilen sosyal sınıf ve tabakaların tarihsel konumlarına. Çatışan sınıf çıkarlarının ve kimi tabakaların, üstyapının karakterine bağlı tikel çıkarlarının sözkonusu olduğu antagonist kuruluşlarda, bilimlerin gelişmesini aynı zamanda hem kolaylaştıran hem de frenleyen birçok koşulu birbirine giriştiği görülür.

Burjuvazinin ve ilk aydınların doğa bilimlerinin gelişmesi için mücadelesi

Bu birbirine girişme, doğa bilimleri sözkonusu olduğu zaman apaçık görülür. Ticaret sermayesinin ve sonra da endüstri burjuvazisinin bu bilimlerin ilerlemesinde pratik çıkarları vardı. Bu bilimler, denizcilikte ve deniz ticaretinde, endüstri üretiminde, taşımalarda, ulaştırmalarda ve, daha sonraları, tarımda uygulama yerleri bulunuyordu. Burjuvaziden çıkmış yada ona bağlı laik aydınların oluşturduğu yeni sosyal grup, eski önyargılardan ve eski düşünme tarzlarından hızla sıyrılmaktaydı. Bütün bunlar, burjuvazinin sağladığı maddesel araçların da eklenmesiyle, doğa bilimlerinin hızla ilerleme koşullarını yarattı. Ama, feodal toprak sahipleri sınıfı (aralarından kendileri denizcilik, deniz ticaret ve endüstri ile uğraşmaya başlıyanları dışında) doğa kanunlarının keşfindeki çıkarı paylaşmıyordu. Feodal toplumun üstyapısında anahtar mevkiinde yeralanlar takımı —papazlar— bu konuda düşmanca, en azından kuşkuyla dolu davranış gösteriyordu. Bundan ötürü, doğa bilimlerinde ilerleme, başlangıçta, savundukları teolojik öğretilerle ve toplumdaki konumları için bir tehlike görerek bunu frenlemeye çabalayan papazlarla mücadele içinde oldu. Burada, eseri, Katolik Kilisesince yasak kitaplar listesine alınan (1835'e kadar bu listede kalmıştır) Copernic'in öğretisine revâ görülen son ilk Enkizisyonca 1633'te Galilée aleyhine açılan davayı hatırlatmak yeter. Örnek olarak, Darwin'in türlerin evrimi ve kökeni üzerindeki teorisinin Kilise çevrelerinde karşılaştığı muhalefet de gösterilebilir. O muhalefet ki —katolik kilisesi açısından— bugün hâlâ bu teoriye hüsbütün boyun eğmiş değildir.

Doğa bilimlerine karşı daha ustaca bir muhalefet, gençliği mutlak monarşinin Devlet cihazında hizmet görmek üzere yetiştirmekle uğraşan, gerek laik gerek Kilise'ye mensup aydınlar çevresinden geliyordu. Bu muhalefet, Yunanca ve Lâtince öğretiminin, yani klasik filolojiye, teolojiye ve idealist felsefeye dayanan öğretimin sözümona üstün kültürel değerleri adına, doğa bilimleri öğretimine karşı yöneltilmekte idi. İşte böyle bir durumdan ötürüdür ki, İngiltere'de XIX'uncu yüzyılın başlarında ve ilk yarısı boyunca, gerek parasal araçları harekete geçiren burjuvazinin aktif ortaklığıyla yeni kollejler ve üniversiteler kuruldu. Bu kolej ve üniversiteler doğa bilimleri öğretim ve pratiğini açık hedefleri olarak koyuyorlardı (bunlar Londra'da ve Manchester, Birmingham v.b. gibi büyük endüstri merkezlerinde kuruldu). Gelenekçi köhne Oxford ve Cambridge üniversiteleri ise, doğa bilimlerinin —bir «centilmen»i ilgilendirmeye layık değil diye niteleyerek— duvarlarını aşmasına izin vermiyorlardı.

Kapitalizmin gelişmesi ve burjuvazinin bilimsel bilgilerde pratik çıkar görmesi bütün bu diretmeleri kırmıştır. Feodal toplumda ya da —kapitalizmin ilk evresinde— feodal toplumdan miras kalmış Devlet, kilise yada öğretim cihazında egemen yeri olan sosyal sınıf, tabaka ve gruplardan gelen bütün diretmelere karşın, kapitalizm tarihi, doğa bilimlerinin ve pratik uygulamalarının büyük başarılarla gelişmesi tarihidir. Öyleyse, bir kaç sözcükle denebilir ki, kapitalizm-öncesinden gelen sınıf, tabaka ve gruplar doğa bilimlerinin gelişimini frenlerken, burjuvazi bu gelişimi desteklemiştir. Bununla birlikte, bu destekleme tüm bilgi alanları için bir olmamıştır. Endüstriyel üretim teknolojisini doğrudan etkileyen fizik ve kimya konusunda bu destek en güçlüsü idi. Buna karşılık, endüstri teknolojisine böylesine sıkıca bağlı olmayan biyolojik bilimler alanında daha zayıftı. Papazların ve bilim-öncesi geleneklerine bağlı öbür grupların direncinin en çok sürüp gittiği alan da bu olmuştur.

Kapitalizmin sonuncu evresinde doğa bilimlerinin gelişimini frenleyen etkenler

Bununla birlikte, burjuvazinin, işçi hareketinden gelen gittikçe daha sert eleştiri karşısında sosyal konumunu koruma zorunluğu ve, daha çok sömürge politikası, sonra da, XIX'uncu yüzyılın sonunda başlayarak emperyalizmin gelişmesi burjuvazinin bir kısmında da doğa kanunlarının engelsizce incelenmesine karşı bir muhalefetin doğmasına yolaçmıştır. Bu muhalefet, bir yandan, kapitalizmin kökenlerinde laik burjuva aydınlarının öylesine tutkuyla savaştıkları bilim-öncesi, teolojik ve skolastik düşünme tarzına dayanan düşünce ve felsefe akımlarının burjuvalar arasında yeniden saygınlık kazanması görünüşüne büründü. Bu aydınlarda, burjuvazinin egemen kısmınca tutulan dinsel bir yeniden-doğuş ve yeni-kantçılık, yeni-hegelcilik, pragmatizm vb. gibi idealist felsefe akımlarının açılıp serpilmesi biçiminde kendini gösterdi. Bu akımlar, söz birliğiyle, ampirik bilginin [savoir], bilme [connaissance] açısından sınırlı olduğunu öne sürer, deneyden başka bilgi kaynakları arar ya da deney sonuçları karşısında agnostik bir davranış gösterirler. Bunun sonucu, doğa bilimlerince oluşturulmuş olan araştırma metotlarının kaplamını şüpheye düşürmek olmuştur. Öteyandan, burjuvazide, biyoloji ve antropolojiden özel erekler için yararlanma yolunda bir istek belirir: toplumun zengin sınıflarının sözümona «biyolojik üstünlüğü»nün ve kimi insan ırklarının, özellikle nordik ırkın sözde üstünlüğünün doğru gösterilmesi. Soyaçekimin rolüne ve buna bağlı öjenik (insan dölünün ıslahı) öğretilerine ilişkin çeşitli teorilerin ve çeşitli ırkların, özellikle nordik ırkın biyolojik ve tarihsel rolünü öne süren sahte bilimsel teorilerin kaynağı işte budur.

Bu türden öğretilerin önemi, giderek Hitler Almanya'sında başka ülkeleri ele geçirme politikasına ve milyonlarca insanın «ırk bakımından değerleri düşük olduğu için» kökünü kazıma politikasına yarayan resmî Devlet öğretisi halini almak üzere, emperyalizmin gelişmesi ölçüsünde gittikçe artıyordu. Bugün bile, bu öğretiler, Güney-Afrika gibi Devletlerin politikasını ve, daha az resmî bir görünüşte, sömürge politikasının çeşitli biçimlerini esinlemektedir. Nükleer bombaların patlamasından ileri gelen ışın yayılması sonuçlarının derinlemesine biyolojik incelemesini sınırlamak amacıyle yapılan girişimleri de hatırlatmak uygun olur. Bu araştırmalara muhalefet edenler, atom denemelerinin devamında çıkarları olan çevrelerdir. Demek oluyor ki, çağdaş kapitalizmde, doğa bilimlerinin gelişimini kolaylaştıran koşulların yanısıra, bunu frenleyen başka koşullar da kendini göstermiştir.

Ekonomi politiğin ortaya çıkması ve gelişimi ile kapitalist üretim tarzı arasındaki ilinti

Ekonomi politik, doğa bilimleri gibi, kapitalizmin ortaya çıkmasiyle ve gelişmesiyle sıkısıkıya ilintili olarak ortaya çıkmış ve gelişmiştir. Kapitalizm-öncesi ekonomik düşünce, etik ve kuralsal [normatif = kaidevî] bir karakterde idi; Orta Çağda teolojiye sıkısıkıya bağlı idi ve üretim ve dağılım süreçlerini yönetен kanunların incelenmesiyle uğraşmıyordu. İlk bilimsel ilgilenme belirtileri XVI'ıncı ve XVII'inci yüzyıllar merkantilist yayımlarında, ticaret sermayesinin gelişmesi ve mutlak monarşinin mâliyesiyle ilintili problemlere bağlı olarak kendini gösterdi. Bu problemler, sonradan sermayenin ilkel birikimi diye nitelenmiş olan, birbirine bağlı bir sıra olayda ortaya çıkar. Ekonomik kanunlar üzerine sistemli ilk araştırmalara William Petty (1627-1687) ile fizyokratlar (XVIII'inci yüzyılda) ve sonra da klasik ekonominin kurucuları gişirler Adam Smith (1723-1790) ve David Ricardo (1772-1823). Doğa bilimlerinin gelişmesinden yıma oluşmuş olan entellektüel iklim ve de Orta Çağa özgü eski düşünme tarzı atılarak yerine aklı kullanan ve gerçeğin ampirik gözlerine dayanan bilimsel araştırmanın konulması, bu oluşuma son de-

rece elverişli olmuştur. Ekonomi politiğin sonraki gelişimi, bundan önceki bölümde incelenmiş olan akımlara göre olur: başka deyişle: bayağı ekonomi, marksist akım, sübjektivist akım, tarihçi akım. Bu akımların evrimi, kapitalist kuruluşun tarihine bağlıdır. Bu kuruluş çerçevesinde ekonomik kanunların bilimsel bilgisinde çıkarı olan sosyal sınıf ve tabakalar ve de bu uğraşı kendilerine yabancı olan ya da, tersine, kapitalist üretim tarzı ekonomik kanunlarının bilgisi kendilerine iyice tedirginlik veren sınıf ve tabakalar ortaya çıkmış ve gelişmiştir: kaldı ki, bu sınıflardan kimilerinin davranışı da değişken olmuştur.

Doğa bilimlerinin gelişmesi, demek oluyor ki, genellikle tüm burjuvazinin desteğiyle oluyordu. Kapitalizm-öncesi sosyal kuruluşa ya da bu kuruluşun kalıntılarına bağlı sosyal sınıf, tabaka ve gruplar ise bu gelişime karşı idi. Kapitalizmin sonuncu aşaması —emperyalizm— dönemindedir ki, burjuvazide doğa bilimlerinin gelişimini frenleyen eğilimler ortaya çıkar. Öyleyse denebilir ki bu son aşama dışında, doğa bilimlerinin gelişimi kapitalist üretim tarzının gelişmine aynı doğrultuda bağlı idi. Diretmeler ve engeller, kapitalizm-öncesi kuruluşlardan çıkmış sınıf, tabaka ve gruplardan geliyordu.

Proletarya ile burjuvazi arasında sınıf çatışması kendisini gösterdikten sonra burjuvazinin ekonomi politik karşısındaki davranışında değişme

Ekonomi politiğin gelişmesi, farklı bir yol izler ve kapitalist sosyal kuruluşun uzlaşmaz çelişkili karakteri bunda ayrı bir rol oynar. Ekonomi politiğin gelişiminin kapitalist üretim tarzının gelişimine aynı doğrultuda olmak üzere bağlılığı, ancak, bu üretim tarzının, merkantilistleri, fizyokratları ve klasik ekonominin habercileri ile kurucularını kapsayan ilk döneminde olmuştur. Bunun ardından David Ricardo'dan sonra, bu gelişim karmaşıklaşır ve önceki bölümde incelenmiş olan çeşitli akımlar halinde oluşur. Bu, ekonomi politiğin konusunun üretim ve dağılım sürecinde insanlar arasında oluşan ve, kapitalist kuruluşta, biçimi birbirine karşıt sınıf çıkarlarıyle belirlenen uzlaşmaz çelişkili sosyal ilişkiler olmasından ileri gelir. Ekonomi politiğin gelişimi-doğa bilimlerinin gelişiminde olduğu gibi-- aynı doğrultuda olarak kapitalist üretim tarzının gelişimine bağlı olmuştur. ama yalnız, sınıf çatışmasının daha olgunluğa erişmediği ya da henüz ortaya çıkmakta olan kapitalist kuruluş, kökünmüş feodal kuruluşa hepten karşı koyduğu için bu çatışma açık seçik kendini göstermediği sürece. Kapitalist kuruluşa özgü sınıf çatışması tam olarak geliştiği ve proletarya ile burjuvazi arasında bir çatışma biçiminde kendini gösterdiği andan başlayarak, ekonomi politiğin gelişiminin sosyal koşulları değişikliğe uğrar. Öteki bütün sosyal bilimlerde de olduğu gibi.

Marx, ekonomi politiğin gelişiminin yeni sosyal koşullarını şöylece sergilemiştir: «Ekonomi politik alanında *özgür ve bilimsel araştırma* öteki araştırma alanlarında olduğundan daha çok düşmanla karşılaşır. İşlediği konunun kendine özgü niteliği, ekonomi politiğe karşı, insan yüreğinin en köklü, en bayağı, en iğrenç tutkularını, özel çıkarın tüm şirretliklerini ayağa kaldırır ve savaş alanına sürer. Örneğin, yüce İngiliz Kilisesi, otuz dokuz amentüsünden otuz sekizine karşı bir saldırıyı, gelirinin otuz dokuzda birine karşı yapılacak bir saldırıdan çok daha kolaylıkla bağışlayacaktır. Tanrı tanımazlık [athéisme] bile kökünmüş mülkiyetin eleştirisine kıyasla, bugün bir hafif kusur [*culpa levis* = mekrûh]dur». 1867 de yazılmış olan bu satırlar, daha o tarihte, ekonomi politiğin sonuçlarına götürülmek istenen bir incelemesinin burjuvazinin çıkarlarına artık cevap vermediğini ortaya koyuyor.

Aradan sekiz yıl geçtikten sonra Marx, sorunu daha ayrıntılı olarak inceler. Ekonomi politiğin Almanya'daki gelişiminin sosyal koşullarını, İngiltere ve Fransa üzerine bildikleriyle karşılaştıran şu tabloyu çizer «Almanya'da ekonomi politik bu saate kadar yabancı bir bilim olarak duruyor. Gustav de Gülich'in büyük kısmıyle gün ışığına çıkardığı hal ve koşullar (...) bizde kapitalist üretimin açılıp serpilmesini ve giderek, modern toplumun, burjuva toplumunun gelişmesini uzun süre önledi. Bundan ötürüdür ki, Almanya'da ekonomi politik, toprağın ürünü olmadı: bir ithal malı gibi bize Ingiltere ve Fransa'dan hapsır bir biçimde geliyor. Profesörlerimiz öğrenci durumunda kaldılar ( ) 1848'den beri kapitalist üretim Almanya'da gitgide kök saldı ve şimdiden bu soylu hayalperestler ülkesini yapıcılar ülkesi haline dönüştürdü. Ekonomistlerimize gelince, onların beşbelli ki şansları yok. Altdüşüncesiz ekonomi politik yapabilecekleri sürece bunun gerektirdiği sosyal çevreden yoksundular. Buna karşılık, bu çevre sağlanınca da, burjuva iffeti sınırlarını aşmaksızın bile tarafsız incelemeye olanak veren hal ve koşullar artık ortadan kalkmıştı. Gerçekten de, ekonomi politik burjuva oldukça, yani kapitalist düzende tarihsel ilerlemenin geçici bir evresini değil, tersine, sosyal üretimin kesin ve sonuncu biçimini gördükçe, sınıf mücadelesinin ancak için için oluşma halinde kalması ya da tektük olaylarda kendini göstermesi şartiyle bir bilim olarak kalabilir. İngiltere'yi alalım. Bu mücadelenin henüz gelişmiş hale gelmediği dönem, aynı zamanda ekonomi politiğin de klasik dönemi olmuştur (...) Bunu izleyen dönem, 1820'den 1930'a kadar, İngiltere'de ekonomi politik alanında canlılıktan gelen bir taşkınlık dönemi olarak kendini gösterir. (...) O dönemdeki durum bu polemiğin açık yürekliliğinin nedenini açıklıyor. (...) Bir yandan büyük sanayi çocukluk çağından ancak çıkıyordu. (...) Öte yandan, sermaye ile emek arasındaki sınıf savaşı geri plâna itilmiş bulunuyordu; politik düzende. Mukaddes-İttifak çevresinde gruplaşmış hükümetlerin ve feodalitenin burjuvazi tarafından güdülen halk kitlelerine karşı mücadelesiyle, ekonomik düzende, sanayi sermayesi ve aristokratik toprak mülkiyeti arasındaki dalaşmalarla».

Daha sonra, 1830'dan sonra, Marx'ın belirttiği gibi, koşullar kökten değişir: «Fransa ve İngiltere'de burjuvazi politik iktidarı ele geçirir. O zamandan başlayarak, pratikte olduğu gibi teoride de, sınıf mücadelesi gittikçe daha belirgin, gittikçe daha korkutucu biçimlere bürünür. Bilimsel burjuva ekonomisinin ölüm çanını çalar. Artık şu ya da bu teoremin doğru olup olmadığını bilmek değil, polisin kulağına iyi mi ya da kötü mü geldiğini, ona hoş gelip gelmediğini, sermayeye yararlı mı yoksa zararlı mı olduğunu bilmek sözkonusudur. Çıkar gözetmeyen araştırma, yerini yara ile yapılan danışıklı dövüşe, doğrudan ayrılmayan incelemeler hilekârlığa, kurulu düzen savunmasının [apologétique] bayağı kurnazlıklarına bırakır».

Kapitalizmin birinci evresinde burjuvazinin ekonomi politik karşısındaki davranışı

Demek oluyor ki burjuvazi, kapitalist üretim tarzındaki gelişimin ilk döneminde ekonomi politiğin gelişmiyle ilgilenmişti. O dönemde, bu üretim tarzına özgü ekonomik kanunların keşfi, bu tarzın kendinde taşıdığı gelişme olanaklarını meydana koyuyordu. Bu kanunların keşfi gösteriyordu ki, feodal kurumlar ve korporasyonlar ve merkantilist politikaca yürürlüğe konulup burjuvazinin ekonomik inisyatifini engelleyen düzenlemeler ekonomik gelişmeye zararlı idi. Şunu da gösteriyordu ki, eski feodal sınıf ve ona bağlı tabakalar, sosyal emek ürününün bir kısmını üretken olmayan bir tarzda tüketmekte iken, sermaye biriktiren ve sanayi ile ticareti geliştiren burjuvazi, çabası ekonomik gelişimin çıkarlarıyle tıpatıp uygun düşen, ilerleme etkeni bir sınıftır. William Petty, feodal senyörler sınıfını ve ona bağlı tabakaları «yemekten, içmekten, şarkı söylemekten, kumar oynamaktan, dansetmekten ve *metafizik yapmaktan* başka işleri olmayan» o kadar kişi diye tanımlamakta idi. Adam Smith ise şöyle yazıyordu: «Toplumun en çok saygı gören sınıflarından birinin emeği, uşakların eme-

ği gibi, hiç bir değer üretmez; işin bitiminden sonra satılabilecek, ortada kalabilecek hiçbir nesneye yada şeye uygulanmaz ( ) Örneğin, hükümdar ve onun emrinde hizmet gören öteki görevliler ve subaylar, tüm ordu, tüm donanma, hepsi de üretken olmayan emekçilerdr. (...) En ciddi, en önemli mesleklerden kimilerini, en havailerinden kimilerini bu aynı sınıfta sıralamak gerekir Kilise adamları, kanun adamları, hekimler ile her türden edebiyatçılar ve de komedyenler, soytarılar, müzisyenler, şarkıcılar, Opera dansörleri vb.».

[Böylece) ekonomi politik de, doğa bilimleri gibi, *burjuvazinin bilimi* ve ona bağlı aydınların bilimi halini alır. Doğa bilimleri, burjuvaziye, gelirinin ve toplumdaki yükselen yerinin dayandığı üretim güçlerinin gelişmesi için gerekli âletleri sağlıyordu. Ekonomi poltik de burjuvaziye, inisyatifini ve ekonomik çabasını çelmeleyen köhnemiş engelleri ortadan kaldırmak için yürüttüğü mücadelede bir silâh veriyor ve aynı zamanda kendi bilincinde ve desteğini sağlamaya çalıştığı geniş halk tabakalarının bilincinde, ilerleme öğelerini taşıyan ve aktif bir sosyal sınıf olarak rolünü apaçık hale koyuyordu.

Burjuvazi egemen sınıf konumunu pekiştirince, ve aynı zamanda, burjuvazininkine karşıt kendi ekonomik konumunun ve kendi çıkarının bilinci zihninde hızla olgunlaşmakta olan işçi sınıfı burjuvaziye karşı dikilmeye başlayınca, durum değişti. O dönemde ekonomi politik kendi kendine şu soruyu sormaya başlar Burjuvazinin engelle karşılaşmayan bir ekonomik çabası, halkın en geniş kitlelerinin, özellikle işçi sınıfının çıkarlarına uygun mudur? Ekonomi politik, aynı zamanda, kapitalist üretim tarzının ekonomik kanunlarını doğanın değişmez kanunları haline koyan yorumu ve de burjuvazinin, sosyal gelişme çıkarını temsil eden ilerleme etkeni olarak, gelecekteki rolünü tartışma konusu yapmaya başlar. Bu sorular, eleştirisini klasik ekonomi politiğin ilkelerinden çıkaran Simonde de Sismondi'nin (1773-1842) eserinde ortaya atılmıştır. İngiltere'de «rikardocu sosyalistler» diye nitelenen birçok yazar, klasik ekonominin ilkelerinden ve özellikle Ricardo'nun teorisinden, burjuvazinin sosyal konumunu ve rolünü şüpheye düşüren vargılar çıkardılar ki, bunlar açıkça sosyalist karakterdedir. Bu yazarlardan biri, Thomas Hodgskin (1787-1869) adı hiç bir değişik anlama yer vermeyen bir kitap yayımlamıştır. *Labour defended against the Claims of Capital* [Sermayenin isteklerine karşı emeğin savunulması]. O ünlü cümle işte bu kitaptadır «Bizim sermayeye ihtiyacımız var, sermayecilere değil». Engels'in dediği gibi «bu yazarlar burjuvaziye karşı onun silâhlarıyle dövüşüyorlardı», yani klasik ekonomi politiğin öğretilerinden yararlanarak. Burjuvazi için ekonomi politik [böylece] gitgide tedirgin edici bir bilim hâlini alır.

Ekonomi politiğin sosyal temelinde değişme

Nihayet Karl Marx (1818 - 1883), klasik ekonominin sonuçlarını bilimsel bir eleştiriden geçirdikten ve bu sonuçları tarihsel maddeci görüşe dayanan sosyal gelişim teorisiyle kaynaştırdıktan sonra, yeni bir ekonomi politik sistemi yarattı. Bu sistem, ekonomik kanunları, birbiri ardından gelen sosyal kuruluşların tarihsel gelişme çerçevesine yerleştirir ve kapitalist üretim tarzının tarihsel ve geçici karakterini besbelli duruma koyar. Marx, kapitalist kuruluşu tarihsel gelişiminin de, tıpkı kendinden önceki kuruluşlar gibi, üretim ilişkileri ile üretim güçlerinin karakteri arasındaki gitgide artan çelişki içinde son bulacağını, işçi sınıfının gittikçe güçlenen sosyal hareketin bu kuruluşu çöküp yokolmasını hazırladığını kanıtladı. Friedrich Engels'in (1820 - 1895) üstün bilimsel katkısı ve propagandasıyle, ekonomi politikte marksist akımı işte böyle meydana geldi.

Ekonomi politiğin bu yeni gelişimi, işçi sınıfınca çabucak kavranmış ve tutulmuştur. Bundan ötürüdür ki Marx, ekonomi politiğin gelişme koşulları üzerine yukarda değinilen gözlemlerini yazdığı sırada, şunları belirtiyordu: «*Das Kapital* [Kapital]in Alman işçi sınıfının geniş çevrelerince kavrayışla karşılanışı, yaptığım işin en üstün ödülü olmuştu». Marx ve Engels'in ekonomik öğretisi, işçi hareketinin öncüsünü öylesine hızla sardı ki, bu öğretiden yararlanarak, bu hareket kendi öz sosyal bilincine sâhip bir kitle hareketi halinde serpilip gelişti. Gerçekten de, Engels daha 1886'da şunu öne sürebiliyordu: «*Kapital*, kıtada [Avrupa'da] çokzaman «işçi sınıfının incili» diye anılıyor. Gerekir k bu eserin ulaştığı vargılar, günden güne büyük işçi sınıfı hareketinin gitgide temel ilkeleri haline gelsin: yalnızca Almanya'da ve İsviçre'de değil, Fransa'da, Hollanda, Belçika ve Amerika'da, hattâ İtalya ve İspanya'da; İşçi sınıfı, her yerde, kendi konumunun ve kendi dileklerinin bu vargılarda en doğru anlatımını bulsun. Bu hareketi bilen hiç kimse bunu yadsıyamayacaktır.

Ekonomi politik proletaryanın bilimi oluyor

Demek oluyor ki, ekonomi politik biliminin gelişiminin sosyal temelinde bir yer değiştirme olayı meydana geliyor. Ekonomi politik, burjuvazinin bilimi olmaktan çıkarak *proletaryanın bilimi* haline dönüşüyor. Burjuvazi ekonomi politiğin gelişmesiyle ilgisini kesince, nöbeti alan işçi sınıfı olur. İlerici burjuva aydınları bunda aracı rolünü oynarlar. «Soyluların bir kısmı nasıl vaktiyle burjuvaziye geçtiyse *Komünist Manifestosu*'nda okuyoruz günümüzde de burjuvazinin bir kısmı ve, özellikle, burjuva ideologlarının tarihsel hareketin tümünün teorik algısına [idrâkine] kadar yükselmiş olan bu kısmı proletaryaya geçmektedir». Kautsky bunu daha da açık ve kesin bir tarzda açıklar: «Bugünün sosyal bilinci ancak derin bir bilimsel bilgi temeli üzerinde oluşabilir. Gerçekten de, çağdaş ekonomi bilimi, örneğin modern teknik kadar, sosyalist ekonominin bir koşuludur ve bütün isteğine rağmen proletarya ne ilkini ne de ötekini yaratabilir; ikisi de çağdaş sosyal süreçten ortaya çıkar. Şu var ki, bilmin taşıyıcısı proletarya değil, *burjuva aydınları*'dır; gerçekten de, çağdaş sosyalizm bu kategoriden kimi bireylerin zihninde doğmuştur ve zihince en çok gelişmiş proleterlere onlar tarafından ulaştırılmıştır; onlar da çağdaş sosyalizmi, koşullar elverdiği yerde, proletaryanın sınıf mücadelesine aktarırlar».

Ekonomi politik bilimi, proletarya için, kapitalist üretim tarzı kanunlarını ve bu tarzın gelecekteki gelişim olanaklarını tanıma âleti halini aldı; aynı zamanda, proletaryanın kapitalist toplumdaki konumunun, sömürülen sınıf olarak bu konumdan kurtulma koşul ve araçlarının bilincine varmasını, olgunluğa erişmiş kapitalist kuruluşta ilerleme tohumlarını taşıyan biricik sınıf olarak tarihsel rolünün bilincine varmasını sağlayan temel durumuna geçti. Demek oluyor ki, ekonomi politik, proleter kitlelerinde sınıf bilincinin oluşma temeli halini almıştır. Buna paralel olarak, ekonomi politik, kapitalist üretim tarzının işleyiş ve gelişim kanunlarının analizini yaparak, işçi hareketine, önce kapitalist toplum çerçevesi içinde, sonra da ekonomik ilişkilerin kapitalist ilişkiler halinden sosyalist ilişkiler haline geçiş sürecinde, sonuçlu pratik bir eylem için gerekli bilgileri sağlıyordu. İşçi sınıfının sosyal hareketiyle böylece birleşen ekonomi politik, sosyal gelişmenin kendiliğindenliğinin üstesinden gelmeyi, ekonomik kanunların aksiyonunun insan tarafından istenilen tarzda sonuçlar vereceği ekonomik ilişkileri yaratmayı amaçlayan tarihsel girişim olan *bilimsel sosyalizm*'in bütünleyici parçası haline geldi.

Ekonomi politiğin marksist ekonomi ve burjuva ekonomisi olarak bölünmesi

Bu koşullar içinde —İşçi hareketi ekonomi politiği burjuvazinin elinden alıp bu bilimin burjuvazi için gittikçe tedirgin edici hale gelmekle olduğu dönemde— ekonomi politiğin bir çok akıma bölünmesi olayı meydana geldi. Bu alanda, işçi hareketine bağlı marksist akım ortaya çıktı; burjuvaziye ve burjuva aydınlarına bağlı başka akımlar da ortaya çıktı. İşte o dönemden beridir ki *marksist ekonomi* ile *burjuva ekonomisi*'nden sözaçılıyor. «Burjuva ekonomisi»nde birçok akım vardır ki, bun-

lardan bir takımı yalnızca burjuvaziye değil, aynı zamanda küçük-burjuvaziye bağlıdır. Gerçekten de, küçük-burjuvazi, kapitalizmin gelişmesi sırasında, çıkarlarının büyük burjuvazinin çıkarlarından farklı olduğunun bilincine varmaya başlar ve kimi zaman marksist ekonomi ile burjuva ekonomisi arasında, iki cami arasında kalmış beynemaz gibi, terimin tam anlamıyle «eklektik» bir uzlaştırmaya gider.

Marksist akımın edinci ve gelişimi

Ekonomi politikte marksist akım, üretim ve dağılımın sosyal kanunlarının bilimi olarak, *klasik ekonomiyi sonuçlarına götüren* akımdır. Bu çaba, klasik ekonominin, edincini geliştirmeye olduğu kadar, eleştirisine de dayanır ki, klasik ekonomi böylece geniş ölçüde aşılmış olur. Eleştiri, klasik ekonomi politiğin kategori ve kanunlarının tarihsel karakterini gün ışığına çıkarmaya, bu kanunların, değişmez doğa kanunları değil, insanlar arasındaki belli bir üretim tarzına uygun düşen ilişkilerin sonucu olduğunu kanıtlamaya ilişkindir. Klasik ekonominin edincinin geliştirilmesi, artı-değer kanununun, kapitalist kuruluşun temel kanunu olarak, aksiyon tarzını dosdoğru keşfetmeye dayanır. Ekonomi politiğin edinçlerini aşmak, ekonomik ilişkilerin gelişme kanunlarını tarihsel maddeci görüşle açıklamaya dayanır.

Marx ve Engels'ten sonra, ekonomi politikte marksist akım, kapitalizmin çeşitli ülkelerdeki gelişiminin ayrıntılı analizine, yeniden-üretim ve birikim problemleri ile ekonomik bunalımların buna bağlı problemlerinin incelenmesine, ve tekelci kapitalizm ve emperyalizm evresine geçilmesi üzerine ortaya çıkan ekonomik yeni olay ve kanunların incelenmesine girişerek, gelişimini sürdürüyor. Bu sonuncu sorun üzerine Hilferding'in, özellikle Lenin'in eserleri en başta gelen eserlerdir ve, Marx ve Engels'in incelemelerinden sonra, ekonomi politikte en ilginç marksist incelemeleri simgelerler. Marksist akım, aynı zamanda, kapitalizm öncesi sosyal kuruluşların ve özellikle feodal kuruluşun ekonomi politik problemleriyle de ilgilenmektedir. Nihayet, sosyalist üretim tarzının Sovyetler Birliği'nde ve başka ülkelerde gelişmesi üzerine, marksist akım, pek yeni olarak, sosyalizmin ekonomi politik biliminin temellerini kurmaktadır.

Burjuvazi için ekonomi politiği büsbütün tasfiye olanaksızlığı

Demek görülüyor ki, ekonomi politiğin insanlar arasındaki ekonomik ilişkilerin bilimi olarak büsbütün tasfiyesi, burjuva çevresinde de olanaksızdır. Burjuvazi bu tasfiyeye, geçen yüzyılın 30'uncu yıllarından beri yönelmiştir. İlkin bayağı ekonomi, üretim ilişkileri problemini, sonra, XIX'uncu yüzyılın ikinci yarısında, sübjektivist akım bütün sosyal ilişkileri, tarihçi akım da ekonomik kanunları ekonomi politikten elerler. Bununla birlikte, büyük sermaye tekelci örgütlerinin ve ekonomik ilişkilere gitgide genişliğine müdahale eden Devletin ekonomi politikalarının pratik gereksinmeleri, monopollerin çabalarının küçük ve orta burjuvazideı gelen eleştirisi, ekonomi biliminin bu bilimi meslek halinde icra eden üniversite öğretim üyelerince profesyonelleştirilmesi, ve son zamanlarda, sömürge, yarı-sömürge ülkeleri ile kurtuluşunu henüz sağlamış ülkelerde milli burjuvazi ve ona bağlı aydınlarca emperyalizmin eleştirisi işte insanlar arasındaki ekonomik ilişkilerin problemlerini bir kalemde çizivermeyi olanaksızlaştıran bunca etken.

Ekonomi biliminin tam gelişmesi ancak işçi hareketiyle bağıntılı olarak olanaklıdır.

Demek oluyor ki, ekonomi politiğin bir bakım öğeleri boyuna yeniden geçerlik kazanıyor ya da yeniden doğuyor. Ne varki bunlar bölük pörçük ele alınan öğelerden başka bir şey değildir. Eksik rekabet ve refah ekonomisi teorilerinde olduğu gibi çoğu zaman dağılım ilişkilerine ve piyasada oluşan sürelere ilişkindir; buna karşılık, büyüme ekonomisinde olduğu gibi, üretim ilişkilerine değindikleri zaman da, bu problemi bir bütün olarak koymazlar. Gerçekten de, üretim ilişkileri problemi ancak kapitalist üretim tarzının korunmasında çıkarı olmayan sınıfların girişimiyle, yani, yalnızca, amacı kapitalist üretim tarzında şu ya da bu reformu yapmak değil, bu tarzı toptan tasfiye etmek olan bir sosyal hareket çerçevesi içinde tam olarak çözülebilir. Bu sınıf işçi sınıfıdır, ve bu hareket, eylemini bilimsel sosyalizme dayandıran işçi hareketidir.

Marx, kapitalist kuruluşun ekonomik ilişkilerinden sözaçarken, bunu vaktiyle belirtmişti: «Böyle bir eleştirinin bir sınıfı temsili sözkonusu olursa, bu eleştiri ancak, tarihsel ödevi kapitalist üretim tarzını altüst etmek, ve, en sonunda, sınıfları kaldırmak olan sınıfı —proletaryayı— temsil edebilir». İnsanlar arasındaki ekonomik ilişkilerin tümünü inceleyen, öyleyse üretim ve dağılımın sosyal kanunlarının tümünü inceleyen her türden ekonomik ilişkiler ile her sosyal kuruluşun temelini oluşturan üretim ilişkileri arasındaki bağıntıyı hesaba katan, eksiksiz, sistemli anlamda bir ekonomi bilimi — günümüz koşulları içinde böyle bir bilim, ancak işçi hareketine bağlı bir bilim olarak, bilimsel sosyalizmin bütünleyici parçası olan bilim olarak olanaklıdır.

Biliyoruz ki, belli bir bilimin gelişmesi için zorunlu koşullar şunlardır: bunda çıkarı olmak, gerekli maddesel araçlardan yararlanmak ve önyargılardan arınmış bir zihne sâhip olmak. Bu koşullar arasında en önemlisi —açıktır ki— sorunun çözümünde çıkarı olmaktır. Burjuvazi, egemen sınıf haline geldiği andan başlayarak, ekonomi politiğin, insanlar arasındaki ekonomik ilişkilerin tümünü ve özellikle üretim ilişkilerini kapsayan bilim olarak, gelişmesinde çıkarı olan bir sınıf olmaktan çıkmıştır. Ekonomik araştırmalar için zorunlu maddesel araçlara gelince; burjuvazi, bu araştırmalar sırf kendi sınıfını ilgilendiren özel problemlere ilişkin dar bir alan içinde yürütülmek şartıyle, bu araçları, enstitüler, araştırma merkezleri vb. halinde bol bol sağladı; yani burada başlıca, ekonomik istatistik, ekonometri, programlama, sibernetik vb. ya da eğer gerekirse büyüme ekonomisi sorunları sözkonusu idi. Buna karşılık, ekonomi politiğin daha geniş problemlerine ilişkin bilimsel araştırmaları yürütmek için ödenek yoktur. Orada [kapitalist ülkelerde] bilimin yerini savunum almıştır: bütün sosyal sınıfların çıkarları arasında bir uyumluluk [âhenk] bulunduğunu ileri sürerek ve kapitalizmin kategorilerini ve ekonomik kanunlarını ekonomik rasyonellik evrensel kategori ve kurallariyle özdeşleştirerek, kapitalist üretim tarzına ilişkin bir önyargılar sistemini sahte bilimsel bir biçimde anlatan bir savunum.

Bu savunum, seçkin bir Amerikan hukukçusunun, Thurman Arnold'ın deyimi ile, kapitalist kuruluşun «folklor»unu dile getirir. Bu folklor, der Thurman Arnold, «başlıca hukuk ve ekonomi literatüründe anlatımını buldu. (...) Açıktır ki bu sonuncuyu folklor olarak nitelemiyorlardı. Hiç kimse hukukun ve ekonominin sağduyulu ilkelerini bir dine karşı olduğu gibi düşünmüyordu. (...) Bu, yaşayan her folklorun ve her dinin ayırdedici niteliğidir. Folklor, folklor olmaktan başka bir şey olmadığı kabul edildiği anda, artık folklor etkisini yapamaz olur. Bize ancak romantik anlarımızda dokunaklı gelen şiir yada peri masalı mertebesine iner».

Kapitalist kuruluşun folkloru, demek ki, burjuva ekonomisinin sahte bilimsel savları görünüşüne bürünüyor. Orta-Çağda folklor başlıca anlatımını din biçimi altında buluyordu; eski folklorun belli başlı bir kısmı doğa bilimlerinin gelişmesi ve burjuva devriminin düşünceler alanındaki sonuçlariyle yok olup ortadan kalkınca, kapitalist kuruluşun ekonomik ilişkilerini temize çıkaran folklor, sözümona bilime dayanan bir savunum görünüşüne büründü. Marksist ekonomi bu savunumun gerçek yüzünü açığa vurur ki, bu da folklor olduğudur. Ama, orta-çağ dininin belli bir sosyal kuruluşun folkloru olduğunun

açığa vurulması, bütün sosyal sınıf ve tabakaların bilincine aynı ölçüde ulaşmadığı gibi, ekonomi politikte burjuva akımlarının bir savunumu karakterinde olduğunun meydana çıkarılması da bütün sosyal sınıf ve tabakaların bilincine aynı ölçüde ulaşmaz. Burjuva akımlarının bu karakterinin açığa vurulması, büsbütün yalnızca işçi sınıfının bilincine ulaşabilir: kapitalizmin «folklor»u ona zararlı olduğu ve gereksinmelerine cevap veren sosyal ilişkilerin kurulmasını engellediği için.

Sosyal koşullar ve bilimsel bilginin gerçeğe uygunluğu

Doğa bilimlerinin gelişimi ile kapitalist üretim tarzının gelişimi ve de ekonomi politik ile kapitalizmin çeşitli gelişim evreleri arasındaki tarihsel bağıntı üzerine yukarda yapılan kısa açıklama, bizi daha genel bir probleme götürür. Gerçekten de, bilimin gelişimindeki sosyal koşulların ve bilimsel araştırmalarla varılan sonuçların sosyal anlamının, bilimsel bilme sürecinin kendisine, insanların zihinlerinde nesnel gerçeğiu aslına uygun bir yansısını oluşturan düşüncelerin ortaya çıkış diyalektiğine ne tarzda etkide bulunduğunu bilmek sözkonusudur. Başka deyimlerle, bilimin gelişiminin sosyal koşullarının ve bu gelişimin sosyal anlamının, bilimce öne sürülenlerin doğru ya da yanlış olmasını nasıl etkilediğini bilmek sözkonusudur.

Bilimsel bir takım görüş ve bir takım akımlar, belirli tarihsel koşullar içinde, belirli sosyal sınıf ve tabakalara ait bir çevrede ortaya çıkmış olsalar da, bu görüş ve akımların doğrulukları ya da yanlışlıkları üzerine tek başına önyargı nedeni olamaz. Bilimin savlarının doğruluğu, yanlızca objektif gerçeğe uygunluklarına dayanır ki, bu da ancak pratikte, yani gerçeği değiştiren aksiyonla gerçeklenebilir. Fizik ya da kimyanın savlarının doğruluğu veya yanlışlığı laboratuarda ya da sanayi pratiği sırasında, tıb bilimlerinin savlarının doğruluğu ya da yanlışlığı, dispanserde ya da klinikte tedavi ile çözülür. Ekonomi politiğin savlarının doğruluğuna ya da yanlışlığına gelince; bu konuda tarihsel ya da istatistiksel gerçekleşmeye dayanılarak, bunların gerçekle karşılaştırılması sonunda karara varılır; bunlara dayanan ekonomi politikasının etkililiği ya da etkisizliliği göz önüne alınarak, buna pratikte doğrudan doğruya da karar verilir. Ekonomi politiğin kanun ve teorilerini gerçekleme yolu, ekonomi politikte metodu sergileyen bölümde ayrıntılarıyle incelenmişti. Demek oluyor ki, bilimin savlarının gerçeğe uygunluğunun ölçütleri bilimsel bilme süreci diyalektiğinde vardır. Ama bilimde gelişimin sosyal koşulları ve de sonuçlarının sosyal anlamı, gerçeğin sâhici bir bilimsel bilginin elde edilmesini kolaylaştırır ya da frenler, daha güç duruma getirir ve hattâ olanaksızlaştırır. Bu alanda tarihsel maddeci görüşün açıkladığı bir takım düzenli-oluşlar kendini gösterir.

Bilim ve ideoloji

Bilimsel görüşler, doğrudan ya da dolaylı olarak sosyal ilişkilere değindikleri ölçüde, incelenen sosyal kuruluşun *ideoloji*'sini, başka deyişle o kuruluşun sosyal düşünceler bütününün bir kısmını oluştururlar. Başka deyimlerle, bilimsel görüşler, kapsadıkları düşünceler sosyal düşünce karekterinde olduğu, yani insanların, sosyal ilişkilerini doğrudan ya da dolaylı olarak değerlendirirken dayandıkları düşüncelerden olduğu ölçüde ideolojinin bütünleyici kısmıdır. Özellikle sosyal bilimler konusundaki görüşler bu karekterdedir. Bu bilimlerin konusu sosyal ilişkilerdir; savları sosyal ilişkilere değgindir ve bu ilişkilerin değerlendirilmesinde doğrudan ya da dolaylı bir tarzda etkide bulunurlar. Sosyal bilimler, demek oluyor ki, belli bir sosyal kuruluşta var olan ideolojinin bir kısmıdır. Deriz ki, bunlar *ideolojik* bir karekterdedir. Buna karşılık, doğa bilimlerinin uğraşısı insanı çevreleyen doğa ve de, insanlar arasındaki sosyal ilişkileri hesaba katmaksızın, bu doğanın bir kısmı (örneğin anatomi, fizyoloji) olarak insan üzerinedir. Bununla birlikte, doğal bilimleri, sosyal ilişkilerle çok zaman dolaylı bir tarzda ilintilidir. Örneğin Copernic'in öğretisi ya da Darwin teorisi, bunlara dayanılarak kilise öğretisi üzerine yargıya varılmıya başlandığı için, sosyal ilişkilere dolaylı olarak bir darbe indirmişlerdir. Demek oluyor ki bunlar, ideolojik bir karektere bürünmüşler, kapitalist kuruluşun meydana gelmesinde ve gelişmesinde önemli bir rol oynamış olan ideolojinin bir kısmı hâlini almışlardır. Demek oluyor ki, sosyal bilimlerin tümüyle ideolojik bir karekteri vardır; doğa bilimleri ise, savları dolaylı olarak sosyal ilişkilere dokunduğu ölçüde, bu karektere kısmen sâhip olabilirler.

Tutucu, ilerici ve gerici ideolojiler. Uzlaşma ideolojileri

Karşıt sınıf çıkarlarının ve bunlara uygun düşen çeşitli sosyal-psikolojik davranışların yeraldığı uzlaşmaz çelişkili sosyal kuruluşlarda, çeşitli sosyal sınıfların sosyal düşünceleri birbirinden farklı biçimde oluşur. Ve, üretim güçlerinin gelişmesi ile üretim ilişkileri ve de üretim ilişkilerini değiştirme ihtiyacı ile üstyapı arasındaki çelişkiler arttığı zaman, sınıf çıkarları arasındaki uzlaşmaz çelişki sınıf mücadelesi haline dönüşür. O zaman toplumun çeşitli sınıflarının ve bunlara bağlı tabakaların sosyal düşünceleri azçok sistemli bir tarzda biraraya gelir, mücadele halindeki sosyal sınıflarca seçilen davranışı temsil eden ideoloji biçimine bürünürler. Eski üretim ilişkilerini korumak istiyen sınıf ile eski üst yapıya bağlı tabakalar verilerini buna uygun bir ideolojiden yararlanarak savunurlar. Üretim ilişkilerini değiştirmek isteyen sınıflar ve bunlardan yana olan sosyal tabakalar, bu ideolojinin karşısına, dileklerini haklı gösterme kaynağı olarak yararlandıkları yeni bir ideolojiyi çıkarırlar.

Sonuçta, sınıf mücadelesi içinde kıvranan bölünmüş bir kuruluşta birbirine karşıt iki *ideoloji* vardır: kurulu sosyal ilişkiler düzenini korumak isteyen sınıf ve tabakaların dileklerini dile getiren *tutucu* bir ideoloji ve sosyal ilişkileri, üretim güçlerinin yeni gelişme evresinin gereksinmelerine uygun olarak değiştirmek isteyen sınıfın (yada sınıfların) dileklerini dile getiren *ilerici* bir ideoloji. Kimizaman daha eski bir kuruluşa bağlı sosyal sınıf ya da tabakaların kalıntıları da vardır ki, bunlar sosyal kuruluşun içsel dengesindeki kesintiden, geçmişin sosyal ilişkilerini —kısmen de olsa— yeniden kurmak amacıyle yararlanmak isterler. Bu dilekler de bir *gerici ideoloji*'nin doğmasına yolaçar .Kimizaman da belirli sosyal sınıf ve tabakalar —örneğin kapitalist kuruluşta küçük burjuvazi ya da «yeni orta sınıflar»— uzlaşmaz çelişkili sınıfları karşı karşıya getiren çatışmada, kurulu sosyal ilişkilerde kısmi bir değişikliği onaylayan kararsız bir davranış gösterirler. Böyle bir davranış, sınıf mücadelesi daha zorlu bir hal alırsa genellikle bölünmeyle sonuçlanan bir *uzlaşma ideolojisi*'nin doğmasına yolaçar. Demek oluyor ki her ideoloji her zaman iyice belirli sınıf ya da tabakaların ideolojisidir.

Aralarında ekonomi politiğin de bulunduğu sosyal bilimler, ideolojik karekterde bilimler olarak, ideolojik mücadelelerin çevrintisi [girdâbı] içine sürüklenmiş bulunuyor; doğa bilimleri de ideolojik bir karekter gösteren öğeler taşıdıkları kadarıyla bu çevrintiye sürüklenmişlerdir. Bilim araştırıcının birey olarak objektif bir gerçeği ortaya koyma yolundaki en içten isteklerine rağmen bilmenin sosyal süreci olarak belirli sosyal koşullar içinde ve sınırları belli bir çevrede geliştiği için, bu, karşı konulmaz bir şeydir. Çeşitli sosyal sınıf ve tabakalar da zâten bilimin savlarını kabul etmekte ve bilinçleriyle kaynaştırmakta birbirinden farklı durumdadır. Genellikle, bunlardan belli bir sınıf ya da tabakanın ideolojisine uygun olanları seve seve kabul olunur, bu ideolojiye uymayanları ve bunu şüpheye düşürenleri ise reddedilir.

Sosyal sınıf ve tabakaların sosyal kavrayışları ve zihinsel ufukları

Kazimierz Krauz bu olayı sosyal kavrayış [aperception sociale] diye niteledi. Krauz uzlaşmaz çelişkili sosyal kuruluşlarda bu kavrayışın sınıfsal karekterine dikkati çeker; böyle bir kuruluşte bu kavrayış bir *sınıf kavrayışı*'dır. «Demek ki bir tür sosyal kavrayış oluşuyor —diyor Krauz—, insan bilinci önsel [a priori] olarak belli bir doğrultuya yönelir (flux positif = pozitif kış), ama bununla zamandaş bir tür kalbur (negatif) öteki bir takım düşünce ve eylem yollarını bilince kapatır, bunları görülemez duruma koyar. Bu sosyal kavrayış, bu düşünceler ve içtepiler [impulsions = ilcalar] kalburu, belli bir toplumun yada belli bir sınıfın üyelerinin ortak çıkarlarını herzaman göz önünde tutmakla birlikte, bunların kendilerini hiçbir çıkar gözetmeyen kimseler sayınalarına ve gerçekten böyle hissetmelerine yol açar». Sınıf kavrayışı, bilimin savlarından belli bir sosyal sınıf ya da tabakaca kabul edilebilecek ve bu sınıf ya da tabakanın bilincinin bir kısmı haline gelebilecek olanlarını belirler. «Bu kavrayış belli bir sosyal sınıf ya da tabakanın sosyal bilincinin neye yetenekli olduğunu, *zihinsel ufku*'nun ne olduğunu belirler ve bu yolla da bilimin savlarından belli sosyal koşullar içinde sosyal bir sınıf ya da tabakanın benimsemeye yetenekli olduğu neleri kavrayabileceğini belirler.

Ludwik Krzywicki sınıf kavrayışının ekonomi politiğe etkisini şöylece açıklıyor: «Herne olursa olsun, ve bir takım koşullarla, diyebiliriz ki, ekonomi politik teorileri insan zihninee alınan ve doğrudan doğruya denemeden gelen izlenimlerin az ya da çok sistemli ve tutarlı anlatımıdır, ve mademki bu izlenimler şu ya da bu kişinin bulunduğu konuma göre pekçok değişiyor, bundan çıkan sonuç, herkesin ekonomik olaylara bakış tarzının, kendi öz dileklerinin ve hattâ bu olayların niteliğini anlayış tarzlarının da başka başka olması gerektiğidir. Muhasebe defterlerinin ilgili bölümlerinde, emek, makine ve ilk madde harcamalarını gösteren ve malının mâliyet fiyatını hesaplarken bütün bu öğeleri özdeş olarak hesaba katan ve kârını, yatırdığı sermayeden bu masrafları düşerek, bu sermayeye oranla ayıran sanayici için, insan emeği, değer yaratıcı biricik güç olduğu halde, öteki hesap kalemlerinden hiçbir fark göstermez ve üretim çabasının tüm gelirinin bu yöntemden çıktığını hiç de kanıtlamaz. Tam tersine, günlük tecrübe ona öğretir ki, bu kâr piyasada oluşmuştur elverişli bir satıştan çıkıyor ve oranı arz ve talep ilişkisinin falan biçimine bağlıdır. Bu sanayicinin içinde bulunduğu koşullarla, aldığı izlenimlerle, kendine özgü kavrayış ufkuyla yeterince içli dışlı olursak, böyle bir deneyimden eğer sistemleştirilmiş olsa, kendisine uygun düşen ekonomi politik akımının anlatımından sağlayacağı bir takım kanı ve düşünceleri zorunlu olarak çıkarması gerektiğini göreceğizdir. Çünkü, sonuçla. Manchester bayağı ekolünce ve hattâ, klasikler dışında, tüm burjuva ekollerince temsil olunan akım, bu türden bir ufkun aslına azçok uygun ve derin anlatımından başka bir şey değildir».

Ve daha ötede Krzywicki şöyle yazıyor: «Ekonomi politikte ortaya çıkan akımların niteliğini anlıyabilmek için, bu akımların, yaşamın insan zihnindeki yansılarından, çeşitli sosyal gruplarca kendi çevrelerinden alınan izlenimlerin sistemleştirilmesinden başka bir şey olmadığını herzaman batırlamamız gerekir. Bu izlenimler, bu çevrenin çıkarları ve dilekleriyle ve —birbirlerini etkileyerek— kendi ufkuyla birlikte zamanla değişikliğe uğrar. Ayrıca, aynı dönemde, çeşitli gruplar için bu izlenimler birbirlerinden farklıdır. Ekonomik öğretiler tarihini, bu öğretileri doğurmuş olan yaşamdan ayırarak incelemek olanaksızdır. Jeolojide birbirine karşıt akımlar gerçeğin keşfinde azçok başarılı denemeler olduğu halde, ekonomi politikte bu akımlar herşeyden önce belli bir maddesel çıkarın anlatımıdır.

Aldatıcı ideolojiler ve gerçeği meydana çıkaran ideolojiler — bilimsel bilgide neyi anlattıkları

Bilimin savlarının sınıfsal kavranışına ilişkin (bu kavrayış sosyal bilimlerde bu savların çoğunluğuna ilişkindir) olan bu olayın ışığı altında bir soru karşınıza çıkar: ekonomi politik konusunda bilimsel bir bilgiye, nesnel gerçeği yansıtan bir bilgiye ulaşma olanakları nelerdir? Bu soru bizi ideoloji ile bilimsel bilgi arasında kurulan ilintinin incelenmesine götürür. Burada iki tür ideolojiyi ayırd etmeniz gerekiyor ki, bunlar da *aldatıcı ideolojiler* ve *gerçeği meydana çıkaran ideolojiler*'dir. Birinciler gerçeğin bilimsel bilgisi için bir engel meydana getirirler. Gerçekten de bunların dayandığı sosyal kavrayış, gerçeğin sâhici görüntüsünün bilince ulaşmasına engel olmaya, tersine, gerçeği aldatmaca haline koyan bir görüntüyü bilince sokmaya dayanır. Engels bu tür ideolojiler için şöyle diyor: «İdeoloji, «düşünür» denilen çok iyi becerdiği bir süreçtir, ama yalana götüren bir bilinçle (*falsches Bewusstsein*). Onu harekete geçiren gerçek zemberekler ona meçhul kalır, yoksa ideolojik süreç olamazdı».

Aldatıcı ideolojiler, tarihsel gelişimi sırasında çeşitli biçimlerde ortaya çıkar. Eski sosyal kuruluşlarda en genel biçimleri, din, folklor, çeşitli mitoloji idi: modern zamanlarda metafizik felsefe öğretileri ya da sahte-bilimsel teoriler biçiminde ortaya çıkıyor. Bu ideolojilerin ortak çizgisi, sosyal ilişkileri ve ekonomik ve sosyolojik kanunları *fetişleştirmek*, bunların kaynaklarını somut ve tarihsel insan çabası çerçevesinin dışında aramaktır. Bildiğimiz gibi bu fetişleştirme, sosyal ilişkilerin ve onlara biçim veren kanunların kaynağının, gerek doğa-üstü bir çevrede (sürnatüralist fetişleştirme), gerek sözümona doğa kanunları çevresinde (natüralist fetişleştirme) keşfi biçiminde kendini gösterir. Ekonomi politikte sürnatüralist fetişleştirme, tarihçi akımın kurduğu teoride, sözde sosyal ilişkileri biçimlendiren «ekonomik çağın zihniyeti» teorisinde ortaya çıkar. Natüralist fetişleştirme —ekonomik kanunların doğa kanunlarıymış gibi anlaşıldığı— klasik ekonomide olduğu kadar, —ekonomik ilişkilerin ekonomik rasyonellik evrensel kategorilerinin anlatımı imiş ve giderek tarihsel sosyal koşullardan bağımsız kategorileri imiş gibi anlaşıldığı— sübjektivist akımda kendini gösterir.

Aldatıcı ideolojilerin tersine, gerçeği meydana çıkaran ideolojiler bilimsel bilmeyi isteklendiren bir uyarıcı meydana getirir. Dahası, gerçeğin bilimsel bilgisi çokzaman bu tür ideolojilerin içeriğinin özsel kısmını oluşturur. Örneğin burjuvazinin ideolojisi, Rönesans'tan başlayıp Aydınlıklar çağından geçerek burjuva devrimleri döneminin sonuna kadar, gerçeği meydana çıkarmaya çalışıyor, kapitalizm-öncesi sosyal ilişkilerin ideolojik aldatmacasının maskesini düşürüyordu. Kilise öğretilerinin otoritesini yıkan doğa bilimleri ve de feodal ve korporasyoncu sosyal ilişklerin ekonomik gelişimdeki frenleyici rolünü gösteren ve kapitalist yeni ilişklerin ilerici özünü kanıtlayan klasik ekonomi, bu ideolojinin bütünleyici kısımları idi. Adam Smith'in *Ulusların zenginliğinin niteliği ve nedenleri* adlı eseri, yalnızca bilimsel bir inceleme eseri değil, aynı zamanda ideolojik mücadelede bir silâhtı. İşçi sınıfının ideolojisi, kapitalist üretim ilişkilerinin gerçek karakterini meydana koyar ve bunu marksist ekonomi politiğin yararlandığı bilimsel analiz yoluyla yapar. Marx'ın *Kapital*'i, aynı zamanda hem bilimsel bir eser, hem de kapitalist kuruluşun ekonomik ilişkilerinin tüm aldatmacalarını meydana koyan ideolojik özde anlamı olan bir eserdir.

Demek oluyor ki, sosyal bilimler alanında, öyleyse aynı zamanda ekonomi politik bilimi alanında da, gerçeği bilimsel olarak bilme olanağı, gerçeği meydana çıkaran bir ideolojinin varoluşuna bağlıdır. Tutucu ideolojiler, genellikle gerçeği al-

datmaca haline dönüştüren ideolojilerdir. Varoluşunu üretim araçlarındaki gelişimin gerektirdikleriyle çelişkiye düşmüş üretim ilişkilerine dayandıran sınıf ile konumları üretim ilişkilerinin değişmesi halinde ayakta duramıyacak bir üst-yapıya bağlı sosyal tabakalar, gerçeği aldatmacaya dönüştürme yolunu tutarlar. Bundan başka, bu aldatmaca, sosyal ilişkilerin değişmesine karşı olan sınıf ya da tabakaların morallerini ve kendilerine güvenlerini de pekiştirir, savundukları davanın doğruluğu üzerindeki kanılarını da pekiştirir. Bununla birlikte, kapitalist rejimde ekonomi politik bilimi örneğinin de öğrettiği gibi bu aldatmaca herzaman sonuçlarının en sonuncusuna kadar götürülemez, çünkü incelenen sosyal kuruluşta egemen sınıfın çabasının pratik gereksinmeleri sosyal ilişkilerin ve bunları yöneten konuları gerçek karekteri üzerine minimum bir bilgiyi gerektirir ki, bu bilgi olmaksızın etkili herhangi bir çaba olanaksız olur.

Buna karşılık, ilerici ideolojiler, aynı zamanda gerçeği meydana koyan ideolojilerdir. Bu ideolojiler, tutucu ideolojilere ve de bunların gerçeği aldatmaca haline getirilmesine karşı yürütülen mücadele içinde ortaya çıkar ve gelişir. İlerici ideolojiler, tutucu ideolojinin çizdiği gerçeği aldatmacaya dönüştüren tabloyu yadsır ve aynı zamanda sosyal ilişkilerin değişmesini isteyen sosyal sınıf (ya da sınıflar) ve tabakaların bilinçlerini biçimlendirir ve çekidüzene sokar. Gerici ideolojilerde, aynı zamanda hem gerçeği meydana koyan öğeler hem de aldatmacaya dönüştüren öğeler vardır. Çelişkilerle damgalı kurulu sosyal ilişkilerde bir değişiklik zorunluğunu haklı çıkarmanın gerekli kıldığı ölçüde, gerçeği meydana koyarlar; geçmişin sosyal ilişkilerine geri dönme olanağını doğrulamak için de bu, gerçeği aldatmacaya dönüştürme yolunu tutarlar. Nihayet uzlaşma ideolojileri de gerçeği meydana koyan öğeler ile aldatmaca öğelerinin bir harmanını taşırlar. Bu ideolojiler çoklukla eklektik bir karakterdedir, mücadele halindeki ilerici ve gerici ideolojilerin öğelerini uzlaştırmaya çalışırlar.

Ekonomi politik biliminin gelişiminin uyarıcısı olarak ilerici ideolojiler

Demek oluyor ki, ekonomi politik biliminin gelişimi, ilerici ideolojilerin çağdaş tarihiyle sıkısıkıya bağlıdır. Ekonomi politik, önce ilerici burjuva ideolojisi çerçevesi içinde gelişmiş, burjuvazi tutucu bir sınıf olunca da, ekonomi politiğin geleceği her türlü aldatmacanın gerçek yüzünü peşini bırakmaksızın ortaya çıkaran işçi hareketi ideolojisinin geleceği ile birleşmiştir. Ekonomi politiğin edindiği bilgilere, kaynağı feodal sınıf ve tabakalarda bulunan gerici ideolojilerin ve de küçük burjuva ve «yeni orta sınıflar» uzlaşma ideolojisinin ve nihayet —tekelci sermaye döneminde— orta burjuvazi ile anti-emperyalist milli burjuvazi ideolojisinin kapitalist ekonomik ilişkiler üzerine yönelttikleri eleştirici yargıların da katkısı olmuştur. Kaptalist Devletin ve büyük sermaye özel örgütlerinin pratik gereksinimleri de buna bir ölçüde katkıda bulunmamış değildir. Bununla birlikte, çağdaş sosyal kuruluşların (yani kapitalist kuruluş ile sosyalist kuruluşun) ekonomik ilişkilerinin tümünün bilimsel olarak açıklanması, bu kuruluşlardan her birinin temel ekonomik kanununun bilgisi, bütün bunlar, ancak, ekonomi politiğin, bugün tamamiyle ve sistemli olarak ilerici biricik ideoloji olan ideolojiye, yani işçi sınıfı ideolojisine bağlı olduğu koşullar içinde olanaklıdır.

Ludwik Krzywicki, ekonominin bilimsel karakteri ile ilerici ideoloji arasındaki bağı şu sözlerle belirtiyor : «Ekonomi politik, söz götürmez bir biçimde sınıf çıkarı ufkunun üstünde yükselebilir ve ekonomik olayların niteliği üzerine derin bir analiz yapabilir, ama bunun birinci koşulu, ekonomik olayların sınıfsal karakterini anlamaktır; tersi değil, bu olguyu yadsımak ve bilmezlikten gelmek değil. Ve böyle bir şeyin meydana gelebilmesi için, çıkarı işte bu türden bilinçli bir «bilimsel oy ortaklığı»nı gerektiren belirli bir sosyal tabaka var olmalıdır». Ve daha ötede şöyle yazar : «Ekonomi politikte akım ve ekoller, sınıf çıkarlarının ya da sınıfların çeşitli gelişim evrelerindeki bir çıkarın anlatımıdır. Bilim belli konumlardaki insanların zihinlerinde bulanık halde yer alanları sistemleştirmekte başka birşey yapmaz ( ) Ama, sınıfsal karakter, ekonomik olaylara ilişkin bu bilimsel oy ortaklığını kolaylaştırmaz gibi görünse de, ekonomi politiğe bilimsel bir karakter vermeği önleyen bir engel değildir. Yalnız şu biricik koşulla ki, böyle bir analizde çıkarı olan sosyal bir sınıf bulunsun. Sınıf çıkarı, bu durumda bilimsel zihniyetin ilerlemesini frenleyeceği yerde, bunun en güçlü kaldıracı olur. Yüzyılımızın (XIX'ıncı yüzyıl O.L.) ikinci yarısında ekonomi politiğin tüm edinçleri işte açıkça ve kuşkusuz böyle bir davranış göstermiş olan araştırıcıların eseridir». SSCB Bilimler Akademisi'nin yayımladığı *Ekonomi Politik Dersleri* adlı eserin yazarları, bunu daha da açık seçik anlatıyorlar : «Doğrudan korkmayan, nesnel, tarafsız bir ekonomi politik olabilir mi? Hiç şüphesiz. Böyle bir ekonomi politik ancak, kapitalizmin çelişkilerin ve yaralarını gizlemekte, kapitalist düzenin sürüp gitmesinde yararı olmayan sınıfın, çıkarları kapitalzmin köleleştirdiği toplumun kölelikten kurtuluşunun gereksinmeleriyle bağdaşan sınıfın, çıkarları insanlığın ilerlemesiin de yararına olan sınıfın ekonomi politiği olabilir. Bu sınıf, işçi sınıfıdır».

Ekonomi politik biliminin gelişiminin sınıfsal olarak belirlenmesi

Bilimsel bir ekonomik bilginin var oluşu ve gelişmesi, demek oluyor ki, ekonomik ilişkileri ve bunları yöneten kanunları doğru olarak bilmekte çıkarı olan bir sınıfın, dilekleri ilerici bir ideolojide, gerçeği meydana çıkaran bir ideolojide dile gelen bir sınıfın var olmasına bağlıdır. Gerçekten de, böyle bir ideoloji gerçeğin bilimsel bir tarzda bilinmesini, bu bilginin onun bütünleyici kısmı olmasını gerektirir. İşçi sınıfı bugün bu türden biricik sınıftır. Tarihte gelmiş geçmiş sınıflar içinde, ekonomik ilişkilerin gelişimini yöneten kanunlar üzerinde *bütün gerçeği* öğrenmekte çıkarı olan biricik sınıf da o olduğu gibi.

İşçi sınıfı ekonomik kanunların eksiksiz bir bilgisinde çıkarı olan biricik sınıftır

Burjuvazinin, ilerici bir sınıf olduğu dönemde bile, bu gerçeğin yalnızca bir kısmının, kapitalist üretimi tarzının kapitalizm - öncesi sosyal kuruluşlara kıyasla ilerici karekterine ilişkin kısmının bilgisinde çıkarı vardı. Gerçeğin daha ötesini (kapitalist üretim tarzının tarihsel ve geçici karakterini, kendi içinde çelişkilerin ortaya çıkmasını ve olgunlaşmasını, kendisine - burjuvaziye - sınıf olarak düşen ilerci rolün tükenmesini) bilmekte çıkarı yoktu ve olamazdı. Buna karşılık, işçi sınıfının sosyal ve tarihsel rolü, ekonomik ilişkilerin gelişimini yöneten kanunlara ilişkin gerçeğin bilinmesini frenleyebilecek hiç bir öğe taşımaz. Gerçekte de, işçi sınıfının sınıf çıkarı, üretim ilişkilerinin, uzlaşmaz çelişkili sınıfları ve, daha uzak bir gelecekte, toplumun her türlü sınıfsal bölünüşünü ortadan kaldıracak tarzda örgütlenmesni gerektirir. Dahası, işçi sınıfı bu kanunları eksiksiz bilmeye muhtaçtır. Dileklerinin amacı - ki bir çok ülkede gerçekleşmektedir - ekonomik kanunların aksiyonunun kendiliğindenliğinin üstesinden gelmeye olanak veren ve sosyal gelişimin insan tarafından bilinçle oluşturulacağı ekonomk ilişkilerdir. Bu ise, bildiğimiz gibi, nesnel ekonomik kanunların sâhici bir bilgisini, gerçeğin aslına uygun yansısı olan bir bilgiyi gerektirir.

Demek oluyor ki, ancak işçi hareketine, bu tarihsel girişimin oluşturduğu bilimsel sosyalizme bağlanaraktandır ki, ekonomi politik bilgisinin özgür ve eksiksiz bir gelişim koşullarına sâhip olması sağlanabilir. Ekonomi politiğin araştırma sonuçlarında tam bir çıkar, bu araştırmaları yürütmek için zorunlu maddesel araçlar ve, nihayet, gerçeğin bilgisine ne ön yargı-

lardan ne de bir başkasından gelen bir engel —bütün bilimlerde gelişmenin bu üç koşulu —bunları yalnızca işçi hareketi ve onun ideolojisi güvenle sağlayabilir.

İşçi hareketinin doğruyu hiç bir sınır koymaksızın bilmekte çıkarı bulunması, gerçeği aldatmacaya dönüştüren her şeyin ona yabancı olması ve ona zararlı olması özellikle önemlidir. Burjuvazi için ve, daha önceleri, feodal olarak sâhipleri sınıfı için gerçeğin aldatmacaya dönüştürülmesi, sömürülen sınıflara karşı kullanılan bir silâhtı. Bu aldatmaca, bu sınıfları öyle bir ruh hâlinde tutuyordu ki, sömürüye pasif olarak boyun eğiyorlardı. Her türlü sömürüyü ortadan kaldırmayı dileyen işçi sınıfı, böyle bir aldatmaca ile ancak kendi kendine yalan atmış olur ve bu da kendi kendini aldatmak olur. Gerçeği aldatmacaya dönüştürerek kendi kendini aldatmak ise, kapitalizme karşı mücadele döneminde olduğu gibi, sosyalizmin kuruluş ve gelişim döneminde de, işçi sınıfına ancak pratikte başarısızlıklardan başka bir şey getirmez. Bundan ötürüdür ki, eyleminin etkinliğini güvence altına almak isteyen işçi hareketinin hiç bir bakımdan tedirgin edilmeyen bir ekonomi bilimine ve düşünce ve görüşlerini boyuna nesnel gerçekle karşılaştırmaya ihtiyacı vardır. Özeleştiri, düşüncenin nesnel doğruluğunun sürekli denetimi, işçi hareketinin pratikteki başarısının vazgeçilmez koşullarıdır.

İşçi hareketinin kendi öz ideolojisini gerçeği aldatmacaya dönüştüren öğelerden kurtarmak için mücadelesi

İşçi hareketi tarihinde, sosyal gerçeği aldatmacaya dönüştürme yolunda bir takım girişimler ortaya çıkmıştır. Ancak, bu girişimler işçi sınıfının binlerce yıllık geleneklere dayanan düşünme alışkanlıklarından büsbütün kendini kurtarma yeteneğinde olmadığı sırada, olgunluk eksikliği koşulları içinde doğmakta idi. İşçi hareketi henüz doğarken, ideolojisini köhnemiş ideolojilerin öğelerini taşıyan öğretilere dayandırmaya yönelen bu türlü birçok girişim oldu : dinsel, filozofik, sahnebilimsel ve başka ideolojiler. Bilimsel sosyalizmin kurucuları, Marx ve Engels, işçi sınıfı ideolojisinde böyle aldatmacalara karşı zorlu bir mücadele yürüttüler. Bilimsel sosyalizm işçi hareketinin egemen ideolojisi haline gelinceye değin, işçi sınıfının olgunluğa erişmesi, bilincinin oluşması ölçüsünde, bu hareket bu türden aldatmacaları ideolojisinden eleyip atıyordu.

Daha sonraları küçük burjuvaziden gelme birçok ögenin ve bunlara bağlı aydınların işçi hareketine katılmasından ötürü ve özellikle kapitalizmin emperyalizm evresine geçmesinden ve işçi sınıfının kimi öğelerinin sömürge ülkeleri ile bağımlı ülkelerden elde edilen kârlara paydaş olmasından ötürü— işçi hareketinde, kapitalist tekellerin rolüne, kapitalist Devletin müdahaleci politikası ile ekonomik çabasına ve emperyalizmin kendini gösterdiği olgulara ilişkin çeşitli aldatmacalar ortaya çıktı. Bu aldatmacalar, revizyonizm, sosyal-emperyalizm vb. biçimlerinde beliriyordu. Gerçeği aldatmacaya dönüştüren gözbağcılıklar, işçi hareketi içinde bugün de ortaya çıkmaktadır. Kapitalizmin ideolojik etkisi bu hareketi etkilediği ve —işçi sınıfına ve ona bağlı aydınlar arasına köylü ve küçük burjuva yeni tabakaların katılması sonucu— küçük burjuva düşünceleri bu harekete sızmaya devamettiği sürece, ortaya çıkacaktır. Bundan ötürü, revizyonizmin çeşitli biçimleri, işçi hareketi içinde durmadan canlanıyor. Bilimsel sosyalizm, gerçeği aldatmacaya dönüştüren ideoloji öğelerini işçi hareketine sokmaya yönelen bu girişmelere, peşini bırakmaksızın karşı koymuştur ve karşı koymaya devam etmektedir.

Sosyalizmin belli bir gelişme döneminde, ekonomi politik araştırmaları, dogmacılık ve bilimi olanın savunucusu [apologétique] haline getirme eğilimiyle karşılaştı. Bu olay, «kişiye tapma»nın doğurduğu bunalma belirtilerinden biri idi. Ekonomi politik konusunda bu bunalma, ekonomik kanunların aksiyonunun marksist analizini, ekonomik süreçin oluşumunun idealist ve volontarist [irâdeci] bir görüşüne dönüştürmek istediğine dayanıyordu. Bu görüşte, sosyal güçlerin diyalektiği, yerini, yüksek kişilerce ve onlara bağlı bir bürokrasi cihazınca tepeden inme uygulanan bir yönetime bırakır. Bu görüşe göre, ekonomi politik, bu yönetimce alınan çeşitli tedbirlerin ve ulusal ekonominin kendine özgü yönetim metodlarının —bu tedbir ve metodlar üretim güçlerinin sosyalist üretim çerçevesi içindeki hızlı gelişimine ayak uydurmamasına rağmen— bir savunum (apologie] halini almalıydı.

Bu dogmacılık ve de ekonomi politiği savunuma dönüştürme eğilimi işçi sınıfından çıkmış değildi ve sosyalist üretim tarzının sosyal koşullarından ileri gelmiyordu. Sosyalizmin, çoğunluğu köylü ve küçük-burjuva bir nüfusa oranla zayıf bir işçi sınıfına sâhip, ve, üstelik, emperyalist düşman güçlerce kuşatılmış olmanın yarattığı koşullar içindeki, daha bir süre önce geri ülkelerde kurulmasından gelen bir olgunlaşma eksikliğinin belirtisiydi. Bu koşullar içinde özgül bir takım çelişkiler ortaya çıktı ki, bunun geçici anlatımı, en uygun deyimiyle «kişiye tapına» oldu. Dogmacılık ve ekonomi politiği savunuma dönüştürme eğilimi bu koşullar içinde ortaya çıkmıştır.

Üretim güçlerinin hızla gelişmesi ve, birbirine bağlı olarak, işçi sınıfının, köylülerin ve aydınların bilinçlenmesi ve gittikçe yaygınlaşan sosyal çabası, yeni kurulmuş olan sosyalist kuruluşun üstyapısında değişiklik zorunluğunu ortaya koyunca ve sosyalist toplumun hızla olgunluğa erişen temeli ile geçiş döneminin özgül koşulları içinde meydana çıkmış olan yönetme metodları arasındaki çelişki büyüyüp ağırlaşınca, bu olaylar büsbütün göze batar hâle geldi. İşte tam o zaman, yeni kurulmuş olan sosyalist kuruluşun temelinden gelen güçler, «kişiye tapına»ya bağlı bozulmaları ve dogmacılık ile ekonomi politiği ulusal ekonominin var olan koşullara artık uygun düşmeyen yönetim metodlarının savunumu haline dönüştürme eğilimlerini altetme olanağını sağladı.

Sovyetler Birliği Komünist Partisinin 1956 şubatındaki XX'inci Kongresi bu sapmaların üstesinden gelme olanağını sağlayan yolu açtı. Polonya'da bunu gerçekleştiren, Polonya Birleşik Partisi Merkez Komitesinin ekim 1956 genel toplantısı oldu.

Bilimsel ekonomik bilgilerin gelişiminin gelecekteki zorunlu temeli bilimsel sosyalizme bağlı kalmaya devam etmektir

İşçi hareketi ve sosyalist kuruluşun kurulma ve gelişme tarihsel süreci, doğanın tüm alanlarında gerçeğin ve insan toplumunda oluşan tüm süreçlerin, hiç bir şeyle tedirgin edilmeyen, tam bir bilgisini gerekli kılar. Bu hareketin ideolojisi, gerçeği gözünün yaşına bakmaksızın meydana çıkarır, tamamıyle bilinebilirliğini ilân eder, doğa ve sosyal gelişim kanunlarının bilimsel bilgisine, ne köhnemiş önyargılarla ne de hangisi olursa olsun herhangi bir sosyal sınıf, grup ya da tabakanın tutuculuğuyla alışverişi olmayan bir bilgiye dayanır. İşçi sınıfı ve sosyalist toplum böyle bir tutuculuktan bağışıktır yalnızca ve yalnızca ekonominin ve kültürün tam, sınırsız bir gelişiminde çıkarı vardır. İşçi hareketinde, gerçeğin bilimsel olarak bilinmesini sınırlama girişimi, yalnızca olgunluk eksikliğinin belirtisi, genç işçi sınıfının —bilimsel sosyalizmin kurulmasından önceki dönemde olduğu gibi— henüz kendini kurtaramadığı geleneksel eski ideolojilerden artakalmış öğelerinin sonucu olabilir. Revizyonizm gibi işçi sınıfına yabancı ideolojilerin etkisi de burada kendini gösterebilir. Nihayet, böyle girişimler «kişiye tapma» döneminde meydana çıktığı gibi, kendine özgü kimi tarihsel koşullar içinde kendini gösteren bunalmaların sonucunda olabilir ki, bu koşullar da zaten sosyal durumda bir olgunluk eksikliğinin belirtileriydi. Bütün bu durumlarda, işçi hareketi, sosyal gerçeğin tam ve sâhici bir bilgisine ulaşma isteğini engelleyen ne olursa içinden eler atar. Zorunlu koşulu gerçeğin eksiksiz meydana çıkması, gerçeği yö-

neten nesnel kanunların bilimsel olarak bilinmesi olan kendi öz gelişme diyalektiği, bu hareketi böylesine davranmaya zorlar. Üretim güçlerinin ve sosyalist üretim ilişkilerinin gelişimi, geçinişin mirasının ergeç üstesinden gelir, üstyapıyı sosyal gelişimin yeni gereksinmeleriyle uyumlaşmaya zorlar. Böylelikle, işçi hareketi ve de sosyalizmin kuruluş ve gelişim tarihsel süreci, kendi içlerinde belirebilen ve sosyal gelişim kanunlarının bilimsel bilgisini frenleyen tutucu özlemlerin kendi kendilerine üstesinden gelirler.

Demek oluyor ki, ekonomi poltiğin geleceği, bugün ayrıştırılmaz biçimde işçi hareketine ve sosyalist toplumun gelişmesine bağlıdır. Ekonomi politiği bu sosyal temelinden ayırmak olanaksızdır : aksi halde durgunluğa ve yokolmaya mahkûm olur. İşçi hareketi ve de sosyalizmin kuruluş ve gelişim süreci, ekonomi politiğe bilgi konusunda görevler vermekte ve onu, sosyal ilişkilerin biçimlendirilmesinde ve toplumun gelişiminin bilimsel bir bilgi temeli üzerinde bilinçli ve kasıtlı tarzda yöneltilmesinde zorunlu âleti haline getirmektedir. Bu görev ekonomik politik bilimine büyük bir tarihsel rol, sorumlu bir rol yüklüyor. Ekonomi politik bu rolü ancak, ne önyargılardan ne de sosyal gelişimin yolunu kapayan çıkarlardan sakınmaksızın, sâhici bir bilgi sağlamak şartiyle yerine getirebilecektir.

Ekonomi politik bilimi ilk kez işçi sınıfının sosyal kurtuluş hareketiyle birleştiği zaman, yüzyılı aşan bir süre önce, Marx'ın yazdıkları buraya tastamam uygun düşmektedir :

«Bilimin eşiğinde, cehennemin girişinde olduğu gibi, şu yüküm kendini zorla kabul ettirir :

Qui si convien lasciare ogni sospetto
Ogni viltà concien che qui sia morta»

Yani

Bütün kuşkular sürülüp atılmalı
Ve ortadan çekilmeli burada tüm kaygılar

(Dante. *Tanrısal Komedi*)

Türkçesi Muvaffak ŞEREF

LANGGAESSER Elisabeth (Alzey 1899 / Rhainbazern 1950) Alman şairi. Öğretmen oldu. 1929 yılında Berlin'e yerleşti. Orada 1935 yılında filozof Wilhelm Hoffmann ile evlendi. Yarı Yahudi olduğu için 1936 yılında yazı yayımlaması yasaklandı. 1948 yılında gene doğum bölgesine dönerek ölümüne dek orada yaşadı.

Şiir yanında öykü ve romanlar da yazmıştır. Kendine özgü bir yaklaşımla katolikliğin içeriklerini gerçekçi biçimde işlemeyi denemiştir Simgesel bir dille doğa şiirleri geleneğinde insanın kendi kendiyle savaşımını şiirlerinde konu edinmiştir.

GÜL

Anlıyor musunuz şimdi? Aslım bir nefes.
Bir nefes bir hiç. Ve isim de bir ses.

Derinden duyum. Sonum bir hoş koku.
Yumuşacık salar ismimin gömütü onu.

Gömüt boş. Ey, yeni nefeslenen mutluluk :
dünya doluyor içeri. Geri verdiğim soluk.

BAHAR 1946

Alımlı gelincik,
Yine geldin mi
Görünmeye parlak taçınla küçük
Ben ezalya bir ödülcük
Nusika gibi?

Esen yelle eğili
Dalga, köpük ve ışık!
Ah, öyle küresel büyü
Aldı belden yükü tozla bükülü
Uçtu sonunda ağırlık.

Evrenini kara kurbağanın
Benim aşmakta,
Hâlâ Plüton kızıllığı altında göz kapağın
Ve kavalı ölü kılavuzunun
Hâlâ iğrenççe kulakta.

Gördüm Gorgo'nun gözünde
Çelikten ışıltıyı,
Yalan sıvısı püskürtmekte
İşittim fısıldadığını, yararmış,
Salt beni öldürmeye.

Gelincik! Öpeyim
Bırak yüzünü :
Yansıtılmadan o ırmaklarda,
Stiks ve Lete, bilmeyim
Hayır ile değili.

Ayartmadan,
Yaşıyorsun ve varsın,
Sessizce yüreğimi karmaya,
Ateşini karıştırmadan —
Nusika çocuksun!

Türkçesi Yüksel PAZARKAYA

LANGLOİS Henri (İzmir 1914) Fransız gazetecisi ve Fransız sinematek'inin kurucusu. 1935'te Cercle du Cinema'yı, ertesi yıl da, G. Franju ve P. A. Harlé ile Fransız sinematek'ini kurdu. Bu kuruluşun önce genel sekreteri sonra sanat ve teknik yöneticisi oldu (1964) Filmleri biraraya getirip değerlendirmekteki çabası, dünyanın her yanındaki önemli filmlerin kopyalarını çıkararak toplamada gösterdiği sebat, Paris'te düzenlediği gösteriler ve tüm ülkelerde genç sinemacılara yaptığı yardım ve teşviklerle, sinema dünyasının değerli kişilerinden biri oldu.

LAO TSÖ'nün Konfüçyus'la karşılaşması..

LAO TSÖ yada **LAO TAN** (İ.Ö. yaklaşık VI. - V. yüzyıllar arası) Çinli filozof ve din ku-

«Herkes bilir ki zayıf güçlüden, yumuşak katıdan daima üstündür; ama nedense hiç kimse uygulamaz bunu hayatın akışına.»
LAO TSÖ

rucusu. Aslında Lao Tsö'nün kesinlikle yaşayıp yaşamadığı bilinmemektedir. Hayatı hakkında sayısız efsane vardır. En güvenilir kaynağa göre, Honan İlinde doğmuş ve Çeu hanedanının sarayında arşivcilik yapmıştır. Çağının yozlaşması ve çağdaşlarının tinsel düşkünlüğü karşısında umutsuzluğa kapılarak, Batı'ya doğru gittiği ve bir daha da geri dönmediği rivayet edilir. Gene efsaneye göre, Konfüçyus'la karşılaşmış; iki yüzyıldan fazla yaşamış ve ünlü yapıtı ***Tao tö king*** («Doğru yolun ve erdemin kitabı»)'i Batı kapısını aşmadan önce sınır muhafızının dileği üzerine yazmıştır. Kurucusu sayıldığı Teo dininin müritleri tarafından benimsenen ve yayılan bir ayrı efsaneye göre de Lao Tsö, Batı'ya... yani Hindistan'a, kendi öğretisini aşılamak üzere gitmiş ve «Batılı barbarlar tarafından» BUDA (yani, «Nura Eren») diye anılarak gelmiştir.

Lao Tsö'nün kurucusu sayıldığı *taoizm*'e göre, evrende iki karşıt kategori vardır: *Yin* ve *Yang*. Yani Dişi ile eril, soğuk ile sıcak, karanlık ile aydınlık, iyi ile kötü, vb. Ve gerçek bilgelik, bu görünürde karşıtları bir sentez içinde eriten temel ilkeyi, *Tao*'yu... «Doğru Yol»u arayıp bulmağa dayanır. «Tao», ölümsüzlük demektir. Tao'ya ulaşabilmek için, derlindüşünme ve vecde gelme kadar, insanın fizik yetilerini geliştirici bir jimnastik de şarttır.

Bir bakıma, «dünyadan el etek çekme»yi öğütleyen bir tasavvuf öğretisidir *taoizm*: hiç bir olumlu politika anlayışını içermez. Tarih görüşüne karşıdır, eğitime karşıdır; politikada zekâya başvurulmamasını ve işlerin «oluruna bırakılması»nı ister.

LARKİN Philip (Coventry 1922) İngiliz şairi. King Henry Okulundan sonra Oxford Üniversitesinin St. John's Kolejinde okudu. Leicester ve Belfast Queen's Üniversitelerinde Kitaplık Müdürlüğü yaptıktan sonra Hull Üniversitesi Kitaplığının başına getirildi. Larkin yaratıcı gücünü büsbütün şiire adamadan önce romancı olabileceğini düşünmüş ve iki de roman yazmıştı: *Jill* (1946), *A Girl in Winter* (1947). Özellikle ikinci romanı mutsuz bir ilişkiyi başarılı bir yalınlık ve duyarlıkla ele alan usta işi bir çalışma ürünü olduğu halde, Larkin daha sonra roman yazma eğilimini gösteremedi. *The North Ship* (1945), *The Less Deceived* (1955), *The Whitsun Weddings* (1964) ve son yayımladığı *High Windows* adlı şiir kitaplarıyla bu türdeki ustalığını geliştirdi. Larkin bu kitaplarında gittikçe artan bir incelikle sıradan insanların gündelik yaşantılarını işledi ve en küçük ayrıntıların bile şiire malzeme olabileceğini kanıtladı. Etkilendiği kaynakların Pound ve Eliot gibi yenilikçi şairler değil de; Hardy Wilfred Owen ve Auden gibi daha yerli bir geleneğin ustaları olduğunu açıklayan Larkin kendini bu daha gösterişsiz geleneğin bir temsilcisi saymaktadır.

LAO TSÖ'den seçmeler

Zayıf ile güçlü

Herkes bilir ki zayıf güçlüden, yumuşak katıdan daima üstündür: ama nedense hiç kimse uygulamaz bu gerçeği hayatın akışına.

Halk ve hükümdar

A. — Zamanların başında... yani insanın işleri henüz daha İlke'ye uygun yürüdüğü çağlarda, kullar bir hükümdarları olduğunu bilmezlerdi bile. Hükümdar, işlerinde öylesine farkettirmezdi kendini..

B. — Daha sonra da halk, hükümdarını sevdi ve pohpohladı iyiliklerinden ötürü. Daha daha sonra korktu hükümdarından koyduğu yasalardan ötürü; en sonunda da adaletsizliklerinden ötürü tiksinmeğe başladı. Yolsuzca yönetildiği için, o da yolsuz olup kesildi: etkisi hiç bir vakit görülmeyen iyi sözlerden başka bir şey almadığı için, güvenini yitirdi.

C. — Ne kadar zekiceydi eski hükümdarların tavrı: Bütün herşey onların yönetimi sayesinde daha iyiye giderken, halk, bütün herşeyi kendi özgür iradesiyle yaptığını sanırdı.

Oluruna bırakma

A. — Hükümdar için ülkeyi yönetmek demek... yani olumlu hareket edip etkin bir şekilde hükümet etmek demek... bence, başarısızlığı aramak demektir. İmparatorluk son derece nazik bir mekanizmadır. Kendi bildiği gibi işlemeğe bırakmak gerekir onu. Dokunduğunuz anda bozulur. Mal edinmeğe kalkıştığınız anda da yitirmiş olursunuz.

B. — Bilge hükümetteyse eğer, bütün varlıkları... tez canlıları ve ağır kanlıları, durgunları ve atılganları, güçlüleri ve güçsüzleri, süreklileri ve geçicileri... hepsini ve hepsinin bir toplamından başka bir şey olmayan ülkeyi, kendi doğalarına göre yaşamağa bırakır.

C. — Varlıkların bütününe zararlı olabilecek aşırılıkları ezmekle yetinir Bilge. Söz konusu aşırılıkların en önde gelenleri de kudret, servet ve tutkudur.

Güçsüzlük yasası

A. — İnsanoğlu doğduğu vakit kırılgan ve güçsüzdür, ama hayat doludur; güçlü ve kudretli olduğu zamansa, ölür.

B. — Bitkiler için de böyledir bu: Narin doğar, odunlaşınca ölürler.

C. — Güçlü ve kudretli olan, ölüme adanmıştır; bükülgen ve zayıf olansa, yaşamağa.

D. — Büyük ordu bozguna uğrayacaktır. Büyük ağaç kesilip devrilecektir.

E. — Güçlü ve büyük olan bütün herşey, öbürlerine oranla daha az iyi durumdadır. Avantaj, daima bükülgen ve zayıf olanındır.

YILLAR SONRA
AŞK ŞARKILARI

Saklamıştı şarkı notalarını, öyle az yer tutuyorlardı ki,

Üstelik hoşuna gidiyordu kapakları:

Biri güneşten iyice sararıp solmuş,
Birinin üzerinde yuvarlak izler kalmış bir sürahiden,
Biri de yapıştırılmış, hamaratlığı tuttuğu bir gün,

Sonra da kızının eliyle boyanmış —
Böylece kalmışlar bir köşede, taa ki bir gün.
Dul kaldığında, gözüne iliştiler başka bir şey ararken,

O da durup meşkederek hatırladı yeniden
O uysal ezgilerin birer birer yayılan,
Araları çizgili sözcüklerle nasıl içine işlediğini.
Ve genç olmanın o yanılmaz duygusu
Baharla uyanan bir ağaç gibi dal dal açtı.
İçinde o gizli tazeliğin türküsü.
Ve o birikip duran zamanın kesinliği
Onları ilk çaldığı günlerdeki gibi. Ama ondan da öte,

Aşk, o sözü sık sık edilen göz kamaştırıcı ışık,
Gün gibi doğdu, göstermek için
O aydınlık başının tepede ışıdığını,
Hâlâ çözümler, mutluluklar vaat edip
Saati gelince de batmaya kararlı gibi. Bu yüzden,
Güç geldi onu notaları katlayıp yerli yerine koymak.
Ağlamak, bu sözlerin eskiden hiç tutulmadığını,
Bugün de tutulmayacağını gizlice düşünmeden.

Türkçesi Cevat ÇAPAN

SUSAMAK ÖZGÜRLÜĞE

Artık ayrılmak gerek, sevdiğim; ne yıkıcı,
Ne de acı gelsin bu bize. Eskiden
Pek çok ay ışığı vardı, pek çok kendimize acıma;
Bitirelim bunu burda; çünkü gün
Hiç böyle yiğitçe dolaşmadı gökyüzünde,
Yürekler hiç böyle susamadı özgürlüğe.
Dünyaları yıkmaya, ormanları yakmaya.
Tutanamıyız bunları, biz şimdi kabuklar gibiyiz
Tohumların büyüdüğünü gören bir başka iyiliğe.

Böyle olmasaydı, diyeceğiz; böyle söylenir hep.
Ama çözülsün daha iyi yaşamlarımız birbirinden,
Kendini rüzgârlara bırakmış, ışıklarla ıslak,
Rotaları çizili iki koca gemi, nasıl kopup
Uzaklaşırlarsa el sallayıp bir limandan,
El sallayıp nasıl kaybolurlarsa gözden

Türkçesi Cevat ÇAPAN

GİDEN

Bir akşamdır gelen
Tarlalar üzerinden görülmedik bir akşam
Lâmbaları yakmadan.

İpeğe benzerse de uzaktan
Dizleri göğsü örttükçe
Rahatlatmayan.

Nereye gitti o ağaç
Yerle göğü düğümleyen? Nedir ellerimin altında
bu duyulmayan?

Nedir bu ağırlaştıran ellerimi?

Türkçesi Bülent ECEVİT

Bir halk ressamının gözüyle Ferdinand LASSALLE.

LASSALLE Ferdinand (Breslau 1825 / Cenevre 1864) Alman sosyalisti. İsrailli bir tüccarın oğlu. Breslau ve Berlin'de öğrenim gördü. Berlin'deyken, Hegel felsefesinden derin bir biçimde etkilendi.

Kocasıyla arasındaki davada Hatzfeld kontesini (1846-1851) savunmasında gösterdiği atılganlıkla ün kazandı. Sonra, radikal ve sosyalist demokratlara katılarak politikaya atıldı. Prudhon ve Marx ile ilişki kurdu : Düsseldorf'taki devrimci harekete katıldığı için 1848-1849 yıllarında hapsedildi ve kendini felsefesel tetkiklere verdi *Die Philosophie des Herakleitos* (1858), aynı zamanda Alman birliğini göklere çıkarıyor. *Der İtalienische Krieg und die Aufgabe Preussens* (İtalya Savaşı ve Prusya'ya Düşen Görev, 1859) ve Bismarck'a büyük umut bağlıyordu. Prusyalı önderlerin gevşekliği karşısında, demokratik hükümeti en cüretli sosyal reformlara itecek olan yeni bir parti kurmayı düşündü programının (Arbeiter-Programm) halka sunulması kendisinin hapse girmesine yol açtı. Savunma nutuklarının yayınlanması, işçi dünyasının dikkatini çekti. Hermann Schulze-Delitzsche'nin önerdiği fakat azınlığın memnun olmadığı sosyal reformlara Lassalle, yankı uyandıran iki broşürle yanıtladı Leipzig'de *Alman İşçileri Genel Meclisinin Toplanması Üstüne Merkezi Komiteye Toplu Cevap* (1863) ve *Herr Bastiat-Schulze von Delitzshe oder Kapital und Arbeit* (Bastiat-Schulze von Delitzsche ya da Kapital ve Ekmek, 1864). Burjuvaziye özgü bir biçimde kendilerini savunan liberallere, hükümetin, getireceği genel oy sistemiyle, seviyelerinin yükseltilmesine yardım edeceği işçilerin faydalanacakları istihsal ortaklığı teorisi ile karşı koyuyordu. Lassalle'in sosyalizmi şu halde burjuva sınıfına karşı oluyor ve otoriter bir karakter taşıyordu. Bu nedenden rakipleri kendisini Prusya derebeyliği ile ilişki kurmakla suçladılar. Düelloda ölümüyle sonuçlanan bir aşk faciası çalışmalarına ansızın son verdi.

Ferdinand LASSALLE Üzerine

1848 ihtilâline katılan Lassalle, bütün Alman İşçi Sendikaları Birliği'nin organizatörlerinden biri olmasına rağmen, sınıf mücadelesini red etmiş, Prusyalı reaksiyonerlerle uzlaşmıştır. Felsefesi idealist ve eklektik bir karakter taşır. Sosyolojide Malthus'un görüşlerini savunmuş; reaksiyoner mahiyette ve bilime aykırı «tunç kanunu»nu savunmuştur. Buna göre, işçilerin, ücretlerini artırmak için mücadeleye girişmeleri boşunadır. Gotha Programı'nın eleştirilmesi'nde *Marx*, Felsefe Defterleri'nde de *Lenin*, *Lassalle'ın* görüşlerini eleştirmişlerdir. *Bununla beraber, Marx ve Lenin, Lassalle'in bir aksiyon adamı olarak gösterdiği faaliyeti takdir etmişlerdir.*

LASSALLE'in ekonomik görüşleri Üzerine

1860 yıllarında reformculuk, o çağda Alman işçi hareketinin önderi durumunda olan Ferdinand Lassale tarafından temsil edilmektedir özellikle. Hem Fichte'nin, hem de Hegel'in felsefelerinden esinlendiğini ileri sürüyor bu düşünür. Ama Hegel'in felsefesinin temelindeki metodu aslında kavrayamamış olduğu sonuçlardan çok fark-

lı sonuçlara varıyor.

Bellibaşlı eseri olan Edinilmiş haklar sistemi *başlıklı kitapta, Alman miras kavramını Roma miras kavramına karşıt tutarak, tarihte çeşitli hukuk sistemlerinin, «halk ruhu»nda meydana gelen belirli değişikliklerle ilişkili olarak ardarda sıralandığını göstermeğe girişiyor Lassalle; ve bundan da, «halk ruhu» yeniden değiştiği için, Avrupa toplumunun demokratik ve sosyalist bir yönde dönüşüme uğraması gerektiği sonucunu çıkarıyor.*

Almancada Volksgeist *sözcüğünün* çevirisi olan «halk ruhu» (yada, «halkın ruhu», «esprit du peuple») deyimi, Hegel'den alınmadır; ama Lassalle'de bu deyim, Hegel'in belirtmek istediği anlamdan tamamıyle ayrı br anlamı dile getirir. Nitekim büyük filozofa göre bu halk ruhu, insan zihninin tarihsel gelişimi içinde bir uğraktır (yada, bir andır; bir «moment»tir); ve söz konusu gelişim akla uygun (akli, rasyonel) bir gelişim olduğu için, bu uğrağın yeri ve karakterleri akıl tarafından belirlenebilir. Lassalle'de ise bu halkın ruhu, XIX. yüzyılın ilk yarısında yetişen çoğu Alman filozoflarında ve sosyoloji bilginlerinde de görüldüğü gibi, o halkın, ilineksel durum ve koşullar sonucunda meydana gelen tikel «karakter»idir sadece. Bu fikir çerçevesi içinde böyle bir deyimin kullanımı, Hegelci görüşü tamamıyle tersine döndürmek ve tarihi kavrama olanağını inkâr etmek oluyor.)*

Lassalle, emekçilerin kaderinin kooperatifçilik ve sendikacılık hareketleri aracılığıyle düzeltilmesini öneren basit sosyalist anlayışa da karşıçıkıyor. Kanıt olarak klasik ekonomi bilginlerinin yasasını, her ücret artışını zorunlu olarak izleyen nüfus artışı tarafından yaratılan baskının bu ücret artışını olanaksız kıldığı şeklindeki yasayı ileri sürüyor. Düşünürümüzün «ücretin tunçtan yasası» diye adlandıracağı yasa, budur.

Bu noktada, Hegel tarafından Hukuk felsefesi'*nde geliştirilmiş olan, «sivil toplum»daki karşıt çıkarlar arasında hakemlik eden bir Devlet görüşünü benimsiyor Lassalle; ve işçi sınıfının, genel oyu kazanmayı amaçlaması gerektiğini söylüyor. Ancak bunu başardıktan sonradır ki, diyor, işçi sınıfı Devlet'ten, çoğunluğun çıkarlarına hizmet etmesini, (kendi başına kaldığında güçsüz olan) kooperatifçilik hareketine destek olmasını ve sonunda da sosyalizmi kurmasını bir hak olarak isteyebilir.*

Karl Marx ve Friedrich Engels, Lassalle'in fikirlerine karşı amansız bir savaş açmışlardır. Düşünürün 1864 yılında ölümünden sonra ve hele 1870 savaşından sonra, Lassalle tarafından Prusya Devletine ve Bismarck'a beslenen güvenin ne denli temelsiz olduğu gittikçe daha açık şekilde meydana çıkacaktır. Nitekim söz konusu Devlet ve bu Devletin söz konusu başkanı, işçi taleplerini yatıştırmak için «sosyal yasalar» çıkarırken, aynı zamanda da sosyalistleri sistematik biçimde ezmiş ve susturmuşlardır. Alman sosyalistleri bunun üzerine, gittikçe daha derin şekilde Marksçılığın etki alanına kayacaklardır. Bununla birlikte Alman sosyalist partisi tarafından 1875 yılında Gotha'da kabul edilen program, geniş ölçüde Lassalle'in tezlerinden esinlenecek; ve bildiğimiz gibi, Marx, bu programın ayrıntılı bir eleştirisini yapacaktır.

Henri DENİS

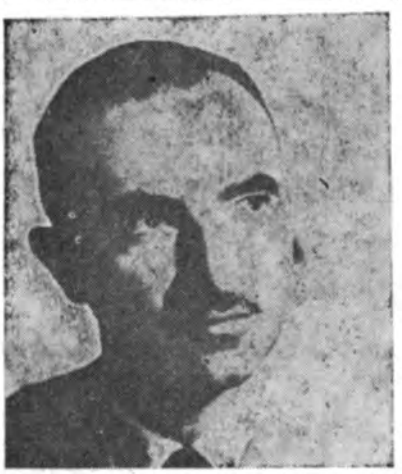

Alberto LATTUADA Yeni-gerçekçiliğin büyük ustalarından biri..

LATTUADA Alberto (Milano 1914) İtalyan film yönetmeni. 1940'ta İtalyan sinematek'inin kurulmasına yardım etti. İlk filmleriyle «kaligraflar» arasında yer aldı: *Giacomo l'Idealista* (1942), *La Frecia nel Fianco* (Böğre Saplanan Ok, 1944). Daha sonra yeni-gerçekçi akıma katıldı: *Haydut Istırabı* (İl Bandito, 1946), *Katil Baba* (İl Delitto di Giovanni Episcopo, 1947), *Merhametsiz* (Senza Pieta, 1948), *Po Değirmeni* (İl Mulino del Po, 1949), *Varyete Işıkları* (Luci del Varieta, 1950). Bu tarihten sonra yönettiği filmler: *Fahişeler Pansiyonu* (La Spiaggia, 1953), *Guendalina* (1957), *Tatlı Hayaller* (İl Dolci İnganni, 1960), *Lo İmprevisto* (Beklenmeyen Adam, 1961), *Mafioso* (1962).

Ünlü aktör Renato Rascel, LATTUADA'nın başyapıtı **Palto'da.**

LAUTREAMONT İsidore (Montevideo 1846 / Paris 1870) Fransız şairi. Cizvit'lerin öğrencisiydi, matematiğe karşı büyük yeteneği vardı, Politeknik giriş imtihanına hazırlanmak üzere babası tarafından Fransa'ya gönderildi (1860). Tarbes ve Pau liselerinde okuduktan sonra 1867'de Paris'e yerleşti. Bu tarihten sonra tüm bilimsel çalışmaları bırakıp, yalnızca edebiyatla uğraştı. 1868'de *Chants de Maldoror*'un ilk şarkısını imzasız olarak yayınladı: bu broşürde, kendi deyimiyle «sazını denemek»ten başka bir amaç gütmüyordu. Yapıt hiç yankı uyandırmadı: ama bu durum yazarın yapıtına devam etmesini ve 1869'da *Maldoror'un Şarkıları*'ndan altısını birden «Laurémont kontu» takma adıyla yayınlamasını engellemedi. 1870'te *Poésies* başlığı altında, ilerde yayınlanacak yeni şiirlerinin önsözünü kendi gerçek adıyla bastırdı. Bu önsözde, umutsuz *Maldoror Şarkıları*'nı yadsıyor ve artık dünyaya umutla bakacağını söylüyordu. Ne var ki bu şiirler, hiç bir zaman yayınlanmadığı gibi, bulunamadı da. Belki de Lautréamont sözünü ettiği bu şiirleri hiç yazmamıştı. Vaktsiz ölümü, yapıtının yadırgatıcı nitelliği, çağdaşları tarafından tanınmayışı Lautrémont'un «lânetlenmiş şairler» arasında yer almasına yol açtı. XX. yüzyılın gerçek-üstücü şairleri Lautréamont'u öncüleri olarak görmek istediler.

LAVOİSİER Antoine Laurent De (Paris - 1743 / Paris - 1794) Fransız kimyacısı. Zengin bir tüccarın oğluydu: Mazarin kolejinde okudu, sonra La Caille'in astronomi derslerine devam etti, Rouelle'in kimya laboratuvarında çalıştı ve Bernard de Jussieu'nün derslerini izledi. 23 Yaşındayken *Paris İçin En İyi Aydınlatma Sistemi* başlıklı inceleme yazısıyla Fen akademisinden ödül kazandı: çok geçmeden *Dağ Tabakaları Üstüne İnceleme* ve *Paris Çevresindeki Alçıtaşlarının Analizi* adlı iki yapıt daha yayımladı. *«Fermier general»* Baudon'un yardımcısı oldu ve 1799'da kendisi de *fermier general*'liğe yük-

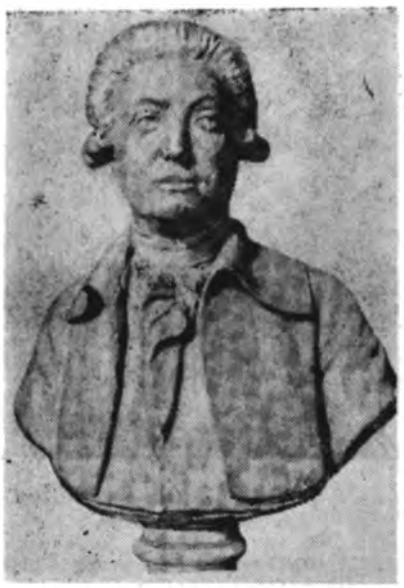

Lavoisier HOUDON'un büstü.

seldi: sonra Turgot tarafından barut ve güherçile yapımevleri genel müfettişliğine atandı. 1789'da Etats Generaux'da yedek milletvekili oldu, 1790'da, yeni ölçü ve ağırlıklar sistemini kurmakla görevli komisyona üye seçildi. 1791'de Maliye bakanlığına getirildi ve vergilerin alınması için bir plan önerdi: bu planı sonradan *De la Richesse Terriorial du Royaume de France* (Fransa Kralının Toprak Zenginliği) adlı yapıtında geliştirdi. 24 Kasım 1793'te, Konvansiyon hükümeti tüm fermier general'lerin tutuklanmasını buyurunca, Lavoisier kendiliğinden teslim oldu: 8 Mayıs 1794'te ölüm cezasına çarptırıldı, aynı gün giyotinle idam edildi.

Lavoisier bilimsel kimyanın gerçek kurucusudur: maddenin bir ağırlığı olduğunu ve bu özelliğiyle tanımlanması gerektiğini öne sürdü, teraziyi geliştirerek uygulamada sistemli olarak kullanılmasını sağladı, kütlenin ve elementlerin korunumu yasasını ortaya attı. Önemli çalışmalarından biri de, madenlerin hava temasından oksitlenme mekanizmasını açıklaamsıdır: böylece flojiston teorisini savunanların öne sürdüğü gibi «kireç»in değil de madenin basit bir cisim olduğunu kanıtladı. İlk deneylerinden biri, kapalı bir kapta hava temasıyla kalayı ısıtarak toplam kütlenin değişmeden kaldığını kanıtlamak oldu (1774). 1777'de civa ile yinelediği aynı deney, tüm kimya deneyleri içinde en ünlüsüdür. Havanın analizini yaparak oksijen ve azotu tanımlamak, sonra bu iki gazın karışımından yeniden hava elde etmekte bu deneyden yararlandı. Laplace ile birlikte, hidrojenin yanmasıyla su elde edileceğini kanıtladı ve 1781'de elması yakarak karbondioksitin bileşimini açıkladı. Yine Laplace ile birlikte, ilk kolorimetri ölçümlerini gerçekleştirdi: buzun erimesi ilkesine dayanan bir kalorimetre kullanarak bulduğu çeşitli ısınma ısılarını yada kimyasal tepkime ısılarını, *Memoire Sur la Chaleur* (Isı Üstüne İnceleme, 1780) adlı yazısında açıkladı. Asitlerin ve bazların bileşiminde de oksijen bulunduğunu fark edince, Guyton de Morveau, Fourcroy ve Berthollet ile birlikte, kimyasal element kavramına dayanan bir kimyasal adlandırma sistemi kurmak için çalışmalara başladı (1787). Büyük bir ilgi gören *Traite Elementaire de Chimie* (Temel Kimya Kitabı) adlı yapıtında bu adlandırma sistemini kullandı. Ayrıca biyokimya ile de ilgilendi ve hayvanlarda vücut ısısının, karbon ve hidrojenli organik maddelerin yanmasından ileri geldiğini açıkladı.

Bilimsel çalışmaları dışında Lavoisier görev aldığı barut ve güherçile yapımevleriyle Tekel İdaresine de yenilikler getirdi. Kara barutun kalitesini yükseltti: elle çalıştırılan barut değirmenlerinin rüzgâr kuvvetiyle işletilmesini öne sürdü.

LAVROV Pyotr Lavroviç (Pskov - 1823 / Paris 1900) Rus düşünürü. Tutuklandı ve sürgün edildi. Orada, takma adla *Tarih mektupları* adlı ünlü yapıtını yayınladı. Bu kitap, «marksizm dışı sosyalizmin İncil'i» olarak kabul edildi. Böylece Lavrov, **narodnizm**'in (ya da, popülizm'in) teorisyeni durumuna geliyordu.

Sürgünden kaçmayı başaran Lavrov, 1370 yılında Paris'e geldi. Paris Komünü'nü coşkuyla karşıladı. Daha sonra İsviçre'ye geçerek *İleri* adlı sosyalist dergiyi kurdu ve 1876 yılına kadar yaşattı. Militan devrimci etkinliğini Londra ve Paris'te sürdürdü. Broca'nın kurduğu antropoloji dergisinin yazı kurulunda görev aldı. Feuerbach, Stuart Mill ve Spencer'in teorilerinin etkisi altında, **antropolojizm** adını verdiği bir felsefe sistemi kurdu.

LAVROV Üzerine

LAVROV Birinci Enternasyonal'in üyelerindendir. Londra'dayken Marx ve Engels ile dostluk kurmuştur. Felsefe, sosyoloji, etik, kamuoyu tarihi ve sanat meseleleri konularında eserler yazmıştır. İlgilendiği başlıca mesele, Rusya'da devrimin ne yoldan gerçekleşeceği meselesi idi. İleri derecede gelişmiş Avrupa kapitalist ülkeleri için sosyalist devrim teorisinin geçerliğini kabul eden Lavrov, aynı teorinin Rusya'da uygulanma imkânını şüpheyle karşılamıştır. Herzen'in etkisi altındaki sosyo-politik doktrini, şu iki bağımsız görüşe dayanıyordu: 1) Rus köylüsünün sosyalist tabiatı; 2) Rus kurtuluş hareketinde «entelegensiya»nın oynadığı özel rol. Bu görüşler, Lavrov'un bütün felsefi tarih anlayışını belirlemiştir. Tarihi karakteristikleri «bir prosesüs olarak» ele alan Lavrov, kültür kavramı ile uygarlık kavramı arasında bir fark gösetmiştir. Lavrov'a göre, kültürün kamünal bir kökeni vardır, ve bir halkın psikolojisinde, günlük yaşayışının karakteristiklerinde ve sosyal ilişkilerde yansır. Kültürün kıstası, düşüncenin mahiyetinden çok, muhakemeye ne derecede kadar yatkın olduğudur. Uygarlık ise, bilinçli bir gelişme ilkesi olup, kültür formlarının ilerleyici bir şekilde ardarda ortaya çıkmasında tezahür eder. «Eleştirici bir tarzda düşünen fertler» uygarlığın çarklarıdır. İnsan bilincinin (özellikle de, insanın ahlâki bilincinin) eleştirici bir açıklığa kavuşması, ilerlemenin kıstasıdır. Sosyal gelişme, ferdi bilincin ve fertler arasındaki dayanışmanın gelişmesi demektir. Felsefi bakımdan, Lavrov, materyalizm ile idealizmi bir araya getiren eklektik bir düşünürdür ve pozitivizm ile agnostisizmin etkisiyle sübjektif idealizme kaymıştır.

M. ROSENTHAL

(Türkçesi Aziz ÇALIŞLAR)

LAVROVSKİY Leonid (Petersburg 1905 / Paris 1967) Sovyet koreografı ve pedagogu. Leningrad Bale okulunda yetişti. 1934'ten 1938'e kadar Leningrad Maliy tiyatrosunda sanat yönetmenliği yaptı. Kirov tiyatrosunda koreograf (1938-1944), sonra Bolşoy tiyatrosunda başkoreograf (1944-1964) oldu. Moskova Koreografi enstitüsünde öğretmenlik (1964) ve Bolşoy'da sanat yönetmenliği yaptı. Birçok bale hazırladı. *Fadezette* (1934), *Paganini* (1960), *Gece Kenti ve Hayat Sayfası* (1962), bazı eski baleleri de yeniden düzenledi. *Kafkasya Mahkûmu* (1938), *Romeo ve Jülyet* (1940), *Giselle* (1944), *Raymonda* (1945), *Kırmızı Haşhaş* (1949), *Taş Çiçek* (1954)

LAW John (Edinburgh 1671 / Venedik 1729) İskoçyalı maliyeci. Miras yoluyla konduğu büyük serveti Londra'da har vurup harman savurdu (1691-1695), bir düelloda hasmını öldürünce memleketten kaçtı (1695). Avrupa'yı dolaştı, maliye ve banka sistemlerini inceledi. İskoçya'ya dönüşünde, *Money and Trade Considered* (Para ve Ticaret Üstüne Düşünceler, 1705) adlı yapıtını yayınladı: bu yapıtında yeni bir sistemi geliştirdi. Eski bir düşünce akımının Petty (1623 1687), Davenant (1656-1714) ve Vauban (1633-1707) devamı olan bu teorisinde, para'ya dayandırdığı ülke zenginleşmesinde sorumluluğu devlete yüklüyordu. Kâğıt paranın üstünlüğünü gösteriyor, sınırsız kredi olanağı sağlayarak tarım, sanayi, ve ticaret gereksinimlerini karşılayacak bir devlet bankasının kurulmasını öngörüyordu. Teminat

LAW'ın XVIII. yüzyılda yapılmış bir karikatürü..

olarak toprağı para stokuna yeğledi ve iskontolu artırmayı itimada dayanan tek gerçek teminat sayarak, anavatan ve sömürgelerde girişilecek girişimleri ileri sürdü. Fikirlerini, Fransa'da, naibin desteğiyle uygulama olanağı buldu. 2 Mayıs 1716'da, nama yazılı tahviller çıkaran özel bir banka kurdu, bu banka hükümetle ve devlet teşekkülleriyle iş yaptı. Sonra devletin borçlarını karşılayabilmek için Batı kumpanyasını kurdu. Naibin karşılaştığı parasal zorluklar yüzünden, hükümet banka ve kumpanya arasında *Système* adlı bir anlaşma yapıldı. Hep para peşinde koşan kumpanya, Fransa'nın dış ticaretine egemen olarak ve krallığın büyük girişimlerinden çoğunu kontrol altına alarak para basılması, vasıtasız vergilerin alınması çalışmasını artırdı. Anne, kız, küçük kız deren yeni tahviller çıkaran Law, her şirketi kumpanyaya bağladı ve tahvillerin borsa değerini koruyabilmek için büyük paylar vaat etti: bu tahvillerin ancak iskonto kârları altın para ile değiştirme isteklerini önlemek üzere geniş bir propaganda çalışmasına girişti. Spekülasyon sistemi paniğe uğratacak biçimde gelişti. Bununla birlikte, Law, naibin desteğiyle büyük bir başarı ve dolaysız artık değer sağladı. İngiltere, Birleşik-Eyalctler, Avusturya ve Hollanda onun sistemini taklit ettiler ve spekülasyon hummasına tutuldular. Fakat, tahvillerini ve kâğıt paralarını altına çevirtmek isteyen düşmanlarının davranışları panik yarattı. Law, genel denetçi ve maliye baş müfettişi olarak, naibin desteğiyle, bankayı ve kumpanyayı korumaya çalıştı, ama aralık ayında patlak veren ayaklanma üzerine kaçmak zorunda kaldı. Brüksel, sonra İtalya'ya gitti, yoksulluk içinde yaşadı. Paris Kardeş'ler ortaklığı «Système» tasfiye etti.

LAWRENCE David Herbert (Nottingham 1885 / Londra 1930) İngiliz yazarı. Yirminci yüzyılın en önemli romancılarından biri olan Lawrence yüksek öğrenimini Nottingham Universitesinde tamamladıktan sonra kısa bir süre Londra'da öğretmenlik yaptı. 1912'de öğretmenliği bırakarak hayatının sonuna kadar kalemiyle geçinmeyi başardı. Lawrence'ın hayatının en önemli olaylarından biri Nottingham Üniversitesi profesörlerinden biriyle evli olan ve soylu bir Alman ailesinden gelen Frieda von Richtoofen ile karşılaşmasıdır. Kadının kocasını bırakıp onunla kaçması ve 1914'de evlenmeleri Lawrence için hem sürekli bir mutluluk, hem de yazarlığı için vazgeçilmez bir beslenme kaynağı olan bir gerilimi sağlamıştır. Lawrence bir madencinin oğlu olduğu ve çocukluğunu işçi sınıfı duyarlığının egemen olduğu bir çevrede geçirdiği için orta tabaka İngiliz yazarlarının burjuva ahlâkı adına içine düştükleri kısır döngüye hiç kapılmadı. Kadın-erkek ilişkilerini, sanayileşmenin insanı makinalaştıran etkilerini, uygarlık adına bireyin en köklü duygularının soysuzlaştırılmasını topraktan ve doğadan bağlarını koparmamış bir sanatçının sezgisiyle eleştirdi. Düşünceleri kurulu düzenin ahlâk anlayışına karşı çıktığı için kitapları kovuşturmaya uğradı, bazıları yasaklandı. Bu yüzden üne kavuşması ise gerçek değerinin anlaşılmasını uzunca bir süre geciktirdi. Bugün Oğullar ve Sevgililer, Gökkuşağı ve Seven Kadınlar gibi yirminci yüzyılın klasikleri arasında yerini alan romanlar yayımlandıkları yıllarda ya soruşturma konusu oldular, ya da saygın edebiyat çevrelerinde ilkel bir hayal felsefesinin tehlikeli propaganda aracı olarak saldırıya uğradılar.

D. H. LAWRENCE. Lady Chatterley'i *yazdığı dönemde..*

Lawrence'ın yazarlık hayatında roman türünün çok daha önemli bir yer tutması ve zamanla bu alanda elde ettiği başarı, onun şiir sanatından da hiç bir zaman vazgeçmediği gerçeğini çoğu zaman unutturmuştur. Oysa şiirlerinde de Lawrence'ın kendine özgü kişiliğini ve hayata bağlılığının çarpıcı ritmini duymak güç değildir. Özellikle özgür koşuk tekniğini kullanarak yazdığı kuşlar, hayvanlar ve çiçeklerle ilgili şiirler ile insanın ölümlülüğünü ele aldığı düşünsel son şiirlerinde Lawrence karşımıza İngiliz şiirinin yirminci yüzyıldaki en özgün temsilcilerinden biri olarak çıkar.

David Herbert LAWRENCE'ten iki şiir

MIRIAM'A SON SÖZLER

Seninki huysuz bir acı.
Oysa benim de yüzüm kara:
Sevgin köklüydü, eksikti senin.
Benimki güneşe doğru büyüyen
Tutkusuydu çiçeğin.

Beni araştırıp tanıyacak güçteydin.
Tomurcuklarımı bir bir açacak;
Çektin uykulardan aldın ruhumu.
Acıyı duyar ettin —
O zaman tökezledim?

Koyun koyuna seni sevemedim.
Sevmeyi istediysem de.
Öpüştük, belki de öpüşmemeliydik.
Boyun eğdin, kendimizi son bir denedik.
Beceremedik.

Sen yalnız duyandın, böylece
Çökerttin usta direncimi.
Okşamamla titremedi hiç tenin;
Bu yüzden gereken son ince acıyı da
Sana çektiremedim.

Güzelsin, alımlısın
Ama donuk ve tutuksun etinde:
İçine işleyebilseydim eğer
O dikenli acının olanca şiddetiyle.

LAXNESS

Işıyan bir ağ çıkardı belki.

Renkli bir pencere gibi; tenini
Yakıp geçti en güzel ateş,
Kurtardı çürümekten, artıp
Kutsadı onu yeni bir duyarlıkla.
Ama kim alır şimdi seni yeniden?

Kim yakıp kurtarabilir seni
Etinin ölümünden, çürümesinden?
Artık söndüğüne göre benim de içimin ateşi,
Hangi erkek eğilir sürüp çıkarmak için
Etinde haykıran çarmıhı şimdi?
Sessiz, nerdeyse güzel bir şey yüzün,
Baktıkça utanıyorum,
Seni bütün yalımların içinden
Kurtarıp çıkaracak kadar
Amansız olmalıydım.

İNSAN YAPISI

Ne yaratmışsa insan uyanık elleriyle, hayatın
soluğuyla yumuşatarak,
Eskimez o eşyalar yılların geçişiyle içlerinde o soluk,
ve daha nice nice yıllar
parıldayıp dururlar.
Bu yüzden hep güzeldir bazı eski eşyalar,
onlara biçim veren unutulmuş ellerin emeğiyle sıcacık.

Türkçesi Cevat ÇAPAN

LAXNESS Halldor (Laxness, Reykjavik yakınları - 1902) İzlandalı yazar. Önce XX. yüzyıl başı yeni —romantiklerinin, sonra Strindberg ve Sigrid Undset'in etkisinde kaldı. Felsefe ve din öğrenimi yaptı: Birinci Dünya Savaşı yıllarında Almanya'da geçirdiği süre içinde Alman anlatımcılığını tanımak olanağını buldu. Katolik mezhebini benimseyerek bir süre manastır hayatı yaşadı, sonunda dayanamıyarak Paris'e gitti: burada gerçeküstücülüğü, Freud ve Joyce'u inceledi. *Vefarinn Mikli Fra Kasmir* (Keşmir'li Büyük Dokumacı, 1927) adlı romanında, din adamlığı hayatının muhasebesini yapar. Bir süre Amerika'da kaldıktan sonra (1927-1930), *Kvedakver* (Şiirler, 1930) adlı kitabında ve denemelerinde *Alpydubokin* (Halkın Kitabı, 1929) komünizme yöneldi ve Rusya'ya bir gezi yaptı: bu yolculuğunu *Fotatak Manna* (Doğu'ya Yolculuk, 1933) adlı yapıtında anlatır. Bu arada, *Salka Valka* (1931-1932) adı altında toplanan ve İzlanda'nın toplumsal gelişmesini anlatan iki roman yayınladı. *Sjalfstaett Folk*'un (Özgür Halk, 1934-1935) ilk iki cildi de İzlanda halkının yiğitliğini ve dayanıklılığını över. Bundan sonra köylü şair Olafur Karason Ljosvikingur'u konu alan büyük roman deneyi gelir: *Ljos Heimsins* (Dünyanın Işığı), *Höll Sumarlandsins* (Yaz Ülkesinin Şatosu), *Hus Skaldsins* (Şairin Evi), *Fegurd Himinsins* (Göğün Güzelliği, 1937-1940) ve Danimarka egemenliği altındaki XVII. ve XVIII. yüzyıl İzlanda'sını konu alan üçleme: *Islandsklukkan* (İzlanda Çanı, 1943-1946). *Atom Istation*'da (Atom İstasyonu, 1948). İzlanda'daki hava üslerinin Amerika'ya bırakılmasını yeren yazar, Gerpla'da İzlanda saga'sından esinlenir.

Son yapıtları: *Heiman Eg For* (Mutlu Savaşçılar, 1952), *Brekkukotsannall* (Brekkutot'un Yıllıkları, 1957), *Tekrar Bulunan Cennet* (1960) adlı romanlar ve otobiyografya anlatıları, *Yazarların Zamanı* (1964), *İzlandalı'lardan Söz Ederken* (1967). Ayrıca sahne oyunlarıyla, tiyatro anlatımı üstüne yeni araştırmalara katkıda bulundu, *Gümüş Ay* (1954), *Ocak* (1961), *Triko Mağazası* (1966).

Halldor LAXNESS Nobel Ödülü'nü aldığı dönemde..

LAZAREV Viktor Nikitiç (Moskova - 1897) Sovyet sanat tarihçisi, Bizans sanatı uzmanı, tüm hayatını bu sanatın sorunlarına harcadı. *Vizankiyskoye Hudojestvennoye Iskustvo* (Bizans Resim Sanatı, 1967) adlı geniş ve eksiksiz denemesi Bizans sanatı alanındaki temel yapıtlardan birldir.

LEAN David (Croydon 1908) İngiliz film yönetmeni. 1939'da Pygmalion adlı filmde Antony Asquith'in asistanlığını yaptı. Sonra Noel Coward ile *This Happy Breed* (Şu Mutlu Nesil, 1924) *Blithe Spirit* (Şen Ruh, 1945) ve *Brief Encounter* (Kısa Raslantılar, 1946) adlı filmleri çevirdi. Başlıca filmleri *Büyük Umutlar* (Great Expectations, 1948) *Istırap Çocuğu* (Oliver Twist, 1948), *Hüküm Günü* (Madeleine, 1950), *Venedik Tatili* (Summertime, 1955), *Kwai Köprüsü* (The Bridge on the River Kwai, 1957), *Casus Lawrence* (Lawrence of Arabi, 1962), *Doktor Jivago* (1965). Özellikle karakter yaratmaya ve ruhsal karışıklıkları anlatmaya önem verdi: zarif bir sinema dili kullandı.

LEAN'in başyapıtı Brief Encounter*'dan bir sahne..*

David LEAN 1947 yılında bir çekim sırasında.

Leaves of Grass (Çimen Yaprakları) Walt Whitman'ın şiir derlemesi (1855). Gerçekte bu mısralar daha çok uzunlukları çok değişik (dört ile otuz kelime) ve ritimlerinin anlaşılması oldukça güç düzyazı satırlarıdır. Kitap bir hayat öyküsüdür. Şair yapıtta kendini, sınırsız bir özgürlükten yana olarak demokratik bağımsızlığıyla ve insanın gövdesine karşı beslediği pagan sevgiyle ortaya koyar. Coşkun ve bazan da açık saçık bir anlatım biçimi olan W. Whitman'ın açıkgözlüğü birçok yurttaşına aykırı gelmiştir. Ama çalışan insanların ortak gücüne saygısıyla yine de tam bir Amerikalı olduğunu ortaya koyar.

LEBEDEVA Sara Dimitriyevna (Leningrad 1892) Sovyet kadın heykeltraş. Chervoud'nun öğrencisiydi, Bourdelle ile Desplau'nun etkisinde kaldı. Ekim devriminin başlarında *Danton*'un, sonra *Robespierre*'nin, 1924'ten sonra da *Krasin* (1924), *Vsevolod İvanov* (1925), *Dzerjinskiy* (1925), *Budyonuy* (1926), *Krıylyyenko* (1927), *Voroşilov* (1933), *havacı Çkalov* (1937) gibi ünlü kişilerin büstlerini yaptı. Çıplak heykelleri ve Moskova'da kültür ve dinlenme parkında *Genç Kız ve Kelebek* adlı anıtsal bir yapıtı vardır

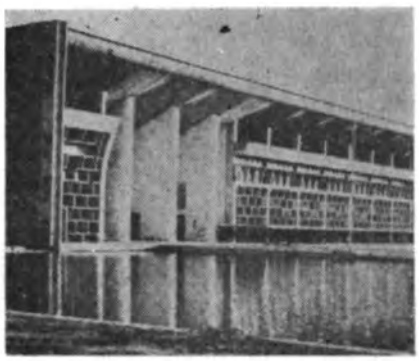

Şandigar'da Anayasa Mahkemesi binası.

LE CORBUSİER Edouard (La Chaux-de-Fond - 1887 / Roquebrune-Cap-Martin - 1965) İsviçre kökenli Fransız mimarı. Önce saat gravürleri yaptı, sonra çok genç yaşta mimarlığa yöneldi. İtalya, Avusturya, Almanya ve Fransa'yı gezdi. Sonunda Paris'te yerleşerek Perret kardeşlerle çalıştı. Sürekli olarak yeni konut biçimleri tasarladı: İlki terasla örtülü, duvardan duvara yatay olarak ışıklandırılmış ve betonarme sütunlar üzerine oturtulmuş bu konut biçimi, daha sonra bağımsız ve ışıklandırılması dış yüzeylerden tamamen ayrı bir hale geldi. Kuzeni Pierre Jeanneret ile işbirliği yaparak Vaucresson'da, Garches'ta, Ville d'Avray'de, Boulogne'da bu hava

LE CORBUSİER'nin 1929 yılında gerçekleştirdiği **Maison Stein.**

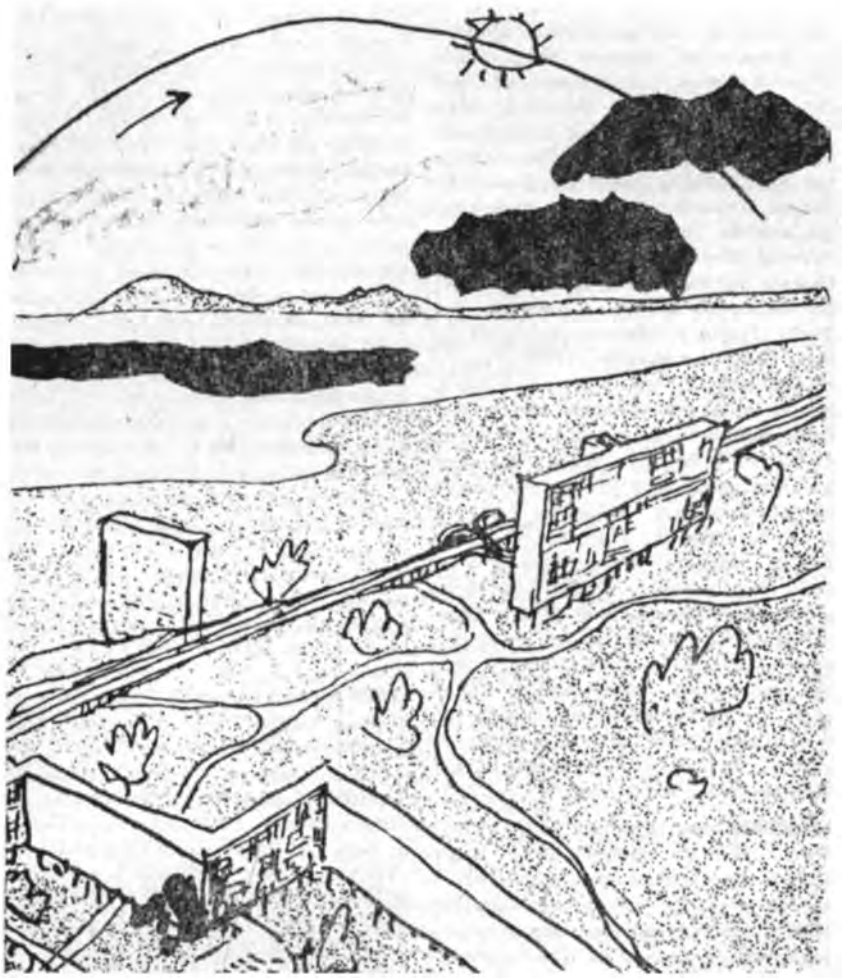

LE CORBUSİER'nin Cezayir için hazırladığı kentleşme tasarısından bir eskiz..

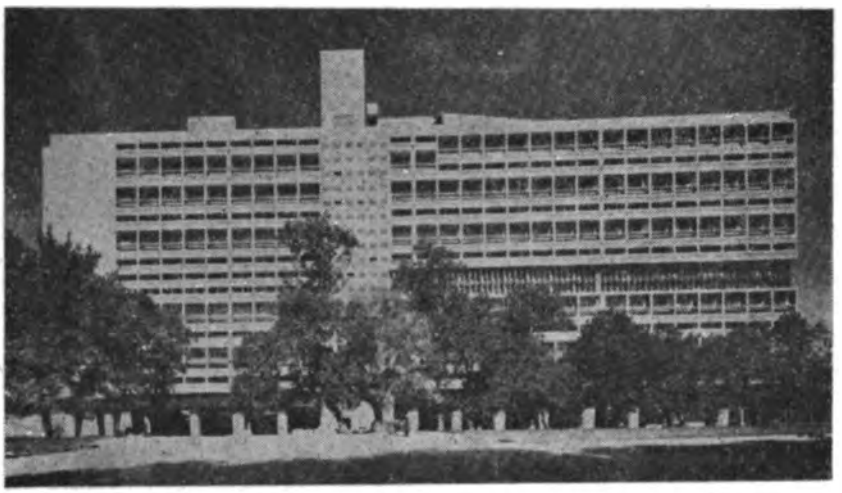

LE CORBUSİER'nin eşsiz başyapıtlarından Marsilya'da konut..

içinde villalar: Bordeaux yakınında, Pessac'ta ğı (Paris'te, Cantagrel sokağında) yaptı ve bir bahçeli site: bir Kurtuluş Ordusu sığına- Uluslar sarayı için açılan yarışmada birinci

ödülü kazandı. 1942'de *Ascoral*'i (Mimarlıkta Yenileşme İçin İnşaatçılar Birliği) kurdu. Mimarlık üzerine düşüncelerini ***L'Esprit Nouveau*** (Yeni Anlayış, 1919-1925) adıyla yayınladığı makalelerinde ve başlıca kitaplarında açıkladı: ***La Ville Radieuse*** (Işıldayan Kent, 1935), ***Quand les Cathédrales Etaient Blanches*** (Katedrallerin Beyaz Olduğu Zamanlar, 1937), ***Des Canons des Munitions? Merci! De Logis s. V. P.*** (Top ve Cephane mi? Hayırl Konutlar lütfen. 1938), ***La Maison des Hommes*** (İnsanların Evi, 1942), ***Propos d'Urbanisme*** (Kentçilik Üstüne, 1945), ***Le Modulor*** (1950). Tasarılarını Marsilya'da 1 600 kişiyi alacak büyüklükteki yerleştirme planında (1946-1952), Nantes-Pezé'de bunun bunun bir benzerinde (1952-1953), Pencap'ın başkenti Chandigarhin kent planında (1954), Ronchamp'da, Notre-Dame-du-Haut kilisesinde (1954), Eveux Dominikenler Araştırma merkezinde (1960) uyguladı. 1960'ta Meaux'da onbeş toplu konut yerleşmesinin (30 000 nüfus) planlamasıyla görevlendirildi. 1963'te Défense kavşağında yapılacak kültür tesislerinin etüdünü yaptı. 1964'te Millî Mimarlık okulu ile, Çağdaş Askerî müzenin yapımı ona verildi. Aynı yıl Venedik'te bir hastane yapması istendi. Öldükten sonra iki kitabı yayınlandı: ***Voyage en Orient*** (Doğuya Gezi), ***Mise au Point*** (Göz Gezdirme).

LEFEBVRE Henri (Hagetman Lande - 1901) Fransız düşünürü. Komünist Partisi üyesiydi, daha sonra partiden çıktı. Marksist düşünce üstüne yaptığı çalışmalarda özellikle Marx'ın gençlik yapıtlarını inceledi. Ayrıca çağdaş dünya sorunlarıyla ilgili çalışmaları oldu. Bugün Bilimsel Araştırmalar Millî merkezinde çalışmaktadır. En önemli yapıtları: ***Matérialisme Dialectique*** (Diyalektik Maddecilik, 1939), ***L'Existentialisme*** (1946), ***Logique Formelle et Logique Dialectique*** (Biçimsel Mantık ve Dialektik Mantık, 1947), ***Sovyalist Dünya Görüşü*** (Le Marxisme, 1948), ***Contribution à l'Esthétique*** (Estetiğe Katkı, 1953), ***Problèmes Actuelle du Marxisme*** (Marksizmin Bugünkü Sorunları, 1958), ***La Somme et Le Reste*** (Toplam ve Kalan, 1959).

«legal marksizm» (Fr «marxisme légal», İng. «legal marxism» Marksizmin burjuva literatüründe büründüğü şekil; marksist öğretinin temel ve gerçek şeklinin liberal-burjuva anlayışa göre tahrif edilmesi. - «Legal marksizm», 1890 yıllarına doğru, Narodnizm'in Lenin ile Plehanov tarafından ideolojik bozguna uğratılması ve Marksizm'in Rusya'da yayılması sırasında ortaya çıkmıştır. Bazı burjuva aydınlar, işçi sınıfı hareketine geçici şekilde «yol arkadaşlığı» etmişlerdi. Bunların yazıları, meşru (legal) gazete ve dergilerde, yayınlarda hükümetin izni altında çıktığı için, bu kimseler «legal Marksistler» olarak kabul ediliyorlardı. «Legal Marksistler», Marksizm adına, Narodnikler'e karşı çıkıyorlardı. Ne var kl, Lenin'in dediği gibi, «Legal Marksistler» için, Narodnizm'den kopmak, küçük burjuva ya da köylü sosyalizminden proletarya sosyalizmine değil, burjuva sosyalizmine geçmek demekti. Struve, M. Tugan-Baranovski ve Berdayev «Legal Marksizm»in önde gelen temsilcileriydiler. Bunlar, işçi hareketini burjuvazinin menfaatlerine uydurmaya kalkışmışlar, kapitalist sisteme övgüler yağdırmışlar ve kapitalizmden dersler alınmasını savunmuşlardır «Legal Marksizm», Marksizm'in temel düşturunu (proletarya devrimini ve iktidarını) reddeder Lenin, Narodnizm'in çöküşünü hızlandırmak bakımından «legal Marksistler»le geçici bir anlaşmaya varmış olmakla beraber, «Legal Marksizm»e karşı amansız bir mücadele yürütmüştür Lenin, ***Narodnizm'in Ekonomik Muhtevası ve Bu Muhtevanın Bay Struve'nin Kitabında Eleştirilmesi*** (1894 95) adlı eserinde, «Legal Marksizm»in anti-Marksist özünü göstermiş, burjuva taraflsızlığının derin bir eleştirmesini yaparak, bunun karşısına Marksizm'in taraflı ruhunu koymuştur. «Legal Marksistler», felsefe'de, genellikle Kant'çı bir tutumu benimsemişlerdir.

LEGER Fernand (Argentan 1881 / Gif-sur-Yvette 1955) Fransız ressamı. Önce Caen'de, sonra Paris'teki (1897-1902) bir mimarlık bürosunda desinatörlük yaptı, izlenimcilik akımına katıldı (***Sanatçının Amcasının Portresi***, 1905). Cézanne'ın etkisinde kaldı 1910'dan sonra kübizme yöneldi (***Tiryakiler***, 1911). 1918'den sonra biçimini kesin olarak belirledi düz ve kişiliksiz gereç, geniş fırça vuruşlarıyla sürülmüş açık ve canlı renkler, mekanikle ilgili konulara yöneliş. Resimlerindeki insan figürleri borulardan yapılmış otomatları andırır (***Şehirde İnsanlar***, 1919) yapıt bütünüyle, önceleri, hareketli, karmaşık düzenler, daha

LEGER'nin başyapıtlarından Ev içinde kadın.

Fernand LEGER'in çizdiği bir vitray..

sonra da kesin bir denge kurmak için bir vesiledir (***Meyva Tabağı***, 1925), o sıralarda Lèger, nesneleri, ya tek başlarına yada yalnızca bir çizgi, biçim ve renk sistemi kurmak için biraraya getirdi, diğer nesnelerle birlikte işlemeye başladı (***İskambil Kralı***, 1927) ve alışılmış mantığın dışına çıktı. İkinci Dünya savaşı sırasında Amerika'da kalan Léger, daha kıvrak biçimlerin egemen olduğu tablolar yaptı. Fransa'ya döndükten sonra bu eğilimini Normandiya görünümlerinde, çiçekli, meyvalı ve kuşlu natürmortlarında daha da geliştirdi. Notre-Dame d'Assy kilisesinin cephesindeki büyük mozaiği yaptı, ayrıca seramik alanında çalıştı. Rolf de Paré'nin İsveç balelerinde ***Skaring Ring*** (1921), ***Dünyanın Yaratılışı*** (1922), ***Opera'da. Muzaffer Davud*** (1937) ve ***Bolivar*** (1949) için dekorlar yaptı. Sinema ile de ilgilendi ***L'İnhumaine*** (İnsanlıkdışı Kadın, 1923), ***Ballet Mécanique*** (1924), ***Léger in America*** (1948), ***Dreams, that Money can buy*** (Paranın Satın Alabileceği Düşler, 1948). Ayrıca, Blaise Cendars'ın, İvan Goll'ün, Andrè Malraux'nun, A. Rimbaud'nun birçok yapıtını resimleri ve ***Cirque*** adlı taşbasması bir albüm yayınladı (1949). Art Moderne'deki yapıtları ***Düğün*** (1911-1912), ***Kırmızılı ve Yeşilli Kadın*** (1914), ***Evdeki Kadınlar*** (1922), ***Kompozisyon*** (1929), ***Anahtarlı Natürmort*** (1930), ***Natürmort. Nesneler Arasında Karşıtlık*** (1930), ***Mavi Dansöz*** (1930), ***Üç Figürlü Kompozisyon*** (4 m x 4, 80 m, 1935), ***New York'a Veda*** (1946), ***Boş Vakitler*** (1948-1949). Biot'da bir Fernand Léger müzesi kurulmuştur

LEHMANN Wilhelm (Caracas 1882 / Ec-

kern-förde 1968) Alman şairi. Çocukluk ve gençlik yılları Hamburg yakınlarında geçtikten sonra, Tübingen, Strassburg, Berlin ve Kiel üniversitelerinde edebi ve tabii bilimler ile felsefe dallarında öğrenim gördü. 1947 yılına dek öğretmenlik yaptı, daha sonra Eckernförde'de serbest yazar olarak yaşadı ve orada öldü.

Yazın yaşamına öyküler ve romanlarla başladı. Düzyazılarına da yansıyan şiiri, doğa şiiridir genellikle. Bu, onun kişi olarak büyük doğa sevgisinden kaynaklanmıştır. Şiirlerinde, yoğunlaştırılmış, elden geldiğince tutumlu deyişe büyük önem verir. Kendine özgü bir imge örgüsü içinde doğasal gerçekçi, ussal bir deyişi vardır. Ancak doğayı saran imgesel örgüyle, bir tür doğa mistisizmini oluşturmuştur. İmgeleri ve motifleriyle masal ve efsanelere de yaslanmaktadır İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bir bölüm genç ozanlar üzerinde etkisi görülmektedir.

AÇINMASIZ YAKINMA

Örümcek serpiyor gümüş ağını.
Rüzgar uykuda. Sürmekte o saltanatını.

Geçip gitti zamanım öyle tez,
Her çalılıkta bir kuş sesi tiz.

Toprak konuşuyor, ağzı çekirge,
Mavimsi yeşil tepeler, örge örge.

Kadife kavak. Yağan yün
Başıma yastık bugün.

İnler bir inleyiş «Geç, geç»;
Kavak hışırtısı : «Can yakmıyor hiç.»

(Türkçesi Yüksel Pazarkaya)

ALMAN ZAMANI 1947

Teneke kutu pas, ağaç kütüğü çığlık.
Rüzgâr ağlamaklı. Zaman mı ondan yakınık?
Sivri surat, boş mide,
Artık yem yok kargalara bile.

Kurumuş gövde isterse bir zevk,
Satar kendini bir ekmeğe kadın erkek.
Yok gülmemin, ağlamamın sihiri,
Bitmekte artık evrenin şiiri.

Koşuklar bir bir boğulmakta.
Son koşuk sağır kulaklarda.
Yarıldı yeryüzü
Kış baygınlığından çok geç açarak gözü.

Balta tepeleri budasa da,
Denemelisin bir kez daha.
Kanıyor, eliyor bilge eli :
Yanak korundan eriyor yamaç,
Toprak boydan boya numan çiçeği.

Telaşçılar, hani sevinç.
Açıp soluyor. Bir hiç.
Olmayan sihir? Tuttu.
Doygunum. İşittiğim, şarkılı uttu.

Türkçesi Yüksel PAZARKAYA

LEİBNİZ Gottfried Wilhelm (1646-1716) Alman filozofu ve matematik bilgini. Henüz on beş yaşındayken Eski Yunanca ile Latinceyi öğrenmiş ve Skolastiği incelemiş bulunuyordu. Bacon, Campanella, Galilei, Descartes gibi modern filozof ve bilginleri on altı yaşında okudu. On yedi yaşında Leipzig Üniversitesine «adçılık» doğrultusunda bir tez sunarak felsefeye girdi. Daha sonra Jena Üniversitesinde matematik öğrenimi gördü ve diferansiyel hesabın ilkelerini oluşturmağa koyuldu; ve Altdorf Üniversitesinde hukuk doktorasını verdiği vakit, yirmi yaşındaydı. Aynı çağda Gül-Haç gizli cemiyetine mahrem edildi ve kimya deneylerine başladı; bir yandan da Boineburg baronuyle dostluğu dolayısıyle yüksek politika sorunlarına el attı Bu arada din, matematik ve mekanik problemlerini ihmal etmemiş, ve Descartes felsefesinin yerini alacak bir cevher doktrini kurmağa girişmişti Politika alanındaki yoğun etkiliğinin sürükleyişiyle 1672'de Paris'e geldi ve Fransa kralı XIV. Louis'ye Mısır'ı fethetme fikrini aşılamağa çalıştı; bir yandan da matematik alanındaki araştırmalarını sürdüren Leibniz ilki olan *Nouveaux Essais sur l'entendement humain* («İnsanın anlayış gücü üzerine yeni denemeler», 1704) isimli kitabında, Locke'a karşı çıkar ve «doğuştan» fikirler teorisini savunur Bilgi, tek başına deneyle açıklanamaz; bizde zorunlu ve evrensel doğrular vardır; deney sırasında ve deney aracılığıyle bulduğumuz bu doğrular, aslında deneyden üstündür ve son kertede «çelişme ilkesi»yle «yeterli neden ilkesi»ne bağlanırlar. Filozof, *Essais de théodicée* (Teodise denemeleri», 1710) isimli eserinde, Bayle'e karşı çıkmakta ve Tanrının iyiliği ile dünyadaki köötöülüklerin varoluşunu uzlaştırmağa çalışmaktadır: Leibniz'e göre bu konuda «iyimser» olmak gerekir; ve iyimserlik, dünyanın iyi olduğunu değil, «mümkün olan dünyaların en iyisi» olduğunu savunmağa dayanır; bu dünyadaki kötülük, «mümkün olan en az kötülük»tür; ve bu kötülük, insanların öz bakımından eksik ve sınırlı yaratılmışlıklarının sonucu olan «metafizik» bir kötülüktür; fizik kötülükle ahlâkî kötülük ise, işte bu metafizik kötülüğün kaçınılmaz sonuçlarıdır. Leibniz, *Monadologie* («Monatların incelenmesi», 1714) ismini taşıyan son önemli eserinde ise varlık görüşünü dile getirmektedir Cevherler sonsuz sayıdadır ve basittirler, yani bölünemezler Leibniz'in *monat* adını verdiği bu cevherler, ayrıca, tinsel ve uzamsız (mekân'sız) yani maddesel olmayan varlıklardır, ama etkindirler. Bütün evren bu monatlardan kuruludur; bütün öteki monatları kendi içinde yansıtan her monat, kendi özelliğine uygun değişiklikler geçirir ve sürekli şekilde bütün evreni algılar. Niteklim birbirlerine kapalı olan monatlar, evren hakkındaki algılarının karanlık ve bellrsizlikten bellek ve akla doğru yüksellşi bakımından, en alttaki maddeden en üstteki Tanrıya doğru derecelenirler. Monatlar kendi özelliklerine göre değişime uğradıklarına ve birbirlerini etkilemediklerine göre, evrenin karışık, bulanık ve düzensiz bir varlık olması gerekir. Oysa evrende sürekli bir düzen vardır; de-

«Hemen hemen hiç bir konuya tiksintiyle bakmadım.» LEİBNİZ

mek ki bu düzen, ancak Tanrı tarafından taa başlangıçta ayarlanmış olabilir: Saatçi tarafından önceden kurulup ayarlanan bir saat nasıl tıkır tıkır işliyorsa, evren de öylece bozulmaz bir uyum içinde işlemektedir. Felsefe tarihinde *önceden-kurulmuş uyum teorisi* diye anılan bu görüşü ortaya atmakla Leibniz, kendi «dinamik» anlayışıyle metafiziği bağdaştırmağa çalışmıştır.

LEİBNİZ üzerine

Leibniz'in felsefesi, mekanik materyalizm ile Aristoteles'ci faal cevher formları hakkındaki iskolastik doktrin arasında bir sentez kurma çabası olarak görülebilir. Leibniz, realite hakkındaki açıklamasında, mekanik ilkeyi ve Monadoloji *(1714) adlı eserinde işlediği monadlar ilkesini bağdaştırmaya çalışmıştır. Monadlar, Leibniz'e göre, bütün Evreni meydana getiren bölünmez, spiritüel cevherlerdir. Sonsuz sayıdeki monadlar, kendinden-faal'dırlar ve idrâk gücüne sahiptirler. Leibniz, Alman idealist diyalektiğinin kurucularından biridir. Lenin'in belirttiği gibi, Leibniz, «ilâhiyat yoluyla.. madde ve hareketin ayrılmaz bağlılığı [fikrne] ulaşmıştır» (Lenin,* Toplu eserleri, *cilt, 38. s. 379). Ne var ki, Leibniz, hareketi açıklarken çelişkiye düşer. Leibniz'in görüşüne göre, aralarında nedensel bir bağlılık bulunmamakla beraber, monadlar, en yüce monad'a (mutlak'a, Tanrı'ya) dayanan «ezeli düzen» tarafından ayarlanmış, ahenkli bir şekilde gelişip hareket eden bir dünya meydana getirirler. Théodicée'de, (1710) ortaya konulduğu şekliyle ezeli düzen kavramı, Leibniz felsefesinin en reaksiyoner yanıdır.*

M. ROSENTHAL

(Türkçesi Aziz ÇALIŞLAR

LEMMİ Adriano (Livorno - 1822 / Floransa 1902) İtalyan yurtseveri ve siyaset adamı. Marsilya, Malta ve İstanbul'da ticaret yaptı. Londra'ya gitti (1847), Mazzini ile dostluk kurdu. 1849'da Livorno'da Manara lejyonunu örgütlendirerek Roma cumhuriyetini savunanlar arasında yer aldı. Roma'nın düşmesi üzerine Türkiye'ye sığındı. 1850'de Mazzini'nin buyruğuyla o sırada Kütahya'da sürgünde bulunan Macar yurtseveri L. Kossuth'u da yanına alarak A.B.D.'ye döndü ve az sonra patlayan Mazzini ayaklanması (1853) başarısızlıkla sonuçlanınca kantten atıldı, Türkiye'ye sığındı, ticaret yaptı, büyük servet kazandı. 1860'ta İtalya'ya gitti, 1885'te mason locasının Üst kademelerine yükseldi. Her zaman demokratik düşüncelere bağlı kalarak cumhuriyetçi ayaklanmayı parasal yönden destekledi. Bu arada, Pisacane seferi (1857) gibi birçok seferin hazırlanmasına katıldı.

LENİN Vladimir İlyiç Ulyanov (Simbirsk - 1870 / Moskova - 1924) Rus devlet adamı, devrimci düşünür ve eylemcisi, tarihin ilk sosyalist devletinin kurucusu ve dünya proletaryesının kılavuzu. Bir ilköğretim müfettişinin oğluydu. Büyük erkek kardeşi Çar Aleksandr III'e suikast düzenlediği gerekçesiyle kurşuna dizilince 1891 yılında Kazan Üniversitesi'nden atıldı ve hukuk öğrenimini Petrograd'da tamamladı. 1893 yılına doğru marksist çevrelerle ilişkİ kurdu ve Plehanov'un görüşlerini benimsedi.

Lenin'in ilk yazıları polemik niteliğindeydi. 1895 yılında İsviçre'ye gitti, Plehanov'la orada tanıştı. Rusya'ya döndüğünde tutuklanarak üç yıl Sibirya'da sürgün cezasına çarptırıldı. İlk önemli yapıtı olan *Razvitie kapitalisma v Rossii* (Kapitalizmin Rusya'daki gelişmesi, 1899) adlı incelemesini sürgünde yazdı. Serbest bırakılınca yeniden İsviçre'ye gitti ve orada *İskra* (Kıvılcım) gazetesini kurdu. Plehanov'la aralarındakİ köklü fikir ayrılığı bu dönemde başladı.

Oto delat? (Ne yapmalı?, 1902) adlı yapıtında Lenin, kendi devrim taktiğini şöyle belirtti Politik mücadele, sosyal mücadelenin sonucu değil koşuludur; ve bu politik mücadelenin proletarya tarafından, kendi diktatoryasını kurmak ve zorla yerleştirmek üzere yönetilmesi gerekir; işçi bilincini uyandırmak görevi, parti üyelerine düşer. Bu tezlerin, 1903 yılında toplanan Brüksel ve Londra kongrelerinde kabul edilmesi Lenin'in önderliğindeki *bolşevikler* (çoğunluktakiler)'le Plehanov'u izleyen *menşevikler* (azınlıktakiler) arasında kesin bir kopmaya yol açtı.

1905 yılında gizlice Rusya'ya dönerek Moskova'daki silâhlı ayaklanmayı destekleyen Lenin, bu ilk devrimin bastırılması üzerine yeniden yurt dışına gitti ve gerek İsviçre'de gerekse Paris'te bolşevikleri gizlice örgütlemeğe koyuldu. Nitekim 1912 yılında bolşevikler, menşeviklerden bağımsız olarak yeni bir parti kurdular Lenin, bu dönem boyunca, bir yandan «devrimci sosyalistler»in önerdiği şiddet metodlarının kullanılmasına, bir yandan da Alman sosyaldemokratlarının savunduğu revizyonizme karşı savaşı *Materialismi empiriokritisizm* (Maddecilik ve ampirik eleştiricilik, 1909) adlı ilk teorik yapıtı, bu ikinci alandaki mücadelesinin ürünüdür. Petrograd'da kurulan *Pravda* (Hakikat) gazetesini dışardan yönetmeğe başlaması da gene bu döneme, 1921 yılına rastlar.

Birinci Dünya Savaşı patladığında Galiçya'dan İsviçre'ye dönmek zorunda kalan Lenin, Sosyal-demokratların benimsediği «düşmana karşı yurt için sınıflar arası işbirliği» tezine şiddetle karşıçıktı; ve bu savaşın, iddia edildiği gibi yurdu ya da ahlâk değerlerini savunmak için değil, dünyayı bölüşmek için yapılan emperyalizmler arası bir savaş olduğu tezini ileri sürdü Ünlü yapıtı *İmperialism kak noveişij etap kapitalisma* (Kapitalizmin son ve en yüksek aşaması emperyalizm, 1916) adlı incelemesini bu amaçla yazıp yayınledı.

Lenin, devrimcilerin temel görevinin, uluslararası savaşı sınıflararası bir savaşa dönüştürmek olduğunu söylemekteydi Bu kesin tavır, II. Enternasyonal'in sol kanadının önderi durumuna gelmesine yolaçtı. 1917 Büyük Ekim Devrimi'nin ilk döneminde yurduna koşan Lenin, derhal barış yapılıp savaştan çıkılmasını, bütün iktidarın *sovyetler*'e verilmesini ve toprağın köylülere, fabrikaların işçilere aktarılmasını savununca koğuşturmaya uğradı ve Finlandiya'ya kaçmak zorunda kaldı. *Gosudarstvo i revoljicija* (Devlet ve devrim, 1917), İki ay süren bu kısa sürgün döneminin ürünüdür.

Lenin, bu yapıtında, proletarya diktatörlüğünü eski egemen sınıfların elenmesi için zorunlu bir hükümet şekli olarak göstermekte; ama komünizmin son amacı sınıfsız ve devletsiz bir toplum düzeni kurmak olduğuna göre, proletarya diktatörlüğünün de geçici olması gerektiğini eklemekteydi.

Kerenski hükümetinin tam İflâsı üzerine Finlandiya'den Petrograd'a dönen Lenin, İbolşevikleri, «ya şimdi ya da asla» parolasiyle harekete geçirerek devrimi başlattı ve iktidarı aldı. O kesin dönemeç anında söy-

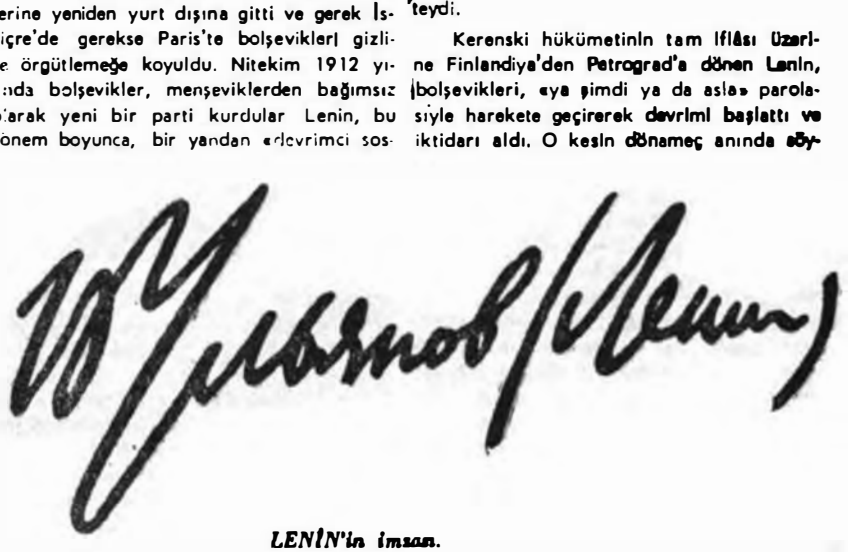

LENİN'in imzası.

Ulyanovsk'ta Lenin anıtı.

lediği söz, şuydu «Asıl devrim şimdi başlıyor.»

Daha 1903 yılından beri, Rus proletaryasının, köylü sınıfının da etkin desteğiyle, siyasal devrimi gerçekleştirip sosyal devrimi başlatabileceğini savunmuş olan büyük önder, halk yığınlarını kazanmak amacıyla, Halk Komiserleri Konseyl'nin başkanı olarak bir dizi kararname çıkardı. Bu kararnamelerle büyük toprak mülkiyeti kaldırılmakta, sanayi kuruluşları kamulaştırılmakta, ülke içindeki çeşitli halkların ulusal varlıkları ve hakları tanınmakta, Almanya ile tekyanlı bir barış anlaşması imzalamakta ve, emperyalist devletlerin bütün kirli çamaşırlarını ortaya dökmek üzere, Çarlık rejiminin savaş sırasında yapmış olduğu gizli anlaşmalar açıklanmaktaydı.

Bunun yanı sıra da, proletarya diktatörlüğünü güçlendirmek üzere, Çeka adı altında etkili bir haberalma örgütü ve Kızıl Ordu kuruldu. 1917-1920 dönemi boyunca, olağanüstü bir enerji harcayarak, bir yandan iç savaş ve bu savaşın doğurduğu ekonomik güçlüklerle, öte yandan parti içinde başgösteren solsapma eğilimleriyle mücadele eden ve bu arada son önemli yapıtı *Detskaja bolesn «levizni» v kommunisme* (Komünizmin çocukluk hastalığı solsapma) adlı kitabını da kaleme alan Lenin, 1921 Mayısında kendisini yoklayan felç sonucu hükümetten çekilmek zorunda kaldı.

Lenin'in gerek devrim felsefesi, gerekse devrimin stratejisi ve taktiği konularındaki etkisi, ölçülemeyecek kadar büyük ve sürekli oldu.

LENİN Üzerine anılar

DİMİTRİ ULYANOF'dan

MÜZİK AŞKI

Vladimir İliç çocukluğunda piyano öğrenmişti. Annemizin bize söylediğine göre çok iyi bir kulağı vardı ve müzik konusunda çok yetenekliydi. Sekiz yaşında, çocuklar için bestelenmiş birçok parçayı coşkuyla çalıyordu. Ancak liseye başlayınca müziği bıraktı. Neden? Her halde dersleri yüzünden değildi bu.

Volodya son derece yetenekliydi ve büyük bir kolaylıkla öğreniyordu. O halde piyanoyu bırakmasının temel nedeninin o devrin geçerli olan düşüncesine uymak olduğu söylenebilir. Sözkonusu düşünce açısından bu türden bir uğraşı, erkek çocuklara göre değildi. Ancak İliç bütün yaşamı boyunca müzik sevgisini hiç yitirmedi.

1888 Kış'ında Vladimir İliç ve ben Kazan Operası'na gittik. Çok yüksekte «paradiv»de oturuyorduk. O gece, belleğimde çok derin izler bıraktı. Yürüye yürüye eve dönüşümüzü, ekmek ve sütten oluşan akşam yemeğimizi yiyişimizi hep anımsarım. Volodya duyduğu müziğin etkisi altındaydı, ve alçak sesle —çünkü herkes uyuyordu— hoşuna giden ezgileri mırıldanıp duruyordu. Son derece coşkuluydu. Polis gözetiminde bulunduğu ücra Kukuşkino kasabasından kendini birden operada bulmuştu.

Annemiz Maria Aleksandrovna piyanoyu çok seviyordu. Bir sürü ezgi ve romansı çalıyor ve söylüyordu. Ancak Tombeau d'Askold *(Askold'un Mezarı)'un bölümlerini daha bir istekle yorumluyordu. Bu operanın zamanla sararmış eski bir notası vardı elinde. Hepimiz bu operanın müziğini ve ezgisini çok severdik ve Vladimir İliç ak ak Askold'un Mezarı'ndan bazı ezgiler mırıldanırdı.*

1888-1890 yılında Vladimir İliç çoğu zaman kendisine piyanoda eşlik eden Olga İlinitça ile şarkı söylerdi. Ondan çok az söz ederler. Oysa Olga, Volodya'nın çocukluk ve ergenlik çağlarında en yakın ve en iyi arkadaşıydı. Volodya'dan daha küçüktü, ama gelişme açısından hiç bir noktada ondan aşağı kalmazdı. Daha on sekiz yaşındayken Almanca, Fransızca, İngilizce ve İsveççe konuşuyordu. Olga İlinitça'nın ancak uyurken çalışmadığı söylenebilirdi. Kendisi 1893 Mayıs'ında tifodan öldü.

Vladimir İlç onun çalışkanlığına ve yeteneğine hayrandı.

Yazikof'un şarkısını iki sesli olarak söylerlerdi. Le nageur *(yüzücü) adlı ezgi «denizimiz vahşidir» sözleriyle başlıyordu. Son dörtlüğünün bende bıraktığı izlenimi hiç unutamam:*

Fakat ancak gösüpek olanı
Götürür oraya dalgalar!
Fırtınayla şişen yelkenim
Kararlı ve güçlüdür
Cesaret yoldaşlar!

Volodya, Dargomjiski'nin La Noce (düğün) *adlı ezgisini çok severdi:*

Evlendiğimiz yer kilise değildi
Taç giymedik, yanmadı şamdanlar
Onurumuza ne marş söylendi
Ne de dinsel şarkılar.

Volodya bir de Heine'nin sözlerinden bestelenmiş bir şarkıyı söylerdi. Şarkıda «ölüyorum dostum.» bölümünde çok tiz bir ses vermek gerekiyordu. Şarkıyı söyledikten sonra Volodya gülerek: «Oh, bittim, öldüm gerçekten...» derdi.

Vladimir İliç'in mırıldandığı ezgilerde hüzünlü bölümlere rastladığımı hemen hiç anımsamam. İliç'in ezgileri cesareti, yiğitliği, coşkuyu dile getirirlerdi ve hepsi bir çağrıyı andırırdı.

Vladimir'in Faust'tan *Valentin'in türküsünü söylediği de olurdu.*

Ezgiyi notalarına göre kitapta yazılı sözlere bakarak söylerdi ama o ezginin bir bölümünde ötekilerden çok daha başarılıydı, çünkü oraya istemeden o mücadeleci ruhundan bir kesit koyuyordu.

Orada, savaşın o kanlı anında
Yemin ederim en ön safın en ön
sırasında olacağıma.

Gounod'un müziğini her dinlediğimde o geçmişte kalan dönem gelir aklıma ve Vladimir İliç'i bu şarkıyı söylerken duyar gibi olurum.

Ulyanov ailesi 1879.

1889 Yaz'ında, Rusya'da o sıralar hemen hiç kimsenin bilmediği Enternasyonal'i *dinledim. Samara'nın taşra kesimi olan Alakayevska'daydık. Olga İlinitça piyanoda* Enternasyonal'i *çaldı, sonra da* Marseyyez *ile bitirdi. Ona doğru koştum ve parçayı yeniden çalmasını istedim. Birden hiç umulmadık bir biçimde —çünkü henüz sabahtı ve Vladimir İliç o saatlerde genellikle kitaplarının başından ayrılmazlıpek— İliç'de geldi yanımıza ve* Enternasyonal'i *söylemek gerektiğini sanıştı. İkisi de piyanoda bu yeni ezginin melodisini çıkartmaya koyuldular ve sonra alçak sesle, Fransızca olarak* Enternasyonal'i *söylediler.*

Maria İlinitça daha sonraları bana, Vladimir İliç'in piyano ya da keman çalmasını öğrenmemiş olmaktan büyük pişmanlık duyduğunu sanıştı.

NADEJDA KRUPSKAYA'dan

LENİN'İN SEVDİĞİ KİTAPLAR

Sibirya'ya giderken yanımda Puşkin'in, Lermontof'un, Nekrasof'un eserlerini de götürmüştüm. Vladimir İliç bunları başucuna, Hegel'in yanına yerleştirdi; bu kitapları akşamları tekrar tekrar okuyordu. Özellikle Puşkin'den çok hoşlanıyordu. Ancak önemsediği yalnızca biçim değildi. Örneğin Çernişevski'nin Nasıl Yapmalı? *adlı romanını, saf ve basit anlatımına ve hiç de büyük bir edebi değeri olmamasına karşın seviyordu. Bu romanı okuyuşundaki dikkate ve en ince ayrıntıları bile kaçırmayışındaki özene şaştım. Zaten Çernişevski'nin her şeyini severdi ve Sibirya'daki albümünde yazarın iki fotoğrafı vardı. İçlerinden birinin üzerine kendi eliyle, yazarın doğum ve ölüm tarihleri yazılmıştı. Bu albümde Emile Zola'nın, Ruslardan Herzen'le Pisaref'in resimleri vardı. Vladimir İliç vaktiyle Pisaref'i çok ukumuş ve çok sevmişti. Sibirya'da Goethe'nin* Faust'unu *Almancasından okuduğunu ve Heine'nin küçük bir şiir kitabını incelediğini anımsarım.*

Sibirya'dan Moskova'ya dönünce Vladimir İliç tiyatroya Der Kutscher Hanschel *(Arabacı Henschel) adlı piyesi izlemeye gitmiş, sonradan bu piyesin çok hoşuna gittiğini söylemişti.*

Lenin'in Münih'teyken okudu-

LENİN'in çeşitli yapıtlarının Rusça baskıları..

1910 yılında Paris'te çekilmiş bir fotoğrafı.

ğu kitaplar arasında Gerhardt'ın Bei Mama *(Ananın Evinde) ve Polenz'in* Büttnerbauer *(Köylü) romanlarının bulunduğunu anımsarım.*

Daha sonra Paris'e ikinci göç edişinde İliç, Victor Hugo'nun sürgündeyken yazdığı ve Fransa'ya yasadışı yollardan sokulan Les Châtiments *(Cezalar) adlı eserini zevkle okumuştu. Bu şürde çok saf bir gösteriş vardı. Ama bununla beraber yine de devrimin soluğu duyuluyordu. İşçi semtlerinde türlü konular üstüne, yarı sarhoş köylülerin millet meclisini birbirine katacak bi-*

rini nasıl seçtikleri üstüne, çocukların eğitimi, işsizlik üstüne, vb. şarkılar söyleyen devrimci şarkıcıları dinlemek için İliç sık sık işçi mahallelerindeki kahvelere, şehir dışındaki meyhanelere gitmekten hoşlanıyordu. İliç özellikle Montaigus'u beğenirdi. Paris Komünü'nde dövüşen bir devrimcinin oğlu olan Montaigus, banliyö işçileri tarafından çok sevilen bir şarkıcıydı. Doğaçtan söylenen, her zaman çok çekici olan bu ezgilerin belirli bir ideolojiyi yansıtmadıkları doğruydu, ancak çok içten ve ıncacık olduklarına da kuşku yoktu. İliç sık sık Montaigus'un grevciler üzerine ateş açmayı reddeden 17. alayın selâm şarkısını mırıldanırdı. Şarkının bir dizesi şöyle idi: «Selâm, selâm size

1909 sonbaharından 1912 yazına kadar Paris'te Krupskaya ile oturdukları ev : Marie-Rose sokağı no. 4

17. alayın yiğit askerleri». Bir gün Rusların tertipledikleri bir gecede İliç, Montaigus ile görüştü. Ve işin ilginç yanı böylesine farklı (savaş ilân edilince Montaigus şövenler safına katılmıştı) olan iki insan dünya devriminin düşünü kurmaya koyuldular. Bazen böyle şeyler olur: Birbirlerini pek az tanıyan iki insan bir trende karşılaşırlar ve raylara çarpan tekerleklerin ritmine uyup çok özel, bir başka durumda söyleyemiyecekleri şeyleri anlatırlar birbirlerine, sonra da bir daha hiç karşılaşmamak üzere ayrılırlar. O akşam da böyle olmuştu. Ücralık konuşma Fransızca yapılmıştı. İnsanın yabancı dille yüksek sesle düşler kurması ana diline oranla daha kolaydır. Ev işleri gören bir Fransız kadını günde bir ya da iki saat çalışmaya gelirdi bize. İliç bir gün kadının bir şarkı mırıldandığını duydu. Bir Alsace şarkısıydı bu. İliç temizlikçi kadından şarkıyı yüksek sesle söylemesini ve sözlerini tekrarlamasını rica etti. Sonradan bu ezgiyi Lenin'in de mırıldandığını duydum. Ezgi şu sözlerle bitiyordu:

Alsace ve Lorain'i bizden aldınız
Fakat yine de Fransız kalacağız biz,
Tarlalarımızı Almanlaştırdınız
Fakat bizim olarak kalacak
yüreğimiz.

1909 yılında gericilik dönemlerindeydik. Parti ezilmiş, ama partinin devrimci ruhu yenilmemişti. Ve bu marş İliç'in o koşullarda içinde bulunduğu ruhsal durumuna pek uygun düşmüştü.

Fakat bizim olarak kalacak
yüreğimiz

Sözlerinin onun ağzında aldığı o inançlı ifadeyi bir duymalıydınız.

O göçmenlik yıllarında en acı olanı. Lenin'in de belirli bir düş kırıklığı içinde her zaman tekrarladığı gibi (önceleri defalarca söylediği: «Cenevre'yi terk edip de neden Paris'e gittik sanki» sözlerini Rusya'ya döndüğünde bir kez tekrarlamıştı) o güç günlerde en acı olanı İliç'in Montaigus ile konuşarak Alsace'li ezgisini zafer kazanmışçasına söyliyerek ya da sabahlara kadar Verhaeren'i okuyarak, düşler kurup avunmasıydı.

Daha sonra, savaş arasında, Vladimir İliç, Barbusse'nin Ateş romanını heyecanla okumaya koyuldu. Büyük bir önem verdiği bu eser, onun o zamanki ruhsal durumuna çok uygun düşüyordu.

Tiyatroya çok seyrek giderdik. Gene de zaman zaman gittiğimiz olurdu. Ama piyeslerin saçma sapan oluşu ya da oyuncuların kötü oyunu İliç'in sinirlerini bozardı. Genellikle salonu birinci perdeden sonra terk ederdik. Dostlarımız paromuza sokağa attığımızı söyliyerek alay ederlerdi bizimle.

Ancak bir seferinde İliç piyesi sonuna kadar seyretti. Sanırım 1915 yılı sonlarıydı. Bern'de Tolstoy'un Le Cadavre Vivant (Yaşayan Ölü) adlı piyesi oynanıyordu. Piyes Almanca oynandığı halde prens rolündeki oyuncu Rustu. Tolstoy'un kahramanını son derece iyi yansıtmasını bilmişti. İliç, O'nun yorumunu büyük bir ilgi ve heyecanla izledi.

Ve nihayet Rusya'ya döndük. Yeni sanat İliç'e tuhaf ve anlaşılmaz geliyordu. Bir gün bizi Kremlin'e, Kızıl Ordu askerleri onuruna verilen bir konsere çağırdılar. İliç ön sıralara oturtuldu. Sanatçı Gzovskaya, Mayakovski'nin «tanrımız yarış, kalbimiz davul,» dizelerini İliç'e doğru yürüyerek söyleyince, ne yapacağını bilemeyen, şaşıran İliç ancak Gzovskaya sahneyi Çehof'un «kötülük eden adam» öyküsünü okuyacak olan diğer bir sanatçıya bıraktığında rahat bir soluk alabildi.

Güzel bir akşam İliç gençlerin «toplu olarak» nasıl bir arada yaşadıklarını görmek istedi. Güzel sanatlar akademisinde öğrenci olan Varya Armand'ı ziyaret etmeye karar verdik. Yanılmıyorsam, 1921'de Kropotkin'in gömüldüğü gündü. Kıtlık yılı olduğu halde gençler yine de coşkunluklarını yitirmemişlerdi. Komünlerinde çıplak tahta üzerin-

31 Mart 1917. Stockholm. Devrimci dostlarıyla Rusya'ya dönmeğe hazırlanırken..

de yatıyorlar, ekmek bulamıyorlardı. O akşam hizmet eden genç bir öğrenci «Bizim de bulgurumuz var» dedi gülerek. Hemen bir bulgur çorbası pişirdiler; gerçi çorba tuzsuzdu ama güzeldi. İliç bütün bu genç insanlara, kendisini çevreleyen genç sanatçıların parıldayan yüzlerine bakıyor ve onların neşeleri yüzünde yansıyordu. Ona yaptıkları içten resimleri gösteriyorlar, anlamlarını açıklıyorlar ve onu soru yağmuruna tutuyorlardı. İliç ise gülüyor, sorularına kaçamak cevaplar veriyor, soruları soru sorarak karşılıyor-

7 Kasım 1918 Büyük Ekim Devrimi'nin birinci yıldönümü dolayısıyle Kızıl Meydan'da konuşurken.

du: «Neler okuyorsunuz? Puşkin'i okuyor musunuz?» İçlerinden biri: «Hayır, diye bağırdı, burjuvanın biri o. Biz Mayakovski'yi okuyoruz.» İliç gülümsedi. «Bence Puşkin daha iyi» dedi. Bundan sonra İliç Mayakovski'ye daha yumuşak davrandı. Bu adı duyunca, her gün konuşulan dilde duygularını yansıtacak nitelikte sözcük bulamayıp, bu ifadeyi Mayakovski'nin oldukça güç anlaşılan şiirinde arayan, Sovyet iktidarı uğrunda her an ölmeye hazır yaşam ve sevinç dolu güzel sanatlar okulu öğrencilerini anımsıyordu. İliç sonraları, bürokrasi ile alay eden şiirlerinden ötürü Mayakovski'yi kutlamıştır. Çağdaş eserler arasında İliç'in Ehrenburg'un savaş üstüne olan romanlarından birini beğendiğini anımsarım. Zafer kazanmış bir tavırla «dağınık sağlı İlya (Ehrenburg'un lakabı «dağınık saçlıdır») bu işi iyi becermiş, hiç de fena değil demişti.

Sık sık Sanat Tiyatrosu'na giderdik. Bir seferinde Le Déluge *(Tufan) adlı bir oyun seyretmiştik. Oyun, İliç'in çok hoşuna gitmişti. Ertesi günü yine tiyatroya gitmek istedi. Bu kez Gorki'nin* Ayak Takımı Arasında *adlı eseri oynanıyordu. İliç Londra kurultayında yakınlık duyduğu Gorki'yi insan olarak pek severdi. Gorki, insanın daha ağzından çıkmadan ne söyliyeceğini anlayabilir diye düşünür, bir sanatçı olarak onu çok tutardı. Onunla çok içtendi. Bu bakımdan Gorki'nin bir oyununun sahneye konmasına memnun olması doğaldı. Ancak eserin abartmalı bir biçimde sahneye konması kızdırdı onu ve bu oyundan sonra uzun süre tiyatroya gitmedi. Bir başka sefer Çehof'un* Vanya Dayı'sını *izlemeye gitmiştik. Bu oyunu beğendi. Tiyatroya en son gidişimiz 1922'de idi. Dickens'in* Cricket on the Hearth *(Ocak Çekirgesi) adlı oyunu oynanıyordu. Birinci perdenin sonunda İliç sıkılmaya başladı. Dickens'in küçük burjuva duygusallığı sinirlerini bozdu ve ihtiyar oyuncak satıcısı, kör kızı ile konuşmaya başladığı zaman İliç artık dayanamadı ve perdenin yarısında salonu terketti.*

İliç'in yaşamının son aylarında isteği üzerine, genellikle akşamları kendisine roman okurdum. Kimi zaman Şçedrin'den, kimi zaman Gorki'nin Benim Üniversitelerim'*den alıntılardı bunlar. Ayrıca şiir dinlemekten de hoşlanırdı. Özellikle Demyan Biedni'nin şiirlerini. Ancak bu şairin yergi dolu şiirlerinden çok, duygulu, dokunaklı eserlerini beğenirdi.*

Bazen ben kendisine şiir okurken o, pencereden düşünceli düşünceli batan güneşe bakardı. Sonu «Komün kahramanları hiç bir zaman tutsak olmayacaklar, hiç bir zaman» diye biten bir şiiri anımsardım.

Ve İliç'e bir yemin gibi tekrarlıyarak okurdum: Hiç bir zaman devrimin kazandırdıklarını kaptırmıyacağız, hiç bir zaman...

Ölümünden iki gün önce, kendisine, her zaman odasındaki masanın üzerinde duran Jack London'un kitabından Yaşama Hırsı *adlı bir öyküyü okuyordum. Güçlü bir eserdi bu. Hasta ve aç bir adam hiç bir insan izi bulunmayan karlı bir ovanın ortasında büyük bir nehrin kıyısına varma çabasındadır. Hiç gücü kalmamıştır. Yürümekten çok sürünmektedir, birden karşısına bir kurt çıkar, hayvan da açtır. Ve adamı izler. Aralarında amansız bir mücadele başlar. Sonunda adam kazanır bu kavgayı. Ama suyun kıyısına yarı ölü yarı deli bir halde varır. Bu öykü çok hoşuna gitti İliç'in. Ertesi gün gene London'dan okumamı istedi. Ancak bu yazarın eserleri edebi açıdan, çok farklıdır. London kimi zaman çok başarılı, kimi zaman da çok kötü eserler vermiştir. Nitekim bu öyküsü de değişik bir türde, burjuva ahlâk anlayışıyla yazılmış bir öyküydü. Kaptanın biri buğday yüklü bir geminin sahibine, gemiyi kendisini kârlı çıkaracak bir biçimde batıracağına dair söz verir ve sözünü tutmak için yaşamını feda eder. İliç gülmeye başladı ve anlamlı bir işaret yaptı.*

Bir daha da kendisine kitap okumak kısmet olmadı...

NADEJDA KRUPSKAYA'dan

LENİN VE ÇERNİŞEVSKİ

Yoldaşlar, Çernişevski'nin Vladimir İliç üzerindeki etkisine kısaca değinmek istiyorum. İliç maka-

le ve kitaplarında bu yazardan doğrudan doğruya hiç bir zaman söz etmemiştir. Ancak Çernişevski'den her alıntı sonucunda heyecanlanmıştır. Çernişevski sözkonusu olduğunda ne coşkun ifadeler kullandığını görmek için Lenin'in eserlerini şöyle bir karıştırmak yeter. Çernişevski'nin bu etkisi kendini dolaylı bir biçimde Ne Yapmalı? adlı eserde gösterir. 1894'den 1898'e kadar uzanan, yani partinin kurulmasından önce gelen ve işçi hareketinin hızla yaygınlık kazandığı dönemden söz ederken Lenin, harekete katılan gençlerin niteliklerini anlatır. Bu gençlerin görüşlerinin bir önceki kuşak devrimcilerinin etkisiyle oluştuğunu ve onların bu ideolojik etkiden ciddi bir iç mücadelenin sonucunda sıyrıldıklarını ve ancak ondan sonra bir başka yola Marksizm'e yöneldiklerini yansıtır. Bu yargım kişisel deneye dayanmaktadır.

Çarpıcı bir kişiliği olan Çernişevski, Vladimir İliç'i, uzlaşmazlığı, kararlılığı ve trajik bir yazgı karşısında takındığı soyluluğu ile etkilemiştir. Vladimir İliç'in Çernişevski üzerine söyleyebileceği her şey, onun anısına karşı beslenen en derin saygının yansımasıdır. Endişe verici anlarda, çeşitli güçlerin parti çalışmasını köstekledigi sıralarda Lenin, Çernişevski'nin «Devrimci mücadele Nevski Bulvarı'nda gezmeye benzemez» şeklindeki sözlerini aktarmaktan hoşlanırdı. Vladimir İliç bu sözleri 1907'de, gericiliğin en azgın olduğu yıllarda, partinin geri çekilmek zorunda kaldığı sıralarda anımsadı. Sonra 1918'de Sovyet iktidarı çeşitli güçlüklerle yüzyüze kaldığında, Brest-Litovsk anlaşmasını imzalamak, iç savaşı sürdürmek zorunluluğunu yaşadığında hiç aklından çıkmadı bu sözler. Çernişevski'nin verdiği örnekten esinlenen Lenin, sık sık devrimci bir marksistin her koşul altında her şeye hazır olması gerektiğini söylerdi.

Ancak bu etki sadece kişiliğin etkilenmesi düzeyinde kalmamıştır. Vladimir İliç'in ilk yasadışı eserini, «Halkın Dostları» Nedir?.. adlı kitabı inceleyecek olursak burada Çernişevski'nin çok açık etkisini görürüz. Lenin'in sözünü ettiği kuşak, 1894'de devrimci sosyal-demokratlara katılan bu gençler, köylü devriminin övüldüğü bir ortamda yetişmişlerdi. Bütün çevrelerini, edebiyatı ve her yeri, bu konuda düzülen övgüler koplamıştı. Çernişevski ise soruna çok doğru bir yaklaşım getirmişti ve Vladimir İliç, liberalizmi, O'nun yaptığı gibi yargılayabilmek ve liberalizmin hainlik işlevini ve de sınıfsal özünü yakalayabilmek için insanda Çernişevski'nin dehâsı olması gerektiğini söylerdi.

Lenin'in bundan sonraki etkinliğinin ne olduğunu gözlersek, O'nun liberalizm karşısında Çernişevski'nin uzlaşmazlığını kazandığını görürüz. İliç'in bütün etkinliği liberal lâfazanlıklar karşısında, liberallerin konumu hakkında duyduğu kuşku ile doludur. Lenin'in Sibirya sürgününü, «Credo»ya karşı protestosunu, Struve ile bağlarının koptuğunu, Kadetler ve Kadetlerle uzlaşmaya hazır olan tasfiyeci menşevikler karşısındaki uzlaşmaz tutumunu ele aldığımızda O'nun Çernişevski'nin 1861'de köylülere ihanet eden liberaller karşısında benimsediği tavrı sürdürdüğü farkedilir. Lenin'in etkinliğinin bu görünümünü incelediğimizde parti tarafından kabul edilen sözkonusu uzlaşmaz tutumun, partinin zaferini güvenceye aldığı görülür. Liberal burjuvazi karşısında alınması gereken tavır sorunu demokrasinin bütünleyici bir kesitidir. «Halkın Dostları» Nedir? adlı kitabında Lenin, Çernişevski döneminde demokratizm ve sosyalizmin kopmaz, birbirinden ayrılmaz bir bütün oluşturduklarını yansıtır. Liberal burjuvazinin ve 80 yıllarının burjuvalaşmış popülizminin çarlıkla uzlaşan demokrasi anlayışını yargılarken Lenin bunun karşısına devrimci Marksizm'in demokrasi anlayışını çıkartıyordu. Çernişevski mevcut düzene karşı amansız bir mücadelenin, demokratizmin henüz sosyalizm uğrundaki kavgadan ayrılmadığı bir mücadelenin örneğini vermiştir.

Lenin, Çernişevski'nin davranışına ve tutarlı demokrasi anlayışına büyük önem verirdi. Çünkü onun bu tavrının Marksizm'in kitle karşısındaki tutumuna uygun düştüğünü görüyordu. Marksizm, işçi sınıfı ile kapitalistler arasında süren iktisadi mücadeleye ışık tutmakla yetinmez, olayları bütün genişlikleriyle yansıtır, düzeni bir bütün olarak çözümler ve demokrasi mücadelesi ile sosyalizm uğrundaki mücadelenin nasıl birleştirileceğini vurgular. Marx'ın Lassalle'e karşı çıkış biçimini, bu mücadelenin hangi koşullarda gerçekleşeceğini, Marx'ın —Lassalle, kitlelerin kendiliğinden olan devrimci eyleminin önemini kavramadığında— duyduğu öfkeyi göz önünde tuttuğumuz zaman, devrimci Marksizm'in sosyalist özü-

LENİN'in konuşmasını dinleyen işçiler ve askerler..

Son yurtdışına gidişinde LENİN'in gizlendiği kulübe.

LENİN'in Geçici Hükümet tarafından hakkında tutuklama emri çıktığı zaman kullandığı kimlik kartı: «Konstantin Petroviç İvanov, işçi.»

nü anlamakta gecikmeyiz. Kendilerini «legal marksist» olarak tanıtanlar hiç kuşkusuz devrimci Marksizm'in özünü anlamıyorlar, Marx'ın daima işçi sınıfının ve kitlelerin safında yer aldığını göremiyorlardı. Gerçekten Marksizm'de demokratizm ve sosyalizm için mücadele iç içedir. Bu bakımdan demokratizm ile ilintili sorunlara her yaklaşışında, Lenin'in demokratizm uğruna verilen mücadelenin sosyalizm mücadelesinden kopmaz olduğunu kendisine ilk öğreten Çernişevski'yi anımsaması bir rastlantı değildir. Sovyet öğretisini, Sovyet iktidarının öğretisini çözümleyecek olursak eğer, bu anlayışta demokratik ve sosyalist mücadelenin iç içeliğini en yetkin biçimde görürüz. 1918'de Sovyetler ve Sovyet iktidarı üzerine bir kitle broşürü yazılmasını önerdiğimde Vladimir İliç'in bana l'Humanité (İnsanlık) den kesilmiş bir makale gösterdiğini anımsarım. Ne yazık ki, yazarını unuttuğum bu yazı, halk iktidarının en tutarlı demokratik iktidar olduğunu vurguluyordu. Makaleyi bana verirken Lenin esas önem taşıyan, sorunun, bu görünümünü gün ışığına çıkartmak olduğunu ve proletaryanın yeni, daha geniş bir demokrasiye yükselmiş olduğu Sovyet iktidarının özü gereği tutarlı bir demokrasi anlayışı içerdiğini vurgulamak gerektiğini yansıttı.

Marx Rusçaya 1860'lardan itibaren çevrildi. Ancak Marx'ı Rus gerçeklerine uygulamanın gerekliliği varlığını sürdürüyordu henüz. Lenin'in Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi adlı eserinde yaptığı da budur. Vladimir İliç, Çernişevski'nin Rus gerçekliğini nasıl iyi bildiğini, köylülerin kurtuluş bedelleriyle ilgili olguları nasıl iyi kavradığını sık sık dile getirmiştir.

Devrimci eylemin ilk döneminde, Vladimir İliç, Çernişevski'nin felsefi görüşlerine pek dikkat etmemişti. Oysa Plehanof'un Çernişevski adlı kitabını incelemişti ve üstelik, Plehanof bu eserinde Çernişevski'nin felsefi görüşlerine büyük önem vermişti. Sorunun bu kesiti Lenin'i o dönemde pek ilgilendirmiyordu. Ancak 1908'de felsefi plânda da etkin olma çabasından sonra Lenin, düşünürün eserlerini dikkatle yeniden okudu ve Çernişevski'yi büyük Hegel'ci ve Rus materyalisti olarak nitelendirdi. 1914'de savaş patlamak üzereyken ve ulusal sorun en güncel konu olduğunda Lenin Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı adlı eserinde Çernişevski'nin Marx gibi Polonya ayaklanmasının önemini anladığını vurguluyordu.

...Sibirya'da, Vladimir İliç'in kendisini etkilemiş olan yazarların bulunduğu bir albümü vardı. Bu albümde Marx ve Engels'in, Herzen ve Pisaref'in dışında Çernişevski'nin de iki resmi bulunuyordu. Bir de Çernişevski'yi kurtarmayı, deneyen Miçkin'in resmi yer alıyordu. Daha sonraları, Kremlin'deki yazı odasında çeşitli eserlerin arasında Marx'ın, Engels'in, Plehanof'un yazılarını ve Çernişevski'nin bütün eserlerini bulundururdu; bunları boş vakitlerinde tekrar tekrar okurdu.

Son bir ayrıntıyı daha yansıtmak istiyorum. «Halkın Dostları» Nedir?.. adlı eserinde Lenin, Kautsky'nin, Çernişevski'nin yaşadığı dönemi her sosyalistin şair, her şairin de sosyalist olduğu bir dönem olarak vurgulamakta haklı olduğunu yansıtır. Vladimir İliç edebiyat eserlerini çok sever ve bunları büyük bir özenle okurdu. Ona göre gerçekliğin yansıtılması, kopmaz bağlarla toplumsal çözümlemeye bağlıydı. Birini ötekinden herhangi bir şekilde ayırmazdı. Çernişevski'nin görüşleri eserlerinde tam olarak yansır ve bir seçim yapmak gerektiği zaman şu ya da bu toplumsal görüşleri açıklayıcı edebi eserlerde Lenin ondan alıntılar vermeyi tercih ederdi.

Söylemek istediklerimin hepsi bu kadar. Burada kişisel anıları yansıtmıyorum. Bu konuda yapmış olduğumuz konuşmalar çıkmış aklımdan. Yıllar ilerledikçe o kadar çok şey unutuluyor ki. Her gün, yeni bir olay, yeni bir izlenim ve eskiden söylenmiş her sözü aklında tutamaz oluyor insan. Akılda ancak en belirgin boyutlarla, konuşmalardan bir kesit kalıyor. Sanırım, Lenin'in yazılarında, makalelerinde ve broşürlerinde Çernişevski'nin bütün etkisini görmek olasılıdır.

MAKSİM GORKİ'den

V İ. LENİN adlı yazıdan

...Ben daha değişik bir Lenin'le karşılaşacağımı sanıyordum. Onun hakkında bilmediğim bazı şeyler vardı. R'leri genizden söylüyordu. Kollarını kavuşturmuş, ellerini koltuk altlarına sokmuştu. Gururlu ve kararlı bir havası vardı. Tavırlarında ona bir «başkanı» işlenimi veren bir özellik yoktu. Yazar olmam beni ayrıntıları Dikkate alma zorunluluğuna iter ve bu zorunluluk kimi zaman usandırıcı boyutlara ulaşan bir alışkanlık haline gelmiştir.

Beni G. Plehanof'un yanına «götürdüklerinde» karşımda çatık kaşlı, biraz sinirli, yükümlülükler sonucu yorgun düşen bir öğretmenin öğrencisine baktığı gibi bakan bir Plehanof bulmuştum. Kollarını göğsü üzerinde kavuşturmuş, ayakta duruyordu. Bana «yeteneğinizin hayranlarındanım» gibi kalıplaşmış bir cümle söylemekle yetindi. Bunun dışında aklımda kalan hiç bir şey söylemedi ve kurultay boyunca ne o ne de ben birbirimizle açık yürekli, içten bir konuşma yapma isteği duymadık.

Oysa, bir eliyle Sokrates'inkini andıran alnını kaşıyan, öteki eliyle de elimi sıkan, son derece canlı gözlerinde okşayıcı bir parıltının yanıp söndüğü bu dazlak kafalı (R sesini boğazdan söyleyen) ufak tefek, sağlam yapılı adam hemen Ana adlı kitabının hatalarından sözetmeye koyuldu. Kitabın müsveddesini Ladijinikof'tan alıp okumuştu. Kendisine acele yazdığımı söyledim. Ancak daha bunun nedenini yansıtma zamanını bulamadan, Lenin başını onaylayıcı bir şekilde salladı ve bunun gerekçesini kendisi açıkladı: Acele etmekle iyi yapmıştım. Kitap çok yararlıydı. İşçilerin çoğu devrimci harekete bilinçsizce, içgüdüsel olarak katılmıştı; Ana'yı büyük bir ilgi ile okuyacaklar, eserden katkılanacaklardı.

«Kitap tam zamanında yayımlandı» dedi. Yaptığı bu biricik iltifat benim için son derece değerliydi. Sonra Ana'nın yabancı dillere çevrilip çevrilmediğini, Rus ve Amerikan sansürlerinin kitabın metnini ne ölçüde bozduğunu sordu. Eserin yazarının yakında mahkeme karşısına çıkarılacağını öğrendiğinde yüzünü buruşturdu. Sonra gözlerini kapadı, başını arkaya atarak olağanüstü bir biçimde güldü. Bu kahkahası, sanırım Foma Uralsk'nin ve birkaç kişinin de dikkatini çekti.

***

...Londra'da boş olduğumuz bir akşam, hep beraberce «music hall»e küçük bir halk tiyatrosuna gittik. Vladimir İliç komikleri, tuhaf kılıklı sanatçıları görünce hemen gülüyor ve geri kalan her şeyi kayıtsız gözlerle izliyordu: İngiliz Columbia'sında işçilerin ağaç kesmeleriyle yakından ilgilendi. O küçük sahne ormanda geçiyordu: İki iri kıyım delikanlı bir metre çapındaki bir ağaç gövdesini balta darbeleriyle bir dakikada kesiyorlardı.

«Bu, doğal olarak ancak tiyatroda olur, gerçek yaşamda aynı hızda çalışmazlar» dedi Lenin. «Ancak bir nokta açık. Burada da balta ile çalışıyorlar ve bir yığın odunu boğaz tokluğuna parçalıyorlar. Şimdi kalkın da bana İngiliz uygarlığından söz edin!»

Kapitalist düzendeki üretim kargaşalığından, gereksiz yere har vurulup harman savrulan ham madde oranının yüksekliğinden söz etti ve şimdiye kadar hiç kimsenin bu konuda bir kitap yazmayı akıl etmemiş olmasından duyduğu üzüntüyü yansıttı. Bu anlattıklarında bazı karanlık noktalar kalmıştı benim için. Ancak Vladimir İliç'ten bu konuda bazı aydınlatmalar yapmasını istemek için zaman bulamadım. Çünkü Lenin etkileyici bir biçimde tiyatro sanatının özel bir bir biçimi haline gelen «eksantrizm» den söz ediyordu.

«Burada genellikle, kabullenilen şeyler hakkında yergisel ya da kuşkucu br tavır var. Her şeyi tersine çevirme, biraz tahrif etme, alışılagelen olayları mantıkdışı gösterme eğitimi hakim.»

İki yıl sonra, Kapri'de A. Bogdanof Malinovski ile ütopik roman üzerinde tartışırken Lenin şöyle dedi ona:

«İşçiler için bir roman yazmalıydınız ve bu eser aç gözlü kapitalistlerin toprağı nasıl yağma ettiklerini, petrolü, demir. odunu ve kömürü nasıl har vurup harman savurduklarını göstermeliydi. Bu, son derece yararlı bir kitap olurdu bay Machist!»

Bir gün evine gitmiş ve masasının üstünde Savaş ve Barış'ı görmüştüm.

«Evet, Tolstoy'un kitabı dedi. İçimden av sahnesini okumak geldi, ancak birden bir dosta mektup yazmam gerektiğini anımsadım. Sonuçta okuyacak zaman kalmadı. Tolstoy üzerine olan küçük kitabınızı da ancak bu gece okuyabildm.»

Gülümsedi, gözlerini kırpıştırarak neşeli bir şekilde koltuğuna çöktü ve sesini alçaltarak hızlı luzlı devam etti:

«Ne büyük eser değil mi? Ne olağanüstü adam! Dostum, büyük bir sanatçı o. İşin esas çarpıcı olan yönü nedir, bilir misiniz? Bu kontan önce edebiyatta her yanıyla yaşayan bir mujik yoktu.»

Sonra, hep yarı kapalı küçük gözlerle bana bakarak sordu:

«Onunla Avrupa'da kim boy ölçüşebilir?»

Sorunun cevabını yine kendisi verdi:

«Hiç kimse.»

Ve memnun memnun, ellerini oğuşturarak gülmeye başladı.

Onda her zaman Rusya, Ruslar, Rus sanatı hakkındaki bu gururu farkettim. Bazen bu özelliğin Lenin'de yersiz ve hatta safça olduğunu düşünürdüm. Ancak, sonraları bu gururda emekçi halk için coşku dolu, gizli bir sevginin yankısının varlığını görmeye başladım.

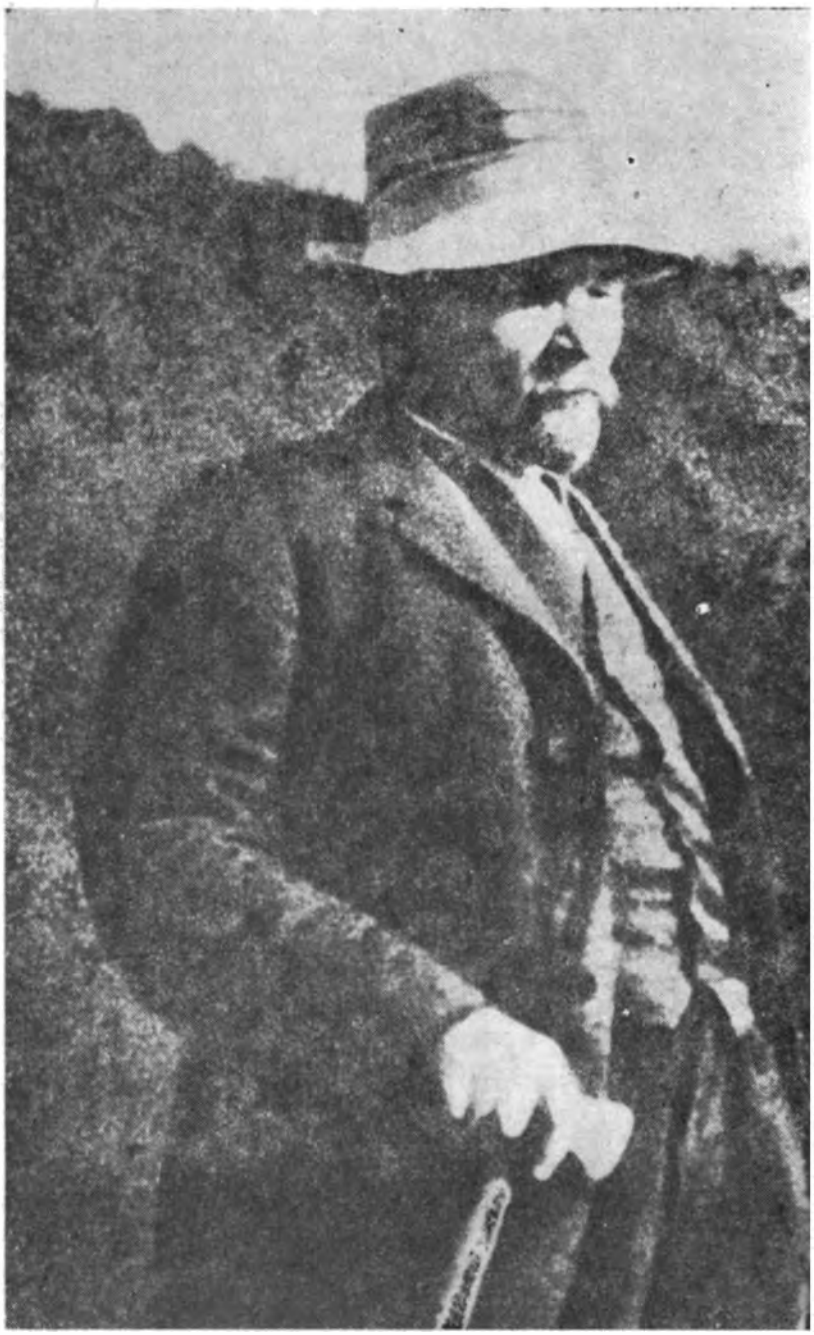

1914 yılında gene sürgünde..

Kapri'de köpek balığının parçaladığı ve karmakarışık ettiği bir ağı özenle çözen balıkçılara bakarken şöyle dedi:

«Bizde daha hızlı çalışılıyor.»

Ben bu konuda bazı kuşkularımı yansıtınca, biraz da gücenik bir

ifadeyle şöyle cevap verdi:

«Sakın bu adada kapanmaktan Rusya'yı unutmuş olmayasınız?»

V. Desnitski Stroyef bir gün Lenin'le İsveç'teki gezisini anlattı. Stroyef'in yansıttığına göre Lenin vagonda Dürer üzerine Almanca bir monografiyi inceliyormuş. Kompartımandaki Almanlar ona bu kitabın ne olduğunu sormuşlar. Sonuçta, onların kendi sanatçılarından söz edildiğini hiç duymadıkları çıkmış ortaya. Bu işe çok sevinen Lenin ikide bir Desnitski'ye gururla:

«Onlar kendi sanatçılarını tanımıyorlar, biz ise onların sanatçılarını bile tanıyoruz,» demiş.

Bir akşam Moskova'da E. Peşkova'nın evinde bir araya gelmiştik. Isaya Debroveyn'in piyanoda çaldığı Beethoven'in sonatlarını dinledikten sonra şöyle dedi Lenin:

«Appassionata'dan daha güzel bir sonat hiç dinlemedim. Bu eseri her gün dinlesem yine bıkmam. Çarpıcı, olağanüstü bir parça bu. Onu her dinleyişimde belki de saf bir gururla: Bak, insanoğlu ne harikalar yaratabiliyor! der dururum kendime.»

Ve gözleri yarı kapalı, hüzünlü bir gülüşle şunları ekledi:

«Ancak sık sık müzik dinliyemiyorum. Sinirlerimi etkiliyor. İçimden delilikler etmek, iğrenç bir cehennemin ortasında yaşıyan ve böylesine güzellikler yaratabilen insanların başını okşamak geliyor. Oysa, günümüzde insanların başını okşamak olaslı değil. Hemen elinizi ısırıveriyorlar. Kuramsal planda, her türlü şiddete karşı olmakla beraber, insanların hiç acımaksızın kafalarına vurmak gerekiyor. Ah! Ah! Ne kadar da güç iş!»

***

Bana karşı olan yaklaşımı sert bir öğretmenin ve iyi, «özen dolu bir dostun» davranışlarını andırıyordu.

Şakacı bir ses tonuyla:

«Siz anlaşılmayan bir insansınız, dedi. Edebiyatta gerçekçi bir yazar izlenimi veriyorsunuz. Ama insanlarla olan ilişkilerinizde romantiksiniz. Sizin açınızdan herkes tarihin bir kurbanı değil mi? Biz tarihi biliyor ve kurbanlara şöyle seslenyoruz: Sunakları devirin, tapınakları yakın, kahrolsun bütün tanrılar! Siz ise beni, işçi sınıfının militan partisinin ilk görevinin, aydınları gereğince atamak olduğuna ikna etmeye çalışıyorsunuz.»

Belki yanılıyordum ama, bana öyle geliyordu ki, benimle konuşmak hoşuna gidiyordu Lenin'in. Her zaman çağırıyordu beni:

«Geleceğiniz vakit, bana telefon edin görüşelim.»

Bir gün şöyle dedi bana:

«Sizinle konuşmak her zaman için çok ilginç. Çok değişik ve geniş izlenimleriniz var.»

Bana aydınların düşünsel durumları hakkında sorular soruyor, özellikle bilginlerle ilgileniyordu. O sıralarda ben A. Khalatof'la «bilginlerin yaşam koşullarının geliştirilmesi komisyonunda» çalışıyordum. Lenin proleter edebiyatıyla ilgileniyordu. Bir ara:

«Bu edebiyattan ne umuyorsunuz?» dedi.

Çok şey umduğumu, ama dil bilimi, yabancı —Batı ve Doğu— dilleri, folklor, dünya edebiyatı tarihi ve özellikle Rus edebiyatı dersleri veren bir edebiyat fakültesi açmanın kaçınılmaz bir gereklilik olduğunu düşündüğümü yansıttım.

Yüzünde hafif bir gülümseme, gözlerini kırpıştırarak:

«Ah! Ah! dedi. Geniş ve göz kamaştırıcı. Geniş olsun karşı değilim buna, ancak çok göz kamaştırıcı olmıyacak mı sizce? Bu arada elimizde profesör yok ve burjuva profesörleri de bilgiçlik taslamıyacaklar mı?... Hayır, bu anda olaslı değil bu. Üç beş yıl daha beklememiz gerekli.»

Ve sonra şöyle yakındı:

«Okumak için hiç zaman bulamıyorum!»

Lenin, Demyan Biedni'nin giriştiği propaganda işinin önemini sık sık vurguluyor, ama şunu da ekliyordu:

«Biraz kaba. Okuyucunun önünden gideceğine, izliyor onu».

Mayakovski ise onda kuşku, hatta öfke yaratıyordu.

«Bağırıyor, tuhaf kelimeler türetiyor. Böyle olmamalı bence, böyle olmamalı. Sonra pek kolay anlaşılmıyor. Her şey dağınık. Güç okunuyor yazdıkları. Yetenekli olduğunu söylüyorsunuz. Hem de çok yetenekli. Ah! Ah! Göreceğiz! Son zamanlarda sizce çok şiir yazılmıyor mu? Dergilerde sayfalar dolusu şiir yayımlanıyor ve hemen her gün derlemeler çıkıyor.»

Gençlerin şiiri üstün tutmalarının böyle zamanlarda doğal olduğunu ve bence iyi nesir yazmaktansa orta değerde şiir yazmanın daha kolay olduğunu ve bunun daha az zaman aldığını söyledim. Böyle olmakla beraber şiir alanında birçok büyük usta sanatçıya sahip olduğumuzu da belirttim.

«Şiir yazmanın nesirden daha kolay olduğunu bilmiyordum. Aklımın ucuna getirmezdim bunu. Diri diri kesin beni iki satır şiir yazamam,» dedi kaşlarını çatarak. «Bizde ve Avrupa'da olan eski devrimci edebiyatı halk kitleleri arasında tanıtmak gerek.»

CLARA ZETKİN'den
LENİN ÜZERİNE ANILARIM
adlı yazıdan

...Lenin, biz üç kadını sanattan, öğretimden ve eğitimden söz ederken buldu. Ben de o sırada bolşeviklerin gerçekleştirdikleri kültür çalışması karşısındaki, yaratıcı güçlerin sanat ve yeni eğitime yol açan gelişmesi karşısındaki duygularımı yansıtıyordum. Bununla birlikte, bu alanlarda çoğu kez belirli ön araştırmaların, duraksamaların gözlendiğine dair duyduğum izlenimi de gizlemiyordum. Bence kültür yaşamı alanında yeni bir içerik ve yeni biçimler bulmaya yönelik heyecan dolu araştırmaların yanı sıra, bazen de yapmacık bri «modernleşme»ye ve Batılı örnekleri taklide özeniliyordu. Lenin hemen konuşmaya katıldı:

«Yeni güçlerin uyanması ve bu güçlerin Sovyet Rusya'da yeni bir sanat ve yeni bir kültür yaratmak amacıyla çalışması güzel bir şey dedi, çok güzel bir şey. Bu güçlerin coşkun gelişmi akla yatkın ve yararlıdır. Çağlar boyunca yitirdiğimiz zamanı gidermeliyiz ve bunu bütün yüreğimizle istiyoruz. Alabildiğince kargaşalık, coşkulu bir biçimde yeni sloganların aranması, bugün bazı sanat ve fikir akımları onuruna zafer şarkıları söylenmesi ve yarın 'bu akımların lânetlenmesi': Bütün bunlar kaçınılmaz gelişimler.

«Devrim bugüne kadar zincire vurulmuş olan bütün güçleri özgür kıldı ve yaşamın soluğunu getirdi onlara. İşte bir örnek: Bir yandan modanın ve Çar'ın çevresinin geçici heveslerinin, diğer yandan da soyluların ve burjuvazinin beğenilerinin, fantazilerinin resim, heykel ve mimarimiz üzerindeki etkisini düşünün. Özel mülkiyet temeline dayanan bir toplumda sanatçı pazar için çalışır. Yarattığını satın alacak kitlelere gereksinimi vardır. Devrimimiz sanatçıları bu aşağılayıcı koşulların boyunduruğundan kurtarmış) Sovyet Devleti'ni sanatçının savunucusu ve müşterisi yapmıştır. Kendini sanatçı sayan herkes hiç bir baskı olmaksızın kendi ülküsünü özgürce yaratma hakkına sahiptir.

«Ancak, biz toplumcuların kollarımızı kavuşturup bu kargaşalığın dilediğince gelişmesini izlemesi beklenmemeli. Biz bu süreci belirli bir yöntem çerçevesinde yönetmeli ve sonuçlarına biçim vermeliyiz. Oysa bu düzeyden uzağız, çok uzağız. Bence bizim de Doktor Karlstadt'larımız var. Biz «put kırmakta» çok fazla ileri gittik. Güzel olan «eskimiş» bile olsa korunmalı ve örnek alınmalı. Sadece eskimiş olduğu mantığından kalkarak, gerçekten güzel olana neden sırt çevirmeli ve neden onu hareket noktası olarak almamalı? Yeni olanı sadece «yeni» olduğu için neden bir tanrı gibi kabullenmeli? Ne saçmalık! Burada büyük bir ikiyüzlülük ve doğal olarak, Batı Avrupa'da egemen sanat akımına karşı duyulan bilinçsizce saygı var. Bizler iyi devrimcileriz, ancak, neden bilmem, kendimizi «uygar kültürle» bizim de boy ölçüşebileceğimizi tanıtlamak zorunda sayıyoruz. Ben ise «barbar» olduğumu söyleme yürekliliğini gösteriyorum. Expresyonizm, fütürizm, kübizm ve diğer «izm»leri sanatçı dehasının en yüksek anlatımları olarak değerlendiremiyorum. Bu tür eserlerden anlamıyorum. Bana hiç bir coşku vermiyorlar.»

Coşkun bir sanatçı ruhun, bir burnu neden birtakım üçgenlerle anlatmak zorunluluğunda olduğunu ve eylem halindeki devrimci br eğilimin çeşitli organların uyumlu bütünü olan bir insan vücudunu niçin iki tahta ayak üzerine oturtulmuş, elinde beş dişli iki çatal bulunan şekilsiz bir çuval olarak yansıtmak zorunluluğunu duyduğunu bir türlü anlayamadığımı vurgulamaktan alamadım kendimi. Lenin memnunlukla güldü:

«Evet, sevgili Clara, yapılacak hiç bir şey yok. İkimiz de eski insanlarız. Devrimde genç kalmak ve ön saflarda yer almak yetiyor bize. Yeni sanatın önünde ilerlemek olanlı değil bizim için, hep geride kalıyoruz.

«Ancak, diye devam etti Lenin, bizim sanat hakkındaki düşüncelerimiz pek önemli değildir. Sanatın milyonlarca insan arasından birkaç yüz ya da birkaç bin kişiye neler getirdiği de büyük önem taşımaz. Sanat halkın malıdır ve çalışan kitlelerin arasında çok derinlere kök salmalıdır. Sanat bu kitlelerce anlaşılmalı ve sevilmeli, bu kitlelerin duygularını, düşüncelerini ve istemlerini birleştirmeli, onların kültürel düzeyini yükseltmelidir. Sanat bu kitlelerin içinde bulunan sanatçıları cesaretlendirmeli, geliştirmelidir. İşçi ve köylülerin kara ekmeği bulamadığı bir ortamda bir avuç azınlığa en güzel pastalardan sunmak hiç olacak şey midir? Vurgulamak gereksiz, bu sözleri gerçek anlamında değil, mecazi anlamında söylüyorum: İşçi ve köylüleri hiç bir zaman unutmamalıyız. Biz onların hesabına yönetmesini ve değerlendirmesini öğrenmeliyiz. Sanat ve kültür alanında da geçerlidir söylediklerimiz.

«Sanatın halka halkın da sanata yaklaşabilmesi için, önce genel eğitim ve kültürün düzeyini yükseltmemiz gerekir. Bu konuda hangi aşamaya vardık? İktidara geldiğimiz andan itibaren giriştiğimiz kültürel çalışmalar karşısında hay-

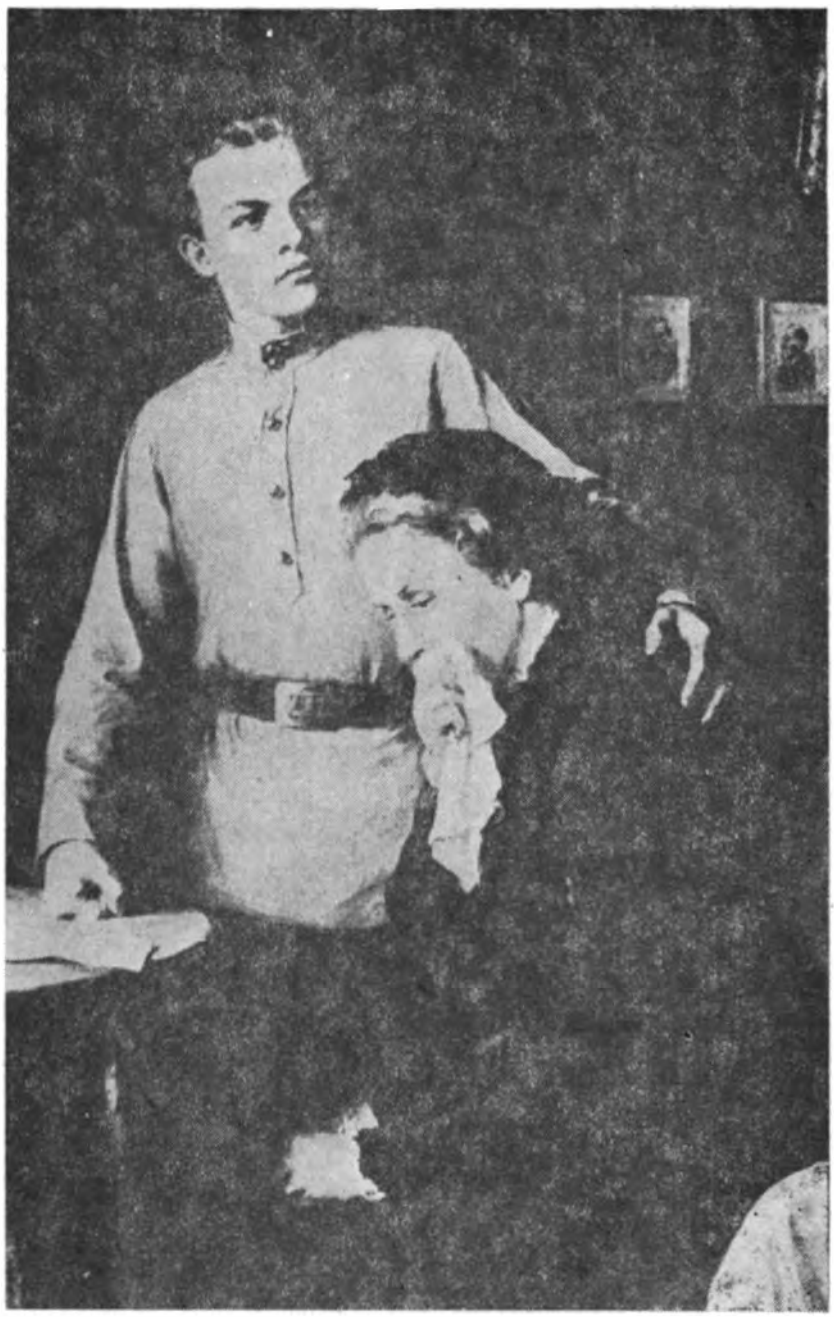

BELOUSSOV'un tablosu : **Biz o yoldan gitmeyeceğiz** *(Büyük kardeşinin karşısına dizilmesinden sonra söylediği sözler).*

ranlık duyuyorsunuz. Kuşkusuz kendimizi övmeden bu konuda çok şeyler, büyük şeyler yaptığımızı söyliyebiliriz. Bütün ülkelerdeki menşevikler, sizin Kautsky'de dahil olmak üzere bizi «kafa kesmek»le suçluyorlar. Biz sadece bunu yapmakla kalmadık, aynı zamanda çok sayıda kafaları aydınlattık da. Ancak bu sayılar sadece bir zamanlar egemen olan sınıflar ve kliklerin bize bıraktığı mirasa oranla «çok». Bununla beraber işçi ve köylülerde bildiğimiz öğrenim ve kültür gereksinmesi büyük. Ve bu gereksinmeyi yalnızca Petrograd'da, Moskova'da, büyük sanayi merkezlerinde değil, köylere kadar uzanan her yerde gözlemek olasılı. Ancak biz yoksul bir halkız. Okuma yazma bilmemeye karşı amansız bir mücadeleye giriştik. İrili ufaklı bütün şehirlerde, köylerde kitaplıklar, «okuma izbeleri» kuruyoruz. Kurslar açıyor, güzel gösteriler ve konserler düzenliyor, ülkenin dört bir yanına «gezginci sergiler» ve «kültür trenleri» gönderiyoruz. Ama yine de tekrarlamaktan kendimi alamıyorum: En temel bilgilerden, en ilkel kültürden yoksun olan milyonlarca kişilik bir halk için bütün bunlar nedir ki? Bugün Moskova'da on bin kişi, yarın da bir başka on bin kişi tiyatroda zevkten kendilerinden geçerken; milyonlarca insan da isimlerini hecelemeye, sayı saymaya başlıyor, kendilerine yeryüzünün düz değil yuvarlak olduğunu, dünyayı büyücülerin ve «tanrı»nın değil doğa yasalarının yönettiğini öğreten bir kültürü özümlemeye çalışıyorlar.»

«Lenin yoldaş, öğretim yoksunluğundan böyle acı acı yakınmayınız, diye belirttim. Bu, devrimin gerçekleştirilmesini bir ölçüde kolaylaştırmıştır. Okuma yazma bilmemek işçi ve köylülerin akıllarının burjuva görüş ve düşünceleriyle donanmasını önlemiş, onları yozlaşmaktan korumuştur. Propagandanız el değmemiş, ayak basılmamış bir alanda yapılıyor. İlk önce içine girilmez bir ormanın ağaçlarını kesmekle işe girişmenin zorunlu olmadığı bir yerde, gerek tohum ekmek, gerekse ürünü toplamak daha kolaydır.»

«Evet, doğru bu, diye cevapladı Lenin. Ancak belirli bir ölçüde, ya da, daha doğrusu mücadelemizin belirli bir evresi için. Okuma yazma bilmemek iktidarı elde etme mücadelesi arasında, eski siyasal düzeni yıkmak sözkonusu olduğunda hoşgörüyle karşılanabilirdi. Ancak biz sadece yıkmış olmak için mi yıkıyoruz? Biz daha iyiyi, daha güzeli yaratmak için yıkıyoruz. Okuma yazma bilmemek yeniden kurma görevimizle bağdaşmıyor. Düzeni yeniden yaratma işi, Marx'ın dediği gibi, bizzat işçilerin, ve eklemekte yarar görüyorum, özgür olmak istiyorlarsa köylülerin eseri olmalıdır. Sovyet düzenimiz bu görevi kolaylaştırmaktadır. Bugün binlerce emekçi çeşitli sovyetlerde ve sovyet örgütlerinde yeniden kurma işinde çalışmasını öğrenmektedirler. Bunlar da ülkemizde dendiği gibi «yaşamlarının baharı»nda olan erkek ve kadınlardır, içlerinden çoğu eski düzende yetişmişler ve sonuç olarak da ne eğitim görmüşler ne de kültürü özümlemişlerdir; ancak, bugün yaman bir öğrenme isteği duyuyorlar. Erkek ve kadınlardan oluşan yeni daha başka kuşakların da sovyet çalışmasına katılmalarını sağlamak ve onlara, uygulamalı ve kuramsal bilgiler vermek konusunda büyük çaba sarfediyoruz. Her şeye karşın, yönetici kadro gereksinmemizi bütünüyle gideremedik. Eski yöntemlerle yetişmiş birtakım bürokratları göreve çağırmak zorunda kaldık. Bunun sonucu olarak da bizde bir bürokrasi oluştu. Bürokrasiden bütün benliğimle nefret ederim: Şu ya da bu bürokrattan değildir bu nefretim. içlerinde yetenekliler de olabilir. Benim nefret ettiğim bir sistem olarak bürokrasidir. Her şeyi felce uğratmakta ve bozmaktadır. Bürokrasiyi yenmenin ve onu kökünden kazımanın en güvenilir yolu halkı en geniş biçimde eğitmek ve yetiştirmektir.

«Gelecek hakkındaki umutlarımız nelerdir? İşçi ve köylü gençliğin okuması, öğrenmesi, kültür sahibi olmasını sağlamak amacıyla kurduk ve başarılı önlemler aldık. Ancak burada da aynı güç soru gündeme gelmektedir: Bizim gibi kalabalık bir halk için bütün bu yapılanlar ne dereceye kadar yeterlidir? Ve işin kötüsü yeterince çocuk bahçelerimiz, öksüzler için yurtlarımız, ilkokullarımız yok. Milyonlarca çocuk eğitim, öğretim görmeksizin yetişiyor. Onlar da aynen babaları gibi, dedeleri gibi cahil kalıyorlar. Nice yetenekler harcanıyor, nice aydınlık özlemleri solup gidiyor! Bu, gelecek kuşağın mutluluğuna karşı işlenmiş korkunç bir cinayet, yakında sosyalist bir topluma dönüşecek Sovyet Devleti hazinesinin soyulmasına eşit bir suç. Sözkonusu koşulların bağrında büyük bir tehlikenin yattığını söyleyebiliriz.»

Lenin'in o alışılagelen sakin sesinde şimdi derin bir öfke seziliyordu.

Üçümüze de yaman bir söylev verdiğine bakılacak olursa bu sorun Lenin için çok önemli, diye düşündüm. İçimizden biri, kim olduğunu anımsamıyorum, sanat ve kültür alanında özellikle çarpıcı olan bazı olaylara değindi ve bunları «günün koşulları» ile açıklamaya çalıştı. Şöyle cevapladı Lenin:

«Biliyorum. Çoğu içtenlikle panem et circenses'lerin («ekmek ve sirk gösterileri») bu dönemin güçlüklerini ve tehlikelerini önleyeceğine inanıyorlar. Ekmek, evet. Gösteriler belki. Bunu ben de isterim. Ancak unutulmamalıdır ki, sirk gösterileri büyük bir sanat örneklemesi değildir. Olsa olsa belirli ölçüde güzel bir eğlencedirler. İşçi ve köylülerimizin Romalı lumpen proletaryaya hiç benzemediği akıldan çıkarılmamalı. İşçi ve köylüleri besleyen devlet değildir. Devleti besleyen onlardır. Sözkonusu kitle devrimi «yapmış» ve kanını akıtıp sayısız özverilerde bulunup davayı savunmuştur. İşçi ve köylülerimiz bu sirk gösterilerinden daha iyisini haketmişlerdir. Büyük sanat onların hakkıdır. Bu bakımdan kitlelerin eğitim ve öğretimini birinci plana aldık. Amacımız kültür için gerekli olan alanı hazırlamak: Çünkü ekmek sorunu ancak böylelikle çözümlenebilir. İçeriğine uygun düşen biçimi de yaratacak olan gerçekten yeni ve büyük bir sanat bu alan üzerinde oluşacaktır. Bu yolda «aydınlarımız» hayatî önemde olan birtakım soylu görevleri yerine getirmek durumunda kalacaklar. Bu görevleri üstlenerek ve gerçekleştirerek kendilerine Manifesto'da da ustalıkla gösterilmiş olan sefil bir yaşamdan uzak özgürlük kapılarını ardına kadar açan proleter devrimine karşı borçlarını ödemiş olacaklardır.»

O gece —geç vakitlere kadar oturmuştuk— daha başka konulara da değindik, ancak ben Lenin'in özellikle sanat, kültür, halk öğretimi ve eğitimi sorunlarıyla ilgili değinilerinden etkilenmiştim.

Kitlelere marksist bir yorumla yaklaşan Lenin doğal olarak bu kitlelerin kültürel gelişimine çok büyük önem veriyordu. Devrimin en güzel başarısı, sosyalizmin gerçekleşmesinin en kesin güvencesi ona göre bu sahada yatıyordu.

Bir gün bana, «Kızıl Ekim, de-

SEROV'un tablosu *Lenin Rusya Sovyetleri II. Kongresi'nde konuşuyor.*

di, iktisadi devrim temeli üzerine tamamlanacak olan büyük kültür devrimine geniş bir yol açmıştır. Çeşitli ırk ve milliyetlerden olan ve farklı uygarlık düzeylerinde bulunan erkek ve kadının yeni bir yaşama doğru atılımlarını düşünelim. Sovyet iktidarının görevi büyüktür. Yüzyıllardır süre gelen kültürel gecikmeyi kısa bir süre içinde gidermelidir. Sovyet örgüt ve kuruluşlarının dışında çok sayıda bilim kuruluşu, ressamlar, profesörler kültürel evrim konusunda elbirliği ettiler; önemsenmesi gerekli bir kültürel etkinlik de fabrikalardaki sendikalarımız ve kırsal kesimlerdeki kooperatiflerimiz tarafından gerçekleştirildi. Partimizin etkinliği kendisini her yerde göstermektedir. Yapılanlar eskisine oranla büyük, yapılması gerekenler gözönüne alındığında ise çok yetersiz. Kültür devrimimiz henüz ilk adımlarını atıyor.»

Lenin söz arasında Bolşoy Tiyatrosu'ndaki muhteşem bir gösteriyi anımsadı.

«Evet, dedi gülümseyerek, bale, tiyatro, opera, resim sergileri, modern ya da çok modern resim, heykel sergileri, bütün bunlar yabancılara bizim sandıkları kadar barbar olmadığımızı tanıtlıyor. Bunların toplumsal kültürün görünümleri olduklarını inkâr etmiyorum ve de küçümsemiyorum değerlerini. Ancak doğrusunu söylemek gerekirse ben, herhangi bir gösteriden çok, ücra bir köyde iki ya da üç ilkokulun açılmasını daha olumlu buluyorum. Kitlelerin genel kültür düzeyinin yükselmesi sağlıklı ve sağlam bir temel yaratacak. Sanatın, bilimin, tekniğin gelişiminin inancası olacaktır. Kültürü yayma ve yaratma isteği bizde çok geniş, ancak aynı zamanda deneyler yapmaya karşı büyük bir tutkunun varlığını da göz önüne alınak gerekiyor. Ciddi işlerin yanı sıra gereksiz yere de çok güç harcanıyor. Bu noktada yaratıcı yaşamın doğada olduğu kadar toplumda da harcamayı gerektirdiği gözükmüyor. Kültür devrimi için temel olan unsur iktidarın proletarya tarafından ele geçirildiği andan itibaren vardır: Bu unsur kitlelerin uyanışı, kültürel atılımlarıdır. Tarih sahnesinde yeni toplumsal düzen tarafından oluşturulan ve bu düzenin yaratımına katkıda bulunan yeni bir kuşak belirmektedir.»

ANATOLİ LUNAÇARSKİ'den

LENİN VE SANAT

Lenin, sanat sorunlarıyla az ya da çok ciddi olarak uğraşmaya hemen hemen hiç zaman bulamadı yaşamında. Özencilikten yoksun olduğu ve bundan tiksindiği için bu konuda fazla söz söylemeyi pek sevmezdi. Ancak çok belirli beğenileri vardı. Büyük Rus klasik yazarlarını, edebiyatta, resimde, tiyatroda gerçekçiliği seviyordu.

1905 yılında, ilk devrim sırasında Lenin'le bir geceyi beraberce D. Lesçenko'nun evinde geçirdik. Lesçenko'nun bütün dünyadaki ressamlar hakkında yazılıp, Knakfuss tarafından basılan kitaplardan oluşan bir koleksiyonu vardı. Ertesi sabahı Vladimir İliç şöyle dedi bana: «Bu sanat tarihi ne çekici bir konu. Bir marksist için bu sahada yapılacak ne çok iş var. Bir o kitap, bir bu kitap derken bütün gece gözümü kırpmadım. Bu sanat sorunlarıyla uğraşmak için boş zamanımın olmadığına —ve belki de hiç bir zaman bulamıyacağım böyle bir vakti— bayağı üzüldüm.»

Daha ilerde, devrimden sonra, Lenin'e birçok kez çeşitli sanat kurullarında rastladım. Bir gün beni kendisi ve Kamanef ile birlikte İsa Kilisesi'nin yanında III. Aleksandır heykelinin yerine dikilecek anıt için yapılan tasarıları icelemeye çağırdı. Vladimir İliç bütün bu tasarıları sertçe eleştirdi. İçlerinden hiç biri hoşuna gitmemişti. Fütürist türde bir örneğin önünde büyük bir şaşkınlıkla durdu. Ancak bu konudaki düşüncesi sorulduğunda: «Ben bir şey anlamadım. Lunaçarski'ye sorun» cevabını verdi. Ben de burada dikkati çekici nitelikte tek bir eser göremediğini yansıttım. Bunun üzerine çok memnun oldu ve «Ben de sizin o berbat fütürist korkuluklardan birini diktirteceğinizden korkuyordum» dedi.

Bir başka kez de, Karl Marx'ın bir anıtı söözkonusuydu. Çok tanınmış bir heykeltraş olan M. «Karl Marx dört fil üzerinde» başlığını taşıyan tasarısını sergilemek için oldukça direndi. Bu beklenmedik konu hepimize ve Vladimir İliç'e de tuhaf geldi. Sanatçı yarışmayı kazanmak için üç kez yeniden başladı eserine. Ancak başkanı bulunduğum kurul, sözkonusu heykeltraşın eserini kesinlikle reddetti ve tercihini Alyosin tarafından yönetilen bir

grup heykeltraşın eseri doğrultusunda kullandı. M. bunun üzerine Iliç'e yakınmış. İliç özel olarak telefon etti bana ve yeni bir jüri kurmamı istedi. Sonra da sözkonusu olan iki eseri görmeye geleceğine dair, söz verdi. Gerçekten de sözünü tuttu. Alyoşin'in eseri daha çok hoşuna gitti ve heykeltraş M.'nin projesini reddetti.

Aynı yıl (1920-Yay. N.) Bir Mayıs bayramı için bir Marx anıtının dikilmesinin düşünüldüğü alana, Alyoşin grubu bir maket yaptı. Lenin eseri görmeye geldi ve anıtın çevresinde döndü durdu, gerçek boyutları hakkında bilgi aldı ve sonuçta beğendi. Ancak gene de şunları ekledi: «Anatoli Vassiliyeviç lütfen sanatçıya saçları biraz daha düzeltmesini söyler misiniz. Marx resimlerindeki izlenimi vermeli; oysa buradaki benzerlik biraz az bence.»

1918 yılında Lenin beni çağırttı ve sanatı propaganda aracı olarak kullanmanın gerektiğini yansıttı. Bu konuda iki tasarısı vardı; birincisi genel olarak afişlerin asıldığı binaları, duvarları, devrimci içerik taşıyan yazılarla donatmaktı. Hemen bu yazılardan bir iki örnek verdi.

İkinci tasarısı ise Petrograd'da, Moskova'da büyük devrimcilern alçıdan geçici olarak anıtlarını dikmekle ilgiliydi. İki şehir Lenin'in düşüncesini uygulamaya geçirme konusunda hemen olumlu cevap verdiler. Böylece, her anıtın açılış töreninin yanısıra belirli bir devrimciye adanmış bir söylev olanağını da getireceği ve her anıt kaidesinin açıklayıcı yazılar taşıyacağı öngörülüyordu. Vladimir İliç buna «anıtlar yolu ile propaganda» adını veriyordu.

Petrograd'da bu, «anıt yolu ile propaganda» oldukça başarı kazandı. Bu anıtların ilki Radşçef'e adandı, ve eseri Sherwood yaptı. Eserin Moskova'da da bir örneği dikildi. Ne yazık ki, Petrograd'daki anıt çöktü ve yeniden yapılmadı. Zaten bu şekirdeki anıtların çoğu kullanılan malzemenin dayanıksızlığı yüzünden uzun süre sürdüremediler varlıklarını, yıkılıp gittiler; oysa içlerinde Garibaldi'nin, Sevçenko'nun, Dobrolyubof'un, Herzen'in ve diğer bazılarının büstleri gibi gayet güzel olanlarını anımsıyorum. Fütürist eğilimli sanatçıların yaptıkları eserler ise daha az başarı kazandı. Perovskaya'nın kübist bir yorumla yapılan büsbütün açılışında çoğu kişi ürküntüyle geri çekildiler ve Z.

Mayıs 1919 : Kızıl Meydan'daki mitingde LENİN

Lilina son derece kesin bir biçimde eserin hemen kaldırılmasını istedi. Aynı şekilde Çernişevski anıtı da, sanıyorum ki, birçoğuna biraz fazla barok geldi. En iyisi Lassalle'inkiydi. Eski belediye meclisinin yanına dikilmişti. Yanılmıyorsam bronzları dökülmüş olan bu anıt bugün de hâlâ o eski yerindedir. Matveyef'in yaptığı Karl Marx'ın heykeli son derece başarılıydı. Ne yazık ki çöktü. Şimdi aynı yerde, yani Smolni'nin yakınında, Matveyef'in özgün yorumuna yaklaşmaktan çok uzak, rastgele bir çalışmanın ürünü olan, bronzdan bir Marx büstü durmaktadır.

Moskova'daki anıtlar ise oldukça kötüydü. İçlerinden en iyisi, bence şair Nikitin'indi. Vladimir İliç'in bütün anıtları gezip gezmediğini bilmiyorum. Ancak bir gün bana öfkeli bir biçimde «anıtlar yoluyla propagandanın» hiç bir şey verme-

diğini söyledi. Kendisine Petrograd deneyine ve Zinovyef'in tanıklığına başvurarak cevap verdim. Başını kuşkulu bir ifadeyle salladı ve şöyle dedi: «Bu, bütün yeteneklilerin Petrograd'da ve bütün başarısız sanatçıların da Moskova'da toplandığı anlamına mı geliyor?» Bu garip olayı ona açıklayabilme konusunda yetersiz kaldım.

Konenkof'un yaptığı anı niteliğindeki bir plakete karşı da belirli bir duraksama gösterdi. Plaket ona pek inandırıcı gelmemişti. Zaten Konenkof'un kendisi bile yapıtıyla alay ediyordu. Bu arada ressam Altman'ın Vladimir İliç'e Kalturin'i temsil eden bir kabartmayı armağan ettiğini de unutmadım. Kabartma İliç'in çok hoşuna gitmişti, fakat gene de onun fütürist bir yapıt olup olmadığını sordu bana. Kısacası fütürizmi beğenmiyordu. Nadejda Konstantinovna ile gittiği Yüksek Teknik Sanatlar Okulu'nun «Solcu» öğrenciler yurdunda öğrencilerle arasında geçen konuşmada ben yoktum. Bana o konuşmadan daha sonra söz ettiler. Vladimir İliç onlarla, biraz da alay ederek şakalaşmış ve bu konuda kendini yeterince bilgili görmediği için ciddi olarak konuşamayacağını orada da belirtmiş. Gençliğe gelince onları olağanüstü bulmuş ve toplumcu eğilimlerinden çok memnun olmuş.

Yaşamının sonlarına doğru Lenin sanatsal beğenilerini doyurma olanağını çok az buldu. Çoğu kez tiyatroya, özellikle Sanat Tiyatrosu'na gitti. Buradaki oyunları çok beğeniyordu, çünkü bunları seyrettikten sonra hep keyfi yerine geliyordu.

Vladimir İliç müzikten çok hoşlanıyordu. Bir ara evimde güzel konserler düzenliyordum. Bazen Şalyapin'in gelip şarkı söylediği, Meyçik, Romanovski, Stradivarius yaylı sazlar kuarteti, Kusyevitski, vb. gibi sanatçıların çaldığı olurdu. Bu konserlere Vladimir İliç'i de çağırmıştım. Ama her seferinde de meşguldü. Bir gün bana açıkça şöyle dedi: «Hiç kuşkusuz müzik dinlemek çok güzel. Ancak inanınız altüst ediyor beni. Çok heyecanlandırıyor.» Lenin'i evinde tertiplediği konserlerden bir ikisine getirme mutluluğuna erişen Tsiyurupa yoldaş da aynı şeyleri söylemişti: «Müzik Vladimir İliç'e büyük zevk veriyor, ama altüst ediyor onu..» Lenin'e Bolşoy Tiyatrosu'nun bize çok pahalıya mal olmadığını birçok kez tanıtlamak durumunda kaldım. Ancak buna karşın gene de para yardımlarının azaltılması için ısrar etti. Bu tür bir tavır alması iki nedene dayanıyordu. Bunlardan birincisini şöyle açıkladı: «En basit köy okullarını beslemek için bile yeterli olanaklardan yoksun bulunduğumuz bir ortamda, böylesine şatafatlı bir tiyatro için para harcamak olmaz.» İkinci nedeni de bu tiyatro işine karşı giriştiği eleştirileri cevapladığım bir toplantıda yansıttı. Sözkonusu tiyatronun kültürel öneminin tartışılmazlığını dile getirdim. Bunun üzerine Vladimir İliç gözlerini muziplce kırpıştırarak: «Ne olursa olsun, bu tamamen derebeylik kültürünün bir parçası, ve hiç kimse itiraz edemez buna» dedi.

Burada kalkıp, Vladimir İliç'in geçmiş kültüre düşman olduğu sonucuna varılmamalı. Ona derebeylik izleniminin veren tamamen operanın o şatafatlı havasıydı. Geçmiş sanata ve özellikle Rus gerçekçiliğine (örnekse Peredvijniki'lerin gerçekçiliğine) önem verirdi.

İşte Vladimir İliç'ten aklımda kalan anılar. Bir kez daha tekrarlamakta yarar görüyorum ki, o estetik beğenilerini ve antipatilerini ileri sürmezdi.

1918 yılında Proletkult yandaşlarının Aleksandrinski Tiyatrosu üzerindeki baskısı büyük oldu. Kişisel planda Proletkult ile sıkı bağlarım vardı. Ancak, sonuçta «gerici sanatın beşiği» ile bağları kopartmayı öneren eleştiriler, beni belirli bir duraksamaya itti.

Ve doğrudan doğruya Lenin'in fikrini sormaya karar verdim.

Vladimir İliç'in çalışma odasına girince, tarihini tam olarak anımsıyamıyorum ama her halde 1918-1919 yıllarında olacak, ülkenin en iyi tiyatrolarını korumak için elimden gelen her çabayı göstermeyi düşündüğümü söyledim ona. Sonra da ekledim: «Şimdilik hiç kuşkusuz, repertuar eski, ancak onu bütün yetersizliklerden arındırmak için her şeyi yapacağız. Halk, özellikle bir proleter kitlesi, sık sık geliyor tiyatroya. Ve bu kitle, tabii bu arada zaman etkeni de, tiyatroları ne ölçüde tutucu olurlarsa olsunlar, ilerici bir yapıya dönüşme zorunluluğuna itecekler. Bu değişimin kısa br süre içinde gerçekleşeceği kanısındayım ben. Buna doğrudan doğruya karışmanın tehlikeli olacağı inancındayım. Bu alanda şimdilik, önerecek hiç bir şeyimiz yok. Ve tarih salınesine çıkacak olan yeninin geleneksel kültürle bağını yitirmesi olasılığı çok güçlü. Çünkü sonuç olarak, her şeye karşın devrimin zaferinden sonra çok yakın bir gelecekte müziğin proleter ve sosyalist bir müzik olacağı düşünülerek, konservatuarlar ve müzik okulları kapatılamaz ve «feodal - burjuva» olmakla suçlanan eski müzik aletleri ve notalar yakılamaz.»

Vladimir İliç beni dikkatlice dinledi ve bu düşünce çizgisini sürdürmemi, ancak devrimin etkisi altında doğmak üzere olan yeni sanatı desteklemeyi de savsaklamamanın gerektiğini söyledi. Başlangıçta niteliğin yüksek olmaması çok önemli değildi. Bu alanda sadece estetik değerler kullanılmamalıydı, aksi takdirde daha olgun olan eski sanat yeninin gelişimini köstekler ve bu arada hiç kuşkusuz kendi de değişime uğrardı. Ancak bu değişim yeni eserlerin rekabetiyle ne kadar az kamçılanırsa o kadar yavaş olurdu.

Vladimir İliç'e, bu tür hatalardan kaçınmak için her şeyi yapacağımın inancasını vermek için atıldım hemen: «Ancak, öz güçlerimize olumsuz ve bizim için zararlı olan bir işlevi yüklemeye çalışan psikopat ve şarlatanların dümen suyumuza takılmalarına izin veremeyiz.» Bunun üzerine Lenin aynen şu cevabı verdi: «Psikopatlar ve şarlatanlar konusunda söylediklerinizde tamamen haklısınız. Yenen sınıf ve üstelik aydın güçleri sayısal olarak şimdilik zayıf olan sınıf, gerekli önlemler alınmazsa eğer, kaçınılmaz bir biçimde benzeri unsurların kurbanı olur. Bu belirli ölçüde kaçınılmaz bir sonuçtur ve hatta zaferin bir kanıtıdır.»

«O halde, şöyle özetliyebiliriz, dedim. Eski sanatın içerdiği az ya da çok değerli her şey korunacaktır. Müzeye değil, eyleme ait olan sanatlar, tiyatro, edebiyat, müzik belirli bir baskıya boyun eğmelidirler. Ancak bu baskı her türlü zorbalıktan arınmış olmalı, yeni gereksinimleri anında karşılayacak bir evrimi gerçekleştirebilecekleri bir düzeyde kalmalıdır. Yenilikler karşısında uyanık olmalı, bu yeniliklerin salgın halini almalarını önlemeliyiz. Gerçek bir sanat değeri taşıdıkları ölçüde, onlara daha önemli yer vermeli, yeniliklere bu görüş açısının ışığında elimizden gelen her türlü yardımı yapmalıyız.»

Bunun üzerine şöyle dedi Lenin: «İşte bunun oldukça açık ve kesin bir formül olduğunu sanıyorum. Bu görüşünüzü çeşitli konuşmalarla ve makalelerle halkımıza anlatmaya çalışın.»

«Bunu yaparken söylediklerinizi kullanabilir miyim?» diye sordum

kendisine.

«Neden? Ben sanat konusunda uzman değilim ki. Siz halk komiserisiniz. Yeterli bir otoriteniz olmalı.»

Konuşmamız bu sözlerle bitti.

ALEKSANDIR SERAFİMOVİÇ'den
LENİN'İ EVİNDE ZİYARET
adlı yazıdan

Lenin'i kurultay ve konferanslarda birçok kez dinlemiştim. Ve bir nokta her zaman dikkatimi çekmişti: Lenin'in söylevi genel olarak kendisinden önce ve sonra olan konuşuculardan daha kısa sürüyor, ancak her seferinde de çok güçlü bir etki yaratıyordu.

Başbaşa ancak bir kez konuştum kendisiyle ve bugün, bu tek, unutulmaz görüşmeyi, Lenin'i evinde ziyaret ettiğim o günü anlatmak istiyorum.

O unutulmaz gece, kurultay ve konferanslarda rastladığım o öndere, o konuşucuya hiç benzemeyen bir Lenin'le karşılaştım. Karşımda iyi bir dost, dünyada olup bitenlere karşı canlı, yorulmak bilmez bir ilgi gösteren neşeli bir insan, çevresindekilere karşı şaşılası bir tatlılık ve sevecenlik içinde bulunan yeni bir Lenin vardı.

«Bir şeyler üstüne çalışıyor musunuz?» diye sordu.

«Bu sıralar yazmak güç; büyük bir örgütlenme faaliyeti var.»

Lenin kaşlarını çattı.

«Evet ülkemizde büyük bir örgütlenme faaliyeti var. Siz yazarlara gelince, sizler işçileri edebi çalışmalarınıza katılmaya alıştırmalısınız. Bunun için çok çaba sarfetmeli, işçinin her küçük girişimi büyük bir sevinçle karşılanmalı. Derginizde işçilerin yazıları da yayımlanıyor mu?»

«Fazla değil, Vladimir İliç. Bilgi ve kültür eksikliğini göz önüne almak gerekiyor.»

Gülen gözlerle baktı bana:

«Ama bunun önemi yok. Yazmasını öğrenecekler ve olağanüstü bir edebiyatımız olacak. Dünyanın ilk proleter edebiyatı...»

Bu sözlerde insana, Rus sanatına coşkulu, bitip tükenmez, etkili bir inanç ve emekçi bir halka karşı duyulan sevgi yatıyordu.

(Türkçesi : B. ARIBAŞ)

LENİN Üzerine

«Devrimin güncelliği»
adlı kitaba sonsöz

Bu küçük kitap, Lenin'in ölümünden hemen sonra, herhangi bir hazırlık yapılmadan, o zamanlar bana öneınli görünen spontane bir ihtiyaçtan, Lenin'in entelektüel (geistlich) kişiliğinin odak noktasını teorik olarak saptama ihtiyacından dolayı kaleme alındı. Bunun için kitabın alt başlığı «Düşüncesinin Bağlamı Üzerine Bir İnceleme» idi. Bu başlık da göstermektedir ki, benim için sözkonusu olan şey, Lenin'in nesnel, teorik sistemini yeniden üretmek değil, bu sistemleştirmeyi ve bunun Lenin'in kişiliğinde ve eyleminde ete kemiğe bürünmesini mümkün kılan devingen güçleri, nesnel ve öznel olarak tasvir etmekti. Bu dinamik birliği, onun yaşantısı ve eseri içinde, yoğun ve eksiksiz olarak çözümlemeye kalkışmayı düşünme-

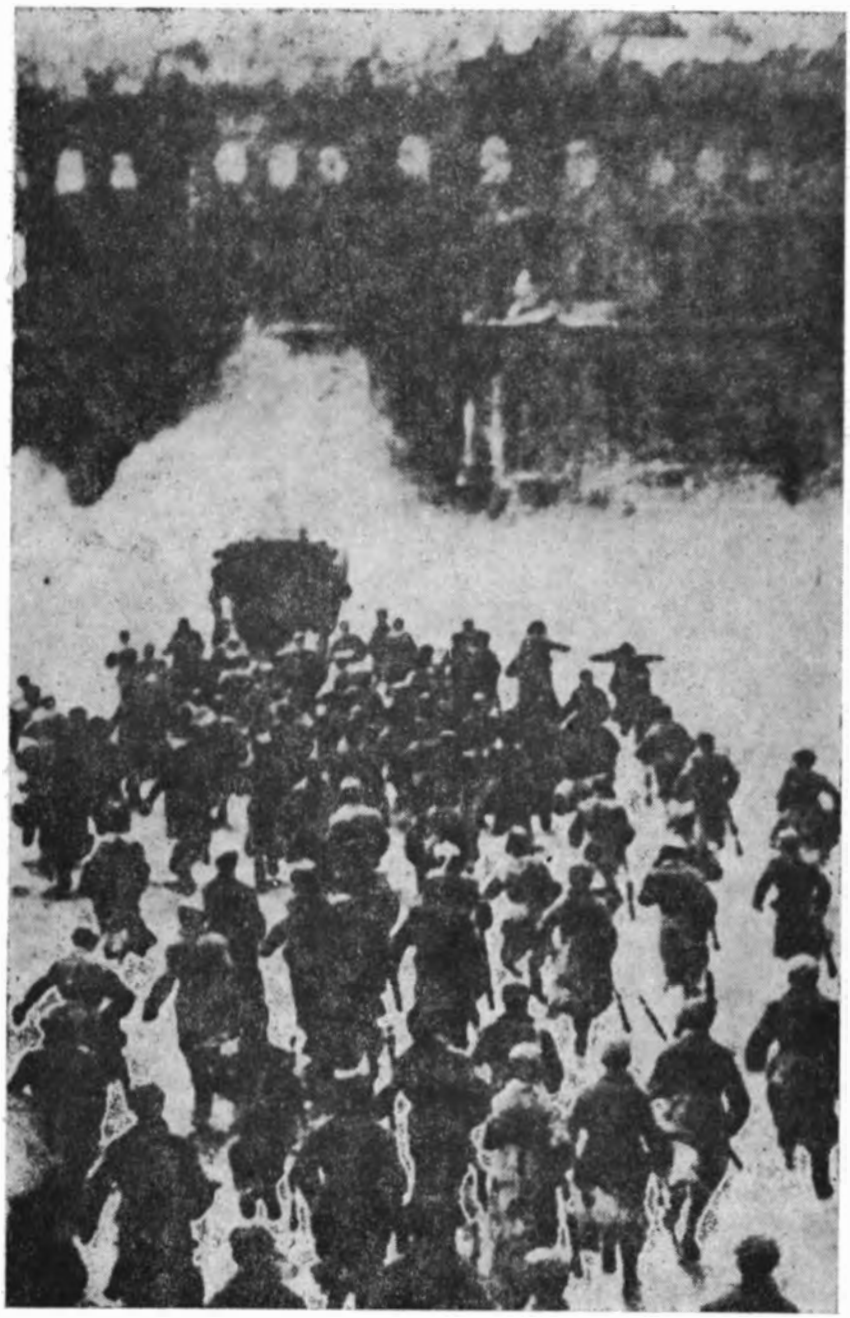

7 Kasım 1917, insanlık tarihinin akışını değiştiren gün : Petrograd halkı Kış Sarayı'na doğru hücuma geçiyor.

Ünlü İngiliz yazarı Wells'le Moskova'da 6 Ekim 1920 günü yaptığı görüşme sırasında..

dik bile.

Bugün bu tür yazılara duyulan nisbeten büyük ilgi, herşeyden önce yaşadığımız dönemle belirlenmektedir. Stalin döneminin Marksist eleştirisi başlayalı beri, 1920'lerdeki eleştirel eğilimlere karşı da bir ilgi uyanmıştır. Bu, —teorik-nesnel açıdan düşünüldüğünde— çok fazla abartılmazsa, kolayca anlaşılabilecek bir olgu. Çünkü, o sıralarda gelişen devrim-krizine Stalin ve yandaşlarının bulduğu çözümler yalnış olduğu kadar, bu dönemde, daha sonraki aşamanın sorunları için de bir ölçüt sağlayabilecek olan bir perspektif ya da çözümlemeyi, başka birinin sunabilmesi de pek mümkün değildi. Bugün Marksizmin Rönesansına verimli bir katkıda bulunmak isteyen biri, 1920 yıllarına, işçi hareketinin salt tarihsel bir dönemi olarak, artık kapanmış olan geçmiş bir dönem olarak bakmalıdır; temelden yeni olan bugünkü aşama açısından, bu dönemin ders ve tecrübeleri, ancak bu yolla doğru biçimde değerlendirilebilir. Ama büyük insanlarda kural olduğu üzere, Lenin'in kişiliği de çağını öylesine şekillendirmiştir ki, onun söylediklerinin ve eylemlerinin sonuçları ve özellikle uyguladığı yöntem, son derece değişmiş olan koşullar altında bile, belirli bir güncelliği halâ koruyabilmektedir.

Bu kitap, 1920'lerin ortalarının saf bir ürünüdür. Önemsiz sayılamıyacak olan bir Marksistler gurubunun Lenin'in kişiliğini ve misyonunu, dünya olaylarının gidişi'ndeki yerini nasıl gördüğünün bir belgesi olarak, bu kitaba ilginiz kalınmaması doğal. Ama bu kitaptaki düşüncelerin, Lenin'in kendi teorik yaşam-çalışmalarından çok, o dönemin görüşleri —hayaller ve abartmalar da dahil olmak üzere— tarafından belirlendiği sürekli akılda tutulmalıdır. Daha ilk cümlede, dönemin önyargılarından biri görülmektedir: «Tarihsel maddecilik proletarya devriminin teorisidir.» Şüphesiz bu tanım, tarihsel maddeciliğin önemli bir belirlenimini dile getirmektedir. Ama öte yandan, bu tespit, tarihsel maddeciliğin özünün kesinlikle tek yanı ve tek tanımı değildir. Ve Lenin —ona göre devrimin güncelliği düşünce ile pratiğin bağını oluşturmaktadır— meseleyi tek bir boyuta indirgeme ve tarihsel maddeciliğin gerçek metodolojik zenginliğini ve toplumsal evrenselliğini sınırlama yolundaki her türlü çabaya en sert biçimde karşı çıkmıştır.

Lenin'in anlayışına uygun bir eleştiri, bu küçük kitabın birçok yerine uygulanabilir. Aklı başında, ciddi okuyucuların kendilerini eleştirel bir uzaklık içinde tutacaklarına inandığım için, ben sadece böyle bir eleştirinin haklılığını ve yönünü belirtmekle yetineceğim. Lenin'in eserinden kaynaklanan bakış açısının —Stalinizmin çürütülmesindeki momentler olarak— bugün de belirli bir metodolojik geçerliği halâ korumakta olan sonuçlara götüren yerlerini özel vurgulamak bence önemli; başka türlü ifade edecek olursak, bu gibi kısımlarda, yazarın Lenin'in kişiliğine ve eserine olan bağlılığı herşeye karşın boşa gitmemiş olmaktadır. Lenin'in davranış tarzı üzerine yapılan bazı tespitler, zımnen, daha sonraki Stalinci gelişimin oldukça şiddetli bir eleştirisini içermektedir (o sıralar, ancak Zinoviev'in Komintern'deki önderliğinin ardına saklanarak dışa vuruyordu). Stalin'ın yönetimi altında, tüm örgütsel sorunların, gittikçe artan biçimde dondurulması hatırlansın; parti örgütü, dönemin koşullarından, politikanın gereklerinden bağımsız olarak, —hem de Lenin'i tanık göstererek!— yerinden oynatılmaz bir fetiş haline getirildi. İşte Lenin'in uyarısı: «Siyasal sorunlar, örgütsel sorunlardan mekanik biçimde ayrılamaz»; ve aşağıdaki yorum böyle bir Leninist siyasal dinamik anlayışı içinde yapılmıştı: «Bundan dolayı, teori alanındaki her türlü dogmacılık ve örgütlenmedeki her türlü katılaşma, parti için zararlıdır. Çünkü Lenin'in söyleyişiyle, «yeni tehlikeler ve kurbanlar getiren her yeni mücadele biçimi, buna kötü hazırlanan bir örgütü kaçınılmaz olarak örgütsüzleştirir. Tutulması gereken yolu açıkça ve bilinçli olarak izlemek —herşeyden önce kendisiyle ilgili olarak— partinin görevidir; böylece örgütsüzleşme tehlikesi vahim bir hal almadan önce, parti kendisini dönüştürebilir ve bununla kitlelerdeki dönüşümü ve ilerlemeyi kışkırtabilir.» O zamanlar yapılan bu yorum, doğal olarak, o büyük yılların somut devrimci canlılığı içinde, verilen bir ricat muharebesinden ibaretti, —yaklaşan bürokratik ve mekanik katılaşma karşısında.

Ama bugün dogmatik kolaycılığa her alanda başarıyla direnilmesi gerekiyorsa, 1920'lerin deneyleri, ancak geçmiş olma özellikleri ka-

bul edilirse, verimli olacak dürtüleri dolaylı yoldan sağlayabilir. Bunun için 1920'ler ile halen yaşamakta olduğumuz dönem arasındaki farklılığın açık ve eleştirel olarak kavranması kesinlikle zorunludur. Lenin'in eserine de aynı eleştirel açıklıkla yaklaşmamızın zorunluluğunu belirtmeğe gerek yok. Ve Lenin'in yaşam-çalışmasından bir «dokunulmaz» dogmalar derlemesi yapmak istemeyenler için, bu yaklaşım, Lenin'in laik büyüklüğünden en ufak bir küçültmeye olsun yolaçmaz.

Lenin'in gerçek büyüklüğünün dökümü, doğal olarak, bu kitabın boyutlarının çok ötesinde. Kitabın konusuna oranla, bu daha fazla zamana bağlı. Yaşantısının son yıllarında Lenin, bu icelemeye göre oranlanamayacak bir açıklıkla, 1917'de başlayan dönemin yakınlaşan sona erişini önceden görmüştü.

Yine de kitap, zaman zaman önsezgiyle Lenin'in gerçek tinsel fizyonomisini vermektedir, ve o zamanlar henüz belli belirsiz elyordamıyla yapılan gerçeğe yönelik saptamalardan, aşağıdaki açıklamalara geçmek istiyoruz. Hilferding'e ve özellikle Rosa Luxemburg gibi çağdaşlarına oranla, Lenin'in iktisatta onlar kadar uzman olmadığını belirtmiştik. Ama bir bütün olarak dönemi yargılarken onlara üstün gelen Lenin'di. «Lenin'in üstünlüğü, —ve bu eşi benzeri olmayan bir teorik başarıdır— emperyalizmin ekonomik teorisini çağımızın bütün siyasal sorunlarıyla birbirine somut olarak bağlamayı başarmasında; dolayısıyla yeni aşamanın ekonomisini, böyle belirlenmiş bir çevre içindeki tüm somut davranışlar açısından bir ölçüt haline getirmeyi başarmasında yatmaktadır.» Bu özelliğe Lenin'in birçok çağdaşı dikkat etmiştir, —dost yada düşman— onun taktik ve realpolitikdeki yeteneğinden sözetmişlerdir.

Ancak, meselenin özü bu tür yargılarla yakalanamamaktadır. Sözkonusu olan, «bir bütün olarak sürecin yargılanmasındaki, salt teorik bir üstünlükten çok daha ilerde olan birşeydi. Lenin bu üstünlüğe teorik olarak derin ve zengin bir temel sağladı. Onun sözde realpolitiki, asla ampirist bir pragmatistin politikası değil, özünde teorik olan bir tavrın pratik doruğuydu. Bu tavır, Lenin'de daima, içinde devrimlan belirli bir durumun toplumsal - tarihsel özgüllüğünün (Geradesosein) kavranmasıyla doruk noktasına erişir. Bir Marksist olarak Lenin için, «somut durumun somut çözümlemesi, saf» teorinin karşıtı değildir. —tersine— hakiki teorinin doruk noktası, teorinin gerçekten uygulandığı, —bundan dolayı— pratiğe dönüştüğü noktadır.» İliç abartmaksızın, Marx'ın Feuerbach üzerine tezlerini sonuca bağlayan en son saptama —«Filozoflar dünyayı yalnızca farklı olarak yorumladılar, ama sözkonusu olan onu değiştirmektir» — en mükemmel cisimleşmesini Lenin'de ve onun eserinde bulmuştur diyebiliriz. Marx yaptığı bu çağrıya teori alanında karşılık verdi. Toplumsal gerçekliğe getirdiği yorum, onu değiştirmek için elverişli bir teorik temel sağladı. Ama yeni dünya görüşünün bu teorik ve pratik özü, ilk kez Lenin'le tarihsel gerçeklik içinde —teoriyi biryana itmeden yada ezip büzmeden— hareketli bir yapı kazandı.

Bu kitap, elbette, Lenin'in kendine özgülüğünün kavranmasına sa-

14 Kasım 1920 günü bir köydeki elektrik santralinin açılışı dolayısıyle düzenlenen t[illegible] ende..

dece küçük bir katkıda bulunmaktadır. Teorik olarak derin ve geniş temelden ve aynı zamanda Lenin'in bir insan tipi olarak çizilişinden yoksundur. Buna ancak burada değinebileceğiz. Modern çağların demokratik devrimler zinciri içinde, devrimci önder tipleri daima kutuplaştırılmıştır. Danton ve Robespierre gibi kişiler, gerek gerçeklik içinde, gerekse edebiyatta (örneğin Georg Büchner'de) iki kutupta cisimleştirilmişlerdir. İşçi devriminin büyük hatipleri de (Lassalle ve Trocki gibi) bazı Dantonvari özelliklere sahiptir.

İlk kez Lenin'le iki zıt kutubun karşısında yepyeni bir tip, bir tertium datur görünmektedir. Lenin, kendi spontane sinirsel tepkilerine varıncaya dek, her an (eski büyük devrim çilekeşlerinde görülen) ilkelere bağlılık içindedir —ama kendi karakterinde çileciliğin en küçük bir gölgesini bile taşımadan. Hayat dolu ve alaycıdır, avlanmaktan, balık tutmaktan, biriç oynamaktan, Puşkin ve Tolstoy okumaya dek hayatın sunduğu herşeyden hoşlanır; ve kendini gerçek insanlara adamıştır. Bu ilkelere bağlılık, iç savaş sırasında en katı bir acımasızlığa dek varabilir; ama asla kine

18 Mart 1919 günü Sverdlov'un ölümü dolayısıyle yaptığı konuşma sırasında..

dönüşmez. Lenin'in mücadele ettiği kurumlardır —ve tabii onları temsil eden insanlardır— ve bu mücadeleyi, eğer zorunluysa onları tamamen yokedene dek sürdürür. Ama bunu, —o anda hazır bulunan somut bir durum içinde— yançizemiyeceği, insani açıdan acı duyulacak kaçınılmaz bir nesnel zorunluk sayar. Gorki, Lenin'in Beet ıoven'in Appassionata'sını dinlerken söylediği son derece karakteristik sözleri şöyle aktarmaktadır: «Appassionata»dan daha güzel bir şey bilmiyorum, hergün dinleyebilirim onu. Olağanüstü, neredeyse insanüstü bir müzik! Belki biraz safça, biraz çocukça bir gururla düşünürüm hep: insanlar böyle harika şeyler yaratabiliyorlar diye». Sonra gözlerini kapadı, gülümsedi ve hüzünle şunları ekledi: «Ama sık sık müzik dinliyemiyorum. İnsanın sinirlerini etkiliyor, insan saçma sapan şeyler söylemek, ve bu pis cehennemde yaşayan, buna rağmen halâ böyle güzellikler yaratabilen insanların başını okşamak istiyor. Ama bugünlerde kimselerin başını okşayamazsınız —elinizi kapıp ısırıverirler l[illegible]men. Düşünce olarak insanlar arasında hertürlü şiddetin kullanılmasına karşı olmakla birlikte, insanların başına vurmak, acımasızca vurmak zorundasınız. Hm, hm —işimiz korkunç zor.»

Lenin'in böyle kendiliğinden dışavuran bir duygulanışında bile, sözkonusu olan, onun kendi «yaşama tarzına» karşı duyduğu bir içgüdüsel isyan değildi; duygulandığı anlarda bile, Lenin'in kendi dünya

Kremlin'deki çalışma odasında, Amerikalı ekonomi bilgini Christensen'le..

görüşünün buyruklarına sıkısıkıya bağlı kaldığı açıkça görülmüş olsa gerek. Maksim Gorki'nin bu anısından on yıllarca önce genç Lenin, Narodniklere ve onların Legal Marksist eleştiricilerine karşı yönelttiği polemikleri kaleme almıştı. Legal Marksistler üzerine çözümlemede bulunurken, Lenin, onların «verilmiş bir dizi olgunun zorunluluğunu» ispatlarken içine düştükleri objektivizme işaret etmiş ve bu objektivizmden kolayca türeyen bir tehlikeye, yani «bu olguları savunan birinin konumuna düşme» tehlikesine dikkati çekmişti. Lenin'e göre tek çıkış yolu, nesnel gerçekliği kavrarken Marksizmin daha tutarlı kılınması ve gerçekliğin sosyal temellerinin bizzat olgular içinde açığa çıkarılmasıdır. Bir Marksistin basit bir objektivist karşısındaki üstünlüğü, işte bu tutarlılığa dayanmaktadır; bir Marksist, «kendi objektivizm anlayışını daha derinlemesine ve daha bütünsel olarak uygular.» Lenin'in partililik adını verdiği şey, yalnızca bu daha yüksek nesnellik anlayışından kaynaklanabilir: «her olayı değerlendirirken, doğrudan doğruya, açık olarak belirli bir sosyal gurubun bakış açısına dayanmak.» Bundan dolayı, öznel tavır daima nesnel gerçeklikten doğar, yine ona döner.

Gerçekliğin çelişmeleri birbirini dıştalayan zıtlıklara ulaşırsa, çatışmalara yolaçabilir ve böylesi çatışmalar, katılan her insanı kendi kendine sonuç çıkarmak zorunda bırakabilir. Ama bir bireyin ilişkileri içinde, gerçeklikten kaynaklanan inanç ve duyguların çatışması ile, çatışma içindeki insanın kendi iç insani varoluşunu (Dasein) tehlikede hissetmesi arasında temelden farklılık vardır. Bu sonuncu durum Lenin için asla geçerli değildir. Hamlet, en büyük övgü olarak Horatio'ya şunları söyler:

...Ne mutlu,
Coşku ve yargıları çok iyi
kaynaştığı için,
Dilediği yerde durup ses çıkaran
Kaderin elinde kaval olmayanlara.

Coşku ve yargı: bunların zıtlıkları gibi, birlikleri de yalnızca, insan varoluşunun dolaysız ve genel temeli olarak biyolojik alandan kaynaklanır. Somut olarak her ikisi de insanın sosyal varlığını ifade eder: hem teorik hem de pratik açıdan insanın tarihsel anla olan uyum yada uyumsuzluğu. Lenin'de coşku ve yargı çok iyi kaynaşmıştır, çünkü ondaki toplum bilgisi, belirli bir anda, toplumsal açıdan gerekli davranışa yönelmektedir, çünkü onun pratiği daima o ana dek yığılan gerçek bilgilerin toplamının ve oluşturdukları sistemin zorunlu bir sonucu olmuştur.

Bunun için, sadece dıştan sanki kendi kendini tatminmiş gibi görünebilecek olan birşeyin Lenin'de zerresi bile yoktur; hiçbir başarı onu gururlandırmaz, hiçbir başarısızlık onu duraklatmaz. İnsanın pratik olarak cevap veremiyeceği bir durumun varolabileceğini, Lenin asla kabul etmez. O, salt hayat pratiği içinde, son derece önemli şeyler başaran büyük insanlardan biriydi. Buna rağmen (belki de bundan dolayı) mümkün olabilecek hatalar ya da gerçek hatalar üzerine bu kadar soğukkanlı ve duygularına kapılmadan düşünebilen başka bir kişi herhalde güçlükle bulunabilir: «Akıllı insan, hiç hata yapmayan kişi değildir. Böyle bir insan yoktur ve olamaz. Akıllı insan, çok önemli hatalar yapmayan ve yaptığı hataları çabucak, kolayca düzeltmesini bilen kişidir.» Davranış tarzı üzerine bu son derece düz yorum, onun temel tavrını ifade etmek bakımından, her türlü duygusal itiraf a oranla çok daha uygundur. Onun tüm yaşantısı, sürekli eylemdir; kendisi ve karşıtları için çözüm yolu olmayan bir durumun varolmıyacağına kesinlikle inandığı bir dünyada verilen kesintisiz bir mücadeledir. Bundan dolayı, Lenin için yaşantının temel ilkesi olarak geçerli olan: daima eyleme, doğru eyleme hazır bulunmaktır.

Lenin'in ölçülülüğü, ve gösterişsizliği, bunun için, kitleler üzerinde coşku uyandıran bir etki yaratmıştır. Yine daha önceki büyük devrimci tiplerin tersine, (Lassalle ve Troçki hatırlansın) o, eşi benzeri olmayan bir şekilde, hatiplik gösterisi yapmadan halka seslenme yeteneğine sahiptir. Gerek özel yaşantısında, gerekse toplum içindeki yaşantısında, Lenin, her türlü lügat paralamadan, her türlü yapay konuşma ve abartmadan derin bir tiksinti duymuştur. «Aşırı» olan herşeye karşı duyulan bu insani ve siyasal tepkinin onda nesnel ve felsefi bir temele dayanması da yine dikkate değer bir yandır: «Çünkü bir gerçek, eğer abartılmışsa ve kendi fiili geçerliğinin sınırları dışına çıkarılmışsa, saçmalığa dönüşebilir, hatta bu koşullar altında bir saçmalık haline gelmesi zorunludur.»

Bunun anlamı, Lenin için en güzel felsefi kategorilerin bile, asla soyut, salt düşünsel (Kontemplativ) genel doğrular olmadığıdır; tersine bunlar her an pratik için, pratiğe yönelik teorik hazırlık için bir araç olarak kullanılmak üzere ha-

1919 Martında Kremlin'de bir ses kaydı sırasında..

zır bulundurulmuşlardır. Lenin, sendika tartışmaları sırasında Bukharin'in iki uçlu, eklektik, arabulucu bakış açısıyla mücadele ederken, bütünsellik kategorisine dayanıyordu. Lenin'in bu felsefi kategoriyi kullanış tarzı son derece ilginç: «Bir nesneyi gerçekten tanımak için, onun bütün yanlarını, bütün bağlantılarını ve «iletişimlerini» kavramak ve araştırmak gerek. Buna tam olarak asla erişemeyiz, ama birşeyin heryanını kuraklama kaygusu, bizi hatalardan ve katılıklardan koruyacaktır.» Burada soyut bir felsefi kategorinin, uygulanmasına ilişkin epistomolojik koşullarla nasıl derinleştirilerek, doğru pratik açısından bir buyruk (Imperativ) görevi yüklendiğini izlemek de öğretici olacaktır.

Lenin'in bu tavrı, Brest-Litovsk barışı üzerine yapılan tartışmalarda daha somut olarak ortaya çıkacaktır. Enternasyonalist kaygularla, yaklaşan Alman devriminin devrimci bir savaşla desteklenmesini talep eden ve bunun için Rus Sovyet Cumhuriyetinin varlığını oyun masasına sürmeğe hazır olan Sol Komünistler karşısında, izlediği realpolitikde haklı olduğu, bugün artık herkezin kabul ettiği tarihsel bir doğrudur. Ama bu doğru pratik, Lenin'de, devrimin tüm gelişme sürecinin özgüllüğünün (Geradesosein) teorik olarak derin bir çözümlemeden geçirilmesine dayanmaktadır. Dünya devriminin bütün tekil olaylar karşısındaki önceliği diyor Lenin, itiraz olunmayacak (dolayısıyla pratik) bir doğrudur, «tabii, sosyalizmin toptan zaferine giden uzun ve güç yolu görmezlikten gelmezsek.» Ama belirli bir andaki somut durumun teorik özgüllüğünü gözönüne alarak, şunu da eklemişti: «eğer bütün soyut doğrular, gelişigüzel, her somut duruma uygulanırsa, boş bir söz haline gelirler.» Bundan dolayı, pratiğin dayandığı temel olarak, hakikat ile devrimci gevezelik de birbirinden, teorik açıdan, o dönemdeki zorunlu ve mümkün devrim durumunun özgüllüğüne dayanılıp dayanılmadığına göre ayrılır. En soylu duygular, ve kendini hiç düşünmeden adamak, eğer durumun (ve onun özgüllüğünün) teorik özü gerçekten devrimci bir pratiğe izin vermiyorsa, salt bir sözden ibaret kalır. Böyle bir pratiğin başarılı olması da zorunlu değildir. 1905 Devrimi aralarında, Lenin, Moskova'daki silahlı ayaklanmanın yenilgiye uğramasından sonra Plekhanov'un bakış açısına («Silaha sarılınmaması gerekirdi») karşı tutkuyla mücadele etti, çünkü bu yenilgi de bir bütün olarak devrimci süreci ileri götürmüştü. Herhangi bir biçimde, benzerliklere dayanarak çıkarımda bulunmak, soyut ile somutu, evren-tarihsel ile güncel olanı birbirine karıştırmak bizi yalnızca boş sözlere götürür; örneğin, Brest-Litovsk tartışmaları sırasında sık sık, 1792/93 Fransası ile 1918 Rusyası arasında karşılaştırmalar yapılıyordu. Benzer şekilde, 1920'deki Kapp Darbesinden sonra Alman komünistleri —böyle bir darbenin tekrarlanması halinde gözönüne alınmak üzere— çok akıllıca ve özeleştiri niteliğinde tezler kaleme aldıklarında, Lenin onlara şu soruyu yöneltmek zorunda kalmıştı: Alman gericiliğinin böyle bir darbenin tıpatıp aynısını yapacağını nerden biliyorsunuz?

Lenin'in yaşantısı, böyle davranabilmek için, kesintisiz bir öğrenim

süreci olmuştur. 1914'te savaşın patlak verdiği sıralarda, çeşitli polisiye maceralar atlattıktan sonra İsviçre'ye geldi. Oraya varır varmaz, ilk görevinin, bu «tatil»den en iyi biçimde yararlanmak ve Hegel'in Mantık'ı üzerine çalışmak olduğuna karar verdi. Aynı şekilde, 1917 Temmuzundaki olaylardan sonra illegal olarak bir işçinin evinde kalırken, onun yemekten önce ekmeği öpüşü dikkatini çekmişti: «Onlar artık bize kötü ekmek vermeye bile cesaret edemiyorlar.» Lenin, «Temmuz günlerinin bu sınıfsal değerlendirmesinden» dolayı şaşırmış ve hoşnutluk duymuştu. Bu olayın ve bundan doğan görevlerin üzerine yaptığı kendi karmaşık çözümlemelerini düşünmüştü. «İnsan olarak ekmek ihtiyacı nedir bilmeyen ben, ekmek üzerine hiç düşünmemiştim... Düşünce, herşeyin temeli olan şeye, yani ekmek uğruna verilen sınıf mücadelesine, son derece karmaşık ve dolambaçlı bir yoldan, yani siyasal çözümleme ile erişir.» Hasılı Lenin, yaşantısı boyunca, daima, her yerde öğrenmişti; ister Hegel'in Mantık'ından olsun, isterse bir işçinin ekmek üzerine düşündüklerinden.

Sürekli öğrenmek, gerçeklik tarafından öğretilen yeni şeylere hep açık olmak, Lenin'in yaşam çizgisinde pratiğin taşıdığı mutlak önceliğin temel boyutlarından biridir. Bu —ve özellikle öğrenme tarzı— onunla tüm ampiristler ve realpolitikçiler arasında aşılmaz bir uçurum yaratmıştır. Çünkü Lenin bir temel ve ölçüt olarak bütünsellik (Totalität) kavramı üzerinde, salt polemik-pedagojik ısrarla durmamıştır. O, kendisinden, birlikte savaştığı en değerli kişilere oranla daha katı taleplerde bulunmuştur. Evrensellik, bütünsellik ve somut teklik (Einmaligkeit), içinde davranılacak olan ve davranılmak zorunda olunan gerçekliğin temel belirlenimleridir; bundan dolayı her türlü pratiğin gerçek etkinliği bunların ne çapta kavrandığına bağlıdır.

Doğal olarak, tarih, o ana dek bilinegelen teorilerle çelişen durumlar da yaratabilir. Hatta, —doğru olan ve doğru bilinen— ilkelere göre davranışta bulunulması imkânsız durumlar bile oluşabilir. Örneğin, 1917 Ekim'inden önce, Lenin haklı olarak, ekonomik açıdan geri kalmış olan Rusya'da —daha sonraki NEP tarzında— bir geçiş programının kaçınılmaz olacağını görmüştü. Ama İç Savaş ve dış müdahaleler Sovyetlerde Savaş Komünizmi diye anılan uygulamayı zorunlu kıldı. Lenin bu fiili zorunluluğa boyun eğdi —ama teorik inancından vazgeçmeden. Durumun zorunlu kıldığı Savaş Komünizminin tüm gereklerini mümkün olduğu kadar etkin biçimde yerine getirdi, ama —çağdaşlarının büyük çoğunluğunun tersine— bir an için olsun Savaş Komünizmine, sosyalizme doğru geçiş biçimi olarak bakmadı ve İç Savaş ve dış müdahele sona erer ermez NEP'in teorik açıdan doğru olan çizgisine dönmeğe kesin olarak karar vermişti. Her iki durumda da, o, ne bir ampirist, nede bir dogmacıydı, tersine, o, bir praxis kuramcısıydı, teoriyi pratiğe dönüştüren bir kişiydi.

«Ne Yapmalı?»nın, Lenin'in tüm yazın faaliyetinin simgesel başlığı olması gibi, bu eserin temelini oluşturan teorik düşünce de, Lenin'in tüm bakış açısının önceden çizilmiş bir sentezini sunmaktadır. Lenin, çok iyi ve eksiksiz olarak düzenlense bile, grev gibi spontane bir sınıf mücadelesi yönteminin, sınıf bilincini proletarya arasında yalnızca embriyon halinde yaratabileceğini saptamıştı. İşçi, halâ «kendi çıkarları ile bir bütün olarak bugünkü siyasal ve sosyal rejim arasında uzlaşmaz bir çelişme bulunduğunu kavramaktan» uzaktır. Bizi devrimci pratiğe götürecek olan sınıf bilincine doğru yolu gösteren, yine bütünselliktir: bütünselliğe yönelmeden tarihsel açıdan doğru bir pratik varolamaz. Ama bütünselliğin kavranması da, asla kendiliğinden olmaz; bu, eylemde bulunan kişiye daima «dışten», yani teorik olarak iletilmelidir.

Bundan dolayı pratiğin üstünlüğü, ancak, herşeyi kucaklamayı amaçlayan bir teoriyi temel alarak gerçekleştirilebilir. Ama, Lenin'in de çok iyi bildiği gibi, varlığın nesnel olarak sergilenen bütünselliği sonsuzdur ve bundan dolayı tüm olarak asla kavranamaz. Burada da bilginin sonsuzluğundan ve belirli bir andaki doğru davranışın daima güncel olan gereklerinden bir kısır döngü oluşacağa benziyor. Ama bu soyut-teorik çözümsüzlük —Gordiyum düğüm gibi— pratik olarak kesilip atılabilir. Bunun için elverişli olan tek kılıç, insanın tavrıdır; bunu en uygun biçimde, yine Shakespeare'in sözleriyle dile getirebileceğiz: «Bütün mesele, hazırlık içinde olmak.» Lenin'in en karakteristik ve en yaratıcı özelliklerinden biri de heran aynı ölçüde eyleme hazır olarak, gerçeklikten teorik dersler çıkarmağa asla ara vermeyişidir. Bu, onun teorik tavrının en çarpıcı ve görünürde paradoksal olan bir özelliğidir: Lenin, gerçeklikten çıkaracağı derslerin sona erdiğini hiçbir zaman düşünmemiştir; öte yandan kazanımlarını öyle düzenlemiş ve yönlendirmiştir ki, belirli herhangi bir anda eyleme geçmek daima mümkün olmuştur.

Bu tür anlardan birinde, Lenin'i izleme şanına sahip oldum. 1921 yılındaydı. Komintern'in III. Kongresinde Çek Komitesi oturum halindeydi. Sorunlar son derece karmaşık, görüşler uzlaşmazdı. Birden içeri Lenin girdi. Herkes ondan Çek sorunu üzerine düşündüklerini açıklamasını istedi. O reddetti; konuya ilişkin materyali enine boyuna incelemeğe çalışmış, ama araya çok acil devlet işleri girmişti; ceketinin cebine sıkıştırarak yanında taşıdığı iki gazeteyi alelacele karıştırabilmişti yalnızca. Ancak birçok kez ricada bulunulduktan sonra, sonunda bu gazetelerle ilgili izlenimlerini açıklamayı kabul etti. Lenin, gazeteleri cebinden çıkardı ve işe başyazıdan başlayıp, günlük haberlerle bitirerek, bütünüyle sistemleşmemiş hazırlıksız bir çözümlemeye girişti. Ve hazırlıksız olarak yapılan bu kabataslak açıklama, Çekoslovakya'nın o sıralardaki durumu ve Komünist Partisinin görevleri üzerine yapılan derin bir çözümleme olmuştu.

Kendiliğinden anlaşılacağı gibi, Lenin, —bir hazırlık ve süreklilik insanı olarak— teori ile pratiğin bu karşılıklı ilişkisi içinde daima pratiğe öncelik vermiştir. Devrimin ilk dönemindeki baş teorik eseri, Devlet ve Devrim'in sonunda, bunu çarpıcı bir biçimde yapmıştır. Bu eseri, Temmuz günlerinden sonra kaçarken yazmıştı, ama Lenin 1905 ve 1917 Devrimlerine ilişkin son bölümü asla tamamlayamadı, devrimin gelişimi bunu yapmasına izin vermedi. Sonsözde şunları yazıyordu: «Devrim deneyi içinde yeralmak, devrim üzerine yazmaktan çok daha zevkli ve yararlı.» Bunu içten gelen bir samimiyetle söylüyordu. Lenin'in, yerine getiremediği bu işi tamamlamak için sürekli çaba harcadığını biliyoruz. Bunu imkânsız kılan kendisi değil, olayların akışıydı.

Son yüzyıllarda insan davranışlarında önemli bir değişim ortaya çıktı: Stoacı - Epikürcü «bilge» ideali, ahlaki - siyasal - sosyal düşüncelerimiz üzerinde, akademik felsefenin sınırlarının çok ötesinde,

çok güçlü bir etkiye sahip oldu. Bu etki aynı zamanda bir iç dönüşümdü: bu örnek tipteki aktif pratik unsur, eski dönemlere oranla çok daha güçlendi. Lenin'deki sürekli hazıroluş özelliği, bu gelişimin en son ve bugüne dek görülen en yüksek ve en önemli evresi oldu. Bugün pratik, çevrilen dalaveralar, teori ise idolojisizleştirme tarafından kemirilip dururken, bu idealin «uzmanların» çoğunluğunun gözünde pek yüksek bir yere sahip olmadığı, dünya tarihinin yürüyüşünde sadece bir episode olarak değerlendirildiği de bir gerçek. Eylemlerinin ve eserlerinin ötesinde, Lenin'in kişiliği, sürekli hazıroluş özelliğinin ete kemiğe bürünmesi olarak yıkılmaz bir değeri, gerçeklik karşısındaki örnek davranışın yeni bir biçimini temsil etmektedir.

1 Mayıs 1920 : «Kurtulan emek» anıtına ilk harcı koyduktan sonra Lunacarski ile..

Budapeşte, Ocak 1967
Georg LUKACS
(Türkçesi M. R. ZARALI)

LENİN'in örgüt teorisi üzerine

Leninist örgüt teorisinin günümüzdeki geçerliliğinin ve tarihsel anlamının ciddi bir değerlendirmesi, ancak bu teorinin Marksizmin tarihi içindeki —daha doğrusu, marksizmin açılımının ve geliştirilmesinin tarihsel süreci içindeki— gerçek yerinin saptanması ile mümkün olabilir. Bu tarihsel süreç de, tıpkı herhangi bir süreç gibi, teorinin gelişmesi ile proleter sınıf mücadelesinin fiili gelişmesi arasındaki yakın etkileşim içinde, kendi iç çelişkilerine indirgenmelidir.

Bu açıdan yaklaşıldığında Leninist örgüt teorisi üç öğenin diyalektik bir birliği olarak ortaya çıkar: Emperyalist çağda geri kalmış ülkeler için devrimin günümüzdeki geçerliliğinin teorisi (ki bu daha sonraları kapitalizmin genel bunalım çağında bütün dünyaya uygulanacak biçimde genişletilmiştir); proleter sınıf bilincinin kesintili ve çelişkili gelişiminin ve birbirinden ayırdedilmesi gereken en önemli aşamalarının teorisi; marksist teorinin özünün ve onun bir yandan bilimle, öte yandan da proleter sınıf mücadelesi ile olan özel ilişkisinin teorisi.

Daha yakından bakıldığında bu üç öğenin, Leninist örgüt anlayışının, denebilirse, «toplumsal temelini oluşturduğu görülecektir. Bunlar olmaksızın teori keyfî, maddeci olmayan ve bilim dışı bir nitelik taşır. Leninist parti anlayışı mümkün olan tek parti anlayışı değildir, ama öncü partiye orta ya da uzun vadede kaçınılmaz olan devrime tarihsel olarak önderlik etme rolünü tanıyan tek parti anlayışıdır. Leninist parti anlayışı proleter sınıf bilincinin özgül bir çözümlemesinden, başka bir deyişle —salt «sendikal» ya da «mesleki» bilincin aksine— siyasal bilincin proleter sınıf mücadelesinin nesnel gelişimlerin-

den, kendiliğinden ya da otomatik olarak çıkmadığı anlayışından ayrı düşünülemez. Ve Leninist örgüt anlayışı, bilimsel çözümlemenin ve özellikle marksist teorinin belli ölçüde özerk olması önermesine dayanır. Bu teori, proleter sınıf mücadelesinin ortaya çıkışı ve proleter devrimin ilkel (cenin halindeki) başlangıçlarıyla koşullanmış olmakla birlikte, sınıf mücadelesinin kaçınılmaz mekanik bir sonucu olarak değil, ancak uzun süreli bir mücadele içinde sınıf mücadelesiyle bütünleşebilecek ve ona bağlanabilecek bir teorik pratiğin (ya da «teorik üretimin») sonucu olarak görülmelidir. Yirminci yüzyılda dünya çapındaki sosyalist devrimin tarihi, bu uzayıp giden sürecin tarihidir.

Bu üç önerme, gerçekte, marksizmin, yani Marx ve Engels tarafından sadece değinilen ama geliştirilemeyen konuların ya da Marx'ın yazılarının 1880-1905 yıllarında hem geç hem de kesintili yayınlanmasından ötürü çok az dikkat çekmiş olan marksist teori öğelerinin derinleştirilmesini temsil eder. Bu nedenle, bizzat Marx'ın çözümlemelerindeki, ya da en azından Marx'ın ölümünden sonraki ilk çeyrek yüzyılda genel olarak kabul edilen yorumlarındaki boşluklar (ve kısmen de çelişkiler) yüzünden ihtiyaç duyulmuş olan marksist teorinin daha da derinleştirilmesini içerir.

Marx'ın teorisinin bu derinleştirilmesindeki özellik, onun, değişik noktalardan başlansa da aynı merkezi noktaya, proleter ya da sosyalist devrimin özgül karakterinin belirlenmesine doğru ilerleyişidir.

Geçmiş bütün devrimlerin —sadece devinim yasaları ayrıntılı olarak incelenmiş (en başta bizzat Marx ve Engels tarafından) olan burjuva devrimleri değil, şimdiye kadar sistemli ve genel çözümlemelere kavuşturulmamış olan bütün devrimlerin (feodalizme karşı köylü ve kentsel küçük burjuva devrimleri, köleci toplumlara karşı kölelerin ayaklanışı ve klân topluluklarının başkaldırıları, eski Asya tipi üretim tarzı çözülürken dönem dönem meydana gelen köylü devrimleri... vb.)— tersine, 20. yüzyılın proleter devrimi dört temel özelliği ile belli eder kendini. Bunlar proleter devrimine özgül bir karakter kazandırırlar, ama bunun yanısıra, Marx'ın da daha önceden gördüğü gibi devrimi özellikle güç bir girişim haline getirirler.

1. Proleter devrimi, insanlık tarihinde en alt toplumsal sınıf tarafından gerçekleştirilen ilk başarılı devrimdir. Bu sınıf, potansiyel olarak büyük ama fiilen son derece sınırlı bir ekonomik güce sahiptir ve genellikle (sürekli yoğaltılan tüketim mallarının sahipliğinden farklı olarak) toplumsal servetten herhangi bir pay alışın dışında bırakılmıştır. Bu sınıfın konumu, toplumda fiili ekonomik gücü eline

25 Mayıs 1919, Moskova: Kızıl Meydan'da.

rinde tuttukları bir sırada siyasal gücü ele geçiren burjuvazinin ve feodal soylulardan farklı olduğu kadar, başarılı bir devrimi gerçekleştiremeyen köylülerden de bir hayli farklıdır.

2. Proleter devrimi, insanlık tarihinde, varolan toplumun bilinçli olarak planlanmış bir yıkılışını amaçlayan ilk devrimdir. Yani, geçmişteki köle ve köylü devrimleri

1 Mayıs 1920, Moskova : Karl Marx anıtının ilk taşını koyarken..

gibi, daha önce varolan bir durumu geri getirmeyi ya da ekonomik alanda zaten gerçekleşmiş olan iktidar değişikliğine sadece meşruiyet kazandırmayı değil, daha önce hiç varolmamış ve sadece bir «teori» ya da bir «program» olarak kabul edilmiş, yepyeni bir süreci gerçekleştirmeyi amaçlar.

3. Tarih içindeki bütün öteki toplumsal devrimler gibi proleter devrimi de içsel sınıf uzlaşmazlıklarından ve bu uzlaşmazlıkların varolan toplumda kaçınılmaz olarak ortaya çıkardığı sınıf mücadelesinden doğar ve gelişir. Fakat geçmişteki devrimler, genellikle, sınıf mücadelesinin bir doruk noktasına ulaşıncaya kadar ileri götürülmesi ile yetinebilmişken —çünkü onlar için tümüyle yeni ve bilinçli bir şekilde planlanmış toplumsal ilişkiler yaratmak diye bir sorun yoktu—, proleter devrimi, ancak proleter sınıf mücadelesinin yıllara ve onyıllara yayılan dev bir süreçte doruk noktasına ulaşmasıyla gerçeklik kazanır. Bu süreç, bütün insan ilişkilerinin sistemli ve bilinçli olarak değiştirilmesi ve önce proletaryanın daha sonra da (sınıfsız toplumun eşiğinde) toplumun bütün üyelerinin bağımsız etkinliğinin genelleştirilmesi sürecidir. Burjuva devriminin başarısı burjuvaziyi tutucu bir sınıf yaparken (ki bu sınıf teknik ve sanayi alanlarında hâlâ devrimci değişiklikler yapabilir ve tarihte oldukça uzun bir süre de nesnel olarak ilerici bir rol oynamıştır, ama toplumsal hayatın aktif bir biçimde değiştirilmesinden kaçınır, çünkü sömürdüğü proletarya ile gittikçe artan çelişkisi onu bu alanda daha da gericileştirir) proletarya tarafından iktidarın ele geçirilmesi, modern işçi sınıfının toplumun tamamen dönüştürülmesine yönelik eyleminin sonu değil, başlangıcıdır. Bu eylem, ancak proletaryanın bir sınıf olarak kendisini, öteki sınıflarla birlikte, yok etmesiyle (tasfiye etmesiyle) son bulabilir.

4. Genel olarak, ulusal ya da ondan çok daha sınırlı bölgesel bir çevreye içinde yer alan geçmiş bütün toplumsal devrimlerin aksine, proleter devrimi doğası gereği enternasyonaldir ve ancak dünya ölçüsünde bir sınıfsız toplumun kurulabilmesiyle hedefine ulaşabileceği halde, uluslararası ölçekte sınıf mücadelesi sermayeyi kesin bir yenilgiye uğratmadığı süreci bu zafer süreli olarak tehlikeye düşecek ve geçici kalacaktır. Öyleyse proleter devrimi ne düz (doğrusal) ne de yeknesak bir biçimde yürüyen, bir dünya devrimi sürecidir. Emperyalist zincir önce en zayıf halkasından kopar ve devrimin kesintili ve aralıklı olarak yükselip alçalması eşitsiz ve bileşik gelişme yasasına uygun olarak gerçekleşir. (Bu sadece ekonomi için değil, sınıflararası güçler ilişkisi için de geçerlidir; bu ikisi hiçbir şekilde otomatik olarak çakışmazlar.)

Leninist örgüt teorisi, proleter devriminin bütün bu özelliklerini hesaba katar. Bu devrimin özelliklerini, başka şeylerin yanısıra proleter sınıf bilincinin oluşmasındaki özelliklerin ve çelişkilerin ışığı altında gözönünde bulundurur. Herşeyden önce, Leninist örgüt teorsi, Marx'ın sadece değinmiş olduğu ve kendisinden sonra gelenlerin çok az anladıkları bir noktayı, yani, kapitalist toplum düzeninin ne «otomatik» olarak yıkılacağını ne de bu düzenin «kendiliğinden» ya da «organik» olarak parçalanacağını ve yerini sosyalist düzene bırakacağını açıkça ifade eder. İşte proleter devriminin bu eşi görülmedik bilinçli karakterlerinden ötürü sadece «nesnel» etmenlerin olgunlaşmasını değil (kapitalist üretim tarzının tarihi görevini bitirdiği gerçeğini yansıtan ve gittikçe derinleşen bir toplumsal bunalım), «öznel» diye adlandırılan etmenlerin de olgunlaşmasını (proleter sınıf bilincinin ve onun öncülüğünün olgunlaşması) öngörür. Eğer bu «öznel» etmenler yoksa ya da yeterli değilse, proleter devrimi bu noktada zafere ulaşamıyacaktır ve işte onun bu başarısızlığının sonucu, kapitalizmin geçici olarak pekiştirilmesi için ekonomik ve toplumsal olanakların ortaya çıkması olacaktır.

Böylece Leninist örgüt teorisi, geniş anlamda, toplumsal üstyapının (devlet, sınıf bilinci, ideoloji, parti) temel sorunlarına uygulanan Marksizmin derinleştirilmesini temsil eder. Rosa Luxemburg ve Troçki'nin (ve daha sınırlı bir anlamda Lukacs ve Gramsci'nin) paralel katkıları ile öznel etmenin marksist bilimini *oluşturur.*

Ernest MANDEL
(Türkçesi Oktay EMRE)

LENİN'in emperyalizm, dünya savaşı ve sivil savaş anlayışı üzerine

Peki, nihai devrimci mücadeleler dönemine girdik mi? Proletaryanın, kendi yıkımı pahasına, dünyayı değiştirme görevini yerine getirmeğe zorlandığı an, artık gelmiş midir? Çünkü şurası açıktır ki, proletarya ideolojik yada örgütsel açıdan ne kadar olgun olursa olsun, bu olgunluk ve mücadele kararlılığı, dünyanın çözüm için zorlayan nesnel sosyo-ekonomik durumunun bir sonucu olmadığı sürece, bu bu-

nalımı yaratamaz. Ve ister zafer ister yenilgi olsun, tek bir olayın bu sorunu karara bağlayabilmesi de imkânsızdır. Fiilen ister yenilgi ister zafer sözkonusu olsun, bir olgunun niteliği, tecrit olunarak izlenen bir olay çerçevesinde saptanamaz: ancak sosyo-ekonomik gelişmenin bütünlüğüyle olan bağlantı, tek bir olayı dünya tarihi ölçüsünde zafer ya da yenitgi olarak damgalar.

Bunun için, Rus Sosyal Demokrat çevrelerinde (o zamanlar Menşevikleri de, Bolşevikleri de kucaklıyordu) birinci devrim (1905) sıralarında patlak veren ve devrimin yenilgisinden sonra doruk noktasına erişen tartışma, yani devrim açısından 1847'de mi (nihai devrimden önce), yoksa 1848'de mi (devrimin yenilgisinden sonra) bulunulduğu sorusuna ilişkin tartışma, zorunlu olarak dar anlamda bir Rus sorununun sınırları dışına taşar. Bu, ancak çağımızın temel karakterinin ne olduğu sorunu çözülürse, çözüme bağlanır. 1905 Devriminin burjuva mı yoksa proleter devrim mi olduğuna ve işçilerce alınan proleter devrimci tavrın doğru mu, yoksa «yalnız» mı olduğuna ilişkin, daha sınırlı ve Rusya'ya özgü olan soru, ancak bu bağlam içinde cevap bulabilir. Yine de sorunun böyle enerjik biçimde ortaya konması, cevabın hangi yönde aranması gerektiğini göstermektedir. Çünkü Rusya dışında da, işçi hareketi içindeki sağ ve sol kanat arasındaki bölünme, gittikçe daha fazla, çağımızın genel karakteri hakkında yürütülen bir tartışma biçimini almağa başlamıştır.

Bu tartışma şu sorular üzerindeydi: gittikçe daha açık biçimde gözlenmeğe başlayan bazı ekonomik fenomenler (sermayenin temerküzü, büyük bankaların artan önemi, sömürgecilik), yalnızca kapitalizmin «normal» gelişmesi içindeki nicel değişiklikler midir, yoksa bunlardan yeni bir kapitalist dönemin —emperyalizmin— başladığı sonucunu mu çıkarmalıyız? Nisbi bir barış döneminden sonra gittikçe daha sık patlak vermeğe başlayan savaşlar (Boer Savaşı, İspanyol-Amerikan Savaşı, Rus-Japon Savaşı) «tesadüfi» yada «birbiriyle ilgisiz» olaylar olarak mı görülmelidir, yoksa bunlara, gittikçe daha şiddetlenen bir savaşlar döneminin ilk işaretleri olarak mı bakılmalıdır? Ve nihayet, eğer kapitalizmin gelişimi bu yolla yeni bir aşamaya girmişse, bu değişik koşullar altında, proletaryanın eski mücadele yöntemleri,

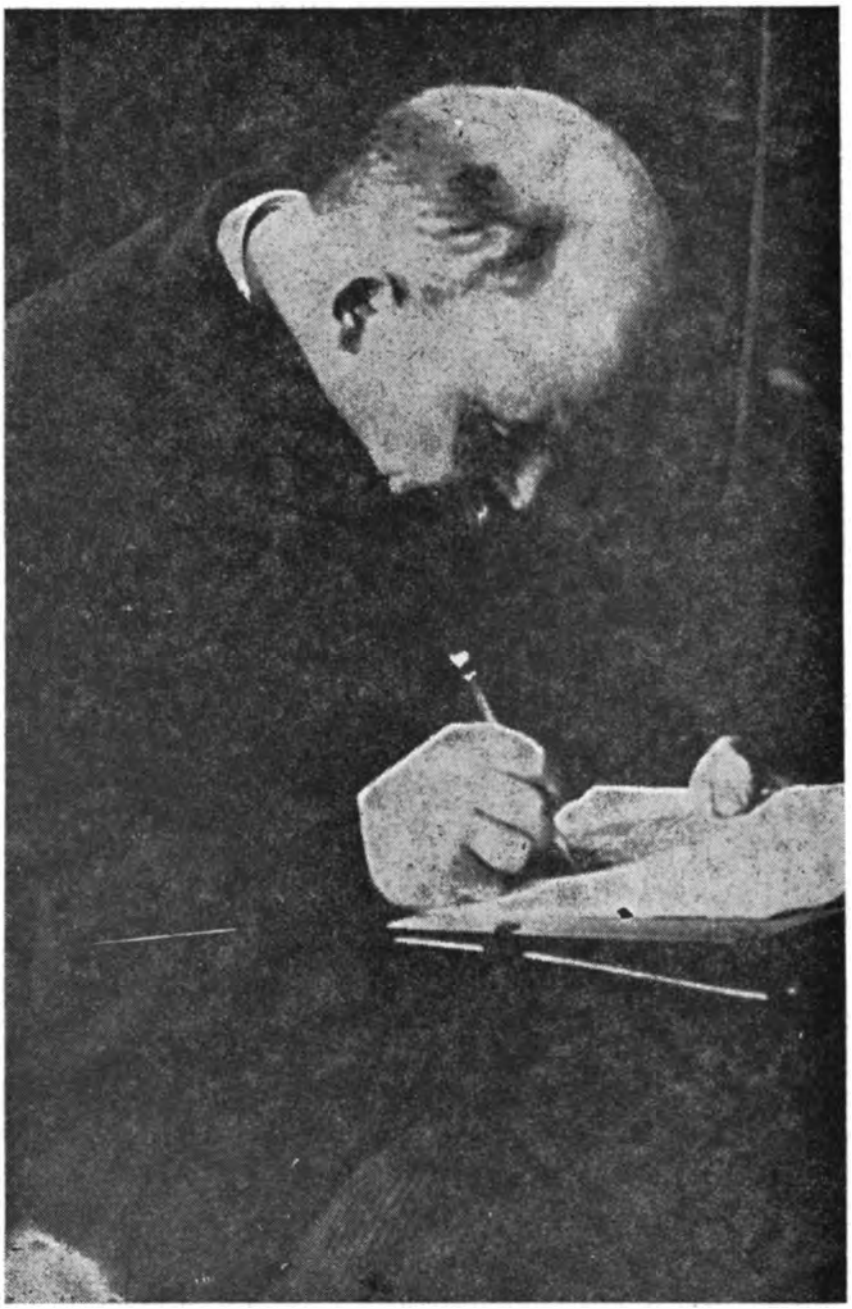

Komünist Enternasyonal'in III. Kongresi'nde not alıyor..

onun sınıf çıkarlarını yansıtmak için yeterli olacak mıdır? Ve bundan dolayı, 1905 Rus Devrimi öncesinde ve devrim sıralarında gelişen yeni proleter sınıf mücadelesi yöntemleri (kitle grevi, silahlı ayaklanma), yalnızca yerel, özel önem taşıyan olaylar mıdır, hatta bir «hata» yada «sapma» mıdırlar, yoksa bunlara, kitlelerin, eylemlerini dünya durumuna uydurmak için, kendi doğru sınıf içgüdüleriyle giriştiği ilk, kendiliğinden denemeler olarak mı bakılmalıdır?

Lenin'in bu soruların birbiriyle bağlantılı karmaşık bütününe verdiği pratik cevap biliniyor. Bu cevap en açık ifadesini, —birinci devrimin yenilgisinden hemen sonra, Menşeviklerin Rus işçilerinin «çok ileri gidere» yaptıkları yalnışlardan dem vuran yakınmalarının he-

18 Mart 1919 günü Sverdlov'un ölümü dolayısıyla yaptığı konuşma sırasında

nüz dinmediği bir sırada— Lenin'in Stutgart Kongresinde, artık açık bir tehdit haline gelen emperyalist dünya savaşı tehlikesi karşısında II. Enternasyonal'in tavrının netlik ve keskinlik kazanması için yürüttüğü mücadelede buldu; Lenin, bu tarzı, bu savaşa karşı ne yapılması gerektiği noktasına doğru yönlendirmeye çalıştı.

Stutgart'ta Lenin ve Luxemburg'un değişiklik önergesi kabul edildi ve bu, daha sonraki Kopenhag ve Basel Kongrelerinde onaylandı. Yaklaşan emperyalist dünya savaşı tehlikesi ve buna karşı proletaryanın devrimci mücadele yürütmesinin gerekliliği, böylelikle II. Enternasyonal tarafından resmen kabul edilmiş oldu. Görünürde Lenin bu konuda asla yalnız kalmadı. Emperyalizmi ekonomik açıdan kapitalizmin yeni bir aşaması olarak kabul ederken de yalnız değildi. Bütün sol kanat, hatta II. Enternasyonal'in merkez ve sağ kanatları bile emperyalizmin temelinde yatan ekonomik olguların varlığını kabul ediyordu. Hilferding bu yeni olgu üzerine yeni bir ekonomik teori geliştirmeğe çalıştı ve Rosa Luxemburg ise, emperyalizmin ekonomik karmaşık bütününü, kapitalizmdeki yeniden üretim sürecinin sorunlu bir sonucu olarak göstermeyi başardı: emperyalizmi tarihsel maddecilik teorisiyle organik olarak bütünleştirmeyi ve böylece «çöküş teorisine» somut bir ekonomik temel sağlamayı becerdi. Buna rağmen, Lenin'in 1914 Ağustos'unda (ve ondan sonra uzun bir süre) savaş karşısındaki tavrında tamamen yalnız kalması asla bir tesadüf değildi. Ama bu, daha önce emperyalizm üzerine benzer biçimde «doğru» yargılarda bulunan birçok kimsenin, şimdi «korkudan» bocaladıkları, vb. şeklinde, psikolojik yada ahlaki bir açıdan da açıklanamaz. Hayır. 1914 Ağustos'unda çeşitli sosyalist akımların aldığı tavırlar, onların daha önceki teorik, taktik vb. tutumlarının doğrusal, nesnel sonuçlarıydı.

Lenin'in emperyalizm anlayışı, —görünürde— paradoksal biçimde, bir yandan önemli bir teorik başarı olmakla birlikte, öte yandan, salt ekonomik bir teori olarak bakıldığında, gerçekten yeni olan çok az şeyi içermektedir. Ekonomik teori olarak, kısmen Hilferding'e dayanmaktadır ve salt ekonomik olarak bakıldığında ise, derinlik ve mükemmellik açısından, Marx'ın yeniden üretim teorisini harikulade bir biçimde geliştiren Rosa Luxemburg'un katkısıyla ortalanamaz. Lenin'in üstünlüğü, —ve bu eşi benzeri olmayan bir teorik başarıdır— emperyalizmin ekonomik teorisini çağımızın bütün siyasal sorunlarıyla birbirine somut olarak bağlamayı başarmasında; dolayısıyla yeni aşamanın ekonomisini, bu biçimde belirlenmiş bir çevre (dünya) içindeki tüm somut davranışlar için, bir ölçüt (Richtschnur) haline getirmeyi başarmasında yatmaktadır. Bunun için Lenin, örneğin, savaş sırasında Polonyalı komünistlerin bazı —aşırı sol— görüşlerini «emperyalist ekonomizm» olarak reddetti; yine bunun için, Kautsky'nin «ultra emperyalizm» —barışçı bir sermaye tekeline umut bağlayan bu teoride, dünya savaşı bir «tesadüftü»

ve «doğru» bir yol değildi— anlayışına karşı Lenin'in yürüttüğü mücadele, Kautsky'nin emperyalizmin ekonomisini emperyalizmin politikasından ayırdığını belirtmesiyle doruk noktasına erişmiştir. Rosa Luxemburg'un (ve Pannekoek ile diğer solun) emperyalizm teorilerinin kelimenin dar ve gerçek anlamında ekonomist olmadığı ortada. Hepsi —özellikle Rosa Luxemburg— emperyalist ekonominin zorunlu olarak politikaya dönüştüğü momentleri (sömürgecilik, silah ticareti, vb.) tam olarak vurgulamaktadır. Ama bu bağlantı yine de somut olarak kurulmamaktadır. Yani, Rosa Luxemburg, birikim süreci sonucunda emperyalizme geçişin, sömürge pazarları ve hammadde alanları, sermaye ihracı olanakları vb. için verilen mücadeleler döneminin nasıl kaçınılmaz olduğunu; bu dönemin —kapitalizmin son aşamasının— bir dünya savaşları dönemi olmasının zorunluluğunu mükemmel bir biçimde göstermektedir. Bununla birlikte Rosa Luxemburg, bütün bir dönemin teorisini, modern emperyalizmin genel teorisini kurmuş, ama bu teoriden günün somut taleplerine geçiş yapmanın yolunu o da bulamamıştır. Somut bölümleriyle «Junius Broşürü», asla «Sermaye Birikimi»nin zorunlu bir sonucu değildir. Bütün dönemin yargılanmasındaki teorik doğruluk, Luxemburg'da, hareket eden somut güçlerin (bunları değerlendirmek ve bunlardan devrimci biçimde yararlanmak Marksist teorinin pratik görevidir) açık olarak kavranması yönünde somutlaşmamaktadır.

Bununla birlikte, Lenin'in bu noktadaki üstünlüğü, «politik deha», «pratik uzak görüşlü» gibi beylik sözlerle asla açıklanamaz. Bu, bütün sürecin yargılanmasında sağlanan salt teorik bir üstünlük olmaktan çok öte birşeydir. Çünkü Lenin bütün hayatı boyunca, teorik konumunun nesnel, mantıksal sonucundan başka birşey olmayan tek bir pratik karar almamıştır. Ve bu konumun temel kuralının (maksim) somut durumun somut analizinin olması, yalnızca diyalektik düşünmeyenlerin gözünde sorunu bir «realpolitik» - uygulamasına dönüştürmektedir. Marksistler için somut durumun somut analizi, «saf» teorinin karşıtı değildir; tersine hakiki teorinin doruk noktası, teorinin gerçekten uygulandığı, —bundan dolayı— pratiğe dönüştüğü noktadır.

Bu teorik üstünlüğün temeli, Lenin'in Marx'ın bütün izleyicileri arasında, bakış açısını çevreleyen kapitalist ortamın fetişist kavramlarından enaz etkilenen kişi olmasına dayanmaktadır. Çünkü Marksçı e-

28 Ağustos 1918, Moskova: Ulusal Eğitim Kongresi'nde..

konomi politiğin kendinden önceki ve sonraki bütün yaklaşımlar karşısındaki üstünlüğü, görünürde en saf ekonomik (bundan dolayı en saf fetişist) kategorilerle işlenmesi gereken en karmaşık sorunları bile, bu «saf-ekonomik» kategorilerin ardında sosyal varlıklarını ifade ettikleri sınıfların gelişme süreçlerinin ortaya çıkmasını sağlayan bir çerçeve içine oturtmayı yöntem olarak başarmasında yatmaktadır. [Marx'daki sabit (konstant) ve değişken variabel) sermaye ayrımı ile, klasik iktisattaki sabit (fix) ve dolaşan (zirkuliend) sermaye ayrımı arasındaki karşıtlık üzerine düşünün. Burjuva toplumun sınıfsal yapısı ancak bu ayrımla görülebilir. Artık değer sorunlarının Marksçı çerçeve

Ekim 1918, Moskova: Suikaste uğradıktan sonra Halk Komiserleri Konseyi Sekreterliği'ndeki görevlilerle birlikte..

içinde ele alınışı, burjuvazi ile proletarya arasındaki sınıfsal tabakalaşmayı hemen ortaya çıkardı. Sabit sermayenin büyümesi bu ilişkiyi tüm toplumun gelişme sürecinin dinamik bağlamı içinde gösterdi, ve aynı zamanda çeşitli sermaye gu-

ruplarının artık değerin bölüşülmesi için verdiği kavgayı sergiledi.]

Lenin'in emperyalizm teorisi, —Rosa Luxemburg'unki gibi— emperyalizmin ekonomik açıdan zorunlu doğuşunu ve ekonomik sınırlarını gösteren bir teori olmaktan çok, emperyalizmin bağrında yaşayan ve onun tarafından harekete geçirilen somut sınıf güçlerini gösteren bir

26 Mayıs 1921, Moskova: Rusya Komünist Partisi'nin X. Kongresi'ne katılan delegelerle..

teoridir; emperyalizmle birlikte oluşan somut dünya durumunun teorisidir. Lenin tekelci kapitalizmin mahiyetini araştırırken, onu ilk ağızda ilgilendiren bu somut dünya durumu ve onun yarattığı sınıfsal tabakalaşmadır: dünya sömürgeci güçler tarafından de facto (fiilen) nasıl bölüşülmüştür; sermayenin yoğunlaşma hareketiyle burjuvazi ve proletaryanın iç sınıfsal tabakalaşması nasıl değişmiştir (salt prazit rantiyeler sınıfı, işçi aristokrasisi,

Aynı toplantıda çekilen fotoğraftan ayrıntı..

vb.) Ve özellikle, tekelci kapitalizmin iç hareketi, her ülkedeki eşit olmayan tempodan dolayı, «çıkar bölgelerinin» geçici olarak başarılan barışçıl paylaşımını ve diğer uzlaşmaları yeniden nasıl geçersiz kılmış ve ancak zor kullanarak, savaşla çözülebilecek çatışmalara yolaçmıştır.

Emperyalizmin özü, tekelci ka-

pitalizm olarak ve emperyalist savaş ise daha da yüksek bir yoğunlaşma ve mutlak bir tekel yönünde işleyen bu eğilimin zorunlu gelişmesi ve ifadesi olarak belirlenirken, toplumun tabakalaşması da, bu savaşla olan ilişkisi içinde açıklık kazanır. Burjuvazinin emperyalizmle doğrudan «ilgilenmeyen», hatta onun tarafından «dolandırılan» kesimlerinin, savaşa karşı harekete geçirilebileceğini tasarlamanın —à la Kautsky— saf bir hayalcilikten başka birşey olmadığı ortaya çıkmıştır. Tekelci gelişme tüm burjuvaziyi kendisiyle birlikte sürükler, hatta yalnızca —sürekli bocalayan— küçük burjuvazi içinde değil, proletaryanın bazı kesimleri içinde de (elbette geçici) destek bulur. Yine de şüpheciler, devrimci proletaryanın emperyalizmi kesinlikle reddederek, toplum içinde tecrit olmuş bir konuma düştüğünü düşünürlerken yanılıyorlar. Kapitalist toplumun gelişmesi, daima istikrarsız ve çelişmeli olmuştur. Tekelci kapitalizm tarihte ilk kez gerçek anlamda bir dünya ekonomisi yaratmıştır; bundan dolayı onun yolaçtığı savaş, yani emperyalist savaş, kelimenin en dar anlamıyla ilk dünya savaşıdır. Bunun anlamı, herşeyden önce, tarihte ilk kez, kapitalizm tarafından ezilen ve sömürülen ulusların, kendilerini ezenler karşısında artık yalnızca tecrit olmuş mücadeleler yürütmedikleri, bütün varlıklarıyla dünya savaşının girdabına sürüklendikleridir. Gelişmiş kapitalist sömürge politikası, kapitalist gelişmenin başlangıcında olduğu gibi, sömürge halklarını yalnızca basit yağmacı bir biçimde sömürmemekte, aynı zamanda onların toplumsal yapısını da değiştirmekte, kapitalistleştirmektedir. Bu elbette, daha da büyük bir sömürü peşinde koşarken (sermaye ihracı vb.) meydana gelmektedir; bunun sonucunda sömürge ülkelerde —elbette, emperyalizmin istemediği biçimde— ayrı bir burjuva gelişmenin temelleri de atılmaktadır; bu gelişmenin kaçınılmaz sonucu olarak, ulusal bağımsızlık mücadeleleri başlar. Bu süreç, emperyalist savaşın emperyalist ülkelerde varolan bütün insan kaynaklarını seferber etmesi, kısmen sömürge halklarını fiilen kavgaya çekmesi, kısmen de sanayilerinin daha hızlı gelişmesini sağlaması sonucu, daha da yoğunluk kazanır; bu süreç ekonomik ve ideolojik olarak da hızlanır.

Ancak sömürge halkların durumu tekelci kapitalizmle onun tarafından sömürülenler arasındaki ilişkinin yalnızca aşırı bir biçimidir. Bir çağdan diğerine tarihsel geçiş asla mekanik değildir; yeni bir üretim tarzı, ancak aştığı kendinden önceki üretim tarzı, kendi özel görevini, toplumu değiştirme görevini heryerde tamamladıktan sonra sahneye çıkabilir ve tarihsel bir rol oynayabilir. Birbirini izleyen üretim tarzları ve onlara denk düşen toplum biçimleri ve sınıfsal tabakalaşmalar tarih sahnesine çok kez birbirleriyle kesişerek ve birbirlerine karşı işleyerek çıkarlar. Böylece, içinde yeraldıkları tarihsel çevrenin tamamen değişmesi sonucunda, soyut olarak birbiriyle aynıymış gibi görünen gelişmelerin (örneğin feodalizmden kapitalizme geçiş) sosyal-tarihsel bütünle olan ilişkileri tamamen farklı bir hal alabilir ve buna uygun olarak bütünüyle yeni —aynı zamanda yalnız onların sayılan— bir fonksiyon ve anlam kazanabilir.

Yükselen kapitalizm, ulus oluşturucu bir etken olarak rol oynadı. Orta Çağın küçük feodal egemenlik biçimleri karışımından, Avrupa'nın kapitalist açıdan daha gelişmiş olan kesimini —zorlu devrimci mücadelelerden sonra— büyük uluslar halinde yeniden biçimlendirdi. Almanya ve İtalya'nın birliği için verilen mücadeleler, —nesnel olarak bakıldığında— bu devrimci mücadelelerin sonuçları oldu. Ama bu devletlerde kapitalizm emperyalist tekelci kapitalizm yönünde gelişmeğe devam etmişse, ve eğer daha geri olan ülkelerin bazılarında bile (Rusya, Japonya) böyle biçimler almağa başlamışsa, bu, dünyanın artakalan bütün kesimlern için kapitalizmin ulus oluşturucu etken olarak öneminin artık sona erdiği anlamına gelmez. Tam tersi. Devam eden kapitalist gelişme, o ana dek «tarihsiz olan» bütün Avrupa halkları arasında ulusal hareketler yarattı. Aradaki fark, bunların «ulusal kurtuluş mücadelelerinin» artık yalnızca iç feodalizme yada feodal mutlakiyetçiliğe karşı verilen mücadeleler olarak meydana gelmeyişi —bu da kesinlikle ilerici birşey— emperyalist dünya güçlerinin yarışma alanına uymak zorunda kalmalarıdır. Bunların tarihsel önemi, değerlendirilmesi, bundan dolayı, bu somut bütün içinde hangi somut

Halk Komiserleri Konseyi başkanı LENİN.

fonksiyonu yerine getirdiklerine bağlıdır.

Marx bu sorunun önemini, çok önceleri gayet açık biçimde tesbit etmişti. Onun zamanında bu, elbette esas olarak bir İngiliz sorunuydu: İngiltere'nin İrlandayla ilişkisi sorunu. Ve Marx şunu en şiddetli biçimde vurgulamıştır: «Uluslararası adaleti tamamen es geçsek bile, bugünkü mecburi birliği —yani İrlanda'nın köleliğini— mümkünse, eşit ve özgür bir ittifaka, ve zorunluysa, tam bir ayrılığa dönüştürmek, İngiliz işçi sınıfının kurtuluşunun önkoşuludur.» Çünkü Marx şunları açıkça görmüştü; bir yandan, İrlanda'nın sömürülmesi daha o zamandan, tekelci bir karakter kazanmış tek kapitalizm olan İngiliz kapitalizminin önemli bir kozuydu, öte yandan ise, İngiliz işçi sınıfının bu soruna ilişkin belirsiz tavrı, ezilenleri bölüyor ve onların ortak düşmana karşı birleşik mücadele vermesi yerine, sömürülenlerin diğer sömürülenlere karşı savaşmasına yolaçıyordu; ve bundan dolayı, İngiliz proletaryasının kendi burjuvazisine karşı mücadelesinde gerçekten etkin bir cepheyi, ancak İrlanda'nın ulusal kurtuluş mücadelesi yaratabilirdi.

Marx'ın bu anlayışı yalnızca o günkü İngiliz işçi hareketi içinde etkisiz olmakla kalmadı; II. Enternasyonal'in teori ve pratiğinde de hayata geçirilmedi. Burada da teoriye yeniden hayat vermek Lenin'in payına düştü; ama teoriye bizzat Marx'ın kazandırdığından daha canlı, daha somut bir hayat. Çünkü teori salt evrensel (welthistorisch) güncellikten çıkarak, günün sorunu haline geldi, ve buna uygun olarak Lenin'de artık teorik olarak değil, saf pratik olarak ortaya çıktı. Çünkü bu bağlam içinde şurası herkez için açık olmalıdır: burada tüm haşmetiyle karşımıza çıkan sorun, —yalnız işçilerin değil, gerçekten dünya ölçüsünde tüm ezilenlerin ayaklanması— Lenin'in baştan beri Narodnikler, Legal Marksistler ve Ekonomistlere vb. karşı, Rusya'daki tarımsal sorunun çekirdeğinde yattığını sürekli olarak gösterdiği sorunun aynısıdır. Bütün bu durumlarda sözkonusu olan, ülkenin siyasal sınırları içinde ya da dışında olsun, Rosa Luxemburg'un kapitalizmin dış pazarı diye adlandırdığı (kapitalist olmayan pazar olarak anlaşılması gereken) sorundur. Yayılan kapitalizm bir yandan bu dış pazar olmadan varolamaz; öte yandan ise kapitalizmin bu pazar karşı

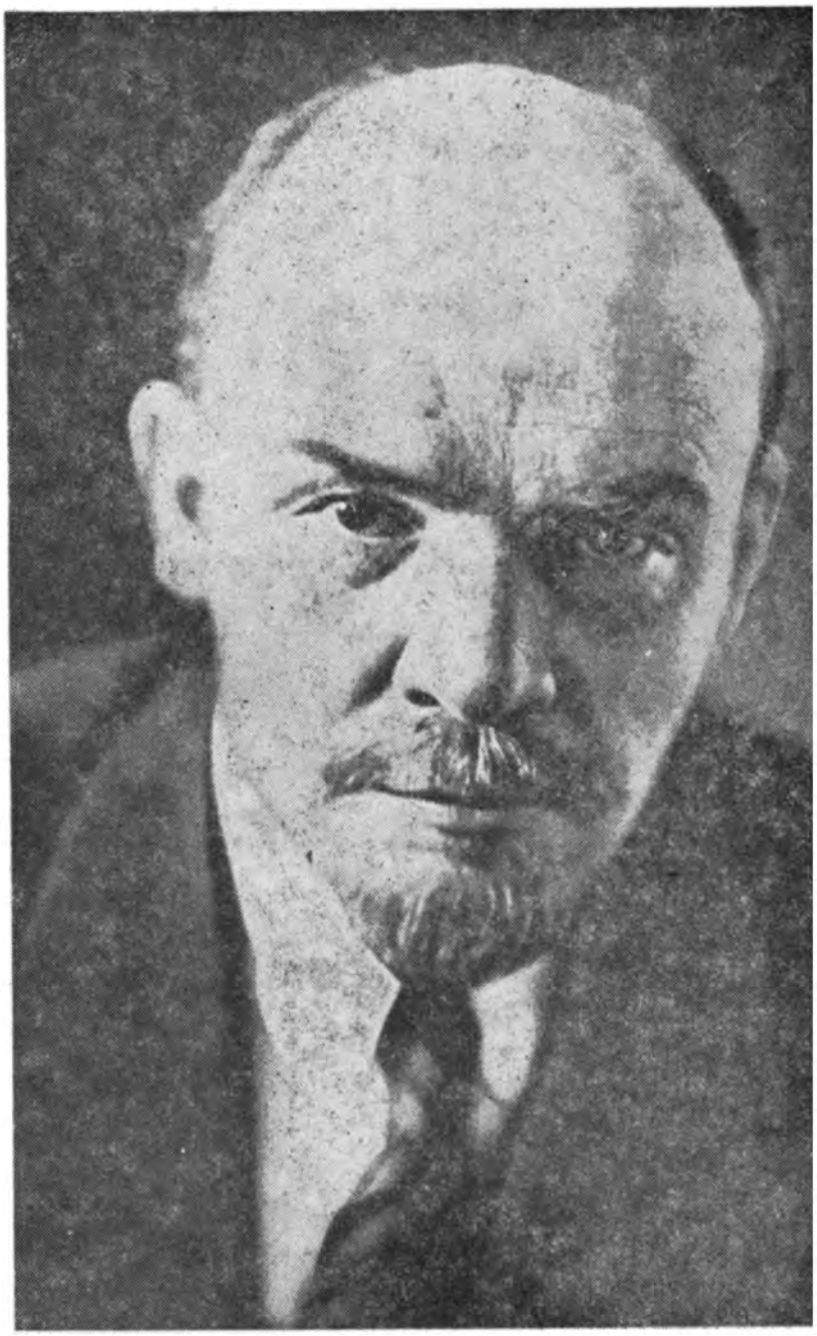

Hastalanmadan önceki son fotoğraflarından biri..

sındaki sosyal fonksiyonu, onun orijinal toplumsal yamasını parçalamaktan, onu kapitalistleştirmekten, onu —kapitalist— bir iç pazar dönüştürmekten ibarettir; ama bu arada bu pazar da bağımsızlık eğilimleri kazanmaktadır. Burada da sözkonusu olan, diyalektik bir ilişkidir. Ancak Rosa Luxemburg bu doğru ve mükemmel tarihsel perspektiften kalkınarak, dünya savaşının doğurduğu somut sorunların somut çözümüne giden yolu çıkaramadı. Onun payına düşen, bir tarih perspektifinin, bütün çağın karakterinin doğru ve mükemmel biçimde çizilişi oldu. Ama yalnızca bir bütün olarak çağın karakterinin çizilmesi. Ve teoriden pratiğe giden adımı atmak ise Lenin'e düştü. Bu adım, aynı zamanda —ve bu asla unutulmamalıdır— teorik bir ilerlemedir.

Çünkü bu, soyuttan somuta giden bir adımdır.

Güncel tarihsel gerçekliğin soyut ve doğru olarak değerlendirilmesinden ve tüm emperyalist çağın genel devrimci karakterinin ispatlanmasından somuta geçiş, bu devrimin özgül karakterinin ne olduğu sorusuyla doruğa erişir. Marx'ın en büyük teorik başarılarından biri de, burjuva ve proleter devrimi birbirinden açık olarak ayırmasıdır. Bu ayrım bir yandan, çağdaşlarının ham hayalciliği karşısında son derece büyük bir pratik-taktik önem taşırken, öte yandan da, o günün devrimci hareketleri içinde yatan gerçekten yeni, gerçekten proleter devrimci unsurları açıkça gösterecek tek yöntemsel aracı sunmaktaydı. Bununla birlikte kaba (vulger) Marksizmde, bu ayrım mekanik bir bölünme içinde dondurulmaktaydı. Oportünistler için bu ayrımın pratik sonucu, çağımızda aşağı yukarı her devrimin bir burjuva devrimi olarak başladığı yolundaki, ampirik açıdan doğru olan gözlemin (bu devrim içinde ne kadar çok proleter eylemleri, talepleri yükselse de) şematik biçimde genelleştirilmesidir. Oportünistlerin bundan çıkardığı sonuç, bu devrimin yalnızca bir burjuva devrim olduğudur. Proletaryanın görevi ise, bu devrimi desteklemektir. Burjuva ve proleter devrimin bu ayrımından çıkan sonuç, proletaryanın kendi özel devrimci sınıf hedeflerinden vazgeçmesidir.

Ancak, bu teorinin mekanik yanlış akıl yürütüşünü gören ve çağımızın proleter devrimci karakterinin bilincinde olan radikal sol anlayış da, başka açıdan aynı ölçüde tehlikeli mekanik bir yorumun esiri olmaktadır. Burjuvazinin evrensel (welthistorisch) devrimci rolünün emperyalizm çağında sona erdiği yargısından bu sol yorumun çıkardığı sonuç, —yine burjuva ve proleter devrimin mekanik ayrımına dayanarak— artık, saf proleter devrimler çağına girdiğimizdir. Bu tavrın tehlikeli pratik sonucu ise, emperyalizm çağında sorunla olarak ortaya çıkan, ve proleter devrimle olan bağlantısı içinde nesnel olarak devrimci nitelik taşıyan bütün çözülme ve mayalanma hareketlerinin (tarımsal sorun, sömürge sorunu, ulusal sorun) es geçilmesi, hatta küçümsenmesi, inkâr edilmesidir: saf proleter devrimi savunan bu teoriyenler, proletaryanın en gerçek ve en önemli müttefiklerinden kendi arzularıyla vazgeçmekte; proleter devrimi somut olarak çok sarsılı kılan devrimci çevreye önem vermemekte ve bu devrime hazırlandıklarını sanmaktadırlar. «Saf bir sosyal devrim bekleyen biri», diyor Lenin, «onu asla yaşayamaz. Ve böyle biri, gerçek devrimi anlamayan, yalnızca lafta devrimci olan bir kişidir.»

Çünkü gerçek devrim burjuva devrimin proleter devrime diyalektik dönüşümüdür. Geçmişteki büyük burjuva devrimlerinin önderi ya da yararlananı olan sınıfın artık nesnel açıdan karşıdevrimci olduğu gibi tartışılmaz tarihsel bir olgu, asla, bu devrimlerin çevresinde dolandığı nesnel sorunların artık toplumsal açıdan sona erdiği, bu sorunların devrimci çözümüyle hayati ilgileri bulunan toplumsal tabakaların tatmin olduğu anlamına gelmez. Tam tersi. Burjuvazideki karşıdevrimci dönüşün anlamı, sadece, proletarya karşısında düşmanca bir tavır alması değil, aynı zamanda burjuvazinin kendi devrimci geleneklerinden de vazgeçmesidir. Burjuvazi kendi devrimci geçmişinin mirasını proletaryaya devreder. Bundan böyle, burjuva devrimini mantıksal sonucuna götürebilecek konumda olan tek sınıf, proletaryadır. Yani, bir yandan burjuva devrimin güncelliğini hala koruyan talepleri ancak bir proleter devrimin çerçevesi içinde gerçekleşebilecektir, öte yandan bu taleplerin tutarlı biçimde gerçekleştirilmesi bizi zorunlu olarak bir proleter devrime götürecektir. Hasılı bugün proleter devrim, aynı anda burjuva devrimin hem gerçekleşmesi, hem de aşılması demektir.

Bu durumun doğru olarak değerlendirilmesi, proleter devrimin fırsat ve olanakları için çok geniş bir perspektif açar. Ama aynı zamanda, devrimci proletarya ve onun diyalektik geçişi sağlamak için, proletarya, yalnızca doğru bir bağlamın doğru kavranışına sahip olmakla kalmamalı bu ilişkileri kavramasını engelleyen kendi küçük burjuva eğilimlerini ve düşünce alışkanlıklarını da pratikte yenmelidir. (Örneğin ulusal önyargıları.) Böylece, kendi kendini aşarak, tüm ezilenlerin önderliğine yükselmenin, proletarya için bir zorunluk olduğu ortaya çıkmaktadır. Ezilen halkların ulusal bağımsızlık mücadelesi, gerek ezen halkın proletaryası, gerek ezilen halkın proletaryası için, olağanüstü bir devrimci öz-eğitim çalışmasıdır; çünkü ezen halkın proletaryası diğer halkın tam bağımsızlığı için mücadele ederek kendi milliyetçiliğini aşarken, ezilen halkın proletaryası da buna federalizm sloganıyla karşılık vererek, uluslararası proletarya dayanışmasıyla, kendi milliyetçiliğini aşar. Çünkü Lenin'in de belirttiği gibi, «proletarya sosyalizm için ve kendi zaaflarına karşı mücadele eder.» Devrim kavgası, dünya durumunun nesnel fırsatlarından yararlanma, ve kendi devrimci sınıf-bilincinin olgunlaşması için verilen içmücadele, bir ve aynı diyalektik sürecin birbirinden ayrılmaz unsurlarıdır (momentleridir).

Bundan ötürü emperyalist savaş, eğer proletarya burjuvaziye karşı devrimci bir mücadele yürütürse, proletarya için heryanda müttefikler yaratır. Ama proletarya konumunu ve görevlerini kavramazsa, savaş onu, burjuvazinin kuyruğunda kendi kendini korkunç bir biçimde parçalamaya zorlar. Emperyalist savaş öyle bir dünya durumu yaratır ki, milyonlar ve milyonlarca proleter, kendi sömürücülerinin tekelci konumunu sağlamlaştırmak ve genişletmek uğruna, birbirlerini en ince yöntemlerle hunharca öldürmek zorunda kalır. Bu iki kaderden proletaryanın payına hangisinin düşeceği, onun kendi tarihsel durumunu kavrayışına ve kendi sınıf bilincine bağlıdır. Çünkü «insanlar kendi tarihlerini kendileri yaparlar.» Ama yine de, «kendi seçtikleri koşullar altında değil, doğrudan doğruya karşılaşılan, verilen ve teslim alınan koşullar altında.»

Burada sözkonusu olan seçim de, proletaryanın mücadele etmeyi isteyip istemediği değil, yalnızca, onun hangi çıkarlar için, kendininkiler için mi, yoksa burjuvazinin çıkarları için mi savaşacağıdır. Tarihsel durumun proletaryanın önüne koyduğu sorun, savaş ve barış arasında yapılan seçim değil, emperyalist savaşla bu savaşa karşı savaş, yani içsavaş arasındaki seçimdir.

Proleteryanın emperyalist savaş karşısındaki silahı olarak, içsavaşın zorunluluğu, proletaryanın bütün mücadele biçimleri gibi, kapitalist üretimin ve burjuva toplumun gelişiminin proletaryaya empoze ettiği mücadele koşullarından kaynaklanmaktadır. Partinin faaliyeti ve doğru teorik öngörü, proletaryaya yalnızca direniş yada salot ı gücü verecek ölçüde önem taşır; sınıfsal tabakalaşmanın belirli bir durumundan dolayı, proletarya bu güce nesnel olarak sahiptir, ama teorik ve örgütsel açıdan olgun olmadığı için, mevcut nesnel olanakların düzeyine yükselemez. Hasılı, kaptalizmin emperyalizm aşaması karşısında proletaryanın kendiliğinden tepkisi ola-

rak kitle grevi, daha emperyalist savaş öncesinde ortaya çıktı; II. Enternasyonal'de sağ ile merkezin her türlü yolla maskelemeğe çalıştığı bu ilişki, (savaş ve kitle grevi), radikal kanat için yavaş yavaş ortak bir teorik malzeme haline geldi.

Burada da Lenin, daha 1905 gibi erken bir tarihte, kitle grevinin nihai kavga için yetersiz bir silah olduğunu kavrayan tek kişiydi. Bastırılan Moskova ayaklanmasından sonra, «silaha sarılınması gerektiği» görüşünü savunan Ptekhanov'un tersine, Lenin bu başarısız ayaklanmayı önemli bir aşama olarak dersleri saptamaya çalıştı. Böylece dünya savaşında proletarya için zorunlu taktikleri teorik olarak o günden koydu. Çünkü kapitalizmin emperyalist aşaması ve özellikle dünya savaşında çıktığı doruk, kapitalizmin varolma yada yokolma konusunda karar durumuna girdiğini gösteriyor. Egemenlik alanının genişlemesiyle ve iktidar aygıtının gelişmesiyle birlikte, egemenliğinin gerçek toplumsal temelinin daraldığının bilincinde olan burjuvazi, iktidara alışkın bir sınıfın doğru sınıf-içgüdüsüyle, bir yandan bu temeli genişletmek (orta tabakaları kendi peşine takmak, işçi aristokrasisine rüşvet vermek), öte yandan en kararlı düşmanlarını gerçek bir direniş örgütlemeden önce kesin olarak yenmek için son derece enerjik çalışmalarda bulunur. Bunun için sınıf mücadelesinin «barışçı» biçimlerini (bu mücadele biçimlerinin geçici olarak işlev görmeleri, ne kadar sorunlu da olsa, bütün revizyonizm teorisinin temelidir) ortadan kaldıran ve «daha enerjik» kavga araçlarını tercih eden, heryerde burjuvazi olmuştur. (Amerika'daki durumu düşünün). Burjuvazi, devlet aygıtının denetimini gittikçe daha fazla ele geçirmeyi başarır ve kimliğini onunla o kadar sağlam birleştirir ki, işçi sınıfının görünüşte salt ekonomik olan talepleri bile bu duvara gittikçe daha fazla şiddetle çarpar; işçiler, yalnızca ekonomik durumlarının kötüleşmesini ve daha önce kazandıkları güçlü konumların kaybedilmesini engellemek isteseler bile, devlet iktidarıyla mücadeleye (aynı zamanda, bilinçsiz de olsa devlet iktidarı için mücadeleye) girişmek zorunda kalırlar. Bu gelişme, proletaryayı kitle grevi taktiğini kullanmaya zorlar; bunun yanında oportünizm ise, devrim korkusundan dolayı, daima mevcut durumdan devrimci sonuçlar çıkarmaktan çok, daha önceki kazanımları teslim etme eğilimindedir. Ama kitle grevi –nesnel mahiyetinden dolayı— devrimci bir araçtır. Her kitle grevi devrimci bir durum yaratır; bu durumda burjuvazi, kendi devlet aygıtının da yardımıyla, kendisi için gerekli sonuçları mümkün olduğunca çıkarır. Bu tedbirler karşısında proletarya güçsüzdür. Eğer proletarya burjuvazinin silahları karşısında yine de silaha sarılmazsa, kitle grevi silahı da onlar karşısında zorunlu olarak ateş almayacaktır. Bunun anlamı, kendini silahlandırmak, esas kitlesi işçi ve köylülerden oluşan burjuvazinin ordusunu dağıtmak, burjuvazinin kendi silahlarını kendisine çevirmek için çaba harcamaktır. (1905 Devrimi çok doğru bir sınıf içgüdüsünün —ama bu bakımdan yalnızca içgüdü olarak kalan— birçok örneğini ortaya koymuştur.)

Emperyalist savaş bu durumun son derece keskinleşmesi anlamına gelir. Burjuvazi proletaryayı şu seçimle karşı karşıya bırakır: ya diğer ülkelerdeki sınıfdaşlarına tekelci çıkarlar uğruna öldürmek ve bu çıkarlar için ölmek, ya da burjuvazinin egemenliğini silah gücüyle devirmek. Bu nihai zor kullanımı karşısında, bütün diğer mücadele yöntemleri güçsüz kalır; çünkü bunların istisnasız hepsi, emperyalist devletlerin askeri aygıtı karşısında paramparça olur. Eğer proletarya bu nihai saldırıdan kurtulmak istiyorsa, bundan dolayı, bu askeri aygıtın kendisine karşı mücadeleyi başlatmak zorundadır: onu kendi içinden parçalamalı ve emperyalist burjuvazinin tüm halka vermek zorunda kaldığı silahları burjuvaziye karşı çevirmeli, emperyalizmi yoketmek için onlardan yararlanmalıdır.

Burada da, —teorik olarak— daha önce işitilmeyen birşey yok. Tam tersi. Bu durumun özü, burjuvazi ile proletarya arasındaki sınıf ilişkisinde yatıyor. Clausewitz'in tanımına göre, savaş politikanın yalnızca devamından ibarettir; ama bu, her bakımdan böyledir. Yani, savaş, bir devletin yalnızca dış politikası açısından, ülkenin o ana kadar «barış» içinde izlediği nihai ve en aktif sonucuna götürülmesi demek değildir; bir ülkedeki (ve tüm dünyadaki) sınıfsal diziliş açısından da, savaş, yalnızca daha önce toplumda «barış» içinde gelişen eğilimleri, en yüksek derecesine çıkarır ve en son noktasına erişecek ölçüde keskinleştirir. Bundan dolayı savaş, ne ülke için, ne de ulus içindeki bir sınıf için, bütünüyle yeni bir durum yaratır. Bu durumda yeni olan yan yalnızca, bütün sorunların inanılmaz boyutlardaki niceliksel yoğunlaşmasının niteliksel bir değişikliğe dönüşmesi ve bunun için, yalnızca bunun için— yeni bir durum doğmasından ibarettir.

Sosyo-ekonomik açıdan bakıldığında, savaş bundan dolayı kapitalizmin emperyalist gelişiminin yalnızca bir aşamasıdır. Savaş, bunun için, proletaryanın burjuvazi karşısındaki sınıf kavgasında, zorunlu olarak, yalnızca bir aşamadır. Lenin'in emperyalizm teorisinin önemi, dünya savaşıyla genel gelişme arasındaki bu karşılıklı ilişkiyi teorik olarak tutarlı biçimde yalnızca onun üretmesinde —onun dışında bunu kimse başaramadı— ve bu ilişkiyi savaşın somut sorunlarında açık olarak ispatlamasında yatmaktadır. Ama tarihsel maddecilik proleter sınıf mücadelesinin teorisi olduğu için, emperyalizm teorisi aynı zamanda emperyalizm çağında işçi hareketi içindeki akımların teorisi olmazsa, bu ilişkinin kurulması eksik kalır. Gerekli olan, yalnızca, savaşın yarattığı yeni dünya durumunda proletaryanın nasıl davranmasının uygun olduğunu açık olarak görmek değil, aynı zamanda emperyalist savaş karşısındaki diğer «proleter» tavırların teorik olarak hangi temele dayandığını, proletarya içindeki hangi toplumsal değişimlerin bu teorilerin politik akım olmalarını sağlayacak ölçüde taraftar bulmasına olanak verdiğini göstermektir.

Herşeyden önce, bu akımların fiilen akım olarak varolduğunu göstermek gerekiyordu. Sosyal Demokrasinin savaş karşısındaki tavrının, bir —anlık— aldanmanın, korkaklığın, vb. değil, daha önceki gelişmenin zorunlu bir sonucu olduğu gösterilmeliydi. Bundan dolayı, bu düşünceler işçi hareketi tarihinden kalkınarak anlaşılmalı ve Sosyal Demokrasi saflarında daha önce yeralan «düşünce ayrılıklarıyla» (revizyonizm, vb.) ilişkisi içinde incelenmelidir. Marksist yöntem için kendiliğinden anlaşılır birşey olması gereken bu bakış açısı (Komünist Manifesto'da o günkü akımların ele alınışı hatırlansın) işçi hareketinin devrimci kanadında bile güçlükle yayılabilmiştir. «Enternasyonal grubu», yani Rosa Luxemburg ve Franz Mehring'in gurubu bile, bu yöntemsel bakış açısını tutarlı ve tam olarak uygulayacak yetenekte değildi. Ama şurası da açıktır ki, oportü-

nizm ve onun savaş karşısındaki tavrı mahkum edilirken, oportünizmi işçi hareketi içinde tarihsel olarak anlaşılması gereken bir akım olarak yorumlamayan, ve onun bugününü geçmişinin organik biçimde gelişmiş meyvası olarak görmeyen bir yaklaşım, ne Marksist tartışmanın gerçekten ilkeli düzeyine yükselebilir, nede oportünizmin mahkum edilmesinden, somut-pratik sonuçlar, eylem anında gerekli taktik-örgütsel sonuçlar çıkarılabilir.

Scheidemann, Plekhanov yada Vandervelde'nin savaş karşısındaki tavrının, revizyonizmin ilkelerinin güncel duruma tutarlı biçimde uygulanmasından başka birşey olmadığı, Lenin için, yalnızca Lenin için, dünya savaşının patlamasından itibaren açık bir durumdu.

Peki revizyonizmin özü —kısaca— neden ibarettir? Birinci olarak, revizyonizm, tarihsel maddeciliğin «tek yanlılığını,» yani bütün tarihsel-toplumsal olguların yalnız proletaryanın bakış açısından ele alınmasını aşmaya çalışır. Revizyonizm, bakış açısı olarak «tüm toplumun» çıkarlarını seçer. Ama böyle toplu çıkarmış gibi görünebilen şey, farklı sınıf güçlerinin karşılıklı etkisinde bulunmasının geçici bir ürününden başka birşey değildir; revizyonist, tarihsel sürecin sürekli değişen bu ürününü, hep aynı kalan yöntemsel çıkış noktası olarak kavrar. Böylece, şeyleri (Dinge) teorik açıdan da başaşağı çevirir. Pratik olarak revizyonizmin özü, bu teorik çıkış noktasından dolayı, daima ve zorunlu olarak uzlaşmadır. Revizyonizm daima eklektik olmuştur; yani —teorik olarak da— sınıf çelişkilerini hafifletmeye, dengelemeğe ve olayların değerlendirilmesinde ölçüt olarak sınıfların —yalnızca revizyonistin kafasında mevcut olan, kafadan uydurma— birliğini kullanmaya çalışmıştır. Çünkü, diyalektik, toplumun gelişiminin gerçekte çelişmeler içinde yürüdüğünün, ve bu çelişmelerin (sınıf çelişmeleri, sınıfların ekonomik varlıklarının antagonist karakteri, vb.) bütün olayların temeli ve çekirdeği olduğunun kavramsal ifadesinden başka birşey değildir; toplum sınıfsal tabakalaşmaya dayandığı sürece, toplumun «birliği», ancak soyut bir düşünce olabilir ve bu çelişmelerin birbirlerini karşılıklı olarak etkimesinin —daima geçici— bir sonucundan başka birşey değildir. Diyalektik sosyal bir olgunun, yani toplumun kendisinin de çelişmeler içinde, bir çelişmeden diğerine dönüşüm içinde, dolayısıyla devrimci biçimde geliştiği olgusunun teorik bir ifadesinden başka birşey olmadığı için, diyalektiğin teorik olarak reddolunması, zorunlu olarak hertürlü devrimci tavırdan da ilkesel bir kopuş anlamına gelir.

Revizyonistler bu şekilde, —üçüncü olarak— diyalektiğin gerçeklik içindeki varlığını (çelişmeler içinde gelişen ve böylece sürekli yeni olanı yaratan hareketiyle birlikte) kabul etmemekte inat ettikleri için, düşünceleri tarihsellikten, somutluktan ve yenilikten yoksundur. Onların yapadığı gerçeklik, şematik ve mekanik olarak işleyen, «ebedi, tunçtan» yasalara bağımlıdır; doğa yasalarında olduğu gibi insanın kaderci biçimde tabi olduğu bu yasalar —maliyetlerine göre— kendi kendilerini üretmektedirler. Bundan ötürü, revizyonistler açısından, proletaryanın kaderinin nasıl gelişeceğini bilmek için, bu yasaları, her zaman geçerli olmak üzere, birkez öğrenmek yeterli olacaktır. Revizyonistler açısından, bu yasaların kucaklamadığı yeni durumların yada sonucu proletaryanın kararına bağlı olan durumların varolabileceği varsayımı bilinmiyordur. (Büyük kişilere, ahlaka, vb. aşırı değer verilmesi, bu anlayışın yalnızca zorunlu bir tamamlayıcısıdır.)

Dördüncü olarak, bu kanunlar kapitalist gelişmenin kanunlarıdır, ve bunların tarih-üstü, zamandışı geçerliğinin vurgulanması, revizyonistler açısından burjuvazi gibi, kapitalist toplumun da esasta değiştirilemeyen bir gerçeklik olduğu anlamına gelir. Revizyonist, artık burjuva toplumuna tarihsel bir olgu olarak, dolayısıyla tarihsel açıdan çöküşe mahkum gözüyle bakmaz; bilimi de, bu çöküş dönemini kavrama ve onu hızlandırma aracı olarak değil, tersine —en iyi haliyle— proletaryanın burjuva toplumu içindeki durumunu iyileştirme aracı olarak görür. Revizyonizm açısından, pratik olarak burjuva toplumun ufuklarının ötesini gösteren her düşünce hayalcidir, ütopyacıdır.

Revizyonizm bundan dolayı —beşinci olarak— realpolitik eğilimindedir. Revizyonizm, özel grupların günlük çıkarlarını temsil edebilmek için, tüm sınıfın gerçek çıkarlarını (bunların tutarlı savunusunu da ütopyacılık diye adlandırarak) sürekli olarak kurban eder. Ve şu yaptığımız birkaç değinmeden de açığa çıkmıştır ki, revizyonizm yalnızca, kapitalizmdeki yeni gelişim sonucunda, belirli işçi tabakaları bu durumdan —geçici olarak— ekonomik yarar sağlayabildikleri için gerçek bir akım haline gelebilmiştir. Ve işçi partilerinin örgütlenme biçimi, bu tabakalara ve onların aydın temsilcilerine, proletaryanın —karmaşık ve salt içgüdüsel de olsa— devrimci kitlelerine oranla daha büyük bir etki sağladığı için, bu mümkün olabilmiştir.

Bütün oportünist akımların ortak özelliği, olaylara asla proletaryanın sınıf açısından bakmamaları, böylece tarih ve diyalektik dışı, eklektik bir «realpolitik»in esiri olmalarıdır; bu ortak özellik, savaşı yorumlayışlarındaki farklılıkları ortadan kaldırmakta ve aynı zamanda istisnasız hepsinin daha önceki oportünizmin zorunlu birer sonucu olduklarını göstermektedir. Sağ kanadın «kendi» ülkesinin emperyalist güçleri karşısında gösterdiği bu koşulsuz şartsız izleyicilik, —ne kadar, ilk başlarda diye kayıt konsa da— köken olarak, burjuvaziyi tarihsel gelişmenin öncü sınıfı olarak gören ve proletaryaya ise, onun «ileri rolünü» destekleme görevini ayıran görüşten kaynaklanarak gelişir. Ve Kautsky, Enternasyonal'i, savaş için elverişli olmayan, salt bir barış aracı diye nitelerken, birinci Rus Devriminden (1905) sonra, «devrimci hedeflerin gerçekleşmesinin son derece yakın göründüğü devrim ateşi içinde, rasyonel bir Menşevik taktik için bir çıkış yolu bulmak son derece zor» diye yakınan Menşevik Çerevanin'den farklı ne söylemektedir?

Oportünizm, dayanmağa ve proletaryayı peşine takmağa çalıştığı burjuva katlarına göre farklı farklıdır. Sağ kanat olduğu gibi, bu kesim, ağır sanayi ve banka sermayesi olabilir. Bu durumda emperyalizm koşulsuz şartsız zorunlu kabul olunur. Onlara göre, proletarya kendi çıkarlarının gerçekleşmesini emperyalist savaşın içinde, kendi «öz» ulusunun büyüklüğünde, onun zaferinde bulur. Ya da emperyalizmle işbirliği yapmağa zorlanmakla birlikte, ikinci plana itildiğini hisseden burjuva katlarıyla birleşmeğe çalışılabilir; pratikte emperyalizmi izlediği (ve izlemesi gerektiği) için, bu burjuva tabakaları, yine de baskıdan yakınırlar ve olayların başka bir yön almasını «arzu ederler»; bu nedenle, hemen barış yapılması, serbest ticarete ve yeniden «normal» koşullara dönülmesi için özlem çekerler. Ama öte yandan, bunlar do-

gal olarak emperyalizmin aktif karşıtları olarak ortaya çıkabilecek halde değildirler. Tam tersine, sadece emperyalist yağmadan pay almak için —boşuna— bir kavga yürütürler. (Hafif sanayi kesimleri, küçük burjuvazi, vb.) Bu perspektiften bakıldığında, emperyalizm «tesadüfi» birşeymiş gibi görünür: pasifist bir çözüm bulunması, çelişmelerin bertaraf edilmesi için çalışmayı denerler. Ve proletaryanın da —Sosyal Demokrasi içindeki Merkezci kesim onu bu tabakaların peşine takmak ister— savaşa karşı aktif bir mücadele yürütülmemesi gerektiği ileri sürülür. (Ama mücadele etmemenin anlamı: pratikte savaşa katılmak demektir.) Proletaryanın yalnızca «adil» bir barışın gerekliliğini savunmasının zorunlu olduğu söylenir.

Enternasyonal, tüm dünya proletaryasının çıkar ortaklığının örgütsel ifadesidir. Ve işçinin işçiye karşı, burjuvazinin hizmetinde çarpışabileceği teorik olarak mümkün görüldüğü an, Enternasyonal pratikte varolmaktan çıkar. Ve hasım emperyalist güçlerin hizmetinde işçinin işçi karşısında verdiği bu kanlı savaşın, Enternasyonal içindeki belirli unsurların daha önceki tavırlarının zorunlu bir sonucu olduğu kavrandığında artık Enternasyonalin yeniden kurulmasından, yeniden doğru yola çekilmesinden, onarılmasından sözedilemez. Oportünizmin bir akım olarak kavranmasının anlamı, oportünizmin proletaryanın kendi kampındaki sınıf düşmanı olduğudur. Bunun için de, oportünistlerin işçi hareketinden uzaklaştırılması, burjuvazi karşısındaki kavgaya başarılı biçimde başlanması için, kesinlikle zorunlu ilk koşuldur. Proleter devrimin hazırlanması için, işçilerin kendilerini felakete götüren bu etkiden örgütsel ve entelektüel olarak kurtarılmaları da kesinlikle zorunludur. Ve bu kavga aynı zamanda tüm sınıfın dünya burjuvazisi karşısındaki kavgası olduğu için, bir akım olarak oportünizm karşısındaki mücadeleden doğacak zorunlu sonuç şudur: yeni bir proleter devrimci Enternasyonal'in yaratılması.

Eski Enternasyonal'in oportünizmin batağına batması, devrimci karakteri hemen yüzeyden görülemeyen bir dönemin sonucu olmuştur. II. Enternasyonal'in çöküşü ve yeni bir Enternasyonal'in gerekliliği, iç savaşlar döneminin başlamasının artık kaçınılmaz olduğunun işaretidir. Bu, artık hergün barikatlarda savaşılması gerektiği anlamına asla gelmez. Ama bunun anlamı, bu zorunluğun, hemen, heran doğabileceğidir; tarihin içsavaşı gündeme getirmiş olduğudur. Ve bunun için, bir proletarya partisinin, ve özellikle bir enternasyonalin yaşayabilmesi, bu zorunluk açıkça kavranırsa, ve proletarya buna ve bunun sonuçlarına entelektüel ve maddi olarak, teorik ve örgütsel olarak hazırlanmağa kararlı olursa, ancak bunlar sağlandıktan sonra, mümkün olur.

Bu hazırlık, çağımızın karakterinin kavranmasını çıkış noktası olarak almalıdır. İşçi sınıfı ancak, dünya savaşının, kapitalizmin emperyalist gelişiminin zorunlu bir sonucu olduğunu kavrayarak; emperyalizmin hizmetinde, kendi kendini yoketmeye karşı mümkün olan tek savunmanın içsavaş olduğunu açıkça görerek, bu direnişin maddi ve örgütsel hazırlığına başlayabilir. Ve ancak bu direniş etkin olursa, bütün ezilenlerin derinden derine kaynaşması, kendini kurtaran işçi sınıfıyla kurulan bir ittifaka dönüşür. Bunun için proletarya, herşeyden önce kendi doğru sınıf bilincini açık seçik gözönüne sermelidir; proletarya acak bunun yardımıyla gerçek kurtuluş savaşının, gerçek dünya devriminin önderi olabilir. Bu kavgadan doğan, bu kavga içinde oluşan Enternasyonal, (Komintern) bundan dolayı işçi sınıfının gerçekte devrimci unsurlarını, teorik açıdan aydınlık ve mücadele yeteneği bakımından sağlam birliğidir; aynı zamanda tüm dünyadaki bütün ezilenlerin verdiği kurtuluş kavgasının organı ve odağıdır. Enternasyonal Bolşevik Partisidir —Lenin'in dünya çapında parti anlayışı. Tıpkı dünya savaşının, dünya çapındaki dev bir yıkımın mikrokosmosu içinde yöken kapitalizmin güçlerini göstermesi gibi, Lenin de oluşum halindeki Rus kapitalizminin mikrokosmosu içinde, Rus devriminin olanaklarını son derece açık biçimde ilk günden gördü.

Georg LUKACS
(Türkçesi Mahmet R. ZARALI)

LENİN'in sınıf bilinci ve proleter sınıf mücadelesi anlayışı üzerine

Proleter kitlenin, proleter öncünün ve devrimci partinin birleştiği süreç, basit sınıf mücadelesinin devrimci sınıf mücadelesine —proleter devrime— dönüşmesine ve bunun ücretli kitleler üzerindeki etkisine bağlıdır. Sınıf mücadelesi, mücadele edenlerin ne yaptıklarının bilincinde bile olmadan binlerce yıldır süregelmektedir. Proleter sınıf mücadelesi, değil bilimsel sosyalizmin, sosyalist bir hareketin bile ortaya çıkmasından çok önce mevcuttu. Basit sınıf mücadelesi —grevler, ücret talepleri ya da daha kısa çalışma saatleri için işi durdurma ve çalışma koşullarındaki öbür gelişmeler— kısa sürse bile, sınıf örgütlenmesinin basit şekillerine ,karşılıklı yardım fonları, çekirdek sendikalar) yol açar. (Birçok işçi arasında da genel sosyalist idealin doğmasına neden olur). Böylece basit sınıf mücadelesi, basit sınıf örgütlenmesi ve basit ve temel sınıf bilinci doğrudan eylemden doğar ve sadece bu eylemden elde edilen tecrübe bu bilinci geliştirebilir ve hızlandırabilir. Geniş kitlelerin, ancak eylemde bilinçlerini yükseltebilecekleri anlamında tarihin genel bir yasasıdır bu.

En basit şekilde bile, kapitalizmde ücretlilerin kendiliğinden sınıf mücadelesi, arkasında, sürekli örgütlenme sürecinde billurlaşmış bir bilinç şeklinde bir iz bırakır. Kitlenin büyük bir kısmı sadece mücadele süresinde aktiftir; mücadeleden sonra ergeç, özel yaşantısına (yani, «var olabilme mücadelesine») dönecektir. Öncüyü bu kitleden ayıran, onun mücadeledeki fasılalarda bile sınıf mücadelesinin ön saflarını terketmemesi ve savaşa «öteki yollarla» devam etmesidir. Mücadele içinde oluşturulan direnme fonlarını, devam eden (sürekli) direnme fonları —yani sendikalar— haline getirerek güçlendirmeye çalışır. İşçi gazeteleri yayınlayarak ve işçiler için eğitim grupları düzenliyerek, mücadelede doğan basit sınıf bilincini billurlaştırmaya ve yükseltmeye çalışır. Böylece, kitlelerin zorunlu olarak süreksizlik niteliği taşıyan eylemine karşıt olarak devamlılık faktörünü, kendinde ve kendinden kitle hareketlerinin kendiliğindenliğine karşıt olarak da bilinç faktörünü oluşturmaya çalışır.

Bununla birlikte, ileri işçiler, teori, bilim ya da toplumsal bütünün aydınca kavranmasından çok, mücadelede kazanılan pratik bilgi yoluyla sürekli bir örgütlenmeye ve gelişen sınıf bilincine sevkedilebilirler. Mücadele, her grevden sonra direnme fonlarının dağıtılmasının grevin etkisine ve eldeki çalışma olanaklarına zarar verdiğini gösterdiğinden, sürekli grev fonlarına gidilmesi için çalışılır. Tecrübe, rasgele bir bildirinin sürekli bir gazeteden daha az etkisi olduğunu gö-

terdiğinden işçi basını doğar. Doğrudan mücadelenin pratik tecrübesinden yeşeren bilinç, eylemi belli bir dereceye kadar zenginleştirebilen, fakat bilimsel olarak kapsamlı bilincin —yani, teorik anlayışın— etkisine göre çok yetersiz kalan ampirik ve pragmatik bilinçtir.

Genel teorik anlayışına dayanarak devrimci öncü örgüt, sınıf mücadelesi ile bağ kurabilirse —yani, eylem içinde teoriyi doğrulama ve teori ile eylemi yeniden birleştirme sınavında başarı ile çıkabilirse— bu daha gelişkin olan bilinci sağlamlaştırabilir ve zenginleştirebilir. Gelişkin marksizm açısından —aynı zamanda bizzat Marx ve Lenin açısından— pratikten kopuk bir «doğru» teori, bilimsel teori üstüne kurulmamış «devrimci eylem» kadar saçma birşeydir. Bu hiçbir şekilde teorik üretimin mutlak gerekliliğini ve kesin önemini azaltmaz. Sadece, değişik başlangıç noktalarından değişik bir dinamikle yola çıkan ücretli kitleler ile devrimci bireylerin teori ile pratiği bir bütün haline getirebileceği gerçeğini belirtir.

Bu süreç, aşağıdaki şekilde özetlenebilir :

Eğer bu sekli, sonuclar elde etmek için yeniden düzenlersek, şunu elde ederiz :

Yukarıdaki şekil, çözümlemede de görülen, fakat ancak şimdi tam değerini kazanan, sınıf bilincinin dinamiklerine ilişkin bir dizi sonucu ortaya çıkarır. İleri işçilerin (atölyelerdeki işçi sınıfının «doğal liderler») toplu eylemine ulaşmak görece zordur çünkü bu ne sadece ikna ile (devrimci çekirdekte olduğu gibi) ne de sadece kendiliğinden patlama ile(geniş kitlelerde olduğu gibi oluşturulabilir. Geniş çapta herhangi bir eyleme girişmeden önce onları daha dikkatli ve tedbirli yapan bu mücadele tecrübeleridir (ileri işçilerin eylemlerinde önemli bir harekete geçirici, itici faktör). Geçmiş eylemlerden dersler çıkarmışlardır ve amaçlarına erişmek için bir patlamanın hiç de yeterli olmayacağını bilirler. Düşmanın gücü («cömertliğinden» söz etmezsek) ve kitle hareketinin dayanıklılığı hakkında daha az hayale kapılırlar. Ekonomizmin en büyük «yanıltıcılığı» bu noktada yatar.

Özetlersek, devrimci sınıf partisinin kurulması, ileri işçilerinkiyle birlikte devrimci çekirdekler bilincinin bütünleşmesidir. Devrim öncesi durumun (muhtemel devrimci patlama) olgunlaşması, ileri işçilerin eylemleriyle geniş kitlelerin eyleminin kaynaştırılmasıdır. Bir devrim durumu —yani, iktidarın devrimci ele geçirilişi olasılığı— öncü ve kitlelerin eylemleri, öncü ve devrimci tabakaların bilinçleri ile bütünleştiği zaman doğar. Geniş kitleler için, kapitalist üretim tarzının çelişkilerinden doğan elementer sınıf mücadelesi, herzaman ancak acil sorunlarda alev alır. Aynı şey, bütün kitle eylemleri, hattâ politik olanlar için de doğrudur. Böylece, devrimci bir mücadeleye dönüşen geniş kitle mücadelesi, sadece nicel bir etmene de dayanan bir sorundur. Bu, ulaştıkları bilinç aşamasına bağlı olarak burjuva toplumunu ve kapitalist üretim tarzının süregelen varlığını tehdit eden hedefler etrafında geniş kitleleri eyleme sürükliyebilecek yeterli ileri işçilerin varlığını şart koşar.

Bu, aynı zamanda, geçiş taleplerinin merkezi önemini, bu geçiş taleplerini yaymakta yetiştirilmiş olan ileri işçilerin stratejik durumunu ve kitlenin geniş kesimlerinin gerek nesnel tarihi koşullarına, gerekse öznel ihtiyaçlarına tekabül eden kapsamlı bir geçiş talepleri programı oluşturabilecek tek örgüt olan devrmci örgütün tarihi önemini aydınlığa kavuşturur. Başarılı bir proleter devrimi ancak bütün bu unsurlar başarılı bir şekilde bir araya getirilebilirse mümkün olur.

Leninist örgüt teorisinin, aslında, herşeyden önce bir devrim teorisi olduğunu belirtmiştik. Rosa Luxemburg'un, 1903-1904'de Lenin'e karşı giriştiği polemekteki en büyük zayıflığı, bunu yanlış anlamış olmasıydı. «Sosyal Demokrasinin Örgütsel Sorunu» adlı yazısında hücum edilen merkezileşme anlayışının —ve eğer dikkatli okunursa bu açıktır— tamamen örgütsel olması karakteristiktir. (Ancak hücum edilmekle birlikte, aynı zamanda doğrulanmaktadır. Bu noktada modern «Luxemburgistler» «Rosa'larını» daha dikkatli ve layikiyle okumalıdırlar.) Lenin, «aşırı merkeziyetçi» bir çizgiyi savunmakla, yöresel parti komitelerinin bileşimini dikte etmek ve parti alt birimlerinin her türlü insiyatifini, engellemek istemekle suçlanır.

Bununla birlikte, Lenin'in kendisi tarafından geliştirilen Leninist örgüt teorisine dönersek, merkeziyetçiliğin biçimsel, örgütsel yanının değil de politik ve toplumsal işlevinin vurgulandığını görürüz. Ne yapmalı'nın en can alıcı noktasında, iç ve dış sınıf ilişkilerinin bütün sorunlarını ortaya atan ve marksist bir açıdan cevaplandıran kapsamlı bir politik eylem vasıtasıyla proleter sınıf bilincinin politik sınıf bilincine dönüştürülmesi kavramı vardır.

«Gerçekte, çalışan kitlelerin eylemlerini yükseltmek ancak bu eylem ekonomik bir temelde politik ajitasyonla sınırlandığı sürece mümkündür. Politik ajitasyonun gerekli yayılması için temel koşul kapsamlı politik açığa vuruşun örgütlenmesidir. Bu açığa vuruşlar dışında hiçbir şekilde kitleler politik bilinç ve devrimci eylem açısından eğitilemezler.»

Ve daha da ötesi :

«Eğer işçiler, öteki bütün toplumsal sınıfları entellektüel, ahlaki ve politik hayatlarının bütün tezahürlerinde gözleyebilmeyi somut ve herşeyin üstünde güncel, politik gerçeklerden ve olaylardan öğrenmezler, eğer nüfusun bütün sınıflarının, tabakalarının ve bölümlerinin yaşantılarının ve eylemlerinin tüm yalarının materyalist çözümlemesini ve materyalist değerlendirmesini pratiğe uygulamayı öğrenemezlerse, çalışan kitlelerin bilinci gerçek bir sınıf bilinci olamaz. İşçi sınıfının ilgisini, gözlemini ve bilincini, yalnız ve hattâ başlıca olarak, kendi üstünde toplayanlar sosyal demokratlar değildir. Çünkü işçi sınıfının kendini tanıması, modern toplumun bütün sınıfları arasındaki ilişkilerin, sadece politik yaşantının tecrübelerinden edinilen bütünüyle açık bir teorik kavranışına sıkı sıkıya bağlı değildir —hatta teorikten çok pratik kavranışına daha çok bağlıdır— demek daha doğru olacaktır.

Ve işte bu aynı nedenle Lenin, devrimci partinin bütün ezilen tabakaların ve sınıfların bütün ilerici isteklerine ve hareketlerine —hattâ «salt demokratik» olanlarına bile— sahip çıkmasının mutlak gerekliliğinin üstünde durmaktadır. Böylelikle, Ne Yapmalı'da Lenin tarafından geliştirilen temel stratejik plan bütün elementer, kendiliğinden, dağınık ve «sadece» bölgesel protestoları, ayaklanmaları ve direniş hareketlerini birleştirebilen partinin ajitasyon planıdır. Merkezileşmenin vurgulanması açıkça, politik alandadır; biçimsel ve örgütsel alanda değil. Biçimsel örgütsel merkeziyetçiliğin amacı bu stratejik planın gerçekleştirilmesini mümkün kılmaktır.

Lenin'deki «merkeziyetçiliğin» bu özünü kavramamasına rağmen

Luxemburg, polemiğinde dolaylı olarak bunun karşısına başka bir devrim durumunun hazırlanması ve politik sınıf bilincinin oluşması kavramını koymaya zorlanıyor. Böyle yapması bile tartışmada ne denli yanılgı içinde olduğunu açıkça belirtir. Luxemburg'un «proleter ordusu, mücadele sırasında çoğalır ve hedeflerinin farkına varır» anlayışı tarih tarafından çürütülmüştür. İşçi mücadelelerinin en geniş, en uzun ve en şiddetlisinde bile; işçi kitleleri mücadelenin amaçlarını açık bir şekilde anlamamışlar ya da çok yetersiz bir derecede anlamışlardır. (Sadece dört Avrupa ülkesinden söz edersek; 1936 ve 1968 genel Fransız grevlerini, 1920, 1948 ve 1969'da İtalyan işçilerinin büyük mücadelelerini ve aynı zamanda 1931'den 1937'e kadar İspanya'daki büyük sınıf mücadelelerini hatırlamak yeterlidir.)

Mücadelede elde edilen tecrübe, ulaşılacak geniş devrim öncesi ve hattâ devrimci kitle mücadelesinin görevlerini açığa çıkarmakta hiçbir şekilde yeterli değildir. Açıktır ki, bu görevler sadece mücadeleyi başlatan günlük nedenlere bağlı değildir ve tüm toplumsal gelişmenin, kapitalist üretim tarzı tarafından kazanılan tarihi konumun ve onun iç çelişkileri ile sınıflar arasındaki ulusal ve uluslararası güç ilişkilerinin kapsamlı bir çözümlemesi ile kavranabilir. Uzun ve tutarlı bir hazırlanma olmadan, yüzlerce ve binlerce ileri işçi devrimci bir program ruhu içinde eğitilmeden ve bu ileri işçilerin bu programı geniş kitlelere ulaştırmada yıllar boyunca elde edilmiş eylem tecrübeleri olmadan, aniden bir gecede, sadece kitle eylemlerinin yardımı ile, bu geniş kitlelerde tarihi durumun taleplerine eşit bir bilinç yaratılabileceğini düşünmek hayaldir.

Gerçekte, Luxemburg'un önerisi tersine çevrilerek şöyle denebilir: En geniş kitle mücadelelerinin —ki geniş kitlelerin devrimci bilinci elde etmeleri olasılığını ancak bunlar yaratabilir— başlamasından önce, proleter öncü devrimci programın mücadele içindeki ajitasyonel uygulamasında ve gerçekleştirilmesinde eğitilmez ve sınanmazsa, proleter ordusu tarihi amaçlarına asla ulaşamıyacaktır. Kesinlikle böyle eğitilmiş bir öncünün olmamasından dolayı bastırılan, Birinci Dünya Savaşından sonraki Alman devriminin trajik öğretisi budur.

Lenin'in stratejik planının hedefi, tekil devrimci çekirdekler ile proleter öncünün organik birliği yoluyla böyle bir öncü yaratmaktır. Böyle bir birlik, ileri işçileri sendika ya da fabrikayla sınırlı bir ufkun hudutları dışına çıkartacak politik çalışma olmadan olanaksızdır. Bugün elde edebildiğimiz ampirik bilgiler bize 1905 devriminden önce, ve devrim sırasında ve 1912'de kitle hareketi tekrar gelişmeye başladıktan sonra, Lenin'in partisinin, böyle bir parti olduğunu gösterir.

Lenin'in stratejik planının derin devrimci özünü tümüyle kavramak için, konuya bir başka açıdan daha yaklaşılmalıdır. Çok fazla uzak olmayan bir gelecekte yer alacak bir devrimin, kaçınılmazlığı değilse bile, olanaklılığına dayanan herhangi bir anlayış, kaçınılmaz olarak devlet gücüyle doğrudan bir çarpışmayla, yani politik iktidarın ele geçirilmesi sorunuyla uğraşmalıdır. Bununla birlikte, bu zorluk ortaya konur konmaz, sonuç, merkezileşmeden yana olacaktır. Lenin ve Luxemburg, kapitalizmin ve burjuva devletinin modern toplum üzerinde güçlü bir merkezileştirici etkisi olduğu konusunda ve bir duvarın tek tek tuğlalarla yıkılabilmesi gibi bu merkezileşmiş gücün yavaş yavaş yıkılabileceğini düşünmenin bir hayal olduğu konusunda fikir birliği içindeydiler.

Son çözümlemede, Luxemburg, ve Lenin'in aynı öfkeyle reddettikler reformizmin ve revizyonizmin deolojik özü, bunun gerçekleştirilebileceği hayalinden kökleniyordu. Devlet gücünü ele geçirme sorunu fazla uzağa yerleştirilmemeğe ve yakın ya da fazla uzak olmayan bir hedef olarak görülmeye başlanınca, iktidarın devrimci ele geçirilmesi için gerekli araçlar sorunu derhal ortaya çıkar. Burada da Luxemburg, Lenin'in sadece bir polemik olarak kullandığı, «Jakobinler» sözlerini ters anladı. Lenin'in bu fikirle anlatmak istediği, kuşkusuz ki bir avuç Blanquist suikastçılar değil, Jakobinler gibi devrimci görevleri yerine getirmek için yılmadan çabalamaya yönelik, kitle hareketinin kaçınılmaz toplu duruma bağlı dalgalanmalarının bu görevler üzerinde eğilmelerini engellemesine izin vermeyecek Jakobinler gibi ileri bir gruptu.

Bununla birlikte, Luxemburg'un hakkını vermek için şunu da eklemek gerekir: Luxemburg ilk olarak bu sorunu değişik bir tarihi açıdan ele aldı —gerçekte almak zorunda kaldı— çünkü, 1904'de Rus ve Polonya'dan çok Alman gerçeğinin tesiri altındaydı. İkincisi, Almanya'da da devrim yakın bir olasılık olunca, tamamen Leninist anlamda sonuçlara vardı.

Ernest MANDEL
(Türkçesi Oktay EMRE)

LENİN'in ekonomik görüşleri üzerine

1893 ve 1895 yılları arasında, Petersburg'daki Marksçı çevreleri «İşçi sınıfının kurtuluşu için mücadele Birliği» adlı bir örgütte toplayan Lenin, 1896 yılında, dokuma sanayiinde çalışan otuz bin işçinin katıldığı bir grevi yönetecektir. Bu grev sonucunda işçiler, iş gününün on bir buçuk saat olarak kısıtlanmasını sağlayacaklardır. Ama genç militan tutuklanacak, ve on dört ay hapsedildikten sonra üç yıl için Sibirya'da sürgüne gönderilecektir. Özgürlüğüne kavuştuktan sonra yurt dışına çıkan Lenin, 1917 yılına değin bellibaşlı olarak Cenevre kentinde yaşamıştır. Sayısız yazı ve eseriyle, Rus sosyalist hareketine damgasını vurmuş olan insandır. amaçladığı temel nokta, Marksçı öğretinin Rusya'ya uygulanabilir tipte bir proletarya devriminin gerçekleştirilebileceğini ispatlamak olmuştur.

Lenin'in bellibaşlı hasımları, bir yandan, daha önce incelemiş bulunduğumuz halkçılar, öte yandan da, Rusya'da «yasal Marksçılar» diye anılan sosyalizm eğilimli aydınlardır.

Bu sonunculardan biri, gene daha önce incelediğimiz Tugan Baranovskiy'dir. Akımın öteki önemli kişileri ise, Struve, Bulgakov, Frank gibi ekonomi bilginleri ile filozof Nikola Berdiaef'tir. Oysa bu yazarlar, sosyalist olmaktan çok liberal eğilimli oldukları halde, Rusya'da derin toplumsal değişikliklere gidilmesi zorunluğunu ispatlamak amacıyle Marx'ın bazı çözümlemelerinden yararlanmaktaydılar. Ama felsefe alanında diyalektik görüş açısını reddediyor; ve Kant'ın hürriyet konusundaki tezlerine dönerek, devrim fikrinden çok bir toplumsal evrim fikrini benimsiyorlardı. Gene aynı yazarlar, Marx'ın tezleri konusunda, Bernstein'dan önce bu düşünürünkine pek yakın düşen bir eleştiriye girişmişlerdi.

Söz konusu yazarların ekonomi politik alanındaki görüşleri ise, halkçıların görüşlerine taban tabana karşıttı; Marxçı devrimcilerle zaman zaman uzlaşmalarını açıklayan da,

budur. Özellikle, kapitalizmin Rusya'da gelişebileceğini kabul etmekteydi bu yazarlar. Buna karşılık, yeni-klasik ekonomi politiğin Batı Avrupa'daki gelişmesinin etkisinde kalarak, Marksçı değer teorisini çabucak terketmişlerdir. Aralarından Struve, Marksçı teorinin bir eleştirisini de sunmuştur. Bu eleştiriye dayanak olarak söz konusu düşünür, Marx'ın kâr haddinin düşme eğilimi teorisinde bir çelişki bulunduğunu öne sürmekteydi.

Yıl içinde harcanan sabit ser-

Ağustos 1922'de Nijni Nougorod'da (bugünkü Gorki) eşi ve yakınlarıyle..

mayeyi C ile (yada, S ile), yıl içinde harcanan değişken sermayeyi V ile (yada, D ile), artı değeri de Pl ile (yada, Ad ile) belirtecek olursak, Marx'ın yasası der ki,

$$\frac{Pl}{C+V} \quad \text{yada :} \quad \frac{Ad}{S+D}$$

oranı, C'nin (yada, 'nin) sürekli artışı nedeniyle, düşme eğilimindedir. Ama bu bir çelişkidir, diyor Struve, çünkü Pl (yada, Ad) «toplumsal ekonominin safi hasılasını ve toplumsal üreticiliğinin ölçüsünü» dile getirmektedir. Demek ki, yukarıdaki oranın düşmesi, emeğin üreticiliğindeki (yada, prodüktivitesindeki) bir düşüşü karşılamaktadır. Oysa harcanan sabit sermaye artışının, emeğin üreticiliğinde bu türden bir düşüşe yolaçması olanakdışıdır. Demek ki, diye bağlıyor düşünürümüz, bu akıl yürütme tümüyle yanlıştır; ve aslında da yanlıştır, diye ekliyor, çünkü değer-emek teorisine dayanmaktadır.

Aslında yanlış olan şeyin, Struve tarafından önerilen bu «çürütme»den başka bir şey olmadığını görmek çok kolaydır. Gerçekten de, Pl (yada, Ad) toplumun safi hasılasını yada «net ulusal gelir»i dile getirmek hiç bir şekilde. Söz konusu safi hasılayı dile getiren, V+Pl (yada, D+Ad) toplamasıdır. Kaldı ki emeğin üreticiliğinin artışı, hiç bir şekilde, yıl içinde üretilen net değer'in (bu terim, kesin anlamında alınırsa) br artışıyle ölçülmez. Emeğin üreticiliğinin artışını dile getiren, üretilmiş malların hacm'nin artışıdır. Böylece, Struve'nin kaba yanılgıları düzeltildiği zaman hemen görülecektir ki, emeğin üreticiliğinin artışı ile kâr haddinin düşüşü arasında hiç bir bağdaşmazlık yoktur.

A) Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi Sorunu: Dış Piyasalar Sorunu

Halkçılara karşı Lenin, en hacimlisi Rusya'da kapitalizmin gelişmesi (1899) başlığını taşıyan bir çok incelemesinde, Rusya'nın da Batılı ülkeler tarafından izlenmiş olan yolu izlemeden edemeyeceğini; nitekim şimdiden Rusya'da da, bir yandan kapitalist bir sanayiin geliştiğinin, öte yandan da kapitalizmin hızla tarım alanına yerleştiğinin saptanabileceğini ileri sürmektedir.

Hiç şüphesiz ki haklıydı bu tavrında. Ne var ki aynı tavır Lenin'i, kapitalist ekonomilerin büyümesinde dış mahreçlerin oynadığı rol sorunun ciddi şekilde küçümsemeğe sürükleyecektir.

Rusya'nın, dış piyasaları elde edemeyeceği için kapitalist olamayacağını ileri süren halkçı teze sürekli saldırmıştır Lenin. Halkçıların, «tüketim yetersizliği» konusundaki tezlerinin doyurucu olmadığını göstermiştir pek yerinde olarak. Buna karşılık kendisi de, dış piyasaların oynadığı rolü tastamına belirleyip ortaya koyamamaktadır. Ve bu etkenin önemini inkâr eğilimindedir; çünkü Rusya'ya kapitalizmin, bu ülke hiç bir büyük dünya piyasasını elinde bulundurmadığı halde, geliştiğini saptamaktadır.

Gerçek bir temele dayanmıyor bu sonuç. Çünkü Rus kapitalizminin, sömürgeleştirilmiş ülkelerde geliştiği görülen kapitalizmlere benzer, yani büyük ölçüde ithal edilmiş bir kapitalizm olduğunu hesaba katmıyor.

Rusya'da kapitalizmin gelişmesinin itici gücü, yabancı (bellibaşlı olarak da, Fransız) sermayelerinin ülkeye büyük çapta girişi olmuştur. Rus hükümeti, yabancı tasarruf sahiplerinden aldığı bu borçla, örneğin demiryolu yapımı g. kamu işlerini gerçekleştirmektedir. Bunun yanı sıra yabancı kapitalistler, örneğin madenler ve ağır sanayi gibi verimli bazı sektörlere dolaysız yatırım da yapmaktadırlar bu ülkede. Ve bu durum, piyasaya hemen akan ek bir satın alma gücü yaratmağa yetmekte; bu da, geleneksel üretim tarzının giderek çözülmesiyle sonuçlanmaktadır.

Yabancı sermayelerin ithali yoluyle geri kalmış bölgelerde belirli bir kapitalist gelişimin olanak kazanması, egemen ülkelerde kapitalizmin dış piyasaları ele geçirme temeline dayanarak geliştiğini ileri süren tezi hiç bir şekilde yalanlamaz.

1920 Şubatında eşi Krupskaya ile Kremlin'deki dairesinde..

Ama XX. yüzyıl başlangıcında yetişen Marksçı teoriciler bu noktayı ne yazık ki görememişlerdir; emperyalizmin neden ve sonuçlarının gerçekten doyurucu bir çözümlemesini veremeyişleri de böylece açıklanır.

1915 yılında, Rus bolşevik partisinin genç bir üyesi olan Nikola Bukarin, Dünya ekonomisi ve emperyalizm başlıklı bir risale yazmıştır. Bu risale için Lenin tarafından kaleme alınmış ama kaybedilmiş bir önsöz de vardır.

İlkin The Communist dergisinde yayınlanan bu inceleme, Rusya'da 1917 Ekim Devrimi'nden hemen sonra çıkmıştır.

Bu metinde yazar, kapitalist gelişme için dış piyasa zorunluğu tezine kesinlikle karşıçıkıyor. Dış piyasa arayışı, diyor, pazar genişlemesinin daha büyük çapta bir üretimi olanaklı kılmasından, dolayısıyle de maliyetlerin düşüp kârların artmasını sağlamasından ileri gelmektedir.

Şöyle yazıyor Bukarin :

Bu büyük çapta üretimi yasasını, ulusal sınırlar dışına yayılmanın bir çeşit mutlak bir zorunluk olduğu şeklinde anlamamak gerekiyor.

Nijni Novgorod'da bir gezinti sırasında Ağustos 1922.

Öte yandan Bukarin, emperyalizmin ileri ülkelerde, «işçi sınıfının belirli tabakaları için» bir ücret yükselmesi sağladığını kabul ediyor. Kapitalistlerin, dış satışlardan elde ettikleri «aşırı kazançlar» sayesinde ücretleri yükseltebilmeleri ile açıklıyor bu durumu. Marksçı düşünürlerin sık sık başvurur oldukları bu açıklama, son derece yetersiz kalmaktadır. Aslında ücretlerin yükselişini açıklayan, emeğin üreticiliğinin ve ulusal gelirin, dış piyasaların ele geçirilmesi sonucu çok büyük çapta gelişmeleridir.

Marksçı yoksullaşma tezini ilk şekliyle terketmiş olmasına rağmen düşünür, kapitalizmin gene de ileri ülkeler proletaryası tarafından yok edileceğini savunmağa devam ediyor.

Emperyalizm, diyor, hiç şüphe yok ki ileri bölgelerde ücretleri yükseltmektedir. Ama aynı emperyalizm, büyük Devletler arasında savaşa da yolaçmaktadır; ve savaşın sonuçları, ileri ülkeler proletaryasına devrimci inançlarını yeniden kazandıracaktır.

Şöyle yazıyor :

Ancak proletaryanın göz yumması yada yeterince tepki göstermemesi sayesinde yapılabilen savaş, proletaryaya göstermiştir ki, emperyalist siyasetin kendisine sağladığı çıkar, savaşın onda açtığı yaraların yanında bir hiçtir.

Yanlış çıkmıştır bu görüş. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra olduğu gibi İkinci Dünya Savaşın'dan sonra da, ileri ülkelerin üretim kapasitesi hızla eski çapına oturtulmuş, eski hayat düzeyine bir kaç yıl içinde ulaşılmıştır. Her iki savaş da, devrime açık durumlar yaratmamıştır ileri ülkelerin tümünde.

Bu arada Lenin, 1916 yılı ilkbaharında, **Kapitalizmin son aşaması emperyalizm başlığını taşıyan ünlü incelemesini yazacaktır.** ***Emperyalizmin monopollerin etkisine ve bankaların sanayie oranla üstünlüğüne bağlı olduğunu söyleyen Hilferfingci tezi alıp işlemektedir Lenin bu eserinde, ve ısrarla belirtmektedir ki: bugünkü kapitalizme karakterini veren... sermaye ihracıdır».***

İncelemesinin teorik altörgüsü, belirlenebildiği kadarıyle şudur :

Serbest döneminde, her kapitalist komşularının zararına piyasada bir yer edinebildiği için, sermaye yatırımı bir problem değildir. Ama monopollerin ve bankaların egemen olduğu dönemde bu süreç bozulmaktadır. Büyük sermaye fazlalıkları ve emperyalizm, işte bu bozuklukton doğmuştur.

Oysa aynı Lenin, İngiltere'nin, XIX. yüzyılın ortalarında «bütün dünyanın atölyesi rolünü oynamağa kalkıştığını» söylemektedir. Ama anlaşıldığı kadarıyle bunun, İngiliz kapitalizminin gelişimi bakımından temel bir önem taşımadığını düşünmekteydi Lenin. Halkçılığın ve bu öğretiyi ilk bakışta bile olsa doğrular gözüken bütün-tezlerin amansız düşmanı olduğu için, Rosa Luxemburg'un görüş açısını kabul etmememekteydi. Ve Marksçı öğretinin ilerdeki evrimi üzerinde öylesine belirleyici bir etkisi olacaktır ki Lenin'in, Luksemburgcu kapitalist büyüme yorumu bugün bile ancak sınırlı bir etkinlik sağlayabilecektir.

(B Geri Kalmış Bir Ülkede İktidarın Alınması Teorisi

Ve işte böylelikledir ki, Lenin'in popülizme (halkçılığa) karşı yürüttüğü ve kendi kendine son derece zorunlu olan mücadele, sanıyoruz, Marksçı ekonomik teorinin temel bir

alarda gelişmesini bugüne değin frenlemiş bulunmaktadır.

Ama öte yandan Lenin, gerek «yasal Marksçılar»a, gerekse revizyonculuğun ve reformculuğun büründüğü tüm biçimlere karşı da aynı şevkle mücadele etmiştir. Ve 1917 yılında gene kendisi tarafından başarıyla uygulanacak olan devrimci öğretiyi, işte bu mücadele içinde işleyip geliştirecektir.

1903 yılında «yasal Marksçılar», sosyalist partiden ayrılıp «liberaller» le birleşmişlerdi. Aynı yıl, sosyalist parti içinde de iki karşıt eğilim belirecektir: Lenin'in önderlik ettiği ve bir süre çoğunluğu sağladığı için «bolşevik» diye anılan eğilimle, azınlıkta kalmış olan yada «menşevik» diye anılan eğilim. Menşevikler, Rusya'nın ilkin bir «burjuva devrimi» yapması ve bu devrimin yolaçacağı karma hükümette sosyalistlerin görev almaları gerektiğini savunurken, Lenin, hemen proletarya devrimine geçmenin şart olduğunu ileri sürmüştür.

Şöyle yazmaktadır :

Demokratik devrim gerçekleşir gerçekleşmez hiç vakit yitirmeksizin, ve, bilinçli ve örgütlü proletaryanın gücünün gerçek ölçüsüne uygun şekilde, sosyalist devrim yoluna gireceğiz. Kesiksiz ve aralıksız devrimden yanayız biz.

Bunun yanı sıra, sosyalist devrim sırasında proletaryanın, tarımın modernleştirilmesini daha sonraya bırakmak pahasına da olsa toprakları köylülere dağıtarak, bunlarla ittifak kurması gerektiğini ileri sürüyordu. Sanayi kesiminde ise, bir «Devlet kapitalizmi» aşamasından geçmek gerekecekti: Fabrikalar kapitalistlerin elinde kalacak, ama sürekli Devlet kontrolü altında olacaktı. İktidarın tamamıyle proletaryanın da Marx tarafından öngörülen «diktatorya»yı uygulaması sayesinde olanak kazanabilirdi bu. En son olarak da Lenin, Rusya'da başlayan bir devrimin hızla Batı'ya sıçrayacağından emindi; bu ise, Rusya'da sosyalizmin kurulmasını büyük çapta kolaylaştıracaktı.

Bu arada hemen belirtelim ki, Rus sosyalist partisinin içinde, 1917 yılında büyük bir rol oynayacak olan bir adam, Troçki, ne menşeviklerin, ne de Lenin'in görüşlerini paylaşıyordu.

1905 yılında, başarısızlıkla kapanan ilk Rus devrimi başladığı sırada Troçki, liberallere karşı bir toplama yayınlayacak ve «sürekli devrim» teorisini sunacaktır. Bu deyimi benimsemekle, tıpkı Lenin'in, yukarıya aktardığımız metinde yapmış olduğu gibi Troçki de, 1840 yılında Marx tarafından dile getirilmiş olan bir fikri işlemektedir. Ama Troçki, yeni bir muhteva veriyordu bu deyime. Ona göre, köylülerin sürekli bir desteğini hesaba katmak ve buna güvenmek olanaksızdır. İktidarı ele geçirir geçirmez, sosyalizmi hızla gerçekleştirmeğe girişmek zorundadır Rus proletaryası; bu ise, sanayiin ulusallaştırılmasının yanı sıra tarım kesiminin de toplumsallaşmasını gerektirecektir. İşte o zaman köylülerin direnciyle karşılaşacaktır proletarya zorunlu olarak; ve Rusya gibi bir ülkede köylüler, hiç şüphe yok ki proleterlerden daha güçlüdür. Bu durumda, dengeyi proletarya yararına değiştirebilecek olan tek şey, kendi devrimini yapmış olan Batı proletaryasına destek sağlayabilmesidir.

Şöyle yazıyor Troçki :

Avrupa proletaryasının dolaysız hükümet yardımı olmaksızın, iktidarda kalma ve geçici egemenliğini sürekli ve sağlam bir diktatoryaya dönüştürme gücünü bulamaz Rus işçi sınıfı.

Demek ki, o sırada Troçki'yi Lenin'den ayıran nokta, siyasal iktidarı elinde tutan proletaryanın kontrolünde bir Devlet kapitalizmini Rusya'da belirli bir dönem için kurma ve sürdürme olanağına inanmayışı oluyor.

Dolayısıyle de, o andan itibaren diyebiliriz ki, Lenin artık, proletarya devriminin Rusya'da başarıya ulaşması açısından Batı'daki devrimci hareketin gelişmesine Troçki kadar kesin bir önem tanımamaktadır. Nitekim bazı yazılarında görüldüğü gibi, düşüncesi daha çok Doğu'ya yönelmektedir.

1913 yılında yayınladığı, Karl Marx'ın öğretisinin tarihsel kaderi başlıklı bir incelemesinde, 1848 yılından bu yana bellibaşlı üç tarihsel dönemin ardarda sıralandığını söylüyor Lenin : 1872 yılına kadar uzanan bir ilk dönem, Avrupa'da burjuva devrimlerinin patlak verdiği dönemdir; ve proletarya, bu devrimleri birer sosyalist devrime dönüştürememiştir. 1872 ile 1905 yılları arasında uzanan ikinci dönem, devrimci hareketin yavaşlayıp söndüğü ve reformculuğun sosyalistler üzerinde egemen olduğu dönem olmuştur. 1905 yılında açılan en son dönemse, yeni bir devrimci hareketin «Asya'da» başladığı dönemdir.

Şöyle yazıyor Lenin :

Ardarda Türk, İran, Çin devrimleri izledi Rus devriminı. Bugün yaşadığımız çağ, hiç şüphe yok ki bu fırtınaların ve bu sefer Avrupa'da bu fırtınalar tarafından yaratılan sarsıntıların çağıdır.

Lenin'in Batı Avrupa'ya pek fazla umut bağlamadığını gösterir gibidir bu sözler. Ayrıca 1915 yılında Lenin, sosyalizmin başlangıçta «sınırlı sayıda kapitalist ülkede, yada bütün ötekilerden ayrı olarak bir tek kapitalist ülkede bile» zafere ulaşabileceğini ileri sürecektir.

İşte Lenin, bir yandan menşeviklere, bir yandan da, sosyalizmin ancak ekonomik bakımdan ileri bir ülkede tutunabileceğini ileri süren bir çok Batılı sosyaliste karşı, bu tezleri savunarak 1917 yılında kabul ettirmiş, ve Sovyet Devletini de bu tezlerin temel üzerine kurmuştur.

1917 yılı Nisanında, Bugünkü devrimde proletaryaya düşen görevler başlıklı bir broşürde şöyle yazmaktadır :

Genellikle ileri sürülen itiraz, Rus halkının henüz Komün'ün kuruluşuna hazır olmadığıdır. Feodallerin kanıtıdır bu : Onlar da köylülerin henüz hürriyete hazır olmadığını iddia ediyorlardı... Örgüt alanında Rus halkı ne kadar az deney sahibiyse, halkın kendi kendini örgütlemesi işine bir o kadar kararlılıkla girişmek gerekiyor.. Sözümona-Marksçılığın, bay Plekanov ve bay Kautsky ile ortakları tarafından yozlaştırılmış Marksçılığın köhne önyargılarından ne kadar çabuk sıyrılabilirsek, halka bir o kadar daha coşkunlukla yardımcı olabiliriz...

Bolşevik toplulukk içinde ver alıp da silâhlı ayaklanmaya taraftar olmıyanlara dahi, kesin devrim hareketine geçişi böylece kabul ettirilecektir Lenin. Ekim Devriminin başarıya ulaşmasından sonra da, Rus halkının çoğunluğunu şu iki kesin tedbir sayesinde Bolşeviklere bağlayacaktır: Almanya ile barış anlaşması ve sahip olmadıkları bütün toprakların köylülere dağıtılması.

O sırada Lenin, Batı Avrupa'da devrimin patlamak üzere olduğuna inanmaktadır daha. Nitekim bütün dünya sosyalistlerine bu yönde bir çağrı da yayınlanmıştır. Ve bundan böyle Sovyet rejimi ile dayanışma halinde olduklarını açıkça bildirip kabul edenler, «komünist» adını alacak; bunların partileri de, 1919 yılında Lenin tarafından kurulan «Üçüncü Enternasyonal» çerçevesi içinde birleşecektir Bu yeni durum dolayısıyle yayınlanan Manifesto da, Marksçılığın klasik tezlerine dayanmaktadır:

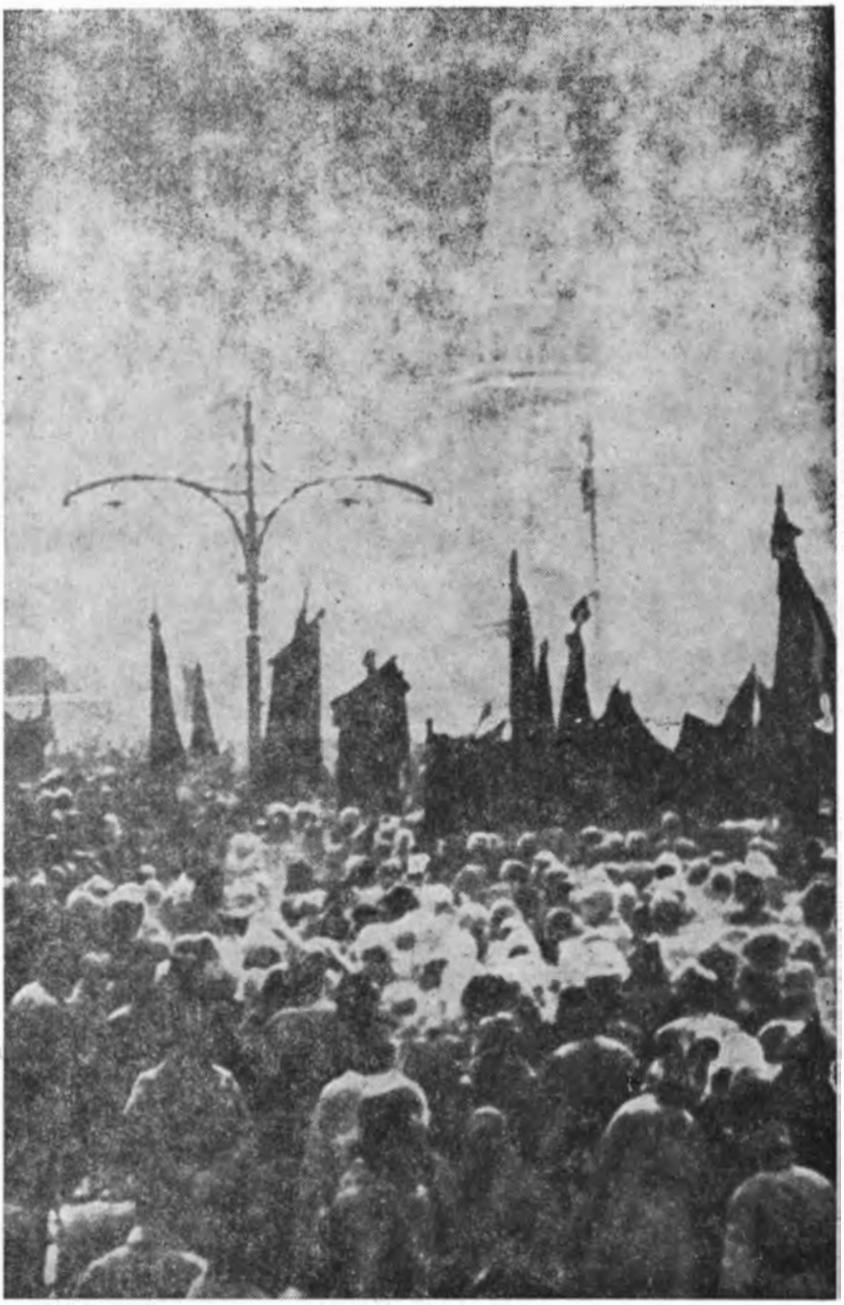

27 Ocak 1924, Moskova : Emekçilerin büyük klavuzlarına vedası..

Nitekim söz konusu metin, ileri ülkelerdeki işçi sınıfının yoksullaşma eğilimi gösterdiğini ileri sürmekte; ve «sömürgelerin kurtuluşunun, ancak egemen uluslardaki işçilerin kurtuluşu sayesinde olanak kazanacağını» bildirmektedir.

Ama Batı'da girişilen bütün devrimci ayaklanmalar başarısızlıkla sonuçlanınca, Lenin de kendi öğretisini değiştirecektir. Batılı kapitalist ülkeler, diyor, «gelişmelerini bizim daha önce düşünmüş olduğumuz gibi tamamlamamaktadırlar. Kendi içlerinde sosyalizmin sürekli ve düzenli şekilde olgunlaşması yoluyle değil; belirli birtakım Devletlerin, Doğu'yu sömürmelerinin yanı sıra, başka birtakım Batılı Devletleri de sömürmesi yoluyle tamamlıyorlar bu gelişmelerini...».

Ve bugün haklı olarak sık sık zikredilen şu sözleri ekliyor Lenin :

Mücadelenin sonucu, Rusya'nın, Hindistan'ın, Çin'in, vb., dünya nüfusunun ezici çoğunluğunu meydana getirmesine bağlı kalmaktadır işin en sonunda. Ve bir kaç yıldan beri işte bu ezici çoğunluk, inanılmaz bir hızla, kendi kurtuluşu için mücadele yoluna girmiş bulunmaktadır.

Hiç şüphe yok ki, bu sözlerde Marksçı öğretinin derinlemesine, ama bu sefer verimli bir revizyonunun tohumu gizlenmektedir. Söz konusu revizyon, şuna dayanmaktadır ilkin : Sosyalizmi önce ileri ülkeler değil, geri kalmış ülkeler kurmak zorundadırlar; çünkü emperyalizmden ötürü durumları gittikçe biraz daha katlanılmaz hale gelen ülkeler, bu ülkelerdir.

Bununla birlikte söz konusu revizyon gerçekleşmeyecektir. Bugün bile bu revizyonun belirtik biçimde gerçekleştirildiği ileri sürülemez.

C) Sosyalizmin Kuruluş Sorunları

Rusya'daki 1917 Ekim Devrimi ve dünyadaki ilk sosyalist ekonomilerin kuruluşu, hep Marksçı öğreti adına gerçekleşmiştir. Dolayısıyle de sosyalist dünyada ekonomik düşünce, kendini doğrudan Karl Marx'a bağlı sayacaktır. Ne var ki, sosyalist toplum konusunda pek az şey söylemiş bulunmaktaydı Marx. Üstelik de tarihsel deney, sosyalizmin doğasına ilişkin Marksçı tezlerin bazı noktalarda geçerli olmadığını ortaya koyacaktı. Yeni rejimin kuruluş döneminde Rusya'da geliştiğini gördüğümüz tartışma ve çatışmaların karmaşıklığını açıklayan, işte bu durumdur.

1. Paraya dayanmayan ekonomi deneyinin başarısızlığı. - *Marx, «komünist toplumun daha ilk aşamasında» mübadele değerinin ortadan kalktığını çok açık bir şekilde söylemektedir. Ekonomi politiğin de ortadan kalkması anlamına gelir bu çünkü böylece, ekonomi politiğin de konusu ve nesnesi ortadan kalkmaktadır. Gerçekten de, kapitalizm çerçevesi içinde ekonomik yasaların varoluşu, bireylerin yabancılaşma durumundan, yani kendi aralarındaki ekonomik bağıntıların gerçek doğasını bilmeyişlerinden ileri geliyordu. Kapitalizmin insanı doğal bir nesne, bir eşya haline indirgemiş bulunduğundan, toplumsal ilişkiler de doğal düyanınkilere benzer yasaların yönetimindeydi. Ama sosyalizmin gelişiyle, yabancılaşma ortadan kalkacak; insan kendi kendini tanıyacak, ve artık doğal bir*

nesne. bir eşya olmaktan çıkacaktır; dolayısıyle de, ortada ekonomik yasa diye bir şey kalmayacaktır artık.

Ekim Devriminin yöneticileri, baştan sona bu görüşteydiler. Proletaryanın iktidara el koyduğu andan itibaren, ekonomik yasaların kendiliğinden işleyişinin, yerini, ekonomik örgütlemesine bırakması gerektiğini düşünüyorlardı.

Bu sosyalist ekonomi görüşü, Lenin'de, gene Marx'ta bulmuş olduğu, Devleti giderek ortadan kalkması tezine sıkı sıkıya bağlıdır. 1917 yılı Ağustos-Eylül aylarında yazıp 1918 yılında yayınladığı Devlet ve Devrim başlıklı eserinde, şöyle diyor nitekim

Elimizde böyle ekonomik öncülerin bulundukça, üretimin ve dağıtımın kontrolü ve emeğin ve ürünlerin sayımı konularında, devrilen

Kremlin'deki çalışma masası.

kapitalistlerle yüksek Devlet görevlilerinin yerine hemen silâhlı işçiler, silâhlı halk konabilir son derece rahatlıkla... Sayım ve denetim: İlk aşamasındaki komünist toplumun düzenli işleyişi bakımından örgütün temeleri, işte bunlardır.

Dolayısıyle de bundan böyle ekonomik sorunlar hep, doğal ekonomik yasaların yürüyüşle değil, örgütleme tedbirleriyle düzenlenecektir.

Özellikle paranın ortadan kalkmasını gerektirir bu. Nitekim, 1919 yılında Nikola Bukarin ve Yevgeni Preobrajenskiy tarafından ortaklaşa yazılıp yayınlanan Komünizmin ABC'ci *başlıklı elkitabında, böyle bir görüş dile gelmektedir.*

Şu satırları okuyoruz söz konusu eserde:

Sosyalist Devrimin başlangıcından bu yana, yavaş yavaş değerini yitirmektedir para. Bütün ulusallaştırılmış işletmeler, tıpkı bir tek patronun bir işletmesi gibi... ortak bir kasaya sahiptir; ve bunların, para karşılığında alış veriş yapmağa ihtiyacı yoktur artık. Parasız mübadele, böylelikle, derece derece yerleşmektedir. Dolayısıyle de para, halk ekonomisinin dışında bırakılmış oluyor böylece. Köylülerin gözünde bile, para ağır ağır değerini yitirmekte ve onun yerini takas almaktadır... Devlet tarafından büyük miktarda kâğıt para emisyonu, paranın ortadan kalkısını ayrıca kolaylaştırmış bulunmaktadır... Ama paraya asıl öldürücü vuruş, emek karnelerinin ekonomik hayata girmesi ve emekçilerin ürün karşılığında ücretlendirilmesiyle indirilecektir...

İç savaşın en kızgın anında, yani genel durum, tarımsal ürünlere savaş salması (tekâlifi harbiye) olarak elkonmasını ve işçi ücretlerinin aynî olarak (ürün karşılığında) ödenmesini zorunlu kıldığı sırada yazılmıştır bu satırlar. Eserin yazarları da, o tarihte S.S.C.B.'nde yaygın olan bir kanıyı benimseyerek bunu komünizme doğru atılmış bir adım saymaktadırlar.

Savaş komünizmi döneminde olan Geçiş döneminin ekonomisi *başlıklı eserinde Bukarin, «Kapitalist ticaret toplumunun sonu, aynı zamanda, ekonomi politiğin de sonu olacaktır» diyor.*

Bu durumda geriye, piyasanın yerini alacak olan örgütün ne gibi temellere dayanacağını bilmek kalıyor.

1920 Mart'ında Troçki, Bolşevik partinin IX. Kongresinde, mübadele ortadan kaldırıldığı takdirde, onun yerine planlı bir ekonomik yönetimin konulması gerektiğini söylemekteydi. Sovyet ordusunun örgütleyicisi olan düşünür, ekonomik sorunları, orduda kullanılan metodlar aracılığıyle çözmeğe hazır gözükiiyordu böylece.

Ama siyasal yöneticilerin çoğu, bu konuda alabildiğine bulanık fikirler ileri sürmektedirler. Komünizmi, «Sovyetlerin iktidarı + elektrikleştirme» olarak tanımlıyordu. Nitekim, «Goelro planı» diye anılan elektrik enerjisinin geliştirilmesi planını olanca gücüyle destekleyecektir; ne var ki Goelro, bütünsel bir ekonomik plan olmaktan son derece uzaktır. Bu arada bir «Devlet Plan Komisyonu» (yada, Gosplan) kurulmuş ve 1921 Nisanında çalışmağa başlamıştır; ama bu komisyonda da, sadece 34 görevli bulunmaktadır.

«Savaş komünizmi»nin felâketi sonuçları karşısında Lenin, 1921 yılı başlangıcında, bir «Yeni Ekonomi Politik» (yada, N.E.P.) uygulamağa karar vermiştir. Söz konu-

Kremlin'deki çalışma odası.

su NEP, özellikle, serbest ticaretin yeniden kuruluşunu ve dolayısıyle de parasal (yada, moneter) mübadeleye dönüşü içermektedir.

2. Planlı bir parasal ekonominin kuruluşu. — *Bolşevik parti XV Kongresine, yani 1927 yılı Aralık ayına kadar yürürlükte kalacaktır NEP. Bu evre, gerek siyasal gerekse ekonomik açıdan, görecel bir liberalizm dönemi olmuştur. Bolşevik partiye bağlanmamış bir çok ekonomi bilgini bu dönemde Rusya'ya dönmüş ve önemli görevler yüklenmişlerdir. Bunlar çoğunlukla «halkçı» yada menşevik bilginlerdir.*

Nitekim, aslında bir menşevik olan ve Gosplan Prezidyumu üyeliğine getirilen Groman hazırlayacaktır 1923-1924 S.S.C.B. ulusal ekonomi bilânçosu'*nu; ve 1926 yılında Moskova'da yayınlanan bu belgeye dayanarak, W. Léontieff kendi, sanayilerarası mübadeleler sisteminin ilk şeklini kuracaktır. O dönemde Gosplan, «kontrol rakamları» diye adlandırılan basit üretim tahminleri yayınlamaktadır.*

Rus ekonomisinin hızla yeniden doğrulmasını sağlamıştır NEP. Nitekim, 1925 yılında tarımsal üretim savaşöncesi üretiminin % 87'sine, sınai üretim ise 1918 yılındaki düzeyinin % 75'ine ulaşmış bulunmaktadır.

Bununla birlikte, o noktadan sonra büyüme yavaşlamış; ve bir siyaset değişikliği olmaksızın, savaşöncesi düzeyinin ötesinde hızlı bir

gelişim sağlanamayacağı çıkmıştır ortaya.

Durum, köylülerin, eskisine oranla daha da büyük bir ürün miktarını kendi özel tüketimleri için ayırmalarından ötürü, dramatik bir karakter kazanmıştır. Kentlerin beslenmesi, normal olarak sağlanamaz hale gelmiştir. Tarım fiatları yüksektir; ve, iş disiplinindeki gevşeme sonucu, ulusallaştırılan sanayide maliyet fiatları da eskisine oranla daha yüksek kaldığından, sınaî kesimde kazançlar ya düşüktür, yada hiçtir.

Bunun karşılık, ekonomik gelişimi gerçekleştirme zorunluğu, ikinci bir dünya savaşı handiyse kapıyı tıkırdatır hale geldiğinden, bir kat daha şiddetle duyurmaktadır kendini.

Daha 1925 yılında verdiği bir söylevde Stalin, açıkça şunları söylemektedir:

Bir savaşın ön koşulları olgunlaşıyor. Kaçınılmaz hale girebilir savaş: Yarın değil elbette, öbür gün de değil, ama bir kaç yıl sonra... Savaş patlayacak olursa, ellerimizi önümüze kavuşturup oturamayız. Bizim de girmemiz gerekecektir savaşa. En son katılanlar biz olsak bile, girmemiz gerekecektir.

Bir ülkenin askeri gücü, sınaî gücüne bağlıdır. Demek ki ülkenin gelişimini bir an önce yoluna koymak gerekmektedir. Ama bunu sağlamak için de elde, ulusal kaynaklardan gayrı güvenilecek hiç bir şey yoktur. Çünkü NEP döneminin başlangıcında geleceği umulan dış krediler, son derece küçük kalmıştır.

Bu durum karşısında, ve hele Lenin'in 1924 Ocağında ölümünden sonra, savaş komünizmi döneminin bellibaşlı teoricilerinin karşıt tavırlar seçtiklerini görüyoruz.

Bukarin, ekonomik büyümenin ancak köylülerde refahın gelişmesinden doğabileceğini ileri sürmektedir. Kişisel çıkarların etkisiyle, köylülerin üretimlerini geliştirmesini beklemek gerekmektedir. Sanayileşme için zorunlu kaynaklar ancak o zaman bulunabilir. «Sağcı» diye nitelenen tutum, budur.

Buna karşıt olarak Preobrajenskiy, dolaysız bir sanayileşme ve hızlı bir teknik ilerleme yoluna girilmesi gerektiğini savunmaktadır. Bunun için de, köylü kaynaklarının bir kısmına önceden elkoyarak ve ulusal tarım üretiminin bir parçasını dışarıya satarak, «ilk bir sosyalist birikimi» gerçekleştirmek gerekmektedir. Bu ise, düşünüre göre, değer yasasına uyulmasını şart koşar. Tarımsal ürünlere değerlerinin altında bir ücret ödenmeli ve sosyalist sanayi ürünleri değerlerinin çok üstünde fiatlarla satılmalıdır. Öte yandan da, donanım gereçlerini sağlayabilmek amacıyle tarımsal ürünler, yabancılara, elden geldiğince yüksek fiatlar karşılığında satılmalıdır.

Bu «sol» tutumun muhalifleri, böyle bir siyaset karşısında köylülerin, ürünlerinin eskiye oranla daha büyük bir kısmını ellerinde tutarak tepki göstereceklerini, üstelik de hükümete amansızca düşman kesileceklerini öne sürerek itiraz etmektedirler.

Demek ki, ekonomik gelişmenin yoluna dikilen bellibaşlı engel, kırdaki bireysel küçük tarım işletmelerinin ülke ekonomisine egemen oluşudur. Rusya'da sosyalizmin kurulmasının koşulu olarak, büyük tarımsal işletmelere geçişi göstermişti Lenin. Ama bu tarım kooperatiflerine hızla geçiş nasıl sağlanabilir? Bu sonucu elde etmeğe yarayacak etkili bir metodu hiç kimse önermemektedir.

İşte bu ortam içinde, ekonomi bilginleri arasında teorik tartışmalar alıp yürümüştür. Ekonomik teori yeniden çıkmıştır ortaya; ve S.S.C.B.'nde ekonomik büyüme sorununu incelemektedir.

Henri DENİS

LENİN'den seçmeler

I

FELSEFE ALANI

«Maddecilik ve eleştirici ampirizm» üzerine

4. Tabiat insandan önce de var mıydı?

Yukarıda görduğümüz gibi, bu mesele Mach ve Avenarius'ün felsefesi için özel bir tehlike arzetmektedir. Tabiat ilimleri, yeryüzünün bir vakitler üzerinde ne insanın, ne de herhangi bir canlı varlığın bulunmadığı ve bulunamıyacağı bazı haller içinde mevcut olduğunu pozitif şekilde tasdik etmektedirler. Organik madde daha sonralara ait bir fenomen, pek uzun bir tekâmül mahsulüdür. Binaenaleyh, o devirlerde ne hassasiyete sahip madde, ne «ihsas kompleksleri», ne de Avenarius'ün doktrinine göre çevreye «çözülmez bir şekilde» bağlı herhangi bir *ben* vardı. Başlangıçta mevcut olan maddedir; düşünce, şuur, hassasiyet ancak çok uzun bir tekâmülün mahsulüdürler. İşte, tabiat ilimlerinin insiyakî bir tarzda kabul ettikleri materyalist bilgi teorisi budur.

Ampiriokritisizmin kalbur üstü temsilcileri kendi teorileriyle tabiat ilimleri arasındaki bu tezadın farkında mıdırlar? Evet, farkındadırlar ve bu tezadın ne gibi delillerle giderilebileceğini açıkça araştırmışlardır. Meselenin üç türlü ele alınış tarzı, yani bizzat Avenarius ile şakirtleri J. Petzoldt ve R. Willy'nin ele alış tarzları materyalizm bakımından ayrı bir önem arzeder.

Avenarius, tabiat ilimleriyle olan bu tezadı koordinasyonun «potansiyel» merkezi haddi teorisiyle bertaraf etmeğe çalışır. Bildiğimiz gibi, koordinasyon ben ile çevre arasındaki «çözülmez» bir bağlantıdan ibarettir. Bu teorinin aşikâr absesliğini gidermek için işin içine bir «potansiyel» merkezî had fikri sokuluyor. Meselâ, insanın bir rüşeymin gelişmesi mahsulü olduğu vakıası nasıl izah edilecek? «Merkezi had» bir rüşeym tarafından temsil edildiği takdirde çevre (= «karşı had») yine mevcut mudur? Avenarius şu cevabı veriyor: C rüşeym sistemi, «müstakbel ferdî çevreye nispetle potansiyel merkezi had'dir» *(Bemerkungen,* § 184). Potansiyel merkezî had hiçbir zaman sıfıra eşit değildir; battâ, ebeveyn henüz mevcut olmadığı *(elterliche Bestandteile)* ve henüz ancak «çevrenin... ebeveyn olabilecek teşkil edici kısımları» (§ 185) mevcut olduğu zaman bile...

Böylece, koordinasyonun çözülmesine ihtimal yoktur. Ampiriokritisist, felsefesinin temellerini —ihsasları ve ihsas kompleksleri— kurtarabilmek için böyle söylemek mecburiyetindedir. İnsan bu koordinasyonun merkezî haddi'dir. Ve insan henüz mevcut olmadığı, henüz doğmamış olduğu zaman bile merkezi had sıfıra eşit değildir; sadece *potansiyel* bir merkezi had'dir! Böylesi argümanlarla karşımıza çıkan bir filozofu ciddiye alabilecek kimselerin hâlâ bulunduğunu görüp de şaşınamak elden gelmez! Hiç de metafiziğin (yani fideizmin) her çeşidine düşman olmadığını söyliyen Wundt bile, burada «potansiyel» kelimesiyle «tecrübe nosyonunun mistik bir şekilde karanlıklaştırıldığını» ve «potansiyel» kelimesinin her türlü koordinasyonu yok ettiğini kabul etmek zorunda kalmıştır (zikr. es., s. 379).

Gerçekten de, çözülmezliği ancak hadlerinden birinin potansiyel olmasıyle sağlanan bir koordinasyondan ciddiyetle bahsedilebilir mi?

Bu bir mistisizm değil midir, fideizmin kapı eşiği değil midir? Gelecek çevreye nispetle bir merkezî potansiyel had tasavvur edilebildiğine göre, *geçmiş* çevreye nispetle, yani *insanın ölümünden sonrası* için niye tasavvur edilmesin? Belki, Avenarius'ün, teorisinden böyle bir netice çıkarmamış olduğunu söyliyeceksiniz. Kabul, fakat Avenarius'ün abes ve mürteci teorisi bundan bir şey kazanmamış, bilâkis biraz daha ödleklik gösterdiğiyle kalmıştır. Avenarius 1894'te teorisinin tam bir ekspozesini yapmıyor, yahut bunu yap-

maktan, teorisini son neticelerine kadar götürmekten korkuyordu. Halbuki, ileride göreceğimiz gibi, birtakım teolojik neticelere varmak için, Schubert-Soldern 1896'da işte *bu* teoriye başvuruyordu. Mach, 1896'da Schubert-Soldern'i *tasvip* ediyor, onun kendisininkine «çok yakın bir yol» takip etmekte olduğunu söylüyordu *(İhsasların tahlili*, s. 4). Engels, Dühring'i, kendisini ateist ilân etmesine rağmen, felsefesinde tutarsız davranarak fideizme *açık kapı bıraktığı* için hırpalamakta haklıydı. Engels, bu konuda birçok defalar ve haklı olarak materyalist Dühring'i tenkit etmiştir. Halbuki, Dühring, hiç olmazsa 1860'tan 1870'e kadar, felsefesinden teolojik neticeler çıkarmış değildi. Öyleyken, hâlâ bizde marksist tanınmağa heves ettikleri halde fideizme sürtünen bir felsefenin çığırtkanlığını yapan kimselere rastlanmaktadır.

Ampiriokritisizm bakımından, diye yazıyor Avenarius Bemerkungen'*de, tabiat ilimlerinin bizim şimdiki çevremizin insandan önceki devirlerini tetkike yetkili olmadıkları sanılabilir (. 273).*

Ve cevap veriyor :

Bu soruyu soran kimse zihnen işe ben'*ini katmaktan* [sich hinzudenken; *kelime mânasıyle: kendini mevcut tasavvur etmek*] *kaçınamaz. Çünkü, aslında tabiat âliminin bilmek istediği şey (açıkça farkında olmasa bile), kendisini bir seyirci olarak zihnen var farzettiği takdirde, canlı varlıkların yahut insanın zuhurundan önce dünyayı veya âlemi ne tarzda görmesi gerektiğidir —tıpkı bir insanın başka bir seyyarenin yahut başka bir güneş sisteminin tarihini mükemmel âletlerin yardımıyle dünyamızdan müşahede edebilmesi gibi...*

Obje, şuurumuzdan müstakil olarak mevcut olamaz; «biz, objenin mahiyetine nüfuz etmeğe çalışan espri olmak itibariyle daima kendimizi ona katarız».

İnsan şuurunun her objeye ve insandan önceki tabiata «zihnen katılması» gerektiği teorisi yukarıda ilki «modern pozitivit» Avenarius'ten, ikincisi de sübjektif idealist Fichte'den alınma iki paragrafta sunulmuştur. Bu felsefenin sofistik mahiyeti o kadar aşikârdır ki, insan onu tahlil ederken sıkılıyor. Biz kendimizi «zihnen kattığımıza» göre, bizim mevcudiyetimiz *muhayyel* olduğu halde, dünyanın insandan önceki mevcudiyeti *gerçek*'tir. İnsan, meselâ, yanar haldeki dünyayı bir seyirci olarak *gerçekten* müşahede edebilmiş değildir. Onun ateş halindeki dünyada mevcudiyetini «tahayyül» etmek *obskürantizm*'dir. Böyle bir şey, cehennemin varlığını ispat etmek için şöyle bir argümantasyon kullanmağa benzer: eğer bir seyirci olarak «zihnen kendimi katabilseydim» cehennemi müşahede edebilirdim. Avenarius'te ampiriokritisizmin tabiat ilimleriyle «uzlaştırılması», tabiat ilimlerinin kesinlikle *reddettikleri* şeyin onlara bol keseden «zihnen katılması»ndan ibarettir. Az çok tahsil görmüş sâlim düşünceli hiçbir kimse yoktur ki, dünyanın, henüz üzerinde herhangi bir hayat, herhangi bir ihsas, herhangi bir «merkezi had» bulunmasına *imkân yokken* de var olduğundan şüphe etsin. Dünyanın bir ihsaslar kompleksi («cisimler ihsas kompleksleridir») yahut «içinde psişik'in fizik'le aynılık halinde olduğu bir unsurlar kompleksi», veyahut «merkezi haddi aslâ sıfıra eşit olamıyacak bir karşı had» olduğunu söyliyen Mach'la Avenarius'ün doktrini bir *felsefi obskürantizm*'dir, sübjektif idealizmin saçmalığa kadar vardırılmasıdır.

J. Petzoldt, Avenarius'ün pozisyonundaki saçmalığı utanç duyarak farketmiştir. *Saf tecrübe felsefesine giriş*'inde (c. II) Petzoldt bütün bir paragrafı (§ 65) «geçmiş *(frühere)* devirlerin gerçekliği meselesine» ayırıyor.

Avenarius'ün doktrininde, diyor Petzoldt, ben'*in* (das Ich) *oynadığı rol Schuppe'de olduğundan tamamiyle farklı olmakla beraber* [*Petzoldt'un birçok defalar açıkça: bizim felsefemiz üç kişinin eseridir: Avenarius, Mach ve Schuppe — dediğini kaydedelim*], *yine de onun teorisi için lüzumundan fazla önemli bir roldür bu* [*Petzoldt belli ki Schuppe'nin, Avenarius'ün teorisinde de her şeyin tamamen ben'e bağlı kaldığını göstererek onun maskesini düşürmüş olması karşısında sıkıntı duyuyor ve Avenarius'ün teorisinde bir düzeltme yapmak istiyor*]. *Avenarius bir defasında şöyle demiştir: «Şüphe yok ki, insanın hiçbir zaman ayak basmamış olduğu bir yer tasavvur edebiliriz, fakat böyle bir çevrenin* düşünülebilmesi (kelimenin *altını çizen Avenarius'tür) için* Ben (Ich - Bezeichnetes) *dediğimiz şeyin, bu düşüncenin* kendisine ait olduğu *(kelimelerin altını çizen Avenarius'tür) bir* ben'*in bulunması icap eder.»*

Petzoldt şu cevabı veriyor :

Bilgi teorisi bakımından önemli olan, genellikle böyle bir yeri düşünüp düşünemiyeceğimiz değil, fakat bu yeri herhangi bir ferdî düşünceden bağımsız bir şekilde mevcut veya mevcut olmuş olarak düşünmeğe hakkımız olup olmadığıdır.

Eski hamam, eski tas! İnsanlar cehennemlerin her türlüsünü, gulyabanilerin her çeşidini düşünebilir, kendilerini buna «zihnen katabilirler». Hattâ Lunaçarski kendisini birtakım dini tasavvurlara —mülâyim bir dil kullanmış olmak için böyle diyelim!— «zihnen katmış» bulunuyor. Lâkin, bilgi teorisinin asıl maksadı bu zihnî katılışların gerçek dışı, fantastik ve reaksiyoner karakterini göstermektir.

C sistemi [*beyin*]*'nin düşünce için zarurî olduğu gerek Avenarius'ün, gerekse benim müdafaa ettiğim felsefenin nazarında bir bedahettir...*

Bu doğru değil. 1876'da Avenarius'ün teorisi, bir beyinsiz düşünce teorisidir. Ve aynı saçma idealist unsur onun 1892-1894'deki teorisinde de mevcuttur.

Acaba, bu C sistemi, meselâ, arzın ikinci jeolojik devri (Sekundärzeit) *için zarurî bir* mevcudiyet şartı [*kelimelerin altını çizen Petzoldt'tur*] *mıdır?*

Ve Petzoldt, tabiat ilimlerinin kâkim temayülü ve müşahedecinin «zihnen katılması» imkânı hakkında Avenarius'ün yukarıya aldığımız argümantasyonunu zikrettikten sonra şu itirazı ileri sürüyor.

Hayır, bizim bilmek istediğimiz şudur: dünyanın o uzak devirde de tıpkı dün, yahut bir an önce olduğu gibi mevcut olduğunu düşünmek hakkına sahip miyiz? Yoksa, gerçekten, yeryüzünün mevcudiyetini [*Willy'nin istediği gibi*] *ancak onunla birlikte, pek az gelişmiş bir halde de olsa, C sisteminin varlığını düşünmek hakkına sahip olmamız şartıyle mi iddia edebiliriz* [*Willy'nin bu fikrinden az sonra bahsedeceğiz*].

Avenarius, Willy'nin vardığı bu garip neticeden kaçınmak için, meseleyi koyan şahsın kendi kendisini zihnen bertaraf edemiyeceği (sich wegdenken, *kendini yok farz etmek), yahut zihnen katılmamazlık edemiyeceği* (sich hinzudenken) *fikrini ileri sürüyor (bk. Avenarius'ün* Beşeri dünya anlayışı, *s. 130, almanca 1 inci baskı). Fakat Avenarius, bu suretle, meseleyi koyan şahsın münferit* ben'*ini, yahut bu ben'in düşüncesini, yalnızca üzeri meskûn olmıyan dünyayı düşünme fiilinin değil. fakat dünyanın bu uzak devirlerde varlığını haklı olarak düşünebilmemizin de zarurî şartı haline getiriyor.*

Bence bu kadar büyük bir teorik değer atfetmemek suretiyle bu yanlış yollardan kolayca sakınılabilir. Mekân ve zaman içinde bizden uzak olan obje hakkındaki muhtelif nosyonlardan bilgi teorisinin bekliyebileceği tek şey. bu objenin tasavvur edilebilir olması ve belli bir yönde (eindeutig) *tâyin edilmiş bulunmasıdır; gerisi özel ilimlerin işidir (s. II, s. 325).*

Petzoldt, sebeplilik kanununun adını bir yönlü determinasyon kanunu'na çevirip, aşağıda göreceğimiz gibi, teorisinde bu kanunun *a prioriliğini* kabul ediyor. Yani Petzoldt, Avenarius'ün (ki, profesoral jargonda denildiği gibi, «ben'imize mübalâğalı bir önem atfetmektedir») sübjektif idealizminden ve solipsizminden *Kant*'çı fikirlerin yardımıyle kurtulmağa çalışıyor. Avenarius'ün doktrinindeki objektif faktörün yetersizliği, dünyanın (obje) canlı varlıkların (süje) zuhurundan çok önceleri de mevcut olduğunu söyliyen tabiat ilimlerinin icaplarıyle bu doktrini uzlaştırma imkânsızlığı, bütün bunlar Petzoldt'u sebeplilik'e (bir yönlü determinasyon) sarılmak mecburiyetinde bırakmaktadır. Dünya mevcuttu, çünkü onun insandan önceki mevcudiyeti şimdiki mevcudiyetine sebeplilik bağıyle bağlıdır. Fakat.

Büyük kılavuzun çeşitli dillerde yayınlanmış yapıtlarından bir demet.

evvela sebeplilik nereden gelmektedir? Petzoldt, bunun *a priori* olduğunu söylüyor. Sonra, Lunaçarski'nin cehennem ve gulyabani fikirleri ve «zihnî katılışlar»ı sebeplilik bağıyle bağlı değil midir? Üçüncü olarak, «ihsas kompleksleri» teorisi, her halükârda, Petzoldt tarafından yıkılmaktadır. Bu müellif, Avenarius'te, gördüğü tezadı ortadan kaldırmamış, bizzat kendisi büyük bir karışıklığa düşmüştür, çünkü bunun bir tek hal yolu vardır, o da bizim şuurumuzda akseden dış dünyanın bu şuura bağlı olmadan var olduğunun kabulüdür. Yalnız bu materyalist hal tarzıdır ki, tabiat ilmlerinin verileriyle gerçekten uyuşur ve sebeplilik meselesinin Petzolat'la Mach tarafından teklif edilen ve kendisinden ayrıca bahsedeceğimiz idealist hal tarzını bertaraf eder.

Diğer bir ampiriokritsist, R, Willy, 1896'da, *Der Empiriokriticismus alst einzig wissenschaftlicher Standpunkt (Biricik ilmî görüş: Ampiriokritisizm)* adıyle yazdığı bir makalede, Avenarius'ün felsefesi olarak ortaya koymuştur. Willy; Kâinatın insandan önceki durumu ne olacak? diye soruyor. Ve bu soruyu Avenarius gibi cevaplandırmakla işe başlıyor: «kendimizi *zihnen* geçmişe aktarırız.» Fakat, Willy daha ileride *tecrübe* sözünden hiç de beşerî tecrübeyi anlamak mecburiyetinde olmadığımızı söylüyor.

Çünkü, hayvanların hayatını da genel mânada tecrübeye bağlı olarak mütalâa ettiğimize göre, hayvanlar âlemini — en küçük solucana varıncaya kadar — iptidaî insanlardan *(Mitmenschen)* müteşekkil saymamız gerekir (s. 73-74).

Demek, yeryüzü insanın varlığından önce — Avenarius'ün «koordinasyon»unu ve felsefesini kurtarmak için «merkezî had» vazifesi gören — solucanın «tecrübesi» imiş! Bu durumda, Petzoldt'un böyle bir argümantasyona katılmaktan kaçınmağa çalışmasında artık şaşılacak bir taraf yoktur. Bu argümantasyon saçmalık şaheseri olduktan başka (jeologların teorilerine göre kurulmuş bir yeryüzü anlayışı solucana mâlediliyor), filozufumuza herhangi bir fayda da sağlamamaktadır, çünkü dünya yalnız insandan önce değil, fakat bütün canlı varlıklardan önce de mevcuttu.

Willy 1905'te bir kere daha aynı konuya dönmüştür. Bu defa artık solucandan bahis yoktur. Petzoldt'un «bir yönlü determinasyon kanunu'nu sırf bir «mantıkî formalizm» olarak gören Willy'yi bittabi bu kanun tatmin etmemektedir. Dünyanın insandan önce varlığı meselesi Petzoldt tarzıda konulursa «neticede bizi avam düşüncesinin anladığı mânada bizatihi objelere götürür» (yani materyalizme! Gerçekten ne felâket!) diyor Willy. Hayat mevcut olmadan önce hayatsız geçen milyonlarca yılın mânası nedir?

Zaman bir bizatihi şey midir acaba? Şüphesiz hayır. Şu halde, insanın dışındaki objeler, birtakım tasavvurlardan, etrafımızda bulduğumuz bazı kalıntılardan faydalanılarak yaratılan beşer fantezisi kırıntılarından başka bir şey değildir. Niçin olmasın? Filozof hayatın azgın selinden korkmalı mı?... At bir yana, diyorum kendi kedime, bütün felsefe sistemlerini. (ergreife der Augenblick) *(s. 178).*

Alâ, demek iki şeyden biri: ya materyalizm, ya solipsizm. İşte, tabiatın insandan önceki mevcudiyeti probleminin tahlilinde Willy'nin, bütün o şatafatlı cümlelerine rağmen, vardığı netice.

Durumu özetliyelim. Ampirokritisizmin üç tefsircisini görmüş bulunuyoruz. Bunlar birbir zahmetle felsefelerini tabiat ilimleriyle uzlaştırmağa ve solipsizmin deliklerini yamamağa çalışmışlardır. Avenarius, Fichte'nin argümanını yeniden ele alarak gerçek âlemin yerin, muhayyel âlemi koydu. Petzoldt, Fichte'nin idealizminden bir parça ayrılarak Kant'ınkine yak-

laştı. Willy ise «solucan»ı fiyasko verdikten sonra büsbütün pes edip, arzusu hilâfına, baklayı ağzından çıkarıverdi: iki şıktan biri: ya materyalizm, ya da selipsizm, hattâ şimdiki ânın dışında hiçbir şey bulunmadığının kabulü.

Şimdi artık bizim Rus Mach'çılarının bu meseleyi nasıl anlayıp anlattıklarını okuyucuya göstermek kalıyor. İşte. Bazarov'un *Marksist felsefe denemeleri*nde söyledikleri (s. 11):

Artık iş sâdık vademecum'*umuzun* [*Plehanov kastediliyor*] *kılavuzluğunda, solipsizm cehenneminin en son ve en dehşetengiz bölgesine inmemize kalıyor. Plehanov'a göre, bu bölgede sübjektif idealizmin her türlüsü, zarurî olarak, dünyayı iktiyozorların, arkeopterikslerin onu temaşa etmş oldukları tarzda tasavvur etmek tehlikesiyle karşılaşır. «Dünyanın henüz ancak insanın pek eski cedleriyle meskûn bulunduğu devirlere, meselâ ikinci jeoloji devrine kendimizi zihnen geri götürelim» diyey azıyor Plehanov. «Mekân, zaman şebeplilik o devirde ne durumdaydılar? Acaba hangi varlıklar için birer sübjektif nosyon teşkil ediyorlardı? İktiyozorların sübjektif nosyonları mı idiler? O zamanlar tabiata kanunlarını dayatan espri hangisiydi? Arkeoptrikslerin esprisi mi? Kant felsefesinin bu sorulara verilecek cevabı yoktur. Bunun için çağdaş ilimle uzlaştırılması imkânsız bir felsefe olarak bunun bir yana atılması lâzımdır»* (L. Feuerbach, *s. 117.)*

Bazarov, Plehanov'dan yaptığı iktibası burada, yani göreceğimiz gibi tam bundan sonraki çok önemli cümleden önce kesiyor. O cümle şudur:

İdealizm şöyle der: Süje'siz obje olmaz. Yeryüzünün tarihi ispat diyor ki obje, süje'nin zuhurundan, yani pek ciiz'î miktarda da olsa şuura sahip bulunan organizmaların meydana çıkmasında çok önceleri de mevcuttu... Tekâmülü tarihi, materyalizmin hakikat olduğunu gösteriyor.

Bogdanov'dan iktibasımıza devam edelim:

Peki Plehanov'un bizatihi şey'i acaba aranan hal tarzını sağlıyor mu? Bizzat Plehanov'un kendisine göre, objelerin bizatihen ne türlü olduklarına dair hiçbir fikriniz bulunamıyacağını hatırlıyalım. Biz, objelerin ancak tezahürlerini, duygu organlarımız üzerindeki tesirlerinin neticelerini biliriz. «Bu tesirin dışında onlar hiçbr veçheye sahip değildirler» (L. Feuerbach, *s. 112).*

Öyleyse, iktiyozorlar devrinde hangi duygu organları mevcuttu? Hiç şüphesiz iktiyozorların ve onların benzerlerinin duygu organları. O devirde yalnız iktiyozorların zihnî tasavvurları, bizatihi şeylerin gerçek tezahürlerini teşkil etmekte idi. Şu halde, Plehanov'a göre, realite zemini üzerinde kalmak istiyen bir paleontolojistin ikinci jeoloji devri tarihini, iktiyozorların dünyayı temaşa ediş tarzları bakımından yazması gerekir. Bu durumda da solipsizme nispetle ileri tek bir adım atmış olmuyoruz.

İşte, Mach'ın bir çömezinin bütünüyle argümantasyonu bu (kısaltılmasına imkân olmıyan bu uzun iktibastan dolayı okuyucunun bizi hoş görmesini rica ederiz). Öyle bir argümantasyon ki, kafa karışıklığının *nec plus ultra*'sı olarak âbideleştirilmeğe değer.

Bazarov, Plehanov'u kendi ağzıyla yakaladığını sanıyor. Mâdemki, diye düşünüyor, objelerin bizim duygu organlarımız üzerindeki tesirler dışında hiçbir veçhesi yoktur, ikinci ideoloji devrinde bunlar ancak iktiyozorların duygu organları tarafından idrak edilen «veçheleriyle» mevcut idiler. Ve bu materyalistçe bir muhakeme tarzı oluyor.

«Veçhe» mâdemki «bizzatihi şeyler»in duygu organları üzerindeki tesiri neticesidir, şu halde objeler (şeyler) şu veya bu türlü duygu organlarından *müstakil olarak mevcut olamaz!*

Bir an için, Bazarov'un Plehanov'u hakikaten anlamamış olduğunu (hiç de muhtemel olmamasına rağmen) kabul edelim. Farzedelim ki, Plehanov'un dili ona yeteri kadar açık gelmemiştir. Öyle olsun! Fakat sorarız: Bazarov acaba Plehanov'la (Rus Mach'çıları için materyalizmin biricik temsilcisi odur) ağız dalaşına mı girişmiştir, yoksa *materyalizm* meselesini çözmeğe mi çalışmaktadır? Plehanov sizce yeteri kadar açık veya tutarlı değilse ne diye başka materyalistleri almıyorsunuz? Bilmediğiniz için mi? Fakat, bilgisizlik ispat vasıtası olamaz.

Eğer Bazarov, gerçekten, âlemin mevcudiyetini, *objelerin* şuurumuz dışında ve şuurumuzdan müstakil mevcudiyetini kabul etmenin materyalizmin temel postülâsı olduğunu bilmiyorsa, hakikaten istisnaî soydan koyu bir cehalet karşısında bulunuyoruz demektir. Berkeley'in 1710'da materyalistleri şuurumuzdan müstakil, şuurumuz tarafından aksettirilen «bizatihi şeyler»in varlığını kabul etmekle suçlandırdığını okuyucumuza hatırlatırız. Şüphe yok ki, Berkeley'den, yahut materyalizme *aleyhtar* herhangi bir kimseden yanı olmakta herkes serbesttir. Burası muhakkak! Ama şurası da yine muhakkak ki, hem materyalistlerden bahsetmek, hem de *her türlü* materyalizmin temel postülâsını sakatlamak veya bilmemiş olmak meseleye affedilmez bir konfüzyon getirmek olur.

Plehanov'un dediği gibi, idealizm için süje'siz obje'nin bulunmadığı ve materyalizm için obje'nin süje'den bağımsız olarak mevcut olup bunun şuurunda az çok mutabık bir şekilde aksettiği doğru mudur? *Doğru değilse*, marksizme biraz saygısı olan bir kimsenin Plehanov'un *bu* yanlışını göstermesi ve gerek materyalizmi, gerekse tabiatın insandan önceki mevcudiyeti meselesinde Plehanov'la *değil*, fakat bir başkasıyle: Marx, Engels veya Feuerbach ile hesaplaşması gerekirdi. Yok, eğer bu doğru ise, yahut hiç olmazsa bunda bir yanlışlık bulmak elinizden gelmiyorsa, kartları karıştırmağa ve materyalizmin en iptidai nosyonunu okuyucunun kafasında bulandırmağa kalkışmakla literer bakımdan yakışıksız bir iş yapıyorsunuz demektir.

Plehanov'un sözlerinden tamamen *ayrı olarak* bu konu ile ilgilenen marksistler için burada L. Feuerbach'ın fikrini zikredeceğiz. Bilindiği gibi (belki Bazarov'dan başka herkesin bildiği gibi), L. Feuerbach bir materyalist idi ve Marx'la Engels, Hegel'in idealizminden kendi materyalist felsefelerine onun sayesinde ulaşmışlardır. İşte bu Feuerbach, R. Haym'a cevaben şöyle yazıyordu:

İnsan veya şuur için bir obje olmıyan tabiat, spekülâtif felsefenin veya hiç olmazsa idealist felsefenin nazarında, kelimenin Kant'daki mânasıyle bir bizatihi şey [bizim Mach çömezleri tarafından materyalistlerin bizatihi şey'i ile Kant'ın bizatihi şey'i arasında meydana getirilen karışıklıktan daha sonra bahsedeceğiz], her türlü realiteden mahrum bir tecrittir. Halbuki, tabiat idealizmin iflâsı demektir. Tabiat ilimleri, hiç olmazsa halen erişmiş oldukları safhada, bizi zarurî olarak geçmişte öyle bir noktaya götürmektedirler ki, o zamanlar insan soyunun varlığı için zarurî şartlar henüz mevcut bulunmamakta; tabiat, yani dünya insan gözü, insan şuuru için henüz bir müşahede konusu teşkil etmemekte; ve dolayısıyle o tamamen insana yabancı bir varlık (absolut unmenschliche Wesen) *halinde bulunmakta idi. İdealizm buna karşı şöyle diyebilir: Fakat, bu da senin tarafından düşünülen* (von Dir bedachte) *bir tabiattır! Elbette, ama bundan onun vaktiyle gerçekten mevcut olmamış olduğu neticesi çıkmaz; nasıl ki, Sokrat ve Eflâtun da benim için sırf ben onları düşündüğüm zaman mevcut olmalarına rağmen, bu, onların vaktiyle bensiz gerçek bir mevcudiyetleri olmamış olduğuna delâlet etmez.*

İşte, Feuerbach'ın, tabiatın insana nispetle önceliği görüşünden hareketle materyalizm ve idealizm hakkında ileri sürdüğü fikirler. «Modern pozitivizm»i bilmese de, idealistlerin eski safsatalarını mükemmelen bilen Feuerbach, Avenarius'ün safsatasını («müşahedecinin zihnen katılması») önceden cerhetmiştir. Halbuki, Bazarov kat'iyen yeni bir şey ortaya koymamakta, sadece idealistlerin şu safsatalarını tekrarlamaktadır: «Eğer mevcut olsaydım [insanın zuhurundan önceki dünyada], dünyayı şöyle görürdüm» (*Marksist felsefe denemeleri*, s. 29). Başka bir deyişle: Eğer bu saçmalığı aşikâr ve tabiat ilimlerine aykırı faraziyeyi (insanın kendisin-

den önceki kâinatı müşahede edebileceği faraziyesini) kurarsam felsefemin iki yakasını bir araya getirebilirim!

Buradan, Bazarov'un bu konudaki bilgisinin vüs'ati ve literer usulleri hakkında bir fikir edinebiliriz. Avenarius, Petzoldt ve Willy'nin boğuşmak zorunda kaldıkları «güçlüğe» dair Bazarov bir kelime bile söylemedikten başka, her şeyi birbirine karıştırıp okuyucunun önüne öyle bir manada koyuyor ki, neticede materyalizm ile solipsizm arasında hiçbir fark kalmıyor ve materyalizme his uzuvları üzerinde İdealizm «realizm» olarak takdim ediliyor deki tesirleri dışında şeylerin mevcut olmadıkları iddiası atfediliyor! İki şıktan biri: ya Feuerbach materyalizm ile idealizm arasındaki elemanter farkların cahiliydi, ya da Bazarov ve sürekâsi felsefenin elemanter hakikatlerini kendi keyiflerince tahrif etmektedirler.

Yahut Valântinov'u alalım. Bittabi, Bazarov'un hayranı olan bu filozofa göre: 1. «Süje ile obje'nin rölâtif *verilmişliği*'ne **dair korrelâtivist teorinin babası Berkeley'dir» (s. 148). Ve buna Berkeley'in idealizmi denmiyor. Ne münasebet! Bu bir «derin tahlil»dir! 2. «Avenarius bu teo**rinin temel postülâlarını en realist bir tarzda, mûtat idealist tefsir [sadece tefsir] şekillerinden [!] ayrı olarak, formüle etmiştir.» **Mistifikasyonun tufılları avladığı** görülüyor! 3. «Avenarius'ün bilginin hareket noktası **hakkındaki anlayışı şudur:** her fert çevre içinde bulunur; başka bir **deyişle, fert ve çevre tek bir koordinas**yonun birbirinden ayrılmaz ve birbirine bağlı [!] iki haddi olarak verilmiştirler» (s. 148). Âlâ! Ve süje ile obje'nin bu «ayrılmazlığı» **idealizm değil — Valântinov'la Bazarov materyalizmin ve idealizmin üs**tüne yükselmişlerdir —, «realizm»in ta kendisidir. 4. «Aksi iddia, yani: karşı had, kendisine tekabül eden bir merkezi had, yani fert olmadan mevcut olamaz, iddiası doğru mudur? Şüphesiz [!] doğru **değildir... Bilindiği gibi, Arkeen devirde** yemyeşil ormanlar vardı. Halbuki, insanoğlu henüz mevcut değildi» (s. 148). SDemek ayrılmaz olan *ayrılabilmiş*! Bu da şüphesiz **değil mi? 5. «Mamafih, bilgi teorisi bakı**mından bizatihi obje meselesi abesliğini muhafaza etmektedir» (s.148). Elhak öyle! ihsas sahibi objeler «unsur kompleksleri»nden ibaret idiler! Schubert Soldern ve Schuppe tarafından temsil edilen immanantist ekol bu fikirleri [!] uygunsuz bir şekilde ifade ederek solipsizmi tazammun etmez ve ampiriokritisizmi aslâ immanantistlerin mürteci teorilerinin bir çeşidi dediklerini bildirirken yalan söylemektedir.

Mach'ın çömezi beyler, sizinkisine felsefe değil, birbirini tutmaz sözler yığını denir.

5. İnsan beyni ile mi düşünür?

Bazarov bu soruya kesin olarak müspet cevap veriyor. Diyor ki:

Plehanov'un «şuur maddenin bir derunî [? Bazarov] halidir» tezi biraz farklı bir tarzda, meselâ: «her psişik prosesüs bir dimağî prosesüsün fonksiyonudur» şeklinde ifade edilmiş olsaydı, buna ne Mach'ın, ne de Avenarius'ün bir itiraz olurdu (Marksist felsefe denemeleri, s. 29)

Fare için hayvanların en güçlüsü kediymiş. Mach'ın Rus çömezleri de en kuvvetli materyalist olarak Plehanov'dan başkasını bilmiyorlar. Şuurun, maddenin bir deruni hali olduğunu söyliyen bu materyalist tez, acaba hakikaten *yalnız*, yahut ilk defa olarak Plehanov tarafından mı ileri sürülmüştür? Ve eğer Plehanov tarafından zikredilen bu materyalist tez Bazarov'un hoşuna gitmiyorsa, o niçin Plehanov'u ele alıyor da, meselâ, Engels'i yahut Feuerbach'ı almıyor?

Çünkü, Mach'ın çömezleri hakikati kabul etmekten korkuyorlar. Plehanov'la mücadele ediyormuş gibi görünüp materyalizmle savaşıyorlar: ödleklik ve prensip yoksulluğu!

Biz yine ampiriokritisizme dönelim. Avenarius'ün düşüncenin beynin bir fonksiyonu olmasına «itirazı» olmazmış. Bazarov'un bu sözleri hakikate tamamen aykırıdır. Avenarius bu materyalist teze yalnız *itiraz* etmekle kalmıyor, bunu cerhetmek için bütün bir «teori» kuruyor.

Bizim beynimiz, diyor Avenarius Beşeri dünya anlayışı*'nda, düşüncenin yeri, yaratıcısı, âleti veya organı, taşıyıcısı veya desteği, vs. değildir (s. 76, Mach bunu* İhsasların tahlili*'nde tasvîple zikrediyor, s. 22).*

Düşünce beynin ne sâkini veya âmiri, ne de bir yarısı veya yanıdır, vs; hattâ beynin bir mahsulü*, bir fizyolojik fonksiyonu veya bir durumu da değildir (ayn. es.).*

Avenarius, *Bemerkungen'de* de aynı derecede açık bir ifade kullanır:

Tasavvurlar beynin fonksiyonları (fizyolojik, psişik veya psikofizyolojik değildir § 115.)

İhsaslar beynin psişik fonksiyonları değildir (§ 116).

Demek oluyor ki, Avenarius için ne beyin düşünce organı, ne de düşünce beynin bir fonksiyonudur. Engels'e başvuracak olursak, derhal, bunun tam zıddı olan açıkça materyalist formüllerle karşılaşırız. Engels *Anti-Dühring'te* «düşünce ve şuur insan beyninin mahsulleridir» der. Bu anlayış aynı kitapta defalarca tekrarlanmıştır. *Ludwig Feuerbach*'da Feuerbach'la Engels'in görüşlerinin şu ekspozesini buluruz:

Hislerimiz vasıtasıyle idrak ettiğimiz ve bizim de bir parçası olduğumuz maddî (stofflich) *âlem biricik realitedir... Şuurumuz ve düşüncemiz ne kadar ihsas üstü görünürlerse görünsünler, maddî, cismanî bir uzvun, beynin mahsulünden* (Erzeugnisse) *başka bir şey değildirler. Madde esprinin bir mahsulü olmayıp, esprinin kendisi maddenin yüksek bir mahsulünden ibarettir. Bu elbette hâlis materyalizmdir.*

Yahut, sahife 4: tabiat prosesüslerinin «düşünen beyindeki» aksi, vs. vs.

İşte, «düşünen beyin»i *«tabiat ilimlerinin fetişizmi»* olarak vasıflandırırken *(Beşerî dünya anlayışı,* alm. 2 nci bas., s. 70) Avenarius bu materyalist görüşü mahkûm etmektedir. Şu halde, Avenarius tabiat ilimleriyle tezat halindeki durumu hakkında herhangi bir bayağı kapılmamaktadır. O da, tıpkı Mach ve bütün immanantistler gibi, tabiat ilimlerinin insiyakî ve spontane materyalist anlayışa dayandığını *kabul etmektedir. Avenarius, «hâkim psikoloji anlayışı» ile mutlak uyuşmazlık halinde* bulunduğunu açıkça bilmektedir *(Bemerkungen.* § 39, vs.). Bu hâkim psikoloji anlayışı kabulü imkânsız bir «entrojeksiyon» (filozofumuzun sancılar arasında dünyaya getirdiği yeni bir kelime daha) yapıyor; başka bir deyişle, düşünceyi beyine yahut ihsasları bizim içimize sokuyor. Bu «iki kelime» (bizim içimize, *in uns),* diye devam ediyor Avenarius, ampiriokritisizmin itiraz ettiği faraziyeyi *(Annahme)* ihtiva etmektedir. «İşte, görülen vs. şeylerin insanın içine bu *sokuluşuna (Hineinverlegung)* biz *entrojeksiyon* adını veriyoruz» (§ 45, s. 153).

Entrojeksiyon, «karşımda» *(vor mir,* § 46) diyecek yerde «içimde» demek ve «çevrenin (gerçeğin) tamamlayıcı bir kısmını, düşüncenin (idealin) tamamlayıcı kısmı yapmak» (ayn, es.) suretiyle «tabii dünya anlayışı»ndan *(natürliche Weltbegriff)* «prensipçe» ayrılır. Entrojeksiyon, verilmiş olan'da [yahut bulunmuş olan'da, *im Vorgefundenen*] açıkça ve serbestçe kendisini gösteren *anekanik*'i [psişik karşılığında kullanılan yeni bir kelime], merkezi sinir sistemi içinde esrarlı bir şekilde gizlenen bir şey [*Latitierendes* bir şey diyor Avenarius — bir yeni kelime daha] haline getirir» (ayn. es.).

Burada, «safdil realizm»in ampiriokritisistler ve immanantitsler tarafından inâhut müdafaasında görmüş olduğumuz *mistifikasyonun* bir eşiyle karşılaşıyoruz. Avenarius burada Turgenyev'in müraisinin tavsiyesine uyuyor: kendinde bulduğun kötülüklere şiddetle karşı görün. Avenarius idealizmle mücadele eder görünmeğe çalışıyor: felsefi idealizm —diyor kısaca— genel olarak entrojeksiyondan çıkarılır, dış dünya ihsaslar, tasavvurlar, vs. haline getirilir; halbuki, ben «safdil materyalizm»i müdafaa ediyorum: verilmiş olan her şeyin, hem ben'in, hem de çevre'nin aynı derecede gerçekliğini savunuyorum ve bunu, dış dünyayı insanın beyni içine sokmaksızın yapıyorum.

Aynen, mâhut koordinasyon misalinde gördüğümüz safsataya benzer bir safsata. Avenarius, idealizme karşı kısını hücumlarla okuyucunun dikkatini çekerek, gerçekte, pek az farklı bir terminoloji altın-

da, aynı idealizmin müdafaasını yapıyor: düşünce beynin bir fonksiyonu değildir, beyin düşünce organı değildir, ihsaslar sinir sisteminin bir fonksiyonu değildir, yok, yok! ihsaslar muayyen bir tâbiiyet içinde «psişik», diğer bir muayyen tâbiiyet içinde ise fizik mahiyette «unsurlardır (bunlar her iki halde de *«aynı»* olmalarına rağmen). Güya yeni bir «teoriyi dile getiren karışık yeni terminolojisi, şatafatlı yeni kelimeleriyle Avenarius bir müddet yerinde saydıktan sonra temel idealist postülâsına dönüyor.

Lâkin, bizim Rus Mach'çıları, meselâ Bogdanov, «mistifikasyon»un farkına varmamış ve idealizmin bu «yeni» müdafaa tarzını onun eerhi diye görmüş oldukları halde, profesyonel felsefeciler ampiriokritisizm hakkındaki tahlillerinde Avenarius'ün ana fikirlerinin, şatafatlı terminolojisinden soyulduğu zaman sırıtan hakiki mahiyetini nâfiz bir görüşle değerlendirmeyi bilmişlerdir.

Bogdanov 1903'te şöyle yazıyordu («Otorite düşüncesi», *Cemiyet psikolojisi* adlı derlemeler kitabında yayımlanan yazı, (s. 119 ve devamı):

Richard Avenarius ruh ve beden düalizminin gelişme seyrinin en tam ve en âhenkli felsefi tablosunu sunmuştur. Onun entrojeksiyon teorisi'*nin* esası *şudur* [*Biz ancak fizik cisimleri doğrudan doğruya müşahede edebiliriz, başkasının tecrübeleri, yani psişik yanı hakkında elimizden sadece faraziyeler kurmak gelir...*]. *Başka bir şahsın tecrübelerinin onun kendi bedeni sınırları içinde bulunması, organizmasına dahil, «entrojete» olması bu faraziyeyi komplikeleştirir. Bu, bir sürü tezatlara yol açan lüzumsuz bir faraziyedir. düalizmin ve felsefi idealizmin gelişme seyrinde birbirini takip eden bir sıra tarihi safhaları göz önüne sererek dikkatimizi sistemli bir şekilde bu tezatlar üzerine çekmektedir. Fakat burada onu izlememize lüzum yok... Entrojeksiyon beden ve ruh düalizmini izah etmektedir.*

Bogdanov «entrojeksiyon»un düalizmi hedef aldığını sanmakla profesoral felsefenin zokasını yutmuş oluyor. Bogdanov, Avenarius'ün *entrojeksiyon* hakkındaki hükmünü bizzat *onun ağzından çıktığı şekliyle* benimsiyerek *iğnenin* materyalizme çevrili ucunu farketmemiştir. Entrojeksiyon düşüncenin beynin bir fonksiyonu olduğunu, ihsasların insanın merkezi sinir sistemine tâbi bulunduğunu inkâr eder: yani materyalizmi cerhedebilmek için fizyolojinin en basit hakikatini teper. Bu suretle, «düalizm *idealistçe* delillerle cerhedilmiş olmaktadır (Avenarius'ün idealizme karşı gösterdiği bütün diplomatik öfkeye rağmen), çünkü hassasiyet ve düşünce burada tâli faktörler, maddenin mahsulü faktörler olarak değil, fakat *ilk* faktörler olarak görünmektedir. Avenarius, düalizmi ancak süje'siz obje'nin, düşüncesiz maddenin mevcudiyetini, dış âlemin ihsaslarımıza bağlı olmaksızın var olduğunu «cerh» edebildiği nispette cerhetmiş, başka bir deyişle, bu işi *idealistçe* yapmıştır. Hem «ben»imizi, hem de meselâ ağacı, yani çevreyi içine alan «tam» tecrübe'nin «çözülmez» bağlılığı teorisini payandalamak için, Avenarius ağacın optik hayalinin benim retina'ma, sinirlerime ve beynime tâbi olduğu vakıasını abes bir şekilde inkâr etmek zorunda kalmıştır.

Entrojeksiyon teorisi, tabiat ilimlerine aykırı her türlü idealist zırvalığın kaçak olarak zihinlere sokulmasına yarıyan bir konfüzyondan başka bir şey değildir. O tabiat ilimleri ki, hiç şaşmadan şu tezi müdafaa ederler: düşünce beynin bir fonksiyonudur; ihsaslar, yani *dış âlemin* imajları, objelerin duygu organları üzerindeki tesiri neticesi olarak *içimizde* mevcuttur-

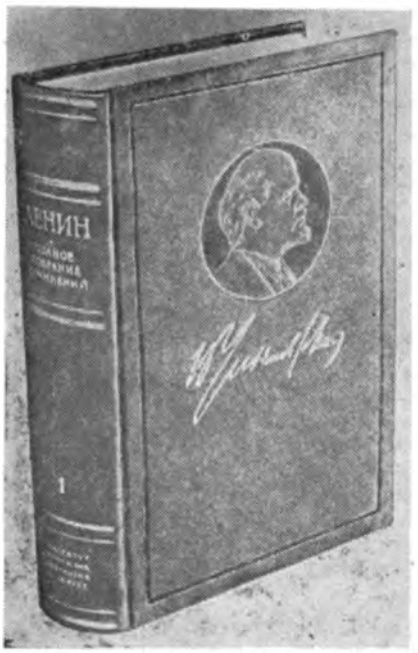

Lenin Tüm Yapıtlar'*ın ilk cildi.*

lar. «Ruh ve beden düalizmi»nin materyalist yoldan tasfiyesi (yani materyalist monizm) ruhun, esprinin bedenden ayrı bir mevcudiyeti olmadığı; tâli bir faktör, beynin bir fonksiyonu, dış dünyanın imajı olduğu iddiasına dayanır. «Ruh ve beden düalizmi»nin idealist yoldan tasfiyesi (yeni idealist monizm) ise, ruhu, espriyi bedenin bir fonksiyonu olarak *değil* de, ilk faktör olarak, «çevre»yi ve «ben»i ancak «unsur kompleksleri»nin çözülmez bağlılığı içinde mevcut olarak görmekten ibarettir. «Ruh ve beden düalizmi»nin bu birbirine taban tabana zıt iki tasfiye tarzı dışında üçüncü bir tasfiye tarzı olamaz; meğer ki, bu, materyalizm ile idealizmin tutarsız karması eklektizm olsun. İşte, Bogdanov ve şürekâsının Avenarius'te

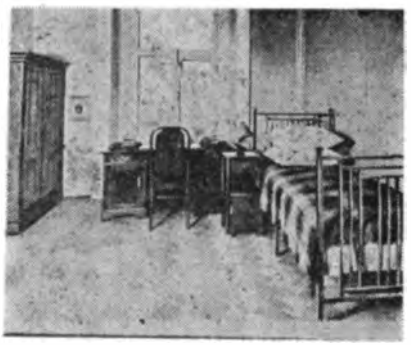

Kremlin'deki yatak odası.

«materyalizmi ve idealizmi aşan bir hakikat» gibi gördükleri şey bu tutarsız hakikatdır.

Fakat, profesyonel felsefeciler, Mach'ın çömezleri kadar safdil ve kolay kanıcılardan değildirler. Bu ordiner profesörlerin herbiri materyalizme karşı *«kendi»* reddiye sisteminin veya, hiç olmazsa, materyalizm ile idealizmi «uzlaştırma» sisteminin avukatlığını etmekle beraber, rakipleri söz konusu olduğunda bütün o «orijinal» ve «modern» sistemlerin dağınık ve tutarsız bir şekilde ihtiva ettikleri materyalizm ve idealizm kırıntılarını amansızca açığa vurmaktan çekinmezler. Bazı genç entelektüeller Avenarius'ün zokasını yutmuş olsalar bile, bunun iç yüzünü açıkça gören eski kurt Wundt'u avlamak mümkün olmamıştır. İdealist Wundt, *entrojeksiyon teorisinin anti-materyalist temayülünü pohpohlamak suretiyle* numaracı Avenarius'ün maskesini pek teklifsizcesine düşürmüştür. Wundt şöyle yazıyor:

Şayet ampiriokritisizm, vülger materyalizmi, vakıaların müşahede ve tasviriyle tespiti genel olarak imkânsız bir münasebeti — beyinde düşünme «hassası vardır» veya beyin düşünce «ifraz eder» gibisinden formüllerle ifade ettiği için tenkit ediyorsa [*Wundt'a göre insanın beynin yardımı olmaksızın düşünmesi, bir «vakıa» olmaksızın düşünmesi bir «vakıa» olsa gerek!*]*... bu, şüphesiz, yerinde bir tenkittir (evvelce zikr. es. s. 47-48).*

Elhak öyle! İdealistler, materyalizme karşı mücadelede daima karışık düşünceli Avenarius'lerle, Mach'larla işbirliği edeceklerdir! Yalnız esef edilecek nokta şudur ki, diye ilâve ediyor Wundt, bu entojeksiyon teorisi «bağımsız vital seriler doktrinine hiçbir suretle bağlı olmayıp, belli ki, buna sonradan ve oldukça sun'i bir şekilde eklenmiştir» (s. 365).

[*Entrojeksiyon*], *diyor O. Ewald, hatalarını örtbas etmek için ampiriokritisizmin muhtaç olduğu bir fiksiyondan başka bir şey değildir (ev. zikr. es., s. 44).*

Garip bir tenakuz müşahede ediyoruz: bir yandan, entrojeksiyonun bertaraf edi-

lip natürel dünya anlayışını ihyası suretiyle dünyaya canlı realitesi iade edilmek isteniyor; öbür yandan ise, ampiriokritisizm, prensipiel koordinasyon'u kabul ederek, karşı had ile merkezi had'din birbirine mutlak surette bağlılığına dair sırf idealist teoriye varıyor. Avenarius böylece bir kısır çember içinde dönüyor. Kendisi idealizm ile savaşmak üzere yola çıkmıştır, fakat tam düşmanla çatışmak üzereyken bunun karşısında silâhlarını bırakıyor. Objeler âlemini süje'nin boyunduruğundan kurtarmak istiyordu, halbuki onu yeniden süje'ye bağlamıştır. Gerçekte, tenkidiyle yıktığı şey idealizmin hakiki gnoseolojik ifadesi değil, fakat sadece bunun karikatürüdür (ev. zikr. es., s. 64 ve 65).

Norman Smith :

Avenarius'ün sık sık tekrarladığı söz —diyor—, yani beynin düşüncenin ne yeri, ne organı, ne de taşıyıcısı olduğu sözü, bu şeyler arasındaki münasebetleri tâyin için elimizde bulunan biricik terimlerin inkârı demektir (ev. zikr. es., s. 30).

Wundt'un tasvibine mazhar olan entrojeksiyon teorisinin, «natüralizm ve agnostisizm»e ve bilhassa Huxley'e karşı (materyalizmi kararlılık ve açıklıktan mahrum olduğu için değil — Huxley'i bu bakımdan Engels de tenkit etmiştir —, fakat agnostisizmi gerçekte gerisinde materyalizmi gizlediği için) sistemli bir mücadele yürüten açık sözlü spiritüalist James Ward'ın da hoşuna gitmesinde şaşılacak bir taraf yoktur.

Şunu da kaydedelim ki, Mach'ın İngiliz şakirdi K. Pearson, hiçbir felsefi hileye başvurmadan ve ne entrojeksiyon'u ne koordinasyon'u, ne de hattâ «âlemin unsurlarının keşfi»ni kabul etmeksizin, Mach'ın doktrininin bütün bu «örtülerden» sıyrıldığı zaman vardığı kaçınılmaz neticeye, yani hâlis sübjektif idealizme aynen varmaktadır. Pearson «unsurlar» diye birşey tanımıyor. Onun ilk ve son sözü «hissî intibalar» *(sense impression)*'dan ibarettir. Pearson, insanın beyniyle düşündüğünden aslâ şüphe etmiyor. Ve bu tezle (ki ilimle uyuşan biricik tezdir) onun felsefesiniu çıkış noktası arasındaki tezat göze batacak şekilde aşikârdır. Pearson, maddenin hissî intibalarımıza bağlı olmaksızın var olduğu tezine karşı çıkarken *(The Grammar of Science,* böl. VII.) soğuk kanlılığını tamamen kaybediyor ve, Berkeley'in bütün delillerini tekrarladıktan sonra, maddenin bir hiç olduğunu söylüyor. Fakat, beyin ile düşünce arasındaki münasebetler meselesine gelince kesin bir eda ile şöyle diyor:

Maddi bir mekanizmaya bağlı olan irade ve şuur'dan, bu mekanizma olmaksızın iradeye ve şuura benzer hiçbir şey çıkaramayız.

Hattâ, Pearson bu sahadaki araştırmalarını özetliyen şöyle bir tez ileri sürüyor:

Şuurun, bizimkine benzer bir sinir sisteminin ötesinde hiçbir mânası yoktur; her maddenin şuurlu olduğunu söylemek mantığa aykırıdır [ama, her maddenin harici şeyleri aksettirme melekesine — aslında ihsastan pek farklı olmıyan bu melekeye — sahip bulunduğunu farzetmek mantığa aykırı değildir]; şuurun veya iradenin madde haricinde mevcut olduklarını iddia etmek ise büsbütün mantıksızdır. (Ayn. es., s. 75, tez 2.)

Pearson apaşikâr bir konfüzyona varıyor. Madde hissi intiba gruplarından başka bir şey değildir: onun postülâsı, felsefesi budur. Şu halde, ihsas ve düşünce ilk faktörlerdir, madde ise tâli faktördür. Öyle değil mi? Hayır, şuur madde olmadan, hattâ görünüşe göre sinir sistemi olmadan mevcut olamaz! Yani şuur ve ihsas tâli faktörlerdir. Deniz dünyanın üstünde duruyor, dünya balinanın sırtında duruyor, balina da denizin üstünde duruyor. Bu konfüzyonu ne Mach'ın «unsurları», ne de Avenarius'ün koordinasyon'u ile entrojeksyon'u ortadan kaldırabilmektedir. Bütün bunlar, meseleyi bulandırmaktan, açık ve kesin çizgileri bilgiççe birtakım felsefi tekerlemelerle örtbas etmekten başka bir şey yapmamaktadır.

Envayi çeşit «notal'ler», «secural»ler, «fidental'», «fidential'ler», vs., vs. icat eden Avenarius'ün özel terminolojisi bu tekerlemenin ta kendisidir. Bizim Rus Mach'çılar bu profesoral yâveleri çokluk utangaç bir sükûtla geçiştirmekte: sadece arasıra okuyucuyu bir (egzistansiyal» veya benzeri ile bombardıman etmekle (onu iyice sersemletmek için) yetinmektedirler. Fakat, safdil kişiler bu lâfazanlığı bir özel biyomekanik olarak görseler bile, Alman filozofları, şatafatlı tâbirlere düşkün olmalarına rağmen, Avenarius'le alay etmektedirler. Wundt, *Ampiriokritisist sistemin skolâstik karakteri* başlıklı bölümde: «notal» (notus: malûm) demekle, ben şunu veya bunu biliyorum demek arasında hiçbir fark yoktur, diye yazıyor. Gerçekten de, en karanlık soyundan hâlis bir skolâstiktir bu. Avenarius'ün en vefalı şakirtlerinden biri olan R. Willy, bunu açıkça itiraf etmek cesaretini göstermiştir.

Avenarius, diyor R. Willy, bir biyome aknik kurmayı hayal etmiştir, ama beynin hayatı ancak vakıaların keşfiyle anlaşılabilir, yoksa Avenarius'ün kullandığı neviden usullerle değil. Avenarius'ün biyomekanik'i hiçbir yeni müşahedeye dayanmamaktadır. Bunun karakteristik vasfı mefhumlardan yapılmış tamamen şematik mahiyette inşalardan ibaret olmasıdır. Şunu da ilâve edelim ki, bu inşalar yeni perspektifler açan faraziyeler mahiyetinde bile değildirler; sadece, görüş ufkumuzu bir duvar gibi kapayan basit spekülâtif klişelerden (blossen Spekulierschablonen) *ibarettirler.*

Rus Mach'çıları, Avrupanın burjuva filozoflarınca çoktan bir yana atılmış olan bir şapkanın karşısında hayranlıkla kendilerinden geçen moda düşkünlerine benziyorlar.

6. Mach ve Avenarius'ün solipsizmine dair

Ampriokritisist felsefenin hareket noktası ve temel postülâsı'nın sübjektif idealizm olduğunu görmüş bulunuyoruz. Âlem bizim ihsaslarımızdır — işte «unsur» kelimesiyle, «bağımsız seriler», «koordinasyon» veya «entrojeksiyon» teorileriyle bulandırılmaya çalışılan, fakat hiçbir suretle değiştirilemiyen temel postülâ budur. Bu felsefenin saçmalığı solipsizme varmasında, yalnız ve yalnız felsefe yapan ferdin mevcudiyetini kabule götürmesindedir. Halbuki, bizim Rus Mach'çıları, Mach'ın «idealizm ve hattâ solipsizm ile itham edilmesinin» bir «aşırı sübjektivizm» eseri olduğunu okuyucularına söyleyip durmaktadırlar. Bogdanov'un, *İhsasların tahlili*'nin rusça tercümesine yazdığı önsözde (s. XI) söylediği ve onuu peşisıra bütün Mach'çı takım tarafından türlü makamlarda tekrarlanan şey budur.

Mach ve Avenarius'ün, solipsizmlerini gizlemek için başvurdukları yolları incelemiş olduğumuza göre, şimdi sadece şunu ilâve etmemiz gerekiyor: eğer ortada «aşırı sübjektivizm» eseri bir iddia varsa bu tamamen Bogdanov ve şürekâsına aittir; çünkü, birbirinden pek farklı ekollere mensup felsefe yazarları Mach'ın doktrininin asli günahını, büründüğü çeşitli kılıklar altında çoktan açığa çıkarmış bulunuyorlar. Burada, bizim Mach'çıların «sübjektif» *cehaletlerini* yeterince gösteren bazı fikirleri *kısaca* zikretmekle yetineceğiz. Şunu da belirtelim ki, bu profesyonel filozofların hemen hepsi de idealizmin muhtelif çeşitlerinden kendilerine uygun gelen bir tanesinin sempatizanıdırlar: idealizm onların gözünde, biz marksistler için olduğu gibi, yerilecek bir şey değildir. Bunun için, bunlar Mach'ın *gerçekte* hangi felsefi temayülde olduğunu gösterirken, bir idealist sistemin karşısına kendilerine daha mantıklı görünen başka bir idealist sistemle çıkmaktadırlar.

O. Ewald, Avenarius'ün doktrininin tahliline tahsis ettiği kitabında şöyle yazıyor: «Ampiriokritisizmin yaratıcısı kendisini *volens nolens* solipsizme mahkûm etmektedir» (ev. zikr. es., s. 61-62).

Mach'ın şakirtlerinden olup, Mach'ın *Erkenntnisse und Irrtum*'a yazdığı önsözde kendisiyle dayanışma halinde bulunduğunu bilhassa belirttiği Hans Kleinpeter şöyle diyor:

Mach'ı şahsında, gnoseolojik idealizm ile tabiî ilimlerin icaplarının uyuşabileceğini [eklektikler için her şey her şeyle «uyuşabilir»!] ve tabiî ilimlerin pekâlâ solipsizmi hareket noktası olarak alabileceklerini — burada kalmamak şartıyle — gösteren bir örnek buluyoruz.

E. Lucka, Mach'ın *İhsasların tahlili*

adlı eseri münasebetiyle şunu söylüyor :

Bu yanlış anlama (Missverständnis) *bir yana bırakılacak olursa, Mach saf idealizm zemini üzerinde yer almaktadır... Mach'ın neden dolayı Berkeley'in bir tilmizi olduğunu inkâr ettiği bir türlü anlaşılmıyor.*

Mach'ın mezkûr önsözünde kendisiyle hemfikir olduğunu söylediği («daha yakın [evvelce umduğundan] bir fikir akrabalığı», *Bilgi ve Hatâ*'nın önsözü, s. X, 1905) aşırı mürteci Kant'çılardan W. Jerusalem :

Mantıki neticelerine sâdık fenomenalizm, diyor, solipsizme götürür [*bunun için Kant'tan bazı şeyler almak lâzımdır! Bkz.* Der Kritische İdealismus und die rein Logik, *1905, sö 26*].

R. Hönigswald :

İmmanantistlerle ampiriokritisistler iki şıktan birini seçmek zorundadırlar : ya solipsizm, ya da Fichte, Schelling veya Hegel tarzında metafizik.

İngiliz fizikçisi Oliver Lodge, materyalist Haeckel'e şiddetle çatan eserinde herkesçe bilinen bir şeymişçesine «Mach ve Pearson gibi solipsistler»den söz etmektedir.

İngiliz natüralistlerinin organı olan *Nature* dergisi, hendeseci E. T. Dickson'un kalemiyle Machçı Pearson hakkında gayet kesin bir fikir ileri sürmüştür. Bir yenilik olduğu için değil, fakat Rus Machçıları Mach'ın felsefî konfüzyonunu «tabiat ilimlerinin felsefesi» sanmak saf dilliğini gösterdikleri için bu fikri zikredilmeğe değer buluyoruz.

Pearson'un kitabı, diye yazıyor Dickson, baştanbaşa şu teze dayanmaktadır: biz hissi intibalarımız (sense impressions) *dışında doğrudan doğruya hiçbir şeyi bilemeyiz, çünkü genel olarak objektif veya harici şeyler diye bahsettiğimiz şeyler hissi intiba gruplarından ibarettirler. Bununla beraber, profesör Pearson kendi şuurundan gayrı şuurların mevcudiyetini de kabul ediyor; hem de yalnız kitabında onlara hitap etmek suretiyle zımni bir şekilde değil, kitabının birçok pasajında bunu açıkça söyliyerek.* [*Pearson başka insanların vücut hareketlerinin müşahedesinden, analoji yoluyle, başka şuurların da mevcut olduğu neticesini çıkarıyor; ve, mâdemki başka şuurlar da mevcuttur, şu halde benim dışımda başka insanlar da mevcut demektir.*] *Yalnız dış şeylerin değil, fakat bütün başka şuurların da gerçeklikten mahrum olduğunu ve sadece kendi muhayyilesinde mevcut bulunduklarını iddia eden konsekan bir idealisti bu tarzda cerhedemiyeceğimiz muhakkaktır; ama, başka şuurların da gerçekliğini kabul etmek, bu şuurların varlığı neticesini çıkarmamızı mümkün kılan vasıtaların, yani insan bedenlerinin dış görünüşlerinin gerçekliğini de kabul etmek demektir.*

Bu çıkmazdan kurtulmanın tek çaresi hissi intibalarımıza tekabül eden bir objektif dış realitenin varlığı «farazîyesi»dir. Bu farazîye hissi intibalarımızın tatminkâr bir şekilde izahını bize sağlar.

Profesör Pearson'un da bütün insanlar gibi buna inanılığından şüphe etmiyorum. Fakat, bunu kesin olarak kabul ettiği takdirde, The Grammar of Science*'ının hemen bütün sahifelerini yeniden yazmak zorunda kalırdı.*

Görüldüğü gibi, Mach'ın hayranlık uyandıran idealist felsefesi ilim adamları için sadece bir alay konusu teşkil etmektedir.

Son olarak, Alman fizikçisi L. Boltzmann'ın fikrini zikredelim. Mach'çılar belki, Friedrich Adler'in daha önce demiş olduğu gibi, bu fizikçinin eski ekole mensup olduğunu söyliyeceklerdir. Fakat, burada fizik teorileri değil, felsefenin esaslı bir meselesi *bahis konusudur*. Boltzmann, «yeni gnozeolojik dogmaların iğfal ettiği» kimseler karşı şöyle yazıyor :

Ancak doğrudan doğruya hislere dayanan idraklerden çıkarabileceğimiz neticelere inançsızlık, eski safdilce inanışa taba tabana zıt bir aşırılığa yol açtı. Bize verilmiş olan sadece hissi idraklerdir ve bundan öteye tek bir adım atmağa hakkımız yoktur, deniliyor. Fakat, böyle diyenler konsekan olsalardı arkadan şu soruyu sormaları gerekirdi: ya dünkü hissî idraklerimiz, onlar da verilmiş midirler? Bize doğrudan doğruya verilmiş olan sadece tek bir hissi idrak yahut sadece tek bir düşünce, yani belli bir andaki düşüncemizdir. Binaenaleyh, konsekan olmak için, insanın sırf kendi beninden başka bütün insanlığın mevcudiyetini inkâr etmekle kalmayıp, bütün geçmiş düşüncelerinin mevcudiyetini de inkâr etmesi gerekirdi.

Bu fizikçi, Mach ve şürekâsının sözüm ona «yeni» «fenomenolojik» görüşünü, felsefedeki sübjektif idealizmin eski saçmalığı olarak alaya almaktadır.

Hayır, «sübjektif» körlükle malûl olanlar, gerçekte, Mach'ın asli hatâsının solipizm olduğunu «farketmemiş» olanlardır.

Türkçesi : Cenap KARAKAYA

EMEĞİN SOSYALLEŞTİRİLMESİ ÜZERİNE

Emeğin kapitalist üretim tarafından sosyalleştirilmesi, insanların bir tek aynı çalışmalarından ileri gelmez katiyen (işin sadece bir yanıdır bu). Söz konusu sosyalleşme, şuna dayanmaktadır : Sermayelerin derişip yoğunlaşması, sosyal emeğin bir uzmanlaşmasının, her belirli sanayideki kapitalist sayısının azalmasının ve özel sanayi dallarının çoğalmasının eşliğinde gerçekleşiyor - yani sayısız bölük pörçük, parça parça üretim süreci, artık bir tek sosyal üretim süreci içinde eriyip bütünleşiyor. Örneğin, zanaat dokumacılığı döneminde, küçük üreticiler ipliklerini kendileri eğirmekte ve kendileri kumaş dokumaktaydılar; dolayısıyle de ortadaki sanayi sayısı azdı (eğirme ve dokuma işleri içiçe yapılmaktaydı). Ama üretim kapitalizm tarafından sosyalleştirildiğinde, tek tek sanayi dallarının sayısı artmaktadır : Bir yanda pamuk ipliği yapımı, öte yanda dokumacılık vardır artık. İmalattaki bu uzmanlaşma ve bu yoğunlaşma, yeni sanayileri çağırmaktadır : Makina yapımı, taş kömürü çıkarılması, vs. Şimdi biraz daha uzmanlaşmış olan her sanayide, kapitalistlerin sayısı durmadan azalmaktadır. Üreticiler arasındaki toplumsal ilişki gittikçe biraz daha güçleniyor, üreticiler bir bütün halinde birleşiyor anlamına gelir bu. Eskiden küçük üreticilerin her biri, bir çok işlemi bir arada yapıyordu; bu nedenden ötürü bunlar, birbirlerinden görecel olarak bağımsızdılar : Örneğin keteni kendi eken, bu ketenden elde ettiği ipliği kendi eğiren ve kumaşı kendi dokuyan zanaatçı, öbür zanaatçılardan hemen hemen tamamıyle bağımsız durumdaydı. Bu tek tek küçük mal (yada, meta) üreticileri düzenidir ki «herkes kendine, Tanrı herkese» sözünü, yani piyasa dalgalanmalarının yarattığı anarşiyi haklı çıkarmaktaydı. Oysa kapitalizmin emeği sosyalleştirmesi sonucunda, bambaşka bir durum çıkıyor ortaya. Kumaş üreten fabrikatör, pamuk ipliği yapan fabrikatöre bağlıdır şimdi, o ise, sırasıyle, pamuk eken kapitaliste, makine fabrikasının sahibine, maden ocağının işletmecisine, vs., vs., bağlıdır. Bundan çıkan sonuç da, hiç bir kapitalistin öbür kapitalistlerden vaz geçemeyeceğidir. Apaçık ortadadır ki, «herkes kendine» sözü bu rejim için geçerli değildir artık : Çünkü burada üreticilerin her biri bütün hepsi için, bütün hepsi de her biri için çalışmaktadır (ve Tanrı'ya yer kalmamıştır ne göksel bir fantazi, ne de yeryüzünün «altın yumurtlayan tavuk»u olarak). Tamamıyle değişmiştir rejimin karakteri. Parçalanmış küçük işletmeler çağında, bunların birinde iş durduğu zaman, bu duruş ancak toplumun küçük yaşta üyesi üzerinde etkisini göstermekte, genel sarsıntıya yolaçmamakta, bundan dolayı da kamunun dikkatini çekmemekte ve toplumun duruma elatmasını gerekli kılmaktaydı. Ama bu türden bir duruş, büyük çapta uzmanlaşmış ve dolayısıyle de aşağı yukarı bütün toplum için çalışan ve bunun sonucu olarak kendisi de bütün topluma bağımlı bulunan bir sanayideki (basitleştirmek için, sosyalleşmenin doruk noktasına ulaştığı bir durum varsaymaktayım) büyük bir işletmede meydana geldiği zaman, toplumun bütün öbür işletmelerinde de iş durması olacaktır; çünkü o işletmeler, kendileri için zorunlu ürünler bu işletmeden sağlamaktadırlar ancak; ve bu işletmenin ürettiği malları elleri altında bulundurmadıkları takdirde, kendileri

de mal üretemez durumu düşerler. Böylece bütün imalatlar bir tek sosyal üretim süreci içinde eriyip bütünleşirken, öte yanda bunların her biri bir kapitalist tarafından yönetilmekte, o kapitalistin keyfine ve iradesine bağlı kalmakta ve sosyal ürünü de özel mülkiyet olarak o kapitaliste getirip teslim etmektedir. Burada üretim şeklinin kapitalist mal etme (yada özümleme) şekliyle çözümsüz çelişki haline girdiği besbelli değil midir? Ve genç besbelli değil midir bu mal şeklinin zorunlu olarak üretim şekline uyacağı, tıpkı üretim şekli gibi sosyal karakterli, yani sosyalist olacağı? Ve *Otecestvenye Zapiski*'nin zeki burjuva yazarı herşeyi, bir tek aynı yerde yapılan çalışmaya indirgemekte! Körcesine aldanmak derler buna! (İşin yalnız ekonomik yanını, sadece üretim ilişkilerindeki değişmeyi betimledim burada; bu temel yandan türeyen ikincil bir olay olduğu için, işin sosyal yanına, işçilerin gruplanmasına ve örgütlenmesine dokunmadım.)

Rus «demokrat»larına bu denli basit şeyleri de açıklamak gerektiğine göre, varın siz ölçün artık nasıl kulaklarına kadar küçük burjuva fikirlerinin içine gömülmüşler ve küçük burjuva rejiminden başka bir rejimi tasarlayamaz hale düşmüşler!

«KAPİTAL» ve MARX KONUSUNDA BİR TARTIŞMA

Ve şimdi sizlere, *Kapital*'i okuyup da bu kitapta maddeciliği bir türlü bulup görememiş insanlar da olduğunu —şaka ettiğimi sanmayın sakın— söyleyecek olursam, bundan daha eğlendirici bir şey düşünebilir misiniz! İçinden kopup gelen bir şaşkınlıkla soruyor bilginimiz: Nerede maddecilik?, diye.

Komünist Manifestosu'nu okumuş, B. Mihaylovski. Ve bu yapıtta verilen, modern —hukukî, siyasal, ailevi, dinsel, felsefi— sistemlerin açıklamasının maddeci bir açıklama olduğunu; hatta sosyalist ve komünist teorilerin eleştirisinin, bu teorilerin köklerini belirli üretim ilişkilerinde arayıp bulduğunu bir türlü görememiş.

Felsefenin Sefaleti'ni de okumuş B. Mihaylovski. Ve bu yapıtta, Proudhon sosyolojisinin maddeci bir açıdan çözümlendiğini; çeşitli tarihsel sorunlara Proudhon tarafından önerilen çözümü eleştirmek üzere, temel olarak, maddeciliğin ilkelerinin alındığını; ve yapıtın yazarının, söz konusu sorunların çözümünü bulmak için başvurulması gerekli kaynakları seçerken, daima üretim ilişkilerini ön planda belirten kaynaklara yöneldiğini bir türlü görememiş.

Kapital'i okumamış mı B. Mihaylovski? Okumaz olur mu, hem de nasıl okumuş! Okumuş, ve... gözlerinin önünde duran bilimsel çözümleme örneğinin, o daha hiç kimsenin aşamadığı, hiç tartışmasına bile sağlanabilir. Ve bu suçlamasıyla B. Mihaylovski, tüm hayatı boyunca (en ufak, en basit bir psişik olayı açıklamayı bile beceremeyip) insan ruhunun doğası üzerine «araştırmalar» yaptıktan sonra bilimsel bir psikoloğu, insan ruhu üzerine bilinen bütün teorileri incelememiş olmakla suçlamağa kalkışan metafizikçi psikoloğu anımsatıyor. Şöyle ki: O bilimsel psikolog, ruh konusundaki felsefî teorileri reddetmiş ve psişik olayların maddesel dayanağını —sinirsel süreçleri— incelemeğe girişmiştir doğrudan doğruya; ve, diyelim ki, belirli bir kaç psişik süreci çözümlemeyi ve açıklamayı da başarmış bulunmaktadır. Metafizikçi bilginimiz ne yapıyor peki? Okuyor ve övüyor meslektaşının kitabını: Süreçlerin doğru olarak betimlendiğini ve olguların iyi incelendiğini kabul ediyor; ama kanık değil gene de, tam doymuş gözükmüyor. Hele çevresinde, meslektaşının psikolojiyi yepyeni bir tarzda kavradığını ve özgül bir bilimsel psikoloji metodu getirdiğini işitince, öfkeleniyor metafizikçimiz: Nerede açıklamış bakalım o metodu? diye soruyor. Bu kitapta «olgulardan başka bir şey yok», hele «ruh üzerine bilinen bütün felsefi teoriler»in çözümlemesinden söz bile edilmiyor. Bizim anlayışımıza ve zihin uğraşımıza uygun değil bu kitap!

Tıpkı bunun gibi *Kapital* de, metafizikçi sosyoloji bilgininin anlayışına ve zihin uğraşlarına uygun değildir; toplum konusunda *apriori* akılyürütmelerin kısırlığını görmek çünkü o bilgin ve bu tür metodların, aslında, bir İngiliz merkantilistinin burjuva fikirlerini yada bir Rus demokratının küçük burjuva ideallerini toplum kavramıdır diye yutturduklarını anlamaz. Nitekim işte aslında böyle oldukları içindir ki bütün o felsefî - tarihsel teoriler, daha ortaya çıkar çıkmaz, sabun kabarcıkları gibi patlayıp yok olmuşlardır: Olsa olsa çağlarına özgü sosyal ilişkilerin ve sosyal fikirlerin bir belirimi olabilir bu teoriler; ama gerçek sosyal ilişkilerin («insan doğasına uygun» sosyal ilişkilerin değil, gerçek... tikel de olsalar gerçek sosyal ilişkilerin) insan tarafından *anlaşılmasına* ufacık bir yardımları bile dokunmamıştır. Bu alanda Marx tarafından atılan dev adımı da, zaten, belirli *bir* toplumun ve belirli *bir* ilermenin, yani: kapitalist toplumun ve kapitalist ilerlemenin *bilimsel* bir çözümlemesini vermek üzere, genellikle toplum ve genellikle ilerleme konusundaki bütün o akılyürütmelerin toptan reddine dayanmaktadır. İşe sonundan değil başından başlamış olmakla suçluyor Marx'ı, B. Mihaylovski; sonuçlardan değil, olguların çözümlemesinden, genel olarak sosyal ilişkilerin doğan üzerine kurulmuş genel teorilerden değil de tarihsel açıdan belirlenmiş tikel sosyal ilişkilerin incelemesinden başladığı için suçluyor. Ve soruyor: «Kitap nerde?» Bilgelas

bilgesi sübjektif sosyologumuz, sevsinler, seni!!

Sübjektif filozofumuz eğer maddeciliğin hangi kitapta ispatlanmış olduğunu bilemediği için şaşkınlık duyduğunu söylemekle yetinse, mesele yoktu pek. Ama maddeci tarih görüşünün ne bir doğrulamasını ve hattâ ne de bir açıklamasını hiç bir yerde bulamamış olduğu halde (yada doğrudan doğruya bunları bulamamış olduğu için belki). bu öğretiye, hiç bir zaman sahip çıkmadığı birtakım iddialar yakıştırıyor B. Mihaylovski. Bloe'dan, Marx'ın yepyeni bir tarih *görüşü* getirdiğini söyleyen bir parça aktarıyor ilkin; sonra da hiç sakılmaksızın, bu teorilerin, insanlığa «geçmişini açıklamak», «insanlığın tüm (sic!!?) geçmişini» açıklamak iddiasında olduğunu ilân ediyor. Ama bütün bunlar yanlış değil, yanlışın katmerlisidir! Söz konusu teorilerin bir tek iddiası vardır sadece; o da toplumun kapitalist örgütlenme tarzını açıklamaktır. Ve maddeciliğin bir tek sosyal oluşumu çözümleme ve açıklama yolunda uygulanması böylesine parlak sonuçlar verdiğine göre, tarihte maddeciliğin artık bir varsayım olmaktan çıkıp bilimsel açıdan gerçeklenmiş bir teori haline gelmesinden daha doğal ne olabilir ki? Alabildiğine doğal olan bir şey daha var: O da, böyle bir metodun öbür sosyal oluşumlar bakımından da zorunluk kazandığıdır, bu sosyal oluşumlar, tikel bir olgu incelemesinden ve ayrıntılı bir çözümlemeden geçirilmemiş olsalar bile. Nasıl ki yeterli sayıda olguyla ispatlanmış bulunan dönüşümcülük (yada, transformizm), belirli hayvan ve bitki türlerinin dönüşümünü ortaya çıkarma olanağı henüz elimizde bulunmadığı halde, tüm biyoloji alanına uygulanıyorsa. Ve nasıl ki dönüşümcülük, türlerin oluşumunun «bütün» tarihini açıklamak iddiasında değilse katiyen, ama bu açıklama yolunda kullanılan metodları bilimsel bir temele oturtmak iddiasını güdüyorsa sadece; tıpkı bunun gibi tarihte maddecilik de katiyen bütün tarihi açıklamak iddiasında değil. Marx'ın kendi deyimiyle, tarihin açıklanmasını sağlayacak olan «tek bilimsel metodu» *(Kapital)*, yalnız ve yalnız bunu, göstermek iddiasındadır. B. Mihaylovski tarafından kullanılan polemik metodlarını, ne denli akıllıca, ne denli ciddi ve ne denli yerli yerinde metodlar olduğu da böylece meydana çıkmış bulunuyor: Tarihte maddeciliğe, «herşeyi açıklamak» istemek, «tarihteki tüm kilitlerin anahtarını» bulmuş olmak gibi saçmasapan (ve Marx tarafından, Mihaylovski'nin yazıları üzerine kaleme aldığı «Mektup»ta hemen ve alabildiğine sert bir şekilde çürütülüp reddedilen) bir iddiayı yakıştırıp, Marx'ı tahrif etmekle işe koyuluyor bilginimiz; ardından, yerini sadece kendisinin bildiği, yani doğrudan doğruya kendisi tarafında uydurulmuş birtakım iddiaları çürütmeğe girişiyor tumturaklı diliyle; en son olarak da, Engels'in düşüncelerini sadakatle aktarıp —sadakatle diyoruz, çünkü bu sefer bir parçayı kendi yorumlarıyle bozup kuşa çevirmeksizin, olduğu gibi aktarmakta düşünürümüz; ve söz konusu parçada Engels, maddecilerin anladığı anlamda bir ekonomi politiğin «yaratılmayı beklediği»ni ve «bugün sahip bulunduğumuz haliyle ekonomik bilimin, kapitalist toplumun tarihiyle sınırlı» bulunduğunu dile getirmekte — «bütün bu formüllerin ekonomik maddeciliğin uygulama alanını duyulur biçimde kısıtladığı» sonucuna varıyor! Bu tür kaçamakların göze çarpamayacağını sanabilmek için, insanın ne denli saf yada ne denli kendini beğenmiş olması gerekir, doğrusu, bilemiyoruz! Önce Marx'ı kuşa döndüreceksin, sonra kendi yalanlarını başkalarının iddiası olarak gösterip nutuk çekeceksin, bazı düşünceleri olduğu gibi aktaracaksın ardından, ve en son olarak da, bu düşüncelerin, ekonomik maddeciliğin uygulama alanını sınırladığını ilân etmek kelbiliğini göstereceksin!

B. Mihaylovski'ye özgü olan bu oyun tarzının gerçek niteliğini ortaya koymak üzere, şu örneği verelim: «Marx, hiç bir yerde ispatlamıyor bunları», —söz konusu olan, ekonomik maddecilik teorisinin temeleridir— diye buyuruyor B. Mihaylovski; ve şöyle devam ediyor; «Marx'ın, Engels' le birlikte, felsefi-tarihsel ve tarihsel-felsefi karakterde bir kitap yazmağa giriştiği doğrudur gerçi. Bu kitap yazılmıştır da hattâ (1845-1846), ama hiç bir zaman yayınlanmamıştır. Bu konuda şunları söylüyor Engels: «Bu kitabın ilk bölümü, maddeci tarih görüşünün açıklamalı bir özeti niteliğindedir; ve bu özet, bizim o çağda ekonomik tarih alanındaki bilgilerimizin ne denli eksik olduğunu tanıtlar.» Demek ki, diye sonuçlandırıyor B. Mihaylovski, «bilimsel sosyalizm»in ve ekonomik maddecilik teorisinin temel ilkeleri kurulduğu ve sonra da *Komünist Manifesto*'nun açıklandığı sırada kurucularının bilgileri, doğrudan doğruya bu kurucuların birinin itirafına göre, böyle bir girişim için yeterli değildi henüz.»

Eleştiri anlayışına dikkat ettiniz mi? Ekonomik «tarih» alanındaki bilgilerinin henüz yetersiz olduğunu ve «genel» felsefi - tarihsel karakterli kitaplarını işte bundan dolayı yayınlamadıklarını söylüyor Engels. B. Mihaylovski ise bunu, «böyle bir girişim için», yani «bilimsel sosyalizmin temel ilkelerinin kuruluşu için, yani *burjuva* rejiminin *Manifesto*'da da açıklanmış bulunan bilimsel bir eleştirisi için «bilgileri yeterli değildi henüz» diye yorumluyor. İki şeyden biri: Ya, bütün tarih felsefesini kapsayacak bir girişimle burjuva rejimini bilimsel olarak açıklayan bir deneme arasındaki farkı kavrayamayacak kadar yeteneksizdir B. Mihaylovski; yada, Marx ve Engels'in ekonomi politiği eleştirmek için yeterli bilgiye sahip olmadıklarını düşünmektedir. Ve eğer bu ikinci şık doğru ise, sözünü ettiği yetersizliğin nedenlerini ve bu yetersizliği giderme konusundaki aydınlatıcı fikirlerini ve düzeltici katkılarını bizlere bildirmekle ayıp ediyor doğrusu, zalimce davranıyor. Marx ve Engels'çe alınan, tarih felsefesi üzerine yazılmış yapıtı yayınlamamak ve tüm çabalarını bir tek sosyal oluşumun bilimsel çözümlemesi üzerinde yoğunlaştırmak kararı, bu kararı alanların ne derece yüksek bir bilimsel namus sahibi olduklarını gösterir ancak. B. Mihaylovski tarafından alınan, Marx ve Engels'in bilgilerinin yetersizliğini bile bile temel görüşlerini açıklamış olduklarını uydurma ve bu yalanı da göğsünü gere gere yayınlama kararı ise, yalnız ve yalnız, bu kararı alanın zekâdan ve edep duygusundan yoksun bir polemikçi olduğunu gösterir.

DİYALEKTİK SORUNU ÜZERİNE

Bir'in ikileşmesi ve çelişkin parçalarının bilgisi (bk. Lasalle'in «Herakleitos» unun III. kesiminin («Bilgi teorisi») başlangıcında yer alan, Filon'un Herakleitos hakkındaki sözleri), diyalektiğin (biricik temel özü değilse bile, «özler»inden biri, temel özellik yada belirtilerinden biri) asli *özü*'dür. Nitekim Hegel de böyle koyuyor sorunu (Aristoteles, «Metafizik» inde Herakleitos'a yani Herakleitosçu fikirlere karşı sürekli olarak *tartışıyor* ve *savaşıyor* bu konuda).

Diyalektiğin içeriğindeki bu yanın doğruluğunun, bilim tarihi tarafından gerçeklenmesi gerekmektedir. Genellikle (örneğin Plehanov'da) diyalektiğin bu yanına yeterince dikkat edilmişti: Karşıtların özdeşliği, *bilginin yasası* (ve nesnel dünyanın yasası) olarak değil de, bir *örnekler* toplamı olarak alınıyor («örneğin, tohum»; «örneğin, ilkel komünizm». Engels'te de böyle. Ama elbette ki, «vulgarizasyon» anlamıyle böyle bu...).

Matematik bilimlerde + ve —. Diferansiyel ve integral.

Mekanikte, etki ve tepki.

Fizikte, pozitif elektrik ve negatif elektrik.

Kimyada, atomların birleşmesi ve çözülmesi.

Sosyal bilimlerde, sınıf mücadelesi.

Karşıtların özdeşliği (özdeşlik ve birlik terimleri arasındaki fark burada temel bir önem taşımakla birlikte, belki de «karşıtların birliği» demek daha doğru olurdu. Belli bir anlamda her iki deyiş de doğru), doğanın (ve zihnin ve toplumun da) *bütün* fenomen ve süreçlerindeki çelişkin, *birbirlerini karşılıklı olarak dışındalayan*, karşıt yönsemelerin varlığının kabul edilişidir (keşfedilişidir). Evrenin bütün süreçlerini *«özdevinimsleri* içinde, kendiliğinden gelişimleri içinde, canlı hayatları

içinde bilebilmenin koşulu, bu süreçleri karşıtların birliği olarak tanımaktadır. Gelişim, karşıtların «mücadele»sidir. İki temel (yada iki olanaklı? yada tarihte gözlemlenebilen iki) gelişim (evrim) anlayışı vardır : Eksilme yada artma olarak, tekrar olarak gelişim, ve karşıtların birliği *(bir'in,* birbirlerini karşılıklı olarak dışlayan karşıtlar halinde ikileşmesi ve bu karşıtlar arasındaki karşılıklı bağıntılar) olarak gelişim.

İlk anlayış, öz - devinimi ve bu özdeviminin *devitken* gücünü, kaynağını, sebebini karanlıkta bırakmaktadır (yada *dışarıya aktarmaktadır* bu kaynağı : tanrı, özne, vs.). İkinci görüş ise dikkati özellikle öz devinimin *kaynağı*'nın bilgisine yöneltmektedir.

Ölüdür birinci görüş, karanlıktır, çoraktır. İkincisi ise hayat doludur. Varolan herşeydeki «özdevinim»in anahtarını *sadece* bu ikinci görüş verir; ve gene sadece o verir *«sıçramalar»*ın, «derecelenmede kesikliğe uğrayış»ın, «karşıta çevriliş»in, eskinin yıkılışının ve yeninin doğuşunun anahtarını.

Karşıtların birliği (düşümdeşliği, özdeşliği, eşdeğerliği) koşula bağlıdır, geçicidir, süreksizdir, göreceldir. Gelişim ve hareket nasıl mutlak iseler, birbirlerini karşılıklı dışlayan karşıtlar arasındaki mücadele de mutlaktır.

NB : öznelcilik (şüphecilik ve sofistik, vs.) diyalektikten özellikle şu noktada ayrılır ki, diyalektikte (nesnel diyalektikte(görecel ile mutlak arasındaki fark da doğrudan doğruya ve kesinlikle göreceldir. Nesnel diyalektiğe göre, görecel'in *içinde* mutlak *vardır*. Öznelciliğe ve sofistliğe göre ise, görecel yalnız ve yalnız göreceldir ve mutlağı dışlar.

«Kapital»de Marx, burjuva (tüccar) toplumunun en basit, en alışılmış, temel, en kitle halinde yaygın, en sıradan ve milyarlarca kez raslanan *bağıntı'sını :* mal (emtia) mübadelesini, çözümler ilkin. Ve çözümleme ortaya koyar ki çağdaş toplumun *bütün* çelişkileri (yani *bütün* çelişkilerin tohumları), bu ilk fenomenin içinde (burjuva toplumunun bu «hücre»sinde) bulunmaktadır. Açıklama, daha sonra, bu çelişkilerin ve bu toplumun, başlangıcından sonuna kadar, çeşitli parçalarının betası içinde gelişimini *(ve* büyümesini ve hareketini) gösterir bize.

Genel bakımdan diyalektiğin (çünkü burjuva toplumunun Marx'taki diyalektiği, diyalektiğin tikel ışıklarından biridir aucak) açıklama (yan inceleme) metodu, işte bu olmalıdır. En basitinden, alışılmışından, en yığın halinde yaygınından, vs., herhangi bir önerme'den başlansın işe : ağacın yaprakları yeşildir, Jean bir insandır, Médor bir köpektir, vs. *Diyalektik* (Hegel'in dâhice belirtmiş olduğu gibi) zaten daha burada vardır; *tikel, genel*'dir (bk. Aristoteles, Metaphysik, Schweglers çevirisi, Bd. II, s. 40, 3. Buch, 4. Kapitel, 8 -- 9 : «denn natürlich kann man nicht der Meinung sein, dass es ein Haus — genellikle ev - gebe ausser den sichtbaren Häusern. Demek ki karşıtlar (tikel, genel'in karşıtıdır), özdeştirler : Ancak genel'e götüren bu bağ içinde varolmaktadır tikel. Genel de ancak tikel'in içinde, tikel dolayısıyle vardır. Her genel, bütün tikel nesneleri ancak yaklaşık olarak içinde barındırır. Her tikel, eksik olarak girer genel'in içine, vs., vs. Her tikel binlerce geçişle bir başka cinsten tikellere (şeyler, fenomenler, süreçler) bağlıdır, vs. *Daha burada bile*, doğanın nesnel bağı anlamında *zorunluk* kavramının öğeleri, embriyonları bulunmaktadır. Olumsal ve zorunlu, fenomen ve öz daha şimdiden buradadırlar; çünkü : Jean bir insandır, Médor bir köpektir, bu bir ağaç yaprağıdır. vs. derken, bir dizi karakteri *tesadüf* diye *atmaktayızdır* biz, özsel olanı görüntüsel'den ayırmakta ve bunları birbirlerine karşıt tutmaktayızdır.

Böylece, *her* önermede, diyalektiğin *bütün* öğelerinin embriyonları, tıpkı bir *«ağ»*ın içinde gibi, bir «hücre»nin içinde gibi apaçıklığıyle gösterilebilir (ve gösterilmelidir) ; ve böylece de diyalektiğin, genellikle bütün insan bilgisinden ayrılamazlığı ortaya konabilir (ve konulmalıdır). Doğa bilimlerine gelince, bunlar bize nesnel doğayı gene aynı nitelikleriyle, tikel'in genel'e ve olumsal'ın zorunlu'ya çevrilmesi, karşıtların geçişler, değişmeleri ve karşılıklı bağlılıkları (gibi nitelikleriyle) göstermektedirler (ve, bir kez daha belirtmek gerekiyor ki, en basit *her* örnekten yararlanarak belirtilmelidir bu nokta). (Hegel'in ve) marksizmin bilgi teorisi, doğrudan doğruya diyalektiğin *kendisidir :* Plehanov'un, ömür marksistlerden hiç söz etmiyorum, işin dikkat etmediği *«yan»*ı (ve işin bir «yan»ı da değildir bu aslında, *temel*'idir) da, işte budur.

Gerek Hegel (bk. Mantık) ve gerekse doğa bilimlerinin çağdaş «gnozeolog»u ve (anlamamış olduğu) Hegelciliğin düşmanı ve eklektik (bk. «Erkenntnistheoretische Grundrüge»si yazarın) Paul Volkmann tarafından bir dizi daire halinde tanımlanıyor bilgi.

Felsefe «daireler» : [Kronoloji sorunlu mudur *kişiler* konusunda? Hayır!]

Antik çağ : Demokritos'tan Platon'a ve Herakleitos'un diyalektiğine.

Rönesans : Descartes versus Cassendi (Spinoza?).

Modern çağ : d'Holbach — Hegel (Berkeley, Hume, Kant'tan geçerek). Hegel — Feuerbach — Marx.

Gerçeğe her türlü yaklaşım tarzının (gerektirdiği) bir yığın nüans (her nüanstan başlayarak bir bütüne ulaşan bir felsefe sistemi) ve, aynı zamanda canlı ve çokyanlı (yanlarının sayısı sürekli artan) bilgi olarak diyalektik : işte, — temel *beceriksizliği*, diyalektiği Bildertheorie'ye bilginin süreç ve gelişimine uygulamamak olan — «metafizik» maddeciliğe oranla, ölçülemez derecede zengin bir muhteva.

Kaba, basit, metafizik maddecilik açısından felsefi idealizm, bönlükten *başka bir şey değildir.* Bunun tam tersine olarak, *diyalektik* maddecilik açısından felsefi idealizm, bilginin küçük çizgilerinden, yanlarından, feçetalarından sadece bir tekinin maddeden ve doğadan *koparılıp* tanrısallaştırılmış mutlak haline doğru *tekyanlı*, abartmalı, überschwengliches (Dietzgen) bir şekilde gelişmesi (şişmesi, kabarması)'dır. Tanrıbahacılıktır idealizm. Doğru, evet. Ama felsefi idealizm, *(«daha doğru olarak» ve «ayrıca»)* sonsuz karmaşık olan insanî (diyalektik) *bilgi*'nin *nüanslarından biri* ile tanrıbahacılığa giden *yol*'dur.

Bir doğru çizgi değildir (yani bir doğru çizgi halinde gelişmez) insan bilgisi; bir daireler dizisine, bir sarmala durmaksızın yaklaşan bir eğri çizgidir. Bu çizginin her bölümü, her kesimi, her parçası bağımsız ve tam bir doğru çizgiye (tekyanlı olarak) çevrilebilir, ama (ağaçların arkasındaki ormanı göremiyorsak) o zaman bu doğru çizgi (egemen sınıfların sınıf çıkarı tarafından *saptanan)* tanrıbahacılığa, bataklığın içine sürükler bizi. Tek bir çizgi izleyerek ilerleme ve tekyanlılık, odun katılığı ve kemikleşme, öznelcilik ve öznel körlük, voilà idealizmin *gnozeolojik* kökleri. Ve tanrıbahacılık (= felsefi idealizm)'ın da, pek doğal olarak, *gnozeolojik* kökleri vardır; bir temelden yoksun değildir o da. Felsefi idealizmin bir kısır çiçek olduğu tartışma götürmez. Ama o canlı, verimli, hakikî, gür, güçlü, nesnel, mutlak insan bilgisinin canlı ağacı üzerinde bitip yetişmektedir bu kısır çiçek.

MARKSİZMİN ÜÇ KAYNAĞI VE ÜÇ TEMEL PARÇASI

Marx'ın doktrini, uygarlık âleminin her köşesinde en büyük düşmanlığı ve resmî burjuva bilimi kadar liberal burjuva biliminin de nefretini uyandırmaktadır. Burjuva bilimi marksizmi, kendinden kopmuş bir çeşit ifrat ve bir «kötülük felsefesi» olarak görüyor. Başka türlüsü zaten beklenemezdi, çünkü sınıf çatışması üzerine oturtulmuş bir toplumda «tarafsız» sosyal bilim yoktur. Resmî ya da liberal bütün burjuva bilimi, şu ya da bu şekilde, ücretli köleliği *savunmaktadır*. Oysa marksizm, bu köleliğe karşı amansız bir savaş açmıştır. Ücretli kölelik üzerine oturtulmuş bir toplumda tarafsız bilim istemek, işçilerin ücretini arttırmak için Sermaye'nin kazancını gemlemenin doğru olup olmadığı konusu tartışılırken, fabrikatörlerden tarafsız olmalarını bek-

lemek kadar çocukça bir iştir.

Dahası var. Felsefe tarihi ve sosyal bilimin tarihi bize açıkça göstermektedir ki, evrensel uygarlığın gelişim çizgisi *dışında* doğmuş, sertleşip kurumuş, kendi içine kapanmış bir doktrin anlamına gelen «sektarizm» ile marksizmin hiç bir ilgisi hiç bir alışverişi yoktur. Tam tersine, Marx'ın bütün dehası, ileri insanlığın getirdiği, sorduğu soruları işitip cevaplandırmış oluşundadır. Felsefenin, siyasal iktisadın ve sosyalizmin en değerli temsilcilerinin doktrinlerinin dolaysız ve kesiksiz bir devamı, sürüşü olarak doğmuştur Marx'ın doktrini.

Bu doktrin uyumlu ve bütündür. Bizlere tutarlı bir dünya görüşü getirir bu doktrin ve hiçbir kör inançla, hiç bir gericilikle, burjuva baskısının hiç bir savunusuyla bağdaşamaz. 19'uncu yüzyıl boyunca insanlığın yarattığı en iyi ve sağlam şeylerin, yani: Alman felsefesi, İngiliz siyasi iktisadi ve Fransız sosyalizminin meşru mirasçısıdır marksizm.

İşte maksizmin bu üç kaynağı, bu üç temel kurucu parçası üzerinde şimdi kısaca duracağız.

Marksizmin felsefesi maddecilik'tir, *materyalizm*'dir. Avrupa'nın bütün modern tarihi boyunca ve özellikle 18'nci yüyıl sonlarında bütün Ortaçağ kalıntılarına karşı, her türlü düşünce ve müesseseleriyle derebeyliğe karşı kesin bir savaş veren Fransa'da materyalizm, tabii bilimlerin öğretilerine sadık, her türlü kör inançla ve yobazlığa düşman tek tutarlı felsefe olmuştur. Bunun içindir ki demokrasi düşmanları olanca güçleriyle materyalzimi açürütmeksc, çeşitli iftira ve yalanlarla onu gözden düşürmeğe girişmişlerdir. Onlar, eninde sonunda dinin savunulması ya da desteklenmesi demek olan felsefi idealizmin çeşitli biçimlerini savunuyorlardı.

Marx ve Engels, felsefi materyalizmi kesinlikle savundular ve bu temel doktrinden sapma'lardaki derin batalı yanları bıkıp usanmadan gösterdiler. Bu konudaki görüşleri de bütün açıklık ve ayrıntılarıyla, Engels'in *Ludwig Feuerbach* ve *Anti Dühring* adlı kitaplarında ortaya serilmiştir...

Ama Marx, 18'inci yüzyıl materyalizminde takılıp kalmadı, felsefeyi daha da ileri götürdü. Klasik Alman felsefesinin ve özellikle, sonradan Feuerbach'ın materyalizmine yol açmış olan Hegel sisteminin kazanç ve edinçleriyle zenginleştirdi onu. Bu kazançların belli başlısı ve en temellisi, *diyalektik*'tir. Yani en tam, en derin ve darlıktan en sıyrılmış şekliyle evrim teorisi. Maddeyi sürekli gelişimi içinde yansıtan, insan bilgisinin göreceliği teorisi. Burjuva filozoflarının doktrinlerinin ve eski kokmuş idealizme «yeniden yeniden» dönüşlerinin tersine, tabii bilimlerin radyum, elektronlar, unsurların dönüşümü gibi son buluşları Marx'ın diyalektik materyalizmini kesin şekilde doğrulamıştır.

Marx, felsefi materyalizmi derinleştirip geliştirerek, mantıksal sonucuna ulaştırmağı; yani tabiatın bilinip tanınmasından *insan toplumu*'nun bilinip tanınmasına yayıp genişletmeği başarmıştır. Marx'ın *tarihsel materyalizm*'i, bilimsel düşüncenin en büyük fethi olmuştur. O vakte kadar tarih ve politika görüşlerine bükmeden kargaşalık ve gelişi güzelliğin yerine böylece, üretim güçlerinin gelişmesiyle sosyal bir örgüt biçiminden kendisinden daha üstün ve gelişmiş bir başka örgüt biçiminin örneğin derebeylikten kapitalizmin— nasıl doğup geliştiğini açıklayan, son derece tutarlı ve uyumlu bir bilimsel teori gelmiş oluyordu.

Nasıl ki insan bilgisi, kendisinden bağımsızca var olan tabiatı, yani gelişim hâlindeki maddeyi yansıtıyorsa, insanın *toplum bilgisi*, yani çeşitli felsefe, din, politika fikir ve doktrinleri de toplumun *ekonomik rejimi*'ni yansıtır. Politik kurumlar, ekonomik bir temel üzerinde üstyapı hâlinde yükselirler. Bu konuda bir örnek istenirse, modern Avrupa devletlerinin büründüğü çeşitli politik biçimlerin, burjuvazinin proletarya üzerindeki egemenliğini nasıl pekiştirmeğe, güçlendirmeğe yaradığını göz önüne almak yeter.

Marx'ın felsefesi, bütün insanlığa ve özellikle işçi sınıfına kudretli bilgi araçları getirmiş tam bir felsefi materyalizmdir.

II

Ekonomik rejimin politik üstyapının üzerinde yükseldiği temel olduğunu belirleyen Marx, şimdi bütün dikkatini bu ekonomik rejimin incelenmesine çevirecektir. Marx'ın temel kitabı olan *Kapital*, modern toplumun, yani kapitalizmin incelenmesine ayrılmıştır.

Marx'tan önceki klasik siyasal iktisat, en gelişmiş kapitalist ülke olan İngiltere'de doğdu. Ekonomik rejimi inceleyen Adam Smith ve David Ricardo, *değer - emek teorisi*'nin girişini meydana getirdiler. Marx, onların yapmış olduğunu sürdürüp tutarlı şekilde geliştirerek bu teoriye kesinlikle bilimsel bir temel verdi. Her emtianın değerinin o emtianın üretimi için gerekli toplumsal emek süreaiyle belirlendiğini gösterdi.

Burjuva iktisatçılarının, nesneler arasındaki bağlantılar diye (bir emtianın bir başka emtia karşılığında mübadelesi gibi) tanıttıkları şeyin aslında, *insanlar arası bağlantılar* olduğunu buldu. Emtia mübadelesi, dağınık üreticiler arasında pazar aracılığıyla kurulan ilişkiyi dile getirir. *Para*, bu ilişkinin gittikçe daraldığını, sıkılaştığını, yani dağınık üreticilerin ekonomik hayatını bölünmez bir bütün halinde birleştirdiğini gösterir. Sermaye ise, bu ilişkinin sürekli gelişim hâlinde olduğunu: İnsanın emek gücü bir emtia olmaktadır. Ücretli işçi, toprak ve fabrika ve üretim araçlarını ellerinde tutanlara emek gücünü satar. İşgücünün bir bölümünü (ki bu bölüm, ücrettir) kendisini ve ailesini beslemek için kullanılır, öteki bölümünde de bedava çalışarak kapitalist sınıfın zenginlik ve kazanç kaynağı olan *artık-değer*'i yaratır.

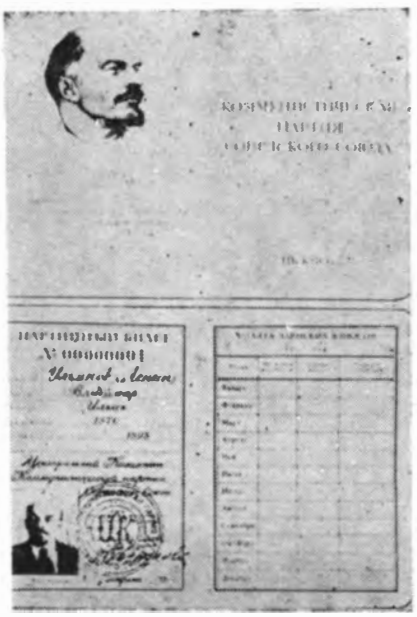

Vladimir İlyiç LENİN Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Komünist Partisi'nin 1 numaralı üyesi.

Artık-değer teorisi, Marx'ın ekonomik teorisinin can damarını meydana getirmektedir.

İşçinin emeğiyle yaratılan sermaye işçinin üzerine çöker, küçük patronları yok eder ve işsizler ordusu yaratır. Sanayi alanında, büyük üretimin zaferi ilk olayla karşı karşıya bulunuyoruz: Kapitaliat büyük tarım işletmesinin üstünlüğü gittikçe artmakta, makine kullanımı gittikçe yaygınlaşmakta ve küçük köylü işletmelerinin çevresindeki malî sermaye düğümü gittikçe daralıp sıkılaşarak bu işletmeleri geri kalmış tarım tekniklerinin de yardımıyla körletip yıkıma sürüklemektedir. Bu küçük üretim yıkılışının tarım alanındaki biçimleri değişiktir, ama yıkılışın kendisi inkâr kabul etmez bir gerçek olarak karşımızdadır.

Küçük üretimi mahveden sermaye, emeğin üretim gücünün, yani üretkenliğinin artışına, dolayısıyla da büyük kapitalist birliklerin yararına işleyen bir monopol, bir tekelcilik durumunun meydana gelmesine yol açar. Üretimin kendisi de gittikçe biraz daha toplumsallaşmaktadır: Bir yanda binlerce ve milyonlarca işçi düzenli bir organizma içinde toplu hâlde çalışırken, öteki yanda bir avuç kapitalist bu ortak emeğin ürününü kendine mal et-

mekte. yani özümlemektedir. Üretimdeki anarşi, kargaşalık gittikçe artmaktadır: Ekonomik krizleri ve delice bir pazar arama yarışı sonucunda insanlar, güvenlikten yoksun bir hayata yuvarlanmaktadır.

Kapitalist rejim bir yanda işçilerin sermayeye bağımlılığını arttırırken öte yandan da birleşik emeğin büyük kudretini yaratır.

Kapitalizmin gelişimini Marx, tecim ekonomisinin ilk emekleyişlerinden, basit takastan başlayarak, en üstün biçimlerine, büyük üretime kadar adım adım incelemiştir.

Ve eski yeni bütün kapitalist ülkelerin deneyi, her geçen yıl biraz daha açıklıkla biraz daha çok sayıda işçiye, Marx'ın bu doktrininin ne kadar doğru ve şaşmaz olduğunu ispatlamaktadır.

Kapitalizm bütün dünyada zafer kazanmıştır, ama bu zafer Emek'in Sermaye karşısındaki asıl büyük zaferlerinin başlangıcından başka bir şey değildir.

III

Feodal rejim yıkılıp «hür» kapitalist toplum dünyaya gelir gelmez... «hemen» bu sömürünün aynı zamanda yansıması ve protestosu olan çeşitli sosyalist doktrinler doğmağa başladı. Ama bu ilke sosyalizm *ütopik*, düşsel, hayalci bir toplumculuktur. Kapitalist toplumu eleştirir, yargılar, lânetler. Onun yerine daha iyi, daha insanca bir rejim kurmayı tasarlayıp düşlerden de zenginleri, sömürünün ablâkmzca bir iş olduğuna inandırmağa çalışır.

Ütopik sosyalizm, gerçekçi bir kurtuluş yolu gösteremezdi. Çünkü kapitalist rejimdeki ücretli köleliğin yapısını açıklamıyor, gelişim kanunlarını bulamıyor, yeni toplumu yaratacak olan sosyal gücü göremiyordu. (...)

Feodaller sınıfından, diş dişe bir direnme göstermeksizin alınmış olan bir tek siyasi hürriyet yoktur. Kapitalist toplumun çeşitli sınıfları ölümüne bir mücadeleye girmeksizin biç bir kapitalist ülke az çok hür ve demokratik bir temel üzerine oturtulamamıştır. (...)

Proletaryaya, o güne değin bütün ezilen sınıfların içinde debelendiği mânevi kölelikten kurtuluş yollarını gösteren, Marx'ın felsefi materyalizmi olmuştur. Proletaryanın, kapitalist rejimin bütünü içindeki gerçek yerini ve durumunu açıklayan da, gene sadece Marx'ın ekonomik teorisidir.

Bağımsız proletarya örgütleri, Amerika'dan Japonya'ya, İsveç'ten Güney Afrika'ya kadar, dünyanın her yerinde fışkırıp çoğalmaktadır. Proletarya kendi mücadelesini yürütürken kendi kendini de eğitmektedir. Böylece de, burjuva toplumunun kendisine aşıladığı önyargılardan her geçen gün biraz daha kurtulmakta, kendi başarılarını gerçekçi bir gözle değerlendirmeyi öğrenmekte ve karşı konulmaz şekilde büyüyerek gittikçe daha bölünmez, parçalanmaz hale gelmektedir.

II

TARİH VE EKONOMİ POLİTİK ALANI

«Halk dostları»na karşı

Bu ekonomiye tarafsız bir gözle, bilimsel bir bakış açısından inceleyecek olan herkes, kır Rusyasının parçalanmış, dağınık bir küçük piyasalar (yada, merkezî bir piyasanın küçük kesimleri) sisteminden oluştuğunu, ve, dar alanlı çeşitli bölgelerdeki ekonomik ve sosyal hayatın bu dağınık piyasalar tarafından düzenlenip yönetildiğini kabul etmek zorunda kalacaktır. Ve bu bölgelerin ayrı ayrı her birinde, genellikle düzenleyici piyasa olan ekonomik ve sosyal örgüte özgü bütün olayların sırayla meydana geldiği görülmektedir: Bir vakitler eşit ve ataerkil olan dolaysız üreticiler, zengin ve yoksul olarak ayrışıma uğramakta; *sermaye*, özellikle de emekçiyi boyunduruğuna alıp tüketinceye değin sağan ticaret sermayesi oluşmaktadır. Köy ekonomisinin bizim radikallerde bulduğumuz betimlemesini kırlardaki ekonomik hayat üzerine ilk elden kaynakların sunduğu kesin verilerle karşılaştıracak olursak, şu olgu ister istemez afallatacaktır bizi: Eleştirimizin konusu olan görüşler sistemi, bütün o piyasaları pıtırak gibi sarıp dolduran gezgin satıcı ve küçük tüccar yığını hakkında, bütün o tefeciler, murabahacılar, kibritçiler, kapkaççılar (köylüler, bölgelere göre değişik adlar takmışlardır bunlara), piyasalarda sözü kanun yerine geçen ve emekçiyi insafsızca ezen bütün o küçük sömürgenler hakkında hiç bir şey söylememektedir. Genellikle: «Çünkü artık köylü değildir bunlar, gezgin satıcı olmuşlardır» denilerek bir kenara itilirler. Tamamiyle haklısınız, evet: «Artık köylü değildir bunlar.» Ama bir deneyin bakalım bütün bu «gezgin satıcı»ları, yani ekonomi politiğin kesin dilyle konuşursak, bütün bu ticaret yapanları ve başkasının emeğini kısmen de olsa kendilerine mal edenleri ayrı bir grupta sınıflandırmayı; deneyin bu ekonomik gücünü ve tüm bölge ekonomisinde oynadığı rolü kesin ve doğru verilerle dile getirmeyi; sonra da deneyin gene, piyasaya emek güçlerini satmağa götürdükleri için, kendi adlarına değil başkasının hesabına çalıştıkları için o «artık köylü olmayanlar»ın tümünü bir karşıt grup halinde sınıflandırmayı. Tarafsız ve ciddi bir incelemenin bu ilk ve temel koşullarını yerine getirmeyi deneyin hele bir: Gözlerinizin önüne öylesine çarpıcı ve keskin bir burjuva farklılaşması manzarası serilecektir ki, «halk rejimi» efsanesi en ufak bir iz bırakmaksızın uçup gidecektir. Bu küçük kır sömürücüleri topluluğu korkunç bir güç meydana getirmektedir. Korkunç, çünkü her emekçiyi tek başına, ayrı ayrı ezip suyunu çıkararak, zincire vurucasına egemenliği altına alıp her türlü kurtuluş umudunu da ortadan kaldırarak sömürür bunlar. Korkunç, çünkü, emeğin düşük prodüktivitesi ve dış dünya ile ilişkilerin azlığı gibi bu sisteme özgü niteliklerin sonucu olarak kırda hüküm süren vahşilik göz önüne alınınca, bu sömürü sadece emeği haraca kesmekle kalmamakta, aynı zamanda insan varlığına barbarca bir sövgü meydana getirmektedir. Ve işte bu *gerçek* kırı bizim kapitalizmimizle karşılaştırın şimdi; Sosyal-demokratların niçin bu kapitalizmi ilerici olarak değerlendirdiklerini hemen anlayacaksınız: Çünkü bu kapitalizm o dağınık küçük piyasaları tüm Rusya'yı kapsayan bir tek piyasa haline getirmek üzere bir araya toplamaktadır; çünkü bu kapitalizm sayısız iyi yürekli küçük sırtlan yerine, bir avuç kudretli «Vatan koruyucusu» yaratmaktadır; çünkü bu kapitalizm emeği sosyalleştirmekte ve emeğin prodüktivitesini arttırmaktedir; çünkü bu kapitalizm emekçinin, kanını emen küçük yerel despotlara bağımlılığını ortadan kaldırıp büyük *sermaye*'ye bağımlılığı getirmektedir. Ve büyük sermayeye bu bağımlılık, emeğin ezilmesinin tüm vahşetine rağmen, kadınlarla çocuklara reva görülen ve organ sakatlamaya kadar varan tüm barbarlığa, vs. rağmen, bir ilerlemedir. İlerlemedir, çünkü İŞÇİNİN KAFASINI UYANDIRMAKTA ve o sessiz ve belirsiz hoşnutsuzluğu bilinçli bir protestoya dönüştürmektedir; ilerlemedir, çünkü o sınırlı, dağınık, bulanık, akıldışı isyan duygusunu tüm emekçi halkın kurtuluşu için örgütlenmiş bir sınıf mücadelesine çevirmektedir ve çünkü bu mücadele tüm gücünü doğrudan doğruya bu büyük kapitalizmin varoluş koşullarından almakta ve bundan dolayı da KESİN BAŞARI şansına sahip bulunmaktadır.

Sosyal-demokratlar, kendilerini köylü kitlesini hiçe saymakla suçlayanlara, pek haklı olarak Karl Marx'ın şu sözleriyle cevap verebilirler:

«Zincirleri süsleyen düşsel çiçekleri koparıp attı eleştiri: ama insanlık bu zincirleri gerçekteki çirkin ve iç karartıcı biçimleriyle taşımağa devam etsin diye değil, o da zincirlerini koparıp atsın ve ellerini yaşayan çiçeğe uzatsın diye.»

Rus Sosyal-demokratları da bizim kırlarımızı süsleyen düşsel çiçekleri koparıp atmakta, her türden idealleştirmeye ve fantaziye karşı azimle savaşmakta ve «halk dostları»nın ölümcül kininî kazanmak pahasına, yıkılacakları yıkma işine devam etmektedirler, — ama köylülük kitlesi bugünkü mazlum durumunda, düşkünlük ve kölelik içinde kalsın diye değil, emekçiyi her yerde sımsıkı saran zincirler nelerdir ve bu zincirler nasıl ve kimler tarafından dökülür anlasın, söküp atsın zincirlerini ve yaşayan çiçeğe ellerini uzatsın diye.

Ve emekçi sınıfının, durumları dolayısiyle bir sınıf bilincine erebilecek ve bir sınıf mücadelesini yürütebilecek üyelerine bu fikri aşıladıkları vakit, mujiği fabrikanın potasından geçirmek istemekle suçluyorlar Sosyal-demokratları.

Hem de kimler suçluyor?

Emekçilerin kurtuluşu konusunda kendi umutlarını «hükûmet»e ve «toplum»a, yani emekçileri her yerde zincire vurmuş olan aynı burjuvazinin organlarına bağlamış olan kimseleri

Sosyal-demokratlarda ideal yokluğu üzerine nutuk atanlar, işte bu sümüklü böceklerdir!

***

Kırlarımızdaki ekonomik hayatın çözümlemesini bir kenara bıraksak bile, «köylülüğü» bağdaşık ve türdeş bir bütün şeklinde görmenin saçma olduğuna kanıt getirmek için, tüm ilerlemelerin burjuva karakterli olduğuna kanıt getirmek için, yeni ekonomi tarihimizin şu keskin ve besbelli olgusunu- «köylülüğün» dev çaplı mülksüzleştirilmesine paralel olarak köy ekonomisinin herkesçe saptanan ilerlemesini gözlemlemek yeter de artar aslında! Ne var ki «halk dostları» kulaklarını bütün bunlara tıkamış durumdalar. Sosyal-devrimci eski Rus popülizminin iyi yanlarını birer birer reddettikten sonra, en büyük yanılgılarından birine sarılıyorlar sımsıkı : Köylülüğün bağrındaki sınıf çatışmasını anlamıyorlar.

Gurviç'in pek yerinde olarak belirttiği gibi : «70 yıllarının popülisti, doğrudan doğruya köylülüğün bağrındaki sınıflar çatışması hakkında hiç bir fikre sahip değildi : Bu çatışmayı, sadece ve sadece, — kulak yada vampir diye adlandırdığı — «sömürücü» ile evi arasındaki ilişkilere indirgiyordu. Şüpheciliği içinde yapayalnızdı Gleb Uspenski; öbürlerinin hayallerine acı bir alayla gülümsüyordu hep. Köylülük hakkındaki eksiksiz bilgisi ve büyük sanatçı yeteneğiyle, gerçeğin özüne inmekteydi Uspenski; bireyciliğin sadece tefeci ile borçlusu arasındaki ekonomik ilişkilerin değil, genel olarak köylüler arasındaki ekonomik ilişkilerin temeli haline geldiğini pekalâ görüyordu, görmeden edemezdi. ***Ruskoye Mysl***'in 1882, no. 1'inde yayınlanan «Törpülenme» başlıklı yazısına bakabilirsiniz bunun için» (daha önce adı geçen yapıt, s. 106).

Ama, kır ekonomisi hakkındaki kesin verilerin pek az olduğu ve kırdaki farklılaşmanın da henüz bu derece apaçık bir şekilde gözükmediği 60 ve 70 yıllarında bu yanılgıya düşmek, anlaşılabilir bir iştir; buna karşılık söz konusu farklılaşmayı bugün de görmemek için, bile isteye gözlerini yumması gerekir insanın. Karakteristik bir nokta daha : Özellikle şu son zamanlarda, köylülüğün yıkımının doruk noktasına ulaşır göründüğü şu son dönemde, her yanda köy ekonomisinin ilerleme eğilimlerinden söz edildiğini işitmekteyiz. B. B. V. (kî tartışma götürmez bir «halk dostu»dur) koca bir kitap yazdı bu konuda. Ve kendisini, olguları tahrif etmekle suçlayamazsınız. Tam tersine, köylülerdeki teknik ve tarımsal ilerleme, itiraz kabul etmez bir olgudur bugün, evet ama köylülüğün yığın halinde mülksüzleştirilmesi de bir o kadar itiraz kabul etmez bir olgudur. Hal böyleyken «halk dostları» bütün dikkatlerini, «mujiğin» toprak anayı besleyip güçlendirmeyi sağlayacak yeni tarım yöntemlerini heyecanla arayışına çevirmekteler; ve bunun sonucu olarak da madalyonun öbür yüzünü, aynı «mujiğin» aynı heyecanla topraktan ayrılışını görmemekteler. Gerçekliği olduğu gibi görmemek için, iç piyasa kuruldukça köylülüğün toprağından kopup ayrıldığını ve bu toprağın sermayeye dönüştüğünü görmemek için, devekuşları gibi başlarını kuma gömmekteler. Bizim köy bucağımızda bu iki karşıt sürecin bir arada *varlığı*'nı inkâr edin bakalım, edebiliyorsanız; ve bu durumu, bizim toplumumuzun burjuva yapısından başka bir şeyle *açıklayın* bakalım; deneyin bir! Yapamazlar! Cümlelerden insanlık sevgisi ve iyilik taşırmak, övgüler akıtmak : Tüm «bilim»lerinin, tüm siyasal «etkinlik»lerinin başı da, sonu da budur.

Bugünkü rejime vurulan bu ürkek liberal yamaya koca bir felsefe payesi veriyorlar üstelik. «Küçük bir canlı yapıt, diye bu yuruyor filozofça B. Krivenko, büyük bir aylaklıktan elbette yeğdir.» Sonra da, «küçük yapıt demek, küçük amaç demek değildir katiyen» diye devam ediyor yazar. Bir işi «adaletli ve iyi» kılan böyle bir «etkinlik genişlemesi»ne örnek olarak da, sırasıyla, kendini okul yaptırmağa adamış bir hanımın etkinliği, avukatların hileli davaları ortadan kaldırmağa yönelik etkinliği —yani avukatların, sanıkları etkin biçimde savunabilmek için taşradaki gezginci mahkemelerle birlikte dolaşıp tüm duruşmalarda hazır bulunma tasarısı—, en son olarak da, daha önce görmüş olduğumuz gibi, zanaatçılar için ambarlar yapımı gösterilmekte Bu son durumda, etkinliğin genişlemesi (ve bir büyük amaç düzeyine erişmesi), «zemstvo'ların güç birliği yaparak en etkin merkezlerde» ambarlar kurmalarına dayanmaktadır.

Hiç şüphe yok kî alabildiğine soylu, insancıl ve liberal bir eylemdir bu, — «liberal»dir, çünkü burjuva ekonomik sistemini Ortaçağ artığı bütün ayak bağlarından temizleyecek ve böylece de işçinin, bu tür tedbirlerle sarsılmak şöyle dursun büsbütün güçlenecek olan bu aynı sisteme karşı mücadelesini kolaylaştıracaktır. Bütün liberal Rus yayınlarında taa öteden beri okumaktayız bütün bunları. Bunlara karşıçıkmanın pek bir yararı da yok ya aslında; gelgelelim ***Ruskoye Bogatstvo***'nun sayın yazarları, bizi kendilerine karşıçıkmağa zorlamaktalar : Nitekim «liberalizmin bu ürkek tohumları»nı bize ve önerdiğimiz yola KARŞI ileri sürüp ayrıca bizleri «babalarımızın ideali»nî inkâr etmekle suçlamadılar mı? O zaman da biz, bu alabildiğine ılımlı ve ihtiyatlı *liberal* eylemi (yani burjuvaziye hizmet edecek olan eylemi) öneriip savunarak Sosyal-demokratlara cevap vermenin en azından gülünç olacağını belirtmekten kendimizi alamıyoruz pek doğal olarak. Babalarımıza ve ideallerine gelince, hemen not etmek gerekir kî, eski teorileri ne denli yanlış ve ütopik olursa olsun Rus popülistleri, «liberalizmin bu ürkek tohumları»na karşı KESİNLİKLE olumsuz bir tavır takınmışlardır. «Liberalizmin ürkek tohumları» deyiminî de, B. N. Mihaylovski'nin bir vakitler (bugünkü yazılarına oranla) canlı, kıvrak ve çarpıcı bir üslûpla kaleme almış olduğu ve genç liberallerimizi yaralayıp ürkütmemek önerisine şiddetle karşıçıktığı, «Karl Marx'ın kitabının Rusça baskısı üzerine» başlıklı yazısından alınış bulunuyorum *(Oteçestvenye Sapiski*, 1872, no. 4).

Ama çok zaman geçti aradan; öyle ki «halk dostları» bütün bunları tamamiyle unutabildiler. Ve kullandıkları taktik açıkça ortaya koydu kî, siyasal kurumların maddeci açıdan eleştirisi yapılmaz ve çağdaş Devletin sınıf karakterî görmezden gelinirse, siyasal radikalizmden bir adımda siyasal oportünizme geçilir.

«Ulusal yollar» üzerine

B. Nik. —on tarafından öne sürülen kanıtlarda bir nokta daha var : Bizdeki kapitalizmin, «Batı Avrupa için son derece niteleyici olan ve *Kuzey Amerika'da özellikle güçlü bir şekilde belirmeğe başlayan*» birleştirici rolü birliğinde getirmediğini söylerken, işçi hareketinî düşünmektedir hiç şüphe yok ki. Dolayısıyle de, yani bizdeki kapitalizm işçi hareketi getirmediğine göre, başka yollar aramamız gerekmektedir. Yanılmıyorsam, B. Mihaylovski bulup ortaya atmıştı bu kanıtı. Marx'ın çoktan oluşmuş bir proletarya ile iş gördüğünü bildiriyordu, ders verir bir edayla marksistlere. Ve kendisine, sefalette sefaletten başka bir şey görmediğini söyleyen bir marksiste de şöyle cevap veriyordu Her zamanki gibi, bu gözlem de Marx'tan alınmadır. Ama ***Felsefenin sefaleti***'nin o parçasına bakacak olursak görürüz kî, diye ekliyordu, bunu bize uygulayamayız. çünkü bizde sefalet, sadece sefaletten başka bir şey değildir. Oysa gerçekte bîz, ***Felsefenin sefaleti***'nde henüz hiç bir şey görmemekteyizdir. Eski okul komünistlerinin sefalette sefaletten başka bir şey görmediklerini; sefaletin eski toplumu yıkmağa yönelen devrimci yanını farketmediklerini söylüyordu o kitapta Marx. B. Mihaylovski'nin bize uygulanamaz diye fetva verme yetkisini kendinde bulduğu husus, bizde işçi hareketinin varlığını gösteren herhangi bir «belirim» bulunmayışı olsa gerektir. Bu akılyürütmeye ilişkin olarak hemen not edelim kî Marx'ın çoktan oluşmuş bir proletarya ile iş gördüğü düşüncesi, olguların son derece yüzeysel bir bilgisinden kaynak almaktadır. Marx, komünist programını 1848'den önce hazırlamıştı. Hangi işçi hareketi vardı o çağ Almanyasında? Siyasal özgürlük bile yoktu o dönemde; ve komünistlerin tüm eylemi, (tıpkı bugün bizde olduğu gibi) gizli derneklere bağlı kalmaktaydı Kapitalizmin devrimci birleştirici rolünü bütün dünyanın gözünde apaçık hale getiren sosyal-demokrat işçi hareketi ancak

yirmi yıl kadar sonra, bilimsel sosyalizm öğretisi kesin şeklini aldığında, büyük sanayi iyice yoğunluk kazanıp da bu öğreti çok sayıda cerbezeli ve becerikli propagandacı tarafından işçi çevrelerine yayıldığında başlayacaktır. Tarihsel olguları olduklarından başka türlü gösteren ve işçi hareketine bilinç ve örgüt kavrayışı verebilmek için sosyalistlerin harcadığı çabayı unutan filozoflarımız, bu yetmiyormuş gibi, Marx'a da en saçma kaderci anlayışları yüklemektedirler. Sözümona Marx'a göre, işçilerin örgütlenmesi kendiliğinden gerçekleşecektir örneğin; dolayısıyle de kapitalizmin olduğu yerde işçi hareketi yoksa, bu, bizim işçiler arasında bu örgüt ve bu propaganda için yeterince çalışmadığımızı değil de, kapitalizmin görevini yerine getirmediğini gösterir. Bizim «tıkelci» filozoflarımızın başvurduğu bu korkakça ve ikiyüzlü kaçamak, çürütülmeğe bile değmez : Bütün ülkelardeki sosyal-demokratların eylemiyle, marksistlerin her açık söyleyiviyle çürütülmüş bulunmaktadır çünkü. Sosyal-demokrasi, Kautsky'nin pek yerinde olarak belirttiği gibi, işçi hareketiyle sosyalizmin kaynaşması demektir. ve kapitalizmin ilerletici işinin bizde de «bellrebilmesi» için, sosyalistlerimizin enerjik bir şekilde çalışmağa koyulmaları gerekmektedir : Rus sosyalistleri, marksist bir Rus tarihi ve gerçekliği görüşünü tüm ayrıntılarıyle hazırlayıp işlemek; Rusya'da özellikle karmaşık ve meskelenmiş bir halde olan sınıf mücadelesi ve sömürünün bütün biçimlerini daha somut bir şekilde incelemek; sonra da bu teoriyi halkın anlayabileceği bir dille işçiye sunarak onun bunu özümlemesini ve *sosyal-demokrat ideolojiyi yaymak ve işçileri siyasal bir güç halinde toparlayabilmek bakımından bizim koşullarımıza en UYGUN DÜŞEN örgütlenme tarzı*'nı bulup hazırlamasına yardım etmekle görevlidirler. Rus sosyal-demokratları bu çalışmayı, işçi sınıfının ideologları haline gelme çalışmasını tamamladıkları iddiasında bulunmamışlardır hiç bir vakit (böyle bir çalışmanın sonu diye bir şey düşünülemez bile); tam tersine, bu çalışmaya henüz başlamış olduklarını ve birazcık sağlam gözüyle bakılabilecek bir şeyin kurulabilmesi için daha bir çok kimsenin çaba göstermesi gerektiğini söylemişlerdir hep.

Bizdeki kapitalizmin ilerletici bir etkisi bulunmadığı yolundaki bu iddianın görünürdeki dayanaklarından biri de, Marx'ın teorisinin yetersiz ve utanmazca kuşa döndürülmüş bir bilgisinin yanı sıra, tarihin derinliklerinden uzanıp gelen saçmasapan bir «halk rejimi» fikridir.

O ünlü mü ünlü «ortaklaşmacı kır topluluğu»nun çerçevesi içinde «köylülük»ün dilenciler ve zenginler, proletaryanın temsilcileri ile sermayenin temsilcileri olarak ikiye bölünüşünde başlangıç halindeki ilkel bir kapitalizm görülmemekte; ve kırın sosyal ve ekonomik yapısı hasır altı edilerek, «yurt için başka yollar» aramak üzere, köylülerin toprak *iyeliği* biçimindeki değişiklikler konusunda ve bu biçimi affedilmez bir şekilde ekonomik örgütün biçimiyle karıştırarak, bizde ve hem de doğrudan doğruya o «ortaklaşmacı ve eşitçi kır topluluğu»nun bağrında düpedüz bir burjuva farklılaşması görülmüyormuşçasına, vaazlar verilmektedir. Ve bu gelişme halindeki kapitalizm, Ortaçağ kalıntısı kırsal kapitalizmin iyice daralan biçimlerini kırıp parçalar ve toprağın köleleştirici erkini yıkıp zaten uzun zamandır yarı çıplak ve aç yaşayan köylüyü, toprağını, muzaffer kulaklar arasında eşitçi bir şekilde bölüşülmek üzere, ortaklaşmacı kır topluluğuna bıraktıktan sonra köyünü terketmeğe ve bütün Rusya boyunca oradan oraya savrularak belirsiz bir süre işsiz kalıp bugün bir büyük toprak sahibinin, yarın bir demir yolu yapım müteahhidinin yanında, öbür gün kentte yada yada bir zengin köylünün işletmesinde elemekçisi yada tarım işçisi olarak çalışmağa zorlarken; Rusya boyunca durmaksızın patron değiştiren bu «köylü», gittiği her yerde ve koşulluğu her işte en utanmaz ve gaddar bir şekilde soyulduğunun farkına varır, çevresine baktığında kendisi gibi dilencilerin soyulduğunu ve bunların ille de «senyör» tarafından değil, emek gücünü satın alabilecek kadar paraya sahip olmak koşuluyle, «mujik kardeşi» tarafından da soyulduğunu; patronların hizmetindeki hükümetin her yerde işçi haklarını kısıtladığını ve en ilk hakları savunmaya dönük her girişimi, ihanet bahanesiyle ezdiğini; Rus işçisinin çalışması gittikçe biraz daha yoğunlaşır ve zenginlikle lüks gittikçe daha hızlı bir şekilde artarken işçinin durumunun da gittikçe biraz daha ağırlaştığını, sömürünün iyice hızlandığını ve işsizliğin normal bir olay haline geldiğini görürken... bütün bunlar olurken, evet, bizim marksizm eleştirmenleri başka yollar aramakta, bütün bunlar burada olup dururken onlar da orada şu derin sorunu çözme çabasındadırlar : Büyük fabrikalarda çalışan işçi sayısının yavaş yavaş arttığını gördüğümüz halde, kapitalizmin bu etkisi ilerletici sayılabilir mi; bizim kapitalizmimizi, «tarihsel görevini çok ama çok kötü yerine getirdiği için» yanlış bir yol olarak göz önüne alıp hesaptan silmek daha doğru olmaz mı?

Ne kadar ince ve derin veele derinlemesine insancıl bir uğraş, öyle değil mi?

Ve emekçinin kapitalist sömürüsü boydan boya bütün Rusya'da yürürlükte iken başka ulusal yollar aramağa kalkışmanın ütopya ardından koşup gerçekliğe sırt çevirmek olduğunu; bizim kapitalizmimizin değil, asıl Rus sosyalistlerinin görevlerini kötü ve eksik yerine getirdiklerini ve Rus toplumunun çatışkın sınıfları arasında yüzyıllardır süregelen mücadelede bir yatışma hayal etmenin manilovizme dümek anlamına geldiğini, tam tersine bu mücadeleyi örgütlü ve bilinçli kılmak ve bunun için de sosyal - demokrat eyleme koşulmak gerektiğini anlamadıklarını ileri süren şu hınzır marksistler, dar kafalı birer bağnaz değil de nedirler?

Kapitalizmin ölçütleri üzerine

B. Struve'nin, hiç şüphesiz Rus gerçekliğinin iyiden iyiye belirlenmiş olgularına ilişkin olarak, şu tamamıyle doğru düşünceyi içeren gözlemini de aktaralım buraya : «Üreticiler, açık seçik bir şekilde sınırlanmış yerel bir piyasa için değil de, uzak ve belirlenmemiş bir piyasa için çalışmağa başlayınca ve piyasa için mücadele, yani rekabet gelişince, bu koşullar zorunlu olarak teknik bir ilerlemeyi getirir... İş bölümü varsa, olabiliyorsa, en yaygın şekilde uygulanması gerekmektedir. Ama üretim, teknik bakımdan örgütlenmeden önce, yani mübadele koşullarının etkisi (ticaret eşyasının sürümünün etkisi), üreticiyi tüccara ve perakende satıcıya bağımlı kılacaktır. Sosyal bakımdan büyük bir önem taşımaktadır bu. B. V. V. gibi, gözleri teknik ilerlemeden başka hiç bir şey görmeyen «gerçek marksistler»imizin gözden kaçırdıkları şey de işte budur» (s. 98). Perakende satıcının ortaya çıkmasının büyük ve belirleyici önemi hakkındaki bu gözlem, tamamıyla doğrudur. Bu önem, kesindir; şu anlamda ki bu önem, kapitalist örgütün daha önceden var olduğunu, «ticaret ekonomisi (yani, para ekonomisi), kapitalist bir ekonomidir» diyen tezin Rusya'da da uygulanma olanağı bulunduğunu ispatlar; ayrıca bir de şu anlamda ki bu önem, üreticinin sermayeye bağımlı oluşuna yol açar; bu bağımlılıktan kurtulmanın birlcik yolu ise, doğrudan doğruya o üretici tarafından girişilecek olan eylemdir. «Tüketiciyle üreticinin arasına kapitalist müteşebbisin girdiği andan itibaren —kl geniş ve belirsiz bir piyasa için üretim sisteminde bundan kaçınılamaz—, kapitalist üretimin bir şekli ile karşı karşıyayız demektir.» Ayrıca yazar, şunu da ekliyor haklı olarak : «Eğer *zanaatçı* üretimi denilince, belirsiz ve uzak bir piyasa için çalışan üreticiye *mutlak bir ekonomik bağımsızlık* sağlayan bir ekonomi anlaşılmaktaysa, büyük bir olasılıkla görülecektir ki bu hakikî zanaatçı üretimi Rus *gerçekliği*'nde hemen hemen yok gibidir.» Yazarın burada «büyük bir olasılıkla» deyimini kullanması ve gelecek zamanda konuşması yanlıştır : Büyük üretimde evde çalışma sisteminin ve zanaatçıların tüccar tarafından tam bir şekilde kul köle haline sokulması, bizdeki zanaat sanayilerinin gerçek örgütünde son derece yaygın ve egemen bir *olgu*'dur. Bu örgüt yalnız kapitalist olmakla kalmaz; yazarın pek yerinde olarak işaret ettiği gibi, «kapitalistler bakımından son derece avantajlıdır» da. Çünkü bu örgüt, bir yandan kapitalistlerin son derece düşük ücretler karşılığında fâhiş kazançlar elde etmelerini sağlarken, öte yandan da işçilerin gelişmesine ve örgütlenmesine engel olmaktadır (s. 99-101). Hiç unutmayalım kl bizim zanaatçı sanayilerimizde kapitalist işletmenin ötedan beri egemenlik kurduğu bilinmektedir; ama bu olguyu şaşkınlık ve-

rici bir şekilde görmezlikten geliyor kapitalistler. Gazete ve dergilerinin bu konuya el atan hemen hemen bütün sayılarında, hükümetin büyük kapitalizmi «yapay olarak» (büyük kapitalizmin tüm «yapay»lığı da küçük değil büyük, zanaatsal değil sanayisel, el işi karakterli değil de makinalaşmış oluşundan ileri geliyor) desteklemesinden üzüntü duymakta ve *«halk* sanayiinin ihtiyaçları»nı karşılamak için hiç bir şey yapmamasından yakınmaktadırlar. Küçük *sermaye* adına büyük sermaye ile mücadeleye giren, aynı çıkar uyuşmazlığının bu «halk» sanayiinde de varolduğunu ve dolayısıyle çıkar yolun hiç bir şekilde o zavallı krediler, vs. gibi tedbirlerde aranamayacağı gerçeğini görmek istemeyen küçük burjuvanın dar kafalılığı, olanca çıplaklığıyle meydana çıkmakta burada. Bütün bunlar, hep yitirme korkusu içinde baktığı işletmesine dört elle sarılan küçük mülk sahibine dehşet verici bir şey olarak, «emeğe adil bir ücret verilmesini amaçlayan —sanki emeğin kendisi, verdiği ürünlerde bu ücreti yaratmıyormuş gibi— bir çeşit kışkırtıcı propaganda olarak» göründüğüne göre, emekçi zanaatçılar yığınının biricik temsilcisinin, el sanayiinin «yapay» koşulları içine bir «limonluk bitkisi» gibi yerleştirilmiş üretici olabilmesi son derece anlaşılır bir şeydir.

B. Struve'nin tarım konusundaki fikirleri üzerinde de duralım biraz. Buharlı ulaşım araçları, mübadele ekonomisine geçişi zorunlu kılar, tarım üretimini bir ticaret üretimi haline getirir. Oysa üretimin böylece bir piyasa üretimi niteliği kazanması, «ekonomik ve teknik bakımlardan rasyonel hale gelmesini» (s. 110) de kesinlikle şart koşmaktadır. Bu teze, büyük üretimin tarım alanında da avantaj sağladığının (sözümona) ispat edilmemiş olduğunu hem de büyük bir tafrayla ileri süren popülistlere karşı özel önem taşıyan bir kanıt olarak bakıyor yazar. Ve popülistlere verdiği cevapta şöyle diyor : «Marx'ın öğretisine dayananlar, tarımsal üretimin ekonomik ve teknik özelliklerinin önemini —bunların bu öneml doğrudan doğruya Marx'ın kendisi tarafından inkâr edilmiş olsa bile— inkâra gidemezler; çünkü küçük tarım işletmeleri, bazı durumlarda işte bu özellikler sayesinde büyüklere oranla bazı ekonomik avantajlar elde etmektedirler» (s. 111). Son derece karanlık ve bulanık bir parça bu. Hangi özelliklerden söz etmekte acaba yazar? Niçin bu özellikleri iyice açık seçik olarak belirtip adlandırmıyor? Sonra, niye söylemiyor Marx'ın bu konudaki fikrini nerede ve nasıl dile getirdiğini; ve kendisini, Marx'ın bu fikrinin düzeltilmesi gerektiğine inandıran nedenleri?

«Küçük tarım üretimi, diye devam ediyor yazar, gittikçe daha çok bir piyasa üretimi karakterine bürünmek zorundadır; küçük tarım işletmeleri de, yaşayan *girişimler* haline gelmek için, rasyonelleşmenin ekonomik ve teknik isterlerini yerine getirmek zorundadırlar» (s. 111). «Küçük tarım işletmelerinin büyük işletmeler tarafından yutulup yutulmayacağını bilmek değil katiyen burada söz konusu olan şey —ekonomik olası değil—. Burada söz konusu olan, tüm ulusal ekonominin, mübadelenin etkisi altında uğradığı değişmedir. Popülistlerin gözden kaçırdıkları nokta şu : Doğal ekonominin, yukarıda saptadığımız «sanayi dağılımı» nedeniyle, mübadele ekonomisi tarafından ortadan kaldırılması, toplumun yapısını baştan sona değiştiriyor. Tarımsal (kırsal) nüfusla tarımsal olmayan (kentsel) nüfus arasındaki eski oran, her gün biraz daha kent nüfusu lehine değişmekte. O kadar ki tarım üreticilerinin ekonomik tipi ile kafa yapıları bile ekonomik hayatın bu yeni koşullarının etkisi altında köklü değişmelere uğramaktadır» (s. 114).

Aktardığımız parça, yazarın Marx hakkındaki tiradıyle ne demek istediğini bize açıkladığı gibi, somut bir sürecin betimlemesine dayanmayan dogmatik bir açıklamanın yazarın düşüncesini ve bulandırdığına ve sakatladığına ilişkin olarak yukarda yaptığımız gözlemin ne denli doğru olduğunu da ortaya koymaktadır. Yazarın, popülist fikirlerin yanlışlığı konusundaki tezi tamamıyle doğrudur; ama şu hallyle eksiktir de. Eksiktir; çünkü sınıf çatışmasının, rasyonel üretim rasyonel olmayan üretimin yerini aldığında gelişmeğe başlayan yeni biçimleri konusunda gerekli açıklama ve belirtmelerle birlikte ortaya konmamıştır. «Ekonomik rasyonelleşme»nin «en yüksek rant» demek olduğunu şöyle bir belirtmekle yetinmiş örneğin yazar (s. 110); ama *burjuva bir tarım örgütü* olmaksızın *rant* diye bir şeyin de olamayacağını söylemeyi gerekli bulmamış. Oysa burjuva bir tarım örgütü demek, ilkin tarımın tamamıyle piyasaya bağlı hale gelmesi, ikinci olarak da, kapitalist sanayide gördüğümüz aynı sınıfların —burjuvazi ile proletaryanın— tarım alanında da oluşmuş olmaları demektir.

Popülistlere bakacak olursanız, bizim tarımımızda kapitalist karakter yoktur. Bütün herşeyi büyük işletmelerin küçükleri yutup yok etmesine, yalnız ve yalnız buna getirip bağlayarak, sorunu son derece dar ve yanlış bir şekilde koymaktır bu. Pek haklı olarak şu cevabı veriyor B. Struve : Popülistler böyle akılyürütmekle, tarımsal üretimin genel karakterini gözden kaçırmaktadırlar; bu genel karakterse, küçük üretim alanında bile —tıpkı Batı Avrupa köylülerinin ekonomisinin burjuva bir ekonomi oluşu gibi— burjuva tipli olabilir (ve bizde de gerçekten burjuva tiplidir). Küçük bağımsız ekonomiyi (Rus entellektüellerinin kullandıkları terimle söyleyecek olursak, «halk ekonomisi»ni) burjuva ekonomisine dönüştüren koşullar, herkesçe bilinmektedir : Piyasa ekonomisinin egemenliğidir bu koşulların ilki; üreticilerin tecrit edilmişlikleri sonucunda piyasa ekonomisi, üreticiler arasında rekabeti yaratmakta ve yığın iflâsa sürüklenirken bir azınlığın zenginleşmesine yolaçmaktadır. İkinci koşul da, emek gücünün bir metaya, üretim araçlarınınsa sermayeye dönüşmesidir : Böylece üreticiler üretim araçlarından ayrılmış ve temel sanayiler kapitalist tarzda örgütlenmiş durumdadırlar. Bağımsız küçük üretici, üreticiler yığınına oranla, istisnalı bir konuma yerleştirilmiş oluyor bu koşullar içinde. *Gerçekten bağımsız* üreticiler, tıpkı bizde gördüğümüz gibi başkaları hesabına çalışan ve sadece «bağımsız» bir ekonomiye sahip olmamakla kalmayıp bir haftalık geçim olanağından yoksun bulunanlar arasında bir istisnadır. Bağımsız üreticinin durumu ve çıkarları, onu, *«belli başlı olarak* ücretleriyle yaşayan» üreticiler yığınından ayırmakta, tecrit etmekte.

Ücretleriyle yaşayan emekçiler «âdil bir ücret» sorununu ortaya atarken —ki bu sorun, zorunlu bir şekilde temel soruna, yani sosyal ekonominin bir başka tarzda örgütlenmesi gerektiği sorununa açılmaktadır— bağımsız üreticilerin, kredi ve özellikle de küçük «halk» kredisi, ucuz yeni âletler, «satış örgütü», «toprak mülkiyetinin genişletilmesi», vs. gibi tamamıyle bambaşka şeylere ilgi duyması boşuna değildir.

Büyük işletmelerin küçüklere oranla üstünlüğünü söyleyen yasa, piyasa üretiminin çerçevesi içinde geçerlidir ancak; dolayısıyle de bu yasa, piyasa üretiminin çerçevesi içine henüz kesinlikle sürüklenmemiş oldukları gibi piyasaya da bağımlı bulunmayan işletmelere uygulanamaz. İşte bunun içindir ki, B. V. V. tarafından da ileri sürülen şu kanıt : Senyörlere ait işletmelerin reformdan sonra çöküşü ve özel toprakların köylüler tarafından kiralanışı olgularının, Rus tarımının kapitalist bir evrim gösterdiği tezini yalanladığını söyleyen kanıt, sorunun katiyen anlaşılmadığını ortaya koymaktadır. Şurası apaçıktır ki, *yetiştirim işi*'nin köylülerin elinde bulunduğu serflik ilişkilerinin yıkılışı, büyük toprak mülkiyetinin bunalıma sürüklenmesine yolaçmıştır. Ama bu bunalımın, iş vergisi türünden o köhne yarı - feodal emek biçimlerinin yerine, tarım işçisi ve gündelikçi emeği kullanımının gittikçe biraz daha genelleşmesi sonucunu —düpedüz ve sadece bu sonucu, evet— doğurması bir yana, doğrudan doğruya köy ekonomisinin karakteri de duyulur derecede değişmiş bulunmaktadır : Gerçekten de köy ekonomisi, piyasa için çalışmağa sürüklenmiş ve bu da köylülüğün hemen, köy küçük burjuvazi ile kır proletaryası şeklinde ikiye bölünmesini kaçınılmaz hale koymuştur. Ve Rusya'da kapitalizm sorununun çözümünü, işte bu bölünme sonuca bağlamaktadır. Bölüm V'te B. Struve, şöyle dile getiriyor bu süreci «Küçük çiftçi farklılaşmaya uğramaktadır Bir yanda «ekonomik bakımdan güçlü» bir köylü tabakası (düpedüz «burjuvazi» demek gerekirdi burada), öte yanda ise proletarya tipinde bir köylülük oluşmaktadır. Halk üretiminin karakterleri kapitalizmin karakterleriyle birleşip kaynaşmakta ve «çarıklı erkân-ı harp yürüyor» diye tanımlayabilece-

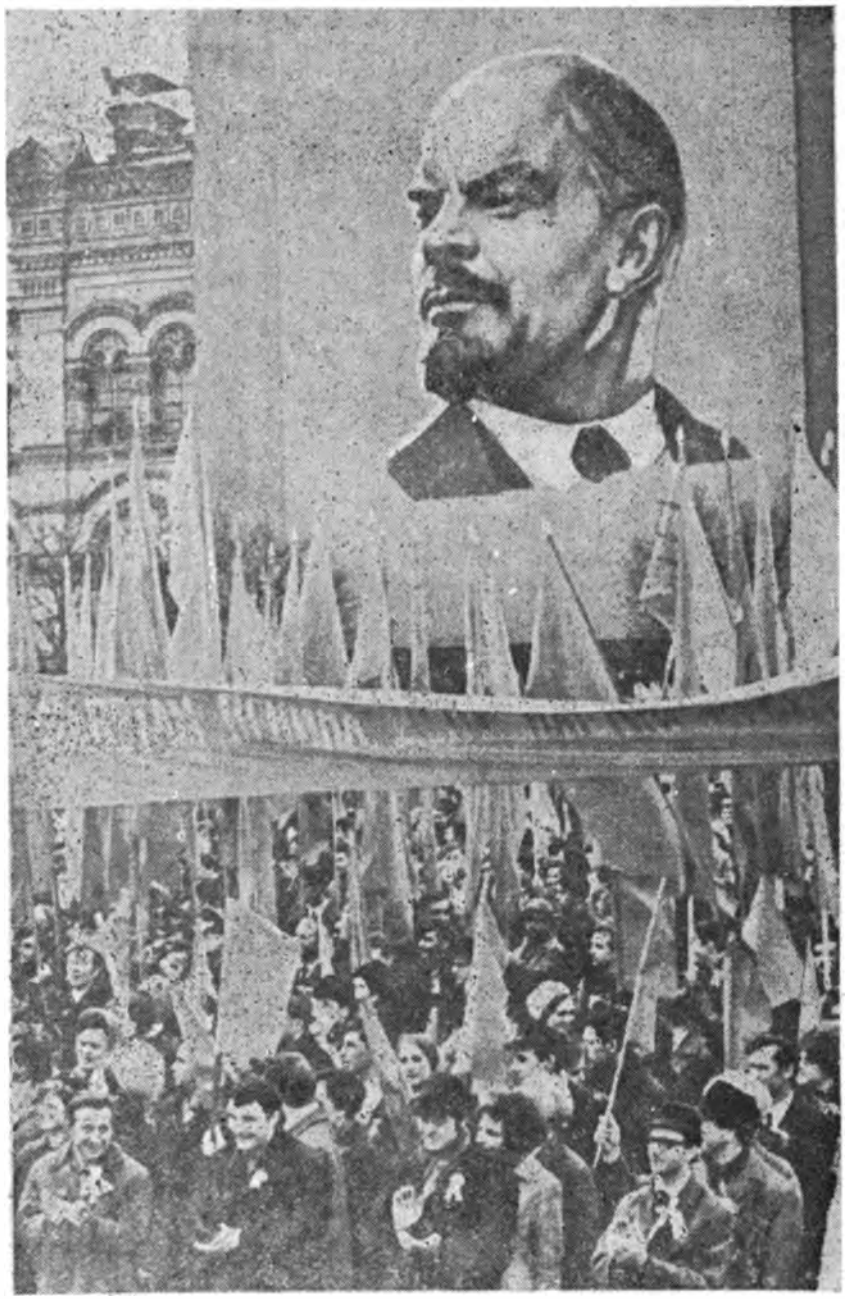

LENİN 1 Mayıs günü bütün dünya emekçilerinin kolları üzerinde..

ğimiz bir bütün meydana getirmektedir» (s. 177).

Sorunun işte bu yanı üzerine, yeni, «rasyonel» bir tarımın *burjuva örgütü* üzerine çekmek gerekirdi bütün dikkati. Ve popülistlere göstermek gerekirdi ki bu süreci bilmezlikten gelmenin sonucunda, köylünün ideologları olmaktan çıkıp küçük burjuvazinin ideologları durumuna girmektedirler. Popülistler tarafından bunca özlenip yüceltilen «halk üretiminin yükselişi», köy ekonomisinin bugünkü örgütü ortada bulunduğuna göre, küçük burjuvazinin «yükselişi» anlamına gelebilir ancak. Buna karşılık, üreticinin, kapitalist ilişkilerin en gelişmiş biçimleri içindeki rolünü ortaya koyanlar, sadece bu üreticinin çıkarlarını değil, aynı zamanda tüm «proleter» köylüler yığınının çıkarlarını da dile getirmektedirler.

B. Struve'nin açıklamasındaki yetersizlik ve belirsizlik, şununla sonuçlanmıştır : Rasyonel tarımı incelerken, bu tarıma özgü ekonomik örgütün karakterini ortaya koymamış; rasyonel olmayan tarımın yerine rasyonel tarımı, doğal üretimin yerine piyasa üretiminl getirip yerleştiren buharla ulaşını incelerken de, bu dönüşüü sırasında ortaya çıkan yeni sınıfsal uzlaşmazlık biçiminin özgün karakterini belirtmemiştir.

Bu metod yanlışlığı, incelediğimiz bölümlerdeki akılyürütmelerinin çoğunu zedelemektedir. Bu iddiamızın doğruluğunu ortaya koymak üzere, bir kaç örnek daha sunuyoruz. Piyasa ekonomisi ve geniş çapta sosyal iş bölümü, diyor yazar, «özel mülkiyet kurumuna, ekonomik özgürlük ilkelerine ve bireycilik duygusuna dayanarak gelişir» (s. 91). Ulusal üretimin ilerlemesi (yada, millî hâsılanın artması) «özel mülkiyet kurumunun toplum üzerindeki egemenlik derecesi»ne bağlıdır. «Üzüntü verici bir şey olabilir bu, ama gerçek böyledir; Bu iki şeyin birlikte varoluşu gerek ampirik ve gerekse tarihsel açılardan iyice saptanıp ortaya konmuş bulunmaktadır. VIII. yüzyıl fikir ve ilkelerinin bunca hafifllkle göz önüne alındığı ve aslında o yüzyılda düşülmüş olan yanılgının bir kez daha yinelendiği günümüzde ekonomik ilerlemenin özel mülkiyet kurumuyle, ekonomik özgürlük ilkeleriyle ve bireycilik duygusuyle olan tarihsel ve kültürel bağı, gereğinden fazla unutulmaktadır. Ekonomik ve kültürel bakımlardan az gelişmiş bir toplumun, bu ilkeler gerçekleşmeksizin de ilerleyebileceğine inanmak, ancak bu ilkeler bilmezlikten gelindiği takdirde söz konusu olabilir. Bu ilkeler için en ufak bir özel sempati beslıyor değiliz biz; *geçici* bir tarihsel nitelik teşıdıklarını da çok iyi anlıyoruz. Ama aynı zamanda bunlardakl yalnız olumsuz değil, olumlu da olan muazzam kültürel gücü görmezlik edemeyiz. Bu gücü ancak, kendini her türlü tarihsel sürekliliğin dışında hayal eden spekülatif bir idealizm görmeyebilir» (s. 91).

Bu «tarihsel birlikte varoluşlar»ı «nesnel bir açıdan» saptamakta tamamiyle haklıdır yazar. Bu haklılığı görünce de, öne sürdüğü kanıtların eksikliği karşısında bir kat daha derin bir hayal kırıklığına uğruyorsunuz; ve ona adetâ seslenmek istiyorsunuz : Yürüsenize sonuna kadar, ne duruyorsunuz!. diye. Bu genel tezleri ve bu tarihsel kanıtları Rus tarihinin belirli bir dönemine getirip bağlayın lütfen; söz konusu tezlerle kanıtları, sizin görüşünüzün popülist görüş tarzından nlçin ve hangi noktalarda ayrıldığını kesinlikle ortaya koyacak bir şekilde anlatın; bir Rus marksisti için biricik ölçüt demek olan gerçeklikle karşılaştırın bunları; bu ilerlemelerin ve bu kültürün ardında gizlenen sınıf çelişkilerini gösterin birer birer.

Reform sonrası Rusyasının bize getirmiş olduğu «ilerleme» ve «kültür», «özel mülkiyet kurumu»na tartışma götürmez bir şekilde bağlıdır : Bu özel mülkiyet kurumu, sivil alanda, «özgür emek»in ve emeğin sermayeye satılışının temsil ettiği «eşit»liği mahkemeler karşısında da tanıyan yeni ve ama «çelişkili» bir yargı hakkını koyup yerleştirmek yoluyle, ilk kez tam bir şekilde gerçekleştirilmekle kalmamış, aynı zamanda, Devlete karşı her türlü vergi ve yükümlülükten bağışık olan büyük toprak sahiplerinin toprak mülkiyetini kapsadığı kadar,

mülk sahibi köylüler haline gelen köylülerin toprak mülkiyetini de kapsamına almıştır. Dahası : Söz konusu özel toprak mülkiyeti, «yurttaş»lara özerk yerel yönetime katılma yetkisini veren siyasal hakların temeline oturtulmuştur. «İlerleme»mizle «ekonomik özgürlük ilkeleri» arasındaki «bağ», daha da apaçıktır : Birinci bölümde popülistimiz bizlere öğretmişti ki bu «özgürlük», Rus toprağının o «alçakgönüllü, uzun sakallı» istifçilerini «en basit bir polis memuru görür görmez sıvışıp kaçmak» zorunluğundan kurtarıp «özgür» kılmaktan ibaret olmuştur. Piyasa ekonomisinin gelişimi sonucunda «bireycilik duygusu»nun nasıl doğduğunu daha önce göstermiştik. Ulusal ilerlemenin bütün bu özelliklerini bir araya getirince, (tıpkı 1870 yıllarının popülisti gibi) şu sonuca varılır kaçınılmaz biçimde : Söz konusu ilerleme ve kültür, temel olarak burjuva karakterli idiler. Çağdaş Rusya, reform öncesi Rusyasından kat kat daha iyi durumdadır; ama bu yoldaki bütün iyileştirme ve yetkinleştirmeler tamamıyle ve sadece burjuvazinin ve onun görevlileriyle ideologlarının yapıtı olduğu için, üreticiler bunlardan yarar sağlayamamıştır. Onlar bakımından bu iyileştirme ve yetkinleştirmeler, ürün fazlasının bir biçim değiştirmesinden ibaret kalmış; ve onları üretim araçlarından ayırma yolunda daha yetkin ve etkili birer usul olmaktan öteye geçmemişlerdir. Nitekim işte bundan dolayıdır ki sayın popülist baylar, Rus kapitalizmine ve burjuva anlayışına karşı protestolarda bulunurken bu kapitalizmin ve bu anlayışın temsilci ve sözcülerine seslenip yardım istedikleri vakit, «hafıf»liğin ve bellek yetersizliğinin en akıl almaz örneğini ortaya koymaktadırlar. Böyle olunca da bu sayın baylar hakkında : «Kimlerin kendilerinden yana olduğunu bir türlü anlayamadılar.» demekten başka çare kalmamaktadır.

Bugünün popülisti, reform sonrası Rusyasının ve «toplum»unun bu türlü bir tanımlamasını kabul edebilme yeteneğine sahip değildir; ve, işin ilginç yanı, bugün popülistimizin bu tanımlamayı çürütebilmek için bu Rusya'nın burjuva karakterini inkâr etmesi, yani kendi öz atası olan o eski 70 yıllarının popülistini ayaklandırıp «geleceğin güvencesi»ni küçük üreticilerde aramak üzere «halka» yollayan şeyi inkâr etmesi gerekmektedir. Belki işi bu inkâra kadar da vardıracaktır *bugünün* popülisti; dahası, bu konuda da iyileşme ve yetkinleşme bulunduğunu ispatlamak isteyecektir belki de; ama o zaman da, kaba saba sıradan bir *küçük burjuva*'dan başka hiç bir şey olmadığını, bunu hâlâ farkedemeyenlere de göstermiş olacaktır.

Okurun da gördüğü gibi ben, B. Struve'nin tezlerini en son vargılarına dek geliştirmekten ve bunların anlatım şeklini değiştirmekten başka bir şey yapmış değilim burada. «Aynı şeyleri değişik bir tarzda» söyledim. Şöyle bir soru gelebilir akla : Acaba bu, gerçekten gerekli miydi? Bütün bu ayrıntılar ve akılyürütmeler üzerinde böyle kılı kırk yararcasına durmağa değer miydi acaba? Kendilerini zaten ister istemez kabul ettiren şeyler değil mi bunlar?

Bence bu sorun, inceden inceye üzerinde durmak zahmetine değiyor. İki nedenden dolayı değiyor. Birincisi : Yazarın benimsemiş bulunduğu dar nesnelcilik görüşü, son derece tehlikelidir. Çünkü yazar, yurdun gelişme yolları ve kaderi üzerinde, edebiyatımızda alabildiğine kök salmış olan, üniversite hocalarına özgü o eski usul derinleştirmeler ile şu ya da bu sınıfın itkisi sonucunda meydana çıkan gerçek süreci biribirlerinden ayıran çizgiyi unutmağa kadar vardırıyor işi. B. Struve'nin kitabının temel yanılgısı da işte bu dar görüşlü nesnelcilik ve bu tutarsız marksizm anlayışıdır. Bu yanılgının, marksizmin kendisinden değil, yetersizce uygulanmasından ileri geldiğini; yazarın, teorisi için, gerçekliğin ölçütünden daha başka ölçütler görmesinden ve bu öğretiden başka pratik sonuçlar çıkarmasından (bir kez daha belirteyim ki, yazarın temel tezlerini sakatlamaksızın, bu tür sonuçlar çıkarmak olanak ve akıl dışıdır) değil, teorisi, sadece bir yanıyle, en genel olan yanıyle yetinip, bütünlüğü içinde ve tutarlı bir şekilde uygulamamasından ileri geldiğini göstermek için, bu yanılgı üzerinde titizlik ve özenle durmak gerekmektedir. İkincisi : Yazar tarafından kitabının önsözünde dile getirilen (s. VII) ve popülizmi ayrıntılara değgin ikincil sorunlarda eleştirmeden önce bir «ilke polemiği»ne girişerek «aradaki görüş ayrılıklarının özünü ve temelini ortaya sermek» gereğine işaret eden fikri kabul etmezlik edemeyiz. Ama işte bu amaca ulaşabilmek içindir ki yazarın hemen hemen bütün tezlerine daha somut bir anlam vermek, aşırı biçimde genel karakterli belirtmelerini Rus tarihinin ve gerçekliğinin somut sorunlarına getirip bağlamak gerekmektedir. Rus marksistlerinin, «olgular»ı maddeci bir açıdan «yeniden göz önüne almak», «toplum»un ve «Devlet»in içindeki sınıf çelişkilerini —bu, «entellektüel»lerin teorileri ardında gizlenen çelişkileri— gözler önüne yaymak ve en son olarak da, Rusya'nın «halk» sanayilerindeki ürün fazlasını özünlemenin alabildiğine çeşitli biçimleri ile bu özünlemenin en ileri, en gelişmiş biçimi olan, «geleceğin güvencesi»ni içinde barındıran ve bugün de «üretici» fikri ile üreticinin tarihsel rolünü ön plana çıkaran kapitalist özünleme biçimi arasında bağ kurabilmek için, bütün bu noktalar üzerinde yapmaları gereken gerçekten büyük bir çalışma vardır. Ve işte bunun içindir ki bütün bu sorunların çözümünü belirtme girişimi ne denli bir cüret şeklinde görünürse görünsün, bütün bu sorunların ilerdeki ayrıntılı incelemeler sonucunda uğreyecekları değişiklik ve düzeltmeler ne denli sayısız olursa olsun, gene de somut sorunları, daha genel ve daha geniş bir tartışma alanına getirmek için hatırlatmağa elbette değer.

B. Struve'nin, kendisini sorunları yanlış bir şekilde ortaya koymağa sürükleyen o dar nesnelciliği, List'in «ulusal üretici güçler konfederasyonu», büyük sanayiin gelişiminin kırsal ekonomi bakımından önemi, sanayi ve tarım Devletinin salt tarım Devletine oranla üstünlüğü, vs. gibi sorunları içeren «önemli öğretisi» üzerinde tartışmaya girdiği an, doruk noktasına varıyor. Bu «öğreti»nin, «sözcüğün geniş anlamında kapitalizmin tarihsel zorunluğunu ve yasallığını son derece inandırıcı bir şekilde ispatladığı» (s. 123). «artık kesin zaferi kazanmış bulunan piyasa üretiminin tarihsel ve kültürel kudretini ortaya koyduğu (s. 124) düşüncesinde yazar.

Yazarın belirli bir ülkeyi, belirli bir tarihsel dönemi, belirli bir sınıfı es geçip adeta bulutlarda dolaşan akılyürütmelerindeki skolastik karakter, olanca açıklığıyle gözükmekte burada. Şu öne sürdüğümüz yargı, yazarın akılyürütmeleri ister sırf teorik açıdan, isterse pratik açıdan göz önüne alınsın, her iki şıkta da doğru kalacaktır. İlk açıdan işe başlayalım. Her önünüze çıkan kimseyi, büyük sanayiin önemine ilişkin birtakım soyut ve dogmatik tezler ileri sürerek, kapitalizmin belirli bir ülke için «tarihsel bakımdan zorunlu ve yasal» olduğuna «inandırabileceğinizi sanmak biraz fazlaca garip olmuyor mu? Sorunu bu alanda, *Ruskoye Bogatstvo*'da kalem oynatan liberal profesörlerin pek sevdikleri alanda ortaya koymak, yanılgı değil de nedir? Herşeyi ama herşeyi, varolan'ın açıklamasına ve bu varolanın niçin böyle olup da bir başka türlü olmadığını bilmek sorununa getirip bağlamakla yükümlü değil midir bir marksist?

Bizim kapitalizmimizin yapay olduğunu, limonlukta yetiştirilen bir bitki olduğunu ileri sürmekte popülistler; çünkü Rus kapitalizmini sosyal ekonomimizin piyasa örgütünün tümüne birden bağlayan bağları anlayamamakta; bu kapitalizmin «halk üretimi»mizdeki köklerini görememektedirler. Şimdi siz, Rus kapitalizminin «zorunlu»ğunu mu ispat etmek istiyorsunuz? İşte bu bağları ve bu kökleri gösterin onlara; kapitalizmin, en az gelişmiş ve dolayısıyle de en berbat biçimiyle, halk üretimi üzerinde de egemen olduğunu gösterin. Eksiksiz bir şekilde ispatlamış olursunuz, ispatlamak istediğinizi. Ve şimdi gene siz, büyük Rus kapitalizminin «yasal»lığını mı ispat etmek istiyorsunuz? Bu kapitalizmin, emeğin prodüktivitesini arttırarak ve emeği sosyalleştirerek, «halk üretimi»nin bütün alanlarında meydana gelmiş bulunan sınıf çelişkisini, toplumsal çelişkiyi ortaya çıkardığını ve geliştirdiğini gösterin onlara hemen. Gene eksiksiz bir şekilde ispatlamış olursunuz, ispatlamak istediğinizi. Bu akılyürütmenin pratik yanına gelince —ki ticaret politikası sorunuyle pek yakın bir biçimde ilişkilidir bu yan—, şunları not edebiliriz : Rus marksistleri, ilkin ve büyük bir önemle, ticaret özgürlüğü ve

korumacılığın kapitalizm tarafından ortaya konmuş bir sorun olduğunu, bir burjuva politikası sorunu olduğunu belirttikten sonra, ticaret özgürlüğünü savunmakla görevlidirler. Çünkü gerici karakterini Rusya'da öbür ülkelere oranla çok daha belirgin ve çok daha güçlü bir şekilde ortaya koyan korumacılık, ülkenin ekonomik gelişimini engellemekte ve baştanbaşa bütün burjuva sınıfının çıkarlarına değil, yalnızca bir avuç oligark'ın, bir avuç kodamanın çıkarlarına hizmet etmektedir; ve çünkü buna karşılık ticaret özgürlüğü, kapitalizmden kurtulmak için gerekli araç ve yolları da birliğinde taşıyıp getiren süreci bir kat daha hızlandırmaktadır.

KARL MARKX'IN DOKTRİNİNİN TARİH KARŞISINDA YERİ

Marx'ın doktrininin özü, sosyalist toplumun kurucusu olarak proletaryanın dünya tarihindeki rolünü gün ışığına çıkarmış oluşudur. Marx, doktrini tasarlayıp bütünlediğinden bu yana, dünya olaylarının akışı onu doğruladı mı, yalanladı mı?

Marx, bu doktrini ilk olarak 1844'te formüle etmiştir... O günden beri de dünya tarihi üç belli başlı döneme net şekilde ayrılır: 1. 1848 Devrimi'nden 1871 Paris Komünü'ne, 2. Paris Komünün'den 1905 Rus İhtilâline, 3. Rus İhtilâlinden günümüze.

Şimdi bu üç dönemin her birine Marx'ın doktrininin yaşarlılığı açısından bir göz atalım.

I

İlk dönemin başlarında, Marx'ın doktrini ortalığa hâkim olmaktan uzaktır. Sosyalizmin bol sayıdaki akım ve eğilimlerinden biridir. Şu sıralarda sosyalizme damgasını vuran biçimler, son kertede bizim popülizm (halkçılık) ile kan kardeşi olan akımlardır: Tarihsel hareketin materyalist temelini kavramamış olmalarıyla, kapitalist toplumdaki sınıfların tek tek önem ve rolünü ayırt edememeyişleriyle, demokratik reformların burjuva yapısını «adalet», «hukuk» hakkında sözüm ona toplumcu cümlelerle gizlemeğe kalkışmalarıyla nitelenirler.

1848 ihtilâli bütün bu, Marx *öncesi* gerilikçi ve şaşkın sosyalizm biçimlerine öldürücü bir darbe indirmiştir. İhtilâl, toplumun çeşitli sınıflarının kendi yapılarına uygun şekilde bütün ülkelerde ***işe giriştiklerini*** göstermiştir. 1848 hazıranında Paris'te, işçilerin cumhuriyetçi burjuvazi tarafından katliâmı proletaryanın, ve ***yalnız*** proletaryanın toplumcu yapısını belirlemiş olacaktır. Liberal burjuvazi, işçi sınıfının bağımsızlığından, en korkunç gerici akımdan yüz kere daha fazla korkmaktadır. Ürkek liberalizmin, gericiliğin dümen suyundan gitmeğe koyulması bundandır. Köylü kitlesi, derebeylik kalıntılarının ortadan kaldırılmasıyla yetinmekte ve düzenin yanında yer almaktadır: ***İşçi demokrasisi*** ile ***burjuva liberalizmi*** arasında kararsız kaldığı bile hemen hemen yoktur. Sınıflar - ***dışı*** sosyalizm ve sınıflar ***dışı*** politika üzerine kurulu bütün doktrinlerin anlamsız, boş birer gevezelik örneği oldukları gittikçe biraz daha iyi anlaşılmaktadır.

1871 Paris Komünü, burjuva reformlarının evriminin son noktası olmuştur. Cumhuriyet, yani sınıf ilişkilerinin en az gizli şekilde ortaya döküldüğü Devlet düzeni, sağlamlaşıp pekişmesini proletaryanın kahramanlığına borçlu olacaktır.

Avrupa'nın bütün öteki ülkelerinde de, daha bulanık ve daha eksik bir evrimden geçmelerine rağmen, burjuva toplumunun kurulduğunu görüyoruz. Bir fırtınalar ve ihtilâller çağı olan ilk dönemin sonunda, Marx öncesi sosyalizm ***ölmüş*** bulunmaktadır. İlk Enternasyonal (1864 - 1872) ve Alman sosyal-demokrasisi gibi, bağımsız ***proleter*** partileri kurulmuştur.

II

İkinci dönem (1872-1904), «barışçı» karakteri ve ihtilâllerin yokluğuyla birinciden ayrılır. Batı dünyası burjuva ihtilâlleriyle olan işini bitirmiştir.

Batı dünyası, gelecek dönüşümlerin «barışçı» hazırlık dönemine girmektedir. Hemen her yerde, temelî proletarya olan, burjuva parlemantarizmini kullanmayı öğrenen, kendi basınlarını, eğitim merkezlerini, sendikalarını ve kooperatiflerini yaratmayı becerebilen sosyalist partiler kurulmaktadır. Marx'ın doktrini tam bir zafer kazanarak ***enlemesine yayılmağa*** başlemıştır. Proletaryanın güçlerinin ayıklanması ve toplanması, gelecek savaşlara hazırlanışı, ağır ağır ama güvenle yürümeğe koyulmuştur.

Tarihin öylesine bir diyalektiği vardır ki, marksizmin teori alanındaki zaferi, marksizm düşmanlarını da marksist ***gibi görünmeğe*** zorlar. İçten çürüyüp kokuşmuş olan liberalizm, sosyalist ***opportünizm*** kılığı altında yeniden canlanma çabasındadır. Kuvvetlerin büyük savaşmalara hazırlık dönemini opportünistler, bu savaşmalardan vaz geçiş dönemi olarak yorumlarlar. Onlara bakarsanız, ücretli kölelik karşısındaki düzelme, kölelerin birkaç metelik uğruna hürriyet haklarından vaz geçmeleri pahasına gerçekleşmektedir. Hatta, «sosyal barış»ı (kölelik içinde, kölece barışı) salık verirler. Ve sosyalist parlamenterler arasında, işçi hareketinin çeşitli yöneticileri ve «sempatizan» aydınlar arasında sayısız taraftarları vardır.

III

Opportünistler «sosyal barış»ı över ve «demokrasi düzeni» içinde fırtınalardan kaçınmak ihtimalini ortaya dökerken, Asya'da bütün dünyayı saracak olan büyük fırtınalara yeni bir kaynak açılıyordu. Rus İhtilâlini Türk, İran ve Çin ihtilâlleri izledi. Bugün yaşadığımız çağ, bu fırtınaların ve bunların «dönerek» Avrupa'da «yankılanmaları»nın çağıdır. Bugün bütün «uygar» sırtlanların açlığını kamçılayan büyük Çin Cumhuriyetinin kaderi ne olursa olsun, artık hiç bir güç, Asya'ya o eski feodalizmi geri getiremeyecek, Asyalı ve yarı-asyalı halk yığınlarının kahraman demokratizmini söndürüp süpüremeyecektir.

Avrupa'da kapitalizm karşısında kesin mücadelenin uzun zaman ertelenmesi, kitle hareketlerinin gelişim ve hazırlık şartlarıyla ilgisiz kimseleri umutsuzluğa sürüklemiştir. Bu anarşist umutsuzluğun ne denli kör ve korkak olduğunu şimdi görüyoruz.

Sekiz yüz milyon insan varlığıyla güçlü koskoca bir Asya'nın Avrupa'da yaşarmış idealler uğruna mücadeleye katılmasından biz, umutsuzluk değil tam tersine umut ve cesaret alıyoruz.

Liberalizmin aynı alçaklık ve tembelliğini, proletarya ile her türlü burjuvazi arasındaki aynı kesin sınırı, demokratik kitlelerin bağımsız oluşunun oynadığı aynı büyük rolü, Asya ihtilâllerinde de gördük. Avrupa ve Asya'daki bütün deneylerden sonra gelip de gene sınıflar - ***dışı*** bir politikadan ve sınıflar - ***dışı*** bir sosyalizmden dem vuranları bir kafese koyup panayırlarda sergilemek gerekir.

Asya'nın ardından Avrupa da kımıldamağa başlıyor ama Asya tarzında değil, 1872-1904 arasının «barışçı» dönemi bir daha geri gelmemek üzere geçmiştir. Hayat pahalılığı ve tröstlerin aman vermez pençesi, ekonomik savaşın şimdiye dek rastlanmadık şekilde şiddetlenmesine, liberalizm tarafından en fazla bozulmuş olan İngiliz işçilerini dahi sarsıp kımıldatacak şekilde şiddetlenmesine yol açmıştır. Yunkerlerin ve burjuvazinin en sağlam, en «fire vermez» ülkesi olan Almanya'da bile bir politik kriz, gözlerimizin önünde oluşup gelişmektedir. Deflce silahlanma ve emperyalist politika bugünün Avrupa'sını «sosyal barış»la ilgisi olmayan bir barut fıçısına döndürmüştür. Buna karşılık da, ***bütün*** burjuva partilerinin çözülüşünü ve proletaryanın gittikçe biraz daha olgunlaştığını görüyoruz.

Mart 1913

KÜÇÜK BURJUVA SOSYALİZMİ İLE PROLETARYA SOSYALİZMİ

Bugün Avrupa'da çeşitli sosyal doktrinler arasında marksizm ortalığa baştan başa hâkim durumdadır. Sosyalist rejimin kurulması yolunda yapılan mücadele de sosyal - demokrat partiler kılavuzluğundaki işçi sınıfının mücadelesinden ayrılmaz olmuştur. Ama marksist doktrine dayanan proletarya sosyalizminin bu tam hâkimiyeti birdenbire değil, anarşizm ve küçük burjuva sosyalizmi gibi her cinsten gerici doktrinlere karşı uzun ve sarp bir mücadelenin sonunda gerçekleşebilmiştir. Daha yirmi yıl öncesine kadar Almanya'da bile marksizm yerine, proletarya sosyalizmi ile küçük burjuva sosyalizmi arasında yer alan eklektik, ikisi arası, karma görüşler revaçtaydı. Fransa, İspanya,

Belçika gibi Latin ülkelerdeyse ileri işçiler arasında en yaygın doktrinler, proletaryanın değil de küçük burjuvanın görüş açısını dile getiren anarşizm, blankizm (Blanqui'cilik) ve prudonizm (Proudhon'culuk) idi.

Özellikle son birkaç onyıldan beri marksizmin bu hızlı ve tam zaferi neden ileri geliyor? Çağdaş toplumların bütün politik ve ekonomik gelişimi devrimci hareketin ve ezilen sınıfların bütün deneyleri, marksist görüşlerin doğruluğunu her geçen gün biraz daha ortaya koymaktadır. Küçük burjuvazinin düşkünleşip yozlaşması her türlü küçük burjuva önyargılarının dikiş tutturamayıp sillinmesi sonucunu kaçınılmaz şekilde doğuracaktı. Ve kapitalizmin gelişmesiyle kapitalist toplumdaki sınıf çatışmasının şiddetlenmesi de proletarya sosyalizminin getirdiği fikirler lehinde eşsiz bir propaganda olmuştur.

Rusya'nın geriliği, çeşitli gerici sosyalist doktrinlerin memleketimizde sağlam köklere sahip oluşlarını açıklar. Devrimci Rus düşüncesinin çeyrek yüzyıldan beri bütün tarihi, marksizmin halkçı (popülist) küçük burjuva sosyalizmi karşısındaki mücadelesinin de tarihi olmuştur. Ve Rus işçi hareketinin çabucak büyümesi ve şaşkınlık verici başarıları, marksizmin Rusya'daki zaferini sağlamışsa da, net şekilde devrimci bir köylü hareketinin —özellikle 1902'den sonra Küçük-Rusya'daki ünlü köylü isyanlarından sonra— gelişimi de, köhne popülizmin belli ölçüde canlanmasına yol açmıştır. Bugün devrimci-sosyalist diye adlandırılan bütün o kişilerin ideolojik hazinesi, eski köhnemiş popülizmin (revizyonizm, bernştaynizm, Marx'ın eleştirilmesi gibi) son moda Avrupa oportünizmine bulanmış şekliyle doludur. İşte bunun içindir ki marksistlerin, su katılmadık popülistlerle olduğu kadar devrimci-sosyalistlerle de giriştikleri tartışmaların merkezinde, köylü meselesi yer almaktadır.

Halkçılık (popülizm) belli bir ölçüye kadar tutarlı bir doktrin yapısına sahiptir. Kapitalizmin Rusya'daki hâkimiyetini inkâr ediyor, proletaryanın öncü savaşçıları olarak büyük sanayi işçilerinin rolünü inkâr ediyor, burjuva siyasî hürriyetinin ve burjuva siyasî devriminin önemini tanımıyor ve küçük tarım işletmeli köylü topluluklarından hareket edecek bir sosyalist devrimi hemen gerçekleştirmeyi tasarlıyordu. Bugün bu ana yapıdan tek tük parçalardan başka hiç bir şey kalmamıştır ortada. Ama bugünkü tartışmalarda yanılmalarda yanılmadan ilerleyebilmek ve karşı tarafın işi safsataya boğmasını önleyebilmek için, devrimci-sosyalistlerimizin işledikleri hataların ortak popülist temellerini gözden uzak tutmamak gerekir.

Popülistler, Rusya'nın geleceğinin mujik'te, küçük köylüde olduğunu düşünüyorlardı. Bu fikirleri de kaçınılmaz biçimde, hem de köylü bucaklarının, köylü topluluklarının sosyalist karakterine olan inançlarından, hem de kapitalizmin Rusya'da hiç bir vakit tutunamayacağına olan inançlarından ileri geliyordu. Marksistlerse, Rusya'nın geleceğinin işçide olduğunu düşünüyorlardı, ve Rus kapitalizminin tarım ve sanayi alanlarındaki gelişimi, onların ne kadar doğru düşündüklerini her geçen gün biraz daha meydana çıkartmaktadır. İşçi hareketi, bugün Rusya'da üstü almış durumdadır. Köylü hareketine gelince, marksizmle popülizmi ayıran bütün uçurum bu hareketi *görüş* ve değerlendiriş farklarında olduğu gibi meydana çıkmaktadır. Bir popülistin gözünde, köylü hareketi marksizmi kesin olarak yalanlamaktadır. Çünkü bu hareket, hemen bir dolaysız sosyalist devrime taraftardır, hiç bir politik burjuva hürriyetini tanımamaktadır ve kendine temel olarak da büyük değil küçük tarım işletmesini seçmiştir. Sözün kısası, bir popülist için köylü hareketi, gerçekten sosyalist ve dolaysız sosyalist bir harekettir. Popülistlerin köylü topluluğuna inancı ve popülist anarşizm, bu vargıların kesin karakterini açıklamaya yeter.

Bir marksistin gözündeyse, köylü hareketi sosyalist değil, demokratik bir harekettir. Öteki ülkelerde olduğu gibi Rusya'da da bu hareket, sosyal ve ekonomik muhtevası bakımından burjuva olan demokratik devrimin ilk ve zorunlu yoldaşıdır. Çünkü hiç bir şekilde, burjuva rejiminin temellerine, pazar ekonomisine ve Sermaye'ye karşı değildir. Tam tersine, kırdaki kapitalizm öncesi derebeylik ilişkilerine ve tüm derebeylik kalıntılarının belli başlı desteği olan büyük toprak mülkiyetine karşıdır bu hareket. İşte bunun içindir ki, köylü hareketinin kesin zaferi kapitalizmi ortadan kaldırmak yerine kapitalizmin gelişimi için ortalığı açar, bu gelişimi hızlandırır ve daha yaygın ve belirli hale getirir. Ve köylü hareketinin kesin zaferi de bir burjuva cumhuriyeti için gerekli temeli yaratır.

İşte, devrimci-sosyalistlerle sosyal-demokratları temel doktrin meselelerinde ayıran uçurumu olanca açıklığıyla ölçmek isteyen herkesin iyice anlaması gereken iki karşıt görüş. İlk görüşe göre, köylü hareketi sosyalist bir harekettir. İkinci görüşe göreyse, bir demokratik burjuva hareketi. Bizim devrimci-sosyalistlerimizin, gelenekçi marksistlerin köylü meselesini sözüm ona «değerlendiremedikleri»ni durmadan söyleyip tekrarlarken, kendi bilgisizliklerini, kendi cehaletlerini ispatladıkları işte burada ortaya çıkıyor. Ve bu sefil bilgisizliği yıkmak için tek yol var: İşin abc'sini tekrarlamak, eski tutarlı popülist görüşleri hatırlatıp açıklamak ve gerekirse yüzüncü, birinci kere bıkıp usanmaksızın göstermek ki ayrıldığımız asıl nokta köylü meselesini göz önüne almayı istemek ya da istememek değil, bu meseleyi tanımak ya da tanımamak değildir, çağdaş köylü hareketini ve Rusya'nın bugünkü köylü sorununu ***değişik açılardan değerlendirme*** durumumuzdur. Marksistlerin Rusya'daki köylü meselesine «gereken önemi vermediği»ni iddia etmek, her şeyden önce bilgisizliğini ortaya koymak demektir, çünkü Plekhanov'un yirmi yıl önce yayınlanan «Görüş ayrılıklarımız»ından tutun bütün Rus marksistlerinin belli başlı yazı ve kitapları özellikle, popülistlerin Rus köylü sorununu ve kavrayış şekillerindeki yanlışlığı açıklamağa uğraşmaktadır. Marksistlerin Rusya'da köylü meselesine «gereken önemi vermediği»ni iddia etmek, ikinci olarak da, bugün gerçekten ortada duran prensip ayrılığını değerlendirmekten kaçmak olur. Ayrılık da, bir daha tekrarlayalım, şu: Bugünkü köylü hareketi bir demokratik burjuva hareket midir, değil midir? Bu hareket, objektif amaçları bakımından, derebeylik kalıntılarına karşı yönelmiş midir, yönelmemiş midir?

Devrimci-sosyalistler bu ana soruya açık ve kesin bir cevap verememişlerdir, veremeyeceklerdir de. Çünkü Rus köylü meselesinde, modern marksist görüşle eski popülist görüşü durmaksızın karıştırıp bulandırmaktadır. Ve marksistlerin gözünde, devrimci sosyalistlerin küçük burjuva görüşlerinde tutunmaları, küçük burjuvazinin ideologları oluşları da, köylü hareketinin değerlendirilmesi konusunda fantezilerden ve küçük burjuvalara özgü aldanışlardan kurtulamadıkları içindir.

Yeni baştan alalım. Rusya'daki çağdaş köylü hareketinin özlemleri nedir? Toprak ve hürriyet. Bu hareketin kesin zaferi kazanması ne getirecek, ne sağlayacaktır? Hürriyeti elde ettiği vakit hareket, büyük toprak ağalarının ve yüksek rütbeli memurların Devlet üzerindeki hâkimiyetine son verecektir. Toprağı elde ettiği vakit de, büyük ağaların topraklarını köylülere teslim edecektir. En tam hürriyet ve büyük ağaların en tam şekilde topraklarından edilmesi, pazar ekonomisini ortadan kaldıracak mıdır? Hayır. En tam hürriyet ve büyük ağaların en tam şekilde topraklarından edilmesi, bucak toprağından ya da «toplumsallaştırılmış» topraktan bireysel köylü ekonomisini söküp atacak mıdır? Hayır. En tam hürriyet ve büyük ağaların en tam şekilde topraklarından edilmesi, sayısız hayvan sahibi zengin köylüyle gündelikçi tarım işçisini, yani köy burjuvazisi ile tarım proletaryasını ayıran uçurumu yok edecek midir? Hayır Tam tersine, büyük toprak ağalarının üst *kast*'ının, üst tabakasının yenilgisi yıkılışı ne kadar tam olursa, proletarya ile burjuvazi arasındaki *sınıf* uyuşmazlığı da bir o kadar derinleşecektir. Köylü ayaklanmasının tam zaferi, objektif olarak, ne getirecek, ne sağlayacaktır? Bu zafer, tüm derebeylik kalıntılarını kökünden kazıyacak ama toplumun zengin ve yoksul, burjuva ve proleter olarak bölünüşüne el sürmeyeceği için, burjuvazinin, yani kapitalizmin hâkimiyetini olduğu gibi bırakacaktır. Bugünkü köylü hareketi niçin demokratik burjuva bir harekettir? Büyük toprak ağalarının ve yüksek rütbeli memurların iktidarına son vererek toplumda demokratik bir rejim yarattığı, ama bu demokratik toplumun burjuva temellerini

değiştirip sermayenin hâkimiyetine son vermediği için. Çağdaş köylü hareketi karşısında bilinçli bir işçinin, bir sosyalistin tutumu ne olmalıdır? Bu hareketi desteklemek, büyük toprak ağalarının iktidarına son verebilmeleri için köylülere en enerjik şekilde ve sonuna kadar yardım etmek. (...)

Bilinçli bir işçi, sosyalist mücadele için demokratik mücadeleyi, ya da demokratik mücadele için sosyalist mücadeleyi unutabilir mi? Hayır, bilinçli bir işçi kendine sosyal-demokrat sıfatını yakıştırıyorsa, bu iki mücadelenin birbirine olan ilişkisini anlamış demektir. İşte bunun içindir ki o işçi, sosyalizme ulaşabilmek üzere, demokratizmin tutarlı ve tam şekilde gerçekleşmesine çalışır. Demokratik mücadeleyle sosyalist mücadelenin şartları neden birbirlerinin aynı değildir? İşçilerin bu iki mücadelenin her ikisinde de ayrı ayrı müttefikleri olacağı için. İşçiler demokratik mücadeleyi, burjuvazinin bir kısmı ve özellikle küçük burjuvazisiyle ortak ve yanyana yürütürler, sosyalist mücadeleyi ise bütün burjuvaziye karşı. Yüksek rütbeli memura ve büyük toprak ağasına karşı bütün köylülerle, hatta geçimi yerinde ve zengin köylülerle ortak ve yan yana mücadele edilebilir, edilmelidir de. Ama burjuvaziye, ve yani bu arada zengin köylülere de, karşı ortak ve güvenli mücadele ancak ve ancak tarım proletaryasıyla mümkündür.

Marksizmin bu ilk hakikatlarını, devrimci-sosyalistlerin hiç yanaşmamayı tercih ettikleri bütün bu gerçekleri hatırlayacak olursak, bu kişilerin marksizme karşı son ve en «yeni» itirazlarını rahatça gözden geçirip değerlendirebilirsiz.

Revolutsiyonnaya Rosya, 75 no. lu sayısında şöyle haykırıyor: «Toprak ağasına karşı proletaryayı daha başlangıçta desteklemek yerine, önce genellikle bütün köylüleri toprak ağasına karşı desteklemeğe, sonra da (yani aynı zamanda) genellikle bütün köylülere karşı proletaryayı desteklemeğe ne ihtiyaç vardı? Üstelik marksizmle bu işin ne ilgisi olabileceğini de yalnız Allah bilir.» (...)

Kapitalist üretim ilişkilerinin var olduğu her yerde (ve sırası gelmişken devrimci - sosyalistlerimize haber verelim ki, bu ilişkiler köylü bucağında bile, yani onlarca baştan ayağa «toplumsallaştırılmış» olan topraklarda bile vardır) proletarya, burjuvaziye karşı dövüşmektedir. Küçük toprak sahipleri ve küçük burjuvalar halindeki köylü kitlesi de bütün derebeylik kalıntılarına, memurlara ve büyük toprak ağalarına karşı mücadele etmektedir. Bu iki sosyal savaşın farklılığını, ayrı cinstenliğini görmemek için, ekonomi politikten hiç bir şey anlamamak ve bütün dünyadaki ihtilâllerin tarihinden hiç bir ders almamış olmak gerekir. «Daha baştan» sözcüklerinin ardına gizlenip bu iki savaşın ayrı cinsten karakterine gözlerini yummak, başını kuma gömmek ve gerçeğin her türlü analizinden kaçmak demektir.

Devrimci-sosyalistler, eski populizminin görüş birliğini yitirmekle kalmayıp popülistlerin doktrinindeki birçok noktaları da unutmuş görünüyorlar. *Revolutsiyonnaya Rosya* aynı makalede şöyle yazıyor: «Köylü kitlesinin büyük toprak ağalarını mallarından etmesine yardımcı olmakla B. Lenin bilmeyerek, kapitalist tarımın zaten az çok gelişmiş biçimlerinin yıkıntıları üzerine küçük burjuva ekonomisinin kuruluşunu kolaylaştırmış oluyor. Gelenekçi marksizmin görüş açısına göre bu davranış, geriye doğru atılmış bir adım değil de nedir?»

Utanın, efendiler!.. *B. Nikolay'ın Görüşleri*'ne, *Kapitalizmin Kaderi*'ne ve bilgeliğinizin öteki kaynaklarına dönüp bakın. O vakit hatırlayacaksınız ki, Rusya'da büyük toprak mülkiyeti, bağrında derebeylik ve kapitalizmin karakterlerini toplayan mülkiyettir. Angaryanın sürüşü demek olan emek ödüncü (prestation) yoluyla bir ekonomi sisteminin varlığını göreceksiniz. Ve Marx'ın *Kapital*'inin, hani şu gelenekçi marksist kitabın, üçüncü cildine bir göz atacak olursanız öğreneceksiniz ki dünyanın hiç bir yerinde, küçük burjuva köylü ekonomisinin aracılığı olmaksızın feodal ekonominin evrimi ve kapitalist ekonomiye dönüşümü gerçekleşmemiştir, gerçekleşmezdi. Çok basit ve ne idüğü çoktan anlaşılmış bir yola beş vuruyorsunuz marksizmi yıkmak için: Marksizme, büyük feodal işletmeden büyük kapitalist işletmeye aralıksız ve doğrudan doğruya geçilir şeklinde basit ve karikatür hâline getirilmiş bir görüş yüklüyorsunuz! Şöyle yargılıyorsunuz işleri: Büyük toprak işletmelerinin ürünleri küçük köylü işletmelerinin rekoltesinden üstündür, öyleyse büyük ağaların topraklarının ellerinden alınması geriye doğru bir adımdır. İlkokul çocuklarına yaraşır bu yargılama. Bir parça düşünün, baylar: Derebeylik düzeninin yıkılışı sırasında, düşük verimli köylü toprağının yüksek verimli ağa topraklarından ayrılması «geriye doğru bir adım» değil de neydi?

Rusya'daki modern büyük toprak işletmesi, derebeylik ve kapitalizmin karakterlerini bağrında toplar. Köylülerin büyük toprak ağaları karşısında bugünkü mücadelesi, objektif değer ve kapsamı bakımından, derebeylik kalıntılarına karşı bir mücadeledir. Ama bütün tek tek durumları ayırdıktan sonra her durumu ayrıca ölçüp tartmak ve derebeyliğin bitip pür kapitalizmin başladığı noktayı matematik bir kesinlikle bulmağa girişmek, kendi ukalâlığını marksistlere yüklemekten başka bir şey olamaz. Bir bakkaldan satın alınan erzağın fiyatında, değer emek payıyla hırsızlık payını hesaplayamadık diye, değer-emek teorisini inkâr mı edelim, baylar?

Modern büyük toprak işletmesi, derebeylik ve kapitalizmin karakter ve çizgilerini bağdaştırmaktadır. Bundan hareket ederek ödevimizin her küçük çizgi ve karakteri her ayrı durumda ölçüp biçmek olduğunu çıkarmak bizim harcımız değildir, ukalâların harcıdır. Ve gene bundan davranarak, iki ayrı cinsten sosyal savaşı ayırıp seçmeğe «ihtiyaç» olmadığı sonucuna varmak da ütopyacılık olur. Bundan hareket ederek bir tek sonuca varabiliriz: Programımızda ve taktiğimizde, kapitalizm karşısında pür proletarya mücadelesi ile bütün demokrat unsurların (ve bütün köylülerin) derebeylik karşısındaki mücadelesini bağdaştırmak, birleştirmekle yükümlüyüz.

Bugünkü yarı-feodal büyük toprak işletmasinin kapitalist karakteri ne kadar gelişmişse, tarım proletaryasını bağımsız bir organizasyon halinde şimdiden toplayıp bir araya getirmek de bir o kadar gerekiyor demektir, çünkü yarın herhangi bir müsadere anında sadece kapitalist ya da sadece proletaryen uyuşmazlık ve çatışkı ancak bu toplayıp birleştirmeyi gerçekleştirdiğimiz takdirde daha çabuk ortaya çıkabilecektir. Büyük toprak işletmesindeki kapitalist çizgiler ne kadar belirmişse, ağa topraklarının demokratik müsaderesi sosyalizm için gerçek mücadeleyi bir o kadar alevlendirip hızlandıracak demektir. Bu aynı zamanda, «toplumsallaştırma» sözcüğüne dayanarak demokratik devrimi gözlerde büyütüp gönüllerde yüceltmenin, yani idealize etmenin ne kadar tehlikeli bir tutum olduğunu da gösterir. Derebeylikle kapitalizmin büyük toprak işletmesinde kucaklaştığı gerçeğinden çıkan sonuç, işte budur.

Demek ki, sadece proletaryen mücadeleyi köylünün genel mücadelesiyle birleştirmek ama bu iki mücadeleyi birbirine karıştırmamak gerekir. Genel demokratik mücadeleyi ve köylünün genel mücadelesini desteklemek, ama bu mücadelenin içinde hiç bir vakit erimemek gerekir...

DEVLET ÜZERİNE

11 Temmuz 1919'da Sverdlov Üniversitesinde verilen konferanstan

Bu meseleyi en bilimsel şekilde inceleyebilmek için, Devlet'in köklerini ve evriminil kısaca gözden geçireceğiz. Bir sosyal bilim meselesinde, çatışan fikirlerin çeşitliliği ve detayların çokluğu arasında kaybolmamak ve probleme en doğru şekilde yanaşıp çözebilmek için en güvenli metot, yani bilimsal bir incelemenin en önemli şartı, söz konusu meselenin tarih içindeki temel gelişimini göz önüne almaktır. Bir başka deyişle, o meselenin ve olayın tarih içinde nasıl oluşup meydana geldiğini, tarihsel gelişiminin belli başlı aşamalarını (safhalarını) bilmek ve olayın işte bu açıdan, bu gelişim açısından bugün ne olduğuna bakmak gerekir.

Devlet meselesiyle ilgili olarak, Engels'in yazdığı *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devlet'in Kökü* adlı kitabı okuyacağınızı umarım. İçindeki her satıra güvenebileceğiniz, tarihsel ve politik açıdan son derece zengin bir belge hazinesine dayanan ve modern sosyalizmin ana kitaplarından biridir

bu. (...) Kitap, Devlet'in doğuşunu tarih açısından çizmekle başlar.

Bütün öteki meseleleri olduğu gibi (söz gelimi, kapitalizmin doğuşu, insanın insan tarafından sömürülmesi, sosyalizmin doğuşu ve onu doğuran şartlar gibi) bu meseleyi de ciddî olarak ve güvenle inceleyebilmek için, her şeyden önce tarihsel gelişimine bir göz atmak gerekir. Ve bu açıdan, burada dikkatimizi çevirmemiz gereken nokta, Devlet'in her zaman var olmadığıdır. Bir zamanlar Devlet yoktu. Devlet, toplumun sınıflara bölündüğü sırada ve yerde doğmuştur. İnsanın insan tarafından sömürülmesinin ve toplumun, esirler ve esir sahipleri olarak, sınıflara bölünmesinin ilk şeklinden önce yeryüzünde ataerkil, yani pederşâhî yani atanın gücünden kaynak alan aile ya da (Latincede) ortak atalardan türemiş, akrabalık bağlarıyla birbirine bağlı insanlar topluluğu anlamına *clanale*, yani klan vardı. Ve bugün de bazı ilkel halklarda bu eski çağların kalıntılarına rastlamak mümkündür. Bu ilkel kültürü konu olarak alan herhangi bir kitabı karıştıracak olursanız, toplumun köle sahipleri ve köleler diye ikiye bölünmediği gibi çağı belgeleyen sayısız anı, işaret ve tasvirle karşılaşırsınız. Sonradan da karşınıza, sistemli şekilde cebir metodları kullanan ve insanları bu cebir yollarıyla yöneten bir alet çıkar. Devlet dedikleri, işte bu alettir.

İnsanların küçük klan'lar halinde yaşadığı, tarihsel gelişimin ilk basamaklarında emekliliği, handiyse vahşilikle sınır sınıra olan ilkel toplumda, bugünkü uygar insanlığın bin yıllarla ayrıldığı o çağlarda, Devlet'ten iz ve eser yoktur. Bu toplumda, kalan yaşlılarının ve büyüklerinin iktidar ve gücünü otoritesini, onlara beslenen saygıyı ve onlarla süren gelenek ve görenekleri buluyoruz. (...)

Dinsel doktrinleri, yapmacıkları, felsefe sistemlerini, burjuva bilginlerinin fikirlerini bir yana bırakıp da işlerin gerçeğine nüfuz etmeğe yönelecek olursak, Devlet'in toplum tarafından yaratılmış bu hükümet etme, yönetme aleti olduğunu edebilmek için de (...) bir baskı aletine (...) ihtiyacı olan birtakım insanların ortaya çıkışıyla var olmuştur Devlet.

Ama Devlet'in var olmadığı, toplumsal ilişkilerin ve hatta toplumun, toplum hayatındaki disiplinin ve çalışma düzeninin köklü alışkılara ve geleneklere, klan büyüklerine ya da o vakitler durumları erkeklerinkine eşit olmakla kalmayıp bazan onlardan da üstün olan kadınlara beslenen saygıya ve itaat duygusuna dayanan, işleri yönetmek için de birtakım insanların uzmanlaşmadığı bir çağ yaşanmıştır. Tarih bize gösteriyor ki Devlet (...) toplumun sınıflara bölündüğü, yani bir kısım insanların başka bir kısım insanların emek ürünlerini kendilerine mal edip özünlediği, yani bir kısım insanların başka bir kısım insanları sömürdüğü sırada ve yerde ortaya çıkmıştır.

Toplumun bu sınıflara bölünüşü, bizim için, tarihsel akışın en esaslı olayıdır. Binyıllar boyunca, istisnasız bütün ülkelerde rastladığımız bütün insan toplumlarının evrimi bizle hep aynı gelişimin mantığını, şaşmazlığını, düzenliliğini ve genel kanununu göstermektedir: Önce ataerkil, ilkel, aristokrasi (soylular sınıfı)'si olmayan bir toplumun yerine kölelik üzerine kurulu köleci bir toplum gelmiştir. Bugünkü bütün uygar Avrupa bu yoldan yürümüştür, iki bin yıl önce Avrupa'da baştan başa kölelik düzeni saltanat sürmekteydi. Dünyanın öbür taraflarındaki halkların büyük çoğunluğu için de aynı gelişim söz konusudur. Bugün bile az evrilmiş bazı halklarda kölelik düzeninin izleri sürüp gelmektedir ve hatta örneğin Afrika'da, bu düzene bağlı bazı kurumlara bile rastlamak mümkündür. Köle sahipleri ve köleler işte ilk büyük sınıf ayırımı. Bütün üretim araçları, yani toprak, kaba ve ilkel de olsa her türlü aletler ve tabii alet gibi kullanılan insanlar, birincilerin elindeydi ve adları, köle sahibi idi bunların. Ötekiler, ikinciler ise, birincilerin yararına çalışan kölelerdi.

Bu toplum biçimini, tarihin akışı içinde, adına derebeylik dediğimiz bir başka toplum biçimi izleyecektir. Ülkelerin büyük çoğunluğunda, kölelik düzeninin gelişimi derebeylik düzenini doğurmuştur. Feodal toprak ağaları, feodal toprak beyleri ve derebeylerine bağlı köylüler: İşte bu toplumun temel bölünüşü budur. İnsanlar arasındaki ilişkilerin biçimi artık değişmiştir. Köle sahipleri köleleri, malları olarak, yani mülklerinin bir parçası olarak kabul ediyorlardı ve kölelik düzeninin kanunu diyordu ki, köle tamamıyla sahibine ait olan bir eşyadır. Derebeylik düzenindeyse, serf köylü gerçi gene bağımlıydı ve sınıf baskısı altındaydı ama, derebeyinin köylüyü bir eşya gibi tasarruf etmek, kullanmak, ona sahip olmak hakkı artık yoktu. Derebeyi sadece köylünün emeğinin ürünlerini kendine mal etme, yani özünleme ve köylüyü belirli bir takım yükümleri (vecibe) yerine getirmesi için zorlama hakkına sahipti. Aslında hepiniz bilirsiniz ki, pratik açıdan ele alınınca serf'lik, özellikle uzun zaman saltanat sürdüğü ve en hoyrat ve en kaba biçimlere büründüğü memleketimizde, kölelikten farksızdır.

Sonradan, ticaret gelişip bir dünya pazarı yavaş yavaş kurulmaya başladıkça, paranın dolaşımı yaygınlaşıp geliştikçe, feodal toplumda yeni bir sınıf, kapitalistlerin sınıfı belirdi. Sermayenin gücü, emtia mübadelesinden ve paranın gücünden doğmuştu. 18'inci yüzyıl boyunca, daha doğrusu 18'inci yüzyılın sonlarından başlayarak ve bütün 19'uncu yüzyıl boyunca, dünyanın her yerinde ihtilâller patlak verecektir. Derebeylik, Batı Avrupa'nın bütün ülkelerinde yıkılacaktır. Rusya'da bu yıkılış, ötekî ülkelere göre daha geç gerçekleşmiştir. Rusya'da, 1861'de bir dönüşüm olmuş ve eski toplum biçiminin yerine bir başka toplum biçimi yerleşmiştir. Bu yeni toplumda, serf'liğin kalıntı ve izleri sürmekle birlikte, esas sınıf ayırımı bir başka biçime bürünmüştür.

Sermayeyi ellerinde tutanlar, toprak sahipleri ve fabrika patronları bütün kapitalist ülkelerde, nüfusun çok küçük bir azınlığını meydana getirmelerine karşılık, milletin bütün emeğini buyruklarında tutarlar ve bu sayede bütün emekçiler kitlesini kukla gibi oynatır, baskı altına alır ve sömürürler. Büyük çoğunluğu proleter'lerden, ücretli işçilerden meydana gelen bu emekçi kitlesi, geçinebilmek için kol kuvvetini, emek gücünü satmak zorundadır. Kapitalizme geçişle birlikte, serflik zamanında zaten esaretini yitirmiş ve bozguna uğrayıp dağılmış olan köylülerin ezici çoğunluğu proleter'e dönüşürken küçük bir kısmı da, ötekileri sömürmek yoluyla zenginleşerek, toprak burjuvazisini meydana getirir.

Toplumun köleliğin ilkel biçimlerinden serfliğe, sonra da kapitalizme geçişi demek olan bu temel noktayı hiç bir zaman unutmamalısınız. Çünkü ancak bu temel noktayı göz önünde tutmakla ve bütün politik doktrinleri bu ana çerçeve içine yerleştirmekle, bu doktrinlerin aslında ne demek istediklerini doğru dürüst anlayıp değerlendirebilirsiniz. İnsanlık tarihinin bu büyük dönemlerinin her biri —kölelik, serflik, kapitalizm— yüzyılları kaplamaktadır ve gene her biri, sayısız doktrinler, fikirler, politik ihtilâller ve siyasî biçimlerle doludur. Öyle ki, toplumun sınıflara bölünmesi ve sınıf egemenliği biçimlerinin değişip dönüşmesi esas olarak alınmadıkça ve bütün sosyal, ekonomik, politik, manevî ve dinsel meselelerle bu esas açısından değerlendirilip irdelenmedikçe, bu şaşırtıcı ve sersemletici —ve sırası gelmişken söyleyelim ki, her şeyden önce burjuva politika adamlarının, burjuva filozof ve bilginlerinin siyasî teorileriyle—, karışık ve bol çeşitli doktrinler yığınının içinden çıkmağa imkân yoktur.

İşte Devlete', temeldeki bu sınıf ayırımı açısından bakacak olursanız göreceksiniz ki, toplumun sınıflara bölünmesinden önce Devlet yoktur. Ama toplumun sınıflara ayırımı ufukta görünüp gittikçe daha belirgin hâl aldıkça Devlet de yavaş yavaş doğmuş ve gittikçe sağlamlaşıp oturmuştur. İnsanlık tarihinde yüzlerce ülke köleliği, serfliği ve kapitalizmi yaşamıştır ve bugün de yaşamaktadır. Bu ülkelerin her birinde, bütün politik olgulara ve insanlık tarihinin gelişimine iç içe bağlı bütün ihtimallere rağmen, kölelikten serfliğe ve kapitalizme geçişte ve bugün kapitalizme karşı girişilen evrensel uğraşta hep, hep Devlet'i bulacaksınız karşınızda. Tarih boyunca Devlet, toplumun yapısından fışkıran ve yalnız, ya da hemen hemen yalnız ama özellikle yönetmek, idare ve hükümet etmekle uğraşan insanların meydana getirdiği bir aygıt, bir cihaz olmuş-

tur. (...)

Toplum sınıflara ayrılmadan önce, yani insanların ilkel şartlar içinde çalıştığı, insanlar arasında daha büyük bir eşitliğin hüküm sürdüğü ve emeğin üreticiliğinin henüz pek düşük olduğu, yani sözün kısası, ilkel insanın varlığını sürdürebilmek için gerekli şeyleri zoru zoruna sağlayabildiği çağlarda, topluma hâkim ve onu yönetmekle yükümlü bir insan topluluğuna ihtiyaç yoktu, böyle bir insan topluluğu olmadı nitekim. Ama toplumun sınıflara ilk bölünüşü, yani kölelik düzeni belirince ve en ağır tarım işlerinde tükeninceye dek çalıştırılan bir sınıf insanlar fazladan bir ürün yaratıp kölelerin sefil varlığı için gerekli sayılmayan bir fazlalık köle sahipleri tarafından mal edilmeğe başlayınca, bu köle sahipleri sınıfının varlığı sağlamlaşıp pekişmiş ve güven altına girmiş olacaktır.

Ve köleci Devlet doğdu. Köle sahiplerine bütün kölelerin baş eğmesini, itaat etmesini sağlayan bir aygıttı bu. O vakitler toplum da Devlet de, bugünküne göre çok daha sınırlı ve dardı, çok daha küçük boyutluydu, elindeki ulaşım imkânları bugünkülerle karşılaştırma kabul etmez biçimde ilkeldi. Çağdaş haberleşme araçlarından eser yoktu ortada. Dağlar, ırmak ve denizler, şimdiye göre çok daha büyük ve çok daha aşılmaz birer engeldi, ve bir Devlet'in coğrafi sınırları da tabii çok daha kısıtlıydı. Yani, teknik bakımdan yetkinlikten zaten yoksun olan Devlet aygıtı, aksiyon alanı pek dar bir Devlet'e hizmet ediyordu. (...) Sınıflar olmadığı sürece, bu aygıt da olmamıştı. Ama sınıfların doğması ve sınıf ayrılığının belirip kesinleşmesinden sonra her zaman ve her yerde Devlet denilen «nev'i şahsına münhasır», türel bir kurum görüyoruz. Devlet'in büründüğü biçimler son derece çeşitli olmuştur. Kölelik çağında, eski Yunan ve Roma gibi zamanın en ileri, en kültürlü, en uygar ikisi de kölelik düzeni üzerine oturtulmuş ülkelerinde bile çeşitli Devlet biçimleriyle karşılaşıyoruz. Daha o zaman bile, bu ülkelerde, bazen yan yana ve iç içe, bazen de ard arda, monarşi, cumhuriyet, aristokrasi ve demokrasiyi buluyoruz. Monarşi, bir tek kişinin iktidarı demektir, cumhuriyetteyse bütün iktidar seçimlere dayanır. Aristokrasi, nispeten *sınırlı* bir azınlığın iktidarı demektir, demokrasiye halkın iktidarı (eski Yunancada, yani Grekçede demokrasi sözü, halk yönetimi anlamına gelir). Bütün bu farklar kölelik çağında ortaya çıkmıştır. Ama bütün bu farklara rağmen Devlet, ister kralcı ya da cumhuriyetçi, isterse aristokratik ya da demokratik olsun, her şeyden önce köleci bir Devlet'ti.

Bütün eski tarih kitapları ve bu konuya el atan bütün yazı ve konferanslar size, kralcı ve cumhuriyetçi Devletler arasındaki mücadeleden dem vuracaklardır; ama bu arada aslolan, kölelerin insan sayılmayışı, insan yerine koyulmayışıdır. Yurttaş sayılmayışı demiyorum, dikkat edin, insan sayılmayışı diyorum. Roma hukukuna göre, köleler birer eşyadır. Bireyin (ferdin) güvenliğini sağlayan kanunları bırakalım bir yana, cinayeti cezalandıran kanunlar, öldürülen bir köleyse yürürlüğe girmezdi. Tüm kanunlar, yalnız ve yalnız, köle sahiplerini savunmak için yapılmıştı ve bütün medenî haklardan sadece köle sahipleri yararlanırlardı. Krallık olsun cumhuriyet olsun, köleci bir krallık ya da köleci bir cumhuriyetti bu. Köle sahiplerinin her şeye hakkı vardı, kölelerse kanun gözünde birer eşyadan ibaret oldukları için, onlara karşı her türlü şiddet «kanuni» idi, bir kölenin öldürülmesi cinayet sayılmıyordu örneğin, bir köle öldürmekle bir bardak kırmak arasında uzun boylu fark yoktu. Köleci cumhuriyetlerse, iç örgütleri bakımından birbirlerinden ayrılıyorlardı: Aristokratik cumhuriyetler vardı, demokratik cumhuriyetler. Aristokratik bir cumhuriyette, küçük bir imtiyazlılar azınlığı seçimlere katılıyordu; demokratik cumhuriyetteyse herkes katılıyordu seçimlere, herkes yani bütün köle sahipleri, ama köleler hayır. Bu esas durumu gözden kaçırmamak gerekir, çünkü Devlet meselesini aydınlatan ve Devletin öz yapısını ortaya koyan, bu durumdur

Devlet, (...) bir makinedir. Çeşitli biçimlere bürünür bu makine. Köleci Devlet'te monarşiyle aristokratik cumhuriyetle, hatta demokratik cumhuriyetle karşılaşırız dedik ama, gerçekte, yönetim biçiminin son derece değişik oluşuna karşılık, işin özünün değişmediğini de söyledik, yani adı ne olursa olsun köleci rejimlerde köleler, hiç bir hakka sahip olmayan ve sadece ezilen bir sınıftır ve insan yerine bile konmazlar. Feodal Devlet'teki serflerin durumu da aynıdır.

Sömürüm biçimlerinde ortaya çıkan değişiklik, köleci Devlet'i feodal Devlet'e dönüştürdü. Büyük önemi vardı bu olayın. Köleci toplumda, kölenin hiç bir hakkı yoktur, bir insan varlığı olarak bile kabul edilmez. Feodal toplumda, köylü toprağa bağlanmıştır. Serfliğe belli başlı karakterini veren şey, köylü kitlesinin (o zaman şehirlerin nüfusu çok az olduğundan köylüler çoğunluktaydı) yurtluğa bağlanmış oluşudur. Serf, derebeyinin verdiği arazide belli günler kendi adına çalışabilir, geri kalan zaman boyunca da efendisi için çalışır. Toplum gene bir sınıf toplumudur, bir sınıfın bir başka sınıfı sömürmesine dayanır. Derebeyleri bütün haklara sahiptir, köylülerinse hiç bir hakkı yoktur. İşlere pratik açıdan bakıldığında, köylülerin durumunun, kölelerin köleci toplumdaki durumlarından pek de farklı olmadığı görülür. Ama gene de köylülerin kurtuluşu için daha geniş bir ufuk açılıyordu, çünkü serf artık hiç değilse teoride, derebeyinin malı, mülkünün bir parçası değildi. Zamanının bir bölümünü kendi toprak parçasında, kendisi için çalışarak geçirebilirdi. Hani denebilir ki serf, belli bir dereceye kadar, kendi kendine ait olabilirdi artık. Ve derebeylik, düzeni, ticarî ilişkilerin ve mübadelelerin gelişimine daha da büyük imkân tanıdığından, köylünün kurtuluş sınırları gittikçe genişliyordu. Feodal toplum, köleci topluma göre daima daha karmaşık ve daha girift olmuştur. Bu toplumda pek önemli bir ticarî ve sınaî unsur vardı ki daha o zamandan kapitalizmi hazırlıyordu. Ortaçağda hâkim olan, serfliktir, derebeylik düzenidir, ağalık düzenidir. Ve bu rejimde de Devlet biçimleri çeşitli ve değişiktir. Bu rejimde de krallık ve, çok daha az net bir karakter taşımasına rağmen, cumhuriyet vardır. Ama aslında hâkim sınıf, feodal beylerin sınıfıdır... Ve serf köylü, bütün siyasî haklardan yoksun durumdadır.

Kölelik düzeninde olduğu gibi serflikte de, küçük bir azınlığın insanların ezici çoğunluğuna hükmetmesi ancak baskı, zorlama ve şiddet yoluyla mümkündür... Bütün insanlık tarihi, baskı altında olan sınıfların baskı yapanları devirmek için giriştikleri mücadelelerle doludur. Köleliğin tarihi boyunca kölelerin verdiği kurtuluş savaşları, yıllar ve yıllar tutar. Nitekim, Almanya'nın kapitalizmin boyunduruğuna karşı gerçekten mücadele eden tek partisi bugün kendisine «spartakist» adını vermiştir. Çünkü bundan hareketle iki bin yıl önce yapılan ve insanlık tarihinin yazdığı en büyük köle isyanlarından biri olan mücadelenin belli başlı kahramanı Spartaküs idi. Kölelik düzeni üzerine kurulu ve yıkılmaz görünen Roma imparatorluğu, uzun yıllar sürünce, Spartaküs'ün yönetiminde büyük bir ordu halinde örgütlenen ve silâhlanan kölelerin isyanıyla tepeden tırnağa sarsılmıştır. Sonunda yenildiler, yakalandılar ve köle sahipleri tarafından işkencelere uğratıldılar. Ama bu türlü savaşların sonu gelmedi. Sınıflı toplumun tüm tarihi buna benzer iç savaşlarla doludur. Size biraz önce, kölelik çağında, bu türlü iç savaşların en önemlisini seçip anlattım. Ama derebeylik düzenindeki köy baş kaldırmaları, köylü isyanları da sürekli olmuştur. Örneğin Almanya'da, derebeyler sınıfıyla serfler sınıfı arasındaki mücadele ortaçağda büyük ölçüde genişleyip köylülerle feodaller arasında gerçek bir iç savaş şekline girmişti. Ve hiç şüphesiz Rusya'da da, köylülerin feodal toprak ağalarına karşı baş kaldırmalarını hepiniz bilirsiniz.

Egemenliğini sürdürmek ve iktidarını korumak için feodal, büyük sayıda insan toplayıp belirli kanunlar ve kurallarla kendisine boyun eğdirecek bir aygıta sahip olmalıydı. Aslında bütün bu kanun ve kuralların tek temeli vardır: Derebeyinin serf üzerindeki iktidarını sürdürmek. İşte feodal Devlet de bunu yapmıştır. Derebeyliğin günümüze değin yaşadığı Rusya'da veya çok geri kalmış Asyalı ülkelerde, bütün öteki memleketlerde olduğu gibi, biçim bakımından ister cumhuriyetçi ister kralcı gözüksün, feodal Devlet'in bu durumu değişmemiştir. Kralcı Devlet, bir tek kişinin iktidarını ta-

nır. Cumhuriyetçi Devletse, toplumun yönetimine feodalite temsilcilerinin daha geniş çapta katılmasını kabul eder. Serflik üzerine kurulu toplumdaki sınıf ayırımı, ezici çoğunluğun, yani serf köylülerin bir avuç azınlığa, yani toprağa sahip çıkmış feodal beylere kesin bağımlılığını sağlamıştır.

Ticaretin ilerlemesi, mübadelelerin gelişimi yeni bir sınıfın oluşumuna, kapitalistler sınıfının doğuşuna yol açmıştır. Sermaye ilk olarak ortaçağda, dünya ticareti özellikle Amerika bulunduktan sonra büyük bir atılım içinde birdenbire geliştiğinde, değerli madenlerin miktarı artık da altın ve gümüş bir mübadele aracı haline geldiğinde ve paranın dolaşımı büyük servetlerin aynı kişilerin elinde birikimini sağladığında meydana çıkmıştır. Altın da, gümüş de bütün dünyaca servet kaynağı diye biliniyordu. Yeni bir sınıfın, sermaye temsilcilerinin gücü artarken, feodal sınıfın ekonomik gücü iyiden iyiye eksilmeğe başlayacaktır. Toplumun yeni bir biçimde düzenlenişi, köle sahipleri ve köleler şeklindeki ikiliği ortadan kaldırarak bütün yurttaşları kanun karşısında ve ellerindeki sermayeden bağımsız olarak eşit kıldı. Toprak sahibi ile işçi ile uğraşmak için kol gücünden başka hiç bir şeyi bulunmayan yoksul, prensip olarak, kanun karşısında eşit duruma geldiler (...)

Bu konuda daha fazla duramayacağım. Partinin programını incelediğiniz vekit bu meseleyle gene karşılaşacaksınız, kapitalist toplumun ana karakterleri orada anlatılmaktadır. Bu toplum eski rejime, yani derebeylik rejimine karşı, hürriyet parolasıyla ayaklanıp çıkmıştır. Ama burada söz konusu olan hürriyet, mal sahibi olanların hürriyetidir. Ve 17'inci yüzyılın sonuyla 19'uncu yüzyılın başı arasında —Rusya'da daha da geç, 1861'de— derebeylik tamamıyla yıkılıp ortadan kalkınca, feodal Devletin yerini, herkes için hürriyet isteyen, halk iradesinin dile gelişi olduğunu iddia ve bir sınıf Devleti olduğunu inkâr eden kapitalist Devlet alacaktır...

Devlet hâkimiyetinin büründüğü biçim değişebilir. Sermaye, kudretini her yerde o yerin biçimine uydurup sürdürmesini ustalıkla başarmakta ve iktidar, siyasî rejimin adı ve biçimi ne olursa olsun, gene sermayenin ellerinde kalmaktadır. Kuzey Amerika Birleşik Devletleri yeryüzünün en demokratik cumhuriyetlerinden biridir ama orada (1905'te sonra Amerika'ya uğrayan herkesin kolayca ve mutlaka farkına varmış olacağı gibi) sermayenin iktidarı ve gücü, bir avuç milyarderin bütün toplum üzerindeki hâkimiyeti dünyanın hiç bir başka ülkesinde rastlanmayacak kadar ilkel biçimde ve kokmuş bir hâlde sırıtıp durmaktadır. Sermaye bir kere başı çekmeye görsün, bütün toplumu kıskıvrak boyunduruğu altına alır ve hiç bir demokratik cumhuriyet, hiç bir seçim kanunu bu durumu artık değiştiremez. Derebeyliğe göre demokratik cumhuriyet ve ulusun oyu ile seçim düzeni hiç şüphe yok ki, büyük bir ilerilik meydana getirmektedir. Proletarya bugünkü birlik ve tutarlılık derecesine bu sâyede ulaşmış, sermaye karşısında sistemli bir mücadele için gerekli örgüt ve disipline bu sâyede kavuşmuştur. Serf köylü bu durumu düşünde bile görmezdi, kölelerinse hiç sözünü etmeyelim. Artık biliyoruz ki köleler baş kaldırıyorlardı, silaha sarılıyorlardı, iç savaş çıkartıyorlardı ama hiç bir vakit bilinçli bir çoğunluk meydana getirmediler, amaçlarının ne olduğunu hiç bir zaman açıkça kestiremediler; öyle ki, en devrimci savaşları sırasında bile hâkim sınıfların elinde bir oyuncak oldular. Burjuva cumhuriyeti, Parlamento, demokratik seçim, bütün bunlar —kabul— toplumun evrensel gelişimi açısından müthiş bir ilerleyiştir. Kapitalizme doğru yola çıkmıştı insanlık. Ve yalnız kapitalizm, şehir hayatının sağladığı eğitim sâyesinde, proleterler sınıfını bilince erdirmiştir. Parlamantarizm ve serbest seçim prensibi olmasaydı, işçi sınıfının bu gelişimi mümkün olamazdı. İşte bundan ötürüdür ki bütün bunlar, geniş kitlelerin, gözünde büyük önem kazanmıştır. (...) Avrupa'da İsviçre, Amerika'da Birleşik Devletler bunun en iyi örnekleridir. Dünyanın hiç bir başka yerinde, sermayenin hâkimiyeti buralarda olduğu kadar hayâsız ve merhametsiz değildir ve dünyanın hiç bir yerinde bu durum— usta makyajlarına, çalışkan demokrasi ve tüm yurttaşların eşitliği hakkında çeklilen nutuklara rağmen— birer demokratik cumhuriyet olduklarını iddia eden bu ülkelerdeki kadar açıkça ortaya çıkamaz.

TARİHSEL BİR ZORUNLUK (K. MARX'IN L. KUGELMANN'A MEKTUPLARININ RUSÇA ÇEVİRİSİNE ÖNSÖZ)

Alman sosyal-demokratlarının haftalık dergisi *Neue Zeit*'ta çıkmış olan Marx'tan Kugelmann'a mektupların tam çevirisini broşür hâlinde yayınlarken, Marx'ı ve marksizmi Rus okurlarına daha iyi tanıtabilmek amacını güttük. Umulabileceği gibi, Marx'ın mektuplarında kendi özel işleri büyük yer kaplamaktadır. Ve bu bakımdan bu mektuplar, bir biyograf için eşsiz bir belge hazinesi teşkil eder. Ama genellikle geniş okur kitlesi, özellikle de Rus işçi sınıfı için, bu mektupların teorik ve siyasî belgelerle dolu parçaları çok daha fazla önem taşımaktadır. Bizde, geçirmekte bulunduğumuz şu devrimci dönemde, bu belgeleri büyük bir dikkatle ve derinlemesine inceleyerek öğreneceğimiz çok şey var. Gerçekten de, bu mektuplar, işçi hareketinin ve dünya politikasının bütün meseleleri karşısında Marx'ın nasıl derhal tepkisini gösterdiğini gözlerimizin önüne sermektedir. *Neue Zeit*, haklı olarak, düşüncesi ve iradesi büyük sosyal değişikler boyunca oluşup gelişmiş adamları tanımak, bilgi yücaltır» diyor. 1907 de yaşayan bir Rus sosyalisti için böyle bir tanışma iki bakımdan vaz geçilmez değerdedir, çünkü bu mektuplar bütün devrimler sırasında sosyalistlere düşen ilk görevler hakkında bir yığın önemli işâretle doludur. Ve Rusya bugünkü, bir «büyük değişiklik»», bir «büyük altüst oluş» dönemini yaşamaktadır. Marx'ın nispeten fırtınalı geçen 1860 yıllarındaki politikası, çağdaş Rus devriminil yürüten sosyal- demokratlar için çoğu zaman doğrudan doğruya faydalanılabilecek bir model niteliğindedir.

İşte bundan dolayıdır ki biz burada, Marx'ın mektuplarının teorik bakımdan en önemli parçalarını işâret etmekle yetinip, devrimci proletarya temsilcisi politikası üzerinde biraz daha uzun boylu duracağız.

11 Temmuz 1868 tarihli mektubu marksizmin daha tam ve daha derinden anlaşılması bakımından özel bir önem taşımaktadır. Marx burada çok açık bir şekilde ve sıradan ekonomistlere yöneltilmiş polemik görüşler hâlinde, «emeğin değeri» teorisi alanındaki *kendi* anlayışını dile getirmektedir. Marx'ın değer teorisine karşı ileri sürülmüş olan ve *Kapital*'le daha önce tanışmamış okurların kafası bunlarla dolu bulunduğu için burjuva «üniversite bilimi»nin güdük temsilcileri tarafından büyük bir şevkle tekrarlanan itirazları Marx bu mektubunda kısa, basit ama son derece berrak bir tahlilden geçirmektedir. Değer kanununu açıklayabilmek için hangi yoldan geçtiğini ve hangi yolu izlemek gerektiğini gösteriyor burada Marx. Ve en âdi itirazlardan faydalanarak, kendi metodunu öğretiyor bize. Değer teorisi gibi, ilk bakışta alabildiğine teorik ve soyut gözüken bir meseleyle bulanıklığın devamını» gerektiren bir başka mesele, «hâkim sınıfların çıkarları» arasındaki ilişkiyi meydana koyuyor. Marx'ı öğrenmeğe ve *Kapital*'i okumağa henüz henüz başlayanların, *Kapital*'in ilk ve en sarp bölümlerini incelerken, söz konusu mektubu yeniden okumalarını dileyelim.

Marx'ın çeşitli yazarları eleştirip değerlendirdiği parçalar da, teorik bakımdan son derece ilgi çekicidir. Marx'ın bütün büyük fikir akımlarına ve bu akımların tahliline karşı gösterdiği sıcak ilgiyi gözler önüne seren bu kıvrak ve tutkulu satırları okurken, insan, dâhi düşünürün sesini işitir gibi oluyor. Dietzgen hakkındaki şöyle kendiliğinden fışkırıvermiş bir kaç yargının yanı sıra, Marx'ın proudhon'cular hakkındaki yargıları da okurların özel dikkatine lâyıktır. Sosyal hareketin gelişme dönemlerinde, işçi sınıfının görüşlerini benimsemeksizin ve proletarya örgütlerinin «safında» ciddî olarak inatla çalışmağa girişmeksizin kendini «proletaryaya doğru» atan «parlak» burjuva entellektüel gençliği, insanı hayran bırakan açıklıkta bir kaç kalem darbesiyle çizilmiş bulunmaktadır.

Çevirinin 35 inci sayfasında Dühring üzerine, Engels'in dokuz yıl sonra (Marx'la ortaklaşa olarak) yazacağı ünlü kitabı *Anti-Dühring*'i önceleyen bir yargıya rastlayacaksınız... Gene o sayfada, Ricardo'nun

rant teorisine de değinen bir hüküm, Thünen hakkında bir hüküm var. Marx, Ricardo'nun «hatâ»larını daha 1868 de mahkûm etmişti. 1894 te yayınlanan *Kapital*'in III. kitabındaysa Ricardo tamamıyla çürütülüyordu. Bizim ültra-burjuva ve hattâ «ültra-gericimiz» bay Bulgakof'tan tutunuz da «hemen de orta yolcu» Maslof'a kadar bütün revizyonistler, işte o hataları tekrarlayıp duracaklardır.

Marx'ın Büchner hakkındaki yargısı da ilgi çekicidir: Büchner'in (burjuva «ünlversite» felsefesinin mûtad kaynağı) Lange'den ödünç aldığı sıradan materyalizme ve «sathi gevezelik»e dokunuyor.

Gelelim şimdi Marx'ın devrimci politikasına. Rusya'da, marksizmi küçük burjuvalar gibi anlamak, sosyal-demokratlar arasında son derece yaygındır. Bu anlayışa göre, devrim dönemleri, özel mücadele biçimleri ve proleteryaya düşen alabildiğine özel görevler bakımından âdetâ bir anormallik olmaktadır, ve gene bu anlayışa göre normal olan, «anayasa rejimi» ile «aşırı muhalefet»tir. Bugün dünyanın hiç bir ülkesinde Rusya'daki kadar derin bir devrim buhranı yoktur ve gene dünyanın hiç bir ülkesinde bugün devrimi Rusya'daki «marksist»ler kadar septik ve ikiyüzlü bir şekilde ele alan marksist de yoktur. Devrimin bir burjuva devrimi olmasından davranılarak, devrimin **harekete geçirici** gücünün burjuvazi olduğu sonucuna varılmaktadır bizde. Proletaryaya bu devrimde ancak ikinci dereceden yan görevler düştüğü ve proletaryanın devrimi yönetmesinin imkânsız olduğu sonucuna varılmaktadır!

Marx, Kugelmann'a mektuplarında, marksizmin bu şekilde anlaşılmasının ne kadar düz ve yavan bir şey olduğunu söylüyor durmadan. İşte 6 haziran 1866 tarihli mektup. Marx, bu devirde, belli başlı eserini tamamlamış durumdadır. On dört yıl önce, 1848 Alman devrimi hakkında kesin bir yargıda bulunmuştu. Ve 1850 de, iki yıl önceki aldanışını, kapıda hazır bekleyen bir sosyalist devrim hayallerini kendi kendisi itiraf ve reddetmiştl. 1866 da ise, yeni siyasî buhranların yaklaşmakta olduğunu henüz sezmeğe başlamışken şunları yazıyor:

«Bizim mankafalarımız (söz konusu olan mankafalar, Alman liberal burjuvalarıdır), Habsburg'larla Hohenzollern'leri ortadan silecek olan bir devrim gelmedikçe, yeni bir Otuz-Yıl savaşlarının kapıya dayanacağını hâlâ anlamayacaklar mı?»

Gelecek devrimin (ki bu devrim, Marx'ın umduğu gibi aşağıdan değil, yukarıdan geldi) burjuvaziyle kapitalizmi ortadan silip süpüreceği hakkında en küçük bir telmih bile yok. Tam tersine, bu devrimin sadece Prusya ve Avusturya krallıklarını ortadan silip süpüreceğini söylüyor Marx en açık seçik bir şekilde. Ve o burjuva devrimine nasıl da inançla bağlı! Devrimci bir proletarya savaşçısı olarak, burjuva devriminin sosyalizmin ilerlemesi için oynayacağı büyük rolü nasıl da kavramış!

Üç yıl sonra, ikinci Fransız İmparatorluğu'nun yıkılışının arefesinde, «çok ilginç» bir sosyal hareket sezen Marx, **gerçek bir** coşkunlukla şunları yazıyor: «Yaklaşan yeni devrimci mücadeleye hazırlanmak için Parisliler, yakın devrimci geçmişlerini iyice öğrenmeğe koyuldular.» Ve sınıf mücadelesini, geçmişin böyle bir tahlilinden davranarak açıkladıktan sonra da, şu sonuca varıyor: «Tarihin cadı kazanı işte bu şekilde kaynamaktadır. Bir de biz (yani Almanya) o duruma gelebilsek!»

İşte, şüphecilikle kemirilerek takattan düşmüş bilgiçliğin büsbütün ahmak hâle soktuğu, tövbe-i istiğfar nutuklarına hazır, devrimden devrim gelmeden önce yorulmuş bir şenliği düşler gibi devrimin cenaze alayını düşleyen ve bir anayasa lâfazanlığıyla avunan marksist Rus entellektüellerinin Marx'tan öğrenmeleri gereken şeyler. Bunlar, proletaryanın büyük düşünürü ve başkanından devrime inanmayı, işçi sınıfının ilk devrimci görevlerini sonuna kadar savunmak üzere harekete geçirmeyi ve devrim geçici bozgunlara uğradığı vakit çocukça yanıp yakınmağa koyulmayacak kadar ruh bütünlüğüne sahip olmayı da öğrenmelidirler.

Marksizmin bilgiçleri, bütün bu söylenenlerin ahlâk konusuyla ilgili bir gevezelikten, romantizmden ve realizm yoksunluğundan başka bir şey olmadığını düşüneceklerdir! Hayır baylar, devrimci teoriyle devrimci politikanın elele verişidir bu, o kadar. Ve **bu birleşme olmaksızın marksizm**den söz edilemez. Marx'ın doktrini, teori ile sınıf mücadelesi pratiğini biribinden ayrılmaz bir bütün hâlinde birleştirip eritmiştir. Olup biteni haklı göstermek amacıyla, objektif durumu açıkça anlatan bir teoriyi deforme eden; devrimin her geçici sarsılmasında kendini yeni duruma uydurmağa kadar giden ve «devrimcilik hayallerl»nl küçük ama «gerçek» şeyler adına vakit geçirmeksizin terkedenler, marksist olamaz.

Marx, en sâkin devirlerde, Neue Zeit'ın diliyle «en koyu durgunluk» devirlerinde, bir de kendi deyimiyle söyleyelim, «aşk için yaratılmış» devirlerde bile, devrimin yaklaşışını sezmeyi ve proleteryayı devrimci öncü sınıf görevlerinin bilincine **yükseltmeyi** bilirdi. Marx'ı basitleştirmek sevdasında olan bizim mankafa entellektüellerimize, en devrimci dönemlerde proletaryaya, bir boyun eğme politikası öğütlüyorlar, suyun «akışı»nı alçakgönüllülükle izlemesini ve bugün moda olan liberal partinin en kararsız unsurlarını desteklemesini istiyorlar!

Marx'ın Paris Komünü hakkındaki hükmü ise, Kugelmann'a yazdığı mektupların pırlantasını teşkil eder. Ve bu hüküm, bugün Rus sosyal-demokratlarının sağ kanadında pek rağbet gören bir takım usûllerle karşılaştırılırsa büsbütün büyük bir önem kazanır. 1905 aralığından sonra: «Silâha sarılmamak gerekirdi» diye çığlıklar atmaya koyulan Plekhanov, kendisini Marx'la kıyaslamak alçak gönüllüğünde bulunuyor. Ona göre, Marx da 1870 de devrimi frenlemiş.

Marx da, evet, yani Marx **dahi** frenlemiştir devrimi... Ama Plekhanov'un kendiliğinden yaptığı bu kıyaslama, bakınız, Plekhanov'la Marx arasında nasıl kapatılmaz uçurumlar açıyor!

Plekhanov, 1905 kasımında, yani Rusya'daki ilk devrimci dalga doruğuna ulaşmadan bir ay önce, proletaryayı kararlı bir dille uyarmak şöyle dursun, işçilere açıkça **silâh kullanmayı ve silâhlanmayı öğrenmek** zorunluğundan söz etmekteydi. Ama aradan bir ay geçip de savaş başlayınca, Plekhanov, hareketin önemini, olayların genel akışı içindeki rolünü, daha önceki mücadelelerle bağıntısını hiç bir şekilde tahlile yanışmaksızın, pişmanlık duyan entellektüel rolünü seçivermişti: «Silâha sarılmamak gerekirdi.»

Marx, 1870 eylülünde, yani Komün'den tam **altı ay önce**, Fransız işçilerini kesin bir dille uyarmaktaydı: Ayaklanma bir **çılgınlık** olur, diyordu Enternasyonal'ın ünlü çağrısında. Ve 1792 stilinde milliyetçi bir hareket yaratmanın bir hayalden ibaret olduğunu **önceden** haber veriyordu. İşler olup bittikten **sonra** değil, aylarca öncesinden: «Silâha sarılmamak gerekir.» diyordu o..

Ya peki, kendi eylül bildirisindeki deyimle, bu **umutsuzca teşebbüs** 1871 Martında gerçekleşmeğe başlayınca tavrı ne oldu Marx'ın? Acaba (Plekhanov'un Aralık olaylarından sonra yaptığı gibi) fırsattan faydalanıp, Komün'ü yönetmiş olan Proudhon'cu ve Blanqui'ci hasımlarını «küçük düşürmeğe»mi girişti? Yoksa bir yatılı okul belletlcisi gibi: «Ben size dememiş miydim, ben size haber vermemiş miydim, romantizm ve devrimci hayaller insanı sonunda işte buraya sürükler...» diye homurdanmaya mı koyuldu? İş olup bittikten sonra Komüncülere, Plekhanov'un Aralık savaşçılarına yaptığı gibi: «Silâha sarılmamak gerekirdi.» şeklinde bir ikiyüzlülük reçetesi mi gönderdi yoksa?

Hayır. Marx 12 Nisan 1871 de Kugelmann'a **coşkunluk dolu** bir mektup gönderdi. Öyle bir mektup ki, her Rus sosyal-demokratının, okuma bilen her Rus işçisinin gözleri önüne sermekten mutluluk duyuyoruz!

1870 Eylülünde, ayaklanmanın bir çılgınlık olacağını söylemiş olan Marx, 1871 Nisanında halktan doğru bir kitle hareketinin geldiğini gördüğü vakit, bu davranışı, bütün dünyanın devrimci hareket tarihinde aşama yaratan büyük çalkalanmalara katılan bir adamın sonsuz dikkatiyle izlemiştir.

Bu teşebbüsün amacı, diyor, askerî ve bürokratik makinayı başka ellere teslim etmek değil, tamamıyla ortadan kaldırmaktır. Ve Proudhon'cularla Blanqui'cilerin yönetimindeki «kahraman» Paris işçilerine yüreğinden kopup gelen bir bravo çekiyor. Diyor ki: «Ne kadar büyük bir suplese, ne kadar büyük bir fedakârlık duygusu var bu

Parislilerde!...» «Tarih bu kadar büyük bir başka örnek görmedi daha!»

Herşeyden çok kitlelerin **tarihi inisyativ** gücünü değerlendiriyor Marx. Bizim sosyal-demokratlarımız gitsinler de Marx'dan Rus işçi ve köylülerinin 1905 Ekim ve Aralık aylarında gösterdiği **tarihi inisyativi** nasıl değerlendirmek gerektiğini öğrensinler!

Bir yanda, bir başarısızlığı altı ay öncesinden görmüş olan düşünürlerin en derini, kitlelerin **tarihi inisyativi** karşısında eğilirken, öte yanda ne görüyoruz? Cansız ve ruhsuz bir ukalâ bildirisi: «Silâha sarılmamak gerekirdi.» Ama başka bir şey daha var gördüğümüz: Gökyüzüyle yeryüzü arasındaki fark!

Ve Londra'da sürgünde bulunan Marx, kitlelerin, bütün yönlerini o kendine özgü şevk ve tutkuyla izlediği mücadelesine **katılan** biri sıfatıyla, **«gökyüzünü fethe çıkmağa hazır»** Parislilerin «delice bir ataklık» gösterisi olarak nitelediği **sorumsuz davranışlarını** (actes directs) eleştirmeğe koyuluyordu.

Hey gidi heyl 1906-1907 Rusyasında devrimci romantizme ver yansın eden bugünkü «gerçekçiler»imiz, marksizm bilginlerimiz, Marx'la kimbilir nasıl dalga geçerlerdi o çağda yaşamış olsalar! Gökyüzünü fethe çıkan bir «teşebbüs»ün hayranı ve ütopyaların düşmanı **ekonomistin materyalizmi** ile nasıl alay ederlerdi kimbilir!...

Ama Marx, devrimci mücadelenin büründüğü üstün biçimlerin **tekniğini de** tartışmaktan çekinmiyor. Ayaklanmanın **teknik** sorunları üzerinde duruyor, evet. Harekât Londra dolaylarında geçiyormuş gibi: Hücuma mı kalkmalı, yoksa savunmaya mı girişmeli? diye soruyor. Ve kesinlikle hücum, sonucuna varıyor! **«Derhal Versay Üzerine yürümek gerekiyordu.»**

Nisan 1871 de, yani büyük kanlı Mayıstan bir kaç hafta önce yazıldı bunlar...

«Derhal Versay üzerine yürümek gerekiyordu». İşte, gökyüzünün fethi gibi «çılgınca» bir işe girişen ayaklanmacıların yapmakla yükümlü olmuş oldukları şey.

Kazanılmış hürriyetleri geri alma teşebbüslerine karşı kuvvete baş vurarak bu hürriyetleri savunmamak için 1905 Aralığında: «Silâha sarılmamak gerekirdi!» öyle mi?.

Tamam, yerden göğe kadar haklı Plekhanov kendini Marx'la kıyaslamaktal

«İkinci hatâ,» diye devam ediyor Marx **teknik** eleştirisinde. «Merkez Komitesi (yani Komün **ordusunun kumanda kurulu,** dikkat edin)'nin kendi fonksiyonlarını **vaktinden önce** lâğvetmesiydi...»

Marx, henüz olgunlaşmamış bir ayaklanmaya karşı bu ayaklanmanın **yöneticileri**'ni uyarmayı biliyordu. Ama gökyüzünü fethe çıkan **proleteryaya** karşı, Blanqul ve Proudhon'un yanlış, teorilerine ve hatâlarına **rağmen bütün hareketi bir üst derecaye yükseltmiş kitlelerin mücadelesi**'ne katılan bir adam olarak asıl görevinin, pratik öğütler vermek olduğunu da biliyordu.

«Sonuç ne olursa olsun, diye yazıyor, bugünkü Paris ayaklanması, hattâ eski toplumun kurtları, domuzları ve namussuz köpekleri tarafından bozguna uğratılsa bile, Partimizin, Paris Haziran ayaklanmasından bu yana yapmış olduğu en şerefli iştir.»

Ve Marx, Komün'ün hatâlarından **bir tekini** bile proletaryadan gizlemeksizin, bu **şerefli işe,** «gökyüzünü» fethe çıkacaklar için **bugüne kadar** yazılmış en iyi kılavuz, liberal ve radikal **«domuzlara»** içinse en dehşet verici korkuluk hâline gelen bir eser hasretmiştir.

Plekhanov'un Aralık ayına hasrettiği **«eser»se,** bugün bütün K.D.lerin Tevrat'ı olmuş durumia (4)... Haksız değil Plekhanov, kendini Marx'la kıyaslamaktal

Marx'a verdiği cevapta Kugelmann herhalde, gerçekçiliğin romantizmle uyuşmayacağından söz ederek davânın umutsuzluğunu belirtmiş veya, hiç değilse, bir **ayaklanma** olan Komün'ü 13 Haziran 1849 da Paris'te düzenlenen kansız gösteriyle karşılaştırmış ve şüpheler ileri sürmüş olmalı ki, Marx kendisine derhal (17 Nisan 1871) çok sert bir haşlama yetiştiriyor:

«Mücadeleyle dalma sonuna kadar elverişli şartlar altında girilebilseydi, dünya tarihini istediğimiz gibi yapmak çok kolay olurdu.»

Marx, 1870 Eylülünde, ayaklanmanın bir çılgınlık olacağını söylüyordu. Ama **kitleler** bir kere ayaklanınca Marx'ın yaptığı, bürokratik dersler vermek yerine, onlarla elele yürümek istemek ve onlarla birlikte, mücadele sırasında onlardan ve olaylardan ders almak olmuştur. Mücadelenin kazanma şansını önceden **kesinlikle** hesaplama teşebbüslerinin tam bir şarlatanlık veya devâ bulmaz bir ukalâlık olduğunu anlıyordu o. Ve işçi sınıfının, kahramanca, fedakârca, inisyativi ele alarak dünya tarihini **yapmağa girişmesi**'ni **herşeyin üstünde** tutuyordu. Marx tarihi, kazanma şanslarını önceden **kesinlikle** hesaplama imkânları olmadığı **hâlde yapmağa girişenler**'in açısından görüyordu. «İşin sonunu önceden görmek kolaydı... Tehlikeye atılmamak gerekiyordu...» şeklinde ahlâk dersleri vermeğe gelen ikiyüzlü bir entellektüelin açısından değil.

Marx'ın bildiği bir başka şey daha vardı: Tarihin bazı anlarında, umutsuz bir davâ için de olsa, **kitleler**'in dişediş bir mücadeleye atılması, bu kitlelerin eğitimi ve **bir sonraki** mücadeleye atılması, bu kitlelerin eğitimi ve **bir sonraki** mücadeleye hazırlanması için vaz geçilmez bir **zorunluk** olur.

Her akıllarına estiğinde Marx'ı zikreden, ondan sadece geçmiş hakkındaki yargılarını alıp geleceği hazırlamak için ders almayı düşünmeyen bizim bugünkü sözde marksistlerimiz, meselenin bu şekilde **konması** gerektiğini katiyen anlamıyorlar. Hattâ diyebilirim ki, meselenin bu konuş tarzı, onlara prensip olarak yabancı kalıyor. Plevkhanov, 1905 Aralığından sonra, «frencilik»e başladığında, işin bu yanını düşünmemiştir hiç...

Oysa Marx'ın, 1870 Eylülünde, bir ayaklanmanın çılgınlık olacağı fikrinin bizzat kendisi tarafından ileri sürüldüğünü unutmaksızın, asıl koyduğu mesele budur.

«Versaylı namussuz burjuva alayı, diyor. Parislileri şu iki şıktan birini tercih etme durumunda bıraktı: Ya meydan okumayı kabul edip savaşmak, ya da hiç savaşmadan yenik düşmek. İkinci şık gerçekleşmiş olsaydı, **işçi sınıfının içine yuvarlanacağı umutsuzluk,** bir kaç yöneticinin kaybından **çok daha büyük** bir felâket olurdu.»

Marx'ın, Kugelmann'a mektupları aracılığıyla bize verdiği politika, ama proleteryaya lâyık bir politika, derslerine ayırdığımız bu kısa araştırma burada sona eriyor.

«Gökyüzünü fethe» girişmeğe muktedir olduğunu geçmişte ispatlayan Rus İşçi sınıfı, bunu, gelecekte de defalarca ispatlayacak güçtedir.

5 Şubat 1907

MARKSİZM VE REVİZYONİZM

Eski bir atasözü, geometri aksiyomları insanların çıkarlarıyla çatışsaydı hiç şüphesiz insanlar onları da yanlış çıkarmayı denerdi, diyor. Tabiat bilimlerinin, teolojinin eski ön-yargılarıyla çatışan teorileri, azgın bir mücadeleye yol açmış ve hâlâ da açmaktadır. Tıpkı bunun gibi, modern toplumun öncü sınıfını doğrudan doğruya aydınlatmağa ve örgütlemeğe yönelmiş, bu sınıfa görevlerini gösteren ve bugünkü rejimin, ekonomik gelişim sonucunda ve kaçınılmaz şekilde, yerini bir başka düzene terkedeceğini ispatlayan bir doktrinin, Marx doktrininin, hayat yolunda attığı her adımı dişediş bir mücadeleyle kazanmak zorunda kalmış olmasında, şaşılacak hiçbir yan yoktur.

Resmî profesörler tarafından, hâkim sınıfların genç kuşaklarını ahmak hâla getirtip iç ve dış düşmanlara karşı «yetiştirmek» amacıyla okutulan burjuva bilim ve felsefesinden söz açmak faydasızdır. Bu sözde bilim, çoktan çürütülmüş ve gömülmüş ilân ettiği marksizmin lâfının edilmesine bile katlanamamakta. Sosyalizmi hergün bir kere daha çürütmekle övünen genç hezarfenlerle modası geçmiş bütün mümkün «sistem»lerin kalıntılarına bekçilik eden ihtiyar tiritler, aynı şevk ve gözü dönmüşlük içinde saldırıyorlar Marx'a. Ama Marx'ın fikirlerinin boyuna yol alması, yayılması ve işçi sınıfı tarafından her geçen gün biraz daha benimsenmesi, burjuva hücumlarının sıklaşıp sertleşmesini de zorunlu kılıyor. Ne var ki, **resmî bilim** tarafından durmadan gömüldüğü iddia edilen marksizm, her «infaz»dan sonra biraz daha sağlam, biraz daha zengin ve eskisinden çok daha canlı olarak yaşamakta devam ediyor.

Ama, özellikle proletarya arasında yaygın ve işçi sınıfının mücadelesine bağlı doktrinler içinde bile, marksizm, durumunu bir anda sağlamlaştırmış olmaktan uzaktır. Doğduğu andan sonra geçen ilk elli yıl içinde (yani 1840 yıllarından itibaren) marksizm, kendisine temelden düşman olan doktrinlerle savaşmıştır. 1840 tan 1845 e kadar Marx ve Engels, felsefî idealizmin görüş açısını savunan Hegel'ci genç radikallerin hesabını gördüler. 1850 ye doğru, ekonomik doktrinler alanında, Proudhon'culuğa karşı mücadele başladı. Bu mücadele, 1850-1860 yıllarında, 1848 fırtınasında ortaya dökülen parti ve doktrinlerin eleştirisiyle kapanır. 1860-1870 yılları arasında ise, mücadele, genel teori alanından işçi hareketine daha yakın bir alana kaymakta ve Bakunin'cilik, Enternasyonal'den ihraç edilmektedir. 1870 1880 arasının başlangıcında, Almanya'da, Proudhon'cu Mühlberger bir an için öne fırlamıştır. 1880 e doğru ise, öne fırlamak sırası, pozitivist Dühring'dedir. Ama her kisinin de proletarya üzerindeki etkisi, üzerinde durmağa değmeyecek kadar silik ve önemsizdir ve marksizm o andan itibaren, İşçi sınıfına yönelen bütün öteki ideolojiler karşısında inkâra gelmez bir zafer kazanmış olmaktadır.

1890 dolaylarında bu zafer, genel çizgileri içinde, artık kesinleşmiş bulunmaktadır. Öyle ki, Proudhon'cu geleneklerin en uzun süre etkili olduğu Lâtin ülkelerinde bile, İşçi partilerinin program ve taktikleri, aslında marksist temel üzerine kurulmaktadır. Periyodik enternasyonal kongreler biçimi altında yeniden faaliyete geçen işçi hareketi enternasyonal örgütü, bütün ana meselelerce, derhal ve hemen hiç dirençsiz, marksizmin görüş açısında yer almaktadır. Ama marksizm, kendisine karşı olan teorilerden az çok tutarlı olanlarını da kovalayıp yerlerini aldıktan sonra, bu teorilerin dile getirdiği eğilimler, kendileri için yeni yollar aramağa koyulmuşlardır. Unutulmasın ki, mücadelenin sebep ve biçimleri değişmişti ama mücadele devam etmekteydi. Nitekim, marksizmin 1890 dan sonraki ikinci elli yılı, antimarksist akımın marksizm içindeki mücadelesiyle başlamaktadır.

Bu akıma ismini veren, eski gelenekçi marksist Bernstein olmuştur Marx'ı düzeltme, Marx'ı yeniden gözden geçirme işlemlerini, yani revizyonizmi en tam biçimde dile getiren ve en çok gürültü koparan, bu kimsedir. Memleketin ekonomik geriliğinin ve toprak köleliğinin kalıntıları altında ezilen köylü nüfusun ağırlığını fazlasıyla duyurmasının sonucu olarak, marksist olmayan sosyalizmin öteki ülkelerdekinden daha uzun zaman dayandığı Rusya'da bile bugün marksizm, gözle görülür şekilde soysuzlaşıp revizyonizme dönüşmektedir. Genel program ve taktik meselelerinde olduğu gibi toprak meselesinde de, halkçı-sosyalistlerimiz, kendi güdük ama karınca kararınca tutarlı ve marksizme kökten düşman sistemlerinin çürüyüp yitmekte olan kalıntılarını da atıp, yerine Marx'ın «düzeltilmiş», «yeniden gözden geçirilmiş» fikirlerini almağa koyulmuşlardır.

Çoktan hesabı görülmüş bulunan marksizm-öncesi sosyalizm, mücadeleye, kendi alanında değil, marksizmin alanında ve revizyonizm şekli altında devam ediyor. Şimdi revizyonizmin ideolojik cevherini araştıralım.

Felsefe konusunda revizyonizm, burjuva profesörlerinin «bilim»inin peşine takılmış yürüyordu. Profesörler, «Kant'a dönüyordu» ve revizyonizm, yeni-Kant'çıların ardında sürünmekteydi. Profesörler, felsefî materyalizme karşı papazların çiğnenmiş sakızı olan budalalıkları geveliyor ve revizyonistler, saygıyla gülümseyerek, materyalizmin çoktan «çürütülmüş» olduğunu söylüyorlardı. Profesörler, Hegel'i «işi bitmiş bir köpek» olarak sıfatlandırdıktan sonra, kendileri Hegel'inkinden bin kere daha kaba saba ve âdî bir İdealizm vaz ettikleri hâlde, diyalektik denince tiksintiyle omuz silkiyor ve revizyonistler de, onların ardından, en bayağı şeklîne sokulmuş bir bilimin bataklığına gömülerek, «ince» olduğunu söyledikleri (aslında devrimci olan) diyalektiği atıp, yerine «basit» olduğunu söyledikleri (aslında sadece uslu olan) «evrim»i koymağa girişiyorlardı. Profesörler, idealist ve «eleştirici» sistemlerini pek rağbette olan Ortaçağ «felsefesi»ne (yani teolojiye) yamayarak aylık ve ödeneklerini hak etmeğe uğraşırken revizyonistler derhal onların safında yer alıyor ve dini, hem de çağdaş Devlete karşı değil, öncü sınıfın partisine karşı «herkesin kendi özel işi» ilân ediyorlardı.

Bu «Marx düzeltmeleri»nin gerçek sosyal anlamından söz etmek yersiz olur, çünkü durum kendi kendisini açıklamaktadır. Sadece işâret edelim ki, enternasyonal sosyal-demokrasi safında, revizyonistler tarafından gevelenmiş akla hayale sığmaz budalalıkları, tutarlı bir diyalektik materyalizmin açısından eleştirilmiş olan tek marksist, Plekhanov olmuştur. Gerici bir felsefeden arta kalmış eski püskülerı, Plekhanov'un taktik oportünizminin eleştirisi maskesi altında yeniden ortaya sürmek için kökten yanlış teşebbüslerin biribirini kovaladığı şu günlerde, bu noktayı önemle belirtmek zorundayız.

İktisat (ekonomi politik) konusunda ise, hemen işâret edelim ki, revizyonistlerin «düzeltme»leri çok daha çeşitli olmuş ve pratik durumlara bağlı kalmıştır. Örneğin, kamuoyu, «ekonomik gelişimin son doneleri»yle etkilenmek istenmiştir: Üretimin temerküzüne ve küçük imalâtın büyük endüstri tarafından boğulduğuna tarım alanında katiyen rastlanmadığı ve bu temerküz ve boğmanın, ticaret ve sanayi alanlarında son derece yavaş yürüdüğü ileri sürülmüştür. İktisadî krizlerin günümüzde eskisinden çok daha seyrek ve çok daha etkisiz olduğu ve işlerin gidişine bakılırsa, Sermaye'nin, kartel ve tröstler sâyesinde bu krizleri toptan önlemesinin çok geçmeden mümkünlük kazanacağı iddia edilmiştir. Sınıf uyuşmazlıkları zayıflayıp silinmek istidadı gösterdiğine göre, kapitalizmin «iflâs»a doğru yol almakta olduğu görüşünün tutarsızlığı savunulmuş ve nihayet, Marx'ın değer teorisinin de, Boehm - Bawerk göz önüne alınarak, düzeltilmesi gerektiği öne sürülmüştür.

Bütün bu meselelerde revizyonistlere karşı açılan mücadele, enternasyonal sosyalizmin teorik fikriyatı üzerinde, yirmi yıl önce Engels'in Dühring'e karşı açtığı polemik kadar verimli etkiler uyandırmıştır. Revizyonistlerin delilleri, olaylar ve rakamlar göz önüne alınmak şartıyla birer birer incelenmiş ve ispatlanmıştır ki, revizyonistler, sistematik bir şekilde, modern küçük üretimi olduğundan daha iyi gösterebilmek için çırpınmaktadır. Büyük üretimin, sanayi alanında olduğu kadar tarım alanında da, küçük üretime üstünlüğünü gösteren çürütülmez deliller bulunmaktadır. Ne var ki, pazar üretimi, tarım alanında çok daha az gelişmiş durumdadır. Çağdaş istatistikçilerle ekonomistler (iktisatçılar), tarımın da yavaş yavaş dünya ekonomisinin *mübadele sistemi*'ne entegre oluşunu dile getiren özel tarım dallarını değerlendirmesini genellikle becerememektedirler. Tabiî ekonominin yıkıntıları üzerinde yükselen küçük üretim, gittikçe şiddetlenen bir azbeslenme ve bir kronik açlık, iş gününün gittikçe biraz daha uzaması, hayvanların kalitesinin ve bakım şartlarının gittikçe biraz daha kötüleşmesi pahasına, yani kısaca, bir vakitler zanaat erbabının kapitalist imalâta kafa tutmak için baş vurmuş olduğu çarelere baş vurarak ayakta kalabilmektedir. Ama kapitalist toplumda bilim ve teknik tarafından atılan her ileri adım, küçük üretimi kaçınılmaz ve önü alınmaz bir şekilde ta temelinden sarsmaktadır. Demek ki, sosyalist iktisat biliminin belli başlı görevi, bu süreci çoğu kere karmaşık ve içiçe girmiş bütün biçimleriyle tahlil etmek; küçük üreticiyle, kapitalist rejimde eskisi gibi yaşamağa devam etmenin imkânsızlığını ispatlamak, kapitalizm karşısında köylü ekonomisinin çıkmazda olduğunu ve köylüler için, proletaryanın görüş açısına yerleşmekten başka çare bulunmadığını göstermektedir. Oysa bu meselede revizyonistler, bilimsel alanda, kasden kapitalist rejimin bütünüyle olan bağıntıları dışında ele alınmış tek tek olayları sathî bir şekilde genellemeye kaçarak; siyasî alanda da, köylüyü, devrimci proletaryanın görüş açısı yerine mülk sahibinin (yani burjuvazinin) görüş açısını benimsemeğe kaçınılmaz biçimde, İstesinler veya istemesinler, iterek hattâ düşüyorlardı.

Krizler teorisini ve iflâs teorisini ilgilendiren konularda revizyonizm için işler, daha da kötü gitmekteydi. Ancak bir kaç yıl süren sınaî gelişme ve refah devrinin etkisi altında, yani çok kısa bir süre için, o da re-

vizyonistler arasında açıkgörüşlülükten en nasipsiz olanlarıdır ki, Marx doktrininin prensiplerini yeni baştan elden geçirip düzeltmek hayalini kurdular. Ama gerçekler, kriz döneminin henüz aşılmadığını göstermekte gecikmedi: Nitekim, pek övünülen refahın ardından bir buhran bastırmıştı. Bazı krizlerin biçimi, süresi ve fizyonomisi değişmişti, ama krizler kapitalist rejimin önü alınmaz sonuçları olarak ortadaydılar. Kartellerle tröstler, bir yandan üretimde birliği sağlarken öte yandan, herkesin gözünde, üretimdeki anarşiyi arttırıyor, proletaryanın yaşama şartlarını ve Sermaye'nin baskısını ağırlaştırıyor ve böylelikle de, sınıf uyuşmazlıklarını, o güne kadar görülmemiş bir şekilde sivrileştiriyordu. Gerçekten de, büyük modern tröstler, en geniş çapta ve en açık biçimde, kapitalizmin hem çeşitli siyasî ve ekonomik krizler bakımından, hem de kapitalist düzenin kökten yıkılışı açısından, tam bir iflâsa sürüklendiğini ortaya koymaktaydı. Amerika'daki son malî kriz ve Avrupa'da, hemen her yerde işâretlerini gördüğümüz eli kulağında bekleyen sanayi krizini bir yana bırakırsak, işsizliğin baş döndürücü nispetler içinde artması, revizyonistlerin son «teori»lerinin başta kendileri olmak üzere herkes tarafından unutulmasına yol açmıştır. Ve işçi sınıfının, entellektüellerdeki bu kararsızlık ve tutarsızlıktan büyük dersler almış bulunduğunu unutmamak gerekir.

Değer teorisiyle ilgili alanda ise revizyonistler, Boehm-Bawerk misâli iç çekişler ve son derece üstü kapalı imâlardan gayrı hiç bir şey getirmemişler ve dolayısıyla da, bilimsel düşüncenin gelişiminde hiç bir iz bırakamamışlardır.

Politika konusunda revizyonizm, marksizmin temel prensibi olan sınıf mücadelesi teorisini bozup yeni baştan kurmağa girişmiştir. Bize ispat etmeğe yeltenmişlerdir ki, siyasî hürriyet, demokrasi ve bütün yurtdaşlara tanınan oy hakkı, sınıf mücadelesinin dayanaklarını ortadan kaldırır ve ***Komünist Partisi Manifestosu***'nun işçilerin vatanı olmadığı şeklindeki eski prensibini yalanlar. Gene iddia etmişlerdir ki demokratik rejimlerde, hâkimiyet «çoğunluğun iradesi»ne ait olduğuna göre, ne Devleti belli bir sınıfın baskı organı şeklinde görmeğe imkân vardır, ne de gericilere karşı ilerici ve sosyal reformcu burjuvalarla işbirliğini reddetmeye.

Revizyonistlerin bütün bu iddia ve itirazlarının oldukça tutarlı bir görüş sistemi içinde, yani kokusunu ve tadını öteden beri çok iyi tanıdığımız liberal burjuva görüşleri çerçevesinde yer aldığı açıktır. Liberaller, oy hakkından ve dolayısıyla da işçilerin yönetimine katılma hakkından bütün yurtdaşlar faydalanmakta olduğuna göre, burjuva parlamantarizminin sınıfları ve sınıf ayrılıklarını ortadan kaldırdığını dalma iddia edegelmişlerdir. Ama XIX. yüzyılın ikinci yarısındaki bütün Avrupa ve XX. yüzyılın başındaki bütün Rus devrimi tarihi, bu görüşlerin gülünçlüğünü ve saçmalığını açıkça ortaya koymaktadır. «Demokratik» kapitalizmle gelen hürriyet içinde, ekonomik ayrılıklar, ortadan silinmek şöyle dursun, büsbütün şiddetlenip ağırlaşmaktadır. Ve parlmantarizm, en demokratik burjuva cumhuriyetlerinin belli bir sınıfın sömürme ve baskı aracı olduğu şeklindeki özünü yok etmek şöyle dursun, büsbütün ortaya çıkarmakta ve gözler önüne sermektedir. Parlmantarizm, eskiden politikaya aktif biçimde katılan kitlelerden çok daha büyük kitleleri aydınlatıp örgütleyerek, krizlerin ve siyasî devrimlerin ortadan kalkmasını değil, bu devrimler sırasında çıkan iç savaşların daha da ağırlaşmasını ve şiddetlenmesini hazırlamaktadır. 1871 baharı Paris olaylarıyla 1905 kışı Rus olayları, bu şiddetlenmenin kaçınılmaz bir şekilde gerçekleştiğini bütün açıklığıyla meydana koymuş bulunmaktadır. Proletarya hareketini ezebilmek için Fransız burjuvazisi, milletin düşmanı ile, vatanlarını harabeye döndürmüş bulunan düşman ordusuyla işbirliği etmekten bir an bile çekinmemiştir. Parlmantarizmin ve burjuva demokratizminin, (halk kitlelerine yapılan baskı yoluyla), çatışmayı eskisinden çok daha kesin bir çözüme sürükleyen bu amansız iç diyalektiğini kökünden kavramadıkça, parlmantarizm alanında, bizim prensiplerimize uygun ve işçi kitlelerini bu «çatışma»lardan muzaffer çıkmağa hazırlayacak gerçekçi bir propaganda ve ajitasyon yapmağa imkân yoktur. Batı'da sosyal reformcu liberallerle, Rus devrimi sırasında da liberal reformcularla yapılan ittifaklar, anlaşmalar ve işbirliği tecrübesi en inandırıcı şekilde ortaya koymuştur ki bu türden anlaşmalar, kitlelerin bilincini körletmekten ve savaşçıları savaş kaabiliyetinden yoksun, bozguna uğramağa ve ihanet etmeğe hazır unsurlara bağlamak suretiyle, mücadelenin etkisini azaltmaktan başka bir işe yaramaz. Revizyonist politika taktiğinin en büyük çapta, gerçekten millî çapta bir uygulamasını teşkil eden Fransız milrandizmi, revizyonizmin iç yüzünü, bütün dünya proletaryasının hiç bir zaman unutmayacağı bir şekilde ortaya koymuştur.

Revizyonizmin ekonomik ve siyasî eğilimlerinin tablî eki de, sosyalist hareketin son hedefi konusunda takındığı tavır olmuştur. Bernstein'ın «Son hedef bir hiçtir, herşey harekettedir» sözü, revizyonizmin gerçek yapısını, en uzun açıklamalardan çok daha iyi dile getirmektedir. Her duruma göre bir başka davranış tesbit etmek, kendini tamamıyla günün olaylarına uydurmak, proletaryanın hayatî çıkarlarını ve kapitalist rejimle bütün kapitalist evrimin ana çizgilerini unutmak ve unutturmak, o anki gerçek veya çoğu zaman hayalî avantajlar adına bu hayatî çıkarları feda etmek: İşte revizyonizmin politikası! Bu politikanın özünde, her kılığa girebilmek kabiliyeti vardır. Her «yeni» mesele ve olaylardaki, gelişimin ana çizgisini bir parçacık ve en kısa süre için değişikliğe uğratan her beklenmedik veya önceden görülemeyen farklılık, kaçınılmaz olarak ve daima, yeni yeni revizyonizm çeşitleri doğuracaktır.

Revizyonizmi kaçınılmaz hâle getiren, modern toplum içindeki sosyal köklerdir. Enternasyonal bir fenomendir revizyonizm. İşlerden biraz haberi olan ve düşünmesini bilen her sosyalistin gözünde, Almanya'daki ortodokslarla (doğru yolcularla) Bernstein'cılar; Fransa'daki Guesde'cilerle Jaurès'çiler; İngiltere'deki Sosyal-demokrat Federasyon'la Bağımsız işçi Partisi; Belçika'daki Brouckère'cilerle Vanderveide'çiler; İtalya'daki entegralistlerle reformistler ve Rusya'daki Bolşeviklerle Menşevikler arasında, bütün bu ülkelerdeki tarihî faktörlerin ve millî şartların gösterdiği büyük çeşitliliğe rağmen, aslında bir öz birliği bulunduğu apaçıktır. Çağdaş enternasyonal sosyalizmin bağrındaki «bölünme», bugünden itibaren, dünyanın çeşitli ülkelerinde *aynı* çizgiyi izleyerek gerçekleşmekte ve bu durum da, uzlaşmaz eğilimlerin bir tek enternasyonal sosyalizmin bağrında çatışıp durduğu otuz kırk yıl öncesine nazaran büyük bir ileri adım teşkil etmektedir. Bugün Latin ülkelerinde «devrimci sendikacılık» gibi gözüken «sol revizyonizm» bile aslında, marksizmi «elden geçirerek» marksizme adapte olmaktadır. İtalya'da Labriola, Fransa'da Lagardelle, hep sıkıştıkça, iyi hazmedilmiş bir Marx'a karşı yanlış anlaşılmış bir Marx'ı tanık göstermektedirler.

Oportünist revizyonizm olarak henüz yeterince gelişmekten ve enternasyonal bir karakter kazanmış olmaktan uzak ve henüz hiç bir ülkenin sosyalist partisine karşı ciddî bir savaş vermemiş bulunan *bu* revizyonizmin ideolojik özünü burada tahlil etmeğe lüzum görmüyoruz. Yukarıda belli başlı çizgilerini belirttiğimiz «sağ revizyonizm»i incelemekle yetineceğiz.

Kapitalist toplumda revizyonizmi kaçınılmaz hâle getiren nedir? Neden millî özelliklerden ve kapitalizmin gelişim derecelerinden daha derindedir revizyonizm? Çünkü her kapitalist ülkede, proletaryanın yanı sıra, küçük burjuvaziden, küçük patronlardan teşekkül eden geniş tabakalar vardır. Kapitalizmi doğurmuş olan ve durmaksızın da doğurmağa devam eden, küçük üretimdir. Kapitalizm ise, önü alınmaz bir şekilde, yeni «orta tabakalar» yaratmaktadır (fabrika ekleri, evde çalışma, bütün memlekete dağılmış küçük atölyeler gibi ve bütün bunlar, büyük endüstrinin zorunlukları sonucunda). Bu küçük üreticiler de, önü alınmaz bir şekilde, proletarya saflarına doğru itilmektedirler. Bu böyle olunca, küçük burjuva görüşlerinin büyük işçi partilerinin içine durmadan ve durmadan sızması kadar tabiî bir şey ola-

maz. Dahası, proletarya devrimi gerçekleşip de tam oturuncaya kadar, bu, böyle olmak zorundadır ve böyle olmakta da devam edecektir. Ayrıca unutmayalım ki, bu devrimin tamamlanabilmesi için, halkın büyük çoğunluğunun «eksiksiz» proleteryalar hâline gelmesinin zorunlu olduğunu sanmak, ciddi bir hatâya düşmektir. Bugün fikir plânında, Marx'ta yapılmak istenen düzeltmeler konusundaki tartışmalarda geçirmekte olduğumuz ve pratikte, revizyonistlerle aramızdaki taktik ayrılıklar ve bunların sonucu olan bölünmeler gibi, işçi hareketinin sadece bazı özel sorunlarında tezahür eden bâdireleri; proletarya devrimi bütün tartışmalı meseleleri en sivri hâline getirdiği ve tüm fikir ayrılıklarını kitlelerin yönetiminin kararlaştırılması açısından bekletilmez önemde noktalara getirip dayadığı ve bizleri, mücadelenin ateşi içinde, düşmana kesin darbeleri indirebilmek için dostu düşmandan iyice ayırıp kötü müttefikleri derhal uzaklaştırmağa zorladığı vakit, işte o vakit bütün bu bâdireleri işçi sınıfı, bugünkü ile karşılaştırılamayacak kadar geniş bir şekilde karşısında bulacak ve atlatmak zorunda kalacaktır.

Devrimci marksizmin XIX. yüzyıl sonunda, revizyonizme karşı verdiği ideolojik mücadele, aslında, küçük burjuva unsurların tüm zaaf ve tereddütlerine rağmen davasının tam zaferle sonuçlanmasına doğru ilerleyen proletaryanın önündeki büyük devrimci savaşların küçük bir önsözünden ibaretti.

Nisan 1908

YIĞINLARIN KENDİLİĞİNDEN DAVRANIŞI VE SOSYAL-DEMOKRASİNİN GETİRDİĞİ BİLİNÇ

Kendiliğinden Atılımın Başlaması

1895 yıllarında öğrenim görmüş Rus gençliğinin marksist teoriye duyduğu *genel* hevese ve bağlanışa dokunmuştuk. 1896'da Petersburg'daki ünlü endüstri mücadelesiyle başlayan işçi grevlerinin genel bir karaktere bürünmesi de aynı döneme rastlar. Bu grevlerin bütün Rusya'ya yayılması, yüzeye çıkan halk hareketinin ne denli derin olduğunu açıkça gösteriyordu. İşte «kendiliğindenlik unsuru»nu her şeyden önce bu grev hareketlerinde bulabiliriz. Yalnız, kendiliğindenliğin de çeşitleri vardır Rusya'da 1870 yıllarında da, 1860 yıllarında da, hatta 19'uncu yüzyılın ilk yarısında da grevler olmuştur. Makinelerin «kendiliğinden» davranışlarla kırılıp parçalanmasına yol açan grevler. O günden bu yana işçi hareketi öylesine ilerlemiştir ki, o zamanki «ayaklanmalar»la karşılaştırılınca 1890 sonrası grevlerini «bilinçli» olarak niteleyebiliriz. Bu da bize gösteriyor ki «kendiliğindenlik unsuru» aslında, bilinç'in ilk ve bir çeşit gelişmemiş şekli, *ambriyon hâlindeki biçimidir.* Zaten ilkel ayaklanmalar bile belirli bir bilinç uyanışını dile getiriyordu: İşçiler kendilerini ezen rejimin yıkılmazlığına olan köklü inançlarını yitiriyorlar, ortak ve el ele direnme zorunluğunu... anlamağa demiyorum ama hiç değilse duymağa başlıyorlar, ve resmî otoritelere bağlılık ve kölece boyun eğmeden kesin olarak vaz geçiyorlardı. Gene de bu hareketler bir *mücadele* olmaktan çok daha fazla, bir umutsuzluk gösterisi ve öç alma atılışıydı. 1890 sonrası grevleri ise çok daha fazla bilinç kıvılcımlarıyla dolu: Belirli konularda kesin istekler ve hak davaları ileri sürüyor, en elverişli an tartışılıyor, başka yerlerdeki örnekler ve durumlar inceleniyor, vb. İlk başkaldırmalar sadece, ezilen insanların isyanı idiyse sistemli grevler, sınıf çatışmasının ambriyonları, ama sadece ambriyonları, bir çeşit başlangıcı idi. Bu grevler aslında henüz sosyal-demokrat değil, trade-union'cu bir mücadeleydi, patronlarla işçiler arasındaki karşıtlığın uyanışlarıyla bugünkü sosyal ve politik düzenin bütünü arasındaki bu uyuşmazlığın tam ve kesin bilinci, yani sosyal-demokrat bilinç yoktu, olamazdı da. Bu bakımdan 1890 sonrası grevleri, önceki «ayaklanmalar»a göre büyük bir ilerlemeyi temsil etmelerine rağmen bir kendiliğinden hareket olarak kalmışlardır.

İşçilerde sosyal-demokrat bilinç henüz *olamazdı*, demiştik. Bu bilinç onlara ancak dışardan gelebilirdi. Bütün ülkelerin tarihi bize gösteriyor ki, yalnız kendi gücüyle, işçi sınıfı ancak trade-union'cu bilince ulaşabilir, yani patronlarla mücadele etmek ve hükümeti işçi çıkarlarına uygun kanunları çıkarmağa zorlamak için sendikalarda birleşmek gerektiği kanısına varabilir ancak. Sosyalist doktrince entellektüeller, aydınlar, egemen sınıfların öğrenim görmüş temsilcileri tarafından işlenip kurulmuş olan ekonomik, tarihsel ve felsefi teorilerden doğmuştur. Çağdaş bilimsel sosyalizmin kurucuları Marx ve Engels de, sosyal durumları bakımından, birer burjuva aydınıydılar. Tıpkı bunun gibi Rusya'da sosyal-demokrasinin teorik doktrini, işçi hareketinin kendiliğinden büyüyüp yayılmasından tamamıyla bağımsız bir şekilde, devrimci sosyalist aydınlarda düşüncenin gelişiminin doğal ve zorunlu sonucu olarak ortaya çıktı. Sözünü ettiğimiz çağda, yani 1895 yıllarında, bu doktrin sadece «Emeğin Kurtuluşu» topluluğunun belirlenmiş programı olarak kalmıyor, devrimci Rus gençliğinin çoğunluğunu da kendi saflarına kazanmış bulunuyordu.

Böylece, bir yanda işçi yığınlarının bilinçli hayata ve bilinçli mücadeleye kendiliğinden uyanışı, öte yanda da sosyal-demokrat teori ile silahlanmış ve işçilere yaklaşmak istemiyle yanıp tutuşan devrimci bir gençlik vardı. Bu konuda, pek tanınmayan ve sık sık unutulan bir durumu önemle belirtmek gerekir: Bu dönemin *büyük bir şevkle ekonomik ajitasyona girişen ilk* sosyal-demokratları —kl, *Ajitasyon Üzerine* adlı broşürün gerçekten yararlı bilgilerine dayanarak çalışıyorlardı— *bu ajitasyonu biricik ödevleri saymak* şöyle dursun, *ta başından beri* Rusya sosyal-demokrasisini genellikle en büyük tarihsel görevlerin, özellikle de otokrasinin yıkılması görevinin beklemekte olduğunu bilerek hazırlanıyorlardı. Nitekim, Petersburg sosyal-demokratları topluluğu 1895 sonlarında, sonradan bir polis baskınında ele geçtiği için yayımlanamayan yeni bir gazetenin ilk sayısını hazırlamış bulunuyordu. Başyazısında Rus işçi sınıfının tarihsel görevlerinin açıklandığı, bu arada da ilk hedef olarak politik hürriyetin kazanılmasının gösterdiği bu gazetede, yalnız Petersburg'dan değil Rusya'nın birçok başka bölge ve kentlerinden de işçi hareketleriyle ilgili haberler yer almaktaydı. Kısacası, 1890-1900 arası Rus sosyal-demokratlarının bu «ilk deneme»si mahallî bir gazete olmadığı gibi, basit «ekonomik» karakterde bir gazete de değildi. Grevci mücadeleyi otokrasiye karşı yönelmiş devrimci hareketle birleştirmeğe ve bütün ezilenlerin, gerici obskürantizm politikasının bütün kurbanlarının sosyal-demokrasiyi desteklemelerini sağlamağa çabalıyordu. Basılıp yayınlanabilmiş olsaydı, hareketin o sıradaki durumunu bilenler hiç şüphesiz takdir edeceklerdir ki, başkent işçilerinin ve devrimci aydınların sonsuz sempatisini kazanacak ve geniş çapta dağıtılacaktı. Bu teşebbüsün başarısızlığı o zamanki sosyal-demokratların, devrimci deney ve pratik hazırlık yetersizliği yüzünden, günün çağrılarını cevaplandıracak güçten yoksun kaldıklarını göstermiştir. O zaman bu alanda çalışanların hazırlık eksikliklerini başlarına kakmak aklımızın ucundan bile geçmez. Ama hareketin geçmişteki deneylerinden pratik şekilde ders almak ve yararlanabilmek için, kusurların ve yanılgıların önem ve sebeplerini inceden inceye araştırıp ortaya çıkarmak gerektiği de şüphe götürmez. Gene bundan ötürüdür ki, 1895-1898 sosyal-demokratlarının o sırada, «kendiliğinden» hareketin daha başlangıçlarında en geniş çapta bir program ve bir mücadele taktiği hazırlanmasını haklı olarak mümkün gördüklerini de önemle belirtmek gerekir.

ENGELS VE TEORİ ALANINDAKİ MÜCADELELERİN ÖNEMİ

«Dogma'cılık, doktrincilik,» «düşüncenin zoraki şekilde baskı altına alınmasının kaçınılmaz cezası olarak partinin sertleşip kımıldayamaz hâle gelişi...» İşte Raboçeye Diyelo silahşörlerinin «eleştiri hürriyeti» adına hücum geçtiği düşmanları! Biz kendi payımıza, bu konunun günün sorunu olmasından sevinç duyuyoruz. Yalnız bir teklifimiz var; bu soruyu şu ikinci soruyla tamamlamak:

— İşin yargıçları kim?

Önümde iki prospektüs duruyor: Birincisi *Raboçeye Diyelo*'nun programını, ikincisi de «Emeğin Kurtuluşu» yayınlarının çıkmağa devam edeceği haberini veriyor. Her ikisinin de tarihleri 1899. Yani «marksizmin krizi» teranesinin dillerde dolaşmağa başladığı yıllar. Ama ilk prospektüs, yeni organın bu konuda takınmayı düşündüğü tavır hak-

kında kesin bir açıklama bulmak şöyle dursun, dokunmuyor bile konuya. Teorik çalışmalar ve bu alanda bugün harcanması gereken özlü çabalar konusunda ne bu program, ne de Birlik'in 1901'deki III. Kongre'sinde kabul edilen ekleri, tek kelime söylemiyorlar nedense. Bütün bu süre içinde, Raboçeye Diyelo yazarları bütün dünya sosyal demokratlarını alevlendiren teorik sorunları hasır altı etmeyi uygun görmüşler.

İkinci prospektüs ise, tam tersine, şu son yıllarda teoriye karşı duyulan ilgide bir gevşeme olduğuna işaret etmekle işe başlıyor. Sonra da ısrarla «devrimci işçi hareketinin teorik cephesine son derece dikkat edilmesini» ve hareketimiz içinde beliren «devrime aykırı, bernştayncı ve benzer eğilimlerin aman vermez bir eleştiriden geçirilmesini» istiyor. ***Zarya***'nın geçmiş sayılarında bu programın nasıl yürütüldüğü görülmektedir.

Düşüncenin sertleşmesi falan gibi büyük lafların, aslında, teorik düşünceyi geliştirme konusunda güçsüzlüğü ve kaygısızlığı gizlediği açıktır. Şu ünlü eleştiri hürriyeti de, aslında, bir teorinin yerine bir başka teorinin getirilişi anlamına gelmez, her türlü tutarlı ve bütünlüğü olan sistemden kaçış anlamına gelir. Bir marksistlerinin öteden beri işaret ettikleri ve bugün bütün Avrupa'da rastlanan bu kaçışı, Rus sosyal-demokratlarının durumu özellikle parlak bir biçimde dile getirmektedir. Hareketimizin gerçek durumunu bilenler, marksizmin geniş çapta yayılmasının teorik düzeyde belirli bir alçalmaya yol açmış olduğunu görmezlik edemezler. Teorik hazırlığı az ya da sıfır olan birçok kimse, pratik başarılarından dolayı katılmıştır harekete. Marx'ın: «Pratik hareketin her gerçek adımı bir düzine programdan önemlidir.» sözlerini şatafatla ortaya sürüşü, Raboçeye Diyelo'nu bu gerçeği değerlendirmekten uzak bulunduğunu gösteriyor. Şu teorik bozgun döneminde bu sözleri ortaya sürmek, bir cenaze alayı geçerken: «İnşallah geriye kalanları da böyle taşıyıp götürmek nasip olur.» demekten farksızdır bizce. Kaldı ki bu sözler Marx'ın ***Gotha Programı*** hakkındaki mektubundan alınmıştır ve Marx o mektubunda işçi hareketinin ilkelerini sayarken, eklektizmi kesinlikle red ve mahkûm etmektedir. Başkalarıyla birleşmek pratik amaçlarına ulaşmak için anlaşmalar yapabilirsiniz, ama prensip ticareti yapamazsınız, teorik «tavizler» veremezsiniz, diye yazıyordu Marx partinin şeflerine. Ve bugün aramızda teorinin önemini küçümsemeğe kalkışanlar var. Hem de onun adına!

Devrimci teori olmadan, devrimci hareket de olmaz. Fırsatçılık propagandasının kolayca tuttuğu ve pratik aksiyonun en dar ve en sakat biçimlerine bile umut bağlayanların bulunduğu bir çağda, bu düşünce üzerinde ne kadar ısrarla durulursa azdır. Hele Rus sosyal-demokrasisi için teori, pek sık unutulmağa başlanan şu üç sebepten ötürü daha da büyük bir önem kazanmaktadır: Her şeyden önce, partimiz henüz kurulmuş halindedir, fizyonomisi yeni yeni belirmektedir. Devrimci düşüncenin, hareketi doğru yoldan sapmaya sürükleyebilecek öteki akımlarıyla hesaplaşmasını bitirmiş olmaktan da uzaktır. Hele son zamanlarda, Axelrod'un çok önceden ekonomistlere haber verdiği gibi, tam tersine, sosyal demokrat olmayan devrimci akımların çoğalıp çeşitlendiğini görüyoruz. Şu şartlarda, ilk bakışta «önemsiz» bir yanılgı en kötü sonuçları doğurabilir. Bu bakımdan, ayrıntıların sıkı biçimde sınırlanmasını ve hızlı tartışmalarını boş ve zamansız bulmak için miyop olmak gerekir. Çünkü Rus sosyal-demokrasinin geleceği uzun, çok uzun yıllar boyunca şu ya da bu nüansın pekişmesine bağlı olabilir.

İkinci olarak, sosyal-demokrasi özü bakımından, uluslararası bir harekettir. Bundan sadece ulusal şovenizmle savaşmak gerektiği anlamı çıkmaz, genç bir ülkede başlayan bir hareketin ancak öteki ülkelerin deneylerinden yararlanırsa verimli olabileceği sonucu da çıkar. Bu son noktanın gerçekleşmesi için de öteki ülkelerin deneylerini öğrenmek ya da oralarda alınan son kararları olduğu gibi uygulamak yetmeyecektir: o deneyleri eleştirmek, çözümlemek, yani eleştirerek çözümlemeyi başarmak ve kontrol etmek gereklidir. Böyle bir çabanın alın akıyla üstesinden gelebilmek de, —çağdaş işçi hareketinin ne hızla geliştiğini ve ne çeşitli yollardan geçerek hedefe yürüdüğünü farkedenler hemen anlayacaklardır ki— büyük bir teori gücüne ve zengin bir siyasal ve devrimci deneye sahip olmakla mümkündür.

Üçüncü olarak, Rus sosyal-demokrasisi yeryüzünde başka hiç bir sosyalist partinin karşılaşmadığı ulusal sorunlarla karşı karşıyadır. Bütün bir halkı otokrasi'nin, çarlık düzeninin boyunduruğundan kurtarmak diye özetleyeceğimiz bu temel noktanın politika ve örgütlenme alanlarında bizlere yüklediği çabalardan ilerde söz edeceğiz. Şimdilik sadece şunu belirtelim ki, ***bir parti savaşçı öncülük görevini ancak öncü bir teorinin kılavuzluğunda yerine getirebilir.*** Okurlarım, bunun ne demeğe geldiğini somut örnekleriyle anlamak istiyorlarsa, Rus sosyal-demokrasinin Hertsen, Biyelinski, Çerniçevski gibi geçmişteki büyük önderlerini ve 1870 1880 arasının parlak devrimci kuşağını hatırlasınlar, ve Rus edebiyatının bugün dünya çapında kazandığı önemi düşünsünler, yeter!

Şimdi Engels'in 1974'te, sosyal-demokrat hareket içinde teorinin önemi hakkında düşündüklerini zikredeceğim. Engels'e göre sosyal-demokrasinin büyük savaşı, bizde sanıldığı gibi politik ve ekonomik olmak üzere ***iki değil, teorik savaşma da aynı plarda olmak üzere üç*** biçime bürünür. Politik ve pratik bakımlardan zaten güçlü olan Alman işçi hareketine verdiği öğütler öylesine eğitici, bugünün tartışmaları ve problemleri açısından öylesine ışık tutucudur ki, ***Alman Köylülerinin Savaşı*** adlı broşürünün önsözünden aldığım şu uzun özeti aktarmadan edemeyeceğim:

«Avrupa'nın öteki ülkelerindeki işçilere göre Alman işçilerinin iki önemli avantajı vardır. İlk olarak, Alman işçileri Avrupa'nın en teorici, olayları teorik yönden değerlendirmeğe en yatkın ve en alışık halkındandırlar ve Almanya'nın «öğrenim görmüş» denilen sınıfları tarafından handiyse hepten yitirilmiş olan bu teori duygusu onlarda sürmektedir. Gelmiş geçmiş sosyalizmlerin tek bilimseli olan bilimsel Alman sosyalizmi, kendisini önceleyen Alman felsefesi, özellikle Hegel'in felsefesi olmasaydı, hiç bir zaman kurulamazdı. Ve onlardaki teorik kavrayış olmasaydı, işçiler bu bilimsel sosyalizmi hiç bir zaman bugün olduğu kadar benimseyemez, özünlüyemezlerdi. Bu avantajın büyüklüğünü görmek için, bir yandan, bazı meslekların çok iyi örgütlenmiş olmasına rağmen İngiliz işçi hareketinin son derece yavaş gelişimine yol açan teori ilgisizliğini, öte yandan da, prudonculuğun ilkel şekliyle Fransızlarda ve Belçikalılarda, Bakunin'den gelme karikatür şekliyle de İspanyollarda ve İtalyanlarda yarattığı kargaşa ve duraklayışları anmak yeterlidir.»

«İkinci avantaj, Almanların işçi hareketine hemen hemen en son katılanlar oluşudur. Teorik Alman sosyalizmi doktrinlerinin düşsel ve fanteziye çalan yapısına rağmen insanlığın yetiştirdiği en büyük düşünürlerden olan ve bizim bugün bilim yoluyla ispatladığımız sayısız doğru'yu dehalarıyla önceden sezip göstermiş üç kişiye Saint Simon, Fourier ve Owen'e dayandığını nasıl unutamazsa, Almanya'daki pratik işçi hareketi de Fransız ve İngiliz hareketleri sâyesinde geliştiğini, onların pahalıya patlamış deneylerinden yararlanarak ve onların çoğunlukla kaçınılmaz şekilde düştükleri yanılgılara düşmekten ancak böylelikle kaçınarak serpildiğini unutmamalıdır. İngiliz trade-union'larının ve Fransız işçilerinin politik savaşmalarının örneği önümüzde durmasaydı, hele Paris Komünü'nden aldığımız o sonsuz itici güç olmasaydı, biz bugün bulunduğumuz noktaya daha uzun yıllar ulaşamazdık.»

«Alman işçilerinin hakkını vermek gerekiyor: Avantajlarından zekice yararlandılar. İşçi hareketi var olduğundan beri ilk olarak savaş, üç yönünün her üçünde de, yani teorik, pratik ve kapitalistlere karşı direnç dediğimiz ekonomik-pratik yönlerde, düzenli, birbirine bağlı ve metotlu şekilde yürütülmektedir.»

«Bu avantajlı durum bir yandan, İngiliz hareketinin temelindeki adalı karakter ve Fransız hareketinin bastırılmış oluşu öte yandan, Alman işçilerini proletarya hareketinin başına geçirmiştir. Gelecek olayların onları daha ne kadar zaman bu şerefli yerde tutacağı önceden bilinmez. Ama ne olursa olsun, bu durumun onlara yüklediği görevleri gerektiği gibi yerine getireceklerine gü-

venebiliriz. Bunun için de, bütün savaş alanlarında çabalarını arttırmalıdırlar. Bu konuda şeflere özellikle büyük ve önemli ödevler düşmektedir. Yönetici olarak, bütün teorik sorunları en basit görünen ayrıntılarıyla (nüanslarıyla) durmadan öğrenecekler, eski dünya görüşünün geleneksel cümlelerinin etkisinden bıkıp usanmaksızın kurtulmağa çabalayacaklar ve hiç bir zaman unutmayacaklardır ki, sosyalizm bir bilim olduğundan beri bir bilim gibi göz önüne alınmak istenmektedir. Yani her bilim gibi sosyalizm de incelemek, araştırılmak ve öğrenilmek istenmektedir. Böylelikle edinecekleri bilinci, her gün biraz daha uyanıklık ve açık görüşlülükle işçi yığınlarına aşılayıp yaymak için de bitip tükenmek bilmeyen bir şevkle çalışacaklardır...»

Rus proletaryasını çok daha ağır denemeler beklemektedir: Anayasalı bir ülkede ayrıklama kanununun yanında bir pigme gibi cüce kaldığı bir canavarla savaşa giriyoruz. Tarih şu anda bize, hemen yerine getirilmesi gereken bir ödev veriyor Herhangi bir ülke proletaryasının ***en bekletilmez, en gerekli çabasından da devrimci bir çaba*** göstermek zorundayız. Bu ödevin alın akıyla başarılması, yani, sadece Avrupalı gericiliğin değil, aynı zamanda —artık söyleyebiliriz —ki Asyalı gericiliğin en güçlü kalesinin yıkılıp yok edilmesi, Rus proletaryasını uluslararası devrimci proletaryanın öncüsü yapacaktır. Aynı kararlılık içinde davranabilirsek, onlarınkinden bin kere daha geniş ve derin hareketimizi aynı sonsuz enerjiyle canlandırabilirsek, geçmişteki önderlerimizin, 1870-80 arası devrimcilerinin zaten hak etmiş olduğu bu şerefli yeri alacağımıza güvenebiliriz.

1901-1902

MARX'IN EKONOMİK DOKTRİNİ

Marx, Kapital'e yazdığı önsözde «Bu kitabın en temelli amacı, modern toplumu», yani kapitalist, burjuva toplumu «hareket ettiren ekonomik kanunu bulmaktır» diyor Marx'ın ekonomik doktrininin özünü, doğuşunda, gelişiminde ve çöküşünde tarihki üretim ilişkilerinin incelenmesi meydana getirir Kapitalist topluma hükmeden, ***emtia*** üretimidir. Marx'ın incelemesi de meta'ın çözümlenmesiyle başlar.

Değer

Mete, ilk olarak, insanın herhangi bir ihtiyacını gideren bir şeydir. İkinci olarak da, bir başka şey karşılığında değiştirilen bir şey. Bir şeyin yararlılığı, onun ***kullanış değeri***'ni meydana getirlr. Mübadele değeri ya da kısaca, değer lse, her şeyden önce, belll bir cinsten belll sayıda kullanış değerlerinin bir başka cinsten belli sayıda kullanış değerleriyle mübadelesl sırasında bu lki ayrı cisten değerler arasında meydana gelen ilişkl, beliren orantıdır. Günlük yaşantımız bize, bu gibi milyonlarca ve mllyarlarca mübadele yoluyla en çeşitll ve en benzemez kullanış değerleri arasında eşdeğerlllik ilişkileri kurulduğunu gösteriyor. Belirli bir toplumsal ilişkiler sistemi içinde durmadan biri birleriyle eşlenen bu değişik şeylerin ortak yanı ne ola? Bütün bu değişik şeyler, ***emeğin ürünleri*** olmakta birleşirler. İnsanlar, ürünlerini mübadele ederken, en çeşitli emek türleri arasında eşdeğerlilik ilişkileri kurmaktadırlar. Emtia üretimi, çeşitli üreticilerin değişik ürünler yarattığı (toplumsal işbölümü) ve mübadele sırasında bütün bu ürünleri eşdeğer kıldığı bir toplumsal ilişkiler sistemidir Demek ki, bütün bu emtiada ortak olan yan, belirli bir üretim dalında harcanan somut emek değil, özel bir emek değil, genellikle emektir, ***soyut*** insan-emeğidir. İncelenen toplumda, milyarlarca mübadele isbatlıyor ki, bütün emtia değerlerinin toplamı tarafından temsil edilen bütün emek ve iş gücü, aslında bir tek ve aynı işgücüdür: Genellikle insanın işgücü. Her meta, tek başına göz önüne alındıkta, iş süreslnin belirli ve ***toplumca gerekli*** bir parçası tarafından temsil edilir. Değerin büyüklüğü, belirli bir metaın, belirli bir kullanış değerinin üretimi için toplumca gerekli iş süresi ya da gene toplumca gerekli emek miktarıyla belirlenir «Mübadele sırasında çeşitli ürünlerini eşit saymakla, (üreticiler) aslında, birbirinden farklı ve değişik olan emeklerinin, çalışmalarının eşitliğini kurmuş olurlar. Bilmeden, kendiliğinden yaparlar bunu». Eski bir iktisatçı, değer iki kişi arasında bir ilişkidir, demişti. Eşyanın örtüsü altında saklı bir ilişki, diye eklemesi gerekirdi sadece. Değerin ne olduğunu anlamak için, milyarlarca kere tekrarlanan mübadele olayında görülen ilişkilere, yani belirli bir tarihsel yapının toplumsal üretim ilişkilerinin sistemine bakmak gerekir. «Değer olarak bütün emtia, kristalize olmuş insan emeğinden başka bir şey değildir.» Marx, emtiadaki insan emeğinin ikili karakterini derinlemesine çözümledikten sonra, ***para***'nın ve ***değerin biçimi***'ni, yani büründükleri biçimi, formu incelemeğe geçer. Bundan belllbaşlı amacı da, değerin para hali'nin ***kaynak***'ını aramak, mübadelenin gelişiminin ***tarihsel süreci***'ni incelemektir. Nasıl? Belli bir takım, tek tek ve gelişigüzel ortaya çıkan, yani tikel ve raslansal mübadele fillerinden başlayarak («değerin basit, tikel ya da arızi biçimi»: Belirli miktarda bir metaın bir başka belirll miktarda meta ile mübadele edilmesldir.), çeşitll emtianın bir tek ve aynı meta lle mübadelesl sırasında ortaya çıkan değerin - genel-biçimine ulaştıktan sonra, altın'ın genel eşdeğer halinde bu tek ve belirli meta durumuna geldiği noktaya, yanl değerin pare haline, para biçimlne bürünüşüne varmakla. Mübadelenln gelişlmlnin ve ticaret üretlmlnin, yanl satış için üretimin en güçlü ürünü olan para, blreysel emeğin sosyal karakterlni, pazar yoluyla blrblrlerlne bağlı değişiklik ve ayrı üreticiler arasındaki toplumsal bağı gizlemektedir. Marx paranın çeşitli fonksiyonlarını bütün ayrıntılarıyla çözümlemiştir. Önemle belirtmek gerekir kl, Kapital'in ilk bölümlerinde olduğu gibi burada da, eserin bazen sırf düşünceye dayanır gibi gözüken soyut dlll aslında, ticaret üretiminin ve mübadelenln gellşlmlnin tarihinden alınmış son derece çeşitli ve zengin belgelerle yüklüdür. «Paranın ortaya çıkabilmesi için, ürün mübadelesinin daha önceden emtia dolaşımı biçimine ulaşmış olması gerekir. Paranın basit eşdeğer, dolaşım (tedavül) aracı, ödeme aracı, hazine, yedek fonlar, vb. gibi çeşitli fonksiyonları oluşu ve bu fonksiyonların kimi zaman birinin, kimi zaman bir başkasının bütün ötekiler karşısında üstünlük kazanıp ön plana geçmesi de, toplumsal üretimin çeşitll dönemlerlni meydana çıkarır.» ***(Kapital, Kitap I).***

Artık-değer

Emtia üretlmlnin belli bir gellşlm noktasında para, sermaye haline gelir, sermayeye dönüşür. Emtia dolaşımının formülü: M (meta) P (para) - M (meta) iken (yani bir metaın bir başka metaın alımı için satışı iken) sermayenin genel formülü, P M - P, yani satış için alım (tablî, bir kârla) olmaktadır. İşte Marx'ın artık-değer diye adlandırdığı, dolaşımdaki paranın ilk değerinin bu artışıdır. Kapitalist dolaşımda paranın bu «artışı»nı herkes billr. Parayı ***sermaye***'ye(tarihçe belirlenmiş, tikel, toplumsal bir üretim ilişkisi olarak sermayeye) dönüştüren de işte bu «artış»tır. Artık-değer emtianın dolaşımından doğmuş olamaz, çünkü bu dolaşım eşdeğer'lerin mübadelesi üzerine kuruludur. Fiyatların yükseltilmesinden de doğmuş olamaz artık-değer, çünkü alıcı ve satıcıların karşılıklı kâr ve zararları birbirini dengeleyecektir. Yanl artık-değer bireysel bir olay değildir; ortalama, genelleşmiş, toplumsal bir olaydır. Artık-değer elde edebilmek için, «para sahlbinln hemen hemen pazarda, mutlu bir şans eseri olarak... öyle bir meta bulması gerekir ki, bu metaın kullanış değeri, kendiliğinden bir değer kaynağı olsun.» Yanl, bir meta bulmalıdır kl para sahibi pazarda, bu metaın tüketim süreci aynı zamanda bir değer yaratımı süreci olsun. Ve bu meta vardır: İnsanın emek gücü. İnsanın emek gücünün tüketimi demek, Para sahibi emek gücünü, tıpkı öteki emtiada olduğu gibi, üretimi için toplumca gerekli iş süresi (yani işçinln ve ailesinin geçimi lçin gerekli emek süresi) ile belirlenen değerine satın alır. Emek gücünü satın aldıktan sonra da, para sahibl aldığı şeyl kullanmak ve tüketmek hakkına, yanl lşçiyi diyelim kl günde 12 saat çalışmağa zorlamak hakkına sahiptir. Oysa işçi llk 6 saatte («gerekll» lş süresi) kendlsinin ve allesinin geçimlnl karşılayan bir ürün yaratmaktadır. Gerl kalan ve kapitalist tarafından ödenmeyen 6 saatte de («ek» iş-süresl) lşçi, artık-değer'l yaratır. Demek kl, üretlm sürecl açısından, sermayede lkl ayrı parçayı, bölümü birlblrinden ayırıp seçmek gerekiyor:

Değeri (bir hamlede ya da parça parça) mamul ürüne olduğu gibi ve eksiksiz geçen (makinalar, emek araçları, ilkel maddeler gibi) üretim araçlarına harcanan sâbit sermaye ile emek gücünü ödemeye ayrılan değişen sermaye. Bu değişen sermayenin değeri olduğu gibi kalmaz, emek süreci içinde durmadan artar, artık-değer yaratarak artar. İşte bunun içindir ki, iş gücünün sermaye tarafından sömürülme derecesini anlamak için, artık değeri sermayenin bütünüyle değil, yalnız değişen sermaye ile karşılaştırmak gereklidir. Bizim örneğimizde artık-değer haddi (Marx tarafından bu ilişkiye verilen ad) 6/6 ya da % 100'dir.

Sermayenin meydana çıkışı bir takım tarihsel şartların önceden hazır olmasını gerektirir: 1) Ticaret üretiminin oldukça ilerlemiş bir döneminde tikel (tek tek) kişilerin elinde belli bir miktarda para birikimi, 2) şu iki açıdan «hür» işçilerin varlığı: Emek güçlerini satmak açısından bütün kısıtlamalara ve her türlü baskıya karşı hür ve bir de emek güçlerini satmadan hayatlarını sürdüremeyecek şekilde, yani hem ağasız, beysiz, efendisiz, sahipsiz, hem de üretim araçsız ve topraksız olmak açısından hür işçi-«proleter»lerin varlığı.

Artık-değerin büyüyüp artması iki bellibaşlı ve temelli yoldan mümkündür: İş gününün uzatılması («mutlak artık-değer») ve gerekli emek süresinin kısaltılması («görece, yani nisbî artık-değer») Marx, birinci yolu incelerken, iş gününün uzatılması (14-17'inci yüzyıllar) ya da azaltılması (19'uncu yüzyılda iş alanını düzenleyen yasalar) ile ilgili Devlet müdahaleleriyle iş gününün kısaltılmasını isteyen işçi sınıfının mücadelesinin muhteşem bir tablosunu çizer. Kapital'in yayımlanmasından bu yana, bütün uygar ülkelerdeki işçi hareketinin tarihi bu tabloyu doğrulayan binlerce yeni olayla dolmuştur

Marx, görece artık-değer üretimini çözümlerken, emeğin üreticiliğinin, üretkenliğinin kapitalizm tarafından arttırıldığı ve 1) basit işbirliği, 2) işbölümü ve manüfaktür, 3) makinalar ve ağır endüstri olarak adlandırılan üç büyük tarihsel dönemi İncelemektedir. Marx'ın derinlemesine araştırısı, kapitalizmin gelişiminin tipik ve temel çizgilerini gün ışığına çıkarmıştır. Rusya'daki «zanaatsal» (artizanal) dediğimiz endüstriyi İnceleyecek olursak, bu üç dönemin ilk ikisi hakkında 1867'de tasvir edilmiş olan, büyük mekanik endüstrinin devrimci rolüne ise, bu tarihten sonra geçen yarım yüzyıl içinde Rusya, Japonya, vb. gibi birçok «yeni» ülkede rastlıyoruz.

Marx'da son derece önemli ve yeni olan şey, ***sermaye birikimi***'nin (yani artık-değerin bir bölümünün sermayeye dönüşümü ve bunun, kapitalistin kaprislerini ya da kişisel ihtiyaçlarını karşılamak yolunda değil de gene üretim için kullanımı) çözümlenişidir. Marx, Adam Smith'ten beri kendisinden önceki bütün klasik siyasî iktisadın, sermayeye dönüşmüş artık-değerin tüm halinde değişen-sermayeye gittiği hakkındaki iddiasının yanlışlığını göstermiştir. Gerçekte artık-değer, ***üretim araçları*** + değişen sermaye şeklinde bölünmektedir. Toplam sermaye içinde, sâbit sermaye payının değişen sermaye payına nisbetle gittikçe hızlanan artışı, kapitalizmin gelişimi ve giderek sosyalizme dönüşümü sürecinde büyük bir önem taşımaktadır.

Makinalaşmak yoluyla işçilerin işlerinden olmasını hızlandıran, böylelikle bir kutupta zenginlik, karşı kutupta yoksulluk yaratan sermaye birikimi aynı zamanda, «yedek işçi-ordusu», «görece işçi-fazlalığı» ya da, son derece çeşitli şekillere bürünen ve sermayenin üretimi hızla geliştirmesini sağlayan «kapitalist-nüfus fazlası» denilen şeyin doğuşuna da yol açmaktadır Kredi ile ve sermayenin üretim araçları hâlinde birikimi ile birleşen bu imkân, bize ayrıca, kapitalist ülkeleri başlangıçta on yılda bir, sonradan daha uzun ve daha değişken aralıklarla sarsan çevrimsel (periyodik) üretim çokluğu bunalımlar ***(krizler)***'ını da açıklar. Kapitalist temel üzerinde sermaye birikimi ile ilkel dediğimiz birikimi, biribirinden ayırmak gerekir: İlkel birikimi niteleyen, emekçinin zor yoluyla üretim araçlarından uzaklaştırılması, köylülerin topraklarından atılması, kamu topraklarının çalınması, sömürgecilik, kamusal borçlanmalar (devlet tahvil ve bonoları gibi), koruyucu gümrük tarifeleri, vb. benzer tedbirlerdir. «İlkel birikim» bir kutupta da para zilyetini, parayı elinde tutan kapitalisti yaratır.

«Tarihsel kapitalist-birikim eğilimi», Marx tarafından şu ünlü parçada dile getirilmektedir: «Temel üreticilerin mallarından edilmesi en alçakça bahanelerin, en nefret verici, en küçük ve en ahlâk dışı tutkuların gizleyemediği merhametsiz bir çapulculuk şeklinde olmuştur.» (Köylünün ve zanaat erbabının) «kişisel ereğil üzerine kurulu ve tek tek, bağımsız emekçilerl dış emek şartlarına perçinleyen özel mülkiyetin yerini böylece, ücret düzeni üzerine, yani başkasının emeğinin sömürülüp işletilmesi düzenl üzerinde kurulu kapitalist özel mülkiyet almıştır... Çok geçmeden de, artık bağımsız emekçiler değil, bir ücretli ordusunun şefi durumundaki kapitalistler mallarından edilmeğe başlanacaktır. Bu ikinci malından-edilme de, sermayelerin yığılımı (temerküz, konsantrasyon) lle sonuçlanan, kapitalist üretime Içkin kanunlarının kapitalist üretim tipinin kendi iç kanunlarının işleyişiyle gerçekleşir. Kapitalist çoğunluğunun kendi aralarından bir avuç kapitalist tarafından zorla mallarından edilerek sermayenin merkezleştirilmesinin yanısıra bilim ve teknik gittikçe daha büyük çapta uygulanmış, toprak sistemli ve metotlu biçimde işlenmeğe başlanmış, İşçilerin (verimli olabilmek İçin kollektif bir çalıştırma sistemi gerektiren, dolayısıyla da üretim araçlarının kullanımında ekonomi sağlayan şekilde) birer alet haline gelmesi gerçekleşmiş ve kapitalist rejime uluslararası karakterini veren, bütün halkların içinde kaynaştığı evrensel bir pazar şebekesi kurulmuştur. Bu sosyal ilerleme döneminin bütün avantajlarını gasbedip tekellerinde toplayan kapitalist zorbaların sayısı böylece gitgide azalırken (sayıları azaldıkça kudretleri büyüyordu) karşı yanda da yoksulluk baskı, kölelik, düşkünlük, sömürme artıyordu. Ama karşı yanda artan, hem de kapitalist üretim mekanizmasının kendi iç kanunlarının işleyişiyle artan bir başka şey daha vardır: İşçi sınıfının gittikçe biraz daha disiplinli, birleşik ve düzenli direnci. Sermayenin tekeli kendisi sayesinde büyüyüp gelişmiş olan üretim rejimi için artık bir engel, bir gem halini almağa başlamıştı. Emeğin toplumsallaşması ve maddî güçlerinin merkezleşmesi öyle bir noktaya gelip dayanmıştı ki kapitalist zarfına artık sığmaz olmuştu. Bu zarf işte parçalanmaktadır. Kapitalist mülkiyetin çanı çalmıştır. Ve şimdi mallarından edilenler, bir zamanlar başkalarını mallarından etmiş olanlardır.» ***Kapital, Kitap I).***

Gene Marx'da son derece önemli ve yeni olan şey, ***Kapital***'in II'inci Kitap'ında bulunan, sosyal sermayenin üremesinin çözümlenişidir. Burada da Marx'ın göz önünde tuttuğu, bireysel bir olay değil genel bir olaydır, toplumsal ekonominin bir kesimi değil bütünüdür. Klasiklerin yukarıda sözünü ettiğimiz hatasını düzelten Marx, toplumsal üretimi iki büyük bölüme ayırmaktadır: I) üretim araçlarının üretimi ve II) tüketim araçlarının üretimi. Sonra da, rakamlara dayanarak, tüm halinde toplumsal sermayenin gerek basit üreme gerekse birikim alanlarında dolaşımını inceden inceye araştırmaktadır. ***Ortalama kâr haddi*** problemi ise, ***Kapital***'in III'üncü Kitap'ında, değer kanununa dayanarak, çözülmüş bulunmaktadır. Marx'ın eseri, tek olaylardan ya da, ilkel ekonominin ya da modern «marjinal (yani büyük) fayda teorisi»nin sık sık yaptığı gibi rekabetin yüzeysel (sathî) görünüşünden davranmayıp sosyal ekonominin bütününden, kitle halinde ekonomik olaylardan hareket ettiği için iktisat biliminde büyük bir ileri adımdır. Marx artık-değerin temel kaynağını araştırdıktan sonra kâr, faiz ve arazi geliri'ne bölünüşünü incelemiştir. Kâr, artık-değerin bir işletmeye yatırılmış sermayenin bütününe oranıdır, nisbetidir. «Yüksek organik bileşim»li (yani içindekl sabit sermayenin değişen sermayeyi sosyal ortalamaya üstün oranda aştığı) sermaye, ortalamadan düşük bir kâr haddl sağlar. «Düşük organik bileşim»li sermaye lse, ortalamadan üstün bir kâr haddl. Sermayelerin kendl aralarındakl rekabetl ve bir daldan bir başka dala serbestçe geçişi, kâr haddinl her lkl şıkta da ortalama hadde getirlr. Belll bir toplumda, bütün emtianın değerlerlnin toplamı, emtia fiyatlarının toplamına eşittir. Ama her işletmede ve her üretim alanında emtia, rekabetten ötürü, kendl

değerine değil *üretim fiyatı*'na satılmaktadır ki bu fiyat da harcanan sermayenin ortalama kârla toplamına eşittir.

Emeğin üreticiliğinin artışı, sâbit sermayenin değişen sermayeye oranla daha hızlı büyümesini gerektirir. Oysa, artık - değer sadece ve sadece, değişen sermayenin fonksiyonu, türevi olduğuna göre, (artık değerin sermayenin yalnız değişen bölümüne değil, bütününe oranı, nisbeti demek olan) kâr haddinin alçalma eğilimi göstermesi normaldir. Marx bu eğilimi ve onu maskeleyen ya da engelleyen şartları da inceden inceye çözümlemiştir. III üncü Kitap'taki, tefecilik yoluyla biriken (usuraire) sermayeye, ticarî sermayeye, sermaye - paraya ayrılan son derece ilgi çekici bölümleri geçerek temel soruna yanaşalım: *Arazi geliri teorisi*. Toprağın yüzü hem sınırlı hem de kapitalist ülkelerde baştan başa toprak sahipleri tarafından işgal edilmiş olduğundan, tarım ürünlerinin üretim fiyatı, ortalama kalitede değil de en kötü kalitede bir arazideki üretim giderlerine göre ve ortalama değil de en elverişsiz pazara taşıma şartları göz önünde tutularak belirlenir. Bu fiyatla, daha üstün kaliteli bir arazideki (ya da daha iyi şartlardaki) üretim fiyatı arasındaki fark, *diferansiyel* (tedafull, ayrımsal) geliri meydana getirir. İşte Marx'ın, bu gelirin çeşitli arazilerin verimlilik farkından ve tarımsal yatırımlar arasındaki farktan doğduğunu isbatlayan açıklaması *(Artık - değer* Teorileri adlı kitapta, bu konuda özellikle Rodbertus'un eleştirisine de baş vurulabilir), diferansiyel gelirin en verimli arazilerin kerte kerte düşük kaliteli arazi haline gelişinden doğduğunu iddia eden Ricardo'nun temel hatasını da meydana çıkarmıştır. Tam tersine, (tarım tekniğinin ilerlemesi, şehirlerin genişleyip büyümesi gibi sebeplerden ötürü) belirli araziler durmadan şekil ve yüz değiştirmekte, ve bu arada en ters ve karşıt değişiklikler de meydana gelebilmektedir. Ve şu ünlü «toprağın gittikçe azalan verimliliği kanunu» da, kapitalizmin eksikliklerini, kusurlarını, sınırlarını ve çelişkilerini tabiatın sırtına yüklemeğe yönelmiş derin bir hatadan başka bir şey değildir. Kaldı ki, sanayiin ve genellikle ulusal ekonominin bütün dallarında kâr eşitliği, ancak eksiksiz bir rekabet hürriyetiyle, yani sermayenin bir daldan bir başka dala serbestçe transferiyle mümkündür. Oysa toprağın özel mülkiyeti bir monopol (tekel) yaratarak bu serbest transferi önler. Ve bu tekel sâyesinde, düşük organik bileşimli sermayeye bağlı ve dolayısıyla da daha yüksek bir bireysel kâr haddi sağlayan tarım ürünleri, kâr haddinin eşitlenmesiyle sonuçlanan mekanizmanın dışında kalırlar. Toprak sahibi, elindeki toprak tekelinden yararlanarak, fiyatları ortalamanın üzerinde tutabilir ve işte bu monopol fiyatı, mutlak gelirî doğurur. Kapitalist rejimde, diferansiyel gelir ortadan kaldırılamaz ama mutlak gelir, örneğin toprağın millîleştirilerek Devlet mülkiyeti haline getirilmesiyle, ortadan ***kaldırılabilir***. Toprağın Devlet mülkiyetine geçişi özel mülk sahiplerinin tekelini yıkacağı için, tarım alanında daha tutarlı ve daha düzgün bir rekabet hürriyeti sağlayacaktır. İşte bunun içindir ki, der Marx, radikal burjuvalar tarih boyunca toprağın millîleştirilmesini durmadan ısrarla istemişler ama burjuvazinin büyük çoğunluğu bundan ürkmüştür. Ürkmüştür, çünkü bu istek özellikle günümüzde büyük önem kazanan son derece nâzik bir başka monopole, genel olarak üretim araçlarının monopolüne «dokunmaktadır». (Bu, sermayenin sağladığı ortalama kâr ve mutlak toprak geliri teorisi, Marx'ın Engels'e yazdığı 2 Ağustos 1862 tarihli mektupta kesin ve açık bir halk diliyle verilmiştir.) Toprak gelirinin tarihî konusunda, Marx'ın bir başka çözümlemesine, analizine de işaret etmek gerekir: Emek geliri (köylü, senyör ya da ağanın toprağını işleyerek bir ürün fazlası yarattığında) önce ürün gelirine (ya da aynî mala) köylü kendi toprağında, «iktisat - dışı baskılar» dan ötürü toprak sahibine teslim ettiği bir ürün fazlası yarattığında sonra para gelirine (aynî mal gelirinin pazar üretiminin gelişimi sonucu paraya çevrilmesiyle), en sonunda da, tarımda köylünün yerini, toprağın ücretli işçilerle işleyen işletmecinin alışıyla, kapitalist gelire dönüşmektedir. «Kapitalist toprak gelirinin doğuşu» sorununu fırsat bilerek, Marx'ın ***kapitalizmin tarım alanındaki evrimi*** hakkındaki (ve özellikle Rusya gibi geri kalmış ülkeler için önemli) bir kaç derin düşüncesini katalım: «Doğal, tabiî gelirin para gelirine dönüşümüyle birlikte, aynı zamanda ve hatta daha önce, mal sahibi olmayan ve ücret karşılığında çalışan bir gündelikçiler sınıfı zorunlu olarak doğar. Bu sınıf henüz serpme bir haldeyken, yani yeni yeni oluşurken, belli dönemlerde borç ödemek durumunda olan geçimi yerinde köylüler —tıpkı feodal rejimde mal sahibi serflerin malsız serfleri çalıştırdığı gibi— kendi hesaplarına bu ücretli tarım işçilerini pek tabii olarak sömürmeğe başlarlar. Bu da, sözünü ettiğimiz geçimi yerinde köylüler için damlaya damlaya göl olur hesabı zamanla belli bir servet toplamak ve belki de günün birinde kapitalist oluvermek imkânını yaratır. Böyle, eski toprak sahibi işletmeciler arasında, gelişim tarım dışı genel kapitalist üretimin gelişimiyle şartlanmış olan bir kapitalist çiftçiler nüvesi meydana gelecektir.» (Kapital, III) «Küçük çiftçileri ücretli işçi, onların geçim ve iş araçlarını da sermayenin maddî unsurları haline dönüştüren olaylar, sermayeye kendi pazarını da yaratmış olurlar.» *(Kapital, I)* Öte yandan fakirleşme ve kır nüfusunun kendi emeğiyle geçinemez duruma düşmesi de, sermayenin emrinde bir yedek işçi ordusunun yaratılmasında rol oynar. Her kapitalist ülkede «kır nüfusunun bir parçası dalma, şehir nüfusu ya da manifaktür işçisi (yani tarım-dışı nüfus) haline gelmeye hazır beklemektedir... Demek ki tarım işçisi, daha baştan, en küçük yani minimum ücrete razı ve bir ayağı yoksulluğun, sefaletin çukuruna kaymış durumdadır.» *(Kapital, I)* Köylünün kendi işlediği toprak üzerindeki özel-mülkiyeti, küçük üretimin temelini, onun refahı ve klasik bir biçime yükseliş şartını meydana getirmektedir. Ama bu küçük üretim, üretim ve toplumun ilkel dar çerçevesiyle uyuşabilir ancak. Kapitalist rejimde, «köylülerin sömürülmesi sanayi proleteryasının sömürülmesinden sadece şekil bakımından farklıdır. Her ikisi için de, sömürücü aynıdır: *Sermaye*, tek tek kapitalistler tek tek köylüleri ipotek ve faizcilik yoluyla sömürürler. Kapitalist sınıf ise köylüleri ipotek ve faizcilik yoluyla sömürürler. Kapitalist sınıf ise köylüleri Devlet vergileri yoluyla sömürür.» *(Fransa'da Sınıf Mücadeleleri)* «Köylünün parselli, kapitalist, için, topraktan kâr, faiz ve gelir çekip çıkarmağa ve gündeliğini nasıl çıkaracağı problemini de köylünün kendi çözümüne bırakmağa yarayan bir bahaneden başka bir şey değildir artık.» *(18 Brumaire)* Çoğunlukla, köylü kapitalist topluma yani kapitalistler sınıfına ücretinin bir parçasını da verir ve böylece «özel mülk sahibi olmak ve kalmak uğruna, İrlandalı kesenekçinin durumuna» düşer. *(Fransa'da Sınıf Mücadeleleri)* «Küçük toprak mülkiyetinin hâkim olduğu ülkelerde, buğday fiyatının kapitalist ülkelerdekinden düşük oluşunun sebeplerinden biri» nedir? *(Kapital, III)* Köylünün topluma, yani kapitalistler sınıfına, ürün fazlasının bir parçasını bedavadan teslim edişidir. «Öyleyse (buğdayın ve öteki tarım ürünlerinin) bu düşük fiyatı, üreticilerin emeklerinin üretkenliğinin değil yoksulluğunun sonucudur.» *(Aynı eser)* Kapitalist rejimde, küçük üretimin normal biçimi olan küçük toprak mülkiyeti zamanla geriler, ufalanır, yok olur. «Parçalı, küçük mülkiyet, emeğin toplumsal üretim güçlerinin gelişimiyle, emeğin toplumsal biçimleriyle, sermayelerin toplumsal yığılmıyla (temerküz), büyük çapta hayvancılıkla, gittikçe genişleyen bilimsel uygulamalarla, kendi yapısı bakımından uyuşmaz. Faizcilik ve vergi sistemi kaçınılmaz şekilde ve her yerde yıkıma sürükler bu parçalı mülkiyeti. Küçük toprakların satın alınmasına güle oynaya koşan sermaye, aynı toprakların küçük işletmeler halinde çalıştırılması söz konusu olunca ortadan siliniverir. Üretim araçları gittikçe biraz daha bölünür. Üreticiler gittikçe biraz daha dağınık hale gelir.» (Çok önemli ilerici burjuva bir rol oynayan kooperatifler, yani küçük köylü birlikleri, bu genel eğilimi ancak hafifletebilir, ama hiç bir zaman ortadan kaldıramaz. Üstelik unutmamak gerekir ki, bu kooperatifler geçimi yerinde köylülere çok şey sağladıkları halde, yoksul köylülere pek az faydaları dokunur ya da hiç dokunmaz, zaten sonunda bu birlikler de ücretli emeği sömürmeğe koyulurlar.) «İnsan gücü akıl

almaz şekilde har vurulup harman savrulmaktadır. Üretim şartlarının eğirlaşması ve üretim araçlarının pahalılaşması, parçalı mülkiyetin zorunlu kanunlarıdır.» Sanayide olduğu gibi tarımda da, üretimin kapitalist dönüşümü, üreticilerin «yıkım sebebi» olmaktadır. «Tarım emekçilerinin dağınık, geniş arazilere serpilmiş yaşaması, dirençlerini azaltır. Şehir işçilerinin büyük direncinin bellibaşlı sebeplerinden biri de toplu olarak birlikte bulunmalarıdır. Modern kapitalist tarımda, tıpkı büyük sanayide olduğu gibi, emeğin üreticiliği ve yüksek verimi, emek gücünün tüketilmesi ve yok edilmesi pahasına gerçekleşir. Üstelik, kapitalist tarımda her ileri adım, sadece emekçi soygunculuğu sanatında değil, toprak soygunculuğu sanatında da bir ilerleyiştir... Kapitalist üretim, teknikte ve sosyal üretimde gelişme sağlamıştır, ama bu gelişimi her türlü zenginliğin ana kaynakları olan toprağı ve emekçiyi illiklerine kadar sömürüp tüketerek sağlamıştır.» *(Kapital, Kitap I, 13 üncü bölümün sonu.)*

Temmuz Kasım 1914

III

POLİTİKA VE ÖRGÜT ALANI EMPERYALİZM VE SOSYALİZMDE HİZİPLEŞME (BÖLÜNME)

Sosyal-şovenizm maskesi altındaki oportünizmin Avrupa işçi hareketine karşı kazandığı iğrenç ve canavarca zaferle emperyalizm arasında bir bağ var mıdır?

Çağdaş sosyalizmin temel meselesi, işte budur. Parti edebiyatımızda 1) devrimizin ve bugünkü savaşın emperyalist karakterini, 2) sosyal-şovenizmle oportünizm arasındaki çözülmez tarihî bağı ve bunların siyasî ve ideolojik muhtevalarının aynıyetini (özdeşliğini) kesinlikle belirleyip yerleştirdikten sonra artık, bu temel meselenin incelenmesine geçebiliriz ve geçmeliyiz.

Herşeyden önce, emperyalizmin mümkün olduğu kadar tam ve kesin bir tanımını yapmak gereklıyor. Kapitalizmin özel bir tarihî aşamasıdır emperyalizm. Bu özellik üç noktada toplanır: Emperyalizm 1) monopolcu (tekelci) kapitalizmdir; 2) asalak ve kokmuş kapitalizmdir; 3) can çekişen kapitalizmdir. Serbest rekabetin yerine monopolün gelip yerleşmesi, emperyalizmin temel ekonomik karakterini, **özünü** teşkil eder. Monopolizm ise, belli başlı beş şekilde meydana çıkmaktadır: 1) karteller, İşveren (patron) sendikaları ve tröstler; üretimdeki temerküz öyle bir dereceye gelip dayanmıştır ki, bu monopolcü kapitalist toplulukların doğurmadan edememiştir; 2) büyük bankaların monopol durumu: üç veya beş dev banka, bütün Amerika'nın, bütün Fransa'nın ve bütün Almanya'nın ekonomik hayatını idare etmektedir; 3) **ham madde** kaynaklarına tröstler ve mali sermaye tarafından el konması (malî sermaye, banka sermayesi ile birleşmiş monopolleşmiş sanayi sermayesidir); 4) Enternasyonal karteller tarafından dünyanın (ekonomik) bölüşümü **başlamıştır.** Bugün, savaş **yeni** bir bölüşüme yol açmadıkça kendi aralarında «dostça» bölüştükleri **bütün** dünya pazarını ellerinde tutan bu enternasyonal kartellerin sayısı **yüz**'ü aşkındır! Monopolcü olmayan kapitalizm devrindeki emtia ihracından farklı olarak, özellikle karakteristik bir fenomen diye sıfatlandıracağımız sermaye ihracı, dünyanın ekonomik, siyasî ve arazi olarak bölüşümü ile sıkı sıkıya bağıntılıdır; 5) dünyanın arazi olarak bölüşümü (sömürgeler) **tamamlanmıştır.**

Amerika ve Avrupa, sonra da Asya kapitalizminin son aşaması olan emperyalizm, 1898-1914 e doğru, teşekkülünü tamamlamış bulunmaktadır. İspanya Amerika savaşı (1898), İngiliz Boer savaşı (1899-1902) Rus Japon savaşı (1904 - 1905) ve 1900 de Avrupa'yı sarsan (ekonomik) kriz... işte dünya tarihinde başlayan yeni devrin tarihî kilometre taşları.

Emperyalizmin asalak veya kokuşmuş bir kapitalizm oluşu: İşte, üretim araçlarının özel mülkiyet rejimi altındaki **her** monopolün gösterdiği çürüme eğiliminde ilk ortaya dökülen husus. Demokratik cumhuriyetçi emperyalist burjuvazi ile monarşist ve gerici burjuvazi arasındaki fark, her ikisinin de ayakta çürümekte oluşundan dolayı hızla silinmektedir (bu çürüme olayı, kapitalizmin, çeşitli dönemlerde, çeşitli ülkelerde, çeşitli endüstri dallarında şaşkınlık verici bir hızla gelişmesini katiyen engellemez) İkinci olarak, kapitalizmin çürüyüşü, geniş bir **rantiye** zümresinin, «aksiyon kuponlarını kırparak» yaşayan geniş bir kapitalistler tabakasının meydana gelişiyle de tezahür etmektedir. En ileri dört emperyalist ülkedeki: İngiltere, Amerika, Fransa ve Almanya'daki asıl sermayenin tutarı, 100 ilâ 150 **milyar** frank arasındadır; bu da, ülke başına en azından 5 ilâ 8 milyarlık bir yıllık gelir temsil eder. Üçüncü olarak, sermaye ihracı, asalakçılığın (parazitizmin) karesidir. Dördüncü olarak, «malî sermayenin amacı hürriyet değil hegemonyadır». Emperyalizmin özelliği, **bütün** cephelerde siyasî gericiliktir Her cinsten ahlâk bozukluğu ve satılmışlıktır. Beşinci olarak, zulüm altındaki milletlerin ilhaklara çözülmez biçimde bağlı olarak sömürümü ve özellikle de, sömürgelerin (kolonilerin) bir avuç «büyük» Devlet tarafından insafsızca sömürülmesi, «medenî» âlemi, yüzlerce milyonluk «gayri medenî» halkların vücudunu kemiren bir parazit hâline getirmektedir. Eski Romalı proletarya toplumun sırtından geçinmekteydi, bugünkü toplumsa çağdaş proletaryanın sırtından geçinmektedir. Sismondi'nin bu derin görüşü üzerinde Marx özellikle durmuştur. İşler biraz değişmektedir emperyalizm altında. Emperyalist Devletler proletaryasının imtiyazlı bir zümresi, kısmen, yüz milyonlarca medenîleşmemiş insanın sırtından geçinmektedir.

Emperyalizmin niçin, sosyalizme **geçiş**'i haber veren **can çekişmekte** bir kapitalizm olduğu şimdi daha iyi anlaşılmaktadır: Kapitalizmden doğan monopol, kapitalizmin **şimdiden** can çekişmesi, sosyalizme geçişin başlamış olması demektir. Emeğin emperyalizm tarafından **toplumsallaştırılışı** (sosyalizasyonu, ki emperyalizmin övgücüleri buna, «karşılıklı nüfuz etme» diyorlar) da aynı anlamı taşır.

Emperyalizmi bu şekilde tanımlayınca, K. Kautsky ile tam bir çelişme haline düşmüş oluyoruz. O, emperyalizmi «kapitalizmin bir safhası» olarak görmeyi reddetmekte ve malî sermayenin «tercih ettiği» (yeni) **politika** olarak, «sanayileşmiş» ülkelerin «tarımcı» ülkeleri ilhak etme eğilimi olarak tanımlamaktadır («Emperyalizm, son derece gelişmiş sanayl kapitalizminin bir ürünüdür ve her kapitalist milletin gittikçe daha büyük sayıda **tarım** bölgesini, bu bölgelerde oturan milletleri göz önüne almaksızın, kendisine bağlayıp itaat ettirme eğiliminde ifadesini bulur.» Kautsky, 11.IX.1914 te **Neue Zeit**'ta çıkan yazıdan). Teorik açıdan inceleyince, Kautsky'nin bu tanımı, temelinden yanlıştır Emperyalizmin özelliği, endüstri sermayesinin **değil** malî sermayenin hâkimiyetinde ve sadece tarım ülkelerini ilhak eğiliminde **değil, her cins** ülkeyi ilhak eğiliminde ortaya çıkar. Emperyalizmin politikasını, ekonomisinden **ayırıyor** Kautsky, «silâhsızlanma», «ültra-emperyalizm» ve aynı türden mavalarla dolu burjuva reformizmine yol açabilmek için, politikadaki monopolculuğu iktisadiyattaki monopolculuktan çözüp koparıyor. Bu tahrif edilmiş teorinin anlamı ve amacı, emperyalizmin **en derin** çelişkilerini hasır altı etmek ve böylece, kararlı emperyalizm taraftarları, sosyal-şovenler ve oportünistlerle «birlik» teorisini haklı çıkarmaktır

Kautsky'nin marksizmden kopuşu üzerinde, hem **Sosyal-demokrat**, hem de **Komünist** dergilerinde yeterince ısrarla durmuştuk. Bizim Rus kautskist'lerimiz, Axelrod ve Spectator başta olmak üzere «okist»ler ve tabiî Martov ve hiç de küçümsenmeyecek bir ölçüde Troçki olmak üzere, bir hizip (eğilim) olarak kautskizmin sözünü etmemeyi tercih ettiler. Kautsky'nin savaş sırasında yazmış olduklarını savunmaya cesaretleri olmadığı için, sadece (Axelrod'un Almanca broşüründe yaptığı gibi) Kautsky'yi övmekle veya (Spectator'un yaptığı gibi) Kautsky'nin muhalefet saflarında olduğuna dair teminat verdiği ve şoven bildirilerini sıfıra saydırmayı denediği özel mektuplarını ortaya dökmekle yetindiler.

Şovenizmini süsleyen emperyalizm «anlayışı»nda Kautsky'nin, yanlız Hilferding'in **Malî Sermaye**'sine oranla değil (Hilferding kendisi de bugün Kautsky'yi savunmakta ve sosyal-şovenlerle «birlik»i önermekte ne denli gayret gayret gösterirse göstersin)' **Sosyal-liberal** J.A. Hobson'a oranla da geri kal-

dığını işâret edelim. Marksist ünvanına katiyen iştah duymayan bu İngiliz iktisatçısı, 1920 de yayınladığı **İmperyalism** adlı kitabında emperyalizmi çok daha derinlemesine tanımlamakta ve emperyalizmin çelişkilerini çok daha açık biçimde ortaya sermektedir. (Kautsky'nin barışçı ve «uzlaşmacı» yâvelik lerinin hemen hemen hepsine kendisinde de rasladığımız) bu yazar, emperyalizmin özellikle önemli parazit karekteri konusunda bakınız ne diyordu

İki ayrı cinsten sebepler, Hobson'a göre, eski İmparatorlukların kudretini zayıflatmaktaydı: 1) «ekonomik parazitizm» ve 2) ordunun bağımlı halklar içinden toplanması. «Birinci sebep, hâkim Devletin, eyalet ve sömürgelerini ve kendisine bağımlı ülkeleri, kendi hâkim sınıfını zenginleştirmek ve alt sınıflarını, uslu durumları için uyutup iğfal etmek amacıyla baş vurduğu, ekonomik parazitizmdir.» İkinci sebeple ilgili olarak ise şunları yazıyor Hobson:

«Emperyalizmin içine düştüğü körlüğün (emperyalistlerin «körlüğü» hakkındaki bu nakarat, sosyal-liberal Hobson'un ağzında, «marksist» Kautsky'nin ağzından çok daha fazla yakışmıyor mu?) en belirli işâretlerinden birisi de, Büyük Britanya, Fransa ve öteki emperyalist milletlerin büyük bir kaygısızlık içinde bu yola girmeleridir Büyük Britanya bu alanda bütün öteki milletlerden daha ileri gitmiş bulunmektadır. Hindistan İmparatorluğumuzu fethettiğimiz savaşlardan çoğu, yerli birlikler tarafından kazanılmıştır: Daha yakın zamanlarda Mısır'da olduğu gibi Hindistan'da da, Britanyalıların kumandasına büyük sürekli ordular verilmiş durumdadır. Ve güney Afrika bir yana konulacak olursa, Afrika'daki fetih savaşlarımızın hemen hepsi, Afrikalıların teşkil ettiği ordular tarafından yapılmıştır.»

Çin'in bölüşümü perspektifi, Hobson'u şöyle bir değerlendirmeye sürüklüyor: «Batı Avrupa'nın büyük bir kısmı, böyle bir durum gerçekleştiği taktirde, bugün Batı Avrupa'yı teşkil eden ülkelerin bazı bölgelerinin (örneğin: İngiltere'nin güneyi, Fransız Riviyeresı, İtalya ve İsviçre'nin turistlerle zengin kişilerin uğrak yeri olan kısımlarının) manzara ve karakterine bürünecektir: Uzak-Doğu'dan kâr ve hisse alan küçük zengin aristokrat toplulukları ile onlardan biraz daha kalabalık bir tüccarlar ve profesyonel memurlar topluluğu ve mamul ürünleri tamamlama sanayii ile ulaştırma hizmetlerinde çalışan daha da kalabalık bir işçiler ve yardımcılar topluluğu. Belli başlı endüstri kolları ortadan silinecek ve yarı mamul ürünlerle besin ürünlerinin büyük çoğunluğu Asya ile Afrika'dan Avrupa'ya doğru, bir haraç hâlinde akmaya başleyacaktır.» İşte, Batılı Devletler arasındaki daha geniş bir ittifakın, **bir Avrupalı büyük** Devletler federasyonunun bize sunduğu imkânlar: Böyle bir durum, dünya uygarlığını ilerletmek şöyle dursun, büyük bir Batı parazitizmi tehlikesi ortaya çıkarırdı. Şöyle ki: Bu gerçekleşecek olursa, üstün sınıflarının Asya ve Afrika'dan büyük bir haraç alacağı ve bu haraç sâyesinde, artık eskiden olduğu gibi tarım ve sanayi ürünleri üretmekle uğraşmayıp özel hizmetlerde kullanılan veya, yeni malî aristokrasinin kontrolu altında, ikinci dereceden sınaî işlerle uğraşan büyük sayıda bir memur ve uşak kitlesini besledikleri, ayrı bir ileri sanayileşmiş milletler topluluğu ortaya çıkacaktır. Üzerinde durmağa değmez düşüncesiyle bu teoriye» (bu perspektife, demek gerekirdi) «sırt çevirmeğe hazırlananlar, İngiltere'nin şimdiden bu hâle ulaştığını bildiğimiz güney bölgelerinin ekonomik ve sosyal şartları üzerinde biraz kafa yorsunlar. Ve Çin, dünyanın bugüne kadar tanıdığı bu en büyük ve en zengin hazine, kendisini durmadan sağan bu malî grupların, bu «sermaye plasörleri»nin (yanî rantiyelerin) ve onların ticaret ve sanayi alanındaki el adamlarıyla siyasî memurlarının ekonomik kontrolu altına girecek olursa, bu sistemin ne çapta genişleyip yayılecağını düşünsünler. Hiç şüphesiz ki, geleceğin hangi yönde gelişmeler göstereceğini gerçeğe en yakın biçimde öngörebilmek için durum çok karmaşık ve dünyadaki çeşitli güçlerin etkisi kolayca hesaplanamayacak kadar çeşitlidir Ama bugünkü hâlde Batı Avrupa emperyalizmine yön veren etkiler buraya doğru yol almaktadır ve bir direnmeyle karşılaşmadıkları, başka bir yola döndürülmedikleri taktirde, başlayan sürecin bu yönde tamamlanması sonucunu doğuracaklardır.»

Sosyal-liberal Hobson, bu direncin *ancak* devrimci proletaryadan ve *sadece* bir sosyal devrim biçiminde geleceğini görmüyor. İnsan boşu boşuna sosyal-liberal olmaz! Ama, daha 1902 yılında, «Avrupa Birleşik Devletleri»nin önem ve rolünü (kauskist Troçki'ye haber verilir!) pek alâ kavramış durumdadır. Sadece bunu mu? Aynı zamanda, çeşitli ülkelerdeki *ikiyüzlü kauskistler*'in gizlemek için çırpındıkları şeyi, yani: *oportünistler*'in (sosyal-şovenlerin) emperyalist burjuvazi ile, Asya ve Afrika'nın sırtından geçinen bir emperyalist Avrupa yaratmak yönünde davâ birliği yaptıklarını ve *oportünistler*'in, objektif bir açıdan bakılınca, küçük burjuvazi ile işçi sınıfının bazı tabakalarından gelme, *kiraları* emperyalistlerin artık kazanç fonlarından *ödenen* ve kapitalizmin *nöbetçi köpekleri*, İşçi hareketininse *yoldan çıkarıcıları* olduklarını da kavramış bulunmaktadır

İşçi hareketini bugün (ama kısa bir süre için) etkisi altına almış olan oportünizmle emperyalist burjuvazi arasındaki son derece derin ekonomik bağıntıya biz, yalnız çeşitli yazılarımızda değil, Partimizin kararlarında da defalarca değindik. Ve bundan da, özellikle, sosyal-şovenizmle aramızda kaçınılmaz bir kopma olacağı sonucunu çıkardık. Bizdeki kaustkistlerse meseleye hiç dokunmamayı tercih ettiler. Örneğin, uzunca bir süredir Martov, bütün konferanslarında, *Yurt dışındaki örgütlenme komitesi sekreterliği İzvestiya*'larında şu terimlerle dile gelen bir safsata ileri sürmektedir:

«... Entellektüel gelişmeleri sonucu *intelijansiya*'ya en fazla yaklaşmış olan ve en kalifiye durumda bulunan işçi grupları, devrimci sosyal demokratları sonunda ve kaçınılmaz biçimde terkedip oportünizm safında yer alsalardı, devrimci sosyal-demokrasinin güttüğü davâ umutsuz bir duruma düşerdi...»

«Gizleme» taktiğine baş vurmak ve «kaçınılmaz biçimde» gibilerden saçma bir terime yaslanmak suretiyle, *bazı* işçi birliklerinin oportünizm ve emperyalist burjuvazi ile *ittifak ettikleri olayı perdelenmek* isteniyor! Ve zaten, örgütlenme komitesindeki safsatacıların bütün istedikleri de, bu olayın üzerine bir perde gerilmesidir! Onlar da, kauskist Hilferding'le daha bir alay üstadın yaptığı üzre, bu «resmi iyimserlik»in arkasına sığınıyorlar: Diyorlar ki, objektif şartlar, proletaryanın birliği ve devrimci akımın zaferi için en büyük teminattır! Biz proletarya konusunda «iyimser»iz diyorlar!

Ama gerçekte bütün bu kaustkistler, Hilferding, okistler, Martov ve şürekâsı... *iyimserdirler*, evet, ama *oportünizm* konusunda iyimserdirler, proletarya konusunda değil. Bütün mesele de burada zaten!

Proletarya, kapitalizmin bir ürünüdür. Ama yalnız Avrupa kapitalizminin değil, yalnız emperyalist kapitalizmin değil, bütün dünya kapitalizminin... Dünya ölçüsünde düşünecek olursak, elli yıl önce veya elli yıl sonra hesabı basit bir detay meselesi olarak kalır ve hiç şüphe yoktur ki, dünya ölçüsünde düşünecek olursak, «proletarya parçalanmayacak» ve devrimci sosyal-demokrasi «kaçınılmaz biçimde» zafere ulaşacaktır proletaryanın bağrında. Tamam ama burada söz konusu olan bu değil kaustkist beyler, şimdi söz konusu olan şudur: Sizler bugün Avrupa'nın emperyalist ülkelerinde, sınıf olarak proletaryaya *yabancı* olan oportünistlerin önünde *yüzükoyun yatmış* sürünmektesiniz ve proletarya bunlardan *kurtulmadığı takdirde*, işçi hareketi, bir *burjuva işçi hareketi* olarak kalacaktır Ve sizin bugün, aslında burjuvazinin uşakları, ajanları, burjuva nüfusunun bulaştırıcı mikropları olan oportünistlerle, Legien ve David'lerle, Plekhanov veya Potressov'larla «birlik» adına giriştiğiniz propagandanın objektif sonucu, işçilerin, emperyalist burjuvazi tarafından ve işçi hareketinin bağrında kol gezen en iyi ajanları aracılığıyla *köleleştirilmesi*'ni sağlamaktır. Devrimci sosyal-demokrasinin dünya çapındaki zaferi, kaçınılmaz ve kesindir, evet; ama bu zafer, *size karşı kazanılmış* ve herkesten önce *sizi ezen* bir zafer olacaktır.

Çağdaş İşçi hareketinin içinde bulunduğumuz iki eğilim, hattâ buna *iki* parti diyelim, (ve bu iki parti 1914-1916 arasında açıkça biribirinden kopmuş bulanmaktadır), *İngiltere'de yıllar ve yıllar boyunca*, 1858'-

den aşağı yukarı 1892'ye kadar, *Marx ve Engels tarafından çok yakından gözlenmişti.*

Ne Marx, ne de Engels, başlangıç tarihi 1898-1900'den aşağıya inmeyen dünya kapitalizminin emperyalist devrine ulaşamadılar. Ama İngiltere'de, daha XIX. yüzyılın yarısından itibaren, emperyalizmin temel ayırıcı çizgilerinden en az *ikisi* birleşmiş bir hâlde bulunuyordu: 1) büyük sömürgeler ve 2) (İngiltere'nin dünya pazarı üzerinde kurmuş olduğu monopolün bir sonucu olarak) monopol kârları. O devrin İngilteresi, bu iki bakımdan, kapitalist ülkeler arasında bir istisna teşkil ediyordu. Ve işte bu istisnayı inceleyen Marx'la Engels, bu durumun, oportünizmin İngiliz işçi hareketi içindeki (geçici) zaferiyle olan *bağıntısını* en açık ve kesin bir biçimde gösterdiler.

Marx'a 7 Ekim 1858 tarihli mektubunda, şunları yazıyor Engels: «İngiliz işçisi, gerçekte, hergün biraz daha burjuvalaşmaktadır ve dünyanın en burjuva milleti, burjuvazisinin *yanı sıra*, bugün bir burjuva aristokrasisi ile burjuva bir proletaryaya sahip olmak ister görünüyor. Bütün dünyayı sömürmekte olan bir milletin açısından, hiç şüphe yok ki bu, bir dereceye kadar, mantıklı bir davranıştır.» Gine Engels, 21 Eylül 1872 tarihinde Sorge'ye yazdığı mektupta, Enternasyonal'in federal Konseyi'nde Hales'in büyük bir kepazelik çıkararak, «İngiliz işçi şeflerinin satılmış olduğunu» söylediği için Marx'ın takbih edilmesini öngören bir kararı oylamadan geçirttiğini bildiriyor Marx ise, 4 Ağustos 1874'te, gene Sorge'ye şunları yazmakta: «İşin şehir işçilerini ilgilendiren noktasında ise (tabii İngiltere'de), bütün işçi şeflerinin Parlâmento'ya girememiş oluşuna esef etmemek elde değil doğrusu: Bu namussuz alayından başka türlü kurtulmanın yolu yok.» Engels de, 11 Ağustos 1881 tarihli Marx'a mektubunda: «Burjuvazi tarafından satın alınmış veya, en azından, beslenen heriflerin yönettiği pis İngiliz trade-union'ları»ndan söz açmakta. Ve gene Engels, 12 Eylül 1882'de Kaustky'ye yazdığı bir mektupta şunları söylüyor: «İngiliz İşçilerinin sömürge politikası hakkında ne düşündüklerini soruyorsunuz bana. Genel olarak politika hakkında ne düşünüyorlarsa, sömürge politikası hakkında da onu düşünüyorlar. İşçi partisi diye bir şey aramayın burada. Burada sadece muhafazakârlarla radikal liberaller var. İşçilere gelince, onlar da ötekilerle elele vermiş, İngiltere'nin sömürgelerinden ve dünya pazarı üzerindeki monopolünden büyük bir gönül rahatlığı içinde faydalanmaktalar.»

7 Aralık 1889'da, gene Engels, Sorge'ye yazıyor: «... Burada bana en iğrenç gelen de, İşçilerin iliğine kadar nüfuz etmiş olan o burjuva «saygı-değerlik»i (respectability). Aralarında en iyisi olarak kabul ettiğim Tom Mann bile, belediye başkanı-lord'la seve seve yemek yiyebileceğini itiraf etti bana. Bunları Fransızlarla karşılaştırdığım vakit anlıyorum devrimin ne demek olduğunu.» Ve 19 Nisan 1890 tarihli mektubundan: «(İngiltere'deki işçi sınıfı) hareketi, yüzeyin *altında* gelişmekte. Özellikle, o vakte kadar hareketsiz kalmış olan *aşağı* (kelimelerin altını çizen Engels'tir) kitle içinde gittikçe daha geniş tabakaları kazanıyor bu hareket. Ve bu kitlenin, *kendi kendisini keşfedeceği*, harekete geçen dev kitlenin kendisinden başka bir şey olmadığını anlayacağı gün uzak değildir.» 4 Mart 1891 «Dağılan dokerler birliğinin başarısızlığı; artık savaş alanında o «eski» muhafazakâr, *zengin* ve ödlek trade-union'lardan başka kimse kalmadı...» 14 Eylül 1891: Sekiz saatlik iş gününe muhalif olan eski union'cuların yenilgiye uğradığı Newcastle trade-union'lar kongresinden sonra, *«burjuva işçi partisi*'nin bozgununu burjuva gazeteleri bile itiraf etmekteler.» (bütün kelimelerin altı Engels tarafından çizilmiştir).

Engels'in on yıllar boyunca yeniden yeniden ele aldığı bu düşünceleri, gene Engels tarafından ve en açık şekliyle, yani basında, kamuoyuna karşı da dile getirilmişti. *İngiltere'de emekçi sınıfın durumu*'nun ikinci baskısına (1892) yazdığı önsöz, bunu ispatlar. Engels bu önsözünde, «işçi sınıfı içindeki aristokrasi»den, «imtiyazlı işçiler azınlığı»ndan söz etmekte ve bunların «büyük İşçi kitlesi» ile uyuşmazlığını belirtmektedir. 1848-1868 dönemi boyunca İngiltere'nin imtiyazlı durumunun sağladığı «sürekli avantajlar»dan, sadece ve sadece, İşçi sınıfının «imtiyazlı ve durmaksızın himaye edilen bir küçük azınlığı» yararlanmaktadır. «Büyük kitle, dünyaya penbe gözlükle bakanlar için bile, ancak kısa süreli düzelmelerden yararlanabilmektedir» «İngiltere'nin bugünkü sınaî monopolunun yıkılmasıyla birlikte, İngiliz işçi sınıfı da imtiyazlı durumunu kaybetmiş olacaktır» ... «yeni» unlon'ların ve spesyalize olmamış sendika üyelerinin «paha biçilmez bir avantajı bulunmaktadır: Henüz bir bâkir toprak hâlinde bekleyen, yani daha iyi durumdaki «eski union'cular»ın aklını bulandıran «saygıdeğer» burjuva önyargılarının mirasıyla gemlenmemiş kafaları...» İngiltere'deki «sözde işçi temsilcileri», «işçi sınıfına mensup oluşları, kendileri zaten bu kaliteyi liberalliklerinin okyanusunda boğmaya hazır bekledikleri için, (burjuvalar tarafından) affedilen» kimselerdir.

Okurların bunları *bir bütün hâlinde* inceleyebilmesi için, Marx ve Engels'in en açık bildirilerinden seçtiğimiz parçaları kasten çoğalttık. Ve bu konuda düşünmek şarttır, dikkatle incelemeğe değer çünkü bu konu. Değer, çünkü emperyalist dönemin objektif şartları tarafından işçi hareketine zorla kabul ettirilen taktiğin *düğümü*, burada gizlenmektedir.

Kautsky, bu konuda da, «suyu bulandırma»yı ve marksizmin yerine, oportünistlerle ballı bâdemli bir uzlaşma şekli getirmeyi denemiştir. Almanya'nın savaşa girişini İngiliz monopolünün yıkılması yolunda bir adım olarak değerlendirip haklı göstermeğe çalışan Lansch türünden naif ve samimî sosyal-emperyalistlere karşı giriştiği bir polemikte Kautsky, hasımlarının ileri sürdüğü bu apaçık karşı-hakikat'ı ondan hiç de daha az apaçık olmayan bir başka karşı-hakikat ileri sürerek «düzeltmekte»dir. Sinik karşı-hakikatı kaldırıp yerine iç gıcıklayıcı bir başka karşı-hakikat koyuyor Kaustkyl İngiltere'nin *sınaî* monopolü, diyor, çok zaman öncesinden beri kırılmış ve parçalanmış bulunmaktadır; bu bakımdan, bu monopolü kırmak gerekli olmadığı gibi zaten artık mümkün de değildir.

Bu delil, hangi bakımdan yanlıştır?

İlk olarak, İngiltere'nin *sömürge* monopolünü susarak geçiştirdiği için. Oysa Engels, biraz önce görmüş olduğumuz gibi, bu meseleyi daha 1882'de ve son derece açık bir şekilde ortaya atmıştır. Yani bundan 34 yıl öncel İngiltere'nin sınaî monopolü ortadan kalkmış olsa bile, sömürge monopolü sadece sürmekle kalmamakta, ama aynı zamanda, tüm yeryüzü bölüşüme uğramış bulunduğundan, son derece ciddî komplikasyonlara yol açmış bulunmaktaoırl Attığı bu tatlı yalana dayanarak Kautsky, barışçı burjuva ve oportünist küçük burjuva fikrini de çaktırmadan araya sokuşturuvereyim diyor: Bu fikir, «savaşmak için sebep kalmadığı» fikridir. Oysa bugün tam tersine, *kapitalistler* için savaş sebebi bulunmamak şöyle dursun, kapitallzmi kurtarmak istiyorlarsa savaş *yapmamak imkânsız* hâle gelmiştir; çünkü, sömürgelerin şiddet yoluyla yeni bir bölüşümüne girişmeksizin, *yeni* emperyallst ülkeler, eski *(ve daha güçsüz)* emperyalist Devletlerin yararlandığı imtiyazları elde edemeyeceklerdir.

İkinci olarak. Oportünizmin İngiltere'deki (geçicl) zaferini açıklayan şey, nlçin İngiliz monopolüdür? Çünkü monopol, bütün dünyadaki o eskl normal kapitallst kazanca nazaran bir *üstün kazanç*, yani bir kâr fazlası doğurmaktadır. *Kendi* işçilerini baştan çıkarmak ve bir çeşit ittifak, yanl belli bir ülke kapitalistlerinin öteki ülkelere *karşı* kendi işçileriyle ittifakı (Webb'ler tarafından tasvir edilen. İngiliz trade-union'larının kendi patronlarıyla yaptıkları ünlü «ittifaklar»ı hatırlayınız), kurmak amacı ile bu kazanç fazlasının (hattâ oldukça büyükl) bir kısmını pek âlâ *feda edebilirler.* İngiltere'nin sınaî monopolü, daha XIX. yüzyılın sonundan itibaren yıkılmış bulunuyordu. Su götürmez bir gerçektir bu, evet. Ama bu yıkılış *nasıl* gerçekleşti? Ve *her türlü* monopolün ortadan yok oluşuyla mı sonuçlandı acaba bu yıkılış?

Gerçekten böyle oldu ise, Kautsky'nin (oportünizmle) uzlaşma «teori»si belli bir haklılık kazanmış olacaktır. Ama durum, kesinlikle *bu değildir.* Emperyalizm, monopolcü kapitalizm'dir. Her kartel, tröst, patron sendikası, ve her dev banka, bir monopol'dur. Ve üstün kâr ortadan kalkmamıştır, de-

vam ediyor. Malî bakımdan zengin, imtiyazlı bir tek memleket tarafından ***bütün*** öteki ülkelerin sömürümü de devam ediyor ve gittikçe biraz daha artıp güçlenmekte. Bir avuç zengin ülke («modern», yani bağımsız ve gerçekten büyük zenginlik anlamında bu ülkeler İngiltere, Fransa, Amerika ve Almanya olmak üzere, topu topu dört tanedir), monopolleri, alabildiğine geliştirmiş bulunmakta, milyarlarla değilse yüz milyonlarla hesaplanan bir fazla kazanç sağlamakta, öteki ülkelerde oturan yüz ve yüz milyonlarca insanın «sırtında at koşturmakta» ve özellikle bol, özellikle yağlı ve zahmetsiz gelen bir ganimeti bölüşmek için de aralarında durmadan mücadele etmektedirler.

Kautsky'nin, çok derin çelişkilerini ortaya dökecek yerde gizlemek için uğraşıp durduğu, emperyalizmin ekonomik ve siyasî özü, işte buradadır.

Büyük bir emperyalist Devletin burjuvazisi, bir ihtimal milyarı bulan kazanç ***fazlası***'nın her yıl bir iki yüz milyonunu bu uğurda gözden çıkarmak suretiyle, «kendi» işçilerinin kaymak tabakasını ***iktisaden*** kiralayabilir. Ve bu küçük sadakanın, işçi-bakanlar, «işçi-milletvekilleri» (Engels'in bu kavram hakkındaki nefis analizini hatırlayın), savaş sanayii komitelerindeki işçi-memurlar, lonca birlikleri hâlinde sıkı sıkıya örgütlenmiş işçiler, vb. arasında nasıl pay edileceği ise, ikinci derecedeh bir mesele teşkil eder.

1848'den 1868'e kadar ve daha sonra da kısmen, monopolden yararlanan tek ülke, İngiltere idi. Oportünizmin orada on yıllar boyunca muzaffer kalması, işte ***bu sâyede*** mümkün olmuştur. Zengin sömürgeleri bulunan veya bir sanayi monopolüne sahip başka ülke ***yoktu*** çünkü ortada.

Yeni bir devre, emperyalizm dönemine geçiş. XIX. yüzyılın son otuz yılı içinde gerçekleşmiştir. Ve malî sermaye bu geçiş boyunca sadece bir tek ***değil***, bir kaç büyük Devletteki monopol durumundan yararlanmıştır. (Japonya ve Rusya'da, askeri kuvvetin elindeki monopol, arazinin genişliği veya başka ülkeyl, Çin'i soymak kolaylığı, çağdaş modern malî sermaye monopolünün kısmen yerini almış durumdadır.) İşte bu farktan ötürüdür ki, İngiltere'nin monopolü, on yıllar boyunca, ***tartışma götürmez*** bir üstünlük sağlayabilmiştir. Bugünkü malî sermaye monopolünü herkes kendi adına ve her çareye baş vurarak kurmak yolundadır. Emperyalist savaşlar çağı başlamış bulunuyor. Bir zamanlar, ***bütün bir*** ülkenin işçi sınıfını on yıllar boyunca kiralayıp iğfal etmek mümkündü. Ama bugün için bu artık imkânsız hâle gelmiştir. Buna karşılık olarak, ***her*** «büyük» emperyalist Devlet (1848 ilâ 1868 İngilteresine nazaran) «işçi aristokrasisi»nin daha sınırlı, ***daha az kalabalık*** tabakalarını kiralayabilir ve kiralamaktadır da. Bir zamanlar, Engels'in alabildiğine derin deyimiyle, bir «burjuva İşçi partisi» ancak bir tek memlekette, o da söz konusu memleket bütün dünyada tek başına monopol kurmuş olmak şartıyla ve buna karşılık (bu sâyede) uzun bir süre için teşekkül edip ayakta kalabilirdi. Bugünse, ***«burjuva işçi partiler», bütün*** emperyalist ülkelerin tipik ve ***kaçınılmaz*** bir ürünüdür. Ama bunların, ganimetin bölüşümü konusunda giriştikleri amansız mücadele göz önüne alınırsa, böyle bir partinin bir çok ülkelerde uzun zaman muzaffer olması ihtimali yoktur. Yoktur, çünkü işçi aristokrasisinin küçük topluluklarını iğfal etme imkânını ***sağlayan*** tröstler, malî oligarşi, hayat pahalılığı, vs., öte yandan da, proletarya ve yarı-proletarya kitlesini gittikçe biraz daha ezmekte, bastırmakta, boğmakta ve ötekilere kurban etmektedir.

Bir yanda burjuvazi ile oportünistlerin, bir avuç çok zengin imtiyazlı milleti, insanlığın geri kalan kısmını emerek yaşayan «hayat boyunca» parazitler hâline getirmeğe; bu bir avuç milleti, müthiş cebir silâhlarıyla mücehhez modern militarizmin de yardımıyla, Zencilerin, Hintlilerin, vs., sırtında «yan gelip yatmaya» sürükleme eğilimi var. Öte yanda da, eskisinden çok daha fazla ezilen ve emperyalist savaşların olanca cefasını çeken ***kitleler***'in bu boyunduruğu kırmak ve burjuvaziyi alaşağı etmek eğilimi. Ve bundan böyle de, işçi hareketinin tarihi ister istemez, bu iki eğilimin mücadelesinin tarihi olacaktır. Çünkü ilk eğilim, rasgele ortaya çıkmış bir eğilim değildir: İktisadî «temel»i olan bir eğilimdir. Burjuvazi bugüne kadar ***bütün*** ülkelerde, kendisine hizmet etmek üzere sosyal-şoven «burjuva işçi partileri» yaratmış ve yetiştirmiştir. Örneğin İtalya'daki Bissolati'nin tamamıyla sosyal-emperyalist ve muntazaman kurulmuş partisiyle Potressov, Gvozdev, Bulkin, Çkeidze, Skobelev ve şürekâsının yarı yarıya teşekkül etmiş sözde partisi arasında öz bakımından hiç bir fark yoktur. Burada önemli olan, işçi aristokrasisinin burjuvaziye bağlılığının, ekonomik bakımdan kemale ermiş ve tamamlanmış bulunmasıdır. Bu ekonomik olayın, sınıf ilişkilerindeki bu değişikliğin siyasî biçimine gelince, o da meydana gelmekte «güçlük» çekmeyecektir.

Modern kapitalizmin basın, Parlâmento, sendikalar ve kongreler gibi siyasi müesseseleri, işâret etmiş olduğumuz ekonomik temel üzerinden, reformcu, Yurtsever, saygılı ve uslu işçilerle memurlar için, ekonomik imtiyaz ve sadakalara tekabül eden ***siyasî*** imtiyaz ve sadakalar da yaratmışlardır. Bir bakanlıkta veya savaş endüstrileri komitesinde, Parlâmentoda veya çeşitli komisyonlarda, «sağlam» meşru gazetelerin yazı kurullarında veya hiç de onlardan daha az sağlam olmayan, «burjuvazinin dümen suyundaki» İşçi sendikalarının yönetim kurulunda rahat rahat oturup hiç bir görev doldurmaksızın aylık alma usülleri, emperyalist burjuvazinin «burjuva işçi partileri»nin temsilci ve taraftarlarını avlayıp ödüllendirmek için baş vurduğu belli başlı yollardan biridir.

Siyasî demokrasi mekanizması da aynı yönde işlemektedir. Yaşadığımız yüzyılda, seçimlerden vaz geçmek artık söz konusu olamaz, çünkü halk kitlelerinden vaz geçmek mümkün değildir. Oysa, matbaacılık ve parlmantarizm çağında, iyice dal budak salmış, metodik biçimde örgütlenmiş bir aldatma ve uyutma sisteminiz olmadan, popüler kelime oyunlarına girişip sağa sola ve özellikle de işçilere burjuvaziyi yıkmak amacıyla giriştikleri mücadeleden vazgeçmeleri şartıyla, her türlü reform ve düzelme vaad etmeden, kitleleri ardınızdan sürükleyemezsiniz. Bu sistemin, «burjuva işçi partisi»nin klâsik ülkesindeki en tecrübeli ve en ünlü temsilcilerinden birinin, İngiliz bakanı Lloyd George'un hakkını yememek için bu sisteme, loydcorcizm ismini koyuyorum. Birinci sınıf bir burjuva iş takipçisi ve eski bir siyaset korsanı ve işçilerden kurulu bir dinleyici kitlesi önünde, devrimci nutuklar da dahil, her nutku rahatça söyleyebilen bir halk hatibi ve söz dinleyen işçilere sosyal reform maskesi altında (sigorta, vs.) cici sadakalar dağıttırmakta da kimsenin eline su bile dökemeyeceği kadar usta olan Lloyd George'un burjuvaziye ettiği hizmetler ölçmekle tükenmez. (Daha geçenlerde bir İngiliz dergisinde, Lloyd George'un siyasî hasımlardan bir tory'nun «Bir tory'nin gözüyle Lloyd George» başlıklı makalesini okudum. Savaş, bu hasmın gözünü açmış anlaşılan, ve Lloyd George'un burjuvazi için ne bulunmaz bir tezgâhtar olduğunu göstermiş! Tory'ler bugün onunla barış hâlindedirler.) Ve üstad burjuvaziye, işçiler ***arasında*** hizmet etmekte, yani kitleleri manevî baskı altına almanın en güç ama en de zorunlu olduğu yerde; proletaryanın ta bağrında yol açmaktadır burjuva nüfuzuna!

Peki ya Lloyd George'la Scheidemann'lar, Legien'ler, Henderson'lar ve Hyndman'lar, Plekhanov'lar, Renaudel'ler ve ortakları arasında büyük bir fark mı vardır? Bize itiraz edenler olacak, bu sonuncular arasında Marxın devrimci sosyalizmine geri dönecekler bulunuyor diye. Mümkündür, ama meseleyi siyasî plânda, yani kitleler açısından göz önüne alacak olursak bu fark, son derece önemsiz kalır. Bugünkü sosyal-şoven şeflerden bazıları proletaryaya geri dönebilirler ama sosyal-şoven veya (aynı şey ama neyse), oportünist ***akım***, ne ortadan yok olur, ne de devrimci proletaryaya geri döner. Marksizmin işçiler tarafından tutulup sevildiği yerlerde bu siyasî akım, bu «burjuva işçi partisi», büyük bir aşkla sarılır Marx'ın adına. Kimselere yasaklayamazsınız bunu; bir ticarî firmaya istediği etiketi, istediği tabelâyı veya reklâmı kullanmasını nasıl yasaklayamazsanız. Ezilen sınıflar tarafından sevilip sayılan devrimci şeflerin ölümünden sonra, düşmanların söz konusu sınıfları uyutabilmek amacı ile bu şeflerin isminden faydalanmayı denedikleri, tarih boyunca daima görülegelmiştir.

«Burjuva işçi partileri»nin, siyasî bir fenomen olarak, ***bütün*** ileri kapitalist ülkelerede çoktan teşekkül etmiş oldukları bir gerçektir ve bu partilere veya, aynı şey, bu gruplara, eğilimlere, vs.'ye karşı, bütün cephelerde, kesin ve amansız bir mücadeleye girişilmeksizin, ne emperyalizme karşı mücadeleden, ne marksizmden ve ne de sosyalist işçi hareketinden söz edilemez. Rusya'daki Çkeidze hizbiyle dışardaki okistler, ***bu*** partilerden birinin bir çeşnisinden başka bir şey değildirler. Ve bu partilerin, sosyal devrimden ***önce*** ortadan kalkabileceğine nanmak için en küçük bir sebep bile yoktur. Tam tersine: Bu devrim yaklaşıp da ortalığı daha kuvvetli sarsmağa başladıkça, gelişimindeki dönemeç ve sıçramalar daha ani ve daha sert bir hâle girdikçe, işçi hareketi içindeki devrimci kitleyi temsil eden dalganın oportünist küçük burjuva dalga karşısındaki rolü de bir o kadar büyük ve amansız olacaktır Kavtskizm, hiç bir bağımsız akımı temsil etmemektedir Ne kitlelerin içinde, ne de burjuvaziye yamanmış olan imtiyazlı tabakada hiç bir köke sahip değildir. Tehlikelidir, çünkü geçmişin ideolojisini kullanarak, proletaryayı «burjuva işçi partisi»yle uzlaştırmağa, proletaryanın bu partiyle birliğini muhafaza etmeğe ve böylelikle de, bu partinin prestijini arttırmağa çabalar. İpliği pazara çıkmış sosyal-şovenlerin ardından gitmiyor artık kitleler: Lloyd George, İngiltere'deki işçi toplantılarında durmadan ıslıklanıyor; Hyndman partiyi terketti; Renaudel'lerle Scheidemann'lar, Potressov'larla Gvozdev'leriyse polis koruyor. Bu bakımdan, sosyal-şovenlerin kavtskistler tarafından üstü kapalı şekilde savunulması kadar tehlikeli hiç bir şey yoktur.

En yaygın kavtskist safsatalardan birisi de «yığınlar»a baş vurmaktır. Kitlelerden ve kitle örgütlerinden kopmak istemedikleri iddiasındadırlar! Engels'in meseleyi koyuş şekli üzerinde düşünelim biraz. İngiliz tradeunion-larının «kitle örgütleri», XIX. yüzyılda, burjuva işçi partisinin tarafını tutmaktaydı. Ama bu durum böyle diyerekten Marx ve Engels, burjuva işçi partisiyle uyuşma ve uzlaşmaya gitmediler, tam tersine, bu partinin iç yüzünü çıkardılar ortaya. Unutmuyorlardı ki, ilk olarak, trade-union örgütleri doğrudan doğruya bir proletarya azınlığı'nı kaplamaktadır. Bugünün Almanyasında olduğu gibi o zamanın İngilteresinde de örgütler, proletaryanın beşte birinden fazlasını toplayamamıştır. Zaten kapitalist rejimde, proleter çoğunluğunu örgütlere sokmanın mümkün olduğu düşünülemez. İkinci olarak, ve işin can damarı da burada, asıl önemli olan nokta, örgüte katılanların sayısından çok, bu örgüt tarafından güdülen politikanın gerçek ve objektif anlamıdır: Kitleleri mi temsil ediyor bu politika, kitlelere mi hizmet ediyor, yani kitleleri kapitalizmin boyunduruğundan kurtarmayı mı hedef olarak alıyor kendine, yoksa azınlığın çıkarlarını ve bu azınlığın kapitalizmle uzlaşmasını mı temsil ediyor? XIX. yüzyıl İngilteresi için, tıpkı bugünün Almanyası, vs.'si için olduğu gibi, bu sonuncu şık doğruydu.

Eski trade-union'ların «burjuva işçi partisi» ile, yani imtiyazlı azınlıkla «***alt*** kitle»yi, yani gerçek çoğunluğu biribirinden ayırıyor Engels, ve «burjuva saygıdeğerliği»nin henüz bulaşmamış olduğu bu çoğunluğa güveniyor Marksist taktiğin özü budur!

Sosyal-şovenlerle oportünistleri proletaryanın hangi kısmının izlediğini ve izleyeceğini tam tamına öngöremeyiz, başkaları da göremez bunu önceden. Bunu mücadele gösterir sadece, sadece sosyalist devrim gösterir. Ama kesin olarak bildiğimiz bir şey varsa, o da, emperyalist bir savaş içinde «vatanı savunmak» için ortaya dökülenlerin ***küçük bir azınlığı*** temsil ettikleridri. Ve dolayısıyla, sosyalist kalmak istiyorsak, bizim ödevimiz, daima ***daha aşağıya ve daha derine***, gerçek kitlelere doğru gitmektir: Oportünizme karşı mücadelenin bütün anlamı ve bu mücadelenin tüm muhtevası budur O-portünistlerle sosyal-şovenlerin, küçük bir işçi azınlığının anlık imtiyazlarını savunarak, kitlenin gerçek çıkarlarına ihanet ettiklerini burjuva nüfuz ve fikirlerini yaydıklarını ve aslında da burjuvazinin müttefik ve ajanları olduklarını göstererek, kitlelere, gerçek siyasî çıkarlarını seçmelerini ve, uzun ve acılı emperyalist savaşlar ve emperyalist mütarekeler boyunca sosyalizm ve devrim uğruna nasıl mücadele etmeleri gerektiğini öğretiyoruz.

Kitlelere, oportünizmle bölünmenin kaçınılmaz ve zorunlu olduğunu anlatmak, onları oportünizme karşı amansız bir mücadeleyle devrime hazırlamak, liberal ve millî işçi politikasının bütün alçaklıklarını gizleyecek yerde savaş deneyinden de yararlanarak ortaya sermek: Dünya işçi hareketinin tek marksist çizgisi işte budur

ULUSAL SORUN ÜSTÜNE ELEŞTİREL NOTLAR

adlı yazıdan

1. DİL SORUNU ÜSTÜNE LİBERALLER VE DEMOKRATLAR

Gazeteler Kafkasya genel valisinin raporuna ard arda birçok kez değindiler Valinin özelliği aşırı gerici olması, ve çekingen bir liberal eğilimi göstermesidir. Genel vali özellikle Rus olmıyan toplulukların yapay olarak Ruslaştırılmasına karşı cephe almaktadır. Kafkasya'da Rus olmıyan milliyetlerin temsilcileri, çocuklara Rusça'yı öğretmek için ***kendiliklerinden*** çaba harcamaktadırlar Rus dili öğreniminin isteme bağlı olduğuna en iyi örnek, Ermeni papaz okullarıdır

Rusya'da en yaygın liberal gazetelerden biri olan ***Ruskoye levo*** (sayı 198) bu olguya değinirken, çok haklı olarak, Rus diline karşı alınan düşmanca tavrın «bu dilin salt yapay» olarak (zorla demek daha doğru olur) «kabul ettirilmesinden» doğduğu sonucuna varmaktadır

«Rus dilinin geleceğinden endişelenmeye bir gerek yok. O kendiliğinden bütün Rusya'da kabul edilecektir» diye yazıyor sözkonusu gazete Çünkü iktisadî gereksinimler bir devlet içinde yaşayan milliyetleri (beraber yaşamak istedikleri sürece) çoğunluğun dilini öğrenme zorunda bırakacaktır Rusya'daki düzen ne kadar demokratik olursa kapitalizmin gelişmesi de o ölçüde güçlü, hızlı ve yaygın olacak, iktisadî gereksinimler çeşitli milliyetleri kaçınılmaz olarak ortak ticarî ilişkiler açısından en elverisli dili öğrenmeye itecektir.

Ancak sözkonusu liberal gazete kendi kendisiyle çelişkiye düşmekten ve liberal tutarsızlığını kanıtlamaktan da hiç geri kalmıyor

«Herhangi birisinin Ruslaştırmanın düşmanı bile olsa Rusya kadar geniş bir ülkede tek bir ortak dilin bulunması gerektiğini ve bu dilin de ancak Rusça olabileceğini inkâr etmesi olasılı değildir.»

Ters bir mantıkl Küçük İsviçre ortak ***tek bir*** devlet dili yerine Almanca, Fransızca ve İtalyanca olmak üzere üç dilin konuşulmasından hiç bir şekilde zarar görmemekte, tam tersine yararlanmaktadır da. İsviçre de halkın % 70'l Alman (Rusya da halkın % 43'ü Büyük-Ruslardandır), % 22'sl Fransız (Rusya'da % 17 kadar nüfus Ukrayna'dadır), % 7'si İtalyandır (Rusya'da % 6 oranında Polonyalı, % 4,5 oranında Beyaz Rus yaşar). Eğer İsviçre İtalyanları ortak parlamentoda çoğu kez Fransızca konuşuyorlarsa, onlar bunu barbarca herhangi bir polis yasasının baskısından ötürü değil (İsviçre'de böyle bir durum yoktur), sadece demokratik bir devletin uygar vatandaşlarının, çoğunluğun anladığı dilde konuşmayı kendiliklerinden tercih etmelerinden ötürü yapmaktadırlar. Fransız dili İtalyanlara nefreti esinlemez, çünkü bu dil özgür ve uygar bir ulusun aşağılık polisiye önlemlerle zorla kabul ettirilmeyen dilidir

Öyle ise çok daha dağınık ve son derece geri olan büyük Rusya, neden dillerinden biri için herhangi bir ayrıcalık durumu yaratarak gelişmesini ***kösteklesin?*** Doğru olan davranış bunun tersidir, değil mi bay liberaller? Eğer Rusya Avrupa'ya yetişmek istiyorsa ne türden olursa olsun bütün ayrıcalıkları bir an önce tam olarak ve en kesin bir biçimde yürürlükten kaldırmak zorunda değil midir?

Eğer bütün ayrıcalıklar yürürlükten kaldırılırsa, eğer dillerden birinin zorla kabul ettirilmesine bir son verilirse, bütün Slavlar birbirleriyle anlaşmayı hızla ve kolayca öğrenecekler ve ortak parlamentoda konuşmaların farklı dillerden yapılacağı gibi «ürkütü verici» bir düşünceden korkmaz duruma geleceklerdir. Ticarî ilişkilerin çıkarı açısından çoğunluğun konuşmaktan ***yararlı çıkacağı*** dilin hangisi olacağını iktisadî gereksinimler ***belirliyecektir.*** Ve bu belirlenme çeşitli uluslardan oluşan nüfus tarafından özgürce kabul edildiği ölçüde sağlam

olacak; demokrasinin daha tutarlı olduğu ve bunun sonucu olarak da kapitalizmin daha hızlı gelişme olanaklarına ulaştığı ölçüde, çabuk olarak gerçekleşecektir.

Bütün siyasal sorunlarda olduğu gibi diller sorununda da liberaller bir ellerini (açıkça) demokrasiye, diğer ellerini (arkalarında gizliyerek) gericilere ve polis ajanlarına uzatan ikiyüzlü bezirganlar gibi davranmaktadırlar. Liberal, bir yandan el altından gericilerden herhangi bir ayrıcalık koparmaya çalışırken, diğer yandan da biz ayrıcalıklara karşıyız diye bar bar bağırıyor.

Her türlü liberal-burjuva milliyetçiliğinin belirgin özelliği işte budur. Sadece Büyük-Rus milliyetçiliği için değil Polonyalı, Yahudi, Ukraynalı, Gürcü ve bütün milliyetçi çizgiler için de durum böyledir (baskıcı yapısından ve Purişkeviç'lerle olan ilintilerinden ötürü en kötüsü elbettekî budur). «Ulusal kültür» sloganı altında Rusya'da olduğu gibi, Avusturya'nın ***bütün*** uluslarının burjuvazisi de ***gerçekte*** işçilerin bölünmesine, demokrasinin zayıf düşmesine çabalamakta, halkın haklarını ve özgürlüklerini sattıkları gericilerle bezirganca uzlaşmalara girişmektedir. İşçi demokrasisinin sloganı «ulusal kültür» değil, demokrasinin ve dünya işçi hareketinin ulusal kültürüdür. Burjuvazi pekâlâ her türden «olumlu» ulusal programlarla halkı aldatmayı deneyebilir. Bilinçli bir işçi, burjuvaziye «ulusal sorunun tek bir çözümü vardır, o da (sömürü, kâr ve uzlaşmaz çelişkilerin dünyası olan kapitalizmde bu sorunun çözümlenebildiği ölçüde) tutarlı bir demokrasidir» cevabını verecektir.

Bunun kanıtları, eski bir kültüre sahip bulunan Batı Avrupalı İsviçre ile yeni bir kültüre sahip bulunan Batı Avrupalı İsviçre ile yeni bir kültürün temsilcisi olan Doğu Avrupalı Finlandiya'dır.

Ulusal sorun konusunda işçi demokrasisinin programı şöyledir: Hangi ulus ve hangi dil için olursa olsun her türlü ayrıcalığın kesinlikle kaldırılması; ulusların siyasal kaderlerini kendilerinin belirlemesi sorununun, yani bunların tamamen özgür, demokratik bir biçimde ayrılmaları, bağımsız bir devlet kurmaları sorununun çözümlenmesi; hangisi olursa olsun uluslardan birine herhangi bir ayrıcalık tanıyacak (Zemstvo'nun, belediyenin, topluluğun, vb.) ulusların ya da bir ulusal azınlığın hak eşitliğini bozacak olan her türlü eğilimi yasadışı ve geçersiz sayan, devletin her yurttaşına anayasaya aykırı olan benzeri girişimlerin kaldırılmasını istemek hakkı veren bu tür girişimleri uygulamak durumunda olanları cezalandıran genel bir yasanın ilânı.

Dil sorunları, vb. nedeniyle çeşitli burjuva partilerin aralarında giriştikleri ulusal kavgalara karşı işçi demokrasisi şu isteklerde bulunur: Bütün burjuva milliyetçilerinin vaaz ettiklerinin karşıtı olarak ***bütün*** milliyetlerin işçilerinin, bütün işçi sendika, kooperatif, tüketim, eğitim ve diğer örgütlerinin de mutlak birliği ve kaynaşması; ancak böyle bir birlik ve böyle bir tekvücut olma ile demokrasi savunulabilir ve —uluslararası bir nitelik kazanan ve bu niteliği giderek artan— sermayeye karşı işçilerin çıkarları korunabilir. Her türlü ayrıcalıktan ve sömürüden uzak yeni bir yaşam biçimine doğru ilerleyen insanlığın çıkarları, ancak böylesine bir tutumu benimsemekle savunulabilir.

2. «ULUSAL KÜLTÜR»

Okuyucunun anladığı gibi, *Severnaya Pravda*, devlet dili sorunu gibi bir örnekten kalkarak ulusal sorunda elini feodallere ve polislere uzatan liberal burjuvazinin ***görüş yetersizliğini*** ve oportünist tutumunu ortaya çıkarmaktadır. Herkes liberal-burjuvazinin diğer bir dizi sorunda da en az bu ölçüde bir ihanet, ikiyüzlülük ve ahmaklık doğrultusunda davrandığını kolayca anlamaktadır.

Sonuç nedir? Sonuç, *her türlü* liberal burjuva milliyetçiliğinin işçi çevrelerinde bozguncu etkilerde bulunması, özgürlük davasına ve işçi sınıfı mücadelesi davasına büyük bir zarar getirmesidir. Burjuva eğilimi (ve feodal burjuva eğilim) ***«ulusal kültür»***ün ardında gizlendiği için bu durum daha da tehlikelidir. Ulusal kültür adına —Büyük-Rus, Polonyalı, Yahudi, Ukranyalı, vb...— Yüz-Karalar ve Papazlar ve de aynı zamanda ***bütün*** ulusların burjuvazisi birtakım gerici, iğrenç tertiplere girişmektedir.

Eğer soruna marksist bir açıdan, yani sınıf mücadelesi açısından ***yaklaşacak olursak*** sloganları «genel ilkelerle, anlamsız, parlak sözlerle» çeşitli açıklamalarla değil de, sınıfların çıkarları ve siyasal çıkarları ile karşılaştırılarak ele alacak olursak, güncel ulusal yaşamamızın durumu böyle görünür.

Ulusal kültür sloganı (çoğu kez Yüz-Karaların ve papazların esinlettiği) bir burjuva aldatmacasıdır. Bize özgü olan slogan ise, demokrasinin ve dünya işçi hareketinin uluslararası kültürüdür.

Bu noktada Bund'çu M. Liebmann bana cephe alıyor: Şu ölümcül sözleriyle üzerime yıldırımlar yağdırıyor:

«Ulusal sorun üstüne bilgi yönünden birazcık donanmış olan bir kimse, uluslararası kültürün, ulusal olmayan (ulusal özden yoksun olan) bir kültür olmayacağını bilir; ne Rus, ne Yahudi, ne Polonyalı olmayan, sadece saf bir kültür olma niteliğini taşıyan bir kültürün varlığı iddiası enikonu saçmadır. Enternasyonalci düşünceler, ancak işçinin konuştuğu dille yansıtıldığı ve işçinin içinde yaşadığı somut ulusal koşullara uygun düştüğü takdirde işçi sınıfı tarafından benimsenebilir; işçi, ulusal kültürünün durumu ve gelişimi karşısında ilgisiz kalamaz. Çünkü «demokrasinin ve dünya işçi hareketinin uluslararası kültürüne» katılma olanlığını ancak ve ancak kendi kültürü aracılığıyla elde etmektedir. Bütün bunlar uzun süredir bilinen gerçekler, ama V.I. bunlardan sözedilmesini istemiyor...»

Şu tipik Bund'çu mantığa, yukarıda dile getirdiğim marksist tezi sözüm ona çürütecek olan şu yoruma bir bakınız. Bay Bund'çu kendinden tamamen emin olan ve ulusal sorun üzerinde donanmış bir adam havasıyla dilinip atılmış olan burjuva kavramlarını «uzun süredir bilinen» gerçekler olarak sunmaktadır bizlere.

Gerçekten de, bir Bund'çu açısından uluslararası bir kültür, ulusal olmıyan bir kültür değildir; zaten hiç kimse de böyle bir iddiada bulunmadı. Hiç kimse herhangi bir «saf» kültürün olabileceğini, saf bir Polonya, Yahudi, Rus, vb. kültürünün bulunabileceğini söylemedi. Bu anlamda bay Bund'çu içi boş bir sürü sözcüğü bir araya getirmenizin amacı sadece okurun dikkatini bir başka yöne çekmek ve sorunun özünü lâf kalabalığına getirerek maskelemektedir.

Her ulusal kültür, pek az gelişmiş olsa bile, demokratik ve sosyalist bir kültürün unsurlarını içerir. Çünkü *her* ulusta sömürülen bir emekçi yığını vardır. Bu kitlenin yaşam koşulları zorunlu olarak demokratik ve sosyalist bir ideolojiyi doğuracaktır. Ama *her* ulusta aynı zamanda (çoğunlukla aşırı-gerici ve yobaz bir nitelik taşıyan) bir burjuva kültürü de vardır; üstelik bu kültür yalnızca «unsurlar» şeklinde değil *egemen* kültür şeklinde yaşar. Bu bakımdan «ulusal kültür» genel olarak büyük toprak sahiplerinin, papazların ve burjuvazinin kültürüdür. Bir marksist için çok basit olan bu temel hakikati, Bund'çu bir yana itmiş, lâf kalabalığına «boğmuş», yani gerçekte sınıflararası uçurumu gün ışığına çıkaracağı *yerde*, bunu okuyucunun gözünden saklamaya çalışmıştır. Aslında Bund'çu sınıflarüstü ulusal bir kültür inancını paylaşmakta büyük çıkarı olan burjuvazinin tutumunu benimsemiştir.

«Demokrasinin ve dünya işçi hareketinin uluslararası kültürü» sloganını ileri sürerken, biz, *her* ulusal kültürden yalnızca demokratik ve sosyalist olan unsurları alıyoruz ve bunları sadece ve kesinkes burjuva kültürüne ve her ulusun burjuva milliyetçiliğine karşı olduğumuz için alıyoruz. Hiç bir demokrat ve hele hele hiç bir marksist dillerin eşitliğini ya da «kendi» burjuvazisi ile ana dilinde tartışmaya girişme gereğini, kendi köylüsü ve kendi küçük-burjuvazisi saflarında antî-feodal ve antî-burjuva düşünceleri yayma gereğini inkâr edemez. Bu nokta üzerinde uzun uzadıya durmak gereksizdir. Bund'çu tartışma götürmez olan bu hakikatlerden esas konusunu yani sorunu, gerçek özünü gizlemek için yararlanmaktadır.

Marksistler açısından sorun, ulusal kültür sloganını doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak kabul etmelerini mi,. yoksa bu sloganın karşısına, bütün yerel ve ulusal özelliklere «uyarak» işçilerin *enternasyonalizm* sloganını çıkarmalarının mı doğru o-

lacağı sorunudur.

«Ulusal kültür» sloganının anlamı, bu sloganı «uluslararası kültürü yayma aracı olarak yorumlama» isteğinde bulunan şu ya da bu aydın taslağının verdiği sözlere veya iyi niyetine bağlı değildir. Soruna bu açıdan bakmak çocuksu bir öznelcilik olur. Bu sloganın anlamını belirleyen, belirli bir ülkenin ve dünyanın bütün ülkelerinin, bütün sınıflarının durumu ve nesnel ilişkileridir. Burjuvazinin ulusal kültürü bir ***olgudur***. (Ve tekrarlıyorum, burjuvazi, her yerde büyük toprak sahipleriyle ve papazlarla işbirliği içindedir.) Militan burjuva milliyetçiliği, işçileri burjuvazinin peşine takmak için onları aptallaştırmaya, sersemleştirmeye, bölmeye çalışmaktadır. İşte günümüzün temel olgusu budur.

Kim işçi sınıfına yararlı olmak istiyorsa bütün ulusların işçilerini birleştirmeli, ister ***«kendi öz»*** burjuvazisinin, ister bir başka burjuvazinin milliyetçiliği ile, bitip tükenmeden mücadele etmelidir. Ulusal kültür sloganından yana çıkan herkesin yeri marksistler arasında değil, küçük-burjuvazinin saflarındadır.

Somut bir örnek alalım. Bir Rus marksist Büyük-Rus ulusal kültürü sloganını kabullenebilir mi? Hayır. Çünkü aksi taktirde onu milliyetçi saflara yerleştirmek gerekir, marksistlerin safına değil. Görevimiz, Büyük-Rusların Yüz-Karalar ve burjuva egemen kültürüne karşı bizim demokratik ve işçi hareketimizin tarihinde de bulunan filizleri tamamen devrimci bir anlayışla geliştirerek ve öteki ülkelerin işçileriyle sıkı bağlar kurarak mücadele vermektir. Görevimiz, ulusal kültür sloganını vaaz etmek ya da bu sloganı hoşgörü ile karşılamak değil, enternasyonalizm adına büyük toprak sahiplerimize ve Büyük-Rus burjuvalarımıza karşı, onların Purişkeviç'lerin ve Struve'lerin özelliklerine «uyan» «kültürüne» karşı mücadele etmektir.

Aynı şeyler, en çok ezilen ve baskıya uğrayan Yahudi ulusu için de söylenmelidir. Yahudi ulusal kültürü, hahamlarla burjuvaların, düşmanlarımızın sloganıdır... Ancak Yahudi kültüründe ve bütün Yahudi tarihinde başka unsurlar da vardır. Bütün dünyadaki onbuçuk milyon Yahudi'nin yarısından çoğu, geri ve yarı-vahşi ülkeler olan ve de Yahudileri ***zorla*** bir kast durumunda tutan Galiçya'da ve Rusya'da yaşamaktadır. Sözkonusu kitlenin yarısı ise, Yahudiler için kast durumunun bulunmadığı ve Yahudi kültürünün evrensel, ilerici, soylu niteliklerinin, yani uluslararası tavrının, öönemlinin ilerici hareketlerine katılmasıyla (demokratik ve proleter hareketlerde Yahudilerin oranı, genel olarak nüfusun içindeki Yahudi oranından her yerde daha fazladır) açıkça belirlendiği uygar bir dünyada yaşamaktadır.

Her kim doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak Yahudi «ulusal kültür» sloganına sahip çıkıyorsa (ne kadar iyi niyetle olursa olsun) o, işçi sınıfının düşmanı, ***eski*** unsurların yandaşıdır, Yahudi toplumunun ***kast karakteri*** ile koşullanmıştır. Hahamların ve burjuvaların suç ortağıdır. Tersine işçi hareketinin uluslararası kültürünün yaratılmasına (Rusça ve Yahudice) katkıda bulunarak uluslararası marksist örgütlerde, Rus,Litvanyalı, Ukraynalı, vb. İşçiler arasında eriyen Yahudi marksistleri, yani Bundçu'n ayrılıkçılığına karşı direnen bu Yahudiler, «ulusal kültür» sloganına karşı cephe alarak en olumlu Yahudi geleneklerini sürdürmektedirler.

Burjuva milliyetçiliği ve işçi sınıfı enternasyonalizmi birbirlerine ters düşen iki slogandır. Bu sloganlar kapitalist dünyanın iki büyük sınıfına uygun gelen ve ulusal sorun planında iki farklı siyasetin (hatta ***iki*** farklı dünya anlayışının) anlatımı olan uzlaşmaz iki slogandır. Ulusal kültür sloganını savunarak, «ulusal-kültürel özerklik» denilen unsurun bütün planını ve uygulamalı programını bu slogan temeli üzerine oturtarak, Bund'çular, ***aslında*** işçi çevrelerinde burjuva milliyetçiliğini yaymaktadırlar.

3. ULUSAL «ÖZÜMLEME» UMACISI

Ulusal özümleme sorunu, yani ulusal özelliklerin yitirilip bir başka ulus haline geçme sorunu, Bund'çular ve yandaşları saflarında milliyetçi dalgalanmaların sonuçlarını açıkça görebilmemiz olanağını getirir.

Bund'çuların bilinen uslamlamalarını —ya da daha ziyade yöntemlerini— hiç değiştirmeden, olduğu gibi alan bay Liebmann belirli bir devletin içindeki bütün ulus topluluklarından gelme işçilerin tek bir işçi örgütünde birleşme ve tekvücut olma isteğini (daha yukarıda *Severnaya Pravda*'nan makalesinin sonuna bakınız) ***«eski ulusal özümleme masalı»*** olarak değerlendirmektedir.

Bay F. Liebmann *Severnaya Pravda*'nın makalesinde varılan sonucu ele alıyor ve şöyle yazıyor: «Bu duruma göre, 'hangi ulustansın? sorusuna işçinin 'Sosyal-Demokratım' cevabını vermesi gerekiyor.»

Bund'çumuz bunun çok nükteli bir durum olduğu inancında. Gerçekte ise tutarlı, demokratik ve ***marksist*** bir sloganla bir tuttuğu ulusal «özümlemeye» karşı ***bu tür*** nüktelerle ve ***şiddetli saldırılarla*** kesinlikle kendini ele vermekten başka bir iş yapmamaktadır.

Kapitalizm, gelişmesi sırasında, ulusal sorunla iiintill olarak ikl tarihsel eğilim gösterir: Bunlardan birincisi, ulusal yaşamın ve ulusal hareketlerin uyanışı, ulusal baskıya karşı mücadelenin başlaması, ulusal devletin kurulmasıdır. İkincisi ise, bütün ulusların arasında her türlü ilişkinin çelişmesi ve artması, ulusal sınırların aşılması ve sermayenin genel olarak iktisadi yaşamın, siyasetin, bilimin, vb. uluslararası birliğinin yaratılmasıdır.

Bu iki eğilim, kapitalizmin evrensel yasasını oluşturur. Kapitalist gelişmenin başlangıçlarında birinci eğilim egemendir. İkincisi ise olgunlaşmış olan ve sosyalist bir topluma doğru yönelen bir kapitalizmi simgeler. Marksistlerin ulusal programı her şeyden önce ulusların ve dillerin eşitliğini savunur ve bu alanda her türlü ***ayrıcalığa*** karşı çıkarken (ve ulusların kendi kaderlerini kendilerinin belirlemesi hakkından yana çıkarken, ki buna daha ileride değineceğiz), ikincil planda da enternasyonalizm ilkesini ve burjuva milliyetçiliğinin en arınmışının bile proletaryaya bulaştırılmasına karşı uzlaşmaz bir mücadeleyi savunurken her iki eğilimi de göz önüne almaktadır.

Bu durumda gündeme şöyle bir sorun geliyor: Bund'çumuz «ulusal özümleme»ye karşı çıkarken neye değinmektedir? Her halde uluslara karşı uygulanan baskıya ya da bu uluslardan birine tanınan ***ayrıcalıklara*** değinmemektedir, çünkü «ulusal özümleme» sözünün burada yeri yoktur; çünkü ayrı ayrı ya da resmi bir bütün olarak ele alındığında marksistlerin hepsi çok açık ve kesin bir biçimde ulusal alanda uygulanan en ufak baskıyı, zulmü ve eşitsizliği mahkûm etmişlerdir; ve nihayet Bund'çumuzun şimşeklerini üzerine çeken *Severnaya Pravda*'nın makalesi de bütün marksistlerce benimsenen bu düşünceden yana çıkmıştır kesinlikle.

Hayır. Kaçamak yapmak olanaksız. «Ulusal özümleme»yi suçlarken bay Liebmann bu terimi ***ne*** baskıyı ***ne*** eşitsizliği ***ne de*** ayrıcalıkları vurgulamak için kullanmıyor. Ulusal özümlemenin kapsamından her türlü eşitsizliği çeker alırsak, geriye gerçek olen bir şey kalır mı?

Evet, kalır tabii. Ulusal engellerin kaldırılmasına, ulusal ayrımların silinmesine, ulusların ***birbirine benzemesine*** yönelik bir tarihsel eğilim kalır geriye; her gün biraz daha güçlenen, kapitalizmin sosyalizme doğru dönüşmesinin en önemli etkenlerinden birini oluşturan bir eğilimdir bu.

Ulusların ve dillerin eşitliğini tanımayan ve savunmayan, ulusal baskı ve eşitsizliğe karşı mücadele etmeyen bir insana marksist denemez. Hiç kimsenin kuşkusu yoktur bundan. Ancak şundan da hiç kimsenin kuşkusu olmaması gerekir kl, bir başka ulusun marksistini «ulusal özümleme» ilkesinden yana çıkmakla suçlayan sözde marksist de, özünde basit bir ***küçük-burjuva milliyetçisinden*** başka bir şey değildir. Bu pek de olumlu olmayan kimseler safına bütün Bund'çular ve (birazdan göreceğimiz gibi) bay Yurkeviç, Dontsof ve Ortakları takımı gibi Ukraynalı milliyetçi sosyalistler girer.

Bu küçük-burjuva milliyetçilerinin görüşlerinde gerici olan ne varsa hepsini somut olarak göstermek için, üç türlü kanıttan yararlanacağız.

Rus ortodoks marksistlerinin «ulusal özümleme»sine karşı en şiddetli eleştiriler, genel olarak Rusyalı Yahudi milliyetçilerden ve özel olarak da Bund'çulardan yöneltilmektedir. Oysa yukarıda da gördük kl,

dünya üzerindeki on buçuk milyon Yahudi'den *yarısı kadarı uygar* dünyada, *en büyük* ulusal özümleme koşullarında yaşamaktadırlar. Yoksul, ezilen, haklarından yoksun olan, (Rus ve Polonyalı) Puriskeviç'lerin baskısına uğrayan Rusya ve Galiçyan'ın Yahudileri ise, *en az* «ulusal özümleme» koşulları içinde bulunan, Yahudiler için «zorunlu oturma bölgeleri»ne kadar, Purişkeviç'vari *numerus clausus* ve diğer marifetlere varıncaya kadar en büyük farklılıklar içinde yaşayan tek Yahudi topluluğudur.

Uygar dünyada, Yahudiler bir ulus oluşturamazlar: Onlar, K. Kautsky ve O. Bauer'in dedikleri gibi, diğerlerinden çok daha fazla özümlenmişlerdir Galiçya ve Rusya Yahudileri de bir ulus oluşturamazlar. Ne yazık ki kendilerinin hatası yüzünden *değil* Purişkeviç'lerin hatası yüzünden) daha hâlâ bir *kast* durumundadırlar. Yahudi tarihini tartışma götürmez biçimde bilenlerin ve yukarıda değinilen olayları hesaba katanların vardıkları kesin yargı bu doğrultudadır.

Bu olaylar neyi gösterir? Ancak «ulusal özümleme»ye karşı tarihin akışını tersine çevirmek isteyen, Rusya ve Galiçya'daki düzeni Paris ve New York'taki düzene doğru değil de, tersine döndürmek peşinde koşan küçük-burjuva Yahudi gericilerin bunlara karşı çıkabileceklerini gösterir.

Ulusal özümleme, övünç dolu isimlerini dünya tarihine yazmış olan, dünyadaki demokrasi ve sosyalizm mücadelesine öncüler sunan en iyi Yahudilerce kötülenmemiştir Özümlemeye, sadece, Yahudi «geçmişinin» hayranları karşı çıkmışlardır.

İleri kapitalizmin güncel çerçevesi içinde ulusların özümlenme sürecinin genel akışı üzerine yaklaşık bir fikir edinebilmek için, bu arada Amerika Birleşik Devletleri'ne yapılan göçlere ilişkin sayılara bir göz atılabilir. 1891'den 1900'e kadar uzanan on yıl içinde, Avrupa'dan, Amerika'ya 3,7 milyon göçmen; 1901'den 1909'a kadar dokuz yıl içinde ise 7,2 milyon göçmen gitmiştir. 1200 yılında yapılan sayım Birleşik Devletlerde on milyon yabancının yaşadığını ortaya koymuştur. Sözkonusu sayıma göre 78.000 Avusturyalın'ın, 136.000 İngiliz'in, 20.000 Fransız'ın, 480.000 Alman'ın, 37.000 Macar'ın, 425.000 İrlandalı'nın, 182.000 İtalyan'ın, 70.000 Polonyalı'nın, 166.000 Rusyalı'nın (çoğu Yahudi), 43.000 İsveçli'nin, vb. yaşadığı New York eyaleti ulusal ayırımları öğüten bir değirmeni andırmaktadır. Ve New York'ta olan bu durumlar uluslararası oranlarda, *her* büyük şehirde ve *her* sanayi merkezinde de gerçekleşmektedir

Milliyetçi önyargılara saplanmamış olan bir kimse, ulusların kapitalizm tarafından özümlenme sürecinde, büyük bir tarihsel ilerlemeyi, Rusya benzeri geri ülkelerde olduğu gibi, dünyanın unutulmuş köşelerinde de ulusal göreneklerin yıkılmasını görmemezlikten gelemez.

Rusya'yı, Büyük-Rusların Ukraynalılara karşı benimsedikleri tutumu alınız ele. Hiç kuşkusuz, değil marksistler, sadece demokrat olan bir insan bile Ukraynalıların karşı karşıya kaldıkları benzeri olmayan aşağılanmaların karşısına dikilecek ve onların tam bir hak eşitliğine kavuşması için mücadele verecektir. Aynı devletin içinde Ukrayna proletaryası ile Büyük-Rus proletaryası arasında günümüzde varlığını sürdüren bağları ve birleşmeyi *gerçekleştirmek*, sosyalizme doğrudan doğruya bir ihanet ve Ukraynalıların burjuva «ulusal görevleri» açısından *bile*, dar görüşlü bir siyaset izlemek anlamına gelir.

Kendisinin «marksist» olduğu iddiasında bulunan bay Lev Yurkeviç (zavallı Marx! bu dar görüşlü siyasetin bir örneğini vermekteydi bize. 1906'da, diye yazıyor Yurkeviç, Sokolovski (Bassok) ve Lukaseviç (Tuçapski) Ukrayna proletaryasının bütünüyle Ruslaştığını, ayrı, özel bir örgüte gerek olmadığını iddia etmişlerdir. Bay Yurkeviç *sorunun özüyle ilintili* tek bir olaya değinmeden bu iki yazara saldırıyor ve isteri nöbetleri içinde —tamamen olumsuz, dar görüşlü ve gerici bir milliyetçilik anlayışı çerçevesinde— bunun «ulusal pasiflik» olduğunu, «ulusal inkâr» anlamına geldiğini, bu gibi kimselerin «Ukraynalı ulusal bilincin daha yüksek bir düzeye ulaştığını,» ancak buna karşın, bizdeki işçilerin ancak belirli bir azınlığının «ulusal açıdan bilinçli» olduğunu, çoğunluğun ise «daha hâlâ Rus kültürünün etkisinde bulunduğunu» iddia ediyor. Ve bu küçük-burjuva milliyetçisi sonra da bütün gücüyle haykırıyor: «Görevimiz kitlelerin peşi sıra gitmek değil, onları peşimizden sürüklemek, kendilerini ulusal görevleri konusunda bilinçlendirmektir.» *(Dzvin*, s. 89).

Bay Yurkeviç'in bütün bu uslamlaması, baştan aşağı bir burjuva milliyetçisinin düşünüş biçimidir. Bazıları Ukrayna'nın tam eşitliğini ve özerkliğini isteyen, bazıları da bağımsız bir Ukrayna devleti peşinde koşan burjuva milliyetçilerinin görüş açısından bile, benzeri bir düşünüşün elle tutulacak bir yanı yoktur. Ukraynalıların özgürlük özlemlerine karşı cephe alan Büyük-Rus ve Polonyalı toprak sahipleri ile bu iki ülkenin burjuvazisidir. Sözü geçen iki sınıfın direncini kıracak yetenekte olan toplumsal güç, hangisidir? XX. yüzyılın başları bu soruya somut bir cevap getirmiştir: Bu güç, kendisiyle beraber demokratik köylülüğü de sürükliyebilen işçi sınıfının dışında bir güç olamaz. Kazanacağı zaferle ulusal baskıyı olanaksız kılacak olan bu gerçekten demokratik gücü bölmeye ve böylece güçsüz düşürmeye çalışarak bay Yurkeviç, sadece, genel olarak demokrasinin değil, aynı zamanda yurdunun, Ukrayna'nın çıkarlarına da ihanet etmektedir. Özgür Ukrayna hedefine ancak Büyük-Rus ve Ukrayna proleterleri birlik olarak hareket ederlerse *varılabilir*. Bu birlik olmaksızın, Ukrayna'nın özgürlüğünden söz etmek olanaksızdır

Ancak marksistler, sorunu, sadece ulusal-burjuvazi açısından koymakla yetinmezler. Güney, yani Ukrayna, yıllardan beri, Büyük-Rusya'dan onbinlarce, yüzbinlerce köylü ve işçiyi kapitalist çalışma alanlarına, madenlere, şehirlere çeken hızlı bir gelişme sürecine sahne olmaktadır. Büyük-Rus ve Ukrayna proletaryasının —bu sınırlar içinde— «özümlenmesi» kuşku götürmez bir olgudur ve *bu olgu tartışmasız* ilerici yapıdadır. Kapitalizm, dar görüşlü, geleneklerine bağlı, yerleşik ve son derece cahil Büyük-Rus ya da Ukraynalı köylü tipi yerine, Büyük-Rus olsun, Ukraynalı olsun, yaşam koşulları ulusal sınırları içinde donup kalmayı yıkıp atan etkin proleteri getirmektedir. Büyük-Rusya ve Ukrayna arasında bir gün bir devlet sınırının uzandığını varsaysak, bu koşullarda bile Rus ve Ukraynalı işçilerin «özümlenmesinin» tarihsel açıdan ilerici bir öz taşıdığından kuşku duyulamaz. Amerika'da ulusların kaynaşması için de durum aynıdır. Ukrayna ve Büyük-Rusya özgür oldukça kapitalizmin gelişmesi *daha geniş* ve *daha hızlı* gerçekleşecek ve kapitalizm *bütün* ulusların, devletin bütün bölgelerinin ve (eğer Rusya Ukrayna'ya göre komşu bir devlet olsa idi) bütün komşu devletlerin işçilerini daha da büyük bir hızla şehirlere, madenlere, fabrikalara doğru çekecektir.

Bay Lev Yurkeviç, iki ulusun *proletaryasının* birliğini, tekvücut olmasını ve özümlenmesini, Ukrayna ulusal davasının bir anlık başarısına feda ederken, gerçek bir burjuva gibi ve hatta ileriyi göremiyen, sınırlı, dar görüşlü bir burjuva gibi, yani bir küçük-burjuva gibi tavır almaktadır. Burjuva milliyetçileri, önce ulusal dava sonra proletaryanın davası gelir diyorlar. Yurkeviç'ler, Dontsof'lar ve diğer sözde marksistler de onların ardından bunu tekrarlıyorlar. Biz ise proletaryanın davası her şeyden önce geliyoruz. Çünkü bu dava, sadece emeğin ve insanlığın sürekli ve hayati çıkarlarına değil, aynı zamanda demokrasinin çıkarlarına da cevap getirmektedirler. Ve demokrasi olmaksızın Ukrayna'nın ne özerkliği ne de bağımsızlığı söz konusu olabilir.

Nihayet Bay Yurkeviçi'n zengin milliyetçi İncilerle dolu olan uslamlamasında bir başka nokta üzerinde durmaya geldi sıra. Yurkevıç Ukraynalı İşçilerin bir azınlığının ulusal bilinç düzeyinde olduklarını belirtiyor ve «çoğunluğu ise henüz Rus kültürünün etkisinde» diyor.

Sözkonusu olan proletarya olduğunda, Ukrayna kültürünü bir bütün olarak, gene bir bütün olarak Büyük-Rus kültürü ile karşı karşıya getirmek, proletaryanın çıkarlarını burjuva milliyetçiliğine utanmazcasına feda etmektir.

Bütün milliyetçi sosyalistlere, çağdaş her ulusun, iki ulusu içerdiğini söyliyeceğiz. Her ulusal kültürün içinde iki ulusal kültür vardır. Purişkeviç'lerin, Guçkof'ların

ve Struve'lerin Büyük-Rus kültürünün yanı sıra, bir de Çernişevski'nin ve Plehanofu'n isimleriyle nitelendirilen bir Büyük-Rus kültürü bulunmaktadır. Nasıl Almanya'da, Fransa'da, İngiltere'de Yahudiler arasında vb. iki kültür varsa *aynı biçimde* Ukrayna'da da *iki* kültür vardır. Eğer Ukrayna işçilerinin çoğu Büyük-Rus kültürünün etkisi altında bulunuyorsa, gayet iyi bilmekteyiz ki, Büyük-Rus papaz ve burjuvazisinin kültürlerinden gelmo düşünceleri yanında, Büyük Rus demokrasisi ve sosyal-demokrasisinden gelme fikirler de o işçiler üzerinde etkilerini göstermektedirler. Birinci türden bir «kültür»e karşı mücadele verirken, Ukraynalı bir *marksist*, bunu, ikinci tür bir kültürden daima ayıracak ve Ukraynalı işçilere diyecektir ki: «Bilinçli Büyük-Rus işçisiyle, onun edebiyatı ile, fikir ortamı ile her türlü birleşme olanağını bütün gücümüzle yakalamamız, kullanmamız ve pekiştirmemiz mutlaka zorunludur. Ukraynalı işçi hareketinin *olsun* Büyük-Rus işçi hareketinin *olsun* hayati çıkarları bunu gerektirmektedir.»

Eğer Ukraynalı bir marksist Büyük Rusyalı zorbalara karşı beslediği *tümüyle haklı ve doğal* nefretin birazcığını, hafif bir düşmanca duygu biçiminde bile olsa, Büyük-Rusya'nın işçi kültürüne ve hareketine de bulaştırırsa, o zaman, burjuva milliyetçiliği bataklığına saplanmış olur. Aynı şekilde Ukraynalıların tam hak eşitliğini ya de bağımsız bir devlet kurma *haklarını* bir an olsun aklından çıkaran her Büyük-Rusyalı marksist de, yalnızca burjuva milliyetçiliği bataklığına sürüklenmekle kalmıyacak, aynı zamanda aşırı gerici şövenliğin bataklığına da kaymış olacaktır

Büyük-Rusyalı ve Ukraynalı işçiler Proleter hareketin ortak ya da uluslararası kültürünü, propagandanın hangi dilde yapıldığı konusunda ve bu propaganda ile illşkili olan tamamen yerel veya tamamen ulusal *ayrıntılı sorunlar* hakkında en genlş hoşgörüyü göstererek, beraberce savunmalıdırlar ve bu savunuyu tek bir devlet çerçevesinde yaşadıkları sürece, birlik halinde ve tekvücut olarak yapmalıdırlar. Bu, Marksizm'in kaçınılmaz bir zorunluğudur. İki ulusun işçileri arasında bölücülüğe yönelik her türlü girişim, marksist «özümleme»ye karşı her saldırı, proletaryayı ilgilendiren sorunlarda bir bütün kabul edilerek ulusal bir kültürle, sözde tek ve bölünmez olduğu iddia edilen diğer ulusal bir kültürü her türlü karşı karşıya getirme çabası, vb. *burjuva* ulusçuluğundan esinlenmlştlr ve bu tür tavır alışlara karşı amansız bir mücade'e vermek kesinlikle zorunludur

dele vermek kesinlikle zorunludur. **Türkçesi:**

Bülent ARIBAS

MİLLETLERİN KENDİ KADERLERİNİ KENDİ TAYİN ETME HAKKI ÜZERİNDE BİR TARTIŞMANIN BİLANÇOSU»

(Seçmeler)

7. Marksizm mi, Proudhonculuk mu

İrlanda'nın İngiltere'den ayrılması konusunda Marx'ın görüşlerine baş vurmamız. Polonyalı yoldaşların bu defa dolaylı ve mâlı değil de açık ve dolaysız bir cevap vermelerine yol açtı. İtirazları neye dayanıyor? Polonyalı arkadaşlar, Marx'ın 1848 1871 arasındaki tavrını örnek almanın «hiçbir değer ifade etmediği» düşüncesindeler Bu sert ve şiddetli iddia, Marx'ın «gene o sırada», «Çeklerin, güney Slavlarının, vs.» bağımsızlık özlemlerine karşı oluşuyla temellendirilmektedir.

Bu temellendirme özellikle sert ise, bu, aynı zamanda özellikle tutarsız ve mesnetsiz bir temellendirme oluşundan ileri gelir. Polonyalı marksistlere göre Marx, «aynı zamanda» biribirine karşıt şeyler ileri sürmekle, ortalığı bulandırmaktan başka bir şey yapmamıştırl Bu iddianın ne doğrulukla, ne de marksistlikle hiçbir ilgisi yoktur. Polonyalı yoldaşların burada, kendileri **uygulamaksızın** gerekli gördükleri «somut» analiz bize, Marx'ın değişik somut «millî hareketlere karşı takındığı değişik tavrını **bir tek ve aynı** sosyalist görüşten neşet edip etmediğini incelemek görevini yüklüyor.

Marx, bilindiği gibi. Çarlık'ın kuvvet ve nüfuzuna (şöyle de denebilir: büyük kudretine ve hâkim gerici etkisine) karşı mücadele eden **Avrupa** demokrasisinin çıkarları bakımından, Polonyan'ın bağımsızlığını savunmaktaydı. Bu görüşün doğruluğu ,1849 da, feodal Rus ordusunun Macaristan'ın millî kurtuluşu uğruna giriştiği demokratik devrimci ayaklanmayı ezmesiyle, en parlak ve en somut şekilde ortaya çıkmıştır. O tarihten Marx'ın ölümüne ve hattâ daha sonralara, 1890 a kadar, Çarizm'in fransa ile elele verip o sırada **emperyalist olmayan,** sadece millî bağımsızlığa sahip bulunan Almanya'ya karşı gerici bir savaş çıkarmak tehlikesini yarattığı çağda Engels, herşeyden önce ve herşeyden çok Çarizme karşı mücadeleyi önermekteydi. İşte bunun için ve sadece bunun içindir ki Marx ve Engels, Çeklerle güney Slavlarının millî hareketine karşıydılar. Marksizmle, marksizmi çürütmekten başka amaçlarla ilgilenen herkesin Marx ve Engels'in 1848-1849 da yazmış oldukları şeylere baş vurması, onların bu devirde, «Rusya'nın öncü kuvvetleri» rolünü oynayan «bütünüyle gerici halklar»la Almanlar, Polonyalılar ve Macarlar olmak üzere «devrimci halklar» arasında nasıl açık ve kesin bir **ayırım** yaptıklarını anlayıp inanmalarına yetecektir. Bu bir vâkıadır. Ve bu vâkıa, **o devirde, tartışma götürmez** bir doğruluğun ifadesiydi: Çünkü 1848 yılında devrimci halklar hürriyet için dövüşmekteydiler ve hürriyetin en belli başlı düşmanı Çarizmdi. Oysa Çekler, vs., Çarizmin öncülüğünü yapan gerçekten gerici halklar olmak durumundaydılar.

Marksizme sadık kalmak istediğimiz taktirde **somut olarak incelememiz gereken** bu somut örnek, neyl gösteriyor bize? Sadece şu iki şeyl: 1) Avrupa'nın büyük ve çok büyük halklarının kurtuluşunun getireceği faydanın küçük milletlerin kurtuluş hareetlnin sağlayacağı çıkardan daha üstün olduğunu; 2) demokraslnin taleplerinin tecrit edllerek değll de bütün Avrupa çapında (hattâ bugün bütün dünya çapında, dememiz gerekiyor) göz önüne alınması gerektiğini.

Hepsi de bu işte. Ve bu, Polonyalıların unuttuğu ama Marx'ın **dalma** sadık kaldığı, «bir başka halka cebreden halk, hür olamaz» şeklindeki temel sosyalist pernsibi asla zedelemez, yalanlamaz. Çarizmin enternasyonal politika alanında hâkim bir nüfuz sahibi bulunduğu devirde Marx'ın karşılaştığı somut durum bugün yeniden meydana gelseydi, örneğin büyük sayıda halklar (1848 de Avrupa'da demokratik burjuva devrimine giriştikleri gibi) sosyalist devrime girişseler ve **başka** bir takım halklar da burjuva gericiliğinin orta direkerl hâlinde onların karşısına dikilseydi, bizim de bu sonuncular a karşı gözümüzü kırpmadan onları «ezmek» ve söz konusu küçük milletlerin bağrındaki hareketler ne olursa olsun gericlliğin öncülerini ortadan yok etmek üzere devrimci bir savaşa girilmesini talep etmemiz gerekirdi. Dolayısıyla, Marx'ın taktiğinden çıkan örnekleri reddetmek yerine (ki bu, marksizmi sözde kabul edip özde uyutmak anlamına gelir), bu örneklerin somut analizinden gelecek için son derece **değerli** dersler çıkarmak yoluna gitmek zorundayız. Milletlerin kendi kaderlerini kendi tâyin etme hakkı da dahil olmak üzere, demokrasinin çeşitli talepleri birer mutlak değil, bütün **dünyadakl** demokratik (ve bugün: sosyalıst) hareketin teşkil ettiğl bütünün **bir parçası'dırlar.** Ve bazı somut durumlarda, parçalardan biirnin bütünle çelişki nâline düşmesi de mümkündür. Ve o zaman o parça atılır Bir memleketteki cumhurlyetçi hareketin, başka ülkelerde kilisenin, malî çevrelerin veya monarşisinin bir âletl olması da mümkündür; ve o zaman bize düşen, bu belirli somut hareketl desteklememektir. Ama o belirli hareketl tutmamak gerekti diye, enternasyonal sosyal-demokraslnin programından cumhuriyet talebini kaldırıp atmak da gülünç olur.

1848-1871 arasından 1898-1914 (emperyalizmin, İspanya-Amerika emperyallst savaşından Avrupa emperyalist savaşına kadar uzanan bir devre olarak belli başlı kilometre taşlarını alıyorum) arasına kadar, ne gibi bir değişikliğe uğramıştır somut durum? Bir kere çarizm, ilkin enternasyonal malî sermaye tarafından ve özellikle de Fransız mall sermayesl tarafından desteklendiği için, ikinci olarak da 1905 devrimlnden ötürü, gericiliğin belli başlı kalesl olmaktan kesin şekilde çıkmış bulunmaktadır. Büyük millî Devletler sistemi, yanl Avrupa demokrasisi, çarlzmln **zararına olarak demokrasiyi** ve sosyallzmi **getirmekteydl o çağda,** (Rlazanov, **Sosyalizmin tarihinin Arşivleri'nde,** 1916, cllt 1) Engels'ln 1866 yılında Polonya **meselesl** üzerlne **yazmış olduğu son dere-**

ce ilgi çekici bir makaleyi yayınladı. Bu makalesinde Engels, herhangi bir küçük milleti büyük milletlerle eşit tutmağa dayanan «milliyetler prensibi»nin (özellikle Bonapart'çı yorumunda) gülünçlüğünü ortaya sererken, büyük ve kudretli Avrupa milletlerinin siyasî bağımsızlığını ve «kendi kaderlerini kendi tâyin etme hakkı»nı (right to dispose of itself) tanımanın proletarya için zorunlu olduğunu belirtiyor. «Rusya, diyor Engels, elinde büyük bir çalınmış mülkiyet yığını (ani zulmedilen halklar topluluğu) bulundurmaktadır ve hesap günü gelip çattığında, bunları asıl sahiplerine iade etmesi gerekecektir.» Bonapart'çılık gibi çarizm de, küçük milletlerin kurtuluş hareketlerini **kendi** yararlarına ve Avrupa demokrasisine **karşı kullanmaktadır.**) Marx ve Engels, emperyalizm çağına kadar yaşamadılar. Bugün bir avuç, yani beş-altı büyük Devleti kapsayan bir sistem teşekkül etmiştir. Bu Devletlerin herbiri, yabancı milletlere cebretmektedir ve bu cebir, kapitalizmin yıkılışını sunî olarak geciktiren ve dünyaya hâkim bulunan emperyalist milletlerin bağrında oportünizm-sosyal şovenizmi sunî olarak ayakta tutan belli başlı unsurlardan biridir. Bir zamanlar, büyük milletler için kurtuluş kapısı açan Batı Avrupa demokrasisi, dağınık küçük millî hareketleri gerici amaçlar uğruna kullanan çarizme karşıydı. Bugünse, çarist emperyalizmle ileri kapitalist Avrupa emperyalizmi arasındaki, bir dizi milletin elele bastırıp sömürülmesine dayanan **ittifak**, proletaryanın karşısına dikilmektedir ve proletarya da kendi yönünden, şoven ve «sosyal-emperyalist», ve devrimci sosyalist proletarya olmak üzere ikiye bölünmüş durumdadır.

İşte bu durumdaki, Polonyalı sosyal demokratların somut olmak vaadine rağmen hiç mi hiç hesaba katmadıkları somut değişiklikl Ve bu durum değişikliği, aynı **sosyalist** prensiplerin **uygulanması** konusunda da somut bir **değişiklik getirmektedir: Bir vakitler,** herşeyden önce «çarizme karşı» (ve küçük milletlerin, **çarizm tarafından** anti-demokratik bir yönde kullanılan **bazı** hareketlerine karşı) olmak ve Batılı halkların büyük devrimci, milletlerini desteklemek şarttı. **Bugünse,** emperyalist Devletlerin, emperyalist burjuvazinin, sosyal-emperyalistlerin bundan böyle birleşik ortak cephesine karşı durmak ve emperyalizmin yıkılışına yönelmiş **bütün** millî hareket.eri sosyalist devrim **yararına** kullanmak şart olmuştur. Proletaryanın genel emperyalist cephe karşısında mücadelesi ne kadar arı olursa, hiç şüpheniz olmasın ki, «Başka halklara cebreden bir halk, hür olamaz.» diyen enternasyonalist prensip de bir o kadar önem kazanır.

Proudhon'cular, katı (doktriner) bir biçimde anladıkları sosyal devrim **adına,** Polonya'nın **enternasyonal rolünü katiyen hesaba katmıyorlar ve millî hareketleri değerlendirmekten uzak kalıyorlardı. Sosyal-emperyalistlere** karşı kurulmuş bulunan enternasyonal mücadele cephesini **parçalamak** ve ilhaklar konusundaki tereddütleriyle onlara (objektif olarak) yardım etmek suretiyle, Polonyalı sosyal-demokratlar da bugün tıpatıp aynı şekilde davranmış oluyorlar. Çünkü, küçük milletlerin somut durumu konusunda asıl değişikliğe uğrayan, proletarya mücadelesinin enternasyonal cephesi olmuştur: Eskiden (1848-1871) küçük milletlerin, ister çarizmin, ister «Batı demokrasisi»nin ve devrimci halkların muhtemel müttefikleri olarak belli bir ağırlığı vardı. Bugünse (1898-1914) küçük milletler, bu önemi taşımaktan uzaktır: Küçük milletler, bundan böyle, parazitizmi ve dolayısıyla da, «büyük hâkim milletler»in sosyal emperyalizminl besleyen bir kaynak hâlien gelmiş bulunmaktadırlar. Küçük milletlerden ellide birinin mi, yoksa yüzde birinin mi sosyalist devrimden önce kurtulacağını bilmek, burada önemli değildir. Burada önemli olan, emperyalist dönemde ve objektif nedenlerden ötürü proletaryanın; biri, özellikle de küçük milletlerin iki ve üç kere üstüste sömürülmesi sonucu, büyük Devletler burjuvazisinin masasından dökülen kırıntıların iğfal ettiği, ikincisi ise, küçük milletleri kurtarmaksızın ve kitlelerl antişoven, yani ilhakçılığa karşı, yanl «kendi kaderinl kendi tâyln prensibine yatkın bir hava içlnde yetiştirmeden kendinl de kurtaramayacak olan iki enternasyonal kampa bölünmüş oluşudur.

Meselenln bu ana veçhesi, durumu, emperyalizm dönemlnde esas açı hâlinl almış bulunan bu açıdan göz önüne **almayan** Polonyalı yoldaşlar tarafından gereğince değerlendirilememektedir. Oysa durumu, enternasyonal proletaryanın bağrında bugün iki ayrı kampın var olduğu prensibinden davranarak göz önüne almak şarttır.

İşte, Polonyalı arkadaşların düştüğü Proudhon'culuğun başka açık örnekleri: 1) 1916 İrlanda ayaklanması konusunda takındıkları tavır kl, bundan ilerde de söz açacağız; 2) tezlerindekl, sosyalist devrim parolasının «hlçbir şey tarafından gölgelenmemesl gerek»tiğlnl ileri süren bildirl (II, 3, 3. üncü paragrafın sonu). Sosyalist devrim parolasının, bu parolayı, millet meselesl de dahil herhangi bir tutarlı devrimcl pozisyona **bağlayarak,** «gölgelendirilebileceğini» sanmak, derinlemesine antl-marksist bir düşüncedir.

Polonyalı sosyal-demokratlar, bizim programımızı «millî-reformcu» buluyorlar. Şimdi şu ikl pratik teklifi karşılaştıralım: 1) otonomi (muhtariyet) (Polonya tezleri III, 4) ve 2) ayrılma hürriyeti lle llgill teklifler. Programla·ımız sadece ama kesinlikle bu noktada ayrılıyor! Birincinin asıl reformist onu ikinciden ayıran karakterin de **'bu olduğu** besbelli değil mi? Reformcu değişiklik demek, hâkim sınıf iktidarının temellerini sarsmayan, bu sınıfın bir tâviz olarak verdiği ve hâkimiyetini sürdürmeğe yarayan bir değişiklik demektir. **Devrimcl** bir değişiklikse, iktidarı, temellerine varın'caya değin altüst eder. Millî program içinde reformizm, hâkim milletin **bütün** imtiyazlarını yok **etmez,** eksiksiz bir hak eşitliği getirmez ve yabancı milletlerl baskı altında tutup sömürmenln **bütün** biçimlerlnl ortadan kaldırmaz. «Muhtar» bir millet, hak bakımından, «hükümran» bir mllletin eşltl değildir. **Slyasî** kavram ve kategorilerin analizine itibar etmemekte (tıpkı bizim eski «ekonomist»lerimiz gibi) ısrarlı davranmasalardı, çok çabuk varırlardı Polonyalı yoldaşlar bunun farkına. 1905 yılına kadar muhtar Norveç, İsveç'in bir parçası olarak, son derece geniş bir otonomiden yararlanmaktaydı, ama haklar plânında İsveç'e eşit değildi. Ancak hürce İsveç'ten ayrılmasıyladır kl Norveç, haklar konusunda eşitliğini **pratik** plânda ortaya koymuş ve ispat etmiştir (şunu da söylemeksizin geçmeyelim parantez içinde: Bu hür ayrılma, hak eşitliğine dayanan daha sıkı ve daha demokratik bir yakınlaşma temelli yaratmış bulunmaktadır). Norveç muhtar kaldığı sürece İsveç aristokrasisi, fazladan **bir** Imtiyaza sahip bulunuyordu ve ayrılma olayı, bu Imtiyazı «hafifletmemiş» (reformculuğun özü, bir kötülüğü ortadan kaldırmayıp **hafifletmek**'tir) **toptan yok etmiştir** (bu da bir programın devrimci karakterinin en sağlam işâretidir).

Meseleye dönelim: Reform olarak otonomi ile, devrimcl tedbir olarak ayrılma hürriyetl arasında bir prensip farkı vardır. Bu tartışma götürmez. Ama bir reform, pratikte, herkesin bildiği gibi, çoğu zaman devrime doğru atılmış bir adımdır. Ve cebir yoluyla belll bir Devletln sınırları içinde kalmağa zorlanan bir millete gerçek anlamında bir millet hâline gelme, kendi gücünü öğrenip derlenmesi ve örgütlenme ve Norveçliler gibi: Bizler, şu milletin meclisi olarak ilân ederiz kl tüm Rusyaların çarı artık Polonya kralı olmaktan çıkmıştır... Sözünü söylemek için en uygun zamanı seçme imkânını hazırlayan da, gene muhtariyettir. Buna genel olarak, bu türlü meselelerln bildirilerle değil, savaşlarla hâlledildiği «ltiraz»ında bulunulur. Doğrudur: Büyük Devletlerin hükûmet şekliyle llgili sorunlar, büyük çoğunluğu içinde nasıl savaşlar veya devrimler yoluyla hâllediliyorsa, bu türlü meseleler de çoğu zaman savaşla hâlledilir. Yalnız bir nokta üzerinde düşünmek gerekiyor: Devrimci bir partinin siyasî programına **bu türden** bir itirazda bulunmak acaba mantıklı olur mu? Adalet **için** ve proletaryanın iyiliği **için,** demokrasi ve sosyalizm **için** yapılan savaş ve devrimlere karşı mıyız sanki biz?

«Bununla birlikte, tüm nüfusu 10 veya 20 milyonu aşmayan küçük bir milletin muhtemel kurtuluşu adına büyük milletler arasında çıkacak bir savaşa ve 20 milyon insanın ölmesine de taraftar olamayız»! Pek tabiî kl, hayır. Ama, milletler arasında tam bir eşitliği programımızdan silip çıkardığı-

mız için hayır değil, **bir tek** memleketteki demokrasinin çıkarlarını, **bir çok ve bütün** ülkelerdeki demokrasinin çıkarlarıyla çatışmadığı taktirde göz önüne aldığımız için hayır. Kabul edelim ki, iki büyük kralcı Devlet arasında, hükümdarı ötekî iki ülkenin hükümdarlarına hısımlık bağlarıyla «bağlı» bir küçücük krallık var. Gene kabul edelim kralın yurttan kovulması, bu ülkeye şu veya bu hükümdarı empoze etmek isteyen iki büyük Devlet arasında bir savaşa yol açıyor. Şüphe yoktur ki o anda, bütün enternasyonal sosyal-demokrasi ve küçük ülkedeki sosyal-demokrasinin gerçekten enternasyonalist kısmı böyle bir durumda, **cumhuriyetin krallığın yerini almasına karşı olacaktır.** Çünkü cumhuriyetin krallığın yerini alması bir mutlak değildir, genellikle demokrasinin (ve tabiî sosyalist proletaryanın) çıkarlarına bağlı bir demokratik taleptir. Böyle bir durum gerçekleşmiş olsaydı, hiç bir memleketin sosyal-demokratları arasında en ufak bir görüş ayrılığı **yaratmayacağı** şüphesizdi. Ama, **bu** örnekten kuvvet alarak, bir sosyal-demokrat çıkıp da cumhuriyet parolasını enternasyonal sosyal-demokrasinin programından silmeyi teklif **edecek** olursa, kendisine çılgın diye bakarlar ve şu cevabı verirler: Güzel ama, **tikel** ile **genel** arasındaki basit mantık ayırımı unutmamak gerekir.

Bu örnek, bizi, biraz dolaylı bir yoldan da olsa, işçi sınıfının **enternasyonalist** eğitimi meselesine götürmektedir. Birinci derecede önem ve zorunluğu Zimmerwald solcuları arasında hiç bir fikir ayrılığı uyandırmaması gereken bu eğitim, cebreden büyük milletlerle cebre uğrayan küçük milletler için **somut şekilde özdeş** olabilir mi? İlhakçı milletlerle ilhak edilmiş milletlerde bu eğitim özdeş mi olmalıdır?.

Şüphesiz ki hayır. Bir tek amacal Eksiksiz bir hak eşitliği, en sıkı bir yakınlaşma ve daha sonra da, **bütün** milletlerin **kaynaşması** amacına doğru ilerleyiş, değişik somut yollardan geçer; tıpkı bir sayfanın merkez noktasına giden yolun hem soldaki aralıktan, hem de sağdaki ters aralıktan başlayabilmesi gibi... İlhak ve cebredici bir büyük millete mensup bir sosyal-demokrat, milletlerin genellikle kaynaşmasını savunurken, bir an için bile olsa, «kendi» II. Nikolasının, «kendi» Vilhelminin, «kendi» Corcunun ve «kendi» Poincaré'sinin de (ilhaklar aracılığıyla) küçük milletlerle **kaynaşmaktan yana** olduklarını unutursa (II. Nikola, Galiçya ile, II. Vilhelm de Belçika ile «kaynaşmak»tan yanadırlar), o sosyal-demokrat, teorik açıdan gülünç bir doktriner, pratik açıdan da bir emperyalizm uşağı durumuna düşmüş olur.

Zulmedici ülkelerde işçilerin enternasyonalist eğitimi, **herşeyden** önce, zulme uğrayan ülkelerin ayrılma hürriyeti prensibini **yaz etmeğe** ve savunmağa dayanmalıdır. Bu yapılmadıkça, enternasyonalizm de **yok** demektir. Zulmedici bir millete mensup olup da bu propagandayı **yapmayan** her sosyal demokrat namussuzluk ve emperyalistlikle suçlamak hakkımız ve ödevimiz olacaktır. Bu talep, ayrılma, sosyalizmin gelişinden önce, ancak binde bir ihtimalle **mümkün** gözükse bile, mutlak bir biçimde ve hiçbir ihtiyat kaydına bağlanmaksızın ileri sürülmelidir.

Millî ayrılıklara (ayrımlara) karşı işçilerde, «ilgisizlik»i uyandırıp geliştirmekle yükümlüyüz. Bu tartışma götürmez. Ama hangi ilgisizliği? **İlhakçılar**'ın savunup önerdiği ilgisizliği değil. Zulmedici bir milletin mensubu, küçük milletlerin **kendi** Devletinin veya bir **komşu** Devletin bir parçası mı, yoksa bağımsız mı olup olmadıklarını bilmek meselesine karşı «ilgisiz» kalmaz zorundadır: Bu meseleye karşı ilgisiz değilse, sosyaldemokrat da **değildir.** Enternasyonalist bir sosyal-demokrat olabilmek için, sadece kendi milletini düşünmek **yetmez.** Bütün milletlerin çıkarlarını, hürriyetlerini, hak eşitliklerini, kendi milletinin üzerinde tutmak gerekir .«Teorik bakımdan» bu nokta üzerinde herkes fikir birliği hâlindedir ama pratikte, ilhakçılara özgü olan ilgisizliğin tezahürleriyle karşı karşıya gelmekteyiz. Derdin kökü de orada.

Küçük bir millete mensup olan sosyal demokratsa, tersine, propagandasının ağırlık merkezini, **genel** formülümüzün **ilk** kelimesi üzerinde yoğunlaştıracaktır: Milletlerin «hürce rıza gösterdikleri **birlik**». Enternasyonalist görevlerimizde kusur etmeksizin, **hem** milletimizin siyasî bağımsızlığına taraftar, **hem de** komşu bir Devlete katılmasına taraftar olabiliriz. Ama her hâl-i kârda, o dapdaracık küçük millet zihniyetine, kendimizi tecrit edip içimize kapanma eğilimine **karşı** mücadele edip, bütün ve evrensel olanı göz önüne almayı ve tikel çıkarları genel çıkara bağlamasını bilmeyi öğrenmeliyiz.

Bu meseleyi derinlemesine düşünmemiş olan kimseler, başka milletlere zulmeden milletlere mensup sosyal-demokratların **«ayrılma** hürriyeti» üzerinde ısrar edişleriyle zulme uğrayan milletlere mensup sosyal-demokratların **«birleşme** hürriyetin»i savunmaları arasında bir «çelişme» bulunmaktadırlar. Ama bir parçacık kafa yormakla anlaşılır ki, **bugünkü** durumdan davranarak enternasyonalizme ve milletlerin kaynaşmasına ulaşabilmek için **başka** bir yol yoktur, olamaz.

Ve bu da bizi, Hollanda ve Polonya sosyal- demokrasilerinin **özel** durumuna geri getirmektedir.

DOĞMACILIK VE «TENKİT HÜRRİYETİ»

a) «Tenkit hürriyeti»nin anlamı nedir?

Tenkit hürriyeti, hiç şüphe yok ki, bugün en çok rağbet gören ve tüm ülkelerin sosyalistleriyle demokratları arasındaki tartışmalarda adı en fazla işitilen hürriyettir.

Tenkit hürriyeti, hiç şüphe yok ki, bugün en çok rağbet gören ve tüm ülkelerin sosyalistleriyle demokratları arasındaki tartışmalarda adı en fazla işitilen hürriyettir. Daha ilk anda sezilen, tartışma hâlindeki taraflardan birinin tenkit hürriyetini yardıma çağırmasında hiç bir tuhaf yan bulunmadığıdır. Ama siz, çoğu Avrupa ülkelerindeki ileri partilerde, bilim ve bilimsel araştırma hürriyetini teminat altına alan kurucu kanuna karşı sesler yükseldiğini işittiniz mi hiç? Bu parolayı her sokak köşesinde işiten ve anlaşmazlığın esasını henüz kavrayamamış olan, zorunlu olarak: «Bu işin içinde mutlaka başka bir iş var!» diye düşüneceklerdir kendi kendilerine. «Bu parola da, hiç şüphesiz, takma adlar gibi her gün kullanılla kullanıla âdî isim hâline gelen o itibarî (saymaca) kelimelerden biri olsa gerek.»

Gerçekte de, bugünkü enternasyonal sosyal-demokrasi içinde iki ayrı eğilimin varlığı artık hiç kimsenin meçhûlü değildir. (Sırası gelmişken söyliyeyim. Sosyal-demokrasi içinde barınan çeşitli eğilimler arasındaki bir kavganın millî çerçeveden taşıp enternasyonal bir karaktere bürünmesi, modern sosyalizmin tarihinde ilk defa ortaya çıkan ve kendi plânında son derece umut verici olan bir olaydır. Eskiden, Lassalle'cilerle Eisenach'çılar, Guesde'cilerle posibilistler (ihtimalciler), fabien'lerle sosyalca millî olur, sadece millî özellikleri yansıtır ve ayrı ayrı plânlarda cereyan ederdi. Bugünse (artık açıkça gözüküyor), İngiliz fabien'leri, Fransız ministeryalistleri, Alman Bernstein'cıları, Rus tenkitçileri, vs., bir tek aile meydana getirmekte, hepis birbirlerine karşılıklı övgüler uçurmakta, birbirlerinden bir alay yeni şeyler öğrenmekte ve hepsi de elele vermiş, «doğmacı» marksizme karşı bir ortak mücadeleyi sürdürmektedir. Ve belki de devrimci enternasyonal sosyal demokrasi, sosyalist oportünizmle bu ilk büyük ve gerçekten enternasyonal karakterli çatışmasından biraz daha güçlenmiş olarak çıkıp, uzun süredir Avrupa'yı kasıp kavuran siyasî gericiliğe bir son verebilecektir.) Bu iki eğilim arasındaki mücadele bazan canlanıp göz kamaştırıcı bir alevle parıldamakta, bazan da zorunlu «müttareke anlaşmaları» altında küllenip kalmaktadır. «Eski», «doğmatik» marksizmi «tenkit eden» «yeni» eğilimin ne olduğunu Bernstein yeterli bir açıklıkla **söylemiş** ve Millerand da gene aynı açıklıkla **göstermiştir.**

Sosyal-demokrasi, sosyal devrimin partisi olmaktan çıkıp, demokratik bir sosyal reformlar partisi hâline gelmelidir. Bu siyasî talebi Bernstein, oldukça **şöhretli** bir

şekilde derlenmiş olan bir «yeni» deliller ve «yeni görüşler bataryasıyla birlikte sunmaktadır. Sosyalizme bilimsel bir temel vermenin ve materyalist tarih görüşü açısından sosyalizmin zorunluk ve kaçınılmazlığını ispat etmenin mümkün olmadığını iddia ediyor Bernstein. Ayrıca, artan sefaleti, kütlelerin proleterleşmesini ve kapitalist çelişkilerin gittikçe ciddileşip derinleşmesini de inkâr ediyor. «Son hedef» görüşünü bile tutarsız buluyor ve proletarya diktası fikrini kesin olarak reddediyor. Liberalizmle sosyalizm arasındaki prensip uyuşmazlığını ve çoğunluğun iradesine göre yönetilen, kesinlikle demokratik bir topluma uygulanamaz gördüğü **sınıf mücadelesi teorisi**'ni de reddediyor

Böylece, devrimci sosyal-demokrasinin burjuva sosyal-reformizmine kararlı bir şekilde dümen kırması talebi, marksizmin bütün temel fikirlerinin hiç de daha az kararlı olmayan bir burjuva tenkidinden geçirilmesi isteğiyle eşlenmektedir. Ve bu tenkit uzun süreden beri, meclis ve üniversite kürsülerinden, sayısız broşürler hâlinde ve aylıklı bilginler aracılığıyla, marksizme karşı yürütülmekte ve on yıllardan beri, okumuş sınıfların genç kuşaklarının kafasına sistemli şekilde çakılmakta olduğundan, sosyal-demokrasi içindeki «yeni» «tenkitçi» eğilimin, Jupiter'in beyninden fışkıran Minerva gibi, ilk çıkışında son şeklini almış olarak görünmesine şaşmamak gerekir. Muhtevası bakımından, bu eğilimin gelişmeğe ve oluşmağa ihtiyacı yoktur: Burjuva literatüründen sosyalist literatüre doğrudan doğruya aktarılmıştır çünkü

Devam edelim. Bernstein'ın kritik teorisi ve politik özlemleri bazıları için karanlıkta kaldıysa, Fransızlar, «yeni metod»un pratik bir gerçeklemesini yapmağa özel bir ihtimam gösterdiler. «Tarihî boyunca sınıf mücadelesinin hiç bir yerde rastlanmadık derecede ve kararlılıkla, en uç noktalarına kadar götürüldüğü memleket» şeklindeki eski şöhretini (Engels: Marx'ın **18 Brumaire**'ine önsöz'den) bir kere daha ispatlamış oldu Fransa. Fransız sosyalistleri, teoriler kurmak yerine aksiyona geçtiler. Fransa'nın demokratik açıdan daha evrilmiş olan siyasî şartlarından yararlanıp, «pratik Bernstein'cılığı» derhal ve bütün sonuçlarıyla uygulamağa koyuldular. Millerand, bu pratik bernştayn'cılığın parlak bir örneğini verdi ve Bernstein'la Vollmar da kendisini büyük bir coşkunlukla övmeğe ve savunmağa koştular. Ama gerçekten de, sosyal-demokrasi için ucunda bir reform partisinden başka bir şey değilse ve bunu da açıkça teslim etmek cesaretini gösteriyorsa, burjuva bir hükumette görev almak, bir sosyalistin sadece hakkı değil, aynı zamanda büyük bir gayretle yerine getirmesi gereken bir ödevidir de. Ve demokrasi demek, işin ucunda, sınıf hâkimiyetinin ortadan yok olması demekse, sosyalist bir bakan, sınıflar arasındaki işbirliği hakkında çekeceği bir iki nutukla, burjuva âleminin gözlerini yani niçin kamaştırmasın? Ve niçin, işçilerin jandarma tarafından kurşunlanması, sınıflar arasındaki demokratik işbirliğinin gerçek karakterini yüzüncü ve bininci kere meydana çıkardığı halde, bakanlık koltuğunu muhafazada ısrar eylemesin? Gene niçin, Fransız sosyalistleri tarafından artık sadece kırbaççı, darağaççı ve sürgüncü olarak sıfatlandırılan Rus Çarını şahsen gidip selâmlamasın? Ve bugün bize, sosyalizmin bu bütün dünyanın gözleri önünde aşağılanmasını ve çiğnenmesini telâfî etmek, bize zaferi sağlayacak tek dayanağımız olan işçi kitlelerinin sosyalist bilincinin bu kirletilişini unutturmak üzere, biliyor musunuz, ne sunulmaktadır? Alabildiğine güdük reform **projeler**'i. Hem öylesine güdük ki, burjuva hükümetleri çok daha fazlasını vermişti bize!.

Gözlerini bile bile ve sımsıkı yummayanlar, «yeni» tenkitçi eğilimin aslında opportünizmin yeni bir biçimi olduğunu görmezlik edemez. Ve eğer biz insanların sırtlarına geçirdikleri parlak ünİformaya veya kendi kendilerine yakıştırdıkları kocaman sıfatlara bakarak değil de, davranış biçimlerine ve yaymakta oldukları fikirlere bakarak yargılayacaksak, apaçık ortaya dökülecektir ki, «tenkit hürriyeti» denen şey aslında, sosyal-demokrasinin içindeki opportünist eğilimin, burjuva fikir ve unsurlarını sosyalizme sızdırıp nüfuz ettirme hürriyetidir.

Büyük bir kelimedir hürriyet, ama en iğrenç korsanlık savaşları da sanayi hürriyeti bayrağı altında yapılmıştır ve çalışma hürriyeti adına soyulup soğana çevrilmiştir emekçiler. «Tenkit hürriyeti» deyimi de, bugün kullananların ağzında aynı yalanı gizler. Bilime bir ileri adım attırmış oldukların gerçekten inanan kişiler, yeni görüşler için, eskilerin yanında yaşamak hürriyetini değil ,eski görüşlerin yerine yenilerin konmasını ister. Oysa bugün işitmekte olduğumuz: «Yaşasın tenkit hürriyeti!» çığlıkları, fare doğuran dağ masalını hatırlatıyor bize...

Biribirimizin elinden sıkı sıkıya tutmuş hâlde sarp ve güç bir yolda ilerleyen küçük bir topluluğuz. Düşmanla çevrili dört bir yanımız ve sürekli olarak açtıkları ateş altında yürümemiz gerekiyor. Hürce verdiğimiz bir kararla birleştik. Düşmanı yenmek ve içindekilerin, ta başından beri bizi bir ayrı grup kurmakla suçladıkları ve mücadele yolunu bırakıp, uzlaşma yoludur diyerekten sokuldukları, yandaki bataklığa düşmemek için geldik bir araya. Ve şimdi aramızdan bazıları da çıkmış: Bataklığa gidelim! diye haykırmaktalar. Kendi fikirlerini yüzlerine çaldığımız vakit de «Ne kader geri kafalı adamlarsınız! diyorlar bize... Sizleri daha iyi bir yola çağırmak hürriyetimiz yok mu sanki?» diyorlar. Özür dileriz baylar, sadece çağırmakta değil, bataklık bile olsa, istediğiniz yere gitmekte de hürsünüz. Hattâ öyle sanıyoruz ki, asıl yeriniz orasıdır sizin ve eğer ev barkınızı da oraya taşımak isteyeceğiniz tutarsa, bilin ki, gücümüzün yettiği kadar size yardımcı oluruz. Ama bırakın ellerimizi, asılmayın artık bize. Ve o büyük hürriyet kelimesini de kirletmeyin. Çünkü biz de hürüz. İstediğimiz yere gitmekte de «hür», bataklıkla olduğu kadar bataklığa yönelenlerle dövüşmekte de hürl

Sonbahar 1901 - Şubat 1902

SAVAŞ ANLAYIŞIMIZ

Şubat 1916'da Boris Suvarin'e yazdığı mektuptan

Yurttaş Suvarin, mektubunun herkesten önce bana yöneldiğini söylüyor. Yazısı uluslararası sosyalizmin en önemli sorunlarına el attığı içindir ki kendisine büyük bir zevkle cevap veriyorum.

Suvarin, «milli savunma»yı sosyalizmle bağdaşmaz bulanları «yurt sevgisinden yoksun» olarak nitelendirdikten sonra, Turati, Lödöbur, Brizon'un görüşünü «savunuyor». Belli başlı teorik ve ebedî temsilcisi Karl Kavtski'nin adına uyularak kavtskizm ya da «Merkez» diye adlandırılan «Ben kendi payıma «Bataklık» diyorum bu eğilimin temsilcileri hem «milli savunma» partizanıdırlar, hem de savaş kredilerine karşıdırlar. Bu arada şunu da ekleyeyim ki Suvarin, «Kavtski ve Longe gibi insanları Saydeman ve Rönodel renginden milliyetçilerle» bir tuttuğunuzu düşünmekte haksızdır. Ne ben, ne de üyesi olduğum Rusya Sosyalist Demokrat İşçi Partisi, «Merkez» cileri hiç bir zaman şoven sosyalistlerle bir tutmadık... Bizim gözümüzde şovenler, burjuvazinin tarafına geçmişlerdir ve onlardan, sadece mücadeleyle yetinmeyerek, kopmayı tasarlamaktayız. «Merkez» cilere gelince, bizim gözümüzde bunlar, sosyalist yığınları şoven liderlerle birleştirme çabalarıyla proletaryaya en büyük kötülüğü eden kararsızlardır.

Suvarin, «olayları marksist açıdan göz önüne almak istediğini »söylüyor.

Oysa, marksist açıdan bakılınca, yurt sevgisinden yoksunluk gibi soyut ve genel formüllerin hiçbir geçerli yoktur... Yurt ve millet, tarihsel kategorilerdir, tarihsel oluşlardır. Savaştan murad, demokrasinin savunulması ya da milleti baskı altında tutan bir boyunduruğa karşı mücadeleyse, ben böyle bir savaşın karşısında değilim ve «milli savunma,» böyle bir savaş hareketini adlandırmak için söylenirse, o sözden ürkmem. Sosyalistler daimâ ezilenlerin yanında yer alır, dolayısıyla da, bir baskıya karşı sosyalist ya da demokratik mücadeleyi amaç bilen savaşlardan yanadır. Nitekim, gerici Avrupa monarşilerine (krallıklarına) karşı 1793'de Fransa'nın açmış olduğu savaşlarda, ya da İtalya'da Garibaldi'nin yaptığı savaşların meşruluğunu tanımamak gülünçtür. Buna eş olarak, İrlandalıların İngiltere'ye,

Fas'ın Fransa'ya, Ukraynanın Rusyaya baş kaldırması gibi hemen günümüzde patlamaya hazır, ve ezilmiş halkların kendilerini ezen zorbalara karşı girişecekleri savaşların meşruluğu da su götürmez.

Marksist açıdan bakılınca, her belirli durumun, özellikle her ayrı savaşın politik anlamını tanımlamak şarttır.

Bir savaşın politik anlamı, yönü, önemi nasıl görülür, nasıl bellrlenir ve tanımlanır?

Her savaş, bir politikanın devamıdır. Hangi politikanın devamıdır acaba bugünkü savaş? Fransa'da, İngiltere'de, Almanya'da 1871'den 1914'e kadar demokrasinin ve sosyalizmin tek temsilcisi olan proletaryanın politikasının devamı mı? Yoksa can çekişmekte olan gerici burjuvazinin içerde baskı, dışarda sömürge yağmacılığı politikasının, emperyalist politikanın devamı mı?

Verilecek cevabın açık olması için, sorunun doğru ve net biçimde sorulmuş olması yeter: Bugünkü savaş emperyallst bir savaştır, köle sahlplerinin hayvanlarının sayısı konusunda anlaşmazlığa düşüp her biri kendi kölelik düzenini pekiştirip sürdürmek amacıyla birbirlerine karşı açtıkları bir savaştır. Jules Guesde'nin 1899'da «kapitalist haydutluk» diye adlandırarak gelecekteki lhanetini önceden haber verdiği savaştır bu savaş. Guesde o sıralarda şöyle diyordu: «Her gün ortaya çıkan başka savaşlar da vardır, emtiayı akıtacak pazarları bulmak için yapılır bunlar, ve bu açıdan bakılınca savaş, ortadan kalkmak şöyle dursun, sürekli ve aralıksız hale gelmek üzeredir. Kapitalist savaşın ta kendisidir bu, dünya pazarını Lizim kanlarımız pahasına ellerine geçirmek için bütün ülkelerdeki kapitalistlerin birbirlerine karşı giriştikleri kâr savaşıdır. Gözlerinizin önüne gelsin biraz: Bu hırsızlık katliâmında, Avrupa'nın her ülkesindeki kapitalist hükümetin başında bir sosyalist düşünün. Fransa'dakine ek olarak bir de İngiliz, Alman, İtalyan Millerand olsun ve kapitalist soygunculuğu uğruna proleterleri birbirlerini boğazlamağa çağırsınl Uluslararası dayanışma nerede kaldı, arkadaşlar, sorarım size?» («Tetikte olalım,» Jules Guesde)

Bu 1914 17 savaşında Fransa'nın hürriyet, millî bağımsızlık ve demokrasi adına dövüştüğü yalandır. Fransa bu savaşta, Almanya'nın üzerlerinde daha çok hak iddia ettiği —burjuva hakkı tabi— kendi sömürgelerini, yanısıra da İngiltere'nin sömürgelerini korumak için dövüşmektedir. Demek kl bu savaş, 1792'nin, 1848'ln, Paris Komünü'nün Fransa'sı tarafından, demokratik ve devrimci Fransa tarafından yapılmamaktadır. Bu savaşı yapan —çarlık'ın müttefiki va dostu— burjuva, gerlci Fransızdır. Pençesindekl av kaçmasın diye, sömürgelerdeki «kutsal hak» kı uğruna, zayıf ve yoksul halklara borç verdiği m'lyarları sâyesinde bütün âlemi sömürmek «hürriyet»l adına savaşan, «dünyanın baş tefecisi» Fransa. (Bu deyim benim değil, «Humanité» yazarlarından Lysis'in.)

Devrimci savaşları gerici savaşlardan seçip ayırmanın güç olduğunu da iddia etmeğe kalkmayın. Demin gösterdiğim bilimsel ölçütün (kriterin) yanısıra ister misiniz, size blr de son derece pratik, herkesin kavrayabileceği ikinci bir ölçüt vereyim?

İşte: Her önemli savaş uzun zamanda hazırlanır. Hazırlanan, devrimcl bir savaşsa demokratlar ve sosyalistler böyle bir savaşta «millî savunma» dan yana olduklarını *önceden bildirmekten çekinmezler.* Ama hazırlanan gerici bir savaşsa, savaş açılmadan hiç bir sosyalist bu türden bir savaşta «millî savunma» dan yana olup olmayacağına *önceden karar vermez.*

Marx ve Engels 1848 ve 1859'da Alman halkını Rusya'ya karşı savaşmağa çağırmaktan korkmamışlardır.

Buna karşılık 1912'de Bâle'de sosyalistler, yalılaştığını gördükleri ve 1914'te de gerçekte ortaya çıkan savaşta «milli savunma» dan söz etmeğe cesaret edememişlerdir.

Bizim partimiz İrlanda'nın İngiltere'ye, Fas, Cezayir ve Tunus'un Fransa'ya, Libya'nın İtalya'ya, Ukrayna, İran ve Çin'in de Rusya'ya karşı girişecekleri savaşları sonsuz bir sempatiyle karşılayacağını açıkça ilân etmekten korkamz.

İŞÇİ PARTİSİ VE KÖYLÜ KİTLESİ

Köylülerin boyunduruktan kurtuluşundan bu yana kırk yıl geçti. Köhne feodal Rusyanın yıkıldığı ve halka refah ve hürriyet getlrecek blr dönemin başladığı 19 şubat gününü toplum olarak coşkunlukla kutlamamız pek doğaldır. Ama bu konuda söylenen övücü nutukların, ağalık düzenlnin her türlü gösterilerine karşı samimî bir nefretle olduğu kadar, sonsuz bir ikiyüzlülükle de dolu olduğunu unutmamak gerekir. «Büyük» reformun, bizde hep rastladığımız «Devlet'in *yardımıyla* satın alınan bir toprak payı verilmesiyle köylünün kurtuluşu» şeklindeki tanımı, baştan başa kiyüzlü ve yalancıdır. Gerçekte, köylü toprağından *kurtarılmıştı.* Nasıl? Yüzyıllardan beri sahip olduğu topraklar, elinden pay pay alınıp sonunda dörtte bir paylık bir dilenci toprağıyla ya da hiç topraksız bırakılarak. İşin aslında köylüler çifte soyguna uğramışlardır: Zaten sahibi bulundukları topraklar kemirile kemirile sıfıra indirilmekle yetinilmemiş, öteden beri işleyip faydalandıkları kendi toprak parçacıklarını yeniden ve gerçek değerinin çok üstünde bir fiyata «satın almak» zorunda bırakılmışlardır. Ağalık düzeninin (servage) yıkılışından on yıl sonra toprak ağaları tarımsal durumu inceleyen devlet memurlarına, köylülere sadece zeten onların kendi toprak parçacıklarını değil aynı zamanda hürriyetlerini de fazlasıyla ödettiklerini söylemişlerdir. Köylülere sadece kendi kişisel hürriyetlerini ödetmekle de kalmediler, hür insanlar olmalarını önlemek için «geçici» dedikleri şekilde «borçlandırdılar» köylüleri. Gene dayak yiyecekler, özel vergiler ödeyecekler, topraklarını hürce kullanmağa ve istedikleri takdirde memleketin Herhangi bir başka ilinde yerleşmeğe cesaret edemeyecekler, sözün kısası gene o eski aşağılık durumda kalacaklardı. Bizdeki köylü reformu, hükümetin yurtseverliğinden doğmamıştır. Bu reform, tam tersine, otokrasinin eline her geçeni nasıl kuşa çevirdiğini gösteren en güzel tarihsel örnektir. Askerî yenilgilerin, korkunç malî güçlüklerin ve tehlikeli köylü ayaklanmalarının baskısıyla hükümet, köylüleri azad etmek *zorunda* kaldı. Aşağıdan kurtuluş hareketi başlamadan yukardan kurtarmak gerektiğini Çar bile kabul etmişti. Ama reforma karar verilince hükümet, mallarına «dokunulan» ağaların aç gözlülüğünü doyurabilmek için elinden geleni fazlasıyla yaptı, bu arada reformu gerçekleştirecek kimseleri baştan başa asiller arasından, yani büyük toprak sahipleir arasından seçmek gibi bir alçaklıktan da kaçınmadı İlk hakemlerin yerlni çabucak, toprakların sınırlandırılmasında bile köylüleri kazıklamak isteyen feodallere karşı koymayacak kimseler aldı. Ve sonunda da, büyük reformu gerçekleştirebilmek için, yenl sistemi kabul etmeyen köylülerin asker tarafından kurşuna dizilmeleri gerektl! O çağın sansür tarafından ağzına kilit vurulmuş en parlak düşünür ve yazarlarının bu reformu susuşlarıyla lânetlemelerine şaşmamalıdır...

Angaryadan kurtarılmış, «azat» edilmiş olan köylü, reformcuların elinden öylesine yorgun ve bıkkın, soyulup soğana çevrilmiş, üstelik alçaltılmış, ve bir avuç toprağa öylesine kul köle edilmiş bir halde çıkmıştır kl, «gönüllü olarak» gelip angaryayı kabul etmekten başka çare bulamamış ve kendisinden soygunculukla alınmış olan toprak parçalarını, yani eski ağasının yeni topraklarını —üstelik bir de, ailesini geçindirebilmek için aldığı bir avuç buğdaya karşılık yazında ağaya çalışmayı daha kıştan kabullenerek— işlemeğe koşulmuştur. İşte bir papaz tarafından kaleme alınmış bir bildirinin bütün köylüleri üzerinde «Tanrı adına» and içmeğe çağırdığı «hür emek», «hür çalışma» budur.

Reformun tasarlayıcıları, yaratıcıları ve yürütücüleri sâyesinde süregelen bu feodal boyunduruğa, çok geçmeden sermayenin boyunduruğu da eklenmiştir. Paranın gücü —toprak ağalarının boyunduruğundan, hem öyle sefil ve piç edilmiş bir reformla değil, kudretli bir halk ihtilâliyle kurtulmuş olan Fransız köylüsünü bile ezen gücü—, henüz bir yarı kul, bir yarı serf durumunda olan zavallı köylümüzün sırtına olanca insafsızlığıyla yüklenmiştir. Köylünün her ne pahasına olursa olsun pare bulması gerekiyordu: «Hayırhah» reformun büsbütün ağırlaştırdığı vergileri ödemek için toprak kiralayabilmek için, ekmek için, köylünün bu alandaki kendi üretiminin ocağına incir

diken o pis imalâthane mallarını edinebilmek için. Paranın gücü köylüyü sadece ezmekle kalmamış, aynı zamanda ikiye bölmüştür: Büyük köylü kitlesi durmaksızın yoksullaşır ve yıkıma doğru giderken, sayıca az ama inatçı ve sebatkâr bir mujik ve «kulak» topluluğu küçük toprak ve işletmeleri türlü düzenbazlıklarla ele geçirerek, yeni yeni doğmakta olan taşra burjuvazisinin kadrolarını meydana getirmiştir. Reformu izleyen kırk yıl, işte bu, köylülükten çıkma ve yavaş yavaş, acıyı sindire sindire yok olup gitme dönemidir aslında. Köylü, tam ve kesin bir yoksulluğa mahkûm edilmiştir: Hayvanlarıyla iç içe yatıp kalkmakta, pılı pırtı giyinmekte ve ot yemektedir. Başka bir yerde iş bulur bulmaz toprağını bırakıp gitmektedir köylü, hatta, borçları gelirinden aşkın bu toprak payından kendisini kurtarmayı kabul edene, *üstüne para vererek* satmaktadır toprağını. Bu arada kronik, yeni süregen, yani müzmin açlıkları ve kıtlıkları ve gittikçe sıklaşan kötü rekoltelere eşlik eden hastalık salgınları sonucunda on binlerce köylünün kırılıp öldüğünü de unutmayalım!

Kırlarımızda durum bugün de değişmemiştir. Soruyoruz: Bunun çıkar yolu nerededir ve köylünün bu kara kaderi nasıl düzelecektir? Küçük köylüler, sermayenin boyunduruğundan ancak ve ancak işçi hareketine katılmakla, sosyalizm için mücadelesinde işçi sınıfına yardımcı olmakla ve öteki araçları (taşıtlar, fabrikalar, makinalar, vb.) gibi toprağın da kamu mülkiyeti (sosyal mülkiyet) olmasına çalışmakla kurtulabilirler. Her taşın altından fışkıran kapitalizm karşısında küçük işletmeyi ve küçük mülkiyeti savunarak köylüyü kurtarmağa kalkışmak demek, sosyal evrimi yok yere geciktirmek, kapitalist rejimde imkânsız bir refah vaad ederek köylüyü aldatmak ve emekçi sınıfları bölerek bir avuç azınlığa çoğunluğun zararına avantajlar yaratmak demektir. İşte bundan ötürüdür ki sosyal demokratlar, reform topraklarının başkasına devredilemezliği, zincirleme kefalet, köylü toplumunu hürce terketme ve toplumu herhangi bir başka sosyal kategoriden hürce insanlar alma yasağı gibi ahmakça ve astarı yüzünden pahalı tedbirlere karşı daima mücadele edeceklerdir! Ama gördük ki bizim köylümüz, sermayeninkinden çok toprak ağasının ve eğalık düzeni kalıntılarının boyunduruğundan acı çekmektedir. İşte köylünün elini kolunu bağlayan ve kaderini kararlan bu engellere karşı amansız bir mücadele sadece mümkün değil, aynı zamanda bütün memleketin sosyal gelişimi için gereklidir de. Çünkü köylünün bu dipsiz yoksulluğu, cehaleti, utanç verici kulköle hâli yurdumuzu tüm yaşantısına asyatizmin (Asyalı gerilik) mührünü vurmaktadır. Ve sosyal demokrasi bu mücadeleye elinden gelen destek ve yardımı yapmazsa, ödevini yerine getirmemiş sayılmalıdır.

Günümüzde Rus kırlarında iki cins sınıf uyuşmazlığı olduğunu görmüştük: İlk olarak, tarım işçileriyle tarım patronları arasındaki çelişki. İkinci olarak da, tüm köylü kitlesiyle tüm ağalar sınıfı arasındaki çatışkı. İlk uyuşmazlık gittikçe büyür ve gelişirken ikincisi yavaş yavaş gerileyip azalmaktadır. İlk uyuşmazlık bütünüyle geleceğin malı olmaya adaydır, ikincisiyse şimdiden geçmişin malı olmuş gibidir. Bununla birlikte, çağdaş sosyal demokratlar için pratik bakımdan asıl önemli ve asıl öz anlamlı olan, ikinci uyuşmazlıktır. Tarım ücretlilerinde sınıf bilincini geliştirmek için önümüzdeki bütün fırsatları değerlendirmemiz gerektiği, dolayısıyla da olanca dikkatimizi şehirden kırlarda, tarım işçiliği pazarlarında çalışmağa giden işçilere (örneğin, buharlı harman makinası mekanisyenleri) çevirmemiz gerektiği, bir sosyal-demokrat için su götürmez.

Ne var ki bizim tarım işçilerimiz, köylülere henüz bağlıdırlar. Bütün köylülere yüklenen felâketlerin onlar üzerinde de henüz ağırlığını duyurduğu göz önüne alınırsa, bu işçilerden gelecek bir hareketin, ne bugün, ne de yakın gelecekte yurt çapında bir etki yaratması beklenemez. Ama buna karşılık, bugün, hürriyet şampiyonluğu iddiasında olan bir partinin ilgilenmekten vaz geçmeyeceği, yurt çapında önemli ve anlamlı bir başka mesele var: Ağalık düzeninin bütün kalıntılarını süpürüp yok etmek, Rus kurumlarında öteden beri yerleşmiş olan kast düzenine yaraşır eşitsizlik ruhunun ve on milyonlarca «avamda» kişiye karşı alçakça duyulan tiksintinin kökünü kazımak.

Köylülerin çilesi bugün artık az çok genellikle hemen herkes tarafında bilinmektedir. 1861 reformunun «yetersizlik»leri ve bir Devlet yardımının zorunluğu hakkındaki düşüncelere her sokak köşesinde rastlanır olmuştur. Ödevimiz, köylünün çilesinin bir sınıf baskısından doğduğunu, hükümetin baskıcı sınıfların sadık savunucusu olduğunu ve köylülerin hayat şartında köklü bir düzelmeyi içtenlikle ve ciddiyetle isteyenlerin hükümetten yardım beklemeyi bir yana bırakıp politik hürriyeti elde ederek boyunduruğu kırmağa çalışmaları gerektiğini açıkça göstermektir. (...) Bu politik hürriyet talebinin işçilerin bilincinde yer edemeyeceğini ileri sürmek yanlış ve saçmadır: Bırakın patronlara ve polise karşı açık savaş yıllarında sürekli keyfî tevkifleri gözleriyle görmüş ve içlerinden en iyilerinin uğradığı gadr ve zulmün en yakın tanığı olmuş, yani sosyalizme zaten az çok bulaşmış işçileri, çevresinde olup bitenler üzerinde az çok düşünen akıllı bir köylü bile işçilerin niçin mücadele ettiklerini... anlayabilecek durumdadır. Ve köylü kitlesinin ilk ve en acele ihtiyaçları konusunda girişilecek bir çalışma da, ancak, her «ekonomik» yaranın değişmesini belirli politik taleplere bağlamayı becerdiği ölçüde, politik mücadeleyi köye sokmak olan hedefine ulaşabilecektir. (...)

Yukardaki cinsten itirazlar bir yanlış anlama'ya dayanmaktadır. Evet, kırlarımızdaki bütün kölelik kalıntılarının ortadan kaldırılmasını ve köylülerin en iyi bölüğünü bağımsız bir politik mücadeleye değilse bile işçi sınıfının kurtarıcı mücadelesini bilinçli şekilde desteklemeye sürükleyecek bütün talepleri kesin olarak programımıza sokmak zorundayız. Sosyal evrimi gemleyici tedbirleri savunmağa ya da köylü kitlesini kapitalizmin ilerleyişi, büyük üretimin gelişimi karşısında yapmacık yollardan korumağa kalkarsak, hata işleriz. Ama, toprak ağaları ve yöneticileri tarafından saktınan 1 Şubat 1861 reformunun getiremediği demokratik talepleri köylüler arasında yaymak için işçi hareketinden faydalanmağını beceremezsek, onarılması güç bir hata işleriz. Partimiz, otokrasi karşısındaki savaşta tüm halkı karşısında görmek istiyorsa, bu talepleri, benimseyip programına geçirmelidir. Ama bu, demek değildir ki bütün aktif devrimci kuvvetler vakit geçirmeden kalkıp köylere dağılsınlar! Hayır. Partinin bütün iyi yetişmiş dövüşçü unsurlarının şehirlere ve sanayi merkezlerine doğru yayılması gerektiği, sadece ve sadece sanayi proletaryasının otokrasi karşısında kitle halinde ve kararlı biçimde mücadele edebileceği, ve gene sadece bu proletaryanın bir açık hava toplantısı ya da düzenli olarak yayınlanan ve iyi dağıtılan *halkçı* bir siyasî gazete çıkarabileceği şüphe götürmez. Köylü taleplerini programımıza alalım derken, inançlı sosyal-demokratları şehirlerden kırlara yollayıp köylerde çakılı bırakalım demek istemiyoruz, hayır. Bunu söylerken güttüğümüz amaç, ancak kırlarda *iş bulabilecek* olan unsurların çalışmasına yön vermek, sosyal-demokrasi davasına gönül vermiş işçilerle aydınların köylülerle kendiliğinden, hayat zoruyla kurup sürdükleri ve hareketin gelişmesiyle ister istemez daha da yayılıp genişleyen ilişkileri demokrasiyle ve hürriyet uğruna girişilen politik mücadeleye yararlı kılmaktır. Bir zamanlar ufacık bir gönüllüler bölüğünden ibarettik, bütün gücümüzü gençler teşkil ediyordu ve bu gençlerin hepsi de «tabana inerdi». O çağlar artık geride kalmıştır.

AVRUPA BİRLEŞİK DEVLETLERİ PAROLASI ÜZERİNE

Sosyal-Demokrat'ın 40 numaralı sayısında, Partimizin dış seksiyonları Konferansı'nın, Avrupa Birleşik-Devletleri parolasıyla ilgili gündem maddesini, problemin *ekonomik* cephesi basında incelenmedikçe, ertelemeğe kararlı olduğunu ilân etmiştik.

Konferans sırasında bu konuda açılan tartışmalar sadece politik bir karaktere bürünmüştü. Bu belki de bir parça, Merkez Komitesi bildirisinde bu parolanın sırf bir siyasî parola şeklinde formülleştirilmiş olmasından ileri geliyordu («İlk ve dolaysız politik parola...» denmişti orada). Ama bildiri, cumhuriyetçi Avrupa Birleşik Devletleri'nin kurulmasını tasarlamakla kalmıyor,

bunun yanısıra ve özellikle, «Alman, Avusturya ve Rus monarşilerinin devrilişi gerçekleşmeden» bu parolanın anlamsız ve yalancı bir şey olacağını açıkça belirtiyordu.

Bu parolanın politik açıdan değerlendirilmesi *çerçevesi içinde* meselenin bu şekilde ele alınışına karşı çıkmak, örneğin bu tavrın sosyalist devrimin parolasını gölgelendireceğini ya da zayıflatacağını ileri sürmek son derece yanlıştır. Gerçekten demokratik yöndeki siyasal dönüşümler, hele politik devrimler, hiç bir şıkta ve şartlar ne olursa olsun, sosyalizmin parolasını gölgeleyemez, zayıflatmazlar. Tam tersine, bu dönüşüm ve devrimler sosyalizm için mücadele alanına yeni yeni küçük burjuva tabakalarını ve yarı-proleter halk yığınlarını çekerek sosyalizmin gelişini, tabanı genişletmek yoluyla yaklaştırmış olur.

Başta Rus monarşisi olduğu halde Avrupa'nın üç en gerici monarşisinin devrim yoluyla yıkılışını dile getiren halkçı Avrupa Birleşik-Devletleri parolasının her ne kadar siyasî parola olarak saldırıdan kesinlikle uzak tutulması gerekiyorsa da, hiç de daha az önemli olmayan bir başka soruyu, bu parolanın ekonomik önem ve muhtevasını da incelemek boynumuzun borcudur. Emperyalizmin ekonomik şartları açısından, yani sermaye ihracı ve dünyanın «ileri» ve «uygar», sömürgeci güçler tarafından bölüşülmesi açısından bakılınca, Avrupa Birleşik-Devletleri ya imkânsızdır, ya da gerici olacaktır.

Sermaye, uluslararası ve tekelci olmuştur. Dünya, bir avuç büyük güç tarafından, yani milletleri gözünü kırpmadan ezip soyarak zenginleşen güçler tarafından bölüşülmüş durumdadır. Dört Avrupalı büyük güç, İngiltere, Fransa, Rusya ve Almanya, 250-300 milyon nüfuslarına ve 7 milyon kilometre kare tutarındaki arazilerine karşılık, nüfusları *yaklaşık olarak yarım milyar*'a varan ve 64,6 milyon kilometre karelik yüzölçümleriyle bütün karaların hemen hemen yarısını kaplayan kolonilere, sömürgelere sahiptirler. Buna üç Asyalı ülkeyi, dört emperyalist zorbanın (Japonya, Rusya, İngiltere ve Fransa) sözde «kurtarıcı» savaşlarla bugün parçalamağa çalıştığı Çin, Türkiye ve İran'ı ekleyin. Yarı-sömürge olarak niteleyebileceğimiz bu üç Asyalı ülke —ki bugün artık onda dokuz oranında sömürge olmuş durumdadırlar— 360 milyon nüfusa ve (bütün Avrupa'nın bir buçuk misli demek olan) 14,5 milyon kilometre kare yüzölçümüne sahiptirler.

Devam edelim. İngiltere, Fransa ve Almanya, dış ülkelere en az 70 milyar ruble tutarında sermaye yatırmışlardır. Bu yuvarlacık miktarın getirdiği «meşru» kârcığı —kı yılda üç milyar ruble kadardır— zamanında ve kazasız belâsız toplamak için de milyonerlerden kurulu milli komiteler vardır hükümet denilen, ve bu hükümetlerin emrinde ordular ve savaş donanmaları vardır. Bu hükümetlerin bellibaşlı görevlerinden biri de, «Milyar Bey»in oğullarıyla kardeşlerini ve bütün öteki sülükleri kral *naibi, konsolos, elçi, her türlü memur ve* papaz sıfatlarıyla donatıp sömürge ve yarı sömürgelere «oturtmak»tır.

Kapitalizmin en son gelişim döneminde, bir milyara yakın insanın bir avuç büyük güç tarafından soyulup yağmalanması işte bu şekilde organize edilmiştir. Ve kapitalist rejimde yağma ve soygunun dışında bir başka düzen düşünülemez. Sermaye ihracından, «etki alanları»ndan, sömürgelerden vaz geçmek mi? Bunu düşünmek bile, her pazar zenginlere Hıristiyanlığın ululuğunu anlatan ve yoksullar için onlardan... bir kaç milyar değil tabii ama hiç değilse yılda bir kaç yüz ruble vermelerini isteyen kır papazının seviyesine inmek olmaz mı?

Kapitalist rejimde Avrupa Birleşik Devletler'i, sömürgelerin bölüşülmesi için bir anlaşma demektir. Ve kapitalist rejimde, bu türlü bir bölüşme için bir tek temel, bir tek ilke vardır: Kuvvet. bir milyarder, kapitalist bir ülkenin «milli gelir»ini bir başka kimseyle ancak ve ancak «sermayeye orantılı» olarak (üstelik bir de en büyük sermayenin payına normal olarak düşenden de fazlasını alması şartıyla) bölüşebilir. Kapitalizm, üretim araçlarının ve, unutulmasın, üretimdeki anarşinin, özel mülkiyeti demektir... Oysa, ekonomik evrim içinde kuvvetlerin nispeti değişmektedir. 1871'den sonra Almanya, İngiltere ve Fransa'ya nispetle üç ya da dört kere daha güçlenmiştir. Japonya da, Rusya'ya nisbetle on kere daha. Kapitalist bir Devletin gerçek gücünü ölçmek için bir tek araç vardır, savaş. Özel mülkiyetin ana ilkelerleyle çelişmez savaş, tam tersine özel mülkiyetin gelişiminin kaçınılmaz ve dolaysız ürünüdür. Kapitalist rejimde, çeşitli ekonomilerin ve türlü Devletlerin eşit şekilde gelişmesi imkânsızdır. Kapitalist rejimde, durmadan bozulan dengeyi zaman zaman yeniden kurmanın yolu, sanayide krizler, politikada savaşlardır.

Hiç şüphesiz ki, kapitalistler ve kapitalist güçler arasında *geçici* anlaşmalar yapılabilir. Bu açıdan bakınca, bir *Avrupalı* kapitalistler anlaşması olarak Avrupa Birleşik-Devletleri de kurulabilir... ama hangi amaçla? Sadece ve sadece, Avrupa'da sosyalizmi el ele verip boğmak ve eldeki sömürgeleri (bugünkü sömürge bölüşümünde hakkı yenmiş durumda olan ve son elli yıl içinde köhne ve kokuşmuş, kralcı Avrupa'ya nisbetle çok daha hızlı güçlenmiş) Japonya ve Amerika'ya *karşı* koruyabilmek amacıyla. Amerika Birleşik Devletleri ile karşılaştırıldığında bütün Avrupa'nın ekonomik durgunluk içinde olduğu görülür. Bugünkü ekonomik temel üzerinde, yani kapitalist rejimde, Avrupa Birleşik-Devletleri demek, Amerika'nın çok daha hızlı gelişimini önlemek için Avrupalı gericiliğin örgütlendirilmesi demek olur. Demokrasi davasıyla sosyalizm davasının sadece Avrupa'ya bağlı olduğu çağlar, bir daha geri dönmemek üzere geçmiştir artık.

Bizim sosyalizme bağladığımız şey, ulusların hürriyet ve birliğinin politik biçimi olan (Avrupa değil) dünya Birleşik-Devletleri'dir... Ama bağımsız bir parola olarak, dünya Birleşik-Devletleri parolası (önce sosyalizmle karıştığı için sonra da bazılarını sosyalizmin bir tek ülkede zafer kazanmasının imkânsızlığı ve söz konusu ülkenin öteki ülkelere karşı tutumu hakkında yanlış sonuçlara sürükleyebileceği için) doğru düşmektedir.

(.....)

İşte bu sebepler için ve bu konuda uzun tartışmalardan sonradır ki Avrupa Birleşik Devletleri parolasını hatalı bulmaktayız.

Ağustos 1915

DİN KONUSUNDAKİ TUTUMUMUZ

Sosyal demokratlardan «daha devrimci» ve «daha solda» görünmek hevesiyle, dinsizliği dine karşı bir savaş ilânı anlamında İşçi Partisinin programına açıkça sokmağa yeltenenleri Engels dalma mahkûm etmiştir. 1874'te. Komün mültecilerinin, Londra'ya göçmüş blankistlerin ünlü manifestosundan (beyanname, bildirge) söz ederken bunların naralı, çığlıklı dine karşı savaş bildirisini budalalıkla nitelemektedir. Engelse' göre bu çeşitten bir savaş ilânı, dine karşı ilgiyi canlandırmanın, dolayısıyla da dinin ortadan kalkışını güçleştirmenin en iyi yoludur. İşçi Partisinin siyasî bir ödev gibi dine karşı savaş açmasının anarşistçe bir düşünceden başka bir şey olmadığını belirten Engels, blankistleri, ezilen halk kitlelerini dinin boyunduruğundan kurtaracak olan şeyin ancak ve ancak, geniş proletarya tabakalarının sosyal, bilinçli ve devrimci eylemde bulunmaları ve toplumcu eylemin gereklerini *uygulamaları* olduğunu anlamadıkları için kınamaktadır. 1877'de, Anti Dühring'de, Dühring'in dine ve idealizme verdiği en küçük tavizlere bile şiddetle saldıran Engels, gene aynı Dühring'in sosyalist toplumda dinin yasaklanması gerektiğine değin sözüm ona devrimci fikrine de kesinlikle karşı çıkmaktadır. Dine karşı bu çeşitten bir savaş açmak, Engels'e göre, «Bismarck'tan da fazla Bismarck'çı olmak», yani Bismarck'ın din adamlarına karşı aptalca mücadelesini (ünlü *Kulturkampf*, «kültür savaşı», yani Bismarck'ın 1870'ten sonra bir «merkez» partisi olan Alman Katolik Partisi'ne karşı polis baskınları, vb. yoluyla mücadelesi) tekrarlamak olur. Bismarck bu mücadeleyle, militan (savaşan, bir ideal uğruna savaşan) katoliklerin yürüttüğü papaz taraftarlığını daha da *pekiştirip sağlamlaştırmak* ve politik bölünmeler yerine dinsel ikilikleri ve bölünmeleri ön plana çıkarıp demokrat kitlelerin ve işçi sınıfının bazı tabakalarının dikkatini asıl görevlerden en yüzeysel (sathî) ve en burjuva yalancı bir papaz aleyhtarlığına çevi-

rerek, gerçek kültür davasına zarar vermiştir. Aşırı devrimci gözükmeğe heveslenen Dühring'i, Bismarck'ın aptallığını bir başka biçimde tekrarlamakla suçlayan Engels, İşçi Partisinin dine karşı politik bir savaş macerasına atılmak yerine asıl işe ,dinin zamanla ortadan kalkmasıyla sonuçlanacak olan, proletaryanın eğitimi ve örgütlenmesi işine sarılıp girişmesini ve bu yolda sabırla çalışmasını şart koşuyordu. Bu görüş, cizvitlerin Almanya'ya kabul edilip serbest bırakılmasını ve şu ya da bu dine karşı polisle mücadele tedbirlerinin toptan kaldırılmasını savunmuş olan Alman sosyal-demokrasisinin kanına işlemiştir. «Din herkesin kendi özel işidir.» Erfurt programının (1891) bu ünlü maddesi, sosyal-demokrasinin siyasî taktiğini taçlandırmış olacaktır.

O günden bu yana bir görenek değeri kazanan bu taktik, marksizmin bu sefer ters yönde, oportünizm yönünde yeni bir deformasyonuna (tahrifine) yol açmıştır. Erfurt programının ana ilkeleri biz sosyal-demokratların ve Partimizin dini herkesin özel işi *saymamızı*, bizim sosyal-demokrat ve Parti olarak dini özel iş saydığımız şeklinde yorumlanmağa başlanmıştır. Engels, bu oportünist görüşe karşı açık bir polemiğe girişmeksizin, 1890'dan itibaren olumlu ve kesin biçimde cephe alacaktır. Gerçekten de, bile bile, ısrarla üzerinde durduğu bir bildiriyle Engels, sosyal-demokrasinin dini kendi açısından, marksizm ve İşçi Partisi açısından değil de *Devlet açısından* herkesin özel işi olarak gördüğünü belirtecektir.

Marx ve Engels'in din konusundaki görüş ve davranışlarının dış görünüşü işte budur. Marksizmi tersinden anlayanlar, düşünmesini bilmeyen ya da istemeyenler için bu görünüş, anlamsız, saçma çelişkiler, ve «tutarlı» dinsizlikten dini «hoş görmeğe» kadar uzanan, Tanrı'ya karşı devrimci savaşla dindar işçilere «hoş görünmek», onları ürkütmemek gibi korkakça bir istek arasında «ilkesiz, prensipsiz» sallantılar ve gidiş gelişlerle doludur.

Ama marksizmi ciddi şekilde kavrayabilen, marksizmin felsefî prensipleri ve uluslararası sosyal-demokrasinin deneyleri üzerinde durup düşünmeyi becerebilen herkes kolayca kavrayacaktır ki, marksizmin din konusundaki tutumu derinlemesine tutarlı Marx ve Engels tarafından iyiden iyiye düşünülüp tartılmış bir tutumdur. Hiç bir şey bilmeyenlerle her şeyi bildiğini sananların, sallantı ve kararsızlık dedikleri, aslında diyalektik materyalizmin kaçınılmaz ve ilk, ve aralıksız bileşkesi, sonucudur. Marksizmin din konusunda görünürlerdeki «ılımlılık»ının, işçileri «ürkütmemek» hevesi gibi «taktik» endişelerden ileri geldiğini sanmak büyük bir hatadır. Tam tersine, marksizmin tıpkı genel politikası gibi bu alandaki tutumu da, felsefî prensiplerine bölünmez, kopmaz şekilde bağlıdır.

Marksizm, materyalizmdir. Bu sıfatla da, en az 18'inci yüzyıl materyalistleri ve Feuerbach materyalizmi kadar kesinlikle dine karşıdır. Bu, şüphe götürmez. Ama Marx ve Engels'in diyalektik materyalizmi, materyalist felsefenin sosyal bilimler ve tarih alanına uygulanmasında, Feuerbach'tan ve Fransız ansiklopedistlerinden de ileri gider. Dinle mücadele etmekle yükümlüyüz. Bu, bütün materyalizmin, ve tabiî marksizmin de, abc'sidir. Ama marksizm, abc ile yetinen bir materyalizm değildir, daha da ileri gider. Dinle mücadele etmesini ***bilmek***, bunun için de inanmanın ve dinin kaynağını ***materyalist yönden*** açıklamak gerektiğini söyler marksizm. Dinle mücadeleyi, ideolojik soyut bir vaız olarak sınırlamamak, kafa şişirici bir ders şekline indirgememek, tam tersine bu mücadeleyi, dinin sosyal köklerini ortadan kaldıracak şekilde, sınıf hareketine bağlayıp somut bir eylem haline getirmek gerekir. Geniş yarı proletarya tabakalarında ve köylü kitlelerinde olduğu gibi şehir proletaryasının geri tabakalarında da niçin tununabilmektedir din? İleri burjuva sanır ki, halkın bilgisizliği ise cehaletl yüzünden. Öyleyse kahrolsun din, yaşasın dinsizlik, ve de ilk hedefimiz dinsizlik düşüncesini yaymak ve geliştirmektir arkadaşlar, ileril Marksist de der ki: Durun arkadaşlar, yanlış bu iş, çok yanlış. «Arı ve katıksız kültür için mücadele» fikrini dile getirir bu görüş, yüzeyseldir, dardır, geçersizdir. Böyle bir görüş dinin köklerini yeterince açıklamaz, materyalist değildir; idealisttir. Bugünkü kapitalist ülkelerde, dinin kökleri özellikle ***toplumsaldır***. Dinin en derindeki köklerini halkın bilgisizliğinde falan değil, emekçi kitlelere yapılan sosyal baskıda, bu kitlelerin —emekçilere her gün, her saat savaşlar, depremler, su baskınları gibi olağanüstü olaylardan bin kere daha fazla acı çektiren— kapitalizmin kör kuvvetleri karşısında kendilerini hepten güçsüz görmelerinde aramalıdır. «Tanrıları, yaratan, korkudur.» Sermayenin kör —halk kitleleri —tarafından ne yapacağı önceden kestirilemeyen ve proleterl, küçük patronu hayatlarının her anında durmadan tehdit eden, onlara en beklenmedik, en kazara, en apansız biçimde iflâs, yıkım ve felâket taşıyan, bir zanaatkârı bir günde bir dilenci, bir ev kadınını bir günde bir orospu haline getiren ve sonunda da açlıktan ölmeğe sürükleyen, kör evet. Sermaye'nin kör kuvvetl karşısında duyulan korku: İşte dinin derin kökü. Materyalizmden sınıfta kalmak istemeyen, her şeyden önce ve her şeyden önemle, bu kökü göz önünde bulundurmalıdır. Halk kitleleri dinin bu *kök*'üne karşı, hangi kılığa bürünürse bürünsün *Sermayenin saltanatı*'na karşı bilinçli, sistemli, örgütlü ve tutarlı şekilde karşı çıkmayı öğrenmedikçe hiç bir halk dilinde kitap, hiç bir halk yayını (vulgarisation) kapitalizmin yıkıcı kör kuvvetlerine kölelenmiş, kapitalizmin zindanında serseme dönmüş kitlelerin bağrından bu din ihtiyacını söküp atamayacaktır.

Bu, dine karşı halk dilinde kitapların, halk yayınlarının faydasız veya zararlı olduğu anlamına gelmez tabiî. Anlatageldiklerimizden çıkan sonuç bambaşkadır. Sosyal demokrasinin dinsizlik propagandasının, sömürücülere karşı sömürülen ***kitlelerin*** mücadelesini geliştirmek olan temel görevliyle ***birlikte*** yürütülmesi gerektiği çıkar bundan.

Diyalektik materyalizmin, yani Marx ve Engels'in felsefesinin temelleri üzerinde uzun uzadıya düşünmemiş bir kimse bu tezi anlayamaz (ya da, hiç değilse ilk bakışta anlayabilir). Ne demek? İdeolojik propagandayı, belirli fikirlerin yayılmasını, kültür ve ilerilik düşmanına karşı binlerce yıldır yapılan savaşı (yani dinle mücadeleyi) ekonomik ve politik alanda belirli hedeflere ulaşmak amacıyla yapılan bir mücadeleye bağlanmak da ne demek?

Bu itiraz, marksizme karşı durmadan yapılan ve marksist diyalektiğin hiç mi hiç anlaşılmadığını gösteren: itirazlardan biridir. Bu itirazı yapanların aklını bulandıran şey, yaşayan gerçekteki canlı çelişkidir, yani sözde ve uyduruk değil, diyalektik bir çelişme. Proletaryanın bazı tabakalarında yer etmiş dinsel inançların yıkılması demek olan teorik dinsizlik propagandasının gene bu tabakaların mücadelelerinin şartlarından, gelişiminden ve başarısından mutlak ve aşılmaz bir sınırla ayrıldığını sanmak, diyalektik bir yargılama tarzı değildir. Bu, olsa olsa, aslında görece (nispî) ve değişken bir sınırı mutlak bir engel haline getirmek ve yaşayan gerçeğe bölünmez şekilde bağlı olan bir şeyi zorla kökünden koparmak olur. Bir örnek alalım. Diyelim ki, belli bir bölgede yaşayan ve belli bir sanayi dalında çalışan işçilerden bir kısmı yeterince aydın —ve tabiî dinsiz? sosyal-demokrat, bir kısmı da kırdan ve köylü kitlesinden hemen kopup gelme, Tanrı'ya inanan, kiliseye giden ve oradaki papazın, hatta orada bir Hıristiyan işçiler sendikası kurmak üzere olan bir papazın etkisine girmiş olsun. Ve diyelim ki, bu bölgedeki ekonomik mücadele bir greve yol açsın. Bu durumda bir marksist, grev hareketinin başarısını ilk plana almak ve bu mücadelede işçilerin dinsizler ve Hıristiyanlar olarak ikiye bölünmesine kesinlikle karşı çıkmak, yani bu ikiliği ortadan kaldırmak için çırpınmak zorundadır. Çünkü bu şartlar içinde dinsizlik propagandası yersiz, hatta zararlıdır (...) Böyle bir anda ve bu şartlar içinde dinsizlik propagandası yapan kişi, işçilerin greve katılanlar ve katılmayanlar olarak ikiye bölünüşünü, Tanrı'ya inananlar ve inanmayanlar şeklinde ikiye bölünme gibi görmek ve göstermek isteyen papazların ***ekmeğine yağ sürmüş*** olur. Her ne pahasına olursa olsun Tanrı'ya karşı savaş isteyen anarşist (zaten bütün anarşistlerin ***gerçekte*** burjuvaziye yardım ettikleri gibi) aslında papazlara ve burjuvaziye yardım etmiş olur. Marksist ise bir materyalist olarak dine karşıdır. Ama bir diyalektik materyalist olarak, dinle mücadeleyi soyut, teorik ve kendi kendini hiç bir zaman aşamayan kalıplaşmış bir

propaganda şeklinde değil, alabildiğine somut ve elle tutulur biçimde, halk kitlelerini en iyi ve kısa yoldan eğitecek biçimde, yani *o anki* mücadelenin şartlarına uygun yürütecektir. Gerçek durumu göz önüne almak zorundadır marksist, anarşizmle oportünizm arasındaki (görece, değişken, kaypak ama gerçekte var olan) sınırı daima sezip görebilmeli, ve anarşistin soyut, sözde ve boş «devrimcilik»ine kapılmadığı gibi, —dinle mücadeleden çekinerek bu alanda kendine düşen görevi unutan, giderek Tanrı'ya inancı olağan karşılayan, sınıf çatışmasının çıkarlarına uygun olarak değil de, «Yaşamak ve herkesi istediği gibi yaşamağa koyvermek» deyip, işçileri ürkütmemek, kaçırmamak, tedirgin etmemek gibi sefil ve soysuzlara yaraşır bir hesaplılıkla davranan— küçük burjuvanın ya da liberal aydının oportünizmine ve ikiyüzlülüğüne de düşmemelidir.

Sosyal-demokrasinin din konusundaki tutumuna değgin bütün tikel (tek tek) meseleleri, işte bu açıdan çözmek gerekir. Bir papazın sosyal-demokrat Partiye üye olup olmayacağı, örneğin, sık sık sorulmaktadır. Bu soruya da genellikle, hiç bir ihtiyat kaydı konulmaksızın ve Avrupalı sosyal-demokrat partilerin deneyine dayanarak, evet cevabı verilmektedir. Unutulmaktadır ki, Avrupalı partilerin deneyi sade e marksizmin işçi hareketince uygulanmasından değil aynı zamanda Batı'ya özgü ve Rusya'da bulunmayan (ilerde açıklayacağız bu noktayı) birtakım tarihsel şartlardan doğup oluşmuştur. öyle ki burda bugün bu soruya kesinlikle evet cevabı vermek yanlıştır. Papazlar bizde hiç bir vakit ve şartlar ne olursa olsun, sosyal-demokrat Partiye üye olamazlar demek istemiyorum: Şartlar ne olursa olsun ve her vakit olabilir düşüncesine karşı çıkıyorum. Bir papaz bize, ortak politik çalışmaya katılmak üzere gelir ve partinin programına karşı çıkmaksızın Parti içindeki görevini bilinçle yerine getirirse, onu sosyal-demokrasinin saflarına kabul etmemek için hiç bir sebep yoktur. Çünkü bu durumda, bizim programımızın prensipleri ve ruhuyla söz konusu papazın dinsel inançları arasındaki uyuşmazlık, çelişme ve çatışma o papazın yalnız kendini ilgilendiren bir çelişme ve çatışma, onun kendi kendisiyle uyuşmazlığı olarak kalabilir ve çünkü siyasî bir örgüt olan bir partinin görevleri arasında, üyelerinin özel inanç ve kanılarıyla partî programı arasında uyuşmazlık olup olmadığını anlamak üzere insanları sınavdan geçirmek gibi bir ödev yoktur. Ama sözünü ettiğimiz papazın Avrupa'da bile az rastlanan bir şık meydana getireceği de apaçıktır. Hele Rusya'da büsbütün. Ve örneğin bir papaz, sosyal-demokrat Partiye girip, tek ve belli başlı iş olarak, dinsel inanç ve görüşlerin Parti içinde aktif propagandasını yaparsa, bir an bile duraksamadan Partiden atılır. Tanrı'ya inanan işçileri, sosyal-demokrat sözünü ettiğimiz papazın Avrupa'da bile az rastlanan Partiye değil kabul etmek, gerekirse davul zurnayla çağırıp almak zorundayız ve onların dinsel inançlarına karşı en küçük bir hareket ve imânın kesinlikle karşısındayız, ama, onları alırken de programımızın ruhuna uygun şekilde eğitmek için alıyoruz, bizimle programımız hakkında ve partî içinde mücadele etsinler diye değil. Parti *içinde* fikir hürriyetine yer veriyoruz biz, ama gruplaşma hürriyetiyle belirlenmiş sınırlar içinde yer veriyoruz, yani Partinin çoğunluğu tarafından reddedilmiş fikirlerin aktif savunurlarıyla kol kola yürümek meraklısı değiliz.

Bir başka örnek verelim. «Benim dinim, sosyalizmdir.» diyen ve bu görüşe uygun fikirleri yayan sosyal-demokrat Parti üyelerini aynı şekilde kınayıp mahkûm edebilir miyiz? Hayır. Bu tavrın marksizmden (ve giderek de sosyalizmden) ayrılış olduğu apaçıktır, ama bu türlü bir ayrılış, şartlara göre ayrı bir önem kazanır. İşçi kitlesi karşısında söz alan kimsenin ya da bir ajitatörün derdini, daha iyi anlatmak ve fikirlerini kitleye bu kitlenin alışık olduğu terimlerle aşılamak ve güçlendirmek istemesi başka şeydir, bir yazarın çıkıp da «Tanrı'nın inşası»ndan ya da (bizim Lunaçarski ve kumpanyasının verdiği anlamda) Tanrı mimarlarının sosyalizminden söz açmak başka şey. Parti birinci şıkkı, ajitasyon hürriyetinden yerslz bir taşma, bir kendini bilmezlik örneği olarak karşılayıp mahkûm edebilir ama ikinci şıkkı, kesin ve zorunlu şekilde mahkûm etmelidir. «Sosyalizm, bir dindir.» tezi, bazılarının gözünde bir «dinden sosyalizme geçiş» şekli olabilir ama unutulmamalıdır ki bazılarının gözünde de bir «sosyalizmden dine geçiş» şeklidir.

Şimdi de Batı'da, «Din herkesin kendi özel işidir.» tezinin oportünist yorumuna yol açan şartların incelenmesine geçelim. hiç şüphe yok ki burada genel sebeplerin, işçi hareketinin temel çıkarlarını bir anlık avantajlara kurban etme gibi genellikle oportünizmi doğuran sebeplerin etkisi vardır. Proletaryanın Partisi, *Devlet*'in dini herkesin kendi özel meselesi olarak görmesini ister ama bunu istedim diye de, halkın afyonu demek olan dinsel inançlarla mücadeleyi gene «herkesin özel işi»dir deyip bırakmaz. Oysa oportünistler, ***sosyal-demokrat Partinin özel bir iş gibi gördüğüne ortalığı inandırmak için*** meseleyi deforme (tahrif) etmişlerdir!

Bu pek rastlanan oportünist deformasyondan (ki bu mesele din konusunda Duma'daki temsilcilerimizin açtığı tartışmalar sırasında gürültüye getirilmistir) gayrı bir de özel tarihsel şartların doğurduğu ve Avrupalı sosyal-demokratların din meselesi karşısında... nasıl söylemeli... biraz fazla ilgisizliğine yol açan bir durum var. Bu şartlar iki cinstir. İlk olarak, dinle mücadele devrimci burjuva demokrasisi tarafından ortaçağ düzenine ve feodalizme karşı girişilen saldırılar ve yapılan ihtilâller sırasında, büyük çapta yerine getirilmiştir. Fransa'da olduğu gibi Almanya'da, sosyalizmden çok önce başlamış (Feuerbach ve ansiklopedistlerle) bir dinle mücadele geleneği vardır, ve bu mücadeleyi başlatanlar burjuvalar olmuştur. Ama Rusya'da, bizim demokratik burjuva ihtilâlimizin şartları düşünülürse, bu görev de işçi sınıfına yüklenmektedir. (...)

Öte yandan, burjuvazinin dine karşı savaşı Avrupa'da, bu savaşın anarşizm tarafından, marksistlerin çoktandır bıkıp usanmadan açıkladıkları gibi, aslında burjuva dünya görüşünden kaynaklanan ve anarşistlerin burjuvaziye karşı bütün öfkeli saldırılarına rağmen burjuva karakteri su götürmez olan bir başka tahrif'ine yol açmıştır. Latin ülkelerinin anarşist ve blankistleri, Almanya'da Most (Dühring'in yetiştirmesidir) ve kumpanyası, Avusturya'da 1880 anarşistleri bu dinle mücadeleyi ***sonuna kadar*** götürmüşlerdir. Ve bugün Avrupalı sosyal-demokratların, anarşistlerin geçmişteki azgınlığına karşılık susmalarına şaşmamak gerekir. Bu, hatta meşru sayılabilir. Ama bizler Rus sosyal-demokratları olarak, Batı'nın özel tarihsel şartlarını gözden ırak tutmamalıyız.

İkinci olarak, gene Batı'da, ulusal burjuva ihtilallerinden sonra, yani az çok tam bir vicdan ve bilinç hürriyetinin kurulup yerleşmesinden ***sonra***, dine karşı demokratik mücadele meselesi burjuva demokrasisinin sosyalizme karşı mücadelesi tarafından ikinci plana atılacaktı. Öyle ki, burjuva hükümetler papaz taraftarlığına karşı bir sözüm ona «haçlı seferi» organize ederek, halk kitlelerinin dikkatini ***mahsus*** sosyalizmden döndürmek istiyorlardı. Nitekim, Almanya'da ***Kulturkampf*** ve Fransa'da'da cumhuriyetçi burjuvaların papazlara karşı mücadelesi bunun örnekleridir. İşte Batı'da, sosyal-demokratların dinle mücadele konusunda bugünkü «ilgisizlik» ve «isteksizlik»lerine yol açan, işçi kitlelerinin dikkatini sosyalizmden döndürme aracı olarak kullanılmış bu burjuva antiklerikalizmi (papaz aleyhtarlığı) olmuştur. Bu durum anlaşılır bir durumdur, meşrudur, çünkü burjuvaların ve Bismarck'ın papaz aleyhtarlığına karşı sosyal-demokratlar dinle mücadeleyi, sosyalizm için mücadeleye ***bağlamak*** gereğini duymuşlardır.

Rusya'da şartlar bambaşkadır. Bizim demokratik burjuva ihtilâlimizin başını çeken, proletaryadır. Ve onun Partisi de, bütün ortaçağ geleneklerine, bu arada eski resmî dine ve onu yenileme ya da yeniden yerleştirme teşebbüslerine karşı mücadelede, ideolojik şef rolünü oynamalıdır. İşte bunun içindir ki, Engels'in —İşçi Partisi'nin ***Devlet***'ten, dinin özel bir iş olarak ilânını talebi yerine, dinin sosyal-demokratlar ve sosyal-demokrat Parti için de bir özel vicdan meselesi olduğunu ilân etmesini isteyen— Alman sosyal-demokratlarını nasıl kınadığı hatırlanırsa, Rus oportünistlerinin bu deformasyonunu *yüz kere* daha şiddetle mahkûm etmiş olacağını kavramak kolaylaşır. (...)

Mayıs 1909

PARTİ ÖRGÜTÜ VE PARTİ EDEBİYATI

Rusya'da sosyal-demokrat çalışma için Ekim Devrimi'nden sonra doğmuş olan yeni koşullar gündeme bir parti edebiyatı sorununu getirmiştir. Yasal basınla gizli basın arasındaki ayrım, toprak köleliğinin ve Rus mutlakiyetinin bu hazin mirası, artık ortadan kalkmaya yüz tutmuştur. Ancak henüz bütünüyle yitip gitmemiştir ve o düzeyden de henüz uzaktır. Bizim başbakanın ikiyüzlü hükümeti *işçi temsilcileri sovyetinin İzvestiya*'sını hâlâ öylesine şiddetle cezalandırmaktadır ki, gazete «gizli olarak» basılmaktadır. Ancak hükümetin, ne yapsa engelliyemiyeceği bir şeyi «yasaklamak» için ortaya koyduğu budalaca girişimler, sonuçta kendisini utandırmaktan, onları yeni bir takım manevi bozgunlara sürüklemekten başka bir sonuç vermemektedir.

Gizli basınla, yasal basın arasında ayrılık sürdüğü sıralarda, parti basını ve partidışı basın sorunu çok basit ama yanlış ve saçma bir biçimde çözülmüştü. Bütün gizli basın bir parti basınıydı ve bu basın birtakım örgütler tarafından yayımlanmış, kendilerini pratik çalışmaya adamış parti militanları gruplarına şu ya da bu şekilde bağlı gruplar tarafından yönetilmişti. Yasal basın partidışıydı. Çünkü partiler yasaklanmıştı. Ancak bu basın şu ya da bu taraf etrafında «toplanmıştı». Bundan da birtakım korkunç birleşmeler, doğal olmayan «kargaşalıklar», yanıltıcı belirtiler doğmuştu. Partinin görüşlerini yansıtmaya çalışan bazı kişilerin zoraki belirsizliklerine bir de, aslında parti adamları olmayan ve henüz bu görüşlerin düzeyine ulaşmamış kimselerin anlayışsızlıkları ya da gevşekliği karışmaktaydı.

Lânet olsun, kuşdili ile nutukların çekildiği, edebi açıklamaların, kölece ifadelerin, düşünceye kulluğun yürürlükte olduğu günlere! Rusya'da canlı ve doğru olan ne varsa tümünü boğan bu yüzkaralığına işçi sınıfı bir son verdi. Ama, işçi sınıfı, bugüne kadar Rusya'ya ancak bir yarım özgürlük kazandırdı.

Devrim henüz bitmemiştir. Her ne kadar çarlık yönetimi *daha* devrimi yenecek *güçte değilse de*, devrim de çarlığın *hakkından gelebilecek* güçten yoksundur *henüz*. Açık, soylu, doğru, tutarlı bir parti anlayışı ile gizli, iğreti, «diplomatik» bir «yasallığın» o doğaya aykırı birleşmesinin her yerde ve her zaman kendini gösterdiği bir dönemde yaşıyoruz. Bu doğaya aykırı birleşme bizim gazetede de yansıyor. Bay Guçkof, ılımlı burjuva gazetelerinin yayımlanmasını yasaklayan sosyal-demokrat baskıyla dilediğince alay edebilir. Rus Sosyal-demokrat İşçi Partisi'nin merkez organı olan *Proletari* gazetesinin *mutlakiyet* ve polis egemenliğinin sürdüğü Rusya'ya giremediği de bir gerçek ama.

Ne olursa olsun, devrim, işleri yeniden düzenlemek için hepimizin derhal işe koyulmasını zorunlu kılmaktadır. Edebiyat, şimdi, «yasal yol»dan da olsa 9/10 bir parti edebiyatı olabilir. Edebiyat bir parti edebiyatı olmak zorundadır. Burjuva törelerine, burjuva patronlarının ve tüccarların basınına, «aristokrasinin anarşizmine», kâr ve kazanç peşinde koşmaya karşıt olarak, sosyalist işçi sınıfı da bir *parti edebiyatı* ilkesini öne sürmeli, bu ilkeyi geliştirmeli, ve elverdiğince tam ve iyi biçimde uygulamalıdır.

Bir parti edebiyatı ilkesi neye dayanacaktır: Sosyalist işçi sınıfı açısından edebiyat belirli insanların ya da toplulukların tekelinde bir zenginleşme aracı olmamalı demekle yetinemeyiz. Aynı zamanda edebiyatın proletaryanın genel davasından bağımsız, kişisel bir iş olmaktan çıkmasını da savunmalıyız. Kahrolsun partisiz edebiyatçılar!. Kahrolsun edebiyatın üstün insanları!. Edebiyat işçi sınıfının genel davasının *bir kısmı* haline gelmeli, bütün işçi sınıfının bilinçli bütün öncüleri tarafından harekete geçirilen, o tek ve bölünmez büyük Sosyal-Demokrat mekanizmada «küçük bir çark ve küçük bir vida» olmalıdır. Edebiyat, Sosyal-Demokrat Parti'nin örgütlü, yöntemli ve birleştirilmiş çalışması içinde bütünleyici nitelikte bir parça olmalıdır.

Bir Alman atasözü «her benzetme biraz kusurludur» der. Benim edebiyatı bir vidaya, canlı bir hareketi bir mekanizmaya benzetişim de kusurludur. Özgür ideolojik mücadelenin, eleştiri özgürlüğünün, edebi yaratma özgürlüğünün, vb., vb. alçaltılması, gözden düşürülmesi, «bürokratlaştırılması» anlamına geliyor diye böyle bir benzetme karşısında çığlığı basacak isterik aydınlar bulunacak belki. Bu tür çığlıklar, özünde, burjuva aydınlarının bireyciliğinin yansısından başka bir şey olmayacaktır. Edebiyatın mekanik bir eşitlemeye, tek düzeliliğe, çoğunluğun azınlık üzerinde egemenliğine pek yatkın olmadığına kuşku yoktur. Bu alanda kişisel önceciliğe (inisiyatif'e), bireysel eğilimlere, düşünceye ve hayal gücüne, biçim ve içeriğe çok daha geniş bir yer ayırmak gerektiği tartışma götürmez bir gerçektir. Bütün bunlar doğru ve kesindir. Ama bütün bunlar bir işçi partisi çalışmalarının içinde, edebiyat kesiminin diğer çalışma bölümleriyle mekanik bir biçimde aynı tutulamıyacağını gösterir sadece. Bunların hiç birisi burjuvaziye ve burjuva demokrasisine yabancı ve garip gelen, edebiyatın Sosyal-Demokrat Parti'nin çalışmasının bir unsuru, bu etkinliğinin öbür unsurlarına kopmaz bağlarla bağlı bir unsur olması gerekliliği ve zorunluluğu ilkesiyle asla çatışmaz. Gazeteler, partinin çeşitli örgütlerinin organları olmalı, yazarlar, mutlaka parti örgütlerine girmelidir

Yayınevleri, depolar, mağazalar ve okuma salonları, kitaplıklar ve çeşitli kitabevleri parti denetimine bağlı girişimler olmalıdır. Örgütlenmiş sosyalist işçi sınıfı bütün bu etkinliği gözetimi altına almalı, derinlemesine denetlemeli, istisnasız her yere işçi sınıfının yaşayan davasının yaşam dolu soluğunu götürmeli ve böylece «yazar canı istediği zaman yazar, okuyucu da hoşlandığını okur» diyen o yarı-Oblomof'çu, yarı-bezirgan eski ilkesine bir son vermelidir.

Asya'ya özgü sansürü ve Avrupa burjuvazisinin yozlaştırdığı bir edebiyatı bir anda değiştirebileceğimizi iddia etmiyoruz doğal olarak. Herhangi bir katı sistem önermek ya da sorunu birtakım yönetmeliklerle çözümlemeyi istemek aklımızın ucundan bile geçmez. Hayır, bu alanda sorunu bir şema haline getirmek hiç bir şekilde sözkonusu olamaz. Bütün partimizin, Rusya'daki bilinçli Sosyal-Demokrat bütün işçi sınıfının bu yeni görevi iyice anlaması, onu açıklıkla tanımlaması ve her zaman her yerde çözümlemeye çalışması gerekir. Feodal sansürün zincirlerinden kurtulan bizler, bu kez de burjuva ve bezirgan edebi ilişkilerin tutsakları haline gelmeyi kabul edemeyiz, etmeyeceğiz de. Biz sözcüğün yanlızca polisiye anlamında özgür olmakla kalmayıp, sermayenin egemenliğinden kurtulmuş; her ne pahasına olursa olsun başarıya varma hırsından arınmış ve daha da önemlisi anarşik burjuva bireyciliğinden de sıyrılmış özgür bir basın yaratmak istiyoruz, yaratacağız da.

Bu son sözler okuyucuya bir aykırı düşünce ya da tatsız bir şaka gibi gelebilir. Özgürlüğün coşkulu yandaşı birkaç aydın «nasıl!» diye bağıracaktır, belki de. Edebi yaratma gibi alabildiğine ince, alabildiğine bireysel olan bir konuyu topluma bağımlı kılmak istiyorsunuz demek! İşçilerin bilimin, felsefenin, estetiğin sorunlarını oy çoğunluğuyla çözmelerini öneriyorsunuz ha... Siz zekânın tamamen kişisel olan mutlak yaratıcılığını inkâr ediyorsunuz demek!.

— Sakin olun, baylar! Önce şunu söyliyelim ki, sözkonusu olan sadece parti edebiyatı ve bu edebiyatın parti denetimine bağlı olmasıdır. Herkes hiç bir kısıtlama olmaksızın dilediğini yazmak ve söylemekte özgürdür. Ancak bütün özgür kuruluşlar da (parti de bunlara dahildir) parti düşmanı düşünceleri yaymak için partiden yararlanan üyeleri kovmakta özgürdürler. Söz ve basın özgürlüğü tam olmalıdır. Ancak örgütlenme özgürlüğü de tam olmalıdır. Ben söz özgürlüğü adına, sana haykırmak, yalan söylemek ve canın ne isterse onu yazmak özgürlüğünü tanımak zorundayım. Ancak sen de, örgütlenme özgürlüğü adına, bana şu ya da bunu söyleyen kimselerle sözleşme yapmak veya bir bağleşmayı koparmak hakkını vermelisin. Parti, kendisine aykırı görüşleri yayan unsurlardan arındırılmazsa, önce ideolojik sonra da maddi açıdan çözülüp dağılması kaçınılmaz olan özgür bir örgüttür. Partinin görüşlerine neyin uyup uymadığını belirliyebilmek için ortada partinin programı, taktik kararları ve tüzüğü, ve nihayet uluslararası sosyal-demokrasinin ve de işçi sınıfının uluslararası özgür kuruluşlarının deneyleri vardır. İşçi sınıfı kendi partilerine tümüyle tutarlı olmayan, tümüyle marksist olmayan, tümüyle güven vermeyen çeşitli unsurları ya da akımları kabul eder ama diğer yandan

da zamanı gelince «temizlikler»de yapar. Burjuva «eleştirl özgürlüğü»nün yandaşı baylar, bizde de parti *içinde* aynı şey olacaktır: Partimiz şimdl birden bir kitle partisl haline geliverdl, şimdi birden açık örgütlenme biçimlerine geçildlğini görüyoruz. Merksist açıdan tutarsız birçok kimse, hatta belkl Hıristiyanlar, hatta belki mistikler şimdl kaçınılmaz biçimde bize gelecekler. Biz her koşul altında sınanmaya hazır marksistleriz. Midemiz sağlamdır. Bu tutarsız unsurları da özümleyeceğiz. Parti içindeki düşünc eve eleştiri özgürlüğü, insanların partl adı verilen özgür derneklerde bir araya gelme özgürlüğünü hiç blr zaman unutturmayacaktır bize.

İkinci olarak da, sayın burjuva blreycilerl, mutlak özgürlük üstüne çektiğiniz söylevlerinizin ikiyüzlülükten başka bir şey olmadığını söyleyeceğiz sizlere. Paranın iktidarı üzerine kurulmuş bir toplumda, blr avuç insan asalak olarak yaşarken, emekçl yığınların yoksulluk içinde süründükleri bir toplumda, gerçek ve tam bir «özgürlük» olamaz: Siz bay yazar, burjuva yayınevi sahibine karşı, sizden açık-saçıklık ve «kutsal» sanata «ek» bir kılıf altında fuhuş bekleyen burjuva kamuoyunuzu karşı özgür müsünüz? O mutlak özgürlüğünüz aslında burjuva ya da anarşist (çünkü bir dünya görüşü olarak anarşizm, tersine dönmüş bir burjuva düşünüşüdür) bir palavradan başka bir şey değildir. Bir toplumda yaşamak ve o toplumdan bağımsız olmak, bu olanaksızdır. Burjuva yazarın, sanatçının, kadın oyuncunun özgürlüğü örtülü (ya da ikiyüzlüce gizlenmiş) bir bağımlılıktan, para kesesine, baştan çıkarıcıya, girişimciye bağlılıktan başka bir şey değildir.

Ve biz sosyalistler, bu lkiyüzlülüğü açığa vuruyor, düzmece nişanları alaşağı edlyoruz. Bunu, sınıflarüstü blr edebiyat ve sanat elde etmek Için değil, (çünkü bu ancak sınıfsız bir sosyalist toplumda olasılıdır) özgür olduğu iddia edilen, gerçekteyse burjuvaziye bağımlı olan bir edebiyatın karşısına, gerçekten özgür ve işçi sınıfına *açıkça* bağlı bir edebiyat çıkarmak için yapıyoruz.

Bu edebiyat özgür olacaktır; çünkü bu edebiyata yeni güçler katan ne kazanç hırsı ne de kişisel yükselme tutkusu değil, sosyalizm düşüncesi ve emekçilere karşı duyulan yakınlık olacaktır. Bu edebiyat özgür olacaktır; çünkü bezgin bir kadın kahramana ya da sürekli olarak sıkılan ve şişmanlıktan yakınan «onbin ayrıcalıklı»ya değil, ülkenin çiçeği, gücü ve geleceği olan milyonlarca emekçiye hizmet edecektir. Bu gerçekten özgür edebiyat insanlığın devrimci düşüncesi tarafından söylenen son sözü sosyalist lşçi sınıfının deneyi ve canlı çalışması ile zenginleştirecek, geçmişin deneyi (ilkel ütop biçimlerden itibaren gelişen sosyallzmin vardığı son aşama olan bilimsel sosyalizm) ile güncel deney (lşçi yoldaşların güncel mücadelesi) arasında sürekli olarak, karşılıklı blr etki yaratacaktır.

Ve şimdi iş başına yoldaşlar!. Önümüzde gerçekleştirilecek güç ve yeni bir görev, ama, sosyal-demokrat işçi hareketine kopmaz bir biçimde bağlı, geniş, zengin ve renkli bir edebiyat geliştirmek gibi büyük ve soylu bir görev var. Bütün sosyal-demokrat edebiyat bir parti edebiyatı haline gelmelidir. Bütün gazeteler, dergiler ve yayınevleri hemen kendilerine yeniden çeki-düzen vermeli, şu ya da bu şekilde partinin şu veya bu örgütüne bütünüyle katılmak için gerekli önlemleri almalıdırlar. «Sosyal-Demokrat» edebiyat ancak o zaman gerçekten sosyal-demokrat bir nitelik taşıyacak, ancak o zaman görevini yerine getirecek ve ancak o zaman, hatta burjuva toplumu çerçevesinde bile, burjuvaziye köle olmaktan kurtulacak ve gerçekten ön safta yürüyen ve de sonuna kadar devrimci olan sınıfın hareketiyle bütünleşecektir.

IV

SANATLAR, KÜLTÜR VE BASIN ALANI

Tolstoy Üzerine

I

LEON TOLSTOY

Leon Tolstoy öldü. Onun sanatçı olarak dünya çapındaki önemi, düşünür ve vaiz olarak dünyaca bilinen ünü, bunların her biri, Rus Devrimi'nin evrensel önemini kendine göre dile getirir.

Leon Tolstoy toprak köleliği devrinden beri büyük bir yazar olarak tanıtmıştır kendisini. Yarım yüzyılı aşkın edebi uğraşısı boyunca kaleme aldığı birçok büyük eserde, özellikle, 1861'den sonra bile, yarı kölelik durumunda kalmış olan eski ve Devrim öncesi Rusya'sını, kırsal Rusya'yı toprak sahibinin ve köylünün Rusya'sını yansıtmıştır. Rus yaşamının bu tarihsel dönemini anlatırken, Tolstoy yazılarında ortaya o kadar çok geniş sorunu atmasını bilmiş, bir sanatçı güce erişmesini öylesine becermiştir ki, eserleri dünya edebiyatının başeserleri arasında yer almıştır. Toprak köleliği yıkılaşlarınca ezilen ülkelerden birindeki devrime hazırlanına dönemi, Tolstoy'un dâhiyane yansıtmaları sayesinde, tüm insanlığın sanat gelişiminde ileri doğru atılmış bir adımı olarak değerlendirilmiştir.

Sanatçı Tolstoy'u Rusya'da bile çok küçük bir azınlık tanıdı. Büyük eserlerinin gerçekten herkesin *malı olabilmesi için milyonlarca on milyonlarca insanı cahilliğe, sersemleşmeye, bir kürek mahkûmunun çalışmasına ve yoksulluğa tutsak eden toplum düzenine karşı mücadele vermek, hiç durmadan mücadele vermek gerekti; sosyalist devrim gerekti.*

Ve Tolstoy salece halk kitlelerinin, büyük toprak sahiplerinin ve kapitalistlerin boyunduruğunu kırmalarından sonra, yaratılacak olan insanca yaşama koşullarında her zaman okuyup değer verecekleri birtakım sanat eserlerini kaleme almakla kalmamıştır. Aynı zamanda, bugünkü düzen tarafından ezilen büyük halk yığınlarının anlayışını, dikkate değer bir güçle yansıtmasını bunların durumunu belgelemesini, kendiliğinden beliriveren protesto ve öfke duygularını anlatmasını da bilmiştir. Özellikle 1861-1904 yılları arasında uzanan dönemde de yaşadığından ilk Rus Devrimi'nin bütün özel tarihsel niteliklerini, gücünü ve zaafını bir sanatçı, bir düşünür ve vaiz olarak olağanüstü bir özellikle canlandırmıştır eserlerinde.

Devrimimizin başlıca ayırt edici özelliklerinden biri, kapitalizmin bütün dünyada son derece yüksek, Rusya'da ise bir dereceye kadar yüksek bir gelişme aşamasına vardığı bir devirde burjuva köylü *devrimi olmasıdır. Bu devrim bir burjuva devrimi idi; çünkü acil görevi çarlık yönetimini, çarlık monarşisini devirmek, toprak ağalarının toprak mülkiyetini yıkmaktı. Ama burjuvazinin egemenliğine ilişilmiyecekti. Köylülük, özellikle, ne bu son görevin ne olduğunu, ne de bu görevin mücadelenin en yakın ve en güncel amaçlarından nerede farklılaştığını anlamıştı. Bu devrim bir burjuva köylü devrimi idi; çünkü, nesnel koşullar köylülerin temel yaşama koşullarını değiştirmeyi, o köhne feodal toprak mülkiyeti biçimini yıkmayı, kapitalizmin önündeki engelleri kaldırmayı öngörüyordu. Nesnel koşullar köylü kitlelerini az çok bağımsız bir tarihsel eylem sahasına itti.*

Tolstoy'un eserlerinde asıl köylü kitle hareketinin gücü ve zayıflığı, kudreti ve darlığı yansıtılmıştır. Onun devlet ve resmi kiliseye karşı coşkun, tutkulu, hattâ bazan giderek acımasızca sertleşen protestosu ilkel köylü demokrasisinin duygularının anlatımıdır. Yüzyıllarca süren toprak köleliği, yönetimdeki keyfilik ve yönetimin soygunculuğu, kilisenin düzenbazlığı, her türlü yalan ve dolandırıcılık bu köylü demokrasisinin bağrındaki öfke ve nefreti giderek artırmıştır. Tolstoy'un özel toprak mülkiyetini uzlaşmazcasına reddedişi, toprak ağalarının, hükümdarın ve «hassa» ayrıcalıklarının eski feodal toprak mülkiyeti, ülkenin gelişmesinin önüne

dikilen katlanılmaz bir engel olduğu bir aşamada beliren köylü antagonizmini dile getirir. Bir başka deyimle Tolstoy'un özel toprak mülkiyetine karşı çıkışı, bu mülkiyetin kaçınılmaz olarak kesinkes ve acımasızca yıkılması gerektiğinde, işte o tarihsel anda köylü kitlesinde beliren antagonizmi yansıtmaktadır. Kapitalizmi —bağrından kopup gelen bir duygu ve yaman bir öfke ile— hiç durmadan eleştirmesi, şehirden ya da yabancı ülkelerden gelerek kırsal yaşamın bütün «temelleri»ni yıkan, bir benzerine daha rastlanmayan bir yıkımı, yoksulluğu, açlıktan ölmeyi, vahşeti, fuhşu, firengiyi, «ilkel birikim dönemi»nin, Bay Kupon tarafından kotarılan en gelişmiş soygunculuk yöntemlerinin Rusya'ya iletilmesiyle yüz kere daha ağırlaşmış olan, tüm afetlerini getiren o yeni, gözle görülmez ve akıl almaz düşmanın kendi üzerine doğru yürüdüğünü gören ataerkil köylünün bütün dehşetini dile getirmektedir.

Ancak bu ateşli protestocu, bu tutkulu suçlayıcı, bu büyük eleştirici, eserlerinde aynı zamanda Rusya üzerine çöken bunalımın nedenleri ve bu bunalımdan kurtulmanın yöntemleri hakkında Avrupa'ya özgü anlayışta olan bir yazara değil de daha çok ataerkil, saf bir köylüye yaraşan bir anlayışsızlığı da simgelemiştir. Feodal ve polis devletine karşı, monarşiye karşı mücadele, Tolstoy da siyaseti inkâra indirgenmiş, onu «kötülüğe karşı direnmeme»yi öğretmeye itmiş, sonunda da yazarın 1905-1907 arasındaki devrimci kitle mücadelesinden tamamen kopmasına yol açmıştır. Resmi kiliseye karşı açtığı mücadelede yeni, arınmış bir din yani ezilen halk kitleleri için kullanılacak arınmış yeni bir zehir kendisine yol göstermiştir. Özel toprak mülkiyetinin inkârı, Tolstoy'u bütün mücadeleyi gerçek düşmana, yani ağaların özel toprak mülkiyetine ve bu mülkiyetin siyasal yürütme aracı olan monarşiye karşı yoğunlaştırmaya değil de, düşsel, belirsiz ve güçsüz yakınmalarda bulunmaya itmiştir. Kapitalizmi ve kapitalizmin halk kitlelerine getirdiği büyük olumsuzlukları suçlama, uluslararası sosyalist proletaryanın sürdürdüğü dünyayı kalma mücadelesi karşısında bütünüyle umursamaz bir tavırla atbaşı gitmektedir.

Tolstoy'un görüşlerindeki çelişkiler tamamiyle kendi kişisel düşünüşünün çelişkileri değildir. Bunlar, toplumsal koşul ve etkilerin, reform sonrası ancak devrim öncesi dönemin Rus toplumundaki çeşitli sınıf ve tabakaların ruhsal durumlarını belirleyen, son derece karmaşık ve çelişkili tarihsel geleneklerin yansısıdır.

Bu bakımdan Tolstoy hakkında bu çelişkileri ilk olarak düzenleme içinde, devrim sırasında siyasal rolü ve mücadelesi ile halkın özgürlüğü ve sömürülen kitlelerin kurtarılması için girişilen kavgada önderliğe yaraştığını, demokrasi davasına sarsılmaz bağlarla bağlı olduğunu, burjuva demokrasisinin (köylü demokrasisi de dahil buna) sınırlılığına ve tutarsızlığına karşı mücadele yeteneğini belgelemiş olan sınıfın görüş açısından değerlendirmeye gidildiğinde doğru bir yargıya varılabilir sadece. Bu yargı ancak ve ancak Sosyal-Demokrat Proletarya'nın görüş açısından kalkarak verilebilir.

Hükümet gazetelerinin Tolstoy hakkında vardıkları yargıya bakın. Hem «büyük yazar»a karşı saygılı olacaklarına dair güvence vererek, hem de «ruhani» meclisi savunarak sahte gözyaşları akıtıyorlar. Din adamları Tolstoy'un «pişmanlık getirdiğini» söyleyip, halkı aldatmak için can çekişmekte olan hastanın ölüm döşeğine alelacele birkaç papaz yollamakla çirkin, çok iğrenç bir harekette bulundular. Ruhani meclis Tolstoy'u aforoz etmişti. İyi ya. Halk Yüz-Kara'ların toplu Yahudi katliamlarını ve diğer marifetlerini kışkırtan o korkunç engizisyoncu İsa kılığındaki jandarmalarla, cüppeli memurlarla hesaplaştığı gün ruhani meclisinin bu davranışı da hesaba katılacaktır.

Liberal gazetelerin Tolstoy üzerine verdikleri yargıya bakın: «Uygar insanlığın sesi», «tüm dünyanın yankısı», «hakikatin, iyinin düşünceleri», vb. hakkındaki o içi boş kalıplarla, o liberal bayağılıklarla, o bilimsel sözlerle işin içinden sıyrılıyorlar. Oysa Tolstoy, burjuva bilimin bütün bunlar yüzünden —ve haklı olarak— son derece güçlü bir biçimde yermişti. Tolstoy'un devlet, kilise, özel toprak mülkiyeti, kapitalizm ile ilişkili düşünceleri hakkında kendi görüş açılarını açıkça ve içtenlikle yansıtamıyorlar. Onların bunu yapmalarına engel olan sansür değildir. Tersine, sansür bu güç işin içinden sıyrılmalarına izin veriyor. Görüşlerini açıkça ve içtenlikle dile getiremiyorlar, çünkü Tolstoy tarafından yapılan eleştiride söylenmiş her söz burjuva liberalizmine atılmış bir tokattır; çünkü zamanımızın en acıklı, en ıstıraplı sorunlarını amansız bir sertlikle, açıkyüreklilikle, cesaretle dilegetiriş, liberal (ve popülist liberal) basınımızın kaçamaklı «uygar» yalanlarına, düşünsel kaypaklıklarına, basmakalıp cümlelerine indirilmiş bir yumruktur. Liberaller hem Tolstoy'u tutup ruhani meclise ateş püskürüyorlar, hem de aynı zamanda Vekhi adlı derginin sorumlularından yana çıkıyorlar. Onlara göre bu sonuncularla «tartışılabilir». Ancak aynı parti içinde «uyuşmalıdır.» Edebi ve siyasal sahada birlikte çalışılmalıdır. Antoni Volinski'nin Vekhi'cilerle sarmaş dolaş olması bundandır.

Liberaller Tolstoy'un «büyük bir bilinç» olduğunu ileri sürerler. Novoye Vremya gazetesinin ve diğer bütün benzerlerinin ağızlarından hiç düşürmedikleri boş bir cümle değilmi bu? Tolstoy tarafından gündeme getirilen somut demokrasi ve sosyalizm sorunlarını hasıraltı etme yolu değil mi bu? Tolstoy da aklı değil de önyargıları, geleceğe değil de, geçmişe özgü olanı, her türlü sınıfsal egemenliğe şiddetle karşı çıkmayı değil de, siyaseti inkârı ve kendini manevi açıdan yetkinleştirmeye özgü olanı öne çıkarmak değil mi bu?

Tolstoy öldü, güçsüzlüğü ve zayıflığı felsefede dile getirilen, dâhi sanatçının eserlerinde yansıyan Rusya, devrim öncesi Rusya'sı, geçmişin karanlıklarına gömüldü, gitti. Ancak Tolstoy'un bıraktığı mirasta geçmişin karanlıkları içine gömülüp gitmeyen, geleceğe özgü olan unsurlar da vardır. Rus proletaryası bu mirası kabullenmekte ve incelemektedir; Rus işçi sınıfı, Tolstoy'un devleti, kiliseyi, özel toprak mülkiyetini eleştirmesindeki anlamı emekçi ve sömürülen halk kitlelerine anlatacaktır. Ancak bunu, halk kitleleri kendilerini yetkinleştirmekle ve tanrının buyurduğu bir yaşamın peşinde koşup yakınmakla yetinsinler diye değil, halk kitleleri 1905'de kaldırılmasına hafiften girişilen ve yok edilmesi zorunlu olan çarlık monarşisine ve toprak mülkiyetine yeni bir darbe indirmek üzere ayaklansınlar diye yapacaktır; Rus işçi sınıfı halk yığınlarına kapitalizmin Tolstoy tarafından yapılan eleştirisini yansıtacaktır. Ve halk kitleleri sermayeyi ve paranın gücünü lânetlemekle yetinsinler diye değil, yaşamlarının ve mücadelelerinin her adımında kapitalizmin teknolojik ve toplumsal kazançlarına dayanmayı öğrensinler diye, kapitalizmin yerine, halkın yoksulluk

içinde yüzmediği, insanın insan tarafından sömürülmediği yeni bir toplum yaratacak olan milyonlarca sosyalist savaşçı tek bir ordu halinde kaynaşmasını öğrensin diye yapacaktır bunu.

II

LEON TOLSTOY VE ÇAĞDAŞ İŞÇİ HAREKETİ

Rus işçileri Rusya'nın hemen bütün büyük şehirlerinde, Leon Tolstoy'un ölümü üzerine tepki gösterdiler. Ve son derece önemli birtakım sanat eserleri sayesinde dünyanın büyük yazarları arasında yer alan sanatçı hakkındaki, günümüzün siyasal ve toplumsal düzeninin belli başlı görünümlerine ilişkin birçok sorununu içtenlikle ve inanarak, olağanüstü bir güçlü ortaya koyan düşünür hakkındaki tutumlarını şu ya da bu biçimde belirttiler. Bu tutum, anlatımını genel olarak III. meclisteki işçi milletvekilleri tarafından çekilen ve gazetelerde de yayımlanan telgrafta buldu.

Leon Tolstoy edebi çalışmalarına toprak köleliği döneminde, ancak bu düzenin açıkça son günlerini yaşadığı bir sırada başladı. Tolstoy'un başlıca etkinliği Rus tarihinin iki dönüm noktasını oluşturan 1861 ve 1905 dönemini içerir. Bu dönem boyunca toprak köleliğinin izleri, dolaysız kalıntıları ülkenin tüm iktisadi (özellikle de tarımsal) ve siyasal yaşamına derinlemesine kök salıyordu. Bu dönem aynı zamanda kapitalizmin tabandan hızla geliştiği tepeden de yerleştirilmeye çalışıldığı bir dönemdir.

Toprak köleliği döneminden arta kalanlar nerede belli ediyordu kendini? Her şeyden önce ve açıkça şu noktada: Özünde bir tarım ülkesi olan Rusya'da tarım, o sıralar, iflâs etmiş, yoksullaşmış köylülerin elinde bulunuyordu. Bu köylüler, 1861'de toprak sahiplerinin yararına kuşa çevrilen ve toprak köleliği devrinden kalma küçük toprak parçaları üzerinde eskimiş, ilkel-biçme yöntemleri kullanıyorlardı. Diğer yandan tarım, orta Rusya'daki toprakları «otrezki», ot biçme, yalaktan hayvan sulama, vb. hakkı karşılığında, köylüyü, köylü sabanını, ve köylü beygirini çalıştırarak ekip biçen toprak ağalarının elindeydi. temelde, toprak köleliği döneminin eski iktisadî sistemiydi bu. Sözkonusu dönem boyunca Rusya'nın siyasal düzenine de tamamen toprak köleliği anlayışı egemendi. Bunu, 1995'de ilk kez değiştirilmesine girişilen devlet örgütünün bu girişimlerden önceki örgüt biçiminden, soylu toprak sahiplerinin kamu işlerinde ağır basan bir etkinin sahibi olmalarından, en çok toprak soyluları arasından seçilmiş olan —özellikle yüksek görevli —memurların her şeyi yapabilme gücüne sahip olmalarından anlıyoruz.

Bu atacrkil eski Rusya 1861'den sonra, dünya kapitalizminin etkisiyle hızla çözülmeye başladı. Aç kalan, kırıp geçirilen, iflâs eden köylüler, hiç görülmedik bir biçimde toprağı terk ederek şehirlere doğru kaçıyorlardı. İflâs etmiş köylülerin bu «ucuz el-emeği» sayesinde hızla demiryolları, fabrikalar ve işletmeler yapılıyordu. Rusya'da büyük finans-kapital, büyük ticaret ve büyük sanayi gelişiyordu.

Sanatçı Tolstoy'un eserlerinde ve düşünür Tolstoy'un görüşlerinde yansıyan, eski Rusya'nın bütün eski «temelleri»nde görülen bu hızlı yorucu ve şiddetli değişimdir.

Tolstoy, Rusya'nın kırsal kesimlerini, toprak sahibinin ve köylünün yaşamını çok iyi bilirdi. Dünyanın edebi şaheserleri arasında yer almış olan eserlerinde bu yaşamdan görüntüler sergilemiştir. Kırsal Rusya'nın bütün «eski temelleri»nde oluşan şiddetli değişim yazarın dikkatini çekmiş, çevresinde gelişen olaylar karşısında ilgisini derinleştirmiş, sözkonusu süreç O'nun bütün dünya görüşünde bir değişime yol açmıştır. Toltoy doğma büyüme Rus yüksek toprak soylularındandı. Bu ortamda egemen olan bütün düşünce biçimleriyle ilişkilerini koparttı ve son eserlerinde halk kitlelerinin köleleştirilmesi ve yoksulluğu üstüne, genel olarak, köylülerin ve küçük toprak sahiplerinin iflâsı üstüne, bütün çağdaş yaşamın, yukarıdan aşağı, iyice içine işlemiş bulunan zorbalık ve ikiyüzlülük üstüne kurulmuş olan güncel siyasal, dinsel, toplumsal ve iktisadi düzene karşı şiddetli bir eleştiri yöneltti.

Tolstoy'un eleştirisi yeni değildir. Rus edebiyatında olduğu gibi Avrupa edebiyatında da emekçilerin yanında yer alanların uzun süreden beri kendisinden önce, dile getirdiklerinin dışında yeni bir şey söylememiştir. Ama Tolstoy'un eleştirisinin özgünlüğü ve tarihsel önemi, belirtilen dönemde büyük halk yığınlarında ve özellikle kırsal, köylü Rusya'sında meydana gelen anlayış değişikliğini ancak deha sahibi sanatçıların becerebilecekleri bir güçle yansıtmasından doğar. Çünkü güncel düzenin Tolstoy tarafından yapılan eleştirisi, çağdaş işçi hareketinin temsilcileri tarafından sözü edilen düzene yöneltilen eleştiriden, Tolstoy'un ataerkil saf köylünün yanında yer alması, Tolstoy'un eleştiri ve öğretisine bu köylünün ruhsal durumunu aktarması yönünden farklılık gösterir. Eğer Tolstoy'un eleştirisi böylesine bir duygu gücü ile, böylesine bir tutku ile belirginleşiyorsa, eğer bu eleştiri «temele kadar inmek» halk kitlelerinin uğradığı yıkımların hakiki nedenlerini bulmak konusunda böylesine inandırıcı, yeni, içten ve gözüpekse, bu sözkonusu eleştirinin toprak köleliğinden kurtulan, özgürlüğe kavuşan ve bu özgürlüğün yeni dehşetler, yıkım, açlıktan ölme, şehirlerin «itrovskiler»i arasında evsiz barksız yaşama, vb. anlamına geldiğini anlayan milyonlarca köylünün düşüncelerinde oluşan değişikliği doğrudan doğruya yansıtmasından ileri gelmektedir. Bu köylülerin saflıklarını, siyasetten uzaklaşmalarını, mistiklerini, dünyadan kaçma isteklerini, «kötülüğe karşı direnmeyiş»lerini, kapitalizmi ve «paranın iktidarı»nı güçsüzcesine lânetlemelerini Tolstoy kendisi de öğretilerine koyarak bunların ruhsal durumlarını gerçeğe uygun bir biçimde yansıtmış oluyor. Tolstoy'un öğretisinde eriyip kaynaşmış olan unsur, işte bu milyonlarca köylünün protestosu ve umutsuzluğudur.

Çağdaş işçi hareketinin temsilcileri de kendileri için protesto edilecek bir konu bulunduğunu kabulleniyorlar, ancak umutsuzluğa kapılmak için hiç bir neden görmüyorlar. Umutsuzluk can çekişen sınıflara özgüdür. Oysa ücretli işçi sınıfı tüm kapitalist toplumlarda, başka yerlerde olduğu gibi, Rusya'da da önüne geçilmez bir biçimde büyümekte, gelişmekte ve güçlenmektedir. Umutsuzluk kötülüğün nedenlerini anlamıyanlara, çıkaryolu göremiyenlere, mücadele yeteneğinden yoksun olanlara özgüdür. Çağdaş sanayi proletaryası ise o sınıflardan değildir..

III

TOLSTOY VE İŞÇİ SINIFININ MÜCADELESİ

Tolstoy egemen sınıfları olağanüstü bir güç ve içtenlikle yermiş; günümüzün toplumunun ayakta durmasına yardım eden kilise, adalet, militarizm, «yasal» evlilik, burjuva bilimi gibi tüm kurumların iç yalanını çarpıcı bir biçimde belgelemiş-

tir. Böyle olmakla birlikte, Tolstoy'un öğretisi, yaşamla, emekle ve bugünkü düzenin mezar kazıcısı durumunda bulunan işçi sınıfının mücadelesiyle tam bir uyuşmazlık halindedir. Peki ama, Leon Tolstoy'un öğütlerinin yansıttığı görüş hangi görüştür? Bugünkü yaşamın efendilerinden ötedenberi nefret eden, ancak, bu efendilere karşı girişilecek bilinçli ve tutarlı mücadeleye, sonuna kadar ve amansızca sürdürülecek kavgaya henüz ulaşmamış olan o Rus halk yığınları, o milyonlarca insan Tolstoy'un ağzı ile konuşuyorlardı.

Büyük Rus devriminin tarihi ve ulaştığı sonuç bilinçli sosyalist işçi sınıfı ile düzenin kararlı savunucuları arasında bulunan kitlenin ne gibi bir nitelik taşıdığını açıkça göstermiştir. Bu kitle —özellikle köylülük— eski koşullara karşı beslediği nefretin ne kadar büyük olduğunu, bugünkü düzenin ağırlığını nasıl duyduğunu, bundan kurtulup daha iyi bir yaşama kavuşmak isteğinin ne kadar sınırsız olduğunu göstermiştir.

Bu kitle, aynı zamanda, duyduğu kinde yeterince bilinçli, verdiği mücadelede de pek tutarlı olmadığını, daha iyi bir yaşam uğruna giriştiği kavgasında çok sınırlı kaldığını yine bu devrim sırasında kanıtlamıştır.

En derin katmanlarına varıncaya kadar, kaynaşmakta olan geniş halk yığınları hem bütün güçsüzlükleri, hem de bütün kudretiyle Tolstoy'un öğretisinde yansımıştır.

Rus işçi sınıfı Leon Tolstoy'un eserlerini incelemekle, nasıl kendi düşmanlarını daha iyi tanımasını öğreniyorsa, tüm Rus halkı da kurtuluş kavgasını sonuna kadar götürmesine engel olan öz güçsüzlüğünün nerden ileri geldiğini öğrenmek zorundadır. İleriye doğru atılımlar yapabilmek için bunu anlamak gerekir.

Bu ileri doğru yürüyüş, Tolstoy'un eserlerini incelemekle, nasıl kendi düşmanlarını daha iyi tanımasını öğreniyorsa, tüm Rus halkı da kurtuluş kavgasını sonuna kadar götürmesine engel olan kendi öz güçsüzlüğünün nerden ileri geldiğini öğrenmek zorundadır. İleriye doğru atılımlar yapabilmek için bunu anlamak gerekir.

Bu ileri doğru yürüyüş, Tolstoy'un «evrensel bilinç,» «yaşamın ustası» olduğu yargısına varanların tümü tarafından kösteklenmiştir. Tolstoy öğretisinin devrime karşı olan yönünü kullanmak isteyen liberallerin bilerek yaydıkları bir yalandır bu. Tolstoy hakkındaki bu «yaşamın ustası» yalanını, liberallerden sonra birkaç eski sosyal-demokrat da tekrarlayıp durmaktadırlar.

Rus halkı kurtuluşa, ancak ve ancak, daha iyi bir yaşam için kavga vermeyi Tolstoy'un yanında değil, oynadığı rol Tolstoy tarafından anlaşılmayan ve Tolstoy'un nefret ettiği eski dünyayı yıkma yeteneğinde olan o biricik sınıfın yanında, proletaryanın yanında öğrenmesinin gerekliliğini anlayacağı zaman kavuşacaktır.

IV

LEON TOLSTOY VE DÖNEMİ

Leon Tolstoy'un yaşadığı ve öğretisinde olduğu gibi, olağanüstü değerdeki eserlerinde de dikkate değer bir özellikle yansıyan dönem 1861-1905 yılları arasında uzanır. Tolstoy'un edebi etkinliği hiç kuşkusuz ki, bu dönemin başlangıcından önce başlamış, bu dönemin bitiminden sonra sonuçlanmıştır. Ancak Leon Tolstoy bir sanatçı ve düşünür olarak asıl bu yıllar süresinde kesinlikle oluşmuştur. Tolstoy'un eseri ile Tolstoy'culuğun bütün ayırdedici özelliklerine can katan da bu dönemin geçici bir devre niteliği taşıması olmuştur.

Bu yarım yüzyıl boyunca Rus tarihinin dönem noktasının nelerden oluştuğunu Leon Tolstoy Anna Karenina'da C. Levin'in ağzından büyük bir açıklıkla yansıtmıştır.

«...Levin verim üzerine, işçi tutma, vb, üzerine yapılan konuşmaların önceleri kendisine çok bayağı göründüğü halde, ...şimdi bunların tek önemli konu olma özelliğini taşıdığını biliyordu. Şöyle diyordu kendi kendine: «bunun toprak köleliği devrinde ya da İngiltere'de önemi yoktu belki. Her iki durumda da koşullar belirlenmişti; ancak şimdi bizde her şey altüst oldu. İş bunu düzeltmekte. Bu koşulların ne şekilde oluşacağını bilme sorunu, Rusya'nın tek önemli sorunu.» (Tolstoy, Eserler, c. X, s. 137.)

«Şimdi bizde her şey altüst oldu. İş bunu düzeltmekte.» Gerçekten de 1861-1905 yılları arasında uzanan devri tanımlamak için bundan daha uygun bir özelik bulabilmek güçtür. Neyin «altüst olduğunu» her Rus gayet iyi bilmektedir, ya da bu en azından kendisine hiç de yabancı değildir. Bu, duruma uygun düşen toprak köleliği ve bütün «eski düzen»di. «Düzeltilmesi gerekenin» ne olduğunu halk yığınlarının büyük çoğunluğu bilmiyordu. Bu, onlar için yabancı, anlaşılmaz bir unsurdu. «İşlere bir çeki düzen veren» bu burjuva düzeni Tolstoy'un gözüne belirsizce bir biçimde bir umacı olarak görünüyordu. İngiltere idi bu umacı. Evet, İngiltere bir umacı biçiminde görünüyordu Tolstoy'a. Çünkü bu «İngiltere»deki toplumsal düzenin belli başlı özelliklerini, bu düzenle sermayenin egemenliği arasındaki bağı, paranın işlevini, değişimlerin belirmesi ve gelişmesini aydınlatma doğrultusundaki her türlü girişimi ilke olarak reddetmektedir Tolstoy. O da aynı popülistler gibi, Rusya'da «kendine çeki düzen verenin burjuva düzeninden başka bir şey olmadığını görmek istemiyor. Bu gerçeğe gözlerini yumuyor, düşünmek istemiyor bunu.

1861'den 1905'e kadar uzanan dönem için (günümüz için de) Rusya'daki tüm toplumsal ve siyasal etkinliğin acil görevleri açısından «biricik önemli sorun» olmasa bile, en önemli sorunlardan biri, bu düzenin, «İngiltere»de, Almanya'da, Amerika'da, Fransa'da, vb. son derece değişik biçimler alan bu burjuva düzeninin, «kendine nasıl çeki düzen verdiği»ni bilmektir. Sorunu, tarihsel planda böylesine özlü ve somut bir biçimde gündeme getirmek Tolstoy'a ters gelen bir tavırdır. O soyut bir biçimde akıl yürütmekte, sadece ahlâkın «sonsuz» ilkeleri, dinin sonsuz hakikatleri görüşünü kabullenmekte, ama bu görüş açısının («altüst olmuş») toprak köleliği düzeninin, Doğulu halkların içinde bulundukları yaşam biçiminin ideolojik bir yansın olduğunun bilincine varamamaktadır.

1857'de yazılan Lucarne'de Tolstoy, «uygarlığa» bir nimet gözüyle bakmanın, «insan doğasının zevk aldığı ilkel, içgüdüsel, mutlu iyilik eğilimlerini yıkan» «hayali bir kavramı» yüceltmek olduğunu ileri sürüyor. «Bizim yanılmaz olan yalnızca bir, sadece tek bir rehberimiz var, o da içimizdeki Evrensel Ruh'tur» diye haykırıyor Tolstoy. (Eserler, c. II, s. 125.)

1900 yılında kaleme aldığı zamanımızın köleliği adlı yazısında, Tolstoy, bu Evrensel Ruh'a daha da coşkuyla çağrıda bulunarak, iktisadın «sahte bir bilim» olduğunu, çünkü «tüm evrendeki insanların bütün bir tarihsel dönem sürecindeki durumunu örnek alacak yer-

de,» «tamamen istisnai bir durumu olan küçük İngiltere»yi «örnek» olarak aldığını belirtiyor. Bu «tüm evren»in ne olduğunu «öğrenimin evrimi ve tanımı» (1862) adlı makalesi gösteriyor bize. İlerleme «insanlığın genel yasası» olacaktır diyen «tarihçilerin» tezini «Doğu diye adlandırılması uygun olan ne varsa» hepsine dayanarak, çürütüyor yazarımız (c. IV, s. 162). «Doğunun durağan halklarının bize kanıtladığı gibi evrimin insanlıktan önce bir genel yasası yoktur» diye vurguluyor Tolstoy.

Tolstoy'culuğun gerçek tarihsel içeriği ile temsil ettiği, işte asıl Doğulu, Asya'ya özgü sistemin ideolojisidir. Tolstoy'cu öğretideki keşişlikte, kötülüğe şiddet kullanarak karşı koymama da, kötümserlikle dolu çizgiler de, «her şey yokluktur, her şey maddi yokluktur» (Yaşamın Anlamına Dair, s. 52) anlayışı da, «her şeyin esası olan» «Ruh»a karşı duyulan inanç da —ki bu açıdan insan, «ruhunun kurtuluşu işiyle görevlendirilmiş bir işçiden» başka bir şey değildir— hep bu ideolojiden kaynaklanır. Kröyçer Sonat adlı eserinde: «kadınların kurtuluşu üniversitelerde ya da parlamentolarda değil, yatak odalarında olur» derken 1862 tarihli bir makalesinde «üniversitelerin, sadece, yaşamda yerlerini bulamıyan, eski ortamlarından boşu boşuna çekilip alınmış, cılız ve hastalıklı, halkın işine yaramıyan liberaller yetiştirdiğini» (c. IV. s. 136-137) yazarken Tolstoy, özünde, bu ideolojiye sadık kalmaktadır.

Eski düzen, bütünüyle «altüst» olduğunda ve bu eski düzen zamanında yetişen ve ana sütü ile beraber bu düzenin ilkelerini, alışkanlıklarını, geleneklerini, inançlarını da emmiş bulunan kitlenin, «kendine çeki düzen veren» yeni koşulların ne olduğunu kavrayamadığı bir anda; bu kitlenin yeni düzene hangi toplumsal güçlerin «çeki düzen verdiğini» ve toplumu «şiddetli dönüşüm» dönemlerine özgü sayısız belâlardan hangi toplumsal güçlerin ve nasıl kurtarma yeteneğinde olduğunu ne gördüğü ne görebildiği bir sırada ortaya kaçınılmaz bir biçimde kötümserlikten, şiddete karşı cephe alan bir anlayıştan, «Ruh»a çağrıda bulunmaktan oluşan bir ideoloji çıkmaktadır.

1862-1904 yılları arasında uzanan dönem, Rusya'da şiddetli bir dönüşümün görülendiği bir dönemdi: olayların eski akışı bir daha gelmemek üzere yitip gitmişti. Yeni düzen ise ancak çeki düzen vermişti kendine. Oysa bu dönüşümü yapan toplumsal güçler kendilerini ulusal genişlikte, ilk kez 1905'de çeşitli alanlardaki açık kitle eylemleriyle göstermişlerdi. Rusya'daki 1905 olaylarını, Tolstoy'un 1862'de «durağan» olduklarına değindiği o «Doğu» devletlerinde patlıyan buna benzer bir dizi olay izledi. 1905 yılı «Doğulu» durağanlığın bitiminin başlangıcını işaretler. İşte bu nedenden ötürüdür ki, 1905 yılı, Tolstoy'culuğa tarihsel bir son, Tolstoy öğretisini ne kişisel bir olgu ne geçici bir heves ve ne de bir özgürlük isteği olarak değil de, özünde milyonlarca insanın belirli bir zaman aralığında içinde bulundukları yaşama koşullarının ideolojisi olarak doğuran bütün bir tarihsel döneme son vermiştir.

Tolstoy'un öğretisi kesinkes ütopik olduğu gibi içeriği ile de sözcüğün en özlü ve derin anlamıyla gericidir. Ancak bundan, hiç de, bu öğretinin sosyalist olmadığı, ilerici sınıfların eğitimi için değerli veriler sağlamaya yönelik birçok eleştiri unsurunu içermediği sonucu çıkmaz.

Sosyalizmin çeşitli türleri var. Üretim biçiminin kapitalist olduğu tüm ülkelerde, bir burjuvazinin yerini alacak sınıfın ideolojisini yansıtan bir sosyalizm vardır, bir de yeri burjuvazi tarafından alınan sınıfların ideolojisine uygun düşen bir sosyalizm vardır. Örneğin feodalite sosyalizmi bu son kategori safında yer almaktadır ve bu tür bir sosyalizmin yapısı ile diğer sosyalizm türlerini Marx tanımlıyalı altmış yıldan fazla bir zaman olmuştur.

Diğer bir nokta, eleştirel unsurlar aynen birçok ütopik sistemin eleştirileri gibi Tolstoy'un ütopik öğretisine özgüdür. Ancak Marx'ın: ütopik sosyalizmde eleştiri unsurlarının önemi «tarihsel gelişimin ters doğrultusundadır» yolundaki anlamlı uyarısını unutmamalı. Yeni Rusya'yı «düzenleyen» ve güncel toplumsal kötülüklerden kurtulmanın olanaklarını getiren toplumsal güçlerin etkinliği geliştikçe ve belirginleştikçe, eleştirici ve ütopik sosyalizm de «bütün uygulamalı değerini ve bütün kuramsal haklılığını o ölçüde yitirir.»

Tolstoy'culuğun gerici ve ütopik özelliklerine karşın, Tolstoy öğretisinin eleştiri unsurları, yirmibeş yıl önce, uygulamada halkın çeşitli katmanlarına yararlı olabilmiştir. Son on yılda örneğin, bu sözkonusu olamazdı; çünkü tarihsel gelişim 1880 yılından XIX. yüzyılın sonuna kadar ileri doğru büyük bir adım attı. Yukarıda değinilen bir dizi olay günümüzde «Doğulu» durağanlığına son verdikten sonra Vekhi dergisinin bilinçli gerici —sınıf sözcüğünün dar anlamında, bir sınıfın bencil çıkarları anlamında gerici olan— düşünceleri liberal burjuvaziyi sardıktan, «tasfiyeci» akımı doğurduktan sonra, Tolstoy öğretisini ülküleştirmek, O'nun «kötülüğe şiddet kullanarak karşı koymama» anlayışını, «Ruh»a başvurmalarını, «kendini manevi açıdan yetkinleştirme» çağrılarını, «bilinç» ve evrensel «aşk» öğretisini, keşişlik ve çilecilik vaazlarını haklı göstermek ya da yumuşatmak yolundaki her girişim artık günümüzde doğrudan doğruya ve son derece zararlıdır.

Türkçesi : Bülent ARIBAŞ

HERZEN'İN ANISINA

Herzen doğalı yüz yıl oluyor. Bütün liberal Rusya bu yazarı anmaktadır: Ancak liberal Rusya sosyalizmin en ciddi sorunlarını büyük bir dikkatle hasıraltı ediyor. Devrimci Herzen'i liberal Herzen'den ayıran özelliği özenle gizliyor. Sağ basın da söz ediyor Herzen'den; ancak Herzen'in yaşamının son günlerinde devrimi reddettiğini ileri sürerek yalan söylüyor. Bu yazar hakkında dış ülkelerde verilen liberal ve popülist söylevlere gelince, bunlar laf ebeliğinden başka bir şey değildir.

İşçi partisi Herzen'in anısına saygı göstermeyi kendine bir borç bilmektedir. Bu, yazarın anısını bayağı bir şekilde yüceltmek için değil, kendisine düşen görevlerin neler olduğunu anlamak, Rus devriminin hazırlanmasında hatırı sayılır bir rol oynayan yazarın tarihteki gerçek yerinin ne olduğunun bilincine varmak içindir.

Herzen, XIX. yüzyılın ilk yarısında yaşamış devrimciler kuşağındandır. Soylular arasından, toprak beyleri arasından gelmedir. Soylular Biron ve Arakçeyef Rusya'sına hem pek çok «sarhoş subaylar, palavracılar, kumarbazlar, panayır kahramanları, seyisler, savaşçılar, kırbaçla adam dövenler, harem sahipleri», hem de iyi yürekli Manilofl ar vermiştir. «Ve bunların arasından, diyor Herzen, Romulüs ve Romus gibi vahşi hayvan sütüyle beslenmiş bir avuç kahraman insan,

bir avuç 14 Aralık kahramanı yetişti... Bunlar özel soydan birer yiğit, tepeden tırnağa çelik kuşanmış birtakım Şövalyelerdi. Geniş bir kuşağa yeni bir yaşam kazandırmak, cellatlar ve uşaklar ortamında doğan çocukları arınmış kılmak uğrunda ölümü bile göze almış kahraman savaşçılardı bunlar.»

Herzen işte bu çocuklardandı. Aralık'çıların (Decembristes) başkaldırısı onu uyandırmış, ve «arıtmıştı». Herzen 1840-1850 yıllarının feodal Rusya'sında yaşadığı dönemin en büyük düşünürleri düzeyine çıkmayı bilmişti. Hegel'ci diyalektiği özümlemiş, bu diyalektiğin devrimin «cebir bilimi» olduğunu anlamıştır. Hegel'den daha ileri gitmiş Feuerbach'ı izliyerek materyalizme kadar varmıştı. Doğanın incelenmesi üstüne mektuplar'ın birincisi olup, 1844 yılında yazılan «ampirizm ve idealizm» başlıklı yazısı bir sürü ampirist doğa bilimcisini ve çağımızın birçok idealist ve yarı-idealist düşünürünü bugün bile düşünürü serer gözlerimizin önüne. Herzen, diyalektik materyalizme iyice yaklaşmış ve tarihsel materyalizmin eşiğine kadar gelip durmuştu.

Herzen'in, 1848 Devrimi'nin bozguna uğramasından sonra düşünsel iflâsa sürüklenmesine yol açan işte bu «duraklama»dır. Herzen daha önce Rusya'dan ayrılmış, 1848 Devrimi'ni yakından izlemişti. O sıralar demokrattı, devrimciydi, sosyalistti. Ancak onun «sosyalizm»i 1848'lere doğru birçok çeşidine rastlanan ve 1848 Haziran günlerinin kesin olarak silinip süpürdüğü burjuva ve küçük-burjuva sosyalizmi biçimlerinden biriydi. Özünde bu çizginin gerçek sosyalizmle bağdaşır bir yanı yoktu. O dönemlerdeki burjuva demokrasisinin ve hâlâ bu demokrasinin etkisi altında bulunan işçi sınıfının devrimci anlayışını yansıtan güzel bir cümleden, cömert bir düşten ibaretti bu sosyalizm.

Herzen'in düşünsel iflâsı, 1848 Devrimi'nden sonraki derin kuşkuculuğu (scepticisme) ve kötümserliği sosyalizm içindeki burjuva yanılsamalarının iflâsını belirledi. Herzen'in manevi dramı burjuva demokrasisindeki devrimci anlayışın (Avrupa'da) çoktan öldüğü, ama sosyalist işçi sınıfının devrimci anlayışının da henüz olgunlaşmadığı bu büyük tarihsel dönemin bir sonucu, bir yankısıydı. Bugün, karşı-devrimci anlayışlarını Herzen'in kuşkuculuğu hakkındaki birtakım yaldızlı cümleler altına gizleyen liberal Rus lâfebelerinin anlamadıkları şey işte budur. 1905 Rus devrimine ihanet eden, bir zamanlar övünçlü devrimci ünvanını taşımış olduklarını unutan bu lâfebeleri açısından kuşkuculuk, demokrasiden liberalizme, 1848'de işçileri kurşuna dizen, devrilmiş tahtları yeniden ayağa kaldıran, III. Napoleon'a alkış tutan ve Herzen'in sınıfsal özünü anlayamadığından ötürü lânetlediği o köle ruhlu, rezil, alçak ve canavar liberalizme geçişin bir biçimidir.

Herzen de kuşkuculuk, «sınıflar üstü» burjuva demokratlığı yanılsamalarından proletaryanın sınıf mücadelesine o kahırlı, o amansız, o yenilmek bilmez mücadeleye geçişin bir biçimidir. Bunun kanıtı da Herzen'in ölümünden bir yıl önce 1869'da yazdığı ve Bakunin'e yönelttiği eski bir dosta mektuplar başlığını taşıyan mektuplardır. Herzen anarşist Bakunin'le bağlarını koparmıştır. Herzen bu kopuşta, sınıfının zaferine güvence duyan proleterle, kurtuluşundan umut kesen küçük-burjuvanın görüşleri arasındaki uçurumu göreceği yerde, daha hâlâ, mücadele taktiği üstündeki düşünsel ayrılığını görmekteydi. Herzen, burada da, burjuva demokratik eski anlayışları yani sosyalizmin «propagandasının hem emekçiye, hem patrona, hem çiftçiye, hem de küçük-burjuvaya yöneltilmesi» gerektiği düşüncesini yeniden ele almaktadır. Ancak Bakunin'le bağlarını koparmakta Herzen bakışlarını liberalizme değil, Enternasyonal'e, Marx'ın yönettiği o Enternasyonal'e, proletaryanın «taburlarını toplamaya», çalışmadan yaşayanların dünyasını reddeden «işçi dünyası»nı bir araya getirmeye çalışan o Enternasyonal'e çevirmiştir.

1848 hareketinin, ve Marksizm öncesi bütün sosyalizm biçimlerinin bütünüyle burjuva-demokratik olan özünü anlamayan Herzen pek haklı olarak Rus devriminin burjuva yapısını haydi haydi anlayamazdı. Kendisi «Rus» sosyalizminin, «popülizminin» kurucusudur. Herzen, sosyalizmi, köylünün (kendisine bir avuç toprak verilecek köylünün) kurtuluşunda, toprağın ortak kullanımında ve köylünün «toprak sahibi olma hakkı» düşüncesinde görmüştür. Bu konu üzerine pek benimsediği düşüncesini birçok kez geliştirmiştir.

Aslına bakılacak olursa, zaten bütün Rus popülizminde hatta günümüz «sosyalist-devrimci»lerin modası geçmiş popülizminde de olduğu gibi Herzen'in öğretisinde sosyalizmin kırıntısı bile yoktur. Batıdaki 1848 sosyalizminin çeşitli biçimlerinde Rusya'daki burjuva köylü demokrasisinin devrimci anlayışını yansıtan aynı güzel cümleyi, aynı cömert düşü burada da görüyoruz. Köylüler, 1861'de toprağı hem de ucuz olarak elde ettikçe feodal ağaların kudreti giderek azalacak, kapitalizm de Rusya'da hızlı, geniş ve özgür bir biçimde gelişecektir. «Toprağa sahip olma hakkı» ve «toprağın eşit olarak bölünmesi» düşüncesi, toprak sahiplerinin iktidarının kökünden yıkılması, büyük feodal mülkiyetin tamamen ortadan kaldırılması için mücadele eden köylülerin eşitlikçi, devrimci eğilimlerinin yansıtılmasından başka bir şey değildir.

1905 devrimi bunu tamamen doğrulamıştır. Bir yandan işçi sınıfı Sosyal-Demokrat bir İşçi Partisi kurup, bağımsız bir güç olarak devrimci mücadelenin başına geçmiş, diğer yandan da büyük toprak mülkiyetinin (bütün biçimlerinin, bu arada toprak üzerindeki özel mülkiyetin) kaldırılması için mücadele veren devrimci köylüler («Trudovik»ler ve «köylü birlikleri») pek yerinde olarak birer patron gibi, birer küçük girişimci gibi savaşmışlardır.

Şu içinde bulunduğumuz anda, toprak sahibi olma hakkının, vb. «sosyalist niteliği» üzerinde yapılan bilimsel tartışmalar, Rus burjuva devriminde liberal burjuvazi ile devrimci köylülüğün çıkarlarını, diğer bir deyimle liberal eğilimle demokratik eğilimi, «uzlaştırıcı» (monarşist) eğilimle cumhuriyetçi eğilimi, birbirinden ayırmak gibi gerçekten ciddi ve önemli bir tarihsel sorunu hasıraltı etmekten ve kurartmaktan başka bir işe yaramamaktadır. Cümlelerin değil, olayların temeline inecek olursak, kuramların ve öğretilerin temeli olarak sınıf mücadelesini (tersini değil) alacak olursak görürüz ki, Herzen'in Kolokol dergisinde ortaya koyduğu sorun işte bu sorundur.

Herzen dış ülkelerde özgür bir Rus basını yarattı. İşte onu değerli kılan iş budur. Polyarnaya Zvezda Aralık'çıların (Decembristes) geleneğini yeniden ele alınış, Kolokol dergisi (1857-1867) ise köylülerin kurtuluşu için tüm güçüyle mücadele etmiş, o kölece suskunluğa bir son verilmiştir.

Ancak Herzen soylular, toprak beyleri ortamında yetişmişti. Herzen Rusya'yı 1847 yılında terket-

miş, devrimci halkı görmemişti. Bu bakımdan halka inanmamıştı. «Bu dünyanın büyüklerine» çağrıda bulunuşundaki o liberal ifade kaynağını buradan alır. Kolokol dergisinde cellat II. Alexandır'a yönelttiği ve bugün tiksintiyle okunan o tatlı dilli mektupları yazması da yine bu nedendendir. Halktan gelme yeni devrimciler kuşağını temsil eden Çernişevski, Dobrolyuboj, Serno-Solovyeviç, Herzen'i demokrasiden liberalizme gerilemekle yerdikleri zaman, yerden göğe kadar haklıydılar. Bununla beraber hakikati söylememiz gerekirse, demokratlıkla liberalizm arasındaki tüm kararsızlığına karşın demokratik yönün Herzen'de daha ağır bastığını belirtmemiz gerekir.

Bir zamanlar Kolokol dergisine liberal eğilimleri nedeniyle hayran olan ve liberal ahlâksızlığın en iğrenç tiplerinden birini oluşturan Kavelin. Anayasa'ya karşı çıktı. Devrimci kaynaşmaya (agitation) saldırdı, «şiddete» ve şiddete yapılan çağrılara karşı durdu, sabrı salık vermeye kalkıştı. Bunun üzerine, Herzen bu bilge liberalle bağlarını kopardı. Herzen O'nun «kendisini liberal gösteren hükümete gizli kılavuzluk hizmeti görmek için» yazılmış «zayıf, burjuvaca ve zararlı» yergisine şiddetle hücum etti. «Rus halkını bir ahmak, hükümeti de zeki bir varlık» gibi gösteren Kavelin'in siyasal-duygusal «vecizelerine» saldırdı. Kolokol dergisi «cenaze duası» başlıklı bir makale yayımladı: Dergi burada «kendini beğenmiş ve cılız düşünceleriyle çürümüş bir ağ ören profesörleri, sağlıklı gençliğin kendi hastalıklı düşüncelerine yakınlık göstermemelerini önceleri olumlu bulan sonra da bundan gocunan eski Profesörleri» yerdi. Kaveli sözü edilen profesörlerden birisinin de kendisi olduğunu hemen anladı.

Çernişevski tutuklandığında alçak liberal Kavelin şunları yazmıştı: «Tutuklamalar insanı isyan ettirecek ölçüde görünmüyor... Devrimci parti hükümeti devirmek için nasıl her yolu geçerli görüyorsa hükümet de kendişini birtakım yöntemlerle savunmayı doğru buluyor.» Herzen, Çernişevski davası konusunda yazdığı bir yazıda bu Kadet'i cevaplamış görünüyor: «Ve işte, şimdi birtakım sefiller. birtakım mıymıntı herifler, birtakım sümüklü böcekler çıkmış, bizi yöneten bu haydut ve düzenbaz çetesine dil uzatmamak gerektiğini iddia ediyorlar.»

Liberal Turgenyef II. Alexandır'a sadık bir uyruk olduğunu ve Polonya isyanını bastırırken yaralanan askerler için iki altın yardımda bulunduğunu bildiren bir mektup gönderince, Kolokol dergisi: «Kendisinin duyduğu vicdan azabından imparatorun haberi olmadığı için acı çekerek geceleri bir türlü uyuyamadığını Çar'a bir mektupla bildiren (erkek soyundan) ak saçlı kadın evliya Madeleine'den» söz etti. Turgenyef sözkonusu Madeleine'nin kendisi olduğunu hemen anladı.

Polonya'yı savunduğu için bütün Rus liberalleri çetesinin kendisinden uzaklaşmasına, bütün «kültürlü yüksek sosyete»nin Kolokol dergisine sırt dönmesine Herzen şaşmadı. Polonya'nın özgürlüğünü savunmayı ve II. Alexandır'ın yatıştırıcılarını, cellatlarını, adam asanlarını yerden yere vurmayı sürdürdü. Herzen böylelikle Rus demokrasisini kurtarmış oldu. Turgenyef'e yazdığı bir mektupta şöyle diyordu: «Rusya'nın onurunu kurtardık ve bu bize bir uşak çoğunluğunun saldırısına mal oldu.»

Bir toprak kölesinin nişanlısının namusuna tecavüz eden bir senyörü öldürdüğü haberi gelince Herzen Kolokol dergisinde «oh... çok iyi yapmış» diye yazmıştı. Köylülerin «barışçı yoldan» «özgür bırakılmaları» işini yürütmek için birçok askeri komitenin atanacağı bildirildiğinden Herzen «köylüleri boğazlıyacağı yerde, müfrezesiyle onlara katılacak olan ilk zeki albay Romanof'ların tahtına çıkacaktır» diye yazıyordu. Albay Reitern cellâtlara hizmet etmemek için Varşova'da intihar ettiğinde (1860) Herzen şöyle diyordu. «Eğer kurşuna dizmek gerekiyorsa, asıl kurşuna dizilmesi gerekenler silâhsız insanlara ateş açılması buyruğunu veren generallerdir.» Bezdna'da elli köylü öldürüp, bunların önderleri olan Anton Petlof kurşuna dizildiğinde (12 Nisan) Herzen Kolokol dergisinde şu satırları kaleme alıyordu:

«Ey çilekeş ve emekçi Rus toprağının sahibi. Ah, söylediklerim bir sana kadar ulaşabilse!.. Saint-Petersburg ruhani meclisi ve bir Alman çarı tarafından sana zorla kabul ettirilen fikir çobanı papazları önemsememeyi sana öğretmeyi ne çok isterdim... Toprak sahibinden, bürokrattan nefret ediyor, onlardan korkuyorsun ve bunda da tamamen haklısın. Ancak Çar'a ve başpiskoposa hâlâ inanıyorsun... Bunlara inanma. Çar onlarla beraber ve onlarsa Çar'a hizmet ediyorlar. Sen Bezdna da katledilen delikanlının babası, sen, Penza'da öldürülen adamın oğlu, bunun böyle olduğunu şimdi sen de anlıyorsun... Papazların senin kadar cahil, senin kadar, zavallıdırlar. Kazan'da senin için acı çeken Anton (piskokos Antoni değil, Bezdnalı Anton) öyleydi. Senin evliya dediklerinin cesetleri 48 mucizeyi yaratamazlar, onlara yönelttiğin dua, senin diş ağrını bile geçirmez, ancak onların sende canlı olarak yaşayan anıları bir mucize yaratabilir o da senin kurtuluşun olur.»

Köle ruhlu «yasal» gazetelerde mevzilenmiş olan liberallerimizin Herzen'e ettikleri iftiraların ne kadar bayağı ve alçakça olduğu görülüyor böylece: O'nun zayıf yönlerini abartıyor, güçlü yönlerinin sözünü bile etmiyorlar. Bu Herzen'den gelen bir hata değil, sadece onun 1840-1850 yılları arasında Rusya'nın devrimci halkını görememiş olmasından doğan talihsizliğidir. Nitekim, 1860-1870'de bu devrimci halkı görünce, liberalizme karşı yiğitçe devrimci demokrasi saflarında yer aldı. Liberal burjuvazi ile toprak sahiplerinin çarı arasında bir uzlaşma sağlamak için değil, halkın o çarlığı yenmesini sağlamak için savaştı, devrim sancağını açtı.

●●●

Herzen'in anısını anarken Rus devriminde, etkili olan üç kuşak, üç sınıf geliyor gözlerimizin önüne. Önce soylular ve toprak sahipleri, Aralık'çılar (Decembrist), ve Herzen. Bu devrimcilerin çevresi dardı. Halktan korkunç uzaktılar. Ancak, bıraktıkları anıt yıkılıp gitmedi. Aralık'çılar Herzen'i uyandırdılar. Herzen de devrimci tahrikleri (agitasyonu) geliştirdi.

Devrimci tahrikler Çernişevski'den başlıyarak Narodnaya Volya kahramanlarına kadar, halk kökenli birçok devrimci tarafından yeniden ele alınmış, genişletilmiş, güçlendirilmiş, çelikleştirilmiştir. Mücadele vercilerin çevresi daha geniş bir hale gelmiş, halkla olan ilişkileri daha bir sıkılaşmıştır. Herzen onları «gelecekteki fırtınanın genç öncüleri» diye adlandırıyordu. Ancak fırtınanın kendisi henüz ortada yoktu.

Fırtına halk kitlelerinin hareketidir. Sonuna kadar devrimci tek sınıf olan proletarya halk yığınlarının başına geçmiş ve milyonlarca köylüyü ilk kez devrimci bir müca-

dele için ayaklandırmıştır. Fırtınanın ilk patlaması 1905'de gerçekleşti. İkincisi ise gözlerimizin önünde büyümeye başlamaktadır.

Proletarya Herzen'in anısını anmakla, devrimci kuramın büyük anlamını, kendi verdiği örneğe dayanarak tanıyıp öğrenmekte, devrime gösterdiği mutlak bağlılığın, halk arasında yapılan propagandanın boşa gitmediğini, ekimle hasat arasında en fazla on yıl kadar bir süre kaldığını anlamakta, Rus devriminde ve uluslararası devrimde çeşitli sınıfların işlevini belirlemeyi öğrenmektedir. Bu derslerle zenginleşen işçi sınıfı, Rus sözcüğünü halk kitlelerine duyurarak Çar'a karşı büyük mücadele sancağını ilk olarak açan Herzen'in ardından o iğrenç çarlık monarşisini ezdikten sonra, bütün ülkelerin sosyalist işçileri ile özgür bir birleşmeye giden yolu açacaktır.

Türkçesi Bülent ARIBAŞ

RUSYA'DA İŞÇİ BASINININ GEÇMİŞİ HAKKINDA

adlı yazıdan

Rusya'da işçi basınının tarihi, kopmaz bağlarla demokratik ve sosyalist hareketin tarihine bağlıdır. Ancak özgürlük hareketinin temel aşamalarını bilirsek, işçi basınının hazırlanması ve doğmasının neden bir başka yolu değil de, belirli bir yolu izlediğini anlayabiliriz.

Rusya'daki özgürlük hareketi Rus toplumunun bu sürece damgasını vuran başlıca üç sınıfına uygun düşen, üç aşamadan geçmiştir:

1) Yaklaşık olarak 1825'den 1861'e kadar süren derebeylik dönemi;

2) Aşağı yukarı 1861'den 1895'e kadar uzanan halkçı ya da burjuva demokratik dönem;

3) 1895'den günümüze kadar süren işçi dönemi.

Birinci dönemin en dikkati çekici temsilcileri Aralık'çılar ve Herzen'di. Toprak köleliğinin sürdüğü o sırularda toprak köleleri kitlesi içinden, yani haktan yoksun, «en aşağı», «en sefil» olan bu Kast'ın içinde bir işçi sınıfının sivrilmesi sözkonusu olamazdı. İşçi (işçi-demokrat ya da sosyal-demokrat) basınının öncülük görevi, başında Herzen Kolokol dergisi olduğu halde bütün demokratik düşünceleri savunan yasadışı basına düşüyordu.

Nasıl Aralık'çılar Herzen'in bilinçlenmesine neden olmuşlarsa, Herzen ve onun Kolokol dergisi de halktan gelme aydınların, bu liberal ve demokrat burjuvazinin aydın temsilcilerinin uyanmasına yol açmıştır. Bu aydın temsilciler soyluların safından değil, memurların, küçük-burjuvazinin, köylülerin arasından geliyorlardı. Toprak köleliği döneminde soyluların özgürlük hareketimizden bu aydınlar tarafından tamamen silinip atılmasının öncülüğünü V. Biyelinski yaptı. Biyelinski'nin edebi etkinliğini geniş planda yansıtan o ünlü, Gogol'e mektup adlı yazı, yasadışı demokrat basının değerinden ve güncelliğinden bugün bile hiç bir şey yitirmeyen eserlerinden biri oldu.

Toprak köleliğinin ortadan kaldırılması bu aydınları, genel olarak kitlesel özgürlük hareketinin, özel olarak da yasadışı demokrat basının öncüleri durumuna getirdi. Bu aydınların görüş açısına cevap veren popülizm, egemen eğilim oldu. Bir toplumsal akım olarak hiç bir zaman ne sağda liberalizmle, ne de solda anarşizmle sınırlandı. Ancak Herzen'den sonra popülist görüşleri geliştirmiş olan Çernişevski, Herzen'e oranla ileri doğru büyük bir adım attı. O, çok daha tutarlı ve mücadeleci bir demokrattı. Eserleri sınıf mücadelesinin ruhunu yansıtıyordu. Çernişevski liberalizmin ihanetlerini amansızca ele vermiş, Kadet'lerin ve tasfiyecilerin her zaman nefretini kazanan bu siyasal çizgiyi hep sürdürmüştür O, ütopik sosyalist görüşleri benimsemekle beraber kapitalizmi son derece derin olarak eleştiren bir düşünürdü.

1860-1870 dönemi, militan-demokrat ya da ütopik-sosyalist nitelikte olup «kitleler» arasında yayılmaya başlayan bir sürü yasadışı yayına tanık olmuştur. Bu dönemin militanları arasında en üstün yer Piotr Alekseyef'e, Stefan Khalturin'e ve diğer işçilere özgüdür. Ancak genel popülizm akımı içinden proleter akım henüz sıyrılamıyordu. Bu ancak ideolojik planda Rus marksist akımın («Emeğin Kurtuluşu» grubu, 1883) belirlemesi ve de işçi hareketinin (1895-1896 Petersburg grevleri) sürekli bir biçimde Sosyal-Demokrasi ile bağlantı kurmaya başlamasıyla gerçekleşti.

...Bu 1883'de yurt dışında kurulan ve Rusya'da sosyal-demokrasinin temelini atan Emeğin Kurtuluşu grubu oldu. Bu grubun yurt dışında sansürsüz olarak kurulduğu yayınları bütün dünyada elde edilen deneylerin kurulduğu gibi işçi hareketinin ve hedeflerinin birlik anlatımı olan marksist fikirleri yöntemli bir biçimde dile getiren ilk yayınlardır. 1883'den 1895'e kadar uzanan dönemde Rusya'da, bizce, sosyal-demokrat bir işçi basını yaratmak için tek bir girişimde bulunuldu: Bu, 1885'de Petersburg'da sosyal-demokrat Raboçi gazetesinin yayımlanmasıydı Doğal olarak sözkonusu gazete yasadışı idi ve sadece iki sayı çıktı. Bir kitle hareketinin yokluğu işçi basınına geniş bir yayılma olanağı vermiyordu.

1895-1896'dan sonra, ünlü Petersburg grevlerinden itibaren sosyal-demokrasinin de katılmasıyla bir işçi kitle hareketi başladı. Doğrusunu söylemek gerekirse Rusya'da işçi basınının belirmesi de bu tarihlerdedir.

Yirmi yıl kadar olan bu dönemin, işçiler için yazılmış küçük broşürleri ve sosyal-demokrat gazeteleri bir bütün olarak günümüz işçi basınının dolaysız ve ilk öncüleridir: Fabrikalardaki durum hakkında «eleştirel açıklamalara,» «iktisadi» mücadele üzerine yazılmış makalelere, işçi hareketinin hedeflerinin Marksizm'in ve tutarlı demokrasinin ışığı altında yapılan yorumlarına ve hatta işçi basınının içindeki iki eğilim ola Marksizm ve oportünizme varıncaya kadar her türlü yaklaşım bugünkünün aynıdır.

Dikkate değer ve henüz gereğince değerlendirilmekten uzak olan bir olgu da şudur: Rusya'da ne zaman bir işçi kitle hareketi başgöstirmişse (1895-1896), hareket hemen bir marksist akım, bir de oportünist akım olmak üzere ikiye bölünmüş ve bu bölünme biçim ve görünüm değiştirerek ama temelde hep aynı kalarak 1894'den 1914'e kadar sürüp gitmiştir. Bu tür bölünmeleri açıkça ifade eden derin ve de sosyal-demokratlar arasındaki toplumsal kökenler, sınıfsal temeller iç mücadedeler vardır.

Yukarıda adı geçen Rodoçaya Miysl, o dönemlerin «ekonomizm» denilen oportünist akımını temsil ediyordu. Bu akım, 1894-1895'den itibaren Rusya'da işçi hareketinin militanları arasındaki tartışmalar arasında gelişti.Rus işçilerinin uyanışının 1896'dan itibaren sosyal demokrat basında önemli gelişmelere yol açması, yurt dışında ekonomistlerin belirmesi ve bir araya gelmesi 1900 yılının ilkbaharında (yani ilk sayısı 1900 yılının tam sonunda yayımlanan Iskra'nın kurulmasından önce) bir bölünme ile sonuçlarda.

1894'den 1914 yılına kadar u-

zanan işçi basının tarihi Rus Marksizmi ve Rus (ya da daha ziyade Rusya) sosyal-demokrasisinin iki akımının tarihidir. Rusya'da işçi basının tarihini anlayabilmek için günümüz okuruna hiç bir şey söyleyemiyen ve onu şaşırtmaktan başka işe yaramayan bir sürü gazetenin adlarını öğrenmek yetmez, hatta bu gereksiz de. Esas olarak sosyal-demokrasinin çeşitli kesimlerinin **içeriğini, yapısını, ideolojik yönünü** bilmek gerekir.

Ekonomistlerin başlıca organları Raboçaya Miysl (1897-1900) ve Raboçeye Dyelo (1898-1901) idi. Bu sonuncu gazetenin başında sonraları sendikalizm saflarına katılan B. Kriçevski, herkesin tanıdığı bir menşevik ve şimdilerde tasfiyeci olan A. Martinof ve bütün temel sorunlarda tasfiyecilerle uzlaşan günümüz «bağımsız sosyal-demokratı» Akimof bulunuyordu.

Ekonomistlere karşı mücadele önceleri sadece Plehanof ve bütün Emeğin Kurtuluşu grubu tarafından (Rabotnik Dergisi, vb.) sonra da Iskra tarafından (1900 yılından 1903 yılı Ağustos ayına, R.S.D.İ.P.'nin ikinci kurultayına kadar) sürdürüldü.

Iskra'nın «ekonomizm» üzerindeki kesin zaferi, tutarlı proleter taktiğin oportünist-aydınların taktiği üzerindeki kesin başarısı, sosyal-demokrasi saflarında «yeni yol arkadaşları» akımın başlamasına yol açtı ve oportünizm ve «menşeviklik» görünümü altında Iskra'cılığın saflarında Iskracılığın bölünmez bir kesimi olarak yeniden dirildi.

Menşeviklik R.S.D.İ.P.'nin ikinci kurultayında (1903 Ağustos'u) «Iskracı»ların azınlıkta kalan (menşevizlik ismi buradan geliyor) bir kesiminden ve «Iskra»nın bütün oportünist karşıtlarından oluşmuştur.

1903 Kasım'ından itibaren yenilenen bir yazı kurulunun denetiminde yayımlanmaya başlıyan Yeni Iskra, «menşevizm»in temel organı oldu. O dönemlerde ateşli bir menşevik olan Troçki açıkça «eski ve yeni Iskra arasında derin bir uçurum var» diye yazıyordu. Bolşeviklerin tutarlı Marksizm'in taktiğini savunan ve eski Iskra'ya sadık olan başlıca organları Vperiod ve Proletari idi (1905).

1905-1907 devrim yılları, sosyal-demokrasinin ve işçi basınının bu iki akımının —bolşeviklik ve menşeviklik— kitlelerle olan bağlarının gerçek gücünü ve bu iki akımın proleter yığınlarının taktiklerinin ne ölçüde sözcüsü olduklarını sınamıştır. Önce işçilerin kitlelere kök salmış etkinliği uygun bir ortam yaratmamış olsaydı, yasal sosyal-demokrat basın 1905 sonbaharında beliremezdi. Ve yasal sosyal-demokrat basın 1905'deki gibi 1906'da olsun 1907 de olsun iki akımın, iki kesimin basını olduyas eğer, bu ancak sözkonusu dönemin işçi hareketi içindeki küçük-burjuva çizgisi ile işçi sınıfı çizgisi arasındaki farkla açıklanabilir.

Yasal işçi basınının belirme süreci üç döneme isabet eder: 1905 sonbahar'ında [Novaya Zhizn, menşeviklerin Nachalo adlı gazeteleri, bir dizi gazetenin içinden en belli başlı organları yansıtıyoruz], 1906 İlkbahar'ında [Bolşeviklerin Volna, Eko, ve menşeviklerin Narodnaya Duma ve diğer gazeteleri] ve bir de 1907 İlkbahar'ında.

Bu dönemin menşevik taktiğinin özü kısa süre önce L. Martof tarafından tanımlandı: Menşeviklik proletarya için bu bunalımda, iktidardan egemen sınıfların gerici kesimini uzaklaştırmaya çalışan liberal burjuva demokrasisini desteklemekten başka bir çıkar yol göremeyecektedir. Proletarya bu desteği siyasal bağımsızlığın koruyarak yerine getirmelidir. (Rubakin, Kitaplar Arasında, cilt II, s. 772.) Oysa bu liberalleri «desteklemek» taktiği gerçekte işçilerin onlara bağımlılığı anlamına geliyordu. Bu etkin olarak liberal bir işçi siyaseti idi. Buna karşılık bolşevik taktiği, burjuva bunalımında bu bunalımı son aşamasına dayandırmaya yönelik bir mücadele vermeyi, liberalizmin İhanetlerini gün ışığına çıkartmayı, küçük-burjuvaziyi bu ihanetler konusunda aydınlatmayı ve kendisine katılmasını sağlamayı hedef alan bir eylemi önererek, proletaryanın bağımsızlığını güven altına almaktadır.

Günümüzün tasfiyecileri (liquidators) Koltsof, Levitski, vb. dahil olmak üzere menşeviklerin de birçok kez kabul ettikleri gibi bu dönemlerde (1905-1907) işçi yığınları bolşeviklerle yanatarken, menşevizm bu hareketin oportünist, küçük-burjuva ve aydın kanadını oluşturuyordu.

Burada işçi basının bu iki akımının uyguladığı taktiğin içeriğini ve anlamını daha fazla ayrıntılı olarak yansıtamayız Temel olguları belirtmek, tarihsel gelişimin temel özelliklerini tanımlamakla yetinmek durumundayız.

Rusya'da işçi basının yaklaşık olarak yüz yıllık bir tarihi vardır: Önce bir hazırlık dönemi geçirilmiştir. Bu dönem işçilere ait olmayan, işçi sınıfına ait olmayan bir kurtuluşun dönemidir. «Genel demokratik» bir özü vardır; yani burjuva-demokratik kurtuluş hareketinin tarihidir, bu dönem. Sözkonusu süreci işçi sınıfı hareketinin, sosyal demokrasinin ya da işçi sınıfı demokrasisinin yirmi yıllık tarihi izlemiştir.

İşçi sınıfı hareketi hiç bir yerde bir «hamlede» ortaya çıkmamıştır, çıkmaz da. İşçi sınıfı hareketi Minerva'nın Jüpiter'in başından çıkması gibi, bütün kesitleriyle, saf bir sınıf biçiminde belirmemiştir. Öncü işçilerin, bütün bilinçli işçilerin verdikleri uzun ve acılı bir mücadeleden sonra işçi sınıfı hareketi güç kazanmış ve ancak bundan güç kazanmış ve ancak bundan sonra bütün küçük-burjuva bağlılıklarından, sınırlamalardan, darlıklarından, sınırlamalardan, darlıklarından sıyrılabilmiştir. İşçi sınıfı küçük-burjuva ile yan yana yaşar. Küçük-burjuva, batağa saplandıkça proletaryaya durmadan yeni yandaşlar sağlar. Ve bütün kapitalist ülkeler içinde en çok küçük-burjuva Rusya'da bulunur. Ülkemiz bugün İngiltere'nin XVII. yüzyılda. Fransa'nın XVIII. yüzyılda ve XIX. yüzyılın ilk yarısında geçirdiği burjuva devrimleri aşamasını yaşamaktadır.

Bugün kendisini yalardan ilgilendiren yürekten bağlandığı, hayati bir göreve; işçi basının hazırlanması ve geliştirilmesi gibi bir bir göreve dört elle sarılırken, bilinçli bir işçi Marksizm'in ve sosyal-demokrat basının yirmi yıllık tarihini unutmıyacaktır.

Sosyal-demokrasi içindeki mücadeleden çekinen ve ortalığı bu mücadeleden uzak durma çığlıklarına boğan zayıf yapılı aydınlar, işçi sınıfı hareketine çok zararlı olmaktadırlar. Bunlar yürekli insanlardır, ama işe yaramaz bir kafaları vardır, ve çağrıları da hiç bir değer taşımaz.

Ancak, Marksizm'in oportüzme karşı olan mücadelesinin te-

tihini öğrenmekle, küçük-burjuva karışıklıktan bağımsız proleter demokrasisinin nasıl kurtulduğunu ayrıntılarıyla iyice bilmekle, öncü işçiler kendi sınıf bilinçlerini ve işçi basınlarını güçlendireceklerdir.

EUGENE POTTİER

(Ölümünün 25. Yıldönümü İçin)

Ünlü işçi ezgisi Enternasyonal'in «ayağa kalkın, yeryüzü cehennemlikleri,» vb. yazarı işçi-şair Eugene Pottier öleli, Kasım 1912'de, tam 25 yıl olacak.

Bu ezgi bütün Avrupa dillerine çevrilmiştir. Hem sadece Avrupa dillerine değil, bulunduğu ülke neresi olursa olsun, yazgı nereye sürüklerse sürüklesin, ülkelerden uzaklarda dilini bilmediği bir yerde ne kadar yabancılık duyarsa duysun, bilinçli bir işçi ünlü Enternasyonal ezgisiyle birçok arkadaş, birçok dost edinebilir.

Bütün ülkelerin işçileri, mücadelelerinin öncüsü olan işçi-şairin ezgisini tekrar ele almışlar ve bu ezgiyi işçi sınıfının bütün dünyada söylenen türküsü haline getirmişlerdir.

Bugün bütün ülkelerin işçileri Eugene Pottier'i saygı ile anıyorlar. Şairin karısı ve kızı hâlâ sağdır ve Enternasyonal yazarının tüm yaşamı boyunca çektiği gibi aynı yoksulluğu çekiyorlar. Eugene Pottier 4 Ekim 1816'da Paris'te doğdu. Pottier Yaşasın Özgürlük adlı ilk türküsünü 14 yaşındayken yazdı. 1848'de işçilerin burjuvaziye karşı giriştikleri büyük mücadelede barikatlar üzerinde dövüştü.

Pottier yoksul bir ailenin çocuğuydu ve tüm yaşamı boyunca ekmeğini önce ambalaj işçiliği, sonra da kumaş baskıcılığı yaparak kazanan yoksul bir insan,bir proleter olarak kaldı.

1840'tan itibaren Fransa'nın bütün önemli olaylarına karşı kavga türküleriyle tepki gösterdi. Geride kalanları bu ezgilerle uyardı, işçileri birleşmeye bu türkülerle çağırdı. Burjuvaziyi ve ülkenin burjuva hükümetlerini bu ezgilerle kınadı.

Pottier 1871'de Büyük Paris Komünü'ne milletvekili secildi. 3600 seçmenin 3352'sinin oyunu aldı. Şair, işçi sınıfının bu ilk hükümeti olan Komün'ün tüm çalışmalarına katıldı.

Komün'ün çöküşü üzerine Pottier. önce İngiltere'ye sonra da Amerika'ya sığınmak zorunda kaldı. Ünlü Enternasyonal ezgisini 1871 Haziran'ında, diğer bir deyimle o şanlı Mayıs bozgunundan hemen sonra yazmıştır.

Komün ezilmiş.. ancak Pottier'in Enternasyonal'i Komün'ü bütün dünyaya yaymıştır. Ve Komün şimdi her zamankinden çok daha canlıdır.

Pottier 1876'da sürgündeyken, «Amerikan işçilerinden Fransız işçilerine» adlı bir şiir yazdı. Burada, işçilerin kapitalizmin boyunduruğu altında yaşamalarını, yoksunluklarını, kürek mahkûmlarınkini andıran çalışmalarını, sömürülmelerini, davalarının yakında zafere ulaşacağına dair duydukları kesin güvenci yansıttı.

Pottier Komün'den ancak dokuz yıl sonra Fransa'ya döndü ve hemen İşçi Partisi'ne girdi. İlk şiir kitabı 1884'de çıktı. 1887'de çıkan ikinci kitabı Devrimci Türküler adını taşıyordu.

İşçi şairin diğer ezgileri ölümünden sonra yayımlandı.

8 Kasım 1887 günü, Parisli işçiler Pottier'in cenazesini, kurşuna dizilen Komün'cülerin gömüldüğü Pere-Lachaise mezarlığına götürdüler. Polis birtakım karışıklıkların çıkmasına yol açtı ve işçilerin taşıdığı kızıl bayrağı zorbalıkla aldı. Cenaze alayına büyük bir kalabalık katılmıştı. Her yandan «yaşa Pottier!» çığlıkları yükseliyordu.

Pottier yoksulluk içinde öldü. Ancak arkasında gerçekten ölümsüz bir anıt bıraktı. O işçi sınıfının davasını türkülerle yayanların en büyüklerinden biri oldu. İlk türküsünü bestelediğinde sosyalist işçiler en fazla on-onbeş kadardılar. Bugün ise on milyonlarca proleter Eugene Pottier'in tarihsel ezgisini ağızlarından düşürmüyorlar.

GEÇMİŞİN KÜLTÜR MİRASI VE SOSYALİZM

... (...) Marksist doktrinin, dâhi bile olsa, bir 19'uncu yüzyıl sosyalistinin eseri olmaktan çıkıp bütün dünyada kapitalizme karşı mücadelede bu doktrini uygulayan milyonlarca ve on milyonlarca Proleterin doktrini olduğunu okuyup işitmişsinizdir. Marx'ın öğretisi en devrimci sınıftan milyonlarca ve on milyonlarca kişiyi nasıl olup da kendine bağladı diye soracak olursanız, bunun bir tek cevabı var: Bağladı, çünkü Marx kapitalist rejim altında edinilmiş olan bütün bilgilerin sağlam temeli üzerine dayanarak düşünüp yazmıştır. Marx, insan toplumunun gelişimini yönetan kanunları inceledikten sonra kavramıştır ki, kapitalizmin gelişimi sosyalizme varacaktır, ve —en önemlisi de— bu noktayı. bilimin o güne kadar getirdiği bütün kazançları iyice benimsedikten sonra ve bu sayede giriştiği kapitalist toplumun en kesin ve en ince bir incelemesiyle ispatlanmıştır. İnsan toplumunun yaratmış olduğu her şeyi, eleştirici bir tutumla ve bir tek noktasını, atlamaksızın, yeniden ele alıp gözden geçirmiştir Marx. İnsan düşüncesinin yaratmış olduğu her şeyi eleştirerek işçi hareketinin akışında doğrularak bundan sınırlı burjuva önyargılarıyla gemli ya da burjuva bir çerçevede kendinden geçmiş kişilerin çıkaramayacakları sonuçlara varmıştır.

Bugün örneğin, proletarya kültüründen söz ederken bunu unutmamak gerekir. İnsanlığın bütün tarih boyunca yarattığı kültürü tam tamına bilmeksizin ve geçmişteki bu kültürü dönüştürmeksizin bir proletarya kültürünün kurulmayacağını anlamazsak, meseleyi hiç bir vakit çözemeyiz. Proletarya kültürü hazır ve bitmiş bir halde ortaya çıkmaz, bu konuda uzmanlık kazandıklarını ileri süren kişilerin bir buluşu da değildir. Budalalıktır böyle bir şeyi iddia etmek. Proletarya kültürü, kapitalist, feodal, bürokratik toplumların boyunduruğu altında insanlığın bulup derlediği bilgiler bütününün mantıksal bir gelişimi ve bütün hepsini içerip aşan bir ürünü olmalıdır. (...)

Ekim 1920

BASIN HÜRRİYETİ

«Pür demokrasi»nin belli başlı parolalarından biride, «basın hürriyeti»dir. İşçiler bilirler ve bütün dünya sosyalistleri defalarca ortaya sermişlerdir ki, en iyi basımevleri ve en önemli kâğıt depoları kapitalistlerin elinde bulundukça ve Sermaye'nin basın üzerindeki hâkimiyeti devam ettikçe, bu hürriyet bir yalandır. Demokrasi ve cumhuriyet rejimi ne kadar gelişmişse (bugün Amerika'da olduğu gibi), Sermaye'nin basın üzerindeki hâkimiyeti de bir o kadar ve ikiyüzlü biçimde artar. Emekçiler, köylüler, ve işçiler için gerçek demokrasiyi ve gerçek eşitliği kurup sağlamak istiyorsak Sermaye'nin yazarları, basımevlerini ve gazeteleri satın almasını önlemek gerekir. Kapitalistlerin hürriyet dedikleri, zenginlerin daha da zenginleşme hürriyetidir, ve işçilerin de açlıktan ölme hürriyeti. Kapitalistlerin basın hür-

riyeti dedikleri de, basının zenginler tarafından satın alınması ve kamuoyunu işlerine geldiği gibi hazırlamak ve aldatıp uyutmak yolunda kullanılması hürriyetidir.

SİNEMA

...Siz ki sanatların koruyucusu olmak iddiasındasınız, şunu hiç bir vakit unutmayın: Bütün sanatlar arasında bizim için en önemli olanı sinemadır.

Lunaçarski ile konuşmadan

Lenin Armağanları Sovyet hükümeti tarafından Stalin armağanlarının yerini almak üzere konan (eylül 1956) ve S.S.C.B. bilgin, sanatçı ve yazarlarına verilen armağanlar. Her armağan 75 000 rubleliktir: her yıl oniki bilim, onüç teknik, sekiz edebiyat ve sanat aramağanı dağıtılabilir. Lenin barış armağanları büün dünya bilgin, sanatçı ve yazarlarına açıktır.

LEONARDO DA VİNCİ'nin en ünlü başyapıtı La Gioconda *yada* Jokond.

LEONARDO DA VİNCİ (Vinci, Floransa yakınları - 1452 / Cloux Şatosu, Ambolse yakınları 1519): İtalyan ressamı, heykeltraşı, mühendisi, mimarı ve bilgini. Floransa senyörlüğünün noteri olan Sen Piero'nun evlilik dışı oğlu. 1469'da Verrocchio'nun yanında heykel ve resim sanatını öğrendi. 1472'de Floransalı ressamlar kütüğüne kaydedildi. 1481'in sonlarında yada 1482'nin başlarına kadar Floransa'da yaşadı. Bu dönemde yaptığı resimlerden ***Tebşir*** (Uffizi) ve ***Ginevra Benci'nin Portresi*** Floransa estetik ve inceliğinin genç sanatçıyı ne kadar etkilemiş olduğunu gösterir. Scopeto rahiplerinin ısmarladığı ve Milano'ya giderken bitirmeden bıraktığı ***Müneccim Kralların sec-desi***'nde, Leonardo, devrin sanat sorunlarını kendi açısından çözümler : ***sfumasa*** ile sert çevre çizgileri ve plastik hacimler daha anlamlı, daha şiir dolu yeni bir gerçekçilik içinde erir, insan yüzleri daha anlamlı olmaya başlar.

Müneccim kralların tapınması'ndan ayrıntı.

Leonardo 1482'de Milano'ya, Ludovico il Moro'nun sarayına gitti askeri mühendis, mimar, ressam ve heykeltraş olarak onun yanında çalıştı. Dük, şölenleri düzenleme görevini de Leonardo'ya verdi : ayrıca, babası Francesco Sforza'nın at üstünde çok büyük (yaklaşık 8 m yükseklikte) bir heykelini yapmasına istedi. Vinci, bu heykel üstünde onaltı yıldan fazla çalıştı, fakat heykelin madene dökümü hiç bir zaman gerçekleştirilmedi. Leanardo mimarlık sorunlarına da el attı ve Milano ile Pavia katedrallerinin inşaatıyla ilgili tartışmalara katıldı. Bir yandan da resim konusundaki araştırmalarını sürdürüyordu. ***Kayalıklar Bakiresi*** (1483) adlı yapıtında, dağınık ışıklı konunun biçimini değiştirmeyi başarmıştı: Leonardo'nun en çok üstünde durduğu konulardan biriydi. 1499'da ***Santa Maria dell Grazie'nin yemekhanesi*** için, en ünlü yapıtlarından biri olan ***Son Akşam Yemeği'ni*** çizdi : bu tabloda, çok katı ve simetrik bir düzen içinde çok şiddetli bir heyecan havası eser.

Bütün bu çalışmaların yanı sıra Leonardo doktrinini nazari teemller üstüne oturtmak için yoğun bir araştırma ve öğrenme çabasındaydı. Perspektif, anatomi ve mekanikle ilgili incelemelerinin bir bir yayınlanmasını istiyordu, fakat bu isteği bir türlü gerçekleşmedi. Elyazmalarının yayınlanmasına kadar bütün yapıtları gizli kaldı. Yalnız ***Trattato della Pittura*** (Resim Üstüne İnceleme) adlı kitabı 1651'de yayınlanabildi. Leonardo, Yer ve Gök'ü, Güneş'ten yayılan ışıkla hayat kazanan ve elemanlarının bitmeyen savaşıyla çalkalanan bir evren içinde birleştiren bir kozmoloji tasarlamıştı.

1499'da Milano dukalığı düştüğü zaman Leonardo bütün İtalya'ya adını duyurmuştu. Milano'dan ayrılarak Mantova'ya gitti, orada İsabella d'Esta'nin portresini yaptı, sonra yeniden Floransa'ya döndü. Buradaki hayatı, Leonardo'nun sanatının yeni bir dönemin başlangıç noktası oldu. Bu dönemde geniş yankı uyandıran yapıtlar verdi ***Azize Anna'nın*** resim taslağı ve ondan kısa bir süre sonra yaptığı asıl tablo, ışık, gölge oyunlarıyla sağlanmış titiz bir renk birliğini yansıtan ***Mono Lisa*** portresi ve Palazzo Vecchio'nun Büyük Meclis salonunu süsleyen, yarım bıraktığı fresk ***Anghiari Savaşı*** (1503 - 1505). Leonardo daha sonra ***Bacchus***'u **Leda**'yı (1504 - 1508) ve Louis XII tarafından ısmarlanan iki ***Madonna***'yı (bugün yitiktir) yaptı. Bu arada mimarlık işleriyle görevlendirildi, fakat Arno nehrinin akış yönünü değiştirmek için tasarladığı planlar başarısızlığa uğradı.. Daha sonra Milano'ya döndü ve Trivulce'nin mezarı için bir atlı anıt yaptı (1511 - 1512). Milano'da, sanatçıyla birlikte çalışma fırsatını bulan öğrencileri arasında Ambroglo dl Predis, Luini ve Solario sayılabilir. Leonardo Roma'da iki yıl kaldıktan sonra Fransa'ya gitti (1515) orada daha çok krallık şatoları için mimari araştırmaları yaptı.

Bütün sanat dallarında XV. yüzyıl Floransa Quattrocento'sunun bütün amaçlarını tevarüs eden Leonardo, yaşadığı çağın tüm sanat araştırmalarına dâhice bir çözüm getirdi: resimde ışık-gölge oyunlarının, büyük bir ustalıkla işlenmiş renk bütünlüğünün egemenliği, heykel ve mimarlık anlam kaygısının yeni bir atılım yapması. Desenlerinde bazan bilimsel bir kesinlik, bazan da eşi görülmedik bir düş gücü ağır ağır basar. Şaşılacak kadar çeşitli konuları işleyen ve genellikle edebî yapıt niteliği taşıyan çok ae-

LEONARDO DA VİNCİ Otoportre.

yıdaki yazılarının büyük bir bölümü günümüze kadar gelmiştir : buna karşılık desenleri sanatçının ilgisizliği ve mirasçılarının ihmali yüzünden kaybolmuş yada hırpalanmıştır. XVI. yüzyılından itibaren Leonardo, bir çeşit «sihirbaz» olarak kabul edildi : kaybolmuş yada bitmemiş bunca yapıta karşın, sanatının değeri çok büyük ve kişiliği şaşılacak ilgi çekicidir.

LEONOV Aleksey (Altay 1935) Sovyet astronotu 18 Mart 1965'te P. Blevaev ile birlikte Voçhod II uzay kapsülüyle dünya çevresinde okjisen almasını sağlayan bükülebilir bir boruyu bağlı olarak yirmi dakika boşlukta dolaştı.

LEONOV Leonid Maksimoviç (Moskova 1819) Sovyet yazarı 1922'ye kadar Kızıl orduda görev aldı. 1925'te devrim sırasında köylerdeki sınıf kavgalarını anlatan ilk ro-

LEONOV Çağdaş Sovyet edebiyatının en önde gelen temsilcilerinden..

manı *Barsuki*'yi (Porsuklar) yayınladı. *Vor*'da (Hırsız, 1927) yeni Sovyet toplumunu, *Sot*'da (Sot Irmağı,1913) bir barajın yapımını anlattı İkinci Dünya savaşı sırasında *Naşestviye* (İstilâ, 1942) adlı oyunu Stalin ödülünü aldı (1943).
1953'te çıkan *Russkiy Les* (Rus Ormanı) adlı romanın savaş sonrası sorunlarını işledi. Psikolojik analizlerin derinliği ve özellikle biçim ve kompozisyon orijinalliği romanlarının başlıca özelliğidir: kompozisyon ve biçim bakımından kimi zaman sinema yöntimlerini andırır.

LEONTYEV Lev Abramoviç (1901) Sovyet ekonomisti. 1919'da Komünist partisine girdi: Marx ve ekonomi yapıtlarını çevirmekle görevlendirildi (1930 - 1935). Toplum Bilimleri akademisinde sosyal bilimler dersleri verdi (1946 - 1953). Marx'ın *Kapital*'inden başka, *Zapiski Lenina o Emperyalizme*'yi (Emperyalizm Üstüne Lenin'in Not Defteri, 1941) yayınlandı.

LEOPARDİ Kont Giacomo (Recoloti. Marche - 1798 / Napoli 1837) : İtalyan yazarı, küçük bir soylunun oğlu: tek başına babasının zengin kütüphanesinde çalışarak daha onyedi yaşında büyük bir dil kültürü edindi. Yunancadan çeviriler yaptı ve birçok bilimsel yapıt yazdı. Ana - babasının sertliği ve kuruluğu, «çılgınca ve umutsuzca» çalışmalara sığınmasına yolaçtı: bu arada sağlığını yitirdi. Yirmi yaşında yarıkör, çeşitli hastalıklar yüzünden sıkıntı içindeydi. Büyük bir bunalım geçirdi. Büyük bir manevî yalnızlık, tanrıtanımazlığın sıkıntıları ve derin bir umutsuzluk içinde bunalıyordu. 1818'de *All İtalia* (İtalya'ya) şiirini yazdı, bu yapıtta kahramanlık düşlerini anlattı: kaçmaya çalıştı ama babası tarafından yakalandı. Bununla birlikte Leopardi, hiç bir yerde yerleşmeksizin İtalya'yı boydan boya dolaşmaya başladı: Roma'da (1822), Milano'da (1825), Pisa'da, Bologna'da 1826 - 1828 arası Floransa'da yaşadı. 1831 Devrimi onu Bologna Kurucu meclisine Marche mebusu olarak gönderdi. Liberal harekete olan tüm güveninî yitirerek bu görevi reddetti.Daha o sıralarda kuşkucu hayattan uzaklaşmış, evren hiçliliğinin üzgün sevrine dalmıştı.1833'ten 1837'ye kadar Napoli'de, dostu A. Ranieri'nin yanında kaldı ve orada öldü. Fuorigrotta,da gömülüdür.

Nesir yapıtı, acı deneylerini aktardığı kısa vecizelerden oluşan yoğun, küçük bir *Pensieri* (Düşünceler) kitabı, çoğunlukla düşsel diyaloglardan kurulu olan *Prose Morali* (Ahlâksal Nesir), *Zibaldone ve Epistlario*'dur (Mektuplar). Güçlü ve akıcı anlatımı bu yapıtlarda hemen de mutlak bir umutsuzluk felsefesini dile getirir.Ama Leopardi'nin dünyada yayılan ününü 1824 - 1835 arası yayınlanan *Canz* (Lirik Şiirler) sağladı. Üzüntüsü, kuşkuculuğu, sıkıntısı, acısıyla Leopardi romantikleri anımsatır, ama

Giacomo Leopardi : Domenico MORELLİ'nin portresi.

açık, aydınlık biçimi, özlülüğü, duyguların akışını frenleyen çekingenliğiyle de bir klasiktir. İlk şiirlerinde, *Sopra il Monumento di Dante* (Dante'nin Anıtı Üstüne), *All' İtalia*, *L' İnfinite* (Sonsuzluk) henüz ahlâksal ve yurtsever bir esinle canlanmıştır. Daha sonra İtalyanlara özgü bu gelenekten ayrılır ve kişisel düşüncelerin içine kapanır. Hemen her zaman doğduğu toprakları anlatır. Horlanmış ve baskı altına alınmış coşkunluğu, tutkulu ve sürekli çekingenliğiyle Leopardi, şiirlerinde yalın ve yüce bir mükemmeliğe erişir *Quitete Dopo La Tempesta*'ya (Fırtınadan Sonra Sessizlik) 1829) ulaşır. Daha sonra kötümserliğin egemen olduğu şiirler ve özellikle iki başyapıt yazdı: gece, yalnız çobanın ölümsüz yakınmalarını yansıtan *Canto Notturo* (Gece Şarkısı, 1831). ve *Le Ginestra* (Katırtırnağı, 1836). Leopardi, İtalyan edebiyatının büyük ustalarından biridir.

LEPESİNSKAYA Olga Vasiliyevna (Kiev 1916) Sovyet kadın dansçı. Moskova Bale okulunu bitirdi (1933). Hem *Kuğu Gölü*, gibi klasik balelerde, hem modern balelerde başarılı oldu. 1949'da *Kırmızı Haşhaş*'ın L. Lavroskiy düzenlemesini, *Bronz Binici*'nin R. Zabarov düzenlemesini, *Bahar Suları*'nın A Messerer düzenlemesini (1958) canlandırdı. Bolşoy dans okulunda öğretmenlik yapmakta, misafir öğretmen olarak Doğu Almanya'da dersler vermektedir.

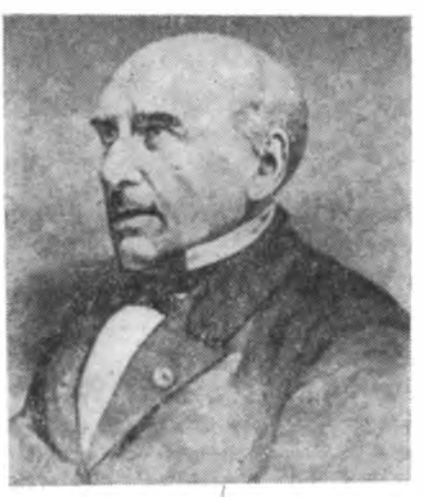

Bir halk ressamının gözüyle Frédéric LE PLAY.

LE PLAY Frédéric (Riviére St. Sauveur, Calvados 1806 / Paris 1882) Fransız mühendisi ve ekonomisti. Ecole Polytechnique'i bitirdi, yüksek maden mühendisi, Maden okulunda profesör oldu. Danıştay üyeliği (1885), senatörlük (1867-1870) yaptı. 1856'da Sosyal Ekonomi derneğini kurdu, 1867'de Dünya sergisini düzenledi. Müdahaleciliğe, sosyalizme olduğu kadar, iyimser liberallere de karşı koydu: yabancı ülkelerde yaptığı çeşitli yolculuklardan sonra yazdığı La Réforme Sociale (1864) adlı en önemli ya-

pıtında ailede olduğu kadar, girişim, Kilise ve devlet alanlarında da bir otoritenin, ama zora değil, sevgiye dayanan bir otoritenin gerekliliğini savundu. XIX.yüzyılın ikinci yarısında patronların başlattığı ve daha sonraları, küçültücü bir anlamda «paternalizm» diye adlandırılan sosyal hareket üstünde büyük bir etkisi oldu.

Tasarladığı ataerkil dünya düzeninde, çeşitli hücrelerin aile düzeni gibi işlemlerini ve üretim bolluğundan çok, kendi enlayışına uygun bir huzura yönelmelerini ister. Fikirleri, hıristiyan sosyal okulların bazı kurucularına esin verdi. Ekonomi bilimlerinin gelişmesine yaptığı katkı, dolaysız soruşturma metodlarına, monografilerin hazırlanmasına (1855'te yazdığı *L'Ouvrier Européen* adlı yapıtında 36 monografi vardır) temel olan aile bütçesi incelemelerine ilk yapıtlarında yer verdiği oranda önemlidir.

LERMONTOV Mihail Yuryoviç (Moskova 1814 / Kafkasya 1841) Rus şairi, öykücüsü ve tiyatro yazarı. XVI. yüzyılda

Lermontov : GORBUNOV'un portresi.

Rusya'ya yerleşmiş olan İskoç kökenli bir ailedendir. Öğrenimini Moskova ünlversitesinde (1830 1832), sonra Petersburg askeri okulunda yaptı ve orada subay olarak kaldı. 1837'de Puşkin'in ölümü üstüne bir şiir yazdığı için er olarak Kafkasya'ya sürüldü. *Smert Poeta* (Şairin Ölümü) başlıklı bu şiirde zamanın topluma karşı duyduğu kırgınlığı ve suçlamayı dile getiriyordu.

1838'de Petersburg'taki kıtasına döndü. Ama Fransız büyükelçisi Barente'ın oğlu ile yaptığı bir düello yüzünden 1870'te yine Kafkasya'ya sürüldü. Orada Çerkez'lere karşı dövüşerek üç aylık bir izin hak ettl. Dönüşte Pyatigorsk kaplıca istasyonunda konakladı. Burada eski silah arkadaşı Martıynov tarafından düelloda öldürüldü. Genç yaşta başından geçen aşk maceraları ve hayat koşulları genç ve melankolik şair üstünden büyük etkl yaptı. İlk şiirlerinl, örnek olarak aldığı Puşkln'e ve Byron'a özenerek yazdı: Angel (Melek, 1831) başlıklı şlir romantik Rus lirik şiirinin başyapıtı sayılır. Kısa bir süre içlnde özgürlüğünü kazandı ve *Boyarın Orsa* (Boyar Orşa, 1835) şiirinde halk öykülerlnden esinlenen *Pyesnya pro Tsarya Ivana Vasilyeviça'da* (Çar İvan Vasilyeviç'in Şarkısı, 1838), *Demon* (Şeytan, 1829-1841) başlıklı lirik-eplk şiirlerinde, Kafkasya'da geçen ve Ruslar tarafından tutsak alınarak bir manastırda yetlştirllen bir çocuğun acılarını anlatan *Mtsırı*'de (1839) orijinal bir biçim yaratmayı başardı. Neslr; ci olarak kısa bir psikolojik serüven romanı bıraktı: *Zamanımızın Bir Kahramanı* (Geroy Naşego Vremenl, 1839-1840). Çok yalın bir dllle yazılmış olan bu yapıtın kahramanı Pecorin, tüm şeref ve aşk düşlerl suya düşen, bencil ama tutkulu bir kişi olan yazarın kendisidir. Başlıca tiyatro yapıtları: *İspanyollar, Tuhaf Bir Adam, Dva Brata* (İki Kardeş), *Maskarad*'dır (Maskell Balo, 1835). Lermontov'un aslında romantik olan yapıtı acıyla doludur: zulüm ve haksızlıklarla dolu blr dünyada yalnız yaşayan ve başkaldıran insanın gururunu anlatır. Yazar, ayrıca, duyguların yenl bir açıdan lncelenmesiyle de Rus edebiyatını büyük ölçüde etkllemiştir.

LES - KOV Nikolay Semyonoviç (Gorohovo, Oryol hükümeti 1831 / Petersburg 1895) Rus yazarı. Taşrada onbeş yıl maliye memuru olarak kaldı ve Rus hayatını bütün incelikleriyle tanıdı. Sonra Petersburg'a yerleşti (1861). Zamanın *Oteçestvennıye Zapiski* (Yurt Notları) ve *Severnaya Pcela* (Kuzey arısı) gibi büyük gazetelerinde elde ettiği başarıdan cesaret alarak kendlnl tamamen edebiyata verdi. 1874 Yılında milli eğitim komisyonu üyeliğine getirilen yazar özellikle raskol (din sapkınlığı) sorununu incelemekle görevlendirildi. Ancak aşırı liberal düşünceleri yüzünden görevinden uzaklaştırıldı. Öykülerindekl dikkatli günlük hayat gözlemlerl, konuşma diline getirdiği yumuşaklık, yenl kelimeler yaratması ve olağanüstü zenginlikteki kellme dağarcığı büyük etki yaratan yapıtlar doğurdu zengin bir tüccar kadının şeytanca kışkırtıcılığını anlatan *Leydi Makbet Mtsenskogo Uezda* (Mtsensk Bölgesinde Bir Lady Macbeth, 1865 1866), dantelacı bir kadının çırkinliklerle dolu hayatını kendi ağzından veren *Voytelnitsa* (Kavgacı Kadın, 1867 1868), sofu yaşlılardan sözeden *Zapeçatlennıy Angel* (Mühürlü Melek, 1873 en iyi yapıtlarından blri olan ve Kırgız bozkırlarında geçen blr serüvenl konu alan *Oçarovannıy Strannik* (Büyülenmiş Gezgin, 1873), *Nekuda* (Çıkmaz yol, 1864), *Na Nojah* (Kavga, 1870 1871). *Zaşudalıy Rod* (Düşük Aile, 1867) adlı romanında, 1861 tarım reformundan öncekl yıllarda Rus köylü kadınlarını canlandırır. Yapıtta aktlf yardımseverliği lle yazarın felsefesel ve dinsel düşüncelerinl canlandıran prenses Protozanova'nın duru blr dille işlenmiş kişiliği ağır basar. *Stargorod Rahipleri* (Soboryane, Hronika-1872) Leskov'un en iyi yapıtı sayılır. Romanda ortodoks rahiplerinin yaşayışını çizerek, XIX. yüzyıl Rusya'sının en zengin, orijinal ve şaşırtıcı öykülerini biraraya getirir. Yapıtlarının çok yönlülüğü, biçim ve dilinin orijinalliğiyle Leskov en iyi Rus nesirlerinden sayılır. Gorki ona «kelime şihirbazı» derdi.

Anton GRAFF'ın fırçasından Gotthold Lessing.

LESSİNG Gotthold Ephraim (1729 1781): Alman yazarı ve düşünürü. Bir köy papazının oğludur. Leipzig Üniversitesinde tanrıbilim öğrenimi gördükten sonra Berlin'e yerleşerek tiyatro eserleri yazmıştır. Ahlâkî anlayış açısından Fransız felsefesinin etkisinde kalmakla birlikte Alman tiyatrosunu Fransız tragedya geleneğinin taklidi olmaktan kurtarmağa çalışan Lessing, 1767'de Hamburg ulusal tiyatrosunun başına getirilmiştir. Bu arada yayınladığı ve *Laokoon* başlığı altında toplanan estetik incelemeleri, çağının şiir ve resim anlayışı üzerinde belirleyici etkl yapmıştır. Ama Lessing'in felsefa bakımından önemi, insanlığın manevî ilerlemesine duyduğu derin lnancı dile getiren *Die Erziehung des Menschengeschlechts* («İnsan cinsinin eğitimi, 1780) ismlli eserinden ileri gelir. Bu eser, özellikle Flchte'nin felsefesinl etkilemiştir.

LESSİNG Üzerine

Lessing, fodal siyasi tutum ve idcolojiye karşı aktif bir şekilde mücadele etmiş, Alman halkının ve Alman kültürünün hür ve dmokratik gelişmesi için çalışmıştır. *Erzehung des Menschengschelechts* (1780) adlı felsefi eserinde, her türlü baskıdan kurtulmuş ve aklın hükümran olduğu bir toplum tasavvur etmiştir. *Bilge Nathan* adlı fel-

sefi oyununda da sadece dini hoşgörüyü savunmakla kalmamış, milletlerin eşitliğini, milletler arasında dostça ilişkiler kurulması gerektiğini de öne sürmüş, düşünce hürriyetinin vazgeçilmez bir hak olduğu üzerinde durmuştur. Lessing, Alman aydınlanma hareketindeki çelişmeleri dile getirir. Dünya görüşü materyalist izler taşımakla beraber, esas itibariyle idealist bir dünya görüşüdür. Estetik düşüncenin gelişmesinde dönüm noktalarından biri olan *Laokoon* (1766) ve *Hamburgische Dramaturgie* adlı eserlerinde şiir, tiyatro alanında gerçekçiliği savunmuş, klasisizmi ve asalet pratiğini yıkmıştır. Lessing, güzel sanatların sadece «güzel»i ele alması (incelemesi) gerektiğini belirtmiştir. Lessing, çeşitli sanat tiplerinin ve üslûplarının kompozisyonunun objektif kanunlarını tasvir etmeye çalışmış; ama bu kanunların tarihi bir karakter taşıdığını görememiştir. Kalıplaşmış ahlâkçılığa her zaman karşı çıkmış olan Lessing, sanatın ahlâkî ve eğitici fonksiyonuna, özellikle de tiyatro alanındaki fonksiyonuna büyük önem vermiştir. Tiyatro üzerine yazdığı yazılar, Alman klâsik edebiyatının doğuşunu haber verir; onun estetik hakkındaki görüşleri estetik'in gelişmesi üzerinde hayırlı etkiler yapmıştır.

•

LEVEDTOV Sanise (İlford 1923) *İngiliz yazarı ve şairi. Denise Levertov yazarlık hayatına Herbert Read'in etkisini gösteren şiirlerle başlamış ve ilk kitabını da İngiltere'de yayımlamıştır. Ancak gerçek yaratıcı kimliğini İkinci Dünya Savaşından sonra Mitchell Goodman adlı bir Amerikalıyla evlenerek yerleştiği yeni yurdunda geliştirmiştir. William Carlos Williams ve Wallace Stevens'ın şiirleri, Charles Olson'un «Projective Verse» başlıklı ünlü manifestosu, Robert Duncan'la yazışmalar ve konuşmalar Levertov'un Amerika'da yazdığı şiirlere yön veren ilk kaynaklardır. Levertov'un Black Mountain Kolejiyle doğrudan doğruya ilgisi olmasa bile bazı şiirlerinin «Black Mountain Review» ve «Origin»» gibi dergilerde yayımlanmış olması adının Olson, Duncan, Creely gibi şairlerle birlikte anılmasına yol açmıştır. Black Mountain Şairleri gibi özün biçimi yarattığına inanan Levertov ayrılık, yalnızlık, sevilen bir yakının yitirilmesi gibi temaları işlemekle birlikte hiç bir zaman aşırı bir duygusallığa kapılmaz. Onun şiirinde en önemli öğe olarak gördüğümüz doğa, zengin görünüm ve sürekli değişimleriyle Levertov'un şiirine doğal ve örgensel bir ritim kazandırır. Amerika'ya yerleştikten sonra birçok üniversitelerde öğretim görevi alan Levertov'un başlıca kitapları arasında «Here and Now» (1957), «Overland to the Is» (1961), «O Taste and See» (1964) «The Sorrow Dancer» (1967) sayabiliriz.*

•

LEVERTOV'dan şiirler :

AK—KARA TÜYLÜ YİTİK KEDİ

Horoz ötüşü gece yarısı. Bozulan
sessizlik. Cırcır böcekleri başarıyla yeni
baştan kuruyor onu
yarım notalar ve
titrek sekizde birliklerle. Çocuk döner, vurur
karyola demirlerine, boğuşur
düşlerle. Dün gece düşünde
banyoda bulmuş kediyi.
Dön, kedi.
Döv sessizliği kendi kendine oynayan
tüy kuyruğunla. İmgelem kürk yapar,
geri dön, şiirler fışkırt sağlam
örtüsü altından sessizliğin.

ÖLÜ KELEBEK

I

Aklığı görüyorum şimdi
aklık değilmiş, yeşil, yol yol yeşil;
bu taşlara benziyor
ıkentin kurulduğu,
dağlardaki yüksek ocaklardan sökülen.

II

Her yerde, kadife çiçekleri
yağmur yıprantılı güller ve
ılgın çitleri arasında, ak
kelebekler var bu sabah; durmadan
kımıldaşıyorlar, sadece ölüp
yerlere düşenler açığa vuruyor
taşyeli renklerini ve yiğit
biçimini kanatların.

BİR BAŞKA İLKYAZ

Altın ağzında bir çiçeğin
İlkyaz toprağının kara kokusu.
Kurukafalar yok masalarımızda artık
sadece her şeyi kapsayan
denemesi ölümün - sanki gereksinmemiz mi
var yeni ölüm araçlarına? Hayır,

yok gereksinmemiz
yeni ölüm araçlarına.
Sürüyor ölüm içimizde

sınayıp yabanıl
raslantılarını yaşamın,
Adem'in karşılaştığı gibi.

Altın-ağız, eğik gülüşü
batıya yönelen ayın
kara pencerede,

İlkyaz Calavera'sı.
Yanlış mı anlıyorsun beni?
Yaşamaktan söz ediyorum,

devinimlerinden bir süreçten
ötekine ve daha
sonrakine, soluklayıp

ölümü ilkyaz havasında, bilirken
havanın bir de
türkülük bir ezgi olduğunu.

BEŞ GÜN SÜREN YAĞMUR

Çamaşırlar asılı limon ağacında
yağmurda
ve otlar uzun, kaba.

Zincirleniş kopuk, gerilimi
güneş ışınlarının kırık.
Öylesine hafif bir yağmur
ince kırpıntılar
sallanıyor sert yapraklar üstünde.

Allar giyin! Kopar yeşil limonlar

ağaçtanl İstemiyorum
unutmak kimliğimi, bir zamanlar içimde yananı
ve asmak gevşek ve temiz, bol bir giysi
LALELER
Al lâleler
ölümlerine yaşıyorlar
kızararak yaban bir maviyle

lâleler
kanatlaşıyor
yelin kulakları
tavşanlar deviriyor gözlerini

batı yeli
sarsıyor gevşek bir camı

çiçekler dökülüyor
çıkan ses insana
kulak kabarttırıyor

Türkçesi Güven TURAN

LEVİNSOV - LESSİNG Frants Yulyeviç (Petersburg-1861 / Petersburg-1939) Sovyet petrografi bilgini. Politeknik okulunda, Petersburg üniversitesinde profesör (1902 1930), 1925'ten itibaren akademi üyesi ve akademinin jeoloji (1925-1929) ve petrografi (1930-1938) enstitüleri müdürü oldu. Rusya ve Sibirya'nın çeşitli bölgelerindeki kayalarla ilgili sayısız araştırma yaptı: mağmaların menşei üstüne yeni varsayımlar ve çeşitli oksitlerin molekülleri arasındaki ilişkiye ve kimyasal ürünlere dayanan yeni bir kaya sınıflamasını kapsayan incelemeler yazdı.

Claude LEVİ-STRAUSS Fransız Akademisi'ne üye seçildiği dönemde.

LEVİ-STRAUSS Claude (Brüksel-1908) Fransız etnoloğu. Çeşitli yüksek okullarda profesör oldu. Güney Amerika ve Asya'da bir çok görev yaptı. Fransız etnolojisi okulunda toplum bilim eğilliminin en başarılı temsilcilerinden ve Marcel Mauss'un çalışmalarını sürdürenlerden biridir. Yapıtları: *Les Structures Elémentaires de la Parenté* (Akrabalığın Temel Yapıları, 1949), *Tristes Tropiques* (Hüzünlü Tropikler, 1955), *Anthropologie Structurale* (Yapısal Antropoloji, 1958), *La Pensée Sauvage* (Vahşi Düşünce, 1962), *Le Totémisme Aujourd'hui* (Bugünkü Totemcilik, 1962), *Le Cru et le Cuit* (Çiğ ve Pişmiş, 1964), *Du Miel aux Cendres* (Baldan Küllere, 1966). Lévi Strauss'un dilbilimci Jakobson ile karşılaşması onu yalnızca etnoloji metodunda yapısalcılığa yöneltmekle kalmadı, aynı zamanda her mit'i ayrı bir dil gibi çözümlemeye götürdü. Akrabalık sorunlarından sonra, Radoliffe-Brown ve Malinowski gibi «fonksiyonalist» etnologların çalışmaları ona yeni bir metot kurma olanağı sağladı: bu metot uyarınca «yapı» kavramı yalnız empirik gerçeğin verilerine değil, bu verilere göre kurulan kalıplara uygulanır. Bu yapı, mantıksal ve matematik nitelikte bir bağıntılar sistemidir ve etnolojinin konusu, uygun karşılıklar bulunarak bu referans sistemine yerleştirebilir. *La Pensée Sauvage* adlı yapıt yapısalcılığı iddialı bir genellemeye götürür: «bilimsel düşünce» nin bir özelliği sayılan «sınıflandırma» kavramı gerçekte, her türlü insan topluluğunda özellikle de yazıyı tanımayan uygarlıklarda düşüncenin temelidir. Tarihi yaratan şey, düşüncenin bir referans düzeyinden bir başkasına geçmesi, özellikle de gerçek üzerine etkime biçimidir. Efsaneleri incelemeye girişirken, Lévi-Strauss düşünce yapıları hakkındaki bu temel görüşten hareket eder, fakat bu görüşle günlük deney arasında, özellikle de duyumların karşıtlıkları arasında bağıntı kurar. Pişmiş besinlerle çiğ besinlere ilişkin efsaneler arasındaki çatışkı. Amerikan halkları mitolojisinde basit ve duyulabilir nitelikler yaratır: bal ile tütün arasındaki çatışkı daha soyut bir referans sistemi oluşturur (boş ile dolu, çevreleyen ile çevrelenen).

LEWİS Sinclair (Minnesota 1885 / Roma - 1951) Amerikan romancısı. Çoğu Amerikan burjuvazisini gülünçleştiren, alaya alan romanlarıyla tanındı: kadın kahramanı Carol Kennicott'un bir çeşit *Middle West* «Madame Bovary»si olduğu *Ana Cadde* (Main Street, 1920) ve özelliği olmayan, bön, uydurma değerlere bağlı sıradan bir iş adamını incelediği *Robbitt* (1922). Daha sonraki romanlarının çoğu Amerikan toplumunun çeşitli çevreleri üstüne birer röportaj niteliğindedir. A.B.D.'deki din ticaretinin çeşitli yönlerini yansıtan *Elmer Cantry* (1927), büyük otellerdeki hayatı anlatan *Work Of Art* (1934): tiyatro çevrelerini tasvir eden *Bethel Merriday* (1940), *Arrowsmith* (1925) bu türdeki romanlarının en iyisidir: yazar bu yapıtında bilginlerin yarar gözetmeyen idealizmiyle, onların buluşlarıyla zengin olanların maddiyetçiliği arasındaki çelişmeyi ortaya koyar. Avrupa'daki Amerikalının romanı olan *Dodsworth*'ü de (1929) bu arada sayabiliriz: 1930'a doğru tiyatroyla ilgilenen Lewis, bu yapıttan yararlanarak 1935'te bir oyun yazdı. İlk yapıtlarındaki canlılık son romanlarında yiter. Bunlar arasında: *Ann Vickers* (1933), *Gideon Planish* (1943), *Cass Timberlane* (1945), *Kingsblood Royal* (Krallık Kanı, 1947), *The God Seeker* (Tanrı Arayıcısı, 1949) ve *World so Wide*'ı (Çok Geniş Dünya, 1951) sayabilirlz. Lewis'in gerçeği bir fotoğraf gibi yansıtan yapıtları, Amerikalıların «iki dünya savaşı arası» dönemde âdetlerinin, sosyal ve ekonomik uğraşılarının belgeleri olarak kalacaktır. Lewis Nobel Edebiyat ödülünü alan (1930) ilk Amerikalı yazardır.

Sinclair LEWİS'in son fotoğraflarından biri..

liberalizm (Fr. libéralisme; İng. liberalism): Bütün düşünce ve etkinlik alanlarında mümkün olan en fazla hürriyeti savunan öğretiler bütünü. - Siyaset alanında liberalizm; yasama ve yargı gücünün yürütme gücü karşısındaki bağımsızlığını arttırmak ve hükümetin keyfi yönetime kaçmasına karşı yurttaşları kesin garanti altına almak gerektiğini savunur. Bu anlamda liberalizm, keyfi ve zora dayanan yönetim tarzı demek olan *otoritarizm*'e karşıttır. - Din alanında liberalizm; iyi bir toplumsal örgütün kurulabilmesi için din birliğinin zorunlu şart olmadığını ileri sürerek, tüm yurtdaşlar için «düşünce ve vicdan hürriyetl»ni savunur. - Ekonomik alanında liberalizm; Devletin sanayi ve ticaret konularına el atmaması ve bireyler, sınıf-

lar yada uluslar arasındaki ticarî ilişkiler konusunda katiyen söz sahibi olmaması gerektiğini savunur. Bugün daha çok *ekonomik liberalizm* diye adlandırılan bu anlayış, *devletçilik* akımına, hattâ genellikle *sosyalizm*'e ve *güdümlü ekonomi* anlayışına karşıt tutulmaktadır. - Günlük konuşma dilinde liberalizm; karşısındakinin bağımsızlığına saygı göstermeğe, hürriyetin mutlu sonuçlar getirdiğine güvenmeğe, ve karşı fikirleri hoşgörüyle karşılamağa dayanan tavrı belirtir. Bu anlamda liberalizm (yada *hürriyetçilik*), «hümanizm»e özdeştir.

ekonomik anlamda liberalizm üzerine

Liberalizm terimi, emeğin, kârın ve mübadelelerin serbestliği temeline dayanan ekonomik daktrinlerin tümünü belirtir.

Liberalizmin ilk formülasyonunu, ekonomik özgürlüğün Tanrı tarafından istenen doğal bir düzenin gerçekleşmesini şartlandırdığı düşüncesinde olan fizyokrasi yapmıştır. Daha sonra liberalizm, Adam Smith'le birlikte tahlillerini olguların pozitif bir gözlemine dayandırma yolunu tutan klasik ekolde metafizik karakterinden sıyrılır. Klasik ekonominin vülger ekonomiye dönüşerek soysuzlaşması sırasında yeniden idealist ve çoğu zaman metafizik bir karakter alır.

Liberalizm, girişim ruhunun yatırım serbestliğine ve kâr hırsına bağımlı olduğu düşüncesindedir. Pazarda arz ve talebin karşılaşması fiyatı belirler. Serbest rekabete ve arz ve talep yasasının işleyişine karşı çıkarılan engeller buhran faktörüdürler ve spontane uyumun kurulmasını önlerler. Ürünler ürünlerle mübadele edilir ve bu şartlarda aşırı üretim buhranları az ya da çok vahim kazalardan başka birşey değildirler, ama her halükârda geçicidirler. İş sözleşmesi özgürlüğü işvereni ve ücretliyi hukuki eşitlik durumuna sokar: emekçi sözleşmeyi rızasıyle kabul ettiğinden, bu emekçinin sömürülmesi söz konusu olamaz. Sosyal eşitsizlikler doğaldır, zorunludur, kaçınılmazdır, ama istihdam buhranları da uyum nihai olarak kurulduğu zaman ortadan kalkacak geçici kötülüklerden başka birşey değildirler. Mübadelelerin serbestliği her türlü gümrük vergisinden bağışık olarak ikmal kaynaklarını karşılıklı birbirlerine açar, çünkü ülkelerin kendilerine en uygun ekonomik faaliyetlerde spesiyalize olmaları, rekabetten vazgeçme, otarşik ve kalkınmacı özlemler yaratır. Kâr ve faiz tamamen serbest olmalıdır, çünkü, bunların yoğunlaşması, duyulan ekonomik ihtiyaçlara bağlıdır. Liberalizm, kararlı bir biçimde, kapitalist sömürü ve sınıfların eşitsizliği sisteminin, aynı zamanda da en zengin ve en sanayileşmiş ülkelerin pratikteki egemen durumlarının koruyuculuğunu yapar.

Jean İBARROLA

(Türkçesi B. Eren İ. Yaşar)

LİBERMAN Yevsey Grigoryeviç (Ukrayna 1897) Sovyet ekonomisti. Harkov üniversitesinde profesördü: *Struktura Blansa Inndustriyalnogo Predpryatria* (Bir Sanayi İşletmesinin Denge Yapısı, 1948), *Sredstva dlya Povişeniyo Rentabilnosti Sotsialisticeskih Predpriyatiy* (Sosyalist İşletmelerin Verimini Arttırma Yolları, 1956), *Analiz İspolzovaniya Proizvodstvennıyh Resursov* (Üretim Kaynaklarını Kullanma Analizi, 1963) adlı yapıtlarını yayınladı. Liberman, kârı, kapitalist ekonomideki biçimiyle benimsemek ve pazar mekanizmalarına başvurmaktan kaçınır. Lenin'in yolunda gittiğini söyler: bu görüşe göre, sosyalist girişim, gelişleriyle maliyetini karşılamak, üretimin ıslahı yada sosyal hizmetler gibi konuları, toplumdaki diğer kuruluşlara bırakmalıdır. Liberman'a göre, planlamanın asıl amacı millî gelir hacmini ve özellikle kişi başına düşen millî geliri mutlak değer olarak arttırmaktır. Bunun için, her işletme şefine oransal bir serbestlik ve işletmeler arasında üretimin niteliği, teslim vadesi ve fiyat bakımından bir ölçüde rekabet hakkının tanınması uygun olacaktır. Liberman ve diğer başka Sovyet ekonomistleri tarafından savunulan sistemin uygulanmasına, milli ekonomiye zarar getirmemek amacıyla, aşamalı olarak gidildi. Bu sistem, işletme şefine, kendi personelinin değerini kendi saptama, üretimi yalnız plana göre değil, talebi de göz önünde tutarak ayarlama ve çalışanlara verilecek primleri yalnız üretim üzerinden değil, satışları da hesaba katarak hesaplama yetkisini verir.

libido (Fr. ve İng. libido) Tüm etkin davranışlarımızın temelinde bulunan hayat içgüdüsü. Lâtincede «arzu» anlamına gelen libido kavramı, Freud tarafından hemen sadece cinsel hayatın gösterilerine bağlı olarak sunulmuştur: Bilgine göre, kişilik bozukluklarının, ruh hastalıklarının kökeninde libidonun «bastırma»ya uğraması bulunmaktadır; libido, bilinçaltının bütün dile geliş şekillerini ve özellikle de düşleri açıklayabilecek biricik temel ilkedir. Modern psikiyatri ise, libido'yu; bütün hayat gücünü dile getiren, yani sadece hastalıklı değil normal davranış ve edimlerimizi de açıklayan bir ilke olarak görür.

LİEBKNECHT Karl (Leipzig 1871 / Berlin 1919) Alman siyaset adamı. Wilhelm Liebknecht'in oğlu. Sosyal Demokrat partinin aşırı sol kanadındandı: Prusya meclisinde (1908), sonra da Reichstag'da (1912) milletvekili oldu. Bağımsızlarla birlikte, askeri kredilere (1914-1915) karşı çıktı ve savaşa karşı gösteriler düzenledi. Mart 1916'da faal direnmeye geçen ve Alman komünist partisinin çekirdeği olan *Spartakusbund*'u (Spartaküs Birliği) kurdu. 1 Mayısta tutuklanarak hapse atıldı (1916-1918). Kasım 1918'de, Ebert ve Scheidemann'ın devrimci hükümetine girmeyi reddetti ve Rosa Luxemburg ile spartaküs'çüleri ayaklandırdı (Ocak, 1919), Tutuklandı ve cezaevinde öldürüldü.

LİEBKNECHT Wilhelm (Giessen 1826 / Charlottenburg - 1900) Alman siyaset adamı. Sosyalist düşünceli bir gazete yazarıydı:

Wilhelm LİEBKNECHT 1890 yılında Dresden'de bir konuşma yaparken.

İsviçre'ye (1846), sonra Paris'e göç etti (1848). Eylül 1848'de Baden cumhuriyetini ilan etti, Cenevre'ye kaçtı, orada Mazzini ile tanıştı, daha sonra Londra'ya gitti (1850) ve Karl Marx ile onüç yıl süren bir dostluk kurdu. 1861 Mütarekesinden sonra Almanya'ya döndü. Bebel'e sosyalizmi kabul ettirdi ve Enternasyonalin temellerini attı. Prusya'dan sürülünce (1865), Leipzig'e yerleşti, Kuzey Almanya konfederasyonunun Reichstag'ına seçildi (1867), kapitalizm ile her türlü uzlaşmayı reddetti. 1869'da Eisenach'ta Sosyal Demokrat partiyi kurdu. 1870 Savaşına ve Alsace-Lorraine'in ilhakına karşı çıkınca hapse atıldı (1872-1874). Reichstag'da milletvekili seçildi (1874-1900). *Vorwärts*'ın başyazarı oldu. Gotha kongresinde çeşitli kanatların uzlaşması üzerine Alman sosyalizminin lideri oldu (1875). Başlıca yapıtı: *Geschichte der Französischen Revolution*'dır (Fransız Devrimi Tarihi, 1890).

LİFAR Serge (Kiev 1905) Fransız dansçısı ve koreografı. Madam Nijinskaya'nın öğrencisiydi: Diaghilev tarafından Rus bale topluluğuna alındı (1923), çok geçmeden baş-

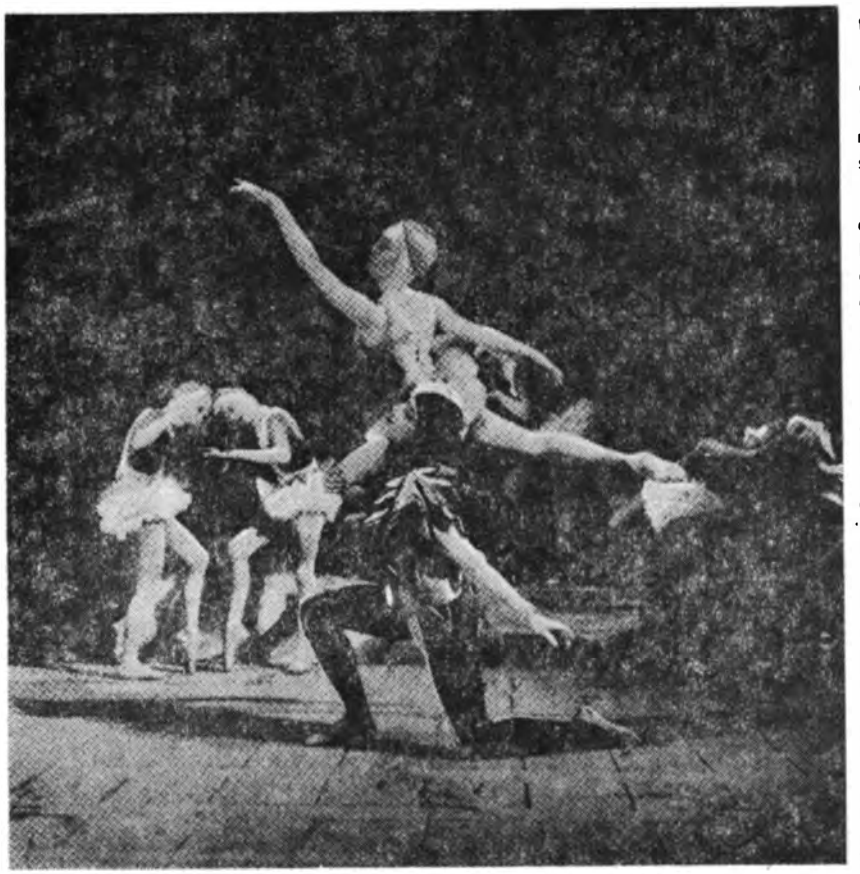

Serge LİFAR, Le Chevalier et la demoiselle'de Solange Schwartz'la dansederken.

rollere çıktı: Paris operasında birinci dansçı ve koreograf olarak çalışmaya basladı (1929). Yüklü bir bale dizisi ile kendi biçimini kabul ettirdi: ***Bacchus ile Ariadne, Salata, İkaros, Oriane ve Aşk prensi, Şövalye ve Genç Kız, Joan de Zarissa, Guignol ve Pandore, Seraplar, Gezgin Şövalye.*** Yapıtlarının en önemlilerinden ikisini *Chota Roustaveli* ve *Dramma Per Musica* (1946) Monte Carlo'da temsil ettirdikten sonra ***Phaidros*** (1950), ***Pamuk Prenses*** (1951), ***Grand Pas*** ve ***Variations*** (1953), ***Fantastik Düğünler*** (1955), ***Aziz Sebastianus'un Çilesi*** (1957), ***Francesca da Rimini*** (1958) balelerini düzenledi. 1956'da Giselle'i son kez yorumlayarak dansçılık hayatına veda etti. İki yıl sonra Paris operasından ayrılarak Monte Carlo'da ***Maça Kızı*** (1960), Batı Berlin'de ***Phaidros*** ve ***Beyazlı Süit*** (1963), Lyon operasında ***Hebe Şenlikleri*** (1964), Lima festivalinde ***Romeo ve Jülyet*** (1965), Londra Festival balesinde, Göteburg operasında ***İkaros*** (1966) ve ***Giselle*** (1967) konuk sanatçı olarak çalıştı. 1962'den 1963'e kadar tekrar Paris operasında bale öğretmenliği yaptı. S. Lifar için dans, başka sanatların desteğine gereksinimi olmayan, eksiksiz bir sanattır (1935'te müziksiz bir bale olarak ***İkaros***'u düzenledi) ve bu sanatın icrası fizik olduğu kadar, duygu ve anlam yetilerine dayanır. Dansla ilgili çok sayıda yapıt yayınladı: ***La Danse*** (1938), ***La Grisi*** (1941), ***Giselle*** (1941), ***Traité de Danse Academique*** (1949), ***Histoire du Ballet Russe*** (1950), ***Traité de Choregraphie*** (1952), ***Serge de Diaghiev*** (1954), ***Musique par la Danse*** (1955), ***Au Service de la Danse*** (1958), ***La Danse*** (1965) ***Histoire du Ballet*** (1966).

Lİ FU-HŞUN (1901) Çinli siyaset adamı, ve ekonomisti. Fransa'da okudu, 1922'de Çin Komünist partisinin Fransa'daki koluna girdi. 1949'da Çin'de Kuzey-Doğu eyaletlerinin yönetimiyle görevlendirildi. 1955'te planlama bakanı ve başbakan yardımcısı oldu. 1958'de partinin siyasal büro üyeliğine seçildi. Kültür devrimi sırasında Çin ekonomisinin yönetiminde Bo Yi-bo'nun yerini aldı. Kızıl muhafızların saldırılarına karşın 1967 Nisanında siyasal büro içinde kurulan komitede ağır sanayinin yönetimiyle görevlendirildi.

likiditeler (Fr. liquidités) Zilyeti tarafından derhal başkasına devredilebilen, emre amâde nakit paralar. Likiditeler, kâğıt paralar, madenî paralar, carî hesap halindeki alacaklar (matluplar) gibi, emre âmade ya da derhal talep edilebilir parasal işaretleri genel bir tarzda ihata eden karmaşık bir bütün teşkil ederler.

Geniş anlamda, bankada emre amâde duran ve herhangi bir kayıt altında bulunmayan, bu nedenle de derhal kullanılabilir nitelikteki varlıkları da likiditeler arasında sayma eğilimi vardır.

Likidite dolaysız genel eşdeğer olarak, en gözle görünür biçimde para karakterinde kendini gösterir. Likidite olmazsa, başka bir deyişle talep edilebilirlik ve herkesçe kabul edilen borçtan kurtarırlık olmazsa, para borçtan kurtarırlık olmazsa, para, ödeme aracı fonksiyonunu kaybeder. Fakat, likidite, bir genel eşdeğer biçimi teşkil etmez, tam tersine, bazı genel eşdeğer biçimleri, likidite görünüşü altında tezahür ederler. Bu açıdan bakıldığında, likidite tercihine ilişkin Keynes'çi görüş, paranın derin mahiyetini, yani genel eşdeğer teşkil etme, değer taşıyıcısı olma karakterini gizler, ve onun ancak fenomenal veçhesini kavrar.

LİLİENCRON Detlev von (Kiel - 1844 / Alt - Rahlstadt 1909) Alman şairi. 1863 yılında Mainz kentinde Prusya ordusunun subayı olmuştur. Çeşitli savaşlara katılıp, yaralanmıştır. 1875 yılında ordudan ayrılıp, geçimini temin etmek için Amerika'ya göçmüştür. Orada dil öğretmeni, piyanist, imrahor olarak çeşitli işlerde çalışmış, umduğu başarıyı sağlayamamıştır. Yine Almanya'ya dönerek, 1878 yılında Hamburg'ta evlenmiştir. Müzik öğretmeni olarak bir süre çalışmış, daha sonra memuriyete girmişse de, borçlanarak tekrar memuriyeti bırakmıştır. Birinci evliliği de ayrılıkla sonuçlanmış, 1887 yılında ikinci kez evlenmiştir, bunu 1899 yılında üçüncü evliliği izlemiştir.

Memuriyetten ayrıldıktan sonra geçimini Münih, Berlin ve Hamburg'ta yazarak sağlamaya çalışmış, 1890 yılında Hamburg yakınında «Modern Yaşam Derneği»ni kurmuştur. 1901 yılından itibaren II. Wilhelm'in kendisine bağladığı bir onur maaşıyla Alt - Rahlstedt'te yaşamış ve burada ölmüştür.

Hareketli ve zaman zaman güç bir yaşamı olan Liliencron, yüzyıl dönümünde doğasalcılık ve impresionizm akımlarını belli yönleriyle şiirinde birleştirmiştir. Doğal, gündelik yaşamdan canlı, küçük olayları şiirine sokarken, doğasalcılığın ayrıntılara inme yöntemine kapılmamış, tutumlu bir dil anlayışı ve birkaç çizgi ile anları yakalayıp, şiir dolu resimler oluşturmuştur. Dildeki tutumu, şiirinde yakaladığı anları büyük bir yoğunlukla, yer yer çarpıcı bir etkiyle yansıtmasını sağlamıştır.

Ölçülü bir duygusallık, dilindeki sürükleyici akım, ses oyunları, nesneye ve anlara yapaylıktan uzak yaklaşımı, onu dönemlinin en önemli ozanlarından biri yapmıştır.

LİLİENCRON'dan üç şiir

NİNNİ

Kapı önünde ağaç uykulu,
Bahçe baştan başa düş dolu.
Aytekne yüzer usul usul,
Uykuda öten horozu bul.
Uyu, kuzum, uyu.

Uyu, koçum. Geceleyin
Öperim pembe dudağını.
Minik tombul bacağını uzat,
Basmıyor taşa toprağa fakat.
Uyu, kuzum, uyu.

Uyu, koçum. Elbet zamanı var,
Yağmur yağar, tipi ve kar.
Yaşarsın sen de soluk soluğa,
Hasret biraz huzur ve uykuya.
Uyu, kuzum, uyu.

Kapı önünde ağaç uykulu,
Bahçe baştanbaşa düş dolu.
Aytekne yüzer usul usul.
Uykuda öten horozu bul
Uyu, kuzum, uyu.

BİR BÜYÜK KENTTE

Akıyor önümden kent selinde
Bir o bir bu, birbiri ardından.
Bir bakış gözün içine, işte yok şimdi.
Laternacı şarkısını durmaz çevirir.

Damlıyor önümde hiçlik seline
Bir o bir bu, birbiri ardından.
Bir bakış tabutuna, işte yok şimdi.
Laternacı şarkısını durmaz çevirir.

Yüzüyor cenaze alayı kent selinde,
Yolboyu insanlar, birbiri ardından.
Bir bakış tabutuna, işte yok şimdi.
Laternacı şarkısını durmaz çevirir.

GERİYE BAKIŞ

Kınından sıyrılmadan
Yanıp sönen kılıç,
Bir kez daha at ve adam
Versin dedim bir molacık.

El göze siper gider,
İner gözkapaklarını;
Hayal meyal tüter,
Uçan düşüncelere dalarım.

Çocuk ülkesi, ey sihirli ülke,
Ev, avlu, çit, topaç.
Mavi ırmak ardında seke seke
Oynar evren saklambaç.

Dizi dizi rengârenk
Geçti gitti hoyrat hayatım.
Eylem arama, düşlere denk,
Fıldır fıldır örümcek ağım.

Kumar, kanı şarap, şarkı,
Gençlik, canıtez kaynak,
Ve hep o korkunç çalkantı
Yüzdüm dalgaya uyarak.

Oysa hafif süvari ışır birden
Orda şu karşıki tepede.
Atlara! Tamam! Hemen
Yapışır malımız özengide.

Dizginler sağlam, borazan sesi
Gümbürdeyerek titrer çayır;
Nerdeyse uçan toynakla bizi
Hücum borusu çağırır.

Çarpışma, kargış, huruş ve vuruş
Kolsuz olmaz.
Miğferle eldivenim nerde kalmış,
Bir türlü aklım almaz.

Boş eyer, düşüş ve toztoprak,
Kılıçlardan haç ve mazgal.
Dalgalanan ganimet sancak
Sallanıyor zafer sarhoşu kol.

Öyle benziyor düşmanın kaçışı
Deli gibi kovalanan davara.
Ormanda yarda sevinçle çağrışı
Borazanımın içtimalara.

Kan ter içinde kılıç ve alın,
Bırak damlasın, damlasın.
Minnetle atının
Boynunu, yelesini okşamalısın.

Hemen çatılan akşam ateşinde,
Ardınca savaş yorgunluğunun,
Daldını aynı düşüncelere
Sabahından kalma bugünün.

Yüzdüm yıllar yılı
Yaşamda dümensiz,
Bugün döğüş yolu
Gösterdi nedir menzilimiz.

Türkçesi : Yüksel PAZARKAYA

Liliom: Frenec Molnar'ın dramı (1909) Yoksul bir insan olan Liliom hayatında çamurdan çamura batar: nihayet katil olur ve kendini öldürmek zorunda kalır. İmanlı ruhların günahlarından arınmak için bekletildiği yere gelince bu kez dürüst bir hayat sürmek için yeniden dünyaya dönme iznini alır. Fakat bu fırsattan da faydalanamayacak, gene eski yanlışlarını yineliyecektir. Aslında kötü değil de beceriksiz olan Liliom, istediğine ulaşamamış, her zaman yenilgiye mahkûm insanın sembolüdür. Halk hayatından bir sahneler dizisi halinde gelişen dram, bir rüya havasına bürünmüş gibi görünürse de, gerçekle şiiri usta bir teknikle kaynaştırmıştır.

LİMA Jorge de (Alagoas - 1893 / Santos 1953) : Brezilyalı şair. Bahia ve Rio de Janeiro'da tıp öğrenimi yaptı. İlk kitabı «XIV Alexandrinos»u 1914'de yayımladı. 1935'de Murilo Mendes'le birlikte yazdığı «Tempo

e Eternidade»yi çıkardı. «Modernist» akımın etkisinde kaldı. Bir «Afro-Brezilya» şiiri yarattı. Zencilerin yaşamını ve dinsel konuları işledi. «Essa Negra Fulo» ve «Poemas Negros» kitaplarıyla ününü pekiştirdi. 1952'de yayımladığı son şiir kitabı «Invençao de Orfeu», eleştirmenler tarafından «şiir sanatının doruklarından biri» olarak karşılandı. Şiir çalışmalarının yanısıra çevriler yaptı; «Calunga» adlı bir de roman yazdı.

Jorge de LİMA'dan şiirler

KUŞ

Kimse bilmiyordu neredeu geldiğini garip kuşun.
Son fırtına sürüklemişti onu belki
bilinmeyen bir adadan ya da bir körfezden;
dev yosunlardan doğmuştu belki,
bir başka atmosferden düşmüştü belki,
bir başka dünyadan, bir başka gizden.
Eski denizcilerden hiç biri görmemişti onu buzlar arasında,
onunla karşılaşmamıştı hiç bir yolcu:
insan biçimindeydi, melekler gibi,
şairler gibi sessizdi.
Kilisenin büyük kubbesi üstünde süzüldü önce:
papaz kışkışladı onu, kötü bir ruhun kaçırıyordu sanki.
Aynı gece deniz fenerine kondu ışık saçarak.
fener bekçisi de kovdu onu, gemileri şaşırtır diye.
Kimse bir parça ekmek vermedi kuşa.
sığınacak bir dam altı vermedi.
«Sürüleri yutan kötü bir kuş bu.» dedi biri.
«Aç bir şeytan.» dedi bir başkası.
Kanatlarının altına alınca yorgun çocukları
anneler kuşu taşladı, bilinmez kuşu, horlanmış, bitkin kuşu.
Bulutlar arasında sessiz bir doruktan gelmişti belki,
eşsiz bir ok alıp götürmüştü belki.
İnsan biçimindeydi, melekler gibi,
şairler gibi yalnızdı.
Bir candaş arıyordu
kendini kovan insanlar arasında.
Buğday tarlalarını sel bastığı bir gün
«Kuş yüzünden,» dediler.
Kıran girince sürüler arasına
«Kuş yedi kuzuları.» dediler.
Suyunu sakınır oldu çeşmeler,
güçsüz bir Samson gibi düştü toprağa kuş.
Balıkçının biri gördü onu, yumuşacık gövdesini kaldırdı yerden,
«Bakın.» dedi, «ne güzel bir kuş bulduın.»
Bir başkası hatırladı ansızın:
yoksullara yumurtalar götürürdü bu kuş.
Bir dilenci anlattı: kuş, soğuktan korumuştu onu.
«Bana tüylerini vermişti,» dedi çıplak bir adam.
Halkın önderi, «Kuşların kralıydı bu, onu tanımamışız.» dedi.
Önderin küçük oğlu, yalnız, tatlı bir çocuk, şunları söyledi:
«Tüylerini bana ver baba, hayatını yazayım,
onunkini andıran hayatımı, göreyim kendimi,
çünkü senden çok ona çekmişim baba.»

JOAO BABA

Joao Baba köksüz bir ağaç gibi kurudu.
Joao Baba ölüyor.
Joao Baba kürek çekti,
tarla sürdü,
yeşil yapraklarla bir varlık yarattı topraktan:
kahve şekerkamışı, pamuk yarattı.
Joao Baba, Paes Leme'den bile çok zümrüt çıkardı.
Joao Baba'nın kızı, o koca memeleriyle,
patronun oğullarını, kızlarını emzirdi.
Memeleri kuruyunca o da kurudu,
bir elinde ütü, kurudu gitti.
Joao Baba'nın derisi kamçıda kaldı.
Joao Baba'nın gücü sabanda kaldı.

Joao Baba'nın karısını kaçırdı beyaz adam
dadılık etsin diye çocuklarına.
Seçkinlerin kanına karıştı Joao Baba'nın kanı,
bir taş sütte şeker gibi eridi.
Joao Baba kıtırdı,
patronun çocukları binerdi sırtına.
Öyle güzel öyküler bilirdi ki Joao Baba
dinleyenin ağlayası gelirdi.

Joao Baba ölüyor.

Joao Baba'nın derisi gibi gece.
Gökte yıldız yok.
Joao Baba'nın büyüsü bu olacak.

ŞİİR DAĞITIMI

Yaban balı aldım bitkilerden,
sulardan tuz, gökten ışık aldım.
Dinleyin kardeşler: her şeyden aldım şiiri
Tanrı'ya sunmak için.
Altın almadım yeryüzünden
kardeşlerimden kan almadım.
Haneler, beni bana bırakın.
Dilenciler, bankerler,
uzaklıklar yaratabilirim
sizlerle aramızda.
Yaşamı tıkanmış,
büyüsüne inanmıyorum Tanrı'nın.
Horozlar ötmüyor,
sabah olmadı.
Teknelerin gidip döndüğünü gördüm.
Mutsuzların gidip döndüğünü gördüm.
Ateşte şişman adamlar gördüm.
Karanlıkta zikzaklar gördüm.
Komutan, Kongo nerede?
Sao Brandao Adası nerede?
Komutan, gece nasıl karanlık!
Köpekler uluyor karanlıkta.
Siz, istenmeyenler, hangi ülkeyi,
hangi ülkeyi istiyorsunuz?
Yaban balı aldım bitkilerden,
sulardan tuz, gökten ışık aldım.
Size verecek bir tek şiirim var.
Oturun, kardeşler.

CALABAR

Domingos Fernandes Calabar, seni bağışlıyorum!
Ne yaptığını bilmiyordun gerçekten,
kara oğlu Bayan Angela'nın, seni bağışlıyorum.
Ya sen kazansaydın Calabar!
Ya Hollandalılar gelseydi
Portekizliler yerine!
Ne olurduk!
Ne olurduk içimizde yer eden o güzel,

LİMANOWSKİ

o güzel şeyler olmasaydı;
hamaklar,
yalvarmalar,
yakınmalar,
törenler —
ve o hüzün olmasaydı, Calabar,

yüreklerimizden kabarıp coşan
o çılgınca sevinç olmasaydı.
Yazık, hiç duymadın, Calabar,
hüzünlü olmanın tatlı sevincini!

Türkçesi : Ülkü TAMER

LİMANOWSKİ Boleslaw (Podgorz 1835 / Varşova - 1935) Polonyalı tarihçi ve sosyolog. 1860'a doğru Vilnyus Devrimci komitesine üye oldu: Arhangels yakınlarına sürüldü. 1868'de affedildi. 1892'de Polonya Sosyalist partisinin kurulduğu Paris kongresini yönetti. 1919'dan sonra bu partiyi Polonya senatosunda temsil ettl. Yapıtları: *Historja Powstania Narodu Polskiego* (Polonya'da Halk Ayaklanmaları Tarihi, 1887), *Historja Demokraeji Polkiei w Porozbiorowej* (Polonya'da Demokrasinin Tarihi, 1901).

LİNCOLN Abraham (Kentucky - 1809 / Washington 1865) A.B.D.'nin 16. cumhurbaşkanı. Marangozluk ve çiftçilik yapan Thomas Lincoln ile evlilik dışı bir birleşmeden doğduğu sanılan Nancy Lincoln'un oğlu. Abra-

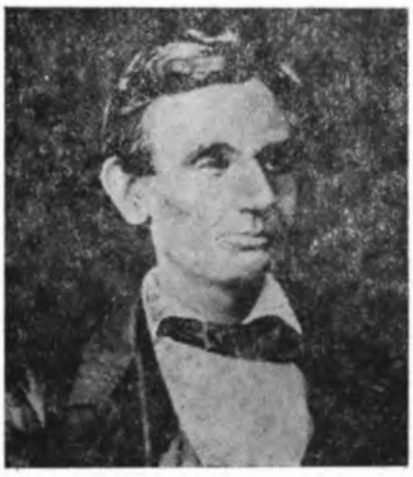

Bir halk ressamının gözüyle Abraham LİNCOLN.

ham'ın ilk çocukluğunu geçirdiği Kentucky'de oturan aile çiftliklerinin büyük bir kısmı elinden alınınca, 1816'da İndiana'ya göçetmek zorunda kaldı. 1818'de Nancy Lincoln, o zamanlar İndiana'yı kasıp kavuran bir hastalıktan öldü. Bunun üzerine Thomas Lincoln üç çocuklu bir dul olan Sarah Bursh Johnston ile evlendi. Sarah Bursh, üvey çocuklarını kendi çocuklarından ayırtetmedi. Abraham'a okuma zevkini onun aşıladığı söylenir. Abraham, ara sıra okula da gidiyordu. Fakat okula devam ettiği süre bir yılı geçmez.

1830'da aile ikinci kez göç ederek İllinois'a gitti. 21 yaşına gelen genç Lincoln artık kendi hayatını yaşamaya başlamıştı. New Orleans ve New Salem'de çalıştı. 1832'deki Kuzey İllinois'da kızılderililerin ayaklanmasında gönüllü askerler listesine yazıldı.

New Salem'e dönerek millet meclisi üyeliği seçimlerine adaylığını koydu. Kendi çevresindeki oyların büyük çoğunluğunu kazanmakla birlikte, tüm ilçede henüz tanınmadığı için seçimi yitirdi. Fakat 1834'teki seçimleri kazandı. 1836, 1838 ve 1840'ta yine seçilerek millet meclisi üyeliğini sürdürdü.

Bu arada, Whig partisinden arkadaşı ve Springfield avukatı John T?. Stuart onu hukuk okumaya teşvik etti. Birkaç ay kendi kendine hukuk çalıştıktan sonra 1836 hukuk diplomasını aldı. Bu arada gittikçe gerilemekte olan New Salem sanki bir çöle dönmüştü. Lincoln de bu yüzden 1837'de Stuart ile birlikte çalışmak üzere Springfield'e gitti. Stuart ile ortaklığı 1841'de çözüldü. Tanınmış avukatlardan Stephen Logan'la kurduğu ortaklık da 1844'te sona erdi. Lincoln, aynı yıl, genç bir biyografya yazarı olan William H. Herndorn'ı kendisine ortak seçti.

1842'de Lincoln fırtınalı bir flört devresi geçirdiği Mary Todd ile evlendi, dört çocukları olduysa da bunların üçü küçük yaşlarda öldü.

Lincoln, siyaset alanında önem kazanmaya başlayınca 1840'ta Kongre'ye adaylığını koydu. Fakat kendi bölgesinden Whig partisinin iki önemli üyesi de Lincoln bir süre beklemek zorunda kaldı. 1846'da sırası gelince aday seçilmeyi başardı.

1848 Kampanyasında, Lincoln Washington'da kalmak istiyordu, fakat kendisine çok uzaktaki Oregon bölgesinin valiliği önerilince, avukatlık mesleğini sürdürmek üzere Springfield'e döndü. Tamamen umudu kırılmıştı, çünkü siyasal hayatının sonu geldiğine inanıyordu.

1852 Kampanyasına Lincoln pek önem vermedi. Zaman geçtikçe de siyasete olan ilgisini yitirmeye başladı. Fakat aşağı Louisiana'da köleliği önleyen Missouri uzlaşmasının (1820) Douglas tarafından 1854'te kaldırılması ve yerine, Kansas ve Nebraska'da köleliği serbest kılan Kansas-Nebraska tasarısının konulması Lincoln'ı 1854'te köleliğe karşı Kongre kampanyasına katılmaya itti.

Kansas-Nebraska Bill eski partilerde ayrılıklar doğmasına yol açtı. İllinois meclisinin, Douglas'ın meslektaşı James Shield'in yerine geçecek bir senatör seçmek için yapacağı toplantıda Whiglerin ve Demokrat'ların köleliğe karşı olan kesimleri tek aday üstüne birleşirlerse Anti-Nebraska grubu oy alabilecekti. Fakat Whig partisi Lincoln'ı, Demokrat partiyse Lyman Trimbull'u destekliyordu. Lincoln daha kuvvetli olmakla birlikte, Demokratlar Trumbull'un bir Whig'liye yeğlenmesini istemiyorlardı. Daha sonra Demokratlar Whig'leri kölelikten yana bir demokrata oy vermekle tehdit edince, Lincoln adamlarına Trumbull'a oy vermelerini öğütledi, böylece kendi seçimini de garantiye bağlamış oldu.

LİNCOLN'un 23 Şubat 1861 günü Washington'a gelişi.

Eski partiler dağılırken, Kuzeyde köleliğe karşı partiler birleşerek yeni bir parti kurdular. Lincoln başlangıçta bu partiden uzak kaldı. Yeniden lideri olduğu Whig partisini kalkındırmaya çalıştı. Fakat 1856 başkanlık seçimi kampanyası yaklaşınca şansını bu yeni partide denemeyi uygun gördü. 'ohn C. Frémont'u başkan adayı seçen milli kongrede Lincoln başkan yardımcısı adaylığı için 110 oy topladı: New Jersey'den William L. Dayton başkan yardımcısı seçildi. Bu seçimde Lincoln, Frémont için tüm gücüyle çalıştı ama Frémont, demokrat James Buchanan'a karşı seçimi yitirdi.

Senatör Douglas 1858 seçimlerine yeniden adaylığını koyduğu zaman İllinois ona en kuvvetli rakip olarak Lincoln'ı gösterdi. Cumhuriyetçi parti toplantılarında ve Cumhuriyetçi devlet kongresinde benimsenen Lincoln seçim kampanyasını şu ünlü bildirisiyle açtı: «İkiye bölünmüş bir ülke daha fazla açıkta duramaz. Bu hükümetin yarı köle yarı özgür olmaya katlanamayacağına inanıyorum.» Lincoln sonradan bu sorunu Douglas ile mecliste yedi kez tartıştı. Douglas, böylelikle olumlu yada olumsuz bir karar almayı reddederken, Lincoln köleliği kaldırmamak, fakat yayılmasını önlemek ilkesine döndü. Cumhuriyetçiler seçimde oyların çoğunluğunu topladılar. Fakat mecliste ayrılan sandalyelerin çokluğu Douglas'ın senatör olmasını

sağladı.

1860 Seçimleri yaklaşınca, arkadaşları Lincoln'den başkanlığa adaylığını koymasını istediler: başlangıçta Lincoln çekindi ama Şubat 1860'ta New York City'deki Cooper Union'a yaptığı bir konuşmasıyla Cumhuriyetçi partide en önde gelen yerl aldı. Mayıs ayında, Decatur'da toplanan 'Illinois Cumhuriyetçi kongresinde, Lincoln'e oy vermek konusunda birleşilmesi kararı alındı. Demokrat partide çıkan ikilik sonucu partinin bir yarısı Douglas'ı, diğer yarısı da John C. Breckingridge'i aday gösterince, Lincoln'ın seçim şansı çok arttı. Lincoln bu seçimde, Douglas'ın 1 376 957, Brecklnridge'in 894 781 oyuna karşılık 1 866 452 oy toyladı. Meşrutî Birlik partisl adayı John Bell 588 879 oy almıştı. Kazanılan sandalye sayısı lse şöyleydi: Lincoln 180, Breckinridge 72, Bell 39, Douglas 12.

Lincoln görevine başlamaya hazırlandığı bir sırada yedl güney devletl birlikten ayrılarak Güneyliler konfederasyonunu kurdular. Bunlar Charleston limanındaki Fort Sumter'a ateş açtılar. Lincoln, birliği yeniden sağlamak amacıyla gönüllü asker topladığı bir sırada sınırdaki dört devlet birlik'ten ayrıldı.

Lincoln, iç savaşı önlemek için, başkanlık adaylığındakl kuvvetll rakiplerlnl kabinesine almak gibi tehlikell blr lşe girlştl. 1 Ocak 1863'ta de köleliğln kesinlikle kaldırılacağını bildirdi. Kasım 1864 seçimlerinde yine başkan seçildi. Kuzey devletleriyle güney devletleri arasındaki iç savaş 1865'te Kuzeylilerin zaferiyle son buldu. Lincoln, savaştan sonra, Kuzey-Güney arasındaki düşmanlığı kaldırmak lstiyordu. Bunu, lkinci kez başkanlık görevine başlıyacağı sırada yaptığı açış konuşmasında ortaya koydu (Nlsan 1865). Üç gün sonra, 14 Nisan gecesi Lincoln, Washington'daki Ford tiyatrosunda *Our American Cousin* (Amerikalı Yeğenimiz) adlı oyunu izlerken 'ohn Wilkes Booth adlı genç bir oyuncu tarafından vuruldu. Kurşun Lincoln'ün beynine rastlamıştı. Ertesi sabah saat 7.22'de öldü. Aktörün sonradan akıl dengesinin sağlam olmadığı anlaşıldı. Lincoln'ın naaşı Washington'dan alınarak Springfield'e (İllinois) getirildi ve Oak Ridge mezarlığına gömüldü.

LİNDBERGH Charles (Detrolt - 1902) Amerikalı havacı. Atlas okyanusunu, Amerika'dan Fransa'ya ve uğraksız olarak ilk kez geçmeyi başardı. *Spirit of Saint Louis* adlı, monoplan uçağıyla tek başına, Roosevelt Field havaalanından (New York) 20 Mayıs 1927'de, Avrupa saatiyle 12,52'de yola çıktı. 5 800 km. tutan ve 33 saat 30 dakika süren blr yolculuktan sonra, ertesi akşam saat 22.19'da Bourget havaalanına (Paris) indi. Oğlu 1932'de kaçırıldı ve öldürüldü.

LİN PİAO (Huy-Lung-şan, Hupey - 1908) Komünist Çln generall. 1945'ten 1950'ye kadar, Sovyetlerce, Mançurya'da bağımsız olarak kurulmuş olan ve Çln'in Kore savaşına katılması üzerine (1950) Mao Çe-Tung'un

LİN PİAO bir gösteriyi izlerken.

buyruğuna giren kıtalara kumanda etti. Meclis 2. başkanı (1954), mareşal (1955) oldu: eynı yıl siyasal büroya girdi ve 1958'de büronun sürekli komitesine üye seçildi. Çin ordusunda oldukça aşırı bir slyasallaştırma hareketinl girlştl ve bu yüzden Sovyetlerl örnek alan bir ordu kurulmasına taraftar olan savaş bakanı Pıng Dı Huay ile anlaşmazlığa düştü: Çin-Sovyet llişkilerlnin bozulması üzerine 1959'da Ping'in yerine savaş bakanı oldu. 1960 ve 1961 yıllarında ordu içinde siyasal bir eğitim kampanyasını geliştirdi: kumpanyanın «halkçı» niteliğini, partizanların savaş taktiğini, devrimci bir ideoloji ile birleştiren askerî-siyasal bir örneğe göre ertırdı: Mao Çe-Tung'un yapıtlarından oluşmuş bir derleme yayınladı. (Küçük Kızıl Kitap). Halk millislerini geliştirdl, 1965'te askerî rütbe işaretlerini kaldırdı. Ağustos 1966'da başlayan kültür devrimi ile Çin'deki kudretliler

Charles LİNDBERGH bir uçuştan önce..

hiyerarşisinde ikinci sıraya yükseldi ve «başkan Mao'nun en yakın silah arkadaşı ve muhtemel halefi» olarak nitelendi (1969 parti kongresi): 1971 sonlarında durumunun sarsıldığı söyleniyor, geleceği bilinmiyordu.

Lİ PO (701-762) Çinli şair. Gelenek onu meyhanelere düşkün bir bohem olarak gösterir. İmparator Hsüen-dzung'ün dostluğunu kazandı, ama densizliği yüzünden gözden düştü. Bir gece sandalda, ayın görüntüsünü kucaklamak istediği ve boğulduğu söylenir. Bilgiç anılara pek yer vermeyen manzumeleri, şiirleri çevrilmeye, birçok Çinli şairinkinden daha elverişlidir. Kurtarıcı şarap zamandan kaçma, dostluk gibi geleneksel temaları özgünlükle işledi.

LİSENKO ümünün doruğuna ulaştığı dönemde.

LİSENKO Trofim Denisovlç (Karlovka, Poltava 1898) Sovyet biyoloji bilgini. Poltava (1913), Umansk (1921), Kiev (1923) ve Kafkasya'daki Gence (1925-1928) Tarım enstitülerinde öğrenim yaptı. Bitkileri erken geliştirme teorisini bu sırada buldu ve 1929'da Karlovka'da denedi. Sürekli olarak klasik genetiğe karşı çıkan Lisenko, 1940'ta Odesa Genetik enstitüsüne müdür ve S. S. C.B. Bilimler akademisine üye oldu. Aşı gereçleriyle yaptığı çalışmalar ve bugün varolan türlerden yeni türler türetme alanında girlştiği denemeler büyük tartışmalara yolaçtı. Stalin armağanını aldı, Yüksek Sovyet şûrasına milletvekili seçildi (1937). 1961'de yeniden S.S.C.B. Bilimler akademisine başkan olarak atandı: ama ertesi yıl görevinden uzaklaştırıldı: 1965'te Genetik enstitüsü müdürlüğü de elinden alındı. Bu sırada S.S. C.B.'de Lisenko'nun ömrü boyunca karşı çıktığı Mendel yasalarının 50. yıldönümü parlak törenlerle kullanıyordu.

LİST Friedrich (Reutlingen 1789 / Kufs-

Bir halk ressamının gözüyle Friedrich LİST.

tein 1846) Alman ekonomi bilgini. Uzun bir süre Amerika'da yaşadı. Döndükten sonra 1834 yılında, Almanya'nın ekonomik birliğinin sağlanmasında kesin şekilde belirleyici rol oynayan Alman Gümrük Birliği'nin kurulmasında büyük çapta etkili oldu. 1840 yılında yayınladığı ***Ulusal ekonomi politik sistemi*** adlı yapıtında, bir ulusun sanayileşme dönemi bakımından zorunlu olarak, geçici bir korumacılık önerdi.

Friedrich LİST üzerine

Ama XIX. yüzyılın ilk yarısında, korumacılık (himayecilik) politikasının bellibaşlı önderi, Alman ekonomi bilgini Friedrich List olmuştur. 1825 ve 1832 yılları arasında Birleşik Devletler'de yaşayan ve bu ülkedeki yeni fikirleri benimseyen bu bilgin, Almanya'ya döndükten sonra, 1833 yılında Alman Devletleri arasında kendi sanayilerini korumak amacıyle kurulan Alman Gümrük Birliği (Zollverein)*'nin gerçekleşmesine katılmıştır.* Ulusal ekonomi politik sistemi *başlığını taşıyan temel eserini, 1841 yılında yayınlanıştır.*

List, tüm yazılarında, tanamıyle ikiyüzlü olarak nitelediği İngiliz serbest mübadele öğretisinin amansız bir muarızı olarak görünmektedir.

Şöyle yazıyor :

Varlığımızın köklerine kadar tiksinti ve kin duyduğumuz şey, önüne ne çıkarsa tek başına yutmak isteyen, hiç bir ulusa daha yüksek bir düzeye çıkma yada kendi değerini ortaya koyma olanağı tanımayan bu John Bull'vari ticaret zorbalığıdır. Üstelik de zorbalık, kendi bencilliğinin ürünü olan haplar, sadece insan sevgisinden esinlenerek hazırlanmış ve tamamıyle bilimsel bir ürün diye yutturmak istiyor bize.

İngiltere'ye oranla az gelişmiş bir ülke olan Almanya'nın durumunu List, hiç şüphesiz esinlendiği Fichte'nin kırk yıl önce yaptığı gibi tasvir etmekte.

Şöyle yazıyor :

Bugün bizim karşımızdaki bellibaşlı olay, tarımın körelmesidir. Etkin yada hiç değilse yavaş yavaş gelişen bir sanayi yokluğunda, artan nüfusun tümü birden tarım kesimine yığılıp dolmakta, buradaki ürün fazlasını tüketmekte; olgunluk çağına gelince de ya yurt dışına göçmekte yada ekilebilir arazileri eskiden beri bu topraklar üzerinde yerleşik tarımcılarla bölüşmeğe yönelmektedir. Bu ikinci durumun sonucu olarak aile arazileri öylesine daralmaktadır ki, insanlar, en ilkel beslenme ihtiyaçları için zorunlu minimumu üretebilmektedirler ancak...

Sadece genel olarak sanayileşmenin bir ülkeyi yoksulluktan kurtarabileceği düşüncesindedir, demek ki List. Ve işte bunun içindir ki, mukayeseli üstünlük yasasının işleyişi sonucu doğal uzmanlaşmayı öneren Rikardocu öğretiye kesinlikle karşıçıkıyor. List ayrıca, sanayileşme sürecinin doğması ve gelişmesi için zorunlu enerjileri koordone etme bakımından Devletin ekonomiye etkin müdahalesinin de şart olduğuna inanmaktadır. Nitekim İngiliz ekonomi politiğini, ulusları unutup sadece bireyleri göz önüne aldığı için suçlamakta ve «kozmopolit ekonomi» olarak damgalamaktadır.

Henri DENİS

LİSZT Franz (Sopron 1811 / Bayreuth 1886) Macar bestecisi. Babasının zoruyla 9 yaşında halk önünde piyano çaldı. Çocuk yaşta Sopron'da, daha sonra Petersburg'ta resitaller verdi. Viyana'da Czerny'den ders aldı. 1832 yılı sonunda babasıyla Paris'e gitti. Berry düşesinin, Orléans dükünün salonlarında çaldı, ilk İngiltere turnesine çıktı. Paris operası, 1825'te küçük üstadın bir perdelik Don Sanches'ini oynadı. 1830 Devriminden sonra, 1832'de Paganinl'nln Paris'ten geçişi, Berlioz'un Fantastik Senfonisinln bir bomba gibi patlayışı, Chopin'ln ilk resitali Liszt için uyarıcı olaylardı: Chopin'ln evinde Heinrlch Heine, Mickiewicz, Delacroix, George Sand ve Agoult kontesiyle tanıştı. Liszt'e büyük bir aşkla bağlanan kontes, kocasını

LİSZT'in gençliği.

ve çocuklarını terketti. Bu birleşmeden Blandine, Daniel ve Wagner ile evlenecek olan Cosima doğdu. Liszt, başarılı bir virtüoz olarak bir baştan bir başa Avrupa'yı dolaştı: sırasıyla Paris, Macaristan'da sel felâketine uğrayanlar yararına resitaller verdiği Viyana'ya, Budapeşte'ye, Leipzig'e, Hamburg'a, Frankfurt'a, Baden'e, Bonn'a, Brüksel'e gittl. Başarılarını Varşova, Moskova (1842) sürdürdü. Weimarda kilise müzik yönetmeni oldu ve bu kenti, koruyucusu Sayn-Wittgenstein prensesinin yardım ve desteğiyle Avrupa'nın en önemli müzik merkezi haline getirdi. Bu ara (1850) Liszt, itibarının doruğuna ulaşmıştı. Weimar'da ***Tannhauser***'i (1850 Şubat), daha sonra ***Lohengrin***'i temsil ettirdi. Schumann'ı destekledi, Faust, Manfred, ve Cenoveya'yı icra ettirdi. Bir «Berlioz haftası» düzenleyerek ***Romeo ve Jülyet'i***, ***Waverley***, ***Kral Lear*** ve ***Benvenuto Cellini*** uvertürlerini çaldırdı. Mendelssohn'un yapıtlarını, Beethoven'ın ***Fidelio***'sunu, Weber'in ***Euryanthe***'sini, Schubert'in ***Alfonso*** ve ***Estrella***'sını icra ettirdi. Daha sonraları Saint-Saens'in ***Samson ve Dalila*** operasını değerlendirdi (1817). En büyük yapıtlarını bu dönemde yazdı (1850-1860): senfonik şiirler, missalar, sonatlar. 1858'de Roma'ya gitti, Lazarius rahiplerinin yanında inrahip oldu, zamanla piskoposluk üyelerinin üstün haklarına sahip oldu. ***Tristian***'ı temsil ettiremediği için Wagner ile arası açıldı, çok geçmeden barıştılar, Peşte'de birlikte bir konser verdiler (1874) 1876'da Liszt, Bayreuth opera binasının açılışında hazır bulundu. Bir yıl önce, Budapeşte'de yeni kurulmuş olan Macar Müzik Akademisine başkan seçilmişti: artık her yıl, Noel'den Paskalya yortusuna kadar olan günlerini orada geçirmeye başladı. Geri kalan zamanını Peşte, Roma, Weimar, Bayreuth ve Paris'te geçiriyor-

1886 yılında çekilmiş bir fotoğraf LİSZT çalışıyor..

du. Bu son kerte icra edilen ***Graner Festmesse*** adlı yapıtı, halkı St. Eustache kilisesine sürükledi. Wagner öldü: Liszt'te huzur içinde kendi sırasını beklemeye başladı. 1886 yılının Haziran ayında, Bayreuth'ta ***Tristan*** operasının bir temsilinde bulunduktan sonra öldü.

Yapıtları üç gruba ayrılabilir: piyano, orkestra, kutsal müzik. Liszt her şeyden önce piyanocudur. Daha 1834'te ***Années de Pèlerinage*** (Hac Yılları) adlı yapıtında, tek piyanoya, görüntüleri canlandırma, edebî temaları işleme, sembolleri canlandırma görevlerini yükledi: bu piyano yapıtı, müzikte romantizmi en iyi aksettiren örnektir. ***Harmonies Poétiques et Religieuses*** (1834 - 1850), Lamartine'in yapıtlarından aldığı esinle bestelendi. Buna karşılık, piyano ustalığını belirtmek amacıyla yazdığı çeşitli parçaları vardır: ***Etudes d'Exécution Transcendante*** (Üstün İcra Etüdleri, 1838) üç ***Konzert Etüden*** (1848), ***Ab irato*** denen mükemmelleştirme etüdleri. Bunlara ünlü parçaların piyano aktarmalarını ve Bellini, Donizetti, Verdi v.d. bestecilerin tutulan operalarından parlak seçmeleri de eklemek gerekir. Gene piyano için şu yapıtları vardır: iki piyano konçertosu (1849), ***Si Minör Sonat*** (1953), ***Assisi'li Aziz Francesco*** ve ***Aziz Francesco di Paola'nın hayat menkıbeleri***. ***Bach Üstüne Fantezi*** ve ***Füg***ler, ***İspanyol Rapsodisi***, ***19 Macar Rapsodisi***, ***Le Galop Chromatique***, ***Vals-kapris***'ler, ***Aşk Rüyası***, ***baladlar***, ***Ninni***, ***Eleji***'ler, ***Apparitions*** (İsa'nın Görünüşleri).

Orkestra yapıtları 3 bölümlüdür. Önce senfonik şiirleri gelir: sayısı 12'yi bulan bu yapıtlar, şiirsel bir fikir çerçevesinde, somut ile soyut arasında gidip gelerek gelişir. İçlerinden ***Prelüdler***'i (1850) ve ***Maazeppa***'yı (1851) ayrıca belirtmek gerekir. 2. Grupta korolu senfoniler vardır: ***Faust*** (1854), ***Dante*** (1856): Sonuncu grup, orkestra ustalığına daha çok yer veren çeşitli parçalar-

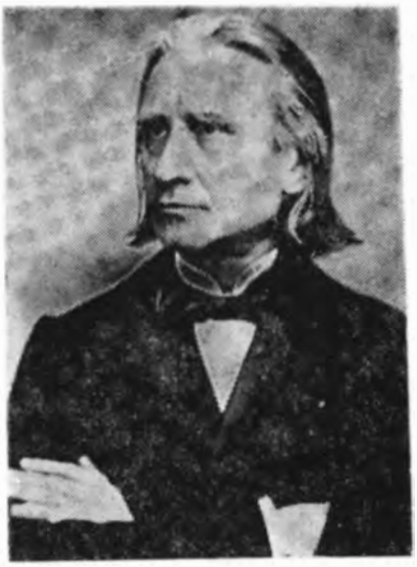

LİSZT'in 1865'te çekilmiş bir fotoğrafı.

dan ve çok sayıda düzenlemeden oluşur: ***Macar Üslülü Divertimento***. ***Schubert***'in marşları, ***Rakoczy*** marşı, 1855'ten itibaren missa'larıyla, oratoryo'larıyla dinsel müzik ağır basmaya başlar: ***Graner Festmesse*** (1855) ve ***Messe du Couronnement***'ın yanısıra mezmurlar, kantatlar, bir requiem ve org için bir ***Missa pro Organo*** ve başka dinsel org parçaları. ***Azize Elisabeth Efsanesi*** (1862). 7000 kişi önünde Trocadéro'da icra edildi: bu oratoryoyu, 1866'da ***Christus*** izledi.

LİTİNSKİY Genrih İlyiç (Ukrayna 1901) Sovyet bestecisi. Moskova konservatuvarında, daha sonra Cnyesin ve Kazan'da öğretmenlik yaptı. Genç kuşaktan birçok besteci yetiştirdi. İki opera ***(Olonho***, 1947), İki bale, iki senfoni, orkestra için bir Tema ve Çeşitlemeler (1943), bir keman konçertosu, bir sekizli, yaylılar için onbir dörtlü besteledi.

LİTVİNOV Maksim Maksimoviç (Bialystok 1876 / Moskova 1951) Sovyet diplomatı ve siyaset adamı. Rus Sosyal Demokrat partisine girdi. 1899-1902 arasında Sibirya'da sürgün kaldı: daha sonra kaçıp İsviçre'ye yerleşti: 1903'te Londra'da yapılan Rus Sosyal Demokrat parti kongresine katılarak sosyal demokratların bolşevik kesimine bağlandı. Ekim 1917 devriminden sonra diplomatik görevler aldı. 1922'de Cenova konferansına katıldı: dışişleri halk komiseri Çiçerin'in yardımcısı oldu: 1930'da onun yerini alarak 1931'de yeni bir ekonomik antlaşma için Ankara'ya gitti. Cenevre silahsızlanma konferansında (1932) önemli bir rol oynadı ve S.S.C.B.'ye komşu olan devletlerin bir çoğuyla saldırmazlık antlaşmaları imzaladı. Almanya'da Hitler'in iktidara gelişinden sonra Batı'ya yaklaşma politikasını daha açık bir biçimde uygulamaya başladı. 1933 sonlarında Sovyet rejiminin, A.B.D. tarafından tanınmasını sağladı: Laval ile Fransız-Sovyet yardım antlaşmasını imzaladı (1935). Batı Avrupa demokrasileri tarafından uygulanan Hitler ile uzlaşma siyasetinin Münih antlaşması (Eylül 1938) ile resmen onaylanıp geçerlik kazanması S.S.C.B.'nin gene yalnız kalmasına ve Litvinov'un gözden düşmesine yol açtı. Nitekim Mart 1939'da yapılan S.S.C.B. Komünist partisi XVIII. kongresinde, 11 yıldanberi üyesi olduğu Merkez komitesine seçilemedi. Mayıs 1939'da yerini Molotov'a bıraktı ve Dışişleri Halk Komiserliği yardımcısı oldu. Alman-Sovyet savaşı onun yeniden siyaset alanına çıkmasına olanak verdi. Litvinov, Kasım 1941'de Washington büyükelçisi oldu: Haziran 1942'de Amerikan-Sovyet yardım antlaşması ile ilgili görüşmeleri yürüttü ve müttefiklerarası konferanslara katıldı. Sonra bu görevini Gromiko'ya bıraktı ve ölünceye kadar dışişleri halk yardımcısı olarak kaldı.

LİU ŞAO-Çİ (Yin-Şan, Honan 1898) Çinli siyaset adamı. Zengin bir köylünün oğluydu, Komünist partisine girdi (1921), 1924-1927 devriminde etkili oldu. Çin sendikaları federasyonu başkan yardımcılığına getirildi (1925). Komünist partisi merkez komitesi üyesi (1931) olarak «Uzun Yürüyüş»e (1934-1936) katıldı. IV. Ordu siyasal komiseri (1941), parti genel sekreteri (1945) ve Çin Halk Cumhuriyetinin 6 başkan vekilinden biri oldu: Mao Çe-Tung'un yerine cumhurbaşkanlığına seçildi (27 Nisan 1959). 30 Aralık 1964'te cumhurbaşkanlığı görevi uzatıldı. Komünist partisi 2. başkanı ve siyasal büro üyeliğini de elinde bulunduran Liu Şao-Çi, devlet hiyerarşisinin ikinci sırasında

yer alıyor ve Mao Çe-Tung'un halefi sayılıyordu: 1939'da yayınlanan ***Nasıl İyi Bir Komünist Olunur?*** adlı kitabı, parti militanlarının yetiştirilmesinde başvurulan temel kaynaklardandı. Fakat Komünist partisi mer-

LİU ŞAO Şİ cumhurbaşkanlığı sırasında..

kez komitesinin kültür devrimi ile ilgili kararından kısa bir süre sonra Liu Şao-Çi, gittikçe ağırlaşan saldırılara uğradı: önce hiyerarşinin 8. derecesine düştü, sonra partiden çıkarıldı. «Revizyonistlerin elebaşısı» ve «kapitalizm yoluna sapan yüksek bir görevli» olarak suçlandı. 1920-1930 arasında kent sendikalarını örgütlendiren Liu Şao-Çi, özellikle köylülere ve askerlere dayanan bir devrimin içinde işçi kesiminin temsilcisiydi: bu alanda Teng Hsiao-ping ile birlikte çalışıyordu. Mao'ya özellikle 1953'ten sonra birçok kez karşı çıkmış olmakla suçlanıyordu. Liu Şao-Çi'nin Stalin'ci bir Sovyet kalkınma modeline bağlı kalmak suretiyle üretimin artırılması anlayışını savunduğu, bu yüzden de «ileriye doğru büyük sıçrayış» ve «halk komünleri»nin uğradığı başarısızlığı eleştirdiği bilinmektedir. Öte yandan, bazı durumlarda sosyalistleştirme sürecine zaman zaman ara verilmesini ekonomik alanda teşvik yollarına başvurulmasını öğütleyen de odur. Mao'culukta siyasetin ekonomiye önceliğini öneren temel ilkeden ve buna bağlı olarak sınıf çatışmasının ekonominin sosyalleştirilmesinden sonra da süreceği görüşünden kuşkulandığı öne sürülen Liu Şao-Çi'nin kültür devriminin temsil ettiği sürekli devrim sürecine ve katı yapısı ile idare ve üretimin tüm kesimlerini denetleyen partinin, halkın siyasal eğitimi yoluyla daha da geniş bir alana yayılmasına engel olarak görülmesi olağan sayılmalıdır.

LİVİNGSTONE David (Lanarkshire - 1913 / Kuzey Rodezya - 1873) İskoçyalı misyoner ve gezgin. İlâhiyat ve tıp okudu: Londra misyonerler derneğine girdi: 1840'ta Capetown sömürgesine gitmek üzere yola çıktı. Kimberley'in kuzey batısında küçük bir karakol olan Kuruman'da İngiliz misyoneri Robert Moffat'ın kızıyla evlendi, Kalahari kenarındaki Kolobeng'de misyonerliğe başladı. 1849'da Oswell ve Murray ile geziye çıktı, Kalahari'yi aştı, Ngami gölünü buldu. 1851'de Makolo kralının daveti üzerine yaptığı yolculuk sırasında Kvando'nun kavşağında Zambezi'ye ulaştı, nehir boyunca ilerleyerek Angola'da Dilolo gölüne, sonra Luanda'da Sao Paolo'ya vardı, aynı yoldan geri döndü. Hint okyanusuna kadar Zambezi'yi izledi ve 1858 Kasımında Victoria çağlayanlarını keşfettikten sonra 20 Mayıs 1858'de Quelimane'de Hint okyanusuna ulaştı. İngiltere'ye dönünce yolculuk anılarını yazmak ve yayınlamakla uğraştı. 1838 Martında İngiltere hükümeti hesabına Quelimane'ye döndü: kardeşi Charles ve 5 Avrupalı ile Zambezi'nin ve kolu Shire'nin aşağı çığırını keşfetti, Nyassa gölüne kadar çıktı (16 Eylül 1859), orada büyük göller yaylasını ve yerlileri inceledi: köle ticareti sorunlarıyla ilgilendi. 1864'te İngiltere'ye döndü. 1866 Ocağında Zanzibar'a gitti, Rovuma nehri kıyısını izleyerek Nyassa gölüne doğru yola çıktı. 1867'de Tanganyika gölünün güney ucuna, oradan Moero gölüne ulaştı, ve gölün ayağı Lualuba'yı izledi: yol değiştirerek güneye döndü, Bangweulu gölü-

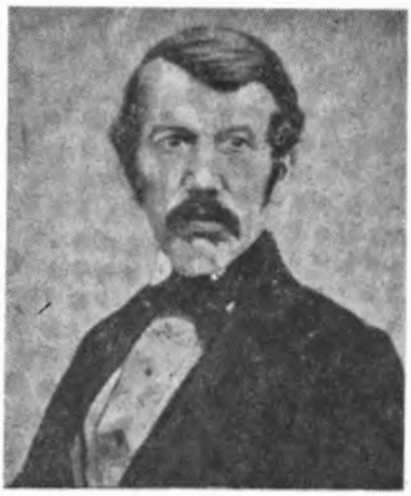

David Livingstone : RODSON'un litografisi.

nü buldu. Tanganyika kenarına ulaşınca birkaç ay Ucici'de kaldı (1869). 1871'e kadar Tanganyika'nın Maniema bölgesinde incelemeler yaptı ve bitkin bir halde Ucici'ye döndü, burada kendisini aramaya çıkan İngiliz gazetecisi Stanley ile buluştu (Kasım 1871), birlikte çıktıkları gezide Tanganyika'nın kuzey kenarlarını keşfetti, yakında olduğunu sandığı Nil kaynaklarını aramadan Bangweulu bölgesine döndü. 1 Mayıs 1873'te dizanterden öldü. Ölüsü İngiltere'ye getirildi ve Westminster killsesine gömüldü. Yapıtları: ***Missionary Travels and Researches in South Africa*** (1857), ***Narrative of an Expedition in the Zambesi*** (1865), ***The Last Journals of David Livingstone*** (1874).

LİVİNGSTONE'un bir Afrika köyünde karşılanışı..

liyakat bk. **değim.**

LİZZANİ Carlo (Roma 1922) İtalyan sinema yöneticisi. Önceleri eleştiri yazdı: daha sonra ***Cinema İtaliano*** adlı ilgi çekici yapıtını kaleme aldı. Senaryocu olarak yeni gerçekçilik akımının en iyi rejisörleriyle çalıştı. 1951'de ***Achtung Banditi*** (Dikkat Haydutlar) adlı filmle sinema yönetmenliğine başladı. Sonra ***Şehirde Aşk***'ın bir kısmını yönetti. 1953'te V. Pratolini'nin romanından alınan ***Cronaca di Poveri Amanti***'yi çevirdi. ***Lo Svitato*** (Tuhaf Adam), ***L'Oro di Roma*** gibi başarısız denemelerden sonra 1963'te G. Ciano'nun ve öbür faşist yöneticilerin kurşuna dizilmesini konu alan ***İl Processo di Verona*** ile büyük başarı kazandı. Bu filmi ***La Vita Agra*** (Acı Hayat, 1964), ***Svegliata e Uccidi*** (Uyan ve Öldür, 1966), ***Banditi a Milano*** (1968), ve ***Âsi Kambur*** (İl Gobbo, 1960) filmleri izledi.

LİZZANİ Çin seddi'nin çekimi sırasında.

LLOYD GEORGE David (Manchester - 1863 / Caernarvonshire - 1945) İngiliz devlet adamı. Gal kökenliydi: dayısının yardımıyla

hukuk öğrenimi yaptı. Siyasetle ilgilendi. 1890'da Liberal partiden milletvekili seçildi. Radikalizmi ve dinde hoşgörüyü savundu. Kapitalizme ve emperyalizme karşı çıktı. Campbell Bannerman kabinesinde ticaret bakanı oldu (1905-1908), daha sonra Maliye bakanlığına getirildi. Alman sigorta sistemini örnek alarak hazırladığı sosyal sigorta tasarısı, 1911 tarihli yasanın temelidir. Ötedenberi Lordlar kamarasına duyduğu nefreti gizlemeyen Lloyd George, ustaca bir kışkırtma taktiğiyle Muhafazakâr partinin kalesi olan Lordlar kamarasına, büyük toprak sahiplerinin vergilerini önemli ölçüde arttırmayı öngören bütçeleri reddettirdi. Anayasaya aykırı olan bu tutum, bir bunalıma yol açtı. 1911'de çıkarılan bir yasa Lordlar kamarasının yetkilerini kısıtladı. George, savaş tehlikesine aldırmıyordu: Belçika'nın işgali (1914) üstüne fikir değiştirdi ve savaş hazırlıklarına hızlandı. Mühimmat bakanı oldu (1915-1916). 1916'da Savaş bakanlığına getirildi. Dar kadrolu bir savaş kabinesi kurarak ülkeyi zafera kadar tam bir otoriteyle yönetti.

Once, genelkurmaydaki kumandanlara

LLOYD GEORGE bir mitingde konuşurken..

karşı Churchill'in görüşünü, Müttefik harekâtının ağırlık noktasını, Balkanlara ve Yakındoğu'ya kaydıracak bir «doğu» stratejisini savunmuştur. Fakat Alman baskısının artması üstüne «batı»ya yönelen bir stratejiyi benimsedi: İngilizlere, tüm batı müttefik ordularının, Foch'un başkumandanlığı altında birleşmesi tezini onaylattırdı (1918). Mütareke'de Lloyd George'un diplomat kimliği kendini gösterdi. Uzlaştırıcılık konusundaki yeteneklerine karşın barış görüşmeleri sırasında ve savaştan sonraki ilk yıllarda arkadaşlarıyla anlaşmazlığa düştü: Fransız, ve İngiliz siyasetleri arasında bir ayrılığın ortaya çıkmasını önleyemedi. Türklere karşı olumsuz davrandı. Türkiye'nin Almanlar yararına savaşa girmesi sonucu savaşın 2 yıl daha uzadığını, İngiltere'ye büyük can ve mal yitimine neden olduğunu ileri sürdü. Bu yüzden A.B.D. başkanı Wilson ve Clemenceau ile birlikte, Yunanistan'ın İzmir'e asker çıkarmasını onaylayarak Türk ulusuna en büyük darbeyi vurdu. Türk Kurtuluş savaşı başarıyla sonuçlanınca görevinden alındı. 1920-1921 İrlanda bunalımı sonucunda Sinn Feinerlerin bağımsız bir İrlanda devleti kurmalarını onaylamak zorunda kalınca parlamentodaki muhafazakâr çoğunluk L. George'a karşı çıktı, o da istifa etmek zorunda kaldı: koalisyon dağıldı. Bundan sonra Liberal parti hızla dökünüye sürüklendi, fakat muhalefette mücadele etmekten vazgeçmedi.

LOBAÇEVSKİ Nikolay İvanoviç (Novgorod 1792 / Kazan, 1856) Rus matematikçisi. Kazan Universitesinde öğrenci, sonra profesör, 1827'de rektör oldu. Özellikle, Eukleides geometrisinden ayrılan «hiperbolik geometri»yi bulması ve açıklamasıyla tanınır. Bu geometri, Eukleides'in paraleller postulatı yerine «Lobaçevski postulatı»nı getirdi: *Bir doğru üzerinde bulunmayan her noktadan bu doğruya iki paralel çizilebilir.* Lobaçevski, geometrisine «sanal geometri», daha son-

LOBAÇEVSKİ Çağdaş matematiğin büyük temsilcilerinden biri..

ra da «*pangeometri*» adını verdi. İlk gözlemlerini 1826'da, daha sonra 1829'da *O Naçalah Geometri* (Geometrinin Başlangıcı Üstüne) adlı yapıtında açıkladı ve sistemini *Pangeometriya* (1855) adlı yapıtında tam anlamıyla geliştirdi. Lobaçevski gerçekte, Gauss'un bulduğu ve Eukleides geometrisinin *a priori* özelliğini ileri süren idealist filozoflarla, özellikle Kant ile, kaçınılmaz saydığı bir kalem tartışmasına girmekten çekindiği için yayınlamadığı bazı sonuçları, ondan habersiz ve tamamıyla kendine özgü bir yoldan bulmaktan başka bir şey yapmamıştı. Zaten 1823'te, macar Yanoş Bolyai da «mutlak geometri» adıyla aynı geometriyi, babasının bir yapıtına yazdığı ünlü notta açıklıyordu. Gauss ile Bolyai'ye karşılık Lobaçevski, gerçek bir geometrinin kurulabilmesi için, ancak bunun uygulamasını sağlayacak bir ölçü sisteminin gerekli olduğunu savunuyordu.

LOBAÇEVSKİ üzerine

Lobaçevski, geometrinin temel prensipleri ile maddi cisimlerin gerçek yapısı arasında sıkı bir bağlılık bulunduğunu ortaya koymuştur. Lobaçevski, Eukleides geometrisinin beşinci postulasının diğer postulalardan bağımsız olduğunu, yani bir doğru'nun dışındaki bir noktadan bu doğruya, aynı düzlem içinde, bir değil, en azından iki paralel çizilebileceğini ispat etmiş, böylece mantık çelişmelerinden arınmış, yeni ve ahenkli bir geometrik sistem meydana getirmiştir. Modern geometriyi geliştiren Lobaçevski, Eukleides geometrisinde açılarla daire parçası arasındaki bağımlılığın inkâr edilmesinin, mekânın vasıflarını tam olarak yansıtmadığını göstermiş, aslında böyle bir bağımlılığın varolması gerektiğini öne sürmüştür. Meselâ, bir üçgenin kenarları ile açıları arasında bu bağımlılığı görmek mümkündür. Bu noktadan hareket eden Lobaçevski'ye göre, bir üçgenin açılarının toplamı iki dik açının toplamından azdır. Lobaçevski, astronomik araştırmalar yoluyla, ya da mikro-fenomenler alanında yeni geometrik ilişkilerin bulunabilmesi ihtimali üzerinde durmuştur. Lobaçevski, Eukleides geometrisinin mümkün geometrilerden ancak bir tanesi olduğunu ve ancak dünyamızın sınırları içinde geçerli bulunduğunu göstermiştir. Lobaçevski geometrisi, Kant'ın apriori teorisine karşı inandırıcı bir delil teşkil eder. Lobaçevski, felsefi bakımdan, materyalisttir ve realite hakkında bilgimizin, bu realitenin bilincimizde yansımasının bir sonucu olduğuna inanmıştır. Lobaçevski geometrisi, mekân formlarını apriori olarak ele almanın imkânsızlığını ortaya koymuş-

tur. Kant'ın apriori teorisini eleştiren Lobaçevski, bilginin duyumlar yoluyla edinildiğini ve doğuştan kavramların varolmadığını göstermiştir. Lobaçevski geometride ihtilâl yaratan bu yeni görüşleriyle, felsefeye büyük bir hizmette bulunmuştur.

M. ROSENTHAL
(Türkçesi : Aziz ÇALIŞLAR)

John Locke, 1632-1704 yılları arasında yaşamış olan İngiliz filozofu. Sofu bir ailenin oğluydu. Oxford'da önce felsefe, sonra da tıp, fizik ve kimya öğrenimi gördü; ve çağının bilimsel buluşlarına karşı ömrünün sonuna dek ilgiyle eğildi. Daha 1668 yılında ünlü Royal Society'ye üye seçilen Locke, aynı zamanda devrin başbakanı Shaftesbury kontunun özel hekimliğini ve danışmanlığını yapmaktaydı. Bu durum, onu, ülkesinin siyasal ve ekonomik sorunlarına da ilgi duymağa sürükledi.

Kendi deyişiyle Locke, «herşeyden önce insan zekâsının olanaklarının ve ereklerinin araştırılması gerektiği» düşüncesine, 1670 yılı kışında yapılan bir dost toplantısında din ve ahlâk ilkeleri üzerinde tartışılırken «erdi». Batı felsefesi tarihinin kilit yapıtla-

«Hiç kimse kendinde olandan fazlasını veremez.» John LOCKE

rından biri sayılan ve filozofun yirmi yıllık bir çalışması sonunda tamamlanan ***Essay concerning Human Understanding*** (İnsanın anlayışgücü üzerine deneme, 1690) böylece doğacaktı. Locke, bu kitapta, bütün bilgilerimizin ve hattâ zihnimizin ilkelerinin yalnız deneyden ve alışkanlıktan geldiğini ileri süren bir duyumculuk anlayışını savunmakta ve geliştirmektaydı.

Düşünürün öbür yapıtları arasında, hukuk felsefesini «hoşgörü» ilkesine dayandırdığı ***Epistola de tolerantia*** (Hoşgörü üzerine mektuplar, 1689) ve ilkel Hristiyanlığı doğal din olarak sunduğu ***Some Thoughts concerning education*** (Eğitim üzerine bir kaç düşünce, 1693) adlı incelemelerini özellikle saymak gerekir. Ama Locke'un politika tarihindeki asıl önemini yapan, ***Two Treatics of government*** (Hükümet etme üzerine iki inceleme, 1690) adlı yapıtıyle siyasal liberalizm akımının kurucusu oluşudur.

Gerçekten de Locke, tıpkı felsefe alanında olduğu gibi politika alanında da bir devrimci olarak belirmektedir Parlmanter rejimi bir öğreti halinde ilk ortaya atan odur. Bu öğreti, Locke'ta, doğa yasası üzerine kurulu olan yasama erkinin kesin ve tartışılmaz üstünlüğü şeklinde dile gelir. Yürütme erki, doğrudan doğruya yasama erkine altsıralıdır ve işlevi, yasaların uygulanmasından ibarettir. Yürütme erkine tanınan hak, yani yasama meclisini toplama ve dağıtma hakkı, yasama erkinin üstüne koymaz onu aslında; çünkü halk, yasamanın yürütme üzerindeki otoritesini her an yeniden kurmak üzere daima oradadır

LOCKE'dan seçmeler

Devlet erklerininin aşama sırası üzerine

İyi kurulmuş, kendi öz temelleri üzerinde duragiden ve kendi yapısına uygun iş gören, yani topluluğun korunup sürmesiyle görevli olan bir Devlette, sadece ve sadece, *bir tek üstün erk* vardır : *Yasama erki*'dir bu erk; ve bütün öbür erkler, ona bağımlı olarak ondan sonra gelir. Ama yasama erki yalnız belirli erekleri izlemek için verilmiş olduğundan, *halk, yasama meclisini*, bu kuruluşun kendisine emanet edilmiş olan göreve aykırı iş görlüğü kanısına vardığı anda *dağıtmak ya da değiştirmek yüce erki*'ne sahiptir. Çünkü belirli bir *ereğe ulaşma göreviyle verilmiş* her erk, bu erekle sınırlıdır...

Her ne olursa olsun, hükümet devam ettiği sürece, *yasama erki en üstün erktir;* çünkü başkalarına yasa koyma ve kabul ettirme durumunda olanların, onlardan üstün olması gerekir...

Yasama erkinin sürekli işbaşında olması ne zorunludur, ne de hattâ yararlı. Buna karşılık yürütme erkinin sürekli işbaşında kalması şarttır. Çünkü durmaksızın yeni yasalar yapmağa ihtiyaç yoktur, ama yapılmış olan yasaların sürekli yürürlüğünü sağlamak gerekir durmaksızın...

Yasama meclisi yada bu meclisin bir kısmı halk tarafından belirli bir süre için seçilmiş *temsilciler*'den oluşuyor ve bu temsilciler sonradan bir daha seçilmedikleri takdirde basit yurttaş durumuna dönüyorlar ise, seçme erkinin halk tarafından belirli taribelerle kullanılması gerekir.

Burada şu soru akla gelebilir : Devlet gücünü elinde tutan yürütme erki... bu gücü, *yasama meclisini toplanmaktan ve iş görmekten alakoyma* yolunda kullanırsa ne olacaktır? Bana göre, yetkisiz olarak ve emanet edilmiş bulunan göreve aykırı şekilde halka karşı kuvvet kullanmak demek halkla savaş haline girmek demektir ve o zaman halk, *yasama meclisini erkini yeniden kullanır* duruma getirme hakkına sahip olur... Her türlü durum ve koşul içinde, haksız *kuvvet*'in gerçek ilâcı onun karşısına gene *kuvvet*'i dikmek olur. Zira haksız kuvvet kullanımı, onu kullananı *tlaima* saldırgan sıfatıyle savaş hali'ne sokar ve ona karşı aynı şekilde davranılmasını haklı kılar...

Bu dünya öylesine bir değişkenlik örgüsü içinde oluşup gitmektedir ki hiç bir şey uzun süre aynı halde kalamaz. Nitekim halkların, zenginliklerin, ticaret ve iktidarın durmaksızın yer değiştirdiklerini görürüz. Refalı içinde yüzen kudretli kentler birer yıkıntı haline gelmekte, yavaş yavaş terkedilip bir issız çöle dönmektedir; bunun karşılık daha önce kimsenin rağbet etmediği yerler, kalabalık ve zenginlik dolu birer ülke olup çıkıyor. Ama hep de biribirine paralel şekilde gelişmiyor işler; özel çıkarlar, varlık nedenleri çoktan ortadan kalkmış birtakım töre ve ayrıcalıkların sürdürmesine yolaçıyor çoğu zaman; nitekim işte tıpkı bunun gibi, yasama meclislerinin bir kısmını halk tarafından seçilmiş *temsilciler*'in oluşturduğu devletlerde bu *temsil sistemi*'nin, kendisinin kurulmasına olanak sağlamış olan durum ve koşullara bir zaman sonra katiyen uygun düşmediğini hattâ tamamıyle karşıt hale girdiğini görüyoruz.

LOCKE üzerine :

Locke'a göre, bütün fikirlerimizin biricik kaynağı tecrübedir, duyumlardır. Locke, biri dış, diğeri de iç tecrübe olmak üzere iki tecrübe formu olduğunu söyler. Dış tecübe, maddi objelerin duyu organları üzerindeki etkisidir. Locke buna duyum der. İç tecrübe ise «ruhun kendi faaliyeti»dir. Yani iç - düşünme (teemmül) dir. Böyle söylemekle Locke idealizme kaymış olur. Locke'a göre, duyum ya da dış tecrübe ile iç-düşünme (teem-

mül), yani iç tecrübe, bilginin bağımsız iki kaynağıdır. Böylece, Locke, düalist bir bilgi teorisi geliştirmiştir. Duyum yoluyla, şeylerin asli ve tali kalitelerini kavarız. Tecrübe yoluyla edinilen ideler, bilgi değil, bilgi malzemesidir sadece. Bunların bilgi olabilmesi için muhakeme prosesüsünden geçmesi gerekir. Muhakeme duyum'dan ve düşünme'den ayrı olup, aynı zamanda, karşılaştırma, sentez ve soyutlama meselesidir. Böylece, basit ideler, karmaşık idelere dönüşür. Locke da tıpkı Hobbes gibi, tümel bilginin, tamamıyle dile dayandığını düşünür. Bilgi'yi, iki ide arasındaki uygunluğun (ya da uygunsuzluğun) kavranması olarak tanımlayan Locke, bütün spekülatif bilgiyi, yani ideler arasındaki uygunluğun akıl yoluyla kavranmasını esas ve geçerli bilgi olarak kabul eder. Locke'a göre tecrübi bilgi ancak takribi bir bilgidir, çünkü burda, ideler arasındaki uygunluğun idrak edilmesi, deneyim yoluyla olmaktadır. Dış objelerin varolduğu hakkındaki inancımız ise duyulara dayanır. Locke «duyusal bilgi»nin basit takribilikten üstün olduğunu fakat spekülatif bilgi'den sonra geldiğini kabul eder. Maddî, özellikle de maneviyet cevherleri bilme gücümüzün sınırlı olduğuna inanmakla beraber, Locke'a bir agnostik denilemez. Ona göre, bizim görevimiz her şeyi bilmek değil, kendi tutumumuzu ve pratik hayatımızı ilgilendiren şeyleri bilmektir. Bizim gücümüz de böyle bir bilgi edinmemize yeter. Locke, devletin amacı, emek sayesinde elde edilen hürriyet ve mülkiyeti korumaktır, der. Locke'a göre, devlet gücü 1) yasama, 2) yürütme ve 3) federatif güç diye üçe ayrılır. Locke'un devlet doktrini, İngiltere'deki 1688 burjuva ihtilâlinin ve burjuvazi ile aristokrasinin burjuvalaşmış kesimi arasındaki uzlaşmanın sonucu olarak ortaya çıkan hükümet şeklinin teorisini kurma çabasının ürünüdür. Locke'un felsefesi birçok düşünürü etkilemiştir. Mevcut sosyal sistem, gereken eğitim ve gelişme imkânını fertlere sağlamadığı takdirde, halkın o sosyal sistemi değiştirmesi gerektiği fikri, burjuva ihtilâli'nin haklı çıkarılmasında büyük bir rol oynamıştır. Locke'un, şeylerin asli ve tâli kaliteleri arasında yaptığı ayrıma Berkeley idealistler Hume ve agnostikler de baş vurmuştur.

M. ROSENTHAL
(Türkçesi: Aziz ÇALIŞLAR)

LOCKE'un ekonomik görüşleri üzerine :

Locke'un gözünde mülkiyet hakkı, çalışma yükümü ve toprağı işleyip verimli kılmaları için bireyler arasında üleştirme zorunluğu üzerine kuruludur. Başlangıçta, diyor düşünürümüz, demek ki birey sadece işleyebileceği ve ürünlerini yalnız kendisi tüketebileceği kadar toprak sahibi olabilir. Ama insanlar, parayı icat ettiklerinden beri, sınırsız zenginlik edinebiliyorlar; demek ki insanlar böylece, «oransız ve eşitsiz biçimde toprak sahibi olmayı kabul etmiş durumdadırlar». Böylece Locke de, «idealist» bir insan hakları anlayışına rağmen, alabildiğine doğalcı bir toplumsal felsefeyi geliştiriyor: Düşünürümüzün gözünde toplumsal hayatın reği, elden geldiğince fazla miktarda yararlı şey üretmektir. Bu ürünlerin bireyler arasında üleştirilme biçimi konusunda ve şu yada bu ekonomik gelişme tipinin ahlâki ve tinsel sonuçları konusunda kaygılanmak yersizdir, diyor Locke.

Bu toplumsal felsefenin büyük önemi, mith, Malthus ve Ricardo gibi klasik dönemin büyük İngiliz ekonomi bilginleri tarafından benimsenmiş olmasındadır. Öte yandan, Locke'un ikinci İnceleme'sinde, malların değeri konusunda, gene klasik ekonomi bilginlerinin çözümlemelerini hazırlayan önemli açıklamalar yer almaktadır.

1662 yılında yayınladığı Narhlar ve Vergiler üzerine İnceleme adlı eserinde sir William Petty, nesnelerin değerinin, bu nesnelerin üretimi için harcanan emek miktarına bağlı olduğu fikrini ileri sürüyordu.

Şöyle yazıyordu bu düşünür :

Doğal [ürünlerde] pahalılık ve ucuzluk, hayat bakımından zorunlu ürünler için gerekli kol sayısının az yada çokluğuna bağlıdır: Örneğin buğday, bir adamın on kişilik buğday üretebildiği yerde, bir adamın ancak beş kişilik buğday üretebildiği yerden daha ucuz olacaktır.

Bununla birlikte Petty, değer - emek yasasını her zaman bu derece açık bir biçimde olumlamış değildir. Nitekim, aynı kitabın daha önceki bir bölümünde, şunları okuyoruz :

Şu iki doğal adlandırmaya göre değerlendirilmesi gerekirdi herşeyin: Toprak ve emek. Örneğin, bir gemi yada bir giysinin şu kadar ölçü emeğe bedel olduğunu söylememiz gerekirdi; çünkü gemiler de giysiler de, toprağın ve bu iş için harcanan insan emeğinin ürünleridir.

Bu tezi daha önce sözünü ettiğimiz tezle uzlaştırabilmek için yazarımız toprakların normal fiatını temel olarak almak şartıyle, belli bir miktar toprağın belirli bir emek miktarına çevrilebileceğini ispatlamağa girişmektedir. Ama bu girişim, inandırıcı sonuç vermekten uzaktır.

Bir kaç yıl sonra Locke, özel mülkiyeti temize çıkarmağa girişti-
ğinde, Petty'nin bu düşüncesinden yararlanmayı denemiştir.

Şöyle diyor Locke

Emeğe dayalı mülkiyet hakkının, toprağın ortaklaşa kullanımından üstün oluşu, ilk bakışta göründüğü kadar garip bir olay değildir; çünkü nesneler arasında bir değer farkı yaratan şey, emektir.

Bununla birlikte Locke da, değerlerin yaratılması sürecinde toprağın rolünü belirlemek gerektiği inancındadır. Petyy'nin ortaya sürmüş olduğu probleme (ki işin aslında bu, sahte bir problemdir), ürünlerin değerinin toprak tarafından yaratılan bölümünün, pratikte üzerinde durulmayacak kadar küçük olduğunu ileri sürmeğe dayanan bir çözüm öneriyor:

Şöyle yazıyor :

Tütün yada şeker ekili yarım hektarlık bir toprakla ortak mülkiyet olarak kalmış ve hiç ekilmemiş yarım hektarlık aynı toprak arasındaki farkı göz önünde tutacak olursak, değerin en büyük bölümünün, emeğin sağladığı yetkinlik sayesinde yaratılmış olduğunu görürüz. Öyle ki, insan hayatına yararlı toprak ürünlerinin 9/10'unun emeğin sonucu olduğunu söylemek, durumu abartmak olmaz. Hattâ ve hattâ, yararlanmağa hazır bekleyen ürünleri gereğince değerlendirmek ve bunların yolaçtığı harcamaların ne kadarının yalnızca doğa, ne kadarının da emek tarafıdan karşılanmış olduğunu belirlemek istersek, bu harcamaları 99/100'unun emeğin hanesine yazılması gerektiğini belirtmeliyiz.

Durum böyleyse, diye sonuçlandırıyor açıklamasını düşünürümüz, pratik açıdan, ürünlerin değerini yaratan şeyin emek olduğu rahatça ileri sürülebilir. Tıpkı bunun gibi, toprağın değerini yaratan da, emektir.

Şöyle yazıyor Locke:

Demek ki toprağa değerinin büyük bölümünü veren şey, emektir;

emek verilmemiş toprağın hemen hemen hiç bir değeri olmayacaktır.

Bu son tezi ispatlamak için, bir toprağın değerinin, o toprağın gelirinin sermayeye çevrilmesi demek olduğunu belirtmek gerekirdi. Sermayeye bu dönüşüm de, emek tarafından yaratılmaktadır. Locke ise böyle bir çözümlemeye girişmemekte; dolayısıyle de, düşünürümüz tarafından ortaya konan değeremek ilkesi, bu şekli içinde doyurucu olmaktan uzak kalmaktadır.

Bununla birlikte Locke'un, 1691 yılında yayınlanan **Faizin düşmesi ve para değerinin yükselmesi üzerinde düşünceler** *adlı eserinde girıştiği çözümlemelerle, bir ekonomi biliminin kuruluşuna ayrıca önemli bir katkıda bulunmuş olduğunu da belirtmeliyiz: Paranın «doğal bir faiz oranı» bulunduğu ve bu oranın yasal tedbirlerle değişikliğe uğratılamayacağı fikrini savunma amacıyle düşünür, pazar fiatlarının arz ve talebe bağlı olarak oluştuğu konusunda, gerçekten gelişmiş bir çözümleme getirmektedir.*

Henri DENİS

lojistik bk. **Imsel mantık.**

lokavt (Fr. ve İng. lock-out): Greve yada grev tehdidine cevap olarak, işletme yönetimi tarafından verilen işletmeyi kapatma kararı. — Lokavta şu bakımlardan karar verilir:

a) Önleyici nitelikte bir tedbir olarak Bir toplu iş anlaşmazlığının doğuşu yada devam etmesi sırasında bir talebin reddini sağlamak, grevi önlemek amacıyle ücretlileri yıldırmak için.

b) Greve cevap olarak Grev eylemini cezalandırmak yada emekçilerl yönetim tarafından empoze edilen çalışma koşullarını kabule zorlamak için.

Lokavt sözde «hak»kı, sınıflı toplumun ve iç somürü düzeninin özünü bütün açıklığıyle ortaya seren bellibaşlı olgulardan birıdir.

Lokayata yada çarvaka : Antik Hint'te metaryalist bir doktrln. Lokayata hakkındadakl ilk bilgiler Vedalar'da yani Budizm'in ilk kutsal metinlerinde ve Sanskrit ekiplerde bulunur. Lokayata'nın temellerinin, mitoloji kahramanı Brihaspati tarafından ortaya konduğu geleneksel olarak kabul edilmektedir. Vedalar'a karşı yazılmış bazı ateist hücumlar ise efsanevî Çarvaka'ya atfedilmekte ve bazı antik metinlerde Lokayata'dan Çarvaka diye bahsedilmektedir. Varlık'ın mahiyeti hakkındaki Lokayata öğretisi, Evren'de mevcut bütün şeylerin dört unsurdan (toprak, ateş, su ve hava'dan) meydana geldiği görüşünde dayanır. Bazı metinlerde, bu unsurların arasına bir beşinclsi, yanl esîr de katılmıştır. Her unsura özgü atomlar vardır, bu atomlar ne değişirler, ne de parçalanabilirler, bunlar ezelden beri vardırlar. Bir objenin özellikleri o objeyi meydana getiren atomların tipine ve bu atomların bileşim oranına bağlıdır. Bilinç ve duyu organları da belirli atomların bileşim'nin bir sonucudur. Canlı bir varlık öldükten sonra bu bileşim bütünlüğünü kaybeder ve cansız tabiatta bu bileşimin atomlarına uyan atomlara katışır. Bazı metinlerde evrim nosyonuna da geçmektedir, yani toprağın ilk unsur olduğu ve bazı unsurların diğer unsurlardan meydana geldiği anlatılmaktadır.

Lokayata epistemolojisl duyusal olan'a dayanır, başka bir deyişle, bu epistemolojiye göre, bilginin biricik geçerli kaynağı duyusal idraktir. Aynı unsurlardan meydana gelmişlerse, duyu organları objeler idrak edebilir («benzer, benzeri ile bilinir»). Lokayata dolaylı bilginin geçerliğini tamamen inkâr eder. Çıkarsama ve sonuçlama ise bilme sürecinde tutulan hatalı yollardır. Lokayate, Tanrı'nın ruh'un ***karma***'nın varolmadığını ve ruhların başka bedenlere göç etmediğini ileri sürer. Lokayata etik'inin başlıca özelliği, **hazcılık**'tır

Lokayata, antik Hint devlet sistemleri üzerinde son derece etkili olmuştur. Bugüne kadar elimize Lokayata ile llglll hlçbir metin geçmiş değildir. Lokayata'nın ***Vedalar'a*** bağlı idealist muarızlarının IX - XVI. yüzyıllar arasında yazmış oldukları felsefî risalelerde bu öğreti geniş bir şekilde ortaya konmuştur.

LOMBROSO Cesare (Verona 1935 / Torina-1909) İtalyan kriminoloji uzmanı. 1862' de Pavia ünirsitesinde, akıl hastalıkları üstüne dersler verdi: Pesaro psikiyatri profesörü oldu (1869). Ona göre, Irslyet, sinir hastalıkları gibi iradeye bağlı olmayan koşullar, suçlunun ruh durumu üstünde önemli bir rol oynar ve onun sorumluluğunu azaltır. Demek ki suçlu her şeyden önce bir hastadır. Suçlular için şöyle blr sınıflandırma öne sürdü: anatomik, fizyolojik ve psikolojik belirtileriyle doğuştan suçlular: akıl hastası suçlular ve şehvet kurbanı suçlular. Başlıca yapıtları: ***Genio e Follia*** (Deha ve Delilik, 1864), ***La Medicine Legale dell'Alienazione*** (Akıl Hastalıklarının Adli Tıbbı, 1873),***L'Huomo Delinquento*** (Suçlu Erkek, 1876), ***La Donna Delinquenta*** (Suçlu Kadın, 1893), tüm önceki çalışmalarını toplayan ***İl Crimine Causa e Remedi*** (Cinayetler, Nedenleri ve Çareleri, 1900).

LOMONOSOV Mihail Vasiliyeviç (Arhangelsk cumhuriyeti 1711 / Denisovka 1765): Rus bilglni ve yazarı. Bir balıkçının oğluydu, baba evinden kaçtı (1730), yaya olarak Moskova'ya gittl: blr keşiş onu, o sırada Rusya'nın tek öğrenim kurumu olan Slav-Yunan - Latin akademisine kabul ettlrdl. Öğrenimlni sürdürmesl Için Almanya'ya gönderlldi: o-

Bir halk ressamının gözüyle LOMONOSOV.

rada filozof ve matematikçi Wolff ile tanıştı. Ama profesörlerinden biriyle münakaşa ederek kaçtı. Uzun süre Almanya'da başıboş dolaştı, nerdeyse zorla, Prusya ordusuna alınıyordu, Wesel'de hapsedildi, ama oradan da kaçmayı başardı. Petersburg'a dönüşünde (1741) üniversiteye fizik ve kimya profesörü olarak atandı: bu tarihten itibaren verimli bir bllim adamı ve yazar oldu. Yıldırım, havanın tabiatı, elektrik, maddenin yapısı üstüne önemli kuramsal çalışmalar yaptı. Mısrada vurgulu heceyi kullanarak Rus şiirine yenilik getirdi ve edebiyat dilini kilise dilinden kesin olarak ayırdı. ***Rus Grameri*** (1775), Rusya'da bu türdeki ilk yapıttı: ***Kilise Kitaplarının Faydaları Üstüne Önsöz*** (1757), ***Belâgat*** (1748) adlı kitabı Rus edebiyatı için büyük kazanç oldu. Aynı zamanda ilk modern şiirleri yazdı *(Hotin'in Zaptı Üstüne Od*, 1739). Yelizaveta Petrovna zamanında saray şairi oldu: çeşitli konularda odlar ve manzum mektuplar ***Camın Faydaları Üstüne*** (1752) ve iki trajedi yazdı: ***Tamire ve Selim*** (1750) ile ***Demophon*** (1757). Bienlinski'ye göre «edebiyatın büyük Pet·o'su» olan şair, Puşkin'in dediği gibi Ruslar için «llk Ünlversite» oldu. Moskova üniversitesi 1755'te Lomonosov'un girişimiyle kuruldu.

LOMONOSOV üzerine

Çokyanlı bir düşünür olan Lomonosov, fizik ve kimyanın gelişmesine önemli katkılarda bulunmuştur. Rus filolojisi, tarihi ve şiiri hakkında değerli çalışmaları vardır. Rus felsefesinde materyalist gelenek Lomonosov'la başlar. O günün bilimine hâkim olan çeşitli spekülatif görüşlerle, bir materyalist olarak mücadele etmiş, idealist teorilere karşı çıkarak, maddî cisimlerin kökeninin tabiat olduğu gö-

rüşünü savunmuştur. O sloyakh zemnykh (1763) adlı eserinde, tabiatta meydana gelen değişmelerin sebeplerini araştırmak gerektiğini belirterek bitki ve hayvanlar âleminin evrimi teorisini incelemiştir. Lomonosov, «sisicciklerin» (moleküllerin) sonsuz küçük parçacıklardan ya da «elemanlardan» (atomlardan) meydana geldiğini ve kendi aralarında aynı tarzda birleşmiş eşit sayıdar benzer elemanlardan teşekkül ettikleri zaman homogen olduklarını; farklı elemanlardan meydana geldikleri, kendi aralarında farklı şekilde ya da farklı sayıda birleştikleri takdirde de heterogen olduklarını ve cisimlerin sonsuz çeşitliliğini bundan ileri geldiğini kabul ediyordu. Razmyshleniya o prichine teploty i kholoda (1749) adlı eserinde ısıyı, özel ısıtıcı maddenin (termojen'in) meydana getirdiği görüşünü reddetmiş, ısı prosesüsünün, maddenin parçacıklarının hareketinin sonucu olduğunu göstermiştir. Bu görüş, tabiat fenomenlerin çeşitliliğinin maddenin hareketinin çeşitli formlarına bağlı bulunduğunu düşünmesine yol açmıştır. Lomonosov'a göre, yer kaplama, atalet, nüfuz edilemezlik ve mekanik hareket, maddenin temel özellikleridir. «İlk itiş»in, tabiatın gelişmesinin sebeplerinden biri olduğunu söyleyen Lomonosov, böylece, mekanik materyalizm'in yorumunu kabul etmiş olmaktadır. Epistomoloji'de materyalist görüşü savunan, dış dünyanın duyu organlarımız üzerindeki etkisinin, bilgimizin kaynağını teşkil ettiği görüşünden hareket eden Lomonosov, doğuştan ideler ve tali kaliteler doktrinine karşı çıkmıştır. Lomonosov, tecrübenin, bilginin kaynağı olduğu hususu üzerinde önemle durmuş olmakla beraber, hakikate, ancak, ampirik metotlarla, teorik genelleştirmelerin birleştirilmesiyle varılabileceğini postulalaştırmıştır. Lomonosov fiziki kimyanın kurucusudur. Venüsün bir atmosfer tabakası ile çevrilmiş olduğunu apaçık olarak ilk ortaya koyan ve kimyada kantitatif analizi sistemli bir metod araştırması olarak ilk defa uygulayan Lomonosov'dur. Rusya'daki jeolojik ve coğrafi incelemelerin geliştirilmesinde; maden ve porselen sanayiinin kurulmasında önemli bir rol oynayan Lomonosov, 1755'de Moskova Üniversitesi'ni kurmuştur. Lomonosov, toplumun ilerlemesinde en büyük faktör olarak bilgi'yi ve ahlâk yüceliğini kabul eder. Halkın cehaletinin başlıca sebeplerinden biri papazların cehaletidir diyen Lomonosov, Kilise otoritelerine karşı giriştiği mücadelede deizm'e kaçan rasyonalist bir tutum takınmıştır. Şiirlerinde ve tarih'le ilgili yazılarında büyük bir yurtseverliği dile getirir. 1766'da yayınlanan Drevnyaya rossiiskaya adlı eserinde Rusların İskandinav halklarından geldiği hakkında bazı tarihçilerin ortaya attıkları teorinin yanlışlığını ispat etmiştir.

M. ROSENTHAL
(Türkçesi : Aziz ÇALIŞLAR)

LOMONOSOV Devlet Üniversitesi: Moskova'da Lenin tepeleri üzerinde kurulmuş üniversite. 1953'te açılan ve 37 binadan oluşan üniversitenin ortasında 32 katlı ve tepesinde bir ok bulunan 240 m. yüksekliğinde bir yapı vardır. Bu yapıda, idare binalarından başka ders salonları, kitaplık, laboratuvarlar, ve botanik bahçesi, geniş bir tören salonu, spor salonları, öğretim üyeleri ve öğrenciler için lojmanlar yer alır. Moskova'nın merkezinde, ilk binası 1793'te inşa edilen 1812 yangınından sonra da onarılan, ikinci binası 1836'da yapılan eski Devlet Üniversitesi vardır. Eski Devlet üniversitesinin bu iki yapısı tarih, felsefe, filoloji, ekonomi, hukuk ve gazetecilik fakültelerine ayrılmıştır. Öbür 6 fakülte, fizik, kimya, mekanik ve matematik, biyoloji ve pedagoji, jeoloji, coğrafya ise Lenin tepelerindekl yenl üniversitededir.

Lomonosov Devlet Üniversitesi'*nin cepheden görünüşü.*

loncalar (Fr. corporations) Feodalite ve monarşi rejimlerinde, zanaat sistemi çerçevesi içinde kurulan mesleksel yardımlaşma toplulukları. Feodal rejimde, kralın yada senyörlerin beratlarıyla belirlenmiş kurallara göre sitede ya da taşrada mesleği temsil eden, kalite ve fiyat disiplinini sağlayan, aynı zamanda da ilgili zanaatçılar ya da tüccarlar arasındaki yardımlaşmayı gerçekleştiren, zanaat ustalarının ya da tacirlerin teşkil ettiği mesleki topluluk.

Lonca, herşeyden önce, örgütlü uğraşıya tanınmış monopolün himayesidir. Loncada yasayı yalnız ustalar yapar; temsilcilerini seçerler ve bunlar çoğu zaman burjuva belediyelerinin idarecileri olurlar. Çıraklığı yönetirler, kalfaların kabul edilme şartlarını ve halk ödevlerini belirirler, kralın ya da senyörün atadığı memurların pahalı denetimlerinin yükünü çekerler. Her lonca, üretimi ve bu üretimin hacmini kurallara bağlar, örneğin, bir kumaş parçasının boyutlarını, ilk maddelerin kalitesini belirlerler. Özel bir statü kalfaların ücretini ve aynı zamanda zanaat ürünlerinin satışını, imal edilen metaların fiyatını kurallara bağlar.

Lonca üyesi ustalar, birbirlerine, bir disiplin ve dayanışma yemini ile bağlıdırlar bu yüzden, loncaya, «jurande» ya da «yeminli uğraşı» (metier juré) adı verilir.

LONDON Jack (Kaliforniya 1876 / Santa Rosa 1916) Amerikalı yazar Londra'da yaşıyan ailesinin gittikçe artan geçim sıkıntısı yüzünden ancak orta okulu bitirebildi. Bu arada ailesine yardım etmek için çeşitli işlere girdi çıktı: gazete satıcılığı, balıkçılık, tayfalık, çamaşırcılık, Mançurya'da savaş muhabirliği, gazetecillk, Klondike'de altın arayıcılığı (1897) yaptı. Böylece 15-18 yaşları arasında tam bir serseri hayatı yaşadı 1893'te Japonya yakınlarındaki bir tayfunu anlatan haberiyle gazetecilik ödülü kazandı. Serseri hayatını sürdüren London, Niagara Falls hapishanesinde 30 gun tutuklandı. Serbest bırakıldıktan sonra Oakland'a döndü. Hayatına yeni bir yön vermeye kesin olarak kararlıydı. Önce liseye yazıldı. Burada bir yıl okuduktan sonra, sıkı bir çalışma sonucu Kaliforniya üniversitesinin imtihanları-

Jack LONDON Ezilen insanların kararlı savunucusu..

nı kazandı. Burada da ancak bir sömestr okuyabildi, bundan sonra kendini tümüyle yazarlığa verdi. İlk öyküsü, ***To the Man On Trail*** (Yoldaki Adam, 1898) ***Overand Monthy***'de yayınlandı. 6 ay sonra ***An Odyssey of the North***'u ***Atlantic Monthly***'de çıktı. ***Kurt Kanı*** adı altında toplanan öyküler derlemesi 1900'de basıldı.

Jack London'ın 1899-1903 arası, dergilerde yazdığı kısa öykülerin, makalelerin ve şiirlerin sayısı 100'ü geçiyordu. Ayrıca tamamlanmış 8 cilt kitap yayınladı. Genellikle en iyi yapıtı olarak kabul edilen ***Vahşetin Çağrısı*** (The Call of the Wild, 1903) bu dönemde yazdığı romanlardan biridir. 1902 yazında Londra'ya gitti. ***The People of the Abyss*** (Uçurum İnsanları, 1903) adlı yapıtını kendi denemelerine dayanarak yazdı. Yaşadığı hayat ve Karl Marx, F. Nietzsche, C. Darwin, R. Kipling gibi yazarların yapıtları, London'ı çok etkilemişti. Mücadele duygusu, sosyalist düşünceleri ve yaygın ilgi alanı, kaynağını hep bu etkilerden alıyordu. İnsanlardaki ilkel içgüdü bir ana tema olarak yapıtlarında sık sık yinelenir. Kaba kuvvetin önemi durmadan beynini kurcalar ve kişinin ilkel şiddetini ,uğraşını son derece gerekçi bir görünüşle betimler. ***The Strength of the Strong*** (Kuvvetlinin Kuvveti, 1913) ve ***The Absymal Brute*** (Sonsuz Kaba, 1913) gibi yapıtlarının başlıkları, insanların sosyal davranışında varolan kabalık kavramının London için ne kadar düşündürücü olduğunu ortaya koyar. London'ın sevilen bir yazar olması, öykülerinde bayağılığı ve kabalığı okuyucuyu sarsacak ve tüylerini ürpertecek biçimde işlemesinden ileri gelir. J. London yasadığı yıllarda en çok okunan dünya yazarlarından biri oldu. Kitapları hemen tüm dillere çevrildi. Belli başlı yapıtları: ***The Sea Wolf*** (Deniz Kurdu, 1904), ***The War of Classes*** (Sınıf Kavgası, 1905), ***White Fang*** (Beyaz Diş, 1905), ***Martin Eden*** (1909), ***Smoke Bellew*** (1911), ***The Valley of the Moon*** (Ay Vâdisi, 1913), ***John Barleycorn*** (1913).

LONGFELLOW Henry Wadsworth (Maine-1807/Massachusetts - 1882): Amerikalı şair. 1826-1829 arasında Avrupa'da yaşadı: Bowdoin kolejinde ve 1835-1854 arasında Harvard'da yaşayan diller profesörü oldu. ***Outre-Mer*** (Denizaşırı, 1834-1835) şiir kitabında Fransa, İspanya, İtalya ve Almanya'ya yaptığı ilk yolculukları anlattı. ***Voices of the Night*** (Gecenin Sesleri, 1839) tüm Amerikan ilkokullarında klasikleşen en iyi şiirlerinden bazılarını kapsar. ***Evangeline'de*** (1847) Akkad'ların sürülüş trajesini anlattı: bu yapıt millî temalar üzerinde bir dizi

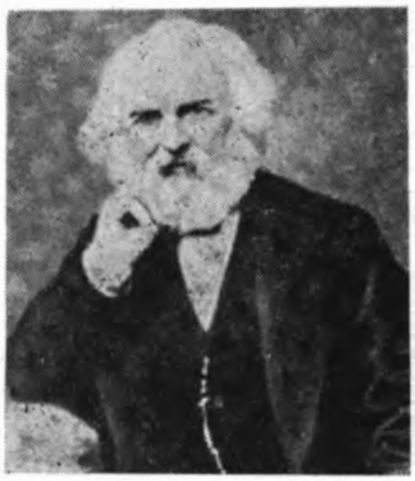

LONGFELLOW'un son fotoğraflarından biri.

uzun şiirin başlangıcıdır: bu türdeki şiirlerinin başlıcaları, Amerikan yerlilerinin folklor ve efsanelerinden yararlanan ***Hiawatha*** (1855), yerlilerin atalarından ikisinin aşk öykülerini anlatan ***The Courtship of Miles Standish, Tal of a Wayside Inn.***

Manzum ***Dante*** çevirisini 3 cilt olarak 1865-1867 arasında yayınladı. Longfellow sevimli ve basit şiirler yazar, şiirleri yer yer acılı bir melankoliyle yüklüdür, fakat düş gücünden, derinlikten, duygu yoğunluğundan yoksundur. Halk tarafından çok sevilirdi. A.B.D.'nin «taçlı şairi» ünvanını kazandı. Westminster manastırının Poets Corner'ında yer alan tek Amerikalı şairdir. Ölümünden sonra bu resmî ünü tepki uyandırdı.

LOOMİS Alfred Bee (New York 1887) Amerikalı fizikçi. 1909'da Yale'yi, 1912'de de Harvard hukuk okulunu bitirdi. New York barosuna kabul edildikten sonra 1916 - 1920 arasında hukukçu olarak çalıştı, 1919 - 1933 arası bir bankacılık firması olan Bonbright and Co'ye katıldı. Birinci Dünya savaşı sırasında A.B.D. ordusuna girdi. Aberdeen deneme üssüne atandı ve Aberdeen ölçeğinin gelişmesine büyük katkıda bulundu. Mermilerin hızını saptamaya yarayan ve bazı elektronik eklerin yapıldığı bu Aberdeen ölçeği İkinci Dünya savaşında kara ve deniz kuvvetlerinde kullanıldı. 1924'te Loomis, Robert Williams Wood ile birlikte yüksek ses dalgalarının fizik ve biyolojik etkilerinin araştırılmasında çalıştı. 1928'de New York'ta Tuxedo Parkında birçok seçkin bilim adamının özel konularda çalışma fırsatını bulduğu Loomis Bilimsel Araştırma enstitüsünü kurdu. 1933'te iş hayatından tamamen çekildi, kendini bilimsel konulara verdi. Özellikle araştırmalarda karşılaşılan pratik ve mekanik sorunları çözdü, bir sürecin incelenmesini kolaylaştıracak etkili mekanizmalar kurdu ve elde ettiği sonuçları pratik alanda değerlendirdi. Üstünde çalıştığı buluşları arasında merkezkaç bir mikroskop, bir de elektroansefalograf vardı. Mikroskop sayesinde büyük hızla hareket eden hücrelerin yapılarında ne gibi değişikliklikler meydana geldiği konusunda yeni bilgiler elde edildi. Bugün birçok hastanede kullanılan elektroansefalogram sayesinde, normal ve anormal durumlarda beyinden çıkan elektrik empülsiyonlarını kaydetmek mümkün oldu. İkinci Dünya savaşı sırasında bu ünlü bilim adamı A.B.D. Bilimsel Araştırma ve İlerleme bürosuna bağlı 14. bölüğün başına getirildi. 1933'te kendisine master ünvanı veren Yale Üniversitesi Loomis'i «XX. yüzyılın Benjamin Franklin»i diye nitelemiştir.

LOPE DE VEGA CARPİO Felix (Madrid - 1562 / Madrid - 1635) İspanyol yazarı. 1580'e doğru Alcala piskoposu Jeronimo Manrique'nin hizmetine girdi, sonra Las Navas markisinin kâtibi oldu. Komedi oyuncusu Elena Osorio'ya tutuldu. Yazar, kısa süreli aşklarını ***Dorotea*** adlı komedisinde anlattı ve terkedilişinin intikamını Elena'dan ve ailesinden almak için yazdığı yergileri elden ele dolaştırdı. Bu tutumu, 1587 aralığında tutuklanmasına ve 1588 şubatında 8 yıl sürgün cezasına çarptırılmasına yol açtı. Bu durum, gizlice Madris'e dönmesine ve 10 Mayıs günü bir vekil aracılığıyla evlendiği İsabel de Urbina Alderetey Cortinas'ı kaçırmasına engel olmadı. Az sonra karısını yalnız bırakarak 29 Mayısta ***Yenilmez Armada***'nın amiral gemisi ***San Juan*** ile yola çıktı. İspanyolların hezimetinden sonra, Madrid'de oturmasına izin verilmeyen Vega, İsabel ile Valencia'ya yerleşti ve çevresinde küçük bir edebiyatçılar grubu topladı. En iyi yapıtlarından birkaçını bu sırada yazdı, bunlar tüm İspanya'da oynandı ve Valencia tiyatro okulunun doğuşunda büyük etkisi oldu. 1590'da Castilla'ya girmesine izin verildi ama Madrid'e girmesi gene yasaktı: Toledo'ya, sonra Alba de Tormes'a yerleşit, Alba dükünün hizmetine girdi, birçok komedisini, ayrıca pastoral romanı Arcadia'yı 1595'e kadar yaşadığı burada yazdı, İsabel'i ve iki küçük kızını burada toprağa verdi.

Elena Osorio'nun babası Jeronimo Valezquez'in aracılığıyla Madrid'e dönme izni aldı. Madrid'te Antonia Trillo ile evlilik dışı

LOPE DE VEGA İspanyol tiyatrosunun «altın çağına damgasını vuran verimli ve büyük yazar.

bir ilişki kurdu, bu yüzden kilise ile başı derde girdi. 1598'de Juana de Guardo ile evlendi, ama 1600'de onu terketti, kadın oyuncu Micaela de Lujan ile yaşamaya başladı. Komedyen karısı olan Micaela'dan 7 çocuğu oldu. Bu yasak aşkların 1608'e doğru sona erdiği sanılır. 1613'te Juana öldü, yeniden dul kalan Lope de Vega, 1614'te Toledo'ya rahip oldu. Bu gecikmiş dindarlıkta töreleri umursamayan yaşayışına son vermedi, ikisi de tiyatro oyuncusu olan Jeronimo de Burgos ve Lucia Salcedos adlı kadınlarla ilişki kurdu Hayatının son büyük tutkusu evli bir kadına, Marta de Nevares'e duyduğu aşk oldu: önce kör olan, 1629'da da çıldıran Marta'yı ölümüne dek (1632) sevdi. 1634'te Marta'dan olan kızı kaçırılınca sağlık durumu iyice bozulan şair, kısa bir hastalıktan sonra ömrünün son yıllarında halkın gözünden düşmüş olarak öldü.

Hayatının büyük bir kısmı sevdiği kadınlara adanmış gibidir: Vega bunlardan çoğuna yapıtlarında yer verdi: Elena'nın adı «Filis», İsabel'in «Belisa», Micaela'nın «Camilla Lucinda», Marta'nın «Amarilis» oldu. Ama o şaşılacak ölçüde yaygın yapıtlar verecek vaktl de buldu. Mistisizmden çapkınlığa dek uzanabllen dehasıyla Vega her türde yapıt yazdı: ama onu zafere ulaştıran özellikle tiyatro yapıtları oldu.

Vega'nın yapıtlarının sınıflandırılması oldukça güçtür: şiirlerinin ve komedilerinln çoğunu Imzasız yada takma adla yayınlamıştı: ayrıca yazarı bilinmeyen pek çok yapıt ona mal edildi. Başlıca teması gerçek yada efsanesel yanıyla tarihti. Nitekim İspanyol donanmasının 1585'te İngiltere'ye karşı kazandığı zafer şaire, 10 bölümden ve 100 oktavdan oluşan 1596'da yazıp 1598'de yayınladığı epik şiiri *La Dragontea*'nın konusunu verdi. Aynı şekilde, 1623'ün *Las Famossas Asturianas*'ı efsaneye göre her yıl Cordoba hükümdarına sunulan 100 bakireden başkası değildl. Kendl dediğine bakılırsa Vega, 1 800 komedinin, 400 autos'un, pek çok perde arası oyunu ile loas'ın yazarıdır. Böyle bir külliyattan günümüze 500 kadar piyes kaldı *Arte Nuevo de Hacer Comedias* (Yeni Komedi Yazma Sanatı, 1609) adlı kitabında, komedinin 5 perde yerine 3 perde olmasını, yer ve zaman birliği aranmamasını, halk için önem taşıyan tek unsurun eylem birliği olduğunu savundu. Konu seçiminde de halkın beğenisine uyulmasını önerdi. O devrin İspanyol seyircisi için de iki büyük tema, şeref ve aşktı. Vega da bu Iki temayı kusursuz bir ustalıkla işlemeyi başardı.

En iyi yapıtları töre komedileridir: konusu Calderon tarafından yine ele alınacak olan *El Alcade de Zalamea* (Zalamea Kadısı, 1600), *El Acero de Madrid* (Madrid Çeliği 1603) *La Noche Toledana* (Toledo Gecesi, 1612), *La Dama Boba* (Budala Kız, 1617), *Los Melindres de Bellisa* (1617), *El Anzuelo de Genisa* (Fenlke Çengeli, 1617), *Les Flores de Don Juan* (1619), *Amor sin Saber a Quin* (Kim Olduğunu Bilmeden Sevmek, 1630), *El Castigo sin Venganza* (İntikamsız Ceza, 1634), çok sayıda komedilerinin dışında Vega, birbirinden çok farklı yapıtlar da yazdı: *Arcadia* (1598) gibi mensur romanlar, *El Guante de Dona Blanca* gibi esinlni Orta çağdan yada *Le Hermosa Ester* gibi konusunu Kutsal Kitaptan alan dramlar. Mistik esinli bazı kitaplarını *Romancero Espiritual para Recrearse el Alma con Dios* (1619), *Rimas* (Kafiyeler) adı altında toplanan şiirlerini 1634'te yayınlanan alaylı manzumesi *La Gatomaquia*'yı da Vega, onikisi 1644'te yayımlanan 40 kadar *autos sacramentales* bıraktı. En güzel şiirlerinden biri olan *La Siega* (Hasat) bunlar arasında yer alır

LOPE DE VEGA'nın ünlü yapıtlarından **Bahçıvanın köpeği**, *büyük rejisör Jean-Louis Barrault'nun mizanseniyle Marigny tiyatrosunda..*

LOREN Sophia (Roma 1934) İtalyan kadın sinema oyuncusu. Yapımcı Carlo Ponti tarafından tanıtıldı. Uluslararası üne kavuşmadan çevirdiği filmlerden *Napoli Altını* (1954) ve *İl Segno di Venere* (1955) kayda değer. Bazı önemli filmleri: *Napoli Senfonisi* (1954), *Aşk ve Ekmek* (Pane, Amore e.., 1955), *Kızım ve Ben* (La Ciociara, 1960), *Üç Aşkın Öyküsü* (Boccaccio 1970), *El Cid* (1961), *Dün, Bugün, Yarın* (1963), *Hongkong'lu Kontes* (1966).

Sophia LOREN büyük ün kazandığı dönemde..

LORENTZ Hendrik Antoon (Arnhem 1853 / Haarlem 1928) Hollandalı fizikçi. 1878'den 1923'e kadar Leiden üniversitesinde matematiksel fizik profesörü, sonra Haarlem enstitüsünün araştırma yönetmeni oldu. Maddenin elektron teorisini ilk ortaya atan Lorentz'dir. 1895'te ışık yayımını, bir elektron hareketinin ivmesinden doğan bir olay olarak açıkladı. Aynı yıl maddede elektronların bulunduğunu ve elektriğin çekirdekli yapıda olduğunu hareket noktası kabul ederek, tüm elektrik teorilerini yeniden düzenledi. 1896'da Zeeman olayını açıkladı ve bundan yararlanarak, elektron için e/m bölümünün değerini hesapladı. Öte yandan, Michelson deneyini açıklayarak, Yer'le birlikte dönen bir gözlemci tarafından optik yada elektromagnetik olaylar yardımıyla eslr'e göre herhangi bir yer değiştirme olayının farkedilmeyeceğini kanıtladı. Fitzgerald hipotezini tamamladı ve hareket halindeki tüm cisimlerin hız doğrultusunda büzülerek kısaldığını öne sürdü: bu büzülmenin değerini veren formülü kurdu. Einstein'a bütün bağlılık teorisini kurmak olanağını veren *Lorentz denklemleri*'dir. 1902 Nobel Fizik Ödülünü Zeeman ile paylaştı.

LORENTZ Üzerine

Lorentz elektronik teorisi'nin öncüsüdür, ve sabit halde bulunan esir hipotezini ortaya atmıştır. Lorentz relativite teorisini benimsemiştir. Lorentz'in görüşleri, elektromanyetik teorinin gelişmesinde atılmış çok büyük bir adım olup, doğrudan doğruya 20. yüzyıl fiziğine geçilmesine yol açmıştır. Elektromanyetik fenomenlerin tâbi oldukları kanunların değişmezliğini ve bu fenomenlerin tek formlu ve tek yönde hareket eden çeşitli sistemler olarak değerlendirilemeyeceğini ilk defa Lorentz ortaya koymuştur. Mekân koordinatları ve zaman ile hareket eden sistem arasında bir bağlılık kurmak suretiyle ortaya koyduğu dönüşüm kavramı, Galileo'nun keşfettiği dönüşümlerin bir genellemesidir, ve rölativite teorisindeki matematik işlemlerde mutlaka gözönünde tutulması gereken bir temeldir. Lorentz materyalist görüşleri benimsemiş, kuantum mekaniği ve rölativite teorisi ile ilgili idealist görüşlere ve nedenselliğin inkâr edilmesine karşı çıkmıştır.

M. ROSENTHAL
(Türkçesi Aziz ÇALIŞLAR)

Konrad LORENZ Nobel Ödülü'nü kazandığı dönemde..

Lorenzaccio : A. de Musset'nin 5 perdelik dramı. (1834) İlk olarak 1896'da oynan-

Büyük aktör Gérard PHİLİPE Lorenzaccio *rolünde.*

Musset bu oyunu için gereken bilgiyi Floransa tarihinden almış, ayrıca G. Sand'ın yazdığı *«Une Conspiration en 1537»* adlı tarihsel olayı da geliştirmiştir. Yazar, Floransa dükü Aleksandre de Medici'nin yeğeni lorenzo de Medici tarafından öldürülüşünü anlatır. Onceleri «bir zambak kadar saf» olan Lorenzo, ülkesini ezen diktatörü yani dükayı öldürmek ister ve onu kuşkulandırmamak için de Brutüs'ü alarak hileye başvurur: dükün sefahat âlemlerine katılır, sonunda da akıl dengesi bozularak Aleksandre'yi vurur. Gerek Hamlet'e benzeyen kahramanıyla, gerek içindeki olayların çokluğuyla, bu dram, Shakespeare'in oyunlarının özelliklerini taşır.

LOSEY Joseph (Wisconsin 1909) Amerikalı sinema yöneticisi. 1931'den sonra tiyatro oyunculuğu ve yönetmenlik yaptı: Broadway'de birçok oyun sahneye koydu. İlk filmini 1948'de çekti: ***The Boy with Green Hair*** (Yeşil Saçlı Çocuk). Bunu 1949 da ***Kanunsuz*** (The Lawless), 1950'de ***The big Night*** izledi. Siyasal düşünceleri yüzünden A.B.D.'den ayrıldı. İtalya'da, Andrea Forzano takma adıyla ***İmbarco a Mezzanotte*** (Gece Yarısı Yolculuğu, 1951), İngiltere'de, ***The Sleeping Tiger*** (1954), ***The İntimate Stranger*** (Mahçup Yabancı, 1955), ***Oğlum Öldürmedi*** (Time Without Pity, 1956), ***Çingene Aşkı*** (1958) adlı filmleri çevirdi. 1958'den sonra: ***Kaderin Cilvesi*** (Blind Date, 1959), ***Suç Altında*** (The Criminal, 1960), ***Aldatan Kadın*** (Eva, 1962), ***Genç Hizmetçiler*** (1963), ***For King and Country*** (1964), ***Dişi James Bond*** (Modesty Blaise, 1965), ***Kaza Gecesi*** (1966), ***Aşkı Arayan Kadın*** (Boom, 1968), ***Gizli Merasim*** (The Secret Ceremony, 1969), ***Öldür Yoksa Öldürürler*** (Figures in a Landscape, 1970).

Joseph LOSEY 1963 yılında bir set çalışması sırasında..

Jeanne Moreau. LOSEY'in başyapıtlarından Eva*'nın bir sahnesinde.*

LOSEY'in son yapıtlarından The Servant.

LOTİ Pierre (Rochefort 1850 / Hendaye - 1923) Fransız yazarı. 1867'de Deniz subayı oldu. Okyanusya seferlerine katıldı. Japonya, Senegal ve Tonkin seferlerine de katılan Loti, deniz teğmenliğinden emekli oldu (1898), danıştaya başvurdu, yüzbaşı rütbesi aldı. Çin'de çıkan kargaşalıklar (1900) üstüne Uzakdoğuya gönderilen filoda görevlendirildi. 1906'da gemi kumandanlığına getirildi: 1910'da ayrıldığı görevine Birinci Dünya savaşı başlayınca yeniden döndü. Dostu Juliette Adam'ın ***Nouvelle Revue*** adlı dergisinde yayınladığı yazılarla tanındı. Yazdığı yapıtlar ve yazılarla Türk dostu olarak bilinir. Birçok kez İstanbul'a geldi. İkinci gelişinde 26 yaşındaydı ve Hasköy'de kiraladığı evde ilk romanına konu olan ***Aziyade***'yi tamamladı: bu evde 1,5 yıl oturdu (1876). Daha sonraki gelişinde kısa süre kaldığı Divanyolundaki eve ve evin bulunduğu sokağa onun adı verildi (1910). Kendisine büyük bir ün veren ***Aziyade*** (1879) adlı ilk yapıtından sonra birçok roman ve öykü yazdı: ***Rarahu*** (1880), ***Bir Sipahinin Romanı*** (1881), ***Mon Frère Yves*** (1883), ***İzlanda Balıkçısı*** (1886), ***Madame Krizantem*** (1887), ***Japoneries d'Automne*** (1889), ***Au Maroc*** (1890), ***Le Roman d'un Enfant*** (1890), ***Le Livre de la Pitié et de la Mort*** (Acıma ve Ölümün Kitabı, 1891) ***Fantôme d'Orient*** (1892), ***Matelot*** (1893), ***Le Désert*** (1895), ***La Galiléé*** (1896), ***Ramuncho*** (1897), ***Reflets sur la Sombre Route*** (Karanlık Yol Üstünde Yansımalar ,1899), ***Les Derniers Jours de Pekin*** (1901), ***L'İnde Sans les Anglais*** (1904), ***La Troisième Jeunesse de Mme Prune*** (1905), ***Kırgınlar*** (1906), ***La Mort de Philae*** (1908), ***Un Pelerin d'Angkor*** (1912), ***La Turquie Agonisante*** (Can Çekişen Türkiye, 1913), ***La Hyène Enragée*** (1916), ***Prime Jeunesse*** (1919). İzlenimci bir yazar olan Loti, olayları hemen her zaman kendi hayatından alır. Onun yabancı ülkelere tutkunluğu, yurtsama, geçicilik, ölüm-

lülük, kırgınlık, ve aşkın bile gideremediği yalnızlık duygusunun değişik biçimde görünümüdür.

Pierre LOTİ'nin İstanbul'da çekilmiş bir fotoğrafı.

Louis IX yada **Saint-Louis,** 1214-1270 yılları arasında yaşamış olan Fransa kralı. Louis VIII'le Blanche de Castille'in oğludur 1242 yılında tahta çıktı; krallığı akıllıca ve ustalıkla yönetti. İçeride Güney ve Batı baronlarının ayaklanmasını bastırarak ülkeyi huzura kavuşturdu. Subayları, yöneticileri ve yargıçları sürekli denetim altına aldı. Bu amaçla da saray adamlarını, yönetim konusunda incelemeler yapmakla, halkın şikayetlerini dinlemekle görevlendirdi. 1254 ve 1256 yıllarında yayınladığı kararnamelerle haksız vergi alınmasını, rüşveti ve daha başka kötü alışkanlıkları önleyebilmek üzere memurların görevlerini kesin şekilde belirledi. Bunları monarşi iktidarının sağlamlaşmasını sağlamak üzere 1258 yılında çıkardığı ve yargıç kararıyle düelloyu, kumarı ve fuhşu yasaklayan kararname izleyecekti. Ayrıca 1263 ve 1265 yılında çıkardığı kararnamelerle, krallık parasını bütün ülkede geçerli kıldı.

Bütün bu önlemler sayesinde krallık yönetimi öylesine etkili hale girdi ki Louis IX, ülkenin en güçlü yargıcı durumuna geldi. Bunun sonucu olarak eski feodal mahkemelerin görevleri tamamıyle değişecek ve parlamento ile sayıştay doğacaktı.

Kral, ünlü barışçı tutumuyle bir yandan Aragon ve İngiltere krallıklarıyle Fransa arasındaki, bir yandan da Vatikan ile Almanya imparatoru arasıra Friedrich II arasındaki anlaşmazlıkları giderdi. Kardeşi Charles d'Anjou tarafından düzenlenen İtalya seferini çekingenlikle desteklemesine karşılık, Yedinci Haçlı Seferi'ni büyük bir şevkle düzenledi ve cesaretle yönetti. 1244 yılında kararlaştırılan sefer, kralın hastalanması ve hazırlıkların yavaş gitmesi sonucu 1248 yılına kadar gecikti. Deniz yolundan yapılan bu seferde Haçlılar, 1250 yılı Şubatında Mısır'da verdikleri Mansure savaşında müslümanlara yenik düştüler. Ve Louis IX esir edildi. Büyük bir fidye karşılığında özgürlüğüne kavuşan hükümdar, Suriye'ye gitti; orada dört yıl Haçlıların elindeki kentleri tahkim etti ve Hristiyan tutsakların hemen hepsinin kurtulmalıklarını ödeyerek kurtardı. Annesinin ölüm haberini alınca Fransa'ya döndü ancak. Bir başka Haçlı seferi hazırlamak istiyordu. Ne var kl bu tasarıyı gerçekleştirebilmesi için 1267 yılına kadar beklemesi gerekecekti; çünkü senyörler, bu sefere pek istekli değildiler.

Sekizinci Haçlı Seferi, 1270 yılının Ağustosunda başladı. Kuvvetler, gene deniz yoluyle Tunus'a doğru yola koyuldular Tunus, Mısır'a karşı girişilecek bir saldırının başarıya ulaşması bakımından son derece elverişli bir üstü. Ama Kartaca'ya çıktıktan hemen sonra başgösteren veba salgını bütün hesapları altüst edecekti Ordu gerçek anlamda bir kırıma uğradı. Bu arada kral da hastalığın pençesinden kurtulamayıp öldü.

Capet hanedanının hiç şüphesiz en büyük hükümdarlarından biri olan Louis IX, tantanaya katiyen yer vermeyişi ve sade bir hayat sürüşüyle, erdemli bir insan anısı bıraktı.

LOUİS IX'dan seçmeler

Kavgalar üzerine

Sevgili oğlum. eğer bir zenginle bir yoksul arasında olmuş bir kavgayı senin önüne getirip de hakemlik etmeni isterlerse günün birinde, zenginden çok yoksulu tut ve hakikati öğrendiğinde böyle hak dağıtmağa bak. Ve gene günün birinde bir başkasıyle davalaşacak olursan, kendi adamlarına karşı o yabancının davasını tut ve hakikati öğreninceye kadar da davana sarıldığını gösterme, çünkü böyle yapmazsan adamların sana karşı konuşmaktan korkabilirler, bu da ancak sana ve davana zarar verir.

Louis XVI, 1754-1793 yılları arasında yaşamış olan Fransa kralı. Kralların en kötüsü olmadığı halde eski Rejimin son temsilcisi olmak bahtsızlığına uğradı. Ayrıca k yönetimin tam anlamıyla savunucusu da d ğildi.

LOUİS XVI'dan seçmeler

Acele etmemek gerekir

Politikada, eski hükümdarların acelecilik yüzünden yaptıkları hataları birbir incelemek gerekir.

İnsan hakları bir alışkanlıktır

Bir halkı, alışkanlıklarına karşı çıkarak yönetemezsiniz. Bu kural, bir Cumhuriyet için geçerli olduğu kadar despot bir krallık için de geçerlidir. Bu ulusun alışkanlıkları, insan hakları olarak görülmelidir. En büyük bir güç bile ulusu, ona ters düşerek yönetemez.

Ceza vermektense ödüllendir

Görünüleri cezalandırmak için yapılan yasalar gibi iyi davranışları ödüllendirmek için de yasalar yapılsaydı, bir yarar kazanmanın çekiciliği yüzünden erdemli kimselerin sayısı, cezaların korkusu yüzünden azalan kötü kişilerden çok daha fazla olabilirdi.

Savaş ve Barış

Savaş alanlarında başarı kazanamaz, beni ancak barışı sağlayan olanaklar olmaları açısından gönendirir. ...Her tür sor kullanma eğilimi, ancak görüşme ve anlaşmanın arkasında yer alan bir şey olmalıdır.

Louis XV, 1710-1774 yılları arasında yaşamış olan Fransız kralı. Beş yaşında tahta çıkarıldı, ama ülkesi gibi o da uzun bir süre naiplerin yönetimi altında yaşadı. İçte ve dışta çeşitli başarısızlıklara uğradı. Ama gene de metresleriyle ve metresleri tarafından korunan düşünür ve sanatçılarla süslü parlak bir dönemin hükümdarı oldu. Ne var ki bu hükümdarın iktidarında çıkan ayaklanmalar, Devrim adını almakta gecikmeyecekti

LOUİS XV'i temsil eden bir Ortaçağ resmi.

LOUİS XV'den seçmeler

Cezalar ve ödüller üzerine

Büyük cezalardan kat'iyen hoşlanmıyorum. Eminim ki hafif ceza ve ölçülü ödül vererek yapabileceğimiz şeyler, ağır ceza ve büyük ödül vererek yapabileceklerimizden çok daha fazladır.

Sömürgeler üzerine

Galiba bir şeyden kesinlikle kaçınmamız gerekiyor : Antil adalarımızı refaha boğarken, aynı zamanda ve böylelikle onların bizden bir an önce kopmaları için gerekli olanakları da yaratmış oluyoruz. Unutmayalım ki bütün o bölge ergeç bir gün bizlerden kopacaktır.

Onur duymak

Düşmanlarımızın kanı da insan kanıdır: ve onu esirgediğimiz sürece onur duymamız gerekir.

Barış üzerine

Şu imzalamış olduğumuz barış, hiç de gurur verici bir barış değil; bunu da, benden iyi bilecek adam yoktur. Ama şu talihsiz durumda bundan daha iyisini yapamazdık, inanın; ve gene inanın ki savaşa devam etmiş olsaydık, önümüzdeki yıl bundan çok daha kötü bir barış imzalamak zorunda kalırdık.

«Benden sonra Tufan.» LOUİS XV

Louis XI, 1423-1483 yılları arasında yaşamış olan Fransız kralı. Bu hükümdar için, çağdaş politika sanatının önderi diyenler çoktur. Gerçekten de Louis XI, politika sanatını bugün bile eşine az rastlanır bir ustalıkla kullanmıştı.

Batı'da o güne değin hiç bir hükümdar, şövalyeliğin askerî şan ve şerefini Louis XI kadar küçümsemiş değildir. Savaşı sevmiyordu XI, silâhlara güvenmiyordu Yıllar süren çabalar sonucu elde edilmiş tüm ürünleri talihsiz bir savaşla yitirmekten daha anlamsız hiç bir olamazdı onun gözünde. Biricik silâh vardı güvendiği Politika.

Nitekim Louis XI, sayısız düşmanına karşı yürüttüğü bütün mücadelelerde, kurnazlığın kaba kuvvetten çok daha etkili olduğunu inandığı için, doğrudan doğruya saldırılardan daima kaçınmıştır. Vakanüvisi Commynes'in de not ettiği gibi, «bütün tasarılarını gece gündüz bileyerek olgunlaştırmaktaydı» bu inatçı hükümdar.

Düşmanlarını kendi aralarında bölmek, her birinin önüne binlerce engel çıkarmak, aralarındaki çatışmalarda birdenbire bir hakem olarak belirivermek ve böylece zaman kazanmak yada gerekli anda barışı elde etmek En sevdiği ve büyük bir başarıyla uyguladığı taktikti bu.

İkiyüzlü ve duygusuz bir adamdı aslında Louis XI. Ama hemen insanın içine sinen tavırlarla ve büyük bir ustalıkla samimi gözükerek, karşısındakileri pohpohlayıp büyülemesini ve etkilemesini çok iyi bilirdi. Öyle ki, Burgundiyalı vakanüvis Molinet

Karşısındakileri, âdeta güle oynaya felâkete sürükleyen bir büyücüydü o...» diyor. Ve hükümdarın politik manevralarını dağılmaz bir dikkatle gözlemleyen Milano büyükelçisi Maletta, şöyle övüyor hükümdarı

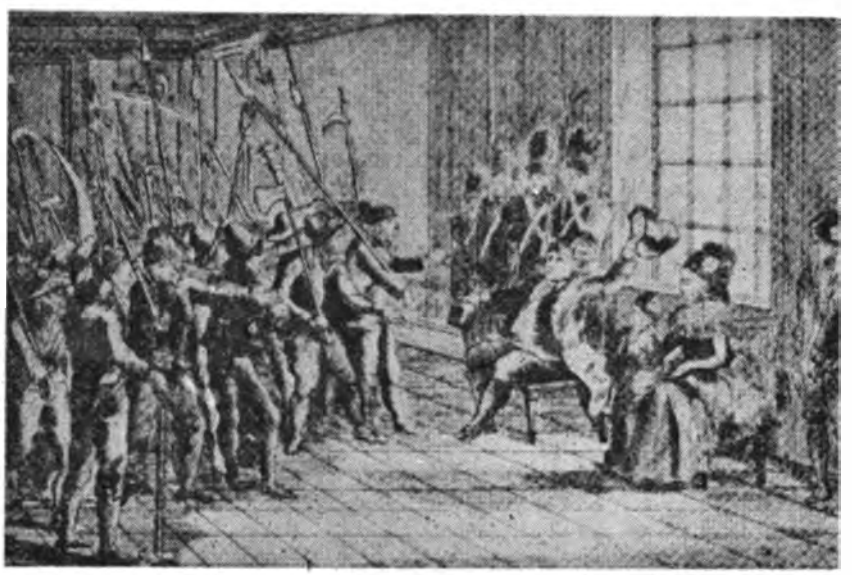

LOUIS XVI, 20 Haziran 1792 günü yapılan baskında halkın karşısında..

«Kral hazretlerinin sanki İtalya'da doğup yetişmiş ve hep orada yaşamış olduğuna nanasım gelirdi bazan.»

Haklıydı Maletta. Çünkü Louis XI, henüz veliaht iken, ölümünü sabırsızlıkla beklediği babasına karşı bir dizi dolap çevirmiş ve bu çerçeve içinde yıllarca Venedik'le, Floransa ile ve Milano dükü Francesco Sforza ile gizli pazarlıklar yapmıştı. Sözün kısası, İtalyanlarla ve özellikle de bir diplomatik sanat modeli olarak gördüğü Sforza ile kurup sürdürdüğü bu yakın ilişki sayesinde Louis, yetenekli bir öğrenci sıfatıyle, İtalyan ustalarının tarz ve metodlarını, oportünist dünya görüşlerini, çeşitli yer ve durumlara göre eğilip bükülebilirliklerini, kalleşliği ve hainliği de içeren karmaşık düzenli entrikalara olan düşkünlüklerini iyice öğrenmiş bulunmaktaydı.

Gerçekten de büyük çapta bir gönül avcısı olan hükümdar, ihtiyaç duyduğu kimselerin yakınlığını kazanmak için hiç bir fedakârlıktan çekinmemiştir. Yaratılışı bakımından cimri olduğu halde, siyasal zorunluk dolayısıyle cömertleşiyordu Louis XI. Özdenlikle inanmıştı herkesin satın alınabileceğine; ve bu bakımdan, gerektiği vakit cellât, casus ve hırsız olarak kullandığı ünlü berberi «Alageyik» Olivier ile Fransa'ya hizmet etmesi için aylık bağladığı İngiltere başbakanı arasında hiç bir fark gözetmiyordu. Bütün devlet işlerini eksiksiz şekilde bilirdi, büyüklü küçüklü bütün sorunlara ilgi duyardı. Politikada en ufak ayrıntıya değin herşeyin önemli olduğunu çok iyi anlamış ender devlet adamlarından biriydi.

O çağda yaşamış bir tarihçinin deyişiyle, büyük bir ustalıkla içiçe entrikalar olan «evrensel örümcek» Louis XI, Fransa'nın birliğe kavuşması bakımından çok önemli sonuçlar elde etmiş ve Avrupa politikasının evrimi üzerinde belirleyici bir etkide bulunmuştur.

LOUİS XI'den seçmeler

Elçilere talimatlar

Herşey yolundaysa, beni sadece haberli kılın yeter: ama işler iyi yürümüyorsa, yardımı edebilmem için, tam bilgi verin.

•

Önemli işlerin büyük toplantılarda görüşülebileceğine inanıyorsanız, aptalsınız demektir. Kalabalık içinde kibirli kesilir insanlar ve çok istemeğe başlarlar; ayrıca, bir alay kişinin arasında, herhangi bir şeye ihtiyaçları olduğunu kabul edip söylemekten utanç da duyabilirler.

•

Satın aldık dediğiniz aracı demek aldattı sizi? Pis köpekler! İşte görüyorsunuz ki güvenmemek gerekirdi o herife! Bundan böyle gözlerinizle görmediğiniz şeylere katiyen inanmayın.

•

Yalan mı söylüyorlar size? Bu durumda siz onlara daha çok yalan söyleyin!

•

Önce bölün düşmanlarımızı: her birinin iddialarını geçici olarak doyurma yoluna gidin; ve böylece biribirine düşürün onları. Sonra da, birleşmelerine vakit bırakmaksızın, teker teker kıstırıp vurun.

•

İngilizlere haraç vermekle suçluyorlar beni, bu yüzden benimle alay ediyorlar. Enayiler bilmiyorlar ki İngiltere ile bir savaş, Fransa'ya o sözümona haraçtan çok daha pahalıya mal olurdu.

Gördünüz işte. Kamu mülkiyetini savunduklarını öne sürüyorlardı bütün o bana kafa tutan derebeyleri. Müzakereye oturduk; ve hemen anlaşıldı ki kamu mülkiyetinden maksat özel mülkiyetten başka bir şey değildir.

Hükümdar, askerler ve halk üzerine

Bir hükümdarın kendi iradesine egemen olması bütün dünyaya egemen olmaktan çok daha zor ve çok daha büyük bir iştir.

•

İyi hükümdar, bütün herkese yarar sağlayan iyi ve güzel ırmağa benzemekle yükümlüdür.

•

İyi hükümdar, askerlerinin ve halkının iyi olmasından mutluluk duyar. Çünkü askerleri korur onun krallığını; halkı da ona ve askerlerine ne gerekliyse sağlar. Ama gene de iyi hükümdar, askerlerinden çok, halkına önem vermeli; onu barış ve adalet içinde yaşatmağa özen göstermelidir. Çünkü halk olmazsa, asker de olmaz.

•

Halk ne kadar iyi yönetilirse, o kadar uysal olur ve hükümdarına o kadar candan itaat eder.

•

Hükümdar, tahta çıktığı vakit ülke barış içindeyse, sevinsin ve Tanrı'ya şükretsin ve savaş çıkmaması için elinden geleni yapsın.

•

Hükümdar, tahta çıktığı vakit, ülkeyi savaş içinde bulursa hemen barış yapmağa yada hiç değilse savaşa ara vermeğe çalışsın. Zira savaşta ve geçimsizlikte hiç bir yarar olmaz.

Louis XIV, 1638-1715 yılları arasında yaşamış olan ve Güneş Kral diye anılan Fransız hükümdarı. Gereğince bir öğrenim görmemiş oluşuna rağmen, çağının entellektüel ve siyasal hayatının gerçek merkezi haline gelmesini bildi. Monarşiyi şahsında canlandıran adamdı. Sayısız büyük sanatçıya ve sayısız büyük bilgine kanat gerdi. Bu, birtakım bahtsız savaşlara girmesini engellemedi. *Anılar*'ı bugün de ilginçliğini koruyan önemli bir belgedir.

LOUİS XIV'den seçmeler

Karşıtlığı yaratmak

Bir hükümdar için hiç şüphesiz ki en önemli ve en güç olan şey, kendi düşüncesine ne kadar ve nereye kadar öncelik ve üstünlük tanıyacağını kestirebilmektir... Biz hükümdarlar kudret sahibi olduğumuzdan, çevremiz daima bizim düşüncemizi dikkatle izleyen ve bütün konularda bizim fikrimizde görünmeyi meslek edinmiş olan kimselerle doludur. Bu durumda biz hükümdarların, bizim fikrimize karşı çıkacak insanların yokluğundan korkmamız gerekir. Gerçekten de biz bazan eği-

limlerimizi o denli açıkça belli ederiz ki, çevremizdeki en cesur kimseler bile siner ve susarlar. Oysa bunlardan hiç değilse bir kaçının, bize karşı çıkmak pahasına kendi öz düşüncelerini söylemesi çok iyi olur.

Erdemin sınırları

Bin tane iyi işin bir tek kötü işin gölgesinde silinip gitmemesi gerekli... Her insanın erdeminin bir sınırı vardır; ve o insanın erdemi, kendi sınırının ötesine geçemez. İnsanların karşı koyamayacakları kadar güçlü çıkarlarla yöneldikleri kusur ve hatalar vardır. Bazı hataları da sadece ihtiyatsızlıktan dolayı işler insanlar; hattâ bize birer cinayet gibi gözüken bazı hataları da, sadece tesadüfen işlerler.

Bölmeden yönetmek

Hükümet etme sanatı konusunda, her yere bölücülük saçmayı ve düzensizlik getirmeyi hiç bir zaman geçerli bir ilke olarak kabul etmedim.

Deneyin getirdikleri

Çoğu zaman sabırsızlığımız, çabuklaştırmak istediğimiz işleri bir kat daha yavaşlatır.

•

Kötülüğü önceden görmek, önlemekten çok daha kolaydır.

•

Tasarılarımızı yürürlüğe koyarken dayanmamız gereken biricik temel, kendi öz kuvvetimizin bilgisi olmalıdır.

•

Baştanbaşa bütün politika sanatı durum ve koşullardan yararlanmağa dayanır...

•

Kararsızlık umutsuzluğa düşürür bazan insanı; dolayısıyle de bir işi makul bir süre boyunca inceledikten sonra, en isabetli gözüken doğrultuda karar vermek gerekir.

Tesadüf denilen kurtarıcı

Şu dünyanın önceden görülmesi ve dolayısıyle de kaçınılması olanakdışı birtakım zorunsuz ve doğal kararlar sonucu kendi kendini idare edip gittiği öne sürülerek, iyi işlerin başarısı gölgelenmek istenir çoğu zaman. Sıradan kafalar çok çabuk kabullenip benimser bu düşünceyi; çünkü onların bilgi yetersizliğini ve ruh tembelliğini okşamaktadır bu düşünce kendi yanılgılarını talihsizlik, başkalarının hünerini ise tesadüf diye adlandırmalarını sağlamaktadır.

Ardıllara öğütler

Her antlaşmaya ne yapıp edip kolayca çiğnenebilecek madde koydurunuz; öyle ki Devlet yararı gerektirdiğinde, antlaşmayı hemen geçersiz ilân edebilesiniz.

•

Gelecekte yapacağı işlerle önceden övünmeğe koyulan bir kimse, yapacağı işi yeniliğin süsünden yoksun konmuş olur, en azından; çünkü onun böbürlenmesiyle karnı doyan çevre, işin başarısı karşısında etkilenmeyecektir.

•

Kendini kendi kendinden korumak, her türlü eğilime karşı son derece dikkatli olmak gerekir. Hükümdarlar, çoğu zaman, kendi mizaç ve keyiflerine ters düşen şeyleri yapmak zorunda kalırlar. Hattâ çoğu zaman, iyiliğini istedikleri kimseleri cezalandırma durumunda kalabilirler.

LOUİS XIV'ü saray hanımlarıyle gösteren bir halk resmi.

Louis-Philippe I, 1773-1850 arasında yaşamış olan Fransız kralı. Philippe Egalité'nin oğludur. Jacobin'lerle işbirliği yaptı, Valmy savaşına katıldı ve Amerika'ya gitti. 1817'de Fransa'ya geri döndü; 1830 yılında tahta çıktı. Bir uzlaşma sonunda krallığa getirilen Louis-Philippe, légitimiste'ler ve cumhuriyetçiler ile çatıştı ve yenilgiye uğradı. Bir burjuva monarkı olan Louis Philippe, gerçek bir kral gibi davranamadı ve politikası demogoji sınırlarını aşamadı.

Louis-Philippe «serseri kral» lâkabıyla da tanınırdı. Müstemlekeci bir politika izlemek istemiştir. Ve tam bir serüvenci gibi Meksika'ya asker göndermiştir. Fakat burada Fransız ordusu tam bir bozguna uğrayıp yenilmiştir. Louis-Philippe Sedan'da Prusya ordularına yenilerek tarih sahnesinden silinmiştir.

DAGUERRE'in gözüyle Louis-Philippe I.

LOUVRE

LOUİS-PHİLİPPE I'den seçmeler
Ulusal kral

Bir kralın çabalarının değişmeyen amacı, kurumları zamana uygun düşecek biçimde düzenlemektir. Bu, her şeyden önce ulusal olmak demektir.

Çıkarlar ve baş eğme

İnsanların hükümetlere boyun eğmelerinin nedeni hükümetlerin onları korumalarıdır. Çıkarlarına rağmen insanların hükümetlere baş eğmelerini istemek, olanaksız olan bir şeyi istemek demektir.

Dönmenin güçlüğü

Sınırlar, bir kere aşıldıktan sonra kolayca geri dönüp geçilemeyecek korkunç engellerdir.

Louvre Müzesi Paris'te dünyanın en zengin müzelerinden biri.

1750-1785 arasında kralın en güzel tablolarının Luxemburg sarayında sergilenmesi ilgiyle karşılandı. Bunun üzerine Louis XV'in yapılarının yöneticisi olan Marigny markisi Louvre'da bir müze kurmayı düşündü. Bu tasarı Fransız devrimi sırasında gerçekleştirildi. 6 Mayıs 1791 tarihli kanunla, Louvre, Cumhuriyet Sanatları Merkez müzesine bağlandı. 10 Ağustos 1793'te sarayın Büyük galerisinde müzenin açılışı yapıldı.

Louvre Müzesi'nde ünlü mimar J. LEMERCİER tarafından yapılmış olan Horloge pavyonu.

Bu ilk müze, krallığın ve François I'in ve Louis XIV.ün tablolarından oluşuyordu. 1710'da, müzede 2 376 resim toplanmış oldu. Birçok Eski Roma ve Asur yapıtları, İkinci imparatorluk zamanında da Dr. Lacaze'ın bağışladığı tablolar müzeye alındı.

1932'den sonra, Louvre 6 bölüme ayrıldı. Eski Doğu yapıtları bölümü öncelerl Eski Mısır Yapıtları bölümüyle birarada idi ve Kussâbâd kabartmalarının ortaya çıkarılışı sırasında, 1847'de kurulan Asur bölümünün süreciydi. Sus, Mari, Tello ve Marsa kazılarında çıkarılan yapıtlar bu bölümde yer alır. Sümer-Akad, Asur, İran, Luristan, Palmira, Suriye, Fenike-Filistin, Kıbrıs, Kartaca uygarlıklarının kalıntıları olan bu yapıtlar üçbin yıllık bir geçmişe dayanır. 1945'te bu bölüme bir İslâm kısmı eklendi.

Tarih öncesi ile Roma devri arasını kapsayan Eski Mısır Yapıtları bölümüyse, 1826'da Champollion tarafından Mısır'daki İngiliz genel valisi Salt'ın koleksiyonunun satın alınmasıyla kuruldu. Roma ve Yunan Antik Yapıtları bölümüne de 1954'te bir Hıristiyan Antik Yapıtları bölümü eklendi. Resimler bölümündeyse Ortaçağdan günümüze gelen tüm Avrupa resim çığırlarının yapıtları yer alır.

Heykel bölümü Fransız Anıtları müzesindeki yapıtlardan St. Denis'dekiler ile başka yerlerdeki heykellerden oluşur. Bu bölümde Roma devri ile XIX. yüzyıl arasına ilişkin birçok Fransız ve İtalyan yapıtı yer alır. Sanat Eşyaları bölümünde, müze kurulduğundanberi orada bulunan krallık mücevherleri ve Ortaçağdanberi tüm süsleme sanatlarının bir tarihçesini verecek biçimde biraraya getirilmiş yapıtlar vardır.

Louvre'da ayrıca, bir sanat ve arkeoloji kitaplığı ile bir arşiv bölümü yer alır.

Louvre okulu 1881'de kurulmuştur: Fransa Müzeleri müdürlüğü tarafından yönetilir. Burada arkeoloji ve sanat tarihi öğrenimi yapılır ve müze personeli yetiştirilir.

LOVECRAFT Howard Phillips (Rhode İsland - 1890 / Rhode İsland - 1890) : Amerikalı yazar. Genç yaşta babasını yitirdiği ve hastalıklı olduğu için çocukluğu mutsuz geçti. Kendini okumaya verdi, astronomi ve bilimlerle ilgilendi. Fantastik edebiyat türünü işledi: yabansı düşlerle ve kozmik görüntülerle beslenen öyküler yazdı ve bu alanda Poe'dan sonra gelen en büyük ustalardan biri oldu. *Weird Tales* dergisinde ilk öyküsü *The Alchemist*'i (Simyager) yayınladı (1908). Yapıtları «Yeni İngiltere Öyküleri» ve «Cthulhu mitosunun öyküleri» diye ikiye ayrılır. Sağlığında pek tanınmayan Lovecraft 1945'ten sonra Amerikan edebiyatını büyük ölçüde etkiledi. Başlıca yapıtları: *The Colour-out of the Space* (Uzayın Dışındaki Renk) ve *Arthur Jermyn*.

LOVEJOY Elijah Parish (Albion Maine 1802 / İllionis - 1837) Kölelik alehtarı Amerikan gazetecisi. 1826 yılında Waterville kolejini bitirdi. 1829 yılında Whig'leri tutan bir siyasal gazete yayınlamaya başladı. 1933 yılında ise Princeton ilâhiyat seminerini bitirdi ve papaz oldu. St. Louis'ye döndüğü zaman *The Observer* (Gözlemci) adlı bir dinsel gazete çıkarmaya başladı. İlk makalelerinde kölelik sorununa ılımlı bir biçimde dokunmuyordu: zenci bir katilin yakılarak linç edilmesi üstüne yazdığı sert bir başmakale ile kölelikten yana olanları öfkelendirdi: gazetesini Alton'a taşımak zorunda kaldı. Alton'da Lovejoy'un baskı makinesini ırmağa attılar 1837 yılında bir kez daha saldırıya uğradı, bürosu yakılıp yıkıldı, makineleri bozuldu.

Yeni bir makine aldı, ama o makineyi de kırdılar. 7 Kasım 1837 gecesi 30-40 kişilik bir grup binaya saldırdı, nöbetçiler ateş etmek zorunda kaldı, zorbalardan biri vuruldu, topluluk eşya deposunu yakmaya kalktı, Lovejoy kundakçıyı vurmaya çalışırken vuruldu ve öldü. Gazetesi bir kez daha yıkıldı.

LOWELL Robert (Kenyor 1917 / New York 1977) Amerikan şairi. İkinci Dünya Savaşından sonra ün yapan Amerikan şairlerinin belki de önemlisi olan Lowell Boston'un en ünlü ailelerinden birinden gelmektedir. Öğrenimini Harvard ve Kenyon Kolejinde tamamlamıştır. 1946'da yayımladığı *«Lord Weary's Castle»* adlı kitabıyla genç yaşta büyük bir şiir ustası sayılmış, şiirlerinde gösterdiği teknik ustalığın yanısıra kişisel yaşantılarını da büyük bir içtenlikle dile getirmekten korkmaması ona ayrı bir saygınlık kazandırmıştır. Lowell'in Kenyon Kolejinde John Crowe Ransom'un öğrencisi olduğu yıllarda katolikliği benimsemesi, sonradan bu inançtan ayrılması, İkinci Dünya Savaşı sırasında Amerikan uçaklarının bazı ülkelerin sivil halkına karşı saldırıya geçmesine karşı çıkarak askere gitmeyi reddetmesi ve bu yüzden hapsa atılması Lowell'in yalnız sanatçılar çevresinde değil, Amerikan toplumunun daha başka kesimlerinde de adının duyulmasına yol açmıştır. Lowell siyasal ve toplumsal sorunlara karşı duyduğu bu bilinçli ilgiyi daha sonraki yıllarda da sürdürmüş, Johnson'un Vietnam politikasına karşı olduğu için Beyaz Saray'daki bir davete katılmayı reddetmiş, arkadaşı Norman Mailer'le birlikte protesto yürüyüşlerine katılmıştır. Jean Stafford, Elizabeth Hardwick ve son olarak da Caroline Blackwood gibi aynı zamanda yazar olan kadınlarla evlenen Lowell bu evliliklerin ve boşanmaların yarattığı kişisel bunalımları, sık sık ruhsal bunalımlar geçirerek girmek zorunda kaldığı akıl hastanelerini şiirlerine konu etmekten çekinmemiş, bu yüzden bazı çevrelerde sert eleştirilerle karşılaşmıştır. Ne var ki, kendinden önce gelen Hart Crane, kendi çağdaşları sayabileceğimiz Roethke, Berryman ve bir sonraki kuşağın şairlerinden Anne Sexton ve Sylvia Plath'la birlikte Lowell da bu tutumuyla Amerikan şiirinde yeni alanlar açıl-

masını sağlamıştır. Özellikle «Life Studies» (1956) adlı kitabından sonra, Lowell'ın İngiliz dilinde yazan genç şairler için en büyük etki kaynağı olduğunu söyleyebilirlz. Lowell *«For the Union Dead»* (1964) adlı kitabında kişisel yaşantıyla daha toplumsal konular arasında bir köprü kurmayı başarmış, *«Notebook»* (1970), *«History»* (1973), *«The Dolphin»* (1973), *«For Lizzie and Harriet»* (1973) adlı kitaplarında ise bir günlük tutar gibi yaşadıklarını ve okuduklarını kendine özgü bir biçim anlayışı içinde şiirleştirmeyi denemiştir. Lowbell 12 Eylül 1977 günü New York hava alanından şehre gitmek için bindiği takside kalp sektesinden öldüğü gün son çıkan kitabı *«Day by Day»*'in yayımlanışını kutlamaya hazırlanıyordu.

SATILIK

Zavallı şaşkın oyuncak,
şaşırtıcı bir savurganlıkla döşenmiş,
yalnız bir yıl oturulmuş içinde —
babamın Beverly Farms'daki yazlık evi
öleli bir ay olmadan satışa çıkarıldı.
Boş, kapısı açık ve gizdeş,
şehirdeki evden gelmiş eşyası
ölü kaldırıcılar çıkar çıkmaz
gelecek hamalları beklemenin
sabırsızlığı içinde.
Annem, hazırlanmış,
seksenine kadar yapayalnız
yaşamanın korkusuyla
ayrı seyrediyor bir pencereden,
yolculuk ettiği trende
ineceği istasyondan
bir sonrakine kalmış gibi.

MACLEAN'S HASTANESİNDE : 1958

Hatırlıyor musun benimle duruşunu karanlıkta,
Ann Adden? Deliler evinde? Her şeyi —
Ben deli, sen benim için deli? Yüzüğümü getirmiştin hani,
o on iki kıratlık altın külçeyi... Jan Dark'ım benim,
doğru çizgiden ayrılmayan —
kaya gibi, ah hiç konuşmayan! Hatırlıyor musun
Marion Anderson'u dinleyişimizi plaktan,
Mozart'ın Çoban Kralı'nı, II Re Pastore'yi söylerken?
Ey Çekiçbalığı, Çelikbaşlı Alabalığı Dünyanın, elin
bir güldür senin! Hatırlıyor musun Mittersill'de nasıl
kaymıştık o korkunç yeryuvarlağının kabuğunda
sanki her an onu kıracakmışız gibi — Jan Dark.
Sen ayakta. Ben ayakta...
Eğer unutursam seni, unutsun sağ elim de
bütün hünerini, Mara, cehennemim benim.

İÇ SAVAŞTA ÖLEN KUZEYLİ ASKERLER İÇİN

«Relinquunt Omnia Servare Rem Publicam.»

Eski Güney Boston Akvaryumu bir kar çölünde
yükseliyor şimdi. Kırık pencerelerine tahtalar çakılmış
Tunçtan pullarının yarısı dökülmüş balık biçimli
rüzgârgülünün.
Saydam su depoları kupkuru.

Bir zamanlar salyangoz gibi burnumu sürterdim o camlara;
elim karıncalanırdı
ürkek, uysal balıkların
burunlarından çıkan kabarcıkları patlatmak için.

Elim geri çekiliyor şimdi. Sık sık içimi çekiyorum
balıklarla sürüngenlerin derin karanlık bitkisel
dünyalarını düşünüp. Geçen Mart bir sabah,
Boston Parkının dikenli tel gerili, galvanis

parmaklığına yaslandım. Kafeslerinin gerisinde,
sarı aygır gibi istimli kazar-atarlar homurdanıyorlardı
kaldırıp atarken tonlarca otla küspeyi
yeraltı garajlarını oymak için.

Otoparklar kamu malı kum yığınları gibi
çoğalıyor Boston'un gölbeğinde.
Turuncu bir kuşak, Püriten-kabağı rengindeki
taban talıtaları destekliyor kazının sarsıntısıyla

titreyen Hükümet Konağını, ve onunla yüz yüze,
yapılan garajın depremine karşı payandalarla destekli
St. Gauden'in İç Savaş Anıtı: Albay Shaw ile süzgün yüzlü
zenci piyadelerini gösteren duvar kabartması.

Boston'a girdikten iki ay sonra
yarısı ölmüş alayın;
onlar için dikilen bu anıtta,
William James nerdeyse işitebiliyordu tunçtan zencilerin
soluk aldıklarını.

Şehrin boğazına bir kılçık gibi
takılıyor anıtları.
Bir pusulanın iğnesi kadar ince
anıttaki albay.
Öfkeli bir çit kuşunun dikkati,
bir tazının uysal gerginliği var görünüşünde:
sanki çekiniyor eğlenmekten
ve can atıyor yalnız kalmaya.

O şimdi erişilmez bir yerde. Mutluluğu içinde
yaşamayı seçip ölebilme gibi insana özgü o güzel gücün —
götürürken o kara askerlerini ölüme,
(beli bükülmez elbet.

Binlerce New England kasabasının çayırlarında,
koruyor o eski beyaz kiliseler içten ve dağınık
isyancılıklarını; yıpranmış bayraklar örtüyor
Büyük Cumhuriyet Ordusunun mezarlarını.

Soyut Kuzeyli Askerin taştan yontuları
ılıca da incelip gençleşiyorlar her yıl —
tüfeklerine dayanmış ince belli askerler
düşüncelere dalıyorlar, uykuya bulanmış saçları
sakalları...

Oğlunun «zencileri»yle birlikte atıldığı
ve kaybolduğu çukurdan başka
bir anıt istemiyordu
Shaw'un babası.

O çukur şimdi daha yakın.
Geçen savaş için anıt dikilmemiş burda:
Boylston Caddesinde, camekâna konmuş bir resim
Hiroşima'daki patlamayı gösteriyor,

patlamadan zarar görmeyen Mosler marka bir kasa üzerinde,
«Yüzyılların Kayası» diye reklamını yaparak.
Uzay daha yakın şimdi bize. Çöküncе televizyonumuz önüne
balonlar gibi yükseliyor küçük zenci öğrencilerin kavruk
yüzleri.

LUBİTSCH

Albay Shaw
bir miş su kabaresine gidiyor,
kabarenin patlayacağı
o mutlu anı bekliyor.

Gözden kayboluyor Akvaryum. Her yerde,
dev yüzgeçli arabalar balık gibi burunlarıyla ilerliyorlar:
yağlanmış gibi kayıp gidiyor
yabanıl bir rezillik.

Türkçesi : Cevat ÇAPAN

LUBİTSCH Ernst (Berlin 1892 / Hollywood 1947) Amerikan uyruklu Alman film yönetmeni. 1911'de Max Reinhardt'ın yanına girdi ve 7 yıl tiyatro oyunculuğu yaptı. Yönettiği ilk film, Pola Negri'nin oynadığı *Carmen*'dir (1919). Almanya'da çektiği filmlerden birkaçı: *Madame du Barry* (1919), *Anna Boleyn* (1921), *Emil jannings* ile *Das Weib des Rosita*'yı yönetti. Hollywood'da yaptığı filmlerin sayısı 25'i aşar. A.B.D.'de yaptığı filmlerde Almanya'daki filmlerinin ağır ve ağdalı anlatımından uzak kaldı. Başlıcaları: *Lady Windermere's Fan* (1925), *Patriot* (Yurtsever, 1923) D Chevalier-Mac Donald çiftini tanıtan *Love Prade* (1930), *Bir Milyonum Olsaydı* (1932), *Cennette Karagasalık* (1932) *Desire* (1936), *Blue Abart's Eikhwife* (1928), Greta Garbo'nun ilk komedi filmi, *Yüzü Gülmeyen Kadın* (1939), *To Be or Not to Be* (1942), *Heaven Can Wait* (Cennet Bekleyebilir, 1943).

Ludwig Feuerbach ve klasik Alman felsefesinin sonu (Almanca aslı Ludwig Feuerbach und der Ausgang der Klassischen deutschen Philosophie) Engels'in 1886 yılında yayınlanan ünlü eseri. Engels, bu yapıtında, marksist felsefenin doğuşunu ve evrimini anlatır; bu felsefenin kendinden önceki felsefeyle olan ilişkilerini ortaya koyar ve diyalektik materyalizmle tarihsel maddeciliğin temel ilkelerini derinlemesine açıklar Engels, bu eserin sonuna Marx'ın *Feuerbach üzerine tezler*'ini de koymuştur

Carole Lombard. LUBİTSCH'in ünlü yapıtlarından **To be or not to be'nin bir sahnesinde.**

Bir yandan diyalektik maddeciilik, öte yandan da Feuerbach'ın metafizik maddeciliği ve Hegel'in idealist diyalektiği arasındaki farkı belirten Engels, diyalektik metodla Hegel'in diyalektik sistemi arasındaki temel çelişkiyi ortaya koyar. Felsefenin temel meselesini (yani düşünce ile varlık arasındaki ilişki meselesini) açıklığa kavuşturur Ve agnostisizm'i (her şeyden önce de Hume ile Kant'ı) eleştirip pratik hayatın, agnostisizmi çürüttüğünü gösterir. Materyalizm ile idealizmin bilimsel bir tanımlamasını yapan Engels, Feuerbach'ın görüşlerini tahlil ederek, eski mekanik ve metafizik materyalizm'in sınırlılığını ve sosyal fenomenleri idealist bir tarzda ele aldığını ispat eder. Engels, bir yandan Feuerbach'ın idealizmi eleştirmesinin önemini belirtir, öte yandan da Feuerbach'ın etik ile ilgili görüşlerini ve yeni bir din yaratma çabasını eleştirir. Tarihî materyallzm teorisini geliştiren Engels, üst-yapının nispî bir bağımsızlığa sahip olduğunu gösterir. Bu görüş, o sıralarda ortaya çıkan ekonomik materyalizm'in eleştirilmesi bakımından çok büyük bir önem taşıyordu. Engels'in, diyalektik materyalizmi ve tarihî materyalizmi herkesin anlayabileceği bir şekilde açıklamış olması, bu eseri Marksist felsefenin temel görüşlerinin köklerinin ve tarihinin incelenmesi bakımından vazgeçilmez bir el kitabı haline getirmiştir. Lenin, Engels'in bu kitabının, *Manifesto* kadar önemli olduğunu belirtir.

LUBİTSCH'in son başyapıtlarından **Lola Montes.**

LUGNE-POE Aurillen Marie (Paris - 1869 / Avignon - 1940) Fransız yazarı, oyuncusu ve tiyatro yönetıcısı. Daha Condoncet lisesindeyken Escholier'lar tiyatro topluluğuna katıldı konservatuvara geçi, ikincilikle bitirdi Bağımsızlığa ve araştırmaya düşkün olan Poe, Oeuvre tiyatrosunu kurarak, 1893'te, İbsen'in Rosmersholm'uyle ilk oyununu verdi. Oeuvre tiyatrosu, İbsen, Strindberg, Björnson, Hauptmann, Gorki, D'Annunzio, Hofmansthal gibi yazarların yapıtlarını oynayarak, Paris halkının yabancı tiyatro yapıtlarını tanımasında katkıda bulundu. 1893'ten 1914'e kadar Meeterlinek ve Henrl Batalle'den Claudel'e kadar giden, Jarry, Tristan Bernard, Romain Rolland, St. George de Bouhelier'nin de oldukları bir tiyatro kuşağına hizmet etti. Son zamanlarında ortaya çıkan Copeau ve Cartel tiyatroları gibi rakiplerine karşın, devrinin en büyük «yazar kâşifi» ve bir çeşit «tiyatro büyücüsü» olarak kaldı. *La Parade* (1930-1946) adı altında 4 ciltlik anılar, *İbsen* (1936) üstüne bir yapıt ve birçok eleştiri yazısı bıraktı.

LUGNE-POE. Théatre-Libre'deki ünlü yaratımlarından birinde..

LUGONES Leopoldo (Co-doba 1874 / Buenos Aires 1938) Arjantinli politikacı ve yazar. Bilim, felsefe ve edebiyatla ilgilenirken, bir yandan da cesur sosyal reformlar yandaşı bir eylem adamı olarak kaldı. Nesirleri *Historia de Sarmiento* arasında en başarılı yapıtı, kaba kuvvetl ve vahşi güzellikleri canlandıran öyküleridir. *La Guerra Gaucha.* Şiirlerinde şaşılacak ölçüde ton çeşitlilliği görülür: *Las Montanas del Oro* (Altın Dağlar,

Bir halk ressamının gözüyle LUGONES.

1897), *Odas Seculares* (Eski Odlar, 1910) ve *Poemas Solariegos* (Soylu Şiirler, 1928). silcisiydi, çağdaş Arjantin edebiyatı üstünde büyük etkisi oldu.

LUGOVSKOY Vladimir (Moskova 1901 / Moskova 1957) Sovyet şairi. Anababası öğretmen olan Lugovskoy, lise öğrenimini Arjantin'de modern eğilimli hareketin tem- 1918 yılında bitirdikten sonra, bir süre, «cehaletle savaş» kampanyasına etkin şekilde katılmıştır. 1921 yılında Askerî Pedagoji Enstitüsü'ne giren şair, bu arada, Batı cephesindekl son iç savaş çatışmalarında bulunmuştur. 1922 yılından itibaren de bir yandan Kremlin'de memur olarak çalışacak, bir yandansa Sovyetler Birliği Yürütme Kurulu Askerî Okulu'nda dersler verecektir.

Edebiyat hayatına 1924 yılında atılan Lugovskoy, **konstrüktivizm** akımı doğrultusunda şiirler yazmakla işe başlamıştır. Şair, 1930 yıllarında Sovyetler Birliği'ni, daha sonra da Batı Avrupa'yı karış karış dolaşmış; İkinci Dünya Savaşı sırasında da, ordu muhabiri olarak cephede görev almıştır.

Ülkesinde daha çok entellektüel çevrelerde ün yaomış ve etki göstermiş olan Lugovskoy'un, başlangıçta, İç Savaş'ı romantik bir eksotizm açısından işlemeğe yönelen şiiri, *Çöl ve Bahar Bolşeviklerine* (1933) adlı kitabında en başarılı örneklerini bulur. Şair, daha sonra ve özellikle de1950 yılında yayınladığı *Yüzyılın Ortası* başlıklı yapıtında alan şiirlerinde, ek olarak sunduğumuz parçadan da anlaşılacağı gibi, Sovyetler Birliği'nin tarihsel deneylerini entellektüel bir açıdan değerlendirmeğe yönelen bir anlayışı benimsemiştir.

LUGOVSKOY'dan bir şiir

BASMACI[1]

Tütünün dumanı yayılıp yavaş yavaş
dolduruyor odayı.
İngiliz tüfeklerinden bir çit yükseliyor
duvar boyunca.
Ve selâmlar dağıtarak
aksırıp tıksırarak
ve sert sakalını düzleyerek eliyle
Ortasında bir duman bulutunun
İgan Berdi oturuyor.
Bir fincan yeşil çay
insanı erince kavuşturan cinsinden
Saçıyor yakıcı acılığını
damağına haydutun.
Yerdeki bir mermiyi
yuvarlayıp
ayağının ucuyle
Yağlı beceriksiz parmaklarıyle kavrıyor tası
ve kaldırıyor.
Ve dışarda arpa tarlaları
özsuyunun olanca taşkınlığı içinde
uzanmakta göz alabildiğine.
Traktörcü, bakışları hep aynı noktaya dikili
yanağını siingüsüne dayamış..
Sekiz gün sekiz gece uykusuz
o dağ senin bu dağ benim aramış
Ancak sekizinci gün
kıstırmıştı haydutu.
Ve Dangara sovkozcuları
sonunda çeteyi yakalamışlardı
Kurşun sesleriyle uğuldatarak
vahşi kulağını dağların.
Traktörcü uyuyor ayakta
gene de sımsıkı parmakları.
Ve sert yeşil çayı
yudumluyor İgan Berdi.
Sonra elini kaldırıp birdem
başlıyor söylevine

Bir o yana bir bu yana
yaylandırarak geniş omuzlarını.
Nasıl da gurur duyuyor
bir büyük ülkenin yıldızlarının
Bütün bu Sovyet kumandanlarının
arasında konuşmaktan.
Bir kere olsun soyguculuk yapmamış
onurlu bir biçimde savaşmış hep.
Elleri haydutluğa yabancıymış
günleri sinayete.
Ve Hisar dağının karlı tepesi gibi
tertemizmiş vicdanı.
Sosyalist kızları kendi eliyle
bağımsız beyden yalnızmış.
Teslimı olmak arzusuyle yanıp tutuşmuş hep
gelgelelim fırsat düşmemiş ki hiç!
Ve beş çatışmadan en ufak bir sıyrık
bile almadan çıkmış
yetmez mi?
Susuzluktan kıvranan
yolcu nasıl
hayal ederse suya dalmayı
O da kurak yüreğinin olanca özlemiyle
uzanıp gelmiş işte Sovyetlere.
Çünkü bilirmiş ki Sovyet gücü
Tanrı nimeti gibi belâldir yiğitlere!
«İgan Berdi deyip de geçmeyin
ünlü bir şeftir
bir efsane kahramanı!
Kurşunlarım emanetsizdir hem
yağmurdan da sık yağar düşmanlarıma
Kimbilir kaç kişiyi delik deşik etmişliğim var
şöyle tepeden tırnağa kadar.
Kooperatif kasalarındaki hazineler mi?
Yoksul köylülere dağıttım.
O öğretmeci astığım doğrudur evet
ama Tanrı'nın varlığını inkâr etmiştl.

LUKACS

Sözün kısası aziz dostlarım :
Ellerimde bulabilirsiniz ancak
bir savaşçıya nasip olmuş en büyük
şerefi.
Evet evet
sizlere uzanan bu şerefli el
gelişigüzel bir el değil
İgan Berdi'nin eli!»
Ama kumandanların en yüksek rütbelisi
bütün kararlılığıyle doğruldu işte.
Ve dudaklarında haydutun
karanlık bir soru işareti..
Ve duvarın arkasındaki kadın
pirinç dolduruyor
bir sepete.
Ve traktörcü
yanağı süngüsüne dayalı
gözlerini yumuyor.
Güneş
uykusuzluk
uykusuzluk
ve duman
umurunda değil artık.
Yelkenleri suya inmiş haydutun ensesinde
tüfeği.
Ve ense
yana kayıp
son bir defa fırlıyor ileri
Ve kirli esmer teni üzerinde üzerinde haydutun
yayılıyor sağır fışkırışlarla
kan lekeleri.
Ve traktörcü gülümsüyor şimdi
ölgün bir acı gülümseyişle :
Basmacıda bir insan değil
bir kin bir öç kumkuması görüyor.
Ve bunca yanmış ekin karşılığında
ve bunca boşa gitmiş emek karşılığında
Hiç de âhım bir ödül olmasa gerek
İgan Berdi'nin ensesi... diyor.

1 Sovyetler Birliği'ndeki İç Savaş sırasında, Orta Asya'da türeyen karşı-devrimcilere ***Basmacı*** denirdi.

LUKACS Georg (Budapeşte 1885 / Budapeşte - 1971) Macar düşünürü ve devrimci eylem adamı. Zengin bir burjuva ailesinin çocuğuydu. Rahat bir şekilde yetişti ve iyi bir öğrenim gördü. İlk yazılarını daha 1902 yılında yayınladı : Tiyatro eleştirileriydi bunlar. Budapeşte Üniversitesi'nde ilkin hukuk ve ekonomi öğrenimine başlayan Lukacs, daha sonra edebiyat, sanat tarihi ve felsefe dallarına geçti. 1904 yılında Antoine'ı örnek alarak Budapeşte'deki ***Thalia*** tiyatrosunu kurdu. Bu tiyatroda Gorki, İbsen, Strindberg, Çehov ve Hauptmann'ın yapıtlarının oynanması ve, özellikle de, o güne dek sanat hayatının dışında bırakılmış olan proleter sınıfını seyirci kitlesi olarak kazanma çabası, Macar tiyatro hayatı için bir devrim niteliği taşıyordu.

«Lukacs, marksist düşünceye adetâ bir gençlik açısı yapan filozoftur.» Thomas Mann'ın Lukacs üzerine çalıştığı dönemde gösteren bir halk MANN

1906 yılında ***Yirminci yüzyıl*** ve ***Batı*** adlı dergilerde sürekli çalışmağa başlayan Lukacs, 1908 yılında ***Çağdaş tiyatronun gelişmesinin tarihi*** adlı ilk yapıtını yayınlayarak Krisztina ödülünü kazandı. Aynı yıl Marx ve Engels'i okumağa başladı ve ***Kapital***'in I. cildi üzerinde çalıştı. 1909 yılında, «devrimsiz kalan Macar devrimcilerinin ozanı» olarak nitelediği Endre Ady üzerine bir çalışma yayınladı. ***Tiyatro oyununun biçimi*** adlı teziyle doktorasını verdi ve Berlin'e gitti.

1911 yılına kadar Berlin'de yaşadı Lukacs. İlkin klasik Alman filozoflarını, ardından Husserl'i okudu. 1913 yılında Budapeşte'ye döndü ve Bela Balazs'ın düzenlediği toplantılara katılmağa koyuldu. Çok geçmeden Heidelberg'e gitti; Max Weber'le dostluk kurdu; Emil Lask ve Stefan George ile tanıştı; Rickert ve Windelband'ın derslerini dinledi. 1914 yılının baharında Jelena Brabenko ile evlendi, ***Die Theorie des Romans*** (Roman kuramı)'ı yazmağa başaldı. Bir yandan da Hegel üzerindeki incelemelerini derinleştirdi. Aynı zamanda da Marx'la çok daha yoğun şekilde ilişki kurdu; özellikle de Marx'ın gençlik döneminin ürünü olan ***Ekonomi politiğin eleştirisine giriş***'e eğildi. Gerek bu dönemde, gerekse bu dönemi izleyen yıllarda, Ervin Szabo'nun sendikalist-anarşist görüşleri ile Rosa Luxemburg'un Savaş öncesi yazılarının Lukacs üzerinde büyük etkisi oldu.

1915 yılında askere çağrılan, ancak çürüğe çıkarılan düşünür, 1917'ye kadar Budapeşte ile Heidelberg arasında adeta mekik dokudu. Bu arada ***Philosophie der Kunst*** (Sanat felsefesi) adlı yapıtını tamamladı.

1918 Kasımında Bela Kun'la karşılaştı Lukacs, aynı ayın yirmisinde de Macar Komünist Partisi'ne yazıldı. Yıl sonuna doğru Parti'nin bilimsel araştırmalar dergisi ***İnternationale***'in yazı işleri kuruluna girdi. Lenin'in ***Devlet ve devrim***'ini de bu dönemde okudu. 1919 yılının başında, tarihte kaba kuvvet kullanımının rolünü ele aldığı ***Der Terror als Rechtsquelle*** (Hukukun kaynağı olarak terör) başlıklı incelemesini yayınladı.

Aynı yılın Şubatında Bela Kun'un tutuklanması üzerine Parti Merkez Komitesi'ne alındı. Öbür yöneticilerle birlikte, 1919 Mayısında yapılacak olan silâhlı ayaklanmayı hazırladı.

1919 Haziranında Bela Kun yönetiminde kurulan devrimci hükümette, eğitim konularında tek yetkili halk komiseri oldu. Daha sonra 5. Kızıl Tümen'in siyasal komiserliğine getirildi. Bir yandan da Parti gazetelerinde düzenli olarak çalışmaktaydı tabii.

Devrim yönetiminin yıkılması üzerine, bir süre, Budapeşte'deki illegal çalışmaları yöneten Lukacs, Eylül ayında Viyana'ya kaçmak zorunda kaldı. Ve, faşist Macar hükümetinin geri verme talebine uyan Avusturya makamlarınca tutuklandı. Bu olay Alman gazetelerinin büyük protestolarına yolaçınca salıverildi. 1929 yılına kadar Viyana'da kaldı. Macar Komünist Partisi yöneticisi olarak bir dizi çalışma yaptı, Parti tarafından yetkili temsilci olarak Komünist Enternasyonal'in İkinci Dünya Kongresi için Moskova'ya yollandı, çeşitli yazılar kaleme aldı. Bu arada, büyük tartışmalara yolaçan ünlü kitabı ***Tarih ve sınıf bilinci*** (1923) yayınlandı. Enternasyonal'in Beşinci Dünya Kongresi'nde şiddetle eleştirildi. 1930 yılı başında Viyana'dan çıkarılan Lukacs, Moskova'ya gitti ve bir yıl orada kaldı. Marx-Engels-Lenin Enstitüsü'nde Riazanov'un yönetiminde Marx'ın ve Lenin'in yapıtlarının toplu yayınında çalıştı ve Sovyet edebiyatı üzerine çeşitli yazılar kaleme aldı.

1931 yılında Berlin'e geçti Lukacs. Çeşitli konferanslar verdi; Johannes Bechar'la

birlikte, proleter devrimci yazarların oluşturacağı bir federasyon için program hazırladı; faşist ideolojiyi ve edebiyat kuramını açıklayan yazılar kaleme aldı. Brecht'le bu sırada tanıştı. 1933 Martında Almanya'dan sınırdışı edilince Çekoslovakya'dan geçerek Sovyetler Birliği'ne gitti. Uluslararası Edebiyat dergisinde *Mein Weg zu Marx* (Beni Marx'a götüren yol) adlı otobiyografik yazısını yayınladı.

1944 yılına kadar Sovyetler Birliği'nde kalan Lukacs, edebiyat tarihine ilişkin ünlü araştırmalarını bu dönemde hazırladı. Klasik Alman felsefesi ile marksist felsefe ve burjuva edebiyat mirası üzerine bir dizi konferans verdi, anlatımcılık konusundaki tartışmaya katıldı. ***Es geht um den Realismus*** (Konu gerçekçilik, 1938) adlı ünlü yazısında, çeşitli «öncü» akımlarla kendi gerçekçilik anlayışını karşılaştırdı. ***Gerçekçiliğin tarihi*** başlıklı kitabını yayınladı.

1944 yılında zaferle birlikte Budapeşte'ye döndü Lukacs. Bir yıl sonra da Budapeşte Üniversitesi'nde estetik ve kültür felsefesi profesörlüğüne atandı, Parlamento üyeliğine seçildi, Macar Bilimler Akademisi'ne alındı. ***Büyük Rus gerçekçileri, Goethe ve çağı, Tarihsel roman*** ve ***Burjuva felsefesinin bunalımı*** adlı önemli yapıtlarını yazdı ve yayınladı. 1948 Ağustosunda «Barışı Korumak İçin Kültürle Uğraşanların Dünya Kongresi»ne katıldı ve ***Aydınların sorumluluğu*** başlıklı konuşmasında bütün dünya aydınlarını emperyalist ideolojiler karşısında ortak savaşa çağırdı.

1951 yılındaki Macar Yazarları I. Kongresi'nde kendisine yöneltilen sert eleştiriler üzerine siyasal hayattan çekilen Lukacs, 1953-1956 yılları arasında ***Alman felsefe*** tarihi» ve «estetik bir kategori olarak özellik» konularını işleyen bir dizi makale yayınladı. 1956 bunalımı sırasında İmre Nagy hükümetinde görev kabul ettiği için koğuşturmaya uğradı, bir ara ortadan kaybolduğu ve hattâ tutuklanıp yurt dışına götürüldüğü ileri sürüldü, ama bunların aslı çıkmadı.

1957 yılında Budapeşte'de bilimsel çalışmalarına yeniden yoğun biçimde kendini veren Lukacs, araştırmalarının ağırlık noktasını ***Estetik*** adlı yapıtına kaydırdı. Bu önemli yapıtın birinci bölümü 1963 yılında Almanya'da, tamamı da 1966 yılında İspanyolca olarak ve dört cilt halinde yayınlanacaktı.

1970 yılında Goethe Ödülü'nü alan Lukacs, hiç şüphe yok ki, XX. yüzyılda yetişen marksist düşünürlerin en büyük ve en verimlilerinden birîydi. Çokyanlı ve atılgan zekâsıyle olduğu kadar engin kültürüyle de dikkatleri daima çeken bir yol gösterici oldu.

LUKACS'tan seçmeler :

1. DEVRİMİN GÜNCELLİĞİ

Tarihsel Maddecilik proletarya devriminin teorisidir. Tarihsel maddeciliğin özü, proletaryayı üreten, proletaryanın tüm varlığını belirleyen toplumsal varlığın düşünsel özeti olduğu için, bu böyledir; kurtuluş mücadelesi veren proletarya kendi berrak bilincini onda bulduğu için, bu böyledir. Bir proletarya düşünürünün, tarihsel maddeciliğin temsilcilerinden birinin büyüklüğü, bundan dolayı, onun bu sorunları kavrarkenki bakışının derinliği ve genişliğiyle ölçülür. Bunun yanında: burjuva toplumun fenomenlerinin ardındaki proleter devrime yönelik eğilimleri (bu fenomenler içinde ve bunlar kanalıyla etkin varlık ve açık bilinç kazanmağa çalışmaktadırlar) doğru olarak gözleme yeteneğine yoğunlukla sahip olduğuyla ölçülür.

Bu ölçütlere göre, Lenin, devrimci işçi sınıfı hareketinin Marx'tan beri yarattığı en büyük düşünürdür. Onun önemini inkâr edemiyen yada görmezlikten gelemeyen oportünistler, gerçi, Lenin'in büyük bir Rus politikacısı olduğunu söylüyorlar. Ama onlara göre, Lenin dünya proletaryasının önderi olma açısından, Rusya ile daha gelişkin kapitalist ülkeler arasındaki farkı kavrama yeteneğinden yoksundur; Lenin, Rus gerçekliğinin sorunlarını ve çözümlerini eleştirel olmayan biçimde genelleştirmiş ve bunları tüm dünyaya uygulamıştır (bu, onun tarihsel ölçütler içindeki sınırlarını gösterir).

Oportünistler, —bugün gerçekten haklı olarak unutulan şeyi—, aynı ithamın kendi döneminde Marx'a karşı da yöneltildiğini unutuyorlar. Oportünistlerce Marx'ın İngiliz ekonomik yaşantısı ve İngiliz fabrika sistemi üzerindeki gözlemlerini, eleştirel olmayan biçimde toplumsal gelişmenin genel yasaları olarak ifade ettiği söylenmiştir; onlara göre, bu gözlemler, kendi içlerinde son derece doğru olsalar bile, genel yasalar olarak çarpıtıldıkları için zorunlu olarak yanlıştırlar. Bu yanlışı ayrıntılı olarak çürütmek ve Marx'ın asla zaman ve mekânla sınırlı tekil deneyleri «genelleştirmediğini» açıklamak, bugün artık gereksiz olmuştur. Tam tersine —gerçek bir tarihsel ve siyasal dehanın çalışma tarzına uygun olarak— Marx, İngiliz fabrikasının mikrokosmosu içinde, onun toplumsal öncülleri, koşul ve sonuçlarında, onun oluşumuna yolaçan ve varlıklarını sorunlu bir hale sokan tarihsel eğilimlerde, bir bütün olarak kapitalizmin makrokosmosunu hem teorik hem de tarihsel olarak ortaya çıkarmıştır.

Çünkü, bilim ve politikada, dehayı vasat bir kafadan ayıran budur. Vasat bir kafa, ancak toplumsal olayların dolaysız olarak verilmiş, birbirinden tecrit olmuş momentlerini anlayabilir ve birbirinden ayırtedebilir. Ve o, genel vargılara ulaşmak istediğinde, gerçekte, zaman ve mekânca sınırlı bir fenomenin belirli yanlarını —tamamen soyut bir yolla— «genel yasalar» olarak yorumlamaktan, ve bunları bu şekilde uygulamaktan başka birşey yapmaz. Öte yandan deha ise (gerçek özün, bir çağın yaşayan, etkin ana eğilimi olduğunu açıkca görür), bütün olayların ardında bu eğilimin işlediğini görür ve yalnızca günlük olaylarla uğraştığını sansa bile, tüm bir çağın belirleyici temel sorunlarını ele alır.

Bugün Marx'ın büyüklüğünün burada yattığını biliyoruz. Marx, modern kapitalizmin tüm belirleyici eğilimlerini İngiliz fabrikasının yapısından çıkardı ve yorumladı. Kapitalist gelişmeyi bir bütün olarak gözler önüne serdi; Marx, hem kapitalizmin her fenomeni içinde kapitalizmin bütünlüğünü, hem de bu fenomenin kapitalist yapı içindeki devinimini görebildi.

Bununla birlikte, bugün, Marx'ın kapitalizmin genel gelişmesi için yaptığını, zamanımızda Lenin'in başardığını bilen çok az kişi var. Lenin, modern Rusya'nın gelişme sorunları içinde —yarı-feodal bir mutlakî yönetim altında kapitalizmin oluşum sorunlarından, geri bir köylü ülkesinde sosyalizmi gerçekleştirme sorunlarına dek— daima, tüm bir çağın sorunlarını gördü: kapitalizmin son aşamasına girildiğini ve proletarya ile burjuvazi arasında artık kaçınılmaz olan nihaî mücadeleyi, proletaryanın —ve insanlığın kurtuluşu— yararına yöneltme olanaklarını gördü.

Lenin asla, —tıpkı Marx gibi— zaman ve mekânca sınırlı, yerel Rus deneylerini genelleştirmedi. Tersine, o, dahice bir bakışla, zamanımızın temel sorununu, ilk ortaya çıkacağı yer ve zaman içinde derhal seçti: yaklaşan devrim. Ve bundan sonra, gerek Rusya'ya ilişkin gerekse uluslararası tüm olayları, bu perspektif içinden, devrimin güncelliği perspektifinden kavradı ve kavranabilir kıldı.

Devrimin güncelliği: Lenin'in temel düşüncesi ve aynı zamanda onu Marx'a kesin olarak bağlayan nokta budur. Çünkü proleter sınıf mücadelesinin kavramsal ifadesi olarak tarihsel maddecilik teorik olarak da ancak tarihsel bir anda, devrim tarihin gündeminde pratik bir güncellik kazandığında anlaşılabilir ve formülleştirilebilir. Marx'ın deyişiyle, proletaryanın sefaletinde yalnızca sefaletin kendisinin değil, «eski toplumu altüst edecek» devrimci yanının da görülebildiği anda anlaşılabilir. Kendiliğinden anlaşılacağı gibi, o zaman bile, proleter devrimin güncelliğini görebilmek için bir dehanın cesur bakışına gerek vardı. Çünkü vasat bir insan, proletarya devrimini ancak, emekçi kitleler barikatlarda çoktan be-

ri doğüşüyorken görebilir. Ve bu vasat insan üstelik bir de kaba Marksist eğitimden geçmişse, bunu ondan sonra da göremeyebilir. Çünkü kaba bir Marksistin gözünde burjuva toplumun temelleri o kadar sarsılmaz bir sağlamlıktadır ki, bu temellerin son derece göze çarpan biçimde sarsıldığı anlarda bile yalnızca «normal duruma dönülmesini diler, burjuva toplumun bunalımlarını geçici olaylar olarak görür, ve böyle zamanlarda bile mücadeleye esla yenilmez bir kapitalizm karşısında akıl dışı ve sorumsuz bir isyan olarak bakar. Ona göre, barikatlardaki savaşçılar delidir; yenilgiye uğrayan devrim bir hata, ve başarıya ulaşan bir devrimde —bir oportünistin gözünde ancak geçici olarak mümkündür —sosyalizmi kurmaya girişenlerse düpedüz canidir.

Bundan ötürü tarihsel maddecilik —teorik olarak bile—, ön koşul olarak proleter devrimin evrensel güncelliğini içermektedir. Bu anlamda, tüm dönemin nesnel temeli ve aynı zamanda onun kavranmasındaki bakış açısı olarak, proletarya devriminin güncelliği Marksçı öğretinin canalıcı noktasını oluşturur. Bütün temelsiz hayallerin mutlak inkârında ve tüm darbeci girişimlerin şiddetle mahkum edilmesinde ifadesini bulan bu dolambaçlı yoldan, devrimi Marksizmin tüm yapısından kesin ve köklü biçimde çıkarıp latmak için, derhal Marx'ın tek tek öngörülerindeki sözümona hatalara sarılmaktadır. Ve Marx'ın «ortodoks» savunucuları, onu eleştirenlerle, burada, yolun ortasında birleşmektedirler: Kautsky, Bernstein'a proletarya diktatörlüğü konusunda kararın rahatlıkla geleceğe (çok uzak bir geleceğe) bırakılabileceğini açıklamaktadır.

Lenin bu noktada, Marksçı öğretinin saflığını yeniden sağladı. Öte yandan, Lenin burada, Marksçı öğretiyi daha açık ve daha somut biçimde kavradı. Ama hiçbir biçimde Marx'ı düzeltmeğe çalışıyormuş gibi davranmadı. O yalnızca, tarihsel sürecin Marx'ın ölümünden sonraki yeni adımlarını öğretiye kattı. Ve bunun anlamı ise, proleter devrimin güncelliğinin artık yalnızca, kendini kurtaran işçi sınıfının üzerinde gerili olan tarihsel bir dünya ufku olmadığı, ama devrimin halen işçi hareketinin gündeminde bulunduğudur. Bu temel tavrın karşılığında, Lenin Blankicilik vb. gibi serzenişlerle karşılaştı. Yalnızca bu ithamları Marx'la (Marx'ın «belirli yanları»yla) bölüşmek zorunda kaldığı için değil, bu güzel ortaklığa hakederek eriştiği için de Lenin bunları rahatça göğüsleyebildi. Bir yanda ne Marx nede Lenin, proleter devrimin güncelliğini ve onun nihai hedeflerini, herhangi bir anda keyfi olarak gerçekleştirilebilecekmiş gibi düşünüyordu. Öte yanda ise, her ikisi de, devrimin güncelliğiyle, bütün günlük sorunlarda karar verirken güvenilir bir mihenk taşı kazanmışlardı. Tek tek davranışları devrimci yada karşıdevrimci yapan şey, herşeyden önce bu davranışların bu merkezle (yalnızca toplumsel-tarihsel bütünün tam bir çözümlemesiyle bulunabilir) olan ilişkisidir. Bundan dolayı devrimin güncelliği, tek tek günlük her sorunun, toplumsal-tarihsel bütünün somut bağlamı içinde ele alınması, bunların proletaryanın kurtuluş momentleri olarak incelenmesi demektir. Marksizmin bu şekilde, Lenin'le geçirdiği gelişme, yalnızca —yalnızca!— tek tek davranışların genel kaderle, tüm bir işçi sınıfının devrimci kaderiyle olan daha yakın, daha görülür ve daha ciddi bağlantısından ibarettir. Bu ise yalnızca, günlük her sorunun —günlük sorun olarak bile— aynı zamanda devrimin temel sorunu olduğu anlamına gelir.

Kapitalizmin gelişmesi, proletarya devrimini günün sorunu haline getirdi. Bu devrimin yaklaştığını gören yalnız Lenin değildi. Bununla birlikte, Lenin teorik olarak bizzat kendilerinin güncel olduğunu bildirdikleri proleter devrimin pratik-güncellik kazandığı an, korkekça geri çekilen kişilerden, yalnızca cesaretli, fedakârlığı ve kendini adama yeteneğiyle ayrılmaz; aynı zamanda kendi çağdaşları arasında, teorik açıklığı ile de en iyi, kendini en adamış ve en uzak görüşlü devrimcilerden bile ayrılır. Gerçi onlar da proleter devrimin güncelliğini, yalnızca Marx'ın döneminde görülebildiği biçimde, yani tüm dönemin temel sorunu olarak algılıyorlardı. Ama onlar kendi doğru —dünya tarihi, ama yalnızca dünya tarihi perspektifinden— yorumlarını, bütün günlük sorunların, politik ve ekonomik ,teorik ve taktik, ajitasyon ve örgütsel sorunların güvenilir ölçütü (çekülü) haline getirme yeteneğinden yoksundular. Artık tamamen pratikleşen Marksizmin somutlaşması yönündeki bu adımı atarken de Lenin tekti. Bunun için Lenin, —dünya tarihi anlamında— porletaryanın kurtuluş mücadelesinin bugüne dek yarattığı, Marx düzeyindeki tek teorisyenidir.

II. ÖNCÜ SINIF OLARAK PROLETARYA

Rusya'daki koşulların istikrarsızlığı, kapitalizmin buradaki gerçek gelişiminden, bir sanayi proletaryasının varoluşundan çok önce ortaya çıkmıştır. Tarımsal feodalizmin çözülmesi ve bürokratik mutlakiyetçiliğin çöküşü daha çok erken bir dönemde yalnızca Rus gerçekliğinin tartışılmaz olguları olmakla kalmadı; bu olgular aynı zamanda —köylülüğün hoşnutsuzluğu ve «déclassée» aydınların devrimcileşmesiyle—, henüz oldukça kapalı, karmaşık ve salt sezgisel biçimde olsa bile, zaman zaman çarlığa karşı başkaldıran toplumsal tabakaları da yarattı. Şurası açıktı: kapitalizmin gelişmesi, (bu gelişmenin anlamı kadar gerçekliği de, keskin görüşlüler için bile gizli kalmakla birlikte) bu nesnel altüst oluşu ve onun devrimci-ideolojik sonuçlarını şiddetle arttırmak zorundaydı. Ondokuzuncu Yüzyılın ikinci yarısında, daha 1848'de Avrupa gericiliğinin güvenli sığınağı olan Rusya'nın yavaş yavaş bir devrime doğru ilerlediği, zorunlu olarak gittikçe daha fazla göze çarpmağa başladı. Soru salt şundan ibaretti: bu devrimin karakteri ne olacaktı? Ve bununla sıkı bir bağlantı içinde; bu devrimde öncü rolü hangi sınıfın oynaması gerekmekteydi?

İlk devrimci kuşağın bu soruları son derece karmaşık biçimde koyuşunun nedeni kolayca anlaşılabilir. Bunlar herşeyden önce çara karşı ayaklanan gruplar içinde türdeş bir unsur gördüler: halk. Gerçi bu aşamada da aydınlar ve kol emekçileri arasındaki ayrım saklı kalmamıştı, ama bunun belirleyici bir önemi yoktu, çünkü «halk» sınıfsal ölçülere göre henüz çok az açıklık kazanmış çizgilere sahip olabiliyordu ve aydınlar arasında da yalnızca gerçekten namuslu devrimciler harekete katılıyordu; «halkın» arasına girmek ve yalnızca onun çıkarlarına hizmet etmek konusunda sarsılmaz biçimde kararlı olan devrimcilerdi bunlar.

Bununla birlikte, devrimci hareketin bu aşamasından bile, Avrupa'daki gelişimin olayların gidişi üzerinde, ve dolayısıyla devrimcilerin değerlendirmede bulunurken kalkındıkları tarihsel perspektif üzerinde etkisi olmaması mümkün değildi. Burada zorunlu olarak şu soru yükseliyordu: Avrupa'daki gelişme, kapitalizmin gelişmesi, Rusya için de kaçınılmaz bir kader miydi? Kurtuluşunu sosyalizmde bulmak için, Rusya da kapitalizmin cehenneminden geçmek zorunda mıydı? Yoksa koşullarındaki özellikten dolayı, hala varolan köy komünlerinden dolayı bu gelişme aşamasının üzerinden sıçrayıp, ilkel komünizmden dosdoğru gelişkin komünizma giden yolu bulabilir miydi?

Bu sorunun cevabı, o zamanlar asla bugün bize göründüğü kadar ortada değildi. Daha 1882'de Engels bile, bu soruya, Rus devrimi aynı zamanda Avrupa'daki bir proletar devrime neden olursa, «o zaman bugünkü Rus ortak mülkiyeti sistemi komünist bir gelişmenin kalkış noktası olarak hizmet edebilir» diye karşılık vermemiş miydi?

Bu konuda yapılan tartışmaların hikâyesini özetlemek için bile yerimiz yok. Ancak bu sorunla ilgili olarak, çıkış noktamızı seçmek zorundayız, çünkü Rusya açısından gelecekteki devrimin öncü sınıfına ilişkin sorun bu çıkış noktasıyla ortaya konuyordu. Devrimin çıkış noktası ve ekonomik temeli olarak köy komünizminin kabul edilmesinin, zorunlu olarak köylülüğü sosyal dönüşümün öncü sınıfı yapacağı açıktı. Ekonomik ve sosyal altyapıda Avrupayla olan bu farklılığa uygun olarak, devrim, tarihsel maddecilik dışında başka bir teorik temel aramak zorunda kalacaktı —tarihsel maddecilik ise, kapitalizmden sosyalizme olan zorunlu geçişin ve toplumun bunu işçi sınıfının önderliği altında gerçekleştireceğinin kavramsal ifadesinden başka birşey değildi. Rusya'nın kapitalist tarzda gelişmekte olup olmadığı, ve kapitalizmin Rusya'da gelişebilir olup olmadığı olgusuna ilişkin anlaş-

mazlık; bunun ötesinde, tarihsel maddeciliğin genel olarak geçerli bir sosyal gelişme teorisi olup olmadığına ilişkin bilimsel - metodolojik tartışma; ve nihayet, hangi sosyal sınıfın Rus devriminin gerçek motoru olmakla yükümlü olduğu sorununa ilişkin tartışma —bütün bunlar aynı sorunun etrafında dönüp durmaktadır. Bunların hepsi Rus proletaryasının gelişiminin ideolojik ifade biçimleridir: Rus proletaryasının diğer sosyal sınıflar karşısındaki ideolojik (ve dolayısıyla taktik, örgütsel, vb.) bağımsızlığının gelişmesindeki momentlerdir.

Bu, her işçi hareketinin geçmek zorunda olduğu sürüncemeli ve acılı bir süreçtir: Burada Rusya'ya özgü olan yalnızca tek tek sorunlardır; proletaryanın sınıfsal durumunun özelliği ve sınıf çıkarlarının bağımsızlığı kendini bu sorunlar aracılığıyla kabul ettirir. (Almanya'da işçi sınıfı Lassalle-Bebel-Schweitzer döneminde bu aşamada bulunuyordu, ve Alman Birliği bu aşamada ağır basan sorunlardan biriydi.) Bununla birlikte doğrudan doğruya bu özgül, yerel sorunlar, böyle sorunlar olarak, doğru bir çözüm bulmak zorundadır; tabii, proletarya için, sınıfsal davranışların bağımsızlığının kazanılması gerekliyse. Eğer genel şeylere saplanıp kalınırsa, en iyi teorik eğitim bile bir işe yaramaz; pratikte etkin olmak için, bu eğitim asıl bu özel sorunların çözümünde ifade olunabilmelidir .(Örneğin, Marx'ın en yakın talebesi, ateşli enternasyonalist Wilhelm Liebknecht bile, bu türden sorunlarda doğru kararları, salt teorik düzeyde çok daha karışık kafalı olan Lassalcilerden daha açık ve daha sağlam biçimde bulup veremiyordu.) Ama bu durumda Rusya'ya özgü olan yan, proletaryanın bağımsızlığı ve gelecek devrimdeki öncü rolünün kavranması için verilen teorik mücadelenin hiçbir yerde Rusya'da olduğu kadar açık ve su götürmez bir çözüme ulaşmamış olmasıdır. Hasılı Rus proletaryası, istisnasız tüm gelişmiş ülkelerde gözleyebildiğimiz kararsızlık ve tekrarların —sınıf mücadelesinde bunların kaçınılmaz olduğu sonuçlarda değil, işçi hareketinin teorik açıklığında, taktik ve örgütsel sağlamlığında— büyük çapta dışında kalabilmiştir. Rus proletaryası, —en azından en bilinçli tabakası— nesnel sınıfsal durumunun Rus kapitalizminin ekonomik güçleri tarafından geliştirilmesi gibi, teorik ve örgütsel açıdan da doğrusal olarak ve açık biçimde gelişti.

Lenin bu kavgayı başlatan ilk kişi değildi. Ama tüm sorunları köklü biçimde sonuna dek düşünmede Lenin tekti, teorik anlayışını köklü biçimde pratiğe geçirmede tekti.

Lenin, «kendine özgü» Rus sosyalizmine, yani Narodniklere karşı verilen mücadelenin teorik sözcülerinden yalnızca biriydi. Bu anlaşılabilir birşey. Çünkü onun teorik kavgası, Rusya'nın gelecekteki kaderinde proletaryanın bağımsız, öncü rolünü ispatlamaya amaçlıyordu. Bununla birlikte, bu tartışmanın izlediği yol ve kullandığı araçlar, yalnızca şunları ispatlamaktan ibaret olabilirdi: kapitalizmin anahtarları Marx tarafından çizilen tipik gelişme yolu (ilkel birikim) Rusya için de geçerlidir; Rusya'da yaşama şansı olan bir kapitalizm doğabilir ve doğması gerekir; bütün bunlardan dolayı, bu tartışma, proleter sınıf mücadelesinin sözcüleriyle doğmakta olan Rus kapitalizminin ideologlarını —geçici olarak— ister istemez aynı kampa soktu. Çünkü proletaryanın «halk» bulamacından teorik olarak ayrılışı, asla beraberinde, proletaryanın bağımsızlığının ve öncü rolünün kavranmasını ve kabul edilmesini kendiliğinden getirmedi. Tam tersi, Rus ekonomik yaşantısının gelişme eğilimlerinin kapitalizm yönünde gittiğinin ispatlanmasından çıkarılan basit, diyalektik olmayan mekanik sonuç, bu gerçekliğin bütünüyle kabulü ve bunun hızlanmasının talep edilmesi biçiminde ortaya çıkıyordu. Ve bu yalnızca ilerici burjuvazi için geçerli değildi (ilerici burjuvazinin —geçici— «Marksist» ideolojisi, pre-kapitalist dünyanın çözülüşünden zorunlu olarak kapitalizmin yükseleceğini gösteren tek teorinin Marksizm olduğu akılda tutulursa kolayca anlaşılabilir). Bu beraberlik, Marksizmi diyalektik değil, mekanik tarzda yorumlayan tüm «proleter» Marksistler için de zorunlu görülmelidir. Marx'ın Hegel'den neler öğrendiğini ve bunları, her türlü mitoloji ve idealizmden arındırarak kendi teorisiyle nasıl bütünleştirdiğini kavramayan, bir olgunun yada eğilimin gerçekten varolarak kabul edilmesinin, hiçbir şekilde, bunların kendi davranışlarımız için ölçü teşkil eden bir gerçeklik olarak kabul edilmesi gerektiği anlamına gelmediğini kavramayan Marksistler için de bu beraberlik zorunlu görülmelidir. Olgulara korkusuzca, hayale kapılmadan bakmak, her gerçek Marksistin kutsal görevi olabilir; ama gerçek bir Marksist için daima, tek tek olgulardan yada eğilimlerden daha gerçek ve dolayısıyla daha önemli birşey vardır: bütün sürecin gerçekliği, sosyal gelişmenin bütünlüğü. Bunun için Lenin şöyle diyordu: «Tekelleri geliştirmek, kadın ve çocukları fabrikalara sürmek, onları orada çürütüp eziyet etmek, onları en aşırı bir yokluğa mahkum etmke burjuvazinin işidir Biz böyle bir gelişme 'talep' etmiyoruz, bunu 'desteklemiyoruz', tersine ona karşı savaşıyoruz. Ama nasıl savaşıyoruz? Tekellerin ve kadınların fabrikada çalışmasının bir ilerleme olduğunu biliyoruz. Küçük imalat sistemine, tekelci konumda olmayan kapitalizme, kadınların ev işlerinde çalışmasına geri dönülmesini istemiyoruz. Tekellerden, vb. geçerek ileri, ve onların üzerinden sosyalizme doğru ileri!»

Bütün bu sorular yumağının Leninist çözümü için bakış açısı bununla sağlanmaktadır. Ve bundan çıkan sonuç, Rusya'da kapitalist bir gelişimin zorunluğunun kabul edilmesinin ve burada uzanan tarihsel ileriliğin onaylanmasının, hiçbir şekilde, proletaryanın bir de gelişmeyi desteklemesi gerektiği anlamına gelmediğidir. Proletarya bu gelişmeyi selamlamalıdır, çünkü yalnızca bu, proletaryanın belirleyici bir güç unsuru olarak oluşması için gerekli zemini yaratır. Ama aynı zamanda bu gelişmenin gerçek taşıyıcısına karşı, burjuvaziye karşı vereceği **kendi amansız mücadelesinin koşulu. önkoşulu olarak** da bu gelişmeyi selamlamalıdır.

Yalnızca tarihsel gelişme eğilimlerinin bu diyalektik kavranışı, proletaryanın sınıf mücadelesinde bağımsızca sahneye çıkması için teorik alan yaratır. Çünkü Rus burjuvazisinin ideolojik öncülerinin, daha sonra Menşeviklerin yaptığı gibi, Rusya'nın kapitalist yoldan gelişmesinin zorunluluğu basit biçimde kabul edilirse, bundan çıkan sonuç, Rusya'nın herşeyden önce kendi kapitalist gelişmesini tamamlaması gerektiği olacaktır Bu gelişmenin taşıyıcısı burjuvazidir. Ancak bu gelişme hayli ilerledikten sonra, ancak burjuvazi feodalizmin kalıntılarını ekonomik ve politik olarak safdışı ettikten ve onun yerine modern, kapitalist, demokratik, vb. bir ülke kurduktan sonra, proletaryanın bağımsız sınıf mücadelesi başlayabilir. Proletaryanın bağımsız sınıf hedefleriyle vaktinden önce ortaya çıkışı, yalnızca yararsız olmakla kalmaz (çünkü burjuvazi ile çarlık arasındaki bu kavgada proletarya ayrı bir güç unsuru olarak pekaz dikkate alınacak değerdedir), aynı zamanda proletarya için çok zararlı olur. Çünkü bu çıkış, burjuvaziyi ürkütür, onun çarlık karşısındaki vurucu gücünü zayıflatır, onu dosdoğru çarlığın kollarına iter. Dolayısıyla modern bir Rusya için verilen kavgada proletarya, —şimdilik— yalnızca ilerici burjuvazinin yedeği olarak dikkate alınacak değerdir.

Bütün bu tartışmanın temelinde devrimin güncelliği sorununun yattığı açık— bu, o zamanki tartışmalarda genellikle açık olarak söylenmese bile. Şu yada bu ölçüde bilinçli burjuva ideologu olanlar dışında, tartışmaya katılanlar açısından yolun şu iki noktaya göre ayrıldığı da ortadaydı: acaba devrim, güncel bir sorun olarak, işçi hareketinin günlük meselesi olarak mı görülecekti, yoksa anlık kararlar üzerinde belirleyici bir etki sağlamaya yaramayan uzak bir «nihai hedef» olarak mı görülecekti. Şurası ortada ki, tarihsel perspektiflerinin doğruluğu kabul edilebilse bile, Menşevik bakış açısının proletarya için benimsenebilir olup olmadığını sormak bile gereksizdir. Burjuvazi karşısındaki bu türden sadık bir uşaklığın proletaryanın sınıf bilincini son derece karartıp karartmayacağını (öylesi, Menşevik teorinin de uygun saydığı tarihsel bir anda bile, burjuvaziden kopulmasını ve proletaryanın bağımsız davranışını ideolojik açıdan zorunlu olarak imkânsız kılacak yada en azından son derece güçleştirecektir) sormak gereksiz —İngiliz işçi hareketi düşünülsün. Elbette bu varsayım pratik olarak anlamsızdır. Çünkü oportünistlerin Marksizmden uzaklaştırmağa çalıştıkları tarihin diyalektiğinin —kendi iradelerine karşın— biz-

temeli, kapitalizmin üretim süreci içindeki konumudur. Bununla birlikte, öncülüğe uygun doğru sınıf bilincinin proletaryada adım adım, takılma ve geri dönüşler olmadan kendiliğinden oluştuğunu tasarlamak, **proletaryanın kendi sınıfına uygun devrimci göreve. ideolojik olarak evrilebileceğini** düşünmek, Marksizmin mekanik biçimde uygulanışı ve dolaysıyla bütünüyle tarih dışı bir hayalcilik olurdu. Kapitalizmin sosyalizme ekonomik olarak evrilmesinin imkânsızlığını, Bernstein tartışmaları açık olarak ispatlamıştır. Ama buna rağmen, revizyonist öğretinin ideolojik parçaları, bir çok namuslu Avrupa devrimcisinin kafasında çürümeden etkili olmağa devam etti, ve üstelik bir sorun yada tehlike olarak bile kabul edilmedi. Bu, onların en iyilerinin, bu sorunların varlığını ve öneminl tamamen görmezlikten geldikleri; proletaryanın kesin zeferine uzun bir yoldan, birçok yenilgilerden aşamanın ardında yalnız maddi değil, ideolojik geri dönüşlerin de kaçınılmaz olduğunu görmedikleri anlamına gelmez. Rosa Luxemburg'un formülasyonunu kullanacak olursak, onlar, sosyal koşulları asla «erken» meydana gelemeyecek olan proleter devrimin, iktidarın (dolayısıyla ideolojik gücün) korunması için, zorunlu olarak «erken» patlak vermesi gerektiğini biliyorlardı. Ama eğer proletaryanın kurtuluş yolu üzerindeki bu tarihsel perspektife rağmen, —devrimin güncelliği— hâlâ, burada gerekli olan gelişmeyi güvence altına almak için, proleter kitlelerin, teorik olarak doğru olan bir parti ajitasyon ve propagandası tarafından desteklenen kendiliğinden devrimci özeğitiminin (kitle eylemleri ve kendi deneyleriyle) yetip de artacağı görüşü savunulursa, o zaman, proletaryanın, devrimci görevine ideolojik olarak evrildiği görüşüne başka bir biçimde saplanıp kalınacaktır.

Lenin, bu sorunu teorik odağından ve dolaysıyla pratik belirleyici yanından, **örgüt açısından** ele alan ilk —ve uzun süre tek— önemli önder ve teorisyen oldu. 1903'te Brüksel / Londra Kongresinde parti tüzüğünün birinci maddesi üzerinde yapılan tartışmayı, bugün herkez biliyor. Bu tartışma, partiyi destekleyip onun denetim altına çalışanların (Menşeviklerin istediği gibi) parti üyesi olup olamıyacağı yada burada illegal örgütlere katılmanın, kendini tüm varlığıyla partl çalışmasına adamanın, —en katı biçimde düzenlenen— parti disipline bütünüyle bağımlı olmadığı sorusu etrafında cereyan ettl. Diğer örgütsel sorunlar, örneğin merkezlyetçilik, sadece bu bakış açısının zorunlu pratik sonuçlarıdır.

Bütün bu ilişkileri o zamanlar gören yalnız Lenin olmakla birlikte; bu tartışma da, ancak devrim olasılığına, devrimin muhtemel akışına, karakterine, vb. ilişkin ikl farklı temel tavır arasındaki fikir ayrılığından kalkınarak kavranabillr.

Bolşevik örgütlenme planı, bütün bir sınıfın oldukça kaotik kitlesinden, her türlü fedakârlığa hazır bulunan ve hedefin bilincinde olan bir devrimciler gurubunun seçilmesinl gerektirir. Peki, o zaman bu «profesyonel devrlmcilerin», sınıfın gerçek yaşantısından kopmaları ve bu kopuş içinde bir komplocu grup, bir hizip halinde yozlaşmaları tehlikesi ortaya çıkmaz mı? Bu örgütlenme planı, «keskin görüşlü» revizyonistlerin Marx da bile keşfettiklerini söyledikleri «Blankizmin» pratik sonucundan başka birşey değil midir? Bizzat Blanqui karşısında, bu eleştirinin ne kadar isabetsiz olduğunun çözümlemesi burada yapılamaz. Bu eleştiri, Leninist örgütün özünü salt şundan dolayı yasaklıyamamaktadır: Lenin'e göre, profesyonel devrlmciler grubunun görevl, bir an için olsun, ne devrim «yapmak», nede kendl bağımsız, yürekli eylemleriyle atıl kitleleri peşinden sürüklemek, onları devrimcl bir fait accompli (oldubitti) ile karşı karşıya bırakmaktır. Lenin'in örgüt düşüncesi, devrim olgusunu, devrimin güncelliğini şart koşar. Menşevikler tarihi kehanetlerinde haklı çıksalardı, demokrasinin yavaş yavaş genişlediği, —nisbeten— sakin bir refah dönemine doğru giderdik; en fazla, feodal kalıntıların «halk» tarafından, «ilerici» sınıflar tarafından silinip süpürüldüğü geri ülkelerde profesyonel devrimci gruplar zorunlu olarak sekterlik içine saplanıp kalmak yada salt propaganda çevreleri olmak zorunda kalırlardı. Proletaryanın en bilinçli unsurlarının katı biçimde merkezileşmiş örgütü olarak —ve yalnızca böyle bir örgüt olarak— parti, devrimci bir dönemde bir sınıf mücadelesi aracı olarak düşünülür. «Siyasal sorunlarla örgütsel sorunlar birlbirinden mekanik biçimde ayrılamaz» diyordu Lenin, «ve Bolşevik partl örgütünü, bir proleter devrimler çağında yaşayayıp yaşamadığımız sorusundan bağımsız olarak kabul yada reddeden birl, bu örgütün mahiyetinden kesinlikle hiçbir şey anlamamıştır.»

Ama taban tabana zıt bir açıdan buna şöyle karşı çıkılabilir: böyle bir örgütü gereksiz kılan, asıl, devrimin güncelliğidir. Profesyonel devrimcileri bir örgütte toplamak, devrimcl hareketin durgun olduğu dönemlerde yararlı olabillrdi. Ama bizzat devrim yılları sırasında, eğer kitleler son derece tahrik edilmiş, birkaç hafta —hatta— gün içinde daha da devrimcl deneyler kazanıp, geçmişteki on yıllara oranla daha da olgunlaşmışlarsa, kendi acil çıkarlarıyla ilgili sorunlarda bile şimdiye dek hareketle birleşmemekte direnen sınıf kesimleri de devrimcl olmuşsa, o zaman böyle bir örgüt gereksiz ve anlamsızdır. Son derece gerekli olan enerjiyi israf eder, ve etkinlik kazanırsa, kitlelerin kendiliğinden, devrimcl yaratıcılığını engeller.

Şurası açık: bu karşı çıkış bizi tekrar ideolojik evrilme sorununa geri götürür. Komünist Manifesto, proletaryanın devrimcl partisl lle sınıfın bütünü arasındakl llişkiyl çok açık biçimde göstermiştir: «Komünistler, ötekl işçl sınıfı partllerinden yalnızca şunlarla ayrılırler: 1. Farklı ülke proleterlerinin ulusal mücadelelerinde, her türlü mllliyetten bağımsız olarak, tüm proletaryanın ortak çıkarlarına işaret eder ve bunları ileri sürerler. 2. İşçl sınıfının burjuvaziye karşı mücadelesinin geçmek zorunda olduğu çeşitli geilşme aşamalarında, her zaman ve her yerde, tüm hareketin çıkarlarını temsil ederler. Komünistler, demek kl, bir yandan, pratik olarak, bütün ülkelerin işçl sınıfı partllerinin en ileri ve en kararlı kesiml, bütün ötekileri ileri lten keslmldirler; öte yandan lse, teorik olarak, proletaryanın büyük yığını üzerinde, hareket hattını, koşulları, ve proleter hareketin nihaî genel sonuçlarını açıkça anlama üstünlüğüne sahiptirler.» Başka türlü ifade edersek, onlar, proletaryanın sınıf bllincinin gözle görülür cisimleşmesidlr. Ve onların örgütlenme sorunu, proletaryanın bunu, kendi sınıf bilincini gerçekte nasıl kazanacağının ve onu tamamen kendisine nasıl mal edeceğinin önceden kestirilmesine göre belirlenir. Partinin devrimcl rolünü kayıtsız şartsız reddetmeyen herkes, bunun kendl başına, kapitalist üretimin ekonomik güçlerinin mekanik işleyişiyle, yada kitle kendiliğindenliğinin basit organik gelişmesiyle meydana gelmediğini kabul eder. Leninist parti kavramı lle diğerleri arasındaki fark, esas olarak, bir yandan proletarya içindeki ekonomik farklılaşmayı (işçi aristokrasisinin oluşması, vb.) Lenin'in diğerlerine oranla daha derin ve daha ciddi kavramasında, ve öte yandan ise, anlatılan yeni tarlh perspektifi içinde proletaryanın diğer sınıflarla devrimcl güçbirliğini öngörmesinde uzanmaktadır. Bundan çıkan sonuç, devrimin hazırlanmasında ve yönetilmesinde proletaryanın artan önemi, ve dolayısıyla işçi sınıfı karşısında partinin yönetici fonksiyonudur.

İşçi aristokrasisinin oluşması ve artan önemi, bu bakış açısından, belirli işçi tabakalarının dolaysız günlük çıkarları ile bütün sınıfın gerçek çıkarları arasında her zaman varolan —nisbi— ayrılığın sürekli büyümesi ve bu büyüme içinde donup katılaşması demektir. Başlangıçta yerel olarak ve loncalarla vb. bölünen işçi sınıfını zorla tesviye edip birleştiren kapitalist gelişme, şimdi yeni bir farklılaşma yaratmaktadır. Ve bu farklılaşma yalnızca, burjuvaziye karşı proletaryanın artık tam anlamıyla ortak bir düşmanlık içinde dikilmeyişinin sonucu değildir. Bunun yanısıra şu tehlike de doğar: sözkonusu tabakaların küçük burjuva yaşam düzeyine erişmeleri, parti ve sendika bürokrasisinde, bazen de belediyelerde mevkiler ele geçirmeleri, —burjuvalaşmış ideolojilerine ve proleter sınıf bilincinin olgunluğundan yoksun olmalarına karşın, yada tersine bundan ötürü —proletaryanın diğer tabakaları önünde, onlara, temel eğitim ve idarî işlerde vb. bir üstünlük sağlar; işte bu tabakalar, tüm sınıfı ideolojik olarak gerici yönde etkileyebilecek hale gelebilirler. Yani, bunların prole-

temeli, kapitalizmin üretim süreci içindeki konumudur. Bununla birlikte, öncülüğe uygun doğru sınıf bilincinin proletaryada adım adım, takılma ve geri dönüşler olmadan kendiliğinden oluştuğunu tasarlamak, **proletaryanın kendi sınıfına uygun devrimci göreve, ideolojik olarak evrilebileceğini** düşünmek, Marksizmin mekanik biçimde uygulanışı ve dolayısıyla bütünüyle tarih dışı, bir hayalcilik olurdu. Kapitalizmin sosyalizme ekonomik olarak evrilmesinin imkânsızlığını, Bernstein tartışmaları açık olarak ispatlamıştır. Ama buna rağmen, revizyonist öğretinin ideolojik parçaları, bir çok namuslu Avrupa devrimcisinin kafasında çürümeden etkili olmağa devam etti, ve üstelik bir sorun yada tehlike olarak bile kabul edilmedi. Bu, onların en iyilerinin, bu sorunların varlığını ve öneminl tamamen görmezlikten geldikleri; proletaryanın kesin zeferine uzun bir yoldan, birçok yenilgilerden aşamanın ardında yalnız maddi değil, ideolojik geri dönüşlerin de kaçınılmaz olduğunu görmedikleri anlamına gelmez. Rosa Luxemburg'un formülasyonunu kullanacak olursak, onlar, sosyal koşulları asla «erken» meydana gelemeyecek olan proleter devrimin, iktidarın (dolayısıyla ideolojik gücün) korunması için, zorunlu olarak «erken» patlak vermesi gerektiğini biliyorlardı. Ama eğer proletaryanın kurtuluş yolu üzerindeki bu tarihsel perspektife rağmen, —devrimin güncelliği— hâlâ, burada gerekli olan gelişmeyi güvence altına almak için, proleter kitlelerin, teorik olarak doğru olan bir parti ajitasyon ve propagandası tarafından desteklenen kendiliğinden devrimci özeğitiminin (kitle eylemleri ve kendi deneyleriyle) yetip de artacağı görüşü savunulursa, o zaman, proletaryanın, devrimci görevine ideolojik olarak evrildiği görüşüne başka bir biçimde saplanıp kalınacaktır.

Lenin, bu sorunu teorik odağından ve dolayısıyla pratik belirleyici yanından, **örgüt açısından** ele alan ilk —ve uzun süre tek— önemli önder ve teorisyen oldu. 1903'te Brüksel / Londra Kongresinde parti tüzüğünün birinci maddesi üzerinde yapılan tartışmayı, bugün herkez biliyor. Bu tartışma, partiyi destekleyip onun denetim altına çalışanların (Menşeviklerin istediği gibi) parti üyesi olup olamıyacağı yada burada illegal örgütlere katılmanın, kendini tüm varlığıyla parti çalışmasına adamanın, —en katı biçimde düzenlenen— parti disiplinе bütünüyle bağımlı olmadığı sorusu etrafında cereyan etti. Diğer örgütsel sorunlar, örneğin merkezlyetçilik, sadece bu bakış açısının zorunlu pratik sonuçlarıdır.

Bütün bu ilişkileri o zamanlar gören yalnız Lenin olmakla birlikte; bu tartışma da, ancak devrim olasılığına, devrimin muhtemel akışına, karakterine, vb. ilişkin iki farklı temel tavır arasındaki fikir ayrılığından kalkınarak kavranabilir.

Bolşevik örgütlenme planı, bütün bir sınıfın oldukça kaotik kitlesinden, her türlü fedakârlığa hazır bulunan ve hedefin bilincinde olan bir devrimciler gurubunun seçilmesini gerektirir. Peki, o zaman bu «profesyonel devrimcilerin», sınıfın gerçek yaşantısından kopmaları ve bu kopuş içinde bir komplocu grup, bir hizip halinde yozlaşmaları tehlikesi ortaya çıkmaz mı? Bu örgütlenme planı, «keskin görüşlü» revizyonistlerin Marx da bile keşfettiklerini söyledikleri «Blankizmin» pratik sonucundan başka birşey değil midir? Bizzat Blanqui karşısında, bu eleştirinin ne kadar isabetsiz olduğunun çözümlemesi burada yapılamaz. Bu eleştiri, Leninist örgütün özünü salt şundan dolayı yasaklıyamamaktadır: Lenin'e göre, profesyonel devrimciler grubunun görevi, bir an için olsun, ne devrim «yapmak», nede kendi bağımsız, yürekli eylemleriyle atıl kitleleri peşinden sürüklemek, onları devrimci bir fait accompli (oldubitti) ile karşı karşıya bırakmaktır. Lenin'in örgüt düşüncesi, devrim olgusunu, devrimin güncelliğini şart koşar. Menşevikler tarihi kehanetlerinde haklı çıksalardı, demokrasinin yavaş yavaş genişlediği, —nisbeten— sakin bir refah dönemine doğru giderdik; en fazla, feodal kalıntıların «halk» tarafından, «ilerici» sınıflar tarafından silinip süpürüldüğü geri ülkelerde profesyonel devrimci gruplar zorunlu olarak sekterlik içine saplanıp kalmak yada salt propaganda çevreleri olmak zorunda kalırlardı. Proletaryanın en bilinçli unsurlarının katı biçimde merkezileşmiş örgütü olarak —ve yalnızca böyle bir örgüt olarak— parti, devrimci bir dönemde bir sınıf mücadelesi aracı olarak düşünülür. «Siyasal sorunlarla örgütsel sorunlar birbirinden mekanik biçimde ayrılamaz» diyordu Lenin, «ve Bolşevik parti örgütünü, bir proleter devrimler çağında yaşayayıp yaşamadığımız sorusundan bağımsız olarak kabul yada reddeden biri, bu örgütün mahiyetinden kesinlikle hiçbir şey anlamamıştır.»

Ama taban tabana zıt bir açıdan buna şöyle karşı çıkılabilir: böyle bir örgütü gereksiz kılan, asıl, devrimin güncelliğidir. Profesyonel devrimcileri bir örgütte toplamak, devrimci hareketin durgun olduğu dönemlerde yararlı olabilirdi. Ama bizzat devrim yılları sırasında, eğer kitleler son derece tahrik edilmiş, birkaç hafta —hatta— gün içinde daha da devrimci deneyler kazanıp, geçmişteki on yıllara oranla daha da olgunlaşmışlarsa, kendi acil çıkarlarıyla ilgili sorunlarda bile şimdiye dek hareketle birleşmemekte direnen sınıf kesimleri de devrimci olmuşsa, o zaman böyle bir örgüt gereksiz ve anlamsızdır. Son derece gerekli olan enerjiyi israf eder, ve etkinlik kazanırsa, kitlelerin kendiliğinden, devrimci yaratıcılığını engeller.

Şurası açık: bu karşı çıkış bizi tekrar ideolojik evrilme sorununa geri götürür. Komünist Manifesto, proletaryanın devrimci partisi ile sınıfın bütünü arasındaki ilişkiyi çok açık biçimde göstermiştir: «Komünistler, öteki işçi sınıfı partilerinden yalnızca şunlarla ayrılırlar: 1. Farklı ülke proleterlerinin ulusal mücadelelerinde, her türlü milliyetten bağımsız olarak, tüm proletaryanın ortak çıkarlarına işaret eder ve bunları ileri sürerler. 2. İşçi sınıfının burjuvaziye karşı mücadelesinin geçmek zorunda olduğu çeşitli gelişme aşamalarında, her zaman ve her yerde, tüm hareketin çıkarlarını temsil ederler. Komünistler, demek ki, bir yandan, pratik olarak, bütün ülkelerin işçi sınıfı partilerinin en ileri ve en kararlı kesimi, bütün öteklileri ileri iten kesimdirler; öte yandan ise, teorik olarak, proletaryanın büyük yığını üzerinde, hareket hattını, koşulları, ve proleter hareketin nihai genel sonuçlarını açıkça anlama üstünlüğüne sahiptirler.» Başka türlü ifade edersek, onlar, proletaryanın sınıf bilincinin gözle görülür cisimleşmesidir. Ve onların örgütlenme sorunu, proletaryanın bunu, kendi sınıf bilincini gerçekte nasıl kazanacağının ve onu tamamen kendisine nasıl mal edeceğinin önceden kestirilmesine göre belirlenir. Partinin devrimci rolünü kayıtsız şartsız reddetmeyen herkes, bunun kendi başına, kapitalist üretimin ekonomik güçlerinin mekanik işleyişiyle, yada kitle kendiliğindenliğinin basit organik gelişmesiyle meydana gelmediğini kabul eder. Leninist parti kavramı ile diğerleri arasındaki fark, esas olarak, bir yandan proletarya içindeki ekonomik farklılaşmayı (işçi aristokrasisinin oluşması, vb.) Lenin'in diğerlerine oranla daha derin ve daha ciddi kavramasında, ve öte yandan ise, anlatılan yeni tarih perspektifi içinde proletaryanın diğer sınıflarla devrimci güçbirliğini öngörmesinde uzanmaktadır. Bundan çıkan sonuç, devrimin hazırlanmasında ve yönetilmesinde proletaryanın artan önemi, ve dolayısıyla işçi sınıfı karşısında partinin yönetici fonksiyonudur.

İşçi aristokrasisinin oluşması ve artan önemi, bu bakış açısından, belirli işçi tabakalarının dolaysız günlük çıkarları ile bütün sınıfın gerçek çıkarları arasında her zaman varolan —nisbi— ayrılığın sürekli büyümesi ve bu büyüme içinde donup katılaşması demektir. Başlangıçta yerel olarak ve loncalarla vb. bölünen işçi sınıfını zorla tesviye edip birleştiren kapitalist gelişme, şimdi yeni bir farklılaşma yaratmaktadır. Ve bu farklılaşma yalnızca, burjuvaziye karşı proletaryanın artık tam anlamıyla ortak bir düşmanlık içinde dikilmeyişinin sonucu değildir. Bunun yanısıra şu tehlike de doğar: sözkonusu tabakaların küçük burjuva yaşam düzeyine erişmeleri, parti ve sendika bürokrasisinde, bazen de belediyelerde mevkiler ele geçirmeleri, —burjuvalaşmış ideolojilerine ve proleter sınıf bilincinin olgunluğundan yoksun olmalarına karşın, yada tersine bundan ötürü —proletaryanın diğer tabakaları önünde, onlara, temel eğitim ve idarî işlerde vb. bir üstünlük sağlar; işte bu tabakalar, tüm sınıfı ideolojik olarak gerici yönde etkileyebilecek hale gelebilirler. Yani, bunların prole-

taryanın örgütleri üzerindeki nüfuzları kanalıyla, tüm işçilerin sınıf bilinçlerinin köreltilmesini sağlamaları ve proletaryanın ise burjuvaziyle üstü örtülü bir ittifak yönünde etkilenmesi tehlikesi doğar.

Bu tehlike karşısında devrimci bilince sahip grupların teorik açıklığı ve buna uygun ajitasyon ve propagandaları tek başına yeterli olmamaktadır. Çünkü bu çıkar çelişmeleri kendini, uzun bir sure, bütün işçilerin görebileceği bir şekilde açığa vurmaz; öyle ki, bunların kendi ideolojik sözcüleri bile, bazen, bir bütün olarak sınıfın yolundan çoktan beri sapmış olduklarını asla sezmemişlerdir. Bu nedenle bu tür farklılıklar, işçilerin gözünde çok kolayca «teorik düşünce ayrılıkları», salt «taktik farklılıklar» olarak maskelenebilir. Ve zaman zaman işçilerin büyük, kendiliğinden kitle eylemlerinde patlak veren devrimci içgüdüsü, sınıf bilincinin bilinçsiz eylem içinde erişilen yüksek düzeylerini, tüm sınıfın kalıcı kazanımı olarak koruyamaz hale gelir.

Salt bu nedenden ötürü, sınıfın tam olarak bilinçli unsurlarının örgütsel bağımsızlığı kesinlikle zorunludur Leninist örgütlenme tarzının, yaklaşan devrimin öngörülmesiyle birbirine bağlı olduğu, ancak bu yoldan akıl yürüterek anlaşılır. Çünkü ancak bu bağlam içinde, işçi sınıfının doğru yolundan yapılan her sapmanın yıkıcı ve zararlı olduğu görülür; ancak bu bağlam içinde, görünürde önemsiz günlük bir sorun hakkında verilen karar, tüm sınıf için çok büyük önem taşıyabilir; ancak bu bağlam içinde, proletarya için. kendi sınıf konumuna gerçekten uygun olan düşünce ve davranışlara, açık olarak, gözle görülür biçimde sahip olmak bir ölüm kalım meselesidir.

Ama devrimin güncelliği aynı zamanda, toplumdaki kaynaşmanın, toplumun eski yapılarının biribiri ardınca çökmesinin hiçbir şekilde yalnız proletarya ile sınırlı olmaması, tersine toplumdaki tüm sınıfları kucaklaması demektir. Gerçi Lenin'e göre, bir devrim durumunun gerçek göstergesi, «aşağı tabakaların ise eski biçimde yaşayamayışıdır»; «devrim genel bir ulusal bunalım (hem sömürülenleri, hem de sömürenleri etkileyen) olmadan mümkün değildir.» Bunalım ne kadar derin olursa, devrimin fırsatları da o kadar büyük olur. Ama aynı zamanda, bunalım ne kadar derin olur, ve toplumun ne kadar fazla tabakasını kucaklarsa, devrim içinde kesişen içgüdüsel hareketler o kadar çeşitli olur, ve iki sınıf, yani burjuvazi ile proletarya arasındaki (bütünün kaderi, en sonunda onların mücadelesine bağlıdır) güç ilişkisi de o kadar karmaşık ve değişken olur. Eğer proletarya bu mücadeleyi kazanmak istiyorsa, burjuva toplumun dağılmasına katkıda bulunacak her eğilimi kışkırtmalı ve desteklemelidir, ve herhangi biçimde ezilen bir tabakanın her hareketini —ne kadar içgüdüsel yada kapalı olursa olsun— devrimci genel hareketle bütünleştirmek için elinden geleni yapmalıdır. Ve devrimci bir dönemin yaklaşması, eski toplumdaki tüm hoşnutsuz unsurların proletaryayla birleşmeye, yada en azından onunla bağlantı kurmağa çalışmasından da belli olur. Ama burada büyük bir tehlike de saklı olabilir. Çünkü eğer proletarya partisi, politikasının sınıfsal açıdan doğru yönde olmasını güvence altına alacak biçimde örgütlenmemişse, bir devrim durumunda sürekli çoğalan bu müttefikler, destek yerine karışıklığa yolaçabilirler Çünkü toplumun diğer ezilen kesimleri (köylüler, küçük burjuvalar, aydınlar) doğal olarak, aynı hedefler için proletarya gibi çaba harcamazlar. Proletarya —ne istediğini ve sınıfsal olarak ne istemesi gerektiğini bilirse— hem kendini, hem de diğer tabakaları toplumsal yoksunluktan kurtarabilir Ama eğer proleter sınıf bilincinin militan temsilcisi olan parti, sınıfın seçmesi gereken yollar konusunda kararsızsa, ve eğer partinin proleter karakteri kurumsal açıdan olsun korunmazsa, o zaman bu tabakalar proletarya partisi içine akarlar ve partiyi yolundan saptırırlar; ve proletarya partisi açık sınıf bilinciyle örgütlendiğinde, devrime yararlı olan bu ittifaklar, devrim için en büyük tehlike olabilir.

Lenin'in örgüt düşüncesi, bunun sonucunda zorunlu kutuplar halinde ortaya çıkmaktadır: proleter sınıf bilincinin temeli üzerinde parti üyelerinin en katı ölçülere göre seçilmesi; ve kapitalist toplum içindeki tüm ezilen ve sömürülenlerle mutlak dayanışma ve destekleme. Hasılı Lenin, amaçlı yalnızlık ile evrenselliği, devrimin en katı proleter anlamda yönetilmesi ile devrimin genel ulusal (ve enternasyonal) karakterini diyalektik biçimde birleştirdi. Menşevik örgütlenme bu iki kutubu zayıflatır, birbirine karıştırır bunları uzlaşmalara indirger ve bizzat parti içinde birleştirir. Menşevikler kendilerini sömürülen geniş tabakalardan koparırlar (örneğin köylülerden), ama parti içinde de en farklı türden çıkar gruplarını birleştirirler (bu çıkarlar onların düşünce ve davranış birliğini engeller). Böyle bir partinin kendisi ise, birbirine dolaşmış biçimde güreşen sınıfların hareketli kavgasında — çünkü her devrim durumu, tüm toplumun derinden sarsıldığı keşmekeş haliyle ortaya çıkar— zaferi belirleyen cephenin, proletaryanın burjuvazi karşısındaki cephesinin, zorunlu bir açıklık içinde kurulmasına yardımcı olacak, ve diğer ezilenlerden oluşan ikircikli grupları proletaryanın çevresinde toplayacak yerde, çeşitli çıkar gruplarından oluşan bulanık bir alaşıma dönüşür. Böyle bir parti, fiilen eyleme ancak iç uzlaşmayla geçebilir, daha bilinçli yada daha içgüdüsel davranan grupların kuyruğuna takılır, yada olayları kaderci biçimde izlemek zorunda kalır.

Bundan dolayı, Lenin'in örgüt anlayışı mekanik kadercilikten ikili bir kopuş anlamına gelir: bu örgüt anlayışı, hem proletaryanın sınıf bilincinin onun sınıfsal konumunun mekanik bir ürünü olarak kavranmasından, hem de bizzat devrimin kendisinde, yalnızca kaderci biçimde harekete geçen ekonomik güçlerin mekanik işleyişinin —nesnel devrim koşulları yeterli olgunluğa eriştiğinde, bu mekanik işleyiş proletaryayı her nasılsa otomatik olarak zafere götürecektir— görülmesinden kurtulmak demektir. Bundan dolayı, proletarya birleşmiş olarak ve bilinçle nihai kavgaya girene dek beklenseydi, o zaman asla bir devrim durumu sözkonusu olmazdı. Bir kez, kendi sınıfının kurtuluş kavgasını hareketsizce seyreden, hatta düşman kampa geçen proleter tabakalar —ve kapitalizm ne kadar gelişirse, bunlar o kadar çoğalır— her zaman olacaktır. Öte yandan, bizzat proletaryanın davranışları, kararlılığı ve sınıf bilincinin yüksekliği, asla ekonomik durumdan kaynaklanan kaderci bir zorunluk değildir.

Elbette, dünyanın en büyük ve en iyi partisi bile bir devrim «yapamaz». Ama, proletaryanın bir duruma tepkime biçimi, büyük çapta ,partinin kendi sınıf hedeflerine verebildiği açıklığa ve enerjiye bağlıdır. Bunun için, devrimin güncellik kazandığı dönemde, devrimin «yapılıp yapılamıyacağına» ilişkin eski sorun, bütünüyle yeni bir anlam kazanır. Ve bu anlam değişimiyle birlikte, parti ile sınıfın ilişkisi, örgütlenme sorununun parti ve tüm proletarya için taşıdığı anlam da değişir Sorunun devrim «yapmaya» ilişkin eski konuşu, tarihin akışındaki zorunluk ile sözkonusu partinin faaliyeti arasında diyalektik olmayan, katı bir ayrım yapılmasına dayanmaktaydı. «Devrim yapmanın» devrimi yoktan varetmek anlamına geldiği bir düzeyde, bu koyuş elbette bütünüyle reddedilmelidir. Ama partinin devrim dönemindeki faaliyeti temelden farklı birşey demektir Çünkü dönemin temel karakteri devrimci ise, şiddetli bir devrim durumu her an patlak verebilir. Bu devrim durumunun meydana gelme zamanı ve koşulları önceden tam olarak güçlükle tespit olunabilir. Ama gerek devrim durumunun meydana gelmesine yolaçan eğilimlerin ve gerekse devrim durumunda gösterilecek doğru davranışların ana çizgilerinin tespit olunabilirliği daha fazladır. Partinin faaliyeti bu tarih anlayışına dayanır, Parti devrimi hazırlamalıdır. Yani, bir yandan davranışlarıyla, bu devrimci eğilimlerin olgunlaşmasını hızlandırarak (proletaryanın ve diğer ezilen tabakaların davranışları üzerindeki etkisiyle) onları etkilemeğe çalışmalıdır. Öte yandan ise, şiddetli devrim durumlarında, proletarya zorunlu olan davranışlara ideolojik taktik, maddi ve örgütsel olarak hazırlanmalıdır.

Böylece partinin örgütsel iç sorunları da yeni bir perspektif kazanır. Gerek devrimci eylemin önkoşulunu örgütün oluşturduğu yolundaki eski anlayışın —Kautsky tarafından temsil olunmaktadır—, gerekse Rosa Luxemburg'un partinin, devrimci kitle hareketinin bir ürünü olduğu yolundaki düşüncesinin diyalektik de

ğil, tek yanlı olduğu görülür. Partinin devrimi hazırlama görevi, partiyi, aynı zamanda ve aynı yoğunlukta devrimci kitle hareketlerinin yaratıcısı ve ürünü yapar, partiyi bu hareketler - önkarsulu ve meyvesi haline getirir. Çünkü partinin bilinçli faaliyeti, ekonomik gelişmenin nesnel zorunluğunun açık olarak kavranmasına dayanır; partinin katı örgütsel kapalılığı, kitlelerin içgüdüsel eylemleri ve acılarıyla sürekli ve verimli bir karşılıklı etkime içindedir. Rosa Luxemburg, bu karşılıklı etkimeye bazen çok yaklaşır. Ama bu karşılıklı etkimedeki bilinçli ve aktif unsuru görmez. Bunun için o, Lenin'deki parti anlayışının püf noktasını, partinin hazırlama görevini anlayamamıştır; bu nedenle, bu görevden doğan örgütsel ilkelerin hepsini en ters biçimde yanlış anlamak zorunda kalmıştır.

Devrim durumunun kendisi, elbette parti faaliyetinin ürünü olamaz. Nesnel ekonomik güçlerin gelişmesinin hangi yönü alacağını önceden kestirmek, ve işçi sınıfının oluşan bu duruma uyan davranış biçiminin ne olacağını önceden görmek, partinin görevidir. Parti, proleter yığınları, bu öngörüye uygun biçimde, gelmekte olana —ve bununla ilgili çıkarları konusunda— kafaca, maddî ve örgütsel açıdan mümkün olduğu kadar çok hazırlamalıdır. Bununla birlikte olaylar ve onların sonucunda meydana gelen durumlar, kapitalist üretimin kör ve doğal yasalara göre işleyen iktisadî güçlerinin ürünüdür. Burda da, mekanik-kaderci bir biçimde olmasa bile. Çünkü Rusya'daki tarımsal feodalizmin ekonomik çöküş örneğinde, bizzat bu ekonomik çöküş sürecinin kapitalist gelişmenin nasıl kaçınılmaz bir ürünü olduğunu kolayca görebildik; ama bu çözülmenin sınıfsal boyuttaki sonuçları, bundan doğan yeni sınıfsal tabakalaşmalar, asla tek başına bu sürecin kendisine — tecrit olunmuş biçimde incelenirse— dayanmaz ve bundan dolayı yalnızca bu süreçten kalkınarak görülemez. Bunlar, içinde meydana gelecekleri çevreye tabidirler. Tüm toplumun (parçaları bu süreci oluşturan) kaderi, onların yönünün son belirleyici momentidir. Ama bu bütünlük içinde, gerek kendiliğinden patlak veren, gerekse bilinçli olarak yöneltilen sınıfsal eylemler belirleyici rol oynarlar. Üstelik, bir toplum karıştığı ölçüde, «normal» yapısı doğru olarak işlev görmez hale gelir; sosyo-ekonomik dengesi ne kadar sarsılırsa —yani, devrim durumu ne kadar keskinse— bu eylemler de o kadar belirleyici bir rol oynar. Bundan çıkan sonuç kapitalizm çağında toplumun bütün gelişmesinin, asla basit, düz bir çizgi izlemediğidir. Belirli bir eğilimin işlerlik kazanabileceği durumlar, daha çok, toplumsal bütün içindeki bu güçlerin birlikte etkimesinden meydana gelir—, tabii, eğer durum doğru olarak kavranmış ve uygun olarak değerlendirilmişse. Ama bu fırsat kaçırılırsa ve bundan gerekli sonuçlar çıkarılmazsa, ekonomik güçlerin görünürde zorunlu olarak bu duruma yönelen gelişmesi, asla daha önceki çizginin izlenmesini gerektirmez, tersine çok kez tamamen karşıt bir çizgiye yönelir (Bolşevikler 1917 Kasımı'nda iktidarı ele geçirmeseydi ve tarımsal devrimi tamamlamasaydı, Rusya'nın durumunun ne olacağını düşünün. Karşı devrimci, ama Devrim öncesi çarlığa oranla daha modern, kapitalist bir rejim altında, tarımsal sorunun «Prusya» tarzında çözümü bütünüyle imkânsız olmazdı.)

Proletaryanın örgütü, ancak proletarya partisinin içinde hareket etmek zorunda olduğu tarihi çevre bilinirse, gerçekten kavranabilir. Parti, kapitalizmin çöküş çağının proletaryanın önüne koyduğu, çok büyük, evrensel (Welthistorischer) görevlere dayanır; parti, bu görevleri proletaryanın bilinçli önder tabakasının omuzlarına yükleyen çok büyük, evrensel bir sorumluluğa dayanır. Parti, toplumun bütünlüğünün kavranmasından kalkınarak, tüm proletaryanın çıkarlarını (ve böylece, tüm ezilenlerin çıkarları için, insanlığın geleceği için aracılık yapar) temsil ederken, toplumsal bütünün bağrından yükselen bu görevlerin ifade olunduğu tüm çelişmeleri kendisinde uzlaştırmalıdır. Daha önce de belirttiğimiz gibi parti üyelerinin sınıf bilincinin netliği ve devrim davası karşısında gösterdikleri kayıtsız şartsız fedakârlık esasına göre en titiz biçimde seçilmeleri, kendini acı çeken ve savaşan kitlelerin yaşantısına tamamen adamakla birleştirilmelidir. Ve en iyi devrimcilerden oluşan guruplarda bile bu gereklerin birincisi yanını, karşı kutbu olmadan yerine getirmek için harcanacak tüm çabalar, sekterce bir katılıkla son bulacaktır. (Lenin'in Otzovizmden) (K.A.P.'ye dek «sol»a karşı yönelttiği mücadelenin temeli işte budur.) Çünkü parti üyelerinden istenen taleplerin sertliği, tüm proletarya sınıfını (ve kapitalizm tarafından sömürülen tüm tabakaları) bilinçlendirmek ve onların bilinçsiz davranışlarının, bulanık düşüncelerinin ve karmaşık duygularının temelinde gerçekte ne yattığını açıkca göz önüne sermek için, sadece bir araçtır.

Ama kitleler eylemle öğrenebilir, ve çıkarlarının bilincine yalnız mücadele içinde bulunan ve bundan dolayı **koşulları ve araçları kesintisiz olarak değişen** bir mücadele içinde. Proletaryanın öncü partisi amacına ancak, bu kavga içinde mücadele ederse ve kitlelere yolgösterebilmek için, onların **daima bir adım önünde** olursa erişebilir. Ama **onların kavgasının** sürekli önderi olarak kalabilmek için, dalma ve sadece **bir** adım önde olursa. Bundan dolayı, partinin teorik netliği, ancak, teorinin genel, salt teorinin doğruluğunda kalmıyorsa, tersine teori sürekli somut durumun somut çözümlemesiyle doruğa çıkıyorsa, ve teorik doğruluk daima yalnızca somut durumun anlamını ifade ediyorsa, bir değer taşır. Bunun için parti bir yandan, kitlelerin tüm tereddütlerine karşın, doğru yolda kalmak için kendini geçici olarak tecrit etme riskini göze alarak, teorik netliği ve sağlamlığa sahip olmalıdır. Öte yandan parti, öyle elastik ve öyle bir öğrenme yeteneğinde olmalıdır ki, ne kadar karmaşık da olsa, kitlelerin her görüntüsünden, kitlelerin kendilerinin dahi bilincine varmadıkları devrimci olanakları ortaya çıkarabilmelidir.

Kitlelerin yaşantısına bu tarzda bir uyma, **parti içinde en katı bir disiplin olmadan mümkün değildir.** Eğer parti bir durum karşısında yaptığı yorumu, sürekli değişen duruma anında uydurma yeteneğine sahip değilse, olayların gerisinde kalır, öncülükten artçılığa düşer, kitlelerle bağlantısını yitirir ve başıbozuklaşır. Bundan çıkan sonuç, örgütün, gerekli olduğunda bu uyumu gerçekleştirmek için, daima en büyük katılık ve mansızlıkla işlev görmesi gerektiğidir. Öte yandan bunun anlamı, aynı zamanda, bu esneklik talebinin, bizzat örgüt üzerinde de kesintisiz olarak uygulanması gerektiğidir. Belirli bir durumda, belirli amaçlar için yararlı olan bir örgütlenme biçimi, değişen mücadele koşulları altında adeta bir engel haline gelebilir.

Çünkü tarihin özünde sürekli yeni olanı yaratmak yatmaktadır. Bu yeni şey asla yanılmaz bir teoriyle önceden hesabedilemez: o mücadele içinde, tohum olarak ilk ortaya çıkışından itibaren teşhis edilmeli ve bilinçli olarak kavranmalıdır. Partinin görevi asla, kitlelere herhangi türden soyut, kılı kırk yararak bulunmuş taktikleri kabul ettirmek değildir. Tersine parti, kitlelerin mücadelesinden ve mücadele yöntemlerinden sürekli **ders almalıdır.** Ama öğrenirken, daha sonraki devrimci eylemleri hazırlayarak, aktif olmalıdır. Parti kitlelerin kendi doğru sınıf içgüdülerinden kaynaklanan kendiliğinden bulgularını, devrimci mücadelenin bütünlüğüyle birleştirmeli ve onları bilinçli kılmalıdır; Marx'ın deyişiyle, parti yalnız proletaryanın devrimci deneylerinin sürekliliğini korumak için değil, ama aynı zamanda bunların daha da gelişmesine bilinçli ve faal olarak katkıda bulunmak için, kitlelerin eylemlerini kendilerine açıklamalıdır. Örgüt, bir araç olarak, böyle bir anlayışın ve bundan kaynaklanan davranışların bütünlüğüyle uygunluk içinde bulunmalıdır. Eğer bunu yapmazsa, nesnelerin anlamadığı ve bundan dolayı hakim olamadığı gelişmesini sabote eder. Bunun için, **teori alanındaki her türden dogmacılık ve örgütlenmedeki her donup katılaşma parti için zararlıdır.** Çünkü Lenin'in de belirttiği gibi, «yeni tehlikeler ve kurbanlar getiren her yeni mücadele biçimi, buna kötü hazırlanan bir örgütü kaçınılmaz olarak örgütsüzleştirir». Partinin görevi, örgütsüzleşme tehlikesi vehim bir hal almadan önce, kendini değiştirebilmesi için gerekli olan yolu açık ve bilinçli olarak —herşeyden önce kendisiyle ilgili olarak— izlemek, ve bu değişimle kitlelerin değişiminde ve ilerlemesinde etkili olmaktadır.

Çünkü taktik ve örgüt, ayrılmaz bir bütünün iki yanından

başka birşey değildir. **Gerçek sonuçlara ancak aynı anda iki-siyle birlikte erişilebilir.** Bunun sağlanması için, parti, ilkelerine inatla bağlı kalırken ve kendini bütün günlük yeni gelişmelere açık tutarken, aynı zamanda hem tutarlı hem de esnek olmalıdır. Ne taktik nede örgütsel açıdan, kendi içinde iyi yada kötü olan birşey olabilir. Bir düşünceyi, politik bir kararı doğru yada yanlış kılan, yalnızca onun bütünle, proleter devrimin kaderiyle olan ilişkisidir. Örneğin, bundan dolayı 1905 Rus Devriminden sonra, Lenin, gerek sözde yararsız ve sekter bulunan illegaliteyi terketmek isteyenlere, gerekse kendileri için legal alanda varolan olanakları reddederek kendilerini salt illegaliteye hasredenlere karşı aynı acımasızlıkla mücadele etmiştir.

Lenin asla bir siyasal ütopyacı olmadı, aynı zamanda çevresindeki insan malzemesi hakkında da asla bir hayale kapılmadı. Zafere ulaşan proleter devrimin ilk destansı günlerinde, Lenin «biz» diyordu, «sosyalizmi, kapitalizm koşullarında yetişen, onun tarafından bozulan ve yozlaştırılan, ama yine onun tarafından mücadele içinde çelikleştirilen insanlarla kuracağız.» Lenin'in parti örgütü anlayışının, profesyonel devrimciler için şart koştuğu geniş talepler, kendi içlerinde asla ütopik değildirler. Öte yandan bunlar elbette, normal hayatın, verilmiş olguların, deneye tapınmanın düzeyinde de kalmıyordu. Leninist örgütün kendisi de diyalektik bir nitelik taşıdığına göre, **kendi kendisinin aynı zamanda hem ürünü hem de yaratıcısı olduğu** sürece, yalnız diyalektik tarihsel gelişmenin ürünü değil, aynı zamanda onun bilinçli ileticisidir, İnsanlar kendi partilerini kendileri yaratırlar, yüksek bir bilinç ve fedakârlık düzeyine sahip olmaları gerekir, ancak bununla örgüte katılmak isterler ve katılabilirler; ancak örgüt içinde ve örgüt kanalıyla gerçekten profesyonel devrimci olabilirler. Devrimci sınıfla birleşen bir Jakoben, kararlılığıyla, eyleme geçebilirliği, bilgisi ve coşkusuyla, bu sınıfın eylemlerine biçim ve açıklık verebilir. Ama onun davranışlarının içeriğini ve yönünü belirleyen, daima sınıfın sosyal varlığı ve ondan doğan sınıf bilincidir. Sözkonusu olan, sınıf için yapılan temsili bir davranış değil, bizzat sınıf davranışının zirvesidir. Bu yüzden, proleter devrimi yönetmekle yükümlü olan partl, önderlik görevine hazır olarak doğmamıştır, ama buna hazır **olmasa da, olacaktır.** Ve parti ile sınıf arasındaki verimli karşılıklı etkileşme süreci, partinin üyeleriyle olan iliskisinde tekrarlanır —elbette farklılaşarak. Çünkü Marx'ın Feuerbach üzerine tezlerinde söylediği gibi: «insanların koşulların ve eğitimin ürünü olduğunu, değişik insanların da diğer koşulların ve farklılaşmış eğitimin ürünü olduğunu ileri süren maddeci öğreti, koşulların da insanlar tarafından değiştirildiğini ve bizzat eğiticinin eğitilmesi gerektiğini unutuyor.» Leninist parti anlayışı, Marksizimin mekanik ve kaderci tarzda basitleştirilmesinden kesin kopuştur. Marksizmin gerçek özünün, en köklü eğiliminin pratik gerçekleşmesidir: «Filozoflar dünyayı yalnızca farklı olarak **yorumladılar,** ama sözkonusu olan onu **değiştirmektir.»**

V. SİLAH OLARAK DEVLET

Bir dönemin devrimci özü, en açık biçimde, sınıfların ve partilerin mücadelesinin artık belirli bir devlet düzeni içinde yeralan bir kavga karakterini taşımayıp, tersine onun sınırlarını aşmava başlaması ve onları genişletmesiyle ortaya çıkar. Sınıf mücadelesi, bir yandan devlet iktidarı **için** verilen bir mücadele olarak ortaya çıkarken, öte yandan da, bizzat devleti bu mücadelelere —açıkca— **katılmak** zorunda bırakır. Yalnız devlete **karşı** mücadele edilmekle kalınmaz, bizzat devletin karakteri, bir **sınıf mücadelesi silahı** olarak ve sınıfsal egemenliğin sürmesinde en önemli araçlardan biri olarak açığa çıkar.

Devletin bu karakteri, Marx ve Engels tarafından daima kavranmış, tarihsel gelişmeyle ve proletarya devrimiyle olan bütün ilişkileri içinde incelenmiştir. Marx Engels, bir devlet teorisinin kurumsal esaslarını tarihsel maddeciliğin çerçevesi içinde, yanlış anlaşılmayacak bir biçimde koydular. Oportünizm, Marx ve Engels'ten —mantıklı olarak— en fazla işte bu noktada uzaklaşmıştır. Çünkü bütün diğer konularda, sanki temelde Marksist yöntemin özüne sadık kalınıyormuş gibi, bazı ekonomik «düzeltmeler» yapılabilir (Bernstein çizgisi); yada «ortodoksça» sarılınılan ekonomik teoriye diyalektik ve devrimci olmayan, mekanik-kaderci bir yön verilebilir (Kautsky çizgisi). Ama Marx ve Engels'in, devlet teorisinin temel sorunları olarak baktıkları meselelerin yalın biçimde ortaya konuşu, proleter devrimin güncelliğinin kavranması anlamına da geliyordu. II. Enternasyonal'de egemen olan bütün akımların oportünizmi, en açık biçimde, hiç birinin devlet sorunuyla ciddi olarak ilgilenmemesiyle ortaya çıkmıştı; burada —bu belirleyici noktada— Kautsky ile Bernstein arasında hiçbir fark yoktu. İstisnasız hepsi, burjuva toplumun devletini kolayca kabul etmişti. Ve onu eleştirseler bile, bunu yalnızca devletin ayrı ayrı, proletaryaya zararlı görünümlerine, görünüş biçimlerine saldırarak yaparlar. Devlete yalnız günlük özgül çıkarlar açısından bakılır, ama devletin bir bütün olarak proletarya sınıfı açısından taşıdığı özellik asla araştırılıp değerlendirilemez. Aynı ölçüde, II. Enternasyonal'in devrimci olgunluğa ve açıklığa erişmeyen sol kanadı da, devlet sorununu açıkca koyacak yetenekte olmadığını göstermiştir. Sol kanat zaman zaman devrim sorununa dek geldi, devlete karşı mücadele sorununa yaklaştı, ama (bırakın sorunun güncel tarihsel gerçeklik içindeki somut sonuçlarını pratik olarak göstermeyi) sorunu —salt teorik bir düzeyde bile— somut olarak koyamadı.

Burada da Lenin, Marksçı anlayışın teorik düzeyine, devlet sorunu karşısındaki proleter devrimci tavrın berraklığına erişen tek kişi olmuştur. Ve Lenin'in yaptığı salt bundan ibaret olsaydı bile, bu yine de önemli bir teorik başarı olurdu. Ama Marx'ın devlet teorisinin bu yeniden kuruluşu, Lenin için, ne bu teorinin saf ilkelerinin felsefesi sistemleştirilmesi, nede orijinal öğretinin felsefi olarak yeniden üretilmesiydi; devlet teorisinin somuta doğru ilerletilmesi, —her zaman olduğu gibi— güncel pratik içinde somutlaştırılmasıdır. **Lenin devlet sorununu mücadele eden proletaryanın güncel sorunu olarak kavramış** ve onu böyle sunmuştur. Salt bununla bile Lenin, (şimdilik sadece bu sorunu yalın biçimde koymanın önemine değinecek olursak) sorunun belirlenerek somutlaştırılması yolunda adım atmıştır. Çünkü tarihsel maddeciliğin son derece açık olan devlet teorisinin oportünistçe meskelenmesi için varolan nesnel olasılık, bu teorinin yalnızca genel teori olarak, devletin taşıdığı karakterin tarihsel, ekonomik, felsefi, vb. açıdan aydınlatılması şeklinde kavranmasında yatmaktaydı. Marx ve Engels, proleter devlet düşüncesinin gerçek evrimini zamanlarındaki somut devrimci olaylardan çıkardılar (Komün); ve proleter sınıf mücadelesinin yönetilmesinde, yalnış devlet teorilerini yansıtan hatalara çarpıcı biçimde işaret ettiler (Gotha Programının Eleştirisi). Onların en yakın öğrencileri, o dönemin en iyi önderleri bile, devlet sorunu iie onun günlük işleyişi arasındaki **ilişkiyi** kavramadılar. Bundan dolayı, hergünkü küçük mücadelelerle olan bu ilişki içinde, salt evrensel anlamdaki bir güncelliği görebilmek için Marx ve Engels'in teorik dehasına gerek vardı. Ve proletarya da, bu temel sorunu, kendi günlük mücadelelerinin dolaysızmış gibi görünen sorunlarıyla bir birine organik biçimde bağlayacak yeteneğe pek sahip değildi. Sorun daha çok bir «nihai hedef sorunu»nun vurgusunu taşımaktaydı; kesin sonuç geleceğe bırakılmalıydı.

Teorik açıdan da bu «gelecek», ilk kez Lenin'le günümüze yaklaştı. Ama ancak devlet sorunu güncel bir sorun olarak kavranırsa, proletaryanın kapitalist devlete, artık kendi değişmez doğal çevresi ve bugünkü varlığı için mümkün olan tek toplum düzeni diye bakmaması somut olarak sağlanabilir. Ancak burjuva devlete ilişkin bu tavır proletaryaya devlet karşısında **teorik bağımsızlık** kazandırır ve onun karşısındaki davranışını salt taktik bir sorun haline getirir. Örneğin, gerek ne pahasına olursa olsun legaliteyi sürdürme taktiğinin ve gerekse romantik illegalite taktiğinin ardında, burjuva devlet karşısındaki teorik tutukluğun saklı bulunduğu kolayca görülmektedir. Burjuva devlete, burjuvazinin sınıf mücadelesi aracı olarak, gerçek bir iktidar unsuru ama **yalnızca** böyle bir unsur olarak hesaba katılması gereken bir araç olarak

bakılmaz; salt bir amaca uygunluk sorununa indirgenerek gözönüne alınır.

Ama Lenin'in devleti sınıf mücadelesi silahı olarak çözümlemesi, sorunu daha da somutlaştırır. Yani burjuva devletin yalnızca tarihsel doğru kavranışından doğan dolaysız pratik (taktik, ideolojik, vb.) sonuçların ortaya konmasıyla kalınmaz, aynı zamanda proleter devletin kaba öncülleri de somut olarak görülür ve proletaryanın diğer mücadele araçlarıyla birbirine organik olarak bağlanır. İşçi hareketindeki geleneksel işbölümünün (parti, sendika, kooperatif) bugün proletaryanın devrimci mücadelesi için yetersiz olduğu artık görülmüştür. Bütün proletaryayı ve bunun yanısıra kapitalist toplumdaki tüm sömürülenleri (köylüler, askerler) kendi büyük kitlesi içinde kucaklayabilecek ve mücadeleye sürebilecek organların oluşmasının zorunlu olduğu da ortaya çıkmıştır. Bu organlar, yani sovyetler, —daha burjuva toplumun içinde— sınıf olarak örgütlenen proletaryanın organları olma özelliğini taşırlar. Böylece devrim gündeme girer. Çünkü Marx'ın da belirttiği gibi: «sınıf olarak devrimci unsurların örgütlenmesi, kesinlikle eski toplumun bağrında gelişebilecek olan tüm üretim güçlerinin tam olarak varoluşunu şart koşar.»

Bütün sınıfı kucaklayan bir örgüt, —istesin yada istemesin— burjuvazinin sınıf aygıtına karşı mücadeleyi üstlenmek zorundadır. Burada yapılacak başka bir seçim yoktur: ya proleter sovyetleri burjuva devlet aygıtını dağıtır, yada burjuva devlet, sovyetleri bir sözde-varlık haline getirerek yozlaştırmayı ve böylece onları yoketmeyi başarır. Öyle bir durum olursa ki, ya burjuvazi devrimci kitle hareketinin karşı-devrimci bastırımını gerçekleştirir, ve «normal düzen» koşullarını yeniden sağlar, yada proletaryanın savaş örgütleri olan sovyetlerden, yine sınıfsal bir savaş örgütü olan proletaryanın devlet aygıtı oluşur. Daha 1905'te, ilk ve en gelişmemiş biçimiyle dahi, işçi sovyetleri, **bir karşı-hükümet olma** karakteri göstermişlerdir. Diğer sınıf mücadelesi organları, taktik açıdan burjuvazinin tartışılmaz egemenlik dönemine bile uyabilirken, yani bu koşullar altında da devrimci tarzda işleyebilirken, işçi sovyetlerinin özelliği, burjuvazinin devlet iktidarı karşısında onunla rekabet eden bir ikinci hükümet durumunda olmasıdır. Bunun için Martov, sovyetleri mücadele organı olarak kabul ederken, onların devlet aygıtı olma açısından elverişliliğini reddeder; böylece devrimin kendisini, proletaryanın iktidarı gerçekten ele geçirmesi durumunu teoriden çıkarır. Öte yandan bazı asır-sol teorisyenler, sovyetleri sürekli bir sınıf örgütü olarak görürlerken ve böylece parti ve sendikanın yerine sovyetleri geçirmek isterken, devrimci ve devrimci olmayan durum arasındaki farkı kavramadıklarını ve işçi sovyetlerinin temel fonksiyonu konusunda kafalarının aydınlık olmadığını ortaya koyuyorlar. Bunlar,işçi sovyetlerinin burjuva toplumun ötesinde işaret ettiği somut olanakların sadece kavranmasının bile, bir proleter devrim perspektifi sunduğunu, bundan dolayı işçi sovyetinin proletarya arasında kesintisiz propagandasının yapılması, proletaryanın sürekli olarak bu göreve hazırlanması gerektiğini, sovyetlerin gerçek varoluşunun —eğer bir acıklı güldürü olmayacaksa— ilk andan itibaren devlet iktidarı için verilen en ciddi kavga, iç savaş demek olduğunu bilmediklerini gösteriyorlar.

Devlet aygıtı olarak işçi sovyeti: **proletaryanın sınıf mücadelesinde silah olarak devlet işte budur.** Diyalektik olmayan ve bundan dolayı tarihsel ve devrimci olmayan oportünist anlayış, proletaryanın burjuvazinin sınıfsal egemenliğine karşı mücadele etmesi ve sınıfsız bir toplum yaratmağa çalışması olgusundan, burjuvazinin sınıf egemenliğine karşı çıkan bir savaşçı olarak proletaryanın, her türlü sınıf egemenliğine karşı savaşması gerektiği; bundan dolayı kendi egemenlik biçiminin hiçbir koşul altında bir sınıfsal egemenlik organı, bir sınıfsal baskı organı olamayacağı sonucunu çıkarmıştır. Bu temel görüş, soyut olarak alındığında bir ütopyadır; çünkü böyle bir proletarya egemenliği asla başlayamaz. Ama somut olarak ele alınır ve günümüze uygulanırsa, bunun **burjuvaziye verilen ideolojik bir kapitülasyon olduğu** ortaya çıkar Burjuvazinin en gelişkin egemenlik biçimi, demokrasi, bu anlayış açısından, en azından bir proleter demokrasinin önbiçimi olarak, azami olarak da demokrasinin kendisi olarak görülür; bu demokraside yalnızca —barışçıl ajitasyonla— nüfusun büyük çoğunluğunun sosyal demokrasinin «ülkelerine» kazanılması sağlanır. Burjuva demokrasisinden proleter demokrasisine geçişin de devrimci yoldan olması zorunlu değildir; belirli koşullar altında demokrasinin sosyal gericiliğe karşı savunulması gereklidir. (Sosyal demokrasinin hiçbir yerde faşist gericiliğe karşı ciddi bir direniş koyamayışı ve demokrasiyi devrimci biçimde savunmayışı, proleter devrimle burjuva devrim arasında yapılan mekanik ayrımın ne kadar yalnış ve karşı-devrimci olduğunu göstermiştir.)

Bu anlayışın sonucunda, devrim yalnızca tarihsel gelişmeden uzaklaştırılmakla ve beceriksizce yada güzel düzenlenmiş türlü çeşitli kelime oyunlarıyla, sosyalizme doğru bir «evrilme» olarak sunulmakla kalınmaz, **proletarya açısından demokrasinin burjuva sınıf karakterinin de karanlıkta bırakılması gerekir.** Bu aldatmacanın çıkış noktası, **diyalektik dışı algılanan «çoğunluk» kavramında yatmaktadır.** İşçi sınıfı yönetimi özünde nüfusun ezici çoğunluğunun çıkarlarını temsil ettiği için, birçok işçide, her yurttaşın sesinin aynı ölçüde geçerli olduğu saf, biçimsel demokrasi, sanki bütünün çıkarlarını ifade ve temsil etmek açısından en uygun araçmış gibi bir hayal çok kolayca uyanabilir. Ama burada şu basit —basit!— ayrıntı ihmal olunmaktadır: bir devlet bütünü içinde, insanlar, yalnızca soyut bireyler, soyut yurttaşlar yada tecrit atomlar değildirler, tersine istisnasız hepsi, sosyal üretim içinde özel bir yer işgal eden, sosyal varlıkları (ve onun aracılığıyla, düşünceleri) bu konum tarafından belirlenen somut insanlardır. Burjuva toplumun saf demokrasisi bu bağlantıyı koparır: yalın, soyut bireyi doğrudan doğruya —bu bağlam içinde yine soyut olarak görünen devlet bütününe bağlar. Saf demokrasinin salt bu biçimsel temel karakteriyle, **burjuva toplumu politik açıdan unufak edilir.** Bu burjuvazinin yalnızca yararına değildir, aynı zamanda, onun sınıf egemenliğinin belirleyici koşuludur.

Çünkü son tahlilde ne kadar zora dayanırsa dayansın, elbette, hiçbir sınıfsal egemenlik biçimi varlığını salt zora dayanarak sürdüremez. Bir zamanlar Taleyrand'ın söylediği gibi, «çok şeye süngüyle başlamak mümkün, yalnız süngünün üstüne oturmak mümkün değil.» **Bundan dolayı her azınlık yönetimi, sosyal olarak, hem egemen sınıfı yoğunlaştıracak, birleşik ve kaynaşmış davranışlara elverişli kılacak, hem de ezilen sınıfları bölecek ve örgütsüzleştirecek bir biçimde örgütlenir.** Modern burjuvazinin azınlık yönetimi söz konusu olduğunda, nüfusun büyük çoğunluğunun sınıf mücadelesinde sonsözü söyleyen iki sınıftan, yani proletarya yada burjuvaziden olmadığını; hasılı saf demokrasinin üstlendiği toplumsal sınıfsal işlevin, bu ara sınıfların burjuvazi tarafından yönetilmesini sağlamak olduğunu sürekli gözönünde bulundurmak gerek. (Proletaryanın ideolojik örgütsüzleşmesinin de bu sürecin bir parçası olduğu kendiliğinden anlaşılmaktadır. Bir ülkede demokrasi ne kadar eskiyse ve ne kadar saf biçimde gelişmişse, bu ideolojik örgütsüzleşme de o ölçüde büyük olur; bu, en açık biçimde İngiltere ve Amerika'da görülebilir.) Bununla birlikte böyle bir politik demokrasi, bu amaç için yalnız başına asla yeterli değildir. Öte yandan, siyasal demokrasi, toplumsal bir sistemin yalnızca bir doruk noktasıdır, ve bu sistemin diğer unsurları ise şunlardır: ekonomiyle politika arasında yapılan ideolojik ayrım, küçük burjuvazinin büyük bir kesimini maddi ve ahlak açıdan devletin devamıyla ilgili kılan bürokratik bir devlet aygıtının yaratılması, burjuva parti sistemi, basın, okul, din, vb. Bunların hepsinin —azçok bilinçli bir işbölümüyle— izlediği amaç ise nüfusun ezilen sınıfları arasında, onların kendi sınıf çıkarlarına denk düşen bağımsız bir ideolojinin oluşmasını engellemek; bu sınıfın tek tek üyelerini, birey olarak, salt «yurttaş» olarak, tüm sınıfların üzerinde hüküm süren soyut bir devletle ilişki içine sokmak; **bunları sınıf olarak örgütsüzleştirmek** ve onları burjuvazi tarafından kolayca yönlendirebilecek atomlar halinde unufak etmek.

Sovyetlerin (işçi ve köylü ve asker sovyetleri) proletaryanın

devlet gücü olduğunun kabul edilmesi; devrimin yönetici sınıfı olarak **proletaryanın, bir örgütsüzleştirme sürecine karşı eylem koymağa** çalışması demektir. Proletarya herşeyden önce kendini sınıf olarak kurmalıdır. Ama bunun yanısıra, burjuvazinin egemenliğine karşı içgüdüsel olarak ayaklanan, ara tabakaların aktif unsurlarını eylem için örgütlemelidir. Öte yandan ise, burjuvazinin bu sınıfların diğer kesimleri üzerindeki etkisini maddi ve ideolojik olarak kırmalıdır. Daha akıllı oportünistler, Otto Bauer örneğinde olduğu gibi, proletarya diktatörlüğünün, sovyetler diktatörlüğünün taşıdığı toplumsal anlamın şurada yattığını kavramışlardır: **bu sınıflara, özellikle köylülere ideolojik önderlik yapma olanağı burjuvazinin elinde proletaryaya teslim etmek.** Burjuvazinin ezilmesi, devlet aygıtının parçalanması, burjuva basının yokedilmesi proletarya devrimi için hayati bir zorunluluktur, çünkü burjuvazi devlet iktidarı için verilen mücadeledeki ilk yenilgilerinden sonra, ekonomik ve politik yönetici rolünü yeniden kazanmak için çaba harcamaktan asla vazgeçmez; hatta devam eden sınıf mücadelesinin değişen koşulları altında bile, burjuvazi, daha uzun bir süre güçlü sınıf konumunu sürdürür.

Proletarya, devlet olarak sovyet sisteminin yardımıyla, devlet gücünü ele geçirmek için daha önce kapitalist iktidara karşı başlattığı kavgaya devam eder. Proletarya burjuvaziyi ekonomik olarak yoketmek, politik olarak tecrit etmek, ideolojik olarak da çökertmek zorundadır. Ama proletarya, aynı zamanda, burjuvazinin önderliğinden koparıp aldığı bütün diğer toplumsal tabakaları özgürlüğe kavuşturacak bir rehber olmalıdır. Yani, proletaryanın **nesnel olarak diğer ezilen tabakaların çıkarları için savaşması** yeterli değildir. Proleter devlet biçimi, bu tabakaların durgunluğunu ve parçalanmışlığını onları **eğiterek aşmağa; onları eylem için ve devlet yaşantısına bağımsızca katılmak için yetiştirmeğe** de hizmet etmelidir. Sovyet sisteminin en önemli işlevlerinden biri de, sosyal hayatın kapitalizm tarafından bölünen momentlerini birbirine bağlamasıdır. Bu bölünme ezilen sınıfların yalnızca bilincinde yeraldığında, onlara bu momentlerin birbirine bağlılığı konusunda bilinç verilmelidir. Örneğin sovyet sistemi, ekonomiyle politik arasında ayrılmaz sürekli bir birlik kurmuştur. Bu şekilde insanların dolaysız varlığını, onların günlük doğrudan çıkarlarını toplumsal bütünün temel sorunlarıyla birleştirmiştir. Ama aynı zamanda, burjuvazinin sınıfsal çıkarlarının bir «işbölümü» yarattığı yerlerde, nesnel gerçeklik içinde de birlik sağlanmıştır. Herşeyden önce iktidar aygıtı (ordu, polis, yürütme ve yargı gücü, vb.) ile «halk» arasında birlik sağlanmıştır. Devlet gücü olarak, silahlı işçi ve köylüler, aynı anda hem sovyetlerin verdiği mücadelenin ürünü, hem de onların varlığının önkoşuludurlar. Sovyet sistemi, her alandaki insan faaliyetini devlete, ekonomiye, kültüre vb. ilişkin genel sorunlarla birbirine bağlamak için uğraşırken, bütün bu sorunların yönlendirilmesinin, toplumun bütünsel yaşantısından tecrit olmuş, kapalı bir bürokratik tabakanın imtiyazı olmasına karşı mücadele eder. Sovyet sistemi, yani proletarya devleti, bu şekilde toplumsal yaşantının bütün momentleri arasındaki bu gerçek bağlam üzerinde topluma bilinç verirken (ve daha sonraki evrede, bugün nesnel olarak ayrı olan şeyleri de nesnel olarak birleştirirken —örneğin kent ve kırları, kafa ve kol emeğini, vb.) proletaryanın sınıf olarak örgütlenmesinde belirleyici bir etken olur. Kapitalist toplumda işçi sınıfı içinde yalnız bir olasılık olarak varolan şey, ilkkez burada gerçek bir varlık kazanır; **proletaryanın gerçek üretici enerjisi, ancak devlet gücü elegeçirildikten sonra uyanabilir.** Ama proletarya için geçerli olan şey, burjuva toplumun diğer ezilen tabakaları için de geçerlidir, ancak bu yeni devlet düzenin de yönetilen olarak. Onlar da yalnız bu bağlam içinde gelişebilirler. Öte yandan bunların kapitalizm altında yönlendirilen bir konumda oluşlarının temelinde kendi ekonomik ve sosyal yıkımlarının, sömürülme ve ezilmelerinin bilincine varamayışları yatmaktadır. Buna karşılık, şimdi ise —proletaryanın yönetimi altında— yalnız kendi çıkarlarına göre yaşayabilmekle kalmazlar, aynı zamanda o ana dek saklı yada bağımlı olarak kalan enerjilerini geliştirme olanağını da elde ederler. Yönlendirilmeleri yalnızca, bu gelişmenin boyutlarının ve yönünün devrimin öncü sınıf olarak proletarya tarafından belirlenmesinde ortaya çıkar.

Bundan dolayı, proleter olmayan ara tabakalara proletarya devletinde önderlik edilmesiyle, bunların burjuva toplumunda yönetilmeleri arasında çok büyük bir farklılık vardır. Bunun yanısıra hiç de önemsiz olmayan biçimsel bir diğer fark daha bulunmaktadır: **proletarya devleti tarihte, bir sınıf devleti, bir baskı aygıtı ve bir sınıf mücadelesi aracı olduğunu saklamayan, bunu son derece açık biçimde kabul eden ilk sınıf devletidir.** Bu sonsuz açıklık ve iki yüzlülüğün zerresinin olmayışı, proletarya ile toplumun diğer tabakaları arasında gerçek bir anlayışı ilkkez mümkün kılar. Ama bunun da ötesinde, bu, proletarya için son derece önemli bir kendini-eğitme aracıdır. Çünkü nihai devrimci kavga aşamasının artık gelmiş olduğu ve devlet iktidarı için, toplumun önderliği için verilen mücadelenin artık başlamış olduğu bilincinin proletaryada uyanması sınırsız bir önem taşıdığı gibi, bu gerçeğin diyalektik olmayan biçimde dondurulmasına izin vermek de o ölçüde tehlikelidir. Proletarya kendini pasifist sınıf mücadelesi ideolojisinden kurtarırken, ve zorun taşıdığı tarihsel anlamı ve kaçınılmazlığını kavrarken, proletarya egemenliğinin tüm sorunlarını her türlü koşul altında **zor kullanarak** çözebileceği kanısına kaptırırsa, bu da aynı ölçüde tehlikeli olacaktır. Ama daha da tehlikeli olanı, devlet gücünün ele geçirilmesiyle sınıf mücadelesinin sona ereceği yada en azından durgunluk içine gireceği hayalinin proletarya arasında yayılmasıdır. Proletarya, devlet gücünün ele geçirilmesinin bu mücadele içinde sadece bir aşama olduğunu kavramalıdır. Devlet gücünün zapdedilmesinden sonra mücadele daha da şiddetlenir ve güçler dengesinin hemen, kesin olarak proletarya lehine döneceği asla ileri sürülmez.. Lenin, Sovyet cumhuriyetinin başlangıcında da, ekonomik olarak mülksüzleştirilmesinden sonra da, siyasal olarak ezilirken de, burjuvazinin hala güçlü sınıf konumunda kaldığını usanmaksızın tekrarlamıştır. Ama güçler dengesi proletarya kendi sınıf mücadelesi için **yeni ve güçlü bir silahı, devleti ele geçirdiği** ölçüde değişir. Elbette, bu silahın değerli ve burjuvaziyi sarsma, tecrit ve yoketme ve toplumdaki diğer tabakaları işçi-köylü devletiyle işbirliği yapmaları için kazanma ve eğitme yeteneği, ve proletaryanın kendisini gerçekten bir öncü sınıf olarak örgütleme becerisi, asla devlet gücünün salt ele geçirilmesiyle otomatik olarak doğmaz; öte yandan bir mücadele aracı olarak devlet, devlet gücünün ele geçirildiği olgusundan dolayı zorunlu olarak gelişmez, Devletin proletarya açısından bir silah olarak taşıdığı değer, proletaryanın onunla **neler yapabileceğine** bağlıdır.

Devrimin güncelliği kendini, devlet sorununun proletarya için taşıdığı güncelliği ifade eder. Böylece sosyalizm sorununun kendisi de birden, salt nihai bir hedefin uzaklığından, proletarya önündeki dolaysız bir güncel sorunun yakınlığına gelir. Ama sosyalizmin gerçekleşmesinin bu elle tutulur yakınlığı da, diyalektik bir bağıntıdır, ve sosyalizmin bu yakınlığı, onun —mekanik, ütopik bir biçimde— salt iktidarın ele geçirilmesiyle (kapitalistlerin mülsüzleştirilmesi, sosyalizasyon, vb.) gerçekleştirileceği şeklinde yorumlanırsa, bu, proletarya için çok zararlı olabilir. Marx, kapitalizmden sosyalizme, geçişi son derece keskin bir kavrayışla çözümlemiş ve çeşitli burjuva yapı biçimlerinin ancak uzun erimli bir gelişmenin seyri içinde yavaş yavaş yıkılabileceğine işaret etmiştir. Lenin de bu konuda, ütopizmle mümkün olduğu kadar keskin bir ayrım çizgisi çekmiştir. «Sanırım» diyor Lenin, «'sosyalist sovyet cumhuriyeti' deyiminin, yalnızca sovyet iktidarının sosyalizmi gerçekleştirme kararlığını yansıttığını,ve bunun asla mevcut ekonomik ilişkilerin sosyalist ilişkiler olarak kabul edilmesi anlamına gelmediğini hiçbir komünist inkâr etmemektedir.» Bundan dolayı, devrimin güncelliği şüphesiz sosyalizmin işçi hareketi için güncel bir sorun olması demektir. Ama yalnızca işçi günbegün mücadele edilmelidir; ve bu günlük mücadelede alınan somut önlemlerin bazıları, sosyalizmin gerçekleşmesi için şimdiden atılan somut adımlar anlamına gelir.

Oportünizm tam bu noktada, sovyetlerle sosyalizmin ilişkisi

üzerine yaptığı eleştirilerle, kesin olarak burjuvazinin kampına geçtiğini ve proletaryanın sınıf düşmanı olduğunu açığa vurmaktadır. Çünkü bir yandan, biran için dehşete düşen, yada örgütleşen burjuvazinin proletaryaya —geri almak üzere— verdiği sözde ödünleri, sosyalizm yolunda atılan gerçek adımlar sayarlar. (Almanya ve Avusturya'da1918-1919 yıllarında kurulan ve çoktan değiştirilmiş bulunan «sosyalizasyon komisyonlarını» hatırlayın.) Öte yandan ise, sovyet cumhuriyeti sosyalizmi hemen gerçekten hayata geçiremediği için, proleter biçimler ve proletarya yönetimi altında yalnızca bir burjuva devrimi gerçekleştirildiği için, onu küçümserler («Köylü cumhuriyeti olarak Rusya», «kapitalizmin yeniden uygulanmağa başlaması», vb.) Her iki durumda da, her nüansttan oportünizm için, gerçekten mücadele edilmesi gereken asıl düşmanın, özellikle proleter devrimin kendisi olduğu anlaşılmaktadır. Bu da oportünizmin emperyalist savaş karşısındaki tavrının tutarlı biçimde sürdürülmesinden başka birşey değildir. Aynı şekilde, Lenin, sovyet cumhuriyetinde oportünistlere pratik de işçi sınıfının düşmanı olarak davranırken, yalnızca, savaş öncesinde ve savaş sırasında opotünizme yönelttiği eleştiriyi tutarlı biçimde geliştirmekteydi. Opotünizm de burjuvazinin bir parçasıdır— entelektüel ve maddî aygıtının tahrip olunması, sosyal yapısının diktatörlükle örgütleştirilmesi gereken (böylece etkisi, —nesnel sınıf konumlarına uygun olarak— bocalayan ta kalara erişemez) burjuvazinin bir parçasıdır. Bu mücadelenin, olmasının nedeni, işte sosyalizmin bu güncelliğidir.

Sosyalizmin kurulması ve burjuvazinin ezilmesi için verilen mücadelede, proletaryenın silahı olarak devlet, aynı zamanda, proletaryanın diktatörlük altında, yoğunluğunu azaltmadan sürdürmek zorunda olduğu sınıf mücadelesi karşısında beliren oportünist tehlikenin defedilmesinde de kullandığı bir silahtır.

Türkçesi : Mehmet R. ZARALI

ELEŞTİREL GERÇEKÇİLİK VE TOPLUMCU GERÇEKÇİLİK

Eleştirel gerçekçilikle ilgili çözümlememiz, eleştirel gerçekçiliği burjuva yenilikçiliğiyle karşılaştırmakla yetinip eleştirel ve toplumcu gerçekçilik arasındaki ilişkiyi ele almadıkça, ister istemez eksik kalacaktır. Kuşkusuz, bu incelemede, toplumcu gerçekçiliğin bütün sorunlarını ele almamız mümkün değildir. Bu yüzden, özellikle bu iki gerçekçilik türü üzerinde duracağım ve toplumcu gerçekçiliğin, sadece günümüzdeki eleştirel gerçekçiliğiyle ilgili yanlarına değineceğim.

I

perspektif sorunu

Eleştirel gerçekçilikle ilgili çözümlememiz, eleştirel gerçekçiliği burjuva yenilikçiliğiyla karşılaştırmakla yetinip eleştirel ve toplumcu gerçekçilik arasındaki ilişkiyi ele almadıkça, ister istemez eksik kalecaktır. Kuşkusuz, bu incelemede, toplumcu gerçekçiliğin bütün sorunlarını ele almamız mümkün değildir. Bu yüzden, özellikle bu iki gerçekçilik türü üzerinde duracağım ve toplumcu gerçekçiliğin, sadece günümüzdeki eleştirel gerçekçiliğiyle ilgili yanlarına değineceğim.

İlkin, burjuva çerçekçililiği ile yenilikçi akımı sözkonusu ederken yaptığımız gibi, eleştirel ve toplumcu gerçekçilikte perspektif sorununu ele alalım. Toplumcu gerçekçiliğin perspektifi, elbette ki, toplumculuğu kurma mücedelesidir. Bu perpektifin biçimi ve özü toplumsal gelişme düzeyine ve konuya göre değişecektir. Önemli olan, nokta, eleştirel çerçekçilikte olduğu gibi sadece toplumculuğu benimsemekle yetinilmemesidir. Toplumculuk eleştirel gerçekçilik çerçevesi içinde de benimsenebilir. Fakat toplumculuğun açıkça onaylanması eleştirel gerçekçi edebiyat alanındaki başlıca örneklerin onaylanması eleştirel gerçekçi edebiyat alanındaki başlıca örneklerin bir özelliği değildir (olumsuz bir tutum için, toplumculuğun perspektifini hemen suçlamayıp ona seygılı davranmanın yeterli olduğunu daha önce belirtmiştim), Üstelik, böyle bir benimseme bir bakıma soyut kalacaktır, çünkü eleştirel gerçekçi bir yazarın toplumculuğu betimlemeye kalktığı durumlarda bile, bu betimleme ister istemez dışarıdan yapılmış bir betimleme blacaktır.

Demek ki, aradaki önemli ayrım budur. Toplumcu gerçekçilik eleştirel gerçekçilikten yalnız somut bir toplumcu perspektife dayanmasıyla değil, aynı zamanda bu perspektifi toplumculuğu kurma yolunda çalışan güçleri içerden betimlemesiyle de ayrılır. Toplumcu gerçekçilikte toplumcu düzen, toplumculuğu yakınlık duyan birtakım eleştirel gerçekçi yazarların yaptığı gibi kapitalist düzenin bir karşıtı ya da bu düzenin çelişkilerine karşı bir sığınak olarak değil, bağımsız bir varlık olarak görülür. Daha da önemlisi, toplumculuğu kurmaya çalışan toplumsal güçlerin ele alınışıdır; bilimsel toplumculuk, utopyacı toplumculuktan nasıl bu güçleri bilimsel bir şekilde ortaya çıkarma amacını gütmekle ayrılırsa, toplumcu gerçekçiliğin belirgin özelliği de yeni bir toplum düzenini kurmak için gerekli olan insan niteliklerini bulup çıkarma amacını gütmesidir. Eski düzene, yani kapitalist düzene karşı başkaldırış —eleştirel gerçekçilikle toplumcu perspektifin birbirine yaklaştığı nokta— bu çok daha köklü yönelim içinde ikinci derecede bir önlem taşır. Perspektif, gördüğümüz gibi edebiyatta belirleyici bir rol oynadığına göre, bu ayrımlar toplumcu gerçekçiliğin üslûbu bakımından hiç de önemsiz değildirler.

Öne sürdüğümüz birinci ayrımı, toplumculuğun dışardan değil de, içerden betimlenmesini daha ayrıntılı bir şekilde ele alalım. Burada, insan yaradılışının ille de üstünkörü ve derinlemesine kavranışı arasındaki ayrım kastedilmemektedir. Swift ya da Saltikov-Şçedrin gibi büyük yergi ustaları kişilerini her zaman dışardan görmüşlerdir. Aslında, yerdikleri dünyanın bütün o öznel karmaşıklıklarına girmekten kaçınmaları başarılı bir yergi tipolojisinin ön koşuludur. Benim karşı çıktığım nokta başka. Bir yazar «dış» yöntemle bireyin kişisel çelişkilerine dayanan bir tipoloji elde eder; bu temele dayanarak da bunlara daha geniş toplumsal anlam vermeye çalışır. «İç» yöntem ise toplumsal çelişkiler ortasında bir Arkhimedes noktası bulmaya çalışır ve bundan sonra tipolojisinin bu çelişkilerin çözümlenmesi üstüne kurar.

Birçok gerçekçi yazar her iki yönteml de kullanır, ayrıca her iki yöntem aynı sanat eserinde de bir araya gelebilir. Dickens bunun bir örneğidir: Dickens'in halktan kişileri içerden, soylu ve orta tabaka kişileri dışardan incelenmişlerdir. Dickens belki de aşırı bir örnek olmakla birlikte, bu olayın toplumsal kökenlerini incelemek istiyorsak, bizim için çok aydınlatıcı bir yazardır. Elbette her yazar kendi toplumsal yaşantısının dayandığı sınıfı içerden yansıtma eğiliminde olacaktır. Bütün öbür sınıflar ise dışardan ele alınacaktır. Ama bunun da sadece bir genelleme olduğunu unutmayalım Tolstoy'un dünya görüşü sömürülen Rus köylüsünün dünya görüşüne çok yakındır; ama kendisinin toprak sahiplerini ve soylu sınıfın bir kesimini içerden yansıttığı da açıkça ortadadır.

Öte yandan, ancak kaba bir toplumbilim anlayışı sınıf yapısını dural bir şey olarak görür. Sınıf yapısı, sözkonusu toplumun geçmişini, bugününü ve geleceğini içeren devingen bir şeydir. Bütün yazarlarda kendilerine en yakın yaşantı dünyasını içerden, bu dünyanın geçmişini ve geleceğini (eğer bu dünyanın geleceğinin şimdiki zamanından değişik olacağı yolunda birtakım belirtiler varsa) dışardan yansıtma eğilimi vardır. Aslında, büyük gerçekçi yazarların içerden kavradıkları dünyanın genişliği yazara göre değişir. Shakespeare, kendisine en sevimsiz gelen kişilerin bile iç dünyalarını yansıtmakle, kuşkusuz bu yolda en başarılı adımı atmıştır. Fakat birçok yazarlar kendi gerçek durumları konusunda yanılmışlardır. Sözgelimi, Balzac'ın donkişotsu eski dönem soyluları, kuşkusuz içerden bakılarak çizilmişlerdir. Fakat Balzac bu insanları öyle yıkıcı bir alaycılık ve eleştirel tarafsızlıkla çizmiştir ki, bunları bir an için bile Afred de Vigny'nin ya da Achim von Arnim'in insanlarıyla karıştıramazsınız. Ayrıca, Balzac, kendi kişileri olan Mucingen'lerden ya da Gobseck'lerden tiksinmesine rağmen, bunlar de gene içerden bakılarak çizilmişlerdir.

Bütün bunları hesaba katarak, geçmişteki olayların dışardan bakılarak çizildiğinde de büyük ölçüde bir sahicilik kazanabileceği ortadadır. Başka yerde olduğu gibi, edebiyatta da, bugünü eleştirel açıdan anlamak geçmişi anlamanın anahtarıdır. Gelecek konusunda bunun ille de böyle olması gerekmez. Bundan önceki bölümde eleştirel gerçekçiliğin tarihinde perspektifin geçirdiği değişimi ele almıştım. Vardığımız sonuca göre, geleceğin yanlışsız bir değerlendirmesini elde etmede toplumcu perspektifin önemi gittikçe artmaktadır. Ancak, bu yeni perspektif eleştirel gerçekçi yazarın kendi çağını anlamasına yardım etse bile, geleceği içerden kavramasına yetmeyecektir.

Toplumcu gerçekçilikte bu engel de ortadan kalkar. Toplumculuğun temelindeki dünya görüşü geleceği anlamak amacını güttüğü için, bu geleceği hazırlayan insanlar, ister istemez, içerden bakılarak çizileceklerdir. Böylece, toplumcu gerçekçiliği eleştirel gerçekçilikten ayıran ilk özellik daha çok ortaya çıkmış oluyor. Toplumcu gerçekçilik, bütün güçlerini yepyeni bir geleceği kurmakleri Zolan'ın Etienne Lantier'sinden Martin du Gard'ın Jacques insanları içerden yansıtma yeteneğindendir. Birçok eleştirel gerçekçi yazarlar bu engeli aşamamışlardır — bu başarısızlığın örnekleri oZlan'ın Etienne Lantier'sinden aMrtin du aGrd'ın Jacques Thibault'suna kadar uzanır. Jacques Thibeult'nun çocukluğu ve gençliği gerçekten ustaca betimlenmiştir. Thibault'nun toplumcu döneminin ele alınışı da, özellikle Ağustos 1914 Paris'indeki aşk sahneleri, yer yer başarılıdır. Fakat Thibault'nun yeni toplumcu bilincini betimlemek Martin du Gard'ın yeteneklerini aşan bir işti.

Bunun nedenini yeni toplumcu perspektifin somut niteliğinde aramak gerekir. Daha sonra somutluğun gerçekleştirilmesi sorununu ele alacağımız için, belki de «somut» sözüyle ne demek istediğimi burada açıklamam yerinde olur. Benim anlayışıma göre, somutluk, toplumun bir bütün olarak gelişmesinin, yapısının ve ereğinin bilincini kapsar. Kuşkusuz, büyük eleştirel gerçekçiler zaman zaman toplumu bütünlüğü içinde yansıtmayı başarmışlardır. Ancak eleştirel gerçekçiliğin tarihinde, yazarın ele aldığı gerçekliğin tarihsel niteliğini hemen hemen hiç farketmediği önemli bir dönem vardı (Walter Scott'tan önce). Emperyalist dönem sırasında büyük bir sarsıntı geçiren on dokuzuncu yüzyıl tarihselliği bile oldukça şüpheliydi. Eleştirel gerçekçiliğin tarihsel açıdan en çok yanıldığı yerler —Balzac ve Tolstoy'un eserlerinde olduğu gibi— özellikle dünyayı en geniş ve yoğun bir şekilde ele aldığı yerlerdi. Bununla birlikte, eleştirel gerçekçilik insanı gerek toplumsal bir varlık olarak, gerek tarihsel rolü bakımından kavramakta, yer yer, şaşırtıcı bir başarı gösteriyordu. Bu karşıtlık burjuva tarihselliğinin yozlaşmasını izleyen emperyalist dönemde daha da yoğunleşti. Büyük gerçekçilik, Thomes Mann örneğinden de anlaşılacağı gibi, hâlâ mümkündü, fakat bu anlayış kendi dünya görüşüyle çelişir durumdaydı.

Toplumculuk perspektifi yazarın toplumu ve tarihi oldukları gibi görmesini sağlar. Bu da edebî yaratıcılıkta oldukça yeni ve verimli bir çığır açar. Bu durumu daha iyi anlamak için, şu iki noktaya bir göz atalım. Toplumcu gerçekçilik gerçek bir durumdan çok bir olabilirliktir; bu olabilirliğin gerçekleşmesi ise karmaşık bir iştir Sadece Marksizmi öğrenmek (hatta sadece toplumcu akıma katılmak ya da partî üyesi olmak) bu iş için yeterli değildir. Bir yazar bu yollardan yararlı şeyler öğrenerek birtakım düşünsel ve ahlâksal sorunların bilincine varabilir. Fakat gerçekliğin bu «sahici bilincine» uygun düşecek bir estetik biçim bulmak, «sahte burjuva bilincine» böyle bir biçim bulmaktan daha kolay değildir.

Öte yandan, doğru bir kuramsal yaklaşımla doğru bir estetik (yani bir tipoloji yaratma) çoğu zaman örtüşebilse bile, kullanılan yöntemler ve elde edilen sonuçlar aslında özdeş değildir. Bu rastlantı her ikisinin de aynı gerçekliği yansıtmasından ileri gelir. Toplumsal ve tarihsel gerçekliğin doğru bir estetik açıdan ele alınması gerçekçiliğin ön koşuludur. Doğru ya da yanlış, dünyanın sadece kuramsal bir şekilde kavranışı ancak tümüyle uygun estetik kategorilere dönüştürülürse edebiyatı etkileyebilir. Kuramın doğru olup olmaması önemli değildir, çünkü bir yazar için hiç bir kuram, hiç bir kavramsal bilgi genel bir kılavuz olmaktan öteye gidemez. Aradaki ilişki dolaylı, diyalektik bir ilişkidir; yanlış ya da eksik bir kuram bile, bu yüzden, verimli bir kılavuz ilke olabilir. Lenin, Gorki'ye yazdığı bir mektubunda, «Öyle sanıyorum ki, her felsefede bir yazarın olumlu bir şekilde yararlanacağı bir şey vardır...» diyor ve Gorki'nin eserlerini düşünerek şu sözleri ekliyordu, «...hatta bu felsefe idealist felsefe bile olsa.»

Bunun nedeni, belli ki, her iki yaklaşımın da aynı sınırsız gerçekliği incelemek ve vardıkları sonuçları ortaya koymak zorunda olmalarıdır. Böylece, ayrı ayrı yaklaşımlar bu gerçekliğin yeni ya da o zamana kadar gözden kaçmış yanlarını aydınlatabilirler. Şunu da ekleyelim ki, gerçeklik dural ve değişmez bir şey değildir; araştıran için tükenmez bir özü vardır gerçekliğin. Gerçeklik, terbilincini betimlemek Martin du Gard'ın yeteneklerini aşan bir iştisine, sürekli bir değişim halindedir ve bu değişim görmesini bilen göze belirli fakat hiç bir zaman basit olmayan bir doğrultu gösterir.

Gerçeklik, bir yandan yepyeni özleri durmaden ortaya çıkarırken eski özlerin de gözden kaybolmasına yol açar. Fakat araştıran özne, kendini gerçekliğin değişimine kaptırarak, önemli daha önce anlaşılmamış eğilimleri de bulup çıkarabilir. Yeni biçimlerin gelişmesi gerçekliğin bu etkin ve aralıksız araştırılmasına sıkı sıkıya bağlıdır. Bu anlamda elbette sanatta bir ilerleme olduğu söylenebilir — fakat şunu da unutmamalı ki, bütün sanat eserleri, bu gelişmenin hangi evresine girerlerse girsinler, estetik bakımdan eşit ölçüerle değerlendirilirler. Schiller bu noktayı *Über Naive und entimentalische Dichtung* (Saf ve Duygulu Şiir Üstüne) adlı ünlü denemesinde belirtir. Yunan yazarlarıyla —örnek olarak aldığı Shakespeare ve Fielding gibi— modern yazarları karşılaştıran Schiller, modernlerin kadını eski yazarlardan çok daha başarılı bir şekilde ele aldıkları, bu başarının da toplumdaki ilerlemeyi yansıttığı sonucuna varır. Fakat Schiller bunu hiç bir zaman daha üstün bir estetik başarı ölçüsü olarak görmemiştir.

İnsan gelişmesinin olanaklarını, bu gelişmeyi belirleyen yasaları daha iyi bilmek, yeni bir üslûbun temeli olabilir — bu üslûp da bu anlamda, ve ancak bu anlamda sanatın gelişmesinde daha yüksek bir aşamayı gösterir. Toplumcu perspektif de, doğru bir şekilde bilinip uygulandığında, yazarın hayatı daha önceki perspektiften, bu arada eleştirel gerçekçilik perspektifinden daha eksiksiz bir şekilde yansıtmasını sağlayabilmelidir.

II

birleşim ve ayrılım noktaları

Eleştirel ve toplumcu gerçekçiliğin birleştikleri ve ayrıldıkları noktaları belirtmek için, daha önce sözünü ettiğimiz burjuva edebiyatındaki bunalımı hatırlatmam gerekiyor. Toplumcu gerçekçilikle yenilikçi akım arasındaki uyuşmazlık ortada olduğu için, bu ikincisine burada değinecek değilim. Daha önce, eleştirel gerçekçiliğin toplumcu gerçekçilikle ilintisini aydınlatan bir özelliğini de almıştık. Devrimci işçi sınıfının çağdaş toplumda oynadığı rolü söylemek istiyorum. Görmüştük ki, bu sınıf hesaba katılmadıkça çağdaş toplum hiç bir zaman tam olarak yansıtılamaz. Eleştirel gerçekçiliğin bu sınıfı ve bu sınıfın sorunlarını içerden görüp yansıtamayacağını göstermiş, bunun da geçmişi ve geçmişteki sınıflarla tabakaları içerden yansıtamamakla aynı şey olmadığını ayrıca belirtmiştim.

Kısaca, burada üç olanakla karşı karşıyayız. Birincisi, yazarın yeni özü doğrudan doğruya vermeye kalktığında başarısızlığa uğraması (Roger Martin du Gard ve ondan önce Zola). İkincisi, bu sorundan kaçınılabilecek durumların bulunabilmesi —Conrad, Sinclair Lewis— fakat buna yol açan koşullar artık hızla kaybolup gitmektedir (Conrad'ın zamanı ile zamanımızdaki sömürgeciliği düşünün; Louis Bromfield'ın *Babbitt*'ı çağdaş bir gözle yeniden yazmayı denemesini düşünün). Üçüncüsü de, çağımızın so-

runlarının tümüyle burjuva bir açıdan yansıtılması. Bu durumda, sınıf çatışması burjuva açısından ele alınacak, bunun ruhsal ve ahlâksal sonuçları açığa vurularak toplum üzerindeki etkileri ancak dolaylı bir yoldan gösterilecektir. Bu yöntemin en büyük ustası olarak Thomas Mann'ı görüyoruz. Ne var ki, bu varsayımları kabul eden bir edebiyat, canlılığını büyük ölçüde yitirmiş bir edebiyattır— bunun en çok farkında olan da Thomas Mann'ın kendisiydi. Hiç bir zaman bir Fielding'in ya da bir Gottfried Keller'in zenginliğine ve bütünlüğüne erişemeyen bu edebiyat, ister istemez, toplumun yaşlılık döneminin sanatı olacaktır. Amaçlanan dolaysızlığı bu dolambaçlı yoldan elde etmek, bu ürkek ve isteksiz malzemeye yeni ve inandırıcı bir bütünlük kazandırmak büyük bir çabayı, uzun boylu düşünmeyi ve engin bir hayalgücünü gerektirir.

Toplumcu gerçekçilik ise, toplumu hem o andaki bütünlüğü içinde, hem de gelişme çizgisine göre yansıtabilecek durumdadır. Şüphesiz, bir toplumun bütünlüğünü, tam anlamıyla, ne toplumcu gerçekçilik ne de eleştirel gerçekçilik yansıtabilir. *Comédie Humaine*'inde bunu yapmaya kalkışan Balzac bile, bu amacı ancak eserinin tümü için düşünüyordu. Bu dizinin her bölümü —her romanı ya da hikâyesi— kendi bütünlüğü olsa bile, asıl büyük bütünün küçük bir bölümünü meydana getirir. Fakat Balzac'ın girişiminin büyüklüğü, bütünün her zaman bölümlerde var olmasıdır. Tek tek her roman örgensel bir bağla bütüne bağlıdır; değişik ve oldukça karmaşık güdüler, karşılıklı ilişkiler ve birleşimler her şeyi kapsayan bir toplumsal çerçeve içine yerleştirilmiştir. Bu klasik dönemin pek çok büyük gerçekçi yazarında rastlanan toplumsal bir bütünü yansıtma yöntemi, toplumcu gerçekçiliğe kalan bir mirastır. Gorki'nin *Ana*'sı kapitalizmi doğrudan doğruya ele almaz. Fakat bu eksikliği, sözgelimi, Mann'ın *Dr. Faustus*'undaki sınıf çatışması eksikliği ile karşılaştırmak doğru değildir. Mann'ın romanı ancak dolaylı bir yoldan, bir burjuva aydının aracılığı ile, emekçi sınıfının yaşayışını gösterir; Gorki'nin romanı ise, burjuva sınıfını dışarda bırakmakla birlikte, dikkati doğrudan doğruya sınıf çatışması üzerinde toplar. Toplumcu gerçekçilik, aynı sorunları ele almasına rağmen, anlatım yöntemi bakımından, gerçekçiliğin bir Thomas Mann'ın dolaylı yönteminî seçmek zorunda kalmasından öncekî klasik dönemine günümüzün eleştirel gerçekçiliğinden daha yakındır. Gorkî, Şolohov ve başkalarında bunun kanıtları açıkça görülebilir.

Şu da var kî, toplumcu gerçekçiliğin toplumun bütünlüğünü yansıtma kaygısı, bu sanat anlayışının tek üslûp özelliği değildir. Bu, eleştirel gerçekçiliğin bile bir üslûp özelliği değildi; Balzac'da bile yazarın büyük tasarısı ile gerçekleştirebildiği eser arasında bir bütünlüğü gerçekleştirmeye elbette eleştirel gerçekçiliğin verdiğinden daha çok önem vermektedir. Fakat bunu sanatta gerçekleştirme süreci bu yüzden daha az karmaşık olacak demek değildir. Eleştirel gerçekçilikte, Zola örneğinin de gösterdiği gibi, bilimsel incelemeler için daha uygun olan belgesel bütünlük düşüncesi bu sanat görüşünün içerdiği belli birtakım sorunların sonucuydu. Toplumcu gerçekçilikte de buna benzer, hatta daha büyük sorunlar olduğunu göstermeye çalışacağım. Sanatta bütünlük ülküsü, şüphesiz, sadece hayatın belli bir bölümüne uygulanabilecek yönetici bir ilke, bütünlüğe bir yaklaşma olmaktan öteye gidemez. Lenin bilim konusunda buna benzer diyalektik bir bütünlük kavramının gerekliliğini öngörüyordu «Bir sorun ancak bütün yönleri, bütün bağlantıları ve bütün belirleyici öğeleri saptanıp incelendiği zaman tümüyle anlaşılabilir.» Bu gerekllik, derinliğin, yoğun bütünlüğün her zaman yaygın bütünlükten önce geldiği edebiyatta daha da önemlidir.

Bizi ilgilendiren nokta da bu yeni özün yeniliğidir. Yeni biçimler ancak insan bilincine böyle yeni görüngüler (gözlenebilen olaylar) girdiği zaman ortaya çıkarlar. Yeni özün sınırsız biçimsel olanakları konusunda Makarenko'nun *Öğretici Şiir*'i oldukça aydınlatıcıdır. Bu konuda, en ünlü savaş romanlarından bazılarına bir göz atmak da yararlıdır. *Garp Cephesinde Yeni Bir Şey Yok*'tan *Çıplak ve Ölü*'ye kadar büyük estetik ve ahlâksal değerî olan birçok namuslu ve gerçekçî roman yazıldı. Fakat savaş, ancak yazarın savaşa yol açan güçleri anlamasına yardım edecek bir perspektifi varsa, bütünlüğü içinde kavranabilir (Arnold Zweig'in *Verdün'ün Öğrettikleri*'nde ya da A. Beck'in *Volokamsk'a Giden Yol*'unda olduğu gibi). Bu son eserler, savaşla ilgili bilimsel incelemeler değil, kahramanlarının kişisel yazgısını tipik bir yazgı düzeyine yükselten, savaşın bütünlüğünü tipik, fakat yaşayan insanlar arasındaki somut ilişkilerde yansıtan romanlardır.

Toplumcu ve eleştirel gerçekçilik arasındaki bağlaşma ve bunun tarihsel gerekliliği üzerinde durulmadıkça, bu iki akım arasındaki benzerliklerin sayımı da tamamlanmış olmaz. Bu bağlaşmanın kuramsal temeli toplumculuğun doğruluk kaygısıdır. Gerçekliğin doğru bir şekilde yansıtılmasına, başka hiç bir estetikte, Marksizmde olduğu kadar önemli bir yer verilmez. Bu özellik marksist öğretinin öbür öğeleriyle sıkı sıkıya bağlıdır. Çünkü marksistler için toplumculuğa yönelen yol tarihin akışıyla özdeştir. Bu gelişmeyi hızlandırmada, engellemede ya da saptırmada görevi olmayan hiç bir öznel ya da nesnel olay yoktur. Bunların doğru bir şekilde bilinmesi düşünen toplumcular için çok önemlidir. Öyle ki, bu durumda gerçekliğin yanlışsız herhangi bir yansıması —yazarın öznel amacı ne olursa olsun— kapitalizmin marksist eleştirisine bir katkı, toplumculuğu kurma yolunda atılmış olumlu bir adımdır Bu bakımdan, toplumculukla gerçekçilik arasındaki bağlaşmanın köklerinin emekçi sınıfının devrimcilik hareketine uzandığı söylenebilir. Savaşa hazırlanan bir yönetim, ya da halkı baskı altında tutup kandırarak ayakta durabilen bir yönetim, (Mussolini, Hitler ve daha sonra Mc Carthy örneklerinden de anlaşılabileceği gibi) ister istemez, gerçekçiliği yasaklama yoluna gider.

Fakat eleştirel ve toplumcu gerçekçilik arasındaki bağlaşma aynı zamanda sanatın doğasının da bir gereğidir. Toplumcu gerçekçiliğin ilkeleri, gerçekçi ve yenilikçi akımlar arasındaki uyuşmazlık hesaba katılmadan saptanamaz. Geçmiş konusunda, toplumcu gerçekçiliğin kuramcıları bunun tam bir bilincine varmışlar, estetikte gerçekçiliğin üstünlüğünü kurmak için giriştikleri mücadelede büyük eleştirel gerçekçileri her zaman kendilerine en yakın savaş arkadaşları olarak görmüşlerdir. Fakat bu sadece kuramsal bir bağlaşma değildir. Bu yazarların eserlerindeki tarihsel kavrayış ve bu kavrayışı elde etmek için kullandıkları yöntemler bugüne ve yarına biçim verecek güçleri anlamamız için çok önemlidir. Bunlar çağdaş dünyadaki ilerici ve gerici güçlerle, hayat ve yozlaşma arasındaki çatışmayı anlamamıza yardım ederler. Bütün bunları görmezlikten gelmek gerçekçilik karşıtı yozlaşmış edebiyata karşı giriştiğimiz savaşta en önemli silâhı atmak demektir. Unutmamalı ki, bu savaşta toplumcu gerçekçiliği destekleyen birçok büyük eleştirel gerçekçiler de olmuştur — sözgelimi, Romain Rolland.

Bu bağlaşmanın varlığını saptadıktan sonra, toplumcu gerçekçilikle, sözgelimi, Thomas Mann arasındaki bağların, «taktik» gereği bağlar olmadığını, toplumcu gerçekçiliğin Goethe'nin ve Tolstoy'un mirasını gerçekten hakettiğini göstermemiz gerekir. Elbette, sadece taktiğe dayanan birçok işbirliği örnekleri de vardır. Bu çeşit işbirliğine, faşizme karşı savaşıldığı sıralarda sık sık rastlandığı gibi, bugün de Dünya Barış Hareketi'nde rastlanmaktadır. Fakat bu örneklere sıkı bir gerçekçilik sınavı uygulamak tam bir bağnazlık olur. Nitekim, uygulamada neyin ne olduğunu anlamak hiç de kolay değildir. Sözgelimi, ikî savaş arasındaki döneml, Gide ile Malraux'nun sola yakınlık duydukları o kısa dönemi ele alalım. Bu yakınlaşma gerçekten ortak bir dünya görüşüne ve sanat anlayışına dayanmıyordu; bu yüzden de, kısa bir serüven olmaktan öteye gidemedi. Dünya Barış Hareketi, ayrıca bir yazarın siyasal tutumuyla sanatının niteliğinin (gerçekçî olsun olmasın) ayırt edilebileceğini de gösteriyor. Bu oldukça önemli bir noktadır. Çünkü, sözünü ettiğimiz dönemde, çeşitli yanılmalara ve abartmalara rastlanıyordu. Gide'in sosyalizme yakınlık duyduğu dönemde kendisinin eserlerindeki gerçekçi olmayan öğeler görmezlikten gelliniyordu; sonra, bu illşkl sona erince, Gide'in çağdaş edebiyattaki önemi küçümsenmeye başlandı. Bu, soruna kuramsal bir çözüm bulunamayacağı anlamına gelmez elbet.

Toplumcu ve eleştirel gerçekçilik arasındaki bağlaşma oldukça köklü temellere dayanır. Bunların en önemlisi, toplumcu sanatın özü gereği *ulusal* sanat olması önerisidir. Burada hemen belirteyim ki, «ulusal sanat» deyiminin ne gizemci bir halk duyarlığı, ne de ırkçı nitelikte bir bağnazlıkla ilgisi vardır. Üzerinde durulması gereken nokta, her ulusun geçirdiği evrim içinde kendisini belirleyen tarihsel koşulları yansıttığı gerçeğidir. İlkel komünizmin sona erişinden sonra değişik toplumlar ayrı ayrı biçimler almış, her Avrupa ulusu kendine göre bir derebeylik türü yaratmıştı. Derebeyliğin sona erişi, onun yerini kapitalizmin alması, işçi hareketinin kendine özgü yapısı, temelde ne kadar benzeşse bile, ülkeden ülkeye önemli değişiklikler göstermiştir. Her insan kendine göre kimliği olan bir toplumda doğar; gelişme yıllarında bu toplumun gelenekleri o insan üzerinde derin izler bırakır ve ona düşünen bir varlık olarak biçim verir. Büyük gerçekçi sanat eserleri de, insan kişiliğine ulusal niteliğini veren düşünce ve duygu ortamını yaratmada payı olan başlıca etkenlerdir. Bir yazarın kendi ulusunun kültür mirasıyla bağları ne kadar yakınsa, o yazarın kendi toplumuna karşı çıkıp dengeyi düzeltmek için yabancı geleneklere başvurduğu durumlarda bile, eserleri o kadar özgün olacaktır (Lessing ve Shakespeare örneklerinin gösterdiği gibi. Başka bir incelememde, Tolstoy'un Thomas Mann, Romain Rolland ve Bernard Shaw üzerindeki etkisinin bu yazarlardaki Almanlığı, Fransızlığı ve İngilizliği nasıl daha çok ortaya çıkardığını göstermiştim.)

III

Bugünkü durum

Bugün, toplumcu ve eleştirel gerçekçilik siyaset ve sanat alanındaki gerici güçlere karşı giriştikleri savaşta birleşiyorlar. Lenin her zaman, demokratik burjuva devrimi ile işçi sınıfının devrimi arasında bir Çin Seddinin olmadığını öne sürmüştür. İnsanların ve yazarların ortak yaşayışlarında da yoktur böyle bir duvar. Gorki'nin gelişmesi demokratik burjuva dünya görüşünden toplumculuğa geçişin ne kadar yavaş, hatta belirsiz olduğunu gösterir. Kendisi hiç bir zaman kesin adımı atamamış da olsa, Çehov gibi başka burjuva yazarların geçirdikleri değişim de buna benzer bir çizgiyi izler. Thomas Mann, kendini eleştirmeye kalkan ve ufukta toplumcu bir geleceğin belirtilerini sezen burjuva yazarın yaşantısının bir parçası olan bu geçiş dönemlerini açıkça görebiliyordu. Bin dokuz yüz yirmilerde *Paris Günlüğü*'ne şunları yazmıştı: «Ben bir burjuvayım kuşkusuz... ama burjuva düzeninin bugünkü durumunu anlamak, bu düzenin dışına çıkmayı, yeni güçlerin farkında olmayı gerektirir. Kişinin kendini tanımasını edilgin bir tutum sanmak saçmadır. Kendini yakından tanıyan hiç kimse aynı insan olarak kalamaz.» Geçiş ne kadar belirsiz olursa olsun, ister istemez nitel bir sıçrama olacaktır. Fakat geçişlerin gerçekleşebilmesi ve bunların toplumcu gerçekçiliğin gelişmesindeki öneminin açıkça ortada olması da her iki gerçekçilik anlayışı arasındaki bağlaşmanın köklülüğünü ve yakınlığını gösteriyor.

Toplumcu gerçekçilikle ilgili hiç bir çözümleme, bu akımı ilk dönemlerinde etkileyen toplumsal ve edebî hayattaki gerici ve yozlaşmış öğeler ele alınmadıkça tamamlanmış sayılmaz. Alman dışavurumculuğu ve Fransız gerçeküstücülüğü olmasaydı, Johannes R. Becher ve Bertolt Brecht ya da Paul Eluard ve Louis Aragon gibi yazarların toplumcu yazarlara dönüşmeleri düşünülemezdi bile. Fakat sorunu daha yakından ele almak gerekir. Sözünü ettiğimiz akımlara karşı çıkan bir takım güçler olmasaydı, bu yazarların hiçbiri toplumcu yazarlara dönüşmeleri düşünülemezdi bile. (siyaset alanında uzun zamandır toplumcu olsalar bile) yenilikçi başlangıçlarından sonra «birdenbire» toplumcu birer yazar olarak gelişmeyeceklerdi. Güç kaynaklarını, kuşkusuz, hem kendi kişisel yaşantılarında hem de kendi yurtlarının dışındaki hayatta buldular — Rus Devrimi'nin, daha sonra da Sovyetler Birliği'nde sosyalizmin kuruluşunun bu yazarlar üzerindeki etkisini düşünmek yeter sanıyorum. Ne var ki, bu yazarların çoğunlukla kendi ulusal edebiyatlarından yararlandıkları da bir gerçektir — Heine ile Hölderlin'in, Becher'in toplumcu bir şair olarak gelişmesindeki etkilerini düşünün. Toplumcu yazar için geleneksel burjuve gerçekçiliğin yararlı bir destek olduğundan kimsenin bir kuşkusu olamaz.

Bunun böyle olduğunu kimsenin yadsıyabileceğini sanmıyorum. Peki ama, emekçi sınıfının iktidarı ele geçirişinden sonraki dönemde eleştirel ve toplumcu gerçekçilik aresındeki ilişki için ne diyeceğiz? Şunu unutmamalıyız ki, siyasal değişim ne kadar şiddetli olursa olsun, insanlar (bu arada yazarlar) birdenbire değişmeyeceklerdir. Lenin bir yerde, sosyalizmin, kapitalist düzen içinde yetişmiş insanlar tarafından kurulmak zorunda olduğunu söyler. Gerçekten de, insanlar ancak gerçekliği değiştirme işine katıldıkları zaman değişirler. İlerici burjuva gerçekçisinden emekçilerin iktidarı ele geçirdikleri anda hemen dört elle toplumculuğa sarılması beklenmemelidir. Bazı ilerici aydınlar —hatta bunların sonradan toplumcu olanları bile— şiddetli bir sınıf çatışması yüzünden karşı kampa itilmiş olabilirler Sonra, bir devrimin yarattığı kaynaşmalar da, toplumculuğu eskiden beri destekleyenlerde bile ciddi kuşkuların doğmasına yol açabilir. (Rusya'da yoğun sınıf çatışmaları olduğu dönemde Gorki'nin tepkisini düşünün.)

Edebiyatta ideolojiye bağlılık sorunuyla ilgili çelişkiler, siyaset ve iktisat alanındakinden çok daha karmaşıktır. Marak, yenilik için yenilikten hoşlanma, kapitalizme karşı romantik bir düşmanlık aşırı yenilikçi bir sanatçının toplumculuğu benimsemesine yol açabilir. Böyle bir sanatçı kendisinin «biçimlerde» yaptığı «devrim»in toplumcu devrimle özdeş olduğuna, hatta bu devrimin gerçek ifadesi olduğuna inanabilir Öte yandan, bağnaz komünis: aydınlar da çoğu zaman, kendilerini bir «proleter kültürü» düşüne, bütün geleneklerden bağımsız, basbayağı laboratuvarda meydana getirilmiş yepyeni bir toplumcu kültür *(proletkult)* düşüncesine kaptırıyorlar. Rusya'da emekçi sınıf diktatörlüğünün ilk yıllarında bu çeşit inançlar oldukça yaygındı. Lenin başta olmak üzere, komünizmin aklı başında kuramcıları bu eğilimlerin boşluğunu ve toplumculukla uzun boylu bir ilintileri olmadığını daha işin başından görmüşlerdi. Fakat yeni yaşantı özümlenmeden, senatçılar topluma yön veren güçleri anlayıp bunları nasıl dile getireceklerini bilemeden sözü edilen eğilimler önlenemezdi.

Bu yüzden, «toplumcu gerçekçilik» teriminin yaygınlık kazanması için on yedi yıl beklemesi —Sovyet Yazarlar Birliği'nin ilk kongresini beklemesi— raslantı değildir. Bu yıllar boyunca sürüp giden ideolojik tartışmaların ayrıntılarına girecek değilim. Kongrenin, Gorki'nin okuduğu ünlü bildirideki düşüncelerine uyarak yaptığı «toplumcu gerçekçilik» tanımı çatışan gruplar arasında yıllardır süren tartışmaların bir sonucuydu. Bizi burada ilgilendiren nokta «yol arkadaşı» diye bir sınıflama yapılmasıydı. «Yol erkadaşları», emekçi sınıfın diktatörlüğüne ve toplumcu düzenin amaçlarına yakınlık duyan ya da hiç değilse bunları tanıyan burjuva yazarlar, eleştirel gerçekçilerdi. «Yol arkadaşı» deyimi, o dönem yetkililerinin bu yazarları, toplumcu bir edebiyatın yaratılmasında dost saydıkları anlamına geliyordu. Bu karar, dediğim gibi, yıllarca süren sert tartışmelardan sonra alınmıştı. Merkez komitesinin 1925 yılında verdiği ve böyle bir bağlaşmayı tanıyan kararı, kısa bir süre sonra R.A.P.P. grubunun nüfuzunun artmasıyle bozuldu. Çok geçmeden, yalnız «açıkça» toplumcu olan yazarlar gerçek «proleter» yazarları olarak görülmeye başlandı (Gorki ile Şolohov bile kendilerine saldırıldığını gördüler). Ancak 1932'de R.A.P.P.'ın dağıtılmasından sonra, sözü edilen bağlaşma yeniden desteklendi, fakat daha son zamanlara kadar R.A.P.P. ideolojisini diriltmek isteyen tek tük insanlara da rastlandı.

Sovyetler Birliği'ndeki bu ideolojik çekişmeler ele aldığımız sorunu çok iyi açıklıyorlar. Fakat Sovyetler Birliği'nden sonra sosyalist olan ülkeler, uzun ve sert ideolojik çekişmeler sonunda verilen bir kararı benimsemekle kendi sorunlarına çözüm bulmuş olamazlar. Lenin, aydın öncülerin en son parlak düşüncelerinin halk yığınları tarafından benimsenmesini öngören bağnazca tutumu her

fırsatta eleştirmiştir. Lenin'e göre, yığınlar bir şeyin doğruluğuna ancak onu yaşayarak inanabilirler. Bu bakımdan, yazarlar da, kendileri bunu kabul etmekten pek hoşlanmasalar bile, yığınların bir parçası sayılırlar. Edebiyat gerçek yaşantıya dayanır; kararlar, ne kadar iyi niyetle varılmış olurlarsa olsunlar, yaşantının yerini tutamazlar. Sovyet yazarlarının yaşantıları sorunu aydınlatabilir, fakat geçerli bir model sağlayamazlar. Sağlayamazlar, çünkü, Çin ile Yugoslavya'nın dışında, yeni sosyalist devletlerden hiç biri varlığını bir iç savaşa borçlu değildir. Birçok bakımlardan, böyle bir gelişmenin olumlu yanları olduğu söylenebilir. Fakat olumsuz yanları olduğu da unutulmamalıdır. Bir insanın inancını değiştirmesini sağlayan kararı verdirecek sarsıntı ve zorunluluk genellikle evrimsel bir süreçte daha belirsiz olacaktır. Dolayısıyle, inanç değişikliği daha az değil, daha çok siyasal deneyi gerektirir. Ben burada bir burjuva yazarın önüne çıkacak bütün engelleri ele almadım. Fakat toplumculuğa yakınlık duyan birçok burjuva yazarının eleştirel gerçekçilik sınırları içinde çalışmaya devam edeceğini söylemekte hiç bir sakınca yoktur.

Eleştirel gerçekçilik, bu yüzden, yeni sosyalist ülkelerde varlığını daha uzun zaman sürdürecektir. Bunun yaratacağı birtakım sorunları daha önce başka yerde ele almıştım. Bir kere her şeyden önce, eleştirel gerçekçiliğin kapitalist bir toplumda bile göz önünde tutması gereken bir önkoşul var: sosyalist perspektifin hemen reddedilmemesi. Bu koşul, elbette, sosyalist bir toplumda daha da gereklidir. Fakat burada diyalektik bir çelişki ile karşı karşıyayız. Sosyalizmin perspektifi değiştikçe, yani bu perspektif somut gerçekliğe dönüştükçe, bunun sonucu ya gittikçe artan bir yaklaşma, ya da bunun tersi, büyük bir yabancılaşma olacaktır. Bir duraklama ise, pek sık rastlanmayan bir durumdur. Kapitalist düzende, tutarlı bir şekilde olmasa bile, sık sık gördüğümüz denge, sosyalist düzende yerini çok daha şiddetli bir kararsızlığa bırakır.

İkinci nokta ise, eleştirel gerçekçiliğin sosyalizmin temeli olan toplumsal güçleri «içerden» yansıtmayı başaramaması sorunudur. Bugünkü kapitalist düzende durum böyledir. Fakat sosyalist toplumda yaşayan bir yazar için durum daha da güçtür. Sosyalist gerçeklik eleştirel gerçekçi yazarı «içerden» betimleyemeyeceği bir toplumla karşı karşıya getirir. Sosyalizmin artık bir perspektif olmaktan çıkıp yazarın yaşayışının temeli olması, burjuva yazarın asıl konudan kaçmasını, Thomas Mann için olduğundan daha da güçleştirir. Bu durumda, eleştirel gerçekçi yazarın ele alabileceği bir konu kalmış mıdır?

Bence, evet. Unutmamalıyız ki eski düzenin ve eski duyarlığın kalıntıları birçok insanın yaşantısını etkilemeye devam eder. Fakat bu kalıntılar eski biçimlerini koruyamazlar — ki bu da çok önemli bir noktadır. Herhangi bir toplumsal olayın niteliğini o olayın yönelimi belirler. Yön değişimi olayın yalnız özünü ve biçimini değiştirmekle kalmaz, değişmeyen parçalarına da değişik nitelikte yeni görevler yükler. Öyle ki, herhangi bir yaşantı, burjuva yazarına bildiği bir şeymiş gibi görünse bile, gerçekte bu yaşantı bütün bütüne değişmiştir. Yazar, kapitalist düzende olduğu gibi, sadece tarihsel değişimi ve gelişimi yeniden yaşamak, yeniden araştırmakla yükümlü değildir. Kendisini bu düzende yepyeni bir iş beklemektedir: yazar karşılaştığı yeni gerçeklikleri bir çöküşün ve yozlaşmanın öğeleri olarak değil de, o günkü yenilikleri içinde kavrayabilmek için, elindeki ham maddeye —bir zamanlar soyut olarak gördüğü— sosyalizmin somut perspektifini uygulamak zorundadır. Bir yere kadar, bu süreç burjuva anlayışının sınırları içinde de gerçekleşebilir; böyle bir durum ise bir yazarın sosyalizmle daha sıkı bağlar kurmasına yol açacaktır. Böylece toplumcu ve eleştirel gerçekçiliği birleştiren önemli bir edebiyat verimi ortaya çıkacaktır — bu noktaya da yeniden dönmemiz gerekecek. Fakat, ne olursa olsun, eleştirel gerçekçilik geleneği içinde hâlâ yazılmakta olan eserlerin değerlerini anlayabilmek önemli bir şeydir. Çünkü sosyalist gerçekliği betimlemede sosyalist perspektifin gerekli olduğunu aşırı bir şekilde öne sürmek Stalinci dönemin bağnaz ve bürokratik görüşüne özgü bir davranıştı. Dogmacılar bu konuda o kadar ileri gitmişlerdi ki, güçlükleri belirtme ya da yanlışları eleştirme hakkını yalnız toplumcu yazarlara tanıyorlardı. Üstelik, bu güçlüklere ve yanlışlara hemen o sözkonusu yazılarda bir çözüm yolu bulmak gerekiyordu. Lenin ise, emekçi halkın haklarının çoğu zaman üstlerinin bürokratik saldırılarına karşı korunmaları gerektiğini ileri sürüyordu. Gelişmekte olan sosyalist toplumda ise, herhalde, eleştirel gerçekçilik için büyük olanaklar vardır. Böyle bir toplum değişim süreci içindedir; değişim ise, değişik topluluklarda değişik biçimlerde yansır. Bu türden değişikliklerin değerlendirilmesi, toplumsal grubun bir bütün olarak toplumun gelişmesine ne gibi bir katkıda bulunduğuna bağlıdır. Burada, kaba çizgileriyle de olsa, geçiş dönemlerinde eleştirel gerçekçiliğin toplumsal açıdan neden geçerli ve gerekli olduğunu araştırdık. Fakat gerçek Marksizm (Marksizmin bürokrasiye dönüşmüş, öznel biçimi değil) nesnel gerçekliğin araştırılmasına dayandığına göre, eleştirel gerçekçiliğle yakın bir işbirliğine girmenin Marksizmin yararına olması gerekir.

Belli ki, yeni konuların karmaşıklığı oldukça değişik yeni biçimleri gerektirecektir. Her eleştirinin bir çözüm yolunu da birlikte getirmesini ya da yalnız komünist ilkelerine dayanmasını beklemek bağnazlık olur. Böyle bir tutum, eleştirel gerçekçiliğin sosyalist toplumdaki ufkunu büyük ölçüde daraltmak anlamına gelecektir. Eleştirel gerçekçilik, yeni toplumda sosyalist olmayanların tepkilerini betimleyebilmesi, bu toplumun değişim gücünü ve bu değişimin doğal bir sonucu olan karmaşıklığı yansıtabilmesi bakımından önemlidir. Eleştirel gerçekçilik böylece günümüzün edebiyatına önemli bir katkıda bulunabilir ve gelişmekte olan sosyalizmle olumlu bir işbirliği kurabilir.

Tartışmamız buraya kadar daha çok çağdaş toplumsal gerçekliğin sunulması sorunuyla ilgiliydi. Oysa, sosyalizmin kurulması geçmişteki her olayın perspektifini değiştirdiğine göre, yakın ve uzak geçmişteki konular da yeni bir ışık altında karşımıza çıkar. Bu yeni perspektif daha önce önemsenmemiş olaylara da ışık tuttuğu için, sorun sadece bildiğimiz birtakım konuları değil, bütün bir tarihsel görünümü yeniden değerlendirmektir. Bu da, burjuva değerlere bağlı kalan bir yazarın böyle konular üstüne bir şey yazamayacağı anlamına gelmez. Eğer bir yazarın dünya görüşü sosyalist bir perspektife de yer veriyorsa, o yazar elbette ki, bu konuları da ele alabilecektir. Çünkü, geçmişi yeni sosyalist gerçeklik açısından görmek nitel bakımdan bir ilerleme belirtisi olsa bile, geleneksel perspektiften bir kopmayı gerektirmez. Eleştirel gerçekçilik geçmişin bu çeşit aydınlatılmasında büyük başarı sağlayabilir.

Heine'nin şu sözünü tekrar edeyim: sosyalizm, burjuva yazarlarının her zaman savaştığı güçlere karşı en etkin savaşma yoludur. Düşman, Heine'nin zamanında bağnaz Alman milliyetçiliğiydi. Sonra, saldırgan emperyalizm, daha sonra da faşizm oldu. Bugün ise, Soğuk Harp ideolojisi ve nükleer savaş hazırlığıdır. Çağımızda sıkı siyasal bağlaşmalara yol açan ortak bir düşmana karşı savaş, eleştirel gerçekçi yazara da, kendi görüşlerinden ayrılmaksızın sosyalist bir tarih perspektifi kullanılabilinebileceğini tanır. Ele alınan tarihsel malzemenin sosyalizmin kuruluşu ile ilintisi ne kadar azsa, eleştirel gerçekçi yazarın ufku da o kadar geniş olur. Bu, sosyalizmle yakın ilintisi olan sorunları eleştirel gerçekçiliğin kavrayamayacağı anlamına gelmez. Her sosyalist hareketin kendine özgü ulusal bir niteliği vardır. Bir halkın gerçek bir ulus olmasıyla o halkın tarihsel gelişmesini belirleyen sınıf çatışmaları da birbirine sıkı sıkıya bağlıdır. Bu bağ bir ulusun yalnız alınyazısını değil, aynı zamanda burjuva ve emekçi devrimleriyle ilgili hareketlerin niteliğini belirler. Bu sürecin değerlendirilmesi, elbette, marksist tarihçilerin işidir. Fakat bu değerlendirmeye edebiyatın da yararlı katkıları olabilir.

Eleştirel ve toplumcu gerçekçilik arasındaki bağlaşmanın niteliği artık tam bir açıklık kazandı sanıyorum. Burjuva ve daha sonra da emekçi devrimiyle ilgili hareketlerin, çoğu zaman, yönetici sınıfa karşı ulusal çıkarları savunmuş olmasını (sözgelimi, on altıncı yüzyılda Almanya ve Macaristan'daki köylü ayaklanmalarını ya da Fransız Devrimi'ni) tarihçiler gerektiği gibi incelememişlerdir. Üstelik, bu durum sosyalistlerin tarihsel bilinçlerinin de bir parçası olmamıştır. Burjuva yazarlar çoğu zaman toplumsal öğeleri önemsemeseler bile, bu konuyla ilgili her türlü bilginin tarihin sosyalist açıdan anlaşılmasında ve ulusal özelliklerin tanınmasında bir katkısı vardır. Bu da önemli bir noktadır, çünkü birçok toplumcu gerçekçi yazar sınıf çatışmalarının yalnız toplumsal niteliği üzerinde durarak bu çatışmaların ulusal niteliğini görmezlikten gelir. Eleştirel gerçekçilik ise, biraz da tekyanlı olarak, daha çok ulusal nitelik üzerinde durma eğiliminde olduğuna göre, toplumcu gerçekçiliğin daha az tekyanlı olmayan yaklaşımına hem yeni bir anlayış kazandırabilir, hem de bu aksaklığı düzeltmiş olur. Bunun iyi bir örneği, Macar yazarı Gyula Illyes'in Macar köylülerinin 1514'teki ayaklanmalarını ele alan *Dozsa Tragedyası*'dır.

IV

Yazarın öznel yaşantısı sorunu

Bir de ayrıca, yazarın öznel yaşantısı sorunu vardır. Bir yazarın öznel gelişmesinde hiç bir zaman bir duraklama olamaz; duraklamak demek, özellikle bir bunalım döneminde, gerilemek demektir. Burjuva aydınlarının sosyalizme tepkilerindeki çelişkilere daha önce değinmiştim. Ayrıca, kesinlikle olumsuz bir tepkinin yazarla çağdaş gerçeklik arasındaki bağları da koparacağını görmüştük. Böyle bir tutum onun —şimdiki zamana değil de, sadece geçmişe bağlı olan— perspektifini bir soyutlamaya indirgeyebilir, eldeki insan ve toplumsal malzemeye bir düzen vermesini önleyebilir. Aradaki uçurum ne kadar derinse, nesnel gerçeklikle onun gördüğü dünya arasındaki bağlar da o ölçüde zayıflayacak ve sonunda en iyi bilmesi gerekli olan bir şeye karşı yabancılaşacaktır. Çoğu zaman başka ülkeye yerleşmiş olan yazarın yazgısı budur. «Manevi göçü denen durumla asıl göçün birbirinden ayrıldığı nokta, manevi yabancılaşmayı toplumsal ve siyasal törelere körü körüne bir bağlılığın, çoğu zaman da, sinizmin ve ikiyüzlülüğün izlemesidir. Gottfried Benn'de, Ernst Jünger'de ve Ernst von Salomon'da bunun böyle olduğunu görmüştük (Stalin döneminde yapılan yanlışların, hatta işlenen cinayetlerin karşısında bu «emigré» edebiyatının öne sürdüğü eleştirilerin haklıymış gibi görünmesi, bu edebiyatın genel tarihsel gelişim içindeki yerini etkilemez).

Bu sorunu toplumbilimsel açıdan genel görünüşü içinde çizmemin nedeni, herhangi bir tarihsel gelişme içindeki temel çelişkileri belirtme kaygısıdır. Bir yazarın tarihsel bir olay karşısındaki olumsuz tepkisinin birçok nedenleri olabilir. Bu tepki kendisinin toplumsal gelişmenin yeni evresini anlayamamasından doğabilir. Fakat, bu aynı zamanda, gerici bir olaya haklı olarak karşı çıkmanın bir sonucu da olabilir. Bu iki olay birbiriyle karıştırılmamalıdır. Ne var ki, böyle bir karşı çıkışla yeni gelişmeleri anlayamama bir arada da gidebilir. Almanların Fransa'yı işgalleri sırasında yazan Vercors'un *Le Silence de la Mer*'ini düşünün. Vercors'un karşı çıkışı soyut nitelikte olsa bile, tarihsel gelişmeden doğmaktadır. Buna benzer başka örnekler de verilebilir.

Gericilik ve ilericilik arasındaki çatışmayı incelediğimiz zaman, bu sorun yepyeni bir boyut kazanmaktadır. Sosyalizmden maddi ya da manevi bir şekilde uzaklaşanların tarihsel gerçeklikle aralarındaki bağ ister istemez kopacaktır; oysa fasizme karşı çıkıldığı dönemde, başka ülkelere göç eden yazarlar bu direnişlerinden yararlanmışlar ve birtakım tarihsel süreçleri göç etmeden önce olduğundan daha iyi anlamayı öğrenmişlerdir. Bunun en iyi örnekleri Arnold Zweig, Leon Feuchtwanger ve tabii Heinrich Mann ile Thomas Mann'dır.

Burada karşımıza çıkan sorunlar çok katlı ve karmaşık olmakla birlikte, çözümlenmeyecek sorunlar değildir. Tersine, bu çeşit çelişkiler çok verimli olabilir. Sözgelimi, geçiş dönemlerinde bunlar oldukça önemli bir inceleme konusu meydana getirirler: burjuva yazarla sosyalist gerçeklik arasındaki ilişki. Gerek burjuva, gerekse toplumcu edebiyatın otobiyografik ***Bildungsroman***'a karşı bir yakınlık duyması bir raslantı değildir. Her iki toplum tipi de, daha önceki toplumlardan değişik olarak, sürekli ve devingen bir değişim içindedir. Bu toplumlarda yetişmekte olan bir insan gerçekleri kendi başına öğrenmek ve o düzen içinde kendine bir yer bulmak zorundadır. Marx'ın gençliğinde belirttiği gibi, kapitalist düzende bireyin sınıfsal yeri kesinlikle belirlenmemiştir. Bir burjuva ya da bir emekçi doğuştan burjuva ya da emekçi değildir; sınıfsal kimliğin özgürce seçilemediği ve değiştirilemediği derebeylik düzeninin tersine, burjuva düzeninde birey kişisel gelişmesi sırasında sınıfının bir üyesi olur. Sosyalist düzende ise bu değişkenlik daha da belirgindir, çünkü bu düzen, sınıfsız toplum kurulduğu zaman bazıları ortadan kalkacak, bazıları da önemli değişikliklere uğrayacak birçok sınıfı bir araya getirir. Birey toplumda kendine bir yer bulma konusunda sosyalist düzende kapitalist düzende olduğundan daha büyük bir özgürlüğe kavuşacaktır (burada «özgürlük»ten, elbette, tarihsel gerekliliğin —görünüşte gelişigüzel nitelikte pek çok şeyi içeren bir gerekliliğin— bilinçli olarak benimsenmesini anlıyoruz).

Aradaki benzerlikleri gösterdikten sonra, şimdi de ayrımları belirtmemiz yerinde olur. Her iki edebiyatta da ***Bildungsroman***'ın neden önemli bir rol oynadığını görmüştük. Hegel bir yerde, Ricardo'nun sinizmini hatırlatan bir sinizmle, kapitalist düzende eğitimin toplumsal amacını şöyle özetler: «Kahraman, çıraklık yıllarında, gençlikte yapılacak her türlü çılgınlığı yapmakta özgürdür; isteklerini ve görüşlerini toplumun çıkarlarına göre ayarlamayı öğrenir; bundan sonra da o toplumun aşamalı düzenine girer ve kendine rahat bir yer bulur.» Bir anlamda, büyük burjuva romanlarının birçoğu Hegel'in bu sözleriyle çelişmektedir; başka bir anlamda ise, bu görüşü doğrularlar. Eğitim sürecinin her zaman burjuva toplumunun benimsenmesi, o topluma uyulmasıyla sonuçlanmadığı ölçüde, bu romanlarla Hegel'in görüşü arasında çelişme vardır. Gençlik inançlarının ve düşlerinin gerçekleşmesi toplumun baskılarıyla engellenir; başkaldırıcı kahramanın umutları kırılır ve kendisi yalnızlığa itilir, fakat Hegel'in sözünü ettiği toplumla uzlaşma her zaman gerçekleşmez. Öte yandan, bireyin toplumla çatışması çoğu zaman yenilgiyle sonuçlandığı için, bu sonucun etkileri Hegel'in söylediğinden çok da değişik değildir. Çünkü kahramanın bütün çabalarına rağmen, sonunda zaferi kazanan toplumdur.

V

Sosyalist toplumda durum

Sosyalist toplumda ise durum başkadır. Sosyalist toplumda geçen bir ***Bildungsroman***, yalnız görünüşte bu kalıba uyar; böyle bir düzen içindeki yaşantısı bireyci burjuvayı toplumsal bir varlığa dönüştürür. Sonuç bir boyun eğme değildir. Tersine, süreç bir boyun eğmeyle başlar, sonra o topluluğun hayatına etkin bir şekilde katılmaya dönüşür. Ayrıca eleştirel gerçekçiliğin son dönem romanlarının pek çoğunda olduğu gibi, kahramanın sonu da yalnızlık değildir. Tersine, yalnızlığın yerini yeni toplumsal güçlerle gittikçe artan bir beraberlik alır; yeni ve daha üstün tipte bir kişilik ortaya çıkar. Tipik burjuva ***Bildungsroman***'ın kahramanını çocukluğundan alıp olgunluk hayatının ilk güçlüklerle karşılaştığı yıllara kadar getirmesine karşılık, bu türün sosyalist örneği, çoğu zaman, olgun burjuva aydının sosyalizmle karşılaştığı zaman geçirdiği bunalımla başlar. Her iki türde gerçekliği yansıtır. Kapitalist düzende, söz konusu olan, Marx'ın belirttiği gibi, toplumsal yaşayışı yöneten o bilinçsizlik öğesi, sosyalist düzende ise, devrim karşısında burjuva aydının geçirdiği bunalımdır.

Özellikle sosyalizmin ilk dönemlerinde, burjuva aydının ikilemi —sosyalizmden yana olmak ya da ona karşı çıkmak kararı— onun bir sanatçı olarak karşı karşıya olduğu ikilemle örtüşür. Bu

rastlantı onun için bir güç kaynağı olabilir. Toplumla çatışmasının yarattığı güç sanat çabalarını destekler; öte yandan, sanat sorunlarına bulduğu doğru çözüm yazara kişisel hayatında yardımcı olur. Devrimden hemen sonraki dönemde bu bunalımı ele alan romanların sayısı göze çarpacak kadar çoktur. Bu çatışmayı yansıtarak sosyalizme yönelen, eleştirel gerçekçilikten toplumcu gerçekçiliği geçen yazarlar da az değildir. Bu geçişin en ilginç örneği Aleksi Tolstoy'un *Golgotha* adlı güçlü trilogyasıdır. Yazar bu eserin birinci bölümünü gönüllü olarak gittiği sürgünde yazmış, sonucunda ise sosyalizmi bilinçli olarak benimsediğini belirtmiştir. Aynı süreç Fedin'in Şaginyan'ın ve başkalarının eserlerinde de görülebilir.

Geçiş döneminde eleştirel ve toplumcu gerçeklik arasındaki sınır kesinlikle çizilmez. Kuramsal bakımdan birbirlerinden ayırdedilebilen bu iki uslûp aynı eserde bile kolayca yanyana gelebilir. Buraya kadar söylediklerimizi düşünecek olursak, bu da bizim için pek şaşırtıcı bir şey olmasa gerek. Gördük ki, kapitalist düzende eleştirel gerçekçilik için sosyalist bir perspektif verimli bir güç kaynağı olabilir. Sosyalist bir toplum kurduktan sonra sosyalist düşüncelerin yaygınlaşmasıyla bu verimli etkinin daha da artıp sonunda her iki gerçekçilik anlayışı arasındaki ayırımın ortadan kalkacağı da bellidir. Bu gelişme yeni toplumun gelişmesiyle at başı gidecektir. İşçi sınıfı diktatörlüğü, başlangıçta, sınırlı alanlarda kamulaştırma, eylemine girişecektir; bu alanda bile, halk bu yeni gelişmelere kendini hemen uyduramayacaktır. Yeni sosyalist kurumlar uzun bir süre, bu yeni düzenin yasalarına biçimsel olarak uyan, fakat bir yandan da burjuva tutumlarını koruyan insanlara dayanmak zorundadır. Öbür alanlarda, sözgelimi tarımda, değişim süreci daha da yavaştır. Bu durumda, toplumsal yaşayıştaki burjuva kalıpları varlıklarını sürdürmekle kalmaz, bunların yerini alan yeni yaşayış biçimleri de her zaman sosyalist modele uymayabilir.

Böylece eleştirel ve toplumcu gerçekçilikteki geçici biçimlerle sosyalizmin gelişmesi arasında benzerlikler olduğu görülür. Eleştirel gerçekçi yazar, geleneğe uyarak, çökmekte olan eski düzenle kurulmakta olan yeni düzen arasındaki çelişmeleri çözümler. Fakat bunları yanlız dış dünyanın çelişmeleri olarak değil, kendi iç çelişmeleri olarak görür; ancak kendisi, gene geleneğe uyarak, bu çelişmelerin bir uzlaşmayla sonuçlanmasını hazırlayan güçlerden çok, doğrudan doğruya çelişmeler üzerinde durma eğilimi gösterir. Bu çelişmelerin ne olduklarının aydınlatılması (toplumcu gerçekçiliğin çoğu zaman yeterince üzerinde durmadığı bir nokta) ve bunlara verilen önem, bu iki gerçekçilik anlayışı arasındakl bağlamayı güçlendirir. Eleştirel ve toplumcu gerçekçilik aynı malzemeyi kullanmakla birlikte, toplumsal gerçekçiliğin incelenmesinde değişik yöntemlerden yararlanılır. Ne kadar derinlere inilirse, toplumsal gerçeklikle kurulması özlenen sosyalist toplum o kadar birbirlerine yaklaşacak, eleştirel ve toplumcu gerçekçilik arasındaki bağlar da o kadar güçlenecektir. Bu arada, eleştirel gerçekçiliğin olumsuz perspektifi yavaş yavaş olumlu, sosyalist bir perspektife dönüşecektir.

Sosyalizm geliştikçe, eleştirel gerçekçilik de bağımsız bir edebî üslûp olarak ortadan kalkacaktır. Eleştirel gerçekle yazarın sosyalist bir toplumda karşılaşacağı güçlüklerin ve sorunların bazılarını belirtmiştik. Göstermiştik ki, eleştirel gerçekçi yazarın kavrayamayacağı bir toplum ortaya çıktıkça eleştirel gerçekçiliğin ufku da daralacaktır. Eleştirel gerçekçi yazar çıttıkçe toplumcu gerçekçiliğe yaklaşan perspektifler kullanmak zorunda kalacaktır. Bu da zamanla eleştirel gerçekçiliğin kuruyup gitmesine yol açacaktır. «Kuruyup gitmek» deyimini burada tam anlamıyla kullanabiliriz. Toplum, sonunda, yalnız toplumcu gerçekçiliğin gerektiği gibi betimleyebileceği bir durum yaratacaktır. Gerçi bu oldukça uzun bir süreci —sabırsız bağnazların ileri sürdüğünden çok daha uzun bir süreci— gerektirmektedir, fakat sonucun kaçınılmazlığı ortadadır. Derebeylik düzeninin edebî biçimleri nasıl kuruyup gittiyse, eleştirel gerçekçilik de öyle kuruyup gidecektir. Elbette, kişisel çabalar bu süreci hızlandırıp engelleyerek onu etkileyebilirler; fakat bu süreci asıl belirleyen yalnız ve yalnız toplumsal gelişmelerdir. Ne hükümet kararlarının, ne de edebî bildirilerin bir etkisi vardır. Tersine, kapitalizmin kalıntılarını insan bilincinden söküp atma konusunda böylesi yollara başvurmanın hiç bir etkisi yoktur.

Bütün bu söylediklerimiz, tarihsel bakımdan, toplumcu gerçekçiliğin üstünlüğünü ortaya koymaya çalışıyor (bu üstünlüğün, toplumcu gerçekçilik akımı içinde ortaya çıkan ayrı ayrı her eserde hemen kolayca başarı sağlaması gerekmediğini ne kadar söylesem azdır). Bu üstünlüğün nedeni, sosyalist dünya görüşünün sosyalist perspektifin yazara sağladığı ipuçlarıdır: bunlar, yazarın insanı toplumsal bir varlık olarak çok daha eksiksiz, çok daha derinlemesine bir şekilde ele almasında geleneksel ideolojilerden çok daha fazla yardımcı olurlar.

Bir daha söyleyeyim, konumuz, gerçekleşmesi ağır basan koşullara bağlı olan bir gizliliktir. Yeni bir üslûbun ortaya çıkması birçok dış etkilere bağlıdır; ayrıca, edebiyat tarihinde geçiş dönemlerini etkileyen iki yanlı bir iç tehlike vardır. Bir yanda, yeni konunun mantığını benimsemek konusunda bir direniş, geleneksel üslûplara çekingen bir bağlılık, eski alışkanlıklardan kurtulamama eğilimi başgösterebilir. Öte yanda ise, yeni konunun soyut yanına abartma eğilimi ortaya çıkabilir (Hegel, «tarihte her yeni olay önce soyut bir biçimde ortaya çıkar,» diyor). Bundan sonra soyut öğeler daha ağır basmaya başlar. Somut gerçeklikler —yeni duyarlığın yardımıyla araştırılması gereken, henüz araştırılmamış konular— ya ele alınmaz ya da yeterince önemsenmez. Burjuva edebiyatında, Voltire'in tragedyaları birinci eğilimin, Lillo ya da Diderot'nun oyunları ise ikinci eğilimin örnekleridir.

Toplumcu gerçekçilik de bu tehlikelerle karşı karşıyadır. Üstelik, bu tehlikeler toplumcu gerçekçiliğin en güçlü olduğu noktada, yeni ve daha somut, daha eksiksiz perspektifinde görülebilirler. Uygulamada, bu yeni perspektifi ele alma atılganlığının eksikliği daha az rastlanan ve kuramsal bakımdan çözümü daha kolay olan bir sorundur. Elbette ki, her zaman ele aldıkları sorunları mantıkî sonucuna kadar götürmekten çekinen, yeniden eski ölçülere dönen yazarlar çıkacaktır. Bunun sonucu da, eleştirel gerçekçiliğin sulandırılmış ve o geleneğin olumlu yanlarından yoksun daha silik bir örneği olacaktır. Bu durumda herhalde, eleştirel gerçekçiliğin klasik dönemi değil de, burjuva edebiyatının son dönemi (Zola, «Neue Sachlichkeit/Yeni Gerçekçilik», «belgesel üslûp») örnek olarak alınacaktır. Bununla, toplumcu gerçekçiliğe geçiş sürecini temsil eden eleştirel gerçekçiliği karıştırmak yanlış olur. Belirleyici etken, yenilikçi akımla eleştirel gerçekçilik arasındaki ilişkiyi ele alan daha önceki tartışmamızda da olduğu gibi, belli bir noktaya bağlanma değil, bu bağlanmanın gösterdiği genel yönelimdir. Doğrusu, toplumcu edebiyatta «belgesel» betimlemeye sık sık yer verilmesinden de anlaşılacağı gibi, gerici eğilimler de şaşırtıcı derecede yaygındır.

İkinci tehlike —perspektifin abartılması— bence çok daha önemlidir. Alman Yazarlarının IV. Kongre'sinde yaptığım bir konuşmada bu sorunun belli başlı özelliklerini ele aldım. Perspektifin somut niteliğinin çoğu zaman dikkate alınmadığını belirttim. Yazarlar gelişim eğilimlerini —günümüz için yol gösterici ilke niteliğini taşıyan bu eğilimleri— geleceğin taslağı sanıyorlardı. Konuşmamda bu yanılgının estetik sonuçlarının ne olabileceğini belirttim. Fakat bugün bunun ideolojik nedenlerini araştırmak daha az önemli değildir; özellikle, XX. Kongre'nin ışığında önceki dönemin daha açık seçik görülebilmesi yüzünden. Edebiyat konusunda, bu durumda çıkarılabilecek sonuçların çoğu henüz çıkarılmamış bile olsa.

Bu araştırmaya çok önemli saydığım bir sorunu ele alarak başlayacağım. Ekonomi üstüne yazdığı son eserinde, Stalin, sosyalist toplumun da nesnel ekonomik olgularla belirlendiğini kavrayamayan «ekonomik öznelcilik» görünüşünü sert bir şekilde eleştiriyordu. İnsan ekonomik hayatını ancak ekonomik yasaları kavrayarak denetim altına alabilir. Oysa, «ekonomik öznelcilik» bu yasaları nesnel ekonomik olguları dikkate almaksızın uygulama eğilimindedir. Stalin burada, marksist klasiklerin içerdiği bir gerçeği açığa vuruyordu. Ekonomik öznelciliğe saldırmakta çok haklıydı. Fakat Stalin'in siyasal hayatının acıklı yanı, gerek tutumu

gerekse sözleriyle, Sovyetler Birliği'nde ekonomik öznelciliğin gelişmesine yardım etmiş olmasıdır. «Kişiyi putlaştırma» diye eleştiri konusu olan durum, Stalin'in bilimsel gerçekler ve nesnel yasalar karşısındaki bu gelişigüzel tutumunun bir sonucuydu.

Bizi burada ilgilendiren yöntemdir. Birçok durumlarda Stalin'in sözleri gerçeği yansıtmış olabilir; bizim amacımız şimdilik bunu araştırmak değil. Ben ekonomik öznelciliğin, Stalin'in sonradan geriye bakarak eleştirdiği ve düzelttiği, kısa ömürlü ve rasgele bir yanlışlık olmadığını göstermek istiyorum. Tersine, bu kişiyi putlaştırma eğiliminin kaçınılmaz ideolojik bir sonucuydu. Ekonomi alanında insan iradesi birtakım yadsınmayacak gerçeklerle karşı karşıya gelir. İdeoloji ise, insana daha esnek bir şeymiş gibi görünebilir. Gerçekten de, ideolojiler çok daha az bir direniş gösterirler. Bu bakımdan, taş da kâğıt kadar kolay boyun eğer: çünkü taş kötü sanata da, iyi sanata da kayıtsız kalır. Bu esneklik ancak görünüştedir elbet. Sanat da nesnel yasalara uymak zorundadır. Gerçi bu yasalara uymamanın sonucu, ekonomik yasalara uymamanın sonucu kadar somut bir şekilde belli olmaz; fakat bunun sonucu da çok daha düşük nitelikte bir sanat eseri olacaktır Stalin'in yöntemleri, bu yüzden, ideoloji alanında, ekonomik alanda olduğundan çok daha az dirençle karşılaştı. Çünkü Stalin, bütün inatçılığına rağmen, bu direnişin çok fazla olduğunu görünce inadından dönmesini biliyordu. Doğal bilimler ve teknoloji, ekonomik öznelcilik karşısında, toplumsal bilimler ve edebiyattan daha tehlikesiz bir durumdaydılar. Sözünü ettiğimiz bu son alanda, daha önceki dönemlerde rastlanan bağnazlığa benzemekle birlikte, oldukça değişik yanları olan yeni bir bağnazlık ortaya çıktı. Bu bağnazlığı aslında, proletkult ve ona benzer sapıklıkları sözkonusu ederek açıklayamayız. Burada bütün bütüne kendine özgü bir olayla karşı karşıya bulunuyoruz.

Bu olayın başlıca özellikleri neydi? Ekonomik öznelcilikle olan bağlantıyı daha önce belirtmiştim. Fakat bundan başka bir nokta daha var: eğer Marksist-Leninist nesnelcilikten vazgeçilirse, (bu öğretiye sözde ve özel bir şekilde bağlı kalınsa bile) kuram ve uygulama, özgürlük ve gereklilik arasındaki diyalektik birlik ya yok olur ya da tehlikeli bir şekilde zayıflar. Temel kuramla gündelik hayat yeni siyasal eylemin gündelik gerekleri arasındaki karmaşık ilişki basit ve kestirme bir niteliğe bürünür.

Aradaki bu öğelerin ortadan kalkması, kuramda ve uygulamada, sahte bir kutuplaşmaya yol açar. Bir yandan, kuram, uygulamaya bir kılavuz olmaktan çıkıp bir dogmaya dönüşür; öte yandan, ikisi arasındaki çelişki öğesi ortadan kalkar. Bu kutuplardan birine dogmacılık, öbürüne ise pragmacılık diyebiliriz. Dogmacılık XX. Kongre sırasında uzun uzun tartışılmıştı. Pragmacılık üzerinde ise pek fazla durulmadı. Oysa kuram ve uygulama bakımından bu da oldukça önemli bir konudur Tarihsel perspektifle gündelik gerçekler arasındaki ilişki sahte bir basitliğe indirgendiği zaman, Marksizm eyleme kılavuzluk edemez. Aradaki öğelerin hesaba katılmaması olguların tek tek, bütünle aralarındaki bağlantı olmadan görülmelerine yol açar. Olguların doğrudan doğruya genel ve soyut ilkeler altında toplanması bu durumu değiştirmez; çünkü böyle olduğu zaman perspektifle uygulama arasındaki geçiş birdenbire, ve gerçek olmayan bir geçiştir Olgular çarpıtılmayıp hesaba katıldıkları durumlarda bile bu pragmacı, yani son hesaplaşmada öznel bir açıdan yapılmaktadır

Burada da gene sorunu genel çizgileriyle belirtmekten öte gitmeyeceğim, çünkü bizi ilgilendiren nokta bu kuramlar topluluğunun edebiyat üzerindeki etkisidir. Edebiyatta gerçekliğin doğru ve basitleştirilmemiş bir şekilde kavranışı, en azından, salt kuramsal alanda olduğu kadar önemlidir. Sözünü ettiğim yanlış kutuplaşma, edebî bakımdan, doğalcılığın sınırlarını aşamamayı gösterir. Doğalcılığın birçok türleri vardır. Bunların hepsinin ortak yanı ideolojik ilkeyle tek tek olgular arasındaki bağın zayıflamasıdır. Pragmacılık ve deneycilikle doğalcılık arasında bir yakınlık olması da bu yüzdendir. Toplumcu gerçekçilikte, işçi sınıfı diktatörlüğü kurulduktan sonra, buna benzer doğalcılık arasında bir yakınlık olması da bu yüzdendir. Toplumcu gerçekçilikte işçi sınıfı diktatörlüğü kurulduktan sonra, buna benzer doğalcılık eğilimleri özel bir nitelik kazanıyorlardı. Burjuva doğalcılığı olguların çokluğu karşısında bir şaşkınlığı, bunlarda akla uygun bir düzen bulamamayı açığa vuruyordu. Toplumcu doğalcılıkta belirleyici etken dogmacılık ve pragmacılık kutuplaşmasıdır. (Burjuva edebiyatında da «olgular» bazan doğalcı bir yöntemle dolaysız olarak yansıtılır ve doğrudan doğruya soyut genellemelere bağlanırdı: Zola, Upton Sinclair ve Neue Sachlichkeit akımı yazarları böyle bir doğalcılık anlayışının temsilcileriydiler.) Bu kutuplaşma yanlış bir estetik anlayışın doğmasına yol açıyordu. Yanlışlığın başlıca nedeni ise Marksizmin çok dolaysız bir şekilde gündelik sorunlara uygulanmasıydı Marksizm böylece soyut bir şey haline geliyordu. Gündelik sorunlar ve bu sorunların çözüm yolları, elbette, daha büyük bir gerçekliğin parçalarıdır. Ne var ki, Stalinci dönemin edebiyatında asıl sorunlar ele alınmamış ve —ekonomik öznelcilikte olduğu gibi— belli çözüm yollarının doğruluğu dogmacı bir nitelik kazanmıştı. Edebiyat artık toplumsal hayatın devingen çelişkilerini yansıtmaz olmuş, soyut bir «doğru»nun açıklanmasına dönüşmüştü. Böyle bir yaklaşımın estetik sonuçlarının ne olacağı açıktır. Bu «doğru»nun, çoğu zaman olduğu gibi, yalan ya da yarı-doğru değil de, gerçekten dogru olduğu durumlarda bile, açıklama edebiyatı anlayışı iyi edebiyat için son derece zararlı olmuştur

Edebiyatı açıklama amacıyla kullanma eğiliminin yanısıra başka bir yanlışlık daha vardı. Bu yanlışlık araştırma, propaganda ve kışkırtma arasındaki ilişkilerin sırasının tam tersine döndürülmesinden ileri geliyordu. Propagandayı araştırmaya dayandırıp güçlü bir kışkırtma aracı haline getirecek yerde, kışkırtma propagandanın ve araştırmanın çıkış noktası ve yönetici ilkesi oluyordu. Böylece ikisi de önceden donmak ve gerek kapsam, gerekse etkinlik bakımından sınırlanmak zorunda kalıyordu.

Kışkırtma, ayrıca, edebiyatın da yönetici ilkesi haline geliyordu. Gerçi her zaman gündelik politika sorunlarına tutkuyla bağlı bir edebiyat türü olmuştur. Umalım ki, böyle bir edebiyat varlığını sürdürsün ve bir sanat yetkinliğine ulaşma amacını gütsün. Ancak bütün edebiyatı böyle bir başlık altında düşünmek korkunç bir şey olur. Yazarlar gündelik politikayla kendi bağlarını kurmakta ve bu gibi sorunları işleme yollarını, Mayakovski'nin ve Petöfi'nin buldukları gibi, bulmakta özgür bırakılmalıdırlar. Böyle bir edebiyat, kışkırtma gereklerine dayanan Stalinci açıklama edebiyatından kesinlikle ayrılan bir edebiyattır.

Belirli bir örnek vereyim. Sosyalizmle daha önceki bütün toplumlar arasındaki en önemli ayrım, sosyalizmin, toplumsal çelişkilerin uyuşmaz niteliğini ortadan kaldırma amacını gütmesidir. İşte edebiyat bu süreci betimlemek, bu sürecin ortaya çıkardığı sorunları araştırmak, birtakım geleneksel sorunların nasıl yok olduğunu, öbürlerinin de değiştiğini göstermek gibi çok önemli bir işi yüklenir (bu konuları başka yerde, özellikle Makarenko ile ilgili incelememde ele almıştım). Ne var ki, bu uyuşmazlığın ortadan kalkması bir süreç olarak değil de, hemen gerçekleşebilecek bir şeymiş gibi görünürse, o zaman hem uyuşmazlık hem de her türlü gelişmenin güç kaynağı olan çelişki, ele alınacak gerçeklikten uzaklaşmış olur. Birkaç yıl önce resmî Sovyet eleştirisinin «çatışmasız dram» anlayışına karşı saldırıya geçmesi de bu düşüncemde yanılmadığımı gösteriyor. Ne var ki, o dönemde yalnız Sovyet tiyatro edebiyatı değil Sovyet romanları ve Sovyet hikâyeleri de çatışmadan yoksundu.

Edebiyatta bağnaz tutumun tek eleştirilecek yanı bu değildir. Stalin'in ekonomik öznelciliği eleştirisine daha önce değinmiştik. Fakat bu eleştiriler sorunun köküne gerçekten iniyor muydu? Sanmıyorum. «Çatışmasız edebiyat»ın aşırı örnekleri kınanmakla birlikte, kışkırtmanın edebiyattan önce gelmesi öğretisi daha ağır basıyordu. Siyasal hayatta iyi bir kışkırtıcı herhangi bir soruya hemen cevap vermek zorundadır. Fakat kendisi ölçülü davranan bir eyse, bazı sorunlara çözüm bulmanın zamanı gerektiren bir iş olduğunu belirtecektir. Birçok yazarlar bu ölçülülüğü gösterememişler ve bu yüzden de eleştirmenlerce alkışlanmışlardır. Hiç şüphe yok ki, sosyalist toplumda da bir yazar birtakım sorunları ele

almak ister. Fakat bu yazar, aynı zamanda, ele aldığı soruna kendi eserinin çerçevesi içinde eksiksiz bir çözüm getirmeyi de bir ödev olarak görür. Belli bir köyde oturan bir vurguncu olduğunu düşünelim. Bu adam en kısa zamanda ya yola getirilir ya da cezalandırılır. Oysa sorunu bu açıdan görmek yeni kurulmakta olan sosyalist bir toplumda hâlâ uyuşmaz nitelikte çelişkiler olduğunu görmemek demektir. Bu yazarlar çelişkilerin uzlaşabilir bir nitelik kazanmalarının ancak zamanla gerçekleşebileceğini, sosyalist toplumda bile çözümsüz çatışmalar olabileceğini görmemektedirler. Bunlar üstelik var olan çelişkilerin önemsenmemesinin —bu çelişkiler uzlaşmaz nitelikte olmasalar bile— onları uzlaşmaz bir duruma getirebileceğini de görmezler. Burada yeni gerçeklik karşısında edebiyatın yoksullaşmasından öte bir olay sözkonusudur. Bu yazarlar uzlaşmaz nitellkte olmayan yeni çelişkilerin diyalektik yapısını kavrayamadıklarına göre, bunların yeni gerçekliği yansıtmaları da çarpık olacak demektir. Karşımıza diyalektik bir yapı yerine dural bir şematizm çıkacaktır. Burada da yeni doğalcılığın kökü gene ideolojik bakımdan Stalincilliğe uzanmaktadır. Bu anlayışın düzme bir devrimci romantizmle yanyana görülmesi de ayrıca şaşırtıcı bir şey değildir.

Böylece, son derece verimli olabilecek, yerinde bir tarihsel iyimserlikle «mutlu son»a yol açan şematik iyimserlik arasındaki ayrıma gelmiş oluyoruz. Bu sorunu Şolohov'un Uyandırılmış Toprak'ı ilgili incelememde ele almış ve birçok burjuva eleştirmeninin toplumcu gerçekçiliğin iyimserliğine saldırmalarının yeni gelişmeleri anlayamamalarından ileri geldiğini göstermiştim. Saldırıların haklı olduğu yerlerde bile, buradaki «mutlu son»un burjuva edebiyatındaki «mutlu son»dan nitel ayrılıklar gösterdiğini de ayrıca belirtmiştim. Her ikisine de özgü şematizmi gözden geçirmiş ve aralarındaki ayrımlara dikkati çekmiştim: «Bu örnekler toplumsal gerçekliğin bilinçli bir değiştirimi değil... toplumsal gerçeklikteki gelişimin kabul edilmez bir basitleştirilmesidir... Tarihsel iyimserlik burada basit bir şematik iyimserliğe indirgenmektedir. Bu da okurun üzerinde, tıpkı «mutlu son'un bıraktığı gibi, tatsız bir izlenim bırakıyordu; fakat, daha önce de belirttiğimiz gibi, bu şematizm eğilimi ile burjuva «mutlu son»u, aslında, birbirinden ayrı şeylerdir.»

Bu sözlere burada yeni bir şey ekleyecek değilim. Şematizm öyle bir tutumun sonucuydu ki, bu tutum toplumsal yaşayışta ağır bastığı sürece, ayrıntıları üzerinde durularak eleştirilemezdi. Ama böylesi eleştiriler hiç bir zaman eksik olmadığı gibi, çoğu zaman doğru yargılara da varıyordu.

VI

Somut örnekler

Bir iki somut örnek verelim. Fadeyev, sık sık ve kanımca haklı olarak, Sovyet romanlarında her zaman birtakım gereksiz kişiler olduğunu ileri sürmüştü. Gerçekten de öyleydi. Bunun nedeni ise, sanırım, Stalin dönemi bağnazlığının yarattığı siyasal ve estetik ortamda aranmalıdır. Bir yazar, herhangi bir eylemci gibi, kendini günün siyasal sorunlarına hazır çözüm yolları bulmakla yükümlü gördüğü zaman, eserleri bundan zarar görecektir. Yani, Balzac'ın ve Tolstoy'un yaptığı gibi, somut insan çatışmalarını genellemesine yansıtıp çağının başlıca önemli sorunlarına ışık tutamayacaktır. Çünkü böylesi çatışmaların karmaşıklığı soyut ilkeyle somut olgu arasında dolaysız bağlar kurulmasına elvermez. Yazar sorununu kuramsal olarak çözümler, sonra da bunu açıklayacak uygun kişiler çizer. Sonuç, estetik bakımdan, hiç de parlak değildir. Böyle bir yazarın eserleri önceden var olan kuramsal bir temel üzerine yamanmış sözde sanatsal üstyapılardır. Bu eserler, Fadeyev'in de gösterdiği gibi, gerçekçi sanat düzeyine erişemezler. Böyle tasarlanmış eserlerdeki açıklayıcı kişilerin çoğu gereksiz, olayların akışında önemli rolü olmayan, sadece kuramsal görüşün bir parçasını meydana getiren varlıklardır. Sözkonusu olan başarısızlığın nedeni yeteneksizlik ya da özensizlik değil —bu romanların pek çoğu yetenekli yazarların eserleriydi— yanlış tasarlanmış sanat ilkeleriydi.

Tipoloji sorununa daha önce değinmiştik. Edebiyatımızdaki bu «tipik» kahramanların gizi nedir? Tipik kavramı (bazı örneklerde öyle olsa bile) ortalama kavramıyla ya da (tipik bir kişinin genellikle normali aşmasına rağmen) tuhaf kavramıyla karıştırılmamalıdır. Bir hikâye kahramanı ancak öz benliği toplumdaki nesnel güçlerce belirlendiği zaman teknik anlamda tipik bir kahramandır. Vautrin ya da Julien Sorel, bir anlamda tuhaf olsalar bile, davranışlarıyla tipik kişilerdir: belli bir tarihsel dönemin belirleyici etkenleri onların kişiliklerinde yoğun olarak görülebilir. Ne var ki, her ikisi de tipik olmakla birlikte, hiç bir zaman kabaca «açıklayıcı» kişiler değildir. Bu kişilerdeki bireysel özelliklerle tipik yanları birbirine bağlayan diyalektik bir ilişki vardır. Levin, «her şeyin altüst olduğu» bir dönemde Rusya'daki toprak sahibi sınıfın tipik bir temsilcisiydi. Okum, Levin'in kişisel özeliklerini öğrendikçe zaman zaman ,hiç de haksız olmayarak, onu bir yabancı, bir garip adam olarak düşünmeye kalkar, fakat sonunda bu gibi tuhaflıkların bir geçiş döneminin belirtileri olduğunu anlar.

Sözünü ettiğim şematik edebiyatın kahramanları ise bu özelliklerden yoksundur. Bunlar tipik değil, güncel kişilerdir. Böyle kahramanların özelliklerini belirli bir siyasal amaç belirler. Şunu da sözlerime ekleyeyim ki, «tipik» özellikleri ayırt edebilmek her zaman çok güçtür. Tipik bir kahraman çağının yaşayışına bütün kişiliği ile tepki gösterir. Toplumcu gerçekçilik sahici tipler yarattığı zaman —Fadeyev'in Levinson'u ya da Şolohov'un Grigori Melyekov'u gibi— bu tiplerde köklü bir bireysellikle köklü bir tipliğin örgensel bütünlüğü vardır. Şemacı yazarların yarattığı kişiler ise, tipiklik düzeyinin hem üstünde, hem de altındadırlar. Bireysel özelliklerin çizilişi onları tipik yapacak nitelikte değildir, (Natşa Rostova'nın «Sekerek yürüyüşü» ya da Anna Karenina'nın tuveleti kesinlikle tipiktir), üstelik bu tipikliği sağlayacak kişisel özelliklerin o kişilerin ruhsal yapılarıyla hiç bir ilintisi de olmayabilir. Bu eksiklik, tabiî, bütün doğalcı edebiyatın ortak özelliklerinden biridir —Zola'nın «tipik» kişilerde de buna benzer eksikler vardır.

Toplumcu gerçekçilikte bu eğilimleri yaratan aynı koşulların başka etkileri de vardır. Toplumsal açıdan tipik olan nedir, olmayan nedir? Ekonomik özneciliğin ve aşırı bağnazlığın suçu siyasal bir tip anlayışını edebiyata uygulamaktı. Politikada tipik olan, kural-dışı ve bireysel olana karşıttır. Belli bir tarihsel dönemde bir olay yalnız bir tiple temsil edilebilir; o dönemin siyasal niteliğini tiple olmayan olayların çokluğu arasındaki ayrım içerir. Birinci Dünya Savaşı konusunda Lenin bu ayrımı tam bir açık seçiklikle yapmıştı; savaş emperyalizmin tipik sonucuydu. Lenin, emperyalizm çağında ulusal savaşlar olmayacağını ileri sürenleri elestirerek «bir çağ birçok olayların toplamıdır; yalnız tipik olanı değil, daha başka birçok öğeyi de bir araya getirir,» diyordu.

Sanat ve edebiyatta ise tipik olayların çokluğu ve değişikliği önemlidir. Evrimin bir döneminin en önemsiz yan-ürünleri bile bir tip niteliğiyle karşımıza çıkabilirler; böyle olması da sanat eserinin uzun ömürlülüğü için gerekli olabilir. Bilimde (ve polikada) tipik olanla olmayanın kesinlikle birbirine karşıt olmasına karşılık, edebiyatta şu ya da bu şekilde tipik olmayan sahici bir karakter yoktur. Doğada sadece bireysel özellik olan bir şey, bunun edebî biçimde yansıtılışında tipik bir nitelik kazanabilir. Edebiyatta ayıntıların önem sırasına göre düzeni, gerçekçiliği doğal bilimden değişik, fakat en az onun kadar eksiksiz olarak yansıtır. Sanatta siyasal kavramların doğmacı ve mekanik bir şekilde uygunlanması bu yüzden çok sınırlayıcıdır. Hele bu doğmacılık, Stalin döneminde olduğu gibi, öznel yaklaşımı ile gerçekliği bozar ve sanatçıyı kendi keyfî tipolojisini benimsemek zorunda bırakırsa. Böyle bir tipolojinin kullanılması toplumcu doğacılığın katılığını ve cansızlığını yeterince açıklar sanıyorum.

Buraya kadar daha çok bu doğacılığın sınırlı yanları üzerinde durduk. Bin dokuz yüz yirmilerde, marksist Alman eleştirmeni Franz Mehring, Alman doğacılığı ile ilgili başarılı incelemesinde, bu akımın eksik yanlarının nasıl özel bir romantizm türüyle tamamlanmak

zorunda kaldığını göstermişti. Gerçekten de, bu romantizmin (on dokuzuncu yüzyılın başında Fransız Devrimi'ne tepki olarak ortaya çıkan tarihsel nitelikteki romantizmin değil de, o zamandan beri alıştığımız belirsiz ve genelleştirilmiş romantizm türünün) doğacılığın «vicdan azabı» olduğu söylenebilir. Tabii bu açıklama, sorunun yalnız duygusal ve sanatsal yanını cevaplandırır. Fakat, aynı zamanda bu romantizm anlayışının değişik dönemlerde ve çok başka durumlarda yaygın bir ilgi görmesini anlamamıza da yardım eder. Elbette, bu eğilimin asıl toplumsal kökenini ortaya koyamaz. Romantik tutumların yayılmasında duygusal etkenin, «vicdan azabı»nın önemini bir an için bile unutmadan, bu toplumsal köken sorununu kendimiz araştıralım.

Hepimiz biliyoruz ki, «devrimci romantizm» son yirmi yıldır toplumcu gerçekçiliğin belirgin özelliklerinden biridir. Marx'ın ve Lenin'in bu terimi ancak alaycı bir aşağılamayla kullanmalarına —ve yanıbaşındaki sıfatın bütün çekiciliğine— rağmen, romantizm nasıl birdenbire marksist estetiğin bir parçası haline geldi? Bence, bunun nedeni de toplumcu edebiyatta eğiliminin belirlemesi nedenine bağlanabilir: kişiyi putlaştırma tutumunun yarattığı ekonomik öznelcilik ve güdümlülük. Devrimci romantizm ekonomik öznelciliğin estetik karşılığıdır.

Bunun nedenleri apaçık ortadır: ekonomik öznelcilik, öznel olarak istenenle nesnel gerçekliği birbirine karıştırır. Böylece, daha önce de gördüğümüz gibi, perspektifi gündelik yaşayışın gereklerl düzeyine indirger. Böylece hayat şiirsizleştirilmiş olur. Çünkü hayatın şiiri, hayatın bütünlüğünde ve kendi kendine yeterliliğindedir. Bu «şiirsel» nitelik her türlü insan gelişmesinde, insanın kişisel yazgısında. büyüme ve değişmede vardır. Bu nitelik, Lenin'in sözünü ettiği, gerçekliğin «gizli düzen»inde kendini gösterir. Gerçekliğin «gizli düzeni», varoluşun yasalarının düşüncelerle kolayca açıklanamayacak kadar karmakarışık ve bu yasaların gerçekleşmesinin önceden kestirilmeyecek kadar dolambaçlı olduğu anlamına geliyordu. Leonardo ya da Lenin, Goethe ya da Tolstoy gibi büyük yaratıcılarda rastladığımız gerçek saygısı bu bilgiye dayanır. Tıpkı hayatın tükenmez devingenliğini dile getiren sanat eserlerinin ölümsüz etkisi gibi.

Doğacılık, toplumcu olsun olmasın, hayatı şiirden yoksun bırakır, her şeyi düzyazıya indirger, Doğalcılığın şematik yöntemleri gerçekliğin «gizli düzeni»ni, zenginliğini ve güzelliğini kavrayamaz. Doğacılığın hayatın şiirini yok ettiği, bu durumu yaratan yazarlar ve eleştirmenlerce de kabul edilmektedir. Sosyalist ülkelerde kamuoyunun toplumcu doğalcılığa, hiç bir zaman burjuva aydınların kendilerini yenilikçi akıma kaptırdıkları gibi kaptırmaması da anlamlıdır. Ne var ki, Stalin döneminde, birçok önemli marksist öğretinin yanlış yansıtıldığını biliyoruz. Edebiyat kuramcıları da, bu yüzden, sorunu ideolojik bakımdan doğru bir çözüm bulmaya çalışacakları yerde, doğacılığa şiirsel bir karşılık buldular: devrimci romantizm.

Asıl önemli yalnış, bir kere daha, perspektifin sakat bir şekilde kavranması, gerçekçilikle bir tutulmasıdır. Daha önce, gerçekliğin doğalcı bir şekilde şiirsizleşmesine yol açan bu yalnış görüş, şimdi de düzyazıyı yeniden şiire çevirmek için kullanılıyordu. Buna kuramsal bir dayanak bulmak içinde, Marksizmin, ekonomik öznecilikte olduğu gibi, güdümlü bir şekilde yorumlanması gerekiyordu. Oysa Marx'a göre, sosyalist devrimin şiiri, burjuva devriminin şiiri gibi geçmişten değil, ancak gelecekten esinlenebilir. Emekçi sınıfının devrimi, bu yönelimi yüzünden, Marx'ın ileri sürdüğü gibi, insafsız olmaktan korkmadan en ince ayrıntılara inerek kendini sürekli bir özeleştiriden geçirmelidir. Paris Komünü sırasında Marx devrimci işçi sınıfının ödevini şöyle tanımlamıştı: «Bu sınıfın işi ülkeleri gerçekleştirmek değil, çürüyen burjuva toplumunun bağrındakl yenl öğelere can vermektir.» Geleceğin şiiri, Marx'ın gözünde, sosyalizme yönelen güçlerin —yalnız hayal gücünde değil, gerçek hayatta da— clddi ve amansız bir eleştirisini gerektiriyordu. Geleceğin şiiri, bugünün özünü anlamanın başlıca yollarından birldir. Marx'ın bu görüşünün romantizme aykırılığı o kadar bellidir kl, bu konuda tartışmayı daha fazla uzatmak gerekmez sanıyorum. Ayrıca, Marx'ın romantizme her zaman karşı çıkıp klasik dönem sonrası edebiyatın ustaları olarak insafsız birer eleştirel gerçekçi olan Shakespeare ve Balzac'ı göstermesi de bir rastlantı değildir.

Devrimci romantizmin kurucuları çoğu zaman, Lenin'in gençlik eseri *Ne yapmalı?* da devrimcilerin düş kurmaları gerektiği yolunda söylediği sözleri öne sürerler. Bu konuda yanılmadıklarını sanıyorum. Çünkü Lenin, perspektifle gerçekliği, aralarındaki karşılıklı ilişkiyi belirtirken bile, her zaman ayırt etmiştir. Gündelik sorunlara saplanıp kalan deneycileri, Eduard Bernstein gibi «akım»ı «en erek»e karşı kullanan kimseleri alaya almıştır. Lenin'in sözünü ettiği «düş» gerçekçi ve devrimci tedbirlerle kurulabilecek bir gelecekle ilgili köklü ve tutkulu bir görüşten başka bir şey değildir. Bu «düş» her devrimci eyleme, önemsiz de olsa, yeni boyut kazandırır. Fakat bunu ancak o eylem nesnel gerçekliği doğru bir şekilde kavrar, gerçekliğin karmaşıklığını ve «gizli düzeni»ni hesaba katarsa, yapabilir, Lenin, Pissarev'in düş kurmanın sağlıklı ve hayat veren bir etkinlik olduğu yolundaki sözlerini anarak bu sözleri kendisine karşı çıkanlarla alay etmek için kullanır. Lenin'e göre sağlığın gerçek ölçüsü, «düş kuran kimsenin hayatı dikkatle gözlemlemesi, gözlemlerini kurduğu düşlerle karşılaştırması ve bütün çabasına yılmadan düşlerini gerçekleştirmeye adamasıdır.» Sonra, Marx gibi Lenin'in de Tolstoy'un gerçekliğini —görünüşteki ideolojik eksiklerine rağmen— geleceğin edebiyatı için bir model olarak göstermesi bir rastlantı değildir.

Devrimci romantizmin «düşler»i ise Lenin'in sözünü ettiği düşlerin tam tersidir. Şiirin gelecekten haber verme hakkını elbette kimse yadsıyamaz. Üstelik bu yalnız lirlk şilrin bir ayrıcalığı da değildir. Devrimci şairlerin eserlerinde, sözünü ettiğimiz «düşler» her zaman saygıdeğer bir rol oynamıştır. Fakat roman ve oyun kişilerinin de böyle düşler kurmaya hakları vardır. Sözgelimi, Tolstoy'un *Savaş ve Barış*'ının sonunda genç Nikolay Bolkonski'nin düşünü ele alalım. Bu düşün perspektifinin 1825'te Rusya'da meşrutiyet kurmaya kalkışanların perspektifiyle aynı olması, romanı Rus tarihinin ilericl goleneklerine bağlamaktadır Fakat burada perspektifle gerçeklik gene de dikkatle birbirinden ayırt edilmiştir. Eğer Nikolay Bolkonski'nin düşü bize geleceğin görünüşüyle ilgili izlenimler veriyorsa, bunu ancak bizim daha önce —Pierre'in Petersburg'daki çalışmaları ve arkadaşlarının buna gösterdikleri tepkilerin aracılığı ile— çağdaş toplumsal akımlarla karşılaşmamıza dayanarak yapabiliyordur. Unutmamalıyız ki, şiir de hem gerçekliğin betimlenmesini, hem de perspektifi içerir. Şiirin başarılı olabilmesi için sadece dizginsiz bir öznellikle beslenmesi yetmez. Şiirin çıkış noktası hayatın kendisidir; gerçekliği yansıtma yolu ise roman ve oyun türleriyle aynı sanat yasalarına uyar Böyle bir yapının olmadığı durumlarda, şairin düşleri, Alman ekspresyonizmlnde olduğu gibi, hayatın bölük pörçük algılanması olmaktan öteye gidemez. Brecht'in gençliğinde yazdığı öfke dolu «Ölü Askerin Türküsü» ise, tersine, gücünü perspektiflc gerçeklik arasındakl doğru illşkiden alır.

Ekonomik öznelciliğin edebiyat alanında iki bakımdan çok kötü sonuçlar verdiğini gördük bir yandan gerçekliğin yansıtılmasını kaba bir doğalcılığa indirgemiş; öte yandan da, şiirin yerine devrimci romantizm diye sahte bir karşılık getirmişti. (Burada, konumuzla doğrudan doğruya ilgili olmamakla birlikte, bir nokta üzerinde durmak istiyorum. Aynı eğilimler Lenin'in «yan tutma» kavramının da yanlış yorumlanmasına yol açmıştı. Lenin, Struve'nin nesnelcilik anlayışına karşı çıkarken, Marksizmin daha köklü, daha zengin bir nesnellikle bilinçli ve öznel bir «yan tutma»yı birleştirdiğini de gösteriyordu. Stalin'in yönetiminde, nesnellik «nesnelcilik» sayılarak yasaklandı ve onun yerini tümüyle öznelleştirilmiş bir «yan tutma» anlayışı aldı. Bununla ekonomik öznelcllik arasındaki bağ apaçık ortadadır. Gene açıkça ortadadır ki, böyle blr anlayış, ister Istemez, eleştirel ve toplumcu gerçekçillk arasına aşılmaz bir duvar örülmesine yol açacaktı.

Blr başka etken de kullanılan özel perspektif türüydü. Stalln blrbirlyle çatışan ve lklsi de yanlış olan iki perspektif öne-

riyordu. Bunlardan birincisi, sınıf çatışmasının gittikçe artan bir yoğunlukla sürüp gideceği dogmasıydı; XX. Kongre bu görüşü düzeltmeyi başardı. Stalin'in ikinci perspektifi ise, sosyalizmin ikinci evresi olan komünizmin hemen gerçekleşmek üzere olduğu dogmasıydı. Stalin, bu birbiriyle çelişen iki öneriyi devletin ortadan kalkacağını ileri süren marksist görüşü yeniden yorumlayarak uzlaştırmaya kalkıştı; Komünizm, kapitalizmin var olan tek sosyalist devleti kuşatmış olmasına rağmen gerçekleştirilecekti. «Herkese yeteneği kadardan herkese gereksinmesi kadar» dönemine devlet, siyasal polis ve benzeri kurumlar varlıklarını sürdürürken geçilecekti.

VII

Edebiyatın somut dünyası

Edebiyatın somut bir dünyası vardır. Böylesine çelişik bir perspektif edebiyatın işine yaramaz. Aslında, bu perspektifin iki ayrı parçası da, çoğu zaman, ayrı ayrı kullanılmıştır ki, bu da söz konusu eserlerin bütünlüğünü bozduğu için o eserlerin zararına olmuştur. Stalin'in, sınıf çatışmasının şiddetinin artacağı yolundaki görüşünün bir dogma olarak benimsenmesi, siyasal hayatta bu görüşle çatışan her türlü düşünce ve davranışın bir «hainlik» sayılmasına yol açtı. Bunun kaçınılmaz sonucu gelişmekte olan Sovyet düzeninin her türlü çelişkisinin birer casusluk ve karşı-devrimcilik eylemi olmakla suçlandığı Moskova duruşmalarıydı. Hukuk anlayışının ve temel hakların böyle tüyler ürpertici bir şekilde çiğnenmesi gülünç bir mantığa dayanıyordu. Bu mantığa göre eğer güvenlik örgütleri daha iyi çalışmış, Buharin, Zinoviev ve öbürleri 1917'den önce temizlenmiş olsalardı, sosyalizmin kuruluş yıllarında karşılaşılan her türlü güçlük ve çatışma önlenmiş olabilirdi. Edebiyatta bu görüşün benimsenmesi can sıkıcı bir şematizmin ortaya çıkmasına yol açtı; sosyalizmin kurulmasındaki güçlüğün sorumlusu hep gizli düşman görevlileriydi. Bu gizli görevlilerin meydana çıkarılması yalnız olay dizisindeki düğümün değil, aynı zamanda asıl çelişkinin de çözümü olarak görülüyordu. Gerek bu görevli gelmeden, gerek gelip de kim olduğu anlaşıldıktan sonra ortalık güllük gülistanlıktı. Birbiriyle yarışan iki toplumsal sistem var oldukça, elbette, casusların ve karşı devrimcilerin de olmasından daha doğal bir şey düşünülemez. Fakat bu kimseler kendi karanlık amaçları için ancak varolan güçlüklerden, çelişkilerden ve yanlışlardan yararlanırlar. Stalin'in önerdiği perspektif ise, yazarların her kötülüğü bu «düşmanlar»ın başına yıkmasını destekliyordu. Bunlar sadece varolan güçlüklerden yararlanan kimseler olarak değil, doğrudan doğruya bu güçlüklerin yaratıcıları olarak görülüyorlardı. Bu, aslında, kişiyi putlaştırma anlayışına uygun tepeden inme (deus-ex-machina) bir çözümdü. Sosyalist mücadelenin temelindeki gerçek gerilim yerine bir polis romanının uydurma gerilimiyle karşılaşıyorduk. Bu eserler doğrudan doğruya düzmece etkilere dayandıkları için, gerçekliği doğru bir şekilde yansıtmayı başaramıyor, çoğu zaman da inandırıcılıktan epeyce yoksun oluyorlardı. Sınırlı ve yavan doğalcılıkları ise devrimci romantizmin katkısıyla yapay bir şekilde zenginleştiriliyor ve kuramsal açıdan doğrulanıyordu.

Hemen gerçekleşmek üzere olan bir komünizm perspektifi romanın ruhsal, ahlâksal ve tipolojik yapısını iki bakımdan etkiledi. Birincisi, sosyalizmin o aşamasında hâlâ kuraldışı olan olaylar tipik olaylar olarak gösterildi. Öyle ki, aslında her bakımdan ilginç olan bir roman, sözgelimi, devlet çiftliğinde çalışan bir kadının kamu mülkiyetini özel mülkiyetten üstün saydığı için kendisine ödül olarak verilen bir kuzuyu almamasını anlatan bir bölümle sakatlanabiliyordu. Ya da harman yarışına giren genç bir komsomol grubu düşünün; bu gençler yemek saatinde de çalışarak yarışı kazanıyorlar— ancak üstlerinin kesin emriyle biraz yemek yiyip dinlenmeyi kabul ediyorlar. Kendilerine gözcülük eden üstleri, gençlerin bu heyecanını komünizmin nerdeyse gerçekleşmekte olduğunun bir belirtisi sayıyor. Oysa bu devlet çiftliğinin ülkenin en geri bölgelerinden birinde olduğunu öğreniyoruz.

Devrimci romantizmi eleştirirken böylesi sahnelerin gerçeğe uyup uymadığı üzerinde durmuyorum. Beni ilgilendiren nokta, bu sahnelerin «tipik» sayılıp sayılmayacağı. Sanat açısından bakıldığında, bu sahneler tipik sayılmazlar, çünkü böyle olmaları için tipik olağanüstü örnekler olarak sunulmaları gerekirdi. Oysa sıradan, normal örnekler olarak sunulmuşlardır. Fakat bunlar siyasal açıdan da tipik sahneler değildir. Daha çok bir soyutlamayı, komünizmin nerdeyse gerçekleşmek üzere olduğu gibi sakat bir dogmayı açıklamak için kullanılmışlardır. Bu da bir «hüsnü kuruntu»dan başka bir şey değildir, bu örneklerdeki kişiler ve durumlar gerçek hayattan alınmamış, soyut, kansız cansız ve bulanık kişiler ve durumlardır. Fakat devrimci romantizm dogması gerçekliğin bu uydurma ve tipik olmayan görüntülerinin daha büyük bir gerçekliği olduğunu öne sürüyordu. Gerçi yanlış kuram bu başarısızlıklar için bir özür sayılabilir, fakat bu eserleri hiç bir zaman sanat bakımından inandırıcı kılamaz.

Lenin, belli bir ölçüye kadar da Stalin, geçiş döneminde işçilerin yaptıkları işe (prim ve ek ücretlerle) kişisel bir ilgi duymalarını sağlamanın önemi üzerinde durmuşlardı. XX. Kongre'nin geçmişle ilgili eleştirilerinden biri ise, halkın sosyalizm için eğitilmesinin yeterince yerine getirilmediğiydi. Demek ki, «tipik» durum insanların sosyalizme hazırlanmalarıydı. Oysa eleştirdiğimiz edebiyat nerdeyse gerçekleşmek üzere olan bir komünist düzenin habercileri olan tiplerle doluydu. Sosyalist bilinç nasılsa var sayılıyor, komünist bilince de kısa zamanda varılacağına inanılıyordu. Elbette, bunun gerçek örnekleri de olabilir. Hatta bu örnekler zaman zaman bir durumun belirtisi olur, böylece «tipik» bir anlam kazanabilirler. Tarihsel gelişmenin dönemleri, metafizik uslamlamada olduğu gibi, birbirinden kesin bir şekilde ayırt edilemez. Fakat komünizmin gerçekleşmesi için üretim (sosyalizmde olduğu gibi, herkesin emeğine göre değil de) herkesin gereksinmesine göre tüketebileceği kadar artırmak yetmez. Aynı zamanda, Marx'ın dediği gibi, çalışmayı sadece hayatın gereklerini sağlayan bir araç olarak değil, «hayatın gereklerinden biri» olarak gören yeni bir ahlâk anlayışı da sözkonusudur.

Elbette ,çalışmaya ve üretimin artmasına— karşı bu yeni tutum sosyalist düzende oluşacak ve zamanla komünizmin gerçekleşmesine yönelecektir. Geleceği haber veren özelliklerin ortaya çıkmasını çağdaş edebiyat kendisine konu yapıp bunları tipik örnekler olarak sunabilir. Fakat bu, doğalcılık konusunda da belirttiğim gibi, ancak böyle durumların özel çevresinin de yansıtılmasıyla mümkündür. Bu konuda, Çernişevski'nin *Ne Yapmalı?* da kullandığı yöntem bence oldukça öğreticidir. Çernişevski'nin amacı Yeni İnsan'ı göstermekti. Lopuhov, Kirsanov, Vera gibi kahramanlarıyla, Çernişevski, okurun karşısına, eski düzenin çelişkilerini çözmek için davranışlarını akılcı bir bencilliğe göre ayarlayan yeni gerçekliğin sıradan temsilcilerini çıkarır. Öte yanda ise, süresini doldurmuş toplumsal kurumları yıkmaya çalışan Rahmetov gibi kahraman bir devrimciyle karşılaşırız. Bütün bu kişiler tip olarak ele alınmışlar ve tipoloji ile toplumsal ve tarihsel gelişmeler ustaca birbirine bağlanmıştır. Doğalcılık, daha önce de gördüğümüz gibi, tipolojisini toplumsal gerçekliğe tam bir başarıyla yerleştiremez. Devrimci romantizm de, doğalcılığın şematik ve tarihdışı tipolojisini benimseyerek başlıca etkisi doğalcılığın şematizmini pekiştirmekten öteye gitmeyen bir şiirselliğin yerini tutmaya çalışır.

İnsanların işlerine kişisel bir ilgi göstermeleri için yüreklendirilmeleri sadece ilkel başlangıcındaki çileciliğine (ascetisme) ve daha sonraki softa sapmalara karşıt, çileci olmayan yanını dile getirir. Daha 1840 yıllarında genç Engels bu sorunun önemini anlamış ve Max Stirner'in *Birey ve Mülkiyeti*'nin yayımlanması dolayısıyla Marx'a yazdığı bir mektupta bu sorunu ele almıştı. Burada bizi ilgilendiren nokta, Engels'in Stirner'in kuramını parlak bir şekilde çürütmesinden çok, çileci bir idealizmle bencilliğin toplumsal gelişme ve toplumcu kuramdaki rolünü küçümseyen Moses Hess'e şiddetle saldırmasıdır. Engels'e göre, Stirner'in kitabındaki tek tutarlı öğe bencilliğin öneminin kavranmasıydı. Engels'in mek-

tubunun oldukça önemli bir bölümünü buraya aktarıyorum : «Doğru olan bir şey varsa, o da bir dava uğrunda mücadeleye girişmeden önce, o davayı kendimizin bir parçası yapmamızdır, dolayısıyle herhangi bir maddî çıkar umudu bir yana, bizler bencilliğimizden ötürü komünistiz, bencilliğimizden ötürü —sadece birer birey değil— insanız... Eğer olmak istediğimiz insanın dayanağı ve çıkış noktası olarak yaşayan bireyi alacak olursak, bencillik —hem de Stirner'in usa dayanan bencilliği değil de, bizim kendi yürekten bencilliğimiz— insan sevgimizin de temeli olacak, onun kök salmasını sağlayacaktır.»

Toplumcu gelişmenin her aşamasından şu ya da bu türden bir çilecilik kendini göstermiştir. Bu oldukça çelişik bir olaydır. Bu tutumun çok soylu, öznel bir nedeni olabilir; özellikle devrimsel bir durumdaki rolü kabul edilebilir, hatta bunun örnek alınacak bir yanı bile olabilir. Fakat bu tutumun, toplumcu eğitim açısından, içerdiği gerici öğeleri de görmezlikten gelemeyiz. Çileci tutum işte bu yüzden toplumcu akımda sürekli olarak eleştirilmiştir. Bunun Sovyet edebiyatındaki örnekleri olarak Şolohov'un ***Uyandırılmış Toprak***'ında eleştirilen Nagulnov, ya da Platonov'un ***Ölümsüzler*** adlı hikâyesinde eleştirilen Levin gösterilebilir (okur bu sorunun ayrıntılı bir çözümlemesi için ***Rus Gerçekçiliği*** ve ***Dünya Edebiyatı*** adlı incelememe başvurabilir). Başka bir örnek de, ölümünden sonra yayımlanan yazıları çilecilik karşıtı bir kahramanlığın izlerini taşıyan Julius Fucik'tir. Aynı şey faşizmin baskısı altında kalan kimselerin yayımlanan mektupları için de söylenebilir.

Son yıllardaki çilecilik sorununa doğru bir açıdan bakma gerekliliği kendini her gün biraz daha çok duyurmaktadır. Stalin'in kişiliğini putlaştırma eğiliminin bir yan ürünü olan «bürokrasi» döneminde, çilecilik özel bir anlam kazanmıştı. Çilecilik, bu tutumu kendileri benimsemeyen bürokratlar tarafından halka zorla kabul ettiriliyordu. Kişiyi putlaştırma eğiliminin yok olması ve sosyalist demokrasinin kurulmasıyla, kuşkusuz, bu sapıklık da ortadan kalkacaktır.

Yapılan işe kişisel, «bencil» bir ilgi duyma sorununa daha geniş bir ideolojik açıdan bakılmalıdır. Aslında bu, tüm insan kişiliğinin gelişmesi için girişilen savaşın bir parçası, Lenin'in belirttiği gibi, bu savaşın vazgeçilmez bir öğesidir. Devrimci romantizm birtakım önemli gerçekleri, kendi görüş çizgisinin altında sayıp görmezlikten gelecek (tıpkı doğalcılığın böylesi gerçekleri görüş çizgisinin üstünde sayıp önemsemediği gibi) doğmakta olan sosyalizmin gerçek yüceliğini çarpıtan o aşırı derecede basit şematizme katkıda bulunmuştur.

Eleştirimin bütün sosyalist edebiyata yönelmediğini burada belirtmek isterim. Gorki'nin ***Klim Samgin***'de, Şolohov'un, Makarenko'nun, Aleksi Tolstoy'un, Trenov'un, Fedin'in, Anna Seghers'in, Tibor Dery'nin ve daha birçok yazarın hiç bir zaman bu türden yanlışlıklara düşmediklerini herkes bilir. Belirli bir sanat akımının değeri, elbette, her zaman haklı olarak en üstün örnekleriyle ölçülür; sıradan eserlerse unutulup gider. Elizabeth çağı tiyatrosundan söz etmek Shakespeare'den ya da en önemli bir iki çağdaşından söz etmek demektir, Middleton ya da Tourneur'den değil. Ondokuzuncu yüzyılın başlarındaki gerçekçiliği değerlendirmek için Balzac ve Stendhal üzerinde durmamız gerekir, o yıllarda onlar kadar, belki onlardan da çok dikkati kendilerine çekmiş romancılar üzerinde değil. Ancak bunu aklımızdan çıkarmazsak, toplumcu gerçekçiliğin çığır açan önemini değerlendirebiliriz.

Toplumcu gerçekçilik uluslararası bir üne kavuşmak için daha birçok savaşlar vermek zorunda. Sanat alanında barış içinde birarada yaşamak, değişik kültürlerin temsilcileri arasındaki fikir alış verişi, karşılıklı iyi niyete bağlıdır. Taraflar birbirlerine ne kadar karşı olurlarsa olsunlar tartışma daha çok aralarındaki ortak noktalar üzerinde toplanmalıdır. Bu ortak temel, şimdilik toplumcu gerçekçilik için, oldukça zayıftır. Bunun başlıca sorumluları sosyalizmle ilgili her şeye karaçalmayı kendilerine iş edinen Soğuk Harp ideologlarıdır. Fakat edebiyatın yozlaşmış bir biçimciliğin damgasını taşıması gerektiğine inanan yenilikçi akım kuramcıları da bu konuda suçsuz değildirler. Unutmamalıyız ki, karaçalmanın ve bir şeyi yanlış yansıtmanın karşısına ancak nesnel doğruluğa başvurarak çıkılabilir. Toplumcu gerçekçiliğin gerçek yüzünü ortaya koymak için de, Stalin dönemindeki yanlışların bu sanat anlayışının özünü ve biçimini ciddî bir şekilde etkilediğini görmemiz gerekir. Bu durumda, sadece bu sanatsal yanlışları ve bunların ideolojik kökenini göstermekle yetinmeyip sahici toplumcu gerçekçilikle bu yanlışların etkilediği eserler arasına kesin bir çizgi çekmek zorundayız.

Stalin döneminde sosyalist demokrasinin ya da ekonomik yapının sosyalist temelinin bütün bütüne yıkıldığını öne sürmek de büyük bir haksızlık olur. Ne var ki, sosyalizmin gerçek yüzünün yeniden ortaya çıkabilmesi de ancak son yirmi yıldır sosyalizme karşı etkinlik gösteren güçlerin ortadan kalkmasına bağlıdır. Doğrusu, bu incelemenin bir amacı da budur. Toplumcu gerçekçiliğin gerçek başarılarının tanınması için toplumcu gerçekçiliğin çarpıklaştırmaları ile yeni ve yapıcı yanlarını birbirinden ayırt etmede daha büyük çaba gösterilmelidir.

Toplumcu gerçekçiliğin olumsuz gelişmesiyle ilgili bu çözümlememizle daha önce sözkonusu ettiğimiz sosyalist bir toplumda eleştirel ve toplumcu gerçekçilik arasındaki ilişkilerde ne gibi bir bağ vardır? Ben bu bağın çok önemli olduğunu sanıyorum. Doğalcılıkla romantizmin toplumcu yazarların toplumcu gelişme karşısında kendilerini eleştirmelerini engellediğini görmüştük. Gerçekliğin içerdiği çelişkilerin «gizli düzeni», iç ve dış çatışmaların üstesinden gelişi, son ereğe adım adım yaklaşışı — bütün bunlar toplumcu gerçekçilikte üstünkörü, şematik bir öznelcilikle gizleniyordu. Oysa eleştirel gerçekçiliğin büyüklüğü asıl bu çelişkileri araştırmasında, tarihin dolambaçlı akışını aydınlığa çıkarmasındaydı. İşte bu yüzden, eleştirel gerçekçilik toplumcu gerçekçiliğin kendi kendine açtığı yaralara bir çare bulmada yardımcı olabilir.

Şunu da söylemek gerekir ki, gerek toplumcu edebiyat, gerekse toplumcu eleştiri bu durumu kabul etmişlerdir. Toplumcu gerçekçilerin ustalıklarına dikkati çeken kimseler her zaman olmuştur. Fakat bu akılcı bir anlayıştan çok, sezgiye dayanan bir sonuçtur. Bu ustalığın yüzeydeki nedenleri görülmüş, fakat gerçek nedenleri araştırılmamıştır. Çoğu zaman teknik bir ustalığa ve inceliğe hayran olmaktan öteye gidilmemiştir. Oysa göstermeye çalıştığım gibi, büyük gerçekçi yazarların bu ustalıklarının nedenleri teknik ustalıktan çok daha derinde yatmaktadır. Bir yazarın büyüklüğü gerçeklik yaşantısının derinliğine ve zenginliğine bağlıdır. Geçmişteki ve günümüzdeki eleştirel gerçekçi ustaları inceleyecekler dikkatlerini bu ustaların yaşantılarının derinliği üzerinde toplamak zorundadırlar; bundan alınacak ders ise, gerçekliği çok daha ayrıntılı ve çok daha köklü bir şekilde anlamak olacaktır. Yazar ancak bunu yaptıktan sonra, kendi yeteneğini geliştirecek, kendi belirli özüne uygun belirli bir sanat biçimi arayacak durumda olacaktır. Bu edebî ustalık anlayışında bütün büyük gerçekçi yazarlar, Goethe ve Gorki otobiyografilerinde hayatla edebiyat arasındaki bu verimli ilişkinin nasıl ortaya çıktığını açıklamışlardır.

Öyleyse bunu eleştirel ve toplumcu gerçekçilik arasındaki bağlaşmanın temeli sayabilirsiz. Sovyetler Birliği'ndeki durum daha sonra sosyalizme geçen toplumlarda olduğundan ayrıdır. Orada, eleştirel gerçekçi yazarların çoğu toplumcu gerçekçiliği çoktan benimsemişlerdir. Toplumcu gerçekçilik, kökü gerçekliğin toplumcu bir şekilde kavranmasıyla gerçeklesen birçok başeserler vermiştir. Sovyet yazarı için eleştirel ve toplumcu gerçekçilik arasındaki bağlaşma, geçmişin bütün edebî mirasının eleştirel değerlendirmesini yapmak gibi daha geniş bir anlam kazanmıştır. Bu durum, onun öbür sosyalist ve sosyalist olmayan ülkelerdeki eleştirel gerçekçi yazarlarla işbirliği yapmasını önlemez elbet.

Eleştirel gerçekçiliğin hâlâ önemli temsilcilerinin bulunduğu daha sonra sosyalist olmuş ülkelerde durum başkadır. Doğrusunu söylemek gerekirse —ki her bağlaşma tam bir içtenliğe dayanmak zorundadır— Stalin döneminin softa şematizmi eleştirel gerçekçi

yazarların sosyalizmden uzaklaşmalarına yol açmıştır. Birçok sosyalist yazar, Lenin'in sık sık saldırdığı —Stalin dönemindeki ideolojik softalığın ve estetik bağnazlığın ise destekleyip haklı gördüğü— o «komünist boş-yücelik»e tutulmuştu. Bu ortamda eleştirel gerçekçilerin çoğu ya yazmaktan vazgeçti ya da inançlarına aykırı düşen birtakım uzlaşmalara girişti. Birtakım yazarlar ise sosyalizme karşı çıkmak zorunda bırakıldı ki, bu da onların estetik gelişmesini önemli bir şekilde baltalamış oldu.

XX. Kongre'nin başlattığı tartışmalar ve bundan sonra gelen köklü değişmeler, hiç kuşkusuz, doğmacılığın ortadan kalkmasına ve eleştirel gerçekçilikle toplumcu gerçekçilik arasında olumlu bir bağlaşmanın kurulmasına da yardım edecektir. Sosyalist demokrasinin gelişmesi ve her toplumun sosyalizmi gerçekleştirebilmek için kendi koşullarına uyan biryol bulmasıyla bu bağlaşma daha da sağlamlaşacaktır. Sosyalist gelişmenin dolambaçlı yollarını çizmede eleştirel gerçekçiliğini yaşayan geleneklerine önemli bir görev düşmektedir.

Türkçesi : Cevat ÇAPAN

LUKİONAS Samosata'lı (Suriye 125 / Suriye 192) Yunan filozofu ve belâgatçisi. Orta halli bir aileden gelen Lukianos, heykel yapan amcasının yanında çıraklık etti,, daha sonra öğrenimini tamamlamak için İonia okullarına gitti. Önce, Antakya'da avukatlık yapmak istedi, ama sofistlere duyduğu yakınlık ağır bastı konferanslar vererek çeşitli ülkeleri dolaştı, 161'e doğru yeniden Doğu'ya dönerek İonia'da, sonra Antakya ve Samosata'da kaldı (163). Bir yıl sonra Atina'ya gitti ve orada 20 yıl (165 185) kaldı. Hayatının son yıllarında yeniden sofistliğe döndü, sonra Mısır'a yüksek memur olmak üzere sofistliği bıraktı orada öldü. Lukianos imzasını taşıyan 82 yapıt ve bir de taşlamalar derlemesi vardı. Bu yapıtların bir kısmının gerçekliği tartışma götürür. Lukianos önce bir süre belâgat kitapları yazdı ***Tyranoktonos*** (Tiranın Katili), ***Phalaris***, ***Myias Egkomion*** (Sineğe Övgü), ***Dike Phoeenton*** (Ünlü Harflerin Yargısı), Antakya'ya döndüğü sıralarda hayatının bir bölümünü konu alan ***Oneiros e Alektryon'u*** (Rüya yada Horos) kaleme aldı; sonra ***Eikones*** (Portreler), ***Pos dei ten Historian Sggraphein*** (Tarih Nasıl Yazılmalı) gibi yapıtlar verdi. Atina'da kaldığı sırada yazdığı yapıtlar felsefeye daha yakındır: ***Pantomim***, ***Anakharsis e peri Gymnasion***, ***Toksaris***, ***Hermotimos o peri Aireson***, ***Dio Kategorumenos e Dikosteria.*** Bunlar dışında ahlâk konusunda hicivli divalogları da vardır: ***Teon Dialogoi***, ***Nekrikoi Dialogoi***, ***Etairikoi Dialogoi*** (Kibar Fahişelerin Diyalogları), ***Uenippos***, ***Kharon***, ***Timon***, ***Eukhai***, ***Drapetai*** (Kaçaklar), ***Ta Pros Kronon***, ***Prometheus e Kaukasos***, ***Theon Ekklosia.*** Lukianos ayrıca edebî yapıtlar: ***Peri Parasita***, ***Leksiphanos***, ***Pseudologistes e Peri Apophrados*** (Yalan Uzmanı yada Uğursuz Gün),. Yaşlılık dönemi yapıtları: ***Herakles***. ***Dionysos***, ***Ücretliler İçin Savunma.*** Trajik ve alaylı yapıtlarını da bu dönemde yazdığı sanılır: ***Tragodopodagra kai Okypus.*** Bu çok zengin ve çok çeşitli yapıtlarında Lukianos, değişik anlatım biçimleri kullandı, çağının tüm fikirlerini didikledi, gelenekleri ve önyargıları alaya aldı. Böylece hiciv diyalogu türünü yarattı ve tam anlamıyla Atinalılara özgü olan arı bir dil içinde, zekâsı ve atılganlığıyla bu diyaloğu geliştirdi.

LULLY Jean Baptiste (Floransa 1632/ Paris - 1687) Fransız besteciSi. Birkaç yıl Mm. de Montponsier'nin hizmetinde müzik görevlisi olarak bulundu: daha sonra Louis XIV'ün çevresine girdi. Kral, Lully'i dans ar-

Jean-Baptiste LULLY'yi büyük yazar Molière'le çalıştığı dönemde gösteren bir halk resmi.

kadaşı seçti ve «Küçük Kemanlar» orkestrasının başına geçirdi. Lully bir yandan da Métru, Roberday, Gigault gibi orgcularla çalışıyordu. Ayrıca 1657'ye kadar birçok baleye emeği geçti ***Alcidiane*** (1658), ***Alaylı Şakalar***, ***Sabırsızlık***, ***Mevsimler***. ***Sanatlar*** ve 1671'de Molière ile ***Balelerin Balesi***'ni besteledi. 1671'de sarayın müzik işleri yönetmen yardımcılığına getirildi. Fransız vatandaşı oldu. 1662'de Madelein Lambert ile evlendi, 6 çocuğu oldu. 1664-1670 arasında konuları birbirine bağlı komedi-balelere ve Molière'in pastorallerine müzik yazdı: ***Zorla Evlenme*** (Le Mariage Forcé, 1664), ***L'Amour Médecin*** (1665), ***La Pastorale Comique*** (1667), ***Le Sicilien*** (1667), ***Le Grand Divertissement Royal*** (Büyük Saray Eğlencesi, 1668), ***George Dandin***. ***Mösyö de Pourceaugnac*** (1669) ve ***Kibarlık Budalası*** (Le Bourgeois Gentilhomme, 1670). Krallık Müzik akademisinin iflâs etmesi üstüne Perrin'in ayrıcalığını satın alan Lully, kurumu genişleterek işletmeye başladı: ***Les Fêtes de l'Amour et de Bacchus*** (Aşk ve Bacchus Şenlikleri, 1672) adlı oyunla yperdesini açtı. Quinault'yu librettocu olarak yanına aldı ve 1673'te ***Cadmus ve Hermione***'yi temsil ettirdi: Bu yapıt Fransız operası denmeye hak kazanan ilk operadır. Ertesi yıl ***Alceste***'i vardi. Lully yılda bir opera yazmaya başladı : ***Thesée*** (Theseus, 1675), ***Atys*** (1676), ***İsis*** (1677) , ***Psyché*** (1678), ***Bellérophone*** (1679) ***Proserpine*** (1680), balerinlerin ilk kez sahneye çıktıkları ***Aşkın Zaferi*** (1681), konusunu Louis XIV'ün verdiği ***Persé*** (1682), çok beğenildiği için «halk operası» denen ***Phaéton*** (1683), ***Amadis*** (1684), ***Roland*** (1685), ***Armide*** (1686), ***Akis ve Galatea*** (1687). Lully'nin dinsel müziği daha çok, büyük ses freskleri halinde işlenmiştir: ***Miserere*** (1664), ***Te Deum*** (1677), ***Dies İrae***, ***De Profundis***. ***Quare Fremuerunt*** yapı bakımından sağlam, yazı bakımından oldukça basitti. Lully'nin yapıtları tüm Avrupad'a yüz yılı aşkın bir süre oynandı: Fransa'da İtalyan operasının sonu gelince, Fransız operasını tüm ulusların benimseyeceği temeller üstüne oturttu. Ünlü uvertürleriyle modern senfoniye yolaçtı. Fransız keman okulunu yarattı, birinci sınıf bir sahneye koyucu, değerli bir orkestra yöneticisi, eşsiz bir yönetmendi.

LUMİERE Louis (Besançon - 1864 / Bandol 1948) Fransız kimyacısı ve sanayicisi. Lyon'da babasının fotoğraf laboratuvarında çalıştı ve kardeşi Augusto ile ,fotoğrafçılıkta büyük gelişmeler sağlayan araştırmalara girişti. 17 yaşındayken, enstantane fotoğraf çekimini gerçekleştiren bir emülsiyon buldu. 1895'te Lyon - Montplaisir'de kurduğu fabrikada ilk sinematografı yaptı: bu makineyle işçilerin fabrikadan çıkışını gösteren filmi, ***La Sortie des Usines Lumière*** aynı yıl Paris'te halka gösterildi. 1899'da, bir tek fotoğraf plağı üzerinde bir ufuk çevresinin kesiksiz görüntüsünü veren fotorama' gerçekleştirdi .1903'te renkli fotoğraf çekmeye yarayan üç renkli fotoğraf plağını tasarladı Birinci Dünya Savaşında, uçakların yerini sesle bulma konusunda çalıştı ve havacılıkta kullanılan katalitik ısıtıcıyı buldu. Ayrıca kabartma fotoğraflar üstünde incelemelar yaptı ve 1920'de Fen akademisine fotosentez'i sundu: 1935'te anaglifler yardımıyla kabartma film çekmeyi başardı. Fotoğrafta konunun çevresindeki ışık halesini önleyici plaklar, camların soğukta gümüşlenmesi, gramofon yayıcısı da Lumière'in buluşudur

LUMUMBA Patrice (Kasaj 1925 / Katanga - 1961) Kongolu siyaset adamı. Kongo Milliyetçi hareketinin başkanıydı. Bağımsızlıktan sonra eski Belçika Kongosu başbakanı oldu. Kongo'nun birliğini bozabilecek durum-

LUMUMBA Mazlum ulusların büyük şehidi..

lara karşı koydu, fakat büyük bir muhalefetle karşılaştı. Başkan Kasavubu, Lumumba'yı görevinden uzaklaştırdı, Lumumba albay Mobutu tarafından tutuklandı. Katanga'ya götürüldü ve orada öldürüldü.. S.S.C.B. Moskova'daki üçüncü dünya ülkeleri öğrencilerinin okuduğu üniversiteye «Lumumba» adını verdi. 1966'da general Mobutu onu Kongo'nun milli kahramanı ilân ettl. Lumambaşid'e öldürüldüğü villa millî bir ziyaret yeri olmuştur.

Luna Lunik deneylerini izleyen Sovyet araştırmaları dizisine verilen ad: Lunalar Ay'ın uydusu olmak yada Ay toprağına yumuşak iniş yapmak amacını güder. 31 Ocak 1966'da fırlatılan *Luna 9*, Ay üzerine konan ilk yeryüzü gözlemevi oldu. 31 Mart 1966'da fırlatılan *Luna 10*, Ay çevresindeki bir yörüngeye yerleşen ilk uyduydu. 21 Aralık 1966'da fırlatılan ve 21 aralıkta ayın Fırtınalar denizine yumuşak iniş yapan *Luna 13*, toprağı 12 inç derinliğine kadar kazabilen uzun ve otomatik bir kolla donatılmıştı : 8 ile 12 inç arasında değişen bir derinlikte Ay yüzeyi yoğunluğunun Dünyanınkine yakın özelliklere sahip olduğunun anlaşılmasını sağladı. 7 Nisan 1968'de fırlatılan ve amacı uzayın aya yakın olan bir noktasında yapılacak bilimsel incelemeleri uzaktan yönetmek ve gereçlerin normal işleyip işlemediğini kontrol etmek olan *Luna 14*, Dünya'ya 97 seansta bilgi gönderdi. 16 Eylül 1970'te fırlatılan *Luna 16*, 26 gün ve 25 dakika süreyle ay yüzeyinden ve ayın 3.500 mm derinliğinden taş ve toz örnekleri topladı, bunları 24 eylülde Kazakistan'da Kargonda'ya indirdi. 10 Kasım 1970'de fırlatılan otomatik uzay istasyonu *Luna 17*, Yağmurlar denizine indikten sonra, «Lunokhod 1» adlı aracını ay yüzeyine indirdi: bu, içinde her türlü gerecin bulunduğu bir çeşit laboratuvardı: 1719 metreyi bulan gezisi sırasında binlerce kraterin yer aldığı 33 telsiz resim gönderdi: Ay yüzeyinin kimyasal incelemelerini yaptı. Bu incelemelerden ay taşının bileşiminin tek düzenli olmadığı ve yerine göre değiştiği ortaya çıktı.

LUNAÇARSKİ Anatoliy Vasiliyeviç (Poltava-1875/Menton-1933): Sovyet siyaset adamı ve yazarı. Devrimci militandı, 1905 hareketinin başarısızlığa uğramasından sonra tevkif edildi, kefaletle serbest bırakılınca yabancı ülkelere kaçtı. 1917 Ekim devriminden sonra S.S.C.B.'ye döndü. 1929'a kadar eğitimle görevli halk komiseri oldu. Öğretimi yeniden örgütlendirdi; fakat o sıralarda plastik sanatlarda hüküm süren biçimciliğe karşı koymadığı için eleştiriye uğradı. Sivasal yazarı konuşmacı, sanat ve edebiyat tarihçisiydi. Tarihsel piyesler de yazdı *Olivier Cromwell* (1920), *Campanella* (1922)

LUNAÇARSKİ üzerine :

İhtilâl'den önce yazdıklarının en iyilerinden olan *Dialog ob iskusstve* (1905) ; *Zadachi s.-d. khudozhestvennogo tvorchestva* (1907) ; *Pisma o proletarskoi literature* (1914) adlı eserlerinde Lunaçarski, yozlaşmayı eleştirir ve sanatta taraflılık, kültürün gelişmesi üzerinde ihtilâlin etkisi, proletaryanın sınıf mücadelesinde sanatın önemi, sanatçının dünya görüşü ile kendi sanatı arasında bağlılık gibi sorunları proleter açıdan işlemeye çalışır. Lunaçarski, İhtilâl'den sonra, sosyalist kültürün geniş çapta bir teşkilâtlandırıcısı olarak, sanat teorisindeki ustalığını ortaya koymuştur. Rus ve Sovyet klasikleri, Batı Avrupalı yazarlar ve ihtilâlci demokratlar üzerine diyalektik materyalist bir görüşle yazdığı yazılarda *Kultura no Zapade i u nas* (1928) ; *Klassovaya borba v iskusstve* (1929) ; *Lenin i literaturovedeniye* (1932) edebiyat tarihine, estetik'e, tiyatro ve müzik eleştirisine katkıda bulunmuştur. Lunaçarski, özellikle sanat teorisi ve yaratıcı çalışma problemleri; Lenin'in ideolojik mirası, bilimsel estetik; Parti'nin sanata kılavuzluk etmesi: marksist eleştirinin görevleri; sosyalist gerçekçilik: proletarya sanatı ile klasik sanat mirası arasındaki bağlantı; burjuva modernizmine ve vulger sosyalizme karşı savaş gibi konularda çeşitli yazılar yazmıştır. Lunaçarski'nin tiyatro eserleri de vardır.

Lunik : Ay'a yaklaşma tekniklerini denemeye yarıyan bir dizi Sovyet araştırmasına verilen ad. 2 Ocak 1959'da fırlatılan *Lunik I*, hedefine varamamış, fakat, yerçekiminden kurtulan ilk araç oldu. *Lunik II*, 14 eylül 1959'da Ay üzerinde parçalandı: *Lunik III*, Ay'ın saklı yüzünün ilk fotoğraflarını çekti ve gönderdi. 2 Nisan 1963'te fırlatılan *Lunik IV*'ün amacı ve aldığı sonuçlar açıklanmadı.

Martin Luther CRANACH'ın yaptığı portre.

LUTHER tarafından yapılan ilk Kutsal Kitap çevirisi için gerçekleştirilmiş bir gravür.

LUTHER (Martin). Alman tanrıbilgini ve din reformcusu (1483 - 1546). Yoksul bir ailenin çocuğu olan Luther, Erfurt Üniversi-

«Papa, ruhları Araf'tan kurtarma gücüne sahip olduğu halde, ayrıcalıklı kişilere parayla verdiğini eğer yoksul kişilere bedava dağıtmıyorsa gerçekten gaddarlık ediyor demektir.» LUTHER

tesine yazılarak felsefe okudu. 1511'de tanrıbilim doktoru, iki yıl sonra da Wittenberg Üniversitesine tanrıbilim profesörü oldu. Erinci (selâmeti) hakikatte arayan Luther, çok geçmeden kendini duaya verecek; bir yandan da, Kilise içindeki yolsuzluk ve hatalarla mücadeleye girişecektir. Bu mücadele, esas olarak, Roma'daki Saint-Pierre kilisesinin inşası için Almanya'da satışa çıkarılan «günah bağışlama senetleri»ne karşı başlatılmıştır. O sırada Almanya'daki ermiş Augustinus tarikatının piskopos naibi seçilmiş bulunan Luther'in bu «Cennette parsel satışı»na muhalefet edişi Reform hareketini başlatacak ve protestan mezhebinin doğmasına yolaçacaktır. İnsanın umutsuzluktan, günahlarımızın üzerine sünger çekme gücüne sahip bir dış otorite tarafından değil, ancak kendi içinde taşıdığı kutsal imanla kurtulabileceğini savunan Luther, bu görüşlerini *Von der Freiheit eines Christenmenschen* («Hristiyan kişinin hürriyeti üzerine», 1520) ve *Der grosse Catehismus* («Büyük din dersi kitabı», 1529) gibi eserlerinde dile getirmiştir

LUTHER'in ekonomik görüşleri üzerine

*Bu arada bir Alman keşişi, Luther, Kilise'deki yolsuzluk ve çürümeyi konu edinen, ve özellikle de «günah bağışlama senetleri»nin satışına karşıçıkan **yazılarına başlayacaktır**. İnsanı sadece imanın kurtardığını yada «bağışlattığını» ve yapılan hayırların, özellikle de Kiliseye yapılan para bağışlarının bu konuda hiç bir geçerliği olamayacağını ileri sürerek, paranın yolaçtığı yozlaşmanın kaynağını kurutmak isteğindedir. Çok geçmeden Luther topraklarını durmadan büyüten ve Kilise'ye karşıçıkan büyük sayıda Alman derebeyi tarafından desteklenecek, hattâ daha da ileriye itilecektir. 1520 yılında da papa tarafından mahkûm edilmesi üzerine Luther, Papalığın ortadan kaldırılmasını isteyecektir.*

Roma'ya karşı başlayan ayaklanma, tamamiyle devrimci bir havaya bürünmüştür artık. 1520'de Thomas Munzer, yoksulların ezilmediği bir toplumsal düzenin ve papazsız bir dinin yakında geleceğini müjdeleyen vaizlarına başlamıştır.

1524 yılında, Almanya'nın bir çok bölgesinde, köylüler ayaklanmış bulunmaktadır. Luther, «bir Hristiyan serfin Hristiyan hürriyetine sahip olduğunu; ve İsa'nın tinsel saltanatını, yersel ve dışsal bir saltanata dönüştürmemek gerektiğini» söyleyerek mahkûm etmiştir bu ayaklanmayı. Bunun üzerine Katolik ve Lüterci hükümdarlar elele verip ayaklanmacıların üzerine yürüyecek; ve hareket, 1525 yılında girişilen korkunç bir köylü kıyımıyle durdurulabilecektir.

Ama sapkın-devrimci mezheplerin gelişmesi Almanya'da, Hollânda'da ve Baltık kıyılarında gene de devam etmiştir. Bu ortak hareketin yandaşları, erginlik çağına gelmiş Hristiyanların ikinci bir kez vaftiz edilmesini istediklerinden, «vaftizci'ler» («anabatist'ler») adını almışlardır. 1534 yılında Jan de Leiden, Münster kentinde, Hristiyan-komünist bir rejim kuracaktır. Ama çokeyliliği de öneren bu deney, hızla düzensizliğe dönüşecek; ve kentin piskoposu, 1535 yılında durumu yeniden hâkim olacaktır.

Bu arada, dinsel reform için girişilen hareket, İsviçre ve Fransa'da da büyük bir yaygınlık kazanmaktadır. Jean Calvin'in kişiliğinde yeni bir öğretici bulmuştur bu hareket. 1509 yılında Noyon'da doğmuş ve ünlü kitabı *L'Institution chrétienne (Hristiyanlığın Öğrenimi)*'i 1536 yılında Bâle'de yayınlanmış olan Calvin, öğretisini özellikle Cenevre kentinde uygulayacaktır.

Luther'in ardından o da, ancak imanın bizim günahlarımızı bağışlatabileceğini; ve tüm bireylerin, yazgılarını değiştirmek ellerinde olmaksızın, önceden kurtuluşa yada lânete adanmış bulunduklarını öne sürmektedir. Bununla birlikte Kalvencilik, bir çok noktada Lütercilikten ayrılmaktadır. Özellikle ticaret merkezlerinde yaygınlık kazanmış bir harekettir bu akım. Ve ekonomik sorunlarda Luther'in görüşlerini benimsemekten uzaktır. Daha genel bir açıdan, Kalvenciliğin toplumsal etkinlik konusundaki tavrı, özgün bir tavırdır; ve çok açık bir biçimde, Batı'da yeni bir anlayışın doğup geliştiğini belirtir.

Faizi ve ticareti kesinlikle mahkûm ediyordu Luther. Yeni reformcu ise, bu konuda oldukça farklı bir tavır takınmaktadır.

Ermiş Thomas'da raslamış olduğunuz soruya eğilmiştir Calvin de: Bir eylemin kötülüğü o eylemi yaptıran niyete bağlı kaldığına göre, ticaretin ve parasal etkinliklerin bazı şartlarda kabul edilebilirliği söz konusu olamaz mı?

Bu soruya olumlu cevap vermekle yetinmiyor Calvin, ermiş Thomas'dan da geniş davranıyor. Düşünürümüze göre, sermayenin faizi, ılımlı ve dürüst» kalmak şartıyle, daima meşru olacaktır. Öte yandan, tüccar, Allah aşkına aykırı düşecek ve kendisini bir günahkâr hayatına sürükleyebilecek aşırı kazançlar ardında koşmadığı taktirde, ticaret de meşrudur.

Görüldüğü gibi, Kalvenciliğin ekonomik felsefesi, ilk bakışta Tomacılığın geliştirilmiş bir şekli olarak ortaya çıkmaktadır. Calvin'in tanrıbilim anlayışı, ermiş Thomas'ınkinden farklı olarak, insan doğasına yer vermeğe yanaşmadığı halde, pratikte bu doğaya ermiş Thomas'ın aklından geçmeyecek kadar büyük ödünler vermeğe yönelmektedir. Hiç şüphe yok ki, ticaretin kesin zaferini sağlayacak olan tarihsel akışla açıklanabilir bu ancak. Ve tarihsel gelişimin bu yöndeki baskısı öylesine bir ağırlık kazanmıştır ki, ticareti sadece hoşgörmekle yetinemeyecektir Kalvencilik; ticaret etkinliğini yüceltmeğe ve bu alandaki başarıyı, tanrısal lütfa ermişliğin bir işareti saymağa kadar götürecektir işi.

Alman sosyoloji bilgini Max Weber, Protestan öğretisinin bazı yanlarına dayanarak, kapitalist üretim tarzının yerleşmesi bakımından Reform'un belirleyici bir etken rolü oynadığını ileri sürmüştür. «Püriten» mezhebinden İngiliz Protestan papazı Richard Baxter

(1615-1691)'ın şu sözlerini aktarıyor örneğin Weber: «Tanrı sizlere, kendi ruhunuzu ve başkalarının ruhunu tehlikeye atmaksızın, meşru olarak kazanç sağlamanız için şu yol yerine bu yolu gösteriyorsa, ve siz bu iki yoldan daha az kazançlı olanı seçip daha çok kazanç getirecek olanı reddediyorsanız; Tanrı'nın size biçmiş olduğu ereklerden birine karşıçıkıyorsunuz ve O'nun size vermiş olduğu ve gene O istediği takdirde O'nun hizmetinde kullanabileceğiniz yeteneklere yüz çeviriyorsunuz ve O'nun güvenilir kulu olmaktan bile isteye çıkıyorsunuz demektir. Öyleyse derim ki, ten ve günah uğruna değil, ama Tanrı uğruna zenginleşmeğe çalışın.»

Burada hiç şüphe yok ki, zenginlik karşısındaki Hristiyan tavrının şaşkınlık verici bir tersdönüşüyle karşı karşıya bulunuyoruz. Ama başka yazarlar da göstermiştir ki aynı tersdönüş, çok geçmeden Katolik çevrelerde de patlak verecektir.

Şimdi başlayan dönem, temel bakımdan, Kilise'ye ve doğaüstü olan'ın üstünlüğünü savunan Ortaçağ görüşlerine karşı güçlü bir bağımsızlık hareketiyle belirginlik kazanır. Bu görüşlerin tersine olarak şimdi, bir yandan Devletin, öbür yandan da zenginliğin mutlak değerini yücelten bir insan görüşü oluşmaktadır.

Ortaçağ'ın sonundan itibaren Batı'da, Devletin Kilise karşısındaki özerkliğini olumlayan eserlerin doğduğunu görmüştük. *Tanrısal Komedi*'nin yanı sıra *Evrensel Krallık (De Monarchia)* isimli siyasal felsefe incelemesinin de yazarı Dante Alighieri, bilimlerin en yücesi olarak gördüğü politikanın, olguların gözlemi üzerine kurulu olması gerektiğini savunmaktadır. İmparatorun bütün Avrupa üzerinde tam yetkili kumandan durumuna gelebilmesi için, papanın her türlü cismani erkten yoksun bırakılmasını istiyor Dante. Politika konusundaki bu «lâik anlayışı», ermiş Francesco tarikatinden İngiliz din adamı Ockham'ın 1339-1341 yılları arasında kaleme aldığı *Breviloquium* isimli eserinde da gözükmektedir.

Siyasal düşünceler alanında Rönesans, özellikle Epikurosçuluğun ve Stoacılığın etkisi altında kalmıştır. Aristoteles tarafından kurulmuş olan «doğal» varlık olarak Devlet teorisi gittikçe gözden düşmekte; ve onun yerine, Epikuros tarafından önerilen toplumsal sözleşme teorisi saygınlık kazanmaktadır. Bu ikinci görüş özellikle, *Hükümdar* (1516) isimli ünlü eserin yazarı Floransalı Niccolo Macchiavelli (Makyavel) tarafından savunulmuştur. Bu öğreti, ahlâki kaygılardan sıyrılmış güçlü bir hükümet tarzını övmeğe sürüklemektedir düşünürümüzü; çünkü Macchiavelli'ye göre, insanlar arasındaki iyi geçim ve barış geçici şeylerdir ve insanlar, bu barış balini bozmağa uğraşırlar sürekli olarak.

Ama Devletin Kilise'ye bağımlılığının olumsuzlanmasına Luther'le de rastlamaktayız. Öyle ki, biraz da paradoksal bir biçimde Lüteroi Hristiyanlık, yeni Devlet felsefesinin gelişmesini hoş karşılamakta ve kolaylaştırmaktadır.

Luther, Kilise'nin toplumsal hayatı düzene koyma işiyle uğraşmasını istemiyor. Buna karşılık, insandaki kötülüğü bastırma aracı olarak Devletin oynayabileceği rolü yüceltiyor ki, bu da,herşeye rağmen, siyasal kurumların değerini belli bir biçimde kabul etmektir. Ayrıca Luther, köylü ayaklanmalarını insafsızca bastırmağa çağırmaktadır hükümdarları: Çünkü tinsel hayat her ne kadar içsel karakterde ise de, toplumsal bağlantıları içinde bireylerin. Hristiyan idealine uygun bir hayat *görüntüsüne* saygı duymak zorunda kalmaları yerinde olacaktır.. diyor. Hükümdarların mutlak iktidarını savunan bir öğretinin gelişmesinden yanadır demek ki Lüteroi görüş.

Henri DENİS

LUTHULİ Albert John (Güney Rodezya-1898/ Natal, Stanger-1967) Güney Afrikalı milliyetçi lider, Amerikalı bir misyonerin oğludur Öğrenimini Durhand'aki bir Amerikan okulunda yaptı. 1935'te Natal'daki Groutville'de bir zulu kabilesine başkan seçildi. Milli Afrika kongresi üyesiyken, ırk ayrımına karşı barışçı bir direnme doktrini yaymaya çalıştı. 1952'de kongre genel başkanı oldu. 1962'de ihanetle suçlandırıldı ve beş yıl her türlü toplantıya katılması yasaklandı. Mart 1960'da tutuklandı, 1961'de ve 1964'te ikâmetgâhı değiştirildi, sonra yine beş yıl için daha dar bir bölgeye gönderildi. Irklar arasında barıştan yana olduğu için Nobel Barış armağanını aldı (1960) Ve Stockholm'e gitmek için güç lükle 10 günlük bir izin elde edebildi. 1962'de *Let my People go* (Bırakın Halkım İlerlesin) adlı otobiyografisini yayınladı.

LUXEMBURG Rosa (Zamoac 1870/Berlin 1919) Alman kadın sosyalist. Ailesi tüccardı Zürich'te ekonomi okudu Almanya'da sosyalist yapıtların yayımında çalıştı: partinin sol kanadına bağlandı. 1905'te Rus devrimine katıldı 1914-1918 arasında sosyal-demokrasi politikasına karşı broşürler yazdı ve savaşa karşı olduğu için hapsedildi. 1918'de kurulacak olan Alman Komünist partisinin çekirdeğini oluşturan gizli *Spartakus* (1917) topluluğuna katıldı. Ocak 1919'daki spartakus'çu devrim hareketinden sonra Liebknecht ile birlikte tutuklandı: her ikisi de yedikleri dayaktan öldüler Başlıca yapıtları: *Massenstreik, Partei und Gewerkschaften* (Kitle Grevleri, Parti ve Sendikalar, 1906), *Die Akkumalation des Kapitals* (Sermaye Birikimi, 1913) *Hapisane Mektupları* (Briefe aus dem Gofangnis, 1919), *Die Russische Revolution* (Rus Devrimi, 1922).

Rosa LUXEMBURG bir miting dönüşünde..

ROSA LUXEMBURG'un

Düşünce ve Eylemi üzerine

60 yıl oluyor tam, 15 Ocak 1919 günü, tutuklandıklarının akşamı, sorgusuz sualsiz öldürüldü Rose Luxemburg ve Karl Liebknecht. Bu cinayet, yalnız Bolşeviklerin sabırsızlıkla

Rosa LUXEMBURG Bilimsel sosyalizmin büyük temsilcisi ve büyük şehidi..

bekledikleri dünya devriminin habercisi sayılan Alman Devrimine indirilmiş bir darbe olmakla kalmayıp, Ekim Devrimiyle yeni boyutlara ulaşan uluslararası işçi sınıfı hareketini, bu iki önderin kişilik ve tecrübelerinde somutlaşan bir birikimden de yoksun bırakıyordu.

Alman devriminin yenilgisiyle bu birikimin yitirilişinin birbiriyle çakışması bir tesadüf değil. Almanya beklenen ve gelmeyen devrimlerin ülkesi ve Marx'ın deyişiyle, umutsuzluk ve güçsüzlüğün yolaçtığı soyutlama yeteneklerinin tohum salabildiği bir diyar.

Alman Sosyal Demokrat Partisi, Bebel'leriyle, Liebknecht'leriyle (baba), Kautsky'leriyle II. Enternasyonali'n hem göz bebeği, medar-ı iftiharı, hem de temel direği. Dört milyonu aşkın oyuyla, yüzon milletvekiliyle, onbinlerce üyeden oluşan örgütüyle, tüm ülkeler sosyalistlerinin gözünde mücadelenin öncüsü sayılan Alman partisine duyulan hayranlık, örgütlülüğüne olduğu kadar, teorik düzeyine de Kautsky, Marx'ın Engels'in halefi sayılmakta. Almanların Enternasyonal içinde öylesine bir saygınlığı var kl, diğar ülke partilerinin içişlerinde hakem görevini bile üstlenmekteler.

Bütün bu şaşaa, oturaklılık ve kibir, ta 1914'e; önce Almanlar sonra da diğer önemli Soeyal Demokrat partiler, savaş kredilerini onaylayıp ulusal birlik kisvesi altında sınıf işbirliğine girişene kadar tüm sosyalistlerin gözlerini boyamaya devam etti. Gün be gün vahimleşen teorik ve pratik koflaşmanın belirtilerinin giderek artmasına rağmen genel mücadele iyimserliği sağlıklı teşhisleri engelledl. 1914 ihanetinin uyandırdığı tepkinin şiddeti bu lyimserliğin yaygınlığının bir ölçüsüdür.

II. Enternasyonal'in çözülüşünü Alman Sosyal Demokrat Partisinin yozlaşmasına bağladık. Bu görüş özünde doğru, ama bir yerde kaba taslak. İngiliz İşçi Partisinin sendikacı örgüt niteliği, Fransa ve Belçika'da ütopyacı sosyalizmin reformcu yanının ağır basması, İtalyan ve Avusturya hareketlerinin özellikleri v.b. ulusal farklılıklar bir yana, her şeyden önce Sosyal Demokrasi ile emperyalizm aşaması arasındaki ilişkilerin bir incelemesini yapmak gerekir aslında.

Bu açıdan II. Enternasyonal'in kongrelerinde gündeme getirilen emperyalizm tartışmaları belirli bir önem taşıyabilir. Ama II. Enternasyonal çerçevesindeki asıl tartışma, asıl mücadele teori ve örgüt düzeyinde verildi. Bugün genellikle Rus Sosyal Demokrat hareketi içindeki Bolşavik Menşevik mücadelesi ile, Bulgaristan'da Dar ve Geniş Sosyalistler arasındaki çatışma bilinmekte. Oysa 1914 öncesinde bu çatışmaların boyutları, kendi ülkelerinin çerçevesinden taşmakta ve Sosyal Demokrasilerin, o dönemdeki adlandırılış tarzıyla, sağ ve sol kanatları Alman partisinin hakemliğine başvurmaktaydılar

Ve daha 1900'lü yılların ilk başlarından itibaren, Rosa Luxemburg, örgüt şaşaasının ve teorik kibirin altındaki kofluğu, birkaç yoldaşıyla birlikte sergilemeye başlamıştı. Daha 1914'ten çok önce, Marksizmin bir numaralı otoritesi sayılan Kautsky'nin sınıf mücadelesini bin bir teorik kalıp adına hasıraltı et tiğini Rosa koymuştu ortaya.

Rosa, 1914'ten çok önce Sosyal Demokrasinin devrimci niteliğini yitirdiğini gözlemlemiş, bu gözlemle emperyalizm olgusu arasındaki bağıntıları sezdiğinden emperyalizm üzerine teorik bir çalışmaya girişmişti.

Rosa'nın kavga ve düşüncesinde somutlaşan birikim, sanayileşmiş kapitalist ülkelerdeki işçi sınıfı hareketi içinde reformcu ve sınıf işbirlikçisi eğilimlere karşı mücadelenin

yoğunlaşmasını olduğu kadar, bu ülkelerde sosyalizme geçiş koşullarına sınıf mücadelesi açısından eğilmeyi savunan bir düşüncenin de gelişmesini temsil ediyordu.

Rosa yargı ve düşüncelerinde kimi zaman, kendi hareket noktasını oluşturan yerel ve özel koşullarla sınırlı kalmış olabilir. Hatta bu yüzden çoklarıyla anlaşmazlıklara düşmüş olabilir. Ama bu anlaşmazlıklar çoğunlukla farklı düzeylerdeki düşüncelerin uyuşmazlığı görünümündedir, üstelik tarih, **onun kendi düzeyinde kalmak kaydıyla,** Rosa'yı ender olarak haksız çıkarmıştır.

Luxemburg, 1903'te Enternasyonal'in daimi bürosuna seçildi; 1904 Amsterdam kongresine de hem SDP temsilcisi, hem de SDKPİL yöneticişi sıfatıyla katıldı.

1904 sonbaharında bir makalesinde imparatora hakaret ettiği suçlamasıyla 6 hafta hapis yattı.

SDKPİL'den hemen sonra kurulan Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi (RSDİP veya RSDRP) Lenin ve Martov'un Avrupa'ya gelişleriyle birlikte yeni çalışmalara girişti. İskra ise 1900'den beri çıkıyordu. SDKPİL'in de RSDİP'ne katılması sözkonusuydu. 1903'te Rusların kongresinden kısa bir süre önce kongresini tamamlayıp iki temsilci seçti SDKPİL. Ama Brüksel kongresinde Warszawski ve Hanecki'nin temasları bir sonuç vermedi. Zaten bu kongrede Lenin ve Martov'un hedefi, Bund'un kendi başına buyrukluğuydu. Görüşmeler sürerken, Lenin'in İskra'da ulusal mesele ve kendi kaderini tayin hakkı üzerine bir makalesi çıktı. Lenin bu hakkı yalnız Rusya'nın somutunda ve taktik açıdan değil, genelde ve teorik planda da savunuyordu.

Oysa bu görüş, Rosa ve Jogiches açısından, onları PSP karşısında haksız çıkarıyordu. Hele bir de RS DİP ne katılma taleplerinde birinci şart diye kendilerini, yani SDKPİL dışında hiçbir örgütün Polonya işçi sınıfını temsil edememesi ilkesini öne sürdüklerini de göz önünde bulundurursak, o andaki durumu daha iyi kavrayabiliriz.

Brüksel kongresi polis baskını tehlikesi yüzünden Londra'ya geçme kararını aldığında, Polonya'lılar Londra'ya gitmediler. Londra kongresi de bilindiği gibi örgütlenme sorunundan kaynaklanan Bolşevik - Menşevik bölünmesiyle sonuçlandı. SDKPİL'in Rus partisine katılmayışının tek sebebi, SDKPİL'in Rus Sosyal Demokratlarından PSP'i defterden silip bir kenara atmalarını istemesiydi; ve görüşmelerin tamamıyle Rosa'nın telgrafla ilettiği talimatlara göre yürütülmesi, onun SDKPİL'e ne ölçüde egemen olduğunu gösterir.

Rosa'nın yeniden Rusya'daki parti sorunlarına eğilmesine, gelenekleri gereği, II. Enternasyonal'in Bolşeviklerle Meneviklerin arasını bulmaya kalkışması yolaçtı. Menşevikler Plekhanov ve Axelrod'un saygınlığını kullanarak, her iki tarafın da başvurduğu II. Enternasyonal ve SDP'nin başlıca yöneticilerini belli bir ölçüde kendi yanlarına çekebildiler. Kautsky kendisiyle konuşmaya gelen Bolşevik temsilcisine «Sizin Lenin'inizi tanımıyorum bile, üstelik Plekhanov ve Axelrod'un oportünist olduklarına kimse inandıramaz beni.» diyordu.

Ama, işin aslına bakılırsa, hiçbiri ne Rusya'da olup bitenlerden, ne de Bolşeviklerle Menşeviklerin çatışmalarının altında yatan temel örgütlenme sorunundan haberliydi. Son tahlilde, bu konularda söz hakkına sahip iki kişi vardı: Parvus ve Rosa...

Parvus kararsızdı. Davanın önemine inanmıyor, kişiler düzeyinde kendini Menşeviklere daha yakın hissederken, aynı anda onların devrimci coşkudan, atılım ve mücadele iradesinden yoksun kaldıklarını da açıkça sergiliyordu.

Rosa'nın Plekhanov-Axelrod takımından hiç hoşlanmadığını ve Rus Sosyal Demokrasisi içinde bu takıma karşı sol hareketleri desteklediğini biliyoruz. Ama Rosa, Lenin'in, ulusal mesele üzerine yazdığı makaleyi de hazmedememiş ve bu makaleyi SDKPİL'e karşı PSP'yi destekleyen bir tavır olarak görmüştü.

Rosa'nın bir polemik yaratmak doğrultusundaki önceden kararlılığı, onu «Ne Yapmalı» ile «Bir Adım İleri, İki Adım Geri»yi okumaya yöneltti. Ardından Neue Zeit'ta sert bir eleştiri yayınladı. Rosa'nın eleştirisi bununla birlikte Menşevikler ve yandaşlarınınkinden çok farklıydı.

Lenin'in tezleri Rusya'nın somutundan kaynaklanıyordu, oysa Rosa onları genel planda almıştı; ve eleştirisi aslında çok açık bir şekilde başta Alman SDP olmak üzere tüm kurumlaşmış sosyal demokrat partilerin örgütlülük - oturaklılık - disiplin saplantılarına yönelikti. SDP söz konusu edildiğinde, bir anlam kazanan örgüt - hareket karşıtlığını, haksız yere Lenin'in tezlerinde de arıyordu. Lenin 1914 ihanatine kadar Alman SDP'ndeki örgütlülük-eylemsizlik çelişkisini ve Kautsky'nin teori ile pratik arasındaki uçurumun baş mimarı olduğu gerçeğini izleyememişti, çünkü SDP ile ilişkileri çok mesafeliydi. Bu yüzden Kautsky'yi döneklikle suçlamıştı. Oysa SDP'nin mücadeleden giderek uzaklaşışını ve bu süreçte Kautsky'nin rolünü Rosa Luxemburg, işin ta başından farketmişti. Luxemburg, Kautsky'yi asla dönek bulmadı, devrimci olmamıştı ki hiç. İstediği kadar Marksizmin teorik kalıplarına sahip çıksın, onların yeniden gözden geçirilmelerine ve tasfiye edilmelerine engel olsun. aK utsky, Marksizmi bir silah — «dünyayı yalnızca açıklama değil, değiştirme (!)» mücadelesinde bir silah o'arak bir türlü benimseyemedi.

Almanyad'a örgütlülük eylemsizliği maskeliyordu. Luxemburg'un mücadele kararlılığı üzerinde ısrarla durması bundan. Oysa Lenin'in sorunu başkaydı. Bir kere, Rusya'da böyle bir karşıtlıktan söz edilemezdi; tersine, örgütlenme süreci, mücadelenin hem koşulu hem de aracı sayılmalıydı Rusya'da.

Sözün kısası, Lenin'in,tezleriyle, Luxemburg'un oportünizme karşı mücadelesi arasında bir çelişki yok. Zaten Luxemburg kalkıp Menşevikleri desteklemiş de değil. Ama Lenin'in tezlerini yanlış bir planda alıp haksız bir eleştiriye tabi tutması, kullanılmadı değil. Hem o günlerde değil, ta yıllar sonra Ekim devriminin ertesinde, devrimin düşmanları ve özellikle Alman Sosyal Demokratlarınca...

Lenin'in Rosa'ya cevabı oldukça ılımlıydı. Alman yoldaşlara Bolşeviklerin yayınlarına ilgi göstermelerinden ötürü teşekkür ediyor, eleştirileri kabullenmeyip, tezlerinin anlaşılmadığını belirtiyordu. Lenin, çizgisini bir parmak bile kaydırmamaya kararlıydı zaten. RSDİP'nin üçüncü kongresi Menşeviklerin dışında yapıldı.

Derken 1905 devrimi bir bomba gibi patladı. Daha Rus Japon savaşı başlar başlamaz. Çarlık sınırları içinde yer yer olaylar başgöstermiş, ve sosyalistler savaşın muhtemel sonuçlarının sallantıdaki iktidar üzerinde yapabileceği etkileri tasarlamaya başlamışlardı.

22 Ocak Petrograd **katliamı,** yine de herkesi ummadığı bir anda yakaladı. Kitle hareketinin beklenmedik yaygınlığı ve aldığı yeni biçim (Sovyet) tüm dünya **sosyalist hareketinde** büyük bir ilgi ve coşku uyandırdı.

Rosa Luxemburg olayları büyük bir heyecanla izliyor ve düzenli şekilde hazırladığı yazılarla Alman

Sosyalist hareketine aktarıyordu. Alman sosyalistlerinin aksine, Luxemburg, Rusya'daki mücadeleyi evrensel bir deney olarak kabul ediyor ve yorumlarında Rus devrim sürecinden öteki ülkeler ve özellikle de Almanya için sonuçlar çıkarıyordu.

Luxemburg Rusya'daki mücadeleden çıkardığı dersleri, SDP içinde revizyonizme ve reformizme karşı sürdürdüğü mücadelenin yeni ve temel bir unsuru olarak görüyordu. Örgütün güçlenmesini tek amaçları haline getiren sendikacılar, örgütün güçlenmesinin vazgeçilmez şartı barış ve huzur dolu bir ortamdır derlerken, Luxemburg, Rusya'da işçi sınıfının sendikaları olmadan devrimci kavgaya atıldığını ve örgütlerini savaşarak kurduğunu vurguluyordu. Rusya'daki kitle grevini evrensel bir mücadele biçimi olarak tanıtıyordu Rosa Luxemburg.

1905 Eylülündeki Jena parti kongresinde, tiksinti derecesinde küçümsediği sendikacılara amansızca saldırıp genel grev tezini kongre kararları arasına sokmayı başarmıştı. Başarmıştı ama, parti yönetimi bu devrimci tezi benimserken bile, o ifade tarzını bulandırmaktan geri kalmamıştı. Luxemburg'un hayalleri zaten epeydir kırılmıştı. Sırf kalıp olarak kalsa bile, kitle grevi kavramının parti içinde tartışılır hale gelmesi, sınırlı da olsa, yine de önemli bir başarıydı.

Kibirli SDP, Luxemburg'un, bir yabancının, kalkıp kendisine, Enternasyonal'in en güçlü, en oturaklı, partisine, Rusya gibi geri kalmış bir ülkedeki mücadeleyi örnek vermesini hazmedemiyordu.

Luxemburg'un ise içi içini yiyordu. Tüm mülteciler, Ruslar, Polonya'lılar birer birer dönmüşlerdi. Rosa, yapayalnız kaldığından değil, «orada dövüşürlerken Berlin'de kendi köşesinde otura kaldığından» hiddetleniyordu. Yine de SDKPİL çizgisinin saptanmasında başrolü oynamaktan geri kalmıyordu.

SDKPİL ve Bolşevikler, ne liberallerle uzlaşıp ittifak kurmaya çabalıyorlar, ne de Ekim ayında çarın lutfettiği göstermelik kurucu meclise (Duma) itibar ediyorlardı. Oysa özellikle PSP ve SR'ler (Sosyalist Devrimciler) uzlaşmacılığın alâsını yapıyorlardı.

SDKPİL'in bir zaferi de, PSP arzu ve hedeflerinin tersine, Polonya işçi sınıfının Rus işçi sınıfıyla birlikte hareket ve mücadele etmesi olmuştu. Milliyetçi düşünceler ve ayrılıkçı akımlar yüz bulmamıştı işçi sınıfından

Kitle grevleri, sovyetlerin kurulması, sözlü-yazılı sosyalist propagandanın işitilmedik boyutlara ulaşması Luxemburg'un coşkunluğunu artırıyordu. Oysa hem SDKPİL'li yoldaşları, hem de SDP'li dostları Luxemburg'un Polonya'ya gelmemesini ve olayların dışında kalarak kendisini tehlikeye atmamasını öneriyorlar ve bu da Luxemburg'u daha da kızdırmaktan başka bir işe yaramıyordu.

Rosa Luxemburg, Aralık sonunda, Varşova'ya hareket etti. Ama devrimin de hızı kesilmiş, nefesi tıkanmıştı. Çarın Kasımda yeniden kilidinden boşalttığı baskı zembereği, hareketin üzerine çöküvermişti. Trotsky'nin tutuklanmasından sonra, Parvus'un yeniden canlandırma gayretlerine rağmen Petrograd Sovyeti, nasıl parladıysa öyle sönüvermişti, bir alev misali. Buna karşılık Moskova'daki olayların gelişimi farklıydı. Genel grev hareketi ayaklanmaya dönüşmüş, yer yer gerçekleştirilen silahlı direnişten, Sovyetin öncülüğündeki bir silahlı ayaklanmaya geçilmişti.

Ama 1906 Ocak ayı, Luxemburg ve Jogiches tutuklandılar. Alman SDP'si ve Luxemburg'un ailesi, onu çarlık yasalarına göre, fidye karşılığı kurtarmak için uğraşa dursun, siyasi düzeyde ilgi çekici gelişmelerle karşılaşılıyordu.

PSP Mart ayında kongre yapmış, yönetim aşırı milliyetçi Pilsudski'ye karşı çıkan muhaliflerin eline geçmişti. Mart-Nisan aylarında Stockholm'da yapılan bir kongreyle, yalnız Bolşeviklerle Menşevikler yeniden birleşmekle kalmamış, RSDİP'ye, Bund ve SDKİPİL de katılmış ve SDKPİL'in kimi yöneticileri yeni merkez komiteye alınmıştı. Ardından Haziran başında Rosa ile Jogiches'in yokluğunda, Marchewski SDKPİL'in kongresi toplanmıştı.

Rosa Luxemburg, Temmuz başında fidye karşılığı hapisten salınır salınmaz Finlandiya'ya gitti, Bolşevikler de bir süredir oradaydılar. Luxemburg'un oradaki zamanının neredeyse tamamı onlarla geçti. Lenin, Zinoviev, Kamenev ve Bogdanov ile saatlerce konuşuyordu. Lenin'le Luxemburg'un arasında bu devrede, 1911'lere kadar üzerine gölge düşmeyecek bir dostluk oluştu. Devrim hareketi, hatalar, eksiklikler, opportünizm sapması, genel taktik ve hedefler gibi konuların tümünde görüş birliğine vardılar.

Eylülde Almanya'ya döndü, ve Almanya'ya dönüşü ile Luxemburg'un mücadelesi yeni bir boyut, yeni bir nitelik kazandı. Luxemburg'un daha önce karşısına aldığı revizyonizm sapması karışık, belirsiz bir akımdı, bazı kişilerin çevresinde toparlansa bile. Rosa Luxemburg, partinin genel eylemsizliğini görmekle birlikte, gelecekte varacağı kesin yargıların henüz uzağındaydı. İdeolojik mücadelenin, yönetimi, devrimci bir tavır takınmaya itebileceği umudundaydı.

Oysa Rosa Luxemburg'un yokluğunda, onun sonradan öğrendiği önemli bir gelişme yer almış, o ana kadar üstünlüğünü ve önderliğini savunan parti yönetimi sendikacılarla bir masaya oturup anlaşmaya varmış, onlara bağımsızlık haklarını tanımakla, mücadele alanında çoktan vermiş olduğu bir ödünü ilkeler düzeyine de yerleştirmişti.

Rosa Luxemburg, Hamburg örgütünün isteği üzerine Rusya'daki deneyden kaynaklanan bir kitapçık hazırlamıştı. Kitle Grevi, Parti ve Sendikalar. Parti yönetimi, aşırı bulduğu kimi bölümler değiştirilmeden kitabın yayınlanmasına izin vermeyeceğini açıkladı. Sendikalar baskı yapmıştı.

Mannheim'de Eylül sonunda toplanan kongrede Rosa Luxemburg, Alman SDP'sinin dönüşü olmayan gidişinin iyice farkına vardı. Parti yönetimi sendikacılar karşısında Luxemburg'u desteklemedi.

1907 başında, erken seçimlere gidildi. İktidarın milliyetçi propagandası sosyalistlerin sömürgeciliğe düşmanlığını hedef alıyordu. SDP seçimlerden büyük kayıplarla çıktı. Bu sonuç yönetimin, daha da reformcu bir çizgiye kaymak gerektiğine inanmasında etkili oldu.

Aynı tarihlerde ise, Wilhelm'in oğullarından Karl Liebknecht, emperyalizm ve özellikle de emperyalizmin askeri yanı konusunda yoğun bir çalışmaya girişti. Parti yönetiminin kayıtsızlığına rağmen, Prusya militarizmine saldırıları geniş yankı uyandırdı.

Rosa Luxemburg, yaz başında 1905 Jena Kongresinde sarfettiği kimi cümlelerden ötürü iki ay hapis yattı. Ama Ağustos ayında Stuttgart'ta yapılan II. Enternasyonal kongresine katılabildi.

Stuttgart kongresinde sömürgecilik ve militarizm konularında Rosa, Lenin ve arkadaşları Alman SDP'si ile karşı karşıya kaldılar. Kongre karar komisyonu emperyalizm sorununu SDP'nin hoşuna gidecek bir sonuca bağlarken, militarizm konusunda da hayli yoğun tartışmalar yapıldı.

Savaş halinde, sosyalistlerin kesin ve uzlaşmasız bir tavır takınmaları ve savaşı önlemek için mücadele etmeleri istenliyordu. Bu yolda Enternasyonal'in elindeki tek silah da genel grevdi. Fransızlar James'in başkanlığında savaşa karşı amansız bir direnişi savunuyorlardı. Oysa SDP'nin sendikalarla uzlaşarak son seçimlerde oy kaybetmesinden sonra, içeriği boşaltmış kavramlara bile sabrı yoktu, hele hele genel grev kavramına.

Bebel ile revizyonistlerin son tahlilde tutumları aynı kapıya çıkmakla **birlikte, kullandıkları** dil farklıydı Volmar ve avenesi açıkça opotünist bir çizgiyi savunurlarken Bebel, Kautsky ve diğerleri içi boşaltılmış devrimci kavramlara yapışıyorlardı.

Rosa Luxemburg RSDİP adına söz aldı. Kendisinin ve Lenin'in tavrını açıkladı. Fransızların tavrı da yeterli değil diyordu. Luxemburg «sosyalistler savaşa yalnızca karşı çıkmakla yetinmezler, savaş ortamından kapitalizmin egemenliğinin yıkılışını hızlandırmak için de yararlanırlar.»

SDP yeni kadrolar yetiştirmek amacıyla 1906 sonunda bir parti okulu açmıştı. Öğretmenlerden Hilferding (Avusturyalı) ve Pannekoek (Hollandalı) yabancı olmaları yüzünden görevlerinden alınınca, ekonomi politik ve tarih dersleri vermek üzere Rosa Luxemburg'a başvurulmuştu. Luxemburg, dünya savaşına kadar, zamanının büyük kısmını zaman zaman ara vermekle birlikte, bu okula ve üzerinde durduğu konulardan kaynaklanan teorik çalışmalara hasrettl. «Ekonomi Politiğe Girlş» yıllar sonra 1925'de yayınlandı. Ama 1911'de başladığı ve emperyalizm konusundaki düşüncelerini sistemleştirdiği «Sermaye Birikimi» başlıklı çalışma savaş öncesinde yayınlandı. Luxemburg'un kimi öğrencileri üzerindeki etkisi de ileridekl devrimci mücadelenin tabanını oluşturdu. Bu öğrencilerin arasında Rosa'nın düşüncelerine en fazla yakınlık gösteren Wilhelm Pieck'i anmak zorundayız. Çünkü Pieck, II. Dünya Savaşı ertesinde kurulan Demokratik Alman Cumhuriyetinin ilk devlet başkanı olacaktır.

1910 Martına kadar Luxemburg, parti siyasetinin ön sahnesine çıkmadı. Kautsky, reformizme teslim oluşunu açığa vuran «İktidarın Yolu»nu 1909'da yayınladığında tepki göstermedi. Kitabı okumamıştı. Kautsky, öylesine gözünden düşmüş, öylesine hayal kırıklığına uğratmıştı ki onu. Rosa Luxemburg bu okuldaki çalışmaları aracılığı ile hem yeni devrimci kadrolar yetiştirebileceği, hem de düşüncelerini sağlamlaştıracağı kanısındaydı

1910 Martında siyasi bir bunalımla karşılaşıldı. Almanya'nın federal yapısı çerçevesinde çeşitli bölge meclislerinde farklı seçim kuralları uygulanıyordu. Prusya diyetindeki çoğunluk, bu seçim sistemine muhalefet sorunu yüzünden bölününce, SDP nasıl bir tutum takınacağını bilemedi. Revizyonistler ve partl yönetimi liberal burjuvaziyle ittifaka yanaşıyor, yeni kurulan «İlericl Halk Partisi»nden medet umuyorlardı.

Luxemburg'un, 1909 Leipzig kongresine bile katılmamışken, birdenbire kavganın göbeğinde peydah olması, onun, en teorik çalışmalar arasında bile günlük mücadeleyl ne kadar yakından izlediğini gösterir.

Mesele Prusya'nın sınırlarını aşmış, seçim sistemi tartışması tüm Almanya'da tartışılır olmuştu. Rosa Luxemburg ülkenin dört bir yanında, her seferinde yüzlerce, binlerce kişinin katıldığı toplantılarda söz alıyordu. Taban kaynıyordu. Yer yer başlayan grev hareketleri yaygınlaşmış, gösteri yürüyüşleri, mitingler birbirini kovalıyordu.

Ama parti yönetimi başlayan mücadeleyl yönetmek şöyle dursun, engellemek, durdurmak nlyetindeydi. Ve Luxemburg, parti yönetimiyle tabanı arasındakl bu çelişkiyl çok acı bir şekilde yaşadı. Partl yöneticileri, sendikacılar ihanet etmişlerdl işçl sınıfına... Rosa Luxemburg'un önceki suçlamaları bir yerde soyut sayılabilirdl. Zaten Rosa'nın kendisi bile 1910 bunalımından önca, partl yönetiminin kitlelerden ve mücadeleden uzaklığını böylesine somutlayan bir örnekle karşılaşmamıştı.

Luxemburg öfkeli bir coşkuyla olayların bir tahlilini yaptı. Ortaya çıkan makaleyl SDP'nin resmi organı *Vorwärts*'e yolladı, yazı kabul edilmedi, Luxemburg, bunun üzerine, en ufak bir kuşku duymadan yazıyı *Neue Zeit*'a yolladı. Ama Kautsky de reddetti bu makaleyi. «Sonra Ne?» başlıklı bu makale yine de birkaç yerel gazetede yayınlandı. Luxemburg bu yazıda, SDP'nin somutunda, tüm kurumlaşma olgusuna değinıyor ve bu kurumlaşmanın sorumlularından hesap soruyordu. Makalenin, tüm engellemelere rağmen yayınlanması bir yana, Rosa, Kautsky'yl asla bağışlamadı.

Kautsky, Luxemburg'un tezlerine ayrıntılı bir eleştirl getirdl. Rosa'nın cevabıyla başlayan polemik *Neue Zeit* sayfalarında 1910 sonuna dek sürdü. Kautsky eleştirilerinde, «İktidarın Yolu»nde geliştirdiği düşünceleri sürdürüyordu. Sosyal Demokrasinin ne reforma ne de genel greve ve mücadeleye ihtiyacı vardı. Sosyal Demokrasi hiçbir uzlaşma yapmadan oturup beklemeliydi. Kapitalizmin kalesi, dalında çürüyen bir meyva misali, kendiliğinden düşecekti. Rosa Luxemburg gibiler maceracılıklarıyla, kendi kendine gelmesi yakınlaşan zafere engel olabilirlerdi.

Polemiğin en kızgın anları yaşanırken, Güney Almanya'daki bölge meclislerinden birinde, revizyonistler libe allerle ortak cephe kurdular. Kautsky Luxemburg'a yersiz tartışmaları bırakıp, revizyonizme karşı birlikte cephe almayı teklif ettiyse de Rosa buna yanaşmadı. Kautsky'nin ve onun temsil ettiği ideolojinin gerçek niteliğini anlamıştı.

Rosa Luxemburg azınlıktaydı. Almanya'da Clara Zetkin, Haenisch, Bremen örgütünün yöneticileri Pannekoek ve Henke açıkça ondan yanaydılar. Almanya dışındaki kurumlaşmış partiler elbette ki Kautsky'yi tutacaklardı. Ama Bolşevikler de Luxemburg'u desteklemediler. Kautsky onların gözünde hâlâ Marx ve Engels'in halefi Kautsky idi.

1910 Magdeburg kongresinde Luxemburg'un tezleri reddedildi. Rosa 1911 Jene kongresinde, daha güçlü olmasına rağmen yine azınlıktaydı. Sorun farklıydı zaten. Almanya Fas'a askerl müdahelede bulunmuş, Fransa ile Almanya arasında patlak veren çıkar çelişkisi İngiltere'nin de işin içine girmesine yol açmıştı. Yıl sonu seçimlerini göz önünde tutan SDP, Alman emperyalizmine karşı tavır almaktan kaçınmıştı. Rosa Luxemburg, Enternasyonalin başkanlık kurulunda yer alması sayesinde olayı ayrıntılarıyla öğrenip kimi belgeleri yayınlayıverdl. Partl yönetimi Rosa'yı örgüt disiplinine saygısızlıkla suçladı. Rosa da partl yönetiminin, emperyalizme ödün verirken tıpkı 1900 de Çin meselesinde olduğu gibi suçüstü yakalandığını savunuyordu.

İşin ilgi çekici yanı, küçük bir çekirdek dışında, konulara göre Rosa'nın çevresinde toparlanan muhalefet her seferinde farklı kişilerden meydana gelmekteydl. Genel grev söz konusu olduğunda sağ kanatta yer alanlar iş Prusya militarizmini teşhir etmeye gelince Rosa'yı desteklemişlerdl.

1912 yılı SDP'nin büyük seçim zaferiyle başladı. Partl yönetimi bu başarıyı kendi ılımlı çizgisinin ödülü olarak görüyordu. SDP seçimlerin ikinci turunda İlerici Halk Partisiyle seçim ittifakına girişti. Dar bölge esasına dayalı seçim sisteminde, adaylardan hiçbirinin ilk turda mutlak

çoğunluğu sağlayamaması halinde, İkinci turda en çok oy alan aday seçiliyordu. İkinci turda Sosyal Demokrat seçmenler, büyük bir disiplinle, partilerinin lehine çekildiği İlerici Halk Partisine oylarını verirken İlerici Halk Partisi taraftarları partilerinin ikinci turda Sosyal Demokratları destekleme kararı aldığı yerlerde, oylarını sağa verdiler.

Bu ittifakın ilkesizliğini ta bastan eleştiren Rosa Luxemburg seçimcilik sapmasını sergilemede, bu fırsatı kaçırmadı. Seçimlerin hemen ardından, SDP meclis grubu, meclis çerçevesinde Ulusal Liberallerle ittifaka kalkıştı. Bu ittifak da iflasa uğradı.

Bu olaylar etrafında canlanan tartışma Rosa'ya çok değerli bir müttefik kazandırdı. Franz Mehring, Rosa ile sık sık birlikte çalışmış ve aynı fikirleri savunmuş olmakla birlikte aralarında sürekli bir işbirliği oluşmamıştı. Ama, Parti yönetimi ve Kautsky'nin, eleştirel tavırlarından ötürü kendilerini tecrit etmeğe çalışması üzerine, yeni bir biçime bürünen dostlukları, Marchlewski'nin de katılmasıyla Alman devrimci solunun ilk şekillenmesi niteliğindeki *Sozial Demokratische Korrespondenz*'in (1913 Aralığı) yayın dünyasına çıkmasına yol açtı.

Bununla birlikte, Alman devrimci solu, Spartaküs hareketi oluşana kadar örgütlenmedi bir örgütlenme çabası bile göstermedi. Bu hareket varlığını kişisel dostluklar ve dayanışma temelinde sürdürüyor, kongrelerde önsafta yürüttüğü muhalefet mücadelesini, kongre aralarında yerel düzeyde propaganda çalışmalarıyla tamamlıyordu.

Dortmund'da Haenisch, Leipzig'de Lensch, Bremen'de Pannekoek, Henke, Pieck, Rosa'nın çevresinde Levi, Thalheimer, Rosenfeld, Mehring, Marchlewski bir devrimci çekirdeğin varlığını —ama aynı anda ilişkilerinin biçiminden ötürü de hizipleşmenin yokluğunu— simgeliyordu.

Parti içinde ise, meclis grubu iyice özerkleşmiş, bu özerkliğini partl yönetimine kabul ettirmesinin yanı sıra, partinin genel siyasetinin çizilmesinde de söz sahibi olmuştu.

Bu karmaşık güçler oranı içinde ayrıca çeşitli duyarlıklar eksenlnde kümeleşmelere de rastlanıyordu. Mesela militarizmle her türlü uzlaşma eyilimine karşı amansız mücadele verenlerin başını Karl Llebknecht çekiyordu. Ama Liebknecht ve arkadaşları arasında başka konularda düşünce birliği olmadığı gibi, Llebknecht'in kendisinin bile, Rosa ve arkadaşlarının devrimci bir çizgiyi sürdüren kavgalarına karşı tavrı pek açık değildi.

Bu güçlerin tümünü dengeleyen Bebel'in ölümü bir dönemin sonu anlamına da geliyordu; SDP ve Enternasyonal açısından safların giderek netleşmesi kaçınılmazdı. Bebel'in kişiliğine duyulan genel saygı, bir yerde Bebel'in bir geleneğin temsilciliğini üstlenerek, revizyonizme kayışa orta karar bir set çekişinin karşılığıydı.

Ebert ve Scheideman'ın başını çektiği yönetim ile ise, artık bütün köprüler atılacak, parti ihanet batağına hızla gömülecekti.

Tarihlerin 1914 yılını göstermesine ramak kala Rosa Luxemburg, mahkemeye verildi. 1910 olaylarından itibaren, düzenli bir şekilde toplantı ve mitinglerde söz almaya başlamıştı. 1913 sonbaharı sonundaki bir konuşmasında savaş halinde orduyu, kumanda kademelerine karşı itaatsizliğe çağırdığı bahanesiyle açılan dava, bir yandan Rosa Luxemburg'un yoğun bir kampanya başlatmasına fırsat verdi, öte yandan da Luxemburg'u savunmaya yönelik yoğun bir destekleme hareketi doğdu. Liebknecht'le ilk sıkı işbirlikleri bu vesileyle gerçekleşti.

Mahkeme sürüncemede bekleyedursun, Rosa Luxemburg, Enternasyonal'in yaklaşan Viyana kongresinin hazırlıklarını tamamlamak amacıyla Brüksel'e, başkanlık kurulu toplantısına gitti ve Sarayevo suikastını Brüksel'de iken öğrendi.

Zaten Brüksel'deki toplantı gelecek felaketin haberini vermişti. Avusturyalılar adına Adler umutsuzluk ve teslimiyetini dile getirmiş, Almanlar ise Alman hükümetinin savaşa katılmaya niyeti olmadığını ileri sürmüşlerdi. Polonya SP'sine gelince, savaşın bağımsızlık mücadelesine yararlı olacağı inancındaydı.

Ama, azgın milliyetçilik duyguları, bilinçsiz kitleleri sürüklemeye başlamıştı bir kere, ve kitle partisi olmakla övünen kurumlaşmış Sosyal Demokrat partiler, ne pahasına olursa olsun, kitlelerden kopmama kaygısındaydılar. Üstelik, SDP yöneticileri, imparator ve hükümetin kendilerine gösterdiği itibarın da etkisinde kalmışlardı.

4 Ağustos'ta, SDP'nin 110 milletvekili ilk defa, bütçe oylamasında beyaz oy kullandılar. Daha önce, meclis grubu tartışmalarında, savaş kredilerinin oylanmasına topu topu 14 kişi karşı çıkmıştı ve onlar da meclisteki oylamada kendilerini parti disiplinine uymak zorunda hissetmişlerdi.

Oylama akşamı, Mehring, Marchlawski, Ernst Meyer, Hermann ve Käte Duncker, Wilhelm Pieck, Rosa'nın evinde toplandılar: Sol eyilimli bildikleri 300 kadar yerel sorumluya telgraf çektiler. İlk elde, bir Clara Zetkin cevap verdi. Gerisi kaçamak cevaplarla işin içinden sıyrılmayı yeğlemişlerdi. Kimisi cevap bile vermemişti.

Eylülde, dört imzalı bir muhalefet bildirisi yayınlandı: Rosa, Mehring, Liebknecht, Zetkin.

Aralıkta Liebknecht tek başına red oyu verdi: Düşmana karşı yeni savaş kredileri isteyenlere «Düşman içimizdedir, dışarda değil» diyordu. İlk devrimci sol çekirdekler Berlin, Bremen, Stutgart, Brunswick ve Leipzig'de filizlenmeye başladı.

Gelgelelim Sosyal Demokrasinin ulusal birlik siyaseti adına sınıf işbirliğine girişmesi işçi sınıfına yeni özgürlükler kazandırmak şöyle dursun, yıllar boyu büyük mücadelelerle elde edilen kimi mevzilerin de yitirilmesine yol açtı.

Yaygınlaşan baskı ortamında Rosa Luxemburg, 1915 Şubatında tutuklandı ve aşağı yukarı savaşın sonuna kadar sürecek hapis dönemi başladı.

Rosa Luxemburg'un parti okulunda verdiği ekonomi politik ve iktisat tarihi dersleri, kendisini; «Ekonomi Politiğe Giriş» başlıklı bir çalışmaya yöneltmişti. Luxemburg'un bu teorik çalışmaları ve yürüttüğü derslerin içeriği, aslında revizyonizme karşı mücadelesiyle sıkı bir ilişki içindeydi. Teorik düzeyde, Kapital'deki «genişletilmiş yeniden üretim» şemaları kafasını kurcalıyordu. Marx, yeniden üretim konusunu soyut ve belirsiz bir çerçeve içinde ele almıştı. Luxemburg, bu belirsizliğin ulusal düzeyde yeniden üretimin mümkün olduğu sanısına yol açtığını ileri sürüp emperyalizm olgusunu, kapitalizmin genişlemeden, yayılmadan kendisini yeniden üretemeyeceği tezine bağlıyordu. Bu bir çeşit ileriye doğru kaçıştı. Kapitalizm her seferinde yeni topraklara yayılmak zorundaydı, sonunda kapitalistleştirilecek yeni mekanlar kalmayana dek...

Tüm bu determinist görünüme rağmen, Luxemburg'un yaklaşımı aslında çok güncel bir siyasi olaydan kaynaklanıyor. Emperyalist ülkeler Sosyal Demokrasisi, sömürgecilikle uzlaşma içindeydi. Luxemburg, emperyalizm ile revizyonizm arasında doğru orantılı bir bağlantı kuruyordu. Sömürgeciliğin yeniden üretimi mümkün kılması, sömürgelerin sermaye ve mamul eşya ihracatı açısın-

dan pazar, ham madde ve ucuz emek ithalatı açısından ise kaynak olması ileridir.

Revizyonizmin temelinde ise, emperyalizmin sağladığı nisbi refah yer almaktadır.

Rosa Luxemburg, uzun sayfalar boyu, bu refahın karşılığını, sömürgelerdeki sefalet ve baskıyı duygulu bir dille anlatmakta, ama bununla birlikte kitabında anti-emperyalist mücadele üzerinde tek bir cümleye olsun rastlanmamaktadır. Ona göre, emperyalizmi, ancak emperyalist ülkeler işçi sınıflarının gerçekleştireceği toplumsal devrim yıkacaktır.

Rosa Luxemburg, «Sömürgelerin gelişme düzeyleri gözönüne alınırsa, bu ulusların kendi kaderlerini tayin haklarını kullanmaları yerli burjuvazileri iktidara getirecek, ve bu burjuvaziler, bir süre sosyalistlerle ittifak kursalar dahi son tahlilde, kapitalizmle bütünleşecek. Kendi işçi sınıflarını ezip, eski sosyalist dostlarına yüz çevireceklerdir» demekteydi. Oysa, emperyalist ülkeler işçi sınıfının devrimi gerçekleştirmesi halinde, yerli burjuvazilerin iktidara ulaşmaları engellenip sömürgelerde de sosyalizm kurulabilirdi.

Rosa ile Lenin arasındaki polemiğin odak noktası, Rusya devrim mücadelesinde Rus eğemenliği altındaki ulusların yeri ve özellikle de Polonya'nın durumuydu. Lenin'in tavrı, çarlık düzenine karşı tüm güçlerin nesnel ittifakı kaygısından kaynaklanıyor. İlk hedef çarlığı devirmek. Rosa'nın meselesi ise, genelde ve Polonya'nın özelinde milliyetçiliğin işçi sınıfı hareketine düşmanlığı. Nitekim, 1917'den sonra, PSP'nden kopan sağ kanadın önderi Pilsudski milliyetçiliği kendisine sancak edip, devrimin baş düşmanı kesilecektir.

Lenin, dünya düzeyinde anti-emperyalist mücadeleyi sosyalist devrim ile ittifak doğrultusunda yönlendirmeye çalışırken, Rosa Luxemburg, onun tezlerinin karşısına Polonya örneğini çıkarıyordu.

1915 başında Rosa'yı Almanya hapishanelerinden birinde bırakmıştık. Liebknecht 1914 Aralığında mecliste tek başına red oyu kullanmış, konuşmasının tam metni çoğaltılıp yasadışı yollardan dağıtılmıştı. 1915 Mart ayı içinde bütçe oylamasında Liebknecht'le beraber bir sosyalist milletvekili daha red oyu kullandı, otuzu çekimser kaldı. Artık SDP'nin oybirliğine dayanan disiplini çözülmek üzereydi.

Nisan ayında «Die Internationale»nin yayın hayatı başladı: «Ya sınıf mücadelesi, savaş halinde dahi proleteryanın varlığının biricik temelidir; ve parti yöneticilerinin sınıflararası uyum çağrıları işçi sınıfının hayati çıkarlarına karşı işlenmiş bir ihanettir; ya da sınıf mücadelesi barış zamanında dahi ulusal çıkarlar'ın «anayurdun güvenliği»nin başdüşmanıdır. Ya Sosyal Demokrasi «anayurt» burjuvazisi önünde barış zamanında dahi boyun eğecek ve günah çıkaracaktır, ya da ulusal işçi sınıfı önünde hesap verecek, ve savaş halinde dahi barış zamanındaki mücadelesini sürdürecektir. Savaştan sonra, artık eski nakaratları ağızlarda sakız edip Enternasyonal'i yeniden canlandırmanın imkânı yok. Enternasyonal'e yeni bir hayat vermenin tek yolu, zaaflarımızın, 4 Ağustostaki manevi çöküşümüzün acımasız ve derinlemesine eleştirisinden geçmekte. Ve bu yolda ilk adım savaşa son vermek için eyleme girişmektir

Ya Bethmann-Hollweg, ya da Liebknecht; ya emperyalizm ya da sosyalizm ama Marx'ın anladığı tarzda sosyalizm!»

Rosa Luxemburg, yine Nisan sonlarında «*Junius Broşürü*» adlı savaşa ilişkin incelemesini tamamladı. Kitap 1916'da yayınlandı, ve Spartaküs Birliğinin temel metni oldu denilebilir. *Junius Broşürü*, tüm o devrin umutsuzluğunu ve karamsarlığını dile getirmekle beraber, aynı anda devrimin güncelliğini ve mücadelenin kaçınılmazlığını da vurguluyordu. Rosa Luxemburg, ileri kapitalist ülkelerin somutundan kaynaklanan acelecl bir genellemesinden ötürü, kitabın yazarını tanımayan Lenin'in eleştirisine hedef olacaktı. Rosa Luxemburg, artık emperyalizm çağında «ulusal savaş» olamayacağını ileri sürerken aslında değindiği sömürge ülkeler değil, yalnız ve yalnız emperyalist ülkelerin kendileri ve Avrupa'daki bir-iki bağımlı ama gelişmiş ülkeydi (Polonya, Çekoslovakya, Macaristan, v.s.)

Düzensiz bir şekilde yayınlanan ve yasadışı yollardan dağıtılan «*Siyasi mektuplar*»ın Ekim sayısında Rosa Luxemburg'un çok acı bir yazısı çıktı. Gizlice hapishaneden çıkarılan bu yazı, bir takım «devrimci» gerekçelerle, Alman militarizmini destekleyen Parvus'u hedef alıyordu.

1915'in bitmesine iki gün kala 20 sosyalist milletvekili yeni savaş kredilerini reddetti. 22'si çekimser kaldı.

1916'nın ilk günü Liebknecht'in yazıhanesinde bir toplantı yapıldı, ve siyasi mektupların Spartaküs imzasıyle düzenli yayınlanması kararına varıldı. Kabuledilen program Rosa'nın 1915 Zimmerwalt toplantısına ulaştıramadığı metindi ve bu metinde işçi sınıfı hareketinin uluslararasılığı vurgulanıyordu.

22 Ocakta Rosa Luxemburg serbest bırakıldı. 24 Mart bütçe oylamasında red oyu kullanan sosyalistler parlemento grubundan çıkarılınca «Arbeitsgemeinschaft» (Emek grubu) adı altında bağımsız bir grup oluşturdular. Luxemburg ve Liebknecht, ilkeleri belirsiz olan bu muhalefet hareketini ve özellikle de yandaşlarını tercih zorunda bırakmaya çalıştılar. Bir seçim yapmak şarttı, ortada durulamazdı. Bir tarafta sınıf uzlaşmacılığı, öte tarafta ise sınıf mücadelecliği vardı. Bu aydınlığa kavuşturma çabasının anlamı, parti tabanındaki hoşnutsuzların, Spartakistlerle Merkezciler arasında pek fark gözetmemesi olgusuna bağlıydı.

Spartaküs Birliği, işçi sınıfını 1 Mayıs'ı büyük gösterilerle kutlamaya çağırdı. Merkezciler bu girişime ortak olmaya yanaşmadılar. Postodamerplatz'ın göbeğinde 1 Mayıs 1916 günü sabahı saat 8 sularında Liebknecht gürledi. «Kahrolsun Savaş, Kahrolsun Hükümet!» Yaka paça götürdüler Liebknecht'i. 28 Haziran'da iki yıla mahkum oldu, cezası temyizde iki yıl daha arttırıldı. Bu olay, bir yandan Merkezcilerin taktik bir yakınlaşmasına yol açarken, öte yandan da büyük protesto gösterilerine yolaçtı. SDP ise işbirlikçilik bataklığına sapladıkça saplanıyordu. Eski revizyonistlerden David, Liebknecht'ten söz ederken «havlayan köpek ısırmaz» deyimini kullanmıştı. Rosa'nın cevabı çok ağır oldu.

«Köpek, diye yıllardır kendisini tekmeleyen efendilerinin çizmesini yalayana denir.

Köpek diye, sıkıyönetim tarafından tasmalanıp ta, belki affolurum deyip, askeri yöneticilere yine de melul mahzun bakanlara denir.

Köpek diye, hükümetin emri üzerine, bir kuşak boyu kutsal bildiği tüm parti geçmişine bir çırpıda ihanet edenlere denir.

Köpek diye biz David'leri, Landsberg'leri ve avanelerini adlandırırız. Ama şunu iyi bilsinler, hesap günü geldiğinde Alman işçi sınıfından yiyecekleri tekmeyi asla unutamayacaklar.»

Rosa hapisten çıktığından beri toplantılarda söz alıyor, yazıyor ve tüm örgütlenme faaliyetlerine katılıyordu. Aslında Spartaküs Birliğinin örgütlenmesinin perde arkasındaki kahramanı Jogiches'ti. Özellikle Temmuzda Luxemburg, Ağustos'ta da Meyer tutuklanınca, Spartaküs'ün tüm yükü onun omuzları üzerine kaldı.

SDP'nin Eylül sonundaki olağan parti toplantısına hem Merkezciler, hem de Spartakistler son kez katıldılar. Spartaküs Birliğini Kate Duncker ve Franssek temsil ediyorlardı. Kongre ertesinde SDP yönetimi tüm muhaliflere karşı yoğun bir baskı uygulamasına girişti. Muhalefetin yönetimindeki yayın organlarına el kondu. Durum saptaması yapmak amacıyla 1917 Ocak başında çağrılan muhalefet toplantısına katılacakların partiden atılacakları duyuruldu. Bu koşullar altında, Nisan ayında Almanya Bağımsız Sosyal Demokrat Partisi kuruldu (USPD). Haase, Dittmann, Ledebour, Hilferding, Kautsky bu yeni partinin yöneticileriydiler. Spartaküs Birliği USPD'nin devrimci sol kanadını oluşturuyordu. Kitlelerden kopmama kaygısı, onları parti içinde kalıp muhalefeti orada yürütmeye itiyordu. USPD yönetimi ise, tabanın Spartaküs Birliğine doğru kaymasını engellemek amacıyla yürütüyordu bu içten pazarlıklı muhalefet hareketini. Rosa Luxemburg'un belirttiği gibi USPD tabanı bir seçimle karşı karşıyaydı. İlelebet ortada kalamazdı USPD. Nitekim 1921'de parti ikiye ayrılacak sol kanat Alman Komünist Partisiyle (AKP), sağ kanat'ta SDP ile birleşecektir.

Şubat Devriminin haberi bir bomba gibi patladı Almanya'nın o günkü ortamında. Rus Devrimini Rosa Luxemburg, herkes gibi büyük bir coşkunlukla karşıladı ve daha Şubat ayından itibaren devrimin proleter niteliğini kavrayan ender sosyalistler arasında yer aldı.

Rosa Luxemburg'un Ekim öncesi ve sonrasındaki yazıları takdir ve anlayış dolu. Rus devrimcilerinin karşılaştıkları tüm güçlüklerin ve zor şartların bilincindeydi Luxemburg. Ekim Devrimi ertesinde Bolşeviklerin uygulamalarına yönelik eleştirileri dahi bu anlayış ılıktan uzaklaşmadı. Zaten Rosa'nın kaygısı Rusya'daki uygulamaların Bolşeviklerin de kabullendiği kimi eksikliklerini eleştirmek değil, Rusya tecrübesinden Alman devrimi için dersler çıkarmaktı.

Brest-Litowsk barış antlaşmasını kuşkuyla karşılayan yalnız Luxemburg değildi. Mehring de, Liebknecht'te aynı kanıdaydılar. Bununla birlikte Mehring, Luxemburg'dan iyimserdi. Devrimin uzun soluklu bir süreç olduğunu ve tek bir ülkede başlaması halinde, o ülkedeki mevzilerin epeyi bir süre, yalnız başlarına, dünya devriminin bir kurtarılmış bölgesini oluşturacaklarını savunuyordu.

Bu tartışmalar birdenbire kesilecektir, çünkü derinden derine yaklaşan Alman Devrimi yine en beklenmedik anda çıkagelecektir. 1917 Nisanında ve 1918 Ocağında patlak veren grevlerin ardından gevşek te olsa bir örgütlenme doğmuştu: konseyler.

Fakat Spartaküs Birliği de zor durumdaydı. 1918 başlarında Jogiches de tutuklanmıştı. Mehring yaşlıydı, Clara Zetkin bu tarz faaliyetlerin insanı değildi. İşçi sınıfı USPD ile Spartaküs Birliği arasında bir ayırım yapamıyordu daha, Spartaküs Birliğinin tüm çabasına rağmen. Açıklama, aydınlığa kavuşturma kampanyasının meyvaları daha toplanmamıştı.

Eylül sonunda Almanya'nın savaşı kaybettiği anlaşılmıştı. SDP hükümete katılma şartlarını ilan etmişti. 7 Ekimde Spartaküs Birliği bir toplantı düzenlemiş, 12 Ekimde Prusya hükümeti af ilân etmişti.

Liebknecht 23 Ekimde Berlin'e vardı. Büyük bir kalabalık karşıladı Liebknecht'i. Ekim ayı içinde cephede ve cephe gerisinde asker konseyleri de kurulmaya başladı.

Spartaküs Birliği, devrimci konsey temsilcileri ve USPD bir araya gelerek 4 Kasım gününü ayaklanma tarihi olarak tespit ettilerse de, bir kaç gün sonra, ayaklanmayı 11 Kasım'a ertelediler.

7 Kasım'da, hükümet Berlin'e askeri birlikler getirdiğinde SPD, bir muhtıra verdi ve talepleri yerine getirilmediği takdirde ayaklanmaya katılacağını bildirdi.

9 Kasım'da genel grev, planlarda umulandan iki gün önce başlayınca hükümet çekildi ve başbakan Marx von Baden görevini Ebert'e resmen devretti.

Aynı gün, ikindi vakti, Liebknecht, kraliyet şatosunun balkonundan, binlerce asker ve işçinin önünde, Sosyalist Cumhuriyeti ilan ederken, Scheidemann da, olayların akışının önüne geçmek amacıyla parlementoda işi bir oldubittiye getirip cumhuriyetin kurulduğunu açıklıyordu. Mesele Spartaküs selinin önünü almaktı.

Rosa Luxemburg, aynı gün serbest bırakıldı ve Berlin'e hareket etti. Liebknecht ve arkadaşları aynı saatlerde bir matbaayı işgal edip, «*Rote Fahne*»nin ilk sayısını bastırmışlardı. Olaylar öylesine hızla gelişiyordu ki, saatler apayrı bir boyut kazanmıştı. USPD Liebknecht'e parti yönetimine ve hükümete girmeyi önerdiğinde Liebknecht'in cevabı red oldu. Kurulan sözde «Halk Komiserleri» hükümeti, böylece 3 Sosyal Demokrat ve 3 USPD'liden oluştu. Spartaküs Birliği toplantı üstüne toplantı düzenliyor, kurucu meclis seçimi tezine karşı, tüm iktidar işçi-asker konseylerine düşüncesini savunuyordu.

21 Kasım günü toplanan işçi-asker konseyleri Berlin genel kongresinde kurucu meclis tezi çoğunluğu sağladı. Spartaküs Birliği zor bir durumdaydı. Bolşevikler devrimden önce Sovyetlerde çoğunluğu ele geçirmişlerdi. Demek ki Spartaküs'ün önünde alınması gereken hayli bir yol vardı. Ne 16 Aralık'ta yapılan işçi ve asker konseyleri ulusal kongresinde, ne de USPD toplantısında Rosa Luxemburg, Spartaküs Birliği'nin tezleri etrafında yapılan Spartaküs Birliği kongresi, AKP'nin kurulması yolunda karar aldı. 1 Ocak günü resmen kurulan AKP genç, aşırı coşkulu, ve son derece heyecanlı unsurlardan oluşuyordu. Bu aşırılık kendini seçimlere katılma konusunda gösterdi. Boykot yanlıları parti merkez komitesini azınlığa düşürdü. Rosa Luxemburg ile Jogiches'in kaygıları da zaten partinin coşkuya kapılarak, kitlelerden kopmasıydı.

Ama olaylar öylesine hızla gelişti ki, yöneticiler müdahale imkânı bulamadılar. Öte yandan Aralık ayı içinde USPD'de hükümetten ayrılmıştı.

4 Ocak'ta, sola yakınlığıyla tanınan Berlin polis müdürünün görevden alınması bardağı taşıran son damla oldu. Spartaküs Birliği, USPD ve devrimci temsilciler yine biraraya geldiler. AKP'nin darbe aleyhtarı tavrı kesin olmakla birlikte, görüşmelerde partiyi temsil eden Liebknecht ve Pieck, kitlelerin SDP'nin siyasetini protesto ettiği gösterilerin yoğunluğuna kapılıp, ayaklanma kararına katılmaları, Partiyi, kesinlikle yönetmediği bir hareketin içine soktu. Bolşeviklerin temsilcisi sıfatıyla Rusya'dan Almanya'ya gizlice gelen Radek'in geri çekilme önerilerine rağmen, hükümetin giriştiği kanlı bastırma hareketi karşısında AKP'nin geri adım atması da mümkün değildi. Luxemburg'un, onaylamadığı bir yola girilmişti, ama o, partinin mücadeleye atılmış kitleleri yalnız bırakmaması gerektiği inancındaydı. Luxemburg, hükümetin provakasyonları sonucu oluşan kitlesel tepkinin yolaçtığı çatışmada, kitleleri yalnız bırakmamayı verilmiş bir namus sözü olarak görüyordu. Oysa USPD, SDP ile el altından görüşmeye oturmuştu bile. Son anda yayınlanan, AKP'nin olayları tasvip etmediği, ama işçi sınıfını da yalnız bırakmayacağı tarzındaki bildiriler de para etmedi. Sosyal demokrat hükümet de silahlı çatışmalara dönüşen gösterileri, bir zamanlar SDP içinde kendileriyle birlikte yer

alan, AKP'nin önder kadrosunu yoketmek için fırsat bildi.

SDP ordu kumanda kademeleriyle anlaşmış, devrimi ezmeyi kafasına koymuştu. Rosa ve Karl aylardır burjuva basın tarafından boy hedefi olarak gösteriliyordu. Kanlı sokak çarpışmaları sürerken yakalanan Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht'in en ufak yasal hakları dahi tanınmayacak, her ikisi de dipcik darbeleriyle öldürülecekti. Böylece Dünya Savaşıyla iyice su yüzüne çıkan «Sosyal Demokrasinin ihaneti» doruk noktasına varacaktı. Ama Rosa'nın ölümünden bir gün önce yazdığı son yazısının, devrimin meşalesi olmasını engelleyemeyeceklerdi:

«Berlin'de düzen hüküm sürüyor!» Sizi, budala zaptiyeleri Yarından tezi yok, kıyamet günü kopmuşçasına, tüm tantanasıyla, en ummadığınız yer ve anda devrim karşınıza ye niden çıkacak ve haykıracaktır: *Vardım, varım, varolacağım!*

T. Celal

Rosa LUXEMBURG'un ekonomik görüşleri üzerine :

Bernstein'ın, Marx'ın ekonomik öğretileri üzerine revizyonist kitabını yayınladığı çağda, İngiliz İşçi partisi de dahil tüm sosyalist partiler, sömürgeciliğe kesinlikle karşıçıkmaktaydılar. 1889 yılından itibaren çeşitli ulusal partiler, uluslararası İşçi kongrelerine delegeler yollamağa başlamışlardır; ve bu kongreler, hemen her yıl düzenli olarak yapılacaktır. Nitekim, 1900 yılından itibaren «İkinci Enternasyonal»in sürekli bir sekreterliği vardır. Söz konusu Kongrelerde, genellikle Marksçılar etkili olmakta, ve büyük Devletlerin sömürge siyasetini açık açık mahkûm ettirmektedirler.

Çeşitli sosyalist düşünürler, «revizyonizm»e verilecek cevabın bu yönde aranması gerektiğini tam zamanında anlamışlardır. Görmüşlerdir ki, Marx'ın öngörülerinin tastamına gerçekleşmeyişinin nedeni, sömürgelerin Avrupa'ya sunduğu yeni yayılma ve büyüme olanağıdır.

1898-1899 yıllarında Heinrich Cunow, Alman sosyal demokratlarının çıkardığı *Yeni zamanlar (Die Neue Zeit)* dergisinde, «Çöküş teorisi üzerine» başlıklı bir inceleme yayınlamıştır. Bernstein'a bir cevap olarak kaleme aldığı bu incelemesinde yazar, kapitalist ülkelerin sürekli olarak yeni piyasa bulamayacaklarını, dolayısıyle de bir an gelip Marx tarafından öngörülmüş olan kapitalizmin «çöküş»ünün gerçekleşeceğini belirtmekteydi. Bununla birlikte revizyonizm, asıl muarızını, Polonya sosyalist partisinin sonradan Alman uyrukluğuna geçen bir üyesinde, Rosa Luxemburg'da (1870-1919) bulacaktır.

1900 yılında Paris'te toplanan sosyalist Kongresinde Rosa Luxemburg, kapitalizmin hızlı yayılması sonucunda, Avrupa proletaryasının gittikçe artan yoksulluğundan söz edilemeyeceğini belirtmekteydi. Ama düşünüre göre bu durum, Bernstein'ın görüşlerinin kabul edilmesi için bir neden olamazdı katiyen: Çünkü, diyordu Luxemburg, dünya piyasalarını ele geçirme yarışı içindeki büyük Devletler arasında çıkar karşıtlığı vardır; ve bu karşıtlık, sonunda kapitalizmin yıkılmasına yolaçacak olan savaşlar doğuracaktır.

1901 yılında da Conrad Schmidt, ihracat hacmindeki yükselişin ve bunun yanı sıra kamu harcamalarındaki artışın, kapitalizmin büyümesi bakımından oynadığı role dokunmaktaydı. Ama söz konusu düşünür, bu olgudan, reformcu yönde sonuçlar çıkarıyor; ve ücretlilerin satın alma gücündeki artışın, dış piyasaları gereksiz kılan bir üretim malları talebi doğuracağını ileri sürüyordu.

1901 yılında ise, İngiliz ekonomi bilgini John A. Hobson'un *Imperialism (Emperyalizm)* başlıklı ünlü eseri yayınlanacaktır. Söz konusu kitapta, emperyalizmin, Büyük Britanya'ya sağladığı yarardan daha pahalıya mal olduğu için bırakılması gerektiğini ileri sürmekle yetiniyordu bu bilgin. Son derece yüzeyde bir tezdir bu tez (aynı tezi bugün Fransa'da, özellikle gazeteci Raymond Cartier'nin savunduğunu görmekteyiz. Çünkü sömürge piyasalarının ele geçirilmesi kapitalist yayılmanın itici gücü ise, bu amaçla yapılan harcamalar alabildiğine verimli oluyor demektir.

Öte yandan Hobson'un metodu, sömürge fetihlerinin yolaçtığı kamu harcamaları ile sömürge piyasaları sayesinde kapitalistler tarafından sağlanan özel çıkarlar arasında bir karşılaştırma kurması bakımından da yanlıştır. Çünkü bu özel kazançların, söz konusu «maliyet»ten daha küçük olduğunu varsaysak bile, bunun kapitalistler bakımından hiç bir sakınca yaratmadığı apaçık ortadadır: Gerçekten de kapitalistler, kendi özel kazançlarını sürdürmek için, Devletin bu harcamaları karşılamak üzere tüm yurttaşlardan yüksek vergiler alması yolunu önermektedirler.

Büyük güçsüzlüklerine rağmen Hobson'un kitabı, temsil değeri taşıyan çok sayıda olguyu ve rakamı derleyip bir araya getirmiş olma avantajına sahiptir. Bu bakımdan da, Marksçı düşünürlerin sık sık yararlandığı bir kaynak olmuştur.

Bu arada özellikle Avusturyalı sosyalist yönetici Rudolf Hilferding, 1910 yılında yayınladığı *Mali sermaye* başlıklı eserinde Hobson'un kitabından büyük çapta yararlanmıştır.

Krizlerin tüketim yetersizliğiyle açıklanmasına, yada hiç değilse krizlerin temel nedeni olarak tüketim yetersizliğini gösteren bir açıklamaya karşıdır Hilferding. Buna karşılık emperyalizmin, XX. yüzyıl başlangıcı kapitalizminin temel bir çizgisi olduğunu kabul etmektedir. Bu olguyu açıklamak için de, emperyalizmi, monopollerin gelişmesinin bir sonucu olarak gösteren bir teori önermektedir. Düşünür, monopollerin gelişmesini de, «mali sermaye»yi ellerinde tutan bankacıların ekonomi üzerinde egemenlik kuruşlarıyle açıklamakta.

Bu teori büyük bir önem taşır, çünkü Lenin tarafından benimsenmiştir. Bununla birlikte bu teorinin, mahreçler sorununun derinlemesine bir çözümlemesine dayanmadığı için, yüzeyde kaldığını da belirtmek gerekir.

Öte yandan Hilferding, dev çaplı işletmelerin ve teşebbüslerin gelişmesi sonucunda, büyük Devletler arasında ulusal sınırları aşan çıkar uzlaşmaları kurulacağını, bunun ise kapitalist çelişkilerin hafiflemesine yolaçacağını söylüyor. Üretim ve gelir dağılımı, diyor, hiç değilse belli bir ölçüde kontrol edilip disiplin altına alınabilecektir. Böylece en büyük grupların kazancı garantilenmiş olacak; ve sanayileşmiş ülkelerdeki ücretler, sanayileşmemiş ülkelerin gittikçe daha büyük çapta sömürülmesi sayesinde, yüksek bir düzeyde tutulabilecektir. Avusturyalı düşünüre göre bu uluslararası kapitalist planlama tarzı, siyasal liberalizmin kapitalist Devletler tarafından terkedilip çok daha keskin bir otoritercilik rejiminin benimsenmesine de yolaçacaktır.

1914 yılında Kautsky, bu tezleri ele alıp baştan işleyecek; ve kapitalizmin bu yeni aşamasını belirtmek için de, «ültra emperyalizm» terimini kullanacaktır. Lenin ise, bir çeşit bozgunculuk gösterisi olarak nitelediği bu tavır karşısında büyük öfke duymuştur. Aslında bugün biliyoruz ki, kapitalist Devletler arasındaki çıkar karşıtlıkları alabildiğine keskin kalmıştır daima; ve her iki Dünya savaşı da, bu önü alınmaz keskinliğin ürünü olmuştur. Ancak bugün

de sosyalist kampın büyük çapta güçlenmesi karşısındadır ki belirli kapitalist ülkeler arasında (örneğin «Ortak Pazar» çerçevesi içinde) azçok sağlam sayılabilecek bağlar kurulmaktadır.

Bu dönem boyunca Alman sosyalistleri arasında gelişen yaygın tartışma ortamı, Rosa Luxemburg'un 1913 yılında *Sermaye birikimi* başlığı altında yayınladığı önemli eserle sonuçlanacaktır.

Düşünür bu kitabında, Marx'ın sürekli üretim (yada, yeniden üretim) şemalarından hareket ederek yürütüyor araştırmasını. Bu şemalar, diyor, doyurucu değildir; çünkü kapitalist gelişmenin sadece iç piyasa temeline dayanarak sürekli şekilde yol alabileceğini gösterme eğilimindedirler.

Oysa Marx, diye devam ediyor R. Luxemburg, *Kapital*'in III. kitabında yer yer, üretim kapasitesinin gelişmesine oranla tüketimin yetersiz gelişmesinden doğabilecek çelişkilere dokunmaktadır; hatta söz konusu kitabın belli bir yerinde, kapitalizmin kendine dış piyasa araması gerektiğini de açıkça söylüyor Marx. Öyleyse, III. kitapta yer alan bu tezlerle II. kitabın şemalarını nasıl uzlaştırabiliriz?

Bu soruyu cevaplamak amacıyle Rosa Luxemburg, her zaman açık ve doyurucu olamayan birtakım geliştirmelere girişmektedir. Bu arada özellikle, eksik tüketim teorisinin ilksel tasarımından yakasını bir türlü kurtaramadığı anlaşılıyor düşünürümüzün. Söz konusu tasarım, şuna dayanmaktadır Tasarruf edilen artı değer, «paraya çevrilemez»; çünkü hiç kimse üretimin bu artı değere denk düşen parçasını talep etmemektedir: Emekçiler zaten talep edemez, çünkü söz konusu olan artı değerdir; kapitalistler de istememektedir, çünkü bu parça, tüketim malları alımına ayırmadıkları bir geliri karşılamaktadır. Bu türlü sunulunca, «artı değerin paraya çevrilmesi» sorunu, sahte bir sorun oluyor. Çünkü tasarrufun toplam talepte yarattığı açık, üretim araçları talebiyle, yatırımla kapatılabilir.

Bununla birlikte, kitabının bazı yerlerinde Rosa Luxemburg, kapitalist üretimin mahreç sorununu, çok daha geçerli terimler içinde koyuyor.

Marx'ın şeması, diyor, artı değerin pekâlâ paraya çevrilebildiğini göstermektedir; çünkü kapitalistlerin yeni üretim araçlarına ihtiyacı olacaktır ve çünkü kapitalistler, yeni emekçi bulmak zorundadırlar.

Şöyle devam ediyor

Ama böyle bir durum, kapitalistlerin üretimi arttırmağa daha önceden isteklendirilmiş olmalarını gerektirir; yeni üretim araçlarıyle birlikte yeni emekçiler işe alınmaktaysa, bu, yapımlanacak mallar için daha önceden bir talep vardı demektir.

Buradaki kesin söz, ***daha önceden*** sözüdür; bu sözün önemini yeterince belirtmiyor ne yazık ki Rosa Luxemburg. Oysa bu söz, Malthus'ün, üretimin artması için talepte *önceden* bir değişiklik olması gerektiğini söylerken kullandığı terimin bir yankısıdır.

Gerçekten de temel nokta, kapitalist rejimde, ***yatırım tarafından yaratılan talep artışının bir yatırım sebebi olamayacağıdır.***

Marx'ın şemaları göstermektedir ki, bir yatırım gerçekleştiğinde, piyasada denge vardır; çünkü Üretim araçlarının üretimi, bir satın alma gücünün doğmasına yolaçmaktadır. Ama, ***yatırıma niçin karar verildiğini*** açıklamıyor bu diyagram. Akılyürütmek gerekiyor burada Anlamak gerekiyor ki hiç bir kapitalist yatırımdan doğacak satın alma gücünün yaratacağı talebi doyurmak amacıyle yatırım yapamaz; çünkü bu satın alma gücünün kontrolü onun elinde değildir.

Rosa Luxemburg'un bu temel noktayı apaçık bir şekilde görüp görmediğini kesinlikle söyleyemiyoruz. Ama çıkardığı sonuçlar büyük bir açıklık ve büyük bir önem taşıyor.

Marx'ın bellibaşlı yanılgısı, diyor Luxemburg, çoğu zaman kapitalizmin evrensel bir rejim olduğunu varsayarak akılyürütmüş olmasıdır. *Kapital*'den bir pasaj zikrediyor bu konuda; nitekim şöyle yazıyor orada Marx

Araştırma konumuzu bütünlüğü içinde, tüm yardımcı ve bulandırıcı durum ve koşullardan bağımsız olarak inceleyebilmek için, bütün dünyayı bir tek ulus gibi göz önüne alacağız ve kapitalist üretimin her yerde kurulmuş ve tüm sanayi dallarını ele geçirmiş bulunduğunu varsayacağız.

Oysa böyle bir hareket noktası benimsendiği zaman, kapitalistlerin, *yeni ek* yatırımları doğrulayacak olan *yeni piyasalar*'ı nereden bulduklarını anlamak olanaksızlaşır.

Hakikat şudur ki, diyor Rosa Luxemburg,

tarihsel açıdan kapitalizm, kapitalist olmayan bir ortamın içinde doğar ve gelişir.

Ve şöyle devam ediyor

Kapitalizmin varoluşu ve gelişimi, kapitalist olmayan üretim biçimlerinin çevrede varlığını şart kılmaktadır...

Artı değeri için piyasa olarak, üretim araçları için beslenme kaynağı olarak, ve ücret sistemi için yedek emek gücü deposu olarak, kapitalist olmayan toplumsal tabakalara ihtiyacı vardır kapitalizmin.

Şu son cümlelerde, piyasa önihtiyacından daha başka gerekler de lleri sürülmekte gerçi; ama düşünürün gözünde temel olan noktanın, piyasa sorunu olduğu tartışma götürmez şeklilde ortaya çıkmış bulunuyor.

Rosa Luxemburg'un eserinin son altı bölümünde, kapitalist ekonomilerin gelişmesinin, bizce hiç şüphesiz en iyi tarihsel çözümlemesi yer almaktadır.

Hilferding'den farklı olarak Luxemburg, dış piyasa arayışını, XX. yüzyıl kapitalizminde *yeni* bir olgu olarak kabul etmiyor. Söz konusu arayışın, kapitalist gelişimin sürekli bir koşulu olduğu görüşündedir düşünürümüz.

İlkel topluluklar, geleneksel köylü toplulukları, feodal rejimler gibi, daha önceden var olan ve pazar üretiminden büyük çapta habersiz bulunan ekonomik sistemleri ortadan kaldırarak kendi piyasasını yaratır kapitalizm, diyor. Büyük Avrupalı uluslar hiç şüphe yok ki bu ortadan kaldırma işlemini uzun bir süre boyunca kendi toprakları üzerinde yürütmüşlerdir. Ama söz konusu uluslar söz konusu işlemi, aynı zamanda ve taa başından beri, sömürgeleştirdikleri yada türlü şekillerde egemenlik kurdukları uzak bölgelerde de uygulamışlardır. Kapitalizmin tüm tarihi, piyasa sisteminin yeryüzünün yeni bölgelerine sokuluşu ve, doğal olarak, yeni piyasaların büyük sanayi Devletleri yararına monopolleştirilişi sürecinden başka bir şey değildir.

Bu tezin büyük önemi, kitabın en son satırlarında olanca açıklığıyle meydana çıkmaktadır. Gerçekten de düşünür tarafından eserin en son satırlarında ileri sürülen bu fikirler, gerçek anlamında geliştirildikleri zaman Marksçı öğretiye yeni ve özgün boyutlar ekleyecek ve derin değişiklikler getirecek cinsinden fikirlerdir.

Düşünüre göre, çelişkilerl, tamamıyle egemenlik kurmuş olduğu bölgelerde artık dayanılmaz biçimde geliştiği için değil, bütün yeryüzü üzerinde gerçek anlamında egemenlik kuramayacağı için yıkılmak zorundadır kapitalizm.

Şöyle yazıyor :

Yıkılmak zorundadır, çünkü

evrensel bir üretim biçimi olma yeteneğini içinde taşımamaktadır.

Gerçekten de, düşünür tarafından dış piyasalar sorunu üzerinde geliştirilmiş bulunan tezin dolaysız sonucudur bu.

Büyük önemine rağmen Rosa Luxemburg'un kitabı, yayınlandığı zaman, çoğu Marksçılar tarafından kötü karşılanmıştır. Bunun bir nedeni, Rus Marksçılarının ve özellikle Lenin'in gözünde kitapta savunulan tezlerin, Rus halkçılık akımı (popülizm) tarafından savunulan fikirlere görünüşte yakın düşmek gibi bir önemli sakıncası (bu noktayı ilerde inceleyeceğiz) oluşuydu. Bir ikinci nedeni de, Batı Avrupa'daki sosyalist partilerin sömürge sorunu karşısındaki tavırlarının son on beş yılda büyük çapta değişmiş oluşu. Gerçekten de o dönemde çoğu Batı Avrupa ülkelerinde sömürge fetihleri, işçi sınıfı tarafından dahi gerekli görülmekteydi. Hele Almanya'da, tamamıyle buydu durum. Daha 1902 yılında Kautsky, kapitalizmin «kronik depresyon» etkisiyle yok olacağını savunmuştu açıkça; düşünüre göre, dünya piyasasını hızla genişletme olanaksızlığı, böyle bir depresyon yaratmadan edemezdi... Ama çok geçmeden, bu soruna artık eskisi kadar önem vermez olacaktı Kautsky. Nitekim 1927 yılında, yirmi beş yıl önce savunmuş olduğu kendi teorisini açıkça reddedecek ve Luksemburgcu teoriyi «bolşevik» bir tez olarak niteleyip mahkûm eden Hilferding'e katılacaktır.

Daha 1914 savaşından önce Alman sosyalistleri, Rosa Luxemburg'un teorisini çürütebilmek için, bir dizi neden ileri sürmüşlerdir. Bazıları, ekonomik yayılmayı nüfus artışıyle açıklamaktadırlar; kimine göre ise emekçilerin durumu herşeye rağmen kötüye gitmektedir, dolayısıyle de Marx'ın, kapitalist çelişkilerin belirimi konusundaki görüşlerini olduğu gibi korumak gerekmektedir; en son olarak da bazı sosyalistler, doğrudan doğruya reformcu görüşe katılacaklardır

Henri DENİS

ROSA LUXEMBURG'dan seçmeler

TÜM ÜLKELERİN PROLETERLERİNE

Proleterler! Kadın ve Erkek Emekçiler! Yoldaşlar! Devrim Almanya'ya girmiş bulunuyor. Dört yıldan beri sermayenin kârı uğruna mezbahaya sürülen asker kitleleri, dört yıldan beri iliklerine dek sömürülen, açlıktan kıvranan işçi kitleleri ayaklandı. Prusya militarizmi, bu en korkunç baskı aygıtı, insanlığın bu başbelası, yerlerde paramparça edilmiş uzanıyor Prusya militarizminin en öndeki temsilcileri, dolayısıyla bu savaştan en başta sorumlu olan Kayzer ve Veliaht ülkeden kaçtılar. Heryerde işçi ve asker konseyleri oluşturu'du.

Tüm ülkelerin proleterleri, biz, Almanya'da tüm iktidarın gerçekten emekçi halkın eline geçtiğini, proleter devrimin şimdiden tam zafer kazanmış olduğunu söylemiyoruz. Hükümet halâ, 1914 Ağustos'unda bizim en değerli varlığımızı, Enternasyonali terk eden, dört yıl boyunca Alman işçilerine ve Enternasyonal'e ihanet eden sözde sosyalistlerin elinde.

Ama, tüm ülkelerin proleterleri, şimdi size seslenen Alman proletaryasıdır Sizinle onun adına konuşmağa hakkımız olduğuna inanıyoruz. Bu savaşın ilk günündefn itibaren cani hükümetimize bütün gücümüzle karşı çıkarak ve onu gerçek savaş suçlusu damgasıyla dağlayarak, enternasyonalistlik görevimizi yerine getirmeğe çalıştık.

Şimdi, şu anda, tarih önünde, Enternasyonal önünde, Alman proletaryası önünde haklı çıktık. Kitleler bizi coşkuyla benimsiyor. Gittikçe daha fazla sayıda proleter, kapitalist sınıf egemenliği için hesap anının geldiğini kavrıyor.

Bununla birlikte, Alman proletaryası bu büyük görevi kendi başına yapamaz. Alman proletaryası yalnızca, tüm dünya proleterlerinin desteğine başvurarak döğüşebilir ve zafere ulaşabilir.

Savaşan ulusların yoldaşları, durumunuzun farkındayız. Hükümetlerinizin, savaşı kazanarak, birçok toplumsal tabakaların gözünü zafeirn yüzeydeki yaldızlarıyla kamaştırdığını çok iyi biliyoruz.

Ama bildiğimiz başka şeyler de var. Sizlerin ülkesinde de, kanını ve varlığını en çok kurban edenin proletarya olduğunu, proletaryanın dehşet verici bir boğazlaşmadan dolayı yorgun düştüğünü, evlerine dönen proleterlerin yokluk ve sefaletle karşılaşırken, milyarların bir avuç kapitalistin elinde yığıldığını biliyoruz. Proletarya, sizin hükümetlerinizin de savaşı para babaları uğruna sürdürdüğünü kavramıştır ve daha da kavrayacaktır. Ve proletarya, hükümetlerinizin «hak ve uygarlıktan», «küçük ulusların himaye edilmesinden» söz ederken, tıpkı bizim hükümetimizin «Anavatan savunmasından» dem vurması gibi sermayenin kârını kastettiğini kavrayacaktır Proletarya, bu sözüm ona «adil» barışın ve «Milletler Cemiyeti»nin, Brest-Litowosk barışı gibi, aynı soygun temeline dayandığını kavrayacaktır. Her iki barışda da sözkonusu olan, aynı utanmazsa hırs, aynı baskı arzusu ve öldürücü silahların vahşi gücünü en fazla çıkar sağlamak uğruna kullanmak için gösterilen aynı kararlılıktır.

Her ulusun emperyalizmi «karşılıklı anlayışı» diye birşey tanımamaktadır Emperyalizm, yalnızca bir tek yasa bilir kapitalist kâr; yalnızca bir dilden anlar: kılıç; yalnızca bir araç tanır: kaba güç. Ve sizin ülkeniz gibi bizim ülkemizde de emperyalizmin bugün dilinden düşürmediği «Milletler Cemiyeti», «silahsızlanma», «küçük ulusların hakları», «tüm ülkelerin kendi kaderlerini tayin etmesi» gibi sözler, alışılagelen yalanlardan ve yöneticilerin proletaryayı uyutmak için ninni diye söylediği boş sözlerden başka birşey değildir.

Bütün ülkelerin proleterleri! Bu savaş, en sonuncu savaş olmalıdır! Öldürülen oniki milyonu kurban verdik bu savaşta, çocuklarımızı, insanlığı kurban verdik fazlasıyla.

Avrupa bu acımasız savaşın yıkıntıları içinde. Emperyalist cinayetin iğrenç sahneleri oniki milyon insanın cesediyle kaplı. Gençliğimizin çiçeği, halkların en iyi insanları kılıçtan geçirildi. Ölçülemiyecek bir üretkenlik yok edildi. İnsanlık, tarihte eşi olmayan bu kandökümünün sonucunda, artık kan dökmeğe son vermiştir. Yenilen kadar yenen de uçurumun kenarına gelmiştir İnsanlık korkunç bir açlık, tüm üretim mekanizmasının durması, salgın hastalık ve soysuzlaşma tehdidiyle karşıkarşıya.

Ve bu dehşet verici anarşinin, bu dizginlerinden boşanmış kaosun büyük suçlusu, hâkim sınıflar değil mi?

Onlar, bağ boş bıraktıkları güçleri denetleme yeteneğinden yoksun. Dünya savaşı cehennemini kapitalizm canavarının kendisi çağırdı. Ama şimdi onu defedemiyor, gerçek düzeni yeniden kuramıyor; işkenceden geçen insanlığa ekmek ve iş, barış ve kültür, adalet ve özgürlük sağlama yeteneğinden kapitalizm yoksundur.

Hâkim sınıfların barış ve adalet adı altında hazırladıkları şey, yalnızca, kaba gücün başka bir kullanımıdır; bunun ardında yeni kanlı savaşların, baskı ve kin canavarının binbir başı uzanıyor.

Barışı sürdürmeyi yalnızca sosyalizm başarabilir, insanlığın yaralarını yalnızca o sarabilir, savaşın kıyamet atlıları tarafından çiğnenen kurak tarlalarının çiçek açmasını yalnızca o sağlayabilir. Yokedilen üretkenliği on kat daha fazlasıyla yalnızca sosyalizm yenileyebilir, İnsanlığın tüm bedensel ve tinsel enerjisini yalnızca o uyandırabilir, kin ve anlaşmazlığın yerini kardeş-

çe dayanışmanın, uyum ve her insana karşı duyulan saygının almasını yalnızca sosyalizm sağlayabilir.

Tüm ülkelerin proleterlerinin temsilcileri bir kez sosyalizm bayrağı altında el sıkar sıkmaz, barış birkaç saat içinde erişilebilecek bir sorun olacaktır. Ren nehrinin sol yakası, Mezapotamya, Mısır yada sömürgeler üzerine anlaşmazlıklar olmayacak. Tek bir halk olacak yalnızca: her ırk ve dilden emekçiler. Tek bir yasa olacak: tüm insanların eşitliği. Tek bir amaç olacak yalnız: herkes için zenginlik ve ilerleme.

İnsanlık bugün şu almaşıkla karşı karşıya

Kapitalist anerşi içinde çözülme ve yokoluş, yada sosyal devrimle yeniden doğuş. Karar saati geldi çattı. Eğer sosyalizme inanıyorsanız, bunu göstermenizin zamanı geldi. Eğer sosyalistseniz, eyleme geçmenin zamanıdır.

Tüm ülkelerin proleterleri, eğer sizleri ortak mücadele içinde birleşmeğe çağırıyorsak, bunu, «Alman ulusu» denen şirket adı altında kendi cinayetlerinin sonuçlarından kaçmağa çalışmakta olan Alman kapitalistleri uğruna yapmıyoruz. Bizim ve sizin adınıza yapıyoruz bu çağırıyı. Düşünün: Ülkenizin muzaffer kapitalistleri, devrimimizi kanla bastırmak için hazır bekliyorlar, devrimimizden kendi ülkelerindeki devrim kadar korkuyorlar. Siz kendiniz, şu sözümona «zafer»le daha özgür olmadınız tersine daha da köleleştiniz sadece. Eğer hakim sınıflarınız Almanya ve Rusya'daki proleter devrimi boğazlamayı başarırsa, iki kat daha güçlü olarak sizin üzerinize yürüyecekler. Sizin kapitalistleriniz, bizi ve devrimci Rusya'yı yenerek sizi kamçıyla cezalandıracak ve uluslararası sosyalizmin mezarı üzerinde sömürünün bin yıl boyunca sürmesini sağlayacak gücü edinebilecekleri umudundalar.

Bunun için size sesleniyoruz Savaşın! Davranınl Boş bildirilerin, platonik kararların ve anlamsız sözleri tekrarlamanın zamanı geçti Enternasyonal için eyleme geçmenin zamanı geldi Sizleri tekrar sıkıştırıyoruz: Siyasal iktidarı devralmak ve barış için bizimle birlikte çalışmak üzere işçi ve asker konseyleri kurun.

Barış yapmak Lloyd George ve Poincaré'nin, Sonnino, Wilson ve Erzberger'in, yada Scheidemann'ın işi değil. Barış, sosyalist dünya devriminin dalgalanan beyrağı altında kurulmalıdır.

Tüm ülkelerin proleterleri! Sizi sosyalist kurtuluş çabasını gerçekleştirmeğe; yozlaştırılan dünyaya insani çehresini yeniden kazandırmağa çağırıyoruz; «Enternasyonal ve insanlık bir olacak!» sloganını gerçekleştirmeğe, ve bunu selamlaşırken kullanılacak bir söz haline getirmeğe çağırıyoruz.

Yaşasın proleter dünya devrimi!

Tüm ülkelerin proleterleri, birleşin!

Türkçesi N. SARIALİ

BİR MAYISIN KÖKENLERİ NEDİR?

Bir proleter bayram gününü, sekiz saatlik iş gününü elde etme aracı olarak kullanma düşüncesi ilk kez Avustralya'da doğdu. Avustralya'lı işçiler 1856'da bütün bir iş günü boyunca çalışmamaya, ve o gün, sekiz saatlik işgünü lehinde gösteriler yaparak, toplantılar ve eğlenceler düzenlemeğe karar verdiler. Bu kutlamanın yapılacağı gün olarak da 21 Nisan 1856'da uygulamaya niyetlenmişlerdi. Ama bu ilk kutlamanın Avustralyalı proleter kitleleri üzerinde çok büyük etkisi oldu, onları canlandırdı ve yeni ajitasyonlara yol açtı ve bu kutlamanın her yıl tekrarlanmasına karar verildi.

Gerçekten işçilere, kendi kendilerine kararlaştırdıkları bir anda, kitle halinde işi bırakmaktan daha fazla cesaret ve kendi gücüne güven duygusunu ne verebilir? Fabrikaların ve atelyelerin ebedi kölelerine, kendi öz birliklerini toplamaktan daha fazla ne cesaret verebilir. Böylece, proleter bir kutlama günü düşüncesi hızla benimsendi ve Avustralya'dan diğer ülkelere yayılmaya başladı, ta ki sonunda tüm proleter dünyasını fethedene dek.

Avustralyalı işçilerin örneğini ilk izleyen Amerikalılar oldu. 1886'da 1 Mayıs'ın evrensel bir iş bırakma günü olmasına karar verdiler. 1 Mayıs'ta 200.000 Amerikalı işçi iş bıraktı ve 8 saatlik işgünü talebinde bulundular. Daha sonra uygulanan polisiye ve yasal baskılarla, işçilerin bu gösteriyi tekrarlaması uzun yıllar boyunca engellendi. Yine de 1888'de bu yolda yeniden karar aldılar ve gelecek gösterinin 1 Mayıs 1890'da olmasını kararlaştırdılar.

Bu sırada Avrupa'daki işçi hareketi de güçlendi ve canlandı. Bu hareketin en güçlü ifadesi, 1889'da toplanan Uluslararası İşçiler Kongresi oldu. 400 delegenin katıldığı bu Kongre'de, sekiz saatlik işgünü talebinin en başta yeralması gerektiği yolunda karar alındı. Bunun üzerine Fransız sendikalarının temsilcisi, Bordeaux'lu işçi Lavigne, bu talebin tüm ülkelerde evrensel bir iş bırakımı ile dile getirilmesini teklif etti. Amerikan işçilerinin temsilcisi, yoldaşlarının 1 Mayıs 1890'da grev yapılması yolunda aldığı karara dikkat çekti ve Kongre bu tarihte uluslararası bir proletarya gününün kutlanmasına karar verdi.

Otuz yıl önce Avustralyalı işçiler, aslında yalnızca bir günlük kutlama düşünmüşlerdi. Kongre, tüm ülkelerin işçilerinin, 1 Mayıs 1890'da sekiz saatlik işgünü için, hep birlikte gösteriler yapmasını kararlaştırdı. Kimse bu kutlamanın daha sonraki yıllarda da tekrarlanmasından sözetmedi. Doğal olarak, kimse, bu düşüncenin bir şimşeğin çakışı gibi başarı kazanacağını ve işçi sınıfları tarafından kısa zamanda benimseneceğini önceden göremezdi. Bununla birlikte, 1 Mayıs'ın her yıl kutlanacak sürekli bir kurum haline getirilmesinin gerekliliğini herkesin kavraması ve hissetmesi için, 1 Mayıs'ın yalnızca bir kez kutlanması yeterli oldu.

İlk 1 Mayıs'ta sekiz saatlik işgününün uygulanması talep olundu. Ama bu hedefe ulaşıldıktan sonra da, 1 Mayıs'ın kutlanmasına son verilmedi. İşçilerin burjuvazi ve hâkim sınıf karşısındaki mücadelesi devam ettiği sürece, ve tüm talepleri karşılanmadığı sürece, 1 Mayıs, işçi sınıfının bu taleplerinin her yıl dile getirildiği gün olacaktır. Ve daha iyi günler doğduğunda, dünya işçi sınıfı kurtulduğunda, büyük bir olasılıkla insanlık o zaman da 1 Mayıs'ı, geçmişte verilen zorlu mücadelelerin ve çekilen acıların anısına yine kutlayacaktır.

Türkçesi N. SARIALİ

KADINLARIN OY HAKKI VE SINIF MÜCADELESİ

(«Almanya'da neden emekçi kadın örgütleri yok? Neden emekçi kadın hareketi hakkında çok azşey işitiyoruz?» Almanya'daki proleter kadın hareketinin kurucularından biri olan Emma Ihrer, 1898'de yayınladığı «Sınıf Mücadelesi İçinde Emekçi Kadınlar» adlı denemesine, yukardaki sorularla başlıyordu. Aradan zorlu mücadelelerle dolu bir ondört yıl geçti, artık proleter kadın hareketinin büyük çapta yaygınlaştığını görüyoruz. Bugün, sendikalar etrafında örgütlenen yüzelli binden fazla kadın, proletyanın ekonomik mücadelesindeki en önemli birlikler arasında yer almaktadır. Siyasal olarak da, binlerce örgütlü kadın Sosyal Demokrasinin bayrağı altında toplanmıştır Sosyal Demokrat Kadın gazetesinin [Clara Zetkin tarafından yayınlanan *Die Gleichheit* —**Eşitlik**] yüzbinden fazla abonesi var; kadınların oy hakkı, Sosyal Demokrasinin platformunda yeralan en önemli konulardan biri.

Bu olgulara bakarak, belki, kadınların oy hakkı için verilen mücadeleyi küçümseyebilirsiniz. Şöyle düşünebilirsiniz eşit siyasal haklara sahip olmadan da kadınların eğitim ve örgütlenmesinde büyük ilerlemeler sağlandı. Bu nedenle kadınların oy hakkı o kadar acil bir sorun değildir. Eğer böyle düşünürseniz, yanılırsınız. Son on beş yıl içinde, proleter kadın kitleleri arasında harikulade bir siyasal ve sendikal uyanış görülmektedir. Ama bu durum, siyasal haklardan yoksun olmalarına rağmen, emekçi kadınların salt, siyasal ve parlementer mücadeleye gösterdikleri canlı ilgi sayesinde mümkün olmuştur. Proleter kadınlar, dolaylı yoldan da olsa, gerçekte erkek oylarına katılmaktadırlar. Seçim mücadelesi bugüne kadar kadın ve erkek proleterler için ortak bir kavga olmuştur

LUXEMBURG

Sosyal Demokratların seçim toplantılarına katılanların büyük bir bölümünü —bazen de çoğunluğunu— kadınlar oluşturmaktadırlar. Kadınlar konuşmaları daima büyük bir ilgiyle, tutkuyla izlemektedirler. Sağlam bir Sosyal Demokrat örgütün bulunduğu bütün bölgelerde, kadınlar seçim kampanyasına yardım etmektedir. Ve broşür dağıtmak, Sosyal Demokrat yayınlara abone bulmak —seçim kampanyasının bu en önemli silahları— gibi değer biçilmez çalışmaları yürütenler de kadınlardan oluşmaktadır.

Kapitalist devlet, kadınların siyasal yaşam içindeki bütün bu görev ve çabaları üstlenmesini engelleyemez. Devlet kadınların örgüt kurma ve toplanmalarına izin vermekle, fiilen bu olanağı onlara adım adım tanımak ve güvence altına almak zorunda kalmıştır. Kadınlara yalnızca siyasal haklarının sonuncusu tanınmamıştı: oy verme, yasama ve yürütme organlarında görev alacak halk temsilcilerini doğrudan seçme ve kurumlara seçimle üye olabilme hakkı. Ama burada da, toplumun bütün diğer alanlarında olduğu gibi, geçerli olan ilke şudur: «Bir kez, bir şeyin başlamasına izin vermeye görün!» Birşeyler gelişmeğe başlamıştır artık. Bugünkü devlet, proleter kadınların açık toplantılara, siyasal örgütlere katılmasını kabul etmek zorunda kalmıştır. Ve devlet bunu, gönül rızasıyla bahşetmemiştir; gelişen işçi sınıfının karşı konmaz baskısı altında, zorunlu olarak tanıdı bu hakları. Prusya - Alman polis devletini, siyasal örgütlerin toplantılarında ünlü «kadınlar bölümü» uygulamasına son vermeye ve siyasal örgütlerin kapılarını ardına kadar kadınlara açmağa zorlayan, bizzat proleter kadınların bu tutkulu atılımından başka birşey değildi. Gerçekte durmakta olan topu harekete geçiren buydu. Proleter sınıf mücadelesinin karşı konmaz ilerleyişi, emekçi kadınları dosdoğru siyasal yaşamın girdabına sürükledi. Proleter kadınlar, örgütlenme ve toplanma haklarını kullanarak, parlamenter hayatta ve seçim mücadelelerinde son derece faal bir rol oynadılar. Bugün milyonlarca proleter kadının, kendine güven duyarak ve bilinçle «oy hakkı isteriz!» diye bağırması, hareketin kaçınılmaz, mantıksal bir sonucundan başka birşey değildir.

Bir zamanlar, mutlakiyetçiliğin 1848 öncesi güzel günlerinde, siyasal hakları kullanmak için, bir bütün olarak işçi sınıfının «yeterince olgun» olmadığı söylenmişti. Bugün bu söz, proleter kadınlar için söylenemez, çünkü onlar siyasal olgunluklarını ispatlamışlardır. Herkes bilmektedir ki, onlar olmasaydı, proleter kadınların içten yardımları olmasaydı, Sosyal Demokrat Parti 12 Ocak (1912) daki şanlı zaferi asla kazanamaz, 4 milyon 250 bin oy alamazdı. Bununla birlikte emekçi halk, her keresinde, siyasal özgürlük için yeterince olgun olduğunu, başarılı bir devrimci kitle hareketiyle ispatlamak zorunda kalmıştır. Taç üzerindeki Kutsal Hak ve ulusun en iyi ve en soyluları, proletaryanın nasır bağlamış yumruğunu gözlerinde ve dizlerini göğüslerinde fiilen hissettikten sonra, ancak bundan sonra, halkın siyasal «olgunluğuna» bir şimşek hızıyla inandılar. Bugün, kapitalist devlete, olgunlaştıklarını ispatlama sırası kadınlardadır. Bu, tutarlı ve güçlü bir kitle hareketiyle yapılmalıdır; ve bu kitle hareketinde tüm proleter mücadele ve baskı araçları kullanılmalıdır.

Hedef, kadınların oy hakkı. Ama bunu sağlayacak kitle hareketi yalnızca kadınların işi değil; bu, kadın - erkek tüm proletaryanın ortak sınıfsal sorunu. Almanya'da kadın haklarının bulunmayışı, halkın yaşantısını kuşatan gericilik zincirinin yalnızca bir halkasını oluşturmaktadır. Ve bu durum, gericiliğin diğer bir dayanağıyla, yani monarşiyle yakından ilgilidir. İleri kapitalist, son derece sanayileşmiş, Yirminci Yüzyıl Almanya'sında, elektrik ve uçak çağında, kadınların siyasal haklardan yoksun bulunması da, tıpkı Kutsal Hak ilkesine dayanan taçlı egemenlik gibi, eski ve kocamış bir dünyanın gerici bir kalıntısıdır. Her iki olgunun da — yönetici erk olarak kutsallığın kullanımı ile kadının, toplumsal yaşantının fırtınalarının dışında, siyaset ve sınıf mücadelesiyle ilgilenmeden, ocak başında kuzu kuzu oturması — kökleri, geçmişin çürümüş koşullarına, kırlarda serflerin, kentlerde ise loncaların egemen olduğu dönemlere dayanmaktadır. Sözkonusu dönemlerde, bunlar zorunluydu ve haklı gösterilebiliyordu. Ama modern kapitalizmin gelişimiyle birlikte, gerek monarşi gerekse kadınların siyasal haklardan yoksun bulunması, gülünç bir durum haline gelmiştir. Ancak bu iki olgunun modern toplumumuz içinde varolmağa devam etmesi, salt halk bunları yıkmayı unuttuğu yada salt koşulların ataletinden dolayı değildir Bunlar varlıklarını sürdürüyorlar, çünkü ikisi de —monarşi kadar kadınların siyasal haklardan yoksun oluşu da— halk düşmanı çıkar guruplarının en güçlü silahlarıdır. Sömürünün ve proletaryanın köleleştirilmesinin en azgın ve acımasız savunucularının ardına saklandıkları siper, taç ve mihrap ile kadınların siyasal alandaki köleliğidir. Monarşi ve kadın haklarının bulunmayışı, hâkim kapitalist sınıfın elindeki en önemli araçlar haline gelmiştir.

Aslında, devletimizi ilgilendiren, yalnızca emekçi kadınların oy hakkını engellemektir. Devletimiz çok haklı olarak, sınıf egemenliğinin geleneksel kurumlarını — örneğin militarizmi (proleter kadının militarizmin en amansız düşmanı olması zorunludur, başka türlüsü elinden gelmez), monarşiyi ve yiyecek maddeleri üzerine konan vergilerle yürütülen sistemli soygunu v.b. — kadınların tehdit etmesinden korkmaktadır. Kadınların oy hakkı, bugünkü kapitalist devletin korkulu bir düşü ve en nefret ettiği şey olmuştur; çünkü bu oy hakkının ardında baş düşmanı Sosyal Demokrasiyi güçlendirecek olan milyonlarca kadın durmaktadır. Eğer burjuva kadınları söz konusu olsaydı, kapitalist devlet, onlardan sadece gericiliği etkin biçimde desteklemelerini bekleyebilirdi. «Erkeklerin ayrıcalığına» karşı aslanlar gibi mücadele veren burjuva kadınların büyük çoğunluğu, eğer oy verme hakkına sahip olsalardı, eminim, tutuculuğun ve dinsel gericiliğin kampında yumuşak başlı kuzular gibi davranırlardı. Gerçekten de, burjuva kadınları kendi sınıflarının erkek kesimine oranla, kesinlikle çok daha gericidirler. İş yada meslek sahibi olan çok azı dışında, burjuva kadınları sosyal üretim içinde yeralmazlar. Erkeklerinin proletaryadan sağladıkları artık-değerin ortak tüketiciler, bir parazit hayatı sürme «hakkını» savunurlarken, sınıf egemenliğinin ve sömürünün dolaysız yürütücülerine oranla, çok daha azgın ve acımasızdırlar... Bütün büyük devrim mücadelelerinin tarihi, bu gerçeği dehşet verici bir biçimde doğrulamıştır. Mesela Büyük Fransız Devrimini ele alalım. Jakobenlerin düşüşünden sonra, Robespierre zincirler içinde idam olunacağı yere götürülürken, zaferden sarhoşa dönen burjuvazinin çıplak fahişeleri sokaklarda dansediyor, Devrimin yenik düşen kahramanının etrafında utanmazca zafer dansları yapıyorlardı. Ve 1871'de Paris'te, kahraman Komün işçileri makineli tüfekler önünde yenik düştüğünde, isteri krizi geçiren burjuva kadınları, bastırılan proletaryaya karşı girişilen kanlı intikam eylemlerinde, en hayvanca davranan erkekleri bile geçtiler. Mülkiyet sahibi sınıfların kadınları, sosyal açıdan yararsız olan varlıkları için gerekli araçları dolaylı yoldan elde etmelerini sağlayan sömürünün ve emekçi halkın köleliğinin devamını sonuna dek gözdönmüşcesine savunacaktır.

Sömüren sınıfların kadınları, ekonomik ve toplumsal açıdan tek fonksiyonu, hakim sınıfların doğal propaganda araçları olmaktadır. Proletaryanın kadınları ise, bunun tam tersine, ekonomik açıdan bağımsızdırlar. Toplum açısından onlar da erkekler gibi üretkendirler. Bununla, çocuk doğurmalarını kastetmiyorum. Bugünkü kapitalist ekonominin anladığı anlamda, bu türden bir çalışma üretken değildir; onca fedakârlık ve enerjiyle, binlerce küçük çabanın biraraya gelmesiyle yürütülen bu çalışma, ne müthiş bir başarı olsa bile. Bunlar, proleterin sadece özel sorunudur, onun şansı ve kaderidir, ve bu nedenle bugünkü toplumumuz için bunlar boş laftır Kapitalizm ve ücret sistemi egemen olduğu sürece, yalnızca, artık değer üreten, kapitalist kâr sağlayan çalışma türü, üretken sayılacaktır. Bu açıdan bakıldığında, bacaklarını oynatarak patronunun ceplerini parayla dolduran bir müzikol dansözü üretken bir işçi sayılırken, dört duvar içinde kalan proleteryanın kadınlarının tüm çabası, üretken olmayan iş sayılacaktır. Bu, gaddarca ve akıl dışı bir şey, ama bu durum, bugünkü kapitalist ekonominin gaddarlığını ve akıldışılığını tam olarak göstermektedir. Ve bu acımasız gerçeği açık ve kesin olarak görmek,

proleter kadının ilk görevidir.

Çünkü olaya ancak böyle bakıldığında, proleter kadınların eşit siyasal hak talebinde bulunmaları, sağlam bir ekonomik temel kazanmaktadır. Bugün milyonlarca proleter kadını, erkekler gibi kapitalist kâr yaratmakta —fabrikalarda, atelyelerde, tarlalarda, ev sanayiinde, bürolarda, dükkânlarda. Bundan dolayı, onlar, günümüz toplumunda çeşerli en katı bilimsel ölçülere göre de, üretkendirler. Kapitalizm tarafından sömürülen kadınların sayısı her gün artmaktadır. Sanayi yada teknoloji alanındaki her ilerleme, kapitalist kâr sağlamı makinasında kadınlara yeni yerler yaratmaktadır. Ve böylece, her gün, sınai ilerlemenin her adımında, kadınların eşit siyasal haklarının dayandığı sağlam temele yeni bir taş daha eklenmektedir. Kadınların eğitilmesi ve aydınlanması, ekonomik işleyişin kendisi için de gereklidir. Babaerkil «aile çevresi» nin dar kafalı ve tecrit olmuş kadını, politika kadar sanayi ve ticaretin taleplerine de gittikçe daha az cevap vermektedir Tabii, Kapitalist devlet, bu alanda bile üzerine düşen görevlerin yerine getirmemektedir. Bugüne kadar kadınların bilinçlenmesinde ve moral duygularının gelişmesinde en yoğun ve en iyi çalışmayı, sendikalar ve Sosyal Demokrat örgütler yürütmüştür Daha onyıllar önce, Sosyal Demokratlar, Alman işçilerinin en yeteneklisi ve en bilgilisi sayılırdı. Sendikalar ve Sosyal Demokrasi, bugün aynı şekilde, proleter kadınları ev işlerinin boğucu havasından, dar kafalılıktan kurtararak, sınırlı bir yaşamdan kurtararak, onları daha yüksek bir düzeye çıkarmıştır. Proleter sınıf mücadelesi, kadınların, ufuklarını genişletmiş, daha işlek bir zekaya sahip olmalarını sağlamış, düşüncelerini geliştirmiş ve onlara çabalarını yönelteceklerı büyük hedefler göstermiştir. Sosyalizm, proleter kadın kitlelerinni kafaca yeniden doğumuna yolaçmıştır — ve hiç şüphesiz, onları, sermaye açısından da daha yetenekli üretken işçiler haline getirmiştir.

Bütün bunlar düşünüldüğünde, proleter kadının siyasal haklardan yoksun olmasının, korkunç bir haksızlık sayılması, geçerliliğini daha şimdiden yarıyarıya yitirmiştir. Kadın kitleleri, her şeye rağmen, siyasal yaşam içinde faal bir rol almakta. Sosyal Demokrasi, «haksızlık» gerekçesine dayanarak mücadele etmez. Bizimle, daha önceki duygusal, ütopik sosyalizm arasındaki temel fark budur. Biz, hâkim sınıfların adaletine değil, sadece ve sadece, emekçi kitlelerin devrimci gücüne, ve bu güç İçin zemin hazırlayan toplumsal gelişme rotasına güveniyoruz. Hasılı, tek başına haksızlık yaratıcı kurumları yıkacak bir gerekçe kesinlikle değildir Bununla birlikte, toplumun geniş kesimlerinde haksızlık duygusu yayılmış —diyor bilimsel sosyalizmin kurucularından olan Engels— bu, daha, toplumun ekonomik temelinin önemli çapta değiştiğini ve bunun koşullarla gelişme rotasının geliştiğini gösteren en güvenilir belirti sayılmalıdır. Bugün siyasal haklardan yoksun oluşlarını açık bir haksızlık sayan milyonlarca proleter kadının ortaya koyduğu güçlü hareket de, bu türden şaşmaz bir işarettir; ve bu işaret, egemen sistemin toplumsal temellerinin çürüdüğünü ve gücünün sayılı olduğunu göstermektedir

Yüzyıl kadar önce, sosyalist düşüncenin ilk büyük habercilerinden biri olan Fransız Charles Fourier, şu unutulmaz sözleri söylemiş: bir toplumda, kadınların kurtuluş derecesi, toplumun genel kurtuluşunun en doğal ölçütüdür Bu söz, bugünkü toplumumuzun sından da son derece geçerli. Bugün kadınların siyasal haklarının verilen kitle mücadelesi, proletaryanın verdiği genel kurtuluş mücadelesinin bir ifadesinden ve bölümünden ibarettir; kadınlı hakları için verilen mücadelenin gücü ve geleceği burada yatmaktadır Kadınların genel eşit ve dolaysız oy hakkına sahip olma —proleter kadınlar sayesinde— proleter sınıf mücadelesini derece ilerletecek ve keskinleştirecektir Burjuvazinin kadınla oy hakkından nefret etmesinin ve korkmasının nedeni budur. İşte bunun için, biz bu hakkı talep ediyoruz. Ve onu mutlak elde edeğiz. Ve kadınların oy hakkı için mücadele ederek, bugünkü toplumun, proletaryanın çekiç darbeleri altında yıkılacağı anın sesini de hızlandırmış olacağız.

Türkçesi : N. SARIALİ

BİR MAYIS DÜŞÜNCESİ İLERLİYOR

Emperyalizmin vahşi taşkınlıkları arasında, dünya proletaryasının bayramı, yirmidördüncü kez kutlanıyor. Bir Mayıs'ın kutlanması yolunda bir çağ açan kararın alınmasından bugüne kadar geçen çeyrek yüzyıl içinde meydana gelen olaylar, tarihin akışında önemli bir evreyi oluşturuyor. Bir Mayıs gösterileri ilk kez yapılmaya başlandığında, Enternasyonal'in öncüsü olan Alman İşçi sınıfı da, aşağılık bir olağanüstü yasanın (Anti Sosyalist yasa) zincirlerini kırıyor ve özgür, yasal bir gelişme yoluna giriyordu. Dünya pazarında 1870'lerdeki bunalımı izleyen uzun çöküntü dönemi aşılmış ve kapitalist ekonomi, yaklaşık on yıl kadar sürecek olan olağanüstü bir büyüme evresine girmişti. Öte yandan, dünya barışının bozulmadığı yirmi yıllık bir dönem boyunca insanlık modern Avrupa devlet sisteminin kan içinde vaftiz edildiği savaş dörtlemlerini hatırlayarak, derin bir soluk almıştı. İnsanlığın barışçı-kültürel bir gelişim yolunda ilerlemesi için engel yokmuş gibi görünüyordu; emek ile sermaye arasında rasyonel barışçıl tartışma umutları filiz veriyordu. 1890'ların başlarına damgasını vuran, düşmana «iyi niyetle elini uzatmak» gibi önerilerdi. 1890'ların sonlarına damgasını vuran ise, sakin bir şekilde «adım adım sosyalizme yönelme» vaatleriydi. Bunalımların, savaşların ve devrimlerin geçmişte kaldığı, bunların modern toplumun doğum sancıları olduğu varsayılıyordu; parlamentarizm ve sendikalar, devlet ve fabrika içindeki demokrasi, yeni ve daha iyi bir düzenin kapılarını açacak sanılıyordu.

Olayların gelişimi, bütün bu hayalleri korkunç bir sınavdan geçirdi. 1890'ların sonunda, vaat olunan sessiz, sosyal reformlarla sağlanacak kültürel gelişme yerine, kapitalist çelişmeleri son derece keskinleştiren vahşi bir dönem başladı— toplumun temellerinde görülen bir fırtına ve egrilim, bir patlama ve çarpışma, bir sallantı ve sarsıntı. 1890'ları izleyen dönemde, on yıllık ekonomik refah döneminin karşılığı, dünya çapında yaşanan iki şiddetli bunalımla ödendi. Dünya barışının sağlandığı yirmi yıllık bir dönemi, geçen yüzyılın sonlarındaki altı kanlı savaş ve yeni yüzyılın başlarındaki dört kanlı devrim izledi. Sosyal reformlar yerine: komplo yasaları, ceza yasaları ve ceza uygulaması; sanayi demokrasisi yerine: sermayenin karteller içindeki güçlü kenetlenişi ve işveren birlikleri ve uluslararası çapta dev lokavt uygulamaları Ve devlet içinde demokrasinin yeniden gelişmesi yerine: burjuva liberalizminin ve burjuva demokrasisinin en son kalıntılarının da sefilce yıkılışı. Özellikle Almanya'da 1890'lardan sonra burjuva partilerinin kaderi şöyle oldu: Nasyonal Sosyal'lerin doğuşu ve derhal umutsuzca dağılışları; «Liberal» (Freisinnig) muhalefetin bölünüşü ve parçalarının geriliğin batağında yeniden birleşmesi; ve nihayet «merkez»in radikal bir halk partisi olmaktan çıkarak tutucu bir hükümet partisine dönüşmesi. Diğer kapitalist ülkelerde de partilerin gelişiminde benzer bir değişim görüldü. Bugün devrimci işçi sınıfı, kendi karşısında düşmanca kenetlenen hâkim sınıfların gericiliğine ve sinsi dolaplarına direnirken, genellikle tek başına kaldığını görmektedir

Gerek ekonomik gerekse siyasal alandaki tüm gelişmelere damgasını vuran ve sonuçların indirgeneceği formül, *emperyalizmdir*. Bu, yeni bir unsur, yada kapitalist toplumun genel tarihsel yolunda görülen beklenmedik bir dönüş değil. Silahlanma ve savaşlar, uluslararası çatışmalar ve sömürge politikası, kapitalizmin tarihine beşikten beri eşlik etmiştir Modern toplumun gidişinde yeni bir dönem yaratan olgu, bu etkenlerin aşırı biçimde yoğunlaşması ve bu çelişmelerin birbirini daha da sıkıştırarak dev boyutlarla üstüste yığılmasıdır. Emperyalizm olgusu, yoğun bir sermaye birikiminin ve bununla birlikte giden çelişmelerin — İşte sermaye ile emek arasında, dışta kapitalist devletler arasında — çoğalması ve keskinleşmesinin hem nedeni, hem de sonucu olan, diyalektik bir karşılıklı etkime içinde, son aşamayı, yani dünyanın saldırgan sermaye tarafından zorla paylaşılmasını başlatmıştır Aralarındaki rekabet bütün kapitalist ülkelerde, kara ve denizlerde aşırı bir silahlanma yarışını başlatmış ve kanlı savaşlar

zinciri, Afrika'dan Avrupa'ya dek yayılmıştı. Bu durum tüm dünyayı bir anda alevlere verebilecek olan kıvılcımı heran yaratabilir; ama yıllardır yenilemeyen bir pahalılık hayaleti, tüm kapitalist dünyayı kaplayan kitlesel açlık hayaleti —bütün bunlar, belki çeyrek yüzyıl sonra, emek bayramının dünya çapında kutlanacağı günün yaklaştığını gösteren işaretlerdir. Ve bütün bunlar, yaşanan gerçek ve Bir Mayıs düşüncesinin gücü konusunda kıvılcımlar saçarak tanıklık etmektedir.

Bir Mayıs düşüncesinin dayandığı dahiyane temel, proleter kitlelerin hiçbir aracı olmadan kendilerinin sahneye çıkışıdır; günlük parlamenter süreç içinde, devletin kısıtlamalarıyla tek bireyler haline getirilen ve kendi iradelerini ancak oy kullanıp kendi temsilcilerini seçerek ortaya koyabilen milyonlarca işçinin gerçekleştirdiği siyasal kitle eylemidir. Fransız Lavigne'nin Enternasyonal'in Paris Kongresinde yaptığı harikulade önerisiyle, proletaryanın iradesinin bu parlamenter ve dolaylı ifadesine, dolaysız uluslararası bir kitle gösterisi eklendi: sekiz saatlik işgünü, dünya barışı ve sosyalizm için bir ifade ve mücadele aracı olarak grev

Ve fiiliyatta bu düşünce, bu yeni kavga biçimi, son on yıl içinde nasıl bir atılım kazandı! Kitle grevi, siyasal mücadelenin uluslararası düzeyde kabul olunan, zorunlu bir aracı haline geldi. Bir ifade ve bir müacdele aracı olarak kitle grevi, son onbeş yılda tüm ülkelerde farklı tonlarda ve çeşitli biçimler alarak tekrarlandı. Kitle grevi, Rusya'da, proletaryadaki yeni devrimci canlanmanın bir işareti olmuş, Belçika proletaryasının elinde inatçı bir mücadele aracı haline gelmiş, ve böylece yaratıcı gücünü bugün de ispatlamıştır. Ve bugün Almanyad'aki en son ve en canalıcı sorun —daha önce batağa saplanan Prusyadaki oy hakkı— mümkün olan tek çözüm yolunun Prusya proletaryasının kitle grevine dek yükselecek kitle eylemi olduğunu açıkça ortaya çıkarmıştır

Bunda şaşılacak birşey yok! Son on yıl içinde emperyalizmin bütün gelişimi ve genel eğilimi, uluslararası işçi sınıfını, şu gerçeği gittikçe daha açık ve seçik görmeğe yönelttti: Emperyalist politikanın korkunç baskısına karşı proletaryanın doğru cevap vermesini sağlayabilecek olan, yalnızca, geniş kitlelerin bizzat sahneye çıkışı, kitle gösterileri ve kitle grevleridir; bunlar, zorunlu olarak, devlet iktidarı için verilecek devrimci mücadeleler dönemini er veya geç başlatacaktır. Şu andaki delice silahlanma ve savaş taşkınlıkları karşısında, dünya barışının sürmesini sağlayabilecek ve bir dünya yangını tehdidini defedebilecek olan, yalnızca, emekçi kitlelerdeki mücadele kararlılığı ve onların güçlü kitle eylemlerini gerçekleştirme yetenekleri ve buna hazır oluşlarıdır. Ve uluslararası birliğin bir ifadesi olarak, barış ve sosyalizm mücadelesinin bir aracı olarak Bir Mayıs düşüncesi, kararlı kitle eylemleri düşüncesi, Enternasyonal'in en güçlü birlikleri arasında yani Alman İşçi sınıfı arasında ne kadar çok kök salarsa, er yede geç patlak vermesi kaçınılmaz olan dünya savaşının emek dünyası ile sermeye dünyası arasındaki proletaryanın zaferiyle sonuçlanacak nihai mücadeleye yolaçacağı o kadar kesin olacaktır

Türkçesi N. SARIALİ

MİLİTARİZM, SAVAŞ VE İŞÇİ SINIFI

Frankfurt Ceza Mahkemesindeki Savunma

Avukatlarım, iddia makamının olaya İlişkin kanıtlarını çürüterek bunların hukuki açıdan hiçten ibaret olduğunu gösterdi. Bu nedenle ben, iddiayı başka bir açıdan aydınlatmak istiyorum. Bay Savcının gerek bugünkü konuşmasında gerek yazılı iddianamesinde görüşlerimi suçlarken, sadece bunların kelime olarak taşıdıkları anlam değil, bu sözlerle içerildiği varsayılan ***yorum ve eğilim*** daha büyük bir rol oynamıştır. Bay Savcı, sözü geçen toplantılarda ileri sürdüğüm görüşleri tekrar tekrar ve üstüne basa basa açıklarken, ona göre, ***bildiğim ve istediğim*** şeyleri vurguladı. Oysa, konuşmamı etkileyen psikolojik içgüdülerim ve bilincim üstüne kimse benden daha tem ve temelli bilgi verebilecek durumda olamaz.

Şu noktayı baştan belirtmek isterim Bay Savcıya ve siz Sayın Yargıçlara etraflı bir açıklama yapmaya gönülden hazırım. Temel sorunu öne çıkarmak için, öncelikle, Bay Savcının burada kamu tanıklarının açıklamalarına dayanarak, benim akıl yürütmelerim, amaçlarım ve duygularım diye gösterdiği şeylerin, aslında ***hem benim konuşmalarımın hem de genelde Sosyal Demokrat ajitasyon tarzının dümdüz, ruhsuz birer karikatüründen*** başka birşey olmadığını söyliyeyim. Bay Savcının bu açıklamalarını dinlerken, içimden gülüyor ve şöyle düşünüyordum Eğer sınıfsal köken engel oluyorsa, insanın Sosyal Demokrat düşünce tarzını, bizim düşünce dünyamızı, bütün o karmaşıklığı, bilimsel inceliği ve tarihi derinliği içinde kavrayabilmesi için, klasik eğitim na kadar yetersiz kalmaktadır —burada bunun tipik bir örneğini yaşıyoruz. Sayın Yargıçlar, konuşmalarımı dinlemiş binlerce işçinin arasından bir tanesini çekip sorsaydınız, size konferanslarım hakkında bambaşka bir tablo çizer, bambaşka bir izlenim sunardı. Evet, emekçi halkın basit insanları bile bizim düşünce dünyamızı kavrama yeteneğindeler, ama bu dünya bir Prusyalı savcının beyninde, güldüren aynalardan birine çarpmış gibi karikatürleşiyor. Şimdi, birkaç noktaya daha yakından değinerek bunu kanıtlamaya çalışacağım.

Bay Savcı, konuşmamın doruk noktasını oluşturduğunu iddia ettiği suçlanan görüşlerimi dile getirmeden önce, binlerce dinleyicimi «ölçüsüz biçimde kışkırttığımı» defalarca tekrarladı. Buna cevabım: ***Bay Savcı, biz Sosyal Demokratlar hiçbir zaman hiç kimseyi kışkırtmayız!*** Bir kere «kışkırtmak» ne demek? Örneğin önümdeki dinleyici topluluğuna şunu mu telkin ettim Bir Alman olarak savaşırken, düşman ülkeye, örneğin Çin'e giderseniz onları öylesine kırıp geçirin ki, bir daha hiçbir Çinli yüz yıl sonr bile bir Almana yan gözle olsun bakmaya cesaret edemesin. ***Böyl*** konuşmuş olsaydım, buna kışkırtma denirdi. Yoksa örneğin tolanan kitleye ulusal kibiri, şövenizmi, başka ırk ve uluslara kar kin beslemeyi ve onları aşağılamayı mı öğütledim? Bu bir kışkırtma olurdu elbette.

Ama ben böyle konuşmadım ve hiçbir bilinçli Sosyal Demokrat da böyle konuşmaz. Benim o Frankfurt Toplantılarında yaptığım ve biz Sosyal Demokratların yazıyla ve sözle her zaman yaptığımız şudur: ***yaygın bir aydınlatma; çalışan yığınları sınıfsal çıkarları ve tarihi görevleri konusunda bilinçlendirme;*** onlara, bugiki toplumumuzun bağrında yaşayan, gelişmenin belirli bir aşamında varolan toplum düzeninin yıkılıp, onun yerine daha yüksek bir sosyalist toplum düzeninin geçirilmesine yol açmak zorunda olan genel tarihi gelişim çizgilerini, ekonomik, siyasal ve toplumsal dönüşümlerin eğilimlerini gösterme. Biz bu türden ajitasyon yaparız, dayandığımız tarihi perspektifin insanı soylulaştıran etkisiyle, kitlelerin manevi hayatını böyle yükseltiriz. Aynı bakış açılarından hareketle, —biz Sosyal Demokratlarda her şey uyumlu, tutarlı, bilimsel temellere dayalı bir dünya görüşünden kaynaklandığı için— ***savaşa ve militarizme karşı da ajitasyon*** yürütürüz. Ve eğer Bay Savcı, o zavallı tanıklarına dayanarak bütün bunları basit bir kışkırtma faaliyeti olarak kavrıyorsa, bu kavrayışın kabalığı ve ilkelliği, sadece ve sadece ***Savcının Demokratça düşünmedeki yetersizliğinden*** doğmaktadır.

Bay Savcı bunun dışında benim «amirleri öldürme»ye kışkırtmasında bulunduğumu defalarca belirtti. Amirlerin öldürülmesine ilişkin bu gizli, fakat herkesin anlayabileceği imalar bay Savcı, özellikle benim kara ruhumu ve maksatlarımın kadar tehlikeli olduğunu gösterecek sözümona. Şimdi, bana iledilen görüşlerin gerçekten böyle olduğunu bir an için kabul etmenizi rica ediyorum, bu durumda biraz düşündükten sonra, Savcının burada aslında —bana kara çalınması bakımından övgüsü gerekken çabalar harcayarak— tümüyle devre dışı kaldığını söylerdiniz. Çünkü ne zaman ve ***hangi*** «amir»in öldürülmesi önermişim? Bizzat İddia makamı, Almanya'da ***milis sisteminin*** kurulması lehinde konuştuğumu, bu sistemin en önemli yanı ok, —İsviçre'de olduğu gibi— ekiplerin silahlarını sürekli yanında taşıyabilme hakları olacağını söylediğimi ileri sürüyor. bununla —dikkat edelim: ***bununla***— silahın bir kez de egemenin iste-

diğinden başka yöne çevrilebileceği imasını birbirine bağlamışım. Her şey açık yani: Bay Savcının beni suçlaması, bugünkü Alman ordusunda yer alan üstlere karşı girişilecek cinayetleri değil ***geleceğin Alman milis ordusundaki*** üstlere karşı girişilecek cinayetleri ***teşvik ettiğim*** içindir. Milis sisteminin propagandasını yapmamıza karşı en sert biçimde mücadele ediliyor ve bizzat iddia Bay Savcı, bu suç sayılan milis sisteminin benim tarafımdan tehdit edilen subaylarına ihtimam göstermek için vesile buluyor. Bir adım daha gidersek, savcı mücadele hırsı içinde, benim ***geleceğin Alman Cumhuriyetinin başkanına suikastler düzenlemeyi önerdiğimi de*** iddia edebilir!

Peki, gerçekte 'amirleri öldürme' konusunda ne söylemiştim? Başbaşa bir şey! Konuşmamda, bugünkü militarizmin, resmi savunucuları tarafından genellikle zorunlu bir anavatan savunması safsatasıyla gerekçelendirildiğine işaret etmiştim. Eğer bu anavatan çıkarı, namuslu, dürüst bir biçimde düşünülmüş olsaydı —böyle devam ettim—, egemen sınıfların, Sosyal Demokrasinin eski programında yer alan milis sistemi talebini gerçekleştirmek dışında hiçbir şey yapmaya ihtiyaçları olmazdı. Çünkü sadece bu bile, anavatanın savunulması için güvenilir bir silahtı, çünkü sadıanamede benim suçlarımdan biri sayılıyor bu. Ve aynı zamandece kendisi karar vererek düşmana karşı savaş alanına atılan özgür halk, avantanın özgürlüğü ve bağımsızlığı için yeterli ve güvenilir bir savunma cephesi oluştururdu. Ancak bu takdirde «Sevgili anavatan rahat ol!» denebilirdi. Öyleyse neden, diye sordum ben, resmi anavatan savunucuları, bu tek etkili savunma sisteminin adını bile duymak istemiyorlar? Sadece, kendileri için ilk planda da, ikinci planda da anavatan savunmasının hiçbir önem taşımamasından, onları asıl ilgilendiren şeyin milisin pek işe yaramayacağı emperyalist fetih savaşları olmasından ötürü. Ve ayrıca, egemen sınıflar çalışan halkın eline silah vermekten çekinirler, çünkü sömürücülerin kötü vicdanı, silahın bir gün egemenlerin pek istemeyeceği bir yöne çevrilmesinden korkar.

İkinci, ***egemen sınıfların korkusu olarak formüle ettiğim*** şey, şimdi Bay Savcı tarafından, o beceriksiz tanıkların sözlerine dayanarak benim talebimmiş gibi suçlanıyor! Burada gerçekten de, Sosyal Demokrasinin düşünce çizgisini izlemekteki yeteneksizliğinin, Savcı Beyin kafasında nasıl bir keşmekeş yarattığının bir kanıtını daha bulabilirsiniz.

İddia makamının diğer bir iddiası da temelden yanlıştır: Ben, sömürge ordusunda bir askerin, kendisine kötü davranan bir üstünü vurmaya hakkı bulunduğu ***Hollanda örneğini*** tavsiye ediyormuşum. Gerçekte o sırada, militarizmle askerlere kötü davranılması arasındaki bağlantı konusunda, unutulmaz önderimiz ***Bebel***'den söz ettim ve onun başlıbaşına bir eser olan hayatının en önemli kesitlerinden birini askerlere eziyet edilmesine karşı Reichstag'da verdiği mücadelenin oluşturduğunu söyledim; bu sırada da, Reichstag görüşmelerinin steno edilmiş raporlarından, —bildiğim kadarıyla bunlar yasaldır— Bebel'in birçok konuşmasını aktardım. Aktardıklarımın arasında, başka birçok şeyin arasında, 1893'de Hollanda sömürge ordusundaki işleyiş üzerine söyledikleri de vardı. Görüyorsunuz, baylar, Savcı burada da kendi öfkesinde boğuluyor: ne olursa olsun, suçlamasını bana değil bir başkasına yöneltmek zorunda.

Ama iddianamenin doruk noktasına şimdi geliyorum. Bay Savcı en önemli saldırısında, suçlanan konuşmamda, ***askerleri, savaş durumunda emirleri dinlemeyerek düşmana ateş etmemeye teşvik ettiğim iddiasına,*** kendisine açıkça karşıtı kanıtlanamaz ve mantıken zorunlu görünen bir tümdengelim aracılığıyla varmış. Tümdengelimi şöyle yapıyor: Militarizme karşı ajitasyon yaptığıma göre, savaşı önlemek istediğime göre, doğrudan doğruya askerlere şu çağrıyı yapmaktan başka bir yol, başka bir etkili araç bulamazdım: Eğer size ateş etme emri verilirse, ateş etmeyin! Değil mi, sayın yargıçlar, ne kesin bir ikna edici sonuç, ne karşı durulmaz mantık! Yine de size şunu açıklamama izin verin: Bu mantık ve bu sonuç, Bay Savcının anlayışından doğmaktadır, benim ikinden, Sosyal Demokrasininkinden değil. Burada özel dikkat göstermenizi rica ediyorum. Diyorum ki: Savaşı önlemenin tek etkili yolunun, askerlere dönüp ateş etmemelerini istemek olduğu yollu sonuç, sadece bir anlayışın arka yüzüdür. Bu anlayışa göre, asker üstünün emrine uyduğu sürece, devlette her şey iyi gider —kısaca söylemek gerekirse— devlet gücünün ve militarizmin temeli askerin bir kadavra gibi itaatkâr olmasıdır. Bay Savcının bu anlayışı, örneğin Genel Kurmay Başkanının resmi olarak yayımlanan görüşleriyle uyumlu biçimde tamamlanmaktadır İmparator, geçen yılın 6 Kasımında Potsdam'da Helenlerin Kralını karşılarken, bu anlayışa uygun olarak, Yunan ordularının başarısının, «Genel görmeyimiz ve birliklerimiz tarafından saptanan ilkelerin, doğru uygulandıkları sürece, her zaman zafere ulaştıracaklarını» kanıtladığını söylemişti. ***«İlke» sahibi bir genel kurmay ve kadavra itaatkârlığı içindeki asker*** —bunlar savaş yönetmenin temelleri ve zafer kazanmanın güvenceleridir. Evet, fakat ***biz Sosyal Demokratlar bu anlayışı paylaşmıyoruz.*** Biz daha çok savaşların çıkmasını ve gidişatını sadece ordunun, yukardan verilen «emir»lerin ve aşağıdaki kör «itaat»ın belirlenmediğini, bunu ***çalışan halkın geniş yığınlarının tayin ettiğini ve ancak onların bunu tayin etmeye hakları*** olduğunu düşünüyoruz. ***Biz, savaşların ancak çalışan kitle haklı ve zorunlu bir dava için sürdürüldüğünü görerek savaşa coşkuyla katıldığı ya da en azından ona barbarca, kökten gayrıahlâki, gerici ve halk düşmanı olgular olduğu sürece devam edebileceği anlayışındayız.***

Buna karşılık, emekçi halkın çoğunluğu ***savaşların barbarca, kökten gayrıahlâki, gerici ve halk düşmanı olgular olduğu*** görüşüne varırsa —***ki onları bu görüşe vardırmak tam da biz Sosyal Demokratların hedef aldığı görevdir***— ne diyorum, ***halkın çoğunluğu bu görüşe varırsa, o zaman savaş imkânsız hale gelir***— artık asker istediği kadar üstünün emrine itaat etsin! Savcının görüşüne göre, ***ordu***, savaşı yöneten bir partidir; ***bizim*** görüşümüze göre ise ***ordu bütün halktır.*** Savaşların çıkıp çıkmayacağını tayin edecek olan odur; bugünkü militarizmin varolup olmayacağının kararını, çalışan erkek ve kadın; yaşlı ve genç yığınlar verecektir —halkın, kralın paltosunun (asker paltosu ...ç) altına sığınmış küçücük bir parçası değil.

Bunları söylerken, benim, bizim görüşümüzün gerçekte bu olduğuna ilişkin elimde klasik bir kanıt da var.

Frankfurt Savcısının, «*Biz* bunu yapmayız» demekle kimi kastettiğim yollu sorusuna, Frankfurt'da yaptığım bir konuşmamdan yararlanarak cevap verebilirim. 17 Nisan 1910'da, burada Schumahn sirkinde, yaklaşık 6.000 kişinin önünde Prusya'daki seçme seçilme hakkı mücadelesi üzerine konuştum. Bildiğiniz gibi, o sıralar mücadelemizin dalgaları epey kabarmıştı. Sözkonusu konuşmamın metninde 10. sayfada şunlar yazılı:

«Değerli konuklar! Diyorum ki: Almanya'daki ilerleme ile ilişkili bütün önemli siyasal sorunlarda olduğu gibi, bugünkü seçme seçilme hakkı mücadelesinde de bütünüyle kendimizden medet ummak zorundayız. Ama '*biz*' kimiz? '*Biz*', Prusya ve Almanya'nın milyonlarca kadın ve erkek işçisiyiz. Evet, biz, salt sayıdan fazla bir şeyiz. Biz, kol emeğiyle toplumu yaşatan milyonlardanız. Ve dünyanın Doğu Elbe Prensleri veya Merkezi Dükler, gizli meclisler ve gerektiğinde savcılar olmadan pekâlâ yaşayabileceğinin, buna karşılık işçiler kollarını kavuşturup bir dursalar yirmi dört saat bile dayanılamıyacağının Prusya'daki egemen gericiliğe gösterileceği anın gelmesi için, bu basit gerçeğin Alman proletaryasının en geniş yığınları arasında kökleşmesi yeterlidir.»

Gördüğünüz gibi, burada siyasal hayatın ağırlık noktasını ve devletin kaderini nerede gördüğümüzü anlaşılır biçimde ifade ediyorum: ***Geniş çalışan yığınların bilincinde, berrakça biçimlenmiş vicdanlarında, kararlılıklarında. Militarizm sorununu da aynı biçimde kavrıyoruz.*** Eğer işçi sınıfı savaşa izin vermeme fikir ve kararına varırsa savaşlar imkânsız olur.

Fakat askeri ajitasyonu başka bir biçimde değil de bu biçimde kavradığımızı gösteren daha birçok kanıtım var. Son derece şaşırıyorum: Bay Savcı, imalarla, tahminlerle, sözlerimden yaptığı keyfi tümdengelimlerle konuşmalarımı damıtma işlemlerine tâbi tu-

tuyor ve sözlerimin nasıl savaşa karşı harekete geçme kasdını taşıdığını göstermek için didiniyor. Oysa bunun için gerekli kanıtlar yığınla; önünde öylece duruyor. Biz, anti-militarist ajitasyonunun en ışıklı aydınlıklarında yaparız bunu. Militarizme karşı mücadele onyıllardır ajitasyonumuzun temel öğelerinden birini oluşturur. Ta eski Enternasyonal'den beri, militarizme karşı mücadele, çoğu Kongrelerdeki, hattâ Almanya'daki parti kongrelerindeki görüşmelerin, sonuç bildirilerinin konusudur. Bu konuda, Bay Savcı sadece yaşanan hayata elini şöyle bir daldırsa yeterdi; avucuna hep ilginç şeyler gelirdi herhalde. Sözkonusu geniş kapsamlı malzemeyi ne yazık ki burada sizlere sunamayacağım. Fakat izin verirseniz, en azından en önemlilerine değineceğim.

Daha 1868 yılında, ***Enternasyonal'in Brüksel Kongresi***, savaşın önlenmesine ilişkin pratik önlemlere işaret eder. Sonuç Bildirisinde Enternasyonal şunları belirtir:

«Halkların daha şimdiden, savaşı yapanların ve çıkartanların karşısına dikilerek savaşların sayısını azatabieceğini;

Bu hakkın herkesden önce, hemen hemen tek başlarına askeri hizmete sokulan ve bu nedenle ona bir onay sağlayabilecek durumdaki çalışan sınıflara ait olduğunu;

Bu amaçla kullanabilecekleri, etkili, yasal ve her an gerçekleştirilebilecek bir aracın onların elinde bulunduğunu;

Eğer üretim bir süre için durursa toplumun yaşayamayacağını, bu yüzden üreticilerin, keyfi biçimde davranan, despotik hükümetleri girişimlerinden alıkoymak için sadece bir an durmalarının yeteceğini;

Açıklayan Uluslararası Emekçiler Birliği Brüksel Kongresi, birleşerek en büyük enerjiyle savaşa karşı protestoları yükseltmeyi önerir ve ayrım gözetmeksizin, değişik ülkelerdeki birliklerinin bütün işçi derneklerini ve işçi örgütlerini, halkların birbiriyle savaştığı, aynı zamanda üreticiler arasında yeni kardeşler ve yurttaşlar arasında sürdürüldüğünden bir içsavaş olarak görülebilecek olan savaşı önlemek için en büyük hırsla çaba göstermeye çağırır.

Kongre işçilere, ülkelerinin de içinde olduğu bir savaşın çıkması durumunda özellikle işlerini bırakmalarını öğütler.»

Eski Enternasyonal'in çok sayıda kararını atlıyor ve yeni Enternasyonal'in Kongrelerine geçiyorum. 1893'daki ***Zürih*** Kongresi'nin açıklaması

«İşçinin savaşa karşı tutumu, militarizmi konu alan Brüksel Kongresi'nin kararında kesin biçimde tanımlanmıştır. Uluslararası devrimci Sosyal Demokrasi bütün ülkelerde bütün güçlerini ortaya koyarak egemen sınıfların şovenist tutkularına karşı çıkmak, bütün ülkelerin işçileri arasındaki dayanışma bağlarını hep daha sıkılaştırmak ve insanlığı iki düşman kampa bölen, halkları birbirlerine karşı kışkırtan kapitalizmi ortadan kaldırmak için tavizsiz biçimde çalışmak durumundadır. Sınıf egemenliğinin ortadan kaldırılmasıyla savaş da yok olur. Kapitalizmin yıkılışı dünya barışıdır.»

1896 ***Londra*** Kongresi açılıyor:

«Dünya barışını gerçekleştirecek iradeye ve güce ancak işçi sınıfı sahip olabilir Bu amaçla işçi sınıfı şunları talep eder

1. Bütün devletlerde şu anda varolan orduların derhal lağvedilmesi ve halkın silahlandırılmasına geçilmesi.

2. Kararları yasa gücü taşıyacak bir uluslararası hakem mahkemesinin kurulması.

3. Hükümetlerin hakem mahkemesinin kararına uymaması durumunda savaş ya da barış için doğrudan doğruya halkın kesin kararı vermesi.»

1900'deki ***Paris*** Kongresi militarizme karşı mücadelede pratik bir araç olarak şunu öğütler:

«Sosyalist partilerin her yerde gençliği militarizme karşı mücadele amacına uygun biçimde eğitmek ve örgütlemek için çalışmaları ve bu çabayı en büyük tutkuyla sürdürmeleri.»

1907'deki ***Stuttgart*** Kongresi Kararından önemli bir pasajı da okumama izin verin. Burada sosyal-demokrasinin savaşa karşı girişeceği bir dizi pratik eylem elle tutulur biçimde toparlanmıştır. Şöyle deniyor:

«Gerçekte Brüksel'deki uluslararası kongreden beri proletarya, militarizme karşı bıkmadan usanmadan sürdürdüğü mücadelede, ***kara ve denizdeki silahlanma için gerekli araçları reddederek, askeri örgütlenmeyi demokratikleştirme yönünde çabalara girerek***, savaşların çıkmasını önlemek veya savaşları sona erdirmek için, toplumun savaş dolayısıyla içine düştüğü çalkantıdan işçi sınıfının kurtuluşu yolunda yararlanmak için, artan bir etki ve başarıyla çok çeşitli eylem biçimlerine sarılmıştır: örneklenirse, Faşoda Olayından sonra İngiliz ve Fransız sendikalarının, barışı güvence altına almak ve İngiltere ile Fransa arasında dostça İlişkilerin yeniden kurulmasını sağlamak amacıyla anlaşmaları; Fas Krizi sırasında Alman ve Fransız parlamentolarında sosyalist partilerin tavrı; aynı amaçla Alman ve Fransız sosyalistlerince düzenlenen toplantılar; Avusturya ile İtalya arasında çıkacak bir anlaşmazlığın önüne geçmek için Trieste'de toplanan iki ülke sosyalistlerinin ortak eylemi; bunlardan başka, Norveç'e yapılacak saldırıyı önlemek için İsveç'in sosyalist işçilerinin o etkili müdahaleleri; nihayet Çarlığın neden olduğu savaşa karşı çıkmak, bu savaşa bir son vermek ve bundan doğan bunalımdan ülkenin ve çalışan sınıfların kurtuluşunu sağlamak amacıyla yararlanmak için Rusya ve Polonya'nın sosyalist işçi ve köylülerinin kahramanca kurbanlar vermeleri, kitle mücadeleleri yapmaları. Bütün bu çabalar, proletaryanın artan gücünü ***kararlı atılımlarla barışı korumak yönünde artan zorlamalarını*** göstermektedir.»

Şimdi de ben soruyorum: Bütün bu Sonuç Bildirileri ve Kararlarda, Baylar, sadece askerlerin önüne geçip onlara «Ateş etmeyin!» diye bağırmamız anlamı taşıyan öneriler mi görüyorsunuz? Ve bunu niçin yapacakmışız? Şunun için: böyle bir ajitasyonun sonuçlarından, ceza yasası maddelerinden korktuğumuz için mi? Getireceği sonuçlardan korktuğumuz için gerekli ve yararlı gördüğümüz bir şeyden vazgeçecek olsak, acınacak zavallılar olurduk. Hayır, biz böyle yapmayız, çünkü şöyle diyoruz: Kralın paltosu denen şeyin içindekiler, emekçi halkın ancak bir bölümüdür ve bunlar savaşların reddedilmesi gereken ve halk düşmanı niteliği konusunda gerekli bilgileri edindiklerinde, bizim teşvikimize gerek kalmadan, askerler kendiliklerinden, önlerindeki durumda ne yapmaları gerektiğini bulacaklardır.

Görüyorsunuz, Baylar, bizim militarizme karşı ajitasyonumuz Bay Savcının kafasında canlandırdığı gibi cılız ve ilkel değildir. Etki yapmak için çok fazla ve çeşitli araçlarımız var: ***Gençlik eğitimi*** —yolumuza konan bütün engellere rağmen hırsla ve kalıcı başarılar elde ederek sürdürüyoruz bunu—, milis sisteminin propagandası, kitlesel toplantılar, sokak gösterileri... Nihayet, İtalya'ya bakın. Sınıf bilinçli işçiler orada Trablus'daki savaş serüvenine nasıl cevap verdiler? Parlak bir biçimde yürütülen o kitlesel gösteri greviyle. Ve Alman sosyal-demokrasisi buna nasıl tepki gösterdi? 12 Kasımda Berlinli işçiler oniki toplantı yaparak, İtalyan yoldaşlarına kitle grevinden ötürü teşekkür etme kararı aldılar.

Evet kitle grevi! diyor savcı. Tam da burada, benim en tehlikeli, devleti sarsıcı amacımı yakalamış olduğuna inanıyor. Savcı bugün iddialarını özellikle, ancak bir Prusya savcısının hayal dünyasında varolabilecek türden, en korkunç zora dayalı devrim perspektifleriyle bağını kurduğu kitle grevi ajitasyonuna işaret ederek temellendirdi. Savcı Bey, eğer sizde, Sosyal Demokrasinin ekti yürütmelerini, daha soylu bir tarihi kavrayışı anlayabilecek yeteneğin birazcık olsun bulunduğunu düşünebilseydim, sizinle, her halk toplantısında başarıyla ortaya koyduğum şeyi, yani nasıl devrimler «yapılmazsa» bugünkü ilişkilerin gelişiminde belirli bir dönem meydana getiren kitle grevlerinin de «yapılmayacağını» tartışırdım. Kitle grevleri, ***sınıf mücadelesinin***, bugünkü gelişimimizin doğal bir zorunluluk olarak yol açtığı bir ***aşamasıdır***. Bizim, Sosyal Demokrasinin, onları karşısındaki bütün rolü, eğitilmiş, disipline olmuş, kararlı ve eylem gücüne sahip bir halk kitlesi olarak işçilerin, görevlerinin gerektirdiği durumda olmalarını sağlamak amacıyla işçi sınıfının gelişiminin bu eğilimini bilince çıkarmaktır.

Görüyorsunuz ki, burada da savcı, kendi anladığı biçimdeki kitle grevi hayaletini iddianamesinde öne sürerken, beni benim fikirlerimden ötürü değil kendi fikirlerinden ötürü cezalandırmak istiyor.

Burada kesmek istiyorum. Sadece bir noktaya daha işaret edeceğim. Bay Savcı konuşmalarında benim naçiz şahsımla pek fazla ilgilendi. Beni devlet düzeni için büyük bir tehlike olarak sundu, hattâ *sansasyon yaratma düzeyine inmekten* kaçınmadı ve beni «Kızıl Rosa» diye niteledi. Evet, ceza talebi kabul edilirse kaçacağımdan şüphelendiğini söyleyerek benim kişisel onurumu da zedelemekten kaçınmadı.

Savcı Bey, şahsım için, bütün saldırılarınıza cevap vermeyi reddediyorum. Fakat size bir tek şeyi söyleyeceğim: ***Siz Sosyal Demokrasiyi tanımıyorsunuz!*** (Başkan Rosa'nın sözünü keser: «Burada siyasi nutuklar dinleyecek değiliz.») Sadece 1913 yılında meslekdaşlarınızdan birçoğu yüzlerinden terler akarak basınımıza toplam 60 ay hapis cezası verilmesi için çaba harcadılar. Suçlulardan bir tanesinin bile cezadan korkup kaçtığını duydunuz mu? Bu ceza yığının tek bir Sosyal Demokratı bile yalpalamaya sürükleyebildiğini veya görev bilincini sarstığını mı sanıyorsunuz? ***Hayır, eserimiz, sizin o zavallı ceza yasası maddelerinizle alay ediyor, bütün savcılara rağmen gelişiyor ve büyüyor!***

Bitirirken, sahibine geri dönen o düşük düzeyli saldırı üstüne bir söz daha.

Savcı kelimesi kelimesine dedi ki —buraya not ettim: benim derhal tutuklanmamı talep ediyormuş, çünkü «sanığın kaçmaması gerçekten akıldışı bir şey olur» muş. Başka sözlerle şu anlama geliyor bu: Eğer ben, yani savcı bir yıl hapis yatmak zorunda kalsaydım, hemen kaçardım. Evet. ***Bay Savcı, size inanıyorum, siz kaçardınız. Ama bir Sosyal Demokrat kaçmaz. Eylemlerine sahip çıkar ve vereceğiniz cezalara güler.***

Ve artık hakkımda hükmünüzü verin!

Türkçesi : Ü.K.

LYNEN Feodor (Münih-1911) Alman biyokimyacısı. Öğrenimini Münih'te yaptı. 1942'de Münih Üniversitesinin Kimya bölümünde görev aldı. 1947'de profesör oldu: 1954'ten beri Münlh Max Planck enstitüsünde kimya çalışmalarını yürütmektedir. Araştırmalarıyla yağ asitlerinin katablizması, skualen, oklesterol, ve steroltlerin sentezinde rol alan enzimler ve bunların mekanizması üstünde önemli bilgiler sağladı. 1964'te Bloch ile birlikte Nobel Fizyolojisi ve Tıp ödülünü aldı.

M

Bir halk ressamının gözüyle Bonnot de MABLY.

MABLY Gabriel Bonnot de (Grenoble - 1709 / Paris 1785) Fransız filozofu ve tarihçisi. Ünlü düşünür Condillac'ın büyük kardeşiydi. Rahip oldu. Tencin kardinalinin sekreterliğini yaptı. ***Ahlâk ve politikanın ilişkileri üzerine Phocion'un söyleşileri*** (1763) ve ***Hukuk yada yasaların ilkeleri üzerine*** (1776) adlı ünlü yapıtları kaleme aldı. Kralın basit bir uygulamacı rolü oynadığı bir cumhuriyetçi monarşi istemekte; ayrıca ahlâksal nedenlerden ötürü komünizme eğilim duymakta ve hiç değilse toprak alanında bireysel mülkiyetin kaldırılması gerektiğini savunmaktaydı.

(Türkçesi Aziz ÇALIŞLAR)

MABLY üzerine :

Mably'nin teorisi «tiersetat»nın ezilen tabakalarının özlemlerini dile getirir. Rousseau gibi, Mably de, insanların tabiî eşitliğini kabul ediyordu. Ona göre, sosyal eşitsizlik, ilkel komün'ün yerini almış olan özel mülkiyetin sonucudur. Eşitsizlik, beşeri kusurlar zincirinin ilk halkasıdır Sosyal çelişkileri ortadan kaldırmak için, kollektif mülkiyeti kurmak gerektiğini öne sürüyor; ve buna, bilgi'nin ve ahlâkın mükemmelleştirilmesiyle varılacağına inanıyordu. Mably, şerefin, faziletin, itibarın para ile sağlandığı; adaletin tek ölçüsünün para olduğu rejimi kıyasıya eleştiriyordu. Bununla beraber özel mülkiyet, fiilen kurulmuş olduğu, toplum antagonist sınıflara ayrılmış bulunduğu için, bu ideal düşüncenin pratikte gerçekleşmesinin mümkün olmadığını düşünüyordu. Sosyalizmi, bir daha geri dönmiyecek olan bir geçmişin en yüksek safhası olarak tasavvur ediyordu. Karamsarlığı ve inzivacılığı bundan ileri gelir. Mütevazi bir hayat, «işte insanoğlunun kaderi», diyordu Mably. Onun eşitçiliği küçük burjuva eşitçiliğidir. Kuvvetler ayrılığı ilkesinden yana olan Mably, en yüce kudretin halkın temsilcilerinin elinde olmasını savunur. Locke gibi, Mably de, «doğuştan ideler» teorisine karşı çıkmıştır.

M. ROSENTHAL

MABLY'nin ekonomik görüşleri üzerine :

Condillac'ın kardeşidir Mably rahibi; ve tıpkı onun gibi, Fizyokratların tezlerine karşıdır. Ama nedenleri ayrıdır bu karşı oluşun. Fizyokratların, Condillac tarafından soyut, «metafizik» diye nitelenen teorileri, pek fazla canını sıkmıyor Mably'nin: Düşünürümüz daha çok, Fizyokratların, her türlü tinsel kaygıyı toplumsal bilimin dışında tutan olumlamalarına öfkelenmektedir.

1768 yılında, Ekonomi bilgini filozoflara sunulmak üzere siyasal toplumların doğal ve temel düzeni konusunda Şüpheler başlığını taşıyan bir kitap yayınlamıştır düşünür.

Mevcut toplumsal kurumların, bu arada özellikle de özel mülkiyetin, doğanın arzusuna uygun olması olanakdışıdır, diyor bu eserde Mably. Çünkü yeryüzünde aşırı derecede kötülük vardır

Şöyle yazıyor

Sizin doğal düzeniniz doğaya kesenkes karşıdır, korkarım ki. Toprak mülkiyetini kurulmuş gördüğüm yerde, eşitsiz servetler görmekteyim. Ve bu orantısız servetlerin sonucu olarak, çeşitli ve karşıt çıkarlar, zenginliğin tüm erdemsizlikleri, yoksulluğun tüm erdemsizlikleri, zihinlerin sersemliği, yurttaşlık törelerinin yozlaşması ve filozoflarımızın son umutlarını bağlamış bulundukları kesin gerçeği boğacak olan bütün o ön-

yargılar ve tutkular dökülmeyecek midir ortaya? Bütün tarihleri açık, hep bu servet eşitsizliğiyle perişan olduklarını göreceksiniz bütün halkların. Zenginlikleriyle kibirlenen yurttaşlar, yaşayabilmek için çalışmağa mahkûm insanları eşitleri olarak görmeğe tenezzül etmemişlerdir. Ama ne olmuştur? Adaletsiz ve zorba hükümetler doğmuştur hemen, taraf tutan baskı yasaları biribirini izlemiştir; tek kelimeyle, halkları amansızca inleten felâketler ardarda sıralanmıştır.

Ekonomi bilginlerinin düşmüş oldukları yanılgının kaynağında, diyor, toplumsal düzeni bir fizik düzene eş tutmaları vardır.

Şöyle yazıyor

Fizik varlıklardan meydana gelir toplum; ama bu fizik varlıkların tinsel nitelikleri vardır... İnsana ne yanından bakarsam bakayım, fizik olan'la tinsel olan'ın içiçe bulunduğunu görüyorum daima...

İnsan, beslenmesi gereken bir hayvan olduğu için değil, akıllı ve duygulu bir varlık olduğu için kurulmuştur toplumsal kurumlar. Tarım, topluma yardım etmek ve toplumu güzelleştirmek için vardır; toplumun varoluş nedeni ise, tarım değildir.

İnsanlar için gerçekten doğal olan, mal eşitliği ve mal ortaklığıdır. Mably, bu olumlamasına kanıt olarak, Platon'u, Sparta örneğini, Cizvit papazlarının Paraguay deneyini öne sürüyor.

Güzel ama, Fizyokratların düşüncesine uygun olarak, üretimin ve zenginliğin gelişmesi için özel toprak mülkiyeti zorunlu değil midir? O nokta da hiç mi hiç kesin değildir, diye cevap veriyor Mably. Çünkü, diyor, «insan yüreğini harekete geçirmek için açgözlülük ve şehvetten gayrı hiç bir şey bulunamaz mı bu dünyada? Şeref, yücelme ve saygınlık sevgisi niçin mülkiyetten daha büyük bir etki yaratamasın?». Hattâ ve hattâ, ekonomi bilginlerinin haklı oldukları kabul edilse dahi, onların sonuçlarını benimsemek gerekmez. Çünkü adalet ve barış kaygısı, zenginliğin arttırılması kaygısından üstün tutulmalıdır.

Şöyle yazıyor düşünürümüz :

Toprak mülkiyeti, zenginliklerin sürekli üretimine bugün gerçekte olduğundan çok daha yararlı olmuş olsaydı bile, gene de ortaklaşa mülkiyeti yeğlemek gerekirdi. İnsanları zenginleşmek için adaletsiz olmağa ve bu yolda zor ve hile kullanmağa çağıran bir bolluğun ne önemi vardır? Açgözlülüğün, kendini beğenmişliğin ve kör tutkuların yer bulamadığı bir toplumda, en son yurttaşın bile kendini, bugünkü en zengin mülk sahibinden çok daha mutlu duyacağından şüphe edilebilir mi? Toprak mülkiyetinin yarattığı ev içi kötülükler üzerinde durmayalım. Ama bu mülkiyet, aynı bir Devletin tüm yurttaşlarını birleştirmesi gereken bütün bağıntıları yozlaştırarak, genellikle toplumun bütün bağlarının kopmasına yolaçmamış mıdır? Mülkiyete gönül vermiş insanların, Devlet komşularının zararına genişledikçe kendi zenginliklerinin de artacağını anlamamalarını bekleyebilir misiniz? Dış savaşlar buradan çıkar hep... Oysa özel zenginliği bulunmayan, sadece kamu zenginliklerinin sahipleri olarak zengin olan, kendi aralarında eşit yurttaşlar için, komşularının huzurunu bozma nedeni de ortadan kalkacaktır.

Ortaklaşa mülkiyeti savunma şevkiyle düşünürümüz, bir başka eserinde, bu mülkiyet rejiminin tüm yurttaşlar için geçerli göstermediği için Platon'u suçlamağa kadar gidiyor. Oysa bu iyi niyetli rahibin, devrimcilikle yakından uzaktan ilişkisi yoktur. Toplumsal eşitsizliğin yoksulları nasıl zenginlerin karşısına diktiğini görüyor, o kadar. Ve gelecekte bu durumun özellikle Birleşik Devletler'de büyük isyanlara yolaçabileceğini söylüyor. Ama, diyor hemen ardından, bu isyanlar önce anarşiye, sonra da despotluğa götürür. Çünkü halk, «budala, darkafalı, gülünç ve gözü dönmüş bir insanlar yığını»ndan başka bir şey değildir. Pratik planda, çağının isterleri karşısında geniş ölçüde ödün vermeğe yöneliyor düşünürümüz. İnsanlardaki «önyargıları», ortaklaşa mülkiyetin ve «doğal eşitliğin» kurulmasını olanaksız kılacak kadar köklüdür, diyor. Rousseau gibi Mably de, anarşiden sakınılmak isteniyorsa, mülkiyet saygısının mutlak bir ilke olarak tanınması gerektiği görüşünde.

Şöyle yazıyor :

Mülkiyetin bir kere kurulmuş bulunduğu Devlette, bu mülkiyete, düzenin, barışın ve genel güvenliğin temeli olarak bakmak gerekir.

Ama düşünürümüze göre bu, hiç bir iyi şey yapılamayacağı anlamına gelmemektedir. Özellikle toprak mülkiyetini sınırlandıran «tarım yasaları» aracılığıyle, biraz daha eşitlik kurmağa çabalamak gerekir. Çünkü, diyor :

Doğanın sade yasalarına göre yaşamak olanağı artık elimizde bulunmadığına göre, hiç olmazsa, servet eşitsizliğinin kötülüklere insan zekâsının ve hünerinin hangi kaynaklardan yararlanarak çare bulabileceğini araştırmak gerekir.

Kaldı ki Mably, tüm çabasını iyi bir yönetimin ilkelerini ortaya koymağa yöneltmekte ve ekonomik siyasetin ayrıntılarına girmemektedir. Çünkü işin ucunda düşünürümüz, toplumsal adaleti gerçekleştirme olanağına gerçekten inanmayacak kadar karşıdır devrimlere. Şiddet yoluyle devrime başvurmaksızın daha adaletli bir toplum yaratabilmek için gerçekten etkili tedbirler önermenin güçlüğünü bildiğinden ötürü, eşitlik düzenini ve hele ortaklaşa mülkiyet rejimini kurmaktan pratik olarak vaz geçiyor.

Demek ki Mably'nin eseri de, toplumsal adaleti savunanların ortaya attıkları tezlerin Platon'un zamanından bu yana niçin bu kadar az değişikye uğradığını ve niçin hep aynı ikilemin önünde duraklayıp kaldığını bize göstermek bakımından ilgi çekicidir: Toplumun dönüşüme uğratılması gerekir; ama... bu amacı gerçekleştirmek için zor kullanmak söz konusu olamaz; çünkü bu, herkesin gütmesi gereken barış ve dostluk idealine aykırı düşer.

Mably ve onun gibi daha başka düşünürler, adaletin egemen olduğu bir toplum kurma arzularıyla devrim korkuları arasında bir seçim yapamaksızın düşünedursun, tarih amansız akışını sürdürmektedir. Ve bu akış, 1789 yılında Batı Avrupa'ya bir devrim getirecektir. Fransız Devrimi, hiç şüphe yok ki, komünizme açılmamıştır. Ama unutulmamalıdır ki bu devrim, büyük ölçüde, toplumdaki aşağı halk tabakalarının yoksulluğa ve toplumsal adaletsizliğe başkaldırmalarının sonucu olmuştur.

Henri DENİS

Macar devrimi : 1918 Ekiminde savaşın yitirildiği anlaşılınca, muhalefet iktidardaki gerici hükümete karşı saldırıya geçti. Öbür Orta Avrupa ülkeleri gibi Macaristan da zaten öteden beri bir devrim ortamı içinde yaşamaktaydı. 25 Ekim günü toplanan Ulusal Konsey'e Karolyi başkan seçildi. Bağımsızlık Partisi içindeki hizipler den birinin önderiydi bu aristokrat politikacı. Karolyi'nin başbakan olması için yapılan gösterilerin ciddiyet kazanması üzerine kral, kan dökülmesini önlemek amacıyle, isteklere boyuneğdi. Böylece Karolyi, 31 Ocak günü, kendisini destekleyen radikal ve sosyal demokratlardan oluşan bir koalis-

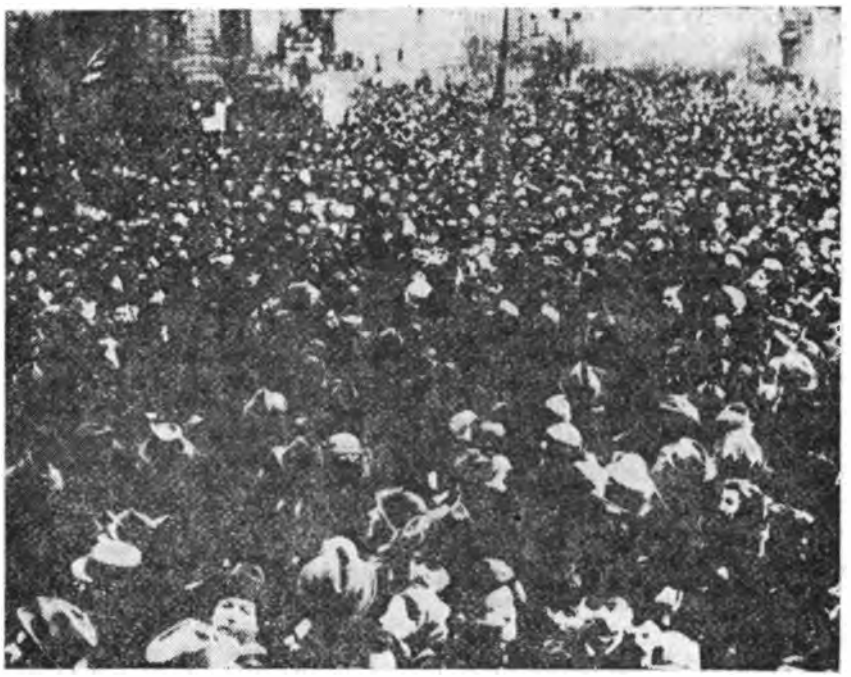

Budapeşte halkı Macar Sovyet Cumhuriyeti'nin ilânını kutluyor.

yon kabinesi kurdu. 13 Kasım günü kral, devlet işlerine karışmaktan vaz geçtiğini açıkladı. Hemen bu açıklamanın ardından da Ulusal Konsey, Parlamento'yu feshederek 16 Kasım günü Cumhuriyeti ilân etti. Geçici cumhurbaşkanlığına atanan Karolyi, 11 Ocak günü asal cumhurbaşkanı oldu; ve göreve başlar başlamaz, Macar olmayan halkların temsilcileriyle görüşmelere girişti; ama söz konusu temsilciler, kendilerine özgü nedenlerden ötürü, Macaristan'a sırt çevirdiler. Bunun üzerine Karolyi, ülke için uygun ateşkes koşulları sağlamak için, Belgrad'a giderek galip devletler başkumandanı Franchet d'Espéray ile müzakereye oturdu; ama bu pazarlıkta, ateşkesi elde edebilmek için, Macar birliklerinin bütün Güney Macaristan'ı ve Erdel'in büyük bir kısmını terketmesine razı olmak zorunda kaldı. Böylece Sırplar, ülkenin güney, Rumenler doğu, Çekler de batı bölgelerine girdiler. Bu arada Macar hükümeti, iyi niyetini göstermek için, savaştan dönen askerlerini terhis etmiş olduğundan bu hücumlara karşı koyamadı. Hoşnutsuzluk dalgası büyüdükçe iç karışıklıklar arttı; ve hükümet, söz verdiği sosyal ve siyasal reformları hazırladığı sırada, huzursuzluk bütün ülkeyi sardı. Bu arada Bela Kun, iktidarı Komünist Partisi'ne kazandırabilmek için yoğun bir propagandaya girişmiş bulunuyordu. Ve bu propaganda ürün vermekte gecikmedi. Hükümetteki burjuvaları arka plana itti sosyal demokratlar, 21 Mart günü, proleter temelli bir Sovyet Cumhuriyeti kurmak ve S.S.C.B. ile işbirliği yapmak konusunda komünistlerle anlaştılar. Ne var ki Bela Kun, bu anlaşmaya girişirken, Sovyetler Birliği'nin Rumenlere karşı Macaristan'a yardım edeceğini vaad etmişti. Oysa Sovyetler Birliği'nde başlayan iç savaş, söz konusu yardımın etkin ölçülere ulaşmasını engelledi. Ulusal burjuvaların ve subayların desteğini gene de sağlamayı başaran Kun, Çeklere karşı başarılı saldırılar düzenledi; ama derhal işe el koyan emperyalist orduların baskısı karşısında geri çekilmek zorunda kaldı. Bu arada genç Sovyet Cumhuriyeti'ni esirgemek amacıyla bir dizi önlem alma yoluna gitti. Böylece burjuvalar, Bela Kun hükümetini defterden sildiler. Bellibaşlı önderleri yurt dışına kaçarak Viyana'da ve o sırada Fransız işgali altında olan Szeged'de göçmen komiteleri kurdular. Bela Kun son bir çabaya girişerek Rumenlere saldırdı; ama yenik düşünce, yandaşlarıyla birlikte Viyana'ya sığındı. Ve böylece Macar devrimi, kral naipliğine getirilen gerici amiral Miklos Horthy'nin başlattığı «beyaz terör»ün akıttığı kanlar içinde boğuldu.

MACELLAN Fernao De (1480 Mactan / Filipinler 1521) İspanya hesabına çalışmış Portekizli denizci. Macellan önce, Portekiz donanmasına yazıldı 1505'te ilk kez Hindistan'a gitti 1506'da Kananur deniz savaşına katıldı ve yaralandı. 1507'de Lizbon'a döndü 1509'da Malakka'yı fethetmek amacıyla gönderilen Sequeira kumandasındaki donanma ile yeniden Hindistan yolunu tuttu, dönüşte gemisi battıysa da, Macellan yurduna dönmeyi başardı. 1511'de subay olarak üçüncü kez Hindistan'a doğru yola çıktı. Malakkaya karşı girişilen bu sefer sırasında Francisco Serraro ile tanıştı. Serraro ilk olarak kendisine, doğudan olduğu kadar batıdan da giderek Spezie adalarına varılabileceği fikrini verdi. Macellan 1512'de Lizbon'a döndü, 1513'te Fas'ta savaştı ve dizinden yaralandı. Kendini kozmografya ve denizcilik çalışmalarına verdi bir tüccarın gönderdiği mektuptan Güney yarıküre-

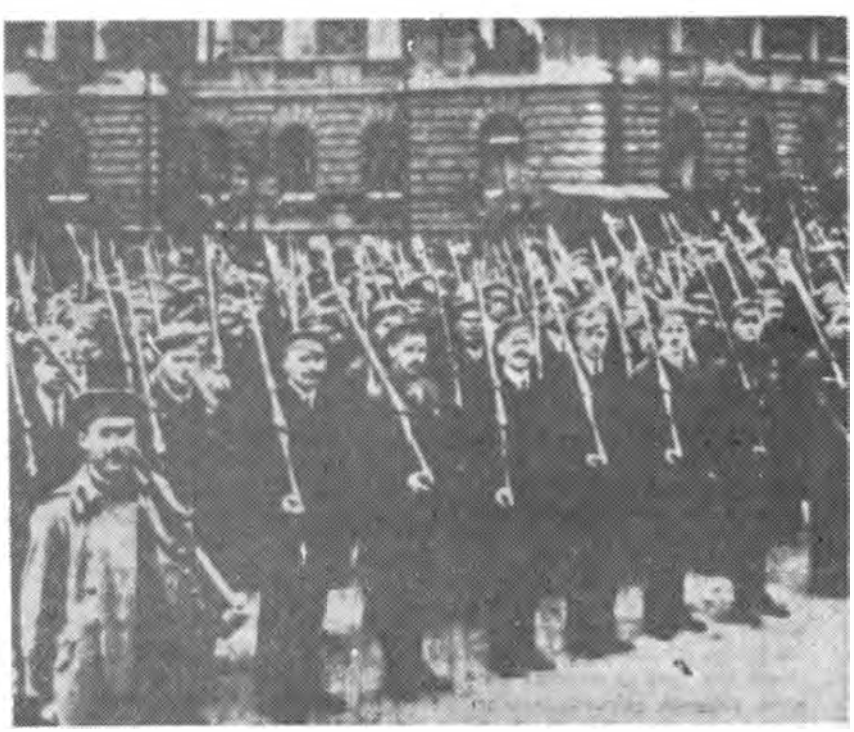

İşçi taburları 1919 Mayısında Budapeşte'de.

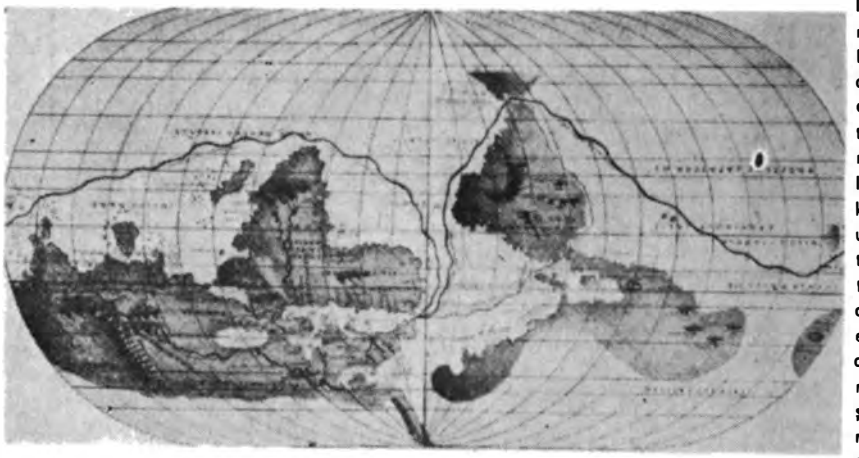

Büyük denizcinin izlediği yolu gösteren bir XVI. yüzyıl haritası.

de bir boğazın bulunduğunu haber aldı. Boğazın varlığına iyice inandıktan sonra, 1517'de Sevilla'ya gitti ve İspanya'nın hizmetine girdi. Diego Barbosa'nın kızı Beatriz ile evlendi. Burgos piskoposu Fonseca'nın yardımıyla Krallık meclisi Macellan'ı desteklemeye karar verdi. 22 Mart 1518'de Karl V, Macellan'a bilinmeyen denizlerde dolaşma ayrıcalığı ve tekelini, sağlanacak gelirlerin yirmide biri ile keşfedilecek toprakların valiliğini verdi. Sefer için, tayfaları ve kumanyasıyla birlikte beş gemi hazırlattı. 10 Ağustos 1519'da beş gemi (San Antonio, Trinidad, Concepcion, Victoria, Santiago) Sevilla'dan kalkarak Sancular'a gitti. olağanüstü yolculuk 20 eylülde Sanlucar'dan başladı. 29 Kasım 1519'da Brezilya'ya, 13 aralıkta da Rio körfezine ulaşıldı ve Güney Amerika kıyıları boyunca yola devam edildi. Ama Rio della Plata ağzındaki gezi büyük düş kırıklığına yol açtı. Bununla birlikte Macellan, Trinidad adlı gemisiyle yolculuğa devam etti. 24 Şubatta San Mateo körfezine, nisan 1520'de Patagonya'daki San Julian limanına ulaştı ve Güney yarıküresinde kış başladığı için, mevsimi burada geçirmeye karar verdi. Burada soğuk, yoksunluklar ve Macellan'a karşı başgösteren güvensizlik yüzünden tayfalar arasında büyük bir isyan çıktı. Macellan, 24 ağustos 1520'de yoluna devam etti. Sonunda, boğazın ucundaki Las Virgenes burnu göründü. Yalnız üç gemiyle kalan Macellan, boğazı geçtikten sonra, 28 kasım 1520'de Büyük Okyanus'a çıktı. Macellan yanında kalanlara, verdikleri sözü anımsatarak, kösele yemek zorunda kalsalar bile mutlaka yola devam etmek zorunda olduklarını anımsattı. Büyük Okyanus'a çıktıktan sonra süren 3 ay 20 günlük yolculuk, büyük yokluk ve güçlükler içinde geçti. Şans eseri olarak deniz çok sakindi. Onun için Macellan, bu denize ***Pasifik okyanusu*** adını verdi. İskorbüt hastalığından 20 kadar adamı öldükten sonra Macellan, 6 mart 1521'de bir adaya vardı (Guam, Mariana adaları). Kısa bir süre sonra, Filipin adalarını buldu ve bu adalara *San Lazaro* adını verdi. 7 Nisanda 3 gemi Cebu'ya ulaştı, burada Macellan, kral Humabon ile görüşerek dost oldu: kral Humabon Katolikliği ve İspanyol egemenliğini kabul etti. daha sonra Cebu'nun karşısındaki

MACELLAN için yapılmış bir anonim gravür.

Mactan adasının kralıyla yapılacak bir savaşta, krala yardım edeceğine söz verdi. yanına 60 adam alarak kumsalda ilerlemeye başladı. Ok yağmuruna tutulunca İspanyollar şalupalara doğru çekilmek zorunda kaldılar ve dizboyu su içinde savaştılar: ağır zırhlar giymiş olan Macellan adamlarının geri çekilmesini sağlamak için öne atıldı, yaralanarak suya yıkıldı ve öldürüldü. Cesedi alınamadı. Macellan'ın ölümünden sonra, kumandayı Duarte Barbosa ve Serrao aldılar: ama Cebu kralı, onları tuzağa düşürerek birçok adamları ile birlikte öldürttü. Başsız kalan tayfalar demir aldılar: bu arada El Cano'nun yönetimine verilen ***Concepcion***, düşman eline geçmesin diye tayfalar tarafından batırıldı. ***Trinidad***, Büyük Okyanus'u yeniden aşmayı denedi ve tüm tayfalarıyla birlikte battı: buna karşılık El Cano kumandasındaki ***Victoria***, Hint okyanusuna ulaştı: Güney Afrika burnunu tekrar döndükten sonra, 6 eylül 1522'de gemi yalnız 18 tayfayla San Lucar'a geldi. Karl V, Valladolid'de parlak bir törenle denizcileri kabul etti oysa *San Antonio*'dan kaçan tayfalar daha önce İspanya'ya ulaşmışlar ve olayları değiştirerek anlatmışlardı. Yolculuğun başarısı İspanyol El Cano'ya mal edilmiş olmasına karşın, Pigafetta, kısa süre içinde tüm Avrupa'da tanınan ünlü bir seyahatname yazdı ve Macellan'ın gerçek yeteneklerini ortaya koydu. Macellan bugün, insanlık tarihinin en ünlü denizcilerinden biri sayılmaktadır. Kristof Kolomb insanlığa yeni bir dünya armağan etmişti. Macellan ise, insan iradesinin olanaksız gibi görünen girişimlerin üstesinden gelebileceğini kanıtlamıştı.

MACH Ernst (Moravya 1838 / Münih 1916) Avusturyalı fizik bilgini ve düşünür. Graz Üniversitesi'nde matematik ve fizik profesörlüğü yaptı. Ardından Prag'da ders verdi. En son olarak Viyana Üniversitesi'nde felsefe kürsüsünün başına getirildi.

Ernst MACH, Viyana'da ders verdiği dönemde..

Bilimsel alandaki araştırmaları sırasında, aerodinamikte ses hızının rolünü ortaya koydu. ***Tarihsel gelişimi açısından mekanik*** (1883) adlı yapıtında Newton'ın dinamik li-

kelerini ciddi şekilde eleştirdi.

Mach, felsefe alanında ise, ***Erkenntnis und İrrtum*** (Bilgi ve yanılma, 1905) adlı ünlü yapıtı yayınladı ve Avenarius'la birlikte **eleştirici empirizm** akımının kurucusu durumuna geldi. Marksist düşünürler tarafından şiddetle eleştirildi.

Ernst MACH Üzerine :

Şeylerin «duyumlar kompleksi»nden ibaret olduğunu söyleyen Mach, meydana getirdiği öğretiyi materyalizmin karşısına koyar. Hume felsefesinden hareket eden Mach, «tecrübe»de verili olmadıklarını ileri sürerek, nedensellik, zarurîlik ve cevher fikirlerini reddeder. Mach'ın kanaatine göre, dünyanın tasviri, «düşünce ekonomisi» ilkesine uygun olarak, sadece, «tarafsız tecrübe unsurları»nı ihtiva etmelidir. Gerçek biricik şey, ancak, Mach'ın duyumlarla bir tuttuğu bu «unsurlar» ve bunların fonksiyonel bağlılıklarıdır. Fizikî ile psişik arasındaki fark, Mach'ta, «fonksiyonel bağlılık» dediği şeye indirgenmiştir. Mach'a göre, fizikî araştırma, «unsurlar»ın karşılıklı ilişkilerinin tahlilini ifade eder; psikolojik araştırma ise, insan organizması ile bunun «unsurları» arasındaki ilişkileri tahlil eder. Kavramlar, «duyumlar kompleksi» demektir; bilim ise, genellikle, yerine, dolaysız gözlem'in konabileceği ipotezlerin bütününden ibarettir. Lenin, ***Materyalizm ve Ampriokritisizm*** adlı eserinde, Mach'ın felsefesini teşhir eder ve çürütür.

M. ROSENTHAL

(Türkçesi : Aziz ÇALIŞLAR)

MACHADO Antonio (Sevilla 1875 /Collure 1939) İspanyol şairi. Liberal bir

«Machado'nun dili tıpkı İspanya gibi her türlü gösterişten arınmış, tok, yiğit, somut ve sadedir.» Jean CASSOU

PİCASSO'nun kalemiyle Antonio Machado.

ailedendi. Öğrenimini kardeşi Manuel ile birlikte Madrid'te yaptı. ***La Caricatura*** adlı dergide çıkan yazılarıyla dikkati çekti. 1899'da Paris'e ilk yolculuğunu yaptı ; burada Garnier yayınevinde çalıştı. Edebiyat çevreleriyle ilişki kurdu.

İspanya'ya dönünce 1903'te ***Soledades***'in (Yalnızlıklar) ilk baskısı yapıldı. 1907'de bu yapıtının genişletilmiş ikinci baskısı yapıldı ***Soledades, Galerias y Otros Poemas***

Kardeşi José ANTONİO'nun kalemiyle Antonio Machado.

(Yalnızlıklar, Galeriler ve Öteki Şiirler). Aynı yılda Soria Teknik Enstitüsünde Fransızca öğretmenliği yapıyordu.

İlk şiirlerinde, doğum yeri Andalucia'nın anılarına, düş ve melankoli temaları karışıyordu.

İkinci Paris yolculuğunda Guatemala konsolosluğu'nda iş buldu (1902). Karısı hastalandı İspanya'ya döndüklerinde eşi öldü: Machado, Andalucia'ya döndü. Baeza'ya çekildi. 1912'de ***Los Compos de Castilla***'yı (Castilla Görünümleri) çıkardı Sonra halk şiirlerinden yararlanarak kısa şiirler yazdı bunları ***Nuevas Canciones*** (Yeni Türküler, 1917-1920) başlığı altında topladı. 1919'da Segovia'ya yerleşti, 1931'de Madrid'e döndü. Orada ***El Sol*** (Güneş) gazetesiyle işbirliği etti. Ara sıra şiirler yazdı. İç savaş boyunca birçok yer değiştirdi. Machado pek verimli olmamakla birlikte, İspanyol şiirinin en önemli yazarlarından biri sayılır Yapmacızsız bir dille toprağı, ruhu ve ölümü dile getirdi. Antanio Machado aynı zamanda tiyatro yazarıydı. Bu alanda başlıca yapıtı, kardeşi Manuel ile birlikte yazdığı ***Julianillo Valcarcel***'dir (1926)

MACHİAVELLİ yada **MAKYAVEL Niccolo** (Floransa 1469 / Floransa 1527) İtalyan düşünürü. Orta halli bir ailenin oğludur. Henüz otuz yaşındayken yurdu Floransa'da önemli bir yönetim görevine atanmış; daha sonra da diplomatik misyonlarla Papalık, Fransa ve Almanya saraylarına gönderilmiştir. Bu gezileri boyunca saray törelerini ve çeşitli yöneticilerin hükümet etme usulleri-

«Dürüst bir insan ve iyi bir yurttaştı Makyavel aslında; ama Medicis'lere bağlı bulunduğu için, içindeki özgürlük aşkını gizlemek zorundaydı.» Jean-Jacques ROUSSEAU

MAKYAVEL'in San Casciano'daki evi «Yoksul olarak doğdum ben; ve mutlu olmayı öğrenmeden önce acı çekmeyi öğrendim.»

MAKYAVEL'in XV yüzyılda pişmiş topraktan yapılmış bir büstü.

ni gözlemlemek fırsatını bulan Makyavel, kendine özgü bir siyasal öğreti geliştirmiştir. Bu öğreti, 1513 yılında kaleme alıp yayınladığı temel yapıtı *Il principe* (Hükümdar)'de tüm bovutlarıyle dile gelir.

Söz konusu yapıtında, İngiltere ve Fransa'nın bir hükümdar yönetiminde toprak bütünlüklerini ve ulusal birliklerini sağlamış olmalarına karşılık İtaya'daki çeşitli cumhuriyetlerin bir türlü birlik kuramamış oluşunu göz önüne alan Makyavel, devlet yararını herşeyin üstünde tutan «olumlu bir politika» görüşünü dile getirmektedir. Filozofa göre, devlet yararı adına başvurulan her yol ve usul, «mubah»tır; ve bu alanda güdülen amaç, kullanılan aracı haklı çıkarmağa yeter Makyavel, o çağ için örnek hükümdar tipi olarak, ünlü despot Cesare Borgia'yı göstermektedir Yerine göre kurnaz, yerine göre amansız, bazan temkinli, bazan atak davranan, merhamet nedir bilmeyen, vicdan azabı tanımayan Borgia, düşünüre göre, İtalyan birliğini gerçekleştirebilecek tek hükümdardır

Ne var ki Makyavel'in adı, yapıtında örnek olarak ortaya sürdüğü Borgia'nın anısı ile haksız yere karıştırılacak; ve düşünürün öğretisi, siyaset dilinde *Makyavelcilik* yada *makyavelizm* diye tanımlanan ve «amansız, ikiyüzlü ve şeytanî bir şekilde ve kendi keyfinden başka hiç bir kural tanımaksızın hükümet etme» anlamına gelen tutumun özdeşi sayılacaktır. Aslında Makyavel, herşeyden önce, yurdunun çıkarları adına «devlet yararı»nı gözeten bir filozoftur. Nitekim hayatının son döneminde, hükümdar yönetiminin çıkar yol olmaktan artık çıktığını görür görmez, cumhuriyetçi ve demokratik bir rejimi cesurca savunmuş olması da bunu gösterir.

Makyavel, ayrıca, 1520 yılında *Savaş Sanatı* adlı bir yapıt kaleme almıştır. Siyasal görüşlerinin acı kin bir mizahla dile geldiği *Mandragor* (1518) adlı komedisi de ünlüdür.

SANTİ Dİ TİTO'nun fırçasıyle Makyavel

MAKYAVEL'den seçmeler

Savaş üzerine

İstediğiniz an başlatabilirsiniz savaşı, ama ancak gücünüz yettiği zaman sona erdirebilirsiniz.

Ayaklanmaların iyi sonuçları üzerine

Bence, soylularla halk tabakası arasındaki çatışmaları kötü bir şey olarak kabul edenler, aslında, Roma'ya hürriyetini kazandıran temel olguyu kötü bir şey olarak kabul etmektedirler; bunlar, bu çatışmaların çıkardığı gürültü ve patırtılara, aynı çatışmaların sağladığı yaralardan daha fazla önem vermektedirler.

Halk devletinden anarşi devletine

Her devlet başlangıçta saygı uyandırdığı için, halk devleti de başlangıçta ayakta kalabilmiştir; ama çok kısa bir süre için ve hele kendisini kurmuş olan kuşak tükendikten sonra gittikçe biraz daha hızla göçerek. Çünkü ne sade yurttaşlardan ve ne de yöneticilerden korkulmayan bir lâubalilik ve başıbozukluk durumunda yaşanırsa, uzun zaman ayakta kalmak mümkün değildir; ve çünkü herkes kendi keyfine göre yaşamağa başlarsa, her gün binlerce sataşma, sürtüşme ve çatışma olayı çıkar. Nitekim insanlar, ya zorunluk karşısında mecbur kalarak, ya bu başıbozukluktan usanarak yada bilge bir kişinin öğütleriyle gafletten sıyrılarak, bir tek kişinin egemenliği altına girmişlerdir; sonra da yeniden, gene aynı şekilde ve aynı nedenlerle art arda

durmadan çökerek, anarşinin korkunç uçurumuna yuvarlanmışlardır.

Mutlu bir sentez

Öyleyse, diyorum, bütün bu hükümet şekilleri eşit sakıncalar taşımaktadır. İlk üçü, sürüşlerini sağlayacak öğelerden yoksun oldukları için; öbür üçü de, içlerinde yoldan çıkarıcı öğeler bulunduğu için sakıncalıdır. Nitekim işte bundan dolayıdır ki bilgelikleriyle ün salmış olan bütün yasa koyucular, her birinin kopmaz bir parçası olan erdemsizliği gördükten sonra, bu hükümet tarzlarının sadece bir tekini uygulamaktan kaçınmış; hepsinden ayrı ayrı pay alan bir hükümet tarzını seçmişlerdir. Bu türlü anayasaların ünlü kıldığı yasa koyucular arasında en övgüye değer olanı, Likurgos'tur. Gerçekten de bu bilge yönetici, Sparta'ya verdiği yasalarda kralın, büyüklerin ve halkın erkeklerine öylesine bir karşılıklı denge içine oturtmuştur ki onun sayesinde devlet, tam sekiz yüz yıl boyunca barış içinde sürüp gitmiştir.

Atina'nın yasalarını koymuş olan Solon ise tam tersi bir duruma düşmüştü. Gerçekten de bu yönetici, Atina'da sadece halk hükümetini kurmuş olduğu için, öylesine kısa ömürlü bir yönetim şekli yaratmıştı ki daha kendi sağlığında Psistrates tiranlığının doğduğunu görmek bahtsızlığına uğradı.

Gelelim Roma'ya. Şurası muhakkak ki bu kent, işin aslı bakımından, kendisine özgürlüğünü uzun süre koruyup sürdürmesini sağlayan yasalar verecek ve hükümet kurduracak bir Likurgos'a sahip olmadı. Ama halkla büyükleri ikiye bölen kıskançlığın doğurduğu olaylar sonucunda, yasa koyucunun kendisine vermemiş olduğu şeyi elde etti Roma. Gerçekten de Roma, yukarıda belirttiğim birinci avantajdan yararlanamamasına karşılık, hiç değilse ikinci avantajı önünde bulmuştu. Roma'nın ilk yasaları, kusurlu olmakla birlikte, kendilerini yetkinliğe ulaştıracak olan yoldan hiç bir vakit ayrılmayan yasalardı. Gerek Romulus, gerekse öbür hükümdarlar, özgür bir devletin sürüşü için gerekli sayısız iyi, hattâ iyiden de ötede yetkin yasa koydular; ama temel amaçları bir cumhuriyet kurmak değil, bir monarşi kurmaktı. Dolayısıyle de bu kent bağımsızlığına kavuştuğunda görüldü ki özgürlüğün gerekleri, kralların akıllarının ucundan bile geçirmedikleri bir alay yasayı zorunlu kılmaktadır. Ve söz konusu krallar taçlarını yukarıda açıkladığımız şekilde ve nedenlerle kaybetmiş oldukları halde, onları Roma'dan kovanlar hemen kral yerini tutacak iki konsül seçtiklerinden, krallığın sadece adını kovmuş oluyorlardı kentten, otoritesini değil. Öyle ki konsüllerle bir senatoyu bir arada içinde barındıran cumhuriyet, belirtilen üç öğeden sadece ikisinin bir karışımı oldu. Yani monarşi ile aristokrasinin. Bu durumda bir tek şey kalıyordu araya katılacak Halk hükümeti. İlerde ortaya koyacağımız nedenlerden ötürü cesaret bulan ve kibre kapılan Romalı soylular, halkı kışkırttılar monarşiye karşı. Monarşi de varını yoğunu yitirmemek için, otoritenin bir kısmını bırakmak zorunda kaldı. Ama öte yandan senato ile konsüller de, devlet içindeki yerlerini koruyabilmek için yeterli bir otoriteyi ellerinde tutmayı başarmışlardı.

Halkın hakkını savunma görevini yüklenen *tribunus*'ların kökeninde işte bu nedenler vardır Ve üç hükümet öğesinin her biri kendine ayrılmış bir otorite payı elde ettiği için, tribunus geleneğinin kuruluşu cumhuriyeti pekiştirmiştir. Talih öylesine desteklemiştir ki Roma'yı, belirtmiş olduğumuz aynı nedenlerin yolaçtığı derecelenmeler sonucunda krallıktan ve aristokrasiden halk hükümetine geçtiği halde, krallık erkinden bütün otoriteyi alıp da soylulara vermedikleri gibi, tamamı soyluların elinden alıp halka da vermediler. Ve bu üç erk arasındaki karşılıklı dengeden, kusursuz bir cumhuriyet doğdu.

Varlık sahibi olmanın verdiği korku üzerine

Gene de kargaşalıklar ve çatışmalar, çoğu zaman, varlık sahibi olanlar tarafından kışkırtılır Yitirmek korkusu, kazanmak arzusunun körüklediği aynı tutkuları körükler yüreklerde. Ve insanın doğasında şöyle bir temel eğilim vardır Kendimizi gerçekten ve huzur içinde varlık sahibi duymamız, ancak ve ancak, varlığımıza varlık kattığımız takdirde mümkündür.

Şan ve şerefe erenler üzerine

Bir kimse şan ve şerefe erip de birtakım ayrıcalıklar kazanırsa, bunları kendiliğinden hak ettiğini sanmağa başlar. Ve, aslında bütün bunların hepsini sayelerinde elde etmiş olduğunu kimselere bir borcu... gönül borcu bile... olmadığını düşünmeğe koyulur

Silâhlı peygamberler üzerine

Bu konuda akla uygun bir hüküm vermeğe girişmeden önşunu göz önünde tutmak gerekir Yenilik getiriciler kendi kişilikleri sayesinde mi güçlüdürler, yoksa başkalarına mı bağlıdırlar? Yani, girişimlerini yürütebilmek için dua etme durumundadırlar; yoksa ellerinde zor kullanma olanakları var mıdır?

Birinci şıkta, başlarına daima felâket gelir; ve hiç bir başarı kazanamazlar İkinci şıkta ise, yani kendilerinden başka hiç kimseye bağlı olmadıkları ve zorlama olanaklarını ellerinde tuttukları takdirde ise, devrilmeleri çok zordur. Nitekim işte bunun içindir ki bütün silâhlı peygamberlerin kesin başarıya ulaştığı, silâhsızlar ise felâkete uğradığı görülmüştür. Buna şunu da eklemek gerekiyor

Halklar, kendi doğalarının bir gereği olarak, zararsız ve şaşkındırlar; dolayısıyle de onları herhangi bir şeye inandırmak bir ölçüde kolaydır ama bu inançlarını pekiştirmek bir hayli zordur Yani Onlar artık inanmamağa yöneldikleri zaman, durum [illegible] inançlarında direnmeğe zorlaması gerekir.

Ilımlılığın yanlışlığı üzerine

Sayısız örnek sıralayarak ispatlayabileceğimiz bir husustur Ilımlılık, yararlı olmak şöyle dursun, çoğu zaman zarar veren bir tavırdır Hele... hasetten yada herhangi bir başka nedenden ötürü size kin bağlamış olan insanlara karşı ılımlı davranıyorsanız..

Nefret etmesinler sizden ama korksunlar

Bir de şunu ekleyelim İnsanlar, korktukları kimseleri incitmektense sevdikleri kimseleri incitmeyi yeğ tutarlar daima. Çünkü sevgi, insanoğlundaki köklü ahlâk bozukluğu karşısında çok zayıf kalan bir gönül borcuyle bağlar bizi biribirimize; ve bu bağ, ilk kişisel çıkar zorlaması karşısında hemen kopar. Oysa korku, cezaya uğrama tehlikesinden doğan ve içimize işlemiş olan bir duygudur

Bununla birlikte kendinden korkulmasını isteyen hükümdar öyle bir şekilde davranmalıdır ki, sevgiden yana kazançlı olmamasına karşılık, üzerine nefret ve kin de çekmesin. Bu da kat'iyen olanaksız değildir; çünkü insanoğlu pekâlâ kendisinden nefret ettirmeksizin korku salabilir

Silâhlar ve dostlar

Korunmanın yolu, iyi silâhlar ve iyi dostlar edinmektedir; ve, iyi silâhlara sahipseniz daima iyi dostlara da sahip olursunuz. Zaten hükümdar, dışarısı bakımından güvenlikte ve huzur içindeyse, içeride de güvenlikte ve huzur içinde demektir Tabii daha önce herhangi bir nifakla huzuru kaçmadıysa..

Sonuç olarak Söz konusu yönetim ister cumhuriyet, ister hükümdar yönetimi olsun, ilkin hangi fırtınalar tarafından tehdit edildiğine ve tehlike anında ilkin hangi insanlara ihtiyaç duyabileceğine bakmalıdır; ikinci olarak da, onlara karşı, bir felâket anında nasıl davranmak zorunda kalacaksa, öyle davranmalıdır Kim ki (ister hükümdar, ister cumhuriyet, ama özellikle hükümdar) farklı davranır ve tehlike anında insanları bağış ve armağanlara gark ederek yeniden kazanabileceğini sanır işte o, sonuna kadar aldanmaktadır Çünkü böylece, insanların desteğini sağlamak bir yana, ancak kendi yıkımını hızlandırmaktadır.

Sahip olma arzusu ve elde etme yetisi

doğa, bütün herşeye sahip olma açlığı ve bütün herşeye sahip olma güçsüzlüğü içinde yarattı insanları. Ve sahip olma tutkusu elde etme yeterliğini daima aştığından, insanlarda, sahip oldukları şeylere karşı gizli bir tiksinti doğar; çok geçme-

den de, insanların kendi kendilerinden hoşnutsuzlukları eklenir buna. Talihlerindeki köklü değişiklikler böylece doğar. Gerçekten de bazıları daha çok şey elde etmeyi isteye isteye, bazıları ise elde etmiş olduklarını yitirmekten korka korka, önce sürtüşmeye, sonra savaşa sürüklenirler. Bu da bir imparatorluğun, bir başka imparatorluğun doğuşuna yarayan batışı demektir.

Durum ve koşullara göre davranmak

Davranma tarzlarımız zamana uygun mu, yoksa değil mi? Hep bu sorunun cevabıdır ki iki ayrı etkiden bir tek aynı sonucun ve iki benzer etkiden iki karşıt sonucun çıkmasını açıklar. Ve gene bu sorunun cevabıdır ki iyi olanın neden daima iyi kalmadığını gösterir bize.

Kuvvet kullanımı üzerine

İşler, yukarıda belirttiğim şekilde kuvvet kullanımından vaz geçilmeyecek noktaya gelip dayandığı takdirde, kuvvet korkusu karşısında boyun eğmentense kuvvet kullanımını seçmek elbette yeğdir. Gerçekten de, eğer korkunun baskısı altında karar veriyorsanız, savaş tehlikesini uzaklaştırma umuduyla uzlaşırsınız; ama çoğu zaman kurtulamazsınız o tehlikeden. Çünkü görünür bir şekilde korkup da kendisine boyun eğdiğiniz kimse doymak bilmeyecek, sizden yeni yeni ödünler isteyecektir; ve isteklerini, onda uyandırmış olacağınız kendini büyük görme duygusu oranında durmadan arttıracaktır. Öte yandan, o güne dek sizi savunmuş olanlar da, onlara ya gereğinden fazla gevşek yada gereğinden fazla korkak gözükeceğiniz için, size ve davanıza karşı ilgisiz kalmağa başlayacaklardır.

MACHİAVELLİ'NİN POLİTİKASI ÜZERİNE KISA NOTLAR

Prens'in başlıca niteliği sistemli bir sergileme değil, «canlı» bir kitap oluşudur. Bu kitapta politika ideolojisi ile politika bilimi dramvari bir «mit» (mythe) içinde kaynaşmış bulunmaktadır. Utopya ile skolastik inceleme arası bir biçimde görülen kendisine kadarki politika bilimine Machiavelli hayale dalan artistçe bir anlayış getirdi. Bu sayede öğretiye ilişkin, toplumsal öğe bir «condottiere»nin kişiliğinde canlandırılmıştı. Bu da güzel bir biçimde (plastique) görünüşüyle, kamusal iradenin (volonté collective) simgesi olmaktadır. Belirli bir politik amacı olan belirli bir kamusal iradenin oluşma süreci, bilgince araştırmalar ve bir eylem yönteminin ilkeleri ve ölçütlerinin bilgiçce sınıflandırılması yoluyle değil, somut bir kişinin niteliklerinde, karakterini belirleyen çizgilerde, ödevlerinde, zorunluluklarında canlanır; bu da, düşüncenin benimsetilmek istendiği okurun zihninde artistçe hayaller uyandırır ve siyasal tutkulara somut bir biçim verir.

Machiavelli'nin Prens'i, Sorel'in «mit»indeki gibi, yani soguk bir ütopya ya da bir öğreti kanıtlaması şeklinde değil de dağılıp saçılmış bir halk üzerinde, kamusal bir irade gerçekleştirip örgütlemek amacıyla etki yapan somut bir hayalgücü yaratılışı olan toplumsal bir ideolojinin, daha önceden yapılmış tarihsel bir açıklanması olarak incelenebilir. Prens'in ütopya olma niteliği şu olgudan ileri gelmekteydi: tarihsel gerçeklikte prens diye bir varlık yoktu; İtalyan halkına böyle bir üstün kişi, elle tutulur bir nesnellik içinde görünmüyordu; sadece bir öğreti soyutlaması, bir önderin, ülküsel (ideal) bir condottiere'nin simgesiydi. Bütün bu küçücük kitabın özündeki ateşli duygular ve «mit» havası, bir tiyatro yapıtının çarpıcı hareketleriyle, «gerçekte varolan» bir prense yöneltilen «çağrı» ile özetlenerek canlı bir sonuca varır. Machiavelli, kitabında, bir halkı, yeni bir Devlet kurma yolunda yürütmek isteyen bir prensin nasıl olması gerektiği konusundaki düşüncelerini sergiler. Bu sergileme sağlam bir mantık, bilimsel bir berraklıkla yürütülmüştür; sonuç bölümünde Machiavelli kendisini halkın yerine koymakta, halkla bir olmaktadır. Ama bu, geniş anlamıyla (générique) halk değil, Machiavelli'nin kitabının önceki bölümlerinde görüşlerini benimsettiği bir halk, oluş halinde, bilincine ve bu bilincin anlatımına ermiş, kendi kendisiyle özdeşleştiğini hissetmiş olan bir halktır. Öyle görünüyor ki, bütün «mantık» çalışması halkın kendi kendisi üzerinde düşünceye varması, halkın bilincinde oluşan içedönük bir düşünmedir. Bu da sürekli, coşkun bir haykırışla sonuca varır. Bu coşkunluk, bu kendi üzerinde düşünceye varış, «bir duygu kasırgası», bir yanıp tutuşma, bir eylem çırpınışına dönüşür. İşte bunun içindir ki, Prens'in son bölümü (epilogue), bütünün dışında, dıştan vurulmuş bir yama, bir güzel konuşma (belâgat) gösterisi değildir; yapıtın gerekli bir unsuru, daha doğrusu bütün yapıtı gibi aydınlatan ve onu bir çeşit «siyasal manifesto» yapan bir öğe olarak açıklanmalıdır.

Bu noktada mit-ideolojiden hareket eden Sorel'in anlayışına varamayarak «meslek sendikası» kavramında kaldığını anlamaya çalışabiliriz. Şu da var ki «mit» en iyi ifadesini, Sorel'e göre kamusal bir iradenin örgütlenmesi olarak sendikada bulmaz; bu, kendisini sendikanın eğiliminde ve hareket halindeki kamusal irade'de bulur. Bu, en üstün derecede gerçeklenişi genel grev olan pratik eylemdir. Yani bir «pasif davranıştır»; yani olumsuz ve ilkel nitelikte bir eylemdir. (Olumlu niteliği ancak birleşmiş iradelerde gerçekleşmiş olan anlaşma verebilir.) Bu, gerçekten «etkin ve yapıcı» bir evreyi öngörmeyen bir eylemdir. Buna göre Sorel'de iki zorunluluk birbiriyle çatışmaktadır: mit ile mit'in eleştirisi. Bu da «önceden yapılmış, bütün planların ütopyacılığı ve gericiliği» ölçüsünde böyle olmaktadır. Devrim sorununun çözümlenmesi akıldışı güçlerin şahlanışına, [Bergson'daki «yaşam atılımı» (élan vital) anlamında] özgür iradeye'ya da «kendiliğindenliğe» (spontaneité) bırakılmıştır.

Fakat bir mit için «yapıcı olmamak» olanağı var mıdır ve Sorel'in sezgileri açısından bir araç —bir ayırım, bir «bölünme» adına —kamusal iradeyi ilkel ve basit evrensel bırakabilir mi? Sadece oluşum halinde bulunduğu böyle bir evrede şiddet yoluyla, yani varolan ahlâksal ve hukuksal ilişkileri yıkarak bir etki yapabilir mi?

Fakat bu basit kamusal irade, olumlu evrede çeşitli ve karşıt yönler izleyen özel iradeler arasında dağılıp kaybolmayacak mı? İşte gizli bir yapım (construction), «metafizik» değil pratik olarak, yani siyasal olarak, bir parti programı olarak bir kabullenme olmadan yıkma ve inkâr sözkonusu olamaz. Bu durumda, kendiliğin denliğin ardında salt bir mekakniklik, özgürlüğün (özgür irade - yaşam atılımı) ardında büyük ölçüde determinizm, idealizmin ardında da salt bir materyalizmin varolduğu düşünülmektedir.

Çağdaş prens, mit - prens (le mythe - prince) gerçek bir kişi, somut birey olamaz; bir örgütten, bir toplumun karmaşık elemanlarından başka bir şey olabilir ancak; bir örgüt içinde eylemde kendisini belli eden bir kuramsal irade somutlaşmaya başlamıştır; bu eylem de zaten bir partiye bağlı olarak gerçekleşmiştir. Bu örgüt tarihsel gelişme ile ortaya çıkmış gerçekleşmiştir. Bu örgüt tarihsel gelişme ile ortaya çıkmış bulunuyordu; bu da siyasal partidir. Parti, içinde evrenselliğe ve bütünleşmeye yönelik kamusal irade tohumlarının biriktiği ilk hücredir. Çağdaş dünyada yalnız hızlı, doludizgin bir gidiş zorunluluğuyla nitelenen bir tarihsel-siyasal eylem, somut bir kişide mitleşmiş (mythiquement) olarak cisimlenebilir. Hızlılığı zorunlu kılan büyük bir tehlikenin çok yaklaşmakta oluşudur. Bu, açıkça, bir yıldırım gibi, tutkuları ve bağnazlığı alevlendiren Condottiere'nin «tanrısal» niteliğini yokeden olayın eleştirici ve çürütücü etkisini sıfıra indirir. (Boulanger'nin serüveninde olduğu gibi). Fakat böyle âni bir eylemin, yapısı gereği, ne engin bir soluğu vardır ne de örgütleyici bir niteliği: bu, hemen her zaman yeniden onarma (restauration) ve yeniden örgütleme (reorganisation) çeşidinden bir girişim olacak, yeni devletlerin ve yeni ulusal ve toplumsal yapıların kuruluşuyla kendini belli eden çeşitten bir girişim olmayacaktır. Machiavelli'nin *Prens*'inde de bu böyle olmuştur. Burada yeniden onarım bir belâgat unsuru olarak kendisini göstermiştir; yani edebiyatça bir kavram olarak «Roma'nın kızı İtalya» düşüncesini benimseyen ve Roma'nın düzenini ve güçlülüğünü yeniden kurma amacı güden bir anlayıştır. Bu çeşit girişimler yaratıcı, özgün olmayıp «savunucu» bir niteliktedir. Başka bir deyimle daha önceden varolan bir kuramsal iradenin, gücünü yitirdiği, dağıldığı, son derecede tehlikeli bir şekilde zayıfladığı ama bunun öyle kesin ve felâketli bir sonuç ol-

madığı, toparlanmasının ve güçlenmesinin gerektiği düşünülmektedir. Oysa öteki anlayışı benimseyenlere göre özgün bir tarzda yeni baştan *(ex novo)* somut ve akla uygun hedeflere yöneltilecek bir kamusal irade yaratılması sözkonusudur. Elbette buradaki somutluk ve akla uygunluk henüz doğrulanmış olmadığı gibi etken [illegible]rkeşçe tanınmış bir tarihsel deneyin eleştirisinden geçmiş de değildir.

Sorel'in «mit» anlayışının «soyut» niteliği Jakoben (*Jacobins*)lere karşı duyduğu hınçla (ki ahlâksal bir nefret şekline girmektedir) kendisini açığa vurmuştur. Oysa bunlar Machiavelli'nin *Prens*'inin keskin çizgili örnekleri olmuşlardır. *Çağdaş Prens* kitabı yazılırsa, bunun bir bölümü (bu terimin tarihsel olarak taşıdığı ve bir kavram olarak taşıması gereken anlamıyla) Jakobenliğe ayrılmalıdır. Böylece, hiç olmazsa bazı cepheleriyle, yeni, özgün bir yaratış olan bir kamusal iradenin nasıl oluştuğu ve işlediği aydınlatılmış olur. Bundan başka kamusal iradenin ve gerçekle siyasal iradenin çağdaş anlamıyla tanımlanması gerekir. Bu tanımlamada, tarihsel zorunluluğun işleyen bilinci olan irade, gerçek ve etkin tarihsel dramın baş aktörü olarak gösterilmelidir.

İlk bölümlerden biri, gerçekten de, kamusal iradeye ayrılmalı ve sorun aşağıdaki tarzda ortaya konulmalıdır: «ulusal-halkçı bir kamusal iradenin doğmasına ve gelişmesine elverişli koşullar bulunduğu ne zaman söylenebilir?» Bunun ardından incelenen ülkenin toplumsal yapısının tarihsel (ekonomik) bir çözümlenmesi yapılmalı ve bu iradeyi canlandırmak için yüzyıllar boyunca yapılan girişimleri ve birbiri ardınca uğradığı başarısızlık nedenleri bütün canlılığıyla gösöterilmeli. Machiavelli'nin zamanında neden İtalya'da, mutlakiyetçi krallık kurulamamıştı? Roma İmparatorluğuna (dil, aydınlar, vb. sorunu) çıkmalı, Orta Çağ komünlerinin işlevini, Katolikliğin anlamını kavramalıdır: Bunun için bütün İtalyan tarihinin sentetik ama doğru bir taslağını yapmak gerekir.

Ulusal-halkçı bir kamusal irade yaratma yolunda yapılan girişimlerin birbiri ardınca gelen başarısızlıklarının nedenini, komün burjuvazisinin dağılışından sonra oluşan belirli toplumsal grupların varlığında, Katolik kilisesinin merkez olmasında ve kutsal Roma İmparatorluğu'nun yetkilerini elinde tutması bakımından İtalya'nın uluslararası işlevini yansıtan öteki gruplarda aramalıdır. Bu işlev (fonction) ve ondan ileri gelen koşullar bir iç durumu belirtir ki, buna «ekonomik-korporatif» adını verebiliriz; yani siyasal olarak feodal toplum ilişkilerinden en kötüsü, en az ilerici, en durgun olanı; bu rejim, etken bir jakobence güçten yoksun olduğu gibi hiç bir zaman da bunu elde edemez; bu güç, başka uluslarda ulusal halkçı kamusal iradeyi canlandırarak çağdaş devletleri kurmuştu. Son olarak şu sorulmalıdır; bu iradeye elverişli koşullar var mı ya da bugün bu koşulların düşman güçler arasındaki oranı nedir? Geleneksel olarak düşman güçler toprak aristokrasisi ve daha genel bir deyimle, tümüyle toprak mülkiyetiydi. Bu düzenin İtalya'daki özel biçimi de «kırsal burjuvazi»dir. Bu sistemin niteliği de bir sınıf olarak komün burjuvazisinin çağdaş zamanlara kalıtı olan asalaklıktı (parasitisme) (yüz şehir, sırtkun şehirler). Olumlu koşullar sanayi üretimi alanında elverişli bir gelişme kazanmış olan şehirlerdeki toplumsal gruplardı. Bu gruplar belirli bir tarihsel-siyasal kültüre erişmişlerdi. Böyle köylü çiftçi yığınları siyasal yaşamı aynı anda kaplamazlarsa hiç bir ulusal halkçı kamusal irade oluşamaz. Machivelli'nin milisin yeniden düzenlenmesiyle güttüğü maç buydu; jakobenler de Fransız Devrimi'nde bunu yapmışlardı; Machiavelli'nin bu anlayışında, vaktinden önce gelen bir jakobenlikle ulusal devrim görüşünün (az çok verimli) tohumu gizlidir. Tarih, 1815'ten beri geleneksel sınıfların, uluslararası pasif bir denge sistemi içinde, ekonomik korporatif iktidarı tutundurabilmek için bir kamusal iradenin oluşmasını önlemek üzere harcadıkları çabayı göstermektedir.

Çağdaş *Prens*'in bir bölümü düşünce ve ahlâk alanında reform konusuna yani din ya da bir dünya görüşü sorununa ayrılmalıdır. Bu alanda, geleneksel düşünce akımlarında jakobenlikten yoksunluğu, yada jakobenlik korkusunu saptamaktayız (böyle bir korkunun felsefe alanındaki son belirtisi, B. Croce'nin din hakkındaki Malthus'çu davranışıdır). Çağdaş prens, düşünce ve ahlâk alanında bir reformu geliştirip örgütlemelidir; bu da, ulusal-halkçı kamusal iradenin çağdaş uygarlığın üstün ve topyekûn bir şeklini gerçekleştirmek üzere, ileriki gelişmesine yol açmak anlamına gelir.

Burada iki temel nokta var: birincisi, çağdaş Pens'in hem örgütleyici hem de etken ve itici ifadesi olduğu ulusal halkçı bir kamusal iradenin oluşması; ikincisi de düşünce ve ahlâk plânındaki reformdur. Bunlar da çalışmanın yapısını kurmalıdır. Programın somut noktaları birinci bölüme konulmalı, yani bunlar, incelemeden, canlı bir dille çıkartılan bir sonuç niteliğini kazanmalı, soğuk ve bilgiç bir sergileme olmamalıdır.

MACLEİSH Archibald (Glencoe 1892) Amerikan şairi. Yale Üniversitesinden sonra Harvard Üniversitesi Hukuk Fakültesini de bitirdi. Birinci Dünya Savaşında sahra topçusu olarak Fransa'da çarpıştı. Savaştan sonra bir süre Boston'da avukatlık yaptı, yeniden Fransa'ya gitti, oradan da New York'a dönerek «Fortune» dergisinin yönetmenliğine getirildi. MacLeish'in ilk şiirlerinde belli bir Pound ve Eliot etkisi görülürse de, kendisi Amerika'ya yerleşmekten sonra daha çok Amerika'ya özgü sorunları ve temaları ele aldı. Cortez'in fetihlerini konu olarak aldığı «Conquistador» adlı uzun şiiri 1932'de Pölitzer Ödülünü kazandı. 1939'da Amerikan Kongre Kitaplığının müdürlüğüne getirilen MacLeish savaş yıllarında da önemli hükümet görevlerinde bulundu ve 1949'da Harvard Üniversitesi Boyiston Profesörlüğüne getirildi.

Şiirlerinin yanı sıra oyunları, denemeleri, siyasal yazılarıyla da ün yapan MacLeish'i Türk sanatseverleri İstanbul Şehir Tiyatrosunda oynanan «Eyüb Üzerine Oyun» adlı yapıtıyla tanırlar.

Archibald MACLEİSH gençliğinde ve yaşlılığında..

MACLEİSH çocuklarla.

MACLEİSH'tan iki şiir

İSPANYOL ÖLÜSÜ

Bunun hesabı sorulmadı,
Göz yaşlarının hesabı sorulmadı, ama sorulacak.
Madrid'in, Barcelona'nın, Valencia'nın göz yaşları,
Bu göz yaşlarının hesabı sorulmadı.
Almeira'nın, Badajoz'un, Guernica'nin döktüğü kan,
Bu kanın hesabı sorulmadı.
Göz yaşları yüzlerde kurumuş,
Kum üstünde kurumuş kan.
Göz yaşlarının hesabı sorulmadı, kanın hesabı sorulmadı,
Sorulacak bunların hesabı.
Çünkü Guernica'nın adamları konuşmaz,
Almeria'nın çocukları sessizdir,
Badajoz'un kadınları dilsiz.
Dilsizdir onlar, sesleri çıkmaz, sesleri çıkmaz.
Boğazlarını takamıştır oranın kurumu.
Konuşmazlar, konuşmayacaklar da ve çocuklar
Almeria'nın çocukları usludur,
Kıpırdamazlar, kıpırdamayacaklar da.
Vücutları kırık, kemikleri kırık, ağızları
Çünkü ölüdür onlar, dilsizdir hepsi.
Yanılmayın.
Hesap sorulmayacak sanmayın.
Yanılmayın
Dökülen kanın hesabı sorulmamışsa,
Yalanın hesabı sorulmayacak sanmayın.
Yanılmayın.
Bunun hesabı sorulacak.
Sorulacak ama.
Vakit var.
Vakit var daha.
Bu yerlerde ölülerin vakti boldur.
Badajoz'da, Guernica'da, Almeria'da
Bekleyebilirler, vakitleri var daha.
Vakit var,
Bekleyebilirler daha.

Türkçesi Melih Cevdet ANDAY

ŞİİR SANATI

Açık olmalı şiir
Bir meyva gibi dilsiz olmalı,
Konuşmalı
Aşınmış madalyonlar gibi,
Pencere kanatlarındaki yosun tutmuş
Taşça
Kuşların uçuşu nasılsa
Öyle hafif olmalı şiir.
Kımıldanmaz olmalı zamanda şiir
Ay tırmanır ya gökyüzüne, öyle,
Başıboş ya ay
Geceleyin daldan dala ağaçlarda,
Kış yaprakları içindeki haliyle ayın
Anıda bellekte kalmalı -
Ay tırmanır ya göz yüzüne, öyle
Demir atmalı zamanda şiir.
Gerçeğe eş olmalı şiir :
Gerçek değil.
Çünkü mutsuzluğun geçmişi
Boş bir avluda bir akça ağaç yaprağı,
Çünkü aşk
Boynu bükük otlar ve deniz üstündeki aşıkça -
Bir şey dememeli şiir
Ama demeli.

Ali PÜSKÜLLÜOĞLU

MACNİECE Lovis (Belfast 1907/Londra 1963) İngiliz şairi 1930'ların Auden'dan sonra en önemli şairidir. İrlanda asıllı bir ailenin çocuğu olan MacNiece Marlborough ve Oxford Universitesinin Merton Kolejinde okudu. 1930'da Birmingham Üniversitesinde Klasik Filoloji okuttuktan sonra 1936'da Londra Universitesine geçerek Yunan edebiyatı üzerine 1940'da Amerika'da Cornell Üniversitesinde şiir konusunda konferanslar verdi. 1941'de B.B.C.'ye girdi ve bu kurumun radyo tiyatrosu bölümünde yazar ve yönetici olarak çalıştı. 1950'de Atina'daki İngiliz Enstitüsünün başına getirilen MacNiece aynı yıl Türkiye'ye de gelerek burada konferanslar verdi. Siyasal bakımdan 30'ların öbür şairleri kadar bağımlı olmadıysa bile, aynı temaları onların çoğundan daha büyük bir içtenlikle ve anlayışla işledi. Bu yüzden Spender ve Day Lewis gibi şairlerin ünleri daha sonraki yıllarda unutulurken MacNiece'in gerçek değeri daha iyi anlaşıldı. Halk türkülerinin ritimlerini Auden gibi ustalıkla kullanmakla birlikte, daha çok içinde yaşadığı dünyanın çarpıklıklarının ince bir hüzün ve alaycılık karışımı içinde dile getirdi.

LES NEIGES D'ANTAN

N'oldu ünlerine, büyüklüklerine altın arayıcıların, baydutların,
Genişleyen güçle yüklü gümüşlerine n'oldu silindir şapkaları
İyi döşeli koca evlere, saraylara, konaklara n'oldu ; ya uşaklara.
kömür taşırlardı, kapıları ayrıydı.
Bölük bölük fedailer, damat nerde hani, hani hizmetçi kızlar?
Londra caddelerine eskiyi faytonlar gibi gidiverdiler işte.
Ya o seçkin güzellik, o tapınaklar, sakallar, bıyıklar içinde
koyup gidiverdiler.
Mr. Jadstone havalanıp uçtu mu, masası?
Waterloo köprüsü, General Gordon?
N'oldu onlara? Ya bize ne oluyor?
Geri bak, geleceğe bak, hipermetrop Jim,
Karanlık geleceğe bak, ses ver sonra, ne görüyorsun?
Bakıyorum işte, ne mi görüyorum?
Bir sürü tantana, valinin mutlak,
Şişko karılar, soytarılar karnavalda,
Arabalar, bayraklar,
Ama hepsinin kollarında üç kara nokta.
Benden iyi bilirsin körlük belirtisi.
Günün ışığına n'oldu, güneşin tekerleklerine,
Karanlık yerleri açıveren ışıklı parmaklara n'oldu.
Özel koruyucularımıza n'oldu?
Cevap Koruyucu gitti.
geri gelmeyecek bir daha.
Ayakları aşındırmıştı döşemeyi,
İzlerinde yosunlar çoğalacak.
İsteyen yaklaşsın korkusuzca
Kapısına evinizin.
Hırsız, yoksul, sarhoş,
Çılgın, orospu, papaz,
Çul içinde peygamber
Böcek, kaplan, yılan,
Hepsinin gözü var kapınızda.
Kapayın bütün kapıları, sürgüleri sürün,
Tabancayı da alın elinize, feneri de,
Yangın söndürücüyü, telefon rehberini,
İncil'i, çek defterini, savoir faire'i hem de ;
Akbabalar toplanmış o yana, bakın.
Şehrin havasını oyuyor asılmış kanatları.

Altın Dönüş geldiğinde, akıllılar söyledi,
Alınyazısını bitirecek yangın, oyun özetlenecek,
Tüyleri yanıverecek biraz yemlerini parçalayan kuşların
Düştüğü yerde kızaracak gövdeler
Küçük, mavi alevler oynaşacak
Yün yumaklarıyla oynayan kediler gibi...

YANGIN YANGIN YANGIN YANGIN

Truva'da yangın, Babil'de yangın, Ninova'da yangın, Londra'da yangın.

YANGIN YANGIN YANGIN YANGIN

Susuz kalmış kovalar, hortumlar delik,
Su kalmamış şehirde, kutsal kuyu kurumuş,
Toz-topraktan yardım yok, gökyüzlerinden,
Sopasını arama peygamberin, kayalar sessiz,
Kader bile tekrarlayamayacak o sel efsanesini,
Kurutacak bir şey yok makine yürüyüşünü yangının,
Durdurucak bir şey yok sarhoş yangının öyle.

YANGIN YANGIN YANGIN YANGIN

Türkçesi : Ülkü TAMER

BULUŞMA YERİ

Zaman yoktu, zaman başka yerdeydi,
İki bar'dak, iki iskemle vardı,
İki insan, nabızları ayniydi,
(Yürüyen merdiveni durdurmuşlardı) :

Zaman yoktu, zaman başka yerdeydi.
Ne yüksekteydiler ne derinlerde
Berrak esmer dereyi bir zaman dinlediler
Sonra hâlâ o sesin duyulduğu yerde
Bir kır kahvesi buldular, oturdular
Ama ne yüksekteydiler ne derinlerde.

Havada bir çan sesi sallandı durdu
Öyle bir huzurla susmuş,
İki vuruş arasında bir çiçek oldu,
Tunçtan bir kelebek, demin bir sesmiş,
Havada bir çan sesi sallandı durdu.

Fincanlar tabaklar arasında
Kum denizleri vardı, develer geçti.
Çöl onlarındı, yıldızında hurmasında
İki insan birbirini paylaştı,
Fincanlar tabaklar arasında.

Zaman yoktu, zaman başka yerdeydi,
Garson görünmedi, saat unuttu onları,
Radyonun çaldığı valslar o pınar değil miydi
Demin kayalar içinde duydukları?
Zaman yoktu, zaman başka yerdeydi.

İnce parmakları külünü silkti.
Tropik ağaçlarda biten korların,
Kirnin umurunda dünya, tomruklar kaça çıktı
Onlar sahibiyken bu uçsuz ormanların,
Uzun parmakları külünü silkti.

Büyüktür ki zamanı durdurur böyle,
Kalplerin anladığı duyduğu
Gerçek olur vücudun huzuriyle,
Allah yahut ne demekse O.

Zaman yoktu, sevgili buradaydı,
Yaşamak değildi daha önceki,
Çan sesi susmuştu, ses havadaydı,
Her yeri bir ışık ısıtmış, çünkü
Zaman yoktu, sevgili buradaydı.

Türkçesi Cevit ERGİNSOY

SELAM YARATANLARA

Tanıklardan bir bulut. Kime? Neye tanıklar?
Gökyüzünden gitmeyen o küçücük ateşe.
Günlük aşı pişiren o koskoca ateşe.

Ne varsa yeryüzünde bizi hatırlatmasa bile
Bizce anılıp kutsanan. Ne varsa biz öldüğümüzde
Farkına varmayacak olan. Ama gene de
Anlam ve kanat veren her geçen ana.

Selâm öyleyse Yaratanlara : sözlerden, eylemlerden
Kitaplar dizenlere. Ne kadar koşan varsa
O kadar yazanlara, nasıl büyürse bir aile

Yüzlerini güneşe döndüren ayçiçeklerince,
Ve bazan karartmalarla, hava saldırılarında
Nasıl bir ada yaratırsa gecede yapılan şaka.

Bazan da bir iyilik nasıl sararsa odayı,
Evleri ve köyleri, bazan da hiç olmadık
Bir vida sıkıştırmak, bıçakları bilemek

Bir anlam kazanırsa, tıpkı gece yarısı
Çan seslerini duymak paylaşmaksa onları,
Ya da ahir ömründe adamcağızın biri

Dalgınlar diker de bütün bir cadde boyu
Koklarsa çiçeklerini daha açmadan, yürürse
Gölgeli kemerleri altından ağaçlar büyümeden,

Yeşermeye başlarsa otlar, doğanlarla birlikte
Yanında yürüyenlerden, nasıl nohut öğütür
Kahve bulamayınca insan, ve saldırılara

Karşı durursa asker, analar geceleyin uykuyu düşünmeden
Hayatı yuğuru, madenciler gündüzün kuyulara inerse,
Bir çocuk yaramaz uçurtmasını aldırışsız bir göğe

Nasıl salıverir, balıkçılar sallayıp oltalarını
Balıkla oynarlarsa, işçiler çalışıp da nasıl övünürlerse
Dökülen alın terinden daha gündeliklerini almayı düşünmeden.

Atlılar asıl sürerse atları atların üzerindeyken,
Dağcılar asıl tırmanırlarsa bir doruk orda diye,
Ve hayat nasıl doğrulanırsa intihar ederken bile

Yaratmak budur işte. Yaratalım ey dostlar. Arınsın şu pis hava.

Türkçesi Cevat ÇAPAN

Madam Bovary Gustave Flaubert'in romanı (1857) Rahibelerin yönettiği bir okulda yetişmiş köylü kızı Emma Rouault, sıradan bir sağlık subayı ile evlenir. Romanesk duygular ve lüks hayat düşleriyle dolu olan genç kız normandiye kasabalarına özgü can sıkıcı ve sönük yaşayıştan sıkılır, çevresinde M. Homais gibi pek yalınkat, yavan insanlar vardır Sonunda, o çevredeki küçük bir soylunun metresi olur: ama sevgilisi onu bırakır Ardından, bir noter yardımcısı ile ilişki kurar: bir gün, uğradığı düş kırıklıklarının ve borçlarının etkisiyle kendini zehirler. İlk olarak Revue de Paris'de yayınlanan roman, ahlâka aykırı bulunarak kovuşturmaya uğradı. Flaubert bu zamana uygun ve pek büyük bir özelliği olmayan konuyu işlemekle, bir sanatçı olarak sahip olduğu gücü bazı özel teknik güçlükler karşısında eğilmeye zorlamak ve daha önceki iki yapıtının *Education Sentimentale* (Duygusal Eğitim), *Tentation de Saint Antoin* (Ermiş Antoin ile Şeytan) başarısızlığa uğramasına yol açan romantizmini yenmek istemiştir Yazar, ayrıca, romantik düşleri, realizmden yoksun romanesk duyguları ve kendisine de zararı dokun-

Madam Bovary için Grau SALA'nın yaptığı *bir süsleme resmi.*

muş olan «bovarizm» hayat anlayışını kınamaktan da büyük zevk duyuyordu. Flaubert bu yapıtıyla edebiyat ve sanatta romantik döneme karşı bir tepki olarak ortaya çıkan ve Champfleury'nin ***Les Bourgeois de Molinchart***'ında (Molinchart Burjuvaları) Flaubert'i andıran bir biçimde taşra burjuvazisini alaya alan gerçekçi harekete de destek oluyordu. Ama Flaubert için önemli olan sanattı. Nitekim, 1851'den sonra 5 yıllık bir çalışma sonucunda ortaya koyduğu bu başyapıt, üslûp bakımından eşsizdir

Madde (Fr. matière, İng. matter) Yer kaplayan ve ağırlığı olan, bölünebilir ve bütün biçimleri alabilir diye düşünülen cevher. —Bu anlamda madde, Aristoteles'in «form»a karşıt tuttuğu, belirlenim kazanmamış, «gizli» halde bekleyen gerçekliktir. Diyalektik maddecilik ise, maddeyi, «duyumlarla algıladığımız nesnel gerçeklik» (Lenin) olarak tanımlar. Maddenin doğası problemi, bugün artık felsefenin tekelinden çıkmış ve bilimlerin, özellikle de fiziğin üzerine eğilip çözmeğe çalıştığı bir problem haline gelmiştir.

Madde, insan bilincinden bağımsız, onun dışında varolan, duyumlarla algılanabilen ve *bilinç* tarafından incelenip yansıtılan nesnel gerçeği ifade eden felsefe kategorisidir.

Madde kavramı, nesnel-somut varolan herşeyi kapsar. bu anlamda *felsefenin temel sorunu*'na verilen maddeci yanıtla sıkı bir bağımlılık içindedir ve bilgi teorisinin bir kavramı olarak ancak bilinçle olan ilişkisiyle birlikte etraflıca belirlenebilir.

kavramı, nesnelerin, fenomenlerin ve süreçlerin sonsuz çeşitliliğini bir kenara bırakır ve sadece hepsinde ortak olan yanları, yani *nesnel gerçek olma*» ve bilincimizin dışında varolma özelliğini vurgular. *(Lenin)* Diyalektik maddeciliğe göre, maddeyi bağımsız, değişmez bütün nesnelerin kökeninde yatan bir cevher içinde arayamayacağımız gibi, maddeyi kendisinin belirli bir türüyle ya da biçimiyle (hatta, kendisinin belirli bir hareket ve gelişme biçimiyle) de özdeşleştiremeyiz. Yani, madde kategorisi, duyumlarla algılanabilen nesneleri genel olarak ifade eden «bir düşünce ürünüdür, bir soyutlamadır.» tek tek ek nesneleri somutlukları içinde ifade etmez. Madde, yalnızca sonsuz sayıdaki, nitelikçe farklı türlerde maddi nesnelerin, süreçlerin ve fenomenlerin sonsuz çeşitliliği içinde varolur. Bu çeşitli biçimlerin kendilerine özgü özellikleri, öğeleri, yapıları ve etkileşimleri vardır; her biri daha geniş kapsamlı sistemin dışında, ondan bağımsız olma özellikleriyle, maddilikleriyle birbirlerine bağlanmışlardır. Dünyanın maddeye dayalı tekliği, insan bilincinin dışında varolan —temel elementler parçacıklardan, insan toplumuna değin— bütün nesneleri, fenomeleri ve süreçleri kapsar. Bütün bunlar, birlik içindeki maddenin varoluş biçimleridir. Madde, yaratılamaz ve yokedilmez, sonsuza değin hareket içindedir ve durmadan yeni görünüş biçimleri ve gelişme ürünleri ortaya koyar.

Maddenin en yüksek gelişme ürünü, insan bilincidir: insan beyninin maddi faaliyetinin ve insanın toplumsal pratiğinin temeli üstünde, fikirsel yansıtma yeteneği olarak doğar ve maddi olmayan karakteriyle maddenin karşısında yer alır. Bu karşıtlık, yalnızca felsefenin temel sorunu açısından mutlak bir anlam taşır; bunun dışında bu karşıtlık göreceli ve koşullu bir karşıtlıktır. Çünkü bilinç, yalnızca maddenin bir ürünü olmayıp, «nesnel sürecin biçimlerinden biri olan» *(Lenin)* toplumsal pratiğin temeli üstünde, maddeyle karşılıklı etkileşime girerek, maddenin, biçimlenmesinde gitgide daha çok etkili olur; böylece maddenin, istenilen amaçlar doğrultusunda bilinçli olarak değiştirilmesi, biçimlenmesi olanaklı olur.

Maddenin sonsuz sayıdaki görünüş biçimleri, maddeye özgü sürekli hareketin ve gelişmenin sonucudurlar. Hareket, maddenin varoluş biçimidir ve daima maddenin temel varoluş biçimleri olan zaman ve mekânın içinde gerçekleşir.

M. BUHR

Türkçesi: **V. ATAYMAN**

İ. DUMAN

Halk İçin El Kitabı'nda «madde» kelimesine ne anlam verilmektedir? Halk için yazılmış bir el kitabında, öğretimi görmüş kişiler için yazılmış bir kitapta olduğundan çok, hele böyle türünün ilki olduğu ileri sürülen bir kitapta, yalnız temel kavramları değil fakat bütün terminolojiyi, —bilimlerde kullanılan kelimelere halkça verilen kaba anlamlar yüzünden meydana gelen yanlışları önlemek için— doğru olarak tanımlamak gerekir. Bunun için praxis felsefesi bakımından «madde» ne doğa bilimlerinin (fizik, kimya, mekanik, vb., kaldı ki, bu anlamlar da tarihsel gelişmeleri içinde izlenip incelenmelidir) ne de çeşitli materyalist metafiziklerde verilen anlamlarda anlaşılmalıdır. Bütünü ile maddenin kendisini oluşturan çeşitli fizik özellikler (kimyasal, mekanik özellikler, vb.) yalnızca üretici «ekonomik elemanlar» olarak dikkate alınmıştır. (Bunu kabul etmemek için Kant'ın numen anlayışını benimsemiş olmak gerek.) Buna göre madde, madde olarak değil fakat üretim için toplumsal bakımdan ve tarihsel olarak *meydana getirilmiştir*. bunun sonucu olarak da doğa bilimi esas bakımından toplumsal bir kategori, insanlar arasındaki bir ilişki sayılmalıdır. Her tipten maddi olan şeyin özelliklerinin tümü hiç bir zaman aynı olmuş mudur? Tekniklerin tarihi bunun böyle olmadığını göstermiştir. Buharın mekanik gücünün farkedilmesi için ne kadar uzun zaman geçti değil mi? İnsanların yaptığı makinelerde kullanılmadan önce böyle bir kuvvetin varolduğu söylenebilir mi? Buna göre doğanın, varolan güçlerin ve maddenin niteliklerinin keşfine olanak vermediği, fakat yalnızca toplumun çıkarlarına, gelişmesine ve üretim güçlerinin sonraki gelişmelerine sıkı sıkıya bağlı «yaratışlara» olanak sağladığı hangi anlamda ve hangi noktaya kadar doğrudur? Bundan başka doğanın ekonomik bir kategori olduğu yolundaki idealist kavram spekülatif üstyapılarından arıtıldıktan sonra praxis felsefesi, bir makineyi meydana getiren malzemenin atomik yapısını, doğal bileşkelerinin fizikçe, kimyaca ve mekanikçe özelliklerini (bu pozitif bilimlerin ve teknolojinin inceleme konusudur) incelemez; bu felsefeye göre makine, maddî üretim güçlerinin bir derecesini belirler: belirli güçlerin nitelikleri kendinde toplamış olan

bir şeydir. Bu makine belirli bir tarih dönemine uygun düştüğü ölçüde praxis felsefesini ilgilendirir. Maddi üretim güçlerinin bütünü, tarihsel gelişme içinde, en az değişen öğedir ve bu öğenin bütün değişiklikleri matematik bir doğrulukla saptanıp ölçülebilir. Bu da deneysel nitelikte ölçütlere, gözlemlere olanak sağlar ve bunun yardımı ile toplumsal oluşun sağlam bir iskeleti kurulabilir. Maddi üretim güçlerinin bütününün değişkenliği de ölçülebilir ve gelişmesinin nicelikten niteliğe dönüşünü oldukça kesin olarak da belirlemek kabildir. Maddi üretim güçlerinin bütünü geçmişin tarihinin billurlaşması olduğu kadar bugün ve gelecekteki tarihin de temeli, aynı zamanda bir belge ve bugün için canlı bir itici güçtür. Fakat bu güçlerin etkenliği kavramı fizik ve metafizik anlamdaki etkenlikle karıştırılmamalı ve metafizik etkenlikle de kıyaslanmamalıdır. Elektrik, tarihsel bakımdan etkendir, fakat basit bir doğal güç olarak (yani yangına sebep olan bir elektrik akımı olarak) değil. Elektrik insanın egemen olduğu üretim unsuru ve üretim güçlerinin bütünü ile birleşmeden ve özel mülkiyet konusu olarak soyut bir doğa gücü halinde bir üretim gücü olmadan da vardı, fakat tarih içinde bir etkisi yoktu ve doğanın tarihinde bir varsayımdı (daha önce de tarih bakımından «hiçti, çünkü kimse bununla uğraşmıyordu ve açıkçası bilmiyordu da).

Bu görüşler insan tarihini açıklamak üzere, doğa bilimlerinin benimsediği «neden» unsurunun eski ideolojik yorumlara bir dönüşü değilse, tamamiyle keyfi olduğunu anlamamıza yardım eder. Meselâ *El Kitabı*'nda yeni atom teorisinin bireyciliği (individualisme (Robinson'culuk) yıktığının ileri sürülmesi gibi. Ama ne demek isteniliyor bununla? Politikayı, bilimsel teorilere bağlamak, tarihsel hareketin bu bilimsel teorilere, yani ideolojilere bağlı olduğunu söylemekten başka nedir ki? Böylece ultra-metaryalist olayım derken acayip bir soyut idealizme düşülmektedir. Bu eleştiriye, ancak bireyciliği yıkanın atom teorisinin değil fakat bu doğal gerçekçiliğin teoriden daha önce var olduğu ve bundan dolayı da bireyciliğin yaygın olduğu sırada etken olduğu mu söylenecek? Peki böyle olunca, «atom» bir gerçeklik olduğuna göre neden bu gerçeklik bir doğa yasası olarak etkisini göstermesin de, etki yapmak için insanların bir, «atom» teorisi yazmalarını beklemiş olsun? Yoksa insanlar, tıpkı parlamentolarda yapılan yasalar gibi yalnız, bildikleri doğa yasalarına mı boyun eğmektedirler? Hem sonra, çağdaş hukukta suçlunun yasaları bilmediğini ileri sürmeyeceği ilkesi kabul edilmiş olduğuna göre insanlara bu bilmedikleri yasalara uymayı kim öğretecekti? (Buna karşılık kalkıp bize şöyle denilmesin: belirli bir doğa biliminin yasaları tarihin yasalarının aynıdır, bilimsel fikirlerin bütünü homojen (mütecanis) bir birlik meydana getirir; bir bilim ötekine ya da bir yasa başka bir yasaya indirgenebilir; bu görüş kabul edilemez, çünkü fizik biliminin şu elemanı değil de bu elemanı nasıl bir ayrıcalıkla dünya görüşü birliğine indirgenecektir?) Aslında bu, *Halk İçin El Kitabı*'nda praxis felsefesi sorununun ne kadar yüzeysel ortaya konulduğunu, bu dünya görüşüne bilimsel özerkliğinin verilmediğini, doğa bilimleri karşısında, daha da kötüsü, halkın genel olarak, o bulanık kaba bilim anlayışı (ki, bu anlayışa göre hokkabazların marifetleri bile bilim sayılır) karşısındaki durumunun saptanamadığını ispatlayan bir örnektir. Çağdaş atom teorisi artık kesin olarak olmuş bitmiş bir teori midir? Kim (hangi bilgin) bunu ileri sürmeye cesaret edebilir. Yoksa bu aşılabilecek, başka bir deyimle daha geniş ve daha kavrayıcı bir teori içinde eriyecek daha basit bilimsel bir varsayım değil midir? O halde neden bireyciliği ve Robinson'culuğu yok etmek için bu teoriye başvuruluyor? [Robinson'culuğun kimi zaman bir eğilim göstermek ya da bri saçmalığa indirgeme (absurde ırca) yoluyla bir ispatlama yapmak üzere pratik bir şema olarak kullanılışını bundan ayırmak gerekir: eleştirel ekonomiyinin *(Kapital* — F.Ç.) yazarı bile Robinson'culuklara başvurmuştur.] Fakat başka sorunlar da var: eğer toplumun tarihi birbiri ardınca gelen değişmelerin bütünü olduğuna ve çeşitli toplum şekilleri de bulunduğuna göre, atom teorisi her zaman, olduğu gibi kalan bir gerçekliğin yansıması olunca, toplum nasıl olup da bu yasaya uymamış oluyor? Yoksa, Orta Çağ korporatif rejiminden ekonomik bireyciliğe geçişin, tarihin ve doğanın, bilime aykırı bir yanılması olduğu mu ileri sürülecek? Praxis teorisine göre, açıkça bilinmektedir ki, insan tarihini açıklayan atom teorisi olmayıp bunun aksi gerçektir; başka bir deyimle atom teorisi de bütün varsayımlar ve bütün bilimsel görüşler gibi bir üstyapıdır.

A. GRAMSCİ

Türkçesi A. CEMGİL

---

maddecilik, metaryalizm (Osm. *maddiyet* Fr. *matérialisme;* İng. *materialism).* Evrendeki tek cevherin madde olduğunu ve bütün varlıkların maddeden türediğini ileri süren öğreti. — Bu genel anlamda maddecilik, her türlü gerçekliğin tek cevherinin «zihin» olduğunu savunan tinselciliğe karşıttır. Demek ki maddecilik de, karşıtı olduğu tinselcilik gibi, varlığın doğasıyle ilgili bir öğretidir; ve bu karşıtlığın, her ikisi de bilginin temeliyle ilgili bir öğretidir; ve bu karşıtlığın, her ikisi de bilginin temeliyle ilgili idealizm'le realizm arasındaki karşıtlıkla karıştırılmaması gerekir. — Psikoloji açısından maddecilik; bütün bilinç hallerinin ve olgularının, türsellikten yoksun ve ancak basit birer uzantısı oldukları fizyolojik belirlenimlerle açıklanabilen birer «gölgeolay»dan ibaret bulunduğunu ileri süren öğretidir. — Ahlâk açısından maddecilik; hayatın temel değerlerinin sağlık, vücut ve zihin rahatlığı, servet, ve hazdan ibaret olduğunu ileri süren pratik öğretidir Bu açıdan maddecilik, «gereğinden fazla maddeci bir insan» deyiminde görüldüğü gibi, çoğu zaman yerici ve kötüleyici bir anlama bürünür. — Felsefe tarihinde maddecilik, iki bellibaşlı akım halinde ortaya çıkmıştır: 1. Maddenin bizim dışımızda, bizim düşüncemizden bağımsız ve ezeli olarak varolduğunu söyleyen: Tanrının varlığını ve ruhun ölümsüzlüğünü reddeden; evrenin değişmeyen parçalardan meydana geldiğini, bu parçaların kendi kendine uygun olarak «hareket»in etkisiyle çeşitli varlıkların doğuşuna yolaçtığını, dolayısıyle de, değişmeyen parçalardan meydana gelen bütün bu varlıkların aynı niteliği taşıdığını ve aynı kanunlara bağlı bulunduğunu ileri süren mekanist maddecilik. 2. Maddenin bizim dışımızda, bizim düşüncemizden bağımsız ve ezeli olarak varolduğunu söylediği ve Tanrının varlığıyle ruhun ölümsüzlüğünü reddettiği halde; evreni sürekli bir gelişme olarak kavrayan ve mekanist maddeciliği «metafizik» karakterde bir görüş olmakla suçlayan ***diyalektik maddecilik.***

Maddecilik üzerine:

Felsefenin, *idealizm* karşısında yer alan temel yönetimi...

İdealizmin tersine ***madde***'nin ***bilinç***'e göre birincil, temel ve belirleyici olduğu ilkesinden hareket eden ve ***felsefenin temel sorunu***'na maddeci anlayışla karşılık veren tüm maddeci görüşleri ve anlayışları kapsar. Maddecilik bir dünya görüşü olarak madde ile bilinç ilişkisine belirli bir açıdan bakar ve bu tavrıyla diğer ahlâk bilimlerinden ve ahlâk anlayışlarından ayrılır.

Maddecilik, felsefenin kendisi kadar eskidir. Dünyayı, doğa-üstü güçlerin etkisine dayanarak açıklamaya çalışan dinsel, mitolojik görüşün tersine, dünyayı doğaya dayanarak açıklamaya çalışan felsefi düşünceyle birlikte doğmuştur. Bu nedenle maddecilik doğuşundan itibaren doğa bilgisine ve bilime yakından bağlı olagelmiş ve felsefi dinsel idealizmin her türlü biçiminin karşısında yeralmıştır. Felsefe tarihinin gösterdiği gibi, maddecilik genellikle yükselmekte olan toplumsal sınıfların, katmanların ve hareketlerin düşünce düzeyindeki ifadesidir. İlk maddeci görüşler, zamanımızdan çok daha önce-

sinin Çin ve Hindistan'ına uzanır. Maddeciliğe sistemli bir şekilde ilkçağ Yunan felsefesinde rastlıyoruz. (Z.Ö. 600). Yunan maddecilerinden ***Thales, Anaksimandros, Anaksimenes, Herakleitos, Empedokles vb.***, fenomenlerin hepsini bir ilk maddeye, bütün fenomenlerin temelinde yattığını varsaydıkları ilk cisme indirgemiyi, böylece dünyayı, ona dayanarak açıklamayı denemişlerdi. Bu maddecilik, dünyanın atomlardan, bölünmez temel yapı parçacıklarından oluştuğunu ileri süren ***Demokritos***'un ***atomistik*** öğretisinde doruk noktasına ulaştı.

Ortaçağda ise, düşünce dünyası tamamen dinin ve dinbilimin hegemonyası altında kalmış, ancak gene de maddecilik yitip gitmemiştir. Hatta ***nominalizm*** biçiminde teizm'e girdiğine tanık-oluruz ayrıca; ***panteizm*** biçiminde dine bile karışır ve onu parçalamaya başlar Kapitalist sosyo-ekonomik kuruluşun doğmasıyla birlikte burjuvazi yükselme aşamasına girmiş, feodalizme ve onun ideolojisine kilisesine karşı yürüttüğü savaşımda maddecl görüşlerden yararlanmasını bilmiştir. Burjuva düşünürlerinin geliştirdiği bu maddeci dünya görüşü, yapısı gereği, doğa bilimleriyle yakından bağlantılı olup dine ve dinbilime karşı çıkıyordu. ***Skolastik*** düşünme tarzına karşıt olarak İngiliz maddecileri ***Hobbes, Bacon*** ve ***Locke***, deneyi, gözlemi ve deneyiml, doğanın araştırılmasında başvurulacak en önemli bilgi edinme araçları olarak değerlendirdiler. İngilizlerden esinlenen Fransız maddeciliği ***La Mettrie, Holbach, Helvetius*** ve ***Diderot***'un görüşlerinde, geniş kapsamlı bir sisteme doğru geliştirildi. Bu maddecilik özellikle, o çağın en ileri bilimi olan mekaniğe dayanıyordu. Dünya, maddl cisimlerin bağlamlı bir sistemi olarak kabul ediliyor, zaman ve mekân içinde mekanlğin yasalarına göre hareket ettiği varsayılıyor, varoluşunun ve hareketinin nedenini hlç bir doğa gücüne borçlu olmadığı düşünülüyordu. Maddeclliğin ateist karakteri, özellikle Fransız düşünürlerinde apaçık ortaya çıkmış, saldırgan, fiklrsel yönden zengin bir din eleştirisiyle birleşmiştir. Mekanikçi maddeciliğin en gelişmiş biçimi, ***Feuerbach*** felsefesinde ve ondan kaynaklanan devrimci Rus demokratları ***Belinski, Herzen*** ve ***Çernişevski***'de görülür. ***Feuerbach***, klasik Alman felsefesinin idealizmiyle hesaplaşırken, maddeciliği yenilemiş, onun doğa bilimlerine ve bilgi teorisine yaslanan dayanaklarını güçlendirmiştir. Ne var ki, burjuva maddeciliğinin önemli eksikleri aşmak yine de ona nasip olmamıştır. Bu yetersizliğin kökenleri, özellikle ***Feuerbach***'ın maddeciliğinin tarihsel karakter taşımamasında, tüm nitelik farklarını —mekanik anlayışa bağlı kalarak— nicelikçe bir farklılığa indirgeyen mekanikçi tavrında ve maddeciliğin ilkelerini, Insan toplumunun açıklanmasına uygulama becerlsinden yoksun oluşunda aranmalıdır. Burjuva maddeciliği, insan faaliyetinin pratik kökenini maddeci açıdan açıklama ve toplumsal pratiğin rolünü kavrama gücünden yoksun olduğu için, temaşacı, zor anlaşılır bir karakter almış ve dünyanın pratikte nasıl değiştirilebileceğini öğretmekten uzak kalmıştır. Rus devrimci demokratları ise, maddeciliği devrimci savaşımla birleştirmeyi başarmış, onun temaşacı karakterini büyük ölçüde aşmışlar, aynı zamanda diyalektiği bilinçli olarak maddecilikle birleştirmeyi denemişler, maddeci diyalektik anlayışın sınırlarına değin yaklaşmışlar, ancak toplumun maddeci diyalektik anlayışla kavranmasını sağlayacak, kesin adımı atamamışlardır İlk kez ***Marks*** ve ***Engels diyalektik ve tarihsel maddecilik***'i işçi sınıfının dünya görüşü olarak kurmayı başarmış, maddecilik ile diyalektiği birleştirmiş, maddeciliğin ilkelerini toplumun açıklamasına uygulamışlar ve felsefenin temel sorununu -madde ile bilinç ilişkisini- her yanıyla ve tutarlı bir bilimsellikle çözümlemişlerdir Böylelikle, kendilerinden önceki tüm maddeci görüşlerin zaaflarını aşmakla kalmamış, felsefe tarihinin biricik tutarlı ve bilimsel dünya görüşünü de ortaya koymuşlardır Bu başarının anahtarı, toplumsal pratiğin, insanlık tarihinin, diyalektik maddeci anlayışla kavranmış olmasıdır Marks-öncesi maddecilikte, doğa ile varlık bir yanda, bilinç -düşünce- öte yanda birbirlerinden kopuk kalmışlar, yani diyalektik-olmayan metafizik görüşlerle karşıkarşıya getirilmişlerdi. Bilinç, maddi varlığın pasif bir tepkisi, maddi varlık ise doğanın kendisi sayılıyordu. ***Marx*** ve ***Engels***, insan bilincinin doğmasının ve gelişmesinin yalnızca doğanın bir ürünü olmayıp, bilincin oluşmasında özellikle insanın «o sayede diğer insanlarla, doğayla hesaplaştığı», doğaya etki yapıp onu değiştirdiği ***maddi üretim faaliyeti***'nin —yani çalışmanın— belirleyici rol oynaadığını göstermişlerdir İnsan, aynı zamanda varlığının maddi üretimi sırasında iradesinden ve bilincinden bağımsız ilişkiler de kurar ve bu ilişkiler tüm tarihsel gelişmenin maddi dayanağını oluştururlar Diyalektik ve tarihsel maddecilik ile diyalektik organik bir birlik oluştururlar. Böylece insanlık tarihinin gelişiminde ilk kez madde, toplumsal yaşamın açıklanmasında kullanılmakta, toplumsal gelişmenin maddi itici güçleri ve yasaları saptanmakta, kısacası, ilk kez bilimsel dayanakları olaan bir toplum teorisi kurulmuş olmaktadır Diyalektik ve tarihsel maddecilik, işçi sınıfının ve onun Marksçı-Leninci partisinin dünya görüşüdür ve çağımızda tüm ilerici insanların düşüncesini gittikçe artan ölçüde belirlemektedir. Marksçı-Leninci partinin politikasının teorik dayanağı ve tek tek bilimlerin teorik ve yöntemsel temeli olarak, geçmişin tüm temaşacı görüşlerini aşan diyalektik ve tarihsel maddecilik, dünyanın bilimsel olarak öğrenilmesinde ve devrimci pratikle dönüştürülmesinde durmadan gelişen ve zenginleşen bir araçtır

M. BUHR

Türkçesi V. ATAYMAN, İ. DUMAN

madde'nin hareket formları üzerine :

Maddenin hareket formları, maddi objelerin başlıca hareket ve karşılıklı etki tipleri. Maddenin Hareket Formları'nın bilimsel bir sınıflaması yapıldığı zaman, gözönüne alınması gereken hususlar şunlardır : 1) hareket halinde bulunan objelerin spesifik çizgileri; 2) belli bir hareket formunun genel kanunlarının varlığı: 3) en basit formlardan en karmaşık formlar'a kadar, madde ve hareketin tarihi gelişmesine hâkim olan kanunlar. Bu hususlara ve modern-bilim verilerine göre Maddenin Hareket formları: 1) inorganik âlem; 2) organik âlem ve 3) toplum olmak üzere üç grupta toplanır. Bu grupların her birinde, maddenin tükenmezliğinden dolayı, birçok Hareket Formları şunları ihtiva eder: temel parçacıkların ve (elektromanyatik, yerçekimli) alanların hareketi, çeşitli cisimlerin mekân içinde yer değiştirmeleri, nükleer karşılıklı etki, temel parçacıkların değişime uğrama prosesüsleri v.s.; maddenin kimyasal hareket Formları dahil olmak üzere, atomların ve moleküllerin hareketi ve dönüşümleri: mikroskopik cisimlerin yapılarındaki dğişmeler (ısı prosüsleri, ses titreşimleri v.s;) farkla yapıdaki kozmik sistemlerde (gezegenlerde, yıldızlarda, samanyollarında) yer alan değişmeler. Organik âlemde Maddenin Hareket Formları şunlardır: hayatın çeşitli tezahürleri: metabolizma, organizmalardaki fonksionel bağlar; dış şartların yansıma prosesüsleri, cinsler içindeki ve cinsler arasındaki ilişkiler, biyoster ile inorganik tabiat arasındaki karşılıklı etki. Organik âlemde, çeşitli derecede karmaşıklık gösteren entegral sistemler vardır: virüsler, bakteriler, tek hücreli organizmalar, çok hücreli organizmalar, değişik bitki ve hayvan cinsleri, ve nihayet, bütün biyosfer. Genel hayat tezahürleri çerçevesi içinde, maddenin her grubunun spesifik Hareket Formları, sistemlerin yapısı ve fonksiyonuyla belirlenen kanunları vardır. Maddenin sosyal Hareket Formları insan faaliyetlerinin şu çeşitli tezahürlerini kapsar: üretim güçlerinin ve üretimin gelişmesi; sınıf, devlet, millet ilişkileri; dünyayı bilme prosesüsü v.s.; tarihi bakımdan, maddenin, (daha karmaşık bir sistemin yapısına ve gelişme kanunlarına tekabül eden) yüksek Hareket Formları, dönüşüme uğramış daha basit Hareket Formlarını kendi bağrında taşır ve bunların temeli üzerinde yükselir. Bu Hareket Formları arasında birlik ve karşılıklı etki vardır. Maddenin daha Yüksek Hareket formları, daha basit

Hareket Formlarından kaliatif bakımdan farklı olup, asla daha basit formlara indirgenemez. Tabiattaki gelişmenin anlaşılması, karmaşık fenomenlerin mahiyetinin bilinmesi ve bunların pratikte kontrol edilmesi bakımından Maddenin Hareket Formları arasındaki ilişkinin ortaya konması, büyük bir önem taşır.

M. ROSENTHAL

(Türkçesi Aziz ÇALIŞLAR)

MADER Helmut (Oderberg 1932 Waiblingen 1977) *Tübingen, Freiburg, Münih ve Heidelberg'te önce hukuk, daha sonra Alman filolojisi ve felsefesi okudu.*

Savaş sonrasında ikinci kuşağın en yetenekli ozanlarından biri sayılırken, genç yaşta öldü. Ölümüne değin yalnızca iki şiir kitabı yayımladı. İlk kitabı «Ruh İçin Ruj» 1955 yılında çıktığı zaman, Gottfried Benn, «İnsan, büyük yeteneği, ama aynı zamanda tehlikeyi seziyor», diye yazmıştı bu kitaptaki şiirler üzerine. İkinci kitabı «Christopher Marlowe İle Özportre» birincisinden on yıl sonra yayımlanadığı zaman, ozan, Benn'in sezdiklerinden, büyük yeteneğini salt olgunlaştırmıştı.

Büyük bir insan sevgisiyle dolu olan ozan, çevresine, dünyaya baktığında, insanı kısıtlamak, sınırlamak ve baskı altına almak isteyen düzenlere salt dile dönüşen büyük bir öfkeyle başkaldırır. Titiz bir dil işçisi olarak basma kalıplardan ve onları geveleyip yinelemekte kaçmıştır.

Şiirlerini tanıdığı zaman ozanlığına ve kişiliğine büyük yakınlık duyduğu Orhan Veli'nin şiirlerinin Almancaya aktarılmasında bu satırların yazarına büyük yardımları dokunmuştur. 1961 yılında Türkiye'ye de gelmiştir.

MAETERLİNCK Maurice (Gand 1862 / Nice 1949) Fransızca yazan Belçikalı yazar. Avukatlıktan edebiyata geçti. *Les Serres Chaudes* (Sıcak Limonluklar, 1889) adlı sembolist bir estetikle yazdığı şiirleri *Douze Chansons* (Oniki Şarkı, 1896) ve *Quinze Chansons* (Onbeş Şarkı, 1900) adlı şiir kitapları izledi. Bu arada yazınsal anlayışla bir çok oyun yazdı: *La Princesse Maleine* (1889), *İntruse* (1890), *Les Aveugles* (Körler), *Les Sept Princesses* (1891), *Pelléas et Mélisandre* 1892), sonra kukla oyunu olarak yazdığı *Alladine et Palomides*, *La Mort de Tintagiles* (1894). Bu yapıtlarda Maeterlinck, karanlık ve kötü güçlerin kurbanı olan gizemli ruh durumlarını ortaya koymaya çalışır. Bu korku tiyatrosunun ardından daha açık bir anlatımı olan *Monna Vanna* (1902), şiir yüklü, sembolik bir peri oyunu olan *Mavi Kuş* (1909), bir yurtseverlik oyunu ola *Le Bourgmestre de Stilmonde* (Stilmonde Belediye Başkanı, (1920) ve *La Princesse Isabelle* (1935) geldi. Öte yandan klâsik bir biçim içinde doğa ve insanoğlunun bilinmeyen yanları üstüne denemeler yazdı *La Trésor des Humbles* (Alçakgönüllülerin Hazinesi, 1896), *La Vie des Abeilles* (Arıların Hayatı 1901), *Le Temple Enseveli* Gömülü Tapınak, 1902), *Le Double Jardin* (1904), *La Mort* (1913), *L'Hôte Inconnu* (Bilinmeyen Konuk, 1917), *Le Grand Secret* (Büyük Sır 1921), *La Vie des Termites* 1926), *La Vie des Fourmis* (Karıncaların Hayatı, 1930), *L'Araignée de Verre* (Cam Örümcek, 1932). Felsefe üstüne son düşünce'lerini *Avant le Grand Silence* (Büyük Sessizlikten Önce, 1934), *Le Sablier* (1935), *L'Ombre des Ailes* (Kanatların Gölgesi, 1936) *L'Autre Monde ou Le*

«Cennetin «niçin»i bulunabilseydi, o'n» evrenin yerine geçerdi.»
MAETERLİNCK

Maurice MAETERLİNCK Amerika'ya sığındığı dönemde..

Helmut MADER'den iki şiir:

ORTAÇAĞ

1

Babamın ahırından bir beygir eğerledim
Kardeşinin çiftliğine haber iletmek için
Yolu şaşırıverdim nasılsa
Sonralayın
Yıldızlar bile kandırdı beni.

2

Kuzeyde ne görsem beğenirsiniz söyleyin
Cibremiş bir yara
Onun yitişi.

Oysa ben renk ilkesi üzerine şiirler düşünü gördüm:
Avrupalının görüntüsü çizgiseldir
Yedi sarı leke aynı değerde yanyana dizili
Sevdiğim beygirim. Hiç erişemeyeceğim
Tsangtse — kiang'a

DİPNOTU

Erken ölenlerin
boynunda boğulmuşların izleri olur.
Ölünceye dek düş görenleri
açık ağızla denize atarlar.
Alnında ufacık bir yara
ve o malum gülümseme
vardır sahildeki cesetlerde.

Türkçeleri: Yüksel PAZARKAYA

Cadran Stellaire (Oteki Dünya yada Yıldız Saati, 1942) adlı yapıtlarında topladı. Bu yapıtlarda ölüm denen bilmecenin yada metafizik sorunların etkisi ağır basar.

Tiyatro oyunlarıyla edebiyatçıların hayranlığını kazanan yazar, asıl büyük ününü denemeleriyle yaptı. 1911'de Nobel ödülünü aldı. 1932'de Belçika kralı Albert I tarafından Maeterlinck'e kontluk verildi.

Mafia Sicilya'da yuvalanmış, genellikle ekonomik temele dayanan ve siyasal hedeflere de yönelen karmaşık ve örgütü gizli şebeke: şantaj, cürüm ve şiddet hareketleri ağı. Mafia bir örgüt olarak, Sicilya'da XIX. yüzyılda ortaya çıktı. Birbirine hasım sınıfların yada 1820 ve 1848 Devrimlerinden ötürü birbiriyle çatışmaya giren grupların, bir mücadele aracı olarak, silahlı çeteler beslemeleri yada bunlara başvurmaları, Mafia'nın doğuşuna neden oldu. Mafia başlangıçta Sicilya toprak soyluluğunun ekonomik ve sosyal düzenini korumak kaygısıyla kurulduysa da, İtalya birliğinin sağlanmasından sonra siyasal bir kuruluş haline geldi. Mafia, çeşitli yollarla siyasal iktidar üstünde baskı kurmak ve ondan ödün koparmak amacıyla, ayaklanma eylemine giren, merkezî idare ve yasal yetkilere karşı duran bir kuruluş olarak ortaya çıktı. Dış yapısı bakımından Mafia, belirli bir kuruluş ve hiyerarşiye sahip olmayan *cosca*'lar halinde örgütlenmiştir. Cosca'lar sosyal mevkii yüksek bir, iki yada üç yetkili kişinin yönettiği 10 12 üyeli gruplardır. Mafia'ya ilişkin bazı işaretleri «şerefli dernek» denilen kuruluşun yazısız yasasını bilmeyenler anlıyamaz. Şerefli dernek mensubu, kendisini *omu d'onuri* (şerefli adam) sayar. Çünkü o biç bir zaman adalete başvurmayıp, kitumluk içinde kendi işini kendi görür. Mafia kesinlikle «dostların yararına» bir «düzeni» gerçekleştirmek için, meşru otoriteye karşı mücadele eder, Devletin daha gelişmiş mücadele araçlarına sahip olduğu çağımızda ve hatta Faşizm döneminde bile Mafia'nın gücü kırılamadı. Buna karşılık faşizm, Mafia'ya karşı girişilen eylemi rejim alehtarlarını temizlemek için koz olarak kullandı. Savaş sonrası dönemde özellikle Sicilya'nın ayrılması yolundaki akıma Salvatore Giuliano çeteşinin katılmasından sonra, Mafia sorunu, uluslararası alanda büyük yankılar uyandırdı. Bu yüzden 1963 ve 1964'te etkili polis önlemlerine başvuruldu ve 1971'de de çalışma safhasında bulunan bir meclis komisyonu kuruldu.

Mafia bünyesi, son 30 yılda büyük değişikliklere uğradı. Amerikan gangsterliğinin metotlarını benimseyen örgüt, Sicilya'daki ekonomik değişmelere uyarak, çalışma alanını tarım kesiminden kazanç olanağı büyük olan kentlere kaydırıldı. L. Franchetti, N. Colajanni, Gaetano Mosca, P. Villari, G. Lo Schiavo, Mafia konusunda sosyolojik ve siyasal incemeler yaptılar. Gene olay ile ilgili olarak, 1876 Sicilya'sının ekonomik durumu ile 1910 Sicilya'sında ve Güney illerinde yaşıyan köylülerin hayat koşulları hakkında meclis araştırması açıldı. Mafia, bundan başka edebiyat ve sinema için elverişli bir konu alanı oldu.

MAGNANİ Anna (Roma 1908) İtalyan kadın sinema ve tiyatro oyuncusu. 1929'da sahne hayatına atıldı. 1934'ten bu yana beyaz perdede ve revülerde gözüken sanatçı savaş sırasında Toto ile birlikte M. Galdieri tiyatrosunda çalıştı. İlk şöhretini *Anna Christie* (1945 1946) ve *Maya* oyunlarıyla kazandı. Özellikle sinema alanında başarılı oldu: V De Sica'nın *Teresa Venerdi* (1941) ve *Campo de'Fiori* (Çiçek Tarlası, 1943) adlı filmlerinden sonra, R. Rosellini yönetiminde *Roma. Açık Şehir* (Roma, Citta Aperta, 1946) adlı unutulmaz filmi çevirdi. Fransa ve Hollywood'da da film çeviren Magnani'nin daha sonraki filmleri arasında şunlar sayılabilir: *Haydut Istırabı* (İl Bandito, 1946), *L'Onorevole Angelina* (Namuslu Angelina, 1947), *Amore* (Aşk, 1948), *Bellissima* (En Güzel Kadın, 1951), *Altın Araba* (1952), *Biz Kadınlar* (1953), kendisine oskar kazandıran D. Mann yönetimindeki *Dövmeli Gül* (The Rose Tattoo, 1955), *Nella Città l'Inferno* (Şehirde Cehennem, 1958), *Vahşi Rüzgâr* (1958), *Fugittive Kind* (Yılan Derili Adam, 1959). Kısa bir ayrılıktan sonra yeniden tiyatroya, *La Lupa* (Kurt, 1965) ve sinema-Vittoria, 1968) döndü.

...ya, *Kasabanın Sırrı* (The Seoret of Santa ...

Mahreçler (Fr débouchés) Bir ürün yada bir hizmet arzının akış yolları, sürüm yerleri. Mahreçler deyimi daha çok metalar bakımından kullanılır. Mahreçler, gerçekleşmenin, yani meta biçiminden para biçimine ve aynı zamanda mübadele değerinden kullanım değerine geçişin ileticileridir. Mahreç, ödenebilir bir talebi gerektirir; gerçek ihtiyacı dile getirmez.

Bir ürünün mahreçleri ya içseldir yada dışsaldır. Üretim, mahreçlere tabi olarak yön alır: o bakımdan, mutad pazarla nispeten güvence altına alınmış olan, ele geçirilmiş mahreçlere dayanır bununla birlikte. bu mutad pazar, rekabetin, satın alma kapasitesindeki değişmelerin, gereksinmelerin, tekniklerin vs. tehditi altında kalabilir. Aynı zamanda, bilkuvve mihreçleri de göz önüne alır: pazar etüdleri, henüz ifade edilmemiş yada bilinmeyen gerçek yada bilkuvve, talepleri karşılamayı sağlayacak yada yeni talepler uyandıracak modaliteleri ortaya çıkarmak için çaba gösterir.

Ekonomik çıkar grupları ve bizzat devletler en geniş ve ulusal üretimleri için en rantabl mahreçleri sağlamaya çalışırlar. Bunun sonucu, her türlü ihracat teşvikleri ve bunun temel destekleri olan gümrük tedbirleridir İhracat rekâbeti çoğu zaman gerçek bir ekonomik savaşa yol açar, buna mahreçler savaşı adı verilir.

Jean-Baptiste Say, XIX. yüzyılın başında, mahreçler yasası denen şeyi formüle etmiştir. Formülasyon şu sözcüklerden ibarettir: «Ürünler ürünlerle mübadele edilir.» Say'ın halefleri bunu şöyle tamamlamışlarıdır: «Ürünler ve hizmetler, ürünler ve hizmetlerle mübadele edilirler.» Böylece, paranın mübadele için yalnızca bir araç olduğu, oysa mübadele nesnelerinin ürünler ve hizmetler oldukları doğrulanıyordu. Bu, Charles Bodin'in şu sözleri söylemesine yol açmıştır: «Say'ın yasası mübadelerin eninde sonunda trampadan oluştuklarını gösteriyor. Para, potansiyel ürünleri yada hizmetleri temsil eder ancak».

Ürünler ürünlerle mübadele edildiğine göre, ürünlere mahreçleri açan, üretimdir. Bir ürün, tamamlandığı anda, başka ürünlere değerinin tutarınca mahreç açar, Say tamamlayıcı bir yasa verir hemen: «Mahreçleri açan yalnız ürünlerin bolluğudur». Bundan da, üretimin artmasının ve ürünlerin serbest tedavülünün, ekonomik faaliyetteki her türlü derlemenin şartı olduğu sonucuna varır.

Ürünler ürünlerle mübadele edildiğine göre, genel aşırı-üretim buhranı olamaz ve Say'in yürüttüğü muhakeme böyle bir buhran imkânını reddeder, olsa olsa kısa süreli uyarsızlıkların şurda burda yol açtığı bazı aksaklıkları kabul eder.

Say'ın düşünce tarzı, önce dünya piyasasında ürünlerin, emek-değer'den kaynaklanan fiyatlarla değil, eln yüksek rantabiliteyi erayan, bu nedenle de talep ve talebin bağrındaki rekabetle şartlanan fiyatlarla kendilerini gösterdikleri olgugusuna çarpar. «Herkes mübadeleye ancak elindeki ürün ve hizmetleri sokabildiğine göre, bazı ürünler daha rantabidır, bazıları da daha az rantabldir. Mübadeleciler pazar yerine eşitsiz imkânlarla ve eşitsiz ihtiyaçlarla gelirler: Bu nedenle bir fiyat ölçeği oluşur ve bu ölçek ürünün sayısından, öz niteliklerinden çok alım imkânlarına, birikmiş bulunan paraya bağımlıdır,, öyleyse nötr bir ölçek değil.

«Mahreçler yasası»na bir başka darbeyi de somut pazarın Say'nin ideal serbest pazarına gittikçe daha az benzer olması olgusu vurmaktadır. Üreticiler, bazan da devlet, ürünlerinin pazarda çok bol olmasının, alım imkânlarını artırmaktan çok sınırlayacağını anlamışlardır ve ürünlerinin üretimini ve arzını yükseltmek şöyle dursun, daha az bir miktardan daha büyük bir çıkar sağlamayı düşünerek, sınırlamaktadırlar. Burada, monopollerin uygulamaktan geri durmadıkları, satışın ve üretimin kısıtlanmasıyla fiyatı yüksek tutma eğiliminde bir «ekonomik Malthus'çuluk» söz konusudur.

Mübadele iki evreye ayrılır: satın alım ve satış. Bu iki plan birbirlerini karşılıklı şartlandırırlar, ama aynı zamanda zaman içinde birbirlerinden ayrı olduklarından, ayrılmaları tedavül sürecindeki kopmanın kaynağını oluşturur ve, yine bu nedenle, buhran imkânlarını bağrında taşır.

MAİNE DE BİRAN François (Bergerac 1766 Paris 1824) Fransız filozofu. Valilik, milletvekilliği, Danıştay üyeliği yapmıştır. *Tinselcilik* akımı çerçevesinde yer alan bir düşünürdür Felsefesi, kendine özgü bir psikolojik analiz metoduna dayanır: Maine de Biran, bu metodun ilkesini, iç ve dolayımsız «tam algı» («aperception») olarak tanımlar Filozofa göre, bu metoda başvurduğumuz her seferinde, «ben»imizi, bütün bütünlüğünü kendiliğindenliğinde bulan tek ve parçalanmaz bir yönseme olarak kavrarız. Bu fikirlerini, *L'Influence de l'habitude*

Maine de Biran DU İVİER'nin tablosu.

(«Alışkanlığın etkisi», 1802) ve *La Perception immédiate* («Dolayımsız algılama», 1807) isimli eserlerinde açıklayan düşünür ayrıca, iradesel çabayı özellikle analizden geçirerek, irade felsefelerine önemli bir katkıda bulunmuştur.

MAKARENKO Anton Semyonoviç (Ukrayna - 1888 / Moskova 1939) Sovyet pedagogu. Önce tarih profesörüydü; erginlik dönemindekilerin eğitimi ve hayata uyumu üstünde çalıştı. Bu amaçla 1920'de «Maksim Gorki kolonisi»ni, sonra 1931'de F. Dzerjinskiy komünü»nü kurdu ve yönetti: bu kuruluşların amacı, toplum hayatının ve ortaklaşa çalışmanın, sosyalist ilkelere göre sağlanmasıydı. Bu topluluklar içindeki pedagoji denemelerini roman türündeki iki yapıtında açıkladı: *Pedagogiçevkaya Poema* (Pedagojik Şiir yada Hayat Yolu, 1933), *Flagi na Başnyah* (Kulelerdeki Bayraklar, 1937).

makina (Fr. ve İng. machine) Avadanlığın gelişmiş biçimi. Makinalar, tıpkı avadanlıklar gibi, üretim aletleri içinde yer alırlar. Belli sonuçlar elde etmek için bileştirilmiş çeşitli aletlerden, aygıtlardan oluşurlar.

Avadanlıklarınkiyle aynı tipten bir işleve sahiptirler. Tıpkı avadanlıklar gibi, insan emeğinin prodüktivitesini arttırırlar. Ama avadanlık yalnızca elin uzantısı iken (çekiçi ya da testereyi düşününüz), makina, yeni bir ortam, kolektif beşerî varlığının hizmetinde, ama ondan ayrı teknik bir ortam teşkil eder.

Makina, insan aktivitesinin bir ürünüdür, fakat bu aktiviteyi daha da etkili hale getiren bir üründür

Makinalar, hem biçimleri, hem yapılış amaçları, hem de yapıları bakımından çok çeşitlidirler Örneğin: değirmenler, frezeler, tornalar, dokuma tezgâhları, iletken makinalar (machines-transferts), vs. böyledirler.

Bazı makinalar doğrudan doğruya emek nesnesini dönüşüme uğratmak amacıyla gerçekleştirilmişlerdir (tornalar, frezeler), bazıları da enerji kaynağı olarak gözükürler (buhar makinaları, hidrolik türbinler, akümülatörler, vs.)

Ekonomi politik bakımından, makinalar üç büyük kategoriye ayrılabilir:

— başlangıçta aletçi bir teknik içinde yer alan basit makinalar: bunlar henüz avadanlığa çok yakındılar ve genellikle onun tamamlayıcısı olarak ortaya çıkarlar;

— basit makinaların gelişmiş, nitel olarak yeni bir biçimi ifade eden makina-avadanlıklar;

— makinanın üstün biçimi, en yetkin biçimi olarak gözüken otomatik ve otomatize makinalar: makina yaratan makinalar.

Makina avadanlıklar ve otomatik makinalar ancak yeni bir teknolojik sistem olan maşinizmde gelişme gösterebilirler.

Makina hemen hemen avadanlık kadar eskidir. Doğaya egemen olma mücadelesi veren insan gücünün çok dar sınırlarını genişletmek için yollar bulma zorunluğu kendini çok çabuk duyurmuştur.

İlkel makinalar levye, çıkrık, makara, palanya gibi basit unsurların kullanımına dayanırlar. Bunlar, sınırlı alanlarda (sivil ya da askerî), büyük bir rol oynamışlardır.

XVIII. yüzyılda makina avadanlığın ortaya çıkışı, yeni bir üretim sisteminin şartlarını yaratarak köklü bir teknolojik alt üst olmaya yol açtı; bu yeni üretim sistemi maşinizmdi. Teknik ortam, doğal ortama oranla, yalnız emek sürecinde değil (sanayide, tarımda), boş vakitlerde de (otomobilin sahip olduğu, yer), bu tarihten sonra gitgide yaygınlık kazanmaya başladı.

makina - avadanlık (Fr. machine - outil) Kendisine uygun hareket verildiği zaman eskiden emekçinin aynı yada benzer aletlerle yaptığı işlemleri yapan mekanizma. — İnsan tarafından üretimde kullanılan ilk makinalar avadanlığın yetkinleştirilmiş varyantlarından başka bir şey değildirler. Bunun tam tersine, XVIII. yüyılın sonundan bu yana gelişen makinalar, yeni bir tip oluştururlar Makina - avadanlıktır bu yeni tip.

Gelişmiş mekanizmalar olarak, karşılıklı bağımlılık halindeki başlıca üç parçadan oluşurlar: motor, transmisyon, işlem makinası

Motorun işlevi mekanizmanın bütününü harekete geçirmektir. Hareket ettirici gücün kendisi olabileceği gibi tam tersine, bu güç dışsal bir doğal kaynaktan alabilir.

Motorla işlem makinası arasındaki aracı unsuru oluşturan transmisyon çok değişik tiplerden oluşur; bunlar hareketin biçimini değiştirirler, onu uygun bir biçimde yayarlar, işlem makinasına iletirler.

Bazan, deyimin kısıtlı anlamında, makina avadanlık denilen şey bu sonuncu unsurdur. İşlem makinasının işlevi, saptanmış bir amaca göre onu değişikliğe uğratma için doğrudan doğruya emeğin nesnesi üzerine etkide bulunmaktır. Bu dönüşüm, aslında eski avadanlıkların değişmiş biçimleri olan mekanik aletlerin yardımıyla gerçekleşir

Makina avadanlıklar, emekçinin elinden ayrılan ve makinanın gövdesine geçen, böylece mekanik aletler haline gelen avadanlıkları yeni biçimler altında bütünleştirirler; teknolojik açıdan devrimci olan değişiklik burada yatar.

Makina - avadanlıklar, böylece, büyük seri halinde imalât yapan yeni bir üretim sisteminin ve gelişmiş kooperasyona dayanan yeni bir üretim biriminin teknik temelini oluştururlar.

Tıpkı basit makinalar ya da avadanlıklar gibi, makina avadanlıklarda sayı ve çeşit bakımından çok artmışlardır.

Genel olarak, makina avadanlıklar, aynı anda bir çok elemanter avadanlığın işe konulmasını sağlarlar. Bu nedenle, el avadanlığının dar organik sınırlarını aşarlar. İkinci olarak, üretim sürecinde muazzam yeni enerji kaynaklarının kullanımını mümkün kılarlar. Nihayet, bilimsel ve teknik araştırmaların sonuçlarının üretimin hizmetine verilmesini sağlarlar.

Büyük mekanik sanayiin gelişimiyle, ki bu makina avadanlıkların sayısının hızla artışından ayrılmaz, kapitalist üretim tarzının egemenliği pekiştirilmiş olur.

Teknik bakımdan bir üretim aracı olan makina avadanlık, ekonomik bakımdan, kapitalist üretim tarzında, değişmez sermaye olarak, yani üretim ilişkisi olarak kendini gösterir. Bu itibarla esasta, ücretli emeğin sömürülmesinin etkili bir aracıdır. Daha işin içine girer girmez İşçinin rakibi kesilir ve işçileri kitle halinde saf dışı bırakma eğilimi gösterir.

Sosyalizmdeyse, tam tersine, makina bir üretim ilişkisi olmaktan çıkacak ve kendini ancak insan emeğinin prodüktivitesini artırmaya, insanların çektiği sıkıntıları hafifletmeye, gittikçe artan miktarlarda servet sağlamaya yarayan bir üretim aracı olarak gösterecektir.

makinalaşma (Fr mécanisation, İng. mecanization) Üretim birimlerine makinaların ve maşinizmin girmesinin teknik süreci. — Makinalaşma, avadanlığın ağır basan kullanımına dayanan teknik sistemden maşinizme gidilmesi hareketidir.

Genel olarak, insanın yerini makinanın alması hareketidir bu ve çalışma koşullarında derin bir değişime yol açar, çünkü, çalışma makinalarla yapılmaktadır burada artık.

Makinalaşma mümkün birçok biçimler gösterir: makinalaşma, bazı hallerde, makinanın bulunmadığı bir üretim birimine makinanın sokulmasıdır, bazı hallerdeyse, bunun tersine, makinalarla yapılan üretken işlemlerin üretim içindeki payının artırılmasıdır.

Bundan ötürü, makinalaşma, insanla emeğin nesnesi arasına makinanın girdiği yeni bir ortam, teknik bir ortak yaratır.

Makinalaşma teknik bir süreç değildir yalnızca (bu açıdan, üretici güçlerde bir artış demektir), fakat, aynı zamanda, üretim maliyetinin düşmesine, el emeği'nden tasarrufa, insan emeğinin prodüktivitesinin artmasına bağlı bir ekonomik süreç olarak da tahlil edilebilir.

Fakat, bu ekonomik süreç, kapitalist rejimde, ilk sürede, ekstra artı-değer arayışının, genel tarzda artı değer arayışının doğrudan bir forksiyonudur.

Makinalaşma, belirli bir üretim biri — mini (örneğin bir, fabrika, vs.), bir ekonomik branşı (örneğin, metalurji), yada bir büyük bir sektörü (sanayi, tarım, bankacılık, vs.) kapsıyabilir.

Makinalaşma süreci, XVIII. yüzyıldan beri aslâ durmamıştır. Burada, makinalaşma derece kavramından hareketle anlaşılan eşitsizlikler halinde kendini göstermektedir. Genel olarak, makinalaşma bugün en çok sanayide gerçekleşmiş olmakla birlikte, gerek tarım gerekse sevk ve idare alanlarında bilgisayarların işin içine girmesi) da büyük ilerlemeler kaydetmiştir.

Makinalaşma, üretim metodlarında XVIII. yüzyıldan bu yana sürüp gelen kesintisiz bir altüst olmayı, üretici güçlerin çok hissedilir bir artışına yol açan bir altüst olmayı dile getirir

Ne var ki, kapitalist rejimde, makinalaşma, üreticilerin kurtuluşuna değil, fakat, onları bir insan ürünü olduğu halde uğursuz bir kudret biçimine bürünebilen makinanın boyunduruğu altına sokarak daha da köleleşmelerine yol açmıştır.

Makinalaşma, teknik bakımdan, ekonomik ilerlemenin bir şartı olmuştur, ama sosyal ilerleme bakımından aynı şey söylenemez. Gerçekten de, makinalasmanın yarattığı sonuçlar, kapitalist üretim tarzı kadrosu içinde (gittikçe artan kâr elde etme olgusuna bütünüyle bağımlı makinalaşma) bulunulması durumuna ya da sosyalizm denilen ve hem artan sayıda mal imal edebilen, hem de giderek kolektivitenin hayat düzeyini yükseltebilen modern üretim kadrosu içinde bulunması durumuna göre çok değişiktir.

makro-ekonomi (Fr. macro-économie, İng. macro-economy) Ekonomik fenomenlerin gruplar, vs. gibi bütün çapında kavranması, bilinmesi. — Makro-ekonomi, ister genel kavramlar olarak, ister bireysel birimlerden oluşan özgül gruplar olarak, global, kollektif fenomenleri ele alır.

Makro ekonomi, önce agregat denen şeyle, yani ulusal yada uluslararası karakterde ekonomik büyüklüklerle uğraşır. Örneğin, ulusal üretimi yada sosyal hasılayı, yani bireysel ürünlerin toplamını inceler. Global arzı (bireysel arzların tümünü) yada tasarrufu, yatırımı, vs. ele alır

Grupların davranışına dayanarak, global dengenin nasıl belirlendiğini inceler. Bu gruplar, esas olarak, sendikalar (işçi ve patron sendikaları), devlet, tüketici gruplar, tasarruf sahibi gruplar, vs,dir.

Makro-ekonomi, bu grupları oluşturan elemanter ekonomik birimlerin davranışıyla ilgilenmeksizin (örneğin, metalürji dalına ait şu yada bu bireysel girişimcinin farklılaşmış özel tepkilerine bağlanmaksızın, metalürji grubundan söz edilir), grupların faaliyetinden kaynaklanan global fenomenleri doğrudan tahlil eder.

Böylece, makro-ekonomi, zorunlu olarak, buhran problemini, büyümedeki dalgalanmalar problemini, yani genişletilmiş yeniden üretim problemini içerir.

Makro-ekonomik yaklaşım, mikro-ekonomik yaklaşımın yerini açıkça almıştır Bu, rekabetçi kapitalizmden, ortalama kârdan daha yüksek monopol kârını elde etmek için kendi aralarında tröstler karteller, gruplar olarak bağlanmış büyük girişimlerin egemenliğiyle monopolist kapitalizme geçişin yansısıdır.

Makro-ekonomi, öteki girişimcilerle zorlu bir mücadele halindeki bireysel girişimci kavramını bir yana atar, yerine aynı ekonomik faktörleri içine alan sosyal grup kavramını koyar

Makro-ekonomi, aynı zamanda, finans oligarşi için elverişli bir yönde müdahale ederek hizmet görebilen ekonomik yasaların darlığının tanınmasıdır.

Makro-ekonomi, monopolist devlet kapitalizmi çağında, Keynes'in katkılarının ardından, stratejik değişkenler üzerine etkide bulunmak isteyen bir ekonomik politikanın temeli niteliğindeki bir ekonomi tekniğine dönüşen bir ekonomi teorisinin kilit kavramlarından biridir.

Nesnel bir tahlil ölçeğinin yansısı olarak, ama aynı zamanda ekonomik bir dünya anlayışı olarak makro-ekonomi kavramı, tıpkı mikro-ekonomi kavramı gibi, herşeyden önce, betimsel (signalétique) bir karakter taşır.

MAKSİMOVA Yekaterina (Moskova - 1939) Sovyet kadın dansçı. 1949'da Bolşoy okuluna girdi, 1958'de diplomasını aldı ve aynı yıl Bolşoy Bale topluluğunda yıldız dansöz oldu. Birbirinden ayrı rolleri aynı ustalıkla canlandırır *Taştan Çiçek* (1959), *Bronz Süvari* ve *Küçük Kambur At* (1960), *Spar-*

MAKSİMOVA dansediyor.

taküs (1962), *Uyuyan Güzel* (1963), *Kül Kedisi* (1964), *Fındıkkıran* (1966), 1960'tan bu yana *Giselle*'i en iyi yorumlayan sanatçıdır

MALAPARTE Curzio (Prato 1898 / Roma 1957) İtalyan yazarı. Cicognini kolejinde öğrenciydi: okulu bıraktı ve 1914'te Argonne'da Karibaldi lejyonuna girdi: Bligny'de yaralandı (1918) ve savaş nişanıyla taltif edildi. 1921'den sonra faşist partisine yazıldı, bir süre İngiltere ve Fransa'da kaldı. 1931'de *Technique du Coup d'Etat* (Hükü-

Curzio MALAPARTE: «Darbe tekniği»nin uzmanı.

met Darbesi Tekniği) ve *Le Bonhomme Lénine* (Lenin Denen Adam) adlı iki Fransızca yapıt yayınladı: bu yapıtlar İtalya ve Almanya'da yasaklandı (1932). Buna karşın

İtalya'ya dönen Malaparte yakalandı ve Lipari adalarına sürüldü. Bir süre sonra aftan yararlandı, zaman zaman Finlandiya ve Ukrayna cephelerinde savaş muhabirliği yaptı (1941). İsveç'e göç etti. Daha sonra müttefiklerle İtalya Direniş örgütü arasında ilişkiyi sağladı. İnsan hayatını çoğu zaman irkiltici bir çığlık ve katılıkla inceleyen Malaparte'nin başlıca yapıtları ***İl Sole é Cieco*** (Güneş Kördür, 1941), ***Kaputt*** (1944), ***İl Volga Nasce in Europa*** (Volga Avrupa'da Doğar, 1945), ***La Pelle*** (Deri, 1949), ***Maledetti Toscani*** (Şu Belâlı Toscan'lar, 1956). Fransızca olarak yazdığı ikl tiyatro yapıtı Paris'te oynandı: ***Du Côté de chez Proust*** (Proust'un Semtinden, 1948) ve ***Das Kapital*** (1949). 1950'de ***Le Christ İnderdit*** (Yasaklanann İsa) adlı bir film çevirdi. 1947 1948'de yazdığı ***Journal d'un Etranger à Paris*** (Paris'te Bir Yabancının Günlüğü) 1966'da yayınlandı. Bir bölümü fransızca, bir bölümü italyanca olan bu yapıtta, savaş anılarının ve fıkralarının yanı sıra, devrin Paris hayatıyla ilgili sahneler yer alır.

MALENKOV Georgiy Maksimilyanoviç (Çkadov 1902) Sovyet siyaset adamı. Gönüllü olarak Kızılordu'ya katıldı Komünist partisi üyesi (1920). Stalin'in özel sekreteri (1932), Komünist Partisi Merkez Komitesi üyesi (1939) oldu. Millî Savunma komitesine girdi (1941 1945). Halk Komiserleri konseyi başkan yardımcısı (1946) ve parti yardımcı sekreteri olarak Stalin'in

MALENKOV başbakanlık döneminde..

yerine hükümetin başına geçti (mart 1953). Devletlerarası ilişkilerde yumuşatma siyasetine girişti, fakat görevinden alındı ve yerine maraşal Bulganin getirildi (8 şubat 1955). Başbakan yardımcısı ve elektrik sanayii bakanı oldu, Büyük Britanya'yı ziyaret etti (mart 1956). Fakat parti alehtarı çalışmayla suçlandırılarak Parti Merkez komitesinden çıkarıldı, azledildi ve Kazakistan'daki bir elektrik santralını yönetmekle görevlendirildi (haziran 1957)

mâlik (Fr propriétaire) Birşeyin mülkiyet hakkına sahip kişi. — Kelime bir sıfat olarak kullanıldığında kesin, inhisari bir sahipliği gösterir: o, arabasının mâlikidir, gibi bunun tam tersine ad olarak, sübstantif olarak kullanıldığında, belirli iki sosyal kategoriyi içerir; birinci olarak, mâlik, konut karakterindeki gayri menkullere sahip bulunan ve bunlardan yararlanma hakkını kira adı verilen ve peryodik olarak ödenen bu meblağ karşılığında başkalarına bırakan kişidir; burada, mâlik, kiracının karşıtıdır. İkinci olarak, mâlik, kendisine toprak rantı sağlayan toprak varlıklarının zilyedliyle özdeşlik içindedir Mâlik bu anlamda, toprak mâlikinin muadilidir. Bu durumda önemli olan, bir yandan, mülk malların mahiyeti diğer yandan bunların kullanımıdır.

Bu suretle, tüketim maddelerinin (geçici yada kalıcı) mâlikleri —ki bunlar tüketicilerden (yani ücretlilerden, emekçilerden) başka bir şey değildir— ile, ister küçük meta üreticisi ister kapitalist olsun, üretim mallarının malikleri arasında karşıtlık ortaya çıkmaktadır Aynı şeklilde, mülkiyetlerini bizzat yararlanmak, doğrudan doğruya istifade etmek için kullanan mâlikler ile, ondan gelir sağlamak için kullanan mâlikler arasında da ikinci bir karşıtlık vardır.

Mâlik deyimi, en çok konut karakterindeki gayrimenkullerin sahibi anlamında kullanılmaktadır. Bu durumda, mâlik, topladığı kiralarla geçinen kişidir: böylece, o, kiracıların gelirlerinin, rant olarak tahlil edilen bir bölümüne sahip çıkmış olur.

Mâlik davranışını belirliyen, onun nesnel durumudur: masrafları mümkün olduğu kadar yüksek kiralar elde etmeye bakar. Bundan ötürü, o, bizzat bir sömürücü değilse sömürücünün yardımcısı olarak görünür (XIX. yüzyılda, mâlikler, kira toplamak suretiyle, yapılarda birikmiş artı - değer'i gerçekleştiren birer kapitalist idiler).

Günümüzdeki, kiralar gelirlere oranla o kadar yüksektir ki, birçok emekçi kendi barınağını satın almak zorunda kalmakta ve kendi evinin mâliki olmaktadır. Ama bu durumdaki emekçilerle mâlikler arasında bir özdeşlik kurulamaz, çünkü bunlar kendi barınaklarında kendileri oturmakta ve onu kiraya vermemektedirler.

MALİNOVSKİY Rodion Yakovlyeviç (Odessa - 1898 / Moskova 1967) : Sovyet mareşali. 1915'te çar ordularına gönüllü girdi. 1916'da Svyatoy Georgiy nişanını aldı. 1917'de tugayıyla Fransız cephesine gönderildi, Reims önünde savaştı. Rus birlikleri dağılınca Fransız Yabancı lejyonuna yazıldı. 1919'da Vladivostok yoluyla Rusya'ya döndü. 1926'da Komünist partisine girdi, 1930'da Prunze Harp akademisi kurslarını izledi, 1939'da Besarabya'da bir kolorduya kumanda etti. İkinci Dünya savaşı sırasında önce 1941'de Dniepropetnovsk'taki ustaca savunmasıyla, sonra Volgograd önündeki müdahalesiyle kendini gösterdi: burada 1942'de Alman karşı saldırısını kırarak başarı kazandı. 1943 1944'te İkinci Ukrayna cephesine kumanda etti, Herson, Nikopol ve Odessa'yı kurtardı. Ertesi yıl Bükreş'e girdi: 31 ağustosta Romanyalılarla mütareke imzaladı ve Sovyet Rusya mareşalliğine yükseltildi. 1945'te Budapeşte'yi, sonra Viyana'yı kuşattı, Viyana 13 nişanda düştü. Az sonra Uzakdoğu'ya gönderildi. Baykal ötesi cephesinde Japonlara karşı kısa süren bir harekâta kumanda etti (1945). 1956'da Malinovskiy, Sovyet kuvvetleri başkumandanlığına atandı. 1957'de Savunma bakanı olarak Jukov'un yerini aldı.

malî oligarşi (Fr oligarchie financière) Çok küçük bir azınlıktan meydana gelmiş olup kapitalizmin bağrında yer alan ve malî sermaye gruplarının kişisel yada malî denetimiyle ekonominin bütününe hükmeden sosyal tabaka.

Malî oligarşinin teessürüne varan süreç şu noktadan başlar: kapitalist girişimin bağrında, denetim aksiyonerlerinin iktidarı ele geçirmeleri, sonra filyallerin yaratılmasıyla bu aksiyonerlerin gücünün derece derece artması, başka şirketlerin yutulması ve denetim altına alınması yoluyle bir finans grubu direksiyonun bu aksiyonerler tarafından ele geçirilmesi.

Bu grubun, başka bir grupla tek bir organik grup halinde kaynaşması,(başka gruplarla özel bağlar kurulması, çıkar gruplarının oluşması, aynı kişilerin gitgide daha geniş ekonomik alanları yöneterek egemenliklerini durmadan yaymalarını sağlar.

Malî oligarşi, böylece, üye sayısı oransal olarak ve bazanda mutlak olarak azalma gösterirken, gittikçe büyüyen bir sermaye kitlesini tasarruf eder.

malî piyasa (Fr. marché financier) Sermayelerin uzun vâdeli hareketini kapsayan piyasa. — Kredi süresine bağlı olarak, az yada çok özerk (yada, otonom), az yada çok kaynaşmış olan iki büyük piyasa tipi vardır:

- Parayla ve kısa vâdeli krediyle ilgili olan para piyasası.
- Uzun vâdeli kredide spesyalize olmuş malî piyasa.

Malî piyasa, tüm piyasalar gibi ticari işlemler yeridir, yani arzların ve taleplerin bir fiyatın fonksiyonu olarak, fiyata bağlı olarak, karşılaştıkları yerdir. Bu bağlaşmalar, ödünç almalarla ifade edilirler. Arz sahipleri ellerinde sermaye bulunan ve sermayelerini faiz karşılığında ödünç vermek isteyen kimselerdir: talep sahipleri, esas olarak, sanayiciler, tüccarlar, genal olarak para biçimi altında yeni sermayeler arayan girişimcilerdir. Piyasanın maddî biçimleri, hiz-

se senetleri, tahviller, istikrazlar olarak dile gelir: bunlar, aslında, sermayelerin hukuksal senetler olarak somutlanmasıdır.

Mali pazar her zaman iş bankalarının egemenliği altında kalmıştır. Tasarrufun kanalize edilmesini ve önemli sermayelerin toplanmasını sağlar, bu da konsantrasyon ve santralizasyon süreçlerini hızlandırır. Aynı zamanda tatminkâr kârlar elde etmek için de fırsattır.

Günümüzde mali piyasa, özel sermayeleri olduğu kadar kamu sermayelerini de içerir. Kamusal sermaye monopollerinin hizmetine verilmesinin temel unsurlarından biridir ve bu sıfatla aşırı birikim değersizleşme sürecine katılır.

Bundan ötürü, sıkı bir tarzda denetlenmesi gereklidir.

mallar (Fr. biens) İnsan ihtiyaçlarını karşılayan maddî nesneler. — İnsanın çok biçimli ihtiyaçlarını karşılaması için, uygun maddi nesnelerin bulunması şarttır. Bu nesneler farklılaşırlar, yani özgül özellikler taşırlar. Buna göre, örneğin açlığı gidermek için insanın yenebilir besinlere ihtiyacı vardır: Ekmek, et, sebze, şeker, vs. gibi. Aynı şekilde, barınmak için de kulübe, ev, saray, vs. cinsinden bir konuta ihtiyaç duyar insan.

Öyleyse, mallar, belirli bir kullanım değerine sahip olan nesnelerdir. Giderilmesi gereken ihtiyacın tabiatı tarafından belirlenen bir kullanım değeridir bu. Demek ki, bütün nesneler, dolaysız olarak mal değildirler.

Mallar içinde, ekonomik mallarla «serbest» denebilecek mallar birbirinden ayrılır. Gerçekten, hava gibi herkesin serbestçe bedava, dova doya içine çekebildiği, bununla birlikte insanın birinci derecede önemli bir ihtiyacını karşılayan bir malla, insanoğlunun uzun süren bir faaliyetinin (tarımcının, değirmencinin, fırıncının zincirleme faaliyetleri» ürünü olan ekmek gibi bir malın birbiriyle özdeşleştirilemeyeceğini anlamak kolaydır.

Sahip olunmak için hiçbir emek gerektirmeyen, bol bol bulunan bir mal, «serbest» bir maldır. Serbest mallar sayıca azdır. Ekonomik mallar ise, tamamen emek ürünüdürler ve bu nedenle, sosyal gelişimin verili bir ânında, sınırlı miktardadırlar.

Bütün mallar gibi, ekonomik mallar da, bir kullanım değerine sahip olmak, ema, ayrıca, çok büyük bir çoğunlukla, üretilmiş olmak zorundadırlar. Öyleyse, bunlar, doğal olmayan, yapay, insanın yarattığı nesnelerdir. İnsanların sosyal faaliyeti de, insan ihtiyaçlarını karşılamak için gittikçe daha çok, gittikçe daha farklılaşmış maddî mallar yaratmaktan ibarettir. Ama birkaç üretim tarzını kapsayan bütün bir tarihsel dönem boyunca, üretici güçlerin belli üretim ilişkisi biçimlerine tekabül eden düşük düzeyi, bütün ihtiyaçları karşılamaya yetmez; yokluk yada ihtiyaçların karşılanmaması toplumu her an tehdit eder. Ancek daha sonraki bir aşamada, sosyalizmin ileri aşamasında, gerçekten bir bolluktan söz etmek mümkün olabilecektir.

Burjuva ekonomistleri, sosyal gelişimin bu nesnel görünümünü kısmen yansıtarak ekonomik malları nedretleriyle karakterize ederler. Ekonomik mallar nadir mallardır. Belirtmek gerekir ki, bir yandan, bu nedret izafidir (bütün potansiyel ihtiyaçlar doyurulamaz, çünkü, satın alma gücünün yetersizliğinden dolayı, ödeme gücüne sahip talep olarak tezahür eden fiilî talep biçimi altında somutlaşamazlar), öte yandan, nadir denen bazı malların (otomobil), belli şartlarda, nasıl, gereğinden fazla bol olduklarını (trafik tıkanıklığı) açıklayamaz. Öyleyse, nedret kavramı yanıltıcı bir kavramdır ve ancak çok kesin bir anlamda doğru olarak kalabilir; her emek ürünü, tanımı gereği, doğal-olmayan'dır ve bu itibarla doğa tarafından doğrudan doğruya sağlanamadığı için, insanların sosyal aktivitesini gerektirdiği için, «nadir»dir

Mallar, ilke olarak, sosyal ihtiyaçları tatmin eden maddi nesnelerdir. Ama bütün ihtiyaçlar maddi nesneler tarafından tatmin edilmezler. Bazıları belirli bir aktivite gerektirirler: örneğin, müzik gereksiniml bir plağın satın alınmasıyla giderilebilir, ama bir konserin izlenmesiyle de karşılanabilir. Burjuva ekonomisinde hizmet adı verilen bu çalışmalar, mallar arasında sayılır.

İşlevsel, özsel planda, mallar arasındaki esas ayrım, bunların üretim malları ve tüketim malları olarak ayrılmalarıdır. Tüketim mallarını beşerî gereksinimleri dolaysız olarak, doğrudan doğruya doyuran tüm nesneleri oluştururken, üretim malları beşeri gereksinimleri dolaylı olarak doyuran araçlardır. Tüketim mallarına dolaysız mallar dendiği ve dolaylı mallar deyiminin yalnızca üretim mallarına saklandığı da olur.

Teknik açıdan, mallar şöyle ayrılır:

rakip mallar ve birbirini tamamlayan mallar. Ekmek ve püreler, şarap ve bira gibi olan birinciler birbirlerinin yerini alabilirler, çünkü aynı tip gereksinimleri karşılarlar. Şeker ve kahve otomobil ve benzin gibi olan ikinciler birbirlerini tamamlarlar ve birbirlerinden ayrılmaları kolay değildir.

- anlık bir tüketimleri olan dayanıksız mallar ve ard arda parçalar halinde tüketilen dayanıklı mallar.

Hava gibi, su gibi bazı serbest mallar, zorunlu olarak, insan çalışmasının ürünüdürler.

Malların nicelik ve niteliklerl toplumun gelişim derecesini yansıtır. Bu gelişim sürdüğü ölçüde, giderek sosyal ürünler haline gelirler. Kapitalizm çerçevesinde, malların büyük çoğunluğu yalnızca meta biçimi altında görünür, yani bir pazarda alınıp satılmak üzere üretilmiş nesneler olarak kendilerini gösterirler.

Üç büyük ustanın fırçasıyle Mallarmé
MANET'nin portresi

MALLARME Stéphane (Paris 1842 / Seine et Marne - 1898) Fransız şairi. Annesini yitirdiğinde beş yaşındaydı. Babası yeniden evlenince on yaşından onsekiz yaşına dek yatılı okulda okudu. Liseyi bitirince Sens'da bir tahsildarın yanına girdi. Birkaç ay sonra bir bunalım geçirdi ve çevreyle bütün bağlarını kopardı. 1862'de Sens'ten ayrıldı. Bir «başarısızlık» dönemi diye belirlediği kısa bir süre dışında kendi hayatını yaşıyarak, «toplumu boykot eden» bir şair oldu. Sens'da rasladığı Maria Gerhart adlı bir Alman kızıyla Londra'ya yerleşti.

Paris'e dönüşünde İngilizce öğretmeni oldu. Kısırlık bunalımlarına karşın, iki yıl içinde tüm şiirlerinin üçte birini yazdı. Bu arada Baudelaire biçiminde yazmayı bırakmak ve kendi düş dünyasına uygun bir anlatım biçimi bulmak istedi. Bu anlatımı bul-

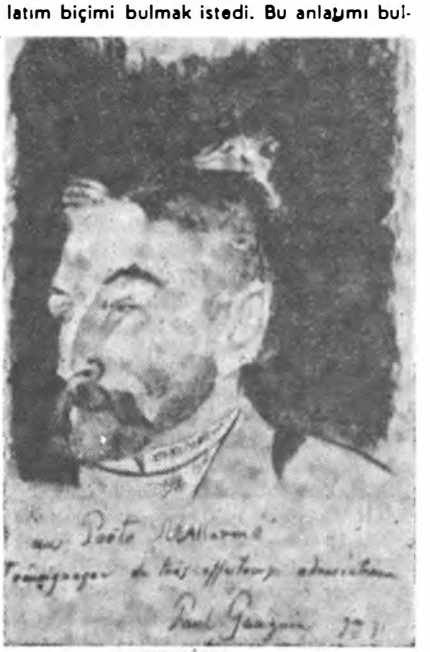

GAUGUİN'in portresi

Stéphane MALLARME evinde : «Uzmanı olduğum ve bunu da zıppıcık bir böbürlenmeyle açıkladığım biricik konu, mutlak'tır.»

masına bir başka büyük şairin Edgar Poe'nun şiiri yardımcı oldu. «Güçsüzlük» denen canavarı alaşağı etmek» için bir öykü yazmaya başladı. ***İgitur ou la Folie d'Elbehnon*** (İgitur yada Elbehnon'un Deliliği) adlı bu önemli öyküde, ilerideki tüm şiirlerin temaları, düşünceleri, düşleri yer alır: lamba, ayna, konsol, perdeler, duvar saati, kitaplık, zarlar

O tarihte iş durumunu sağlama bağlamayı düşündü ve lisansını hazırlamak istedi: ancak bu geçici bir istekti. Sonra başka bir çözüm yolu düşündü : taşradan ayrılmak, Paris'e yerleşmek. İlk ***Parnasse Contemporaine***'de 1866'da, on şiiri yayınlandı. Parisli dostlarının aracılığıla, 1871'de Fontanes lisesinde ders vermeye başladı. Edebiyat çevrelerine pek sokulmadı. 1874'ten sonra yaz tatillerini Valvins'de geçirdi. ***Hérodiade***, Parnasse'ın ikinci fasikülünde yayınlandı (1871). Mallarmé, 1874'te çıkacak üçüncü fasikül için ***Après Midi d'un Faune*** adlı şiirini gönderdiyse de kabul edilmedi.

Mallarmé 42 yaşında (1884), Huymans'ın ***A Rebours*** (Tersine) adlı yapıtında kendisinden büyük bir övgüyle söz edilmesi üstüne birdenbire üne kavuştu. O günlerde Verlaine de Mallarmé'den söz etmişti. Mallarmé konuşmalarında da büyüleyici ve etkileyiciydi. Her Salı akşamı, Roma sokağı 87 numaradaki evinin küçük yemek odasında, genç sembolist şairler karşısında konuşurken, yazı yazdığı zamanki tutukluktan eser kalmıyordu. Mallarmé, «daha iyisine varmak için araştırmalar» dediği yapıtlarının toplu basımı için bir önsöz yazdı. Şair yeni ününü, özellikle Verlaine'in ölümünden sonra kendisine verilen «şairlerin prensi» ünvanını şaşkınlıkla karşıladı. Emekli rahatlığına ereli beri 32 yıllık iş hayatı boyunca beklediği «büyük yapıtı» yaratma zamanının geldiğini düşünüyordu. 1897'de, ***Cosmopolis*** dergisinde, dizgi düzeni bakımından, çalkantılı okyanusta yalpalayan bir gemiyi yada gece karanlığında bir takımyıldızını andıran bir metni yayınlandı. Çeşitli puntoda büyük harflerle, düz yada İtalik küçük harflerle dizilen bu mensur şiir harflerin biçimi ve düzenlenmesi bakımından bir senfoniyi andırıyordu ***Ün Coup de Dés jamais n'Abolira lo Hasard*** (Bir Zar Atımı Raslantıyı Hiç Bir Zaman Ortadan Kaldırmaz) başlıklı parçanın taserlanan mutlak «kitap»ın bir bölümü olduğu ileri sürülebilir.

RENOİR'ın portresi

MALRAUX André (Paris 1901) Fransız yazarı ve siyaset adamı. Liseyi bitirdikten sonra Uzakdoğu ile ilgilendi. ***Lunes en Papier*** (Kâğıttan Aylar 1921) ile ***Ecrit pour une İdole à Trompe*** (1921) adlı yapıtlarını yayınladı. 1923'te arkeoloji misyonu ile Kamboçya'ya gitti. Komünistlere duyduğu yakınlıktan ötürü 1926'da Çin devrimine katıldı: ***La Tentation de l'Occident*** (Batı Ayartması) adlı yapıtı bu dönemde yayınladı. Bunu ***Kanton'da İsyan*** (Les Conquérants, 1928) izledi. 1930'da yayınlanan ***Büyük Yol*** (La Voie Royale), Laos sınırlarındaki tehlikeli bir seferin öyküsüdür. ***İnsanlığın Durumu*** (La Conditon Humaine/Goncourt ödülü, 1933), 1927 Şanghay devrimini, ***Le Temps du Mépris*** (Küçümseme Zamanı, 1935) bir Alman toplama kampındaki bir devrimcinin serüvenini anlatır: ***Umut***'ta (Espoir, 1937) İspanya içsavaşından sahneler yer alır. Malraux, iç savaşa Cumhuriyetçi İspanyol hükümetinin hizmetinde çarpışan yabancı hava kuvvetlerini kumandanı olarak katılmıştı. Yazar, ayrıca iç savaşla ilgili bir film çevirdi: ***Umut*** (Espoir).

André MALRAUX çalışma masasında.

1939'da Fransa'ya döndü: savaş ilân edilince bir tank birliğinde görev aldı: savaşta yaralandı, tutsak düştü, 1940'ta kaçtı. Savaş anılarını, yarıda kalan ***La Lutte avec l'Ange*** (Melekle Savaş) adlı bir roman dizisinin ilk kitabı olan ***Altenburg'un Ceviz Ağaçları***'nda (1943) anlattı. 1945-1946 Arasında geçici hükümetin İstihbarat bakanı, 1947'de general de Gaulle'ün kurduğu Fransız Halk topluluğunun genel sekreteri oldu. Romandan uzaklaşan Malraux, ***Psychologie de l'Art*** (Sanat Psikolojisi) başlığı altında

MALRAUX'nun ünlü romanı Condition humaine'*in Goncourt edebiyat ödülünü kazanması dolayısıyle yapılmış bir afiş.*

3 ciltlik bir yapıt kaleme aldı, sonra *Le Musée Imaginaire* (Düşsel Müze, 1947), *La Création Artistique* (Sanat Yapıtının Yaratılışı, 1948), *La Monnaie de l'Absolu* (1950) adlı yapıtlarını yayınladı, bu yapıtları bazı eklemelerle, *Les Voix du Silence* (Sessizliğin Sesleri) adıyla birarada yayınladı. Bu yapıtının devamı olarak önce *Musée Imaginaire de la Sculpture Mondiale*'i (Dünya Heykelciliği Düşsel Müzesi, 1952 1954), sonra da *Métamorphose des Dieux*'yü (Tanrıların Değişimi, 1957) yazdı. Bu ilgi çekici bir araştırmadır. General de Gaulle'ün başa gelmesi üzerine A. Malraux devlet bakanı (1 haziran 1958), sonra kültür işleriyle ilgili devlet bakanı (ocak 1959) oldu. Bu görevine Pompidou'nun kurduğu tüm kabinelerde de devam etti. 1962 Ekiminden sonra «V. Cumhuriyet için birlik»in başkanlığını yaptı. 1967'de *Antimémoires*'ların birinci cildini, 1969'da *Les Chênes Qu'on Abat*'yı (Devrilen Çınar) yayınladı. 1970 Nisanında general de Gaule'ün iktidardan ayrılması üzerine kültür bakanlığından çekildi.

MALTHUS Thomas Robert (Guildford - 1766 / Hertford 1834) İngiliz ekonomi bilgini. Hume ve Rousseau ile yakınlık kurmuş olan bir kır soylusunun oğluydu. Cambridge'de öğrenim gördü. Anglikan rahibi oldu. Çok geçmeden, babasının bağlandığı fikirlere karşı şiddetli bir tepki duydu. Kendisini üne kavuşturan yapıtı *Essay on the Principles on Population* (Nüfusun ilkesi üzerine deneme)'ı 1798 yılında imzasız olarak yayınladı. Bu arada yurt dışına gitti, incelemeler yaptı. 1803 yılında, ilk kitabının geliştirilmiş şekli olan, *Nüfusun toplumun gelecekteki gelişimi üzerine etkileri konusunda deneme*'yi çıkardı. İki yıl sonra Haileybury Üniversitesi'nde profesörlüğe atandı. Daha sonraki yapıtlarında nüfus ve toplumsal yardımlaşma konularının yanı sıra ekonomik büyüme olgusuna da eğildi. Bunlar arasında, *Principle of Political Economy* (Ekonomi politiğin ilkeleri, 1820) özellikle önemlidir.

Bir halk ressamının gözüyle MALTHUS.

MALTHUS'un

temel ekonomik görüşleri
üzerine

I

YOKSULLUĞUN YARARININ
MALTHUS TARAFINDAN İSPATLANMSI

1562 yılından beri, bir yoksullara yardım sistemine sahip bulunmaktadır İngiltere; ve bu sistem, çalışamayacak yada işsiz durumda olan bireylere bucaklar tarafından yapılan yardımlara dayanmaktadır. «Yoksul vergisi» diye adlandırılan bir özel vergiyle karşılanmaktadır bu yardımlar. Bu sisteme ek olarak, XVII. yüzyılda bucaklara iş evleri yada Workhouses kurma yetkisi tanınmış; ve yoksullar, bu yeni kuruluşlara başvurmağa çağırılmıştır.

Ama her iki sistem de hem pahalıya mal olmakta, hem de sorunu çözmekten uzak kalmaktadır. Korkunç birer zindandır aslında *workhouse*'lar; yoksullara yardım sistemi ise, belirli bir bucağa bağımladığı bireyleri en ilkesel hürriyetlerinden yoksun bırakmaktadır.

Oysa Godwin'in öğretisi, yoksullara yardımın genelleştirilmesini isteyenlere güç kazandırmıştır. Onun etkisiyledir ki 1795 yılında Fransa'da bir Haklar Bildirisi kanunlaşmıştır. Bu bildiride özellikle şu madde yer almaktadır :

Kendi ihtiyaçlarını karşılama gücü bulunmayan her yurttaş, türdeşlerinin yardımına hak kazanmıştır.

Yardım görme hakkının ortaya atılması, Smith'in en kesin tezlerine ters düşmektedir: Bu düşünürün gözünde yoksullar yasası bir felâketti; elemeğinin yer değiştirmesini önlemekteydi çünkü. Bu da ücretlerde, genellikle işçilerin çıkarına karşıt düşen eşitsizlikler doğurmaktaydı. Hemen belirtelim ki bu kanıt, pek inandırıcı olmamaktaydı.

İşte Malthus, Godwin'in sistemini yıkmağa çalışarak Smith'in sistemini pekiştirmeğe girişecektir: İnsan türünün ayrılmaz bir özelliği olan durmaksızın üreme eğiliminin, eşitsizliği gerektirdiğini ve yardım görme hakkının tanınmasını yasak kıldığını ispat çabalayarak yapacaktır bu işi.

1795 yılında İngiltere'de kabul edilen yeni bir yasayla, yoksullara yardım alanı genişletiliyor ve bu arada özellikle, yetersiz ücret alan kimselere, bağlı bulundukları bucaklar tarafından yardım edilmesi ilkesi getiriliyordu.

Hem Godwin'in fikirlerini çürütmek, hem de bu yeni yasaya karşı çıkmak amacıyle Malthus, 1798 yılında ve adını koymaksızın, ***Nüfusun ilkesi üzerine deneme*** başlığını taşıyan ünlü eserinin ilk

basımını yaptırmıştır.

Eserin geniş çapta gözden geçirilmiş olan ikinci basını ise,, bu sefer yazarının imzasıyle, 1803 yılında yayınlanacaktır.

1. «Nüfusun İlkesi Üzerine Deneme»nin Ana Tezleri

Malthus'ün alabildiğine bilinçli bir şekilde benimsediği amaç, mülkiyet ve toplumsal eşitsizlik üzerine kurulu olan liberal düzeni haklı göstermek, temize çıkarmaktır.

Bir ulusun zenginliğini arttıracak olan en iyi yolun hürriyet olduğunu ispatlamıştı Smith; ve, açıkça söylememekle birlikte, bireylerin çoğunluğunun bu zenginleşmeden yararlı çıktığını belirtmekteydi.

Malthus ise şimdi, zenginliğin, *her* bireyin durumunu daha iyiye götürmeksizin de artabileceğini belirtmektedir. Bireylerin sayısı, ihtiyaçlarının karşılanması için eldeki ürünlerin miktarı kadar bir hızla yada daha büyük bir hızla arttığı zaman ortaya çıkan da budur.

Bunu belirttikten sonra Malthus, liberal rejimin ve bu rejimin yolaçtığı eşitsizliğin, nüfus artışını sınırlandırarak, hiç değilse bireylerin bir kısmının kaderini iyileştirdiğini ileri sürecektir. Düşünürümüze göre, liberal rejimin bu avantajına karşılık bir ortaklaşma yada eşitlik rejimi bütün bireyleri kaçınılmaz bir şekilde yoksulluğa mahkum eder.

Düşünürün giriştiği ispatlama, basittir; ve nüfus artışının «doğal yasa»sı olarak göz önüne aldığı bir önermeyi, besi ürünlerinin maksimum artış koşullarına karşıt tutmağa dayanmaktadır.

Şöyle yazıyor

Kesin olarak kabul edilebilir ki nüfus, hiç bir engel tarafından durdurulmadığı takdirde, her 25 yılda bir iki katına çıkmakta, ve devirden devire bir geometrik dizi halinde çoğalmaktadır.

Bununla şunu söylemek istiyor Malthus: Çiftlerin doğurganlığı ve bir yıllık mutad ölüm sayısı göz önüne alındığında, bireyler istedikleri gibi evlenebilir ve çocuklarını besleme gücüne de sahip olurlarsa, sayıları her 25 yılda bir kat artacaktır.

Buna karşılık, besinlerin ve öbür yaşama gereçlerinin aynı yasayı izlediği düşünülemez. Yani belirli koşullar içinde, bir ülkedeki ekilebilir toprakların üretimi 25 yıllık bir ilk dönem boyunca bir kat artmışsa,

gelecek 25 yıl içinde üretimin aynı yasayı izleyeceğini ve bu ikinci dönem sonunda bugünkü ürünün dört katına çıkmış olacağını ummak, kesinlikle olanakdışıdır. Toprağın verimliliği hakkında edinmiş bulunduğumuz bütün kavram ve bilgilere aykırı düşer böyle bir umut.

İlerde «toprağın azalan verimliliği yasası» diye anılacak olan önermesini dile getiriyor burada Malthus. Açıklamasını şöyle sürdürüyor:

Geçim araçlarının, sanayie en elverişli durum ve koşullar içinde bile, hiç bir biçimde bir aritmetik diziden daha hızlı artamayacağını güvenle ileri sürmeğe hak kazanmış bulunuyoruz.

Daha açık olarak, «insan ırkının 1, 2, 4, 8, 16... sayıları gibi» üreme eğiliminde olduğunu, buna karşılık ürün ve gereçlerin en fazla 1, 2, 3, 4, 5... sayıları gibi arttığını belirtiyor. İlk şıkta tabanı 1, ortak çarpanı 2 olan bir geometrik dizi; ikinci şıkta ise tabanı 1, orta farkı 1 olan bir aritmetik dizi söz konusudur. Ve bu iki dizi arasındaki karşıtlık düşünürümüzün gözünde, bütün toplum bilimlerinin çıkışnoktasını meydana getirmektedir.

Nitekim Malthus'e göre, bireylerin evliliğe ve cinsel ilişkilere değgin tutumunun hiç bir şekilde frenlenmediği halklar, sürekli yoksulluğa mahkûm halklardır. Bütün doğanlar için yeterli besin yoktur çünkü hiç bir zaman. Toplum, bütünüyle yoksuldur; ve beslenemeyenleri, yoksulluk öldürür.

Demek ki bütün sorun nüfus artışını sınırlandırmak için yoksulluktan daha kabule değer başka birtakım çareler bulunup bulunamayacağını araştırmaktır.

İlk akla gelen tedbir, evlilik çağını yasaya bağlamaktır. Böyle bir yasayı düşünmenin bile olanaksız olduğunu söylüyor Malthus.

Ve soruyor

Kim uygulayacaktı bu yasayı peki, ve yasanın çiğnendiği nasıl ispatlanacaktı? Vaktinden önce evlenen adamlara damga mı vurulacaktı sokakta parmakla gösterilsin diye? Kırbaç cezası mı verilecekti yoksa? Yada yıllarca hapse mi mahkûm edilecekti? Doğan çocuklarını ölüme bırakması mı istenecekti yada? İsyan ettirici ve doğaya aykırı değil midir, sorarım, bu türden bir suç için bulunabilecek bütün cezalar?

Bu yol böylece bir yana bırakıldığına göre, iki başka yol daha tasarlanabilir: Bunlardan biri, Malthus'ün erdemsizlik diye adlandırdığı ve bizim bugün doğum kontrolu dediğimiz usüldür. İkincisi ise, *moral restraint*; yani yeterli sayıda bireyin belirli bir zaman yada bütün ömürleri boyunca evlenmekten ve çocuk yapmaktan gönülü olarak vaz geçmesi.

Bütün şekilleri içinde doğum kontroluna şiddetle karşıçıkıyor Malthus. Burada da ileri sürdüğü kanıt, doğum kontrolunun doğa buyruğuna aykırı düşen, böyle olduğu için de ak töreleri ve doğrudan doğruya toplumu çürütüp yok eden bir uygulama olduğudur. Dolayısıyle de düşünürümüz, nüfus sınırlamasının ancak *moral restraint* üzerine kurulabileceği sonucuna varıyor. Ama bu tedbirin, kalıtsal mülkiyete dayanan ve servetlerin eşitsizliğini benimseyen bir toplumda uygulanabilir olduğunu ileri sürüyor aynı zamanda.

Gerçekten de, eşitlemeci bir toplumda kimi insanların yerine niçin başka birtakım insanların evlenmekten vaz geçmesi gerektiğini anlamak güçtür, diyor

Herkes eşitse ve benzer koşullar içinde bulunuyorsa, bir bireyin niçin kendini, başkaları tarafından gözetilmeyen ve uyulmayan bir ödevi yerine getirmek zorunda duyacağı açıklanamaz.

Şimdi bunun tersine olarak, eşitsizliğin hüküm sürdüğü bir toplumu göz önüne alalım. Sadece bütün hayatları boyunca yapabilecekleri bütün çocukları besleme olanağına sahip olanlar gençken evlenebilecektir. Ötekilerse, servetlerinin ve gelirlerinin durumuna göre daha geç evlenecek yada evlenmekten hepten vaz geçeceklerdir. Düşünürümüze göre bu sorun, böylelikle çözülebilir ancak; ama gene de bir koşulun daha uygulanmağa konması gerekmektedir: Yoksullara yardım tedbirlerinin toptan ortadan kaldırılması. Ve burada, aslında basit bir düşünceyi, «yoksullar yasası»nın ulaşmayı amaçladığı hedefe ters düştüğü düşüncesini uzun uzun işlemeğe girişiyor Malthus. Yoksulluğu azaltacak yerde büsbütün çoğalttığını söylüyor bu türden yasaların. Çünkü, diyor, ellerinde olanak bulunmayanların bile evlenmelerine izin vererek çocuk yapmalarını ve bu çocuklardan, ilerde genç yoksul aileler kuracak olan bir kaçını beslemelerini sağlamaktadır bu yasalar.

Kitabının 1803 yılından sonraki basımlarında Malthus, kati'yen yoksulların düşmanı olmadığını, hattâ akla uygun bir nüfus artışından yana olduğunu ileri sürmektedir ısrarla. Ama öğretisi, insana dehşet verici karakterini koruyor. Bu karakter, örneğin, şu metinde açıkça dile gelmekte:

Ne denli katı gelirse gelsin gene de söyleyeceğiz ki, bağımlı yoksulluk, onursuzlaştırıcı bir şey olarak düşünülmemelidir: İnsanlığın büyük kısmının mutluluğunu sağlamak için, böyle bir itici güç mutlak biçimde zorunlu gözüküyor bize; ve bu itici gücü zayıf düşürecek herhangi bir genel girişim, görünürde ne denli iyi niyetli olursa olsun, kendi öz ereğine daima ters düşecektir.

2. Malthus'te Toplumsal Doğalcılık

Nüfusun ilkesi üzerine deneme'de geliştirilen teori, doğaldı bir toplum görüşünün insanı hangi yanılgılara sürükleyebileceği konusunda iyi bir örnek meydana getirmektedir.

Malthus'un *Deneme*'si karşısında, bir soru geliyor kendiliğinden hemen : Düşünürün yaptığı gibi, İnsan nüfusunun artışının doğal bir yasasından söz etmek, insanı, doğal üreme yasaları araştırılıp ortaya konabilen bitkisel yada hayvansal bir organizmaya

eş tutmak anlamına gelir sadece; ama böyle bir benzetme yapılabilir mi? Yani gerçekten bir doğal nüfus yasası var mıdır?

Malthus'ün *Deneme*'si incelendiğinde hemen görülecektir ki, düşünür, böyle bir yasanın varlığı konusunda hiç bir kanıt getirmemektedir.

Çeşitli halkları inceleyerek, çoğunda nüfus artışının yoksulluğa yolaçtığını gösteriyor bize Malthus. Ama bu demek değildir ki, söz konusu halklarda nüfus daima aynı yasaya uygun olarak gelişmektedir. Tam tersine: Toplumsal örgütün, törelerin ve dinin, evlenme ve çocuk yapma konularında küçümsenemeyecek bir etkisi olduğu apaçıktır.

Nitekim Malthus de, tam tersine nüfus eksilmesi eğilimi gösteren halklar bulunduğunu söylüyor: Roma'nın başlangıç yüzyıllarını örnek veriyor buna. eV bu eksilmo eğiliminl de, «sapık (yada, erdemsiz) alışkanlıklar»a bağlıyor. Yanl bu gibl şıkların, kuralı doğrulayan istisnalar olduğunu belirtmek Istiyor. Biraz fazla acele ediyor bizce.

Bir nüfus yasasının varlığını gösterebilmek için, insanı, XVIII. yüzyıl filozoflarının hayal ettiği, toplum hayatına geçiş öncesindeki «doğal hal»i içinde gözlemlemek gerekirdl.

Oysa bu, olanakdışıdır. En ilkel halklarda, örneğin Amerika yerlisi kabilelerde bile, nüfus artışı üzerinde büyük etkisi olduğunu kebul ettiği toplumsal alışkanlıklar bulunduğunu söylüyor Malthus; kadınları en ağır işlere sürme geleneğinin, bu gibi topluluklarda doğurganlığı alabildiğine sınırladığını belirtiyor. Aslında insanoğlu daima belirli bir toplumsal örgüt çerçevesi içinde yaşadığı içindir ki, bir tek nüfus yasasından söz etmenin olanaksız düştüğünü kavramıyor ne yazık ki Malthus.

Gerçekte bütün eski toplumlar, nüfus artışını sınırlandırmak için çeşitli yollara başvurmuşlardır. Bunların en bellibaşlısı, birleşmek isteyenlerin karşısına bir dizi hukukî ve malî koşullar dikerek evliliği güçleştirmek olmuştur

Zengin yada soylu ailelerin çocuklarının çok daha kolayca evlenebildikleri çoğu zaman doğrudur elbette. Ama eşitsizliğin daima nüfus artışının sınırlanmasının temel koşulu olageldiğini ileri sürmek, aslında alabildiğine karmaşık bir toplumasl olgular bütününü tamamıyle aşırı bir biçimde basitleştirmek olur.

Nüfusun ilkesi üzerine deneme'nin yazarı, o çağın İngiltere'sindeki olguları incelediği vakit, nüfusun gereğinden fazla bir artma eğilimi gösterdiğini saptamıştır. Tamam. Ama bunun, geniş ölçüde, kapitalizmin o güne değin üremeyi düzenleyen toplumsal gelenekleri altüst edip yıkmasından ileri geldiğini görmemektedir. Gerçek şudur ki, bireyi eski hayat çerçevesinden, ataerkil aileden, köy örgütünden, meslek topluluklarından yoksun bırakıp köksüzleştirmektedir kapitalizm; ve bütün bunların yerine, hiç bir yenl hayat çerçevesi koymamaktadır. Gerçekten de, emek gücü kıt kıtına ödenen basit bir meta olan emekçi, işinin dışında, tamamıyle hayvansal bir hayat tarzını benimsemeğe yönelmektedir. Ama kapitalizmdir, emekçiyi buna mahkûm eden.

Ve Malthus, çağının felsefesiyle uygunluk için, doğalcı bir toplum görüşünü seçtiği için bu temel olguyu görememektedir. Ortaya sürdüğü «nüfus yasası» da, bu doğalcılığın özellikle karakteristik belirimlerinden biridir.

Düşünürümüzün doğum kontroluna hüküm giydirmesi ise, Hristiyan ahlâkının en bağnaz ve en katı yanı olan Püriten mezhebinin ahlâk anlayışına bağlılığını gösterir. İlk bakışta sanılanın tersine olarak, Püritenlik, sözünü ettiğimiz doğalcı görüşle kolayca uzlaşmaktadır. Ve protestan geleneğine uygun olarak Malthus, «cismanî hayat»la tinsel hayatı tamamıyle birbirinden ayırmaktadır. Böylelikle bir yandan insan, toplumsal varlık olarak, hayvana eş tutulabilmekte; ama öte yandan da bu aynı insandan, ahlâkî hayatında fizik ihtiyaçlarına hiç bir şekilde boyun eğmemesi istenmektedir.

Cinsel hazzı, kendi kendinde bir kötülük olarak görür Püritenlik. Bu tür bir ahlâk anlayışı, zihinsel hazların fizik hazlara göre üstünlüğünü ileri sürüp fizik doyum konusunda ılımlılığın zorunluğunu önermekle yetinen Eski Çağ ahlâk sistemlerinden alabildiğine uzaktır. Evlilik hayatındaki cinsel hazza bile kötü olarak bakılıyor burada. Ve cinsel haz, ancak çocuk yaratma amacına dönükse bağışlanıyor. Yani çocuk yaratma ile cinsel doyumu iki ayrı şey gibi göz önüne almak, işlenmemesi gereken bir günah olarak sunuluyor.

Tipik biçimde Püriten karakter taşımasına rağmen bu anlayış, XIX. yüzyıl boyunca tüm Hristiyan mezhepleri tarafından savunulmuştur. Bugün yavaş yavaş terkedildiğini görmekteyiz bu anlayışın İşte bu durum, Malthus tarafından önerilen tezlerin, *Hrstiyanlığın belirli bir yorumlanış tarzı*'na bağlı bulunduğunu düşündürüyor bize.

Bu yoruma göre bir bireyde ruhsal hayat, ancak doğaya şiddetle karşıçıkma sayesinde gelişebilir. Böyle bir tavrın getirdiği güçlükler, *Deneme*'nin ilk basımındaki son iki bölümde bir hayli açık bir biçimde ortaya çıkmaktadır Bu son iki bölümde, (o çağda imzasız yazan) düşünürün felsefesinin oldukça tam bir açıklamasını buluyoruz.

Hristiyan ve rahip olarak konuşuyor burada Malthus. Ama bu rahip, bu kır papazı, bir akıl düşmanı olarak gözükmemeğe son derece dikkat ediyor. Akıl ile imanı uzlaştırma çabası, düşünürün önerilerine ayrı bir özellik veriyor.

Akla gelebilir ki, diyor, toplumsal gerçekliğin bu derece karanlık bir tablosunun çizilme nedeni, insanın tüm umutlarını öbür dünyaya yöneltmek arzusudur. Bu kesinlikle yanlıştır. Aslında doğanın yaratıcısı Tanrı'nın gizemli amaçlarını sezme olanağı varsayılarak burada yapılmak istenen, insanın yeryüzündeki mutluluğunun koşullarını araştırmaktır.

Dünya nedir? Zekânın yaratımı ve oluşumu için Tanrı tarafından istenen süreçtir dünya.

Şu açıklamayı yapıyor Malthus

Bir kaos halinde süreduran maddeyi uyandırmak, ve yeryüzünün çamurunu yüceleştirip ruh haline getirmek üzere, bu maddeyi düşünceye dönüştürmek için zorunlu bir süreç.

Ama insanın, zekâsını işletebilmesi için, ihtiyaçlarını doyurmak zorunluğu tarafından çalışmağa itilmesi gerekmektedir:

Hiç şüphe yok ki boş vakit, insan için büyük bir değer taşır. Ama insanı şu haliyle göz önüne alacak olursak, çoğu kez boş vakit, iyilikten çok kötülük yaratabilir gözükmektedir.

Ayrıca da belirtiyor düşünürümüz :

İnsan doğası hakkında deneyin bizlere öğretmiş olduğu şeylerden güç alarak söyleyebiliriz ki, vücudun ihtiyaçları tarafından yaratılan bu eyleme itici öğeler insanlardan esirgenmiş olsaydı, insanların, boş vakit sayesinde filozof düzeyine yükselmekten çok, itici güç eksikliğinden dolayı hayvan düzeyine ineceklerini düşünmemize yolaçan sayısız neden vardır.

Eski Çağ görüşlerine alabildiğine karşıt düşen Püriten hayat anlayışını buluyoruz burada yeniden. Kaldı ki *Deneme*'nin son bölümünde Malthus, daha da ileri gidiyor: Artık sadece ihtiyacın ve çalışmanın değil, ***mutsuzluğun da*** insan için vaz geçilmez bir itici güç olduğunu söylüyor.

Şöyle diyor

Hayatın acılıkları ve tasaları da... yüreği yumuşatmak ve insanlaştırmak, toplumsal duygudaşlığı uyandırmak, Hristiyanlığa özgü erdemleri yeşertmek ve cömertliğin daha geniş bir çap kazanmasını sağlamak bakımından zorunlu... bir başka itici güç kategorisi meydana getirmektedir.

Bu bir ilk kanıttır. Hemen ardından, bundan daha da şaşırtıcı bir başka kanıt geliyor: Aşıladıkları «eksiklik ve iğrenme» duygusuyle ruhları erdeme yöneltebilmek için, erdemsizliğin varolması gerekir.

Bu konuda şöyle yazıyor düşünürümüz :

Bize öyle geliyor ki ahlâk yüceliğinin oluşup ortaya çıkabilmesi için, ahlâk kötülüğü mutlak biçimde zorunludur.

Düşüncesinin en gizli, en temel yanını açıklıyor belki de burada Malthus.

Tanrıbilim anlayışı Işıklar felsefesi tarafından amansızca sar-

sılan ve geleneksel ahlâka olan güvenini koruyabilmek için, bu ahlâkın kötümser yanını saçmalık derecesine kadar sivrilterek geliştirmekten başka bir çare bulamayan bir rahibin düşüncesidir bu.

Düşüncenin maddeden farklı olup olmadığı konusunda kesin bir şey söylenemeyeceğini açıklıyor Malthus

Son kertede bu sorun belki de, basit bir sözcük sorunudur. İster maddeden, ister herhangi bir başka cevherden (töz'den) oluşmuş olsun, özü bakımından zihindir zihin.

Tanrıbilimcinin kararsızca kıvranışı burada bile apaçık gözükmektedir Ama bu şaşkınlık ve sıkıntı, düşünürümüzün, Cehennem'e inanmanın kendisi için olanakdışı kaldığını belirttiği bir sayfada, daha da açık seçik biçimde ortaya çıkmaktadır.

Şöyle yazmakta

Tanrı'nın ellerinden çıkmış yaratıklardan herhangi birinin bitimsiz bir acıya mahkûm edilebileceğini akla sığdırma olanağı yoktur hiç bir biçimde. Böyle bir düşünceyi bir tek kere bile kabul edebilseydik, tüm iyilik ve adalet anlayışımız yerle yeksan olurdu ossaat: ve artık Tanrı'yı, haksever ve bağışlayıcı (mağfiretli) bir varlık olarak göz önüne alamazdık bir daha. Oysa İncil aracılığıyle vahyedilmiş olan hayat ve ölümsüzlük öğretisi, dürüstlüğün ödülünün ölümsüz hayat ve günahın ücretinin ölüm olduğunu bildiren öğreti, hiç şüphe yok ki doğrudur ve adalet-lidir ve büyük Yaratıcı'ya yaraşandır. Hiç bir şey, dünyanın yaratıcı sürecinden güzel ve sevgiye değer biçimler içinde doğan bu varlıkların ölümsüzlüğe yükselmesi, buna karşılık, biçimsiz doğanların ve zihinleri daha arı ve daha mutlu bir hale erişmeğe elvermiyenlerin ölüp başlangıçtaki balçığa yeniden karışmaya mahkûm olması gerektiği düşüncesi kadar akla uygun gelemez. Bu türden bir ebedi mahkûmiyetin, zaman zaman, acı çekme sahneleri halinde tasarlanmış oluşuna katiyen şaşmamalıdır. Çünkü hayat ve ölüm, kurtuluş ve batış, İncil'de, mutluluk ve yoksulluktan daha sık bir biçimde biribirlerine karşıt tutulmaktadır.

Dolayısıyle de, ulu Tanrı'nın, sayısız varlığı en yüce sevinçleri tatmağa hazırlanırken ceza olarak biçtiği kısmî acılar, yaratılan mutluluğa oranla terzinin tozu gibi kalır; ve rahatça ileri sürebiliriz ki bu dünyada, yaratım sürecine harç olarak mutlak biçimde zorunlu olan kötülükten fazla bir kötülük yoktur.

Bu parçayı yerli yerinde yorumlayacak olursak, şu çıkar: Cehennem yoktur; gökyüzü, mutluluğa adanmış varlıkların ebedi konağıdır; öbür dünyaya ulaşamayacak olan yeteneksiz kişiler bu dünyadaki kısa hayatları boyunca yoksulluk ve acı çekeceklerdir ve bu da adalete uygundur.

Ömrünün sonuna değin kilisede her pazar günü son derece eğitici vaizler verecektir Malthus, Tanrı'nın tinsel yoluna çağıracaktır insanları. Ne var ki, din adamının düşüncesi, örneğin bir Godwin'in düşüncesinden çok daha maddeci bir düşüncedir.

Gerçekten de, Malthus'ün gözlerinde nedir insan? Söz konusu olan insan yoksulsa, bir hayvandır; içgüdülerinin, özellikle de cinsel içgüdüsünün boyunduruğu altında hareket eden bir hayvan. Peki, ya bir zenginse, bir mülk sahibiyse söz konusu olan? O vakit de düşünürümüze göre bu insan, kendi kişisel çıkarı doğrultusunda daima mekanik biçimde davranan bir otomattır. Böyledir; çünkü Malthus, insan davranışlarını yararcı dünya görüşü açısından değerlendirmektedir baştan sona. Bu durumda bir yazar, sayfa başında istediği kadar Yaratıcı'dan ve erdemden söz etsin, gerçek tinselciliğe alabildiğine uzak bir anlayışı benimseyip savunmaktan kurtulamayacaktır.

3. Toprak Geliri (Rant) Teorisi

Malthus'ün kitabı büyük bir başarı kazandı. Mülkiyete karşı girişilen hücumların kesinlikle çürütülüşünü, yani herşeyden önce toprak mülkiyetinin bir savunusunu görmüşlerdi bu kitapta.

Çok geçmeden Malthus, gerçekten toprak mülkiyetinin çıkarlarının bir savunuru olduğunu ispatlamak fırsatını bulacaktır. 1804 yılında Doğu Hint Kumpanyası Koleji'ne tarih ve ekonomi politik profesörü olarak atanan düşünür, bundan böyle bütün zamanını ekonomik araştırmalara verecektir. Malthus'u herşeyden çok ilgilendiren konu da, o sıralarda İngiltere'de hatırı sayılır bir yükseliş gösteren buğday fiatlarıdır

Bu artışı açıklamak için Malthus, 1815 yılında yayınladığı iki risalede, sonradan gelen düşünürler taarfından «diferansiyel rant yasası» diye adlandırılacak olan bir önerl ortaya atmaktadır.

Şöyle yazıyor

İlerleme yolunda olan her ülkede ürünün fiatı, ya işlenilen en kötü nitelikteki topraktan alınan ürünün maliyetine; yada, sadece tarım sermayesinin az bir faizle yada hiç faizsiz normal gelirini sağlayan eski toprak üzerinde fazladan elde edilecek bir katma ürünün maliyetine eşit olmak gerekir aşağı yukarı.

Bunun sonucu olarak da işlenmemiş ürünün fiatı, elde edilen bütün miktar için, doğal yada zorunlu fiat olarak saptanmaktadır. Yani elde bulunan ürün tutarını elde etmek için zorunlu fiat olarak. Elde bulunan ürünün büyük bir kısmı, üretimine zorunlu fiattan çok daha yüksek bir fiata satıldığı halde, bu öyledir. Söz konusu kısım aslında daha az bir masrafla üretilmiş bulunmaktadır, ama bu kısmın mübadele değeri eksilmemiş olarak kalır.

Burada Malthus, bugün bizim «marjinal maliyet temeli üzerinden fiatın saptanması» diye adlandırdığımız kuralın bir ilk uygulamasına girişmektedir Son derece önemlidir bu uygulama; çünkü Smith'in şu tezini haklı göstermeğe yarıyor: Toprak geliri (rant), emeğin ürünü üzerinden önceden bir pay almadır; ve bu, toprak sahibinin içinde bulunduğu tekel durumunun bir sonucudur Verimlilik derecelerine göre sınıflandırılmış çeşitli toprak kategorilerinin sahiplerinin ellerinde bulundurduğu bir dizi tekel durumu olduğunu görüyoruz şimdi; bu tekel durumları, yaratılan değer üzerinden önceden bir pay almadır; ve bu pay, toprağın verimlilik derecesine göre yükselmektedir

Ama Maltshus'ün asıl dikkatini yönelttiği nokta bu sonuçlar değildir. Diferansiyel rant teorisi, düşünürümüz için, yüksek buğday fiatını haklı göstermeğe yaramaktadır asıl.

Yüksek buğday fiatı, diyor, bizi tarımı geliştirmeğe zorlayan zenginliğimizin sonucudur: «Buğdayın para olarak fiatı, bir ülke ne kadar zenginse o kadar yüksektir». Dolayısıyle de pek fazla tasalanmamak gerekir bundan ötürü. Kaldı ki, buğday fiatının bu yükselişi, ücretlilere zarar veremez; çünkü onların gelirleri de, zorunlu biçimde, buğday fiatına paralel olarak yükselmektedir Buğday ithali, fiatın yükselişini önleyebilir yada frenleyebilir hiç şüphe yok ki; ama bunu önlemenin çok daha emin bir yolu vardır Tarım alanının üzerine çöken vergileri azaltmak.

Bütün bunlar, yazarın, toprak sahiplerini savunma arzusunu açıkça ortaya koymakta ve fikirlerinin uyandırdığı olumlu tepkinin nedenini de göstermektedir

Bununla birilkte «diferansiyel rant» teorisi, liberal sisteme ciddi bir karşıçıkış olarak da gözükebilir 1815 yılında yayınladığı risalesinin bir yerinde Malthus, toprak gelirlerindeki (rantlardaki) yükselişin, kazanç ve ücretlerin düşüşle atbaşı gittiğini söylüyor

Şöyle yazıyor bu konuda

Çürütülmesi olanaksız bir hakikat olarak ileri sürülebilir ki, bir ulusun büyük bir zenginlik derecesine ve büyük bir nüfus yoğunluğuna ulaştığı her seferinde (ki böyle bir durum hem sermaye kazançlarında, hem de emek ücretlerinde büyük bir düşüş olmaksızın gerçekleşemez), toprak gelirlerinin (rantlarının), belirli nitelikte arazilere bağlılıkmışçasına farklılaşması, yerçekimi ilkesi kadar değişmez bir yasadır.

Bu türlü bir çözümleme, ekonomik liberalizmin savunucuları için, zorunlu olarak, ciddi sorunlar yaratmaktaydı. Ricardo'nun çok geçmeden daha bütünlemesine incelemeğe gitmeyeceği sorular, işte bunlardır.

II
MALTHUS'TE EKONOMİK BÜYÜME TEORİSİ

Nüfusun ilkesi üzerine deneme'nin yeryüzünde bir cehennem

kurup sürdürme zorunluğuna inanan yazarı, Ricardo'nun tezlerini gereğinden fazla iyimser bulmadan edemezdi. Nitekim, 1817 krizi ile ve bu krizin yolaçtığı tartışmalarla kamçılanan Malthus, 1820 yılında yayınladığı ***Ekonomi politiğin ilkeleri*** adlı eserinde, Ricardo'ya cevap vermeğe girişecektir.

Sayısız noktada Malthus, Ricardo'nun çok altındadır. Değer ve dağılım sorunlarına büyük bir karışıklık getiriyor yeniden. Ama eserinin, ***Zenginliğin ilerlemesi üzerine*** başlığını taşıyan II. kitabında, ekonomik gelişme sorununa elattığı zaman, ekonomik bilime birinci sınıf bir katkıda bulunuyor. Keynes, bu katkıdan yetersiz bir biçimde yararlanacaktır ilerde.

Ekonominin gelişmesini sağlamak için ne gereklidir, diye soruyor Malthus? Smith ve Ricardo'nun ardından ekonomi bilginlerinin çoğu bu soruya, toprak, emek ve sermaye gereklidir cevabını vermektedirler. Bol toprağı ve bol elemeği olan bir ülkede, demek ki bu durumda, artırım'ın (tasarruf'un) hızlı bir sermaye birikimini sağlaması gereklidir ve yeterlidir.

Bu olumlamaya karşı çıkıyor Malthus; ve üretimin gelişmesinin, ayrıca, ürünlerin talebinde bir yükselmeyi de gerektirdiğini ileri sürüyor

Herşeyden önce ihtiyaç duyulan şey..., her türlü sermaye ve nüfus artışından da önce, bir efektif ürün talebidir; yani ödeme iradesine sahip olanlardan gelecek bir taleptir.

«Efektif talep» terimi, Keynes kulandığından beri ekonomik sözlüğüne girmiş bulunmaktadır. Ödenebilen ihtiyaçlarla ödenemeyen ihtiyaçları net biçimde karşıtlamak olanağını sağlıyor bize bu terim.

Ama, bir ürün talebi bulunması gerektiğini belirtmek yetmektedir Ayrıca göstermek gerekir ki, kapitalist sistemde, ***üreticilerin yaptıkları harcamalardan normal olarak yeterli bir talep doğamaz.***

Şöyle yazıyor Malthus:

Hiç bir etkinlik dalında hiç bir yeni elemeği, fazladan istihdam edilecek kimseler bu etkinlik dalında üretilecek malları talep edecektir diye istihdam edilemez. Hiç bir çiftçi yoktur ki, ürünü pazarda fazladan çalıştıracağı emekçilere ödemek zorunda olduğu ücretin toplamı kadar normalden yüksek bir fiata satılacak diye, fazladan on adam daha çalıştırma zahmetine katlansın. Üretimde fazladan emekçilerin yaratacağı talepten önce ve bağımsız olarak, söz konusu ürünün arz ve talep durumunda yada fiatında önceden bir değişiklik olması gerekmektedir.

Bu metnin içerdiği fikirlerden biri, sadece fazla ürünü fazladan istihdam edilecek elemeğine satacağız diye üretimin arttırılamayacağıdır; çünkü bu fazladan elemeğine ödenen ücretler, fazla ürün değerinin ancak bir kısmını temsil eder Tamamıyle doğrudur bu. Ama bu doğru noktaya, bir başka doğru noktayı daha eklemek gerekiyor: Bu yolla fazladan bir de kâr sağlanacak; ve bu kâr da, üreticilerinkine eklenen bu yeni satın alma gücü meydana koyacaktır.

Malthus bu olguyu da görüyor. Ama kapitalistler artırım (atsarruf) yaptığına göre, bu fazladan kârların, yeni bir talep yaratmayacağını söylüyor.

Şöyle yazıyor

Ama daha önce göstermiş bulunuyoruz ki, ürtici bir işte istihdant edilen kişilerin doğurduğu tüketim ve talep, sermayenin birikimi ve kullanımı için bir zaman yeterli bir itici güç ortaya koyamazlar. Doğrudan doğruya kapitalistlere gelince, toprak sahiplerinden ve daha başka zengin kişilerden oluşmaktadır bunlar; ve bunların tutumlu olmağa karar verdiği; günlük haz ve lükslerinden kendilerini yoksun kılarak, sermayelerine eklemek üzere gelirlerinden artırım yapmağa karar verdiği varsayılmaktadır. Şimdi soruyorum. Bu koşullar içinde, daha büyük sayıda üretici işçiyle elde fazladan ürünün, o çapta bir fiat düşüşü olmaksızın, ürünlerin değeri üretim giderlerinin altına düşmeksizin, yada, en azından, tasarruf yollarını ve iradesini azaltmaksızın, alıcı bulabileceği nasıl varsayılabilir?

Anlaşıldığına göre burada Malthus, Sismondi'nin kapitalist ekonomideki eksik tüketim eğilimi konusunda ileri sürdüğü fikirleri işlemektedir. Bunu yaparken de temel bir noktaya parmak basıyor. Ne varki fikirleri, tıpkı Sismondi'ninkileri gibi, çalabildiğine belirsiz kalmaktadır.

Eksik tüketim sorununu açıklığı içinde kavrayabilmek için, herşeyden önce, kapitalistler tarafından yapılan artırımın yatırıma dönüştüğü anda birdonatım gereçleri talebi yarattığını ve bu talebin, o anda üretim aygıtını dengede tutmağa yaradığını görmek gerekir. Kesin soru,, ancak o zaman sorulabilir: Bu donatım gereçleri üretimini, yeterli bir tüketim gelişmesi haklı göstermekte midir?

Oysa Şismondi ve Malthus, bu açıdan bakamıyorlar soruna; çünkü her ikisi de, Smith'in (safi yada gayrisafi) yıllık ulusal hasılanın sadece tüketim malları kapsadığını ileri süren ve *Ricardo tarafından da benimsenmiş* olan tezinin upuygun bir eleştirisini yapma gücünü gösterememektedir.

Büyük klasik ekonomi bilginlerinin bu yanılgısı, mahreçler sorunundaki tavırlarını büsbütün zayıflatmaktadır. Ama gene de, Sismondi ile Malthus'ün yaptıkları gibi,, her tasarrufun hemen o anda bir eksik tüketim durumu yarattığını söylemekle yetinilemez. Ulusal üretim sadece tüketim mallarından meydana gelmiş olsaydı, yani Smith ve Ricardo haklı olmuş olsalardı,, doğru sayılabilirdi bunu söylemekle yetinmek. Oysa Smith'le Ricardo'nun yanılgıları ortada. Ama Malthus da, tıpkı Sismondi gibi, bu yanılgıyı görüp göstermekte güçsüz kalıyor. İşte bunun içindir ki kapitalist ekonomide bir eksik tüketim (yada, fazla donatım) eğilimının varlığını ispatlayamamakta. Ama gene de, böyle bir eğilimin varlığını sadece *olumlamış* bulunmakla bile tartışma götürmez bir değer taşımaktadır Nitekim Malthus, *gelirin sermayeye dönüşünü, belirli bir noktanın ötesinde, efektif ürün talebini azaltarak, işçi bırakma sonucunu doğuracaksa, besbelli ki, gereğinden fazla tutum ve artırım alışkanlıkları ilkin felâketli etkiler yaratacaktır.*

dediği vakit, tamamıyle haklıdır.

Ama öyle sanıyoruz ki, yazarımız, bir önce zikrettiğimiz metnin ikinci bölümünde ortaya çıkan bir fikri bir parça daha derinlemesine işlemiş olsa, çok daha verimli bir araştırma yolu açılabilirdi.

Şöyle diyordu Malthus orada:

Üretimde fazladan bir elemeğinin kullanılabilmesi için, bu fazladan emekçilerin yaratacağı talepten önce ve bağımsız olarak: arz ve talep durumunda... Önceden bir değişiklik olması gerekmektedir.

Ekonomi politik bilimi, kesin önem taşıyan bu fikrin sonuçlarını ne yazık ki bugün bile çekip çıkarmamış bulunmaktadır.

Bir kapitalist işletme, harcamalarını arttırdığında, yeni gelir dağıtmakta ve satın alma gücü yaratmaktadır. Ama bu satın alma gücü bütün ekonomiye dağılmakta; yaratılan gelirin sadece küçük bir parçası, ***harcamaları artan işletmenin*** ürünlerini satın almağa yönelmektedir. Yani söz konusu işletme, harcamalarını arttırmakla, ***kendisi için*** bir mahreç yaratmış olmamaktadır. Bundan çıkan sonuç da, söz konusu işletmenin hiç bir şekilde, üretiminin artışını bu artıştan doğacak talep artışıyle doğrulayamayacağıdır.

Malthus'ün dediği gibi, kapitalist ekonomide üretim artışının, talebin ***önceden*** (üretim artışından öncekl) bir artışına dayanması gerekir. Kapitalizmin, hiç şüphesiz en temel yasalarından biridir bu.

İleri sürdüğü tezin kapsam ve önemini, besbelli ki kendisi de görmüyor Malthus. Büyüme teorisi, işte bunun için yetersiz kalmaktadır Gene de düşünürümüz, önerdiği teoriden, büyük önem taşıyan bazı sonuçlar çıkarıyor.

Malthus'e göre artı ürün krizleri, Say ve Ricardo'nun söylediklerinin tersine, pekalâ olanak kazanmaktadır. Bütün kitabı boyunca, «işçi sınıflarının 1815 yılından bu yana çektiği sıkıntı»nın

nedenlerini uzun uzun incelemekte düşünürümüz. Malthus'e göre bu sıkıntı, çoğu ekonomi bilginlerinin söylediklerinin tersine olarak, sermayenin yetersizliğiyle açıklanamaz; tam tersine, sermayenin mahreçlere oranla fazlalığı açıklar bunu.

Şöyle yazıyor:

Kârlar zayıf ve belirsiz olduğu, kapitalistler sermayelerini güven içinde nasıl kullanacaklarını bilmediği ve bunlardan dolayı da fonlar dışarı gittiği zaman,, yani tek kelimeyle, bütün koşullar, ülkede efektif bir sermaye talebinin bulunmadığını ispatladığı zaman, tasarrufu ve daha büyük miktarda gelirin sermayeye dönüşmesini öğütlemek, ekonomi politiğin tam ülkeleri içinde en ilk, en önemli ve en evrensel olanına arz ve talep ilkesine, boşu boşuna ve kaybedeceğini bile bile karşı çıkmak değil de nedir?

115 yıl sonra, 1929 yılındaki büyük krizin hemen ertesinde Keynes tarafından işlenecek olan temanın ta kendisidir bu. Demek ki ekonomi politik alanında birinci sınıf bir yenilik olarak göz önüne alınacak olan bir tez, Keynes'in de belirtmiş olduğu gibi, Malthus tarafından çok açık bir şekilde dile getirilmiş bulunmaktadır.

Bu durumda, üretim fazlasının (artı ürünün) çareleri nelerdir? İlk çare olarak, daha o zamandan, büyük kamu çalışmalarını öneriyor düşünürümüz.

Şöyle diyor

İşçi sınıflarının yardımına koşmak üzere bugün giriştiğimiz çabalarda, bu insanları, yolların onarımı ve kamu çalışmaları türünden, ürünleri pazarda satılmayan işlerde kullanmanın yerinde olacağını kavramak gereği büyük bir önem kazanmaktadır. Vergi yoluyle toplanan büyük bir meblâğın bu yolda kullanılmasına itiraz olarak, bunun, üretici işlere ayrılmış bulunan sermaye miktarını azaltacağı ileri sürülemez; çünkü belli bir noktaya kadar, asıl ihtiyaç duyduğumuz şey, bu sermaye miktarının azalmasıdır.

Ama bu ancak, bir geçici çaredir, bir palyatiftir. Üretimin sürekli şekilde gelişme yollarını arayan Malthus, ilkin, iç ve dış ticaretin bu konudaki temel rolleri üzerinde duruyor ısrarla.

Ülke içinde ticaretin gelişmesi, diyor düşünürümüz, büyük işletmelere yatırılmış olan sermaye için yeni mahreçler yaratacaktır. Tamamiyle doğrudur bu. Bu gelişmenin, geleneksel küçük üreticilerin zararına olacağını söylemeyi unutuyor sadece Malthus.

Öte yandan, o önemli bir yeni mahreç kaynağı da, dış ticaretin gelişmesidir. Bunu olumluyor ve Ricardo'ya cevap vermeğe girişiyor düşünürümüz. Ama verdiği kanıtlar, alabildiğine bulanık; ve ihracatın ülke içinde üretici emek kullanımında bir gelişmeye yolaçacağını, bunun da dönüp iç pazarın gelişmesine kökenlik edeceğini görmüyor. Oysa Adam Smith görmüştü bu gerçeği.

En son çare olarak da Malthus, üretici olmayanların sayısını sürdürmeyi ve hattâ gerekirse arttırmayı önermektedir:

Her devlette, çeşitli kişisel hizmet türlerine kendini adamış bir bireyler topluluğu bulunması gerekir: Çünkü ücretli hizmetliler dışında, yönetim için Devlet adamlarına, yurdu korumak için askerlere, hastalıkları savmak için hekim ve cerrahlara, yoksulları eğitmek ve dinsel telkinleri vermek için papazlara da ihtiyaç vardır.

Bütün bu kimseler, kendileri hiç bir maddesel mal üretmeksizin, kapitalist işletmelerde üretilen malları tüketirler. Dolayısıyle de bunların, yeterince çok sayıda olması zorunluğu vardır, diyor düşünürümüz, ve ekliyor:

Özet olarak, üretici olmayan tüketicilerin yararı, ürünlerle tüketim arasında bir denge kurup sürdürmelerinden ileri gelir...

Bu konuda belirtelim ki, bugün kapitalist ülkelerde ekonomik büyümenin itici gücü olarak belirleyici bir rol oynayan kamu harcamalarının artışı, üretici olmayan insan sayısının bir artışı olarak da çözümlenebilir rahatça. Ki bu da, Malthus'ün önerilerine uygun düşmektedir.

Peki ama nasıl olmuştur da, bütün büyük klasik liberal ekonomi bilginleri içinde, kapitalist ekonominin büyümesi için zorunlu sürüm yerleris orunu, sadece Malthus doğru terimleri içinde koyabilmiştir? Marx'ın suçlamasını göz önüne alarak, düşünürümüzün bu konuda Sismondi'yi suçlamasını göz önüne alarak, düşünürümüzün bu konuda Sismondi'yi kopya etmekle yetindiğini mi kabul etmemiz gerekiyor? Olanaksız gözükmekte bu; çünkü daha 1814 yılından başlayarak Malthus, Ricardo'ya yazdığı mektuplarda, talebin yetersizliği sorununu dile getirmektedir.

Sanırız ki, önemli hakikatlerin keşfi yada en azından kabulü yolunda Malthus'e kılavuzluk edenin, gene düşünürün kendi kötümserliği olduğu rahatça ileri sürülebilir; ve buna ek olarak da söylenebilir ki, öbür liberal ekonomi bilginlerine yollarını şaşırtan, kendi iyimserlikleri olmuştur. ***Nüfusun ilkesi üzerine deneme'nin*** yazarı, ortaya koyduğu çelişkilerin toplumun kökten değişmesini gerektirdiğini şüphesiz kl hiç bir zaman ve hiç bir şekilde kabul etmiyor. İktidarın, toprak sahipleri aristokrasisinin ellerinde kalması gerektiğini savunuyor, tam tersine. Bakışlarını gelecekten çok, geçmişe çeviriyor. Ama işte sınaî kapitalizm karşısında coşkusuzlukla dile gelen bu tavrıdır ki, Malthus'ün bu rejimi daha nesnel bir biçimde yargılayıp belirli karakterlerini öteki liberal ekonomi bilginlerinden daha iyi, daha açık şekilde ortaya koymasını sağlıyor

Şöyle yada böyle olsun, Malthus tarafından getirilen ekonomik büyüme çözümlemesinin üstünlüğünü eksiksiz kabul etmemekle, düşünürümüzü kendi kendisiyle çelişir duruma getirmektedir Ama bunun yanı sıra belirtmek de gerekiyor kl, bu çöktedir Şöyle ki ***Nüfusun ilkesi üzerine deneme'sinde*** Malthus, bütün sefaletin, sadece nüfusun gereğinden hızlı artışından doğduğunu söylemekteydi; şimdi de tutmuş, İstihdamın ve Üretimin, efektif talebi geliştirmeğe dönük tedbirlerle arttırılabileceğini ileri sürüyor. Bu iki tez arasında kesin bir uyuşmazlık bulunduğu, açıktır. Yazar kendisi de farkına varmıştır bu uyuşmazlığın; çünkü sonradan yayınlanan bir incelemesinde [*Summary view of the principle of population (Nüfus ilkesinin özlü açıklaması)*, 1830]. *Deneme*'sinde işlediği tezi, sadece gelecek için geçerli olarak sunmakta. Ama bu tezin yalnız gelecek için geçerli olduğu, bugün için geçerli olmadığı doğruysa eğer, yoksullara yardımın ortadan kaldırılması «zorunluğu» ivedilliğini yitiriyor ve ertelenebilir hale geliyor demektir... ki o vakit de Malthus'ün, ilk eserinin sonuçlarında değişiklik yapması gerekmekteydi. Bu değişiklik yapılmadığına, tam tersine, *Deneme*'nin 1826 yılındaki yeni basımında da aynı kesin sonuçlar alakonduğuna göre, düşünürün eserinde büyük bir çelişki bulunduğunu ileri sürebiliriz.

Henri DENİS

MALTHUS ve Malthus'çuluk üzerine

Malthus'çuluk, Malthus'un ve çömezlerinin, geçim araçlarının ve nüfusun büyüme ritmleri arasında varlığı öne sürülen farklılıktan hareketle doğum kısıtlaması sonucuna varan demografik ve ekonomik teorisidir.

Orjinal ve dar anlamında Malthus'çuluk, adını taşıdığı bilgin tarafından kurulan teoridir.

Malthus'a göre, nüfus, bu nüfusun beslenmesi için gerekli geçim araçlarına oranla çok daha hızlı bir artış gösterir: bu geçim araçları aritmetik olarak artarlarken, nüfus geometrik olarak artar. Savaşlar, hastalıklar ve her türlü kazalar bu demografik genişlemeye karşı gerekli engellerdir. Tüm bu kötümserliğine karşın,, Malthus bir liberaldir. Her türlü koruyucu önlemin yararsız olduğu, geçim araçlarının üretiminin en uyumlu olarak serbestlik içinde geliştiği, üretim ve tüketim arasındaki ilişkininde en iyi biçimde serbestlik içinde yürüdüğü düşüncesindedir Marx, Malthus'un bir aşırmacı olduğunu ve teorilerinin de vülger ekonomiyle bağlanması gerektiğini göstermiştir.

Geniş anlamdaysa, ekonomik Malthus'çuluk, çok farklı bir doktrine verilen addır: üretimle tüketim arasında denge sağlamak umuduyla üretimin sınırlanmasını, hatta fiyatlarını artırabilmek için ürünleri azaltmayı öğütleyen doktrin. Nihayet, vülger dilde, ekonomik genişlemeye ve üretici potansiyellerinin eksiksiz istihdamına getirilen her türlü kısıtlamaya, ayrıca tüketilebilir zenginliklerin her türlü bile bile tafribine, Malthus'çuluk denir.

Bir apojetik teori olarak, Malthus'çuuluk denir.

Bir apojetik teori olarak, Malthus'çuluk, sefaletin suçunu nüfus fazlalığına yükleverek, kapitalizmi temize çıkarır. Aynı anlayışlar, bugünde, yeni-malthus'çuluk adı verilen çeşitli biçimler altına yayılmış bulunmaktadır: bu anlayışları savunan teorisyenlere göre, dünyanın nüfusu gereğinden fazladır, dünya bir mutlak nüfus fazlalığının tehdidi altındadır. Yeni-Malthus'çuluk, kendi biçiminde, kapitalizmin genel bunalımı çağında, halkların bağımsızlık hareketleri çağında, emperyalizmin içinde debelendiği çelişkilerin derinliğini kendi biçiminde yansıtır.

MAN Henri De (Anvers 1886 / İsviçre 1953) Belçikalı siyaset adamı. Genç yaşta sosyalizmi benimsedi, sonra Leipzig'de gazetecilik yaptı (1905). Liebknecht ve Kautsk'ynin temsil ettiği sol marksizme katıldı. İşçi Eğitim Merkezinin sekreteri oldu. Birinci Dünya savaşından sonra kendi sosyalizm anlayışında büyük ölçüde değişiklik yaptı. Frankfurt çalışma akademisinde uzun süre dersler verdi. 1926'da *Zur Psychologie des Sozialismus* (Sosyalizm Psikolojisi Üstüne) adlı yapıtını yazdı. Man'a göre, XIX. yüzyılın felsefesel varsayımlarına bağlı olan Marksizm aşılmıştı. 1929 Ekonomik bunalımı karşısındaki çaresizliğinden ve Almanya'da, Hitler karşısında yıkılışından kaygılanan Henri De Man, Belçika İşçi Partisi kongresine, orta sınıflar, işçiler ve işsizler arasında cephe birliğini öngören bir planı onaylattırdı (1933), böylece kredi kurumunu ulusallaştırmak mümkün olacak ve herkesin iş bulması sağlanacaktı. Man, Belçika İşçi partisi ikinci başkanı oldu. Van Zeeland kabinesinde görev aldı (1935 - 1938). 1940 Mayısında yenilgiden sonra Belçika'da kral Léopold III'ün yanında kaldı. 1946'da, Alman işgali sırasındaki tutumundan ötürü giyaben yargılandı ve 20 yıl hapis cezasına çarptırıldı. İsviçre'ye sığındı, bir otomobil kazasında öldü.

MANDELŞTAM Osip (Leningrad 1891 / Sibirya 1938) Sovyet şairi.

Musevi kökenli küçük bir tüccar ailesinin oğlu olan Osip Mandelstam. Petersburg Universitesinde eski Fransızca ve edebiyat öğrenimini gördü. 1909 yılında Vyaçeslav İvanov ve Annenski ile tanıştı. «Apollon» dergisi çevresinde toplanan akmeist şairler kümesine katıldı. İlk şiirlerinde (1909-11) simgecilerinin etkisi vardır. 1913'te yayınladığı «Taş» adlı şiir kitabında akmeist akımın belli başlı özelikleri, dünyanın dışsal gerçekliğini betimleme, nesnel ayrıntılar ve mimari biçimlere eğim görülmektedir. 1916' dan sonra şiiri daha lirik bir nitelik kazandı.

Mandleştam, devrimi sevinçle karşılayan aydınlardandı. 1918—21 yıllarında yeni toplumun çeşitli kültür örgütlerinde çalıştı. Keskinleşen edebiyat kavgaları ortamında yön tutmayışı yüzünden, adı unutulur gibi oldu. «Kişi toplumculuğu» döneminde bir kaç kez tutuklandı, sürüldü sürgünde öldü.

Mandelştam'ın, dıştan geleneksel (ölçülü-uyaklı) şiiri, yan çağrışımlarla gelişen, büyük filolojik kültüre dayanan, semontik bakımdan karmaşık bir iç yapı taşır. Sözcükler arasındaki nesnesel (şeysel) bağlar, sık sık, kökünü sözcüğün tarihsel yaşamında bulan çağrışımsal bağla yer değiştirir. Bu bakımdan Hlebnikov'un şiiriyle «Mandelştam'ın şiiri arasında bir bağıntı kurulabilir. Hareketsiz-mimari biçimlere, tarihsel-mitolojik ögelere, edebiyat ve sanat dünyasından alınmış imgelere eğilimi de, Mandelştam şiirinin başlıca özelliklerindendir. 1925'te, otobiyografik nitelikli «Zamanın Gürültüsü», 1928'de, aydının ruhsal bunalımlarını yansıtan «Mısır Pulu» adlı nuvellerini yayınlayan; 1933 yılında yazdığı «Dante Üstüne Konuşma» adlı kitabında sanat v.b. konularda görüşleri yer alan Mandelştam 20. yüzyıl Rus Sovyet şiirinin etkileri günümüzde de süren büyük ve özgün ustalarındandır.

MANDELŞTAM'dan dört şiir:

ALTIN RENKLİ BAL, ŞİŞEDEN...

Altın renkli bal, şişeden —
Öyle yoğun ve uzun süre aktık ki konuşmak gereğini duydu
ev sahibesi;
«Burada, bu hüzünlü Taurid'de, alın yazımızın bizi
getirdiği bu yerde
Hiç de sıkılmıyor canımız» — ve geriye baktı omuzunun
üzerinden

Bakıse hizmet edilmekteydi her yerde, ve dünyada
sanki —
Bekçiler ve köpekler kalmıştı sadece - git git kimseye
rastlamıyordun
Ağır ve dingin fıçılar gibi yuvarlanıyordu günler
Uzak bir kulübeden sesler geliyordu, ama anlamıyor
ve yanıtlamıyordu
Büyük, kahverengi bahçeye çıktık çaydan sonra
Koyu renk perdeler kirpikler gibi inmişti pencerelere
Beyaz sütunların yanından asmalara baknaya gittik
Ölüklu dağların erimiş camlar gibi aktığı yere

Dedim ki eski bir savaş alanını anımsatıyor bu/asmalar
Kıvırcık saçlı atlıların karışık düzende döğüştüğü;
Taşlıklı Taurid'de Hellen ülkesinin bilimi; ve işte —
Soylu ve pas renkli dizileriyle altın hektarlar

Bembeyaz odada bir çıkrık gibi duruyordu sessizlik
Bodrumdan, sirke, boya ve taze şarap kokusu gelmekteydi

Anımsıyor musun, o Yunan evinde, herkesin tutkun
olduğu zevce
— Helena değil, öteki - ne kadar uzun süre dokumuştu
bezini
Altın yapağı, neredesin altın yapağı?
Tüm yolculuk boyunca ağır dalgaları denizin nasıl da
uğulduyordu...
Ve yelkenleri yorgun düşmüş gemisini bırakıp
Dönüyordu Odysseus, uzayla ve zamanla... dolu

Türkçesi : Ataol BEHRAMOĞLU

AĞIRLIK VE TATLILIK KIZKARDEŞTİR

Ağırlık ve tatlılık kızkardeştir, aynıdır belirtileri
Ciğerotları ve yabanarıları ağır gülleri emerler;
İnsan ölür, soğur ısınmış kum,
Kara bir sedyede taşırlar bir gün önceki güneşi.

Ah, ağır petekler ve o tatlı ağlar
Ağır bir taşı kaldırmak daha kolaydır tekrarlamaktan
senin tatlı adını!

Tek bir kaygım var benim, altın bir kaygım:
Zamanın ağırlığını kaldırmak kaygısı...
Kara bir su gibi çekerim içime bulanık havayı,
Zaman pullukla sürülür ve gül çürüyüp toprağa döner;
Örülür iki sıralı bir çelenkte ağırlıkları ve tatlılıkları
Karışırken yavaş bir burgaçta ağır ve tatlı güller...

Türkçesi : Ataol BEHRAMOĞLU

MANDELŞTAM

LENİNGRAD

Gözyaşlarım kadar tanıdığım şehrime döndüm
Çocukluğumun şişmiş bezeleri kadar tanıdığım

Döndüm buraya işte - durma, iç artık
Irmak boylarındaki fenerlerin balık yağını.

Katranla karıştığı güne yumurta sarısını,
Bu Aralık gününe alışmaya bak.

Petersburg! Hayır ölmek istemiyorum daha!
Defterinden silinmedi telefonumun numarası.

Petersburg! Saklıyorum yazdığım adresleri,
Onlar duyuracak bana ölülerin sesini.

Karanlık bir eşikte oturuyorum; zil,
Etinden sıyrılmış zil şakaklarıma vuruyor.

Kapı zincirlerinin paslı demirlerine dokunarak
Sevgili konukları bekliyorum bütün gece.

Türkçesi Ülkü TAMER

AT NALI BULAN BİRİ

Yüzünüz ormana dönük:
İşte orman diyoruz bütün gemilerin direklerin yontulduğu

Ve kavaklar tepemizde
Doruklarında bile hür
Onlara vergi hışır hışır ötmek rüzgârda
Kimsesizlik onlara vergi ve kocaman yalnızlıkları
El değmemiş öfkeli bir koku
Susturamaz rüzgârın yumruğu
Dansediyor güvertesi geminin upuzun bir ip gibi
Çocuğu
duruyor ormanların
Ve gemici
Dayanılmaz bir susuzluk yüreğinde hedefi sonsuzluk
Bilgeliğin tılsımını avuçluyor elinde bataklıklara doğru bir koşu

Okyanusların kabuğunu vuruyor ölçüye
Öbür elinde yerçekimi yeryüzünün sığındığı
Ve biz
Gemimizin bordasından akıyor gözyaşları bu kokuyu
içiyoruz biz
Tahtalara saygı ile bakıyoruz
Betleem'in suskun marangozu değil bu başkasının elleri
Bütün yolcuların ve bütün gemicilerin dostu
Ve şöyle diyoruz:

Onlar da doğdular hayata
Bir eşeğin sırtındaki kadar çiledir yaşadıkları
Sivrilikleri var unutulmuş kökleri
Zincirin birer halkası herbiri
Ya yağmurun insafsızlığından çektikleri
Bir avuç tuz buluttan bütün istedikleri
O paha biçilmez yükü verecekler bir alsalar tuzu

Nerden başlamalı?

Çatırdıyor herşey
Karşılaştırmalı hesaplar ürpertiyor atmosferi
Hiçbir söz öbürünün değeri kadar etmiyor
Ve yeryüzü hâlâ hınçlı söz oyunları kadar öfkeli
Ve kuş tüyü kadar hafif bütün arabalar
Kuşları kovalamaktan kesiliyor solukları

Kuşlar mı sadece fiyakalı yarış atlarına ne demeli
Onların peşisıra koşarken parçalanmıyorlar mı?
Yaktığı türküye isim bulanı mutlu saymalı
¡Bir türkü ismiyle işaretliyorsa kendini
Uzun ömürlü olmalı
Ve alnına bağlanan kurdelâysa başkalaştıran onu
Unutulmaktan bile kurtarmalı unutulmak azgın
En gizli şey bellediği insanoğlunun
Güçlü hayvanlardan miras bir koku
Topu topu bir tutam kekik belki de
Su nasıl karanlıksa gök kubbenin karanlığı bu bütün canlılar

Bir balık misâli koynunda
Savurarak yüzgeçleriyle boşluğu
Ilık bir kıkırdak yamru yumru
Bir kristal yumak tekerlerin dön babam döndüğü
Ve içinde azgın atların savrulduğu
Havadaki bu toprak kalınlığı
Yabaların kazma küreklerin vur babam vurduğu
Koynuna girmenin boyundurugundan kopup gitmenin zorluğu
Yeniyeşil saçlarının korkusudan ağaçların elpençe divan
durduğu
Ölmüş hayvan kemiklerinde çocuklara yapılan oyuncaklar

İşte belirsiz yaşamı sona eriyor dünyamızın
Teşekkür binlerce defa teşekkür önümüze konulanlara
Biliyorum aldandım çok şaşırdım hesabımı
Bir altın kürenin ürpermesine benziyor ürpertisi
Elinden tutanı yok dünyanızın
Her sarsılışta hem «evet» hem «hayır» diyor
¡Bir çocuk sesiyle cevap veriyor:
«Elma veriyorum sana» «Vermiyorum elmayı»
Sesi de yüzüne benziyor.

Oysa ses çoktan yitirdi amacını sadece yankısı yaşıyor
Kısrak tozlu yollarda can veriyor köpükler saçıyor ağzından
Büyük yarışların anası
Yelesinin kıvrımlarından taşıyor
Dörtten fazlaysa koşanların sayısı
Vizgelir herşey
Dörtle çarpın taşları

Güneşte ışıldıyor nalları yollarda dört nala bir koşu büyüyor

Yerde at nalı bulursa biri
Tozunu siler temizler parlatır onu
Asar evinin kapısına
Uyusun
Artık gizli kıvılcımlar yoksa
Ve söylenecek şey kalmamışsa
Söylenmiş son sözün donmuş izi yaşar insanoğlunun
dudaklarında
Yük fışkıran bir sudur avuçlarında ama testi yarım ve yol
dönüş yolu

Bu söylediğim sadece ben değilim
Dondurulmuş ve kocaman bir gerçek bütün dudaklarda
Aslan resmi basarlar bazı paralara bazılarına insan resmi:

Altın bakır bronz hepsi
Aynı törenle verilir toprağa
Onları kemirmek için kendi dişlerini biledi zaman
Aman vermiyor bana
Şimdiden öldü benliğimin yarısı

Türkçesi Erdoğan TOKATLI

MANET Edouard (Paris 1832 / Paris 1883) Fransız ressamı ve gravürcüsü. Bir yargıcın oğlu. Denizciliğe isteklendi, bir gemide miço olarak Brezilya'ya gitti (1850) Dönüşünde Thomas Couture'un atelyesine girdi, 1856'da oradan ayrıldı: Louvre'da kopyalar yaptı. İtalya'yı, Almanya'yı, Hollanda'yı dolaştı. İlk tabloları ***Absent, Kirazlı Çocuk*** ve İspanyol sanatı havasında pitoreks figürlerdir. (Köpekli Çocuk). Salon'da sergilediği yapıtlarıyla ***Manet'in Portresi*** ve ***Guitarrero*** mansiyon kazandı Bundan sonra Martinet galerisinde sergilediği onüç tablo, düzenlerindeki sertlikle eleştirilerin ve halkın öfkesini çekerken henüz tanınmayan Monet, Renoir, Cézanne, Pissaro gibi genç ressamlar Manet'yi okullarının öncüsü saydılar. 1862'de ***Çayırda Öğle Yemeği***, Louvre salonuna kabul edilmedi, ama Reddedilenler salonunda sergilendi ve Manet'nin, bir skandal ressamı olarak şöhrete ulaşmasını sağladı. Sonradan, Manet'nin önemli bir portresini yaptığı ***Emile Zola*** bu olayı (Eser) ***L'Oeuvre*** adlı romanında ele aldı. Baudelaire de ressamdan yana çıktı. 1965'te ***Olympia*** adlı tablosu, Salon'da daha büyük bir rezalet çıkmasına yol açtı ve 1866'da, modeli gene Victorine Meurand olan ***Fifre*** adlı tablosu Salon'a alınmadı. 1867'de, Uluslararası sergiye kabul edilmeyince, Alma köprüsünde açtığı özel sergiyle herkesi çileden çıkardı. Aralarında ***Meksika İmparatoru Maximilian'ın İdamı*** da bulunan çağdaş hayattan sahneleri o sırada çizdi. 1868'de onu savunmakta olan yazar ve sanat eleştiricisi Théodore Duret'nin portresini yaptı. Bu tarihte paletindeki renkler açılmaya ve aydınlanmaya başladı.

MANET'den dört başyapıt :
Kirazlı çocuk

1869'da yaptığı, ***Atelyede Yemek*** ve ***Balkon*** bu gelişmeyi yansıtır. İkinci İmparatorluğun bu son yıllarında, genç sanatçılar Guerbois kahvesinde onun çevresinde toplandılar. Başarılar dönemi 1870 Savaşından sonra geldi. 1872'de Durand Ruel'in desteğini kazandı: 1873'te Salon'da bir zafer olarak karşılanan ***Bira Bardağı*** ile ressamın değeri kabul edildi. İzlenimci gençlerin gösterilerine katılmaksızın Claude Monet ile dost oldu, onun sandalda bir resmini yaptı, sonra açık havada çalıştı: ***Argenteuil, Limonlukta***. Dostlarının portelerini çizmeyi sürdüğü ***Mallarmé, Aktör Faure Hamlet Rolünde*** ve bakan Grévy'yi sanatçıya Légion d'honneur nişanını vermek zorundı bırakan ***Antonin Proust***. Bu devrede gün lük hayattan sahneler de çizdi: ***Naana, Garson Kız, Folies - Bergère Barı***. İlerleyici bir felce tutulunca, daha az yorucu olan pastel tekniğini yeğledi ve çıplaklar, genç kadın figürleri yaptı.

Tuileries'de konser

Çıplak göğüslü sarışın

Çoğu zaman klasiklerden esinlenmekle birlikte Manet'in yaptığı, açık ve düz renkleri, fırçasının keskinliği ve çağdaş dünyaya bakışındaki cüretle, resim sanatında bir çığır açtı. Günümüzde çağdaş sanatın öncülerinden sayılır.

Otoportre

manevi yıpranma (Fr. usure morale) Bir teknik materyelin, kusurluluk yada düşük verimden ötürü değil de daha yüksek nitelikler taşıyan yeni bir materyelin ortaya çıkmasından ötürü, kullanılmaz oluşu. — Bir materyelin gördüğü iş, yeni bir materyelin «teknolojik rekabetine rağmen, zayıf bir randımanla da olsa devam edebiliyorsa, bu metaryele *marjinal* denir. Manevî yıpranma durumu, marj sıfır ya da sıfıra yakın olduğu zaman; ve eldeki materyel yeni ortaya çıkan bir materyelin rekabetçi kullanımı tarafından rekabete dayanırlığını koruyamayacak kadar aşıldığı zaman ortaya çıkar.

Manevî yıpranma, teknik ilerlemeye, girdiği işletmeye ya da işletmeler topluluğuna az yada çok uzun bir süre için aksra artı-değer elde etme imkânı verdiği ölçüde, doğrudan bağlıdır. Eldeki materyell, taratışma götürmez bir kullanım değerine hâlâ sahip

bulunduğu halde, daha mükemmelleştirilmiş bir meteryelle değiştirmek zorunda olanlar, bu alanada geri kalmamaya çabalıyan girişimcilerdir.

Manevi yıpranma bir teknolojik fenomen değil, fakat teknik bir bazı olan ekonomik bir fenomendir. Eskisine oranla daha mükemmel bir materyelin ortayı çakması, teknik bir olgu olarak, rekabet ona söz konusu pazarda rantabl bir yer bıraktığı sürece, aşılmış materyeli manevî yıpranmaya uğratmaz. Ama, mükemmelleştirilmiş materyelin yaygınlık kazanması eski materyelin yaygınlık kazanması eski materyel için karşı konulmaz bir handikap yaratacak kadar arttığı anda, eski materyel *ekonomik zaman aşınmına uğramıştır* (yada manevi yıpranmaya uğramıştır).

MANKİEWİCZ Joseph Leo (Pennsylvania 1909) Amerikalı film yönetmeni. Berlin'de *Chicago Tribune* gazetesinin muhabiriydi (1928 1929). 1930'da Hollywood'da, senaryo yazarı olan kardeşi Herman'ın yanı-

MANKİEWİCZ, Rex Harrison'ı yönetiyor.

na gitti ve kardeşiyle çeşitli filmlerde çalıştı. İlk filmi *Dragonwyok*'i (Canavar Şatosu) 1945'te yaptı. *The Ghost and Mrs. Muir* (Mrs. Muir ve Hayalet, 1947) adlı filmiyle savaş sonrası Amerikanın en iyi yönetmenleri arasına girdi. Başlıca filmleri: *Üç Kadına Bir Mektup* (A Letter to Three Wives,

MANKİEWİCZ'in ünlü filmi Çıplak ayaklı kontes'te *Humphrey Bogart, Ava Gardner ve Rossano Brazzi.*

1949), *Perde Açılıyor* (All About Eve, 1950), *Jül Sezar* (1953), *Çıplak Ayaklı Kontes* (The Barefoot Contessa, ,1954), *Sakin Amerikalı* (1958), *Bir Yaz Macerası* (Suddenly Last Summer, 1959), *Kleopatra* (1962 1963), *The Honey Pot* (Bal Kutusu, 1966), *Cezanı Çekeceksin* (There was a Crooked Man, 1969)

MANN Anthonny (San Diego 1906 / Berlin 1967) Amerikalı film yönetmeni. 1935 1940 arasında tiyatro yönetmenliği yaptı. 1942'de sinemaya geçti ve 1950 sıralarında en iyi kovboy filmi yönetmenlerinden biri oldu. Yönettiği başlıca filmler: *Kurtuluş İntikam* (Vanchester 73, 1950), *İdam Mahkûmu* (The Naked Spur, 1952) *İntikam Yasası* (The Man from Laramie, 1954), *Unutulmaz Melodiler* (The Gleen Miller Story, 1954), *Man of the West* (Batılı Adam, 1958), *Vatan Uğruna* (Cimarron, 1960). Ayrıca, *Savaşan Kahramanlar* (Men in War, 1957), adlı bir savaş filmi ve *El Cid* (1961), *The aFll of the Roman Empire* Roma İmparatorluğunun Çöküşü,, 1963) adlı iki süperprodüksiyon yaptı. Son filmi olan *A Dandy in Aspic*'i bitiremedi, bu filmi oyuncu Laurence Harvey tamamladı.

MANN Heinrich (Lübeck 1871 / Kaliforniya 1950) Alman yazarı, Lübeck'te okudu. Berlin ve Floransa'da kaldı, sonra Münih'e yerleşti. İlk yapıtlarında D'Annunzio estetizminin etkisi görülür. *İn Schlaraffenland* (Bolluk Ülkeksinde, 1900), *Die Göttinnen* (Tanrıçalar 1902 1903), *Mavi Melek* (1930) filmine konu olan *Profes-*

W. GEİGER'in gözüyle Heinrich Mann.

sor Unrat (1905) adlı romanlarını ve *Flöten und Dolche* (Flütler ve Hançerler, (1905) adlı öykü kitabını bu dönemde yayınladı. *Die Kleine Stadt*'tan (Küçük Şehir, 1910) sonra, Mann'ın yapıtlarında siyasal ve toplumsal eğilim ağır basar. Üç romandan oluşan *Der Armen* (Yoksullar, 1918) ve *Der Kopf* (Baş, 1925), *Das Kaiserrich* (İmparatorluk) dizisinde, İmparatorluk devrini kıyasıya eleştirdi. Birçok piyes yazdı. Bunların en ünlüsü *Madame Legros*'tur (1913).

MANN Thomas (Lübeck 1875 Zürich 1955) Alman yazarı. Heinrich Mann'ın kardeşi. Bir tüccar ailesinin çocuğuydu. İyi

Thomas MANN 1932'de Münih'te bir kır gezintisinde.

bir eğitim gördü. Babasının ölümüyle ortaya çıkan parasal güçlükler yüzünden Münih'e göç etti, burada üniversiteye girdiyse de öğrenimini tamamlıyamadı. Haftalık hiciv dergisi *Simplicissimus*'ta öykü yazmaya başladı. Sonradan bu öykülerini *Der kleine Herr Friedemann* (1898) adlı kitapta topladı. 1897'de kardeşi Heinrich ile İtalya'ya gitti, bu sırada ilk büyük yapıtı *Buddenbrooklar*'ı (1910) yazdı. Yazar daha sonra yazdığı öykü ve romanlarda *Tonio Kröger* (1903), *Alaca Karanlıkta* (Tristan. 1903), *Königliche Hoheit* (Kral Hazretleri, 1809), *Venedik'te Ölüm* (1913). *Büyülü Dağ* (Der Zauberberg) adlı romanını 1924'te yayınladı. Bunu, alaylı ve içli bir anlatımla yazdığı *Unordnung und Frühes Leid* (Düzensizlik ve Mevsimsiz Acı, 1926) adlı otobiyografik öykü izledi. Hitler iktidara gelince (1933) Mann sürgüne gönderildi. 1936'da Alman vatandaşlığından çıkarıldı. Fransa'ya İsviçre'ye, oradan da Kaliforniya'ya sığındı. Bundan sonraki yapıtlarında töresel konular yanında *Değişen Kafalar* (Die Vertauschten Köpfe, 1940), barbarlığın tehdit ettiği ruh ve düşünce güçlerini savundu ve romanlarında çağımız dünyasının sorunlarına çağrışımlar getiren büyük mitoslar'ı işledi *Joseeph und seine Brüder* (Yusuf ve Kardeşleri), *Die Geschichte Jakobs* (Yakup'un Öyküleri, 1933), *Der Junge Joseph* (Genç Yusuf, 1934), *Joseph in Agypten* (Yusuf Mısır'da, 1936). Bu yapıtlarda Kutsal Kitap'taki olayları insansal boyutları çinde yeniden yaşatmaya, eski din büyüklerine ince ve acılı bir duyarlık vermeye, din büyüklerinin psikolojik durumlarını tanımlamaya çalıştı. Bu yapıtları, *Carlotta Weimar* (1939), *Der Erwahlte* (Tanrının Sevgiii Kulu, 1951) yarım kalmış *Bekanntnisse des Hochstaplers Felix Krull* (Sanayi Şövalyesi Felix Krull'un Açıklamaları, 1954) adlı romanları izledi.

Th. MANN 1947'de torunlarıyle.

mantık (Fr. *logique;* İng. *logic).* Doğruyu yanlıştan ayırt etmeyi sağlaması bakımından göz önüne alınan değer yargısını konu edinen bilim. - Bu genel anlamda mantık, ahlâk ve estetik'le birlikte üç «normatif» bilimden biridir. Daha belirli bir anlamda mantık, doğru'nun bilgisine yönelmiş zihin işlemlerinden hangilerinin «geçerli», hangilerinin «geçersiz» olduğunu kesinlikle ortaya koymayı konu edinen bilimdir. ***Formel mantık*** ve ***imsel mantık*** kadar; bütün gidimli zihin işlemleri arasında hangilerinin doğruya hangilerinin yanlışa götürdüğünü belirlemeyi konu edinen, dolayısıyle de sadece kesin içermelerin incelenmesini değil, tanıtlayıcı değerleri açısından tümevarımsal lemlerin, varsayımların, bilimsel metotların incelenmesini de kapsamına alan ***genel mantık*** da bu alana girer. — Düşüncenin formlarının ve kanunlarının analizi. Bu anlamda mantık, hem Kant'ta olduğu gibi akılcı ve eleştirici açıdan, hem de deneyci ve tasvirci bir açıdan iş görür; 1. Eleştirici açıdan bu mantık, düşüncenin «kanun»larını bulur; daha sonra, deneyin şartlarını belirler; ve hattâ nihayet tüm gerçeklik düşüncenin eseri olarak kabul edildiği takdirde, gerçeğin temel kanunlarını da ortaya koyar. 2. Tasvirci açıdan bu mantık, bir ruhsal fonksiyon olarak göz önüne alınan bilgi'nin oluşunun incelenmesidir; ve üç ayrı probleme eğilir: Bilme yetkisi nasıl işler? Neye yarar? Sonuçları nelerdir? J. M. Baldwin, ***genetik mantık*** diye adlandırdığı bu mantığı, bir yandan Aristoteles'in «saf mantığı»na, öte yandan da Hegel'in «diyalektik (yada «metafizik») mantığı»na karşıt tutmaktadır — En genel şekli içinde akılyürütme tarzı. Bazen ***doğal mantık*** diye de anılan bu mantığın ille de nesnel bir tanıtlamaya yönelmesi ve tutarlık taşıması şart değildir. Örneğin ilkel insanın mantığı, çocuğun mantığı, deliliğin mantığı, duyguların mantığı, aşkın mantığı, vs. — Gerek nesnelerle olayların, gerekse düşüncelerin, düzgün, düzenli ve zorunlu olarak ardarda zincirlenmesi. Bu anlamda mantık; örneğin «doğanın şaşmaz mantığı», «tarihin amansız mantığı», «düşlerde mantık aranmaz» deyimlerinde görüldüğü gibi, ***mantıksızlık*** kavramına karşıt tutulur.

diyalektik mantık üzerine

Diyalektik mantık, diyalektik materyalizmin mantık öğretisidir; objektif dünyanın gelişmesinin insan zihninde yansımasının formları ile kanunlarını ve hakikatın bilinmesini sağlayan kanunların bilimini belirtir. Bilimsel bakımdan, Diyalektik Mantık, Marksist felsefenin bir bölümü olarak ortaya çıkmıştır. Bununla berabel, Diyalektik Mantık unsurlarına antik felsefede, özellikle de Herakletios'un, Platon'un ve Aristoteles'in doktrinlerinde rastlanmaktaydı. Tarihî sebeplerden dolayı, formel mantık, düşünce formlarının ve kanunlarının **birlcik öğretisi olarak** uzun bir süre hükûm sürmüştür. Aşağı yukarı 17. yüzyıl'da, tabiat bilimi ile felsefede kendini gösteren yetersizlikler, düşünceyi, bilme metotlarını ve genel kanunları daha doğru bir şekilde açıklayan bir öğretiye ihtiyaç duyulmasına yol açmıştı. Bu eğilim, en açık şekilde, klasik Alman Felsefesinde ortaya çıkmıştır Meselâ Kant, genel mantık ile transandantal mantık arasında bir ayrım yapmıştır. Kant, transandantal mantığı, bilgi'nin gelişmesini incelemesi ve muhtevayı soyutlamaması bakımından genel mantık'tan, yani formel mantık'tan ayırıyordu. Diyalektik gelişme seyri içinde ilk hatalı sistemi yaratan, ama bunu kendi idealist dünya görüşü içinde eriten Hegel'in özel bir yeri vardır. Marksist mantık öğretisi, geniş beşerî bilgi tecrübesini ahenkli bir bilme bilimi halinde şekillendirmiş ve mantık alanında, kendinden önce meydana getirilmiş bütün değerli unsurları özümlemiştir. Diyalektik mantık, formel mantığı inkâr etmez; mantıkî düşünmenin bütün alanlarını ihata edemediğini, ama zarurî bir form olduğunu söyleyerek formel mantığın sınırlılığını ortaya koyar. Diyalektik mantık, varlık öğretisi ile varlık'ın zihinde yansıması öğretisi arasında bir birlik kurar. Diyalektik mantık, maddenin muhtevasını ortaya koyan bir mantıktır. Dünya devamlı hareket ve gelişme içinde oldukça, formları kadar, kavram ve kategoriler de gelişme ilkesiyle uygunluk içinde olacaktır; aksi halde, bunlar objektif muhtevanın ideal formları olamazlar. Bundan dolayı, Diyalektik Mantık'ın başlıca görevi, hareket'in, gelişme'nin, fenomenler'in, iç çelişmelerin, kalitatif değişmelerin kavramlar halinde en iyi şekilde nasıl ifade edileceğini araştırmaktır; mantıkî kategoriler'in diyalektik özünün, esnekliğinin, müteharrikliğinin «zıtların birliği yoluyla» (Lenin, cilt, 38, s. 110) araştırılmasıdır bu. Diyalektik, gelişmenin genel kanunlarının ve kategorilerinin mantıkî işleyişini arştırdığından bir mantık öğretisidir. Bu Diyalektik Mantık'ın diğer temel görevleriyle, yani bilme'nin ortaya çıkma ve gelişme prosesüsünün incelenmesiyle birlikte yürütülür. Diyalektik Mantık, bilme'nin tarihine dayanır; insan düşüncesinin ve sosyal pratiğin genelleşmiş tarihidir. Diyalektik Mantık açısından ele alındığında bilme kanunları, düşüncenin dıştan içe, görünüşten öze; öz'ün nispeten sathî bilgisinden, öz'ün daha derin bilgisine; dolayımsızdan dolayıma; soyut'tan somut'a; izafi hakikat'ten mutlak hakikate doğru gelişmesinin tâbi olduğu kanunlarıdır. Bütün bilimlerde olduğu gibi, her Diyalektik Mantık önermesi, bu tarihîlikle de kaynaşmıştır. Diyalektik Mantık, analiz ve sentezin, tümevarım ve tümdengelim'in, ampirik ile teorik'in, geçmiş bilgi teorilerinde tipik bir şekilde görüldüğü gibi, birbirinden bağımsız görüldüğü gibi, birbirinden bağımsız bilme formları olaray ayrılmasına son verir. Bütün diğer bilme formları gibi, bunlar da iç-içe geçmiş zıtlar olarak en yüksek sentez formu halinde Diyalektik Mantık'ta incelenir. Tarihî ile mantıkî'nin birliğini ifade eden soyut'tan somut'a gidiş Di-

yalektik Mantık'ın en önemli genel mantık ilkesidi Diyalektik Mantık, beşerî bilginin ve beşerî pratik faaliyetin ürünlerini sentezleştiren bir mantıkî kategoriler sistemi'dir. Kategoriler arasında bir koordinasyonun ve bağımlılığın bulunduğu bu sistem henüz yeteri kadar derin bir şekilde incelenmemiştir. Fakat mantıki'nin ve tarihînin birliği ilkesine ve bilgi'nin görünüş'ten öz'e, basit'ten karmaşık'a, vs.'ye doğru gelişmesi ilkesine dayanan bir yaklaşma tarzının en takribî ve en verimlisi olarak görünen bir sistemdir Diyalektik Mantıkın gelişmesine çok büyük katkılarda bulunmuş olan Lenin, meselenin bu yanı üzerinde önemle durmuştur. Düşüncenin çeşitli tezahürlerini inceleyen formel mantık sistemleri ve formel mantık teorileri çağdaş bilimde büyük bir rol oynamaktadır Diyalektik Mantık, bilme'nin genel mantıkî temelidir; bütün tikel ve somut mantık teorilerini, bunların önemini ve rolünü açıklayabilecek ve açıklaması gereken genel mantık teorisidir.

M. ROSENTHAL

(Türkçesi Aziz ÇALIŞLAR)

matematiksel mantık üzerine

Matematiksel mantık (yada, sembolik mantık), özel bir sembol ve formül dilinin ışığı altında matematik metodlarının formel mantık'a uygulanmasının sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Matematiksel Mantık, formel mantık ve formel hesap sistemleri şeklinde kendisini göstererek mantık düşünmeyi (muhakeme ve ispat'ı) inceler. İleri derecede genelleştirmelere yer veren Matematiksel Mantık'ın konusu mantık'tır, metodu ise matematik metod'dur. Bugünkü gelişme safhasında, Matematiksel Mantık'ın tipik yanı, geleneksel formel mantık metodlarının ve fikirlerinin geliştirilmesidir. Bir mantıkî hesaplar dizisini ihtiva eden Matematiksel Mantık, bu gibi hesapların, bu hesapların öncülerinin, özelliklerinin ve uygulanışlarının teorisidir. Matematiksel Mantık, hem mantık hesaplarının formel yapısını (mantıkî sentaksını), hem de, yorum ve model vazifesi gören alanlar ile hesaplamalar arasındaki ilişkileri inceler. Bu incelemeler, mantıkî semantik'in meselelerini yansıtır. Mantıkî sentaks ile mantıkî semantik, mantık-ötesi'ne, yani, mantıkî hesapların öncülerini ve özelliklerini tasvir yolları teorisi'ne girer. Formel mantık araştırmalarının ortaya konuşu Aristoteles'e atfedilir Matematiksel Mantık'ın bazı ilk kavramları, stoacı Megara okulu'nda (İ. Ö. 3. yüzyıl) biliniyor idiyse de, mantıkî hesaplama fikrini ilk olarak formüle eden Leibniz'dir. Matematiksel Mantık, bağımsız bir bilim dalı olarak, mantık cebiri'ni kuran Boole'un çabalarıyle, ancak 19. yüzyıl sonlarında kurulabilmiştir. Daha sonraları, Ernst Schröder, bu gelişmeleri ***Algebra de Logik*** (1890-95) adlı eserinde sistemleştirmiştir. Bir başka Matematiksel Mantık akımı da, 19. yüzyıl'ın sonunda, matematik kavramlarına ve ispat metodlarına matematik bir temel bulma niyacından ortaya çıkmıştır. Bu akımın kaynakları Frege'nin çalışmalarında görülür Bu akımın gelişmesine, katkıda bulunanlar Russel ve Whitehead (***Principia Mathematica***, 1910-13) ile Hilbert'tir Başlıca iki mantık sistemi işlenmiştir: klâsik önermeli hesap ve fonksiyonel hesap. Günümüzde, mantıkî hesap tiplerini inceleyen Matematiksel Mantık, hem genel olarak semantik problemlere mantık-ötesi problemlerin hem de, mantık'ın bilimsel ve tik uygulanması problemini ele alır Klasik mantık incelemelerinin yanısıra matematik'in temellendirilmesi için de konstrüktif mantık meydana getirilmiştir. Mantık temellerinin analizi, yapılan araştırmaları, birleştirici mantık'a götürülmüştür. Bir yandan, çokdeğerli mantık ortaya konmuş, bir yandan da Modal mantık'ın temelleri atılmıştır Matematiksel Mantık, çağdaş matematik üzerinde büyük bir etki yapmıştır Çağdaş mantık'ın temel bazı bölümleri, meselâ algoritma teorileri ortaya çıkmıştır Matematiksel Mantık elektrik mühendisliğinde (elektronik sistemlerin incelenmesinde), hesap makinaları sisteminde (programlama'da), sibernetik'te (otomatik araçlar teorisi'nde), nörofizyoloji'de ve lengüistik'te (konstrüktif lengüistik'te ve semiotik'te) kullanılmaktadır. Formel mantık, mantık'ın somut bilimsel çalışmalarda ve özel bilimsel problemlerin analizinde kullanılması ile mantık meseleleri arasındaki bu bağlılığı görememiştir

M. ROSENTHAL

(Türkçesi Aziz ÇALIŞLAR)

manüfaktür (Fr ve İng. manufacture) Hizmetlerine verilmiş üretim araçlarıyle ve sağlanan ilk maddelerle çalışan kalifiye işçilerin bir çatı altında bir arada bulunması. sasına dayanan tarihsel iş organizasyonu biçimi. — Bu üretim sistemi, derece derece, ev sanayiinin yerini almıştır. İki manüfaktür biçimi varolmuştur: Heterogen manüfaktür farklılaşmış zanaat gruplarının bir saltanat arabası gibi karmaşık bir ürün imal etmek için bir araya gelmesi), seri halinde manüfaktür (iğne gibi belirli bir nesnenin seri halinde üretilmesi için daha ileri götürülmüş işbölümü).

şçi, önceden verilen ilk maddenin değeri ve çalışma aletlerinin kirası düşüldükten sonra, mamul ürünün toplam değerini alacak yerde, artık yalnızca bir ücret almaktadır. Mamul ürünün girişimciye satışı hayali terkedilmiştir.

Sistemin, komandîterler için iki avantajı vardır:

1. Mamul ürünleri toplayan ilk maddeleri dağıtan, vs. bir sürü aracı beslemenin zorunluğunu yarattığı sahte masrafları ortadan kaldırabilir.

2. Ücretlerin yetersizliği yüzünden ev sanayiinde kaçınılmaz bir biçimde meydana gelen ve önemli ölçülere varan ilk madde aşırmaları ortadan kaldırabilir

Manüfaktürlerde, el-emeği'nin yoğunlaşması, sermayenin dolaysız ve sürekli bir denetimine tabi oluşu, ileri bir aşamaya ulaşmıştır.

Manüfaktür, emeğin prodüktivitesinin önemli bir ilerlemesini temsil eder. Bu durumda, her zanaatı, her üretim sürecini, son derece basitleştirilmiş makenik çalışma işlemlerinden oluşan bir dizi halinde altbölümlere ayırmak mümkündür.

Bu, nihayet, randımanı artırmayı, maliyet fiyatını düşürmeyi ve kalifiye bir eleemeğinin yerine kadınların, çocukların, ihtiyarların sakatların hattâ hastalarının kalifiye olmıyan el-emeğini geçirmeyi sağlar.

İşte bu fenomen, bütünüyle yeni bir sosyol fenomendir. Örneğin, dokuma manüfaktürlerin de, el-emeği büyük ölçüde akıl hastalarından oluşur.

Sermayenin hareket alanının bu genişlemesine paralel olarak, aynı zamanda hem feodal senyörlerin yoksullaşmasından, hem şehir zanaatının çökmesinden, hem de tarımda gerçekleşen derin dönüşümlerden doğmuş, yeni bir sosyal sınıf oluşur.

Üretim araçlarından ayrılmış ve modern proletaryanın habercisi niteliğinde bir üreticiler kitlesi, şehirlerde, işte böyle ortaya çıkmıştır.

MANZONİ Alessandro (Milano 1785 / Milano - 1873) İtalyan yazarı. Soylu bir aile-

MANZONİ'nin son fotoğrafı.

HAYEZ'in fırçasıyle Alessandro Manzoni.

nin çocuğu olmasına karşın, ilk gençlik çağlarından itibaren cumhuriyetçi ve jakoben fikirleri benimsedi. Monden bir hayat sürdü. 1805'te Paris'e yaptığı bir gezi sırasında Fauriel tarafından aydın çevrelere tanıtıldı. 1808'de Cenevreli bir protestan olan Henriette Blondel ile evlendi. 1810'da karısı Calvin'ciliği bırakırken o da yeniden katolik oldu. Yapıtları, devrinin akımlarını büyük bir sadakatle yansıtan belgeler niteliğindedir. Bu akımlar arasında, romantizmden Hıristiyanlık inancını belirtmek konusunda esin aldı ve İngi Sacri'de (Kutsal İlâhiler, 1812 1822) bu inançla katolik şenliklerini dile getirdi. Özgürlükçülere duyduğu yakınlığı da Marzo 1821'de ortaya koydu. ***Il Cinque Maggio*** (1821) ise özlü ve güçlü yapıttır. Bir başyapıt sayılan bu şiir kitabında Manzoni, Napolyon'un ölümünün ona esinlendirdiği düşünceleri açıklar. ***Il Conte di Carmagnola*** (1816 - 1819) ve ***Adelchi*** (1820 1822) adlarındaki iki tarihsel dramında da tam bir romantik yazardır. Zaman ve yer birliği kuralına uymadığı bu iki yapıtında dile getirdiği ateşli yurtseverlik duyguları ve halk yığınlarını en iyi anlatan bir yazar olarak göstardiği başarı bu iki yapıtının halk tarafından çok tutulmasına yol açtı. En büyük yapıtıysa, tarihsel romanı ***I Promessi Sposi***'dir (Nişanlılar, 1840 1842). Manzoni'nin bu yapıtının anlatım biçiminin XIX. yüzyıl İtalyan yazarlarının pek çoğu için bir örnek oldu. Yazarın ikinci dereceden bazı yapıtları da vardır: tarihsel bir araştırma olan ***Storia della Colonna Infame*** (1840), yaşıyan ve konuşulan toscana dilinin İtalya'nın ulusal dili olması gerektiğini belirttiği ***Dell'Unita dlla Lingua e dei Maozi di Diffonderin*** (Dil Birliği ve Yayma Araçları Üstüne, 1868) adlı deneme.

MAO ÇE TUNG yada **MAO ZEDONG** (Hunan - 1893 / Pekin 1978) Çin devlet adamı ve düşünürü. Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurucusu ve önderi, Hali vaktiy erinde bir toprak sahibinin oğluydu. 1920 yılında marksist çevrelerle ilişki kurdu. 1923 yılında Çin Komünist Partisi Merkez Komitesi'ne girdi. Köy dünyasıyle daima sıkı temas halinde kaldı. Komünistlerin 1927 yılında Çankayşek'ten kopması üzerine Moskova'nın resmî görüşüne karşı çıkarak, Çin'deki asıl büyük devrimci gücü köylülerin meydana getirdiğini savundu. Kanton'daki işçi ayaklanmasının feci bir şekilde ezilişi bu tezi doğrular gibiydi.

1929 yılında Kiang Si eyaletinde komünist bir rejim kuran Mao Çe Tung, 1931 yılında ilk Çin Sovyet Cumhuriyeti'nin başkanı oldu. Çankayşek'in saldırıları karşısında Kiang Si'yi bırakmak zorunda kaldı ve 1934 Ekiminde tam bir yıl sürecek olan ünlü Uzun Yürüyüş'ü düzenledi. Komünist Çin ordusunu Kuzey Batı Çin'deki Şansi'ye götüren bu olağanüstü başarılı ve sonuçları bakımından büyük kapsamlı harekâttan sonra Mao Çe Tung, «Çin komünizmi» olarak adlandırılan özgül anlayışın tek ve mutlak kuramcısı ve esin kaynağı durumuna geldi.

1937 yılında başlayan Japon istilası, Mao Çe Tung'u yeniden Çankayşek'le işbirliğine sürükleyecekti: Son derece etkin olan komünist gerillalar, Kuzey ve Orta Çin'de yavaş yavaş kesin egemenlik kurdular. Japonlara karşı kazanılan zaferden sonra, komünistlerle milliyetçilerin arası gittikçe biraz daha gerginleşerek açıldı. Amerikalıların biraz da göstermelik nitelikteki arabuluculuk girişimleri de işe yaramayınca 1946 yazında iç savaş başladı.

1949 Ekiminde Mao'nun kesin zaferiyle son buldu bu savaş. Çankayşek, Formoza'ya kaçarken Mao Çe Tung da Pekin'de Çin Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşunu ilân ediyordu.

MAO ÇE TUNG bir konuşma sırasında..

Başkan MAO ÇE TUNG, Lin Piao ile bir töreni izlerken.

Mao Çe Tung'un yönetiminde yeni rejim, 1957 yılına kadar uzanan dönem içinde sanayi ve tarım alanında köklü bir kolektivizasyona girişti. Daha sonra 1958 1960 yılları arasında «halk komünleri»nin kuruluşuyle gerçekleştirilmek istenen «büyük sıçrama» denemesi başarısızlıkla sonuçlandığı gibi Sovyetlerle Çin arasında ciddî bir teorik görüş ayrılığına yolaçtı.

Aslında Çin Sovyet ilişkileri, Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin 1956 yılında yapılan XX. Kongresi'nden sonra ekşileşmeğe başlamıştı. «Barış içinde bir arada yaşama» öğretisinin Kruşçevci yorumu ürkütüyordu Mao Çe Tung'u Amerika Birleşik Devletleri ile Sovyetler Birliği arasında ikili bir yakınlaşma, Çin'in zararına... ve hattâ, faturası Çin'in sırtından ödenecek bir «süper devler ittifakı»na yolaçabilirdi.

1959 yılında cumhurbaşkanlığı görevini bırakan Mao Çe sadece parti başkanı olarak kaldı; ama 1965 yılına doğru yönetim aygıtındaki ekonomizme dönülmesini, teknokrasiye ağırlık verilmesini ve hızlı sonuç almağa yürünmesini savunan bir grubun muhalefetiyle karşılaştı. Bu tehdidi ortadan kaldırmak amacıyle gençliğe ve orduya dayanarak, yakın tarihin en tipik olaylarından biri olan «kültür devrimi»ni başlattı. 1969 yılına kadar uzayan bu büyük bunalımdan, çok daha güçlenmiş olarak çıktı Mao Çe Tung: Kendisine artık ülkesinde olduğu gibi evrensel komünizmin bazı belirli çevrelerinde de marksizm - leninizmin biricik hakikî yorumcusu ve sürdürücüsü olarak bakılmaktaydı.

1971 yılında Çin Halk Cumhuriyeti'nin Birleşmiş Milletler'e girmesi ve Milliyetçi Çin'in bu örgütten atılmasıyle yeni bir zafer kazanan Mao Çe Tung, o tarihten sonra Amerika Birleşik Devletleri'yle yakınlaşma politikası izlemeğe yöneldi.

MAO ÇE TUNG'un hayatından sayfalar

I

Çocukluk yılları ve bir ideal arkadaşı

II

Çin Komünist Partisi nasıl kuruldu ?

III

Bir şiirin kaynağı

IV

«Uzun yürüyüş»

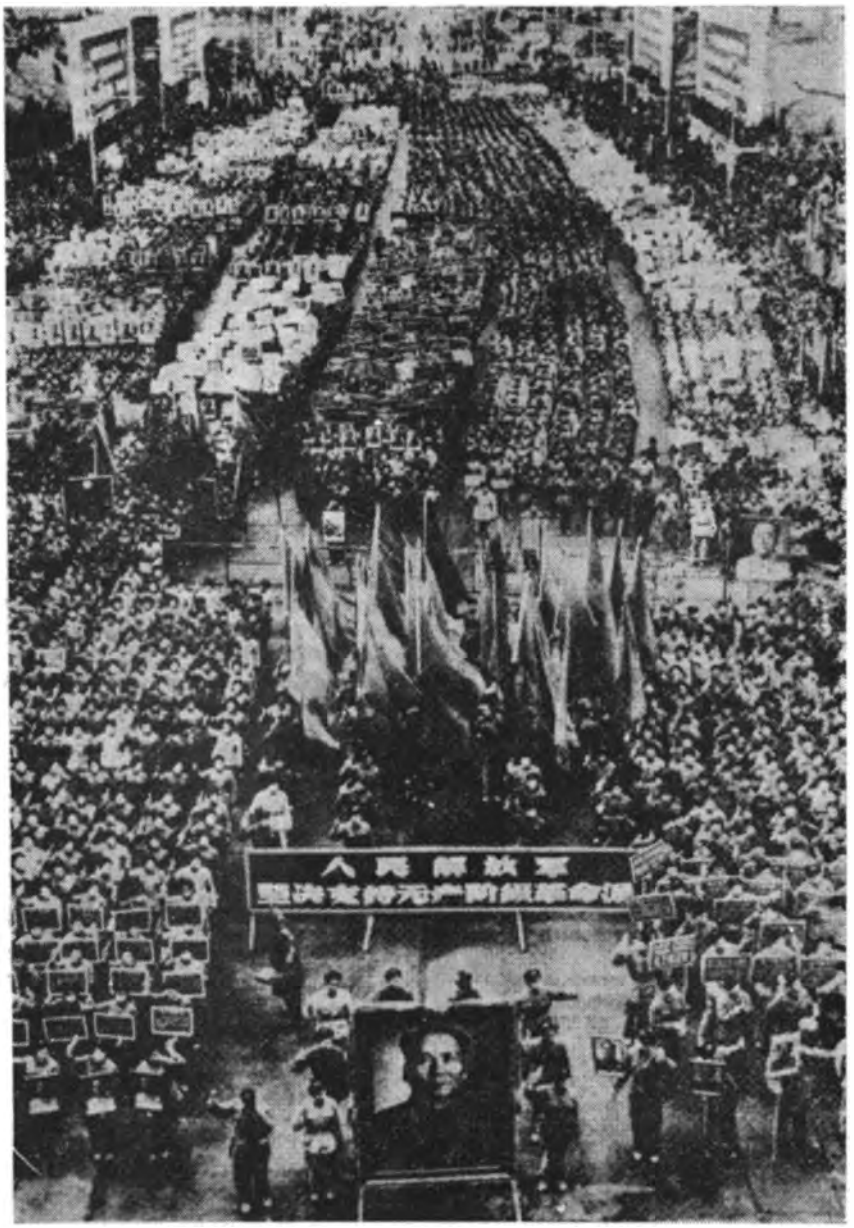

Pekin caddelerinde MAO ÇE TUNG'un dev portresini taşıyan gençler.

Boxers isyanı bastırıldığında Mao Çe Tung henüz sekiz yaşındaydı. Eyaletin başkenti Tçangça'ya hiç gitmemişti daha, ve İngiliz garnizonunu hiç görmemişti. Ama şimdi onların evine taşınmış olan dedesi Mao, yabancı birliklerin dâvetsiz gelip de Hunan eyaletine yerleşmelerine ateş püskürmekteydi. Torununu karşısına alıyordu ihtiyar ve, Yüce İmparatorluk ordusuna karşı kullandığı eski kılığa elinde evirip çevirerek, saatlerce anlatıyordu. Bu arada belirtelim ki ihtiyar Mao, ailede «iri yarı ve akılsız» olmayan bir çocuk bulunmasının daima iyi sonuçlar verdiğini söyleyerek oğlunun korkusunu gidermişti. Genç Çe Tung biraz teşvik edilir ve iyi bir öğrenim görecek olursa, belki de İmparatorluk sınavlarında başarı gösterecek, yönetim kadrosuna girecek ve bu da gene ailenin işine yarayacaktı. İşte bu fikirle harekete geçen ihtiyar, sevgili torununa okuma yazma öğretmek üzere genç bir öğretmen tuttu. Babasının inadıyla başa çıkamayacağını gören Kuo Fan da, şimdilik ses etmeyerek, küçük oğlunu rahat bırakmaya karar vermişti.

Gerektiği kadar çabuk büyümüyordu Çe Tung, ama zekâsına diyecek yoktu. Daha sekiz yaşındaydı ama, yüze yakın Çin karakterini kulanabiliyordu. Edebiyat konusunda da, sathî olmakla beraber, hiç değilse kendi eyaletini ilgilendiren alanlarda oldukça geniş bilgiye sahipti. Oğlanın armudu andıran, garip, ve sonradan kendisinin de dediği gibi dedesinin anlattığı harp hikâyeleriyle ve yeni yeni tasarlamağa başladığı şiirleriyle dolu bir kafası vardı. Çe Tung dedesini seviyordu ama, için için korkuyordu da ihtiyardan. Ve Mao'nun kumandanı naip Çeng öldüğü vakit, tutup eski savaşçı için bir şiir yazdı; dedesi de bu şiiri, müteveffanın ailesine ulaştırdı hemen. Hemen ardından da, şiir denilen bu «budalalık»ın ticarî bakımdan belki de yararlı olabileceğini düşünen babası, Mao'ya yeni naip Çang Çih Tung için bir «hoşgeldin» şiiri yazmasını buyurdu. Onu da yazdı oğlan. Ama her iki şiir de cevapsız kalacaktı. İnsan sekiz yaşındayken ne editörlere önem verir, ne de okurlara.. Eserlerinin nasıl karşılandığı umurunda bile değildi Çe Tung'un. Hayatını yaşıyordu o. İmtiyazlı bir hayatı vardı: Kendisine kanat getiren, mürekkep ve kâğıt veren dededi dalma yanındaydı. Babasıyla da iyi geçinmek isterdi aslında, bir iki kere denedi de, ama tam bir başarısızlığa uğradı.

İhtiyar Mao, 1903 yılında öldü. Babasının vasiyeti okununca, Mao Kuo Fan, «nankör ihtiyar»ın kendisine hiçbir şey bırakmadığını gördü. Bunağı yıllarca tut besle evinde, hizmetkârları bizar etmesine göz yum, evin «tenbeli»ni bir kat daha şımartmasına da göz yum.. ve sonra eline hiçbir şey geçmesini Kuo Fan, intikam almağa karar verdi. İhtiyar, mezara girer girmez sevgili torununun elinden kitap, kâğıt, mürekkep namına ne varsa geri alındı. Hemen ertesi günde Çe Tung, tarlaların yolunu tuttu. İri yarı ve akılsız kardeşleri, kendisini sabırsızlıkla bekliyordu. Bu kardeşler, söylemeğe lüzum var mı, taa öteden beri, «bilgiç oğlan»ın rahat hayatına karşı sonsuz bir garez beslemekteydi. Ve avlarını ele geçirince, en ağır işleri ona yüklemek için yarışa girdiler. En eli çabuk işçilerin arasına verildi Çe Tung; onlardan daha hızlı çalışmak ve daha az yemek zorundaydı. Çiftlikteki işçilere günde bir kâse pirinçle ayda bir tek yumurta verilmekteydi. İlerde Mao Çe Tung, Edgar Snow'a şunları söyleyecektir;

— Kardeşlerime (yani işçilere) ve bana, hiçbir zaman yumurta verilmedi. Ve be-

Kızıl Kitap *Çin gençliğine dağıtılıyor..*

lıkla etin yüzünü bile görmedik.

Çe Tung o sırada on yaşındadır ve henüz bir gün olsun çalışmamış bulunmaktadır. İlkel aletlerin üzerine eğilerek toprağı işlemekle geçen bu uzun saatler, henüz gelişmesi tamamlanmamış narin vücudunda takat komayacaktır.

İki yıl boyunca, kardeşlerinin alaycı bakışları altında durmadan çalıştı. Kimseyle konuşmuyordu; günlerini kararsan bu adaletsizliğin nasıl olup da başına dolandığını anlamağa çalışıyordu sadece. Nihayet bir gün canına tak etti: Ailesi, Çe Tung'un akşam eve dönmediğini gördü. Oğlanın tam da on ikinci yaş günüydü o akşam. Ve Çe Tung, elinde sadece pirinç dolu bir mendil, eyaletin başkenti Tçangça'ya doğru kaçıyordu. Tabii yüz kilometre ötedeki başkente ulaşması imkânsızdı. Baba çiftliğinin otuz kilometre kadar ilerisinde, bir köylü tarafından bulunup bir kulübeye götürüldü. Kendisine yiyecek verdiler. Söz konusu köylü, yoksuldu ama şevkle dolu bir adamdı. İhtilâli hazırlamağa yönelmiş sayısız gizli cemiyetlerden birine mensuptu; günün birinde yönetimine kendisinin de katılacağı doğru dürüst bir toplumun umuduyla yaşıyordu. Japon harbi, İmparatorun ve çevresinin gittikçe artan aczi sonucunda kaybedildi, diye düşünüyordu bu köylü. Üyesi bulunduğu Birlik Cephesi isimli gizli cemiyet, Büyük Gün'e hazırlanmak amacıyla toplantılar yapmakta, plan kurmaktaydı. Hemen her gece uzun toplantılar yapılıyordu küçük kulübede. Ve Mao Çe Tung, bir köşeye sessizce büzülüp kulaklarını dört açarak dinliyor, dinliyordu.

Alev saçan parolaları vardı cemiyet üyelerinin: «Kahrolsun Mançular, kahrolsun yabancılar!» Çe Tung ne İmparatoru ne de herhangi bir yabancıyı henüz görmüş değildi ama, Birlik Cephesi'nin bütün üyelerinin söz konusu kişileri iyice tanıdığından emindi! Unutmayalım ki, o yaşta bir çocuk için, gizli bir cemiyetin toplantılarına katılmak kadar önemli hiçbir şey yoktur. Nitekim Mao Çe Tung'da da birdenbire büyüdüğü ve memleketin kaderinde rol oynamağa başladığı duygusu uyanmıştı.

Küçük delikanlımızın ilk macerası bir felâketle sonuçlandı. Baba çiftliğinden ayrılışının üçüncü haftasında kulübeyi polis bastı. Ve «âsiler»in arasında yerde oturmakta olan Çe Tung, babasına teslim edildi. Mao Kuo Fan, herkesin önünde insafsızca kırbaçladı oğlunu.

Çe Tung'un o günden sonra gerçekten imanı gevreyecektir. Dinlenmek ulaşılması imkânsız bir rüyadır artık. Karnını doyurabilmek ise, hepten hayaldir. Kardeşleri kendisinden habersiz gibi davranmaktadırlar. Babası onunla sadece küfretmek için konuşmaktadır. Ama bu zalim babaya beslediği nefretin desteğiyle yaşayan çocuk, en ufak bir şikâyette bulunmadan çalışacaktır. Birlik Cephesi'nin toplantılarında işitmiş olduklarını tekrar tekrar düşünmek için bol vakti vardır. Ve gözünde İmparator yavaş yavaş babasının kılığına bürünmekte; zulmün, adaletsizliğin ve baskının sembolü haline gelmektedir. Buna karşılık, kendisini kulübesine alan köylü misali kimseler, onun gözünde yeryüzünün en cömert ve en sevimli insanlarıdır. Kardeşleri, büyük toprak sahipleriyle polisleri canlandırmaktadırlar. Mao Çe Tung bu konuda çok daha sonraları şöyle diyecektir:

«Bende, kendim bile henüz farkına varmadan başkaları tarafından farkedilen isyan eğiliminin ilk kaynağı, babamın sertliği olmuştur. Mutlaka değişmesi gereken bir şey gibi gözükmeğe başlamıştı babamın davranışı bana; ve tabii, bütün öteki Çin ailelerinde rastlanan benzer davranışların da değişmesi gerekiyordu.»

Tarlada geçen uzun ve yıpratıcı işgünlerinden sonra akşamları, Mao Çe Tung ne yapıp edip kendi kendini eğitmeğe çalışıyor, dedesinin sağlığında öğrenmiş olduklarını unutmamağa ve elinden gelirse daha bir şeyler öğrenmeğe çabalıyordu. Evde kitap hemen hemen yok gibiydi. Ve genç çocuk, evdeki tektük kitabı ezberleyinceye kadar yeniden yeniden okumuş bulunuyordu. Kuo Fan,, akşam yemeği biter bitmez elinden kitapları alarak onu yatmağa göndermek istediği zaman, annesi savunuyordu kendisini. Ve her akşam bu yüzden bir karı-koca kavgası patlak verlyordu evde. Ve babasının annesine ettiği hakaret, kendisine edilenlerden çok daha ağır geliyordu Çe Tung'a. İyi bir kadındı annesi, şefkatliydi, yiğitti, ağırbaşlıydı. 1905'te, gidip çiftliğin sınırındaki bir bataklığa attı kendini: Gittikçe biraz daha zalimleşen Kuo Fan'la yaşamaktansa, canına kıymayı tercih etmişti. Son derece gözden uzak, handiyse gizli bir törenle gömüldü.

Böylece aile içindeki tek müttefikinden de yoksun kalan Mao Çe Tung, gündüz toprakla akşamları da kitaplarla cebelleşmeğe devam etti. Ama genç çocuğun bu öldürücü çabası, gizli bir amaca dayanıyordu: Bu derece şevkle okuması ve dünyayı öğrenmeğe çalışması, evden bir an önce kurtulup kendi başına «birşeyler yapabilmek» içindi. Ne yapması gerektiği konusunda bellrmiş, açık bir fikri yoktu ama, içinden hırslı bir ses, babasına benzeyen insanları yoketmesini ve böylece de annesine benzeyenleri kurtarmasını söylüyordu ona durmadan. Açlığın ve korkunun etkisi altında daha da bulanıklaşan bu bulanık ses, özellikle yemek saatlarında, çevresindeki yoksul köylülerin hayat şartlarını düzeltme arzusu şeklinde içine dolmaktaydı. Bu köylülerin en yoksul ve en talihsizinden daha da kötü şartlar altında yaşamaktaydı aslında Çe Tung. Aralarından birkaçıyla dostluk kurmuştu; özellikle babasının yanaşmalarıyla, Kesin bir emre karşı çıkıyordu böylece Kuo Fan, oğlunun her ne kadar aile için bir utanç kaynağıysa da, asil bir ailenin çocuğu olduğunu hiçbir vakit hatırdan çıkarmamasını ve etrafındakilere ona göre davranmasını istiyordu. Umursamadı Çe Tung, buna karşılık yanaşmalar da, genç delikanlının hayatını biraz daha hafifletmek için ellerinden geleni yaptılar.

Çe Tung'un on üçünü doldurduğu 1906 yılında, pirinç mahsulündeki kesatlık bir felâket halini aldı. Hunan ve Klangsi eyaleleriyle Lleuyang, Lilng ve Plngslang bölgeleri bu felâketin etki alanındaydılar. Ülkenin, pirinç bakımından daima verimli bilinen Güney ve Güney Doğu kesimlerinde açlık hüküm sürü-

yordu. Tçangça'da bile, piyasada pirinç yok gibiydi. Ve Çe Tung'un babası bu açlığı, Tanrının bir lûtfu olarak karşıladı: Depolarında yığılı tohumların fiatını arttırmış ve bir kat daha zenginleşeceği günleri beklemeğe başlamıştı. Ne var ki bu zenginlik bir türlü gelmek bilmeyecekti: Bu kadar yüksek fiatla pirinç alacak kadar para yoktu kimsede. Hemen hemen herkes açtı. En fazla açlık çeken ve en gayrı memnun olanlar da, pek tabii ki, en ağır çalışma şartları altında yaşayanlardı. Nitekim, Pingsiang bölgesindeki Anyuan kömür madenlerinde çalışan 6 bin kömür işçisi, mahallî Devlet dairelerine yürümekte gecikmeyecekti. Ve İşçilerin ardından on binlerce köylü... Bunların en yoksul ve en aç olanları, Sun Yat Sen'in ve Teng Meng Buey'e mensup mahallî ajanların da kışkırtmasıyla, bütün antrepo ve mağazaları geceleyin bastılar, ellerine yiyecek nâmına ne geçtiyse aldılar ve duvarları da, Cumhuriyetin ilânını ve toprakların bölüşülmesini isteyen yazılarla donatıp çekildiler. Aç köylülerin ilk hedeflerinden birini teşkil eden Mao'nun babası, depolarının yağmalanması yetmezmiş gibi, köylüler tarafından rehine olarak götürüldü. Ve Tçangça'dan gelen İmparatorluk muhafızları imdadına yetişmeseydi, hiç şüphe yok ki, linç edilecekti.

İsyan bastırıldıktan sonra Mao Kuo Fan'a, «geçici sulh yargıcı» yetkisi ve âsileri cezalandırmak üzere bir mahkeme kurma görevi verildi. Yağmacılık eden veya isyana katılan herkesin kellesi kesilecekti. Mao'nun arazisine bitişik toprak sahipleri, pek tabii olarak, suçlu çıktılar; kelleleri toprağa, toprakları «yargıçları»na düştü. Mao Kuo Fan, kendi yargıçlarının kellesini de aynı sebeple kestirmeyi ihmal etmedi. Bir teki hariç.

İsyanın en kızgın döneminde evde bir odaya kilitlenmiş olan Mao Çe Tung, bir ara isyancılar tarafından kurtarılmışsa da, hemen arkasından babasının emriyle gene hapsedilmişti. Ve hürriyetine ancak, sözde «yargılama» sonunda kavuşabildi. Genç delikanlı yeniden tarlayı boylayıp da gözleri, hücresinin karanlığından sıyrılarak ışığa alıştığında, köylü dostlarının, çiftliğin sınırındaki kazıklardan kendisine sırıtan donuk tebessümlü kafalarıyla karşılaştı. Bu korkunç manzara, bardağı taşıran damla olmuştur. Bunca yıllık baskıya, annesinin «ölümü»ne, hainice düzenlenmiş bunca sıkıntı ve hakarete sabırla boyun eğen Mao Çe Tung, bir anda kaybetti kendini. Ve elinde bir hançer, deli gibi haykırarak eve, cellât babasını öldürmeğe koştu. Belki de ne mutludur ki, bulamadı Kuo Fan'ı. Ve o zaman bütün hırsını kendi üzerine yöneltip, intihar etmek istedi. Çe Tung'u gözaltı hapsinde tutmakla görevli olan ağabeyi, tam kendini asmak üzereyken yakaladı Çe Tung'u, ve sıkı bir mücadeleden sonra bastırdı ama genç çocuk, kardeşinin elinden kurtularak annesinin can verdiği bataklığın kıyısına koştu ve babası «tavrını değiştirmediği» takdirde kendini suya atacağını söyledi (yüzme bilmiyordu o zamanlar). Korkuya kapılan baba, oğlana biraz daha insanca mumele etmenin belki de daha doğru olacağı kanısına böylece varacaktı. Bu konuda Mao Çe Tung, şunları söylemektedir:

«Açıkça isyan ederek hakkımı savunduğum vakit babamın boyun eğeceğini, böylece öğrendim. Yumuşak yüzlü ve uysal kaldığım sürece yalnız dövmüştü beni. Ama kafa tutmağa başladıktan sonra; aile içinde, kardeşlerimden biriyle isyandan kellesini kurtarmış olarak çıkan tek İşçiden müteşekkil bir muhalefet partisinin de desteğini kazanmıştım.»

1907 yılında Mao Çe Tung, babasının «asabi sarsıntı» diye adlandırdığı durumu atlatmış olarak Tçangça'ya, liseye kaydolmağa gidiyordu. Mao Kuo Fan, ihtiyar Mao'nun torunu için beslediği umutları hatırlamış ve henüz vaktin geçmemiş olduğuna karar vermişti. Tıpkı başbakan Krutçov'un ve Papa XXIII. Jean'ın babaları gibi Mao Kuo Fan da, dünyada hiçbir şeyin oğlunu iyi bir çiftçi haline getirmeyi başaramayacağını acı acı anlamış bulunmaktaydı.

Naibin denetlemesi altında bulunan liseler, öğrencilerini İmparatorluk sınavlarına hazırlamakla görevliydiler. Sadece buna... Ve bu okulların programında, mektup tasarlamak ve yazmak, işin temelini teşkil ediyordu. Eğitim veya sporla ilgili hiçbir şey yoktu. Zaten bu konularla ilgili dersler de olsa, çelikten adalelerine rağmen Mao Çe Tung, bu derslere girmeyecek kadar kendi içine kapanık ve duygulu bir çocuktu. Kendisini Tanrının müsaade edeceği nispette ailesinden uzak yaşamağa hazırlamaktı okula gelişinin sebebi, ve kaybedecek vakti de yoktu. Onun durumunda bir öğrenci için, mevcut dersler bile yeterince eğirdi zaten. Dedesi tarafından tutulan eğitmenle yaptığı birkaç aylık çalışmayı, yıllar boyu süren gündüzleri ağır işçilik geceleri özel öğrenim saatları izlemişti; gene de güçlükle başarabilmişti giriş imtihanlarını vermeyi. Ve bilinçaltına inmiş istekler, düşler, kâbuslar, baba nefreti ve şiir kabiliyetiyle dolu bir kanlı karmaşa haline gelen genç çocuk, lisede de durup dinlenmeden çalışmağa koyuldu.

Hayatı boyunca dost edineceği bir arkadaşından yardım görüyordu okulda. Erken gelişmiş bir çocuktu arkadaşı, istisna teşkil eden bir kabiliyeti vardı, henüz dokuz yaşında olmasına rağmen kabul edilmişti liseye. Ve küçük «dâhi»ye öğretmenler, «biraz yerinde sayması için», angarya üstüne angarya yüklüyorlardı. Ders bittikten sonra öğrencilerin kompozisyonlarını toplamak, kocaman mürekkep kaplarını doldurmak onun görevliydi. Bütün bu işleri, başı tevazuyla önüne eğik, gözleri cilâlı ekşap zemine dikili olarak yerine getiren çocuğun ismi, Liu Çao Çi'dir. İki kafadar, öbür arkadaşları evlerine gidince, sınıfta başbaşa kalmaktadır çoğu zaman. Liu mürekkep kaplarının, Mao da bir kompozisyonun üzerine eğilmiştir. Aralarında karşılıklı yardımlaşma çoktan başlamıştı: Mao; arkadaşının ağır mürekkep küplerini kaldırmasına destek olmakta; Liu da onun kompozisyon planlarını yapmasına yardım etmektedir. Liu Çao Çi bugün, Çin Halk Cumhuriyetinin başkanıdır. Ve Mao, kendisine ödevlerinde yardım eden arkadaşını hiçbir zaman unutmamıştır.

İki arkadaş, politikaya ilgi duymak konusunda da birleşmekteydi. Güney ve Doğu eyaletlerinde liseler, birer siyasî agitasyon merkezi haline gelmişti. Sun Yat Sen, lise ve üniversitelerde devrimci broşür ve gazeteleri dağıtmak üzere özel ajanlar gönderiyordu Japonya'dan. İş görebilir durumundaki bütün gizli cemiyetleri Devrim Cephesine almıştı Sun Yat Sen, ve bugün Çin Komünist Partisi resmî tarihinde «Çin'in ilk devrimci burjuva partisi» diye adlandırılan topluluk böylece doğmuştu. Bütün bu gizli cemiyetler, ortak bir amaca yönelmişlerdi: Mançuları kovmak, Cumhuriyeti ilân etmek ve toprak mülkiyetini eşitleştirmek. Destekleri olmaksızın Çin'de hiçbir köklü reformun gerçekleştirilemiyeceği iki sosyal sınıfın, «aydınlar»la köylülerin sevgisini kazanmak için hesaplanmıştı bu program. Çin İmparatorluğunun günlük işlerini, ta en eski devirlerden beri, iyi eğitim görmüş bir avuçluk bürokratlar kadrosu yönetmekteydi. Ve bu İmparatorluk memurları, İmparatorun, Çin ulusunun nüfuzunu zedeleyecek veya Çin uygarlığını dışardaki «barbarlık» (onlara göre bu «barbarlık», Çin sınırları dışındaki bütün ülkelere musallat bir genel hastalıktı) düzeyine düşürecek herhangi bir şey yapmadığına inandıkları sürece, meşruiyetçi kalıyorlardı. Tıpkı bunun gibi köylüler de, adaletsizlik korkunç bir hale gelmedikçe, herşeyi sineye çekmeğe hazırdılar. Belli nispette bir adaletsizliği normal karşılıyordu köylüler; ve gerçek bir demokrasi, kısa vâdede bu köylüleri, olsa olsa şaşkına çevirmeğe yarardı ancak. Kendi iç çekişmelerinde asgarî bir gıda ve asgarî bir hürriyet istemekteydiler sözün kısası. Ve Mançu hânedanı, her iki sınıfın güvenini de sarsmış bulunuyordu: İngiliz, Fransız ve Alman barbarları karşısında Çin'i küçük düşüren ve toprak vergisini denetsiz bırakan, ülkede toprak ürünleriyle yaşamayı imkânsız hale getiren, Mançulardı.

Sun Yat Sen'in gazetesinin ismi **Halkın Habercisi (Min Pao)** idi. Okullarda bedava dağıtılan bu gazetenin tiryakileri arasında, Mao Çe Tung'la Liu Çao Çi de vardı. Devrim cephesinin programını yorumlamak ve mahallî temsilcisine telkinlerde bulunmak üzere (bu temsilci, yorum ve telkinleri bizzat Sun Yat Sen'e ulaştırmakla görevliydi sözde), iki genç arkadaş, inceleme toplantıları kurdular. Memleketin herhangi bir köşesinde bir öğrenci isyanı çıkar çıkmaz, Mao

MAO ÇE TUNG bir gezintide.

ile Liu hemen kolları sıvayıp, arda kalan isyancılar için para yardımı toplamağa girişmekteydiler. «Arda kalan» diyoruz, çünkü bu türlü gösteriler polis tarafından daima insafsızca bastırılıyordu. Bir öğrenim bursu sayesinde Japonya'da bulunmuş ve Sun Yat Sen'le de çalışmış olan Hsu Hsi Lin, 1907 yılında (ve yanlışlıkla) Anhuey Polis Akademisi müdürlüğüne tayin edildi. Ve aynı yılın diploma töreninde yeni Müdür, geleceğin polisleri tarafından İmparator adına alkışlanmağa gelmiş bulunan eyalet valisi En Ming'i bizzat hançerledi. Sonra da öğrencilerini bir halk milisi halinde teşkilâtlandırdı. Akademi ile yandaki polis kampını işgal eden âsilerin isyanı, mahallî imparatorluk muhafızları tarafından ancak üç haftada bastırılabildi. Ve başkanlarının da kellesi kesildi.

Hsu, bir gün içinde bütün öğrencilerin «şehidi» olacaktır. Her okulda öğrenciler, devrimci bir şef bulmak umuduyla bakmağa başlamışlardı müdürlerine. Çoğu hayal kırıklığına uğradı. Ama Mao'ların müdürü iyi çıkmıştı. Kendini aldatmayan açık görüşlü bir adamdı bu. Öğrencileri tarafından tertiplenen toplantıların bazılarına gizlice katılıyor ve Devrimin yakın olduğunu söylüyordu onlara. Bununla birlikte, ulusal çapta yeterli bir devrimci teşkilât bulunmayışının, Devrimi, daha ilk kıpırdanışlarından itibaren başarısızlığa mahkûm etmesinden çekiniyordu. Yüzyıllar boyunca sürüp gelmiş kötü bir yönetimden sonra, teşkilâtlanıp patlak verdiği takdirde, uzun yıllar sürecek bir savaş ve bir iç savaş, kaçınılmaz hale gelecekti. Müdürün fikri buydu.

Aslında haklıydı ama öğrencileri onu yakışıksız şekilde kötümser bulmaktaydılar. Sun Yat Sen'in yiğit siması yükseliyordu daracık bir denizin öbür kıyısında. Acı tecrübelerle çelikleşmiş bir vücut üzerindeki dik kafasında daha taşıyan bir insan olarak tasarlıyordu öğrenciler onu. Büyük Adam, günü geldiğinde en ufak bir hata bile yapmayacaktı, hayır. Ve günü gelmek üzereydi.

1908'de hem dul İmparatoriçe, hem de İmparator Kuang Siu öldüler. Ölümünden hemen önce İmparator, yeni bir Anayasa programı hazırlatmayı vaadetmiş ve Sun Yat Sen bunu, «kargaşalıksız bir Devrim»in başlangıcı olarak selâmlamıştı. Ama reformların babasıyla birlikte, kan dökülmemesini önlemek umudu da kaybolmuş gibiydi. Bu durum, İmparator Kuang Siu'nun yerine yeğeni Pu Yi, üç yaşında tahta geçtiği vakit daha da belirli bir hale geldi. Pu Yi'nin babası Tçuen, İmparator rüştünü buluncaya kadar İmparator naibi tâyin edilmişti. Naibin ilk işi, İmparatorluk kuvvetleri başkumandanlığını üzerine almak ve iki kardeşinden birini Genel Kurmay başkanlığına, öbürünü de Bahriye bakanlığına getirmek oldu. Ve söz konusu Tçuen, halkı cahil bırakmak gerektiğine inanmış bir İmparatorluk ailesinin en «aydın» ferdi olarak bilinmekteydi.

Pu Yi'nin tahta çıkışından bir ay sonra, Tçuen tarafından Mançulara sadık öğrencilerden kurulmuş bulunan Yeni Ordu'nun Hsieng Çung Çi isimli bir subayı, Anking'de isyan bayrağını açtı. Bu subay, kendisi gibi düşünen ve Naibin bir Anayasa reformu için yapılacak bütün baskılara kurnazca direneceğine inanan gençleri toplamıştı etrafına. Şehri zaptedip bir «askerî hükümet» kurdular. Gerçi Hsieng Çung Çi çok geçmeden yenik düşmüş ve kellesi kesilmişti ama, ne kadar sınırlı olursa olsun kazandığı zafer etkisini göstermişti: Tçuen, reform talepleri uzun süre devam ettiği takdirde, istenilen şeylerin tahtıyla birlikte elinden alınmasına göz yummaktansa, daha yumuşak davranmak gerektiğine karar verdi. Reformun getireceği sonuçları, kurulacak «Parlâmento»ya kendi adamlarını yerleştirmek suretiyle önlemek nasıl olsa kolaydı. Ve Tçuen, Tahtla Halk arasında yeni bir çağın, «Anayasa için işbirliği» çağının başladığını ilân etti. Bu altın çağ en kısa vâdede, belki de hemen 1911'de başlayacaktı, evet! Ama Tçuen kimseyi kandıramadı. Sun Yat Sen, destek gördüğü her bölgede bir köylü isyanı çıkartmağa devam ediyordu. Ve Mao Çe Tung'la Liu Çao Çi, «yeni işbirliği çağı» üzerine elay dolu mısralar dökmekteydiler. Bir yandan da kavgaya hazırlanıyorlardı. Okul kitaplığındaki kitapların etkisi altında Mao, kendi «devrimci şok kıtaları»nı yetiştirmeğe karar vermişti. Bütün okulu dolaştı durmadan, durmadan konuştu anlattı, ağzından girip burnundan çıktı arkadaşlarının... ve hepsi de ortalama Çinli tipinden daha uzun ve daha sağlam otuz iri yarı genci kendisine bağladı. «Hunanlı Ispartalılar» ismini verdiği askerleriyle her sabah dersten önce uzun bir koşuya çıkıyorlardı. Bu koşu için dereli tepeli, özellikle zahmetli bir yol seçilmekteydi. Üstbaşları suya batmış ve dikenlere bulanmış olarak dönüyorlardı koşudan. Gündüzleri ders aralarında bütün okulu koşar adım dolaşıyor, akşamları da yeni bir «mukavemet yarışı»na çıkıyorlardı. Her tatilde Ispartalılar, içi sadece kara fasulya dolu çantaları omuzda, şehri terkediyor ve üç dört gün yalnız fasulye yiyip su içerek yaşıyorlardı. Liu Çao Çi dahil değildi kıtaya. İşin fizik çaba kısmını Mao'ya bırakmıştı ve kırk yıl boyunca yayınlamağa devam edeceği ilk siyasî yazılarını kaleme almağa koyulmuştu. Eserlerinde Mao'dan söz edilmekteydi daima. Ve Ispartalılar, bu broşürleri okuyarak antrenmana devam ediyor ve dövüşmek arzusuyla yanıp tutuşuyorlardı.

Eski İmparatorun sadık dostlarından Liang Çi Çiao, 1909 yılının başlarında Tokyo'da bir araya getirdiği dostlarına (o sıralarda Japonya'da bir alay Çinli işadamı ve siyasî mülteci bulunmaktaydı), Çin'deki durumu dikkatle incelediğini ve Naibin, kendisine müsaada edildiği takdirde, Mançu hânedanını hızla felâkete sürükleyeceği sonucuna vardığını bildirdi. Tçuen'in yaptığı gibi, boş vaatlerle ilerlemenin önünü almayı ummak hiçbir şeye yaramayacaktı. Naip tarafından Orduda ve Üniversitede girişilen temizliğin tek sonucu, fazladan bir alay insanı Sun Yat Sen'in kucağına itmek olmuştu. Liang'ın gözünde, Sun tarafından yönetilen bir ihtilâlin tek alternatifi, İngiliz örneği üzerine kurulacak bir meşrutî krallıktı. Ve Devrim Cephesini gemlemeğe muktedir liberal bir teşkilât kurulduğu takdirde, siyasî bir zafer kazanmak mümkün olabilirdi. İç güdüsel şekilde hânedana halâ bağlılık duyan sayısız Çinli vardı. Liang'la dostları böylece Çeng Ven Seh Islmli Siyasî Birliğin programını ve bu programın tahtın biricik desteği olduğunu Tçuen'e bir güzel anlattı. Kang. Dedi ki Naip, ancak teklif ettikleri İngiliz tarzı Anayasa projesini kabul etmekle hânedanı kurtarabilecektir.

Ne var ki Tçuen, Liang ile Kang'ın hiç değilse kısmen haklı oldukları gerçeğini anlamak zekâsını gösteremeyecekti. Aydın Çinlilerin çoğu, memleketin, sınaî ve tarımsal gelişme alanında kapatılması güç bir gerilemeye düşmek istemiyorsa, hızla bir Batılaşma programıyla yönetilmesi gereğini anlamış bulunuyorlardı. Dolayısıyla, memleket ekonomisini Batılaştırmak isteyenlerin, hükümet sistemini de Batılaştırmak istemesini makul görmekteydiler. Batının en zengin ve en kudretli milleti İngiltere, meşrutî bir krallık rejimiyle yönetilmekteydi. Sözün kısası Naip, Siyasî Birliğin telkinlerine kulak

vermiş olsaydı, sayısız yeni dost ve taraftar kazanabilirdi; ama kendi icadı olan «İşbirliği» masalı dışında herhangi bir başka reforma gitmeyi lüzumsuz buldu. Dolayısıyla da, Siyasî Birliği kanundışı ilân ederek, şeflerini sürgüne yolladı.

Sun Yat Sen, Siyasî Birliği iyice ciddiye almaktaydı. Nitekim, **Halkın Haberciai**'nde Birliği «yabancıların yeni bir oyunu» olmakla suçladı ve kendi tasarladığı devrim programı için bir kat daha çaba göstermeğe koyuldu. 1910'da Yeni Ordu subaylarından bir topluluğu elde etmeyi başardı ve tam Yılbaşı günü Kanton üzerine yürüdü. Bu hücum İmparatorluk kıtaları tarafından püskürtülecek ve Sun, Hong Kong'a kaçmak zorunda kalacaktır. Ama âsiler bu arada, hatırı sayılır miktarda tüfek ve cephane ele geçirip saklamayı başarmışlardı.

1910-1911 kışı, Hunan eyaleti için cefalı geçti. Pirinç mahsulünde iki yıldan beri süregelen kesatlık, köylülerin büyük çoğunluğunu yarı açlığa ve tam bir umutsuzluğa mahkûm etmişti. Bu sırada on yedisinde olan Mao Çe Tung, İmparator naibinin Tçangça'daki ve-mcn'ini zaptetmek için bir ordu toplamayı denedi. Ama yeterince köylü bulamadı. Köylülerin çoğunluğu şimdilik, çoluk çocuklarını geçindirmek için yiyecek çalmayı tercih etmekteydiler; bu tercihin bir sonucu da, bizzat Mao Çe Tung'un babasının soyulması şeklinde tecelli ediyordu. Aslında köylüler, ruh hastası olduğu söylenen bu genç ne dereceye kadar güvenebileceklerini kestiremiyorlardı bir türlü. Liu Çao Çi ile Mao, umutsuzluğa kapılmadılar. Kolları sıvayıp, öğrenci, öğretmen ve esnaftan kurulu bir topluluk kurdular. Bir ordu denemezdi buna aslında: Silâhları yoktu. Bunu göz önüne alan Liu, naibin sarayına bir sessiz yürüyüş yapmayı ve açlığın amansız bir hale geldiği bölgelerde bedava pirinç dağıtılması için bir dilekçe vermeyi teklif etti. Çin'de kıtlık zamanı Devletin yardımını sağlamak için seçilen geleneksel yoldu bu. Ve iki kafadar, sarayın avlusuna nispeten kolayca ulaşmışlardı. Gelgelelim, naip hazretleri pek anlayış göstermedi kendilerine: Dilekçeyi reddetmesi bir yana, muhafızlarını imza sahiplerinin üzerine saldırttı. Mao, Liu ve arkadaşları, bacaklarına doğru ateş eden polis'erin elinden güçlükle kurtuldular.

1911 baharında doktor Sun Yat Sen, bütün güney eyaletlerinin valilerine aynı anda verilmek üzere bir dilekçe hazırladı. Dilekçelerin kaçınılmaz şekilde reddedilmesi ve dilekçecilere kaçınılmaz şekilde ateş açılması üzerine, Sun Yat Sen, bu defa silâhlandırmış olduğu kıtalarını ya-men'lerin üzerine sürdü. Hiç değilse planı buydu. Gelgelelim, kötü eğitilmiş olan ve kötü yönetilen Sun'cular daha ilk anda bozguna uğrayıp kaçmak zorunda kaldılar; çoğu yaralanmış, bir kısmı da öldürülmüştü. Ve 27 Nisan 1911'de, Sun Yat Sen'in en gözde taraftarlarından yetmiş iki tanesi kurşuna dizildi. Bugün Yetmiş İki Şehitler diye anılan ve Kanton sınırındaki Huanghuakang'da dev bir türbede gömülü olan kurbanlar, işte bunlardır.

Büyük devrim, artık iyice olgunlaşmış bulunuyordu. Bütün memleket boyunca çeşitli şekillere bürünen isyanlar birbirini kovalamaktaydı. İsyanın biri henüz bastırılırken, başka bir yerde bir ikinci isyan patlak veriyordu. Laiyang'da ayaklanan altmış bin kişinin isyanı, tam dört ay sürmüştü. Teşkilâtı yeterli olmaktan uzak olduğu halde Sun Yat Sen, çok geçmeden bütün Çin halkının devrim yoluna gireceğini biliyordu. Sadece bir zaman, yer ve uygun şart meselesiydi bu artık.

Dışardan gelen kıvılcım. 1911 Mayısında İngiltere,Fransa ve Almanya büyükelçileri İmparator naibine bir ortak nota verdiler. Nota aslında, bal gibi bir ültimatomdu.

Ardı arkası kesilmek bilmeyen isyanlar ve kargaşalıklardan telâşa kapılan ve Çin'deki faaliyetleri büyük çapta demiryollarına bağlı olan bu üç Devlet, çıkarlarını korumanın tek kesin çaresi olarak demiryollarının devletleştirilmesini talep ediyor; bu sasayede, mülk ve menfaatlerine gelecek her zarardan doğrudan doğruya ve şahsen Naibi sorumlu tutmak imkânını elde etmiş olacaklarını bildiriyorlardı. Söz konusu Devletler ayrıca, Çin demiryolu şebekesinin, Çinlilerin hiçbir şekilde yer almayacağı bir Konsorsiyom kontrolünde gelştirilmesi işini de organize etmeyi üzerlerine alacaklardı. Çinlilerin elinde bulunan bölgesel demiryolu kumpanyalarının rekabetinden kurtulmak için en pratik metod, gerçekten de, devletleştirme idi. Bu talepler karşısında yapacak hiçbir şeyi olmayan Naip boyun eğdi ve demiryollarını devletleştiren bir kanun yayınladı. Çin halkı gözünde bu tedbir, kolayca anlaşılabileceği gibi, bardağı taşıran damla rolünü oynayacaktır. Açlığın ve sömürünün yapamadığı şeyi, demiryollarını devletleştirme tehdidi hemen başardı. Bütün Çin'de bölgesel kumpanyaların Çinli hissedarları büyük protesto mitingleri düzenlemeğe koyuldular. Sözü edilmeğe değer bir demiryolu şebekesine sahip olmayan Hunan eyaletinde bile Mao Çe Tung, naibin ya-men'i önünde «Kahrolsun yabancılar! Demiryollarımıza dokunamazsınız!» diye haykıran öfkeli bir kalabalığı hemen toplayabilmişti.

Seçuan eyaletinin merkezi Tçengtu sâkinleri, «Demiryolarındaki Halk Haklarının Korunması Derneği»ni kurarak, bütün menfaat gruplarının temsilcilerini bir araya getiren bir toplantı düzenlediler. Aklı biraz kısa olduğu anlaşılan mahallî naip, temsilcilere ateş açmalarını emretti muhafızlarına. Ve sokaklar, binlerle silâhsız Çinlilerin cesetleriyle doldu.

Kısa zamanda yayılan haber, memleket çapında bir ayaklanma hareketine önayak olacektır. Hemen her yerde benzer dernekler kurulmuş ve bu dernekler kendiliğinden devrimci birer ordu nüvesi haline gelmişlerdir. Ya-men'ler zorla işgal edilmiş ve muhafızlardan alınan silâhlar halka dağıtılmıştır. İlk büyük ayaklanma, Hsinçin'de olmuştur; bunu Cunghsien, Veiyuan ve Çienvey'deki ayaklanmalar izleyecektir. Naiplerin kelleleri kesilecek ve mahallî yönetimi ele alan «Geçici Halk Hükümetleri», İmparatorun düşmesini talep edeceklerdir.

Hupey'den Seçuan'a asker sevkeden Naip, isyanı beşiğinde boğabileceği umudundaydı; ama kıtaları, devrimcilere katıldılar. 10 Ekim 1911 günü, Vuhan'da konaklayan bir Yeni Ordu müfrezesi tam takım halinde karşı tarafa geçip ya-men'e saldırıyor ve naibin silâh deposuna el koyuyordu. Mançu yönetim kadrosu, çıkar yolu kaçmakta buldu; Vuhan'daki askerî kuvvetlere kumanda eden general se, eyalette askeri bir hükümet kuracaktı. Mançu hânedanının tahttan indirilip «Birinci Çin Cumhuriyeti»nin kurulduğunu ilân eden aynı general, bütün memleketi kendisini Pekin'e kadar izlemeğe çağırdı. Çin'in dört bir yanındaki devrimci organizasyonların delegeleri Vuhan'a akmağa başladılar. Mançulara sadık kıtalar karşı hücuma kalkınca, «geçici Hükümet» de Nankin'e taşındı. Bu arada Avrupa'ya bir yıldırım gezisi yapan Sun Yat Sen, 24 Aralık 1911'de Çin'e dönecek ve geçici Cumhurbaşkanı seçilecektir. Ve 1 Ocak günü Nankin'de göreve başlarken, hânedanın tahttan feragat etmiş olduğunu öğrenecektir.

Sun Yat Sen'i yeni Anayasayı okurken dinlemek için Nankin sokaklarını dolduran yüzbinlerce Çinli arasında Mao Çe Tung'le Liu Çao Çi de bulunmaktadır. Müthiş bir metindir dinledikleri: Sınıf, din ve ırk farkı gözetilmeksizin eşitlik; söz ve basın hürriyeti; toplantı özgürlüğü; Hükümeti tenkit hakkı...

Her yeni maddeyi çılgınca bir şevkle alkışlamaktaydı ahali. Ve efsane der ki, Mao Çe Tung, Liu'ya dönüp:

— Yürüyeceğine inanıyor musun bunun? diye sordu.

Ve gene efsaneye göre, Liu Çao Çi soğukkanlı bir sesle şu cevabı verdi:

— Bir gün gelecek, daha iyisini biz yazacağız. Ve o, yürüyecek.

II

1917'de Rus İhtilâli patlak verdiği vakit, Mao Çe Tung'le Liu Çao Çi, okulda, yönetim kadrolarına giriş sınavı vermeğe hazırlanmaktaydılar. Devamsızdılar tabii: Eski ve yeni İmparatorluk rejimlerinin macerasını izlemeyi ve fırsat düştükçe gösteri yürüyüşlerine katılmayı, okula tercih ediyorlardı. Bu arada, Hunan valisinî 1913'teki kısa ömürlü devrim hareketine katılmağa ikna eden Mao Çe Tung olmuştu; ayaklanma bastırıldıktan sonra valinin kellesi kesilince, genç adamın ahali nezdindeki nüfuzu bir hayli sarsılmıştı ama, Mao bunu bir yenilgi olarak kabul etmiyordu. Ders ve etüt saatleri dışındaki vaktini, «Ispartalı» yetiştirmeğe harcıyordu gene. Engelli kır koşuları, buzlu derelerde yüzme ve dağa tırmanma gibi idmanlar, hem kendisini formda tutu-

„MAO ÇE TUNG, Kiang Si'de, izlenecek yolu açıklıyor...

ve gelecek için tasarılar oluşturuyor.

yor, hem de sağlam bir topluluğun desteğini sağlıyordu ona. Başkan Mao eÇ Tung o sıralarda merkezî Çin'de, sırtında sadece b kara fasulye çantası ve yaya olarak, 6 bin kilometreyl aşkın mesafe katetmiş olduğunu söylemektedir.

Mao, Rus İhtilâlinin son derece etkisinde kalmıştır. Kendisinin bizzat katıldığı a yaklanmaların başarısızlıkla sona erişl, bu etkiyl bir kat daha arttıracaktır. Bununla birlikte Mao Çe Tung, Liu Çao Çi'nln zıddına, komünizmin Çln'in bütün problemlerini halletmeğe yeteceğine inanmış değildir Mao'ya göre bir zamanlar, demokrasi denilen öteki «ithâl malı»nın da böyle her derde devâ bir tılsım olduğu ileri sürülmüştür ama, demokrasi denemesinin Çin'i nereye sürüklediği meydandadır. Ama gene de Ruslar, Çarlık devrinde Kuzey Batı Çin'in koca bir parçasını koparıp almalarına rağmen, esaslı adamlardır. Ve Liu kendisine, Çin İşçilerinin sayısındaki sürekli artış sayesinde çok geçmeden bir «proletarya ordusu» kurulabileceğini ispatlamağa giriştiği zaman, Mao arkadaşına, Çin'in herşeyden önce bir tarım ülkesi olduğunu ve birkaç milyon işçinin 550 milyon köylünün yanında hiçbir şey ifade etmeyeceğini söylemektedir. Ve Mao'ya göre, komünizm zaafı işte buradadır: Avrupa'da büyük sayıda işçi vardır ve bunlar, kendilerine gerekli desteği ve şefleri kendi komünist partilerinde bulabilmektedir; İşçi nispetinin düşük olduğu Çin'de ise, şefler, ya entelektüel azınlıktan gelecektir yada köylü çoğunluktan; yada, daha doğrusu, hem ondan hem bundan.

Liu, Rusça öğrenmekte ve Lenin'i okumaktaydı. Mao ise devrin, her ikisi de Kuomintang üyesi olan iki büyük yazarı, Tçen Tu Sieu ile Lu Sln'i okuyordu. Ve Lu Sin'i tercih ediyordu Mao Tçen. Tüm hakaretlere hiç istifini bozmadan tahammül eden afyona batmış Çinli tipinin geleneksel pasifliğine saldırmaktaydı; ve bu da, Mao'nun hoşuna gidiyordu tabiî. Ama aynı Tçen o çağda açıkça Batıcıydı ve Çln'i, İngiltere örneğine göre yeni baştan kurmanın mümkün olduğunu düşünmekteydi. Stalin'in ilk zamanlarını andıran Lu Sln, gerçek bir milliyetçiydi buna karşılık müthiş bir mizah kabiliyetine sahipti. Ve büyük yazarın bu ikl özelliği, Mao'yu hayran bırakmaktaydı. ***Bir Delinin Hatıra Defteri*** isimli bir uzun hikâye yayınlamıştı Lu Sln; eski İmparatorluk sistemine saldırıyordu bu hikâyede ve her bakımdan Mao'nun babasına benzeyen gaddar bir Çinli tipinin karikatürünü çizlyordu. Mao bayılıyordu.

Başkalarının yazılarından duyduğu büyük etkinin farkına varan Mao, kendisi de yazmağa koyulacaktı. Siyasî karakterde iğnelemelerle son bulan küçük lirik şiirlerle başladı işe. ***Yeni Gençlik (Hsin Çin Nien)*** isimli bir dergiye yolladı bunları. ***Yeni Gençlik***, öncü bir dergiydi, 1915'te kurulmuştu ve «yeni edebiyat» akımının sözcülüğünü yapmaktaydı. Klasik edebiyat biçimlerini yıkmak, yeni bir ahlâk düzeni kurmak ve hükümeti (hangi hükümet olursa olsun) bilimlere karşı daha olumlu bir davranışa sürüklemek, ilk amaçlarıydı dergînin. Ve bu dergi, geleneksel Çin alfabesi yerine Romen harflerinin kabul edilmesini istememek bilgeliğini gösterdi. Beş ayrı dil ve sayısız şivenin konuşulduğu bir ülkede bu eski harfler (ideogram'lar), Çinlilerin büyük çoğunluğu için fikirlerini baska bölgelerden gelmiş yurtdaşlarına aktarabilmenin tek yoludur. Bugün bile, ilk defa karşılaşan Çinliler, kelimelerle ifade edemeyecekleri fikirleri harflerle birbirlerine anlatmak üzere kadehlerinin yanında daima bir bloknot bulundurular. Çin'de oturan ve pek iyi Çince bilmeyen Batılı gazetecilere rahat bir imkân sağlamaktadır bu durum. Bir kelimenin telâffuzunda takıldığınız vakit muhatabınız, kendisinin de pek iyi bilmediği bir şivenin karmaşık bir terimiyle karşılaştığını sanarak bloknotunu uzatır size nazikâne; siz aynı nezaketle, Çin karakterlerini çizmeyi beceremediğinizi bildirirsiniz; bu da Çin'de son derece tabii karşılandığından, zevâhirl kurtarmış olursunuz. Mükemmel bir hattattı Mao Çe Tung, ve şiirlerini, hayranlık uyandıracak şekilde güzel yazardı. Hayatının en önemli olaylarından biri olan yönetim kadrosuna giriş sınavını işte bu sayede kazanacaktır.

1918 Ocağında çağrıldı Mao imtihanlara. Ve anlattığına göre, sinirli değildi; çünkü Liu Çao Çi kendisini son bir hazırlık için bütün gece uykusuz bırakmıştı. Örnek müdürü kötümserdi ama, yüreklendirici sözler etmekten geri kalmadı. İmtihanların ilk günü Tçangça'ya çıkagelen Mao Kuo Fan ise, koca bir paket yiyecek getirerek şaşırttı oğlunu. Sınavların sonunu beklemedi Kuo Fan, geldiği gibi aniden çekip gitti: Ömrü boyunca yadırgadığı bu oğlanın, koskoca bir İmparatorluk memuru olduğundan emindi artık.

10 Mayıs günü, Mao Çe Tung'un sınavlarda büyük başarı sağladığı ve Pekin'deki merkez kitaplığının kitaplıkçı yardımcılığına atandığı haberi geldi ve güzel bir şaşkınlık yarattı. Mao-Liu grubu için tam bir bayram günü olmuştu bu. Hiç kimse bu derece parlak bir sonuç ummamıştı. Yıl boyu yarı vaktini hep devrimci faaliyete ayırdığı için derslerin çoğunu «asan» öğrencisinin, formel bilgi eksikliğinden «çakacağını» düşünerek korkmuştu müdür; ve onun «birinci sınıf bir fesatçı» olarak tanındığını göz önüne alan arkadaşları, isminin, imtihan kurulu tarafından liste dışı bırakılacağını hesaplamışlardı hep. Ama, Mao'nun da dediği gibi:

«Sınavlar gerçi metod ve amaç bakımından çoktan aşılmış bulunuyordu ama son derece dürüst bir şekilde yürütülüyordu. Ve hiçbir hükümet, Birinci Cumhuriyetin memleketi sürüklediği kargaşadan sonra bile, müneyyizleri elde etme teşebbüsüne girmeğe cüret edemezdi; çünkü böyle bir teşebbüsün bütün yönetim kadrosuna musallat edeceği düzensizliğin sonuçlarını göğüslemeğe hiçbir hükümetin cesareti yoktu.»

Mao, Haziran ayında gitti Pekin'e. Tçangça'da yapayalnız kalan Liu Çao Çi de Şanghay'a giderek, bir işe girmeğe ve boş zamanlarında, komünizm açısından uygun bir ortama gelip gelmediğini anlamak üzere «proletaryayı incelemeğe» karar verdi. İki arkadaş, Tçangça garının gişesi önünde vedalaştılar. On yıldan önce birbirlerini bir daha görmeyecek, on beş yıldan önce de bir-

arada yaşamayacaklardı. Onları biraraya getirecek kadar olgunlaşmamıştı henüz Çin.

Mao, Pekin'i pek sevdi Gelir gelmez dinleyici olarak yazıldı Üniversiteye ve kendine, ahlâk felsefesi hocası profesör Yang'ın evinin tam karşısında bir oda buldu. Kitaplıktaki işi bütün vektinl kaplayacak cinsten değildi ve Üniversitede kabul edildiği kursların sayısı da sınırlıydı alabildiğine. Sorumluluğu altındaki kitapların mümkün olduğu kadar çoğunu dikkatle okuyarak terfiini hazırlamak durumundaydı Mao, Topu topu bir tek şeyden şikâyetçiydi: Öylesine küçük bir aylığı vardı ki, günde ancak bir öğün yemek yiyebiliyordu. Kitaplıktaki genç meslekdaşlarından biri, şunu söyledi bir gün kendisine: «Buraya geldiğim gün müdürümüz, açlığımı kitap yutarak, susuzluğumu da bilgi emerek gidermek imtiyazına sahip olduğumu müjdelemişti bana. Ve işte bunun için, kavun yemeğe ihtiyaç duymazmışım...»

Mao Çe Tung, genç meslekdaşları arasında çabucak popüler oldu. Zekiydi, ama zekâsıyla kendini tahammül edilmez hale getiren zekilerden değildi. Allesinin servetine rağmen herşeyden önce bir köylü olduğunu ve aile içinde kültüre karşı yakınlık duyan ilk Mao olduğunu gizlemeğe yeltenmiyordu asla. Tçangça'daki arkadaşlarıyla konuşur gibi şakacıydı ve babasından öğrendiği kaba köylü deyimleriyle süslüydü konuşması. İhtilâl ve yabancılar en sevdiği konuydu. Kitaplıktaki genç memurların çoğu, Çin'i birleştirmeyl ve memlekete eski büyüklüğünü yeniden kazandırmayı amaç tutan Kuomintang'a mensuptular. Ve 1919 yılında bu parti, «yabancı şeytanlar»la veya bunlar erasında Cumhuriyete elverişli olanlarla dostça işbirliği yaparak ulaşmak umudundaydı bu amaca. Mao ise, Hunanlıların çoğu gibi, yabancılardan nefret etmekteydi. Ve, yabancılarla işbirliği yapmak, bir küfürden beterdi onun gözünde. Kahramanımızın yeni dostlarıysa, yabancı yardımını elzem bulmaları yetmezmiş gibi, yabancılara, sırf yabancı oldukları için, ayrıca değer vermekteydiler. Bütün Batılı elçiliklerin tam takım halinde faaliyette bulunduğu o günlerin Pekin'inde, Amerikancı yada Fransızcı olmak modası yaygındı. Özellikle entellektüeller arasında... Gelgelelim Mao'nun İçinde, Çinli olmayan herşeye karşı (ve özellikle de, türleri, menşeleri ve nitelikleri ne olursa olsun, Beyazlara karşı) köklü bir güvensizlik yatıyordu.

Üniversite ilk yıl pek az gördü Mao Çe Tung'u, Sadece dinleyiciydi, ve aydınlar sosyetyesiyle de hiç bir ülfeti yoktu. Ne resepsiyonlara ne de sürekli balkırmalarla renklenen çaylara davet edilmiyordu, sözün kısası. Boş vakitlerinin çoğunu meslekdaşlarıyla konuşarak, iş saatlerinin çoğunu da bir kitabın üzerine eğilmiş olarak geçirmekteydi. Adam Smith, Stuart Mill ve Jevons gibi İngiliz İktisatçılarını okumak fırsatını buldu kitaplıkta. Bu kimseler de «yabancı» idi ama, hiç olmazsa ekonomik gelişmenin genel problemleri üzerinde fikir yürütüyorlardı; ve Mao, söyledikleri şeylerin, kendisini de yakından ilgilendirdiğini pekalâ farkediyordu. Ama asıl kafasının takıldığı nokta, memleketini Japon istilâsından kurtarmak için derhal birşeyler yapmak zorunluğuydu. Sezdiği kadarıyla, bu felâketin önüne geçmek için pek fazla bir zaman kalmamıştı; üstelik bu istilâ, Avrupa sömürüsünden çok daha beterleşmek ve çok daha uzun sürmek istidadındaydı. Mao'ya göre, işte bu noktada hataya düşmekteydi Pekinli komünistler. Çin'de «olumlu bir eylem»e geçme saatının henüz gelmediğini iddia ediyorlardı; «ihtilâlin ham maddesi olan» büyük işçi kitlelerini kullanabilmek İçin sanayiin gelişmesinl beklemek şarttı onlarca. Mao ise, Pekin'de yeterince «ham madde» bulunduğundan emindi. Ve eline geçen kadarıyla işe girişti.

1919 baharında Müttefikler, Birinci Dünya Harbine resmen son veren anlaşmayı düzenlemek üzere Versay'da toplandı. Yuan, Alman imtiyazlarını «düşman malı» haline getirip meşru şekilde Japonlara devrinl sağlamak için 1915'te Almanya'ya harp ilân etmiş olduğundan, Versay'da bir Çin delegaasyonu da bulunmaktaydı. Ve Çinliler Versay'da üvey evlât muamelesl görmekteydiler. İngiltere, Fransa ve Birleşik Amerika, Japonya ile kafa kafaya verip bir «hal çaresi» bulmuşlardı: Savaş sırasında Almanlardan alınan bütün topreklar, mallar ve paralar, Tokyo'daki sürekli bir Protektera'ya emanet edilecekti. Bu da, Işin ucunda Çin'e ait olan toprakları Çin'e düşman bir Devlete teslim anlamına geliyordu. Ünlü «Yirmi Bir Talep»in yeniden yürürlüğe girmek üzere olduğu ve Versay'dakl Çin delegasyonunun Japon taleplerine boyun eğen enternasyonal bir anlaşmaya imza atmak üzere bulunduğu, Pekin'de işitilir işitilmez, aklı başında Çinlilerin aklı başından gittl.

Genç Mao, daha önce Tçangça'da girişti̇ği şeyi şimdi Pekin'de gerçekleştirmenin tam zamanı olduğuna karar vermişti: Şehri, Çin'in Çinli olmayanlar tarafından sömürülmesine karşı bir direnme merkezl haline getirmek. Yanında, kendisine yardım edecek bir Liu yoktu gerçi; ama Tçangça'daki hareketll öğrenim yılları boyunca bir alay şey öğrenmişti. Ve naibln ya-men'i önünde başarısızlığa uğrayan teşebbüsü, eskl İmparatorluk sarayının önünde tekrarlamağa girişti. Genç memurlardan topladığı bir teşkilâtçılar nüvesi meydana getirdi önce, sonra da şehri çeşitli kesimlere bölerek her kesimin başına bir arkadaşını koydu. Her «kesim şefi», 3 Mayıs akşamı bir miting tertipleyerek taraflar ayarlamak; 4 Mayıs günü öğle vaktl de taraflarla birlikte yürüyüşe geçerek Tien An Men meydanına doğru ilerleyip lkindi üzeri bu meydanda buluşmakla görevliydl. Meydandakl sokak başlarında taraftarlara üzerinde gerekli dövizler yazılı levhalar verilecekti; ve bu andan itibaren de, «kesim şefleri»nin bütün görevi, levhalarda yazılı olan sözleri diğerlerinin olanca gücüyle tekrarlamaktan ibarettl.

Ve 3 Mayıs 1919 günü şansı tuttu Mao'nun: Versay anlaşmasının Çln tarafından hemen o sabah imzalandığı ve Japonların memleketi işgal etmek üzere derhal harekete geçtikleri haberi yayılmıştı şehirde; ve akşamüstü mitinglerine bir alay nümayişçi aktı. Aynı nümayişçiler, ertesi günü de şehrin merkezine yürümekte kusur etmediler: 40 bin kişinin «*Bağımsızlık istiyoruz!*» «*Hainlere ölüm!*» «*Versay'ı tanımıyoruz!*» ve «*Kahrolsun Yirmi Bir Talep!*» diye bağırdığı sırada, Mao kendi emrindeki adamlarını, Yirmi Bir Talep'in ilk formülünü kabul etmiş olan Yuan devrinin Dışişleri Bakan yardımcısı Tsao Yu Lin'in özel konağına doğru sürükledi. Kendisi içiç ne yazık ki, evindeydi Tsao, Mao'yla arkadaşları, üstada kendi avlusunda bir güzel dayak çekip duvarlarını parolalarla doldurduktan sonra konağa daldtlar. İlk kattaki bir odada rastladıkları Çin'in Japonya büyükelçisi Tçang Tsung Hsiang'ı da Allah yarattı demeden patakladiktan sonra evi ateşe verip döndüler.

Tien An Men meydanını dolduran kalabalık halâ bağırmaktaydı. Bütün gösteri, önceden tesbit edilen plana uygun şekilde geçmiş ve Pekin hükümeti paniğe kapılmıştı. Şehrin merkezine acele asker sevkedildi; ama bu birlikler bile, hep aynı metodu kullandıkları halde, kalabalığı dağılmak gerektiğine güçlükle inandırabildiler. Her yerde evler vardı yanan, ve kapılarda yara bere içinde insanlar görülüyordu. Rezaletin son perdesi olarak da, bu yaralılardan çoğunu, işbaşındaki hükümet üyeleri teşkil etmekteydiler. Bâdireden tesadüfen kurtulabilmiş bakanlar, Parlâmento olarak kullanılan Kış Sarayı'na kapanıp korunaklandılar ve telgraf üzerine telgraf yazdırmağa koyuldular Versay'a Anlaşma imzalandığı taktirde, hiçbir kuvvet kendilerini ölümden kurtaramazdı. Anlaşma imzalanmadı.

Ertesl 5 Mayıs günü, Mao'nun «teşkilâtı», yüksek okul ve Üniversite öğrencilerini genel greve çağıran bir broşür dağıttı. Bu teşebbüs de tam bir başarı verecekti. Bir anda boşalmıştı sınıflar, ve grevle gösterinin haberi Çin'in dört bir köşesine hızla yayılmıştı. Liu'ya, kendi «teşebbüsü»nün mutlu sonucunu hemen bildirdi Mao ve arkadaşından, Şanghay'da benzer gösteriler tertiplemesini istedi. Tiençin, Nankin, Vuhan ve Kanton'da kendiliğinden fışkıran öğrenci liderleri, hareketi sürdürmekteydiler. Mayıs sonuna doğru memnuniyetsizlik, şehir nüfusunun bütün tabekalarına yayılmış bulunuyordu. 5 Haziran günü Liu, Şanghaylı 20 bin dokuma işçisini greve sürüklüyor ve çığ gibi genişleyen bu ilk hareket çok geçmeden bir genel grev halini alarak bütün şehri felce uğratıyordu.

Hükümet, bu grev ve gösteri dalgasını,

MAO ÇE TUNG'un gençliği.

silâhca ve sayıca üstünlük sayesinde durdurmayı başaracaktır. Ama altı yıl boyunca bütün memleket, yer yer kanlı ayaklanmalar halinde patlak veren sürekli bir kaynama durumuna girmiş bulunmaktadır.

Mao Çe Tung hemen ertesi sabaha meşhur olmuştu (o günden beri de meşhur olmağa hep devam etmektedir). Kabasaba köylümüz, seçkin başkent aydınlarının sevgilisi haline gelmişti bir anda; «herkes», Üniversite profesörleri ve sayın zevceleri tarafından göklere çıkartılan kahramanı tanımak için yarış etmekteydi. Bu arada Mao, oturduğu sokakta ve odasının tam karşısında bulunan büyük eve çağrılmaktan özel bir mutluluk duydu. Profesör Yang'ın aşırı formalizmle yüklü çay sohbetlerinde pek hoşa gidecek bir yan yoktu gerçi, ama bu s sohbetler zengin bir süprizle ödüllenmekteydi: Kay-Hui isminde, alabildiğine güzel bir kızı vardı profesörün; ve Mao, ne kadar «ispartalı» olursa olsun, normal içgüdülere sahip bir insandı. Unutmayalım ki, kendilerini eylemin gürültülü akışına kaptıran gençler, bir kadının sâkin büyüsü karşısında daima bozguna uğramağa mahkûmdur Bu alabildiğine zayıf ve saçlarını hiç mi hiç kestirmeyen genci pekalâ seviyordu Kay Hui. Üstelik Üniversitede herkes ondan söz ediyor; bu da Mao'yu büsbütün çekici kılıyordu tabii. Böylece, profesör Yang'ın semaveri önünde başlayan arkadaşlık, Kitaplıkta dostluğa, Parkta da büyük bir aşka dönüştü. Lirizm taşan uzun aşk mektupları yazıyordu Kay'a Mao, onun için döküp lleriel dergllerde yayınladığı şiirler yolluyordu. Siyasî bir şöhrete, pırıl pırıl bir aşka ve ölümsüzlük vaadeden edebî bir geleceğe uzun süre direnebilecek bir genç kadın var mıdır? Mao ile Kay Hui, 1920 baharında evlendiler. Yoksul ama mutluydular, ev açacak imkânları yoktu. Mao, zayıf, hareketli, ince uzun vücudu ve sonsuz kitaplarıyla gelip profesör Yang'ın evine yerleşmiştl.

4 Mayıs gösterllerinden sonra ulaştığı şöhret ve kazandığı genel hayranlık, Mao Çe Tung'un hayatında bir başka büyük değişikliğe daha yol açacaktır. Profesör Yang'ın en iyi arkadaşlarından ve en sadık ziyaretçilerinden biri de, ünlü yazar Tçen Tu Sieu'dur. İktisat profesörüdür Tçen aynı zamanda, ve sohbetine doyum olmaz bir konuşmacıdır. Mao, iktisatçıların soyut fikirlerinin derhal Çin'e uygulanabilir somut bir program halinde dile geldiğini işitince, profesöre hayran olmaktan kendini alamayacaktır. Tçen ise, henüz yirmi altı yaşındaki bu eylem üstadına dikmiştir gözlerini; işte Lenin'in Rusya'da oynadığı rolü Çin'de oynayabilecek bir genç, diye düşünmektedir. Sırası gelmişken söyleyelim: Profesör Tçen komünisttir.

Çok geçmeden Mao, marksist teoriler ve komünizmin pratiği hakkındaki tartışmalara dalmış buldu kendini. Kapitalizmin uzun süredir yerleşmiş bulunduğu Avrupa kıtası için geçerli bir takım durumlardan ilham almış olduğunu ileri sürüyordu Mao, Tçen ise, Marx'ın bir Avrupalı olarak, herşeyden önce bilmek zorunda olduğu bir durumu incelediğini söylüyordu; ve ekliyordu ki, eğer Mao Marx'ın bazı yargılarının Çin için geçerli olmadığı kanısında ise bunun ilâcı Marx'ı reddetmek değil, Marx'ın metodunu kullanarak Çin ortamına uygun yeni sonuçlar çıkarmaktır. Komünistlerin Rusya ve Rus İhtilâlinden başka bir şey bilmediklerini söylüyordu Mao; Tçen ise Rusya'nın, Marx'ın devrimci doktrinlerinin uygulandığı tek ülke olduğu cevabını veriyordu. Aynı doktrinler ne kadar kısa zamanda Çin'de de uygulanacak olursa, bir o kadar kısa bir zamanda Çinli komünistler de kendi öz İhtilâllerinden ilham alabilirlerdi.

— Unutma ki, diyordu Tçen, Marx Almandı; hayatının en uzun kısmını sürgünde geçirdi; ve bir Yahudi olarak dünyaya gelmişti. Yani vatansız bir adamdı Marx. Ve biz ona bir vatan sunacağız: Marx, Çinli olacak!

Sarsılıp zayıfladığını hissediyordu Mao, (yada, bugün diyeceği gibi, büsbütün güçlendiğini). Ama kahramanımızın asıl fikir değiştirmesine yol açan jest!, hiç farkında olmadan, gene Rusya yapacaktı.

Çar orduları, XVIII. yüzyıl sonunda Mançurya'ya sızmağa başlamışlardı. XIX. yüzyıl boyunca da sivil ve asker Rus dalgası devam etmişti. Transsiberyen demiryolu hattının inşasıyla ilgili teknisyenler ve bunları korumak için gönderilen askerî birlikler, Kuzey Çin'in belli başlı noktalarında üsler kurmuşlardı. İşgal edilen topraklar kendi öz arazileri olduğu halde, Mançular bu durumu kısık bir sesle protesto etmekle yetindiler. Ordularının Ruslarla başa çıkamayacağını biliyorlardı. Sonra da düşünüyorlardı ki, Ruslar yıkmakta değil yapmaktaydı ve yapılan işlerin günün birinde Çin egemenliğine dönmesi de imkânsız değildir. 1917 yılına gelinceye kadar, Kuzey Mançurya'nın yeniden Çin bayrağı altına gireceği hiç kimsenin hayalinden geçmezdi. Ama 1920'de Sovyet hükümeti, kendiliğinden ve Pekin'in hiçbir talebi olmaksızın, yani mucize kabilinden bir teklifte bulundu: Rus kanunları himayesinde ticaret etmek, vergiden bağışık olmak ve Rus tesisleri kurmak gibi, Çin'deki bütün hak ve imtiyazlarından vazgeçmekl Teklifin en şaşırtıcı noktası da, Sovyetler Birliği'nin Mançurya'da elinde tutmak istediği bütün özel imtiyazlara karşılık ikl Devlet arasında tesbit edilecek belirli bir *bedeli ödemeğe* hazır olduğunu bildiren kısmıydı. Ruslar, bu akıl almaz ikramın karşılığında, sadece ve sadece «Çin halkının dostluğu»nu istiyorlardı. Bu teklifleri resmî olarak sunmakla görevli Rus delegesi, Pekin'e 1920 Haziranında geldi. Adolf Joffe ismindeki temsilci, eşi görülmemiş bir hüsnü kabulle karşılanacaktı. Uzun süreden beri ilk olarak yabancı bir hükümet temsilcisi, Pekin'e almak için değil de vermek için geliyordu. Prensip bakımından komünizme tamamiyle karşı olanlar bile, kardeşçe ticaret zihniyeti içinde Çin'e dışardan menfaat sağlayan her sistemin, kötülenmeden önce denenmesi gerektiği fikrindeydiler.

Ziyaretçiyi ağırlamak ödevi, profesörü Tçen'e verilmişti. Ve tabii profesör, Joffe'u, Mao Çe Tung da dahil olmak üzere bütün yakınlarına tanıştırmayı ihmal etmedi. Yeni sosyalist dünyanın sözcüsüyle birçok uzun konuşma yaptı Mao. Bu konuşmalar kahramanımızı, profesör Tçen'in doyum olmaz sohbetlerinden de fazla etkileyecektir. Joffe'den işittiği, geçmişteki sömürü için duyulan teessüf ve gelecekteki işbirliği için beslenen umutla karışık sözleri, hiçbir İngilizin, hiçbir Amerikalının ağzından işitmemişti.

Halâ Kanton'da bulunan doktor Sun Yat Sen, bu ziyafetin «müteredditler» üzerinde yapabileceği etkiyi derhal kavramıştı. Doktor, örnsip olarak düşman değildi komünizme; Çin meselesinin daha barışçı bir yolcan çözülebileceğine inanmaktaydı. Ama düşünüyordu ki, Avrupalı parlamenter rejim anlayışı bir gün Çin'de yerleşecekse (ki Sun Yat Sen bu anlayışı kabul ettirmek için 1911'den beri çırpınmakta ama bir türlü başaramamaktaydı), artık İngiltere, Fransa ve Amerika'nın da bu işe katılmak için birşeyler yapmaları gerekir. Yapabilecekleri en basit şey de, Sovyet örneğini izleyerek, Çin'in geçmişteki sömürülmesinden duydukları pişmanlığı bellirtmekti; büyük bir tâviz istenmiyordu kendilerinden, ama küçük de olsa bir tâviz vermeleri şarttı. Ayrıca da Kanton hükümetini tek meşru hükümet olarak tanımaları ve Pekin'de ortalığı kırıp geçiren «harp ağaları»nın kukla hükümetlerine destek olmaktan vazgeçmeleri gerekiyordu.

İngilizlerin de teşvikiyle Sun, Cumhuriyeti kurtarabilleceği umudundaydı henüz. Başkanındaki İngiliz sempatisini pek paylaşmayan Tçiang Kay Çek ise, bu konuda Birleşik Amerika'ya başvurmanın daha doğru olacağı düşüncesindeydi. Sun Yat Sen, 1920

Temmuzunda,p rogramını onaylamak ve büyükelçi alışverişinde bulunmak üzere İngiltere'ye resmen müracaat ettl. Tçiang ise, Amerikalı dostları aracılığıyla, aynı talebl Washington'a tekrarlıyordu. Ama her iki talep de cevapsız kaldı. Diplomatik tanıma meselesini cevapsız bırakan İngiltere, Sun Yat Sen'in Çin'deki «hukuk dışı» İngiliz imtiyazlarından vazgeçilmesl talebine karşı şimdilik hakaret etmekle yetindl.

Bu arada Mao, Tçen'in Joffe örneğiyle parlak bir şekilde destoklenen fikirlerl tarafından artık fethedilmiş bulunmaktadır. Ve hele Kuomintang'ın Batılı Devletlerden aldığı cevabı öğrendikten sonra hiç tereddüt etmeyecektir. Anglo-Saksonların menfaat gözetmeksizin Çin'e destek olacağı umudu, duman olup uçmuştu işte. Mao, kendisine ve ülkesine gerçekten dostluk besleyenlerin nerede bulunduğunu öğrenmiş bulunuyordu. İngiltere, Fransa ve Amerika,, hep «kendi» demokrasilerinden, «kendi» ilerlemelerinden, Eski Yunanlı ve Romalı etalarından dem vurup duruyorlardı ama Çin'in aynı bâdireleri aşıp da «hürriyet, eşitlik ve kardeşlik»e nihayet kavuşabilmesi için parmaklarını bile kıpırdatmayacakları da açıktı. Batılılar, Çinli müdaha'esinden ve vergiden bağışık olarak kendl imtiyaz bölgelerinde oturup memleketi sömürmeğe devam niyetindeydiler; artık anlaşılmıştı. Ruslarsa, ihtilâlden ve kardeşlikten söz etmekle kalmayıp kendi ihtilâllerini yapmış bulunuyor ve kardeşçe davranmağa da hazır bekliyorlardı. Liu Çao Çi haklı çıkmıştı, sözün kısası.

Joffe, 1920 Eylülünde döndü Moskova'ya. Hükümet temsilcilerinin yanı sıra, başlarında profesör Tçen'in ve aralarında Mao'nun bulunduğu bir komünist sempatizanlar topluluğu tarafından uğurlandı. Veda ederken, Sovyetler Birliği'nin Çin'e karşı hiçbir gizli niyet taşımadığını, sadece Çin'in bu sıkıntılı durumdan kurtulmasına yardımcı olmak istediğini bir kere daha tekrarladı. Profesör Tçen'e, Çinliler şimdi başlarında bulunan zayıf ve kokuşmuş hükümetten ne kadar çabuk kurtulup gerçekten etkili bir millî idare kuracak olurlarsa, o kadar memnun olacaklarını belirtti sadece. Ama bu, diye ekledi, Çinlilerin kendl işidir; bizi ilgilendirmez. Kendi arzusunu ve iradesini zorla kabul ettirmek istemiyordu.

Joffe gider gitmez, Mao Çe Tung'un profesörüne dönüp şunları söylediği rivayet edilir:

— Has adammış doğrusul Niye Çin'de de bir Komünist Partisl yok sanki?

— Büyük ihtiyacımız var, demiştir Tçen. Çoktan kurmalıydık böyle bir Partl.

Bir dakika düşünmüştür Mao

— Bizde bir Komünlst Partisi olmuş olsaydı, öyle sanıyorum kl ben hiç düşünmeden kaydolurdum.

Ve profesör, sevincini gizlemeğe lüzum görmeden atılmıştır.

— İkimiz elele verirsek kurulur.

Elele vermişler, kurmuşlardır da.

III

1925'te Kuomintang ve Komünlst Partisi, Kuangtong eyaletindekl Svatov dolaylarını haraca kesen harp ağası Tçen Kiong Ming'e karşı ortak bir sefer tertiplemiştl. Silâhlı ve aktif bir Kiong, Kanton hükümeti için sürekli bir tehlike teşkil ediyordu. Vampoa Askerî Akademisi mezunlarının emrinde köylüler katılmıştı sefere; mezunların, derslerini iyi öğrenip öğrenmediklerini kontrol etmek için de, yirmi kadar Sovyet subayı vardı. Kontenjan gerçi küçüktü ama, mükemmel yönetilmekteydi. Ve bu küçük kuvvet, kendisinden çok daha üstün olan Tçen'in ordusunu sekiz hafta içinde bozguna uğratarak, Kuangtong eyaletinin bütün doğu kesimini egemenliği altına aldı. Tçiang Kay Çek memnundu, ama bu sevinç uzun sürmedi. Çünkü kontenjandakl komünist subayların, harp ağasına karşı kazanılan her zaferden sonra kendi siyasî komiserlerini iş başına çağırarak, köylüleri «siyasî kooperatifler» halinde teşkilâtlandırdıklarını öğrendl. Bu kooperatifler, aslında, kollektif birer çiftlik olmaktan bir hayli uzaktı; ama tarım ürünlerinin alım-satım işiyle birlikte, topluluğu savunma görevini de almaktaydılar. Ve 1925 yılının sonunda sadece Kuangtong eyaletindekl bu köylü derneklerinin 600 bin üyesi olmuştu. Bu çapta bir teşkilâtla rekabet etmek güçtü tabii. Kaldı kl, Kuzeyl haraca kesen harp ağalarını ortadan kaldırmak için tasarlanan ortak programda başka seferler de vardı; ve Tçiang'ın komünist «müttefikler»iyle birlikte Pekin'i zaptetmeden önce, bütün memleketl Kuangtong gibi «kooperatifleşmiş» görmeğe hiç de niyetl yoktu. Durum basitti Tçiang Kay Çek için Vampoa Askerî Akademisindekl komünistlerl defetmenin ve orduda kilit mevkilere yerleşmiş komünistlerl temizlemeğe girişmenin vaktl gelmiş geçiyordu. Ama nasıl başlanacaktı işe?

18 Mart 1926 günü Tçiang, Denizcilik Bürosunun komünist direktörü Ll Çih Lung'a bir mesaj göndererek, ilerde verilecek emirleri yerine getirmek üzere, Sun Yat Sen kruvazörünü Vampoa'ya yollamasını bildirdl. Denizcilik Bürosu Komünlst Partisinin kontrolünde olduğu için, Sun Yat Sen'deki subayların çoğunlukla komünist eğilimli olduklarından emindi. Ve Li Çih Lung, Sun Yat Sen'in arzu ettiği yere tam zamanında gelmiş olduğunu kendisine haber verdiği vakit, Tçiang Kay Çek büyük bir şaşkınlık gösterisine girişti: Kim çağırmıştı bu kruvazörü Vampoa'ya? Yoksa kruvazörü yollayanların «gizli» bir niyetleri mi vardı? Ve Tçiang Kay Çek derhal Vampoa'daki kendi el ulaklarına kesin bir talimat gönderdi: Askerî Akademi ile yakından veya uzaktan ilgili her komünist lider ve eyaletteki Devrimci Millî Ordu'da görevli her komünlst subay tevkif edilecekti; çünkü komünistler, Sun Yat Sen'deki «kızıl subayların da desteğiyle bir hükümet darbesi yapmak istemişlerdi; ve Tçiang sadece, «bu durumlarda alınması onrmal tedbirler»i alıyordul

Sun Yat Sen olayı, bugün bir Batılıya imkânsız gözükebilir; ama Çinliler o gün bu olayda sadece, binlerce yılık kurnazlık ve «siyasî incelik» geleneğinin yeni bir tezahürünü gördüler Ve olaydan hemen sonra da Tçiang Kay Çek, «Parti işlerinin düzene konması»yla ilgili bir «Karar»ı, Kuomintang Merkez Komitesinden zorla geçirti: Dediğine göre, komünistler iktidarı almağa hazırlanmaktaydılar; bu durumda komünistleri yavaş yavaş Kuomintang'dan atıp ortadan kaldırmak gerekiyordu; ve «Karar» da, başlangıç teşkil etmek üzeare, şu talepler yer almaktaydı:

1) Kuomintang'a girmiş bulunan komünistlerin listesi, bizzat Tçiang Kay Çek'e teslim edilecekti.

2) Kuomintang'ın yönetim mevkilerine yerleşmiş bulunan bütün komünistler, bu mevkilerin üçte birinden fazlasını asla tut edemeyecek şekilde elemeye tâbi tutulacaktı.

3) Kuomintang'ın merkez kesimlerinin başına bundan böyle komünistlerin atanması yasaklanacaktı.

Komünistlerle olan ilgiyi toptan kesip atmak, işin bu safhasında henüz mümkün değildi; ama Tçiang'ın gözünde bu, şimdilik iyi bir başlangıç teşkil ediyordu. Ve Kuomintang komünistlerden Kuzeyin fethi sırasında da yararlandıktan sonra, ilgiyi usturuplu bir şekilde ve fazla kan dökmeksizin toptan kesip atmak mümkün olacaktı nerhalde..

Komünistler, Sun Yat Sen'i ve olayı izleyen Karar'ı, hiçbir şey olmamış gibi sineye çektiler: Kendileri de Tçiang'ı tuzağa düşürmek için bir bahane aradıklarından, büküleməyen bilek öpülür demiş olsalar gerekti Gerçekten de Komünist Partisi şeflerinin büyük çoğunluğu, Temmuz ayında başlaması kararlaştırılan Kuzey seferinin Çin'i sadece bir tek hükümetin idaresinde birleştirmekle kalmayıp bu tek hükümetin aynı zamanda komünlst bir hükümet olacağı inancındaydı. Dolayısıyla da, Tçiang Kay Çek'in Kanton'da çevirmeğe kalktığı bu cinsten entrikalara hiçbir önem vermediler. Onların gözünde önemli olan, köylülerin milyonlarla sayıldığı eyaletlerde Parti teşkilâtçıları tarafından elde edilmiş sonuçlardı. Ve Partinin Hunan'daki teşkilâtçısı, dâhamizminden hiçbir şey kaybetmemişti daha. Gazete işiyle uğraşmayı karısına bırakan Mao Çe Tung, o sırada, gerçek anlamında köylü kooperatifleri kurmağa girişmiş bulunuyordu. Ayaklanmalar genişlediği vakit; hayatlarını sürekli tehdit altında gören bir alay toprak ağası eyalet merkezi Tçangça'ya kaçıp sığınmışlardı. Ve Mao, tüm eyaleti karış karış dolaşıp, ağalarını «kaybetmiş» olan köylüleri, muhtemel dönüşler»i önlemek üzere teşkilâtlanmağa çağırmakla meşguldü. Bir avukat arkadaşının aracılığıyla uyguladığı yeni bir icadı daha vardı Mao'nun, «Sahipsiz kalmış» topraklar hemen açık arttırmaya çıkarılıyor ve tabii kiracılarında kalıyordu. Devrimci Avukat tarafından hazırlanan «yeni» tapular belki «es-

Militan MAO ÇE TUNG.

..ileri kadar geçerli değildi ama, ağaların bu noktayı köylülere anlatması da pek mümkün değildi: «Para verdim aldım, diyordu köylüler, işte tapusul»

İşlediği toprağa sahip olmak arzusu vardı köylüde. Basit fakat fanatik bir arzuydu bu; ve Mao'nun kooperatifleri, bu özlemle çatışmıyordu. Bir tek şey istiyordu Mao, köylülerden: Tohumlarını birlikte satın almalarını, pirinçlerini birlikte satmalarını ve pazara gitmeden önce de alım satım fiatlarını kendi aralarında tespit etmiş olmalarını. Bir de tabii, bütün bu fikirlerin Komünist Partisinden geldiğini, dolayısıyla da bu Partiye karşı sevgi ve minnettarlık duymaları gerektiğini akıldan çıkarmamalarını istiyordu. 1926 yılının sonunda, iki milyonu aşkın Hunan köylüsü Mao'nun kooperatiflerinde üyeydi. Ve yerlerinde kalmış birkaç büyük ağanın durumu da, bu kooperatifler güçlendiği nispette tehlikeye giriyordu. Mao bir yandan ortakçıları, toprak sahiplerinden kesenekler-de indirim istemeğe kışkırtırken; bir yandan da, kendisini anlayabilecek kadar zekâ sahibi olan her köylüye, devrin içinde yüzdüğü bu genel kargaşalık arasında hiç kimsenin vergilerin ödenip ödenmediğini kontrol imkânı kalmadığını, dolayısıyla da vergi ödemedikleri takdirde en ufak bir riske girmeyeceklerini söylemekteydi.

Kuzey Seferi, 1926 Temmuzunda Kanton'dan hareket etti. Çin ölçülerine göre iyi bir teçhizata sahipti ordu. Subaylar genç ve şevk doluydular. Kıtalar, bir çok savaş müfrezelerine ayrılmışlardı; kimi müfrezelerin başında komünistler bulunuyordu, kimisi de Kuomintang üyelerinin kumandasındaydı (bu arada ekleyelim ki, Kuomintang üyeleri, kendilerine «Miliyetçi» sıfatını vermeğe başlamışlardır). Dördüncü Ordu'ya bağlı ve Ye Ting isimli bir komünistin kumandasındaki otonom alay, Temmuzun sonunda Hunan'a doğru yürüyüşe başlamıştı. Özellikle, büyük çapta Cihli kıtalarının mevzilenmiş beklediği Tçangça çevresinde ağır muharebeler vermek zorunda kalacağını sanıyordu Ye Ting Ama kuzeye doğru ilerledikçe köylülerin, komünistler kumandasında gönüllü birlikler teşkil etmiş olduğunu gördü. Bu gönüllüler, alayla karşılaşır karşılaşmaz Ye Ting'e katılıyor ve çarpışmak gerektiği zaman da, yardımcı kuvvet olarak, savaşa giriyorlardı. Ayrıca her açık ordugâhta erzak ve su vardı ki bu; çoğu çapalarla, eski av tüfekleriyle ve sopalarla mücehhez köylü birliklerinin kahramanlığından daha da değerliydi Ye Ting'in gözünde. Tçangça önlerine geldiklerinde, şehri komünist gözcüler tarafından kuşatılmış buldular. Gözcüler, muntazam ordu için ayrıca bol miktarda erzak hazırlamıştı. İşte Ye Ting'in raporu:

«Sefer tam bir başarıyla sonuçlandı. Ama bu başarı, örnek bir cesaret gösteren emrimdeki askerlerin kahramanlığından çok, mahal Parti başkanı Mao Çe Tung'un bütün eyaletteki köylü ve emekçileri harekete geçirmekte gösterdiği akıl almaz ustalık sayesinde kazanılmıştır. Militaristikliği dize getiren, askerler değil, elele vermiş köylülerdir.»

Mao, Partisinden aldığı görevi, tastamam yerine getirmiş bulunuyordu.

Ordunun belli başlı kısmı ise, bu kadar kolayca değil ama düzenli bir şekilde ilerliyordu. 1927 Martında Nankin, Mayısta da bütün Yangçe vadisi işgal edildi. Sanayi merkezlerindeki işçiler, bütün sefer boyunca grev üstüne grev yaparak memleketi, ilk bakışta içinden çıkılması imkânsız bir düzensizliğe sürüklemişlerdi. İngiliz, Fransız ve Japonlar, binbir güçlükle anlayabiliyorlardı ne olup bittiğini. 1926 Ekiminden 1927 Ocağına kadar sadece Vuhan şehrinde 300'den fazla grev yapılmış ve bu grevler, posta ve telgraf servislerini, matbaaları, dokuma ve tütün fabrikalarını ve bütün banka, mağaza ve işyerlerini felce uğratmış bulunuyordu. 3 Ocak 1927 günü şehre giren askerler, ilk defa olarak bir İngiliz garnizonuyla karşılaştılar. Bereket versin ki İngiliz idarecileri, «eski tip bir ayaklanma» ile değil gerçek anlamında bir silâhlı kuvvetle burun buruna olduklarını çabucak anlamış ve çarpışmaya girmemişlerdi. Çok geçmeden de, «Vuhanlı yurtdaşlar Komitesi» ile «sürekli bir mütareke» imza ettiler. Basit bir ateşkes değildi bu mütareke: Can ve malları garanti altına alınmak şartıyla İngilizler, Çin kanunlarından bağışık yaşadıkları kendi «İmtiyaz» bölgelerine çekiliyorlardı. Vuhan'ın Yangçe üzerindeki en önemli sanayi merkezleri olan Hankeu ve Kieukiang şehirlerindeki «İmtiyaz bölgeleri»nin kapanmasıyla, ilk defa olarak bir Avrupalı devlet, yabancıların bunca çıkar sağladığı uzun kargaşa yıllarından sonra, Çinlilerin kendi işlerini kendileri düzenlemeğe muktedir olduklarını resmen kabul ediyordu. 1927 Şubatında Hangtçeu'ya giren ordu, şehirde yönetimi çoktan ele almış bir komünist kadro tarafından karşılandı. Öte yandan, Partinin Şanghay mahallî seksiyonu bir dizi grev tertiplemeğe girişmişti. Bu grevler, ordunun şehir kapılarına dayandığı 21 Mart 1927 günü, genel bir işi-bırakma'ya ulaşmış bulunuyordu. Şanghay'ın düşüşüyle birlikte sefer de sona erdi. Harp ağalarının orduları mağlup edilmiş ve yabancı topluluklar Çin kontrolü altına alınmıştı. Devrin İngiliz büyükelçisi şöyle yazıyordu hükümetine:

«Şimdi artık bir tek şansımız kaldı. O da, Çinlilerin kendi aralarında dövüşe koyulmaları. Bendeniz bu konuda alabildiğine iyimser bulunmaktayım.»

Bu iyimserliği haklı çıkarmak için çalışan birisi vardır: Tçiang Kay Çek. General, önderi olduğu bu sefer sırasında kazanılan zaferlerden gerçi pek memnundur ama, komünistlerin belli başlı şehirlerdeki ve dörtbeş eyaletteki kudretinden de iyice telaşa kapılmış bulunmaktadır. Ve Tçiang, kesin hesaplaşma saatinin geldiğine karar verecektir: Bu rakip partiyi derhal ortadan kaldırmadığı takdirde, komünistlerin işe girişip kendisini ve Kuomintang'ı ortadan kaldıracaklarını anlamıştır.

Komünist Partisi başkanı olmakta devam eden profesör Tçen Tu Sleu'nun artık iyice yaşlanmış olması yanında, inanmak güçtür ama, komünistlerle Kuomintang arasında işbirliğine halâ taraftar oluşu gibi bir çifte şans sunuldu Tçiang Kay Çek'e. Ve general tarafından kolayca ikna edilen profesör, komünist subaylara, emirlerindeki birlikleri «Kuomintang Yüksek Kumanda Kurulu»nun emrine vermelerini buyurdu. Böylece, geçici bir süre için askerlerle uğraşmaktan kurtulan Tçiang, bütün dikkatini Komünist Partisinin sivil kadrolarına çevirmek fırsatını kazanıyordu.

12 Nisan 1927 günü Tçiang Kay Çek, makyavelik dehasının ilhamıyla bir profesyonel tahrikçi grubu satın alıp, Şanghay'da nöbet tutmakta olan silâhlı komünist grev gözcülerini «çileden çıkarmağa» yolladı. Her fabrikanın önünde birikmiş, Partinin kendilerine işe dönme veya fabrika yönetimine el koyma emrini vermesini bekliyordu gözcüler. Tçiang'ın adamları önce hakaretle başladılar işe, sonra da yumruk sallamağa kadar ilerittiler; gözcüler de havaya ateş etmek zorunda kaldı. Ve Tçiang, asayişi sağlamak üzere silâhlarını derhal polise teslim etmelerini emretti. Mahallî Parti sorumlusu, ne yapacağını kestiremeyerek arkadaşlarına itaat etmelerini söyledi ve bir üstünden yeni talimat almak üzere hemen yola düzüldü.

Şef, söz konusu sorumluyu, komünist silâhlarını Kuomintang polisine teslim ettiği için bir güzel azarladıktan sonra, silâhların iadesini talep etmek üzere hemen ertesi günü büyük bir miting tertiplemesini emretti. Miting gerektiği gibi başladı ve nümayişçiler, silâhlarını geri almak amacıyla, ordu karargâhına doğru yola koyuldular. Ordugâhtaki nöbetçilere, «kamu düzenini korumak üzere» halka ateş açmalarını emretti Tçiang. Emre uymayan komünist askerler hemen oracıkta kurşuna dizildi. Ötekiler itaat edecek ve bir saat içinde binden fazla insan öldürülecek-

tir. Zaman zaman mütarekelerle kesilerek tam yirmi yıl sürecek olan bir iç savaşın proloğu, işte bu katliamdır.

Komünist Partisi Politbüro onun, gözcü**ler konusunda işin aslını** çabucak öğrenip, profesör Tçen e rağmen, genel olarak Kuomintang'la özel olarak da kendisiyle Işbirliğine derhal son vereceğini pekâlâ biliyordu Tçiang Kay Çek. Bildiğl Için de, komünistlerin misillerne yapmalarını beklemeğe lüzum görmedi ve bütün Komünist Partisi üyelerinin memleketin neresinde olurlarsa olsunlar derhal tevkif edilmeleri emrini yayınladı. Sonra da hükümetinl, temizlik hareketini yönetebilmek bakımından daha elverişli saydığı Nankin'e aktardı.

Komünist Politbüronun tepkisi çok çabuk olmuştur. Partinin, Vuhan Kuomintang'ında sayısız sempatizanı vardı ve Politbüro da, «Meşru Çin Hükümeti»ni oraya taşıma kararı aldı.

Vuhan Kuomintang'ının mahalli başkanı Vang Çing Vey, «kendisinin Tçiang Kay Çek'ten çok daha iyi bir teşkilâtçı olduğunu ve komünistlerin onunla işbirliği yapmaktan büyük mutluluk duyacağını» işitince, efendisine ihanet etmekte sakınca görmeyecek ve Vuhan'da sümmettedarik toplanan bir Kuomintang Meclisl, Tçlang'ı resmen partiden Ihraç edecektlr. Bundan böyle Çin'in başkentl Vuhan'dır; ve Vang da, bu yenl Cumhuriyetin geçicl Cumhurbaşkanı olmaktadır. Tçiang'ın Vuhan'dakl ender dostlarından biri olan Hsia Teu Yin, 1927 Mayısında, bu «meşru hükümet»i devirmeğe teşebbüs etmiş ama Ye Tlng kumandasındakl Komünist-Kuomintang karma kuvvetleri tarafından bozguna uğratılmıştır.

Komünlstlerin bu başarısı, kısa ömürlü olacaktır. Tçiang Kay Çek, memleketin büyük kısmını kontrol etmekteydi ve askerleri, her önlerine çıkan komünlstl derhal öldürmekte öyle bir ustalık ve şevk gösteriyorlardı ki, Komünistlerden olduğu kadar Kuomintang'den da haz etmeyenleri bile etkilemekteydiler. Başarı kazanmak kadar etki yapan hlçbir şey yoktur Çin'de; ve başarı şimdilik Tçlang'a gülmektedir. Nitekim, eski efendisinden, komünistleri «kendi kaderlerine terkedip» hakikî Kuomintang'a dönme teklifi alan Vang, 15 Temmuz 1927 günü «meşru hükümetl»nl hiç tereddüt etmeden «baş»sız bırakıp Tçiang'ın öz kardeşl kumandasındaki bir kıtaya teslim olacaktır. Vuhan komünistlerinl de bütün öteki komünlstlerin kaderl beklemektedir artık: Bazılarının kollesi uçurulacak, bazıları kurşuna dizilecek, kimlsi de boyundurukla boğulacaktır.

Hunan'da bulunan Mao Çe Tung, memleketin orasında burasında sözümona katllamlar olduğunu işltmiyor değildl ama Hunan sakindi ve tamamıyla komünlstlerin elinde bulunmaktaydı. Ordu müfrezelerlnin başında komünistler vardı; eyaletin sivil sorumluları da baştan başa dostuydular. Ve mahallî Parti teşkilâtının ne kadar sağlam olduğunu gayet iyi biliyordu Mao: Bizzat kendisiydi bu teşkilâtı yoktan var eden.. Sözün kısası, insanları böyle boyunduruğa geçirip işkence ederek öldürme hikâyelerl biraz mübalâğalı olsa gerekti; ve her hâlikârda böyle bir durumun Hunan'da ortaya çıkması söz konusu değildi. Dolayısıyla da Kay Hui ile Mao Çe Tung, bahar ve yaz aylarını tam bir mutluluk içinde «idrak» ettiler. Devrim, hakikî kızıl Devrim, nihayet tamamlanmak üzereydi işte; bu «Tçiang Kay Çek haydutu» belkl biraz belâ açabilirdi başlarına ama onun da hakkından geleceklerdi eve'allahl Ve karı koca, Vuhan'daki ihanet hakkında çıkarılan söylentileri haber şeklinde bile vermeyl reddederek, **Hunan Eleştirisi**'ni yayınlamağa devam ettiler. Hayatları daima birlikte geçiyordu, son derece aktif ve mutluydular, ve bir terslik olmadığı takdirde de Eylülde ilk çocukları dünyaya gelecekti.

Sonra birden, bir Ağustos gecesi bütün Tçangça sokaklarında üstüste yangınlar çıkmağa başladı. Şehrin dört bir yanından tüfek ve mitralyöz sesleri yükseliyor, kelleşi vurulmak veya kurşuna dizilmek üzere yataklarından çekip çıkarılan kadınlı erkekli insanların çığlıklarıyla inliyordu ortalık. Titizlikle seçilmiş yedi bin Tçiang Kay Çek askeri, Hunan'a sızmayı ve ordunun mahallî kadroları içinde yer almayı başarmışlardı. Ve 10 Ağustos 1927 gecesi bu askerler, kışlalarındakl bütün komünistleri «bertaraf» edip, Tçangça katliamına girişti.

Gündüzü kırda geçirmiş olan Mao ile karısı o gece geç vakit, şehir dışındakl bir dostlarının kapısını çalmaktadırlar. Her ikisi de yangın alevleri ve uzaktan uzağa işitilen silâh sesleriyle şaşkına dönmüştür. Vuhan'dan kaçmayı başarabilmiş bir Parti sorumlusu vardır evde; ve Mao Çe Tung, «hayal» dediği şeyin hakikat olduğunu ondan öğrenecektir: Çinlilerden ölen ölmüş, kalanlar da Tçiang Kay Çek'e boyun eğmiştir. Bir tek çare kalmaktadır kendilerine: Ya güneye, Yunan'a, yada kuzeye, Sovyetler Birliğine doğru kaçmak.

Ama kahramanımız saftır Tçiang'ın, Partinin bütün memleketteki organizmalarını yok edecek kadar herkesi aldatmış olabileceğine ihtimal verememektedir bir türlü. Tıpkı bunun gibi. Kuomintang'ın Tçangça'da bütün komünistleri ve taraftarlarını ele geçirip öldürecek kadar askeri ve üyesi olabileceğine de ihtimal verememektedir. Ve her ne pahasına olursa olsun şehre gidip, olup bitenleri bizzat kendi gözleriyle görmek istemektedir. Şehre ölüm saçan bu katillerin hesabını görmek için işçileri veya Köylü Derneklerinl henüz harekete geçirmek mümkün olur diye düşünmektedir Mao. Kay Hui de kocasıyla birlikte gitmek için ayak direyecek ve hemen yola koyulacaklardır. Ana yollarda görünmekten kaçınarak, bir dost evinden bir başka dost evine uğramak suretiyle ilerlemektedirler. Durumun, kendisine anlatılanlardan da kötü olduğunu görmüştür Mao: Hiç kimsede, yani hiçbir komünistte, tevkifata ve Parti bürolarının yakılıp yıkılmasına karşı en ufak bir direnç bile yoktur. Yoktur, çünkü Tçen Tu Sieu, Komünist Partisi Politbürosu adına yayınladığı yeni bir emirde, üyelerine «silâhlarını bırakmalarını ve Tçiang Kay Çek başkanlığındaki meşru Çin hükümetiyle tam bir işbirliği yapmalarını» buyurmaktadırl

Tçlang Kay Çek'in hakikî kişiliğiyle defalarca başbaşa kalan Tçen, nasıl olur da körlüğünde ısrar edebilir? Bunu anlamak gerçekten imkânsızdır. 1 Ağustos günü, Partinin genç sorumlularından bir kısmı Nantçang'da toplanarak Parti emirlerini dinlememeğe karar vermiş ve bütün Kiangsi eyaletini kaplayan büyük çapta bir köylü ayaklanması tertiplemişlerdi. İlerde «Birincl Kızıl Ordu» ismini alacak olan kuvvetin çekirdeğini teşkil eden de, bu ayaklanmaya katılanlardır (ve bugün de 1 Ağustos günü Çin'de Ordu Bayramı olarak kutlanmaktadır). Ama şefleri arasında Çu En Lay'ın da yer aldığı bu Kızıl Ordudan haberi yoktu Mao'nun; Hunan'ın üzerine çöken felâketin karşısında tek başınaydı.

Bitmeyecek kadar uzundu gece. Ve kurşun sesleri gittikçe biraz daha yaklaşıyor ama Mao'yla karısı, güneş doğduğunda durumu göğüsleyebilecek bir komite kurabilmek amacıyla, evden eve geçmeğe devam edlyorlardı. Ve manevlyatları tamamıyla sıfıra inmiş olan Parti üyelerinin en ufak bir teşebbüste bulunmağa bile cesaetlerl yoktu. Bazıları, Mao'ya şehir dışında randevu vererek Tçangça'yı terketmişlerdi: Birlikte bir yerlere sığınıp yenl baştan teşkilâtlanmayı denemek fikrindeydiler

Sabahın ilk ışıkları yükselirken, Mao Çe Tung'la karısı da Kuomintang tarafından tevkif ediliyorlardı. Onları ele geçirmiş olan manganın subayı, karı kocayı hemen oracıkta kurşuna dizmek istedi. Ama Tçangçalı askerlerden biri Mao'yu tanıyordu, ve «lyi bir parça» yakalamış olduğunu söyledl kumandanına. Mao bunun üzerine kışlaya sevkedilip «sorguya çekildl». Bereket versin ki, hiçbir hakikî «sorgu» eksperi henüz Tçangça'ya gelmemiş bulunuyordu. (Bu arada, Tçiang Kay Çek'in, Gestapo'yu imrendirecek cinsinden özel bir «sorgu» tugayı beslediğinl söylemenin de tam yeridir.) Mao dayak yemedi değil o sabah, yedi. Ama âdet yerini bulsun diye yedi. Sonra da götürüp karakola kapattılar.

Hiddetten köpürerek hücreye tıkıldığında, karısının ne olduğunu bilmiyordu. Kendilerini tevkif eden subay alıp götürmüştü Kay Hui'yl. Beterinden korkuyordu ama bir umudu da vardı: Kay gebe olduğu için ırzına geçmezler diyordu. Ama lyimser kalamadı. Kaçmak arzusundan çok karısını bulmak zorunluğuyla, hücrenin duvarlarıyla tavanını incelemeğe koyuldu ve tavandaki tahtaların kalaslara çivilenmemiş olduğunu farkettl. Hüc-

MAO ÇE TUNG askerleriyle konuşuyor.

re dar olduğundan tavana nispeten kolay ulaştı, sonra binbir güçlükle başını geçirdi tahtaların arasından. Ve kendini ağır ağır yukarıya, dam aralığına çekti. Sonra da damdaki bir delikten sokağa kayarak, yanda uzanan tarlanın içinde kayboldu: Şehrin hemen kıyısındaydı karakol.

Mao sabahleyin, uzun bir mahpus alayının bir manga askerle kışladan çıkıp, saklandığı tarlanın kenarında yükselen darağaçlarına doğru ilerlediğini görecektir. Karısının bu direklerden birine bağlandığını da seyredecektir Mao dehşet içinde, ama sonrasına bakmağa dayanamayıp başını ellerinin arasına gömecektir. Kay Hui'yi boyunduruk işkencesiyle boğdular, sonra da oraya, darağacının altına bırakıp gittiler. Mao gözyaşları içinde lânetledi katilleri ve gecenin gelmesini bekledi. Karanlık basınca yavaş yavaş süründü karısının cesedine doğru; ve Kay Hui'yi son bir defa öpüp, Partisi ezilmiş, hayatı yıkılmış bir halde, Hunan'la Kiangsi arasındaki dağlara doğru kaçtı. İşte kaçarken yazdığı şiir:

Boyunduruğun ipleriyle kestim ellerini.
Bir tek damla kan çıkmadı ellerimden,
Kan yerine, merhamet namına ne varsa çıkıp gitti.

IV

28 Ocak 1932 günü Japon ordusu Şanghay kapılarına dayanmış bulunuyordu. Ordunun başkumandanı, şehri dört saatte zaptedebileceğini söylediği vakit, gözlemcilerin çoğu kendisine hak verecektir. Ama 19. Hareket Ordusu ismini alan Şanghay garnizonu, Japonları sadece durdurmakla kalmayıp Yangçe deltasındaki Vusong'a kadar sürünce, ortalığı derin bir şaşkınlık kapladı. Ve çok geçmeden bütün Çin halkının 19. Hareket Ordusu etrafında kenetlendiği görüldü. Yabancı ülkelerde yerleşmiş Çinliler, bir insanın elinden gelebilecek en hızlı şekilde, erzak ve para yollamağa başladılar Öğrencilerle tüccarlar, gezegen hastaneler ve erzak depoları kurdular Japon genel kurmayı tamamıyla afallamış bulunuyordu. Daha bir ay öncesine gelinceye kadar Çinlilerin doğru dürüst bir tümen bile çıkarabileceklerine hiç kimse inanmazken, şimdi karşılarında koskoca bir ordu vardıl Ve Japonlar, 1932 Şubatında bütün deniz ve kara yedeklerinin üçte birini seferber etmek zorunda kaldılar. Anlaşılan, Çin'in fethi İmparatorluk genel kurmayının tahmin ettiğinden çok daha güç olacaktı. Şanghay'ı kuşatan Japon silâhlı kuvvetlerinin sayısı 100 bine çıkarıldı ve bu kuvvetler dört haftada dört general değiştirdi. Sonunda, 19. Ordudan arta kalan 42 bin kişi, şehri terkederek Yangçe'nin batısına doğru çekilmek zorunda kaldı.

5 Mayıste Kuomintang, Şanghay'da Japonya ile bir barış anlaşması imzalıyordu. Bu anlaşmaya göre şehirde bir Japon garnizonu olacak ve hiçbir Çin birliği şehre yaklaşamayacaktı. Ayrıca Tçiang Kay Çek, «Çin'in herhangi bir köşesinde başgösterecek her türlü Japon aleyhtarı faaliyeti çıktığı yerde önlemeyi» taahhüt etmekteydi.

Gene 1932 yılının Haziran ayında Mao Çe Tung, Kiangsi Sovyetinde ilk seçimleri yaptırdı. Seçimleri pek tabii ki Komünist Partisi kazandı, çünkü başka aday yoktu, Mao Çe Tung, İşçi ve Köylü Hükümeti İcra Komitesi Başkanı seçilmişti; ve 10 Haziran günü de, «Hükümeti» adına Japonya'ya harp ilân etti.

Bu «Küstahça» davranış, Japonları olduğu kadar Tçiang'ı da güç durumda bırakacaktır. Mareşali derhal bürosuna «davet eden» Japon orduları başkumandanı, kendisine Şanghay anlaşmasının ilgili maddesini «bir kere daha okuyarak» hatırlatmış ve bu «haydutları», insan ve malzeme bakımından neye mal olursa olsun, yoketmesini «rica» etmiştir. Ve ay sonunda Tçiang, yarım milyonluk bir kuvvetle, Hupey ve Cueykin'deki devrimci üslere saldırmaktadır. Bu yeni harekât da bir sonuç vermeyince, Mareşalimiz, Japon «dostları»na başvurarak şimdi ne yapması gerektiğini soracaktır. Bir tek «öğüt» vermiştir Japonlar kendisine: Dağ başlarında askercilik oyunu oynamayı kısa kesip, Kızıl Orduyu açlıkla yoketmek.. Gerçekten de, mümkün olan tek taktik buydu. Ve Mao Çe Tung'un eyaleti, 1932 sonbaharı boyunca, gittikçe daralan bir abluka altına alındı. Mao bu manevraya, Kiangsi Sovyetinin yeni baştan örgütlenmesiyle karşılık verecektir. Bu konuda şöyle yazmaktadır.

«Ablukaya karşı ekonomik alandaki belli başlı çabamız, tarım üretimini arttırmak ve böylece kendimize, Kızıl Ordunun ihtiyaçlarına yetecek kadar tahıl sağlamak oldu. Bu çaba aynı zamanda bize, bizzat kurmuş olduğumuz sanayi için de bir miktar hammadde sağlamıştır. Henüz kollektivize olmamış köylüler, karşılıklı yardımlaşma toplulukları ve sürme ekipleri halinde örgütlendiler. Sağlık hayvanlara bakmak ve aileler tarafından tarlaya sürülmelerini sağlamak üzere, yeni bir kooperatif kuruldu. Dış dünyadan tamamıyla bağımsız bir hale geldik: Kâğıdımızı imal etmek, kumaşımızı dokumak, şekerimizi elde etmek, volfram çıkarmak ve kendi tarım araçlarımızı üretmek için kendi sanayiimizi kurduk. Hatta ve hattâ, ablukaya muhalif tüccarlarla ticaret yapmayı, Üs dışına tohumluk ve volfram vererek, tuz ve yünlü kumaş almayı bile başardık.»

Nispeten küçük ve dünyadan kesilmiş bulunan Kiangsi Cumhuriyetinde hayat bir zaman, sanki Tçiang Kay Şek hiç yokmuşcasına sürüp gitmiştir. Üslerdeki sivil halkın hayat seviyesi, rejime bağlı kalmalarını sağlamak üzere, değiştirilmeyecek; ve Sovyet, en yoksul köylülere, hayatlarında ilk defa olarak yeterli yiyecek ve güvenlik verecektir. Bunun sonucu, tallmlerin sertliğine ve hiç kimseye hiçbir imtiyaz tanınmamasına rağmen, Kızıl Ordunun daima yeni asker kazanması olmuştur. Bunun için, Mao Çe Tung'un bir kooperatifi ziyarete giderek, düşman kuvvetlerinden yeni tüfekler ele geçirildiğini ve yeni bir taburu daha silâhlandırmanın mümkün hale geldiğini ima etmesi yetişmekteydi. Mao henüz kooperatiften ayrılırken, tabur kurulmuş ve talime hazır duruma girmiş oluyordu. Örneğin Sanghang bölgesindeki bir şehirde, 1933 Ekiminde, otuz yaşından aşağı bütün erkek ve kadınlar Kızıl Ordu askeri olmak için gönüllü yazılmıştı ve bunların yüzde 86'sı da talime çıkmaktaydı. Köylülere okumayı, yazmayı ve, tabii, Komünist Partisine güvenmeyi öğreten okullar açılmış-

tı her yerde. Şiirlerini ve günlük emirlerini yayınladığı yeni bir gazete çıkarmağa başlamıştı Mao Çe Tung. Bu arada gelip Orduya katılmış olan birkaç Üniversite öğrencisi, Gorkî Tiyatro Okulu'nu kurdular. Siperlerin ve barikatların arkasında iş gören bu öğrenciler çok geçmeden bine yakın oyuncu yetiştirmiş ve cepheyle üs köylerini dolaşmağa koyulmuşlardı. Bu «Ordu Tiyatrosu», kısa zamanda, bizzat köylülerin oynadığı köylü piyeslerinden kurulu bir repertuar da meydana getirdi. Memleketin meşru hükümeti tarafından kuşatılmış ve dış dünyanın büyük bir kısmı tarafından da lânetlenmiş bir bölgede oluyordu bütün bunlar.. Sovyetler Birliği'nden en ufak bir talimat ve yardım almaları mümkün değildi. Kaldı kî Ruslar, resmi olarak daima, Mao'yu ihraç etmiş olan Kanton Partisine bağlıydılar. Kanton Partisi ise, ortodoks marksizm çizgisinde broşür yayınlamaktan bıkıp usanmayan küçük bir Politbüro'dan ibaretti şimdi. Çin halkıyla her türlü temasını kaybetmiş olduğu gibi; Mao'nun köylü sınıfına tanıdığı öncülüğü kendilerine geri vermek için mücadele ettiği, Komünistler'in sevgili çocuğu işçi sınıfıyla da temas kurmaktan uzaktı.

1933 Şubatında Japonlar, Cehol'e saldırıp Çin'i kat ederek Pekin ve Tiençin'i çevirmeğe koyuldu. Yeni bir «Şanghay muclzesi» için dua ediyordu herkes. Ve yabancı askerî gözlemciler bu sefer, Kuomintang kuvvetlerinin Japon ordusundan sayıca on kere daha üstün olduğunu bildiriyorlardı. Eğer Çinliler, Şanghay'da kendisinden iki kere daha üstün bir kuvveti göğüslemiş olan 19. Hareket Ordusu'ndaki kardeşlerinin yarısı kadar direnç gösterebilirse, diyorlardı, bu yeni istilâ hareketi en kısa zamanda kesilip başlangıç noktasına dönecektir.. Ama Tçiang, hiçbir görünür sebep olmaksızın birliklerine, «savaş bölgesi»ni derhal terketmek ve düşmana en ufak bir dirençte bulunmamak emrini verdi. Yani aslında Tçiang, Japonya'yı bir «düşman» olarak kabul etmemekteydi. Nitekim, 1933 Mayısında Japonya ile Tangku Anlaşmasını imzaladı. Karşılıksız bir kapitülasyon niteliği taşıyan bu anlaşma, Kuzey Doğu Çin'deki Liaoning, Kirin, Cehol ve Heylongking eyaletlerinde Japon hükümranlığını tanıyor ve Hopey eyaletinin de Çin tarafından boşaltılacağını taahhüt ediyordu. Büyük Çin Seddi böylece, Japonların eline düşmekteydi. Tçiang'ın hangi gizli atuya güvenerek böyle davrandığını hiç kimse anlayamadı. Ama taraftarları, bu ilk bakışta pek küçük düşürücü davranışın mutlaka derin bir anlam taşıması gerektiğine karar verdiler.

Japonlar 1933 Haziranında, Pekin'in kuzeyindeki Tçahar bölgesine girdiler. Mahallî birliklere gene direnmeme emri gelmişti. Ama bu sefer Tçiang, işin tadını kaçırmış bulunuyordu. Durmaksızın gerilemekten bıkıp usanmış olan iki Kuomintang generali, Fong Yu Siang ve Fang Tçen Vu, kendi inisyatifleriyle, «Japon aleyhtarı müttefik Ordusu» ismini verdikleri bir kuvvet kurdular ve bir günde Japonları Tçahar'dan dışarı sürdüler. Aynı anda da Japon cephesinden alınıp Mao'ya karşı bloküse yollanmış olan kahraman 19. Hareket Ordusunun kurmay heyeti, merkeze karşı bağımsızlık kararı alıyordu. Ablukaya son verme niyetlerini ilân eden bu subaylar, Fukien'de, «Devrimci ve Halkçı Çin Cumhuriyeti Hükümeti» ismi altında kendi hükümetlerini kurmağa yönelmişlerdi. Mao'nun emrine girmeğe niyetleri yoktu, Kızıl Ordunun yanında Japonlara karşı dövüşmek istiyorlardı sadece. Ve henüz hiçbir komünist asker, Japon birliklerine bir tek kurşun olsun atabilmiş değildi.

Olayların gelişmesi, Tçiang'ın umutlarını haklı çıkardı. Fong'la 19. Ordunun sürüden ayrılışını, komünistlere karşı hazırladığı yeni seferde öteki generallerinin (gerekirse terör kullanarak) desteğini kazanmak yolunda kullandı Mareşal. Bu yeni sefer Japonların büyük çapta yardımıyla gerçekleşecektir, diyordu Tçiang. Ve işte bu büyük yardım karşılığında, Kuzey Çin'i Japonlara «kiralamıştı»; ama, diye ekliyordu derhal, «komünistlerin hesabını görür görmez Japonların tepesine kolayca binebiliriz.» Şeflerinin bir hain değil, sadece «mutadı veçhile» boğazına kadar entrikaya gömülmüş bir adam olduğunu böylece anlayarak teselli bulan generaller de, hükümeti desteklemeğe devamı kararlaştırdılar. Aslında bu subayların da içine kurt düşmüştü; ama 19. Orduyu yöneten arkadaşlarının birer kaçak gibi davrandığını düşünüyorlardı. Bir gün Japonların tepesine çökmek şartıyla, şimdilik Japonlarla elele verip komünistleri ezmek hiç de ağır gelmiyordu onlara.

1933 Ekiminde Tçiang, Kızıl Orduyu çeviren birliklerini hücuma geçirdi. Devrimci üsler çevresinde mevzilenmiş, hepsi mükemmel teçhizatlı, mükemmel beslenen ve mükemmel kumandanlara sahip bir milyona yakın asker vardı Mareşalin elinde. Üstelik de bir alay Alman, Amerikan, Japon, Fransız «müşavir»i, Kuomintang'ın emrine verilmiş bulunuyordu. (Bu alabildiğine bulanık Çin Japon manevrasına katılmayışını İngiltere hesabına müspet bir puvan olarak kaydetmek gerekiyor.)

Milliyetçiler yavaş, ama emin bir şekilde ilerlediler. Bir kilometre kare araziyi zaptettikleri zaman duruyor ve her yüz metre başına bir blokhavs kurarak ufak bir garnizon yerleştirlyorlardı. Cephe ilerledikçe de, son hattaki blokhavslar, yeni zaptedilen araziye yerleştirilmek üzere sökülmekteydi. Akıl almaz derecede ağır ve masraflı bir metoddu bu istilâ tarzı, ama bir o kadar da emindi. Hücumla ele geçirilemeyecek derecede iyi korunaklanmış olan Kızıl Orduyu yoketmek için, mümkün tek strateji buydu.

Blokhavs hatlarının tepelerin yamacına doğru sürünerek ilerleyişini soğukkanlılıkla seyretmekteydi Mao. Merkez üssüne ulaşabilmeleri için en azından bir yıl vermeleri gerekli, diyordu. Ve bu hızla Milliyetçilere, Mao'nun özel sığınağına girebilmek için en az beş yıl lâzımdı. Ama, beş veya altı yıl, sonunda sığınağa da girecekleri muhakkaktı Ve bu dev baskı, Kızıl Ordu Yüksek Konseyi üyelerinden bazılarının sinirini bozmağa başlamıştı bile. Mao o güne kadar söz konusu Konseyi, kendi eyaletinde bulunmanın ve siyasî itibarının elverdiği nispette demokratik bir şekilde yönetmeğe bakmıştı. Şimdi, başta Peng Teh Huey olmak üzere, bazı üyeler, Kuomintang kuvvetlerini o güne dek hep yenilmiş olduğu dar boğazlara çekmek üzere üsleri terketmenin artık tehlikeli olmağa başladığını düşünmekteydiler.

Ve çok geçmeden Konsey, birliklerin hareketine mümkün olduğu kadar ara vererek düşmanla karşılaşmama taktiğini benimsedi. Azarlayıcı bir Budda edası takınmış ve oylamaya katılmamıştı Mao. Gerçekten de Konsey, kötü bir politikayı benimsemiş bulunuyordu. Aslında Kızıl Ordunun, Milliyetçileri tuzağa düşürerek yıpratma ve böylece, daha büyük çapte bir hücum imkânı çıkıncaya kadar maneviyat bozma faaliyetini sürdürmesi gerekti. Nitekim, Büyük İleri Atılış'ın başarısızlığa uğramasından sonra 1959'da Peng Teh Huey «bertaraf» edildikten sonra, hatası da açıklanmıştır. Resmi Partî tarihi bu konuda şunları yazmaktadır:

«Ablukanın en kritik anında, Komünist Partisinin bazı yönetici üyeleri ve özellikle de «sapmacı» (devrimyonist) Peng Teh Huey, hatalı bir pasif savunma politikasını benimsediler. Böylece Mao Çe Tung'un; düşmanı kendi arazimizde mümkün olduğu kadar içerilere çektikten sonra zayıf yanlarından vurmak ve birliklerini «seyyar savaş» metoduyla birer birer yoketmek için gerekli noktalara kuvvet yığmak, şeklinde dile getirdiği stratejik prensiplerden ayrılmış oldular.»

Mao'nun, Konseyi kararından caydırıp savaşı kendi metodlarıyla yürütebilmesi için aradan bir yıl geçmesi gerekti. Ve Mao yeniden dizginleri ele aldığı vakit, askerlerin maneviyatının derhal yükseldiği ve zaferlerin zaferleri izlediği görüldü. Pek tabii ki bu «zafer»ler, nispî bir değer taşımaktaydı. Nitekim 1934 Ekiminde bir milyon Milliyetçi, Kiangsi Sovyetini gittikçe daralan bir kıskaç içine almış bulunuyordu.

11 Ekim 1934 günü Çu Teh'le Çu En Lay, aylık raporlarını sunmak üzere gidip başkanlarını «özel mağarası»nda ziyaret ettiler. Yere bağdaş kurup oturmuştu Mao Çe Tung, önündeki pirinç tabağına kırmızı biber ekmekle meşguldü. Kendisine ulaşabilmek için bir dağ çavlanının yatağını tırmanmış olan ikinci karısı vardı yanında. Genç kız, her zamanki gibi gülümsüyordu. Çu'lar da yere çöktü. Mao bir yandan yiyor, bir yandan okuyordu. Herşeye rağmen memnuniyet vericiydi durum: Ablukayı aşmak imkânsız hale geldiğinden yeni asker kazanamıyorlardı ama, kayıpları «normal»dı; şu son ay içinde (silâhlı veya silâhsız, erkek

Başkan MAO ÇE TUNG'un halkla kurup sürdürdüğü iyi ilişkileri dile getiren iki resim : Köylülerle...

veya kadın) 10 bin ölü vermişlerdi sadece, ve daha ellerinde, şevkle savaşa hazır 70 bin asker vardı.

Yemeğin sone ermesini bekledi Çu En Lay, sonra şunları dedi:

— Bugüne kadar daima yedeklerimizden kemirdik. Kışı geçirmeğe yetecek kadar erzağımız kalmadı ve elimizde sadece önemli bir hücumu püskürtmeğe yetecek kadar cephane var. Dışardan en ufak bir yardım alamadığımız gibi, artık çıkmak imkânımız da yok.

Mao, yardımcısına gülümsedikten sonra siyah saçlarının arasında dolaştırdı elini bir süre, ve yere eğilerek toprağa bir harita çizdi:

— İmkânsız diye bir şey olmaz, dedi. Ben çıkmağa karar verdim bile. Şurada, Cueykin'de (Merkez üssüne yakın bir dar boğazı göstermekteydi) Kuomintang alabildiğine zayıf. Japonlarla dövüşmek isteyen subaylardan çoğunu kurşuna dizdirdi Tçiang Kay Çek, askerler için için köpürüyor. Ordan geçeceğiz.

Haritaya bakıyordu Çu Teh. Mao devam etti:

— Kuzeye doğru gideceğiz, Sarı Irmağın üzerindeki dağlara, Japonların olduğu yere, Çensi eyaletine. Tçiang Kay Çek'in oradaki şöhreti pek iyi değildir, dost ve yiyecek bulup dövüşe devam etmemiz mümkün. Cephaneye gelince, Japonlardan alırız.

Ve dilekler...

Haritaya yeniden ve uzun uzun baktı Çu Teh, sonra bakışlarını Mao'ya çevirerek:

— İyi ama, dedi, Çensi buradan aşağı yukarı on bin kilometre tutar. Nasıl varacağız?

Mao Çe Tung doğruldu ve toprağın üzerine ayağıyla uzun bir çizgi çekti. sonra da:

— Yürüyeceğiz, dedi.

IV

Birinci Kızıl Ordunun Uzun Yürüyüş'ü, hiç şüphe yok ki, XX. yüzyılın en akıl almaz kahramanlıklarından biridir. Mao Çe Tung bütün Kiangsi Sovyetini, sivil asker bir arada olmak şartıyla, Merkezî Çin'in güneyinden almış; ve çok daha üstün düşman askerleriyle dolu bir arazide 12 bin kilometreye yakın yol kat ederek, Kuzey Çin'in en kuzeydeki noktasına ulaştırmıştır. Yalnız bu işi başarmış olmakla Mao, olağanüstü şef kabiliyetleriyle bağlılık ve fedakârlık ilham etmekteki eşsiz özelliklerini, tarih önünde fazlasıyla ispatlamış durumdadır.

29 Ekim 1934 günü, Kızıl Ordunun 50 bin kişilik belli başlı kısmı Devrimci Üsleri terkederek beş şelâle boyunca inecek ve Tçiang Kay Çek'in Cueykin yakınlarında uyumakta olan nöbetçilerini geride bırakacaktır. Garip bir orduydu bu aslında: Üniformalı asker, parmakla sayılacak kadar azdı; kadınlarda üniforma diye bir şey zaten yoktu; ve tek alâmetleri, kabaca kesilip şapkaların üzerine dikilmiş bir kırmızı yıldızdan ibaretti. Çeşitlilikte, kıyafetlerle yarış halindeydi silâhlar: Tçiang'ın askerlerinden alınmış İngiliz ve Amerikan tüfeklerinin yanı sıra, Rus mitralyözleri vardı ama bir kısmı işlemiyordu; bazı tüfeklere süngü yerine bir hançer takılmıştı, bazılarına da kısa bir orak. Bir değneğin ucuna illştirilmiş bir bıçakla «mücehhez» binlerce insan sayabilirdiniz. Kolektif mülkiyet halindeydi ateşli silâhlar: Bir tek tüfekte on-onbeş kişinin «payı» vardı. Askerlerin çoğu, pıhtılaşmış kan lekeleriyle «süslü» sargılar taşıyordu; ve bir tek şikâyet yükselmiyordu. Şikâyetî geçiniz, kelime konuşmuyorlardı gereği olmadıkça.

Kuomintang nöbetçileri, Ordunun büyük kısmı geçip gittikten sonra Kızıl artçılar tarafından uyandırıldı Tçiang'ın garnizonunu ezdi bu artçılar; ama hakikî bir intihar pahasına ezdiler. Birkaç yüz kişi sağ çıktı muharebeden. Geriye, dağlara sığınmaktan başka çareleri yoktu. Ve on üç yıl boyunca, tek başlarına dağda yaşayacaklardı.

Kızıl Ordu, yolu üzerindeki ufak dağları, Anibal'i bile şaşkınlığa sürükleyecek bir hızla aştıktan sonra Kuangtong üzerinden Hunan eyaletine girdi. Mao Çe Tung, bütün Çin'i ele geçirmeden önce göremeyeceği ana yurduna böylece veda etti. Sonra Kızıl Ordu, Yürüyüşe katılmayı reddeden ama kendilerine başarı dileyen köylüler tarafından uğurlanarak, Kuangsi eyaletinin kuzey kesimine doğru yöneldi. Aralık başında Miao ve Yi halklarının yerleşik bulunduğu Kuangsi-Kueytçou sınırındaki dağlık araziye ulaşan Ordu, nispeten emniyette sayılabilirdi: Na Mi-

ao'lar ne Yi'ler pek fazla haz etmiyorlardı Tçiang'dan ve Ordunun geçtiği bildirilen her yere birliklerini koşturan Mareşal, her sında baktı ki kendisine yanlış bilgi verilmiştir ve büyük eyalet, komünistleri gizlemek için elbirliğiyle çalışmaktadır. İyimserliği elden bırakmayan Tçiang, 9 Aralıkta yayınladığı bir bültende; tabiat anayla Kuomintang ordusunun ortak yumruğu altında ezilen Kızıl Ordudan bundan böyle söz edemeyeceğini bildiriyordu. Mareşal hazretleri, bu ilk «iyimser» bülteni izleyen on iki ay içinde, aynı mealde daha bir alay «iyimser» bülten yayınlayacaktır

10 Aralık günü Mao, ordusunun başında, Vukiang vadisine inmek üzere dağlık bölgeyi terketmektedir. Vukiang ırmağı iyice kabarmıştır yağmurdan; ve mahalli Kuomintang alayı, ırmağın öbür kıyısında mevzilenmiş, beklemektedir.

Mao 11 Aralık günü, bütün birliklerini teftişten geçirdi. Yolculuğun ilk 1.500 kilometresi şu bilançoyla kapanıyordu: Takatinin ucuna gelip dayanmış 7 bin yaralı. «Sağlam» olanlar da aç, yorgun ve umutsuzdurlar. Peng Teh Huey, vakit ve güç kazanmak için kışın Miao dağlarında geçirilmeslni ve Yürüyüşe baharda yeniden başlanmasını teklif ettl. Şu şevabı verdi Mao Çe Tung:

— Böyle bir yolculukta geriye dönmek diye bir şey olmaz. Zayıflar ölecektir. Ama yiğitçe öleceklerdir.

16 Aralık günü Kızıl Ordu, Vuklang'a doğru yavaş yavaş lnmeğe başladı. Kurşun yağıyordu üzerlerine. Binlercesl kıyıda öldü, binlercesi de öbür kıyıya ulaşamadan ırmakta. Kalanlar, ölenlerin tüfeklerini ve fişekliklerlnl almak lçin duraklıyordu sadece. Buna karşılık ertesl akşam Kuomintang birlikleri, ikl gündür süren gayretlerinin etkisizliğinden öylesine blr cesaretsizliğe kapıldılar ki, ateşi keslp kaçmağa koyuldular. Vukiang savaşının bllançosu, 13 bin ölüdür. Zayıflar ölmüştür, evet; ama yiğitçe ölmüştür.

Öbür kıyıdan itibaren Yürüyüş, kuzeye doğru Seçuan sınırına kadar 500 kilometre devam ettl. Sınıra ulaştıklarında, öncülere lkumanda etmekte olan Çu En Lay, hemen burunlarının dibinde güney-batıya doğru hareket halinde olan önemli blr Kuomintang takviye birliğinin bulunduğunu haber verdi. (Bütün Uzun Yürüyüş boyunca Çu En Lay, mahallî köylülerle işbirliği yaparak, mükemmel bir haber alma servisini başarıyla idare etmiştlr.) Bunun üzerine Mao, Orduya; güneye doğru yol alarak Vukiang'ı görünceye kadar üç gün üç gece uyumaksızın yürümesinl emretti. Ancak Çuenyi mevkiinde mola vereceklerdi. Ve orada, bugün tarihî anıt haline getirilmiş olan pagoda damlı bir küçük kulübede, İhtilâl Konseylnl toplantıya çağırdı. Kanton'daki komünist liderlerden bazıları, Vuklang savaşından önce onlara katılmış bulunuyordu; ve Mao, bu tam yetkili Komiteden güvenoyu alma vaktinin geldiğini düşünmekteydi. Üslerden alıp beş eyalet, ikl dağ silsilesi ve bir kanlı savaştan ge getirmişti Yürüyüşü. Yolun henüz üçte birini bile bulmuş değilerdl ve 20 bine yakın insan ölmüştü. Ve şimdi kendilerini kuzeydeki nispî güvenlik bölgesine ulaştıracak hiçbir düz yol yoktu önlerinde, Tçiang yolu kesmişti. Konseyi, önce batıya, sonra Tibet sınırına doğru kuzeye, sonra kuzey doğuya, karlar ülkesine gitmesinin şart olduğuna inandırması gerekiyordu Mao'nun. Yahut da Peng'in, Vukiang savaşı öncesinde yaptığı teklifi kabul edip Miao köylerine dönmek ve kış sonuna kadar orada barınaklanmak vardı. Ama bu, Mao için geçerli bir yol değildi. Üstelik, aynı yerde uzun süre kalacak oldukları taktirde, Tçiang onları kolayca yakalayıp kesinlikle yokedebilirdi.

Renk vermeyen çehrelerden kurulu bir duvar önünde konuştu Mao Çe Tung. Konuşma, kısaydı. Ama gene de, dostlarının tedirgin bakışlarıyla Kantonluların «resmi» yüzlerini seyretmek için bolbol vakti oldu Mao'nun. Fikirlerini açıklayıp teklifini bildirdikten sonra kulübeden çıkıp verandaya geldi: Konsey, karar vermek üzere içerde kalmıştı.

İki saat geçmişti aradan, ve işte Çu En Lay kulübeden çıkmaktaydı. Sessizce ilerledi Çu, Mao'nun yanında durdu; ve tıpkı Mao gibi, ayaklarının altında uzanan Vuklang vadisine baktı bir süre, sonra da hafif bir sesle:

— Hepimiz Tibet'e gitmek istiyoruz, dedi.

Belli belirsiz gülümsedi Mao, ve sırtını dönüp karargâh olarak kullandığı kulübeye yöneldi. Politbüro nihayet, Doğu'da faaliyet gösteren tek komünist partisinin başkanının O olduğunu onaylamış bulunuyordu. Bu andan itibaren Moskova, Mao Çe Tung'u yeniden tanıyacaktır. Partiden lhracını bildiren rapor, dosyasından herhalde çıkarılmış olmalıdır. Ama asıl önemlisl, bundan böyle artık hiç kimse Mao'nun otoritesini tartışma konusu yapamayacak ve, işler iyi yürürse, Çin'i bir gün Mao Çe Tung temsil edecektir... Kulübenin kapısını açtı: İkinci karısı, yorgunluktan bitkin bir halde bir çuval yığınının üzerine uzanmış kalmıştı.

— Tibet'e gidiyoruz, dedi Mao.

Genç kız gülümsedi. Beş saat sonra ölecekti.

Vukiang ırmağını bir kere daha geçti Mao. Ama bu sefer, savaşmak zorunda kalmaden. Sonra Kueytçeu eyaletini de yeni baştan aşarak Yunnan eyaletine girdi. Yürüyüşün başından beri ilk defa olarak burada, yeni askerler yazılacaktı orduya. Yunnan eyaleti ismen dahildi Çin'e; ve gene ismen, Kuomintang'a bağlıydı. Bölge, «Asayiş komiseri» Lu Han'la, iki büyük namussuz (asker! vali «Otuz Altı Beygir» Tçang ve sivil vali «Kafeste Kaplan» Lung) tarafından yönetilmekteydl. Yunnan'ın bin yıldan beri alışmış olduğu hükümet prensipleri, bu «şanlı» trio tarafından mükemmel blr şeklde uygulanıyordu. Üç cins yurtdaş vardı eyalette: Haydutlar, memurlar, ve haydutlar sayesinde «icra-i sanat» eden tüccarlar. Haydutlar arasında en beceriklileri, çok geçmeden vali veya komiser olmakta, yada milyoner haline gelmekteydiler. Küçükler ise, sadece kendi kendine bağlıydı ve en basit iktidar sahiplerine karşı bile sınırsız bir güvensizlik beslemekteydi. Bütün tarım hayatı afyon üretimine yönelmiş olduğundan, sürekli hayat olarak haydutluğu seçmeğe hazır binlerce işsiz köylü vardı daima. Mao, Yunnanlıları, Kızıllar ve Beyazlar diye ikiye ayırmaktaydı. Beyaz haydutlar, paradan başka tanrı tanımıyanlardı ve bunlar çoğunlukla Kuomintang'a katılmaktaydılar. Kızıl haydutlar ise, henüz kazanılabilirdi. Bunları kazanmak için, Mao'dan iyisini bulmak da biraz güçtü doğrusu... Her halikârda bu adamlara sonsuz ihtiyacı vardı Mao'nun: Doğru dürüst yol bir yana, muntazam patika bile bulunmayan dağlık bir eyaletteydiler; ve istedikleri kadar halkçı olsunlar, yanlarında birkaç yerli bulunmadıkça Yunnan kurşunlarından kurtulmaları güçtü.

Öncü ve artçı olarak haydutlardan kurulu «yardımcı birlikleri»yle harekete geçen Mao, kuzeye doğru ilerleyip Kinçakiang ırmağını aştı ve Sikang bölgesine girdi. Yol boyunca gene de birkaç ufak çarpışma yapmak zorunda kalmışlardı: Nankin hükümeti, afyon ticareti üzerindeki tekelini alırım, tehdidini savurmak suretiyle «Otuz Altı Beygir» Tçang'ı harekete geçirmeyi başarabilmişti.

Sikang'ın güney-doğu kesiminde yolculuk, nispeten sakin geçti. Hava kötüydü, erzak yetişmiyordu ve Yunnanlı yardımcılarının civar köyleri yağma etmesine güçlükle engel oluyordu Mao, ama «düşman»la karşılaşmamayı başarmışlardı. Yüksek ve çırılçıplak dağlarla çevrili ve yağmurdan kabarmış bir ırmağın, Tatu ırmağının önünde durdular. Irmak geçidi diye blr şey yoktu görünürde, sadece madenî bir asma köprü vardı; ve tabil, karşı kıyıda derinlemesine mevzilenmiş bekleyen Milliyetçi tümenleri görmemek lmkânsızdı.

Ve bekleyecek vakti yoktu Mao'nun. Arkalarından başka bir Kuomintang ordusunun geldiğinl haber almışlardı, ve lkl «asayiş kuvveti» arasında sıkışıp kalmak tehlikesiyle karşı karşıyaydılar. Geç emrini verdi. Yardımcılarından biri, biraz aşağıdaki küçük bir şehirden, Antçuentçang'dan bir araba vapuru temin etmişti; vapur batıncaya kadar karşıya ancak üç bin kişi geçebildi ama öyle bir yaylım ateşle karşılaştılar kl hemen hemen hepsi ölmüştü. Mao bunun üzerine geceyi bekleylp orduyu köprüden geçirmeğe karar verdi. Ve askerler, bir uçurumun kıyısındaki daracık bir dağ yolundan teker teker llerleyerek köprünün başına geldiler. Köprünün hemen önünde alevler içinde bir blokhavs vardı ama, ona bakmadılar bile. Ve Lutlng köprüsünü, döşemenin altındakl kalaslara tutunarak geçen 24 bln klşl, karşıya ulaşır ulaşmaz milliyetçl süngülerin üzerine atıldı. Bu körce kahramanlık karşısın-

MAO Çe TUNG, 1958'de Pekin'i ziyaret eden Kruşçev'le.

da maneviyatı sıfıra inen Kuomintang ordusu kaçmaya koyulacaktı.

Mao Çe Tung bir gün istirahat verdi adamlarına (sonra da yolculuğun en yüksek tabii pekentini teşkil eden, Sikang-Seçuan sınırındaki Büyük Kar Dağları'na doğru yöneldi. Sürekli karla kaplı olan bu dağlarda bir tek insana rastlamak mümkün değildi. Yenebilecek hiçbir bitki yoktu ve havanın yoğunluğu o kadar azdı ki, maskesiz soluk almak imkânsız gibi bir şeydi. Ve Birinci Kızıl Orduda oksijen teçhizatı diye bir şey bulunmuyordu. Dağların öbür yamacındaki küçük bir Tibet köyüne dört hafta sonra ulaştılar. Biraz daha ilerki bir kasabada üç gün dinlenen Ordu, Mao Çe Tung'un ve bugün Çin'in «millî marşı» olan Birinci Kızıl Ordu'nun Gönüllüler Marşı'nın bestecisi Nie Eul'un şerefine, bu kasabaya Mao Eulkhay ismini verecektir.

Mao Eulkhay'la Latseku arasında iki yüz kilometrelik bir balçık ovası uzanıyordu. Hakikî bataklıklarla kaplı olan bu bölge, dağlık mıntıka kadar soğuk değildi ama çok daha tehlikeliydi.

Bahar yağmurları, yürüyüşü kolaylaştırmıyordu tabii; ve bataklık bölgelerde, askerler, zaten güçlükle seçilebilen daracık yoldan ayrılır ayrılmaz, amansız bir çamur çalkantısı arasında kaybolup gidiyordu. Tibetliler, teçhizatı taşıyabilmek için yüz kadar Yak (Tibet mandası) vermişlerdi Mao'ya; ama Ordu daha Lieupançan dağlarına ulaşmadan, bütün hayvanlar yenmişti (zaten karavana, yak etiyle yaban bitkilerden ibaretti). Ve şimdi askerler, erzakla cephaneleri sırtlarında taşıyorlardı.

Yürüyüşçülerin daha önce geçtikleri yerlere nispetle Lieupançan dağları, çocuk oyuncağından farksızdı: Geceleri «lüks» mağaralarda rahatça uyuyabiliyorlardı; yüzlerce yoksul ama konuksever köy vardı kendilerine biraz yiyecek ve «beyaz çay» (yani sıcak su) ikram eden; ve bir tek Kuomintang müfrezesi bile yoktu çevrelerinde. Nitekim Kızıl Ordu, bu dağları ağır aksak indi ve 1935 yazında, Çensi eyaletinin kuzeyinde kendi teşebbüsüyle devrimci bir üs kurmuş olan mahallî komünistlerden Lien Tçe Tan'la birleşti. Aynı yılın Ekiminde, kendi birliklerini Yangçe kıyılarından alıp Çensi'ye sevketmiş olan Yen Pi Çe ile Ho Long ve Sin Hsiang Çien de gelip onlara katılacaktır.

Böylece sona eren Uzun Yürüyüş'ü, Mao Çe Tung, şiirlerinden birinde şu mısralarla anmaktadır :

Kızıl Orduda hiç kimse ürkmüyordu
Uzun Yürüyüşün güçlüklerinden.
Binlerce doruğa, on binlerce ırmağa
küçümseyerek baktık.
Rüzgârda dalgalar gibi yükselip alçalan
önümüzde Beş Dağlar.
Wuliang dağlar ufak yeşil çakıllardan
farklı değildi.
Ve Altın Kum ırmağıyla yıkanan
yıkanan uçurumlar sımsıcak.
Tatu üzerindeki çelik köprüler soğuktu
alabildiğine,
Ve Min dağının karlı doruğunu da
aşınca, mutlu,
Son zaferi kazanmış Üç Ordu gülümsedi.

Gururdan olduğu kadar rahatlamaktan da gelen bir gülümseyiştir bu. İmtihanların en büyüğünden geçip gelmektedirler, Klangsi'den yola çıkmış 50 bin komünistten sadece 15 bini hayatta kalmıştır, dokuz kadın ulaşabilmiştir Çensi'ye, o kadar. İçlerinden birl de mutfak takımlarını göğsüne sımsıkı bastırmış yürümektedir. Bu destan Komünist Partisinl hiçbir kongrenin, hiçbir başarılı grevin yapamayacağı derecede güçlendirmiştir. 200 milyon insan yaşamaktaydı yolları üzerinde; ve bu 200 milyon insan, bugün resmî Çin tarihinin «Komünist Partisi ve Kızıl Ordunun yenilmezliği» diye adlandırdığı şeyi bizzat görüp içlerinde duymuş olsalar gerektir. Komünistlerin yolu üzerinde sıralanan: Fuklen, Kiangsi, Kuangton, Hunan, Kuangsi, Kueytçeu, Yunnan, Sikang, Kansu ve Çensi eyaletlerindeki halklar, Uzun Yürüyüşün anısını uzun süre yaşatacaklardır.

Çenside kendini iyice emniyette hisseden Mao, derhal kolları sıvayıp yeni bir Sovyet kurmağa girişti. 1935 sonuna varmadan, «başkent»ini Pao Ngan'a aktarmış ve hükümetini iş başına geçirmiş bulunuyordu. (1937 yılında başkent, Pao Ngan'ın güneyinde daha önemli bir merkez olan Yenan'a aktarılacaktır.) Çevresinde, rüzgârların Orta Asya'dan kapıp getirdiği ve gene rüzgârlarla yağmurların durmadan aşındırıp yontarak ay manzaralarını andıran garip biçimler verdiği alüvyonlu löss yayları uzanmaktadır. Köylüler, canlarını vericesine sevdikleri «İmparator»ları için yayla mağaralarında gerçek bir şehir kurmuş ve mağara duvarlarını ellerinden geldiğince yontarak «tabiî» mobilyalar meydana getirmişlerdir. Ve Çenşi'de kış bastırdığı vakit, koca Çin'de, halklarının yüreğinde Mao Çe Tung, Çu En Lay ve Çu Teh kadar sağlam yerleşmiş başka bir kimse hemen hemen yok gibidir.

Çu Teh, çok geçmeden dünyanın bir numaralı gerilla uzmanı olacak olan Lin Piao isimli genç yardımcısıyla elele verip, Ordu'nun arta kalan kısmını yeni baştan teşkilâtlandırmağa girişmişti. 5 Aralık 1935 günü, Kızıl Ordu Akademisi'ni açtılar: 800 öğrenciyi «rahatça» barındırmağa ve talim ettirmeğe elverişli, içerden birbirine bağlı bir mağaralar dizisiydi Akademi. Ve Kuomintang'a karşı girişilecek olan harekâtın planları, burada hazırlanacaktı. Tçiang Kay Çek bunu haber alır almaz, kellelerine derhal fiat biçerek, iki «haydut»u ölü veya diri getirip kendisine teslim edecek «yiğit»e, kırkardan 80 bin dolar mükâfat vereceğini ilân etmişti.

Doğu cephesi Kızıl Ordusu başkumandanı olan Çu En Lay, taşe ve tbate işinin organizasyonunu almıştı üzerine : En sıkı şekilde muhafaza edilen mağaralara, lâhana, darı ve ot yığdırmakla başladı işe; sonra da manga başına ayda bir domuz ayırdı. Bir önemli görevi daha vardı Çu'nun : Tçang Ço Lin'in oğlu ve Kuomintang Kuzey-Doğu Ordusu kumandanı Tçiang Hsiue Liang'ı «kazanmak». Japonlarla savaşmak istiyordu Tçang, kim kendisine destek olursa kabuldü. Ve Çu En Lay, belirli zamanlarda Pao Ngan'dan sessizce ayrılıp beyaz bir mütare-

Başkan MAO ÇE TUNG, 1972 Şubatında Pekin'i ziyaret eden Nixon'la.

ke bayrağının altında Tçang'la ahbaplık etmeğe gidiyordu. Ve Tçang'ın herhangi bir subayı, beyaz bayrağı yırtıp küçük bir kurşun sıkmak suretiyle, aylığına bir anda 80 bin dolar ekleyebilirdi (Tçiang tarafından Çu'ya biçilen fiat, buydu).

Mao Çe Tung'a gelince, ilkin biraz dinlendi, yeni bir eş buldu kendine, bol bol kırmızı biberli pirinç yiyerek kuvvet topladı. Üçüncü karısı yeni bir yemek eklemişti karavanaya: Haşlanmış mayhoş erik... Bu suretle iyice kendine gelen Mao, genç Çensi Sovyeti'ni bildiği gibi yönetmeğe koyuldu. Tektük muhaliflerini daima tatlılık ve karşılıklı tartışma yoluyla ikna ediyordu. Bu arada yeni bir gazete çıkardı, matbaa-mağara'lar açtı. Bu «matbaa»larda Partinin broşürleri, kâğıt yokluğundan, Kuomintang broşürlerinin arka sayfalarına basılmaktaydı. Yeni bir darbe indireceği anın gelmesini bekliyordu, sözün kısası. Bir mağarada yaşıyordu alle, ve mağaranın bir tek «oda»sı, bir tek penceresi, ısız bir patikaya açılan bir tek kapısı vardı. Bir tek nöbetçi bekliyordu kapıda; ve bu nöbetçi, geceleyin tüfeğini pencereye dayayarak tetiğe basmak suretiyle, tam 250 bin dolar kazanabilirdi: Tçiang Kay Çek, düşünmüş taşınmış, Mao'ya bu fiatı biçmişti.

Ama Pao Ngan'da hiç kimsenin umurunda değildi 250 bin dolar Koskoca bir geleceğe göz dikmişlerdi. Ve Uzun Yürüyüş'ten sonra hiç bir şey zor görünmüyordu onlara.

Roy Mac GREGOR-HASTİE

MAO ÇE TUNG'dan seçmeler

I

Teori alanı

PRATİK ÜZERİNE
BİLGİ İLE PRATİK ARASINDAKİ BİLME İLE YAPMA ARASINDAKİ İLİŞKİ ÜZERİNE
TEMMUZ 1937

Marx'tan önce materyalizm, bilgi meselesini, insanın toplumsal tabiatından ve tabiatından ve tarihî gelişiminden ayrı olarak incelediği için, bilginin sosyal pratiğe bağlılığını, yani bilginin üretime ve sınıf mücadelesine bağlı olduğunu anlayamamıştır

Her şeyden önce marksistler, insanın üretim faaliyetlerini, bütün öteki eylemlerini tayin eden en asli eylem olarak görür. İnsanın bilgisi, aslında, maddî üretim faaliyetine tâbidir; bu maddî üretim faaliyeti içinde insan, tabiat olaylarını, tabiatın özelliklerini ve yasalarını, kendisi ile tabiat arasındaki ilişkileri yavaş yavaş anlamaya başlar; gene bu üretim faaliyetleri sırasında insan ile insan arasındaki belli ilişkileri de değişik derecelerde kavramaya başlar. Üretim faaliyetleri olmaksızın, bu bilgilerin hiç biri elde edilemez. Sınıfsız bir toplumda, toplumun her üyesi diğer üyelerle birlikteki gayrine girer ve insanın maddî ihtiyaçlarını karşılamak için üretim faaliyetlerine girişir. Bütün siyasî toplumlarda çeşitli sosyal sınıfların üyeleri de, çeşitli yollardan muayyen üretim ilişkilerine girerler ve kendi maddî ihtiyaçlarını karşılamak için üretime katılırlar. İşte bu, insan bilgisini geliştiren belli başlı kaynaktır.

İnsanın sosyal pratiği sadece üretim faaliyeti değildir. Başka pek çok çeşit faaliyet vardır: sınıf mücadelesi, siyasî hayat, bilim ve sanat faaliyetleri gibi. Kısacası, toplumsal bir varlık olarak insan toplumdaki pratik hayatın bütün alanlarına katılır. Böylece insan, insanlar arasındaki çeşitli ilişkiler sadece kendi maddî hayatı aracılığı ile değil (her ikisi de sıkı sıkıya maddi hayatla bağlı bulunan) politik ve kültürel hayat yoluyla da derece derece öğrenir. Bunlar arasında, çeşitli biçimlerdeki sınıf mücadelesi insan bilgisinin gelişmesi üzerinde özellikle derin etkiler yapar Sınıflı toplumda, herkes, belli bir sınıfın üyesi olarak yaşar ve her düşünce biçimi istisnasız bir sınıfın damgasını taşır.

Marksistler, toplumdaki üretim faaliyetinin basamak basamak yükselerek geliştiği, tabiat üzerine olsun toplum üzerine olsun insan bilgisinin de buna uygun olarak gittikçe yükseldiği; yüzeyden derine, tek yanlılıktan çok yanlılığa eriştiği düşüncesindedir Tarihte uzun bir dönem, insan, bir yandan sömürücü sınıfların kasıtlı taraf tutmaları ve toplum tarihini yalan yanlış yorumlamaları öte yandan, ufak ölçüdeki üretimin insanın görüşünü daraltması sebebiyle toplum tarihini tek taraflı anlamaya mahkûm edilmiştir. Büyük üretim kuvvetleriyle (endüstri ile) beraber modern proletaryanın ortaya çıkması sonucu, insan, toplumun gelişmesini etraflıca ve tarihî akış içinde kavrayabilmiş ve bu bilgisini bir bilim haline, yani marksist bilim haline getirebilmiştir.

Marksistler, insanın sosyal pratiğinin, dış dünya üzerine olan bilgisinin doğruluğunun tek ölçüsü olduğu fikrindedir. Gerçekte de insan bilgisinin doğruluğu sosyal pratikte (maddî üretim sürecinde, sınıf mücadelesinde, bilimsel deneylerde) beklenilen sonuca ulaşırsa anlaşılır. İnsan, işinde başarıya ulaşmak, yani beklenilen sonuca varmak istiyorsa, düşüncesinin, kendisini çevreleyen nesnel (objektif) dünyanın kanunlarına aynen uymasını sağlaması gerekir. Bunlar birbirine uymazsa, pratikte başarıya ulaşamıyacaktır. Başarıya ulaşamayınca bundan ders alacak nesnel dünyanın kanunlarına uyacak şekilde fikirlerini değiştirecek ve böylece başarısızlığı başarı haline getirecektir. «Başarısızlık başarının anasıdır», ya da «bir musibet bin nasihattan iyidir» derken, işte bunu demek isterler.

Diyalektik materyalizmin bilgi teorisi, pratiğe ilk yeri verir ve insan bilgisinin pratikten hiç ayrılamıyacağına inanır. Pratiğin önemini inkâr eden ya da bilgiyi pratikten ayırmak isteyen bütün yanlış teorileri reddeder. Bu konuda Lenin şöyle der «Pratik, teorik bilgiden daha üstündür; yalnız evrensel olmakla kalmaz, aynı zamanda gerçeklik ile iç içedir».

Marksist felsefenin, diyalektik materyalizmin iki belirli özelliği vardır: birisi sınıfî oluşu, diyalektik materyalizmin proleteryanın hizmetinde bulunduğunu açıkça ilân etmesi; diğeri uygulanabilir oluşu, teorinin pratiğe bağlılığı üzerinde durması, dönüp dolaşıp pratiğe hizmet edecek olan teoriye temel olarak, pratik üzerinde durması. Bir bilginin ya da teorinin doğruluğunu araştırırken, insan, kendi öznel (sübjektif) duygularına değil, bilgi ya da teorinin sosyal pratikteki nesnel (objektif) sonuçlarına dayanabilir Doğrunun tek ölçüsü, sosyal pratiktir. Pratik, diyalektik materyalizmin bilgi teorisinde ana noktadır.

Nasıl oluyor da pratikten gelen insan bilgisi, dönüp dolaşıp pratiğe hizmet ediyor? Bilginin gelişme sürecine bir göz atmak, bu soruyu aydınlatır.

Gerçekten de insan, pratik sürecin başlangıcında, çeşitli olguları, bunların tek tek aşamalarını ve dış ilintilerini görür. Örneğin, Yenan'ı gezmeye gelen ziyaretçiler, ilk bir iki gün şehrin sokaklarını, evlerini görür, bazı kimselerle tanışırlar, ziyaretlere, partilere, toplantılara giderler, çeşitli konuşmalar

MAO ÇE TUNG neşeli anlarından birinde..

dinler, bazı dokümanları okurlar. Bütün bunlar bir takım olgular, şeylerin tek tek aşamaları ve bu şeyler arasındaki dış ilişkilerdir. Biz buna bilginin algı aşaması (idrak safhası), yani, algılar ve izlenimler aşaması diyoruz. Yenan'daki çeşitli şeyler, ziyaretçilerin duyum organları üzerinde etkide bulunur, bazı algılanmalara sebep olur ve bu izlenimler arasındaki genel dış ilişkiler üzerine bir fikirle beraber zihinlerinde birçok izlenimler bırakır. İşte bu, bilginin ilk aşamasıdır. Bu aşamada insan, derinlemesine kavramlar teşkil edemediği gibi, mantığa uygun sonuçlara da varamaz.

Sosyal pratik sürüp gittikçe, pratiğin seyrinde insanda algılar ve izlenimler uyandıran şeyler, birçok defa tekrarlanır ve insan zihnindeki bilgi sürecinde, sonucu kavram kurulmasına varan, anî bir değişme, bir sıçrama olur. Bu haliyle kavram, artık, şeylerin olgusunu, bunların birleşimden kopuk aşamalarını ya da dış ilişkilerini değil, bunların özlerini, bütünlüklerini, iç ilişkilerini kapsar. Kavram ve algı, sadece nicelik yönünden değil, nitelik yönünden de birbirinden farklıdır. Daha ileri giderek, yargı (hüküm) ve usavurma (muhakeme) metotlarını kullanarak, mantığa uygun sonuçlar çıkartabiliriz. Üç Krallığın Öyküsü'ndeki «Alın kırışmayınca düşman altedilmez» sözü, ya da, her gün kullandığımız, «dur, bir düşüneyim» sözleri insanın yargı ve usavurma teşkil etmek için, kavramları kafasının içinde evirip çevirmesinden başka bir şey değildir. Bu, bilginin ikinci aşamasıdır.

Yukarda sözünü ettiğimiz ziyaretçi gözlemci grubun üyeleri, çeşitli bilgiler topladıktan ve «düşünüp taşındıktan» sonra şu yargılara varabilirler: «Komünist Partisinin Japonlara karşı güttüğü Millî Birlik Cephesi politikası, yerinde ve samimidir.» Bu yargılamayı yaptıktan sonra, eğer millî kurtuluş için bir birlik kurulmasını içtenlikle istiyorlarsa, bir adım daha atarak şu sonuca ulaşırlar: «Japonlara karşı kurulan bu Millî Birlik Cephesi, başarıya ulaşabilir.» Bir şey üzerine insanın bilgi edinme sürecinde kavram, yargı ve usavurma daha önemli bir aşamayı, rasyonel bilgi aşamasını teşkil eder. Bilginin gerçek amacı, algılama yoluyla düşünceye ulaşma; nesnel şeylerin iç çelişmelerini, kanunlarını, çeşitli süreçlerin iç ilişkilerini yavaş yavaş anlıyarak mantıki bilgiye varmaktır. Mantıkî bilgi ile algılarımızla elde edilen bilgi arasındaki fark, algı bilgisinin tek tek olaylarla, şeylerin dış ilişkileri ile ilgilenmesine karşılık mantıkî bilginin büyük bir adım atarak bütüne varması, şeylerin özünü, iç ilişkilerini kavraması ve bizi çevreleyen âlemin iç çelişmelerini açıklamasıdır. Böylece o, çevremizdeki âlemin gelişmesini, bütün aşamalar arasındaki iç ilişkileri içinde kavrıyabilir.

İşte bu, pratiğe dayanan ve yüzeyden derine doğru inen bilginin gelişmesi sürecinin diyalektik materyalist teorisi, marksizmden önce hiç kimse tarafından ortaya atılmamıştır. İlk olarak marksist materyalizm, bilginin gelişmesi süreci meselesini doğru olarak çözmüş, bilginin derinleşmesi sürecini hem materyalist, hem de diyalektik olarak göstermiş, algı bilgisinin, toplum içindeki insanın karmaşık ve düzenli üretme pratiği ve sınıf mücadelesi yoluyla mantıkî bilgi haline gelişini açıklamıştır. Lenin «*Maddenin* soyutlanması, bir tabiat *kanununun*, bir *değerin* vb. soyutlanması, kısacası *bütün* bilimsel (doğru, ciddî, abes olmayan) soyutlamalar tabiatı daha derinden, daha doğru ve daha *tam* yansıtır.» diyor. Marksizm-leninizm bilgi sürecinin iki aşamasının ayırt edici niteliklerinin, alt aşamada bilginin algı biçiminde, üst aşamada ise mantıkî biçimde ortaya çıktığını, fakat her iki aşamanın da bilginin tek bir sürecine ait olduğunu kabul eder. Algı ile yargı, aslında birbirinden farklıdır, fakat birbirinden ayrı değildir. Bunlar, pratik esasında birleşiktirler

Denemelerimiz, algıladığımız şeylerin kolayca anlaşılmadığını, sadece, anlaşılan şeylerin daha derinden algılanabildiğini göstermiştir. Algılama, yalnız olgu (phenomen) meselesini çözer; öze ulaşma, ancak yargılama ile mümkündür. Her iki meselenin de çözümlenmesinde pratikten en ufak bir ayrılma yapılamaz. Bir şeyi bilmek isteyen insan, onunla temasa gelmeksizin, onun çevresinde yaşamaksızın, onu uygulamadan bu işi başaramaz.

Feodal toplumda, kapitalist toplum kanunlarını önceden bilmeye, kapitalizm henüz sahneye çıkmadan pratiği de bulunamıyacağı için, imkân yoktu. Marksizm, ancak kapitalist toplumun ürünü olabilirdi. Serbest, rekabetçi kapitalizm çağında Marx, emperyalizm döneminin bazı özel kanunlarını, önceden, somut olarak, bilemezdi; çünkü —kapitalizmin son aşaması— emperyalizm henüz ortaya çıkmamıştı ve buna uygun olan pratik, mevcut değildi. Bu görevi ancak, sosyalizmin 20. Yüzyıldaki kurucuları ele alabilmişlerdir.

Deha olmaları bir yana Marx'ın, Engels'in, Lenin'in ve Stalin'in teorilerini kurabilmelerinin ana sebebi, kendilerinin, çağdaş sınıf mücadelelerine ve bilimsel denemelere bizzat katılmalarıdır. Bu denemeler olmaksızın, dehaları ne kadar büyük olsa da, başarıya ulaşamazlardı. «Bilge kişi, kapısından dışarı adımını atmaksızın, güneşin altındaki bütün olup bitenleri bilir» deyişi, tekniğin gelişmediği eski zamanların boş sözleridir. Gerçi bu deyiş, günümüzün teknik gelişme çağında gerçekleşebilirse de, ilk elden bilgisi olanlar, gene de, pratiğe katılanlardır ve ancak bunların pratik ile elde ettiği bilgiler, yazı ya da teknolojik araçlarla, «bilgelere» ulaşabilir ve böylece bilgeler de «güneşin altında olup bitenleri» dolaylı olarak bilebilirler.

Eğer insan bazı şeyleri ya da bazı çeşit şeyleri bilmek isterse, gerçeği, o şeyleri ya da o çeşit şeyleri değiştirmek için mücadeleye girerse, o şeylerin ya da o çeşit şeylerin olgularıyla temasa gelebilir ve, ancak, gerçeği değiştirmek için, katıldığı, bu savaş sırasında bu şeylerin, ya da çeşit şeylerin özüne varabilir ve onları anlıyabilir. Herkesin bilfiil yürüdüğü, ama bazılarının, bile bile tahrif ederek, aksini iddia ettikleri bilgi yolu budur. Dünyanın en gülünç insanları, kulaktan dolma bazı ham bilgilerle kendisini «allameyi cihan» sanan, «çok bilmiş»lerdir. İyi bilmediklerini gösterir. Bilgi meselesi bilimsel bir meseledir, bu meselede ne samimiyetsizliğe, ne de böbürlenmeye yer vardır Asıl gerekli olan, tersine, içtenlik ve alçak gönüllülüktür. Bilgi kazanmak isteyen, dünyayı, yani gerçeği değiştirme pratiğine bizzat katılmalıdır. Armudun tadını bilmek isteyen armudu, yiyerek, değiştirmek zorundadır. Atomun yapısını ve özelliklerini bilmek isteyenin, atomun durumunu değiştirmek için, fizik ve kimya denemeleri yapması gerekir. Devrimin teorisini, metotlarını bilmek isteyen, devrime katılmak zorundadır. Bütün gerçek bilgi, dolaysız denemelerden doğar. Fakat, insan, her şeyi doğrudan doğruya deneyemez. Gerçekten de, bilgilerimizin çoğunu, dolaylı denemelerden elde ederiz. Eski çağlar ya da yabancı ülkeler üzerine olan bilgiler gibi. O çağda yaşıyanlara, ya da yabancılara, bu bilgi doğrudan doğruya temastan gelmiştir. Eğer bunların doğrudan doğruya denemeleri, Lenin'in söylediği «bilimsel soyutlama» şartlarına uygunsa ve nesnel şeyleri bilimsel olarak yansıtıyorsa, bunlara güvenilebilir, yoksa güvenilemez. Demek ki, insan bilgisi, doğrudan doğruya ve dolaylı denemelerden ibaret oluyor. Ve benim için dolaylı olan başkaları için dolay-

sız deneme olabiliyor. Sonuç olarak, bilgiyi bütünü ile ele alırsak, ne çeşit bilgi olursa olsun, dolaysız denemeden ayrılamaz.

Bütün bilginin kaynağı, kendisini çevreleyen nesnel dünyayı, insanın, duygu organları ile algılamasında yatar. Bu gibi algıları inkâr eden insan, doğrudan doğruya denemeyi, gerçeği değiştirmeye katılmayı inkâr etmektedir ve, o insan materyalist değildir. İşte bu sebeple, «çok bilmişler» gülünçtür. Eski bir Çin atasözü, «kaplan inine girmeden, kaplan yavrusu tutulmaz» der. Bu söz, insanın pratiği için olduğu kadar, bilgi teorisi için de doğrudur. Pratikten ayrı bilgi, olamaz.

Gerçeği değiştirme pratiğinden doğan diyalektik materyalist bilgi sürecini, ve bilginin yavaş yavaş derinleşmesi sürecini aydınlatmak için birkaç somut örnek verebiliriz.

Kapitalist toplum üzerine, kendi pratiğinin ilk döneminde —makineleri parçalama ve anî kavgalar döneminde— bilgi edinen proletarya, henüz algılama aşamasında idiler ve sadece kapitalizmin çeşitli olgularını, ayrı ayrı yönlerini ve dış ilişkilerini bilebiliyorlardı. Bu sırada proletarya, «kendi kendine bir sınıf» idi. Bu sınıf, pratiğinin ikinci dönemine bilinçli, örgütlü ekonomik ve siyasî mücadele dönemine— ulaşınca uzun süreli mücadelelerde kazandığı denemelere ve pratiğe dayanarak, bilimsel metoda göre Marx ve Engels'in bu denemeleri derleyip toparlamaları, özetlemeleri olan marksist teori içinde eğitilmeleri yoluyla kapitalist toplumun aslını, toplumsal sınıflar arasındaki sömürge ilişkilerini ve kendi tarihî görevini anlamaya başladı ve böylece «kendisi için bir sınıf» haline geldi.

Çin halkının emperyalizm üzerine olan bilgisi için de aynı şeyleri söyliyebiliriz. İlk aşama, Taiping Hareketi, Yi Ho Tuan Hareketi gibi, yabancılara karşı, iyiyi kötüden ayırdetmeksizin, girişilmiş hareketlerde görülen, algısal bilgi aşamasıdır. Ancak ikinci dönemde Çin halkı, rasyonel bilgiye ulaştı. Bu aşamaya Çin halkı, emperyailzmin iç ve dış çelişmelerini gördüğü, Çin'deki geniş halk kitlelerinin emperyalizm ve onunla el ele veren kompradorlar ve feodal sınıflarca nasıl ezildiğini ve sömürüldüğünü farkettiği anda ulaştı. Bu bilgi aşaması, aşağı yukarı 4 Mayıs 1919 Hareketi sırasında başlar.

Şimdi bir de savaşa göz atalım. Savaşı, savaş üzerine denemesi az olanlar yönetirse, ilk aşamada, —bizim son on yıldır verdiğimiz Tarımsal Devrim Savaşı gibi— özel bir savaşın yönetimi için gerekli kanunları anlamıyacaklardır. İlk aşamada epeyce bir savaş denemesinden geçecekler, ve birçok yenilgilere uğrıyacaklardır. Fakat bu gibi görgü ve deneylerden (kazanılan savaşlardan ve özellikle kaybedilen savaşlardan elde ettikleri görgü ve deneylerden) sonra bütün savaşın gizli düğüm noktalarını, o özel savaşın kanunlarını, strateji ve taktiği anlıyacaklecekler ve bunun sonucu olarak, bir savaşı güvenle yönetebileceklerdir. Bu gibi zamanlarda yeter deneyi olmayan birisi komutayı alırsa birçok yenilgiye uğramadan (deneme kazanmadan) savaşın doğru kanunlarını anlıyamıyacaktır.

Bir görevi kabullenmek için cesareti olmıyan bir yoldaşın «Kendime güvenemiyorum» dediğini sık sık duyarız. Niçin güveni yoktur? Çünkü işin tabiatı ve şartları üzerine sistemli bir anlayışı yoktur; ya da, bu çeşit işle teması ya pek az olmuştur ya hiç olmamıştır. Yani o işi yöneten kanunları bilmemektedir. İşin tabiatını ve şartlarını Inceden inceye tahlil edince, kendisine daha fazle güvenecek ve görevi kabullenecektir. Bu işi bir zaman yaptıktan sonra da bazı tecrübeler kazanacak, ve hele bir de olaylara geniş bir görüşle bakar, sonuçları öznel, tek taraflı ve üstünkörü görmezse, işini nasıl yürütmesi gerektiği konusunda sonuçlar çıkartacak, kendisine güveni sağlamlaşacaktır Buna karşılık, meselelere öznel, tek taraflı, üstünkörü bakanlar tökezliyecekler, sırası gelince de şartları incelemeden, her şeyi bütünü ile (tarihini ve o günkü durumunu bütünü ile) göz önüne almadan, şeylerin özü ile (nitelikleri, bir şey ile öteki arasındaki iç ilişkileri ile) temasa gelmeden kendinl beğenmiş bir eda ile emirler, direktifler verecektir.

Yani, bilgi sürecinin ilk adımı, dış dünyanın şeyleri ile temasa gelmektir ve bu algılama aşamasıdır. İkinci adım, yeniden düzenleme ya da kurma (inşa) yaparak, algı ile toplanan bilgilerin sentezine ulaşmaktır. Bu ise kavram kurma, yargı ve usavurma asamasıdır. Algılarla elde edilen veriler zengınse, yani bölük pörçük ya da noksan değilse, ve gerçekle uygunluk halindeyse yani hayalî değilse, bu gibi verilere dayanarak geçerli kavramlar ve teoriler kurabiliriz.

Burada, iki önemli nokta belirtilmelidir. İlki, daha önce söylediğimiz fakat burada tekrarında fayda olan, rasyonel bilginin, algı bilgisine bağlılığı noktasıdır. Rasyonel bilginin, algı bilgisinden çıkarılmasına lüzum olmadığını söyleyen kimse, idealisttir. Felsefe tarihinde sadece aklın geçerliğini kabul edip deneyin geçerliğini kabul etmeyen, sözde «rasyonalist» bir okul vardır. Sadece aklı güvenilir diye kabul edip algısal deneylerl güvenilir saymıyan bu okulun hatası, her şeyi tepetaklak etmesidir. Rasyonel (aklî) olan, kaynağı algıda olduğu için, güvenilirdir; yoksa kaynağı olmayan suya, köksüz ağaca benzerdi ve, öznel, içten geldiği gibi ve güvenilemez olurdu. Bilgi sürecindeki sıraya gelince, deney önce gelir. Bilgi sürecinde sosyal pratiğin önemi üzerinde durmamızın sebebi, yalnız sosyal pratiğin Insan bilgisini yükseltebilmesinden ve, onu çevreleyen nesnel dünyadan elgısal deneyleri kazanabilmesindendir. Gözlerini kapayan, kulaklarını tıkayan ve kendisinl nesnel dünyadan bütünü ile ayıran insanın, söz konusu edilecek, bilgisi olamaz. Bilgi, tecrübe ile başlar. İşte bilgi teorislnin materyalist olmasının anlamı budur.

İkincl nokta, bilginin derinleştirilmesi, bilginin algı aşamasının, rasyonel aşamaya kadar geliştirilmesidir. Bu da, bilgi teorisinin diyalektiğidir. Bilginin algı alt basamağında durabileceğini, yalnız algı bilgisinin güvenilir olup rasyonel bilginin olmadığını söylemek, tarihte «ampiristlerin» düştükleri hatayı tekrarlamak olur. Bu teori, algılarla elde edilen bilgilerin nesnel dünyanın bazı gerçek şeylerini yansıtmakla beraber (ben burada, denemeyi yalnız iç gözleme dayandıran idealist ampiristlerden bahsetmiyorum) bunların bölük pörçük ve üstünkörü olduklarını, şeylerin özünü tam temsil etmeyip, eksik olarak yansıttıklarını anlayamadığı için yanlıştır. Bir şeyi bütünü içinde tam olarak yansıtmak, özünü ve iç kanunlarını göstermek için, düşünce yoluyla, bol algı verilerini yeniden şekillendirme ve kurma ameliyesine tâbi tutarak, kabaları, yanlışları bir yana ayırıp inceleri, doğruları seçerek, bir noktadan ötekine adım adım ilerliyerek, dıştan içe doğru yürüyerek bir kavramlar ve teoriler sistemi kurmak, algı bilgisinden rasyonel bilgiye atlamak gereklidir. Böylece kurulan bilgi daha boş ve güvensiz olmaz; aksine, bilgi sürecinde pratiğe dayanarak bilimsel olarak kurulan her şey, Lenin'in dediği gibi, nesnel şeyleri daha derinden, daha doğru, daha tam yansıtır. Buna karşılık, tecrübeyi baş tacı edip teoriyi inkâr edenler nesnel durumları bütün olarak göremezler, aydınlık bir yönleri, geniş bir görüşleri yoktur ve rasgele başarıları ve kısa görüşleri ile kendilerini beğenmişlerdir. Bu gibiler devrimi yönetmiye kalkışınca, hemen bir çıkmaza sokarlar.

Diyalektik materyalist bilgi teorisine göre, rasyonel bilgl, algı bilgisine dayanır ve algı bilgisi, rasyonel bilgi olacak şekilde geliştirilebilir. Felsefede rasyonalizm olsun, amplrizm olsun, bilginin tarihî yani diyalektik tabiatını tanımamaktadır. Her ikisi de doğrunun bir tarafını içine almakla beraber (ben burada idealist değil, materyalist rasyonalizme ve ampirizme işaret ediyorum) bilgi teorisinde, her ikisi de, bütün olarak hatalıdır. Bilginin algıdan rasyonele doğru diyalektik materyalist süreci tek bir şeyi ya da tek bir işi bilmek gibi ufak bir bilgl sürecine olduğu kadar bütün bir toplumu ya da devriml bilmek gibi büyük bir bilgi sürecine de uygulanır.

Ne var ki, bilgi süreci burada bitmez. Diyalektik materyalist bilgi sürecinin rasyonel bilgide durduğunu söylemek, bilgi meselesinln yarısını kavramak demektir. Üstelik marksist felsefe yönünden bu yorum pek de önemli değildir. Marksist felsefe lçln asıl önemli mesele, nesnel dünyanın kanunlarının anlaşılması ve böylece dünyayı açıklıyabllecek gücün kazanılması değil, nesnel kanunlar üzerine elde edilen bilgileri uygulayarak

Askerlerle işçiler bir fabrikada başkan MAO ÇE TUNG'un direktifleri doğrultusunda tartışırken..

dünyayı fiilen değiştirmektir. Marksist görüş noktasından teori önemlidir, ve bu önem Lenin'in şu sözlerinde tam olarak görülür «Devrimci teori olmadan devrimci hareket olamaz.» Fakat marksizm, teorinin önemini tamamen ve sadece eyleme rehberlik edeceği için belirtir. Elimizdeki doğru bir teori üzerine sadece gevezelik eder, evirir çevirir, oyuncak gibi oynar, pratiğe koymazsak, bu teori, ne kadar iyi olursa olsun, önemsizdir.

Bilgi, pratik ile başlar, pratik yoluyla teori düzeyine ulaşır ve ardından gene pratiğe dönmek zorundadır. Bilginin aktif görevi, yalnız algı bilgisinden rasyonel bilgiye sıçramasında görülmez, aynı zamanda —ve daha önemli olarak— rasyonel bilgiden devrimci pratiğe sıçramasında görülür. Dünyanın kanunlarını kavramamıza yarıyan bilginin yönü, dünyanın değiştirilmesi pratiğine doğru çevrilmeli, yani o, tekrar, üretime, sınıf mücadelesine, devrimci millî savaşa ve, tabiî bunların yanı sıra, bilimsel deneylere uygulanmalıdır Bu deneme ve geliştirme sürüp gider ve bilgi sürecinin devamlı olmasını sağlar

Teorinin objektif gerçeğe uygunluğu meselesi, daha önce de belirtildiği gibi, algılamadan rasyonele doğru bilgi süreci içinde tamamen çözülemediği gibi bu yolla da büsbütün çözülemez. Bunu tam olarak çözmenin tek yolu, rasyonel bilgiyi toplum içinde pratiğe yeniden yöneltmek, teoriyi pratiğe koymak ve beklenen sonucu verip vermediğini görmektir. Birçok tabiat bilimleri teorisi, bunları ortaya atan bilim adamlarının sözlerine dayanarak değil, daha sonraki bilimsel uygulamalarda doğrulukları ortaya çıktığı için kabul edilmişlerdir. Aynı şekilde, marksizm-leninizmin, sadece Marx, Engels, Lenin ve Stalin onu bilimsel olarak formüle ederken doğru diye kabul ettikleri için değil, sistemin, daha sonraki sınıf mücadelesi ve devrimci millî mücadelelerdeki pratik uygulamalar ile, doğruluğu kesinleştiği için de doğrudur. Diyalektik materyalizm, pratikte hiç kimse kendisini ondan kurtaramıyacağı için, evrensel doğrudur. İnsan bilgisinin tarihi, birçok teorilerin doğruluğunun tam olmadığını, bu eksikliğin pratiğin denemesine tâbi tutularak giderildiğini anlatmaktadır. Birçok teorilerin yanlışlığı, pratiğin verdiği sonuç ile ortaya çıkartılmıştır. İşte bu sebeple, pratiğe, gerçeğin ölçütü (kriteri) denilmiştir ve «bilgi teorisinde hayat ve pratik, her şeyden önce gelir» sözü bir gerçeğin ifadesidir. Bunu Stalin gayet güzel belirtmiştir «Yolu, devrimci teori tarafından aydınlatılmayan pratiğin karanlıkta el yordamı ile yürümesi gibi, devrimci pratik ile ilgisi olmıyan teori de ereksizdir.»

Bu noktaya geldiğimiz zaman, bilgi süreci tamamlanmış olur mu? Cevabımız hem evet, hem hayırdır. Toplum içinde yaşıyan bir kimse, gelişmesinin belli bir dönemindeki belli bir nesnel oluşumu değiştirmek isterse (bu, tabiat ya da toplumsal bir süreç olabilir), düşüncesindeki nesnel süreçler üzerinde durup düşünerek, kendi öznel faaliyetlerini harekete getirerek bilgisini algıdan rasyonele doğru geliştirir ve hepsi de o nesnel oluşumun kanunlarına bütünüyle uygun düşen fikirler, teoriler, planlar ya da programlar meydana getirir. Bunun ardından bu fikirleri, teorileri, planları ya da programları o aynı nesnel süreçte pratiğe koyar ve şayet önceden beklediği sonuç gerçekleşirse, yani, tasarı halindeki fikirleri, teorileri, planları ya da programları eylem haline, iş haline getirebilmişse kendi bilgi süreci, bu somut süreç bakımından, tam sayılabilir. Örneğin, bir mühendislik planının gerçekleştirilmesi, bilimsel bir varsayımın doğrulanması, alet ya da eşya üretimi, mahsulün hasat edilmesi gibi tabiatı değiştirme sürecinde ya da bir grevin başarıya ulaşması, bir savaşın kazanılması, bir eğitim planının yürütülmesi gibi toplumu değiştirme sürecinde bütün bunlar, önceden düşünülen amaçların gerçekleştirilmesi demektir. Fakat genel olarak söylemek gerekirse, tabiatı olsun, toplumu olsun değiştirme pratiğinde ilk fikirler, teoriler, planlar ya da programlar değişikliğe uğramaksızın pek az gerçekleştirirler. Bunun sebebi gerçeği değiştirme işine girişen insanın, birçok eksiklikler ve sınırlamalar ile karşılaşmasıdır. insanın önüne sadece, bilimsel ve teknolojik şartların yarattığı sınırlamalar değil, bir de, nesnel oluşumun her yanının ve özünün tamamen bilinmemiş olması sebebiyle, nesnel oluşumun kendisinin gelişme ve anlaşılma derecesinin de meydana getirdiği sınırlamalarla karşılaşır. Bu gibi durumlarda fikirler, teoriler, planlar ya da programlar uygulama sırasında ortaya çıkan ve önceden görülmeyen şartlara uygun olarak kısmen ya da tamamen değiştirilir. Öyle zamanlar olur ki ilk fikirler, teoriler, planlar ya da programlar kısmen ya da tamamen gerçeğe uymaz ve kısmen ya da tamamen hatalıdır. Birçok hallerde, hatalı bilgi düzeltilinceye, objektif sürecin kanunlarına uygun düşünceye kadar, yani böylece öznel şeyler nesnel şeylere dönüştürülünceye kadar, pratikten beklenen sonuçlar alınıncaya kadar başarısızlıkların tekrarlanması gerekir. Fakat gene de, bu noktada, belli bir gelişme aşamasındaki belli bir nesnel süreç hakkındaki insan bilgisi tam olarak kabul edilir.

İnsanın bilgi sürecine gelince, haliyle, bunun sonu yoktur. Tabiatta olsun, toplumda olsun her süreç kendi iç çelişmeleri ve mücadeleleri yoluyla ilerler ve gelişir. İnsanın bilgi süreci de, aynı şekilde ilerlemek ve gelişmek durumundadır. Toplumsal bir harekette gerçek bir devrimci lider, sadece, gördüğümüz gibi, hatalı bulduğu fikirleri, teorileri, planları ya da programları düzeltmekle kalmaz; bir nesnel sürecin bir aşamadan diğerine ilerlediğini farkeder etmez, hem kendi fikirlerini, hem devrimci arkadaşlarının fikirlerini buna göre geliştirir ve düzeltir; yani değişen yeni durumlara uygun yeni devrim görevleri ve çalışma programları teklif eder. Devrim döneminde durumlar hızla değişir, eğer devrimcilerin bilgileri aynı hızla değişmezse bu liderler devrimi zafere ulaştıramaz.

Gene de fikirlerin, olayların gerisinde kaldığı sık sık görülür. Bunun sebebi, insan bilgisinin pek çok toplumsal artlarla sınırlı olmasıdır. Fikirleri, değişen nesnel durumlara uygun olarak, gelişmeyen, ve bu yüzden kendilerini sağcı «portünizme kaptıran, sekter devrimcilere karşı çıkmaktayız. Bunlar, çelişmelerden doğan mücadele sonucu varılacak hedefleri ileri ittiği halde, bilgilerinin eski aşamada kaldığını farketmemektedirler. Bu, bütün sekterlerin özelliğidir. Bunlar, toplumsal pratikten kopmuş fikirleriyle topluma yön vermekte hizmet edemezler, ancak toplumun hızla geliştiğinden şikâyet eder ve onu geri çekmeye ya da ters yöne götürmeye çalışırlar.

Biz, aynı zamanda, sözde solcuların «laf ebeliğine» de karşıyız. Bunların fikirleri, nesnel sürecin belli bir gelişme aşamasının önündedir. Bunların bazıları, kurdukları düşlere gerçek diye bakarlar. Diğerleri ise, ancak gelecekte, gerçekleştirilebilecek bir fikri hemen gerçekleştirme çabasına düşerek, o anda çoğunluğun katıldığı pratikten, o günün gereklerinden ayrı düşerler ve eylemlerinde kendilerini maceracı gibi gösterirler. İdealizm, mekanik materyalizm, oportünizm ve maceracılık, öznel ile nesnel arasındaki kopukluktan ve bilginin pratikten ayrılmasından ileri gelir. Bilim, doğrunun ölçütü (kriteri) olarak toplumsal pratik üzerinde önemle duran marksist bilgi teorisi, bu hatalı ideolojilere tamamen karşıdır. Marksistler, evrenin mutlak ve genel gelişme sürecinde her somut sürecin gelişmesini nispî olarak kabul eder. Böyle olun-

ca, mutlak doğrunun büyük akışında, gelişmenin her aşamasındaki somut süreç üzerine olan insan bilgisi, sadece bağıntılı (izafi) olarak doğrudur. Sayısız bağıntılı (izafi) doğruların toplamı mutlak doğrudur.

Nesnel sürecin gelişmesi, çelişmeler ve çatışmalarla doludur. İnsanın bilgi sürecinin gelişmesi de çelişmeler ve çatışmalar ile doludur. Nesnel dünyanın bütün diyalektik hareketleri, eninde sonunda, insan bilgisinde yansıyacaktır. Toplumsal pratikte meydana gelme, gelişme ve yok olup gitme sonsuz olduğuna göre, insan bilgisinde de meydana gelme, gelişme ve yok olup gitme sonsuzdur. Belli fikirler, teoriler, planlar ya da programlara dayanarak nesnel gerçeği değiştirmeye yönelmiş pratik, her sefer daha fazla geliştiğine göre, insanın nesnel gerçek üzerine olan bilgisi de her sefer daha fazla derinleşecektir. Ne nesnel dünyadaki değişme süreci sona erer, ne de insanın pratik yoluyla kazandığı doğru bilgi. Marksizm-leninizm hiçbir zaman, bütün doğrular üzerine olan bilgiyi özet halinde vermemiştir O, sadece, pratik yoluyla doğru bilgiye çıkan yolları açmıştır. Sonuç olarak biz, öznel ve nesnelin, teori ve pratiğin, bilme ve yapmanın somut tarihi bilgisinden yanayız ve, 'sağ,' ya da 'sol' olsun, bu somut tarihten ayrılan bütün hatalı ideolojilere karşıyız. Bugünkü aşamaya ulaşmış toplumda hatasız bir anlayışa ulaşma ve dünyayı değiştirme sorumluluğu, tarihî bir gerek olarak, emekçilere düşmektedir. İlmî bilgiye dayanarak bu dünyayı değiştirme süreci, dünyada ve Çin'de tarihî bir döneme erişmiştir. Böyle bir döneme, insanlık tarihi, daha önce hiç tanık olmamıştır. Dünyada ve Çin'de karanlıklar tamamen dağıtılmış ve dünyanın görmediği bir aydınlık doğmuştur

Emekçiler ile devrimci halkın dünyayı değiştirme mücadelesi, şu görevlerin yerine getirilmesinden ibarettir: hem nesnel dünyalarının ve öznel dünyalarını yeni bir kalıba dökmek; hem bilgi yetilerine (melekelerine) hem nesnel ve öznel dünyaları arasındaki ilişkilere yeni bir şekil vermek. Böyle bir yeniden kalıba dökme işi, kürenin bir kısmında, Sovyetler Birliği'nde bugün yapılmış bulunmaktadır. Çin halkı ile dünyanın geri kalan kısmı böyle bir süreçten ya geçmektedirler ya da yakında geçecektirler. Yeni bir kalıba dökülecek objektif dünyada, bu sürece karşı çıkan unsurlar da vardır. Bilinçli olarak bu işleme katılma aşamasına ulaşmadan önce, bunların, zorunlu bir biçim verme aşamasından geçmeleri gerekmektedir. Bütün insanlık, kendisini bilinçli olarak yeni bir kalıba döktüğü ve dünyayı değiştirdiği an, sosyalist dünya düzeninin en yüksek devri başlıyacaktır.

Pratik yoluyla doğruyu bulmak ve pratik yoluyla doğruyu ispatlamak ve geliştirmek. Algı bilgisinden başlıyarak, onu fiilen rasyonel bilgi haline getirmek ve, sonra, rasyonel bilgiden başlıyarak öznel ve nesnel dünyayı yeni bir kalıba dökmek için devrimci pratiğe geçmek, pratik, bilgi, daha fazla pratik, daha fazla bilgi ve bu örneği sonsuza kadar tekrarlanması ve her devirde pratik ve bilginin muhtevasını daha yüksek bir seviyeye ulaştırmak. Diyalektik materyalist bilgi teorisi ve bilmenin ve yapmanın, diyalektik materyalist birliği teorisi, işte budur.

Türkçesi N. SOLUKÇU

ON BÜYÜK İLİŞKİ ÜZERİNE
(25 Nisan 1956)

Son iki ay içinde Siyasî Büro Merkezin 34 iktisadî ve malî şubesinin çalışma raporlarını tek tek dinledi ve kabul etti. Bu şubelerle birçok mesele üzerine görüş alışverişinde bulundu; ve meseleleri daha da tartıştıktan sonra 10 meseleyi, 10 çelişmeyi içeren bir sentez yaptı.

Bu meseleleri ele almanın bir tek amacı vardır Sosyalizmi daha fazla daha hızlı, daha iyi ve daha iktisadî bir şekilde inşa etmek için bütün olumlu unsurları ve mevcut güçleri harekete geçirmek.

Bütün olumlu unsurları ve mevcut güçleri harekete geçirmek daima bizim siyasetimiz olmuştur. Geçmişte bu siyaseti, Demokratik Halk Devrimini zafere ulaştırmak ve feodalizmin ve bürokrat-kapitalizmin iktidarına son vermek için uyguladık. Şimdi bunu yeni bir devrimde, Sosyalist Devrimde ve Sosyalist devletin inşasında uyguluyoruz. İster devrim için, isterse inşa için olsun daima bu siyaset uygulanmalıdır. Bu nokta herkes için açıktır. Fakat yine de tartışılması gereken bazı meseleler, bunların arasında bazı yeni noktalar vardır. Çalışmamızda hâlâ hatalar ve eksiklikler vardır. Bu meseleleri tartışır, düşünür ve bu çelişmeleri doğru olarak ele alırsak, bir kısım lüzumsuz zaman kaybını önleyebiliriz.

On meseleyi okuyorum

(1) Sanayi ile tarım ve ağır sanayi ile hafif sanayi arasındaki ilişki.
(2) Kıyı bölgelerindeki sanayi ile iç bölgelerdeki sanayi arasındaki ilişki.
(3) İktisadî inşa ile savunmanın inşası arasındaki ilişki.
(4) Devlet, üretim birimleri ve tek tek üreticiler arasındaki ilişki.
(5) Merkez ile bölgeler arasındaki ilişki.
(6) Han milliyeti ile milli azınlıklar arasındaki ilişki.
(7) Parti ile partili olmayanlar arasındaki ilişki.
(8) Devrimci ile karşı-devrimci arasındaki ilişki.
(9) Doğru ile yanlış aresındaki ilişki
(10) Çin ile diğer ülkeler arasındaki ilişki.

Bu ilişkilerin hepsi birer çelişm
Dünyada her yerde çelişme vardır. Çelişmeler olmasaydı dünya olmazdı.

1 — Sanayi ile tarım ve ağır sanayi ile hafif sanayi arasındaki ilişki.

Şimdi yukarıdaki 10 çelişmeyi tartışacağım.

Herkes, ağır sanayinin, öncelik verilmesi gereken kilit sektör olduğunu kabul ediyor Ağır sanayi ile hafif sanayi ve sanayi ile tarım arasındaki ilişkiyi ele alırken, ilke hataları yapmadık. Ağır sanayiye gereğinden fazla ağırlık veren ve hafif sanayi ile tarımı ihmal eden bazı sosyalist ülkelerin hatalarını işlemedik. Bunun sonucu bu ülkelerin pazarlarında yeteri kadar mal yoktur, günlük ihtiyaç maddeleri kıttır ve paraları istikrarsızdır.

Biz hafif sanayi ile tarıma nispeten daha fazla ağırlık verdik. Pazarımızda tüketim malları nispeten boldur. Bu, devrimden sonra bazı ülkelerin pazarlarının durumundan farklıdır Aşırı bolluk içinde olduğumuzu söylemek doğru değildir fakat halkın her gün kullandığı maddeler oldukça boldur. Fiyatlarımız da sabittir ve halkın parası istikrarlıdır. Bu, artık başka meselemiz yok demek değildir. Hâlâ meseleler vardır. Ağır sanayi ile hafif sanayi ve hafif sanayi ile tarım yatırımları oranında uygun düzenlemeler yapmalıyız. Toplam sanayi ve tarım yatırımları içinde hafif sanayii le tarım yatırımlarının oranında uygun arttırmalar yapmalıyız.

Bu, ağır sanayinin artık öncü sektör olmadığı anlamına mı gelir? Hayır, ağır sanayi hâlâ öncü sektördür. Artık ağır sanayiye ağırlık tanımayacak mıyız? Soru bu şekilde sorulursa, cevap, yatırımlarda ağırlığın hâlâ ağır sanayinin üzerinde olduğudur.

Gelecekte onlara ayrılan yatırım oranının yükselmesi için hafif sanayiye ve tarıma daha çok yatırım yapmalıyız. Oranı yükselttiğimiz zaman bu, kilit sektörü değiştirdiğimiz anlamına mı gelir? Hayır, kilit sektör değişmemiştir. Kilit sektör hâlâ ağır sanayidir ama şimdi hafif sanayiye ve tarıma daha çok ağırlık tanınacaktır.

Ağırlıktaki bu artışın sonucu ne olacaktır? Sonuç, ağır sanayinin ve üretim araçları üretiminin daha fazla ve daha hızlı gelişmesi olacaktır. Ağır sanayinin gelişmesi sermaye birikimi ister. Bu birikim nereden sağlanacaktır? Bizzat ağır sanayiden sağlanabilir. Ayrıca hafif sanayi ve tarımdan da sağlanabilir. Ama hafif sanayi ile tarım daha fazla ve daha hızlı birikim sağlayabilir.

Burada bir soru ortaya çıkıyor. Ağır sanayiyi geliştirmeyi gerçekten istiyor musunuz? Ya kuvvetle istiyorsunuz, ya da o kadar hevesli değilsiniz. Eğer ağır sanayiyi geliştirmeyi hiç istemiyorsanız hafif sanayiye ve tarıma saldırırsınız. Fazla hevesli değilseniz, hafif sanayi ile tarıma bu kadar yatırım yapmazsınız. Ama, ağır sanayiyi geliştirmeyi kuvvetle istiyorsanız, hafif sanayinin ve tarımın gelişmesine önem verirsiniz. Böylece daha çok gündelik ihtiyaç maddesi yaratılacaktır, bu da daha fazla birikime

Başkan MAO ÇE TUNG, Lin Piao ile bir çalışma sırasında.

yol açar ve bir kaç yıl sonra ağır sanayiye daha çok sermaye yatırılır. Dolayısıyla mesele, sizin ağır sanayiyi geliştirme isteğinizin gerçek mi yoksa sadece bir gösterişten mi ibaret olduğu meselesidir.

Tabii ağır sanayiyi geliştirme isteğinin gerçek olup olmadığı meselesi bizimle ilgili değildir. Kim gerçekten böyle bir şeyi istemez? Bizim için mesele sadece isteğimizin güçlü mü yoksa zayıf mı olduğu meselesidir. İsteğiniz gerçekten güçlü ise, o zaman hafif sanayiye daha çok yatırım yapmalısınız. Aksi halde isteğiniz yüzde yüz değil, sadece yüzde doksan gerçektir. Güçlü değildir. Bu, ağır sanayiye bütün kalbinizle önem vermemek demektir. Bütün kalbinizle önem verseniz, hafif sanayinin gelişmesine önem verirsiniz çünkü bu birinci olarak halkın ihtiyaçlarını karşılar, ikinci olarak daha fazla ve daha hızlı birikim sağlar.

Tarım meselesi konusunda bazı sosyalist ülkelerin tecrübesi, tarımın kolektifleştirildiği yerlerde bile, kolektifleştirilmenin yönetilmediği yerlerde üretimi arttırmanın mümkün olmadığını ispat etmiştir. Bazı ülkelerde tarım üretimini arttırmadaki başarısızlığın temel sebebi devletin köylülere karşı izlediği siyasetin doğru olmamasıdır. Köylülerin vergi yükü çok ağır, tarım ürünlerinin fiyatı çok düşük ve sanayi mamüllerinin fiyatı çok yüksektir. Sanayiyi, özellikle ağır sanayiyi geliştirirken, aynı zamanda tarım vergisi ve sanayi ile tarım ürünlerinin fiyatları için doğru siyasetler uygulayarak, tarıma belli bir statü tanımalıyız. Bütün olarak milli ekonomide tarımın önemi, bizim tecrübemizin gösterdiği gibi çok açıktır. Kurtuluştan itibaren geçen yılların pratiği, bize iyi mahsül olduğu her zaman o yıl için, her yönüyle hayatın daha iyi olduğunu ispatlamıştır. Bu genel bir kanundur.

Vardığımız sonuç şudur: ağır sanayiyi geliştirmenin bir yolu, hafif sanayi ve tarımı bir dereceye kadar daha fazla geliştiren bir yol daha vardır. Birinci yolun, yani halkın yaşamına dikkat etmeden ağır sanayiyi tek yanlı geliştirmenin sonucu, halkın hoşnutsuz olmasıdır, böylece ağır sanayi bile gerçekten iyi işlemez. Uzun vadede, bu yol ağır sanayinin biraz daha yavaş ve daha kötü gelişmesine yol açar. 20, 30 yıl sonra, genel bilanço yapıldığında, sonuç elverişli olmayacaktır. İkinci yol, yani ağır sanayiyi halkın günlük ihtiyaçlarını karşılama temeli üzerinde geliştirmek, ağır sanayinin gelişmesi için daha sağlam bir temel sağlar ve sonuç olarak ağır sanayi daha çok ve daha iyi gelişir.

2 — Kıyı bölgelerdeki sanayi ile iç bölgelerdeki sanayi arasındaki ilişki.

İç bölgelerdeki sanayiyi geliştirmek doğrudur. Bu birinci derecede önemlidir. Ama kıyı bölgelerini de kollamak gerekir.

Bu konuda, büyük veya temel hatalar yapmadık ama bazı zayıflıklarımız vardır. Geçen birkaç yıl içinde kıyı bölgelerdeki sanayiye gereken önemi vermedik. Bazı değişiklikler yapmamız gerektiğini düşünüyorum.

Başlangıçta sahip olduğumuz ağır ve hafif sanayinin ne kadarı Liaoning, Hopey, Pekin, Doğu Honan, Şantung, Anvey, Kiangsi, Şangay, Çekiang, Fukien, Kvantung ve Kvangsi de dahil olmak üzere kıyı bölgelerindeydi? Bütün sanayimizin % 70'i ve ağır sanayimizin % 70'i bu kıyı bölgelerindedir Sadece % 30'u içerdedir. Bu faktörü gözönüne almamak, kıyı sanayisine gereken ağırlığı vermemek ve onun üretim kapasitesini sonuna kadar kullanmamak çok yanlış olur

Kıyı bölgeleri sanayisinin gelişmesini sağlamak için elimizden geleni yapmalı ve olan vaktimizi kullanmalıyız. Bütün yeni fabrikalar kıyı bölgelerinde kurulmalıdır demiyorum. % 90'ından fazlası iç bölgelerde kurulmalıdır. Ama bazıları da kıyı bölgelerinde kurulabilir. Meselâ Anşan çelik tesisleri ve Fuşun kömür madenleri kıyı bölgelerindedir; Dairen'de tersane, Tangşan'da demir-çelik ve inşaat malzemesi sanaylleri, Tangku'da kimya sanayi, Tienzin'de demir-çelik ve makina sanayi vardır. Şanghay'da makina ve gemi yapımı sanayi. Nanking'de kimya sanayi ve diğer bir çok yerde sanayi vardır. Petrol yataklarının bulunduğu Kvangtung Eyaletindeki Maoming'de sentetik petrol üretmeyi planlıyoruz. Bu da ağır sanayidir.

Gelecekte bütün ülkede sanayinin daha eşit bir şekilde dağılması ve daha rasyonel bir şekilde yerleşmesi için ağır sanayinin büyük bir kısmı —% 90'ı hattâ daha fazlası— iç bölgelerde kurulmalıdır. Bu konuda herhangi bir şüphe yoktur. Ama ağır sanayinin bir kısmı da mutlaka kıyı bölgelerinde kurulmalı ya da genişletilmelidir.

Eski sanayi temelimiz esas olarak kıyı bölgelerindedir. Kıyı bölgelerindeki sanayiye önem vermezsek, bu aleyhimize olur. Diğer yandan, kıyı bölgelerindeki işletme ve teknoloji kapasitesini tamamen kullanırsak ve doğru bir şekilde geliştirirsek, iç bölgelerdeki sanayiyi sürdürmek ve geliştirmek için daha fazla güce sahip oluruz. Kıyı sanayisine karşı olumsuz bir tavır takınmak yanlıştır. Bu, hem kıyı sanayisinin tam olarak kullanılmasını hem de iç bölgelerdeki sanayinin hızlı gelişmesini engeller

Hepimiz iç bölgelerdeki sanayinin gelişmesini istiyoruz. Mesele sadece isteğimizin samimi olup olmadığı meselesidir. İsteğiniz samimiyse ve gösterişten ibaret değilse, o zaman kıyı bölgelerindeki sanayiyi daha fazla kullanmalı ve kıyı bölgelerinde daha fazla sanayi, özellikle hafif sanayi kurmalısınız.

Elimizdeki bilgilere göre, bazı hafif sanayilerde, sanayi işletmesi çok çabuk inşa edilebilir. Üretime geçtikten ve üretim kapasitesini arttırdıktan sonra bir yıl içinde sermaye masraflarını karşılayabilirler. Böylece beş yıl içinde ilk kurulana ek olarak üç, dört yeni fabrika kurabilirler. Bazı durumlarda iki, üç yeni fabrika, diğer bazı durumlarda ise bir yeni fabrika kurabilirler. En azından yarım yeni fabrika kurabilirler. Bu da kıyı sanayisinden yararlanmanın önemini ortaya koymaktadır.

Uzun vadeli planlarımızda 400.000 nik kadro eksikliğimiz var. Bunlar kıyı sanayilerindeki işçilerin ve teknisyenlerin eğitilmesiyle sağlanabilir. Teknik kadroların okur yazar ailelerden gelmesine gerek yoktur Gorki sadece iki yıl ilköğrenim görmüştü. Lu Sün Üniversite mezunu değildi. Eski toplumda profesör değil sadece bir okutman olabilirdi. Siya Çu-nü Yoldaş hiç okula gitmedi. Vasıflı işçilerin pratik tecrübeyle öğrendiklerini ve çok iyi teknik kadro olabileceklerini anlamalısınız.

Kıyı sanayisinin teknik düzeyi yüksek, mamul maddelerinin kalitesi iyi, maliyeti düşüktür ve bir çok yeni madde üretmektedir. Kıyı sanayisinin gelişmesi bütün olarak milli sanayinin teknik düzeyi ve kalitesi üzerinde olumlu bir etki yapmaktadır. Bu meselenin önemini tam olarak kavramalıyız.

Kısacası, hafif sanayiyi geliştirmezsek, ağır sanayiyi geliştiremeyiz. Kıyı bölgelerindeki sanayiden yararlanmazsak, iç bölgelerdeki sanayiyi kuramayız. Kıyı sanayisini sadece sürdürmekle kalmamalıyız, aynı zamanda uygun olan her yerde onu geliştirmeliyiz.

3 — İktisadi inşa ile savunmanın inşası arasındaki ilişki.

Savunmasız yapamayız. Bütün birliklerimizi terhis etmek iyi bir fikir midir? Hayır değildir, çünkü hâlâ düşmanlarımız var. Bu düşmanlar bizi 'sınırlandırıyorlar.' Bizi kuşatmış bulunmuyorlar mı?

Savunma güçlerimiz daha şimdiden oldukça büyüktür. Amerika'ya Karşı Direnme ve Kore'yi Destekleme savaşından sonra ordularımız daha da güçlendi. Savunma sanayimiz kurulma yolundadır. Pan Ku yerle göğü birbirinden ayıralı beri ne otomobil ve ne de uçak imal edememiştik. Şimdi ikisini de yapmaya başlıyoruz. Bizim motor sanayimiz otomobil değil kamyon imal ederek başladı. Onun için hergün toplantılarımıza yabancı arabalarla gelmek zorunda kalıyoruz. Yurtsever olmak istiyoruz ama sabırlı olmamız gerekiyor. Toplantılarımıza kendi arabamızla geleceğimiz gün beklesin bakalım.

Atom bombalarımız hâlâ yok ama geçmişte de uçaklarımız veya ağır toplarımız yoktu. Japon istilacılarını ve Çan Kay-şek'i tüfek ve akdarıyla yendik. Halen oldukça kuvvetliyiz ve gelecekte daha da kuvvetli olacağız. Bunu sağlamanın güvenilir bir yolu askerî harcamalar için uygun oranlar tesbit etmektir: Askerî harcamalar devlet bütçesinin yüzde yirmisini meydana getirecek şekilde adım adım azaltılırken, İktisadî inşa harcamaları, iktisadî İnşanın daha fazla ve daha hızlı gelişmesini sağlıyacak şekilde arttırılmalıdır. Böyle bir temel üzerinde savunma İnşası daha hızlı gelişebilir ve yakın bir gelecekte yalnız birçok uçağımız ve topumuz değil, kendi atom bombamız da olur.

Atom bombasını gerçekten istiyor musunuz? Öyleyse askerî harcamaların oranını azaltıp, iktisadî İnşayı artırmalısınız. Yoksa sadece İstiyor gibi mi görünüyorsunuz? O zaman askerî harcamaların oranını düşürmeyin, iktisadî İnşayı düşürün. Hangi plan daha iyidir? Herkes lütfen bu meseleyi incelesin. Bu bir stratejik siyaset meselesidir.

1950'de 7. Merkez Komitesi'nin 3. genel toplantısında, devlet organlarını basitleştirmek ve askerî harcamaları kısıtlamak meselesi ortaya atılmıştı. Üstelik bu malî ve İktisadî durumumuzda köklü bir İyiye gidiş sağlamanın üç ön şartından birşi olarak nitelendirilmişti. Ama birinci beş yıllık plan döneminde, askerî harcamalar devlet bütçesinin yüzde otuzikisini oluşturuyordu. Yani harcamaların üçte biri üretken olmayan amaçlar için kullanılıyordu. Bu oran çok yüksektir. 2. beş yıllık planda iktisadî ve kültürel inşaya daha fazla fon sağlayabilmek için bu oranı azaltmanın yollarını bulmalıyız.

4 — Devlet, üretim birimleri ve tek tek üreticiler arasındaki ilişki.

Çeşitli eyaletlerden yoldaşlarla yaptığımız son tartışmalarda, bu mesele üzerine pek çok şey söylediler. İşçilerin, emeklerinin üretkenliği ve her iş günü için ürettikleri değer de arttı, onun için ücretlerinde de buna göre düzenlemeler yapılmalıdır. Bu noktayı ihmal etmek yanlış olur.

Kurtuluştan bu yana, İşçilerin yaşama şartlarında büyük ilerlemeler olmuştur. Bunu herkes biliyor. Geçmişte bazı ailelerin tek bir çalışan ferdi bile yoktu, şimdi bu ailelerin çalışan fertleri var. Bazı ailelerde sadece tek kişi çalışıyordu, şimdi iki, üç kişi çalışıyor. Geçmişte hiç çalışan kimseleri olmayan ailelerle karşılaştım. Şimdi hem karı koca hem de kızları çalışıyordu. Ücretleri toplanırsa tabiî ki yaşam düzeyleri iyi olur. Genel olarak, ücret düzeyimizin yüksek olmadığını ama istihdam oranımızın yüksek olduğunu söyleyebiliriz. Fiyatlar hem düşük hem de istikrarlı ve hayat emin olduğu için, yaşama şartları Kurtuluş öncesiyle karşılaştırılamayacak kadar iyidir. İşçi kitlesi büyük bir coşku göstermeye devam etmektedir.

İşçilerin insiyatif ve coşkularını artırmaya önem vermemiz gerektiğini söylemek istiyorum. Tam bir üretim birimi olarak fabrikanın da insiyatif ve coşku sorunu vardır.

Herşey diğer şeylerle hem birlik içindedir, hem de kendi bağımsızlığı vardır. Herşeyin hem diğer şeylerle ortak nitelikleri hem de kendine has ayrı özellikleri vardır. Şeyler bağımsız ve kendine has özelliklere sahip olamazlar. Meselâ bu toplantı birliğin bir örneğidir. Toplantı bittikten sonra bağımsızlık başlar. Bazılarımız yürüyüşe çıkacağız, bazılarımız çalışacağız, bazılarımız da yemek yiyeceğiz. Herkesin kendi bağımsızlığı vardır. Bu toplantıyı ara vermeden devamlı sürdürmek olmaz. Bu bizim konumuz olur. Bu nedenle her üretim birimi, her birey insiyatif ve bir ölçüde bağımsızlık sahibi olmalıdır. Herkes birlikle içiçe olan bir bağımsızlığa sahip olmalıdır.

Tek tek üreticilere hakkettikleri karşılığı ve üretim birimlerine bir ölçüde bağımsızlık vermek bütün ülkenin sanayileşmesinin yararına mı olur? Bunun bazı ilerlemeler sağlaması gerekir. İşleri kötüleştirirse yapılmamalıdır. Herşey merkezileşirse, fabrikaların amortisman fonları ellerinden alınırsa, o zaman üretim birimleri insiyatif sahibi olamaz; bu da iyi olmaz. Bu meselede fazla tecrübemiz yok. Burada bulunan yoldaşların da fazla tecrübesi olduğunu sanmıyorum. Bu meseleyi inceliyoruz. Çok sayıda fabrikamız var ve ileride daha da çok olacak. Eğer şevklerini sonuna kadar harekete geçirebilirsek, bu şüphesiz ülkemizin sanayileşmesine çok yararlı olur.

Köylülere gelince, onlarla ilişkimiz her zaman iyi olmuştur. Ama tahıl meselesinde bir hata yaptık. 1954'de seller bütün ülkede üretim kaybına yol açtı ama buna rağmen biz 3,5 milyon ton fazla tahıl satın aldık. Üretimdeki düşüş ile devlet alımlarındaki artış arasındaki bu tezat köylüler arasında elestirlye yol açtı. Hiç bir zaman hata yapmadığımızı iddia edemeyiz. 3,5 milyon ton fazla tahıl satın aldık çünkü hiç tecrübemiz ve bu meselede doğru bir anlayışımız yoktu. Bu bir hataydı. 1953'de, bu hatayı anladığımız için, 3,5 milyon ton daha az satın aldık ve «3 dengelemeyi» yürürlüğe koyduk. O yıl çok bol mahsül oldu. Böylece üretimde artışla, satın alımdaki azalma yanyana geldi ve sonuç olarak köylülerin elinde fazladan 10 milyon ton tahıl kaldı. Geçmişte bizi eleştiren bütün köylüler o zaman artık bizi eleştirmediler. Hepsi 'Komünist Partisi iyidir' dediler. Bütün Parti bu dersi hatırlamalıdır

Köylülerin kollektif iktisadi örgütleri tıpkı fabrikalar gibidir. Onlar da üretim birimleridir Bu kolektif iktisadi birimler çinde, kolektifle birey arasındaki ilişki iyi düzenlenmeli ve doğru bir şekilde idare edilmelidir. Bu ilişkiyi doğru bir şekilde idare etmezsek ve köylülerin refahına önem vermezsek, kolektif ekonomi doğru bir şekilde yürümez. Bazı sosyalist ülkeler bu yönde hata yapmış olabilirler. Onların kollektif iktisadi örgütlerinin bazıları genellikle iyi çalışır, diğerleri ise o kadar iyi çalışmaz. İyi çalışmayanlarda tarım üretimi de fazla gelişmemiştir. Kolektifin birikime ihtiyacı vardır, ama köylülerden çok fazla talepte bulunmamaya dikkat etmeliyiz. Onları çok sıkıştırmamalıyız. Kaçınılmaz doğal afetlerin dışında, her yıl artan tarım üretimi temelinde, köylülerin gelirinin de yıldan yıla artmasını sağlamalıyız.

İlkbahar ve sonbahar hasatlarının bölüşümü meselelerini çeşitli eyaletlerden yoldaşlarla tartıştık. Bölüşüm meseleleriyle ne kadarının devlet, ne kadarının kolektif, ne kadarının köylüler tarafından ve ne şekilde alındığını kastediyoruz. Devlet vergi; kollektif iktisadi örgütler, birikim ve idare masrafları; tek tek köylüler de para ve tahıl payları olarak alıyorlar.

Kolektif ekonomide herşey köylülerin hizmetindedir. Sadece üretim masrafları değil, yönetim masrafları da zorunludur. Birikim fonu, üretimi genişletmek için, refah fonu ise köylülerin refahı içindir. Bütün bunlar için, köylülerle birlikte uygun oranlar bulmalıyız.

Devlet de, kollektif de birikime sahip olmalıdır, ama ikisi de çok yüksek olmamalıdır. Devlet birikimi, esas olarak fiyat politikasıyla değil, vergilendirme yoluyla sağlanır. Ülkemizde tarım ve sanayi ürünlerinin değişiminde, bu ürünlerin fiyatları arasındaki uçurumu kapatmak, eşit veya eşite yakın değerlerin değişimini sağlamak, sanayi ürünlerinin kârını düşük ve satışını yüksek tutmak ve fiyat istikrarını sağlamak siyasetlerini izliyoruz.

Kısacası, devlet ile fabrika, devlet ile işçi, fabrika ile işçi, devlet ile kollektif iktisadî örgüt, devlet ile köylü, kolektif iktisadî örgüt ile köylü arasındaki ilişkilerin tümü, yalnız tek yönlü değil, her iki yönden ele alınmalıdır. Burada bazı yeni noktalar var. Bu 600 milyon kişiyi ilgilendiren ve bütün Partinin dikkatini isteyen büyük bir meseledir.

ve tanklar geçiyor.

5 — Merkez ile bölgeler arasındaki ilişki.

Merkez ile bölgeler arasındaki ilişki de bir çelişmedir. Bu çelişmeyi çözmek için şimdi ele almamız gereken şey, Merkezin birleşik planı altında bölgelerin daha fazla projeler işletmelerine izin vererek, şevklerini nasıl arttıracağımız meselesidir.

Şu andaki duruma göre, bölgelerin iktidarını genişletmemiz gerektiğini düşünüyorum. Şimdi fazla kısıtlanmış bulunuyor ve bu sosyalizmin inşası için elverişli değildir. Anayasamızda bölgelerin yasama yetkisi olmadığı ve bu yetkinin Millî Halk Meclisi'n de toplandığı yazılıdır. Ama durum ve işler gerektirdiğinde bölgeler de, Merkezin siyasetleriyle çatışmaması ve kanunun koyduğu sınırların dışına çıkmaması şartıyla kural ve yönetmelikler koyabilirler. Anayasa bunu yasaklamıyor.

Eğer ağır ve hafif sanayiler gelişecekse o zaman pazarlara ve ham maddeye ihtiyaç vardır; bunu sağlamak için de bölgeleri şevke getirmelisiniz. Merkezin önderliğini pekiştirmek istiyorsak, bölgelerin menfaatlerini korumalıyız.

Şu anda, bölgesel işlere karışan ve işlerin yürütülmesini güçleştiren düzinelerce el var. Her gün çeşitli bakanlıklar, eyalet dairelerine ve belediye idarelerine çeşitli emirler yolluyorlar. Bu emirlerin Merkezden gelmesi gerekirken, ne Merkezin ne de Devlet Konseyinin bunlardan hiç haberi yok-tur. Bunlar, bölgelere ağır bir yük yüklüyorlar. Sel gibi istatistik ve rapor geliyor. Bu değişmelidir Bunu düzeltme yollarını tartışmalıyız.

Merkezde, mahalli işlerle ilgilenen iki çeşit daire vardır. Birincisi önderliğini işletmelere kadar uzandırmaktadır. Bölgelerde kurdukları yönetim organları ve işletmeler, bölgeler tarafından mahallî olarak denetlen: Diğerinin görevi ise bölgeler tarafından uygulamaya konulan ve yürütülmesinden bölgelerin sorumlu olduğu siyasetler ve çalışma planları tesbit etmektir.

Biz işlerin bölgelere danışarak yürütülmesinden yanayız. Parti Merkez Komitesi ne zaman herhangi bir şey yapacaksa, daima bölgelere danışır. Böyle yapmadan, hiç bir zaman kör emirler yayınlamamıştır. Merkezdeki çeşitli bakanlıkların buna dikkat edeceğini ve bölgeleri ilgilendiren her meselede onlara danışacağını, danışmadan emirler yayınlamayacağını umuyoruz. Birlikte kişiliği birlikte istiyoruz. Mahallî şevk gerçekten arttırılacaksa her yer şartlarına uygun bir kişiliğe sahip olmalıdır. Bu kişilik, bağımsız bir krallık kurmak için çabalamaya varan Kao Kang'ınki gibi bir kişilik değildir. Bütün ülkenin yararına ve millî birliği güçlendirmek için gerekli olan bir kişiliktir.

Eyaletlerin ve belediyelerin, Merkezin çeşitli daireleri hakkında ortaya konması gereken çeşitli görüşleri var. Bölgelerin, illerin, ilçelerin ve kasabaların da, eyalet ve belediyelikler hakkında bir çok görüşleri olması mümkündür. Belediye ve eyaletler onların şevkini arttırmak için bunları dikkatle dinlemelidir.

Hem doğru coşku, hem doğru bağımsızlık olmalıdır. Eyaletler, belediyeler, bölgeler, il, ilçe ve kasabalar ikisine de sahip olmalıdır. Eyalet ve belediyeler; bölgeleri, il, ilçe ve kasabaları demir cendere içine sokmamalıdırlar.

Tabiî ki aynı zamanda, daha aşağı kademelerdeki yoldaşlara başıboş davranmamalarını, ihtiyatlı olmalarını da söylemeliyiz. Uyabilecekleri yerde, uymalıdırlar, uymaları gereken yerde, uymalıdırlar. Uyamayacakları, uymamaları gereken yerde, ne pahasına olursa olsun uymalarını sağlamaya çalışılmamalıdır.

İki coşku bir coşkudan çok daha iyidir. Bölgeler meselesi üzerine mücadelemizde başlangıç noktası olarak, ne bölgeciliği ne de tek tek birimlerin çıkarlarını değil, aksine bütün devletin çıkarlarını alıyoruz. Bu mücadeleyi her fırsatta veriyoruz.

Merkez tarafından onaylanan bağımsızlık doğru ölçüde bir bağımsızlık olmalıdır. Buna 'ayrılıkçılık' denemez.

Kısacası, bölgeler uygun bir iktidar derecesine sahip olmalıdırlar. Bu, güçlü bir sosyalist devlet inşa etmenin yararınadır. Mahallî yetkileri çok dar bir şekilde kısıtlamanın o kadar yararlı olmadığını düşünüyorum. Devletin, Merkez ve bölgeler arasındaki ilişkiyi ele alışı hakkında hâlâ çok az tecrübeye ve olgunluğa sahibiz. Herkesin bu meseleyi doğru bir şekilde inceleyeceğini ve tartışacağını umuyorum.

6 — Han milliyeti ve millî azınlıklar arasındaki ilişki.

Bu meseledeki siyasetimiz istikrarlıdır. Millî azınlıkların onayını kazanmıştır. Biz esas Han şovenizmine karşı çıkmaya önem veriyoruz. Mahallî milliyetçilik vardır ama esas mesele bu değildir. Esas mesele, Han şovenizmine karşı çıkmaktır. Hanlar nüfusun büyük çoğunluğunu meydana getiriyor. Han şovenizmi uygularlarsa ve millî azınlıkları dışarda tutarlarsa, çok kötü olur. Onun için Han milliyeti arasında proletaryanın milliyetler siyaseti konusunda geniş bir eğitim sürdürmeli ve Hanlarla milli azınlıklar arasındaki ilişki üzerine bir araştırma yapmalıyız. İki yıl önce böyle bir araştırma yaptık. Şimdi bir tane daha yapmanın zamanıdır. İlişkinin anormal olduğu yerler varsa, düzeltilmelidir. Bu mesele hakkında sadece konuşmak yetmez. Şimdi Han şovenizmini istemediğini söyleyen bir sürü insan

Çin Halk Cumhuriyeti'nin ilân edildiği gün yapılan törende askerler...

var Onların sözleri güzel ama pratikte hiç bir şey yapmıyorlar.

Millî azınlık bölgelerine hangi iktisadi yönetim ve maliye sistemlerinin uygun olduğunu anlamak için doğru bir inceleme yapmalıyız.

Millî azınlık bölgeleri geniştir ve zengin kaynaklara sahiptir. Han milliyetinin nüfusu kalabalıktır; millî azınlık bölgeleri ise

sosyalizmin inşası için gerekli yeraltı zenginliklerine sahiptir. Han milliyeti sosyalist iktisadî ve kültürel inşayı gerçekleştirmede millî azınlıklara aktif bir şekilde yardım etmeli ve milliyetler arasındaki ilişkileri düzelterek sosyalist inşanın yararına olan bütün unsurları, hem maddî hem de insan gücünü harekete geçirmelidir.

7 — Parti ile Partili olmayanlar arasındaki ilişki.

Bununla Çin Komünist Partisi ile demokratik partiler ve partili olmayan demokratlar arasındaki ilişkiyi kastediyoruz. Bunda yeni bir şey yok, ama sırası gelmişken bu ilişkiyi de konuşalım. Bir partinin mi yoksa birkaç partinin mi olması daha iyidir? Şu anda birçok partinin olması daha iyi gözüküyor. Bu sadece geçmişte değil, gelecekte, bütün partiler ortadan kalkana kadar da pek âlâ böyle olabilir. Komünist Partisi ile çeşitli demokratik partilerin uzun vadede birarada yaşamasının ve birbirlerini denetlemesinin belli yararları vardır.

Partiler, tarihin ürünüdür. Bu dünyada tarihin ürünü olmayan hiç bir şey yoktur. Bu birinci noktadır İkinci nokta, tarih tarafından yaratılan her şeyin yine tarih tarafından ortadan kaldırılacağıdır. Komünist Partisi de tarih tarafından yaratıldı, ve bu nedenle ortadan kaldırılacağı gün kaçınılmaz olarak gelecektir. Demokratik partilerin kaderi de aynı olacaktır.

Proletaryanın siyasî partileri ve proletarya diktatörlüğü gelecekte ortadan kalkacaktır Ama şu anda bunlar vazgeçilmezdir. Bunlar olmadan ne karşı devrimi bastırabilir, ne de emperyalizme direnebilir veya sosyalizmi inşa edebiliriz. Bu görevleri yerine getirebilmek için proletarya diktatörlüğünün büyük bir baskı gücüne sahip olması gerekir. Ama bürokrasiye karşı çıkmalı ve aşırı derecede şişkin bir yönetim örgütüne sahip olmamalıdır. Parti ve hükûmet organlarının basitleştirilmesini ve mevcutlarının üçte ikisinin budanmasını öneriyorum.

Bu bizi önceki konuya getiriyor. Parti ve hükûmet organlarını basitleştireceksek, bu demokratik partilerden vazgeçebileceğimiz anlamına gelmez mi? Ülkemizde birçok demokratik parti yan yana yaşamaktadır. Onların arasında hâlâ bize birçok eleştirileri olan kimseler var. Bu kimselere karşı, onları sosyalizm davası uğruna harekete geçirmek için mücadele içinde birlik siyaseti uyguluyoruz.

Çin'de resmî muhalefet yoktur. Bütün demokratik partiler Komünist Partisinin önderliğini kabul ediyorlar. Ama demokratik partilerin içinde gerçekte muhalefette olan bazı kimseler vardır.

Devrimin sonuna kadar sürdürülmesi konusunda, dış siyasette bir tarafa dayanmak konusunda, «Amerika'ya Karşı Direnme ve Kore'ye yardım etme» kampanyası, toprak reformu ve diğer konularda, hem bize muhalefet etme, hem de atmeme şeklinde kaypak bir tavır aldılar. Karşı devrimi bastırmamızı da eleştirdiler [1949] Ortak Programının iyi olduğunu ve anayasa istemediklerini söylediler. Ama Anayasa Taslağı ortaya çıktığında, hepsi ellerini lehte kaldırdılar. Şeyler çoğu zaman zıddına dönüşür. Demokratik partilere mensup bazı kimselerin birçok konudaki tavrı böyle oldu. Hem muhalefet ediyorlar, hem de aynı zamanda muhalefet etmiyorlar. Yurtsever olmak istedikleri için çoğu zaman muhalefet etmekten etmemeğe geçiyorlar.

Komünist Partisi ile demokratik partiler arasındaki ilişki bazı ilerlemeler göstermiştir. Demokratik partilere mensup kimselerin eleştirilerini söylemelerine izin vermek istiyoruz. Akla yakın gelen bir fikri, kim söylerse söylesin kabul ederiz. Bu partinin, devletin, halkın ve sosyalizmin yararınadır.

Dolayısıyla yoldaşlarımızın, birleşik cephe görevine sarılacaklarını umuyorum. Eyalet Parti sekreterleri durumu araştırmak için zaman ayırmalı ve bu çalışmayı ilerletecek tedbirler getirmelidir.

8 — Devrimci ile karşı-devrimci arasındaki ilişki.

Karşı-devrimci bir unsur nasıl bir unsurdur? Olumsuz bir unsurdur, yıkıcı bir unsurdur. Olumlu bir unsur değildir. Olumlu unsurlara karşı olan bir güçtür.

Olumsuz bir unsur olumlu bir unsura dönüşebilir mi? Yıkıcı bir unsur faydalı bir unsura dönüşebilir mi? Bir karşı-devrimcinin değişmesi mümkün müdür? Bu toplumsal şartlara bağlıdır. Tamamen inatçı, gerçek karşı-devrimcilik ruhlarına işlemiş olanlar hiç şüphesiz vardır. Ama bizim toplumsal şartlarımızda çoğunun değişebileceği gün gelebilir. Tabiî ki Cehennem Kralı tarafından çağrılmadan önce değişmeye zaman bulamayacak bazıları da vardır. Bazılarının da ne zaman değişeceğini kim bilebilir?

Halkımızın gücünün ve karşı-devrimcilere karşı uyguladığımız, çalışma yoluyla düzelmelerine ve yeni insanlar olmalarına imkân verme siyasetimizin sonucu bir çok karşı-devrimci, karşı-devrimciliği bırakmıştır Bunlar tarım ve sanayi emekçilerine katılmışlar, bazıları çok faal hale gelmiş ve faydalı işler yapmışlardır.

Karşı-devrimi bastırma çalışması hakkında, üzerinde ısrarla durulması gereken birkaç nokta var. Meselâ 1951 - 52'deki karşı-devrimi bastırma hareketini yürütmemiş miydik? Bazılarının bu hareketi yürütmemizin yanlış olduğunu düşündükleri anlaşılıyor. Bu görüş yanlıştır. Bu kampanyanın gerekli olduğu kabul edilmelidir.

Karşı-devrimcilere muamele yolları idam, hapis, gözetim ve serbest bırakmadır. İdamın ne olduğu malûm. Hapis, insanları kilit altına almak ve çalışma yoluyla düzelmelerine imkân vermektir. Gözetim, onları toplum içinde denetim altında tutmak ve kitleler tarafından yeniden şekillendirmektir. Serbest bırakmak, tutuklanabilecek veya tutuklanmayabilecek olanları tutuklamamak, ya da tutuklandıktan sonra iyi davranan ları serbest bırakmaktır. Değişik karşı devrimci unsurlara, şartlara göre, değişik muamelede bulunmak tamamen doğrudur. Bütün bu yöntemlerin sıradan halka dikkatli bir şekilde anlatılması gerekir.

Kimleri idam ettik? Ne çeşit insanları? Kitlelerin büyük bir nefret duyduğu ve suçları ağır olan unsurları, 600 milyonluk bir halkı kapsayan büyük bir ihtilâlde, bazı zalimleri öldürmeseydik ya da onlara yumuşamak davransaydık kitleler bunu kabul etmezdi. Bu insanları idam etmenin doğru olduğunda ısrar etmenin bugün hâlâ toplumumuzda karşı-devrimci unsurların bulunduğudur. Toplumsal disiplinimiz çok iyidir ama yine de uyanıklılığımızı gevşetmemeliyiz. Tek bir karşı-devrimcinin bile kalmadığını söyleme'k ve rahatlayarak işlerin kolayına kaçmak yanlış olur. Hâlâ sabotaj yapan, meselâ davarları öldüren, ekinleri yakan, fabrikalara zarar veren, haber sızdıran, karşı-devrimci sloganlar atan az sayıda karşı-devrimci vardır

Gelecekte toplumumuzda karşı-devrimi bastırırken daha az insanı tutuklamalı ve daha az insanı idam etmeliyiz. Karşı-devrimcilerin çoğunu gözetim altında üretim faaliyetinde bulunmaları ve çalışma yoluyla düzelmeleri için tarım kooperatiflerine yollamalıyız. Ama artık hiç kimseyi idam etmeyeceğimizi aslâ ilân etmemeliyiz. Ölüm cezasını kaldıramayız. Bir karşı-devrimci cinayet işlerse, ya da bir fabrikayı havaya uçurursa, idam edilmesi gerektiğini düşünüyor musunuz? Hiç şüphesiz idam edilmelidir

Üzerinde ısrarla durulması gereken üçüncü nokta, hükûmet dairelerindeki, okullardaki ve ordudaki karşı-devrimcilerin bastırılması çalışmasıyla ilgilidir Yenan'da başlattığımız «idam yok, tutuklamalar ise daha az» siyasetimizi devam ettirmeliyiz. Ölümü hakketmedikleri için değil; sadece bunları öldürmek faydasız, hayatta bırakmak ise faydalı olacağı için idam etmediğimiz kimseler var. İnsanları idam etmemenin ne zararı var? Çalışma yoluyla düzelebilecek olanlar, gidip çalışma yoluyla düzelmeli; öyle ki süprüntüler faydalı bir şeye dönüşebilsin. Ayrıca insanların kafası pirasaya benzemez. Bir kere kesildiği zaman yerine yenisi büyümez. Bir kafayı yanlışlıkla keserseniz, isteseniz de hatayı düzeltmenin imkânı yoktur. Hükûmet daireleri karşı-devrimcileri bastırma çalışmalarında idam etmeme siyasetini izleseler bile, bu bizim karşı-devrimi ciddiye almamızı önlemez. Üstelik hata yapmamızı önler, ya da hata yapsak bile düzeltebiliriz. Bu, bir sürü insanı da teskin eder İnsanları idam etmeyeceksek, onları doyurmalıyız. Onun için bütün karşı-devrimcilere içinde bulundukları çıkmazdan bir çıkış

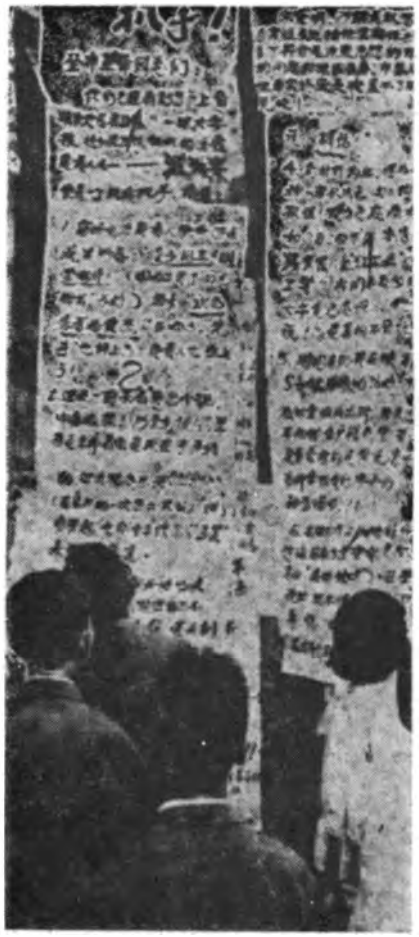

MAO ÇE TUNG'un fikirlerini duvar gazetelerinden izleyen Çinliler.

yolu göstermeliyiz. Bu, hem halkın davasına, hem de dışarda iyi tanınmamıza yardımcı olur.

Karşı-devrimi bastırmak hâlâ uzun süreli zor bir çalışma gerektiriyor Hiç birimiz çabalarımızı gevşetmemeliyiz.

9 — Doğru ile yanlış arasındaki ilişki.

Gerek Parti içinde gerekse Parti dışında doğru ile yanlış arasında kesin bir ayırım yapmalıyız! Hata yapmış kişilere nasıl davranılacağı önemli bir meseledir. Doğru tavır, bu kişilerin devrime katılmasına izin vermektir. Eğer hata yapmış olan kimseler varsa, «geleceğe ibret olsun diye geçmişte hata yapanları cezalandırmak ve hastayı kurtarmak için hastalığı için tedavi etmek» siyasetini uygulayarak düzelmelerine yardım etmeliyiz.

Ah Kû'nun Gerçek Hikâyesi güzel bir eserdir Okumuş olan yoldaşlara, tekrar okumalarını ve okumamış olan yoldaşlara dikkatle okumalarını tavsiye ederim. La Sün, bu hikâyede esas olarak geri ve cahil bir köylüyü ve onun eleştirilmekten ne kadar korktuğunu anlatmaktadır. Birisi onu eleştirecek olursa derhal kavgaya girişir Kafasında kendisinin hiç söz etmediği ve başkalarının söz etmesinden son derece ürktüğü kellik hastalığı izleri vardır. O bu tavıra girdikçe, diğerleri onu daha çok alaya alırlar. Böylece tamamen savunmaya itilir Lu Sün, hikâyede, «Devrime Katılması Yasak» başlıklı özel bir bölüm yazmıştır. Bu bölümde sahte yabancı şeytanın Ah Kû'nun devrimden anladığı sadece birkaç şey çalmaktır. Ama bu çeşit devrime bile izin verilmez.

Geçmişte Partide bu konuda hatalar yaptık. Bu başında Van Ming'in bulunduğu dogmatiklerin duruma hâkim oldukları dönemdeydi. Hoşlarına gitmeyen kimseleri daima şu veya bu hatayı yapmakla suçluyorlardı. Onların devrime katılmalarına izin vermiyorlardı. Bir sürü insana saldırarak, Partiye ağır kayıplar verdirdiler Bu dersi hatırlamalıyız.

Toplumumuzdaki insanların devrime katılmalarına izin vermezsek, bu kötü bir şey olur. Partiye katılmış ve hata yapmış kimselerin hatalarını düzeltmelerine izin verilmezse, bu da kötü bir şey olur.

İnsanların devrime katılmalarına izin vermeliyiz. Bazıları, hata yapan kimselerin durumunun, hatalarını düzeltip düzeltmemelerine bağlı olduğunu söyleyebilirler. Bu doğrudur ama gerçeğin sadece yarısıdır. Bir diğer yarısı daha var, şöyle ki hatalarını düzeltmelerine yardım etmek için onların üzerlerinde çalışılmalıdır Hatalarını düzeltmeleri için fırsat tanınmalıdır.

Hata yapan kişileri önce «gözlemeli» ve sonra «yardım» etmeliyiz. Onlara iş verilmeli ve yardım edilmelidir. Onların hatalarından zevk almamalıyız, yardım etmeği ve iş vermeyi reddetmemeliyiz. Bu, işleri sekter bir şekilde ele almak olur

Ne kadar çok insan devrime katılırsa, o kadar iyidir. Hata yapan kimselerin arasından sadece küçük bir azınlık hatalarına sarılır ve onları tekrarlayıp dururlar ama çoğunluk düzelebilir. Tifo geçiren kimseler sonradan ona karşı bağışıklık kazanırlar. Aynı şekilde, hata yapan kimseler hatalarından dersler çıkardıkları takdirde, gelecekte dikkatli olurlarsa daha az hata yaparlar. Biz hata yapan herkesin bu bağışıklığı kazanacağını umuyoruz. Esas tehlikede olan ve dikkatli olmaları gerekenler hata yapmamış kişilerdir çünkü bu bağışıklığa sahip değildirler ve kendilerini kolaylıkla aşırı güvene kaptırabilirler

Hata yapan kimseleri düzeltmede aşırı davranırsak, bunun kaçınılmaz olarak geri tepeceğini anlamalıyız. Bu bir taşı kaldırıp kendi ayağınıza düşürmek gibidir. Düşeriz ve kalkamayız. Hata yapan kimselere iyilikle davranırsak, onların kalplerini kazanabiliriz. Hata yapmış kişilere karşı yoldaşlar düşmanca mı yoksa dostça bir tavır mı alıyorlar? Bu, onların iyiliğini mi yoksa kötülüğünü mü istediğimizi gösteren ölçüdür.

Doğru yanlıştan ayırtedilmelidir. Doğru ile yanlış arasındaki ilişkide berraklık, insanları eğitmemizi ve bütün Partiyi birleştirmemizi sağlayacaktır Parti içinde ihtilâf, eleştiri ve mücadele vardır. Bunlar gereklidir. Uygun miktarda eleştiri ve hatta şartlar gerektirdiği zaman mücadele etmek, insanlara hatalarını düzeltmede yardım etme yollarıdır ve onlar için yararlıdır.

10 — Çin ile diğer ülkeler arasındaki ilişki.

Diğer ülkelerden öğrenmek sloganını ortaya attık. Bu sloganın doğru olduğunu düşünüyorum. Bu sloganı ortaya atmaya ne cesaret eden ne de isteyen bir milli lider türü vardır. Böyle bir tepeden bakma tavrını reddetme cesaretini göstermeliyiz.

Bütün ülkelerin ve milliyetlerin iyi yanlarını öğrenmeliyiz. Her milliyetin iyi yanlavardır; aksi halde nasıl varolabilir, nasıl gelişebilirdi. Her milliyetin iyi yanları olduğunu kabul etmek, zayıflıklarının ve eksikliklerinin olduğunu reddetmek değildir. Güçlü ve zayıf yanlar, iyi ve kötü noktalar, her ikisi de olacaktır Parti Kolu sekreterlerimizin ve bölük ve takım komutanlarımızın hepsi tecrübeleri özetlemede daima iki yan olduğunu, birinin güçlü noktalarımız diğerinin ise zayıf noktalarımız olduğunu bilirler. Bu küçük cep defterlerinde yazılıdır Bugünkü toplantı da buna istisna teşkil etmez. Hepimiz şeylerin iki yanı olduğunu biliyoruz. Öyleyse niçin sadece bir yanından, güçlü noktalardan bahşedelim de zayıf noktaları atlayalım? İşler sadece bir yanıyla varolamaz. Bundan 10000 yıl sonra da daima iki yan olacaktır. Her çağın iki yanı vardır. Her kişinin iki yanı vardır. Kısacası daima bir değil, iki yan vardır Eğer sadece bir yan vardır dersek, bu, sadece biz bir yanını biliyoruz ve diğer yanını bilmiyoruz demektir.

Biz diğer ülkelerin kötü şeylerini değil, iyi şeylerini öğrenmeyi öneriyoruz. Geçmişte bazılarımız bu konuda açık bir düşünceye sahip değildi ve kötü şeyleri de öğrendiler. Bu faydasız şeyleri öğrendikleri kimseler bunları bir yana atmışken, onlar öğrendiklerinden pek memnundular. Dolayısıyla Sun Vu K'ung gibi hep nal topladılar.

Bazı kimseler hiç bir zaman hiç bir şeyi tahlil etmezler. Sadere esen yele kapılırlar. Bugün kuzey rüzgârı eserse, kuzey rüzgârı okuluna katılırlar, Yarın batı rüzgârı eserse, batı rüzgârı okuluna katılırlar. Yarından sonra yeniden kuzey rüzgârı eserse, o zaman yeniden kuzey rüzgârı okuluna geri dönerler. Kendilerine ait bir tek görüşleri yoktur. Bir aşırı uçtan bir diğerine giden mutlakçılardır. Biz böyle olmamalıyız, şeyleri körü körüne kopya etmemeliyiz; tahlilci ve eleştirici bir şekilde öğrenmeliyiz. Tek yönlü olmamalı, ve dışardan gelen her şeyi kopya edip mekanik bir şekilde ileri sürmemeliyiz.

Geçmişte bu meselede sekter davranmıştık ve bu sekterliğe karşı uzun bir mücadele yürüttük. Ama hem akademik alanda hem de iktisadî alanda hâlâ sekterlik vardır. Bunu eleştirmeye devam etmeliyiz.

Meseleyi şu şekilde koyuyoruz: evrensel gerçeğin incelenmesi mutlaka Çin gerçeği ile kaynaştırılmalıdır. Bizim teorimiz marksizm-leninizmin evrensel gerçeğinin, somut Çin gerçeğiyle kaynaştırılmasından oluşmuştur. Bağımsız bir şekilde düşünebilmeliyiz.

Biz, yabancı ülkelerden öğrenmek, onların bütün ileri ve üstün şeylerini öğrenmek ve onları sonsuza kadar öğrenmeye devam etmek sloganını açıkça ortaya atıyoruz. Kendi ulusumuzun zayıflıklarını ve başkalarının güçlü noktalarını açıkça kabul ediyoruz.

Eğer yabancı ülkelerden öğreneceksek, ciddî bir şekilde yabancı dil hattâ mümkünse bir kaç tane yabancı dil öğrenmeliyiz

Çin'in iki zayıflığı ve aynı zamanda iki güçlü yanı olduğunu düşünüyorum.

Birincisi, geçmişte bir sömürge ve yarı sömürgeydik. Emperyalizmin zulmü altındaydık. Sanayimiz gelişmemişti ve bilimsel ve teknik düzeyimiz düşüktü. Geniş toprağımız, zengin kaynaklarımız, kalabalık nüfusumuz ve uzun tarihimiz dışında, birçok yönden başkalarından geriydik. Onun için kibirli ve azametli değildik. Aksine çok uzun müddet köle gibi yaşamıştık ve her yönden kendimizi diğerlerinden daha aşağı hissediyorduk; hem de çok fazla. Yabancıların önünde başımızı dik tutamıyorduk. Fa-Men Tapınağı operasındaki Çia Kuey gibiydik. Çia Kuey, oturmasını söyledikleri zaman, ayakta durmaya alışık olduğunu söyler ve oturmazdı. Halkımızın kendine güvenini geliştirmek için bu konuda gerçekten gayret sarfetmek gerekiyor Mençius'un dediği gibi «Kudretliyle konuşurken ona aşağılamayla bakmalıyız». «Amerika'ya Karşı Direnme ve Kore'ye Yardım» kampanyası sırasındaki, emperyalistlere aşağılamayla bakma ruhumuzu geliştirmeliyiz. Bizim siyasetimiz, yabancı ülkelerin bütün iyi yönlerini, siyasetlerini, iktisatlarını, bilim ve teknolojilerini, edebiyat ve sanatlarını incelemektir.

İkincisi, bizim devrimimiz geç kaldı. İmparatoru alaşağı eden 1911 devrimi Rus devriminden önce olmasına rağmen, o sırada henüz proletarya partimiz yoktu ve devrim yenilgiye uğradı. Halk İhtilâli, Sovyet Ekim Devriminden 30 yıl sonra 1949'da zafere ulaştı. Onun için gururlu olmak bize düşmez. Devrimimiz birçok sömürge ülkenin devrliminden bir adım ileri olmasına rağmen bundan gururlanma eğilimine de karşı çıkmalıyız.

Bu iki nokta zayıf yönlerimiz, ama aynı zamanda güçlü yönlerimizdir de. Dediğim gibi çok yoksuluz ve fazla bilgimiz de yok. Birincisi «yoksuluz» ve ikincisi «boşuz». «Yoksuluz» demekle pek bir sanayimiz olmadığını ve tarımımızın da çok fazla ileri olmadığını kastediyorum. «Boşuz» demekle, bilimsel ve kültürel düzeyimiz yüksek olmadığından boş bir kâğıt gibi olduğumuzu kastediyorum. Yoksul olanlar değişmek ister; sadece onlar devrimi isterler, zincirlerini kırmak isterler ve güçlü olmaya çalışırlar. Boş bir kâğıt üzerine iyi yazı yazılır. Tabiî genel olarak söylüyorum. Ülkemizin emekçi halkı akıllıdır ve aynı zamanda oldukça iyi bir bilim adamları grubumuz da var Hiç bir bilgimiz olmadığını söylemiyorum.

Birincisi «yoksul» ve ikincisi «boş» olmak kibirlenmemizi önlüyor Gelecekte sanayi ve tarımımız hızla gelişse ve bilimsel ve kültürel düzeyimiz çok yüksekse bile, mütevazi ve ihtiyatlı tavrımızı sürdürmeli ve kibirlenmemeliyiz. Hâlâ başkalarından öğrenmeliyiz. 10000 yıl boyunca çalışmalıyız. Bunda kötü olan ne var?

Toplam olarak on noktayı ele aldım. Özetlersek bütün olumlu unsurları —dolaylı ve dolaysız unsurları, dolaylı ve dolaysız olumlu unsurları— harekete geçirmeli ve büyük bir sosyalist devlet inşa etmeye çalışmalıyız. Sosyalist kampın daha güçlenmesi ve pekişmesi için uluslararası komünist hareketin zafer kazanması için çalışmalıyız!

Türkçesi : Fatmagül BERKTAY

HALK ARASINDAKİ ÇELİŞMELERİN DOĞRU OLARAK ELE ALINMASI ÜZERİNE
27 ŞUBAT 1957

Genel konumuz, halk arasındaki çelişmelerin doğru olarak ele alınıp işlenmesidir. Kolaylık olsun diye konumuzu on ikl bölümde inceliyeceğiz. Kendimiz lle düşmanlarımız arasındaki çelişmelere de değinilecekse de, asıl tartışmamız, halk arasındaki çelişmeler çerçevesinde olacaktır

1. İKİ FARKLI ÇELİŞME TİPİ

Yurdumuz hiç bir zaman bugünkü gibi bir beraberlik içinde olmamıştır. Burjuva demokratik devrimi ile sosyalist devrimin zaferi, sosyalist kuruluşun başarıları ile birleşince eski Çin'in yüzünü hızla değiştirmiş, tir. Şimdi önümüzde daha parlak bir gelecek var Halkın bıkıp usandığı millî parçalanma ve karışıklık günleri bir daha geri gelmemek üzere gitmiştir İşçi sınıfının ve Partinin önderliğiyle altı yüz milyon insan bir vücut gibi sosyalizmin kurulması işlne girişmişlerdir. Memleketin birleştirilmesi, halk ve çeşitli azınlıklarımız arasındaki birlik, davamızın zafere ulaşacağının en esaslı güvenceleridir Ne var ki bu, toplumumuzda artık çelişmelerin olmadığı anlamına gelmez. Bundan böyle çelişmelerin bitip tükendiğini sanmak saflık olur. Böyle yapmak, nesnel gerçekten kaçmak olur Biz iki çeşit sosyal çelişme ile karşılaşırız: blzimle düşmanlarımız arasındaki çelişmeler ve bir de halk arasındaki çelişmeler. Bu iki tip çelişme tabiatı itibariyle birbirlerinden tamamen farklıdır

Bu iki farklı tipteki çelişmeleri doğru olarak anlamak için önce «halk» sözünden sonra da «düşman» sözünden ne anlaşılması gerektiğini açıklığa kavuşturmalıyız.

«Halk» deyiminin çeşitli ülkelerde ve her ülkenin çeşitli tarihî dönemlerinde birbirinden ayrı anlamları vardır, Örneğin ülkemizi alalım. Japon saldırısına karşı koyan bütün sınıflar, katlar, toplumsal zümreler, halk kategorisine giriyordu. Buna karşılık Japon emperyalistleri, Çinli vatan ahinleri ve Japon taraftarları, halkın düşmanı kategorisine dahil. Kurtuluş Savaşı sırasında, Amerikalı emperyalistler ile bunların uşakları (bürokrat kapitalistler ile toprak ağaları sınıfı) ve bu ikl sınıfı temsil eden Kuomintang gericileri halkın düşmanı; bu düşmanlara karşı koyan öteki sınıflar, katlar ve toplumsal zümreler ise halk kategorisine giriyorlardı. Bugünkü sosyalizmi kurma aşamasında, sosyalist kuruluş davasını benimseyen, destekleyen ve onun için çalışan bütün sınıflar, katlar ve toplumsal zümreler halk kategorisine girerler; sosyalist devrime karşı koyan, sosyalist kuruluşa düşman olan ve onu yıkmaya çalışan toplumsal kuvvetler ise halkın düşmanıdırlar.

Bizimle düşmanlarımız arasındaki çelişmeler zıt (antagonistic) çelişmelerdir. Halk saflarındaki, çalışan halk arasındakl çelişmeler ise zıt olmıyan (non-antagonistlc) çelişmelerdir. Sömürücülerle sömürülen sınıflar arasındaki çelişmelerin zıt yönlerinden başka, zıt olmayan bir yönleri de vardır. Halk arasındakl çelişmeler daima var olmuştur. Fakat bunların muhtevası devrlmin her döneminde ve sosyalizmin kuruluşu sırasında farklıdır. Çin'deki bugünkü şartlara göre halk arasındakl çelişmeler şunlardır: İşçi sınıfı içindeki çelişmeler; köylüler İçindekl çelişmeler; aydınlar içindekl çellşmeler; işçi sınıfı ile köylüler arasındaki çelişmeler; bir yandan işçi sınıfı ile köylüler, öte yandan işçi sınıfı ile aydınlar arasındakl çelişmeler; bir yandan İşçl sınıfı ile işçi sınıfının öteki kesimleri, öte yandan işçi sınıfı lle millî burjuvazi arasındaki çelişmeler; millî burjuvazi içindeki çelişmeler vs.. Bizim halk hükümetimiz, halkın çıkarlarını gerçekten temsll eden ve halka hizmet eden bir hükümettir. Böyle olduğu halde hükümet ile halk kitleleri arasında bazı çelişmeler vardır. Bu çelişmeler şunlardır: devletin çıkarları ve kollektif çıkarlar ile klşisel çıkarlar arasındakl çelişmeler; demokrasi ve merkezcillk arasındakl çelişmeler; yönetlcilerle yönetilepler arasındakl çelişmeler; bazı devlet memurlarının halk kitleleri ile ilişkilerinde bürokratik uygulamalardan doğan çelişmeler. Bütün bunlar halk arasındakl çellşmelerdir. Kısaca söylemek gerekirse, halk arasındakl çelişmelerin ardında halkın çıkarlarının özdeşliği gibi bir ana temel vardır.

Ülkemizde. işçl sınıfı ile mllll burjuvazi arasındakl çelişme, halk arasındakl bir çelişmedir. Bu iki sınıf arasındakl çatışma, halk safları Içindeki bir çatışmadır. Bunun sebebi, ülkemizdeki millî burjuvazinin ikllli karakteridir. Burjuva demokratik devrimi yıllarında mllll burjuvazinin karakterinde dev-

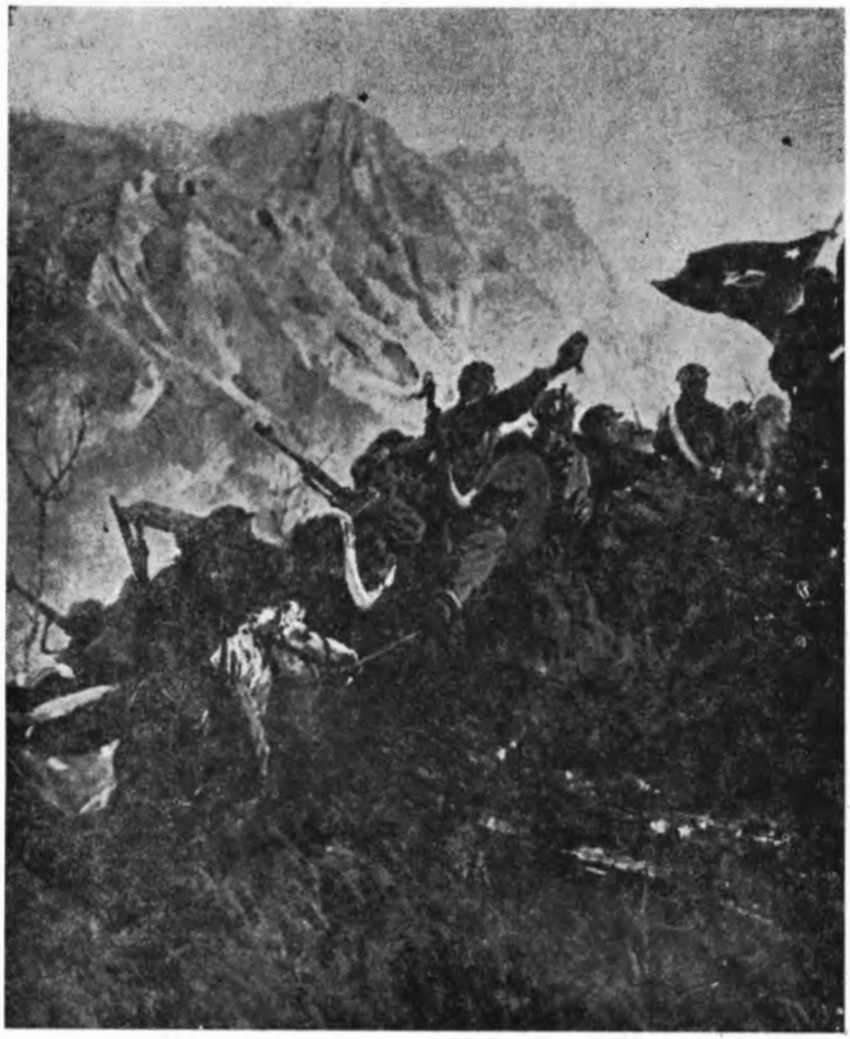

PENG BİN'in ünlü tablosu : Uzun yürüyüş.

rimci bir taraf olduğu gibi düşmanlarla uzlaşmaya yatkın bir taraf da vardı. Sosyalist devrim sırasında kâr uğruna işçi sınıfının sömürülmesi bir tarafta, Anayasanın desteklenmesi ve sosyalist dönüşümün kabulüne yanaşma öte taraftaydı. Gene de millî burjuvazi, emperyalistlerden, toprak ağalarından ve bürokrat kapitalistlerden farklıdır. Millî burjuvazi ile işçi sınıfı, sömürücü ve sömürülen arasındaki çelişme zıt bir çelişmedir. Fakat Çin'deki somut şartlar içinde böyle bir zıt çelişme eğer gereği gibi ele alınırsa, zıt olmayan bir hale getirilebilir ve barışçı bir yoldan çözümlenebilir. Fakat bu zıt çelişme uygun şekilde ele alınmazsa yani millî burjuvaziyi birleştirme, eleştirme ve eğitme yoluna gitmezsek ya da o bu yolu kabullenmezse işçi sınıfı ile millî burjuvazi arasındaki çelişme bizimle düşmanlarımız arasındaki gibi zıt bir çelişmeye döner.

Bizimle düşmanlarımız arasındakl çelişmeler ile halk içindeki çelişmelerin mahiyetleri farklı olduğu için bunların farklı yollardan çözümlenmeleri de gerekir Kısacası, ilki bizimle düşmanlarımız arasında bir çizgi çekmek meselesi olduğu halde, ikincisi doğru ile yanlışın ayırdedilmesidir. Aslında, kendimizle düşmanlarımız arasında bir çizgi çekmek de doğru ile yanlışın ayırdedilmesi demektir. Örneğin, biz mi haklıyız, yoksa içteki ve dıştaki gericiler —emperyalistler, feodalistler, bürokrat kapitalistler— mi haklı meselesi de bir doğruyu yanlışı ayırdetmek meselesidir, ama bu, halk arasındaki doğru-yanlış meselesinden mahiyet bakımından farklıdır.

Rejimimiz, işçi sınıfının önderliğine ve işçi ile köylü ittifakına dayanan demokratik bir halk yönetimidir. Bu halk yönetiminin amacı nedir? Yönetimin ilk görevi memleketimizde sosyalist devrime karşı olan gericl sınıfları, elemanları, sömürücüleri, sosyalist kuruluşu yıkmak istiyenleri kontrol altına almaktır. Bunun anlamı, ülkemizde bizimle düşmanlarımız arasındaki çelişmeleri çözümlemektir. Örneğin, bazı karşı-devrimcileri tutuklamak, yargılamak, mahkûm etmek; belli bir süre için toprak ağaları ile bürokrat kapitalistleri oy verme ve özgür konuşma haklarından yoksun bırakmak. İşte bütün bunlar halk yönetiminin yapacağı ilk işler arasındadır. Kanunları egemen kılmak, düzeni sağlamak, halkın çıkarlarının rehberliğini etmek; hırsızlara, dolandırıcılara, katillere, serserilere ve toplum düzenini bozacak başka haydutlara da göz açtırmamak yönetimin görevleri arasındadır.

Halk yönetiminin ikinci görevi ülkemizi yıkıcı faaliyetlere ve dış saldırılara karşı korumaktır. Böyle bir saldırı olursa bizimle düşmanlarımız arasındakl dış çelişmeyi çözmek yönetimin görevidir. Amaç halkı korumak ve onların, Çin'in modern sanayii, tarımı, bilimi ve kültürü ile sosyalist bir ülke haline gelmesi için barış içinde çalışmalarını sağlamaktır.

Bu yönetimi kim uygular? Tabii İşçi sınıfının önderliği altında bütün halk. Halkın safları içinde diktatörlük uygulanmaz. Halk haliyle kendi üzerinde, kendine karşı diktatörlük yapamıyacağı gibi halkın bir kesimi de öteki kesimini ezemez. Halk içinde kanuna uymayan unsurlara kanun gereğince işlem yapılır. Fakat bu, halk düşmanlarının baskı altına alınmasından prensip olarak farklıdır. Halk arasında uygulanan demokratik merkezciliktir. Anayasamız, Çin Halk Cumhuriyeti vatandaşlarının, söz, basın, toplanma, dernek kurma, gösteri yapma, dinî inanç vs. özgürlüklerini teminat altına almıştır Anayasamız ayrıca, devlet organlarının demokratik merkezciliği uygulamalarını, halk kitlelerine dayanmalarını, devlet memurlarının halkın hizmetinde olmasını emrediyor. Sosyalist demokrasimiz hiç bir kapitallst ülkede görülmeyen en geniş anlamda bir demokrasidir. Yönetimimiz, işçl sınıfı önderliğinde köylü-işçi ittifakına dayanan bir halk demokrasisidir. Yani demokrasi, halkın içinde, arasında işlemekte, işçl sınıfı, köylüler başta olmak üzere medenî haklara sahip herkesle el birliği ederek gerici unsurlar ile sosyalist dönüşüme ve kuruluşa karşı koyanları kontrol altına alır. Medenî haklarla, siyasi özgürlüğü ve demokratik hakları demek istiyoruz.

Bu özgürlük, önderlik altında bir özgürlük ve bu demokrasl merkezî rehberlik altında bir demokrasidir; anarşi değildir. Anarşi ne halkın çıkarlarına, ne de isteklerine uyar

Macar olayları ortaya çıkınca yurdumuzda bazı kimseler sevinmiş, buna benzer bir şeyin Çin'de de olanağını, binlerce insanın halk hükümeti aleyhine sokaklara dökülebileceğini ummuşlardı. Bu temenniler halk kitlelerinin çıkarına aykırı idi ve bu yüzden halk içinde destek bulması imkânsızdı. Macaristan'da iç ve dış karşı-devrimciler tarafından

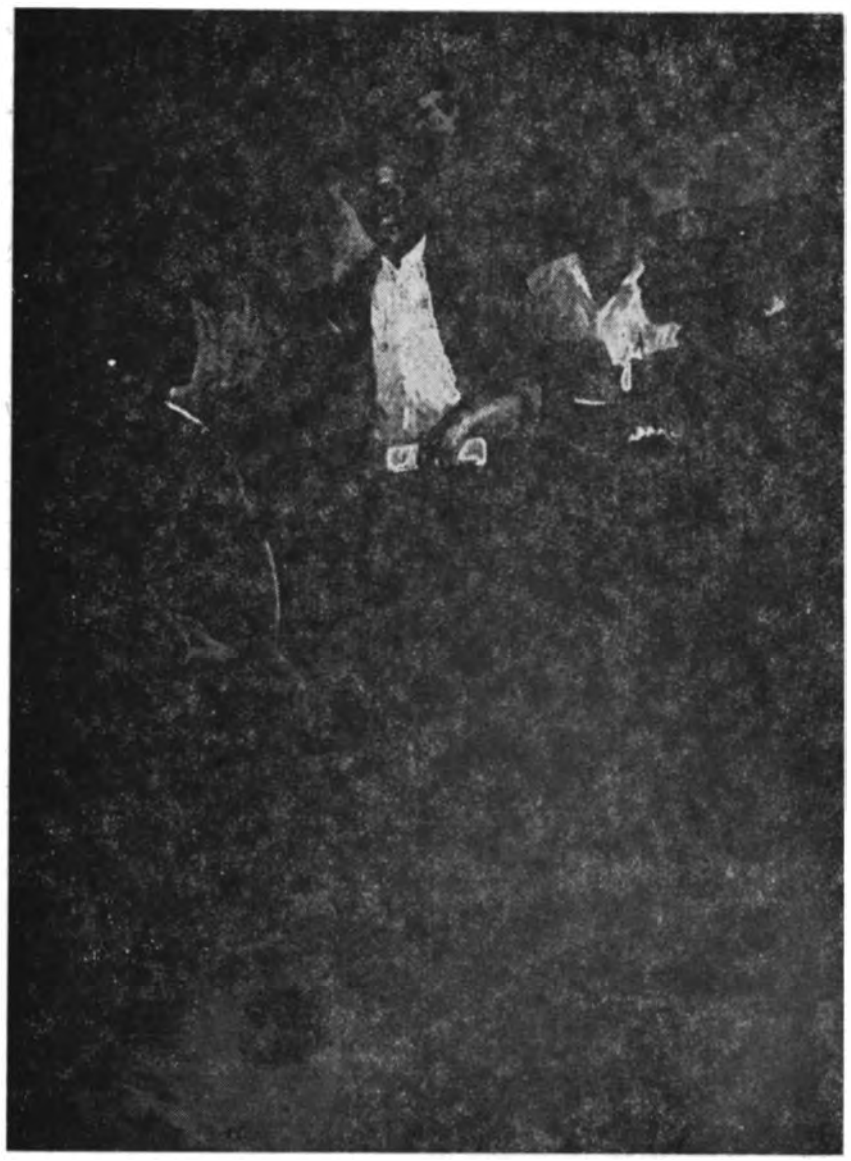

MAO ÇE TUNG'u 1925'te kurduğu ilk parti hücresinde ders verirken temsil eden bir halk resmi.

aldatılan bir kısım halk, halk hükümetine karşı şiddet hareketlerine girişmek gibi yanlış bir iş yaptılar. Sonuçta hem halk, hem hükümet bu hareketten zarar gördü. Birkaç haftalık bir ayaklanma sırasında yurt ekonomisinin uğradığı zararın telâfisi için uzun bir zamanın geçmesi gerekecektir.

Gene yurdumuzda başka bazı kimseler Macar olayları karşısında sallantılı bir tavır takındılar. Bunlar gerçek dünya durumundan habersizdiler. Bizim halk demokrasimizde çok az özgürlük bulunduğunu, parlementer batı demokrasisinde ise daha çok özgürlük olduğunu sanıyorlardı. Aynı kişiler batıdaki iki partili sistemin kabulünü, partilerden biri iktidarda iken, ötekinin sıra beklediği bir sistemin kurulmasını istiyorlardı. Ne var ki, bu iki partili sistem diye adlandırılan şey, aslında, burjuvazinin diktatörlüğünü sağlamlaştırmak için kullanılan bir araçtan başka bir şey değildir. Bu rejim hangi şart altında olursa olsun işçi sınıfının özgürlüğünü teminat altına alamaz. Hem aslında, özgürlük ve demokrasi soyut değil somut olarak var olabilir.

Sınıf mücadelesi olan bir toplumda, sömürücü sınıflar, çalışan halkı istediği gibi sömürmekte serbesttir. Oysa çalışan halkın sömürülmekten kurtulma özgürlüğü yoktur. Yalnız burjuvazi için özgürlük olan yerde, proletarya ve diğer çalışan halklar için demokrasi diye bir şey yoktur.

Bazı kapitalist ülkelerde, burjuvazinin temel çıkarlarını tehlikeye sokmamak şartıyla komünist partilerinin kurulmalarına kanunla izin verilmiştir. Bu sınırı aştı mı hukuken var olamazlar. Özgürlük ve demokrasiyi soyut olarak isteyenler, demokrasiyi bir araç gibi değil, bir amaç gibi görüyorlar. Demokrasi bazan bir amaç gibi görünebilir ama aslında sadece bir araçtır. Marksizm bize demokrasinin üst yapının bir parçası olduğunu ve siyaset kategorisine girdiğini öğretir. Yani sonunda demokrasi ekonomik temele hizmet eder. Aynı şey özgürlük için de söyleyebilir. Demokrasi olsun, özgürlük olsun mutlak değil, nispîdir. Her ikisi de belirli tarihi şartlar altında ortaya çıkar ve gelişirler. Halkımızın safları içinde, demokrasi merkezcilikle, özgürlük disiplinle bir zaman içinde yan yana bulunurlar. Bunlar tek bir bütünün çatışan yönleri olup hem çelişik hem birliktirler; tek taraflı olarak biri üzerinde ayak direyip ötekisini inkâr etmemiz doğru olmaz. Halkın safları içinde ne hürriyetsiz ne de disiplinsiz yapamayız; demokrasi de gereklidir, merkezcilik de. Bizim demokratik merkezciliğimiz, demokrasi ile merkezciliğin, özgürlük ile disiplinin birliği anlamına gelir. Bu sistem altında halk, demokrasi ve özgürlükten en geniş ölçüde yararlandığı gibi kendilerini sosyalist disiplinin sınırları içinde de tutarlar. Halk bütün bunları pek güzel anlamaktadır.

Önderlik altında özgürlüğe, merkezi bir rehberliğe tâbi bir demokrasiye taraftar olmakla beraber bu asla, halk arasındaki ideolojik meseleleri ve haklı ile haksızı ayırdetmekle ilgili meseleleri zora başvurmak suretiyle çözümlemek düşüncesinde olduğumuz anlamına gelmez. Doğru ile yanlış üzerine olan ideolojik konular ya da meseleleri idarî emirler ya da şiddet tedbirleriyle çözmeye kalkıştınız mı yalnız etkisiz kalmazsınız, zararlı da olursunuz. İdarî emirlerle dini ortadan kaldıramıyacağınız gibi halkı dine inanmamaya da zorlayamayız. Zorla ne halkı idealizmden vazgeçirebiliriz, ne de marksizme inandırabiliriz. Halk arasındaki ideolojik meseleleri ya da çekişmeli konuları ancak demokratik metotlar (tartışma, eleştirme, ikna ve eğitme metotları) kullanarak çözebiliriz. Şiddet ya da zor kullanma bir fayda vermez. Gerek üretim, gerekse fikrî çalışmalarını verimli bir şekilde yürütebilmek, hayatlarına yepyeni bir düzen verebilmek için halk, hükümetten ve üretim, eğitim, kültür organlarının liderlerinden zorunlu mahiyette uygun emirler beklemektedirler. İdarî emirler olmaksızın kanunların ve düzenin sürdürülemiyeceğini herkes kabul eder. Halk arasındaki çelişmelerin çözümlenmesinde idarî emirler ile ikna ve eğitme metotları birbirlerini tamamlarlar. Sosyal düzenin sürdürülmesi için verilen idarî emirlerin yanı sıra ikna ve eğitim de olmalıdır, yoksa tek başına

1 Mayıs gösterisinde MAO ÇE TUNG'un resimlerini taşıyan Çinli emekçiler.

idari emirler çoğu zaman bir işe yaramazlar.

1942'de halk arasındaki çelişmeleri çözümlemek için ortaya attığımız bu demokratik metodu «birlik-eleştirme-birlik» formülü ile açıkladık. Bu formül, birlikten hareket ederek, eleştirme ya da tartışma yoluyla çelişmelerin çözümlenmesi ve yeni bir temel üzerinde yeni bir birliğe ulaşmak anlamını taşır. Denemelerimiz bunun, halk arasındaki çelişmelerin çözümlenmesi tezinin iyi bir metot olduğunu göstermiştir. 1942'de bu metodu, Komünist Partisi içindeki çelişmeleri, dogmatikler ile, alt kademedeki üyeler yani dogmatik ile marksizm arasındaki çelişmeleri çözümlemek için uyguladık. Parti içi mücadelelerinde «sol» dogmatikler zaman zaman «başa baş, dişe diş» mücadele metodunu uygulamışlardır. Bu metot hatalıydı. Bunun yerine, «sol» dogmatizmi eleştirirken biz yeni bir metot uyguladık. Birlik isteği ile yola çıkarak, eleştirme ya da tartışma yoluyla doğru yanlış (haklı-haksız) meseleşini çözümlemek ve böylece yeni bir temel üzerinde yeni bir birliğe ulaşmak. 1942'deki «hataların düzeltilmesi kampanyası»nda bu metodu kullandık. Birkaç yıl sonra 1945'de Çin Komünist Partisi yedinci milli kurultayını yaptığı zaman, birlik, işte bu yoldan kurulmuş ve halk devriminin zaferi güvence altına alınmıştır. Önemli olan «birlik» isteği ile işe başlamaktır. Bu özel birlik arzusu olmaksızın çatışma başladı mı iş kolayca çığırından çıkabilir ve bu, «başa baş, dişe diş» mücadele formülü ile aynı kapıya çıkar. İş bu hale gelince de ortada parti birliği diye bir şey kalmaz. İşte bu denemeler bizi, «birlik-eleştirme-birlik» formülüne götürdü. Ya da başka bir deyişle, «gelecekte daha dikkatli olmak için geçmişten ders al» ve «hastayı kurtarmak için hastalığı tedavi et» ilkeleri benimsendi. Bu metodu parti dışında da uyguladık. Japonlara karşı savaşta üslerimizde, liderlerle halk kitleleri, ordu ile sivil halk, subaylarla erler, ordunun çeşitli birlikleri arasındaki ilişkileri de almak için kullandık. Bu metodun kullanılmasına partimizin geçmişinde de rastlanır. Güneyde devrimci silâhlı kuvvetler ile üsleri 1927'de kurmaya başladık ve o zamandan beri parti ile halk kitleleri, ordu ile sivil halk, subaylar ile erler ve genellikle halk arasındaki ilişkileri bu metoda göre yürüttük. Ne var ki, Japonlara karşı savaşta bu metot daha özel amaçlar için kullanıldı. Memleketin özgürlüğe kavuşturulmasından sonra aynı metodu (birlik-eleştirme-birlik) öteki demokratik partiler ve endüstri ve ticaret çevreleri ile ilişkilerimizde kullandık. Şimdi görevimiz bu metodu halk arasında yaymak ve daha iyi bir şekilde kullanmaktır. Bütün fabrikalarımızın, kooperatiflerimizin, iş kurumlarının, okulların, devlet dairelerinin, kamu kuruluşlarının, kısacası, altı yüz milyonluk halkımızın aralarındaki çelişmeleri çözmek için bu metodu kullanmalarını istiyoruz.

Normal şartlar altında halk arasındaki çelişmeler zıt (düşmanca) değildir. Fakat eğer biz bunları uygun şekilde ele almaz ve boş bulunursak bu çelişmeler zıt hale gelebilirler. Sosyalist bir ülkede böyle bir gelişme çoğu zaman bölgesel ve geçicidir. Çünkü, insanın insan tarafından sömürülmesi bu ülkelerde tarihe karışmıştır ve halkın çıkarları birbirinin aynıdır. Macaristan olaylarında olduğu gibi böyle zıt faaliyetlerin geniş ölçüde ortaya çıkması iç ve dış karşı devrimci elemanların gayretleri sonucudur. Bu olaylar özel olmakla beraber geçicidirler. Bu gibi hallerde sosyalist bir ülkedeki emperyalistlerle el birliği eden gericiler memnuniyetsizlik yaratmak ve yıkıcı amaçlarına ulaşmak için düzensizlik alevlerini körüklemede halk arasındaki çelişmelerden yararlanmak isterler. Macaristan olaylarından bu bakımdan ibret almalıyız.

Birçok kimse halk arasındaki çelişmelerin çözümlenmesi için demokratik metotlar kullanılması teklifinin yeni bir mesele oldu-

ğunu sanıyorlar, oysa bu hiç böyle değildir. Biz daima emekçilerin davasının halk kitlelerine dayanılarak kazanılabileceğini savunmuşuzdur. Halk arasında çalışırken daima demokratik ikna ve eğitim metotları kullanılmalı, tepeden inme emirlere ya da şiddete asla başvurulmamalıdır. Biz bu marksist leninist ilkeye her zaman sadık kaldık. Halk demokrasisi yönetiminde, bizimle düşmanlarımız ve halk arasındaki çelişmeleri çözümlemek için birisi sert ve diğeri demokratik olmak üzere iki farklı metot kullanılmalıdır. Bu düşünce hem parti dokümanlarında, hem de sorumlu liderlerin konuşmalarında tekrar tekrar ifade edilmiştir.

1949'da yazdığım «Demokratik Halk Yönetimi Üzerine» adlı yazımda şunları söylemiştim: «Halk için demokrasi, gericiler üzerinde kontrol. Bu iki yön bir arada demokratik halk yönetimini meydana getirir.» Aynı yazımda halk safları içindeki meseleleri çözümlemek için zor değil, demokratik ikna metodunun kullanılması gereğini belirtmiştim.

Halk Danışma Kurulunun ikinci oturumunda (1950 Haziranında), «Demokratik halk yönetimi iki metot kullanır, düşmanlarına karşı devlet otoritesini uygular. Yani gerekli bir süre onların siyasî faaliyete girişmelerini önler; halk hükümetinin kanunlarına uymaya onları zorlar; kendilerini çalışmaya ve bu yolla iyi insanlar haline getirmeye uğraşır. Demokratik halk yönetimi, halkın karşısında şiddet, zorlama metotlarına baş vurmaz, aksine demokratik metotlar kullanır. Halkın siyasî faaliyetlerde bulunmasını engellemez; şunu ya da bunu yapmaya zorlıyacağına demokratik ikna ve eğitim metotlarını kullanır. Bu eğitim halkın kendi kendisini eğitmesidir. Bu eğitimin ana metodu ise eleştirme ve kendi kendini eleştirmedir.» demiştim.

Halkın içindeki çelişmeleri çözümlemek için demokratik metotlar kullanılması gereği üzerinde geçmişte birçok kereler söz açmış, ayrıca birçok kadrolar ile halkın büyük bir bölümünün pratik olarak anladığı bu ilkeye uygun hareket etmiştik. Öyleyse birçok kimse niçin bunu yeni bir şeymiş gibi görüyorlar? Bunun sebebi geçmişte içteki olsun, dıştaki olsun düşmanlarımızla aramızda çetin mücadeleler geçmiş ve halk arasındaki çelişmeler bugünkü gibi dikkati çekmemişti.

Sayıları az da olsa bazı kimseler bu iki farklı tip çelişme, yani bizimle düşmanlarımız ve halk arasındaki çelişmeler arasında açık seçik bir ayırım yapamıyorlar ve ikisini birbirine karıştırıyorlar. Şunu da kabul etmek gerekir ki bunları birbirine karıştırmak bazan çok kolaydır. Geçmişteki çalışmalarımızda bu gibi karıştırmalar olmuştur. Karşı-devrimler bastırılırken iyi insanlar, kötü insan sanıldı. Bu gibi şeyler eskiden de oldu, şimdi de oluyor. Halkımızla düşmanlarımız arasında keskin bir çizgi çizmek, hata yapılan yerlerde bunları derhal düzeltme yoluna gitmek suretiyle kusurlarımızı akla yakın bir sınır içinde tutabildik.

Marksist felsefe zıtların birliği kanununu, evrenin temel kanunu olarak kabul eder. Bu kanun, tabiatta, toplumda, insan düşüncesinde her yerde işler. Gelişmedeki zıtlar birbirleriyle hem birlik hem de mücadele halinde oldukları için her şeyi harekete ve değişmeye zorlarlar (uğratırlar). Çelişme her yerde vardır, fakat şeyler mahiyet itibariyle farklı olduğu gibi çelişmeler de farklıdırlar. Belli bir olay ya da şeyde zıtların birliği şarta bağlı ve geçici olduğu için nispîdir, oysa zıtlar arasındaki mücadele mutlaktır.

Lenin bu kanunu pek açık bir şekilde göstermiştir. Ülkemizde de gitgide daha fazla insan bu kanunu anlamaya başlıyor. Gene de birçokları için bu kanunu kabul etmek başka şey, meselelerin ele alınması ve incelenmesinde uygulanması başka şeydir. Pek çok kimse toplumumuzu ileri götüren kuvvetlerin ta kendisi olan halk arasındaki çelişmelerin varlığını açıkça kabule cesaret edemiyorlar. Bunlar sosyalist toplumun, çelişmelerin doğru olarak ele alınmaları ve çözümlenmeleri ile daha büyük bir birliğe ve beraberliğe ulaşacağını anlıyamıyorlar. Bunun için, halkımıza, her şeyden önce kadrolarımıza sosyalist bir toplumdaki çelişmeleri anlatmak için gerekli hususları açıklamalı ve bunların doğru olarak nasıl ele alınacağını öğretmeliyiz.

Sosyalist bir toplumdaki çelişmeler, kapitalist toplum gibi eski toplum tiplerindekilerden esas olarak farklıdır. Kapitalist toplumdaki çelişmeler, kapitalist sistemle çözümlenebilecek şiddetli zıtlıklar, çatışmalar ve sınıf anlaşmazlıkları şeklinde ortaya çıkarlar. Sosyalist bir toplumdaki çelişmeler ise bunun aksine zıt olmıyan ve sosyalist sistemin kendisi tarafından birer birer çözümlenebilecek çeşittendir.

Sosyalist bir toplumdaki ana çelişmeler, hâlâ, üretim ilişkileri ile üretici kuvvetler, üst yapı ile ekonomik temel arasındaki çelişmelerdir. Böyle olmakla beraber bu çelişmeler eski toplumlardaki üretim ilişkileri ile üretici kuvvetler, üst yapı ile ekonomik temel arasındaki çelişmelerden özellik ve mahiyet yönünden büsbütün farklıdır. Ülkemizin bugünkü toplumsal sistemi eski günlerdekinden pek çok üstündür. Böyle olmasaydı eski sistem yıkılmaz, yerine yeni sistem kurulamazdı. Üretici güçlerin gelişmesi için sosyalist üretim ilişkilerinin eski üretim ilişkilerinden çok daha uygun olduğunu söylediğimiz zaman, bunun, üretici kuvvetleri eski toplumda rastlanmayan bir hızla geliştirdiğini üretimin kararlı olarak arttığını halkın artan ihtiyaçlarının adım adım karşılandığını söylemek istiyoruz. Emperyalizm, feodalizm ve bürokratik kapitalizmde, eski Çin'de üretim çok yavaş gelişmiştir. Kurtuluştan önce elli yıldan fazla bir süre içinde kuzey-doğu eyaletleri üretimini saymazsak Çin ancak birkaç bin ton çelik üretmekteydi. Bu eyaletleri de katarsak ülkemizin en fazla yıllık çelik üretimi dokuz yüz bin tonun biraz üzerindeydi. 1949'da ülkenin çelik üretimi yüz bin tonu biraz aşıyordu. Şimdi, ülkenin kurtuluşundan sadece yedi yıl sonra çelik üretimimiz dört milyon tonu aşmış bulunuyor. Eski Çin'de sözü edilecek bir makine endüstrisi olmadığı gibi motorlu araçlar, uçak endüstrisi de hiç yoktu. Oysa şimdi bunların hepsi var. Emperyalizme, feodalizme ve bürokratik kapitalizme halk tarafından son verilince pek çok kimse Çin'in kapitalizme mi sosyalizme mi yöneleceğini pek de bilmiyordu. Gerçekler bu sorunun cevabını vermiş bulunuyor: Çin'i ancak sosyalizm kurtarabilir. Sosyalist sistem ülkemizin üretici kuvvetlerinin hızla gelişmesini sağlamıştır. Bu gerçeği dış düşmanlarımız bile kabul'enmek zorunda kalmışlardır.

Fakat ne olsa sosyalist sistemimiz daha yeni yeni kurulmaktadır, henüz tam olarak kurulmadığı gibi tam olarak pekişmemiştir de. Devletin ve özel kişilerin ortaklaşa sahip oldukları endüstri ve ticarî teşebbüslerde kapitalistler hâlâ sermayeleri üzerinden belli bir kâr almaktadırlar. Yani hâlâ sömürme devam etmektedir. Sahiplik yönünden bu işletmeler tamamen sosyalist karakterde değildir. Tarım ve el sanatları kooperatiflerinin bazıları hâlâ yarı sosyalist olup tam sosyalist kooperatiflerde bile mülkiyetle ilgili bazı meseleler bugün bile çözümlenmeyi beklemektedir. Üretim ve mübadele ilişkileri ekonomimizin çeşitli sektörlerinde sosyalist ilkelere göre düzenlenmekte, ve uygun biçimler aranmaktadır.

Üretim araçlarının bütün halkın mülkiyetinde olduğu sektör ile üretim araçlarının mülkiyetinin ortaklaşa olduğu sosyalist ekonomi sektöründeki ve bu iki sektör arasındaki birikim ve tüketim arasındaki gerekli nispeti kurmak güç ve karışık bir mesele olmaktadır. Bu meseleye tam ve rasyonel bir çözüm bulmak kolay değildir.

Kısacası, sosyalist üretim ilişkileri kurulmuş bulunuyor. Bunlar üretici kuvvetlerin gelişmesine uygun düşmekle beraber mükemmel olmaktan uzaktır. Bu hal üretici kuvvetlerin gelişmesi ile çelişme halinde kalmaktadır. Üretim ilişkileri ile üretici kuvvetlerin gelişmesi arasında hem uygunluk hem de çelişme vardır. Aynı şekilde üst yapı ile ekonomik temel arasında da hem uygunluk hem de çelişme vardır.

Devlet sistemi, demokratik halk yönetiminin kanunları ve marksist-leninist sosyalist ideolojinin öncülük ettiği üst yapı sosyalist dönüşümün zafere ulaşmasında ve emeğin sosyalist örgütlenmesinde olumlu bir rol oynamaktadır. Bu üst yapı, ekonomik temele, yani sosyalist üretim ilişkilerine uygun düşmektedir. Ne var ki, burjuva ideolojisinin artıkları ile devlet organlarında işlerin bürokratik bir yoldan yürütülmesi ve devlet kurumlarımızın bazı kademelerindeki aksaklıklar sosyalizmin ekonomik temeli ile çeliş-

me halindedir. Bu çelişmeleri bize özgü şartların ışığı altında çözümlemeye devam etmek zorundayız.

Şüphe yok ki bu çelişmeler çözüldükçe, çözülmeleri gerekli yeni meseleler, yeni çelişmeler ortaya çıkacaktır. Örneğin, üretim ile toplumun ihtiyaçları arasındaki çelişmeleri ele almak için devlet planlaması aracılığı ile daimî bir yeniden ayarlama işlemi gerekecektir. Bu çelişme objektif bir gerçek olarak uzun süre devam edecektir

Her yıl, birikim ile tüketim arasında uygun bir oran tesbit etmek ve üretim ile toplumun ihtiyaçları arasında bir denge kurmak için ülkemizde bir ekonomik plan yapılmaktadır. Burada «denge» sözü ile zıtların geçici ve nispî birliği kastedilmektedir Her yılın sonunda bu denge bütünüyle göz önüne alınırsa, zıtların çarpışması sonucu bozulmakta, ulaşılan birlik değişikliğe uğramakta; denge dengesizlik, birlik ayrılık halini almakta ve gelecek yıl için yeni bir denge ve birlik kurulması gerekmektedir. Bizim planlı ekonomimizin üstünlüğü buradadır. Gerçekte bu denge ve birlik her ay ve her üç ayda bir kısmen bozulur ve kısmî bir ayarlama yapılması gerekir. Bazan sübjektif tedbirlerimiz objektif gerçeğe uymadığı için çelişmeler ortaya çıkar ve denge bozulur. İşte biz buna hata yapmak diyoruz. Gelişmeler durmadan ortaya çıkar ve çözümlenir. Bu, şeylerin gelişmesinin diyalektik kanunudur.

İşte şimdi işler böylel Devrim dönemlerinin özelliği olan halk kitlelerinin geniş ölçüde giriştikleri şiddetli mücadeleler bir sonuca bağlanmakla beraber daha bitmemiştir. Büyük halk kitleleri yeni sistemi hoşnutlukla karşılamakla beraber ona tamamen alışmış değillerdir. Hükümet işçilerinin tecrübesi azdır ve belirli politikalarla ilgili meseleleri ele alma yollarını araştırmaya ve bulmaya devam etmelidirler.

Başka bir deyişle, sosyalist sistemin büyümesi ve gelişmesi, büyük halk kitlelerinin yeni sisteme alışmaları ve hükümet işçilerinin gerekli tecrübeleri kazanmaları için zamana ihtiyaç vardır. İşin burasında, bizimle düşmanlarımız, ve halk arasındakl çelişmeleri ayırdetme meselesine ve halk arasındaki çelişmelerin uygun şekilde ele alınması yollarına ayrı bir öncelik tanımamız gerekmektedir. Böylece ülkemizde yaşayan bütün milletlerin halklarının tabiata karşı yeni bir savaşa girişmeleri, ekonomi ve kültürümüzü geliştirmeleri, halkımızın bu geçiş dönemini kolayca atlatması, yeni sistemin sağlamlaşması, yeni devletimizi kurması mümkün olacaktır.

Türkçesi N. SOLUKÇU

FELSEFE MESELELERİ ÜZERİNE KONUŞMA (18 Ağustos 1964)

Felsefe, ancak sınıf mücadelesi varsa varolabilir. Pratikten kopuk olarak epistemolojl (bilgi teorisi) tartışmak zaman kaybıdır. Felsefe çalışan yoldaşlar, köylük bölgelere gitmelidirler Ya bu kış, ya da gelecek ilkbahar gidip sınıf mücadelesine katılmalıdırlar. Sağlıkları iyi olmayanlar dahi gitmelidir. Gitmek kimseyi öldürmez. Olsa olsa soğuk alırlar; ve fazladan birkaç kat giyinirlerse, o bile olmaz.

Şu sırada üniversitelerde felsefenin kitaptan kitaba ve kavramdan kavrama geçerek öğretiliş tarzı hiç bir şeye yaramaz. Felsefe hiç kitaplardan çıkabilir mi? Marksizmin üç esas unsuru, bilimsel sosyalizm, felsefe ve ekonomi politiktir Temeli sosyal bilimdir, sınıf mücadelesidir. Proletarya ile burjuvazi arasında bir mücadele vardır. Marx ve diğerleri bunu gördüler. Ütopik sosyalistler daima burjuvaziyi iyiliksever olmaya ikna etmeye çalışırlar Bu sökmez; proletaryanın sınıf mücadelesine dayanmak gerekir. Daha o sıralarda birçok grev olmuştu. Bir İngiliz parlamento soruşturması, 12 saatlik işgününün kapitalistlerin çıkarları açısından 8 saatlik işgününden daha elverişsiz olduğunu tesbit ediyordu. Marksizm, ancak bu bakış açısından başlayarak gelişti. Temel, sınıf mücadelesidir. Felsefenin incelenmesi ancak bundan sonra gelir. Kimin felsefesi? Burjuva felsefesi mi, yoksa proletarya felsefesi mi? Proletarya felsefesi, marksist felsefedir. Bir de, klâsik ekonomiyi değiştirmiş olan proletarya ekonomisi var. Felsefeyle uğraşanlar, felsefenin önde gelmesi gerektiğine inanıyorlar. Ezenler, ezilenleri eziyorlar; ezilenler ise, felsefeden önce, buna karşı koymak ve bir çıkış yolu bulmak ihtiyacındadırlar. İnsanlar ancak bunu başlangıç noktası olarak aldıkları zaman, marksizm-leninizm ortaya çıktı ve felsefeyi keşfettiler. Hepimiz bunu gördük geçirdik. Beni öldürmek isteyenler vardı; Çan Kay-şek beni öldürmek istiyordu. Böyle böyle, sınıf mücadelesiyle uğraşmaya, felsefe yapmaya başladık.

Üniversite öğrencileri bu kıştan itibaren köylük bölgelere gitmeye başlamalıdırlar. Sosyal ve edebî bilimler bölümlerindekilerden söz ediyorum. Tabiî bilimler talebeleri ise henüz yerlerinden oynatılmamalıdır; bununla beraber onları da bir süre için gönderebiliriz. Sosyal ve edebî bilimler —tarih, ekonomi, politik, edebiyat, hukuk— üzerine çalışan herkes, hiç istisnasız, gitmelidir. Öğretim üyelerinin, yardımcılarının, idarecilerin ve öğrencilerin tümü, beş aylık bir süre için gitmelidirler. Eğer beş ay için taşraya veya fabrikalara giderlerse, biraz algısal bilgi edineceklerdir. Atları, inekleri, koyunları, tavukları, köpekleri, domuzlar ve pirinci, süpürge darısı, fasulya, buğday, mısır çeşitlerini bir görmüş olurlar Kışın giderlerse harmanı göremezler ama yine de hiç olmazsa toprağı ve insanları görürler. Biraz sınıf mücadelesi tecrübesi kazanmak, üniversite diye buna derim ben! Hangi üniversitenin, Pekin Üniversitesinin mi, yoksa Halk Üniversitesinin mi daha iyi olduğu tartışılıyor. Şahsen ben, kır ünlversitesinin mezunlarındanım; az buçuk bir şeyler öğrendim orada. Geçmişte Konfüçyus'u inceledim ve Dört Kitap ile Beş Klâsik üzerine altı yıl sarfettim. Onları ezbere öğrendim ama anlamadım. O sırada Konfüçyus'a derinden inanıyor ve hattâ (onun fikirlerini savunan) denemeler yazıyordum. Daha sonra yedi yıl süreyle bir burjuva okuluna gittim. Yedi, altı daha, on üç yıl eder. Bütün bilinen burjuva yavelerini, tabii ve sosyal bilimleri öğrendim. Biraz pedagoji de öğrettiler. Buna, beş yıllık ortaokul, iki yıllık lise ve kütüphanede geçirdiğim zaman da dahildi. O sırada Kant'ın düalizmine, özellikle idealizmine inanıyordum. Başlangıçta feodaldim ve burjuva demokrasisini savunuyordum. Toplum beni devrime katılmaya zorladı. Birkaç yıl ilkokul öğretmenliği ve sonra dört yıllık bir okulun müdürlüğünü yaptım. Aynı zamanda altı yıllık bir okulda tarih ve Çince öğrettim. Kısa bir süre lisede de öğretmenlik yaptım ama hiç bir şey anlamadım. Komünist Partisi'ne katıldığımda devrim yapmamız gerektiğini biliyordum, ama neye karşı ve nasıl yapacaktık? Elbette emperyalizme ve eski topluma karşı devrim yapmamız gerekiyordu. Emperyalizmin ne menem bir şey olduğunu pek kavramıyordum; ona karşı nasıl devrim yapabileceğimizi ise, daha da az kavrıyordum. On üç yıl boyunca öğrendiklerimin hiç biri devrim yapmaya yaramıyordu. Sadece aracı, dili kullandım. Makale yazmak bir araçtır. Öğrenimlimin içeriğini ise hiç kullanmadım. Konfüçyus, «iyilikçilik, insanlığın karakteristik unsurudur» ve «iyilikçi insan başkalarını sever» diyordu. Konfüçyus kimi severmiş? Bütün insanları mı? Hiç bile, Sömürücüleri mi severmiş? Tam bu bile değil. O, sadece sömürücülerin bir kısmını seviyordu. Aksi takdirde Konfüçyus, niçin yüksek bir görevli olamasındı? İnsanlar onu istemiyordu. O, insanları seviyor ve birleşmelerini istiyordu. Ama mesele aç kalmaya ve «üstün insan yoksulluğa katlanabilir» ilkesine gelince, az daha hayatını kaybediyordu; Kuang halkı onu öldürmek istedi. Batıya seyahatinde Ch'in'e uğramadı diye onu eleştirenler oldu. Aslında, *Kasidler Kitabı*'ndaki «Yedinci Ayda Ateş Yıldızı En Yüksek Noktasını Geçer» şiiri, Şensi'deki olaylardan söz etmektedir. Bir de, Ch'in dükü Mu öldüğünde üç yüksek görevlisinin de onunla birlikte öldürülüp gömülüşü olayını anlatan «Sarı Kuş» şiiri var. Su-ma Çien, *Kasideler Kitabı*'nı çok değerli buluyordu. İçindeki 300 şiirin, hep eski zamanların bilge ve seçkin kişileri tarafından yürekleri kabardığında yazıldığını söylüyordu. (Oysa) *Kasideler Kitabı*'ndaki şiirlerin büyük bir kısmı çeşitli devletlerin üslûbundadır, sıradan halkın türküleridir; bilge ve seçkin kişiler, sıradan halktan başkası değildir. «Yürekleri kabardığında yazılan» ise, bir insanın yüreği öfkeyle dolduğundan tutup bir şiir yazıyordu demektir, o kadar!

Ne eker, ne de biçersiniz;
Üç yüz yuvarlak ambarınız için nerden gelir pirinciniz?

Ava çıkmazsınız;
Nerden gelir avlunuzda asılı
gördüğümüz kekliklerniz?
Ey üstün adam!
Tembelliğin meyvasını yemeyi
reddeden!

«Bir mevkiin maaşını alırken görevini yapmamak» deyimi buradan gelir. Bu, tanrıkatını suçlayan ve yöneticilere karşı çıkan bir şiirdir. Konfüçyus da biraz demokrattı; [Kosideler Kitabı'na] erkekle kadın arasındaki aşkı anlatan şiirler de aldı. Çu Si, yorumlarında, bunları gizli aşk maceralarını anlatan şiirler olarak niteliyor. Aslında bir kısmı böyledir, bir kısmı ise değildir; bu sonuncular, prens ile tebası arasındaki ilişkileri anlatmak için erkek ve kadın benzetmesini kullanmaktadırlar Şu'da (bugünkü Seçuan) Beş Sülâle ve On Ülke zamanında, Vey Çuang'ın yazdığı «Ch'in'in Karısı Kıştan Yakınıyor» diye bir şiir vardı. Gençliğinde yazmıştı ve prensine duyduğu hasreti anlatıyordu.

Şu (köylere) gitmek meselesine dönelim. Bu kış ve ilkbahardan itibaren, gruplar halinde ve sırayla, sınıf mücadelesine katılmak için gitmeye başlanmalıdır. Ancak bu şekilde birşeyler öğrenebilirler; devrimi öğrenebilirler. Siz aydınlar bütün gün hükümet dairelerinde oturuyor, iyi yiyor, iyi giyiniyor ve yürüyüşe bile çıkmıyorsunuz. Bu yüzden hastalanıyorsunuz. Giyim, yemek, evler ve spor yapmamak (hareketsizlik), hastalığa yol açan dört büyük etkendir. Eğer iyi hayat şartlarının tadını çıkarmayı bırakıp biraz daha kötü şartlara geçerseniz, gidip sınıf mücadelesine katılırsanız, «dört temizlik» ve «beş aleyhtarlık» (hareketi)nin içine girer ve bir pişme dönemi geçirirseniz, siz aydınlar yeni bir görünüm kazanacaksınız.

Eğer sınıf mücadelesine katılmıyorsanız, buu öğrəştığınız felsefe nedir?

Niçin gidip bir denemiyorsunuz? Eğer hastalığınız çok artarsa geri dönmelisiniz. Ölmekte çizgiyi çizmek gerekir. Ölüm halinde hastalanırsanız, o zaman dönmelisiniz. Gider gitmez biraz ruh kazanacaksınız. **(Kang Şeng şunları ekledi:** 'Bilimler Akademisinin felsefe ve Sosyal Bilimler Bölümlerindeki araştırma enstitüleri de toptan gitmelidir. Bunlar şu anda, antikaların incelenmesi enstitüleri haline, tütsü dumanlarını içine çekerek beslenen bir periler ülkesi haline gelmek üzeredir. Felsefe Enstitüsünde kimse ***Kuang ming cih-pao***'yu okumuyor.') Ben sadece ***Kuang ming cih-pao*** ile ***Ven-huy pao***'yu okuyorum. ***Halkın Gazetesi***'ni okumuyorum çünkü ***Halkın Gazetesi*** teorik yazılar basmıyor; biz bir karar aldık mı onu basıyorlar. ***Kurtuluş Ordusu Gazetesi*** canlıdır, okunabilir. **(Kang Şeng Yoldaş:** 'Edebiyat Enstitüsü Çu Ku-çeng'e hiç dikkat etmiyor; Ekonomi Enstitüsü de Sun Yeh-fang'a ve onun Libermanizmine, kapitalizm taraftarlığına hiç dikkat etmiyor.')

Bırakın yapsınlar kapitalizm taraftarlığı. Toplum çok karmaşıktır. Eğer sadece sosyalizm taraftarlığı olsa ve hiç kapitalizm taraftarlığı olmasa, bu çok basit olmaz mı? O zaman zıtların birliğinden mahrum kalmaz ve sadece tek taraflı olmaz mıydık? Bırakın yapsınlar. Bırakın bize çılgınca saldırsınlar, caddelerde çösteri yapsınlar, ayaklanmak üzere silahlansınlar. Ben bunların hepsini onaylıyorum. Toplum çok karmaşıktır, birin ikiye bölünemeyeceği tek bir komün, tek bir sien, Merkez Komite'sinin tek bir kesimi dağıtılmadı mı? Bu kesim kendini ve tamamen aile birimi temeli üzerinde hesap yapmaya ve «dört bütün özgürlük»ü —borç verme özgürlüğü, ticaret yapma özgürlüğü, işgücü kiralama özgürlüğü ve toprak alıp satma özgürlüğü— yaymaya hasretmişti. Geçmişte (bu yol da) bir bildiri yayınlamışlardı. Teng Zu-huy benimle tartıştı. Merkez Komite'sinin bir toplantısında, dört büyük özgürlüğü gerçekleştirmek fikrini ileri sürdü.

Yeni Demokrasi'yi sağlamlaştırmak ve ilelebet sağlamlaştırmaya devam etmek, kapitalizm yolunu tutmak demektir. Yeni Demokrasi, proletarya önderliğinde bir burjuva-demokratik devrimdir. Yalnız toprak ağalarına ve komprador burjuvaziye dokunur; milli burjuvaziye hiç dokunmaz. Toprağı bölüp köylülere vermek, feodal toprak ağalarının mülkiyetini köylülerin özel mülkiyetine dönüştürmek demektir ve bu, burjuva devriminin sınırlarını aşmaz. Toprağı bölüşmek hiç te fevkalâde birşey değildir. Mac Arthur Japonya'da bunu yaptı. Napolyon da toprağı dağıtmıştı. Toprak reformu ne kapitalizmi yıkabilir, ne de sosyalizme götürebilir.

Bugün devletimizde iktidarın aşağı yukarı üçte biri düşmanın veya düşman sempatizanlarının elindedir. Onbeş yıldır uğraşıyoruz ve şimdi ülkenin üçte ikisine hâkimiz. Bugün bazı (Parti) kol sekreterlerini, kızınızı onlara vermek şöyle dursun, bir kaç paket sigaraya satın alabilirsiniz. Toprak reformu ekiplerinin çok zayıf olduğu bazı yerler vardı; şimdi oralarda birçok problem olduğu bazı yerler vardı; şimdi oralarda birçok problem olduğunu görebilirsiniz.

Felsefe üzerine malzemeleri aldım. Taslağa bir göz atabildim; diğerlerini okuyamadım. Analiz ve sentez üzerine olan malzemelere de baktım.

Zıtların birliği kanunu hakkında ve bu konuda burjuvazinin ne dediği, Marx, Engels, Lenin ve Stalin'in ne dediği, revizyonistlerin ne dediği hakkında böyle malzemeler toplamak iyidir. Burjuvaziyi ele alalım. Bugün Yang Sien-çen zıtların birliğinden sözediyor; eskiden Hegel de bundan söz ediyordu. Bu gibileri eskiden de vardı. Şimdi daha da kötüleldiler. Eskiden, Bugdanov ve Lunaçarski de vardı; bunlar tanrıcılıktan dem vuruyorlardı. Bogdanov'un ekonomik görüşlerini okudum. Lenin de okumuş ve anlaşılan ilk birikim üzerine olan bölümü doğru bulmuş. **(Kang Şeng: 'Bogdanov'un ekonomik teorileri, modern revizyonizminkilerden belki biraz daha aydınlıktı. Kautsky'nin ekonomik teorileri Kruşçev'inkilerden biraz daha aydınlıktı ve bugün Yugoslavya da Sovyetler Birliği'nden biraz daha aydınlıktır. Alt tarafı, Cilas, Stalin hakkında bir-iki iyi şey söylüyor; Stalin'in Çin meseleleri hakkında özeleştiri yaptığını söylüyor.')**

Stalin, Çin meselelerini ele alışta hatalar yapmış olduğunu hissediyordu; ve bunlar hiç te küçük hatalar değildi. Biz, birkaç yüz milyonluk büyük bir ülkeyiz; oysa o, bizim devrimimize ve iktidarı ele geçirmemize karşı çıktı. Bütün ülkede iktidarı ele geçirmek için yıllar boyu hazırlanmıştık; Japonya'ya Karşı Savaş'ın tümü, bir hazırlıktı. **Yeni Demokrasi Üzerine** yazısı da dahil olmak üzere o dönemin Merkez Komitesi belgelerine bakarsanız bu gayet açık görülür. **Yeni Demokrasi** şunları söylüyordu: «Bir burjuva diktatörlüğü kuramazsınız; yalnız proletarya önderliği altında da Yeni Demokrasi'yi kurabilirsiniz. Yalnız proletarya önderliğinde bir demokratik halk diktatörlüğü kurabilirsiniz. Ülkemizde seksen yıl boyunca burjuvazinin önderlik ettiği bütün demokratik devrimler başarısızlığa uğradı. Bizim önderliğimizdeki demokratik devrim mutlaka zafere ulaşacaktır. Tek çıkış yolu budur; başka çıkış yolu yoktur. Bu ilk adımdır. İkinci adım sosyalizmi kurmak olacaktır.» Böylece **Yeni Demokrasi Üzerine**, başlıbaşına bir programdı. Siyaseti, ekonomiyi ve kültürü de ele alıyordu, yalnız askeri meseleleri ele almıyordu. **(Kang Şeng: 'Yeni Demokrasi Üzerine**, dünya komünist hareketi açısından çok önemlidir. İspanyol yoldaşlara sorduğumda, kendileri için meselenin Yeni Demokrasi'yi değil, burjuva demokrasisini kurmak olduğunu söylediler. Kendi ülkelerinde, üç noktayla: orduyla, köylük bölgelerle, siyasi iktidarla ilgilenmediler. Kendilerini tamamen Sovyet dış politikasının ihtiyaçlarına uydurdular ve hiç bir şey başaramadılar.') Bunlar Cen Du-siyu'nun politikalarıdırl «Komünist Partisinin bir ordu örgütlediğini ve sonra da başkalarına devrettiğini söylüyorlar.» Bu tamamen yanlıştır. **(Kang Şeng Yoldaş:** 'Bunlar, aynı zamanda ne siyasi iktidarı istiyor, ne de köylülüğü seferber ediyorlardı. O sırada Sovyetler Birliği onlara şöyle dedi: 'Eğer proletarya önderliğini kabul ettirirseniz, İngiltere ve Fransa buna karşı çıkabilir ve bu, Sovyetler Birliği'nin çıkarlarına uygun düşmez.')

Küba'ya gelince, Küba'da, tam da siyasi iktidar kurmak ve bir ordu kurmak ile ilgilendiler, aynı zamanda, geçmişte (bizim yaptığımız) gibi köylülüğü seferber ettiler; bu nedenle başarıya ulaştılar.

(Kang Şeng Yoldaş: «Bir de, onlar (İspanyollar) savaştıklarında düzenli savaş veriyorlardı; tıpkı burjuvazi gibi, Madrid'i sonuna kadar savundular. Her şeyde kendilerini Sovyet dış politikasına tâbi kıldılar.»)

Üçüncü Enternasyonal'in dağılmasından önce bile, biz Üçüncü Enternasyonal'in emirlerine itaat etmiyorduk. Zunyi Konferansı'nda itaat etmedik ve daha sonra, Düzeltme Hareketi de dahil olmak üzere, nihayet bir karar tasarısını («Partimizin Tarihindeki Bazı Meseleler Üzerine Karar») benimsediğimiz ve «solculuk» hatalarını düzelttiğimiz Yedinci Kongre'ye kadar uzanan on yıl boyunca onlara hiç itaat etmedik. Bu dogmatikler, Çin'in özelliklerini hiç ama hiç incelemiyorlardı; kendilerini büyük bölgelere atmalarından on küsur yıl sonra da, köylük bölgelerdeki toprak, mülkiyet ve sınıf ilişkilerini hâlâ hiç ama hiç bilmiyorlardı. Sırf oraya gitmekle köylük bölgeleri anlayamazsınız; köylük bölgelerdeki bütün sınıflar ve tabakalar arasındaki ilişkileri incelemeniz gerekir. Ben ancak on yıldan fazla zaman hasrettikten sonra bu meseleleri kendi kafamda açıklığa kavuşturabildim. Her çeşit insanla, kahvelerdeki ve kumarhanelerdeki insanlarle bile, ilişki kurmalı ve inceleme yapmalısınız. 1925'te Köylü Hareketi Eğitim Enstitüsü'nde faaldim ve köy araştırmaları yapıyordum. Kendi köyümde, inceleme yapmak üzere yoksul köylüleri arayıp buldum. Acınacak bir hayatları vardı, yiyecek hiç bir şeyleri yoktu. Birlikte domino (hani o gök, yer, insan, uyum, Mey Çien, Çang Sang ve sıralı cinsinden) oynadığım, sonra da bir yemek ısmarladığım bir köylü vardı. Yemekten önce, yemek sırasında ve yemekten sonra o nunla konuştum ve köylük bölgelerdeki sınıf mücadelesinin niçin o kadar keskin olduğunu anladım. Benimle konuşmayı kabul etmesinin nedenleri şunlardı: Birincisi ona insan muamelesi yapıyordum; ikincisi, ona yemek ısmarlamıştım ve üçüncüsü, benden biraz para kazanması mümkündü. Ben hep kaybediyordum, bir-iki gümüş dolar kaybettim ve sonuç olarak çok memnun kaldı. Kurtuluştan sonra bile beni iki kere görmeye gelen bir arkadaş vardı. O günlerde bir ara durumu gayet sıkışıktı ve bir dolar borç almak için beni aradı. Ben ona karşılıksız yardım olarak üç dolar verdim. O zamanlarda böyle karşılıksız yardım bulmak çok güçtü. Babam, bir insan kendini kollamadığı takdirde yerin ve göğün onu cezalandıracağı görüşündeydi. Annem ona karşı çıkıyordu. Babam öldüğünde, cenazeyi çok az kişi izledi. Annem öldüğünde ise cenaze çok kalabalıktı. Bir seferinde Ko Lao Huy ailemizi soydu. Ben onların haklı olduğunu, çünkü halkın hiç bir şeyi olmadığını söyledim. Annem bile bunu asla kabul edemiyordu.

Bir keresinde Çangşa'da pirinç yüzünden kargaşalıklar çıktı ve eyalet valisi dövüldü. Fasulyelerini pazarda satmış ve eve dönmekte olan bir takım Siang Siang'lı satıcılar vardı. Onları durdurup durumu sordum. Kırmızı ve Yeşil Çeteler de köylük bölgelerde toplantılar yapıyor ve büyük aileleri yıyıp bitiriyorlardı. Bunlar Şanghay gazetelerinde yazıldı ve kargaşalıklar, ancak Çangşa'dan asker gönderildiği zaman bastırıldı. (İsyancılar) disiplinsizdiler, orta köylülerin pirincine el koyuyorlardı, böylece kendilerini tecrit ettiler. Önderlerinden biri kâh oraya, kâh buraya kaçtı, nihayet dağlara sığındı, ama orada yakalandı ve idam edildi. Daha sonra köy eşrafı bir toplantı yaptılar ve birkaç yoksul köylüyü daha öldürdüler. O sırada henüz Komünist Partisi yoktu; bunlar, kendiliğinden gelme sınıf mücadeleleriydi.

Bizi siyaset sahnesine toplum itti. Daha önce Marksizme dalmak kimin aklına gelirdi? Ben adını bile duymamıştım. Duyduklarım ve aynı zamanda okuduklarım, Konfüçyus, Napolyon, Vaşington, Büyük Petro, Meiji Restorasyonu, üç ünlü İtalyan (yurtseveri) idi. Yani hep kapitalizmin kahramanlarıydı. Franklin'in bir biyografisini de okumuştum. Yoksul bir aileden geliyordu, daha sonra yazar oldu ve elektrik üzerine de deneyler yaptı. (Cen Bo-da «İnsanın âlet yapan bir hayvan olduğu tezini ilk Franklin ortaya attı.»)

İnsanın alet yapan bir hayvan olduğunu söylüyordu. Daha önceleri, insanın düşünen bir hayvan olduğunu söylüyorlardı. «Kalp organı düşünebilir» diyorlardı, insanın bütün yaradılışın ruhu olduğunu, söylüyorlardı. Kim bir toplantı yapıp onu (o mevkiye) seçti? O, bu payeyi kendi kendine bahşetti. Bu görüş, feodal dönemde mevcuttu. Daha sonra Marx, insanın bir âlet-yapıcı olduğu ve sosyal bir hayvan olduğu görüşünü ileri sürdü. Gerçekte insenın büyük bir beyine ve iki ele sahip olması, ancak bir milyon yıllık (bir evrimln) sonucudur. Gelecekte, hayvanlar gelişmeye devam edecek. Yalnız insanların iki eli olabileceğine inanmıyorum. Atlar, inekler, koyunlar gelişemez mi? Sadece maymunlar mı gelişebilir? Ve üstelik, bütün maymunlardan sadece bir türünün gelişebileceği ve diğerlerinin gelişemeyeceği gerçek olabilir mi? Bir milyon yıl, on milyon yıl sonra, atlar, inekler ve koyunlar hâlâ bugünkünün aynı mı olacak? Ben, değişmeye devam edeceklerine inanıyorum. Atlar, inekler, koyunlar ve böceklerin hepsi değişecek. Hayvanlar bitkilerden oluştu, deniz yosunlarından oluştu. Çang Tay-yen, bütün bunları biliyordu. Devrim konusunda Kang Yu-vey ile tartıştığı kitabında, bu ilkeleri savunuyordu. Yeryüzü başlangıçta ölüydü; ne bitki, ne su, ne hava yoktu. Kimbilir kaç on milyon yıl sonra su oluştu; hidrojen ve oksijen hemencecik ve herhangi bir şekilde suya dönüşmez. Suyun da kendi tarihi vardır. Daha da önceleri, hidrojen ve oksijen bile mevcut değildi. Ancak hidrojen ve oksijen ortaya çıktıktan sonra, bu iki elemanın birleşip su olması ihtimali belirdi.

Tabii bilimlerin tarihini incelemeliyiz: bu konuyu ihmal etmek olmaz. Birkaç kitap okumalıyız. Bugünkü mücadelelerimizin ihtiyaçlarına göre okumakla, hedefsiz bir şekilde okumak arasında büyük bir fark vardır. Fu Ying, hidrojenle oksijenin ancak yüzlerce ve binlerce kere yanyana geldikten sonra su meydana getirdiğini söylüyor; bu, hiç te basit bir «ikinin birleşip bir olması» olayı değildir. Fu Ying bu konuda da haklıdır. Onu bulup bir konuşmak istiyorum. (Lu Ping'e hitaben:) Sizler, Fu Ying'in her dediğine kesinkes karşı çıkmamalısınız.

Bugüne kadar analiz ve sentez açık bir şekilde tanımlanmamıştır Analiz konusu daha açık ama sentez konusunda pek bir şey söylenmemiştir. Ay Su-çi ile konuştum. Bugünlerde sadece kavramsal sentez ve analizden söz edildiğini, objektif pratik sentez ve analizden pek söz edilmediğini söyledi. Komünist Partisinin ve Guomindang'ın, proletaryanın ve burjuvazinin, toprak ağalarının ve köylülerin, Çinlilerin ve emperyalistlerin analiz ve sentezini nasıl yapıyoruz? Mesela Komünist Partisi ve Guomindang açısından bunu nasıl yapıyoruz? Bunun analizi, çok basit bir sorundur: ne kadar güçlü olduğumuz, ne kadar toprağımız, kaç üyemiz, kaç askerimiz, Yenan gibi kaç üssümüz olduğu, zaaflarımızın neler olduğu sorunudur. Elimizde hiç büyük şehir yok, ordumuz yalnız 1.200.000 dış yardım almıyoruz, oysa Guomindang büyük miktarda dış yardım alıyor. Yenan'la Şanghay'ı karşılaştırırsak, Yenan'ın sadece 7.000 nüfusu var; buna (Parti ve hükümet) organlarında çalışanları ve (Yenan'da bulunan) birlikleri eklersek, toplam 20.000 oluyor. Sadece el zanaatları ve tarım mevcut. Bunu nasıl olur da büyük bir şehir ile karşılaştırabiliriz? Güçlü noktalarımız ise, Guomindang'ın halktan kopuk olmasına karşılık, bizim halkın desteğini almamızdır. Sizin daha çok toprağınız, askeriniz ve silahınız var, ama askerleriniz zorla silah altına alınmış ve subaylarla erler arasında zıtlık var. Elbette ordularının oldukça büyük bir kısmı da önemli bir savaş kapasitesine sahiptir, hepsinin bir darbede çökmesi asla söz konusu değildir. Zayıf noktaları şudur anahtarı, halktan kopuk olmalarıdır Biz halk kitleleriyle birleşiyoruz, onlar halk kitlelerinden kopukturlar.

Onlar propagandalarında, Komünist Partisi'nin ortak mülkiyeti ve karıların ortak olmasını getirdiğini söylüyorlar ve bu fikirleri ilkokullara kadar sokuyorlar. Şöyle bir şarkı bestelediler: «Çu Teh ve Mao Zedung, yakıp yıkarak ve her çeşit şey yaparak çıkageldiklerinde, haliniz ne olacak?» İlkokul talebelerine bunu söylemeyi öğrettiler ve onlarda öğrenir öğrenmez gidip analarına ve kız ve erkek kardeşlerine sordular ve böylece tam tersi bir etkiyle, bizim propagandamızı yaptılar. (Şarkıyı) duyan ve babasına soran küçük bir çocuk vardı. Babası «Böy-

le şeyler sorma; büyüdüğünde kendin görür anlarsın» dedi. Orta yolcunun biriydi. Derken çocuk amcasına da sordu. Amcası azarladı ne «Neymiş bu yakıp yıkma lafları? Bir daha duyarsam döverim!» dedi. Amcası eskiden Komünist Gençlik Birliği üyesiydi. Bütün gazeteler ve radyo istasyonları bize saldırıyordu. Çok gazete vardı, her şehirde birkaç düzine vardı, her hizbin bir gazetesi vardı ve istisnasız hepsi komünizm düşmanıydı. Sıradan halkın hepsi dinliyor muydu onları? Hiç te değil! Çin işlerinde belli bir tecrübemiz var; Çin bir «serçe»dir. Yabancı ülkelerde de herşey, zenginler ve fakirler, karşı-devrim ve devrim, marksizm-leninizm ve revizyonizmden ibarettir. Herkesin komünizm düşmanı propagandayı yutacağına ve komünizm aleyhtarlığında birleşeceğine asla inanmamalısınız! O sıralarda biz de gazete okumuyor muyduk? Ama hiç te etkilenmedik işte.

Ben *Kırmızı Odanın Rüyası*'nı beş kere okudum ve ondan etkilenmedim. Onu tarih olarak okudum. İlkönce bir hikâye olarak okudum, sonra da tarih olarak okudum. İnsanlar *Kırmızı Odanın Rüyası*'nı okuduklarında dördüncü bölümü dikkatle okumuyorlar, oysa bu bölüm aslında kitabın özüdür. Biz de Cang-ku malikanesini anlatan ve şarkılar besteleyip notlar yazan Leng Zu-sing var. «Su kabağı Rahibinin su kabağı meselesini halledişi» başlızını taşıyan dördüncü bölüm, «Memurların Nazarlığı»ndan söz etmekte ve dört büyük aileyi tanıtmaktadır:

Yaşa, varol diye bağır
Nanking'li Çiya'lara-
Onlar altınlarını
Küple tartarlar.
Göklere sürtünür Ah-pang Sarayı
Ama yetmez
Nanking'li Şih'leri barındırmaya.
Okyanusun Kralı,
Altın yatakları tükendiğinde,
Nanking'li Vang'lara gider borç almaya,
Öyle zengindirler ki,
Paralarını saymak bütün gün sürer..

Kırmızı Odanın Rüyası, dört büyük ailenin her birini tek tek anlatır. Düzinelerle insanın kaderini etkileyen şiddetli bir sınıf mücadelesi hakkındadır, ama bu insanların ancak yirmi-otuz kadarı, hakim sınıftandır. (Bu kategoride otuz üç kişi olduğu hesaplanmıştır.) Yüeh Yang, Zu-çi, İkinci Kızkardeş Yu, Üçüncü Kızkardeş Yu, vb. gibi bütün diğerleri köledir ve sayıları üç yüzden fazladır. Tarihi incelerken başlangıç noktası olarak sınıf mücadelesini almadığınız takdirde kafanız karışacaktır. Meseleler ancak sınıf tahlili yoluyla açık seçik tahlil edilebilir. *Kırmızı Odanın Rüyası* yazılalı iki yüz yıldan fazla oluyor ve kitap üzerine yapılan araştırmalar bugün bile meseleleri aydınlatabilmiş değildir; problemin güçlüğünü buna bakarak anlayabilirsiz. Her ikisi de uzman olan Yü Ping-po ve Vang Kun-lun var. Ho Çi-fang da bir önsöz yazdı. Vu Çin-çang adında biri de aynı konuyu ele aldı. Bütün bunlar, *Kırmızı Odanın Rüyası* üzerine yakın zamanlarda yapılan araştırmalardır; eski araştırmaları saymayacağım bile. *Kırmızı Odanın Rüyası* hakkın Zay Yüan-pey'in görüşü yanlıştı; Hu şih'inki biraz daha doğruydu.

Sentez nedir? İki zıddın, Guomindang ile Komünist Partisi'nin, kıta toprakları üzerinde nasıl sentez olduğunu hepiniz gördünüz. Sentez şu şekilde gerçekleşti: orduları üstümüze geldiler ve biz onları yedik, lokma lokma yiyip bitirdik onları. Yang Sien-çen'in sözünü ettiği şekilde, ikinin birleşip bir olması değildi bu; barış içinde bir arada varolan iki zıttın sentezi degildi. Onlar barış içinde birarada yaşamak istemiyorlardı, bizi yutmak istiyorlardı. Aksi takdirde ne diye Yenan'a saldırsınlardı? Orduları üç sınır üzerindeki üç *sien* hariç, Kuzey Şensi'nin her köşesine girdi. Sizin kendi hürriyetiniz var, bizim de kendi hürriyetimiz. Siz 250.000 kişisiniz, biz ise 25.000. Birkaç tugay, 20.000'in az üzerinde bir şey. Analizi yaptık, sentezi nasıl yapacağız? Eğer bir yerlere gitmek istiyorsanız, buyrun gidin, biz yine de ordunuzu lokma lokma yutacağız. Zafer kazanacak şekilde savaşabiliyorsak savaşıyorduk; kazanamayacaksak, geri çekiliyorduk. 1947 Mart'ından 1948 Mart'ına kadar düşmanın bütün ordusu doğaya karışıp gitti, çünkü on binlerce askerini imha etmiştik. Yi-çuan'ı sardığımızda ve Liu Kan, şehri kurtarmaya geldiğinde, başkomutan Liu Kan öldürüldü, üç tümen komutanının ikisi öldürülüp diğeri esir alındı ve bütün ordu (bir anda) yokoldu. İşte bu sentezdi. Tüfeklerinin ve toplarının tümü bizim tarafa sentez oldu ve askerleri de sentez oldu. Bizimle kalmak isteyen kalabilirdi, kalmak istemeyenlerin ise seyahat masraflarını ödüyorduk. Liu Kan'ı imha ettikten sonra Yi-çuan'daki tugay savaşmadan teslim oldu. Üç büyük seferde Liao-Şen, Huay-Hay ve Pekin-Tien-zin seferlerinde sentez yöntemimiz neydi? Fu Zo-yi 400.000 kişilik ordusuyla birlikte savaşmadan bizim tarafımıza sentez oldu ve hepsi tüfeklerini teslim ettiler. Bir şeyin başka bir şeyi yemesi, büyük balığın küçük balığı yemesi, işte sentez budur. Bu şimdiye kadar kitaplarda hiç böyle konmadı. Ben de kendi kitaplarımda böyle koymuş değilim. Yang Siençen'e kalsa, o, ikinin birleşip bir olduğuna ve sentezin, iki zıt arasındaki çözülmez bağ olduğuna inanıyor. Bu dünyada çözülmez bağ olarak ne var ki? Şeyler birbirine bağlanabilir, ama sonunda koparılacaklardır. Koparılamayacak hiç bir şey yoktur. Yirmi küsur yıllık mücadelemizde, bizim de bir çoğumuz düşman tarafından yutuldu. 300.000 kişilik Kızıl Ordu, Şen-Kan Ning (Şensi-Kansu-Ningsia) bölgesine vardığında sadece 25.000 kişi kalmıştı. Diğerlerinin bir kısmı yutulmuş, bir kısmı dağılmış, bir kısmı öldürülmüş veya yaralanmıştı.

Zıtların birliğini tartışırken başlangıç noktamız olarak hayatı almalıyız. (*Kang Şeng Yoldaş*: «Sadece kavramlardan söz etmek yetmez.»)

Analiz olurken, sentez de olmaktadır ve sentez olurken, analiz de olmaktadır.

İnsanlar, hayvan ve bitkileri yediklerinde de ilkönce analizle işe başlarlar. Niçin kum yemiyoruz? Pirinç kumlu olduğundan yenmez. Niçin atlar, inekler ve koyunlar gibi ot yemiyoruz da sadece lahana gibi şeyleri yiyoruz? Her şeyi tahlil etmeliyiz. Şen Nung yüz otu tattı ve onların ilâç yapmada kullanılmasını başlattı. Onbinlerce ve on binlerce yıl sonra, analiz nihayet neyin yenebileceğini ve neyin yenmeyeceğini açıkça gösterdi. Çekirgeler, yılanlar ve kaplumbağalar yenebilir, Yengeçler, köpekler ve su hayvanları yenebilir. Yemeyen bazı yabancılar(da) var. Kuzey Şensi'de su hayvanlarını yemezler, balık yemezler. Kedi de yemezler orada. Bir yıl, Sarı Nehir adamakıllı taşmış ve kıyıya onbinlerce kilo balık vurmuştu; hepsini gübre olarak kullandılar.

Ben yerli bir filozofum; sizler yabancı filozoflarsınız.

(*Kang Şeng Yoldaş*: «Acaba Başkan, üç kategori meselesi hakkında bir şeyler söyleyebilir mi?»

Engels üç kategoriden söz etmişti ama bana sorarsanız ben bu kategorilerin ikisine inanmıyorum. (Zıtların birliği en temel kanundur; nicelik ve niteliğin birbirine dönüşmesi, nicelik ve nitelik zıtlarının birliğinden ibarettir ve yadsımanın yadsıması ise hiç yoktur.) Nicelikle niteliğin birbirine dönüşmesini, yadsımanın yadsınmasını ve zıtların birliği kanunu aynı düzeyde yanyana koymak, «tekçilik» (monizm) değil, «üçcülük»tür. En temel şey, zıtların birliğidir. Nicelikle niteliğin birbirine dönüşmesi nicelik ve nitelik zıtlarının birliğidir. Yadsımanın yadsınması diye bir şey yoktur. Olumlama, yadsıma, olumlama, yadsıma... şeylerin gelişiminde, olaylar zincirinin her halkası, hem olumlama hem de yadsımadır. Köleci toplum ilkel toplumun yadsınmasıydı, ama feodal toplum açısından olumlamayı teşkil ediyordu. Feodal toplum köleci toplum açısından yadsınmayı ama kapitalist toplum açısından olumlamayı teşkil ediyordu. Kapitalist toplum feodal toplumun yadsınmasıydı ama o da sosyallst toplum açısından olumlamadır.

Sentez yöntemi nedir? İlkel toplumun köleci toplumla yanyana varolması mümkün müdür? Evet, yanyana vardırlar ama bu, bütünün sadece küçük bir parçasıdır. Genel görünüm şudur: ilkel toplum tasfiye olacaktır. Üstelik, toplumun gelişmesi, aşama aşama gerçekleşir, ilkel toplum da birçok aşamaya ayrılır. O sırada henüz öldüğünde kadınlar kocalarına tâbi olmaya zorlanıyorlardı. İlkönce erkekler kadınlara tâbiydi, sonra işler zıddına dönüştü ve kadınlar erkeklere tâbi oldu. Tarihin bu aşaması bir milyon

yıldan fazla zamandır sürdüğü halde henüz sonuca ulaşmamıştır. Sınıflı toplum daha 5000 yıl bile sürmüş değil; İlkel çağın sonundaki Lung Şan ve Yang Şao kültürlerinde renkli çömlekçilik vardı. Kısacası, biri diğerini yutar, biri diğerini devirir, bir sınıf tasfiye olur, başka bir toplum yükselir. Elbette, gelişme süreci içinde her şey bu kadar saf değildir Feodal topluma varıldığında, toplumsal yapının büyük kısmını feodal sistem belirlemekle birlikte, hâlâ köleci sistemden bir şeyler mevcuttur. Hâlâ bazı serfler ve aynı zamanda zanaatkarlar gibi bağımlı emekçiler mevcuttur. Kapitalist toplum da o kadar saf değildir ve daha gelişmiş kapitalist toplumlarda bile aynı zamanda geri bir kesim de vardır. Meselâ ABD'nin güneyinde kölelik sistemi vardır. Linkoln, kölelik sistemini kaldırdı ama bugün siyah köleler hâlâ var ve mücadele çok şiddetlidir. Bu mücadeleye 20 milyondan fazla insan katılıyor; bu az şey değildir.

Bir şey başka bir şeyi yıkar, şeyler ortaya çıkar; gelişir ve yıkılırlar. Her yerde bu böyledir. Eğer şeyler, başka şeyler tarafından yıkılmazlarsa, kendi kendilerini yıkarlar İnsanlar niçin ölür? Aristokrasi de ölür mü? Bu bir tabiat kanunudur. Ormanlar insanlardan daha uzun yaşar ama onlar bile ancak birkaç bin yıl dayanabilirler. Ölüm diye bir şey olmasaydı, bu dayanılmaz olurdu. Bugün Konfüçyüs'ü hâlâ hayatta görebilseydi, dünya bu kadar insanı taşıyamazdı. Çuang-zu'nun yaklaşımını doğru buluyorum. Karısı öldüğünde, tef çalıp şarkı söylemişti. İnsanlar öldüğünde, diyalektiğin zaferini kutlamak, eskinin yıkılışını kutlamak için şölenler yapılmalıdır. Sosyalizm de tasfiye olacaktır; tasfiye olmazsa olmaz, çünkü o zaman komünizm olmaz. Komünizm binlerce ve binlerce yıl sürecektir. Komünizm altında nitelik değişiklikleri olmayacağına, komünizmin nitelik değişiklikleriyle farklı aşamalara bölünmeyeceğine inanmıyorum! Asla inanmıyorum! Nicelik giteliğe, nitelik niceliğe dönüşür. Komünizmin milyonlarca yıl hiç değişmeden, nitelik bakımından hep tamamen aynı kalabileceğine inanmıyorum. Diyalektiğin ışığında böyle bir şey düşünülemez. Meselâ şu, «herkesten yeteneğine göre, herkese ihtiyacına göre» ilkesi var. Bir milyon yıl hep aynı iktisat bilgisiyle idare edebileceklerine inanıyor musunuz? Hiç düşündünüz mü bu meseleyi? Eğer öyle olsaydı, iktisatçılara ihtiyacımız kalmazdı veya en azından tek bir ders kitabı her şeye yeterdi ve diyalektik ölmüş olurdu.

Diyalektiğin hayatı, zıtlara doğru sürekli harekettir. İnsanlık da bir gün son bulacak. Din adamları kıyamet gününden karamsarlıkla söz ediyorlar ve insanları korkutuyorlar. Biz insanlığın sonunun, insandan daha ileri bir şey yaratacağını söylüyoruz. İnsanlık hâlâ çocukluk dönemindedir. Engels, zorunluluklar ülkesinden özgürlük ülkesine doğru ilerleyişten söz etmiş ve özgürlüğün, zorunlulukların anlaşılması olduğunu söylemişti. Bu cümle tamam değildir; meselenin sadece yarısını söylemekte ve kalanını söylememektedir Sadece anlamak, sizi özgür kılar mı? Özgürlük, zorunlulukların anlaşılması ve zorunlulukların dönüştürülmesidir; insanın biraz çalışması da gerekir Eğer yapacak bir iş olmaksızın sadece yerseniz, sadece anlarsanız, bu yeterli midir? Bir kanun keşfettiğinizde, onu uygulayabilmelisiniz, dünyayı yeniden kurmalı, araziyi açıp binalar dikmeli, madenler açmalı, sanayileşmelisiniz. Gelecekte daha çok insan olacak ve tahıl yetmeyecek, dolayısıyla insanların maden cevherlerinden yiyecek çıkarması gerekecek. Böylece özgürlük, ancak dönüştürme yoluyla elde edilebilecek. Gelecekte o kadar da özgür olmak mümkün olacak mı? Lenin, gelecekte, göklerde oraya buraya koşan uçakların sinekler kadar çok olacağını söylemişti. Her yerde birbiriyle çarpışacaklardır; bu meseleyi nasıl halledeceğiz? Onları nasıl idare edeceğiz? Haydi idare ettik, her şey o kadar özgür mü olacak? Bugün Pekin'de 10.000 otobüs var; Tokyo'da 100.000 (taşıt) var (yoksa 80.000 mi?) dolayısıyla daha fazla otomobil kazası oluyor. Bizde otomobil daha az, aynı zamanda sürücüleri ve halkı da eğitiyoruz, dolayısıyla az kaza oluyor. 10.000 yıl sonra Pekin'de ne yapacaklar? Hâlâ 10.000 otobüs mü olacak? Belki de yeni bir şey icat edecekler. Oyle kl bütün bu ulaştırma araçlarından vaz geçekilecekler, insanlar basit bir mekanizmayla her yere uçup istedikleri yere konabilccekler. Sadece zorunlulukları anlamak yetmez; şeyleri dönüştürmek de gerekir.

Komünizmin aşamalara bölünmeyeceğine ve hiç nitelik değişiklikleri olmayacağına inanmıyorum. Lenin her şeyin bölünebileceğini söyledi. Atomu örnek olarak verdi ve yalnız atomun değil, elektronun da bölünebileceğini söyledi. Oysa daha önceleri atomun bölünmeyeceği kabul ediliyordu; atom çekirdeğinin parçalanmasıyla uğraşan bilim dalı henüz çok gençtir, ancak yirmi-otuz yaşındadır. Son yirmi-otuz yıl içinde bilim adamları atom çekirdeğini protonlar, anti-protonlar, nötronlar, anti-nötronlar, mesonlar ve anti-mesonlar gibi unsurlarına ayırdılar. Bunlar ağır olanlardır; bir de hafif olanlar var. Bu keşiflerin çoğu, ancak İkinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında yapılmaya başlandı. Elektronların atom çekirdeğinden ayrılabileceği gerçeğine gelince, o daha eskiden keşfedilmişti. Bir elektrik telinde elektrik akımı, bakır veya alümlnyumun dışındaki serbest elektronlar vasıtasıyla geçer. Dünyanın 300 *li* kalınlığındaki atmosferinde de, serbest elektron tabakaları bulunduğu kaşfedilmiştir. Orada da, elektronlarla atom çekirdeği ayrılmış bulunuyor. Henüz elektron parçalanabilmiş değildir, ama bir gün mutlaka onu da parçalayacaklar. Çuang-zu, «belli bir uzunluğu her gün yarıya bölmekle onu asla sıfıra indirgeyemezsin» demişti. (Çuang-zu, «Çeşitli okullar Üzerine» bölümü [Bölüm 33G] Kung-sun Lung'dan naklen.) Bu gerçektir. İnanmıyorsanız hele bir düşünün. Eğer sıfıra indirgenebilseydi, bilim diye bir şey olmazdı. On binlerce şey sürekli ve sınırsız şekilde gelişmektedir ve sonsuzdurlar. Zaman ve mekan sonsuzdur. Mekanı ele alalım, gerek makroskopik ve gerekse mikroskopik olarak bakıldığında sonsuzdur, sonsuz olarak bölünebilir Bu nedenle bir milyon yıl sonra bilim adamlarının yapacak işleri olacaktır. Sakata'nın temel parçacıklar üzerine, «Tabii Bilimler Dergisi»ndeki yazısını çok beğendim. Şimdiye kadar hiç böyle bir yazı görmemiştim. Diyalektik materyalizm budur. Leninden alıntı yapıyor

Felsefenin zaafı, pratik felsefe değil, yanlız kitabî felsefe yaratmış olmasıdır.

Daima yeni şeyler ortaya çıkarmalıyız. Aksi taktirde ne diye burada bulunuyoruz? Ne diye hâleflerimiz olsun istiyoruz? Yeni şeyler, ancak gerçeklikte bulunabilir, gerçekliği kavramalıyız. Son tahlilde, Cen Çi-yu Marksist midir, değil midir? Onun Budizm üzerine makalelerini çok beğendim. Belli bir araştırmaya dayanıyorlar, Cen Çi-yu, Tang Yung-tung'un talebesidir. Cen Çi-yu yanlız Tang sülalesi Budizmini inceliyor ve sonraki zamanların Budizmini doğrudan doğruya ele almıyor.Sung ve Ming metafiziği, Tang sülalesinden Çan Okulundan doğup gelişti ve bu, sübjektif idealizmden objektif idealizme doğru bir hareketti. Hem Budizm, hem de Taoizm vardır ve ikisi arasında ayırım yapmamak yanlıştır. Onlara önem vermemek nasıl doğru olabilir? Han Yu saçmalıyordu. Onun şiarı «ifade tarzlarından değil, fikirlerinden öğrenin» idi. Kendi fikirlerini tamamen başkalarından kopya ediyor, denemelerin biçimini, kompozisyon tarzını değiştiriyordu. Saçmalıyordu ve ettiği az buçuk akıllı laflar da esas olarak eskilerden alınmıştı. «Öğretmenler üzerine konuşma» gibi yazılarda biraz yeni bir şeyler vardır. Liu Zu-hu farklıydı. Budist ve Taoist materyalizmin girdisi çıktısını biliyordu. Bununla beraber, ***Gök Cevap Veriyor*** adlı eseri, biraz fazla kısadır. ***Gök Cevap Veriyor***, Çü Yüan'ın ***Gök Soruyor*** adlı eserinin hir ürünüdür. Binlerce yılda, bir tek bu adam çıkıp ***Gök Cevap Veriyor*** gibi bir eser yazdı. ***Gök Soruyor*** ve ***Gök Cevap Veriyor*** neden bahsetmektedir? Eğer açıklayıcı notların yardımı olmadan okursanız anlayamazsınız, yanlız genel bir fikir edinebilirsiniz; ***Gök Soruyor*** gerçekten inanılır gibi değildir, binlerce yıl önceden, evren, tablat ve tarlh hakkında blr yığın soru ortaya atmıştır.

Türkçesi : Fatma BERKTAY

HANGÇOV KONUŞMASI
(21 Aralık 1965)

Çu süeh Yen-çiu (Felsefe Araştırmaları)nın bu sayısında üç makale okudum. Felsefeyle uğraşanlarınız pratik felsefeyle uğraşmalıdır, yoksa yazılanları kimse okumaz. Kitabi felsefenin anlaşılması çok zordur Bunlar kimin için yazılıyor? Vu Han ve Çien Po-zan gibi bazı aydınlar gittikçe kötüleşiyorlar. Sun Ta-jen adlı biri Çien Po-zan'ın, feodal toprak ağası sınıflarının köylülere karşı bir taviz politikası uyguladığı düşüncesini çürüten bir makale yazmış. Köylü savaşlarından sonra toprak ağaları sınıfının istediği, sadece, karşı-saldırıya geçerek intikam almaktı; tavizler asla söz konusu olmamıştır. Toprak ağları sınıfı Tayping İlâhi Krallığına hiç taviz vermemiştir. Bokserler önce şöyle diyorlardı «Çing'e karşı çıkan, yabancıları tasfiye edin.» Daha sonra ise, «Çing'i destekleyin ve yabancıları tasfiye edin» diyerek Ana Kraliçe Zu-si'nin desteğini sağladılar. Çing hanedanı emperyalizm tarafından yenilgiye uğratılınca ana kraliçe ve imparator kaçtı ve Zu-si yabancıları desteklemeye ve Bokserleri tasfiye etmeye başladı. Bazıları *Çing Sarayının İç Yüzü*'nün yurtsever olduğunu söylüyorlar ama ben haince olduğunu, tepeden tırnağa ihanet olduğunu düşünüyorum. Neden bazıları yurtsever olduğunu söylüyorlar? Sırf, İmparator Kuang Sü'nün, Kang Yu-vey ile birlikte okullar açan, Yeni Orduları kuran ve birkaç aydınca tedbir alan zavallı bir adam olduğunu düşündükleri için.

Çing hanedanının sonlarında bazıları «Öz için Çin öğretisi, pratik uygulama için Batı öğretisi» görüşünü ileri sürdüler. Öz, bizim genel çizgimize benzer, değiştirilemez. Ne Batı öğretisini öz olarak alabilir, ne de demokratik cumhuriyetin özünü kullanabiliriz. 'İnsanın doğal hakları' ya da 'evrim teorisini' kullanamayız. Batının sadece teknolojisini kullanabiliriz. Elbette 'İnsanın doğal hakları' hatalı bir düşünce çizgisini temsil eder. Tabiatın bahşettiği haklar diye birşey var mıdır? Bugün yararlandığımız haklar tabiat tarafından mı bahşedildi? Haklarımız sıradan halk tarafından, özellikle işçi sınıfı ile yoksul ve aşağı-orta köylüler tarafından bahşedilmiştir.

Bir parça modern tarih çalışırsanız 'tavizler politikası' diye bir şeyin olmadığını görürsünüz. Taviz olarak ne verilmişse, devrimci güçler tarafından gericilere verilmiştir. Gericiler her zaman karşı-saldırıya geçmiş ve intikam almak istemişlerdir. Tarihte ne zaman yeni bir hanedan ortaya çıkmışsa 'zorla çalıştırmayı ve vergiyi azaltma' siyaseti uygulamıştır. Bunun sebebi de halkın yoksul olması ve gaspedilecek daha fazla bir şeyi bulunmamasıdır. Bu siyaset toprak ağası sınıfının çıkarınaydı.

Felsefeyle uğraşanların birkaç yıl için fabrikalara ve köylük bölgelere gitmeleri gerektiği konusunda bazı makaleler yazdı. Nanking Üniversitesi Dergisi'nde yayınlanan bu makalelerde şu itirafta bulundu: «Yıllarca öğrenim gördüm ve şimdi bedeni çalışma kavramını tamamen unutmuş bulunuyorum. Nanking Üniversitesi Dergisi'nin aynı sayısındaki bir başka makalede ise şöyle deniyor: «Öz, baş çelişmedir ve hatta baş çelişmenin ana yönüdür.» Ben bile şimdiye kadar böyle bir şey söylemedim. Dış görünüş gözle görülebilir; duyuları harekete geçirir. Öz ise gözle görülemez ve elle tutulamaz; dış görünüşün ardında gizlidir. Öz ancak araştırma ve incelemeyle keşfedilebilir. Öze dokunup görebilseydik, bilime gerek kalmazdı.

Yavaş yavaş gerçekle temasa geçmeli, köylük bölgelerde bir süre yaşamalı, biraz tarım bilimi, botanik, toprak teknolojisi, gübre teknolojisi, bakteriolcji, ormancılık, vb. öğrenmelisiniz. Koca ciltler devirmeye gerek yoktur. Küçük kitaplar okuyup genel bir bilgi edinmek yeterlidir.

Gelelim bu üniversite eğitimi meselesine; ilkokula başladığınız andan üniversiteyi bitirinceye kadar toplam on altı-on yedi yıl geçiyor. İnsanların 20 yılı aşkın bir süre pirinç, hardal otu, buğday ya da akdarının tarlada büyüyüşünü veya işçilerin nasıl çalıştığını, köylülerin nasıl çift sürdüğünü, ya da insanların nasıl iş yaptıklarını görmeyeceklerinden endişe ediyorum. Üstelik sağlıkları da bozulacaktır. Bütün bunlar gerçekten çok zararlıdır. Kendi çocuğuma şöyle dedim: «Köylük bölgelere git ve yoksul ve aşağı-orta köylülere de ki: 'Babam birkaç yıl okuduktan sonra gitgide aptallaştığımızı söylüyor. Amcalar, teyzeler, kardeşler, bacılar n'olur benim öğretmenim olun. Sizlerden öğrenmek istiyorum.'» Aslına bakarsanız okul yaşına gelmemiş çocuklar yedi yaşına kadar toplumla adamakıllı ilişki içindedir. İki yaşında konuşmayı öğrenirler ve üç yaşında gürültülü tartışmalara girişirler. Biraz daha büyüdüklerinde, oyuncak çapalarla toprak kazarak büyüklerin çalışmasını taklit ederler. Gerçek dünya budur. Artık çocuklar kavramları öğrenmişlerdir bile. 'Köpek' temel bir kavramdır 'Siyah köpek' ve 'sarı köpek' ikincil kavramlardır. Ailesinin sarı köpeği somuttur. 'insan' ise anlamının büyük kısmından arınmış bir kavramdır. Erkek ya da kadın, küçük ya da büyük, Çinli ya da yabancı, devrimci ya da karşı-devrimci, bütün bu ayırımlar eksiktir. Geri kalan sadece insanı diğer hayvanlardan ayıran özelliklerdir. Hiç 'insan' gören olmuş mudur? Sadece Bay Çang ya da Bay Li'yi görebilirsiniz. 'Ev' kavramını da göremezsiniz. Sadece Tiyenzin'in yabancı üslüpteki yapıları veya Pekin'in bahçeli evleri gibi gerçek evler görebilirsiniz.

Üniversite eğitimini yeniden düzenlemeliyiz. Derslere devam için bu kadar çok vakit sarfedilmemelidir. Edebiyat fakültelerini yeniden düzenlememek felaket olur. Yeniden düzenlenmezlerse filozof yetiştirebilirler mi? Yazar yetiştirebilirler mi? Tarihçi yetiştirebilirler mi? Bugünün filozofları felsefe yapamıyor, yazarları roman yazamıyor ve tarihçileri tarih yazamıyor. Sadece imparatorlar, krallar, generaller ve bakanlar hakkında yazmak istiyorlar. Çi Pen-yü'nün makalesi çok güzeldi, üç kere okudum. Eksik olan yanı isim vermemesi. Yao Ven-yuan'ın makalesi de çok iyiydi. Tiyatro, tarih ve felsefe çevrelerinde büyük etkici vardı. Onun eksik yönü de meselenin özüne inmemesiydi. *Hay Cuy'un Görevden Azledilişi*'nin özü görevden azledilme meselesiydi. Çia Çing imparatoru, Hay Cuy'u görevden azletti. Biz 1959'da Peng De-huay'ı görevden azlettik. Ve Peng De-huay'da Hay Cuy'dur.

Üniversitelerdeki edebiyat fakültelerini yeniden düzenlemeliyiz. Öğrenciler fakültenin dışına çıkmalı, sanayi, tarım ve ticaretle uğraşmalıdırlar. Mühendislik ve bilim bölümleri farklıdır. Pratik çalışma için fabrikaları ve aynı zamanda laboratuarları da vardır. Öğrenciler fabrikalarda çalışabilir, laboratuarlaçda deney yapabilirler. Liseyi bitirdikten sonra; önce bir süre pratik çalışma yapmalıdırlar. Sadece köylük bölgelere gitmek yetmez. Fabrikalara, atölyelere ve ordu bölüklerine de gitmelidirler Birkaç yıl böyle bir çalışma yaptıktan sonra iki yıl yeniden okuyabilirler Bu yeterli olacaktır Eğer üniversite beş yıl ise bunun üç yılını üniversite dışında geçirmelidirler Öğretmenler de dışarı gitmeli ve hem çalışmalı, hem de felsefe, edebiyat ve tarih öğretmiyecekler mi? Mutlaka kocaman yabancı üsluplu binalarda mı ders vermeleri gerekiyor?

Watt ve Edison gibi pek çok büyük mucit, işçi ailelerinden gelmedir Elektriği keşfeden Franklin gazete satardı; hayata gazete satıcısı olarak başladı Pek çok büyük düşünür ve bilim adamı üniversiteden yetişmemiştir. Partimizin Merkez Komitesindeki yoldaşlardan çoğu da üniversite mezunu değildir.

Şimdi yazdığımız şekilde kitap yazmaya devam edemezsiniz. Analiz ve sentez örneğini alalım. Geçmişte kitaplar bu kavramları berrak bir şekilde açıklamıyordu. Şöyle diyorlardı: 'Analizin içinde sentez vardır; analiz ve sentez birbirinden ayrılamaz.' Bu tip bir açıklama doğru olabilir ama yetersizdir Şöyle denmelidir: 'Analiz ve sentez hem bölünebilir, hem bölünemez.' Herşey bölünebilir. Bu 'birin ikiye bölünmesi meselesi'dir

Analiz değişen şartlara uygulanmalıdır. Meselâ, Guomindang'ın ve Komünistlerin analizini ele alalım. Guomindang'ı geçmişte nasıl tahlil ettik? Kalabalık nüfuslu büyük bir toprak parçasına hakim olduğunu, büyük ve orta büyüklükteki şehirleri kontrol ettiğini, emperyalizmin desteğine sahip olduğunu ve iyi donatılmış büyük ordulara sahip olduğunu söyledik. Ama temel nokta, kitlelerden —köylülerden ve eskerlerden— ko-

suk olmasıydı. Aynı zamandaa iç çelişmeler de vardı. Bizim ordularımız küçüktü. Silahlarımız kötüydü, sadece akdarımız ve tüfeğimiz vardı. Topraklarımız azdı, büyük şehirlerimiz yoktu ve dış yardım almıyorduk. Ama kitlelerle sıkı bağlarımız vardı; üç esas alanda demokrasiye sahiptik; «üç-sekiz» çalışma tarzına sahiptik ve kitlelerin taleplerini temsil ediyorduk. Temel mesele de buydu.

Askeri akademilerden mezun olmuş Guomindang subayları savaşamıyorlardı, ama Vampoa Askerî Akademisinde sadece birkaç aylık eğitim görenler savaşabiliyordu. Kendi mareşallerimiz ve generallerimiz arasında üniversiteye gitmiş olanların sayısı çok azdı. Ben hiç askerî kitap okumamıştım. ***Zo Yorumu***, ***İyi Hükümetin Aynası*** ve ***Üç Krallığın Hikâyesi***'ni okumuştum. Bu kitaplar savaşları anlatıyordu. Ama bilfiil savaşa girdiğimde kitapları tamamen unuttum. Savaşırken yanımıza tek bir kitap bile alamazdık. Sadece kendimizin ve düşmanın durumunu tahlil eder, somut durumu tahlil ederdik.

Düşmanın sentezini yapmak onu yiyip yutmaktır. Guomindang'ın sentezini nasıl yaptık? Düşmanın malzemesini alıp onu yeniden biçimlendirerek yapmadık mı? Esirleri öldürmüyorduk. Bir kısmını serbest bırakıyor ve çoğunu kendi ordumuzu takviye etmek için alıkoyuyorduk. Bütün silahlara yiyeceğe, hayvan yemine ve her çeşit donatıma el koyuyorduk. Kullanmadıklarımızı, felsefi bir terim kullanmak gerekirse, 'aufgehoben' yaptık, (yokettik); To Yuming gibilerinin durumu buydu. Yemek yemek de bir analiz ve sentez sürecidir. Meselâ yengeç yerken etini yersiniz ama kabuğunu yemezsiniz. Mide, gıdalı kısmını özümleyecek ve faydasız kısımlarını dışarı atacaktır. Sizler hepiniz yabancı tipte filozoflarsınız. Ben yerli tipte bir filozofum. Guomindang'ın sentezini yapmak, onu yemek, çoğunu sindirmek ve küçük bir kısmını tasfiye etmek demektir Bunu Marx'tan öğrenim. Marx, Hegel'in felsefesinin kabuğunu çıkararak yararlı olan iç kısmını özümledi ve onu diyalektik materyalizme dönüştürdü. Marx Feurbach'ın materyalizmini özümledi ve metafiziğini eleştirdi. Mirasın daima ileriye devredilmesi gerekir. Marx, Fransız hayalci sosyalizmini ve İngiliz ekonomi-politiğini ele alırken iyi şeyleri özümledi ve kötüleri çıkarıp attı.

Marx'ın ***Kapital***'i metaların ikili tabiatının tahliliyle başlar. Bizim metalarımızın da İkili bir tabiatı vardır. Yüzyıl sonra dahi metaların ikili bir tabiatı olacaktır Meta olmayan şeylerin de ikili bir tabiatı vardır Yoldaşlarmız da doğru ve hatalı olmaak üzere ikili bir tabiata sahiptirler. Sizin de ikili bir tabiatınız yok mu? Benim var, biliyorum. Genç insanlar kolaylıkla metafizik olma hatasına düşüyorlar. Kendi hatalarından söz etmeye tahammül edemiyorlar. İnsanlar tecrübeyle gelişir. Halbuki son yıllarda gelişme kaydedenler gençler oldu. Umutsuz durumdakiler ise bazı eski profesörlerdi. Vu Han bir şehrin belediye reisidir. Rütbesi bir ilçe yöneticiliğine indirilirse daha iyi olur. Yang Sien-çen ve Çang Ven-tiyen' in de rütbeleri indirilirse daha iyi olur. Bu onlara gerçekten yardım etmenin tek yoludur.

Son zamanlarda 'Yeterli Haklılık Kanunu' üzerine bir makale yazılmıştı. Hangi 'Yeterli Haklılık Kanunu'? Böyle bir şeyin mevcut olduğunu sanmıyorum. Değişik sınıfların hareketlerini haklı göstermek için değişik yolları vardır. Hangi sınıfın yeterli haklılığı yoktur? Russell'in yok mudur? Geçenlerde bana çevrilmesi ve okunması gereken bir broşür gönderdi. Rusell, bugün siyasi bakımdan biraaz daha iyidir. Revizyonizme ve Amerika'ya karşıdır ve Vietnam'ı desteklemektedir Bu idealist, biraz materyalizm kazanmıştır Eylemlerinden söz ediyorum.

Bir insan pek çok alanda çalışmalı, her çeşit insanla ilişki kurmalıdır. Solcular sadece solcularla değil, aynı zamanda sağcılarla da görüşmelidir. Böyle şeylerden korkmamalıdırlar Ben şahsen pek çok insan tanıdım.

Felsefe yazma yöntemlerinizi değiştirebilir misiniz? Emekçi yığınların dilini kullanarak halkın anlayacağı bir dilde. yazmalısınız. Hepimiz öğrenciler gibi konuşuyoruz. (Cen Bo-da yoldaş söze karıştı: «Başkan hariç.») Ben köylü hareketine, işçi hareketine, öğrenci hareketine, Guomindang hareketine katıldım ve yirmi yılı aşkın bir süre askerî çalışma yaptım, dolayısıyla biraz daha iyiyim.

Çin felsefesini öğrenmeye girişirken, Çin tarihini ve Çin felsefesinin tarihi sürecini incelemeliyiz. İlk önce geçen yüzyılın tarihi öğrenilmelidir. Tarihi süreç, zıtların birliği değil midir? Modern tarih, sürekli olarak birin ikiye bölünmesi ve devamlı mücadele sürecidir. Bu mücadelelerde bazı kişiler uzlaştılar Ama halk onlardan memnun kalmadı ve mücadeleye devam etti. 1911 Devriminden önce Sun Yat-sen ve Kang Yu-vey arasındaki mücadele vardı. 1911 Devrimi İmparatoru alaşağı ettikten sonra, Sun ve Yuan Şih-kay arasındaki mücadele oldu. Daha sonra Guomindang'da sürekli olarak iç bölünmeler ve mücadeleler oldu.

Marksist-leninist klasikler sadece önsöze değil, açıklamalara da ihtiyaç göstermektedir. Siyasî özsözler, zor olan felsefi önsözlerden daha kolay yazılır. Eskiden diyalektiğin üç büyük kanunu olduğu söylenirdi, sonra Stalin dört kanun olduğunu söyledi. Benim görüşüme göre sadece bir temel kanun vardır, o da çelişme kanunudur Nitelik ve nicelik, olumlu ve olumsuz, dış görünüşle öz, içerik ve biçim, zorunluluk ve özgürlük, olasılık ve gerçek vb., bütün bunlar zıtların birliği durumlarıdır.

Biçimsel (formel) mantık ile diyalektik arasındaki ilişkinin, başlangıç matematiği le yüksek matematik arasındaki ilişkiye benzediği söylenir. Bu formül üzerinde daha dikkatle durulmalıdır Biçimsel mantık, düşüncenin biçimiyle ilgilidir ve tartışmanın birbirini izleyen aşamaları arasında gelişki olmamasını sağlamakla ilgilenir. Uzmanlaşmış bir bilimdir. Her çeşit yazı biçimsel mantıktan yararlanmalıdır

Biçimsel mantık temel ilkelerle ilgilenmez. Bunu yapması imkansızdır. Guomindang bize «haydut» diyor. «Komünistler haydutlur». «Çang San bir komünisttir», «öyleyse Çang San bir haydutlur.» biz şöyle diyoruz. «Guomindanglılar haydutlur.» «Çan Kay-şek Guomindang'lıdır», «öyleyse Çan Kay-şek bir haydutlur.» Bu silsizmlerin her ikisi de biçimsel mantığa uygundur.

Biçimsel mantık yoluyla pek taze bilgi edinilemez. Elbette bazı sonuçlar çıkarılabilir ama varılan sonuç yine de dayanılan temel ilke içinde mevcuttur. Şu sırada bazı kişiler biçimsel mantıkla diyalektiği karıştırıyorlar. Bu yanlıştır.

Türkçesi Fatmagül BERKTAY

II

Eylem Alanı

YENİ DEMOKRATIK KÜLTÜR

Ocak 1940

YENİ DEMOKRASİNİN KÜLTÜRÜ

Buraya kadar, Çin siyasetinin yeni dönemdeki tarihi özelliklerini ve yeni demokratik cumhuriyet sorununu açıkladık. Şimdi kültür sorununa geçebiliriz.

Her kültür, belli bir toplumun siyaset ve ekonomisinin ideolojik bir yansımasıdır. Çin'de emperyalist bir kültür vardır; bu kültür, emperyalizmin Çin üzerindeki siyasi ve ekonomik hakimiyetinin ya da kısmî hakimiyetinin bir yansımasıdır. Bu kültür yalnızca doğrudan doğruya emperyalistler tarafından yönetilen kültürel kuruluşlarca değil, aynı zamanda ar damarı çatlamış bazı Çinlilerce de beslenmektedir. Köleleştirici ideolojiyi kapsayan her kültür bu sınıflamaya girer. Bir de, Çin'in yarı-feodal siyaset ve ekonomisini yansıtan yarı-feodal bir kültür vardır. Bu kültürün temsilcileri, yeni kültür ve yeni düşünce karşısında, Konfüçyus'a tapınmayı, Konfüçyus yasalarını incelemeyi, eski ahlak kurallarını ve eski düşünceleri savunanlardır. Emperyalist kültür ile yarı-feodal kültür yapışık kardeşlerdir ve Çin'in yeni kültürüne karşı gerici bir kültür ittifakı kurmuşlardır. Böyle bir gerici kültür emperyalistlere ve feodal sınıfa hizmet eder, dolayısıyla da ortadan kaldırılması zorunludur. Bu gerici kültür yok edilmedikçe, hiç bir yeni kültür inşa edilemez. Eski kültür ile yeni kültür bir ölüm kalım mücadelesi içindedirler: Yıkmadan inşa olmaz, baskı olmadan kurtuluş olmaz, hareketsizlik olmadan hareket olmaz.

Yeni kültür ise hizmet etmeyi amaçladığı yeni siyaset ve yeni ekonominin ideolojik bir yansımasıdır.

Üçüncü bölümde de belirttiğimiz gibi,

Çin'de kapitalist ekonominin doğmasından bu yana Çin toplumunun niteliği yavaş yavaş değişmiştir. Gerçi feodal ekonomi hâlâ hüküm sürmektedir, ama Çin artık bütünüyle feodal bir toplum değil, yarı-feodal bir toplumdur. Feodal ekonomiyle kıyaslayacak olursak, bu kapitalist ekonomi yeni bir ekonomidir. Burjuvazinin, küçük burjuvazinin ve proletaryanın siyasi güçleri, bu yeni kapitalist ekonomiyle birlikte ortaya çıkıp gelişen yeni siyasi güçlerdir. İşte yeni kültür de, bu yeni ekonomik ve siyasi güçleri ideoloji alanında yansıtmakta ve onlara hizmet etmektedir Kapitalist ekonomi olmasaydı, küçük burjuvazi ve proletarya olmasaydı, bu sınıfların siyasi güçleri olamsaydı, yeni ideoloji ya da yeni kültür ortaya çıkamazdı.

Bu yeni siyasi, iktisadi ve kültürel güçler, eski siyasete, eski ekonomiye ve eski kültüre karşı olan bütün devrimci güçlerdir. Eski siyaset, ekonomi ve kültür iki bölümden oluşmaktadır. Bunlardan biri Çin'in yarı-feodal siyaseti, ekonomisi ve kültürü, öteki ise emperyalizmin siyaseti, ekonomisi ve kültürüdür. Bu ikisi arasındaki ittifakın başını çeken, emperyalizmin siyaseti, ekonomisi ve kültürüdür. Bunların her ikisi de kötüdür ve bütünüyle yok edilmeleri gerekir. Çin toplumundaa yeni ile eski arasındaki mücadele, gerçekte halkın yeni güçleri (çeşitli devrimci sınıflar) ile emperyalizmin ve feodal sınıfın eski güçleri arasındaki bir mücadeledir; devrim ile karşı-devrim arasındaki mücadeledir. Bu mücadele, Afyon Savaşından bu yana tam yüz yıldır. 1911 Devriminden bu yana da aşağı yukarı otuz yıldır sürmektedir

Ama daha önce de belirttiğimiz gibi, devrimler de eski ve yeni olarak sınıflandırılabilir; belli bir tarihi dönemde yeni olaan, başka bir tarihi dönemde eski olabilir. Çin'in yüz yıllık burjuva-demokratik devrimi, birincisi seksen yıllık, ikincisi de yirmi yıllık olmak üzere iki ana aşamaya ayırtlabilir. Her iki aşamasının da temel bir tarihi özelliği vardır: Çin'in ilk seksen yıldaki burjuva-demokratik devrimi eski sınıflamaya girer; Çin'in son yirmi yıldaki burjuva-demokratik devrimi ise iç ve dış siyasi durumda meydana gelen değişikliklerden ötürü yeni sınıflamaya girer. İlk seksen yılın özelliği, eski demokrasidir. Son yirmi yılın özelliğiyse, Yeni Demokrasidir. Bu ayrım, siyaset için olduğu kadar kültür için de geçerlidir.

Peki, bu ayrım kültür alanında nasıl yansımaktadır? Şimdi de bu sorunu inceleyelim.

ÇIN'İN KÜLTÜR DEVRİMİNİN TARİHİ ÖZELLİKLERİ

Kültürel ve ideolojik cephede, 4 Mayıs Hareketinden önceki ve sonraki dönemler birbirinden farklı iki tarihi dönem oluştu-

Çin'in kültür cephesindeki mücadele, 4 Mayıs Hareketinden önce, burjuvazinin yeni kültürü ile feodal sınıfın eski kültürü arasındaydı. Modern okul sistemi ile imparatorluk sınav sistemi, yeni eğitim ile eski eğitim ve Batı eğitimi ile Çin eğitimi arasındaki mücadeleler bu nitelikte mücadeleler-di. O zamanki modern okullar, yeni eğitim ya da Batı eğitimi esas olarak (esas olerak diyoruz, çünkü Çin feodalizminin zararlı kalıntıları hâlâ belirli ölçüde varlığını sürdürüyordu) burjuvazinin temsilcilerinin gerekliliğini duydukları doğa bilimlerinde ve burjuva toplumsal ve siyasi teorilerinde yoğunlaştırılmıştı. O sıralar, yeni eğitimin ideolojisi Çin'in feodal ideolojisine karşı mücadelede devrimci bir rol oynadı ve eski dönemin burjuva-demokratik devrimine hizmet etti. Ne var ki, Çin burjuvazisi güçsüz olduğu ve dünya artık emperyalizm aşamasına geçtiği için, bu burjuva ideolojisi ancak kısa bir süre dayanabildi ve yabancı emperyalizmin köleleştirici ideolojisi ile Çin feodaalizminin «eskilere geri dönme» ideolojisi arasındaki gerici ittifak tarafından yenilgiye uğratıldı. Yeni eğitim, bu gerici ittifak tarafından yenilgiye uğratıldı. Yeni eğitim, bu gerici ittifakın daha ilk karşı-saldırısı karşısında bayraklarını indirdi, davullarını susturdu, ricat borusunu çaldı: böylelikle canını kurtardı, ama ruhunu yitirdi. Eski burjuva-demokratik kültürün yenilgiye uğraması kaçınılmazdı, çünkü emperyalizm çağında güçsüz düşmüş ve yozlaşmıştı.

Ama 4 Mayıs Hareketinden sonra işin rengi değişti. Çin'de yepyeni bir kültür gücü, başka bir deyişle Çinli komünistlerin kılavuzluğundaki komünist kültür ve ideoloji ya da komünist dünya görüşü ve toplumsal devrim teorisi ortaya çıktı. 1919 yılında, 4 Mayıs Hareketi meydana geldi. 1921 yılında Çin Komünist Partisi kuruldu ve Çin'de gerçek işçi hareketi bu tarihte başladı. Bütün bunlar, Birinci Dünya Savaşından ve Ekim Devriminden hemen sonra, yani milli meselenin ve bütün dünyada sömürgelerdeki devrimci hareketlerin değişikliğe uğradıkları ve Çin devrimi ile dünya devrimi arasındaki bağın iyice belirginleştiği bir sırada gerçekleşti. Proletaryanın ve Komünist Partisinin yeni siyasi gücü, Çin'in siyaset sahnesine ayak bastı. Bunun sonucunda, yeni üniformasını giyen ve yeni silahlarını kuşanan yeni kültür gücü, birleştirilebilecek bütün müttefikleri birleştirerek ve saflarını savaş düzenine sokarak, emperyalist ve feodal kültürlere karşı gözüpek saldırılara girişti. Bu yeni güç, toplumsal bilimler ve sanat ve edebiyat alanlarında, yani felsefe, iktisat, siyaset bilimi, askerlik bilimi, tarih, sanat ve edebiyat (tiyatro, sinema, müzik, heykelcilik ve resim de içinde olmak üzere) alanında büyük adımlar attı. Son yirmi yıl içinde bu yeni kültür gücünün saldırısını yönelttiği her yerde ideolojik içerik ve biçim bakımından (örneğin yazı dilinde) büyük bir devrim meydana geldi. Bu yeni kültür gücü öylesine büyük ve şiddetli bir etki uyandırdı ki, karşısında hiç bir şey duramadı. Çin tarihinde eşine rastlanmamış boyutlara ulaştı ve çok büyük sayısa insanı bayrağı altında topladı. Bu yeni kültür gücünün en önemli kişisl ve en yiğit bayraktarı Lu Sün'dü. Çin kültür devriminin başkomutanı olan Lu Sün'dü. Çin kültür devriminin başkomutanı olan Lu Sün yalnızca büyük bir edebiyatçı değil, aynı zamanda büyük bir düşünür ve devrimciydi. Lu Sün, dalkavukluk ve yaltakçılığın her türlü belirtisinden arınmıştı, sarsılmaz bir dürüstlüğe sahipti. Böylesine güçlü bir kişilik, sömürge ve yarı-sömürge ülkelerin halkları için en değerli hazinedir. Milletin büyük çoğunluğunu temsil eden Lu Sün saldırıya geçerek düşman kalesinde gedikler açtı. Kültür cephesinin en yiğit, en dürüst, en sağlam ve en kararlı milli kahramanıydı Lu Sün; hem de tarihimizde eşi görülmemiş bir kahramandı. Onun tuttuğu yol, Çin'in yeni milli kültürünün yoluydu.

Çin'in yeni kültürü, 4 Mayıs Hareketinden önce, eski-demokratik bir kültürdü ve dünya burjuvazisinin kapitalist kültür devriminin bir parçasıydı. Ama 4 Mayıs Hareketinden bu yana Çin'in yeni kültürü yeni-demokratik bir kültür olmuş ve dünya proletaryasının sosyalist kültür devriminin bir parçası durumuna gelmiştir.

4 Mayıs Hareketinden önce Çin'in yeni kültür hareketine ve kültür devrimine, hâlâ önder rolü oynayabilecek durumda bulunan burjuvazi önderlik etmekteydi. Ama 4 Mayıs Hareketinden sonra, burjuvazinin kültür ve ideolojisi siyasetinden de daha geri bir duruma düştü ve burjuvazi artık hiç bir önder rol oynayamaz oldu. Artık burjuvazi devrimci dönemlerde ancak belirli ölçüde ittifaka katılabiliyor, ittifaka önderlik etme sorumluluğu ise kaçınılmaz olarak proletaryanın kültür ve ideolojisine düşüyordu. Bu, hiç kimsenin reddedemeyeceği somut bir gerçektir

Yeni-demokratik kültür, geniş halk yığınlarının anti-emperyalist ve anti-feodal kültürüdür Bugün bu kültür, Japonya'ya karşı birleşik cephenin kültürüdür. Bu kültüre proletaryadan başka hiç bir sınıfın kültür ve ideolojisi önderlik edemez, başka bir deyişle ancak komünist ideoloji önderlik edebilir Sözün kısası, yeni demokratik kültür, geniş halk yığınlarının proletarya önderliğindeki anti-emperyalist ve anti-feodal kültürüdür

DÖRT DÖNEM

Bir kültür devrimi, siyasi ve iktisadi devrimin ideoloji alanındaki bir yansımasıdır ve onun hizmetindedir. Çin'de siyasi devrimde olduğu gibi kültür devriminde de bir birleşik cephe vardır.

Kültür devrimindeki birleşik cephenin son yirmi yıllık tarihi dört döneme ayrılabilir. Birinci dönem 1919-1921 arasındaki iki yılı, ikinci dönem 1921-1927 arasındaki altı yılı, üçüncü dönem 1927-1937 arasındaki on yılı, dördüncü dönem da 1937'den günümüze kadarki üç yılı kapsamaktadır.

Birinci dönem 1919'daki 4 Mayıs Hareketiyle başlar, 1921 yılında Çin Komünist Partisinin kurulmasına kadar uzanır. Bu döneme damgasını vuran olay, 4 Mayıs Hareketidir.

4 Mayıs Hareketi, anti-feodal olduğu kadar anti-emperyalist bir hareketti. Bu hareketin, 1911 Devriminde bulunmayan ve büyük bir tarihi önem taşıyan özelliği, feodalizme olduğu kadar emperyalizme de kararlı ve uzlaşmaz bir biçimde karşı çıkmasıdır. 4 Mayıs Hareketi böyle bir nitelik taşıyordu, çünkü kapitalist ekonomi Çin'de biraz daha gelişmiş bulunuyordu ve Çin'in devrimci aydınları üç büyük emperyalist devletin, yani Rusya, Almanya ve Avusturya-Macaristan'ın yıkılışına, öteki iki büyük emperyalist devletin, yani İngiltere ve Fransa'nın zayıflamasına, Rusya proletaryasının sosyalist bir devlet kurmasına ve Almanya, Macaristan ve İtalya proletaryasının devrim için ayaklanmasına tanık olmuşlar ve Çin milletinin kurtuluşu için yeni umutlar belirmişti. 4 Mayıs Hareketi, dünya devriminin, Rusya devriminin ve Lenin'in çağrısı sonucunda meydana geldi. Bu hareket, o günün dünya proletarya devriminin bir parçasıydı. Gerçi o sıralar Komünist Partisi henüz kurulmamıştı, ama Rusya Devrimini benimseyen ve komünist ideolojinin temel ilkelerini bilen çok sayıda aydın vardı. 4 Mayıs Hareketi başlangıçta halkın üç kesiminin, yani komünist aydınların, devrimci küçük burjuva aydınlarının ve burjuva aydınlarının (bu sonuncusu hareketin sağ kanadını oluşturuyordu) cephesinin devrimci hareketiydi. Hareketin zayıflığı, yalnızca aydınlarla sınırlı kalmasından ve işçilerle köylüleri saflarına kazanamamasından ileri geliyordu. Ama 4 Mayıs Hareketi 3 Haziran Hareketine dönüştüğünde, yalnızca aydınların değil, proletaryanın, küçük burjuvazinin ve burjuvazinin de katıldığı hareket ülke çapında adevrimci bir hareket durumuna geldi. 4 Mayıs Hareketi sonucunda doğan kültür devrimi, feodal kültüre uzlaşmaz bir biçimde karşı çıktı. Çin tarihinin başlangıcından bu yana hiç bir zaman böylesine büyük ve köklü bir kültür devrimi görülmemişti. O günlerin iki büyük bayrağı olan «Kahrolsun eski ahlak, yaşasın yeni ahlak!» ve «Kahrolsun eski edebiyat, yaşasın yeni edebiyat!» sloganlarını yükselten kültür devrimi büyük başarılar elde etti. Bu kültür hareketinin o sıralarda işçiler ve köylüler arasında geniş ölçüde yayılması henüz mümkün değildi. Gerçi «Halk için edebiyat» sloganı ortaya atılmıştı, ama o sıralar «halk» sözcüğünden yalnızca şehirlerdeki küçük burjuva aydınlar, yani şehir aydın zümresi anlaşılıyordu. 4 Mayıs Hareketi gerek ideoloji, gerekse kadrolar bakımından, 1921'de Çin Komünist Partisinin kurulmasını, 1925'teki 30 Mayıs Hareketini ve Kuzey Seferini hazırladı. 4 Mayıs Hareketinin sağ kanadını oluşturan burjuva aydınları ikinci dönemde genellikle düşmanla uzlaştılar ve gericiliğin saflarına geçtiler.

Çin Komünist Partisinin kurulması, 30 Mayıs Hareketi ve Kuzey Seferi gibi olayların damgasını taşıyan ikinci dönemde, üç sınıfın 4 Mayıs Hareketi sırasında yaratılan birleşik cephesi sürdü ve genişledi. Bu birleşik cepheye köylülük de kazanıldı ve bütün bu sınıfların siyasi bir birleşik cephesi, yani ilk Guomindang-komünist işbirliği kuruldu. Dr. Sun Yat-sen yalnızca büyük 1911 Devrimine (bu devrim eski döneme ilişkin bir demokratik devrim olduğu halde) önderlik ettiği için değil, aynı zamanda «dünyanın gidişine ayak uydurmasını bildiği ve kitlelerin ihtiyaçlarını karşıladığı» için de büyük bir insandı. Dr. Sun Yat-sen devrimci Üç Büyük Siyaseti, yani Rusya'yla ittifak, Komünist Partisiyle işbirliği ve köylülere ve işçilere destek olma siyasetlerini ileri sürebilecek: Üç Halk İlkesine yeni bir anlam kazandırarak, Üç Büyük Siyasetin yanı sıra yeni Üç Halk İlkesini ortaya koyabilecek yeteneği gösterdiği için de büyük bir insandı. Üç Halk İlkesi daha önceleri eğitim ve yüksek öğrenim alanını ya da gençliği pek az etkileyebilmişti. Çünkü emperyalizme, feodal toplum düzenine, feodal kültür ve ideolojiye karşı çıkma sorunlarını ortaya atmamıştı. Bu, eski Üç Halk İlkesiydi. İktidarı ele geçirmeye, başka bir deyişle birtakım mevkiler elde etmeye çalışan bir grup insanın sırf zamana ayak uydurmak ve siyasi dolaplar çevirmek amacıyla sarıldığı bir bayrak gözüyle bakılmıştı eski Üç Halk İlkesine. Sonra Üç Büyük Siyasetiyle birlikte yeni Üç Halk İlkesi geldi. Guomindang ile Komünist Partisi arasındaki işbirliği ve her iki partinin devrimci üyelerinin ortak çabaları, yeni Üç Halk İlkesinin eğitim ve yüksek öğrenim alanının bir kesimiyle ve öğrenci gençlik kitlesine kadar uzanarak bütün Çin'e yayılmasını sağladı. Bunun biricik nedeni, eski Üç Halk İlkesinin anti-emperyalist, anti-feodal ve yeni demokratik Üç Halk İlkesine ve onun Üç Büyük Siyasetine dönüşmüş olmasaydı. Eğer bu gelişme olmasaydı, Üç Halk İlkesinin düşünceleri yaygınlaştırılamazdı.

Devrimci Üç Halk İlkesi, bu dönemde Guomindang, Komünist Partisi ve bütün devrimci sınıfların birleşik cephesinin siyasi temeli durumuna geldi ve «komünizm, Üç Halk İlkesinin iyi dostu olduğundan bu ikisi arasında bir birleşik cephe yaratıldı. Toplumsal sınıflar açısından söyleyecek olursak, proletaryanın, köylülüğün, şehir küçük burjuvazisinin ve burjuvazinin birleşik cephesiydi bu. İki parti çeşitli bölgelerde Komünist Haftalık ***Kılavuz***, Guomindang'ın Şanghay'da çıkardığı ***Cumhuriyetçi Haber Gazetesi*** ve öteki gazetelere dayanarak anti-emperyalizm davasını ortaklaşa savundu; Konfüçyus'a tapınmaya ve Konfüçyus yasalarını incelemeğe dayanan feodal eğitime karşı birlikte mücadele etti; feodal edebiyata ve klasik dile ortaklaşa karşı çıktı ve yeni edebiyatı ve anti-emperyalist, anti-feodal bir içerik taşıyan yeni yazı tarzını, herkesin anlayabileceği yazı tarzını ortaklaşa geliştirdi. Kvantung'daki savaşlar ve Kuzey Seferi sırasında anti-emperyalist ve anti-feodal düşünceler aşılayarak Çin silahlı kuvvetlerinde reform yaptılar. Milyonlarca köylü arasında «Kahrolsun yiyici memurlar!» ve «Kahrolsun yerel zorbalar ve mütegallibe!» sloganları atıldı ve büyük devrimci köylü mücadeleleri başlatıldı. Bütün bunlar ve Sovyetler Birliği'nin yardımı sonucunda Kuzey Seferi zafere ulaştı. Ne var ki, büyük burjuvazi iktidara gelir gelmez bu devrime son verdi ve siyasi durum yeni bir döneme girdi.

Üçüncü dönem, 1927-1937 arasındaki yeni devrimci dönemdi. İkinci dönemin sonlarına doğru devrimci kampta bir değişiklik meydana geldiği için, yani büyük burjuvazi emperyalist ve feodal güçlerin karşı-devrimci kampına geçtiği ve milli burjuvazi de onun kuyruğuna takıldığı için, daha önce devrimci kampta bulunan dört sınıftan geriye yalnızca üç sınıf, proletarya, köylülük ve küçük burjuvazinin öteki kesimleri (devrimci aydınlar da içinde olmak üzere) kalmıştı. Böylelikle, Çin devrimi, kitlelere kaçınılmaz olarak yalnızca Çin Komünist Partisinin önderlik ettiği yeni bir döneme girdi. Bu dönemde, bir yandan karşı-devrimci «kuşatma ve yok etme» harekatlarının başlatıldığı, öte yandan da devrimin derinleştirildiği görüldü. Biri askeri, biri de kültürel olmak üzere iki tür karşı-devrimci «kuşatma ve yok etme» harekatı vardı. Devrimin kitleler arasında derinleştirilmesi de iki yönden ilerledi. Bir yandan toprak devrimi, öte yandan da kültür devrimi derinlik kazandı. Emperyalistlerin kışkırtması sonucunda, bütün ülkedeki ve bütün dünyadaki karşı-devrimci güçler her iki türden «kuşatma ve yok etme» harekatı için seferber edildi. En azından on yıl süren bu harekatlar sırasında eşi görülmemiş bir zulüm uygulandı. Yüz binlerce komünist ve genç öğrenci öldürüldü, milyonlarca işçi ve köylü ağır zulüm ve baskılara uğratıldı. Anlaşılan, bütün bu işlerin sorumluları, komünizmin ve Komünist Partisinin «kökünün» kazınabileceğinden» pek emindiler. Ama sonuç hiç de umdukları gibi olmadı. Gerek asker(gerekse kültürel «kuşatma ve yok etme» harekatları tam bir başarısızlığa uğradı. Askeri harekat, Kızıl Ordunun Japonya'ya karşı direnmek üzere kuzeye yürümesi sonucunu; kültürel harekat da, 1935 yılında devrimci gençliğin 9 Aralık Hareketinin patlak ver-

mesi sonucunu doğurdu. Her iki harekatın ortak sonucu ise, bütün ülke halkının uyanması oldu. Bunlar, üç olumlu sonuçtu. Ayrıca işin en şaşırtıcı yanı, Guomindang'ın kültürel «kuşatma ve yok etme» harekatının, Komünist Partisinin bütün eğitim ve kültür kurumlarında tamamen savunmasız bir durumda bulunduğu Guomindang bölgelerinde de bütünüyle başarısızlığa uğramasıydı. Neden böyle olmuştu? Bunun üzerinde derinliğine düşünmek gerekmez mi? Komünizme inanan Lu Sün, işte bu «kuşatma ve yok etme» harekatları sırasında Çin kültür devriminin büyük kahramanı durumuna geldi.

Karşı-devrimci «kuşatma ve yok etme» harekatlarının olumsuz sonucu ise, ülkemizin Japon emperyalizminin istilasına uğraması oldu. İşte bütün ülke halkının, on yıl süren o komünizm düşmanlığından bugün hâlâ şiddetle nefret etmesinin beşlice nedeni budur.

Bu dönemde verilen mücadelelerde, devrim, halkın anti-emperyalist ve anti-feodal Yeni Demokrasisini ve yeni Üç Halk İlkesini savundu. Karşı-devrim ise, her ikisi de emperyalizmden buyruk alan toprak ağası sınıfı ile büyük burjuvazinin ittifakı tarafından desteklenen zorbalık yönetimini zorla yerleştirmeye çalıştı. Bu zorbalık yönetimi Dr. Sun Yat-sen'in Üç Büyük Siyasetini ve yeni Üç Halk Kitlesini gerek siyasi, gerekse kültürel bakımdan ayaklar altına alarak Çin milletini büyük yıkımlara sürükledi.

Dördüncü dönem, günümüzdeki Japonya'ye Karşı Direnme Savaşı dönemidir. Çin devrimi dolambaçlı bir yol izleyerek yeniden dört sınıfın birleşik cephesine ulaşmış bulunmaktadır. Üstelik bugün birleşik cephenin sınırları çok daha geniştir. Çünkü bu cephe üst tabakadan hakim sınıfların birçok üyesini, orta tabakadan milli burjuvaziyi ve küçük burjuvaziyi, alt tabakadan da bütün bir proletaryayı kapsamaktadır. Öyle ki, milletimizin çeşitli sınıf ve tabaları, Japon emperyalizmine karşı kararlılıkla direnen bir ittifakın üyeleri durumuna gelmiş bulunmaktadırlar. Bu dönemin birinci aşaması, Vuhan'ın düşüşüne kadar sürdü. O sıralar ülkenin her alanında büyük bir canlılık göze çarpmaktaydı; siyasi bakımdan bir demokratlaşma eğilimi, kültürel bakımdan epeyce yaygın bir çalışma görülmekteydi. Vuhan'ın düşmesiyle birlikte, ikinci aşama başladı. Bu aşamada siyasi durumda birçok değişiklik meydana geldi. Büyük burjuvazinin bir kesimi düşmana teslim oldu, başka bir kesimi ise Direnme Savaşının bir an önce sona ermesini istiyordu. Bu durumun kültür alanındaki yansıması, Yeh Çing, Çang Çun-may ve öbürlerinin gerici tutumları ve söz ve basın özgürlüklerinin kaldırılmasıydı.

Bu bunalımın üstesinden gelmek için, direnmeye, birliğe ve ilerlemeye karşı çıkan bütün düşüncelere karşı güçlü bir mücadele yürütmek gerekir. Bu gerici düşünceler ezilmedikçe, zafer umudu taşıyamayız. Bu mücadele nasıl sonuçlanacaktır? Bütün ülke halkının kafasında bu önemli soru vardır. İç ve dış duruma bakacak olursak, direnme yolunun önüne ne kadar çok engel çıkarsa çıksın Çin halkının mutlaka zafere ulaşacağını görürüz. 4 Mayıs Hareketinden bu yana geçen yirmi yıl içinde gösterilen ilerleme, hem daha büyüktür, hem de binlerce yıllık Çin tarihinde gösterilen tüm ilerlemeyi geride bırakmıştır. Bir de Çin'in önümüzdeki yirmi yılda göstereceği ilerlemeyi düşünün! Yerli ve yabancı tüm karanlık güçlerin kudurgan zulmü, milletimizi büyük bir yıkıma sürüklemiştir. Ama hâlâ az çok güçlü oldukları halde karanlık güçlerin daha şimdiden ölüm sancıları çekmeye başladıklarını ve halkın adım adım zafere yaklaştığını bu zulmün kendisi en açık bir biçimde kanıtlamıyor mu? Bu, bütün Doğu ve bütün dünya için olduğu kadar, bütün Çin için de geçerlidir.

KÜLTÜRÜN NİTELİĞİ KONUSUNDA BAZI YANLIŞ DÜŞÜNCELER

Yeni olan her şey, zorlu ve acılı mücadeleler içinde yaratılır. Bu, iyinin de kötünün de mücadele içinde sınanıp kanıtlandığı son yirmi yıl boyunca dolambaçlı bir yol izleyen yeni kültür için de böyledir.

Yola gelmez burjuvalar, siyasi iktidar sorununda olduğu gibi kültür sorununda da bütünüyle yanılmaktadırlar. Çin'deki bu yeni dönemin tarihi özelliklerini kavrayamamakta ve kitlelerin yeni-demokratik kültürünü reddetmektedirler. Onlar burjuva zorbalığından hareket etmekte ve bu da kültür alanında burjuvazinin kültürel zorbalığı biçiminde yansımaktadır. Avrupa-Amerikan okulundan yetişme sözümona kültürlü insanların daha önce Guomindang hükümeti tarafından kültür cephesinde açılan «komünizim yok etme» harekatına katılmış olan bir kesimi (yalnızca bir kesimi diyorum) anlaşılan şimdi de Guomindang hükümetinin Komünist Partisini «kısıtlama» ve yıpratma» siyasetini desteklemektedir. Bunlar işçilerin ve köylülerin gerek siyaset, gerekse kültür alanında başkaldıramlarını istememektedirler. Oysa yola gelmez burjuvaların benimsedikleri kültürel zorbalık tutumu tam bir çıkmaza saplanmıştır. Hem ülke içinde, hem de ülke dışında gerek siyasi zorbalığın, gerekse kültürel zorbalığın zorunlu önkoşulları yoktur. Dolayısıyla, onlar için en hayırlısı, bu kültürel zorbalığı da «rafa kaldırmalarıdır».

Milli kültürümüzün yönlendirilmesine komünist ideoloji yol göstermektedir. Sosyalizmi ve komünizmi işçi sınıfı arasında yaymak ve köylülüğü ve halkın öteki kesimlerini sosyalizm düşünceleriyle doğru bir biçimde ve adım adım eğitmek için büyük çaba harcamalıyız. Ama milli kültürümüz bir bütün olarak henüz sosyalist bir kültür değildir.

Yeni Demokrasinin siyaseti, ekonomisi ve kültürü, proletarya önderliğinde olduğundan, sosyalizm öğesini de kapsar. Üstelik bu, hiç de gelişigüzel bir öğe değil, belirleyici bir öğedir. Ama bir bütün olarak alındığında bugüne kadarki siyasi, ekonomik ve kültürel durum sosyalist değil, yeni-demokratiktir. Çünkü bugünkü aşamasında Çin devrimi, henüz kapitalizmi ortadan kaldırmayı amaçlayan bir sosyalist devrim değil, merkezi görevi yabancı emperyalizme ve yerli feodalizme karşı savaşmak olan bir burjuva-demokratik devrimidir. Milli kültür alanında, şimdiki milli kültürün bütünüyle sosyalist bir kültür olduğunu ya da böyle olması gerektiğini düşünmek yanlıştır. Böyle düşünmek, komünist ideolojinin yayılması ile dolaysız bir eylem programının uygulanmasını birbirine karıştırmak demektir; sorunların ele alınışında, araştırma ve incelemelerde, çalışmaların yürütülmesinde ve kadroların eğitilmesinde komünist bakış açısı ve yöntemin uygulanması ile Çin devriminin demokratik aşamasında milli eğitim ve milli kültür için genel siyaseti birbirine karıştırmak demektir. Sosyalist içerik taşıyan bir milli kültür, ister istemez, sosyalist bir siyasetin ve sosyalist bir ekonominin yansıması olacaktır. Gerçi siyasetimizde ve ekonomimizde sosyalist öğeler vardır ve bunlar milli kültürümüzde de yansımaktadır; ama toplumumuzu bir bütün olarak ele alırsak, henüz sosyalist bir siyaset ve sosyalist bir ekonomimizin bulunmadığını görürüz. Bu yüzden de, bütünüyle sosyalist bir milli kültürden söz edilemez. Bugün Çin devrimi dünya proleter sosyalist devriminin bir parçası olduğuna göre, Çin'in yeni kültürünün bir parçası ve büyük müttefikidir. Kültürümüzün bu kesimi sosyalist kültürün vazgeçilmez öğelerini taşımakla birlikte, bir bütün olarak milli kültürümüz, dünya proleter sosyalist yeni kültürünün akışına salt sosyalist bir kültür olarak değil, geniş kitlelerin anti-emperyalist ve anti-feodal yeni-demokratik kültürü olarak katılmaktadır. Günümüzde Çin devrimi ancak proletarya önderliğinde gerçekleşebileceğine göre, Çin'in yeni kültürü de porletaryanın kültür ve ideolojisinin, yani komünist ideolojinin önderliğinde olacaktır. Ama bugünkü aşamada böyle bir önderlik, anti-emperyalist ve anti-feodal siyasi ve kültürel bir devrimde halk yığınlarına önderlik etmek demektir; dolayısıyla, bir bütün olarak ele alındığında Çin'in yeni milli kültürünün içeriği hâlâ yeni-demokratiktir.

Hiç kuşkusuz, komünist düşünceleri daha geniş ölçüde yaymanın ve Marksizm-Leninizmin öğrenilmesini daha da hızlandırmanın tam zamanıdır. Yoksa hem Çin devrimini sosyalizm aşamasına ilerletemeyiz, hem de bugünkü demokratik devrimi zafere ulaştıramayız. Ama gene de komünist toplum düzenine ilişkin propaganda ve komünist düşüncelerin yayılması ile yeni-demokratik ey-

lem programının pratikte uygulanışını birbirinden ayırmamız gereklr. Gene, sorunların ele alınışında, araştırma ve incelemelerde, çalışmaların yürütülmesinde ve kadrolaarın eğitilmesinde komünist teori ve yöntemin uygulanması ile bir bütün olarak milli kültürün yeni-demokratik çizgisini birbirinden ayırmamız gerekir. Bu ikiisni birbirine karıştıramk hiç kuşkusuz yanlış olur.

Dolayısıyla açıktır ki, bugünkü aşamada Çin'in yeni milli kültürünün içeriği ve burjuvazinin kültürel zorbalığı, ne de katkısız proleter sosyalizmidir. Bugünkü aşamada Çin'in yeni milli kültürünün içeriği, proleter sosyalist kültür ve ideolojinin önderliğinde kitlelerin anti-emperyalist ve anti-feodal Yeni Demokrasisidir.

MİLLİ, BİLİMSEL VE KİTLESEL BİR KÜLTÜR

Yeni-demokratik kültür, millidir. Emperyalist boyunduruğa karşı çıkar ve Çin milletinin onurunu ve bağımsızlığını savunur Milletimizin öz malıdır ve kendl milli özelliklerimizi taşır. Yenl-demokratik kültür, bütün öteki milletlerin sosyallst ya da yeni-demokratik kültürleriyle birleşir. Bunlar birbirlerine öylesine bağlıdırlar ki, birbirlerine katkıda bulunarak ve birbirlerinin gelişmesine yardımcı olarak yeni bir dünya kültürü oluştururlar. Ama devrimci bir milli kültür olarak yeni-demokratik kültür, bir milletin **hiç bir gerici** emperyalist kültürüyle hiç bir zaman birleşmez. Çin'in kendi kültürünü geliştirebilmesi için yabancı ilerici kültürü geniş ölçüde özümlemesi gerekmektedir, çünkü bu iş geçmişte yeterince yapılmış değildir. Bugün, yalnızca günümüzdeki sosyalist ve yeni-demokratik kültürlerde değil, aynı zamanda öteki milletlerin daha önceki kültürlerinde, sözgeliml çeşitll kapitalist ülkelerin Aydınlanma Çağındaki kültürlerinde dc bizim için yararlı olan her şeyi özümlemeliyiz. Ama bu yabancı malzemenin tek bir kırıntısını bile eleştiriden geçirmeden yutmamalı, onu yediğimiz yemeğe uyguladığımız işlemden geçirmeli, yani ilkönce çiğnemeli, sonra midemizin ve barsaklarımızın salgılarının işlemine terk etmeli, daha sonra da sindirilecek besin ile dışarı atılacak posayı birbirinden ayırmalıyız. Beslenebilmek için böyle yapmamız gerekir. «Toptan batılılaşma»yı savunmak yanlıştır. Çin, yabancı malzemenin mekanik bir biçimde benimsenmesinden çok çekmiştir Gene, Çinli komünistler Marksizmi Çin'e uygularken, Marksizmin evrensel gerçeği ile Çin devriminin somut pratiğini eksiksiz ve doğru bir biçimde birleştirmelidirler; ya da başka bir deyişle, Marksizmin evrensel gerçeği Çin'in kendine özgü milli özellikleriyle birleştirilir ve belli bir milli blçim alırsa yararlı olabillr. Marksizm yalnızca blr formül olarak öznel bir biçimde uygulanamaz. Formülleri putlaştıran Marksistler, Marksizmi ve Çin devrimini hafife almaktan başka bir şey yapmamaktadır Çin devrimlnin saflarında böylelerine yer yoktur. Çin kültürünün kendine özgü bir biçimi, yani milli bir biçimi olmalıdır Bugünkü yeni kültürümüzün biçimi milli, içeriği yeni-demokratiktir

Yeni-demokratik kültür, bilimseldir Feodal düşüncelerin, körinançlara dayanan düşüncelerin tümüne karşıdır Gerçeği olgularda aramayı, nesnel gerçeği ve teori ile pratiğin birliğini savunur. Bu noktada, Çin proletaryasının bilimsel düşüncesi ile ilerici olan Çinli burjuva materyalistleri ve doğa bilimcileri arasında emperyalizme, feodalizme ve kör inançlara karşı bir birleşik cephe kurmak mümkündür Ama herhangi bir gerici idealizm ile birleşik cephe kurulması söz konusu olamaz. Komünistler, bazı idealistlerle ve hattâ dindar kimselerle siyasi eylem alanında anti-emperyalist ve anti-feodal bir birleşik cephe kurabilirler, ama onların idealizmine ve dini öğretilerine hiç bir zaman göz yumamazlar. Çin'in yüzyıllar süren feodal toplumunda parlak bir eski kültür yaratılmıştır. Yeni millî kültürümüzü geliştirmek ve kendimize olan millî güvenimizi artırmak için bu eski kültürün gelişmesini incelemek, onun feodal posasını atmak ve demokratik özünü benlmsemek zorunludur. Ama hiç bir şeyi eleştiriden geçirmeden yutmamalıyız. Halkın belirli ölçüde demokratik ve devrimci nltelikteki eski güzel kültürü ile eskl feodal hakim sınıfın tüm posasını birbirinden mutlaka ayırmak gerekir. Çin'in bugünkü yeni siyaseti ve yeni ekonomisi, eski siyasetinin ve eskl ekonomisinin bağrından çıkmıştır. Çin'in yeni kültürü de eski kültürünün bağrından çıkmıştır. Dolayısıyla, kendi tarihimize saygı duymalı, tarihimizle olan bağlarımızı koparıp atmamalıyız. Ama tarihe saygı duymak demek, onu bir bilim olarak doğru değerlendirmek ve onun diyalektik gelişmesine saygı duymak demektir. Yoksa bugünü bir yana bırakarak geçmişi göklere çıkarmak ve feodal zehirin her bir katresini övmek demek değildir Önemli olan, kitlelerin ve öğrenci gençlerin geriye değil de, ileriye dönük olmalarını sağlamak üzere onlara yol göstermektir

Yeni-demokratik kültür, geniş kitlelerin malıdır, dolayısıyla da demokratiktir Nüfusumuzun yüzde doksanından fazlasını meydana getiren işçi ve köylü emekçi kitlelere hizmet etmeli ve giderek onların kendi kültürü durumuna gelmelidir. Devrimci kadrolara verilen bilgi ile devrimci kitlelere verilen bilgi arasında ve kültür düzeyinin yükseltilmesi ile yaygınlaştırılması arasında sıkı bir bağ olduğu kadar, belli bir farklılık da vardır. Devrimci kültür, geniş halk yığınları için güçlü bir devrimci silahtır. Hem devrimden önceki ideolojik zemini hazırlar, hem de devrim sırasında genel devrimci cephe içinde önemli ve gerçekte zorunlu bir mücadele cephesi oluşturur Devrimci kültür çalışmalarına katılanlar, bu kültür cephesinin çeşitli düzeylerdeki komutanlarıdırlar. «Devrimci teori olmadan, hiç bir devrimci hareket olamaz.» Bu sözlerden, kültür hareketinin devrimci hareketin pratiği için ne kadar önemli olduğunu anlayabiliriz. Gerek kültür hareketleri, gerekse pratik hareketler kitlelerin malı olmalıdır. Dolayısıyla, Japonya'ya karşı savaşta bütün ilerici kültür işçileri kendi ordularına sahip olmalıdırlar. Bu ordu, geniş halk kitlelerinden başkası değildir. Kendini halktan uzak tutan bir devrimci kültür işçisi, barutu düşmanı yok etmeye yetmeyen, ordusuz bir komutana benzer. Bu nedenle, yazı dili belirli koşullara göre düzeltilmeli ve halkın konuşma diline yakın kılınmalıdır. Çünkü önemle belirtmemiz gerekir ki, devrimci kültürümüzün bitmez tükenmez kaynağı halktır.

Milli, bilimsel ve kitlesel bir kültür; iste halkın anti-emperyalist ve anti-feodal kültürü, Yeni Demokrasinin kültürü, Çin milletinin yeni kültürü budur.

Kurmak istediğimiz demokratik cumhuriyet, gerçek bir Çin cumhuriyeti ve Yeni Çin ancak Yeni Demokrasinin siyasetini, ekonomisini ve kültürünü bütünleştirdiğimiz zaman gerçekleşecektir.

İşte, Yeni Çin göründü. Hep birlikte selamlayalım!
Direkleri ufukta belirdi. Hep birlikte alkışlayalım!
Yeni Çin bizimdir!
Coşkuyla karşılayalım!

Türkçesi : Celâl ÜSTER

KÜLTÜREL ÇALIŞMADA BİRLEŞİK CEPHE
30 Ekim 1944

Tüm çalışmalarımızın amacı, Japon emperyalizmini altetmektir. Tıpkı Hitler gibi Japon emperyalistleri de kaçınılmaz yıkımlarına yaklaşmaktadırlar. Ama Japon emperyalizmini kesin olarak yenilgiye uğratabilmek için çabalarımızı bir kat daha artırmamız gerekir. Çalışmalarımızda savaşın sürdürülmesi başta gelir, sonra üretim, ondan sonra da kültürel çalışma gelir. Kültürsüz bir ordu ruhsuz bir ordudur; ruhsuz bir ordu ise düşmanı altedemez.

Kurtarılmış Bölgelerdeki kültürün daha şimdiden ilerici bir yanı vardır, ama hâlâ geri bir yanı da vardır. Kurtarılmış Bölgeler daha şimdiden yeni bir kültüre, bir halk kültürüne kavuşmuştur, ama feodallzmin kalıntılarının birçoğu da hâlâ varlığını sürdürmektedir. Şensi-Kansu-Ningsia Sınır Bölgesinde yaşayan bir buçuk milyon insanın bir milyon kadarı okuma yazma bilmemekte, iki bini büyücülükle uğraşmaktadır; geniş halk yığınları hâlâ körinançların etkisi altındadır. Bunlar, halkın kafasının içinde gizli duran düşmanlardır. Bunlara karşı mücadele etmek, genellikle Japon emperyalizmine karşı savaşmaktan daha zordur. Kitleler, kendi cehaletlerine, körinançlarına ve sağlığa aykırı alışkanlıklarına karşı mücadele etmek üzere harekete geçmeye çağırmalıyız. Böyle bir mü-

cadele verebilmek için, geniş bir birleşik cephe zorunludur. Nüfusu dağınık, haberleşme olanakları yetersiz, kültürel bakımdan geri ve ayrıca bir de savaşmakta olan Şensi-Kansu-Ningsia Sınır Bölgesi gibi bir yerde, bu birleşik cephe özellikle geniş olmalıdır. Dolayısıyla, eğitim alanımızda, yalnızca düzenli ilk ve ortaokullar değil, aynı zamanda düzenli olmayan ve dağınık köy okulları, gazete okuma grupları ve okuma yazma sınıfları da bulunmalıdır. Yalnızca modern tarzda okullara sahip olmakla kalmamalı, eski tarzda köy okullarını da işe yarar duruma getirmeli ve yeniden kalıba dökmeliyiz. Sanat alanında, yalnızca modern tiyatromuz değil, aynı zamanda Şensi operamız ve *yangko* dansımız da bulunmalıdır. Yalnızca yeni Şensi operalarıyla ve yeni *yangko* danslarıyla yetinmemeli, aynı zamanda eski opera topluluklarını ve bütün *yangko* topluluklarının yüzde doksanını oluşturan eski *yangko* topluluklarını da işe yarar duruma getirmeli ve yavaş yavaş yeniden biçimlendirmeliyiz. Böyle bir yaklaşım, tıp alanında daha da gereklidir. Şensi-Kansu-Ningsia Sınır Bölgesinde gerek insanların, gerekse hayvanların ölüm oranının çok yüksek olmasına karşın, birçok kimse hâlâ büyücülüğe inanmaktadır Bu koşullarda, yalnızca modern hekimlere bel bağlamak hiç bir çözüm getirmez. Hiç kuşkusuz, modern hekimlerin eski hekimlerden üstün yanları vardır; ama modern hekimler halkın dertleriyle ilgilenmez, halk için hekim yetiştirmez, Sınır Bölgesindeki binlerce eski hekim ve baytarla kaynaşmaz ve onların ilerlemesine yardımcı olmazlarsa, pratikte büyücülere yardımcı olacaklar ve insanların ve hayvanların yüksek ölüm oranı karşısında ilgisiz kalacaklardır. Birleşik cephe için iki ilke vardır: Birincisi birleşmek, ikincisi ise eleştirmek, eğitmek ve yeniden biçimlendirmektir. Birleşik cephede, gerek teslimiyetçilik, gerekse başkalarını küçümseyen ve hor çören sekterlik yanlıştır. Bizim görevimiz, yararlı olabilecek bütün eski tip aydınlarla, sanatçılarla, hekimlerle birleşmek, onlara yardımcı olmak, onları düzeltmek ve yeniden kalıba dökmektir. Onları yeniden kalıba dökebilmemiz için önce onlarla birleşmemiz gerekir. Bizim yardımımızı sevinçle karşılayacaklardır; yeter ki onlara karşı doğru bir tutum benimseyelim.

Bizim kültürümüz, bir halk kültürüdür Bu nedenle, kültür emekçilerimiz halka canla başla hizmet etmeli, kitlelerle birleşmeli, kitlelerden kopmamalıdırlar Kitlelerle birleşebilmek için, kitlelerin ihtiyaç ve isteklerine uygun hareket etmelidirler. Kitleler için yapılan tüm çalışmalarda, ne kadar iyi niyetli olursa olsun herhangi bir bireyin isteğinden değil, kitlelerin ihtiyaçlarından yola çıkılmalıdır. Sık sık şöyle bir durumla karşılaşılır: Kitlelerin nesnel olarak belli bir değişikliğe ihtiyacı vardır, ama öznel olarak henüz bu ihtiyacın bilincine varmamışlardır ve bu değişikliği yapmak için henüz istekli ya da kararlı değildirler. Böyle durumlarda sabırla beklemeliyiz; ikna çalışmamız sonucunda kitlelerin çoğunluğu o ihtiyacın bilincine varıncaya, değişiklik için istekli ve kararlı bir duruma gelinceye kadar, o değişikliği yapmamamız gerekir Yoksa, kendimizi kitlelerden koparırız. Kitleler bilinçli ve istekli olmadıkları sürece, onların katılmalarını gerektiren bütün çalışmalar kağıt üzerinde kalır ve başarısızlığa uğrar «Acele işe şeytan karışır» deyimi, acele etmemeliyiz anlamına gelmez, aceleci olmamalıyız anlamına gelir. Acelecilik yalnızca başarısızlığa yol açar. Bu, her türlü çalışma için, özellikle de amacı kitleleri ideolojik bakımdan yeniden biçimlendirmek olan kültür ve eğitim çalışması için de geçerlidir. Burada iki ilke söz konusudur: Birincisi, kitlelere kendi kafamızdan yakıştırdığımız ihtiyaçlar değil, kitlelerin gerçek ihtiyaçları; ikincisi, bizim kitleler adına yapmaya kararlı olduğumuz şeyler değil, kitlelerin kendilerinin yapmaya kararlı ve istekli olduğu şeyler

Türkçesi Celâl ÜSTER

KÜLTÜR, EĞİTİM VE AYDINLAR SORUNU
24 Nisan 1945

Yabancı ve feodal boyunduruğun Çin halkına getirdiği yıkımlar milli kültürümüzü de etkilemektedir Bundan özellikle ilerlici kültür ve eğitim kuruluşları ve ilerici kültür emekçileri ve eğitimciler zarar görmüştür Yabancı ve feodal boyunduruğu kırmak ve yeni-demokratik bir Çin yaratmak için, halka hizmet eden çok sayıda eğitimci ve öğretmene, bilim adamına, mühendise, teknisyene, hekime, gazeteciye, yazara, edebiyatçıya, ressama ve daha başka kültür emekçisine sahip olmalıyız. Bunlar, halka hizmet ruhuyla dolu olmalı ve çok sıkı çalışmalıdırlar. Halka canla başla hizmet etmiş olan bütün aydınlar, ülkenin ve toplumun değerli bir varlığı olarak görülmelidir Aydınlar sorunu Çin'de özel bir önem taşımaktadır, çünkü ülkemiz yabancı ve feodal boyunduruk yüzünden kültürel bakımdan geri bir ülkedir ve aydınların halkın kurtuluş mücadelesine acil olarak katılmaları gerekmektedir Halkın son elli yıllık kurtuluş mücadelesinde, özellikle 1919'daki 4 Mayıs Hareketinden bu yana ve Japonya'ya karşı sekiz yıllık savaşta birçok devrimci aydın çok büyük bir rol oynamıştır. Önümüzdeki mücadelelerde daha da büyük roller oynayacaklardır. Dolayısıyla, halk hükümeti, kadro olarak hizmet görecek çeşitli türden aydınları halk arasından sistemli bir biçimde yetiştirmeli ve aynı zamanda eldeki bütün yararlı aydınlarla birleşmeye ve onları yeniden eğitmeye özen göstermelidir

Halkın yüzde sekseninin içinde bulunduğu cehaletin ortadan kaldırılması, Yeni Çin'in önemli bir görevidir

Tüm köleleştirici feodal ve faşist kültür ve eğitimin ortadan kaldırılması için uygun ve kesin önlemler alınmalıdır.

Halk arasındaki salgın hastalıkları ve öteki hastalıkları önlemek ve iyileştirmek, tıp ve sağlık alanındaki kamu hizmetlerini yaygınlaştırmak için canlı bir çalışmaya girişilmelidir.

Halka hizmet etmek üzere yeni bir bakış açısı ve yeni yöntemler edinebilmeleri için eski türden kültür ve eğitim emekçileri ve hekimler uygun bir biçimde yeniden eğitilmelidir.

Çin halkının kültür ve eğitimi, yeni demokratik olmalı ve Çin'in kendi milli, bilimsel ve kitlesel kültür ve eğitimini yaratmayı amaçlamalıdır.

Yabancı kültüre kapılarımızı tamamen kapamak yanlış bir tutum olur. Çin'in yeni kültürünün gelişmesine yardımcı olmak için yabancı kültürün ilerici yanını tam anlamıyla özümlememiz gerekir. Ama yabancı kültürü körü körüne kopya etmek de yanlıştır. Yabancı kültürü, Çin halkının somut ihtiyaçlarını karşılamak üzere eleştirici bir biçimde özümlemeliyiz. Sovyetler Birliği'nde yaratılmış olan yeni kültür, kendi halk kültürümüzün inşasında bize örnek olmalıdır. Aynı şekilde, eski Çin kültürü de olduğu gibi reddedilmemeli, körü körüne kopya edilmemeli, titizlikle kalburdan geçirilerek ayıklanmalı ve Çin'in yeni kültürünün gelişmesine yardımcı olacak yanları devralınmalıdır.

Türkçesi : Celâl ÜSTER

ÇİN'İN KÜLTÜR HAREKETİNİN ANA SORUNU
24 Nisan 1945

Bugünkü aşamada Çin'in kültür hareketinin ana sorunu köylülüktür. Eğer 360 milyon köylü göz önüne alınmazsa, «cehaletin yok edilmesi», «eğitimin halka indirilmesi», «kitleler için sanat ve edebiyat» ve «kamu sağlık hizmetleri» gibi şeyler büyük ölçüde boş laf olmaz mı?

Bunu söylerken, hiç kuşkusuz halkın geri kalan doksan milyonunun siyasi, iktisadi ve kültürel önemini, özellikle de siyasi bakımdan en bilinçli olduğu için tüm devrimci harekete en iyi önderlik edebilecek durumda olan işçi sınıfının siyasi, iktisadi ve kültürel önemini küçümsemiyorum. Bu konuda en küçük bir yanlış almaya yer yoktur

Türkçesi : Celâl ÜSTER

MÜZİK İŞÇİLERİYLE KONUŞMA
24 Ağustos 1956

Yeryüzündeki tüm milletlerin sanatı temel ilkeler açısından birbirine benzer, ama biçim ve üslup açısından birbirinden farklıdır. Çeşitli sosyalist ülkelerin sanatı içerik bakımından sosyalisttir, ama her birlnin kendi milli özellikleri vardır. Hem benzerlikleri, hem de ayrılıkları; hem ortak nitelikleri, hem de kendi özel nitelikleri vardır. Doğal bir yasadır bu. Gerek toplumda, gerek doğa-

da, gerekse zihin alanında her şey böyledir. Sözgelimi, bir ağacın yapraklarını alın. İlk bakışta, hepsi de nerdeyse birbirinin aynıdır. Ama yakından incelediğimiz zaman her birinin farklı olduğunu görürüz. Birbirinin bütünüyle aynı olan iki yaprak bulamazsınız.

Sınıf mücadelesinin, toplumsal devrimin ve kapitalizmden sosyalizme geçişin temel ilkeleri de tüm ülkelerde aynıdır Gelgelelim, temel ilkelere bağımlı bazı ikincil ilke ve yansımalar her ülkeye göre değişir. Örneğin, Ekim Devrimi ile Çin Devrimi böyledir. Bu iki devrim temel ilkeler açısından birbirinin aynıdır, ama bu temel ilkelerin uygulanışı ki yansıyışları açısından iki devrim arasında birçok farklılık görülür. Sözgelimi, Rusya'da devrim şehirlerden köylük bölgelere doğru, bizim ülkemizdeyse köylük bölgelerden şehirlere doğru gelişmiştir İki devrim arasındaki birçok farklılıktan yalnızca bir tanesidir bu.

Yeryüzündeki çeşitli milletlerin sanatları kendilerine özgü milli biçim ve üsluplar taşır Bazıları bunu kavrayamıyor Kendi milli özelliklerini inkar ediyor Batının her alanda daha üstün olduğuna inanıyor ve Batıya kul köle oluyorlar Dahası, «toptan batılılaşma»yı savunacak kadar ileri gidiyorlar. Bu hiç de doğru değildir «Toptan batılılaşma»nın uygulanması mümkün değildir. Çin halkı tarafından benimsenmeyecektir. Bu açıdan bakıldığında, sanat ile doğa bilimleri bir değildir Örneğin, apadisit ameliyatının ya da aspirin almanın milli bir biçimi yoktur Oysa sanat için durum farklıdır. Sanatta ortaya milli biçim sorunu çıkar. Çünkü sanat halkın hayatının, düşüncelerinin ve duygularının bir yansımasıdır ve bir milletin gelenekleri ve diliyle sıkı sıkıya bağıntılıdır. Tarihi olarak sanat mirası, millet çerçevesinde oluşmuştur

Çin sanatının, müziğinin, resminin, tiyatrosunun, şarkısının, dansının ve edebiyatının kendine özgü bir tarihi gelişimi vardır. Çin'e özgü şeyleri reddeden ve toptan batılılaşmayı savunan kimseler, Çin'e özgü şeylerin kendi yasalarının olmadığını, dolayısıyla onları incelemek ve geliştirmek için bir istek duymadıklarını ileri sürüyorlar. Bu, Çin sanatına karşı milli nihilizm tutumu takınmaktan başka bir şey değildir

Yeryüzündeki her milletin kendi tarihi, kendi güçlü ve güçsüz yanları vardır. En eski çağlardan bu yana son derece yetkin şeyler ile beş para etmez şeyler birbirine karışmış ve uzun dönemler boyunca bir birikim meydana gelmiştir. Bunları birbirinden ayırdetmek ve özü tortudan ayırmak oldukça güç bir iştir, ama bu güçlük yüzünden tarihi reddetmemiz gerekmez. Tarihi kesip atmanın ve tarihi mirasımızı reddetmenin en küçük bir yararı yoktur. Halkımız böyle bir tutumu benimsemeyecektir

Bunu söylerken, hiç kuşkusuz, yabancı ülkelerden öğrenmemiz gerekli değildir demek istemiyoruz. Yabancı ülkelerden birçok şey öğrenmemiz ve bunları kullanmada uslaşmamız zorunludur. Özellikle temel teoride ustalaşmamız zorunludur. Bazıları «öz bakımından Çin öğretisini, uygulama bakımından Batı öğretisini» savunuyorlar. Bu düşünce doğru mudur, yanlış mı? Yanlıştır. «Öğreti» aslında temel teoriye ilişkin bir deyimdir. Temel teori yabancı ülkelerde de, Çin'de de aynı olmalıdır. Temel teoride Çin'e özgü şeylerle Batıya özgü şeyler arasında hiç bir ayrım bulunmamalıdır.

Marksizm, Batıda oluşturulmuş bir temel teoridir. Peki öyleyse biz bu açıdan Çin'e özgü olanla Batıya özgü olan arasında nasıl bir ayırım yapabiliriz? Marksizmi inkar mı edeceğiz? Çin devriminin tecrübeleri, Marksizmi inkar etmenin bizim için çok kötü olacağını kanıtlamıştır Marksizmi inkar etmek, hiç akıl kârı değildir Bir zamanlar İkinci Enternasyonal, Marksizmin temel teorilerini reddetmeye ve revizyondan geçirmeye kalkmış ve bunu gerçekleştirebilmek için de ortaya bazı görüşler atmıştı. Ama Lenin bu görüşleri tepeden tırnağa çürüttü. Marksızm, evrensel geçerlilik taşıyan genel bir doğrudur Bunu kabul etmemiz gerekir. Ama bu genel doğru her ülkedeki devrimin somut pratiğiyle birleştirilmelidir Çin halkının Çin devrimini zafere ulaştırmasının biricik nedeni, Marksizmi benimsemiş ve onu Çin devriminin pratiğiyle bütünlestirmiş olmasıdır

Yabancılara özgü şeyleri öğrenmemizin nedenı, Çın'e özgü şeyleri incelemek ve geliştirmek istememizdir. Bu açıdan doğa bilimleri ile toplumsal bilimler arasında benzerlik vardır. Yabancı ülkelerdeki tüm iyi şeyleri almalı, onları uygulamalı ve bu süreç içinde geliştirmeliyiz. Doğa bilimleri alanında kendi bağımsız yaratıcı çalışmamızı sürdürmeli ve kendi düşünce okullarımızı oluşturuncaya kadar Çin'in bilimsel mirasını incelemek için yabancı çağdaş bilimsel bilgi ve yöntemleri kullanmalıyız. Sözgelimi, Batı tıbbını ve fizyoloji, patoloji, biyokimya, bakteriyoloji ve anatomi gibi onunla bağıntılı öteki modern bilimleri alalım. Bunları incelemek istemediğinizi söyleyebilir misiniz? Bu modern bilimlerin hepsini de incelemeliyiz. Ama Batı tıbbını incelemiş olanların bir bölümü Çin tıbbını da incelemeli ve eski Çin tıbbının yöntem ve bilgilerini düzene sokmak ve incelemek için çağdaş bilimsel bilgi ve yöntemlerden yararlanmalıdır Aynı zamanda Çin ve Batı tıbbını ve eczacılığını birleştirmeli ve böylece yepyeni bir Çin tıp ve eczacılık bilimi yaratmalıdırlar

Bu gerçek, doğa bilimleri ve toplumsal bilimler için geçerliyse, sanat için daha da geçerli değil midir? Yabancı ülkelerden öğrenmeli ve onlardaki iyi şeyleri özümlemeliyiz; ama bu öğrendiklerimizi Çin'deki çeşitli halkların sanatlarını incelemek ve geliştirmek için kullanmalıyız. Yoksa çalışmamızın kimseye yararı dokunmaz. Yabancı sanatları incelemedeki, yabancı sanatların temel teori ve tekniklerini incelemedeki amacımız, Çin'in çeşitli halklarının kendi millî biçim ve üsluplarını taşıyan yeni sosyalist sanatlarını yaratmaktır.

Kabul etmemiz gerekir ki, çağdaş kültür açısından Batının ölçüleri bizimkilerden yüksektir Biz geride kalmış durumdayız. Peki, sanat alanında da durum böyle midir? Sanat alanında güçlü yanlarımız da vardır, güçsüz yanlarımız da. Eksikliklerimizi giderebilmemiz için yabancı ülkelerdeki iyi şeyleri ustaca özümlememiz gerekir. Alışılagelmiş tarzları sürdürür, yabancı edebiyatı incelemez, onu Çin'e sokmaz, yabancı müziği çalmayı ve dinlemeyi öğrenmezsek, hiç de iyi bir şey yapmış olmayız. Biz, tüm yabancı şeyleri körü körüne reddeden Ana İmparatoriçe Zu-si gibi davranmamalıyız. Yabancı şeyleri körü körüne reddetmenin onlara körü körüne tapmaktan bir farkı yoktur. Her iki tutum da yanlış ve zararlıdır.

Yabancı ülkelerden öğrenme konusunda tutuculuğa ve dogmacılığa karşı çıkmalıyız. Siyasette dogmacılıktan yeteri kadar zarar gördük. Dışarıdan aldığımız her şey kopya edilerek uygulandı ve bu da büyük bir yenilgiye yol açtı. Beyaz bölgelerdeki Parti örgütleri güçlerinin yüzde yüzünü, devrimci üsler ve Kızıl Ordu ise güçlerinin yüzde doksanını yitirdi. Devrimin zaferi yıllarca gecikti. Bunun nedeni, bazı yoldaşların gerçeklerden değil de, dogmacılıktan yola çıkmalarıydı. Bu yoldaşlar, Marksizm-Leninizmin temel teorisini Çin devriminin somut pratiğiyle kaynaştıramadılar. Bu tür dogmacılığa karşı çıkmasaydık, Çin devrimi bugünkü zaferine erişemezdi.

Sanat alanında da bundan ders çıkarmalı ve dogmacılığın bizi yenik düşürmesine izin vermemeliyiz. Yabancı şeylerin incelenmesi, her şeyin olduğu gibi alınması anlamına gelmez. Her şeyi eleştirilden geçirerek benimsemeliyiz. Biz, günümüz insanlarına yararlı olmak için eskilerden, Çin halkına yararlı olmak için yabancılardan öğreniriz.

Yabancı ülkelerden iyi şeyler öğrenmek zorundayız. Aynı zamanda Çin'den de iyi şeyler öğrenmek zorundayız. Yarısına kadar dolu sirke şişeleri bir işe yaramaz. İki yarım şişeyi iki dolu şişeye dönüştürmeliyiz. Hem Çinlilere özgü şeylerde, hem de yabancılara özgü şeylerde ustalık kazanmalı, bunları canlı bir bütün içerisinde birleştirmeliyiz. Lu Sün böyle yapmıştı. Hem Çin eserlerini, hem de yabancı eserleri çok iyi değerlendirmişti Lu Sün. Ama onun gerçek başarısı, çevirilerinden çok kendi yaratıcı çalışmasındaydı. Onun çalışması ne yabancı şeylere benziyordu, ne de eski türden Çin şeylerine; ama gene de Çinliydi. Lu Sün'ün bu anlayışını kavramalı; hem Çinlilere özgü şeylerde, hem de yabancılara özgü şeylerde ustalık kazanmalı; Çin sanatının ve yabancı sanatın iyi yanlarını özümlemeli ve bunları bütünleştirmeli; kendine özgü bir millî biçim ve üslubu olan yeni bir sanat yaratmalıyız.

Çinlilere özgü şeylerle yabancılara özgü

şeyleri başarılı bir biçimde kaynaştırmak hiç kuşkusuz kolay bir iş değildir. Zaman isteyen bir süreçtir bu. Bazı Çinli şeylere yabancı şeyler katmak olanaksız değildir. Örneğin, roman yazarken, dil, kişiler ve konu Çinli olmalıdır; ama bunları Çin «tefrikası» biçiminde yazmaya gerek yoktur. Ne sırf Çinli, ne de sırf Batılı olan birtakım şeyler yaratabilirsiniz. Ortaya eşek ya da at değil de katır çıkarsa, bu hiç de kötü bir şey olmaz. İki şey birleştiği zaman, biçimleri değişir. Oldukları gibi kalmaları olanaksızdır. Çinli şeyler değişecektir. Çin'in görünümü gerek siyasi, gerek iktisadi, gerekse kültürel bakımdan büyük değişikliklere uğramaktadır. Ama ne kadar değişirlerse değişsinler, Çinli şeyler her zaman kendi özelliklerini taşıyacaklardır. Yabancı şeyler de değişmektedir. Ekim Devriminden sonra dünyanın görünümü temel bir değişikliğe uğradı. İkinci Dünya Savaşından sonra bu değişiklik yeni bir doğrultuda gelişti. Biz dikkatimizi, yabancı şeylerin eleştirici bir gözle benimsenmesi ve özellikle de sosyalist dünyadan ve kapitalist dünyanın ilerici halklarından alınması gereken şeyler üzerinde toplamalıyız.

Sözün kısası, sanatın bağımsız yaratıcı özellikleri olmalıdır. Sanat, gerek çağımızın özelliklerini, gerekse milli özelliği belirgin olarak bağrında taşımalıdır. Çin sanatı ne gittikçe daha fazla geçmişe yönelmeli, ne de gittikçe daha fazla batılılaşmalıdır. Çin sanatı çağımızın ve milletimizin özelliklerini gittikçe daha fazla yansıtmalıdır. Bunu gerçekleştirmeye çalışırken, deneylerden kaçınmamamız gerekir. Özellikle Çin gibi uzun bir tarihi ve büyük bir nüfusu olan bir ülkede çeşitli milliyetlerin ihtiyaçlarını daha iyi karşılayabilmek için bu tür deneylerin sürdürülmesi daha da gereklidir. Biz tek tip eser yaratılmasından yana değiliz. Tek tip eser yaratmak, basmakalıp yazmaya götürür. Yerli olsun, yabancı olsun, basmakalıp yazıların hepsi de cansızdır ve Çin halkı tarafından sevilmemektedir.

Burada, Batı eğitimi görmüş burjuva aydınlarına karşı tutumumuzun ne olacağı sorunuyla karşılaşıyoruz. Bu sorunu doğru bir biçimde ele almazsak, yalnızca sanatı değil, aynı zamanda tüm devrimci davayı da kötü bir biçimde etkileriz. Çin milli burjuvazisi ve bu sınıfın aydınları birkaç milyondur. Gerçi sayıları fazla değildir, ama modern bir kültürleri vardır. Onlarla birleşmeli, onları eğitmeli ve yeniden kalıba dökmeliyiz. Komprador sınıfın kendi kültürü vardır; kölelik kültürü. Toprak ağası sınıfının da kendi kültürü vardır; feodal kültür. Çok uzun bir zamandır ezildiklerinden Çinli işçi ve köylülerin hâlâ fazla bir kültürel bilgileri yoktur. Kültürel ve teknik devrimlerin görevleri tamamlanana kadar burjuva aydınlarının göreli olarak daha fazla bilgi ve becerileri olacaktır. Siyasetimiz doğru olursa ve bu burjuva aydınlarını eğitip yeniden kalıba dökebilirsek, onların sosyalizm davasına hizmet etmelerini sağlayabiliriz. Peki, onları eğitmemiz ve yeniden kalıba dökmemiz mümkün müdür? Evet, mümkündür. Burada bulunanların pek çoğu bir zamanlar burjuva aydınlarıydılar ve burjuvazinin saflarından proletaryanın saflarına katıldılar. Öyleyse niçin bugünkü burjuva aydınları da proletarya saflarına katılmasınlar? Aslında daha şimdiden pek çok katılan var. Onlarla birleşmeyi, onları eğitmeyi ve yeniden kalıba dökmeyi başarıyla gerçekleştirmeliyiz. Ancak böyle yaparsak, işçi sınıfının devrimci davasına, sosyalist devrime ve sosyalizmin inşasına yararlı olabilirler.

Sizler müzikçisiniz. Batı müziğinin incelenmesinde birçok önemli sorumluluk taşıyorsunuz. Çin tıbbının düzene sokulması ve geliştirilmesi nasıl Batı tipi hekimlere bağlıysa, Çin müziğinin düzene konulması ve geliştirilmesi de Batı türü müziği incelemekte olan sizlere bağlı olmalıdır. Üzerinde inceleme yaptığınız Batılı şeyler yararlıdır. Ama siz hem Batılı şeylerde, hem de Çinli şeylerde ustalık kazanmalı ve «toptan batılılaşma»malısınız. Dikkatinizi Çinli şeylere yöneltmeli ve onları inceleyip geliştirmek üzere vargücünüzle çalışmalısınız. Bunu yaparken amacınız, kendine özgü ulusal biçim ve üsluplarıyla kendi Çinli şeylerimizi yaratmak olmalıdır. Bu temel siyaseti kavrarsanız, çalışmalarınız büyük bir umut vadedecektir.

Türkçesi: Celâl ÜSTER

HALK SAVAŞI SORUNLARI

I

GENEL KONULAR

1. HALK KİTLELERİ ASKERİ EYLEMİ NASIL SÜRDÜRÜR?

Tüfeği ve kurşunu olmayan, iyi silahlandırılamamış askerî birliklere toplanan eli boş halk kitleleri, nasıl olur da düşmana saldırır, düşmanı öldürür ve savaşta kararlı bir eylem, sürdürürler? Bu çok yaygın ve akılcı bir sorudur. Halk kitlelerimizin elleri boş olmasına rağmen nasıl silah bulduklarını ve düşmanı yoketmek için eyleme nasıl girdiklerini, ordunun silahlarının fonksiyonunu ve eyleminin hedefini bilirsek anlayabiliriz.

Bir ordunun kesin amacı sadece düşmanın savaşma gücünü azaltmak ya da yoketmektir. Silahlarının ana fonksiyonu ise sadece düşmanı öldürmektir. Peki, günlük hayatımızda, düşmanı öldürmek için kullanılamayacak bir nesne, düşmanın savaşma gücünü azaltamayacak ya da yokedemeyecek bir eylem biçimi var mıdır? Örneğin, ekmek bıçağı, sopa, balta, iskemle, taş, çapa gibi şeylerin hepsi de adam öldürmek için kullanılabilir. Elektrik tellerini kesmek, köprüleri uçurmak, söylentiler çıkarmak, zehir kullanmak, su ve yiyecek yollarını kesmek gibi işler düşmanı her yerde sıkıntıya sokar ve savaşma gücünü azaltır. Bu metodların hepsini uygulamak isteyebiliriz, ya da bunların hepsine gücümüz yetmeyebilir. Ama eğer düşmanı öldürmeyi ve safdışı etmeyi gerçekten istiyorsak, halk ve ordunun birlikte eylemi için kendimize her yerde silah ve her zaman iş bulabilirlz.

2. ÖZEL DİKKAT İSTEYEN NOKTALAR:

Bunun dışında, uzun zamandan beri süregelen ve düşünemeyeceğimiz kadar zalimleşen çağımızın ulusumuz çapındaki savaşına özel bir ilgi göstermeliyiz. Ne bugüne kadar görülmemiş sertlikte bir savaşın acılarını çekiyoruz diye hemen teslim olmalı, ne de uzun bir savaşın etkilerinden ürküp dayanma gücümüzü ve umudumuzu yitirmeliyiz. Kendimizi en kararlı savaşma ruhuyla, en ateşli vatanseverlik duygusuyla ve dayanma arzusuyla güçlendirmeli ve durmadan uzayan bir kavgayı düşmana karşı sürdürmeliyiz. Savaş sürecinin uzun ve savaş koşullarının ağır olduğu açıktır ama yenildiğimiz zaman başımıza geleceklerin yanında bunların solda sıfır kalacağını çok iyi bilmeliyiz; ülkemiz yakılıp yıkılırsa ve tüm halkımız kurtulamayacağı bir çöküntüye uğrarsa, acılar çok daha ağır ve sonsuz olacaktır. Bunun içindir ki, kavganın son saniyesine kadar tüm gücümüzle dayanmalıyız. Hele, biz savaşı uzatma stratejisinden, karşımızdaki düşman ise, verilecek kararları çabuklaştırmaktan medet umuyorsa.

3. DÜŞMANDAN KORKMAMALIYIZ:

Düşmanı gördüğümüz zaman, sadece elinde silahı var diye, kedi görmüş fare gibi kaçacak delik aramamalıyız. Ona yaklaşırken, sabotaj yapmak için içine sızmaktan korkmamalıyız. Biz de insanız, karşımızdaki düşmanda; hepimiz insanız, daha neden korkacağız? Elindeki silahından mı? Onu elinden almanın bir yolunu bulabiliriz. Aslında bütün korkumuz düşmanın bizi öldürmesidir. Düşmanın bu kadar ezdiği halkın bir ferdi ölümden nasıl korkar? Ölümden de korkmuyorsak, korkacak başka ne var? O halde, sayıca az da olsa, çok da olsa, düşmanı gördüğümüz zaman ona aç karnımızı doyuracak ekmeğe ne yapıyorsak onu yapmalı, hemen yutuvermeliyiz.

Yukarıdaki noktaların tek tek hepsi bir direnme savaşını sürdürürken de gözönüne alınmalıdır.

4. GERİLLA SAVAŞI NEDİR?

Ana ordumuzun düşmanla büyük çapta çatışmalara girmesi bize fayda yerine zarar getirecekse, düşman üstüne komando ya da gerilla birlikleri göndeririz. Bu birlikler, düşmanın güçlenmesini önleme ve zayıf bulduğu zaman saldırma, belirli bir yerde konaklamayıp sürekli olarak dolaşma ve duruma göre düşmanı yıpratma taktiklerini uyguluyorlar. Düşmana klâsik taktik kuralları dışında karşı koyunca da buna gerilla taktiklerini kullanmak adı veriliyor.

II

TAKTİKLER

Ülkemizin ulusal savunma hazırlıkları tamamlanamamış ise, silahlarımız düşmanımızın elindeki eksiksiz teçhizattan daha zayıfsa, ve bu durumda düşmanla savaşmak istiyorsak, aşağıdaki prensipleri gözönünde bulundurmalıyız:

1. YÜRÜYÜŞTE ALINACAK ÖN TEDBİRLER:

Yürüyüş halindeyken, durumu bildirmesi ve düşmanın beklenmeyen saldırılarının ya da gereksiz çarpışmaların önlenebilmesi için, ilerideki gözcülerimizin önüne, gerideki gözcülerimizin arkasına ve yan savunma hattımızın iki tarafına tabancayla silahlandırılmış, araziye göre giydirilmiş birlikler çıkartmalıyız.

2. KONAKLAMALARDA ALINACAK ÖN TEDBİRLER:

Mola halindeysek ve düşmanın yakınlarda olması ihtimali varsa, düşmanın savunma hatlarına doğru her gün bir gerilla bölüğü - en azından bir takım - göndermeliyiz. Bu bölüğün görevi belirli bir uzaklıkta (10-15 kilometre) keşif yapmak, ya da mahallî güçlerle birleşmek ve kitlelerin düşmana karşı direnmesini sağlamak için halk arasında propaganda yapmaktır. Eğer bu bölük düşmanın yerini bulursa, bir yandan ona karşı direnmeli, öte yandan da düşmanı karşılamaya hazırlanabilmemiz ya da gereksiz bir çarpışmaya girmemek için geri çekilmemiz için bize durumu bildirmelidir.

3. DÜŞMANA GÜÇLÜ DURUMUNDA SALDIRMAMALIYIZ:

Eğer düşman, mevzilerini sağlama almışsa ya da kuvvetli bir stratejik noktayı savunuyorsa, başarı için özel garantiler olmadıkça saldırıya geçmemeliyiz. Eğer saldırırsak büyük bir zaman kaybedeceğimiz gibi, ölü ve yaralılarımız düşmanınkinden çok daha fazla olacaktır. Bunun yanısıra, topçu kuvvetimiz gerilla savaşında güçlü olamamaktadır Sağlam bir mevziye gözü kapalı saldırırsak hemen ele geçirmemiz çok zor olur ve bu arada düşmanın kuvvetlerini toparlayarak çevirmesi kolaylaşır.

4. ZOR SAVAŞLARA GİRİLMEMELİ:

Yüzde yüz zafer garantisinin bulunmadığı bir savaşa girmemeliyiz, çünkü 1000 düşman öldürmek için kendi güçlerimizden 800 ölü vermeye değmez. Özellikle bugün sürdürdüğümüz gerilla savaşında insanları, atları ve cephaneyi yenilemek oldukça zordur. Eğer bir çarpışmaya girip çok sayıda adamdan, attan ve cephaneden olursak, bu bizim için bozgun sayılmalıdır.

5. DÜŞMANIN DURUMUNU KESİNLİKLE BİLMİYORSAK, SAVAŞMAMALIYIZ:

Bir yerde kamp yaparken birdenbire düşmanın yakında olduğunu anlamışsak, ama düşmanın sayısı ve ne yandan geleceği hakkında bilgi edinmemişsek, çarpışmaya kesinlikle girmemeli, mutlaka yirmi-otuz kilometre geri çekilmeliyiz. Ancak düşmanla yüzyüze geldiğimiz zaman koruyucu birliklere çarpışma görevi vermeliyiz. çünkü eğer düşman bize saldırıyorsa ya daha güçlü olduğundan ya da bir plâna göre davrandığından saldırmaktadır ki, onun tuzağına yakalanma hatasına düşmemeliyiz. Düşman daha güçlü olduğu zaman geri çekilmekte fayda olduğu açıktır. Eğer düşman sayıca azsa ve biz de geri çekilmişsek bütün kaybımız boş yere biraz yorulmak olacaktır ama, geri dönmek ve daha sonra saldırmak olanağımız her zaman vardır.

6. KİTLELERİ ÖRGÜTLEMELİ VE ONLARLA BİRLEŞMELİYİZ:

Modern savaşta zafer ya da yenilgi yalnız ordulara bağlı değildir. Özellikle gerilla savaşında halk kitlelerinin gücüne dayanmalıyız, çünkü başarıyı yalnız bu yoldan garantiye alabiliriz. Kitlelerin desteği ulaştırma, yaralıların bakılması, istihbarat, düşmanın yerinin bulunması, gibi konularda bize büyük avantajlar sağlar. Aynı zamanda düşman yalnız başına kalır ve avantajlarımız böylece daha da artar. Eğer işler ters gider de yenilgiye uğrarsak, kaçmamız, saklanacak bir yer bulmamız mümkün olur. Bunun için, kitlelerin örgütlenip bizimle işbirliği yapmadığı yerlerde çarpışmamalıyız.

7. KİTLELERİN BASKIN YAPMAK VE KUŞATMALARI YARMAK İÇİN KULLANILMASI:

Düşman bizi sardığı ve ablukaya aldığı zaman halk kitlelerini canlandırmalı ve düşmanın haberleşme yollarını her yönden kesmeliyiz. Düşmen böylece ordumuzun kendi yakınında bulunduğunu anlayamayacaktır Daha sonra karanlık bir geceden, ya da şafağın ilk ışıklarından faydalanarak baskın yapmalı ve düşmanı dağıtmalıyız.

8. ÇEVREYLE İLİŞKİSİ KESİLMİŞ BİRLİKLERE BASKINLAR:

Düşmanın yerini öğrendiğimiz zaman adamlarımızı birkaç kilometre uzakta tutmalı, karşı tarafın tedbirleri —bizi pek beklemediği şafak vaktinde,— kesinlikle çözüldüğü sırada hafif bir teçhizatla ilerlemeli ve onu saf dışı etmeliyiz.

9. HALK KİTLELERİNİ DÜŞMANI YORMAK İÇİN KULLANMAK:

Savaş sırasında ordunun ana gücünün verdiği kararlar hareket ederek kuvvetlerimizin bir kısmını daha küçük birimlere bölüp - en küçük birim takım olmak üzere - mahallî milisleri, polisi, gönüllü ordusunu, köylü ve işçi kitlelerini yönetmeye göndeririz. Bu gruplar dağları ya da köy ve pazar kasabalarını işgal ederler ve çeşitli bayraklar, pirinç gonglar, mızraklar, ilkel toplar, kılıçlar, kargılar, trampetler, vb. gibi şeyler kullanırlar Bütün araziye yayılarak düşmanın gözlerine ve kulaklarına işkence ederler Ya da her yandan, gece-gündüz,, gelişigüzel ateş ederek düşman askerleri arasında panik yaratırlar ve moral bozarlar Bundan sonra da ordumuz düşmanın beklemediği bir sırada, bütün gücüyle ortaya çıkar ve yandan saldırarak düşmanı dağıtıverir.

10. DAİRE ÇİZEREK DÜŞMANDAN UZAKLAŞMAK:

Büyük bir düşman kuvvetiyle karşılaştığımız zaman saldırısına karşı koyacak güçte değilsek, daire çizme metodunu kullanırız. Düşman birliklerinin olmadığı bir yerde soluğu alır ve düşmanın bizi yakalayamayacağı dağ yollarından kaçarız. Aynı zamanda da yol boyunca halk kitlelerini, önden ve arkadan gelebilecek saldırıları önlemek için ileride ve geride keşif kolları halinde örgütleyerek onlardan yararlanırız.

11. ZOR DURUMLARDAN SIYRILMAK:

Gerimizde bizi kovalayan bir ordu ve önümüzde bir engel bulunduğunu ya da, peşimizdeki ordunun bizden çok daha güçlü olduğunu varsayalım. Kuvvetimizin bir kısmının bir ana yol boyunca düşman kuvvetlerini çekmesi, bu sırada ana gücümüzün bir ara yolu izleyerek kaçması, bizi zor durumdan kurtaracak bir plân olabilir Ayrıca, düşmanın gerisine sarkıp bir baskın yapabiliriz. Ya da mahallî milis ve polis, ayak izleri ve benzeri izler, işaretler bırakarak başka bir yoldan gidip düşmanın kendilerini izlemesini sağlarlar. Daha sonra, ana gücümüz, bulunduğu bir ara yoldan düşmana önden ve arkadan saldırarak her yandan sarar ve imha eder.

12. «DOĞUDA GÜRÜLTÜ ÇIKAR, BATIDAN SALDIR.»

Ordu bir yere saldırmak istediği zaman doğru oraya gitmeyip başka bir yere doğru ilerler ve daha sonra saldırmak ve düşmanı dağıtmak için yürüyüş sırasında yolunu değiştirir. «Gök gürültüsü insanın kulaklarını tıkaması için zaman bırakmaz.»

13. PUSUYA YATILARAK YAPILAN SALDIRILAR:

Düşman arkamızdan büyük bir hızla gelirken pusu için bir yer seçilip yetişinceye kadar bekleriz. Böylece düşmanı bir darbede yenebiliriz.

14. DÜŞMANI YÜRÜDÜĞÜ YOLDA PUSUYA DÜŞÜRMEK:

Keşiflerden düşmanın belli bir noktadan

yola çıkmayı plânladığını öğrenirsek, yolun daraldığı dağlık bir bölgede bir yer seçeriz ve kuvvetlerimizin bir kısmını —ya da bir grup keskin nişancıyı— ana güç geçmeye başlayıncaya kadar beklemek üzere dağdaki ya da orman içindeki bu yerde gizleriz. Daha sonra dağlardan düşmanın ana gücünün üstüne kaya ve kurşun yağdırırız, ya da pusudan at üstündeki kumandanlarına ateş ederiz.

15. KIRSAL BÖLGEYİ BOŞALTARAK GÜÇLÜ BİR SAVUNMA HAZIRLAMAK:

Casuslarımız düşmanın gelmek üzere olduğunu haber vermişlerse, bizim gücümüz de savaşmak için yeterli değilse, «kırsal bölgeyi boşaltarak güçlü bir savunma hazırlamak» hilesine başvurmalıyız. Düşmanın yiyecek ikmalini önlemek için, yiyecek, yakıt, tahıl, yemek pişirecek kap gibi şeyleri saklarız. Bunun yanısıra, bulunduğumuz bölgenin halkıyla ilgili sorunları da, istihbaratı sağlamak için geride bıraktığımız yaşlı erkekler, kadınlar ve çocuklar dışında bütün sağlam adamları gizlenme yerlerine çekerek hallederiz. Düşman, böylece, hamal, kılavuzluk ve iz sürmek için hiç kimseyi bulamaz. Aynı zamanda birkaç kişiyi de ikmali engellemek, kuryeleri ele geçirmek, ikmal yollarına sabotaj yapmak ve bu yolları ortadan kaldırmak için düşmanın geri haberleşme saflarına göndeririz.

16. ÜSTÜN BİR DÜŞMANLA KARŞILAŞMAK:

(1°) Düşman ilerlerse biz çekiliriz. Eğer düşman kuvvetleri bizden daha zayıfsa, yaklaşmaya ve saldırmaya kalkamaz. O halde, düşman bize yaklaşıyorsa, üstün bir kuvvetle geldiğinin belli olduğunu, hazırlıklı bulunduğunu, ve bir plâna göre hareket ettiğini kabul edebiliriz. Bunun için de, zamanında geri çekilerek öncü kuvvetlerinden kurtulmamız uygundur. Eğer yürüyüş sırasında düşmanla karşılaşmışsak, kendisi ve ordusu hakkında da herhangi bir bilgimiz yoksa en küçük bir oyalanmaya bile zaman bırakmadan, tedbirli davranıp geri çekilmeliyiz.

Çekilirken, düşman bizi sonuna kadar izleyebileceği için ana yollarda uzun yürüyüşler yapmak doğru değildir. Bulunduğumuz bölgede zigzaglar ve daireler çizerek dolaşmalıyız. Düşmanı önümüzde görürsek, arkasına geçmeliyiz; düşman dağlardaysa, vadilere inmeliyiz; düşman ortadaysa, biz iki yana çekilmeliyiz; düşman ırmağın sağ kıyısındaysa, biz sol kıyısına, sol kıyısındaysa, biz sağ kıyısına geçmeliyiz.

Bunun yanısıra, çekilirken kavşaklara geldiğimizde, bazı izler ya da düşmanın dikkatini çekecek şeyleri izleyemeyeceğimiz yollara atabilir ya da adamlarımızın ve atlarımızın küçük bir kısmını bu yollardan birine sürebilirlz. Girdiğimiz yolun kapalı olduğunu sanmaları içinde bazı işaretler koyabiliriz. Böylece, düşmanın kovalamasını ve saldırısını yanlış yöne Itmiş oluruz.

Böyle durumlarda düşmanın gözünü ve kulağını yanıltmak için yapılacak en iyi şey, halk kitlelerini ve milis, polis, gönüllü ordu gibi, silahlı güçleri çeşitli yönlere dağıtmaktır. Geride üniformalarını ve silahlarını toprağa gömen ve kendilerine tüccar, serseri süsü veren adamlarımızı bırakabiliriz. Bunlar söylentiler çıkarırlar ya da düşmanın sayısını, plânlarını, kamp yerlerini ve yollarını, aldığı tedbirleri öğrenmek için onların adamıymış gibi davranırlar. Eğer düşman bu adamlara bizim çekildiğimiz yön ve gücümüz hakkında soru sorarsa, birbirini tutmaz sözler söylemeli, eliyle bir tarafı gösterirken diliyle başka taraftan sözetmeli, küçüğü büyük, büyüğü küçük yapmalı, gelişigüzel konuşurken söylentiler çıkarmalıdırlar. Bunlar ordumuz saldırıya geçinceye kadar bekledikten sonra, üniformalarını gömdükleri yerlerden çıkarıp giyerler ve düşmana içeriden saldırarak ne yapacağını, nereye gideceğini şaşırtırlar

(2°) Düşman çekilirse, biz ilerleriz. Düşman çekiliyorsa, ilerlemek için bu durumdan faydalanmak gerekir. Böyle bir durumda düşmanın askerî koşulları tamamen değişmiştir ve bize karşı savaşa girmeye hazırlıklı olmadığı bellidir. Öyle olmasaydı, geri çekilmezdi. Eğer bu durumdan faydalanarak düşmanın geri hatlarına bir saldırıya geçersek, koruyucu birlikleri çarpışmak istemeyeceklerdir. Düşmanın ileri hatlarının geri dönüp bize karşı koyması ise, uyguladığı plânın koşullarına uymayacağı için bizim bir kısım düşman birliklerini yoketmemiz hiç de zor olmayacaktır. Düşmanın öncü kuvvetleri, engebeli dağlık arazinin dar patikalarından ve ırmakların, derelerin üzerine kurulmuş bir sürü köprüden geri dönmeye kalksa bile bu çok zaman alacaktır. Geri döndüğü zaman da geri hatları çoktan imha edilmiş olduğundan kendisi de silahlarını yitirmiş olacaktır. Böyle zamanlarda halk kitlelerinin örgütleri, geri çekilmekte olan düşmanın yolu üzerindeki köprülerin uçurulması ve haberleşme araçlarının yokedilmesi için yeni metodlar geliştirmelidirler. Ya da en iyisi düşman ordusunun ana kısmı çekilinceye kadar beklemeliler ve sonra ordumuzun kendilerini korumasından da yararlanarak, düşmanın geri çekilirken izlediği yolu kapatmalılardır. Böylece, düşman kuvvetleri geri dönmek isteseler bile dönemeyecekler, yardım için çırpınsalar bile yardım alamayacaklardır

Böyle bir durumda halk kitlelerinin en önemli görevi, bu çekilmenin bir pusu ya da bizi iki yandan sarmaya yönelmiş sahte bir geri çekilme olup olmadığını anlayabilmemiz için, düşmanın çekildiği yönü iyi izlemek ve ordumuzun cesaretlenip düşmanı kovalaması, ya da ondan kurtulmanın bir yolunu bulabilmesi için durumu hemen bize bildirmektir

(3°) Düşman durursa, onu yıpratırız. Eğer düşman bizim bölgemize yeni girmişse, araziye alışık değildir, yerli lehçeyi anlamaz, gönderdiği izciler yoluyla hiçbir bilgi edinemez; uzak ve ulaşılmaz bir ülkeye girmiş gibidir. Böyle durumlarda yıpratma eylemimizi artırmalıyız; Her tarafta silah atmak, düşmanı gece gündüz hasta etmek böylece kafasına ve vücuduna büyük bir etki yapmak gibi. Böyle durumlarda her ordu, ne kadar dayanıklı olursa olsun, gevşemeye, yorulmaya ve yıpranmaya başlar. Bizim için gerekli olan, düşmanın ruhu gevşeyinceye ve vücudu yoruluncaya kadar beklemektir. Bundan sonra ordularımız hep birden düşmanın üstüne çökecek ve onu tümüyle imha edecektir

17 ZAYIF BİR ORDUYLA KARŞILAŞMAK

Biz ulusumuzun yaşaması ve gerilla savaşının amaçlarının gerçekleşmesi —bu amaçlar düşmanın çökertilmesi ve halk kitlelerinin cesaretinin artırılmasıdır için çarpışıyoruz. Zayıf bir orduyla karşılaştığımız zaman tabiî ki halk kitleleriyle birleşmeli ve onu sarıp bir darbede yoketmeliyiz.

18. KİTLELERİN UYANDIRILMASI

Halk kitlelerinin içinde her zaman küçük çıkarları için büyük davayı unutan birçok kişi vardır. Düşmandan büyük faydalar sağlayan bu kişiler bilinç dışı davranırlar ve kötünün gücüne destek olurlar. Bu nedenle, düşman belli bir yere varmadan önce halk kitlelerinin ruhlarını yüceltmek, direnme isteklerini canlandırmak ve sonuna kadar çıkar peşinde koşmadan, uzlaşmadan ya da kendini satmadan sarsılmaz bir azimle savaşmalarını sağlamak için elimizden geleni yapmalıyız. Kitleleri, emirlerimizi içtenlikle yerine getirmeleri ve düşmana karşı direnmek için ordumuzla işbirliği yapmaları yoluna çekmeliyiz. Aynı zamanda, emirlerin ulaştırılmasını kolaylaştırmak, köylerin gerekli olduğu zaman boşaltılabilmesini sağlamak, hainleri temizlemek ve düşmanın bunları kullanmasını önlemek için «düşmana direnme dernekleri», «ulusal kurtuluş dernekleri» ve diğer profesyonel örgütler kurmalıyız.

Türkçesi Fuat SANDIKÇI

III

SAVAŞIN AMACI

Gerilla savaşının kesin amacı düşmanı silahsız bırakmak, savaşma gücünü yoketmek, işgal ettiği bölgeleri geri almak ve ayağının altında ezdiği kardeşlerimizi kurtarmaktır. Fakat, objektif koşullar ve diğer çeşitli unsurlar yüzünden bu hedefe erişilmesinin imkânsızlaştığı zamanlarda kavgadan etkilenmiyen bazı bölgelerin düşman tarafından sessizce kontrol edildiği görülmektedir. Bu olmamalıdır. Bu yüzden, bu gibi bölgeleri ekonomik ve politik zarara sokmak ve haberleş-

me yollarını yoketmek için öyle metodlar düşünmeliyiz ki, düşman bizim toprağımıza girmiş olsa da bundan hiç bir fayda sağlayamamalı ve geri çekilmeye kendiliğinden karar vermelidir.

Gerilla savaşında, «Ne toprak kazanmak sevinmek için, ne de toprak kaybetmek üzülmek için bir sebeptir.» prensibini akılda tutmalıyız. Kent ya da toprak kaybetmenin hiç önemi yoktur. Önemli olan düşmanı yıkacak metodları bulabilmektir. Düşmanın etkin gücünü azaltamazsak, kentleri ele geçirsek bile elde tutamayız. Bunun yanısıra, gücümüz yetersiz olduğu zaman kaybettiğimiz kentleri geri alma umudumuz her zaman için vardır. Kentleri sonuna kadar savunmak, doğru değildir. Çünkü bu, kendi etken gücümüzü boş yere harcamaya yol açar

Türkçesi Fuat SANDIKÇI

EĞİTİM

1 EĞİTİMİN KAPSAMI

Eğitimin kapsadığı alan yalnızca askerlik sanatı değildir; politik eğitim, sağlık eğitimi, okuma yazma öğretimi gibi şeyler üzerinde de durmalıyız. Bunun için, okuma yazma öğretimi bir gerilla birliğinin eğitiminin önde gelen bir bölümü olmalı ve her yerde ve her zaman okuma yazma öğretimi sürdürülmelidir.

Bir gerilla birliğinde uygulanan her çeşit eğitimden eksiksiz ve başarılı bir sonuç alabilmek için subaylar ve askerlerin kendi istekleriyle çalışma güçlerini artırmamız gerekir. Politik eylem dışında ve politik bilincin artırılmasına ek olarak ordu için eğlenceler düzenlemeli, zor ve sıkıntılı bir yaşantıyı renklendirmeli, halkın kendisini savunmasına yardımcı olmalı ve halk kitlelerinin silahlı güçlerinin bizimle sıkı sıkıya birleşmelerini sağlamalıyız.

2. HER KONUDA EĞİTİM

Çeşitli konulardaki eğitimin izlediği sıra, bir birlik sağlamak kolay değilse de, yapaydan gerçeğe, genelden detaya, basit ve zora, parçalardan bütüne doğru gitmelidir. Teoriler, öğrencilerin güvenlerini artırmak için, her konuda somut deneylerle doğrulanmalıdır.

HALKIN KENDİNİ SAVUNMA GÜCÜNÜN ARTIRILMASI

Bir gerilla birliğinin en etkin ve en önemli görevi düşmanın işgali altındaki yerlere sonu gelmeyen saldırılar yapmak, bütün hainleri ve karşı-devrimcileri yakalamak ve öldürmek ve halk kitlelerini korumaktır. Bir gerilla birliği, aynı zamanda, düşmanın somut saldırılarını soruşturmalı, hazırladığı oyunları ve hileleri öğrenmek ve safdışı etmek için elinden geleni yapmalıdır. Bunun için

(1°) Eylemimizin iyiliğini halka göstermekte, halk kitleleriyle birleşmek için büyük bir çaba harcamakta ve halk kitlelerini desteklemekte fayda vardır. Bu gibi eylemler düşmanın kendi bölgesinde de yapılabilir. Halkı bizim yaptıklarımızı yapmaya zorlamak, düşmanla savaşa girmesi için harekete geçirmek ve bu savaşa öncülük etmemiz için de, bütün gücümüzü ortaya koymak ve her yolu denemek bizim en önemli görevimizdir

(2°) Halkın, kendini savunma gücünü artırmak için sürdürdüğümüz eylem geçici değil uzun süreli olmalıdır Bir gerilla birliğinin her zaman halk kitleleri için savaştığını, ölümü göze aldığını ve en zor durumlarda bile olsa halka zarar vermeyeceğini çevremizdeki insanlara anlatmak için elimizden geleni yapmalıyız. Eğer halk kendisini savaşa sokmamızdan sonraki ilk askerî eleminde yenilgiye uğrarsa, kavgacılığı zorunlu olarak belli bir ölçüde azalacaktır. Kitleler bunun sonucu olarak yanlış bir tutuma girerlerse onları yeniden çoşturmak ve kavgacılık yüceltmek için yollar aramalıyız.

(3°) Gerilla birlikleri halkın en bilinçli ve en devrimci kesimini meydana getirirler. Bunun için de bir gerilla birliği önce, halk arasında düşmandan hoşnutsuz olanlarla ve aralarına göndermiş olduğumuz kişilerin liderliklerini benimseyenlerle birleşmelidir. Aynı zamanda halkın plân yapmasına, silahlanmasına, komşu köylerdeki ve hatta düşman baskısı altında bulunan diğer kentlerdeki kitle örgütleriyle karşılıklı yardım ve destek bağları kurmasına yardım edilmelidir Bütün bu çalışmalar kesin bir gizlilik içinde yürütülmelidir

4 SAĞLIK EĞİTİMİ

(1°) Bir gerilla birliğinin her birimi kendi savaşma gücünü artırmak amacıyla, subay ve erler hastalandıkları zaman onların bakımını sağlamak, gerekli sağlık bilgilerini vermek, birlik içindeki sağlık çalışmalarını geliştirmek, yönetmek, denetlemek ve yaymak için bir ya da iki askeri hastabakıcı olarak görevlendirmelidir

(2°) Bir gerilla birliğinin ilaç stoklarını yenilemesi son derece zor bir iştir. Bunun için, acil durumlarda kullanılan ya da her zaman için gerekli olan ilaçlar, mevsimlik ihtiyaçlar göz önüne alınarak hazır bulundurulmalıdır. Eğer yapabileceğimiz başka bir şey yoksa, birliğin hastaları ve ağır yaralıları bunların bakımından az çok anlayan asker arkadaşlarına veya o bölgede bizden yana olan kişilere bırakılmalıdır

5. ASKERİ EĞİTİM

Askerî eğitimin bütün yönleri düşman ordusuyla ilgilidir. Amacı, askerliğin her dalında düşmanınkinden daha üstün bir ustalığa ulaşmaktır.

(1°) Konular Özel dikkat isteyen konular, dağılma, toplanma, nişancılık, manevralar, dağcılık, istihkâm çalışmaları, gece yapılan dağ ve dar yol çarpışmaları, casusluk ve güvenlik tedbirleri, keşif, bağlantı kurma ve benzerleridir.

(2°) Askerî eğitim sırasında, bütün öğretim metodları üzerinde özellikle durulmalıdır. Bu metodlar aşağıda belirtilen biçimlerde ya da bunlara yakın olmalıdır.

a) Teorik eğitimde öneri ve soru-cevap metodları uygulanabilir. Ders verme ya da öğrencileri belli kalıplarda düşünmeye zorlama yollarına giden metodlar mümkünse eğitim dışı bırakılmalıdır.

b) Eylemleri anlatırken konuşmalarımızla gerçekler arasında bir ilişki kurmaya çalışmalıyız ki askerlerin bizi anlamaları kolaylaşsın.

c) Eylemlerin somut örneklerine daha uzun, gereksiz teoriler üzerindeki konuşmalara ise daha kısa bir süre ayırmalıyız. Bunun sonucu olarak, sınıflarda yapılan derslerin sayısını ve süresini azaltmak için büyük bir çaba harcanmalı, uygulama derslerinin sayısı ise artırılmalıdır.

d) Derslerde anlatılan şeyler mümkün olduğu kadar dışardaki uygulamalarla ilgili olmalıdır

e) Eylemler üzerinde verilecek örnekler önce dikkatle hazırlanmış olmalıdır. Bütün gelişigüzel ve yapmacık davranışlar işleri eski biçimlerde yapamk kesinlikle kaldırılmalıdır

f) Her konuda, subay ve askerler arasında yarışma havası yaaratcak bir yol bulmaya, böylece eğitimlerine karşı isteklerini ve eğilimlerini artırmaya ve eğitimlerini hızlandırmaya çalışmalıyız.

g) Uygulamalı eğitimi artırın, belirli kalıplara göre yapılan eğitimi azaltın ve askerî disiplinin sağlanmasında belirli kalıplara göre yapılan eğitimin faydalı olduğu görüşünü - bu görüş yanlıştır - yokedin.

h) Eğitim için yapılan plân, uygulanacağı yere, zamana ve koşullara uygun olmalıdır Eğitim plânı katı tutulmamalıdır; her olanaktan faydalanmalı ve eğitlmi koşullara göre ayarlanabilecek bir biçimde vermeye çalışmalıyız. Bu hemen hemen aşağıda belirtildiği gibi yapılır

(I) Ordunun yürüyüş halinde bulunduğu süreyi, yön bulma, arazide değişiklikleri tanıma, uzaklıkları kestirme, eylem için keşif yapma, hedefleri seçme ve araziyi kullanma konularında değerlendiririz.

(II) Konakladığımız yerde alınacak güvenlik tedbirleri, her çeşit gözlem ve ön tedbirin uygulanmasını kolaylıkla sağlayacaktır. Aynı zamanda istihkâm alanında da eğitim yapmamız özellikle gerekli olacaktır.

(III) Bir çarpışmanın sonrasının veya öncesinin yarattığı zamanı iyi değerlendirmeliyiz. oYle çıkmadan ya da çarpışmaya girmeden önce pusu, baskın, ana saldırı, destek gibi aylem biçimlerini ve üzerimize aldığımız görevleri temel alarak anlatmalıyız.

(IV) Harekete geçme anını beklediği-

miz süre içinde; düşman saldırısına karşı koyma, ateş etme, ve diğer askerî bilgilerin pratik bir biçimde anlatılması yararımızadır.

(V) Çarpışmadan sonraki açıklamalarda ve eleştirilerde (bu açıklama ve eleştiriler gerçekler üzerinde önceden yapılan ayrıntılı bir incelemeye dayanmalıdır.) çarpışma sırasındaki güçlü ve zayıf yanlarımızı, hangi emirin yerinde, hangisinin yersiz olduğunu göstermeliyiz. Böylece subay ve askerlere somut bir öğrenim sağlamalıyız.

(VI) Sabah ve akşam yoklamalarından çeşitli konuşmalar yaparak faydalanmalıyız.

(VII) Eğlenme sürelerini askeri önem taşıyan oyunlar, danslar, ve modern piyeslerle doldurarak subay ve askerlerin yanlışlarını düzeltme ve iyi örneklere benzeme arzularını artırmaya çalışmalıyız.

(VIII) Her armağan verme ve cezalandırma olayını subaylar ve askerler arasında geniş bir propaganda biçimine sokarak değerlendirmeliyiz. Bu propagandanın amacı askerlerin gelişme ve yanlış davranmaktan utanma duygularını güçlendirmek ve böylece yavaş yavaş sağlam bir askerî disiplin kurmaktır.

6. POLİTİK EĞİTİM

Bir gerilla birliğinin bağımsız eylemlerinin kesin zafere ulaşmasını sağlama almak için, askerî eğitimi güçlendirdikten sonra yapılacak en önemli şey, subay ve askerlerin yüksek bir «politik bilinç» seviyesine erişmelerini ve kendilerini davaya «adamalarını» sağlamaktır. Bu hedefe ulaşmak için kullanılacak tek yol politik eğitimdir. Politik eğitimin kapsamı daha sonra ayrıntılarıyla verilmektedir.

OKUMA YAZMA ÖĞRETİMİ

Bir gerilla birliğinin her birimi subay ve askerlerin kültür seviyelerini yükseltmek ve her çeşit eğitimde daha başarılı olmalarını sağlamak için okuma yazma öğretimi yapmalıdır. Uygulanacak metodlar şunlardır

(1°) «A» sınıfında elli kadar şekil bilenler bulunur.

(2°) «B» sınıfında yirmi kadar şekil bilenler bulunur.

(3°) «C» sınıfında hiç şekil bilmeyenler bulunur.

(4°) Çeşitli sınıfların öğretmenleri, birlik içinde kültür seviyesi en yüksek olanlardan seçilir.

(5°) Konakladığımız zamanlar, her gün bir saat, şekiller üzerinde çalışmaya ayrılmalıdır Yürüyüşte ise, hareket halinde ya da molalarda eğitime devam edebiliriz. Bu eğitimde önemil olan çabukluktan çok düzenliliktir. Günde iki kelime askerler için genellikle çok iyi bir öğrenimdir.

POLİTİK EYLEM

1. BİR GERİLLA BİRLİĞİNİN POLİTİK EYLEMİNİN AMACI

Politik eylemin amacı, gerilla birliğinin her üyesinin savaşma gücü ü artırmak ve daha yüksek bir seviyeye getirmektir. Bir gerilla birliğinin savaşma gücü yalnız eskerlik sanatıyla belirlenmez. Politik bilincin, politik etkinliğin, geniş halk kitlelerini harekete geçirmenin, düşmanın halkla ilişkisini kesmenin ve liderliğimizi geniş halk kitlelerine benimsetmenin eylemdeki rolü askrlik sanatından daha da önemlidir. Bir gerilla birliğinin politik, askerî veya diğer plânlarının hepsi bu sonuca yönelmiştir.

2. POLİTİK EYLEMİN ANA UNSURLARI:

Politik eğitimimizi halkın canlandırılmasına yöneltmeli (askerlerin ulusal bilinçlerini, vatanseverliklerini, halka ve kitlelere olan sevgilerini güçlendirerek) ve bir gerilla birliğindeki subay ve askerlerin yalnız sorumlu bulundukları ulusal görevleri değil, aynı zamanda devletimizin savunması için savaşmanın gerekliliğini de anlamalarını sağlamalıyız.

Liderlerin desteklenmesi, kişilerin üstlerinin emirlerini en küçük ayrıntısına kadar yerine getirmeleri, sarsılmaz bir askerî disiplinin ve birlik içinde bütünlüğün gerçek gerçek bir içtenlikle yaşatılması üzerinde de durmalıyız. Askerlerimizin büyük çoğunluğunun aynı biçimde düşünmeleri ve ülkemizi hep birlikte kurtarmak için arzulu ve kararlı olmaları sağlanmalıdır.

Bir gerilla birliği, kendi savaşma gücünü artırmanın yanısıra, kitleler arasında düşmanın ve işgalcilerin entrikalarıyla ilgili propaganda yapmalıdır.

3. KÜÇÜK GRUPLARDA TARTIŞMALAR

Bunlar, iradelerimizi birleştirmek, duyduğumuz güveni güçlendirmek ve doktrinimizi açıklamak için son derece yararlı çalışmalardır.

(1°) Yabancılaşma duygularını yoketmek, düşünce birliğinin etkinliğini sağlamak ve daha faydalı durumlar yaratmak için her arkadaşımızın düşüncelerini sormalıyız.

(2°) Kadroları eğiterek çalışma güçlerini geliştirir, konuşma metodları ve toplantı yönetme tekniği üzerinde daha geniş pratik bilgi veririz. Kadroların eğitilmesi, aynı zamanda sorunları daha çabuk çözebilmemize ve geçmişi iyi öğrenip gelecekte bundan yararlanmamıza yol açar.

(3°) Küçük grup tartışmalarıyla, birlik içindeki arkadaşlık bağlarını güçlendirir ve grup içine yeni dostlar çekebiliriz.

(4°) Bu metod, eğitim için elverişlidir ve her arkadaşımızın içinde bulunduğu koşulları, gücünü ve bilgisini tümüyle anlamamızı sağlar.

(5°) Küçük grup tartışmaları, özelliklerine göre, tartışma toplantıları, inceleme toplantıları ve eleştiri toplantıları olmak üzere üç kategoriye ayrılabilir.

4. METODLAR

Toplantıya önceden hazırlanmış olmalıyız. Bu hazırlıklar, toplantının grup üyelerine ve aynı zamanda bir üst kademeye bildirilmesi, tartışmanın konusunun belirlenmesidir.

(1°) Tartışmaya katılanların sayısı üç ile beş arasında olmalıdır.

(2°) Tartışmaya katı bir tutum içinde davranılmamalıdır. Tartışma toplantıları her zaman ve her yerde yapılabilir.

(3°) Toplantılar çok uzun bir zaman almamalı, en fazla bir saat sürmelidir.

(4°) Haftada bir kere toplanmak uygundur. Toplantıda izlenecek sıra, önce başkanın okuyacağı bir rapor, katılanların bu rapor üzerindeki tartışmaları daha sonra da başkanın bu tartışmaya dayanarak varacağı bir sonuç biçiminde olmlıdır. Toplantıda tutulan notlar başkanın adını, tartışma konusunu, toplantıda bulunan adını, tartışma konusunu, toplantıda bulunanlarını ve eksik olanların sayısını ve toplantının yapıldığı yeri ayrıntılarıyla göstermelidir.

(5°) Bir toplantıda ikiden fazla sorun görüşülmemelidir. Tartışmanın başlangıç noktası katılanların kendi sorunları olmalıdır.

(6°) Konuşma tarzına gelince; konuşmaların sorunun özüne yöneltilmesi, basit ve açık olması gerekir. Söylenenler düzenli olmalı ve bir daha söylenmemelidir. İnandırıcı olmalı, dostça ve anlaşılabilir bir tarzda ortaya konulmalıdır. Sorulara alaylı cevaplar verilmemeli ve başkalarının söyledliklerine dikkat edilmelidir. Aynı zamanda sonuçta, tartışılan konuyla ilgili bir karara varılmalıdır.

(7°) Grup başkanının raporu basit olmalıdır. Başkan, konuyu uzun uzun ve tekrarlayarak anlatmak yerine, katılanları konuşturmak için çalışmalıdır.

(8°) Sonuca tümevarım metoduyla gidilmelidir. Sonuçta, bütün tartışmaların eleştirileri bulunmalıdır. Eğer ayrı ayrı sonuçlara varılmışsa, bunların hepsi de belirtilmelidir.

5. POLİTİK EYLEMİN YÜRÜTÜLMESİ

Bir gerilla birliğinde politik eylem birkaç kişiye bırakılmamalıdır. En iyisi; bilinçli unsurları ya da bu işe ilgi duyan subay ve askerleri eğitmek, politik eyleme katılmalarını sağlamak ve etken bir politik eylemde bulunabilmeleri için birliğin bütün personelini bu alanda yetiştirmektir.

6. POLİTİK EYLEM ÇEŞİTLERİ

Politik eylem geniş anlamda; genel, savaşta ve savaştan sonra olmak üzere üç kategoriye ayrılabilir. Birlikleri teşvik etmek için yapılan propagandanın çeşitli yönleri aşağıda gösterilmiştir.

10) Genel politik eylem. Politik bilinç seviyesini yükseltmek, düşünce söz ve hareket birliği yaratmak, sarsılmaz bir askerî disiplin sağlamak ve halk kitleleriyle sıkı sıkıya kaynaşmak için politik eğitimi yoğunlaştırırız. Bu, şu yollardan yapılır: